

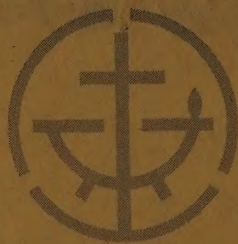
School of Theology at Claremont

1001 1403661

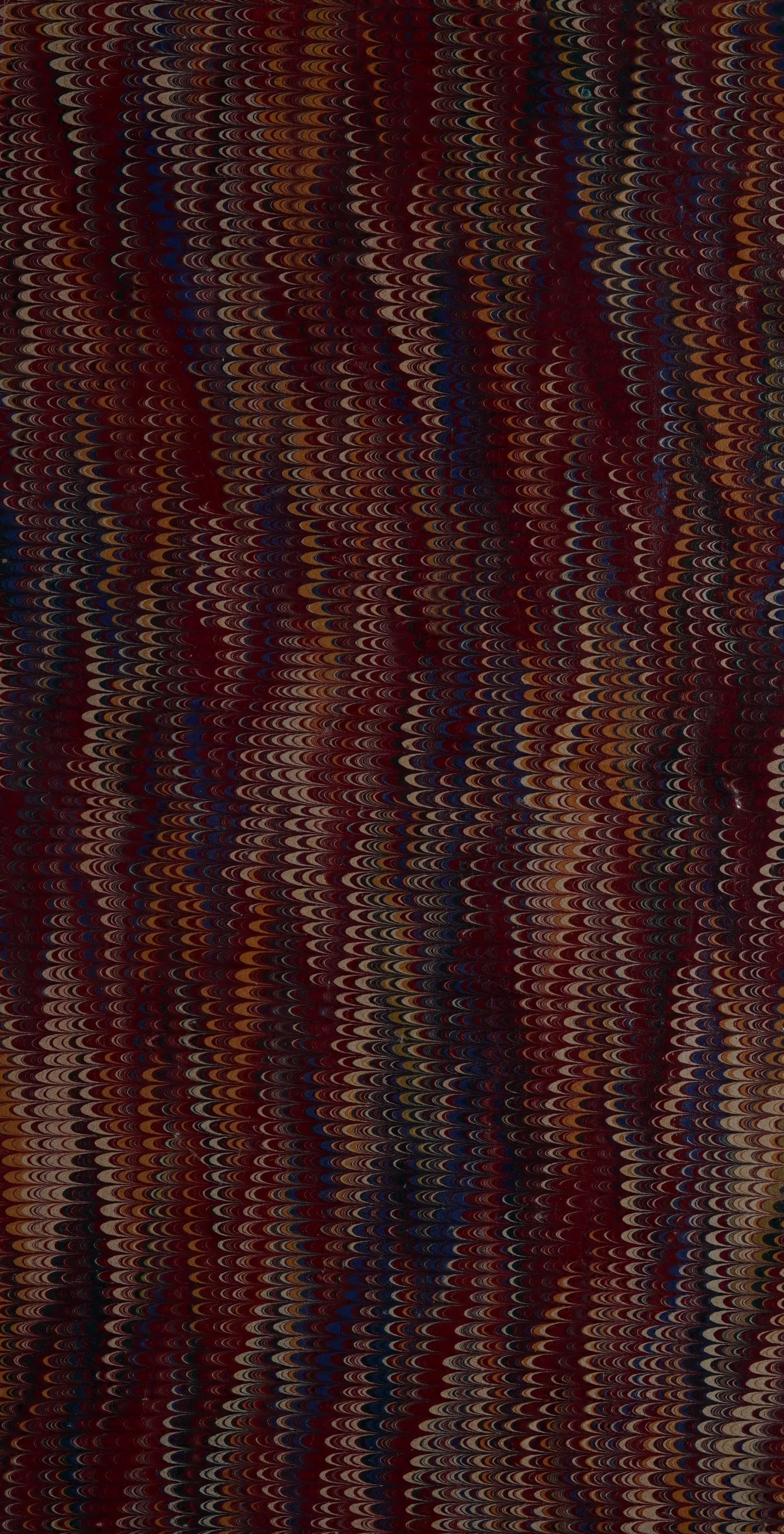

Theology Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

LIBRARY
SOUTHERN CALIFORNIA SCHOOL
OF THEOLOGY
CLAREMONT, CALIF.

ACTA
SANCTORUM

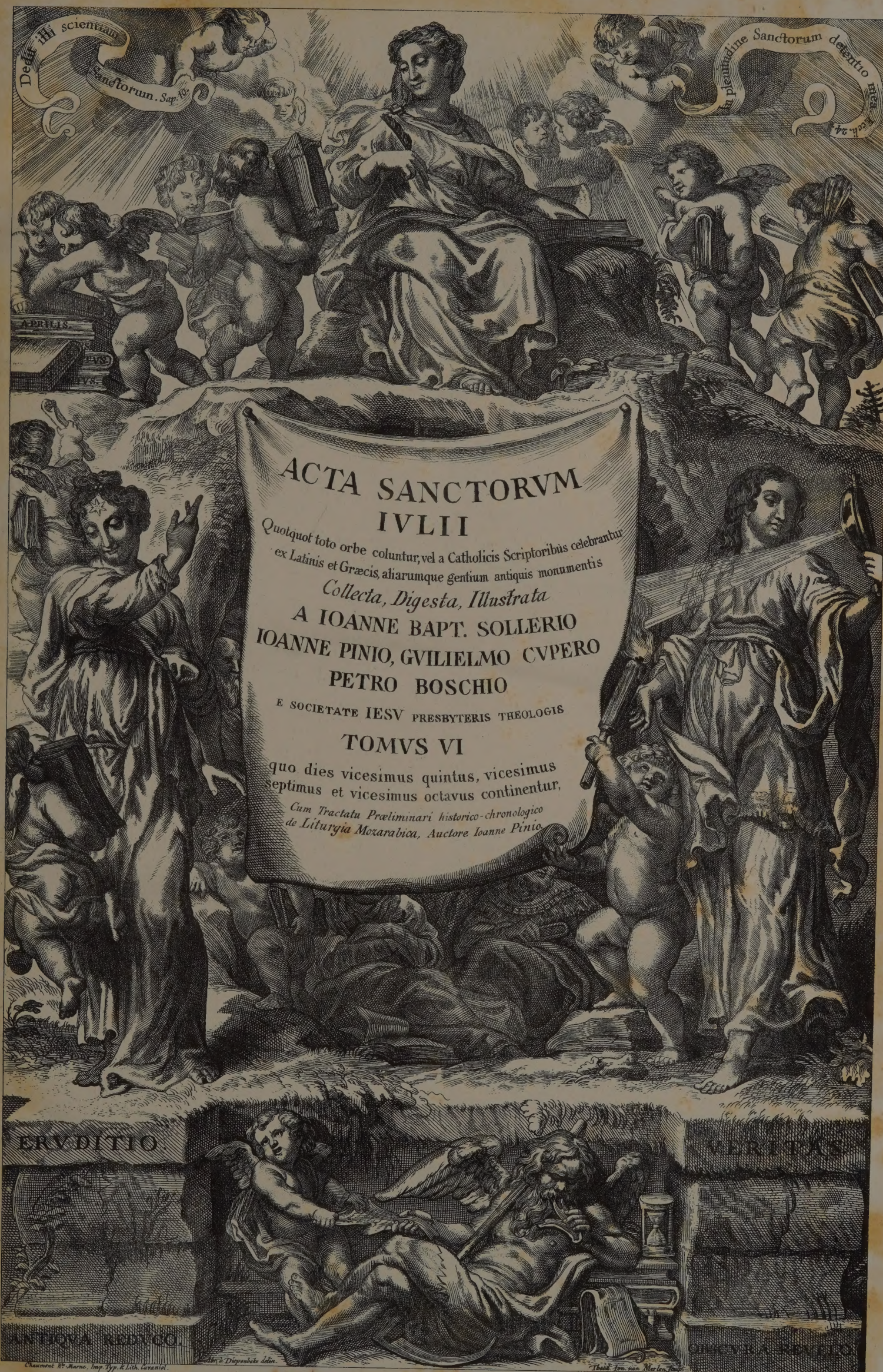
ATCA

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5.

ACTA SANCTORVM
IVLII
Quotquot toto orbe coluntur, vel a Catholicis Scriptoribus celebrantur
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis
Collecta, Digesta, Illustrata
A IOANNE BAPT. SOLLERIO
IOANNE PINIO, GVILIELMO CVPERO
PETRO BOSCHIO
E SOCIETATE IESV PRESBYTERIS THEOLOGIS
TOMVS VI
quo dies vicesimus quintus, vicesimus
septimus et vicesimus octavus continentur,
*Cum Tractata Preliminari historico-chronologico
de Liturgia Mozarabica, Auctore Ioanne Pinio.*

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M. DCCC. LXVIII

LIBRARY
SOUTHERN CALIFORNIA SCHOOL
OF THEOLOGY
CLAREMONT, CALIF.

ff
BX
4645
AR
Y33

ACTA SANCTORUM

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur

EX LATINIS ET GRÆCIS, ALIARUMQUE GENTIUM ANTIQUIS MONUMENTIS

COLLECTA, DIGESTA, ILLUSTRATA

A JOANNE BAPTISTA SOLLERIO, JOANNE PINIO, GUILIELMO CUPERO
PETRO BOSCHIO

E SOCIETATE JESU PRESBYTERIS THEOLOGIS.

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

JULII TOMUS SEXTUS

QUO DIES VICESIMUS QUINTUS, VICESIMUS SEXTUS, VICESIMUS SEPTIMUS ET VICESIMUS OCTAVUS
CONTINENTUR,

CUM TRACTATU PRÆLIMINARI HISTORICO-CHRONOLOGICO DE LITURGIA MOZARABICA, AUCTORE JOANNE PINIO.

PARISIIS ET ROMÆ
APUD VICTOREM PALMÉ, BIBLIOPOLAM

1868

MARIÆ TERESIÆ

REGIÆ PRINCIPI HUNGARIÆ, BOHEMIÆ ET SERENISSIMÆ

ARCHIDUCI

DUCI BURGUNDIÆ, BRABANTIÆ, LUXEMBURGI, LIMBURGI

GELDRIÆ, STYRIÆ, CARINTHIÆ

CARNIOLIÆ : COMITI FLANDRIÆ, NAMURCI

TYROLIS, GORITIÆ ETC.

Inter triumphos Tuos non postremus accepit, ARCHIDUX SERENISSIMA qui ab Augustissimo Parente, perpetuo nostro, dicamus Sanctorum Mæcenate, Tibi destinatus est tomus hic de Actis Sanctorum mensis Julii sextus, ut et ipsi, cælestis istius supernæque curiæ Principes, aulicis Viennensibus acclamationibus, suos plausus adjungant in communi lætitiâ, dum Te, annum necdum duodecimum prætergressam, de iis disserentem disputantemque obstupere proceres, quæ ætatem sexumque supra, auditorum omnium animos admiratione, Augustissimos autem Genitores incredibili voluptate affecerunt perfuderuntque. Eos equidem eruditæ virgunculæ Archiducis solidos triumphos appellare non dubito, ubi tenella Princeps sapientum virorum examini sistere se non formidat, atque ad propositas quascumque

provocet incitetque quam in hoc tomo, serenissimo Tuo nomini inscripto invenies, optima sanctissimæ Dei Genitricis Tuæque, et ipsa sanctissima Mater Anna. Deus bone quæ Sancta, quam potens, quam illustris miraculis, quam in clientes profusa et misericors, quantis olim beneficiis in Augustissimam ipsam Domum munifica ! Hujus patrocinium, DEVOTISSIMA PRINCEPS, dum Tibi propitium feceris, habebis sane quæ Te ad perfectiora quotidie animent, hortentur, provehant, eoque demum perducant, quo Te tam illustria et Christianæ pietatis et doctrinæ rudimenta non possunt non extollere; diserte hic iterum eloquar : ad prima nempe regnorum imperiorumque gubernacula, Austriaca prudentia, justitia et integritate administranda ut felices jam nunc fortunatosque audacter prædicem, qui Tuis sub auspiciis ævum acturi, felicissimi sideris optatissimo influxu poterunt recreari : cujus radios et Belgio nostro perennaturos confidimus. Ita vovent

SERENISSIMA ARCHIDUX

ARCHIDUCALIS SERENITATIS TUÆ

Cientes Devotissimi

JOAN. BAPT. SOLLERIUS
JOANNES PINIUS
GUILIELMUS CUPERUS
PETRUS BOSCHIUS

Societatis Jesu.

SYNOPSIS

TOMI SEXTI

DE ACTIS SANCTORUM JULII

En modo grandis nostri de Actis Sanctorum operis tomum tertium supra trigesinum, complectentem, præter anonymos, sanctos propriis suis nominibus expressos centum et duodeviginti, diebus non plus quatuor, quod eo volumine continentur, nempe à xxv ad xxviii; quos recepto more, in classes suas quatuor dispescimus, ut primam occupent Sancti *ex Statu ecclesiastico*, alteram *ex Statu monastico*, tertiam *ex Statu Seculari*, postremâ vero referantur Sanctæ quæ sunt *ex sexu femineo*, servato ubique solito regionum ordine. Ad vetus potius quam ad novum fœdus spectat beatissimæ Virginis Dei genitricis sanctissima mater *Anna*, de qua proinde hic extra classem præcipua ad ipsam spectantia capita obiter notanda censuimus. Quæ de Actisejus, patria et parentibus tradita accepimus, non satis exacta et sincera esse facile conceditur: acrior concertatio pro ejus monogamia et filia unigenita, quam sententiam vindicandam suscepimus. Demonstratur antiquus ejus in Oriente cultus, qui paulo serius ad nos pervenerit, prodigiosa templi ædificatione in Hispania auctus, inde fortasse ad alias regiones propagatus, innumeris certe stupendisque miraculis quaquaversum diffusus. Horum quæ postremo seculo in Britannia Armorica contigerunt, tam authenticis nituntur probatisque testimoniis, ut vel incredulum quemque et pervicacem convincere necesse sit. De superstitionibus ejus reliquiis anceps inter varias ecclesias disceptatio: paradoxon vero de corporali ejusdem resurrectione.

EX STATU ECCLESIASTICO.

Primus in hac classe absque controversia *Jacobus*, a synonymis *Majoris* cognomento distinctus, primus inter Apostolos martyr, primus Hispanicæ ecclesiæ fundator, gentisque istius gloria; Compostellam ex martyrii loco, hic abunde explicato, delatus, ubi peregrinationibus ex toto orbe Christiano, certe ex omni Europa, miraculisque et ibi et alibi ingenti numero patris, longe celeberrimus, pluribus disquisitionibus ansam præbuit, quæ hic ex ordine eruderantur, ea

vero præcipua, qua Hispanis, toties a se adversus Mauros propugnatis, probabilis asseritur. De *Erasto*, Pauli discipulo, alia Græci tradunt, alia Latini: quæ de eo gentium Doctor scribit, et virum honoratum et urbis Corinthi, non ecclesiæ Hierosolymitanæ œconomum fuisse demonstranti, tum vero Philippensem potius quam Paneadis, ex pseudo-Dorotheo, episcopum.

De *Victoris* PP. I. et M. die natali, ætate, gestis acscriptis implexa multa: in exstirpandis istius temporis hæresibus acer ostenditur, nec minus constans æquusque in asserenda adversus Polycratem aliosque Asiaticos episcopos, Romana Paschatis celebratione. Neque Victori cedit illustris Papa *Innocentius*, item I, cujus eximie virtutes et doctrina a calumniis hic vindicatæ sunt: distincta tempora, ejusque etiam præclarissima gesta ac scripta; laudata constantia et fortitudo in Romanis calamitatibus, in tuenda Chrysostomi causa, in refrænandis hæreticis, demum in auctoritate Apostolica strenuè confirmanda. His accedit, non tam celebritate cultus quam rebus præclare gestis *Laurentius* Mediolanensis episc., ab Ennodio ita laudatus, ut inde toleratæ à barbaris ærumnæ, restaurata civitas, gesta in causa Symmachi PP., ornata templa aliaque potissimum eruenda fuerint. De *Ecclesio* præsule Ravennate pauca expendi potuere, quod Acta non supersint, nec cultus vetustissimus sit. Vigilienses in Apulia MM. *Maurus* episc., *Pantaleemon* et *Sergius* notiores sunt inventionibus, translationibus secutisque exinde miraculis, quam rebus gestis, quæ ex eorum Officio examinantur.

Gallicanos antistites binos suggerunt *Trecæ Ursum* et *Camelianum*, illum solo nomine et cultu notum, hunc cum aliquo Himerio perperam confusum; binos item Autissiodorum, de quorum priore *Ætherio* ignota historia; at celebris est in Martyrologiis cultus. Contra vero de alterius, *Geranni*, cultu dubitatum est; Vita edita hic illustratur. Non multo celebrior est *Phronimus* inter Metenses episcopos numerandus. Neque de *Desiderato* Bisontino præter breve elogium et exaltationis relationem quidquam superest. *Galactorii* episcopi Lascurrensis et martyris memoria decessoris

Juliani

Juliani nomen suscitavit. *Auspicius* Tullepsis, à synonymo Trevirensi distinctus, ex istius ecclesiæ tabulis educitur, ad Theodosii tempora male a Baronio retractus.

Illustres laudatores insignibus suis meritis nactus est *Magnericus* Trevirensis, multorum Sanctorum seculo dignissimus, locorumque sacrorum conditor, quæ inter S. Martini cœnobium vicissitudines passum est. Gesta ejus varia, quæque ad obitum, sepulturam et alia spectant explanantur ac digeruntur. *Joannis Agni* singularis memoria, quod miraculo sicci baculi florecentis, ad cathedram Trajectensem evectus sit. *Jorius* aliquis episc., an Macarii Anthiocheni frater, certo Bethuniæ in Belgio colitur. Virum magnum *Samsonem* produxit Britannia, suscepit Armorica, utrobique magnis prodigiis celebratissimum; verum nec Anglicanæ ullius ecclesiæ, nec Gallicæ episcopum, nec 120 annorum senem: de quo id singulare notaveris, quod quemadmodum vivum, variæ ecclesiæ antistitem sibi vindicant, sic hodie de sacri ejus corporis possessione decertetur. *Hermolaus* presbyter cum S. Pantaleone celebratur, *Pastor* Romæ, *Peregrinus* Lugduni in Gallia.

EX STATU MONASTICO.

In hac classe primas teneat *Pastor* abbas, doctis suis apophthegmatis quam vitæ serie, inter veteres Patres nominatur; de quo id dictum mirandum, quod nec matri videndum se præbere voluerit, nec judici, apud quem sororis filius de capite periclitabatur. Adde huic *Simeonem Stylitam* tertium, qui utrum a Fulminato distinguendus sit, an idem cum Simeone in Martyrologiis notato, disquiritur. Ex Oriente in Italiam seculo x progressus est mirabilis alter *Simeon* monachus, ab Arsenio Hierosolymitano patriarcha commendatus; in monasterio de Padolirona singulari cultu celebris, cujus perpetuæ peregrinationes, prodigia, prophetiæ virtutesque aliæ fideliter describuntur. Diu laborandum fuit priusquam ea quæ de duobus eremitis Ordinis S. Augustini *Euangelista* et *Peregrino* apud Veronenses honoratis, postulata sunt, impetrari potuerint, atque una explorari, quo pacto Euangelista ab Albertino sive Alberto, item Veronensi distingueretur. De vita recentius scripta fertur judicium. De *Ebrulfi* abbatis S. Fusciani, Bellovacum translatis, ætate adversus Cointium disputatur: dantur autem Vita ejus et miracula. Haud paulo nobiliores reddidit S. Gregorius Turon, in Vitis Patrum *Ursum* et *Leobatum*, licet in antiquioribus Fastis parum notos, de quorum patria et instituto adversus Tamayi nugas solidius agitur, deque sacris eorum reliquiis. *Bertholdus* abbas Garstensis in superiore Austria, locum suum hic meritis, eximia potius sanctitate quam longe quæsita genealogia resplendet: Vita ejus et miracula accurate

descripta et elucidata sunt. *Theodomirus*, non abbas sed monachus, a S. Eulogio satis laudatus est, dum gloriosum ejus Cordubæ, sub persecutione Arabica, martyrium nos docuit.

EX STATU SECULARI.

Aciem instruunt *septem Dormientes*, quorum tres classes te reperire miraberis. Sufficiebat Ephesina, tam variis nominibus expressa, quam apud Latinos æque ac Græcos, aliasque Christianas gentes recepta est, nec ipsi Alcorano ignota. Quæ hic discutienda occurrerint, facile intelligis. Alia suppeditavit stupendus M. *Pantaleon*, tanta in veneratione, cum in Oriente tum in Occidente semper habitus, tot dicatis ipsi templis honoratus, tot miraculosis dives reliquiis, in omnem prope orbis portem translatis, ut si ad eundem omnes Sanctum referantur, insolito prodigio multiplicatas esse oporteat. Aliam controversiarum materiam præbet *Christophorus*, virtutibus, martyrio, miraculis, cultu quam statura grandior: hæc explicatur, convellunturque hæreticorum, contra sancti existentiam blasphemiarum. Non adeo exuberant quæ de *Eustathio* M. Ancyrano in Galatia, de *Acatio* Mileti in Caria, et de *Ignatio Steironita* apud Græcos potissimum commemorantur. Ingens rerum silva *Nazarii* et *Celsi* patria, ætas, conversio, baptismus, peregrinationes, martyrium, inventiones, translationes, miranda omnia; et quæ ad idem Sanctorum par non videntur posse referri, ut laborandum fuerit, ad homines, loca et tempora apte distinguenda. *Felix* aliquis Nolanus cum Nicomediensibus feminis MM. perperam conjunctus est. *Hyacinthi* M. in Portu Romano, *Florentii* et alterius *Felicii* in Vestinis illustrata memoria. *Nevolonus* Faventiæ, *Raymundus Palmarius* Placentiæ mirabili conversione, tum sanctitate atque in proximos caritate excellerunt. *Benignus* et *Charus* prope Veronam, *Gliscentus* in territorio Brixiano latendo gloriam consecuti sunt. *Cucufas* non Christophori socius, ut ineptum vulgus somniat, sed Barcinonensis martyr et rebus gestis et veteri cultu inclytus est, de cujus sacris exuviis cum Hispanis Gallipridem certavere. Pietatem spirant Acta *Georgii*, *Aurelii* aliorumque MM. Cordubensium. *Gothalmus* Melliciæ in Austria, *Hugo* puer, Judaici furoris victima, Lincolnæ in Anglia, *Bodivudus* in Suecia M. veris suis encomiis ornati sunt.

EX SEXU FEMINEO.

Illustrissimæ virgines *Thea* et *Valentina*, socium in martyrio *Paulum* nactæ, ab Eusebio celebrantur, hic variis præterea elogiis honoratæ. *Irene* item virgo egregiis virtutibus prædita, prophetiæ

phetiæ dono multisque dotibus insignita, CPoli in Chrysobalanto hegumena consenuit, honorificis aliis characteribus depicta, qui in Actis, hic Græco-Latine exhibitis, mirifice describuntur. Floruere ibidem *Anthus* et *Oræozela* : *Hierusalem* vero ut martyr in Fastis Græcis memoratur. *Glodesindis* virginis natalis in abbatia a se Metis fundata, antiquissimus est, jam inde in primaria ecclesia a seculo ix celebratus, erecto ei postmodum novo et ampliori templo. *Christianam* V. Teneræmondæ in Belgio solenni festivitate recoli, constat ; quæ

vero de origine gestisque circumferuntur, admirationem excitant potius quam fidem : nec de *Juliana* et *Sempronia* VV. MM., præter cultum quidquam invenies, nisi ad Tamayum recurreris.

Atque hi præcipui Sancti sunt, de quibus in hoc tomo agitur ; reliqua docebunt soliti indices : ornatur autem Præliminari Tractatu de Liturgia antiqua Hispanica, Gothica, Isidoriana, Mozarabica, Toletana, Mixta, historico-chronologice deducto, auctore Joanne Pinio.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS SOCIETATIS JESU FLANDRO-BELGICÆ

ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursumque Philippi III, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis 2 Decembris 1692, et 19 Junii 1694, Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelgicam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi Typographos et Bibliopolas, qui ad quorumcumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere possint libros et opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis ; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet. Cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis ;

Ego infrascriptus, Societatis Jesu per Flandrobelgicam Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Michaële Angelo Tamburino, concedo *Jacobo du Moulin* facultatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum ; videlicet ; Tomum sextum de Actis Sanctorum Julii, collectis et illustratis per Joannem Bapt. Sollerium, Joannem Pinium, Guilielmum Cuperum et Petrum Boschium Societatis nostræ presbyteros Theologos. In quorum fidem hasce, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Antverpiæ xxvi Martii mdccxxix.

PETRUS MAELCAMP.

SUMMA

PRIVILEGII REGII.

Cæsareæ et Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Joannis Bapt. Sollerii e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, tomos eorundem, de argumento illo, vel jam editos vel porro edendos ; aut alibi excusos excudendosve invehat, venalesve habeat : qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis grävibus pœnis mulctabitur ; ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis.

Signat

LOYENS.

Et ego Joannes Bapt. Sollerius Societatis Jesu, permitto *Jacobo du Moulin*, ut tomum sextum de Actis Sanctorum Julii, meo permissu ab ipso impressum, publicet. Datum Antverpiæ xxx Martii mdccxxix.

APPROBATIO

APPROBATIO ORDINARII

Tomus hic sextus Julii de Actis Sanctorum, iisdem quibus priores, à nobis etiam recogniti, auctoribus Joanne Baptista Sollerio, Joanne Pinio, Guilielmo Cupero et Petro Boschio; eadem diligentia et accuratione elaboratus, nihil fidei aut bonis moribus oppositum continet. Quod etiam testamur in ordine ad Joannis Pinii præmissum Tractatum historico-chronologicum de Ritibus Mozarabicis, varie compellari solitis; ut proinde opus utrumque luce publica dignum censeamus. Antverpiæ XXIX Martii MDCCXXIX.

F. G. ULLENS.

Can. Schol. Offic. et Lib.

Censor Antverpiæ

PROTESTATIO AUCTORUM

Quod identidem protestati sunt decessores nostri, in hoc de Actis Sanctorum Opere, se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones; neque suis, aliorumve huc relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiiis scriptæ : idem ante hunc sextum tomum Julii denuo protestamur.

PRÆFATIO

PRAEFATIO

A D L E C T O R E M

Iter nostrum Hispanicum pro Actis Sanctorum anno 1721 susceptum, elaborando huic Tractatui occasionem præbuit. Etenim post lustratas à Majoribus nostris Henschenio, Papebrochio, Baertio ac Janningo, Italiam, Galliam ac Germaniam; visum fuit ad Opus nostrum conducere, si, quam nemo nostrum hactenus tentarat, excursio Hispanica a nobis institueretur; eo ad rem, quam præ manibus habemus, operæ pretio, ut dum Toleti essemus, nonnulla ibidem reperta fuerint, quæ ad liturgiam Hispanicam, sub Mozarabum nomine etiamnum ibi usitatam, spectare potissimum posse videbantur; tametsi minime tunc sufficientia, ut integer ex illis, satisque instructus, ac prælo dignus, qualem eum nunc esse confidimus, Tractatus conficeretur. Jacta itaque quædam ejusdem fuere semina; quibus copiosior aliunde notitiarum messis accrevit, ex variis Hispaniæ conciliis, Romanorum Pontificum gestis, aliisque, quæ undequaque corradere potuimus, documentis; partim ex aliorum auctorum pervestigatione haustis, partim ex Hispania post reditum in Belgium submissis. Sic itaque se habuere hujus Tractatus initia et incrementa.

Ea vero, quæ circa liturgiam istam quatuor primis Christi seculis et ulterius, de singularibus ejusdem partibus quæri possunt, incerta prorsus fatemur, atque obscura esse; uti videre est ex illis, quæ cap. 1 super hoc argumento deducimus; proposita eruditibus lectoribus controversia, quæ eo redit, an satis solide probari possit, quod codex aliquis liturgicus integer, ad usum particularis ecclesiæ sive in Oriente, sive in Occidente, scripto exaratus exstiterit; integer, inquam, atque ita digestus, auctus, concinnatus, ut totius sacræ œconomiae modum, ordinem, cæremonias ac preces singillatim ac determinate recenseret. Allata sunt varia tam sententiæ id negantis, quam affirmantis argumenta: sed quamquam me propendere potius in illam, quam in hanc insinuem; cupio tamen, ut quæstio illa eo habeatur loco, ut non tam a me certo decisa, quam erudi-

torum judicio tantisper proposita, eorumque calculis probanda vel improbanda censeatur. Et erit fortasse ex illis quispiam, qui arrepta inde occasione, controversiam istam secundis curis examinet, plenius tractet, meliusque ac certius aliquid me doceat. Quod si fiat, applaudam et gratulabor. *Non enim vincimur, quando afferuntur nobis meliora, sed instruimur*, aiebat S. Cyprianus in epistola ad Quintum.

Videbimus porro liturgiæ antiquæ Hispanicæ, anterioribus seculis circa determinatas, proprias ac singulares sui partes adeo nobis incompertæ, novam lucem affundi seculo VII, ex decretis omnium Hispaniæ conciliorum celeberrimi quarti Toletani; præside S. Isidoro, Hispalensi antistite; qui de sacra liturgia cumulatissime meritus est, aliis quoque post ipsum sanctis viris suam pio huic labori symbolam conferentibus. Videbimus eam deinde sub barbaro Saracenorum jugo gemere, humanæque vicissitudinis scenam subire; ad hæc ex corruptione quorundam exemplarium accusatam, at deinde comprobata; seculo autem XI, recuperato ab Alphonso VI Toletano, extrema passam, et abrogatam, non tamen penitus extinctam. Videbimus denique sequentibus seculis varia a regibus Hispaniæ indulta Mozarabibus diplomata; quorum antiquum Officium sacrum ne in tantam desuetudinem veniret, ut ab interitu parum abesse videretur, seculo tandem XVI ineunte novum a magno Francisco Ximenio, archiepiscopo Toletano, et S. R. E. Cardinale splendorem accepit, ad perpetuitatem utique temporis cum Sedis Apostolicæ consensu a Viro illo immortalitatis fama dignissimo fundatum ac stabilitum. Quæ omnia hic in compendio exhibita, pluribus dabuntur suis locis.

Ne vero mireris, lector, liturgiam hanc adeo varia ac multiplici nominum coacervatione a nobis indigitari: res enim illa sese evolvit per decursum; nam pro varia ratione temporum aliud ex alio hæc liturgia nomen induit. Observari et-

iam abs te cupio, Tractatum hunc, si alicui præfigendus erat de Actis Sanctorum tomo, non incongrue præfigi tomo huic Julii mensis sexto; cum in eo illustrentur Acta S. Jacobi Majoris, primi utique ecclesiæ Hispanicæ fundatoris, atque adeo primos inter rituum sacrorum ibidem adjutores, ministros ac propagatores, designatoris, et, quantum quidem per commorationis apud istam gentem tempus licuit, propagatoris gloriosum etiam nomen meriti; justa ea, quæ tum cap. 1, § 1 dicemus; tum quæ de ipsius ad Hispanos adventu, adeo diu multumque inter eruditos disputato, in hoc præsentī tomo in favorem eorum probabilius decisa reperies.

Interim non dissimulamus, varia apud varios auctores circa Officium sacrum, de quo dicere aggredimur, excursa reperiri; nam ut nihil dicamus de Francisco Pisa. Eugenio Roblesio, Eminentissimis Joanne Bona, et Josepho Aguirrio; item ut non memoremus Joannem Mabillonium, atque Edmundum Martenium, de quibus redibit per decursum sermo; Petrus Brunus in suo Gallico opere, postea a nobis memorando, non segnem operam huc contulit, quando res gestas in antiqua liturgia Hispanica ac Mozarabica historico-chronologice deduxit, Ordinem Missæ Mozarabicæ observationibus explanavit ac cum antiqua liturgia Gallicana contulit. At nemo omnium, quos ego quidem viderim, illud argumentum

plene tractavit hactenus, ea videlicet plenitudinis ubertate, qualem nos post illos comparare conati sumus: nam diplomata varia, aliaque documenta Tractatui nostro inseruimus, quæ apud laudatos auctores frustra inquiras, allaborantibus viris illis Hispanis, quorum, ubi res feret, veneranda nobis memoria recurret.

Tametsi vero non segni opera colligere conati simus, quiquid ad plenam rerum liturgicarum, de quibus agimus, notitiam maxime conducere putavimus, tantum tamen nobis polliceri non audemus, ut in animum inducamus, Tractatum hunc pari ab omnibus approbatione, pari aviditate ac gustu lectum iri: ea namque hujus argumenti, ea aliorum rituum antiquorum investigationis est conditio, ut, spectata illorum natura, non pauca se offerant, quæ instruant potius quam delectent; unde fiat, ut quia sunt jejuna, tetrica etiam ea esse, necesse sit, atque adeo illis dumtaxat grata potissimum, qui hujusmodi rerum studio rapiuntur; quibus conatus hosce meos non omnino displicituros confido; in quorum præsertim numero ponimus eruditos Hispanos, ad quos Tractatus præsens, tanquam rei avitæ eis olim, domesticæ ac propriæ, nunc vero tamquam nomine, atque usu unice singularis, imprimis spectat. Atque hæc sunt, de quibus te, Lector, præmonendum censui. Tu interim, quiquid hujus sit Tractatus, æqui bonique id consule.

TRACTATUS

HISTORICO-CHRONOLOGICUS

ad tomum VI Julii præliminaris,

DE

LITURGIA ANTIQUA HISPANICA, GOTHICA, ISIDORIANA, MOZARABICA, TOLETANA, MIXTA

CAPUT I.

Origo liturgiæ Hispanicæ; qualis ea fuerit quatuor primis æræ
Christianæ seculis.§ I. Status quæstionis; origo liturgiæ Hispanicæ S. Petrus apostolus;
alii in hac re ipsius adjutores.Res liturgiæ
ab Apostolis
quaquaversum
propagata

Quando primum, divisis toto orbe Apostolis, novæ legis præconibus, in omnem terram exire cœpit doctrinæ euangelicæ sonus, et longe lateque quaquaversum propagari; præter sacrum Christianæ fidei depositum, quod cuilibet ex illis seorsim atque omnibus simul sub Petro eorum principe ac præside, concreditum erat, varia alia in suam quisque, quo destinabatur, provinciam secum detulit, ad novæ Ecclesiæ æconomiam necessaria, atque ad credentium institutionem utilitatemque prorsus accomodata; quæ Spiritu sancto dictante, Christo docente, ac per os Petri utroque loquente, didicerat. Id cum in aliis pluribus, ad nascentis Ecclesiæ propagationem, conservationem, incolumitatemque conductibus, tum præcipue locum habuit in liturgia sacra, seq̃ in ordinata augustissimi novæ Legis Sacrificii administratione; circa quam, quatenus Hispaniam spectat, præsentis collimat tractatus præliminaris argumentum. Non agitur autem hic de substantia et essentia, ut loquuntur Theologi, quibus illud Sacrificium intrinsece atque ex vi primævæ suæ institutionis constat et perficitur: quippe cum illud sit eatenus juris divini, semper ab initio idem, semper idem deinceps, semper denique unum idemque ad nostra usque tempora perseveravit, ac perseverare porro perget usque ad consummationem seculi.

conveniunt
ubique in sub-
stantialibus;

2 Id quod nitide expressit Wilhelmus Lindanus, qui e Sirleti Ms. Græco liturgiam sub nomine S. Petri, latine vertit, edidit, notis illustravit, et apologetico defendere conatus est; quando in rem nostram a pag. 70 sic enuntiat: *Ipsam Christiani sacrificii nucleum enim si studio Christianæ pietatis investigates, ac sedulo quæras; agnosces formulam sacrificalem, et Romanam D. Petri, et Hierosolymitanam D. Jacobi, Byzantinam sive CPolitanam D. Andreæ, Ephesinam D. Joannis, Alexandrinam D. Marci, Mediolanensem D. Barnabæ, et Indianam D. Thomæ prorsus consenti-*

re; atque tamquam ab illo uno veritatis magistro Spiritu sancto editam omnino conspirare, eademque omnibus vocem sonare, quod quidem ad ipsam rei substantiam attinet, sive ad rem oblatam, et ad effectum sacrificii, aliaque consentanea. Non itaque de prima ac necessaria hujus divini Holocausti forma, substantia, et, ut ita loquar, natura hic agitur, de quibus Catholicos inter omnes convenit; sed agitur de quibusdam partibus, quæ primæ ejusdem institutioni postmodum acciderunt, quæque proinde, salva rei substantia, adesse et abesse possunt.

3 Hujusmodi sunt, externi quidam ritus ac cæremoniæ, preces plures vel pauciores, earumque compositio, dispositio item, numerus et ordo. Adde hymnos, tractus, antiphonas, lectiones, psalmos, et quæ sunt generis ejusdem: et quamvis illa omnia, vel ex omnibus saltem aliqua, initio prædicationis euangelicæ, uti ego quidem censeo, magna cum moderatione fuerint adhibita, ut nec longa admodum essent, nec alia ab aliis omnino diversa, quamquam in diversis regionibus recitarentur; lapsu tamen temporis varias sensim sine sensu æconomia liturgica induit mutationes, additionesque accepit, viris illorum temporum apostolicis, sive ecclesiarum particularium moderatoribus episcopis, in conciliis aut extra illa, pro suo quibusque in res sacras studio in illud incumbentibus, ut augustissimum hoc, et omnium, quæ fuerunt sub sole, dignissimum longe sacrificium et pro sua tremenda majestate rite et decenter, et pro assistentium fidelium utilitate et reverentia salubriter perageretur.

in occidentali-
bus autem dif-
ferunt.

4 Juvat itaque hic meminisse, quidnam S. Gregorius Magnus responderit S. Augustino, Anglorum apostolo, qui inter alias interrogationes apud Labbeum tom. 5 Conciliorum col. 1568, ex isto sanctissimo Pontifice sic quærit: *Cur, cum una sit fides, sunt ecclesiarum consuetudines tam diversæ, et altera consuetudo Missarum est in Ro-*

De qua re
scribit S. Gre-
gorius Mag-
nus.

mana

Sec. I, II, III,
IV.

ter ideam quamdam indefinitam sacrosanctæ hujus oblationis, et ab adjunctis individuis abstractam. Tertullianus, qui seculo item tertio ineunte vixit, valde etiam indeterminate scripsit in rem nostram. Quippe ex ejus verbis, in libro de Corona militis quæ habet, cap. 3: *Eucharistiæ Sacramentum et in tempore victus, et omnibus mandatum a Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu, quam præsidentium sumimus. Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus*; item ex iis, quæ habet in Apologetico cap. 39: *Oramus etiam pro imperatoribus, pro ministris, et potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete, pro mora finis*; nihil concludes singulare ac determinatum, ex quo tota liturgiæ œconomia intelligatur.

nec ex S. Epiphanius sec. 4;
neque scitur,

16 Seculo IV occurrit S. Epiphanius, qui hæresi 79, num. 3 tradit ista: *Petrus et Andreas, Jacobus et Joannes, Philippus et Bartholomæus, Thaddæus et Jacobus Alphæi, et Judas Jacobi et Simon Cananæus, et Matthias ad supplendum Duodecim suffectus*; illi, inquam, omnes, et apostoli delecti sunt, ac toto terrarum orbe sacram Evangelii functionem administrarunt, cum Paulo Barnaba, et ceteris: iidemque mysteriorum auctores, atque conditores fuerunt, una cum Jacobo Domini fratre, primo Hierosolymorum episcopo: tradit, inquam, ista; sed ex eo, quod Apostoli mysteriorum, id est illarum rerum, quæ mysteriorum substantiæ accidunt, secundum dicta, auctores atque conditores fuerunt; ex eo, ut iterum hoc repetam, nobis non est perspectum, qualium rituum usum divinæ liturgiæ adjunxerint, et quousque auctoritas atque conditio, ut ita dicam, sese ista extenderit. Imo vero etiamsi Patres isti distinctius ac pressius sacros suæ liturgiæ ritus et preces definivissent, nondum tamen vel sic innotesceret status liturgiæ Hispanicæ primis quatuor Christi seculis usitata, de qua mihi hic sermo est. Interim nullum mihi dubium est, quin ea ibidem tunc non solum exstiterit; sed propriis etiam quibusdam modis ac ritibus fuerit circumscripta. *Fundatæ ecclesiæ*, teste S. Irenæo lib. 1, cap. 3, quæ in Hiberis sunt: ac proin usitata ibidem in istis ecclesiis aliqua talis liturgia.

qualis tunc
liturgia apud
Hispanos fuerit.

17 Cardinalis Bona lib. 1, cap. 7 postquam dixisset, antiquam et immemorabilem traditionem esse, quod Missæ ordo a Petro apostolo traditus fuerit Romanæ Ecclesiæ, cui successores addiderint preces aliquot ac cæremonias, si recte statuit: *Ita enim fert rerum omnium conditio, ut initium suum habeant, sequatur incrementum, omnibus demum numeris perficiantur*. Mea igitur sic fert opinio, quod Hispanorum liturgia, sicut aliæ omnes, a parvis initiis paulatim cum decursu temporis accreverit, additis sensim sine sensu orationibus, ritibus ac cæremoniis, et quid ni etiam aliquot Sanctorum festis, ceterisque id genus adminiculis externi cultus, prout ferebant et locorum varietas, et ecclesiarum ratio, et adjuncta temporum vel locorum, et episcoporum denique propensior erga hunc potius quam erga illum Sanctum Martyrem collendum affectus. Sed quid, quantum, quo modo atque ordine id contigerit in Hispania quatuor primis, de quibus nunc quæritur, Christi seculis, definire, hoc opus, hic labor est. Nullam quoque satis patentem lucis desideratæ rimulam nobis aperit concilium Eliberitanum, e quo intelligitur, quod liturgia quidem aliqua tum temporis exstiterit in Hispania, sed qualis ea fuerit, non item.

18 Concilium itaque illud, ineunte seculo IV celebratum (adisis Aguirrii Cardinalis Collectionem maximam conciliorum omnium Hispaniæ: in qua tom. 2, dissertatione 1 alias 16 inquirunt tempus et annum, quibus illud concilium fuerit habitum) concilium, inquam, illud apud laudatum Cardinalem tom. I, pag. 275 statuit capite XXIX: *Energumenum, qui ab errático spiritu exagitatur; hujus nomen neque ad altare cum oblatione esse recitandum, neque permittendum, ut sua manu in ecclesia ministret*. At quibus partibus cum illa oblatio, tum ministerium constiterint, unde extundes? Quibus si addas caput XXVIII, quo sancitur: *Episcopum placuit ab eo, qui non communicat, munera accipere non debere*. Item caput XLIII: *Pravam institutionem emendari placuit juxta auctoritatem Scripturarum, ut cuncti diem Pentecostes celebremus*: quod qui non fecerit, quasi novam hæresim induxisse notetur; nihilo plus promoveris ad designandam vel œconomiam liturgicam totius, multo minus singularum ejusdem partium in individuo cognitionem, qualem apud Hispanos frustra hactenus investigamus.

D
Distincta ejusdem notitia ex concilio Eliberitano

* al. post Pascha celebremus:

E

19 Ne cuiquam porro mirum id videatur, in sententia præsertim illa, quæ censet, nullam liturgiam quatuor primis Christi seculis scripto exaratam ad posteros transivisse; sed sola viva voce traditam; adminiculante memoria exercitam, ac non interrupto usu propagatam, ubique gentium tunc perstitisse: ut mirum non sit juxta istam sententiam, adeo abstrusa esse omnia, quæ de singularum sacræ liturgiæ partium accidentalium notione quæri possunt. Tametsi autem controversia illa non sit adeo cum instituo meo connexa, quin ejusdem investigatione facile supersedere queam; visum tamen fuit opere pretium fore, si argumenta sententiæ, quæ liturgiam aliquam tum temporis scriptam exstitisse negat; et oppositæ, quæ id affirmat, eruditissimis liturgiophilis exhiberem; eo, uti spero successu, ut ex ista mea degressionem, pars aliqua laboris liturgiam Hispanicam transitura sit.

non eruitur.

§ III. An liturgia aliqua quatuor primis Christi seculis scripto exarata fuerit. Sententia negans.

F

Probandæ, quæ nunc præ manibus est, controversiæ subserviunt argumenta, quæ præmissa fuere paragrapho præcedente, inde videlicet desumenda, quod admodum parce ac jejune, quin imo non nisi genericis fere terminis primorum quatuor Christi seculorum scriptores, quos ibidem produxi, de sacris liturgiæ mysteriis meminere: ut proinde omnes illos, quibus mira videbitur sententia negans, quique adeo ab ea dissentiant, provocare ausim, ut vel unum unicum auctoris legitimi ac fide digni, qui tunc vixerit, testimonium proferant, quo plane constet, ordinem quemdam liturgicum scripto exaratum et in ecclesia aliqua particulari usitatum fuisse, atque ita concinnatum, ut modum totius mysticæ œconomiae, precesque a sacerdote recitandas, et peragendo Missæ sacrificio accommodatas singillatim ac determinate recenseret. Tertullianus in libro de Corona militis cap. 3 videtur

Sententia negans probatur ex silentio antiquitatis,

A detur indicare, ritus Sacramentorum, et modum ea administrandi, suo tempore cognita fuisse ex sola traditione non scripta: *Quæramus, ait, an et traditio non scripta non debeat recipi? Denique ut a baptismo ingrediar, aquam adituri ibidem, sed et aliquanto prius in ecclesia sub antistitis manu contestamur, nos renuntiare diabolo, et pompæ, et angelis ejus.*

ex Tertulliano
item

21 Dehinc ter mergitamur, amplius aliquid respondentes, quam Dominus in Evangelio determinavit. Inde suscepti lactis et mellis concordiam prægustamus. Eæque ea die, lavacro quotidiano per totam hebdomadam abstinemus. Tum subdit, *Eucharistiæ sacramentum etc.* quæ dedimus supra num. 15; et cap. 4 sic pergit: *Harum et aliarum hujusmodi disciplinarum, si legem expostules scripturarum, nullam invenies. Traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides observatrix.* Si ergo scriptus tunc exstisset sacræ liturgiæ codex, cur ad traditionem non scriptam recurrisset Tertullianus, etiam tum, quando agebat de Eucharistia? Signum itaque est,

B. quod præter solam traditionem non scriptam, nullum Tertullianus agnovit liturgici ordinis instrumentum litteris exaratum, quod partes divino Sacrificio accidentes recenseret. Procedamus ad seculum III.

ac S. Cypria-
no:

22 Si liturgicum aliquod exemplar characteribus scriptis efformatum tunc exstisset, enimvero S. Cyprianus auctoritate istius exemplaris fuisset usus, ut probaret, vino calicis Eucharistici consecrando admiscendam esse aquam. Tempore quippe S. Cypriani, inventos fuisse, qui vel ex ignorantia vel ex simplicitate offerebant in sacro calice solam aquam, non autem vinum aqua mixtum, liquet ex ejus epistola 63 ad Cæcilium fratrem. Sive autem abusus iste irrepserit, quia in animum inducebant suum, quod esset indecorum, sumere vinum in antelucanis cœtibus; quo spectant S. Cypriani verba ibidem posita: *An illa sibi aliquis contemplatione blanditur, quod etsi mane aqua sola offerri videtur, tamen cum ad cœnandum venimus, mixtum calicem offerimus?* Sive metuerent, ne vini consecrati odor prodidisset eos gentilibus, tamquam

C jamjam reversos a sacrificio Jesu Christi, quod modo obtulerant; prout innuunt ibidem hæc verba: *Nisi in sacrificiis matutinis hoc quis veretur, ne per saporem vini redoleat sanguinem Christi.* Quidquid sit, quod isti abusu ansam dederit, parum id nostra interest; illud ad nos spectat, quod Sanctus iste Carthaginensis episcopus ibidem moneat, *ut ubique lex evangelica, et traditio Dominica servetur.*

hic sane litur-
giam scriptam
citasset, si ta-
lem novisset;
ut suaderetur
a contrario

23 Vinum fuisse in calice, quem Dominus noster consecravit atque Apostolis suis distribuit, clare ex Evangelio scimus; sed quod vinum illud aqua mixtum fuerit, ex traditione accepimus. Si vero tum temporis liturgia aliqua scripto expressa exstisset, ultimum hoc punctum decidere et stabilire Cyprianus potuisset testimonio decretorio, ex scripta ista liturgia deprompto; unde simul uni, simul alteri puncto non modica confirmationis vis accessisset; neque S. Cyprianus non potuisset istam liturgiam citare, tamquam primo obvium et irrefragabile pro aqua vino admiscenda, testimonium. Rem illustremus argumento a contrario. Patres concilii Quini-sexti, CPoli celebrati anno 706, (prout notatur in editione novissima Conciliorum apud Harduinum nostrum tom. 3 col. 1651) canone

32, a col. 1671. *Quoniam, inquit, ad nostram cognitionem pervenit, quod in Armeniorum regione vinum tantum in sacra mensa offerunt, aquam illi non miscentes, qui incruentum Sacrificium peragunt, adducentes Ecclesiæ doctorem S. Joannem Chrysostomum, hæc dicentem in interpretatione Evangelii secundum Matthæum (cap 26, Homil. 82 al. 83) "Quamobrem non aquam bibit, cum surrexit, sed vinum? improbam sane hæresim exstirpans. Quoniam enim nonnulli aqua in mysteriis usi sunt; ostendens, quod et quando mysteria tradidit, et quando, postquam resurrexisset, absque mysteriis solam ac nudam mensam apposuit, usus est vino. Ex genimine, inquit, vitis: vitis autem vinum, non aquam generat." Et ex eo aquæ in sacro Sacrificio adjunctionem, doctorem subvertere existimant; ut non ab hoc tempore in posterum ignorantia teneatur, Patris sententiam orthodoxæ aperimus.*

SEC. I, II, III, IV.

24 Cum enim improba Hydroparastarum, hoc est, eorum qui aquam offerebant, antiqua esset hæresis, qui loco vini sola aqua in proprio Sacrificio usi sunt; refellens hic Vir divinus detestabilem hujusmodi hæresis doctrinam, et ostendens, quod directe Apostolicæ traditioni adversatur, id quod jam dictum est, affirmavit. Nam et suæ ecclesiæ... aquam vino miscendam tradidit... et in omni etiam ecclesia... hic ordo divinitus traditus servatur. Nam et Jacobus, Christi domini nostri secundum carnem frater, cui Hierosolymitanæ ecclesiæ thronus primum est creditus; et Basilius Cæsarensium ecclesiæ archiepiscopus, ... mystico nobis in scriptis tradito Sacrificio, ita consecrandum in divina Missa ex aqua et vino sacrum calicem ediderunt. Et qui Carthagine (anno 397) convenerunt sancti Patres, his verbis (capitulum 24) aperte et præcise mentionem fecere: *Ut in sanctis nihil plus quam corpus et sanguis Domini offeratur, ut ipse Dominus tradidit; hoc est, panis et vinum aqua mixtum. Si quis ergo etc.*

e synodo Quiniscelta
E

25 Vides hic citari liturgias, in scriptis traditas, S. Jacobi (de qua inferius num. 42) S. Basili, ac S. Joannis Chrysostomi; et istorum quidem duorum disertissimis verbis; hujus vero tacite quodammodo et paullo obscurius per verbum tradidit? Jam vero ut ad S. Cyprianum revertar; cur de liturgia scripta non meminit; cur de sola tradita meminit? Non alia sane de causa; quam quia Hierosolymitanam scriptam non noverat, atque adeo verosimiliter nondum tunc scripta erat. Neque enim tempore S. Cypriani ignorabant Afri, quo ordine ac ritu sacro-sancta divinæ liturgiæ mysteria Hierosolymis celebrarentur; sicut inferius alia fortasse occasione videbitur; ac proin multo minus hæc ignorare poterat ipse Sanctus, tam in rebus sacris egregie copioseque versatus; atque adeo citari sane ab eo non potuerit liturgia S. Jacobi, primi ejusdem civitatis episcopi; quia nondum tunc temporis fuerit scripta. Quæ cum ita sint; concludo, nullam verosimiliter in Oriente liturgiam, scripto codice exceptam viguisse, sed sola viva voce traditam.

liturgias scriptas citante.
F

26 Pro seculo IV egregie idem probat insignis locus S. Basili, Cæsareæ Cappadociæ archiepiscopi, libro de Spiritu sancto, cap. 27 ita loquentis: *Invocationis verba, cum conficitur panis Eucharistiæ et poculum benedictionis, quis Sanctorum IN SCRIPTO nobis reliquit? Nec enim his contenti sumus, quæ memorat Apostolus aut Evangelium*

S. Basilius in rebus liturgicis

SEC. I, II, III,
IV.

gelium; verum alia quoque et ante et post dicimus, tamquam multum habentia momenti ad mysterium, quæ EX TRADITIONE CITRA SCRIPTUM accepimus. Consecramus autem aquam baptismatis, et oleum unctionis, præterea ipsum qui baptismum accipit, ex quibus scriptis? Nonne a tacita secretaque traditione? Ipsam porro olei unctionem, quis sermo scripto proditus docuit? Jam ter immergi hominem, unde ex scriptura haustum? Reliqua, item quæ fiunt in baptismo; velut renuntiare satanæ, et angelis ejus, ex qua scriptura habemus? Nonne ex minime publicata et arcana hac traditione? Nonne ex doctrina, quam Patres nostri silentio quieto, minimeque curioso, servarunt? Ut vero causas noveris, quæ sacros rerum liturgicarum administros tunc temporis impulerunt, ut arcana earum mysteria viva potius voce traderent, quam scripto publicarent, audi S. Basilium his verbis, ad istum agendi modum quid Patres nostros adduxerit, graphice ibidem exponentem: *Pulcre quidem illi, nimirum docti arcanorum venerationem silentio conservari. Nam quæ nec intueri fas est non initiatis, qui*

B *conveniebat, horum doctrinam publicitus circumferri scripto?*

solum assignat
traditionem,

27 Et proposito exemplo Moysis circa templum, levitas, ministerium sacerdotum, adyta, ac Sancta sanctorum in veteri Lege; mox apposite subjungit: *Ad eundem profecto modum, et qui in primordiis Ecclesiæ certos ritus præscripserunt Apostoli et patres, in occulto silentioque mysteriis suam servare dignitatem. Neque enim omnino mysterium est, quod ad populares ac vulgares aures effertur. Hæc est ratio, cur quædam citra scriptum tradita sunt, ne dogmatum cognitio propter assuetudinem vulgo veniret in contemptum.* Hactenus Magnus Basilius cum notis nostri Frontonis Duçæi, anno 1618 Parisiis vulgatus: *cujus utinam sanctissimi Præsulis ac sapientissimi Doctoris verba audiant, atque alte in animum demittant iniquitatis filii, ruboreque (si quid etiamnum in illis superest frontis) suffundantur, quod sacratissimorum liturgiæ Romano-Catholicæ mysteriorum majestatem, ac linguæ sacræ, qua*

C *eorum series, verba et ritus excusa sunt, dignitatem sus deque habentes, rudi ac simplici utriusque sexus plebeculæ importune obtrudere audent quidquid in eadem nostra liturgia sacrum ac tremendum est, Missam nimirum, administrationemque Sacramentorum, ex Latino idiomate in linguam vulgarem conversa.*

Ex. S. Innocentio PP. I

28 Sed redeamus ad propositum. Quod hactenus diximus, nullum quatuor primis Christi seculis scripto ordinatum liturgiæ canonem, seu totam aliquam arcanorum altaris seriem exstitisse; ne quis existimet, id ad solum extendi debere Orientem; nonnulla proferam, unde confici queat, eundem etiam sacræ liturgiæ modum obtinuisse in Occidente. Probationi subserviet epistola S. Innocentii PP. I, ad Decentium data, de qua superius. Sanctus itaque ille Pontifex Decentii consultationibus ita moderate, parce ac restricte respondet, ut ne utique plusculum sibi elabatur de arcanis mysteriis, quam sit conveniens. Sic loquitur: *Sæpe dilectionem tuam ad Urbem venisse, ac nobiscum in ecclesia convenisse, et quem morem vel in consecrandis mysteriis vel in ceteris agendis arcanis teneat, cognovisse dubium non est. Quod sufficere ad informationem ecclesiæ tuæ vel reformationem (si prædecessores tui minus aliquid aut aliter tenuerunt) satis certum habe-*

rem, nisi de aliquibus consulendos non esse du-

nullam tunc
liturgiam
scriptam

29 Pacem ergo asseris ante confecta mysteria quosdam populis imperare; vel sibi inter sacerdotes tradere: cum post omnia, quæ APERIRE NON DEBEO, pax sit necessario indicenda: per quam constet, populum ad omnia, quæ in mysteriis aguntur, atque in ecclesia celebrantur, præbuisse consensum, ac finita esse, pacis concludentis signaculo demonstrantur. Jam vero dic, amabo, cur timore detineri potuisset S. Innocentius, ne declarasset disertius ac dilucidius exposuisset arcana rerum liturgicarum; si ea scriptis tabulis consignata facile admodum in promptu haberi, et proin nullo negotio promiscue inspicere ac perlegi poterant? Et sub dictæ epistolæ finem summa cum locutionis moderatione insinuat, plenam sese ad propositas quæstiones non dare responsionem, quædam tunc dicens, quædam postea dicenda reservans; ac non obscure ostendens, malle se circa ista cum illo præsentem coram, et os ad os loqui, quam absenti plura enucleate et definite determinare, et scripto vulgare ea, quæ scripto vulganda non erant, quia ad aliorum clericorum, quin imo etiam laicorum fortasse notitiam manatura. Quidquid sit; sive voluerit Pontifex illud præcavere, sive divinorum mysteriorum solummodo majestati consulere, plura, quæ poterat indicare, eadem occasione silentio suppressit.

E

30 Nam postquam in decursu epistolæ de nominibus ante preces sacerdotis non recitandis egerat, dicens: *De nominibus vero recitandis, antequam preces sacerdos faciat, atque eorum oblationes, quorum nomina recitanda sunt, sua oratione commendet, quam superfluum sit, et ipse tua prudentia recognoscis, ut, cujus hostiam necdum Deo offeras, ejus ante nomen insinues, quamvis illis incognitum sit nihil.* Prius ergo oblationes sunt commendandæ, ac tunc eorum nomina, quorum sunt oblationes, edicenda, ut inter sacra mysteria nominentur, non inter alia, quæ ante præmittimus, ut ipsis mysteriis, viam futuris precibus aperiamus: postquam, inquam, de offerentium nominibus recitandis ita egerat, restricte admodum se enuntians de precibus sacerdotis, aliaque subdidisset de consignandis infantibus, jejuniis Sabbatino, fermento, baptizatis, pœnitentibus, ac de ungendis oleo chrismatis; super quibus S. Innocentius a Decentio fuerat consultus, tandem sub finem suæ epistolæ clare exprimit, sancta arcana parce, restricte et sancte revelanda esse scripto; nam *reliqua*, inquit, *quæ SCRIBI FAS NON ERAT, cum adfuersis, interrogati poterimus edicere.* Unde concludo, anno 416, quo data notatur epistola ista, nullum liturgiæ ordinem scripto consignatum fuisse in Occidente.

exstitisse in
Occidente
comprobat.

31 Atque hæc, quæ de liturgia sacra, quatuor primis Christi seculis tam in Oriente, quam in Occidente, vi solius non scriptæ traditionis conservata, hactenus dixi, ad ipsam quoque Hispaniam extendi debere contendo, ab illis utique, quibus sententia ista ad verum propius accedere videbitur: et potiore quidem ratione, sicut planum faciam paullo post, ubi prius difficultates varias elucidavero, quæ contra assertionem toto hoc paragrapho stabilitam, objici possunt; quæ totidem erunt argumenta pro sententia affirmante, quod quatuor primis Christi seculis exstiterit liturgia litteris consignata.

atque adeo nulla talis tunc fuerit in Hispania.

A

§ IV. *Sententia affirmans liturgiam aliquam tunc temporis exstitisse; seu difficultates sententiæ id negantis.*

Difficile concipitur, quod cessantibus

Prima, quæ percellere possit eum, qui præcedentia nostra circa traditionem solam non scriptam quatuor primis Christi seculis legerit; prima, inquam, difficultas ista desumitur ex eo, quod dictu difficile et vix credibile videatur, nulli gentium tunc temporis ordinem liturgicum litteris expressum exstitisse. Et quamquam assertio ista, quatenus ad tria prima æræ Christianæ secula extenditur, non adeo feriat intellectum, qui consideret, id accidere potuisse tum ob causas superius allegatas, tum potissimum ob timorem non Panicum sed bene fundatum, ne temporibus sævientium adversus Christianos persecutionum sacrosancta illa mysteria venissent in manus gentilium, impiæ eorum profanationi exponenda; monente et mandante ipso Christo Matth. 7, v. 6 : *Nolite dare Sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos*; illa tamen ultima ratio non ita mox intelligitur obtinere seculo Christi quarto aliquantulum adulto, quando pace per Constantinum Magnum Ecclesiæ data, persecutiones cessabant, atque adeo una cum illis cessabat sacræ liturgiæ, etiamsi tunc scripto exarata fuisset, profanandæ metus.

sub Constantino M. persecutionibus, non fuerit scripta aliqualliturgia.

33 Accedit eo, quod, rebus Ecclesiæ ita se habentibus, credibile non appareat, sacri altaris mystas frustratos fuisse maximos, ne dicam fere necessario isto subsidio, eos præsertim, quibus vel propter sui muneris novitatem, vel propter ingravescentem senectutem, non satis fida et tenax rerum omnium observandarum cultos erat memoria, ut rite decenterque sine omissione, sine additione, sine errore aut mutatione totum liturgiæ ordinem decurrerent; vel si hoc non vis, ut summa saltem cum facilitate et commodo rem totam expedirent. Ista quidem, fateor, sententiæ neganti objici possunt, et ita objici, ut non parvam prima fonte præ se ferant speciem veritatis. Sed an ideo mutabant mentem sententiæ negantis patroni? Non equidem existimo : verosimiliora quippe sunt, inquit, et probabiliora Patrum modo allegatorum testimonia, quam ut et manibus nostris extorqueri illa sinamus ob rationes paullo ante objectas, quæ assertionem nostram conceptu quidem difficilem arguunt, sed falsitatis non convincunt. Et sane res captu difficiles, veræ tamen, quia accommodatis testimoniis roborantur, quam sæpe sine ulla imprudentiæ nota admittuntur?

Factum tamen ita fuisse, ex S. Hieronymo,

34 Præter testimonia Patrum superius prolata, plura, quæ dictis tamquam corollarium subnecti possint, superaddere poterunt. Dic, amabo, cur regula, ordo, preces, concinnitas, et reliqua, quæ substantiæ consecrationis accidunt, per solam traditionem non scriptam conservata non fuerint quatuor primis Christi seculis, cum formula seu symbolum fidei per traditionem non scriptam per quatuor Christi secula conservata fuisse videatur? S. Hieronymus ad Pammachium adversus errores Joannis Hierosolymitani epistola 61, juxta novam operum ejusdem sancti Doctoris editionem 38, tom. 4, part. 2, col. 323 *Julii Tomus VI.*

scribit : *In symbolo fidei et nostræ spei, quod ab Apostolis TRADITUM, NON SCRIBITUR IN CHARACTA ET ATRAMENTO, sed in tabulis cordis carnalibus* etc. Et quamvis facilitatem maximam symbolum fidei litteris expressum afferre deberet iis, qui vel in provecta ætate ad Christi fidem convertebantur, vel vacillante laborabant memoria; nihil tamen propterea vel ad latum unguem ab antiqua symbolum fidei non scribendi consuetudine deflectebatur.

35 Audiatur S. Augustinus, qui sermonem De symbolo ad Cathechumenos tom. 6 novæ editionis col. 399 incipit his verbis : *Accipite, filii, regulam fidei, quod symbolum dicitur : et cum acceperitis, in corde scribite, et quotidie dicite apud vos; ante quam dormiatis, ante quam procedatis, vestro symbolo vos munite.* SYMBOLUM NEMO SCRIBIT, UT LEGI POSSIT; sed ad recensendum, ne forte deleat oblivio, quod tradidit diligentia; SIT VOBIS CODEX VESTRA MEMORIA. Ad memoriam itaque, ad codicem non scriptum, ad solam, ut verbo dicam, traditionem recurrit S. Augustinus in symbolo fidei; ad hanc etiam solam, dicent negantis sententiæ assertores, recurrimus et nos in regula seu ordine divinæ liturgiæ. Memoria itaque temporibus istis partes agebat suas in rebus hujusmodi sacris; non littera, non manus, non codex characteribus loquens. Et rursum ibunt ad S. Augustinum serm. 58 in Matth. secundum novam editionem (alias 42 inter Homilias 50) ubi tom. 5, part. 1; col. 239 tradit in rem eorum sequentia : *In ecclesia... ad altare Dei quotidie dicitur Dominica oratio, et audiunt illam fideles. Non ergo timemus, ne minus diligenter eam teneatis : quia et si quis vestrum non poterit tenere perfecte, audiendo quotidie tenebit... Modo enim nisi teneatis symbolum, in ecclesia, in populo symbolum quotidie non auditis. Cum autem tenueritis; ut non obliviscamini, quotidie dicite... redidite symbolum vestrum... commemorate vos ipsos, non pigeat repetere.*

36 Bona est enim repetitio, ne subrepat oblivio. Ne dicatis : *Dixi heri, dixi hodie, quotidie dico; teneo illud bene.* Jam vero an tanta tamque diligente sollicitudine et cautione usus fuisset Augustinus, tam graphicis ac disertis verbis inculcans audiendum, e memoria non delendum, ideoque quotidie dicendum, commemorandum, ac repetendum symbolum, si symbolum tunc temporis e scripto codice a quolibet litterarum non penitus ignaro legi, memoriæ mandari ac recitari identidem potuisset? Quis nisi iniquus rerum arbiter id in animum inducat sinum? Reclamat utique tantus quantus est magni Patris textus modo productus, ne dicam verba ejusdem textus pene singula, sicut patet cuilibet, qui studio partium vacuus illa expenderit. Sicut igitur symbolum fidei nobis tradiderunt Apostoli, sic, teste S. Epiphanio superius assignato, iidem Apostoli *mysteriorum auctores*, *μυστηρίων ορχηγηται*, exstiterunt; ita ut nihil vetet, cum aliqua analogia dicere, quod utrobique pro scriptura ordinis sacri, fuerit traditio ordinis sacri non scripta. Plura circa præsens institutum collegit Petrus le Brun, Oratorii presbyter, in opere, quod inscribitur *Explicatio litteralis, historica et dogmatica precum et cæremoniarum Missæ*, anno 1726 Gallice edito; sed an non potius edendo Latine tantum, lingua utique sacra, ob sacrosanctam mysteriorum majestatem, tum præsertim quando canonem Mis-

Sæc. I, II, III,
IV.

sæ exhibet, ac explicat tom. I, a pag. 411; quidquid in præfatione operis sui a pag. XII varias congerat, quibus suadere conatur sui instituti scopum, rationes? Plura, inquam, ille scriptor collegit tom. 2, dissertatione I, pag. 10 et pag. 30.

Varia alia

37 Sed longius evagamur, quam et instituti ratio, et brevitās, quæ hic cordi nobis esse debet, a nobis postulant. Et vero ne longius nos a proposito, quod in inquisitione sacræ Liturgiæ Hispanicæ positum est, abducere pergant aliæ difficultates circa sententiam negantem objiciendæ, compendio utemur, assignando potius, quam fusius enucleando ea, quæ auctores tradidere. Eminentissimus Cardinalis Bona superius citatus, lib. I, cap. 8 rejicit quidem liturgiam illam, quæ a Lindano edita est sub nomine Petri Apostoli; deinde dubiæ fidei eas esse censet, quæ Matthæo et Marco euangelistis tribuuntur. Denique his, inquit, rejectis, vel in quæstione relictis, de liturgia Jacobi, fratris Domini, Hierosolymorum episcopi, omnium celeberrima paulo fusius, ait, disserendum est. Quod dum fecisset, illam S. Jacobo isti post Leonem Allatium vindicare conatur. Ast Ambrosius Gardebosc in Historiæ eccl. Synopsi tom. I, dissertatione 5, a pag. 546 de liturgiis quatuor, nimirum S. Petri, S. Matthæi, S. Jacobi et S. Marci, præcipue controversis, statuit sequentia.

ex variis

38 Primo. Quod quamvis prædictæ quatuor liturgiæ ab Apostolis scriptæ fuissent, tamen ante quintum Ecclesiæ seculum fuerint prorsus ignotæ. 2. Quod nulla ex dictis liturgiis eo modo, quo nunc leguntur, eum habeant auctorem, cujus nomen præferunt. 3. Quod nulla ab Apostolis scripta fuerit forma liturgiæ. Proposita nobis brevitās haud patitur, ut illa pluribus deducta et probata ex eodem auctore exhibeamus, quæ apud ipsum legi possunt. Hisce plurimum suffragatur Eusebius Renaudot in liturgiæ Orientalium collectione, tom. I, cap. 5, pag. xxxiii, quamquam candide fateatur, rem in obscuro esse; adeo ut quando liturgiæ scribi cœperint, designari certis argumentis non possit; mox tamen pag. xxxiv suam subdens conjecturam, verosimilius esse censet, quod liturgias Græcas scriptas fuisse oporteat ante Ephesinum concilium, anno 431 celebratum. Atque hæc duorum istorum auctorum sententiæ satis cum negante consentiunt, quidquid dissentiant Leo Allatius, et Cardinalis Bona.

circa utramque

39 Honoratus a S. Maria, Carmelita exalceatus, in Observationibus super regulis et usu criticis Gallice editis, tom. 3, lib. 5, dissertat. 3 varia conguessit ad præsens institutum; sed quæ rem in longos nimium sermones extraherent, si omnia huc transcriberem. Summos igitur, ut ita dicam, rerum apices inde solummodo delibabo. A pag. 165 varias præmittit observationes: quænam vero sint, colligi utcumque poterit ex conclusione, quam ex dictis observationibus deducit pag. 167. Textum ejus ita reddo Latine: Dicendum, quod si sanctum Missæ sacrificium fuerit celebratum ab initio Ecclesiæ absque interruptione; si magnus numerus precum ac caeremoniarum, quæ eidem diversis temporibus adjectæ sunt, exigebant, ut liturgia esset scripto consignata: et si illæ, quæ attribuantur S. Petro, S. Matthæo, S. Marco, S. Barnabæ, et XII Apostolis, incognitæ fuerint, et auctoritate destitutæ; sequitur, ut ex omnibus liturgiis, quæ supponuntur compositæ primis seculis, quæque ad nostram pervenere notitiam, non sit nisi illa, quæ præfert nomen S. Jacobi, et illa,

quæ attribuitur S. Clementi, quæ usui esse poterint a temporibus Apostolicis ad usque quantum circiter seculum; quæque spectari queant tamquam scaturigo omnium liturgiæ Ecclesiæ Græcæ et Latinæ.

40 Pag. 169 pro scripta a S. Jacobo liturgia ^{sententiam} allegat auctoritatem Procli, canonis item 32, concilii Trullani seu Quinisexti; Allatium denique et Cardinalem Bonam addit, qui constantem ecclesiæ Græcæ traditionem pro ista re fuisse teneant; sed quam parum illis testimoniis fides fuerit, candide fatetur, dum dicit, nolle se inferre ex omnibus istis testimoniis, certum esse, quod S. Jacobus scriptam nobis liturgiam reliquerit; et minus etiam, quod sit auctor istius, quam habemus sub ejus nomine: sed id dumtaxat, quod satis sit verosimile, quod ille Apostolus potuerit scripto exarasse (POURROIT AVOIR MIS PAR ÉCRIT) modum, quo mysteria divina celebrabantur in sua ecclesia; vel quod aliquis, ipso vivente, vel paullo post ejus mortem, ad conservandam ejusdem apud ^E posteros memoriam, vel ad instruendas alias ecclesias, fecerit quasi corpus aliquod liturgicum, quod attributum isti fuerit Apostolo sequentibus seculis. Ita ille, nixus constanti, uti vult, et universali traditione. Pag. 170 conjicit, satis esse probabile, quod ista liturgia fuerit scripta saltem exeunte seculo primo, aut ineunte secundo. Etenim adjectas tum temporis ad Missam ab Apostolicis viris preces, gratiarum actiones, multasque caeremonias censet; credibile proinde non esset, quod tamdiu expectatum fuerit, quo minus scripto committerentur ritus, in augustissimi nostri mysterii celebratione observandi. Ibidem rem suam urgere pergit ab uniformitate ecclesiarum, et ministrorum capacitate non omnium semper æquali.

41 Pag. 171 censet e liturgia S. Jacobi extra-^{proferuntur.}cta esse, quæ refert S. Justinus in Apologia 2, quam supra citavi. Quid, quod recenseat ex S. Cyrillo, archiepiscopo Hierosolymitano, caeremonias aliquot liturgicas, ejus tempore usitatas; ut videre ^F est a pag. 172. Pag. 181 citat S. Proclum, et vult liturgiam S. Jacobo adscriptam, scaturiginem et fundum esse liturgiæ S. Basilii, S. Joannis Chrysostomi, omniumque aliarum, quæ usitatæ fuerunt in ecclesia Græca. Pag. 186 agens de Missa Ecclesiæ Romanæ, et de origine ejusdem Missæ nonnulla præfatus, pag. 187 producit Baronium ad annum 102, num. 23; cujus verba huc transcribo. Traditio est... Clementem Romanum Pontificem, quem acceperat a S. Petro ritum offerendi sacrificium, Missam nempe ipsam, Romanæ Ecclesiæ scriptis consignatum reliquisse. Et mox pro ista traditione a Baronio et ab Honorato allegatur testimonium S. Procli CPolitani. Quidquid sit, inquit Honoratus pag. 188, de illa liturgia S. Clementi attributa; debemus consentire, oportuisse existere aliquam Missam scriptam intra quinque prima secula; sed pag. 189 ex additionibus Missæ et ipsius quidem canonis, per Pontifices Romanos factis, vult evinci, quod ad usum Ecclesiæ Romanæ scripto expressa fuerit liturgia ante Gelasium PP., quin imo jam inde ab exordio seculi secundi. An aliqua liturgia scripto tradita fuerit seculo quinto, extra nostram controversiam est; de quatuor Christi seculis id quæritur; et neque ex rationibus Honorati, neque ex aliis argumentis, quæ protuli, videtur prorsus solide everti sententia illa, quæ negat, ullam liturgiam, integram videlicet, omnibusque ordinatam

A tam et perfectam partibus, ita ut singularis cujusdam codicis sacri formam praeferret, et in stabilem singularis alicujus ecclesiae usum esset destinata, quatuor primis aerae Christianae seculis scripto exaratam fuisse. Ast Honorati argumenta discutienda erunt paragrapho proximo, ne hic nimium excrescat.

§ V. Reliquae in hac materia difficultates; an aliqua hujusmodi liturgia quatuor primis Christi seculis apud Hispanos.

Non probatur ex traditione, quod aliquis ex Apostolis scripserit liturgiam:

B Quod S. Jacobus Minor potuerit scripto exarasse modum, quo mysteria divina celebrabantur in sua ecclesia, hic non quaeritur; sed quaeritur an revera id fecerit, et hactenus id non probat Honoratus; sed nec probare id voluisse se insinuat, quia sub disjunctione indicat, quod sit satis verisimile, quod ille Apostolus potuerit scripto exarasse etc. vel quod aliquis, ipso vivente, vel paullo post ejus mortem, fecerit quasi corpus aliquod liturgicum, quod illi postmodum attributum fuerit. Traditionem illam constantem et universalem, quam adducit, an ignorassent Patres quatuor primorum Christi seculorum, siquidem talis tunc uspiam exstitisset? Imo vero quod nulla tunc literis consignata fuerit vel ab Apostolis, vel ab alio quopiam liturgia sacra, suaderi potest ex profundissimo totius antiquitatis silentio, quod usque ad VI Ecclesiae seculum perseveravit: si enim hujusmodi liturgiae etiam brevissimae exstitissent, in serie scripturarum sacrarum fuissent repositae: saltem Origenes, et Hieronymus, exacti librorum scrutatores, levem aliquam hujusmodi liturgiarum mentionem fecissent: concilia, quae numerum librorum sacrorum determinarunt, earumdem liturgiarum meminissent: Damasus Romanus Pontifex, et Gelasius eas saltem inter apocrypha rejecissent: Basilius et Chrysostomus, qui primi leguntur scripsisse liturgias, fassi fuissent, se eas saltem ex parte exscripsisse ex Apostolorum liturgiis, ut majorem ipsis conciliarent auctoritatem. Cum ergo nihil ex praedictis contigerit; habendum est tanquam certum, nullam ab Apostolis scriptam fuisse formam liturgiae, uti recte argumentatur Gardeboscus supra laudatus pag. 548.

neque id suadet ex numero precum ac caeremoniarum:

C 43 Quod dicebat Honoratus de numero magno precum ac caeremoniarum, quae eidem diversis temporibus adjectae sunt etc., nihil evincit. Nam nec quantus earum fuerit numerus, nec quales et quam longae illae exstiterint, scimus secundum dicta superiora. Certe S. Gregorius Magnus lib. 7, epist. 63 orationem, ait, Dominicam idcirco mox post precem dicimus, quia mos Apostolorum fuit, ut ad ipsam solummodo orationem oblationis hostiam consecrarent: ubi quamvis $\tau\omicron$ solummodo non in omni rigore, quem praefert, sed accommode intelligi debeat et cum aliqua latitudine, juxta ante dicta ex S. Justino, temporibus Apostolorum admodum propinquo, et illud Apostoli ad Timotheum Epistola 1, cap. 2, obsecro..... fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones (quem locum ad sacrificium Missae aptissime refert Augustinus tom. 2, epist. 59 ad Paulinum, quaest. 5 pag. 114 editionis

Plantinianae) et verba Christi, *Hoc facite in meam commemorationem*; eo tamen $\tau\omicron$ valet solummodo, ut ex S. Gregorii sensu intelligatur brevis liturgica, quae tempore Apostolorum fuerit. Consulti tamen potest Cardinalis Bona lib. 1, cap. 5, num. 3, ita loquens:

44 *Hae sunt in speciem dissidentes circa breviorum vel longiorum liturgiae divinae durationem, Patrum sententiae, quae facile conciliari possunt, si dixerimus, Apostolos utramque formulam et brevem et prolixam diversis temporibus adhibuisse: brevem quidem cum temporis angustia, vel persequentium metu premebantur; prolixam vero, cum per tempus et occupationes licebat. Credo autem ab initio brevissimum fuisse liturgiae ritum, ita exigente primae Christianitatis inter procellas adversantium nascentis conditione. Postea vero crescente fidelium numero coeperunt Apostoli lectiones, preces, caeremonias adjicere, quibus et sacrificii dignitas clarius elucesceret, et major ipsi veneratio conciliaretur, pietasque fidelium ac fervor magis accenderentur; exemplo nimirum veteris Testamenti; in quo plures a Deo caeremonias institutas, sacrae litterae nos docent. Sed imminens persecutorum furor, et praesens profanationis mysterii inter res sacras sacratissimi, cum, si non semper, plerumque saltem periculum instaret; cumque Apostoli, ac primi eorum discipuli et administri tot aliis maxime ad salutem animarum necessariis occupationibus distinerentur, existimo eos sacram liturgiam breviter vel semper vel plerumque saltem expedivisse. Exemplum, quod additur ex veteri Testamento, huc non spectat, quia non erant illa incommoda in veteri Testamento, quae fuisse diximus in novo.*

ab Apostolis usitato:

45 Textus itaque, quem ex libello de traditione divinae liturgiae sub nomine Procli CPolitani citat eminentissimus Bona, et habetur inter opera ejusdem Procli a Vincentio Riccardo, Clerico regulari, Romae anno 1630 edita, et Commentariis illustrata, pag. 581 nimium probat; dicit enim: *Salvatore nostro in caelis assumpto, Apostoli antequam per omnem terrarum orbem dispergerentur... ad INTEGRUM ORANDUM DIEM convertebantur... et... FUSISSIME LONGOQUE VERBORUM AMBITU MISSAM DECANTABANT.* Quae Bona Cardinalis ex S. Chrysostomo profert in Epistolam 1. ad Corinthios Homil. 27 in haec verba: *Cum sacras illas caenas Apostoli accipiebant, quid tum faciebant? Nonne in preces convertebantur et hymnos? Nonne in sanctas vigiliis? Nonne in longam illam doctrinam et multae plenam philosophiae?* Nimium, inquam, ista probant. Ecquis enim concipiat, tantum inter ardua tot negotia superfuisse otii Apostolis? Et forte sanctus ille Pater modo oratorio plus dixit, minus volens intelligi; prout Patribus illis, ac S. Augustino imprimis non raro usitatum esse, norunt Theologi.

nec ex Proclo et Chrysostomo.

46 Ad uniformitatem rei sacrae, et non aequalem ministrorum ejus capacitatem, ut debito modo illam peragerent, quod attinet; respondeo Honorato; quandoquidem ex dictis functio liturgica tempore Apostolorum non videtur fuisse adeo longa, non erat vel mediocris capacitatis ministris tunc adeo multum laborandum vel de prompta precum recitatione vel de rituum aliorum aequalitate. Et fac aliquosque eos alicubi laborasse; certe non laborabant nisi de rebus minoris momenti, ac mere adventitiis sacrificio, quaeque, salva ejusdem substantia, poterant alii cub

nec ex uniformitate rei sacrae.

SEC. I, II, III, IV.

cubi esse inæquales. Deinde fac ministros sacrificii, quatuor primis seculis adjutos fuisse scripto aliquarum Missæ partium minus principalium, ne memoria eos falleret; nondum tamen video, inde sequi, quod codex integer liturgiæ, sensu superius declarato, tunc exstiterit scripto exaratus. Neque id, ut censeo, videbunt sententiæ negantis assertores; qui reponere potuerunt, nimis clara sibi videri testimonia Patrum, superius producta, quam ut ex ista objectione enerventur.

An S. Proclus

47 Porro S. Proclus, de quo jam dixi, floruit seculo v; et quoniam testimonio ejus (si tamen ipsius est) adeo nititur Honoratus, expendamus quid contra afferri possit. Dico *si tamen ipsius est*: nam ipsemet Leo Allatius; cujus tametsi maxime intererat, testimonium, quod sub istius auctoris nomine promit, tamquam genuinum ac vere ab eodem scriptum vindicare, ut hoc pacto majorem liturgiæ S. Jacobi, quam defendit in Συμμίχτοις a pag. 176, conciliaret auctoritatem; et ubi Proclum pag. 180 pro ea citat, tamquam antiquissimum, et omni exceptione majorem; ipsemet, inquam, Leo Allatius non semper sibi constitit, sed vacillavit circa auctorem Tractatus, de quo hic agimus. Nam De libris et rebus

B ecclesiasticis Græcorum dissertatione 1, pag. 17, de genuino ejusdem Tractatus auctore subdubitans, *Si tamen*, inquit, *illius Procli Tractatus ille est*. Vincentius vero Riccardus supra citatus, in suo ad istum Tractatum Commentario pag. 582 ingenue de eo fatetur sequentia: *Sed nec Tractatus integer est, sed potius fragmentum quoddam excerptum ex epistola, vel Tractatu S. Procli a librario, qui liturgias exscripsit, ut tanti viri testimonio pariter et elogio eas commendaret. Quocirca ea dumtaxat, quæ ad rem suam facerent, exscripsit: nam ita abrupte a sancto viro hæc ipsa fuisse composita, haud crediderim umquam.*

composuerit
Tractatum li-
turgicam?

48 At concilium Trullanum illam adscribit S. Jacobo. Quid tum? Responderi enim potest, concilium sub isto nomine citasse illam liturgiam, non quia re ipsa credidit, aut credi voluit, verum ac genuinum liturgiam hanc fuisse fœtum S. Jacobi; sed quia sub isto nomine tunc cognita circumferebatur. Adde ex Gardebosco pag. 548, *ex auctoritate Trullani concilii id solum sequi... post quintum Ecclesiæ seculum hujusmodi liturgias, præsertim liturgiam S. Jacobi, prodiisse: unde non mirum est, si præfatum concilium illam*

C *laudaverit; quod in sexto Ecclesiæ seculo celebratum fuit. Potuit igitur illud concilium laudare opus, quod jam a pluribus annis Jacobo fuerat falso suppositum.* Ad S. Cyrillum, Hierosolymorum præsulem, superius objectum, quid reponendum sit, nunc intellige.

Respondetur
ad ea, quæ con-
tra sententiam
negantem ex
S. Cyrillo,

49 Cum floruerit S. Cyrillus seculo iv, dubium esse non potest, quin, si pro codice aliquo liturgico ante ejus tempora scripto, solidi aliquid afferri posset, sententia negans ullum istiusmodi codicem quatuor primis Christi seculis scriptum exstitisse, plane corrueret. Sed ex eo, quod Sanctus iste in sua Catechesi mystagogica quinta sanctam Missam exponat, ejusdemque partes singulatim admodum designet, notans, quænam in decursu fierent; non tamen transcribit verba, quibus ista fierent, et quibus istius liturgiæ totius ordo constaret. Unde non video sequi, ut omnes Missæ idiotismi, de quibus ibi agit, scriptis characteribus exarati tunc exstiterint, ita, ut ex integro aliquo, quod tunc Hierosolymis asservatum sit, liturgiæ sacræ corpore, fuerint deprompti ac verbatim excepti. Id etenim quomo-

do persuaderi sibi sinet sententia negans, præsertim, quando tot alia, quæ assignavimus, antiquitatis monumenta videntur oppositum suadere? Quando autem dicit Honoratus, ea, quæ refert Justinus, extracta esse e liturgia S. Jacobi; negabunt id rotunde sententiæ negantis patroni: atque ipsi incumbet, illud idoneis argumentis probare. Atque his ita se habentibus, nullo modo assentiri poterunt laudato pluries Honorato, quod liturgia S. Jacobo adscripta, fons seu origo fuerit liturgiarum S. Basilii, S. Joannis Chrysostomi, et omnium aliarum, quæ usitatæ fuerint in ecclesia Græca.

50 Etenim hoc si verum est; fierine potuit, *ex traditione*, ut illam S. Basilii non viderit scriptam? sin vero scriptam viderit, prorsus non intelligent, quomodo ita loqui potuerit, quemadmodum locutum fuisse constat ex ejus verbis a num. 26 allatis; e quibus arguent, quod sanctus iste doctor neque istam neque aliam ullam liturgiam characteribus insignitam aut viderit aut videre potuerit suo tempore, aliis plane verbis usus, quam usus fuit loco mox designato, si uspiam talem vidisset. Ad traditionem, quam ex Baronio profert Honoratus, non difficilis est responsio; illa quippe facile dicitur, sed difficillime probatur, habere majus pondus, quam traditionis popularis; quæ si populari major, et solidis antiquitatis documentis suffulta quatuor primis Ecclesiæ seculis exstisset, scivissent hoc S. Basilii apud Græcos, et S. Innocentius PP. I apud Latinos; ac proinde tam hic quam ille non tam parce, caute et restricte de liturgia sacra egissent, uti egisse eos jam diximus. Ceterum quæ congerit Honoratus a pag. 188 de liturgia, quæ S. Clementi attributa sit, quæque a Gelasio aucta, a Gregorio Magno postmodum restricta, mutata, ac novis additionibus instructa sit, duobus utique Gelasii tomis, uti dicit pag. 189, ad unum ab eo redactis, negantem sententiam ferirent, si illa diceret, nullam sacram liturgiam litteris exceptam fuisse seculo v; sed, id esse factum quatuor primis Christi seculis, sententia ista negat.

51 Brunus dissertatione 2, a pag. 131, ostendit, liturgias tam in Oriente quam in Occidente scripto commissas fuisse seculo v, non serius, tum ex elencho virorum vitæ integrate et sapientiæ laude florentium, qui illuc studium suum contulere; nimirum S. Basilii, S. Hilarii, Musesi Massiliensis ecclesiæ presbyteri, Voconii Mauritanæ episcopi; tum ex aliis rationibus, propter quas scriptæ tunc fuerint liturgiæ. Quid vero causæ fuerit, quod liturgiæ Apostolis aliisque Sanctis attributæ sint, exponit pag. 136. De Sacramento Gelasiano tractat a pag. 151; de Gregoriano autem a pag. 154; quæ si singillatim recensere velim, finis non erit. Ex iis, quæ habet Honoratus pag. 189, quod Alexander PP. I ex traditione Apostolica jusserit aquam admisceri vino in calice; quod Sixtus I instituerit hymnum *Sanctus, sanctus, sanctus*; quod Damasus I voluerit cani in Missa symbolum Nicænum; quod Innocentius I introduxerit osculum pacis ante communionem dandum; quod Leo canoni adjecerit *sanctum sacrificium, immaculatam hostiam*; ex iis, inquam, *invicte probari* affirmat, quod, uti supra ex ipso retulimus, ad usum Ecclesiæ Romanæ exstiterit aliqua liturgia scripta ante Gelasium PP., quin imo a principio seculi secundi; sed quod ille pro seculo secundo affirmat, nos negamus.

52 Jam vero si sententiæ neganti aliquis obijciat

A ciat liturgiam, Constitutionibus Apostolicis, quæ sub nomine S. Clementis PP. exstant, insertam; observo, libro 2 istarum Constitutionum, cap. 57, a pag. 260 editionis novæ Cotelierianæ, nullam liturgiæ formam talem, qualem hic inquirimus, contineri; uti liquet ex titulo dicti capitis: *Descriptio ecclesiæ et cleri; et quid facere debeat unusquisque clericus vel laicus in synaxi congregatus*. Lib. 7, cap. 25 habetur, *Gratiarum actio Sacramentalis*; cap. 26, *Gratiarum actio super divina Communionem*. Liber vero octavus continet integram liturgiam simul cum orationibus ante et post verba consecrationis, etc. Quia vero plus hic videtur ausus fuisse istius liturgiæ scriptor, quam fuerat ausus dicere lib. 2; consequens esse apparet, quod serius ista scripserit; quæ exarata forte fuerint sub finem seculi IV, post mortem S. Basilii, quæ contigit anno 379; cum sanctus ille Doctor juxta numerum 26 nos docuerit, quod oratio, quæ præmittitur et postponitur verbis Christi, non scriberetur. Jam vero unde probabis, liturgiam istam in aliqua particulari ecclesia usitatam fuisse. Quod si probari non possit, quidquid ex ista liturgia objici sententiæ neganti potest, illam non tangit, uti patet ex statu quæstionis sub initium § 3 proposito. Quod autem liturgia ista a nulla determinate ecclesia adoptata et usitata fuerit; suadet ex S. Basilio, aliisque circa arcana ista testimoniis supra citatis.

Si alibi non exstiterit tunc scripta liturgia;

53 Habes, lector, de codice aliquo integro liturgico ad usum alicujus tam in Oriente quam in Occidente particularis ecclesiæ quatuor primis Christi seculis scripto vel non scripto, præcipua, quæ censui exponenda: tuum nunc est, considerare, quæ quibus momenta rationum præponderent, et controversiam hanc dirimere. Ego certe non video hactenus quidquam adeo solidum afferri, quod a sententiæ negantis patronis discedere me cogat, tamdiu saltem, donec melius aliquid edoceat. Sed jam in Hispaniam, unde digressa tamdiu fuit, revertatur oratio. Si, hisce ita expositis, nulla hujusmodi liturgia tunc temporis scripta exstiterit, multo minus talem in Hispania exstitisse, credibile videtur. Etenim quoniam Hispanica, secundum ea, quæ supra diximus, Romanæ a S. Petro Apostolo institutæ est filia, ab eodem utique Apostolo tamquam rerum liturgicarum parente ad Hispanos immediate vel mediate saltem propagata; quidnam satis probabile afferri poterit, quod suadeat, codicem aliquem quatuor primis seculis ibidem exstitisse, in quo œconomia tota liturgica ad usum vel totius Hispaniæ, vel loci alicujus particularis, non viva tantum voce, usu, exemplo fuerit tradita, sed expressis scripto characteribus efformata?

multo minus exstitit talis in Hispania.

54 Quid est, cur sola Hispania in usu suorum rituum amplius aliquid habuisse dicenda sit, quam omnes Orientales et Occidentales ecclesiæ simul? An quia tunc ibi gentiles non erant? An quia nulla ibi tunc sæviebat adversus Christianos persecutio? An denique quia nullum ibi tunc imminerebat periculum profanationis mysteriorum sacratissimorum? At nihil horum dici potest; ac proinde quæ hactenus proponere nobis visum fuit de liturgia aliarum ecclesiarum, ad Hispanicam maxime extendenda putamus, saltem donec solidis rationibus contrarium probetur. Nunc commenta quædam liturgica refellenda dabit proximus paragraphus.

§ VI. Commenta quædam liturgica in pseudo-Chronicis notata; certiora quædam ex concilio Toletano primo anni 400 liturgiæ veteris apud Hispanos vestigia eruuntur.

Innotuit jam pridem viris passim omnibus eruditis famosa pseudochronicorum figlina, e qua sub personatis nominibus Flavii Lucii dextri, Marci Maximi, Juliani Petri, Luitprandi, tot falsitates in orbem invectæ sunt. Quamvis autem sordes illæ non merentur moveri; placuit tamen nonnulla circa nostrum institutum ex eis fragmenta producere, ut vel ex parvo specimine perspicuum fiat, quam strenue partes egerint in obtrudendis etiam liturgicis, commentis. Pseudo-Dexter in Chronici fragmento fol. 7 verso agens de divisione Apostolorum sic scribit: *Quo tempore canones eduntur, et Apostolicæ constitutiones componuntur, ad Sacramentorum et totius Ecclesiæ œconomiam*. Fragmenta pseudo-Dextri,

56 Larvatus vero Julianus in Adversariis a pag. 102, *Ego*, inquit, *utpote archidiaconus prius, nunc archipresbyter S. Justæ, defendi libris editis officium Mozarabum, vel S. Isidori, Missale, Breviarium, Manuale, et Antiphonarium, quod primus reformavit S. Melantius episcopus Toletanus, vir sanctus. Perfecerunt illud Olympius, Gregorius, Asturius, Audentius, et alter Olympius, Montanus, Leander, Isidorus, Ildefonsus, Julianus, Toletani archiepiscopi; et multas Missas composuerunt: sed S. Jacobi Majoris ab Discipulis S. Jacobi inceptam fere perfecit, ut modo est, S. Melantius confessor, archiepiscopus Toletanus*. Et ibidem pag. 96 ita fabulatur: *Inter officium Breviarii Gotthici per et antiquissimum est Officium S. Jacobi, Zebedæi filii; et ideo ponitur exemplo aliorum. Compositum est a discipulis ejusdem Jacobi. Rursus pag. 115: Missam S. Jacobi acceptam ab ejus discipulis auxit Eugenius Evangelio Epistolaque*. Pag. 116: *Missa S. Jacobi Majoris, a discipulis ejus composita, incipiebat: "Apostolo tuo Jacobo." Post adjecit M. Marcellus Eugenius: "Hæc dicit Dominus" et orationem: "Christe, cujus virtus. Duas lectiones "Justus si morte" et "In illis diebus supervenerunt" Cetera ad finem S. Melantius Toletanus episcopus adjecit*. larvati Juliani

57 At multo apertius et disertius se declarat isti nugivendolo non impar Luitprandus, quando pag. 488, num. 187 obtrudere conatur sequentia: *S. Jacobus Missam, quam coram ceteris Apostolis constituerat, Petrus ceterique comprobaverant (et post litteris mandavit S. Clementis; et ob id dicitur vulgo Missa S. Clementis) Hispanis episcopis tradidit: et usi sunt illa prius in Hispania, quam aliis Occidentis partibus. Postea illam in scriptis attulerunt etiam septem sancti discipuli S. Jacobi, S. Torquatus et socii; et per Bæticam meridiionalem, ubi nullum reliquerat episcopum, ut testantur Julianus et Felix, Toletani pontifices, libris ea de re editis, in confirmationem Missæ S. Isidori: quos ego legi, et aliquando evolvi, cum essem in Fuldensi bibliotheca, a Carolo Magno cepta*. Luitprandi,

SEC. I, II, III,
IV.

cœpta, multisque libris valde referta, bibliothecarius. At cum bibliotheca illa, quatenus hic in testimonii subsidium advocatur, in male feriato cerebro nata et instructa sit, et tam ipsa quam personatus ejusdem bibliothecarius infami falsitatis nota laborent, jure meritissimo ad aniles nœnias talia commenta relegamus. Vide, quid dictum fuerit in Responsionibus Papebrochianis part. 2, ad art. 15 a pag. 230; item ad art. 18, a pag. 352; denique ad art. 21, a pag. 387, et ad art. 25, a pag. 547.

Eruditorum
contra eos cen-
suræ.

58 Emunctioris enimvero naris, veræque et non umbratilis gloriæ pro gentis suæ antiquitate avidiores fuisse, quam ut larvata hujusmodi suppellectilis scena decipi se sinerent, insignes Hispanorum eruditorum triumviros, quis ignorat, excellentissimum videlicet D. Gasparem Ibañez, Agropolitanum primo marchionem, comitam deinde de Mondexar; et illustrissimum D. Nicolaum Antonium; ac tertium denique Hispaniæ litteratæ decus, eminentissimum D. Cardinalem Aguirrium: quos satis est vel nominasse? Laudatus comes Mondexarensis in Discursu suo historico a paragrapho 6 egregie impugnat pseudo-Dextrum. Nicolaus Antonius Bibliothecæ veteris Hispaniæ tom. 2, lib. 7, cap. 8 Julianum Petri operose castigat; et cap. 9 duodeviginti ostendit locos, ex quibus refelli promptum sit insulsi istius fabulatoris Chronicon et Adversaria. Aguirrius genuinis coloribus depingit tam pseudo-Chronica, quam eorum architectum, occasione Melantii, Toletani præsulis, ut videre est tom. 1, a pag.

301 in Commentariis ejus novis; et tom. 2, pag. 63 aperit candide suum circa figmenta ista sensum. Quid, quod ipsemet Joannes Tamayus, tantus alioqui hujusmodi mercium æstimator ac venditor, ad diem III Aprilis, pag. 469 de Juliani larvati Adversariis sic enuntiat: *Videmus passim in hisce Juliani Adversariis tot glossematum ineptias, quod potius ferrum, quam illas deglutire, compelleremur.* Sed hæc plus quam satis, ut detracta commentitiis hisce documentis fide, nihil posthac pro liturgia veteri Hispanica ex illis citemus.

59 Nunc indaganda me vocant certiora antiquæ liturgiæ Hispanicæ vestigia ex concilio primo Toletano, quod apud Aguirrium tom. 2 pag. 130 innectitur æræ 438; id est anno Christi 400. Quæ indicantur canone seu capitulo I de diaconibus, ministerio, interdicto, atque presbyterio; can. 2 de clero, ostiariis, lectoribus, manuum impositione; can. 3, 4 et 5 de subdiacono; can. 20 de chrismate, hierarchiam proprie ecclesiasticam indicant, non liturgiam; illa vero can. 2 *divino... reconciliatus altario*: et can. 5 *ad ecclesiam ad officium * quotidianum non accesserit*, supponunt liturgiam, non indicant, qualis ea fuerit. His autem adde ex dicto can. 2. *Placuit, ut de pœnitente non admittatur ad clerum; nisi tantum, si necessitas aut usus exegerit, inter ostiarios deputetur vel inter lectores*: et subditur, *ita ut Evangelia et apostolum non legat.* Hactenus quatuor primis Christi seculis circa res liturgicas omnia sunt obscurissima apud Hispanos; ad quintum transeamus.

Certiora ex
concil. Tolet.
i circa res li-
turgicas vesti-
gia.

* Apud Labbe-
um et Hardui-
num sacrifici-
um
E

CAPUT II.

Status veteris liturgiæ Hispanicæ seculis v et vi.

§ I. Hispania a barbaris occupata; summa rerum potiti Gothi; liturgia tunc ibidem duplex; disciplinæ ecclesiasticæ observatio.

Inter barbaras
gentes, quæ His-
paniam inva-
sere,

Initium seculi quinti novam in Hispania nobis scenam aperit; de qua Idatius episcopus in Chronico, edito a nostro Sirmondo, pag. 10 sic fatur: *Alani, et Wandali, et Suevi Hispanias ingressi æra ccccxlvii; alii quarto Kalendas, alii tertio Idus Octobris memorant die, tertia feria, Honorio viii, et Theodosio Arcadii filio iii Consulibus*; id est anno 409, quo rem contigisse confirmat Pagius ad istum annum. Noster Joannes Mariana in Historia sua De rebus Hispaniæ ad annum 410 ita eam describit lib. 5, cap. 1: *Multas gentes feras et indomitas in Hispaniam per hæc tempora venisse, sequens narratio declarabit, Vandalos, Suevos, Alanos atque Silingos. Gothi in primis ex antiquis sedibus dilapsi, cum Orientis Occidentisque solis oras sui nominis terrore fama que complerent, atque victricibus armis Italiam universam lustrassent, ad extremum in Hispania constiterunt... Ex septemtrione omnes has gentes profectas sese in Romani imperii provincias infudisse, quæstionis non est.* De regionibus, e quibus singulæ hæ nationes in Hispaniam commigrarint; quibus moribus et ingenio essent, pluribus supersedeo prosequi. Laudatus historicus Gothorum originem, quoniam diutius in Hispania regnarunt, majori utique ibidem præ reliquis nominis fama celebres, et de quibus hic a me potissi-

imum instituetur sermo, paullo altius eruit; sed quæ ita hic a me erui, instituti mei ratio non exigit. Dividebantur porro Gothi in Ostrogothos, id est P Orientales, et Visigothos seu Occidentales, sicut vulgo notum est.

61 Qualis autem per dictas provincias fuerit invasorum istorum partitio, ita traditur apud citatum paullo ante Idatium pag. 11. *Barbari ad pacem ineundam, domino miserante, conversi, sorte ad habitandum sibi provinciarum dividunt regiones. Gallæciam Wandali occupant et Suevi, sitam in extremitate Oceani maris occidua. Alani Lusitaniam, et Carthaginensem provincias: et Wandali cognomine Silingi Bæticam sortiuntur. Hispani per civitates et castella residui a plagis, barbarorum per provincias dominantium se subjiciunt servituti.* Gothi vero illuc quoque introgressi, post certamina cum Romanis atque cum barbaris bene multa, cæsis Alanis, ejectis Wandalis, Suevisque in Gallæciam retrusis, suas in Hispania fixere sedes, summa ibidem rerum potiti. Ex quo intelligitur, duas illic potissimum tunc temporis liturgias usitatas fuisse, alteram quidem antiquam Hispanicam; alteram vero Gothorum, qui jam inde a Valentis imperatoris regno pestifera Arianismi lue infecti fuerant.

Gothi summa
rerum potiti:

62 Quamlibet vero obscura et incomperta mihi

ui ex Philo-
torgio,

A hisit Gothorum liturgia, nullus tamen dubito, quin eam hauserint ex ecclesiis Orientis, secundum ea, quæ de conversione illorum tradit Philostorgius apud Valesium lib. 2, num. 5, pag. 470: *Cum Valerianus et Gallienus imperium administrarent, ingens multitudo Scytharum trans Istrum degentium, in Romanorum ditionem trajecit... Deinde vero cum in Asiam trajecissent, Galatiam et Cappadociam invaserunt. Cumque plurimos homines captivos fecissent, inter quos non pauci erant clerici, cum ingenti præda in patriam suam reversi sunt. Captivi igitur ac pii homines isti, barbaris permixti, non paucos eorum ad veram pietatem traduxerunt; utque pro gentilium superstitione Christianam religionem amplecterentur, iis persuaserunt. Ex horum captivorum numero fuerunt etiam majores Ulfila, natione quidem Cappadoces, orti juxta urbem Parnassum, ex vico, qui Sadagolthina vocatur. Hic igitur Ulfila dux fuit piorum hominum, qui ex Gothia egressi sunt, primusque eorum episcopus fuit, constitutus hoc modo etc. Eorum itaque tum aliis in rebus maximam curam gessit; tum proprias ipsis litteras excogitavit, et universos sacræ Scripturæ libros patrio ipsorum sermone interpretatus est, exceptis libris Regnorum, eo quid illi res bello gestas contineant; gens autem illa bellis maxime delectetur, et freno potius opus habeat ad bellicos impetus comprimendos, quam calcari, quo ad prælia incitentur.*

Sozomeno

63 Sozomenus Historiæ ecclesiasticæ libro 6, cap. 37 memoriæ prodidit, *Gothos, prælio separatos ab Hunnis, qui universam quoque eorum regionem occuparunt, fugientes in Romanorum regionem trajecisse; transmissoque fluvio legatos ad imperatorem misisse, qui se auxiliares in posterum fore Romanus pollicerentur, peterentque ut ipsis, ubicumque vellent, degere concederetur. Hujus legationis princeps dicitur fuisse Ulphila, episcopus gentis Gothorum.... Ulphila, qui tunc apud ipsos erat episcopus, initio quidem nulla in parte dissensit ab Ecclesia Catholica. Cumque regnante Constantio imprudenter, ut opinor, una cum Eudoxio et Acacio Constantinopolitanæ synodo interfuisset, cum episcopis Nicænorum patrum decreta sectantibus communicare perseveravit. Sed cum venisset CPolim et Arianæ sectæ antistites de religione cum eo disseruissent, eique polliciti essent, se legationem illius adjuutores esse apud imperatorem, modo idem cum ipsis sentire vellet, necessitate compulsus, vel quod eam de dignitate sententiam potioem esse existimaret, cum Arianis communicasse dicitur, seque et universam gentem ab Ecclesia Catholica abrupisse.*

liturgiam Ori-
entalem

64 Gothi enim, in iis quæ ad religionem pertinent, ejus magisterio eruditi, et ad mansuetiorem cultum per eum traducti, cunctis in rebus ei facile obtemperabant, pro certo habentes, nihil eorum, quæ ab illo aut dicerentur, aut fierent, improbum esse; sed cuncta ad utilitatem eorum, qui zelo Dei ducerentur, spectare. Quin et virtutis suæ multiplex experimentum dedit. Quippe qui pro Christi fide innumera subierit pericula, dum barbari adhuc gentilium ritu simulacra colerent. Primusque apud eos inventor exstitit litterarum, et sacros libros in patrium sermonem convertit. Theodoretus lib. 4, cap. ultimo similia narrat compendiosius, et nonnulla superaddit, a Philostorgio et Sozomeno præterita; ut ejus verba huc etiam transcribere, supervacaneum non videatur. Sic itaque habet ex editione Henrici Valesii: *Ego vero operæ pretium facturum mihi videor, si*

ignaros docuero, qualiter barbari (Gothi) Arianam hæresim amplexi sint. Quo tempore Gothi Istum trajicientes, fœdus cum Valente percusserunt, abominandus ille Eudoxius, qui tum aderat, suggessit imperatori, persuadendum esse Gothis, ut cum ipso communicarent: nam cum diu antea divinæ cognitionis radiis illustrati essent, in Apostolica doctrina semper fuerant innutriti.

65 Quod Eudoxii consilium cum approbasset Valens, optimatibus Gothorum proposuit, ut in doctrina fidei cum ipso consentirent. At illi responderunt nunquam se adduci posse, ut a Majorum suorum doctrina discederent. Porro ea tempestate, Ulfila, totius gentis erat episcopus, magnæ apud illos auctoritatis; qui verbis et muneribus Eudoxii eo impulsus est, ut Gothos ad communionem imperatoris amplectendam adduceret. Id autem persuasit, cum diceret contentionem ex ambitione ortam esse; dogmatum vero nullam esse discrepantiam. Quamobrem Gothi hactenus, Patrem quidem Filio majorem esse dicunt: Filium tamen creaturam dicere non sustinent, licet cum iis communicent, qui ita dicunt. Nec tamen a Majorum doctrina penitus discesserunt. Etenim Ulfila, cum eis persuadere vellet, ut cum Valente et Eudoxio communicarent, nullam dogmatum discrepantiam esse dixerat; sed ex inani altercatione ortum fuisse discidium.

adhibuisse re-
feruntur.

66 Quæ cum ita se habeant; ut jam propositum mihi elucidationis liturgicæ in Hispania seculo v filium prosequar, intelligi datur ex dictis 1. Quod præter liturgiam antiquam Catholico ritu ibidem hactenus usitatam, alia simul cum victricibus Gothorum armis eo introducta fuerit: quam etenim seculo iv ante imperium Valentis, duce, præmonstratore, instructore atque antesignano Ulfila una cum fidei Christianæ rudimentis didicerant (et vero quando illa ab ipso didicere, didicisse et hanc ab illo, quis dubitet?) hanc quoque sine dubio in Hispaniam detulere secum, quando stabilem ibidem seculo v fixere sedem. Intelligimus 2. Quod, sicut cum fide Catholica, prima eorum institutio sacra consentiebat, sic etiam liturgia sacra a Catholica dissentiens tunc non fuerit ab ipsis adhibita; e tempore autem, quo Ariana fuligine infecti fuere, id non ita ausim affirmare: nam dicere promptum mihi non est, an et quo usque iisdem sordibus liturgicæ apud ipsos tres fuerint infectæ. 3. Intelligimus, F vel totam eorum liturgiam, vel magna saltem parte Orientalem fuisse. Quod vero de isto Ulfila, Gothorum catechista et episcopo, longior et repetitis quid in vicibus institutus redierit sermo, non frustra ad sanctum est; nam ex idea ipsius, hoc loco præmissa, lux quædam accedet alteri loco, quo de abrogatis in Hispania Toletanis seu Gothicis characteribus, quos vidimus ipsum ad Gothos propagasse, dicendum erit inferius.

67 Res Gothorum sacras habuisse cordi S. Joannem Chrysostomum, liquet ex ejus epistola ad Olympiadem, quæ est 14 in editione Latina operum ipsius Parisiis excusa anno 1588: in Græca vero Henrici Savilii est ordine 13. Itaque in ea; quam primo loco nominavi, editione reperio sequentia: *Hoc autem quod dicturus sum, ne prætereas, verum de eo perquam ingens studium exhibeas. Narraverunt mihi Marsi ac Gotthi monachi, apud quos Serapion episcopus perpetuo delitescibat, Moduarium diaconum venisse, illud afferentem, eximium illum atque admirabilem vi-*

et videtur fuisse

rum

SEC. V.

• Græce apud
Saviliam
Οὐνεύλας

rum Vuilam *, quem non ita pridem episcopum creavi, atque in Gothiam misi, multis ac magnis rebus gestis, diem suum extremum clausisse: ac regis Gotthorum litteras attulisse, quibus, ut ad eos episcopus mittatur, petit. Quoniam igitur ad subversionem eam, cujus minæ nobis intentantur, depellendam, nullum aliud adjumentum conspicio, quam cunctationem ac dilationem (neque enim nunc ipsi in Bosphorum aut in illas partes navigare possunt) da operam, ut illos ob huiusmodi remorem. Atque hæc, quæso, ne negligenter prætereas. Istud enim si perficiatur, maximi momenti erit.

Constantinopolitana.

68 Duo quippe sunt, quæ si contingant (quod Deus procul avertat) maxime me excruciant, nempe et quod ab isti creandus ille sit, qui tot mala perpetravit, et quod simpliciter quispiam ad his creetur, a quibus creari nefas est. Omnia hæc ansam præbent non vanam suspicandi, quod tam episcopus ille a S. Joanne Chrysostomo creatus, et in Gothiam missus, quam alius in istius defuncti locum ea mittendus, liturgiam eo secum CPolitanam deduxerint, quodque illa ipsa fuerit, quam habebant Gothi, quando Hispaniam invaserunt, id quod paucis annis post mortem S. Joannis Chrysostomi contigit. Quamquam enim sub imperio Valentis aliquot ante annis natio Gothica fascino Arianorum, uti vidimus, seducta fuerit; mansisse tamen inter illos primævæ suæ institutionis tenaces et probe Catholicos, conficitur ex producto loco S. Chrysostomi; atque adeo inde etiam intelligi posse videtur, repertos fuisse Catholicos, Arianis admixtos, dum irruptio in Hispaniam facta est; quos sua illuc secuta fuerit liturgia, forte eadem cum illa, quam Gothi Ariani adhibebant, vel saltem non multum diversa; quæ ex Orientali aliqua ad illos transierit.

Turbulentis
hisce temporibus.

69 Quia autem turbulentis istis et Hispaniæ fatalibus temporibus sacra omnia et profana sub barbaris nationibus sus deque vertebantur, vastationibus, deprædationibus, rapinis, cædibus, incendiis, sacrilegiis ac profanationibus eorum exposita; mirari utique non debemus, seculum illud obscurum adeo delitescere circa individuum ac singularem rerum liturgicarum communicatam cum posteris notitiam: quamquam aliunde satis constet, quod miserrima illa ibidem rerum facies non obstiterit, quo minus plurima circa disciplinam ecclesiasticam sancita fuerint publica auctoritate: uti videre est apud Aguirrium tom. 2, a pag. 190: ubi agitur de concilio Bracarense, anno circiter Christi 411 celebrato; quod in adjectis ad illud notis tamquam genuinum censet. Concilii Hispanici generalis, suasu S. Leonis PP. in causa Priscillianistarum anno Domini 447 indicti, regula fidei occurrit pag. 202. Epistola Pontificis prædicti 95 alias 109 ad episcopos Galliarum et Hispaniarum de celebrando Paschalis festi die, anno 455, habetur pag. 223; quam pag. 225 sequitur Epistola 1 Episcoporum Tarraconensium, anno circiter 465 ad Hilarum PP. data, et in concilio Romano anni 465 lecta.

Tarraconensis
provincia præcipua
custos
legum et canonum:

70 Conqueruntur in ea apud Pontificem de ordinatione episcopi contra regulas et canones, eumque consulunt de isto casu; ut illis abusibus velociter occurratur. Et quamquam barbaricus furor, uti pag. 226 notatur ex Binio, Gotthorum, Hispaniarum ecclesias prope omnes devastantium, vigorem ecclesiasticæ disciplinæ relaxasset, Tarraconensem tamen provinciam custodem legum et

canonum permansisse, Romanum Pontificem observasse; omnes controversias ad eundem, velut ad supremum judicem et pastorem Ecclesiæ, detulisse; hæc epistola manifeste satis indicat. Cum quanta vero et quam patheticis expressa terminis submissione ad Sedis Apostolicæ oraculum confugerint, liquet ex his eorum in initio epistolæ verbis: Nos Deum in vobis penitus adorantes, cui sine querela servitis, ad fidem recurrimus Apostolico ore laudatum; inde responsa quærentes, unde nihil errore, nihil præsumptione, sed Pontificali totum deliberatione præcipitur. In fine vero epistolæ sic dicunt: Erit profecto vester triumphus, si apostolatus vestri temporibus, quod S. Petri cathedra obtinet, Catholica audiat Ecclesia, si novella zizaniorum semina fuerint exstirpata.

71 Nos interim, quod huc spectat, discere possumus ex illa epistola, quod, sicut Tarraconensis provincia in summa aliarum ecclesiarum devastatone, custos legum et canonum fuit; sic etiam una ista præ reliquis omnibus haud dubie excelluerit in conservando augustissimo sacræ liturgiæ deposito; atque in id incumbendo enixe, ut nulla sui parte temeraretur, minueretur ejus majestas, inturbaretur ordo; quamquam is, si non jam tum, saltem seculo VI a primævo fuit diversus. Verum etiam alibi in Hispania divinum arduis hisce temporibus floruisse cultum, colligo ex epistola Simplicii PP. ad Zenonem Spalensem episcopum, qua committit illi vices Apostolicæ sedis in omnibus Hispaniarum ecclesiis, prout præfert ejusdem epistolæ synopsis; ibid. pag. 232. Quamquam non constat, quo determinate anno ea fuerit data; contigisse tamen hoc oportet intervallo illo, quod est inter annum 467, quo adiit pontificatum; et annum 483, quo illum una cum vita exiit. In illa itaque epistola laudatur Zeno digna honoris renumeratione cumulandus., per quem in his regionibus DIVINUS crescere innotuit CULTUS.

Liturgia tum
ibi, tum alibi
videtur viguisse.

§ II. Plurima ad res liturgicas spectantia proferuntur.

Seculum æræ Christianæ sextum, plurimarum Notitiarum magis ferax quam alia quinque prægressa, aream bene latam pandit, ut sensim sine sensu in arcana et abstrusa hactenus divinæ liturgiæ adyta aliquo saltem usque penetremus. Viam præmonstrant Hispaniarum concilia isto sexto seculo celebrata; quæ memorantur apud Aguirrium tom. 2, a pag. 235. Concilium Tarraconense decem episcoporum, anno Christi 516 illigatum, quædam præscribit, non ad mysteria liturgica, sed ad mores seu disciplinam ecclesiasticam pertinentia, quæque ea de causa huc non transcribimus. Sequentia utcumque hujus loci esse, censi possint; cum sint instituta, ut majore cum solennitate divinum officium peragatur. Igitur tit. 7 sic dicitur: De diœcesanis ecclesiis vel clero, id placuit definiri, ut presbyteri vel diaconi, qui inibi constituti sunt, cum clericis septimanas observent: id est, ut presbyter unam faciat hebdomadam: qua expleta succedat ei diaconus similiter; ea scilicet conditione servata, ut omnis clerus die Sabbato ad Vesperam sit paratus: quo facilius die Dominico solennitas cum omnium præsentia celebretur: ita tamen, ut omnibus diebus Vesperas et Matutinas celebrent; quia desistente clero

Ex concilio
Tarraconensi
circa divinum
officium;
F

A clero (quod est pessimum) comperimus, in basilicis nec luminaria ministrari. Si qui sane negligentiae vitio hæc implere noluerint, noverint se secundum statuta canonum, pro modo personarum, canonicæ disciplinæ subdendos.

ac Gerundensi
varia præscri-
buntur circa
Missam etc.

73 Apud eundem Eminentissimum a pag. 241 ponitur concilium Gerundense septem episcoporum, anno Christi 517 habitum, in quo notantur ista: 1. De institutione Missarum, ut quomodo in metropolitana ecclesia fuerit, ita in Dei nomine, in omni Tarraconensi provincia, tam ipsius Missæ ordo, quam psallendi vel ministrandi consuetudo conservetur. 2. De Litania, ut expleta sollemnitate Pentecostes, sequens septimana, a quinta feria usque in Sabbatum; per hoc triduum, abstinentia celebretur. 3. Item secundæ litanie faciendæ sunt Kalend. Novembris; ea tamen conditione servata, ut si iisdem diebus Dominica intercesse-rit, in alia hebdomada, secundum prioris abstinentiæ observantiam, a quinta feria incipiantur, et in Sabbato Vesperæ Missa facta finiantur. Quibus tamen diebus a carnibus et vino abstinendam decrevimus. Omnia denique, quæ ibidem sancita sunt, excipiunt ista verba: Ita nobis placuit, ut omnibus diebus, post Matutinas et Vespertinas, oratio Dominica a sacerdote proferatur.

Observatio
Ambrosii de
Morales circa
litanias.

74 Ceterum circa litanias varia ibidem notantur a pag. 243. Breve est illud Ambrosii de Morales in Chronico generali Hispaniæ lib. xi, fol. 51, ubi observat, istas litanias Hispaniæ magis esse antiquas quam Romanas: nam hæc institutæ sunt pluribus post annis a S. Gregorio PP., Romæ inquam, neque enim adhuc erat usus litaniarum, quem nunc habet Ecclesia; tametsi jam tum antea eas haberent in Gallia, institutas a S. Mamerto *, episcopo Viennensi: prout in Sidonio Appollinare, Gregorio Turonensi, et in Martyrologio Usuardi apparet. De Mamerto isto, Vita functo post annum 475, actum est apud nos die xi Maii, pag. 629 et seqq., ubi plura invenies. At ne ab instituto nostro in hujusmodi rebus longius evagemur; prius quædam memoria repetenda sunt, quam ulterius pergamus.

* Mamerto

Hispanos ali-
cubi deflexisse
a Romano li-
turgia,

C 75 Dictum est supra, 1. Quod sacra liturgia a S. Petro Apostolo in Hispaniam manarit. 2. Quod Orientalis comitata eo fuerit Gothos: hanc vero ultimam alicubi in Hispania, adeo arrisisse Catholicis, suspicor, ut eam vel Romanæ immiscuerint, vel fortasse tertiam aliquam ex utraque simul conflaverint. Etenim si nihil horum contigit, et si manserit immutata in provincia Bracaren- si Catholicorum liturgia; quorsum pertinet igitur epistola Vigilii PP. ad Profuturum episcopum Bracarensem (non ad Eutherum sive Eutherium, ut in omnibus Conciliorum editionibus scribi in titulo epistolæ observat, et improbat Aguirrius in notis pag. 277) quorsum, inquam, pertinet ista epistola ad dictum episcopum data, cujus consultationibus Pontifex respondet, anno Christi, uti annotatur, 538? de quo tamen consule Aguirrii notas eadem pag. 277; cum Vigilii nondum tunc fuerit Pontifex rite electus, sed solus S. Sylverius. Frustra itaque ad hunc Bracarensem metropolitam direxisset Romanæ liturgiæ contextum Vigilii (forte per prolepsin Papa vocatus) si in provincia Bracarensi tunc, vel etiam prius a Romanæ liturgiæ ordine non deflexissent. Neque intelligo, quo probabilius deflexerint, quam ad liturgiam Orientalem, spectatis rerum adjunctis. Titulus itaque quintus, prædictæ epistolæ præfixus, sic sonat: De Paschæ fe-
Julii Tomus VI.

stivitate, precum ordine, ac Missarum solenniis. Textus vero ita se habet:

SEC. VI.

76 Pascha vero futurum nos, si Deus voluerit, II Kalendarum Maiarum die celebraturos esse cognoscite. Ordinem quoque precum in celebritate Missarum nullo nos tempore, nulla festivitate significamus habere divisum*; sed semper eodem tenore oblata Deo munera consecrare. Quoties vero Paschalis, aut Ascensionis Domini, vel Pentecostes et Epiphaniæ, Sanctorumque Dei fuerit agenda festivitas, singula capitula diebus apta subjungimus, quibus commemorationem sanctæ solennitatis, aut eorum facimus, quorum natalitia celebramus. Cetera vero ordine consueto prosequimur. Quapropter et ipsius canonicæ precis textum direximus subteradjectum, quem (Deo propitio) ex Apostolica traditione suscepimus. Et ut charitas tua cognoscat, quibus locis aliqua festivitatis apta connectes, Paschalis diei preces similiter adjecimus. Porro per canonicæ precis textum intelligo sacræ actionis canonem, et animadverto, arctum illud in istis arcanis sacrosanctis scripto communicandis secretum, quale superius, a S. Innocentio adhibitum fuisse dixi, non observatum fuisse hoc seculo sexto ea cum cautela; nec porro ita observari debuisse; quandoquidem tunc exstabant liturgiæ litteris consignatæ, juxta ea, quæ superius dicta sunt.

suadet ex
epistola Vigilii
ad Profutu-
rum, episcopum
Bracarensem.
* diversum

77 Concilium Barcinonense, de quo Aguirrius pag. 279, quodque anno circiter Christi 540 celebratum notatur, canonibus suis nonnulla interset, ac statuit 1. Ut Psalmus quinquagesimus ante Canticum dicatur. 2. Ut benedictio in Matutinis, fidelibus, sicut in Vespera, tribuatur. Valentinum anno 546 congregatum, est pag. 288, et ad rem sacram aliquid statuit: sic enim sex episcopi, qui eidem interfuerunt, decernunt titulo I: Anno xv Theodorici regis, sub die II Non. Decembr. in nomine Domini nostri Jesu Christi Valentini in concilio congregati, cum de ecclesiastica regula tractarem, antiquos canones relegentes, inter cetera, hæc * censuimus observandum, ut sacrosancta Evangelia ante numerum illationem, vel Missam Catechumenorum, in ordine lectionum, post Apostolum legantur: quatenus salutaria præcepta Domini nostri Jesu Christi, vel sermonem sacerdotis non solum fideles, sed etiam Catechumeni ac pœnitentes, et omnes, qui ex diverso sunt, audire licitum habeant. Sic enim Pontificum prædicatione audita, nonnullos ad fidem adtractos evidenter scimus. Aguirrius in notis monet, pro Theodorici sine dubio legendum esse Theudis seu Theuduredi. Præterea in omnibus Hispaniæ conciliis morem fuisse, ut codex canonum initio legeretur, ibidem observat, citans Acta ipsorum; ac propterea, sicut recte infert, concilia Hispaniæ semper et ubique in magna æstimatione fuerunt, veluti mature celebrata ad præscriptum et amussim sacrorum canonum.

Concilium
Barcinonense
ac Valentinum
nonnulla circa
Officium ac
Missam sanc-
unt.

* lege hoc

78 Synodus Bracarenensis, quæ apud Aguirrium tom. 2 pag. 292 notatur prima; apud Labbeum vero tom. 5, col. 836, secunda; et quæ signatur apud Eminentissimum Aguirrium anno 561 celebrata, differente illam Baronio ad annum 563) omnimodam urget in divinis officiis uniformitatem: Nam omnes episcopi dixerunt: Necessarium et valde hoc utile arbitramur, ut ea quæ apud unumquemque nostrum varia et inordinata consuetudine retinentur, unito inter nos, per Dei gratiam, quo per concordiam celebrentur officio. Et idcirco si quid illud est magnum vel par-

In Bracaren-
si Missæ unifor-
mitas,

SEC. VI.

vum, in quibus variari videmur, ad unam, sicut dictum est, formulam, præfixis rationabiliter capitulis, revocentur: præcipue cum et de ceteris quibusdam causis instructionem apud nos Sedis Apostolicæ habeamus, quæ ad interrogationem, quondam venerandæ memoriæ prædecessoris tui Profuturi, ad ipsa beatissimi Petri Cathedra directæ est. Ista ad Lucretium, metropolitanæ in Gallæcia provincia Bracarensis ecclesiæ Præsulem, dum præfati essent episcopi, suam deinde mentem synodus ista declaravit, editis super hac re variis capitulis in hæc verba: I. Placuit omnibus communi consensu, ut unus atque idem psallendi ordo in matutinis vel vespertinis officiis teneatur; et non diversæ ac privatae, neque monasteriorum consuetudines cum ecclesiastica regula sint permixtæ. II. Item placuit, ut per solennium dierum vigilias vel Missas, omnes easdem, et non diversas lectiones in ecclesia legant. III. Item placuit, ut non aliter episcopi, et aliter presbyteri populum, sed uno modo salutent, dicentes: Dominus sit vobiscum, sicut in libro Ruth legitur; et ut respondeatur a populo: Et cum spiritu tuo: sicut et ab Apostolis traditum omnis retinet Oriens; et non sicut Priscilliana pravitas permutavit. IV. Item placuit, ut eodem ordine Missæ celebrentur ab omnibus, quem Profuturus quondam hujus metropolitanæ ecclesiæ episcopus, ab ipsa Apostolicæ sedis auctoritate suscepit scriptum.

et alia nonnulla præscribuntur;

79 Et quibusdam aliis intermixtis, quæ non sunt proprie hujus loci, nimirum circa baptismum, episcoporum subordinationem, portiones ecclesiasticarum rerum, ac non ordinandum ab episcopo clericum alterius, mox subditur: IX. Item placuit, ut quia in aliquantibus hujus provinciæ ecclesiis diacones absconsis infra tunicam utantur orariis, ita ut nihil differre a subdiacono videantur: de cetero superposito scapulæ (sicut decet) utantur orario. XI. Item placuit, ut lectores in ecclesia in habitu seculari ornati non psallant, neque granos gentili ritu dimittant. XII. Item placuit, ut extra psalmos, vel canonicarum Scripturarum novi et veteris Testamenti, nihil poetice compositum in ecclesia psallatur: sicut et sancti præcipiunt canones. XIII. Item placuit, ut intra sanctuarium altaris ingredi ad communicandum non liceat laicis, viris vel mulieribus; nisi tantum clericis: sicut et antiquis canonibus statutum est. At ne cuiquam injiciat moram vox granos, modice explanat illam Cardinalis Aguirrius in notis pag. 297: *Excusi ait GRADUS, lego GRANOS, ut est in manuscripto.* Tum subdit illud Isidori lib. 19 Etymologiarum cap. 23.

parva circa modum ejus loquendi observatio;

80 Nonnullæ etiam gentes non solum in vestibus, sed et in corpore aliqua sibi propria, quasi insignia vindicant; ut videmus cirros Germanorum, granos et cinnabar Gotthorum. At quale illud Gothorum insigne, quod per granos hic indicatur? *Existimat, inquit Aguirrius, D. Loaisa, esse genus laicæ vestis oblongæ: at ex iis verbis S. Isidori potius colligere debuisset, esse cincinnum, vel capillitium, ut exponit Jo. Ludov. Zerda in adversar. cap. 177 ex antiquo interprete in verba illa Judith: "Et discriminavit crinem" etc. ubi exponit GRANOS fecit.* Per vocem autem sanctuarium, uti hic rursus recte ex Loaisa observat Aguirrius, velum intelligitur, quo distinguebatur locus altaris, et tegebatur, ne omni populo esset conspicuus. Hoc constat ex Gregorio in epist. xxx ad Constantiam August. lib. 3. Vocatur et brandeum, ex quo, cum a S. Leone PP. forci-

pibus incideretur, sanguis effluxit. Alibi appellatur velamen.

81 Per illa verba capituli XII, quibus dicitur, sicut et sancti præcipiunt canones, videtur alludi ad canonem LXVII, qui ponitur post capitula, ex Orientalium synodis a S. Martino episcopo Bracarensi collecta, et in concilio Lucensi publicata; vide Aguirrium a pag. 325. Canon vero iste LXVII his verbis constat: *Non oportet psalmos compositos et vulgares in ecclesia dicere; neque libros, qui sunt extra canonem legere, nisi solos canonicos novi et veteris Testamenti.* Forasan respexit synodus ad illud Augustini epistola 55, alias 119, ad Inquisitiones Januarii, cap. 18, ubi de Donatistis dicitur, quod ebrietates suas ad canticum psalmorum, humano ingenio compositorum, quasi ad tubas exhortationis inflammant. Quidquid sit; Patres concilii IV Toletani can. 13 præscripserunt postea; non esse renuendos hymnos, a sanctis doctoribus compositos. Ratio quoque hic habeatur eorum, quæ ad canonis XIII superioris explanationem affert pag. 297 Aguirrius ex Loaisa: sunt autem ista: *Sacerdotibus et levitis dabatur communio ante altare, clero in choro, populo extra chorum. Id constat ex concilio Toletano IV, cap. 18. Hinc a locorum divisione vocatur laica communio, et peregrina, et sacerdotalis.*

et aliorum quorundam circa hanc synodum annotatio.

E

82 Quæ superius dicebam de ritibus liturgicis in provincia Bracarensi ex Orientali liturgia commixtis; suspicor non intra solam istam provinciam obtinuisse, sed ad alios quoque extensa fuisse Hispaniæ tractus. An vero et quomodo id fiat verosimile; qua item auctoritate, occasione atque adminiculis executioni illud videatur mandatum, nunc discutiam, simulque conabor exponere, quo loco fuerint res liturgicæ, ex variis congruentiis, quas subdo, et quibus confirmabo ea, quæ in provincia Bracarensi facta fuisse memorabam; ac præterea in reliquam Hispaniam tempore S. Leandri Orientales quosdam ritus transivisse, suadere enitar.

Liturgia Hispanica ex Orientali commixta.

§ III. Liturgia Romano-Hispanica ex Orientali commixta.

F

Liturgiæ Romanæ, primis legis Christianæ temporibus in Hispaniam introductæ, hoc seculo VI plurima ex liturgia Orientali immixta fuisse, probabile admodum mihi videtur ex variis congruentiis; quarum prima sit, quod varii tunc viri ibidem floruerint, qui studium et auctoritatem eo conferre potuerint ac voluerint; nimirum Theodominus seu Ariamirus, Suevorum rex, Martinus Dumiensis archiepiscopus Bracarensis; Joannes Biclarenensis, ac Leander. De singulis dicam. Cardinalis Baronius ad an. 563, num. 14 scribit ista: *Dum imperator (Justinianus) in Oriente a Catholica fide deficiens, insequitur Orthodoxos (O mirabile divinæ providentiæ signum!) in Occidente, qui erat hæreticus ad fidem conversus princeps, collegit Catholicos episcopos; per quos concilium celebrat, quo damnentur hæreses cum hæreticis. Hoc enim ipso anno, qui tertius Theodomiri, Suevorum regis numeratur; diem princeps celebrari curavit concilium Bracharense, in totius Galliciæ metropoli civitate. Porro ineditis ibi canonibus, loco Theodomiri, Ariamirus*

Varia ex liturgia Orientali in Hispaniam translata fuisse,

rus

A *rus positus est, qui ejus filius fuit. Præfuit autem synodo Lucretius Bracharensis episcopus, qui successit Profuturo; præcessit autem Martinum.*

ex persona regis Theodomiri seu Ariamiri,

84 De Theodomiro et Ariamiro, eodem an diverso; de anno item, quo concilium illud celebratum est, agitur apud Aguirrium in notis variorum pag. 296. Gregorius vero Turonensis De miraculis S. Martini lib. 1, cap. xi mirabilem regis prædicti et subditorum ejus ab hæresi Ariana conversionem narrat; ubi perperam in plerisque Mss. haberi *Chararicum*, observat hic Ruinartius in novissima operum S. Gregorii Turonensis editione col. 1012. Recens ergo illa ac plane mirabilis conversio plurimum favebat, ne vel ex parte regis, vel ex parte subditorum moræ quidquam injiceretur, si ritus eorum sacros mutari contingeret. Ceterum quæ de Theodomiro et Suevis orthodoxæ fidei adjunctis, dicta sunt, præclare confirmata invenies ex S. Isidoro, episcopo Hispalensi, apud nos ad diem xx Martii, quo Commentarius historicus datur a pag. 86 de S. Martino Dumienensi, archiepiscopo Bracarensi, paucis nunc, quoad in rem præsentem conducet, illustrando.

Martini Dumienensis,

85 *Pannoniæ ortus fuit*, teste Gregorio Turonensi Historiæ Francorum lib. 5, cap. 38, *et exinde ad visitanda loca sancta in Orientem properans, in tantum se litteris imbuit, ut nulli secundus suis temporibus haberetur.* Vixit in Gallæcia annis circiter 20; obiit anno 580, sicut notatur in citato Commentario. Exstat in ejusdem laudes carmen Venantii Fortunati, quod Aguirrius inseruit suo tomo 2, pag. 324; et pag. 325 agitur de capitulis, quæ ex Orientalibus synodis laudatus Martinus collegit, in melius restauravit, et in concilio Lucensi publicavit, notante ad nostrum circa arcana liturgica institutum Loaisa apud Labbeum tom. 5 Conc., col. 902: *Græcus homo .. ad mores nostrorum hominum Græcos ritus sancte et prudenter accomodavit.* Quod vero tum hic dicit, tum paullo ante ibi præmiserat, *erat Græcus*; contradicit Gregorio Turonensi et Fortunato, si de natalibus seu patria S. Martini illud intelligas. Plura de eo ac scriptis ejus dabunt S. Isidorus jam designatus, de Viris illustribus cap. 35, Nicolaus Antonius Bibliothecæ Hispanæ veteris lib. 4, cap. 3, Commentarius noster mox allegatus, et Mabillonius Actorum Ordinis Benedictini tom. 1, a pag. 257.

Joannis Biclarenensis,

86 Iisdem temporibus floruit Joannes, cum Biclarenensis a monasterio, cui præfuit, tum ab ecclesia, quam rexit, Gerundensis vocatus. Elogium ejus S. Isidorus inter ea, quæ memorat De viris illustribus, cap. 44 his verbis concinnat: *Joannes Gerundensis ecclesiæ episcopus, nativitate Gothus, provinciæ Lusitaniæ Scalabi * natus. Hic cum esset adolescens, Constantinopolim perrexit, ibique Græca et Latina eruditione munitus, post decem et septem annos in Hispanias reversus est, eodem tempore, quo, incitante Leovigildo rege, Arriana fervebat insania. Hunc supradictus rex, cum ad nefandæ hæresis crudelitatem compelleret, et hic omnino resisteret, exilio trusus, et Barcinonem relegatus, per decem annos multas insidias et persecutiones ab Arrianis perpassus est. Qui postea condidit monasterium quod nomine Biclari dicitur; ubi congregata monachorum societate, scripsit regulam ipsi monasterio profuturam, sed et cunctis Deum timentibus necessariam: et mox injecta ab Isidoro mentione scriptorum ejus, et multa alia, inquit, scribere di-*

citur, quæ ad nostram notitiam non pervenerunt. De hoc Joanne Gerundensi diffusius tractat Nicolaus Antonius Bibliothecæ Hispanæ veteris lib. 4, cap. 5; ubi illam, quam et nos supra dedimus, lectionem præferendam tenet, quæ non *septimo demum anno*; sed *post decem et septem annos* in Hispanias reversum esse Joannem istum, habet.

suaderi videtur;

87 Jam vero ut ad priora, quorum gratia paulo fusius deducta hæc sunt, retro referamus pedem; facile ex dictis intelligitur, quod locorum ac personarum, adde et temporis adjuncta, eo mirifice conspirarint, ad ritus, cæremonias, preces ac consuetudines ecclesiæ Orientalis inserendas Hispanicæ veteri liturgiæ; non importuno atque alieno tempore quæsita, nedum affectata, sed sponte oblata, ac proinde facili et percommoda ad hoc tentandum favente occasione, prout ex præmissis abunde constat. Sed enim ex parte Theodomiri seu Ariamiri, Suevorum regis, jam ad Christianam fidem ab Arianismo conversi, erat timendum nihil; quin potius tam illi quam ejus subditis grata ea res debuerit accidere; imo vero id ipsum fortasse urserint apud episcopos Gallæciæ, ut liturgiæ Romanæ, a Vigilio ad Profuturum directæ, nonnullæ intersererentur preces, aut alia hujusmodi, ex Ordine liturgico Orientali, cui, utpote Ariani, videbantur ipsi assuevisse, exprompta, vitato interim, ut credere par est, omni excessus, defectus, errorisve periculo. Et sane num prudenter timeri illud poterat? Aderat quippe Martinus Bracarensis archiepiscopus; aderat Joannes episcopus Gerundensis, ambo egregiis scientiæ atque virtutum dotibus præstantes, ad Orientem præfecti ambo, Orientales quodammodo ambo, ut ita dicam, si natales excipias; ex Oriente deinde ambo in Hispaniam reduces, memoresque eorum omnium, quæ cum in rebus ecclesiasticis generatim, tum in liturgicis singulatim coram usurpari inspexerant.

88 Quid de S. Leandro, magno Gothorum apostolo, dicam, cum gesta Viri istius in clara adeo luce versentur, ut supervacaneum sit, pluribus hic verbis in laudes ejus excurrere. Elogium ipsius contextuit germanus ejus frater, et dignissimus in cathedra Hispalensi successor, S. Isidorus De viris illustribus cap. 41; gesta quoque laudati Præsulis jam pridem apud nos Commentario historico illustrata sunt die xiii Martii a pag. 275, et apud Mabillonium Actorum Benedictinorum sec. 1, a pag. 378. Annus mortis ab aliis alius ponitur; sed idem Mabillonius ex SS. Gregorio PP. et Isidoro inter se collatis, illam affigit anno 651. Quod huc spectat, illud est, quod arctissimam Constantinopoli cum S. Gregorio Magno amicitiam contraxerit; de qua re ipsemet Gregorius in epistola, expositioni libri Jobi præfixa, testatur his verbis: *Reverendissimo et sanctissimo fratri suo Leandro coepiscopo Gregorius S. S. D. Dudum te, Frater beatissime, in Constantinopolitana urbe cognoscens, cum me illic Sedis Apostolicæ responsa constringerent, et te illuc injuncta pro causis fidei Wisigothorum legatio perduxisset, omne in tuis auribus, quod mihi de me displicebat, exposui.*

ac potissimum ex S. Leandro episc. Hispal. F

89 Gregorio deinde ad summi pontificatus apicem evecto, amicitia, quæ ibidem inter utrumque hoc sanctum par intercesserat, ultro citroque postmodum datis litteris conservata atque confirmata (adi citatum Commentarium § 3, pag.

intimo amico S. Gregorii M.

* Nunc dicitur Santaren

pag. 279) satis S. Leandro præbuerit causæ, ut in sacra ecclesiæ Hispanicæ Officia introduceret varias consuetudines, in ecclesia CPolitana, ejusdemque suffraganeis usitatas; eo præsertim quod ipse S. Gregorius PP. satis sua sponte propensus fuerit, ut optima quæque ex sacro vel ecclesiæ CPolitane vel alterius Officio exciperet, et in Romanum transferret. Idlucescit ex epistolasanctissimi Pontificis 63, lib. 7 jam superius assignata, ad Joannem episcopum Syracusanum, in qua contra aliquorum murmurationem, rationem reddit de Missæ ordinatione, quasi ecclesiæ CPolitane consuetudines per omnia sequeretur. Ad quæ postquam sanctus Doctor respondisset; In quo ergo, subdit, Græcorum consuetudines secuti sumus, qui aut veteres nostras reparavimus, aut novas et UTILES CONSTITUIMUS; in quibus tamen alios comprobamur IMITARI?.. De Constantinopolitana ecclesia quod dicunt; quis eam dubitet Sedi Apostolicæ esse subjectam?..

B 90 Tamen si quid boni vel ipsa vel ALTERA ECCLESIA habet; ego et minores meos, quos ab illicitis prohibeo, in bono IMITARI PARATUS SUM. Stultus est enim, qui in eo se primum existimat, ut bona quæ viderit, discere contemnat. Quæ ergo Sanctus viderat ac didicerat CPoli, aut alibi haberat liturgici ritus puncta, quamquam nova, tamen utilia, omnino se promptum diserte indicat, ut ea in Ecclesiæ Romanæ usum convertat. Quantum itaque erat ex parte Romani Pontificis, si a Leandro, uti credere par est, consultus sit, facile is ab illo inclinari se passus fuerit, ut mutatio aliqua fieret in veteri Hispanica liturgia; vel si non consultus sit, nullo negotio intelligi potest, quod Leandro novi aliquid in hoc genere meditati non obstiterit, cum in hujusmodi nova, modo simul utilia Pontifex ille Romanus satis, ut dixi, propenderet. Ex parte autem Visigothorum ut aliquid in hoc genere fieret, nonne omnino conveniens et rationi congruum erat? Emergebant illi e barathro errorum, amplectebantur nova sacra, liturgiæ suæ, Ariana tunc fortasse multis locis contagione corruptæ, nuntium remittebant; nonne itaque conducens plane erat in rem Catholicam regni Hispanici, recentissime ad Christum adjuncti, indulgere plusculum; obsecundare in loco et tempore, ac deferre novis conversis, et ex Orientali liturgia delibare nonnulla, ut hoc pacto magis prompti, volentes ac lubentes sacra mysteria frequentarent? Hæc itaque aut certe similia rationum momenta induxisse S. Leandrum ad mutandam liturgiam, credibile est.

C 91 Postquam enim Virum hunc a sua legatione CPolitana reversum Leovigildus Visigothorum rex, Catholicos acerbe persequi non cessans, in exilium una cum aliis Catholicis episcopis relegarat; intimo deinde animi sensu dolens, quod proprium filium Hermenegildum capitis damnasset, sanctum Præsulem revocavit; filium ei suum natum minorem Recarredum educandum commisit, talibusque morum institutionibus informandum, quales perfidus ille ac ferox pater in suo Hermengildo probabat suspiciebatque. Quo factum est, ut Reccaredus, regni quidem paterni successor, sed non heres paternæ vesaniæ, acerrimus exstiterit orthodoxæ doctrinæ propugnator, et cum subditos suos, tum episcopos Gotho-Arianos exemplo et prudentia induxerit, ut fidem Catholicam amplecterentur. Gloriosa porro illa et plane illustris conversio summum accepit splendorem ex celeberrimo concilio

Toletano tertio, anno Christi 589 convocato, quod D habes apud Aguirrium a pag. 338. Inter alia vero quibus piissimus iste rex affatur patres congregatos, notare juvat ad nostrum propositum sequentia, quibus ostendit Ordinem liturgicum sibi admodum cordi fuisse.

92 Prius tamen, inquit, admoneo pariter et exhortor, jejuniis vos et vigiliis atque orationibus operam dare, ut Ordo canonicus, quem a sacerdotalibus sensibus detraxerat longa ac diutina obli-vio, quo * ætas nostra se nescire fatetur, divino nobis rursus dono patefiant. Singulare omnino est, quod can. 2 Pro reverentia sanctissimæ fidei, et propter corroborandas hominum invalidas mentes, consultu piissimi et gloriosissimi domini.. Reccaredi regis, sancta constituit synodus, ut per omnes ecclesias Hispaniæ vel Gallæciæ, secundum formam Orientalium ecclesiarum, concilii Constantinopolitani, hoc est centum quinquaginta episcoporum, symbolum fidei recitetur; ut priusquam Dominica dicatur oratio, voce clara a populo decantetur: quo et fides vera manifestum testimonium habeat, et ad Christi corpus et sanguinem prælibandum pectora populorum fide purificata accedant. Singulare, inquam, illud omnino est, quod hic circa symbolum statuitur:

93 Nam Cardinalis Bona lib. 2, cap. 8, num. 2, morem recitandi Symbolum, Hispani, inquit, primi inter Latinos receperant; ubi plura de symbolo ab aliis postmodum ecclesiis Occidentilibus recepto, addita invenies. Ceterum quidnam S. Leander in gratiam Officii ecclesiastici præstiterit, breviter exponit S. Isidorus De viris illustribus cap. 41, ita loquens: In ecclesiasticis Officiis idem non parvo laboravit studio: in toto enim psalterio duplici editione orationes conscripsit. In sacrificio quoque, laudibus atque psalmis multa dulci sono composuit. Quid autem, quale et quantum tum pro Officio ecclesiastico diurno (quod sub nomine psalterii hic dictum intelligimus cum Nicolao Antonio Bibl. Hisp. vet. lib. 4., cap. 4, propter majorem ejus partem psalmis insumptam) quid item, quale et quantum pro divino Sacrificio elaborarit, in obscuro est. Porro quod nec ipse, nec frater ejus S. Isidorus auctores fuerint veteris liturgiæ Hispanico-Gothicæ, postmodum declarabitur.

94 Huc etiam spectat concilium Narbonense, eodem quo Toletanum tertium, anno 589, et sub eodem piissimo rege Reccaredo convocatum; cui regi et Hispania et Gallia Narbonensis tunc suberat, (de qua re consuli possunt notæ variorum apud Aguirrium a pag. 387) quamquam enim in ejusdem concilii canonibus agatur de disciplina ecclesiæ reformanda, nonnulla tamen ibidem notata reperio, quæ sunt instituti mei. Hoc itaque que definitum est canone secundo, ut in psallendi ordinibus per quemque psalmum Gloria dicatur omnipotenti Deo: per majores vero psalmos, prout fuerint, prolixius pausationes fiant, et per quamque pausationem Gloria Trinitatis Domino decantetur. Canone autem XII dicitur: Hæc maxime pro Dei timore et modo disciplinæ canonicæ, elegimus custodienda vel tenenda, ut, dum Missa celebratur, nullus presbyter aut diaconus absque aliqua infirmitate, dum Missa perficitur, egredi de altario audeat: nec diaconus aut subdiaconus, certe vel lector, antequam Missa consummetur, alba se præsumat exuere. Quod si quisquam etc. Atque hæc quidem hactenus de sex primis Christi seculis. Inspiciamus seculum VII.

Concilium Toletanum 3 statuit symbolum CPolitani in Missa recitandum. * forte quemque

E

Id quod postea alii fecerunt ecclesiæ. S. Leander liturgiam illustravit.

F

Quid circa illam in concilio Narbonensi statutum sit.

sec. vi.

et satis propenso, ut ex liturgiis optima exciperentur; cum variis rationibus

assignentur, cur ex liturgia CPolitana S. Leander aliqua in Hispaniam transferret.

CAPUT III.

Acta circa res Liturgicas seculo VII.

§ I. Multiplex earum notitia ex decretis concilii Toletani IV.

Quod religiosissimus rex Reccaredus a congregatis synodi Toletanæ tertiæ patribus petierat, admonens et exhortans eos, jejuniis et vigiliis atque orationibus operam dare, ut ordo canonicus, quem a sacerdotalibus sensibus detraxerat longa ac diutina oblivio... divino illis rursus dono patefiant; quodque executioni circa restorationem innovationemque sacræ liturgiæ sub Leandro mandari cœptum vidimus, id in plenissima forma executioni mandatum videbimus in celeberrimo concilio Toletano IV; cui apud Eminentissimum Aguirrium tom. 2, pag. 478 præfigitur hic titulus: *Gesta synodalia in Toletana urbe, in concilio LXII episcoporum, Hispaniæ et Galliæ (Narbonensis seu Gothicæ) provinciarum, edita anno tertio regnante gloriosissimo domino nostro principe Sisenando, die IX* Decembris, æra DCLXXI**, id est anno Christi 633. Etenim quæ seculo V et VI ad illustrandum veteris liturgiæ Hispanicæ statum ac progressum ex obsoletæ antiquitatis crepera, ut ita loquar, luce coacervare conatus sum, meræ quodammodo videntur esse tenebræ, si cum clarissimis comparentur novæ lucis radiis, quos laudatum illud concilium rebus liturgicis affudit; adeo enim præscribit numero multa, genere singularia, certoque precum, rituum ac cæremoniarum forma, modo, ordine definita, ut operæ pretium sit atque in rem nostram apprimè conducat, illa huc transcribere; unde discat lector statum sacræ liturgiæ in Hispania seculo VII.

96 Canon itaque secundus sic sancit: *Placuit, ut omnes sacerdotes... nihil ultra diversum aut dissonum in ecclesiasticis Sacramentis agamus... Unus igitur ordo orandi atque psallendi nobis per omnem Hispaniam atque Galliam conservetur; unus modus in Missarum solennitatibus; unus in Vespertinis Matutinisque officiis: nec diversa sit ultra in nobis ecclesiastica consuetudo, qui in una fide continemur et regno: hoc enim et antiqui canones decreverunt, ut unaquæque provincia et psallendi et ministrandi parem consuetudinem contineat.* Quod hic dicitur de antiquis canonibus; declaratur exemplis apud Aguirrium in notis variorum pag. 495. Hoc itaque præjacto ad urgendam æquabilem et uniformem in omnibus ubique sacerdotibus observationem eorum, quæ circa officium ecclesiasticum præscribentur, fundamento; pergit synodus ad singularia quædam, quæ vel jubet vel prohibet. Can. V urgetur uniformitas in celebrando Pascha: *Solet in Hispania de solennitate varietas existere prædicationis... proinde placuit, ut ante tres menses Epiphaniarum metropolitani sacerdotes literis invicem se inquirant, ut communi sententia edocti, diem Resurrectionis Christi, et comprovincialibus suis insinuent, et uno tempore celebrandum annuntient.*

97 Canon VII jubet celebrari Officium in feria

sexta Paschæ, seu hebdomadæ sanctæ. Textus sic habet: *Comperimus, quod per nonnullas ecclesias in die sextæ feriæ Passionis Domini, clausis basilicarum foribus, nec celebratur Officium, nec Passio Domini populis prædicatur: dum idem Salvator noster Apostolis suis præceperit, dicens etc. Ideo oportet eodem die mysterium crucis... prædicari, atque indulgentiam criminum clara voce omnem populum postulare, ut poenitiæ compunctione mundati, venerabilem diem Dominicæ Resurrectionis, remissis iniquitatibus suscipere mereatur; corporisque ejus et sanguinis Sacramentum mundi a peccatis sumamus.* Cano VIII est De non solvendo jejunio in sexta feria Paschæ, exceptis languidis, senibus, et parvulis, uti ex hoc canonis titulo liquet; sub pœna in ipso canone expressa, ut quicumque in eo jejunium... ante peractas indulgentiæ preces resolverit, a Pachali gaudio repellatur; nec in eo Sacramentum corporis et sanguinis Domini percipiat. Canon IX agit De benedicendo cereo et lucerna in vigiliis Paschæ, ut iste ejusdem titulus satis indicat; ex ipso autem canonis textu intelligitur, quod hac in re fuerit defectus per Galliam Narbonensem, quando dicitur: *Et quia hæc observatio per multarum loca terrarum, regionesque Hispaniæ in ecclesiis commendatur, dignum est, ut propter unitatem pacis, in Gallicanis ecclesiis conservetur.*

98 Canon X circa orationem Dominicam præscribit sequentia: *Nonnulli sacerdotes per Hispanias reperiuntur, qui Dominicam orationem... non quotidie, sed tantum die Dominicam dicunt.* Et postquam varia protulisset canon pro quotidiana hujus orationis recitatione; concludit: *Ergo sicut Christus præcepit, sicut Apostolus admonuit, et quemadmodum Doctores ecclesiastici instituerunt, quia quotidie vel cogitatione, vel verbo, vel opere delinquimus; quotitæ hanc orationem effundere in conspectu Dei debemus. Quisquis ergo sacerdotum vel subiacentium clericorum, hanc orationem Dominicam quotidie, aut in publico aut in privato officio præterierit, propter superbiam judicatus, ordinis sui honore multetur.* Quod Dominica oratio in sacrificio Missæ publico vel privato dicenda sit, Christus docuit, auctore S. Hieronymo lib. 3 Adversus Pelagianos; *Sic docuit, inquit, Christus Apostolos suos, ut quotidie in corporis illius Sacrificio credentes audeant loqui: Pater noster, qui es in cælis.* S. Gregorii verba habes superius num. 43. Hæc, et plura ex Loaisa dat Aguirrius inter notas variorum pag. 498. Quod vero per privatum Officium, a publico hic distinctum intelligi debeat privata recitatio Horarum canonicarum (cui frequens intertextitur oratio Dominica) non autem celebratio Missæ, apud Aguirrium invenies inter notas citatas, eadem pagina 498.

99 Canon

celebrationem
Officii feria 6
Passionis, benedictionem
cerei in vigilia
Paschæ:

quotidianam
orationis Dominicæ
recitationem;

Sec. VII.

item non canendum Alleluia in Quadragesima:

99 Canon XI prohibet cani Alleluia in Quadragesima, his verbis : *Item cognovimus, quosdam Hispaniæ sacerdotes, qui in Quadragesimæ diebus Alleluia decantant, præter in ultima hebdomada Paschæ : quod deinceps interdicimus fieri, statuentes, ut in omnibus prædictis Quadragesimæ diebus, quia tempus est non gaudii, sed mæroris, Alleluia non decantetur...* quousque veniat tempus Resurrectionis Christi, quando oportet Alleluia in lætitia canere... In temporibus quoque reliquis, id est, Kalendis Januariis, quæ propter errorem gentilitatis aguntur, omnino Alleluia non decantetur. In quibus etiam præter piscem et olus, sicut in aliis quadraginta diebus, a ceteris carnibus abstinetur, et a quibusdam nec vinum bibitur. Si quis igitur episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut quilibet ex ordine clericorum fuerit repertus, qui arbitrium suum huic constitutioni existimet præferendum, ordinis sui officio carere cogatur, et a communione ejusdem Paschæ privetur.

B 100 S. Isidorus Hispalensis Etymologiarum lib. 6, cap. 19, Alleluia, ait, duum verborum interpretatio est, hoc est, laus Dei : et est Hebræum. Ia enim unum est de decem nominibus, quibus apud Hebræos Deus vocatur. Præsentis vero canonis constitutio confirmari potest ex eodem S. Isidoro lib. 1. De ecclesiast. officiis cap. 13, ubi hæc scribit : *Laudes, hoc est, Alleluia canere, antiquam est Hebræorum...* Apud nos secundum antiquum Hispaniarum traditionem, præter dies jejuniorum vel Quadragesimæ, omni tempore canitur Alleluia. Plura dantur apud Aguirrium pag. 498 de hujus vocis usu et significatione.

Vetat idem concilium,

101 Canon XII ita statuit : *In quibusdam quoque Hispaniarum ecclesiis Laudes post Apostolum decantantur, priusquam Evangelium prædicetur: dum canones præcipiunt, post Apostolum non Laudes sed Evangelium annuntiari...* Circa omnes igitur sacerdotes hic ordo deinceps retineatur : excommunicationis pœnam suscepturi, qui hunc ordinem perturbaverint. Sed canon ille, quid sibi velit, dilucidius intelligi poterit ex iis, quæ Cardinalis Bona curiose circa illum observat lib. 2, cap. 6, num 4 : *Putat, inquit, Berna Augiensis cap. 1, tempore hujus concilii gradualia frequentari cœpisse, et Hispanos novitate rei percussos restitisse ; postea vero Romanæ Ecclesiæ auctoritate constitutum fuisse, ut Responsoria et Alleluia ante sanctum Evangelium canerentur : idque ait Walfridus Strabo cap. 22, usu Romano commendatum, ad omnes deinde Latinorum ecclesias pervenisse. Sic omnes fere ignorantia facti hunc nodum evadunt, sed non solvunt. Ad ritum enim Mozarabicum, quo tunc (nondum tamen tum temporis sub ista nomenclatione cognito) Hispania utebatur, et longo post tempore ibidem viguit (prout suo loco dicitur) pertinet citatus canon.*

ne Laudes ante Evangelium canantur :

102 Quem ritum cum quidam sacerdotes perverterent, merito in illos Toletani concilii antistites, Isidoro Hispalensi in eo præsidente, animadverterunt. Sunt autem Laudes, quæ post Evangelium prisco more Hispaniarum dicuntur ; non hymnus trium Puerorum, ut ait in notis ad præcitatum canonem Garsias Loaisa ; sed versiculus cum Alleluia ei prorsus similis, qui ritu Romano post Responsorium cantatur. Ipsum vero Responsorium cantabant Hispani post lectionem veteris Testamenti, quæ in eorum Missali epistolæ permittitur. At post epistolam chorus respondet, Amen,

et sequitur immediate Evangelium. Vide Missæ Mozarabice ideam, ac cæremoniarum ejus descriptionem, infra cap. 9. Pergamus jam ad canonem XIII sæpe memorati concilii, in quo restituitur usus hymnorum ; restituitur, inquam ; nam, ex supra allato canone XXII Synodi Bracarenensis 1, placuit ut extra psalmos, vel canonicarum Scripturarum novi et veteris Testamenti, nihil poetice compositum in ecclesia psallatur, sicut et sancti præcipiunt canones, usus hymnorum erat sublatus. His itaque verbis concilium Toletanum IV circa usum hymnorum mentem suam declarat :

103 De hymnis etiam canendis, et Salvatoris et Apostolorum habemus exemplum... Et quia nonnulli hymni humano studio in laudem Dei, atque Apostolorum et Martyrum triumphos compositi esse noscuntur, sicut hi, quos beatissimi doctores Hilarius atque Ambrosius ediderunt ; quos tamen quidam specialiter reprobant, pro eo quod de scripturis sanctorum canonum vel Apostolica traditione non existunt. Respuant ergo et illum hymnum ab hominibus compositum, quem quotidie publico privatoque Officio in fine omnium psalmorum dicimus : Gloria et honor Patri, et Filio, et Spiritui sancto in secula seculorum. Amen. Nam et ille hymnus, quem nato in carne Christo angeli cecinerunt : " Gloria in excelsis Deo, et in terra " pax hominibus bonæ voluntatis " Reliqua quæ ibi sequuntur, ecclesiastici doctores composuerunt. Ergo nec idem in ecclesiis canendus est, quia in Scripturarum sanctarum libris non invenitur. Componuntur ergo hymni, sicut componuntur Missæ, sive preces vel orationes, sive commendationes, seu manus impositiones : ex quibus si nulla dicantur in Ecclesia, vacant Officia omnia ecclesiastica... Sicut igitur orationes ; ita hymnos, in laudem Dei compositos nullus vestrum ulterius improbet ; sed pari modo Gallia Hispaniaque celebret ; excommunicatione plectendi, qui hymnos rejicere fuerint ausi. De antiquitate hymnorum varia congeruntur in notis variorum apud Aguirrium pag. 499 ; ubi etiam agitur de eorum auctoribus.

usum hymnorum restituit.

§ II. Aliæ ex decretis ejusdem Concilii Toletani IV notitiæ.

F

Canon XIV sequentis est argumenti : *Hymnum quoque trium Puerorum, in quo universa cœli terræque creatura Dominum collaudat, et quem Ecclesia Catholica per totum orbem diffusa celebrat, quidam sacerdotes in Missa Dominicorum dierum, et in solennitatibus Martyrum canere negligunt. Proinde hoc sanctum concilium instituit, ut per omnes ecclesias Hispaniæ vel Galiliæ, in omnium Missarum solennitate idem in pulpito decantetur : communionem amissuri, qui et antiquam hujus hymni consuetudinem, nostramque diffinitionem excesserint. Unde pronum est intelligere, quod recte Cardinalis Bona, paullo ante assignatus, dixerit contra Garsiam Loaisam, Laudes non esse hymnum trium puerorum. At quod attinet ad istud Canticum seu hymnum ; consule dicenda inferius cap. 10, § 2. Canon XIV jubet, ut in fine psalmorum non, sicut a quibusdam huc usque, Gloria Patri ; sed Gloria et honor Patri dicatur... Universis igitur ecclesiasticis hanc observantiam damus, quam quisquis præterierit, communionis jacturam habebit. De versu illo Gloria*

Præscribitur usus hymni trium puerorum, et clausula psalmorum.

A *ria Patri, et Filio* etc. nonnulla ponuntur inter notavariarum apud Aguirrium pag. 499 ex Loaisa. De illo item versu tractat Cardinalis Bona lib. 2, cap. 3, num. 2; qui, ipso teste, ab antiquis Patribus *hymnus glorificationis* dictus est. Consilio S. Hieronymi in Ecclesia Latina additum finibus Psalmorum a S. Damaso, refert ipse Hieronymus in epistola ad istum Pontificem data. *Et hic mos Romanus praevaluit in Ecclesia; et ita non GLORIA et HONOR, sed GLORIA PATRI dicitur*, ut legere est inter citatas modo notas apud Aguirrium. Sequitur in nostra synodo.

item Gloria in fine Respons-
riorum, et liber
Apocalypseos :

105 Canon XVI : *Sunt quidam, qui in fine Respons-
riorum GLORIA non dicunt, propter quod interdum inconvenienter consonat. Sed hæc est discretio, ut in lætis sequatur GLORIA, in tristioribus repetatur principium.* Canon XVII : *Apocalypsim librum multorum conciliorum auctoritas, et synodica sanctorum Præsulorum Romanorum decreta, Joannis Evangelistæ esse præscribunt, et inter divinos libros recipiendum, atque in Ecclesia Dei prædicare contendunt. Si quis eum deinceps, aut non receperit, aut a Pascha usque ad Pentecosten, Missarum tempore in Ecclesia non prædicaverit, excommunicationis sententiam habebit.*

et quædam alia.

B 106 Canon XVIII. Nonnulli sacerdotes post dictam orationem Dominicam statim communicant, et postea benedictionem in populo dant : quod deinceps interdicimus : sed post orationem Dominicam, et conjunctionem panis et calicis, benedictio in populum sequatur, et tunc demum corporis et sanguinis Domini Sacramentum sumatur; eo videlicet ordine, ut sacerdos et levita ante altare communicent, in choro clerus, extra chorum populus. Canon XXVI mandat, ut Quando presbyteri in parochiis ordinantur, libellum officialem a sacerdote suo accipiant, ut ad ecclesias sibi deputatas instructi succedant; ne per ignorantiam etiam divinis Sacramentis offendant. In notis ad concilium IV Toletanum apud Garsiam Loaisiam a pag. 370 circa libellum, prout hic vocatur, officialem, pauca ista observantur : *Sacramentorum manuale nunc, inquit, appellatur : et in eo etiam decreta Patrum de Sacramentorum usu, et ritibus contineri apparet ex concil. Magunt. cap. 22; ubi de libro Officiorum fit mentio, et duæ regulæ ex eo de clericis vagis adducuntur. Concilio Toletano octavo vocatur supplementum; uti constat ex*

C ejus canone VIII. 107 Atque hæc quidem sunt, quæ de libris ac legibus circa officium sacrum a celeberrimo isto concilio tradita accepimus : in quo nullus de novo Officio aut æconomia nova liturgica concinandis; nullus de novo codice aut libris introducendis conciliandisve occurrit sermo : sed illud unice concilium præ oculis habet, illud urget, illud inculcat, prout constat ex disertissimis ipsius verbis can. 2; ut nulla posthac in provinciis Gothorum per Hispaniam et Galliam Narbonensem liturgiæ ac ministeriorum sacrorum sit diversitas; sed unus ordo, unus modus, par consuetudo.

Termini provincie Narbonensis, tempore Gothorum

108 Quæ autem de Gallia Narbonensi per decursum dixi, modice illustranda censeo ex Cardinale Aguirrio in notis ad concilium Narbonense a pag. 387 : Porro, inquit, termini Narbonensis metropoleos, sicut et aliarum intra dominia regum Hispaniæ Gotthorum, descripti inveniuntur tempore Wambæ sive Wambanis., in continuatione S. Ildephonsi Toletani ad Chronicon S. Isidori apud Lucam episcopum Tudensem.

Textum, seu fragmentum ex Aguirrio sic transcribo : *Divisio autem sedium Narbonensis metropolis hæc est. Beterris teneat de Scalath usque Barcinonam, de Macay usque Ribofora. Agathe teneat de Rusa usque Riberam, de Gallar usque Nurlam. Magalona teneat de Nurla usque Ribogar, de Castello usque Sambiam [Nemauso hæc teneat : de Bussa usque Angoram, de Castello usque Sambiam] Lateva teneat de Sambia usque Ribanal, de Anges usque Montem-rufum. Carcassonateneat de Montem-rufum usque Angeram, de Angosa usque Rosmrlam *, de Latorsa * usque Lamasam *. Hæc sunt octo sedes immediate subditæ archiepiscopo Narbonensi provinciæ Galliæ, vel Hispaniæ, quæ citior dicitur. Et fiunt sedes harum duarum Hispaniarum octoginta sub dominio Gotthorum, tam archiepiscopales quam episcopales, per quas nobis ministratur verbum Dei, qui a Romano Papa accipiunt communitalatem Catholicæ veritatis, ut in fide Christi secundum traditionem et doctrinam sanctorum Patrum, animas sibi commissas valeant gubernare. Hæc igitur nostra divisio, quæ de assensu omnium archiepiscoporum et episcoporum dictarum sedium auctore Deo facta est, firma permaneat in æternum. Hæc omnia suprascripta legit gloriosus rex Wamba in concilio Toletano : ubi omnes archiepiscopi et episcopi Hispaniarum convenerunt, Quirico Toletano archiepiscopo, et primatiæ dignitate et fide Catholica consistente. Ita ibi. Quæ uncinis inclusi, uti variantes lectiones ad marginem notatas, desumpsi ex editione Labbeana tom. 5, col. 883; ubi plures invenies.*

Sec. VII.

* Rosinolam.
* Laterosa.
* Lamasam.

109 Subdit vero laudatus et sæpius laudandus Cardinalis Aguirrius; Concilii autem hujus manuscriptum exemplar antiquissimum, simul et aliorum Hispaniæ celebratorum intra primam Chiliadem annorum Christianam, desumptum fuit ex chartulario regii venerandi monasterii S. Emiliani in Castella-veteri (in quo ad sacrum, inquit, D. Benedicti ordinem miseratione divina admissus fui) unde Philippus II Hispaniarum Catholicus rex illud transtulit in bibliothecam exquisitam S. Laurentii in Scoriali; sicuti et plurima alia sacra antiquitatis monumenta ex eodem aliisque monasteriis et tabulariis ecclesiarum, ubi multis seculis delituerant. Hactenus Aguirrius. Vide sis dicta superius num. 9.

ex codice antiquissimo.

110 Concilium vero, supra designatum, esse Toletanum XI, novemdecim episcoporum, uti in ejus titulo prænotatur apud Aguirrium pag. 660. in quo sedium episcopalium divisio facta est, anno IV Wambani * regis, VII Idus Novembris, anno Redemptoris nostri DCLXXV, tempore Adeodati PP., tenet idem Aguirrius contra Baronium, sicut videre est inter istius conciliographi notas variorum pag. 668; qui mox, sub Wambane, inquit, rege nullum aliud præcedens concilium in Hispania fuisse, in quo divisio sedium fieret, videtur palam constare ex prologo hujus synodi sub initium; in quo testantur, et dolent Patres octodecim annos fuisse transactos sine concilio ullo, indeque ortam fuisse tantam disciplinæ ac morum relaxationem in clero et populo etc. Cum igitur annus hujus concilii fuerit quartus Wambanis (alias Wambæ) regis; plane evincitur, nec totis iis quatuor annis, nec aliis quatuordecim præcedentibus, fuisse aliud concilium generale in Hispania, immo nec provinciale, in quo eadem sedium divisio fieret.

An illa divisio
I'

* Wambæ

111 Quæ enimvero Aguirrii rationes rem hic controversam,

Sec VII.
sub rege
Wambano fac-
ta sit.

controversam, ut mea quidem fert sententia, plene planeque evincerent, per hoc unum ni staret, quod ad istud concilium dicuntur *omnes archiepiscopi et episcopi Hispaniarum convenisse*; cui tamen post Quiricum episcopum metropolitanum, sedecim tantum subscribunt episcopi; ac duo deinde vicarii episcoporum; nonnulli denique abbates. Qui nodus ne tricis a meo instituto prorsus alienis me implicet; viderint de eo eruditi Hispani, quorum intererit. Porro breviter his videtur addendum non abs re, quando cœperit, ac quamdiu perrexerit Gallia Narbonensis spectare ad dominium Visigothorum; quamdiu item deinde gemuerit sub iugo Saraceno-
rum.

112 Noster Jacobus Sirmondus apud Labbeum Conciliorum tom. 5, col. 1031 sic notat: *Ejecti e Gallia Gothi a Clodoveo rege, compulsique in Hispaniam, provinciae Narbonensis oram maritimam, quæ ipsis olim a Romanis concessa fuerat, et Gothia postea de eorum nomine dicta est, in potestate sua retinuerunt; quoad tandem Caroli Martelli armis recepta, Francorum regno adscita*
B *est*. De Visigothis una cum suo rege Alarico debellatis a Clodoveo, agit Cointius ad annum 507. Rem vero gestam de adjecta Francorum regno provincia Narbonensi a Carolo Martello; nescio unde hauserit Sirmondus; cum nullum auctorem citet. Cointius certe ex verbis, quæ profert, Anna-listæ Metensis, id contigisse probat anno 755, sub Pippino rege; qui, uti notum est, fuit Caroli Martelli filius. Eundem annum signat Pagius; *licet vetus*, inquit, *Chronicon, de quo mox, hæc ad annum DCCLIX referat*. At nunc resumpto liturgicarum rerum filo, dispiciamus, quousque S. Isidorus, archiepiscopus Hispalensis, de illis fuerit meritus.

§ III. S. Isidorus, archiepiscopus Hispalensis, de Officio Gothico-Hispano optime meritus; an novi fuerit conditor.

Sanctus iste
laudatissimus

C Nemo sane est, qui dubitare possit, quin S. Isidorus optime mereri potuerit de rebus liturgicis, si raras sapientissimi viri dotes norit, pari eruditionis et sanctitatis nexu conjunctas, Acta ipsius illustrata sunt apud nos die IV Aprilis: ubi pag. 329 proferuntur excellentis ejus doctrinæ testimonia. Breve est illud concilii Toletani VIII, anno 653, post sancti obitum XVII, habiti: *Nostri quoque seculi doctor egregius, Ecclesiae Catholicae novissimum decus, præcedentibus ætate postremus, doctrinæ comparatione non infimus, et, quod majus est, in seculorum fine doctissimus, atque cum reverentia nominandus Isidorus*. Fuit itaque tum in aliis scientiis versatissimus, ut ex libris ejus constat, tum in Officiis ecclesiasticis instructissimus, sicut liquet ex iis, quæ super isto argumento erudite conscripsit. Omnia igitur in eo ita erant comparata, ut ipse, si quis alius in toto Hispaniæ regno, lucem longe maximam mysteriis liturgiæ reconditis et arcanis affundere posset. At quod in hoc genere potuit efficere, effectum re ipsa dedit in concilio Toletano IV; cui quoniam tanta cum laude, tantaque cum gratia præsedet, minime aberravero a vero, si a tanto præside, seu viva potius ejusdem concilii voce et oraculo, profluxisse dixero, vel omnes vel

plerosque saltem circa œconomiam liturgicam canones, in isto concilio præscriptos, et a me superius recensitos: cui enim melius et verosimilius canones isti attribui possint?

114 Quidquid sit; adeo magnam rebus ibi gestis sanctus Doctor sui apud auctores concitavit æstimationem circa Officium ecclesiasticum, ut crediderint ac tradiderint, novum ab illo tunc temporis conditum fuisse. Baronius ad annum 633, quo concilium illud celebratum dixi: *Fuit inquit, sententia plurimorum, cui volens lubensque subscribo, in hoc concilio a patribus injunctum S. Isidoro, rerum ecclesiasticarum peritia et scientia ceteris excellenti, ut ex præscripto sacri concilii volumina elucubraret ecclesiasticorum Officiorum, quibus tum in sacris Missis, tum in Horis psallendis canonicis nocturnis atque diurnis uti deberent omnes Hispaniarum ecclesiae*. Quod quidem ab eo quam felicissime præstitum est, ita ut et Missale, atque Breviarium ederet. Longior essem, si producerem auctores Hispanos, et ex eorum verbis conficerem, quidnam et quantum in hoc, quo de agitur, argumento tribuant S. Isidoro: neque enim eodem modo loquuntur omnes; et sunt qui ipsi adjungunt præterea S. Leandrum; quem alii dicunt, auctorem fuisse Officii sacri. Quæ videri poterunt apud scriptores, quos assigno; videlicet nostrum Joannem Marianam De rebus Hisp. lib. 6, cap. 5; Franciscum de Padilla Historiæ eccl. Hispan. centuria 1, cap. 10, et centuria 7, cap. 20; Vassæum ad annum 717; Ambrosium Moralem lib. 11, cap. 19; Alvarum Gomecium De rebus gestis Cardinalis Ximenii lib. 2, pag. 969; Marchionem Mondexarensis fol. 136; quibus addi potest observatio ad concilia celebrata in Hispania citiore apud Labbeum tom. 9, col. 1198. Verba producam inferius alia opportunitate. Nunc juverit rem alibi expositam audire.

115 Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana veteri lib. 5, cap. 4, pag. 269 S. Isidori opera recensens, *Tribuitur ei quoque, inquit, Missale et Breviarium, quibus ecclesiae Hispaniarum... usæ fuere ex concilii Toletani IV decreto illo (ut creditur) quod canon secundus continet: DE UNO ORDINE etc. Cum enim hæresis Arianorum non potuisset non ordinem omnem rectum in ecclesiastica disciplina observandum, turbare, varietatemque, erroris sequelam, ubique inducere; nihil magis curandum fuit Catholicis præsulibus, quam sacrum omnem ritum, et caeremonias, tum fidei rectæ conformes, tum universis Gothicæ ditionis, tam in Hispania quam in Gallia provinciis uniformiter observandas præscribere. In quo vix dubitari potest, quin Leander, dum vixit, Arianismi exturbator, muneri suo satisfecerit. Sed cum Isidorianum communiter hocce audiat Missalis et Breviarii Gothici Officium; denegare non possumus Isidoro nostro præcipuum aliquem hujus fabricæ, doctissimæque atque gravissimæ, simul et piissimæ compositionis honorem et laudem*. Id quod laudatus auctor confirmat ex Guitmundo et Elipando; de quibus dicam paullo post. Deinde ita pergit:

116 *Quamquam, ut verum fatear, nollem ex concilii decreto isto... factum admittere... ne... haud exigui laboris et contentionis opus intra sic breve tempus, quod a celebrato concilio usque ad sancti Præsulis intercessit obitum, necessario restringamus. Vero etenim mihi similis est, pridem jam eum, post antiquiorem aliorum operam, incubuisse*

creditus est à
variis aucto-
ribus

E

novam condi-
disse liturgi-
am:

F

An et quo us-
que

A *isse huic rei conficiendæ, cum concilium celebraretur; sive in usum jam tempore concilii hunc ritum venisse Isidorianum; eo autem direxisse sanctionem suam Toletanos Patres, ut per universam Gotthici nominis ditionem, eundem ORANDI ORDINEM ATQUE PSALLENDI; (Breviarium indicatur) eundem IN MISSARUM SOLENNITATIBUS MODUM (Missalis significatur liber) observari præciperent. Nisi enim jam promulgatus, aut in usu esset ritus aliquis approbatus, quo uti deberent sacri homines, frustra fuisset de evitanda diversitate, atque ex ea scandalo, legem dicere. Deinde nonnullis interjectis, quæ difficultatem movent, quo minus confectio hic agitata S. Isidoro tamquam auctori conveniat, mentem suam ita præsentī quæstioni attemperat, ut mediam quamdam sententiæ viam tenens, nec totum illud negotium ipsi arroget, nec totum etiam abroget, sed partim concedat, partim neget; id quod his verbis exprimit:*

117 Quæ omnia sane cum judicio excogitata, quantumcumque solidam incepti et absoluti Officii laudem Isidoro nostro denegent; Isidorianum vulgo datum iis libris, et ab ultima antiquitate derivatum nomen, id saltem conficere apud omnes recta ratione utentes debet, ut inter alios huic negotio deditos non ultima Isidori laus habeatur. Sed præterquam quod illud proprie non disputatur; satis etiam insuper hoc convenit cum dictis meis sub exordium hujus paragraphi, ubi, quid in hoc genere tribuendum S. Isidoro censerem, non obscure exposui. At plus nonnulli exigunt scriptores, non illi dumtaxat, qui nullam sibi ex antiquitate auctoritatem conciliare possint, sed alii præterea satis antiqui. Guitmundus, Aversanus in Italia episcopus, qui floruit seculo XI, et de quo Ughellus inter istius cathedræ episcopos tom. I Ital. sacræ, col. 488 novissimæ editionis; Guitmundus, inquam, ille De corporis et sanguinis Christi veritate in Eucharistia lib. 3 (qui habetur in Bibliotheca Patrum editionis Coloniensis, anni 1618, tom. XI) pag. 369 hæc profatur: In quodam Missali Hispano, quod dicunt sanctum dictasse Isidorum, in hebdomada ante Pascha, in quadam Missa sic inveni etc. Inter opera Alcuini seu Albini, qui Caroli Magni magister exstitit, ac exeunte seculo VII claruit, habetur epistola Elipandi Toletani episcopi ad ipsum Alcuinum data; in qua sic dicit col. 917, editionis dictionum operum Parisinæ, quæ anno 1617 typis excusa notatur: Nam et ipsi canimus in vigilia Paschæ, beato Isidoro dicente: Induit carnem, sed non exiit majestatem: nostram substantiam expetens, sed propriam non relinquens.

118 Audisti, quidnam in præsentī controversia pro S. Isidoro dici possit; nunc autem, quænam contra faciant rationes, intellige ex Eminentissimo Cardinale Bona lib. I, cap. XI; ubi postquam retulisset Baronium, nec non librorum, hæc Officia continentium, inscriptionem, quæ assertionem Baronianam confirmat, soletque esse talis: Officium Gothicum sive mixtum, secundum regulam S. Isidori, dictum Mozarabes; statim hæc proponit incommoda, his verbis usus: Mihi autem ait, ne huic sententiæ statim adhæream, quædam sunt, quæ gravem ingerunt difficultatem: nam primo in Missa S. Martini in oratione POST NOMINA, hæc verba leguntur: HUNC VIRUM, QUEM ETATIS NOSTRÆ TEMPORA PROTULERUNT, JUBEAS AUXILIUM NOSTRIS FERRE TEMPORIBUS. Martinus autem obiit anno Domini CCCII, et primus ex confessoribus Julii Tomus VI.

paulo post obitum publico cultu cœpit honorari. Ergo multo ante Isidorum hæc Missa scripta fuit. Deinde si Isidorus hujus Officii auctor fuit, cur nec Braulio Cæsaraugustanus, nec Ildefonsus Toletanus, viri sancti et Isidoro familiares, ille in elogio ipsius Isidori; hic in libro De scriptoribus ecclesiasticis, nullam operis adeo excellentis mentionem faciunt?

119 His accedit, quod concilium IV Toletanum aliquot hujus Officii ritus canone XI, et sequentibus tamquam jam antea usitatos commemorat; et tertium item Toletanum annis XLIV ante quartum, can. 2 statuit in singulis ecclesiis Symbolum recitari, priusquam dicatur oratio Dominicalis, qui mos est peculiaris Missæ Mozarabice. Ipse quoque Isidorus libro De Scriptoribus ecclesiasticis, Leandri fratris sui, et in sede Hispalensi antecessoris, scripta recensens, testatur, ipsum in ecclesiasticis Officiis non parvo studio laborasse, et in Sacrificii laudibus atque Psalmis multa dulcisone, composuisse. Joannes Mariana lib. VI De rebus Hispaniæ cap. V, usum inquit obtinuisse, ut Isidoro ritus Mozarabicus tribuatur, nonnulla tamen Leandrum invenisse. Quod si Leander dumtaxat invenit, crediderim hoc Officium concilio III Toletano, cui Leander interfuit, antiquius esse, et seculo V jam in usu fuisse, ut ex Missa S. Martini modo ostendimus; sed de primo auctore non constare; ab ipso tamen Leandro illustratum, ab Isidoro auctum, ab aliis progressu temporis amplificatum, nominatim ab Ildefonso, cujus opera Julianus Toletanus in Appendice ad librum ejus de Scriptoribus ecclesiasticis in quatuor partes divisit, et tertiam fuisse ait Missarum, hymnorum atque sermonum.

120 Ipse item Julianus, qui diem clausit extremum æra Hispanica DCCXXVIII, anno scilicet Christi DCCX, scripsisse dicitur, ut in eadem appendice Felix episcopus refert "librum Missarum de toto circulo anni in quatuor partes divisum, in quibus aliqua vetustatis incuria vitiatas ac semiplenas emendavit, atque complevit, aliquas vero ex toto composuit. Item librum orationum de festivitatis, quas Toletana ecclesia per totum circulum anni est solita celebrare, partim stylo sui ingenii depromptum, partim etiam inolita antiquitate vitiatum, studiose correctum, in unum congegit, atque Ecclesiæ Dei usibus ob amorem reliquit sanctæ religionis." Petrus quoque Ilerdensis episcopus orationes et Missas edidit eleganti sermone, diversis solemnitatibus congruentes. Et Salvus abbas Abaildensis monasterii, Missas etiam et orationes atque hymnos composuisse dicitur, plurimam cordis compunctionem legentibus et audientibus tribuentes.

121 Atque hæc sunt, quæ iste Cardinalis, rerum liturgicarum scientissimus, circa præsentem controversiam congerit argumenta, quæ laudato Nicolao Antonio tam nervosa et solida sunt visa, ut non tantum ea cum judicio excogitata candide, ut vidimus, et aperte profiteatur, sed etiam nihil opponat, quo eorum vim elidat. Hinc illam subjunxit iis clausulam, quo novam ab Isidoro non esse confectam liturgiam tacite admittit, prout conficitur ex ejus verbis superius productis. Ad argumentum vero, quod desumit Cardinalis Bona ex Addimentis, quæ per viros, S. Isidorum subsecutos, sacræ liturgiæ sint adjecta, satis apte respondet Antonius, sic dicens: Quod autem post præscriptum semel ordinem sacramentorum, orandi atque psallendi, nec non et Missarum, et quotidianarum precum per

SEC VII.

Horas recitandarum ex concilio sanctionem, adhuc sancti doctique antistites formandis orationibus atque Missis vacarent, ... ita interpretari possumus, ut id ipsum, quod nunc solet, eo tempore acciderit. Romana enim hodierna Ecclesia nihil turbato in substantialibus regulis ordine, tandem a B. (nunc sancto) Pio V, sanctissimo Pontifice stabilito, plures Missas Officiaque integra, aut eorum partes, pro diversis ecclesiis, aut pro universo fidelium cœtu, frequenter, postquam approbata sunt, vel permittit recitare, vel præcipit. Ad rationem itaque Eminentissimi Cardinalis ab amplificationibus liturgiæ Hispanicæ desumptum ita respondet Antonius. sed ad alias non item; ob quas magis ad verum mihi accedere apparet illa sententia, quæ novi liturgici Ordinis confectionem S. Isidoro abjudicat.

sed non videtur novam liturgiam Sanctus iste concinasse.

122 In eadem quoque sententia fuit Eminentissimus Aguirrius; id quod tom. 1, pag. 143 agens de decretis concilii IV Toletani, scribit; *Ex illa orta fuisse creditur ordinatio illius antiquissimi Missalis et Breviarii juxta ritum Gotthicum, quod Isidorianum appellari solet, denominatione sumpta a S. Isidoro, qui eidem synodo præfuit, et illud ordinandum curavit meliori forma: licet jam antea illud ipsum fere in aliis et aliis Hispanicæ ecclesiis cum varietate aliqua receptum et vulgatum fuisset a tempore discipulorum S. Jacobi, aut circiter, ut late probat D. Marchio Mondexarensis cap. xxiv; ubi tamen fatetur, definire se non posse in individuo formam, quam habuerit ista Missa in suis principiis, deficientibus monumentis istorum seculorum, quæ illud evincant. Atque hæc quidem valde conformia sunt sententiæ circa obscuritatem liturgiæ Hispanicæ primis seculis a me superius propositæ. Argumentum, quod supra deponitur ex Elipando, parum aut nihil probat: nam reponi potest, quod ita locutus sit, ut majorem, apponendo nomen S. Isidori, illis verbis auctoritatem sibi conciliaret; sciebat enim nomen illud Alcuino, ad quem scribebat, debere esse venerabile præ reliquis Patribus Toleti cum illo congregatis: et tamen in eadem illa epistola paullo ante sic præmiserat Elipandus: *Iterum testimonia sanctorum Patrum venerabilium Toletæ deservientium in Missarum oraculis edita sic dicunt, etc.**

Quid dicendum ad varias objectiones

123 Hic itaque Missas tribuit Patribus Toletanis, illic S. Isidoro aliquid tribuit, quod caneatur in vigilia Paschæ, non eodem modo locutus. Sed fac sanctum vere ista verba tunc cantanda præscripsisse: an inde extundes novam liturgiam ab illo compositam fuisse? Ad Guitmundum superius obiectum respondeo; vix aliquid confici inde posse contra sententiam Cardinalis Bonæ: nam per *τὸ dicunt*, intelligitur quidem quod tunc temporis fama fuerit, quod Missale aliquod S. Isidorus dictasset; sed ne id, quod tunc dicebatur, reipsa antea contigerit, videntur suadere argumenta in contrarium proposita. Adde, quod Guitmundus nimium remotus fuerit a temporibus S. Isidori, quam ut per suum dicunt fidem certam facere possit. Videlaudatum comitem Mondexarensis fol. 136 verso; ubi observat, hactenus non esse repertum testimonium, invasioni Maurorum in Hispaniam prævium, quo persuaderi secure possit communis ista opinio, quæ credit S. Isidorum Officii auctorem exstitisse; quam sententiam et ipse rejicit fol. 138. Jam vero quia argumentum e Missa S. Martini Turonensis depromptum maxime incommodat opinioni contrariæ,

addi hic possent nonnulla de tempore, quo Missa ista composita fuerit, uti et de aliis quibusdam circumstantiis; sed cum alibi sese sit oblaturus de illis rebus dicendi locus, lectorem eo remitto; dum interea temporis quædam specimina delibo ex S. Isidoro, unde planum fiat, qualis hoc seculo septimo vigerit Ordo sacrorum mysteriorum, saltem quod ad eorum orationes spectat; et confirmetur sententia, quæ novam liturgiæ pro Hispania confectionem isti Sancto abjudicat.

§ IV. Orationes in sacrificio Missæ tempore S. Isidori; nonnulla circa liturgiam sacram ex variis Hispanicæ conciliis eruta.

S. Isidorus De Officiis ecclesiasticis lib. I, cap. 15 agit de Missa et orationibus, ac definit quot, quales, et quem in finem illæ tunc adhibitæ fuerint, *Prima*, inquit, *oratio ammonitionis est erga populum, ut excitetur ad impetrandum Deum, Secunda invocationis adest, ut clementer suscipiat preces fidelium, oblationemque eorum. Tertia autem effunditur pro offerentibus sive pro defunctis fidelibus, ut per idem sacrificium veniam consequantur. Quarta post hæc infertur pro osculo pacis, ut charitate omnes reconciliati invicem, digni Sacramento corporis et sanguinis Christi consocientur. Quia non recipit dissensionem cujusquam, Christi indivisibile corpus. Quinta insertur illatio in sanctificatione oblationis; in qua etiam ad Dei laudem terrestrium creatura, virtutumque coelestium universitas provocatur, et Osanna in excelsis cantatur: quod Salvatore de genere David nascente, salus mundi usque ad excelsa pervenerit. Porro exhinc sexta succedit confirmatio Sacramenti: ut oblatio, quæ Domino offertur, sanctificata per Spiritum sanctum, corpori Christi et sanguini confirmetur. Harum ultima est oratio, quam Dominus noster orare discipulos suos instituit, dicens: Pater noster, qui es in cœlis;*

S. Isidorus orationes Missæ

E

125 In cujus orationis petitiones postquam breviter esset commentatus S. Isidorus, mox ita concludit: *Hæ sunt itaque septem Sacrificii orationes; commendatæ Apostolica evangelicæque doctrina: cujus numeri ratio instituta videtur, vel propter septenariam sanctæ Ecclesiæ universitatem, vel propter septiformem gratiæ spiritum, cujus dono ea, quæ offeruntur, sanctificentur.* De symbolo Nicæno sanctus idem Hispalensis Præsul tractat cap. 16: *Symbolum*, inquit, *quod tempore Sacrificii populo prædicatur, sanctorum Patrum trecentorum decem et octo collatione apud synodum Nicænam est editum; cujus veræ fidei regula tantis doctrinæ mysteriis præcellit, ut de omni parte fidei loquatur, nullaque pene sit hæresis; cui per singula verba vel sententias non respondeat. Omnes enim errorum impietates, perfidiæque blasphemias calcit, et per hoc universis ecclesiis pari confessione a populo proclamatur.*

suo tempore usitatas commemorat;

F

126 Capite 17 agit De Benedictione in populo; sed nihil inde excerpto; quia solam continet analogiam benedictionis a Moyse datæ in antiqua lege. *Diversum esse Mixtarabici Missalis*, inquit Nicolaus Antonius pag. 269, *quod idem*

hodiernus tamen Missæ Mozarabice ordo diversus est.

A *idem vulgo cum Isidoriano creditur, Ordinem ab eo, quem libro I De eccles. Offic. cap. xv Isidorus servari tempore suo apud universum orbem prodidit. Quod tum Jacobus Pamelius, indicatis iis, in quibus differrent, partibus, in Latinis suis liturgiis tom. I pag. 642; tum Joannes Grialius in notis ad istud Isidori testimonium, annotaverunt. At de Missa Mozarabica suo loco recurret sermo. Sed nunc tempus monet, ut controversiæ satis superque hic agitatæ finis imponatur, et dispiciatur, quidam per decursum hujus seculi VII in re liturgica gestum fuerit.*

127 In concilio Toletano V, quod celebratum notatur apud Aguirrium anno Christi 636, canone I decernitur, ut a die Iduum Decembrium Litanæ triduo usque annua successione peragantur: quod si dies Dominica intercesserit, in sequenti hebdomada celebrentur. In concilio Toletano VI, quod coactum notatur apud Aguirrium pag. 512, anno Christi 638, can. 2 sancitur, ut hi dies Litaniarum, qui in synodo præmissa, sunt instituti, eodem in tempore, quo jussi sunt excoli, annuo recursu, omni observatione habeantur celeberrimi. Ne vero ordinem his sequentibus hujus seculi temporibus continuatum interrumpam; prosequar ipsa concilia, postque illa recensebo viros hoc ævo de rebus liturgicis bene meritos. In concilio igitur Toletano VII, anni 646, uti signatur apud Aguirrium; pag. 523; can. 2, Censemus, inquit Patres, convenire, ut cum a sacerdotibus Missarum tempore sancta mysteria consecrantur, si ægritudinis accidat cujuslibet eventus, quo cæptum nequeat consecrationis expleri ministerium; sit liberum episcopo vel presbytero alteri consecrationem exsequi Officii cæpti... Ne tamen quod naturæ languoris causa consulitur, in præsumptionis perniciem convertatur, nullus post cibi potusve quemlibet minimum sumptum, Missas facere; nullus absque patenti proventu molestiæ, minister vel sacerdos cum cæperit, imperfecta Officia præsumat omnino relinquere. Si quis hæc tentare præsumpserit, excommunicationis sententiam substinebit. De jejuniis sacerdotis antequam Sacrificium offerat, inspicere potest notatio Loaisæ apud Aguirrium pag. 526.

128 Toletanum VIII, anno 653 celebratum, quod habetur apud synodographum sæpius jam assignatum, pag. 540: In sacris Missarum solennitatibus concordi voce profitemur, ac dicimus: Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem etc. Videri in hoc symbolum possunt notæ apud Aguirrium pag. 563. Pag. 545, can. VIII sic cavetur: Octavæ disceptationis affectu reperimus quosdam divinis Officiis mancipatos tanta nesciente socordia plenos, ut nec in illis probentur instructi competenter ordinibus, qui quotidianos versantur in usus. Proinde sollicite constituitur atque decernitur, ut nullus cujuscumque dignitatis ecclesiasticæ deinceps percipiat gradum, qui non totum psalterium vel canticorum usualium, et hymnorum, sive baptizandi perfecte noverit supplementum etc. In synodo Toletana IX, habita anno Christi 655, nihil invenio, quod sit nostri instituti, quantum ex titulis eidem præfixis observare potui. Concilium Toletanum X, anno Christi 656 celebratum, et notatum apud Aguirrium a pag. 579, titulo I agit De celebritate festivitatis dominicæ Matris*; et mox capitulo I testatum faciunt Patres suum erga Virginem Matrem religionis ac venerationis affectum plane singularem, qui apud piissimam gentem ad hunc usque diem constantissime perseverat. Dicto

itaque capitulo ita sancitur:

129 Si. Nativitatis et Mortis incarnati. Verbi dies absque immutatione ita certus habetur, ut absque diversitate in orbe toto terrarum ab omni concorditer Ecclesia celebretur; cur non festività gloriosæ matris ejus eadem observantia, uno simul ubique die, similique habeatur honore? Invenitur enim in multis Hispaniæ partibus hujus sanctæ Virginis festum non uno die per omnes annorum circulos agi... Qua de re, quoniam die, qua invenitur angelus Virgini Verbi conceptum et nuntiasset verbis, et indidisse miraculis, eadem festività non potest celebrari condigne, cum interdum Quadragesimæ dies vel Paschale festum videtur incumbere... Ideo speciali constitutione sancitur, ut ante octavam diem, quo natus est Dominus, Genitricis quoque ejus dies habeatur celeberrimus et præclarus. Ex pari enim honore constat, ut sicut Nativitatem Filii sequentium dierum insequitur dignitas, ita festivitatem Matris tot dierum sequatur sacra solennitas: nam quod festum est Matris, nisi incarnatio Verbi? Cujus utique ita debet esse solenne, sicut est et ejusdem Nativitas* Verbi. Quod tamen nec sine exemplo decedentis moris, qui per diversas mundi partes dignoscitur observari, videtur institui. In multis namque ecclesiis, a nobis et spatio remotis et terris, hic mos agnoscitur retineri. Proinde ut de cetero quidquid est dubium, sit remotum, solennitas dominicæ Matris die decimo quinto Kalendarum Januarium omnino celebretur.

130 Synodus Emeritensis in Lusitania, anno Christi 666, can. 2 decernit, ut sicut in aliis ecclesiis vespertino tempore post lumen oblatum, prius dicitur Vespertinum, quam Sonum in diebus festis, ita et a nobis custodiatur in ecclesiis nostris, inquit istius synodi episcopi. In concilio Toletano XI anni 675, apud Aguirrium pag. 664, capitulo III habentur sequentia: Placuit huic S. concilio ut metropolitana sedis auctoritate coacti uniuscujusque provinciæ Pontifices, rectoresque ecclesiarum unum eundemque in psallendo teneant modum, quem in metropolitana sede cognoverint institutum; nec aliqua diversitate cujusque ordinis vel officii a metropolitana se patiantur sede disjungi... Abbatibus sane indultis Officiis, quæ juxta voluntatem sui episcopi regulariter illis implenda sunt, cetera Officia publica, id est, Vesperam*, Matutinum, sive Missam, aliter quam in principali ecclesia celebrare non liceat. Quisquis autem horum decretorum violator exstiterit, sex mensibus communionem privatus, apud metropolitanum sub pœnitentiæ censura permaneat corrigendus etc. Can. XIV instituitur, ut, ubi temporis vel loci, sive cleri copia suffragatur, habeat semper quisquis ille canens Deo, atque sacrificans, post se vicini solaminis adiutorem; ut si aliquo casu ille, qui officia impleturus accedit, turbatus fuerit, vel ad terram elisus, a tergo semper habeat, qui ejus vicem exsequatur intrepidus.

131 Anno Christi 675 habitum in prædicta Lusitania fuit concilium Bracarense; de quo Aguirrius pag. 675, ubi idem auctor tertium istius nominis illud exstitisse memorat; alibi autem est quartum, prout colligitur ex nota marginali apud laudatum Aguirrium. In isto concilio capitulo I obviam itur erroribus circa sacrosanctam Eucharistiam commissis, hoc verborum tenore: Relatus est in concione nostrorum omnium error manifestus pariter et diversus... Quidam enim in Sacrificiis

SEC VII.

Ratio singulari quodam affectu habita in Tolet. 40 circa sanctissimam Virginem.

* al. Nativitatis
E

Synodus Emeritensis præcipit unum in psallendo modum;

F
* al. Vesperas,

Bracarensis præscribit materiem Eucharistiae, vasa, habitum sacrificantis;

SEC VII.

Sacrificiis Domini relati sunt lac pro vino; pro vino botrum offerre: Eucharistiam quoque vino madidam, pro complemento communionis credunt populis porrigendam; et, quod pejus his omnibus est, quidam sacerdotum in vasis Domini epulas sibi apponunt, et manducare in eis præsumunt. Quidam etiam ex sacerdotibus relati sunt, quod ecclesiasticæ consuetudinis ordine prætermisso, Missam sine orariis audeant dicere, et quod in solennitatibus Martyrum reliquias suo collo imponant ad fastum etc. Quibus erroribus opponuntur capitula sequentia, quorum titulos huc transcripsisse suffecerit brevitatis causa. 2 Ut repulsis omnibus opinionibus superstitionum, panis tantum et vinum aqua permistum in Sacrificio offeratur III. Ne vasa Deo sacrata humanis usibus serviant. IV. Ne sacerdos sine orario Missam audeat celebrare. VI. De damnata præsumptione quorundam etc.

Toletanum concilium 12
Communionem
in Missa præcipit:

B 685, agit contra sacerdotes, qui toties non communicant, quoties sacrificant. Id quod ex canonis titulo, pag. 681 intelligitur; sic enim sonat: *De quorundam consuetudine sacerdotum foedissima, qui oblati Deo per se Sacrificiis non communicant; nam, sicut dicit textus canonis, in uno die, si plurima per se Deo offerant sacrificia, in omnibus se oblationibus a communicando suspendunt; et in sola tantum extremi sacrificii oblatione, communionis sanctæ gratiam sumunt.* Rem illustrent notæ apud Aguirrium pag. 692.

Toletanum 17
agit de Missis
defunctorum
non celebran-
dis pro vivis;
quid de Lita-
niis?

C 133 Alterum, quod modo dicebam, erat concilium Toletanum XVII, anno 694 celebratum: cujus canon IV, prout ex titulo ejus constat, est *De sacris ministeriis vel ornamentis ecclesiarum.* Canonis V titulus sic se habet: *De his quis Missam defunctorum pro vivis audent malevole celebrare.* Titulo autem canonis VI agitur *De diebus Litaniarum per totos duodecim menses celebrandis.* Canones ipsos profert Aguirrius a pag. 755; lectorem, cujus interest eos inspicere, illuc mitto. Nunc quos huc distulimus viros, elucubrationibus liturgicis hoc seculo septimo claros, commemoramus; quibus lux aliqua nova accedet ad ea, quæ hactenus ex conciliis hoc ævo habitis colligere conatus sum. Nam præter notitias, oblata aliunde opportunitate, circa hujusmodi viros parographo superiore subministratas, supersunt aliæ nonnullæ in hoc genere, quas prætermittere non licet.

§ V. Viri illustres in amplificanda liturgia sacra adjutores; unde Gothica illa nuncupata sit.

Conantius ep.
Palentinus
varia scripsit;

Nicolaus Antonius, rara in exquisita inter auctores Hispanos eruditione clarissimus, lib. 2 Bibliothecæ suæ Hispanæ veteris, scriptores seculi VII illustrans, materiem mihi suggerit satis amplam, dum per decursum ejusdem libri varios recenset viros, qui suam in res liturgicas operam contulere. Cap. I, pag. 238 occurrit Conantius, Palentinus episcopus, quem sedisse ponit in ista ecclesia ab anno 609 aut 610, usque ad 639 aut sequentem. Ibidem autem in elogio, quod, auctore S. Il-

dephonso, de illo profert, laudatur, quod fuerit **D** Ecclesiasticorum Officiorum ordinibus intentus et providus: nam melodias sonis multas noviter edidit. Orationum quoque libellum de omnium decenter conscripsit proprietate psalmorum. Et nonnullis interjectis, *Formavit ergo*, inquit laudatus bibliographus, *ad ecclesiastica Officia, sive hymnos sive alia metrica, aut prosicisica, musaque adaptavit modulis, ut in ecclesia canerentur: utramque enim et poetica et musicam artem videtur Ildephonso ei tribuere; uti et Joanni Cæsaraugustano; de hoc dicens cap. 6; In ecclesiasticis Officiis quædam eleganter et sono et oratione composuit.* Quæ is ait de Conantio, cap. XI, *Orationum quoque libellum de omnium decenter conscripsit proprietate psalmorum, Nicolaus Antonius Interpretari*, inquit, *possumus de singulis ad singulos psalmos orationibus ab eo compositis, sive de orationibus ab eo adaptatis in Officio ecclesiastico iis, quæ prius canerentur... Nisi orationes non de eo, quod Christianis sonat, intelligamus; sed de quibuscumque compositionibus, aut sermonibus, ad ecclesiastica Officia spectantibus: quæ multa ac proluxa sunt in libris nostris antiqui ritus Isidoriani; uti loquutum nuper observavimus in Joanne Cæsaraugustano.*

E 135 Idem clarissimus scriptor inter opera S. Isidori, de quo supra dixi, cap. 4 pag. 267 ponit *Exegesis in Missæ canonem, Parisiis editam per Carolum Guillard MDXLVIII, in octavo; quam vidimus, sicut addit, in bibliotheca Sapientiæ Romanæ.* De Joanne Cæsaraugustano episcopo tractat cap. 5, pag. 275; et modo in antecessum egi de illo. Eugenius junior Toletanus episcopus, uti videre est apud memoratum auctorem pag. 281, scriptorum album exornans, laudatur ibidem ex Ildephonso: *studiorum bonorum vim persequens, cantus pessimis usibus vitiatos melodiarum cognitione correxit: Officiorum omissos ordines curamque discrevit.* Eodem capite, pag. 282 Missam S. Hippolyti martyris scripsisse etiam dicitur S. Eugenius Toletanus Præsul, instante Protasio Tarraconensi metropolitano; ad quem data epistola xx Maii, æra DCLXXXVI, hoc est, anno DCLXVIII, *existare dicitur in codice Gotthico Ms. S. Æmiliani Cucullati, qui hodie ad regiam Scorialensem bibliothecam pertinet.*

F 136 Partem quoque non ignobilem S. Ildephonso archiepiscopo Toletano sibi jure vendicat in præsentī argumento; de quo Nicolaus Antonius cap. 6, pag. 290 ex Juliano inferius laudando notat sequentia: *Partem sane tertiam Missarum esse voluit, hymnorum atque sermonum; subditque doctissimus bibliothecæ Hispanæ auctor; Unde in albo istorum operum collocamus Missas aliquot. Solenne erat tunc temporis Missas confici pro aliquo festo die Christi Domini, Mariæ Deiparæ, aut Sanctorum. Meminit quidem duarum Cixila; nam statim in officio (abbatis) clarens, duas Missas in laudem ipsorum Dominorum (SS. Cosmæ et Damiani martyrum, quibus monasterium dedicatum) quas in festivitate ipsorum psallerent, miro modulationis modo perfecit: quas Missas infra adnotatas habemus, ait.* Ita apud Nicolaum Antonium notatur; quibus subdit vir clarissimus: *item alterius paullo post meminit Missæ de S. Leocadia.* At præter Missas istas, sunt aliæ, quæ apud laudatum Antonium S. Ildephonso attribuantur.

R 137 Nam idem, uti testatur celebratissimus, bibliographus, *paullo post cujusdam Missæ de MA-*

uti et Eugenius junior ep. Tolet.,

S. Ildephonso cui præter alias Missas

attribuitur ea quæ est

A RIA VIRGINE, sive de ejus Annuntiatione meminit; verba proferens gravissimi, ait, historici, ad quem oportet, veluti ad fontem sæpius recurrere. Superveniente vero die sanctæ et semper virginis Mariæ ante tres dies tribus diebus litanias peregit, et Missam suprascriptam (forte subterscriptam: hujus enim, ut observat idem bibliographus, non prius meminerat) quæ in ejus laude decantaretur, perfecit, quæ est septima. Hunc vero numerum habueritne in iis, quæ de beata Virgine, an in omnibus, quas de aliis solennitatibus formavit, Missis, non satis eum explicuisse, observat laudatus bibliographus; cujus notationem parenthesi satis longa inclusam mox citato textui, ut sua eidem perspicuitas maneret, huc seorsim ab ipso textu conjeci.

de Expectatione partus:

138 Sic itaque illa habet: *Hic est a Gotthis in concilio Toletano institutus dies B. Mariæ virginis, alias Incarnationis Verbi divini in ejus sacro utero* (de quo festo supra actum est a me) *xv Kal. Januarii in tota Hispania, post tot alios Deiparæ sacros dies, vel nunc celebris sub titulo B Expectationis partus, alias de nuestra Senora de la O, ut vulgus loquitur, propter antiphonas ab hoc die, quarum principium ab o littera, seu vocandi interjectione concipitur, usui præscriptas.* Hisce nos addamus, quod Officium Expectationis partus a sacra Rituum congregatione jam pridem pro omnibus regnis Hispaniarum recognitum, et approbatum: nunc vero ex indulto S. D. N. Clementis PP. XI ad totum Belgium Hispanicum extensum, atque ab omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, qui ad Horas canonicas tenentur, recitandum præscribatur inter Officia nova sub ritu duplici, die XVIII Decembris. Unde istius Officii antiquitas et propagatio perspicue intelligitur.

aliæ insuper Missæ

139 Redeamus jam ad Nicolaum Antonium, ita prosequentem: *Adjungemus... nos opportunam notitiam libri Ms. ecclesiæ Toletanæ, qui, ut ex ejus indice, quo utimur, apparet, plutei xxx vicesimus nonus est. Breviarii Mozarabis hic partem continet, et ab ea titulum habet. In pagina autem ejus nona moderno caractere hæc habentur, partim Latino, partim vulgari Hispaniæ sermone: Hic liber continet sequentia: nempe 3, 4, 5, 6, 7 Missas de B. virgine Maria. Officium Annuntiationis mense Decembri. Mas largo que en el Mozarabe; hoc est, longius, quam in Breviario Mixt-arabico. Officium in Assumptione B. Mariæ. Officium in Nativitate Domini. Officium S. Stephani. Et additur: No tiene principio, y otras dos hojas suyas estan atras enquadernadas entra la Missa: QUI NON, de nuestra Senora. Hoc est, principium non habet, ac duo alia ejus folia per errorem ligata fuere inter Missam: QUI NON etc. Deiparæ Virginis. Sequitur ibidem apud Nicolaum Antonium Officium sancti Joannis Evangelistæ. Officium Circumcisionis Domini. Officium in capite anni. Officium in Apparitione Domini, sive Epiphania, Y en medio del hay seis hojas, que son de arriba de la Missa 2 o 3 de nuestra Senora. Hoc est, inque ejus medio sex folia inserta sunt, quæ ad Missam S. Mariæ virginis secundam tertiamve pertinent.*

de B. Virgine, eidem adscripta:

140 Et subdit mox bibliothecæ Hispaniæ editor: *Sequitur ad hæc, Latina hæc nota Joannis Bapt. Perezii, olim Bibliothecarii, viri doctissimi ac diligentissimi, quod ex ejus subscriptione manifestum redditur. "Hic liber in magno pretio habendus: nam septem Missas de B. Maria,*

"credo esse compositas a D. Ildephonso; primum ex stylo, deinde quia Cixila archiep. Toletanus in Vita D. Ildephonsi ait, illum edidisse septem Missas de B. Maria. Vocant autem Mozarabes Missas, non totum Officium, sed quædam quasi præambula, sive adhortationes ad celebrandum tale Officium. Et subscribitur: Perez. " Addit Nicolaus Antonius: Quæ Missæ nominis acceptio adjungenda est his, quas doctissimus vir Joannes Bona, S. R. E. Card. post alios collegit lib. i Rerum liturgic. cap. 2. Idem bibliographus inter opera istius Sancti pag. 291 ponit Hymnos; et observat sequentia: Meminit Cixila, ut vidimus, CANTICI, quod Ildephonsus fecerat in Leocadiæ virginis laudem; forte ejus (hymni) qui immissus fuit in Breviarium Gotthicum, vulgo dictum Isidorianum.

141 Ceterum, celeberrimus ac toties supra a me laudatus auctor pag. 295, ut probet, quod ad Officium, seu libros ecclesiasticos Isidoriani, ut vocant, ritus, Breviarium scilicet ac Missale, nonnulla contulerit Ildephonsus; inde illud colligi posse statuit, quod in epistola synodali, quam ad Hispaniarum episcopos Francofordiensi concilii, sub Carolo Magno habiti, Patres undique eo collecti pro damnanda hæresi Felicis Urgelitani atque Elipandi Toletani antistitem nuncupavere, allegatis ab eodem Elipando pro se in Libello fidei suæ ad Carolum eundem Magnum directo, SS. Eugenii, Ildephonsi, atque Juliani testimoniis, sic reponitur: "Sequitur in eodem Libello vestro: "Item prædecessores nostri Eugenius, Ildephonsus, Julianus, Toletanæ sedis antistites, in suis dogmatibus ita dixerunt in Missa de Cæna Domini etc. De dogmatibus istis alio loco inferius tractabitur.

qui aliquid etiam videtur contulisse veteri ecclesiastici.

142 Venio ad caput 7 bibliothecæ Hispaniæ veteris, ubi celeberrimi suæ ætatis viri, orbique Christiano apprime noti, Juliani Toletani præsulis scripta recensentur. Acta ipsius apud nos illustrata sunt ad diem VIII Martii; ubi a pag. 785 datur Sancti Vita, auctore Felice episcopo Toletano, Juliani successore, ex appendice ad librum S. Isidori De scriptoribus ecclesiasticis. Prædictæ igitur Vitæ auctor enumerans libros ab eo conscriptos, De Officiis, ait, quam plurima dulcifluis sono composuit, forte musico, vel saltem, prout ego quidem interpretor, ad concinnum liturgiæ ordinem conducente. Utcumque hoc sit, disertissimis verbis postmodum testatur idem biographus, S. Julianum egregie ad rerum liturgicarum studium incubuisse, dum hæc fatur: *Item librum Missarum de toto circulo anni, in quatuor partes divisum; in quibus aliquas vetustatis incuria vitiatas, ac semiplenas emendavit atque complevit; aliquas vero ex toto composuit.* Partem ego habuit Julianus in integro corpore Missalis Isidoriani, de quo supra. *Item librum orationum de festivitatibus, quas Toletana ecclesia per totum circulum anni solita est celebrare, partim stylo sui ingenii depromptum; partim etiam inolita antiquitate vitiatum, studiose correctum, in unum congegessit, atque ecclesiæ Dei usibus ob amorem reliquit sanctæ religionis.*

S. Juliano, ep. Toletano plurimum in re liturgica debetur.

143 Ex omnibus hisce, quæ de statu, ordine atque incremento veteris liturgiæ Hispaniæ collegi; intelligi facile potest, cur ea vocari possit Gothica: nam Gothorum in Hispania tempora habemus, sub quibus illa floruit. Et quid vetat, illo potissimum nomine liturgiam apud Gothos usitatam nuncupare, a tempore concilii Toletani

Liturgiæ Gothicæ ac Isidorianæ

SEC. VII.

iv; quando novus ex concinniore ordine etc. splendor ipsi accessit^p annitente præsertim atque operam commodante non vulgarem S. Isidoro Hispalensi; unde corpus illud liturgicum, Isidori quoque nomen fecit suum: prout eruitur ex supra dictis; annitente, ut iterum dicam, atque operam commodante non mediocre S. Isidoro: nam in notis ad concilia celebrata in Hispania citeriore apud Labbeum tom. 9 Concil. col. 1198 nimium dicitur, quando ita dicitur:

etymon.

144 *Gothicum Officium dictum est^e, quod a S. Isidoro Hispalensi, Gothis adhuc in Hispania regnantibus, jussu Toletanæ synodi anno DCXXXIII compositum digestumque sit.* Nimium, inquam, ibi dicitur, si nova Gothici Officii confectio, stricti nominis sit talis, quæ S. Isidoro, tamquam ejusdem auctori, attribuitur; secundum ea, quæ superius circa hanc rem præmissa sunt. Sequitur, ut de statu liturgiæ seculo VIII dicendum esse videatur, ubi novum indutura nomen, pro veteri Hispanica, Gothica vel Isidoriana, nominabitur Mozarabica; data isti nominis mutationi causa ex Arabum invasione, quæ seculo VIII ineunte universam pene, brevissimo tempore, Hispaniam inundavit; subsecutaque est sub idem tempus ineluctabilis et lamentabilis illa catastrophe, quæ illud regnum, Gothorum dominio ex maxima parte subtractum, ab Arabibus invasum, miserrima prorsus scena in rebus publicis ac privatis; in sacris ac profanis, atque adeo in liturgicis funestavit: sicut proxime dicturus sum; postquam præmisero quæstionem quamdam, cui ansam præbet Mabillonius, de antiquitate veteris liturgiæ Gallicanæ et Hispanicæ inter se comparata.

B

§ VI. An vetus liturgia Gallica sit antiquior quam Hispanica.

Mabillonius antiquam liturgiam Gallicanam

C

Utramque hanc liturgiam insigni antiquitate valere, satis id quidem apud hujusmodi rerum peritos in confesso est. Et sane de veteri Hispana id abunde conficitur ex primis hujus Tractatus nostri paragraphis, in quibus de ipsius genesi ac primordiis dixi. Non quæritur itaque hic de utriusque antiquitate ut sic, sive ibi sistendo; sed quæritur, utra ex ambabus sit antiquior. Mabillonius De liturgia Gallicana lib. I, cap. 4 quæstionem hanc instituit, et rem decidit in favorem liturgiæ Gallicanæ; an satis solide ac vere, dispiciamus, pedetentim ipsum talia probare conantem secuturi. *An Gallicanus ordo*, inquit num. 4, *Mozarabicum* (dicamus eum hic potius antiquum Hispanum) *præcesserit, eique formam et exemplum præbuerit, hoc loco inquirere juvat. Gallicanum esse antiquiorem, multa persuadent. In primis Prophetiæ lectio Apostolicam præcedebat apud Gallos tempore S. Cæsarii Arelatensis episcopi* (qui floruit seculo VI, et de quo nobis agendum erit ad diem XXVII Augusti) *qui in sermone ad populum habito, ut ab ecclesia, donec sacra peracta essent, non recederet, ita loquitur.* Et productis ejus verbis, inter quæ ille memorat *lectiones, sive Propheticas, sive Apostolicas, sive Evangelicas*, concludit Mabillonius, *Missam præcessisse ternas ejusmodi lectiones.*

antiquiorem esse censet

146 Et mox conversa ad iliarum auctorem oratione, vero proximum esse censet, eas ipsas es-

se, quas in ordinem redegerat seculo V Musæus D presbyter Massiliensis; qui, sicut addit Mabillonius ex Gennadii capite 74 De viris illustribus; *Hortatu S. Venerii episcopi sui excerpit ex sacris Scripturis lectiones totius anni, festivis aptas diebus; responsoria etiam psalmorum, et capitula, tempori et lectionibus congruentia... Sed et ad personam S. Eustasii episcopi, successoris prædicti hominis Dei, composuit SACRAMENTORUM egregium, et non parvum volumen, per membra quidem pro opportunitate Officiorum et temporum, pro lectionum textu psalmorumque serie et decantatione discretum: sed supplicandi Deo et contestandi beneficiorum ejus, soliditate sui consentaneum.* Et statim Mabillonius ubi, inquit, *CONTESTANDI vocabulum respicit ad primævum morem Gallicanum, in quo contestatio in usu erat ad significandam, quam hodie vocamus, Missæ seu Canonis præfationem.*

147 Unde infert, Musæum, qui post medium seculum V e vivis excessit, scripsisse librum *Sacramentorum*, quo veteres passim nomine sacræ Eucharistiæ mysteria designarint; ex Gennadio et Augustino hanc notionem probans. Hæc sunt argumenta nonnulla ex pluribus aliis, quibus Mabillonius veteris liturgiæ Gallicanæ antiquitatem supra eam, quam habebat vetus Hispana, efferre conatur. Hæc cum præmittat, sistamus hic tantisper, et consideremus quidnam contra responderi queat, ut controversia hic agitata primo expendatur secundum Mabillonii placita, quæ jam recensuimus; quo facto, alia discuti etiam poterunt, quæ in rem suam agglomerat, argumenta. Sic flet, ut omnia ordinatius ac dilucidius decurrantur.

quam veterem Hispanam.

E

148 Ex probationibus a Mabillonio hætenus allatis illud ego unicum extendo, quod aliqua apud antiquos Gallos exstiterit liturgia, adeo vetusta, ut ad tempora seculi V referri possit; sed nodum hic controversum nondum ista decidunt; neque enim, etiamsi concedamus, aliquem Ordinem liturgicum tum temporis concinnatum fuisse apud Massilienses, aut Arelatenses, inde sequitur, ut vetus Ordo Gallicanæ ecclesiæ Hispanum præcesserit, multo minus, ut veteri illi Hispano formam et exemplar præbuerit; atque adeo ea lis adhuc sub iudice est. Sed voluerit utique vir eruditus suæ prius liturgiæ stabilire antiquitatem, quam ad minorem, uti vult, Hispanæ vetustatem probandam progredere. Audiamus itaque, quomodo pergat. *Sed et ante Musæum*, inquit pag. 29, *Hilarius Pictavorum sanctissimus antistes librum hymnorum et alium mysteriorum scripsit, auctore Hieronymo in libro de Scriptoribus cap. 100. Hymnus Gloria in excelsis ab eodem auctus et consummatus dicitur in vulgato Alcuino. His duobus merito adnumerandus est Sidonius Arvernorum episcopus, cujus libro de Missis ab eo compositis Gregorius Turonensis præfationem adjunxit, ex lib. 2 Historiæ cap. 22.*

argumenta ejus,

149 Et Salvianus Massiliensis presbyter clarissimus homilias episcopis factas multas; Sacramentorum vero, quantas nec recordor, ait Gennadius, composuit. Quo in loco Sacramentorum homiliæ intelliguntur, vel sermones de mysteriis sacræ, inter Missarum solennia de quondam ex more Gallico recitari solitis; vel orationes seu præfationes ad Missam Mitto, quod in fine libri sexti Gregorius Turonensis pontifex tradidit de Chilperico rege, qui inter alia opuscula hymnos scripsit

A *scripsit sive Missas, quæ nulla ratione suscipi possunt. Tales auctores, id est, Hilarium, Musæum et Sidonium, habuisse videtur Ordo Missæ Gallicanus : quem a Romano diversum exeunte seculo vi fuisse, constat ex epistola Gregorii M. ad Augustinum : qui tertio loco Gregorium interrogavit : Cur, cum una sit fides, diversæ sint ecclesiarum consuetudines, et altera consuetudo Missarum in Romana Ecclesia, atque altera in Galliarum ecclesiis teneatur.* De quibus verbis alia occasione a nobis dictum superius cap. i § 1. Denique Hilduinus, uti adjungit Mabillonius, in epistola Areopagiticis præfixa existimat, Missæ Ordinem more Gallico ab initio receptæ fidei in his partibus obtinuisse ad Caroli M. principatum. Hactenus Mabillonius coacervavit, quidquid pro antiquitate liturgiæ Gallicanæ veteris potuit.

B 150 Cui quidem in hoc genere præ Hispana veteri palmam defert : etenim *consentiunt*, uti habet pag. 30, *Hispanici auctores, qui ejus originem ad Leandrum et Isidorum seculi vii episcopos revocant.* Deinde producit Baronium, qui ad annum 633 ejusdem auctorem exstitisse Isidorum agnoscat. Præterea censet, favere huic sententiæ, quod in titulo Officii Gothici editi dicatur a S. Isidoro ordinatum. Huc addit, quod Isidorus ipse in libro de Scriptoribus ecclesiasticis Leandri fratris sui scripta recensens, testimonium det, ipsum in ecclesiasticis Officiis non parvo studio laborasse, et in SACRIFICII LAUDIBUS atque psalmis multa dulcissime composuisse. Ex Joanne denique Mariana De rebus Hispanicis libro quinto, cap. 5 affert, *usum obtinuisse, ut Isidoro ritus Mozarabicus tribueretur ; sed tamen Leandrum nonnulla invenisse.* Quæ si vera sunt, sequitur planissime, ut Ordo vetus liturgicus Hispanus, seculo demum septimo originem suam alligare debeat. Verum non ita rem se habere, conabor planum facere, revocando in memoriam ea, quæ circa hoc argumentum jam a me præmissa sunt.

ut nos respondendo ad illa,

C quam Gallicanum, tanti valent apud me, et non pluris, quanti valet fundamentum, cui illæ superstruuntur ; ut, hoc ruente, illas quoque corruere necesse sit. Atque ego quidem sic existimo, neque S. Leandrum, neque S. Isidorum vere ac propriè veteris apud Hispanos liturgiæ auctores seu conditores exstitisse ; ante quorum tempora ritus quidam fuerint in Hispania, ad divina convenientibus cum cæremoniis mysteria celebranda accomodati : quamquam in obscuro plane lateat, quale quatuor primis æræ Christianæ seculis apud Hispanos viguerit sacri altaris Officium ; ut colligere est ex dictis cap. i, § 2 ; viguit tamen aliquod tam ibi, quam in Galliis, aliisque orbis terrarum regionibus, quo tunc temporis vera fidei lux illata est. Nonnulla item antiquæ apud Hispanos liturgiæ, quantumcumque obscurum sit, qualis ea tunc esset, vestigia designavi § 6. De statu ejusdem seculis quinto, sexto ac septimo egi cap. 2, ac 3 : unde intelliges, quid circa SS. Leandrum et Isidorum, ex consensu scriptorum Hispanorum superius a Mabillonio productos, tamquam antiquæ liturgiæ Hispanicæ conditores, respondendum sit ; quid item ad Baronium ; quem modo allegabat Mabillonius ; uti et ad plura alia, quæ eodem cap. 3, § 3 præmisi : unde confici putem, vero proxi-

mius esse ; quod SS. Leander et Isidorus novam liturgiam non confecerint ; quamquam tantum in illa augenda, recensenda, excolenda et ordinanda S. Isidorus operæ ac studii conferre potuerit, ut Officium Gothicum vere ab ipso ordinatum dici, nihil vetet ; adeo ut, quæ supra ex titulo ejusdem Officii in editis, suæ sententiæ favere Mabillonius censebat, facile isto modo exponi queant.

152 Pro Officii Gothici Hispanici, ad anteriora quam ad seculi vii tempora extendendi, antiquitate addux superius Cardinalem Bonam ; at reponet Mabillonius pag. 31 : *Elipandus Toletanus episcopus in epistola ad Albinum seu Alcuinum, Toletanos sanctos Patres agnoscit Missarum Mozarabicarum auctores ; in his Isidorum : signanter vero Eugenium, Hildefonsum et Julianum exprimit libellus, quem confutant Patres concilii Francofordiensis apud Alcuinum ; quorum nullus seculum vii præcedit.* Unde conficit laudatus scriptor, ad seculum v istiusmodi Officiorum auctores non posse revocari. Sed nec Isidorus, nec ulli post illum Patres Toletani condiderunt Officium Hispano-Gothicum. Consule quæ circa S. Isidorum ex Elipando signatum dixi eodem § 3 ; e quo satis intelligi datur, quidam illis Patribus in hac materia tribui conveniat.

153 Ad textum a Cardinale Bona ex Missa S. Martini citatum, et ob quem illud Officium in usu fuisse crediderit jam tum seculo v, prout in sæpe designato isto paragrapho notatum reperies ; item ad illud, quod ibidem habes ab ipso observatum ex concilio Toletano iii, cantandum videlicet symbolum, antequam oratio Dominica recitetur ; reponi post, ait Mabillonius pag. 31, *hæc verba nostræ ætatis vel ex antiquiori liturgia desumpta fuisse, vel longius quam ad unum seculum protrahi posse ; et statutum de symboli ante orationem Dominicam recitatione novum fuisse, ad corroborandas hominum invalidas mentes, ut loquuntur concilii Patris.* At edisserat, amabo, nobis vir eruditissimus, quo loco, quo tempore, qua ex liturgia voces istæ in Hispanam veterem immigrarint ? Quo teste, quibus tabulis, qua auctoritate, qua fide illuc aliunde intrusas esse liqueat ? Quod si non ostenditur ; non est, quod illæ voces tamquam adventitiæ vel apocryphæ traducantur ; imo vero, quamdiu nihil affertur tale, quod e pristina possessione illas deturbet ; non video equidem, cur illa privari debeant, quidquid Mabillonio, majorem liturgiæ veteri Gallicanæ præ antiqua Hispanica vetustatem afferre volenti, incommodent, et perspicue obsint, ne S. Isidorus veteris Officii Hispanico-Gothici conditor primus habeatur ; super qua opinione Mabillonius illam majorem antiquitatem potissimum fundabat. Brunus pag. 284 vocibus sæpe jam allegatis sublestæ fidei notam non modo nullam inurit, sed laudat Cardinalem Bonam, quod recte admodum observarit, Missam S. Martini designare tempus antiquius, quam sit S. Isidori. Auctorem certe illum, tametsi nuperum, afferre huc volui, quia minime haberi potest suspectus ; quod, Gallus cum sit, Hispanæ veteris liturgiæ antiquitati plus æquo tribuat præ studio partium. Atque hæc de primo propositionis disjunctivæ Mabillonianæ membro.

154 Alterum erat, quo dicebat, *vel longius quam ad unum seculum protrahi posse* voces hic controversas. At paullo amplius rem expendamus. Nomen *ætas* tempora significat varia. i. enim denotat

SEC. VII.

denotat plurium seculorum complexum, uti patet in ætatibus mundi. 2. Durationem unius seculi, seu annorum centum. 3. Interdum triginta annorum spatium. 4. Terminum longissimum vitæ humanæ. 5. Tempus vitæ humanæ in quinque successivos gradus distributæ respondens, et quamlibet partem ejus : de quibus vocis *ætas* significationibus consuli possunt Lexica. Jam vero non intelligo, quo pacto per *nostris ætatis tempora* denotari possit complexum plurium seculorum. Nam, ut res elucidetur exemplo, quisnam de S. Francisco Paulano jam a ducentis et amplius annis mortuo, dicere ausit : Sanctum hunc *nostræ ætatis tempora produxerunt*? Etenim tametsi vox *ætas*, vel *ætatis tempora* vi proprii sui significati, indifferens videatur ad extrahendum vel contrahendum temporis spatium; additio tamen pronominis possessivi *nostræ*, spatium illud aretat et restringit; et ita quidem, uti mea fert sententia, ut nimis laxæ atque adeo minus proprie ad seculi unius integri intercapedinem extendi, contra vero magis vere ac proprie ad restrictius aliquod temporis intervallum, puta quinquaginta circiter annorum, referri posse videatur : alioqui non erunt *nostræ ætatis*, sed *superioris ætatis tempora*.

illam

155 Sed fac istam expressionem extendi ad annos centum (certe non ultra admodum extendere se debere, consentit jamjam citatus Brunus) jam consequens erit, ut Missa ista de S. Martino exstiterit apud Hispanos sub finem seculi circiter quinti, aut in initiis seculi sexti; quæ vel tunc vel aliquamdiu post inserta fuerit reliquo corpori liturgico veteri Hispano, quod in usu ibi erat (qualecumque demum illud fuerit) tum forte, vel aliquanto citius, quando rex Suevorum etiamnum Arianus, ut sanaretur ejus filius a lepra, ecclesiam extrui jussit in honorem S. Martini, et Turonibus ad se deferri curavit istius Sancti reliquias, in Gallæciam apportatas, quo tempore S. Martinus Bracarensis eodem advenit, circiter annum 560. Consulesis superius assignatum S. Gregorium Turonensem lib. 1 De miraculis S. Martini cap. xi; et lib. 5 Historiæ Francorum cap. 38. Apud Aimoinum Histor. Franc. lib. 3 cap. 39 dicitur *beatus Martinus Galliciensis* seu Bracarensis, *in basilica, quæ prima apud Hispanos in honore S. Martini dedicata est, pontifex ordinatus*. Plura de eo diximus supra. Duo itaque ista argumenta, quæ citatis ex Missa de S. Martino verbis opponebat Mabillonius, non eo usque mihi faciunt satis, ut locum hunc, antiquitati liturgiæ Hispanicæ veteris adeo faventem, extorqueri sibi patiantur Hispani.

hic controversam antiquitatem

156 Neque vero satis commode respondet laudatus scriptor ad rationem aliam, qua idem Eminentissimus Bona probabat, quod vetus liturgia Hispanica antecessisset tempora S. Isidori, ex recitatione Symboli ante orationem Dominicam juxta præscriptum concilii in Toletani. Nam unde probabit Mabillonius, statutum illud ita novum fuisse in Hispania, ut antea ibidem nullo loco aut tempore Symbolum recitaretur? Repono quippe, quod novum fortasse tunc fuerit, quatenus a concilio nationali extenditur ejus usus per totam Hispaniam, ut illud *voce clara a populo decantetur* (sive, prout ad marginem notatur, *prædicetur*) tum *propter corroborandas hominum* in Hispania, tunc recentissime ab hæresi Ariana ad Christi fidem conversorum *invalidas mentes*; tum *pro reverentia sanctissimæ*

fidei, sicut addunt Patres; tum denique ut *fides vera manifestum testimonium habeat* etc. Eatenus, inquam, novum fuisse potest; tametsi cum hoc non pugnet, ut ante ista tempora in Hispania adhibitum forte sit alio modo, quam ibi in concilio isto sanciatum, nimirum non quotidie, sed aliquibus dumtaxat diebus; non a populo, sed a sacerdotibus tantum.

157 Et vero apud Orientales simile quid circa symbolum contigisse, ut nimirum primo restrictior, deinde amplior illius esset usus, refert Cardinalis Bona lib. 2, cap. 8 Rerum liturgicarum; ubi Theodori Lectoris librum secundum Collectaneorum citans refert, *Timotheum patriarcham anno dx CPoli instituisse, ut symbolum fidei per singulas synaxes diceretur, cum ante semel tantum in anno diceretur, in magno die Parasceves, cum episcopus catechumenos instruebat*. Et postmodum in eodem capite laudatus Eminentissimus observat, quod hunc ritum postea Hispani primi inter Latinos receperint; Hispanicæ ecclesias Gallicanis ac Germanicis postmodum imitatis, prout ibidem prosequitur eruditissimus ille liturgiographus. Verum incertis hisce conjecturis omissis, an et quomodo recitatio ista symboli in Hispania obtinuerit ante concilium Toletanum iii; ponamus eam tunc primum ab isto concilio introductam fuisse; an ideo enervatur argumentum, quod inde formabat Cardinalis Bona? Non opinor : nam ex facto concilii arguo, quod aliqua ante id tempus liturgia apud Hispanos exstiterit. Equis enim ita argumentetur : Versus finem seculi vi ex præscripto concilii istius, symbolum fidei liturgiæ Gothico-Hispanicæ apponi jussum est : ergo illa liturgia antea non exstabat? Tantum quippe abest, ut hoc sequatur, ut sequatur potius oppositum : nam pars tantilla, reliquo Ordini liturgico adjecta, supponit potius, aliquod totum præexistisse, quam illud faciat. Ergo liturgia vetus Hispanica non est nata et condita sub S. Isidoro, uti volebat Mabillonius : neque proin ex hoc fundamento erui posse videtur major antiquitas liturgiæ veteris Gallicanæ, quam Hispanæ.

hactenus non videmus.

E

F

§ VII. Alia quædam ad dictam antiquitatem pertinentia.

Quod vero Romanus ritus, sicut prosequitur Mabillonius pag. 31, *saltem in provincia Bracarensi*, sub Vigilio fuerit receptus, nihil favet majori antiquitati hic disputatæ : nam tametsi hujus concilii canone seu capitulo 4 sanciatum : *Ut eodem ordine Missæ celebrentur ab omnibus, quem Profuturus quondam hujus metropolitane ecclesiæ episcopus, ab ipsa Apostolicæ sedis auctoritate suscepit scriptum*; quibus adde Vigili epistolæ ad Profuturum verba, quæ superraddit Mabillonius pag. 32; de qua epistola dixi cap. 2, § 2; nihil tamen quidquam hinc extundere queo, quod controversiam nostram dirimat in favorem veteris ritus Gallicani. Nam respondeo 1. Quod, etsi provincia Bracarensis tunc temporis, id est seculo sexto medio, et tempore, quod inde excurrit, assumpsisset ritum Romanum; nihil derogaretur antiquitati liturgiæ veteris Hispanicæ; neque enim ex eo, quod provincia Bracarensis ritum externum admisisset seculo vi, consequens esset

Majori antiquitati isti non favet concilium Bracarense, nec epistola Vigili

A esset, ritum Hispaniæ proprium domesticum atque internum non exstitisse seculo iv aut aut v: imo vero contra statuo, aliquem in Hispania ante seculum vi in usu fuisse Ordinem sacrum, tametsi ibidem in Bracarensi provincia Romanus seculo isto substitus esset, ne alioqui Hispania fuerit absque liturgia successive continuata, usque ad seculum vi; quod dici non potest.

159 Quid, quod in hac epistola per ista verba: *Quapropter et ipsius CANONICÆ PRECIS textum direximus*, aliud non sit intelligendum, quam canon sacrae actionis; ipsomet consentiente Mabillonio; ut prorsus non assequar, quid contra totum veterem ritum Hispanum, nedum contra antiquitatem ejus conficere possit, ut in hoc genere palmam tribuat Gallicano. Jam vero idem eruditissimus liturgiographus opinionem suam non confirmat, quando sic dicit: *At cum Toletanis conciliis tertio et quarto Bracarenses episcopi interfuissent, novum ritum in eis præscriptum, Romano (ut credere par est) prætulerunt*. Quidnam a Patribus Toletanis in concilio istius nominis quarto circa res liturgicas sit gestum, explanare conatus sum cap. 3; at sive decretis hujus concilii, quod æquabilem totius œconomiae liturgicae consonantiam tanto ur sit opere, ad uniformem cum ceteris Hispaniarum ecclesiis in sacris ordinem provincia Bracarensis reducta sit; sive non; quidnam hoc refert? Eadem enim redeunt argumenta, quæ superius allegabam, ut ostenderem, liturgiam aliquam apud Hispanos præexistisse temporibus S. Isidori. Adde, quod ex facto particularis provinciæ, sacro Officio Romano se conformantis, vel non confirmantis, nihil concludi possit in hac controversia;

160 Addit Mabillonius, *quemadmodum hymnos ex S. Hilario, sive etiam suum fortasse ritum ex Gallorum imitatione acceperunt Hispani*. At cur ex S. Hilario potius, quam ex Ambrosio hymnos suos acceperint Hispani? dicente S. Isidoro De ecclesiasticis Officiis lib. i, cap. 6: *Hilarius autem Gallus, episcopus Pictaviensis, eloquentia conspicuus, hymnorum carmine floruit primus. Post quem Ambrosius Mediolanensis episcopus... copiosus in hujusmodi carmine claruisse cognoscitur: atque inde hymni ex ejus nomine Ambrosiani vocantur; quia ejus tempore primum in ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt: cujus celebritatis devotio posthac per totius Occidentis ecclesias observatur*. Cur itaque ipsius hymnorum celebritas ad Hispanas etiam ecclesias non transierit? Sane ex utroque isto doctore hymnos fortasse aliquot migrasse ad Hispanos, suaderi mihi facile sinam ex canone 13 concilii Toletani iv; qui sic habet: *De hymnis etiam canendis, et Salvatoris et Apostolorum habemus exem-*

plum... Et quia nonnulli hymni humano studio... compositi esse noscuntur, sicut hi, quos beatissimi Doctores Hilarius atque Ambrosius ediderunt; quos tamen quidam specialiter reprobant, pro eo quod de Scripturis sanctorum canonum vel Apostolica traditione non existunt; sed eosdem idcirco a divinis Officiis non esse excludendos, statuit citatus canon, ut videre est cap. 3, § 1, ubi eum dedimus.

161 Quod suum fortasse ritum, sicut aiebat Mabillonius, ex Gallorum imitatione acceperint Hispani, mera conjectura est; et rotunde negabitur ab iis, qui Ordinem Gallicanum ab Hispano derivant. Et vero fuisse, qui inde eum derivarent, suadet ex sequentibus. S. Gregorius Turonensis in Vitis Patrum cap. 17, editionis Ruinartianæ col. 1234 dicit: *Lectis igitur lectionibus, quas canon sanxit antiquus*. In quem locum ibidem notantur ista: *Ex hoc loco confutatur eorum sententia, qui asserunt, Ordinem Gallicanum a Mozarabico Hispanorum produsse: cum hic dicatur CANON ANTIQUUS, priusquam Mozarabicus, a S. Isidoro editus, in lucem prodisset*. Ubi vides, supponi, quod ante S. Isidorum non exstiterit antiquus canon seu Ordo liturgicus apud Hispanos; atque adeo hic militat contra illud suppositum, quæ supra protuli contra Mabillonium, eodem supposito nixum. Sed ad id, quod ex Gregorio Turonensi circa *canonem antiquum* objicitur, repone verba concilii Toletani iv canone 2: *Hoc enim et antiqui canones decreverunt, ut unaquæque provincia et psallendi et ministrandi parem consuetudinem contineat*. Erant ergo in Hispania antiqui canones ad liturgiam spectantes ante concilium Toletanum iv; ac proinde ex verbis S. Gregorii Turonensis nihil hic evincitur. Factum Cæsarii Arelatensis episcopi, de quo meminit Mabillonius pag. 32, qui *PER ITALIAM ET HISPANIAM, homilias sacras distribui curavit*, nihil antiquitatem liturgiæ Hispanæ infra Gallicam deprimit, non magis, quam commemorationes constitutionum in concilio iv Toletano factarum; de quibus agit a pag. 33.

162 Hisce omnibus ita expositis atque expensis, quibus Mabillonius majorem liturgiæ Gallicanæ quam Hispanæ antiquitatem conciliare conatus est, nihil hactenus videre me fateor satis firmi ac solidi, quo controversia hæc ab ipso agitata, in favorem Gallorum potius quam Hispanorum decidatur: neque unum unicum ex illis multis, quibus persuaderi censebat Mabillonius, a Gallis pro sua liturgia majorem antiquitatem stare, satis me convincit, ut ipsi consentiam. Plura, quæ huc spectant, dabuntur inferius cap. 10, § 3.

SEC. VIII.

nec Mabillonii conjectura,

E

F

ut rem hic controversam in favorem Gallorum dirimanus.

CAPUT IV.

Christiani eorumque liturgia sub Saracenis seculo VIII.

§ I. Hispaniæ ab Saracenis subjugatæ notitia generica : rerum liturgicarum singularis ; quo tempore tragica illa catastrophe acciderit.

Descripcióni
hujus tragæ-
diæ

Aggredimur fatale atque infelicissimum Hispaniæ nostræ octavum seculum, quo vix ineunte ira divini Numinis ad vindictam sui, atque erratorum Gotthico-Hispanæ gentis punitionem, quæ ab antiqua illa morum doctrinæque integritate, tot conciliis ac legibus confirmata, sub Witiza et Roderico, iniquissimis regibus, misserrime præcipitaverat, e vicina Africa accitos Mauros, seu Arabes, Machometi assecclas, nobis intulit, hostes teterrimos; vultumque omnem felicissimi regni, atque Gotthici sic ad eum diem florentis imperii, ad exterminationem usque lacrymabiliter defœdavit. Quod hostium Christianæ fidei jugum octavo isto cervicibus suis impositum, multis deinde seculis Hispania tulit, vixque tandem decimo quarto excussit. Nec miraberis, lector, magnæ hujus calamitatis defuisse tempore viros illos doctrina olim inter nos, ac toto terrarum orbe inclutos, quorum nomina huic albo inseremus. Raras igitur scriptorum spicas, quibus magnum ab Austro et Oriente veniens pepercit sidus, ac tritura Sarracenorum non decussit, legere nunc erit nobis opus, ac veluti disciplinæ ignis fere extincti stricturas quasdam historiæ hujus gremio, ne pereant, confovere.

a Nicolao Antonio notata;

C 164 Isidem sane his verbis, quibus Nicolaus Antonius auspicatur suum librum Bibliothecæ Hispaniæ veteris sextum, scriptores seculorum octavi, noni ac decimi complexum, videor ego non abs re auspicari posse seculum liturgiæ Hispaniæ antiquæ Gothicæ, seu Isidorianæ, ut vocant, octavum, applicando illa verba, quæ ipse usurpat occasione scriptorum Hispanorum, ad res liturgicas, certa quadam cum proportionem in istius auctoris præambulo, quod protuli, adumbratas. In funestissimæ itaque hujus tragædiæ conspectum nos duxit instituti, quod præ oculis habemus, ratio; cujus lamentabilis catastrophes argumentum brevi ex antiquioribus scriptoribus repræsentare compendio juvat, ut, præmissa rerum tum temporis gestarum generica quadam idea, ad ea, quæ in rem nostram apte conducunt, clarius, distinctius ordinatiusque progrediamur. Auctores hic potissimum sectabimur Isidorum, Pacensem episcopum, rebus, quas scribit, tempore proximum, utpote qui medio seculo octavo sua monumenta litteris mandarit. Alter erit Rodericus Ximinius, archiepiscopus Toletanus, qui floruit seculo XIII.

subjungitur ex
Isidoro Pacensi

165 Dolendum maxime, quod laudati istius Isidori Chronicon adeo barbarum, ac mendosum ad posterum pervenerit, ut incidas in locos ubi vix caput vel pedem invenias. Consule Joannem Vassæum in Chronico rerum Hispanicarum cap. 4; Prudentium de Sandoval, Pampilonensem antistitem, ac Chronici Isidoriani editorem, pag. 26; Nicolaum denique Antonium lib. 6, cap.

3; ubi pag. 329 affirmat, quod auctorem hunc non minus propria et innata, quam ab exscriptoribus inflicta vulnera miserrime debilitaverint. Plura de Isidoro dabit idem Bibliothecæ auctor. Continuatores ejus Sebastianus Salmanticensis, Sampinus Asturicensis, et Pelagius Ovetensis, ex Mss. codicibus omnes cum illo conjunctim a Sandovalio editi sunt Pampilone, anno 1615. Quod soli Hispanici historici istos admittant tamquam genuinos; alii vero ab Hispanis omnes, istos Isidori continuatores, imo et Isidorum Pacensem suppositionis arguant, tradit auctor nuperus heterodoxus in Commentario De Scriptoribus ecclesiasticis, tom. I, col. 1794; citans Aubertum Miræum in Bibliotheca eccles. ad cap. 8 cujusdam anonymi De duodecim scriptoribus ecclesiasticis, pag. 105; a quo hæc, inquit, accepimus. Censuram certe a Miræo non accepit; apud quem nihil lego de Isidoro; ejusque continuatoribus, præter brevem eorum notitiam, seclusa omni de illis censura. Ego sane Isidorum Pacensem (de illo quippe hic potissimum agimus) ad auctores apocryphos amandare non ausim. Sic ergo is loquitur pag. 12, a me tamen hic illic correctus, et alicui saltem intelligibili sensui restitutus.

calamitas Hispaniæ;

166 In æra DCLXIX... dum a supranominatis Hispania vastaretur, et nimium non solum hostili, verum etiam intestino furore confligeretur, Muza et ipse... penetrat; atque Toletano urbem regiam usque inrumpendo, adjacentes regiones pace fraudifica male diverberans; nonnullos seniores nobiles viros, quicumque remanserant, per Oppam, filium Egicæ regis, a Toletano fugam arripientem gladio patibuli jugulat, et per ejus occasionem, cunctos ense detruncat; sicque non solum ulteriorem Hispaniam, sed etiam citeriorem, usque ultra Cæsaraugustam, antiquissimam et florentissimam civitatem... depopulatur: civitates decoras igne concremando præcipitat etc. Cordoba in sede dudum patritia [quæ] semper existit [et] præ ceteris adjacentibus civitatibus opulentissima; et [quæ] regno Vuisse Gothorum primitivas inferebat delicias, regnum efferum collocant. Quis enim enarrare queat tanta pericula? ... Sed ut in brevi cuncta legenti renotem * flagella, ... quidquid historialiter capta Troia pertulit, quidquid Hierosolyma, prædicta per Prophetarum eloquia bajulavit etc. Omnia et tot [una] Hispania... tam in honore, quam etiam in dedecore experta est. Ex his discimus calamitates Hispaniæ generatim.

* forte renovem

167 Quo autem loco tunc ibidem fuerit cum divino cultu liturgia sacra, facile intelliges ex Roderico, archiep. Toletano, graphice et pathetice divinarum rerum statum tragicum exponente, lib. 3 De rebus Hispaniæ cap. 22: Conticuit religio sacerdotum, cessavit frequentia ministrorum, abscessit

qua a Roderico archiep. Tolet.

A *abscessit diligentia praelatorum, periit doctrina fidei, et Sanctorum unio, pater solvitur Orthodoxorum : sanctuaria destruuntur, ecclesiae diruuntur; et quae laudabant in cymbalis, provocant in blasphemis.. solennia penitus cessaverunt, et ecclesiae organa in blasphemiam transiverunt : non est, qui jubilet in ecclesiis.. defcedat abusio ornamenta... adeo enim pestis invaluit, quod in tota Hispania non remansit civitas cathedralis, quae non fuerit aut incensa aut diruta. Arabes enim quae vi non poterant subjugare, falso foedere deceperunt, Oppa filio Egicæ Hispanensi episcopo suadente, ut subjecti Arabibus viverent sub tributo; et si forte Dominus patriam visitaret, fierent subvenientibus in succursum. Et sic fraudibus circumventi reddiderunt oppida et praesidia civitatum. Et isti dicti sunt Mixtiarabes, eo quod mixti Arabibus convivebant; quorum hodie apud nos nomen perseverat et genus.*

circa res auctoris magis determinatur.

B 168 Quod hic dicitur de etymologia Hispanorum sub tributo inter Arabes habitantium, suo loco discutietur, ubere admodum inde subministranda materia, explanandi statum liturgiae sacrae sub dominio Saracenorum seu Arabum, simulque inquirendi, unde Mozarabes nomen traxerint. Interea pergit Rodericus : *Et tali fraude Arabes fere omnia occuparunt; et omnibus occupatis rupto foedere, thesauros ecclesiarum et divitias incolarum pariter exhausserunt.* Idem Praesul Toletanus cap. 17 praemiseraat causas dissensionis, propter quas miserandae adeo vastationi Hispania fuit involuta; de quibus videri potest Baronius ad annum Christi 713; quaeque noster Britius in compendium ex eo contraxit. Quæri hic praeterea potest, quo determinate anno lamentabilis illa catastrophe acciderit.

Quo determinato anno

169 Auctores cum exteri tum Hispani in hoc anno presse figendo ac definiendo non consentiunt; sed lis ista non magni sane est momenti; cum tota quaestio ventiletur non circa ingens aliquod temporis discrimen, sed circa paucos solummodo annos; quo fit, ut alii praecisum annum anticipent, alii diutius differant. Constat interim, rem gestam esse ineunte seculo VIII. Primo ponam in medio sententias auctorum, qui de illa epocha invasionis Hispanicæ tractarunt.

C Deinde breviter dispiciam, quænam opinio vero proximior censeri posse videatur. Baronius itaque illud factum illigat anno 713, cum Labbeo; anno autem 714 Joannes Vasæus, Mariana, Aguirrius tom. 3, pag. 67, ne plures commemorem; qui propterea quod non sint antiqui, numerum facere dumtaxat possunt, non fidem; testant excellentissimo comite Mondexarensi in Historiis eccl. parte 1, pag. 30, ruinam Hispaniæ ab historicis Hispanis passim affigi anno 714 praedicto; recte addens, eos *supponere* potius quam *examinare*, eo anno Saracenos in illam ingressos esse.

illa contigerit,

* quod

* ineunt

* Spaniam

170 Franciscus de Berganza Antiquitates Hispaniæ propugnatas anno 1719 in lucem dedit; in quarum appendice pag. 555 sic refertur ex Chronico Æmilianensi : *Rodericus regnat annis tribus. Istius tempore æra DCCLII (anno Christi 714) Sarraceni.. Spanias occupant.* At vero quod illud Chronicon diu post istum annum litteris mandatum sit, argumento sunt sequentia : *Regnum Gothorum capiunt; quem * adhuc usque ex parte possident; et cum eis Christiani die noctuque bella iniunt *, et quotidie configunt; sed eis ex toto Spania * auferre non possunt.* Dissentit ab isto Chronico aliud Chronicon, ex-

tractum ex libro Kalendæ antiquæ, cathedralis Burgensis, apud laudatum Berganzam pag. 561; ubi habentur ista; *Æra DCCXLIX intraverunt Hispaniam Sarraceni tempore Roderici, regis Toletani;* quæ æra respondet anno Christi 711. Annales Compostellani, qui extracti notantur ex una copia, asservata in bibliotheca monasterii S. Martini Matriti, loco citato, pag. 562 eidem consonant, quando ita dicunt : *Æra DCCXLVIII intraverunt Hispaniam Sarraceni tempore Roderici, regis Toletani.*

non convenit inter auctores.

171 Annales Complutenses, ex variis, ut eorum textui prænотatur, copiis desumpti, ibid. pag. 565 in anno congruunt cum Chronico Æmilianensi jam citato, prout ex eorum verbis constat : *In æra DCCLII venerunt Sarraceni in Hispaniam tempore Roderici regis, et præoccupaverunt eam; sed non totam.* Sed cum pleraque mox producta instrumenta in signando anno, hic controverso, pugnent inter se, neque de eorum merito satis mihi constet; neque operæ pretium sit, illud quanti sit valoris, Chronica ista singulatim excutiendo, determinare; frustra volueris E quidquam inde certi extundere. Sunt, qui fatalem illam Hispaniæ cladem serius accidisse memorent; quos inter numerandus Franciscus Tarapha, canonicus Barcinonensis, De origine ac rebus gestis regum Hispaniæ; ubi ad an. 710, eam affigit anno Christi 717. Singularis est Sigebertus in Chronico, apud quem illa catastrophe notatur ad annum 720. Pagius denique in Critica historico-chronologica Baroniana adhæret anno 711.

172 Proposui hactenus, quam varia apud varios in figendo presso famosi Hispaniarum interitus anno sit ratio. Sed absit, ut tantilla paucorum annorum discrepantia ullam injiciat nostro instituto circa res liturgicas prosequendo moram; cum nihil nostra intersit, aliquotne annis serius aut citius catastrophe ista acciderit. Quæ cum ita sint, aliud nihil faciendum censeo, quam lectori assignare neotericum aliquem auctorem, qui præsentem controversiam diligentissime proposuit, explanavit, illustravitque. Est is V. Cl. Josephus Perezus, Benedictinus; qui Dissertationibus suis ecclesiasticis, anno 1688 Salmanticæ editis, adjecit Appendicem secundam a pag. 319; quæ est F Dissertatio chronologica de supremæ cladis Hispaniæ a Saracenis illatæ anno.

173 Postquam itaque Vir apprime eruditus, ex aliis cum antiquioribus tum recentioribus bene multa præmisisset, quæ ad extricandam hanc difficultatem conductura sperabat; suam deinde mentem a pag. 335 exponit, re tota majoris perspicuitatis ergo in varias distributa assertiones : quarum prima dicit, nec ante annum 711, nec post 715 illam cladem contigisse. 2. Non esse improbabile, quod ea in annum 711 inciderit. 3. Minus esse probabile, quod anno 713 acciderit. 4. Improbabile prorsus, quod in annum Christi 714 incurrerit. 5. Ex dictis concludit, Hispaniam anno Christi 712 in Saracenorum potestatem venisse. Quæ omnia pluribus apud laudatum chronographum deducta reperies, ne prætermisso quidem individuo mensis et hebdomadis die, de quibus agit pag. 343, dicens quo et cur in hoc quam in illud potius propendeat. Quæ postrema utcumque se habeant; ex anterioribus certe talem se Perezus apprime comprobatur, ut in profunda et abstrusa abyssu intimos ejusdem scrutatus angulos videatur. Quæ tamen ex laudato

presse istum annum figere conatur.

SEC. VII.

laudato auctore recitavi, ita accipi volo, ut, etiamsi ulterius omnium examen chronophilis discutendum, et ad regulas temporis exigendum relinquam; credam tamen, Perezium propius ad verum accedere. Nunc alia me vocant, quæ meo de rebus liturgicis sub Saracenorum tyrannide instituto magis sunt accommodata.

§ II. Mozarabes, eorumque Officium sacrum; qua lege, et ubi illud exerceri permissum; nominis etymon.

Christiani sub
tributo vivunt
inter Arabes.

Exhibui superius ideam quamdam genericam de extremis Christianorum in Hispania sub tyrannica Saracenorum captivitate gementium calamitatibus. Quædam subjicienda nunc sunt, quæ eorum atque adeo rerum sacrarum ac liturgicarum statum magis in particulari explicant. Quæ supra tangebatur Rodericus de tributo, a Christianis, tunc mixtim inter Arabes viventibus, persoluto, pressius hic exponenda videntur. Isidorus Pacensis ita refert: *Æra* DCCLIII (quæ si vere in auctore prorsus mendoso sic signari debet, respondet anno Christi 715) *Abdellaziz omnem Hispaniam per annos III sub censuario iugo pacificans* etc. Tributum vero nunc increvisse, nunc decrevisse, docet idem Isidorus his verbis: *In æra* DCCLIX... *Ambiza vectigalia Christianis duplicata exagilans, fascibus honorum apud Hispanias valde triumphat*. Quibus succedunt mitiora; nam *Æra*, inquit, DCCLXIII... *Sarracenus Jahic nomine... acri ingenio Hispaniæ Sarracenos et Maures pro pacificis rebus olim ablatis exagitat, atque Christianis plura restaurat*. Hæc de tributis, quæ ingentis luctus exigua Christianis eorumque rebus factis exstiteret solatia.

Viri præclari,
qui tunc vive-
runt;

* al. Frodo-
rius

* al. Quantius

C 175 Nec vero exiguo afflictis rebus solatio fuerint viri præclari, qui tunc in Hispania vivebant, teste Isidoro; quos inter ea, quæ scribit sub æra DCCLVII commemorat: *Per idem tempus Fredericus * Accitanæ sedis episcopus, Urbanus, Toletanæ sedis, urbis regie cathedralis veteranus melodicus, atque ejusdem sedis Euan- cius * archidiaconus nimirum doctrina et sapientia, sanctitate quoque, et in omni secundum Scripturas spe, fide et charitate, ad confortandam Ecclesiam Dei, clari habentur*. De epistola Evantii, archidiaconi Toletani, contra eos qui sanguinem animalium immundum esse judicant, et carnem mundam esse dicunt, anno circiter 730, agit Aguirrius tom. 3 pag. 86, ubi hanc epistolam ipsi vendicat. Porro locum hunc Isidori Pacensis expendit Nicolaus Antonias lib. 6, pag. 354. Ex his intelligitur, res sacras et liturgicas calamitosissimis illis temporibus miserrimum in modum obscuratas atque afflictas, non tamen omnino extinctas fuisse; quandoquidem Christiani, sub tributis pensione inter Arabes vivere permitti, ritus quoque sacros, quam minima poterant novorum suorum dominorum offensione, alicubi exercuerunt. Id quod magis fiet perspicuum ex iis, quæ subdo.

Pelagius fuit
Atlas Christi-
anorum.

176 Rodericus lib. 4 De rebus Hispaniæ cap. 1, *Deus omnipotens, ait, in ira sua misericordiæ non oblitus, Pelagium quasi scintillam modicam in suo conspectu voluit conservare. Hic Pelagius... fugiens a facie Vitizæ, qui eum voluerat excæcare, apud Cantabriam se recepit; sed audiens succubuisse exercitum Christianum, et*

Arabes quæque desiderabilia invasisse.. Asturiis se donavit, ut saltem in Asturiarum angustiis posset Christiani nominis aliquam scintillam conservare. Sarraceni enim totam Hispaniam occupaverant, gentis Gothicæ fortitudine jam contrita, nec alicubi resistente, exceptis paucis reliquiis, quæ in montanis Asturiarum, et Biscagiæ, Alavæ, Guipuscuzæ, Ruchoniæ, et Aragoniæ remanserunt: quas ideo Dominus reservavit, ne lucerna Sanctorum in Hispaniis coram Domino extingueretur. Ceterum de Pelagio, qui instar Atlantis res Christianorum suis humeris sustentavit, hostesque mirabili victoria fudit non in gladio, sed in nomine Domini, Dei manu, ut verbis Roderici utar, pro suis... misericorditer dimicante, agit idem scriptor in citato capite, uti et cap. 2 et 4. Christianis itaque spectabili adeo Domini exercituum protectione triumphantibus erecta spes, revocati animi; ut suspicari merito liceat, novum quemdam, tametsi pro ratione temporis ab anteriore plurimis gradibus minorem, rebus liturgicis usum accessisse in Asturiis.

E 177 Quin imo in mediis barbaræ captivitatis angustiis, et in ipsa quondam regiæ civitatis sede, quisnam favor ab hostibus indultus fuerit Christianis, et sacris eorum Officiis, accipe ex mox allegato cap. 3; e quo delibo ista: *Postquam vero urbs regia fuit non irruptione, sed fœdere ab Arabibus occupata, quod tamen fœdus Sarraceni postea irruerunt, clerus et Christiani ejecti cum aliis, qui in Hispaniis servituti barbaricæ mancipati elegerunt degere sub tributo, permitti in lege et ecclesiasticis institutis, et habere pontifices, et evangelicos sacerdotes; apud quos viguit Officium Isidori et Leandri, et viget hodie (seculo nimirum decimo tertio, quo Rodericus floruit) in sex parochiis Toletanis. Igitur qui sic inter Arabes Toleti mansere, inquit Blasius Ortizius in summi templi Toletani Descriptione fol. xvi verso, iis sex urbis ecclesiæ, ubi rem divinam facerent, a barbaris permissæ sunt, divorum Marci, Lucæ, Sebastiani, Torquati, Eulaliæ, Justæ nominibus dedicatæ, in quibus ritum illum Isidorianum, qui incolumi florentique civitate in templis omnibus canebatur, captiva etiam quadringentos ferme annos Mixtarabes illi conservarunt. Quo factum est, ut Toletanum jam Officium appellaretur. Sed de isto cognomento*

quibus quid
Toleti,

F 178 Franciscus Didacus de Aynsa in opere De rebus memorabilibus etc. civitatis Oscensis lib. 1, cap. 7, pag. 26 singularem locum Christianis ibidem degentibus indultum fuisse ab Arabibus memorat. Textum ejus ex Hispanico sic reddo: *Providentia divina... elegit.. ad suorum tutelam in civitate Oscensi antiquum templum S. Petri veteris, quod hodiedum durat; in quo congregabantur fideles, ibidem degentes, ut divinis Officiis interessent, et cœlestem cibum comederent: persolvendo tamen Mauris pro hac re certo tributo, sicut faciebant Cæsaraugustæ. Isti Christiani Mozarabes Oscenses vixerunt intra limites parochiæ, quæ hodie est S. Petri, toto tempore, quo ista civitas*

et in civitate
Oscensi indu-
tum sit;

A *tas subfuit potestati Maurorum: ita ut numquam in illa civitate defecerint Christiani; et ecclesia S. Petri nullo tempore destructa fuit, nec occupata a Mauris, ædificii, quod hodie videtur, integritate semper conservata.* Quæ omnia auctor iste fecisset multo credibilia, si ex fide alicujus antiqui scriptoris ea retulisset. Fateor interim, non esse mihi satis causæ, ut negem, alibi fortasse locorum in Hispania, aliquid in hoc genere fuisse indultum Christianis, inter Arabes degentibus, quos Mozarabes sæpenumero jam vidisti a me per decursum hujus tractatus vocitari; et quorum etymologiæ origo nunc discutienda est.

de dicti sint Mozarabes, 179 Porro sicut quæstio ista apud scriptores notissima atque agitatissima est, ita alia ab aliis initur via, ut ad veram ac genuinam istius nomenclationis originem perveniant. Excellentissimus comes Mondexarensis in suo opere, quod inscribitur Prædicatio S. Jacobi in Hispania, cap. 24 tractans de origine ac progressu Officii Mozarabici, erudite præsentis quæstionis argumentum explanat a fol. 135; et quia ejusdem clarissimi scriptoris contextus e variis aliis auctoribus, quorum loca distincte allegat ad marginem, depromptus est, videtur mihi operæ pretium, totum hic lectoris oculis textum subjicere, ex Hispanico, quo auctor iste scripsit, a me versum; ut plane intelligi possit, quid tenuerint alii, qui ante ipsum scripserunt, et quid ipse tenendum censeat. Incipit ab his Roderici verbis, superius a me productis, *Isti dicti sunt Mixti arabes, eo quod mixti Arabibus convivebant, quorum hodie apud nos nomen perseverat, et genus; et mox pergens, Cujus, inquit, deductio Latina est communis in omnibus nostris scriptoribus, exceptis Stephano de Garibay lib. 8, cap. 49, et Petro de Alcozer Historiæ cap. 44, qui dixerunt, eos illud nomen accepisse in memoriam Muzæ Arabis, celebris Maurorum ducis, quando subjugata fuit Hispania. Sed tutiorem originem nobis offert ipsamet lingua Arabica, unde procedit; secundum id, quod in illa magis versati sentiunt, sicut demonstrabimus.*

asserit excellentissimus comes Mondexarensis, 180 Arabes enim distinguunt primos suæ provinciae habitatores, quos vocant ARABES ARABICOS; quod tantumdem est dicere, ac primitivos aut genuinos, consonatque iis, quos ABORIGINES Latini, AUTOCHTHONAS Græci dicere, respectu illorum, qui postea per accidens in illa propagarunt, quos nominant ARABES ARABIZANTES, et in lingua sua propria MUSTARABE: quo denotant, eos origine Arabes non fuisse et natura; prout observant, quotquot moderni sese linguarum Orientalium studio dedicarunt, et inter alios Jacobus Golius, Eduardus Pocockius, Abraham Echellensis, Joannes Henricus Hotingerus, et Samuel Bocart; cujus verba, quia breviora, sufficere repetere. Dicunt ergo, inquit, citans Borcartum in Phaleg. lib. 2, cap. 30 Porro soli Jactanis posterius pro ARAB ARABE, id est, genuinis, Arabibus haberi volunt; alios ARAB MUSTARABE, id est, Arabes factos esse pertendunt. Istam eandem distinctionem eorum scriptores conservarunt manifestam, etiam postquam subjugarunt Africam, secundum id, quod affirmat Joannes Leo in Descriptione Africæ pag. 42, ex edit. Elzevidiana *, versatissimus in illius regionis notitiis, ubi educatus est, errorem popularium suorum sequens, donec baptismus ipsum captivum ab eodem liberavit: et sic dicit:

181 " Veteres illi Arabes, qui ante Ismaëli-

tas fuere, ab historiographis Africanis, ARABI " ARABA, hoc est ARABES ARABICI vocitari solent. " Qui ab Ismaele genus duxisse dicuntur, ARABI " MUSTARABA, id est, Arabes (ut ita loquar) " inarabati, vel Arabes per accidens nominantur, eo quod non sint Arabes nativi. " Idem repetit Ludovicus del Marmol Historiæ Africæ lib. 1, cap. 18, cum testimonio Ibni Alraquiq, per cujus auctoritatem affirmat, quod " Africani " vocent Arabicos tribus modis. Eos, qui propagarunt in Arabia ante Ismaëlem, vocant ARAB " ARUB, quia sunt descendentes Arub; et istos " dicunt esse nativos Arabes. Illos, qui sunt " Ismaelis, vocant ARAB MISTARABA, quod " vult dicere Arabes Arabicos: quia istos in- " quunt non esse natos Arabes, sed quod sum- " pserint linguam Arabicam. Et eos, qui transierunt propagaturi in Africa, vocant ARAB " MASTEGEME, quod vult dicere Arabes Bar- " bariscos. "

182 Eandem itaque ob rationem Christianis, unde dictum etymon probat: qui manserunt, ut viverent in Hispania inter Mauros, dum eos obligassent ad lingua sua loquendum, sequendos mores suos, ac leges politicas, nomen dedere Mustarabum ipsimet Mauri, qui in ipsos dominabantur, ad significandum, quod non essent Arabes natura, tametsi accidentaliter arabizarent; id est, loquerentur, mores, leges, et indumenta Arabum sectarentur. Unde modica cum variatione nomen Mozarabum, quo de loquimur, corruptum est. Et post pauca, quæ his addit Mondexarensis ex aliis auctoribus, inter quos est Alfonsus Ortizius, citatisque ex dicti Missalis dedicatoria his ejus verbis, *Ut opinor, dicti sunt Mozarabes, hoc est inter Arabes degentes; laudatus Mondexarensis concludit: Atque illud est verum mea sententia nomen, propter quod Mozarabicum dictum sit Officium Gothicum, quo utebantur Christiani nostri, qui vivebant dominio Arabum subjecti.*

183 Sententiam hanc exponit et amplectitur Pagi- cui suffragatur Pagi- us ad annum 714, num. 7, pag 181, quando citatis a se Roderici verbis subdit ista: *Eduardus Pocockius Anglus, linguarum Orientalium, præsertimque Arabicæ peritissimus, vestigiis Abulpharagii inhærendo, docet nos in Specimine historiæ Arabum, Arabas, qui ab Ismaele genus ducunt, dictos fuisse, Most Arabas seu insititios, eo quod non essent ex primis Arabiæ incolis oriundi, nec genuini Arabes. Hoc modo omnes externæ stirpis, gentis, et religionis inter Arabas viventes, vocati sunt ab ipsis Mostarabes. Verum Hispani litteram r de hac voce tollentes, Hispano-Arabes appellarunt Mos Arabes. Pari modo urbs a Mauris vocata Astigia vel Estija, efferunt Hispani Ecija; Saragosta, Sarragoça pronuntiant, et multas Arabum voces, quas linguæ intruserunt, corrumpere. At nonnulli eruditi opinati sunt, Rodericum, seu et Hispanos eodem præsule vetustiores, cum linguam Arabicam ignorarent, syllabam Mos a voce Latina MIXTOS corruptam existimasse. Verum hanc conjecturam linguæ Arabicæ periti sugillant, licet eam admiserit Mariana lib. 6. De rebus Hispaniæ cap. ultimo.*

184 Et vero etymon Mozarabum, ab illa origine deductum, mihi videtur magis ad verum accedere, quam illud, quod tradit Rodericus; nam, uti recte notat illustrissimus Petrus de Marca in Marca Hispanica libro 3, cap. 1. Dicti. Christiani Muzarabes, non eo, quod essent misti Arabibus, ut Rodericus Toletanus observavit, posterisque

SEC. VIII.
Arabum duplex distinguendo genus:

E

cui suffragatur Pagi-

F

hinc aliæ quædam nomenclationes

SEC. VIII.

posterisque persuasit; nam huic originationi ipsa scripturæ constans ratio refragatur, quæ Muzarabes illos perpetuo vocat, non autem Mistarabes. Perperam item ad indagandum Mozarabum etymon recurri videtur ad Muzam Arabem. Nonnullos eo recurrere, dicebat superius comes Mondexarensis; quibus adde laudatum illustrissimum de Marca, ibidem sic prosequentem: *Muzæ Arabis beneficio hanc libertatem consecuti, ejus se nominis patrocinio contra sequentium principum impotentiam tuebantur, ac deditionis suæ conditiones ea nomenclatura explicabant.* Sed respondet Pagius loco citato, num. 8: *Hæc etymologia ob eandem, qua præcedens, rationem rejicienda.* Blasius Ortizius in Descriptione summi templi Toletani fol. xcvi verso, *fabulam et commentum* vocat Mozarabum appellationem a Muza petitam: *commentum*, inquam; quod utique nullo quidem, uti addit, *testimonio dumtaxat idoneo nititur.*

videntur non
subsistere.

185 Hæc tamen etymologiæ radix tamquam probabilior adoptatur apud Labbeum tom. 9 Conciliorum, col. 1198; sed nulla, quæ majorem hac in re probabilitatem suadeat, ratio additur. B Quid memorem aliam quamdam singularem sæpe dictæ nomenclationis rationem apud Franciscum Didacum de Aynsa De rebus Oscensibus lib. 1, cap. 7, ubi hæc scribit: *Ut dicit Blancas in suis Commentariis, Muza in Arabico vult dicere Christianum; sicque dicunt Muzarabes aut Mozarabes; tamquam si dicamus, Christiani mixti Arabibus; voluerit, ni fallor, dicere Christiano-Arabes.* Sed de vocis *Muza* significatione, quæ *Christianum* vellet dicere, ipsi viderint. Hoc sane si verum sit, mirari equidem non satis possum, varios viros, quos modo dedi, linguæ Arabicæ periti apprime instructos, adeo fuisse hebetes et linguæ peregrinos, ut non adhibuerint istam vocem, quæ facili negotio radicem, de qua quæritur, e tenebris eruere potuisset. At nunc de etymo Mozarabici Officii satis superque dixi. Subdere juverit, cur illud vocetur *Toletanum*, et *mixtum*.

Unde officium
Mozarabicum
sit vocatum
Toletanum et
mixtum.

186 Sive autem *Toletanum* dixeris illud Officium, quia in celeberrimo illo concilio Toletano IV magnum adeo splendorem acceperit ex iis, quæ ibi sancita sunt, ut *Toletanum* nomen inde fecerit suum; sive quia illud Officium in Toletanæ urbis ecclesiis ex indulto Arabum Christianis concessio frequentatum fuerit per quatuor fere secula, quibus sub eorum dominio ibidem perseveravit, sive quia per dictum concilium in toto Hispaniæ regno ad uniformitatem revocatum fuit; sive, inquam, ex causis hisce simul omnibus, sive ex earum singulis hoc etymon derivaris; nihil magnopere refragabor. Consuli interim potest Garibayus lib. XI Compend. histor. Hisp., et notatio apud Labbeum paullo ante citatum. Origo autem, cur illud Officium nominetur *mixtum*, videtur referenda ad posteriora tempora, teste Cardinale Bona lib. 1 cap. XI in fine, ubi hæc scribit: *Confessionem more Romano, et alias orationes ante Introitum, sicut et Antiphonam Salve Regina in fine addidit Officio Gothico Franciscus Ximenius, Cardinalis et ecclesiæ Toletanæ archiepiscopus, suo post loco laudandus. Addidit etiam Officia quædam Sanctorum, et alia festa recentioris ævi; atque adeo propter hæc quæ adjecit, Missale mixtum nuncupavit.* Non video tamen, cur illud cognomentum ad anteriora secula reduci non queat, ac dici, quod quia Missali Isido-

riano, ut vocant, varia subinde a variis episcopis D sacræ liturgiæ studiosis intermixta adjectaque sunt, ideo a memorato Cardinale Ximenio editum fuerit hoc titulo: *Missale mixtum secundum regulam B. Isidori*; cui Missali ita pie mixto, hoc seculo octavo errores ab hæreticis bene multos alicubi impie admixtos fuisse, mox intelliges.

§ III. An et quousque liturgiæ Mozarabicæ exemplaria, Felicis Urgelitani et Elipandi Toletani erroribus corrupta.

Quemadmodum Officium Mozarabicum sub initia, sicut dictum est, hujus octavi seculi maximam fecit jacturam, usu pene funditus abolito rerum sacrarum per invasionem gentis barbara; sic etiam id primævo suo splendore et antiqua integritate multa damna tulit, exeunte eodem isto seculo, inter medias exterorum hostium E procellas, a duobus Hispaniæ episcopis, Elipando videlicet et Felice, quorum hic Urgelitaniæ; ille Toletanæ cathedræ præsidebat. Quamquam enim Missale Mozarabicum a viris sanctis et doctis erat concinne ordinatum, recognitum et approbatum, inventi tamen sub finem seculi octavi in aliquibus ejusdem exemplaribus fuere errores; sive illi per inadvertentiam eo irrepserint, sive per fraudulentiam et malitiam quorundam episcoporum Hispaniæ, qui tuebantur hæresim adoptivæ filiationis Jesu Christi, eodem fuerint intrusi. Cardinalis Bona libro 1, cap. XI, num. 2. *Quamvis, inquit, hoc Officium a viris sanctis et orthodoxis compositum fuerit, Hispania tamen ab infidelibus devastata, ita erroribus refertum est, ut Elipandus, Toletanus episcopus, ex ipsis Officiis depravatis plura acceperit testimonia ad suam hæresim adstruendam; ut constat ex Albino Flacco, libro adversus eundem Elipandum.* Novæ itaque hujus sectæ primipili Felix et Elipandus, pluribus Patrum textibus fœde corruptis, et in sui erroris sensum detortis abutebantur. Porro de hæresi Felicis et Elipandi, Christum Dei Filium adoptivum blaspheme appellantibus, plura congerit Nicolaus Antonius lib. 6. cap. 2, post Baronium ad annum 783, 792, et 794. F

188 Huc spectat, quod ad tuendum suum errorem allegaverint orationes ex Missali Hispanico, in quo voces *adoptivus* et *adoptio* applicantur Jesu Christo; adduntque, orationes illas dictas atque adeo approbatas fuisse a S. Eugenio, S. Ildephonso, et S. Juliano, qui omnes tres Toletanæ sedis antistites exstiterant. Hæresim hanc anno 794 condemnavit concilium Francofordiense, ejusdemque episcopi in epistola synodica ad Hispaniæ præsules missa, ut illos ab errore suo revocarent, objectionem e Missali isto depromptam, his verbis referunt apud Labbeum tom. 7, col. 1034; apud Aguirrium vero tom. 3, pag. 105: *Sequitur in eodem libello vestro: Item prædecessores nostri Eugenius, Hildephonsus, Julianus, Toletanæ sedis antistites, in suis dogmatibus ita dixerunt in Missa de Coena domini: QUI PER ADOPTIVI HOMINIS PASSIONEM DUM SUO NON INDULSIT CORPORI. Item in Missa de Ascensione*

Felix et Elipandus ex depravatis Mozarabici Officii locis

suos errores tueri satagunt sed condemnantur

A *scensione Domini* : HODIE SALVATOR NOSTER POST ADOPTIONEM CARNIS, SEDEM REPETIVIT DEITATIS. Et cetera, quæ ex parentum vestrorum dictis posuistis. Concilii Patres huic objectioni opponunt textus Evangelii et S. Pauli apostoli, ubi Jesus Christus appellatur verus ac proprius Filius Dei Patris. Et mox subdunt ista :

189 Melius est testimonio Dei Patris credere de suo Filio, quam Hildephonsi vestri, qui tales vobis composuit preces in Missarum solemniis, quales universalis et sancta Dei non habet Ecclesia; nec vos illis exaudiri putamus. Et si Hildephonsus vester in orationibus suis Christum adoptivum nominavit, noster vero Gregorius Pontifex Romanæ sedis, et clarissimus toto orbe doctor, in suis orationibus semper eum unigenitum nominare non dubitavit; in oratione enim etc.

190 Alcuinus lib. 7 contra Felicem Urgelitanum episcopum col. 895 editionis supra designatæ ita loquitur : Post testimonia igitur sanctorum Patrum, quæ multa quidem, et quædam etiam vere posuisti, sed omnimodis Catholicis, non hæreticis faventia, præsules quoque Hispaniarum inducis : quos tu orthodoxos dicis, in his, quæ posuisti, orationibus indubitanter hæretici esse dignoscuntur. Nisi forte et eorum dicta (sicut et in ceteris solibus) depravares; scilicet, ut quod illi bene dixerunt, tu in adjumentum erroris tui mutare, et alterum pro altero mittere ausus sis. Adserunt enim quidam ex illis Patribus, ubi tu dixisti vel ADOPTIONEM, vel ADOPTIVI HOMINIS eos dixisse pro ADSUMPTIONEM, et pro ADOPTIVI ADSUMPTI : et in hoc quoque tua malivola arguitur pertinacia. Si enim in tua sententia, quasi in veritate confideres, nequaquam ea, quæ ab aliis bene dicta sunt, in prævum sensum mutares. Veritas enim ubicumque est, semetipsam defendit.

191 Et sic concludit : Sed sive mutata, sive, ut ab eis sunt dicta, hæc eadem testimonia a te sint posita, non magnopere curandum est. Nos enim Romana plus auctoritate, quam Hispana veritate adsertionis et fidei nostræ fulciri desideramus, licet nec illa reprobemus. In his tamen, quæ Catholice dicuntur, unusquisque in hoc se refutandum sciat, in quo ab universali dissentit Ecclesia. Romana igitur Ecclesia, quæ a Catholicis et recte credentibus sequenda esse probatur, se per verum Filium Dei et in Missarum solemniis, et in ceteris quoque omnibus scriptis suis, vel in epistolis fateri solet eum, qui pro nostra salute homo fieri dignatus est, et crucis subire tormentum, etc. Hæc Alcuinus contra impium dogma pro Patrum orthodoxia, et sacrorum codicum liturgicorum catholica integritate; fortius haud dubie locuturus et affirmativus, omissis forte, et sive mutata etc., nec non adserunt quidam etc., si codices ipsos inspicere per se potuisset; de qua re mox plura dicam : nam dum Pagius ad annum 783, num. 9 dicit : Hanc hæresim Elipandus et Felix hauserunt ex male intellectis Missæ S. Isidori orationibus : adeo non faciunt satis, ut nec nihil ibi dicat, nec omnia. Sed jam ad Elipandum redeamus.

192 Alcuinus anno Christi 800; teste Pagio ad istum annum num. 18, opus suum, quatuor in libros divisum, adversus Elipandum absolvit; cujus ad objectionem e Missali Hispano obtrusam digressus a col. 953, Dum tuæ, inquit, infidelitati, o venerande frater, ex aliis ecclesiarum Christi Doctoribus testes defecerunt, subito Toletanos, ut ais, venerabiles Patres protulisti, et illorum in Missarum solemniis orationes in auxilium tuæ sectæ

adsumpsisti. Dicis, in Coena Domini hujusmodi haberi orationem in eorum Sacramentis : Qui per adoptivi hominis passionem, dum suo non indulget corpori nostro demum, id est iterum, non perpercit. Cujus petitionis verba sibi omnino non cohærent; et videtur a quibusdam corruptoribus pro ADSUMPTI HOMINIS, ADOPTIVI positum esse; quodque sequitur : Nostro demum, id est, iterum, non perpercit; sensu videlicet caret, nec satis lucet, quid his verbis significari voluit, qui hæc verba ad deprecandum Deum composuit.... In Præfatione vero ubi dicis : Et Jesu Christo Filio tuo, domino nostro, qui pietati tuæ per adoptivi hominis passionem : et forte ibi in antiquioribus exemplariis ADSUMPTI HOMINIS, positum fuit; sed corruptum postea. Eandemque, quam urget, perurgere ita corruptionem pergit :

193 Quid est vero, quod sequitur : Cum non exierit e caelo, exhibuerit e triumpho ? Obscure dictum est : si tamen sensus in his verbis dignus inveniri poterit.... Quod ais in Missa S. Sperati martyris, adoptivi, inquit, hominis non horruisti vestimentum sumere carnis; inconveniens dictio est, adoptivi hominis vestimentum carnis. Et mox circa Patres ista regerit : Insuper et vestros Patres et progenitores in Christo, quos ad vestra usque tempora Ecclesia Dei recepit, hæreticos efficere studetis. Quod quam impium sit et inhonestum, nemo pene doctus vel indoctus ignorat : quorum plurima ad nos pervenerunt scripta, Catholica fide veneranda, et summis Doctoribus sanctæ Dei Ecclesiæ convenientia. Quiescite, viri fratres, quiescite, et nolite vestri blasphemiam erroris Patribus imputare vestris... Beati itaque Isidori clarissimi Doctoris non solum Hispaniæ, verum etiam cunctarum Latine eloquentiæ ecclesiarum per plurima legebamus opuscula, et in magna habemus veneratione; in quibus nusquam de Redemptoris nostri humanitate adoptionis nomen exaratum invenimus. Sed et Juvenci presbyteri atque optimi scholastici.. carmina evangelicæ historiæ prospeximus... Juliani quoque Pomerii Prognostica... consideravimus; nec ibi aliquid hujus vestræ invenimus sectæ depictum. Venerabiliumque Patrum in Toletano synodales ad nos pervenerunt sanctiones, in quorum litteris nihil novi, vel antiquis contrarium Patribus; sed omnia Catholico stylo perscripta agnovimus.

194 Denique pessimam adversariorum suorum fidem incusans, depravationem sacræ etiam liturgiæ credibilem et verosimilem reddit ex eo, quod alias notasse se indicat Alcuinus, Doctorum catholicorum sententias perverse detortas, vel perfide immutatas fuisse a novæ istius hæreseos sectatoribus. Ita quippe subjungit : Ideo magis æstimandum est, juniores quoslibet hujus novæ in fidelitatis catenis conligatos, ad perditionem sui ipsorum, dicta sanctorum corrumpere Doctorum... et omnibus acceptabilem catholicas sententias vel perverso interpretari sensu, vel perfida vos immutare temeritate agnovimus, veluti in aliquibus probavimus locis etc. Hactenus Alcuinus; qui ingeniosis atque maturis observationibus valebat plurimum, ut ex Missali Hispano dissiparet obductas atra perversissimi dogmatis caligine nubes, expressiones, inquam, omnes, quæ favere poterant errori, Christum Dei Filium adoptivum blasphemie deblateranti.

195 Baronius ad annum supra citatum 794 postquam egisset de conatu Elipandi, quo studuit suam hæresim propagare, uti et de subdolis ejus

SEC. VIII.

e quibus hæresim suam is tuebatur,

E

tamquam corrupta, male explicata, vel mutata.

Referuntur ex Baronio nonnulla

SEC. VIII.

ejus artibus ac fraudibus, ostendit, quod suos decessores calumniose tradat erroris fuisse consortes, ac S. Ildephonsum injuste proscindat. Verba Eminentissimi viri, quoniam ad rem præsentem maxime faciunt, huc transcribenda censeo. Sic itaque se habent: *Ut autem ipsa veritas clarius elucescat, hic tibi reddenda putamus, quæ idem perfidus Elipandus in suo libello in Gallias misso de iisdem est mentitus prædecessoribus. Reperiuntur enim ista repetita in litteris a Patribus ex synodo ad eum redditis, his verbis: Sequitur in eodem libello vestro; de quibus supra. Hæc suo inseruit Elipandus libello fidei, non quod ista acceperit ex eorum, quos nominat, scriptis; sed quod scripta ea in Missali Toletanæ ecclesiæ (ut ait) in sacris oblationibus recitari solerent; sed an fideliter, vel, ut in aliis, fraudulenter, quod non adesset præ manibus, qui esset codex inspicendus, ex quo (ut in aliis) idem Elipandus imposturæ convinci posset, Patres hæc tunc respondere:*

pro integritate
liturgiæ
Mozarabice;

196 *Hæc ex parentum vestrorum dictis protulisti, ut manifestum sit, quales habeatis parentes, ut notum sit omnibus, unde vos traditi sitis in manus infidelium. Quia hominem Christum verum Dei Patris Filium esse negastis, vobis defensor est noluit, sed tradidit vos in manus inimicorum suorum, qui dominantur vestri, qui eum recipere noluerunt. Deinde recitatis iis, quæ superius contra S. Ildephonsum dicta produximus, subdit Baronius: Hæc Patres, quod scilicet, ut ille perfidus asserebat, putarent, ea Ildefonso auctore in sacris Missalibus vere legi. Sed sanctum hunc Doctorem a calumnia vindicat Baronius, testimoniis ejus adversus errores Elipandi prolatis, prout ad dictum annum videri potest. Ce-*

terum quod ad errores, ab impio isto jactatos, sacræque liturgiæ imputatos, spectat: statuenda videntur circa illos sequentia. 1. Plane inducor, ut credam, novæ istius sectæ assecclas, obvia quæque in suæ pestiferæ doctrinæ defensionem arripientes, in Missale Mozarabicum sacrilege grassatos fuisse, atque ex sacræ liturgiæ a se facta depravatione subsidium sibi quævisisse: quo factum sit, ut sensim sine sensu varii textus sacri ejusdem liturgiæ subdole coacti sint aliud enuntiare, quam et enuntiare debebant, et antea enuntiant; idque referri posse videtur ad tempora subsequuta annum circiter 736, quo Theodiscus, natione Græcus, homo impostor, successorque S. Isidori pseudo-episcopus hæreticus (qui et de positus transiit in Mahometanam impietatem) primus in Hispania asseruit, Christum Dei Filium esse adoptivum Dei Patris omnipotentis, sicut Baronius ad dictum annum 794 refert.

197 Secundo. Neutiquam persuadeo mihi, hæreticorum licentiam eo usque in libros liturgicos grassatam fuisse, ut pleraque nedum omnia promiscue exemplaria depravarint. 3. Proin suspicor, nonnullos dumtaxat codices in tractibus Hispaniæ magis ab hæretica lue infectis, sortem illam subivisse. 4. Pono denique tamquam indubitatum, illos codices sacros, qui jam fuerant corrupti, postmodum vel abolitos, vel correctos, ac primævæ integritati restitutos fuisse, simul atque sæpe dicta hæresis ita desiit, ut vel nullos amplius habuerit sectatores; vel forte paucissimos, eosque occultos; pro qua re Brunus pag. 292 allegat factum anno 918 Ordonii, regis Legionis, et Sisenandi, episcopi Compostellani; de quo postmodum loquar, nunc, relicto octavo seculo, ad nonum perrecturus.

cujus exemplaria alicubi corrupta, sed postmodum abolita vel correctata sint.

CAPUT V.

Monumenta quædam circa ritum Mozarabicum seculis ix et x ad posterum transmissa.

§ I. Quid actum sit de Mozarabibus in urbe Cordubensi.

Usus liturgiæ
Mozarabice
perseveravit in
Hispania tum
Toleti,

Seculum Christi ix, quod præ manibus habemus, sterilem rerum liturgicarum pandit myricam, ubi videlicet vix invenias, quod lectorem pascas. Apud Cardinalem Bona lib. 1, cap. 12, num. 5 occurrit epistola Caroli Calvi imperatoris ad Cle- rum Ravennatem, e qua producitur sequens fragmentum: *Usque ad tempora ab avi nostri Pipini, Gallicanæ ecclesiæ aliter, quam Romana vel Mediolanensis ecclesia, divina celebrabant Officia, sicut vidimus et audivimus ab eis, qui ex partibus Toletanæ ecclesiæ ad nos venientes secundum morem ipsius ecclesiæ, coram nobis sacra Officia celebrarunt. Celebrata etiam sunt coram nobis Missarum Officia more Hierosolymitano... et more Constantinopolitano...; sed nos sequendum ducimus Romanam Ecclesiam in Missarum celebratione.* Unde colligitur, jussu Caroli Calvi imperatoris accersitos fuisse sacerdotes, qui eorum se ritu Mozarabico rem divinam peragerent; adeoque istam liturgiam seculo ix, non ita tempore Arabum afflictam, ab Elipandi hæresi corruptam, ut quasi prorsus extincta vel intermortua fuerit:

imo vero in Hispania perseverasse, non obscure perspicimus; idque ulterius confirmabitur ex sequentibus.

199 Ambrosius Morales Hispaniæ illustratæ, seu in corpore Hispanorum scriptorum tomo 4, Vitæ S. Eulogii presbyteri et martyris Cordubensis anno 859, a se editæ et illustratæ, notitias varias præmittit pag. 220 hoc titulo: *Qui status Christianæ religionis Cordubæ sub Arabum imperio D. Eulogii tempore fuerit.* Ex illis itaque notitiis juverit eas deligere, quæ prodesse possint et ad suppleendam hujus seculi penuriam litterariam, et ad explanandas res Mozarabum Cordubensium, quando de Toletanis supra dictum est satis. Hæc igitur inde delibo: *Occupata ab Sarracenis Hispania, multis de causis barbari victores Christianis pepercunt. Illudque eos in primis commovit, quod magnas lateque diffusas Hispaniæ provincias ac colis ipsi implere non poterant. Ut igitur essent, qui agros colerent, consueta mercimonia exercerent, et tributa principi persolverent; Christianos nos in Hispania quoscunque potuerunt, conservare.*

F

tum Cordubæ præsertim.

A servavere. Relictus iis fuit religionis cultus, templa multis intacta permanserunt; libereque permissum, ut Christiano ritu eadem frequentarent. Cordubæ vero major Christianorum numerus relictus, majorem etiam religionis cultum retinuit.

200 In universum namque ea civitas multis modis ab Mauris jam inde fuit nobilitata. Sedes regni totius, quæ Hispali paucis annis constiterat (referentibus, inquit, Rasi et Ruderico Toletano antistite in Arabum Historia) per Abdalazim, Muçæ in Hispaniæ administratione successorem, eo fuit translata.... Et quoniam Cordubam cum imperii Arabici domicilio et sede ibidem constituta, summa omnia Hispaniæ jura tam sacra quam profana immigrarunt; Christianæ religionis dignitas atque potestas, quæcumque fuerunt, eo etiam ex tota provincia sese transtulerunt. Non quod Toletana ecclesia, ut fuit olim, et nunc quoque est, eo tempore totius Hispaniæ primas esse desierit. Non quod Metropolitanum suum Hispalensem Cordubensis ecclesia non agnosceret; sed quia tyranni, cum omnia possent, et ad sese omnia revocarent, eo convenire ad concilium reliquos antistites cogeant, ibique de quibuscumque cuperent, rebus et consultare, et statuere volebant. Indicis suo * duo concilia Cordubæ per illa tempora congregata. Alterum, cujus D. Eulogius meminit, ab omnibus Hispaniæ metropolitanis cum subditis episcopis celebratum. Alterum, cujus in Sampsonis abbatis Cordubensis, de quo suo loco dicemus, Apologetico mentio fit.

201 Templorum deinde Morales, quæ existerint tam intra quam extra urbem, catalogum contexit, uti et quorundam monasteriorum; inter quæ pag. 221 ponit Tabanense cœnobium, ipso D. Eulogii tempore constructum in urbi vicinis montibus. Item Pilemellariense monasterium sancti Salvatoris: et ipsum etiam eodem tempore, iisdem in montibus conditum, cujus etiam hodie ruinæ visuntur. Exhibito itaque templorum catalogo, alia recenset Morales, e quibus de florente miserrimis istis temporibus rerum sacrarum fortuna edocemur, quæque ideam suggerunt, quidnam circa liturgiam Cordubensibus Christianis fuerit vel a barbaris dominis indultum. In his, inquit, atque aliis multis templis, quæ nominare D. Eulogius non potuit, præterquam quod sacra fierent, docendi quoque cura et erudiendi quam plurimos, consuetudo perseverabat. Id docet multis locis D. Eulogius, et in ejusdem Vita Alvarus: ubi etiam apparet, non vulgarem illum doctrinæ cultum, sed supra captivitatis et miserationum, in quibus degebant fideles, tempora præcellentem. Jam vero quod non solum divinæ liturgiæ exercitium, idque satis liberum Mozarabibus indultum barbari voluerint, sed veterem quoque ejusdem consuetudinem, ordinem, ritum ac cæremonias summa cum conniventia tolerarint, argumento sunt plurima alia externa indulta, quæ Christianis tum temporis licuit habere. Quæ omnia deduci possunt ex doctissimo Ambrosio Morale, qui sic pergit:

202 Ipsa templa etiam intra urbem suas turres, ænea sua cymbala habuere, quibus Dei plebem assidue convocabant. Et durat adhuc Cordubæ exiguum unum, ab illis usque temporibus, ut suo loco referemus, conservatum. Sacerdotes, monachi, sacræ virginæ peculiari veste, legitimoque cultu amicti, detonsi etiam in publico conspiciebantur. Quæ omnia ex divo Eulogio, atque aliis duobus ejusdem seculi scriptoribus sunt mani-

Julii Tomus VI.

festa. Neque sine pretio tamen, et recentibus semper ex actionibus, ut idem sanctus Martyr, et alii tradunt, concessa fuerunt. Unum illud tantummodo mortis etiam interminatione fuerat Christianis vetitum, ne pseudoprophetam eorum Mahometum maledictis incescerent, aut legi suæ cum probro detraherent. Hoc uno fideles Christi abstinere, Arabum templa non intrarent, tributa persolverent; tuti, et pene liberi poterant permanere. Nam et comitum dignitas semper Cordubæ inter Moçarabes perseverabat; ut ex Samson abbate, et Cypriani Cordubensis Epigrammatibus, per hæc ipsa tempora scriptis, constat: et quod in divo Eulogio legimus, publico exceptorum munere iidem fungebantur Christiani, atque inter tirones regios, de quibus suo loco dicemus, regis annonis, ut ipsis sancti Martyris verbis utar, vescabantur. Et Samson abbas, cum de Servando comite initio libri secundi agit, aperte comitatum Cordubensem nominat; ut intelligere debeamus, Gothorum more Comitem Cordubæ Moçarabibus Christianis datum, qui eis præset, jus inter eos diceret, et controversias aliquas leviores, neque ad publicam regis majestatem, fiscumve regium pertinentes, decideret.

203 Et vero hierarchiæ etiam ecclesiasticæ muneratum in usu fuisse, habemus e laudato scriptore, dum hæc subdit: Inter sacerdotes etiam præter abbates, qui... templis præerant, archidiaconi atque archipresbyteri nomen et dignitas perdurabat. Cyprianus enim in illorum suorum Epigrammatum titulis archiepiscopus sedis Cordubensis se appellat... Illud etiam scitu dignum, in templis etiam nostrorum publicas Cordubæ bibliothecas fuisse... Unam scriniis etiam insignem, quam in S. Aciscli templo Adulphus comes deposuerit, idem Cyprianus archipresbyter longo epigrammate celebravit. Alterius etiam meminit, quam ipse Saturnino archidiacono magna ex parte perscripsit. Sed in prosperis adeo ac præter captivitatis barbaræ conditionem feliciter succedentibus eventibus, quædam intermixta fuere, quæ Christianos fortunæ suæ memores redderent, et quam duram barbaris dominis servirent servitutem.

204 Sed enim, inquit Morales, cum hæc ita sint, Christianorum tamen contactum, referente divo Eulogio, tamquam in ipso contaminarentur, Saraceni prorsus devitabant; et ab illorum pueris nostri indigna multa in publico patiebantur. Tributa vero gravissima fuisse, idem sanctus Martyr ingemiscit, et illud in primis, quod singulis mensibus solvebatur. Novis etiam tributis Christiani Moçarabes onerabantur: adeo ut de oblationibus omnium ecclesiarum partemolvere, novo tributo excogitato, cogerentur. Quod Samson de Servando Christianorum Cordubæ Comite, sed nefario homine loquens, his verbis deplorat etc.; hoc inde malo consecuto, ut venale sacerdotium sustinentes ipsæ basilicæ, non more solito dignos recipere, et indignos queant sacerdotes repellere etc. Hæc autem, sicut subdit Morales, sex octove annis post divi Eulogii martyrium facta fuisse, suo loco, plenius de Samson agentibus demonstrabimus. In Chronologica autem ratione pag. 371 apud laudatum sæpius auctorem invenies Christianorum Cordubensium post regnum Ordonii primi, et Alfonsi cognomento Magni (quorum hic illius filius, anno Domini 862 regnare cœpisse, ibidem signatur; iste vero pag. 370 ponitur tunc obisse) pluribus descriptam dispersionem ac lugubrem ruinam.

Permissa item Cordubæ hierarchiæ ecclesiasticæ dignitas, uti et usus librorum:

quamquam rebus adeo florantibus

SEC. IX.
permixta fue-
runt calamito-
sa.

205 Non tanta tamen fuit ecclesiæ Cordubensis hoc tempore dispersio, quin integra, templisque et viris optime constituta perduraret, ut ibidem dicitur pag. 372; pro qua re affertur in primis concilium multorum episcoporum Cordubæ paulo post divum Eulogium occisum, congregatum, circa annum nimirum Domini octingentesimum sexagesimum tertium, cujus in Samsonis abbatibus Cordubensis libro Apologetico secundo fit mentio. Docent hoc ipsum præterea alia multa, quæ idem auctor eo opere commemorat... Sed enim multum diuque etiam post divum Eulogium Cordubæ templa, sacræ Deo virgines, et magnus religionis cultus vigeat. In templo namque divi Andreæ (quod semper ab sequentium temporum Christianis Mozarabibus retentum fuisse constat) introrsum in septemtrionali pariete lapis est centum viginti ferme post D. Eulogium annis, sacræ virginis et Deo dicatæ tumulo impositus; uti ex litteris ibidem inscriptis exhibet Morales in sua Chronologia, eadem pag. 372, cujus ego verbis hic usus sum; additque sequentia: *Lapis autem extrorsum in cimiterio eidem pariete insertus, satis aperte docet, idem templum ducentis post has virgines annis, Christianorum sub Arabibus semper fuisse, ex epitaphio, quod transcribit idem chronologus. Videri etiam possunt, quæ de hoc ipso tumulo ibidem observat. Quæ omnia abunde indicant, quo loco fuerint hoc seculo nono res Mozarabum in civitate Cordubensi. De decimo ista accipe.*

§ II. Officii Mozarabici integritas seculo x comprobata.

Pro integritate
liturgiæ Moza-
rabicæ

A d comprobendam sacræ liturgiæ Mozarabicæ per Hispaniam hoc decimo seculo usitatæ integritatem, exstat apud Cardinalem Aguirrium tom. 3, pag. 174 documentum sequens sub hoc titulo: *Era CMLXII. De officio Hispanæ ecclesiæ, Romæ laudato et confirmato. Ex Ms. ecclesiæ Toletanæ.* Documentum autem ipsum his verbis constat: *Regnante Carolo Francorum rege, ac patritio Romæ, et Ordonio rege in Legione civitate, Joannes Papa Romanam et Apostolicam sedem tenebat. Sisenandus vero Iliensi* sedi, retinenti corpus B. Jacobi Apostoli, præsidebat; quo tempore Zanelus presbyter reverentissimus et prudentissimus a præfato Papa Joanne ad Hispanias est missus, ut statum ecclesiæ religionis, ejusdem regionis perquireret, et quo ritu ministeria Missarum celebrarent, diligenter perquireret, et comperta fideliter Apostolicæ sedi referret. Quod injunctum sibi officium præfatus Zanellus presbyter solerter complevit; et Hispanias veniens, omnem Ordinem ecclesiastici Officii, et regulam consecrationis corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi perspicaciter perscrutatus requisivit.*

offeritur testi-
monium:

207 Canones et omnes libros Sacramentorum perlegit. Quæ cuncta Catholica fide munita inveniens, exultavit, et domino Papæ Joanni, et omni conventui Romanæ Ecclesiæ, ut invenerat, retulit. Officium Hispanæ ecclesiæ laudaverunt et roboraverunt. Et hoc solum placuit addere, ut more Apostolicæ Ecclesiæ celebrarent secreta Missæ. Ergo hac auctoritate mansit ratum et laudabile Officium Hispanæ ecclesiæ, usque ad tempus domini Alexandri secundi Papæ; de quo inferius dicetur loco suo. Quandoquidem vero illud

instrumentum maxime conducit ad propositum D meum, et nonnulla in eo continentur, quæ materiem suggerunt ulterioris observationis, proxime exponam omnia, quibus hoc instrumentum dilucidari posse censeo.

208 Temporis imprimis, quo res isto documento contenta acciderit, habenda ratio est. *Era* CMLXII, eidem prænotata, concurrit cum anno Christi 924; pro qua nisi scribi debeat æra CMLVI, ut respondeat anno Christi 918; vel ad summum æra CMLVIII, ut consonet anno æræ vulgaris 920; non cohærebit ratio temporis cum iis, quæ mox ex Ambrosio Morale, ac Baronio referam. Aguirrius sane vel non satis advertit ad æram CMLXII, quam dicto instrumento præmittit; vel non satis curavit combinationem ejus cum tempore, quo respexit, dum protulit documentum illud: nam collocat illud post testamentum, quod anno Christi 915 illigat; et ante privilegium, quod innectit anno 919: unde consequens est, ut non voluerit in medio isto inter annum 915 et 919 instrumento respicere ad annum 924, per æram CMLXII designatum, E sed ad annum priorem, forte 918, cum Baronio. Æram certe CMLXII dictæ legationi præfixam non invenio apud Moralem lib. 12, cap. 19 (de quo loco statim plura dicentur) ut ab aliquo fortasse postmodum imperite adjecta fuerit, vel corrupta.

209 Nam ut nihil dicam de Ordonio II; cujus mortem tametsi Morales lib. 15, fol. 208 verso, innectit anno 924; fatetur tamen exactam de anno mortis certitudinem non exstare, rem aliunde conficiendam censens; ut videre est loco citato, et fol. 210; Mariana autem De rebus Hispaniæ lib. 8, cap. 2 illam affigit anno 923; Pagius denique eandem refert anno 924; sed addit, *quot annis ipse et duo proximiores regnarint, in tantis historiæ Hispanicæ tenebris ab hoc anno usque ad annum CML, quo Ordonius III regnum iniit, detegi non posse*: ut nihil, inquam, dicam de anno mortis Ordonii II; æra enim vero 962 componi nequit cum morte Sisenandi, Iriensis episcopi, secundum ea, quæ ex Baronio paulo post circa illam narrabuntur: quæ ut subsistant, ad aliam æram recurrendum erit. Qua emendatione temporis adhibita, relucens in producto legationis documento alii characteres chronologici apte inter se cohærere dignoscuntur.

210 Vivebant quippe tunc Carolus Simplex, Francorum rex; Ordonius item secundus, Legionis rex; denique Joannes PP. X, ac Sisenandus secundus, Iriensis episcopus. Ambrosius Morales Chronici generalis Hispaniæ lib. 12, cap. 19 dictum instrumentum producit Hispanice redditum, ex isto libro antiquo conciliorum, qui e monasterio S. Æmiliani ad Scorialense transiit; et de quo superius mentio facta est: sed idem auctor homonymia personarum deceptus, miserrime impegit in errores temporum; nam personas nominibus istis designatas, videlicet Sisenandum, Ordonium, Carolum, Joannem PP., illigat seculo nono; quo utique iste Sisenandus I, Ordonius I, Carolus Calvus, et Joannes PP. VIII vixerint, Sed libro 15. cap. 47, fol. 198 inter alia, quæ narrat ad annum 920, commissum errorem recte emendat, postea re considerata, clare intellexisse se significans, quod illa acciderint tempore Ordonii II, et Sisenandi II, nec non Joannis Papæ X: et sic cum dicto instrumento, tum personis in eo memoratis accommodatur

cujus ratio
temporis

expenditur;

F
et alia eidem
substituenda
probat,

A commodatur et restituitur ratio temporis, de qua hic quæritur; adeo ut nihil incommodare videam rationem chronologicam isti exemplari, quo minus eidem fides et haberi possit et debeat.

211 Baronius ad annum 918 et rem gestam, de qua hic agimus, illigat, et eam paullo aliter in quibusdam, quæ eidem acciderint, narrat ex Ambrosii Moralis Chron. Hisp. lib. 15, cap. 47 jam a me designatis. Annus, inquit, Redemptoris CMXVIII. inchoatur, quo legatio missa est a sancto episcopo Sisenando, et ab Ordonio rege Legionensi ad Joannem X Romanum Pontificem: qui ea functus est legatione Joannes, aliter Joannellus appellatus reperitur. Hæc omnia ex veteri historia Compostellanorum episcoporum, in qua licet certus annus legationis hujus non habeatur expressus; tamen ex eo quod ibi asseritur, eundem legatum annum integrum Romæ fuisse detentum, et paullo post ipsum Sisenandum ex hac vita migrasse confectum senio, anno Redemptoris CMXX; utique hoc anno potius quam alio aliquo eam contigisse legationem, possumus opinari. Quænam vero res isti legationi ansam dederit, ibidem sic prosequitur laudatus Annalium ecclesiasticorum conditor:

212 Quod autem ad legationem a Sisenando missam pertinet, eam præcessisse occasionem, eadem Compostellana Acta docent, quod Joannes PP., ut qui ex pluribus delictis conscientia sauciatus, animi dolore languesceret, inter alia salutis suæ remedia, illud excogitavit, ut nomine suo legatum mitteret Compostellam ad venerandum corpus Jacobi apostoli. Cum et litteras dedit ad dictum ejusdem loci episcopum S. Sisenandum, ut juges preces pro se funderet apud eundem sanctum Apostolum, ut propitius sibi esset in hac vita, et in hora obitus sui. Qua prævia occasione, idem episcopus ad Joannem Pontificem, eundem, quem diximus, Joannem presbyterum legavit, cui et Ordonius rex cum pretiosis muneribus apud ipsum Papam litteras dedit. Legatus ubi Romam pervenit, digne exceptus est ab eodem Pontifice, atque honorifice habitus, retentusque (ut dictum est) anno integro Romæ, sed non otiose. Siquidem occasione Missalis Mozarabici, quod tunc erat usui in pluribus Hispaniarum ecclesiis, magna oborta est controversia: nam cum Sisenandus in

totus intentus, eos invenisset in multis plane diversos ab iis, qui in eodem codice continerentur, ex illis hos emendandi in iis, qui gravioris viderentur esse momenti, ab eodem Pontifice facultatem accepit:

213 Cujus etiam explendi muneris gratia idem Apostolicæ sedis legatus ab eodem Papa decernitur. Qui multos ab Urbe receptos secum deferens libros, rediit in Hispaniam, et simul conferens, quamvis multa ritu diverso, in nullo tamen ea discrepare invenit a Catholica veritate. Quamobrem ad eundem Pontificem rediens, visa ac cognita retulit in synodo, tunc coram eodem Pontifice congregata. Cui visum est, omissis reliquis ut levioris momenti, ut Romano ritu sacratiora illa potissimum verba, quibus ipsum divinitus institutum Sacrificium incruentum perficitur, proferrentur, quæ aliquibus additis vel mutatis, ita in dicto Missali scripta essent, videlicet: HOC EST CORPUS MEUM, QUOD PRO VOBIS TRADATUR: et: HIC EST CALIX NOVI TESTAMENTI IN MEO SANGUINE, QUI PRO VOBIS ET PRO MULTIS EFFUNDATUR IN REMISSIONEM PECCATORUM. Sic igitur tunc ea controversia definita; quæ tamen multos post annos (ut suo loco dicetur) repetita; suo item apud nos loco commemoranda.

214 Atque hæc quidem, etiamsi ambitu satis longo narrata a Baronio, integre huc transcribenda judicavi; nec judicii factive pœnitet; cum mirifice illustrent instrumentum supra ex Aguirio prolatum, quod breve quidem, sed obscurum est, eo saltem, quod plura rerum adjuncta vel involvat vel omittat, quæ ex narratione Baronii dilucide intelliguntur. Quibus demum corollarii loco addi potest, quod hoc seculo decimo (quemadmodum antea ab aliis factitatum vidimus) Salvus abbas Albeldensis ad rem liturgicam amplificandam animum appulerit, teste Nicolao Antonio sæpius citato, Bibl. veteris Hisp. tom. I, pag. 381, num. 354; ubi de operibus istius Salvi agens, hymni, orationes, versus, et Missæ, inquit, sequuntur magna styli dulcedine et efficacia ad concitandos ad compunctionem legentium animos; quorum nihil ad nos, uti addit, pervenit. Sed nunc inspicendum exhibeo seculum XI.

Hoc sec. 10
Salvus abb.
Albeldensis
quadam liturgica scripsit,

CAPUT VI.

Variæ Officii Mozarabici vicissitudines seculo XI.

§ I. Quid in nonnullis locis circa illud sit actum; decreta abrogatio in Arogonia; approbatio ejusdem ab Alexandro PP. II facta.

Seculum hoc undecimum exordior a conventu episcoporum apud monasterium Rivi-pullense, in quo basilica ejusdem monasterii quarto dedicata est, ut videre est apud Aguirrium pag. 201. Actorum prædictæ dedicationis instrumentum his signis chronologicis prænotatur: Anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi MXXXII, era millesima LXX, indictione XV, XVIII Kalendarum Februarium In ejusdem deinde instrumenti

decursu concessum legitur fuisse privilegium isti monasterio in materia liturgica: de quo notantur ista apud eundem auctorem pag. 202: Concedimus quoque et firmanus prædicto monasterio, juxta constitutionem Domni Papæ Benedicti, sicut ipse eidem cænobio per auctoritatem beati Petri Apostoli et suam firmavit, ut si festivitas Hy-papanti Domini, quam Purificationem S. Mariæ dicimus, post Septuagesimam evenierit, habeant

Privilegium
monasterio
Rivipullensi in
materia liturgica concessum:

SEC. XI.

ant in perpetuum licentiam habitatores ipsius cœnobii, Alleluia et Gloria in Excelsis Deo solenniter decantare. Benedictus PP., qui hic indeterminate nominatur, fuit hujus nominis octavus, secundum id, quod eadem pag. 201 exprimitur.

Concilium
Coyacense

216 Concilium Coyacense, in diœcesi Ovetensi celebratum, tempore Ferdinandi I, regis Castellæ, cognomento Magni, anno Christi 1050, sicut habetur apud Aguirrium (cui præverat Baronius, ad istum annum) varia præscribit, quibus liturgici Officii apparatus consulitur. Sunt autem ista: *Tertio autem titulo statuimus, ut ecclesiæ... sint integræ, et non divisæ, cum presbyteris et diaconis, et cum totius anni circuli libris, cum ornamentis ecclesiasticis; ita ut non sacrificent cum calice ligneo vel fictili. Vestes autem presbyteri sint in sacrificio amictus*, alba, cingulum, stola, casula, manipulus. Vestes diaconi amictus, alba, cingulum, stola, dalmatica, manipulus*. Altaris vero ara tota sit lapidea, et ab episcopis consecrata. Hostia sit ex frumento*, sana et integra. Vinum sit mundum, et aqua munda, ita ut inter vinum, hostiam, et aquam Trinitas sit significata. Altare sit honeste indutum, et desuper lineum indumentum mundum. Subtus calicem et desuper, corporale lineum mundum, et integrum... Quinto autem titulo decrevimus, ut archidiaconi tales clericos constitutis quatuor temporibus ad ordines ducant, qui perfecte totum psalterium, hymnos, et cantica, epistolas, orationes, et Evangelia sciant. Hæc apud Aguirrium, a quo et varias lectiones mutuatus sum.*

* Ms. Tol.
amictum* Ms. Tol.
amictum, al-
bam, stolam,
dalmaticam,
manipulum.
* Ms. Tol.
ex frum. ele-
cto

B

ac Compostel-
lanum consu-
lunt decoro
Officii divini.

217 In concilio Compostellano sub Ferdinando rege Legionis et Gallaciæ anno Christi 1056 (non autem 1031, ut contra Tamayum Aguirrius pag. 218 evincit) nonnulla lego, ad decorum sacræ liturgiæ ordinem perquam accommodata. Sic itaque statuitur canone 1: *Sacrificia ipsi episcopi, et omnes presbyteri omni die offerant Deo... et qui non potuerit per se offerre... omnibus diebus audiat. Psalmos qui potuerit plus recitare, recitet; qui non plus, quinquaginta die omni persolvat, et omnibus Horis, prima, tertia, sexta, Vespertinis et Completoriis, medium noctis Nocturnis et Matutinis omni die persolvat. Ita etiam et ad omnes Missas, dum dixerit diaconus: Inter vos pacem tribuite; omnibus intra ecclesiam stantibus pacis osculum sibi invicem tribuatur, et per omnes communionem majores Nativitatis Domini, Paschæ, et Pentecostes, quisquis de quo habuerit, munera offerat. Et can. 2: Subdiaconus annos XVIII habeat, diaconus XXV, presbyter xxx; et ipsi qui totum Psalterium, cantica, et hymnos, salisparsionem, baptisterium, insufflationem, et commendationem, et Horas, et ipsum cantare de festis unius justi, unius confessoris, unius virginis; de virginibus, de defunctis, et omnia Responsoria perfecte sciant.*

An in concilio
Jaccensi

218 Varias hactenus ritus Mozarabici a seculo præsertim octavo vicissitudines vidimus; sed hoc seculo undecimo longe omnium præteritarum maxima superest, qua ejusdem Officii abrogatio primo in Aragonia tentata, deinde per varias successive Hispaniarum provincias executioni mandata fuit. Res gesta quomodo contigerit, quibus ad hoc exsequendum machinis opus fuerit, et quanto labore, ordine jam expediam. Concilium Jaccense in Aragonia celebratum signatum apud Aguirrium pag. 228, anno Christi 1063

(juxta alios autem 1060) tempore nimirum Ramiri I, Aragoniæ regis, et Sanctii, filii ejus; uti liquet ex donationis instrumento, quod ibidem profertur, et sic inscipit: *Sub Christi nomine. Ranimirus rex gloriosus, et Sanctius, filius ejus, omnibus divinæ legis ac Christianæ religionis etc.* In fine autem notatur facta charta donationis anno millesimo sexagesimo tertio, Dominicæ Nativitatis, era millesima centesima prima, indictione decima tertia. Quod vero in prædicto concilio aliquid actum fuerit circa res ecclesiasticas, ex isto instrumento plane constat; an vero circa Ordinem liturgicum aliquid sit decretum, determinate et in individuo, ex ejusdem instrumenti verbis confici haud potest: sic enim in illo habetur:

219 Volumus notum fieri dilectioni vestræ, quoniam ob restaurandum sanctæ matris Ecclesiæ statum nostris in partibus, nostra majorumque nostrorum negligentia pene corruptum, synodum novem episcoporum congregari fecimus, in loco, a priscis olim Jacca nominato; in quo synodali conventu, præsentibus atque consentientibus cunctis nostri principatus primatibus atque magnatibus, pleraque sanctorum canonum instituta episcoporum judicio restituimus et confirmamus. Nec plus discimus ex vocibus Aragonum, qui post ejusdem instrumenti subscriptiones, a rege, filio ejus, aliisque factas, sic inducuntur locuti: *Gratias Christo cælesti, ac benignissimo ac serenissimo Ranimiro principi, qui curam adhibuit ad restorationem sanctæ matris Ecclesiæ.* Status itaque ecclesiasticus ibi fuit restauratus; id quod valde vagum est, et nimis late patens, quam ut inde elicias, liturgiam Mozarabicam ibi tunc abrogatam fuisse.

aliquid contra-
ritum Moza-
rabicum sit
statutum

E

220 Surita Annalium Aragonensium lib. 1, cap. 18, ex litteris Apostolicis Gregorii Papæ VII ad regem Ramirum datis, colligit (quantum quidem ait se intelligere posse) quod admiserit regulas et institutiones canonicas, quæ antiquitus introductæ erant a sancta matre Ecclesia, in celebratione Officiorum divinarum, et reliquerit Breviarium Gothicum, ejusque cærimonias, quæ observatæ erant in Hispania jam inde a tempore Gothorum. Ex quibus verbis conficio, in celebratione Missarum admissum quidem esse Romanum morem; sed usum Breviarii Gothici relictum; quem tamen etiam abrogatum indicat alibi. Idem quippe auctor in Indicibus rerum ab Aragoniæ regibus gestarum, ad annum 1060, ita scribit: *Data sacerdotibus lex, ne quo alio more, quam Romano precarentur: neque Gothica, utpote peregrina piacula, exsolverentur.* De qua re consuli etiam possunt Baronius ad annum 1060, Labbeus Conciliorum tom. 9, col. 1112, et Pagius ad eundem annum, num. 2.

Id quidem
censet Surita;

F

221 An autem revera sub isto rege in dicto concilio latum fuerit decretum de abroganda veteri lege liturgica Gothica seu Mozarabica, ejusque loco substituenda Romana; et si latum, an tunc continuo executioni mandatum, ex antiquioribus monumentis id certo nondum comperi. Et vero sunt nonnulla, quæ contra subitam adeo abrogationem faciunt: videlicet innata quædam hominibus tenacitas animorum, ægerime avelli se sinentium ab ritibus sacris, quos a teneris imbiberunt. Neque scio, quod tunc intervenerit Romani Pontificis mandatum, aut quod missus hac de causa tunc fuerit ipsius legatus. Quidquid sit, si non jam nunc, certe pau-

sed ex anti-
quioribus mo-
numentis id
non constat.

cis

A cis saltem post annis mutationem illam apud Aragonenses inductam fuisse, conficitur ex iis, quæ inferius suo tempore de monachis Pinnatensibus docebo. Dispiciendum interea, quidnam in aliis Hispaniarum provinciis circa liturgiam sacram fuerit actum.

222 Manuscriptum Toletanum, cujus fragmentum produximus num. 206, sic pergit : Quo Alexandro PP. sedem Apostolicam æra TLXIII obtinente, et domino Ferdinando rege Hispaniæ regione imperante, qui Cardinalis, Hugo Candidus vocatus, a præfato Papa Alexandro missus Hispaniam venit, Officium ecclesiæ ejus a supra nominato Joanne PP. laudatum vel roboratum evertere voluit; sed Apostolica auctoritate munitum ei confirmatum inveniens, intactum, ut invenit, reliquit. Cui Cardinali succedentes quidam Cardinales alii, hoc idem facere laboraverunt: sed nullo modo facere potuerunt. Pro qua re Hispaniarum episcopi vehementer irati, consilio inito, tres episcopos Romam miserunt, scilicet Munionem Calagurritanum, et Eximinum Aucensem, et Fortunium Alavensem. Hi ergo cum

B libris Officiorum Hispaniarum ecclesiarum se Domino PP. Alexandro in generali concilio præsentaverunt: obtulerunt, id est, librum Ordinum, et librum Missarum, et librum Orationum, et librum Antiphonarum.

223 Quos libros Dominus Papa, et omne concilium suscipiens, diligenter perscrutantes, et sagaci studio perquirentes, bene Catholicos, et omni hæretica pravitate mundos invenerunt; et ne quis amplius Officium Hispaniæ ecclesiæ inquietare vel damnare vel mutare præsumeret, Apostolica auctoritate prohibuerunt, et etiam interdixerunt: et data benedictione super præfatos episcopos, cum lætitia ad propria redierunt. Ex libris, quos portaverunt ad Romam, unus fuit Ordinum majoris, Albaildensis cœnobii, ubi continentur baptismus et sepultura, tenuit Papa Alexandrus, et fuit bene laudatum. Alium librum Orationum de monasterio Iraze: et tenuit abbas S. Benedicti, et fuit bene laudatum. Et librum Missale fuit de S. Gemma, et librum Antiphonarum de Iraze ita dividerunt, decem et novem diebus tenuerunt, et cuncti laudaverunt. Hactenus documentum Toletanum, graphice ac distincte omnia et singula describens; quibus lectis et expensis, quin in animum non induxerit Officium illud a suprema Ecclesiæ Catholicæ auctoritate ad perpetuitatem temporis approbatum, roboratum ac stabilitum deinde semper permansisse? Sed longe aliter res evenit; quod priusquam ostendam, elucidanda sunt paucula, quæ in allato documento occurrunt.

224 Primo, era ibi sumitur non pro Hispanica, sed pro Christiana vulgari: atque hinc saltem Aguirrius a pag. 232, contra Cossartium contendit, æram ita sumptam, non esse novam, et sine exemplo. Littera autem ista T numerum denotat millesimum. Si quis alia super hac re exempla desideret, inveniet illa in instrumentis apud Aguirrium pag. 196, et 215; item apud Moralem sub finem tomi 3 Chron. general. Hisp., fol. 330 verso. 2. Alexander PP. II ab anno 1061, usque ad 1073 annum Christi sedit. 3. Satis cohæret, hosce episcopos Hispanos Mantuam profectos, etiam Romæ fuisse. 4. Scimus, ritualia Gothica examinata et approbata fuisse in concilio Mantuano: a Romano autem id factum, nescimus; per quod istius documenti au-

ctor nihil aliud forte significare voluit, quam quod Romæ aliqua ad examinandos ritus Hispanorum, deputata fuerit Cardinalium congregatio. 5. Ne porro Toletanum illud exemplar, quia non eodem tempore omnia, quæ in eo continentur, scripta videantur, suspectæ sit fidei; Chronici general. Hispan lib. 12, fol. 121 verso ita de eo disserit Ambrosius Morales; cujus textum ex Hispanico Latine sic reddo: Dubitare aliquis poterit, cum elapsi sint sexaginta anni et amplius, ex quo scriptum fuerit illud originale conciliorum (de quo supra dixi) unde ego, inquit, ista extraxi; quomodo ibi habeatur memoria illius rei, quæ contigit tempore regis Ferdinandi I, et anni millesimi quinquagesimi noni. Facile respondetur ad illud, quod, scripta prima memoria, quando totus liber scriptus fuit; postmodum reliquum eidem memoriæ adjectum sit, quando contigit; ut totum, quod eo attinebat, ibidem conjunctum exstaret. Jam vero quæ dicebam paullo ante de concilio Mantuano, et Hispanis præsulibus eo profectis, magis lucescent ex proximo paragrapho; in quo rei gestæ seriem exponam.

§ II. Ritus Gothicus seu Mozarabicus a concilio Mantuano probatus; acta contra eum in conventu Barcinonensi et in Aragonia.

Anno Christi 1064 concilium Mantuæ celebratum occasione schismatis Honorii II, uti se nominabat, adversus Alexandrum PP. II, apud Labbeum tom. 9, col. 1179 signatur: ad quem annum Baronius scribit ista: Venerunt quoque Mantuam ad dictum concilium episcopi tres, pro reliquis legatione fungentes. Fuerunt hi Manio * Calaguritanus, Eximius * Aucensis, et Fortunius Alavensis, deserentes libros Gothicos Ritualis ipsi Alexandro Pontifici ac universo concilio: a quibus cogniti, inventi sunt orthodoxi. Unde suspicio formari potest, aliquid istis temporibus contra Gothicos ritus vel motum fuisse vel movendum; nisi forte ad sistendos dicto concilio sacros codices rituales Hispanis stimulus fuerit recens in Aragonia adoptatæ Romanæ liturgiæ exemplum (si vere, juxta dicta, jam nunc ea de re lex lata, et executioni mandata fuerat) ut mature se præmunirent, ne talis alibi casus contra suam liturgiam incideret. Incidit is enimvero, et hoc ipso eodem anno 1064, saltem secundum Eminentissimos Baronium et Aguirrium, in concilio Barcinonensi, seu potius comitiis, teste Baronio ad istum annum, qui rem exponit his verbis:

226 Episcopi Hispani, qui Mantuano concilio interfuerunt, reversuri in Hispanias, duxerunt secum ab Alexandro PP. decretum legatum a latere Hugonem Cardinalem; cujus auctoritate Barcinone concilium congregatum est: in quo leges Gothicas, quibus Catalauni utebantur, penitus idem legatus Apostolicus abrogavit, novasque sanxit, quibus hactenus populus utitur. Ut autem et Gothici ritus, adhiberi in sacris soliti, abrogarentur, ab illis obtinere non potuit; nec cogere voluit, cum iidem in concilio Mantuano cogniti fuissent esse Catholici. Eadem ex Baronio deprompta

Libri rituales Gothici in concilio Mantuano probantur.

* Munio
* al. Eximius

An Barcinonem profecto

SEC. XI.

deprompta Conciliis suis inseruit Aguirrius pag. 232 : quæ alio modo narrat Mariana De rebus Hispaniæ lib. 9, cap. 5 in fine : *Per hæc tempora*, inquit ad annum 1060 (*nam de anno scriptores variant, nec certi quid constitui potest*) Hugo a Pontifice Romano in Hispaniam legatus, Barcinone in episcoporum et procerum conventu Raymundi Barcinonensis comitis voluntate, Gothicas leges, quibus antea utebantur Catalauni abrogavit... Hunc esse Hugonem illum Cardinalem puto, cognomento Candidum, qui anno hujus seculi sexagesimo quarto ad principes Hispaniæ est Roma legatus, cum duo summum pontificatum gererent. Alexander et Honorius : qui legatus omnem ad abrogandas Gothicas precesiones conatum adhibuit, sed nullo successu : nam missi contra Mantuam... episcopi tres (de quibus supra) Gothicos libros, quos secum detulere, Pontifici et Patribus probarunt quasi orthodoxos, nullaque vitiosos parte.

Hugone Cadi-
do Cardinale,
in concilio
Barcinonensi,
B

227 Morales lib. 12, cap. 19, Roblesius Vitæ Cardinalis Ximenii cap. 23, pag. 264, et noster Oldoinus in nova additione ad gesta Alexandri PP. II, apud Ciaconium tom. 1, col. 835 circa nomen et cognomen Hugonis Candidi inter se consentiunt; qui in concilio Auscensi, anno 1068, vocatur etiam *Albus*, ut videre est apud Harduinum nostrum, Conciliorum tom. 6, part. 1, col. 1157. Ad illud concilium Barcinonense quod attinet; apud Labbeum tom. 9, col. 1197 agitur de conciliis celebratis in Hispania citeriore : ad annum, prout ibidem notatur 1068 (quo Gothicos sacrorum ritus abrogatos, tamquam probabilius ibidem videri dicitur) Barcinonense concilium scribitur celebratum : primo quia Hugo idem, de quo jamjam loquebar, isto anno concilium Tolosanum et Auscense, in vicinis utique Hispaniæ locis, celebravit. Deinde quia Sanctius Ranimirus Aragonum rex, in privilegio abbatiæ Leirensis apud Sandovalium in episcoporum Pampilonensium notitia dicit fol. 41 verso, *sexto regni mei anno... xiv Kal. Madii concilium in Legerensi ecclesia celebravi... Contigit autem... Hugonem... Candidum Cardinalem presbyterum illi interesse.*

anno regis Ra-
nimiri sexto ;
C

228 Sed ego annum sextum regni Sanctii Ranimiri presse sumptum combino cum anno æræ vulgaris 1069 : nam, ut ostendit Pagius ad annum 1068 ex inscriptione, quam ex nostro Moreto profert, anno 1093 obiit viii Idus Maii Ranimirus seu Ramirus pater ejus, cui Sanctius successit; qui cum dicat, illud se concilium celebrasse xiv Kal. Madii, id est mense Aprili; non invenio hanc rem contigisse anno 1068, cum regni ejus sextus tantum currere cœperit mense Maio proxime frequente; nisi forte ita locutus fuerit Sanctius per anticipationem, ut, quia proxime aberat annus regni sui sextus, propediem inchoandum pro inchoato posuerit. Mea hæc temporis ratio confirmari potest ex nota chronologica, donationi Sanctii, episcopi Jaccensis, inserta : de qua dicam inferius. Verum tam parvi momenti res obiter hic sit tacta. Addo tamen, me solius privilegii Leirensis chronologicis notis nequitiam fidere : de qua re consuli potest citatus modo Sandovalius fol. 38 verso; et Brizius Martinesius paulo post citandus, lib. 3, cap. 19 illud privilegium Sanctio Ramirezio adjudicat; et inventionem antiquorum temporum esse contendit. Ad concilium seu comitia Barcinonensia redeamus. Loco itaque citato apud Labbeum non expungitur illud

ex albo conciliorum, sed dumtaxat, removetur ab anno 1064, ad 1068; ubi dicitur : *Carbonellus in Chronico, et Martinezius in Historia S. Joannis, alique anno id tribuunt MLXXI, nisi antiquis illorum temporum monumentis, quæ consignata sunt vel anno MLXXI cum intravit lex Romana in S. Joannem xi Kal. Aprilis, secunda septimana Quadragesimæ feria tertia : vel æra MCIX* (quæ concurrit cum anno Christi 1071) anno nono regni Sanctii Ranimirez, primo vero ingressionis Romani Officii in S. Joanne. Et illa concilianda satis verosimiliter ibid. col. 1198 ita proponuntur :

229 *Ut in Hispaniam Hugo Candidus anno MLXVIII venerit, in Aragonia finitimisque regionibus de mutandis sacrorum cæremoniis habuerit concilia; sed res, quamvis eodem anno decreta, perfecta tamen nisi anno MLXXI non fuerit, propter populi antiquis suis ritibus addicti pertinaciam; quem in ea re cogere invitum sacri magistratus noluerunt, sed sensim persuadere. Unde et factum, ut irritum tamdiu fuerit eadem de re decretum concilii Jaccensis, anni MLX. Eadem causa fuit, cur sacros ritus ut mutarant Castellani, vix adduci, ac nisi vi quadam potuerint* (sicut perspicuum fiet, ubi ad ista tempora pervenerimus.) Quod vero ibidem subjungitur : *Ad eos... Hugo non penetravit, sive id mandatum illi non fuerat, sive tempestivum nondum esse duxit*, omnino pugnat cum Ms. Toletano, cujus verba recitavi paragrapho præcedente; juxta quod adventus alter Hugonis Candidi Cardinalis in Hispaniam ponendus est anno 1068; qui non excludit alterum anno apud Labbeum 1068.

sacra liturgia
abrogata sue-
rit,

230 Pagius isti adventui ultimo suffragatur, ad eundem annum 1068 dicens, quod anno 1064 de Hugonis Candidi presbyteri Cardinalis in Hispaniam ab Alexandro II delegati retulerat adventu, tum ob alia, tum ut divinorum Officiorum ritus ex Romana formula constitueret; id anno 1068 factum fuisse; perperamque ad annum 1064 retrahi, ostendi ait ex concilio Auscensi in Novempopulania celebrati, præside eodem Hugone Candido Cardinale legato. Auctor itaque ille, quæ ad annum 1064 de concilio Barcinone ab isto legato indicto (cui interfuerint episcopi et abbates principatus Barcinonensis, et in quo, prout ex Diago refert, communi consensu Officium Gothicum repudiarint) constituerat, facta esse nequitiam negat. sed annum 1068 differt; contra ac facit illustrissimus vir Petrus de Marca, qui lib. 4 Marciæ Hispanicæ, col. 457 expungendum illud concilium in tomis conciliorum censet; et vero præmiserat, errare eos vehementer, qui Gothicarum legum abrogationem, seu potius additionem, ut vocat, ad veterem legis codicem decretam putant in concilio ecclesiastico; cum nulla illic ecclesiasticæ auctoritatis fiat mentio. Scriptores rerum Hispanicarum et alios quosdam, tradentes huic conventui præfuisse Hugonem Candidum Cardinalem, sedis Apostolicæ tunc in istis regionibus legatum, eumque penitus abrogasse leges Gothicas, novasque sancivisse, insignis falsitatis arguit; factum id dicens sola principum auctoritate, cum consilio tamen magnatum et judicum provinciæ.

231 Jam vero sive illud concilium Barcinonense cum Baronio innectas anno 1064; sive ex observatione apud Labbeum differas ad annum 1068; in quo etiam consentit Franciscus Diago Historiæ comitum Barcinonensium lib. 2, cap. 59;

id sit factum,
inquiritur.

A 59 : (ubi etiam tradit, quod Cardinalis, qui erat Barcinone, quando ibidem facta est mutatio legum, fuerit Hugo Candidus, omnes affirmare scriptores) sive denique cum solo et unico illustrissimo de Marca contra omnes, quos citavi auctores, ex sua possessione deturbes, atque e conciliorum albo expungas (sed ut non expungas, conductura sunt illa, quæ dabuntur sub finem præsentis paragraphi) verisimile admodum aliunde mihi apparet, aliquid circiter ista tempora in favorem Officii Romani contra Gothicum fuisse actitatum in comitatu Barcinonensi, Aragoniæ contermino : in quo id tunc accidisse in comperto est, prout ex dictis constat, et ex dicendis confirmabitur, Hugone Candido Cardinale ob istum finem illuc delegato.

B 232 In historia foundationis et antiquitatum S. Joannis Pinnatensis, quinque libris vulgata ab istius monasterii abbate Joanne Briz Martinez, lib. 3, cap. 15 profertur bulla Alexandri PP. II, ad Aquilinum ejusdem monasterii abbatem, ejusque successores directa; in qua hæc dicuntur: *Accepimus in partibus Hispaniæ, Catholicæ fidei unitatem a sua plenitudine declinasse, et pene omnes ab ecclesiastica disciplina, et divinatorum cultu interiorum aberrasse. Itaque.. ad correctionem ecclesiarum Dei, filium nostrum Hugonem Candidum, et Cardinalem presbyterum, in partes illas misimus, qui... Christianæ fidei robur et integritatem ibi restauravit... et confusos ritus divinatorum obsequiorum, ad regulam canonicam et ordinem reformavit.* In fine signatur, *Datum Laterani xv Kalendaris Novembris... anno undecimo pontificatus Domini Alexandri II Papæ, anno scilicet Domini incarnationis millesimo septuagesimo primo, indictione nona.*

C 233 Laudatus abbas ibidem cap. 16 adventum istius legati, atque adeo legum Gothicarum mutationem anno 1071 affigens, dicit, quod se fundet in duobus domus suæ privilegiis, quæ expressis verbis illud dicant, præterquam quod in antiqua illius historia id clare admodum haberi scribat. Verba autem quæ profert, sunt ista : *Et tunc intrauit lex Romana in S. Joannem de la Penya, undecimo Kalendaris Aprilis, secunda septimana Quadragesimæ, feria tertia, anno Domini millesimo septuagesimo primo, et deinde fuit servata lex Romana.* In altero autem privilegio ponitur *Facta donationis et confirmationis pagina, æra mc nona, anno nono regni ejusdem gloriosi principis Sanctii Ranimirez; primo vero ingressione Romani Officii in S. Joanne.* Ambo autem privilegia esse episcopi D. Sanctii Jaccensis, indicat citatus auctor, et observat, annum nonum regni Sanctii, Aragoniæ regis, respondere anno isti 1071; ut qui post mortem patris cœperit ab octavo die Maii, anni 63 regnare.

234 Cum itaque de Romani Officii apud Aragonas propagatione tam certis ex documentis constet, persuaderi mihi non ægre patior, aliquid hujusmodi in comitatu Barcinonensi sub ista tempora effectum fuisse. De qua re audire juvat Pagium in Critica Baroniana ad annum 1064, a numero 7, ubi sic loquitur : *Videns legatus (Romanus Hugo Cardinalis) hunc principem (Raymundum Berengarii) ad ea, quæ Alexander II optabat, valde propensum, de Officio Gothico, in eo principatu abrogando cogitavit. Ejus conatum promovit Adalmodis, Raymundi uxor, in Francia nata (ubi Officium Romanum, Gallicanum dictum, in usu erat) femina ingentis animi, et cujus res præclare gestæ*

in monumentis Hispanicis sæpe occurrunt. Legatus itaque concilium Barcinone indixit, cui interfuere episcopi et abbates principatus Barcinonensis, et in quo, ut refert Diagus laudatus, communi consensu Officium Gothicum repudiarunt... Sed concilium illud, uti jam insinuavimus, anno MLXVIII celebratum.

235 Antequam ei finis imponeretur, subdit *Diagus cap. 58, Raymundus comes conventum procerum... convocavit, ut in eo delegibus Gothicis, quod jam factum fuerat de legibus ecclesiasticis in concilio, fieret. Huic adfuere Hugo legatus, et magnates numero XXI, quorum consilio et assensu codex legum, vulgo vocatus, Usatici Barcinonenses, quo etiamnum utuntur Catalani, a principe conditus est; ut liquet etiam ex ejus præfatione, in qua legitur "Hæc sunt Usaria " de curialibus usibus, quos constituerunt tenere " in eorum patria omni tempore dominus Raymundus Barchinonensis vetus comes, et Adelmodis ejus conjux, assensione et exclamatione " illorum terræ magnatum, videlicet Pontii, vicecomitis Gerundæ " aliorumque ibidem nominatorum.*

236 Inter quos cum nullus episcopus compareat, Baluzius lib. 4 Marcæ Hisp. ad annum MLXVIII, recte concludit, Gothicarum legum abrogationem, seu potius additionem ad veterem legis codicem, factam non esse in concilio ecclesiastico; deceptumque Baronium, aliosque qui eam attribuant Hugoni legato, cum id factum fuerit principis auctoritate. Fallitur tamen vir doctissimus in eo, quod ait, concilium Barcinonense ex Conciliorum collectione delendum esse; cum, teste Diago laudato, omnes scriptores Catalani ejus mentionem fecerint.

§ III. S. Gregorius PP. VII ritum Mozarabicum abolere conatur in regnis Castellæ ac Legionis, aliisque Hispaniæ locis.

Alexandro PP. II, quem sedulo curasse vidimus, ut liturgiæ Gothicæ in provincia Aragonica, nec non in ducatu Barcinonensi abolitæ, substitueretur Romana, vita functo successit S. Gregorius VII, antea dictus Ildebrandus, anno Christi 1073; cujus Acta die xxv Maii apud nos illustrata sunt. Is, vestigiis decessoris sui presse insistens, rem eandem unice cordi habuit in regnis Castellæ ac Legionis, diligentia, quanta poterat maxima, obnixè intentus, ut, quod ardentissimis desiderabat votis, ad optatum finem perduceret. Studium illud suum, ulterius promovendi illud negotium, non obscure subindicat, quando non ignarus, quam feliciter illud in Aragonia antea successisset, inter alia ad Sancium Aragoniæ regem sic scribit in epistola data Romæ xiii Kal. Aprilis, indictione xii (id est, anno Christi 1074) quæ habetur apud Labbeum Conciliorum tom. 10, col. 52, et apud Aguirrium tom. 3, pag. 247 : *In hoc autem quod sub ditione tua Romani ordinis Officium fieri studio et jussionibus tuis asseris, Romanæ Ecclesiæ te filium, ac eam concordiam et eandem amicitiam te nobiscum habere, quam olim reges Hispaniæ cum Romanis Pontificibus habebant, cognosceris. Esto itaque constans, et fiduciam*

SEC. XI

in concilio Barcinonensi

E abrogari jussum est Gothicum.

S. Gregorius PP VII valde cordi habuit abrogationem Officii Mozarabici:

A *firmam habeas, et quod cœpisti perficias: quia in domino Jesu Christo confidimus, quia beatus Petrus Apostolus, quem dominus Jesus Christus, rex gloriæ, principem super regna mundi constituit, qui te fidelem exhibes, te ad honorem desiderii tui adducet, ipse te victorem de adversariis tuis efficiet.*

super quo argu-
mento

238 Ita scribebat sanctissimus ille Pontifex, sui propositi tenacissimus, ut quæ decessores ejus recte cœperant, illuc ipse in aliis quoque Hispaniæ regnis perficeret, nihil vigilantiae pastoralis in se desiderari passus, quod eo conducere posse judicaret. Quid enim, et quantum, et quo studio non egit? Testis est epistola illa, quæ legitur apud Baronium ad annum 1074, Labbeum tom. 10, col. 53; et Aguirrii tom. 3, pag. 248, hoc titulo prænotata: *Gregorius episcopus, servus servorum Dei, Alphonso et Sancio regibus Hispaniæ a paribus, et episcopis in ditione sua constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.* Sequitur ista epistola: *Cum beatus apostolus Paulus Hispaniam se adiisse significet, ac postea septem episcopos ab urbe Roma ad instruendos Hispaniæ populos a Petro et Paulo apostolis directos fuisse, qui destructa idololatria christianitatem fundaverunt, religionem plantaverunt etc. (ut retulimus cap. I § 1) quantam concordiam cum Romana urbe Hispaniam in religione et ordine divini Officii habuisse satis patet: sed postquam vesania Priscillianistarum diu pollutum, et perfidia Arianorum depravatum, et a Romano ritu separatum, irruentibus prius Gothis, ac demum invadentibus Sarracenis, regnum Hispaniæ fuit, non solum religio est minuta, verum etiam mundanæ sunt opes labefactæ.*

citatur epistola
ejus: ad Al-
phonsum et
Sancium datæ.

239 Quapropter ut filios carissimos vos adhortor et moneo, ut vos sicut bonæ soboles; etsi post diuturnas scissuras, demum tamen ut matrem revera vestram Romanam Ecclesiam recognoscatis, in qua et nos fratres reperiatis, Romanæ Ecclesiæ Ordinem et Officium recipiatis, non Toletanæ, vel cujuslibet aliæ, sed istius, quæ a Petro et Paulo supra firmam petram per Christum fundata est, et sanguine consecrata; cui portæ inferi, id est linguæ hæreticorum, numquam prævare potuerunt, sicut cetera regna Occidentis et Septentrionis, teneatis. Unde enim non dubitatis, vos suscepisse religionis exordium, restat etiam, ut inde recipiatis in ecclesiastico Ordine divinum Officium: quod Innocentii Papæ ad Eugubinum directæ episcopum vos docet epistola, quod Hormisdæ ad Hispalensem missa decreta insinuant, quod Toletanum et Bracarense demonstrant concilia; quod etiam episcopi vestri ad nos nuper venientes juxta constitutionem concilii per scripta sua facere promiserunt, et in manu nostra firmaverunt... Data Romæ XIV Kalendas Aprilis, indictione duodecima; id est die XVIII Martii, anno 1074.

Quia sit

240 Dirigitur dicta S. Gregorii epistola ad Alphonsum, istius nominis sextum, Ferdinandi Magni filium, Legionis et Castellæ regem, pluribus postea a nobis memorandum. At vero difficultas est in isto Sancio. Baronius ad dictum annum vult, Sancium hunc fuisse Alphonsi fratrem. Sed contra est, quod ex documentis apud Pagium, ad annum 1072, obitus ejus innectendus eidem isti anno 1072 comprobetur: quibus addas licet sequentia ex Sandovalii historia regnum Castellæ ac Legionis fol. 34 verso; ubi in charta donationis, quam fecit Ximenes, nobilis Navarrus, dicitur, *Facta carta era mxx, ix Kalend.*

Decembris, anno in quo fraudulenter lancea percussus a quodam milite Sanccius rex Castellano-rum occubuit; anno utique 1072. Et fol. 37 mentio fit chartæ, in qua Alphonsum rex indulget favorem Lezenio cuidam etc., et eidem apponitur: Facta carta apud Legionem anno tertio, in quarto mense post obitum Sanccii regis in Zamora, et in Castro major fuit tradita ad roborandum sub era mxxiii, regnante Adefonso jam dicto imperatore in Castella; et sic reperisse se ait Sandovalius loco citato, istius anni privilegia a Januario usque ad Octobrem; e quibus constet, quod viveret et regnaret Sancius; et eodem anno ac mense Novembri et Decembri, invenisse se scribit regem in Castella et Legionem Alphonsum. Unde probatur, anno 1072 e vita excessisse Sancium, atque adeo Gregorium VII anno 1074 ad illum scribere non potuisse.

241 Sandovalius fol. 30, dum censet hanc epistolam fuisse directam ad duos istos reges, et quidem, uti ex voce *a paribus* confici censet, simul regnantes, variis se intricat conjecturis; sed nullo successu; quandoquidem inscriptio epistolæ ita intellecta, chronologice componi non potest. Quærendus igitur est Sancius alius. An Sancius rex Aragoniæ, qui tunc vivebat, et qui ab epistolarum Gregorianarum compilatore seu collectore, aut alio nescio quo expressus legitur apud Labbeum, Harduinum, Aguirrii? At quo pacto id suaderi queat, plane non concipio: nam cum jam ostenderim ex epistola ejusdem S. Gregorii PP. VII, eodem anno, et pridie istius diei notata, quo notatur alia ad duos istos reges Hispaniarum, significare illum Pontificem, quod ritus Romanus jam admissus esset in Aragonia; quomodo concipi potest, ut ad eundem Aragoniæ regem, eodem anno, eodem fere die, de eodem ritu admittendo literas dederit? Quomodo hortari potuit Sancium Aragoniæ regem, ut reciperet in ecclesiastico ordine divinum Officium; qui in epistola responsoria, a Gregorio ad se missa laudatur, quod jam hoc fieri jussisset, et ad constantiam excitatur. Sed nodum circa regem Sancium, hactenus implexe involutum, solvit Pagius ad annum 1074, num. 10, ubi de regibus in inscriptione epistolæ Gregorianæ nominatis disserens, sic concludit:

242 *Hi ergo, inquit, reges alii non sunt, quam Alphonsum VI, Castellæ et Legionis rex, et Sanctius IV, Navarræ et Naiaræ rex, Garzeis et de Penalen cognominatus; Sandovalium incusans, qui in Vita Sanctii Samoræ, ob hæc verba a paribus, duos fratres intelligit, Sanctium nempe Samoram et Alphonsum VI; recteque addit Pagius, quod hæc difficultas virum in Historia Hispanica adeo exercitatum irretire non debuerit; si enim, uti bene observat, ibi sermo esset de duobus fratribus; Gregorius VII Sancium, utpote majorem natu, primo loco nominasset non vero Alphonsum. Hæc itaque epistola male ad Sanctium Alphonsi fratrem jam a biennio demortuum a Sandovalio refertur. Videri etiam potest laudatus Pagius ibid. num. 12, ubi agit de tribus Hispaniæ regibus, nomine Sanctiis, inter se non confundendis, dicitque, Sanctium istum, ad quem scripserit Gregorius, regno Navarræ præfuisse usque ad annum 1076. Porro scribere a paribus apud inferioris seculi scriptores significat epistolas generales, quæ uno exemplo, paucis mutatis, ad diversos mittuntur; teste Cangio, qui plura dabit in Glossario mediæ et infimæ latinitatis ad vocem Appar.*

rex ille San-
cius,

E

F

ad quem epi-
stola illa di-
recta fuit, in-
quiritur.

A 243 Quod autem S. Gregorius VII effectum videre desiderabat in Castella, Legionem et Navarra, omni deinde conatu ursit in aliis Hispaniarum tractibus, uti perspicuum est ex pathetica et ardore Apostolico plena ejus epistola, ad Simeonem Hispanorum episcopum *data Romæ mense Maii, indictione decimaquarta*, anno videlicet Christi 1076: sic enim scribit: *His itaque sulta præsidiis Romana te cupit scire Ecclesia, quod filios, quos Christo nutrit, non diversis uberibus, nec diverso cupit alere lacte, ut secundum Apostolum sint unum, et non sint in eis schismata: alioquin non mater, sed scissio vocaretur. Quapropter notum sit tibi, cunctisque Christi fidelibus, super quibus consulisti, quod decreta, quæ a nobis imo a Romana constat Ecclesia prolata sive confirmata, in peragenulis a vobis ejusdem Ecclesiæ Officiis, inconcussa volumus permanere, nec eis acquiescere, qui luporum morsibus et veneficiorum molimine vos inficere desiderant. Nec dubitamus, quod, secundum Apostolum, introcant in vos lupi graves, lupi rapaces, non parcentes; quibus resistendum sortiter est in fide.*

Simconem
aniam
copum :
B 244 Ideoque, dilectissime frater, certa, et usque ad sanguinis effusionem, si opportunum fuerit, desuda. Indignum enim et pro ridiculo potest haberi, quod seculares homines, pro tam vili pretio, tamque Deo odibili commercio, seipsos periculo ultroneos exhibeant, et fidelis quisque irrudentibus cedat hostibus terga. Non enim ab eis poterit acquiri virtus qui facile corrumpunt, quo trahuntur. Quod autem filii mortis dicunt, se a nobis litteras accepisse, sciat per omnia falsum esse. Prociura ergo, ut Romanus Ordo per totam Hispaniam et Galliciam, et ubicunque poteris, in omnibus rectius teneatur. Data etc., sicut supra præmisimus. Simeon vero ille, ad quem dirigitur hæc epistola, quisnam sit, non ex eadem facile intelligi potest; seimus quidem ex inscriptione epistolæ, mitti eam Simeoni Hispanorum episcopo; sed quo pacto inde characteres individuos extundes?

no nonnul-
observan-
C 245 Hunc tamen Simeonem indicari a S. Gregorio plane suspicor, de quo scribit Pagius ad annum 1974 in hæc verba: *Ocensis episcopus hoc tempore erat Seemeno, dictus etiam Simeon, cujus varia Acta exhibet Sandovalius in Regibus Castellæ et Leonis. Cum autem civitas Oca appellata, a Saracenis seculo VIII erersa fuisset, ejusque episcopus certam sedem non haberet, se episcopum Castellæ quandoque appellabat, quo nomine Seemeno subscriptus reperitur in Testamento Pelagii, episcopi Legionensis. Urraca et Elvira Ferdinandi M. Filia quantum ecclesiam civitati Burgensi vicinam Seemenoni episcopo dedere, a l in norandam sedem episcopalem, quæ prius apud Aucensem urbem nescitur fuisse constructa, et a Saracenis destructa, era mxxii, currenti scilicet Christi anno. Occam, Aucam etiam dictam, videre est tom. 5 Conciliorum editionis Labbeanæ, pag. 892; ubi uterque episcopatus in notis Garcia Loyasæ egregie explicatur Alphonsus VI anno sequenti Aucensem episcopatum in urbem Burgensem transtulit, sanxitque, ut in Castella omnibus aliis honorabilior esset; et Urbanus II eum exemit a jurisdictione metropolitæ Tarracensis, et immediate sedi Romanæ subjecit. Ita Pagius. Translatio porro illa episcopatus Aucensis seu Oscensis, teste Sandovalio citato, fol. 44 verso, anno quidem sequente, non tamen juxta ipsum anno proxime sequente contigit; quia Julii Tomus VI.*

exprimet ibidem annum 1078; et fol. 45 translationem istam anno 1095 confirmatam fuisse ab Urbano II; immediatam autem sedi Apostolicæ subjectionem anno 1097 ab eodem Pontifice factam memorat. At nunc ad anteriores annos redire necesse, ut inspiciantur reliqua, quæ patravit S. Gregorius PP. VII, ut abolito veteri Officio Hispanico Romanum substitueret.

§ IV. S. Gregorii PP. VII, concilii Burgensis, et Alphonsi VI gesta pro abrogatione Officii Mozarabici; res duello commissa non dirempta fertur.

Quantum sanctissimus Pontifex cordi habuerit, *Strenuissime laborasse S. Gregor. PP. VI pro Ordine Romano apud Hispanos, ex epistolis ad Alphonsum.* Quot liturgiæ Romanæ Ordo per Hispaniam propagaretur, constat ex iis, quæ aliis suis epistolis inserere super hac re voluit: nam ad Alphonsum Castellæ regem, prout videre est apud Labbeum tom. 10, col. 230, et apud Aguirrium tom. 3, a pag. 235, ita scribit: *Excellentiam vestram paterna charitate monemus, ut quod a legatis nostris de religione fidei et ecclesiastici Ordinis accepistis, et adhuc, Deo auctore, accepturi estis, firmiter teneatis... Et quidem de vobis bene speramus: quoniam relatione dilecti filii nostri Richardi Cardinalis presbyteri sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quem nunc secundo ad vos mittimus, bonam voluntatem vos habere intelleximus... Commendamus vobis hunc dilectum filium nostrum, quem, sicut supra diximus, nunc secundo ad vos mittimus, ut eum sicut nos audiat, et in omnibus sibi favorem exhibeatis, quatenus non fiat inanis cursus et labor illius apud vos, sed pro commissa sibi legatione, ea quæ de ecclesiasticis causis tractanda invenerit, efficaciter exsequi valeat... Data Romæ decimo octavo Kalendas Novembris, indictione tertia.*

247 In alia item ad eundem Alphonsum Castellæ regem epistola apud Labbeum col. 276, apud Aguirrium vero pag. 256 S. Gregorius sic fatur: *Noverit excellentia tua, dilectissime, illud unum admodum nobis, imo clementiæ divinæ placere, quod in ecclesiis regni tui, matris omnium sanctæ Romanæ Ecclesiæ Ordinem recipi, et ex antiquo more celebrari effeceris. Denique in illo, quem hactenus tenuisse videmini, sicut suggerentibus religiosus viris didicimus, quædam contra Catholicam fidem inserta esse patulo convincuntur. In fine hujus epistolæ non apponitur nota temporis; apud Labbeum vero, Aguirrium et Harduinum illigatur anno 1080; sed observa, ad librum novum Registri Gregorii PP. VII (ubi ista epistola ponitur secundo loco) cum desint indictiones, vix certo posse annum designari. De depravatione ac erroribus Officio Gothico imputatis tractavimus superius cap. 4, § 3; de comprobata ejusdem integritate cap. 5, § 2; et cap. 6, § 1 et 2: quo lectorem mittimus; ut mirum prorsus videri debeat, in prædicta epistola a sanctissimo Pontifice objici Alphonso; quædam contra Catholicam fidem isti Officio inserta esse, patulo convincuntur. Durum prima fronte, fateor, de liturgia Hispanica judicium.*

248 Illud tamen sequentibus modis mitigari posse censeo. i. Loqui sese ostendit diserte Pontifex

Castellæ regem
datis præbatur.

F

Ubi locus aliquis mitigatur.

SEC. XI.

tifex non ex propria scientia, sed ex aliorum relatione, dicens, *sicut suggerentibus religiosi viris didicimus*. 2. Viri illi religiosi forte inspexerunt codicem aliquem antea depravatum et nondum correctum, e quo S. Gregorium informarint. 3. Fieri etiam fortasse potuit, ut viri illi sola fama acceperint, nonnullos contra fidem errores contineri in istis codicibus; certum namque ex dictis videtur, quod Pontifex non inspexerit; incertum, an ipsimet accusatores inspexerint codices Officii Gothici, cum nullus determinate designetur error, qui in illis contineatur. 4. Si exemplaribus liturgiæ Gothicæ quædam contra Catholicam fidem inserta fuisse, et patulo quidem convinci vis; qui factum est, ut nulla huiusmodi errorum mentio ad nos transmissa fuerit a concilio Burgensi, quod præside Richardo presbytero Cardinale, ac Gregorii VII in Hispania legato, pro Officio Romano contra Gothicos ritus convocatum scribitur, quodque eos in regno Castellæ sua auctoritate abrogari fecit, ac Romanum ipsis Ordinem substitui? Porro de concilio isto subdo sequentia.

Concilium
Burgense

B 249 Sandovalius inter historicos Hispaniæ, quos collegit et edidit, habet *breve Compendium seu Pelagii Ovetensis episcopi Historiam ex codice Gotthico, qui Oveti servatur, et ab ipso Pelagio creditur descripta*, uti fert titulus eidem Compendio apud ipsum prænotatus. In dicta itaque collectione pag. 76 Pelagius sic fatur: *Tunc Adephonsus rex velociter Romam nuntios misit ad Papam Aldebrandum [qui erat] cognomento septimus Gregorius. Ideo hoc fecit, quia Romanum mysterium habere voluit in omni regno. Memoratus itaque Papa Cardinalem suum Richaredum*, abbatem Massiliensem in Hispania transmisit, qui apud Burgensem urbem concilium celebravit. Confirmavit itaque Romanum mysterium in omne regnum regis Adefonsi æra MCXXIII, quæ respondet anno Christi 1085, Atque hæc quidem habemus ex Pelagio, qui tunc vivebat.*

Richardum

puando

250 Mariana De rebus Hispaniæ lib. 9, cap. xi legationem istam uti et concilium memorat; quod anno 1076 agitatum esse refert. Sed ratio ista temporis non cohæret cum æra, quam ex editione Pelagii apud Sandovalium produxi: neque etiam consentit cum editione Labbeana Conciliorum; ubi tom. 10 in Appendice col. 1815 textus Marianæ, mox a me designatus, circa hoc concilium est transcriptus; sed in figendo anno, quo celebratum sit, ab ipso disceditur: nam ibidem res gesta innectitur anno 1080; contra quam ex editione Pelagii vidimus, quæ serius rem differebat. Videmus itaque, quod annus apud Labbeum nec cum Pelagio Ovetensi, nec cum Mariana conveniat. Cur autem iste substitutus sit ibi annus ab utroque alio diversus, rationem dat noster Gabriel Cossartius in notis, a dicta col. 1815, ubi observat sequentia: *Richardus monachus S. Victoris Massiliensis, presbyter Cardinalis ab Alexandro II creatus, a Gregorio VII in Hispaniam legatus mittitur anno MLXXVIII, ut scribit Gregorius ipse epist. 21, lib. 5. Abbas Massiliensis constituitur anno MLXXX in locum Bernardi fratris Cardinalis; ut ex ejusdem epist. 7, lib. 7 discimus. Qui stare igitur potest, quod ait Mariana, missum in Hispaniam a Pontifice Ricardum, abbatem Massiliensem anno MLXXVI?*

celebratum.

251 Altera in Hispaniam legatione functum eundem esse anno MLXXX docet epistola 6 lib. 7; qua hortatur Alfonso regem Gregorius, ut illam,

qua de hic agitur, sacrorum mutationem instituat: ex quo apparet, non ante annum illum MLXXX Burgense hac de re concilium a Ricardo habitum esse. Quando igitur celebratum dicemus? Si Pelagium Ovetensem consulimus, angetur difficultas. Æram enim ille MCXXIII assignat, quæ cum anno Christi MLXXXV congruit. At serius profecto; cum anno MLXXX scribat Gregorius epistolam tertiam libri octavi; cujus ipse initio significat, id perfectum esse (quandoquidem Gregorius regis Alphonsi obedientiam ibi laudat ex relatione Richardi.) Anno igitur MLXXX habitam hanc synodum crediderim, atque apud Pelagium Ovetensem, errorem in numeros, librarii vitio, irrepsisse: scriptum nimirum MCXXIII, pro MCXXVIII; qui annus æræ Hispanicæ respondet anno Christi MLXXX. Mariana vero, qui annum Christi assignat MLXXVI, legabat sine dubio, æra MCXIV. Hæc Cossartius; quæ sufficiunt ad instructionem lectoris circa annum, quo synodus Burgensis celebrata sit.

252 Quod vero Gregorius VII et Alphonsus mutuam operam navarint, ut Officio Gothico-Hispanico Romanum subrogaretur, abunde intelligitur ex legatis, teste Pelagio Ovetensi, hac super re Romam ab Alphonso missis, sicut jam diximus: cujus autem hortatu id factum fuerit, discimus ex Roderico Toletano De rebus Hispaniæ lib. 6, cap. 25, ubi hæc narrat: *Et quia adhuc littera Gotthica, et translatio Psalterii, et Officium Missæ institutum ab Isidoro et Leandro pontificibus, quod cum translatione et littera dicitur Toletanum, per totam Hispaniam servabantur, ad instantiam uxoris suæ reginæ Constantiæ, quæ erat de partibus Galliarum, misit Romam ad Gregorium Papam VII, ut in Hispaniis, omisso Toletano, Romanum seu Gallicanum Officium servaretur.* Constantiam hanc Burgundicam fuisse, Roberti I ducis Burgundiæ filiam, anno 1084 Alphonso, Castellæ ac Legionis regi nuptam, lego apud Andreæ Chesnium lib. 3 Historiæ regum, ducum et comitum Burgundiæ, Gallice conscripta, pag. 272.

Alphonsus
E

253 Idem Alphonsus rex Toletum Saracenis eripuit die xxv Maii, anno 1085, prout videre est apud Pagium, ad annum Christi 1088, num. 5; ubi et diem et annum prædictos isti expeditioni vendicat; in quos incidit S. Gregorii PP. VII obitus; quem sanctissimum Pontificem strenuissime laborasse jam vidimus pro liturgia Romana per Hispaniam extendenda contra Gothicam, auctoritatem suam interponente Alphonso rege; qui negotium illud fortissimis animis promovere perrexit, et extrema, donec ad optatissimum sibi finem perduceretur, tentare non destitit. Hæc autem quo modo illis temporibus gesta sint, mox intelliges. Capta ab Alphonso Toletana urbe, suas eo curas convertit, ut religio Christiana ibidem restitueretur; de cujus restauratione agit Pagius ad annum 1088, num. 6; ubi ex Roderici lib. 6, cap. 24, quæ mense Decembri post expugnationem Toleti ad restituendam religionem Christianam, ab Alphonso rege gesta sint, recenset.

Toledo capto,

254 Concilium item Toletanum, seu comitia potius, in quibus rex Alphonsus ecclesiam Toletanam a Saracenorum tyrannide liberatam amplissime dotavit, et Bernardus abbas S. Facundi in novum præsulem electus est, exhibet Aguirius pag. 287 ex Mariana De rebus Hispaniæ lib. 9, cap. 17. Bertoldus Constantiensis, qui

res Christianas
ibidem sedulo
promovel;

A qui Hermanni Contracti Chronicon continuavit, atque hisce temporibus vixit, ad annum 1090 regis Alphonsi in restaurandis rebus Christianis studium sic obiter attingit: *Dominus Papa Urbanus generalem synodum... in Tolosana civitate.. collegit... In qua synodo... legatio pro restauranda Christianitate, in Toletana civitate, rege Hispanorum supplicante, destinatur.* Porro de rebus, quæ a memorato superius Bernardo, qui, teste Roderico Toletano, isti concilio interfuit, gestæ sunt, consule eundem Rodericum De rebus Hispaniæ lib. 6, cap. 26: quas Pagius innectit anno Christi 1090.

255 Ibidem vero mirabiles duas pro Officio Romano in Hispaniam introducendo probationes ex Roderico narrat. Eodem itaque cap. 26 sequentia habet Rodericus: *Ante revocationem (Richardi, quem legatione privatum, et ab Urbano Pontifice revocatum dixerat) clerus et populus totius Hispaniæ turbatur, eo quod Gallicanum Officium suscipere a legato et principe cogebantur, et statuto die, rege, primate, legato, cleri et populi maxima multitudo congregatis, fuit diutius altercatum, clero, militia et populo firmiter resistentibus, ne Officium mutaretur, rege a regina suaso contrarium minis et terroribus intonante. Ad hoc ultimo res pervenit, militari pertinacia decernente, ut hæc dissensio duelli certamine sedaretur. Cumque duo milites fuissent electi, unus a rege, qui pro Officio Gallicano; alter a militia et populis, qui pro Toletano pariter decertarent, milis regis illico victus fuit, populis exultantibus, quod victor erat miles Officii Toletani. Sed rex adeo fuit a regina Constantia stimulatus, quod a proposito non discessit, duellum indicans jus non esse. Miles autem qui pugnaverat pro Officio Toletano, fuit de domo Matantiæ prope Pisoricam, cujus hodie genus extat.* Hæc Rodericus de probatione Officii Gallicani seu Romani ac Gothici per monomachiam sumpta.

256 Præcesserat Chronicon S. Maxentii, vulgo dictum Malleacense, apud Labbeum tom. 2. Bibliothecæ Mss. librorum a pag. 190 editum, cujus collector, si tamen unus dumtaxat fuit, centum ante Rodericum circiter annis floruit, cum Chronicon suum perduxerit ad annum 1134; præcesserat, inquam, chronographus ille; nam postquam egisset de monasteriis anno 1069 exstrui cœptis, subnectit sequentia: *His diebus Hildefonsus, rex Hispaniarum, duxerat filiam Guidonis comitis, ducis Aquitanorum, quam habuit de Mateode uxore supradicta (de qua egerat ad annum 1058) pro qua re exstitit causa et contentio de lege Romana. Quam legem Romanam voluit introducere in Hispaniam, et Toletanam mutare. Et ideo fuit factum bellum inter duos milites, et falsitate fuit victus miles ex parte Francorum.* Eminentissimus Bona, ac Brunus non viderint sine dubio hoc testimonium; cum Rodericum tamquam unicum hujus rei testem citent. Res porro hæc gesta, quæ a duobus istis scriptoribus narratur, observationibus nonnullis elucidari debet, quibus utriusque textus difficultates expendantur, et paullo attentius inspectæ ad æquam iudicii trutinam exigantur. Et circa textum quidem Roderici hæc subijcio.

257 Si vera is narrat, res illa contigerit non serius anno 1091: nam significat probationi per ignem factæ post duellum (de quo dicam mox) interfuisse legatum superius memoratum: qui die III Nonas Octobris, anno xxxiii regni Philippi

regis Francorum (id est 1091) in appendice ad Marcam Hispanicam col. 1189 notatis, non amplius gavisus fuerit isto titulo; cum ibidem paullo ante col. 1192 vocetur *Ricardus Cardinalis, qui est abba S. Victoris Massiliensis*, omisso utique legati titulo. Mariana lib. 9, cap. 18 de decretorio isto conflictu agens, militem victorem appellat *Joannem Ruizium*. Non moror hic personatum Julianum, qui in Chronico a pag. 126 ineptias more suo venditat, pugnatum esse somnians *sub iudicibus Petro Gomesano Barroso, Petro Alvaro Munio-sio Adefonsi, Petro Juliani de domo Toletanorum equitum Muzarabum.. Vicit Joannes Roderici: quem ego Julianus peccator archipresbyter obviis ulnis et lachrymabundis excepi, acclamantibus universis Muzarabibus: Vicit Christus, et sacrum Officium Isidorianum. Adjuvat Christus precibus SS. Muzarabum.*

258 Regis Alphonsi conjux, nomine Constantia, auctore Roderico, anno Christi 1090, ad quem præsens factum referri dixi a Pagio, concinne convenit: nam apud Berganzam in Appendice sectione 1, pag. 450 profertur donatio ab Alphonso VI facta; cui inseritur nota temporis, videlicet *era millesima centesima vigesima octava* (id est anno Christi 1090) *regnante rex * Aldefonso in Toledo etc.*; post quem isti instrumento Constantia quoque adscribitur, *divina gratia regina, quæ hanc, inquit, cartam fieri præcepi, legendo audiui, manu mea roboravi.* Burgundicam fuisse, jam dictum est: qualem quoque illam indicat Fragmentum ex veteri exemplari Floriacensi apud Franciscum Chesnium inter Historiæ Francorum Scriptores tom. 4, pag. 89, ubi sic habetur: *Hic (de Alphonso VI sermo est) filiam Roberti ducis Burgundionum duxit in uxorem, nomine Constantiam.* Fragmentum hoc conscriptum fuisse ab auctore hujus temporis, quod de agimus, id indicio est, quod sistat in anno 1110. De ista Constantia agit laudatus superius Andreas Chesnius in Historia genealogica Ducum Burgundiæ Gallice edita pag. 13; nec non inter probationes ad eandem Historiam pag. 18. Auctor Chronici Malleacensis nec exprimit nomen Constantiæ, nec eandem originem denotat, quam citati signant scriptores. De uxoribus dicti regis Alphonsi tractant Pelagius Ovetensis pag. 77; Baronius ad annum 1080, et Sandovalius in Historia regum Castellæ et Legionis a fol. 105.

259 Dicebam superius de Roderico Toletano, qui sæpe dictam monomachiam recenset, si vera is narrat: nam sunt viri eruditi, quibus veritas hujus rei non probatur. Eminentissimus certe Cardinalis Bona lib. 1, cap. xi. *Utrumque, inquit, eventum pugnae et ignis (de eventu ignis mox agetur) Rodericus archiep. Toletanus refert lib. vi De rebus Hisp. cap. xxvi, testis unicus et singularis; qui illi non interfuit, nec potuit interesse... Alii recentiores ipsum Rodericum sequuti sunt, penes quem hujus fabulae vel historiæ fides sit.* Brunus item pag. 296 de utraque pugnae et ignis probatione agens, satis indicat, debilem sese hisce rebus habere fidem, quando subjungit, hujusmodi probationes, dum ab auctore contemporaneo ac fide digno referuntur, molestiam creare posse; sed istas non inveniri nisi in Roderico Toletano, qui audita dumtaxat referat, nullo citato auctore. Ego interea, quandoquidem rem satis aliunde miram, duobus tamen istis Roderici et Malleacensis chronographi testimoniis

SEC. XI.

testimoniis fulciri video, neque argumenta in contrarium afferre possum satis urgentia, ut omnem satis solide huic facto fidem detrahā; historiam hanc in medio relinquo, et eruditorum iudicio permitto; qui eam tamquam historice veram admittere poterunt, si duobus istis auctoribus standum esse censuerint. At vero mirum prorsus mihi apparet, quod Pelagius Ovetensis, auctor adeo synchronus, ut dicto duello, si vere contigit, vel interfuerit, vel saltem interesse potuerit, nequitiam de illo meminerit, quod sciam; quod argumentum tametsi negativum, maxime etiam officit historiæ, quæ vult, Officium Mozarabicum per ignem fuisse approbatum: de qua re mox dicam. Quo autem loco habenda sit monomachia ad sedanda jurgia, discas ex Baronio, ad annum 659.

§ V. Officium Mozarabicum igne probatum: deinde abolitum in regno Castellæ, Legionis etc.; in locis quibusdam particularibus retentum.

Liturgia Mozarabica, teste Roderico, per ignem probata;

Haud dubium est, quin felix monomachiae successus, prout is saltem refertur, a summis et infimis inter Hispanos, pro divino nutu et signo evidenti approbationis veterum rituum faustis æclaminationibus exceptus, et pro manifesto ostento cæli habitus fuerit, atque ad obstinatissimam antiquis moribus mordicus adhærendi, novosque nequitiam admittendi voluntatem, ut satis res ipsa loquitur, instigarit. Pergebat interim obniti Alphonsus; certus ab incepto non desistere, donec quod suasu et annisu uxoris suæ instantissime quidem, sed frustra tamen pertentarat, satis etiam fortasse sponte sua eo propensus, ad finem perduceret. Visum itaque ipsi fuit, alia extrema adhibere; et rem committere probationi ignis, priscis istis seculis adeo usitatæ; quo tandem ultimo ac decretorio tentamine vel contra vel secundum antiquam liturgiam lis tota decideretur. Antiquissimus, imo inter antiquos unicus, quod sciam, qui rem gestam narret, est Rodericus archiepiscopus Toletanus, qui post duellum hæc subdit: *Cumque super hoc magna seditio in populo oriretur, demum placuit, ut liber Officii Toletani, et liber Officii Gallicani in magna ignis congerie ponerentur. Et indicto omnibus jejuniis a primatibus et legato, et clero, et oratione ab omnibus devota peracta, igne consumitur liber Officii Gallicani; et prosilit super omnes flammam incendii, cunctis videntibus et Dominum laudantibus, liber Officii Toletani illæsus omnino [et] a combustionem incendii alienus. Ita ille paucis et graphicis; an tam vere?*

de qua mirum est, non meminisse Pelagium Ovetensem, nec Lucam Tudensem:

261. Mirum accidit, rem in paucis adeo memorabilem a solo, quod sciam, Roderico tradi; neque invenire me quidquam apud Pelagium Ovetensem, qui tum vivebat, quando controversia ista ferbuit, et forte tum Toleti affuit; adesse certe potuit. Historiam ille suam cum morte Alfonsi concludit; indicat sepulturæ ipsius se interfuisse; uti et miraculo, octo dies ante Alfonsi mortem in urbe Legionensi in ecclesia S. Isidori, manantibus aqua lapidibus, patrato;

videntibus cunctis civibus tam nobilibus quam ignobilibus, una cum episcopis, videlicet Pelagius Ovetensis... et hoc fuit factum tribus diebus, quos designat. In quarto autem die, qui erat Dominica, instituta solenni supplicatione ex ecclesia S. Mariæ ad altare S. Isidori, et dein peracto sermone ab Episcopo Ovetensi, et peracta Missa, accesserunt Episcopi ad locum, ubi erat aqua, et ipsi episcopi biberunt ex ea, et multi alii homines. Sic ille totus est in describendo isto miraculo et adjunctis ejus. Quomodo ergo præterire voluit aut potuit aliud miraculum adeo inusitatum, de quo hic agimus? Cujus etiam ne vel verbo quidem meminisse novi Lucam Tudensem, Roderico synchronum.

262. Hæc sunt, fateor, quæ formidinem mihi injiciunt, ne vel non contigerit illud factum, vel non ita saltem contigerit, prout Rodericus illud contigisse refert. Eruntque haud dubie ex illis, qui hæc legerint, qui pro securiore rei adeo paradoxa assensu momenta credibilitatis majora requirant, quam solam unius Roderici auctoritatem, satis alioqui etiam remoti a tempore, quo eventus ille accidere debuerit. Durum interim est, auctori adeo de historia Hispanica bene merito, quamquam suis quoque nævis non careat, apertam falsitatis notam hic inure, quasi ex suo ipse cerebro novum quoddam effinxisset ac produxisset commentum. At sive historiam istam ex prævio alio scriptore hauserit, sive ex sola apud posteros didita fama audierit; non est mihi promptum, plus pro illa dicere, quam nunc dictum est, nihil habenti, quo eam ex monumentis, satis ad rem antiquis et accommodatis, confirmare vel infirmare possim. Totum itaque, quantum quantum est, hoc prodigium stat et cadit sola et unica auctoritate Roderici Toletani. Nicolaus Antonius pluries jam a me laudatus, adeo de istius rei gestæ veritate bene existimavit, ut operose eam defendendam suscepit: qua autem id opportunitate contigerit, mox intelliges.

263. Quod Eminentissimus Cardinalis Bona debilem huic facto fidem adhibuerit, liquet ex ejus verbis, quæ dedi paragrapho proxime antegresso. Contra quem pro veritate rei, prout narratur a Roderico, stetit V. Cl. Nicolaus Antonius, uti liquet ex ejus epistola, hoc super argumento ad sapientissimum Joannem Bonam, tunc temporis sacro purpuratorum Ecclesiæ Principum collegio nondum adlectum, data; cujus apographum debemus amplissimo viro ac reverendo admodum domino Adriano de Coninck, propinquo Nicolai Antonii consanguineo; qui istam epistolam Ms. una cum pluribus aliis ejusdem auctoris schedis ineditis, Matriti nobiscum communicavit humanissime. Illam itaque subdo:

264. *Non ita est, ut excidit heri et nudiustertius tibi, pater reverendissime; fidei lubricæ id esse, quod tempore ritus Romani a nobis accipiendo, et præ Isidoriano habendi, contigisse in memoriam ego tecum de re ipsa conferens revocavi. Perductam quippe regis Alphonsi VI Castellæ, seu potius Constantiæ reginæ, quæ in Galliis nata, communi jam apud suos Romano Officio favebat, cum toto fere regno controversiam fuisse ad non unum examinis discrimen, quod illis ætatis mos ferebat, Rodericus Toletanus præsul, Hispanicarum rerum historicus eximius, sesqui seculo tantum eo tempore, quo res gesta narratur, inferior, veluti remotissimam in commentario retulit. Ge-*

ac proin non caret aliqua formidine de sublesta fide.

Nicolaus Antonius

data ad Joannem Bonam

rebatu.

A rebatur nempe hæc res circa annum MLXXXV redempti orbis, floruitque Rodericus sub Ferdinando rege III Sancto, circa annum MCCXLIII, quo historiam suam absolvit. Perductum, inquam, negotium fuit in duelli periculum ante alia, ex Roderici verbis: Ad hoc ultimo res pervenit, etc., quæ habes superius.

epistola

265 Sed neque id examen valuit, uti subiungit Nicolaus Antonius, ut ab incepto suo rex desisteret; magnæque seditione in militia et populo orta, regis pervicaciæ obnitentibus; demum placuit, ut liber Officii Toletani, etc. quæ ex Roderico item jam præmissa sunt. Hæc tam perspicue, inquit, dicta sunt pro Toletano Officio, ut nulla tergiversatione perviceris, aliter gestam rem esse, nisi omnem historico fidem abrogaveris. Nec temere venit hæc lectio in typorum lucem. Sanctius Nebricensis, Antonii Grammatici celeberrimi filius, ita edidit primus Granatæ anno MDXLV ex manuscriptis, ut par est credere, bonæ notæ. Hisque omnino [se] conformant duo alii hujus historiæ codices, qui asservantur manu exarati in bibliothecis Toletanis cathedralis ecclesiæ, ac monasterii Franciscanorum S. Joannis, Regum nuncupati; simillimæque rei narratio exstat in veteri exemplo Historiæ, quam generalem nostrates homines vulgo appellant, Alphonsi sapientis, Castellæ regis X jussu et auspiciis formatæ. Hunc librum Matriti vidimus apud D. Gasparem Ibanez de Segovia, Acropolitæ marchionem, eruditionis et ingenii admodum locupletem, qui quidem veteri forma scriptus, quamvis acephalus, eandem ipsam historiam continet, paucis demptis, quæ sub nomine Historiæ generalis, uti jam diximus, Floriani Decampii, regii chronographi diligentia ante centum annos in lucem primum edita est.

hanc per ignem

266 Ruditatem excusabis ævi illius, quo barbaris quam barbariei exstirpandæ studebant magis Majores nostri. Transcribit Historiæ auctor apertissime Rodericum episcopum his verbis: E quemoze y el libro Frances, e finio y el Toledano sano. Hoc est: Exustus ibi fuit liber Gallicus, remansitque ibi Toletanus illæsus. Nec dubitare nos sinunt de Roderici mente, ea quæ sequuntur: "Sed cum rex esset magnanimus, et suæ voluntutis pertinax exsecutor, nec miraculo territus, nec supplicatione suasus, voluit inclinari; sed mortis supplicia et diremptionem * minitans resistentibus, præcepit, ut Gallicanum Officium in omnibus regni sui finibus servaretur. "Miraculum igitur si quod contigit, veterem Hispanorum ritum; quem ignis non offendit, qui ignis Gallicanum, hoc est Romanum consumpserat, haud temere abrogari debere, satis indicavit. Quod cum ita scriptum ab archiepiscopo, eoque unico rei gestæ auctore sic idoneo et gravi, sequentes legerint, quid in mentem iis venerit, nondum video, ut factum aliter totoque cælo, ut dici solet, diversum referrent.

liturgiæ Mozarabicæ

267 Historia scilicet generalis Alphonsi regis X tempore scripta, de qua nuper meminimus, in utroque libro rem contigisse miram, alio tamen et alio modo diserle docet. Hispana verba interserenda sunt, quæ factum continent: Aquellos dos libros fueron puestos en la foguera, y el libro del Officio Frances quexabase con el fuego, que se queria apegar a el, y dio entonzes un salto sobre todas las llamas, y saliose de la foguera, veyendole todos, e alabaron a Dios por aquel milagro tan grande, que ay quisiera mostrar: e

el libro del Officio Toledano finio en la foguera sin todo daño, de guisa, que en ninguna cosa non le tanço el fuego, nin le fizo mal ninguno. Manifestissime ante oculos auctoris fuit, cum hæc scriberet, Roderici Toletani Chronicon: nihil ex illius verbis relationeque prætermittit. At manifestissime etiam textum Rodericianæ orationis aut corruptum aut male interpunctum is offendit, aut nimis indiligenter expensum, eo modo, quo minus debuit, interpretatus est. Extra flammæ saltum illæsi omnino libri Rodericus Toletano non obscure tribuit; siquidem Gallicanum igne consumptum diserte præmiserat. Neque alteri prius debebantur adstantium conceptæ erga Deum laudes, quam miraculo intemerati ab igne, cum remansisset in medio igne, codicis.

probationem

268 Qui enim asbestinum linum, quod, ut Plinius dicere amat lib. 9 (imo 19) cap. 1 assuescit vivere ardendo, intervenisse hic sanus dixeris? Vulgarem ritus codicem æde sacra aliqua petatum, non medicamine ullo indumentove munitum, experimento expositum fuisse, cum rei ipsius gravitas, tum ævi illius hominum sinceritas persuadet. Saltare autem rem igni suppositam, humiditate, quæ intus latet, ne calori cedat, expellente, quotidiana fere res est, admirationisque prorsus indigna. Et animadvertis tu ipse jam, ac perinde rides stupidam horum Roderici verborum interpretationem: Igne consumitur liber officii Gallicani. Quæ ille sic reddidit: E el libro Frances quexabase con el fuego, que se queria pegar a el; id est: Liber Gallicus stridebat ab insinuante se ad cum igne. Quasi non quidem flammis devorata, atque in favillas et cineres abeuntis, sed incendium adhuc timentis, stridoreque id ipsum testantis, rei consumptionem Latine significatam iis verbis crediderit. Et tamen quia vulgaris et vernacula hæc fuit Historia, inficere valuit vitio suo posteriores alias. Chronicon apud nos creditum D. Joannis Emmanuelis, Ferdinandi Sancti, ut credo, nepotis, quod adhuc it per manus curiosorum ineditum, et quasi epitome est generalis illius Historiæ, ita habet: E salto el del Officio Frances fuera del fuego, e finio el del Officio Toledano muy quedo, que non llego el fuego a el.

revera contingisse, militur probare: F

269 Simillime conceptæ sunt noviorum, qui res nostras illustraverunt, monumenta; Joannis Marianæ lib. IX, cap. XVIII; Prudentii Sandovalis in Vita Alphonsi regis VI; Gundisalvi Argote de Molina lib. 2 Nobilitatis Bæticæ cap. XXXVI; Petri de Alcozer Historiæ urbis Toletanæ lib. 1, cap. LXVIII. Quorum utroque librorum incolumi remanente, persuasum populo Hispano fuisse (ait Mariana) utramque precandi rationem Superis placere, atque eo temperamento rem compositam, ut in antiquis Toletanæ urbis, ubi curia tunc regia fuit, ecclesiis veteri precandi forma retenta, in aliis ex Romano ritu res divina procuraretur. Hæc habui ad manum, de quibus Te, vir eruditissime, tamquam de domesticis admonerem. Scis enim in talibus testimonio etiam eorum, qui alias fide indigni sunt, adhiberi fidem. ... Expende Tu, et mei esto memor, cum ex munere ad Deum preces effuderis. ... Vale. Ex hoc palatio Excellentissimorum Hispaniæ legatorum domo nunchabitationis nostræ, die XII Februarii MDCLXVI. Ita Vir eruditissimus probationem Officii Gothici ac Romani, satis alioqui incredibilem et paradoxam, stabiliendam atque explanandam censuit; sed quæ affert, rem hic controversam

SEC. XI.

versam fortius evincerent, si non in sola Roderici auctoritate fundarentur.

270 Sic itaque juxta istum auctorem tandem aliquando post tot ac tantos conatus successit Romanus precandi ritus in locum Gothici, per Castellæ ac Legionis regna, ac ceteras, quæ Alphonso VI parebant, ditiones; atque ita anno circiter 1091 secundum dicta superiora, res tota finem habuit, dicente eodem Roderico: *Et tunc cunctis flentibus et dolentibus inolevit proverbium: Quo volunt reges, vadunt leges. Et ex tunc Gallicanum Officium tam in psalterio quam in aliis nunquam ante susceptum, fuit in Hispaniis observatum: Licet, inquit, in aliquibus monasteriis fuerit aliquanto tempore custoditum: et etiam translatio psalterii in plurimis ecclesiis cathedralibus et monasteriis, adhuc hodie recitatur.* Itaque in ecclesiis cathedralibus et monasteriis istis, ut colligo ex Roderici verbis, non Missa antiqua Gothica tempore Roderici recitabatur; nam de hac silet, et loquitur de solo psalterio. Et re vera eo deventum fuit hoc seculo XI, ut vel ipse antiquus Gothicorum characterum usus fuerit abolitus; de quo nunc agendum.

§ VI. Aboliti in concilio Legionensi characteres Gothici; indultum ab Alfonso VI Mozarabibus in abrogatione sui Officii temperamentum.

Concilium illud Legionense, præside Renerio S. R. E. Cardinale, et per Hispanias legato, una cum Bernardo Toletano primate, anno Adelfonsi regis XXVIII, æra Hispanica MCCCXIX, Christi MXXI, signatur in Lapbeana collectione Conciliorum tom. 10, col 482; quod Rodericus Toletanus De rebus Hispanicis lib. 6, cap. 30 aperuit his verbis: *Interfuit etiam Renerius legatus, et Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, ibidemque (in Legionensi videlicet civitate Hispaniæ antiquissima) celebrato concilio cum Bernardo Toletano primate, multa de Officiis ecclesiæ statuerunt, et etiam * de cetero omnes scriptores, ommissa littera Toletana, quam Gulfilas Gotthorum episcopus adinvenit, Gallicis litteris uterentur.* Ita Rodericus brevissime; cujus synchronus Lucas Tudensis diaconus in Chronico mundi (quod tomo 4 Hispaniæ illustratæ editum est) pag. 101 paullo pluribus de isto concilio tractat, ita memorans: *In prædicta vero synodo almi sacerdotes de fide Catholica colloquentes statuerunt, ut secundum regulam B. Isidori, Hispalensis archiepiscopi, ecclesiastica Officia in Hispania regerentur. Statuerunt etiam ut scriptores de cetero Gallicam litteram scriberent, et prætermitterent Toletanam in Officiis ecclesiasticis, ut nulla esset divisio inter ministros Ecclesiæ Dei.*

272 Eandem quoque synodum anno prædicto 1091 illigat Mariana lib. 9, cap. 18, cum mutationibus litterarum Gothicarum; uti et Aguirrius tomo 3, pag. 298; qui in suis notis *Regulam*, inquit, S. Isidori DE OFFICIIS ECCLESIASTICIS, ad cujus præscriptum ea administrari cautum fuit in hoc concilio, non aliam censemus, quam epistolam illam celebrem ejusdem S. Isidori Hispalensis ad Laudefredum episcopum Cordu-

bensem; quippe in ea sanctus Doctor de omnibus D et singulis Officiis ecclesiasticis agit, et proprias uniuscujusque functiones exponit. Quarum disciplina et exsecutio cum jam oblitterata esset aut neglecta aliquibus retro seculis in Hispania, propter irruptionem Sarracenorum, et bella assidua cum iis, in hoc concilio instaurata fuit. Quæ postquam laudatus Cardinalis exposuisset circa ea, quæ in ista synodo de divinis Officiis statuta sunt; mox de mutatione litterarum ista subjicit: *Præterea quod in eo decretum dicitur, ut scriptores de cetero Gallicam litteram scriberent; et prætermitterent Toletanam in Officiis ecclesiasticis; ut loquitur Lucas Tudensis, non ita accipiendum existimo, quasi nomino aut re litteræ Toletanæ intelligatur Officium divinum Gothicum, et per litteram Gallicam significetur Officium divinum Romanum, quo Galli utebantur.*

273 Quippe ea commutatio divini Officii Gothici in Romanum jam fuerat decreta in concilio Burgenensi anni MLXXXV, vel, ut aliis placet, MLXXX, et executioni mandata in regnis Castellæ ac Legionis. Mutatio itaque primum statuta in hoc concilio Legionensi non fuit penes Officium divinum; sed solum quod litteras sive characteres, qui eousque erant Toletani, sive proprii Mozarabum. Verum ab hoc tempore derelicti fuerunt in Officiis ecclesiasticis et mutati in Gallicanos, communes fere tunc in Ecclesia. Hoc enim indicat Tudensis ipse postremis illis verbis: *Ut nulla esset divisio inter ministros Ecclesiæ Dei. Hæc enim causalis omnino extra rem esset, nisi eousque in aliis regionibus libri Officiorum divinorum in choris ecclesiarum usitati, et Missalia quælibet ac breviaria scripta essent Gothicis* literis; quorum exemplaria aliquot Bernardum ex concilio Tolosano paulo ante celebrato, in Hispaniam attulisse, videtur valde probabile.*

274 Conjecturam, ait, nostram firmat eruditissimus vir Joannes Mabillon in tractatu aureo De re diplomatica lib. V, ad tabellam XLV, ubi sic ait: *Per id tempus (nempe Alphonsi IX, anno MCLVI) Europæi fere omnes Gallicanæ scripturæ genus, propria abjecta, susceperant; nempe Angli per Willelmum Conquæstorem loco Saxonice: Itali et Germani per imperatores stirpis Carolinæ pro Longobardica et Teutonica: Hispani pro Gothica per Bernardum Toletanum episcopum ex monacho Gallo cœnobii Cluniacensis. Nam habito apud Legionem concilio per Renerium S. R. E. Cardinalem, ac legatum etc. Paucula quæ circa mutationem litterarum adduntur apud Aguirrium ac Mabillonium, quæque ex Roderici Toletani lib. 6, cap. 30 desumpta sunt; ex ejusdem scriptoris textu superius citato facile intelligi possunt; ut non sit opus ea denuo hic transcribere. Fuit itaque decretum, uti recte observat Aguirrius, in concilio Legionensi non de ritu aut Officio ecclesiastico Mozarabico abrogando, sed de abroganda Mozarabica seu Gothica scriptura, qua Officia ecclesiastica exprimi a tot jam seculis consueverant in Hispania; re eousque perducta sub hac synodo, ut, sicut in ipsa liturgiæ substantia jam Hispani se conformarant Gallicis seu Romanis; ita vel circa ipsos scriptos liturgiæ apices ab illis, uti et a reliquis Europæ nationibus pene omnibus amplius non dissiderent. Porro de characteribus antiquitus in Hispania usitatis nonnulla congerit laudatus Mabillonius loco citato, quo lectorem curiosum mittimus. De Ulfila paulo ante memorato satis dixi in antecessum cap. 2, § 1, ut supervacaneum foret, plura superaddere.*

sed omnis pro hac re auctoritas fundatur in solo Roderico Toletano.

In hoc concilio præter abrogationem Gothicarum litterarum,

* ut et jam

aliqua alia gesta referuntur

et exponuntur;

E

* lege Gallicis

unde intelligitur solos, in eodem abrogatos Gothicos characteres.

F

A 275 Causa itaque liturgica cum regio imperio
tum decretis ecclesiasticis ita in favorem Gallicanæ
seu Romanæ decisa; quis fuerit Mozarabicæ status,
et quidnam ex illa postmodum permanserit reli-
quum, quod abrogatum non fuerit, sed ad sequen-
tia usque tempora propagatum, docet nominatus
supra Ortizius fol. cxix verso his verbis: *Porro*
cum in urbe (Toletana) nuper recepta inter varias
basilicarum, fanorum, ædiumque sacrarum de-
dications, parochiales imprimis (quas dicunt)
ecclesiæ regionatim constituerentur, ad quas po-
pulus rei divinæ causa potissimum conveniret,
suique cuivis limites per vicos domosque circum-
quaque præfinirentur; solis illis sex ecclesiis (de
quibus superius dictum est) fines quidem nulli
præstituti sunt; sed sui cuique Mozarabes, illo-
rumque poster, ubi ubi illos intra extrave urbem
in agro Toletano morari contingeret, pro paro-
chianis assignati. Quibus etiam immunitates da-
tæ, privilegiaque irrogata minime vulgaria. Hi
igitur primum, horumque deinde poster, suam
quisque ecclesiam, sacraque gentilitia frequenta-
bant: et interim quidem dum frequens posteritas
illa fuit, sacra perinde ipsa in ecclesiis illis assi-
dua celebriæque fuere.

B 276 Sublestæ prorsus fidei sunt, quæ obtru-
dit pseudo-Julianus in Chronico pag. 128, dum,
sub Gelasio PP. II, qui sedere cœpit anno 1099,
electos fuisse somniat, qui irent Romam, Petrum
Alvari et Didacum Sanctii, filios Sanctii pincer-

næ Adephonsi imperatoris; cui cum assideret, ait, in humero dextro, vestito veste Venetica, palumba alba, dictus est Palumbanus, vulgo Palomeque, qui fuit caput illustrissimæ gentis. Ab-
euntibus illis Romam, interventione Joannis Cardinalis factum est, ut Papa censuerat, ut remaneret Missale Muzarabum vel Gothicum... in septem ecclesiis Toleti, in aliis Romanum... Et reædificatæ sunt ibidem ædes ecclesiæ, quæ erant tempore Gothorum. Sex porro Toleti Muzarabum ecclesias perseverasse, ex certioribus habemus documentis, quam sint fabulæ istius personati chronographi; nimirum ex Roderico Toletano, qui lib. 4, cap. 1 testatur, Officium Mozarabicum viguisse suo tempore in sex parochiis Toletanis; de qua re alias dixi cap. 4, § 2. Itaque sive Alphonsus VI ita in suis regnis exstinguere voluerit veterem ritum Gothicum seu Mozarabicum, et subrogate ipsi Romanum, ut, interposito quodam temperamento, exacerbatos haud dubie suorum subditorum præsertim Toletanorum animos, antiquorum utique rituum tenacissimos, nonnihil mitigaret; sive ut venerandæ Officii Mozarabici antiquitati aliquo etiamnum usque deferendum censeret; sacerdotes certe Mozarabes Toleti tum sub isto Alphonso rege, tum sub aliis ejusdem successoribus perseverasse, discimus ex variis instrumentis; quæ huic rei fidem concilient.

CAPUT VII.

Privilegia Mozarabibus indulta seculis XII, XIII, XIV, XV; Eugenii PP. III contra eos epistola.

§ I. Diploma Alphonsi VI, regis Castellæ ac Legionis; jubentur ab Eugenio PP. III obedire archiepiscopo Toletano, et ritui Romano se conformare; alia privilegia illis concessa.

C Exstat Alphonsi VI diploma, in favorem Mozarabum latum; quod sic sonat: *Ego Ildefonsus Dei gratia, Toleti imperii rex, et sub Christi nomine magnificus triumphator, una jugiter cum dilectissima uxore mea Elisabeth regina: A todos Mozarabes de Toledo, tam cavalleros *, quam pedones *, pacem in Christo, atque perpetuam salutem. Cum præteritis temporibus fuerint factas in Toletis multas præquisitiones * super cortes *, et hæreditates; sic de pressuria * quò modo, et de compacto. Et cum tollerent inde ad illos, qui magis habebant, et darent, ad eos, quod nihil habebant, aut quod paucum habebant; nunc ego jam quæro imponere finem ad istam causam, et nolo, ut amplius fiat. Ideo autem in mense Martio mandavi a domino Joanne Alcadi, qui præpositus imperii civitatis, et juridicus iudex erat, ut cum alguacil don Petro, et aliis deceim ex melioribus civilatis, inter Moszarabos et Castellanos, ipsemet cum eis exquireret et æquaret; et cortes et expositas hæreditates inter totos * illos, et ut quod ipse faceret, inconcussum semper et stabile permanent *, quod secundum meum imperium confectum fuit atque completum.*

278 Tunc ego a supradictis præquisitoribus ju-

gata, et eorum principalius inclinatus facio hanc cartam firmitatis ad totos ipsos Moszarabos de Toletis cavalleros, et pedones, ut firmitatem hanc semper, quantas cortes et hæreditates, sive vineas ac terras hodie in suo jure retinent, et pro nulla exquisitione non podant * inde quidquam, nec pro nullo rege subsequente, sive cabet medina, aut comite vel principe militiæ, de quanto hodie pertinet, dare; et pro meo iudicium vendicaverunt, atque in sempiternum; et do eis libertatem, ut quod fuerit inter eos pedes, ei * voluerit, et posse habuerit, ut militet, et vendendi, dandi vel possidendi, seu de possessione sua, quoties voluerit, faciendi, liberam in Dei nomine habeat potestatem: et si inter eos fuerit ortum aliquod negotium de aliquo indicio *, secundum sententiam in libro iudicium antiquitus constitutus distinctiata, et de quanta calumnia fecerint, quantum * solummodo persolvant, sicut in carta Castellanos resonat; excepto de furto, et de morte Judæi, vel Mauri, et de omni calumnia, talem eis mando habere consuetudinem, qualem et Castellanis in Toletis commorantibus; et si voluerint vineas, aut alias arbores plantare, aut restaurare, illi qui fuerint pedites, decimam inde portionem

A 275 Causa itaque liturgica cum regio imperio

B 276 Sublestæ prorsus fidei sunt, quæ obtrudit pseudo-Julianus in Chronico pag. 128, dum, sub Gelasio PP. II, qui sedere cœpit anno 1099, electos fuisse somniat, qui irent Romam, Petrum Alvari et Didacum Sanctii, filios Sanctii pincer-

C Exstat Alphonsi VI diploma, in favorem Mozarabum latum; quod sic sonat: Ego Ildefonsus Dei gratia, Toleti imperii rex, et sub Christi nomine magnificus triumphator, una jugiter cum dilectissima uxore mea Elisabeth regina: A todos Mozarabes de Toledo, tam cavalleros *, quam pedones *, pacem in Christo, atque perpetuam salutem. Cum præteritis temporibus fuerint factas in Toletis multas præquisitiones * super cortes *, et hæreditates; sic de pressuria * quò modo, et de compacto. Et cum tollerent inde ad illos, qui magis habebant, et darent, ad eos, quod nihil habebant, aut quod paucum habebant; nunc ego jam quæro imponere finem ad istam causam, et nolo, ut amplius fiat. Ideo autem in mense Martio mandavi a domino Joanne Alcadi, qui præpositus imperii civitatis, et juridicus iudex erat, ut cum alguacil don Petro, et aliis deceim ex melioribus civilatis, inter Moszarabos et Castellanos, ipsemet cum eis exquireret et æquaret; et cortes et expositas hæreditates inter totos * illos, et ut quod ipse faceret, inconcussum semper et stabile permanent *, quod secundum meum imperium confectum fuit atque completum.

D 278 Tunc ego a supradictis præquisitoribus ju-

E 279 Tunc ego a supradictis præquisitoribus ju-

SEC XII.

pro remedio
animæ suæ
etc. ;

* an. fece ?

* recedatis

cui ipse cum
sua uxore, at-
que aliis sub-
scribit.* prætermitt-
tereIllud hic cur
non explane-
tur.

portionem solummodo ad regale palatium persolvant.

279 Hoc autem facio pro remedio animæ meæ, et parentum meorum : et ut vos omnes, quos in hac urbe semper amavi, et dilexi, seu de alienis terris ad plantandum adduxi, semper habeam fideles et oratores ; ideoque absolvo vos ab omni feste*pristinæ subreptionis, et præscriptæ libertati trado, ut ab hodierno die et deinceps, nec vos nec filii, aut hæredes vestri ab hac præscripta regula receditis*, et in isto foro semper permaneatis ævo perempni, et per sæcula cuncta. Amen. Si quis tamen, quod fieri minime credo, aut ego, aut aliquis homo de propinquis meis, vel extraneis, contra hoc meum factum ad irrumpendi venerit ; quisquis ille fuerit, qui talia commiserit, sit excommunicatum, et Christianæ fidei libertate separatum, et cum Datan et Abiron, quos terra vivos absorbit, quia mandatis Dei rebelles extiterunt, et cum Juda, Dei traditore, qui laqueo se suspendit, et sic vitam cum visceribus fudit in profundo inferni æternas pœnas lucraturus, demergantur : et hoc meum factum in cunctis plenam obtineat firmitatem. Facta autem hæc stabilitatis carta sub hera millesima centesima trigesimanona, et nato die decimo tertio Kalendas Aprilis.

280 Hac autem non volo prætermittere*, quando mando, ut plantor vendat ad plantorem, et vicinus ad vicinum ; sed non quero ut aliquis de ipsos plantores vendant cortes, aut hæreditates a nullo comite vel potestate. Ego Ildefonsus Dei gratia, totius Hispaniæ imperator, quod feci conf. Elisabeth regina, quod domino meo fieri placuit, conf. Raymundus, totius Galiciæ comes, regisque ger. conf. Urraca, imperatoris filia, Raymundique comes uxor, conf. Henricus Portugallensis et Colibriensis provinciæ comes, conf. Terasia, regis filia, et Henrici comitis uxor, conf. Hernandus, Toletanæ sedis archiepiscopus, conf. Joannes Toletanor, principalis judeæ atque præpositus, conf. Petrus Aluariz et medic' conf. Michael Adiz princeps Toletanæ militiæ, conf. Petrus Ansuriz, comes, conf. Fernandus Muñoz, majordomus regis, conf. Garci Alvariz, armiger regis, conf. Gomez Martinez, conf. Gutier Bermudez, conf. Joannes Ramirez conf. Gonçalo Stephanus, conf. Didago Alvariz, cont. Pelagio Petriz, conf. Rodrigo Petriz, conf. Gutier Fernandez, conf. Garci Ximenez, conf. Garci Bermudez, conf. Gonzalo Ansuriz, conf. Petrus Suariz, conf. Rodericus Ordonez, conf. Sancio Aznariz, conf. Johane Didacus, conf. Petro Didacus, conf. Pelagio Guidesteiz conf. Pelagius Erigis, cognomento Botanarius, quod notavi, conf.

281 Vides, lector, in contextu hujus regii diplomatis multos contineri barbarismos ; ut de Hispanicismis hic illic intermixtis nihil dicam : unde fit, ut non vitiosa dumtaxat, sed obscura prorsus reddatur oratio. Ceterum ruditatem excusabis ævi illius, quo barbaris, quam barbari ei exstirpandæ studebant magis majores nostri, inquit in sua epistola jam a me prolata Nicolaus Antonius Hispanus ; id quod hic valeat in lingua Latina, quamquam alia de causa id supra usurparit iste auctor. Omnem textus barbariem non emendo ; paucula ad marginem annotasse contentus : de aliis viderint illi, ad quos omnium vocationum in isto diplomate contentarum explanatio propius pertinere videbitur. Illarum sane illustratio nihil facit ad statum ritus Mozarabici ; cujus

causa hoc et sequentia diplomata referuntur ex D superabundanti, ut ita loquar ; ac proin satis fuerit lectori, genericam saltem ex istis instrumentis sibi ideam formare circa ea, quæ Mozarabibus olim indulta fuere a regibus Hispaniæ. Pergamus itaque ad alia, quæ hoc seculo XII gesta sunt.

282 Concilium Fusselense, celebratum prope Palentiam apud oppidum Husillos dictum, circa annum Christi 1104, notatur apud Aguirrium pag. 317 ; ubi inter alia, quæ ex Sandovalio producit, quædam circa Officium divinum tractata, refert ; an vero illa Officium Mozarabicum spectent, nescio. Ad rem nostram certissime facit epistola Eugenii PP. III, qui sedit ab anno Christi 1145 ad 1153, legenda apud Labbeum tom. 10, col. 1099, directa ad clericum et populum Toletanum, uti ibi inscribitur, hoc titulo, ut Mozarabes Toletano archiepiscopo pareant, et in ceremoniis ab eo non dissentiant : quam epistolam etiam exhibet Aguirrius pag. 362, et sic habet : Inobedientiæ crimen quam grave, quantaque animadversione plectendum, creator omnium Dominus primi hominis inobedientiam puniendo monstravit ; et genus hominum in valle lacrymarum positum experitur. Significatum bene est, quod quidam, qui Mozarabes nuncupantur, venerabili fratri nostro archiepiscopo Toletano obedientiam denegantes, ecclesias de manu laicorum recipiant : et in sacramentis Missarum, et aliis divinis Officiis, tonsura quoque clericali et vestimentis, suam antiquam consuetudinem subsequentes, ab Apostolica sede diversa sentire præsumant.

283 Quia igitur Apostolicæ sedi tanta est a Domino collata potestas, ut quam* pro sanis dogmatibus, fidelium moribus, dominico tempore scripsit*, hodie teneatur acceptum : et quam* illa repulit, hactenus inefficax habeatur : quanto magis quæ ob reverentiam Catholicæ fidei in sacramentis Missarum, et aliis divinis Officiis instituisse dignoscitur, omni debent honore revereri, et ab omnibus prorsus revereenter assumi ? Universitati vestræ per præsentia scripta mandamus, quatenus eos districtius moneatis, ut in sacramentis Missarum, et aliis divinis Officiis, a Catholica Ecclesia dissentire de cetero non præsumant ; et memorato fratri nostro obedientiam debitam exhibentes, si in ipsius provincia remanere voluerint, ejus monita et præcepta revereenter suscipiant et observent. Dies et annus, quibus data fuit hæc epistola, desiderantur. Interim ex ea liquet, Romanam sedem hoc etiam seculo XII, prout anteriore eam fecisse vidimus, operam dedisse, ut liturgiæ Mozarabici ministri, quos in sex Toletanis ecclesiis remansisse diximus, suo quosque antiquo Officio ecclesiastico vacantes, Romanis sese ritibus conformarent, non secus atque aliæ ecclesiæ per Castellæ, Legionis, aliasque Hispaniarum ditiones extensæ.

284 Ad præsens seculum XII spectat privilegium, Mozarabibus concessum ; quod ita sonat : Quoniam ea, quæ a regibus et terrarum principibus instituuntur, semper firmanantur, nec* temporum diuturnitate oblivioni tradantur : Idcirco ego Ildefonsus Dei gratia, rex Castellæ et Toleti, una cum uxore mea Alienor regina, quia vos promptissimos, et fideles in servitiis meis inveni, facio cartam libertatis, absolutionis et stabilitatis vobis, toti Toletano concilio, præsentibus et futuro, in perpetuum valituram. Dono et concedo omnibus Toleti militibus ex totius termini, sive præsentibus et

Eugenius PP. III jubet, ut Mozarabes obediant

E

archiepiscopo Toletano, et Romanis ritibus se conformant. * quod * præscripsit * quod

F

Privilegium Mozarabibus datum

* ne

A et futuris, quod de omnibus hæreditatibus, quas habent in Toletis, aut in aliqua parte termini sui, vel de cetero habuerit *, nullam decimam, nec forum aliquod regi, vel domino terræ, nec alicui alii unquam persolvant: et quicumque de manibus eorum hæreditates ipsorum excolunt, de fructibus inde perceptis nullam decimam tribuant; sed prædicti milites cum omnibus hæreditatibus suis liberi, et immunes ab omni regali, alioque gravamine, et exactione per secula cuncta permaneant; et cetera de ornamento privilegii. Consideratur nota temporis.

ab Alphonsi
Castellano

285 Verum ad quæ circiter tempora illud instrumentum pertineat, colligere licet ex aliis Alphonsi et uxoris ejus Alienoris nomine notatis, ab anno 1173, usque ad 1213, prout videre est apud Berganzam in Appendice sect. 1, a pag. 461. In Chronologia S. Ferdinandi, regis Castellæ et Legionis, quæ per annos dominicæ Incarnationis extenditur apud nos tom. VII Maii, a pag. 294, ita dicitur: MCLXX Alfonsus Castellanus annos XV natus uxorem ducit Alienoram, filiam Henrici II, regis Angliæ et Alienoræ, ex Guilielmo ultimo Aquitanicæ duce natæ. Porro per dictum privilegium videtur tolli onus illud solvendæ decimæ partis, in superiore Alphonsi VI diplomate Mozarabibus impositum his verbis: *Talem eis mando habere consuetudinem etc.*; atque adeo videtur hoc privilegium extendi ad Mozarabes. Certe illud inter alia eis indulta continetur: atque ideo et illud ego hic produxi; post quod sequitur aliud privilegium hujus tenoris:

una cum alio
quod ab eodem
rege latum
fuit.

286 Notum sit tam præsentibus quam futuris, quod ego Ildefonsus Dei gratia, rex Castellæ et Toleti, vidi privilegium illud, quod rex Ildefonsus proavus meus felicis memoriæ, olim Toletanis civibus fecerat, in quo continebatur, quod quicumque morarentur in Toletis, ibidem in civitate et militia faciendo secundum forum Toleti, essent excusati et absoluti ab omni alio pecto *, et facienda in toto regno suo. Ego itaque prædictus rex Aldephonsus, volens prædecessorum meorum facta rata esse, et firma, una cum uxore mea Alienor, regina, et cum filio meo Ferrando, facio cartam libertatis, et absolutionis vobis, toti concilio Toletano, præsentis et futuro, mandans firmiter ac præcipiens, quod quicumque in Toletis morati fuerint, ibidemque in civitate et militia secundum forum Toleti fecerint de hæreditatibus suis, quas in toto regno meo habuerint, nullam faciant postam, vel facenderam, seu pectum aliquod, scilicet pro vicinitate et facienda, atque militia Toleti, sint excusati in omnibus aliis villis regni mei: et reliqua de ornamento.

Favores a re-
ge Maritano
Mozarabibus
concessi.

287 Interseratur collectioni istorum diplomatum digressio parva intercalaris, quæ ad præsens seculum XII spectat, et habetur apud Honoratum a S. Maria, Carmelitam exalceatum, operis Gallici supra citati de regulis et usu critices tom. 3, lib. 5, dissertat. 3, pag. 201; ubi refert, quod versus annum 1170 Jacob Almansor; rex Maritanus, duxerit Mozarabes ex Hispania, ut suæ personæ custodiendæ præessent, quod ecclesiam eis ædificari jussert; quod vivere eis permiserit in sua religione; Missæque et Officio divino interesse more suo. Quæ ex laudati scriptoris fide hic damus; cum nullum citet auctorem. Nunc iterum diplomata resumamus.

§ II. Alia quædam ab regibus Alphonso Castellano, et S. Ferdinando indulta Mozarabibus privilegia.

Præsentibus et futuris notum sit ac manifestum, quod ego Aldefonsus Dei gratia, rex Castellæ et Toleti, una cum uxore mea Alienor regina, et cum filio meo Ferrando, libero animo, et voluntate spontanea facio cartam donationis, concessionis et stabilitatis, vobis universo concilio Toletano præsentis et futuro, perenniter duraturam. Dono itaque vobis, et concedo illum mesonem * in Toletis, ubi venditur triticum, ut eum habeatis in perpetuum, et accipiatis semper omnes mediduras *, atque directuras *, quæ in eodem mesone evenerint, de omni tritico, quod ibidem venderetur, ita quod quantum accipiat de illis mediduris et directuris, expendatis in illis, quæ necessaria fuerint cura * commune utilitate totius concilii Toletani: et quod inde superfuerit de mediduris illis, et directuris, deductis prædictis expensis, detis et expendatis in opere murorum de Toletis. Ideo tamen hoc duximus vobis concedendum, quod dominus archiepiscopus, et canonici ecclesiæ Toletanæ sedis percipiant semper decimam de omnibus illis mediduris, et directuris, quæ evenerint in illo prædicto mesone: et cetera de ornamentis.

Charta donationis Alphonsi Castellam in favorem Mozarabum,

* domus est vel taberna

* mensuras
* an. jura, Hisp. derechos?

* circa communem
E

289 Per præsens scriptum notum sit omnibus tam præsentibus quam futuris, quod ego Aldefonsus Dei gratia, rex Castellæ et Toleti, una cum uxore mea Alienore regina, et cum filiis meis Ferrando et Henrico, concedo et confirmo concilio Toletano (sic proavus meus rex Aldefonsus bonæ memoriæ) quod omnes villæ, quæ sunt in termino Toleti, et aldea, sive sint meæ, sive de apotheca mea, sive domini archiepiscopi Toletani, sive ecclesiæ sanctæ Mariæ, sive Salvæ-Terræ, sive hospitalis, sive ordinis de villis *, sive militis, sive cujusque hominis, facenderam faciant in civitate Toleti; sic faciant cives hujus civitatis. Tamen excipimus ab hac generalitate Illescas, quæ fuit propria hæreditas imperatoris, et Ulmos, et Ocaniam, et Moltabam *, cum suo termino, qui nunquam hoc fecit ille ruptam de villis domini archiepiscopi, et aldeis ecclesiæ sanctæ Mariæ. Mandamus igitur, quod postam et facenderam (quam supra diximus) illos debere facere cum civibus Toletanis, faciant eam non per manum eorum, sed per manum hominis domini archiepiscopi, qui colligat, et det eam alcaldibus Toleti.

et archiepiscopi

* Ms. Ueles

F
* Ms. Montañam

290 Non enim volumus, quod alcades vel cives Toletani habeant aliquam potestatem vel aliquam præeminentiam super homines archiepiscopi, et ecclesiæ sanctæ Mariæ: et cum ista pecta, quam facient civibus Toletanis, sint liberi et et immunes ab omni pecto, et facienda regis. Et si ego vel filius meus, aut aliquis de genere meo voluerit aliam pectam, vel aliam facenderam habere de hominibus supradictis domini archiepiscopi, et ecclesiæ sanctæ Mariæ, non teneantur aliquam pectam, vel facenderam facere cum civibus Toletanis: et cetera spectantia ad ornamentum privilegii.

Toletani.

SEC. XIII.
Aliud privile-
gium

291 Per præsens scriptum sit notum omnibus tam præsentibus quam futuris, quod ego Aldefonsus Dei gratia rex Castellæ et Toleti, una cum uxore mea Alienore regina, et cum filiis meis Ferrando, et Henrico, attendens damnum civitatis Toletanæ, et detrimentum, quodquod inde eveniebat terræ, statui cum bonis hominibus de Toledo, quod nullus homo de Toledo, sive vir sive mulier possit dare vel vendere hæreditatem suam alicui ordini, excepto, si voluerit eam dare vel vendere sanctæ Mariæ de Toledo, quia est sedes civitatis; sed de suo mobili det quantum voluerit, secundum suum forum*: et ordo, qui eam acceperit datam vel venditam, amittat eam; et qui eam vendiderit, amittat morbos, et habeant eos consanguinei sui propinquiore. Ego tamen cum concilio condonavi domino Gunsalvo Perez de Turrecremata, et suis cognatis Petro Armillez de Portugal, et Sanchæ Perez de Fonte Almerir, quod hæreditatem suam, et mobile conferant cui suæ sederit voluntati: illud scilicet quod hodie habent; condonavi, inquam, istud eis, et filiis suis, et suis nepotibus.

* legem vel
consuetudi-
nem

cum confirma-
tione supra
scriptorum a
S. Ferdinando
facta.

B 292 Concedimus etiam quod illud, quod dona Luna ante istam institutionem concessit Burgen- si monasterio sanctæ Mariæ Legalis, cum suis directuris, valeat. Miles autem de alia parte, qui hæreditatem habeat in Toledo, vel habuerit, faciat ibi in civitate cum suis vicinis; alioquin amittat illam, et conferat illam rex cuicumque voluerit, qui pro ea faciat in civitate: et cetera de ornamento privilegii. Suprascripta igitur privilegia, et omnia, quæ in eisdem continentur, ego rex Ferrandus, superius nominatus, vobis concedo, corroboro, et confirmo; nec non statuo observari irrevocabiliter in ævum. Si quis vero hanc meæ concessionis paginam infringere, seu in aliquo diminuire præsumperit, iram Dei omnipotentis plenarie incurrat, et cum Juda Domini proditore pœnas sustineat infernales, et regi parti mille auros in choto* persolvat; quodque præsumperit, effectu careat, et damnum quod vobis super hoc intulerit, restituat duplicatum. Facta carta apud Matritum vigesimo primo die Januarii, era millesima, ducentesima sexagesima, anno regis quinto. Et ego rex Ferrandus supradictus hanc cartam, quam fieri jussi, manu ipsa roboro et confirmo.

* an. quoto?

Idem sanctus
rex confirmat
privilegia

C 293 Ego Ferdinandus Dei gratia, rex Castellæ et Toleti, cupiens progenitorum meorum vestigiis inhærere, et eos in meis acibus, prout potero, imitari; volensque libertates, et laudabiles consuetudines confirmare, quas ipsi suis fidelibus contulere, una cum uxore mea dona Beatrice regina, et cum filio meo Alfonso, ex assensu et beneplacito dominæ Berengariæ reginæ, genitricis meæ, facio cartam concessionis, roborationis, confirmationis et stabilitatis vobis concilio Toletano, militibus, civibus tam Mostarabis, quam Castellanis, seu Francis, præsentibus et futuris perpetuo valituram. Concedo itaque vobis et confirmo totum quantum in istis subscriptis privilegiis, quæ a nostris progenitoribus vestri prædecessores impetrarunt de vestra libertate, et quo modo continetur: tenorem quarum transcribi feci verbo ad verbum sub una pagina in hunc modum: Sub imperio almæ et individue Trinitatis, Patris videlicet, et Filii, et Spiritus sancti, unius quidem omnipotentis Dei, hoc pactum, renovatum, et fœdus firmissimum jussit renovare et confirmare venerabilis rex Adelfonsus, Raimundi filius, ad omnes cives Toletanos, Castellanos,

Mostarabes, Francos propter fidelitatem et æqualitatem illorum, et illos privilegios, quos dederat illis avus suus Adelfonsus rex (det illi Deus optimam requiem) melioravit et confirmavit per amorem Dei, et remissionem omnium peccatorum suorum.

294 Sic vero et omnia judicia eorum, secundum librum judicum, sint judicata coram decem ex nobilissimis et sapientissimis eorum, qui sedent semper cum iudice civitatis ad examinanda judicia populorum, et ut præcedant omnes in testimoniis, in universo regno illius. Similiter et omnes clerici, qui nocte et die pro se, et omnibus Christianis omnipotentem Deum exorant, habeant absolutas suas hæreditates in reddendis decimis. Sic vero dedit libertatem militibus a portatico de cavallis et mulis in civitate Toledo. Et si quis captivus Christianus exierit in captivo Mauro, non det portaticum, et quantum dederit rex militibus Toleti de muneribus, sive proficicis, sit divisum inter illos, scilicet Castellanos et Gallecos et Moçaranes, quomodo fuerint in uno uni ab aliis, et quod ideo sint pignorati tam milites, quam ceteri cives Toletani in universo regno illius: quod si aliquis ausus fuerit unum ex illis in omnibus regionibus suis pignorare, duplet pignora illa, et solvat regi sexaginta soldos: adhuc autem et milites illorum non faciant annubdam, nisi uno fossato in anno: et qui remanserit ab illo fossato sine veridica excusatione, solvat regi decem soldos: et qui ex illis obierit, et equum aut lorica, aut aliquas armas regis tenuerit, hæreditant omnia filii sui, sive sui propinqui, et remaneant cum matre sua honorati et liberi in honore patris illorum, donec valeant equitare.

295 Nam etsi solam uxorem relinqueret, sit honorata in honore mariti sui, Sic quoque et qui inter civitatis, aut foras in villis in solaribus suis commoraverit, et contentiones et jurgia inter illos ceciderit; omnes calumniæ ipsorum sint suorum: si quis vero ex illis in Francia aut in Castella, sive ad Gallitiam, seu quacumque terra ire voluerit, relinquat cavallerum in domo sua, qui pro eo serviat infra tantum, et vadat cum Dei benedictione. Et quicumque cum uxore sua ad suas hæreditates ultra Serram ire voluerit, relinquat cavallerum in domo sua, et vadat in Octobrio, et veniat in primo Madio. Sed si ad hoc tamen non venerit et veridicam excusationem non habuerit, solvat regi sexaginta soldos. Si vero uxorem non levaverit, non relinquat cum ea cavallerum. Tamen ad hoc placitum veniat: similiter et agricolæ et vinearum cultores reddant de tritico, et ordeo, ac vinearum partibus decimam partem regi, non plus; et sint electi ad scribendam decimam hanc homines fideles, Dominique amicos mercedem regis accipientes, et quod sint adducti in tempore triturarum mensium ad horrea regis, et in tempore vindemiarum, ad torcularia ejus, et accepta de eis cum veridica et æquali mensura videntibus duobus vel tribus de filibus* civitatis: et ii, qui hanc decimam regi solvunt, non sit super eos aliquod servitium, ad faciendum super bestias illorum.

296 Non sernant* nec fusatoria, nec vigilia in civitate, nec in castello; sed sint honorati et liberi, et ab omnibus saceribus imperati: et quisquis ex illis equitam* voluerit in quibusdam temporibus, equitet, et intret in mores militum: nam et quicumque habuerit hæreditatem juxta flumen de fluminibus Toleti, et in ipso flumine molendinum,

D

alias

E

concessa;

F

Ms. fidelibus

quæ hic

* forte serven

Ms. equitar

A lendinum, aut vaceat, sive pisqueram ædificare quæsierat, faciet sine ullo timore: nec non et habeant ipsi, et filii sui, et hæredes eorum omnes hæreditates suas fixas et stabiles in perpetuum: et quod vendant et emant unum ab alteris, et donent ad quem quæsierint, et unusque faciant in sua hæreditate secundum suam voluntatem. Sic vero avus suus (det illi Deus requiem) abstulit aliquam hæreditatem uni eorum per iram aut per injustitiam, absque culpa palatina, quod in ea sit reversus: et item qui hæreditates in quacumque terra imperii illius habuerit, jussit, ut saiones non intrent in eas, nec majorinos, sed sint in pace per amorem populationis illius in Toletum: nam et cum Dei adjutorio de quantis civitatibus Maurorum, ut habeant fiduciam accipere, ut et illi, qui de ipsis civitatibus fuerint, ibunt recuperare hæreditates suas, et quod vendicent eas de Toletum cum moratoribus Toleti: sic quoque et illi, qui ultra Serram sunt, si aliquod judicium habuerint, cum aliquo Toletano, quod veniant ad medianetum in Calatalifa, ibi se judicent sanctorum patrum obedire, et implere præcepta.

B 297 Jussit (amplificet Deus regnum ipsius) ut nullus Judæus, nullus nuper renatus habet mandamentum super ullum Christianum in Toletum, nec in suo tritorio. De cetero vero si aliquis homo acciderit in homicidium, aut in aliquem laborem absque sua voluntate, et probatum fuerit per veridicas testimonias, si fidei jussorem non habuerit, non feratur alicubi extra Toletum, sed tantum in Toletano carcere trudatur S. de Alfada, et non solvat nisi quintam partem calumniæ, non plus. Quod si aliquis aliquem hominem occiderit intra Toletum aut foras, infra quinque milliarios in circuitu ejus, morte turpissima lapidibus moriatur. Qui vero de occisione Christiani, vel Mauri, sive Judæi per suspicionem accusatus fuerit, nec fuerint super eum veridicas fidelesque testimonias, judicet eum per librum judicum. Si quis ergo cum aliquo fructo * probatus fuerit, totam calumniam secundum librum judicum solvat. Sic vero et si peccato impediens aliquis homo cogitaverit aliquam traditionem in civitate aut in castello, et discoopertum fuerit per fidelissimas testimonias, ipse solus pateat malum, aut exilium: si vero fugerit, et inventus non fuerit, portionem suam de toto suo habere regi accipiant, et remaneat uxor sua cum filiis suis in portione sua intra civitatis, et foras, sine ullo impedimento.

C 298 Hoc judicium dedit nobilissimus rex Alfonsus Raymundi, die, qua hoc privilegium confirmavit, et jussit, ut nullus pausaterus descendat in una ex domibus Toletanorum intus civitatis, nec in villis suis. Et si mulier ex mulieribus eorum vidua fuerit, an virgo; non sit data ad maritum invitus, nec per se, neque per aliquam potentem personam. Similiter et nullus erit ausus rapere mulierem de mulieribus eorum, mala si fuerit, aut bona, nec in civitate, nec in via, nec in villa. Et qui unam ex illis rapuerit, morte moriatur in loco. Sic etiam honorem Christianorum confirmavit, ut Maurus et Judæus, si habuerit judicium cum Christiano, quod ad judicem Christianorum veniat ad judicium, et quod nulla arma, nec ullum cavallum de sella exeant de Toletum ad trans Maurorum. Et placuit ei, ut civitas Toleti non esset præstamo, nec sit in ea dominator, præter eum, neque vir, neque femina, et in tempore ætatis succurrat Toletum defendere ab hominibus volentibus eam opprimere, sive sint Christiani,

sive Mauri: et jussit, ut nulla persona habeat hæreditatem in Toletum, nisi qui moravit in ea cum filiis suis, et uxore sua, et fabricatis muris constet semper de commodis et utilitatibus Toleti. Sic antea erat in tempore avi sui Adefonsi regis (sit ei beata requies.) Si aliquis Castellanus ad suum forum ire voluerit, vadat. Insuper hoc totum exaltet Dominus imperium suum: dimisit illis omnia peccata, quæ accidere de occisione Judæorum, et de rebus illorum, et de totis perquisitionibus *, tam majoribus, quam minoribus: et cetera, quæ spectant ad ornamenta privilegii.

* in Ms. perquisitionibus

§ III. Diplomata Alphonsi Sapientis.

Inter privilegia Mozarabibus concessa referuntur variæ aliæ immunitates, seu indultorum a variis hactenus Hispaniæ regibus obtentorum confirmationes; quæ ex lingua Hispanica sic sonant: Notum sit omnibus hominibus, qui chartam hanc viderint, quomodo ego D. Alfonsus, Dei gratia rex Castellæ, Toleti, Legionis, Galeciæ, Hispaniæ, Cordubæ, Murciæ, et Giennæ, quando veni Toletum, ut facerem ibi meas cortes, venerunt ad me equites, et boni homines concilii Toletani, et monstrarunt mihi sua privilegia bonorum forum, et favorum et immunitatum, quæ ipsis rex D. Alfonsus, ei rex D. Alfonsus Raymundus, ac rex D. Alfonsus meus proavus fecere, et confirmata sunt a rege Ferdinando meo patre; ac petierunt a me favorem, ut ego illo ipsis concederem ac confirmarem: et privilegia erant facta hoc modo: Ut facta regum ac principum memoria, quæ digna sunt, assequantur. Vacat. Et sequitur: Ego Ferdinandus Dei gratia, rex Castellæ et Toleti, cupiens progenitorum meorum vestigiis inhærere, et eos in meis actibus, prout potero, imitari, etc, quæ proxime jam dedimus. Tum sequebatur aliud privilegium hoc exordio: Quoniam ea quæ a regibus, et terrarum principibus instituuntur, etc. Tum illud: Notum sit tam præsentibus quam futuris, quod ego Ildefonsus, etc. Item: Præsentibus et futuris notum sit ac manifestum. Et aliud: Per præsens scriptum notum sit omnibus, etc. Illud denique, cujus initium est: Per præsens scriptum sit notum omnibus, etc. quæ ordine temporis nos supra plenius produximus.

Duo diplomata

E

F

300 Quibus privilegiis omnibus ita exhibitis ac recensitis, subduntur sequentia, quæ ex Hispanico ita sonant: Et ego supradictus rex Alfonsus regnans una cum regina D. Violante, mea uxore, et cum mea filia infante D. Berengaria, in Castella, in Toletum, in Legione, in Gallecia, in Hispaniæ, in Corduba, in Murcia, in Gienna, in Biatia, in Valisoleto, et in Algarbia; Propter affinitatem, quam mecum habent Toletani, majorem quam omnes homines alii meorum regnorum, et quia sapientis est, illis benefacere, et favere, atque illos promovere; concedo privilegia supra dicta et confirmo, et mando, ut nemo audeat contraire isti meo privilegio in ulla re: et qui hoc fecerit, iram Dei incurrat, et cum Juda traditore descendat in fundum inferni, atque insuper solvant mihi quotam supradictam, et illis totum damnum duplicatum. Facta charta in Toletum, per mandatum regis, duobus diebus elapsis mensis Martii, æra millesima ducentesima nonagesima prima (quæ concurrit cum æræ vulgaris anno 1253) D. Alphonsus de Molina

ab Alphonso Sapiente data

SEC. XIII.

lina conf. D. Federicus conf. D. Gutierre conf. D. Manuel conf. D. Philippus electus Hispalensis conf. D. Lancius electus Toletanus conf. D. Joannes archiepiscopus S. Jacobi conf. D. Albaddillo Abeunazar rex Granatæ, vassallus regis, conf. D. Mahomat Abenmahomat rex Murciæ, regis vassallus, conf.

data

301 Et sequuntur plura nomina eorum, qui dictam chartam confirmarunt, et additur in fine: *Albar Garcia de Fromesta eam scripsit anno secundo, quo rex D. Alfonsus regnavit.* Alphonsus utique cognomento Sapiens, S. Ferdinandi regis Castellæ et Legionis filius, qui anno 1255 mortuo patri successit; vita functus anno 1284, secundum Chronologiam Ferdinandeam loco citato, pag. 296; ubi etiam notantur hæc: MCCXLV Alfonsus Sancti primogenitus, uxorem ducit Violantem, filiam Jacobi Aragonii, Vallisoleti mense Novembri. Schema genealogicum regum Castellæ ac Legionis, quatenus ad S. Ferdinandi historiam, atque adeo ad reges superius in diplomate Alphonsi Sapientis designatos pertinet, habes apud nos die xxx Maii pag. 293. Prædicta vero privilegia, sicut subjungitur ad calcem diplomatis Alphonsi Sapientis, quod ultimo loco mox recitavi, latini * scripta, desumpta fuerunt ex veris originalibus, mihi notario infrascripto traditis et consignatis per dominum Alfonsum Fernandez a Castro, scribam regalem, locum scribæ majoris concilii Toletani tenentem, anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo nonagesimo octavo, die vero decima nona mensis Aprilis.

Ms. latinitate

302 Suntque vero realiter et fideliter transcripta, et per me correcta, ut in originalibus reperi; et hoc Toleti, anno, mense, et die, quibus supra; præsentibus ad eorum correctionem dominis doctoribus Ildefonso a Narbona, et Eugenio a Narbona, clerico presbytero, Toletanis testibus ad præmissa vocatis specialiter, atque rogatis. Et quia ego Ludovicus Trevinus, presbyter, notarius Apostolicus Toletanus, in archivo Romanæ curiæ descriptus, sanctique Officii Inquisitionis negotiis assignatus, præmissis interfui; ideo hoc transsumptum, propria et aliena manu descriptum, transcripti, desumique feci, rogatus et requisitus, in testimonium veritatis. Ludovicus Trevinus notarius Apostolicus. Post hæc mox sequitur aliud laudati Alphonsi Sapientis diploma, ex Hispanico idiomate Latine translatum:

ex Hispanico

303 Sicut reges tenentur facere justitiam, et debent dare malum illis, qui illud fecerint, et ipsis propter illud inferre pœnam, secundum meritum; sic tenentur dare bonam compensationem bonis, qui legitime sibi servierunt. Et ideo Nos D. Alphonsus Dei gratia rex Castellæ, Toleti, Legionis, Galleciæ, Hispalis, Cordubæ, Murciæ, et Giennæ, una cum regina D. Violante, uxore mea, et cum nostro filio infante D. Ferdinando primo et herede, et cum nostro filio infante D. Sancio, cognoscendo quomodo equites, ac nobiles nobilis civitatis Toletanæ, servierint semper illis, qui sunt ex genere nostro, in propagando et custodiendo illis Toletum; et jussis parendo et obediendo in rebus omnibus, ac Nobis, et antequam regnaremus, et postquam regnamus; et fecerunt id, quod Nos mandavimus et æqui bonique consulimus: et propter naturæ indolem, quam eos potissimum habere cognosco; quia nati sumus in Toletelo: ut illis favorem faciam et gratiam: propter omnes istas causas supradictas damus et concedimus in perpetuum, ut omnes equites, et domine,

et scutiferi nobiles, omnesque qui ex illis descenderint, qui sunt, et qui fuerint habitatores in nobili civitate Totetana, sint liberi a moneta in perpetuum; ut eam non dent. Atque etiam illis damus, et illis concedimus, ut hereditates, quas habent vel habuerint in Toletelo, aut in ejus termino, ita in quantitate pensionis tributariæ annotentur, sicut annotantur hereditates, quas equites nobiles habent in Castella.

304 Et prohibemus, ut nemo audeat illas capere in illa consuetudine * per vim; neque injuriam aut malum inferat. Et si aliquis hoc fecerit; mandamus, ut illud solvat, sicut illud solvunt equitibus nobilibus in Castella. Et similiter, ut fiat favor et gratia equitibus Mozarabibus Toletanis, qui directe descendunt a Mozarabum genere, quod gladio cinxerunt illi, qui ex genere meo sunt, vel divites eorum viri honorati, qui pro tempore fuerunt; aut similiter nos vel nostri viri divites faceremus aut fecerimus; vel quos nostri generis reges, qui venerint, ipsi post nos, aut viri eorum divites imposterum fecerint; illis, qui hac linea directe descenderint, concedimus, ut habeant eandem istam liberationem a moneta, quam concedimus istis aliis equitibus supradictis. Et mandamus ac prohibemus firmiter, ut nemo audeat contraire isti nostro privilegio istius nostræ donationis, neque illud infringat, neque diminuat in ulla re. Et quisquis illud fecerit, incurret nostram iram, et solvere debet in quantitate decem mille Maravedisos, et illis totum damnum duplicatum. Atque ut ista liberatio, et ista gratia supradicta sit firma stabilis in perpetuum, mandamus muneri istud nostrum privilegium sigillo nostro aureo. Facta charta in Toletelo, de mandato regis, die dominica vigesima sexta die elapsa mensis Januarii, æra millesima ducentesima nonagesima septima (id est, anno æræ vulgaris 1259.)

translata
* ita Hispani-
cum conducho
vertendum
censui.

305 Et Nos rex supradictus D. Alfonsus, una regnans cum regina D. Violante, mea uxore, et cum nostro filio infante D. Ferdinando primo, et herede; et cum nostro filio infante D. Sancio, in Castella, in Toletelo, in Legionem, in Gallecia, in Hispali, in Corduba, in Murcia, in Gienna, etc. istud privilegium illis concedimus et illis confirmamus. D. Sancius, electus Toletanus, cancellarius major regis, conf. D. Alphonsus de Molina, conf. Et sequebatur catalogus bene longus aliarum personarum, quæ prædictam chartam confirmarunt. Quam Garcias Martinez de Segovia se scripsisse testatur anno septimo, quo rex D. Alfonsus regnavit.

producuntur.

§ V. Aliorum regum Hispaniæ diplomata seculi XIV et XV, quibus Mozarabum privilegia confirmantur.

Petrus cognomento Crudelis, anno 1350 Alphonsus XI patrem in regnis Castellæ ac Legionis subsecutus, diploma quoque in favorem Mozarabum condidit; quod ex Hispanico Latium facio: Sciant omnes, qui hanc chartam viderint, quomodo Ego D. Petrus, Dei gratia rex Castellæ, Toleti, Legionis, Galleciæ, Hispalis, Cordubæ, Murciæ, Giennæ, Algarbiæ, Algeziræ, et dominus Molinæ, vidi unum privilegium regis

Petrus Cru-
delis

A regis D. Alfonsi, qui vicit Toletum, littera Gothica scriptum in pergameno coriaceo, factum hoc modo: «Ego Ildefonsus Dei gratia, Toleti imperii rex, et sub Christi nomine magnificus triumphator, una jugiter cum delectissima uxore mea «Elisabeth regina: A todos Mozarabes de Toledo, «tam cavalleros, quam pedones» etc. Et nunc equites ac nobiles, et homines boni, communitatis Toletanæ, miserunt, qui a me peterent gratiam, ut æqui bonique consulerem, illis confirmare istud privilegium, et permisi, ut mandaretur conservari. Et Ego supradictus rex D. Petrus, ad faciendum ipsis favorem et gratiam; et quia est mea voluntas, ut [subsistant] favores et gratiæ, quæ ipsis fecerunt reges, e quibus ego provenio, permisi, ut illæ conservarentur, et promoverentur, propter multa servitia, et bona, quæ illi semper fecerunt supradictis regibus, et mihi; quæque mihi faciunt quotidie.

Alphonsi VI
diploma confirmat:

B 307 Ratum habeo, et confirmo illis dictum privilegium, et modo, ut illis valeat, et illis observe-
tur in omni bono, et complete in perpetuum, secundum quod in illo continetur. Et prohibeo firmiter, ne aliquis aut aliqui audeant contraire illis, aut eo contra illud progredi, ut illud infringant, aut diminuant in aliqua re ex illis, quæ in illo continentur ullo modo. Et quicumque vel qualescumque, qui id fecerint, incurrant meam iram, et præterea mihi solvent, dabuntque in pœnam mille maravedis istius monetæ, quæ nunc est in usu; atque Toletanis supradictis, aut qui eorum vocem habuerit, omnia damna et præjudicia, quæ inde receperint, duplicata; et præterea illos aut illum, qui fuerint, conveniam propter illud. Atque ut istud sit firmum et stabile, mandavi illis inde dari istam chartam, sigillatam nostro sigillo plumbeo. Data in cortibus Vallisoletanis, die vigesima quinta Octobris, æra millesima trecentesima octogesima nona (anno Christi 1351) Ego Joannes González illam scribi curavi. De mandato Regis, Ruy Fernandez Vargas. Joannes González.

uti et faciunt
alii reges;

C 308 Henricus II antecessorum regum vestigiis inhærens, dicta Mozarabum privilegia confirmat: nam Joannes I, ejus filius, testatur, se vidisse privilegium, a suo patre Henrico datum; qui ubi protulisset privilegium Alphonsi VI (in quo tamen hic, pro decimo tertio Kalendas Aprilis, notatur decimo tertio Idus Aprilis) sæpius jam supra memoratum, habuit illud ratum ac confirmavit per chartam, quæ signatur Data in curtibus Toletanis, die xx Septembris, æra millesima quadringentesima nona. Quæ omnia prædictus rex Joannes refert et confirmat similiter in sua charta, Data in valde nobili civitate Burgeni, die xxx Septembris, æra millesima quadringentesima decima septima, anno Christi 1379; atque inserta sunt collectioni privilegiorum Mozarabum, de qua dicam inferius.

quos inter
Ferdinandus
et Elisabeth

309 Ferdinandus et Elisabeth regia sua auctoritate sæpe nominata Mozarabum privilegia amplissimo diplomate corroborare et promovere etiam voluere; e quo, omissis Regis ac Reginae titulis, qui privilegium condunt, atque nominibus ministrorum justitiæ, ad quos illud inspiciendum dirigitur, et qui ibidem exprimuntur, prætermis-
sis, excerpto sequentia, quæ immunitates Mozarabum magis determinate, distincte atque in individuo commemorant. Sic itaque illud privilegium ex Hispanico Latine reddo: D. Ferdinandus et D. Elisabeth, Dei gratia rex et regina Castellæ, Legionis etc. conciliis etc. Salus et gratia.

310 Sciatis, quod clerici, pastores et beneficiati ecclesiarum Mozarabum dictæ civitatis Toletanæ, nobis fecerint relationem per suam petitionem, dicendo: Quod illustres reges gloriosæ memoriæ, nostri antecessores, ex valde magna devotione, quam habuerunt erga dictas ecclesias, et Officium Mozarabicum, illas decoraverint et honoraverint, uti et pastores ac beneficiatos atque parochianos earum, valde magnis privilegiis, libertatibus et exemptionibus; quas huc usque dicunt, sibi fuisse conservatas; et specialiter, quod nemo eorum, qui erant, et sunt parochiani dictarum ecclesiarum Mozarabicarum, aut quarumcumque ex illis, solveret exactiones, vel monetas; neque immatriculati essent in ulla ex civitatibus, villis, aut locis istorum nostrorum regnorum et dominiorum, ubicumque vixerint et habitaverint, ita ut omnes decimæ horum parochianorum talium (posito quod viverent in dicta civitate Toletana) dispersæ et diffusæ per quamlibet parochiarum Castellanarum, aut extra illam, redirent et redeant ad ecclesias aut ecclesiam Mozarabicam, cujus fuerit iste talis parochianus.

SEC. XIV ET XV.
majorum suorum

E 311 Et dicunt, quod nunc in aliquibus dictarum villarum aut locorum, istorum nostrorum regnorum, malitiose et indebite, atque ut inferatur eis omne malum et damnum, patiantur molestiam, et immatriculati sint; quodque dictarum exactionum et monetarum [præfecti] petant a dictis parochianis; ut sibi solvant dictas exactiones et monetas: ac similiter dicunt, quod justitiæ administri dictarum villarum et locorum, eos ad illud cogant: quod esse dicunt, contra tenorem ac formam dictorum privilegiorum; [et] ex quo dicunt resultare magnum detrimentum divini cultus, et servitii sui; dictumque Officium Mozarabicum magnam pati diminutionem: quia dicunt, quod servi, et administratores, adimendo sibi decimas, quibus se sustentant, essent compulsi ad illud relinquendum. Et dicunt, quod, quia dictos parochianos jubent solvere dictas exactiones et monetas, eosque ideo fatigant viis diversis; dicti parochiani desinant dare decimas dictis ecclesiis Mozarabibus; et dent illas aliis parochiis territoriorum, ubi vivunt: in quo dicunt, si hoc ita transiret, quod ipsi afficerentur magno gravamine, et damno.

vestigis

312 Hinc nobis supplicabant, et petebant pro gratia circa illud, cum remedio justitiæ, ut mandassemus ipsis provideri, mandando ipsis dari nostram chartam, ut in omnibus dicta privilegia ita data et concessa in dictis ecclesiis Mozarabibus per dictos reges, nostros antecessores, sibi essent conservata et adimpleta; et quemadmodum fuisset nostra gratia. Et Nos ratum illud habuimus: quia vobis omnibus, et singulis mandamus, ut videntes dicta privilegia (de quibus supra fit mentio) et observetis, et adimpleatis; et faciatis observari et adimpleri in toto et per totum, secundum quod in illis continetur, sic, et secundum quod huc usque ipsis fuerunt usitata, et observata: neque contra eorum tenorem et formam eatis, aut transeat, neque consentiatis iri aut transiri in ullo tempore, aut ullo modo: neque [vos] faciatis neque alii faciant deinceps [aliquid] ullo modo, sub pœna nostræ gratiæ, et decem millium Maravedisorum pro nostra camera, unicuique vestrum, qui contrarium fecerit; et præterea mandamus illi, qui vobis istam chartam monstraverit, ut vos citet, ut compareatis ante nos in nostra aula, ubicumque nos fuerimus, a die quo vos citaverit usque ad quindecim dies primos sequentes, sub dicta pœna; sub qua mandamus

presse

F

SEC. XIV ET XV.

damus cuilibet notario publico, qui ad hoc vocatus fuerit, ut inde det illi, qui vobis eam monstraverit, testimonium suo signo munitum, ut nos sciamus, quomodo adimpleatur nostrum mandatum.

insolent.

313 Data in nobili civitate Toletana die tertia mensis Augusti, anno nativitatis Domini nostri Jesu Christi millesimo quadringentesimo octogesimo. Ego Rex. Ego Regina. Ego Didacus de Santander, secretarius Regis, et Reginae, dominorum nostrorum, illam feci scribi de suo mandato. Alia, quæ ad Mozarabum privilegia attinent, suis quæque temporibus innexa postmodum designabuntur. Ex instrumentis interea tot jam prolatis, ac toties repetitis liquidissime conficitur, plures Catholicos Hispaniarum reges in id semper sollicite incubuisse, ut liturgiæ Mozarabice cultus ac propagatio sarta tecta conservaretur, indulgendo gratiosissime singularia prorsus privilegia, exemptiones atque immunitates ejusdem liturgiæ clericis, beneficiatis, administrisque sacellanis; nec non iis omnibus, qui sunt e communis Mozarabice gremio; omnibus hisce regiis favoribus ac gratiis in eum finem directis, ut ne antiquissima ista liturgia, ejusdemque cultores tam sacri quam profani, aliquid dispendii, aut damni paterentur. Atque id distinctissime et patentissime liquet ex postremo isto Ferdinandi atque Elisabethæ privilegio, prout illud expendenti ad oculum patebit.

Mozarabes
pene collapsos

314 Verum quemadmodum humana quæque et sacra et profana, in primis suis exordiis sanctissime instituta, atque ad perpetuitatem temporis legibus firmissimis temperata, ordinata et stabilita, lapsu ætatis paulatim languere solent, et tandem penitus deficere et interire, eandem fortasse sortem subiisset dicta liturgia, nec non sa-

cerdotes ac reliqui ad ejusdem continuationem deputati, nisi efficacissimis remediis isti rei prospectum fuisset exeunte decimo quinto seculo, et ineunte decimo sexto: audiamus Blasium Ortizium fol. centesimo ita loquentem: Postea vero quam hominum illorum soboles (ut res mortaliū sunt) imminui indies atque deficere cœpisset; simul et eorum ritus ecclesiasticus sensim labi, concidereque apparebat, ac vulgaris sacrorum consuetudo in eorum etiam ecclesias paulatim irrepere, adeo quidem ut memoria nostra non nisi paucis quibusdam statis festisque diebus, eo ritu in illis sacrificaretur: ita cum ritus totus in occasum jam proclivis, propediemque interiturus videretur, Franciscus Ximenez archiepiscopus (Toletanus) ut erat vir ille fervens admodum religionis cultor, priscarumque ceremoniarum studiosissimus, illius instaurandi curam, cogitationemque suscepit.

315 Celebratissimus itaque Præsul iste, Hispanici, quod sapientissime moderabatur, regni immortale decus, omniūque virtutum genere excultissimus, et quo majorem vix vidit umquam Hispania, quæsitura fortasse diu huic parem; collapsam Mozarabicam liturgiam, non secus atque sepultum jam sub cineribus Phœnicem, novæ vitæ redonavit, erexit, ornavitque, non Hispaniæ dumtaxat universæ, sed exteris quoque nationibus ob insignes, quos eidem affudit, splendores, longe spectatissimam. Nihil porro huc attinet, longiora tanti Viri elogia coacervare. Hoc unum facit ad propositum meum, si ostendero, quot, quantisque meritorum titulis Mozarabicum Officium, et administratos ejus reddiderit sibi obstrictos. Quæ, quemadmodum gesta sint, dabo capite proximo; statum rerum Mozarabicarum seculi XVI ac XVII nobis exhibituro.

restauravit
Franciscus
Ximenez.

E

CAPUT VIII.

Officium Mozarabicum ineunte seculo XVI mirifice illustratum; confirmatio privilegiorum seculo XVII; status rerum Mozarabicarum hodiernus.

§ I. Eminentissimus Franciscus Ximenez Cisnerius ejusdem restaurator;
Breviarium ac Missale excusa; foundationes, sacellum.

C

Ximenez antiquos Hispanorum ritus restaurat,

Alvarus Gomecius sub finem libri secundi, qui est in laudatissimis ejus lucubrationibus De rebus gestis memorati jam, ac sæpius deinceps memorandi Francisci Ximenii, occasione eorum voluminum, antiquam illam orandi rationem continentium, ita loquitur; rebus utique Ximenio gestis, de quibus scribit, satis vicinus; cum floruerit medio seculo decimo sexto, anno 1580 e vita ereptus. Igitur, inquit, cum ad ea volumina Ximenez venisset; de re tota.. edoctus, indignum esse et grave judicavit, sanctissimas priscorum Hispanorum ceremonias, a viris præclaris institutas, et miraculorum testimoniis comprobatas, in tantam desuetudinem venisse, ut jam-jam interituræ esse viderentur; cœpit rem altius considerare, et, ut erat priscarum ceremoniarum studiosissimus, Mozarabum ritus instaurandi curam suscepit: adhibitisque viris, quotque exsta-

bant, ejus rei peritis, primum libros omnes, quibus sacra illa continerentur, Gotthicis characteribus conscriptos, in vulgaris litteraturæ formam redigendos, impressoriisque formis excudendos curavit.

317 Quibus non sine magna impensa in exempla innumera vulgatis, ad extremam templi (Toletani metropolitani) partem, Occidentem versus, in ædícula, quæ Corporis Christi dicebatur, sacellum eleganti structura ædificavit: in quo tredecim sacerdotum collegium, adjunctis tribus ministris instituit, quos Mozarabes sodales appellavit. Hoc collegium idoneis proventibus annuis instructum sub capituli Toletani patrocinio constituit. Ipsis porro sacerdotibus perpetuis horum sacrorum curationem demandavit, ut eo ritu singulis diebus sacrificare, horariasque preces concinere,

ac Mozarabes
sodales instituit.

A nere, solenne esset. Ad quos et sex Mozarabum ecclesiarum sacerdotia pertinere voluit: quæ quoties vacua esse contingeret, ipsi optare possent sacerdotes, quibus illa archiepiscopus conferret; aliasque leges addidit... Sic ergo sacra illa per Ximenium restituta, et ab interitu vindicata sunt: in cujus restitutionis memoriam, cenotaphium reparatori in medio sacello honorifice erectum cernitur, impendente desuper coccineo galero, Cardinalitii honoris insigni.

318 Ita ibi fere cum Blasio Ortizio cap. 41, laudatus Alvarus Gomecius, qui excusus legitur in Hispania illustrata, typis Francofurtensibus anno 1603, tom. I, a pag. 927; ac lib. 3, pag. 979 sic pergit: *Officii Mozarabum libri tunc per illum in publicum dati, ut res omnes usu consumuntur, nunc ita ferme jam exhausti sunt, ut volumen, quod Missale vocant, me, inquit, vidente, triginta aureis Toleti constiterit: (nam ab omnibus doctis et piis hominibus, quibus hujus Officii notitia est, tam Missale quam Breviarium certatim expetitur;) ipseque adeo Paulus III, Pontifex Maximus, missis Toletum legatis ab ecclesia (Toletana) Officium hoc petierit, et Gotthicæ pietatis monumentum in bibliotheca Vaticana asservari jussit. Opus profecto utrumque, sive rerum gestarum per antiquos patres et Martyres, non vulgares historias quispiam consideret, magno in pretio et veneratione habendum. Utinam aliquis exorietur, actorum Ximenii æmulus, qui sacra hæc Mozarabum volumina evulget rursus!*

319 Enimvero quod summo hodieque in pretio sunt Toleti, illud argumento est, quod, dum ibidem anno 1722 essemus; dicta volumina inspiciendi copia tandem nobis facta est ex favore et gratia R. A. D. Manuelis Alfonsi Vinader, in jure canonico licentiatum, ac pastorem ecclesiæ SS. Justæ et Ruffinæ Toleti, nec non sacelli Mozarabum Corporis Christi sacellani; qui dictos libros humanissime nobis ad tempus commodavit. Cum itaque exemplaria ista ob singularem penuriam ac raritatem non ab omnibus perinde palæophilis, quibus monumenta hujusmodi sunt in pretio, inspicere possint; non abs re fuerit, aliquam de illis notitiam suppeditare. Missale in folio excusum, et satis crassum hoc titulo notatur:

C *Missale mixtum secundum regula B. Isidori, dictum Mozarabes. Præmittitur huic titulo in eadem pagina imago Deiparæ excusa, sanctum Ildefonsum ante pedes suos prostratum casula induentis; obitque circum ista inscriptio: Induam eum vestimento salutis. Sacerdotes ejus induam salutari. Superne eminet crux, metropoliticum insigne, cum galero Cardinalitio, floccis utrimque seu nodis pendentibus. Porro per dictam imaginem exprimuntur, ut audivi, insignia ecclesiæ Toletanæ.*

320 In pagina versa sequitur in litteris rubris *Ad reverendissimum in Christo patrem, ac Dominum, D. præstantissimum Franciscum Ximenem, archiepiscopum Toletanum, Alfonsi Ortiz, divini et humani juris doctoris et canonici Toletani præfatio, his verbis expressa: Immortales tibi, Antistes celeberrime, referant gratias seculi nostri homines oportet, cum vetera, et quasi obsoleta nostræ religionis arcana tanto studio renovare institueris, ut incipiant nostrates majorum suorum monumenta incultis characteribus hactenus obstrusa, ingenii tui igniculo respicere ac propius intueri. Beatissimi Isidori nostri ecclesiastica Officia, quæ in urbe regia Toletana, cui Tu præes archiepiscopus, quondam Maurorum ir-*

ruptione cunctis absorptis simul cum Christianis, seu captiva superfuerant, nostra ætate propriis sumptibus restaurare ac in lucem promovere decreveras.

321 Ac non immerito quidem ne tam illustria fidei nostræ mysteria abdita jam penitus interirent, quæque adeo situ et vetustate fuerant exesa, et errorum caligine respersa, utriusque callidus lector congruas sententias multorum librorum indagine rimari potuerit. Quam profecto durissimam provinciam mihi servorum tuorum minimo mandare non dubitasti, quatenus summa cum diligentia Missarum imprimis solemnitas recenserem, ac virgili lucubratione, quæ a vero characterum dimissam jam diu fuerant, styli non mutato ductu reficerem, servataque verborum dignitate antiquorum majestatem custodirem: nam quæ præ se antiquitatem ferebant, intacta esse jusseras. Et tandem sic actum est: nam dispersis in ordinem redactis, vitis abrasis, dubiisque enucleata veritate lustratis, et ceu abolita multa resarciens, tuo jussu, ut valui, omnia illustravi.

322 Unde conflatus liber iste fuit, præbentibus ad id opem mihi venerabilibus presbyteris, ejusdem Officii peritioribus, Antonio Roderico, Alfonso Martino, ac Hieronymo Guterio, beatarum Justæ, et Eulaliæ, ac B. Lucæ Evangelistæ ecclesiarum rectoribus; quorum basilicæ inter presuras Christianorum Toleti fluctuaverant, cum Hispania pene omnis Arabum inundatione tabesceret. Quo fit, ut habitantibus Christianos Toleti inter Arabes, ejus urbis imperio potitos, nomen Mozarabes inductum huc usque permanserit, ut opinor dicti sunt Mozarabes; hoc est inter Arabes degentes. Ut autem ecclesiastica eorum Officia memoratu digna neminem de cetero laterent, litteris Latinis, explosis Gothicis, imprimenda nobili viro Melchiori Gorricio Novariensi tribuisti; cujus opera et impensis ars impressoria in ea urbe valde illustrata est. Tum conversa ad lectorem et Ximenium oratione, dicti Missalis præfationem concludit: quod fuit impressum in regali civitate Toleti, jussu laudati archiepiscopi, impensis nobilis Melchioris Gorricii Novariensis, per magistrum Petrum Bagenbach Alemanum, anno salutis nostræ MD; die vero IX mensis Januarii.

323 Breviarium autem in folio pergameno excusum fuit; ad cujus calcem notatur perfectum et emendatum per eundem Alfonsum Ortizium; ac Toleti impressum (jussu, impensis nec non opera concurrentibus eorundem, qui supra notantur in Missali) anno 1502, die XXV mensis Octobris. Præfatiuncula, quæ illi præfigitur, et ad eundem Ximenium ab Alfonso Ortizio dirigitur, pandit res in eo contentas, et earum ordinem. Nam imprimis *Dominicalia* atque *Quadragesimalia Officia ordine priora se offerunt; subsequuntur psalterium cum Defunctorum celebri officio, atque Commune: postremoque Sanctorum Legendæ occurrentes*; prout ibidem dicitur. Eugenius de Robles in Compendio Vitæ et gestorum Cardinalis Francisci Ximenii Cisnerii etc. cap. 22 agens de fundatione unici et singularis sacelli Corporis Christi, varia congerit a pag. 236, quibus eo spectantia magis distincte et in individuo illustrari possint. Nam ubi de impressione Missalis et Breviarii dixisset, Alfonsum Ortizium, uti mox vidimus, in hac re adjutum fuisse a tribus pastoribus propriis Mozarabibus, videlicet Antonio Rodriguez, pastore S. Justæ, Alphonso Martinez de Yepes, pastore S. Eulaliæ, et Hieronymo

Libri eorum
liturgici sum-
mo in pretio
habiti;

de quibus
proin

variz

SEC XVI.

subministran-
tur

hæc locis
E

notitia.
F

SEC. XVI.

ronymo Guitierrez, pastore S. Lucæ; quos instructos in cæremoniis et antiquo modo recitandi et cantandi, secundum istum ordinem Mozarabicum, fuisse memorat;

Varia item
recensentur

324 Pag. 237 agit de redivibus, qui tum facultate Apostolica applicati sunt ex beneficiis, quæ vacabant, ad sustentationem sacellanorum Mozarabum, quæ ibidem nominatim exprimit; quæque ob mutationem temporum dici nequeant, sufficere ad congruam sustentationem eorum, qui capellaniis inserviunt; curtorum adeo redituum causam refundens in mortem præmaturam laudati Cardinalis fundatoris; nam attentis principiis, et animo, quem gerebat, fuissent illæ ex præbendis melius dotatis, quam inveniantur dotatæ in tota Hispania, uti Roblesius censet: qui circa sacellum sequentia prosequitur, unde liquido constet, Eminentissimum istum fundatorum nullis pepercisse sumptibus, ut suis circa locum novum sacelli Mozarabibus prospiceret.

de sacello Mo-
zarabum

B

325 Inceperunt in initio sacellani, teste Roblesio pag. 238, recitare illud Officium in sacello, quod est intra claustrum ecclesiæ Toletanæ juxta illud, quod fundavit archiepiscopus D. Petrus Tenorio; unde postea transierunt ad sacellum, ubi in præsentia resident, vocatum antiquitus Corpus Christi. Erat intra illud, sacellum aliud; in quod ecclesiæ Toletanæ canonici convocabant suas congregationes seu capitula; sed laudatus Mozarabum fundator ex duobus istis sacellis unum fecit, cum antiquo titulo Corporis Christi, datis capitulo dictæ ecclesiæ quatuor millibus florenorum aureorum, in compensationem loci: quod capitulum istius unici ac singularis operis patrum reliquit, imposito ei onere reparandi ædificium, necessaria subministrandi ornamenta, aliaque ad usum sacelli accommodata; uti ex Roblesio discimus. Quibus adjungi ex ipso potest a pag. 240, quod sæpe memoratus fundator alia quatuor millia florenorum aureorum dederit, ad redimenda quindenia (ut loquar cum Roblesio, qui voce *quindentos* utitur) quæ ad suam Sanctitatem singulis quindenis annis pertinebant ex beneficiis; quæ applicata sunt ad congruam sustentationem ministrorum ac sacellanorum sæpe dicti sacelli; cujus partem exterioriorem et interiorem, altare etc. pluribus singillatim repræsentat Roblesius a pag. 241.

et eorum fun-
datione.

326 Quo autem fundaciones, ab Eminentissimo Ximénio in gratiam Officii Mozarabici, ejusque sacellanos ac ministros factæ, magis confirmantur, juverit producere publicum super hac re ejusdem Cardinalis instrumentum, ex archivo Mozarabum nobiscum Toleti communicatum, juxta copiam authentica fide munitam per Franciscum Tellez, notarium publicum. Quænam autem in prædicto instrumento transacta sint, intellige.

§ II. Authenticum instrumentum Cardinalis Ximenii, et Capituli Toletani, circa bona Mozarabum fundationi annectenda.

Frater Franciscus Ximenez, miseratione divina sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, tituli S. Bal-

binæ, presbyter Cardinalis, Hispaniæ vulgariter nuncupatus, sanctæque Toletanæ ecclesiæ archiepiscopus, Hispaniarum primas, ac regnorum Castellæ major cancellarius etc. Universis et singulis præsentibus litteras, sive præsens publicum instrumentum inspecturis; illis præsertim, quorum interest, intererit, aut interesse [poterit] quosque infrascriptum tangit negotium, seu tangere poterit quomodolibet in futurum, salutem et sinceram in Domino caritatem. Cura * ecclesiarum et piorum locorum statum salubriter dirigendum, cultumque divinum ad laudem et gloriam omnipotentis Dei augendum, juxta pastoralis officii nostri debitam considerationem, extendentes-intuitum, in his eis libenter assistimus, per quæ animarum occurritur periculis et personarum commoditatibus providetur; quemadmodum ecclesiarum ipsarum piorumque locorum necessitas exigit, causæ suadent rationabiles, catholici populi devotio et incrementum exposcat*; quatenus ecclesiarum earum et piorum locorum status non mutetur seu in melius reformetur, et devotioni et saluti divinoque cultui consulatur, prout, rerum et temporum et locorum circumstantiis pensatis, id noverimus in Domino salubriter expedire.

D Eminentissimus ille ex affectu erga divinum cultum,

* Circa

* un. exposcunt?

E et Officium Mozarabum, quod vult restaurare,

328 Cum itaque nos antiquissimum et magnæ devotionis quoddam divinum Officium, Mozarave nuncupatum, quod in aliquibus ecclesiis Toletanæ civitatis ab antiquo celebrabatur; et jam temporum longitudine, et hominum negligentia atque malitia diminutum, et prope oblivioni traditum erat, cupientes illud in pristinum statum ad gloriam et laudem omnipotentis Dei redigere et reformare, futurisque temporibus propter populi devotionem perpetuum facere; in quadam capella in claustro nostræ prædictæ ecclesiæ Toletanæ sita, tredecim amovibiles ad nutum archiepiscopi Toletani, pro tempore existentis, capellanos auctoritate nostra ordinaria instituerimus, qui dictum Officium juxta antiquam ordinationem debite celebrarent, ac unum eorum capellanum majorem seu abbatem deputaverimus, qui aliis præesset, dictamque capellam regeret et gubernaret: ac de bonis, a Deo nobis collatis, quosdam annuos redditus eidem capellæ ejusque capellanis donaverimus, applicaverimus et appropriaverimus, ut in institutione dictæ capellæ, et instrumento desuper confecto plenius continetur:

329 Nunc vero attendens* ad dictorum capellanorum sustentationem plures redditus esse necessarios, eorumque necessitatibus providendum et consulendum esse considerantes, cumque possessiones et decimas quasdam territorii de Alamin, videlicet terras de Alamin, quæ dicuntur de Palatio, et mediam decimam, quæ vulgo dicitur del Ganado estrangero de Alamin, y de la De Hesa Barciensa, nostræ mensæ archiepiscopalis pertinentes, diu et per multum temporis a quibusdam dominis secularibus detentas et usurpatas, nunc de novo ex potestate illorum eduaxerimus, dictæque nostræ mensæ restituerimus; utile et opportunum videbatur, si prædictas terras et possessiones ac decimas de Alamin, et de Palatio, et de Barciensa, sicut præmittitur, eductas, et restitutas, aut alienatas, ne in alienam interim devenirent potestatem et dominium, eidem capellæ et capellanis Mozaraves concederemus, donaremus, et applicaremus. Nos igitur dictæ capellæ Mozaraves et capellanorum ejusdem necessitatibus divinique Officii Mozaraves ministerio providere volentes, ne redituum penuria et necessariorum inopia

F redditus ad sustentationem ministrorum ejus augeat attendentes

pia

A pia diminueretur, et detrimentum aliquod pate-
retur; de consensu speciali et expresso capituli no-
stræ præfatæ sanctæ ecclesiæ Toletanæ, ut in in-
strumento desuper confecto, et nobis præstito co-
ram notario, et testibus plenius continetur, cujus
consensus tenor sequitur et est talis :

cum consensu
capituli Tole-
tani;

330 In Dei nomine. Amen. Universis et sin-
gulis, præsentibus litteras sive præsens publicum
instrumentum inspecturis, visuris, lecturis pari-
ter et audituris notum esse volumus per præsentibus,
quod nos Decanus et capitulum almæ ecclesiæ To-
letanæ, videlicet Alphonsus Yanes cantor, Caro-
lus de Mendoza abbas sanctæ Leocadiæ, Joannes
de Tamayo vicarius, Joannes Alvarez, Ni-
colaus Ortiz, Petrus Fernandez de Yepes, Ludo-
vicus de Leon, Ægidius de Rojas, Alphonsus de
Toro, Joannes Lopes de Leon, Rodericus
Tenorio, Joannes Sanchez de Castro, Blasius Ca-
vallerio, Joannes Nunez de Herrera, Lucas de
las Penas ac Joannes Ruiz bachalarius, omnes
canonici præbendati, capitulariter congregati, et
ad infrascriptum negotium per scedulam ante
diem, ut moris est, evocati dicimus; quod cum re-
verendissimus in Christo pater et dominus frater
Franciscus Ximenes, miseratione divina sacro-
sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyter Cardinalis Hi-
spaniæ, archiepiscopus Toletanus, dominus et
prælati noster dignissimus, provide considerans,
quod officium Mozarave, quod ex antiquissima
prædecessorum suorum institutione id certis pa-
rochialibus ecclesiis istius civitatis solitum erat
decantari, indies in præcepis iret, capellam quan-
dam in hac alma ecclesia Toletana, in qua certi
capellani singulis diebus omnes Horas canonicas
tam diurnas quam nocturnas, juxta ritum et con-
suetudinem dictorum Mozarabum, prout ad præ-
sens dicitur, quotidie decantarent, instituerit; cu-
jus quidem capellæ et capellaniarum administra-
tionem post obitum dicti reverendissimi domini
Cardinalis, ut accepimus, nobis et successoribus
nostris, perpetuis futuris temporibus relinquere
intendit.

quod, certis
tamen sub
conditionibus

331 Et quia nobis dictis Decano et capitulo per-
tinet et spectat, ratione nostrorum vestuariorum
certa pars decimarum territorii de Alamin, quod
est in districtu archiepiscopatus Descalona
istius diocesis Toletanæ, et nostræ intentionis
existit, illam pro capellanis dictæ capellæ Moza-
rabum donare, dum tamen illius administratio
supradicta nobis et successoribus nostris prædi-
ctis perpetuo relinquatur: Idcirco nos dicti Deca-
nus et capitulum tenore præsentium pro nobis et
successoribus ipsis, prævia inter nos capitulari
consideratione præhabita, idque in Dei omnipo-
tentis servitium, et hujus almæ ecclesiæ decorem
cedere comperto, omnibus melioribus modo, via,
jure, causa et forma, quibus melius de jure potui-
mus, et debuimus, ac possumus et debemus, dictæ
parti decimarum de Alamin, nobis, ut præmitti-
tur, ratione nostrorum vestuariorum pertinenti et
spectanti, in favorem dictæ capellæ Mozarabum et
capellaniarum ejusdem, qui nunc sunt, et pro
tempore erunt, pure, libere et simpliciter ceden-
dum duximus, et renuntiandum, prout ex nunc
etiam cedimus et renuntiamus, ad hoc videlicet ut
perpetuo uniatur, annectatur et incorporetur di-
ctæ capellæ et capellanis prædictis; ac tum * le-
ge et conditione, quod dictus reverendissimus do-
minus Cardinalis statuatur, quod post obitum suum
dictorum capellæ et capellaniarum administratio
et omnimoda dispositio nobis et successoribus
nostris prædictis plenarie relinquatur.

Julii Tomus VI.

* an. hac ta-
men?

332 Et, si necesse est, ex nunc etiam nomina-
mus et deputamus personam seu personas, quam
et quas dictus reverendissimus dominus Cardina-
lis duxerit nominandum et deputandum ad hoc,
ut tam dicti reverendissimi domini Cardinalis,
quam nostri et successorum nostrorum prædicto-
rum nomine, possint supplicare sanctissimo Do-
mino nostro Papæ pro approbatione et confirma-
tione nostrarum prædictarum cessionum et renun-
tiationum; et promittimus, et nos obligamus per
nos et prædictos successores, nullo unquam tem-
pore, quavis occasione vel causa, contra præmissa
seu aliquid ex eis fore unquam venturos, sub hy-
potheca et obligatione omnium bonorum nostræ
mensæ capitularis mobilium et immobilium, spiri-
tualium et temporalium, præsentium et futuro-
rum: et insuper potiori pro cautela, nostro et ip-
sorum successorum nostrorum nomine juramus
ad sacros ordines, quos recepimus, et ad sancta
Dei Evangelia, nos ratam, gratam, atque firmam
perpetuo habituros dictam nostram cessionem et
renuntiationem:

SEC. XVI.
bonu credit in
istum finem,

333 Et quod hujusmodi nostri solemnibus jura-
menti nullo unquam tempore relaxationem pete-
mus a præfato sanctissimo Domino nostro Papa,
seu a quovis alio prælato, vel iudice, ad id potesta-
tem habente: et casu quo, motu proprio nobis vel
successoribus ipsis a supradictis dominis conce-
datur, illo nullatenus utemur. In quorum omnium
et singulorum fidem et testimonium præmissorum
præsentibus litteras sive præsens publicum instru-
mentum manu dictorum nostrorum subscriptos seu
subscriptum exinde fieri et per secretarium no-
strum notarium publicum infrascriptum subscri-
bi et registrari mandavimus, sigilloque nostro ca-
pitulari a tergo jussimus et fecimus communiri.

firmissima vo-
luntate sit obli-
gans,

E

334 Data et acta fuerunt hæc Toleti intra al-
mam ecclesiam Toletanam in nostro capitulo, sub
anno a nativitate Domini millesimo quingentesi-
mo octavo, die septima mensis Aprilis, pontifica-
tus sanctissimi in Christo patris et domini nostri
domini Julii divina providentia Papæ secundi
anno quinto; præsentibus ibidem venerabilibus
viris Dominis Francisco Fernandez portionario
Toletano, et Petro Barrio Nuevo, et Alvaro Calde-
ron civibus Toletanis, testibus ad præmissa voca-
tis, specialiter atque rogatis. R. Tenorio. L. De
Leon canonicus. Et ego Ferdinandus Alphonsus,
publicus apostolica auctoritate notarius, almæ ec-
clesiæ Toletanæ secretarius, præmissis omnibus
et singulis una cum prænominatis testibus inter-
fui, et signum nomenque meum solita et consueta
in fidem et testimonium omnium et singulorum
præmissorum hic apposui, rogatus et requisitus.
Ferdinandus Alphonsus Apostolicus notarius.

ad rei execu-
tionem.

335 Prædictas terras et possessiones ac decimas
videlicet de Alamin et de Palacio, et de Barciencia
nostræ Toletanæ diocesis, nostræ mensæ archie-
piscopali, ut præmittitur, pertinentes cum om-
nibus juribus et pertinentiis suis a prædicta nostra
mensa archiepiscopali auctoritate nostra ordina-
ria, vel, ut melius potuimus et debuimus; divisi-
mus, dimembravimus, et separavimus, ac ex nunc
prout ex tunc, et ex tunc prout ex nunc tenore
præsentium dividimus, dimembramus, et sepa-
ramus, easdemque possessiones et decimas de Ala-
min, et de Palacio et de Barciencia, per nos, ut
præmittitur, divisas, dimembratas et separa-
tas, de consensu et voluntate spontanea dicti no-
stri capituli Toletani, præfatæ capellæ et capella-
nis Mozaraves, sicut prædictæ nostræ mensæ per-
tinebant, et pertinent, et pertinere possunt, dona-

Ista itaque
bona

SEC. XVI.

vimus, concessimus, applicavimus, perpetuoque appropriavimus, ac ex nunc prout ex tunc, et ex tunc prout ex nunc donamus, concedimus, applicamus, perpetuoque appropriamus per præsentes.

dictus eminen-
tissimus in
perperam Mo-
zarabibus ap-
plicat.

336 Itaque liceat præfato capellano majori, ceterisque capellanis dictæ capellæ Mozaraves dictarum terrarum possessionum et decimarum de Alamin, et de Palacio et Barciensa corporalem possessionem per se snumve procuratorem apprehendere, earumque fructus et redditus et proventus percipere, et in suum dictæque capellæ usum et utilitatem propria auctoritate libere liciteque convertere, nullius alterius superioris super hoc licentia minime requisita; contradictores quoslibet per censuram ecclesiasticam compescens. In quorum fidem præsentis litteras manu nostra subscriptas, et nostro sigillo munitas coram notario publico Apostolico nostro secretario, et testibus infrascriptis concessimus, fierique jussimus, et publicare datas Toleti anno Domini millesimo quingentesimo octavo, mensis Octobris die primo. Franciscus Cardinalis S. B. *

B Mandato reverendissimi domini mei Cardinalis, Georgius Varacaldo secretarius. R^{la} Didacus de Bañares. Suum illis accessit robur et plena firmitas ex consensu et approbatione Sedis Apostolicæ; cujus ecce diploma.

* id est sanctæ
Balbinæ

§ III. Consensus Sedis Apostolicæ circa bona prædicta, Mozarabum foundationi annectenda. Alia ejusdem Sedis bulla, unde, a quo, qua fide transcripta.

Julius PP. II.

Julius episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Admonet nos cura pastoralis Officii, nobis licet immeritis ab alio commissi, ut ad illa nostræ considerationis aciem convertamus, per quæ in singulis ecclesiis et locis cultus divinus ad laudem et gloriam omnipotentis Dei augeri possit; et his, quæ propterea provide processisse noscuntur, ut firma, perpetua, et illibata persistant, cum a nobis petitur Apostolici muniminis præsidium, propensius impartimur. Sane pro parte dilecti filii nostri Francisci, tituli S. Balbinæ presbyteri Cardinalis, qui ecclesiæ Toletanæ ex concessionæ et dispensatione Apostolica præesse dignoscitur, nobis nuper exhibita petitio continebat, quod alis ipse de propria salute recogitans, et cupiens terrena in cælestia, et transitoria in æterna felice commercio commutare; provide considerans, quod Officium divinum Mozarabe nuncupatum, quod in aliquibus ecclesiis et locis civitatis et diocesis Toletanæ celebrabatur, antiquissimum et magnæ devotionis erat, crescente hominum malitia, plurimum fuerat diminutum;

piz Mozarabum fundatio-
ni obsecun-
dans,

338 Fervore devotionis accensus, Officium prædictum in certis ecclesiis dictæ civitatis, in quibus celebrabatur, auctoritate ordinaria confirmavit et in statim pristinum restituit, nec non pro majori divini cultus augmento et populi devotione Officium prædictum in quadam capella, sita in claustrum ecclesiæ Toletanæ, dicta auctoritate instituit, ac tredecim perpetuos seu amovibiles ad nutum Archiepiscopi Toletani et pro tempore existentis capellanos, qui dictum Officium juxta anti-

quam ordinationem debite celebrare tenerentur, D et unus eorum capellanus major, seu abbas nuncuparetur et aliis præesset, et dictam capellam regeret et gubernaret, deputavit, ac de bonis a Deo sibi collatis eidem capellæ pro sustentatione dictorum capellanorum annuos edditus trecentorum ducatorum auri de camera, ac etiam nonnullas decimas, exceptis possessionibus et prædiis, del Palatio nuncupatis, in territorio del Alamin consistentibus, provenientes, ad mensam suam archiepiscopalem pertinentibus, et quæ olim per nonnullos temporales dominos occupatæ fuerant, et illas dictus Franciscus Cardinalis recuperaverat, et quas ab eadem mensa de consensu dictorum filiorum Decani et capituli dictæ ecclesiæ, ab illis separaverat, de simili consensu, auctoritate ordinaria concessit, et donavit, ac perpetuo applicavit, et appropriavit, prout in litteris dicti Francisci Cardinalis desuper confectis dicitur plenius contineri.

339 Quare pro parte dicti Francisci Cardinalis nobis fuit humiliter supplicatum, ut institutioni, deputationi, separationi, divisioni, donationi, concessioni, applicationi et appropriationi prædictis, pro eorum subsistentia firmiori, robur Apostolicæ confirmationis adjicere, aliasque desuper opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur, qui ex debito pastoralis Officii divini cultus augmentum sinceris exoptamus affectibus, hujusmodi supplicationibus inclinati, deputationem, separationem, divisionem, donationem, concessionem, applicationem, et appropriationem prædictas, et, prout illas concernunt, omnia et singula in dictis litteris contenta, auctoritate Apostolica tenore præsentium approbamus et confirmamus, omnesque et singulos tam juris quam facti defectus, si qui forsitan intervenerint, in eisdem supplemus. Et nihilominus venerabili fratri nostro archiepiscopo Hispalensi, et dilectis filiis abbati monasterii sancti Bernardi extra muros Toletanos, ac Officiali Toletano per Apostolica scripta mandamus, quatenus ipsi vel duo aut unus eorum in præmissis efficacis defensionis præsidio assistentes faciant per se vel alium seu alios pro tempore existentem rectorem et capellanos prædictos institutione, deputatione, concessionem, donationem, separationem, applicationem et appropriationem prædictis pacifice frui et gaudere, non permittentes, illos desuper indebite molestari, contradictores per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo.

ut bona ei ab
Eminentissimo
Cisnerio appli-
centur,
E

340 Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis ac dictæ ecclesiæ juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis et statutis et consuetudinibus contrariis quibuscumque. Aut si aliquibus communiter vel divisim ab eadem sit Sede indultum, quod interdici, suspendi velexcommunicari non possint per litteras Apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem, et qualibet alia dictæ Sedis indulgentia generali vel speciali cujuscumque tenoris existat, per quam præsentibus non expressa m vel totaliter non insertam effectus earum impediri valeat quomodolibet vel differri, et de qua cujusque toto tenore habenda sit in nostris litteris mentio specialis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ approbationis, confirmationis, suppletionis et mandati infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum

F

approbat;

A *incursurum. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo octavo, duodecimo Kalendas Octobris, Pontificatus nostri anno quinto. Franciscus De Vega.*

ac proinde re-
stitutionem
Mozarabum
confirmat.

341 Instrumentum illud ex archivo capellæ Mozarabum Toleti acceptum ac transcriptum juxta copiam, manu Francisci Tellez, notarii publici authenticæ munitam, perspicue declarat, quod sancta Sedes Apostolica confirmando supradictam Mozarabum foundationem, eamque uti et ejusdem auctorem laudando, plenissime consenserit, et efficaciter voluerit, ut antiquus ille Mozarabum ritus Toleti tam in capella intra ecclesiam Toletanam, quam in aliis quibusdam ejusdem urbis extra dictam capellam locis sacris restauraretur, continuaretur ac fundaretur. Quæ adeo diserta atque expressa Apostolicæ Sedis aprobatio obstruere debet omnium ora, ut nemo post illam, contra restauratum Officii Mozarabici usum, ejusque ministrorum fundationem vel hiscere valeat.

Alterius di-
plomatis Apo-
stolici authen-
tica.

B 342 Mox tibi aliam dabo Sedis Apostolicæ bullam : ubi testimonium, quod de ejus authentica ac fidei transcriptione, ad calcem ejusdem, idiomate Hispanico apponitur, prius hic præmiserò. Sic sonat : *Ego D. Petrus Caminus Velas-
cus, commissarius sancti Officii Inquisitionis, beneficiatus proprius ecclesiæ parochialis Mozarabice D. sancti Sebastiani, hujus civitatis Toletanæ, de mandato et commissione illustrissimorum Dominorum Decani ac capituli sanctæ ecclesiæ Primatialis Hispaniarum, extraxi istam bullam ex originali, quæ asseratur in archivo capellæ Mozarabice, quæ mihi tradita est a dominis ejusdem capellanis, die decima octava Julii, hujus anni, scriptaque habetur in pergamento, sigillata sigillo plumbeo, pependente e duobus funiculis, sicut est stylus Curie Romanæ : cujus data est eadem, quæ in ista copia ac transumpto refertur ; quod bene ac fideliter extractum est, atque in omnibus correspondet cum suo originali ; quod reddidi relato archivo. De quibus omnibus ut constet, ubi et quomodo convenerit, testor et subscribo Toleti, die XXI mensis Julii MDCCXXIV. Petrus Caminus Velasus.*

§ IV. Alia ista Sedis Apostolicæ bulla hic datur.

C

Julius PP. II.

Julius episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Ex injuncto nobis desuper Apostolicæ servitutis Officio ad ea libenter intendimus, per quæ beneficiorum ecclesiasticorum omnium, præsertim metropolitanorum, ecclesiarum ac personarum, illa pro tempore obtinentium, commoditatibus consulatur ; et iis, quæ propterea facta fuisse dicuntur, ut firma perpetuo et illibata persistant, libenter, cum a nobis petitur, Apostolici muniminis adjicimus firmitatem. Dudum siquidem omnia præstimonialia, præstimonialia portiones, aut simplicia ceteraque beneficia ecclesiastica quorumcumque nostrorum et Apostolicæ Sedis notariorum, et apud Sedem prædictam tunc vacantia, et in antea vacatura, collationi et dispositioni nostræ reservavimus, decernentes ex tunc irritum, et inane, si secus super illis a quocumque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari.

344 Et deinde uno seu una in de Orgaz, et alio seu alia in de Palomeros, ac reliquo seu re-

liqua in de Yebra ; et alio seu alia in de Venturada, necnon reliquo seu reliqua in de Sirvela, quas seu quæ quondam Petrus Ardonès ; necnon alio seu alia in sancti Romani, oppidorum Toletanæ diocesis parochialibus ecclesiis, præstimonialibus seu præstimonialibus portionibus aut simplicibus beneficiis, quod seu quam quondam Alfonsus de Villasecha Clerici, illius seu illarum ultimi possessores, dum viverent, respective obtinebant ; per Petri, qui apud Sedem prædictam, apud Sedem eandem et Alfonsi prædictorum, qui extra Romanam Curiam dies clausurunt extremos, respective obitus vacantibus ;

SEC. XVI.
varia beneficia
ecclesiastica,

345 Nos de Orgaz, et de Palomeros, ac de Yebra, necnon et de Venturada, ac de Sirvela Dilaco de Briones sub quarto Idus Januarii pontificatus nostri anno nono ; de sancti Romani vero præstimonialibus seu præstimonialibus portionibus aut beneficiis prædictis, præfertur ; respective vacantibus, et antea dispositioni reservatis Apostolicæ, Joanni Avari, clericis Calagurritanæ et Astoricensis diocesis dilectis filiis, sub quarto decimo Calend. Februar. dat. ejusdem Pontificatus nostri anno decimo provideri concessum *.

quæ a Cardi-
nale Ximeno

346 Cum autem Dilacus, qui, ut asseritur, dilecti filii nostri Francisci, tituli sanctæ Balbinæ presbyteri Cardinalis familiaris communis commensalis existit, et Johannes præfati, concessionibus gratiarum hujusmodi, litteris Apostolicis super eis non confectis, hodie in manibus nostris sponte et libere cesserint, nosque cessiones ipsas duxerimus admittendas ; ac prædicta adhuc, ut præfertur, necnon aliud seu alia præstimonialia seu præstimonialia portiones aut simplicia in parochiali ecclesia sanctæ Leocadiæ Toletanæ per liberam resignationem dilecti filii Johannis de Frias clerici, de illo seu illa, quod seu quam tunc obtinebat, prædictum filium Alfonsum Garsie de Rincon, abbatem de Compludo, in ecclesia Astoricensi procuratorem suum ad hoc specialiter ab eo constitutum, in eisdem manibus sponte factam et per nos admissam, apud Sedem prædictam vacare noscantur ad præsens, nullusque de illis præter nos hac vice disponere potuerit sive possit, reservatione et decreto obsistentibus supradictis :

* an. concessus ?

E
in gratiam

347 Et sicut præfatus Franciscus Cardinalis nobis nuper exponi fecit, ipse dudum antea cupiens decorum et venustatem capellanæ de los Mozarabes in ecclesia Toletana, in eaque divinum cultum augeri, pro illius uberiori dote ac ornamentorum reparatione et manutentione, necnon illius capellanorum decenti sustentatione, præstimonialia seu præstimonialia portiones aut beneficia hujusmodi ordinaria auctoritate perpetuo univit, annexuit, et incorporavit : ita quod, cedentibus vel decedentibus tunc illas seu illa obtinentibus, liceret eisdem capellanis illorum seu illarum corporalem possessionem per semel * alium seu alios propria auctoritate libere apprehendere, et perpetuo retinere, illorumque seu illarum fructus, redditus et proventus in suos ac dictæ cappellanæ usus ac dictorum cappellanorum sustentationem et ornamentorum reparationem convertere ; cujusvis licentia desuper minime requisita, prout in quibusdam litteris dicti Francisci Cardinalis suo sigillo munitis, desuper confectis, dicitur plenius contineri ;

Officii Moza-
rubici

F

* an. se vel ?

548 Cum autem de juribus unionis, annexionis, et incorporationis prædictarum a nonnullis hæsitetur, præfatus Franciscus Cardinalis nobis humiliter supplicari fecit, ut unioni, annexioni, et incorporationi prædictis, pro illarum subsisten-

fuerant appli-
cata ;

tia

SEC. XVI.

tia firmiori, robur Apostolicæ confirmationis ad-
ficere, ac propotiori cautela præstimonia seu præ-
stimoniales portiones aut beneficia hujusmodi ei-
dem capellanix de novo perpetuo unire, annectere,
et incorporare, aliasque in præmissis opportune
providere de benignitate Apostolica dignemur.

auctoritate

* æstimatio-
nem vel existi-
mationem

349 Nos igitur, qui dudum inter alia voluimus,
quod petentes beneficia ecclesiastica aliis unire, te-
nerentur exprimere verum annum valorem se-
cundum communem estimationem* etiam benefi-
cii, cui aliud uniri peteretur, alioquin unio non
valeret, et semper in unionibus commissio fieret
ad partes vocatis, quorum interesset; et idem in
confirmationibus unionum jam factarum obser-
vari voluimus, ac dictæ cappellanix fructuum,
redituum, ac proventuum verum annum valo-
rem, præsentibus pro expresso habentes, hujus-
modi supplicationibus inclinati, unionem, an-
nexionem et incorporationem prædictas, ac prout
illas concernunt omnia et singula, in dictis litteris
contenta, auctoritate Apostolica tenore præsentium
approbamus et confirmamus.

Apostolica

B 360 Et nihilominus pro potiori cautela præsti-
monia seu præstimoniales portiones aut beneficia
hujusmodi, quorum seu quarum insimul fructus,
redditus, et proventus centum ducatorum auri
de camera secundum communem estimationem,
valorem annum, ut dictus Franciscus Cardina-
lis asserit, non excedunt, sive præmissis suis aliis
quibusvis modis, aut ex aliorum quorumcumque
personis seu sanctæ Leocadiæ per similem Johan-
nis de Frias, ac de Orgaz et de Palomeros ac de
Jebra, et de Venturada, necnon de Sirvela per Pe-
tri; sancti Romani præstimonia seu præstimonia-
les portiones aut beneficia hujusmodi per Alfonsi
prædictorum vel quorumvis aliorum libera-
resignationes, de illis in dicta Curia vel extra eam
etiam coram notario publico et testibus sponte
factas, vacent, etiamsi tanto tempore vacaverint,
quod eorum vel earum collatio, juxta Lateranen-
sis statuta concilii, ad Sedem prædictam legitime
devoluta, ac præstimonia seu præstimoniales por-
tiones aut beneficia hujusmodi dispositioni Apo-
stolicæ specialiter vel alias generaliter reservatæ
seu reservata existant:

confirmat;

C 351 Et super eis inter. .... cujus statum præ-
sentibus habere voluimus pro expresso, pendeat
indecisa; dummodum eorum vel earum dispositio
ad nos hac vice pertineat, cum omnibus juribus et
pertinentiis suis, præfatæ capellanix dote, ac ca-
pellanorum sustentatione, necnon ornamentorum
reparatione hujusmodi, auctoritate Apostolica te-
nore præsentium de novo perpetuo unimus, an-
nectimus et incorporamus: ita quod liceat præfatis
capellanis per se vel alium seu alios præstimonio-
rum seu præstimonialium portionum aut benefi-
ciorum, juriumque et pertinentiarum prædicto-
rum corporalem possessionem continuare, seu
illam de novo propria auctoritate libere apprehen-
dere et perpetuo retinere; illorumque seu illarum
fructus, redditus et proventus in suos ac capellæ
et præstimoniorum seu præstimonialium portio-
num aut beneficiorum prædictorum usus et utili-
tatum, ac dictorum ornamentorum reparationem
convertere, cujusvis licentia super hoc minime re-
quisita: non obstantibus priori voluntate nostra
prædicta ac felicitis recordationis Bonifacii Papæ
VIII, prædecessoris nostri, et aliis constitutioni-
bus et ordinationibus Apostolicis contrariis qui-
buscumque;

352 Aut si aliqui super provisionibus sibi faci-
endis de præstimoniis seu præstimonialibus por-

tionibus aut hujusmodi vel aliis beneficiis eccle-
siasticis in illis partibus speciales vel generales
dictæ Sedis vel legatorum ejus litteras impetra-
rint, etiamsi ad inhibitionem, reservationem et
decretum, vel alius quomodolibet sit processum:
quas quidem litteras et processus habitos per eas-
dem, et inde secunda quæcumque ad præstimonia
seu præstimoniales portiones aut beneficia hujus-
modi volumus non extendi;

D

non obstanti-
bus

253 Sed nullum per hoc eis quoad assecutionem
præstimoniorum seu præstimonialium portionum
aut beneficiorum aliorum præjudicium generari,
et quibuslibet aliis privilegiis, indulgentiis et lit-
teris Apostolicis generalibus vel specialibus, quo-
rumcumque tenorum existant, per quæ præsentibus
non expressa vel totaliter non inserta effectus
earum impediri valeat quodomolibet vel differri,
et de quibus quorumque totis terroribus de verbo
ad verbum habenda sit mentio specialis in nostris
litteris. Proviso quod propter unionem et annexi-
onem prædictas, præstimonia seu præstimoniales
portiones aut beneficia hujusmodi debitis propte-
rea non fraudentur obsequiis, sed eorum vel ea-
rum congrue supportentur onera consueta. Et
insuper, prout est, irritum decernimus et inane,
si secus super iis a quoquo quavis auctoritate sci-
entur vel ignoranter attemptatum forsitan est ha-
tenus, vel in posterum contigerit attemptari.

quibuscumque,

E

354 Nulli ergo omnino hominum liceat hanc
paginam nostræ approbationis, confirmationis,
unionis, annexionis, incorporationis, voluntatis,
et constitutionis infringere, vel ausu temerario
contraire. Si quis autem hoc attemptare præsum-
pserit; indignationem omnipotentis Dei, ac beato-
rum Petri et Pauli, Apostolorum ejus, se nove-
rit incursurum. Dat. Romæ apud sanctum Pe-
trum anno Incarnationis Dominicæ millesimo
quingentesimo duodecimo, deodecimo Kalend, Fe-
bruar., pontificatus nostri anno decimo. C. P. Du-
lius. P. Lambertus. C. Balbus. Hactenus prædicta
Julii PP. II bulla; cujus apographum huc transmisit
Matrito P. Josephus Cassani, nostræ Societatis
sacerdos, dam de nobis, quam de opere nostro
de Actis Sanctorum pluribus titulis longe meti-
tissimus.

et irritis de-
claratis, quæ
quis contra fe-
cerit.

§ V. *Fundationes in favorem ritus Mo-
zarabici Salmanticæ et Vallisoleti;
privilegia ab Hispaniarum regibus
et tandem a Carolo II confirmata;
status rerum Mozarabicarum Toleti
hodiernus.*

A rdentissimum Ximenii in promovendis li-
turgicis rebus Mozarabici studium, aliis
quoque incitamento fuit, ut suam etiam, qua
propagarentur, symbolam conferrent. Quid ete-
nim circa præsens argumentum Salmanticæ sit
gestum, discimus ex apographo Hispanico, quod
laudatus P. Josephus Cassani Matrito ad me Cæsar-
augustæ degentem direxit die xvi Aprilis anno
1722; inde enim habemus, quod xi Septem-
bris auno 1517 raverendus Dominus Petrus Ym-
perial, Canonicus Salmanticensis, privisor, et
officialis,

Salmanticæ ex
fundatione di-
cuntur

A officialis, ac vicarius generalis istius episcopatus pro admodum magnifico domino D. Francisco de Bobadilla, episcopo Salmanticensi confirmaverit foundationem, quam egregius et nobilis dominus doctor Rodericus Maldonado de Talavera, incola dictæ civitatis, et consiliarius suarum Celitudinum, dominus villarum de Babilafuente et Avedillo, fecit in sua capella sancti Salvatoris; quoque inter alia capitula dictæ foundationis habetur unum fol. 336 de Officio et Missa Mozarabica; ubi leguntur sequentia; quæ ex Hispanico sic reddo:

356 Item.. ego habeo devotionem, ut in dicto meo sacello, quolibet mense, et in aliis festis (pro-ut per me, et per dicti sacelli patronum fuerit ordinatum) dicatur una Missa Officii Mozarabici, quod dicitur in sancta ecclesia civitatis Toletanæ, in capella, quam reverendissimus dominus Cardinalis D. Fr. Franciscus de Ximenez de Zisneros, archiepiscopus Toletanus instituit, atque ordinavit ac dotavit; mandavitque, ut dicta Missa Mozarabica et alia Officia in dicta capella mea dicantur, utque illa sit auctioris stipendii, quam aliæ Missæ et Officia, quæ debent dici; secundum quod in ista institutione continetur. Et patronus et capellanus major ordinent,

B quomodo dicatur, et quomodo factum sit satis capellanis, qui illam dixerint, ex redditu annuo dicti sacelli, et fabricæ: unde adimpleri debent aliæ res, ad dictum sacellum attinentes. Concordare hæc cum clausula originali foundationis, quæ asservatur in archivo istius ecclesiæ, fidem facit infrascriptus; et addit ad ejus complementum dici singulis mensibus in sacello doctoris Talavera Missas Officii Mozarabici, de quibus disponit, et in aliquibus festivitatibus anni, per aliquem ex capellanis, cui commendatæ sunt: qui jam est D. Joannes Antonius Eler. De quibus ut constet, hæc signat in civitate Salmanticensi, die viii mensis Aprilis, anno 1722 D. Petrus de la Puente, archivist.

357 Ex iis porro, quæ in Hispania de liturgia Mozarabica didiceram, cupido me incessit, inquirendi in illud argumentum Vallisoleti: nec vano successu. Nam P. Josephus Cassani Cæsaraugustam die xxv Aprilis anni 1722 misit mihi humanissimas et officiosissimas litteras nostri patris Lupi de Figueroa; quibus significavit die xv ejusdem mensis et anni, se, post conatus omnes non segniter impensos, nihil quidquam ad præsens propositum nancisci potuisse, quam instrumentum unicum, ad me tunc ab ipso directum; in quo Franciscus de Zurbano, ibidem notarius publicus et apostolicus fidem facit, ■ D. Emmanuele Martinez, ni fallor, de Zamora, presbytero sacellano majore sacelli majoris paræciæ S. Mariæ Magdalenæ, dictæ civitatis, coram se exhibitum esse librum, certas constitutiones continentem, quæ pertinent ad dictam ecclesiam et sacellum majus, fundatum ab illustrissimo ac reverendissimo domino Petro Gasca, episcopo Seguntino, in dicta civitate, die vii Novembris anni 1567, vi bullæ Pii IV, Romæ anno 1564 datæ, die xiv Octobris, pontificatus sui anno quinto:

358 In qua instituit sacellanos tredecim, et unum quidem cum titulo sacellani majoris, ad celebranda divina Officia Horarum canonicarum et Missarum. Inter quas constitutiones fol. 20 verso, et 21 habetur capitulum tenoris sequentis: Capitulum decimum nonum de Missa Mo-

zarabica. Item in quantum Officium Mozarabicum fuit antiquitus multæ devotionis et usus in Hispania, et tempore tantæ persecutionis infidelium; recitabaturque quando Christiani erant in afflictione, petentes a Deo Domino nostro misericordiam, et Christianæ religionis restorationem: et quia non est æquum, ut Officium adeo devotum in Hispania per desuetudinem oblivioni detur. (Unde reverendissimus dominus Cardinalis D. Fr. Franciscus Ximenez, archiepiscopus Toletanus bonæ memoriæ, mandavit, ut in suo sacello, quod fundavit, et fecit in ecclesia metropolitana Toletana, diceretur in perpetuum quotidie Missa istius Officii;)

359 Idcirco ordinamus, et mandamus, atque voluntas nostra est, ut in perpetuum in duabus feriis sextis cujusque mensis dicatur in qualibet, una Missa dicti Officii Mozarabici in dicto nostro sacello, per dictos sacellanos tredecim, in tono, secundum et quo modo dicitur in dicto sacello dicti domini Cardinalis; utque ab una Missa ad aliam interjiciantur dies quindecim, non occurrente tali feria sexta festo de præcepto, quod impediatur. Et in tali casu permittimus, ut anteponatur aut postponatur in aliam, in qua non sit festum de præcepto: excepto. si contingerit in feriam sextam incidere aliquem ex diebus, in quibus dicenda sunt anniversaria pro Majestatibus D. Caroli, ac regis Philippi dominorum nostrorum; aut aliquod ex festis, in quo supra a nobis ordinatum est, ut dicatur Matutinum; qui in tali casu volumus, ut cesset pro ista hebdomade dicta Missa Mozarabica. Horum, quæ ex Hispanico transtuli, veritas confirmatur hoc testimonio, quod ex Hispanico item verto: Tota relatio constat ex dicto libro, ad quem me remitto: atque ut etiam constet, ubi convenit, de præsens scriptum, quod signo ac firmo Vallisoleti die 2 mensis Aprilis anni MDCCXXII. In testimonium veritatis. Franciscus de Zuabano.

360 Ex dictis circa loca ritui Mozarabico designata in urbe Toletana, Salmanticensi ac Vallisoletana, liquet, quod nimum arctarit eum Mabillonius, dum Liturgiæ Gallicanæ lib. 1, cap. 2, pag. 13 unico illum includens loco, affirmat, Mozarabicum hunc ritum in unica Toletanæ ecclesiæ ædificula sacra nunc observari. Sed postea pag. 392 meliora doctus, ex Cardinale Bona libro 2 De divina psalmodia, cap. 18 refert, hoc Officium adhuc vigeret ac servari Toleti in quinque (imo in sex) paræciis et in sacello Francisci Ximenez Cardinalis; itemque Salmanticæ in sacello doctoris Talabricensis, quod est in claustro majoris ecclesiæ. Interea ex his omnibus omnino perspicuum fit, res Mozarabicas a temporibus Eminentissimi Ximenii, resuscitatoris, fundatoris ac patroni earum plane singularis, novam induisse quodammodo majestatem, atque ad mirificum splendorem Toleti præsertim fuisse evectas.

361 Qui postquam anno 1517 e vita migrasset, eo in statu suos sacellanos Mozarabes reliquit, ut Serenissimi Hispaniarum reges in suam eorum negotia, privilegia inquam, veluti clientelam admisisse videantur. Etenim regina Joanna, et Carolus V, filius ejus, regum antecessorum suorum privilegia, eisdem concessa, benigne confirmarunt, uti constat ex charta, super hac re confecta, ac privilegiorum Mozarabum collectioni inserta, quæ notatur dato in civitate Barcinonensi die xxiv mensis Martii, anno natiuitatis nostris Salvatoris Jesu Christi MDXIX. Privilegia

SEC XVI.

sæpius per annum facienda.

E

Locum unicum ritui non Mozarabico non recte assignat Mabillonius,

F

Privilegia Mozarabum a regina Joanna, Carolo V,

plures per annum Missæ Mozarabice.

Vallisoleti

talis Missa fundatur,

SEC. XVI.

vilegia generatim omnia etc. ab Henrico II in gratiam civitatis Toletanæ confirmata, atque antea a regibus ejus antecessoribus impetrata; ac postmodum denuo a Joanne II roborata, Philippus II etiam confirmavit: uti habemus ex ejusdem regis charta, dictæ privilegiorum collectioni inserta, et data *Matriti die ix mensis Augusti, anni MDLXIV*. Altera item Philippi II confirmationis charta ibidem intexitur, *data in urbe Matritensi die xxv mensis Januarii, anno nativitatis Domini nostri Jesu Christi MDLXVI, regni ejus undecimo*.

ac Carolo II
confirmantur.

362 Denique Carolus II privilegia omnia et exemptiones, quibus gaudent Mozarabes, quæque a regibus antecessoribus concessa eis sunt, atque collectioni privilegiorum inclusa, ad supplicationem eorum sacellani majoris et aliorum sacellanorum sacelli Corporis Christi, valere voluit et observari in omnibus et per omnia, sicut in illis et eorum singulis continetur; ita quidem et tam complete, prout valuerunt ipsis et observata fuerunt tempore Philippi III et IV, ac tempore etiam suo huc usque; non obstante, quod non fuerint confirmata per istos reges; quem defectum dicit se supplere; districte prohibens, ne quis dictis chartis privilegiorum et confirmationis contraveniat, sub poenis in eadem charta contentis; quæ signatur *Data in urbe Matritensi, die xv mensis Januarii, anno nativitatis Domini nostri Jesu Christi MDXCIX, et trigesimo quarto regni ejus*.

Unde ea privilegia sint
extracta.

363 Sed quandoquidem favores, privilegia atque immunitates a tot et a tam variis Hispaniarum monarchis, incipiendo ab Alphonso VI, in gratiam Mozarabum concessa adeo frequenter nunc memoravi; locus præsens jam exigit, ut fidem meam circa dicta privilegia liberem, assignando, unde illa extraxerim. Anno Domini 1700 Toleti typis datus est liber hoc titulo, qui ex Hispanico sic sonat: *Confirmatio privilegiorum et exemptionum, quibus gaudent equites Mozarabes nobilis admodum civitatis Toletanæ, per majestatem regis, domini nostri, D. Caroli II, ad instantiam sacellani majoris, et sacellanorum sacelli Mozarabici, Corporis Christi dictæ civitatis, Matriti xv Januarii MDXCIX*. In isto itaque libro continentur, et indidem a me variis locis superius desumpta sunt privilegia illa Mozarabum; quæ alio tamem ordine dantur in dicto libro, seu privilegiorum collectione, quam a me data sunt. Librum porro hunc in sacrario sacelli Mozarabum die xxvi Januarii, anno 1722 Toleti mihi perhumaniter dedit R. A. D. Eugenius de las Infantas, pastor ecclesiæ parochialis Mozarabum S. Marci, et sacellanus sacelli Mozarabici, quod dicitur Corpus Christi, sæpius nunc memorati.

Varia proferruntur

364 Hisce coronidis loco attexenda censeo paucula, quæ hodiernum cappellanorum, sex Toletanis ecclesiis inservientium numerum spectant. Igitur juxta ea, quæ laudatus dominus Eugenius de las Infantas scripto mihi tradidit, atque in cujus fide ea refero; paræciæ, quæ hodie ibidem existunt, sunt sex Mozarabice; ædem illæ, quæ antiquis temporibus exstiterunt: nimirum S. Marci, S. Eulaliæ, SS. Justæ ac Ruffinæ, S. Lucæ, S. Sebastiani et S. Torquati. In dictis sex paræciis sunt quatuordecim titulares; nimirum sex pastores, et octo beneficiati: hoc modo et forma: in S. Marci pastor ac beneficiatus; in S. Eulaliæ pastor; in SS. Justæ ac Ruffinæ pastor et

duo beneficiati; in S. Lucæ pastor, et duo beneficiati; in S. Sebastiani pastor item et duo beneficiati; in S. Torquati, pastor et unus beneficiatus. In dictis paræciis Officium Mozarabicum dumtaxat dicitur die titularis Sancti; assistentibus omnibus titularibus. Et quamvis historici dicant, fuisse septem ecclesias tempore captivitatis, addentes aliam, quæ vocata fuerit *S. Maria Alficen*; ista hodie non subsistit; ac fertur, esse una ex sacellis conventus Carmelitarum calcæatorum.

365 Sacellani autem sacelli Corporis Christi, diebus singulis recitant totum Officium Mozarabicum: mane Primam, Tertiam, Sextam et Nonam, nec non Missam; post meridiem Vesperas, Completorium: et postea dicuntur Matutinum et Laudes. Ad hæc, laudatus D. Eugenius in citato scripto tradit, beneficiis curatis ac ministerialibus paræciarum Mozarabicarum providere dictos curatos et beneficiatos, eorumque collationem dari ab Ordinatione: et dicta provisio, quam faciunt dicti curati ac beneficiati, adeo antiqua ipsi est, ut ad tempus captivitatis illam referat. Et quamquam in aliquibus occasionibus controversa fuerit, opponente se Ordinario; semper manu tenuisse illos istam possessionem, memorat; et postremo litem a dignitate archiepiscopali motam fuisse atque pependisse Romæ apud Rotam; ac per tres decisiones conformes expeditas fuisse executoriales in favorem dictorum pastorum et beneficiatorum; declarando, pertinere ad ipsos provisionem relatorum beneficiorum. Et hæc quidem de hodierno Mozarabum statu hactenus; quæ retuli ex laudati D. Eugenii de las Infantas instructione Hispanica, scrip-to mihi tradita in bibliotheca ecclesiæ metropolitana Toletanæ, die xxiv mensis Januarii anno 1722; in cujus fide hæc dicta sunt.

circa statum
Mozarabum
hodiernum.

APPENDIX PRIMA.

Personæ illustres, quæ Missam Mozarabicam Toleti sua præsentia honorarunt usque ad annum MDCCXXIII.

F

Eugenius Roblesius supra citatus exhibet cap. 36 præsules principes ac reges, qui Officium Mozarabicum, ædemque ei sacram sua præsentia honorarunt; quæ ex ipso mutuata apud Cardinalem Aguirrium Latine dantur tomo 3, pag. 270. Ego exemplum utriusque secuturus, viros etiam illos hinc non excludam, textum apud Aguirrium transcribens: *Canitur in hac ædícula Missa singulis diebus Dominicis: in sex vero ecclesiis Mozarabibus, quæ illæ in eversione Hispaniæ perdurarunt, canitur Missa die advocacionis Sanctorum, quibus dicatæ fuerunt. Canitur etiam Missa, quoties princeps aliquis aut potens accedit ad hanc ædiculum, illius audiendæ gratia. Præterea nemo, cujusque sit conditionis, Toletum appellit, quin ad eam audiendam accedat, quasi ad rem insolitam, quæ plerumque pietatem et admirationem ingenerat auditorum.*

Viros illos

367 Auctoritatem autem non modicam adjuverunt huic Officio accedentes ad hanc capellam ad Sacrum audiendum, pene omnes Præsules Toletani,

partim ex Roblesio

A letani, præcipue vero archiepiscopus Alfonsus a Fonseca et Azevedo, illustrissimi Cardinales Joannes Tavera, et Martinus Siliceus; quos imitatus est hac in re reverendissimus Bartholomæus a Carrança et Miranda, Ordinis S. Dominici; nec non illustrissimis Cardinalis Gaspar a Quiroga. Et quamvis illustrissimus Dominus archidux et Cardinalis Albertus Austriacus, dum Toleti esset archiepiscopus, et reverendissimus Garsias a Loaisa suos antecessores non sint imitati (hic quidem ob mortem immaturam; ille vero quod se abdicavit archiepiscopatu: qua de causa nemo sedentem præsulum hic vidit) illustrissimus tamen Cardinalis Albertus, parum adhuc propecta ætate, Officio huic interfuit; sæpissime vero archiepiscopus Garsias, dum canonicus esset, Sacrificium istud frequentavit: imo omnino persuasum habeo, eum insignis hujus capellæ disquisitorem fuisse. Is tandem de numero episcoporum, qui insigne istud Officium præsentia decorarunt, fuit illustrissimus Dominus Bernardus de Sandoval et Rojas, archiepiscopus Toletanus, et Cardinalis S. Anastasiæ, qui nunc sedem Toletanam obtinet; cujusque tuitionem capellani, curiones, et ad beneficia ecclesiastica hujus Officii promoti, sibi pollicentur.

recenset Aguirrius;

368 Præterea præsentia sua hanc sacram ædificulam, Officiumque Muzarabicum illustrarunt, vestigia antiquorum Hispaniæ regum secuti, Carolus V imperator, ejusque filius Philippus II, et cum his illustrissima regina Anna; quorum duo quidem parentes fuere Philippi III, nunc Hispaniarum regis; tertius vero avus ejus fuit. Hic vero cum consortethori illustrissima regina Margareta Officio huic auctoritatem addidit, decusque præbuit, audito Missæ sacrificio juxta hunc ritum in regia capella palatii Toletani. Atque illas quidem personas dignitate spectabiles recensuit Aguirrius ex Roblesio usque ad annum 1604, quo ejus liber typis editus in lucem prodiit. Neque porro acquievi in isto catalogo ad illum usque annum producto; sed in posteriora tempora eundem pertexere cupiens, nihil habui antiquius, quam ut denuo recurrerem ad officiosissimum P. Josephum Cassani, atque interposita ipsius opera, nancisci possem alias personas illustres, qui post eas, quas exhibuerat Aguirrius, sua præsentia cohonestarunt sacellum et Officium Mozarabicum.

C partim aliunde supplentur.

369 Voto meo respondit eventus: nam prædictus Pater rem illam adeo diligenter curavit, ut ad continuandam istius catalogi prosecutionem induxerit admodum reverendum atque amplissimum virum D. Petrum Caminum Velascum, commissarium sancti Officii etc. supra memoratum, atque catalogum istum ad me direxerit; quem accepi Matrito, die xiv Februarii, anno 1725. Et laudatus quidem Caminus superavit expectationem meam, plus præstando, quam ego desideraveram; petito quippe catalogo subtexuit alterum virorum illustrium virtute ac litteris, quos habuit congregatio pastorum ac beneficiatorum Muzarabum, et sacellum Corporis Christi; subditque ad catalogi utriusque finem, unde extracta sint, quæ refert, ut dicam infra suo loco. Mozarabicos igitur ritus sua præsentia dignati sunt, teste syllabo Hispanico (huc misso; ex quo ista subdo:)

Sunt hi Cardinales et archiepiscopi,

370 Cardinales, et archiepiscopi. D. Balthasar de Moscoso et Sandoval. D. Paschalis de Aragonia. D. Ludovicus Emmanuel Portocarrero. Isti tres eminentissimi Cardinales archiepiscopi To-

letani honorarunt suis personis sacellum Mozarabicum, et auctoritatem conciliaverunt Officio Gothico, audiendo ejus Missam semper; quam voluerunt sibi celebrari in sacello sui palatii archiepiscopalis Toletani, imitando devotionem, quam erga istud Officium sanctum habuere decessores sui. Etiam honoravit istud sacellum sua præsentia Excellentissimus Dominus archiepiscopus Toletanus D. Didacus de Astorga et Cespedes; qui hodie tenet Primatiam istam sedem: et non ita pridem sacro purpuratorum Patrum numero adlectus est.

371 Reges et Principes. Reges Catholici Hispaniæ dederunt semper exempla religionis ac pietatis, eorumque specimina manifestarunt erga istud sanctum Officium Mozarabicum, quod in singulari æstimatione et pretio habuerunt; nunc suam ibi sistendo personam, ad videndos ritus ejus ac caeremonias; vel nunc mandando, ut in suis regis sacellis sibi celebraretur omni cum solennitate sacrosanctum Missæ sacrificium. Ita id executi fuere imperator Carolus V; filius ejus Philippus II, duabus vicibus, quibus fuit in isto sacello, et una cum sua conjuge regina D. Anna Austriaca; ac Philippus III, nepos ejus cum sua conjuge, regina D. Margarita; et Philippus IV, qui (etiamsi in libris de Acuerdos, ut vocant) et archivo istius sacelli non inveniatur notitia de ipsius ad eam adventu; sine dubio auctoritatem conciliavit isti Officio, honoravitque regia sua præsentia sacellum Mozarabicum aliquibus, ex pluribus vicibus, quibus tam publice quam privatim venit visitatum Dominam nostram de Sacratio. Porro devotionem istorum Catholicorum regum imitati quoque sunt sequentes: quos inter ex Actis capitularibus sacelli Mozarabum fol. 85 de Maria Anna sic dicitur:

372 D. Maria Anna Austriaca, regina gubernatrix Hispaniæ, Philippi IV conjux, et Caroli II mater, postquam abdicasset hujus monarchiæ gubernationem, et Toletum secessisset; Officio isti sancto Mozarabico auctoritatem impertivit, audiendo unam Missam cantatam, quæ die sexta Julii anni MDCLXXVIII dicebatur in suo regio sacello (palatii, quod vocatur) Alcassar; et ministrarunt dux communitates pastorum et beneficiatorum, ac capellani Mozarabes; quos honoravit ista die, mittendo regium suum comitatum et rhedas, ut conducerentur ad suum palatium.

373 D. Carolus II, Hispaniæ rex, et conjux ejus regina D. Maria Anna Neoburgica honorarunt sua regia præsentia sacellum istud die prima Novembris, anno MDCCXVII; et die sequente ipsis cantata fuit Missa Mozarabica in regio sacello sui palatii; ex dictis Actis fol. 115; adjuvante per se diclo D. Rege sacerdotem, vestes induentem: qua re manifestavit religionem suam ac pietatem; nec non postmodum suam regiam magnificentiam, in sacellanum honorarium assumendo capellanum; qui cantavit Missam, atque confirmando privilegia, et immunitates, paræcianis Mozarabibus concessa a rege D. Alfonso VI, et amplificata ab regibus ejus successoribus etc.

374 Nostri Catholici reges, uti pergit Caminus, Domini Philippus V, et D. Elisabeth Farnesia etiam honorarunt, et auctoritate roborarunt regia sua præsentia istud sacellum et Officium Mozarabicum; quoniam die xviii Maii, anni elapsi MDCCXIII, quo venerunt, ut viserent Dominam nostram de Sacratio, fuerint in isto sacello, et in illo audierunt Missam cantatam; cui ministrarunt

hic singillatim

SEC. XVI.

strarunt ambæ Muzarabum communitates. Ad marginem vero, In hac Missa, quæ coram Regibus, Principibusque nostris celebrata est, ego, inquit auctor, jussu congregationis meæ, munus subdiaconi exercui.

commerantur

375 Interfuerunt quoque isto die dictæ Missæ Serenissimi Principes Asturiarum, Domini nostri, D. Ludovicus Borbonius, et conjux D. Ludovica Aurelianensis, hodiedum Reges Hispaniarum Catholici; (sed ille vix heu! rex Hispanicis terris ostensus, et præmatura morte fuit sublatus) et cum illis magna pars magnatum. Fuit namque actus iste unus ex illis, qui majorem habuere plausum ob majestatem et gravitatem, quæ pluribus seculis Toletum vidit; et de qua re fit descriptio accurata in narratione, quæ in lucem publicam data est, de festivis gaudiis, quibus imperialis ista civitas Toletana suas Majestates et Celsitudines excepit. Qua re syllabo huic finem impono, omittens enumerare multos principes, et dominos Hispanos atque alienigenas; qui devotione aut desiderio videndi et admirandi tam antiquas et venerabiles cæremonias; impuls, venerunt, et veniunt quotidie ad famosam istam toto orbe capellam Mozarabicam: quia neque Roblesius neque Eminentissimus Aguirrius illud etiam in suis syllabis exsequuntur.

APPENDIX ALTERA.

Viri virtute ac litteris illustres, quos congregatio pastorum ac beneficiatorum Mozarabum Toletana habuit.

§ I. Eorum catalogus usque ad initia seculi XVII.

Dantur elogia

C Laudatus supra Petrus Caminus, hujus itidem catalogi auctor, ex Hispanico Latine redditus, in hanc sententiam præfatur: Si sola præsentia unius aut plurium horarum, quibus Præsules, Reges ac Principes sancto isti Officio Gothico interfuere, auctoritatem ei conciliare potuerit; atque ea de causa petuntur nomina eorum, ut locum habeant in historia; quanto magis rationi congruum est, ut perpetuitate in illa commendentur nomina virorum, qui jam virtute ac doctrina insignes, illud sanctum Officium ei sacellum Mozarabicum illustrarunt, suos exercendo ritus et cæremonias per multos annos, tamquam individui ambarum communitatum sodales, quæ hodieque nominum eorum memoria gloriantur? Idcirco itaque æquum mihi apparuit, ad continuandum syllabum antecedentem, ponere brevem catalogum illorum; quem in finem utar auctoribus et chartis, ad marginem a me citatis. Itaque sit, ex Eugenio Robles. Tract. de Offic. Gothico. pag. 261.

Ildefonsi
Martinez.

377 Primo, Ildefonsus (apud Roblesium vocatur Alfonsus) Martinez, pastor ecclesiæ parœcialis Mozarabiæ S. Eulaliæ Toleti, sacellanus honorarius regum Catholicorum Elisabethæ Ferdinandi, vir vere pius, tamque doctus in ritu Gothico, ut

eminentissimus venerabilis Cardinalis Cisnerius illum nominaverit primum sacellatum majorem sui sacelli Muzarabici; ac de mandato ejus adjuverit canonicum Alfonsum Ortizium, ut ex littera Gothica in Latinam traduceret Missale et Breviarium Mozarabicum; qua de re dixi superius ex Præfatione Ortizii, in Missale Mozarabicum; quamque auctor noster ad marginem sui catalogi hujus citat.

378 Secundo. Antonius Rodriguez, pastor ecclesiæ parœcialis Mozarabiæ SS. Justæ et Rufinæ, in ritibus ac cæremoniis Officii Gothici versatus: quam ob causam nominavit illum eminentissimus Cardinalis Cisnerius, ut adesset et auxilium præberet canonico Ortizio etc.; prout videre est in citata mo lo Præfatione.

Antonii Rodriguez,

379 Tertio. Hieronymus Gutierrez, pastor ecclesiæ parœcialis Mozarabiæ S. Lucæ, propter suam in Officio Gothico intelligentiam etiam nominatus ad idem opus traductionis et additionum. Tres isti insignes viri (quorum patriam rescire non potui, tametsi omnem eodiligentiam adhibui) floruerunt versus annum Christi MCII, et jacent sepulti in parœciis, quarum fuerunt pastores. De illis mentionem facit doctor Pisa (Historiæ Toletanæ part. 2) atque ista hic eis debetur memoria, propterea quod illustrarunt Officium sanctum Mozarabicum traductione et additionibus, quæ fecerunt.

Hieronymi Gutierrez,

380 Quarto. Gaspar Manso, pastor ecclesiæ parœcialis S. Lucæ, vir perspectæ virtutis (Robles. Tract. de Offic. Gothico. cap. XXI, pag. 215 et 216) et devotissimus miraculosæ imagini Mariæ sanctissimæ; quæ cum titulo Spei colitur in dicta ecclesia, a temporibus S. Ildefonsi. Sancta ista singularem ejus affectum præmavit, concedendo, ut fuerit oculatus testis prodigii, quo in humana forma descenderint quatuor angelici spiritus, ad cantandum illi, tamquam reginæ suæ, Salve; quod contigit versus annum Christi MCDXC: et paulo post e vita excessit venerabilis iste pastor, qui jaceat sepultus in dicta ecclesia. Adscribit ad marginem præsentis catalogi auctor D. Caminus: Exstat præterea in eadem ecclesia S. Lucæ tabula quædam antiqua, in qua hujus miraculi historia depicta est, et in ea visitur præfati rectoris ad vivum expressa imago. Pergamus cum eo.

Gasparis Manso,

381 Quinto. Didacus de la Salve, natus Toleti, ejusdem ecclesiæ S. Lucæ beneficiatus, probatæ vitæ sacerdos. Proprium ejus cognomen erat Hernandez. Assumpsit cognomen de la Salve propter patrem suum; qui ita se vocari voluit; quia fuit primus, qui meruit videre spiritus angelicos; et qui instituit, ut singulis Sabbatis descenderet musica istius primatialis ecclesiæ, illud Salve Domine nostræ cantatura; quod hodiedum observatur in memoriam prodigii, quod retulimus num. 4; cujus devotionem hereditavit filius, qui istius miraculosæ imaginis amator devotissimus, vitam suam impendit totam, ut illi serviret, nolens transire ad beneficium Mozarabicum majoris redditus annui, ut ne se jungeret se a visu Domine istius, quæ singulari cum prodigio manifestavit, quod gratus sibi fuisset affectus hujus venerabilis sacerdotis. Postquam igitur versus annum MCDXCIX obiisset, et testamentarii ejus emissent duodecim facies, ad ejus sepulturam, honores, nec non Officium ecclesiæ, quod anno a defuncti morte elapso fit; illæque incensæ usui fuissent in hoc, atque in tribus Missis cantatis; quas, ut moris est, pro ejus anima celebravit capitulum pastorum ac beneficiatorum

Didaci de la Salve,

A *neficiatorum Mozarabum et Latinorum hujusce civitatis; compertum fuit, quod duodecim dictæ faces idem habuerint pondus, quod habebant, dum ex officina ceraria extractæ fuerunt. Sepeliri se jussit in sua ecclesia S. Lucæ; ubi jacet, exspectans universalem resurrectionem.*

Mancii de Villafane, 382 Sexto. D. Mancius de Villafane, natus Toleti, pastor ecclesiæ parœcialis S. Marci; cujus amplissimo beneficio renunciavit sponte. Fuit capellanus major capellæ Mozarabice; sanguine ac pietate illustris; prout publicum illud faciunt copiosa monumenta atque opera pia, quæ dotata reliquit in dicto sacello: cujus sacellani in memorem grati animi tesseram munificentiae ejus, posuerunt ipsius effigiem in ejusdem sacrario. Dedit quoque pastorem ac beneficiatorum Latinorum et Mozarabum istius civitatis capitulo ditissimam crucem argentam auro obductam, quæ gravitatem habet quingentorum ducatus nummorum argenteorum, et pro vexillo servit in omnibus eorum functionibus publicis. Ad instantiam ejus confirmavit Philippus III, Hispaniæ rex, privilegia, (id quod ego non satis combino cum dictis num. 362) quæ D. Alfonsus VI rex, ejusque successores concesserunt Mozarabibus parœcialis sæ parœciarum Mozarabicarum istius civitatis. (Notat Caminus ad marginem, exstare hanc privilegiorum confirmationem in archiv. capel. Muzarab.) Jacet sepultus in claustro præcipuo sanctæ ecclesiæ Primatialis; et in lapide ejus legitur hæc brevis inscriptio:

POST TENEBRAS SPERO LUCEM.
LICENTIATUS MANCIUS DE VILLAFANE
MUZARAB. SACELLANUS MAJOR, ET
RECTOR ECCLESIE SANCTI MARCI.
OBIIT
DIE 2 JUNII ANNO DOM. MDCXV.

Francisci de Pisa; cujus opera 383 Septimo. Franciscus de Pisa, natus Toleti, Facultatum theologiæ ac philosophiæ in hujus civitatis universitate decanus, juris utriusque doctor, ecclesiæ parœcialis S. Lucæ pastor (antea fuerat beneficiatus S. Sebastiani) et sacellanus major sacelli Mozarabici; vir ad omnes lucis splendores venerabilis; et doctissimum hujus veritatis testimonium sunt opera ejus; quæ quia copiosa sunt et docta, celebrem illum reddidere in orbe terrarum universo. Illorum mihi visum est instituere narrationem exactam: atque hunc in finem illa dividam in quinque classes... Theologica. In I et III partem D. Thomæ. In Magistrum Sententiarum. Quotlibeta theologica. Notationes in Cantic. Cantic. In Isaiam. In Epistol. D. Pauli ad Galat. Methodus intelligendi divinas Scripturas. Assertio de immaculata Conceptione Virginis Mariæ.

Lucem edita 384 Canonica. Summa casuum conscientiae. Epitome summæ casuum tribus tomis divisa. Philosophica. Commentarii in libros Aristotelis de anima. In libros de cælo et mundo. Ethica et Metaphysica. De locis Dialecticis. Quæstiones in caput VIII Perihermeniarum. Ecclesiastica. Manuale ad Sacramenta Ecclesiæ ministranda. De sacris ritibus et cæremoniis. Tabulæ de Officio Gothico Muzarabico; Hispanice; uti et sequentes: Duo tomæ Sermonum super Evangelia totius anni. Duo tomæ de instructione ad vitam spirituales. Summa exercitiorum spiritualium. Exercitia septimanæ sanctæ. Historica. Historia Toletana, duobus tomis. Historia tertii Ordinis S. Francisci. Historia vitæ, martyrii, et translationum S. Leocadiæ. Additiones ad Historiam Toletanam Petri Julii Tomus VI.

de Alcozer. Summarium cæremoniarum et favorum spiritualium. Sed Nicolaus Antonius in Bibliotheca Scriptorum Hispaniæ, qui post annum 1500 florere, pag. 351, refert, quod posteriorem Historiæ Toletanæ partem, ecclesiasticis rebus destinatam, occupatus aliis, non perfecit. Subjungit Caminus:

385 Ista sunt opera, quæ scripsit ille insignis vir, fulgor et splendor patriæ suæ Toletanæ, quæ illum venerata est ut sapientiæ oraculum; admirataque est tamquam perfectum exemplar maxime æquabilis, et religiosæ vitæ, quam duxit in ista civitate spatio annorum octoginta trium, sine alicujus reprehensione, et cum exemplo omnium suorum civium; quorum humeris delatus fuit die transitus sui ad sepulcrum: quod, memoriam ejus honorans et merita, decreto suo singulari illustrissimum capitulum istius sanctæ ecclesiæ Primatialis ipsi designavit: ubi jacet ad ingressum capellæ Mozarabice, hac cum inscriptione: HIC JACET FRANCISCUS PISA, S. THEOLOGIE, ET LIBERALIUM ARTIUM IN ACADEMIA TOLETANA DECANUS, JURIS PONTIFICII DOCTOR, ET MUZARABUM SACELLANUS MAJOR. OBIIT DIE III DECEMBRIS ANNO ÆTATIS SUE E LXXXIII, DOMINI VERO MDCXVI. QUI LEGIS, SI SAPIS, VIVE SICUT ISTE, MORITURUS.

386 Octavo. Alfonsus de Villegas, natus Toleti, magister in sacra theologia et Scriptura, beneficiatus proprius ecclesiæ parochialis Muzarabice S. Marci, et sacellanus istius sacelli, bene cognitus ob suam doctrinam. Scripsit ac composuit magnum et doctum opus, Florem Sanctorum, aut Vitas Sanctorum veteris et novi Testamenti, quod circumfertur excusum tomis sex. (Citatur ad marginem, ejus Introductio ad Vitam S. Romani, et Vita S. Isidori archiep. Hispal.) Jacet sepultus in ecclesia parœciali S. Romani; ubi fuit baptizatus die XXIX Octobris, anni MDXXXIII, et cantavit primam Missam. Humari se jussi, in sepulcro parentum suorum, quod in dicta ecclesia proprium habent; relicto suis testamentariis mandato, ut ne supernotassent illi inscriptionem ullam; prout factum est. Fuit nomen ejus (estque hodie) in veneratione Toleti ob notam ejus virtutem et charitatem, qua resplenduit mirifice, exercendo illam in omni piorum operum genere, septuaginta duorum annorum spatio; et famosum in omni Eurôpa doctis et piis ejus scriptis, quæ cum applausu magni fiunt a nationibus omnibus, et auctoribus externis, qui eum citant singulari cum æstimatione doctrinæ ejus. Lucubrationibus ipsius jam dictis aliæ nonnullæ superaddi possunt ex Nicolao Antonio paullo superius designato, pag. 43.

§ II. Reliquorum virorum illustrium series pertexta usque ad annum MDCCVI.

Nono. Josephus de Valdivieso, natus Toleti, magister in philosophia, pastor ecclesiæ parœcialis S. Torquati, sacellanus honoratus serenissimi Infantis Cardinalis, et sacelli Mozarabici; insignis poeta Hispanus; cujus abundans æstrum sese semper occupavit cum admiratione Hispaniæ, in argumentis sacris; et in particulari, in dulcissimo poemate, quod in octavo rhythmo composuit, de vita et morte gloriosi patriar-

SEC. XVII.

chæ S. Josephi; quod adeo æstimatum est inter doctos; prout palam faciunt repetitæ impressiones, quæ de illo factæ sunt. Floruit versus annum Christi MDCXXXII. Jacet in urbe Matritensi. Ex Nicolao Antonio, paulo ante allegato, pag. 626 explico illud octavo rhythmo (quod ex Hispanico exemplari, ubi est octava rithma, sic reddidi) hoc est, eo carminis modulo, quem a singulis octo versibus invicem respondentibus. OCTAVAS, sive octava rima tam nostri, quam Itali vocare amant, inquit laudatus Nicolaus Antonius; e quo varia quædam alia, quæ memoratus Josephus conscripserit, intelligi possunt.

Eugenius de Robles,

388 Decimo. Eugenius de Robles, natus Toleti, magister in philosophia, et capellanus Mozarabicus, vir satis doctus, scripsit Epitomen Vitæ eminentissimi venerabilis Cardinalis Cisnerii, et Tractatum de Officio Gothico Mozarabico, quæ excusa sunt Toleti, anno MDCIV. Ex libris præsentiarum capellæ Mozarabice obisse videtur anno sequente MDCV: cum in isto anno non inveniuntur ejus subscriptiones, inter illos; quæ reliquorum sunt cappellanorum. Sed hoc inde non sequitur, si vera sunt, quæ de ipso refert Nicolaus Antonius pag. 276: nam tandem, inquit, professus fuit religiosæ vitæ institutum inter Clericos regulares minores; ibidem etiam præmittens, quod B ad S. Marcum parochus etiam fuerit. Sequamur iterum Caminum.

389 Undecimo denique ac postremo. D. Emma-

nuel de Messa, natus Toleti, pastor ecclesiæ paræcialis Mozarabice S. Eulaliæ (quem ego, inquit, novi.) Fuit sacerdos compositæ vitæ, quam impendit semper in operibus pietatis, et specialiter in augmento cultus divini; quæ in re omnes suos redditus annuos consumpsit. Illis reædificavit suam ecclesiam S. Eulaliæ, quæ a multis jam annis ruinam minitabatur; eamque adornavit suppellectile et ornamentis tanta cum liberalitate, ut hodieum sit una ex instructioribus paræciis Mozarabibus ac Latinis hujus civitatis. Cum idcirco, tum quia fuit fundator venerabilis confraternitatis sacerdotum, cujus titulum est magister noster Jesus Christus, qui in sua miraculosa imagine Nazareni venerationem habet in ista ecclesia S. Eulaliæ, dignus est venerabilis iste pastor memoria hac. Obiit anno MDCVI; et se humari mandavit in sua ecclesia: ubi jacet usque ad universalem resurrectionem.

390 Addit sub finem V. Cl. Caminus Velasus, relata tam in syllabo antecedente, quam in hoc catalogo desumpta esse ex auctoribus, qui citantur (citabantur certe in Ms. ad nos misso) ad marginem: atque ex instrumentis et chartis archivi capellæ Corporis Christi Mozarabice; quæ de mandato Illustrissimi Capituli sanctæ ecclesiæ Primatialis, patroni dictæ capellæ, sibi patuisse refert ad istum finem, die xx mensis Junii 1724.

D Emmanuel de Messa.

E

CAPUT IX.

Officii Mozarabici, ac singularum ejus partium notitia.

§ I. Quædam generatim prænotata; Horæ Canonice.

Ex Hispanico Roblesii, apud Aguirrium Latine edito,

C

His ita hactenus de origine, progressu, variisque liturgiæ Mozarabice vicissitudinibus historico-chronologice deductis, nunc ad ea veniamus, quæ ad ipsius argumentum, ordinem, modum ac cæremonias potissimum spectant, dando specialem totius dictæ liturgiæ notitiam, partesque ejusdem singulas explanando atque illustrando. Quædam itaque prius generatim prænotemus. Inseruit ea Eminentissimus Aguirrius tomo 3 Collectionis maximæ Conciliorum omnium Hispaniæ et novi Orbis, a pag. 261, excerpta et in Latinum sermonem conversa ex Hispanica libro de Vita et gestis Francisci Ximenii S. R. E. Cardinalis, auctore Eugenio Roblesio superius laudato.

Horarum principium.

392 Inter alia notatu digna, et ab Officio Latino discrepantia habet istud officium Mozarabicum vel Isidorianum vel Gotthicum, quædam, quorum usus generalis est in omnibus tum majoribus tum minoribus Horis, sicuti sunt initia, in quibus semper habetur Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison: Pater noster, et Ave Maria secreto; et protinus: In nomine Domini nostri Jesu Christi lumen cum pace. Respondetur autem: Deo gratias. Quod quidem convenit cum eo, quod dicitur: Deus in adiutorium meum intende, in Latina vel Gregoriano Officio, excepto Completorio, quod aliter incipit: ut suo loco videbimus. In fine vero precum semper apponitur: In nomine Domini nostri Jesu Christi perficiamus cum pace. Respon-

sum autem est: Deo gratias. Quod congruit cum his Latini Officii verbis: Benedicamus Domino.

Illic etiam dicitur: Per omnia semper secula seculorum; et Dominus sit semper vobiscum, et Gloria et honor Patri, et Filio etc., ubicumque in Romano Officio se profert occasio dicendi, Gloria Patri, et Filio.

Nec secius Responsa titulorum Prophetiis vel Epistolis inscriptorum, præferunt Deo gratias, pariterque dicitur Amen in fine; sicut etiam respondetur Amen sub finem cujuslibet orationis totius Officii; quomodocumque illa desinat. Neque tamen auditur aut legitur Oremus, ante ullam orationem.

393 Horis autem absolutis adjicitur Pater noster alta voce; singulisque postulatis additur, Amen: nisi cum profertur hæc petitio: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Respondetur enim huic: Quia Deus es; et ultimæ, qua dicitur, sed libera nos a malo: moxque eodem tenores consequenter hæc pia verba proferuntur: Liberati a malo, confirmati semper in bono etc. Quibus Deo necessitates fidelium peculiariter commendantur: pronuntiaturque istud itidem in Verspertinis precibus, Laudibus, et Missa: in ceteris autem precibus suo loco dicitur: A malo nos libera, et in tuo timore, et opere bono nos confirma etc.

De oratione Dominica.

His

A *His peractis, qui sacra peragit, vel Diaconus, jubet his qui adsunt, ut humilitatem exhibeant cum his verbis: Humiliate vos benedictioni; Dominus sit semper vobiscum. Confestim vero sacerdos benedictionem impertit, atque pronuntiat tres petitiones continenter; quarum cuilibet respondetur: Amen. Eo modo, et cum hac benedictione preces omnes absolvuntur, exceptis Matutinis, quæ uno spiritu cum Laudibus dicuntur, imo commiscuntur, et pro una eademque re censentur.*

*De Benedictio-
ne*

Divisio Officii.

B *394 Distribuuntur Officia in Dominica, quæ vocantur ab Officio Latino Dominicæ, et in feriis, et festa: horum autem postremorum quædam nomen suscipiunt solennitatis sex trabearum vel pluvialium, eaque sunt quasi duplicia: alia vocantur quatuor pluvialium, suntque velut semiduplicia: alia duorum pluvialium, novem lectionum: suntque quasi simplicia. Et juxta Breviarii canonem, cum decantatur Officium Sancti cujuscumque, nulla fit in Sacro vel precibus Vespertinis commemoratio alterius: cujus festum vel celebratum antea fuerit, vel sit postea celebrandum. Notandum tamen est in precibus Vespertinis, quod, si contingat debere dici quidpiam de Sancto, cujus commemoratio minus sit solennis alia, quæ præcedenti die facta est, dicuntur Vespertinæ preces de insigniori, cum oratione et Laude unica minus solennis: illud autem veluti commemoratio quædam est.*

*De Vespertinis
precibus. Quid
Laus, et So-
nus.*

395 Nunc ad singularia magis descendamus, quæ habentur apud laudatum Aguirrium, ex Roblesio Latine reddita, sub hoc titulo: De Horis tum majoribus tum minoribus hujus sancti Officii; et sic sonant: Officium Mozarabicum cujuscumque Dominicæ, feriæ vel festi, incipit a precibus Vespertinis, in quibus numquam dicitur ullus psalmus: suntque hæ preces totius hujus Officii brevissimæ, diciturque in iis communiter Laus, Sonus, Antiphona; hinc alia Laus. Postremæ vero duæ dicuntur cum Gloria et honor Patri: sub finem autem cujuslibet dicitur: Dominus sit semper vobiscum; excepta ultima; quia e vestigio sequitur Hymnus. Laudes, Soni, et Antiphonæ hoc in Officio conveniunt cum Responsis Officii Romani.

Quid Supplicio.

Deinde profertur Hymnus, et eo absoluto Supplicatio: quæ nihil aliud est, quam parænesis sacerdotis ad populum, qua eum adhortatur, ut a Deo petat, quod expedit, ut eum colat. Huic autem respondetur: Præsta omnipotens, æterne Deus. Mox dicitur oratio, quæ a tribus Kyrie eleison inchoatur, absolviturque cum tribus orationibus Dominicis, et Benedictione, ut jam generatim perstrinximus.

Laus loco Magnificat.

396 Succedit superioribus Laus una, quæ eundem locum obtinet, quem in Officio Latino possidet Magnificat: dumque ille cantatur, thuribulo accepto sacerdos templum odore perfundit: ea vero decantata, dicitur oratio, cum Vespertinis precibus finis imponitur.

Commemoratio.

His absolutis, suffragiorum communium loco, quibus utitur Officium Romanum, dicitur alia Laus, aliaque oratio. Verum hæc commemoratio non fit in festis sex aut quatuor trabearum, neque in Octavis.

Nota.

Quædam festivitates peculiare et Dominicæ plerumque in Vespertinis precibus plures prædictis Laudes habent, et orationes; ut suis locis videbitur. Notandum vero est, orationes tantum et Laudes in precibus Vespertinis, Matutinis, et laudibus reperiri; dicique ante quamlibet orationem in Ma-

tutinis et Laudibus, Dominus sit semper vobiscum. In Vesperis autem dicitur oratio sine præviis hisce verbis; Dominus sit semper vobiscum.

*EX EDITIS APUD
AGUIRRIUM.*

De Completorio.

397 Completorium autem inchoatur a psalmo: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine etc.; moxque dicuntur tria Alleluia singulis anni temporibus, excepta Quadragesima: substituitur enim in eorum locum: Laus tibi, Laus tibi Domine, Rex æternæ gloriæ. Confestim sequitur alius psalmus, iteraturque ter Alleluia. Deinde dicitur alius cum Hymno et Versu; consequenterque dicitur psalmus: Qui habitat in adjutorio Altissimi etc. Huic succedit et alius psalmus, et alter Hymnus, ita ut quinque illic psalmi dicantur, interseranturque duo Hymni; hinc dicitur Versus, Supplicatio, Capitulum, Pater noster, et Benedictio: sicque Completorium absolvitur. Post hæc dicitur Versus et oratio pro commemoratione; exceptis sollemnitatibus sex aut quatuor trabearum, aut Octavis; ut jam monuimus, agentes de precibus Vespertinis. Sub finem autem Completorii attegitur Salve, Versus, et oratio ad Virginem Deiparam, quæ incipit, Virgo Israël etc. In Sabbatis, præcipuisque diebus festis, et Quadragesima quædam peculiariter dicuntur in Completorio, ut in Breviario videre est.

E

*De precibus
Matutinis.*

398 Matutinæ preces hujus Officii breves sunt admodum, et exordium sumunt ab oratione Dominica, et Angelica salutatione: quibus additur Antiphona; Ave Regina cælorum, cum ejus Versu, et oratione beatæ Virginis; qua absoluta sacerdos ait: In nomine Domini nostri Jesu Christi lumen cum pace, ut jam scripsimus. Deinde attegitur Antiphona, et psalmus Miserere: hinc tres apponuntur Antiphonæ cum Responso uno: quamlibet autem sua comitatur oratio.

Monendus est autem lector, dici post singulas orationes Matutinarum precum et Vespertinarum, itidemque Laudum, et sancti Missæ sacrificii; dici, inquam: Per misericordiam tuam Deus, qui es benedictus, et vivis et omnia regis in secula seculorum. Quibus respondetur. Amen. Et ista conveniunt cum his, quæ posita sunt ad calcem orationum Officii Romani, scilicet: Per Dominum nostrum, Jesum Christum, Filium tuum. Tandem Matutinæ preces communiter absolvuntur cum ultimo Responso, sive sit post illud oratio, sive non sit.

Veruntamen in Dominicis per annum; Dominicis item Adventus, et Quadragesimæ incipiunt Matutinæ preces ab Hymno: Æternæ rerum conditor, loco primæ Antiphonæ; statimque sequitur oratio: post quam dicuntur tres psalmi, singuli cum suis Antiphonis; hisque tres Antiphonæ succedunt cum Responso et orationibus, uti a nobis ante dictum fuit.

F

*De Dominicis
post Pascha.*

399 Dominicis autem diebus, qui inter Christi Resurrectionem, et Pentecosten habentur, sequuntur Muzarabes commune Officium festivitatum totius anni: eo tamen excepto, quod loco Miserere, dicitur psalmus: Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me. Idemque in festis Inventionis, Exaltationis, et Triumphus sanctæ Crucis, Ascensionisque, et aliis sollemnioribus observatur.

400 His peractis sequuntur Laudes cum Antiphona, quam præcedit: Dominus sit semper vobiscum; eamque sequitur Canticum quodpiam veteris aut novi Testamenti. Die vero D. Magdalænæ duo cantica dicuntur. Peculiare autem admodum est, quod in Officio Muzarabico, totius anni decursu nullibi

De Laudibus.

EX EDITIS APUD
AGUIRRIUM.

nullibi audiuntur hæc duo Cantica, Magnificat, et Benedictus Dominus Deus Israël; nisi hoc in loco. Dicitur autem Magnificat in solis beatæ Virginis Officiis, et nocte Nativitatis Domini nostri. Benedictus autem solummodo in festo S. Joannis Baptistæ.

Absoluto Cantico, recitataque Antiphona, et dicto Dominus sit semper vobiscum, dicitur alia Antiphona ante psalmum, Benedictus es Domine Deus Patrum nostrorum; qui quidem strictim summatimque complectitur psalmum; Benedicite omnia opera Domini Domino, idemque sonat, si sensum penitus intuemur. Ad hæc dicitur Sonus, et alia Antiphona ante psalmum Laudate Dominum de cælis; quo decantato legitur prophetia quædam, quam sequitur Hymnus, Supplicatio, Capitulum, Pater noster, Laus, et Benedictio: sicque finis Laudibus imponitur. Succedit his Laus quædam, et oratio loco suffragiorum, ut in Vespertinis precibus, et Completorio: idque tantum fieri solet in festis duorum pluvialium, aut novem lectionum: quæ simplicium appellationem sortiuntur.

De Aurora.

401 Officium istud Muz-arabicum superat Romanum una precum specie, quæ vocatur Aurora. Illæ autem preces dicuntur ante Primam, et in aliis anni feriis, adeoque paucæ sunt, cum singuli dies Sanctis quibusdam addicantur, ut, excepta Vigilia Nativitatis Dominicæ, et Regum, dieque Cinerum, raro per annum iis Muz-arabes utantur.

Hæc vero preces habent cum Antiphona quatuor psalmos, Laudem unam, Hymnum unum, Versumque unum: finiuntur autem oratione Dominica absque Capitulo, et cum precibus quibusdam.

De Prima,

402 Initio Primæ dicitur Antiphona, et Dominus sit semper vobiscum: statimque dicuntur septem psalmi, iteraturque Antiphona, quam sequitur Responsum unum cum Prophetia, unaque Epistola, et Laude, quam comitatur Hymnus cum suo Versu: moxque dicitur: Te Deum laudamus, Gloria, et Credo.

Id autem observatur, quod diebus Dominicis Adventus, et Quadragesimæ, quotiesque non dicitur in Sacro Gloria, non recitatur in Prima Te Deum laudamus, aut, Gloria, diciturque tantum symbolum Apostolorum; cui succedunt Supplicatio, Pater noster, et benedictio, cum quibus absolvitur Prima. Prima autem eo modo se habet totius anni decursu. Notandum tamen est, Responsa mutari, ut exigit festum, quod colitur, aut Sanctus, cujus memoria celebratur. Sunt et aliæ festivitates, quæ in minoribus precibus Hymnos habere proprios consueverunt, sicuti Resurrectio, quæ in Prima Responsum, et Hymnum proprium: deinde dies festi, Dominici, et feriæ sua specialia Capitula, peculiareque suas benedictiones habentes.

Tertia, Sexta,
Nona.

403 Tertia incipit, ut Prima, cum Antiphona, habetque quatuor psalmos, variaque Responsa, ut in prima diximus. His additur Prophetia, una Epistola, Laus una, et unus Hymnus, quem sequuntur clamores, quibus petitur a Deo, ut non juxta scelera pœnas infligat; illicoque dicitur Supplicatio, Capitulum, Pater noster et Benedictio. Sicque regulariter Tertiæ finis imponitur. Sexta et Nona eodem modo, quo Tertia, recitantur, solumque in eo differunt, quod alii psalmi, et Hymni aliaque capitula hic habentur. Verum quoad psalmorum ordinem et numerum, semper idem, quod in Tertia diximus, observatur.

Celebratur etiam solenne jejunium tribus diebus ante festum Epiphaniæ juxta istud Officium: iis vera diebus plurimum differunt Tertia, Sexta, et Nona: quia peculiare Prophetiæ, Antiphonæ, psalmi, Orationes, precesque dicuntur, et alia specialiter hisce diebus aptata, ut in Breviario patet. Celebratur item solenne jejunium cum Officio divino particulari, mense Septembris, tribus ante D. Cypriani festum diebus, pariterque mense Novembris tribus ante D. Martini solennia diebus, uti videre est in Breviario post Dominicas Pentecostes.

De Adventu

404 De quibusdam notatu dignis, quæ peculiaris sunt Officio Muz arabico, subduntur apud Aguirrium pag. 264 sequentia: Notandum generaliter est, celebrari in hoc Officio Gotthico Muzarabico sex dies Dominicos Adventus Domini nostri, cum in Officio Latino quatuor tantummodo celebrentur.

Ante Quadragesimam nulla fit mentio Septuagesimæ, Sexagesimæ, vel Quinquagesimæ; quamvis illic habeatur peculiare Officium Dominicæ, quæ præcedit Quadragesimam. In eo autem id animadversione dignum occurrit, quod legitur Evangelium Divitis avari, et mendici Lazari, ad damnandum vulgi morem, quod eo tempore quasi altissimus gurges, voracissime sese explet, adeo ut ventri, non aliis rebus natus esse videatur. Apposite autem inseritur Breviario Sermo S. Isidori, qui hoc Officium ampliavit, pro Bacchanalium, seu Martis die, cui dies Cinerum immediate succedit. Demum hoc in Officio una Adventus Dominica memoria S. Joannis Baptistæ celebratur.

De Dominica ante Quadragesimam.

Ea autem est, quæ festum Nativitatis ejus antecedit: mirumque profecto et notatu dignum est, neminem e Beatorum choro (Christum excipio) ne ipsam quidem Virginem Deiparam, Adventum gaudere, præter S. Joannem Baptistam. Et hæc sufficienter quoad Officium, et Breviarium Muzarabicum. Sequuntur apud Aguirrium idea Missæ Mozarabice, ejusque cæremoniæ; at de istis rebus nos inferius agemus. Hæc interea nunc præmittimus.

De S. Joanne Baptista.

§ II. Missæ Dominicarum Quadragesimæ, feriarum Quadragesimæ, Vigiliarum totius anni, ac pro Defunctis. Quædam speciatim notatu digna circa Missam Mozarabicam. Orationes pro Eminentissimo Mozarabum Fundatore. Sancti.

F

Aguirrius a pag. 267, ex Roblesii Hispanico a pag. 296, de Dominicis Quadragesimæ imprimis ita fatur: Sacrificia Dominicarum Quadragesimæ immediate incipiunt post absolutam confessionem generalem a prophetia; illicque pene semper leguntur duo vaticinia, vel plura; eaque sequitur Psallendum. Deinde immediate sacerdos genu flexo supra gradus altaris recitat quasdam preces, calicem præ manibus habens cum vino, et aqua, et hostia supra patenam collocata. Deinde absolutis precibus recitat sacerdos orationem, cujus initium est: Exaudi orationem nostram Domine etc. Recitatis superioribus, dicitur Epistola et

Incipit Missa a prophetia.

Preces alie.

A et Evangelium cum Laude. Hinc ante sacrificium et ablutionem, sacerdos genu flexo ad altare, recitat alias preces, quæ incipiunt: Pœnitentes orate. Quibus dictis, peragitur Sacrificium, et continuatur Missa... Antiphona ad confractionem panis, et responsum seu exhortatio, quæ vocatur Ad accedentes, in his Quadragesimæ Missis varietatem patiuntur.

Loco Benedicamus Domino.

Sic loco Benedicamus Domino, quod dicitur in Missis Quadragesimalibus Officii Gregoriani, effertur in Muz-arabico: In nomine Domini nostri Jesu Christi perficiamus cum pace.

Prima Dominica Quadragesimæ;

406 Ab hac regula generali Dominicarum Quadragesimæ excipitur prima Dominica, in qua dicitur, Introibo, et Gloria cum oratione, sicut in ceteris festivitatis totius anni. Nec dicuntur preces: Pœnitentes orate. In reliquis vero observatur ordo præfatus ceterarum Quadragesimæ Dominicarum.

eiusdem feriæ;

Feriæ Quadragesimæ eundem modum Officii servant, quem Dominicæ, excepto, quod absolutis vaticiniis, loco precum et Psallendi, dicitur Tractus, efformatus od similitudinem eorum, quæ in Officio Romano post Epistolam dicuntur: desumiturque pene semper ex aliquo vaticinio Hieremiæ, vel alicujus alterius prophetæ. Deinde sequitur Epistolæ cum reliquis, ut dictum est in Dominicis Quadragesimæ.

Vigiliæ totius anni.

Jam vero de Vigiliis totius anni præscribuntur sequentia: Differunt tantum Vigiliarum Missæ a ceteris totius anni Sacris in eo, quod introitu carent, primaque oratione et Gloria: initiumque sumunt a prophetia. In ceteris vero communem totius anni Ordinem sequuntur, ut notavimus.

Introitus Missæ pro defunctis.

407 Missæ pro defunctis ista sunt propria: Absoluta confessione in Missa, quæ pro defunctis celebratur, constitutus sacerdos in medio altaris ait: Erigite vos. Dominus sit semper vobiscum; statimque consequenter dicit Officium vel Introitum, incipiens ab his verbis: Tu es portio mea, Alleluia, in terra viventium, Alleluia. Tempore Quadragesimæ dicitur aliud Officium, vel alius Introitus, carens Alleluia.

Non dicitur Hagios.

Notate, non dici in Missa pro Defunctis, Hagios, Hagios, ad dicendam orationem, quam vocant Aliam; verum sacerdotem, dicentem Oremus, recitare Supplicationem, Ecclesiam Catholicam etc.

Kyrie eleison.

Hoc in Officio priusquam dicatur prima oratio, vocata Missa, et Dominus sit semper vobiscum, quod eam præcedit, dici Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison.

Illatio vel Præfatio.

Ante Præfationem vel Illationem non dicitur in hoc Officio defunctorum invocatio sanctissimæ Trinitatis, incipiens: Gratia Dei Patris omnipotentis etc. Nec etiam dicitur: Introibo ad altare Dei mei. Dumque absolvuntur hæc verba: Quia tu es vera pax nostra, cum quibus finis quartæ orationi, quam Ad pacem vocamus, imponitur, consequenter dicitur: Aures ad Dominum. Et cum hoc versu Præfatio vel Illatio inchoatur. Ad confractionem panis dici solet hoc responsum: Requiem æternam det eis Dominus, lux perpetua luceat tibi, et repleatur splendoribus anima tua, et ossa tua reviviscant de loco suo. Variatur autem tam hoc responsum, quam aliud, quod vocatur. Ad accedentes, in quibusdam Missis, quæ pro defunctis dicuntur, ut patet in Missali.

Requiescant in pace.

408 Neque vero dicitur Requiescant in pace, in his Missis, sed in ejus locum, Anima ejus, et animæ omnium fidelium defunctorum per mise-

ricordiam Dei sine fine requiescant in pace; respondeturque: Deo gratias.

EX EDITIS APUD AGUIRRUM. Missæ peculiare.

Sunt in hoc Officio Missæ peculiare pro defunctis, juxta gradum, quem hac in vita possederunt, veluti pro episcopo, sacerdote, diacono, subdiacono vel seculari. Est etiam Missa pro infantibus baptismo regeneratis, qui ex hac vita cum innocentia baptismatis excesserunt, inscribiturque, Missa parvulorum defunctorum. In eorum autem memoriam offertur Sacrificium, quo petitur a Deo in peculiaribus hujus Missæ orationibus, ut, quemadmodum pueri isti per ejus ingentem misericordiam, innocentium puerorum Bethlehem consortio gaudent: ita nos frui possimus in cælo consortiis utrorumque puerorum, peccatorum nostrorum in hac vita veniam obtinendo. Sic etiam petitur venia pro fidelibus defunctis adultis.

Missa parvulorum.

409 Ecce hic tibi tamquam intercalare intersero perpetuum Mozarabum sacellanorum Toletanorum mnemosynon, debitæque erga Eminētissimum fundatorem ac restauratorem suum Franciscum Ximenium, supra quam dici possit, de se meritum, memoris ac grati animi monumentum; quo teste Roblesio pag. 344, peracta Missa diebus singulis (excipe Dominicos, ac festos observari præceptos) recitatur pro ipsius animæ refrigerio secundum ordinem Officii Mozarabici, sequens Responsorium. Scio, Domine, quia nihil in terra sine causa. P. quia homo nascitur ad laborem, et avis ad volandum. ʒ. Ego vero deprecabor Dominum, et ad eum ponam eloquium meum. P. Quia homo nascitur ad laborem, et avis ad volandum. Oremus: Pium et exaudibilem Dominum nostrum Jesum Christum cum omni supplicatione rogemus, ut spiritum et animam famuli sui (Francisci Cardinalis Pontificis) in locum lucis inter agmina Beatorum propitius collocare dignetur. Resp. Præsta æterne omnipotens Deus. Kyrie. Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster totum secreto. Oratio: Tibi, Domine, commendamus animam etc. ut in Officio Romano (nisi quod ibi legatur humanæ, hic autem mundanæ conversationis.) Resp. Amen. Dominus sit semper vobiscum. Resp. Et cum etc. In nomine Domini nostri Jesu Christi anima ejus, et omnes animæ fidelium defunctorum per misericordiam Dei, sine fine requiescant in pace. Resp. Amen.

Occasione fidelium Defunctorum refertur commemoratio Mozarabum fundatoris.

E

410 Proximum, ut revertamur eo, unde tantisper digressi sumus, ex Roblesio apud Aguirrium pag. 269 occupant locum quædam singulatim notanda in sæpe dicta Missa Mozarabica, quæ huc etiam transcribenda censemus: In hoc Officio habentur Missæ festorum Sanctorumque peculiarium valde prolixæ, cujus generis sunt omnes Dominicæ, nominatimque festa quorundam Martyrum, veluti B. Laurentii, S. Vincentii, et divarum Eulaliæ, Justæ et Rufinæ, Hispaniæ Martyrum, aliorumque plurimorum. Ejus rei ratio est, quia cum sit istud Officium mere Hispanum, nec non ejus expurgator et auctor (Adi supra caput 3, § 3) divus Isidorus, Archiepiscopus Hispalensis, Hispanus fuerit; jure quidem Illatio, hymni Officii, et quædam orationes Missæ exhibent gesta Martyrum, triumphosque ab iis de tyrannis sævissimis reportatos. Cumque sanctitate micantes fuerint, et pares paucos in perferendis exquisitoribus tormentis habuerint: non immerito D. Isidorus eorum vitas recensuit, majus studium in enarranda D. Vincentii fortitudine adhibens. Quod quidem patet

Martyres Hispani.

F

EX EDITIS APUD
AGUIRRIUM.

Sancti

patet ex eo, quod sola Missæ Præfatio septem Missalis columnas impleat.

411 Notandum vero est in impressione, quam fieri jussit Illustrissimus Cardinalis Franciscus Ximenes de Cisneros, Archiepiscopus Toletanus, et in translatione Gotthici textus in Latinum, eum addidisse plerosque e Sanctis Officii Toletani veteris, et Sanctis Gotthicis Muz-arabiciis miscuisse. Apposuit autem Missæ confessionem generalem cum oratione adorationis crucis, ceterisque orationibus, quæ ante Introitum dicuntur, et Salve in fine Missæ. Et qui hæc, et pleraque alia adjecit, ideo Missale inscriptionem hanc habet: Missale mistum, secundum regulam B. Isidori dictum Muz-arabe. Vide, quæ num. 186 notavimus.

adiiti,

412 Sanctis additi fuere quidam sancti Confessores, aliique Martyres, qui ab institutione et compositione Officii Gotthici vixerunt. Et quamvis verum sit, fuisse quosdam sanctos Confessores ante Officium Gotthicum; non tamen decantatum est illis temporibus Officium eorum nomine, quia hic honos Martyribus solis tunc tribuebatur. Quod si sit Confessor quispiam, in cuius honorem dicatur Officium; is profecto censeretur debet e numero eorum, qui a vetere concilio Toletano additi fuerunt.

Certum autem et indubitatum adeo istud est, ut si forte datum sit solum nomen Confessoris quibusdam sanctis Muz-arabiciis, ut divo Geronzio, divæ Leucadiæ virgini Toletanæ, B. Crispino aliisque id genus, constat ex hymnis festivitatum (quos habent proprios) fuisse etiam Martyres, ideoque antiquis temporibus peculiare Officium illis fuisse tributum. Hinc videre licet pene omnes Sanctos, Missam et Officium peculiariter adeptos, Gotthicos veteres esse, quia pauca sunt festa addita, quæ gaudeant Officio peculiari.

et quinam

413 Hinc sequitur, plerosque Sanctos, aut majorem eorum partem, de quibus dicitur commune Sanctorum, additos fuisse et immistos a Cardinale Francisco Ximenez in translatione textus Gotthici in Latinum sermonem. Non ideo tamen nego, multos fuisse Martyres antiquos, qui proprio Officio minime gaudent, ut sunt divus Marcus Evangelista, divus Pantaleon martyr, et beata Juliana V. et M.; pluresque, quorum gratia compacta sunt Officia, quæ communia vocantur. Disposita etiam ea fuere pro illis; qui mandato summi Pontificis poterant addi, ut singulis diebus adduntur. Ita quidem dicitur apud Eminentissimum Aguirrium; quibus major lux accedet ex dicendis circa fragmentum antiqui Kalendarii Gotthico-Hispanici inferius paragrapho 5 producendi atque explanandi; post quod exhibebitur Kalendarium Sanctorum Missalis Mozarabici typis excusi.

§ III. Liturgia Mozarabice Hymni.

Hymnorum
usus antiquis-
simus tam ali-
bi.

Noster Martinus Claire in Dissertatione sua, Opusculo de Hymnis ecclesiasticis novo cultu adornatis præfixa, Si illorum, inquit, ortum a fonte repetere placet, idem erit in Christianæ religionis, et Hymnorum hujusmodi principium; cujus rei locuples testis est, idemque spectator Philo Judæus, vir utique primis Ecclesiæ temporibus æqualis. Is enim scribens de sanctissimis primorum Christianorum moribus, ritibusque (hos autem Essenorum nomine ab eo designari, tradunt Hieronymus, alique Patres) suos illis

fuisse testatur Hymnos, illosque rhythmicos, quos D singuli privato quisque in secessu, et simul suis in coetibus, alternis choris concinerent. Verba autem, quibus Philonem loquentem inducit, sic sonant: Non solum contemplationi vacant, sed etiam Cantica et Hymnos in Dei laudem componunt; vario metrorum, carminumque genere, rhythmis concinnatos. At quorsum ad Philonem recurrere opus est? Audiatur Doctor gentium, qui ad Colossenses cap. 3, v 16 sic scribit: Psalmis, Hymnis, et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo.

415 Jam vero pium hoc exercitationis genus tum in Hispania. primis Ecclesiæ temporibus jam adultis clarescere quoque perrexisse, quis dubitet? In memoriam revocemus verba concilii Toletani IV, occasione usus Hymnorum, quem restituit, ita enuntiantis superius cap. 3, § 1, num. 103: De Hymnis etiam canendis, et Salvatoris et Apostolorum habemus exemplum. Et quia nonnulli Hymni humano studio in laudem Dei, atque Apostolorum et Martyrum triumphos compositi esse noscuntur; sicut hi, quos beatissimi doctores Hilarius atque Ambrosius ediderunt etc. Ineunte seculo V occurrit Aurelius Prudentius, natione Hispanus, qui inter alia, quæ scripsit, pangendis variis in laudem Sanctorum Hymnis piam pariter atque elegantem operam insumpsit; prout liquet ex tractatu, qui inscribitur Περί στεγάνων; ex cujus calamo Hymnus S. Eulaliæ totus et integer profluxit, atque in Breviarium Hispano-Gothicum seu Mozarabicum transiit (tametsi mendose, admodum in Breviario isto excusus) seu excipias brevissimam clausulam, quam ibidem, non vero apud ipsum lego.

416 Hymnorum porro propriorum, qui in Breviario Mozarabico Ximeniano notantur, pars maxima transcripta fuit, dum Toleti degeremus, non quidem anni totius, sed postremi dumtaxat sacri semestris; relictis aliis semestris anterioris; quia Sanctos canunt, qui jam apud nos dati sunt, atque adeo ex Hymnorum sibi convenientium transcriptione amplius illustrari non debent. Ceterum nonnulli sunt in isto semestri postremo Sancti qui gemino, eoque proprio Hymno; alii sunt pluri, qui unico tantum; alii denique qui nullo proprio celebrantur. Sed Hymnorum contextus plurimis mendis admodum misere deformis est. Causam fugio quærere. Diversis autem illi modulis constant: nam invenias inter eos, qui diverso metri genere illigantur; alios videas rhythmi syllabas ac formam præferre. Rem declaro ex subjecto specimine, quod exhibeo ex apographo nostro, ex impresso exemplari fidelissime descripto prout jacet, nulla prorsus adhibita correctione mendorum, quorum tamen adeo frequens est copia; quæ et ego hic intacta relinquo.

417 Hymnus S. Jacobi Majoris ad Laudes cum metro Sapphico incipit, et sic habet: Gaudeat cuncta pia plebs alumna resullet voce simul et cruore: pacis fenore semper Christum roget laudis honore. Veritas, vita, spes semper tranquilla in tui almi jacobique sancti: jam cruciamur ignibus cremamur cathenis magnis. Magnus hic ait dominusque noster dira resolve ignea cathena nihil nocente: mihi nunc affertem magnum iniquum. etc. In festo S. Annæ canuntur ista: lucis hujus festa collat plebs honesta: domino celorum dignis confrequentet hymnis. Mater matris Christi ex hoc mundo tristi migrans fide bona: sua vice dona vitæ dona. Annam sic expressa fudit radice Jesse: ut

quorum ex
Breviario Mo-
zarabico

specimen pro-
fertur de S.
Jacobo Majore,

A ut sit mater matris nati Dei patris. Exhinc planta surgit virgo sancta : ex hoc fluit fonte lapis cesus monte. Caelo tam sublata mulier beata : suo nos precatu purget a reatu.

de S. Felice
M.

418 Mense Augusto occurrit S. Felix martyr cum hoc hymno Trochaico rhythmico : Fons deus vile perhennistuo origo luminis aspice plebem canentem festa : summi martyris excipe vota precantum : sume laudum carmina. En tui felicitis almi pangimus insignia : tu resolve vincula lingue dans sonora cantica : ut tua rite quamus promerere magnalia. Iste eamque cesaree urbis mauritanice mundialis discipline dum studeret litteris : artium famosa cabra te sequendo deserit etc. Idem modulus adhibetur in hymno SS. Justi et Pastoris : O Dei perhenne verbum patris ore proditum : organum qui imbecille admovens infantium : das eis spirare flutem : vocis ut promant sonum. Tu pius adesto nobis solve fibras gutturis : ora instrue loquellis : corda reple lachrymis : ut sacrorum festa dignis precinamus canticis. Ecce justus : ecce pastor : ambo juncti sanguine : quos pia fraternitatis junxerat germanitas : invexit equalis sacrale passionis unitas. Hii tamen scolis retenti dum instruuntur litteris : audientes quod tyrannus etc. Metro Aselepiadeo constat hymnus de S. Hippolyto : Adsunt o populi festa celebra que felix reveit temporis orbita in sese rediens axe volubili laudem sidereo redditite principi. Hic namque ypolitus tempore terream despectus nivea scandit ad ethera : cum solvens anima corpore vividam celestem meruit sumere lauream. Dum dux belligeris esset hic agminis etc.

SS. Fausto,
Januario, et
Martiale MM.

419 Mense Septembri carmine Jambico bimetro honorantur SS. Faustus, Januarius et Martialis MM. Gaudet caterva nobilis Dei repleta gratia : trium sacrorum martyrum preclara est sollemnitas. Templum beata trinitas perenne condidit sibi : ex quo novum depromitur dulcissimumque canticum etc. Jambico trimetio celebratur mense Novembri S. Romanus M. Romane Christi fortis assertor Dei : elinguis oris organum fautor move : largire comptum carmen fausissimum : fac ut tuarum mira laudum concinam. Qui cum scisset ipse posse facere multos eloqui : plectrum palati et faucium serus tibi tortor refregit : nec tamen silentium induxit ori : quo fatebaris Deum vox veritatis testis extingui nequit : vel si recisis palpitet montibus : Christum loquendi lingua numquam defuit. cum predicatur ipse verborum dator etc. Atque hæc plus quam satis pro specimine. Possem his subijcere, quinam Sancti apud Mozarabes hymnis celebrentur ; sed cum de festis apud ipsos præcipuis proxime occisura quedam sint ex Roblesio apud Aguirrium, reliquis omissis, eo nunc pergendum esse duxi.

C

§ IV. Quædam peculiara Officio Missæ ac festis Mozarabicis referuntur.

Peculiaria
quædam circa
Sanctos,

De his rursum Aguirrius a pag. 269 ; apud quem Roblesii Hispanicum Latine transcribitur Solent etiam Muzarabes, cum Sanctus quispiam gaudet peculiari Missa, vel aliqua ejus parte, proprium aliquid apponere Breviario ad commemorationem, ut suis locis videri potest. Præterea habent Sancti quidam aliquid particulare in reli-

quo Officio non autem in Missa, sicuti D. Elisabeth, Hungariæ Regina, D. Saturninus martyr, D. Anna, D. Clemens, et quadraginta Martyres, D. Gabriel Archangelus, Apparitio S. Michaëlis, D. Sperati et sociorum. Id autem adeo raro accidit, ut pene notari non possit. Videantur ista suis locis. Sunt etiam Sancti quidam, qui proprios tantum habent hymnos vespertinarum precum, sicuti D. Euphemia, D. Augustinus, D. Hieronymus, D. Vincentius, Sabina, et Christeta, D. Marcellus Martyr, D. Catharina, S. Æmilianus Abbas.

EX EDITIS APUD
GUIRRUM.

421 Cupio tandem percensere quædam circa Sacra et Officia propria, quibusdam festis, et Sanctis particularibus aptata, ultra Officia et Missas de communi, quæ Sanctorum causa habentur, qui propriis Officiis carent. Habent Officium Sacrumque proprium sex Dominicæ Adventus Domini nostri ; item Dominica Adventus D. Joannis Baptistæ, aliæque Dominica ante Epiphaniam cum octo aliis post Epiphaniam ; deinde Dominica, quæ diem Cinerum præcedit ; dies ipse Cinerum cum omnibus Quadragesimæ feriis ; cujus Dominicæ complectendo Dominicam Ramorum, sunt sex. Item dies Cænæ Dominicæ, dies Parasceves, et Sabbatum sanctum : solaque dies Parasceves dicitur Passio. Habent pariter Officium, sacrumque proprium Dominica Resurrectionis cum feriis usque ad sequentem diem Sabbati. Similiter et sex Dominicæ, quas post Pascha vocamus : Dominica post Ascensionem, et octo Dominicæ post Pentecosten. Ultima autem Dominica ea est, quæ vocatur Dominica ante jejunium Kalendarum Novembrium.

Officia pro-
pria,

422 Observanda etiam veniunt festa præcipua, quæ Sacro proprio et Officio gaudent, quæ ab eodem auctore notantur hoc ordine pag. 270 : Primo Nativitas Domini nostri ; eaque die non dicuntur tres Missæ, ut in Officio Latino ; imo tantum una : deinde Circumcisio, Epiphania, festum corporis Christi, Paschatis dies, Ascensionis et Pentecostes, uti dictum fuit : Nativitas beatæ Virginis, ejus Conceptio, Annuntiatio, vocata D. Maria de O, Purificatio et Assumptio. Quædam de his festis desumpta sunt ex antiquo Officio Toletano. Est etiam commune beatæ Virginis pro Sabbatis, cum dicitur de ea, et pro ejus festis, quæ Officium proprium non habent. Item dies Sanctorum, S. Michael Archangelus, D. Joannes Baptista, ejus nativitas et decollatio ; DD. Petrus et Paulus, Cathedra D. Petri, et S. Jacobus Major, D. Joannes Evangelista, D. Andreas, D. Jacobus Minor, frater Domini dictus ; D. Thomas, D. Mathias : omnes denique Apostoli : Inventio sanctæ crucis, S. Maria Magdalena, D. Stephanus protomartyr, Sancti Innocentes. D. Laurentius Hispanus, D. Torquatus cum sociis Episcopis, D. Vincentius Hispanus, sanctæ Justa et Rufina Virgines Hispalenses, D. Genesius, D. Cebrianus Episcopus, D. Christophorus cum sociis, D. Julianus cum Basilissa, D. Adrianus et Natalia, S. Martiniana virgo, DD. Cosmas et Damianus medici, DD. Faustus, Januarius, Martialis, Servandus, Germanus, Romanus ; Eulalia virgo, D. Leocadia civis, et patrona Toleti, omnes Martyres.

E

festis,

F

423 Sancti, qui proprio gaudent Officio, ab oratione, quæ Missa dicitur, hi sunt : DD. Fabianus, Sebastianus, Lucianus presbyter, Justus et Pastor Hispani Complutenses : Speratus cum sociis, Acisclus, Emeterius, Celedonius, Fructuosus,

ac Missas San-
ctorum,

EX EDITIS APUD
AGUIRRIUM.

Fructuosus, Angurius, Eulogius cum sociis, Thyrsus et Felix, Babylas Episcopus, et tres Pueri, omnes Martyres. DD. Martinus Episcopus, Bartholomæus, Simon, Judas et Mathæus Evangelista, Apostoli. Dicitur Agnes, Agatha, Dorothea, Christina, Eugenia, Columba, omnes Virgines et Martyres, simul cum D. Eulalia V. et M. Barcinonensi. Demum maxime differunt Officia Latina a Mozarabice quoad Evangelia: quia solet solum Evangelium Officii Moz-arabici continere ea, quæ dici solent in duabus vel tribus festibus Officii Latini. V. G. die Epiphaniæ dicitur Evangelium dici Innocentium, et vigiliæ Regum; sicque coagmentatur hoc Evangelium e tribus. Die sanctorum Innocentium dicitur aliud Evangelium, desumptum e capite 18 D. Matthæi; quo utitur Officium Latinum diebus festis Angelorum.

sanctorum
Virginum. ac
Quadragesi-
mæ.

424 In officio Moz-arabico in qualibet festi-
tate Virginis legitur etiam Evangelium D. Mag-
dalene non vero prudentium Virginum, sicut in
Officio Latino. Illud vero Evangelium dicitur in
communi plurimarum Virginum, hoc in Officio.
Quadragesimæ tempore permulantur omnino
Evangelia. Prima quippe Dominica, cum in
Officio Latino legitur Evangelium tentationis,
in Moz-arabico legitur Evangelium Samaritanæ.
Die vero Cinorum legitur Evangelium tentationis;
secunda vero Quadragesimæ Dominica non legi-
tur Evangelium Transfigurationis, sicut in Offi-
cio Romano, sed cæci a nativitate. Sunt pleraque
alia notatu digna, et discrepantia, sed mihi suf-
ficit monere lectorem, ut loca ipsa consulat.

§ V. Kalendarii antiqui ad alia expensi fragmentum; antiquitas ejus.

Antiqui Ka-
lendarii

Hujus Kalendarii, inter pretiosos prisce an-
tiquitatis thesauros merito reponendi frag-
mentum typis prodiit Toleti anno 1593, opera Fran-
cisci de Pisa, quem supra laudavi, editum, at-
que post Tabulam de Officio divino Gothico aut Mo-
zarabico; deque antiquitate et auctoritate ejus,
ac ordine generali, illud recitandi (quam Tabu-
lam ipse idiomate Hispano vulgavit) exhibitum:
quod ibidem testatur, se invenisse scriptum li-
tera Gothica in uno libro, qui videbatur majore
habere antiquitatem, quam sexcentorum an-
norum. Dignum sic satis, si Pisæ credimus, anti-
quitatis scriptæ monumentum, ut curiosis palæo-
philorum oculis exhibeatur. Sed delendum, exi-
guum solummodo ejusdem Kalendarii fragmen-
tum typis commissum fuisse; sive plura non in-
venerit, sive, si plura invenit, paucula ista suffi-
cere putaverit pro specimine quodam, ut ex il-
lo, tamquam ex ungue leonem, cognoscere ut-
cumque Sanctos, qui antiquis temporibus apud
Mozarabes celebrabantur, liceret. Quidquid sit,
quia non scio, ex quo individuo codice Pisa il-
lud extraxerit; neque spes mihi ulla affulget fore,
ut reliquos dicti fragmenti menses continuare
queam; illud ipsum subjungo, prout a me To-
leti transcriptum est ex impresso exemplari. Sic
ergo habet:

fragmentum
producitur:

*Mensis Januarius dies xxxi. I dies habet horas
x, nocte xiiii.*

Kalen. Circumcisio Dni nostri Jesu Xpi.

IIII. Non. Setæ Columbæ virg. Senonas.

IIII. Jejunium observantur tribus diebus.

IIII.

Nonis

VIIII. Idus. Apparitio, quod est Epiph.

VIIII. S. Juliani vel Comitum mar. Antiochia.

VII. Seti Luciani presb. mar. Eliopoli.

V. Sanctorum XL mar. Constantina.

IIII. Sanctæ Serene virg. mar.

IIII.

IIII.

Idus

XVIIII. Kal. Febr. Sancti Felicis Nola.

XVIIII.

XVIIII.

XVI. Policarpi et Antonii.

XVI.

XIIII. S. Sebastiani et comitum. Roma.

XIIII. Sanctarum Agnetis et Emerentianæ. Roma.

*XII. Sctorum Fructuosi Epi, et Eulogii diacono-
rum. Tarracona. mar.*

XI. S. Vincentii Levitæ mar. Valentia.

X. Obitum Dni Ildefonsi Epi. Tolet.

*VIIII. S. Babile Epc. et trium puerorum. An-
tiocia.*

VIIII.

VIIII. Caput Februarii apud Egyptios.

VIIII.

V. Seti Tirsi vel comitum mar. Grecia.

IIII.

IIII.

IIII.

*Mensis Februarius dies xxviii. IIIII dies habet
horas xj. nocte xiiii.*

Kalen.

IIII. Nons.

IIII.

IIII.

Nons Sanctæ Agatæ. virg. mar. Catania.

VIIII. Idus.

*VIIII. Sanctæ Dorotheæ. vel comitum mar. Cappa-
docia.*

VII. Sancti Marci : : Evange. mar.

VII.

IIII.

IIII.

IIII. Sanctæ Eulaliæ virg. mar. Barcinona.

Idus.

XVI. Kalend.

XVI.

XIIII.

XIIII.

XII. Sancti Pantaleonis

XII.

XII.

VIIII.

VIIII. Catedral S. Petri Apostoli.

IIII.

VII. S. Julianæ virg. et mar.

VII.

IIII.

IIII.

IIII.

426 Habet hic lector laudati Kalendarii frag-
mentum; de ejus antiquitate placet quædam in
medium producere, illud expendendo ad alia
quædam valde antiqua Kalendaria, apud varios
edita. Omnium, quod sciam, antiquissimum il-
lud habetur, quod primus vulgavit noster Algi-
dus Bucherius; quodque a nobis editum est tom.
vii Junii, pag. 185 ex Cuspiniani codice Ms.
Carthaginense

D

E

F

cem variis
alii antiquis

A Carthaginense ex codice Cluniacensi publici juris fecit Mabillonius tom. 3 Analectorum a pag. 398; at in nova editione est a pag. 163. Romanum ex Ms. codice monasterii S. Genovesæ Parisiis, aureis litteris scripto, edidit Joannes Fronto, canonicus regularis. Aliud suppeditat Spicilegium Archerianum tom. 10, a pag. 130; quod anno 826 collectum esse, conficio ex isto anno, Nonis Decembris ibidem adscripto, et primo quidem loco; aliis deinceps ordine subsequentibus usque ad 854 inclusive. Adde librum Comitum, ut vocatur, seu Lectionarium, a nonnullis S. Hieronymo adscriptum, quemque Pamelius ei vindicare conatur Prolegomeno 1, tom. 2 Rerum liturgicarum; ubi illum profert a pag. 1. Eundem postea edidit Baluzius post Capitularia Regum Francorum a col. 1309; verum tot additionibus infartus est, ut cum vetustissimis istiusmodi monumentis comparari non possit, primæva utique simplicitate destitutus. Denique Romanum Kalendarium typis non ita pridem subjecit Edmundus Martene tom. 5 Analectorum a col. 63, ex duobus Mss. codicibus; altero quidem monasterii S. Andreæ prope Avenionem, annorum minimum, prout ipse censet, septingentorum; altero autem monasterii Grassensis in Septimania; tantæ antiquitatis; ut, *si forte*, inquit, *Bucherianum excipias, quod mediante seculo quarto in usu fuit, omnibus antiquitate præstet; utpote quod seculo quarto conditum, existimare se dicit, aut saltem initio seculi quinti.*

427 Jam vero assignari possunt varii characteres, e quibus major antiquitas Kalendariorum dignoscatur: nimirum annuntiationum paucitas; simplicitas, nuda absque elogiis ac sola fere Martyrum nomina exprimens; nulla aut certe paucissima Deiparæ festa signata; Quadragesima nominibus Sanctorum vacua; non plurium concervatio, sed unius tantum aut alterius Sancti nomen, et prætermissio quidem titulo Sancti aut Beati; nullo denique vel saltem paucissimæ per anni decursum vigiliæ in Kalendaris notatæ; omnia hæc et singula sacrorum Pastorum antiquitatem commendant et confirmant. Quæ si ad fragmentum Kalendarii, quo de hic ago, referantur; quam paucæ imprimis in eo annuntiationes occurrant, abunde liquet, cum media plus sui parte Sanctis vacet.

C Multum quidem, fateor, cedit in illa nota characteristicæ Kalendario Bucheriano; a quo etiam longissime superantur Kalendaria superius nominata. Aliquantulum etiam cedit Carthaginensi, Frontoniano ac Marteniano, quæ paulo rarioribus annuntiationibus constant; sed Acherianum longe superat in hoc genere. Si simplicitatem ejusdem species; nulli postponendum est, cum sola passim, eaque Martyrum, nomina referat, sine ullis elogiis. De more autem antiquissimo solos Martyres adscribendi Kalendaris, agit Fronto in Prænotatis ad suum Kalendarium pag. 66. In nostro unus solummodo annuntiatur, de quo constet, Martyrem non fuisse, nimirum S. Ildephonsus, episcopus Toletanus; quem puto postmodum aliis adjectum fuisse; cum tot alioqui in nostro fragmento occurrant, notæ, quæ, quantum apparet, anteriora tempora redoleant.

428 At præcipuus mea quidem sententia idiotismus se prodit in Kalendario nostro, quod Hypapante seu Purificatione Deiparæ in eo non signetur: in quo convenit cum Bucheriano et Carthaginensi. Frontonianum hujus festi nomen quidem non exprimit, sed ejusdem Evangelium; Ache-

rianum vero habet: *Quarto Nonas (Februarii) Purificatio sanctæ Mariæ virg. (Genitricis) Christi.* Comes seu Lectionarius etiam signat: *In Purificatione S. Mariæ.* Martenianum ita notat: *Die secundo, mense Februario Hypapanti;* una cum Evangel. Lucæ 3: *Postquam impleti sunt* etc. Id quod suspicionem non levem mihi injicit, minoris illud Kalendarium antiquitatis esse, quam clarissimus ejusdem editor putaverit; et e contrario, non contemnendum inde videor formare posse judicium, nostri Kalendarii, cujus specimen ex producto fragmento dedi, antiquitatem maxime commendari. Diu certe ante S. Ildephonsi, mortui anno 667, tempora illud concinnatum fuisse, arguo ex eo, quod dictum Hypapantes festum in eo non signetur; quod tamen verosimiliter signatum fuisset, si diu ante ejusdem S. Ildefonsi, tempora conditum non fuisset illud Kalendarium; cum, ipso vivente et scribente, illud festum in Hispania magna cum celebritate perageretur; prout intelligi datur ex ipsius S. Ildephonsi verbis sermone primo de Purificatione, ubi dicit: *Hodierna die in honore sanctæ Dei Genitricis et perpetuæ virginis Mariæ non solum clerus, sed et omnis populus loca cum cereis et diversis hymnis lustrantibus circumeunt.*

429 Ut de festis Quadragesimæ tempore occurrentibus aliquid addam; in Bucheriano nullum mense Aprili reperio Sanctum; nullum in Carthaginensi mense Martio et Aprili cum parte Februarii; plures autem occurrunt in Acheriano tribus istis mensibus, paucissimi in Frontoniano, uti et in nostro, mense Februario. In Marteniano a die v Februarii, ad diem iv Aprilis, utrobique exclusive, vacant festa Sanctorum. Unde rursus corrigas illius editorem, hujus parallelum cum Bucheriano instituentem: *Qua in re concinit cum Calendario Bucheriano et cum Africano (seu Carthaginensi) in quibus nullum tempore Quadragesimæ festum assignatur.* Etenim in Bucheriano quidem ponitur *Octavo Kalendaris Martii, natale Petri de Cathedra.* Et, *Nonis Martii, Perpetuæ et Felicitatis Africæ;* in Carthaginensi autem: *xiv Kalendaris Mart. sanctorum martyrum Macrobi, et Lucillæ, Nundinari, Caecilianæ, et Petrensi.* Quorum singula pro ratione temporis cum Quadragesima concurrunt. Quousque vero hac in parte Sanctorum festa excluderit Kalendarium nostrum Gothicum seu Mozarabicum, vel incluserit, e duorum mensium, quos habemus, fragmento eruere quis satis tuto valeat? Si reliqui in promptu forent, multum fallor, si non perpauca, forte etiam nulli tunc temporis sese offerrent, secundum antiquam Hispaniæ consuetudinem; quæ diu ante synodum x Toletanam observata fuit. Celebrata est illa synodus anno 656, et capitulo 1 sic præscribit: *In quibus (Quadragesimæ diebus, vel Paschali festo) nihil de Sanctorum solennitatibus, sicut ex antiqua regularitate cautum est, convenit celebrari.*

430 De aliis, ac certis antiquitatis Kalendariorum notis quid dicam; quarum alteram referebam esse annuntiationes Martyrum absque titulo Sancti vel Beati; alteram, vigiliarum omissionem? Meminerimus eorum, quæ in Præfatione ad Usuardum, ab annis aliquot a nobis editum et illustratum, recte circa præsens argumentum pronuntiata sunt pag. xxxvi, num. 133: *Prima antiquitatis nota propria, et ab Adoniana methodo diversa, inde in Romano parvo desumitur, quod*

A ubi Ado et ceteri noni seculi Martyrologi, religiose semper SANCTI aut BEATI nomen Martyribus et Confessoribus præfigunt; auctor illius Martyrologii, licet apponat aliquando, attamen sæpius omittere soleat, (prout ibidem exempli ostenditur) Hanc vero certam esse antiquitatis notam, ex eo confice, quod codices Hieronymiani, tum majores a Florentinio editi, tum minores.. raro id genus titulos præmittant, atque adeo tanto rarius, quanto antiquiores fuerint : quod mirifice elucet in apographo Epternacensi ; in quo vix nota est SANCTI, aut BEATI nomenclatio, et ubicumque apponitur, forte tamquam adjectitia expungi meretur. Character vero iste antiquitatis maxime stabilitur ex Calendario Bucheriano ; in quo sive in depositione episcoporum, sive in depositione Martyrum, ne quidem unus unicus ex omnibus ibidem memoratis, Sancti aut Beati titulo notatur.

maxime commendari possit.

431 In Carthaginensi illis apponitur ubique, si perpaucos exceperis; idem contingit in Frontoniano. In Acheriano autem adeo is est perpetuus, ut, dum omittitur, ob raritatem vix considerari mereatur. Idem statue de Comite seu Lectionario, ac de Calendario Marteniano : quod quia isto antiquitatis genuino idiotismo caret; suspicionem ingerit, quod sit minoris ætatis, quam vult ejus editor. Omissio tamen ista omnimoda non est certum signum, quod Kalendaria, quæ titulum hunc apponunt, sint medio seculo v recentiora : nam in mox laudando Polemei Silvii Calendario signantur *Natalis S. Vincentii martyris. Natalis S. Laurentii mart. Natalis S. Stephani mart.* Et in Natalibus aliquot Sanctorum e Fastis consularibus exceptis, apud nos tomo vii Junii, a pag. 186, e cod. Ms., qui desinit sub an. vulgaris æræ 493, pag. 187 signatur *passus S. Laurentius iii Idus Augusti. S. Euphemia xvi Kal Octobr.*; nisi forte illi tituli aliunde postmodum adjecti fuerint istis antiquis monumentis. Idiotismus itaque ille non adeo videtur certo derogare antiquitati nostri fragmenti, ut eam ob causam necessario illud removeri debeat post seculum v. Quæ de prætermissione Vigiliarum memineram, conjicio in paragraphum sequentem.

§ VI. Alius quidam prædicti Kalendarii antiquitatis idiotismus; Sancti in eodem signati.

Nullis Kalendariis antiquis, Bucheriano excepto.

Ecce jam aliud indicium magnæ Calendario-
rum antiquitatis; quod in eo ponitur, ut quanto pauciores vel plures in eis notantur Vigiliæ, tanto amplius crescat vel decreseat genuinus ac primigenius antiquitatis character. Bucherianum imprimis nullas habet; nullas item Carthaginense : Frontonianum solummodo habet quatuor, Acherianum quinque; liber Comitæ novem; quem vel ideo a S. Hieronymi ætate remotissimum judicio : quidquid Cardinalis Bona Rer. liturg. lib. 2, cap. 6, num. 2 eum isti auctori asserat. Plura huc non congero : de quibus agit bibliographus recentior heterodoxus in Commentario Scriptorum eccles. tomo 1, col. 851. An vero omnibus, aut quibus Vigiliarum positionibus vacuum fuerit Calendarium istud Gothi-

cum, dicere non queo ex tantillo mensium dumtaxat duorum specimine; in quo nullæ Vigiliæ notantur. Suspicio tamen, vel nullas omnino, vel paucas admodum habuisse; quia non signat vigiliam Epiphaniæ seu Theophaniæ; quam tamen ponit liber Comitæ, et Calendarium Martenianum; quod addit alias insuper sex : ut vel id maximo etiam indicio sit, illud distare plurimum ab antiquitate tanta, quantam habuit in opinione editoris sui. Erunt laud dubie, quibus festum *Assumptionis S. Mariæ*, quod in eodem signatur die xv Augusti, videatur non prorsus antiqua, sed recentiora seculi circiter noni tempora redolere. Consule, quæ dicta sunt in Observatione, ad diem xv Augusti, Usuardi a nobis editi.

433 His itaque in nostro fragmento vetustatis notis elucetibus; quæri nunc potest, an vel uni ex allatis Kalendariis (Bucheriano, cui præ omnibus palmam do, excepto) nostrum illud, quoad saltem ex tantillo specimine conjectare licet, antiquitate cedere debeat. Equidem non existimo. Neque reformido suspicari, conditum illud fuisse sub finem circiter seculi quinti. Atque ex hoc antiquissimo monumento non mediocriter illustratur ritus Gothicus apud Hispanos, et Sancti ipsi relucet, qui tum temporis ibidem cultum publicum habuerint; de quibus, uti et de festis in eodem nostro fragmento exhibitis, observo sequentia, ut perbrevis ipsius contextus non legi dumtaxat, sed etiam intelligi possit. Primo itaque loco ponitur :

434 *Kalen. Circumcisio* etc. hic a Bucheriano uti et Mabilloniano præterita, quæ annuntiatur sic in Frontoniano : *In Octabas Domini*. In Acheriano, *In Octabas Domini*; in Marteniano autem, *In Octaba Domini*. Sancti porro, qui in nostro exemplari memorantur, et Martyres sunt, ac selecti quidem; cum ad tria fere prima æræ Christianæ secula spectent (de S. Ildephonso nunc monui) signatur quippe mense Januario iv *Non. S. Columbæ virg. Senonas* : in vetustissimis Martyrologiis notissimæ die xxxi Decembris, et sub Aureliano passæ; quo die etiam refertur in Martyrologio Mozarabum hodierno, nec non Officio proprio et hymno apud ipsos honoratur. Agit de illa Baronius ad annum 275. Sequitur in nostro fragmento iii. (Nonas) *jejunium observantur tribus diebus* : quod puto esse pure Gothicum et antiquissimæ institutionis : unde stabiliuntur ea, quæ dicta sunt superius, ubi de majoribus Horis; et, nisi fallor, stabiliuntur alia duo jejuniorum tempora, ibidem indicata, si Calendarium haberemus integrum. Interim antiquissimam pariter redolet consuetudinem viii *Idus Apparitio, quod est Epiphania*. Caret quidem illo festo Calendarium Bucherianum; sed in aliis maximæ antiquitatis notatur, nimirum in illo, quod sub nomine *Polemei Silvii, anno ccccxiii conscriptum* dicitur apud nos tom. vii Junii, a pag. 176; ubi et editum legitur ex codice Ms. Musei nostri; signatur item in Mabilloniano, Frontoniano, Acheriano, Marteniano, ne Comitæ seu Lectionarium commemorem. Videtis notationes Baronii de hoc festo, et Acta nostra isto die.

435 Prosequitur nostrum fragmentum : vii (Idus) *S. Juliani vel Comitum mar.* Particula disjunctiva vel pro conjunctiva et, singulare quid sonat, et mea opinione idiotismum Officio Gothico proprium : in tantillo quippe fragmento eadem bis occurrit infra; et sæpius repetitur in Breviario Mozarabico hodierno; ut mense Julio :

In

videtur hoc nostrum fragmentum cedere debere;

cujus nota,

F

ex nominibus

A In festo *S. Christophori* VEL *comitum ejus*. Novembri; *S. Aciseli* VEL *comitum ejus*. Decembri: *Eugeniae virginis* VEL *comitum ejus martyrum*. Particula, inquam, ista hic pure Gothica, dein Mozarabica mihi videtur: quam utique nusquam alibi in dictis Kalendaris signatam reperio. Notatur eodem isto die in Romano parvo *S. Juliani martyris Antiocheni*, et in moderno; ubi omittitur *Antiocheni*; at omissis utrobique sociis. Baronius in Notationibus, *quando.. vel ubi passus sit*, dicit *latere*; neque certo mihi liquet, idemne sit ab illis Sanctus notatus, qui in fragmento annuntiatur; apparet autem verosimile, eundem esse; quia convenit dies: quo tametsi in aliis supra dictis Martyrologiis memoriam ejus non invenio; videtur tamen magnam antiquitatis præberi fundamentum, quod referatur in Romano parvo, et in hoc fragmento nostro. Neque refragatus fuero, si quis eum ad tria prima circiter Christi secula pertinere censeat. De *S. Juliano* martyre actum est apud nos die vii Januarii; ubi leges; quid pseudo-Dexter de illo referat, nullam utique fidem meritis.

B 439 Subdit nostrum fragmentum; vi (Idus) *S. Luciani presbyteri mar. Eliopoli*. Celeberrima ipsius memoria est die vii in Martyrologiis. Suspicio in textu nostro scribendum *Helenopoli*; cum *S. Hieronymus* de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 77, in ipsius elogio dicat: *Passus est Nicomediæ ob confessionem Christi, sub persecutione Maximini, sepultusque Helenopoli Bithyniæ*. Plura de isto Martyre dabunt Acta nostra dicto die vii Januarii, Tillemontius Monum. eccles. tom. 5, a pag. 474; Ruinartius a pag. 503 editionis secundæ; Usuardus noster illustratus pag. 16. Nunc denovo nostrum fragmentum revisamus. *Sanctorum xl Martyrum*. De *Sebastenis* sub *Licinio*, actum x Martii; de *Romanis* vero sub *Gallieno*, xiii Januarii. An ab utraque ista classe, hæc, quæ habetur in fragmento, diversa sit, et forte Hispanica, non habeo, unde decidam. *Constantinam*, quam porrigit sine titulo virginis aut martyris, aut loco palæstræ, quorsum spectet, incertum: neque lubet meri circa illam Sanctam indulgere conjecturis. Neque *S. Serene virg. mar.*, quæ sequitur, nota mihi est, qualis sit. Aliud statue de eo, qui proxime ibidem occurrit, estque *Felice Nolanus*, ubique notissimus, qui eodem etiam die inscribitur *Mabilloniano*. Acta habes die xiv Januarii. In moderno Kalendario Mozarabico est, *Felice impinsis cses. et mart.* In *Frontoniano*: *Felice in Pinctis*: vide ejus notam pag. 10. In *Acheriano* *S. Felice mart.*

C 440 Qui proxime exhibentur in eodem nostro fragmento, *Polycarpus et Antonius*, characteribus omnibus individuis destituti sunt; forte cum aliis synonymis non confundendæ pure Gothici. Sequitur annuntiatio *Sebastiani et comitum*; in *Mabilloniano*, *Frontoniano* et *Marteniano* ponitur sine Sociis iste Martyr; cui adjungitur *Fabianus* in *Acheriano*. *S. Agnes*, quæ hic ponitur die xx Januarii; forte eo remittitur propter *S. Fructuosum* martyrem *Tarraconensem* in *Hispania*, postridie occurrentem; quod ipsa datur in *Bucheriano*, *Mabilloniano*, *Frontoniano*, *Acheriano*. Adisis *Usuardum* illustratum. *S. Emerentianam*, ejusdem Sanctæ collectaneam invenies in *Actis* nostris ad diem xxiii prædicti mensis; ubi *S. Fructuosum* ac socios dedimus ad diem xxi, quo et in fragmento iste Sanctus annuntiatur; sed quando in illo dicitur, *et Eulogii dia-*

conoram; vel legendum *diaconi*, vel potius ex- D cidit alterius diaconi nomen *Augurius*, qui apponitur in Kalendario Mozarabico moderno; et apud nos dicto die xxi Januarii.

441 In signando *S. Vincentio M.*, celebratissima Hispaniarum gloria, consentit sæpe citatum fragmentum nostrum cum antiquissimis Kalendaris, nimirum *Polemei Silvii*, *Mabilloniano*, *Frontoniano*, *Acheriano*. Acta ejus vide ad diem xxii Januarii. Singularis plane est hæc *S. Ildephonsi* annuntiatio; quæ in fragmento notatur: *Obitum Dni Ildefonsi* etc.. De illa jam dixi; dictis addo, quod non mirum esset, si ea eruta fuisset ex libro aliquo obituale ecclesiæ *Toletanæ* vel alterius, eo tempore, quo nondum ut Sanctus universaliter per totam Hispaniam celebrabatur, atque adeo non diu post obitum ejus. Mox sequitur: *S. Babylæ ep., et trium puerorum*, Acta dantur eodem, quo hic ponuntur, die. Singulare est, quod occurrit die sequenti: *Caput Februarii apud Ægyptios*: etenim quid Gothico Kalendario cum *Ægyptiis*? Hac phrasi designatur initium ipsorum mensis *Amschir*, quod concurret cum xxvi nostri Januarii; ut videre est in parallelo Kalendarii *Ægyptio-Romani* ante tomum v Junii, uti etiam in *Fastis ecclesiæ Æthiopice* apud *Jobum Ludolfum* in *Historia Æthiopica* pag. 407. In *Comite* seu *Lectionario* pluries designato similis occurrit expressio: *Feria iv in capite jejunii*. Ultima annuntiatio hujus mensis Januarii in fragmento exhibita, est *Scti Tirsi vel comitum mar.* etc.; de quibus consule Acta nostra ad diem xxviii Januarii.

442 Superest nunc fragmenti *Februarius*, septem dumtaxat signans annuntiationes; et aliorum veterum Kalendariorum more paucos admodum Sanctos, ob concursum, uti opinor, *Quadragesimæ* exprimens, de qua re supra monui. *S. Agathæ* nomen, ubique notissimum, inscribitur *Mabilloniano*, *Frontoniano*, et *Acheriano*: quam invenies apud nos ad diem v Februarii. *S. Marcum evangelistam*, quem superius fragmentum annuntiat die viii mensis Februarii, in ecclesia Latina coli die xxv Aprilis, nemo non novit. Qui plura desiderat de istius sancti Evangelistæ cultu, adeat *Commentarii prævii* ad ejus gesta paragraphum primum, dicto mox die xxv Aprilis; nec non *Observationem* ad *Usuardum* nostrum eodem die xxv; in qua inveniet, *S. Marcum evangelistam*, non illa die, sed xxiii Septembris consignari in apographis *Hieronymianis*, uti apud *Florentinium* videre est ad istum diem.

443 *S. Eulalia virg. et mart. Barcinonensis* illustrata est a nobis die xii Februarii *S. Pantaleon*, qui subditur in nostro fragmento, sine titulo martyris, aut loco palæstræ, si idem sit cum celeberrimo Martyre synonymo *Nicomediensi*, spectat ad xxvii diem mensis Julii, quo eum dedimus cum *Martyrologio Romano*. *Cathedra S. Petri Apostoli* dum aliis omnibus annuntiationibus isto die exclusis refertur in fragmento nostro, magnam prodit antiquitatem, conformiter ad citatum antiquissimum *Bucherianum*; ubi illa sic notatur: *Octavo Kalendas Martii, natale Petri de Catedra*. Notatur item hoc festum in *Acheriano*, et *Comite*; non autem hic in *Mabilloniano* et *Frontoniano*; ad quod ultimum pag. 28 observantur sequentia:

444 Hic non inscribitur *Cathedra S. Petri Antiochiæ*, et hoc valde notandum propter ea, quæ adnotavit *Hugo Menardus* ad hunc diem festum, qui

atque ad alia

E

antiqua

F

Kalendaria

comparatis,

A qui incidit in xxii Februarii : tum quia objectant hæretici, Cathedram S. Petri, qua sedit Antiochiæ, solam fuisse antiquitus celebrem, non aliam. Nam re vera olim neutra harum speciali festiuitate colebatur. Deinde cœpit hæc recoli, sed sine hoc, quod adderetur Antiochiæ, vel Romæ. Vide Menardum et Pamelium, apud quos scribitur tantum, Cathedra S. Petri; et sic etiam in Kalend. Ms. S. Genesee Paris., et in Evangelionario Ms. S. Joannis de Jardo, At nisi illud olim ad maximam antiquitatem extendatur, non video, quo pacto vere dici possit, cum adeo sit diserta speciali hujus festi in vetustissimo Bucheriano, ut de aliis non loquar, annuntiatio. S. Juliana virg. et mar., quæ in fragmento nostro ponitur, si sit Nicomediensis, ad diem xvi Februarii a nobis est illustrata.

445 Atque hæc quidem ad Kalendarii Gothici

fragmentum, supra a nobis exhibitum, observanda habui; cujus annuntiationes, dies vacuos, et reliquos id genus idiotismos ea gratia ad alia antiqua Kalendaria expendere visum fuit, ut ex istorum cum hoc nostro collatione aliquosque de ejus ætate lectorem instruerem. Enimvero si ex modico duorum dumtaxat mensium specimine conjectandi facultas mihi concedatur, eam apud me vetustatis commendationem relucentes ejusdem characteres mereri videntur, ut præ se ferant indicia non improbabilia, seculi quinti exeuntis, aut ineuntis circiter sexti temporibus Kalendarii istius fragmentum aptari posse. Hoc autem, et Kalendarium Missalis Mozarabici typis editi, juxta se posita, quantum differant; et quam diversos hoc ab illo characteres prodat accessionibus variis Sanctorum festorumque, quibus accrevit, planum fiet ex ejusdem contextu.

D videntur redolere finem ser. 5, vel initium circiter sec. 6

§ VII. Kalendarii Mozarabici hodierni primum semestre.

B Præmittuntur paucula observanda.

Kalendarium hoc excusum est in Missali Mozarabico, de quo supra egimus. Unde fideliter transcripta fuerunt ea, quæ ectypon repræsentabat, quæque nos hic prælo committimus, quamquam variis locis mendosa. Plurima ibidem erant exarata characteribus nigris; alia rubris. Sed nos hic omnia exhibemus litteris currentibus. Festa vero quædam præcipua Christi Domini, Deiparæ, Apostolorum, ac nonnulla alia ibidem rubricis etiam notata, quæ in decursu Kalendarii sunt, et ordine quæque suo per anni circulum recensentur, exprimi hic curavimus litteris majusculis. Paucula Sanctorum nomina calamo postea adjecta leguntur in præsentī Kalendario, quæ nos uncis [ ] includenda putavimus, ut ab impressis secerni queant. Porro ut vitetur nimis longa ac continuata moles, placuit totum contextum dispescere in duas partes; et primum quidem ipsius semestre præmittere, ac deinde subnectere postremum. Utrumque vero excipient observationes quædam, quibus tota res plusculum illustretur. Nunc ecce tibi ipsum Kalendarium, mendose, ut monebam, hic nunc recusum, sicut olim mendose excusum prodiit.

Jam prima dies estis : et septima fine minetur.

Aureus **KL** Januarius habet dies xxxi. Luna xxx. Nox habet numerus **KL** horas xvi. Dies vero viii.

III	A	Januarius CIRCUMCISIO DOMINI		VI capparum. †
		B IIII	Octava Sancti Stephani	IIII capparum.
XI	C	III	Octava sancti Johannis	IIII capparum.
		D II	Octava innocentum	IIII capparum.
XIX	E	Nonas	vigilia	
VIII	F	VIII	EPIPHANIA DOMINI	VI capparum.
		G VII	Juliani et basilisse martyrum	IIII capparum.
XVI	A	VI	Sanctorum quadraginta martyrum	IX. LC.
V	B	V	Pauli primi heremite	IX. LC.
		C IIII		
XIII	D	III	Juliani presbyteri	XI. LC.
II	E	II		
		F Idus.	S. Hilarii ep. IX. LC. Oct. epi.	IIII capparum.
X	G	XIX. KLS	Februarii, Felicis impincis cfes. et mart.	IX. LC.
		A XVIII	Mauri abbat. IX. L. post. x. luna dnica fac septuagesima.	
XVIII	B	XVII	Marcelli pape et martyris	IX. L.
VII	C	XVI	Spensipi Elesipi martt. IX. L. Antonii monachi.	IIII capparum.
		D XV	Prisce virginis	IX. L.
XV	E	XIII	Juliani episcopi et confessoris	IX. LC.
IIII	F	XIII	Fabiani et Sebastiani martyrum	VI capparum. san-
			cti Luciani presbyteri et martyris.	IX. L.
	G	XII	Agnet. virginis	VI capparum.
VII	A	XI	Vincentii martyris	IIII capparum.
I	B	X	ILLEFONSI CONFESSORIS	VI capparum.
		C IX	Babile episcopi et trium puerorum	IX. LC. Thimothei
			episcopi discipuli Pauli IX. LC. S. Marie de pace	VI capparum.
IX	D	VIII	conversio S. Pauli VI capparum. Projecti martyris	IX. L.
			Tyrsi martyris IX. L.	
	E	VII	Policarpi episcopi et martyris	IX. L.
XVII	F	VI	Johannis grisostomi episcopi.	IX. LC.
VI	G	V	Johannis presbyteri et confes.	IX. LC. Agnet. II. IX. LC.
		A IIII	Valerii episcopi	IX. LC.
XIIII	B	III	S. Batildis regine IX. LC. Oct. S. Illefonsi	IIII capparum.

IIIIc

E

F

A	III	c II	sanctorum Ciri et Johannis martt.	IX. LC
	<i>Ast february quartus est : præcedat tertia finem</i>			
	Aureus	KL	Februarius habet dies XXVIII. luna XXVII.	
	numerus		Nox habet horas XIII. dies vero X	
		D	februarius. Ignatii episcopi et martyris	IX. LC Brigide virg. IX. LC.
XI	E	IIII	PURIFICATIO SANCTE MARIE	VI capparum.
XIX	F	III	Blasii episcopi et mart. ver initium	VI capparum.
VIII	G	II	Gilberti confessoris	IX. LC. dr
	A	nonas	Agate virginis et martyris	VI capparum.
XVI	B	VIII	Vedasti et Amandi episcoporum	IX. LC.
V	C	VII	Dorothee virginis et martyris	IX. LC.
		D	VI	
XIII	E	V	Apoloniae virginis et martyris	IX. LC.
II	F	IIII	Scolastice virginis	VI capparum.
		G	III	
X	A	II	Eulalie virginis barchinonensis	IX. LC.
	B	Idus	Fructuosi Augurii et Eulogii et ejus comitum	IX. LC.
XVIII	C	XVI	KLs martii valentini martyris	IX. LC.
VII	D	XV	sol in piscibus	
	E	XIIII	Juliane virginis et martyris	IX. LC.
XV	F	XIII	Pantaleonis martyris et sociorum ejus	VI capparum.
IIII	G	XII		
	A	XI		
XII	B	X	Columbani abbatis	IX. LC.
B	I	C	IX	
		D	VIII	CATHEDRA SANCTI PETRI
IX	E	VII	vigilia	VI capparum.
	F	VI	Mathie apostoli. VI capparum. Locus bisexti in anno	
XVII	G	V	bisexti quacumque die evenerit festum sancti Mathie	
VI	A	IIII	in tali jejunetur vigilia ejus et in sequenti die celebretur :	
	B	III	et servetur festum : et si sabbato evenerit ipso sabbato celebretur et	
XIIII	C	II	ieiunetur vigilia ejus et servetur in sequenti die do minico	
	Aureus	KL	Martius habet dies XXXI. Luna XXX	
	numerus		Nos habet horas XII, dies vero XII	
III	D	Marcius.	Adriani martyris	IX. LC.
	E	VI	Donati martyris	IG. LC.
XI	F	V	Emeterii et Celodonii martyrum	IIII capparum.
	G	IIII		
XIX	A	III		
VIII	B	II		
	C	Nonas	Thome de Aquino.	VI capparum. Perpetue
			et Felicitatis IX. LC.	
XVI	D	VIII	Juliani episcopi et confessoris	VI capparum.
V	E	VII		
	F	VI	Apolonie virg. IX. LC. Facundi et Primitive martt. IX. LC	
XIII	G	V		
II	A	IIII	Gregorii pape et confessoris	VI capparum.
	B	III	Leandri episcopi et confessoris	IIII capparum.
C	X	C	II	IX. LC.
		D	Idus	
XVIII	E	XVII	KLs Aprilis	
VII	F	XVI	Patricii episcopi	IX. LC.
	G	XV	Gabrielis archangeli VI capparum. Eduardi regis et mart. IX. LC.	
XV	A	XIIII	sancti Joseph confessoris	VI capparum.
IIII	B	XIII	Cuthberti episcopi et confessoris	IX. LC.
	C	XII	Benedicti abbatis et confessoris	VI capparum.
XII	D	XI	Pauli episcopi et confessoris	IX. LC.
I	E	X		
	F	IX		
IX	G	VIII	ANNUNCIATIO SANCTE MARIE	VI capparum.
	A	VII		
XVII	B	VI		
VI	C	V	Marcelli pape	IX. LC.
	D	IIII		
XIIII	E	III		
III	F	II		
	Aureus	KL	Aprilis habet dies XXX. Luna XXIX	
	numerus		Nox habet horas X. dies vero XIIII	
		G	aprilis	
XI	A	IIII		
	B	III	Theodosie martyris	novem lectionum

EX MISSALI
MOZARAB. IM-
PRESSO.

	XIX	C II		Ambrosii episcopi VI capparum. Isidori confes. VI capparum.		D
	VIII	D Nonas				
	XVI	E VIII				
	V	F VII				
		G VI				
	XIII	A V		Fructuosi epis. bracarensis IX. LC. Toribii confes.	IX. LC.	
	II	B IIII		Eleuterii episcopi et martyris	IX. LC.	
		C III				
	X	D II		Victoris bracarensis martyris	IX. LC.	
		E Idus		Eufemie virginis et martyris	IX. LC.	
	XVIII	F XVIII		KLS madii Tiburtii et Valeriani martyrum	IX. LC.	
	VII	G XVII				
		A XVI				
	XV	B XV				
	III	C XIII				
		D XIII				
	XII	E XII				
	I	F XI		Vitalis martyris	novem lectionum.	
		G X		[Prudencii episcopi et confessoris IX. LC.]		
	IX	A IX		Georgii mart. IIII capparum. Felicis et Fortunati martt. IX. LC.		
		B VIII		sancti Proficii martyris	novem lectionum.	
	XVII	C VII		MARCI EUANGELISTE.	VI capparum.	
	VI	D VI		clei mart. IX. LC. Marcelli et Petri	IX. LC.	
B		E V		sancti Georgii martyris	novem lectionum.	E
	XIII	F IIII		Vitalis martyris	novem lectionum.	
	III	G III		Petri martyris ordinis prædicatorum	VI capparum.	
		A II		Eutropii episcopi et martyris	duarum capparum.	
	Aureus	KL		Madius habet dies XXXI. luna XXX.		
	numerus			Nox habet horas VIII. dies vero XVI.		
	XI	B Madii		APLORUM PHILI. ET JACO.	VI capparum. Torcati et	
				comitum ejus episcoporum	IX. LC.	
		C VI		Athanasii episcopi et confessoris.	VI capparum.	
	XIX	D V		Inventio sanctæ crucis VI capparum. Alexandri Eventii martt. IX. LC.		
	VIII	E IIII		Quiriaci episcopi et martyris	IX. LC.	
		F III		[Conversio sancti Augustini	IX. LC.]	
	XVI	G II		JOANNIS ANTE PORTAM LATINAM.	VI capparum.	
	V	A Nonas		Inventio clavorum dominicorum	VI capparum. sancte	
				Trepete virginis IX. LC. Domicile virginis.	IX. LC.	
		B VIII		Revelatio michaelis VI capparum. Isidori militis IX. L.		
	XIII	C VII		Gregorii nazanzeni IX. LC. eodem die translatio S. Nicho.	VI cap.	
	II	D VI		Gordiani et Epima. martyrum	IX. LC.	
		E V		Pontii martyris	III capparum.	
	X	F IIII		Nerei et Achilei atque Pancracii martyris	IX. LC.	
		G III				
	XVIII	A II		Victoris et Corone martyrum IX. LC. Bonifacii martyris	IX. LC.	
	VII	B Idus				
		C XVII		KLS Junii		
	XV	D XVI				
	III	E XV				
C		F XIII		Potentiane virginis	IX. LC.	F
	XII	G XII				
	I	A XII				
		B XI				
	IX	C X				
		D IX		Translatio sancti Dominici	IX. LC.	
	XVII	E VIII		Urbani pape et martyris IX. LC. Translatio S. Francisci.	IX. LC.	
	VI	F VII		Augustini anglorum episcopi	IX. LC.	
		G VI				
	XIII	A V		Germani episcopi et confessoris	IX. LC.	
	III	B IIII				
		C III				
	XI	D II		Petronille virginis	IX. LC.	
	Aureus	KL		Junius habet dies XXX. luna XXIX.		
	numerus			Nox habet horas VI. dies vero XVIII.		
		E Junius		Nicomedis martyris	IX. LC.	
	XIX	F IIII		Marcellini et Petri martyrum	IX. LC.	
	VII	G III				
	XVI	A II				
	V	B Nonas				
		C VIII				
	XIII	D VII				

A	II	E VI	<i>Medardi et Geraldii episcoporum</i>	IX. LC.
		F V	<i>Primi et Feliciani martyrum.</i>	IX. LC.
		G III		
X		A III	BARNABÆ APOSTOLI. VI capparum. <i>Enofri confes.</i>	IX. LC.
XVIII		B II	<i>Basilidis, cirini naboris martyrum</i>	IX. LC.
VII		C Idus	<i>Antonii de padua confessoris.</i>	IX. LC.
		D XVIII	<i>KLS Julii Basilii episcopi.</i>	IX. LC.
XV		E XVII	<i>Viti et Modesti martyrum.</i>	IX. LC.
III		F XVI	<i>Cirici et Julite martyrum.</i>	IX. LC.
		G XV	<i>Adriani atque Natalie martyrum.</i>	IX. LC.
XII		A XIII	<i>Marci et Marcelliani martyrum.</i>	IX. LC.
I		B XII	<i>Gervasii et Prothasii martyrum.</i>	IX. LC.
		C XII	<i>Florientie virginis IX. LC. Silvestri pape et martyris IX. LC.</i>	
IX		D XI		
		E X	<i>Consortie virginis. cum XI millium martyrum</i>	IX. LC.
XVII		F IX	<i>vigilia.</i>	
VI		G VIII	NATIVITAS SANCTI JOHANNIS BAPTISTE.	VI capparum.
		A VII	<i>Translatio sancti Eligii episcopi et confessoris</i>	IX. LC.
XIII		B VI	<i>Johannis et Pauli martyrum</i>	IX. LC.
III		C V	[<i>Zoyle atque Felicis martyrum</i>	IX. LC.]
		D IIII	<i>Leonis papæ et confes. IX. LC. Vigilia.</i>	
XI		E III	APOSTOLORUM PETRI ET PAULI	VI capparum.
		F II	<i>Commemoratio sancti Pauli</i>	VI capparum.

EX MI SALI
MOZARAB. IM-
PRESSO.

B § VIII. Kalendarii Mozarabici hodierni semestre alterum.

E

Aureus numerus		KL	<i>Julius habet dies xxxi. luna xxx.</i>	
			<i>Nox habet horas viii dies vero xvi.</i>	
XIX		G Julii	<i>Octava sancti Johannis bap.</i>	VI capparum.
VIII		A VI	<i>Processi et Martiniani martyrum.</i>	IX. L. Visitacio
		B V		
XVI		C IIII		
V		D III		
		E II	<i>Octava apostolorum Petri et Pauli.</i>	IIII capparum.
XIII		F Nonas	<i>Marcialis episcopi</i>	IX. LC.
II		G VIII		
		A VII	<i>Octava visitationis virginis Marie.</i>	IIII capparum.
X		B VI	<i>septem fratrum martyrum.</i>	IX. LC.
		C V	<i>Translatio sancti Benedicti.</i>	VI capparum.
XVIII		D IIII	<i>sancte Marci virginis.</i>	IX. LC.
VII		E III	<i>Margarite virginis.</i>	IX. LC.
		F II		
XV		G Idus	<i>Quirici martyris</i>	IX. LC.
IIII		A XVII	<i>KLS augusti. sancti Alexi conf.</i>	IX. LC. Triumphum crucis VI cap.
		B XVI	<i>Juste et Rufine virg. et martyris</i>	IIII capparum.
XII		C XV	<i>Marine virginis et martyris</i>	IX. LC.
I		D XIII		
		E XIIII	<i>Margarite virginis et martyris</i>	IX. LC.
IX		F XII	<i>Praxedis virginis</i>	VI capparum. [In festo sancte esperate
		G XI	MARIE MAGDALENE	VI capparum. vel comitum ejus. IX. L.]
XVII		A X	<i>Apolinaris episcopi et martyris.</i>	IX. LC.
V		B IX	<i>Christine virginis martyris</i>	IX. LC. Vigilia.
		C VIII	JACOBI APOSTOLI VI capparum, <i>Christofori. et Cucufati</i>	
			<i>et comitum ejus MM. IX. L.</i>	
XIII		D VII	<i>Anne matris ma.</i>	VI capparum.
III		E VI	<i>septem dormientum</i>	IX. LC.
		F V	<i>Nazarii celsi et Pantaleonis MM.</i>	IX. LC. [Sex capparum.]
XI		G IIII	<i>Felicis episcopi IX. LC. simplici : Faustini : et Beatricis</i>	
			<i>martyrum IX. L. Marthe virginis.</i>	VI capparum.
XIX		A III	<i>Abdon et Sennen martyrum</i>	IX. LC.
		B II	<i>Germani episcopi et confessoris</i>	IX. LC. [Octava Jacobi]
Aureus numerus		KL	<i>Augustus habet dies xxxi. luna xxx.</i>	
			<i>Nox habet horas x. dies vero xiiii.</i>	
VIII		C Augusti.	VINCULA PETRI. VI capparum. <i>Macabeorum MM.</i>	IX. LC.
XVI		D IIII	<i>Stephani pape et martyris</i>	IX. LC.
V		E III	<i>Inventio sancti Stephani martyris.</i>	IX. LC.
		F II	<i>Petri episcopi exomensis</i>	IIII capparum.
XIII		G Nonas	<i>Dominici conf. d. or. predi. VI ca. sancte ma. d. nivibus. VI ca.</i>	

F

Ex MISSALI
MOZARAB. IM-
PRESSO.

B	II	A VII	Transf. d. VI ca. Justi et Pastoris. Sixti pa. Felicissimi et Agapiti martyrum	IX. LC.	D
		B VII	Donati epis. Mart. Mammetis mart.	IX. LC.	
	X	C VI	Ciriaci. largi sociorumque ejus.	IX. L.	
		D V	Vigilia		
	XVIII	E III	SANCTI LAURENTII MARTYRIS	VI capparum.	
	VII	F III	Tiburti martyris	IX. LC.	
		G II	Clare virginis de ordine minorum.	IX. LC.	
	XV	A Idus	Ipoliti et sociorumque ejus	III capparum.	
	III	B XIX	KLS Septembris. Eusebii presbyteri et confes.	IX. LC. Vigiliæ	
		C XVIII	ASSUMPTIO SANCTE MARIE	VI capparum.	
	XII	D XVII			
	I	E XVI	Octava sancti Laurentii.		
		F XV	Agapiti martyris.	IX. LC.	
	IX	G XIII			
		A XIII	Bernardi abbatis.	VI capparum.	
	XVII	B XII			
	VI	C XI	Octava sancte marie. VI capparum. Timothei et Symphoriani martyrum.	IX. LC.	
		D X	Vigilia.		
	XIII	E IX	BARTHOLOMEI APOSTOLI.	VI capparum.	
	III	F VIII	Genesii martyris.	IX. LC.	
		G VII	Gerontii episcopi et confessoris.	IX. LC.	E
	XI	A VI	Rufi martyris IX. LC. Victoris episcopi	IX. LC.	
	XIX	B V	Augustini episcopi et confessoris.	VI capparum.	
		C III	Decollatio Johannis bbe. VI capp. Sabine virg.	IX. LC.	
	VIII	D III	Felicis et audacti martyrum.	IX. LC.	
		E II			
	Aureus	KL	September habet dies xxx. Luna xxix.		
	numerus	KL	Nox habet horas xii. dies vero xii.		
	XVI	F	Septembris Egilii abbatis et confessoris II ca. Vincentii et Leti MM. IX. LC		
	V	G III	Antonini martyris	VI capparum.	
		A III			
	XIII	B II	Marcelli martyris	novem lectionum.	
	II	C	Nonas Obdulie virginis	VI capparum.	
		D VIII			
	X	E VII			
		F VI	NATIVITAS BEATE MARIE VIRGINIS.	VI capparum.	
	XVIII	G V	Gorgonii martyris	novem lectionum.	
	VII	A III			
		B III	Proti et Iacincti martyrum	novem lectionum.	
	XV	C II			
C	III	D Idus			F
		E XVIII	KALS Octobris. Exaltatio sancte crucis. VI. cap. Cornelii et Cipriani IX. LC]		
			[et Valeriani.		
	XII	F XVII	Octava sancte marie. IIII capparum. Nichomedis martyris. IX. LC.		
			sancti Vincentii	novem lectionum.	
	I	G XVI	Eufemie virginis martyris	novem lectionum.	
		A XV	Lamberti episcopi et martyris.	novem lectionum.	
	IX	B XIII	[Lune et geminiani martyrum	novem lectionum.]	
		C XIII			
	XVII	D XII	vigilia		
	VI	E XI	MATTHEI APOSTOLI.	VI capparum.	
		F X	Mauritii et sociorumque ejus.	II capparum.	
	XIII	G IX	Clete virginis.	novem lectionum.	
	III	A VIII			
		B VII			
	XI	C VI	Fortunati episcopi et confessoris.	novem LC.	
	XIX	D III	Cosme et Damiani martyrum.	novem LC.	
		E III	Fausti et januarii et martialis martyrum	IX. LC.	
	VIII	F II	MICHAELIS ARCHANGELI.	VI capparum.	
		G II	Hieronymi presbyteri et confessoris.	VI capparum.	
	Aureus	KL	October habet dies xxxi. Luna xxx.		
	numerus	KL	Nox habet horas xiiii. dies vero x.		
	XVI	A	Octobris. Verissimi maximi et ejus comitum	IX. LC.	
	V	B VI	Leodegarii episcopi et martyris.	IX. LC.	
	XIII	C V			
	II	D III	FRANCISCI CONFESSORIS.	VI capparum.	
		E III			
	X	F II			
		G	Nonas Martii episcopi et conf. IX. LC. Sergi Bachi martyrum IX LC.		
			Marcelli		

A			<i>Marcelli martyris.</i>	IX. LC.
	XVIII	A VIII		
	VII	B VII	<i>Dionisii Sociorumque ejus martyrum.</i>	II capparum.
		C VI		
	XV	D V		
	III	E III		
		F III	<i>Geraldi confessoris.</i>	IX. LC.
	XII	G II	<i>Calixti pape et martyris.</i>	IX. LC.
	I	A Idus	<i>Unfrani episcopi</i>	IX. LC.
		B XVII	<i>KALS Novembris. Sancti Michalis</i>	IX. LC.
	IX	C XVI	<i>Victoris martyris IX. LC. Lupi episcopi et confes.</i>	IX. LC.
		D XV	<i>LUCE EUANGELISTE</i>	VI capparum.
	XVII	E XIII		
	VI	F XIII	<i>Erene virginis et mart. IX. LC. Caprasii martyris</i>	IX. LC.
		G XII	<i>Ursule et undecim millium virginum</i>	II capparum.
	XIII	A XI	<i>[Nunilonis et Alodia virginum.</i>	IX. LC.]
	III	B X	<i>Servandi et Germani martyrum</i>	IX. LC.
		C IX	<i>Fructi confessoris</i>	IX. LC.
	XI	D VIII	<i>Crispini et Crispiniani martyrum.</i>	IX. LC.
B	XIX	E VII	<i>Vedasti et Amandi episcoporum.</i>	IX. LC.
		F VI	<i>Vincentii et Sabine et Christete MM.</i>	VI capparum. Vigilia.
	VIII	G V	<i>APOSTOLORUM SYMONIS ET JUDE.</i>	VI capparum.
		A IIII	<i>Eustachi Sociorumque ejus martyrum</i>	IX. LC.
	XVI	B III	<i>Bellum de Benamarim. VI ca. Claudii et Sociorumque ejus</i>	IX. LC.
		C II	<i>Quintini M.</i>	IX. LC. Vigilia.
	V			
	Aureus	KL	<i>November habet dies xxx. Luna xxix.</i>	
	numerus		<i>Nox habet horas x. dies vero xiiii.</i>	
		D	<i>Novembris. FESTIVITAS OMNIUM SANCTORUM.</i>	VI capparum.
	XIII	E IIII	<i>Commemoratio omnium fidelium defunctorum.</i>	
	II	F III		
		G II		
	X	A Nonas		
		B VIII		
	XVIII	C VII		
	VII	D VI	<i>Octava omnium Sanctorum IIII cap. quatuor Coronatorum</i>	IX. LC.
		E V	<i>Theodorici martyris</i>	IX. LC.
	XV	F IIII	<i>Menne martyris</i>	IX. LC.
C	III	G IIII	<i>Martini episcopi et confessoris.</i>	VI capparum.
		A II	<i>Emiliani abbatis</i>	IX. LC.
	XII	B Idus	<i>Britii episcopi et confessoris</i>	IX. LC.
	I	C XVIII	<i>KLS Decembris. Clementini et Theodoreni MM.</i>	IX. LC.
		D XVII	<i>EUGENII ARCHIEPISCOPI TOLETANI MARTYRIS.</i>	VI capparum.
	IX	E XVI	<i>Sancti Seperati vel comitum ejus martyrum</i>	IX. LC.
		F XV	<i>Acisli et Victorie martyrum</i>	IX. LC.
	XVII	G XIII	<i>Oc. S. Martini. IIII cap. Romani monachi M.</i>	IIII cap.
	VI	A XIII	<i>Elisabeth de Ungaria</i>	VI capparum.
		B XII	<i>Obdonis abbatis. IX. LC. Presentationis virginis marie. VI capparum.</i>	
	XIII	C XI		
	III	D X	<i>Cecilia virginis et martyris VI cap. Octa. S. Eugenii IIII capparum.</i>	
		E IX	<i>Clementis pape et martyris</i>	VI capparum.
	XI	F VIII	<i>Grisogoni martyris</i>	IX. LC.
	XIX	G VII	<i>Katherine virginis et martyris.</i>	VI capparum.
		A VI		
	VIII	B V	<i>Vitalis et agricole. Facundi et Primitive martyrum.</i>	IX. LC.
		C IIII		
	XVI	D III	<i>Saturnini martyris.</i>	VI cap. Vigilia.
D	V	E II	<i>SANCTI ANDREE APOSTOLI</i>	VI capparum.
	Aureus	KL	<i>December habet dies xxxi. Luna xxx.</i>	
	numerus		<i>Nox habet horas xviii. dies vi</i>	
	XIII	F	<i>Decembris. Sancti Eligii episcopi et confessoris</i>	IX. LC.
	II	G IIII	<i>Sancte Anastasie virginis</i>	IX. LC.
		A III		
	X	B II	<i>Barbare virginis et martyris</i>	VI capparum.
		C Nonas		
	XVIII	D VIII	<i>NICHOLAI EPISCOPI ET CONFESSORIS.</i>	VI capparum.
	VII	E VII	<i>Octava sancti Andree</i>	IIII capparum.
		F VI	<i>Conceptio virginis Marie</i>	VI capparum.
	XV	G V	<i>Leocadie virginis</i>	VI capparum.
	III	A IIII	<i>EULALIE VIRGINIS ET MARTYRIS.</i>	IX. LC.

EX MISSALI
MOZARAB.
EX IMPRESSIO.

	B III	Damasi pape	IX. LC.	D
XII	C II	Eugenie virginis	IX. LC.	
I	D Idus	Lucie virginis et martyris	VI capparum.	
	E XIX	KLS Januarii. [Justi et Abundi martyrum.	IX. LC.]	
IX	F XVIII	Octava conceptionis sancte Marie	III capparum.	
	G XVII	Octava sancte Leocadie	III capparum.	
XVII	A XVI			
VI	B XV	ANUNCIATIO SANCTE MARIE DE LA O	VI capparum.	
XIII	D XIII	[Dominici abbatis.] Vigilia.	III capparum.	
III	E XII	THOME APOSTOLI	VI capparum.	
XI	F XI	[Translatio sancti Yssidori	III cap.]	
	G X			
XIX	A IX	vigilia		
	B VIII	NATIVITAS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.	VI capparum.	
XIII	C VII	STEPHANI MARTYRIS	VI capparum.	
	D VI	JOHANNIS APOSTOLI ET EUANGELISTE	VI capparum.	
XVI	E V	SANTORUM INNOCENTUM	VI capparum.	
V	F IIII	Thome archiepiscopi et martyris	III capparum.	
	G III	Translatio sancti Jacobi apostoli	VI capparum.	
XIII	A II	Silvestri pa. et conf. IIII cap. Columbe virg.	IX. LC.	

Hactenus Kalendarium hodiernum, immane quantum genuinis antiquitatis characteribus discrepans ab alio, ejus specimen dedimus. Quomodo autem, quibus in locis, quibus Sanctis, et ejus auctoritate, progressu temporis accreverit illud antiquissimum, non est promptum definire. Nullus interea dubito, quin cum incremento temporis, paulatim ac gradatim incrementum aliorum atque aliorum ei accesserit Sanctorum; prout in aliis Martyrologiis usuvenisse, notissimum est. Quibus demum Sanctis novi rursum seculo decimo quarto vel decimo quinto forte adscripti sint; unde modernis Missalis excusi tabulis adjecti postmodum typis fuerint. Res declaretur exemplis. Die VII Martii signatur *S. Thoma de Aquino*. Die XXIX Aprilis, *S. Petrus Martyr Ordinis Prædicatorum*. Die XIII Junii *S. Antonius de Padua*. V Augusti *Dominici confes. de Ordine Prædicatorum*. XII ejusdem, *Claræ Virginis de Ordine Minorum*. VIII Octobris *Francisci Confessoris*. Atque hæc paucula pro re sint satis.

§ IX. Præparatio proxima sacerdotis ante Missam; ejusdem idea, ac cæremoniæ descriptio.

Quidnam observet sacerdos antequam se vestiat,

Erit sine dubio non ingratum lectoribus, si dicatur, quænam præparatio proxima præscribatur sacerdoti ante Missam. Edmundus Martene lib. 1 De antiquis Ecclesiæ ritibus, cap. 4, art. 12, postquam ex Missali Mozarabum Ximeniano protulisset Missam in Dominica prima Adventus, ex eodem Missali ista in rem nostram subjungit: Quando præparatus sit sacerdos ad Missam cetebrandam, ingressus ad sacrarium lavet manus, dicendo: *Oremus. Largire sensibus nostris quæsumus, Domine, omnipotens Pater, ut sicut exterius inquinamenta manuum abluuntur; sic per te mentium sordes misericorditer emundentur, et crescat in nobis augmentum sanctarum virtutum. Per Christum Dominum*. Deinde ibidem sequuntur ista: *Postea flectat genua coram vestibus, et dicat quater Ave Maria, et de intimo corde commendet se gloriosæ virgini Mariæ, ut offerat illum acceptabile mysterium Deo Patri, et Filio, et Spiritui sancto, et ut ipsam in hoc Sacrificio mediatricem et adjutricem habeat. Deinde muniat se signo crucis, et super quamlibet vestem dicat: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.* Orationes, quas recitat sacerdos ad singulas vestes sacras (videlicet amictum, albam, cingulum, manipulum, stolam atque casulam) quando eas induit, fere coincidunt cum nostris.

et quando jam est vestitus.

448 Sacerdoti autem vestibus jam induto præscribuntur ista: *ñ. Pater peccavi in cælum et coram te, fac me sicut unum de mercenariis tuis.*

ñ. Quanti mercenarii in domo Patris mei abundant panibus: ego autem hic fame pereor: surgam et ibo ad Patrem meum, et dicam ei. P. Fac me sicut. Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. ñ. Ab occultis meis munda me, Domine. ñ. Et ab alienis parce servo tuo. ñ. Domine, exaudi orationem. ñ. Et clamor meus. Oremus. Deus, qui de indignis facis mundos; munda cor meum et corpus meum ab omni sorde, et cogitatione peccati, et fac me dignum ac strenuum sanctis altaribus tuis ministrum, et præsta, ut in hoc altari, ad quod indignus accedere præsumo, acceptabiles tibi hostias offeram pro peccatis et offensionibus, et innumeris quotidianis meis excessibus, et pro peccatis omnium viventium et defunctorum fidelium, et eorum, qui se meis commendaverunt orationibus: et per eum tibi meum sit acceptabile votum, qui se tibi Deo Patri pro nobis obtulit in sacrificium, qui est omnium opifex, et solus sine peccati macula pontifex Jesus Christus, Filius tuus, Dominus noster, qui tecum vivit. Hæc apud Martenium de præparatione proxima sacerdotis ante Missam; nunc compendiosam ipsius Missæ ac cæremoniæ ejus descriptionem subjicio.

449 Apud Aguirrium loco citato a pag. 264 rursum ex Roblesii Hispanico notantur sequentia: *Sacrum Muz-arabicum pietate refertum est, eximioque ordine constitutum, nec, ut vulgus opinatur, inverso atque præpostere celebratur. Initio dicitur confessio generalis, cum psalmo Judica me Deus. Reliqua vero usque ad introitum conveniunt cum Officio Toletano antiquo, cujus usus frequens erat et receptus, cum typis mandata fuere Missalia, opera Illustrissimi Cardinalis et Archiepiscopi Toletani Francisci Ximenis Cisnerii, conservatoris hujus sancti Officii Gotthici. Confessione vero et adoratione crucis peracta, et apertis sacris pulvinaribus (pro quibus singulis propriæ*

Confessio generalis,

A. propriæ habentur orationes juxta Officium Toletanum) dicit sacerdos : Adjutorium nostrum in nomine Domini etc. Et, Sit nomen Domini benedictum; dicitque consequenter Missæ introitum ad imitationem Officii Romani.

Introitus,
Psallendum,
Epistola,

450 Introitus autem iste bis profertur; semel quidem ante Gloria et honor Patri; deinde post hæc verba prolata. Die Dominica Adventus S. Joannis Baptistæ, non dicitur Gloria in Missa; verum ejus loco subit Canticum Benedictus Dominus Deus Israël etc.; sed alii diebus post dictum Gloria, recitatur oratio absque prævio Oremus: cui respondetur, Amen; idemque fit in reliquis orationibus, ut dictum est. Hac oratione recitata sacerdos dicens, Per misericordiam tuam etc., ad medium altaris progreditur, illicque constitutus ait: Dominus sit semper vobiscum; legitque Prophetiam, respondeturque inscriptioni, quæ prælegitur, Deo gratias; et sub finem, Amen; pronuntiaturque vaticinium in quocumque Sacro, quamvis admodum solenni, nullo penitus excepto. Postea, iterato Dominus sit semper vobiscum, canitur, aut profertur, Psallendum; quod idem pene est atque Responsum, non dispar Graduali Officii Latini. Eo vero absoluto, sacerdos aut diaconus petit ab adstantibus, ut attentos sese præbeant, his verbis: Silentium facite. Hoc in loco diaconus Epistolam legit, quæ in Missa Mozarabica sic incipit: Sequentia Epistolæ Pauli Apostoli ad Romanos. Respondeturque: Deo gratias. Et ad calcem; Amen, ut jam a nobis dictum est.

Evangelium,
ordinarium
fissa, oblatio:

451 Perlecta Epistola, petit sacerdos submissee benedictionem ordinariam ad Evangelium recitandum, interimque Missale transfertur ad latus Evangelii, incipitque eum his verbis: Lectio S. Evangelii secundum Joannem vel Marcum etc. In fine vero respondetur, Amen. Post Evangelium sacerdos ait, Dominus sit semper vobiscum, cum Laude et Alleluia post Graduale aut Evangelium, sicut in Officio Mozarabico post illud hoc in loco profertur. Quo vero tempore legitur Evangelium, apponitur lateri Epistolæ libellus continens partem Missalis, inscribiturque, Omnium offerentium, complectiturque omnes orationes, et reliqua, quæ communiter dicuntur in omnibus Sacris; idque censi debet ejusdem rationis, ac in Officio Latino, Ordinarium Missæ. Hoc supposito, dictoque Alleluia, offert Sacerdos Hostiam, dicens orationem, imponitque sacro pulvinari patenam cum Hostia. Numquam vero integræ Missæ spatio collocatur Hostia (nec ante, nec post consecrationem) supra pulvinar, imo semper supra patenam. Oblata Hostia sacerdos signo crucis calicem munit, et cum alia oratione illam offert; deinde cum alia oratione imponit ei amiculum, statimque inclinato capite, profert hanc orationem, In spiritu humilitatis etc. Qua recitata dicit: Adjuvate me, fratres, in orationibus vestris, et orate pro me ad Deum. Quod quidem respondet his verbis, Orate fratres, in Officio Latino dici solitis. Protinus immediate dicit sacerdos verba Sacrificii, quæ etiam canuntur in choro, idque conferri potest cum oblatione Officii Latini. Huc usque antiquitus vocatur Missa Catechumenorum, qui non prohibebantur adesse, donec fieret oblatio; abesse vero, dum reliqua fierent, jubebantur.

proprie Sacri-
cio Mozara-
co orationes,
urumque di-
ritutio.

452 Exactis iis, quæ præcensuimus, manus abluit, dicens psalmum: Lavabo inter innocentes, manus meas. Quo absoluto, signum crucis oblato calici superindit, et inclinans sese, orationem pronuntiat, qua Deum rogat, ut ei spiritum

non denegat, linguamque liberam, et cor purum ad celebrandum Sacrificium largiatur. Quæ deinceps fiunt, magis huic Sacrificio propria censentur; quod ab hoc loco cum quibusdam orationibus inchoatur; quarum prima nomen Missæ sortitur: eam vero præcedit, Dominus sit semper vobiscum, quæ quidem verba viam quasi parant, et muniunt tum ad hanc orationem, tum ad subsequentes. Secunda vocatur Alia oratio. Tertia, Post nomina. Quarta ad pacem. Quinta Post Sanctus. Sexta Post pridie; distributæque sunt ordine sequenti.

Ex editis apud
Aguirrium.

Post primam orationem, quæ Missa vocatur, sacerdos Supplicationem pronuntiat, cujus initium est: Oremus sanctum Ecclesiam Catholicam. Ad hæc populus Deo laudes occinit, dicens: Hagios, Hagios, Hagios. In ea vero Supplicatione sacerdos populum monet, ut Deo necessitates Ecclesiæ commendet, nec non infirmos, captivos in carcere detentos, peregrinos, respondetque chorus: Præsta æterne, omnipotens Deus. Consequenter dicitur oratio secunda; quæ Alia appellatur: in qua a Deo enixe petitur, ut preces Christianorum fidelium admittat: desinitque hæc oratio in hæc verba: Per misericordiam tuam, Deus noster, in cujus conspectu sanctorum Apostolorum et Martyrum etc.;

Oratio 1, quæ
Missa vocatur:

oratio 2, seu
Alia:

E

453 Statimque adjicitur: Offerunt Deo Domino oblationem sacerdotes nostri, Papa Romensis, etc. Hinc immediate profert sacerdos: Facientes commemorationem beatissimorum etc.; illicque fit mentio sacratissimæ Virginis, et Apostolorum, et Martyrum, et nomina quorundam recensentur, sicut in Officio Romano in Canone Missæ. Notandum vero est, in Officio Romano Sanctorum nomina submissa voce proferri; secus vero in Mozarabico; et cum Missa canitur, omnia cantantur. Post præfatam Martyrum mentionem, fit commemoratio Defunctorum, qui æterna pace fruuntur, in his verbis: Item pro spiritibus pausantium. Et quamvis id non sit memento Defunctorum, quia fit multo post tempore; convenit tamen aliquatenus cum Memento Officii Latini, præcipueque circa hæc verba: Et dormiunt in somno pacis. Hac in commemoratione nominatim fit mentio quorundam Archiepiscoporum, primorum scilicet, qui præfuere Ecclesiæ Toletanæ, postquam e manibus Afrorum erepta est civitas Toletana, ut sunt Bernardus, Regmundus *, Joannes, Cerebrunus, Gundisalvus etc.

commemora-
tiones Sancto-
rum, ac De-
functorum fi-
delium:

454 Hinc oratio tertia sequitur, quam Post nomina vocamus, qua petitur a Deo, ut pacem Defunctis fidelibus impertiat, desinitque in hæc verba: Quia tu es vita vivorum, sanitas infirmorum, ac requies omnium fidelium Defunctorum. Sequitur oratio quarta, quæ Ad pacem appellatur, qua petitur a Deo pax et charitas pro fidelibus omnibus Christianis, specialiter vero pro iis, qui tunc temporis Sacrificio intersunt. Et quoniam fideles omnes antiquitus cum sacerdote communicabant, utique recordetur quilibet divini præcepti, quo jubemur reconciliari fratribus nostris, imo eam ob causam dimittere munus ad altare, ut Evangelium monet: ideo antequam fiat elevatio, pax datur in Officio Mozarabico. Hac oratione recitata, cum his ad finem vergis: Quia tu es vera pax nostra; et charitas indisrupta etc., sacerdos divinum sanctissimæ Trinitatis auxilium invocans, his verbis: Gratia Dei Patris omnipotentis etc., pacem impertit, inquiens: Qui modo astatis, pacem facite. Et cum datur osculum, ait: Habete osculum

* Reymundus,
Raymundus,
F

oratio 5, quæ
post nomina
dicitur, item
4. Ad pacem
vocata

EX EDITIS APUD
AGUIRIUM.

lum dilectionis, et pacis, ut apti sitis sacrosanctis mysteriis Dei. Ob præfatas autem rationes pax præbetur in Officio Muz-arabico ante consecrationem, et elevationem. In eoque non parum differt Officium Muz-arabicum a Latino; dumque Pax populo osculanda porrigitur, canit chorus: Pacem meam do vobis; pacem relinquo vobis etc. Novum mandatum do vobis.

Præfatio seu
Illatio

455 Deinde dicitur Præfatio, quam Inlationem vocant, eaque præcedit præcipuam Missæ Sacrificii partem; nimirum eam, quæ ad consecrationem pertinet, estque veluti Canon hujus Missæ Muz-arabice. In ea vero Præfatione populus monetur circa mysterium, de quo Missa celebratur, vel, ut Sancti vestigiis, cuius fit commemoratio, diligenter insistat. Illic vero circa principium versus quidam sunt, Præfationi Latinæ Missæ aliquatenus respondententes. Primodicitur: Introibo ad altare Dei mei; confestimque expansis manibus; tametsi junctis, sicuti eas componit sacerdos in Officio Romano, cum dicit: Hanc igitur oblationem; Muz arabicus sacerdos ait; Aures ad Dominum. Cui respondetur: Habemus ad Dominum; moxque dicit: Sursum corda; respondeturque: Levemus ad Dominum. Tum loco verborum: Gratias agamus Domino Deo nostro; quæ habentur in Officio Latino, dicitur: Deo ac Domino nostro Jesu Christo, Filio Dei, qui est in cœlis, dignas laudes, dignasque gratias referamus. Respondeturque: Dignum et iustum est.

oratio 4, post
Sanctus Canon
consecratio;

456 Tandem concluditur hæc Illatio cum his laudibus angelicis: Sanctus, Sanctus, Sanctus; absolviturque cum his verbis: Hagios, Hagios, Kyrie, o Theos. Sequitur deinceps quarta oratio, vocata Post sanctus; cuius initium solet esse: vere sanctus, vere benedictus, Osanna in excelsis; finis autem, Redemptor æternæ. Huic orationi non respondetur, Amen; quia continuatur cum sacro Canone Missæ, et in festis sex aut quatuor trabearum, et in Dominicis et Octavis dicitur hæc oratio, et sexta, quæ inscribitur Post pridie, voce submissa, contra vero in ceteris. Illico sacerdos inchoat sacrum Canonem, cum his verbis: Adesto, adesto, Jesu bone, pontifex in medio nostri; statimque consecrat; et quamvis verum sit, potuisse sacerdotes Muz-arabes sese addicere verbis, quæ apud Evangelistas habentur, et cum iis consecrare, quia sunt propria Officii Gotthici verba, quamvis aliqua ex parte ab iis, quibus utitur ecclesia Romana, differant; tamen id idem recidunt, eundemque sensum habent. Verum hodierna die attexitur margini Missalis charta agglutinata, in qua verba Officii Romani, quibus nunc Muz-arabes semper uti solent, continentur.

elevatio oratio
sexta

Post pridie:

457 Dum consecrat sacerdos, populo Hostiam, deinde calicem exhibet coopertum amiculo iuxta usum antiquum Toleti, dicens. Quotiescumque manducaveritis, dum exhibetur Hostia; dum vero calix: biberitis; hoc facile in meam commemorationem. Hisque respondetur: Amen alta voce, si festum minus solemne fuerit; sin magis, submissa. Dum fit elevatio, dicitur oratio sexta, vocata Post pridie, quæ desinit in hæc verba: Te præstantissime *, sancte Domine, qui * hæc omnia nobis indignis servis tuis valde bona creas etc.; Quæ non mediocriter referunt hæc in Officio Gregoriano contenta; Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas etc. Deinde sacerdos dividit calicem suo amiculo, huicque imponit sanctissimum Sacramentum, nec omittitur ab eo antiphona, quæ Ad confractionem panis dicitur: hinc

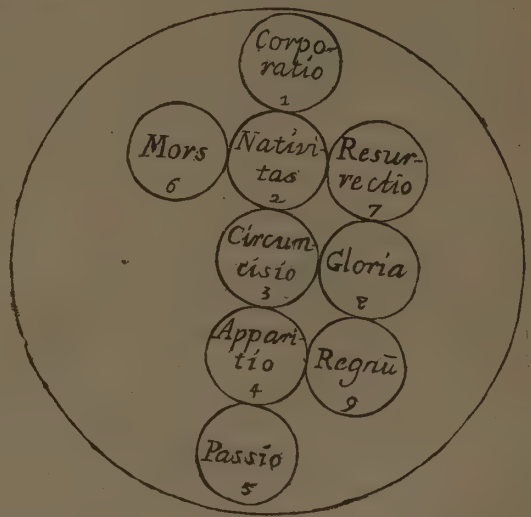
* præstante
* al. quia tu

Hostiam postremam elevat, non elevato tamen calice, juxta antiquum Toletanæ ecclesiæ usum.

458 In festis duplicibus, annique Dominicis sacerdos loco Antiphonæ ad confractionem panis, ait: Dominus sit semper vobiscum; statimque subdit: Fidem, quam corde credimus, ore autem dicamus. Tunc Sacramentum præ manibus habens supra calicem sacerdos, quem chorus hac in parte comitatur, recitat Symbolum Apostolorum*: Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem etc. Et quia multi simul Symbolum recitant, ideo dicunt, Credimus, non Credo; sicut in Officio Romano observatur. Est autem locus hic admodum proprius ad fidem profitendam, cum adoratione veri corporis Domini nostri. Symbolo Apostolorum recitato; vel dum in choro illud absolvitur, frangit Hostiam sacerdos, et patenæ imponit; neque tantum in tres partes eam dividit, ut mos est Officii Latini; verum in novem eam discepit, secundum præcipua novem Fidei nostræ mysteria, in Symbolo, quod absolvitur, contenta: dumque singulas partes frangit, ad earum quamlibet mysterii plena quædam verba profert, illasque eo, quem dicturi sumus, ordine, in patena disponit.

Symbolum fidei, confractio Hostiæ in novem particulas,

* seu potius Constantino-politanum:

459 Notandum, verbum hoc Corporationis, non differre ab Incarnatione; Apparitionem idem esse cum Epiphania; reliqua vero explicatione non indigent. Fracta Hostia, sacerdos Sacramentum respiciens, meminit viventium, et in eo Memento, quod profert, omnes fideles Christianos Christo commendat; nominatim vero eos, qui Sacro tunc intersunt. Commemoratione peracta, dicit sacerdos: Oremus, cum oratione una, quæ proprie Capitulum dici potest; estque quasi præfatio quædam, et via ad Dominicam orationem, non discrepans ab ea, quæ in Officio Romano incipit: Oremus, Præceptis salutaribus moniti etc. Præfatio vero hæc orationi Dominicæ connectitur, et sub eorum finem respondetur. Amen, ut superius dictum est: Liberati a malo et confirmati semper in bono etc. Cum vero ait sacerdos: Pone, Domine, finem peccatis nostris; pectus semel percutit. Respondent autem hæc verba iis, quæ in Officio Gregoriano habentur, Nobis quoque peccatoribus.

commemoratio vivorum, oratio Dominica.

460 His dictis, sacerdos ultimam partium patenæ impositarum, Regnum appellatam accipit, ordine et modo prædictis, dicensque hæc verba: Sancta sanctis; et conjunctio corporis, et sanguinis etc., calici injicit, eaque sanguini tunc commiscetur. Res autem notatu dignissima istic observatur, quod scilicet a Paschate ad Pentecosten, et in festo Corporis Christi, sacerdos in manibus habens, tenensque supra calicem præfatam particulans

Singulare aliquid tempore Paschali; præparatio ad benedictionem sacerdotis,

A *culam Regnum; ter alta voce effert, quasi canens hæc verba, quæ Christo, quasi mortis victori celeberrimo gratulari videntur: Vicit leo, de tribu Juda, radix David; quibus respondetur singulis vicibus: Qui sedes super Cherubim, rex David, Alleluia. Statim vero sacerdos aut diaconus populum hortatur, ut humilitatem exhibeat in benedictione suscipienda, his verbis: Humiliate vos benedictioni. Sacerdos vero eam impertit cum tribus ordinariis petitionibus, quarum cuilibet repondetur, Amen, ut in majoribus Horis dictum est. Vide, quæ de hac benedictione superius cap. 3, § 2, num. 106, ex canone 18 concilii Toletani iv præmissa sunt.*

461 Absoluta benedictione, sacerdos ait: Dominus sit semper vobiscum; subitoque canitur in choro Responsum, quod vocatur, Ad accedentes. In eo vero monentur fideles, qui sunt communicaturi, ut accuratissime perpendant, quem cibum suscepturi sint. Id autem fit his verbis: Gustate et videte, quam suavis est Dominus, Alleluia, Alleluia. Quæ quidem verba decerpta sunt ex psalmo, Benedicam Domino in omne tempore. Notandum vero est, quod loco Responsi, vocati

B *Ad accedentes (quod quidem nihil aliud est, quam exhortatio ad communionem) in Sacris, quæ pro Defunctis et, Quadragesimæ tempore celebrantur, dicitur aliud, cujus initium est: Qui venit ad me, non esuriet etc.*

462 Responso prolato, sacerdos inquit: Panem coelestem de mensa Domini accipiam. Tum penultimam particulam, cui nomen Gloria, accipiens; quam ea de causa sacerdos majorem ceteris relinquit, eamque tenens supra calicem, mentionem facit defunctorum; quo peracto, effert orationem particularem pro susceptione Dominici corporis, et sanguinis; hisque piis sermonibus prolatis, Ave in ævum sanctissima caro Christi, in perpetuum summa dulcedo, ter pectus percutit juxta ritum veteris Officii Toletani, dicens: Domine non sum dignus. His dictis, particulam, quam præ manibus habet, suscipit, ceterasque suo ordine, primo sumens eas, quæ postremæ fuerunt in patena, statimque populo communionem largitur. Consumptis ordine particulis, dicendo, Ave in ævum coelestis potus, qui mihi ante omnia, et super omnia dulcis es, sanguinem suscipit, aliamque dicens orationem, lavat. Postea canitur aut recitatur antiphona, Refecti Christi corpore et sanguine, te laudamus Domine, Alleluia, Alleluia, Alleluia. In cujus locum Quadragesimæ tempore, et in Missis, quæ pro defunctis celebrantur, substituitur ista: Repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exultatione. Quæ quidem verba præ se ferunt quamdam gratiarum actionem ob susceptum Dominicum corpus.

C

463 Deinde aufertur libellus Omnium offerentium, pars nimirum Missæ, de qua supra verba fecimus, transferturque Missale ad latus Epistolæ, post populi communionem. Tunc sacerdos recitat postremam orationem, quæ post communionem * vocatur in Officio Romano. Finis vero hujus orationis est: Per misericordiam tuam etc. Hinc constitutus sacerdos in medio altaris, ait: Dominus sit semper vobiscum: loco vero horum verborum: Ita Missa est, quæ proferuntur in Officio Romano, dicitur in Officio Mozarabico, quando duplicia festa solenniora contingunt, Solennia completa sunt in nomine Domini nostri Jesu Christi; votum nostrum sit acceptum cum pace, In festis autem minus solennibus dicitur;

Missa acta est in nomine Domini nostri Jesu Christi; perficiamus cum pace. Respondeturque, Deo gratias. Absoluta Missa sacerdos genibus flexis juxta altare recitat Salve Regina cum oratione sua juxta ritum veterem Toletanum. Deinde deosculato altari convertit se ad populum; notatuque dignum est, numquam tempore Sacrificii sacerdotem ad populum sese convertere, nisi ea hora et vice. Conversus autem sacerdos ad populum, largitur ei benedictionem his verbis: In unitate sancti Spiritus benedicat vos Pater, et Filius, Amen. Tunc omnino cessans, nec amplius verbum ullum efferens, statim pergit ad adytum, ubi ornamenta deponit.

EX EDITIS APUD AGUIRRUM.

§ X. Missale Offerentium usque ad orationem Post nomina.

Missæ Mozarabicæ ideæ, ac cæremoniarum ejus descriptioni subnectantur nunc orationes ac reliqua, in ejusdem Missæ decursu adhiberi consueta; quæ *Ordinarium* istius sacræ liturgiæ vocari possunt, continentque eam Missalis partem, quæ *Omnium offerentium* dicitur; de qua re superius num. 451; et in annotatis, huic paragrapho proxime subnexis lit. l. Postquam aliquod prædicti argumenti exemplar mense Januario anni 1722 Toleti transcripsissem, accessus mihi eodem mense patuit ad duos Mozarabes sacerdotes, nimirum reverendos admodum DD. Eugenium de las Infantas, superius laudatum, et Franciscum Fernandez Vela, sacellanum et archivistam sacelli Corporis Christi; qui accessus ad hoc mihi profuit, ut nonnullas circa rem præsentem instructiunculas acciperem, et annotarem; postmodum in decursu usui mihi futuras, atque textui libri Missalis Offerentium interserendas hoc et sequente §.

Præmissis circa textum hic dandum
E

465 Locus etiam dabitur aliis annotatis, seorsim textui subjungendis; quæ partim desumentur ex Tabula, Toleti per Patrum Rodriguez anno 1593 cum approbationibus impressa, et a Laudato Francisco de Pisa Hispanice in lucem edita; in qua præcipuarum partium ac cæremoniarum Missæ Mozarabicæ seu Gothicæ ratio datur. Quia vero nullum exemplar in promptu erat, quod nobiscum asportare liceret in Belgium; pro aliquo ejusdem transumpto seu apographo supplicatum fuit apud amplissimum ac colendissimum nobis virum, ac dominum D. Bernardum Osorio de Velasco, ecclesiæ metropolitane Toletanæ canonicum: qui cumulatissimis officiis, et propensissimæ erga nos voluntatis affectui, in nostra commoratione Toletana nobis exhibitis, hoc etiam beneficium pro sua singulari humanitate superaddendum censuit, ut noluerit laborem illum alteri imperare; sed ipsemet nostra eum gratia suscipere, totamque istam Tabulam sua ipse manu transcribere non sit gravatus. Partim, inquam, annotata nostra inde; partim etiam aliunde desumentur.

nonnullis observatiunculis,
F

466 Ritus autem ac cæremoniæ Missæ Mozarabicæ videntur Francisco Pisæ in Tabula paullo ante citata, generatim loquendo, originem ac principium accepisse a Missa, quam Apostolus Jacobus, cognomento Justus, ordinavit pro sua ecclesia Hierosolymitana; in qua Missa diaconus dicebat: *Osculamini invicem in osculo sancto.* Et sacerdos

pro instructione lectoris, re ipsa profertur.

EX TOLETANO
EXEMPLARI.

sacerdos orationem : *Sancta sanctis* ; nec non exhortationem ad illos, qui erant communicaturi : *Gustate, et videte* etc.; citatque Pisa Baronium Annal. eccl. tom. 1, ad annum Christi 63; volens. has res, aliasque perseverasse in isto Officio. Et in his ipsis, et aliis multis Missam Gothicam similem esse addit liturgiæ Græcæ S. Basilii ac S. Joannis Chrysostomi. Verum cap. 1, § 1 hujus Tractatus, origo Missæ veteris Hispanicæ relata fuit ad S. Petrum Apostolum, ubi et de aliis ipsius in hac re adjutoribus actum. Porro obscura adeo atque incerta sunt (juxta dicta § 2 et seqq.) quæ quatuor primis Christi seculis, cum de aliis liturgiis, tum de Hispanica inquiruntur, ut nihil ex illis elici posse videatur adeo sincerum, purum ac genuinum, quod in qualitate ac quantitate rituum Sacrificio eucharistico accidentium faciat satis. Quod ad liturgias Græcas attinet; vide an tibi probentur, quæ eodem capite præmisimus a § 3. Interim cum juxta capituli 2, § 3, liturgia Romano-Hispanica ex Orientali commixta fuisse videatur; credibile est, varios ex Orientali in Hispanicam ritus quondam immigrasse. Lectore de his præmonito, ipsum nunc Ordinarium Missæ Mozarabicæ exemplar subdo.

Dicenda in
accessu,

467 Quando sacerdos accedit ad altare ad celebrandum Missam, dicit : *Ave Maria. In nomine Domini nostri Jesu Christi. Amen. Sancti Spiritus adsit nobis gratia. ⁊. Introibo ad altare Dei ⁊. Ad Deum, qui lætificat juventutem meam.* Postea dicit totum psalmum, *Judica me Deus, cum Gloria Patri.* Et iterum dicit : *Et introibo ad altare Dei. ⁊. Dignare, Domine, die isto. ⁊. Sine peccato nos custodire. ⁊. Confitemini Domino, quoniam bonus. ⁊. Quoniam in seculum misericordia ejus. ⁊. Ora pro nobis sancta Dei Genitrix. ⁊. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.*

Confessio. *Confiteor omnipotenti Deo, et beate Mariæ Virgini, et sanctis Apostolis Petro et Paulo, et omnibus Sanctis, et vobis, fratres, manifesto, me graviter peccasse per superbiam in lege Dei mei, cogitatione, locutione, ope et omissione, mea culpa, mea culpa, gravissima mea culpa. Ideo precor beatissimam Virginem Mariam, et omnes Sanctos, et Sanctas, et vos, fratres, orare pro me.*

absolutio : *Misereatur vestri omnipotens Deus, et dimissis omnibus peccatis vestris, perducatur vos ad vitam æternam. Amen. Indulgentiam, absolutionem, et remissionem omnium peccatorum vestrorum cum emendatione morum et vitæ, per gratiam sancti Spiritus, tribuat vobis misericors Dominus. Amen. ⁊. Deus, tu conversus vivificabis nos. ⁊. Et plebs tua lætabitur in te. ⁊. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam. ⁊. Et salutare tuum da nobis. ⁊. Sacerdotes tui induant justitiam. ⁊. Et sancti tui exultent. ⁊. Domine exaudi orationem meam. ⁊. Et clamor meus ad te veniat. ⁊. Dominus vobiscum. ⁊. Et cum spiritu tuo. Oremus. Aufer a nobis, quæsumus Domine, cunctas iniquitates nostras, et spiritum superbiæ, et elationis, cui resistis; et reple nos spiritu timoris, et da nobis cor contritum et humiliatum, quod non spernis, ut ad sancta sanctorum puris mereamur mentibus introire. Per Dominum nostrum, Jesum Christum, Filium tuum : qui tecum vivit et regnat in unitate ejusdem Spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum. Amen.*

468 Et statim accedit ad altare, et facit sacer-

dos crucem super aram dicens : *In nomine patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.* Quando osculatur aram, dicit : *Salve crux pretiosa, quæ in corpore Christi dedicata es, et ex membris ejus tamquam margaritis ornata. Salva præsentem catervam, in tuis laudibus jugiter congregatam. ⁊. Adoramus te, Christe, et benedicimus tibi. ⁊. Quia per sanctam crucem tuam redemisti mundum. Oremus : Exaudi nos Deus, salutaris noster, et per triumphum sanctæ Crucis a cunctis nos defende periculis. Per Christum, Dominum nostrum. Amen.*

469 Ad extendendum corporalia, dicit sacerdos sequentem orationem : *In tuo conspectu, quæsumus Domine, hæc nostro munera, placita sint, ut nos tibi placere valeamus. Attollite portas, Principes, vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis et potens in prælio : Dominus virtutum ipse Rex gloriæ. Mundando calicem dicit : Dignare, Domine, mundare vas istud, in quo sumere pretiosum sanctum corpus tuum valeam. Qui cum Patre, et Spiritu sancto vivis et regnas Deus per omnia secula seculorum.*

470 Quando ponit vinum, dicit orationem : *Misce, quæsumus, Domine, in calice isto, quod manavit ex latere tuo, ut fiat in remissionem peccatorum nostrorum. Amen.* Ad benedictionem aquæ dicat minister : *Jube Domine benedicere.* Sacerdos dicit : *Ab illo benedicatur, cujus Spiritus super aquas ferebatur. In nomine Patris, et Filii ⁊, et Spiritus sancti. Amen.* Oratio : *Ex latere Domini nostri Jesu Christi sanguis et aqua exisse perhibentur. Hæc ideo nos pariter commiscemus, ut misericors Deus utrumque ac medellam animarum nostrarum sanctificare dignetur. Per eundem Christum Dominum nostrum. Amen.* Quando ponit Hostiam in patena, dicat sacerdos : *Benedictio Dei Patris ⁊ omnipotentis, et Filii, et Spiritus sancti descendat super hanc Hostiam, tibi, Deo Patri, inferendam. Amen.* Postea sacerdos accendens ad cornu Epistolæ, et benedicens se, dicit : *Adjutorium nostrum in nomine Domini. ⁊. Qui fecit cælum et terram. ⁊. Sit nomen Domini benedictum. ⁊. Ex hoc nunc et usque in seculum a.*

471 Sequitur Introitus, estque proprius vel communis, OFFICIUM b dictus, habeturque in Missali. Quo finito dicit sacerdos, quod sequitur : *Per omnia semper secula seculorum.* Et prosequitur, dicens : *Gloria in excelsis Deo; et in terra pax hominibus bonæ voluntatis : Laudamus te. Benedicimus te. Adoramus te. Glorificamus te. Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam. Domine Deus, Rex cælestis, Deus Pater omnipotens, Domine, Fili unigenite Jesu Christe. Domine Deus, agnus Dei, Filius Patris; qui tollis peccata mundi, miserere nobis; qui tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram; qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis. Quoniam tu solus sanctus, tu solus Dominus; tu solus altissimus, Jesu Christe, cum sancto Spiritu, in gloria Dei Patris. Amen d.* Et iterum dicit sacerdos : *Per omnia [semper] secula seculorum.* Deinde subnectitur ORATIO e ex Missali, propria vel communis. Qua finita dicat sacerdos in medio altaris : *Per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus, et vivis, et omnia regis in secula seculorum, ⁊. Amen.* Postea dicit : *Dominus sit semper vobiscum. ⁊. Et cum spiritu tuo.* Sequitur Prophetia ex Missali, propria

D
et in ascensu
altaris :oratio in ex-
tensione cor-
poralium,
mundatione
calicis,E
infusione vini
et aquæ, ac
positione Ho-
stia in patena.a.
Introitus,
Gloria in ex-
celsis etc.
b

F

d

e

A pria vel communis.

Qua finita dicat sacerdos : *Dominus sit semper vobiscum.* R. *Et cum spiritu tuo.* Tum subditur *Psalendum* f, proprium vel commune ex Missali. Quo finito, dicat Diaconus, vel sacerdos, si sit Missa privata etc. : *Silentium facite* g. Epistola ex Missali.

472 Postquam dicta fuerit epistola, celebrans accedit ad medium altaris, ibique dicit : *Conforta me Rex Sanctorum, summum tenens principatum, da sermonem rectum et bene sonantem in os meum, ut placeam tibi, et omnibus circumstantibus.* Inclinet se in medium altaris, dicens : *Jube Domine benedicere. Dominus sit in corde meo, et in ore meo, et in labiis meis ad pronuntiandum sanctum Evangelium divinum.* Legitur Evangelium ex Missali h. Quo lecto, quando presbyter osculatur librum, dicat : *Ave verbum divinum, reformatio virtutum, restitutio sanitarum.* Postea dicit sacerdos in medio altaris : *Dominus sit semper vobiscum* R. *Et cum spiritu tuo.* Deinde *Alleluia* cum una Laude i vel propria vel communi ex Missali. Dicto *Alleluia*, sacerdos offert Hostiam superpositam patenæ, dicens : *Acceptabilis sit Majestati tuæ, omnipotens æterne Deus, hæc oblatio, quam tibi offerimus pro reatibus et facinoribus nostris, et pro stabilitate sanctæ, Catholicæ et Apostolicæ fidei cultoribus. Per Christum, Dominum nostrum. In nomine Patris †, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.* Et dimittit patenam super corporalia; et deinde accipiat calicem benedicendo sic : *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. Offerimus tibi, Domine, calicem ad benedicendum sanguinem Christi Filii tui, deprecamurque clementiam tuam, ut ante conspectum divinæ Majestatis tuæ cum odore suavitatis ascendat. Per eundem Christum Dominum nostrum. Amen.*

473 Ponat calicem super aram, et accipiat filiolam k sine sanctificatione, et cooperiat calicem, dicens sequentem orationem : *Hanc oblationem, quæsumus domine, placatus admitte, et omnium offerentium l eorum m; pro quibus tibi offertur, peccata indulge. Per Christum, Dominum nostrum. Amen.* Hic dicat presbyter inclinando se, et junctis manibus : *In spiritu humilitatis, et in animo contrito suscipiamur, Domine, a te; et sic fiat Sacrificium nostrum, ut a te suscipiamur hodie, ut placeat tibi, Domine Deus. Veni sancte Spiritus sanctificator, hoc Socrifium de manibus meis tibi præparatum. Adjuvate me, fratres, in orationibus vestris, et orate pro me ad Deum.* Respondetur : *Adjuvet te Pater, et Filius, et Spiritus sanctus* n.

474 *Sacrificium* o vel proprium vel commune ex Missali. Hic accipiat aquam in manibus, dicens : *Lavabo, ut in Romano; et, accepta aqua, dicat secrete super oblationem cum tribus digitis : In nomine Patris †, et Filii, et Spiritus sancti. Regnas Deus in secula seculorum* R. Amen p.

Inclinet se sacerdos ante altare, et dicat secrete istam orationem : *Accedam ad te, in humilitate spiritus mei loquar ad te : quia multam spem in fortitudine dedisti mihi. Tu ergo, Fili David, qui revelato mysterio ad nos in carnem venisti, clave crucis tuæ secreta cordis mei adaperi, mittens unum de Seraphim, qui candenti carbone illo, qui de altari tuo sublatus est; sordentia (fiat crux in labiis) labia mea emundet : mentem (fiat crux in fronte) enubilet, docendi-*

que materiem subministret; (hic formetur crux communis) ut lingua mea, quæ proximorum utilitati per charitatem servit, nec erroris insonet casum, sed veritatis resultet sine fine præconium. Per te, Deus meus; Qui vivis et regnas in secula seculorum. Amen.

475 Postea presbyter tenens manus expansas super altare, dicit : *Dominus sit semper vobiscum.* Dein subditur Missa q, estque oratio PRIMA, uti num. 452 dictum est; quæ vocatur AD MISSAM, propria vel communis ex Missali; qua finita dicitur in medio altaris : *Per misericordiam tuam, Deus noster, qui es benedictus, et vivis et omnia regis in secula seculorum.* R. Amen. Dicat sacerdos elevando manus : *Oremus.* Chorus respondet : *Agyos, Agyos, Agyos* r, *Domine Deus, Rex æternæ, tibi laudes et gratias.* Presbyter dicit : *Ecclesiam sanctam Catholicam in orationibus in mente habeamus, ut eam Dominus fide, et spe, et charitate propitius ampliare dignetur. Omnes lapsos, captivos, infirmos atque peregrinos in mente habeamus, ut eos Dominus propitius respicere, redimere, sanare, et confortare f dignetur.* Respondet chorus : *Præsta æternæ omnipotens Deus.*

476 ALIA ORATIO t ex Missali, propria vel communis. *Per misericordiam tuam, Deus noster, in cujus conspectu sanctorum Apostolorum et Martyrum, Confessorum atque Virginum nomina recitantur. Amen. Offerunt Deo Domino oblationem sacerdotes nostri, Papa Romensis, et reliqui pro se; et pro omni clero et plebibus Ecclesiæ, sibi met consignatis, vel pro universa fraternitate. Item offerunt universi presbyteri, diaconi, clerici ac, populi circumstantes, in honorem Sanctorum pro se et suis. Respondet chorus : Offerunt pro se, et universa fraternitate. Dicat sacerdos : Facientes commemorationem beatissimorum Apostolorum et Martyrum, gloriosæ sanctæ Mariæ virginis, Zachariæ, Joannis, Infantium; Petri, Pauli, Joannis, Jacobi, Andreæ, Philippi, Thomæ; Bartholomæi, Mathæi, Jacobi, Symonis et Judæ, Matthiæ, Marci et Lucæ u. Respondet chorus. Et omnium Martyrum. Dicit Sacerdos : Item pro spiritibus pausantium : Illarii *, Antanasii, Martini, Ambrosii, Augustini, Fulgentii. Leandri, Isidori, David, Juliani; item Juliani x, Petri; item Petri, Joannis servi Dei, Visitani, Vimenti, Feliei*, Cipriani *, Vincentii, Gerontii, Zachariæ, Cenapoli, Dominici, Justi, Saturnini, Salvati; item Salvati, Bernardi, Reymundi, Joannis, Celebruni y, Gundisalvi, Martini, Roderici, Joannis, Guterii, Santii; item Santii *, Dominici, Juliani; item Juliani, Philippi, Stephani, Joannis, item Joannis, Felicis. Respondet chorus : Et omnium pausantium z.*

ANNOTATA.

a Ordo dicendi confessionem generalem in principio Missæ, cum suo psalmo, ac versibus adjunctis, non est Mozarabicus, sed desumptus ex Officio Toletano antiquo, uti observat Pisa in Tabula jam citata; quod Officium recitabatur tempore Cardinalis Ximenii. Idem dicit de introitu sacerdotis ad altare, salutando crucem : *Salve crux pretiosa*; ac dicendo certos versus, et orationes in aperiendis atque extendendis corporalibus; nec non in præparanda Hostia et calice; item *Adjutorium nostrum in nomine Domini* etc. antequam

EX TOLETANO EXEMPLARI.

Missa,

E Alia oratio, oblatio, commemoratio Sanctorum.

* al. Hilarii Atbanasii

* al. Felicis * al. Cypriani

* al. Sanctii, item Sanctii.

A antequam incipiat Officium Missæ. *Totum illud conforme esse dicit usui Missalis Toletani.* Vide etiam quæ num. 449 ex editis apud Aguirrium præmissa sunt.

b Introitus Missæ vocatur apud Mozarabes *Ad Missam Officium*, notante Bruno pag. 309, Introitum eodem etiam modo appellari in Missalibus Cartusianorum, Carmelitarum, ac Dominicorum. De Introitu supra num. 450; cuius specimen accipe ex Bruno a pag. 309 citata: *Dominica prima Adventus. Ad Missam Officium. Ecce super montes pedes evangelisantis pacem, Alleluia, et annuntiantis bona, Alleluia. Celebra Juda festivitates tuas, Alleluia, et redde Domino vota tua, Alleluia* γ. *Dominus dabit verbum evangelisantibus in virtute multa. Ps. Et redde. γ. Gloria, et honor Patri, et Filio, et Spiritui sancto in sæc. sæc. Amen. Ps. Et redde.* Et mox pag. 310 subditur hoc aliud specimen: *Dominico primo in Quadragesima. Ecce nunc tempus acceptabile, Alleluia. Ps. Ecce nunc dies salutis, Alleluia. γ. Dominus regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem, et præcinxit se. Ps. Ecce nunc. γ. Gloria et honor...*

B *seculorum. γ. Amen.* De non canendo *Aleluia* in Quadragesima, dixi superius num. 99, ex canone XI concilii Toletani IV; ac proin juxta illud decretum, hic finiri debebat *Alleluia* pro Missa; additque Brunus ex Mozarabico Breviario, quod soleret etiamnum dici ad Vesperas, quodque non omitteretur, nisi ad Matutinum diei Lunæ; atque adeo, quod tunc initium esset Quadragesimæ: nam Isidorus supra num. 100 dicebat: *Apud nos secundum antiquam Hispaniarum traditionem, præter dies jejuniorum vel Quadragesimæ, omni tempore canitur Alleluia.*

c Legitur, teste Bruno a pag. 310, in Ordine Missæ, *Gloria in excelsis Deo*, ac prosequendus a Choro, hymnus iste in eodem præscribitur usque in finem per totum annum, præter in Adventum Domini, in Quadragesima, et in diebus feriis. Porro consuetudinem recitandi in Missa *Gloria in excelsis*, perantiquam esse in Hispania, liquet ex Etherto ac Beatio, qui adversus Elipandum scripsere, atque editi sunt in Bibliotheca Patrum, impressionis Coloniensis, anni 1618, tom. 8; ubi pag. 353 ita dicunt: *Sic in Missa non solum Dominicis diebus, sed etiam quibus-*

C *cumque festivitatis: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus conclamamus.* Verum inde nihil habetur pro dicta mox exceptione; quæ, prout observat Brunus pag. 311, expressius notatur in Dominica prima Adventus hisce terminis: *In Adventu Domini non dicimus Gloria in excelsis, Dominicis diebus et feriis*; additque idem auctor, istas rubricas ad verbum quidem depromptas esse ex Missali Toletano: sed ritui Mozarabico esse oppositas; secundum quem dicitur *Gloria in excelsis* tempore Adventus; id quod probat ex oratione in Dominica prima Adventus, quæ post istam rubricam relicta est, videlicet: *Deus, qui per angelicos choros Adventum Filii tui. annuntiare voluisti; qui per angelorum præconia Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, adclamantibus demonstrasti; concede* etc. Verum an illud, ut volebat Brunus, pugnet cum rubrica, decidendum Mozarabibus relinquere; nam aliud est, memoriam facere in oratione aliqua de istius hymni initio; aliud, eundem hymnum integre recitare. Rubrica denique primæ Dominicæ Quadragesimæ, prout ad-

vertit memoratus auctor, præscribit, ut dicatur D *Gloria in excelsis*, simulque ea ostendit, quod *Gloria in excelsis* dicatur ista prima Dominica Quadragesimæ, qua conservatus fuit usus *Alleluiarum*, ut ita loquar; quodque jejunium non inciperet juxta ritum Mozarabicum, nisi die Lunæ; sicut Mediolani.

d Hymnum hunc, qui est in Ordine Missæ, extractum esse ex Missali Toletano, notat Brunus pag. 310; et proinde totus cum nostro, inquit, coincidit; sed addit, in Breviario Mozarabico, aliquot vocibus auctiorem inveniri, quam in Romano; inter *Glorificamus te*, et *Gratias agimus*, interponi, *Hymnum dicimus tibi*; et post *unigenite Jesu Christe*, addi *Altissime*; denique loco *magnam gloriam tuam*, dici *Gloriam tuam magnam*, prout Cartusienses id etiamnum hodieum dicere, affirmat.

e Hæc prima Missæ (Catechumenorum, juxta dicenda infra lit. q) oratio est, et quasi Collecta; ad quam non dicitur, *Dominus sit semper vobiscum*, nec *Oremus*: quia *Dominus sit semper vobiscum* magis repetitur et usitatur pro præparatione illarum rerum, quæ in choro canuntur; quales sunt Prophetia, Psallendum et *Alleluia*, et multæ aliæ; quam pro illis, quas sacerdos debet cantare; prout ex Pisa habemus; et addit, *Dominus sit semper vobiscum* dici in principio sex orationum Sacrificii; *Oremus* autem in solis duobus Missæ locis adhiberi; neque sacerdotem convertere vultum ad populum in isto loco, neque in tota Missa. Hoc tamen videtur intelligendum accommode, si cupis illud conciliare cum dicendis infra in fine paragraphi XI, et ibi a me additis juxta instructionem, quam acceperam: *Non facit circum, neque se invertit ad populum toto tempore Missæ, nisi quando dat Benedictionem.* Quæ consentiunt cum dictis supra num. 463 ex editis apud Aguirrium: *Deinde deosculato altari convertit se ad populum; notatque dignum est, nunquam tempore sacrificii sacerdotem ad populum sese convertere, nisi ea hora et vice. Conversus autem sacerdos ad populum, largitur ei benedictionem* etc.

f Notio ejus supra datur num. 450; sed observat Pisa, illud cantari a Choro, dum dicitur Prophetia.

g Conforme hoc est S. Isidoro Hispalensi, F qui De eccles. Offic. lib. I, cap. 10 sic habet: *Est... lectio non parva audientium ædificatio. Unde oportet, ut, quando psallitur, ab omnibus psallatur: cum oratur, oretur ab omnibus: quando lectio legitur, FACTO SILENTIO, æque audiat a cunctis.*

h Concilium Valentinum in Hispania, quod exstat apud Labbeum tom. 4, a col. 1617, et innectitur anno Domini 524, capitulo I præscribit, ut *sacrosancta Evangelia ante munerum illationem, vel Missam * catechumenorum, in ordine lectionum, post Apostolum legantur.* Porro quid lectioni Epistolæ uti et Evangelii præmittatur, quid ad finem respondeatur, habes supra num. 451. Observat Brunus pag. 315, quod postquam sacerdos dixit, *Lectio S. Evangelii secundum N.*, Chorus respondeat, *Gloria tibi Domine.* Ratio hic est habenda eorum, quæ Etherius ac Beatus memorant loco supra citato: *Cum Evangelium a Levita super altare levatur, a Levita primum dicitur: Laus tibi; et ab omnibus respondetur: Laus tibi Domine Jesu Christe, rex æternæ gloriæ. Præcedente Evangelium cereorum lumine,*

A *lumine, in signo gaudii et lætitiæ, eo quod tale nuntium diaconus, id est Euangelium Domini nostri Jesu Christi, clara voce populo habet intonare. Tunc silentium omnibus imperat, et dicit: Lectio sancti Euangelii secundum Matthæum; aut quemlibet ex tribus. Respondetur ab omni populo: Gloria tibi Domine.*

i Locus iste illustratur ex dictis superius pag. 20, a num. 101.

k Hispanice *la hijuela* vocatur apud Roblesium pag. 276; et superius num. 451 in editis apud Aguirrium *amiculi* nomen habet; apud Brunum vero pag. 316 dicitur *le corporal*, id est corporale: circa quam expressionem non volo instituire quæstionem de nomine.

l Hinc originem ducit etymon *Libri Offerentium*, teste Pisa in Tabula superius designata; e qua intelligimus sequentia. Mox ut transfertur Missale ad latus Euangelii, ponit minister ad latus Epistolæ parvum librum, vulgo vocatum, *Omnium offerentium*, qui habet istud nomen ex dictione, quæ dicitur in una oratione ex communibus, ad offerendam Hostiam et calicem: *Et omnium offerentium, et eorum, pro quibus tibi offertur, peccata indulge.* Liber iste continet orationes, quæ communiter dicuntur in omnibus Missis. Et quamquam unæ atque aliæ habeantur in libro Missali, idque posset sufficere; conveniens tamen fuit, ad aliud latus ponere istum librum, ut sacerdoti non sit necessarium, folia ab uno extremo ad aliud importune invertere. Et sic stans in medio altaris, vertit vultum ad librum Missalem, qui est ad latus Euangelii, ad recitandas orationes proprias cujuscumque Officii; et pro communibus, quæ unam inter atque aliam inseruntur, convertit oculos ad *Offerentium*.

m Etiam legit Brunus pag. 319 *eorum pro quibus*; Pisam vero loco jamjam citato scribentem in apographo nostro vidimus, *et eorum, pro quibus*. Apud Roblesium vero in Missa S. Jacobi, quæ edita simul ab ipso est cum Compendio Vitæ Cardinalis Ximenii, pag. 327 ponitur *eorumque pro quibus*.

n Solæ hic sunt vices, uti Brunus pag. 317 observat, quibus sacerdos se convertit ad populum; sed non recte, juxta dicta superius in annotatis littera e. Conversionem quidem hoc loco non pugnare cum rubricis, colligo ex Pisa, qui dicit, quod sacerdos, quando dicit, *Adjuvate me fratre in orationibus vestris*, non soleat se vertere; tametsi hic singillatim id permittat Missale.

C o *Cantatur*, inquit Pisa hic, *unus versus, Sacrificium vocatus*; et dicit esse sicut *Offertorium Romanum. Lavat sacerdos manus.* Quæ conveniunt cum dictis supra num. 452; sed non prorsus accurate videtur eundem ordinem exprimere Brunus, quando pag. 316 dicit, quod Sacerdos faciat oblationem Hostiæ et calicis, et accipiat oblationem fidelium; et quod tunc Chorus canat *Offertorium*, quod vocatur *Sacrificium*. Itaque non tunc, sed paulo serius, nimirum post voces illas, *Adjuvet te Pater* etc. *Sacrificii* apud Mozarabes locus occurrit. Isidorus De eccles. Offic. lib. 1, cap. 14, *Offertoria*, inquit, *quæ in Sacrificiorum honore canuntur, Ecclesiasticus liber indicium est, veteres cantare solitos, quando victimæ immolabantur, ex Ecclesiastici capite 50; ac deinde pergit: Non aliter et nunc in sono tubæ, id est, vocis prædicatione, cantus accendimur, simulque corde et opere* Julii Tomus VI.

D laudes Domino declamantes, jubilamus, in illo scilicet vero Sacrificio, cujus sanguine salvatus est mundus.

p Quæ hic super oblationem dicenda notantur, nec lego expressa superius num. 452, nec apud Brunum pag. 317; sed habentur in Missa S. Jacobi apud Roblesium pag. 328.

q Incipit sacerdos id quod Missæ ac Sacrificio maxime proprium est, cum certis orationibus præcipuis, eo directis, ut petantur a Deo istæ res, quæ sunt necessariae ad celebrandam Missam. Primæ istarum orationum habet nomen *Missæ*, quia ab ea videtur inchoari; ac proin omnia huc usque prægressa, sunt Missa Catechumenorum, ac pertinent ad divinas laudes, atque ad doctrinam propheticam, apostolicam et euangelicam; quæ observavit Pisa. Tametsi autem hæc oratio vocetur simpliciter *Missæ*; non vero *Præfatio* seu *Admonitio*; monitionem tamen eidem subfuisse, conficitur ex Etherio ac Beato, pag. 354, post Isidorum De eccl. Offic. lib. 1, cap. 15, superius num. 124 citatum, ita loquentes: *Prima oratio ejusdem Missæ ammonitionis erga populum est; ut omnes excitentur, ad exorandum Deum.*

r Apud Roblesium pag. 329, et apud num. pag. 319 non recte scribitur *Agios* etc.; hic vero minus recte *Agyos*: scribendum enim *Hagios*, uti scribitur supra in editis apud Aguirrium num. 452; Græce enim est ἅγιος, sanctus.

s Ita etiam scribitur apud Roblesium in Missa S. Jacobi pag. 329; sed apud Brunum legitur *conservare*.

t Oratio hæc est secunda; vide supra num. 452. Post Isidorum citato cap. 15 inquiunt Etherius ac Beatus *Secunda invocationis ad Deum est, ut clementer suscipiat preces fidelium, oblationemque eorum*. Post orationem, quæ est in Missa S. Jacobi apud Roblesium, Resp. Amen. Et mox sequitur; *Per misericordiam tuam* etc.; in quæ tamen verba desinere orationem *Aliam* seu secundam, habes ex editis apud Aguirrium supra num. eodem 452; quibus eam concludi, refert etiam Pisa.

u De nominibus Sanctorum in Officio Mozarabico non submissa proferendis voce, sicut fit in Romano, vide superius num. 453; addente Pisa, solum reputari pro Canone id, quod spectat ad consecrationem Corporis et Sanguinis Jesu Christi, incipiendo ab illis verbis: *Adesto, adesto.*

x *Juliani, item Juliani* etiam lego apud Roblesium pag. 330; quod pag. 331 tam apud ipsum iterum recurrit, quam hic paullo post; ut mirum mihi videatur, *item Juliani* utrobique ibi expressum, non haberi apud Brunum pag. 320.

y Apud Roblesium pag. 331 in Missa S. Jacobi scribitur *Cenebruni*. In editis autem ex ipso apud Aguirrium superius num. 453 ponitur *Cerebrunus*, cum tamen in Hispanico ejusdem Roblesii pag. 284 sit *Cenebruno*. In Catalogo Toletanorum Præsulum a tempore irruptionis Saracenorum in Hispaniam, qui est apud Aguirrium tomo 3 pag. 67 scribitur etiam *Cerebrunus*.

z Locum istum sic expono, Pisam secutus. Postquam facta fuit memoria sanctorum Martyrum, qui regnant cum Christo in cælo, consequenter habetur memoria fidelium Defunctorum, orando pro illis Deum, et nominando aliquot præcipuos Defunctos singillatim. *Item pro spiritibus pausantium*; quod significavit: *Rogamus Deum*

14 pro

EX TOLETANO
EXEMPLARI.

pro animabus pausantium; illorum utique, *quid dormiunt in somno pacis*, sicut dicitur in Romano. Atque inter alios Defunctos nominantur signate nonnulli ex archiepiscopis Toletanis, qui fuerunt primi post recuperatam ex dominio Maurorum civitatem; *Bernardus*, *Raimundus*, *Joannes* etc. De quibus in citato mox catalogo apud Aguirium notantur sequentia: *Bernardus insignis præsul, restaurator ecclesiæ Toletanæ* MLXXXV. De quo item supra num. 254 mentio facta. *Raymundus ex monacho S. Facundi* MCXXVIII. *Joannes I alias IV.* MCL. *Cerebrunus* MCLXVI. *Petrus III alias VI de Cardona* MCLXXXI. *D. Gundisalvus I Perez* MCLXXXI. *Martinus Lopez de Pisuerga* MCXCI. *D. Rodericus Ximenez de Rada, scriptor celebris* MCCVIII. *D. Joannes II, alias V de Medina* MCCXLVII. *D. Guterius I,* MCCXLVIII. Sequitur ibidem in dicto catalogo *D. Paschasius*; hic non memoratus. Tum *D. Sanctius, filius S. Fernandi regis* MCCLXII. *D. Sanctius II, filius Jacobi, Aragonum regis* MCCLXVI.

B § XI. Reliqua Missalis Offerentium usque ad finem.

Oratio Post
nomina, et Ad
pacem;

POST NOMINA a oratio propria vel communis ex Missali. Tum subjungitur: *Quia tu es vita vivorum, sanitas infirmorum, ac requies omnium fidelium Defunctorum, in æterna secula seculorum.* Resp. Amen. Sequitur Ad pacem b oratio vel propria, vel communis ex Missali. Deinde: *Quia tu es vera pax nostra, et charitas indisrupta vivis tecum et regnas cum Spiritu sancto unus Deus in secula seculorum.* Resp. Amen. Dicat sacerdos elevando manus: *Gratia Dei Patris omnipotentis, pax ac dilectio Domini nostri Jesu Christi, et communicatio Spiritus sancti sit semper cum omnibus nobis.* Respondet chorus: *Et cum hominibus bonæ voluntatis.* Deinde dicit presbyter: *Quomodo astatu pacem facite.* Resp. chorus: *Pacem meam do vobis, pacem meam commendo vobis; non sicut mundus dat pacem, do vobis ꝑ. Novum mandatum do vobis, ut diligatis invicem.* Reiteretur: *Pacem meam do vobis etc. ꝑ. Gloria et honor Patri etc.* Denuo reiteretur: *Pacem meam etc.* Et dum dicitur a choro, sacerdos accipit Pacem de patena, dicendo sic: *Habe* c *te osculum dilectionis et pacis, ut apti sitis sacrosanctis mysteriis Dei.* Et statim det pacem diacono vel puero, et puer populo.

nonnulla Illa-
tioni seu Præ-
fationi præ-
via.

478 Postea inclinet se sacerdos et junctis manibus dicat: *Introibo ad altare Dei mei.* Resp. Ad Deum, qui lætificat juventutem meam. Ponat sacerdos manus super calicem dicens: *Aures ad Dominum.* Resp. chorus: *Habemus ad Dominum.* Dicat sacerdos: *Sursum corda.* Chorus resp.: *Levemus ad Dominum:* Sacerdos inclinatus, junctis manibus, dicit: *Deo ac Domino nostro Jesu Christo, Filio Dei, qui est in cælis dignas laudes dignasque gratias referamus.* Et dicendo, *gratias referamus*, eleve sacerdos manus in altum, et chorus respondeat: *Dignum et justum est.*

c
Illatio seu
Præfatio:

Postea dicitur a sacerdote INLATIO c propria vel communis ex Missali. Qua finita dicit chorus: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth. Pleni sunt cæli et terra gloria Majestatis tuæ. Hosanna Filio David. Benedictus, qui venit in nomine Domini, Hosanna in excelsis. Agyos, Agyos,*

Hagios etc.

Agyos, Kyrie, o Theos.

479 Oratio POST SANCTUS d ex Missali propria vel communis: *Vere sanctus etc. e.* Deinde sacerdos positus in medio altaris, ibique inclinatus, junctis manibus, in silentio dicit sequentem orationem. *Adesto, adesto Jesu bone pontifex, in medio nostri, sicut fuisti in medio discipulorum tuorum, et sanctifica hanc oblationem ꝑ, ut sanctificata ꝑ sumamus per manus sancti Angeli tui, sancte Domine ac redemptor æternæ f: Dominus noster Jesus Christus in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite, et manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Hic elevat corpus, dicens: *Quotiescumque manducaveritis, hoc facite in meam commemorationem.* Resp. Amen. Similiter et calicem postquam cœnavit, dicens. Hic sacerdos pronuntiat verba consecrationis super calicem: *Hic est calix novi Testamenti in meo sanguine, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum g.* Hic elevat calicem coopertum cum filiola, genuflectit, et dicit: *Quotiescumque biberitis, hoc facite in meam commemorationem.* Resp. Amen. Subjungit sacerdos: *Quotiescumque manducaveritis panem hunc, et calicem istum biberitis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat in claritatem ꝑ de cælis.* Resp. Amen.

480 Oratio post pridie h propria vel communis ex Missali. Quam excipit oratio sequens: *Te præstante sancte Domine; quia tu hæc omnia nobis indignis servis tuis valde bona creas, sanctificas, vivificas ꝑ, benedixisti, ꝑ ac præstas nobis: ut sit benedicta a te Deo nostro in secula seculorum.*

Resp. Amen. Et tum presbyter accipit corpus Domini de patena, et ponit super calicem discoopertum, et dicit alta voce omnibus diebus, festivis videlicet et Dominicis, præterquam in locis, in quibus erit antiphona propria, ad confractionem panis: *Dominus sit semper vobiscum.* Resp. chorus: *Et cum spiritu tuo.*

481 Dicat presbyter: *Fidem, quam corde credimus, ore autem dicamus.* Et elevat sacerdos corpus Christi, ut videatur a populo; et dicat chorus Symbolum bini ac bini, videlicet: *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cæli et terræ: visibilibus omnium et invisibilibus conditorem. Et in unum Dominum nostrum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia secula. Deum ex Deo, lumen ex lumine. Deum verum ex Deo vero, natum non factum, omousion * Patri, hoc est, ejusdem cum Patre substantiæ: Per quem omnia facta sunt, quæ in cælo, et quæ in terra: qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cælis. Et incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria Virgine. Et homo factus est. Passus sub Pontio Pilato. Sepultus, tertia die resurrexit. Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Inde venturus est judicare vivos et mortuos: cujus regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum Dominum vivificantem, et ex Patre Filio [que] * procedentem; cum Patre et Filio adorandum et conglorificandum; qui locutus est per Prophetas. Et unam sanctam, Catholicam, et Apostolicam Ecclesiam. Confiteor * unum baptismum in remissionem peccatorum. Expectamus resurrectionem mortuorum, et vitam venturi seculi. Amen i.*

D

Oratio post
Sanctus,
Canon, conse-
cratio:d
e

f

g

E

Oratio Post
pridie,
hhic signat
seipsum sacer-
dos.recitatio sym-
boli fidei

F

* homousion

* al. et Filio

* confitemur
quando dica-
tur:

482 Dicitur

A 482 Dicitur Symbolum diebus Dominicis, et in festis sex vel quatuor capparum. At in festis duarum capparum vel in ferialibus dicitur una antiphona pro tempore ex sequentibus. Per annum antiphona : *Terra dedit fructum suum. Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. Alleluia.* Tempore Quadragesimæ antiphona : *Fiat misericordia tua, Domine, super nos, sicut speravimus in te.* Tempore Traditionis, id est, Passionis antiphona : *Tu Domine da escam nobis in tempore opportuno. Aperi manum tuam, et imple omnem animam benedictione.* Et hæc etiam dicitur in Octava Corporis Christi.

483 Post hæc frangit presbyter Eucharistiam in medium, et ponit mediam partem in patena, et de alia parte facit quinque particulas, et ponit in patena : et postea accipit aliam partem, et facit quatuor particulas, et ponit in patena similiter per ordinem : et statim purget bene digitos, et cooperto calice, faciat Memento pro vivis ; uti graphice recenset Roblesius pag. 337. Porro confractionis schema jam exhibui num. 458. Deinde sacerdos dicit

B *Oremus*, cum oratione una seu capitulo ; quod sit quasi præfatio quædam ADORATIONEM DOMINICAM, juxta dicta num. 459 ; estque propria vel communis ex Missali. Et postea prosequitur hoc modo : *Pater noster qui es in coelis.* Resp. Amen. *Sanctificetur nomen tuum.* Resp. Amen. *Adveniat regnum tuum.* Resp. Amen. *Fiat voluntas tua, sicut in cælo, et in terra.* Resp. Amen. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Resp. *Quia Deus es. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Resp. Amen. *Et ne nos inducas in tentationem.* Resp. *Sed libera nos a malo* k.

484 Dicat sacerdos : *Liberati a malo, confirmati semper in bono, tibi servire mereamur Deo ac Domino nostro. Pone, Domine, fñnem* (hic sacerdos percutit pectus) *peccatis nostris ; da gaudium tribulatis, præbe redemptionem captivis, sanitatem infirmis, requiem defunctis : concede pacem et securitatem in omnibus diebus nostris : frange audaciam inimicorum nostrorum, et exaudi, Deus, orationem servorum tuorum omnium fidelium Christianorum, in hac die, et in omni tempore. Per Dominum nostrum, Jesum Christum, Filium tuum, qui tecum vivit, et regnat in unitate Spiritus sancti Deus. Per omnia semper secula seculorum.* Resp. Amen.

C 485 Sacerdos accipit particulam Regnum, et ponit eam super calicem, dicens orationem Sancta sanctis, ut infra. Sed tempore Paschali, et per Octavam Corporis Christi, tenens particulam super calicem, dicit : *Vicit Leo de tribu Juda, Radix David Alleluia.* Hoc vero dicit tribus vicibus : et chorus qualibet vice respondet : *Qui sedes super cherubim Radix David Alleluia.* Postea dicat sacerdos sequentem orationem submissa voce : *Sancta sanctis, et conjunctio corporis Domini nostri Jesu Christi sit summentibus et potantibus nobis ad veniam, et defunctis fidelibus præstetur ad requiem.* Et mittat particulam in calicem, et eum cooperiat, et dicat alta voce, si diaconus ibi non fuerit : *Humiliate vos benedictioni* l. *Domini sit semper vobiscum.* Resp. *Et cum spiritu tuo.* Benedictio propria vel communis ex Missali. Post quam dicit sacerdos : *Dominus sit semper vobiscum.* Resp. *Et cum spiritu tuo.* Quo dicto, cantet chorus per annum :

486 *Gustate et videte, quam suavis est Dominus.* Alleluia, Alleluia, Alleluia. Benedi-

cam Dominum in omni tempore. Semper laus ejus in ore meo. Alleluia, Alleluia, Alleluia. *Redimet Dominus animas servorum suorum : et non derelinquet * omnes, qui sperant in eum.* Alleluia, Alleluia, Alleluia. *Gloria, et honor Patri, et Filio, et Spiritui sancto, in secula seculorum.* Amen. Alleluia, Alleluia, Alleluia n. Tempore Quadragesimæ : *Qui venit ad me, non esuriat ; qui credit in me, non sitiet umquam.* *Ego sum lux mundi, et qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, et habebit lumen vitæ.* P. *Qui venit etc.* *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.* P. *Qui.* *Gloria et honor Patri, et Filio, et Spiritui sancto, in secula seculorum.* Amen. P. *Qui vivit et credit in me, non morietur in æternum.* Dicitur etiam *Qui venit ad me etc.* in Missis pro defunctis. Tempore autem Resurrectionis : *Gaudete populi et lætamini. Angelus sedit super lapidem Domini : ipse vobis evangelizavit : Christus surrexit a mortuis salvator mundi, et replevit omnia suavitate. Gaudete populi, et lætamini.* *Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, et vestimenta ejus sicut nix, et dixit : P. Christus surrexit etc.* *Et exierunt mulieres cito de monumento cum timore et gaudio magno currentes nunciare discipulis ejus, quia resurrexit.* P. *Christus etc.* *Gloria, et honor Patri, et Filio, et Spiritui sancto in secula seculorum.* Amen. P. *Gaudete populi et lætamini.*

487 Tempore Quadragesimæ vel in Missis pro defunctis : *Repletum est gaudium nostrum o, et lingua nostra in exultatione.* Per annum vero dicitur : *Refecti Christi corpore et sanguine, te laudamus, Domine, Alleluia, Alleluia, Alleluia.* Antequam sacerdos dicat : *Refecti Christi,* vel *Repletum est,* accipit de patena particulam Gloria, et ponit eam super calicem, dicens secrete istam orationem : *Panem cœlestem de mensa Domini accipiam, et nomen Domini invocabo.* Et faciat Memento pro defunctis. Quo peracto, dicat sequentem orationem : *Domine Deus meus, da mihi corpus et sanguinem Filii tui, Domini nostri Jesu Christi ita sumere, ut per illud remissionem omnium peccatorum merear accipere, et tuo sancto spiritu repleri, Deus noster : qui vivis et regnas in secula seculorum.* Amen.

488 Et deinde sequitur hæc oratio : *Ave in ævum sanctissima caro Christi, in perpetuum summa dulcedo* p. Deinde sumat calicem, dicendo : *Ave in ævum cœlesti potus, qui mihi ante omnia, et super omnia dulcis es.* Alia oratio : *Corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi custodiat corpus et animam meam, in vitam æternam.* Amen. Hic accipit sanguinem, et immediate dicit sequentem orationem : *Domine Deus meus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, fac me te semper quærere, et diligere, et a te per hanc sanctam communionem, quam sumpsi, numquam recedere : quia tu es Deus, et præter te non erit alius in secula seculorum.* Amen.

489 Postea dicit sacerdos : *Refecti Christi corpore, vel Repletum est, secundum temporis qualitatem, ut dictum est supra. Hic tollitur libellus Offerentium, et Missale transfertur ad cornu Epistolæ, ex num. 463 ; et dicitur oratio ultima propria vel communis. Cui subnectitur a sacerdote in medio altaris : Per misericordiam tuam, Deus noster ; qui es benedictus, et vivis, et omnia regis in secula seculorum.* Resp. Amen. *Dominus sit semper vobiscum.* Resp. *Et cum spiritu*

EX TOLETANO
EXEMPLARI.
* al. relinquet

commemoratio
pro defunctis :

communis sacerdotis,
F

et reliqua usque ad finem.

EX TOLETANO
EXEMPLARI.

ritu tuo. Dicat sacerdos vel diaconus : *Solemnia completa sunt in nomine Domini nostri Jesu Christi. Votum nostrum sit acceptum cum pace.* Ita dicitur Dominicis diebus, et in festis sex aut quatuor capparum. Quia in festo novem lectionum aut duarum capparum, et in ferialibus dicitur : *Missa acta est in nomine Domini nostri Jesu Christi. Perficiamus cum pace.* Et Resp. *Deo gratias.* Postea sacerdos in medio altaris, positus manibus, dicit Antiphonam *Salve Regina* etc. In cujus fine, quod cum Romana liturgia Roblesius pag. 343 legit, *O dulcis Virgo Maria*, apographum meum habet, *O dulcis Virgo semper Maria.* ꝑ. *Ora pro nobis* etc. Resp. *Ut digni efficiamur* etc. Cujus loco in dicto apographo ponitur : *Post partum Virgo* etc. Resp. *Dei Genitricis intercede* etc. ꝑ. *A subitanea et improvisa morte.* ꝑ. *Libera nos Domine.* ꝑ. *Dominus sit semper vobiscum.* ꝑ. *Et cum* etc. Oremus : *Concede nos famulos* etc. Postea sacerdos surgit, et versus ad populum, eum benedicit his verbis : *In unitate sancti Spiritus benedictat vos Pater et Filius.* Resp. *Amen.* Non facit circulum neque se invertit ad populum toto tempore Missæ, nisi quando dat benedictionem; quæ in Missis pro defunctis non datur; quæ verba apographo meo Toletano adscripsi, aliunde instructus.

ANNOTATA.

a Tertia ex supra dictis num. 452 hæc est oratio. S. Isidorus superius a me num. 124 citatus; *Tertia*, inquit, *effunditur pro offerentibus sive pro defunctis fidelibus, ut per idem Sacrificium veniam consequantur.* Et vero oratio ista concluditur his verbis : *Quia tu es vita vivorum, sanitas infirmorum ac requies omnium fidelium defunctorum* etc. Verum inter istos *Pausantes* nominari vidimus aliquot sanctos Confessores ac Doctores, nimirum *Hilarium, Athanasium, Martinum, Ambrosium, Augustinum, Fulgentium, Leandrum, Isidorum*; quonam ergo modo Missæ Sacrificium pro illis offerri potest? Respondeo cum Pisa, fieri id posse pro illis, ad eorum gloriam et gaudium accidentale; prout Ecclesia Romana id facit in illa oratione secreta Missæ de communi unius confessoris Pontificis : *Ut per hæc piæ placationis officia, et illum beata retributio comiretur* etc. Notum etiam est illud ex Ordine Missæ Romanæ, *ut illis proficiat ad honorem* etc.

b S. Isidorus loco citato, *Quarta*, ait, *post hæc infertur pro osculo pacis, ut charitate omnes reconciliati invicem, digni Sacramento corporis et sanguinis Christi consociantur.*

c Ita vocatur Præfatio, sic dicta, uti notat Brunus pag. 323 quia exprimit elevationem vocis et cordium. Isidorum audiamus loco citato : *Quinta infertur Illatio in sanctificatione Oblationis, in qua etiam ad Dei laudem, terrestrium creatura, virtutumque coelestium universitas provocatur, et Osanna in excelsis cantatur* etc. In Illatione autem, prout observat Pisa, ordinarie sit exhortatio ad populum circa mysterium aut vitam Sancti, de quo celebratur.

d Orationem *Post Sanctus* dicit Pisa, esse quintam in ordine præcipuarum orationum; quem ut cum S. Isidoro mox citato concilies, dic eam cum Illatione statuere unum complexum.

e Solet sic inchoari oratio *Post Sanctus*; finiri autem, *Redemptor æternæ*; uti num. 456 ex impressis apud Aguirrium habes. Specimen dat Bru-

nus pag. 323 ex ea, quæ est in Natali Domini : *D Vere sanctus, vere benedictus Dominus noster Jesus Christus Filius tuus, qui venit e cœlis, ut conversaretur in terris : Caro factus est, ut habitaret in nobis Christus Dominus, ac Redemptor æternus.*

f Videtur hic quædam esse mutatio vel defectus aliquis; et haud dubie verba quædam olim ibi habita fuerint, quæ nunc disparuerunt : nam, ut mittam dicere, quod non sit naturalis loquendi modus, ad Christum recurrere, eumque orare, ut se sistat præsentem, et subito mutare constructionem, dicendo : *Dominus noster Jesus Christus* etc. sine ulla transitione; constat enimvero, quod voces illæ *Qui pridie*, vel *pridie* saltem, ecclesiarum Hispanicarum liturgiæ olim insertæ fuerint. Etenim si hoc negas, qui sit, ut oratio *Post pridie* singularem ac constantem in illa locum acceperit? At suus paullo inferius de illa oratione recurret dicendi locus.

g Verba consecrationis in meo exemplari Missalis Offerentium erant expressa more Romano; de quibus ita exprimendis seculo x sub Joanne PP. X, dixi supra num. 213. Videri etiam possunt ea, quæ num. 456 ex editis apud Aguirrium præmisi. Apud Roblesium vero in Missa S. Jacobi pag. 335 invenies hæc verba, ad marginem antiquæ apud Mozarabes consecrandi formæ apposita : *Forma ista consecrationis ponitur, ne antiquitas ignoretur; sed hodie servatur Ecclesiæ traditio.* Porro verba consecrationis utriusque liturgiæ in substantia et significatione coincidere, obiter hic dictum sit.

h Oratio itaque *Post pridie* in Missali Mozarabico proprium locum, nomen, et usum habet, et sexta est, juxta num. 452; atque adeo, ne oratio illa supponat nomen, quod ibi numquam fuit, tò *pridie* aliquando eam præcesserit, oportet; ac proin cum illa expressio ibi jam non legatur; consequens est, ut mutatio quædam vel omissio facta sit.

i Symbolum hoc est Constantinopolitanum, sicut indicabam num. 458. Mirum, quod S. Isidorus, supra num. 125 citatus, sic dicat : *Symbolum, quod tempore Sacrificii populo prædicatur, sanctorum Patrum trecentorum decem et octo collatione apud synodum Nicænam est editum; cujus veræ fidei regula* etc.; et per hoc universis ecclesiis pari confessione a populo proclamatur. Mirum, inquam, quod sic loquatur sanctus iste Doctor: nam jam inde a concilii Toletani iii tempore, secundum dicta num. 92, præscriptum erat, *ut per omnes ecclesias Hispaniæ vel Galliæ, secundum formam Orientalium ecclesiarum, concilii CPolitani, hoc est, centum quinquaginta episcoporum, Symbolum fidei recitetur.* Ceterum ibidem invenies, statutum fuisse, ut, priusquam Dominica dicatur oratio, voce clara a populo decantetur.

k Sex in liturgia Mozarabica esse orationes peculiare, nomine, numero atque officio distinctas, habes ex num. 452; quibus si cum S. Isidoro, num. 124 citato, addas orationem Dominicam; jam erunt orationes septem hujusmodi.

l Concilium Toletanum iv adversus sacerdotes, qui communicabant, antequam erat in populo data benedictio, can. 18 jubet, *ut post orationem Dominicam, et conjunctionem panis et calicis, benedictio in populum sequatur; et tunc demum corporis et sanguinis Domini Sacramentum sumatur; uti dictum num. 106.*

m Habemus

A *m* Habemus hic *Responsum*, quod vocatur *Ad accedentes*, ex num. 461; ubi plura.

n In hoc Responso *Gustate et videte*, numerus ubique occurrit ternarius: nam 1. Constat tribus versibus, nimirum *Gustate*, *Benedicam*, et *Rēdimet*. 2. Ter dicitur *Alleluia* post versus istos singulos. 3. Subditur illis Doxologia *Gloria et honor*, in qua nominatim exprimuntur tres Personæ divinæ. 4. Doxologiæ isti subjungitur ter *Alleluia*. In Expositione brevi antiquæ liturgiæ Gallicanæ, quæ ex Ms. codice S. Martini Augustodunensis apud Martenium edita est in Thesaurο novo Anecdotorum, tom. 5, et quam in Admonitione prævia existimat, aut esse foetum Germani episcopi Parisiensis, aut prolixioris ejus operis epitomen, ab aliquo ejus discipulo conscriptam; ibi, inquam, postquam mentio facta esset de sacra Communione, a col. 96 dicuntur sequentia: *Trecanum vero, quod psalletur, signum est Catholicæ fidei de Trinitatis credulitate procedere* *. Sic enim prima in secunda, secunda in tertia, et rursum tertia in secunda, et secunda rotatur in prima. Ita Pater in Filio, mysterium Trinitatis complectet *. Pater in Filio, Filius in Spiritu sancto, Spiritus sanctus in Filio, et Filius rursum in Patre. De S. Germano, episcopo Parisiensi, qui sec. vii claruit, actum apud nos ad diem 28 Maii. Porro illud *Trecanum*, quod a ternario cantu sic vocatum censeo, magnam habet affinitatem cum Responso prædicto; ita ut liturgia Gallicana vetus cum Hispana hic etiam, uti et alibi sæpius, commune aliquid habuisse videatur.

o Hic habes illa, quæ sub nomine Antiphonæ præmissa sunt num. 462 ex editis apud Aguirrium.

p Sequebatur in meo exemplari Toletano: *Hic facit signum cum particula, quam in manu habet, et cooperit calicem, et consumit particulas de patena per ordinem, quo eas in ea posuit. Deinde purget patenam, abstergens cum pollice, dicens hanc orationem: Ave in ævum etc.* De signo isto nihil invenio supra num. 462, nec apud Pisam. At nihil hic dicitur de verbis terna cum percussione pectoris proferendis; de quibus ibidem agitur. Jam vero quo ordine particula a sacerdote sint sumendæ, ibidem dictum fuit; eo videlicet ordine, qui, prout diserte ex Pisa habemus, est contrarius

C ordini, quo fuerunt positæ in patena.

§ XII. Horæ ac Missa Mozarabica illustrantur exemplo.

Quo magis clarescant, quæ de Horis ac Missa Mozarabica superius operose deducta sunt, videtur a nostro instituto haud alienum, rem in exemplo seu schemate depingere; quo lectori melius innotescant partes quædam non satis obviæ; quales sunt Laudes, Soni, Benedictiones, Supplicationes, Capitula, et alia quædam singularia, quorum supra mentio facta est. Ductores sequor Roblesium et Aguirrium; quorum tamen vestigiis ita insistam, ut in aliquibus ab eorum tramite deflexurus sim. Nam quæ apud illos interseruntur ex Missali Offerentium seu Ordinario Missæ, ea huc prolixè non transcribam; cum satis jam de illis rebus a me actum sit; sed ea, quæ hic peculiaria occurrunt, et prius dicta non sunt, excerpam; in iis autem, quæ jam dicenda essent si-

ve circa descriptionem cæremoniarum Missæ, sive Ordinarium ejus, adde etiam Vesperas, compendio usus sum, dum interim brevitatē causa remitto lectorem ad superiora, quæ hic pro insertis haberi possunt. Sic itaque exemplar suum auspicantur laudati auctores;

491 In festo S. Jacobi Apostoli, fratris S. Joannis Apostoli et Evangelistæ ad Vesperum. *Kyrie eleison etc. In nomine Domini nostri etc. LAUDA. Exortum est in tenebris lumen rectis corde. Æ. Misericors, et miserator, et justus Dominus. Ÿ. Directam fecit viam justorum, et præparavit iter Sanctorum. Presb. Misericors etc. Dominus sit semper etc. Resp. Et cum etc. Sonus: Justorum animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis. Alleluia. Ÿ. Visi sunt oculis insipientium mori, et æstimata est malitia exitus illorum, illi autem sunt in pace. Resp. Alleluia. Dominus sit semper etc. Resp. Et cum etc. ANTIPHONA: Dabo Sanctis meis regnum in Hierusalem: lignum enim vitæ in odorem unguenti. Presb. Et non laborabunt, neque fatigabuntur. Ÿ. Qui confidunt in Domino, sicuti mons Syon, non commovebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem. Presb. Et non laborabunt, neque fatigabuntur. Ÿ. Gloria et honor Patri, et Filio, et Spiritui sancto. Presb. In secula seculorum. Et non laborabunt, neque fatigabuntur. Dominus sit semper etc. Resp. Et cum etc. LAUDA: Sanguinem Sanctorum requiram, dicit Dominus. Presb. Et habitabo cum eis in regno meo. Alleluia, Alleluia. Ÿ. Fidelis Dominus in verbis suis. Et sanctus in omnibus operibus suis. Presb. Et habitabo. Ÿ. Gloria et honor etc. Presb. Et habitabo. Videri potest apud Tamayum ad xxv Julii, qui subditur.*

492 HYMNUS: O Dei Verbum, Patris ore proditum, earum Hymno.

Rerum creator, et verum principium,
Auctor perennis, lux, origo luminis,
Enixus alvo gloriosæ Virginis,
Christe tu noster revela Emmanuel,
Rex et sacerdos, cui sacri lapides,
En ter quaterni, onychinus, achates;
Nitens berillus, sapphirus, carbunculus,
Vel amethystus, sardius, topazius,
Smaragdus, Iaspis, et nitens chrysolitus,
Riteque gemmis sol, dies duodenis
Enitens horis, margaritis optimis,
Gliscensque mundo jam fugatis tenebris,
Et candelabro tibi superposito,
Micans lucernis bis senis Apostolis.

Petrusque Romam, frater ejus Achaiam,
Indiam Thomas, Levi Macedoniam,
Jacobus Jebus, et Ægyptum Zelotes,
Bartholomæus Licaon, Judus Edessam,
Mathias Judæam, et Philippus Gallias.

493 Magni deinde filii Tonitru
Adepti fulgent prece matris inclytæ
Utrique vitæ culminis insignia:
Regens Joannes dextra solum Asiam,
Et læva frater politus Hispaniam.

Clari magistri creatoris innoxii
Adsistit dextram pacis unus fœdera
Tractus: sinistram alter in sententia,
Varieque regno: bis electa pignora
Mitridepoli properam ad gloriam.

Adductus, inquam, gloriosus præmio:
Electus isthinc habitus martyrio;
Christi vocatur Zebedæi Jacobus:
Apostolatus vitam implens debite,

Victorque

EX EDITIS.

ex Vesperis S. Jacobi Majoris,

E

earum Hymno.

F

qui hic datur;

EX EDITIS.

Victorque rapit passionum stigmata.

*Divino quippe obsitus suffragio,
Idem magorum fontes iras, dæmonum
Coercens virus, punit æmulantium
Minasque dæmonum in stolis : oraculis
Enodatur pœnitens cor credulum.*

*Perplexus olim voti compos commoda,
Ruina petenti ægro adminicula :
Optando pandit fidei charismata :
Vexillo pacis ad salutis copiam,
Enseque functus se communit gloria.*

*O vere digne sanctior Apostole,
Caput refulgens * Hispaniæ :
Tutorque nobis, et patronus vernulus,
Vitando pestem esto salus cœlitus :
Omnino pelle morbum, ulcus, facinusque.*

*Adesto favens gregi, pius creditor,
Mitisque pastor gregi, clero, populo :
Ope superna ut fruamur gaudio,
Regno potiti vestiamur gloria
Æterna, per te evadamus tartarum.*

*Præsta, quæsumus, unica potentia,
B Replensque gloria cuncta, solus machinam
Virtute firma : ingens adesto, gloria,
Æterna cujus laus atque clementia,
Et honor jugis affatim per secula. Amen.*

Supplicatione.

494 SUPPLICATIO : Oremus. Redemptorem mundi dominum nostrum Jesum Christum cum omni supplicatione rogemus, ut per gratiam ipsius, et per intercessionem S. Mariæ Virginis, et Genitricis suæ, et per intercessionem sancti Martyris sui Jacobi Apostoli, nobis remissionem peccatorum, et pacem propitius donare dignetur. Resp.

Capitulis,

Præsta etc. Kyrie etc. Resp. Christe etc. CAPITULA : Subjuga, clementissime Deus, nostrastuo jugo cervices, ut onus tuum, quod amantibus leve est, ita optabili devotione feramus, sicut Jacobus Apostolus tuus, pro innexa * collo suo fune ad passionem tractus est lætabundus : atque hoc miraculo cor illudentis sibi ita compunxit, ut eum sacramentis instructum fidei, faceret ad gloriam pervenire martyrii ; sicque post ipse in confessione Filii tui, capite dejecto, interemptus occubuit, perveniens ad eum in pace ; pro quo hanc sustinuit passionem. Ipse est enim unigenitus tuus Filius, qui dedit animam suam redemptionem pro multis ; per quem nostris tu Deus Pater jubeas parcere delictis. Pater noster qui es in cœlis. Resp. Amen. etc. Et ne nos etc. Resp. Sed libera etc. Dicat Presb. Liberati malo etc. Pone Domine finem peccatis nostris etc. Resp. Amen. Dicat Presb. Humiliate vos benedictioni. Dominus sit semper vobiscum. Resp. Et cum etc.

Benedictione.

495 BENEDICTIO : Christus Deus, Dei Patris filius, quem Jacobus relicto patre in navi, tota secutus est intentione cordis, indesinenter vos faciat suis inhærere vestigiis. Resp. Amen. Quique per hunc Apostolum cultores dæmonum convertit ad fidem, concedat nobis vana seculi respuendo, se in veritate diligere. Resp. Ut ejus remuneremini præsiidiis, cujus hodie triumphum excolitis passionis. Resp. Amen. Per misericordiam ipsius Dei nostri, qui est benedictus, et vivit, et omnia regit in secula seculorum. Resp. Amen. Dominus sit semper etc. Resp. Et cum etc. LAUDA : Gaudium sempiternum super caput Sanctorum. Presb. Laus et jucunditas apprehendet eos. Alleluia, Alleluia. ¶. Beati, qui custodiunt justitiam, et faciunt judicium in omni tempore. Presb. Laus et jucunditas. ¶. Gloria et honor Patri etc. Presb. Laus et jucunditas etc. ORATIO : Christe, cujus

virtus atque potentia tantum in Apostolo tuo Jacobo emicuit, ut in nomine tuo, emissis a se dæmoniorum catervis, potentialiter meruit imperare, tu Ecclesiam tuam ab adversantium impugnatione defende, ut virtute spiritus exsuperando adversa, illius doctrinam opere compleat, cujus hodie exemplum piæ passionis honorat. Resp. Amen, Per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus, et vivis et omnia regis in secula seculorum. Amen. Dominus sit semper etc. Resp. Et cum etc. In nomine Domini nostri Jesu Christi, perficiamus cum pace. Resp. Deo gratias.

496 AD MISSAM OFFICIUM. Facta confessione, INTROITUS : Adjutorium nostrum etc. Resp. Qui fecit etc. Sit nomen Domini etc. Resp. Ex hoc nunc etc. Hæc dicit Dominus : Ego tuli te, et sui tecum. Alleluia, et interfeci omnes inimicos tuos, Alleluia. Fecique tibi nomen grande. Alleluia, Alleluia. ¶. Beatus vir, qui timet Dominum : in mandatis ejus cupit nimis. Presb. Fecique tibi nomen grande. Alleluia, Alleluia, Alleluia. ¶. Gloria et honor Patri, et Filio, et Spiritui sancto, in secula seculorum. Amen. Presb. Fecique tibi nomen grande, Alleluia, Alleluia, per omnia semper secula seculorum. Resp. Amen.

Exemplo elucidatur Missa

Gloria in excelsis Deo etc. Dicatur iterum : Per omnia semper secula seculorum. ORATIO : Christe, cujus virtus atque potentia tantum in Apostolo tuo Jacobo etc. Resp. Amen. Dicat Presbyter in medium altaris : Per misericordiam tuam Deus noster etc. Resp. Amen. Dominus sit semper etc. Resp. Et cum etc. ¶. Lectio libri Sapientiæ Salomonis, Resp. Deo gratias. Justus si morte præoccupatus fuerit etc. Et clauditur his verbis : Et respectus in electo ipsius. Resp. Amen. Iterum dicatur : Dominus sit semper etc. Resp. Et cum etc.

497 Tunc canitur PSALLENDO : Posuisti Domine super caput ejus coronam de lapide pretioso. ¶. Super salutare tuum Domine exultabit vehementer. Desiderium animæ ejus tribuisti ei, et voluntate laborum ejus non fraudasti eum. Presb. Coronam de lapide pretioso. Dicat sacerdos vel diaconus : Silentium etc. Lectio Actuum Apostolorum. Resp. Deo gratias. In illis autem diebus supervenerunt ab Hierosolymis Prophetæ etc. usque ad hæc verba inclusive : volens post pascha producere eum populo. Resp. Amen. Accepta benedictione, dicat presbyter : Dominus sit semper etc. Resp. Et cum etc. Lectio sancti Evangelii secundum Marcum. In illis diebus, assumens iterum Jesus Duodecim, cœpit illis dicere, quæ essent ventura etc. usque ad Dare animam suam redemptionem pro multis. Dominus sit semper etc. LAUDA : Alleluia. ¶. Ecce servus meus, suscipiam eum : electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, Allel.

Psallendum, epistola, Evangelium,

Ponitur Missale Offerentium in cornu Epistolæ etc. : fit oblatio, juxta supra dicta Oratio : Acceptabilis sit etc. ex Missali Offerentium, seu Ordinario Missæ. Sanctificatio calicis : In nomine Patris, etc. Oratio : Offerimus tibi etc. Ponat calicem super aram, et cooperiat, dicens : Hanc oblationem etc. In spiritu humilitatis etc. Adjuvate me fratres etc. Resp. Adjuvet te Pater etc. ut supra. SACRIFICIUM : Fulgebit justus, sicut splendor firmamenti, et sicut stellæ cœli dantes claritatem lucis : ita et justus splendet. ¶. In perpetua æternitate. Et reliqua ex Ordinario Missæ.

Missale Offerentium,

498 Incipit MISSA : Dominus sit semper etc. Resp. Et cum etc. ORATIO : Christe, cujus virtus etc. Resp. Amen. Per misericordiam tuam Deus noster etc. Resp. Amen. Elevatio manuum : Oremus

Ad Missam oratio, Alia oratio etc.

A Oremus. Resp. Hagios etc. Præsta æterne etc. ALIA ORATIO : Vocantem nos ad se Jesum, fratres dilectissimi, agnoscentes, qui beatissimum Jacobum Apostolum suum retia componentem in navi ad se vocans, ejusdem nos postea spiritualibus doctrinis admonet atque docet, ut postulantes in fide nihil hæsitemus; omni mentis devotione cum lacrymis eundem Dominum flagitemus, ut postulatio nostra apud eum a nobis obtineat adimplere, quæ in ipso Apostolo docente cognovimus. Resp. Amen. Deinde Per misericordiam tuam Deus noster, in cujus conspectu etc. ex Ordinario. Item indidem : Offerunt Deo etc. Facientes commemoracionem etc. Item pro spiritibus paucantium etc.

ORATIO POST NOMINA : Vivant in nobis, Jesu Domine, Apostoli tui Jacobi prædicamenta doctrinæ, quibus docemur illum beatum esse, qui illatus tentationis voluerit æquanimiter supportare; quo dum præsentia mala patientissime toleravimus, in pace et charitate nunc et in æternum tecum sine fine vivamus. Resp. Amen. Quia tu es vita vivorum etc. ex Ordinario. Resp. Amen.

499 AD PACEM ORATIO : Suscipe, Jesu bone, in hoc natali Jacobi Apostoli tui offerentium vota : et refrigerium præsta spiritibus defunctorum, ut eo apud te intercedente, et viventibus et defunctis, tuæ pietatis gratia impendatur, cujus doctrina duodecim tribuum commemorantium edocetur. Resp. Amen. Quia tu es vera pax nostra etc. ex Ordinario usque ad Illationem; quæ est hæc :

Dignum et justum est; nos tibi semper gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, per Jesum Christum Filium tuum, Dominum nostrum; in cujus nomine electus Jacobus, cum ad passionem traheretur, paralyticum ad se clamantem curavit, atque hoc miraculo cor illudentis sibi ita compunxit, ut eum Sacramentis institutum, instinctu fidei faceret ad gloriam pervenire martyrii. Sic ipse post, in confessionem Filii tui, capite dejecto interemptus occubuit, perveniens ad eum in pace, pro quo hanc sustinuit passionem. Ipse est enim unigenitus Filius, qui dedit animam suam redemptionem pro multis, per quem nostris tu, Deus Pater, jubeas parcere jam delictis, cui merito exercitus militiæ cælestis non cessant clamare, ita dicentes : Respondet chorus : Sanctus, sanctus, sanctus etc.

500 Dicit Presb. Post SANCTUS : Vere sanctus, vere benedictus Dominus noster Jesus Christus, Filius tuus, quem Jacobus, relicto Zebedæo patre ita secutus est, ut eum obnixè diligendo, fieret electus in vitâ, mundus in conscientia, probabilis in doctrina : postremo ita scientiam commendans ex opere, ut pro eo truncato interierit capite; quem pro se vel pro omnibus noverat animam posuisse Christum Dominum : cui est honor et gloria, in secula seculorum. Amen.

Sequitur Canon : Adesto, adesto etc. consecratio, elevatio Hostiæ, et calicis etc. ORATIO POST PRIDIE ita habet : Subjuga, Deus, nostras tuo jugo cervices, ut onus tuum, quod amantibus leve est, ita optabili devotione feramus, sicut Jacobus Apostolus tuus, innexo collo suo fune, ad passionem tractus est lætabundus, ut sanctificans hæc, quæ tibi offerimus, nos ipsos benedicas perceptione Hostiæ hujus. Resp. Amen. Te præstante, sancte Domine etc. Vide Ordinarium Missæ. Credimus etc.; partitio Hostiæ, memoria pro vivis.

501 AD ORATIONEM DOMINICAM. Oremus : Apo-

stolo tuo Jacobo, Domine, edocente præmonemur, ut si quis nostrum indiget sapientia, postulet a te, qui das omnibus affluenter et non improperas. Sed quia ad te pervenire cupimus per Christum, qui est virtus tua, et sapientia, id agere præoptamus, poscentes clementiam tuam, ut per eum, qui apud te advocatus factus est noster, et pervenire nos ad te facias, et orationem, quam ipso Domino instruyente didicimus, ad te introire permittas, proclamantes a terris : Pater noster etc. Liberati a malo etc. Sancta sanctis etc. Humiliate vos benedictioni etc. Resp. Et cum etc.

BENEDICTIO : Christus Deus, Dei Patris filius, quem Jacobus relicto patre in navi, tota secutus est intentione cordis, indesinenter vos faciat suis inhærere vestigiis. Amen. Quique per hunc Apostolum suum, cultores dæmonum convertit ad fidem, concedat vobis vana hujus seculi respiciens, se in veritate diligere. Resp. Amen. Ut ejus remuneremini præsidii, cujus hodie triumphum excolitis passionis. Resp. Amen. Quod ipse præstare dignetur per misericordiam tuam, Deus noster, qui es benedictus, et vivis, et omnia regis a in secula seculorum. Resp. Amen.

502 Dominus sit semper etc. Resp. Et cum etc. Ad ACCEDENTES : Gustate et videte etc. Benedicamus Dominum etc. ¶. Redimet Dominus etc. ¶. Gloria et honor Patri etc. Accipit particulam Gloria etc., dicens : Panem cælestem etc. Memoria pro mortuis etc. Postea Domine, Deus meus etc. Ave in ævum sanctissima caro etc. Domine non sum dignus etc. Sumit dictam particulam, et alias; deinde calicem dicendo : Ave in ævum cælestis potus etc. Corpus et sanguis etc. Ad ablutionem : Domine Deus meus etc. Refecti Christi corpore et sanguine etc. De Missalibus hic observatur, quod alibi supra dictum. Oratio : Corpus Domini nostri Jesu Christi, quod accepimus, et sanctus sanguis ejus, quem potavimus, adhæreat visceribus nostris, æterne omnipotens Deus, ut non veniat nobis ad judicium, nec ad condemnationem; sed proficiat ad salutem, et remedium animarum nostrarum in vitam æternam. Resp. Amen. Per misericordiam etc. Dominus sit semper etc. Resp. Et cum spiritu etc. Solemnia completa etc. Resp. Deo gratias. Antiphona : Salve Regina etc. cum Verss. et Respp. etc., et oratione, Concede nos famulos. Benedictio : In unitate etc. Sequentia, quæ adduntur, confirmant ea, quæ superius in annotatis ad § 10 lit. e dicebam, quod sacerdos se convertat ad populum, quando ei benedicit. Adduntur autem ista : Ad hanc benedictionem vertit se sacerdos ad populum, et benedicit illum; et nihil aliud agens vadit ad sacristiam.

503 Si quis aliud liturgiæ exemplum videre desiderat, inveniet illud apud Edmundum Martenium in opere, quod inscripsit, De antiquis Ecclesiæ ritibus, ac libris quatuor absolvit, parte 1, lib. 1, cap. 4, art. 12, pag. 457; ubi ex Missali Mozarabum jussu Francisci Ximenii, archiepiscopi Toletani edito, exhibet Missam de Dominica prima Adventus; quam lectori nostro designasse sufficiat. Quamquam vero proxime aliquot prægressis paragraphis circa Missale illud ac Breviarium, nec non circa Missam Horasque canonicas apud Mozarabes usitatas varia observata fuerint, atque hic illic sparsim variis infarta locis, non modice faciunt ad eorum arcana elucidanda; bene multa tamen alia hisce superaddi merentur,

A merentur, quæ capitis proximi erunt argumen-
tum; præsertim quatenus Missale Ximenianum,
ritus Mozarabici primigeniam integritatem, ejus-
demque cum antiquo Gallicano comparati antiqui-
tatem spectant.

ANNOTATA.

D

a Editio Roblesiana habet : *Per misericordiam
ipsius Dei nostri, qui est benedictus, et vivit, et
omnia regit.*

CAPUT X.

Variæ circa Missale jussu Ximenii archiepiscopi Toletani editum, ritum-
que Mozarabicum cum Gallicano collatum observationes.

§ I. *In Missali Mozarabico typis edito plura sunt non pure Mozarabica; quæ
videntur accepta non ex Missali Romano, sed ex Gallico, seculo XI.*

Missali Moza-
rabico antiquo

B

Fallitur, quisquis in animum induxerit, Mis-
sale Mozarabicum ita primigenium, purum
atque immutatum jam inde a temporibus SS.
Leandri et Isidori ad ætatem Eminentissimi Xi-
menii pervenisse, ut plurima tunc, quando ab il-
lo excusum fuit, addita non sint, quæ vere Mo-
zarabica dici nequeant. Conficitur illud ex capi-
tis 9 paragrapho quinto, ratione eorum, quæ de
fragmento antiquissimi Kalendarii Gothici a nobis
ibi disputata sunt; quod præterea intelligi datur
ex citati capitis paragrapho 8 sub finem; ubi de
Sanctis recentioribus Missali isti adjectis actum
fuit, re confirmata ab exemplis. Memores insu-
per simus textus ibidem § 9 ex Roblesio citati in
hæc verba : *Initio dicitur confessio generalis cum
psalmo Judica me Deus. Reliqua vero usque ad
introitum conveniunt cum Officio Toletano anti-
quo; cujus usus frequens erat et receptus, cum
typis mandata fuere Missalia opera Illustrissimi
Cardinalis et archiepiscopi Toletani Francisci
Ximenis Cisnerii.* Roblesio adde Cardinalem Bo-
nam, qui Rerum liturgicarum lib. 1, cap. xi in fine
ista atque alia nonnulla recenset, quæ Mozarabica
non sint, sed a laudato Ximenio adjecta : *Confes-
sionem, ait, more Romano, et alias orationes
ante introitum, sicut et antiphonam Salve Re-
gina in fine addidit Officio Gothico Franciscus
Ximenius. Addidit etiam Officia quædam San-
ctorum, et alia festa recentioris ævi; atque ideo
propter hæc, quæ adjecit, Missale mixtum nun-
cupavit.* Vide etiam annotata nostra ad capitis
9 paragraphum 10 lit. a.

C

plurima sunt
adjecta aliun-
de, non Moza-
rabica, sed re-
centiora.

505 Locum enimvero hic obtinet illud, quod ad
diem xxvi Junii pag. 215, occasione S. Pelagii
martyris Cordubensis, apud nos indicatum fuit
his verbis : *Uti nihil est in rebus humanis perpe-
tuum, ipseque Romanus Ordo varias sæpe mu-
tationes accepit; ita etiam antiquus ille Gothicæ
liturgiæ modus, qui hodiedum Toleti ab aliquibus
servatur, facile deprehenderetur per tot secula
nonnihil alteratus, si adesset veterum atque re-
centium exemplarium copia, per quæ liceret Isi-
doriana tempora cum hodierno usu conferre.* Ita
tunc ibi satis moderate pronuntiatum fuit de alte-
ratione ritus Mozarabici; re tota necdum operose ac
mature examinata. Utinam autem quæ recentio-
ra sunt et non pure Mozarabica ita immixta fuissent
iis, quæ vere antiqua et pure Mozarabica sunt,

ut utraque inter se, atque adeo nova ab anti-
quis indicio aliquo secerni ubique possent. Certe,
prout observat Brunus pag. 301, Missale Moza-
rabicum jussu Ximenii excusum plures personas
in errorem induxit, quæ extracta inde dederunt,
aut citarunt inde loca tamquam vere Mozarabica,
quæ certe talia non sunt. Quod ne fiat amplius,
observandum monet, quod Cardinalis ille inse-
ruerit Missali suo Mozarabico (nulla adjecta
nota) plures rubricas, et plures orationes ex
Missali, quod in usu erat ejus tempore in ec-
clesia cathedrali Toletana; unde facile judicari
possit, quod contineat multas res recentes, ac
proin posteriores admodum S. Leandro, ac S. Isi-
doro.

506 Inter probationes, quas superaddit idem Bru-
nus, unam pro hac re format a pag. 302 ex cor-
poris Christi ac consecrati calicis elevatione. Verba
consecrationis vere Mozarabica, in antiquis uti-
que istius ritus codicibus expressa, sed jussu
Joannis PP. X proferri curata Romano ritu, de-
dimus superius cap. 5, § 2. Brunus, quia verbis
consecrationis panis additur *hic elevetur corpus*;
et verbis consecrationis vini, *hic elevetur calix
coopertus cum filiola*, seu amiculo; quærit, an
non omnino locus detur credendi, quod secun-
dum vetus Missale Gothicum SS. Leandri et Isi-
dori perageretur elevatio Hostiæ et calicis, ma-
xime quando legitur illa nota ad marginem im-
pressa : *Forma ista consecrationis ponitur, ne
antiquitas ignoretur, sed hodie servatur traditio
Ecclesiæ.* Nihilominus tamen, uti vult Brunus, usus
ita elevandi calicem erat omnino recens in Hispa-
nia tempore Cardinalis Ximenii. Id quod probare
conatur ex Ordinario Dominicanorum reviso, cor-
recto et aucto pluribus notis, ac per Generalem
Ordinis confirmato Salmanticæ anno 1576. Et
mox affert P. Joannem de Palencia, (qui dederit
illam notarum collectionem e capitulis generali-
bus extractarum ab anno 1500) de elevatione calicis
ita loquentem :

507 *In septima parte nota, quod calix non
elevatur in verbis rubricæ stando; sed statim post
consecrationem deponitur et cooperitur corporale:
sed tamen jam usus habet, quod elevetur, sed dis-
coopertus, sicut etiam modo clerici omnes faciunt,
quotquot recitant secundum Ordinarium novum
Romanum . . . . . elevare autem calicem cum
filiola,*

An satis solide
aneoterico quo-
dam probetur.

F

usum elevand
calicem

A *filiole, sicut faciebant clerici et aliqui regulares, nova res est in Ecclesia.* Unde demum concludit Brunus, eum in errore futurum, qui hanc consuetudinem bene antiquam crederet. Verum circa consequentiam illam ex præmissis hujusmodi deductam, inter illum ac me non satis convenit. In nota quippe ad marginem Missalis Mozarabici Ximeniani impressa agitur de *forma consecrationis*, seu de verbis, prout ego interpretor, quibus ipsa consecratio constat ac perficitur; quæ certe forma antiquitatem habet magnam, mutari utique juxta tenorem formæ Ecclesiæ Romanæ primo demum jussa sub initium seculi x, tempore Joannis PP. X, uti mox indicavimus. Elevatio autem calicis nudi vel cooperti nihil minus est quam forma consecrationis; eidem ita accidens, ut abesse vel adesse possit, salva prorsus consecrationis substantia. Quomodo itaque Brunus antiquitatem formæ consecrationis in margine Missalis Mozarabici expressam videns, inde mox trans-eat ad elevationem calicis cooperti comprobendam tamquam novam, non satis intelligo.

B 508 Deinde quæro ex Bruno, an Ordinarium illud, quod afferebat, et Joannes de Palencia vel per umbram agant de Mozarabibus, quorum ritum fortasse ne auditu quidem norant. Textus enimvero paullo ante productus nihil tale indicat; et esto illud indicaret, tunc Joannes de Palencia diceret, quod talis elevatio *nova res sit in Ecclesia* etiam Mozarabica; diceret, inquam, sed nondum id probaret. Abundet itaque in suo judicio Brunus: ego certe ipsi non suffragor, quod elevatio sæpe dicta, res adeo nova sit apud Mozarabes, ut ad tempora Ximenii pertineat, ritui Mozarabico inserta ab illo sit, donec id melius aliunde probetur. Nec pluribus opus est verbis: nam utcumque res illa se habeat, parum refert; cum aliunde satis constet, plurima Missali Mozarabico adjecta fuisse, quæ vere Mozarabica non sunt. Audiamus Brunum pag. 303: *Est evidens, inquit, omnes fere rubricas Dominicæ Palmarum, diei Jovis sancti, ac diei Veneris sancti extractas esse e Missali, qui in usu erat in cathedrali Toletana tempore istius Cardinalis: omnes enim fere leguntur verbum de verbo in Missali ejusdem ecclesiæ Toletanæ, anno MDL impressi; neque minus, inquit, constat, majorem istarum rubricarum partem omnino recentem fuisse tempore Ximenii.*

C 509 Idem liturgiographus postquam produxisset Missam Mozarabicam cum observationibus, quas intermiscuit, monet pag. 333, consequens esse, ut concludatur, quod citari non possit, tamquam ex Mozarabico oriundum, quidquid nonnulli auctores extraxerunt ex Ordine Missæ istius Missalis; uti nec ex Ordine feriæ quartæ Cinerum, Dominicæ Palmarum, diei Jovis sancti, diei Veneris sancti, et diei Sabbati sancti, quæ P. Martene inseruit volumini De antiqua Ecclesiæ disciplina: nam, uti addit, omnes fere rubricæ, illis diebus notatæ, evidenter extractæ sunt ex Missali Toletano, quod tempore Cardinalis Ximenii jure merito vocatum erat *Missale mixtum*. Dicamus itaque, illud nec Romanum fuisse, nec pure Gothicum, nec pure antiquum Gallicum. Tametsi plurimis infartum fuisse usibus, qui originem trahebant ex ecclesiis Gallicanis, observat Brunus; cujusmodi esse ait cærimoniam claudendi ecclesiam in supplicatione Palmarum, et non prius aperiendi, quam sacerdos pluribus vicibus cruce pulsasset portam; quam petierat aperiiri Regi gloriæ; additque laudatus *Julii Tomus VI.*

scriptor, hæc ex illis esse spectaculis, versus annum millesimum in nonnullas Galliæ ecclesias introductis; quæque tum temporis non inveniebantur vel in Missali Romano, vel in Mozarabico.

510 At exceptis hujusmodi rubricis et usibus, illud debere fatetur Cardinali Ximenio, quod in suo Missali Mozarabico conservavit maximum numerum Officiorum Missæ, una cum infinita orationum congerie, quæ ex Missali Gothorum proveniant, quæque per suam antiquitatem summa veneratione sint dignæ, atque Ecclesiæ utilissimæ. Tale judicium tulit Brunus. Jure itaque meritissimo Alfonsus Ortizius, quo accurate Missale illud editum est, in sua ad Eminentissimum Ximenium præfatione, uti superius vidimus, pronuntiavit, *Im mortales Tibi, antistes celeberrime, referant gratias seculi nostri homines oportet, cum vetera, et quasi obsoleta nostræ religionis arcana tanto studio revocare institueris* etc. Jam vero ut de primigenia additionum origine magis individuum hauriamus notitiam, animadvertere oportet, in quo Missalia ab ecclesiis Hispaniarum adoptata sub Alfonso VI versus annum 1091, (de qua re plura præmisimus cap. 6) differant a pure Romano; et in quo conveniant cum Missalibus ecclesiæ Gallicanæ istius temporis.

511 Quanto conatu regina Constantia apud Alfonso VI, conjugem suum, institerit pro ritu Romano-Gallicano contra Mozarabicum, ex dicto capite satis liquet. Credibile est, Missale illud ab eleemosynariis ejusdem reginæ vel saccellanis, ipsam comitantibus in Hispaniam, e Gallia Toletum fuisse delatum; nisi malis, dictam reginam rituum sacrorum, quibus non assueverat, novitate percussam, Missale patrium accersi jussisse, tunc præsertim, quando abrogationem Mozarabici Officii urgente S. Gregorio PP. VII, eique obsdecundante Alfonso rege, spem affulgere conspiciebat, extremam suo annisu manum admovendi dictæ abrogationi. Quomocumque id contigerit, parum facit in rem nostram. Dispicendum quippe nobis est, in quo Missalia Hispaniæ seculi xi discrepent a pure Romano; et contra in quo illa conveniant cum Missalibus Gallicanis eodem seculo xi usitatis. Factum probat Brunus a pag. 305 ex comparatione Missalium in Hispania usitatorum cum Gallicis, S. Pio V anterioribus; vidisse se dicens ex Missalibus illis Hispanicis Mss. in diocesi Gerundensi usitatis; et a duce Noaillo sibi communicatis: ubi supeditari affirmat plurimas assertionis suæ probationes, et Missale ecclesiæ Toletanæ, quod Lugduni anno 1550 recusum est, et in quo omnia magis singulatim notantur, clarissime id manifestare.

512 Et mox plurima ex isto Missali congerit loca, quæ sint et a Romano Missali diversa, et antiquis Missalibus Galliæ conformia. Ea vero sic commemorat: 1. In Officio Nativitatis, Evangelium *Liber generationis* ante *Te Deum*. 2. Prophetia ante Epistolam in quatuor Missis Nativitatis. 3. In Ordine Missæ, *Confitemini Domino, quoniam bonus* etc. ante *Confiteor*. 4. Osculum crucis in ascensu ad altare, et antiphona *Salve crux* etc. cum oratione. 5. Oratio *In conspectu tuo Domine*, in extendendo corporali; sicut in antiquis Missalibus Narbonensi, Nemausensi, et plurium aliarum Galliæ ecclesiarum, uti notat Brunus. 6. Præparatio aquæ ac vini in calice ante Evangelium; prout faciunt Carmelitæ et Dominicani; et sicut fiebat Parisiis ante an-

non ex Romano tamen Missali accepta;

uti ex comparatione

F

Missalium

A num 1615, teste Bruno. 7. Oblatio fidelium, et benedictio panis, quem præsentant, facta post oblationem Hostiæ et calicis in altari. 8. *Veni sancte Spiritus sanctificator* etc. dictum super oblata; sicut in Missalibus Gallicanis seculi xi, secundum observationem, ait, Micrologi versus annum 1090; et oratio, *Descendat hic angelus benedictionis, et consecrationis super hoc munus*; quam legi etiam addit Brunus in pluribus Galliarum Missalibus antiquis.

inter se

513 Nono. Osculum Hostiæ datum a sacerdote, ut prius inde accipiat pacem, quam eam det. 10. In Danda pace, *Habete osculum dilectionis et pacis, ut apti sitis sacrosanctis mysteriis Dei. Pax Christi* etc. 11. Antequam sumat corpus Domini nostri, *Ave in ævum sanctissima caro Christi* etc. 12. Antequam sumat sanguinem, *Ave in ævum celestis potus* etc. 13. *Nunc dimittis* mox post ablutionem. Atque hæc quidem sunt, quæ rerum liturgicarum scrutator et eruderator ille notanda censuit: qui rem concludens monet, omnes illos usus non fuisse Missalis Romani, sed originem duxisse partim ex Missalibus, quæ Galliarum ecclesiæ habuerant usque ad tempus Caroli Magni; partim ex additionibus, seculo nono adjectis.

declaratur.

514 Jam vero quæ addit de Missali Gallicano ante tempus Caroli Magni, nec non de additionibus seculo ix eidem adjectis; oppido videntur cohærere partim cum facto ejusdem Caroli Magni, qui ritus Gallicanos veteres cum Romanis commutavit, partim cum facto reginæ Constantiæ: ut proinde Missale Gallicanum seculi ix, et seculi xi, quod ex Gallia venerat, ac Toletano substitutum fuit, unum idemque censi posse videantur. Porro de liturgia Romana in ecclesias Gallicanas a Carolo Magno inducta, tractat Mabillonius in opere De liturgia Gallicana lib. i, cap. 3, post Cardinalem Bonam Rerum Liturgicarum lib. i, cap. 12. Qualis autem liturgia ibidem usitata fuerit ante Carolum Magnum, nostri instituti non est operose disquirere; a quo tamen non adeo apparet alienum, ostendere ulteriorem liturgiæ Mozarabice cum veteri Gallicana conformitatem, juxta ea, quæ jamjam dixi de ritu seu de Missalibus Gallicanis, tempore Alfonsi VI Toletum introductis.

c § II. Liturgiæ Mozarabice cum Gallicana antiqua consensus ac dissensus ab enumeratione partium.

Consensus

Ex dictis paragrapho proxime prægresso intelligitur, quod liturgia Mozarabica, prout nunc edita exstat in Missali Ximeniano, in multis sit conformis ritui Toletano, qui Mozarabico, jussu regis Alfonsi VI, seculo xi substitutus, deinceps, uti opinor, ibidem loci adhiberi perrexit. Sed nunc alias utriusque liturgiæ consentientes partes enumeremus, præeunte Bruno a pag. 334; cujus circa præsens argumentum observationes hic transcribimus, examinaturi deinde consecutaria, quæ ex ista consensione dictus auctor deducere conatur. Interea utriusque Missalis conformitatem ita ostendit: 1. Secundum ambas hasce liturgias sacerdos salutatur congregationem, dicens: *Dominus sit semper vobiscum*.

516 Secundo. Duæ habentur ante Euangelium D lectiones; quarum prima ex antiquo; secunda ex utriusque novo Testamento eruta est: excepto tempore Paschali: quando secundum unum et alterum ritum more ordinario legebantur duæ lectiones novi Testamenti, et una quidem ex Apocalypsi, altera vero ex Actibus Apostolorum. Festis Sanctorum legebatur etiam aliquid ex eorum Actis; id quod clare perspicitur ex præfatione Vitæ S. Amiliani, auctore Braulione episcopo Cæsaraugustano; ut videre est apud Mabillonium in liturgia Gallicana pag. 21; interea, sicut observat Brunus, Missale Cardinalis hoc non exprimit. 3. Canticum trium Puerorum dicitur ante Euangelium; et mox addit idem auctor, revera non conspici illud Canticum in Missali Mozarabico, nisi in Ordine Missæ, sub titulo Omnium offerentium, qui totam, uti addit, S. Jacobi Missam comprehendit; et in prima Dominica Quadragesimæ; ita ut locum esse credendi censeat, non dici in aliis Dominicis.

517 Sed concilium iv Toletanum nos docet istius liturgiæ canone xiv (de qua re Brunus egerat pag. 312; nos vero superius diximus cap. 3, § 2) quod juxta antiquam consuetudinem illud Canticum dici deberet in Missa omnium Dominicorum dierum, et in omnibus solennitatibus Martyrum, et quidem sub pœna non communicandi. Si, uti pergit Brunus, ab aliquot seculis illud Canticum non sit dictum omnibus diebus festis et Dominicis in liturgia Mozarabica; valde verosimile iudicat, quod idem factum fuerit a mille annis aut circiter, in aliquibus ecclesiis Galliarum; quia lectionarium Luxoviense non notet illud Canticum nisi in Missa Natalis Domini, et in Sabbato sancto. Indicat mox Brunus, circa rem illam ecclesias Hispaniæ inter et Galliarum disparitatem fuisse aliquam; illis utique Canticum istud dicentibus post lectionem veteris Testamenti; his vero illud non recitantibus nisi post novi lectionem; citans auctoritatem S. Germani. (Adi meam notam pag. 99 lit. n.) Sed locus, inquit, Natalis Domini ex Lectionario Luxoviensi mox citatus clare manifestat, quod consuetudo dicendi illud canticum post Lectionem novi Testamenti, non esset generalis in ecclesiis Galliarum, Lectionario isto illud notante post lectionem antiqui Testamenti. Plures igitur ecclesiæ Galliarum convenire poterant cum ecclesiis Hispaniæ circa locum hujus Cantici, id est, ut recitaretur inter antiqui et novi Testamenti lectionem.

F ostenditur ex neoterico auctore,

518 Quarto. Imponitur silentium ante lectiones. 5. Canitur *Alleluia* post Euangelium; cum hoc tamen discrimine, quod secundum Missale Mozarabicum canatur *Alleluia* immediate post Euangelium; ubi secundum S. Germanum (vide Brunum pag. 246) canitur post oblationem. *Sanctus* vel *Agnus* (præter illud quod præcedit canonem) pluribus etiam vicibus canitur tempore Missæ, in una atque altera liturgia, sed non eodem loco. 6. Pro utriusque demum liturgiæ consonantia adjungi post ex Bruno consuetudo orandi generatim versus tempus oblationis; quamquam, prout insinuat, in liturgia Gallicana fierent istæ preces ante oblationem, atque adeo ante principium Missæ Fidelium; et e contrario non fiant secundum Missale Mozarabicum, nisi post oblationem. 7. Missa Fidelium secundum ambas liturgias inchoatur ab oratione, quam præcedit semper præfatio quædam vel monitio: et omnes fere Missæ habent proprias. 8. Post oblationem fit memoria vivorum ac mortuorum; atque enim in finem dicitur oratio, cui titulus *Collectio post nomina*.

A *na*; et quælibet Missa habet propriam. 9. Deinde datur osculum pacis, et sacerdos dicit orationem, quæ vocatur *Collectio ad pacem*: hæc quoque oratio propria est singulis Missis.

519 Decimo. Pars illa Missæ, quam nos appellamus præfationem juxta usum Ecclesiæ Romanæ, in neutra harum duarum liturgiarum nomen istud habet: sed appellatur *Contestatio* vel *Immolatio* in liturgia Gallicana, et *Inlatio* in Missali Mozarabico. Ordinarie longior est, quam illa, quæ est secundum ritum Romanum; et quælibet Missa habet sibi propriam. 11. Loco illius, quod Canon vocatur in Missali Romano, oratio est, cui titulus *Post sanctus*; quæ continet actus gratiarum actionum ac laudum; qui sint tamquam præludium verborum sacramentalium *Qui pridie*, et qui relationem habent cum *Sanctus*. Voces hæ *Qui pridie*, vel *Ipse enim pridie*, sunt ad finem orationis *Post sanctus* in Missalibus Gallicanis; et conspici posse satis clare, indicat Brunus, quod illæ ipsæ orationes Missarum Missalis Mozarabici finiuntur modo quodam, qui conducit ad easdem voces *Qui pridie* etc. Consule, quæ dixi superius in annotatis ad § xi lit. f.

B 520 Duodecimo. Verba sacramentalia sequitur oratio aut formula etiam valde brevis, et quæ in majori parte Missarum diversa est. Oratio hæc vel formula dicitur *Post mysterium* aut *Post secreta* in Missalibus Gallicanis, et *Post pridie* in Missali Mozarabico: sed hoc eodem redit: illæque denominationes probant æqualiter, quod hæc oratio seu formula diceretur post verba sacramentalia; quia illis semper præmittitur historia institutionis Eucharistiæ. 13. Canitur Antiphona inter fractionem Hostiæ. 14. Præfatio orationis Dominicæ in omnibus pene Missis est diversa. 15. Prosecutio seu explicatio ultimæ petitionis, orationis Dominicæ etiam diversa est fere in omnibus Missis. 16. Datur benedictio solennis inter orationem Dominicam et communionem: et benedictio ista in qualibet Missa est diversa: sed secundum Missale Mozarabicum sacerdotes eam dant sicut episcopi; juxta ritum autem Gallicanum benedictio illa solennis a solis episcopis dabatur: verum quidem est, quod secundum hunc ritum sacerdotes etiam darent benedictionem in hoc Missæ loco; sed id fiebat modo minus solenni: illam namque dabant formula multo brevior; et formula ista erat semper eadem.

C 521 Pergens ulterius ille liturgiographus notat 17., omnem credendi ansam suggeri, quod liturgia Gallicana consonaret etiam cum liturgia Mozarabica in cantando *Gustate et videte* paulo ante communionem Fidelium: ubi addit, ex Trecano (de quo nos supra in annotatis ad § xi lit. n) immediate post benedictionem collocato, satis indicari, quod cantaretur in eodem plane loco, quo canitur *Gustate et videte* in Missali Mozarabico; et ex iis quæ superius de *Gustate et videte* dixisse se indicat, ostensum esse significat, omnino verosimile esse, quod ibi esset *Trecanum* S. Germani; ut videsis apud Brunum pag. 330. De auctore hujus Trecani consule annotata, quæ jam citavi.

qui ad Ordinarium Missæ
522 Pluribus, quæ liturgiæ Gallicanæ ac Mozarabice communia sunt, referendis supersedendum sibi censet memoratus auctor; prout videri posse asserit conferendo quatuor Missalia Gallicana, et Lectionarium Luxoviense cum Missali Mozarabico; supersedendum, inquam, sibi censet; quia non alium sibi præfixum fuisse scopum fate-

tur, quam ostendere conformitatem ambarum D istarum liturgiarum in eo, quod ordinarie dicitur in Missa; non autem in eo, quod certis festis aut diebus dicitur. Adjungit, adeo persuasam fuisse seculo ix conformitatem ritus ecclesiarum Hispaniæ cum ritu ecclesiarum Franciæ usque ad tempora Pipini et Caroli Magni, ut Carolus Calvus crediderit, se videre istum antiquum ritum Gallicanum, quando jussit coram se celebrari Missam juxta ritum Toletanæ ecclesiæ; ex epistola ipsius ad clerum Ravennatem: de qua redibit sermo. Dictus scriptor refert, se quoque non recensuisse plurima puncta, in quibus ambæ istæ liturgiæ conveniunt inter se cum ecclesia Romana; quia non alia de causa istarum duarum liturgiarum conformitatem esse expositam fatetur, quam ut ostendatur, quod Mozarabica proveniat a Gallicana.

523 Monitiones, orationes ac præfationes, ambarum liturgiarum non admodum differunt, nisi secundum terminos; quin imo in terminis ipsis nonnumquam eas convenire observat in notatiuncula pag. 339, adducto exemplo. Denique suam de origine liturgiæ Mozarabice a Gallicana sententiam visus aliunde mitigare velle laudatus auctor, Si, inquit, liturgia Gallicana merito isto gaudeat, quod formam seu exemplar Missali Gothico Mozarabico præbuerit; fatendum esse pronuntiat, quod Missalia Gallicana eidem cedere debeant propter varietatem et copiam orationum suarum; non posse non esse mirabilem S. Leandri, S. Isidori, aliorumque Doctorum anteriorum vel posteriorum, qui isti rei allaborarunt, fecunditatem; magnam ordinarie in orationibus esse analogiam cum Evangelio diei, semperque multum gustus atque accurationis; adeo ut suspici possit missale Mozarabicum tamquam fecunda instructionum ac precum scaturigo. Verum priusquam conveniamus Brunum super ista assertionem, qua censet, quod œconomiae sacræ Mozarabice formam seu exemplar subministrarit liturgia Gallicana; dispiciamus, in quibus altera ab altera dissentiat, ex fide Honorati a S. Maria, alias citati, tom. 3, pag. 202.

524 Utramque igitur dicit differre admodum liturgiam. 1. Collectæ, quæ ibidem recitantur, nihil habent simile. 2. Lectiones tam antiqui quam novi Testamenti non concordant. 3. Canon in pluribus Missis non est idem. At mihi Canon Mozarabicus est (intelligo Canonem proprie ac stricte dictum) qui sic incipit: *Adesto, Adesto* etc., secundum dicta num. 456, et in annotatis ad §. 10 lit. u. 4. Dicebatur Symbolum Apostolorum ante orationem Dominicam, quod proprium est ritus Mozarabici. Denique modus, quo sacerdotes Mozarabes partiuntur Hostiam, numquam in usu fuit in aliqua alia liturgia, quantum quidem laudatus Honoratus se scire dicit. Porro de ista divisione actum est superius. An autem idem fuerit Galliæ et Hispaniæ mos in divinis Officiis, videri potest apud Cardinalem Bonam Rer. Liturg. lib. 1, cap. 12; de patribus item utriusque liturgiæ agit Mabillonius Liturgiæ Gallicanæ lib. 1, cap. 5. Sed quæri potest circa duos istos liturgiographos, an in argumento præsentis commissæ ab eis non fuerit hallucinatio, quæ inde originem traxerit, quod antiquos illos libros Missales, de quibus agebant, non satis distinguerent, sed confunderent potius. Controversia ista admodum connexa est cum alia, superius a me agitata cap. 3, § 6; num videlicet Ordo sacer Gothico-Hispanicus

spectant.

E

Utriusque liturgiæ discrepantia ex alio recentiore auctore.

A co-Hispanicus atque adeo Mozarabicus liturgicam suam formam debeat acceptam referre ritui antiquo Gallicano; quæ controversia ea de causa apposite hic discutietur, ubi præmiserò examen rationum, quibus Brunus inducitur, ut statuatur exemplarem Mozarabicæ liturgiæ formam in Gallicano Ordine sacro constituendam esse; id quod neutiquam mihi probatur: a quo autem, an ab ipso, an a me stet potior ratio, discutiatur.

§ III. An ex consensu antiquæ liturgiæ Gallicanæ cum Mozarabica concludi possit, hanc ab illa exemplar seu formam accepisse.

Ea consensu
liturgiæ Gal-
licanæ

B Id nego ego, affirmat Brunus. Rem expendamus. Ex tam consona utriusque liturgiæ analogia, proxime prægresso paragrapho ex Bruno exhibita per enumerationem partium, eo ducimur, ut clarissime perspiciamus, quorsum tot, tam multa, tamque singularia puncta adeo studiose corraserit; nimirum ut ex comparatione singularum, quoad potuit, partium comprobaret, Hispanam liturgiam descendere a Gallicana. Et vero quod multo amplius alibi velit, quam in illis, quæ paragrapho primo hujus capitis decimi, ex ipso recensui, manifestum est: nam toto suo articulo quarto a pag. 334, unde relata § 2 proximo excerpti, solam demonstrat utriusque ritus conformitatem, prout ex dictis liquet; controversam vero hic originem aliunde non probat ibi, quam ex eadem illa conformitate. Et sane aliunde, meo quidem iudicio, videtur probanda fuisse origo ista: neque enim sequitur ex eo, quod duæ liturgiæ in multis sint conformes, unam e duabus ab altera derivari; sed nisi derivatio illa aliunde probetur, ecquis ex sola tali similitudine satis prudenter illam deducat? Itaque dum aliam ibi probationem haud reperirem, consulendam duxi Dissertationem Bruni quartam, quæ habetur in eodem tomo secundo, a pag. 228, et in qua tractat de antiqua liturgia ecclesiarum Gallicanarum.

cum veteri
Hispana etc.

C 526 Articulo 1, pag. 230 sermonem habet de ejus antiquitate, quam post Mabillonium sæpius citatum lib. 1, cap. 4, summam ipsi vendicat. Hanc equidem non negaverim; sed tota quæstio in eo vertitur, an liturgia Gallicana talem habeat excessum antiquitatis præ Hispana veteri, ut huic tamquam idea, forma atque exemplar illa præluxerit. Quæ contra excessum illum a Mabillonio assertum, responderim, invenies supra cap. 3, § 6 et 7; et quoniam prærogativa illa ritus Gallicani contra Hispanum mihi non satis ibi suadet, non satis etiam mihi suadet origo, de qua nunc disputatur. Æque quidquam ex ordine temporis, aut qualitate Officii Gallicani, vel juxta ipsiusmet Bruni principia seu placita, circa hanc in Gallorum favorem dirimendam controversiam statuere satis secure possum. Nam nec vult, nec potest hic agere de ritu Hispanico quatuor primorum seculorum; etenim tomo secundo citato pag. 232 dicit, quod Ordo ritus Gallicani (de antiquo est sermo) non sit Romanus: at vero pag. 272 diserte affirmat,

et quantum potest, probat, Hispanum fuisse Romanum; idque tanta cum extensione temporis, ut pag. 273 rotunde fateatur, *verum esse, quod nihil videatur durantibus quatuor primis seculis, quod designet in Hispania alios usus liturgicos, quam Romanos.*

527 Et postquam nonnulla subjunxisset, quibus hoc confirmat, *Ecce igitur*, ait, *usque tunc vestigia liturgiæ Romanæ.* Si ergo quatuor primis seculis nihil videatur, quod, ipsomet Bruno fatente, designet in Hispania alios ritus quam Romanos; et si ad illud usque tempus ejusdem ritus vestigia deprehendantur; ergo vetus Ordo Gallicanus per totum istorum quatuor seculorum decursum non exstitit forma et exemplar ritibus antiquis Hispanicis; cum hi, ipsomet fatente, quatuor primis seculis Romani fuerint; ille vero, juxta id, quod ex ipso mox retuli, diversus a Romano dicendus sit. Cap. 1, § 1 egi de liturgiæ Hispanicæ quatuor primis Christi seculis origine ac propagatione. Consule præterea ejusdem capitis paragraphum 6 sub finem; quamquam, ut ibi monui, obscura admodum et ignota sunt, quæ circa sacra apud Hispanos istis seculis mysteria, imo etiam seculo v, ad posteros pervenerunt. Itaque fateamur, necesse est, quod in principiis Bruni contraria hic antiquæ liturgiæ Hispanicæ origo impu- non sequitur E tariane nequeat antiquæ Gallicanæ, quatuor primis Christi seculis.

428 Eoque magis hæc elucescit assertio; quod in principiis idem scriptor pag. 232 censet, antiquum liturgiæ Gallicanæ Ordinem ab ecclesiis Orientalibus esse profectum. 1. Ob istius cum liturgiis Orientalibus conformitatem. 2. Quia, ut ait, primi Galliarum episcopi pene omnes fuerunt Orientales. Et sit hoc prout vult Brunus; sic hoc pacto rursus cohæret in principiis ejus, quod Ordo iste sacer Gallicanus, qui erat Orientalis origine, formam et exemplar tunc non suppeditarit Hispanico, qui Romanus erat: etsi candide fatear, me non assequi; neque satis intelligere, quidnam determinati circa conformitatem vel difformitatem partium accidentalium, in magno saltem numero, hujus vel istius liturgiæ respectu alterius statui possit primis æræ Christianæ seculis, ob rationes, capite primo, § 2 hujus Tractatus allegatas.

529 Quod si ab iis, quæ de quatuor primis ære Christianæ sæculis ibi potissimum dixi, pergere lubet ad seculum v, quo barbaræ gentes in Hispaniam irruerunt; invenies ibi tunc temporis duplicem exstitisse liturgiam, videlicet nativam antiquam Hispanicam, et adventitiam Gothicam; etiam juxta principia Bruni a pag. 273; quæ liturgia Gothica ex Oriente eruta sit, pag. 274; quamque habuerint Gothi in Hispaniam venientes, pag. 275. Consule quæ superius deduxi cap. 2. Turbulentis itaque hisce temporibus quis credat, liturgiam Gallicam, quatenus utique a Gallicano-Gothica Narbonensi erat diversa, ita migrasse ad Hispanos, ut suam inde liturgiam (pristina, quam habuerant, repudiata vel omnino immutata) tamquam ex quodam prototypo efformarint? Quis, inquam, id credat, nisi probatum alicunde hoc videat? Illud interim conficio ex seculo v, quod invecta tunc una cum Gothi in Hispaniam liturgia Orientalis, Gothi seculo vi ad catholicam fidem conversis, immixta fuerit veteri liturgiæ Hispanicæ, conformiter ad illa, quæ tradidi cap. 2; quæque dicit Brunus a pag. 278; addens, S. Leandrum ordinando hujusmodi recentioris cu-
jusdam litur-
graphi,
F

A hujusmodi Officio valde aptum fuisse; a quo quid seculo sexto; quid item seculo septimo ab ejus fratre S. Isidoro in materia liturgica præstitum sit, expendi superius capp. 2 et 3.

530 Hactenus itaque non video, qua veri specie asserat Brunus, quod liturgia Gallicana vetus formam et exemplar præbuerit Actioni sacræ Hispano-Gothicæ, et ita præbuerit, quasi hæc ex illa originem traxerit. Adeo certe infirma sunt et debilia, quæ alia occasione ille auctor habet a pag. 279; ut videantur fundari in unico incerto et conjecturali adverbio *peut être, forte*. Textum itaque ipsius sic e Gallico reddo: *Hic tempus est, quo S. Leander, archiepiscopus Hispalensis, laborare debuerit ad ordinandam totam liturgiam. Non esset rationi consonum, dicere, quod fecerit unam, ab illa, quæ antea (apud Hispanos) habebatur, omnino diversam: sed cogitandi locus datur, quod conservando bene magnam partem antiquorum usuum ecclesiæ eorum, multi ab Orientalibus mutuati fuerint, et forte ETIAMNUM PLURES a RITU GALLICANO, ad componendum Officium, cui episcopi Gallix Narbonensis, qui istum jam tum ritum habebant, aptare se possent.* Unde intelligitur, quod incerta prorsus sit origo Brunum inter ac me controversa, neque ulla sex primis Christi seculis satis probabilia lucescant indicia, e quibus assertio ejus satis solide stabiliri queat.

531 Jam si gradum faciamus ad seculum VII, tantumdem habebimus, etiam in principiis Brunni: etenim decursis a pag. 280 canonibus concilii Toletani IV, ad usum ecclesiarum Hispaniæ ac Gallix Narbonensis uniformitatem spectantibus; pag. 283 fatetur, sermonem ibi non haberi de novo Ordine aut novis libris conficiendis; sed hoc unice agi, ut omnes istæ sub dominio Gothorum provinciæ, eisdem uniformiter sese accommodent. Quæ plane consentiunt opinioni meæ, qua novæ liturgiæ confectiohẽm S. Isidoro adjudicavi cap. 3, § 3; ac concilii Toletani scopum exposui ibid. § 2, num. 107. Transi nunc, si lubet, ad seculum VIII et IX, quibus errores Missali Mozarabico imputati sunt; inde porro ad seculum X, quo integritas Officii istius comprobata; ad undecimum denique, quo abrogatum illud dixi; in meam sane intelligentiam non cadit, quo loco, quo tempore, quibusve rerum ac personarum adjunctis sæpe nominata hæc origo contingerit; quæ quoniam asseritur a Bruno, alicunde comprobanda foret ex solidiore aliquo argumento; quale mihi non apparet consimilis in plurimis partibus utriusque liturgiæ consensio; quo ut redeam, considerata propono sequentia, conaturus probabiliter exponere, quo pacto ambæ istæ liturgiæ adeo inter se sint consimiles, ita tamen, ut idcirco altera alterius filia dicenda non sit.

532 Liturgia quippe antiqua Gallicana ex Brunni, sicut dicebam, sententia, ab ecclesiis Orientalibus profecta est; ex Oriente item saltem ex parte profecta est Hispano-Gothica; quia post Gothorum in Hispaniam adventum ex ritibus Orientalibus commixta; ergo non adeo mirum est, partes quasdam in utraque liturgia consonare: ergo nihil cogit in Galliam abire, ut analogiam illam inde in Hispaniam accersamus: ergo denique œconomix sacræ Hispanicæ forma a priore diversa sub Gothis indita est, quia mixta ex eorum usibus sacris, prout ante dictum fuit. Forte etiam veteris liturgiæ Hispanicæ ritibus ali-

quid superaddiderit Gallica Narbonensis, quæ simul cum Hispania unum constituebat corpus, et dominio Gothorum æque ac illa suberat, atque una cum illa ad totius ditionis Hispanicæ nationale concilium Toletanum quartum convenit. Quidquid sit, omnibus ita consideratis, nondum inducor, ut credam, liturgiam antiquam Gallicanam usque adeo præluxisse veteri Hispanicæ, ut ejusdem veluti parens, magistra et altrix formam rituum sacrorum atque exemplar eidem suggesserit. Atque hæc, quæ dixi circa originem hic controversam, ita accipio cupio, ut non pluris valeant, quam simplices fere, adde tamen non improbables, conjecturæ, ultra quas in rebus adeo obsoletis et obscuris vix datur, quo progrediaris; sed tametsiorem certo non evincant, argumenta tamen ad hominem, eo saltem valent, ut perspicuum reddatur, Brunum in præsentī nostra controversia ita se gessisse, ut plus probandum suscepit, quam probare atque persuadere potuerit, manendo etiam intra limites probabilis conjecturæ. Nunc dispiciendum est, an alia afferri possint ex Missalibus antiquis Gallicanis argumenta, quæ contra me faciant, et opinioni istius liturgiographi patrocinentur.

§ IV. An ex Missalibus, quæ sub nomine liturgiæ Gallicanæ excusa sunt, controversia ista in favorem liturgiæ ejusdem decidi possit?

Ea est conditio istorum librorum, ut pronuntiare non reformidem, nihil exinde lucis in favorem liturgiæ antiquæ Gallicanæ contra Hispanicam sperari posse. Brunus tomo citato, articulo 2, pag. 234 monumenta sex liturgiæ Gallicanæ enumerat, Missalia videlicet quatuor seu Sacramentaria, Lectionarium unum, et unam Missæ Expositionem. Ad Missalia quod spectat (de quibus solis agimus) duo ex illis indicarat Cardinalis Bona Rerum liturgicarum lib. 1, cap. 12, num. 6; *Dum*, inquit, *vetustos codices ad propositum mihi scopum pertinentes in celebrioribus bibliothecis perquiro, factum est Dei nutu, ut duos antiquissimos repererim, quorum seriem, stylum, characterem, singulasque Missas in eis contentas sedulo consideranti venit protinus in mentem, utrumque esse vetus Missale Gallicanum; quia et illis adamussim conveniunt, quæ Hilduinus tribuit Gallicis Missalibus a se visis; et priscis ritibus consonant ecclesiæ Toletanæ, ex qua Carolus Calvus sacerdotes adscivit, ut antiquum Gallix morem ab ipsis celebrantibus disceret. Utrumque autem cum ipso Gothico seu Mozarabico a Cardinali Ximeno edito conferens, inveni ordinem et methodum. Missæ eundem esse, orationes vero diversas.* De facto Caroli Calvi, et ejus epistola ad clerum Ravennat, meminit Mabillonius in Præfatione ad Liturgiam Gallicanam.

534 Brunus, facta horum duorum Missalium mentione, tertii insuper meminit, reperti a Thomasio; qui omnes tres Romæ anno 1680 excudicuravit uno in volumine simul cum Sacramentario S. Gelasii; ac Mabillonius recudit Parisiis anno 1685, suo libro De liturgia Gallicana insertos. *Unus*, inquit Bona, *ex his codicibus*

Premissa

F

variorum Missalium

A (duobus nimirum, de quibus egerat) extat in bibliotheca serenissimæ Suecorum Reginæ ante annos nongentos scriptus, ut periti censent, literis quadratis et majusculis etc. (Nunc vero, sicut refert Brunus eadem pag. 234, est in bibliotheca Cardinalis Ottoboni.) Initio præfixus hic titulus est manu recentiori, teste laudato Cardinale, *Missale Gothicum*. Thomasius *Gothicum sive Gallicanum vetus* illud nuncupavit; *Gothicum seu Gothico-Gallicanum* Mabillonius; quo videlicet usi fuerint Galli Visigothorum imperio subjecti: et vero *Gothico-Gallicanum* esse notat Brunus ex Sanctis Gallicanis eidem icscriptis; quos ibidem enumerat; non autem Hispanicum, propter tres dies Rogationum ante Ascensionem; quos serius in Hispania dicit receptos, et post Ascensionem locatos.

notitia;

535 Missale alterum Thomasius inscripsit *Missale Francorum*; circa quod Brunus pag. 236 notat ex ejus signis, Gallicanum quidem illud existisse; sed Romanum etiamnum potius quam Gallicanum dici posse indicat; cujus ætatem cogitat usque post seculum VIII medium differendam. Aliud B denique Missale indicatur apud Cardinalem Bonam cap. supra citato; quod a Thomasio *Gallicanum vetus*, a Mabillonio *Gallicanum* dicitur: et de quo pluribus tractat Brunus pagg. 237 et 238; notatis quibusdam ritus Gallicani, uti dicit, characteribus. Atque hæc quidem ita hætenus exposui, ut pervenire queam ad statum præsentis quæstionis; videlicet an ex libris istis liturgicis præsidii quidquam sperandum sit, ut probetur liturgiam Gallicanam tamquam exemplar ac formam præluxisse veteri Hispanicæ. Ex his, quæ mox subjiciemus, eo, ni fallor, loci controversia hæc deducetur, ut ex citatis Missalibus nihil verosimile, nedum probabile conficias, quod facere utcumque possit satis.

ostenditur

536 Honoratus a S. Maria supra laudatus tom. 3. Dissertatione 3, lib. 5, art. 3, § 2 de antiqua Missa Gallicana tractans, ostendit propendere sese in illam opinionem, quæ censeat, quod antiqua Missa Gallicana forte eadem sit cum Gelasiana. Materiam hanc pluribus ibidem prosequitur idem auctor. Circa tria Missalia a Thomasio et Mabillonio producta, nimirum *Gothicum*, *Francorum*, ac *Gallicanum vetus*, quæ appellantur, nulla ab eis facta mentione de Gelasiano; circa tria, inquam ita Missalia observat, duobus istis scriptoribus, uti et Cardinali Bonæ adeo parum constitisse de distinctione, quam illa inter Missalia ponunt, ut ea confundant inter se, aliis, ut ibidem dicitur, alio nomine utentibus: qua de re postquam Honoratus latius disseruisset, concludit pag. 195, quod illud sit totum fundamentum istorum auctorum, nomina adeo diversa dandi uni eidemque Missali, atque ex uno solo Gelasiano faciendi tria; neque vero induci se posse, addit, ut credat, quod isti scriptores dare queant vadem aliquem, seculo ultimo anteriorem, qui liturgiam jam inde a seculo V in Gallia usitatam aliquo ex jam dictis nominibus nuncuparit. Contra vero, quod libri Missales apud Gallos usitati, initio seculi IX dicerentur Gelasiani, ex testimonio irrefragabili conficitur.

auctores ita discordare circa ea

537 Nam in descriptione seu recensione bonorum Centulensis monasterii, anno Christi 831 facta, atque impressa apud Dacherium tom. 4. Spicilegii, libro 3, capite 3 leguntur ista: *De libris sacrarii, qui ministerio altaris deserviunt: Missales Gregoriani tres; Missalis Gregorianus, et Gelasianus modernis temporibus ab Albino ordinatus* 1.

Missales Gelasiani XIX. Juxta hunc itaque textum D Missa tunc celebrabatur in Gallia ritibus tribus diversis: Romano videlicet, qui eo erat introductus tempore Caroli Magni; at necdum adeo generaliter stabilitus, ut antiquus ritus Gelasianus ibidem esset abolitus. Itaque spectatis dicti instrumenti terminis, Ordo Gelasianus tunc temporis ibidem adhuc obtinuerit, solusque cognitus debuerit esse, antequam Carolus Magnus in Gallia et Germania receperit Romanum; cum in isto monasterio essent novemdecim Missalia Gelasiana, non obsoleti, non abrogati, sed usitati tunc moris; cum de iis ratio habeatur, tamquam *De libris sacrarii, qui ministerio altaris deserviunt*. Ceterum ea, quæ hic ex laudato Honorato in compendium contraxi, diffusius deducta apud eum consuli possunt. Et vero non ritum in Gallia existitisse ante tempora Caroli Magni, quam Gelasianum, suadere prosequitur Honoratus a pag. 196.

538 Ex hisce autem Cardinalis Bonæ verbis inter se, Rer. liturg. lib. 1, cap. 12, art. 5, *Deducitur, veterem Missam Gallicanam ei similem fuisse, quæ Toleti et per universam Hispaniam, atque etiam in Gallia Narbonensi*, colligit Honoratus pag. 198, sapientem hunc Cardinalem certo aberrasse: nam, sicut subdit, *liturgia Gallicana, quæ similis est Hispanicæ, non est antiqua Gallicana; sed Gothica Gallicana, quæ ita vocatur, quia usitata erat in provinciis Galliarum, quæ domino Gothorum suberant: Missa autem Gallicana antiqua erat communis reliquæ Franciæ. Sic Missa Gallicana, quæ similis est vel eadem, quæ Hispanorum, non est antiqua Gallicana, aut Gelasiana, sed Gothica Gallicana; quæ continuo appellata fuit Gothica, quia Gothi dominabantur in Hispania; nominata quoque Gallicana, quia populi isti possidebant Galliam Narbonensem. At quando Gothi ex Hispania a Mauris fuerunt ejeti, liturgia ista non fuit amplius appellata Gothica, aut Gothica Gallicana, sed Mozarabica vel Muzarabica. P. Thomasius et P. Mabillonius ut hanc a Gallicana distinguerent; nominant GALLICANAM VETEREM; illam vero GOTHICO-GALLICANAM.*

539 In memoriam quoque revocat Honoratus pag. 198, quod Thomasius crediderit Missale, quod *Gothicum* appellat, usitatum fuisse in Francia, antequam ritus Romani ibidem fuerint admissi, qui admodum, ipso iudice, erant diversi ab his, qui spectantur in isto Missali Gothico. Sane, inquit Thomasius in præfatione ad librum suum (quem inscribit *Codices Sacramentorum*) *Gallicanæ ecclesiæ vetus hoc esse Missale, antequam Romanos ritus ab eo longe diversos admitteret, mihi pene (non plene, sicut legitur apud Honoratum) exploratum habetur*. Jam vero, ut pergamus cum Honorato, certum esse dicit, quod Missale apud Francos usitatum ante Caroli Magni tempus, non fuerit illud, quod auctor ille appellat *Gothicum*, sed illud, quod alibi appellat *Gallicanum vetus*; quia hoc sit, quod animadverto, inquit, *ad Romanos ritus proprius... accedere*. Ac Mabillonius Liturgiæ Gallicanæ lib. 3 in Præfatione etiam consentit, quod in Gallicano veteri *Ordo ex Romano et Gallicano mixtus exhibetur*: id quod de Missali Gothico, quod ab ordine Romano admodum sit diversum, intelligi haud posse, observat Honoratus.

ut origo liturgiæ Hispaniæ a Gallicana

540 Perspicias, lector benevole, quam variæ discrepantesque inter viros illos eruditos inveniuntur

inde probari possit.

A antur circa libros sacrae liturgiae usui destinatos sententiae; quamque implexis omnia sint tricis involuta, quae tamquam principia assumuntur, quibus cum aliqua si non probabilitate, saltem verisimilitudine perveniri queat ad determinandam veteris liturgiae Hispanicae a Gallicana antiqua originem. Retuli autem ex Honorato ea, quae in rem meam dixit, unice securus, an omnia et singula secundum exactas justae critices leges dici debuerint, prout ea dicit; neque enim mei est instituti, examinare nedum dirimere istas controversias, quae longe nimium abducunt a praefixo mihi scopo, et dirigi forte neutiquam satis tuto possunt. Satis quippe mihi est, vel retulisse ex iis, qui tricis hisce operam navarunt, incommoda ac difficultates; quibus fiat, ut nec ipsi inter se concordent, nec facile suaderi possit, a qua parte stet potior pro veritate ratio. Maneat itaque fixa illa ex ante dictis conclusio, non

satis probari, quod oeconomia veteris liturgiae Hispanicae originem trahat ex antiqua Gallicana; quidquid Brunus ex utriusque analogia conficere illud voluerit; neque ex intricatis, incertis ac controversis adeo principiis, quae ab antiquis Missalibus assumuntur, quidquam superaddi tanti momenti, ut in aliam nos inclinet opinionem.

541 Nunc extremum hunc, lector benevole, mihi permitte laborem, quo notitiam tibi suggeram tomorum manuscriptorum Mozarabicorum, qui asservantur in bibliotheca capitulari metropolitanae ecclesiae Toletanae; ex eorum descriptione, cui sequens et ultimum praesentis hujus Tractatus praeparationis subserviet caput. Observationes porro, notitiae isti interspersae, eo etiam conducere poterunt, ut occasionem tibi praebent memoriam refrendi aliquarum rerum, quas in decursu superius tractavi.

Notitia tomorum Mss. Mozarabicorum mox hinc danda.

CAPUT XI.

Notitia Tomorum Mss. Mozarabicorum, qui Toleti asservantur.

§I. Eorum descriptio : una cum variis observationibus.

Descriptionem hanc volens lubensque cum grata, ut debeo, memoris animi testificatione, acceptam refero Viro longe mihi colendissimo, ac superius laudato, D. Petro Camino Velasco, S. Inquisitionis Toletanae Commisario, nec non ecclesiae parochialis S. Sebastiani Mozarabum in eadem urbe Rectori; qui eam et suapte manu descripsit, et huc direxit. Ex Hispanico itaque memorati Viri exemplari praecipua delibabo, atque ea in ejus fide referam, non invito, uti confido, lectore; delibabo, inquam, inde praecipua, quae convenire potissimum judicabo, lector ut noverit: nam individua omnia, etiam minutissima istorum codicum adjuncta, quae accuratissime ac diligentissime notanda sibi censuit laudatus Caminus, huc diffuse transcribere supersedeo; ne plus excreseat sermo, quam res ipsa postulat.

543 Manuscripta ista membranacea sunt, atque in Tomos octo seu corpora dividuntur; quae laudatus Caminus ex eorum inscriptionibus Latinis, quas subdit, nosque ex ipso ita dispescimus. Itaque hisce verbis ab ipso datur descriptio Tomi primi: *Missal. Muzarab. Pars I. Gothic. continens Missas a Paschate, usque ad Pentecost. Num. 1.*

Secundi: *Missal. Muzarab. Pars altera Gothica, continens Missas de Tempore et Sanct. Num. 2.*

Tertii: *Missal. Muzarab. Pars altera Gothic. contin. varias Missas Sanctor. et Quotidianas. Num. 3.*

Quarti: *Missal. Muzarab. Pars altera Gothic. continens Missas Sanctorum et Officia. Num. 4.*

Quinti: *Missal. Muzarab. Pars altera Gothic. contin. Missas B. Mariae V. a Sancto Ildephonso compositas. Num. 5.*

Sexti: *Breviar. Muzarab. Pars I. Gothic. contin. part. Psalter. Cantic. et Hymn. Num. 6.*

Septimi: *Breviar. Muzarab. Pars altera Gothic. contin. part. Psalter. Offic. prop. Sanctor.*

et Hymn. Num. 7.

Octavi: *Breviar. Muzarab. Pars altera Gothic. Quadragessim. Num. 8.*

544 Vides omnibus et singulis horum librorum Mss. partibus nomen *Gothicum* apponi quod si ideo apponatur, quia Gothico omnes et singuli characteres sint conscripti; ut res illa combinetur cum iis, quae cap. 6, § 6 de abolitis seculo XI in concilio Legionensi characteribus Gothicis stabilita sunt; oportet, ut omnes et singuli isti codices ante illam abrogationem conscripti fuerint: neque enim in animum induco, litteris illis operam esse datam, quando jam erant abolitae. In qua tamen re videtur aliqua esse difficultas, ex dicendis de codice octavo. Verum utrumque se hoc habeat, nos exemplar nostrum secuti sumus, nolentes quidquam detrudere venerabili dictorum Tomorum antiquitati.

545 Dictae codicum partitioni subdit harum notitiarum scriptor observationes suas, quibus eos elucida. Ac super Ms. quidem quod numero primo signatur, dicit I. Quod inter cooperulum ejus ac folium primum collocatus sit Tractatus Missae et Officii Gothici, ubi referantur ejus institutio, ritus, ac caeremoniae, auctore Francisco de Pisa, qui constanter affirmet, et evidenter probet, uti censet Caminus, quod Missa, et Officium sanctum Gothicum Isidorianum, aut Mozarabicum manarit immediate ab Apostolis; quodque celebrationis ejus formam, a multis deinde nationis Gothicae Sanctis illustratam, quales fuere S. Leander, S. Isidorus, S. Fulgentius, S. Ildephonsus etc.; quod, inquam, celebrationis ejus formam invexerint in Hispaniam S. Torquatus, ac socii ejus; quodque haec eadem sit, quo usi fuere Patres isti, et quo hodie utuntur Mozarabes. At tu vide, lector, quae de obscuritate liturgiarum primis quatuor aerae Christianae seculis dicta sunt cap. 1; ubi et de S. Torquato ac Sociis ejus dixi; item quae cap. 9, § 10.

Gothicorum partitio.

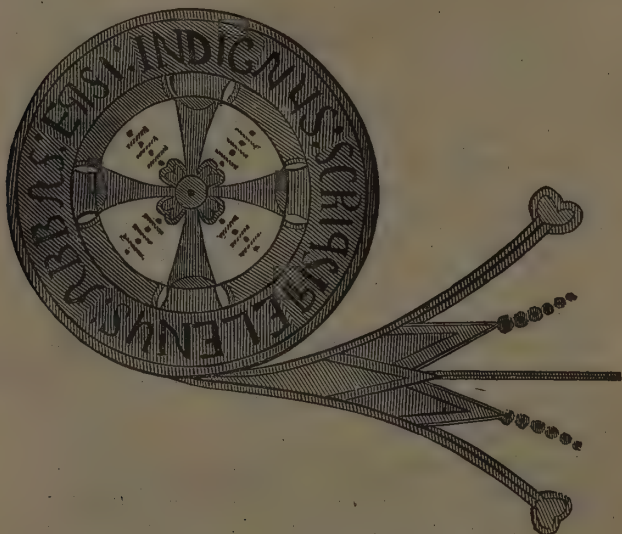
cum observationibus F

A 546 Laudatus auctor affirmat 2. Quod, si vidisset istum Tractatum Baronius, quando Annales scribebat ecclesiasticos, dubium non sit, quin omnem istam antiquitatem tribuisset Officio Gothico, retractassetque opinionem suam, quod ejusdem auctor fuerit S. Isidorus. Consulesis, quæ præmisi cap. 3, § 3. Diligens noster codicum illustrator censet 3. Eminentissimo Cardinali Bonæ haud futurum fuisse satis, affirmando ex clarissimo testimonio verborum orationis Post nomina in Missa Gothica S. Martini, episcopi Turonensis, quod istud Officium jam esset usitatum anno Christi 402. De hoc testimonio supra actum est capite 3, § 3, jamjam designatis; quod item postea a nobis dabitur antiquis characteribus expressum.

secundo, 547 Progressus Caminus ad manuscriptum numero 2 notatum, in quo exstant Missa de Tempore et Sanctis, dicit, in eo haberi Missam de Cathedra S. Petri Antiochiæ, (quod festum esse unum ex antiquioribus ab Ecclesia celebratis observat. Vide tamen ea; quæ, occasione mihi oblata ex fragmento antiqui Kalendarii Gothici, jam præmisi cap. 9, § 6 versus finem) et in ejusdem Missæ oratione prima, quæ vocatur Missa, atque incipit: *Diem in quo beatissimo Petro* etc.; litteram istam initialem D inter omnes tam hujus quam reliquorum Manuscriptorum adeo singularem esse observat; ut ad graphicam illius expressionem sese fateatur adduci; id quod fidelissime exsecuturum se addit, exprimendo ejus formam, magnitudinem, lineas, characteres ac colores, prout exhibentur in originali; quamque nos hic ligno incidi curavimus.

in quo habetur littera; hic in lignum incisa. 548 En itaque eam, quam in hocce ectypo, ad imitationem exemplaris huc missi, expressam cernis.

Id quod in littera illa est singulare, exhibetur in ejus inscriptione, quæ eandem obit in circulo superiore, Gothicis, inquit, characteribus expressa, qui ad Latinos translata, sic dicunt: ELENUS ABBAS, ETSI INDIGNUS, SCRIPSIT. Quæ epigraphe si talem notitiam dedisset anni, quo scripta est, qualem dat scriptoris, qui eam manu exaravit, indicat auctor noster, quod potuisset supersedere labore revolvendi multos e codicibus Mss. istius bibliothecæ; at vero neque in illis, neque in subscriptionibus, quæ de abbatibus Hispanis leguntur in collectionibus conciliorum Hispanorum apud Illustrissimum Loaisam, et Eminentissimum Aguirrium, occurrere fatetur notitiam de isto Eleno abbate; atque adeo non posse se dare punctum fixum antiquita-

tis Manuscripti istius; etiamsi magnam esse addit, prout ex istis, atque ex characteribus orationis, *Deus qui mirabilis es* etc. confici censet.

549 In Ms. autem, quod numero 5 notatur, ubi habentur Missæ, secundum ante dicta, a S. Ildephonso compositæ ad honorem et gloriam beatissimæ Virginis Mariæ; inveniri refert notam; Joannis Baptistæ Peresii, primo Canonici Toletani; deinde vero episcopi Segorbiensis manu adscriptam: *Hic liber in magno pretio habendus* etc.; de quo testimonio dictum est supra num. 140. Vitam quidem S. Ildephonsi; a Cixila, prout fert illud testimonium, compositam, fatetur Caminus, se non vidisse; at vero significat, posse se affirmare res duas, ad majus istius testimonii robur accomodatas; quarum una sit, quod Missæ de Annuntiatione, Nativitate, et Assumptione Domine nostræ, quæ inveniantur in illo codice, ordinatæ ac compositæ sint omnes ex sententiis ac clausulis integris libri De illibata virginitate sanctæ ac gloriosæ Dei Genitricis Mariæ, quem scripsit S. Ildephonsus, et qui reperitur tomo 9 Bibliothecæ veterum Patrum, a Margarino de la Bigne, doctore Parisiensi, in lucem editæ. Videatur, inquit Caminus, iste liber ac conferantur prædictæ Missæ; quæ, tametsi non eo ordine ac forma sicut in codice Gothico, inveniantur insertæ Missali Mozarabico; breviores quidem, at plenæ tamen torrentis synonymorum, quæ dulci et devoto calamo S. Ildephonsus effudit.

550 Res alia est, quod codex iste littera ac forma adeo a reliquis sit diversus, ut sine majore probatione duplicatam præ illis antiquitatem habere eum censeat. Characteres etenim sunt majores, atque adeo rudi modo formati, ut sine magno labore ac vigilantia legi haud possint. Scriptura ductu continuo constat, sine ulla separatione, præter illam, quæ datur ab una linea ad aliam. Neque in eo occurrunt lusus quidam calami etiamsi rudes, qui occurrunt in aliis codicibus: (nam, uti in exemplari notitiarum præmittit Caminus, in oris ad manum sinistram, ubi incipit Missa, Officium, Psalmus, Hymnus etc., apparent variorum aves, pisces, animalia, flores, et quædam etiam figuræ hominum, monachali habitu vestitorum etc.) Omnia denique folia adeo denigrata sunt ac male habita, ut manu tractari non possint sine attentione et cura. Hæc tamen, quæ ex Camino pro antiquitate istius Ms. collegi, non usque adeo ipsi faciunt satis, ut asserat, illud esse idem, quod S. Ildephonsus conscripsit; imo vero quamquam prædicta antiquitas indicium præbeat, neque inveniatur memoria in istius bibliothecæ indicibus aut registris, a quo, et quando hoc in illa collocatum sit; totum hoc nondum sufficere fatetur ad formandam conjecturam, quod S. Ildephonsus illud manu sua exaravit; dicique dumtaxat posse, quod sit copia seu exemplar transcriptum ipsis immediate gloriosi Sancti temporibus.

551 Ms. numero signatum octavo, et ex octo ultimo, minoris esse antiquitatis proficitur Caminus, ex perfectione characteris, colori nigri ac rubri, quibus solis conscriptum est, claritate, ac foliorum membrana nitida, recteque tractata. Hæc porro nota, caractere rubro expressa, ei apponitur: FINIT HIC LIBER, DEO GRATIAS, REGNANTE DOMINO ADEPHONSO, PER MANUS FERRANDI JOANIZ, PRESBYTERI ECCLESIE SANCTAE. JUSTE ET RUFINE CIVITATIS TOLETI IN MENSE APRILIS. Non apponitur annus.

§ II.

Codex numerus 5 signatus

laudatur præ reliquis ab antiquitate.

Minoris antiquitatis est Ms. 8; quantum vero, nescitur

§. II. Antiquitas Missalis Ms. Gothici seu Mozarabici in schemate exhibita.

ratio (quæ dicitur post nomina) desumpta ex Missa S. Martini Episcopi Turonens., quæ habetur in Missali Gothico scripto num. 2. scrip. 30 bibliothecæ Capitularis S. Eccles. Tolet. Hispaniar. Primat, ex eodem Manusc. fideliter transcrita, et iisdem characteribus expressa. Titulus ipsissimis characteribus coloribusque, quos habet Codex Gothicus; inquit inus; e cujus apographo sequens ectypon damus.

MISSA IN DIE OBITUS S. MARTINI :

MISSA IN DIE OBITUS S. MARTINI

POST NOMINA

POST NOMINA

Deus qui mirabilis es in sanctis tuis. cuius

Deus qui mirabilis es in sanctis tuis. cuius

cultui deputatur quicquid ami-

cultui deputatur quicquid ami-

cis tuis honoris impenditur intenta

cis tuis honoris impenditur intenta

oratione te poscimus. ut hunc diem

oratione te poscimus. ut hunc diem

quem sancti et incomparabilis viri marti-

quem sancti et incomparabilis viri marti-

ni inlustrat excessus prosperum nobis

ni inlustrat excessus prosperum nobis

et posteris in rebus nationum. propiti-

et posteris in rebus nationum. propiti-

atus indulgeas : tribuasque ut cujus

atus indulgeas : tribuasque ut cujus

veneratores sumus. imitatores effici

veneratores sumus. imitatores effici

mereamur. hunc etiam virum quem celi-

mereamur. hunc etiam virum quem celi-

colis adnumerandum martyribus adgregatum

colis adnumerandum martyribus adgregatum

ætatis nostre tempora protulerunt. Jube-

ætatis nostre tempora protulerunt. Jube-

as auxilium nostris ferre temporibus dubium enim

as auxilium nostris ferre temporibus dubium enim

non est quod sit martyr in celo qui fuit con-

non est quod sit martyr in celo qui fuit con-

fessor in seculo : quum sciatur non martyno

fessor in seculo : quum sciatur non martyno

martyrium. sed martyrio defuisse martynum.

martyrium. sed martyrio defuisse martynum.

Oramus te domine ut qui tantum potuit tuis

Oramus te domine ut qui tantum potuit tuis

equare virtutibus. ut vitam mortuis red-

equare virtutibus. ut vitam mortuis red-

deret : dignetur etiam defunctorum spiritus

deret : dignetur etiam defunctorum spiritus

consolare. et huc viventes in tribula-

consolare. et huc viventes in tribula-

tione defendere. qui potens fuit

tione defendere. qui potens fuit

mortuos suscitare : amen.

mortuos suscitare : amen.

Julii Tomus VI.

A 553 Idem sæpius laudatus Vir, qui codicum Mozarabicorum ideam nobis suggerit, mox productam, et ex antiquo exemplari a se delineatam orationem, aliunde illam nobis exhibet; prout constat ex hac inscriptione, quam eidem præmittit: *Oratio eadem ex Missali editionis Latinæ venerabilis et Eminentissimi DD. Francisci Ximenez de Cisneros, S. R. E. Cardinalis, archiep. Toletani, Hispaniarum Primatis, qua ad celebrandum Officium sanctum Gothicum utimur Presbyteri Muzarabes Toletani*; quæ subditur his verbis:

Post nomina. Oratio.

Deus qui mirabilis es in sanctis tuis: cujus cultui deputatur quicquid amicis tuis honoris impenditur. Intenta oratione te poscimus: ut hunc diem quem sancti et incomparabilis viri martini inlustravit excessus: prosperum nobis et posteris in rebus nationum * propiciatus indulgeas. Tribuasque ut cujus veneratores sumus: imitatores effici mereamur. Hunc etiam virum quem celicollis, ammirandum martyribus adgregatum etatis nostre tempora protulerunt: jubeas auxilium nostris ferre temporibus. Dubium enim non est: Quod sit martyr in celo qui fuit confessor in seculo. Cum sciatur non martyno martyrium: sed martyrio defuisse martynum. Oramus domine ut qui tantum potuit tuis se equari virtutibus: ut vitam mortuis redderet: dignetur etiam defunctorum spiritus consolari: ac viventes in tribulatione defendere: qui potens fuit mortuos suscitare. Amen.

554 Et mox subdit sedulus hujus nostri Tractatus præliminaris allaborator: *Habetur hæc oratio pagin. 402 et 403 ejusdem Missalis. Variantes utriusque textus lectiones notare supersedeo; quas quilibet per se satis observare poterit, unam cum alia conferendo. Illa vero, quam ad marginem adjecti, desumpta est ex Eminentissimo Cardinale Bonalib. I, cap. 12 Rer. liturg.; ubi istam quoque orationem excusam reperies.*

555 Atque hæc quidem sunt præcipua, de quibus circa descriptionem antiquorum codicum Mozarabicorum, in bibliotheca capitulari ecclesiæ metropolitana Toletanæ, Hispaniarum Primatialis asservatorum, instruendum me censuit V. Cl. Petrus Caminus Velascus; qui famosam

ex Missa S. Martini, episcopi Turonensis, orationem, folio primo ejusdem suæ descriptionis representatam, accuratissime ac fidelissime a se expressam fuisse secundum verum, genuinum ac primigenium Missalis antiqui Mozarabum exemplar, constare voluit; prout conficitur ex testimonio ejus infrascripto. Famosam dixi orationem; quæ utpote eruditis apprime sit cognita liturgiographis, Cardinali Bonæ, Mabillonio, ac Bruno; quibus addi potest P. Honoratus a S. Maria in Observationibus super regulis et usu critices tom. 3, pag. 200. Interea dum ego, lector, hic te mitto ad superius caput 3, § 3 ac 6, sub jicio testimonium Latinum, quod huic codicum jam datæ descriptioni adjecit eorundem descriptor Velascus.

556 Ego infrascriptus S. Inquisitionis Toletanæ Commissarius, et ecclesiæ parochialis S. Sebastiani Mozarabum in eadem Urbe Rector indignus, Fidem facio, RR. PP. Johanni Pinio, et Guilielmo Cupero, Societatis Jesu, magni Operis Bollandi et Papebrochii meritissimis continuatoribus, omnibusque hæc visuris; Quod Oratio characteribus Gothicis supra fol. 1 expressa, et incipit: *Deus qui mirabilis es etc.*, fuit per me eisdem verbis, characteribus, lineis et coloribus, fideliter transcripta, et delineata ex Missa S. Martini episcopi Turonensis, quæ exstat in Missali Gothico membranaceo Manuscripto num. 2. Qui quidem Manuscriptus, cum reliquis septem etiam membraneis scriptis, et totum Divinum Officium Gothicum continentibus, servatur in scrinio num. 30 bibliothecæ Capitularis, hujus S. Ecclesiæ Toletanæ, Hispaniarum Primatialis, et mihi cum septem prædictis exhibitus, et traditus fuit jussu Illustrissimorum ac Reverendissimorum DD. Decani et Capituli, ejusdem S. Ecclesiæ, per manus D. Johannis Rico bibliothecarii, ad effectum, non solum præfatæ delineationis, sed et omnium Codicum descriptionis, quam per me pari diligentia, fidelitateque factam fuisse testor, affirmo, et meo nomine subscribo. Toleti ex bibliotheca S. Ecclesiæ, Hispaniarum Primatialis, VII Idus Martii, anno Domini MDCCXXVII.

Petrus Camino Velasco
S. I. T. C.

Not. Vide notam ind. in VII tom. Julii pag. 869 ad. 889.

INDEX

CAPITUM ET PARAGRAPHORUM

CAPUT I. Origo liturgiæ Hispanicæ; qualis ea fuerit quatuor primis æræ Christianæ seculis, pag. 1. § 1. Status quæstionis; origo liturgiæ Hispanicæ S. Petrus apostolus; alii in hac re ipsius adjutores. § 2. Obscura prorsus atque incerta sunt, quæ quatuor primis Christi seculis, cum de aliis liturgiis tum de Hispanica inquiruntur, 3. An liturgia aliqua quatuor primis Christi seculis scripto exarata fuerit. Sententia negans, 4. § 4. Sententia affirmans liturgiam aliquam tunc temporis exstitisse; seu difficultates sententiæ id negantis, 7. § 5. Reliquæ in hac materia difficultates. An aliqua huiusmodi liturgia quatuor primis Christi seculis apud Hispanos, 9. § 6. Commenta quædam liturgica in pseudo-Chronicis notata; certiora quædam ex concilio Toletano primo anni 400 liturgiæ veteris apud Hispanos vestigia eruuntur, 11.

CAPUT II. Status veteris liturgiæ Hispanicæ seculis v et vi, 12. § 1. Hispania a barbaris occupata; summa rerum potiti Gothi; liturgia tunc ibidem duplex; disciplinæ ecclesiasticæ observatio. § 2. Plurima ad res liturgicas spectantia proferuntur, 14. § 3. Liturgia Romano-Hispanica ex Orientali commixta, 16.

CAPUT III. Acta circa res liturgicas seculo vii, 19. § 1. Multiplex earum notitia ex decretis concilii Toletani iv. § 2. Aliæ ex decretis ejusdem concilii Toletani iv notitiæ, 20. § 3. S. Isidorus, archiepiscopus Hispalensis, de Officio Gothico-Hispano optime meritus; an novi fuerit conditor, 22. § 4. Orationes in Sacrificio Missæ, tempore S. Isidori; nonnulla circa liturgiam sacram ex variis Hispaniæ conciliis eruta, 24. § 5. Viri illustres in amplificanda liturgia sacri adjutores; unde Gothica illa nuncupata sit, 26. § 6. An vetus liturgia Gallica sit antiquior quam Hispanica, 28. § 7. Aliæ quædam ad dictam antiquitatem pertinentia, 30.

CAPUT IV. Christiani eorumque liturgia sub Saracenis seculo viii, 32. § 1. Hispaniæ ab Saracenis subjugatæ notitia generica; rerum liturgicarum singularis; quo tempore tragica illa catastrophe acciderit. § 2. Mozarabes, eorumque Officium sacrum; qua lege, et ubi illud exerceri permissum; nominis etymon, 34. § 3. An et quousque liturgiæ Mozarabicæ exemplaria, Felicis Urgelitani et Elipandi Toletani erroribus corrupta, 36.

CAPUT V. Monumenta quædam circa ritum Mozarabicum seculis ix et x ad posterum transmissa, 38. § 1. Quid actum sit de Mozarabibus in urbe Cordubensi. § 2. Officii Mozarabici integritas seculo x comprobata, 40.

CAPUT VI. Variæ Officii Mozarabici vicissitudines seculo xi, 41. § 1. Quid in nonnullis locis circa illud sit actum; decreta abrogatio in Aragonia, approbatio ejusdem ab Alexandro PP. Il facta. § 2. Ritus Gothicus seu Mozarabicus a concilio Mantuano probatus; acta contra eum in conventu Barcinonensi, et in Aragonia, 43. § 3. S. Gregorius PP. VII ritum Mozarabicum abolere conatur in regnis Castellæ ac Legionis, aliisque Hispaniæ locis, 45. § 4. S. Gregorii

PP. VII, concilii Burgensis, et Alphonsi VI gesta pro abrogatione Officii Mozarabici; res duello commissæ, non dirempta fertur, 47. § 5. Officium Mozarabicum igne probatum; deinde abolitum in regno Castellæ, Legionis etc.; in locis quibusdam particularibus retentum, 50. § 6. Aboliti in concilio Legionensi characteres Gothici; indultum ab Alphonso VI Mozarabibus in abrogatione sui Officii temperamentum, 52.

CAPUT VII. Privilegia Mozarabibus indulta seculis xii, xiii, xiv, xv; Eugenii PP. III contra eos epistola, 53. § 1. Diploma Alphonsi VI, regis Castellæ ac Legionis; jubentur ab Eugenio PP. III obedire archiepiscopo Toletano, et ritui Romano se conformare; alia privilegia illis concessa. § 2. Aliæ quædam ab regibus Alphonso Castellano, et S. Ferdinando indulta Mozarabibus privilegia, 55. § 3. Diploma Alphonsi Sapientis, 57. § 4. Aliorum Regum Hispaniæ diplomata seculi xiv et xv; quibus Mozarabum privilegia confirmantur, 58.

CAPUT VIII. Officium Mozarabicum ineunte seculo xvi mirifice illustratum; confirmatio privilegiorum seculo xvii; status rerum Mozarabicarum hodiernus, 60. § 1. Eminentissimus Franciscus Ximenius Cisnerius ejusdem restaurator; Breviarium ac Missale excusa; foundationes, sacellum. § 2. Authenticum instrumentum Cardinalis Ximenii, et Capituli Toletani, circa bona Mozarabum foundationi annectenda, 62. § 3. Consensus Sedis Apostolicæ circa bona prædicta, Mozarabum foundationi annectenda. Aliæ ejusdem Sedis bullæ, unde, a quo, qua fide transcripta, 64. § 4. Aliæ ista Sedis Apostolicæ bullæ hic datur, 65. § 5. Foundationes in favorem ritui Mozarabici Salmanticæ et Vallisoleti; privilegia ab Hispaniarum regibus et tandem a Carolo II confirmata; status rerum Mozarabicarum Toleti hodiernus, 66.

APPENDIX I. Personæ illustres, quæ Missam Mozarabicam Toleti sua præsentia honorarunt usque ad annum MDCCXXIII, 68.

APPENDIX ALTERA. Viri virtute ac litteris illustres, quos congregatio pastorum ac beneficiorum Mozarabum Toletana habuit, 70. § 1. Eorum Catalogus usque ad initia seculi xvii. § 2. Reliquorum virorum illustrium series pertexta usque ad annum MDCCVI, 71.

CAPUT IX. Officii Mozarabici ac singularum ejus partium notitia, 72. § 1. Quædam generatim prænotata; Horæ Canonice. § 2. Missæ Dominicanarum Quadragesimæ, feriarum Quadragesimæ, Vigiliarum totius anni, ac pro Defunctis. Quædam speciatim notatu digna circa Missam Mozarabicam Orationes pro Eminentissimo Mozarabum fundatore. Sancti, 74. § 3. Liturgiæ Mozarabicæ Hymni, 76. § 4. Quædam peculiaria Officio Missæ ac festis Mozarabice referuntur, 77. § 5. Kalendarii antiqui ad alia expensi fragmentum; antiquitas ejus, 78. § 6. Alius quidam prædicti Kalendarii antiquitatis idiotismus; Sancti in eodem signati, 80. § 7. Kalendarii Mozarabici hodierni primum semestree, 82. § 8. Kalendarii Mozarabici hodierni semestree alterum,

INDEX SANCTORUM

*Ms. cœnobii Bodecensis 636. ACTA ALTERA ex editis
a Joanne Vastovis in Vite Aquilonia 637*

C

- 28 **C**amelianus episc. conf. Trecis in Campania Galliæ. SYLL. de cultu, nomine, ætate, gestis et reliquiis 566
- 27 Cæcus S. Pantaleonis; item Hermolaus, Hermippus et Hermocrates COMM. 426. ACTA SPURIA S. Hermolai presb. et martyris 427
- 26 Christiana Virg. Teneræmondæ in Flandria. COMM. Sanctæ reliquiæ earumque translatio et cultus; item Acta minus antiqua 314. VITA auctore Joanne Gilemano, ex *Ms. cœnobii Rubæ Vallis*. Prologus 314. Historia 315
- 25 Christophorus martyr, forte in Lycia. COMMENT. § 1. Cultus ex Fastis sacris, Missalibus ac Breviariis; singularis in Hispania veneratio; ædes ibidem sacræ 125. § 2. Alia loca ipsi sacra in Occidente; uti et in Oriente; reliquiæ in Italia et Hispania 127. § 3. Sacræ exuviæ apud Gallos, Germanos ac Belgas; item CPoli; patrocinium, sodalitia 129. § 4. Apparitiones; protritæ hæreticorum contra S. Christophori existentiam blasphemix 131. § 5. Sancti existentix nihil officit statura gigantea; an et qualis illa fuerit 133. § 6. Imaginum Sancti abusus, usus et significatio 135. § 7. Serpens Sancti ope necatur; annua exinde illius facti memoria; hymni, elogia, ac patria 137. § 8. Sancti genus, nomen ante baptismum; ubi et a quo baptizatus; sub quo et quando passus 139. § 9. Infideles ad Christi fidem conversi; tormenta Sancto inflicta, mors ejusque adjuncta 141. § 10. Vidorum exemplarium et Actorum notitia 142. § 11. Ulterior exemplarium et Actorum notitia; aliorum ac nostrum de hisce judicium 144. PASSIO, ex *Ms. nastro membranaceo Fuldensi satis antiquo*, auctore anonymo conscripta CAP. 1. Sanctus ad multorum conversionem mittitur; regi Dagno sistitur; Nicæam et Aquilinam convertit 146. CAP. 2. Ambarum martyrium; Sancti cruciatus ac mors; tyrannus cæcitate punitus, et ab eadem liberatus; ejusdem edictum pro Christianis 148
- 25 Clemens, Stercorius et Julianus. *Ex Hieron 166*
- 25 Cucufas martyr, apud Barcinonem in Hispania. COMM. § 1. Sancti cultus antiquus; nomen et natalis varie signata 149. § 2. Acta antiqua; varia de illis judicia quo usque admittenda 151. § 3. Locus martyrii et sepulturæ: translatio corporis totius in Vosagum primo, deinde Dionysiopolim prope Parisios 154. § 4. Monasterium S. Cucufatis Octavianense; corporis ejusdem Martyris in eo facta agnitio anno 1079; argumenta Octavianensium pro sua possessione 156 § 5. Aliæ reliquiarum ejus translationes. Item an alius præter hunc nostrum sit S. Cucufas admittendus 159. Acta ex *Bonino Mombrizio et Mss. 161*

D

- 27 **D**esideratus episc. Bisont. Ledone Salnerio in Sequanis. BREVE ELOGIUM ex *Chiffletii Versonione 432*. Sacri corporis exaltatio 432

E

- 25 **E**brulfus abbas, Bellovaci in Gallia, COMM. Sancti cultus, ætas, abbatia et Acta 192. VITA, auctore anonymo. *Ex Ms. Bellov. cath. ecclesiæ, cum editione Mabillonii collato 194*. MIRACULA, auctore anonymo recentiore. *Ex Ms. Bellovacensis ecclesiæ 196*
- 27 Ecclesius episc. conf. Ravennæ in Italia. SYLL. HIST. De cultu ætate et gestis 444
- 26 Erastus discipulus Pauli apostoli. SYLL. HIST. *Ex sacra Scriptura, aliisque antiquis monumentis 297*
- 26 Euangelista et Peregrinus Augustiniani Veronæ in Italia. COMM. § 1. Beati utriusque cultus modernus et antiquus; ac distinctio beati Euangelistæ a B. Alberto seu Albertino Veronensi 342. § 2. Num admittenda sit jam dicta distinctio; an obsit demonstrationi legitimi cultus B. Euangelistæ: quid de Beatorum Vita sentiendum 344. VITA, auctore Francisco Pona medico, interprete Cornelio Curtio ex Ordine eremitarum S. Augustini. CAP. 1. BB. Euangelistæ et Peregrini ætas, patria, indoles, studia, vocatio ad religionem, exercitia pietatis, favores cælestes, omnia communia et conjuncta 346. CAP. 2. Felicissimus utriusque obitus; commune sepulcrum, translatio, honores et miracula 347
- 28 Eustathius mart. Ancyrae in Galatia. Cultus ex Fastis Græcis ac Marlio Romano, elogia 546

F

- 25 **F**elix, Furconii in Vestinis Italiæ 167
- 27 **F**elix Nolanus. *Ex Hieron. coll. cum Romano 431*
- 25 Florentius, furconii in Vestinis Italiæ 167

G

- 27 **G**alactorius episc. Lascurrensis et martyr, in Benearnia Galliæ: qua occasione de S. Juliano ejus decessore agitur 434
- 27 Georgius diaconus, Aurelius, Felix, Natalia seu Sabigotho et Liliosa MM. Cordubenses. COMM. Sanctorum ordo, dies obitus, cultus, Acta, et translatio SS. Georgii et Aurelii 450. HISTORIA vitæ singulorum ac passionis, ex *S. Eulogii Memoriali Sanctorum lib. 2, cap. 10*. CAP. 1. S. Aurelius a puero virtutibus præcellens, S. Sabigothoni matrimonio junctus, exemplis Martyrum mire accenditur, ab eaque, ultro consentiente, thoro separatur 454, CAP. 2. A S. Eulogio probe edocti ambo ad omnimodam perfectionem contendunt, et sancta conjuge visione recreata, abdicatis omnibus, nihil nisi martyrium spirant, relicta aliis filiarum duarum cura 453. CAP. 3. Ad certamen pro fide animatis paratisque socius et dux accedit S. Georgius monachus Sabaita, egregius et ipse virtutibus præditus 455. CAP. 4. Breviarium martyrii ab ipso S. Georgio descriptum: cui obtentam palmam et sepulturam adjungit totius historiæ sanctus enarrator 456. TRANSLATIO SS. MM. Georgii, Aurelii et Nataliæ Corduba Parisios, auctore Aimoino monacho S. Germani a Pratis. *Ex cod. pervetusto Pratensi. Mabillonii observationes*

ones prævīæ. Præfatio 459. Historiæ Lib. 1, CAP. 1. Spe obtinendi corpus S. Vincentii frustrati Usuardus et Odilardus, modum inveniunt quo Cordubam tuto perducantur 460. CAP. 2. Cordubæ ab episcopo Saüle benigne excepti, impetrant corpora SS. Georgii et Aurelii, eaque in Galliam feliciter deportant 461. LIBER II. Qui est primus de miraculis SS. Martyrum, quæ Biterris ad Autissiodorensem pagum usque contigerunt 462. LIBER III HIST. TRANSL. qui est secundus miraculorum. PARS I. Continuata Autissiodori et alibi miracula, donec Acmantum, quo Præfates monachi ob Normannorum infestationes confugerant, sacræ exuvie allatæ sunt 464. PARS II. Pergit Aimoinus miraculorum præconia sigillatim deducere 466. PARS III. Hinc celebres redditæ reliquiæ, de quarum veritate certior fit Carolus Calvus; et portio aliqua Eddoni comiti conceditur 468

28 Gerannus episc. conf. Autissiodori in Gallia. COMM. Cultus ejus; reliquiæ; Acta, tempus episcopatus et mortis 593. VITA auctore anonymo, excusa apud Labbeum in Bibliotheca Mss. etc. CAP. 1. Beati virtutes, quibus ante episcopatum enituit 596. CAP. 2. Quid in ipso episcopatu pro grege sibi credito fit passus et egerit usque ad felicem obitum 598

26 Glisens seu Glisendus conf. in territorio Brixiæ. SYLLOGE de aliquali cultu et mirabili Vita 348

25 Glodesindis virgo Metis in Belgica 1. COMM. § 1. Sanctæ cultus et reliquiæ 198. § 2. Ejusdem Acta genuina; tempora nativitatæ et beati obitus 200. VITA ANTIQUIOR auctore monacho quodam anonymo, ex quatuor codd. Mss. inter se collatis. Prologus auctoris. CAP. 1. S. Glodesindis natales, nuptiæ; virginitas angelico ministerio asserta; fundatio parthenonis, beatus obitus 202. CAP. 2. Sanctæ sepultura; prima translatio; incorruptio, miracula quædam 205. CAP. 3. Altera translatio, et varia illam consecuta miracula 206. CAP. 4. Prosecutio miraculorum 207. CAP. 5. Cetera miracula 208. VITA ALTERA auctore Joanne abbate S. Arnulfi Metis, ex Mss. codd. vet. Spinalensi et Bodecensi inter se et cum editione Labbeana collatis. Prologus auctoris. Textus narrationis 210. HISTORIA translationum S. Glodesindis, eodem auctore, atque exiisdem Mss. atque impressi instrumentis. Auctoris præfatio 213. CAP. 1. Translatio i sacri corporis ejus ad ecclesiam Deiparæ Virginis 214. CAP. 2. Narratio de secunda translatione ejusdem B. V. Glodesindis 215. CAP. 3. Miracula translationem secundam consecuta, sub Drogone et Adventio episcopis Metensibus 217. CAP. 4. Continuatio miraculorum usque ad tempora Walonis episc. Metensis 218. CAP. 5. Miraculum fluentis olei ex sepulcro Sanctæ, sub Walone ep. Metensi 220. CAP. 6. Miracula facta tempore Ruotperti ep. Metensis 221. CAP. 7. Instauratio monasterii S. Glodesindis, et brevis interea translatio reliquiarum ejus ad vicinam domum, ibique tunc patrata miracula 223

26 Gonthalmus conf. in Mellicensi Austriæ inferioris monasterio. COMM. Cultus, ætas, miraculum, scriptor Actorum, et varia eorum exemplaria 337. ACTA auctore Bernardo Dapifero cœnobita Mellicensi. Ex Ms. antographo quod Hieronymus Pezsius tomo 1 Scriptorum

Austriacorum edidit, et cum tribus aliis apographis contulit 339

H

27 Hermolaus, Hermippus et Hermocrates. COMM. 426. ACTA SPURIA S. Hermolai presb. et mart ex Ms. cod. S. eremi Camaldulensis folio 100 427

25 Hierusalem martyr. Ex Fastis Græcorum 167

27 Hugo puer martyr a Judæis crudeliter excarnificatus Lincolnæ in Anglia. ACTA martyrii ex Capgravo 404

26 Hyacinthus martyr, Romæ in Portu 303

I

26 Ignatius Steironita. Cultus ex Fastis Græcis 307

25 Jacobus major Apostolus et martyr, Compostellæ in Hispania. COMM. HIST. PARS I. Sancti distinctio, cultus, Acta, martyrii palæstra et tempus; reliquiæ gloria posthuma, patrocinium et miracula. § 1. Hujus S. Jacobi ab aliis homonymis distinctio, cultus ex variis monumentis; § 2. Sancti hujus Apostoli parentes, patria, vitæ institutum, aliaque acta ante martyrium 7. § 3. Martyrium ejusque tempus ac locus 9, § 4. Translatio sacri corporis in Hispaniam 12. § 5. Revelatio et præsentia corporis S. Jacobi in Hispania 15, § 6. Corpus S. Jacobi variis ecclesiis falso attributum 19. § 7. Multiplex contentio de ejus capite, quod diversæ ecclesiæ sibi vindicant 22. § 8. Pars sacri capitis; quam Pistorienses in Italia possident 23. § 9. Aliæ illius reliquiæ multis locis honoratæ 28. § 10. Peregrinationes ad Compostellanas S. Jacobi reliquias antiquitus institutæ 32. § 11. Patrocinium S. Jacobi in bellis Christianorum contra infideles 36. § 12. Examen stupendæ cujusdam victoriæ, quæ invocatione Deiparæ ac S. Jacobi in Lusitania de Mauris relata fuisse dicitur 40. § 13. Auctor miraculorum, eorumque diversa narratio 43. MIRACULA, auctore, ut volunt Calixto II Papa; ex Ms. monasterii Marchianensis, quod cum altero Ms. basilicæ S. Petri contulimus. Prologus. CAP. 1. S. Jacobus captivos liberat, peccatum in chirographo scriptum mirabiliter delet, mulieri sterili filium impetrat, eundemque à mortuis resuscitat 47. CAP. 2. Apostolus obsequium peregrino suo exhibitum remuneratur, juvenem injuste suspensum miro modo in vita conservat, et alteri homini in angustiis succurrit 49. CAP. 3. Auxilium à S. Apostolo præstitum periclitantibus in mari; aliisque clientibus, qui opem ejus imploraverant 51. CAP. 4. Prodigiosa mercatoris captivi, militisque in certamine periclitantis liberatio, et obsequii, pauperibus peregrinis exhibiti digna remuneratio 53. CAP. 5. Mira resuscitatio hominis, qui fraudulenta dæmonis persuasione se ipsum interfecerat 54. CAP. 6. Ultronea sacelli apertio, victoriæ contra Saracenos prædictio, et hominis ad mortem condemnati liberatio 56. CAP. 7. Ægri sanatio, multiplex captivi liberatio, paupertatis levamen, et puniatio quorundam, qui festum S. Jacobi celebrare neglexerunt 57. ALIA MIRACULA quæ in Italia contigerunt, auctore Contarino, clerico synchro, et teste in multis oculato. Ex Ms.

INDEX SANCTORUM

Ms. cod. Pistoriensi, cujus authenticum apographum anno 1727 accepimus. Prologus. Exponitur, qua occasione civitas Pistoriensis sacras S. Jacobi reliquias Compostella occeperit 59

CAP. I. Miracula patrata in ipsa reliquiarum translatione, et alia quædam paulo post eandem secuta 60. CAP. 2. Medici dubitatio de miraculis sublata, paralyticis et contractis sanitas restituta, ac mira historia de quadam columba 62. CAP. 3. Multi à variis morbis et infortuniis liberati 64. CAP. 4. Duo magnis periculis erepti, et alius extremo supplicio prodigiose subductus 66. PARS II COMM. HIST. De prædicatione S. Jacobi in Hispania § 1. Quibus populis S. Jacobus prædicasse dicatur 69. § 2. Qua occasione et quomodo de adventu S. Jacobi in Hispaniam dubitari cœperit 71. § 3. Prædictio S. Jacobi in Hispania potissimum traditione nititur 73. § 4. Traditio illa quibusdam rationibus et veterum testimoniis stabilitur 76. § 5. S. Hieronymus prædicationem S. Jacobi in Hispania tradit 72. § 6. Eadem traditio in vetustissimo Hispaniæ Officio ab immemorabili tempore legitur 81. § 7. S. Isidorus Hispalensis eandem traditionem confirmat suo testimonio quod ipsi vindicatur 83. § 8. Eadem traditio à S. Juliano, qui seculo VII ecclesiam Toletanam rexit, confirmatur 86. § 9. Hispanica S. Jacobi prædictio ex antiquissimo Martyrologio Autissiodorensi, et certis seculi octavi testimoniis corroboratur 88. § 10. Ex auctoribus sequentium seculorum eadem traditio probatur 90. § II. Respondetur argumentis adversariorum à tempore et loco desumptis 92. § 12. Explicatur difficultas ex epistola Pauli apostoli contra adventum S. Jacobi in Hispaniam objecta 94. § 13. Solvitur objectio quæ ex epistola Innocentii I Papæ formatur 97. § 14. Respondetur difficultati quam adversarii ex epistola Gregorii VII Papæ objiciunt 100. § 15. Proponitur lis, cujus occasione Rodericus archiepiscopus Toletanus prædicationem S. Jacobi in Hispania negasse dicitur 102. § 16. Narratio ejusdem litis inepta et falsa esse ostenditur 105. § 17. Ex variis instrumentis probatur, Rodericum Toletanum non interfuisse concilio Lateranensi 107. § 18. Novum argumentum contra prædicationem S. Jacobi in Hispania objicitur, ac dissolvitur 110. APPENDIX de Cæsar-augustana Deiparæ imagine, quam S. Jacobus erexisse traditur. § 1. Qualis sit ea Aragonum traditio 114. § 2. Fundamenta Aragonum pro sua traditione 116. § 3. Juridica archiepiscopi Cæsar-augustani sententia, qua præcedens miraculum confirmatur 118. § 4. Difficultates contra traditionem motæ quibus Aragones respondent 121. § 5. Officium proprium ab Aragonibus pro sua traditione Romæ impetratum, et publica de illo lætitia 123

28 Innocentius I PP. SYLL. HIST. § 1. Sancti cultus, elogia, calumniæ ipsi perperam impactæ, et præcipuæ ejus virtutes 548. § 2 Vitæ professio, patria, pontificatus initium, et unanimis ad eundem evectio 551. § 3. Gesta et scripta primis pontificatûs sui annis 553. § 4. Scripta et gesta usque ad direptionem urbis Romanæ per Alaricum Gothorum regem 555. § 5. Reliqui labores ejus pro Ecclesia usque ad mortem 557. § 6. Mortis annus et dies, locus sepulturæ, ac reliquæ 559

25 Joannes Agnus Traject. episcopus conf. Hoyi in Belgio, SYLLOGE HIST. de cultu ætate et gestis 225

26 Jorius episcopus Bethuniæ in Belgio 340

26 Jovianus cum VIII sociis Laodicensis martyribus. *Ex Hieron.* 304

28 Irene Hegumena CPoli in Chrysobalanto. COMM. § 1. Cultus ex Fastis Græcis, locus vitæ 600. § 2. Ætas, vitæ chronotaxis, Acta 601. VITA, auctore anonymo, *ex bibliotheca Florentina S. Laurentii*, interprete Joanne Pinio. CAP. I. Exstincta iconomachia, Theodora imperatrix de salute Theophili mariti fit certior; S. Irene filio ejus Michaëli destinatur sponsa; at fit sponsa Christi in Chrysobalanto 602. CAP. 2. Variæ ac mirabiles virtutes; artes dæmonis, monasterii præfectura 606. CAP. 3. Varia sibi suisque dat ad virtutem documenta et incitamenta, accipit perspicientiam arcanorum 610. CAP. 4. Studium promovendi proximum in virtute; vexationes dæmonis; spiritus prophetiæ 613. CAP. 5. Sanctæ discipula à præstigiis mirabiliter liberata 617. CAP. 6. Donum lacrymarum; dæmoniacus liberatus; diuturnæ precum stationes 620. CAP. 7. Preces miraculis honoratæ; poma cælitis missa; visio angelica 624. CAP. 8. Sanctæ consanguineus mirabiliter ab injusta morte liberatur 627. CAP. 9. Prædictio propriæ ac aliorum mortis; pomi miraculosi effectus; mors, tempus vitæ, mirabilia mortem subsecuta 631

27 Julia, Jucunda et Januaria MM. Nicomed. *Ex Hieron.* 431

27 Juliana et Sempronia, in territorio Barcinonensi 430

27 Julianus episc. Lascurrensis cum Galactorio 434

25 Julianus, Stercorius et Clemens. *Ex Hieron.* 166

L.

27 **L** Laurentius archiep. conf. Mediolani in Insubria. COMM. HIST. § 1. Cultus ejus hoc die ex Puricello primum notus et probatus, licet alio obiisse censeatur 433. § 2. Præmittitur dictio S. Ennodii, ex qua Vitæ series deducenda est 436. § 3. Vitæ S. Laurentii aliquis series 438. § 4. Vitæ S. Laurentii pars altera 439. § 5. Templum S. a Laurentio Mediolani condita et restaurata 441

M

25 **M**agnericus conf. archiep. Trevirensis COMM. § 1. Cultus, elogia; Officium proprium; natales, vitæ professio, ætas. 168. § 2. Viri dignitate et vitæ integritate spectabiles Sancto synchroni 170. § 3. S. Magnerici in archiepiscopatu decessor ac successor; loca sacra ab ipso condita vel restaurata 171. § 4. Ulterior locorum istorum elucidatio; monasterii S. Martini Trevirensis vicissitudines 173. § 5. Idem monasterium ad meliorem fortunam redactum; diploma Benedicti PP. VII in ejus favorem concessum; nova adversus monachos Martinianos tempestas 176. § 6. Dies quo S. Magnaricus obiit, sepulcrum, translatio, chronotaxis, Vitæ auctor 177. § 7. Reliquæ circa biographum notitiæ; Vita Ms. quæ hic datur; res nonnullæ in eadem occurrentes confirmantur aliunde et illustrantur 179. § 8. Alia quædam puncta historica, a biographo relata, ali-

aliunde explanantur 181. *VITA ex Ms. vetustissimo monasterii S. Martini Treviris*, auctore Eberwino, ejusdem monasterii abbate, cum Ms. S. Maximini Trevirensis collata. CAP. 1. S. Magnericus fidus S. Nicetii discipulus, ac dignus in cathedra Trevirensi successor 183. CAP. 2. Sanctus apud reges gratus; levat de sacro fonte Theodebertum; S. Gaugericum instruit et diaconum ordinat; miserias Theodori Massiliensis episcopi sublevare conatur 185. CAP. 3. Restitutus suæ cathedræ Theodorus; navis ab interitu servata; Guntramnus Bozo cur non liberatus 187. CAP. 4. Viri sanctitate insignes Sancto synchroni; S. Wolfilaici virtutes ac vita supra columnam 188. CAP. 5. Sancti suam columnam relinquit S. Wolfilaicus; ejusdem mors, translatio et miracula 189. CAP. 6. Sancti elogium ex Fortunato; constructæ in honorem S. Martini ecclesiæ; mors, sepultura; altare post ejus apparitiones erectum; monasterii Trevirensis vicissitudines; ejusdem reditus ad monachos, hujus Vitæ scriptor 190

28 Martyres Thebaidos in Ægypto. *Ex Martio Romano et Hieronymo.* 344

27 Maurus, Pantaleemon et Sergius, Vigilii in Apulia. COMM. § 1. Cultus apud Vigiliienses, ejusque antiquitas 352. § 2. Acta martyrii quatenus supersint; lectiones de iis propriæ, his Romæ approbatæ, earumque discussio 354. § 3. Historiæ inventionis primæ ac secundæ, earumque auctores et supplementum 357. HISTORIA inventionis primæ, auctore Amando episcopo Vigiliensi, *ex antiquo Officio ecclesiæ Vigiliensis impresso*. Prologus auctoris 359. CAP. 1. Inventio corporum sacrorum, et translatio ex ecclesia S. Joannis Euang. ad S. Fortunati, non sine multis miraculis, 361. CAP. 2. Translatio Sanctorum ad S. Bartholomæi: miracula varia, reliquiarum aliquot aliæ particulæ repertæ 363. CAP. 3. Prosecutio miraculorum, apparitiones variæ; sacellum Sanctis ædificatum 365. CAP. 4. Translatio SS. Martyrum ad oratorium proprium, et crebra miracula; auctoris ad eos pia apostrophe; inventionis et translationis tempus 368. HISTORIA inventionis secundæ, auctore Daniele Francino. *Ex antiquo Officio proprio ejusdem ecclesiæ.* 372

26 Mutiana et Laudasia. *Ex Hieron.* 305

N

28 Nazarius et Celsus MM. Mediolanenses, et synonymi Ebredunenses, forte alii. COMM. § 1. Cultus Mediolanensium Martyrum apud Latinos et Græcos; elogium 503. § 2. Inventio ac translatio a quo scriptæ; quo anno, die ac mense factæ 504. § 3. Respondetur ad varias alias quæstiones circa translationem corporum propositas 507. § 4. Loca sepulturæ ac translationis; duo, uti volunt, miracula 508. § 5. Ecclesiæ apud Mediolanenses Sanctis sacræ 510. § 6. Veneratio publica et antiqua in Oriente ac Mediolani, nec non in aliis Italiæ locis, ex ædibus sacris ac reliquiis 512. § 7. Sancti in aliis per Occidentem locis, præsertim in Gallia celebres et reliquiis et ædibus sacris 514. § 8. Sancti alibi in Gallia honorati; Ebredunenses synonymi probabiliter ab hodiernis distincti: miraculum: reliquiæ infra Nannetas in Britannia minore S. Nazarii incerti; punitus earum contemptor; Nazarius Julii Tomus VI.

Vercellensis 516. § 9. Corpus et S. Celsi translatum sec. x; inventum ac repositum sec. xvi: S. Nazarii inventum, inspectum ac translatum solenni pompa a S. Carolo Borromæo sec. item xvi, 518. § 18. Gloria posthuma ex S. Ennodio; sermone inter opera S. Ambrosii edito; hymno Ms. apud Prumienses, aliisque impressis ac Missali Ambrosiano 520. § 11. Natales; parentum ac S. Nazarii baptismus; sub quos is passus, et ubi; schema peregrinationum 522. § 12. Alia ad Sancti peregrinationes spectantia, et earum historia ad examen revocata 524. § 13. Nostrum de reliquis peregrinationibus Sancto imputatis, earumque adjunctis judicium 525. § 14. An S. Nazarius fuerit synchronus SS. Gervasio ac Protasio 527. § 15. Scriptores Actorum; eorum quæ sunt apud Mombrinium examen 530. § 16. Alia Actorum exemplaria castigata; quodnam et cur ex iis potissimum a nobis hic detur 532. MARTYRIUM *ex Ms. Ultrajectino S. Martini* 533

27 Nevolonus confessor, Faventia in Æmilia Italiæ. COMM. Cultus monumenta in patria, et Actorum candida simplicitas 495. *VITA* auctore anonymo. *Ex veteribus Faventinis monumentis collecta*. CAP. 1. A prava adolescentia ope S. Jacobi conversus, operibus caritatis aliisque virtutibus elucet 497. CAP. 2. Post repetitas ad S. Jacobi Compostellam; peregrinationes, piissimum obitum companæ ultro sonantes annuntiant 498. CAP. 3. Varia ejus miracula recensentur. 499

25 Nonnus et Acontius. *Ex Hieron.* 166

O

26 Oræozela martyr Cpoli. SYLL. CRITICA. Cultus, elogium et ejusdem auctor. 305

27. Pantaleon martyr Nicomediæ in Bithynia. COMM. § 1. Cultus ejus solemnitas et antiquitas in ecclesia Orientali 397. § 2. Cultus ejus in Occidente, item Acta et miracula 399. § 3. Reliquiæ, quæ hujus Martyris putantur esse, plurimæ et claræ miraculis, tam in Oriente quam in Occidente 401. § 4. Translationes variæ reliquiarum ejus, a seculo nono, usque ad decimum tertium factæ 404. § 5. Difficultas circa reliquias Colonienses: translationes aliæ sec. xiv ac xv 407. § 6. Gemina corporis S. Pantaleonis inventio 409. *VITA ET MARTYRIUM* juxta interpretationem Aloysii Lipomani, ad textum Simeonis Metaphrastæ Græcum denuo exactam. CAP. 1. S. Pantaleonis natales; conditio, conversio, tam ejus quam patris sui, et cæci quem sanaverat 412. CAP. 2. Cæci sanati martyrium; constantia S. Pantaleonis adversus idololatriam et tormenta; frequens Christi apparitio sub specie Hermolai 415. CAP. 3. Aliæ Martyris nostri victoriæ, SS. Hermolai et sociorum primum, deinde etiam suo condecoratæ martyrio 418. APPENDIX, de conversione et martyrio militum, qui S. Pantaleonem extremo supplicio affecerunt; *ex Ms. S. Salvatoris Ultraject.* etc. 420. MIRACULA, auctore anonymo monacho S. Pantaleonis; *ex antiquo ejusdem cænobii Ms.* CAP. 1. Sanguis ejus prodigiosus Cpoli; apparitiones et beneficia varia 421. CAP. 2. Aliæ ejusdem apparitiones et beneficia, itemque pœnæ ejus cultum negligentium. 423

26 Pastor abbas in Sceti. *Ex Cat. Petri de Natalibus* 17

INDEX SANCTORUM

<i>talibus</i> 307. <i>ELOGIUM ex Vitis Patrum</i>	308
26 Pastor presbyter Romæ	299
25 Paulus cum Thea et Valentina Cæsareæ Palæstinæ COMM. Cultus, elogia, palæstra martyrii; quis hic Paulus? Acta, annus ac dies mortis; reliquiæ S. Theæ, an nostræ? 163 Martyrium, auctore Eusebio Cæsareæ Palæstinæ episcopo, ab Henrico Valesio Latine redditum 165	
28 Peregrinus presbyter Lugduni in Gallia	543
27 Phronimus episcopus Metensis	430

R

28 **R**aymundus Palmarius conf. Placentiæ in Italia. COMM. § 1. Sancti nomen, cultus apud Placentinos, probatus Romæ, expressa canonizatio controversa 638. § 2. Ejusdem sepulcrum, reliquiæ, harumque translatio; xenodochium 640. § 3. Ejusdem Acta Latina, eorumque versio Italica; appendix gemina miraculorum; epistola interpretis Itali 642. *VITA* auctore Rufino Latine scripta, ab anonymo Italice versa; et nunc denuo Latinitati, ex Italico Ms. archivi monialium S. Raymundi Placentiæ fideliter restituta. Præfatio auctoris et operis dedicatio 645. CAP. 1. S. Raymundi patria, parentes, conditio; patris obitus; peregrinatio cum matre vidua ad Terram sanctam et reditus 646. CAP. 2. Matris obitus, Sancti conjugium, studium doctrinæ Christianæ; mors quinque filiorum ejus; amor continentiae; ultimi filioli susceptio et oblatio; obitus uxoris 648. CAP. 3. Relictis omnibus, sacra suscipit itinera; donec redire jussus a Christo, operibus misericordiæ, juxta præscriptum ab eo modum, se totum impendit in patria 650. CAP. 4. Caritas ejus erga viduas et pupillos, erga discordes, erga captivos, et infantes ægrosque destitutos: item sanctissimus obitus 652. CAP. 5. Defuncti corporis honores et exsequiæ; Gerardi conversio; concursus ad sepulcrum; miracula creberrima 655. APPENDIX 1 et 2 miraculorum S. Raymundi. *Ex Ms. archivi monialium ejusdem Sancti Placentiæ*, a pag. 657.

S

28 **S**amson episc. conf. Dolæ in Britannia Armorica. COMM. § 1. S. Samsonis patria, genus, ætas, professio 568. § 2. Sancti cultus et dignitas 569. § 3. Sancti Acta a variis scripta 571. *VITA*, auctore anonymo subæquali, *ex tom. 1 de Actis Benedict. cum Mss. nostris collata et emendata*. Præfatio ad Tigerinomalum episcopum 573. LIB. 1. CAP. 1. Precibus a Deo impetratus S. Samson pie educatur, et quinquennis S. Ilituto erudiendus committitur 574. CAP. 2. Diaconus ac presb. non sine mirabilibus signis, ordinatus, arctiorem indies virtutis viam ingreditur, invidorum machinationes patienter tolerat, ex S. Iluti cœnobio ad Pironem transit 577. CAP. 3. A patre ægrotante vocatus, non nisi jubente Pirone ad eum pergit; mirus theomachæ in via occursum; totam familiam Deo lucratur, atque in reditu serpentem necat 579. CAP. 4. Abbas Pironi suffectus, in Hiberniam proficiscitur, reversusque cum patre et aliis in solitudinem secedit, ac, nequidquam fugiens, alteri monasterio præesse cogitur 581. CAP. 5. Miraculosa ordinatio episcopalis; angeli Missam cele-

branti assistunt: in Armoricam properans, miraculis suis multos paganos prius ad fidem convertit 583. CAP. 6. Pluribus prodigiis apud Gallos inclarescit; Judualem a rege Childeberto impetrat, atque item monasterium, post serpentem in mare præcipitatum Piissimus S. Samsonis obitus 585. Præmonitio ad librum sequentem. LIBER II, 587. Interseuntur orationes et præfatio *ex Sacramentario Rataldi*. APPENDIX De r. Samsonis reliquiis earumque translationibus 591

27 Septem Dormientes, Maximianus etc., Ephesi in Asia minore. COMM. § 1. Horum Sanctorum distinctio ab aliis, numerus et diversa nomina 375 § 2. Cultus ex ecclesiasticis variorum populorum monumentis 376. § 3. Posthumorum Martyrum gloria; mira de iis visio, et miraculum patrocinio eorum patratum 378. § 4. Varia Actorum compendia exhibentur 380. § 6. Diversæ Actorum circumstantiæ referuntur 383. § 6. Mss. et impressa longiorum Actorum exemplaria recensentur 384. § 7. Controversia de Actorum veritate proponitur 386. ACTA ANTIQUIORA auctore Jacobo Sarugensi. *Ex Syriaco Nitriensis monasterii cod. xiii, fol. 79*, interprete Petro Benedetto S. J. 387. ACTA ALIA auctore Gregorio Turonensi. *Ex Ms. ecclesiæ S. Audomari*, quod contulimus cum editione Mombritioniana, ad quam proxime accedit 389. ACTA LONGIORA, auctore forsitan Simeone Metaphraste. *Ex editione Surii*, quæ cum Ms. Græco, et variis apographis Latinis collata est. CAP. 1. Persecutio Decii; septem Martyrum constantia in fide; fuga ad speluncam et diuturna dormitio 392. CAP. 2. Prodigiosa septem Dormientium resurrectio agnitio ac veneratio. 394

28 Septimia et Augusta virgo. *Ex Hieron.* 546

25 Stercorius, Clemens et Julianus. *Ex Hieron.* 466

26 Simeon monachus et eremita, in monasterio de Padolirona prope Mantuam in Italia. COMM. HIST. § 1. Sancti canonizatio, cultus, reliquiæ 319. § 2. Acta ejusdem; epistolæ duæ Arsenii patriarchæ Hierosolymitani, tempus quo Sanctus ex Oriente Romam advenit 322. *VITA* auctore monacho Padolironensi anonymo et cœvo: *ex cod. Ms. Ingolstadiensi, collato cum alio Ms. et editis*. Prologus auctoris 324. CAP. 1. n. Simeonis patria; natales nobiles, educatio; nuptiarum fuga, vita monastica et eremitica 325. CAP. 2. Mors repentina fratris ejusque ad vitam revocati narratio; iter sancti Hierosolymitanum ac Romanum; miracula in utroque patrata; calumniarum tolerantia et compensatio 386. CAP. 3. Ejusdem benignitas erga male meritos; varia per Italiam itinera, et crebra in illis miracula; conversio Judæorum 328. CAP. 4. Prosecutio itinerum ejus et prodigiorum per Italiam 329. CAP. 5. Peregrinatio ejus in Gallæciam Britanniam, Galliam reditus in Italiam, vita austera apud monasterium Padolironense; misericordia in pauperes et quædam miracula 331. CAP. 6. Alia prodigia, spiritus propheticus; felicissima mors 333. De MIRACULIS post ejus obitum. Præfatiuncula ejusdem auctoris. CAP. 1. Miracula ad S. Simeonis tumulum patrata 335. CAP. 2. Continuatio eorumdem miraculorum. 336

26 Simeon Stylita tertius.

62 Symphronius, Olimpius, Exsuperia et Theodolus martyres Romani. *Ex Actis S. Stephani Pape et M.* 302

T

T

- 25 **T**hea cum Valentina et Paulo, Cæsareæ Palæstinæ. COMM. Cultus, elogia, palæstinæ martyrii; Quis hic Paulus; Acta, annus ac dies mortis; reliquiæ S. Theæ, an nostræ? 163. Martyrium auctore Eusebio etc. 165
 25 Theodemirus monachus M. Cordubæ in Hispania. *Ex memoriali S. Eulogii.* 227
 28 Theophilus et octo socii Martyres Laodiceæ in Phrygia. *Ex Hieron.* 546

V

- 26 **V**alens seu Valentius ep. Veronensis in Italia 308
 25 Valentina cum Thea et Paulo Cæsareæ Pa-

læstinæ COMM. Cultus, elogia, palæstra martyrii etc. 163

- 27 Victor Papa et martyr Romæ. COMM. CHRONOLOGICO-HIST. § 1. S. Victoris dies cultus, ætas seu Sedis duratio 534. § 2. Varia S. Victoris gesta et scripta 536. § 3. V. C. Emmanuelis Schelstratii elucidatio contentionis Polycratis adversus S. Victorem de observatione Paschatis. *Ex antiquit. illustrata parte 2, dissert. 1, cap. 3.* Pars 1. 538. Pars altera 544
 28 Ursus et Leobatus abbates conf. in agro Turonensi. COMM. Cultus utriusque, ætas, professio 563. S. Gregorii Turonensis de SS. Urso et Leobatio. *Ex Vitis Patrum cap. 18* 564
 25 Ursus ep. conf. Trecis in Gallia. *Ex Marliis* 167

INDEX

CHRONOLOGICUS

ANTE CHRISTUM NATUM.

- A**nna beatissimæ Virginis Mariæ mater 233

SEculo I.

- Anno 43 vel 44 Hierosolymis martyrio coronatur S. Jacobus 10
 Sec. 1 floruit Erastus S. Pauli Ap. discipulus 279

SEculo II

- An occultatum Aptæ in Provincia S. Annæ corpus? 252
 Sec 2 medio floruit S. Pastor presbyter 302
 An. 186. Sedere cœpit S. Victor Papa 535
 197 Ejus obitus. 535

SEculo III.

- Ejus initio floruit S. Peregrinus presbyter Lugduni 543
 Eodem, sub Decio passus S. Christophorus 141
 An 250 Martyres multi in Thebæide 544
 Eodem passi seu reclusi sunt SS. septem Dormientes 384
 256 circiter, martyr coronatus Romæ Symphronius cum sociis 302

SEculo IV.

- Sub Licinio passus est S. Acatius Mileti in Caria 547
 Eod. floruisse dicitur S. Desideratus episc. Bisuntinus 432
 An. 303 martyrii lauream apud Barcinonem consecutus S. Cucufas 153
 304 circ. passum oportet S. Pantaleonem 397
 308 martyrium passæ sunt S. Thea, Valentina et Paulus 164

SEculo V.

- An. 401 ordinatus Romanus Pontifex S. Innocentius I. 552
 404 ad Victricium Rothomag. scripsit 553

- 409 pro Urbe obsessa ad Honorium legatione fungitur 556
 417 ad Deum migravit 559
 425 an 436 obierit S. Camelianus Trecensis episc.? 566
 437 post somnum 187 annorum redivivi apparent SS. septem Dormientes 384
 478 circ. ad Superos transiit S. Auspicius episc. Tullensis 562
 489 cathedram Mediolanensem conscendit S. Laurentius 438
 490 natus videtur S. Samson episc. conf. 568

SEculo VI.

- Hujus seculi initio celebres fuere SS. Ursus et Leobatus abbates in Gallia 563
 Eod. floruit S. Ætherius Autissiodor. episc. 446
 Priores duos secutus est Simeon Stylita tertius 310
 Floruit item S. Ebrulfus abbas, qui Bellovaci colitur 192
 An. 504 concilio Romano præsedet S. Laurentius ep. Mediol 440
 507 a Visigothis trucidatus est S. Galactorius episc. Lascurrensis 434
 512 laborum metam attigit S. Laurentius Mediolanensis episcopus 443
 520 natus videtur S. Magnericus episc. Trevirensis, cujus Vitæ chronotaxim habes 178
 521 episcopus consecratus fuerit S. Samson 569
 531 mortuus S. Valens seu Valentinus E. V. 308
 534 obiit S. Ecclesius Ravennen. episc. 445
 557 synodo Parisiensi interfuit S. Samson 569
 565 circ., non 607, aut 615 ad vitæ terminum pervenit S. Samson 569
 573 S. Rustico succedit S. Magnericus in episcopatu Trevirensi 172
 578 circ. nata est S. Glodesindis 202
 585 Theodorum episc. Massiliensem exsulem sedi S. Magnericus restituit 178
 587 S. Magnericus e sacro fonte levat Theodbertum Childeberti regis filium 186
 596 vel circiter, mortuus est S. Magnericus 172
 SEculo

INDEX CHRONOLOGICUS

SEculo VII.

An. 608 circ. vivere desiit S. Glodesindis	202
646 obiit S. Joannes Agnus episc. Trajectensis	226
690 obiit S. Julianus episcopus Toletanus	87

SEculo VIII.

Inventum dicitur Aptæ in Provincia corpus S. Annæ	252
Celebris fuit Cpoli Anthusa virgo	447
Atque in Flandria S. Christiana virgo	344
An. 777 an serius translatae S. Cucufatis reliquiae Barcinone in Vosagum Galliae?	455

SEculo IX.

Utrum eo seculo reportata sit stupendissima de Mauris victoria ope S. Jacobi ad Montem majorem veterem in Lusitania?	42
An subsistat victoria Clavigiensis S. Jacobi patrocinio de Mauris obtenta	37
Videtur eremum incoluisse S. Glisendus	348
Sub initium floruerunt SS. Benignus et Carus apud Veronam in Italia	316
Ab Alfonso magno templum S. Jacobo Compostellae erigitur	407
Eod. alia privilegia Toletano conceduntur	406
Sec. ix aut x in Chrysobalanto Cpoli hegumena fuit S. Irene virgo	604
An. 806 S. Pantaleonis reliquiae ex Africa in Europam translatae; quarum plures notantur	404
844 aut circiter inventum in Hispania S. Jacobi corpus	45
830 elevatum et venerationi exponi coeptum sacrum corpus S. Glodesindis	498
835 ex Vosago ad S. Dionysii translatae S. Cucufatis reliquiae	455
854 martyrium Cordubae patitur S. Theodemirus monachus	227
852 Georgius, Aurelius et socc. martyres Cordubae gloriose certarunt	450
858 facta in Galliam translatio sacrorum corporum SS. Georgii et Aurelii MM. Cordubensium	460
874 crucem auream S. Jacobo obtulit Alfonsus III Castellae Rex	33
876 an solenni caeremonia sacratum templum S. Jacobi Compostellanum?	33

SEculo X.

An. 914 non sequenti incidit obitus S. Geranni ep. Autissiodor.	596
921 vel circ. obiit Regino abb. S. Martini Trevis	475
944 translatum et nobiliori loco depositum corpus S. Magnerici episc. Trevirensis	477
954 Gotescaucus Aniciensis ep. orationis gratia in Hispaniam ad S. Jacobi profectus est	33
954 nova Metis S. Glodesindi ecclesia erigitur	499
975 ad monachos rediit caenobium S. Martini Trevis	475
983 ex Oriente Romam venit S. Simeon Padolironensis	324
997 fundatum Mediolani S. Celsi monasterium	544

SEculo XI.

An. 1007 celebre monasterium in honorem S. Christophori institutum	434
1016 vivendi finem fecit S. Simeon Padolironensis	324
1020 vel paulo ante obiit S. Gothalmus in Austria	337
1024 vel paulo citius Sanctis adscriptus S. Simeon Padolironensis	320
1033 obiit Bethuniæ in Belgio S. Jorius episcopus	340
1040 circiter obiit Eberwinus abbas S. Martini Treviris scriptor Vitæ S. Magnerici	478
Eod. insignem de Saracenis ope S. Jacobi victoriam referunt Hispani	38
1056 S. Jacobi brachium Compostella Leodium allatum memoratur	29
1079 an inventum corpus S. Cucufatis in monasterio ejus nominis Octavianensi?	456
1082 fundatum Garstense monasterium ab Ottocharo I marchione Stirensi	477
1100 Botuidus martyr in Suecia	635

SEculo XII.

Institutus in Hispania celebris Ordo equestris S. Jacobi	36
Ecclesia S. Jacobi Compostellana evehitur ad metropolitanam	407
An. 1101 et sequentibus varia referuntur prodigiosa S. Jacobi miracula	53 et seqq.
1140 natus Placentiae S. Raymundus Palmarius	647
1142 notatur obitus B. Bertholdi abbatis Garstensis in Austria	474
1145 eligitur a Pistoriensibus in Tuscia S. Jacobus in patronum suae civitatis	25
1167 Vigiliis in Apulia inventa corpora S. Mauri et socc.	353
1174 facta divisio capitis S. Jacobi inter Canonicos Arienses et monachos Atrebatenses	24
1178 institutum Placentiae celebre xenodochium a S. Raymundo Palmario	654
1200 ad operum caritatis coronam Placentiae evocatur jam dictus S. Raymundus	638

SEculo XIII.

Sec. xiii circ. Veronam illustrarunt BB. Evangelista et Peregrinus eremitæ Augustiniani	342
An. 1204 Contarenus Pistoriensis multa prodigia scripsit ope S. Jacobi ibidem patrata	66
1215 quo modo Moguntiam allatum caput S. Annæ, inde Marcodurum, quod tamen in tot aliis ecclesiis exstare dicitur	256
1212 utrum in concilio Lateranensi actum de primatu ecclesiarum Hispaniae	72
1217 Frisones post aditum S. Jacobi Compostellae sepulcrum memorabilem de Saracenis in Lusitania victoriam referunt	35
1218 Cardinalis Sabellus, non Rodericus Toletanus in Hispania legati munere fungitur	405
1230 ope S. Jacobi Adefondus rex Saracenos ingenti clade afficit; et rursus eodem ferme tempore	38
1236 Corduba Mauris erepta	409
1238 grande miraculum operatus est S. Jacobus	bus

IN SEXTUM TOMUM JULII

bus apud Pratense castrum diœcesis Pistorien-	4521 ultimo repositum corpus S. Celsi Medi-
sis	olani
1255 Hugo pur Lincolnæ an Anglia crudeliter	1579 translatum a S. Car. Borromæo corpus
excarnificatus est	S. Nazarii
1280 Faventiæ in Italia spiritum extremum	1600 Restauratum Venetiis vetustum templum
reddidit B. Nevolonus futor	S. Jacobo dicatum
68	349
494	349
496	74

SEculo XIV.

An. 1386 in Arleberg sub patrocinio S. Chri-	
stophori instituta pia sodalitas, renovataque	
1627	430
1400 intermissus Placentiæ S. Raymundi Pal-	
marii cultus instauratur	644

SEculo XV.

An. 1410 translatae Barcinonem S. Cucufatis	
reliquiæ	459
1412 S. Vincentius Ferrerius synagogam Ju-	
dæorum Valentiaë mutati curat in ecclesiam S.	
Christophori	428

SEculo XVI.

An. 1508 Julius II instaurationem Officii Mo-	
zarabici approbavit	82

SEculo XVII.

An. 1624 memorabili apparitione, exhibitum	
sibi olim in Britannia Armorica cultum restaurat	
S. Anna	249
1635 ab Urbano VIII restituta in Breviario	
Romano clausula de absoluta S. Jacobi in Hispa-	
nia prædicatione	73
1640 Cæsaraugustæ in ecclesia S. Mariæ de	
Columna contigit stupendum miraculum de crure	
abscisso, juveni restituto	417
1646 et seqq. narrantur stupenda miracula ope	
S. Annæ patrata in Britannia Armorica	279
1672 Congregatio S. Jacobi instituta Antverpiæ	36

SEculo XVIII.

1723 concessum Aragonensibus proprium Offi-	
cium de traditione S. Mariæ in Columna	124

MONITIO

Circa Acta S. Jacobi Majoris.

Postquam Acta S. Jacobi Majoris typis excusa essent, Excellentissimus dominus Didacus de Mendoga Corte Real ex Hollandia, ubi cum summa prudentiæ fama ac laude legationem pro potentissimo Lusitaniæ rege obierat, Ulyssiponem rediturus, Museum nostrum Antverpiense præsentia sua honoravit. Cum de re litteraria, in qua vastam ejus eruditionem admirati sumus, colloqueremur, incidit sermo de prædicatione S. Jacobi in Hispania, quam ut probabiliorem defendendam suscepamus. At Excellentissimus dominus quæsivit, an sciremus, prædicationem illam a R. P. Michaële de S. Maria ex Ordine S. Augustini libro Latine scripto et non ita pridem in Lusitania edito impugnari. Addidit, alios Lusitanice opinionem R. P. Michaëlis refutasse. Ingenie fassi sumus, hanc novam inter ipsos Lusitanos controversiam nobis hactenus ignotam esse, eo quod epistolæ nostræ, qua ab aliquot annis statum celeberrimæ

celeberrimæ academïæ Lusitanicæ et notitiâ lucubrationum ejus expetieramus, nihil responsum fuisset. Instantèr itaque Excellentissimû dominum rogavimus, ut ipse ea opuscula, tum Latina tum Lusitanica, ad nos mitti curaret, cum sat temporis superesset, ut sententiâ mutarem, vel argumenta R. P. Michaëlis refelleremus, antequam tomus sextus Julii nostri in lucem prodiret. Vir Excellentissimus petitioni nostræ benigne annuit, ac promissis stetit, ut intelligo ex litteris eruditissimi domini Emmanuëlis Pereira de Sylva Leal, quas die 25 Novembris anno 1728 ad nos dedit, sed quæ (nescimus quo casu) post elapsû fere trimestre dumtaxat nobis redditæ fuerunt: is enim dignissimus laudatæ academïæ Lusitanicæ socius in suis humanissimis litteris significat, memoratam R. P. Michaëlis dissertationem, aliaque opuscula, simul cum quibusdam suis lucubrationibus, jam a se ad nos missa fuisse. Sed hactenus nihil eorum vidimus, et utrum ea in mari perierint, an etiamnum alicubi hæreant ignoramus. Cum itaque editionem hujus tomi diutius differre non liceat, de his lectorem præmonendum esse censuimus.

NOTITIA FIGURARUM

Ornantium hunc Tomum.

Præfigitur solitum operis frontispiciû.

Item effigies serenissimæ Archiducis Mariæ Teresiæ cui tomus ipse inscribitur.

Repræsentatio capitis S. Annæ, *ex imagine Sicula*

256

Item hermæ Græcæ inscriptio

ibid.

Urnæ S. Pantaleonis Lucæ in Etruria

410

Gloria B. Bertholdi primi abbatis Garstensis *in folio*

475

In Tractatu præliminari Mozarabico

Divisio Hostiæ in isto ritu

90

Majuscula littera singularis *ex Ms. Toletano*

110

Schema orationis antiquæ de S. Martino Turon.

111

ACTA SANCTORUM

JULII

TOMUS SEXTUS

VIGESIMA QUINTA DIES

SANCTI QUI VIII KAL. AUGUSTI COLUNTUR.

- S. Jacobus major, Apostolus, Martyr, Compostellæ in Hispania.**

S. Christophorus Martyr, forte in Lycia.

S. Cucufas Martyr, apud Barcinonem in Hispania.

S. Thea	}	Martyres
S. Valentina	}	Cæsareæ
S. Paulus	}	Palæstinæ.
S. Acontius	}	Martyres
S. Nonnus	}	Romæ.
S. Stercorius	}	Martyres.
S. Clemens	}	Martyres.
S. Julianus	}	Martyres.
S. Florentius	}	Martyres Forconii in Vestinis
S. Felix	}	Italiae.

S. Hierusalem Martyr apud Græcos.

S. Ursus episcopus conf., Trevis in Gallia.

S. Magnericus conf. archiepiscopus Trevirensis, ibidem in monasterio S. Martini.

S. Ebrulfus abbas, Bellovaci in Gallia.

S. Glodesindis virgo, Metis in Belgica prima.

S. Joannes Agnus Trajectensis episcopus conf., Hoyi in Belgio.

S. Theodemirus monachus Martyr, Cordubæ in Hispania.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI

S. Juliani Cenomanensis episcopi translatio indicatur in auctariis Usuardinis : de ipso actum xxvii Januarii.

S. Yxtam virginem nescio unde aut qua verisimili causa ad hanc diem transtulerit Castellanus in suo Martyrologio universali, ut cui ecclesia dicata sit in Yestetlen (voluit dicere Jestetten) diœcesis Constantiensis. Nomen etiam ipsum male efformatum longioris disquisitionis occasio fuit : at tandem patuit, non aliam Sanctam designasse præter S. Hyxtam, de qua, sub nomine Hixtæ cum Notburga matre paucis actum est xxvii Januarii. Recursu habito ad ipsum locum opera P. Jacobi Bisselii Societatis nostræ provinciæ Germaniæ superioris procuratoris, obtenta est epistola R. D. Beati Wickaert curati in Jestetten prope Rhinoviam, ad nostrum item P. Leonardum Seiz xxiii Novembris mdccxxvi data, qua docuit, neque hoc die S. Hyxtam ibidem coli, sed vi Februarii : ad quem proinde diem in Supplemento remittenda sunt, quæ de

ejus cultu et miraculis (nam gesta penitus intercidisse videntur) impetrari poterunt

vi Februarii.

SS. Winamanus, Unamanus et Sunamanus ut martyres hoc die referuntur in Martyrologio Anglico Wilsoni utriusque editionis, opinor, pro mero arbitrio, cum apud Joannem Magnum lib. 17, cap. 20 eorum martyrium describentem, nec verbo indicetur quo die illud subierint. Rectius majores nostri eos cum S. Sigfrido patruo vel avunculo conjunxerunt die quo is colitur.

xv Februarii.

S. Lucæ abbatis translatio Agyræ signatur in Martyrologio Siculo nostri Octavii Cajetani; ast ejus Acta pridem illustrata sunt videndaque ad diem

ii Martii.

S. Eupraxia, vel Euphrasia, virgo in Thebaide, hodie memoratur apud Græcos, et in Molano cum Olympiade conjuncta est : Vita ipsius illustrata fuit xiii Martii, quo a Latinis colitur. Vide itaque eundem diem xiii Martii.

SS. Philippi

- 2
- A SS. Philippi presbyteri, Eusebii monachi et Philippi diaconi *facta est hoc die in Sicilia translatio cum alia S. Lucæ abbatis, de qua jam egimus. At quæ de ea et Sanctorum ipsorum gestis dicenda erant, habes ad diem natalem* XII Maii.
- S. Germani Parisiensis episcopi *translatio ad monasterium S. Vincentii notatur et describitur in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti sec. 3, parte 2, a pag. 92; quæ vel in ipso Usuardo annuntiatur: verum quæ eo spectant, ad propria Sanctorum natalitia reducere solemus, ut videsis* XXVIII Maii.
- B S. Blandina ab equis distracta martyrium consummasse *notatur in Synaxario collegii nostri Divionensis seu Petri Francisci Chiffletii cum duobus versiculis, post memoriam, uti egrapho nostro adscripsit Papebrochius, sanctorum Martyrum Lugdunensium; quos raro plerumque apud Græcos exemplo iterum exhibet apographum nostrum ex Menæis Mediolanensibus bibliothecæ Ambrosianæ littera O n. 148 cum elogio; at die proxime sequenti: ubi Blandina (non Βαλανδία, ut mendose in textu dicti elogii apographi nostri scribitur) ab equis distracta, Deo spiritum tradidisse etiam narratur. Eodem die notatur in Synaxario Basiliano Sanctus cum sociis, addito elogio, quod Græce excusum legitur ad calcem tomi primi Julii: ubi vitiose scribuntur fuisse ex Ravenna civitate regionis Galliæ, pro Vienna. Chiffletianum præter Blandinam tres alios ex illis refert, videlicet Sanctum, Maturum et Atalum. De laureatissimo horum Martyrum XLVIII manipulo egimus die 2 Junii cum Martyrologio Romano: inter quos herois ista invictissima, et fortitudine animi sexum supergressa, non ab equis distracta, sed capite truncata martyrium consummasse scribitur in longe æstimatissimis eorum Actis; de quorum merito dictum est in observatione ad Usuardum a nobis illustratum, ad diem 2 Junii. Absit ergo ut hic Blandinam vel ejus martyrium duplicemus ob tantillam mortis differentiam; in qua Græci facile potuerunt vel errare, vel aliquid de suo addere et mutare. Quamobrem omnia remittimus ad diem prædictum* 11 Junii.
- C S. Adalbertus Magdeburgensis episcopus *in indice Sanctorum, quem Grollum appellamus, hoc die perperam signatur: de eo jam actum est* 30 Jun.
- S. Eurosiam huc traxit Ferrarius *in Catalogo generali, pro mero, opinor, arbitrio, quod diem cultus ignoraverit. Tu vide quæ dicta sunt* XXV Junii.
- S. Landradam Belisiensem abbatissam, *nescio cur hoc die laterculo suo inseruerit auctor Florarii Sanctorum Ms.; spectat ad diem qua de ipsa egimus* VIII Julii.
- S. Reticius seu Rheticius episcopus Aeduensis seu Augustodunensis *in auctariis Usuardinis hoc die annuntiatur, a Castellano xv Maii; nos cum aliis de ipso egimus* XIX Julii.
- Sancti martyris Hermogenis certamen *notatur in utroque Ms. Taurinensi; ejusdem, ut putamus, quem heri dedimus inter Prætermisos* XXIV Julii.
- Josiam scribam *hoc die retulit Editio Lubecol. inter Usuardi auctaria; Felicius eum elogio ornavit. Mirati sunt Majores nostri, eum a variis xxv Martii signatum. Sive sub isto, sive sub alio nomine, notus esse non potest, nisi ex Actis S. Jacobi Apostoli.*
- SS. Rusticus et Florentius *male hoc die combinantur a Greveno: voluerit haud dubie signare Felicem et Florentium martyres Forconiensis, de quibus hoc die agimus. Felix in Matricula Cartus. Ultraject. seorsim hoc die notatus, eodem reducendus est, aut ad hunc diem non pertinet.*
- Sanctorum Patrum CLXV, qui ad quintam Synodum adversus Origenis dogmata convenerunt, *memoriam hodie faciunt Menæa magna Græcorum excusa (sequente, ut solet, Maximo Cytherorum episcopo) cum versiculis et elogio. Martyrologium Arabico-Ægyptium a Gratia Simonio Maronita Latine redditum Patres dumtaxat legit* CL.
- Gandavi Livini archiepiscopi *translatio Dempsteri mera hallucinatio est. Referimus hoc die translationem S. Lebuini; ast is cum S. Livino martyre confundendus non fuit.*
- S. Marcelli episcopi Parisiensis *translatio reperitur in codice Usuardino Bigotiano: ast alii codices eam melius referunt die sequenti, tametsi hoc die factam testetur Saussayus in Supplemento.*
- S. Apersis memoria *notatur in dicto Martyrologio Arabico-Ægyptio, a Gratia Simonio Maronita Latine reddito: plura nos latent.*
- Saladini Asculani primam memoriam *Majoribus nostris suggestit Ughellus tomo 1, col. 487, dum inter viginti altaria ecclesiæ Asculanæ aliquod numerat quod olim exstabat beato Saladino dicatum, cujus pulveres ibi recludi docent antiqua ecclesiæ monumenta. Ferit nonnihil sub istiusmodi nomine Beatus, quem non novissent Ferrarius, aut aliæ Sanctorum tabulæ; cujusque ignotus esset dies obitus. Ad quæstionem igitur idcirco Asculanis propositam, invenio responsum hujusmodi, æque ac cetera obscurum. Fuit ejus corpus die xv mensis Aprilis hujus anni MDCLXIX intus capsam ligneam in altari lapideo sub titulo Sanctorum Michaelis et Mauri in cathedrali ecclesia repertum, cum lamina plumbea in ejus manibus, ubi hæc verba reperiuntur insculpta: Anno incarnationis Christi MCCCXLI indictione XIV, die Jovis intrante Apostoli, frater Salladinus vespere migravit, et sequenti die Veneris a crypta S. Angeli, ubi XXVII annis penitentiam egerat, huc delatum fuit tempore Gregorii PP., residente Theodolino episcopo Asculano anno III, cujus corporis reliquiæ, de mandato et ordine Emin. ac Reverend. D. Cardinalis Gabrielis episcopi, fuerunt privatim translatae in capellam S. Mariæ Lauretanæ, sitam in eadem Cathedrali ecclesia, ubi usque ad præsens asservantur in quadam capsâ ligneâ introclusæ. Vulgo fertur, hunc B. Salladinum fuisse ex nobili familia de Salladinis hujus civitatis. Id nostra interest minime: doceant nos Asculani 1. An Saladinus iste, quisquis fuerit, vere colatur: 2, quo die; ut debitus ei inter Sanctos locus in opere nostro concedi possit; nam intrante Apostoli, non magis ad S. Jacobum quam ad alios referri potest.*
- S. Abranus vel Abramus confessor *in Campania Galliæ celebris. Fuit S. Gibriani frater; sunt verba Camerarii, Sanctum alibi ignotum producentis. Egerunt Majores nostri de Gibriano ad diem VIII Maii, ibidemque notarunt, necdum legisse se an et quo die Abranus coleretur non magis quam Petranus, licet hosce cum aliis S. Gibriani sociis eo die annuntiet Sassayus. Obolium*

A Obolium nobis hoc die laudat Castellanus, ut martyrem cum sociis sexaginta supra ducentos, de quibus in Fastis Latinis aut Græcis nec verbum reperi hactenus. Exstat eorum memoria in Kalendario Coptorum a Ludolfo edito: ast hujusmodi Sanctos equidem non admittam, nisi de eorum vero et legitimo cultu aliunde constet; ut jam non semel protestatus sum.

Mors beatissimi P. N. Macarii Scholtowodici Thaumaturgi notatur in Menologio Slavo-Russico Sparwenfeldiano: sed sola istius Menologii auctoritas nobis non sufficit, ut ipsum pro Sancto habeamus, donec de debito cultu legitime nobis aliunde constiterit.

B Sanciæ Alfonsi, regię virginis, commendatricis Ordinis militaris S. Jacobi, filiæ Alfonsi IX regis Legionensis, S. Ferdinandi III sororis etc. Vitam Hispanicam habemus editam Madridi anno 1651, in qua gloriosæ, ac tantum non Sanctæ titulo decoratur, omni eorum genere exornata. Ejus corpus ex regio monasterio S. Euphemie de Corobiis, Ordinis S. Jacobi, Valentiniensis diœcesis, ubi ab anno 1270 jacuisse dicitur, Philippus III anno 1608 adferri voluit Toletum ad S. Fidei parthenonem, ubi magna in veneratione habetur. Ad prædictæ Vitæ calcem argumenta subjiciuntur virtutum, sanctitatis et miraculorum, quæ inde erui possunt in ordine ad beatificationem et canonizationem, quæ ut ut urgentia fateamur, nostrum non est, Sedis Apostolicæ judicium prævenire. Neque vero in ista Vita dies obitus exprimitur, quamquam aliunde hac xxv Julii ad cælos evolasse supponatur. Haud dubie, ob concursum solennitatis S. Jacobi, alius dies ejus festivitati destinabitur, si ad Sanctorum honores erehatur; ut proinde Actis ejus suo tempore illustrandis locus defuturus non sit. Satis mirum est, de ea non meminisse Tamayum in Martyrologio Hispanico.

Hieronymus Vaglegho Ordinis S. Dominici in Marchesii Diario hoc die insigni decoratur elogio, extracto ex processibus super ejus virtutibus et miraculis pridem formatis Madridi et Vallisoleti: quousque res perducta sit in ordine ad beatificationem, fatemur nos ignorare.

C Gerekinus Ordinis Cisterciensis Alvastræ in Suecia conversus, multis nominibus laudatissimus est, ut qui intra annos quadraginta numquam e monasterio egressus sit: qui novem angelorum choros inter orandum quasi continenter viderit: ab ipsa Dei Parente visitari meruerit, pluribus etiam aliis gratiis ornatus, et in Kalendario cum titulo beati relatus, de quo plura in Vita S. Birgittæ referri dicuntur ab Henriquez, Chalemoto, Bucelino atque etiam in Vite Aquilonia. Castellanus ipsi locum dedit inter Venerabiles, quo et nos hic eum reponimus, donec de cultu constet.

Joannes Soreth seu Soretus celeberrimus et præclarissimus RR. PP. Carmelitarum Prior generalis, totiusque Ordinis reformator, hoc die Andegavis, ubi depositum corpus, ferme tamquam martyr sublatus est anno 1471, non paucis miraculis post mortem clarus; cujus Vita, anno 1478 manu scripta apud nos exstat, uti et alia paulo fusior ac elegantior Parisiis edita anno 1625 cum titulo beati, qui ab Ordinis scriptoribus passim ei tribuitur, usque adeo ut Philippus Visitantinus, in Acie bene ordinata, sæpius a nobis citata, hoc ei Julii Tomus VI.

elogium concinnare non dubitaverit ad hunc diem: B. Joannes Soretus, natione Gallus, Carmelitani gregis pastor summus et reformator magnificus, Andegavi obiit ut martyr anno MCDLXXI, miraculis ante et post mortem clarissimus, ideoque ab immemorabili tempore Beatus colitur et invocatur. In Hannonia et Leodio, præter alia, etiam tertium Carmeli Ordinem restituit, ut alio in loco referimus. Beatus Romæ et ubique vocatur. Equidem insignia Viri merita ultro et libens agnosco, cupioque supremos honores debita auctoritate ipsi omnino decerni: hactenus vero, nec in ipsa Gallia verum cultum ecclesiasticum umquam obstinuisse, vel ex solo Saussayi silentio, qui nec inter pios quidem ipsum hoc die collocat, satis intelligitur: neque ipsius uspiam meminil magnus Sanctorum refossor Castellanus; neque alibi sufficientia ulla legitimæ venerationis indicia occurrunt. Quanto in honore fuerit apud Leodienses, narrat Fisenus in ejus ecclesiæ Floribus.

E Thomas Kempensis seu a Kempis, loco nempe natalio (oppido diœcesis Coloniensis) dictus, Ordinis Canoniorum regularium, vir sane venerabilis et toto orbe notissimus, hoc die anno 1471, ætatis 92 ad insignium virtutum meritorumque coronam evolavit; sacræ lectionis cellæque suæ ita amans, ut hoc symbolum sæpius ore proferret, librisque suis inscriberet; In omnibus requiem quæsi, sed non inveni nisi in angulis et libellis Verba sunt Miræi, ita elogium prosequentis: Scripsit varia, unum in corpus ab Henrico Sommalio digesta; inter quæ eminet vere aureus, De imitatione Christi libellus, quem sanctissimi viri Car. Borromæus, Ignatius Loyola, Philipp. Neri, Robertus Bellarminus et alii quotidie lectitare sunt soliti. Vitam illius scripsere Judocus Badius, Franciscus Tolensis, et Henribertus Rosweyds Soc. Jesu presbyter, qui et Chronicon Montis S. Agnetis, a Thoma Kempensi scriptum, nuper edendum curavit. Corporis ejus inventio, jussu Electoris Colonionensis procurata xiii Augusti 1672, in Swollense oratorium translatio, et in capsam depositio x Julii 1674, gratiæque eo tempore obtentæ, alibi descripta sunt, usui certissime futura, siquando Sanctorum honores viro piissimo legitime decernantur. Videri possunt quæ pridem notata sunt in Paralipomenis ad Conatum in Catalogos Pontificum pag. 108.

Balthazar Alvarez e Societate Jesu hoc die sanctissime obiit anno 1580. Qualis quantusque vir fuerit, fuse describit in ejus Vita Ludovicus de Ponte. Hoc ex illo dixisse sufficiat, S. Teresiam cognovisse divinitus, pro ut refertur in memorata Vita cap. II, § 2, nullum in terris exstitisse eo tempore in tam excelsoquam ipsum perfectionis fastigio, cum tamen viverent tum etiam eximie sanctitatis non pauci, et complures qui Fastis Sanctorum et Beatorum sunt ab Ecclesia postmodum adscripti. Ex Bibliotheca Scriptorum. S. J.

Philippus anachoretha in eremo Judicæ venerabilis titulo ornatur ab Octavio Cajetano in Martyrologio Siculo.

Philippa virgo, regio sanguine Lusitanorum nata Ordinis Cisterciensis fuit, et cœnobium sancti Dionysii de Odiuelas multiplices scientia et admiranda sanctitate illustravit, teste Henriquez

A et aliis; verum neque hæc altaribus hactenus admota scitur.

Petrum Molleanum ex Ordine Minorum anno, non 1489 sed 1490, dum fratres in choro Te Deum canerent, Camerini in Umbria vita functum, ibique ob varias virtutes et miracula in honore habitum, beati appellatione exornat Gonzaga pag. 206, ac post eum Arturus et alii; a quo non multum abhorreere visus est Papebrochius in annotatis ad Vitam B. Baptistæ Varanæ tom. VII Maii pag. 489. Est etiam penes nos expansum folium thesium ex jure Pontificio et Cæsareo, quibus præfigitur anno 1652 imago B. Petri Corradini Moleanensis. At necdum videmus tales honores ipsi legitime decretos; a quibus proinde melius abstinuit Waddingus in Annalibus, et non ita pridem Fortunatus Hueberus in Menologio Franciscano, qui laudatissimum virum meritis quidem ornant elogiis, verum absque omni sancti aut beati titulo,

Rodulfus Delfius, Mechliniæ in Brabantia

B Jacobus a Falerone, Muliani in Piceno

Petrus a Caderola, Camerini in Umbria

Vaseus Correa, in territorio Ulyssiponensi

Baptista Canianus, apud Theatema Marrocinorum

Anastasius, Albuquerquei in Castella

Ambrosius Itinerarius, Lutetiæ Parisiorum

Stephanus Fulginas, in Umbria

Dominicus Surianus

Pacificus Clemerius

Guimares a S. Antonio virgo, in territorio Braccarensi

Hieronymus ab Asculo additur a Fortunato Huebero, qui in eo æque ac in superioribus, Arturo prudentior, ab omni sanctitatis titulo abstinet.

S. Pastorem presbyterum et abbatem, apud Scetim in Ægypto ex Petri Catalogo hoc die in suum retulit Ferrarius, male citans lib. 6, cap. 113, pro 141. Dicitur autem ibi obiisse VII Kalend. Augusti, ut proinde ad sequentem spectet, quo de ipso videbitur

Cum titulo beati referuntur ab Arturo in Martyrologio Franciscano, et postrema etiam in Gynæceo.

S. Valens non magis apte a Ferrario hoc etiam die ponitur in Catalogo generali, melius in altero collocatus est die sequenti

Malinbæum ex male intellecto Menologio Scotico, hoc die signavit Ferrarius in Catalogo generali: an vere colendus sit, videbitur die sequenti

S. Hyacinthus ad hunc diem non spectat, uti alibi notatus est, sed ad sequentem

S. Anna, Deiparæ Virginismater, hodie colitur apud Græcos, a quibus eam accepit Castellanus, sed de qua Martyrologium Romanum et nos die

S. Laurentium Mediolanensem episcopum hoc die refert Castellanus; forte quod in Papebrochiana Exegesi de episcopis Mediol. legerit VIII Kal. Augusti fuisse depositum: verum cum alibi signetur XXVII Julii, jamque pollicitus sit Papebrochius, nos de ipso eo die, ut de Sancto acturos, omnia ad eum diem remittimus

S. Gangricum episcopum Trevirensis, discipulum S. Magnerici hoc die Romandissæ nobis assignavit Ferrarius, nesciens, opinor, quid

scriberet. S. Gaugericum voluit dicere, non D Trevirensis sed Cameracensem episcopum, de quo magis apposita memorat Saussayus in Supplemento ad hanc diem. De sancto agetur die quo colitur

Ursicium episcopum et confessorem, qui hoc die locum occupat in Florario Sanctorum Ms. et in Editione Lubeco-Col. non novi si de martyre sermo sit, refertur is in Martyrologio Romano

S. Nemesium martyrem Romanum hoc die signant varii Martyrologi; nos alium esse non putamus ab eo qui in Romano Martyrologio celebratur cum Lucilla (hoc ipso die a Ferrario relata)

SS. Athanasius et Theodorus, ut comites S. Jacobi, in Hispania relict, juxta Magistri sepulcrum apud Compostellam tumulati, ex Maurolyco, Felicio, Galesinio et Ferrario huc remissi sunt XV Maii, tomo III, pag. 443: atque iterum in Prætermisssis XXV Junii. De iisdem etiam et aliis S. Jacobi Apostoli in Hispania sociis, aut ab eo ordinatis episcopis actum in Commentario ad Acta S. Cæcilii episc. Eliberitani ad diem I Februarii. Recurrit item sermo de Athanasio tom. III Aprilis pag. 1001 et alibi. Quid de utroque aut alterutro hoc die dici possit equidem non invenio; neque enim in Actis S. Jacobi memorantur. Si qua Tamayo fides est, fuerit Athanasius iste Cæsaraugustanus episcopus, quem referre ipsi lubuit I Novembris, ad quem proinde diem rem totam ex Sampiro aliisque examinandam remittimus

S. Lebuini translatio est in Monasticis Wione, Dorganio, Menardo et Bucelino. Melius ab aliis refertur XXV Junii, ut ibi in Prætermisssis observatum est, quo ipso die colitur Sanctus in diœcesi Antverpiensi. Verum et inde et hinc remittenda omnia sunt ad diem natalem

Jacobus intercisus notantur hoc die in Calendario Syriaco seu Chaldaico, Romæ edito anno 1624, quod Latine dictavit Majoribus nostris D. Josephus collegii Maronitici 1661. Sed Sanctus iste dari poterit cum Martyrologio Romano

S. Eutychianus Papa et martyr ponitur hoc die in Usuardis Altempsiano et Florentino; quin et in Rabano, Nothero et aliis; verum ibi pridem notavimus, eum in Romano coli

Martyres anonymi in Actis Sanctorum Carpophori et Abundii, editis a Mombrizio tomo I, fol. 4 dicuntur capite plexi hac die XXV Julii: verum tanti non sunt ea Acta ut hic de istis seorsim agendum putemus. Cujus porro pretii sint, invenies in Tractatu præliminari ad totum I Julii. Si quid forte præter ibi dicta deinceps occurrat, examinari id poterit ad diem quo de SS. Carpophoro et Abundio, una cum sociis istis ex Martyrologio Romano agetur

S. Judoci translatio aut inventio refertur in pluribus ad Usuardum auctariis, atque in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti sec. 5 a pag. 545: nos more nostro eam cum Sanctis Actis illustrabimus

SS. Maximini et sociorum inventio in monasterio Miciacensi prope Aurelianos hoc die exhibetur in Actis Sanctorum Ord. S. Benedicti sec. 6, part. 2, pag. 252 ut facta circa annum

A 1025: verum de ea reliquisque ad Sanctum Maximinum spectantibus agendum erit die quo annua ejus festivitas recolitur xv Decembris. S. Olympias vidua et virgo, S. Joanni Chrysostomo devota, hodie celebratur apud Græcos cum elogio, in quibusdam eorum fastis S. Eu-
praxiæ conjuncta. Molanus secundæ editioni suæ eam adjecit. Ferrarius in Catalogo Sanctorum, qui in Romano non sunt, ac Castellanus in Martyrologio suo universali inter adjectos, illam ponunt, quæ in Romano notatur die, quo de ipsa agendum erit xvii Decembris.

DE S. JACOBO MAJORE,

APOSTOLO ET MARTYRE,

COMPOSTELLÆ IN HISPANIA

COMMENTARIUS HISTORICUS

c. c.

PARS PRIMA

Sancti distinctio, cultus, Acta, martyrii palæstra et tempus; reliquiæ, gloria posthuma, patrocinium, et miracula.

§ I. Hujus sancti Jacobi ab aliis homonymis distinctio, et cultus ex variis monumentis.

E VULGARIS
XLIII, SI-
XLIV.
qui distin-
unt tres Ju-
os,

Henchenius noster cum Combefisio, Florentino, aliisque scriptoribus tres Christi discipulos, Jacobi nomine insignitos, distinguit. Primus juxta ipsius opinionem est Jacobus filius Zebedæi et frater Joannis Evangelistæ, qui ab Herode Agrippa gladio occisus est. Alter est Jacobus, Alphæi filius, qui post annuntiatam pluribus locis Christi doctrinam tandem cruci affixus Ostracinæ martyr occubuit. Tertius vero est filius Cleophae et Mariæ, vulgo frater Domini dictus, et primus Hierosolymorum episcopus ordinatus, qui post diuturnam ecclesiæ Hierosolymitanæ gubernationem e pinna templi præcipitatus ac fulonis fuste percussus martyrium complevit. Duorum posteriorum Acta ad diem primam Maii ab Henschenio illustrata sunt. Primus autem hac die colitur, de quo tam multa tamque varia examinanda occurrunt, ut hunc Commentarium in plures partes dividere coactus fuerim, ne rerum dicendarum copia et diversitas confusionem aut obscuritatem parerent.

C quibus
ovus duos
erite con-
it,

2 Baronius quidem in Annalibus Ecclesiasticis ad annum Christi 44 num. 36 tantum duos agnoscit Jacobos, et Jacobum Hierosolymæ episcopum cum Jacobo, Alphæi filio, eundem esse existimavit, quam sententiam etiam alii defenderunt. Sed non capio, quomodo R. P. Abrahamus Bzovius ex Ordine Prædicatorum, sacræ theologiæ doctor, Jacobum Hierosolymitanum episcopum cum Jacobo filio Zebedæi confundere potuerit, dum in sua Historia ecclesiastica, ex Baronii Annalibus aliisque monumentis contracta, ad annum Christi 44 num. 1 ita imperite scripsit: Verosimile est, quod Jacobus, quamquam Hierosolymorum episcopus, tunc Hispanias adierit, fidei mysteria docuerit, ecclesiamque aliquam Cæsar-Augustæ Virginis Matris nomine ejus monitu indidem condiderit: nam et Petrus, quamquam Antiochenus tunc episcopus, pertransibat universos, et tum multi ex

Patribus, tum traditiones ecclesiarum testantur, Jacobum Alphæi lumine Evangelii aliquam Hispaniarum partem illustrasse. Hunc itaque ex Hispaniis reducem comprehendit Herodes, et gladio percussit. At an bonus vir non legerat Act. cap. 12 sequentia? Eodem autem tempore misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de ecclesia: occidit autem Jacobum FRATREM JOANNIS gladio. An non sciebat, Hispanos sibi apostolum vindicare Jacobum Majorem, Zebedæi filium? An denique non meminerat, se ad eundem annum paulo supra de Herodis Agrippæ persecutione sic scripsisse: Erat Jacobus, non quidem ille Alphæi, qui, dictus frater Domini, Hierosolymorum fuit episcopus, sed frater Joannis, filius Zebedæi, vitæ sanctitate, rerum gestarum gloria et propagatione fidei cum in Palæstina tum alibi locorum longe clarissimus. Videtur itaque hic dormitasse Bzovius, quem Joannes Georgius Herwartus, Bavaricæ cancellarius, in Mantissa ob crassos hujusmodi errores acriter exagitavit. Nos ad antiquum Sancti nostri cultum demonstrandum pergimus.

3 In sacris omnium pene gentium fastis Apostolus iste celebratur. Græci plerique ad diem xxx Aprilis eum referunt, quando in Typico S. Sabæ ita legitur: Τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἰακώβου, ἀδελφοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ θεολόγου. Id est: Sancti apostoli Jacobi, fratris sancti Joannis theologi. Tum ibidem assignatur Officium, quod eo die recitandum est. Menæa impressa præter Officium proprium, in quo sancti Apostoli laudes fuse decantantur, eodem die habent sequentes versiculos:

inter quos S.
Jacobus Major
Officio,

Ὡς ἄγνος Ἰακώβος ἀχθεῖς ἐσφάγη,
τῆς εὐσεβείας μηχανίζων τοῦτοῦ λόγου.
Κτεῖνε μάχαιρα ζῶντος Ἰακώβου ἐν τριακοστῇ.
Ut agnus, ensi sponte cervicem dedit
Jacobus, atque ruminans verbum Dei,
Occisus est trigesima Aprilis die.

Nihil

ACTOR
G C.

Nihil in his notatu dignum est, nisi quod in impressis legatur verbum *μυρολογιον*, cujus significationem in nullis lexicis reperire potui. Igitur suspicatus sum, hic irrepsisse mendum typographicum (id in istis libris rarum non esse experientia didici) et transpositis duabus litteris substitui *μυρολογιον*, quod propriè ruminantem significat. Præterea tertium carmen, quod est hexametrum, a Papebrochio translatum fuit in Ephemerides Græco-Moscas, tomo primo Maii præfixas, ubi in Aprili Græcorum metrico hic versus Græcus eodem metri genere ita Latine redditur.

Jacobum gladio trigesima mactat iniquo.

et elogio decoratur a Græcis

4 In Menæis jam citatis post istos versiculos sequitur elogium, quod ita e Græco Latinum facio: Hic erat filius Zebedæi, et frater Joannis theologi, qui post Andreæ et Petri vocationem ab ipso Salvatore ad discipulatum cum fratre vocatus est. Illi statim patrem, navim, et simpliciter omnia relinquentes secuti sunt Dominum, qui eos adeo dilexit, ut uni concesserit gratiam recumbendi supra pectus ipsius, et alteri hibendi calicem, quem ipse bibit. Isti autem tantum zelum erga ipsum ostenderunt, ut ignem e cælo accersere, et incredulos perdere voluerint. Et sane fecissent, nisi Christi bonitas eos inhibuisset. Propterea igitur Christus hos et principem Apostolorum Petrum ad orationes et alia negotia assumpsit, sublimioribus et maxime arcanis dogmatibus eos imbuens. Herodes vero post passionem et ascensionem Domini nostri Jesu Christi non ferens hunc Jacobum, et libere loquentem ac salutare Evangelium prædicantem comprehendens gladio sustulit, et secundum a Stephano martyrem ad Christum Dominum transmisit. Eadem leguntur in novo Anthologio Græcorum. Multum tamen ab his differunt ea, quæ habentur in Ms. Basilii Imperatoris Menologio, ex quo postmodum alia occasione elogium ejusdem Apostoli exhibebimus.

ac in synaxariis Ruthenorum, aliarumque nationum celebratur.

5 Mosci in signanda cultus die Græcos imitantur: nam xxx Aprilis in Menologio Slavo-Russico, quod nobilissimus Baro de Sparwenfeld nobis Latine vertit, ita annuntiatur: Sancti apostoli Jacobi, fratris sancti Joannis theologi, qui jugulatus [est] ab Herode Hierosolymis, anno quadregesimo quarto sub Claudio, alter post sanctum Stephanum martyr. Rutheni in suo Sobornik id est synaxario, quod interprete P. Georgio David, Societatis nostræ missionario, circa annum 1688 Moscua accepimus, eundem Apostolum ita referunt: Sancti apostoli Jacobi, fratris Joannis theologi, qui ab Herode rege Hierosolymis decapitatus [est.] Martyrologium Arabico-Ægyptium, quod Gratia Simonius, Romæ Maronitici collegii alumnus, ac postea Tripolitanus in Syria archiepiscopus, interpretatus est, eadem die xxx Aprilis sic habet: Certamen sancti Jacobi Apostoli, filii Zebedæi, quem Christus cum suo fratre Joanne vocavit ad apostolatam. Æthiopes et Coptitæ in Fastis sacris, a Jobo Ludolfo editis, de eodem ad diem v Maii sic brevissime meminerunt: Jacobus filius Zebedæi. In alio Menologio Coptico, quod Seldenus in Synedriis veterum Hebræorum cap. 15 typis vulgavit, pag. 397 idem sanctus Apostolus die xii Aprilis refertur. Hæc de Græcorum, aliorumque orientalium populorum cultu dicta sufficiant. Jam aliqua Latinorum Martyrologia et ecclesiastica Officia proferamus.

6 In antiquissimo Carthaginensis ecclesiæ Ka-

lendario, quod Mabillonius inter vetera analecta tom. 3 a pag. 398 edidit, vi Kal. Jan. colitur festum Jacobi apostoli, quem Herodes occidit. Tamen Romanum parvum et pleraque alia Latinorum Martyrologia hunc Apostolum die xxv Julii commemorant. Sic Martyrologium, quod Edmundus Martene ex Ms. monasterii S. Germani Autissiodorensis Thesauro novo anecdotorum tom. 3 a col. 1547 inseruit, quodque ab annis circiter mille sub nomine S. Hieronymi compactum fuisse asserit, in Breviario Apostolorum viii Kalendas Augusti de S. Jacobo meminit his verbis: Jacob, qui interpretatur supplantator, filius Zebedæi, frater Joannis. Hic Spaniæ et occidentalia loca prædicat, et sub Herode gladio cæsus occubuit, sepultusque est in Achaia Marmarica viii Kalendas Augusti. Huic consonat Martyrologium Gellonense, quod Lucas Dacherius in nova Spicilegii editione tomo 2, pag. 25 ineunte seculo ix exaratum fuisse affirmat, et in quo ibidem leguntur sequentia: Jacobus, qui interpretatur supplantator, filius Zebedæi, frater Johannis: hic Spaniæ et occidentalia loca prædicator, et sub Herode gladio cæsus, sepultusque est in Achaia marmarica viii Kalendas Augustas. Eadem fere habet codex Blumianus, seculo viii scriptus, et a Florentinio post Martyrologia Hieronymiana editus, cujus verba postmodum dabimus. De loco sepulturæ, quæ hic Achaia vel Achaia marmarica appellatur, postea pluribus disseremus.

D
Antiquis Latinorum Martyrologiis,

7 Ado in libello de festivitibus Apostolorum ad eundem diem habet sequentia: Natalis beati Jacobi apostoli, fratris Joannis Evangelistæ, qui decollatus est ab Herode rege Jerosolymis, ut liber Actuum Apostolorum docet. Hujus beatissimi Apostoli sacra ossa ad Hispanias translata, et in ultimis earum finibus, videlicet contra mare Britannicum condita, celeberrima illarum gentium veneratione excoluntur. Usuardus in suo Martyrologio Adonem contraxit, ut satis patet ex his ejus verbis: Natalis beati Jacobi apostoli, fratris Joannis Evangelistæ, qui ab Herode rege decollatus est. Hujus sacratissima ossa ab Hierosolymis ad Hispanias translata, et in ultimis earum finibus condita, celeberrima illarum gentium veneratione excoluntur. Haud dubie utrumque hunc Martyrologum præ oculis habuit auctor Martyrologii Romani, in quo hodiedum ita legimus: Sancti Jacobi apostoli, fratris beati Joannis Evangelistæ, qui prope festum Paschæ ab Herode Agrippa decollatus est. Ejus sacra ossa ab Hierosolymis ad Hispanias hoc die translata, et in ultimis earum finibus apud Gallæciam recondita, celeberrima illarum gentium veneratione, et frequentis Christianorum concursu, religionis et voti causa illuc adeuntium, pie coluntur. Superfluum judico hic alios Martyrologiorum textus accumulare.

Adoni ac Usuardo

8 Post diem natalem Christi et festum S. Stephani protomartyris hic Apostolus una cum fratre suo Joanne colitur in Missali Gothico, quod Thomassius et Mabillonius ex vetustis codicibus Mss. ediderunt: At die xxv Julii solenniter ejus festivitas celebratur in Missali et Breviario Muzarabum (de horum librorum auctoritate et antiquitate videri potest tractatus huic tomo præfixus) ex quibus pleraque ad S. Jacobum spectantia tomo v Junii a pag. 215 alia occasione exhibuimus. Idem Officium iterum typis subjecit Cardinalis de Aguirre tom. 3 Conciliorum Hispaniæ

aliisque monumentis ecclesiasticis,

A a pag. 271. *Prædicatio hujus sancti Apostoli in Hispania indicatur in isto Officio Muzarabico, ex quo postmodum aliqua excerpemus.*

Sanctus
n inscri-
est.

9 Quanta cum solennitate festum S. Jacobi Cæsaraugustæ celebretur, patet ex statuo istius ecclesiæ metropolitana, quod anno 1471 conceptum est his verbis : Considerantes, quod primam hujus civitatis ecclesiam ipse (nempe S. Jacobus, de quo agitur) fundaverit, et sua præsentia Dei verbum in nostra hac prædicaverit urbe, ejusdem gloriosissimi Apostoli natalitium diem vigesimum quintum Julii ordinamus et statuimus sub solennitate sex Capparum (is etiam festivitatum celebrandarum modus apud Muzarabes solennissimus est) in metropolitana ecclesia Cæsaraugustana perpetuis temporibus celebrandum. Et licet in ceteris Octavis Virginis Officium propter solennitatem augendam communiter omittitur, in iis tamen ob memoriam apparitionis, qua adhuc vivens hac in civitate eidem Apostolo Virgo gloriosissima apparuit, non duximus omittendum. Horum in appendice meminisse juvabit.

B § II. Sancti hujus Apostoli parentes, patria, vitæ institutum, aliaque Acta ante martyrium.

Si Pseudo-Juliano credere lubeat, detexit illerarum thesaurum, nempe authenticam S. Jacobi Vitam, ab ipsomet Apostolo descriptam : postquam enim in Adversariis suis integrum mendaciorum plaustrum in Hispaniam invexit, hæc num. 47 addere non veretur : Hæc et alia collecta sunt etiam ex Actis sinceris sancti Jacobi, quæ S. Apostolus, Zebedæi filius, de seipso scripsit. Imo, ut majorem commentis suis fidem conciliet, num. 407 ita scribit : Ego transtuli de lingua Latina Vitam S. Jacobi Majoris in Hispaniam, qui multa fecit miracula, et Gadibus, ut a quodam auctore gravi scribitur, evertit templum Herculis Gaditani. O infelix posteritas, cui nec Latinum hujus Vitæ exemplar, nec Hispanicam versionem contigit ! Nonne amanuensium labore millena hujus tam pretiosi opusculi egrapha in totum terrarum orbem dispergere oportuit ? Nonne omnium Christianorum intererat præclara tanti Apostoli gesta cognoscere ? At quid ego Acta, tantum in Pseudo-Juliani cerebro heri nata, in bibliothecis reperiri volo ? Cur antiquum recentioris fabellæ exemplar frustra requiro ? Jam eruditus Hispanis et ceteris notum est Pseudo-Juliani similiumque fabulatorum ingenium, ad quælibet fingenda promptum. Quis enim credat, Gaditanum Herculis templum a S. Jacobo eversum esse, quod diu post ejus martyrium exstitit, et impio idolotrarum cultu famosum fuit, ut Pomponius Mela lib. 3 Geographiæ cap. 6, Philostratus in Vita Apollonii lib. 5, Silius Italicus lib. 3, alique veteres scriptores de suo tempore testantur. Videri etiam de hac re potest Joannes Baptista Suarez de Salazar in Antiquitatibus Gaditanis lib. 3, cap. 1, quas anno 1610 Gadibus Hispanice edidit. Ultro fateor, me genuina et antiqui S. Jacobi Acta (nam quæ sub nomine Abdiæ primi Babylonix episcopi prodierunt, nihil facienda sunt) hactenus nondum vidisse. Quare de illius gestis hic ea tantum colligam et examinabo, quæ apud auctores fide dignos invenero.

11 Imprimis quis fuerit sancti hujus Apostoli pater, clare indicat Matthæus cap. 4, v. 21 his verbis : Et procedens inde (nempe Jesus) vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi et Joannem fratrem ejus in navi cum Zebedæo patre eorum reficientes retia sua : et vocavit eos. Huic Evangelico textui novam, si superis placet, notitiam superaddit Pseudo-Julianus, dum in Adversariis num. 60 de thesauro suo neo-antiquo profert sequentia : Consecratus est primus Britannix episcopus Aristobulus, qui et Zebedæus, pater Joannis et Jacobi Apostolorum ; qui etiam frater Cleophæ et Josephi, Genitricis Dei sponsi, socerque Petri et Andreæ. Post secutus est Petrum Romam, post mortem Jacobi filii, quem ad Hispanias secutus est. Inde secutus Petrum Romam, et in Gallias missus est ; et anno LX cum Josepho ab Arimathia patruele et aliis in Britanniam profectus, relicto fratre suo Barnaba in Cipro, egregie prædicans Euangelium Christi prius cum filio in Hibernia, pontificales infulas martyrii gloria decoravit. Non abutar hic eruditi lectoris patientia refellendo hanc fabulam. Si cui lubeat hanc rem discutere, videat ea, quæ in Actis nostris ad diem xv Martii de Aristobulo Britannix apostolo dicta sunt. Ego autem firmiter decrevi in toto hoc Commentario non amplius similibus commentis referendis chartam contaminare, multo minus iisdem refutandis tempus perdere.

12 Quamvis sacra Scriptura non diserte exprimat, quænam fuerit mater S. Jacobi, tamen Origenes recte nomen ejus colligit, ita scribens in Matthæum tractatu 35 circa finem : Si autem oportet opinari, et dicere etiam nomen matris filiorum Zebedæi, dico quoniam hæc ipsa fuerat Salome pacifica appellata. Deinde opinionis suæ rationem reddit : Opinatus sum autem hoc, inquit, videns apud Matthæum et Marcum tres præcipuas mulieres nominatas, de quibus præsens sermo habetur ; et duas quidem esse, præsens (nempe Matthæus, in quem tractatus suos scribit) Evangelista exponit, Mariam Magdalenam et Mariam Jacobi ; tertiam autem dici matrem filiorum Zebedæi. Apud Marcum autem tertia illa Salome appellatur ; et secundum Marcum, quæ secutæ fuerant Jesum a Galilæa, cum Christo ascenderunt in Hierusalem. Miror igitur, quod eadem a Nicephoro Callisto lib. 1, Hist. Eccles. cap. 33 appelletur Joanna, filiorum Zebedæi, Jacobi et Joannis mater. Nihil etiam hic moror quosdam Græcos, qui dicunt, eam fuisse filiam S. Josephi, ut nempe Jacobum et Joannem faciant Christi consanguineos. Nisi propositi mei memor essem, afferem hic ea, quæ Pseudo-Julianus in Adversariis num. 61 et 408 de hac Sancti nostri matre fabulatur.

13 Adrichomius in Theatro Terræ sanctæ, citans recentiores quosdam auctores, patriam SS. Jacobi et Joannis in tribu Zabulon num. 83 ita collocat : Saffa vel Saffra civitas in monte sita, a Nazareth tribus distans milliaribus, patria Zebedæi, Alphæi, et Jacobi atque Joannis Apostolorum, in quorum nativitatis loco pulcrâ visitur ecclesia. Quaresmius in Elucidatione Terræ sanctæ tom. 2, lib. 7, peregrinat. 4, cap. 1 de eodem loco ita scribit : A Nazareth ascendendo per montes inter meridiem et occidentem, absoluto trium milliarium itinere, invenitur viculus SAFFA appellatus, Arabice DEIR, id est monasterium. . . . Celebris et venerabilis est hic locus, quod credatur patria Zebedæi, patris

AUCTORE
G. C.
hujus S. Apostoli pater,

mater,

F

patria,

AUCTORE
G. C.

patris sanctorum Apostolorum Jacobi et Joannis. *Dein post citata Adrichomii verba sic prosequitur*: Adverte, Adrichomium longius a Nazareth designare Saffam, quia non ut nos, distantia trium Italicorum milliarium, sed quæ una hora conficiuntur, et ita novem Italicis. Ecclesiam, de qua ipse, non vidi: fortasse demolita, et in summitate illius fuit ædificata. *Traditio illa non videtur satis probabilis, cum Saffa in mappis geographicis a mari Galilææ seu lacu Geneza-reth nimium distet, et verosimile non sit, nautas vel piscatores tam longe a mari habitasse. Certum autem est ex sacris Litteris, quod Jesus ambulans juxta mare Galilææ Petrum et Andream piscantes vocaverit, et precedens inde pusillum viderit Jacobum et Joannem in navi cum Zebedæo patre eorum reficientes retia sua. Quare potius assentior Theodoro, quæ in Græco-Latina Sirmondi nostri editione tom. 1, pag. 659 interpretans psalmum LXVII, patriam eorum sic breviter et clare exprimit*: Petrus autem et Andreas, et Jacobus et Joannes et Philippus ex vico Betsaida fuerunt.

B *14 Ex dictis vix videtur dubitari posse de obscura Jacobi stirpe, et ignobili vitæ professione, quam ante apostolatam exercuit. Attamen hic scrupulum movet S. Hieronymus, qui in epistola 96 alias 16 ad Principiam virginem de Jacobi nostri fratre ita scribit*: Unde et Jesus Johannem Evangelistam amabat plurimum; qui propter GENERIS NOBILITATEM erat notus pontifici, et Judæorum insidias non timebat: in tantum, ut Petrum introduceret in atrium, et staret solus Apostolorum ante crucem, matremque Salvatoris in sua reciperet. *Nicephorus Callistus lib. 2 Hist. Eccles. cap. 3 aliam hujus notitiæ causam reddit*: affirmat enim, Joannem fuisse notum pontifici, quia Caiphæ (lib. 1, cap. 28 vocat Annam) hereditatem sibi a patre Zebedæo relictum vendiderat. Sed nos juniori isti scrupulo, qui historiæ suæ multa apocrypha inseruit, non tam facile credimus. Imo Jansenius Gandensis in Commentariis suis ad concordiam evangelicam cap. 138 non improbabilis affert rationes, ob quas suspicari licet, illum discipulum, notum pontifici, non fuisse Joannem. Sed ad rem nostram redeamus.

C *15 Plerique Patres nullam in his fratribus generis nobilitatem agnoscunt*: nam Basilius Magnus in Regulis fusiùs disputatis cap. 8 indicat, omnes eorum opes in unica navi positas fuisse: Quomodo sane ut faceremus, ait, exemplo suo admonuerunt nos sancti Domini discipuli, Jacobus quidem et Joannes, relicto patre suo Zebedæo, ipsoque, de quo tota illorum victus ratio pendeat, navigio. *Sanctus Hilarius lib. 2 de Trinitate num. 13 Joannem, tamquam infimæ sortis hominem, describit hoc modo*: Consistit enim mecum, in patrocinium editarum superius difficultatum, piscator egens, ignotus, indoctus, manibus lino occupatus, veste uvida, pedibus limo oblitus, totus e navi: .... ait enim, IN PRINCIPIO ERAT VERBUM, etc. *Sanctus Petrus Chrysologus serm. 28 simili modo loquitur*: Est ergo, inquit, virtutibus cognata paupertas, et si paupertas virtutum parens, virtutum socia sic habetur, sapere convenit, quare Christus ad virtutis officium pauperes sic elegit. Petrus et Andreas, Jacobus et Joannes, germanitas combinata, imo congeminata paupertas, in Apostolorum principes eliguntur; pauperes censu, loco humiles, viles arte, obscuri vita, labore communes, addi-

eti vigiliis, fluctibus mancipati, negati honori- D bus, injuriis dati, præsidio retis, solo piscium captu, victum vestitumque conquirerent. *Hæc profecto non magnam generis nobilitatem sonant.*

16 Origenes mediam viam eligit, et inter nautas ac piscatores distinguit: nam. lib. 1 contra Celsum eo titulo Jacobum et Joannem supra Petri et Andreæ conditionem ita elevat: Manifestum est versantibus Evangelia, quæ Celsus ne legisse quidem videtur, duodecim Apostolos a Jesu electos, publicanum quidem Matthæum; quos vero confuse nautas vocat, fortasse Jacobum et Joannem dicit, quia relicta nave, et patre suo Zebedæo secuti sunt Jesum: nam Petrum ejusque fratrem Andream, retibus necessarium victum sibi quærentes, non inter nautas, sed ut Scriptura tradit, inter piscatores censere debemus. *At frivola videtur hæc distinctio; Evangelia enim innuunt, etiam Jacobum et Joannem fuisse piscatores, cum retia sua reficerent. Admittam quidem, ut Nicephorus Callistus lib. 2 Hist. Eccles. cap. 3 loquitur, quod eorum pater Zebedæus fuerit idio- τὰς ἰδιος id est propriæ navis rector seu nauta qui propriam navem habebat, quia illud aliquo modo eruitur ex Evangelio Marci 1 § 20, ubi in Zebedæi navigio dicuntur fuisse servi mercede conducti. Hoc tamen conditionis diversitatem, ab Origene excogitatam, nondum inducit*: Petrus quippe videtur etiam navim propriam habuisse, cum Lucæ 5 §. 3 dicatur Christus ascendisse in unam navim, quæ erat Simonis. Denique in eodem Lucæ capite §. 10 Jacobus et Joannes vocantur socii Simonis Græce κοινωνοὶ τοῦ Σίμωνος, quasi in captura piscium communem cum Simone societatem habentes. Interpretationem nostram confirmat S. Epiphanius hæresi 31 alias 51 in editione Petavii nostri tom. 1, pag. 438, ubi sic loquitur: Quorum unus erat Andreas, alterum vero unum e Zebedæi liberis fuisse, propter artis societatem ac communionem rectissima conjectura suspicatus sum. Græce διὰ τὸ συνεργῶν, καὶ μέτοχον καὶ κοινωνικόν. *Hæc autem atque alia non obscure indicant, Jacobum reliquis apostolis ignobili sorte parem fuisse Omnibus itaque mature expensis, Basilio Magno, Hilario, Petro Chrysologo aliisque adhæreo, et ab Hieronymo cum reverentia recedo.*

17 In codicibus nostris Mss. multa de Jacobi Actis narrantur, ac præsertim ea, quæ contra Hermogenem magum (alii hæreticum appellant) sanctus Apostolus gessit. Verum cum illa ex Pseudo-Abdiæ Babylonii officina prodeant, nobis non parum de fictione suspecta sunt: homini quippe mendaci, ut vulgaris habet parœmia, etiam verum dicenti credere non solemus. Joachimus Perionius, monachus Henedictinus, gesta S. Jacobi stylo satis eleganti conscripsit; sed partem historiæ suæ ex infecto aut saltem suspecto fonte hausisse videtur. Ne igitur narrationes parum certas, aut forte etiam fabulas hisce Actis immisceamus, præcipua S. Jacobi gesta, ex sacra Scriptura aliisque monumentis vetustis collecta, hic in compendium redigemus.

18 Imprimis sanctus Marcus cap. 1 a §. 19 vocationem illius ad apostolatam ita explicat: Et progressus inde pusillum (scilicet Jesus) vidit Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem ejus, et ipsos componentes retia in navi: et statim vocavit illos: et relicto patre suo Zebedæo

juxta probabilem sententiam investigantur.

E

F

Prætermisissimis incertis quibusdam narrationibus,

præcipua Sancti Acta ante martyrium,

A dæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum. *Matthæus autem cap. 4, v. 22 promptam ejus obedientiam sic clarius exprimit: Illi autem statim, relictis retibus et patre, secuti sunt eum, De vocationis hujus tempore et ordine videri hic possunt passim obvii sacræ Scripturæ interpretes, ac præsertim S. Epiphanius, qui in editione Petariana tom. I, lib. 2 hæc. 31, alias 51, a num. 14 de hoc textu curiose disserit. Idem sanctus scriptor hæresi 38, alias 58, in editione jam citata pag. 491 et 492 asserit, S. Jacobum nostrum perpetuam virginitatem servasse. Præterea hæresi 58, alias 78, pag. 1045 de altero Jacobo, Hierosolymorum episcopo, hæc habet: Qui quidem nonaginta sex annos natus ex hac vita discessit, cum perpetuam virginitatem servasset: cujus caput numquam ferro detonsum est: neque is balneis usus est, neque animatum quidquam ad cibum adhibuit, neque tunicam alteram induit; sed lineo palliolo dumtaxat usus est. Deinde ad rem nostram hæc subdit: Joannes et Jacobus una cum Jacobo nostro idem illud vitæ institutum amplexi sunt; quorum duo priores Zebedæi filii. Hæc Epiphanius, cui in ea re prudenter fidem adhibemus, cum hic a communi Ecclesiæ aut sanctorum Patrum sensu non discedat.*

B 19 *Salvator noster S. Jacobum tanto amore persecutus fuit, ut eum pluribus miraculis et arcanis mysteriis præsentem esse voluerit. Hinc Christo adfuit, quando socrum Petri, magnis febribus oppressam, subito sanavit, et filiam Jairi archisynagogi a morte suscitavit. Testis etiam fuit prodigiosæ transfigurationis, quando Jesus in monte Thabor Petro, ipsique, ac Joanni gloriam suam manifestavit. Forte hæc singularis Christi benevolentia Jacobo ejusque fratri animos addidit, ut primas in regno ejus sedes peterent; quod S. Marcus cap. 10 a v. 35 ita narrat: Et accedunt ad eum Jacobus et Joannes filii Zebedæi dicentes: Magister, volumus, ut quodcumque petierimus, facias nobis. At ille dicit eis: Quid vultis, ut faciam vobis? Et dixerunt: Da nobis, ut unus ad dexteram tuam, et alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua. Matthæus autem cap. 20 a v. 20 affirmat, matrem Jacobi et Joannis hanc prærogativam filiis suis petiisse. Quidam sacræ Scripturæ interpretes hanc diversam Evangelistarum narrationem facile conciliant, dicuntque matris petitionem ex filiorum petitione processisse: cum enim ipsi non auderent, inquiunt, primas has dignitates a Christo petere, subornarunt matrem, ut illa id postulet. Quare filii sunt locuti per os matris, vel forte ejus petitioni suam quoque adjunxerunt. Alii aliter hæc explicant. Ut ut est, Christus illis, tamquam præcipuis ambitiosæ petitionis auctoribus, respondit, et passionis calicem proposuit, docuitque in regno suo majorem esse eum, qui cupit esse minor. Ambo hanc Magistri sui doctrinam tam alte animo inculpserunt, ut postea omnem ambitionis speciem fugerint, sicut testatur antiquissimus scriptor, quem Eusebius lib. 2 Hist. Eccles. cap. 1 citat hoc modo: Clemens certe in sexto Institutionum libro ita tradit: Ait enim post Servatoris ascensum Petrum, Jacobum, et Joannem, quamvis Dominus ipsos ceteris prætulisset, non idcirco de primo honoris gradu inter se contendisse; sed Jacobum, cognomine justum, Hierosolymorum episcopum elegerisse. Chrysostomus,*

aliique Ecclesiæ Patres eleganter de hac Apostolorum imperfectione disserunt.

20 *Non etiam sine mysterio Christus nomina horum fratrum mutavit, ut Marci 3 v. 17 legimus, vocavitque eos boanerges id est filios tonitruum, quia illos destinaverat ad illustrem Evangelii sui propagationem, ut prædicationis fragore essent quasi tonitrua, quæ hominum infidelium ac barbarorum mentes commoverent, et ad pœnitentiam vitamque sanctam traducerent. Quantus porro fuerit eorum zelus, vel ex eo colligi potest, quod Samaritanos, Christum hospitio excipere nolentes, fulmine consumere voluerint, uti S. Lucas cap. 9 a v. 54 refert his verbis: Cum vidissent autem (inhumanitatem Samaritanorum) discipuli ejus Jacobus et Joannes, dixerunt: Domine, vis dicimus, ut ignis descendat de cælo, et consumat illos? Et conversus increpavit illos, dicens: Nescitis cujus spiritus sitis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare. Quamvis nimis ille fervor reprehensione dignus esset, tamen ex eo patet, quis fuerit horum discipulorum sensus ob injuriam Magistro suo illatam. Manifestum quoque peculiaris favoris indicium fuit, quod Jesus Jacobum cum aliis duobus, qui in monte Thabor gloriosæ transfigurationis testes fuerant, agoniæ suæ in horto Gethsemani interesse voluerit. Atque hæc sunt præcipua, quæ de S. Jacobi Actis ante martyrium occurrerunt. Si quæ levioris momenti gesta hic omissa sint, ea studio-sus sacræ Scripturæ lector facile inveniet. Denique multi auctores, quos in altera hujus Commentarii parte proferemus, asserunt, S. Jacobum post divisionem Apostolorum in Hispaniam profectum esse, indeque Hierosolymam rediisse, ac ibidem consummasse martyrium, de quo nunc agendum est.*

§ . III Martyrium, ejusque tempus, ac locus.

Spiritus sanctus nos voluit certos reddere de Apostoli nostri martyrio, quod Act. 12 v. 1 et 2 sic breviter narratur: Eodem tempore misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia. Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gladio. Notabilem hujus martyrii circumstantiam memoriæ prodidit antiquissimus auctor, ex quo Eusebius in editione Valesiana lib. 2 Hist. Eccles. cap. 9 eam ita refert: Eodem tempore, Claudii scilicet Augusti principatu, Herodes rex aggressus est affligere quosdam ex Ecclesia, et Jacobum Joannis fratrem gladio interfecit. De hoc Jacobo rem prorsus memoria dignam refert Clemens in septimo Institutionum libro, prout eam a majoribus acceperat. Ait enim, eum, qui Jacobum judicio obtulerat, cum illum vidisset Christi fidem libere confitentem, commotum Viri constantia, se quoque Christianum esse affirmasse. Ambo igitur, inquit, simul ad supplicium ducti sunt. Cumque inter eundem rogasset Jacobum comes, ut sibi veniam daret, paulisper moratus Jacobus: Pax tibi, inquit, statimque illum osculatus est. Ita simul ambo capite truncati interiire. Suidas tom. 1 sui Lexici pag. 1201 ad vocem Ἡρώδης eadem fere narrat; sed is, qui cum Jacobo capite truncatus est, vocatur illic ὁ κατήγορος αὐτοῦ, id

AUCTOR
G. C.

colliguntur.

E

acris Lit-

S. Jacobus
martyrio effe-
ctus est,
F

AUCTOR
G. C.

id est accusator ipsius. At sive illum iudicio obtulerit, ut vertit Valesius, sive accusarit, parum interest, et hoc discrimen videtur facile posse conciliari. Pseudo-Abdias lib. 4 Apostolicæ historiæ multis hoc martyrium ornat episodiis, quæ hic tædel referre, quia in hoc fabuloso scriptore vera a falsis discernere non possumus. Nunc oportet hujus cædis annum indagare.

juxta chrono-
logiam no-
stram,

22 At præmonendus est lector, hujus martyrii disquisitionem procedere juxta systema de morte Christi sub duobus Geminis consulibus anno vulgaris æræ vigesimo nono, quod Henschenius et Janningus in *Diatriba præliminari ante tomum primum Aprilis, et tomo quinto Junii in Commentario prævio ad Acta SS. Petri et Pauli die XXIX istius mensis § 2 et 3 ac alibi tam solidis rationibus probarunt, ut Papebrochius iis convictus priorem opinionem suam deseruerit, et paragrapho proxime citato in Anamnesi num. 21 ita candide scripserit: Interim fateor ego, in Henschenii magistri mei sententia non vacillaturum me fuisse, si magnam illam solis obscurationem, a Phlegonte notatam, ad annum XXIX reduci posse tunc credidissim. Norisius, Pagius, Schelstratius, alique viri doctissimi eundem annum mortis Christi tuentur, et non ita pridem R. P. Honoratus a sancta Maria in *Reflexionibus Gallicis ad regulas et usum criticæ* tomo 3, lib. 5, dissert. 1 pluribus argumentis hanc epocham confirmavit. Boschius collega meus non sine maturo examine vestigiis horum virorum institit, et nuper in *Tractatu de Patriarchis Antiochenis*, quem tomo IV Julii præfiximus, ea chronologia sic usus est, ut illam stabiliverit potius, quam ab aliis precario acceptam adhibuerit.*

quam nuperus
quidam cri-
cus inepte sug-
gillat,

23 Attamen heterodoxus quidam criticus, qui hunc *Tractatum* in compendium redegit, et hinc inde censoria virgula notavit, in *Actis eruditorum Lipsiæ publicatis* anno 1726, mense Maio, pag. 199 Boschium et reliquos hujus sententiæ patronos inficere suggillat his verbis: Nempe ita sibi indulgent in chronologia præsulum, ut annos integros et lustra deglutiant, absorbeantque, modo Petrus ubique regnet, quemadmodum Hispani in suo Jacobo faciunt, cujus gratia omnes rationes chronologicas subvertunt. Insulsum enimvero et falsum epiphonema! Quid, obsecro, hic anni integri et lustra ad catholicam et pontificiam Petri gubernationem pertinent? An non regnaret ubique Petrus, licet duobus dumtaxat annis Antiochiæ sedisset? An non regnat ubique Petrus apud illos scriptores catholicos, qui chronologiam nostram non sequuntur? Sane miramur, censorem Lipsiensem ad tales ineptias evagari, et præter sodalium suorum morem tam procaciter explodere sententiam, a viris eruditissimis hactenus defensam. Ne quid in hominem dicam inclementius, tantummodo illum rogo, ut seposito paulisper suo in Pontifices Romanos odio, chronologiæ nostræ fundamenta examinet, et veterum testimonia, apud citatos illius defensores allata, attente expendat. Haud dubie videbit, ea prævalere suis cavillationibus, et conjecturis, quibus Boschium impugnat, et quas quidem refellere nullius est negotii, sed non hujus loci, ut forsitan alia occasione ostendi poterit.

ut ex Flavio
Josepho crui-
tur.

24 Itaque ab hac digressionem redeamus in viam, et inquiramus Jacobæ cædis annum, de quo noster Cornelius a Lapide in commentariis ad *Acta Apostolorum* cap. 12 diversas plurium auctorum refert sententias. Nos rejicimus omnes eas, quæ S. Jacobi mortem aut ante annum 43 collocant aut

post annum 44 differunt, ut patebit ex sequenti controversia, in qua tantum disputamus, utrum S. Jacobus anno 43 an 44 ab Herode Agrippa occisus fuerit. Communi historicorum consensu constat, mense Martio anni 37 imperatori Tiberio successisse Cajum Caligulam, qui Herodem Agrippam, Aristobuli filium, e carcere ad regnum evexit. Cum autem hic imperator IX Kalendas Februarii anno 41 a conjuratis interfectus esset, ei subrogatus est Claudius, qui ejusdem Herodis regnum amplificavit, addita Samaria et Judæa. Flavius Josephus lib. 19 *Antiquitatum Judaicarum* cap. 7 de Herodis morte sic loquitur: Cruciatu deinde per continuos quinque dies nihil se remittente confectus, vitam finiit, annum natus quartum supra quinquagesimum, postquam regnasset per septennium: quatuor enim annos sub Cajo cæsare obtinuit regnum; primum in Philippi tetrarchia per triennium, cui quarto demum anno accessit et Herodis tetrarchia: tribus deinde annis sub Claudio cæsare præter jam dictam ditionem in Judæa quoque regnavit et Samaria, simulque Cæsarea. Græce autem legitur ἄγων... ἔτος... τῆς βασιλείας... ἔβδομον, id est, agens annum regni septimum. Quo loquendi modo indicat, annum regni septimum necdum fuisse elapsum. At idem Josephus, mortem Herodis narraturus, paulo antea dixerat: Jamque tertium Judææ totius regni annum exegerat, cum pervenit in urbem Cæsaream, quæ prius Stratonis turris dicta est. Græce, τρίτον δὲ ἔτος αὐτοῦ βασιλεύοντι τῆς ὅλης Ἰουδαίας πεπλήρωτο, hoc est, tertius annus, ipso regnante per universam Judæam, completus est. Sed hæc facile conciliari possunt, cum ignoremus determinatum diem aut mensem, quo Herodes Agrippa regnum, sibi a Cajo Caligula datum, auspicatus sit, ut mox videbimus.

25 Ex hac chronotaxi inter se comparata sic argumentor: Herodes, testes Josepho, absolverat tertium annum regni Judaici, quod anno 41 post diem 24 Januarii a Claudio acceperat, atque adeo mors ejus ultra mensem Januariarium anni 44 differenda est. Attamen non diu post illud tempus differri potest, cum Josephus testetur, eum mortuum esse, quando agebat annum septimum prioris regni, quod anno 37 circa finem Martii vel initium Aprilis a Cajo Caligula accepit: non enim videtur novus ille imperator, qui mense Martio anni 37 electus est, diu expectasse, ut Herodi regnum conferret, cum Josephus lib. 18 *Antiquitatum Judaicarum* cap. 8 de hac re ita scribat: Ceterum Cæsar Romam reversus, Tiberii simul corpus referens, more solenni funus celebravit sumptuosissime; et cum vellet Agrippam eadem die solutum dimittere, monitu Antoniae supersedit: non quod ea male vellet homini, sed negabat decoram hanc festinationem, ne videretur hoc odio Tiberii facere, si confestim solveret, quem ille vinxerat. Elapsis tamen non multis diebus, accersitum ad se domum tonderi, vestemque mutare præcepit. Imposito deinde in ejus caput diademate, tetrarchiæ, quæ Philippi fuerat, regem constituit, adjecta Lysaniæ quoque tetrarchia, et pro ferrea catena dedit auream pari pondere. Si igitur usque ad obitum Herodis computemus annum regni septimum currentem, vel ejusdem regni a Claudio aucti tertium completum, mors illius mense Februario vel Martio anni 44 verosimillime collocanda est. Quo posito, cædes Jacobi et captivitas Petri ad annum

anno 43
garis 43

F

A num. 43 retrahendæ forent, cum utraque paulo ante Pascha Judæorum contigerit, ut ex Actibus Apostolorum cap. 12 manifeste colligitur.

26 Sed si martyrium Jacobi et captivitatem Petri anno 43 affigamus, alia oritur difficultas, et videtur inter injuriam hisce Apostolis illatam, ac Herodis Agrippæ mortem nimium temporis spatium relinqui: Eusebius enim lib. 2 Hist. eccl. cap. 10 mortem Herodis ita narrat: Regis vero ob commotam adversus Apostolos persecutionem haudquaquam diu dilata vindicta est: sed continuo divinæ justitiæ minister angelus ab eo pœnas expetiit. Cum enim statim post commissum in Apostolos facinus, ut traditur in Actibus Apostolorum, Cæsaream profectus esset,.... repente illum ab angelo Dei percussum esse sacræ Litteræ testantur, et a vermibus consumptum interiisse. Huic opinioni consentiunt plurimi sacræ Scripturæ interpretes. Alii tamen existimant, inter martyrium Jacobi et Herodis mortem, longius temporis intervallum intercessisse, de quibus vide nostrum Cornelium a Lapide in Acta Apostolorum cap. 12. Forte etiam Josephus, dum dicit Herodem, elapsis non multis diebus a Cajo regem constitutum esse, intellexit non longam temporis moram, quæ ad unum alterumve mensem non improbabiliiter extendi potest: nam ob rationes supra dictas aliasque nobis incognitas facile potuit Cajus a mense Martio, quo mortuus est Tiberius, exspectare usque ad Majum, antequam Herodem publico regis titulo ornaret. Quod si Herodem exeunte Aprili vel ineunte Maio anni 44 obiisse dicamus, potuit eodem anno ante Pascha Jacobus occidi, et Petrus carceri mancipari; sicque omnia ex Josepho et Eusebio allata conciliabuntur, ut consideranti patebit. Quidquid sit, a vera chronologia aberrare existimo eos, qui Jacobi martyrium extra hos duos annos consignarunt. Quare initio hujus Commentarii ad marginem notavi annum XLIII vel XLIV id est post Christi mortem 14 vel 15 juxta systema nostrum, in quo manifeste probamus, Christum cruci affixum esse sub duobus Geminis consulibus, anno 29 vulgaris æræ. Jam de gloriosa Jacobei certaminis palæstra nonnihil disseramus.

C 27 Vix referri, multo minus refutari, meretur erronea opinio Jacobi Charron, qui in Historia Gallorum cap. 68, pag. 481 scribit, Jacobum Majorem in Hispania martyrio affectum fuisse, sicuti testatur Marchio Mondejarenis in opusculo Hispanice edito de prædicatione S. Jacobi cap. 5, pag. 18. Crassa enimvero, et historico Gallo indigna hallucinatio! Vix observatione dignum est, quod Aloysius Lipomanus in Vitis Sanctorum tom. 2, fol. 75 de Jacobei martyrii loco ex corruptis Isidori codicibus sic edidit: Hic in Marinarica Achaïæ ab Herode tetrarcha gladio cæsus occubuit, ibidemque sepultus. De variis hujus textus corruptionibus postea agemus. Græci quidam volunt, eum martyrii laurea coronatum fuisse Cæsareæ, quamvis ex Actibus Apostolorum cap. 12 satis manifestum sit, Petrum non fuisse carceri mancipatum Cæsareæ, quo Herodes post angelicam illius liberationem tetendit, sed Hierosolymis, ubi etiam erat Jacobus Minor, et domus Mariæ matris Joannis, qui cognominatus est Marcus. Quod si Petrus Hierosolymis captus fuerit, dubitari vix potest, quin Jacobus noster paulo antea ibidem ab Herode interfectus fuërit. Nihilominus Julii Tomus VI.

Menologium, jussu Basilii imperatoris seculo x collectum, habet die xv Novembris sequentia, quæ ex Ms. nostro Græco sic Latina facio: Jacobus apostolus fuit quidem unus ex duodecim Apostolis; erat autem frater sancti Joannis Theologi, filius Zebedæi Galilæi, quos videns Dominus cum Zebedæo patre eorum juxta stagnum Gennesaret resarcientes retia sua, tamquam piscatores, vocavit. Illi autem statim relinquentes omnia et patrem suum, secuti sunt eum, et fuerunt ab ipso instructi, ut discipuli. Verum post ascensionem Domini et dormitionem sanctæ Dei Genitricis Joannes quidem accepit Ephesum, et ibidem docuit. Jacobus vero relictus Hierosolymæ et duodecim tribus Israël peragrans, comprehensus est ab Herode tetrarcha Cæsareæ Palæstinæ, et ab eo jugulatus gladio, migravit ad cælum regnans cum Domino et Magistro Christo, benignissimo Deo nostro. Ughellus tom. 6 Italiæ sacræ posteriorem hujus Menologii partem dedit, et col. 1135 ac 1136 idem S. Jacobi elogium paulo aliter vertit. Volui ego verbum verbo fideliter reddere, quia textus aliquo modo ambiguus est, et dubitari potest, an tam jugulatio quam comprehensio ad Cæsaream Palæstinæ referenda sit.

28 Franciscus Maria Florentinius in Martyrologio Hieronymiano, pag. 121 citans hoc ipsum Basilii Menologium, existimat, comprehensionem S. Jacobi ejusque cædem ad Cæsaream referri: nam post exhibitum idem elogium sic loquitur pagina sequenti: Tria hic notatione digna videntur. Primum, quod Jacobi Zebedæi martyrium post Deiparæ obdormitionem contigerit; deinde, quod Hierosolymitanam ecclesiam ipse regendam susceperit. Tertium, quod Cæsareæ Palæstinæ agonem consummarit. Quid de tribus hisce opinionibus ipse censeat, videri potest. Nos interea de gloriosi certaminis loco mentem nostram explicabimus. Si Menologium Basilianum significare velit, S. Jacobum Cæsareæ passum esse, opponimus illi rationes numero præcedente indicatas, et immemorabilem Hierosolymitanorum traditionem, de qua Adrichomius, (describit inter alia celebriora urbis Hierosolymitanæ loca forum rerum venalium, quod in superiori inferioris civitatis parte situm est, ubi pisces ac variæ merces vendebantur) in Theatro Terræ sanctæ pag. 154 sic loquitur: Hoc in foro S. Jacobus Major, frater Joannis cum suo spiculatore, qui eum ad martyrium ducebat, primus Apostolorum ab Herode Agrippa capite truncatus cum sanguine vitam profudit: in ejus honorem sibi (forte legendum est ibi) postea insigne erectum est templum, quod nunc Jacobitæ Armeni inhabitant, atque in eo Christum suo more colunt. De eodem loco illustrissimus princeps Radzivilius in sua Jerosolymitana peregrinatione, typis Plantinianis anno 1614 Antverpiæ impressa, sic testatur pag. 58: In primis vidimus magnam Armenorum ecclesiam, eo in loco fabricatam, in quo Herodes decollari jussit S. Jacobum Majorem Act. 12. In ingressu templi ad lævam, circa medium ipsius, prope murum est altare martyrii hujus gloriosi Christi discipuli. Habet septem annos de indigentis, et totidem quadragenas. Bernardus Breydenbachius in sua Peregrinatione transmarina ad diem xii Julii affirmat, se eandem ecclesiam Hierosolymis vidisse.

29 Franciscus Quaresmius in Elucidatione 19 Terræ

AUCTORE
G. C.

E

ut quidam
existimant.

F

AUCTOR
G. C.
sed potius Hierosolymis

Terræ sanctæ tom. 2, lib. 4, Peregrinatione 2, cap. 17 de sacro illo loco sic copiose disserit: Ex ecclesia sancti Thomæ revertendo ad viam, a qua declinatum fuit, et recta progrediendo occurrit statim monasterium et ecclesia divo Jacobo apostolo, fratri sancti Joannis, alio nomine Majori, dicata, a quo et nomen accepit. Causa exædificationis et dedicationis hujus ecclesiæ esse perhibetur, quod in illius loco idem Christi Discipulus glorioso martyrio feliciter cursum apostolatus sui consummaverit, et præsentem mortalem vitam cum immortalis commutaverit.

..... Locum autem particularem decollationis illum esse, ubi memorata fuit constructa ecclesia, de quo in præsentia loquimur, neminem vidi refragari. *Deinde citat verba Adrichomii, quæ nos supra produximus, quibus tunc hæc subdit: Quod forum rerum venalium fuerit in superiori inferioris civitatis parte, ut dicit Adrichomius, non disputo; sed quod in eadem fuerit decollatus Jacobus, non credo: omnes enim in his partibus credunt, locum hunc pertinere ad civitatem superiorem et ad montem Sion. Forte dixit ille, esse in civitate inferiori, quia in ejus superiori confinio. Præter eam ecclesiam, magnum etiam et pulcrum ibidem exstructum est monasterium, quod Armenorum episcopus cum suis religiosis monachis inhabitat (ad hos enim modo, non ad Jacobitas pertinet) et in eodem hospitantur Armeni peregrini.*

martyrium
subiisse videtur.

30 *Postea profert verba Bonifacii Minoritæ, qui in Opere de perenni cultu Terræ sanctæ lib. 2 memorans locum, martyrio S. Jacobi sacrum, præter alia hæc scribit: Ista enim ecclesia magna est et valde pulchra, hospitium juxta se habens, quod Hispani simul cum ecclesia fabricarunt, in quo peregrini Hispani, qui veniebant Terram sanctam visitare, hospitebantur. Hactenus invenire non potui, quo tempore Hispani istud ænodochium et templum Hierosolymis exstruxerint. Denique Quaresmius ulteriorem hujus ædificii notitiam suggerit hoc modo: His jam ego addo, ecclesiam istam, exceptis ecclesiis sanctissimi sepulcri Domini nostri et sanctæ Mariæ in Bethleem, ceteris omnibus in his partibus a Christianis inhabitatis illustriorem et pulchriorem esse. Desuper ex arcu concaemerato, qui adinstar illius in templo sanctissimi sepulcri apertus est, lumen recipit. Ab ejus latere dextro, et fere in medio est parvum sacellum cum altari, et subtus ipsum est locus marmore rubro opertus, in quo sanctus ille Apostolus, doctor et virgo etiam, ut in Panario hæresi LVIII docet S. Epiphanius, abscisso capite Magistrum suum secutus est, quem in terra positum toto corde et pura mente dilexit. Supra est tabula, ubi Deo incruentum altaris Sacrificium offertur. Ante templum illud, est hypæthrium quoddam sive atrium, ubi hodie, velut et olim, frequenter merces quædam venum exponuntur, quemadmodum extra in via publica. Monasterium maximum pluribus habitationibus abundat, eminens est, et ex solario templi, quod ceteris locis altius est, tota civitas cernitur; imo castello ipsi dominatur: spatiosum ei inhæret viridarium. Et breviter, situs iste et locus fecundior et melior ceteris Hiersolymitanis censetur. Tandem post hæc narrat, quomodo corpus sancti istius Apostoli Hierosolymis in Hispaniam translatum sit, de qua translatione jam nobis etiam agendum est.*

§ IV. Translatio sacri corporis in Hispaniam.

Joannes a Bosco, monachus Cælestinus, in Bibliotheca Floriacensi edidit longam hujus translationis historiam, quam circa annum Christi millesimum exaratam fuisse suspicatur. Laurentius Surius in Vitis Sanctorum die xxv Julii eandem post ipsum typis vulgavit. Denique Cardinalis de Aguirre conciliis Hispaniæ tom. 3 a pag. 120 istam inseruit. Quantam vero Boscus hac prima editione ab Hispanis gratiam inierit, videri potest apud nostrum Gasparem Sanctium in disputatione de S. Jacobi prædicatione in Hispania tract. 3, cap. 19, 20 et sequentibus, ubi ostendit, multa falsa, absurda et fabulosa in ea narratione contineri. Nos hic omittimus tetricam illam historiam, quæ in editionibus jam citatis legi potest, ne inutili mole hunc commentarium augeamus. Ne tamen conqueratur curiosus quispiam, cui isti libri non sunt ad manum, breviorẽ ejusdem translationis narrationem substituimus, quæ longiori admodum similis est, si pauca de reliquiarum bajulis aliisque adjunctis excipias. Reperitur ea in vetusto codice manuscripto cœnobii Marchianensis (sic habet titulus) cujus ecgraphum in Museo nostro servatur + Ms. 103, fol. 64, quod sic sonat: Jacobus, frater Joannis Evangelistæ, traditur in Hispania prædicasse, de qua cum reverteretur circa diem Paschalem Hierusalem visitare ecclesiam, invenit eam a duobus magis Hermogene et Phileto graviter infestari: quorum fallaciam signis et prædicationibus detexit, et gregem Domini a lupis invasum ad verum Pastorem reduxit; insuper et ipsos magos, magistros erroris, cum multis aliis ad veram fidem convertit, et nobiles doctores Ecclesiæ fecit.

Translatio S. Jacobi in Hispaniam - quæ variis libris impressis

32 Unde Judæi, zelo accensi, seditionem concitant, Jacobum furibundi rapiunt, ad prætorium Herodis filii Aristobuli ducunt, dataque ab Herode sententia damnationis, ad locum, quo decollandus erat, protrahunt; qui in itinere paralyticum sanavit, et scribam, eum cum fune ad martyrium trahentem, convertit: is enim, qui obtulerat eum ad martyrium, Jacobum scilicet, motus poenitentia etiam ipse confessus est, se esse Christianum. Quamobrem missa relatione ad Herodem, ducti sunt ambo ad supplicium; et cum ducerentur in via, rogavit Jacobum dare sibi remissionem. At ille parumper deliberans: Pax tibi, inquit, et osculatus est eum. Deinde rogavit sibi afferri aquam, et baptizavit eum, et ita simul cum eo capite plexus est: cujus corpus ab Hermogene et Phileto aliisque discipulis suis rapitur, navi imponitur, ut aliquo loco abscondatur, donec largiente Domino condigne sepeliatur; in navim ingressi obdormierunt, et in crastinum evigilantes, invenerunt se in Hispania, ubi primum prædicaverat. Corpus itaque efferentes super lapidem ponunt, quod mox in eodem lapidem mergi conspiciunt, velut liquidem elementum.

et manuscriptorum codicum

33 Erat eo tempore in illis partibus præpotens femina, et nomine et actione Lupa, totius provinciæ primatum tenens. Quibusdam igitur cum corpore relictis, alii ad hanc dominam pergunt rogantes, ut sibi locus sepulturæ traderetur

Marchianensis monasterii.

A traderetur, ut ejus vivi doctrinam suscipere recusaverat, saltem mortui corpus, sibi a Deo missum, reciperet. Tunc illa comprehensos homines misit crudelissimo regi puniendos. Rex vero jussit eos in ima carceris recipi, donec cogitaret, qua morte interficerentur. Post hæc, rege a convivium discumbente, ab angelo de carcere producantur, et populo inspectante, civitatem egrediuntur. Sublata autem mensa, rex ad carcerem ministros misit, et inclusos produci jussit; ministri vero carcerem aperiens neminem invenerunt. Cumque jussu regis ubique perquirerentur, et aliqui dicerent, se peregrinos vidisse per civitatem transire, mittuntur velociter, qui eos insequantur; sed rupto ponte, quem transibant, gurgiti immerguntur. Unde rex et sui pavore perterriti, viros cum honore revocant, fidem Christi et baptismi suscipiunt. *In Ms. Floriacensis bibliothecæ dicitur rex cum omnibus suis, crypta corruente, oppressus esse. Sed nostra parum interest, uter hic verosimiliora finxerit. Reliqua tantummodo audiamus.*

B 34 Deinde ad Lupam reversi petunt sibi dari locum sepulturæ; illa vero dolens, eos non solum evasisse sævitiam regis, sed et ipsum regem cum omnibus suis Christo adquisisse, tentat eos aliquo ingenio perdere. Habebat illa tunc ingentes boves silvestres nimis feroces atque indomitos: præcepit itaque, ut hos boves sub jugo mitterent, et corpus Magistri plastro impositum veherent, cogitans, quod a bobus discerperentur. Ipsi autem, facto signo crucis, boves ut agnos jungunt, corpus Magistri plastro imponunt; boves autem indomiti corpus Apostoli recto itinere duxerunt in palatium Lupæ longe inde positum: quod illa videns, Christo credidit, palatium suum in ecclesiam consecrari fecit, in qua sanctum Apostolum sepelivit, cui etiam multas possessiones et alia ornamenta contulit. Ibi miracula multa facta sunt, et multi ad fidem conversi. Passus vero est idem Apostolus sub Herode Agrippa tempore Paschali; sed ejus memoria solennizatur VIII Kalendas Augusti, quando translatus est et sepultus, cælestibus signis glorificatus. *Non placent hic multiplicata sine necessitate miracula, rex eo tempore in Hispania, aliaque non pauca, quæ prudens lector facile observabit. Ex his non obscure colligitur, in quo prelio habendus sit auctor Floriacensis, a quo ad majorem dramatis ornatum inducitur in scenam immanissimus draco (verba illius sunt) qui omnes circum se positos pagos horrendo et horribili flatus sui anhelitu exinaniverat, omnes exstinxerat, animantia deglutierat, et reliqua omnia protriverat. Verum ad magis seria convertamur.*

atur ex Ms.
istoria Com-
stellana,

C 35 Multo simplicius verosimiliusque eadem translatio narratur in Ms. historia Compostellana, quæ ante medium seculi XII a diversis auctoribus collecta est, et adhuc in archivo Compostellano servatur, ut Ambrosius Morales aliique scriptores Hispani passim testantur. Vidi anno 1721 Matriti in regia bibliotheca duo ejusdem Historiæ Compostellanae ecgrapha, ex quibus ad rem nostram descripsi sequentia: Sicut igitur ex veritate Euangelica didicimus, Dominus ac redemptor noster quadragesima resurrectionis suæ die in cælum ascensurus discipulis suis Euangelium per universum orbem terrarum prædicare et gentes ad veram fidem conversas in nomine sanctæ in individuae Trinitatis bapti-

zare præcepit dicens: *Ite in universum mundum, prædicate Euangelium omni creaturæ etc.* Aliis itaque Apostolis ex præcepto Domini ad diversas provincias et ad diversas civitates Euangelicæ prædicationis studio commigrantibus, beatus Jacobus sancti Joannis apostoli et euangelistæ frater (*posterior amanuensis hic uni exemplari inseruit Hispaniæ et Hierosolymis prædicavit, in qua ab Herode etc.; qua fide, videant Compostellani in suo autographo*) Hierosolymis remansit, verbum Dei prædicaturus, ibique ab Herode ob Christi confessionem et catholicæ fidei assertionem decollatus, primus omnium Apostolorum subiit martyrium. Unde beatus Lucas euangelista in Actibus Apostolorum ait: *Misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia: occidit autem Jacobum, fratrem Joannis, gladio.*

36 Cujus quidem beatissimi Apostoli corpus venerandum Judæi malevolentia et invidia ducti nec sepelire voluerunt, nec a Christianis, qui tunc temporis Hierosolymis conversabantur, sepeliri permiserunt; sed, sicut Leo Papa in epistola, quam de ejus passione et ipsius corporis in Hispaniam translatione ad Hispanos destinavit, affirmat, integrum corpus cum capite extra civitatem projicientes, canibus, avibus atque feris devorandum consumendumque exposuerunt: sed illius discipuli, ab illo vivente præmoniti, quatenus corpus suum in Hispaniam regionem transferrent tumultandum, totum corpus cum capite, teste Leone Papa, nocturno tempore accipientes, littus ad usque maris citato calle pervenerunt. Cumque ibi de navigio, quo in Hispaniam transmearent, solliciti essent, navim sibi divinitus apparatus in littore maris invenerunt, quam, Deo gratias unanimiter referentes, sacratissimo corpore imposito, ovanter conscenderunt, et Scylla cum Charybdi atque periculosis syrtibus, manu Domini gubernante, devitatis, primum ad Iriensem portum felici navigio pervenerunt. Deinde venerabile corpus ad locum, qui tunc Liberum Donum vocabatur, nunc autem Compostella dicitur, deferentes, ipsum corpus sub marmoreis arcubus ecclesiastico more ibidem sepelierunt. *Postea idem auctor narrat, quomodo sepulcrum sancti Apostoli, ob frequentes persecutiones occultatum, tandem post diuturnam oblivionem revelatum fuerit, de qua revelatione nos paragrapho sequenti agemus. Interim advertite, in hac narratione nullam de Lupa aut rege Hispaniæ mentionem fieri, neque tam crebra tamque portentosa miracula referri.*

37 Nunc satisfaciendum est quibusdam difficultatibus, quas Tillemontius tom. I Monument. eccles. pag. 597 nota 7 contra hanc translationem proponit. Primo dicit, totam hanc historiam niti epistola quadam Leonis III Papæ, quæ a Baronio quidem laudatur, sed non producit; imo quæ in editione conciliorum inter alias Pontificum litteras locum non habet. Fateor, eam epistolam hactenus collectionibus conciliorum non fuisse insertam. Sed an inde concludet Tillemontius, eam numquam exstitisse aut etiamnum non exstare, dum quotidie in lucem protrahuntur plurimæ Pontificum epistolæ, quæ dudum in tenebris latuerunt? An forte voluit, ut ipsum Leonis autographum sibi assignaretur aut exscriberetur? At cum Historia Compostellana aliaque antiqua monumenta de ea epistola meminere, potius concludere debuisset, illud autographum aut periisse, aut alicubi adhuc cum blattis et tineis luctari. Certe Joannes Grimaldus,

in qua multo
simplicius ve-
rosimiliusque
refertur.,

E

In gratiam
Tillemontii

AUCTORE
G. C.

aus, archivi Vaticani praefectus, teste Francisco Macedo in *Diatriba de adventu S. Jacobi in Hispaniam* cap. XI, § 1, libro suo de selectis Pontificum rebus hanc Leonis III epistolam inseruit. Verum cum is Grimaldi liber nobis ad manum non sit, illas Papae Leonis litteras in gratiam Tillemontii aliunde transcribemus.

exhibetur epistola Leonis III de translatione S. Jacobi in Hispaniam,

- 38 Breviarium Eborense, quod Olissippone anno 1548 impressum est, in festo translationis S. Jacobi ad diem xxx Decembris ex epistola beati Leonis Papae (sic sonat titulus Officii ecclesiastici) quatuor lectiones recitandas proponit hoc modo :
LECTIO I. Noscat vestra fraternitas, dilectissimi, qualiter in Hispaniam integrum corpus beatissimi apostoli Jacobi translatum est. Post ascensionem enim Domini adventumque Spiritus sancti ab ipsa passione Christi anni revolutione tempore azymorum, beatissimus Jacobus apostolus, perlustratis Judaeorum synagogis, Hierosolymis captus sub Abiathar pontifice, et simul cum Josia discipulo suo, jussu Herodis, capite plexus est. LECTIO II. Sublatum est autem corpus illius a discipulis nocte praetimore Judaeorum : qui, angelo Domini comitante, pervenerunt in Joppen ad littus maris. Ibi vero haesitantes, quid agere deberent, nutu Dei adfuit parata navis. Ascendunt gaudentes cum Salvatoris Alumno, et sublatis velis prospero vento magnaque tranquillitate navigantes, Iriae Gallaciae portui applicuerunt. LECTIO III. Egressi de navi posuerunt corpus in quodam praediolo, vocitato Liberum Donum, distante a praefata urbe fere decem et octo passuum millibus, ubi nunc veneratur. Invenierunt autem in loco idolum a paganis constructum et cryptam, in qua erant ferrea instrumenta ad lapides elaborandos. Gaudentes igitur idolum diruerunt minutatim, et, reclusa tellure, in sepulcro lapideo, quod exscalperant, corpus Apostoli recondiderunt, facta super domuncula cum altari. LECTIO IV. Post aliquod autem temporis intervallum, duobus ibi remanentibus, Theodoro scilicet et Athanasio, alii eodem, quo venerant, navigio ad propria sunt reversi. Qui remanserunt, indesinenter ibi vigilantes tandem obierunt, et sepulti jussu ipsorum (alter ad dextram, alter ad sinistram Magistri) a populis, quos Deo lucrificerant, tunc fuere. Tunc Lectione v sic
C pergit auctor Breviarii : Ex beati Leonis epistola cognovimus sanctissimi Jacobi corpus etc. Eadem epistola paulo fusiis refertur a nostro Joanne Mariana in *Disputatione de adventu S. Jacobi in Hispaniam* cap. 12, et in Ms. opusculo, quod Papae Callisti II nomine insignitum est, cujus auctoritatem postea examinabimus. Utra ex his sit genuina Leonis epistola, eruditus Hispanis discutiendum relinquo. Ego saltem Tillemontio, epistolam Leonis Papae videre cupienti, satisfacere conatus sum.

et respondetur quibusdam illius scrupulis,

39 Tillemontius alterum dubium huic translationi opponit ex Graeco scriptore anonymo, operibus Eucumenii praefixo, qui juxta Tillemontii interpretationem asserit, corpus S. Jacobi esse εν πόλει της Μαρμαρικης, id est in urbe Marmaricae. At cur Tillemontius Graecum anonymi textum truncavit? Cur non addidit verbum εκοιμήθη obdormivit? Sic enim totus sensus exprimitur : εκοιμήθη δὲ εν πόλει της Μαρμαρικης, obdormivit autem in urbe Marmaricae. Quod si S. Jacobus obdormierit, hoc est obierit, in urbe Marmaricae, anonymo oppono ipsum Tillemontium,

qui tomo supra citato pag. 595 contendit, D S. Jacobum non Cesareae, sed Hierosolymis, mortuum esse. Sed ne de verbo litigemus, gratis concedamus, Anonymum voluisse significare sepulturam in urbe Marmaricae. Quam fidem meretur hic auctor, qui de Joanne sic scribit eodem loco : Σάπτεται δὲ εν Ἐφέσῳ ἔτι ζῶν, hoc est, Sepelitur autem Ephesi adhuc vivens. Praeterea forte Graecus ille, rerum terrarumque occidentalium ignarus, legerit in aliquo corrupto Latinorum codice S. Jacobum requiescere in Marmarica, atque inde fecerit urbem Marmaricae. Sic Freculphus episcopus Lexoviensis tom. 2 chronici, lib. 2, cap. 4, scribit, quod fuerit sepultus intra marmoricam. Isidoriani codices circa hanc lectionem passim inter se differunt : nam in quibusdam legitur Carmarica, in aliis Marmarica, et in antiquo codice nostro Ms. † 117 circa finem dicitur sepultus in arce marmaria. Ambrosius Morales et noster Joannes Mariana censent, utrobique legendum esse in arca marmorea, de qua regum diplomata, aliaque Hispanorum monumenta expresse meminerunt.

40 Mariana in *Disputatione de adventu S. Jacobi in Hispaniam* cap. 7 de hac re sic loquitur : Quod attinet ad posteriorem, codices variant. Parisiensis editio CARMARICA habet; Madriti facta MARMARICA. Ego utramque lectionem corruptam statuo, et castigandam ex Breviario Toletano, ubi in festo S. Jacobi lectione sexta habes : SEPULTUS EST IN ARCA MARMORICA (seu marmorea) cujus lectionis vestigia in antiquis codicibus exstant, cum quidam legat ARCHIS MARMORICAE, alius ACHI-MARMARICA, [ut] auctor, qui eum librum nuper castigavit. At potius ex MARMORIS ARCA (quod amicus monuit) MARMARICA facta vitiose est. Inde vero natam arbitror vulgi opinionem, navi marmorea vectum sacrum corpus in Hispaniam; reique gestae monumentum in littore ad Iriam Flaviam saxum ostenditur in cymbae modum conformatum. Nimirum, ut ego interpretor, corpus, quod, ut historia Compostellana ait, Judaei sepultura prohibuerunt, discipuli clam ablatum, atque marmoreo sepulcro inclusum navique impositum in Hispaniam detulerunt. Vulgus, viso sepulcro, existimavit, eo vectum fuisse per aquas, ut solet levi occasione popularis fama crescere. Maurus Castellus Ferrerius in *historia Hispanica* S. Jacobi lib. 2, cap. 5, fol. 135 contendit, potius substituendum esse vocabulum Tamarica, quia olim in Gallacia populi quidam a fluvio Tamari vocabantur Tamarici, ac inde terra Tamarica, uti testatur Pomponius Mela lib. 3 Geographiae cap. 1. Petrus Mantuanus illam opinionem fusiis defendit in observationibus ad historiam Marianae pag. 117 et sequentibus. Placet eadem opinio Gaspari Sanctio nostro in *Disputatione de praedicatione S. Jacobi in Hispania* tract. 3, cap. 14, ubi in fine ita concludit : A Tamarica autem ad Carmaricam seu Marmaricam non magna est aut insolens mutatio. Sed Thomas Tamayo de Vargas, historiam Marianae defendens a pag. 149, conjecturam Mantuani pluribus argumentis impugnat.

41 Tertium argumentum desumit Tillemontius ex Venantio Fortunato, quem ita interpretatur, acsi indicaret, corpus S. Jacobi sua aetate, id est seculo VI, adhuc in Palæstina fuisse. Sed audiamus ipsum Fortunatum, qui in editione nostri Broweri lib. 8 Carminum cap. 4 sic habet :
Præcipuum

E (horum occasione etiam varia corrupta alicujus vocis explicatio proponitur)

F

quos ex Venantio Fortunato

A Præcipuum meritis Ephesus veneranda Joannem.

Dirigit, et Jacobos terra beata sacros.

*Doceri cupio, cur hic Fortunatus de loco sepul-
turæ explicari debeat. Quid vetat, eum hic loqui
de martyrii palæstra, quæ utrique Jacobo in Ter-
ra sancta obtigit? Nonne etiam dicit: Nobilis
Andream mittit Achaia suum; cum tamen jam
seculo IV corpus S. Andreæ ex Achaia Constan-
tinopolim translatum esset? Quis autem facile
credat, istam translationem, quæ cum tanta
pompa anno 357 contigit, totque miraculis et scri-
ptorum calamis illustrata est, Fortunato igno-
tam fuisse. Hinc non improbabiler conjicio,
tantummodo a sacro Poeta significari regionem,
id qua Andreas et uterque Jacobus martyrii pal-
mam obtinuerunt. Si quis tamen hac responsione
mea non acquiescat, puletque cum Baronio in
Annalibus ad annum Christi 816, num. 71, hic
agi de cultus aut sepulchræ loco, dabo aliud re-
sponsum, quod ipse Tillemontius suggerit. Hoc
igitur posito, rotundè edico, Fortunatum nesci-
visse, quod corpus S. Jacobi seculo primo in Gal-
læciam translatum fuerit, cum ignoraverit trans-
lationem S. Andreæ seculo IV factam, quam
tamen, utpote solenniore et tempore suo propio-
rem, facilius novisse poterat.*

et silentio Lu-
cæ Tudensis,

42 Infelicius cavillatur ex falsa persuasione,
qua putat, Lucam Tudensem de translatione
S. Jacobi in Hispaniam nusquam meminisse. Sic
tomo I Monument. eccles. nota 8, pag. 599 de hoc
silentio loquitur: Lucas diaconus et postea episco-
pus Tudensis (hæc est urbs Gallæciæ satis vicina
Compostellæ) nihil nos docet, quod sciam, de præ-
dicatione S. Jacobi in Hispania, nec de ejus transla-
tione aut reliquiarum revelatione. Tantummodo
dicit, quod Alfonsus destruxerit civitatem Irien-
sem, quodque sancti Jacobi apostoli ecclesiam,
quam ipse construxerat, reverendi patris Leonis
tertii Romani Pontificis assensu, metropolitano su-
blimaverit honore. Non poss. n, quin hic novam
Tillemontio subministrem notitiam, quam ille in
hoc scriptore seculi XIII non videtur invenisse.
Simulatque igitur inspicio Chronicon Lucæ Tu-
densis, tomo 4 Hispaniæ illustratæ editum (eam-
dem editionem citat adversarius) statim in ipsa
præfatione pag. 2 mihi occurrerunt hæc ejus ver-
ba: Exceptis omnibus his temporalibus bonis omni-
potens Deus in tantum Hispaniam cælestibus ditavit
bonis, ut protomartyris Apostolorum Jacobi corpus
sibi transmitteret perpetuo in carne amplectendum.
An nihil nos docet de S. Jacobi translatione in
Hispaniam, qui eam tamquam certam et omni-
bus notam paucis verbis affirmat? Imo etsi Lucas
Tudensis nullum de illa translatione umquam
verbum fecisset, an de ea dubitandum erat Tille-
montio, quando eam diserte exprimunt antiquiora
monumenta, quæ jam protulimus?

contra illam
translationem
mover.

43 Tandem Tillemontius post omnia dubia sua
concludit, corpus S. Jacobi probabiliter seculo
VII Hierosolymis in Hispaniam translatum fuis-
se, ut Saracenorum, tunc Palæstinam devastan-
tium, furari subduceretur. Deinde addit, eandem
reliquias, Mauris ineunte seculo VIII in Hispa-
niam irruentibus, fortasse absconditas fuisse, et
usque ad seculum IX incognitas mansisse, quando
sub Alfonso Casto dicuntur inventæ. At ego novo
Tillemontii systemati unicum oppono dilemma,
quod ab ejus sectatoribus solvi cupio. Si reliquæ
S. Jacobi Majoris usque ad seculum VII fuerint in

Palæstina, vel fuerint ibi notæ vel ignotæ. Si
fuerint notæ, mirum est, Eusebium, Hierony-
mum, aliosque scriptores, dum de hoc S. Jacobo
loquuntur, numquam de iis meminisse, præser-
tim cum aliorum Sanctorum reliquias et sepul-
cra in Terra sancta non raro assignent. Si vero
fuerint ignotæ, quomodo Saracenorum persecu-
tioni subduci et in Hispaniam seculo VII trans-
ferri potuerunt? Facilius itaque intelligitur,
quomodo per plura secula in Gallæcia ignotum
fuerit illud sacrum corpus, quod primi Chri-
stiani ex Palæstina detulerant, quodque postea
propter crebras ethnicorum persecutiones ab-
sconditum delituit, et non nisi post plura secula
inventum est. De hac inventione paragrapho
sequenti disseram, et Tillemontium iterum con-
veniam.

AUCTORE
C. G.

§ V. Revelatio et præsentia corpo- ris S. Jacobi in Hispania.

E

Non convenit inter scriptores, quo anno pre-
tiosus ille thesaurus in Hispania detectus
fuerit: Vasæus enim in Chronico Hispaniæ in-
ventionem istius sacri corporis anno 798 refert.
Alii autem illam anno 816 sive 825 vel 835 consi-
gnant, ut testatur Joannes de Ferreras in Histo-
ria Hispaniæ part. 4, pag. 140, ubi felicem illam
sortem circa annum Christi 808 Hispaniæ obti-
gisse existimat. Ambrosius Morales in Chronico
generali Hispaniæ lib. 13, cap. 43, sol. 71 verso
scribit, reliquias S. Jacobi primum anno 835 ibi
repertas esse, quia in diplomate Alfonsus Casti,
quod lib. 9 ejusdem operis cap. 7, fol. 235 exhi-
buerat, signatur æra 873, quæ anno Christi 835
respondet. At eidem diplomati apud alios relato
subscribitur æra 863 id est annus Christi 825,
ut notat laudatus Joannes de Ferreras part. 4
Hist. Hisp. pag. 160. Præterea ex hoc diplomate
colligitur, sacras illas reliquias aliquot annis
antea inventas fuisse, cum Alfonsi ibi asserat,
quod in honorem S. Jacobi ecclesiam construi
jusserit, et Iriensem sedem cum eodem loco
sancto conjunxerit; quam sedis conjunctionem
historici passim factam scribunt sub Leone III
Papa, qui anno 816 vita functus est. Etiam si ex
hactenus dictis certum revelationis seu inven-
tionis istius annum figere non possim, tamen
probabilius judico, illam contigisse ante annum
814 quo Carolus Magnus obiit; quia auctores
Ms. Historiæ Compostellanæ affirmant, quod ex
majorum traditione acceperint, id tempore Caroli
Magni factum fuisse.

Etsi non possit
figi annus, quo
corpus S. Ja-
cobi in Hispan-
ia; inventum
est,

45 Quamvis Tillemontius tomo 1 Monument.
eccles. pag. 599, nota 8 præmoneat, se nolle de
hac inventionem litigare, tamen in decursu illam
tot cavillationibus vellicat, ut tandem de vera
existentia istius sacri corporis in Hispania dubi-
tare videatur. Imprimis conqueritur, quod Baro-
nius in Annalibus ad annum Christi 816 omnes
rerum Hispanicarum scriptores pro hujus inven-
tionis historia generaliter citet, et singulos non
recenseat, quodque ex auctoribus synchronis
universas hujus revelationis circumstantias non
confirmet. At eminentissimus vir, tanta rerum
scribendarum copia et varietate obrutus, non
existimabat necessarium, ut peculiaris historia
communiter ab omnibus recepta et apud alios
rerum Hispanicarum scriptores idoneis testi-
bus

frustra tamen
Tillemontius
scrupulos mo-
vet contra il-
lam inventio-
nem,

AUCTOR
G. C.

bus comprobata, a se operose corroboraretur. Hinc ad annum Christi 816 num. 72 ita loquitur: Porro ex hoc tempore (nempe quando inventum est S. Jacobi corpus, de quo illic agit) ille totius orbis concursu sacer locus, quod ingentibus coruscaret miraculis, coëptus est frequentari; adeo ut qui ipsum venerandum sepulcrum universo patens orbi miraculorum promptuarium nominarit, puto veritatis scopum attinget, ut plane minimum * sit probare scriptis, quæ tot gratiarum acceptarum jugiter voces insonant. Videne, Baronium noluisse scriptis probare, quæ totius orbis consensu et manifestis miraculis confirmabantur? Putatne Tillemontius, Gallos, Italos, Belgas, Germanos, aliosque exteros adeo fuisse hebetes, ut sine prævio examine et solum ex vago quodam rumore longum et difficile iter instituerint, atque ad honorandas S. Jacobi apostoli reliquias undique Compostellam confluerint? Adde quod plurimum peregrinorum pietas miraculis remunerata fuerit: nam quis credat, peregrinationem ad ultimos Hispaniæ fines sine multis manifestisque prodigiis toto orbe ita celebrem evasisse? Non est autem ullo modo verisimile, inquit ipse adversarius pag. 600 (ejus argumento, tamquam ad hominem, hic dumtaxat ulor) quod Deus cultum erroneum tot tantisque miraculis tamdiu comprobaverit.

quæ hic ei exponitur,

46 Cum tamen Tillemontius desideret antiqua circa hanc inventionem testimonia, desiderio ejus faciendum est satis. Igitur hic ea primo proferam, quæ circa sacri sepulcri occultationem ac revelationem ex Ms. Historia Compostellana ante aliquot annos Matrili in regia bibliotheca exscripsi. Illa vero post translationem, paragrapho præcedenti narratam, sic habet: Floruerat autem antiquitus in illo loco inter catholice fidei cultores Christiana religio, sed tempore persecutionis ingruente, et superba paganorum tyrannide Christiani nominis dignitatem conculcante, totus fere Christianæ religionis cultus longo jam tempore ibidem evanuerat. In toto igitur tempore Saracénorum et longo etiam tempore post restitutionem fidelium, veneranda Apostoli tumba, nullius Christiani accessu frequentata, fruticum silvarumque spissitudine mansit diutissime coëpta, nullique usque ad tempus Theodomiri Iriensis episcopi fuit revelata aut cognita. Sed quando omnipotenti Deo placuit Ecclesiam suam laborantem visitare et ejus adversitatem in prosperitatis tranquillitatem misericorditer convertere, tempus statim suo potenti imperio mutavit, regnum Hispaniæ transtulit, et gentili superstitione per regionem Hispanicam conculcata et prorsus annullata, Christi sui nomen atque fidem inibi suscitavit. Ante autem pestis illius expulsionem Myro bonæ memoriæ rex divina dispensatione regni sceptrā suscipiens primus pontificales sedes per Hispaniæ provincias juxta Romanæ ecclesiæ normam, divina gratia inspirante, constituit, et Andream in episcopum eligens Iriensi cathedra sublimavit. Huic equidem hos inferius subscriptos ordine successisse legimus (quorum nullam profecto præter nomina habemus notitiam) Dominicum, Samuelem, Gotomarum, Vincibilem, Felicem, Hildiulfum, Selvam, Theodesindum, Bemilam, Romanum, Augustinum, Honoratum, Hindiulphum. Hæc episcoporum nomina, forte ab amanuensibus corrupta, in diversis exemplaribus diversimode scribuntur, ut videri potest apud Joannem Vasæum in Chronico Hispaniæ ad annum 898, et

Maurum Castellum Ferrerium in Historia S. Jacobi lib. 3, cap. 1 et 5.

47 Tunc immediate subjunguntur sequentia: Prænotatis autem episcopis fertur successisse Theodominus, eadem cathedra, divina disponente gratia, sublimatus; in cujus tempore divinæ Majestatis omnipotentia Occidentalem ecclesiam, sepulcro tanti Apostoli revelato, visitare et illuminare dignata est. Qualiter autem ei revelatum fuit, sequens pagina patefacit. Quidam namque personati et magnæ auctoritatis viri præfato episcopo retulerunt, se luminaria in nemore, quod super beati Jacobi tumbam diuturna vetustate excreverat, nocturno tempore ardentia multoties vidisse, ibique angelos sibi frequenter apparuisse. Quo audito, ipsemet ad eum locum, ubi se talia vidisse asserebant, accessit, et luminaria in prædicto loco ardentia propriis oculis procul dubio aspexit. Divina igitur inspiratus gratia præfatum nemusculum festinate adiit, et diligentius circumspiciens, quamdam domunculam, marmoream tumbam intra se continentem, inter silvas et frutices invenit. Qua inventa, Deo gratias referens, Casti regis Adefonsi, qui tunc in Hispania regnabat, præsentiam incunctanter adivit, eique rem, ut audierat, et propriis oculis viderat, veraciter notificavit. Ipse vero tantæ audientiæ gaudio diffusus citato calle has partes intravit, et ad honorem tanti Apostoli ecclesiam restaurans, episcopum Iriensis sedis in hunc locum, qui Compostella dicitur, multorum episcoporum ac Dei servorum nobiliumque virorum auctoritate atque regali privilegio commutavit. Hoc autem sub tempore Caroli Magni factum fuisse, multis referentibus, audivimus. Theodominus vero episcopus tanto fidentius oculos mentis ad cælestis patriæ considerationem erigebat, quanto frequentius beatum Jacobum post basilicam sibi factam miraculis et virtutibus coruscare conspiciebat. Spe ergo cælestium præditus, aliquanto interjecto tempore, vitam securus effudit, finali sorte interveniente. Hactenus Ms. Historia Compostellana, quam etiam præ oculis habuerunt Joannes Vasæus et Maurus Castellus Ferrerius locis proxime citatis.

48 Verum cum Tillemontius ibidem pag. 600 Historiam Compostellanam, tamquam sibi ignotam et valde recentem explodat, libenter hujus notitiam ipsi communicabo, eumque deducam ad eruditissimum Hispanum, ut illius historiæ ætatem et auctoritatem discat. Is est Nicolaus Antonius, qui in Bibliotheca Hispanica, ab eminentissimo Aguirrio post mortem ejus edita, tom. 2, lib. 7, cap. 4 a num. 64 de hoc opere ita testatur: Inter insignia alia veteris historiæ nostratis monumenta præcipuo quodam loco semper habita fuit Compostellanae ecclesiæ Historia, cujus auctores fuere Munio, alias Martinus Mindoniensis, et Hugo Portucalensis sedium in Gallæcia episcopi cum Gerardo presbytero. Postea Nicolaus Antonius ibidem pluribus ostendit, eos scriptores ante medium sæculi XII floruisse, quæ hic brevitatis causa transcribere omitto. Quod si forte adversarius suspicetur, ab homine Hispano hæc domestica monumenta nimium extolli, audiat Vasæum Belgam, rerum Hispanicarum peritissimum, qui in sæpe memorato Chronico ad annum 981 de iisdem instrumentis ita pronuntiat: Sequatur prudens lector, quod magis arriserit. Illud tamen non

ex Ms. Historia Compostellana,

cujus ætatem et auctoritatem non videtur satis novisse, F

A non tacebo, Historiam Compostellanam multo antiquiorem Luca Tudensi et Roderico Toletano, et apud me majoris esse auctoritatis.

49 Tillemontius etiam conqueritur, quod Joannes Mariana noster lib. 7 Historiæ suæ cap. 10 diploma Alfonsi Casti de hac inventione tantummodo citaverit, sibi illud ad examinandum non obtulerit, ac proinde istud sibi exhiberi postulat. Etsi id alibi invenire potuerit, tamen postulationi ipsius obsequar, et memoratum diploma examini eruditorum subijciam. Vidit illud Ambrosius Morales inter monumenta Compostellana, atque inde in generali Historia Hispaniæ lib. 9, cap. 7, fol. 235 Hispanice edidit. Maurus Castellus Ferrerius in Hispanica S. Jacobi Historia lib. 3, cap. 1 idem ex archivo Compostellano Latine profert, ex quo illud hic transcribo. Adefonsus rex. Per hanc nostræ serenitatis jussionem damus et concedimus huic beato Jacobo apostolo, et tibi patri nostro Teodomiro episcopo tria millia in giro tumbæ ecclesiæ beati Jacobi apostoli : hujus enim beatissimi Apostoli pignora, sanctissimum videlicet corpus revelatum est in nostro tempore : quod ego audiens cum magna devotione et supplicatione ad adorandum et venerandum tam pretiosum thesaurum cum majoribus nostri palatii cucurrimus, et eum sicut patronum et dominum totius Hispaniæ cum lacrymis et precibus multis adoravimus, et supradictum munusculum ei voluntarie concessimus, et in honorem ejus ecclesiam construi jussimus, et Iriensem sedem cum eodem loco sancto conjunximus pro anima nostra et parentum nostrorum ; quatenus hæc omnia deserviant tibi et successoribus tuis per secula cuncta. Facta scriptura testamenti in æra DCCCLXVII pridie Nonas Septembris. Ego Adefonsus rex hoc meum factum confirmo. Ranemirus confirmo. Sanctius confirmo. Suero confirmo. Brandila presbyter confirmo. Ascarius abbas confirmo. Urrenaridus confirmo. De hoc diplomate etiam meminit Historia Compostellana. Ne quis autem miretur, hanc donationem testamenti nomine appellari, legat Ambrosium Moralem, qui loco proxime citato testatur, hanc vocem olim in similibus donationibus usitatam fuisse, ut majorem firmitatem haberent. Qualis fuerit hæc ecclesia, ab Alfonso Casto in honorem S. Jacobi festinanter constructa, colligi potest ex diplomate Alfonsi III, quod circa finem sæculi IX dedit, ut postea dicitur, quodque Maurus Castellus Ferrerius in sæpe laudata historia lib. 4, cap. 19 Latine exhibet.

50 Denique Tillemontius tot dubiis ac scrupulis se involvit, ut de corporali S. Jacobi apostoli præsentia in Hispania ambigere incipiat : nam ex argumentis negativis et timida Roderici Toletani expressione sic pag. 599 concludit : Ergo timendum est, ne redigamur ad CREDITUR Roderici et stare oporteat communi opinione, quæ non nimis profunde investiganda est, et cujus forte clara probatio non inveniretur. An enim Compostellæ non potuit fuisse aliquis sanctus Jacobus, qui cum sancto ejusdem nominis Apostolo confusus sit? Alludit hic Tillemontius ad expressionem Roderici archiepiscopi Toletani, qui in concilio Lateranensi dixisse fertur, quod ecclesia Compostellana serius creverit ex devotione peregrinorum, qui ad eam veniebant ob reverentiam beati Jacobi, cujus corpus ibidem CREDITUR esse sepultum. An Rodericus

Toletanus similia in concilio Lateranensi protulerit, postea discutiam. Interim fateor, Rodericum partium studio incensum, de iis, quæ ad ecclesiæ Compostellanæ gloriam spectabant, studiose tacuisse vel caute scripsisse, sicut etiam patet ex sequenti ejusdem scriptoris textu, ubi communem traditionem verbo credebatur infirmare nititur. Nihilominus ex hac ipsa Roderici narratione apparet, longe ante sua tempora de corporea sancti Apostoli præsentia in Hispania vulgatissimam fuisse opinionem, ut jam ostendere conabor.

51 Rodericus itaque lib. 5 de rebus Hispaniæ cap. 16 quoddam S. Jacobi miraculum ita narrat : Igitur anno XIII Almanzor, resumpto exercitu, ingressus est per eam partem Galleciæ, quæ dicitur Portugale, munitiones et civitates hostiliter devastando. Cumque ad maritima pervenisset, etiam civitatem et ecclesiam beati Jacobi devastavit ; sed fulgure territus ab eo loco, ubi esse corpus Apostoli CREDEBATUR, abstinuit ; quod tamen proposuerat violare. Nihilominus tamen campanas minores in signum victoriæ secum tulit, et in mesquita Cordubensi pro lampadibus collocavit, quæ longo tempore ibi fuerunt. Almanzor autem cum suo exercitu percussus a Domino pro scelere sacrilegii dignam sustinuit ultionem : nam qui sanctum locum Apostoli profanarat, immunda sui plaga, scilicet dysenteria, fere totus exercitus est consumptus : reliqui morte subitanea perierunt. Ex his verbis eruo, illam opinionem sæculo x, quo hoc miraculum contigit, ita fuisse vulgare, ut ipsi Arabes eam non ignoraverint. Quomodo enim Almanzor fulgure territus abstinuit a S. Jacobi corpore, quod tamen proposuerat violare, nisi antea audivisset, corpus istud ibi quiescere? Debit ergo fama illa de corpore S. Jacobi in Hispania fuisse valde publica, antequam ad Arabes reliquiarum sacrarum incuriosos ac ignaros perveniret. Præterea si sacer ille thesaurus tunc vulgo Compostellæ esse credebatur, ut ait Rodericus, quo jure ipse solus concordia majorum suorum traditioni non consentit, nisi simul afferat gravissimas rationes, ob quas communi opinioni non assentiatur? Cum vero tales non attulerit, non omnino temere suspicor, Rodericum de S. Jacobi prædicatione, translatione ac inventione siluisse, ac ipsam sacri tumuli certitudinem diminuisse, ne forte archiepiscopus Compostellanus ex his prærogativis sibi vindicaret primatum, de quo ipse primo contra præsulem Braccarensem, ac deinde contra Compostellanum disceptare debuit, ut postmodum dicitur.

52 Sed qualiscumque fuerit hujus silentii ac frigidæ expressionis causa, potius credo auctoribus Historiæ Compostellanæ, ab istius prodigii loco et tempore minus remotis, qui in supra citato apographo Matritensi eandem rem ita narrant : Interea Rodericus Velasqui et pater præfati episcopi (intelligitur Pelagius præsul Compostellanus, qui sæculo x vixit) cum ceteris consulis terræ hujus Sarracenos cum duce eorum Almezor in partes istas duxit : qui Compostellam venientes majorem partem parietis beati Jacobi ecclesiæ, præter ejus sacratissimum altare, penitus destruxerunt. Igitur beatissimus Jacobus volens, ne ab ecclesia sua, quam ipsi tantæ superbæ calce oppresserant, impune evaderent, tanto dysenteriae morbo eos percussit, quod mortuis eorum quampluribus, perpauci ad propria redierunt. Cumque dux eorum Almezor interna consideratione

Historia Compostellana,

ei quo ipsum
Alfonsi regis
synchroni di-
ploma exhibi-
tur.

Tillemontius
etiam temere
dubitavit de
præsentia cor-
poris S. Jacobi
apostoli in Hi-
spania,

AUCTORE
G. C.

sideratione tantæ ultionis periculo suos acrius concuti conspiceret, quisnam esset ille, cujus aula eorum impetu jam fere destructa esset, sui itineris ductores fertur consuluisse: quorum nimirum responsione Jacobum scilicet, unum ex discipulis filii Mariæ virginis (cujus nomen apud eos ebui Mariæ nuncupatur) ibidem certissime tumulari comperiens, ac tantæ audaciæ poenitudinem gerens, fugam obstinate iniit, et in fugiendo repentino languore percussus, apud Metinam Celim, ubi sepultus est, animam suam sinui Mahometino infeliciter commendavit. *Vides, hic S. Jacobum Compostellæ certissime dici sepultum, et non solum id ita vulgo credi. Vides, id de S. Jacobo apostolo affirmari. Frustra igitur Tillemontius interrogat, an non potuerit Compostellæ fuisse aliquis S. Jacobus, qui cum homonymo Apostolo confusus sit.*

Sampiro Astu-
ricensi

53 Si quis forte antiquis istius rei testimonium desideret, audiat Sampirum Asturicensem episcopum, seculi x scriptorem, qui in editione Sandovalliana pag. 70 eandem, ni fallor, Arabum punitionem ita refert: Interim rex Alcorexi cum multis agminibus Agarenorum per Portugalensem terram intravit Galleciam, et Compostellam venit, et totam ipsam terram depopulavit. Ad ecclesiam ergo sive et * sepulcrum beati Jacobi cum magna audacia accedere voluit; sed Deo annuente territus rediit. Sed Rex noster cælestis non est oblitus Christianam plebem; misit in Agarenis infirmitatem ventris, et nemo ex eis unus remansit, qui rediret in patriam unde venerat. *Puto, hic eandem Arabum punitionem indicari, quamvis dux eorum vocetur Alcorexi, qui alibi Almanzor vel Almezor appellatur: nam potuit Arabs ille binominis esse, quod inter illos rarum non est, vel forte nomen ab amanuensibus corruptum est, uti plura alia in hac Sampiri historia leguntur. Utut est, hic seculi x scriptor sepulcrum S. Jacobi Compostellæ clare asserit. Quod autem de S. Jacobo apostolo id intelligat, liquet, ex initio ipsius historiæ, ubi apud eundem Sandovallium pag. 57 ita diserte loquitur: Tunc ecclesiam in*

* forte ad

C Compostella prosequitur, ubi corpus beati Jacobi apostoli quiescit. Joannes Vasæus in Chronico Hispaniæ ad annum Domini 963 et 975 idem prodigium ex historia Compostellana elegantius narrat, et ad annum 981 circa hanc narrationem aliqua notatu digna adjungit, quæ curiosus lector inter se conferre poterit.

Joanne X Pa-
pa,

54 Joannes X Pontifex eodem seculo corpoream S. Jacobi præsentiam in Hispania sibi firmiter persuasit: nam Baronius in Annalibus ad annum Christi 918 num. 2 de illo ita scribit: Eadem Compostellana Acta docent, quod Joannes Papa, ut qui ex pluribus delictis conscientia sauciatus, animi dolore languesceret, inter alia salutis suæ remedia illud excogitavit, ut nomine suo legatum mitteret Compostellam ad venerandum corpus Jacobi apostoli. Cum et literas dedit ad dictum ejusdem loci episcopum sanctum Sisenandum, ut juges preces pro se funderet apud eundem sanctum Apostolum, ut propitias sibi esset in hac vita, et in hora obitus sui. *Eandem Joannis X legationem ex vetustissima Compostellanorum episcoporum historia narrat Hispanice Ambrosius Morales lib. 15 chronici generalis cap. 47. Ceterum huc etiam contra Tillemontium referri possunt ea, quæ infra § 10 de Compostellanis peregrinationibus dicemus.*

55 His testimoniis ex abundanti addo frag-

mentum epistolæ, quam rex Alfonsus III scripsit D ad canonicos Turonenses anno Christi 906, ut in ipso textu exprimitur. Equidem fateor, eo tempore in Hispania non fuisse moris, ut anni ab Incarnatione Christi computarentur; sed forte posterior quidam amanuensis usum sui temporis secutus est, et annos Christi ad æram Hispanicam aptavit, sicuti ibidem Sisenandum apostolicæ Jacobi sedis archiepiscopum appellat, licet metropolitana dignitas diu post Alfonsi istius mortem ecclesiæ Compostellanæ collata fuerit. De ea interpolatione consulendum esset ipsum diploma, quod Baluzius in Turonensi S. Martini archivo vidit, ut lib. 7 Miscellaneorum pag. 61 testatur. Nostra non multum interest, cujuscumque auctoritatis sit istud diploma, cum ad stabiliendam opinionem nostram aliunde suppetant argumenta, quæ supra dedimus. Saltem Andreas Quercetanus in notis ad Bibliothecam Cluniacensem col. 50 integram illam epistolam edidit, sicut a Joanne Massono acceperat, ex qua dumtaxat excerptam ea, quæ ad propositum nostrum pertinent. Sic incipit: In Dei nomine Adefonsus pro Christi nutu atque potentia Hispaniæ rex Christianissimo gregi et cultoribus tumuli beati confessoris Christi Martini Turonensis ecclesiæ in Christo et per Christum æternam salutem.

56 Demum post alia negotia, quæ ad nos non spectant, ita concludit: De cetero quod conquæritis, cujus Apostoli tumultus hic penes nos habetur, certissime pernoscite. Jacobi apostoli, [filii] Zebedei, Bonargis, qui ab Herode decollatus est, sepulcrum habemus in archis Marmaricis * [in] provincia Galæciæ: manu enim Domini gubernante, ut multæ veridicæ continent historiæ, usque ibidem per ratem corpus ejus perlatum est atque sepultum. Cujus sepulcrum multis claret hactenus mirabilibus (lancinantur dæmones, cæcis redditur lumen, claudis gressus, surdis auditus, mutis eloquium) multisque et aliis mirabilibus, quæ cognovimus et vidimus, et pontifices et cleri ipsius narraverunt nobis. Nam quomodo in Jerosolima ab Herode decollatus est, et huc sportatus * atque sepultus vel quo tempore vel quomodo, evidenter manifestum [est] omnibus, et veridicæ nostrorum archiepiscoporum epistolæ, et patrum historiæ, et multorum testantur eloquia. Quod si ad singula modo voluerimus ea vobis narrare, in longius vexetur * stilus, quo modum excedemus epistolæ juxta *, imo festinationem gerulorum, qui noluerunt remorari. Sed opitulante Deo, dum vestri ad nos devenerint clerici, omnia liquidius et enocleata *, nullaque lucubratione retenta; sed quod a sanctis patribus accepimus et teneamus in scripta * vobis dirigere non denegamus. Deo annuente, et amota omni hæsitazione, certe credatis, quod rectum et justum tenemus. Quod autem exquisistis, quantum ab oceano mari eminus distat ejus tumulus, pernoscite. Usque ad locum, ubi Domino gubernante, (subintellige appulit) [inter] duos fluvios, quos antiqua vetustas nominavit Voliam et Sarem, in locum, qui dicitur Bifria, vestræ * sedis Irriensis ecclesiæ sanctæ Kolaliæ habentur millia x et exinde usque ad gloriosum ejus sepulcrum habentur millia xii. Quidquid sit de hac epistola, quam Baluzius contra prædicationem S. Jacobi in Hispania allegat, ut postmodum dicetur, opinor, me hoc paragrapho plerosque scrupulos Tillemontio exemisse, ita ut inventionem S. Jacobi apostoli

et Alfonso III

rege Hispaniæ ostenditur.

* id est arcis marmoricis vel marmoreis

F * asportatus

* forte vertetur * an justæ?

* forte enucleate * clarius scripto

* forsitan veteris

A *stoli in Hispania, et corporalem ejus præsentiam non nisi temere in dubium revocare possit. Jam alias difficultates, de hoc sacro corpore motas, expediām.*

§ VI. Corpus S. Jacobi variis ecclesiis falso attributum.

Christianus Massæus, *Quis umquam credidisset, post tot testimonia, quæ pro Compostellanis S. Jacobi reliquiis supra adduximus, et qualia inferius recurrent, corpus illius aliis locis attribui potuisse? Nihilominus Christianus Massæus, e congregatione S. Hieronymi presbyter, in Chronicis mundi lib. 8, pag. 101 ita rotunde pronuntiat: Anno XLIV rex Agrippa occidit sanctum Jacobum, fratrem Joannis gladio. Hic juxta carnem filius Zebedæi, juxta spiritum filius tonitruī, cum in Judæa diu prædicando intonuisset, abiit in Hispaniam: quorum duritiam ad fidem ut satis expertus est, rediit in Judæam, ubi passus est*
B *viii Kal. Augusti. Post multa tempora Carolus Magnus ipsum inde transtulit Tolosam, ubi nunc usque permanet, nec illius quidquam relictum est Compostellæ, nisi forte paucæ reliquiæ, quas sub altari conditas autumant. Placet autem Apostolo magis illum honore locum miraculis, ubi sepultus fuit, quam ubi nunc situs est. At nos Massæo id asserenti non tam cito credimus. Ubi translationis illius testes, ubi tabulæ? Evidenti enim testimonio opus est, ut Hispani prirentur ab illius sacri corporis possessione, quam eos aliquando habuisse fatetur. Quo, obsecro, tempore hæc translatio e Gallæcia in Galliam facta est? Tempore Caroli Magni, inquit, qui ipsum Tolosam transtulit. Sed in authenticis Caroli Magni Actis, quæ accuratissime conscripta sunt, nihil simile invenio; imo non est certum, ut supra vidimus, an corpus S. Jacobi, vivente Carolo Magno, repperit fuerit. Massæus itaque sine matura examine hoc scripserit, quia fortasse legerat, id tam confidenter asseri a Tolosatibus, quos jam audiemus.*

C *58 Nicolaus Bertrandus, qui Gesta Tolosanorum anno 1515 typus vulgavit, tamquam certam supponit corporalem S. Jacobi præsentiam Tolosæ, quando illic fol. 5 verso corpora Sanctorum, quæ in Tolosana S. Saturnini ecclesia quiescunt, ita enumerari incipit. Primo jacet et aperte monstratur corpus et caput sancti Jacobi Majoris, filii Zebedæi. Deinde de corporis ejus visitatione ita fol. 49 verso loquitur: Circa annum Domini mccccxxxv voluit Dominus gloriam et laudem Apostoli et sacrati corporis beati Jacobi Majoris, cujus sacrum cadaver Tholosæ jacebat, magnificare. Postea narrat, quomodo Joannes dux Bituricensis, veniens Tolosam cum magno principum comitatu, reliquias S. Jacobi veneratus sit, et trecentos aureos aliaque munera obtulerit, ut corpus Apostoli in pretiosiori lipsanoteca collocaretur; quod et factum esse tradit hoc modo: Insuper et ipse dux cum patriarcha et episcopis pluribus vasa super altare portarunt: benedicensque patriarcha argenteum sarcophagum et etiam capsulum cupressi, ossa Apostoli cum grandi honore in eadem capsula reposuit, clausaque diligenter per universam ecclesiam processionaliter portata fuit: et inde di-*
Julii Tomus VI.

vinum officium quasi angelice celebratum, ubi episcoporum, archiepiscoporum, principum et militum regni et Tholosæ erat grandis copia: tamque ex domo regia, quam Tholosæ et Arvernæ; inter quos vicecomes de Polinhaco, dominus de la Voulte comes Armenhaci, et alii innumerabiles. Divinus ergo ille Jacobus pluribus miraculis ostendit, in Tholosa corpus suum esse, et illam plurimum dilexisse.

59 *Tunc subdit miraculum, quod nos postmodum referemus, de adolescente injuste suspeso, qui intercessionem S. Jacobi diu in patibulo vivus permansit, ac prodigiose liberatus est. Denique concludit his verbis: Honoremus ergo illum Christi charum Consobrinum, qui urbem Tholosanam sacro corpore et pluribus radiantibus miraculis illustravit. Tholosæ beatus quoque Jacobus plures mortuos suscitavit, credentibus eorum parentibus, quod corpus ejus sacrum in Tholosa erat: cæcos illuminavit, paralyticos sanavit, et diversis infirmitatibus irretitos pristinae sanitati restituit. Tandem Bertrandus Tolosanorum opinionem auctoritate Calixti II Pontificis ita confirmat: Calixtus ipse Galicios, ubi sepultura prima divi Jacobi fuit, atque Tholosanos, ubi sanctum cadaver exstitit delatum, orat et monet, ut et grandem Jacobum, Christi germanum, honoribus extollant et magnificent. Nihil hic dico de inusitato cognomine, quo Bertrandus vel Calixtus Jacobum Majorem appellavit, Christi germanum: nam scio, quod in sermonibus de S. Jacobo, qui Coloniense Patrum Bibliothecæ sub Calixti nomine inserti sunt, ibidem tomo xv in supplemento pag. 328 hæc legantur: Quisquis ergo aut Jacobum Zebedæi aut Jacobum Alphæi fratrem Domini appellat, verum dicit. At etiam scio, in iisdem sermonibus, qui Calixto II Pontifici communiter tribuuntur, semper sepulcrum S. Jacobi in Gallæcia assignari, et nusquam de Tolosa mentionem fieri. Bertrando igitur aut ejus defensoribus incumbit ostendere, in quibus scriptis Calixtus Papa Tolosanos monuerit, ut S. Jacobum Majorem in sua urbe honoribus extollant et magnificent. Cum autem Bertrandus confidenter asserat, corpus S. Jacobi e Gallæcia Tolosam translatum esse, ab ipso vel a Tolosatibus peto, qua occasione, quo tempore tantus thesaurus in Galliam advectus fuerit. Requiro fideles hujus translationis testes ac tabulas: cum enim Hispani priores sint tempore, ut Tolosates fateri coguntur, etiam potiores sunt jure, quod illis eripi nequit, nisi producantur manifesta translationis illius testimonia.*

60 *Neque Tolosatibus prodesse potest inepta recentioris ævi narratiuncula, quæ ad diem III Julii Actis S. Heliodori episcopi Altinensis tomo I istius mensis pag. 649 inserta est his verbis: In tempore autem illo pervenerunt episcopi de Galliæ confinibus ad Theodosium imperatorem, et petierunt ab eo corpus beatissimi Jacobi apostoli Zebedæi, fratris Joannis, quod in Judæa collocatum erat, dicentes: Noster fuit prædicator, nobis concede corpus, piissime imperator. Hoc audito, venerabilis Augustus misit Hierosolymam, et jussit reddi corpus beati Jacobi Gallis civibus. Cum autem redditum esse corpus, beatus Heliodorus, nequaquam hujus rei inscius, venit ad Galligenas et blandis sermonibus eos alloquebatur, ut de ejus sacrosancto corpore sibi concessissent. At illi ejus sermoni-*
20 bus

AUCTORE
G. C.

corpus S. Jacobi Majoris perperam tribuunt Tolosatibus,

quibus non favet fabella, Actis S. Heliodori inserta,

AUCTOR
G. C.

bus placati dederunt ei brachium dextrum, et ad propria cum magna lætitia repedaverunt. Sanctus Dei Heliodorus, expleta Hierosolymitica devotione et accepta licentia a sancto Hieronymo, regressus est in patriam, et gratuita pietate eam beavit: nam beati Jacobi reliquias secum devexit, quas et honorabiliter condidit in oratorio sancti Andreæ apostoli: quapropter ingens gaudium exortum est civibus. *Quidquid sit de brachio S. Jacobi, quod apud Ughellum tom. 5 Italix sacræ col. 1430 jam Torcelli in ditone Veneta assertari dicitur; hæc narratio repugnat ipsi traditioni Tolosatium, qui sese corpus S. Jacobi ex Gallæcia accepisse arbitrantur. Præterea nemo ex eruditioribus Gallis affirmat, S. Jacobum in Gallia prædicasse, quod tamen in hac historia asseritur. Denique incerta et ab auctore anonymo male digesta S. Heliodori Acta vix ullam fidem merentur, ut ibidem in Commentario prævio et annotatis ad Vitam illius dictum est.*

et quorum opi-
nionem recte
mitigat Spon-
danus

B 61 Henricus Spondanus, Apamiensis in Gallia episcopus, satis indicat, quid Tolosates velint, dum corpus S. Jacobi Majoris a se possideri gloriantur: sic enim illustrissimus præsul in *Epitome Annalium Baronii ad annum Christi 44 num. 4 de iisdem reliquiis scribit: Quod vero pertinet ad corpus Apostoli; gloriatur et Tolosa nostra de possessione illius, aut certe magnæ partis. Nec quæ adversus hanc assertionem protulit unus ex recentioribus historicis Hispanis (nempe Maurus Castel Ferrer in Historia S. Jacobi lib. 3) ejusmodi sunt, ut id negent. Ajunt illa quidem, esse Compostellæ corpus S. Jacobi, sed non dicunt, esse integrum. Ut autem aliqua ecclesia dici possit habere corpus alicujus Sancti, et ut is locus eo nomine venerationi sit omnibus, satis esse, si vel ejus particulam possideat, demonstrabitur inferius anno LV num. III, IV. Nec tamen hæc dixerim animo convellendi opinionem de corpore S. Jacobi existente Compostellæ; sed potius ut moneam, non minori eam ecclesiam venerationi esse debere, etiamsi non integrum possideat. Non inficior, ecclesiam, parte dumtaxat sacri corporis ditatam. venerationi esse debere, ac tenues Martyrum reliquias integro corpori parem habere virtutem, ut alia occasione ex Theodoro referam, et ex Gregorio Nazianzeno aliisque Patribus probari potest.*

C
ut ex aliis eo-
rum reliquiis
colligitur.

C 62 Interim ex his illustrissimi Viri verbis colligo, quo sensu supra laudatus Nicolaus Bertrandus in *Gestis Tolosanorum fol. 5 verso ita hyperbolice scripserit: Primo jacet et aperte monstratur corpus et caput sancti Jacobi Majoris, filii Zebedæi. Item corpora beatorum apostolorum Philippi et Jacobi Minoris, præter caput ejusdem, quod inde translatum fuit in Compostellam civitatem Galiciæ (de Compostellano S. Jacobi Minoris capite infra agetur) pro solatio et devotione peregrinorum illic affluentium. Item sacra corpora sanctorum Simonis et Judæ Christi apostolorum. Item corpus et caput beati Barnabæ apostoli Jesu Christi. Deinde recenset multa alia Sanctorum corpora, pro quibus ego partes intelligo. Quis enim credat, in unica Tolosana ecclesia tot integra Apostolorum aliorumque Martyrum corpora quiescere? Nec novum est, in enumerandis Sanctorum reliquiis totum pro parte poni: nam idipsum Theodoretus in dialogo 3, cui titulum fecit Impatibilis, et qui in Græco-Latina Sirmondi nostri editione tomo 4 legitur, ibidem pag. 138 de suo tempore ita te-*

statum: Hoc et nos facere solemus: nam communibus nominibus etiam partem appellamus. In sanctorum enim Apostolorum vel Prophetarum aut Martyrum ædes sacras ingressi interrogamus: Quis situs est in arca? Qui autem verum norunt, respondentes, aut Thomam forte apostolum dicunt, aut Joannem Baptistam, aut Stephanum Martyrum antesignanum, aut alium quempiam ex Sanctis nominantes, tametsi perexiguæ interdum reliquiae conditæ sint. Si etiam hoc modo loquantur Tolosates, non altercabimur, sed libenter ipsis aliquam sacrarum reliquiarum partem concedemus, ea tamen conditione, ut fide digna de illis testimonia proferant.

63 Nicolaus Chorier in generali historia Delphinatus tom. 2, lib. 1, sect. 8, pag. 15 ineptius commentum contra Hispanos excogitavit, quod etiam Dictionario Moreriano insertum vidi. Postquam ibi narraverat, Guigonem VII, cognomento Crassum, comitem Albonensem, post varias injurias, sancto Hugoni Gratianopolitano episcopo illatas, anno 1107 pœnitentiæ causa in Gallæciam ad S. Jacobum discessisse, tuncque primum sacras illas peregrinationes inchoatas esse, loco proxime citato subjungit sequentia: Jacobus quidam, vir notæ sanctitatis (diversus tamen ab istius nominis Apostolo, quem omnia antiqua Martyrologia in Asia mortuum esse dicunt) ante ecclesiam vulgo dictam d'Echerolles, una leuca Gratianopoli distantem, sepultus fuerat, ac ibidem honorabatur; sed illius caput in Gallæciam delatum fuerat, quod Hispani, tamquam caput S. Jacobi apostoli, cultui exponere non dubitarunt, ut ei majorem venerationem, et patriæ suæ illustriorem gloriam acquirerent. Quo jure Hispani tam leviter ac confidenter turpissimæ fraudis insimulantur? Ubinam incorrupta gravissimæ istius accusationis testimonia inveniuntur? Ubi terrarum usus obtinuit, ut accusasse sufficiat? Quare fidem Hispanorum in hac re paucis vindico, tametsi totam narrationem sola negatione possem refellere. Imprimis falsum est, Compostellanas peregrinationes ad S. Jacobum eo tempore primum cœpisse, cum infra § 10 ostendamus, Gotescalcum episcopum Aniciensem, medio seculo x, aliosque diu ante Guigonem Crassum in Gallæciam ad S. Jacobum perrexisse. Præterea quis fuit ille sanctus Jacobus, prope Gratianopolim sepultus, de quo Saussayus, Castellanus, aliique Martyrologi Galli altum silent? Denique Chorierius inepte asserit, quod omnia antiqua Martyrologia S. Jacobum in Asia mortuum dicant. Quis id neget aut negare audeat, cum sacra Scriptura affirmet, illum ab Herode, verosimillime Hierosolymis, gladio occisum esse? At forte Chorierius intelligi voluit, etiam S. Jacobum in Oriente sepultum fuisse. Esto; sed quænam antiqua Martyrologia Orientalem S. Jacobi sepulturam posteritati prodiderunt? Cur potius non credit antiquissimis martyrologis, Adoni, Usuardo, aliisque seculi ix scriptoribus, qui testantur, corpus S. Jacobi Majoris in Hispaniam translatum esse? Hæc obiter ad temerariam istius historici assertionem retundendam dicta sunt.

Historicus
Delphinus
profert contra
Hispanos aliud
commentum,

64 Rideri magis quam refutari meretur, quod in Menagianis, anno 1693 Amstelodami recusus, pag. 14 de corpore S. Jacobi legitur. Andegavi in ecclesia S. Maurilii, inquit Menagius, dicitur corpus S. Jacobi quiescere. Cumque idcirco Menardus in historia sua Andegavensi scripsisset, corpus illud, si non sit Jacobi Majoris, saltem Minoris

cujus occasio
ne traditio
quædam Au-
degavensis ex-
ploditur.

A Minoris esse, posita est ad marginem hæc juris regula: SEMPER IN OBSCURIS, QUOD MINIMUM EST, SEQUIMUR. *Puto, hic a Menagio indicari manuscriptam Menardi historiam, de qua Jacobus le Long in Bibliotheca Gallix pag. 767, num. 14961 meminit his verbis: Ms. historia Andegavensis, auctore Claudio Menard, procuratore Andegavensi. Sed quæcumque demum sit ea historia, ex hac inepta et ridicula juridicæ regulæ applicatione satis patet, illam popularem opinionem ab ipsis eruditioribus Gallis explodi.*

Itali dicunt, se habere corpus S. Jacobi Majoris in monte Grigiano, 65 Non solum Galli, sed etiam Itali, de corpore S. Jacobi apostoli cum Hispanis contendunt: nam antiqua monumenta ecclesiæ Veronensis, a Raphaele Bagata et Baptista Peretto collecta, et partim ab illustrissimo Augustino Valerio Veronensi episcopo in ordinem digesta, sic habent pag. 81: In ecclesia sancti Jacobi in Monte Grigiano extra urbem, seu monasterio, reconditum est corpus S. Jacobi Majoris apostoli, et asservatur vas vitreum cineribus plenum, qui,

B ut nobis relatum fuit, habentur pro reliquiis S. Philippi apostoli. Asservatur etiam quædam arca lignea ossibus plena, quæ pro sanctis reliquiis habentur: nam dum a Timotheo Leonicensi monacho anno MDXXXVII dilataretur capella, in qua collocatum erat corpus S. Jacobi, ossa illa inventa fuerunt in eadem arca lignea in muro subter lapide, super quo reposita fuerat arca ferrea continens corpus sancti Jacobi. Porro corporis istius inventio, miracula, templi ædificatio, et in hanc rem Bonifacii IX Pontificis epistola in iisdem monumentis a fol. 24 fuscæ referuntur. Attamen hic dico idem, quod Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem xxv Julii in annotatione pag. 458 respondit in hunc modum: Veronenses se corpus divi Jacobi Majoris in Monte Grigiano inventum anno MDCCLXXXV die xxii Maii, ut monumenta ecclesiæ ipsorum testantur, habere dictitant: cujus inventionis in Bonifacii IX, ecclesiam dicti Montis Veronensibus concedentis, diplomate fit mentio. Verum cum corpus hujus sancti Apostoli Compostellæ in Hispania asservari adeo manifestum sit, ut de re hac dubitare non liceat, vel ipsi in errore versantur, vel partem aliquam ejus corporis dumtaxat habent.

bi forte alia ejus ossa possident, C 66 Ut nihil dicam de prima hujus propositionis disjunctivæ parte, quæ facillime vera esse potest, saltem secundam negare non possunt Veronenses, cum Bonifacius IX in epistola sua non de corpore, sed de ossibus S. Jacobi loquatur hoc modo: Cum itaque, sicut exhibita nobis pro parte vestra petitio continebat, ab olim in loco de Monte Grigiano nuncupato Veronensis diocesis, quædam ecclesia in honore et sub vocabulo S. Jacobi, prout fundamenta demonstrant, fundata et constructa fuerit, ad quam, ex eo quod in ea ossa beati Jacobi Majoris, ut dicitur, noviter inventa fuerint, et Altissimus intercessionibus et meritis ipsius beati Jacobi, ut pie creditur, multa miracula operatus est, et in dies operatur, magna ex devotione confluit populi multitudo, vosque zelo devotionis accensi cupientes terrena in cælestia, et transitoria in æterna felici commercio commutare, de bonis a Deo vobis collatis, pro animarum vestrarum salute, et ut divinus cultus inibi augeatur, ipsam ecclesiam honorifice reædificare et sufficienter dotare, ac rectores et

ministros inibi in divinis perpetuo deservituros proposueritis deputare; et pro parte vestra nobis fuerit humiliter supplicatum, ut vobis præmissa faciendi et jus patronatus ipsius ecclesiæ ac præsentandi rectores et administratores ad eam concedere de benignitate apostolica dignemur: nos vestrum in hac parte laudabile propositum in Domino commendantes, ac volentes vos specialis prosequi prærogativa favoris, hujusmodi vestris in hac parte supplicationibus inclinati, vobis præmissa faciendi auctoritate apostolica, tenore præsentium, licentiam elargimur etc. Imo id tantummodo de quadam reliquiarum parte intelligendum esse, ultro fatentur monumentorum Veronensium collectores fol. 35 his verbis: Sciendum, quod per piam extensionem dici solet, alicubi alicujus Sancti corpus haberi, quia ejus bona pars ibi habetur. Unde nec reprehendendum nec redarguendum est, quod in monumentis prædictis dictum sit, etiam corpus S. Jacobi Majoris apostoli in Monte Grigiano requiescere, cum in Compostellam translatum dicatur. E Nunc aliud ejusdem Apostoli corpus seculo IV, si Superis placet, in Italiam translatum examine-

67 Paulus Morigius in Sanctuario urbis ac diocesis Mediolanensis, quod anno 1641 Mediolani Italice impressum est, pag. 231 scribit, in pago Zibiti, octo milliaribus Mediolano Papiam versus distante, honorari corpus S. Jacobi Majoris, fratris S. Joannis Evangelistæ, quod a S. Eustorgio Mediolanensi episcopo circa annum. 312 Constantinopoli illuc translatum fuerit. Est autem ibi ecclesia, sancto Jacobo dicata, quam jam Carmelitæ congregationis Mantuanæ religiosissime administrant, in qua memoratum corpus summa cum veneratione et frequenti populi concursu colitur. Nec desunt miracula, quæ intercessione istius sancti Jacobi fieri perhibentur. Inter alia mirandum est, quod neque Zibitensis pagus, neque affines agri (uti fama est) umquam grandinis detrimentum patiantur. Ob hæc aliaque, quæ infra dicentur, facile mihi persuaderi sinam, illic alicujus sancti Jacobi corpus requiescere; sed nullo modo credam, illud esse corpus S. Jacobi Majoris, quod primo circa seculum IX in Gallæcia inventum fuisse, supra ex antiquis instrumentis ostendimus. Quomodo enim corpus S. Jacobi Majoris Constantinopoli, ubi numquam fuisse legitur, in Italiam transferri potuit? Fuit aliquando Constantinopoli corpus S. Jacobi Minoris; at propterea affirmare non auesim, illud in Italiam translatum fuisse. Potius suspicor, sacrum istud corpus (cujuscumque demum sancti Jacobi fuerit) populari traditione, quæ tempore non parum crescit ac mutatur, S. Jacobo Majori perperam fuisse attributum: præsertim cum Morigius fateatur, omnia incolarum traditione niti, seque nihil de hac re scriptum invenisse. Neque hic locum habere potest solutio, quam numero superiore dedimus, accipiendo videlicet partem pro toto, cum Petrus Paulus Bosca in Martyrologio Mediolanensis ecclesiæ ad diem xxv Julii pag. 216 hodiernum S. Jacobi Zibitensis statum ita depingat: Illius corpus in arca marmorea custoditur; cujus operculum cum annis elapsis immutaretur, repertum est corpus fere integrum, altero tantum brachio carens, peregrinantis hominis amictu indutum. Crates ferrea tegit corpus, eaque velata est Attalica veste auro in-

et in pago Zibiti diocesis Mediolanensis vindicant sibi integrum ejus corpus, excepto brachio,

P

ADNOTA
G. C.
de quo tamen
S. Carolus
Borromæus in
visitatione ju-
dicii ferre
noluit.

68 Morigius pag. 232 affirmat, venerabile illud corpus a S. Carolo Borromæo inspectum fuisse, et, dum in honoratiorem locum transferretur, tonitrua audita esse, ac fulgura emicuisse, quæ non tantum præsentibus, sed etiam vicinos populos terrebant. Addit præterea, corpus istud in translatione adeo suavem spirasse odorem, ut omnia mundi aromata superaret. Sed Petrus Paulus Bosca post diligentem indagacionem nihil de his prodigiis aut translatione rescire potuit: etenim loco proxime citato sic testatur: Verum nihil de hac translatione accepi, quamquam interrogaverim per litteras Carmelitam eruditissimum Alexandrum Mariam Briantum, qui tabulas omnes cœnobii Zibitensis periisse affirmavit, cum superioribus annis Papia a Gallis fuisset obsessa. Unam ille ait superesse traditionem de divo Carolo: cum enim lustraret diœcesim, ac Zibiti consistens noctem ibi traduxisset insomnem, pernoctans in oratione Dei (fortasse ut divino spiritu afflatus veritatem de corpore S. Jacobi assequi posset) ab ara ejusdem Sancti discedens, conversus ad Carmelitas cœnobii incolas inquit: Lasciamo i corpi de i Santi, ove sono; Patri tenetene conto. (*id est*: Relinquamus corpora Sanctorum, ubi sunt; vos, Patres, eorum rationem habetote.) Certum ergo est, ibi servari corpus divi Jacobi; cujus autem Jacobi sit, cum S. Carolus Borromæus significare noluerit, nec ego quidquam certi de eodem tradere possum. Nos etiam S. Jacobo Zibitensi, quem a Jacobo Majore longe diversum censemus, venerationem suam relinquimus. Ceterum ab omnibus sacri corporis Compostellani competitoribus exigimus talia documenta, qualia pro se allegant Hispani; quæ quamdiu ostensa non fuerint, antiquam Hispanorum possessionem tuebimur.

§ VII. Multiplex contentio de ejus capite, quod diversæ ecclesiæ sibi vindicant.

Tolosates

C Non minor est de capite S. Jacobi, quam de corpore controversia, variis ecclesiis illud sibi vindicantibus. Tolosates, quos supra de corpore sancti Apostoli cum Hispanis contendentes vidimus, firmiter sibi persuadent, sese ejusdem caput possidere. Nicolaus Bertrandus in opere jam citato de Gestis Tolosanorum præter illa, quæ paragrapho præcedenti ex eo retulimus, fol. 49 de hac possessione sic scribit: Et primo de fundatione dictæ ecclesiæ primitus est notandum, quod sedes episcopalis Tholosana erat in ecclesia beati Jacobi, ut continetur in multis antiquis instrumentis: quæ fuit ecclesia prima fundata et erecta in civitate Tholosæ et etiam in honorem beati Jacobi, cujus caput erat subtus pilare, quod est prope altare sanctæ Quiteriæ; ubi est vel debet esse circulus ferri magnus, nisi fuerit subtractus, depictumque caput beatissimi Jacobi in summitate pilaris rotundi de una petia lapidis. Et dicit quidam historicus, dictæ ecclesiæ canonicus, in hunc modum: " Vidi ego continere * " in multis instrumentis de capite sancti Jacobi, " egoque constitutus in ætate octodecim annorum, " existens canonicus dictæ ecclesiæ, et in domo et " sub ferula recolendæ memoriæ R. P. domini " Aycardi de Quinballo, decretorum eximii pro- " fessoris, canonici et cancellarii Tholosani, asso-

* lege confine-
ri

" ciando ipsum una cum suis scutiferis et sacerdoti- D
" bus vidi quemdam militem Lombardum sive Ita-
" licum, honorabiliter associatum, et in magno
" statu petentem dictam ecclesiam sancti Jacobi in
" claustrò [cum] dicto domino cancellario, et defe-
" rentem unum magnum instrumentum diversis
" sigillis et in magna copia sigillatum.

70 " Et venerat is miles Romipeta de illis in Gallia
" partibus dicendo dicto domino cancellario, prope
" dictum pilare existenti, hæc verba Latinis ver-
" bis: Domine reverende magister, quamplurimi
" errant et errarunt euntes ad caput beatissimi Ja-
" cobi Majoris ad partes Galiciæ: nam hic est cer-
" tissime. Et quod hoc esset verum, ostendit dicto
" domino cancellario ipsum instrumentum, et ipso
" viso per ipsum dominum Aycardum, et oratione
" facta genibus flexis ante pilare, pluribus præsen-
" tibus dictus dominus cancellarius in ipsorum præ-
" sentia cum manu sua fortiter traxit mei Ægidii
" dexteram dicendo: Recorderis de his dictis et E
" ostensis. Et dictus miles pransus fuit secum illa
" die, et post prandium, et per multum tem-
" pus insimul fuerunt locuti. Ignoro tamen,
" si dictus dominus cancellarius retineri fecit
" copiam seu vidimus dicti instrumenti de præ-
" missis confecti. " Hoc ignoti militis instrumen-
" tum non videtur esse antiquum, adeoque non ma-
" gni faciendum. Parum etiam refert, illud nobis
" ad examinandum non exhiberi, cum Bertran-
" dus statim subjungat sequentia: Notandum
tamen est, quod cum eodem instrumento pars
capitis gloriosi Jacobi inventa fuit a quindecim
annis citra. Ecce caput S. Jacobi Majoris, de
quo supra fit mentio, in partem capitis muta-
tum est. Quod si Tolosates tantummodo partem
capitis sibi vindicent, eam facile concedemus,
ubi legitime probaverint, sese illam ab Hispanis
accepisse.

71 Etiam apud Venetos duæ ecclesiæ de ca- et apud Vene-
pite S. Jacobi Majoris inter se litigant, ut col- 108
ligo ex quodam Ms. reginæ Sueciæ, in quo
agitur de Sanctis, quorum reliquiæ in monasterio F
S. Georgii Venetiis requiescunt. Opinor, hic in-
telligendum esse monasterium S. Georgii, quod
in insula Venetiis adjacet, et cujus fundationem
Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad an-
num 982 refert. Ut ut est, apographi nostri hic
est titulus: De venerando beati apostoli Jaco-
bi jam olim in hoc nostro cœnobio, ut etiam
nunc, existente capite. Tunc monachus anony-
mus sic scribit: Ex sacris constat historiis, fra-
tres carissimi, beatam Annam tres peperisse fi-
lias, quarum quælibet Maria vocata est. Ha-
rum prima fuit beatissima virgo Maria, mater
Domini ac Salvatoris nostri; secunda, quæ con-
jugio copulata Alphæo genuit Jacobum Mino-
rem, qui Justus dictus est, ac Domini frater,
nec non et Simonem Chananæum, et Judam,
qui et Thaddæus vocatus est. Tertia, quæ et
Maria Salome dicta est, Zebedæo conjuncta,
peperit Jacobum Majorem ac Joannem Euange-
listam: hujus nos apostoli Jacobi pretioso ca-
pite Dei benignitate donati sumus, quod testa-
tur ejus imago, in palladio altaris sui depicta,
sed et solennitas, quam Julii tempore ad di-
ctum altare ejus nomine annis singulis honori-
fice celebramus. Peregrini quoque ex Compo-
stella, Gallitiæ urbe, ubi sanctissimum ejus cor-
pus quiescit, reversi testantur, hanc ipsius ca-
pitis partem ibi deesse. Quod hic asseritur de
tribus

A tribus S. Annæ filiabus, falsum esse ostendimus ad diem sequentem, ipsi sacrum.

72 Deinde idem scriptor contra alteram ecclesiam reliquias suas ita tueri conatur: Cum autem monasterium sanctorum Philippi et Jacobi, olim membrum sancti Felicis de Aimanis, et nunc ecclesiæ sancti Marci copulatum, asserat, se habere similiter caput sancti apostoli Jacobi, tenendum est, caput illud esse sancti Jacobi Alphæi suprascripti, qui et Minor dictus est: nam et ejus festum celebrant die prima Maii, cujus nomini monasterium ipsum dedicatum est. Deo igitur debitas gratias [agamus,] qui nos tanti muneris gloria decoravit: caput enim principale ac præcipuum est totius corporis membrum; nam omnes ipse * continet sensus, qui ceteris in membris singuli in singulis tantummodo insunt; ob quod interdum caput etiam pro toto corpore ponitur. Devotis itaque ipsum ac continuis orationibus, tamquam patronum præcipuum, excolamus, quem videmus cum tanto quotidie longissimi Compostellani itineris labore et impensarum incommodo tam devote tam alacriter a peregrinis ex diversis regionibus visitari. Mallem, ut auctor pro his logis, nil ad rem facientibus, protulisset fide digna testimonia, quibus probaret, quando et unde monasterium suum has sacras reliquias acceperit. Donec ea afferantur, neutri ecclesiæ causam adjudicabo, cum neutra legitimum juris sui titulum alleget.

73 Carolus Bartholomæus Piazza in Hemerologio sacro urbis Romanæ ad diem xxv Julii part. 2, pag. 81, præter alias S. Jacobi Majoris reliquias, nobis Romæ in ecclesia duodecim Apostolorum, quam modo PP. Franciscani Conventuales possident, sacrum ejusdem Apostoli caput assignat. Cum hoc legissem, pervolvi auctores quosdam, qui de basilicis et reliquiis Romanis scripserunt, atque indagavi, an aliqua antiqua pro hoc capite testimonia inventurus fuisset. At oleum et operam perdidici: nam nusquam apud ipsos hunc thesaurum detexi. Imo R. P. Bonaventura Malvasia, Minorita Conventualis, qui anno 1665 de hac basilica duodecim Apostolorum Compendium historicum Italice edidit et cap. 15 sacra illius ecclesiæ lipsana enumerat, nullam de S. Jacobi capite facit mentionem, cum tamen ibidem pag. 195 de prodigioso istius Apostoli sanguine ita loquatur:

C In ampulla conservatur sanguis S. Jacobi Majoris, qui ita liquidus et rubicundus apparet, acsi recenter ex venis gloriosi istius Apostoli eductus esset. Nescio igitur, ubi Piazza invenerit istum thesaurum, qui Malvasiam aliosque scriptores latebat.

74 Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ in annotatione ad diem xxv Julii testatur, Valentia juxta Podum fluvium in dicececi Ticinensi asservari caput, quod incolæ S. Jacobi Majoris esse affirmant, quodque populo hac die cum magna celebritate ostenditur, capillis et carne sic constans, acsi recens fuisset abscissum. Laudatus vero Bosca in Martyrologio Mediolanensi ad eundem diem notat, juxta Ticinensia visitationum episcopalium acta hoc esse caput S. Jacobi Minoris. Sed neque Boscæ neque hic actis Ticinensibus secure assentiri audeo, cum Balduinus imperator Constantinopolitanus caput S. Jacobi Minoris sive fratris Domini miserit ad comitem Artesiæ, ut constat ex ejus epistola, anno 1240 die ix Junii scripta, quam Gallica istius temporis lingua contexta medidit Edmundus Mar-

tene in Thesauro Novo anecdotorum tom. 1, col. 1042. Nescio, an Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani ad Kalendas Maii voluerit indicare idem caput, de quo parte 2, pag. 1113 ita loquitur: Apud Compendium in sacratio monasterii sanctorum Cornelii et Cypriani, veneratio pretiosi capitis sancti Jacobi Minoris apostoli, in quo magnifice condito ictus adhuc apparet, quo a fullone percussus est. Præterea Compostellani gloriantur, sese quoque ejusdem Jacobi Minoris caput in sua ecclesia habere, quod etiam signum ictus, fuste fullonis inditum, gerit, ut postea videbimus. His adde, quod ad diem 1 Maii in Commentario prævio ad Acta SS. Jacoborum Alphæi et Cleophæ § v et vi idem caput in varias partes diviserimus.

75 Ex his eruditus lector statuatur, quid sentiendum sit, de capite S. Jacobi, quod Ughellus tomo 7 Italiæ sacræ col. 287 prope urbem Amalphitanam in regno Neapolitano ita collocat: Ceterum hoc cœnobium sancti Petri de canonica magnæ fuit existimationis apud Amalphitanos ob eximiam Cisterciensiam monachorum religionem et Petri Cardinalis memoriam. . . . E Ecclesiam hujus abbatiæ (translato titulo) nudam octuaginta abhinc annis Capuccinis fratribus incolendam tradiderunt, prope quam ex ruinis veteris monasterii novum ad eorum usum ex Amalphitanorum eleemosynis septum excitarunt. Asservantur in hac ecclesia plures Sanctorum reliquiæ, a Petro Cardinale vasculis inclusæ, et a Constantinopoli delatæ, caput nempe sancti JACOBI MAJORIS apostoli, sancti Diomedis martyris etc. At Ughellus eodem tomo col. 243 de eadem ecclesia jam dixerat: Hic asservatur caput sancti JACOBI MINORIS apostoli, sancti Diomedis martyris etc. Idem error in novissima editione Veneta Italiæ sacræ tom. 7, col. 188 et 215 relictus est. Doceant nos igitur Amalphitani, cujus Jacobi apostoli caput venerentur; sed meminerint, pro alterutro adducenda esse testimonia, quæ aliorum possessionem evertant, qualia ab ipsis difficulter afferenda existimo.

76 Belgæ opinantur, sese jam a pluribus seculis venerabile S. Jacobi Majoris caput, aut saltem magnam ejusdem sacri capitis partem, habuisse, atque etiamnum possidere. Neque id profecto levibus aut recentioribus argumentis inducti sibi persuadent: nam Vuimannus monachus Vedastinus et S. Bernardo coetanæus, ut asserit Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag. 525, de hac re ita scribit: Francorum reges hoc monasterium sancti Vedasti successiva devotione semper amplexati sunt, et multorum Sanctorum collectis reliquiis sublimarunt. Hoc nihilominus super aurum et topazion nobile et pretiosum ecclesiæ nostræ de suis thesauris donarium addiderunt, caput videlicet sancti Jacobi apostoli, fratris sancti Joannis Evangelistæ. Quamvis Vuimannus non exprimat nomen regis, a quo Atrebatense S. Vedasti monasterium tam pretioso thesauro ditatum est, ex aliis tamen monumentis antiquioribus hujusce cœnobii, inquit Rayssius, clarissime convincitur, Carolum Calvum Franciæ regem caput S. Jacobi ipsis donasse, ut diserte narrat Martinus hujus monasterii abbas, Vuimanno cœvus, in quadam epistola; additque Philippum Flandriæ comitem, qui furtive ipsis præfatum pignus sancti Jacobi, Hispaniarum tutelaris, surripuerat, profectum fuisse Compostellam,

inter se contendunt:

E

sed Belgæ sacrum istud caput,

F

AUCTOR
G. C.

Compostellam, ut certior fieret, an vere esset caput S. Jacobi Hispaniarum tutelaris: tandem magna ac feria indagine adhibita, cognovit, a multis retro annis sacrum illud caput in Flandriam fuisse delatum. Hoc Compostellanum comitis iter etiam affirmant antiqua Ariensium monumenta.

de quo inter
comitem Flan-
driæ

77 Cum Philippus has reliquias Vedastinis violententer eripuisset, et in Ariensi S. Petri ecclesia sexennio retinuisset, interim querelæ delatæ sunt ad summum Pontificem, Alexandrum III, qui ad Henricum archiepiscopum Remensem duas dedit epistolas, quarum prima, novissimæ Edmundi Martene collectioni inserta tom. 2, col. 747, moneri jubet comitem Flandriæ, ut reliquias ablatas monasterio S. Vedasti restituat; altera vero, quæ apud Edmundum Martene tom. citato col. 811 legitur, eidem archiepiscopo præcipit, ut canonicos Arienses caput S. Jacobi cogat reddere. Posterior epistola concipitur his verbis: Perlatum est ad audientiam nostram, quod

B nobilis vir Philippus comes Flandrensis caput beati Jacobi ab ecclesia sancti Vedasti per violentiam asportaverit, et illud in Ariensi ecclesia dicitur posuisse. Unde, quoniam jam dictam ecclesiam sancti Vedasti, quæ nullum episcopum præter Romanum Pontificem habet, reliquiis, ut aliis bonis suis, nolumus sine rationabili causa privari, per apostolica scripta fraternitati tuæ mandamus, quatinus præpositum et canonicos præfatæ Ariensis ecclesiæ instanter moneas, et districtè compellas, ut præscriptum caput cum aliis reliquiis prætaxatæ ecclesiæ sancti Vedasti, omni occasione et appellatione cessante, restituant. Quod si juxta commonitionem tuam præfatum caput cum reliquiis reddere forte noluerint, prælibatam Ariensem ecclesiam, dilatione et appellatione remota, subicias interdicto, et in alia, ad quamcumque prætaxatæ reliquiæ delatæ fuerint, quamdiu præsentibus extiterint, divina prohibeas officia celebrari. Data Beneventi septimo Kalendas Junii.

et monachos
Atrebatenses
diuturnæ liti
fuit,

C 78 Tandem comes Flandriæ, Pontificis Romani et archiepiscopi Rhemensis monitionibus motus, de lite componenda cogitavit, et per Hugonem, S. Amandi abbatem, monachis Vedastinis prædia, et possessiones obtulit, ut reliquias sibi relinquerent. Verum Martinus, S. Vedasti abbas, illis conditionibus non acquievit, sed sacrum thesaurum, monasterio suo injuste ereptum, restitui voluit, ut satis patet ex ipsius litteris, ad Philippum datis, quas exhibent Ferreolus Lorcius in chronico Belgico ad annum Christi 1174, et noster Jacobus Malbrancq lib. 10 de Morinis cap. 26. Comes denique, visa abbatis Vedastini constantia, aliud consilium de dividendo sacro pignore iniit cum arbitris, qui jam tot annis in conciliandis partibus desudarant. Consilium probavere arbitri, si monachi Vedastini assentirentur. Hi autem huic conditioni assensum præbuere, rati satius esse parte potiri, quam toto carere. Atque ita finita est ea contentio, ut Vedastinis occiput, Ariensibus sinciput concederetur. Itaque Arienses canonici magna cum lætitia anteriorem capitis partem acceperunt, quam postea anno 1272 Joannes Aleranus, decimus hujus ecclesiæ præpositus, theca argentea ornari curavit, quamque hactenus fideles devote venerantur, quibus Nicolaus IV Papa indulgentias concessit, ut tradit Rayssius in Hierogazophylacio pag. 404. Ascetæ autem Vedastini magna cum pompa et populi frequentia

posteriorem ejusdem capitis partem ad suum monasterium retulerunt, et Martinus abbas pretiosum vas jussit fabricari, in quo Petrus, titulo S. Chrysogoni presbyter Cardinalis, Alexandri Papæ in Galliis a latere legatus, anno 1175, die xxx Aprilis illas reliquias reposuit, ut ex auctore synchrono diximus tomo I Januarii pag. 160, ubi etiam pagina præcedenti ex eodem scriptore dedimus miracula, quæ in ista sacrarum reliquiarum relatione contigerunt.

79 Ne quis fortasse dicat, has esse alterius S. Jacobi reliquias, audi testimonium prædicti ascetæ Vedastini, qui translationi verosimiliter interfuit, et post miracula, suo tempore facta, sic scribit: Eodem quoque anno, quo prædictus nobilis comes Flandriarum ipsum venerabile caput B. Jacobi restituit, ad Hispanias orationis gratia, et ipsius capitis veritatem inquirendi desiderio accensus, S. Jacobum adivit: qui eo adveniens cœpit pius explorator curiosius inquirere, an ibi sacratissimum ejusdem caput haberetur; quatenus, an apud nos, an illic verissime haberetur, certior redderetur. Facta inquisitione, quoddam [vas] argenteum ei allatum est, in quo a quibusdam esse dicebatur caput, non ipsius Jacobi fratris Joannis, sed Jacobi Minoris ibi repositum ferebatur. Verum cum Comes illud sibi aperiri summopere postulasset, nec ullo modo impetrare potuisset; a senioribus quibusdam omnino illic non haberi, sed olim in Flandrias translatum fuisse, ipsi intimatum est. Quod audiens cum gaudio repatriavit, et in ipsa nocte festivitatis B. Jacobi Attrebatum veniens, nos super his certiores et alacriores reddidit. Nolim, ut quis existimet, ex amore erga Belgium nostrum nos illam opinionem tueri: nam nobis amica: quidem est patria, sed magis amica veritas. Quare si forte fallimur, proferant Hispani Apostoli sui caput, distinctum a capite S. Jacobi Minoris, de quo nunc etiam ex occasione agendum est.

potiori jure
sibi vindicant.

80 Historia Compostellana Ms. circa finem libri I fuse explicat, quomodo Mauritius Burdinus, Conimbricensis episcopus (is communiter male audit, et anno 1118 contra Gelasium II fuit antipapa, etsi Baluzius lib. 3 Miscellaneorum a pag. 471 famam illius contra torrentem historiographorum post plura secula vindicare nitatur) ex oratorio quodam prope Hierosolimam furtim abstulerit caput S. Jacobi, et in Hispaniam asportaverit, quod postea Didacus archiepiscopus Compostellanus, sibi a regina Urraca donatum, in ecclesia S. Jacobi collocavit. Postquam vero historia illa exposuit, quomodo hic sacer thesaurus ad notitiam Mauriti perveniret, et qualia ille ad eum auferendum machinatus fuerit, hæc ad propositum nostrum addit: Quadam denique nocte tempestiva, ceteris absentibus, clauso ecclesiæ ostio, aggrediuntur altare ligonibus, quos secum furtim attulerant, et fodientes in altum sub altari, sicut audierant, inveniunt vas quoddam eburneum, et intus aliud argenteum plenum reliquiis: quod accipientes, discedunt cum episcopo noctu, et adeunt civitatem sanctam Hierosolimam fugientes. Quos cum vidisset summo diluculo in via prætereuntes quidam eremita, vocavit eos ad se et ait, illis: Scio equidem, fratres carissimi, quid feratis, et quam pretiosum thesaurum furati fueritis. Ite, gratia Dei comitetur vos: oportet enim, ut ubi est hujus Apostoli corpus, ibi sit et caput ejus. Hæc postrema verba quosdam

Hac occasione
agitur de tem-
pore,

A quosdam scriptores Hispanos induxerunt, ut crederent, tunc primo caput S. Jacobi Majoris in Hispaniam allatum esse.

quo caput S. Jacobi Majoris vel Minoris

81 Franciscus Berganza Benedictinus, in Antiquitatibus Hispaniæ novissime Matriti editis, parte 2, pag. 34 contra Maurum Castellum Ferrerium perperam contendit, caput a Mauritio allatum, ad S. Jacobum, Hispaniæ Apostolum, pertinere, et ad opinionem suam stabilendam jam a nobis citata Historiæ Compostellanae verba allegat. Sed vir ille, qui historiæ Hispanicæ vult peritus videri, advertere debuisset, eandem Historiam Compostellanam, a nobis § IV transcriptam, asserere, quod illius discipuli, ab illo vivente præmoniti, quatenus corpus suum in Hispaniam regionem transferrent tumultandum, TOTUM CORPUS CUM CAPITATE, teste Leone Papa, nocturno tempore accipientes, littus ad usque maris citato calle pervenerunt. In dubium revocare debuisset Leonis Papæ epistolam, eodem paragrapho allatam, quæ sic incipit: Noscat vestra fraternitas, dilectissimi, qualiter in Hispaniam INTEGRUM CORPUS beatissimi apostoli Jacobi translatus est.

in Hispaniam translatus est.

82 Denique Berganza debuisset elevare fidem cujusdam historiæ, quam Maurus Castellus Ferrerius lib. 3, cap. 2 Hispanice, et ex illo Joannes Tamayus Salazar in Martyrologio Hispanico ad diem 1 Maii Latine sic narrat: Cum dominus Joannes a sancto Æmiliano, Tudensis episcopus, forte devotionis intuitu circa annum Domini MDL apostolicam basilicam visitaret, et illi minister, ad hoc deputatus, in ecclesiæ sacrario sacras reliquias episcopo demonstraret; cum virgula caput S. Jacobi Minoris ostenderet, antistes de ejus veritate tenaciter dubitavit, dicens: Quod illud, si fuisset S. Jacobi Minoris caput, necessario signum ictus fustis fullonis in cerebro deberet habere. Tunc minister crustam * ex altare descendens *, ab eaque caput extrahens, episcopo dubitanti cerebrum totum contusum et quassatum ictu fustis indigitavit. Qua evidentiâ præsul compunctus, effuso lachrymarum imbre, supplex a Domino et a sancto Apostolo veniam deprecabatur. Eligant ergo Hispani, utri assertioni Historiæ Compostellanae malint fidem adhibere. Videant, utrum Mauritii auctoritas, qua tota hæc narratio nititur, epistolæ Leonis Papæ præferenda sit.

id est cistam ex altari descendens

§ VIII. Pars sacri capitis, quam Pistorienses in Italia possident.

R. P. Domini- cus Sardi Societatis nostræ,

Pistorienses in Tuscia S. Jacobum Majorem elegerunt civitatis suæ patronum post acceptas capitis ejus reliquias, quas S. Atto, eorum episcopus, anno 1145 a Didaco archiepiscopo Compostellano impetraverat, et in ecclesia cathedrali honorifice collocaverat, exstructo etiam in sancti Apostoli honorem sacello, ubi per illius intercessionem plura miracula contigisse referuntur. Cum hæc et similia tomo V Maii nostri in Commentario historico de Actis S. Attonis cap. 2 legissem, et scrinia Musei nostri excutiens deprehendissem, illuc dudum promissa S. Jacobi prodigia hactenus a nobis frustra expectari, scripsi ad R. P. Dominicum Sardi, collegii nostri Pistoriensis rectorem, ut mihi dignaretur mittere egraphum istorum miraculorum, quæ Pistorii in

antiquo codice Ms. conservari didiceram. Summa cura ac diligentia R. P. Rector executioni mandavit ea, quæ rogaveram; imo ultro addi jussit alia monumenta, ad sacras S. Jacobi reliquias spectantia, atque illa omnia per notarium publicum et episcopalis curiæ cancellarium legitime exscribi curavit, ut latius patet ex sequenti ejusdem notarii instrumento.

AUCTORIBUS G. C.

84 In nomine Domini. Amen. Anno a Nativitate Domini millesimo septingentesimo vigesimo septimo, indictione quinta, die vero septima mensis Januarii stylo Pistoriensi, Benedicto XIII summo Pontifice, serenissimo Joanne Gastone primo Etruriæ duce VII regnante. Universis et singulis præsentibus transumpti paginas visuris, lecturis, et audituris fidem indubiam facio, et attestor ego infrascriptus curiæ episcopalis Pistoriensis cancellarius generalis, qualiter coram illustrissimo domino Joanne Jacobo de Scarsantonis J. C. patricio Pistoriensi, protonotario apostolico, equite religionis D. Stephani, cathedralis ecclesiæ Pistoriensis præposito, et illusterrimi ac reverendissimi domini D. Columbini de Bassis, Dei et apostolicæ Sedis gratia episcopi Pistoriensis et Pratensis, in spiritualibus et temporalibus vicario et L. J. generali, personam liter comparuit R. P. Dominicus Sardi, collegii Societatis Jesu in hac civitate Pistorii rector, et rem simul æquissimam ac Pistoriensi civitati gratissimam ab eodem illustrissimo domino vicario generali postulavit, dum litteris. R. P. Guilielmi Cuperi ejusdem Societatis, datis Antverpiæ xvi Kalendas Novembris MDCXXXVI, sibi reditis Pistorii exposuit, in archivio Operæ S. Jacobi apostoli, patroni populi Pistoriensis, reperiri librum perantiquo exaratum caractere, in quo Contarinus quidam clericus, cancellarius Pisarum cetera inter plura recensuit, quæ ad sacrum divi Jacobi corpus, ecclesiamque Compostellæ, in qua illud asservatur religiosissime, pertinebant; nec non ea posterorum memoriæ mandavit, quæ tanti Patroni et meritis et intercessione præter omnem naturæ ordinem viresque Pistoriensibus ad ejus opem confugientibus, vel alias utcumque mirifice contigerunt.

ut patet ex authentico notarii instrumento,

85 Exposuit etiam, ejusmodi miracula exstare in pervetere quoque volumine, vulgo LECTIONARIUM nuncupato, quod asservatur in cimeliis cappellæ in ecclesia cathedrali Pistoriensi Apostolo patrono dicatæ: quo quidem volumine præcipuo sibi (ut habebant sua præcipua aliarum cathedrales civitatum) more veteri et instituto utebatur clerus Pistoriensis, cum divina recitabat officia ante Romani reformationem Breviarii, S. Pii V jussu anno MDLXVIII editam, et singulis quibusque annis, dum celebrabat Patrono suo vigilias per octo præcedentes dies ac festum diem cum subsequenti Octava, ejus miracula inter horas canonicas ex eo volumine Lectionum loco petebat. Quibus omnibus in hunc modum expositis, enixe petiit ab ipso illustrissimo domino vicario generali, uni ex hujus curiæ episcopalis cancellariis committi, ut se ad dicta loco transferat, et, quæ ad hanc rem videbuntur pertinere, transcribat. Quia vero juxta petentibus non est denegandus assensus, et plura sunt R. P. Domini Sardi in hanc civitatem merita, et nihil esse magis cordi potest, quam ut Dei Sanctorumque ejus, ac potissimum Patroni sanctissimi gloria incalescat, præfatus illustrissimus D. Vicarius

procuravit plenam notitiam de Pistoriensibus S. Jacobi miraculis, et reliquiis,

F

AUCTORE
G. C.

carius generalis petitioni prædictæ libenter annuit, et proinde mihi cancellario infrascripto super præmissis ejus mandata dedit: ego vero eadem mandata exsecuturus ad loca prædicta, ut innuit idem P. Dominicus Sardi, accessi, signanterque ad archivium Operæ supradictæ, et ex libro supra enuntiato omnia et singula, quæ sequuntur, data mihi opportuna facultate ab illustrissimis dominis Operariis etiam dictæ Operæ, omni fidelitate et diligentia ac de verbo ad verbum, prout in ipso libro descripta sunt, transcripsi; videlicet. *Tunc sequuntur epistolæ aliaque antiqua de venerandis S. Jacobi reliquiis testimonia, quæ hic juxta rei gestæ ac temporis ordinem ex Ms. Pistoriensi subjungo, et ad marginem addo variantes alicujus momenti lectiones, quas in novissima editione Ughelliana tom. 3 Italiæ sacræ a col. 296 inveni.*

quæ ad S. Attonem,

86 Cum sanctus Atto Raynerium, scientia celebrem, qui Pistoriensi clero adscriptus fuerat, atque ex Italia in Angliam et inde Compostellam docendi causa transierat, ad ecclesiam suam revocare studuisset, Raynerius illum de obtentis a se pro ecclesia Pistoriensi S. Jacobi reliquiis certiore facit, eique respondet in hunc modum: Suo dilectissimo patri A. (id est Attoni, quod semel de his initialibus litteris monuisse sufficiat) Dei gratia Pistoriensis ecclesiæ pontifici reverendissimo R. (nempe Raynerius) eadem gratia ejusdemque sedis omnium levitarum minimus, quod semper debetur. Tuis desiderabilibus perlectis cartulis salutatione, fideli oratione, Dominicæ benedictionis promissione, gratiarum actione, mira exhortatione, salutari doctrina, honesto et utili imperio usquequaque reffecti sumus. Quocirca non inhians * et immobilis, sed vivus et advolans, cupio fieri lapis exemplo illius, quem reprobaverunt ædificantes, qui factus est in caput anguli, juxta * quem remanere non est tutum, ultra ipsum * querere est stultum, vitæ docendo viam, prius tamen incedendo per eam.

* Ughel. milliaris

* Ughel. infra

* Ughellus interserit aliquid

Pistoriensem episcopum,
* Ughel utique
* Ughel. non convalescit

87 Acceptis prius a te gratiarum laudibus, summas itaque * tuæ grates et laudes refero sanctitati: non enim valet * planta, care pater, quæ sæpe transfertur. Nihil tam utile est, ut in transitu prosit. Ad te igitur, promissor fidelissime, et ad sacratissimam meam Pistoriensem ecclesiam matrem, divina comitante clementia, cum debuo et potero, redibo; et te, et eam pro viribus honorare [et] juvare non immerito statui. Tuæ virtus innocentiae a me laudanda foret, sed timui laudes diminuisse tuas. Romana namque et Apostolica sedes, dum studium tenerem Quintoniæ in Anglia, in tantam tuæ prorupit laudem excellentiæ in curia præsulis Quintoniensium per dominum Matthæum diaconum et cardinalem S. Georgii, [qui] interrogatus a me de nostræ et Romanæ ecclesiæ statu, dicens *, quod Romana et Apostolica sedes beata foret, si tui duceretur moderamine gubernaculi, quod me ultra, quam dici possit, lætificavit.

* forte dixit

ex urbe Compostellana

88 Legimus de beato Joanne Baptista, quod in deserto verbum prædicaverit vitæ, et testimonium præbuerit Filio Dei, et negaverit, se Christum esse eo tempore, quo ei satis crederetur, si diceret, et numquam Salvator eum inde abstraxit, sed capi et in carcerem tradi et ab Herode capite minui permisit. Te vero ab eremi solitudine abstrahens ad cæli forum usque

deducit; aperto monachorum carcere, summum D pastorem super ecclesiæ candelabrum immobiliter statuit. De Joanne dictum est: Non erat ille lux. De te et Apostolis, quorum vices geris, scriptum est: Vos estis lux mundi. Superas etiam beatum Ambrosium in inventione et acquisitione sacrorum corporum: ille enim tantum martyres exposuit suis civibus; tu vero tuis, admirande pater, dabis martyrem et Apostolum. Non hoc dico, ut sanctis detrahā Patribus, sed ut Deus in te ex parte nostris glorificetur temporibus, gloriosissimis tuis meritis, divina tamen præveniente et subsequente gratia, meoque non modico labore et sudore, et angustissima difficultate non minimam reliquiarum de capite beatissimi apostoli Jacobi, fratris Joannis Euangelistæ, omnibus pro me apud dominum archiepiscopum Compostellanæ sedis, qui dedit, intervenientibus personis, atque ejusdem ecclesiæ canonicis, et in locello, in quo sunt, propriis locavit manibus, obtinui partem, quam non promitto, sed fideliter atque filialiter et devote per Medium Villanum, prudentissimum E virum, et vestrum legatum, et per Tebaldum avunculum ejus vobis et sanctæ matri ecclesiæ Pistoriensi ad præsens mitto.

89 Suppliciter igitur atque obnixe vestram imploramus sanctitatem atque pietatem, ut ea reverentia, eo * honore, quo tantum decet Apostolum et nostram matrem ecclesiam, vestramque personam, exeundo obviam cum clero et populo, si vestræ complacet majestati, facta ex ordine processione, supradicta patrocina suscipiatis, et ad vestram et nostram matrem ecclesiam, cui delegamus, deducatis, et honeste tractetis, et in honorem supradicti Apostoli in basilica nostræ matris Pistoriensis ecclesiæ altare larga benedictione consecrare, sicut mihi litteris significastis, quanto citius studeatis. Si feceritis, erit, qui domino archiepiscopo et mihi dicat. Salutat vos per me dominus Compostellanæ sedis archiepiscopus, et omnes vestros canonicos, quem ex vestra salutavi parte, qui gavisus est valde, et amplectitur vos summo amore præ sollicitudine et dilectione erga me, quam in vestris perpendit litteris, revolvens illud sæpius: Non valde miretur fraternitas tua, quod ignoti ignoto scribemus. Salutant vos omnes beati Jacobi apostoli canonici. Salutate omnes sanctæ matris ecclesiæ Pistoriensis canonicos. P Ad præsens, o paterna dulcedo, me bene habere, Deo gratias, existimo, et vobiscum sum corde et animo. Saluto domnum Anselmum, sanctissimum monachum monasterii S. Michaelis de Furcule, et omnes ejusdem loci et congregationis fratres. Non videtur Raynerius ille ad ecclesiam Pistoriensem rediisse, quia in titulo epistolæ, quam auctor synchronus ei præfixit, et ab Hieronymo Vallumbrosano vocatur cardinalis, id est canonicus Compostellanus: sic enim ut appellarentur canonici Compostellani, Paschalis II Papa concesserat. Hinc Papebrochius noster tomo v Maii in Commentario historico de Vita S. Attonis num. 15 existimat, Raynerium, qui tunc quidem, cum hæc scriberet, necdum talis erat, postea vinculo isto obstrictum et Compostellanæ ecclesiæ fuisse incardinatum, ut ibidem loquitur. Sed hæc aliaque, quæ in his litteris observari possent, ad rem nostram nihil faciunt. Quare in referendis veteribus instrumentis pergamus.

transmissæ fuerunt,
* Ughel. et

A 90 *Didacus Gelmirez, qui Compostellanam ecclesiam diutissime gubernavit, veritatem ac sinceritatem reliquiarum, quas Raynerius in suis litteris expresserat, testimonio suo sic confirmat*: Didacus Dei gratia Compostellanæ sedis archiepiscopus, totiusque ejusdem ecclesiæ canonicorum conventus Attoni Pistoriensis ecclesiæ reverendissimo præsuli, omnibus ejusdem ecclesiæ canonicis, et prædictæ urbis consulibus et universo populo salutem et benedictionem in Christo. Sciat is pro certo, et in nullo dubitetis, magistrum Raynerium, nobis familiarissimum et omnimode charissimum, ut scripsistis, domnum, vestræque ecclesiæ filium, verum dicere de reliquiis corporis beatissimi Jacobi apostoli, quas recepit a nobis cum summa difficultate, benigna tamen charitate, vobisque misit, sed * quod audiverit a prudentissimis et senioribus viris, beati Jacobi apostoli ecclesiæ canonicis, et in rei veritate nobis, illud [esse] caput beatissimi Jacobi apostoli, fratris Joannis Evangelistæ, unde cum summa reverentia a nobis sumpta sunt: et ita apud nos creditur esse, dicitur, et pro certo tenetur. Proinde obsecramus vos, quatenus honorifice, prout oportet, suprascriptas reliquias prædicti Apostoli suscipiatis et honestissime tractetis. Vale.

91 *Deinde archiepiscopus Compostellanus scire cupiens, quo in honore Pistorii sacræ S. Jacobi reliquiæ haberentur, hoc inquiri jussit per memoratum Raynerium, qui S. Attoni scripsit in hunc modum*: Attoni Dei gratia Pistoriensis venerabili episcopo Raynerius Pistoriensis ecclesiæ filius, levitaque humilis, quod semper debetur. Injunxit mihi, pater sanctissime, dominus Compostellanæ sedis archiepiscopus, per omnia fidelissimus amicus, ut mitterem vobis, quatenus significaretis ei vestris litteris per peregrinos venientes ad limina beati Jacobi apostoli usque ad proximum Pascha vel usque ad Ascensionem, quo honore sint apud vos habita beati Jacobi apostoli patrocinia, et quam honorifice locata, quæ mihi, valde pro hoc fatigato, benigne tribuit, et vestræ sanctitati misi. Suppliciter igitur postulo, ut rescribere illi non differatis. Val. Dixit namque mihi prædictus archiepiscopus, quod nunquam hujusmodi tantum et tale quid fecit hactenus pro aliquo.

C 92 *Haud dubie S. Atto de honorifica istarum reliquiarum collocatione rationem reddidit, et justæ Raynerii petitioni abunde satisfacit: nam præsul Compostellanus ei ita respondit*: Didacus Dei gratia Compostellanæ sedis archiepiscopus Attoni reverendissimo Pistoriensis episcopo salutem, et beatissimi Jacobi apostoli benedictionem. Vestra, quas sæpius vidimus, et audimus, salutationes et litteras, quas cuidam nostro filio et ecclesiæ beati Jacobi scholarum magistro, prudenti viro, videlicet domno Raynerio, in quibus nos a vobis per ipsum salutatos cognovimus: unde vobis gratias agimus, et quia pretiosissima beatissimi Jacobi apostoli capit is honorifice atque sanctissime tractastis patrocinia, quæ nos supradicto dedimus Raynerio, laudes immensas Deo et vestræ referimus sanctitati. Pro certo namque teneatis, quod si aliquid magis, quod est nobis impossibile, haberemus, vestro amore et magistri Raynerii vobis diligentissime transmitteremus. Quocirca vestram imploramus clementiam, ut me vestrum, omniumque Vallisumbrosæ fratrum ora-

Julii Tomus VI.

tionum participem et beneficiorum consortem deinceps facere dignemini, quod nos pro vobis facimus, et nunc confirmamus in omnibus nostræ ecclesiæ beneficiis. Rogamus præterea, ut vestris litteris nos visitare dignemini, et supradictæ * congregationis similiter litteras nobis acquirere dignemini: nempe vere es, quod diceris, archimandrita pius, et sobrius * episcopus *. Salutant vos omnes canonici ecclesiæ nostræ. Salutamur etiam vestros canonicos. Val.

93 *Denique Eugenius III Pontifex, motus crebris miraculis, quæ intercessione S. Jacobi in ecclesia Pistoriensi fieri ex Attone intellexerat, ut devotionem erga has sancti Apostoli reliquias promoveret, ad vicinos episcopos direxit sequens diploma*: Eugenius episcopus, servus servorum Dei, Venerabilibus fratribus reverendis, R. Senensi, O. Vulterrano, N. Florentino * O. Lucano *, et G. Lunensi episcopis salutem et apostolicam benedictionem. Ad vestram notitiam pervenisse credimus, quæ et quanta miraculorum insignia omnipotens Dominus per beati apostoli Jacobi merita ad sacrum altare suum in Pistoriensi ecclesia præsentit tempore voluit demonstrare: unde fideles populi de diversis et remotis terrarum partibus devotionis intuitu ad eundem venerabilem locum cœperunt concurrere, et salutis suæ remedia postulare. Expedit ergo fidelibus Christianis et maxime convicinis, pro tanto collato beneficio, Redemptori nostro gratias agere, et beato Jacobo, apostolo ejus, debita devotionis obsequia fideliter exhibere. Ideoque per apostolica vobis scripta præcipiendo mandamus, quatenus populum et parochianos vestros districte commoneatis, quod viros et mulieres, undecumque fuerint, ad tam sacrum oratorium devotionis et orationis causa proficiscentes, nulla occasione præpediant, nec eis aliquam molestiam seu perturbationem inferre præsumant. Quod si facere præsumperint, eos tamquam sacrilegos et treguæ Dei violatores excommunicatos publice denuntietis, et eandem excommunicationis sententiam, quousque satisfecerint, per parochias vestras * observari firmiter faciatis. Datum Viterbii x Kalendas Decembris.

94 *Idem Pontifex omnibus Christi fidelibus, qui Pistoriense S. Jacobi altare visitaverint, concessit indulgentias altero diplomate, cujus in Ms. nostro hic est tenor*: Eugenius episcopus, servus servorum [Dei,] universis Dei fidelibus, oratorium beati Jacobi apostoli, quod in Pistoriensi ecclesia situm est, devote visitantibus salutem et apostolicam benedictionem. Ineffabilis divinæ clementiæ magnitudo, quæ vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, plurima clara diversorum miraculorum genera beati Jacobi apostoli meritis ad sacratissimum altare suum ad compunctionem fidelium in Pistoriensi ecclesia demonstravit. Nam sicut venerabili fratre nostro Attone, ejusdem civitatis religioso episcopo, et aliis pluribus referentibus, agnovimus, cæci, claudi, contracti, et aliis * diversis languoribus debiles in eodem loco per beati, ut diximus, Jacobi preces et merita, optata salutis remedia perceperunt. Nos itaque pro tanta divinæ gratiæ ostensione omnipotenti Domino gratias referentes, dignum duximus, ut fideles Christiani, qui præfatum venerabilem locum pietatis intuitu devote visitaverint, peccatorum suorum per nos relevationem aliquam mereatur, ideoque de bea-

21 torum

* Ughellus in-
scribit atque
sanctissimæ
* Ughellus ad-
dit et justus
* Ughel.
præsul

ac Eugenii III
Pontificis

* Ughellus
hunc omisit
* Ughel.
Lucensi
E

* Ughel nos.
tras

diplomatus
comprobat.
F

* Ughel. alii

AUCTOR
G. C.

torum Petri et Pauli et ejusdem Jacobi apostolorum Christi meritis confisi, apostolica auctoritate statuimus, ut quotquot præfatum venerabile oratorium causa devotionis et orationis visiterint, de injuncta pœnitentia septem dierum indulgentiam se accepisse congaudeant. Datum Viterbii x Kalend. Decembris. *Cum igitur juxta hactenus relata testimonia Pistorienses aliquam sacri capitis portionem possideant, et Belgæ magnam ejusdem partem jam olim acceperint, ut paragrapho præcedenti probatum est, verosimiliter concludo, hoc tempore parum de capite S. Jacobi Majoris Compostellæ superesse.*

Miracula,
quorum pleraque auctor
synchronus
collegit,

95 *Veteribus hisce instrumentis subduntur stupenda beneficia, Pistoriensibus aliisque patrociniis S. Jacobi implorantibus collata, quæ collegit clericus quidam, nomine Contarinus, scriptor synchronus, et testis omni exceptione major, ut ex ipsa miraculorum lectione apparebit. Attamen non arbitror, ab isto Contarino conscripta fuisse omnia miracula, quæ in illo codice Ms. narrantur. Imprimis id conjicio ex fine capitis tertii juxta nostram capitum divisionem, in quo legitur hæc clausula, quæ quidem continua serie scribitur, sed ad hunc rhythmum videtur reducenda:*

Annus Domini millenus,
Tumque primus bis centenus,
Nec non decimo Kalendas
Fert Aprilis recolendas
Actor hujus et relator
Rei gestæ exarator.

Ex his verbis conjicio, Contarinum decimo Kalendas Aprilis anno 1201 scriptioni suæ finem imposuisse. Hæc conjectura mea confirmatur ex ultimo miraculo, quod diserte dicitur dominicæ Nativitatis anno MCCXXXVIII patratum esse. Cum autem Contarinus dicat, sese quædam miracula ex relatione S. Attonis scripsisse, et S. Atto obierit anno 1153 vel 1155, ut alii volunt, quomodo post octoginta et plures annos idem Contarinus hoc postremum miraculum conscripsit, nisi ipsum centenarium majorem facias, quod sine evidenti testimonio non est temere affirmandum. Itaque suspicor, miracula capitis quarti ab aliis successive addita fuisse. Neque hæc suspicio mea pretium eorum diminuit: nam videntur a testibus coævis notata fuisse eo tempore, qui contigerunt. Sic cap. 4, num. 291 scriptor quicumque hæc habet: Cuncta vero præmissa intellexi ab eo plenius et audivi, qui periculum memoratum incurerat.

C

nobis ex æcto
exscripta sunt
a notario
Pistoriensi,

96 *Nos hoc pretiosum antiquitatis monumentum, pro cujus sola exscriptione octodecim scuta Romana, seu ultra quinquaginta florenos nostrales persolvimus, ut fine hujus partis post alia miracula ad majorem sancti Apostoli gloriam nunc primum typis vulgabimus. Porro quanta accuratione notarius Pistoriensis hæc vetusta instrumenta exscripserit, post apographum suum testatur his verbis: Quæ omnia et singula supradicta cum de verbo ad verbum ego cancellarius infrascriptus exscriberem, prout rei gravitas postularet, nec diligentiae defui nec fidei, ut jota unum vel apicem non præterierim, quo haberi iis omni procul dubio fides possit, quibus etiam validius confirmandis mei vis adjungitur sacramenti. Hoc perfunctus demum munere ad cimelia me contuli cappellæ beati Jacobi apostoli, in quibus, quemadmodum R. P. Dominicus Sardi commonuerat, volumen illud reperi nuncupatum LECIONARIUM; quo qui-*

dem perlecto quam diligenter, eorum pleraque **D** miraculorum, quæ superius memorantur, reperi recenseri, eaque una cum supra descriptis Eugenii PP. III litteris ibidem insertis, distributum per dies nimirum singulos divinis in Officiis in vigiliis, hoc est diebus octo festum Patroni civitatis præcedentibus, die ejusdem festo, nec non octo subsequentibus, lectionum loco recitari. His addere illud arbitror operæ pretium, nonnulla ex iis miraculis, quæ mandata fuerunt litteris, cerni etiam expressa perantiquo penicillo in parietibus cimeliorum, ubi hæc servantur vetustissima monumenta. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium ego Ignatius Nicolaus Bracali, quondam D. Caroli filius, J. U. D. civis et notarius publicus Pistoriensis, nec non episcopalis curiæ Pistoriensis cancellarius generalis manu propria subscripsi ad laudem Dei, et beatæ virginis Mariæ, ac divi Jacobi apostoli.

97 *Demum de more legitima hujus notarii seu cancellarii auctoritas altero testimonio sic confirmatur: Joannes Jacobus Scarfantom J. C. patricius Pistoriensis, protonotarius apostolicus, eques religionis D. Stephani, cathedralis ecclesiæ Pistoriensis præpositus, et illustrissimi ac reverendissimi DD. Columbini Bassi, omnipotentis Dei et S. Sedis apostolicæ gratia episcopi Pistoriensis et Prætensis, in spiritualibus et temporalibus vicarius, et L. J. generalis. Universis et singulis fidem facimus et attestamus, supradictum dominum juris utriusque doctorem Ignatium Nicolaum Bracali hujus episcopalis curiæ Pistoriensis cancellarium generalem fuisse et esse notarium publicum Pistoriensem, legalem, fide dignum, et in antiquis perlegendis characteribus non modice versatum, ac talem qualem se supra fecit, ejusque scripturis tam publicis quam privatis semper in judicio et extra indubiam adhibitam fuisse et adhiberi fidem, prout nos etiam adhibemus. In quorum etc. Datum Pistorii in palatio episcopali die decima sexta Januarii MCCXXXVI a Nativitate. Joannes Jacobus Scarfantoni vicarius generalis. Apographum sigillo episcopi Pistoriensis in cera rubra munitum erat, et inferius etiam subscripserat Carolus Blasius Spinelli J. U. D. cancellarius episcopalis. **F** *Ex his authenticis instrumentis patet, quanti faciendum sit insigne istud anecdoton, quod nos post decimum tertium hujus partis paragraphum aliis miraculis seorsim subnectemus, ut supra promisimus, præfixis antiquis titulis, quos more nostro ad pauciora capita reducemus.**

cujus fides alio
testimonio
confirmatur.
E

§ IX. Aliæ illius reliquiæ multis locis honoratæ.

Andreas Saussayus in Martyrologio Galliano ad diem xxv Julii festum sancti Apostoli more suo ita magnifice annuntiat: Celebritas sancti Jacobi apostoli, Zebedæi filii, fratris vero sancti Joannis Evangelistæ, Hierosolymis Octavo Kalendas Aprilis ab Herode decollati, cujus sacratissimis pignoribus suffulta Gallia, Atrebatum caput, Trevis alterum brachium, Tolosæ partem pretiosissimi corporis non modicam digna honorificentia asservatam, aliaque alibi sacra spolia devote veneratur. *De Atrebatensibus et Tolosanis reliquiis satis superque supra § 7 egimus. Jam de Trecentensi brachio etiam pauca dicamus. Nicolaus Des-Guerrois in Gallica*

Pro aliquibus
reliquiis, quæ
sub nomine S.
Jacobi Majoris
in Gallia,

A *lica diocesis Trecensis historia fol. 85 putat, brachium S. Jacobi Majoris circa annum 1209 Constantinopoli Trecas allatum esse, ubi hactenus in monasterio S. Martini de Areis conservatur in argentea lipsanoteca, cui incisi sunt sequentes versiculi :*

Constantine tua translatus ab urbe, lacertus

Majoris Jacobi latet hic reverenter opertus.

Suspicio ego, has reliquias potius spectare ad S. Jacobum Minorem, cum dicantur allatæ ex urbe Constantinopolitana, in qua ejus ossa aliquando quieverunt, ut dictum est tomo I Maii pag. 27.

99 *Cajetanus noster in Martyrologio Siculo ad diem XXV Julii alterum ejusdem Apostoli brachium nobis in Sicilia assignat his verbis : In Monte Regali translatio brachii S. Jacobi apostoli. Citat ille quidem in margine tabulas ecclesiæ Montis Regalis ; sed ampliorem harum reliquiarum explicationem ac probationem desidero. Idem fere judicium ferendum est de digito S. Jacobi, qui Messanæ in templo majore servatur, ut lego in quodam opusculo de reliquiis, quod Martyrologio Maurolyci subjungitur, et anno 1568 Venetiis impressum est : nam in editione minoris formæ fol. 151 inter reliquias seculo XV ad Messanensem ecclesiam translatas numeratur digitus S. Jacobi apostoli. Ob hanc expressionem merito dubitari posset, an S. Jacobi Minoris, an Majoris digitus ibi honoretur. At idem opusculum ibidem eodem anno in majori forma editum, et Martyrologio Maurolyci subnexum, nescio qua auctoritate, reliquias illas fol. 117 ita Sancto nostro tribuit : Digitus S. Jacobi Majoris apostoli. Quid sit de hac re, et quæ fuerit mutandæ editionis ratio, discutere poterunt Messanenses. Nescio, an in alio Siciliæ oppido, quod vocatur Calata Jeronis, vulgo Calatagirone, servantur reliquie S. Jacobi nostri ; sed scio, illum ibi, tamquam præcipuum patronum, coli, ac miraculis clarum esse, quæ tamen nunquam ad manus nostras pervenerunt, quamvis nobis jam dudum promissa fuerint, ut dictum est in Annotatis ad miracula B. Gerlandi tomo III Junii pag. 658 et 659.*

igno Neapo-
ano,

C *100 Insula regni Neapolitani, in mari Tyrreno sita, quæ ab urbe episcopali, vulgo Capri dicta, nomen Capræ accepit, etiam gloriatur, se reliquias S. Jacobi Majoris habere, de quibus Ughellus tomo 7 Italiæ sacræ col. 353 ita scribit : Tria in ea insula recensentur Religiosorum cœnobîa, quorum pulcherrimum et opulentum Cartusianorum, ubi templum, divi Jacobi cultu nobile, pulchra turri munitum, a Jacobo Arcucio, insulæ domino, conditum, qui cœnobio octingentos aureos singulis annis legavit, in quo divi Jacobi, Joannis Evangelistæ fratris, brachium visitur; ideoque divo Jacobo dicatum, ubi humatus legitur ipse fundator, defunctus anno MCCCXXXVI. At quantum fidei in ea re Ughello tribuendum sit, facile colligitur ex § 7 num. 75, ubi de Amalphitano S. Jacobi capite egimus.*

alibi in Ita-
monstrari
ent, major
ritudo re-
iritur.

101 Jacobus Gualla in catalogo reliquiarum, quem suo Sanctuario Ticinensi præfixit, enumerat sacras Sanctorum exuvias, quæ anno 1499 ex arce Papiæ in ædem ejus majorem translatae fuere. Inter illas autem recenset brachium dextrum sancti Jacobi Majoris apostoli. Onuphrius Panvinius, M. Attilius Serranus, alique, qui septem Urbis ecclesias descripserunt, mihi quoque in templo S. Pauli extra muros Romanos brachium S. Jacobi Majoris assignant. Denique Ga-

briel Bucelinus in sacrario Benedictino, quod suo Menologio subjunxit, magnam brachii partem cum tribus ossibus in Andecensi Bavariæ monasterio collocat. Sed pro his omnibus reliquiis etiam firmiora testimonia requirimus, uti et pro brachio dextro, quod Torcelli in Ducatu Veneto servari fertur, ut supra num. 60 diximus.

102 Leodienses in Belgio antiquiora et solidiora proferunt documenta pro brachio ejusdem sancti Apostoli, quod anno 1056 Compostella acceperunt: nam Albertus, secundus monasterii S. Jacobi abbas et oculatus testis, de hisce reliquiis a se in quodam altari repositis, hæc in pervetusto codice memoriæ posterorum scripta reliquit: Quæ propitia divinitate huic loco contigerunt suffragia provisionis meæ tempore, ego Albertus abbas indignus huic indidi scedulæ, ut, si forte mutatum fuerit altare, qualiter hæc pignora Sanctorum recondita sint, neminem queat latere. Anno dominicæ Incarnationis millesimo quinquagesimo sexto, indictione nona, imperante Henrico tertio, præsidente huic Leodicensi ecclesiæ Tietwino pontifice, quidam e nostris fratribus, nomine Robertus, cum aliquibus Deum timentibus, nostra et omnium fratrum licentia et benedictione, Galetiam causa orationis adiit, gloriosissimi Jacobi apostoli reliquias huic loco transmitti a rege et pontifice petiit, et Dei gratia impetravit. Directæ sunt sanctorum apostolorum Jacobi, Bartholomæi, sanctorumque martyrum Pancratii et Sebastiani de corporibus suis particulae, ac jussu episcopi totius urbis exultatione ac veneratione templo isti præsentatæ.

103 Lambertus, cognomento Parvus, ejusdem abbatiæ religiosus in chronico Ms., quod usque ad annum 1194 deduxit, eandem reliquiarum translationem ita confirmat: Anno ab Incarnatione Domini MLVI, indictione IX adventus reliquiarum S. Jacobi apostoli, fratris S. Joannis Evangelistæ et Bartholomæi apostoli (alibi aditur et sanctorum Sebastiani atque Pancratii martyrum) a Compostella vico Galiciæ; quas nobilissimus rex Garsea misit Dietwino episcopo per Robertum monachum, postea abbatem ejusdem ecclesiæ S. Jacobi illæ cum tanto honore et totius populi jucunditate, miraculisque coruscantibus ad ecclesiam Apostoli deportatæ sunt, ut majorum nostrorum ætas lætior rem diem prius nec postea meminerit se vidisse. Chronicon Gemblacense, Tungrense aliæque de his reliquiis ex Gallæcia allatis meminerunt, et Gesta abbatum sancti Laurentii easdem distinctius exprimunt his verbis: Theoduini tempore ecclesia S. Jacobi Leodiensis brachio sancti Jacobi Majoris, cum reliquiis sancti Bartholomæi apostoli, Sebastiani et Pancratii martyrum meruit ditari, misso ad Galetiam fratre Roberto ejusdem monasterii monacho.

104 Ægidius Aureæ Vallis monachus, qui ante medium seculi XIII gesta episcoporum Leodiensium ex antiquioribus monumentis collegit, apud Joannem Chapeavillum in opere de Pontificibus Leodiensibus tom. 2 a pag. 18 usque ad 26 hanc historiam, omnibus suis adjunctis restitam, fuse narrat. Quod autem eam ex vetustioribus instrumentis descripserit, indicat Ægidius hac præfatione: Qualiter vero brachium beati Jacobi apostoli, fratris B. Joannis Evangelistæ de Galetia cum reliquiis SS. Bartholomæi apostoli, et Sebastiani martyris sanctique Pancratii, temporibus ipsius Theoduni in civitatem Leodiensem translatus et in cœnobio sancti Jacobi

AUCTOR
G C

Leodienses S.
Jacobi majori
reliquiæ

E

justa antiqui-
ora

F

et fide digna
monumenta.

accusans
G. C.

cobi in insula præfatæ urbis honorifice sit reconditum, sicut in quodam libro præfatæ ecclesiæ legimus, ad honorem Dei et totius patriæ huic operi dignum duximus annectendum. *Mox idem auctor prolixam totius rei narrationem instituit, quam hic prætermittimus, ne Commentarius noster nimium excrescat. Cum tamen recentior rerum Leodiensium scriptor hanc historiam in compendium accurate redegerit, eam hic subjicio in gratiam lectoris, cui forte citatum Chapeavilli opus ad manum non est.*

videntur esse
genuinæ.

105 Bartholomæus Fisenus noster in *Historia ecclesiæ Leodiensis* lib. 8, num. 27, pag. 304 rem totam ita contrahit: Felici religionis incremento, pretiosa gaza Leodium ex Hispaniis advecta, sancti Jacobi monasterium locupletavit. Ex eo monachus, nomine Robertus (quartus is postea fuit abbas) Compostellam pie affecto erga Numen animo profectus cum aliis, etiam e nobilitate nonnullis; exceptus est insigni humanitate a rege Garsea; qui cum nuptias cum Henrici imperatoris sorore ambiret, hos ejus clientes omni officio demerendos putavit. Auditoque, monasterium S. Jacobi Leodii recens esse conditum, Roberto monacho roganti concessit liberaliter sancti Apostoli brachium (insignem ejus portionem interpretor, nec aliud hodie superest) addiditque alias S. Bartholomæi apostoli, sanctorum martyrum Sebastiani et Pancratii reliquias. Nobili hoc ditatus thesauro Robertus Leodium rediit, ipso sancti Servatii festo die anni (*millesimi*) quinquagesimi sexti. Excepit effusa obviam civitas, insigni pioque apparatu. Sanctum suum Apostolum Deus prodigiis postmodum illustrasse fertur. Sane qui velum, quo delata fuerant sacra lipsana, profanos in usus abjecerat negotiator, rem istam omnem pessum ire sensit, donec Leodium ad S. Jacobi relatum consecrari voluit, et tum brevi magnas opes felici negotiatione collegit. Ait Ægidius, vexilla bina, ex velo illo facta, in eodem templo ad suum usque tempus esse servata. *Ex talibus monumentis videor secure posse concludere, veras S. Jacobi Majoris reliquias a Leodiensibus honorari.*

ut etiam de
Capitrouka-
nia annu-
tent,

106 *Ex iis, quæ supra § 7 diximus de diviso S. Jacobi capite inter monachos Vedastinos et canonicos Arienses, facile colligitur, etiam genuinas esse reliquias, de quibus Malbrancus noster tomo 2 de Morinis lib. 10, cap. 26, pag. 296 ita scribit: Cum secaretur caput, ossiculum quoddam ad magnitudinem Turonensis regalis, ait scriptor, effractum exeldit in altare; quod statim arripuit comes sibi adservans: atque uti Petrense templum jam recens instauratum sincipitis munere exornabat, ita censuit consentaneum capellam in Broco seu eodem Capelbroukanam, a se pariter superioribus annis conditam, illa particula donare; quandoquidem is pagus attributus esset canonicis illis Ariensibus, quos anno mclxix sedecim sacerdotibus, inde præsertim petitis, instruxerat: et sic interior magis Flandria magni Apostoli cultu et præsidio frueretur; et re ipsa, ait scriptor idem, in ea villa populus infinitus usque hodie per octo dies ante Augustum ad ipsum os congregatur.*

sed non deo-
modi altis Bel-
git et Germa-
nia Lipsana

107 *Hæc videntur satis certa; sed nolo idem judicium ferre de variis reliquiis, quæ in Belgio sub nomine S. Jacobi Majoris ostenduntur, quasque Rayssius in suo Hierogazophylacio Belgico passim commemorat. Idem scrupulus mihi*

inhæret circa quasdam Germaniæ reliquias, quales Ægidius Gelenius lib. 4 de Colonia Agrippinensis magnitudine pag. 708 in sacris et piis Fastis assignat hoc modo: Octavo Kal. Augusti, S. Jacobi Majoris apostoli, ejus mandibula Coloniae in S. Panthaleonis, et aliæ reliquiæ in aliis ecclesiis honorantur.

108 *Nescio, quales quantæque fuerint S. Jacobi Majoris reliquiæ, de quibus auctor anonymus, quem Joannes Boscus seculo x scripsisse existimat, in Commentario de translatione S. Jacobi, in Bibliotheca Floriacensi edito, parte 2, pag. 195 meminit his verbis: Est namque in Neustriæ partibus ecclesia, sancta ejus memoriæ sacrata, in qua ipsius gloriosissimæ venerantur reliquiæ, Floriacensi sancti Benedicti subdita basilicæ, ubi tanta fieri quotidiana operatione novimus miracula, quanta decent tantum operari Apostolorum, quæ etiam alias in plurimis pretiosorum sufficerent banlicis Sanctorum.*

109 *Rogerus Hovedenus, scriptor Anglus, qui ineunte seculo xiii floruit, in parte priorii Annalium ad annum Christi 1116 narrat, quod Mathildis, Henrici imperatoris vidua, ad patrem suum Henricum Anglorum regem redierit, allata secum manu S. Jacobi apostoli: Imperatrix vero, inquit, sumptis secum manu beati Jacobi apostoli incorrupta et corona imperali, ad regem Henricum patrem suum rediit.... Rex vero Anglorum Henricus præ gaudio manus beati Jacobi apostoli fundavit nobilem abbatiam de Reddinges, et eam bonis multis ditavit, et in eam manum beati Jacobi apostoli posuit; coronam autem imperialem in thesauro suo recondidit. Sed cum Hovedenus non exprimat, cujus sancti Jacobi apostoli manus ista fuerit, nec ego quidquam determinabo. Prætermitto hicalias hujus sancti Apostoli reliquias, per totam Europam sparsas, quia vel minoris momenti sunt, vel antiquis et authenticis testimoniis carent. Nolo hic etiam curiosius examinare viatorium S. Jacobi baculum, aliaque posthuma ejusdem Apostoli monumenta, quæ a peregrinis Compostellanis pie visitari vel alibi in Hispania passim monstrari solent, de quibus videri possunt Maurus Castellus Ferrerius lib. 3, cap. 1, Ambrosius Morales lib. 9, cap. 7, alique scriptores Hispani.*

110 *Merentur tamen hic notari insignes ejusdem sacri corporis partes, quæ magna cum veneratione conservantur in Scorialensi S. Laurentii monasterio, quod Philippus II, Hispaniarum rex, plane regia munificentia construxit, et pretioso plurimarum reliquiarum thesauro ditavit. In manuscripto istius cænobii Lipsanologio, quod summo studio et nitore exaratum est, quatuor majora et duo minora sancti Apostoli ossa exacte recensentur, quibus Lipsanologii scriptor hæc subjungit Hispanice: Aliqui mirantur, sacras hujus sancti Apostoli exuvias inveniri extra Compostellam, cum corpus ejus jam omnibus omnino sit clausum. Sed non advertunt, præsulem istius ecclesiæ id postea ita fecisse, ne tandem peregrinorum devotione totum corpus paulatim auferretur. Satis facile intelligo, quomodo Catholici reges alique principes, antequam ob dictam rationem tumultus S. Jacobi Compostellæ clauderetur, quasdam hujus Apostoli reliquias obtinere potuerint, adeoque vera sint S. Jacobi Majoris ossa, quæ in Scorialensi monasterio honorantur. At alia sese mihi offert difficultas, dum lego litteras donationis, huic Lipsanologio insertas, quibus Helena Duncker, Ordinis S. Benedicti*

Omissis qui-
busdam incer-
ta quantitatibus

ne qualitatibus
exuvias,
E

recensentur
Scorialenses
ejusdem sancti
Apostoli reli-
quia,
F

in

A in Germania priorissa, Joanni Baptistæ Massia ex Ordine sanctissimæ Trinitatis anno 1595 conceditos magnum brachii S. Jacobi Zebedæi apostoli, ut in aliquo monasterio sui vel alterius Ordinis, sive alterius ecclesiæ in Hispaniarum partibus reportet et reponat. Circa magnum illud os, quod una cum reliquiis S. Laurentii postea ad Scorialense Hieronymianorum cænobium pervenit, jam dubitationem meam propono.

111 Priorissa prædicta in litteris donationis, ab illustrissimo archiepiscopo Colonisnsi approbatis, persuadere nititur, hæc esse genuina SS. Laurentii et Jacobi Majoris ossa, atque in hunc finem ita loquitur: Quas Sanctorum reliquias Laurentii et Jacobi apostoli pro certo credimus illas esse, licet ex eorum vetustissimis scriptis [non] colligitur, tamen a tempore immemorabili, nullaque hominum recordatione pro talibus habentur, et in eadem ecclesia venerantur. Est quidam lapis in eodem monasterio, ubi Benedictus abbas fatetur et testatur, [se] has easdem et multas alias a Gregorio Papa primo et Magno impetrasse Sanctorum reliquias. At nunc quero, qua verisimilitudinis specie dicatur Gregorius Magnus, qui ineunte seculo VII obiit, dedisse Benedicto abbati has S. Jacobi Majoris reliquias, præsertim cum Hispani velint, sacras omnes sancti Patroni sui exuvias seculo I in Hispaniam delatas, ibidemque usque ad initium seculi IX occultas et ignotas fuisse? Scio equidem, quoddam hic effugium posse excogitari, ac responderi, quod primo ecclesiæ seculo potuerint Romani Pontificibus dari aliqua S. Apostoli ossa, quæ postea ad Gregorium Magnum pervenerint. Sed illud responsum sine probabili ratione et legitimo testimonio non videtur admittendum. Malim igitur credere, magnum hoc os ad Jacobum Minorem aut alium homonymum Sanctum pertinere, quod simplex piarum monialium traditio S. Jacobo Majori attribuerit.

112 Non minorem difficultatem patiuntur reliquiae S. Jacobi Majoris, quæ ante medium seculi VIII in monasterio S. Petri de Taberna (situm est illud in Ripacurtiensis regione et hodie dum post varias ruinas, sub titulo Prioratus, abbatiæ sancti Victoriani annexum, ut tradit Historia monasterii Pinnatensis, ab amplissimo D. Joanne Briz Martinez abbate Hispanice edita lib. 2 cap. 20) repositæ fuerunt, sicuti narratur in pervetusto cænobii Pinnatensis codice, ex quo Hieronymus Blancas in Commentariis rerum Aragonensium fragmentum quoddam edidit, cujus hic partem, postea usui futuram, exhibemus.

113 Igitur in hoc fragmento, quod inter Commentarios Hieronymi Blancas tom. 3 Hisp. illust. pag. 580 impressum est, Belascutus monachus synchronus testatur sequentia: Furor persecutionis invaluit, quo tempore Rudericus rex præerat Hispaniæ, et Sarraceni Hispanias sunt ingressi. . . . . Hac persecutione comperta, sanctus episcopus Bentius (nempe Cæsaraugustanus, ut ex sequentibus patet) discipulos suos in unum congregavit, et cum lachrymis ait: . . . . . Nunc ergo filii acquiescite consiliis patris vestri, et cum codicibus vestris, et cum brachio sancti Petri apostoli, et cum aliis Sanctorum reliquiis aut Romam pergamus, aut ad montes, ubi nos Sarraceni invenire non possint, fugiamus. . . . . Cum paucis de suis occulte de civitate fugit, ... ad monasterium nostrum venit, et, ut decebat, abbas noster domnus

Donatus cum congregatione tota eum honorifice suscepit: venit enim cum magno thesauro. . . . . Eodem tempore strenuissimus rex Carolus super gentem Francorum regnabat (non potest hic alius significari, quam Carolus Martellus, nisi quis velit ætatem episcopi Bentii portentose extendere) ad quem misit me domnus Donatus. . . . . Ergo post regressum meum a Francia sanctus episcopus Bentius adhuc vivebat, et ordinavit diem, ut dedicaret nova altaria, in quibus sanctissimas recondere. . . . . reliquias de corpore sancti Pauli apostoli, et sancti Andree, et sancti JACOBI, FRATRIS SANCTI JOANNIS EUANGELISTÆ. . . . . His ergo rebus venerabiliter completis, convocatis episcopis totius provinciae, ordinavit diem dedicationis ecclesiæ, et fuit dedicata cum magna honorificentia. Huic dedicationi interfuerunt septem episcopi. . . . . et ego peccator Belascutus: et juro vobis fratribus meis dilectissimis per diem tremendi iudicii, quod hoc, quod vobis exposui, in veritate dixi; quia oculis meis vidi, et aliqua, quæ non vidi, de ore fidelium audiui. Horum postmodum meminisse juerit. Quod autem ad præsentem reliquiarum difficultatem attinet, ea mihi videtur solvenda, sicuti præcedens; nisi quis malit dicere, primis Ecclesiæ seculis sacras S. Jacobi Majoris exuvias divisas fuisse. Quod si neuter is modus placeat, ipsi Hispani alium suggerant.

114 Nemo ægre ferat, hactenus tam rigidum reliquiarum examen a nobis institutum esse: nam id facimus, ut obturemus ora hæreticorum, qui calumniantur Catholicos, acsi sine ullo delictu obvia quælibet ossa superstitione thecis includant, ac publicæ venerationi exponant. Sacrilegi isti scire possunt, prudentissima a Concilio Tridentino edita esse decreta, ne quis dolus in sacralipsana irrepit, videntque, quam severe ab ipsis Catholicis ea discutiantur, et quam certa sanctitatis testimonia exigantur. Nec impudentissimo horum hagiomachorum mendacio favet error quarundam ecclesiarum, quæ existimant, se habere alicujus Sancti reliquias, quas alia ecclesia revero possidet. Sic Brisacenses in Germania (plura hujusmodi exempla in Actis nostris passim occurrunt) pie venerantur corpora SS. Gervasii et Protasii, et eorum patrocinio prodigiosa beneficia impetrant, quamvis eo probabilius Mediolani in Italia quiescant, uti Papebrochius noster in appendice ad diem XIX Junii tomo VI istius mensis part. I a pag. 209 post revocatam priorem suam sententiam ingenue fatetur.

115 Sic benignissimus Deus pluribus locis, in quibus unius ejusdemque Sancti corpus esse putatur, ob exiguas qualescumque istius Sancti reliquias, aut fortasse propter merita ignoti cujusdam Martyris, cujus sacra ossa ibi quiescunt, manifesta patrat miracula, ut S. Gregorius Magnus lib. 2 Dialogorum cap. 38 Petro, de similitum miraculorum causa interroganti, respondet his verbis: Ubi in suis corporibus sancti Martyres jacent, dubium, Petre, non est, quod multa valent signa demonstrare, sicut et faciunt, et pure mente quærentibus innumera miracula ostendunt. Sed quia ab infirmis potest mentibus dubitari, utrumne ad exaudiendum ibi præsentibus sint, ubi constat, quia in suis corporibus non sint, ibi necesse est, eos majora signa ostendere, ubi de eorum præsentia potest mens infirma dubitare. Quorum vero mens in Deo fixa est, tan-

AUCTOR
G. C.

E

Innocentius catholicorum quorundam error,

F

quo unum Sanctum pro altero invocant.

AUCTORE
G. C.

to majus habet fidei meritum, quanto illic eos novit et non jacere corpore, et tamen non deesse ab exauditione.

nihil hæreticis
favet

116 Denique concludo cum Saxio, qui in apologia pro corporibus SS. Gervasii et Protasii cap. 8, num. 24, de eadem controversia sic scribit: Itaque nullus prudens erroris timor etiam sacrarum reliquiarum recepto communiter constantique cultui subesse potest: nihilominus imperscrutabilia judicia et investigabiles viæ Domini, illæsa semper puritate religionis nostræ, permittunt, aliqua omnino in obscuro esse, aliqua in dubio loci: neque hoc offendiculum aut scandalum Catholicæ fidei dici potest: cum enim unus sit Deus, quem primo colimus in Sanctis suis; Sanctos vero ipsos felicissima æternæ vitæ societas ita nectat, ut nulla invidiæ aut æmulationis pateat rima; quid mali, si ignoto vel sub alieno nomine affundamus obsequium nostrum cælestibus animis, dummodo, quæ præsentia colimus depositæ mortalitatis spolia, vere sint alicujus Sancti? Etenim nec vocibus nec syllabis affigimus superstitiosum cultum, neque intra venerabiles lipsantheas concludimus sistimusque preces ac vota, ut falso blaterant nostræ fidei hostes, sed mente animoque pervolamus ad cælum, opemque et patrocinium imploramus adstantium divino throno Sanctorum, ejusdemque regni indissolubili consortio congraudentium.

aut fidei nostræ officit.

117 Nihil igitur aut eorum gloriam aut religionem nostram lædit innocens nominis lapsus. Imo si intime rem spectemus, tum Sanctorum cultus, tum pietas populorum ex his opinionum conflictibus quoddam recipit incrementum: dum enim plures de eodem corpore ecclesiæ disputant, unaquæque interim vires omnes impendit, ut eximiis religionis officiis testari studeat venerationem suam erga Sanctos, quorum sacras exuvias custodire se existimat, atque in hoc uno concursu discordia est, quod sancta æmulatione omnes succensæ, multiplicata veluti obsequii materie, ad gloriam ipsorum amplificandam, augendamque in nobis fiduciam ac virtutum imitationem conspirant, ut passim experientia notum est. Tunc subjungit exemplum Polonorum ac Bohemorum, qui de S. Adalberti corpore acriter contendunt, et in utroque regno festum ejus cum Octava sollemniter celebrant, ut Papebrochius noster tomo III Aprilis pag. 177

C ostendit.

§ X. Peregrinationes ad Compostellanas S. Jacobi reliquias antiquitatus institutæ.

Etsi Carolus Magnus sepulcrum S. Jacobi verosimiliter non adierit,

Lucas Tudensis in chronico mundi, quod tomo 4 Hispaniæ illustratæ editum est, pag. 75 scribit, quod Carolus Magnus Galliæ rex sepulcrum S. Jacobi adierit. Limina etiam beati Jacobi, inquit, cum per devia Alavæ veniens Christianissimus Carolus gratia visitaret orandi, saniori ejus consilio rex Adefonsus Iriam civitatem destruxit, et sancti Jacobi apostoli ecclesiam, quam ipse construxerat, reverendi patris Leonis tertii Romani Pontificis assensu metropolitano sublimavit honore. Ut nihil hic dicam de metropolitano honore, qui diu post illa tempora primum præsuli Compostellano concessus est, cum

synchroni et suppare auctores, qui res a Carolo Magno gestas copiose et exacte scripserunt, hujus peregrinationis non meminere, vereor, ne Lucas Tudensis deceptus fuerit a Pseudo-Turpino, qui in Historia Caroli Magni cap. 19 inter alias fabulas, Amadisianis non absimiles, sic narrat: Tunc dimissis majoribus exercitibus, Carolus in Hispania beati Jacobi limina adiit, et quos in illa patria habitantes reperit Christianos amplificavit; illos vero, qui ad perfidiam Saracenorum reversi fuerant, aut gladio peremit, aut in Galliam exules misit. Tunc constituit per civitates antistites et presbyteros, et adunato in urbe Compostella episcoporum et principum consilio, instituit a majore beati Jacobi, quod cuncti præsules et principes et reges Christiani, Hispani scilicet et Galliciani, præsentis et futuri episcopo sancti Jacobi obedirent. Apud Iriam præsulem minime instituit, quia illam pro urbe non reputavit, sed villam subjectam sedi Compostellensi esse præcepit. Tunc in eodem consilio ego Turpinus Rhemensis archiepiscopus beati Jacobi basilicam et altare cum quadraginta episcopis Caroli rogatu Kalendis Junii honorifice dedicavi.

119 Tædet referre alias nugas personati hujus fabulatoris, de quo Possevinus noster in Apparatu sacro ad vocem Tilpinus tom. 2 pag. 498 ita pronuntiat: Libelli autem fabulosi, qui Tilpino sive Turpino affingitur, nec ipse Frodoardus in Tilpino, neque Hincmarus, neque Lupus, neque Vitaldus, neque Adelmus et Theodulphus temporum illorum gravissimi (ut et Papius Massonus in suis Galliæ Annalibus testatur) scriptores usquam meminere: ab homine imperito ac mendaci scriptum multa arguunt. De morte quidem Caroli Magni capite trecentesimo secundo mentionem facit, cum tamen constet, Tilpino mortuo successorum Vulfarium ab eodem Carolo Rhemensibus datum archiepiscopum, et ex synodo habita Rhemis anno octingentesimo decimo tertio liqueat, coactam a Carolo Magno, postulante Vulfario Rhemorum archiepiscopo. Igitur libellus ille (ut recte ait Massonus) ab homine otioso in gratiam juventutis scriptus videtur, non multo post Caroli Calvi imperium: ejusdemque versio in bibliotheca regia servatur in Gallia, antiqua ac pene obsoleta Gallorum lingua, vetustissimisque characteribus. Baronius in Annalibus ecclesiasticis circa finem anni 812 ostendit, Lucam Tudensem, Rodericum Toletanum, aliosque scriptores Hispanos ab hoc pseudo-scriptore in errorem inductos fuisse, et ibidem aliam ejusdem ficti Turpini fabulam excludit.

tamen seculo
9 præter alios

120 Non dubito tamen, quin seculo IX, cujus initio sacre S. Jacobi reliquiæ in Gallæcia primum detectæ fuerant, plurimi fideles ad hunc locum confluerint: nam Walafridus Strabo, qui anno 849 obiit, sepulcrum ejus suo tempore miraculis clarum fuisse innuit his versibus apud Canisium tom. 6 Antiq. Lect. pag. 661:

Hic quoque Jacobus, cretus genitore vetusto,
Delubrum sancto defendit tegmine celsum,
Qui, clamante pio ponti de margine Christo,
Linquebat proprium panda cum puppe parentem;
Primitus Hispanas convertit dogmate gentes,
Barbara divinis convertens agmina dictis,
Qui priscos dudum ritus et lurida fana
Dæmonis horrendi decepta fraude colebant.

Plurima

A Plurima hic Præsul patravit signa stupenda,
Quæ nunc in chartis scribuntur rite quadra-
tis.

Hunc trux Herodes regni tetrarcha tyrannus
Percussum machera crudeli morte necavit,
Quem Pater excelsus, qui Sanctos jure trium-
phat,

Vexit ad æthereas meritis fulgentibus arces.

Quidam hoc carmen Alcuino seu Albino tribuunt,
inter cujus poemata etiam impressum est; sed
cum is obierit anno Christi 804, quando forte non-
dum inventum, aut saltem non tam celebre erat
corpus S. Jacobi, potius cum aliis censeo, illud ad-
scribendum esse Walafrido Straboni, qui indi-
cat, isti Apostolo delubrum erectum esse, et ejus
signa stupenda in chartis suo tempore annotari.
Idem liquet ex Adone et Usuardo, qui eodem seculo
de celebri illarum reliquiarum veneratione scri-
pserunt, ut supra num. 7 diximus.

Alfonsus III
Hispaniæ rex
illud visitavit.

B 121 Eodem seculo IX Alfonsus III Hispaniæ
rex cum regia familia multisque nobilibus sepul-
crum S. Jacobi veneratus est, postquam illius tem-
plum, ab Alfonso Casto magna cum festinatione
ac rudi opere ædificatum, magnifice instaurari
jusserat, ut ipsemet testatur in diplomate, quod
Maurus Castellus Ferrerius in Historia S. Jacobi
lib. 4, cap. 19 integrum profert, ubi inter alia
pius rex hæc dicit: Igitur anno secundo, men-
se decimo, postquam Deo auxiliante et merito
Apostoli ædificatum est et completum (nempe
templum Compostellanum) venimus in sanctum
locum cum prole nostra, et de sede unaquaque
episcopi, et de regno nostro omnes magnates
cum plebe catholica, ubi facta est turba non
modica etc.

quavis ex
jus diplomate
certus istius
visitationis an-
nus figi non
possit.

C 122 Porro in æra hujus diplomatis tanta est
obscuritas ac diversitas, ut non possit statui cer-
tus annus, quo hoc novum templum coram Al-
fonso rege ab episcopis consecratum est. Ambro-
sius Morales lib. 9 Hist. Gen. Hisp. cap. 7, fol.
239 scripserat, hoc contigisse anno 873; sed
postea lib. 15, cap. 25 putat, id anno 900 fa-
ctum esse. Illustrissimus Sandovalius post scri-
ptores a se editos pag. 245 hanc consecrationem
anno 876 illigat. Mariana noster lib. 7 Hist.
Hisp. cap. 18 post allatum Joannis VIII Ponti-
ficis diploma, pro eodem anno sic concludit: Tem-
plum ergo Compostellanum, iis episcopis pro-
curantibus, solenni ceremonia sacratum Nonis
Maii, die lunæ, luna undecima, tertio aureo
numero, ut Sampyrus Asturicensis est auctor,
hoc est anno octingentesimo septuagesimo sexto,
in quem ææ notæ omnes certa ratione conve-
niunt. Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad
annum Christi 882 eandem Joannis VIII episto-
lam exhibet, ac in fine num. 6 hæc addit:
Porro occasione ingruentium bellorum tum ci-
villium tum externorum ipsa dedicatio ecclesiæ
Compostellane dilata aliquamdiu fuit Videri etiam
potest Pagius, qui in Critica historico-chrono-
logica Baronii ad annum 882 a num. 5 de hac
Pontificis epistola disserit, et Sandovalii senten-
tiam amplectitur, variasque difficultates explicat.
Alii vero eandem ad annum 899 referunt. Legi
potest Sampyrus episcopus Astoricensis, qui apud
Sandovalium a pag. 57 hanc historiam fusius
narrat. Nobis sufficit, illam eodem, quo cor-
pus S. Jacobi inventum est, seculo retulisse. Cer-
tior est annus 874, quo idem rex obtulit S. Ja-
cobo crucem auream: nam teste Ambrosio Mo-
rale lib. 9, cap. 7 fol. 239 verso, ei inscripta sunt
verba sequentia:

HOC SIGNO VINCITUR INIMICUS:

HOC SIGNO TUETUR PIUS.

OB HONOREM SANCTI JACOBI APOSTOLI

OFFERUNT FAMULI DEI ADEFONSUS

PRINCEPS CUM CONJUGE SCEMENA

REGINA. HOC OPUS PERFECTUM EST

IN ERA DCCCC DUODECIMA,

123 Haud dubie seculo X, sparsa per orbem
miraculorum fama, sepulcrum S. Jacobi magno
etiam exterorum concursu frequentatum est, et-
iamsi omnes illæ peregrinationes ad notitiam no-
stram non pervenerint. Conjectio id ex itinere,
quod Gotescalcus, episcopus Aniciensis, circa
medium hujus seculi ad S. Jacobum instituit.
Dionysius Sammarthanus in Gallia Christiana
nuper edita tom. 2, col. 694 ex antiquis instru-
mentis de eo sic scribit: Gotescalcus orationis
gratia in Hispaniam profectus est, et ad extre-
mos Galiciæ fines pervenit, S. Jacobi suffragia
imploraturus. In hac autem peregrinatione ad
Hildense monasterium in finibus Pampeloniæ di-
vertit, rogavitque pium hujus loci abbatem, Go-
mesanum nomine, ut sibi conscriberet librum
S. Hildefonsi de perpetua B. Mariæ virginitate,
quem secum tulit, ut tanto thesauro ecclesiam
suam, sanctæ Mariæ patrocinio nobilem, dita-
ret. Id factum mense Januario currente feliciter
æra DCCCCLXXXIX, hoc est anno Christi DCCCLII,
ut legitur in præfatione Gomesani, quam damus.
Suspicio, Gotescalcum aliorum exemplo hanc
peregrinationem arripuisse, aliosque etiam eo-
dem seculo ipsius pietatem imitatos fuisse. Sed
non vacat hæc singula operosius inquirere. Nolo
quoque commemorare constantem principum Hi-
spanorum erga S. Jacobum munificentiam et
devotionem, de quibus videri potest Ambrosius
Morales in Historia Generali Hispaniæ tom. I,
lib. 9, cap. 7.

Ad Compostel-
lanum S. Ja-
cobi tumulum
seculo decimo

124 Quam frequens fuerit seculo XI exterorum
concursus ad Compostellanas S. Jacobi reliquias,
patet ex Actis duorum Sanctarum, qui illo secu-
lo benevolentia et hospitalitate erga peregrinos,
sepulcrum S. Jacobi visitantes, excelluerunt. Pri-
mus est S. Adelelmus, cujus corpus, magnificæ
tumbæ inclusum, aliquando Burgis veneratus
sum. In illius Vita, quam dedimus ad diem xxx
Januarii, cap. 4, num. 20 leguntur sequentia:
Rati deinde (nempe rex et regina Hispaniæ) haud
satis decere, ut tanti vir nominis et sanctimonie
aulam perpetuo sequeretur, secedere id rogan-
tem permiserunt, transcripta illi ad habitationem
cappella aut domo sancti Joannis Evangelistæ,
quam ad muros urbis Burgensis rex construxerat
suscipiendis juvandisque elemosyna peregrinis,
Compostellam ad S. Jacobi sepulcrum tendenti-
bus.... Ut traditam sibi habitationem Adelelmus
adiit, Deo isthic cœpit religiosissime famulari, pe-
regrinis sedulo ministrare, tecto recipere, cibo re-
creare, morbis liberare.

et undecimo,

125 Alter est S. Dominicus Calceatensis, ab
Hispanis vulgo dictus san Domingo de la Calza-
da, quoniam viis muniendis atque complanan-
dis, inquit Mariana lib. 10, cap. 7, qua Com-
postellam ibatur, diligentem operam dabat,
Calzadii vernacula Hispanorum lingua cogno-
mentum invenit. Hujus viri industria regem usum
arbitror pontibus exstruendis, quos Lugrunio
Compostellam usque constituendos curavit. Vi-
deri possunt illius Acta, quæ Henschenius no-
ster ad diem XII Maii tom. III ejusdem mensis
a pag. 167 illustravit. Addi his possent duo
peregrini, sanctitate illustres, qui eodem seculo
Compostellanum

ut ex Actis
quorundam
Sanctorum
colligitur,

AUCTORE
G. C.

Compostellanum S. Jacobi sepulcrum adierunt. Primus est S. Symeon eremita, cujus Acta, Deo favente, ad diem xxvi Julii illustrabimus. Alter est S. Theobaldus etiam eremita, de quo jam die xxx Junii egimus.

ac præsertim
duodecimo

126 *Seculo xii duorum præcedentium Sanctorum caritatem erga peregrinos imitatus est S. Joannes eremita Hispanus, in cujus Actis tomo 1 Junii nostri editus hæc habentur pag. 262: Cumque consummata esset ecclesia, ædificavit et juxta eam asylum, in quo peregrini haberent refugium, quibus ipse pro posse necessaria ministrabat.... In fluvio, qui dicitur Iberus, a quo tota Hispania alio nomine vocatur Iberia, pontem firmavit in vico, qui dicitur Lucronium, in quo partem non modicam substantiæ sibi a Deo commissæ expendisse dignoscitur. Similiter in urbe Naxara de novo pontem fabricavit, qui impetu aquæ multoties corruptus, ab eo multoties est restitutus. Juxta vicum B. Dominici pontem ligneum fecit, super torrentem de montibus Cuculsæ descendentem, cujus longitudo quingentorum passuum spatium distenditur. Inter locum etiam habitationis suæ, et villam Octaporcæ nomine, manibus propriis stratam posuit in locis humentibus et aquosis, ut Jacobipetæ, longo fessi labore, facilem transitum haberent. Suppetunt eodem seculo plurima sanctorum virorum exempla, qui ad Compostellanum S. Jacobi sepulcrum peregrinati sunt. Occurrunt ex iis quidam in primo Operis nostri semestri, quos hic tomorum ordine paucis recensebo.*

multi Sancti,

127 *Primo offertur die vii Januarii B. Albertus eremita, qui, ut Acta loquuntur tom. i istius mensis pag. 402, nullum subterfugiens aut itineris laborem aut incommodum corporis, duce, quo agebatur, Dei spiritu in Gallæciam abijt, ad S. Jacobi sepulcrum. Hic cum moraretur, sæpius inspecta est in dexterum ejus humerum advolare columba, rostrumque in aurem ejus inserere, et quasi ei quidpiam insurrare. Die x Februarii Henschenio variæ tricæ expediendæ fuerunt circa S. Guilielmum eremitam, in quibus fit mentio alterius Guilielmi, de quo ibidem tom. 2. pag. 440 ex Oderico Vitali hæc referuntur: Anno mcxxxvii, tertia septimana Martii, Stephanus rex in Normanniam venit.... Eodem tempore Guillelmus, Pictavensium dux, memor malorum, quæ nuper in Normannia operatus est, pœnitentia motus ad S. Jacobum peregre profectus est. Deinde feria vi parasceve, v Idus Aprilis, sacra communione munitus est, et ante altare beati Apostoli venerabiliter defunctus est. Postea pag. 462 in Actis S. Guilielmi eremitæ dicitur: Venit in Hispaniam, et ingressus Compostellanensium civitatem cum omni devotione tanti Apostoli visitavit ecclesiam, et effudit sicut aquam cor suum ante conspectum Apostoli. Tomo vii Maii a pag. 144 illustrantur Acta S. Bonæ Virginis Pisanæ, ab auctore suppari scripta, in quibus pag. 150 refertur pia Sanctæ isti peregrinatio ad S. Jacobum, et ibidem ac paginis sequentibus describuntur familiares ac prodigiosi favores, quos eadem Sancta a beato Apostolo accepit. Tomo i Junii occurrit S. Morandus monachus Cluniacensis, qui, ut ibi pag. 349 narratur, ad memoriam S. Jacobi perrexit cum pluribus ejusdem viæ sponsoribus. Denique tomo v ejusdem mensis dantur Acta S. Guilielmi abbatis et fundatoris eremitarum Montis Virginis, de quo pag. 115*

dicitur: Relicta patria, una contentus chlamyde, nudis etiam pedibus ad B. Jacobi aliorumque Sanctorum sacra visendum limina impiger est iter aggressus.

128 *Hiscæ non incongrue adjungi potest piissima Hollandiæ comitissa, quæ eodem seculo invisit sepulcrum S. Jacobi, et in via prodigiosam illius opem experta est, ut Joannes de Beka in chronico Ultrajectino, cum notis Buchelii edito, pag. 53 narrat his verbis: Sophia vero veneranda comitissa in orationibus, eleemosynis et jejuniis indefessa veraciter suit sancta, per quam Deus operatus est miracula etiam in ipsius vita: nam et hæc divina matrona viam peregrinationis ad sanctum Jacobum semel arripuit, et per casum infortunii clam latrones incidit, qui eandem tota vi nitebantur occidere, et clenodia sua violenter abstrahere. Sed hi prædones, Deo judicante, meritis beati Jacobi stabant immobiles, nihil adversitatis sibi quomodolibet inferre valentes, ac eandem virtute divina munitam attingere formidantes: quo viso miraculo, prædicti nequam demum gementes, postulaverunt ab ea veniam. Pro quorum absolutione benedicta matrona exoravit omnipotentis Dei misericordiam. Hæc Deo dilecta femina jam tertio Jerosolymas profecta est, quæ ibidem vi Kalendas Octobris (scilicet anno 1176) in Domino feliciter obdormiens ad hospitale Teutonicorum in Jerosolyma tumulata est. Ne autem Batavi heterodoxi cum Buchelio obstrepant huic miraculo, legant veteres patriæ suæ historicos, qui plerumque idem miraculum referunt, atque inter alios Wilhelmum monachum Egmondanum, qui in Chronico apud Antonium Matthæum tomo 4 Analectorum post eandem historiam graphice depictam hæc pag. 45 addit: Hoc ex ejus relatione dictum et certificatum sit, qui ejus peregrinationi interfuit, et ideo mortis periculum timuit, postea monachus noster. Hæc pro seculo xii collegisse sufficiat.*

129 *Quantus fuerit peregrinorum confluxus initio seculi sequentis, abunde colligitur ex litteris Innocenti III Pontificis (leguntur ex in editione Baluziana tom. 2 epistolarum lib. 10, pag. 43) qui Compostellano archiepiscopo respondet in hunc modum: Proposuisti nobis in nostra præsentia constitutus, quod venientibus ad ecclesiam beati Jacobi ex diversis regionibus peregrinis, et volentibus aliis ab alteris per contentiones et rixas altaris de nocte custodiam vendicare, homicidia contingunt interdum, et aliquando vulnera inferuntur. Propter quod humiliter postulasti, ut alio modo quam per re-consecrationis beneficium dignemur ipsi ecclesiæ providere. Manente igitur ecclesia et altari, fraternitati tuæ insinuatione præsentium innotescat, quod ipsa reconciliari poterit per aquam cum vino et cinere benedictam. Datum Viterbii xii. Kal. Julii, anno decimo. Annus decimus Pontificatus, qui hic procul dubio notatur, incidit in annum Christi 1207. Habemus seculo xiv mulierem sanctitate illustrem, ad S. Jacobi sepulcrum peregrinantem, videlicet S. Elisabetham Lusitaniæ reginam, cujus Acta Janingus noster, jam viribus exhaustus (fuit postrema ejus lucubratio) utcumque elucidare conatus est ad diem iv Julii, tom. 2 a pag. 169. Sed hanc posterioresque peregrinationes omitto, tum quod passim notæ sint, tum quod parum faciant ad intentum meum, quo tantum volui ostendere continuam Compostellanarum reliquiarum venerationem*

ac pia Hollan-
diæ comitissa
instituerunt
peregrinatio-
nes.quæ seculis
sequentibus
continuata
sunt.

A *venerationem ab eo tempore, quo primum inventæ fuerunt.*

130 *Nescio, ad quod seculum pertineant piæ Frisonum peregrinationes, de quibus Martinus Hamconius in sua Frisia fol. 68 sic canit :*

Magna Petri Paulique fuit veneratio Romæ,
Matris Agrisgrani Mariæ veneratio magna :
Sed Frisonum major nusquam devotio, divi
Quam Compostellæ venerantum busta Jacobi.
Hujus Evermarus sacram Friso nobilis urnam
Visens, ante octo est jugulatus secula Ruthis.
Huic pagi et portæ, sunt huic insignia quædam
Frisiadum ; sunt huic compluria templa dicata
Hujus ope et precibus Saracenos Frisica pubes
In Syriam tendens, urbem prope fudit Ulyssis.

Non intelligo, quomodo S. Evermarus, de quo egimus tomo I Maii a pag. 120, potuerit invisere seculo VII ignotas S. Jacobi reliquias. *Legitur. quidem in illius Actis :* Ingreditur itaque vir Dei viam, quæ Galæciam tendit ad S. Jacobum, ingressusque ecclesiam S. Jacobi, et expetitis ejus suffragiis, regreditur ad partes Gallicæ inferiores. *Sed ibidem dicitur natus regnante mediano Pippino, ex S. Begga Ansigisi ducis filio. Regnavit autem Pippinus iste ab anno 687 usque ad 714. Quomodo igitur S. Evermarus potuit adire Compostellanum S. Jacobi sepulcrum, quod initio seculi IX tantummodo inventum fuit ? Scriptor itaque Actorum vel varios Pippinos confudit, quod non raro fit in historia Belgica, vel Compostellanam S. Jacobi peregrinationem, suo tempore celebrem, ad ornatum addidit, quia forte legerat vel audierat, S. Evermarum ad diversas Sanctorum memorias peregrinatum fuisse.*

131 *Facilius intelliguntur ea, quæ quatuor postremis versiculis continentur, nempe quod in honorem S. Jacobi variæ ecclesiæ in Frisia dedicatæ fuerint, quodque Frisones, implorata S. Jacobi ope, insignem de Saracenis retulerint victoriam, quam Cæsarius Heisterbachensis, scriptor coævus in opere illustrium miraculorum et historiarum memorabilium lib. 8, cap. 66 ita narrat :*

Anno gratiæ millesimo ducentesimo decimo septimo, cruce signati ex tota Alemania ac Frisia cum trecentis fere navibus circa Idus Julii intraverunt portum Ulixibone * ; in quo dum per aliquot dies morarentur, plures naves illic expectantes, ad petitionem Severi episcopi jam dictæ civitatis, et episcopi Eborensis, nec non et Templariorum atque Hospitalariorum, castrum Saracenorum, nomine Alkaser, id est omnium carcer, obsederunt. Sexta vero feria post natiuitatem beatæ Dei Genitricis Mariæ congregati sunt contra eos quatuor Saracenorum reges, habentes in exercitu suo ad centum millia pugnantorum : quibus Christiani, numero minores, sed fide majores, sanctum Jacobum beatumque Vincentium regionis illius patronum, et alios, si quos poterant, Sanctos invocantes, hostibus occurrerunt. In primo vero congressu unus regum cecidit ; interfectorum vero non erat numerus : plurimi captivati sunt : qui cum per exercitum ducerentur a Christianis, quærebant signa victorum, asserentes candidissimam aciem, cruces rubeas in pectore gerentem, suorum multitudinem in fugam convertisse. Insuper galeæ *, quas per mare contra Christianos conducebant, cælestis illius visionis terrore sunt fugatæ. Quod peregrini audientes gratias egerunt Christo, qui Martyrum suorum auxilia eis de-

Julii Tomus VI.

stinare dignatus est de cælo. Hæc mihi relata sunt ab his, qui certamini interfuerunt, et ex ore Saracenorum, quæ dicta sunt, audierunt. Ita ille. *Videri etiam potest noster Antonius Macedo in Divis tutelaribus orbis Christiani a pag. 429, ubi eandem historiam elegantius narrat.*

132 *Plurimi alii scriptores tum Hispani tum exteri, quos citat Joannes de Ferreras in sua Historia Hispanica part. 6 ad annum Christi 1217, eandem memorant victoriam ; at aliqui ex iis referunt, prius Frisios Compostellanum S. Jacobi sepulcrum venerationis causa adisse, idque non dissimulat heterodoxus Frisicæ scriptor Ubbo Emmius, qui in Historia rerum Frisicarum lib. 8, pag. 119 ita de hac re scribit :* Rursum velis vento datis, aspirante aquilone, septima luce ad Gallicæ oppidum Pharium, præcelsa turre conspicuum, haud procul Compostella apulere, ex quo oppido Compostellam superstitionis causa (ita more hæretico venerationem Sanctorum sacrilege appellat) cum contendissent itinere pedestri fere omnes, qui in classe erant, atque ad classem redissent, in Phario portu in nonum usque diem, quod venti essent adversi, commorati sunt. *Deinde narrat, quomodo Ulyssipponem advenerint, ac postea Saracenos clade affecerint, in qua primas partes Frisiis suis tribuit. Nobis satis est habere hæreticum testem catholici cultus, quem sui populares ac majores olim S. Jacobo impendebant. Mitto alias nationes, quæ a multis seculis usque ad nostra tempora ex omni orbis parte ad sacras reliquias confluent. Attamen notatu dignum est, quod Molina in descriptione Galliciæ fol. 3 verso, et post ipsum Ferdinandus Oxea Dominicanus scribunt de Sclavis seu Illyricis ; nempe in Sclavonia statutum esse, ut a vectigalibus aliisque tributis liberi sint, quicumque ter Compostellanum S. Jacobi sepulcrum visitaverint.*

133 Porro Lutherani, Calvinistæ, alique hæretici, qui cum Ubbone Emmio piæ hujusmodi peregrinationes arguunt superstitionis, et sacrarum reliquiarum venerationem explodunt, calumnias suas refutatas videant apud Gretserum nostrum in Opere de sacris et religiosis peregrinationibus lib. 2, cap. 16. Quod si forte illis non placeat recentior iste errorum suorum castigator, saltem audiant antiquiorem, nempe Theodoretum, Cyri episcopum, qui in Græco latina Operum editione, tomo 4, serm. 8 de Martyribus, F pagina 593 contra gentiles Græcos disputans, videtur ipsos temporis nostri heterodoxos impugnare, dum post enumeratos Apostolorum ac Martyrum cruciatus de eorum gloria sic scribit : Qua de causa et immortalem illis gloriam contulit certaminis Præses, memoriamque nullo tempore finiendam. Nam cum cetera omnia corrumpere tempus soleat, horum tamen gloriam incorruptam servavit. Ac generosæ quidem animæ triumphatorum cælum nunc obambulant et angelorum choris intersunt : eorum vero corpora non singula cujusque condunt monumenta, sed urbes et vici hæc inter se partiti, animarum illos servatores corporumque medicos appellant, veneranturque tamquam urbium præsides atque custodes, et horum apud Deum universorum interventu divina per eos munera consequuntur. Sectis eorum corporibus integra et indivisa gratia perseverat, et tenues illæ ac tantillæ reliquiæ integro nullasque partes diffecto Martyri parem habent virtutem : quæ enim adstat gratia, dona

22 distribuit

AUCTOR
G. C.

postquam sa-
crum ejus se-
pulturam adie-
rant, quos
propterea
superstitionis
insimulat Ub-
bio Emmius,

qui cum aliis
hæreticis, cul-
tum Sancto-
rum exploden-
tibus,

AUCTORE
G. C.

ex Theodoretō
redarguitur.

distribuit et fide supplicantium liberalitatem metitur. Vos autem ne hæc quidem adducunt, ut horum Deum laudetis; sed deridetis ac ludibrio habetis honorem, qui his passim ab omnibus defertur, et abominandum scelus ducitis ad eorum busta propius accedere.

134 *Deinde circa finem ejusdem sermonis in editione proxime citata pag. 605 ita pergit*: Victorum vero Martyrum templa clara et conspicua cernuntur, magnitudineque præstantia, et omni ornatus genere illustria, et pulchritudinis splendorem late fundentia. Neque ad hæc nos semel bisve aut quinquies quotannis accedimus, sed frequentes conventus celebramus; sæpe etiam diebus singulis horum Domino laudes decantamus, et qui integra sunt valetudine, hanc sibi conservari; qui autem morbo quopiam conflictantur, hunc depelli petunt. Petunt et liberos, qui his carent, et quæ steriles sunt, rogant, ut matres fiant: qui donum adepti sunt, salvum id sibi servari postulant. Qui peregrinationem aliquam auspicantur, ab his petunt, ut viæ sibi comites sint, ducesque itineris: qui sospites redierunt, gratias referunt, non illos adeuntes, ut deos, sed tamquam divinos homines eos orantes, intercessoresque sibi ut esse velint postulantes. Quod vero votorum compotes fiant, qui fideliter petunt, palam testantur illorum donaria curationem indicantia: alii enim oculorum, alii pedum, alii manuum simulacra suspendunt, ex argento aurove confecta: accipit enim horum Dominus etiam parva pretiique exigui, pro ferentis facultate donum metiens. Hæc autem morborum depulsionem indicant, cui testandæ ab iis posita sunt, qui sanitatem receperunt: eadem ibi sepulcorum virtutem prædicant; horum porro virtus, horum Deus verum esse Deum declarat. *Nonne hic Theodoretus, seculi v scriptor, graphice depingit antiquam Christianorum consuetudinem, hactenus a Catholicis usitatam, dum Sanctos invocant, et ad eorum altaria aut sepulcra anathemata suspendunt? Nonne hic aperte confundit novos hæreticos, qui contra Sanctorum cultum et sacrarum reliquiarum venerationem contumeliose debacchantur?*

C

§ XI. Patrocinium S. Jacobi in bellis Christianorum contra infideles.

Tempore domini Hispanici in Belgio

Magna fuit semper Hispanorum erga S. Jacobum pietas, quam inter Belgas, sibi olim subditos, non parum promoverunt. Hinc præter alia hujus pietatis vestigia, quæ in Belgio reliquerunt, Antverpiæ in insigni collegiata ecclesia, quæ S. Jacobum patronum habet, instituta est in honorem ejusdem Sancti congregatio, cujus notitiam mihi suggessit R. admodum D. Ægidius Jacobus de Plancken, ejusdem ecclesiæ collegiatae canonicus et hodiernus prædictæ congregationis præpositus, qui etiam perhumaniter mihi communicavit librum manu scriptum, in quo istius erectionis initium et ornatus ita describuntur: Anno MDCLXXII, die XVIII Aprilis, feria secunda Paschatis, celebrata fuit in ecclesia collegiata insigni divi Jacobi apostoli solennis institutio congregationis capitaneorum Antverpiensium sub protectione S. Jacobi, ut pa-

troni. Eleganter chorus, altare majus et odeum exornata fuerunt vexillis quadraginta, circumcirca chorum, altare majus, et odeum pendentibus. Ad cornu Evangelii erectus fuit thronus regius, in quo posita erat sedes regia et pictura repræsentans regem nostrum Carolum II. In columna ad cornu Epistolæ pendebat pictura eleganter circumornata exprimens comitem de Monterey, gubernatorem Belgii. In duabus columnis juxta sedilia canonicorum pendebant ab utraque parte chori carmina dedicata præfato comiti.

136 In altari majori fuit erecta pictura repræsentans divum Jacobum equo vectum, triumphantem de Saracenis, multis vexillis circumcincta. In odeo posita fuit pictura divi Jacobi vibrantis gladium, ex qua circumcirca pendebant insignia consulum hujus urbis, qui præ sunt vel præfuerunt cameræ excubiarum, quam cingebant vexilla plurima eleganter deposita. In parte odei dextra erant insignia præfati comitis, in sinistra parte reverendissimi domini episcopi nostri Ambrosii Capello. Hac die ad medium duodecimæ solenniter celebrata fuit Missa per amplissimum dominum prælatum S. Michaelis Macarium Simeomo, præsentem episcopo nostro præfato. Adfuerunt gubernator castri Antverpiensis, totus magistratus, magistri excubiarum, omnes capitanei, vexilliferi etc. *Deinde in eodem libro Ms. refertur, quomodo annua hujus institutionis solennitas in festo S. Jacobi celebretur, cui capitanei aliique interesse tenentur. Denique sequuntur statuta ejusdem congregationis, forma benedicendi vexillis, aliæque, quæ ad institutum nostrum non pertinent. Nunc ad majora et antiquiora Hispanicæ pietatis monumenta progrediamur.*

137 *Hispani seculo XII in honorem S. Jacobi instituerunt Ordinem equestrem sine militarem, quem vulgo de la espada appellant. Scio Maurum Castellum Ferrerium lib. 4, cap. 1, aliosque scriptores altius hujus Ordinis primordia repetere; sed illustrissimus Sandovalius in notis ad antiquos auctores a se primum editos a pag. 230 eorum argumentis respondit. Cum aliis itaque eruditis scriptoribus existimo, hanc originem ultra medium seculi XII differendam esse. Nostrum non est hic singula in eam rem argumenta producere vel diluere. Quare si quis opinione nostra nolit acquiescere, habeat responsum verbis Marianæ, qui lib. 2 Rerum Hisp. cap. 13 post alia de hoc Ordine dicta sic concludit: Hæc habebamus, quæ de initiis ejus Ordinis litteris mandarentur, pauca pro dignitate, pro suscepti operis modo nimis multa. Neque ignoramus, quosdam vetustiore originem designare; alios ab Alfonso Casto; a Ramiri ætate alios. Nimirum utrosque decepit ejus militiæ illustrandæ studium: nam diploma, quod ante centum amplius annos virginibus sacris, quæ Salmanticæ a sancto Spiritu nomen habent, concessum profertur, falsi ab eruditioribus accusatur: quibus argumentis, explicare non attinet: res ipsa se prodit sive stylum expendenti, ab eorum temporum ruditate abhorrentem, sive annos numerandi ab ortu Christi rationem consideranti, nondum per hæc tempora in Hispania susceptam. Verum hæc missa facimus. Ceterum qui hujus Ordinis, professionem, propagationem, privilegia variosque successus nosse cupit, legat Hippolytum Helyotum tom. 2 Ordinum religiosorum et militarium*

Antverpiæ
cta est con-
gregatio,

et abbin
ribus seculis
institutus est
in Hispania
Ordo milita
in honorem
Jacobi,

F

A rium capp. 39 et 40, ubi multa ex variis auctoribus de Ordine S. Jacobi collegit.

138 Hujus Ordinis institutionem haud ubi varia præcesserant beneficia, quæ Hispani a protectore suo S. Jacobo in bellis sibi prodigiose conferri sentiebant. Inter ea primo loco numeratur famosa victoria Clavigiensis, quam Mariana noster lib. 7, cap. 13 eleganter narrat. Sed nos more nostro malumus audire primum narrationis illius auctorem Rodericum Toletanum, qui lib. 4. Rerum Hisp. cap. 13 eam ita exponit: Post hæc autem rex Ranimirus nolens otiosus a Dei servitio inveniri, aggressus est loca Arabum, et tam in villis, quam in agris cuncta, quæ reperit, etiam Anagarum, incendio concremavit. Tunc Sarraceni cum maxima multitudine occurrerunt: exercitus autem regis Ranimiri, visa multitudine, in locum, qui Clavigium dicitur, se recepit. Cumque in nocte de certamine dubitaret, apparuit ei beatus Jacobus confortans eum, ut certus de victoria, sequenti die

B bellum Arabibus instauraret. Cumque diluculo surrexisset, visionem episcopis et magnatibus revelavit: qui pro visione gratias exsolventes, ad pugnam omnes se communiter paraverunt, Apostoli oraculo roborati. Sed ex alia parte Sarraceni de multitudine confidentes ad prælium processerunt. Hinc inde itaque conserto prælio, Sarraceni confusione turbati, Christianorum galliis * terga dederunt ita quod ex eis fere septuaginta millia ceciderunt; in quo bello beatus Jacobus in equo albo vexillum manu bajulans fertur apparuisse. Tunc rex Ranimirus cepit Albaidam, Clavigium, Calagurram, et multa alia, quæ regno adjecit. Ex tunc, [ut] fertur, hæc invocatio inolevit: DEUS ADJUVET ET SANCTE JACOBE. Tunc etiam vota et donaria beato Jacobo persolverunt, et in aliquibus locis non ex tristitia aut necessitate, sed devotione voluntaria adhuc solvunt. Lucas Tudensis, Roderico Toletano synchronus, paucis mutatis, eandem refert historiam, quæ legi potest in Hispania illustrata tom. 4, pag. 76. Ex his Baronius aliique recentiores sua hausserunt.

139 Eruditi quidam Hispani hanc victoriam in dubium revocant, eamque cum altera confusam esse existimant. Audi ex iis Josephum Perezium Benedictinum in suis Dissertationibus ecclesiasticis pag. 203 ita loquentem: In primis itaque illud magnopere contra ipsum facit, quod nemo ex antiquioribus prælii adeo celebris, insignisque victoriæ mentionem facit. Non Sebastianus, non Sampirus, non denique Ovetensis Pelagius. Primus, quod quidem constet, Rodericus Toletanus ejus meminit. Sed enim ejus, quamvis gravis alioqui auctoris, testimonium hic nihilo majoris ponderis est, quam hodierni scriptoris, qui id memoriæ, nullo antiquiore fretus, sed rumusculos secutus, proderet: cum a tempore, quo id prælium commissum fertur, ad Roderici ævum quadringenti, et eo amplius, anni fluxerint. Deinde pag. 297 de eadem re sic disserit: Quod vero viciniæ ejus tractus, in quo prælium commissum dicitur, traditio obtenditur, haud pluris debet fieri. Constat utique ex Sebastiani locuplete testimonio, Ordonium I Ramiri filium, ingentem ad Albeldam montemque Asturcem, vulgo Laturcem, cladem Sarracenis intulisse. Ea res huic traditioni ansam dedit, quam posteritas incuriosa et temporum negligens mox corruerit, et cum celebri ad Calavicium vulgo Cla-

vigium, qui prope abest, prælio confuderit. Neque autem verosimile est, duo intra tam brevem periodum temporis adeo insignia prælia ibidem loci commissa fuisse. Hæc Perezii argumenta, quamvis non contemnenda, rem plane non conficiunt, neque antiquam Hispanorum traditionem evertunt; præsertim cum Sebastianus Salmanticensis episcopus de Ramiro I disertè asserat: Adversus Sarracenos bis præliavit, et victor exstitit. Scio, Perezium hoc de minoris momenti præliis et quasi velitationibus intelligere. Sed hæc illius explicatio tam facile rejicitur, quam affertur. Præterea Franciscus de Berganza in Antiquitatibus Hispaniæ parte 2 edidit vetus Chronicon ex monasterio S. Petri de Cardena, ubi pag. 583 victoria Clavigiensis Ramiro Iclare adscribitur.

140 Angelus Maurique tomo 3 Annalium Cisterciensium pag. 112 eadem popularium suorum traditionem ita confirmare nititur: Vestigia belli hodie etiam invisi apud Clavigium Mariana testatur, effossis passim stragibus armorum per ruricolos, oppidanos illius loci. Nos sacratiora, adnotabimus vestigia, sancti Jacobi insigne referentia; vulgaria incolis, sed forte ideo minus observata, quia vulgaria. Vix ullus lapis in loco reperitur, qui non conchulæ formam præ se ferat; VENERAS vernacula lingua Hispani dicimus. Et quod mereris, si in partes minuatur, tot conchulas formabit, quot partes feceris. Naturæ loci, an perpetuo miraculo tribuere, aliorum sit. Nos rem compertam, et notam tantum scribimus. Verum hæc S. Jacobi insignia controversiam non dirimunt, et potius naturæ loci, quam perpetuo miraculo attribuenda videntur: nam Maurus Castellus Ferrerius lib. 1, cap. 21 fatetur, similia S. Jacobi insignia non procul ab oppido S. Sebastiani in Cantabria inveniri, ubi tamen non dicuntur Mauri a S. Jacobo in prælio cæsi. Auctor ille quidem affirmat, hæc ibi crescere, quia eo loco sanctus Apostolus fuit, quando fidem in Hispania prædicabat. At illustrissimus Sandovalius in notis supra citatis prg. 190 hanc rationem expolit, et pagina sequenti addit, non procul Victoria, primaria Alavæ civitate, in spatioso agro innumerabiles erui lapides, qui corda et rotas repræsentant. Quamvis autem hæc sint insignia S. Augustini et S. Catharinæ, quis tamen inde concludet, eos in illa provincia umquam fuisse? Sed licet hæc Clavigianam victoriam non probent, nihilominus ob argumenta superius allata communi Hispanorum traditioni adhæreo, donec validior ratio vel auctoritas me ab ea cogat recedere.

141 Ad eandem victoriam comprobendam circumfertur etiam quoddam Ramiri I diploma, quod eruditissimus Perezius Dissertationibus ecclesiasticis a pag. 287 totum inseruit. At tum ipse, tum Sandovalius, in eo tot characteristicas falsitatis notas detexerunt, ut ab imperito homine confictum, aut saltem genuino diplomati, quod forte intercidit, postea substitutum fuisse omnino appareat. Ne quis autem ex dictis malam formet conclusionem, subjungo hic illa verba, quæ Perezius eidem controversiæ præmisit pag. 286: Profiteor, mei animi mentisque non esse, ut per ea, quæ hic dicuntur, aliquid præjudicii Compostellanæ ecclesiæ juri antiquo afferatur: id enim inconcussum manere volumus; quippe quod non hocce tantum diplomate niti, sed immemorabili possessione credimus,

AUCTOR
G. C.

quibus nondum assentimur,

E

F

etsi diploma de hoc prælio non videatur genuinum.

AUCTOR
G. C.

mus, ac, si non a Ramiro I, certe ab ejus nominis II aut ab aliis principibus, quorum privilegia ævi diuturnioris injuria perierint, eam concessionem perhonorificam justa ac utilem manasse certum habeamus: non enim veri est simile, aut religiosissimam ecclesiam rem sibi non debitam a Christianis populis per fraudem exigere voluisse; aut plebem credulam in re, quæ sua tantopere intererat, sibi fucum fieri gratis passam esse. Quare jus illi suum illibatum maneat, quidquid adversus istud diploma eruditi disputent. *Hæc verba, tamquam nostra, accipi volumus.*

Rex Ferdinandus

142 *Non tantam dubitandi materiam subministrat victoria, quam rex Ferdinandus circa medium seculi XI intercessione S. Jacobi de Mauris reportavit. Monachus Siliensis, illi ætati proximus, et nuper primum a Francisco de Berganza in lucem datus, part. 2 Antiq. Hisp. pag. 543 eam sic refert:* Quibus triumphatis, ut Conimbria illarum partium maxima civitas, quæ istis præfuerat, in cultum Christianitatis redigeretur, limina beati Jacobi apostoli, ejus corpus per divinam nostri Redemptoris visitationem ad Hispapiam delatum dicitur, rex flagitando petiit, ibique supplicatione per triduum facta, ut id bellum prosperos ac felices haberet eventus, Apostolum ad divinam Majestatem pro eo intercessorum postulabat. Donato * itaque venerando loco, Fernandus rex, divino fretus munimine, Conimbriam audacter accelerat, [et] castris supra eam positis, consedit.

* id est dorato seu donis aucto.

Conimbricam Mauris eripuit,

143 Ceterum ut devotissima ejus oratio, qualiter Deo accepta fuerit, omnibus clareat, exprimere dignum duxi. Completa namque exstitit in devotione Fernandi regis rata sententia nostri Salvatoris; Amen, inquit, dico vobis, quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. In hoc enim, quod civitatem illam a ritibus paganorum erui, et ad fidem Christianorum reverti flagitabat; profecto in nomine Jesu, quod Salvator interpretatur, Deum Patrem pro ejus salute rogabat. Sed quoniam adhuc Fernandus, in corruptibili carne positus, familiarem se divinæ gratiæ esse per meritum vitæ nesciebat, Apostoli suffragia postulat, quatenus ad intercedendum, dum * piissimi Magistri familiarem notitiam accedat. Pugnat itaque Fernandus rex apud Conimbriam materiali *, pro cujus victoria capessenda Jacobus Christi miles Magistrum apud intercedere non cessat.

* forte ad

* deest arte vel machina

sicut S. Jacobus Græco euidam apparrens
* id est indicavit.

144 *Deinde auctor explicat, quomodo populo innotuerit, hanc victoriam ope S. Jacobi relatam fuisse:* Tandem Fernando serenissimo regi cælitus concessum triumphum hoc modo beatus Apostolus Compostellæ innotuit *. Venerat a Hierosolymis peregrinus quidam, Græculus, ut credo, et spiritu et operibus pauper, qui in porticu ecclesiæ beati Jacobi diu permanens, die noctuque vigiliis et orationibus instabat. Cum nostra loquela jam paulisper uteretur, audit indigenas, templum sanctum pro necessitatibus suis crebro intrantes, aures Apostoli, bonum militem nominando, interpellantes. Ipse vero apud semetipsum, non solum equitem non fuisse, imo etiam nec usquam ascendisse asserens. Supereminente nocte, clauditur dies. Tunc ex more cum peregrinus in oratione pernoctaret, subito in ecstasi raptus, ei apostolus Jacobus, velut quasdam claves in manu tenens, apparuit, eumque alacri vultu al-

loquens, ait: Heri, inquit, pia vota precantium deridens, credebas me strenuissimum militem numquam fuisse. Et hæc dicens, allatus est magnæ staturæ equus splendidissimus ante fores ecclesiæ, ejus nivea claritas totam, apertis portis, perlustrabat ecclesiam: quem Apostolus ascendens, ostensis clavibus, peregrino innotuit, Conimbriam civitatem Fernando regi in crastinum circa tertiam diei horam se daturum.

145 Interea labentibus astris, cum die dominica sol primo clarus patefecerat orbem, Græcus tanta visione attonitus omnes clericos et omnes villæ primores in unum convehat *, atque hujus nominis et expeditionis ignarus, eis ordine rem pandendo, Fernandum regem hodie Conimbriam ingressum dicit: qui, denotato die, legatos cum festinatione ad castra invictissimi regis dirigunt: qui solerter iter agentes percipiant, utrum ex Deo hæc visio procederet, ut ad laudem nominis sui ministri * debuisset huic mundo. At legati postquam maturantes in Conimbriam pervenerunt, ipso die, quem Apostolus Compostellæ significaverat, regem aggressum hora tertia civitatem invenerunt. Siquidem cum per aliquot temporis spatia Conimbricenses infra mœnia inclusos teneret, positus in gyro arietibus, murum civitas in parte fregerat: quod videntes barbari legatos cum suppliciis * ad regem miserunt, qui sibi liberisque vitam tantummodo postulantibus et urbem et omnem substantiam, præter viaticum perpau- cum stipendium, regi tradiderunt. *Rodericus Toletanus lib. 6, cap. II, Lucæ Tudensis tom. 4 Hisp. illust. pag. 93, et Baronius ad annum Christi 1040 num. 2 eamdem historiam referunt. Nos eam ex scriptore coævo aut saltem suppari dare volumus.*

prædixerat.

* lege convocat.

* forte manifestari E

* id est supplicationibus

146 *Christiani ante medium seculi XIII auxilio S. Jacobi obtinuerunt victoriam, quam Lucas Tudensis, qui eo tempore vixit, tomo 4 Hisp. illust. pag. 114 describit hoc modo:* Sequenti vero anno (id est Christi 1230, ut notant Odoricus Raynaldus et Joannes de Ferreras) Adefonsus rex Legionensis obsedit civitatem Emeritam, et cepit eam. F Erat tunc temporis quidam barbarus insignis, nomine Abenfuth, qui expulit Almophades ab Hispania, et factus est rex barbarorum. Hic a suis vocabatur rex virtutis, et congregato exercitu Maurorum innumerabili, venit pugnaturus cum Adefonso rege Legionensi, qui erat Emeritæ cum paucis. Sed rex Adefonsus, ut erat fortis et animosus, fecit exercitum suum de nocte contra Sarracenos flumen Guadianam transire. Fixerant Sarraceni tentoria juxta castrum Alhange, et viderunt primo mane nostrorum acies paratas ad bellum, et ipsi ordinaverunt acies suas ad prælium properantes. Fuit Dominus cum rege Adefonso et populo Christiano, et in congressione ipsius belli tanta Sarracenorum millia prostrata sunt, quod multa barbarorum oppida remanserunt vacua, habitatoribus eorum extinctis in ipso bello. Abenfuth autem rex barbarorum fugit graviter vulneratus. Tunc rex Adefonsus a victoria reversus obsedit Badajozum, et post paucos dies cepit ipsum. Dimiserant Sarraceni Elves et castra alia plura, fugæ committentes, quæ Christiani populaverunt, cum vacua reperissent. Reversus est rex Adefonsus cum multis spoliis et victoria magna, laudans Deum et beatum Jacobum, qui sibi de inimicis dedit tam nobiliter

Hispani,

F

ter

A ter triumphare : siquidem in ipso bello visibiliter apparuit beatus Jacobus cum multitudine militum albatorum, qui Sarracenos in manu valida prosternebant. *Hactenus ille.*

invocata S.
Jacobi ope,

147 Circa idem tempus Alfonsus, S. Ferdinandi regis frater, manifesto auxilio S. Jacobi prope Xerez ingentem Mauris cladem intulit, quæ describitur in Vita S. Ferdinandi, quam tomo VII Maii illustravimus, ubi pag. 323 post narratam Christianorum victoriam leguntur sequentia : Grande eo die miraculum in favorem Christianorum creditur operatus fuisse Deus, misso ad eos in prælio juvandos sancto apostolo Jacobo, idque duabus de causis sustineri potest. Primum, quia impossibile erat, Christianos tam paucos de Mauris decuplo pluribus reportare victoriam istiusmodi absque simili auxilio. Deinde quia plurimi ipsorummet Maurum dixerunt, se vidisse equitem equo albo invectum, cum vexillo

B albo in manu una, gladio evaginato in altera, quem alii multi equites albi sequebantur; vidisse etiam per aerem discurrentes angelos: quodque equites isti multo plus damni inferebant Mauris, quam ipsimet Christiani, quorum etiam aliqui idem se conspexisse testati sunt. *Haud dubie plura hujusmodi reperirem exempla, si mihi omnes Hispaniæ historias pervolvere vacaret.*

et Pisani,

148 Nolo tamen hic prætermittere navalem Italarum triumphum, ope S. Jacobi seculo XIII obtentum, quem noster Antonius Macedo in Divis Tutelaribus orbis Christiani pag. 128 ita exponit: Sanctum etiam Jacobum Majorem apostolum Pisanorum olim patronum fuisse memorant: Frederico enim hoc nomine II, Neapolis rege et Germaniæ simul imperatore, contigit, ut duo Pisani duces Oddo Gualdulus et Rogerius Piscis, comparata valida navium classe in Moream (sic vocant) vela facerent, pugnandi studio incensi contra fidei Christianæ hostes. Commisso cum iis prælio, diu ancipiti Marte pugnatum, in neutram partem inclinante victoria; donec sancti Jacobi nomen iteratis vocibus

C invocantes de exstruendo in ipsius honorem templo votum emiserunt, in eo videlicet Christianorum portu, ad quem primum appulissent: et voti compotes facti sunt, insigni de hostibus parata victoria, eorum navibus partim captis, partim demersis, paucis dumtaxat fuga elapsis. In Neapolis deinde portum secunda navigatione delati die xxix Julii, anno MCCXXXVIII, patrono suo Jacobo apostolo templum ædificarunt, quod procedente tempore S. Jacobi Gladiferi nomen accepit: in eo enim ejusdem militaris Ordinis equites initiari consueo de more solent.

promisso in
ejus honorem
templo,

149 Josephus de Magistris, qui patrui sui Francisci opus de statu ecclesiæ Neapolitanæ additionibus auxit, eandem historiam pag. 427 narrat, et ibidem exhibet sequentes versus, quos in marmore prope januam istius ecclesiæ ita legi testatur:

Annis millenis ter denis octo ducenis
Post Christum natum fuit hoc opus ædificatum,
Quarto Septembris dena indictione * Kalendas.
Condidit hanc consul Oddo Gualdulfus aulam,
Rogerius Piscis reliquis cum compatriotis.
De Fusarello sanctus Petrus hic erat ante;
En * Pisanorum nunc est, sic plebe vocante,
Adi * Pisis urbanæ laudem, famamque, decusque.

* al. indictione

* forte et
* lege Ad

Cui parent terræ, cui parent æquoris undæ,
Jacob in petra voluit tunc sculpere metra.

AUCTORE
G. C.

Qui hanc obscuram inscriptionem utcumque intelligere cupit, legat citato loco Josephum de Magistris, qui memoratæ ecclesiæ, Neapoli a Pisanis in honorem S. Jacobi ædificatæ, statum ab initio usque ad sua tempora explicat. Cæsar Engenius Caracciolus in Neapoli sacra, anno 1623 Italice edita, ortum et progressum ejusdem templi a pag. 469 describere incipit, ubi etiam pagina sequenti prædictos versiculos adducit.

150 Addo hic epimetri loco insignem Lusitanorum victoriam, intercessione S. Jacobi in Oriente partam, quando Alfonsus Albuquerqueius anno 1510 Goam recuperavit. Maffei noster in historiis Indicis circa finem libri 4 rem totam narrat, et post multa, quæ hic longum esset transcribere, hæc ad propositum nostrum subdit: Neque huic tantum signo (nempe Crucifixi imaginis, quam in domus cujusdam parietinis invenerant) acceptam eam victoriam Lusitani ferrebant; quod ejus ope quodammodo introducti in urbem fuisse viderentur; sed etiam divi Jacobi apostoli, Hispaniarum præsidis evidenti auxilio: quod amissa iterum Goa, barbari sine fine requirerent, quisnam esset egregius ille dux, punicea cruce et fulgentibus armis insignis, qui tantam edidisset stragem, ac Mahometanas phalanges Christianorum paucitati cedere coegisset. Neque Albuquerqueius cælestis promeriti sese immemorem ostendit: siquidem pietatis causa inclusum verniculati operis auro scipionem cum capulo ex pyropis et margaritis; et bombycinum petasum addito aureo gemmatoque conchilio; itemque pertusos in linea globulos aureos (ea peregrinantis olim Apostoli insignia sunt) in Palmulano Jacobæ militiæ contubernio (qui locus Olisipponensis agri notissimus est) poni jussit: ac deinde moriens Compostellano ejusdem Apostoli templo terræ Callaicæ pensilem ingentis formæ lychnuchum argenteum cum perpetui luminis alimento legavit.

ac demum
Lusitani in
India Orientali,

E

151 Si quis recentiora istiusmodi prodigia desideret cognoscere, adeat nostrum Antonium Macedo in Divis tutelaribus orbis Christiani a pag. 232, aliosque historiographos, qui res ab Hispanis ac Lusitanis in Africa et utraque India fortiter gestas memoriæ prodiderunt. Videri etiam potest noster Georgius Crugerius in sacris Pulveribus Bohemiæ, Silesiæ, et Moraviæ ad diem xxv Julii, ubi post enumeratas S. Jacobi ecclesias in iis regionibus, narrat, quomodo sanctus iste Apostolus, Nissæ patronus, Suecos ex urbe Nissensi prodigiose fugaverit. Nos cum Crugerio fidem hujus miraculi penes affirmantes hujus civitatis incolæ relinquimus. Nunc Lusitana quædam stupendæ victoriæ traditio singulari paragrapho discutienda est.

F
aliique Christiani sæpe de hostibus vera fidei triumpharunt.

AUCTORE
G. C.

§ XII. Examen stupendæ cujusdam victoriæ, quæ invocatione Deiparæ ac S. Jacobi in Lusitania de Mau- ris relata fuisse dicitur.

Stupendam
historiam, cu-
jus notitia ad
non casu per-
venit,

Dum aliquando cum P. Joanne Feytens, qui theologicis Societatis nostræ studiis Lovanii præest, familiarem de Actis S. Jacobi sermonem instituebam, is ea occasione mihi narravit prodigiosam historiam, quam in festivis Knittelii nostri concionibus legerat. Synopsis autem historiæ continebat, quod pauci Lusitani, in castro quodam fluvium Mundam a Mauris obsessi, implo-
rata S. Jacobi ope, et eruptione facta, incredibilem hostium multitudinem fudissent, ac post inspe-
ratam victoriam ad castrum reversi, reperissent mulieres puerosque vivos, quos ante eruptionem occiderant, ne Saracenorum ludibrio ac abne-
gandæ Christianæ fidei periculo exponerentur. His auditis, ingenue fassus sum, me inter varia sancti Apostoli miracula nihil unquam simile invenisse, et quæsi-
vi, an Knittelius aliquos hujus prodigii testes afferret. Cum ille id etiam affirmaret, et liber iste in bibliotheca nostra hic non esset, petii Knittelianæ narrationis ecgraphum, ut citatos ab ipso auctores consulerem, et sic more nostro primum miræ historiæ fontem detegerem. Post aliquot hebdomadas petitum miraculi ecgraphum Lovanio accepi, quod apud Knittelium in festo S. Jacobi post alia ita incipit: Unum refero tam stupendum, ut non crederem, nisi legerem in Benedicto Fernandio in Genesim tomo 3, Bernardo de Britto lib. 6 Annalium Cisterciensium capp. 27 et 28, Elia de S. Theresa Legationis ecclesiæ triumphantis lib. 1, cap. 15, num. 19. Tunc subdit ipsam historiam, quam nos ex vetustioribus scriptoribus mox referemus.

C
damus ex Fer-
nandio, qui
narrat, quo-
modo pauci
Christiani,

C 153 Accepta hac notitia, tres istos auctores inspexi, et fideliter a Knittelio citatos comperi. Elias a sancta Theresa, Carmelita discalceatus, in Legatione ecclesiæ triumphantis ad militan-
tem tomo 1 pag. 91 citat Fernandium nostrum, qui tomo 3 Commentariorum in Genesim sect. 8 in caput 32 Geneseos num. 3 rem ita narrat: Quo tempore universa Hispania post Gothorum regum interitum a Mahometanis vastata excisaque sub barbaro illo nefandoque jugo tenebatur; in Portugallia tamen aliquot munitiora Christiani habebant castella, quæ Saracenum jugum adhuc nescierant. Erat unum in campis illis valde spatiosis et fœcundis, quos peramœnus irrigat Munda, non procul a Conimbrica, quæ nunc divinarum et humanarum disciplinarum altrix est quam celebrima. Visitur nunc illud castellum in Monte majore vetere, inter cetera totius regni oppida nobilissimo. Ad hoc obsidendum confluerat infinita Saracenorum multitudo sub rege Cordubæ Abderrameno aut Almanzore: visebantur latissima illa camporum æquora, quoquoersum protenduntur, barbarorum copiis plena: equites peditesque instar locustarum omnia occupabant.

154 Acerrimum deinde cœptum est contra oppidanos bellum, qui numero pauci, animo

tamen impigri et prævalentes, gravem illam intra castelli angustias molem obsidionis tecti usque ad triennium pertulerunt. Ceterum, pertinacius instante barbaro novisque semper et machinis et armis et militibus in oppugnationem oppiduli, veritus, qui ducem gerebat Joannes abbas ex ordine S. Benedicti, capiendum haud dubie castellum, seque deinde cum omnibus, qui intus erant, hostili fero ac probro mancipandum, consilium cepit, re quidem impium atque infandum, nec ullis antea seculis aut patratum aut auditum, sed ob ignorantiam ex pia intentione forsitan excusabile. Eia, inquit, socii, ad extremum jam res adducta; capiendum castellum, trucidandi omnes, quibus per ætatem licuit arma sumere, oppugnantibusque obsistere: feminæ puerique in ludibrium atque in prædam cessuri hostibus, quibus præter intolerandum servitutis jugum impendit periculum, ne decepti aut compulsi Christianam religionem deserant, et ad nefandam Mahometis sectam transferantur. Igitur (quod honestius est ac securius) E trucidatis prius feminis ac pueris, ne barbarorum injuriis exponantur, facta nos eruptione in obstantes hostium legiones irruamus, ut saltem fortiter ac viriliter depræliantes gloriosam inter Saracenorum strages mortem oppetamus.

155 Placuit omnibus Joannis consilium, omnesque brevi mulieres, puerique ac vetuli cæsio gutture ad unum perempti: atque omnibus demum opibus incendio absumptis, soli qui restabant vivi propugnatores, apertis subito portis, facto impetu in hostes Christum dominum, et sanctum Jacobum de more implorantes involarunt. Favet Deus bellatoribus suis, qui licet pauculi barbarorum illam innumerabilem coluviam, cæsis nonaginta millibus; profligarunt: fugientes deinde nostri sunt persecuti; tum castra plena omnis barbaricæ opulentia a nostris direpta. Verum ubi receptui datum est signum, ad saltum valde condensum, ne introrsum silvarum latebras temere ingressi hostium paterent insidiis, substiterunt; læti quidem de prodigiosa illa victoria, quam fere incruento Marte divinitus pepererunt; at mœsti nimium, et animis, plus quam explicari aut credi potest, exulceratis ob deplorandam feminarum et puerorum cædem, redeunt in castellum, ut suorum cadavera debitis lamentationum et precationum officiis ad sepulturam usque prosequerentur. Versam diceres cytharam in luctum, triumphi gloriam in pompam sepulcralem. Victis potius quam victoribus similes, ejulatu ad cælum usque sublato, suam et suorum miserandam infelicitatem deplorantes domum miseri revertabant.

156 Accedentibus ergo jam ad portas castelli (o immensam Dei clementiam pariter atque potentiam!) occurrit obviam universa cæsorum multitudo: mulieres ac pueri omnes vivi et incolumes festivis cantibus et victoriam bellatorum, et redditæ peremptis vitæ miraculum concelebrant. Quis, obsecro, incredibilem animorum lætitiæ ac voluptatem in utrisque merito explicabit? Ceterum ad perpetuum tam inauditi miraculi testimonium ac monumentum admirabili quodam notati signo videbantur: in cujusque scilicet gutture, qua vulnus prius late hiebat, quoddam veluti rubrum filum protendebatur. Nimirum quod de Jacob dixit Gennadius, claudum ex lucta remansisse, ut contin-

D
in quodam
Lusitaniæ ca-
stro ab innu-
meris Mauris
obsessi,

consilio abba-
tis Joannis
mulieres ac
pueros jugula-
runt,

F

quos post fa-
ctam eruptio-
nem et relin-
tum de Mau-
ris victoriam
red-vivos in-
venerint,

nentem

A nentem atque perpetuam luctationis illius memoriam teneret, de nostris egregie dicam, sanguineo colore insignita illorum guttura fuisse, ut memoriam tam stupendi miraculi, et qui tum viverent, et posterī subinde immortales perenniter Deo gratias agentes concelebrent, magnam quoque Dei Matrem virginem debitis obsequiis et colerent et amarent, cujus in gratiam ac preces illud esset tam insigne a Deo patratum prodigium: nam prope illum saltum condensum, ubi bellatores nostri substituerunt, exstructum a Joanne illo templum est, dicatumque virgini Deiparæ, cujus etiam effigies lignea idem in gutture signum cruoris præferre visa est, aut quia sic divinitus concessa imago apparuit, aut quia mortales illi grati et pii eam, cui beneficium referebant acceptum, illo suo signo prænotarunt.

et narrationis
suum testes ci-
tat.

B 157 Denique narrationis suæ testes adducens ita concludit: Latius fortasse, quam par erat, hanc historiam retulimus, sed ea tamen digna est, quam et nostri homines oblivionis ac taciturnitatis consepultam esse tenebris non patiantur, et gentes quoque universæ in majorem Dei gloriam, Virginisque matris honorem et sciant et admirentur. Testantur hoc, uti a me scriptum est, miraculum præter ipsam ab antiquis usque ad nos deductam traductam traditionem, archivi * Cisterciensis monasterii, quod in eo loco sal-
* forte archiva
tus, ubi a bellando cessatum est, ædificatum huc usque visitur, demumque diligentissimus nostræ gentis historiographus F. Bernardus de Britto lib. 6 Chronici Cisterciensis cap. 27 et 28 patrio sermone conscripsit. *Hactenus Fernandius noster Lusitanus, qui haud dubie juxta vulgarem popularium suorum traditionem prodigium istud exposuit: nam Bernardus de Britto, quem laudat, idem miraculum aliis exornavit adjunctis, quæ loco proxime citato in Chronico ejus notari possunt. Sed neque hic subsistendum est, cum Britto ibidem indicet, sese hanc stupendam historiam ex manuscriptis Lorvanensis monasterii monumentis hausisse. Itaque ulterius progrediamur, ut primam hujus narrationis originem indagemus.*

Vasconcellius
noster ex ar-
chivo

C 158 At opportune nobis se hic offert Vasconcellius noster, qui in Anacephalæosibus Lusitaniæ pag. 540 agens de memorato Deiparæ templo (Lusitanice vulgo nōssa senhora de Ceça vocatur) eandem historiam ex archivo Lorvanensi sic narrat: Hujus ædiculæ originem invenies Lorvanis in archivis, quæ ita habet: Per id tempus, quo Maurorum reges res Hispaniarum administrabant, et in aliquibus Hispaniæ urbibus Gottorum reliquiæ perennabant, complures fuere rei Christianæ professores, qui Legionensem regem agnoscerent, ad quem jure gentium res Hispana pertineret. Hi tamen, soluta pecunia tributū nomine, rem Christianam ægre sustentabant. Inter alia, in quibus Christiani ritus fierent, Lorvaniense erat cœnobium, jam ibi a divi Benedicti ætate fundatum, ad quod se complures conferebant, ut nomine sacræ illi familiæ dato mira rerum humanarum despicientia ætatem agerent. Quos inter quidam fuit, Joannes nomine, Alphonsi Legionensis regis patruelis, et Ramiri regis avunculus, qui priusquam se Benedictinæ adscriberet familiæ, honestas victorias cum maxima laude domum retulerat. Hunc Lorvaniensem abbatem donavit Alfonsus Montis majoris, cognomento veteris, principatu, quia

tunc propugnaculum erat bene munitum, paucis tamen militibus peropportuno, ut ex redditibus et proventu inde collectis cibaria in monachos et stipendia in milites, qui præsidio erant, solverentur.

159 Accidit per id tempus, ut quidam sacro fonte lustratus, et sub Joannis disciplina enutritus a Christi pascuis ad Mahometis fabuleta se reciperet, et ab Abderameno Cordubensi rege copias summe contenderet, queis rem Christianam funditus deleteret: qui post varia in Christianos homines exempla Montem majorem obsidione obvallavit eo animo, ut vel arcem iniquis conditionibus caperet, vel omnes ad unum ferro demeteret. Qui cum arcem crebris assultibus et dolis attentarent, tanta animi contentione sunt repulsi, ut Mauri rebus diffisi de dimittenda obsidione cogitarent; acriter tamen pro interceptis comæatibus, ne in arcem inferrentur, laboratum est. His coactus Joannes extra muros egressus cibaria sæpissime non citra sanguinem comparabat. Enimvero ad illos egestatis terminos adducti sunt, ut aut deditionem facerent, aut fame sitique enecti interirent: quorum utrumque moleste ferebat abbas, cum certo sciret, Mauros propugnaculum ingressos feminas puerosque cum maximo et pietatis et corporum discrimine in captivitatem abducturos. Itaque viros bellaces vocat ad consilium, qui cum longiores moras in consultatione traherent, invariatis omnium sententiis convenerunt, ut vulgus imbelles, feminas nimirum, infantes, et seniores jugularent, lautamque suppellectilem, et quidquid auri argenteve esset, immissis flammis ad cinerem resolverent et favillam; postea copiis in aciem * eductis cum hostibus arma conferrent, ut victoriæ spe prorsus amissa, seque suosque ulciscerentur.

monasterii
Lorvanensis

E

* forte agrum
vel aciem

160 His ita decretis, furentibus similes, manantibus ubertim lacrymis, cogitata perficiunt. Queis ut abbas Joannes exemplo præiret, sororem cum nepotibus jugulavit. Tandem cum desperati jam in hostes involarent, tam fortiter se gessere, ut hostium imperatore, Christianæ fidei desertore impudentissimo, abbatis gladio interempto, alii in fugam penetrarent, quorum tergo hærentes nostri per aliquot leucas animose instabant. Postquam receptui datum est signum, nostrates ad colligenda spolia remearunt. Videres lautam suppellectilem, pretiosas vestes, vasa aurea, arma, equos, frena, cadavera per agros passim jacentia. Totam eam noctem, dum per lacrymas licuit, victoriæ palmam celebrarunt: quis enim oblectamentum caperet, iis interemptis, quos in vita charissimos habuerat? Die crastina ad primam auro-ram duos vident equis insidentes, glomerato incessu ad se festinos venire, quorum festivi clamores et voces incomptæ cælum feriebant. Qui ut abbatem convenire, fide majora retulerunt; illos nimirum, quos per summam carnificinam jugulaverunt, singulari Numinis beneficio ab inferis fuisse excitatos. Dici non potest, quam immortaliter fuerint tam festino * nuntio gavisī, cui fidem non habuerunt, priusquam rem oculis usurparunt. Hi omnes, qua ictus est inflicus, purpurea linea signati apparebant.

eandem pro-
digiosam hi-
storiam

* forte festivo

161 Joannes alta quadam mente præditus spolia in omnes æque distrahit, quibus ornati et locupletes ad patrios lares recesserunt, et vastam illam solitudinem, ubi tam lætum nuntium audierat,

paulo aliter
refert.

AUCTOR
G. C.

dierat, elegit, ut reliquum vitæ tempus ageret, augustissimæ cæli Regina, cui se suaque omnia multis nominibus debebat, emancipatus, cui et hostes extinctos, et suos ab inferis reduces factos referebat: quamobrem ædiculam illam excitavit, ubi tempus continuis ad Deum precibus absumeret, effigiemque Deiparæ, puerum Jesum molli amplexu præferentem, in memoriam accepti beneficii a materia duci curavit, queis eandem lineam imprimi jussit, quas suscitati in collo præferebant, ut tanti muneris memoria immortalitati transmittetur. Sunt, qui asserant, effigiem illam e cælo lapsam ultro se Joanni obtulisse eadem in collo cicatrice, quam nostra adhuc ætate videre est. Ita Vasconcellius, citans in fine Bernardum de Britto, qui in Chronico Cisterciensi eodem feremodo et verosimiliter ex iisdem monasterii Lorvanensis instrumentis istud prodigium Lusitanice narrat. Interim video, hanc narrationem a præcedenti differre in variis circumstantiis, quas curiosus lector facile observabit, si Fernandii ac Vasconcellii textum attente inter se conferre voluerit.

B

Hispani passim hanc historiam inter fabulas numerant,

162 Nunc videamus, quid eruditus quidam Hispanus de portentosa hac historia judicaverit. Is est Antonius de Yepes Benedictinus, qui in Chronico generali Ordinis sui tomo 1, fol. 99 rotunde edicit, gesta abbatis Joannis quibusdam fabulis contaminata fuisse. Audi ejus verba, quæ Thomas Weiss, ex eodem Ordine Neresheimensis in Suevia monachus, in Latina istius operis editione tomo 1, pag. 96 ex Hispanico idiomate ita interpretatur: Raros item casus de quodam Joanne hujus monasterii (nempe Lorvanensis, de quo ibidem agit) antistite, Britto narrat, quem regis Ramiri patrum facit, Maurorum prodigiosum debellatorem, multosque mortuos vitam redditam ipsi debuisse. Pollicetur, se parte secunda de Monarchia Portugalliæ archivorum monumenta producturum, ad fidem historiæ comparandam, quam nos in Castilia * in fabulæ loco habemus. Ego vero tantisper calculum sustineo, donec ille stet promissis: nam historia de abbate Johanne vulgata non majorem hactenus fidem habuit, quam ea quæ de comite Rolando circumferetur. Sed quemadmodum is auctor, qui res a Rolando gestas nimium quantum amplificavit, magnasque nugas facinoribus veris miscendo fidem historiæ ademit, ita mihi proprusus persuadeo, fuisse quemdam hujus monasterii abbatem, forti animo præditum, duxisse militem in Mauros; victorias præclaras retulisse: quibus dum non nemo fabulas aspersit, mera somnia narrare ac fumos vendere est visus. Non est hic operæ pretium corrigere oscitantiam interpretis, qui non satis presse Hispanicum primi scriptoris textum secutus est, cum ex his sententiam Yepesii abunde intelligamus.

C

de quorum censura scriptor Lusitanus conqueritur,

163 Hæc Yepesii censura displicet Leoni a sancto Thoma, qui anno 1644 Conimbricæ historiam Ordinis S. Benedicti Lusitanice edidit: nam tomo 1 Benedict. Lusitan. tract. 2, part. 2, cap. 6, § ultimo vehementer conqueritur, quod Castellani huic Lusitanorum traditioni fidem abrogent, et interim similes casus in Hispania evenisse tradant. Certe Hieronymus de Quintana in Historia urbis Matritensis lib. 1, cap. 60 post Franciscum de Pareda, Alfonsium de Salas, aliosque scriptores Hispanos, simile quid narrat de Garcia Ramirez, qui in castro quodam a Mauris cinctus, prius uxore ac filiabus jugula-

tis, cum exigua suorum manu in hostes irrue- rit, ac post relatam de iis victoriam redux uxorem et filias invenerit redivivas, quæ coram imagine Deiparæ (vulgo nuestra Senora de Atocha) genua flectantes tantummodo quoddam vulneris signum in collo retinuerant.

164 Sic Franciscus Diago in Historia comitum Barcinonensium lib. 2, cap. 14, Antonius Vincentius Domenec in Historia Sanctorum Catalaunorum lib. 2, fol. 93 verso, ac novissime Petrus de Marca, sive Stephanus Baluzius, lib. 3 Marcæ Hispanicæ cap. 30 referunt, filiam comitis Barcinonensis, quæ ante multos annos a Joanne Guarino decollata fuerat, ad vitam rediisse. Deinde idem scriptor Lusitanus ad excimendum Castellanis omne dubium dicit, sese anno 1636 in ipso Montis majoris oppido examinasse, quid incolæ de hac historia sentirent. Tunc denique asserit, se unum alterumque civem audivisse, qui affirmabant, sibi plus quam triginta personas ex istorum decollatorum posteris notas fuisse, quæ prædictam cicatricem, tamquam filum rubrum, in collo habebant. Non est nostrum lites illas inter Lusitanos ac Hispanos componere, aut statim fidem adhibere incertis recentiorum relationibus, quas Brittus, Fernandus, alique antiquiores videntur ignorasse, cum de isto signo, in occisorum posteris perseverante, nullum verbum fecerint.

eo quod similia prodigia in Hispania contigisse scribant.

165 Potius itaque inquiremus, an ad confirmandam mirabilem illam historiam robur aliquod accesserit ex vetustis monumentis, quæ Brittus in secunda parte Monarchiæ Lusitanæ se daturum promiserat, ut supra ex Yepesio intelleximus. At cum inter omnes partes Monarchiæ Lusitanæ, quas in bibliotheca nostra habemus, sola hæc secunda nobis desit, defectus ille supplendus est ex Angelo Manrique, qui in Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi 1195, cap. 5 inter alia ex eo opere profert diploma, quo Joannes post relatam prodigiosam victoriam officio abbatis ita renuntiat: In nomine individue sanctæque Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Hæc est charta testamenti donationis et abrenuntiationis perpetuæ, quam ego Joannes abbas facio de meo monasterio de Laurbano, vobis Theodemiro abbati et fratribus vestris. Quoniam ego post labores multos et pericula, quæ portavi in castro Monte major contra Saracenos, qui locum illum destruere et me captivare volebant, et illos per Dei pietatem vici, et plus minus septuaginta mille in fluvio et arrancada matavi *. Et quoniam Deus prodigium unum ostendit, vitamque dedit occisis, quos de meo consilio decollaverant, et propter multa bona alia, quæ de manu Domini recepi, cum jam video præfatum castrum in pace, do illud et pono in manus Ramiri regis, quia est terra ista, et de sancta Maria cum aliis pluribus: monasterium vero de Laurbano, quod ille mihi dederat, do vobis Theodemiro, tam pro bona vivenda vestra, quam propter secorsum * bonum datum nobis a vobis contra Saracenos in Monte major etc. Facta fuit abrenuntiationis et testamenti series vi Kalendas Januarii æra DCCCLXXXVIII. Joannes abbas propria manu roboravi. Apud Bernardum de Britto lib. 6 Chronici Cisterciensis pag. 28 legitur Lusitanice idem instrumentum, cui illic post abbatem Joannem rex Ramirus, alii- que duodecim testes subscribunt.

Angelus Manrique ex auctore Lusitano profert ipsum Joannis abbatis diploma,

F

* id est stricto gladio mactati

* id est auxilium

A 166 Si de hujus diplomatis sinceritate constaret, historiam illam, quantumlibet portentosam, cum Lusitanis admitteremus, scientes, non esse abbreviatam manum Domini in prodigiis patrandis : non enim solemus fidem abrogare miraculis, quia prodigiosa sunt, sed quia debitis testimoniis carent, et sæpe tantummodo populari ac inconstanti traditione nituntur. Sic ad diem XXIV Julii defendimus stupenda S. Christinæ Mirabilis Acta, quæ a coævis et fide dignis testibus confirmantur. Sed suspicor, memoratum instrumentum ab imperito quodam in gratiam popularis traditionis postea confictum fuisse, sicut de Clavigiensi diplomate, aliisque pluribus eruditiores Hispani fatentur.

sed cum falsa sic ejus subscriptio,
167 Saltem in hoc instrumento, quod Joannis abbatis nomine profertur, falsa est chronologia, dum illa renuntiatio facta dicitur VI Kalendas Januarii, æra DCCCLXXXVIII, id est anno Christi 850. Quomodo, obsecro, abbas Joannes exeunte æra 888 potuit castrum ponere in manus Ramiri regis, qui ineunte eadem æra jam mortuus et Oveti sepultus fuerat? Quomodo die XXVII Decembris

B anno 850 subscribit huic abdicationi Ramirus, qui eodem anno Kalendis Februarii obierat? Quod autem Ramirus isto anno obierit, præter antiquos scriptores, testatur vetus epitaphium ecclesiæ Ovetensis, quod Ambrosius Morales lib. 13 Hist. Hisp. cap. 54 ita legit : OBIIT DNE MEMORIE RANIMIRUS REX DIE KAL. FEBRUARII, ÆRA DCCCLXXXVIII. OBTESTOR VOS OMNES, QUI HEC LECTURI ESTIS, UT PRO REQUIE ILLIUS ORARE NON DESINATIS. De hoc mortis anno ac epitaphio etiam videri potest eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 850 num. 4, cui Pagius aliique exactiores chronologi consentiunt.

hæc et alia recentiora huius traditionis monumenta nobis suspecta sunt.
168 Quamvis igitur Antonius Brandaonus, abbas Ordinis Cisterciensis, parte 3 Monarchiæ Lusitanæ lib. 10, cap. 45 hæc monumenta tueri, aliisque argumentis confirmare conetur, nobis tamen suspecta esse non desinunt : qualia etiam aliis eruditis visa sunt, ut in Annalibus Cisterciensibus fatetur Anhelus Manrique, qui de illis loco proxime citato ita caute pronuntiat :

C Addit Brittus, manere usque in hanc diem iconem Virginis, quæ collum cicatrice sanguinea notatum teneat in memoriam miraculi, quod ejus creditur factum intercessionem. Simile quid in Mantua Carpentana dicitur contigisse apud Castellam recentiori eventu. Mihi de neutro disputandum est, uti cui nec dubium, contingere potuisse, nec contigisse aliunde probari possit, quam ex his instrumentis et traditione, quæ multi probant, alii suspecta habent. Mansisse dicitur in eodem oratorio. Joannes, quamdiu vixit, ubi et sepultus jacet, inscriptione recenti, et nostro seculo sepulcro superposita, quæ breviter historiam illius notat totidem verbis : JOANNES MONASTERII LAURBANENSIS, QUONDAM ABBAS, RAMIRI PRIMI LEGIONEN. REGIS PATRUS, QUI ANNO DOMINI DCCCL MONTEM MAJOREM TUTATURUS, ABDERRAMEN II CORDUBÆ REGEM (TRUCIDATIS LXX SARACENORUM MILLIBUS) PARVA CHRISTIANORUM MANU DEBELLAVÉRAT, MULIERESQUE AC PARVULOS, SUO CONSILIO OCCISOS, HUIUS SACRÆ VIRGINIS INTERVENTU AD VITAM RESTITUTOS CONSPEXERAT, HIC TUMULATUS JACET.

§ XIII. Auctor miraculorum, eorumque diversa narratio.

Haud dubie innumera patrocínio S. Jacobi patrata sunt miracula, quæ posterorum notitiam effugerunt. Aliqua tamen annotata fuerunt, de quibus olim in Hispania Officium recitabatur, ut patet ex antiquo monasterii Siliensis Lectionario, ex quo Berganza parte 2 Antiq. Hisp. pag. 680 duas Lectiones edidit. Non opus est, eas hic transcribere, cum habeamus duplex Ms., in quo ista et plura alia miracula continentur. Primum apographum nostrum prodiit ex Ms. codice Basilicæ S. Petri, in quo unicuique miraculo suus auctor additur (hos etiam distinct. Vincentius Bellovacensis in Speculo historiali lib. 26, cap. 30 et sequentibus) ut postea observabimus. Alterum desumptum est ex Ms. Marchianensis cænobii, quod a Chiffletio nostro cum aliis codicibus collatum fuit. In utroque Ms. eadem est rei substantia, sed hinc inde mutatus capitum ordo, ita ut in priori quædam miraculis postponentur, quæ in posteriori iisdem præfiguntur. Præterea Ms. Marchianense sine ulla auctorum distinctione hunc habet titulum : Liber de miraculis S. Jacobi apostoli a Calixto II Papa editus. Fateor, hoc opusculum sub nomine Callixti in plurimis bibliothecis inveniri, et passim a scriptoribus ipsi tribui, imo et a Vincentio Bellovacensi, tamquam ipsius fœtum, referri. Atamen, quid cum Ambrosio Morolio contra varios de hac re sentiam, candide declarabo.

170 Non inficior, a Callixto, cum forte Viennensem cathedram obtineret, aut etiam junior esset, pro singulari suo erga S. Jacobum affectu aliqua ipsius miracula collecta fuisse ; sed totum illud opus, prout jam passim exstat, genuinum Callixti fœtum esse nego : crederem enim, me magnam doctissimo isti Pontifici injuriam illaturum, si parachronismos, aliosque errores in eo occurrentes, ipsi tribuerem. Nec facile mihi persuadere possum, istud ipsum opusculum, quod jam sub Callixti Pontificis nomine circumfertur, ab Innocentio II Papa approbatum fuisse, si genuina sit Innocentii epistola, quam Mariana noster in Disputatione de adventu S. Jacobi in Hispaniam cap. 12 exhibet. Antequam id pluribus ostendo, ipsemet lector judicet ex fronte opusculi, quod ita incipit : Callistus episcopus servus servorum Dei, sanctissimo conventui Cluniacensis ecclesiæ, heroibusque famosissimis Guilelmo, patriarchæ Jerosolymitano, et Didaco Compostellanensi archiepiscopo, cunctisque orthodoxis salutem et apostolicam benedictionem in Christo. Quoniam in cunctis mundi partibus excellentiores vobis heroes dignitate et honore reperiri nequeunt, hunc de beati Jacobi virtutibus codicem paternitati vestræ misi, quatenus si quid corrigendum in eo invenire poteritis, auctoritas vestra amore Apostoli diligenter emendet.

171 Verumtamen innumeras pro hoc codice passus sum anxietates : dum enim essem scholaris et ab infantia Apostolum diligens, quatuordecim annorum numero perambulans terras et provincias barbaras, paucis et vilibus et hirtutis scedulis diligenter scribebam ; ut in uno volumine miracula audita comprehendere po-

Habemus in duplici Ms. miracula S. Jacobi,

E

quæ non videntur scripta esse a Callixto II Papa,

F

ut ex inepto et falso promio,

AUCTOR
G. C.

tuissem; quatenus sancti Jacobi amatores aptius simul invenirent, quæ necessaria sunt festis diebus ad legendum. O mira fortuna! Inter prædones cecidi, et, raptis omnibus spoliis meis, codex tantum mihi remansit: ergastulis trusus fui et perditto toto censu meo, et, ut jam dixi, codex solus superfuit: in profundo aquarum multarum crebro cecidi proximus morti, et evasit codex minime illæsus * me exeunte. Domus, in qua eram, cremabatur, et consumptis rebus meis, evasit codex mecum inustus.

* al. infectus

tisdempræfixo,

172 Tunc idem auctor post alia non minus inficeta ac mira, quæ non est operæ pretium hic referre, ita concludit: Sic igitur omnibus patefactum est opusculum istud, ut tam peritis arte grammatica, quam non intelligentibus magna, proficiat. Quidquid in eo scribitur, authenticum est, magnæ auctoritatis expressum. Idem de historia Caroli, quæ a beato Turpino Remensi archiepiscopo describitur, statuimus. Miracula beati Jacobi, quæ in hoc codice continentur, diebus ejus festis per unamquamque hebdomadam tali scilicet die, qua ejus festività annua præcessit, legantur. Vincentius Bellocensis, qui circa medium seculi XIII floruit, lib. 26. Spec. Hist. cap. 39 his similia Callixto attribuit. Unde obiter colligo, opusculum Callixti de miraculis S. Jacobi ab aliquo corruptum fuisse post centum et paulo plures annos, quod spatium temporis satis magnum est ad immutandam augendamque alicujus auctoris scriptiorem.

ostenditur.

173 Possem varia in hoc prologo examinare; sed unum alterumve crassum errorem observasse suffecerit. Rogo igitur primo, ut mihi quis explicet, quomodo Callixtus II, qui juxta omnes chronologos obiit anno 1124, potuerit opusculum tuum mittere Guilelmo patriarchæ Jerosolymitano, qui tantum anno 1130 ad patriarchatum Hierosolymitanum erectus est, ut ostendit Papebrochius in tractatu præliminari ante tomum III Maii pag. XLVII, num. 200. Deinde quæro, qua veri specie dicatur prudentissimus iste Pontifex approbare historiam Pseudo-Turpini, quam omnes eruditi insulsis fabulis refertam, et ab homine imperito ac mendaci scriptam arguunt, ut supra num. 119 ex Possevino aliisque ostendi. Tamen præmoneo, me hoc ratiocinio non velle abrogare fidem miraculis S. Jacobi, tametsi alieno nomini supposita et hinc inde interpolata sint.

Hæretici passim hoc opusculum Callixto tribuunt,

174 Mirabar, hæreticos semper promptos ad adjudicanda quælibet veterum auctorum opera, ubi sectæ suæ incommodant, hic adeo esse faciles ad istud opusculum Callixto II concedendum. Sed tandem intellexi iniquitatis mysterium: nempe id eo tendit, ut Callixtum fabulosæ Pseudo-Turpini historię auctorem faciant. Inter alios Casimirus Oudinus, infelix Ordinis sui ac fidei apostata, in Commentario de scriptoribus ecclesiasticis tomo 2, col. 69 in hac re ita mentitur: Auctor hujus operis, non Turpinus, sed Calixtus II Papa; qui tribus post mortem Caroli Magni seculis, illam fabulam confinxit, non ut Carolum Magnum, sed ut sanctum Jacobum apostolum et ecclesiam Compostellanam, quam ardentem amabat, illustriores his fabulis redderet. Unde nihil mirum, quod in Ms. codice Cantabrigiensi sancti Benedicti Calixtus II hanc fabulam a se confictam dicat OPUS AUTHENTICUM, primusque illius mentionem faciat.

175 Citat hic apostata Papirius Massonum

in Annalibus Galliæ, ut probet, hoc opus esse D anilibus commentis plenum; sed caute tacet, quid Papirius Massonus in iisdem Annalibus lib. 2, pag. 92 de istius fabulæ auctore judicaverit his verbis: Igitur libellus ille ab homine otioso in juventutis gratiam scriptus videtur, non multo post Caroli Calvi imperium: ejusdemque versio in bibliotheca regia servatur, antiqua ac pene obsoleta Gallorum lingua, vetustissimisque characteribus. Si historia illa non multo post Caroli Calvi imperium, qui anno 877 obiit, conscripta sit, quomodo eam Callixtus seculo XII fingere potuit? Si ipse sub nomine Turpini confinxisset illam historiam, an sano cerebro in ea asserere potuisset, in concilio Compostellano statutum fuisse, ut cuncti præsules et principes, et reges Christiani, Hispani scilicet et Galleciani, præsentem et futuri episcopo sancti Jacobi obedirent, ut supra num. 118 ex pseudo-Turpino retulimus. An sano cerebro, inquam, asserere potuisset, omnes Hispaniæ præsules episcopo sancti Jacobi subiectos fuisse, cum ipsemet Callixtus Papa ecclesiam Compostellanam primo ad metropolitancam dignitatem eveheret? Certe infidus iste apostata nobis auctoritate sua non persuadebit, Callixtum fuisse adeo habetem, ut crassis ac manifestis hisce fictionibus sese omnium ludibrio exillum, qui ponere voluerit. At deseramus calumniatorem non ita pridem inter heterodoxos infelicem animam efflavit, et opinionem nostram ulterius stabilire pergamus.

ut cum faci-
ant auctorem
fabulosæ, sub
nomine Tur-
pini confictæ,

176 Ambrosius Morales in Chronico Generali Hispaniæ tomo 1, lib. 9, cap. 7, fol. 241 affert aliquot rationes, ob quas præfatum miraculorum opusculum Callixto adjudicat. Imprimis jure merito miratur, auctores Historiæ Compostellanæ, qui tempore Callixti II vivebant, nullam istius libelli mentionem fecisse, cum tamen in ea de rebus a Callixto usque ad mortem præclare gestis sæpe meminerint. Deinde asserit, in Compostellano istius operis exemplari multa absurda et tanto Pontifice indigna contineri. Non me fugit, Petrum Mantuanum in Observationibus ad historiam Joannis Marianæ a pag. 124 ob frivolas conjecturas contendere, quod Ambrosius Morales Compostellanum illius opusculi exemplar non viderit. Sed Thomas Tamayo de Vargas in Historia Marianæ contra Mantuanum Hispanice defensa a pag. 159 fidem Moralii egregie tuetur. Imo ego ipse assertionem Moralii testimonio meo confirmare possum: cum enim anno 1722 Toleti in domo nostra professus per aliquot dies degerem, memini me legere Ms. libellum de miraculis S. Jacobi, nomine Callixti II Papæ insignitum, et ex apographo Compostellano exaratum (forte a Mariana nostro, qui Toleti moriens plura illic manuscripta assidui ac diuturni laboris sui monumenta reliquit) in quo inter monita de itinere ad S. Jacobum tot habebantur ineptiæ, ac contumeliæ adversus Cantabros vicinosque montium Pyrenæorum accolæ, quos Galli vulgo Basques, Hispani Bizcaynos appellant, ut me partim ad risum partim ad indignationem commoverint.

quod utrum-
que opus cum
Ambrosio Mo-
ralio

177 Hactenus primum Ms. nostri caput examinavi; nunc de quatuor sequentibus, quæ prælo danda esse non censeo, etiam pauca dicam. Capite secundo et tertio de S. Jacobi passione ac translatione multa narrantur, quæ, ut mitissime loquar, plane incerta sunt. Præter alia prodigia inducitur rex Galleciæ, rupto ponte, submersus,

nos tanto Pon-
tificis indignum
censemus.

A *submersus, atque ingens draco, quem discipuli S. Jacobi signo Crucis interfecerunt. Ad hæc refertur historia Lupæ (hic Luparia appellatur) cum indomitis bobus, quæ omnia superius § 4 tamquam parum verosimilia rejici. Caput quartum continet epistolam Leonis Papæ, quæ multo longior est illa, quam supra num. 38 ex Breviario Eborensi exhibui. Quinto denique capite agitur de tribus S. Jacobi festivitibus, ibique dicitur certa passionis ejus dies alicui fuisse revelata, de qua tamen Gaspar Sanctius noster in Commentariis ad cap. 12 Act., aliique eruditi sacræ Scripturæ interpretes adhuc disputant. Omissis ergo hisce capitibus, sola S. Jacobi miracula prælo subjiciam, quæ tamen omnia Callixto adscribenda non sunt, ut in annotatis observabo. Cum autem Sanctius noster in disputatione de prædicatione S. Jacobi in Hispania tract. 3, cap. 9 post Baronium existimet, huic opusculo Callixti aliqua esse ab aliis addita et afficta, vereor, ne et ipsa miracula subinde interpolata sint, præsertim ea, quæ ab antiquis scriptoribus modo multum diverso referuntur, cujus varietatis unum alterumve specimen jam exhibeo.*

B *178 Guibertus abbas B. Mariæ de Novigen- to, qui anno 1124 mortuus est, lib. 3 de vita sua cap. 18 miram hominis, diabolica persuasione se ipsum interimientis, historiam narrat hoc modo: Quæ dicturus sum nostris inaudita temporibus relatione ejusdam religiosi ac vere humilis monachi accepi, qui quidem Joffredus vocatur: Samurensis quondam castri et aliorum castrorum in Burgundia dominus fuit, cujus vita quia vero cognata dignoscitur, verba sua . . . . . conferenda putamus. Relatio autem sic se habet: Juvenis quispiam in superioribus terrarum sibi contiguarum partibus fuerat, qui seminæ cuidam non uxorio, id est debito, sed usurario, ut secundum Solinum loquar, id est indebito amore cohæserat. Is aliquando aliquantisper resipiscens ad sanctum Jacobum Galliciam orationis gratia meditatur abire. Sed in ipsa piæ intentionis massa quiddam fermenti inseritur: nam cingulum mulieris secum in illa peregrinatione asportans, eo pro ejus recordatione abutitur, et recta ejus oblatio non jam recte dividitur.*

C *179 Inter eundem ergo diabolus occasionem incursandi hominem nactus, apparet ei in specie Jacobi, et ait: Quo tendis? Ad sanctum, inquit, Jacobum. Non bene, ait, vadis. Ego sum Jacobus, ad quem properas; sed rem meæ dignitati tecum indignissimam portas: cum enim in totius fornicationis volutabro hætenus jacueris, modo penitens vis videri, et quasi aliquem boni initii prætendens fructum, ad meam te tendere præsentiam profiteris, cum adhuc illius ob-scenæ mulierculæ tuæ balteo accingar. Erubuit homo ad objecta, et credens revera Apostolum infer: Scio, domine, quondam me et nunc etiam flagitiosissime operatum; dic, quæso, quid ad tuam clementiam proficiscenti consilii dabis? Si vis, ait, dignos pro perpetratis turpitudinibus fructus penititudinis facere, membrum illud, unde peccasti, veretrum scilicet, pro mea et Dei fidelitate tibi abscinde, et postmodum ipsam vitam, quam male duxisti, tibi pariter desecto gutture adime. Dixit, et ab oculis ejus se subtrahens in multa mentis hominem perversitate reliquit.*

180 Ad hospitium igitur nocte perveniens,

diabolo, non, ut putabat, Apostolo, qui se monuerat, obedire præproperat. Dormientibus itaque sociis, mentulam sibi primo præcidit, deinde cultrum gutturi immergit. Cum stridorem morientis, et crepitum sanguinis prorumpentis comites subaudissent, exciuntur a somno, et lumine adhibito, quid circa hominem factum fuerit, vident. Mœrent denique, tam funestos sodalis sui exitus attendentes, sed quid a dæmone consilii acceperit, nescientes. Quia ergo, qua id causa ei contigerit, ignorarunt, tamen illi curam exsequiarum non negarunt; quodque taliter mortuo indebitum fuerat, pro comperegrino, ut videbatur, suo Missarum officia celebrari mandarunt. Quibus ad Deum fideliter fuis, placuit Deo, ut resarcito vulnere gutturis, vitam per Apostolum suum repararet exstincto. Exurgens igitur homo, et cunctis supra quam dici potest redivivum stupentibus, fari incipit.

181 Sciscitantibus itaque qui aderant, quid animi in se interficiendo habuerit, de diabolica sub Apostoli nomine apparitione fatetur. Inquisitus, quod judicium post sui homicidium in spiritu censura subierit, ait: Ante Dei thronum sub præsentia communis dominæ Dei genitricis Virginis Mariæ, ubi et patronus meus apostolus sanctus Jacobus aderat, delatus sum. Illic cum quid de me fieret, coram Deo tractaretur, et beatus Apostolus memor intentionis meæ, licet peccatricis et adhuc corruptæ, pro me Benedictam illam precaretur, ipsa ex ore dulcissimo sententiam protulit, homini misero indulgendum fore, quem malignitas diaboli sub sancta specie sic contigit corrui. Sic me in seculum hæc * evenit ad mei correctionem, et horum denuntiationem, Deo jubente, rediisse. Senior ergo, qui hæc mihi retulit, ab eo, qui redivivum viderat, se audisse narravit: nam ferebatur etiam, quod cicatrix evidens et insignis illi remansit in gutture, quæ miraculum circumferret, et abrasa tentigo pertulusum *, ut sic dicam, ad urinas residuum habuisset. Confer hæc cum iis, quæ inter miracula post hunc paragraphum danda a num. 227 narrantur, et accipe alterum similis discrepantiæ exemplum.

182 *Cæsarius Heisterbachensis, monachus Ordinis Cisterciensis, in Historia miraculorum, quam circa annum 1220 conscripsit, prodigium de adolescente injuste suspensio et ope S. Jacobi mirabiliter in vita conservato sic refert lib. 8, cap. 58: Civis quidam de Trajecto Inferiori cum filio ad S. Jacobum profectus est. Accidit, si bene memini, ut in quodam loco hospes ejus, nescio quid, perderet, et suspicionem de eo habens, furtum illi coram iudice civitatis imponeret. Quo negante et dicente: Deus novit, et sanctus Jacobus testis est, me numquam fuisse furem, neque furis socium; verbis iudex non credidit, sed suspendii sententia innocentiam damnavit. Videns filius patrem damnatum, nec aliquid ei prodesse fratrum testimonia, flens et ejulans dixit ad iudicem: Rogo vos, domine, quatenus intuitu Dei et S. Jacobi me suspendatis, patre meo dimisso: ego enim novi innocentiam illius. Cujus fletibus et intantia tandem iudex victus, patrem absolvit, ipsumque suspendit. Pater vero tristis nimis cum sociis procedens, et limina beati Jacobi visitans, ipsique pro anima filii supplicans,*

AUCTOR
G. C.
esse occiderat,
et patrocinio
S. Jacobi ad
viam redierat,

quod alibi alio
modo refertur.
E

* lege hoc

* id est feramen

F

Vulgare miraculum de juvene injuste suspensio,

Guibertus abbas narrat miraculum de peregrino, in Galliciam tendente,

qui diabolica fraude deceptus,

AUCTORE
G. C.

cans, postquam ad locum suspensionis rediit, ait fratribus: Ecce, fratres, filius meus: precor, ut paululum subsistatis, donec illum deponam et sepe-
liam.

et ope S. Jaco-
bi prodigiose
in vita conser-
vato,

183 Audita voce patris, respondit: Bene venias, pater: adhuc enim vivo. Depositus ab eo et interrogatus, quænam esset causa tanti miraculi, ait: Sanctus Jacobus apostolus ab ea hora, qua huic patibulo appensus sum usque nunc manibus suis sustentavit me. Non esuri- vi, non sitivi, nihil doloris sensi, nec um- quam melius mihi fuit omnibus diebus vitæ meæ. Statimque pariter ad beatum properantes Apo- stolum, filius ut votum suum solveret, pater ut gratias rependeret, incolumes reversi sunt in civitatem Trajectensem. Et est idem miracu- lum in eadem civitate, sicut nobis retulit Wil- helmus monachus noster, ibidem canonicus, valde celebre atque notissimum. In Ms. no- stro hoc Tolosæ contigisse traditur, et modo di- verso narratur, ut infra a num. 202 videri po- test.

Lucius Mari-
neus Siculus in
urbe Calcea-
tensi

B 184 Lucius Marineus Siculus in opere de rebus Hispaniæ memorabilibus lib. 5 circa finem hoc miraculum in urbe S. Dominici Calceatensis factum esse scribit, illudque longe aliter exponit his verbis: Vir quidam probus et amicus Dei, et uxor ejus optima mulier cum filio adolescen- tulo magnæ probitatis ad sanctum Jacobum Com- postellam proficiscentes, in hanc urbem (nem- pe Calceatensem, de qua supra egerat) itineris labore defessi ingrediuntur, et quiescendi gra- tia restiterunt in domo cujusdam, qui adultam filiam habebat: quæ cum adolescentem pulchra facie vidisset, ejus amore capta est. Et cum juvenis ab ea requisitus atque vexatus ejus vo- to repugnasset, amorem convertit in odium, et ei nocere cupiens, tempore, quo discedere vo- lebant, ejus cucullo crateram sui patris clam reposuit. Cumque peregrini mane discessissent, exclamavit puella coram parentibus, crateram sibi fuisse subreptam. Quod audiens prætor, sa- tellites confestim misit, ut peregrinos reduce- rent: qui cum venissent, puella conscia sui sce-
C leris accessit ad juvenem, et crateram eruit e cu- cullo.

contigisse scri-
bit.

185 Quapropter comperto delicto, juvenis in campum productus iniqua sententia et sine culpa laqueo suspensus est, miserique parentes cum filium deplorassent, postea discedentes Com- postellam pervenerunt. Ubi, solutis votis et Deo gratias agentes, subinde redeunt ad locum per- venerunt, ubi filius erat suspensus, et mater multis perfusa lacrymis ad filium accessit, mul- tum desuadente marito. Cumque filium suspi- ceret, dixit ei filius: Mater mea, noli flere super me: ego enim vivus sum, quoniam Vir- go Dei genitrix et sanctus Jacobus (Ludovicus de la Vega infra citandus pro S. Jacobo substi- tuit S. Dominicum Calceatensem) me sustinent et servant incolumen. Vade, charissima ma- ter, ad judicem, qui me falso condemnavit, et dic ei, me vivere propter innocentiam meam, ut me liberari jubeat, tibi que restituat. Pro- perat sollicita mater, et præ nimio gaudio flens uberius, prætorem convenit in mensa seden- tem, qui gallum et gallinam assos scindere vo- lebat: Prætor, inquit, filius meus vivit, jube solvi obsecro. Quod cum audisset prætor, ex- istimans, eam, quod dicebat, propter amo- rem maternum somniasse, respondit subridens: Quid hoc est, bona mulier? Ne fallaris: sic

enim vivit filius tuus, ut vivunt hæ aves. Et vix hoc D dixerat, cum gallus et gallina saltaverunt in men- sa, statimque gallus cantavit.

186 Quod cum prætor vidisset attonitus, continuo egreditur, vocat sacerdotes, et cives: proficiscuntur ad juvenem suspensum, et inve- nerunt incolumem, valdeque lætantem, et pa- rentibus restituunt; domumque reversi gallum capiunt et gallinam, et in ecclesiam transferunt magna solennitate: quæ ibi clausæ (res admi- rabiles et Dei potentiam testificantes!) obser- vantur. Ubi septennio vivunt (hunc enim ter- minum Deus illis instituit) et in sine septen- nii, antequam moriantur, pullum relinquunt et pullam sui coloris et magnitudinis, et hoc fit in ea ecclesia quolibet septennio. Magnæ quo- que admirationis est, quod omnes per hanc urbem transeuntes peregrini, qui sunt innume- rables, galli hujus et gallinæ plumam capiunt, et numquam illis plumæ deficiunt. Hoc ego testor, propterea quod vidi et interfui, plu- mamque mecum fero. Simile prodigium de gallo gallinaceo jam ad comedendum appposito dicitur E patraturum fuisse in gratiam cujusdam Christiani, qui implorans opem S. Dominici Calceatensis e Maurorum captivitate liberatus est, ut retuli- mus in Actis istius Sancti tomo III Maii pag. 171.

187 Ludovicus de la Vega in Vita S. Dominici Calceatensis, quam Burgis anno 1606 Hispani- ce edidit, parte 2, cap. 8 geminam hujus rei narrationem proponit, quam utramque die XII Maii pagina proxime citata latine vertimus. Posterior ejus narratio convenit cum ea, quam superius ex Marineo Siculo dedimus: sed scri- ptorem illum fictionis arguit, quod asserat, plu- mas galli et gallinæ, quæ quotidie peregrinis illactranseuntibus distribuuntur, prodigiose mul- tiplicari. Affirmat autem tamquam testis ocula- tus, in ea ecclesia designatum esse quemdam cle- ricum, qui plumas illas conservet et peregrinis distribuatur; at negat, continuum multiplicationis miraculum, a Marineo Siculo tam confiderenter assertum, in ea urbe videri aut patrari. Mul- tis tamen probare nititur, reliqua omnia prodi- gia esse vera, testaturque, ad perpetuam rei me-
F moriam in superiori ecclesiæ parte omnium ocu- lis exponi idem patibulum, in quo peregrinus sus- pensus fuit.

188 Nihilominus Tolosates illud miraculum in sua urbe contigisse volunt: nam Nicolaus Ber- trandus, qui anno 1515 Tolosanorum gesta ty- pis vulgavit, hanc rem fol. 49 verso ita nar- rat: Unum miraculum, quod legimus ac pi- ctum etiam videmus in singulis beati Jacobi ec- clesiis aut capellis, Tholosæ factum fuit de pere- grino ad beatum Jacobum accedente in Com- postella, qui mense uno manens suspensus fal- sis accusationibus hospitis Tholosani, usque ad patris et matris reditum vivus remansit, quem beatus Jacobus sustinuit: ipsumque parentes in patibulo vivum cernentes de gravi injuria et ca- lumnia accusatum filium conquesturi judicem adeunt. Sed cum præses Tholosanus id cre- dere recusaret, nisi pulli jam tosti in veruto exeuntes cantassent aut volarent, et volatu sum- pto ab igne discessissent garriendo, admiratus est. Cumque patibulum adiisset, juvenemque suspensum vivum cerneret, et vitæ causam quæ- reret, ait judici, meritis divi Jacobi [se] ser- vatum fuisse. Viden', quam varia a variis tra- dantur? Nos litem illam inter Hispanos et Gallos

et variis cir-
cumstantiis
exornat,

ex quibus
unam negat
Ludovicus de
la Vega, et si
circa locum e
consentiat,

contra quos
Tolosani con-
tendunt, illud
in sua urbe
evenisse.

A Gallos non dirimimus; sed ab utrisque antiquiora documenta requirimus, præsertim de gallo et gallina resuscitatis, de quo prodigio apud Cæsarium Heisterbachensem et in Mss. nostris altum est silentium. Jam primo loco dabimus miracula, quæ Callixti II nomine communiter circumferuntur, quibus deinde subnectemus alia ex Ms. Pistoriensi, de quorum præcipuo collectore et authentica fide superius § 8 sat multa monuimus.

MIRACULA

AUCTORE, UT FERTUR, CALLIXTO II PAPA.

Ex Ms. monasterii Marchianensis,
quod cum altero Ms. Basilicæ
S. Petri contulimus.

PROLOGUS.

Summopere pretium est beati Jacobi miracula ad decus Domini nostri Jesu Christi scripturæ tradere et memoriæ æternaliter commendare: dum enim Sanctorum exempla a peritis narrantur, auditorum corda ad patriæ cælestis dulcedinem et amorem excitantur. Quod ego animadvertens barbaras terras perambulans, quædam ex his miraculis in Galetia, quædam in Gallia, quædam in Teutonica terra, quædam in Italia, quædam in Hungaria, quædam in Dacia a, quædam etiam ultra tria maria b, diversa scilicet diversis in locis scripta reperi: quædam in oris barbaris, quibus beatus Apostolus ea dignatus est operari, narrantibus illis, qui ea viderunt aut audierunt, didici; quædam propriis oculis vidi: quæ diligenter ad decus Domini et Apostoli litteris commendavi. Quæ quanto magis sunt pulchriora, tanta magis chariora. Nec vero quis me putet omnia, quæ audiui de eodem, miracula et exempla scripsisse, sed quæ verissimis assertionibus verissimorum hominum vera approbavi fuisse. Si enim miracula omnia, quæ de eodem in compluribus locis sub multorum narratione audiui, scriberem, magis deficeret manus studiumque et pergamenum, quam ejus exempla. Quapropter præcipimus, ut codex iste inter veridicos et authenticos codices deputetur, et in ecclesiis et in refectoriis diebus festis ejusdem Apostoli aliisque, si placet, diligenter legatur.

ANNOTATA.

a Nemo eorum, qui gesta Callixti II conscripserunt, tradit, eum tot regiones peragrasse. Quare mihi hic prologus non parum de fictione suspectus est.

b Nescio, quam regionem ultra tria maria sitam intelligat auctor, nisi forte significare velit Palæstinam, inter quam et Italiam occurrunt tria maria nempe Jonium, Creticum, et Ægyptiacum. Sed non est operæ pretium hæc operosius inquirere, cum istud verosimiliter a Pontifice Callixto scriptum non fuerit.

CAPUT I.

Sanctus Jacobus captivos liberat, peccatum in chirographo scriptum mirabiliter delet, mulieri sterili filium impetrat, eundemque a mortuis resuscitat.

Beatus Jacobus apostolus qui passionis dolorem inter Apostolos primus sustinuit, asperitatem gentium, quam sanctæ prædicationis doctrina irrigavit, innumeris signis virtutum funditus eradicare desudavit, et qui tantæ virtutis in exilio hujus præsentis vitæ operator divinitus extitit, nunc, postquam in æterna felicitate sui laboris sudorem remunerationis linteo deterisit, super eos, qui per affectum importunæ petitionis eum quærere non desistunt, suæ virtutis exhibitionem satius infundit. Unde quodam miraculum quod sub veritatis cognitione ipsi didicimus, successorum notitiæ hujus scripturæ serie enucleatius demonstramus. Cum itaque temporibus regis Adefonsi in Hispaniæ partibus Sarracenorum rabies acrius adoleret, quidam comes, nomine Ermengotus, videns Christianorum religionem Moabitarum impetu deprimi, sui exercitus robore circumvallatus ad debellandam eorum sævitiam quasi sub invincibilis pugnæ argumentis se infestavit a. Sed, nostris exigentibus meritis, ejus devicto munimine, triumpho contrarium incurrit b. Quapropter hostilis feritas, elevationis fastu in voce superbæ, elevata viginti viros unda fidei regeneratos, quorum unus sacerdotali fungebatur officio, sub imperio captivitatis in Cæsaraugustam urbem pro victoria duxit, ubi adinstar perpetuæ cæcitatatis inferni sub intolerabili obtenebratione carceris diversorum generem nexibus obligati secundum divinam inspirationem beatum Jacobum, admonente presbytero, sic invocare cœperunt: Jacobe apostole Dei pretiose, qui sub officio pietatis oppressorum angustis pie subvenis, tam inauditæ captivorum gemitibus tuæ consolationis manum porrigens a vinculis, quibus immaniter arctamur, propitius nos libertati redditos evadere * accelera.

191 Quorum irremediabiles pene voces beatus Jacobus exaudiens, in obscuritate carceris sic eos alloquens refulsit: Ecce adsum, quem vocastis. Qui tantæ auditionis charitate succincti, ora, quæ præ magnitudine doloris in genibus fixa tenebant, erigentes, ad ejus pedes prociderunt. Quibus beatus Jacobus visceretenus condolendo suæ virtutis auxilio eorum vincula perfregit. Præterea suæ potentiae dexteræ captivorum manibus conserta de ergastulo tanti periculi divinitus erepti ad portas civitatis eo duce pervenerunt. Portæ vero, facto signo crucis apostolicæ reverentiæ, egressionem ultionee adeo ministrarunt, quod pristinæ adjunctionis rigorem, egressis eis, reformarunt. Quos beatus Jacobus longo delapso spatio post gallicinium, jam fere resultante lucis spiculo, precedendo ad

Quidam Christiani a Mauris capti,

* al. enodare
impleret S. Jacobi auxilio, mirabiliter liberantur.

EX MSS.

ad quoddam castellum, quod sub christianitatis tutamine tenebatur, perduxit. Ubi etiam se ab eis advocari percipiens, cælos visibiliter conscendit. Cujus præceptione cum magno vocis strepitu eum advocantes, apertis foribus, interius sunt suscepti. Altera autem die egredientes, ad propria redire conantur. Post paucum vero temporis quidam eorum beati Jacobi limina petens in festivitate ejusdem translationis Apostoli, quæ apud nos *c* die tertio Kalendarum Januarii annue celebratur, hæc omnia sic facta fuisse, ut scripsimus, omnibus nuntiavit. A Domino factum est istud, et est mirabile et oculis nostris. Regi ergo supremo sit decus et gloria in secula seculorum. Amen.

d
Peccator qui-
dam crimen
suum, quod
in schedula
scriptum fue-
rat,

192. Temporibus beati Theodemiri *d*, Compostellanensis episcopi, fuit quidam Italicus, qui quoddam magnum facinus, quod inique olim egerat, vix sacerdoti suo et antistiti ausus est confiteri. Quo audito, ejus antistes horrore tanti facinoris pavefactus pœnitentiam illi dare non audet *e*. Attamen pietate motus peccatorem cum schedula, eodem delicto scripta, ad sancti Jacobi limina pœnitentiæ causa dirigit; præcipienti illi, ut auxilia beati Apostoli toto corde impleret, et præsulis apostolicæ basilicæ judicium subintret. Ipse autem sine mora beatum Jacobum in Galitiam adiit, et super altare ejus venerandum se tantum crimen fecisse pœnitens, a Deo et Apostolo veniam postulans lacrymosis singultibus die festo sancti Jacobi, scilicet octavo Kalendas Augusti hora prima, reatus sui chirographum posuit.

e
ope S. Jacobi
deletum repe-
rit.

193 Cumque beatus Theodemirus Compostellanensis sedis præsul episcopalibus infulis decoratus ad Missam cantandam ad altare die ipsa hora tertia accederet, schedulam ipsam sub altaris lintheamine reperit, sciscitans, cur ibi vel a quo posita fuisset. Cui cum pœnitens illico occurrisset, facinusque proprium, et antistitis sui jussum, quo advenerat flexis genibus coram eo, cunctis audientibus, non sine lacrymis enarraret, Sanctus præsul aperta schedula, acsi numquam litteris esset conscripta, nihil in ea reperit scriptum. Mira res magnumque gaudium magna laus et gloria Deo et Apostolo decantantur dicendo: A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Sanctus vero præsul credens, cum apud Deum meritis Apostoli veniam impetrasse, aliam pœnitentiam ei dare noluit de perpetrato crimine, excepto quod sexta feria tantum ex tunc jejunare præcepit, et a delictis cunctis præteritis absolutum illum ad patriam remisit. Hinc datur colligi, quia quisquis vere pœnitens fuerit et de longinquis oris veniam a Domino et auxilia beati Jacobi postulaturus Galitiam toto corde petierit, procul dubio delictorum ejus chirographum deletum erit in ævum.

c
Mulier sterilis
parvifilium,

194 Anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo octavo in Galliæ oris vir quidam spe prolis, ut mos est, uxorem sibi legitime conjunxit. Cum qua longo tempore commorans, peccatis exigentibus, a spe illa frustratus est. Unde graviter dolens, quod proprio herede careret, decrevit, se beatum Jacobum adire, eumque viva voce filium poscere. Quid plura? Nulla fuit mora, ejusque adiit limina, ibique se ante ejus præsentiam sistens, flens, lacrymans, eumque toto corde deprecans, promereri valuit id, unde Dei Apostolum interpellavit. Solito igitur more, completa oratione, quæsit a

beato Jacobo licentia ad patriam incolumis remeavit. Ubi triduum quiescens facta prece accessit ad mulierem suam, ex qua commixtione mulier ejus effecta gravida, mensibus expletis, filium peperit, cui præ gaudio ejusdem Apostoli nomen imposuit.

195 Qui postea progrediens, circiter quintum decimum annum habens ætatis, cum patre suo et matre et cum quibusdam parentibus suis, beati Jacobi iter aggressus est. Qui etiam cum salute veniens usque ad montem, qui vocatur Oqua *f*, ibi gravi morbo puer percussus animam exhalavit. De cujus morte illius parentes debacchantes more arreptitiorum totum nemus et villas suis ululatibus clamoribusque repleverunt. Mater tamen in majorem prorumpens dolorem, quasi extra sensum posita, his vocibus beatum Jacobum allocuta est: Beate Jacobe, cui tanta a Domino data potentia fuit, ut mihi dares filium, nunc illum mihi redde. Redde, inquam, quia potes: si enim hoc non feceris, me statim interficiam, aut vivam cum eo sepeliri faciam. Interea cunctis stantibus, et pueri funera procurantibus, atque ad sepulturam ducentibus, Dei miseratione et beati Jacobi ad Dominum prece quasi de gravi somno puer excitatus est.

196 De quo tanto miraculo omnes adstantes nimis exultantes Deum laudaverunt. Puer vero ad vitam restitutus, cunctis adstantibus enarrare coepit, qualiter beatus Jacobus ejus animam a corpore egressam ab hora tertia sextæ feriæ usque ad horam nonam sabbati in sinu suo in æterna videlicet requie refocillavit, eamque suo corpori, Domino præcipiente, reddidit, et per brachium dextrum illum de funere erigens, ut tramitem Jacobitanum cum parentibus suis velociter incederet, et præcepit: et aiebat adolescens, quoniam suavius tunc erat sibi in illa cælesti patria, quam nunc in ista miserrima. Demum itaque cum parentibus suis ad beati Jacobi limina profectus est. Quid plura? Ejus precibus fuit creatus, ejus venerabili altario extitit oblatus. A Domino itaque factum est istud, et est mirabile in oculis nostris.

197 Res est nova et inaudita adhuc, quod mortuus mortuum suscitaret. Beatus Martinus adhuc vivens tres mortuos, et Dominus noster Jesus Christus todidem suscitavit. Beatus vero Jacobus mortuus mortuum ad vitam reduxit. Si Dominus noster, et beatus Martinus neminem post mortem, sed ante mortem tres tantum mortuos suscitasse leguntur *g*: ergo mortuos non posse suscitare mortuum perhibent ipsi testimonium, sed vivos. Quæ propositio ita concluditur. Si mortuus mortuum suscitare nequit, sed vivus: Ergo beatus Jacobus cum Deo veraciter vivit, quia mortuum mortuus suscitavit. Itaque constat, quia et ante mortem et post mortem Sanctus quilibet, Deo donante, mortuum potest suscitare. Qui credit, inquit, Dominus in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet, et his majora faciet. Et alibi. Omnia possibilia credenti.

ANNOTATA.

a Infestare apud scriptores medii ævi aliquando significat occurrere vel invadere, sed tunc hic redundat particula se, quæ tamen in utroque Ms. legitur.

b Mira phrasis ad indicandum, quod clade affectus

D
qui postea
mortuus,
tercessione
Jacobi

E
ad vitam
vocatur:

F
ex quo mira-
culo auctor
ineptum et
falsum argu-
mentum de-
ducit.

g

A affectus fuerit, ut ex sensu satis colligitur.

c Hic auctor præbet aliquod fundamentum, ut suspicemur, eum fuisse Compostellanum, cum dicat apud nos, et translatio S. Jacobi tertio Kalendas Januarii quotannis Compostellæ celebretur, ut constat ex istius ecclesiæ Breviario.

d In altero nostro Ms. dicitur hoc miraculum a B. Beda presbytero et doctore conscriptum. Vincentius Bellovacensis lib. 26, cap. 31 id etiam Bedæ presbytero attribuit. At quomodo Beda, qui anno 735 obiit, potuit scribere, quod hoc miraculum contigerit temporibus beati Theodemiri Compostellanensis episcopi, qui tantum circa seculum IX reliquias S. Jacobi invenit, ut diximus § 5? Hinc patet, Vincentio Bellovacensi ac Ms. nostro caute fidem adhibendam esse.

e Non est verosimile, Italum illum, gravi crimine obstrictum, ab episcopo suo sine absolutione sacramentali tantis longinquæ viæ periculis expositum fuisse.

B f Est mons maxime extensus, qui a Pyrenæis incipiens, Cantabriam, partem Castellæ veteris, Legionem et Gallæciam transit usque ad Oceanum. Vulgo vocatur Sierra de Occa.

g Præterquam quod inepta sit et Pontifice Calixto indigna hæc ratiocinatio, etiam falsa est: nam Gregorius Turonensis, anno 1699 Parisiis a Ruinartio editus, lib. 2 de miraculis S. Martini cap. 43 narraturus miraculum de puero intercessionem S. Martini a mortuis resuscitato præmittit, quod hic Sanctus faciat etiam post sepulcrum, quod alii fecerunt viventes in seculo. Denique sic miraculum absolvit: Tunc a Sancto vivificatus, et a patre receptus, sospes usque hodie in testimonium virtutis habetur. Præterea lib. 3, cap. 8 narrat miraculum de altero puero, qui ope ejusdem Sancti, jam mortui, ad vitam revocatus est.

CAPUT II.

Apostolus obsequium peregrino suo exhibitum remuneratur, juvenem injuste suspensum miro modo in vita conservat, et alteri homini in angustiis succurrit.

eregrinus
vidam a co-
sibus suis
relictus,

In hoc beati Jacobi, filii Zebedæi, apostoli Galitiæ, præsentis miraculo approbatur, verum esse, quod Scriptura testatur: Melius est non vovere quam post votum retrorsum redire. Fertur namque, triginta heroes in Lotharingiæ oris pietatis devotione se visituros beati Jacobi limina in Galitiæ partibus, anno Incarnationis dominicæ millesimo octogesimo proposuisse. Sed quia mens humana quandoque variatur per multa promittentes, fidem inter se mutæ servitutis et conservandæ fidelitatis commune officium et pactum subierunt. Verumtamen unus ex illo numero sacramento hujuscemodi se noluit implicare. Denique hi omnes propositum iter aggressi usque ad Guasconicam urbem, dictam Portam clausam a, incolumes venerunt. Ibi vero unus ex illis, in-

firmitate gravatus, nullo modo ire potuit: quem socii sui ex pacto fidei promissæ equis et subvectione manuum cum gravi labore usque ad portus * Cysere b per quindecim dies detulerunt, cum spatium viæ hujus ab expeditis quinque diebus soleat expleri.

EX MSS.

* al. portam
b

199 Tunc tandem gravati ac nimio tædio affecti, pactum fidei postponentes, infirmum deseruerunt. Ille autem solus, qui fidem ei non derat, opus fidei et pietatis, eum non deserens, debilitato exhibuit, et in proxima sequenti nocte circa eum vigilias in vico sancti Michaelis ad pedem præfati c montis exercuit. Mane autem facto, infirmus dixit socio suo, quod tentaret montem ascendere, si sibi auxilium secundum vires suas vellet ipse sanus impendere. Cui ille respondit, quod non esset eum usque ad mortem deserturus. Itaque cum ad montis fastigium maximo videlicet cum labore simul ascendissent, dies clauditur, et infirmi beatissima anima a seculo nequam egreditur, et in paradisiaca requie digne pro meritis, beato Jacobo ducente, collocatur. Quod vivus videns maxime perterritus, tum loci solitudine, tum noctis caligine, tum præsentis mortui horrore, atque in natione barbaræ gentis Basclorum d, scilicet impiorum, circa portus commorantium, supra modum extimuit.

et ab una eorum fideliter adjutus moritur in via,

c

E

d

200 Et quoniam a se vel a quolibet homine nullum invenit auxilium, jactans super Dominum cogitatum suum, a beato Jacobo supplici corde expetiit præsidium. Dominus vero, fons pietatis, non deserens sperantes in se, per Apostolum suum dignatus est desolatum visitare. Enimvero beatus Jacobus, quasi miles insidens equo, in angustia posito supervenit, dixitque ei: Quid hic agis frater? Domine, inquit ille, sepelire hic meum socium maxime desidero: sed qua ope sepeliatur in hac vastitate non habeo. Tunc ille: Porrigere, inquit, mihi hunc mortuum: tu quoque post me super equum, quousque ad locum sepeliendi veniamus, reside. Sicque agitur. Defunctum ergo coram se Apostolus in brachiis diligenter accepit, et vivum post se super equum residere fecit. Mira Dei virtus, mira clementia; mira beati Jacobi subsidia! Nocte illa transe-

quem S. Apostolus una cum socio prodigiose Compostellam transvehit,

F

e

201 Deinde adjunxit dicens: Cum exsequias defuncti tui honorifice expletas videris, et pernottans in oratione solito more redieris, apud urbem, nomine Legionem f, socios obviam habebis; quibus et dices: Quoniam circa socium vestrum, deserentes eum, infideliter egistis, Apostolus per me vobis denuntiat, vestras preces vestrasque peregrinationes usque ad dignam pœnitentiam penitus sibi displicere. Tum demum his auditis intelligens, ipsum esse Christi Apostolum, ad pedes ejus procidere voluit. Sed Dei miles ei non amplius comparuit. His ita gestis, reverens, socios in urbe præfata invenit. Quibus quæcumque sibi a discessu illorum contigerant, quot quantasque minas, de fide in socium non ex integro exhibita, Apostolus intulerat, per ordinem enarravit. Quibus auditis, ultra quam dici fas est mirati sunt, et accepta illico ab antistite ur-

ac infideles comites de neglecto obsequio moneri jubet.

f

bis

EX MOC.

bis Legionis pœnitentia, peregrinationis suæ iter consummaverunt. Et a Domino quidem factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Hæc enim sunt quæ fecit Dominus : exultemus et lætemur in eis. Sic in hoc miraculo comprobatur, quia quidquid Domino vovetur, cum hilaritate reddi debet : quatenus vota digna reddens, veniam a Domino consequatur *g*.

g
Adolescent ad
S. Jacobum
tendens,
h
i

202 Memoriam tradendum est, quosdam Teutonicos *h* sub peregrinationis habitu anno Incarnationis dominicæ millesimo nonagesimo ad beati Jacobi limina euntes Tolosam *i* urbem cum divitiarum suarum copiis devenisse, ibique apud quemdam divitem hospitium habuisse. Qui nequam sub pelle ovina mansuetudinem ovis simulans, accurate eos suscepit, variisque potibus, quasi sub hospitalitatis gratia, inebriari fraudulenter compulit. Proh cæca avaritia, proh hominis nequam mens in malum prona! Tandem peregrinis somno et crapula plus solito gravatis, hospes dolosus spiritu avaritiæ exagitatus, quo eos furti reos convinceret, convictorumque pecunias sibi acquireret, scyphum argenteum clam in quadam mantica dormientium abscondit. Quos *B* post galli cantum cum manu armata abeuntes subsecutus est iniquus hospes, inclamitans : Reddite, reddite subtractam mihi pecuniam. Cui et illi : Super quem, inquirunt, inveneris; pro velle tuo illum condemnabis.

et falso furti
accensatus
suspenditur,

203 Facta igitur inquisitione, duos, in quorum mantica scyphum invenit, patrem videlicet et filium, injuste eorum bona rapiens, ad publicum iudicium traxit. Iudex vero pietatis gratia motus, alterum dimitti, alterum ad supplicium jubet adduci. O misericordiæ viscera! pater volens liberare filium addidit se ad supplicium; filius e contra, Non est, inquit, æquum, patrem pro filio tradi in mortis periculum; sed pro patre filius indictæ pœnæ subeat excidium. O venerabile certamen clementiæ! Denique proprio voto filius pro liberatione patris dilecti sibi suspenditur : pater vero flens et mœrens ad sanctum Jacobum progreditur. Visitato autem apostolico altari venerabili, pater revertens inde, transactis jam triginta sex diebus, ad corpus filii sui adhuc pendentis facit diverticulum, exclamans lacrymosis gemitibus et *C* miserandis ejulatibus : Heu me, fili, ut quid te genui! Ut quid te videns suspensum vivere sustinui!

quem pater
Compostella
rediens in pa-
tibus vivum
invenit, ac
deponi jubet.

204 Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Filius suspensus consolatur patrem, et ait : Noli, amantissime pater, de mea pœna, cum nulla sit, lugere; sed potius gaudeas, quia suavius est mihi nunc, quam fuisset antea in tota vita præterita. Enimvero beatissimus Jacobus manibus suis me sustentans, omnimoda dulcedine me refocillat. Quod pater audiens, cucurrit in urbem, convocans populum ad tantum Dei miraculum. Qui venientes et hunc tam longo tempore suspensum adhuc vivere videntes, intellexerunt, ex insatiabili hospitis avaritia hunc esse accusatum, sed Dei misericordia salvatum. A Domino plane factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Igitur cum magna gloria a patibulo illum sustulerunt. Hospitem vero, sicuti male promeruerat, ibidem communi examine mortis addictum illico suspenderunt *k*. Quapropter quicumque Christiano nomine censentur cum magna solitudine debent attendere, ne in hospites vel in quoslibet proximos hujusmodi fraudem vel consimile aliquid moliantur

k

facere; sed misericordiam et benignam pietatem D peregrinis studeant impendere, quatenus inde præmia æternæ gloriæ mereantur a Deo percipere.

205 Anno Incarnationis dominicæ millesimo centesimo instante, Guillelmo Pictavensium comite, Ludovico rege Francorum principante *l*, pestis mortifera gentem Pictavorum miserabiliter invasit; adeo quod paterfamilias cum tota gente sua quandoque sepulturæ tradebatur. Tunc temporis heros quidam, hujusmodi clade perterritus, flagellum hoc evitare desiderans, per Hispaniarum partes ad sanctum Jacobum ire disposuit. Qui cum uxore sua propria et duobus puerulis, supra jumentum suum positus, usque urbem Pampiloniam pervenit. Ibi autem, uxore sua defuncta, ejus hospes iniquus substantiam, quam vir et uxor secum detulerant, nefande retinuit. Ille autem uxore desolatus et pecunia omnino jumentoque, quo puerulos subvectabat, spoliatus, trahens eos manibus cum gravi vexatione sui iter incepit. Cui summa in angustia *E* et solitudine angariato vir quidam honesto habitu cum validissimo asino in via occurrit. Qui cum ab illo narrante, quæ et quanta contigerant sibi misera adversa, audisset, miseratus inquit ei : Quoniam anxietates tuas maximas considero, hunc meum asinum optimum ad subvectandos pueros tuos usque in Compostellam urbem, unde sum civis, dummodo ibidem restituas, accommo.

Sanctus Jaco-
bus peregrin-
asimum sus-
cipiat,

206 Itaque accepto asino, peregrinus ille, desuper positus puerulis suis ad beati Jacobi limina usque pervenit. Denique cum in ejus basilica veneranda in quodam angulo secreto de nocte vigilaret, gloriosissimus Apostolus, præclara veste indutus, apparuit ei simpliciter dicens : Numquid, frater mi, me nosti? Cui et ille : Nequaquam, inquit, domine. Ego sum, inquit, Christi Apostolus ille, qui in Pampiloniæ oris asinum meum tibi angustianti accommodavi. Nunc autem illum deinceps quousque ad propria revertaris tibi accommo; et nefandum hospitem tuum Pampilonensem, eo quod tua injuste spolia retinuit, de proprio solio præcipitandum graviterque moriturum tibi pronuntio, omnesque iniquos hospites in itinere commorantes, qui in- *F* juste retinent hospitum suorum aut vivorum aut mortuorum censum, qui ecclesiis et egenis deberet dari pro remediis defunctorum, in ævum damnandas tibi insinuo. Mox ut pedes sibi loquentis peregrinus pronus amplecti voluit, reverendissimus Apostolus ab humanis oculis illius disparuit.

quo Compo-
stellam pete-

207 Postea vero peregrinus, apostolica visione ac tanta consolatione gavisus, una cum asino et puerulis suis, aurora rutilante, ab urbe Compostellana rediit, et perveniens usque Pampiloniam, hospitem suum de solio domus suæ lapsum colle confracto penitus mortuum, ut Apostolus ei prædixerat, reperit. Qui cum ad patriam lætus pervenisset, depositis ab asino puerulis suis, ad introitum domus suæ asinus ille ab oculis ejus evanuit. Quod multi, illo narrante audientes, ultra quam dici fas est admirati sunt dicentes : Quia aut verus angelus * *m* fuit, aut angelus in effigie asini extitit, quem Dominus multoties in circuitu timentium eum, ut eruat eos, emittit. A Domino itaque factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Igitur in hoc miraculo plane ostenditur quod omnes subdoli hospites morte æternali damnantur, qui

ac in patriam
redeat.

* al. asinus
m

A qui hospitum suorum vivorum aut defunctorum censum retinent, unde ecclesiis et pauperibus Christi eleemosynæ pro mortuorum remediis fieri deberent. Omnem itaque fraudem omnemque damnationem meritis beati Jacobi apostoli ab omnibus credentibus dignetur penitus amovere Jesus Christus Dominus noster.

ANNOTATA.

a Quænam sit illa Vasconix urbs, apud geographos frustra quæsi.

b Vincentius Bellovacensis lib. 26, cap. 32 pro Cysere scribit Risereos, sed nec unius nec alterius situm invenio.

c Cum autem hic meminerit præfati montis, et antea de monte non fuerit locutus, suspicor, pro portu vel porta Cysere forte substituendum esse montem.

d Inlelligit, ni fallor, incolas Vascitanix, et Cantabriæ, qui in confiniis Gallix et Hispanix circa montes Pyrenæos habitant, vel mare Cantabricum accolunt, et quos Galli vulgo Basques appellant.

e Est locus ita appellatus non procul Compostella, de quo meminit Ms. Historia Compostellana.

f Est notissima Hispanix civitas, vulgo dicta Leon, et primaria regni, quod idem nomen gerit.

g In altero Ms. dicitur hoc exemplum B. Jacobi conscriptum a magistro Huberto piissimo Bisuntinæ ecclesiæ S. Mariæ Magdalene canonico. Verum qui iste fuerit, aut quando vixerit, non reperio.

h Cæsarius Heisterbachensis, ex quo supra in Commentario num. 182 idem exemplum retulimus, dicit, eos fuisse cives Ultrajectinos, qui Teutones inferiores vocari possunt. Sed Ludovicus de la Vega in Vita S. Dominici Calceatensis part. 2, cap. 8 ait, eos fuisse natione Gallos. Quidquid sit, vide quæ § 13 de diversa hujus miraculi narratione diximus.

i Arbitror, hic indicari Tolosam, notissimam Gallix civitatem, in qua hoc prodigium accidisse affirmat Nicolaus Bertrandus, ut § 13 num. 188 diximus. Est tamen etiam altera hujus nominis urbs in Guipuscoa, Hispanix provincia, quæ prope Orium fluvium ad radices Pyrenæorum montium sita est.

k In antiquo monasterii Siliensis Lectionario apud Berganza part. 2, pag. 680 et 681 duplex miraculum, quod huic admodum simile est, refertur. In priori autem sic legitur: Cognita quoque nequitia hospitis, eum suspendere voluerunt; sed precibus peregrini vivere permiserunt. Alterum in fine ita habet: Hospes vero arripens fugam, non fuit ausus ibi de cetero apparere. Neutrum cum Ms. nostri narratione comparari potest.

l Falsum est, quod anno dominicæ Incarnationis millesimo centesimo instante Ludovicus esset rex Francorum; sed eo tempore Philippus I in Gallia regnabat, cui anno 1108 successit Ludovicus. Quis autem credat, tam crassum parachronismum a Callisto tunc vivente positum fuisse, cui tamen in utroque Ms. et a Vincentio Bellovacensi istud miraculum tribuitur.

m Præplacent prior opinio et altera lectio: nam nimis crudum nobis videtur, angelum sub effigie asini latere.

Julii Tomus VI.

CAPUT III.

Auxilium a sancto Apostolo præstitum periclitantibus in mari, aliisque clientibus, qui opem ejus imploraverant.

Anno dominicæ Incarnationis millesimo centesimo primo cum quidam nauta, nomine Frisonus, quamdam navim plenam peregrinorum ad Dominicum sepulcrum Jerosolymitanis partibus causa orationis ire cupiens per mare navigando duceret, contra eum causa pugnandi quidam Sarracenus, nomine Avitus a, venit, volens omnes peregrinos secum in terram Moabitarum ducere captivos. Cumque duæ rates, Sarracenorum scilicet, et Christianorum simul convenirent, fortiterque debellarent, cecidit Frisonus inter duas naves lorica ferrea, galea et clypeo indutus in profundum maris. Qui cum Dei clementia roboratus esset, coepit invocare in corde suo beatum Jacobum his verbis dicens: Gloriose et magne Jacobe, et ultra quam dici fas est, piissime apostole, cujus ore meo indigno osculatus sum altare, cum omnibus his Christianis tibi commissis, liberare me digneris.

209 Illico beatus Apostolus illi in profundo maris apparuit, et per manum illum arripens navi incolumen restituit, et protinus cunctis audientibus Apostolus inquit Sarraceno: Nisi hanc Christianorum dimiseris naviculam, eorum potestati te et galeam b tuam tradam. Cui respondit Avitus ille: Amabo, heros inclyte, cur prædam meam moliris auferre? Numquid tu es Deus maris, qui genti nostræ in mari resistis? Cui Apostolus dixit: Non ego sum Deus maris, sed famulus Dei maris, subveniens periclitantibus et ad me clamantibus tam in mari quam in terra, prout vult Deus. Statimque Dei virtute et beati Jacobi subsidiis Sarracenorum navis valida tempestate coepit periclitari, et puppis Christianorum, beato Jacobo divinitus ducente, ad optatum locum pervenit. Et Frisonus, visitato Dominico sepulcro, in eodem anno beatum Jacobum in Galitiam adiit.

210 Anno Incarnationis dominicæ millesimo centesimo secundo cum quidam antistes a Jerosolymis rediens et in navi residens juxta bordum c, psalterio aperto, psalleret, veniens quædam unda valida maris rapuit illum cum quibusdam aliis in mari. Qui cum a navi fere lx d cubitis super undas fluctuantes jam distarent, et beatum Jacobum viva voce invocarent, protinus Apostolus illis affuit: Et stans siccis plantis supra maris undas secus illos, periclitantibus et adesse sibi clamantibus ait: Nolite timere filii mei. Statimque mari, ut redderet navi, quos male ab ea rapuerat, imperavit, et nautis, ut ratem retinerent, a longe exclamans præmonuit. Sicque factum est. Nautæ navim retinuerunt, et unda, beati Jacobi subsidiis omnes, quos male invaserat, in navi, aperto etiam adhuc antistitis codice, in quo legebat, et minime infecto, sanos restituit, et Apostolus illico disparuit. A Domino factum

24 est

Sanctus Jacobus quosdam Christianos in mari

a captivatis

b

f

et submerstonis

c

d

EX MSS.
periculo libe-
rat.

est istud, et est mirabile in oculis nostris.

211 Postea vero venerandus ille antistes Domini, a marinis periculis beati Jacobi auxiliis ereptus, gloriosissimum Apostolum in oris Galitiæ adiit, et ad ejus decus hoc responsorium edidit, et in primo artis musicæ tono sic illud mellificavit dicens: O auditor omnium seculorum, o decus Apostolorum, o lux clara Galitianorum, o advocate peregrinorum, o Jacobe supplantator vitiorum, solve catenas nostrorum delictorum, et educ nos ad salutis portum: Et versiculum sic edidit: Qui subvenis periclitantibus ad te clamantibus tam in mari quam in terra, succurre nobis nunc, et in periculo mortis. Et rursum repetiit dicens: Et educ nos ad salutis portum.

Quidam vo-
tum, S. Jacobo
factum, non
implens puni-
tur;

212 Anno Incarnationis dominicæ millesimo centesimo tertio quidam inelytus genere Francorum miles nobilissimus apud Thabariam e in Jerosolymitanis oris, si sibi apostolus Jacobus vim Turcas vincendi et destruendi in bello daret, ad ejus limina ire vovit. Cui tantam potestatem dedit, Deo donante, Apostolus, quod omnes Sarracenos, qui contra eum decertabant, devicit. Sed quia omnis homo mendax dicitur, quod Apostolo voverat, idem miles oblivioni tradit. Quapropter usque ad mortem merito infirmatus est. Illo itaque propter nimiam infirmitatem loqui non valente, beatus Jacobus illius scutigero in exstasi apparuit dicens, quod si perficeret dominus suus, quod pollicitus fuerat Apostolo, statim remedium haberet. Quod miles, scutigero narrante, cognoscens, mox ut sibi baculum peregrinationis et peram benedictam darent sacerdotes, qui ibi aderant, manu innuit. Quibus acceptis, ab infirmitate, qua tenebatur, evasit, et ad beatum Jacobum, sumptis necessariis, illico ire cœpit.

at postea resi-
piscens una
cum aliis nau-
fragii periculo
eripitur.

213 Qui cum esset in navi, sævissima tempestate cœpit puppis periclitari, ita ut jam maris fluctibus irruentibus, omnes, qui in navi erant, penitus mergerentur. Protinus peregrini omnes una voce exclamantes: Sancte Jacobe, adjuva nos, promiserunt se alii ad ejus limina ituros; alii singulos nummos ad opus suæ basilicæ voverunt: quos videlicet nummos illico præfatus miles collegit; et statim beatus Apostolus in humana forma illis augustiantibus apparuit in navi dicens: Nolite timere, filioli mei, quia ecce adsum, quem vocastis. Estote confidentes in Christo, et veniet vobis salus hic et in æterno. Et statim veli chordas idem inclinavit, anchoras misit, ratem pacificavit, et tempestati imperavit, et, facta illico magna tranquillitate, disparuit. Habebat vero ipse talem faciem, decentem scilicet et elegantem, qualem illorum nemo ante et post videre sibi visus est. Postea vero tranquillo cursu ad optatum portum, in Apulia scilicet, navis cum peregrinis læta pervenit; et miles nummorum collectam, quam acceperat, in arca beati Jacobi ad corpus ecclesiæ misit.

Apostolus
quemdam in
mare delapsum
conservat,

214 Anno Incarnationis dominicæ millesimo centesimo quarto dum peregrinus quidam ab Jerosolymis rediens causa digerendi super navis bordum sederet, de navi cecidit in magno pelago maris. Cui beatum Jacobum altisonis vocibus imploranti quidam alius socius ipsius de navi clypeum suum illi in mari projecit dicens: Gloriosissimus apostolus Jacobus, cujus auxilium invocas, auxilietur tibi. At ipse, clypeo accepto, beato Ja-

cobo divinitus ducente, per maris undas tribus diebus totidemque noctibus natans navis vestigia secutus, ad optatum portum cum aliis incolumis venit, et quemadmodum beatus Jacobus hora, qua illum invocavit, ante eum, capitis ejus verticem jugiter manu tenens, perrexerat, cunctis enarravit.

215 Anno dominicæ Incarnationis millesimo centesimo quinto extitit quidam, nomine Bernardus, apud castrum nomine Coranum * in Italia in episcopatu Mutinensi captus, catenis alligatus, et in profundo cujusdam turris ab inimicis projectus. Cui die nocteque beati Jacobi subsidia voce continua imploranti apparuit gloriosissimus Christi Apostolus dicens: Veni, sequere me usque ad Galitiam; et diruptis catenis ipsius, disparuit. Illico peregrinus ille, suspensis ad collum boiis *f* usque ad turris summitatem sine aliquo humano juvamine, beati Jacobi [ope] suffultus ascendit. Quid plura? De sublimitate turris usque ad solum terræ forinsecus sine aliqua læsione unum saltum fecit. Turris vero sublimis *lx g* erat cubitorum. Unde magis mirum fuit, qualiter mortem evasit, qui de tanta celsitudine incolumis cecidit.

216 Anno autem dominicæ Incarnationis millesimo centesimo sexto instante, miles quidam in Apuliæ oris in gula, velut uter repletus, vento inflatus est: qui cum a nullo medico sanitatis medelam inveniret, confisus in beato Jacobo dixit: Quod si invenire posset aliquam crusillam *h*, quæ a sancto Jacobo per peregrinos redeuntes deferri solet, et ex ea propriam gulam infirmam tangeret, statim remedium haberet. Quam cum apud quemdam peregrinum, vicinum suum, inveniret, ex ea tetigit gulam et sanatur: et inde ad beati Jacobi limina in Galitia proficiscitur.

217 Anno item Incarnationis dominicæ millesimo centesimo trigesimo quinto *i* quidam Allobrius *k* miles, nomine Dalmatius, de Cavanis Raimbertum quemdam rusticum suum, sancti Jacobi peregrinum, secum sibi litigantem, injuste pugno in gena percussit. Aiebat autem, dum percutiebatur Raimbertus a milite: Deus et sancte Jacobe, adjuva me: Et statim, divina operante ultione, miles extorto ac etiam confracto brachio velut exanimis factus solo prostratus, atque a presbyteris absolutus petivit veniam ab eo. Raimberte, inquit, sancti Jacobi peregrine, exora Apostolum, in quo confidis, pro mea salute. Cui beatus Jacobus exoratus a Raimberto pristinam salutem divina clementia reddidit.

ANNOTATA.

a Apud Vincentium Bellovacensem vocatur Auctus; in altero autem Ms. nostro appellatur Avitus Maimon.

b Penultima syllaba producta est species navigii. Unde exstat versus Ebrardi in Græcismo. Armo caput galea, pelagus percurro galea. Plura de hac voce vide apud Cangium in Glossario.

c Bordum a Gallica voce bord vel Hispanica bordo, quam Vincentius Bellovacensis recte vertit oram.

d Apud Bellovacensem notantur *xi* cubiti; in utroque Ms. nostro *lx*. At facile hoc discrimen ex unius litteræ transpositione oriri potuit. Unde forte in aliis exemplaribus scribebatur *xl*

e Est

carceri in-
sum liberat,

* al. Corganu

agrotantem
sanitati resti-
tuit,

et injuriam
clienti suo il-
latam ulcisci-
tur.

A e Est urbs Palæstinæ in Galilæa, olim Tiberias dicta. Nunc ab incolis vocatur vulgo Thabaria.

f Boiæ, id est compedes, qua voce etiam usus est Plautus in Asinaria. A scriptoribus medii ævi accipitur pro quocumque genere vinculorum.

g Apud Bellovacensem iterum ponitur xl pro lx, forte ob causam supra dictam.

h Suspitor, hac voce significari parvam crucem, quæ Hispanice vocatur cruzecilla vel cruzecita, atque hinc etiam conjicio, scriptorem hujus miraculi fuisse Hispanum, qui inde barbaro-Latine crusillam deduxerit.

i In altero Ms. notatur annus 1125, et apud Bellovacensem 1105, et hic 1135. Quis computus præferendus sit, ignoro; at si alterutrius Ms. numerus verus sit, non potest miraculum scribi a Callixto, qui anno 1124 vita functus est.

k In Vincentio Bellovacensi lib. 26, cap. 35 vitiose scribitur Adlobos, sed in altero Ms. rectius Allobrox.

B

CAPUT IV.

Prodigiosa mercatoris captivi, militisque in certamine periclitantis liberatio, et obsequii, pauperibus peregrinis exhibiti digna remuneratio.

Anno Incarnationis dominicæ millesimo centesimo septimo quidam negotiator volens ad nundinas cum mercibus suis proficisci, ad dominum terræ illius, qui forte in villa, ad quam ille negotiator venerat, morabatur, accessit: rogans et petens ab eo ut secum eum duceret ad nundinas illas salvum, et reduceret ad domum suam. Qui ejus petitioni annuens promisit, se facturum, et dedit fidem. Negotiator itaque verbis tanti hominis credens, in partes illas, ubi nundinæ fiebant, cum mercimoniis suis profectus est. Post hæc vero ille, qui ei fidem promiserat, ut illum et res suas custodiret, salvumque duceret et reduceret, instinctu diaboli commotus negotiationem et res ejus accipiens in carcerem retrusit, fortiterque constrinxit.

C 219 Ille autem memoriæ suæ reducens innumerabilia mirabilia beati Jacobi, quæ a multis audierat, vocavit illum sibi in auxilium dicens: Beate Jacobe, libera me de hoc carcere, et me et res meas tibi promitto dare. Beatus igitur Jacobus gemitus ejus et preces exaudiens, nocte quadam, vigilantibus adhuc custodibus, illi in carcere apparuit, et imperans ei, ut surgeret, ad summitatem turris illum usque perduxit; quæ se tantum inclinavit, quod visa est cacumen suum in terra ponere, a qua sine saltu, et læsione descendens, solutus a vinculis abiit. Custodes vero illum insequentes juxta eum venerunt, et minime invenientes excæcati retro abierunt. Catenas tamen, quibus ipse constrictus fuerat, ad beati Apostoli basilicam in Galitiam secum deportavit: quæ usque hodie in testimonio tanti facti ante altare gloriosissimi Jacobi pendent.

220 Anno dominicæ Incarnationis millesimo centesimo decimo instante, in Italia ex duabus civitatibus, inter se diffidentibus milites ad certamen convenerunt. Quorum una pars ab alia superata terga vertens, inordinate fugere cœpit. Inter quos miles quidam, beati Jacobi limina solitus petere, aufugiens atque sociorum suorum aliorum fugientium jam partem captam partemque interfectam perspiciebat, suæ vitæ disidens, beatum Jacobum in auxilium sibi profuturum vix jam voce, sed plangendo cum gemitu cœpit clamare. Tandem viva voce, Beate Jacobe, inquit, si ab imminente periculo me liberare digneris, ad curiam tuam sine dilatione properabo, et me equumque meum (nil enim charius aut pretiosius habeo) tuæ præsentiae præsentabo.

221 Facta autem hac oratione et sponsione, beatus Jacobus, qui sese recto corde poscentibus non negat, immo quantocius auxiliaturum repræsentat inter illum et hostes, qui eum acrius insequendo, jam cunctis aliis fugientibus gladio et captione consumptis, capere sitiebant, apparuit, atque ab hostibus illum sex leucis insequentibus clypei sui protectione liberavit. Et ne viribus equi potius hoc miraculum, quam beati Jacobi laudi (ut solet ab invidis bonorum atque ab ecclesiæ impugnatoribus fieri) adscriberetur, utque omnis invidorum quæstio removeretur; patens fuit, equum illum viginti solidorum dimidietatem non valuisse. Ipse quoque, ne reus voti existeret, sese et equum ante beati Apostoli præsentiam obtulit, et ut plenarie, quod voverat, perficeret, contradicentibus tamen custodibus, ante altaris januas repræsentavit. Pro cujus miraculi gaudio clerici ac laici ex more ad ecclesiam concurrentes, in hymnis et psalmis Deo gratias egerunt.

222 Tres milites diceceseos Lugdunensis ecclesiæ de oppido Dumereo * sibi condixerunt, ut orandi causa sanctum Jacobum apostolum in oris Galitiæ adirent; et profecti sunt. Qui cum essent in via peregrinationis, mulierculam invenerunt, quæ res sibi necessarias in sacculo quodam deferebat. Cum autem equites intuita fuisset, rogavit ut sui miserti sarcinulam, quam ferebat, suis in jumentis amore beati Jacobi apostoli deportarent, sibique tanti itineris laborem alleviarent. Quorum unus peregrinæ petitioni annuens, ejus manticam suscepit et portavit. Igitur veniente vespera, mulier secuta de sua sarcinula sibi necessaria accipiebat, et primo gallorum cantu cum peregrini pedites proficisci solent, equiti sacculum reddebat, sicque expedita lætior iter agebat. Taliter miles amore Apostoli serviens mulierculæ, ad locum orationis optatum festinabat.

223 Sed cum duodecim diætis ab urbe beati Jacobi distarent, pauperem infirmatum in itinere invenit, qui eum cœpit orare, ut sibi equum suum ad equitandum accommodaret: quatenus ad sanctum Jacobum pervenire valeret; alioquin moreretur in via, quia amplius ambulare non poterat. Consensit miles, descendit, imposuitque mendicum [super equum suum, ejusque baculum sua in manu accepit, ferens etiam proprio collo et sarcinulam a] mulierculæ, quam susceperat. Sed cum ita miles pergeret, nimio solis fervore ac longi itineris lassitudine constrictus infirmari cœpit. Quod ut sibi sensit, perpendens quia in multis sæpe multum offenderit

ex Mss.
et miles in
pugna S. Jacobi
invocans,

hostium manus
evadit.

E

Miles peregrinæ
mulieris sarcinam ferens,
* al. Dumzey

F

et alium pauperem equo suo imponens,

EX MSS.

offenderit, incommoditatem suam Apostoli amore usque ad ejus limina pedibus eundo æquanimiter toleravit. Ubi Apostolo deprecato, hospitio receptus ex eadem molestia, quam in via ceperat, lectulo decubuit, et aliquot diebus languore ingravescente jacuit. Quod alii milites, qui ejus socii fuerant, videntes, ad eum accedentes monent, ut sua peccata confiteatur, et ea, quæ Christianum decent, petere quærat, ut suum exitum maturius muniat.

in morbum lapsus

224 Hoc ille audiens faciem avertit, et respondere non potuit; sicque per triduum sine verbi prolatione jacuit: unde socii vehementi mœrore afflicti sunt, tum quia de ejus salute desperati erant, tum maxime, quia suæ salutem animæ procurare non poterat. Quadam autem die, quando eum citius spiritum exhalare putabant, illis circumsedentibus et exitum illius præstolantibus, graviter suspirans locutus est: Grates, inquit, Deo et sancto Jacobo domino meo, quia liberatus sum. Quod qui aderant quærentes, quid significaverit, quod ita jacens tacuerit: Ego, inquit, ex quo sensi me languore gravari, tacitus mecum cogitare cœpi, quod vellem peccata mea confiteri, sacra unctione liniri, et Dominici corporis perceptione muniri. Sed dum hoc in silentio tractarem, subito venit ad me turba tetrorum spirituum, quæ me in tantum oppressit, ut neque verbo neque signo ex illa hora innuere potuerim, quid ad meam salutem pertinuerit. Ea etiam, quæ dicebatis, bene intelligebam; sed nulla ratione respondere poteram: nam dæmones, qui ad me confluerant, alii mihi linguam stringebant, alii oculos meos claudebant, nonnulli quoque caput et corpus meum ad libitum suum huc illucque, me nolente, vertebant.

auxilium S. Jacobi contra dæmones expetitur,

C

225 Sed modo paulo antequam loqui cœpissim, intravit huc sanctus Jacobus, ferens sinistra manu mulierculæ sacculum, quem in via tuleram; baculum vero mendici, quem portavi, dum idem equitaret equum meum, ipsa die, qua me infirmitas cepit, in manu dextera tenebat. Baculum habebat pro lancea, sacculum pro annis. Et confestim quasi furoris indignatione veniens ad me, elevato baculo nisus est percutere dæmones, qui me tenuerant. Qui mox fugerunt territi: quos ille insecutus per angelum hunc exire coegit. Et ecce Dei et beati Jacobi gratia liberatus ab illis, qui me vexabant premendo, nunc loqui valeo. At citius mittite, et presbyterum accite, qui mihi sanctæ communionis viaticum tribuat: diutius enim in hac vita non habeo licentiam manendi.

acpiemur itur.

226 Qui cum misissent, dum ille moram veniendi faceret, unum de suis sociis publice admonuit dicens: Amice, inquit, noli amodo Girino Calvo domino tuo, cui hactenus adhæsisisti, militare: veraciter enim damnatus est, et in proximo periturus mala morte. De quo hæc contigisse rei veritas declaravit. Postquam enim peregrinus ille bono fine quievit, et sepulturæ traditus est, reversis sociis et narrantibus, quæ gesta sunt, prædictus Girinus, cognomento Calvus, qui dives homo fuerat, eorum relationem pro somnio duxit, nec se a pravitate sua quidquam emendavit. Unde non post multum temporis spatium contigit, dum militem quemdam armis invadendo interficeret, ut et ipse quoque lancea ejusdem militis transfixus interiret b.

ANNOTATA.

a Hæc uncis inclusa supplevi ex altero Ms., quia in hoc aliqua deerant, ut ex sequentibus collegi.

b In altero Ms. dicitur in titulo, hoc miraculum a domino Anselmo Cantuariensi archiepiscopo editum esse. At apud Vincentium Bellovacensem lib. 26, cap. 37 scriptor illius vocatur Humbertus Sibuntinus; pro quo haud dubie legendum Bisuntinus, ut in Annotatis ad caput 2 litt. g vidimus.

CAPUT V.

Mira resuscitatio hominis, qui fraudulenta dæmonis persuasionem se ipsum interfecerat.

Prope civitatem Lugdunensem est vicus, in quo juvenis morabatur, nomine Giraldu, qui arte pelletaria instructus, justo labore suarum manuum vivebat, et matrem suam, patre defuncto, suis laboribus sustentabat. Illic sanctum Jacobum vehementer diligebat, ad cujus limina singulis annis venire, suamque oblationem solebat offerre. Uxorem ipse non habebat, sed solus cum matre sua vetula vitam castam ducebat. Sed cum diuscule se contineret, tandem vice quadam carnis voluptate superatus cum juvencula fornicatus est. Mane autem facto, quia peregrinationi se disposuerat, cum duobus vicinis suis ducens secum asinum quemdam, ad sanctum Jacobum in Galitia ire cœpit. Qui cum in via essent, invenerunt mendicum quemdam ad sanctum Jacobum proficiscentem. Hunc secum et gratia societatis et potius amore sancti Jacobi tulerunt, largientes ei necessaria victus.

228 Pergentes igitur, plures cum lætitia dies pariter fecerunt. Quorum pacificæ ac charitativæ societati invidens diabolus in humana forma satis honesta ad juvenem, qui domi fornicatus fuerat, clam accessit, eique dixit: Nosti, quis sum ego? At ille dixit: Nequaquam. Et dæmon: Ego sum, inquit, Jacobus apostolus, quem singulis annis jam ex multo tempore visitare consuevisti, tuisque præmiis honorare. Scias quia multum gaudebam de te, quoniam quidem magnum bonum sperabam de te futurum: sed nuper, antequam domum tuam exires, fornicatus es cum muliere, nec inde usque nunc penituiti, nec confiteri voluisti, sicque peregre profectus es, quasi peregrinatio tua Deo et mihi sit acceptabilis. Non ita fieri oportet: nam quicumque propter amorem meum vult peregrinari, prius necesse est, ut peccata sua per humilem confessionem aperiat, et postea peregrinando eadem commissa puniat. Qui aliter fecerit, peregrinatio ejus grata Deo non erit.

229 Hoc dicto ab oculis ejus evanuit. His auditis, homo contristari cœpit, proponens in animo suo se domum velle redire: suoque presbytero confiteri, et sic cœpto itinere regredi. Hoc itaque dum apud se tractaret, in eadem forma, qua prius apparuerat, venit dæmon dicens ei: Quid est quod cogitas in corde tuo; te domum

velle

E

Juveni alicui qui fornicationem commiserat,

F

apparet dæmonem, fingens se esse S. Jacobum,

eique suadet, ut ad consequendam peccati veniam

A velle redire? Putasne tantum scelus tuis jejuniis sive lacrymis posse redimi? Multum desipis: sed crede meis consiliis et salvus eris; alioquin salvari non poteris. Quamvis enim peccaveris, ego te tamen amo, et propterea veni at te, quod tale consilium tibi tribuam, ut salvari possis, si mihi credere volueris. Cui peregrinus: Ita, inquit, cogitabam, sicut dicis: sed postquam mihi ad salutem non prodesse hoc asseris, dic, quid tibi placet, unde salvari possim, et libens exsequar. At ille: Si, inquit, plene a delicto emundari desideras, virilia, quibus peccasti, citius amputa. Quo ille consilio territus dixit: Si mihi, quod consulis, fecero, vivere non potero, eroque mei ipsius homicida, quod sæpe audiavi coram Deo esse damnable.

se ipsum occi-
dit; quod ille
persecutioni
mundat.

B 230 Tunc dæmon irridens: O, inquit, insipiens, quam parum intelligis ea, quæ tibi ad salutem possunt prodesse. Si taliter mortuus fueris, ad me sine dubio transibis, quia puniendo delictum tuum martyr eris. O si esses tam prudens, ut temetipsum occidere non dubitares! Ego certe cum multitudine sociorum meorum, statim ad te venirem, ac mecum mansuram animam tuam lætus susceperem. Ego, ait, sum Jacobus apostolus, qui tibi consulo. Fac ut locutus sum, si ad meum vis venire consortium, et tui delicti invenire remedium. Quibus dictis, peregrinus, ut homo simplex, animatus ad facinus, nocte sociis suis dormientibus, cultellum extraxit et quidquid virile fuerat in partibus illis amputavit. Dein versa manu ferrum erexit, ejusque acumini se injiciens sibi ventrem transfodit.

Socii ejus pro-
timore fugien-
tibus,

C 231 Cum autem sanguis ubertim efflueret, ac ille tumultuando palpitaret, expergefati socii vocaverunt eum, seiscitantes quid haberet. Qui cum illis responsum non daret, sed anxius extremum spiritum traheret, consternati concite surgunt, luminaria accendunt, sociumque semivivum, nec jam eis respondere valentem reperiunt. Ex quo stupefacti sunt, simul et timore percussi, ne mors illius sibi imponeretur, si mane eodem loco invenirentur, fugam ineunt a; ipsum vero volutatum in suo sanguine, asinum et egenum, quem alere solebant, derelinquunt. Mane autem facto cum in domo familia surrexisset, occisumque reperisset, non habens certitudinem, cui ejus necem imponeret, advocat vicinos, et defunctum ad ecclesiam sepeliendum ferunt: ante cujus fores dum paratur sepulchrum propter sanguinis fluorem illum deponunt. Nec interveniente multa mora, ille qui mortuus fuerat, [ad vitam] rediit, et in stratu funereo resedit. Quod qui aderant intuentes, perterriti fugerunt et exclamant.

homicida sui
ipsius ad vi-
tam revocatur,

232 Quorum clamore populi concitati accurrunt, quid acciderit inquirunt, mortuum vitæ restitutum audiunt. Qui cum propius accessissent, et eum alloqui cœpissent, quæcumque circa se acta fuerant, libera voce coram omnibus enarravit. Ego, inquit, quem a morte resuscitatum videtis, ab infantia sanctum dilexi Jacobum, eique in quantum potui servire consuevi; modo autem, dum ad eum pergere decrevissem, et usque in hanc villam venissem, adveniens diabolus fefellit me, dicens, se esse sanctum Jacobum, totumque ordinem, ut supra dictum est, palam edocuit, atque subintulit: Postquam mihimet vitam ademi, et anima mea coarctaretur egredi de corpore, venit ad me idem

malignus spiritus, qui me deceperat, ducens secum magnam dæmonum turbam. Qui confestim absque misericordia me rapuerunt atque plorantem ac miserabiles voces emittentem ad tormenta tulerunt.

EX Mss.

233 Euntes ergo versus Romam tendimus. *et adstantibus narrat,*
Verum cum ad silvam, quæ inter urbem et villam, quæ vocatur Labicanum *b*, sita est, venissemus, sanctus Jacobus insecutus nos post tergum nostrum advolavit, comprehensisque dæmonibus ait: Unde venitis, et quo tenditis? Aiunt illi: O Jacobe, certe nihil ad te pertinet: nam in tantum nobis credidit, ut semetipsum interficeret. Nos persuasimus, nos fefellimus, nos eum habere debemus. Quibus ille: De hoc, quod quæro, ait, nihil respondetis; sed Christianum vos decepisse jactando gaudeatis, unde malas habeatis gratias: meus enim peregrinus est, quem vos habere jactatis. Utique non hunc impune feretis. Videbatur autem mihi beatus Jacobus juvenis, et venusti aspectus, macilentus, medii coloris, qui vulgo brunus dicitur. *b*

E 234 Illo igitur cogente, Romam divertimus, quomodo dæmonibus cum sibi vindicantibus,
ubi prope ecclesiam beati Petri apostoli erat locus viridis et spatiosus in planitie aeris, in quo turba Sanctorum innumera ad consilium venerat. Cui præsidebat domina venerabilis Dei genitrix et perpetua virgo Maria, multis et præclaris proceribus dextra lævaque ejus considentibus. Quam ego cum magno cordis mei affectu considerare cœpi: numquam enim in vita mea tam pulchram creaturam aspiciam vidi: non enim magnæ, sed mediocris erat staturæ, pulcherrima facie, delectabilis aspectu. Ante eam beatus Apostolus, meus advocatus piissimus, coram omnibus protinus constitit, et de satanæ fallacia qualiter me devicerat, clamorem fecit. Quæ mox ad dæmones conversa: O, inquit, miseri quid quærebatis in peregrino Domini et Filii mei, et Jacobi fidelis sui? Satis vobis posset sufficere pœna vestra, nec esset opus, ut eam augeretis malitia vestra.

235 Postquam locuta est Domina beatissima, *intercessione Deiparæ et S. Jacobi ereptus fuerit,*
clementer super me sua lumina flexit. Dæmonibus autem magno timore constrictis, omnibus, qui concilio præerant, dicentibus, eos contra Apostolum me fallendo injuste fecisse, imperavit Domina, me ad corpus reduci. Sanctus igitur Jacobus me suscipiens, confestim me in hunc locum restituit. Taliter mortuus et resuscitatus sum. Quod incolæ ipsius loci audientes, vehementer lætati sunt, et eundem protinus in domum suam tulerunt, ac per triduum secum tenuerunt, divulgantes ac demonstrantes illum, in quo Deus per beatum Jacobum tam insolitam rem operatus est atque mirabilem. Nam plagæ illius sine mora sanatæ sunt, solis cicatricibus loco vulnorum manentibus. Loco vero genitalium crevit sibi caro quasi verruca, per quam emittebatur urina. *F*

236 Expletis diebus, quibus habitatores loci illum secum præ gaudio tenuerant, paravit asinum suum, et cum socio paupere, quem sibi in via junxerat, iter suum aggressus est. Sed cum appropinquasset ad beati Jacobi limina, ecce socii, qui eum reliquerant, regredientes obviaverunt illi. Qui cum adhuc procul esset, et duos illos asinum minantes intuiti fuissent, locuti sunt ad invicem: Similes, aiunt, homines illi sunt sociis nostris, quos reliquimus, alterum mortuum, alterum vivum. Nec quod minant animal, differt ab illo, in quantum videtur, quod

idemque mi-
raculum sociis
postea occur-
rentibus

EX MS.

quod cum illis derelictum est. Postquam autem appropinquaverunt, et mutuis agnitionibus se cognoscere cœperunt, agnoscentes, quod factum fuerat, vehementer exultaverunt, et domum venientes, rem per ordinem asseruerunt.

ac aliis hominibus exponit.

237 Sed is, qui resuscitatus fuerat, postquam a sancto Jacobo rediit, hoc, quod socii prius enarrauerunt, re ipsa confirmavit: nam rem, sicuti gesta est, passim divulgavit: cicatrices ostendit, et etiam, quod in secretiori loco fuerat, multis hoc videre cupientibus, demonstravit. Hunc hominem et omnia opera ejus et signa mortis ejus reverendissimus Hugo Cluniacensis abbas c, cum multis aliis vidit, et pro admiratione hoc, ut relatum est, sæpius solitum se vidisse asseruit: et nos Apostoli amore, ne a memoria deleteretur, litteris commendavimus, præcipientes omnibus, ut per omnes ecclesias festum tanti miraculi ceterorumque miraculorum sancti Jacobi v die Nonarum Octobris dignis celebrarent obsequiis d.

B

ANNOTATA.

a Guibertus abbas, cujus narrationem de hac re § 13 Commentarii a num. 178 attulimus, affirmat, exsequias illius a sociis celebratas fuisse, quod cum hac fuga componi non potest.

b De hodierno hujus locis situ disputant geographi, et de eo videri possunt Leander Albertus in descriptione Italiae, Cluverius, aliique topographi passim obvi.

c Hugo inter relationes, Bibliothecæ Cluniacensi a col. 457 insertas, narrat quidem terribile exemplum clerici, se ipsum interficientis, quod S. Petrus Damianus in epistolis lib. 2, epist. 15 ea ipso refert; sed huic prorsus est dissimile. Non tamen inde concludo, id S. Hugoni Cluniacensi abbati perperam adscribi: nam in quodam codice Ms. collegii nostri Claromontani de Vitis Sanctorum, ex quo fragmentum quoddam descriptum habemus, fertur Hugo abbas Cluniacensis idem S. Anselmo archiepiscopo Cantuariensi exposuisse.

d In altero Ms. nostro auctor hujus miraculi in titulo citatur S. Anselmus archiepiscopus Cantuariensis. Sed utriusque Ms. clausula (ea apud Vincentium Bellovacensem omittitur) potius conveniret Callixto, quia præcipit omnibus, ut per omnes ecclesias festum tanti miraculi..... celebrarent. Quidquid sit de illa clausula, fortasse ab interpolatore quodam hic addita, reperitur idem miraculum, aliis omnino circumstantiis vestitum, inter Opera Hugonis a S. Victore lib 2 de Sacramentis part. 16, cap. 2, ubi ei præfiguntur sequentia: Quidam probati testimonii frater narravit mihi, se a suo abbate veraciter hoc affirmante audisse, quod cum aliquando ille ad quosdam fratres eminens constitutos visitandos pergeret, in itinere (ut solet) quodam loco hospitium accepit, ubi factum, tunc apud omnes ejusdem loci habitatores celebre, paucis ante diebus contigisse didicit. Quidam peregrinus orationis causa ad sanctum Jacobum pergens in eodem loco hospitatus est etc.

D

CAPUT VI.

Ultronea sacelli apertio, victoriæ contra Saracenos prædictio, et hominis ad mortem condemnati liberatio.

Nuper comes de sancto Ægidio, nomine Pontius, cum fratre suo causa orandi ad sanctum Jacobum venit. Qui cum ecclesiam ingressi fuissent, et oratorium, in quo corpus Apostoli jacet, ingredi pro suo libitu non potuissent, rogaverunt ædilem a, ut eisdem oratorium aperiret, quatenus illi ante corpus apostolicum vigilias facere potuissent. Cum autem suas preces effectu carere viderent (nam mos ille fuerat, ut post solis occubitu januæ præfati oratorii, donec illucesceret mane, clausæ manerent) ad sua hospitia tristes accedunt. Quo dum pervenissent, peregrinos suæ societatis omnes adesse jubent. Quibus assistantibus dixit comes, se sanctum Jacobum velle adire, illis secum pari animo comitantibus, si forte illi per semetipsum dignaretur aperire.

Nobilis peregrinus, clauso S. Jacobi oratorio,

239 Cumque illi concorditer libenterque verbum ejus susciperent, paraverunt sibi luminaria, quæ manibus in eodem oratorio tenerent. Vespere itaque facto, accensis luminaribus ecclesiam ingressi sunt viri numero ferme ducenti. Qui venientes ante beati Apostoli oratorium elevata voce precati sunt: Beatissime, inquit, Jacobe, apostole Dei, si tibi placet, quod nos venimus ad te, aperi nobis oratorium tuum, ut nostras faciamus vigilias coram te. Mira res! Necdum verba finierant, et ecce ejusdem oratorii januæ tanto strepitu insonuerunt, ut omnes, qui aderant, in minutas partes eas confractas putarent fuisse.

illud sibi ac aliis peregrinis ultro aperiri postulat,

240 Verumtamen inspectis illis repagula seræ atque catenæ, quibus obserabantur, rupta atque disjuncta sunt. Sicque januæ, sine manibus hominum invisibili virtute patefactæ, peregrinus ingressum præbuerunt. Qui vehementer lætificati introierunt; tantoque magis ex eodem miraculo exultaverunt, quanto evidentius beatum Apostolum, invictissimi imperatoris militem, verissime vivere probaverunt; quem tam celeriter suæ petitioni adfuisse viderunt. Qua in re perpendi potest quam sit exaudibilis piæ petitioni, qui servorum suorum tam benignus adfuit supplicatui. Tum ergo clementia, benignissime apostole Dei Jacobe, nobis subveniat, quatenus sic satanæ fallacias in præsentis vitæ curriculum caveamus, sicque bonis studiis patriæ cælestis inhæreamus, ut ad eam per Christum Dominum nostrum, te opitulante, pervenire valeamus.

atque impetrat.

241 Notum est omnibus tam clericis quam laicis Compostellæ commorantibus, quemdam virum, nomine Stephanum, divinis virtutibus præditum, dimisso episcopio atque pontificali officio, beati Jacobi amore a Græciæ partibus limina ejusdem Apostoli petiisse. Qui hujus mundi illecebris abrenuntiavit, ut sic divinis præceptis adhærere posset. Ad propria ergo redire recusans, ad custodes ædis, in qua pretiosissimum

Episcopus Græciæ Compostellæ degens

A tiosissimum talentum, beati videlicet Jacobi corpus, et decus Hispaniæ reconditum est, accessit, seseque ad eorum pedes provolvens petiit, ut pretiosissimi Apostoli amore, pro cujus dilectione hujus seculi delicias et terrenas voluptates postposuerat, intus in ecclesia secretum sibi locum concederent, ubi assidue orationi sibi vacare liceret. Illum vero, licet vilem habitum portantem, nec quasi episcopum, sed ut pauperem peregrinum sese habentem despectui non habentes, immo justæ petitioni ejus consentientes, ad modum cellulæ quoddam tugurium ex junceis tegminibus constructum intus in beati Apostoli basilica, unde recta fronte altare inspicere posset, paraverunt; in quo die noctuque jejuniis, vigiliis, precibus invigilans, cælibem et beatissimam duxit vitam.

B 242 Quadam vero die cum solitæ orationi de more vacaret, turba rusticorum ad speciale festum pretiosissimi Jacobi concurrens, seque juxta illius sanctissimi viri cellulam in præsentia altaris sistens, Dei Apostolum his verbis rogare cœpit: Beate Jacobe, bone miles, ab instantibus malis et futuris nos subleves. Quod verbum ille sanctissimus vir Dei indigne ferens, quod rustici scilicet illum militem vocarent, increpans eos dixit: Stultissimi rustici, gens fatua, beatum Jacobum non militem sed piscatorem vos vocare convenit; commemorans illud, quod ad vocem Dominicam, relicto piscatorio officio, Dominum secutus est: et illud, quod postea hominum piscator effectus est. In sequenti vero nocte diei illius, qua sanctissimus ille vir de beato Jacobo commemoraverat, idem beatus Jacobus candidissimis vestibus ornatus, nec non militaria arma, solis radios excedentia, indutus, quasi miles effectus, duas claves in sua manu tenens, apparuit. Quem tertio vocans, sic locutus est: Stephane, serve Dei, quia me non militem, sed piscatorem vocari jussisti, ideo taliter tibi appareo, ut me Deo militare ejusque athletam esse, meque in pugna contra Sarracenos Christianos anteire, et pro eis victorem existere amplius non dubites.

C 243 Impetravi autem a Domino, ut universis me diligentibus ac recto corde invocantibus protector sum et adiutor in cunctis periculis: et ut firmiter hoc credas cum his clavibus, quas manu teneo, portis Colimbriæ urbis apertis, quæ septem annis a Fernando rege Christianorum obsidione premitur, crastina die hora tertia, intromissis Christianis, eorum reddam potestati. Hoc dicto, ab ejus oculis evanuit. Sequenti vero die, matutinis expletis, sanio rem partem tam clericorum quam laicorum advocans, quæ oculis viderat, auribusque audierat, ex ordine eis enarravit. Quod postea multis argumentis verum esse probatum est: diem etenim et horam scripserunt, quibus post captam civitatem nuntii a rege missi veritatis testimonium perhibuerunt, asserentes in illa die et hora urbem prædictam captam esse. Cognita ergo veritate, præfatus Stephanus Dei servus beatum Jacobum omnibus, in militia se invocantibus, prævalere asseruit, et pro veritate certantibus illum invocandum esse prædicavit. Ipse vero, ut ejus patrocinium consequi mereretur, pœnitentiam sibi augmentavit, et efficacius orationibus invigilans ibidem totum vitæ suæ tempus in Dei servitio consummavit; ac tandem in beati

Jacobi apostoli basilica sepulturam honorifice suscepit.

244 Multorum itaque temporum labente circulo, cum jam nostris temporibus multis miraculorum signis beatissimus Jacobus per totum orbem longe lateque refulsisset, accidit, ut bellum maximum inter comitem fontis Calcarie et alium militem suum, nomine Guillelmum, oriretur. Qui cum in pugna contra ipsum comitem firmiter equitaret, cum suis militibus utrique in bello concurrerunt. Sed deficiente exercitu militis, vertit terga, et idem miles in bello captus in præsentiam comitis ductus est. Cumque comes ipse eum decollari præcepisset, et miles magna voce clamaret: Jacobe apostole Dei, quem Herodes Jerosolymis gladio occidi præcepit, adjuva me, et libera me a spiculatoris gladio, ter ictum collo objectum erectis ad cælum manibus sustinuit, et nihil læsionis in eo comparuit.

245 Videns autem spiculator, quod cum acumine gladii nocere ei non poterat, direxit mucronem in ventrem ipsius, ut sic eum perforaret. Beatus vero Jacobus sic illum hebetavit, quod nec ictum ejus ipse præsensit. Cumque comes omnesque, qui simul aderant, ad hæc mirarentur, jussit eum in castro suo vinctum reduci*. Mane autem futuri diei incipiente, eoque beatum Jacobum inter suos gemitus invocante, ecce ipse Apostolus coram eo stans dixit ad eum: Ecce adsum, quem vocasti. Tunc impleta est domus ipsa tanto odore et serenissima luce, quod omnes milites, et qui ibi aderant, in paradisi amœnitate se sitos esse crederent, atque in ipso fulgore, præcedente Jacobo, ac manum ejus tenente, coram omnibus usque ad portam postremam castris, factis quasi cæcis custodibus, pervenit; et apertis januis, ambo pariter usque ad unum milliarium extra muros perrexerunt. Unde factum est, ut iste miles statim amore beati Jacobi ad ejus corpus et ecclesiam in die translationis ipsius perveniret, et omnia, ut supra diximus, ordine enarraret.

Miles in bello captus, invocato S. Jacobi præsidio,

mirabiliter a spiculatoris gladio liberatur.

E

* al. recludi

ANNOTATA.

a *Ædilis apud veteres Romanos vocabatur, qui habebat curam ædificiorum; at apud scriptores medii ævi est custos ecclesiæ. Hinc ædilitas est munus et dignitas in quibusdam collegiis Canonicorum, ut habet Cangius in Glossario.*

b *Nemo auctorum, quos § II, num, 145 pro hoc miraculo citavimus, de tam diuturna Conimbricæ obsidione meminit.*

CAPUT VII.

Ægri sanatio, multiplex captivi liberatio, paupertatis levamen, et puni-tio quorundam, qui festum S. Jacobi celebrare neglexerunt.

Nostro itaque tempore quidam vir inclitus Nex Burgundia, nomine Guibertus, ab annis quatuordecim suorum passus diminutionem membrorum

Vir membrorum usu destitutus sanatur;

EX MSS.

membrorum, ita ut neque gressum movere posset, impositus duobus equis suis cum uxore sua et servis suis, ad sanctum Jacobum profectus est. Qui cum in hospitali ejusdem Apostoli volens * hospitaretur, prope ecclesiam in somno admonitus est, ut quousque beatus Jacobus sua membra constricta extenderet, in ejus ecclesia semper orationi insisteret. Cum itaque in apostolica basilica duabus noctibus vigilaret, tertia nocte invigilans orationi, veniens beatus Jacobus et apprehendens manum ejus erexit eum : qui cum interrogasset eum, quis esset, Ego sum, inquit, Jacobus apostolus Dei. Tunc homo restitutus sanitati per tredecim dies in ecclesia ejus vigilavit, et hæc proprio ore cunctis revelavit.

alter sæpius
carceri man-
cipatus

247 Anno dominicæ Incarnationis millesimo centesimo quemdam civem Barcinonensem sancti Jacobi basilicam in oris Galitiæ peregrinationis causa fertur adiisse. Qui cum ab Apostolo tantum peteret, ut eum a captione inimicorum suorum liberaret, si forte in ea caderet, ad propria reversus, cum negotii causa Siciliam pergeret, a Sarracenis in mari captus est. Quid plura? Per mundinas et foros tredecies venditur et emitur. Qui vero emebant eum, beato Jacobo catenas et vincula continente, tenere nequibant. Primo venditur in Corociana, secundo apud urbem Jazaram in Selavonia, tertio in Blavia, quarto in Turcoplia, quinto in Perside, sexto in India, septimo in Æthiopia, octavo in Alexandria, nono in Africa, decimo in Barbaria, undecimo in Deserto, duodecimo in Bugia, tredecimo in urbe Almaria *a*; in qua cum esset a quodam Sarraceno duplicibus catenis fortiter circa crura nexus, beatum Jacobum altisonis ei imploranti vocibus idem Apostolus apparuit dicens: Quia dum esses in basilica mea, tantum a me petisti liberationem corporis tui, et non animæ salutem, in hæc pericula lapsus es; sed quia Dominus misertus est tui, misit me ad te, ut ab his ergastulis eruam te.

liberatur;

248 Illico diruptis catenis ejus per medium, ab oculis ejus beatus Apostolus disparuit. Itaque homo ille solutus a vinculis per urbes et castella Sarracenorum, quamdam partem catenæ in testimonio tanti miraculi manibus ferens, ad terram Christianorum, videntibus Sarracenis, palam cœpit redire. Cumque aliquis paganus illi obviaret, et eum capere tentaret, ipse ostendebat ei partem catenæ, et statim adversarius ab eo fugiebat. Multa etiam agmina leonum, ursorum, leopardorum et draconum gradientem per deserta loca illum devorare appetebant; sed, visa catena, quam Apostolus tetigerat, procul ab eo recedebant. Hunc hominem ad beati Jacobi limina denuo regredientem, catenam manibus ferentem, nudis etiam pedibus et excoriatis inter Stellam *b* et Guignum * veraciter ego reperi; et hæc omnia mihi narravit. In hoc ergo exemplo illi sunt corripiendi, qui petunt a Domino et Sanctis ejus uxorem aut terrenam felicitatem, aut honores, aut census, aut inimicorum mortem, aut cetera his similia, quæ ad profectum corporis solummodo pertinent, non ad animæ salutem. Si corporis necessaria sunt petenda, multo magis animæ jura, id est, bonæ virtutes, fides scilicet, spes, caritas, patientia, temperantia, hospitalitas, largitas, humilitas, obedientia, pax, et cetera his

similia magnopere sunt petenda, e quibus in D
sidereis sedibus ipsa anima ornata.

249 Anno dominicæ Incarnationis millesimo centesimo trigesimo primo *c*, Ludovico rege Francorum regnante, Innocentio Papa præsidente, vir quidam, nomine Brunus, de Viceliaco villa sanctæ Mariæ Magdalenæ, a sancto Jacobo rediens, nummis sibi deficientibus, cœpit egere. Qui dum non haberet, unde solam panis nummatam *d* emere posset, die quadam circa nonam adhuc jejunos mendicare erubescens et valde anxius beati Jacobi auxilium toto corde implorando sub arbore quadam solus quievit. Ibi vero paulisper dormiens somniabat, quod beatus Jacobus Dei apostolus cibo illum pascebat. Evigilans autem subcinericium panem ad caput suum invenit, ex quo quindecim diebus vixit, quousque videlicet ad propria venit, per unumquemque diem sufficienter comedens bis. Altera autem die eundem panem in sacculo inveniebat. O admirabile factum Eliæ prophetæ renovatum! Sed quia a Domino est factum, non debet esse mirabile in oculis nostris.

alius denique
ad paupertatem
reductus
juvatur.

250 Hæc sunt mirabilia memoranda, quæ olim festa sancti Jacobi non digne colentibus, divina ultione operante, evenerunt. *e*. Inter Hispanos apud Titledionum *f* die festo sancti Jacobi triticum tota die rusticus quidam excussit. Advesperascente autem die, balneum, quod juxta castrum idem miro opere Sarraceno antiquitus constat esse factum, ipse intravit. Cumque in eo sederet, statim pellis dorsi ejus ab humeris usque ad crura balnei parietibus adhæsit, cunctisque videntibus, ob transgressionem tanti festi spiritum exhalavit. Vasconum plebs apud Albinetum sancti Jacobi diem colere renuens tota die operabatur: sed divina ultione operante, totum castrum ejusdem plebis nocte sequenti igne consumitur. Nec fuit qui sciret, ex qua domo ignis processisset, sed e caelo dicitur advenisse.

Variis festi-
tatem S. Ja-
cobi colere
contemnentes

251 In episcopatu Bisontiensi Bernardus, qui dicebatur de Majora, carro manipulos segetum tota die, vicinis tamen contradicentibus, duxit. Advesperascente vero die, adhuc illo sic operante, tempestivus ignis validus e caelo adveniens carrum manipulos et boves in cinerem redegit. Sed et mulieres quædam, quæ cum eodem Bernardo aderant, ab aliis supervenientibus attonitæ deportantur in fonte proximo: et ita etiam vix evaserunt. Item Harduinus ejusdem villæ miles eodem die plaustrum suum cum manipulis tritici tota die duxit; sed ultio divina oculos boum sero excæcavit. Inter Gotos *g* in provincia Montis Pessulani jussu cujusdam militis Mirreorientis *h*, rustica quædam apud villam sancti Damiani diē sancti Jacobi panem subcinericium fecit et coxit: quo allato ad mensam et confracto, coram discumbentibus sanguinolentus apparuit; et dum magis magisque frangebatur, tanto magis sanguinem ejiciebat. Cessemus ergo ab operibus carnis, et operemur bona in sacris beati Jacobi solemnibus, ut ejus mereamur semper et ubique protegi patrociniis, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in secula seculorum. Amen.

puniuntur.

b
* al. Gru-
gnum

A

ANNOTATA.

a *Aliqua ex his locis ita corrupta sunt, ut apud geographos frustra quærantur; alia vero passim nota sunt, ita ut explicatione non indigeant.*

b *Suspitor, hic indicari duos Italiæ fluvios, de quorum primo agit Leander Albertus in Latina Italiæ descriptione pag. 755; de altero autem pag. 457.*

c *In altero Ms., et Vincentio Bellovacensi notatur annus 1139; sed sive legatur 1131 sive 1139, neuter annus ætati Callixti II convenire potest, qui anno 1124 obiit, ut jam sæpe diximus. Quare Bellovacensis lib. 26, cap. 39 hoc imperite inter miracula a Callixto edita recenset, et post caput 41 ita concludit: Hæc de libello Calixti Papæ dicta sufficiant. Verosimilius igitur in altero Ms. nostro dicitur a domino Alberico Vezeliacensi abbate, atque episcopo Ostiensi et Romæ legato editum.*

B *Nummata aliquando significat pretium rei per nummos, aliquando valorem nummi, et interdum ipsas merces, de qua voce plura vide apud Cangiium in Glossario.*

e *Sequentia miracula in altero Ms. nostro non habentur; attamen leguntur apud Vincentium Bellovacensem lib. 26, cap. 41, cum quo Ms. nostrum contulimus.*

f *Bellovacensis vocat Tudelionum; sed nec unum nec alterum apud topographos invenio. Forte est corruptum ab urbe vulgo dicta Tudela, quam in Navarra ad Iberum fluvium sitam aliquando transivi. Posset etiam deduci a Tude vulgo Tuy episcopali urbe in Gallæcia sub archiepiscopo Compostellano.*

g *Opinor, hos incolas vocari Gotos, quia olim Occitania, in qua situs est Mons Pessulanus, vocabatur Gothia Gallica propter Gothos, qui eam invaserant.*

h *Bellovacensis legit Mircoriensis; sed hujusmodi locum tantum invenio in Lotharingia, vulgo dictum Mirecourt. Quare conjicio illam vocem forte vitiose deductam esse ab episcopali Occitanæ superioris urbe, Gallice dicta Mirepoix.*

C

ALIA MIRACULA

QUÆ IN ITALIA CONTIGERUNT.

AUCTORE CONTARINO, CLERICO SYNCHRONO,
ET TESTE IN MULTIS OCULATO.

Ex Ms. codice Pistoriensi, cujus authenticum apographum anno 1727 accepimus.

ANTIQUI CAPITUM TITULI.

Incipiunt miracula beatissimi Jacobi noviter facta.
Quomodo reliquiæ beati Jacobi portatæ sint Pistorium.

Julii Tomus VI.

Miraculum in transitu fluvii.

Miraculum de lumine.

Miraculum de muliere paralytica liberata.

Miraculum de muliere contracta sanata.

Miraculum de uno medico dubitante de miraculis sancti Jacobi.

Miraculum de muliere contracta, trahente nates per terram.

Miraculum de muliere pauperrima, habente maritum et plurimos filios, contracta per decennium.

Miraculum de quodam de sancto Baronto cruribus infirmis.

Miraculum de filio cujusdam dominæ Florentinæ contracto et gibboroso.

Miraculum de columba.

Miraculum de columba, quæ ostendit pauperculam in ecclesia morientem.

Miraculum de puero Bononiensi contracto.

Miraculum de quodam Florentino de Montebono contracto et arido pes viginti annos.

Miraculum de alio contracto.

Miraculum de sanata in manu.

De multis aliis miraculis.

Miraculum de dæmoniaco liberato.

Miraculum de quodam super mula.

Miraculum S. Jacobi apostoli de quodam adolescente Pistoriensi, cujus guttur acus transfixerat, liberato.

De juvene civitatis Pistorii super equum sedente liberato.

De rustico de Brandeglio Pistorii comitatus ab arboris periculo liberato.

Miraculum de Milone de Savignano condemnato in Castro Prati, ut traheretur ad caudam equi et ad ignem, liberato.

PROLOGUS.

Exponitur, quia occasione civitas Pistoriensis sacras S. Jacobi reliquias Compostella acceperit.

In provincia igitur, Tuscia nuncupata, in civitate, quæ dicitur Pistoria, erat quidam clericus, nomine Raynerius a, diaconus ex ipsius episcopatu civitatis oriundus, qui causa discendi in Franciam perrexit, ibique apud Parisios tamdiu commoratus est, quamdiu prudens, et potens in litteris effectus est. Post non multum vero temporis in Hispaniam ad sanctum Jacobum proficisci festinavit, cujus prudentiam cum Didacus b venerabilis archiepiscopus Compostellanæ ecclesiæ cognovisset, eum gratanter, et honorifice suscepit, cui gratiam largiter omnium bonorum Dominus in conspectu ejus dedit: nam magistrum scholarum ecclesiæ beati Jacobi eum constituit, et canonicum c fecit, in cujus gratia et cleri dilectione cum magis ac magis quotidie succresceret, factum est divina dispensatione, ut venerabilis ac religiosus Acto, d Pistoriensis ecclesiæ episcopus, per quosdam cives suos ad sancti Jacobi apostoli corpus causa orationis proficiscentes, jam dicto Raynerio scholarum magistro, quem numquam viderat, proprias litteras quasi notus ignoto dirigeret, rogans eum, et postulans obnixè, ut si in conspectu divinæ Majestatis placeret, de pretiosissimo

EX MS.

E

F

Raynerius clericus pro ecclesia Pistoriensi

a

b

c

d

EX MS.

reliquias S. Jacobi ab archiepiscopo Compostellano impetrat.

reliquiarum thesauro beatissimi Jacobi apostoli, si possibile esset, aliquid ei dignaretur mittere.

253 Demum pervenit ad aures domini Didaci Compostellani archiepiscopi fama bonitatis venerabilis Actonis, Pistoriensis episcopi, quomodo prudens, honestus, et religiosissimus, et fide catholicus sit, qui quidem prius fuerat sanctæ Vallumbrosanæ congregationis archimandrita per omnia venerandus: motus precibus, piisque petitionibus talis ac tanti viri, et interventu jam dicti Raynerii magistri cum canonicis ejusdem ecclesiæ beati Jacobi apostoli, multis etiam suffusus lacrymis, summa cum devotione et debita veneratione, sumens aliquam partem de reliquiis pretiosissimi capitis sanctissimi martyris et apostoli Domini nostri Jesu Christi Jacobi, per egregios viros urbis Pistoriæ, Tebaldum videlicet, et Medium avunculum Tebaldi Villanum *e* nomine, diligenterque in capsam eundem pretiosissimum thesaurum recondens, Pistoriensi episcopo mittere curavit, dicens et in veritate asserens, quod nullus umquam mortaliū hoc donum impetrare posset. Quod vere a Domino factum credimus et non dubitamus, sicut manifestis et apertis indiciis manifeste et aperte miracula declarabunt.

ANNOTATA.

a De hoc Raynerio plura diximus parte prima Commentarii § 8, ubi etiam ejus litteras exhibuimus, ex quibus constat, eum in Anglia docuisse, antequam in Hispaniam discederet.

b Is est Didacus Gelmirez, qui ab anno 1100 usque ad annum 1152 diocesim Compostellanam gubernavit, ut testatur Ægidius Gonzalez Davila in Theatro ecclesiastico Hispaniæ tom. 1 a pag. 43, ubi etiam plura illius gesta Hispanice enarrat.

c Hinc patet, quomodo Raynerius iste in titulo epistolæ vocetur cardinalis, cum fuerit ecclesiæ Compostellanæ canonicus, de qua re part. 1 § 8, num. 89 nonnihil dictum est.

d Vita hujus sancti Actonis vel Attonis ad diem 22 Maii nostri Commentario historico illustrata est.

e Hic Medius Villanus vocatur avunculus Tebaldi; at contra in litteris Raynerii, quas part. 1 § 8, num. 88 exhibui, Tebaldus indicatur esse avunculus Medii Villani. Sed facile unum pro altero intelligi aut scribi potuit.

CAPUT I.

Miracula patrata in ipsa reliquiarum translatione, et alia quædam paulo post eamdem secuta.

Unus ex legatis reliquias Pistorium deferens

Cum enim prædicti Pistorienses gloriosissima Clipsana, id est reliquias, ferentes a sancto Jacobo redirent, et Francigenis associati, ad quemdam fluvium devenirent, ut per navem eundem transirent, et rectores navis peregrinos pretio valde gravarent, Francigenæ cum eis contententes, prohibebant omnino se id pretium, quod nautæ quærebant, sibi minime dare: di-

cebant quippe adversus eos furiose: Melius est nobis flumen transnadare *a*, quam vobis tantum pretii dare. Hortantes igitur sese ad invicem, ut non in navi, sed per vadum transirent, is qui sancti Jacobi reliquias ferebat, cum suo equo flumen audacter introiens, et vadum velut ignotus nesciens, coepit carpere devium et ignotum iter; quem cum socii tam periculose considerarent per liquidas undas pelagi pergere, timuerunt valde, mortem præcessoris tantummodo præstolantes. Inter angustias tamen recordatus reliquiarum sancti Jacobi, quas ipse ferebat, confidenter ipsum precibus exorabat: Sancte, inquit, Jacobe, tuas pretiosissimas reliquias bajulo, antequam mors me præveniat, adjuva me, ne umquam hic perire valeam.

255 Mox meritis ipsius Apostoli sine magna difficultate ad alteram ripam fluminis optime pervenit, Deique omnipotentis misericordiam cum cunctis, qui cis, et citra flumen aderant, benedixit atque laudavit, qui eum de metu mortis et tanto periculo precibus sancti Jacobi apostoli liberavit. Lætetur ergo Pistoriensis civitas, exultet, atque congaudeat, et glorietur non modicum in exaltatione sua, congratuletur gaudio magno valde, quam quidem voluit omnipotens Dominus per suum sanctum Apostolum noviter ac mirabiliter visitare; proinde gaudeat et Tuscia tota, quoniam, si voluerit sanctum Domini Apostolum cum digno honore excolere, et celebrare studuerit, ad ejus sacra solemnia corde simul, et animo devotissime properaverit, hæc salus et lætitia non tantum ipsius loci, in quo conditæ sunt ejus reliquiæ, propria, sed totius provinciæ communis erit.

256 Cum vero jam dicti Pistorienses ad propria summo conamine sedulo festinarent, et in ipso itinere in quodam burgo hospitium acquirerent, factaque cœna, cubiculis præparatis, lassata membra quieti pro solito dedissent, igne, ceterisque luminaribus domus extinctis, ubique vocabant eos nominatim hospites, apud quos hospitati fuerant frequenti vice, media nocte ipsis talia crebro referentes: Fratres peregrini et hospites, quid domum perlustratis tota nocte? Lumina vestra exstinguite, et longo itinere fatigati quiescite atque dormite, nosque dormire cupientes dormire permittite. Ipsi vero nullum lumen habentes, nec cur eis hoc dicebatur intelligentes, asserebant, se lumen ignis minime habuisse, suasque lampades jam dum exstinxisse: quod * enim capsam, id est reliquias beati Jacobi veraciter dicitur fuisse.

257 Remeantibus autem Tebaldo et Medio Villano a sancto Jacobo Pistoriam, decenter representaverunt Actoni reverendissimo episcopo pretiosissimam margaritam, deferentes etiam ei Compostellani archiepiscopi epistolam, quam ipse vidi, atque perlegi, deprecans eum una cum magistro Raynerio, ut susciperet debito honore sacras reliquias *b*, et condigna veneratione propriam cappellam construeret ad Dei et ipsius Apostoli honorem in ecclesia majori, videlicet beati Zenonis *c* episcopi et confessoris Pistoriæ civitatis, ibique in aptissimo altari capsam, id est reliquias, beati Jacobi apostoli decenter collocaret: quæ, sicut debuit, gratanter hilariterque episcopus suscepit, et omnipotenti Deo gratias egit, eo quod tam pretiosum thesaurum habere promeruit. Quid longius morer?

in itinere a submersione periculo liberatur,

E

et de nocte exis lumen mirabiliter emicat,

F

* forte hoc

quibus rectis S. Auto sacellum præparat,

b

c

A morer? Cappellam in ecclesia S. Zenonis honorifice fieri fecit, atque composuit; altare quoque ibi superædificavit, in quo reliquias supradictas postea collocavit.

258 Post receptionem vero sacrarum reliquiarum Compostellanus archiepiscopus atque Raynerius diaconus multoties Pistoriensem episcopum suis litteris reverentissime visitaverunt, et ut de reliquiis S. Jacobi sic ageret, ut eum per litteras postulaverunt, nihilominus rogaverunt: de ejus enim bonitate non modice et honestate præsumentes, pariter confidebant; nam in epistolis, quas ei miserunt, eundem dominum Actum episcopum suamque sanctitatem multum commendabant, et affatim per omnia laudabant; quas epistolas ego Contarinus clericus, licet indignus, qui hæc scripsi *d*, cancellarius Pisanæ civitatis, oculis meis vidi, perlegi, et memoriter tenui, testis utique verax atque fidelis, una quarum epistolarum hæc est *e*. Post multas igitur deprecationis, exhortationis, et commonitionis epistolas, et cappella S. Jacobi constructa, anno millesimo centesimo quadragesimo quinto dominicæ Incarnationis, dominus Acto episcopus in mense Julio, octavo die exeunte, altare S. Jacobi ipso die ejusdem Apostoli festivitatis cum multis honestissimis clericis, Prioribus, et Plebanis ab eo decenter invitatis, sicut dignum fuerat, devotissime consecravat.

259 Facta vero consecratione, Missarumque solemnibus solemniter celebratis, magnum præclarumque miraculum virtus Dei omnipotentis per merita beati Jacobi Pistoriensibus patenter declaravit, nam in eadem Pistoriensi civitate erat quidam languidus, qui extensis nervis ita rigidus et siccus per sex continuos annos in lecto jacuerat, ita quod nullo modo ad ullum corporis usum aptus fuerat, excepto quod aliquantulum virtutis ei Deus in manibus reservaverat, quibus sibi ministrantibus cibum sumebat; sed numquam de lecto surgere, vel se movere poterat: quem quidam nobilissimus civis Pistoriensium, nomine Opitho, Eharardi quondam filius, victualibus sustentabat amore illius, qui dicit: Quamdiu fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis.

C 260 Cum igitur redeunte populo ab ecclesia, jam vero transacta hora sexta, præfatus Opitho, vir illustrissimus, ex consuetudine misit languido pauperi alimoniam per suum clientulum (ipse namque infirmus proprio Lætus nomine appellatur, et hoc quidem bonum prodigium; nam de maxima tristitia repente lætus efficitur, cujus quidem corpus, et animam salvavit Dominus per gloriosissimum apostolum suum Jacobum) cui dixit portitor ciborum: Frater Læte, hora refectionis est, accipe cibos, et comede: qui cum Dominum benedixisset, et minister ante se cibos apposuisset et abiisset, Lætus æger cepit cum gratiarum actione cupitum cibum sumere; post duas autem buccellas inter ipsas epulas divino nutu somno corripitur, sicque Dominus in eum soporem misit, et in ipso sopore vir quidam ei apparuit vocans eum nominatim; Læte, inquit, Læte, quid agis? Cur potius hic moraris? Et adjecit: Surge cito; et propera ad memoriam mei altaris, quod hodierna die Pistoriensis episcopus dedicavit; cui respondens ait: Qui es, domine, qui vocas me; quid mihi jubes facere? Ego, namque, domine mi, nullatenus possum surgere, nec pedibus terram calcare, nec brachia sursum levare, qui

per sex continuos annos miser, et rigidus, siccus, et extensus, medullis evacuatus, corpore defectus, miserabiliter cubavi in lecto. Tunc ille respondens, ait ad illum: Surge, et noli timere, nec in aliquo dubites, quia ego sum Jacobus apostolus, qui loquor tecum: [propera] ad locum, quem tibi prædixi, quoniam sine dubio liberaberis.

261 Tum ille expergefactus, ossibusque crepitantibus, exclamavit magnis vocibus: Adjuvame, Domine Deus. Mulierculæ vero de vicinia audientes voces illius cucurrerunt velociter ad eum, existimantes illum proxime moriturum. Sic illi dicunt: Frater Læte, quid habes, quid clamas? Vis forsitan accipere pœnitentiam? Ibimus pro sacerdote, qui tibi ferat consilium animæ tuæ, quoniam cernimus te morti propinquare; nam sic attenuatus erat, quod paucissima caro in ossibus ejus remanserat, et ab omnibus videbatur, quod in proximo esset moriturus. Is autem mulieribus inquit: Dominae mulieres, non modo presbyterum quæro, sed ad hodiernam dedicationem S. Jacobi proficisci desidero, et indubitanter ibo, auxiliante Domino; quo audito, mulieres iridentes eum, quia desperabant de salute ejus, nec cogitantes illum ullatenus evasurum, non crediderunt, donec illum ambulantem viderunt, et secutæ sunt eum.

262 Eo autem ad ecclesiam properante, viri simul et mulieres undique concurrentes mirabantur valde dicentes: Benedictus Dominus Deus Israël, qui fecit nobis mirabilia hodie! Veniente quoque eo, qui eum solebat alere, mox ut vidit eum, cum clero simul et populo gloriam dedit Deo, qui vivit, et regnat in secula seculorum. Amen. Hominem autem ipsum ante altare S. Jacobi multoties oculis meis vidi, et hæc cuncta, quæ narravi, sicut ab universo clero et populo ejusdem civitatis prius audiveram, sic ab ore illius didici, et fiducialius scripsi, cujus omnia membra jam recreata fuerant, et carnibus ossa co-operta. Quem Lætum lætum et alacrem vidi, completo jam mense dedicationis altaris, qui ad indicium venientium usque ad præsens moratur inibi.

263 Hoc miraculo longe lateque celeberrime divulgato, erat quædam mulier de Castro Pitecio paralytica, misera, et pauperrima, quæ totum latum omnino perdiderat, cujus etiam manus arida fuerat, semperque mendicabat, nihilque cum ipsa manu suscipere poterat, quia strictissime clausa paralyti fuerat; insuper autem totum corpus ejus paralyti exagitabatur, et contremebat ad similitudinem avis, quæ cauda tremula *f* nuncupatur, et quidquid ei pro eleemosyna dabatur, manu suscipere non valebat, sed in pera, quam collo circumligatam ferebat, sibi aptabantur omnia. Pro consuetudine vero paralytica ista ad monasterium S. Mariæ de Sala *g* ad eleemosynam suscipiendam frequenter ire solebat, cui quædam Benedicta, venerabilis ejusdem monasterii abbattissa, cum suis sororibus benefaciebat, cujus frequenti hortatu ad oratorium S. Jacobi pervenit, ut in ipso loco donum perciperet recuperandæ sanitatis, quæ tam diu in precibus ibidem permansit, quamdiu Deus omnipotens manum ipsius aperuit, et tremorem membrorum suorum ab ea similiter abstulit.

264 Hoc autem miraculum, cum ego ad oratorium S. Jacobi Pisis venirem, apud præfatum monasterium S. Mariæ de Sala, quod uno milliaro ab urbe Pistoria distat, hospitatus

EX MS.

repente usum
membrorum
recuperat,quem cum multis
ex clero et
populo ipse
scriptor sanatum
vidit et
examinavit.Sanatur mulier
paralyticacoram multis
testibus,

EX MS.

tus fui, ibique ab eadem abbatissa ipsius monasterii et sororibus suis hoc præsens miraculum didici; deinde ad civitatem veni, et simili modo testati sunt omnes, episcopus, et omnes canonici Pistoriensis ecclesiæ, et reliquus clerus, et populus civitatis ejusdem. Postea mulierem ipsam et vidi, et alloquutus fui, eamque de hoc satis interrogavi, et sic cuncta mihi seriatim retulit, et manum, quæ multo ante clausa fuerat, similem manui alteri mihi coram multis ostendit, in qua signum capitum digitorum apparebat, qui se ad invicem glomerati constringebant. Gratias igitur agamus omnipotenti Domino, qui eam liberare dignatus est beati Jacobi apostoli precibus. Ipsi gloria, decus, et imperium per infinita secula seculorum. Amen.

uti et alia contracta.

B 265 His autem duobus dum hæc fama circumquaque crebresceret, et multitudo copiosa virorum simul, ac mulierum ad ecclesiam beati Zenonis episcopi, in qua reconditæ sunt reliquiæ beati Jacobi apostoli, desideranter concurreret, contigit, ut quædam paupercula contracta illuc deveniret, ibique misericordiam Dei omnipotentis expectaret. Facta oratione, mulier ipsa omnium membrorum suorum sanitatem recepit, et magnalia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus, qui aderant, benedixit atque laudavit, eique multas gratias egit. Hoc igitur signum divulgatum est per cunctam civitatem Pistoriæ, et habetur ibi celebre, et propter illud sine dubitatione studui scribere, non modicam simul a clericis et laicis inde sumens auctoritatem: sciens namque in veritate, quoniam Deo nihil est impossibile.

ANNOTATA.

a *Suspicio, pro transnadare legendum esse transnatare aut potius transvadare; id est per vadum fluminis transire, ut ex sequentibus colligitur.*

b *Hanc epistolam exhibui part. 1 § 8, num. 90.*

c *De Zenone episcopo aliqua dicta sunt inter Prætermisssos ad diem 8 Aprilis, et Acta illius elucidata sunt ad diem 12 ejusdem mensis. Videri potest novissima editio Veneta Italiæ sacræ, in qua tom. 3 col. 284 et 285 nonnulla de hoc Sancto addita sunt.*

C d *De hoc synchrono miraculorum scriptore pauca monuimus part. 1, § 8, num. 95.*

e *Hanc epistolam una cum aliis dedimus paragrapho proxime citato.*

f *Huic aviculæ, quæ a Latinis motacilla dicitur, omnes fere nationes a frequenti caudæ motu nomen indiderunt, ut videri potest apud Aldrovandum tom. 2 Ornithologiæ lib. 17, cap. 22. Hinc etiam a poeta Italo vocatur coditremola, ut dictionarium academici Cruscanæ ad vocem cutrettola testatur. Hanc Italarum expressionem scriptor noster Italus haud dubie hic Latine imitatus est.*

g *Nicolaus Coleti in Veneta Italiæ sacræ editione, nuper ab ipso aucta, inter alia Pistoriensis civitatis cænobia tom. 3, col. 287 in additione sic recenset etiam monasterium sanctæ Mariæ angelorum, a Sala nuncupatum, eo quod olim extra civitatem in loco, qui Sala vulgo dicitur, constructum fuerit, deinde in civitatem translatum, cui plurimas opes dedit pia femina Adola Rospigliosia ea lege, ut puellæ ex aliquibus familiis nobilibus gratis exciperentur.*

CAPUT II.

Medici dubitatio de miraculis sublata, paralyticis et contractis sanitas restituta, ac mira historia de quadam columba.

Item miraculum vobis enarrare cupio, quod nullatenus est prætereundum. Igitur cum omnes admirarentur propter hæc miracula, quæ Deus per apostolum suum Jacobum cooperabatur, eo quia nostro tempore, præcipue nostris in partibus, numquam talia vidimus. Erat in civitate, et de civitate Pistoria quidam medicus, nomine Fridericus, qui in mirabilibus dubitabat, et de causa ista contra credulos sicut incredulus tractabat. Eo autem super hoc dubitante, et fidem penitus non adhibente, Dominica sequenti consecrationis altaris S. Jacobi cum ad matutinas surrexisset, et ad ecclesiam solito more veniret, vidit procul in ecclesia cereorum multa luminaria, et in corde suo meditabatur, si fieri posset, ut in ipsa ecclesia S. Jacobi patrocinia forent, et vera ea miracula, quæ divulgabantur longe lateque.

Medicus de miraculis S. Jacobi dubitans

267 Cumque hæc in corde suo frequenter revolveret in ipso itinere ad quemdam puteum, qui est juxta viam, qua veniebat, haud longe a beati Zenonis ecclesia repente ducitur, submittens caput in ipsum, quasi impulsus ab aliquo; in quem sic introivit usque ad talos, caput quidem præmittens deorsum, pedes vero tenens sursum; qui recordatus sancti Jacobi, confestim vocavit eum nominatim: Sancte Jacobe, apostole Christi, velociter succurre mihi, et miserere mei: Necdum verbum finierat, et ecce quasi in momento reducitur ad superiora; sequebatur autem ipsum quædam cognata sua, quæ illum ruentem in puteum viderat: qui protinus, non ut incredulus, sed ut credulus, venit ad ecclesiam, et confessus est, se male egisse pro incredulitate sua; cum enim ipse miracula Dei sponte credere nolisset, coegit eum divina pietas, ut amodo crederet, et credendo, quod non crediderat, prædicaret. Quod ego sicut ab episcopo civitatis, clero simul, et populo, nec non et ab ore illius didici, ita fideliter scripsi; nam ipse verus testis est, fide catholicus, legalis, atque veridicus. Nos itaque pro his et pro aliis beneficiis laudemus, et benedicamus omnipotentem Dominum, cujus imperium permanet in secula seculorum. Amen.

propria experientia de veritate eorum convincitur,

268 Ipsis autem diebus erat quædam mulier paupercula de ipsa vicinia, quæ est juxta eandem ecclesiam, adeo contracta, quod se aliter movere non poterat nisi nates eundo traheret per terram, et non adminiculo pedum, sed sustentatione manuum ibat: nam pedes ita revolutos et tortos habebat, quod nullum servitium, vel auxilium sibi in aliquo subministrabant, sed manibus, ut dixi, eundo per terram carpebat *. Ad beati Zenonis igitur ecclesiam confidenter ivit, et facta oratione per merita sanctissimi Jacobi apostoli eam sine dilatione Dominus misericorditer liberavit, quæ quidem

et tres mulieres

* forte repetitum

A dem prius nullum opus operari poterat. Postea vero cœpit agere, quæ sibi necessaria fuerunt, et pedibus suis ambulare libera et erecta, quam cum quodam canonicorum quantocius adivi, eamque diligenter per ordinem interrogavi, obsecrans, si sic ei factum fuisset a Domino, velut de se dicebatur ab omnibus : non inde mutavit aliquod verbum, ac etiam cum ea reperi testes quamplurimos. Hoc denique miraculum clarissimum est repertum, quæ quidem prius invalida cognoscebatur ab omni clero civitatis ejusdem simul et populo; in ipsa vero, vel sequenti hebdomada reperi eam sedentem et exutientem linum propriis manibus in platea, quod per multum tempus antea nec hoc, nec simile fecerat. Nos igitur omnes dicamus Deo gratias. Amen.

B 269 Aliud quoque miraculum die octavo consecrationis peractum fraternitati vestræ denunciabo pulcherrimum. Quædam mulier ex ipsa civitate virum, et filios plurimos habens propter longam, et nimiam infirmitatem devenerat in multam necessitatem; non enim valebat aliquod opus manibus peragere : in lecto quippe contracta jam fere per decennium miserabiliter jacuerat, et, quod turpe est dicere, peccatis exigentibus, propter incontinentiam cogebat eam vir ejus carnis sibi reddere debitum, ita tamen quod in ipsa visitatione, qua Deus sic illam visitaverat, in maritali thoro jam quater pepererat, puerique illius cum essent parvuli plangebant quotidie tum fame et siti, tum quia non poterant habere consolationem matris, eo quod non poterat subvenire sibi. Accipiens igitur eam vir ejus celeriter bajulavit ad S. Jacobi oratorium, ibique mansit per triduum, sed in his tribus diebus continuavit super eam misericordiam suam Dominus.

C 270 Exinde vero reportavit eam vir ejus ad propriam domum, quæ tunc invenit flentes, atque lugentes pueros suos; exaudivit autem Dominus gemitus puerorum, respiciens ad paupertatem et miseriam illorum : quam cum vir ejus in lecto reposuisset, dulcissimo somno arripitur mulier, quæ tunc in visione vocata, ut surgeret ac de novo ecclesiam adiret, ut Domino, et ejus Apostolo gratias ageret, expergefata continuo surrexit, fratremque suum Martinum voce magna vocavit, et ut ad gratias agendum secum pergeret precibus invitavit; qui cum vellet eam manibus apprehendere, ut illam sustentaret, prohibuit ipsum, et alios, qui se juvare cucurrerant, ne se tangerent, dicens et asserens, se sine alterius emolumento pergere posse, beato Jacobo apostolo sibi opem ferente. Videntibus autem viris, et mulieribus undique concurrentibus, eamque per decennium contractam cognoscentibus, sic eam suis pedibus ambulantem et laudantem Dominum, omnes ad ecclesiam velociter concurrerunt, clericisque convenientibus TE DEUM LAUDAMUS alta voce pariter decantaverunt, et signis in classicum sonatis, omnes suffusi lacrymis, flexisque poplitibus, humique prostrati, palmas ad cælum tendentes, de tanto et tali miraculo Domino nostro Jssu Christo, suoque Apostolo gloriam dederunt.

Item alia quædam paralytica contracta de Villis habitans in loco, qui Agellus dicitur, profecta est ad oratorium S. Jacobi, et ibidem remedium sanitatis accepit.

271 Quidam vir de sancto Baronto, cujus mona-

sterium situm est in montibus, distans ab urbe Pistoria milliariis octo, tantam ægritudinis molestiam jam fere per duos annos in nervis patiebatur, quod numquam sese movere poterat de loco aliquo, nisi ab aliquo traheretur : hujus etenim crura ita turgida malisque humoribus plena fuerant, quod nullatenus ab aliquo medico remedium salutis accipere valebat, qui de facultatibus paupertatis suæ, quas ipse habebat, multa pro liberatione sua multoties expenderat, nihilque sibi profuerunt. Divulgata vero S. Jacobi fama, eo quod Dominus multas virtutes operabatur ob ipsius merita, properavit æger ad S. Zenonis basilicam, ubi recondita sunt Apostoli patrocina, ibique suscepit orationibus ipsius salutis suæ remedia, qui prius, ut dixi, multa medicis erogaverat, et ita liberatus est ab ægritudinis molestia, quod absque dilatione suscepit sospitatem, et peregre profectus est in Hispaniam ad beati Jacobi apostoli basilicam. Hoc etiam miraculum satis apertum et divulgatum, ac in eadem civitate celeberrimum, didici a domino Actone reverendo episcopo, canonicis ejusdem ecclesiæ, clero cuncto simul et populo. Proinde gratias agamus omnipotenti Domino, cui est honor, et gloria in secula seculorum. Amen.

272 In civitate Florentia, quæ tunc temporis inimicabatur cum civitate Pistoria, percrebuit ejusdem Apostoli fama. Quædam mulier, quæ inibi erat, mox ut hoc audivit, cum gaudio surrexit, suumque filium contractum, et gibborosum, ita quod caput fere genibus inhærebat, secum assumpsit, eundemque vehiculo imposuit, et gloriosum iter hilariter incepit, atque complevit : quo completo, ecclesiam S. Zenonis intravit, puerumque suum, cujus totum corpus conglomeratum fuerat, beato Jacobo repræsentavit : sed non multo post cœpit pellis corporis ejus extendi, et dilatari, videntibus cunctis, qui aderant ibi, et ad sonitum ossium crepitantium concurrentibus et multis aliis, corpus ejus illico est extensum, et caput a genibus separatum, sursum quoque erectum, et elevatum; F verumtamen in dorso adhuc apparet signaculum gibbi illius. Hoc miraculum factum est coram multis et diversis gentibus, Pistoriensium videlicet, Florentinorum, atque Lucensium, et qui venerunt de longinquis partibus, qui omnes pariter unanimiterque benedixerunt et laudaverunt Dominum manibus expansis ad cælum. Puer autem is, qui liberatus est, cum matre Florentiam pedibus remeavit, qui prius Florentia Pistoriam vehiculo in cophino venerat, ut audistis; quo redeunte, quidam credebant, et Deo gratias agebant; quidam autem non eum esse dicebant, sicut Judæi de cæco a nativitate, quem Christus illuminaverat.

273 Post hæc autem credulis et incredulis par concordia fuit : nam in eadem civitate Florentia huic miraculo superaddita sunt et alia miracula, quæ facta sunt ibi a Domino per ejusdem Apostoli merita. At puer, qui, ut diximus, ita conglomeratus fuerat, iterum cum matre venit Pistoriam ad referendas Deo et beato Jacobo laudes condignas, et debitas gratias, quem ipse, Deo gratias, oculis meis vidi, qui alacer effectus fuerat nimis, coloratus, et pinguis, nullum habens indicium pristinae infirmitatis, præter aliquantulum gibbi, qui remanserat illi; vidi namque, et allocutus fui, diligenterque

EX MS.
quale benefici-
um etiam cui-
dam viro,

ac puero Flo-
rentinae urbis,

simili morbo
laborantibus,
collatum est.

EX MS

diligenterque satis interrogavi, quomodo, qualiterque hoc ei accidit, qui, sicut ab omnibus audiveram, sic retulit mihi, cui dominus episcopus, me vidente, frequenter eleemosynam fecit, qui et testimonium de ipso perhibuit. Quo miraculo Florentini in veritate cognito, licet tunc adversus Pistorienses inimicati valde fuissent ad invicem, cum nimia tamen veneratione discalceatis pedibus, et laneo indumento induti multi ex eis exinde ad sanctum Jacobum coeperunt venire, maxime mulieres cum cordis compunctione, sicut cœlitus fuerant inspiratæ.

Mira narratio
de columba
silvestri,

* lege canna-
ben

C

274 In diebus illis aliud miraculum tam pium, tam gloriosum factum est a Domino, de quo, qui digne meditari voluerit, satis nosse poterit, quod pertineat ad ædificationem omnium ad beati Jacobi curiam venientium, cunctorumque Christianorum fidelium. Puella denique quædam de agro Pitacio cum quadam die infra tertiam hebdomadam post altaris S. Jacobi consecrationem canapem * de horto evelleret, considerans vidit columbam per aërem volantem, et non procul ad se postea venientem, et requiescentem: quam cum non longe ante se cerneret, rogavit Dominum, et beatum Jacobum dicens: Domine, et beate Jacobe, si vera sunt ea, quæ de te Pistoriæ dicuntur, et ea miracula operaris, quæ Pistorienses asserunt, dona mihi hanc columbam venientem meis in manibus; mox ergo columba de loco surrexit, in quo quiescebat, quæ mitis ac mansueta, quasi multo jam tempore domestica, venit ad eam; quam sic manibus accipiens [tenebat] acsi corpus inanimatum fuisset. Quid tamen egit puella? Portavit illam ad domum suam, ostendit patri, et indicavit ei omnia, omnibusque, qui erant ex ipsa familia quonam modo columba suis in manibus devenerat.

quæ prodigiosa
capta, ac Pistorium delata,

C

275 Quidam ex eis dicebant: Occidatur, ut manducemus illam. Quidam alii subclamabant: Non interficiatur, sed abire permittatur. Laxavit itaque manum puella, ut videret quid ageret. Ipsa columba, quæ de manu illius egrediens descendit, et gallinis colligentibus escam se admiscuit, nec umquam postea de domo exibat, sed sic associata cum illis manebat, tamquam si cum eis mansisset per multa et longa tempora. Admirantes autem omnes admiratione non modica pro tanta mansuetudine jam dictæ columbæ, quæ siquidem usque ad ipsum diem non domestica, sed agrestis fuerat, euntes ierunt ad sacerdotem ejusdem villæ, studentes ei hoc factum denuntiare; proinde sacerdos patri et puellæ salubrius et utilius consilium dedit, sicut more suo divinitus impositum fuit: Die, inquit, Dominico ad dominum nostrum episcopum pariter pergamus, et sicut ipse nobis dixerit, sic inde faciamus. Euntes igitur die Dominica Pistoriam repræsentaverunt domino episcopo columbam, dum in honorem S. Jacobi devotissime cum suis canonicis celebraret Missam super sacrosanctum altare, quod in ejus honore consecratum fuerat. Audita vero præsul per ordinem causa, suscepit columbam, et super murum cancelli, qui est circa altare S. Jacobi posuit illam, in quo loco mansit per tres hebdomadas, quæ numquam inde decedebat, nisi quod aliquando, et rarissime per ecclesiam volabat, sed semper, et absque dilatione ad pristinum locum redibat, ibique mitis, humilis, simplex, et mansueta sedulo manebat; escas autem aut vix aut raro rostro colligebat.

276 Sed Lucenses et alii forenses pennas gutturis ejus avellentes pro devotione secum deferabant, et pro signo iis, qui non viderunt, ostendebant; ab injuriis etiam numquam se defendebat, cujus jam guttur a vulsione pennarum decortcatum erat; tamdiu sic incaute factum est istud, quamdiu persolvit naturæ debitum: et nihil mirum, quomodo namque vivere poterat avis animata, quæ vix escam carpebat, et nihil penitus dormiebat? Gens quidem die, noctuque undique concurrebat, eamque vicissim venientes vexabant, in nocte semper vigiliæ fiebant, clerus, et populus altis vocibus Domino jubilabant, luminaria plurima illic incessanter ardebant. Quomodo ergo, qualiterve vivere poterat, quæ a tanto strepitu numquam cessabat, sed quasi pro custodia semper ibi manebat? De cujus itaque decessu cunctus clerus, et populus pariter dolentes, quia dolendum fuerat valde, consilio inito, corium simul et pennas ejusdem sursum in ecclesia suspendere ad indicium venientium. Quid potuit esse dulcius, quid convenientius in tanto et tali negotio hoc admirabili signo, quod nobis ostendere dignatus est omnipotens Deus? Non opus est quidquam de jam dicta columba plura referre, quam quidem videbant omnes illuc venientes aperte et manifeste. Unde non solum laici, vel clerus ejusdem civitatis, sed multi religiosi, abbates, et priores, clerici, et laici ab unde testimonium veraciter inde possunt perhibere; nec non et ego testimonium perhibeo, testis utique verax atque fidelis, qui eam per integram hebdomadam oculis meis vidi, et manibus in veritate tetigi.

277 In præfata ecclesia multi contracti multi languidi et infirmi diversarum infirmitatum jacent, Domini misericordiam pariter expectantes, ibique mulier quædam paupercula, nimisque infirma ab aliis infirmis semota in angulo ecclesiæ jacebat, et, nescio qua occasione, a custodibus derelicta. Factum est autem ut ipsa morti appropinquaret, et nullo eam vidente, columba, quæ circa altare S. Jacobi morabatur inde surrexit, et usque ad mulierem, vicinam morti, contra solitum volavit, ac supra corpus illius se ponens quievit; illi vero, qui aderant, considerantes columbam languidæ mulieri associatam, admirantes valde concurrerunt ad eam cupientes nosse, cur se illuc diverterat: et cognoverunt, quod non cognoscebant, videlicet ægram proxime morituram: accedentibus autem turbis, columba recessit, et ad locum suum juxta altare rediit. Elevantes igitur inde cum grabato languidam, portaverunt eam foras ecclesiam, quæ post paululum fuit mortua, et honorifice sepulta; quam quidem, prout credimus, nisi columba monstrasset, nemo morientem vidisset.

D
tamquam circum
ad altare S.
Jacobi diu
mansit,

E

et mulierem
morti proximam
indicavit.

F

CAPUT III.

Multi a variis morbis et infortuniis liberati.

Aliud itidem miraculum charitati vestræ declarare cupio. In monasterio S. Petri de Campaliana quædam sanctimonialis erat, quæ totum latus sinistrum ita perdiderat, quod non pedibus, sed manibus miserabiliter incedebat, natesque per terram trahebat: planta quidem pedis

Monialis misere distorta,

A pedis a dorso, et dorsum in loco plantæ conversum fuerat, nec non et digiti pedum a calcaneo, et calcaneus in locum digitorum vertebatur; talus quoque in inferiori parte corporis locum inverterat, in loco videlicet, ubi planta manere solebat. Licentia igitur accepta ab abbatisa sua, ad oratorium S. Jacobi venit, ibique per triduum mansit, et non liberata ad cœnobium suum rediit: quæ cum sero ante completorium ante altare S. Petri reverenter oraret, et in ipsa oratione recordaretur miraculorum beati Jacobi, omnia membra Dominus in suo loco repente restituit meritis ipsius Apostoli. Sorores autem, quæ tunc in claustro erant, illico cucurrerunt ad sonitum ossium crepitantium. Habita igitur iterum licentia ab abbatisa sua, properavit et rediit ad agendum Deo et beato Apostolo debitas gratias. Monacham vidi et allocutus fui, et de hac re satis interrogavi, ac signa liberationis ostendit mihi: et ideo hæc fiducialius scripsi, et ut verius credi possit, eadem abbatisa, quæ jam dictam monacham in monasterium susceperat, nomine Fabronia, quæ nunc est monasterii S. Petri majoris Pistoriensis abbatisa, frequenter retulit mihi de contractione sua cuncta, quæ audieram signa, qualiterque miserabiliter incedebat.

B 279 Præterea puer quidam de episcopatu Bononiensi totus fere contractus, ad memoriam beati Jacobi fuit a matre ductus, ut per merita ipsius Deus omnipotens ei subvenire dignaretur, utpote [qui] multis aliis misericorditer subvenit; tandem misericordia Domini cooperante, reddidit filium matri suæ sanum et incolumem.

Cæcos etiam de episcopatu Florentino et de diversis aliis partibus haud dubie multos illuminavit, multosque languidos et paralyticos ad se venientes curavit.

280 Post hæc autem et alia innumera miracula, me præsentem, sanctum est et aliud miraculum. Cum igitur ipso anno, quo in honorem S. Jacobi altare consecratum fuit, cum monachis S. Bartholomæi de burgo Pistoriensis civitatis tertio Nonas Septembris ad celebrandas vigiliis quadam die sero perrexerim, nec non et populo cuncto ejusdem parochiæ, lampadibus et cereis accensis, et cantato responsorio, factaque oratione, sicut mos est, quidam contractus, qui gratia recuperandæ sanitatis illud venerat, repente surrexit, et coram multitudine diversarum gentium, de longinquis partibus venientium, clericorum, virorum simul ac mulierum, extensis manibus et pedibus, qui prius contracti fuerunt per viginti annos, prout ipse et omnes noti ejus testabantur, ante altare S. Jacobi apostoli erectus venit, quem super cancellos illico posuere, ut se omni populo liberatum ostenderet, et brachiis sursum erectis manibusque extensis se gerendo * hinc et illinc, omnibus, qui aderant, gratanter ostendit, cujus quidem manus et brachia sicca erant et arida; erat autem jam dictus invalidus de Florentino episcopatu, videlicet de Monte Bono; huic enim miraculo et ego interfui. Tunc ergo omnes gratias egimus Domino, qui tanta dignatus est operari per Apostolum suum.

281 Eadem quoque nocte, peractis vigiliis, et remeantibus ad propria clericis, alterum contractum, qui aderat, ut ab adstantibus audivi, simili modo sanavit; qui ad altare veniens piis-

simo Domino cum omnibus, qui aderant, gratias egit.

Ipsa vero nocte cuidam mulieri de civitate Pistoria manum reddidit, prout audivi; non erat autem mulier in ecclesia quando eam sanavit, sed in domo sua S. Jacobum exoravit, ibique ei subvenit.

Quanti sunt debiles, et claudi, cæci, atque contracti, paralytici, et morbidi, qui concurrunt ad oratorium beati Jacobi gratia recuperandæ sanitatis, quibus Deus misericordiam suam reservat, et in sinu suo continet, quam eis postea vel in medio itineris, vel ad propria remeantibus ostendit? Quosdam enim sanat, quosdam a doloribus liberat, quosdam illuminat, quosdam extendit, quosdam languoribus curat; innumerales enim sunt illi, qui veniunt ad referendas Deo gratias, sanitate recepta. Vere multa super his illie crebro et alibi fiunt miracula, referentibus plebanis, presbyteris, clericis, multisque laicis asserentibus, ita quod sic et sic, tali die factum est in terra mea de tali et tali ægro masculo, vel femina: unde difficillimum est scribere omnia.

282 Quidam dæmoniacus illuc venit, ibique sanitatem accepit, de cujus corpore Dominus amore S. Jacobi dæmonium effugavit. Hoc a multis audivi, sed domino et venerabili Actone episcopo mihi referente, magis ac magis fiducialiter scripsi. In eadem quoque ecclesia vidi frequenter quemdam puerum cruribus exstensis et a natibus separatis, signis ab utraque parte natium apparentibus, quomodo prius cohærebant sibi: sed quoniam adeo subtilia erant, quod vix tantummodo videbantur in eis ossa, nisi pelle et paucissima carne cooperta, nondum erectus ambulare poterat.

283 Cum de mirabilibus gloriosissimi Apostoli huc usque Pistoriæ scripsissem, meque Pisas oportere redire, deveni juxta ecclesiam S. Martini in Monte Culio sitam, quæ quatuor milliariis distat ab urbe Pistoria. Vidi equos in monte stratos, cæpique mulieres de monte vocare, de illis interrogans, qui equos in montem duxerant, quibus quidem me associare cupiebam. Tunc mula, super quam sedebam, repente duxit me per angustum tramitem inter Casinulum et Casellam, quæ inibi erat, me utrisque manibus lorum freni retrahente, prout poteram; sed hanc retrovertere non valebam. Cum igitur sic subito in tam strictissimo loco me coarctatum cognovissem, retroque redire non possem, nec a dextris vel sinistris descendere, et trabeculæ non longe a terra Casinulæ et Casellæ cohærent, ita quod inde non poteram nisi flexo corpore transire, timebam, quia timendum erat duplici timore, tum quod ab aliqua parte nequibam descendere, tum ne caput trabeculas percutiens eliderem.

284 Insuper autem multo magis timui, quoniam mula gressus ad ostium stabuli parvissimum, quod erat juxta ecclesiam, festinanter dirigebat, per quod se velle ingredi demonstrabat; altitudo namque limitaris ostioli non major erat, quam altitudo mulæ cum sella, quam ipse sedebam: ad quod cum mula appropinquaret, et ex ingressu jam certus essem, et metus ac timor multo plus mihi succresceret, meditabar in corde meo dicens: Descendere non valeo, adiutorem non habeo, trabeculas timeo, sub quas transire nequeo, nisi corpore flexo, nec etiam

EX MS.

sanitati restituitur.

Ipse miraculorum scriptor mulæ insidens,

imminentis gravis læsionis periculo mirabiliter eripitur,

EX MS.

etiam redire retro; confidenter rogavi Dominum, et beatum Jacobum: Domine Deus, in-
quiens, et S. Jacobe apostole, adjuva me. Hoc
dicto, cum tanta suavitate transivi per medium
ostii stabuli, quod etiam nec capillum quid-
quam tangere sensi; sed sic mihi fuit sufficiens
introitus ostioli, tamquam si transissem per am-
plissimas portas cujuslibet civitatis; at ubi me
esse in stabulo cognovi, mox de mula descendi,
manibusque frenum comprehendendi, mulam exin-
de extraxi, ac pedibus flexo capite exii, sella
quoque mulæ liminare ostii in egressu tetigit,
et latitudinem utriusque lateris, a dextris vi-
delicet et sinistris, et sic a summo usque deor-
sum mula ostium replevit. Sic ergo, ut audi-
stis, me virtus Dei omnipotentis facile libera-
vit per merita gloriosa apostoli sui sanctissimi
Jacobi. Ipsi laus et gloria in secula seculorum.
Amen.

et narrat,

B

285 Supremo regi, regum Domino, et salva-
tori nostro Jesu Christo, qui dignatus est de
intemerata Virgine nasci, et ex ea carnem assu-
mens humanam, pro salute humani generis non
dubitavit manibus tradi nocentium, et crucis
subire tormentum, immensas cum jubilo gratias
referamus, quoniam mirabili suæ divinitatis vir-
tute mirabile novumque nuper miraculum, me-
ritis beatissimi Jacobi exigentibus, voluit decla-
rare, quod tacito sermone prætermittendum non
est, sed inter cetera, quæ Deus est per eum-
dem Apostolum operatus, miracula celebri me-
moriam recolendum est merito, quia non debet
civitas abscondi super montem posita, nec lu-
cerna ardens sub modio delitere*.

* forte delites-
cerequomodo juve-
nis ab acu gut-
turi inflata li-
beratus fuerit.* forte subiit
a

C

286 Cum itaque quidam Pistoriensis juvenis,
Bujamonte nomine, Veneris die sancto, id est
sexta feria, qua Jesus Christus Dei filius pro
nobis peccatoribus crucis patibulum sumpsit*,
dieque tertia resurrexit, desiderabili appetitu,
prout moris est juvenilis, cænaret, morsellum
a quemdam panis, in quo acus quædam ferrea,
eo prorsus in scio, sinistro fortuitu latitaret, ex
improvisu transglutians, eum acriter in gutture
versatum persensit, sicque intolerabili punctu-
ræ dolore aliquamdiu tortus, et anxius, nec
non in tanto mortalis periculi metu gravissime
constitutus, cœpit cum lacrymis beatissimi Ja-
cobi flagitare suffragium, cujus clamore, cæl-
lum, ut vere credo, per intercessionem Apostoli
penetrante, tussi, veluti Deo placuit, juvenis
provocatus, cum non modica quantitate cruoris
acum evomit; quam, priusquam fuisset intuita,
non acum, sed quamlibet festuculam, vel spi-
nam fore quidem putabatur; qui sic a tam
pestifero cruciatu Dei nutu et S. Jacobi preci-
bus liberatus, acum illam continuo apprehen-
dens, capellæ S. Jacobi presbytero, et aliis non-
nullis præsentibus, domino Bono b, venerabili
Pistoriensi episcopo, vultu irragato lacrymis
præsentavit; sicut ego ipse oculis meis vidi, et
rei eventum, qualiter congerat, ab eodem ju-
vene per ordinem plenius intellexi: eadem quip-
pe acus dudum super altare S. Apostoli eviden-
ter perpendit in testimonium tam pretiosi mi-
raculi, longe lateque relatione publica divul-
gandi. Honor Patri almifico, semper sit decus
Filio, qui meritis Apostoli opus fecit miraculi.
Amen. Annus Domini millenus, tumque primus
bis centenus, nec non decimo Kalendas fert
Aprilis recolendas actor hujus et relator rei ge-
stæ exarator c.

b

D

ANNOTATA.

a Satis patet ex sensu, hanc vocem pro frusto
panis poni ab Italica voce morsello, quæ idem
significat. Alii etiam medii ævi scriptores apud
Cangium in Glossario eadem voce utuntur, forte
illam derivantes a voce Latina morsus.

b Is præsul, nomine Bonus, anno 1186 Pi-
storiensem cathedram ascendit, ut tradit Ughel-
lus tom. 3 Italiae sacræ col. 299 Venetæ edi-
tionis.

c Ex hac clausula in Commentario part. I §
8, num. 95 conjeci, Contarinum hic suæ lucubra-
tioni finem imposuisse.

CAPUT IV.

Duo magnis periculis erepti, et alius
extremo supplicio prodigiose sub- F
ductus.

Eodem quoque anno, veniente die solem-
ni et optabili festivitate inclyti et pretio-
sissimi apostoli Jacobi, cum scutiferi, militaris
solatii gloria invitante, prout antiquus longus-
que terræmos expetit, cum hastis cursim lude-
rent equitando, puer quidam, filius viri nobi-
lis Gherarducci quondam Letaminii de Monte-
murlo juxta rivum, qui Umbrancellus vocatur,
ex inferiori porte portæ Lucensis Pistoriæ civi-
tatis, ingentem equum currebat: qui cum esset
tam corpore, quam altitudine magnus, et ca-
ballina feritate immaniter incitatus, ruptis fræni
ejus habenis, sicut hirundo suo celerrime vehitur
advolatu; sic et ipse rabido cursu immoderate
fortitudinis, atque velocissimo portabatur. Puer
autem in tam meticuloso et gravissimo personæ
periculo positus Apostoli adjutorium flebili vultu et
excelsa voce incessabiliter postulans: Sancte, ait,
Jacobe, adjuva me. Viri etiam et mulieres ipsum in
tanto discrimine intuentes dicebant: Adjuvet te
Christus, et sanctus Apostolus, quem tui flagitas F
adjutorem.

288 Ille vero destrarius a dæmoniaca, sicuti
a quibusdam creditur, appulsus* insania, ita
currens cum puero, ut superius dicitur, in me-
dio viæ publicæ, quæ strata b nuncupatur, sal-
tum inæstimabilem, et, ut arbitror, inauditum
sursum ferociter carpens bancum c, et pannos
multos super illud more solito positos ad ven-
dendum ante ostium domus cujusdam nomine
Date, de porta Lucensi constructum, in quo di-
versa mercimoniorum genera venundantur, et
maximum lapidem solium d apothecæ prædictæ
domus introrsum furiosissime transilivit, puero
pariter et equo, upote Deo placuit, illæsis pe-
nitus remanentibus: illius vero posteriorum pe-
dum impressa vestigia solio memorato satis evi-
denter apparent. Nec potuit hic destrarius unde
transierat ullo modo regredi, sed aliunde per
amplum ostium domus ab hominibus est foras
eductus, gratias Deo et beato Jacobo gratan-
ter agentibus, qui per sui Apostoli merita pue-
rum et equum divinæ virtutis potentia con-
servavit indemnes. Altitudo autem instrumento-
rum, quæ ad opus rerum venalium inibi sunt
composita, subter quibus equus idem prosiliit,
quam

Juvenis ferociter
equo insidens.et in magnum
viæ discrimen
adductus,
* forte impul-
susa
b
c

d

A quam parva sit, non est oblivioni tradendum: spatium enim a pertica, a qua quædam venalia, cerei scilicet, aliaque nonnulla tunc dependebant, usque bancum ex septem semissibus, minus fere una uncia constat: storumque namque lignis desuper et acutis firmiter confixum, quod ante apothecam mansionis ejusdem ad arcendum fervorem solis nec non impetus aquarum et imbrium est constructum, a solo terræ distat solummodo tribus brachiis *e* et dimidio: longitudo nempe saltus ipsius animalis decem et octo pedum diligenti studio mensuratorum spatium capit, veluti juxta mensuram mensum est.

Jacobi
serva-

289 Tam miram rem et admiratione dignam vix aut numquam nostris audivimus temporibus huc usque uspiam evenisse, quod tantum animal sic corpulentum et magnitudine grande, tam angustum, periculosum, et implicitum locum simul cum puero super ipsum sedente intactum transegerit et impune. Sed quis Deus magnus, sicut Deus noster? Ipse est Deus, qui facit mirabilia solus; ipse namque licet sit magnus in magnis, mirabilia tamen quotidie in minimis operatur. B Latentur ergo, fratres, clerus et populus Pistoriæ civitatis cum omni episcopatu, et gaudio magno gaudeant in immensum; quoniam tantum et talem nobis Patronum largiri dignatus est Jesus Christus: quia ejus patrociniis tota civitas illustratur, ejusque pia intercessione hoc miraculum, vidente innumera gentium multitudine, noviter ac mirabiliter declaravit. Ipsi quoque laudes et gratias debitas semper agere studeamus, apud quem nihil impossibile reperitur: cui est honor, decus, et imperium sine fine manenti in secula seculorum. Amen.

iam
inter-
ejus-
ncti

290 Quod magnus sit Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non sit finis, ore Davidico voce dulcisona præcantatur. Nos etiam per multa et innumera miracula, quæ ipse in Sanctis suis hodierna die dignatus est operari, satis evidenter audimus, et oculis corporeis intuemur, inter quæ miraculum quoddam, quod non est silentio transeundum, Jesus Christus per sui Apostoli Jacobi merita mundo voluit declarare: nam homo quidam, Romeus nomine, filius Marinellini de Brandeglio, cum in Versilia biennio perstitisset, in festivitate S. Mariæ Magdalænæ ad locum, qui dicitur Vallis bona, C ubi argentum foditur, proficiscens per montem quemdam ad findendam incisam fagum pro sustentandis cryptis terrarum, ne ruerent, ubi vena argentea reperta fuerat, festinanter ascendit, quæ ictu securis contra ferientem commota, ipsum per diruta montis periculose versando usque ad alteram fagum, quæ incisa non erat, ruinosissime volutavit.

to
pericu-
tur.

291 Is vero inter utramque fagum capite arctius intrusus per medium fere diem ibi fortiter adstrictus crudeli tormento affectus permansit; sed tam in ruinæ, quam coarctationis flagitio, Dei et beatissimi Jacobi apostoli patrociniis sæpius expetito, et clamore dudum passi pœnam quorundam virorum a loco militariis ferme duobus distantium aures, ut Deo placuit, reverberante, octo ex illis scitati quidnam esset, illuc velociter cucurrere; unus autem eorum, qui processerunt, hunc videns sic morantem in terra, præ timore cecidit semivivus; ceteri vero ad afflictum pergentes interrogare cœperunt, quomodo id ei acciderat. Hic voce de-

Julii Tomus VI.

bili casum enarrans, Dei Apostolique auxilium et illorum lacrymabiliter postulabat: qui divino et apostolico nomine invocato, arborem illam viriliter capientes, sursumque trahentes adeo summo-verunt, quod ipse tantum periculum per Apostoli merita, cooperante potentia Salvatoris, evasit. Fagus autem tam ingens erat, quod parum vel nihil possent eam viri sexaginta movere, nisi Deus esset cum eis, sicut fuit cum illis octo, qui vires suas, addita Christi virtute, in arborem exercuerunt. Cuncta vero præmissa intellexi ab eo plenius et audivi, qui periculum memoratum incurrerat. Laudes ergo et gratias omnipotenti Domino referamus, cui omnia possibilia sunt et erunt in secula seculorum. Amen.

EX MSS.

292 Cum quidam, Milo nomine, filius quondam Fidenrichi de villa, quæ dicitur Savignanum, districtus Pratensis, coram domino Rodulpho comite, Potestate Pratensium *f*, prætextu cujusdam excessus accusatus fuerit a quibusdam, idem dominus Rodolphus more Potestatum terrorem incutientium sibi subjectis, vel fortius temere * dictum Milonem pœna hujuscemodi condemnavit: videlicet, ut deberet ipse Milo per omnes oras castri Pratensis ad caudam equinam trahi, et igni deputari postea comburendus; quo taliter condemnato, ad caudam jumenti cujusdam præfatus Milo protinus est ligatus, et sic ligatis ei pedibus, et post tergum manibus, per oras ejusdem castri ad caudam tractus est ipsius jumenti cursu rapido incedentis: qui cum immaniter traheretur, idem Milo, cor contritum et fiduciam habens in Deo magnam, et sperans, ut ipse beatus Jacobus, cujus celebrabatur vigilia ipsa die, sui existeret liberator, Dei et ipsius Apostoli non cessabat auxilium implorare. Deus vero, quem nullum secretum latet, et qui exterius et interius cuncta videt, considerans cor illius, et quod ii, qui Milonem accusaverant ipsum, condemnationi suæ causam dederant manifestam, mira potentia sua et meritis ejusdem Apostoli, supposuit ipsi Miloni manum, eripiens eum prorsus ab hujusmodi cruciatu, nulla læsione in aliqua sui parte corporis remanente. Consuevit is profecto, qui tanto puniendus traditur periculo, sic torqueri, ut nulla remaneret sanitas in eodem; sed Milo jam dictus evasit, illæsus existens totus, Dei et dicti Apostoli misericordia præeunte.

Quidam ad
caudam equi
raptatus,

E
* forte formi-
dinem

293 Verum licet tanta res et tam mira in oculis omnium mirabilis haberetur, nihilominus tamen ipse Potestas volens eidem Miloni combustionis inferre pœnam, fixo magno palo, sive columna, in alveo Bisentii *g*, ubi ob hoc populus Pratensis convenerat ad videndum, jussit ligari eum ad ipsum palum: qui cum sedens, nec habens in dorso nisi camisiam, nec in capite aliquid præter ..... fuisset ad eundem palum inter ejus crura ligatus funibus vehementer, et post tergum ligatas haberet manus, mox dictus Milo ex omni parte sui circumdatus est lignis siccis, et stipis * sive scopis multis in quantitate maxima illic peratque * et supra eum stipa plurima est collocata, ita ut facilius consumi ab igne posset: cumque ibi appositus esset ignis, et flammæ illius continuo creverint immoderate ardentes, Milo prædictus constitutus in medio ardoris tanti, Dei et jam dicti Apostoli voce magna præsidium indesinenter cum lacrymis exposcebat, exspectans Dei

F
et jam admoto
igne combu-
rendus,

* forte stipulis
* forte paratis

EX MS.

et ipsius Apostoli pervenire sibi misericordiam, sicut prius omnipotens quoque Deus, qui gloriose in suis consuevit Sanctis miracula operari, et afflictis benignæ compassionis misericordia subvenire, volens ad ejus, et ipsius Apostoli decus suæ potentiam Deitatis ostendere in Milone, misericordiam exspectante, inhibuit dicto igni, ne ipsum Milonem ab eo inclusum tangere attentaret: Creator quippe inhibuit creaturæ, ne in eundem Milonem extenderet vires suas, ad quam inhibitionem teput adeo dictus ignis, quod ipsius calor in eodem Milone, sua proprietate amissa, nequivit eum lædere, nec irrogare gravaminis sibi quidquam: unde Milo jam dictus exemptus divinitus ab ardore conservatus est incolumis per omnia inter flammis.

ab omni læsione immunis conservatur, * forte tantum

294 Recte per hoc tam *, et tam illustre miraculum omni reverentia pignus fides Catholica roboratur, et infideles patenter confusi errorem suæ possunt recognoscere cæcitatibus. Cessabit de cetero damnabilis contentio reproborum, quoties tam miraculosa res ad memoriam fuerit revocata. Vere ipse dominus Deus noster pretiosum miraculum illud, quod olim gessit de trebus pueris in camino ignis a flammis circumstantibus liberatis, in Milone voluit renovare, ut hæresis pernicioiosa cessaret, et fidelibus firmitas spes, et sincerior devotio adderetur. Deinde cum palum, stipas et ligna prædicta idem ignis consumeret acriter comburendo, et ipse Milo jam consumptus ab igne penitus crederetur, et etiam dictum esset, ut fierent pro ipsius anima Deo preces, dictus Milo, combustis funibus, quibus ligatus fuerat, sedens ad dictum palum, et aliis ligaminibus manuum et pedum ejus, in medio surrexit ejusdem ignis, vere apparens sanus, nec habens neque in capillo aliquo capitis, neque aliqua parte vel particula corporis læsionem aliquam vel jacturam: undique tamen ignis flammiger, ne inde Milo posset egredi, repugnabat; sed Dei clementia succurrente illi usque in finem fortiter, fuit actum, quod flammæ se aperientes ipsius ignis dicto Miloni semitam præstiterunt, per quam ipse illæsus exiit ab eisdem. Interea Pratenses ipsum Milonem a mortis nexibus liberum, potiri corporea sanitate, ac ipsum non habere aliqui læsionis cernentes, admiratione non modica sunt mirari, Deo, cui nihil est impossibile, et beato apostolo Jacobo laudes omnimodas exsolventes.

atque ita supremo supplicio subductus

295 Quis ergo Deus est magnus, sicut Deus noster? Ipse est, qui prædicta miraculose fecit, et qui facit mirabilia magna solus. Ipse est, qui omnia quæcumque voluit et vult, fecit et facit in cælo, et in terra, mari, et in omnibus abyssis. Ipse est, cui obtemperant elementa, et qui flammis, ne ipsum Milonem læderent, voluit inhibere, cui tamquam domino Deo nostro, et beato Jacobo apostolo ejus, cujus amore ista fuere acta, fratres dilectissimi, honorem offerentes et gloriam sine fine, ipsius Dei gratia et dicti Apostoli, a flammis et cruciatibus hujus seculi eripi mereamur vitæ cælestis gaudio potituri. Hæc sequidem omnia ge-

sta sunt apud dictum Pratense castrum Pistoriensis diocesis, quod castrum magnum non modicum, et famosum inter cetera Italiae castra nobile ac præcipuum reputatur, dominicæ Nativitatis anno MCCXXXVIII, ix Kalend. Augusti, scilicet die Vigiliæ Apostoli supradicti, Indictione undecima h.

296 Sed licet gloriosa dicti Apostoli merita sint ubique, quia tamen Pistoriensis civitas ipsius Apostoli meritis et suffragiis decorata incessanter personat ejus laudes, et in ipsius celebritatibus et honoribus superior invenitur, dictus Milo ad ipsam civitatem veniens læta mente, se Apostoli altari ejusdem, in ecclesia majori Pistoriensi constructo, ubi omnipotens per eum miracula multa pretiosa exercet, flexis genibus cum omni reverentia præsentavit, cereos illi offerens, et gratias ipsius Apostoli * de tantis ei collatis beneficiis agens: et cum campanæ ad laudem Dei et dicti Apostoli pulsarentur, et Pistoriensis populus in ipsa majori ecclesia convenisset, jam dictus Milo, cum esset in pulpito ipsius ecclesiæ, canonicis ejusdem narravit prædicta omnia diligenter, et ne veniret in dubium aliquod alicui de prædictis, monstravit corporaliter præstito juramento prædicta omnia esse vera, sicut superius sunt narrata, eorum dicto populo, et præsentibus multis Pratensibus, qui affuerant dictis miraculis, et supradicta omnia dicentibus, plenam veritatem procul dubio continere, præfatis quoque canonicis, et aliis clericis devote TE DEUM LAUDAMUS cantantibus, et omnibus laudantibus, et benedicientibus Dei nomen et Apostoli memorati.

venit Pistoriam, ut S. cobi publicis gratias ag

* lege ipsi postolo

E

ANNOTATA.

a Destrarius vel dextrarius significat equum magnum et cataphractum, ut fusius videri potest apud Cangium in Glossario.

b Strata aliquando sumitur pro via publica, lapidibus vel silice munita; inter vero pro via regia.

c De variis banci significationibus consule Cangium in Glossario. Satis ex adjunctis intelligitur, quid ea vox hic significet.

d Forte deductum est a voce Italica soglia, quæ limen significat. Alias etiam habet significationes, quas vide apud laudatum Cangium. Videtur hic pro alto limine accipi.

e Brachium in mensuris communiter apud Italos ponitur pro ulna, ut in Vita B. Antonii Aquilani ad diem xxvi Julii me fusius explicare memini.

f Pratense castrum, nunc oppidum, inter Florentiam et Pistorium jacet, et ab utraque civitate distat decem miliaribus. Plura de eo, si lubet, vide in novissima editione Ughelliana tom. 3 a col. 317.

g Bisentius vel Bisentio vocatur fluvius, qui civitatem Pratensem alluit, ut loco citato legitur apud Ughellum

h Ex hoc anno part. I Commentarii § 8, num 95 collegi, istud miraculum Contarino non fuisse scriptum.

PARS SECUNDA

COMMENTARIJ HISTORICI

G. C.

De prædicatione S. Jacobi in Hispania.

§ I. Quibus populis S. Jacobus prædicasse dicatur.

Quemadmodum variae regiones sacrum S. Jacobi corpus aut caput sibi vindicant, ut supra vidimus, ita etiam diversi populi prima fidei suæ documenta ab ejusdem Apostoli prædicatione repetunt. Non est dubium, quin Judæis in Oriente Christum annuntiaverit, cum Hierosolymis ob Christianæ fidei confessionem martyr occubuerit: sed magis incertum est, quibus locis in Occidente Evangelium prædicaverit. Sardi contendunt, sese primos fuisse, quos sanctus iste Apostolus Christianæ doctrinæ luce illustravit. Dionysius Bonfant, Calaritanus sacræ theologiæ ac juris-prudentiæ doctor, in Triumphis Sanctorum Sardiniae lib. I, cap. 5, aliique scriptores Sardi nobis hanc insulæ suæ traditionem persuadere conantur. Salvator Vitalis ex Ordine S. Francisci in Annalibus Sardiniae parte 2 ad annum Christi 37 pag. 18 eandem patriæ suæ gloriam parabolice, ne dicam ridicule, sic probat: Viso Jacobi in Hispanias adventu, operæ pretium est, in Sardiniam videre præventum: advenit quippe nos prius, quam vos, Hispani. Sardinia nonne Sandalotis Apostolorum crepida sacra, sandalium? Æquum hinc, Jacobum sandalio istoc ad Hispanias calceari: quippe qui, teste Marco, calceati sandaliis ad prædicandum ibant Apostoli, nudipedes pergere non debebant. Neque imus inficias, hic mystice loqui de sandalio isto: nihilominus ad rem nostram confert (fasque sit fari agedum beatum apostolum Jacobum, antequam Hispaniæ dumeta tentaret, Sandalotis pedes suos sandalio munivisse: a Joppe namque iter arripiens, recto cursu navigatione directa, Calaritanas calcavit arenas; a Joppe siquidem portu aliam quam Calaritanam insulæ partem æquius atque rectius, quin et commodius, attingere minime poterat. Hæc nugatoria ratiocinatio tantum probat, S. Jacobum prius ad insulam Sardiniae potuisse appellere.

298 Magis ad rem faciunt, quæ idem scriptor subdit his verbis: Venisse Jacobum in Sardiniam, priusquam Hispaniam penetraret, virorum in litteraria et historica re summorum testantur elogia. Est in primis Breviarium Armenium, cujus testimonium ex Armenica in Hispanicam transtulit illustrissimus et reverendissimus Paulus Pacheco episcopus de Murs, filius, inquam, nobilissimi D. Don Joannis Pacheco, ex militia S. Jacobi, equitis inelyti, Caroli V Imperatoris ad principes Armenios oratoris et nuntii. . . . Hoc Breviarium ab archiepiscopo seu patriarcha Hierosolymitano ordinatum et digestum fuit circa annum Domini MLIV. Deinde subnectit Hispanicam Lectionis Armeniæ versionem, in qua dicitur S. Jacobus ex Joppensi portu solvisse in Sardiniam, ac inde appulisse ad Carthaginem Hispaniæ, multis-

que urbibus peragratis, venisse in Gallæciam. Denique eadem Lectio addit, eum ex Gallæcia profectum esse Cæsaraugustam, ibidemque jussu Deiparæ in illius honorem construxisse sacellum, ac tandem ex portu Tarraconensi rursum vela dedisse in Palæstinam.

299 Si tanta sit hujus Breviarii antiquitas vel auctoritas, miror, quod Postulatores Cæsaraugustani Romæ suam traditionem non confirmaverint hoc testimonio, quod certe inter alia fuisse clarissimum ac vetustissimum. Neque dicas, id illis ignotum fuisse; cum apud Ferdinandum de Oxea in Historia S. Jacobi cap. 6, Didacum de Murillo Minoritam in Fundatione miraculosa Deiparæ de Columna, cap. 32, pag. 270, aliosque scriptores Hispanos idem passim referatur. Hinc conjicio, illam Breviarii Armenii auctoritatem Aragonibus suspectam fuisse. Porro non placet, quod hoc Breviarium ab archiepiscopo seu patriarcha Hierosolymitano ordinatum et digestum dicatur, cum Armeni proprium metropolitam habuerint, et utraque Armenia patriarchæ Constantinopolitano subesset, ut videre est apud Carolum a sancto Paulo in Geographia sacra, anno 1704 Amstelodami recusa, lib. 9, pag. 247, vel forte postea Antiocheno patriarchatui subjecta fuerit, ut colligitur ex Historia Armenia, a Clemente Galano Romæ anno 1650 edita, part. 1, cap. 25 a pag. 373. Si quis tamen solide probaverit, hoc testimonium Armenii Breviarii genuinum et antiquum esse, omnem de eo suspicionem libenter deponam, ac facile admittam, S. Jacobum exiguo temporis spatio in Sardinia substitisse, cum id in transitu ad Hispaniam non adeo difficulter fieri potuerit.

300 Firmioribus fundamentis nituntur Hispani, ut paragrafo sequenti videbimus, dum S. Jacobum in patria sua Christianam legem promulgasse affirmant. Sed inter eos non convenit, a qua provincia apostolicam prædicationem inchoaverit, et in quibus locis Christum annuntiarit. Si lubeat credere Aulo Halo, quem Joannes Tamayus Salazar ad quælibet probanda semper promptum habet, et cujus fictitium carmen in suo Martyrologio Hispano hac die refert, sanctus Apostolus pene omnes Hispaniæ provincias peragravit, et in singulis fere urbibus Christianam fidem docuit. Verum dum Hispani inter se de apostolicæ prædicationis primatu contendunt, adversariis animos addunt, ut S. Jacobum in Hispaniam venisse confidentius negent.

301 At ne hoc a Belga dictum forte ægre ferant, audiant popularem suum Franciscum a sancto Augustino Macedo, qui in Diatriba de adventu S. Jacobi in Hispaniam cap. I, de hac re ita disserit: Advenisse Jacobum in Hispaniam certo

de cujus antiquitate et auctoritate hactenus non constat,

E

F

et Hispani eamque provinciam sibi priusquam istius Apostoli prædicationem præ aliis vindicantes,

proben ad-versariis occasionem dubitandi, an ipse in Hispania prædicaverit

AUCTOR
G. C.

certo est certius. Illud minus constat, in quam provinciam venerit. Cum ergo Hispania in multas sit distributa, singulae eum sibi pio quodam studio vendicant, atque adeo suum dicunt, idque rationibus conantur ostendere; quæ cum hinc inde apponantur, dum alii alios refutant, dubium reddunt, in quam venerit: cum autem non potuerit venire in Hispaniam, nisi per unam provinciam, et ii monstrent, in nullam certam, contra singulas argumentando, venisse, fit, ut, an in Hispaniam venerit, dubitetur. Nec satis est iis Jacobo frui, quod facile esset ad componenda dissidia, ita ut illum ordine quodam serieque temporis una post aliam provincia exceperit; sed unaquæque illum cum prærogativa primatus habere vult: tam enim sunt religionis amantes, ut primas habere velint, non contenti habuisse, nisi prius aliis habuerint. Itaque de primis contendunt, quod turpe videatur in secundis tertiisve consistere. Ita sunt ad honores Hispani comparati, ut aut summos, aut nullos velint.

B Igitur Tarraconensis provincia ad se vocat; Bætica sibi deberi ait; Lusitania suum esse contendit; Gallæcia ad se trahit. Omnes eum apprehendunt, et dum conantur arripere, in diversa trahunt et lacerant, ut nusquam videatur esse, quod apud singulas esse minime patiantur. Ita ille mentem suam candide explicat. Attamen hanc Hispanorum contentionem nihil ipsorum traditioni officere ex eodem scriptore postea ostendam.

Non est verosimile, quod S. Jacobus Gallos, Anglos,

302 Aliqui volunt, a S. Jacobo, ex Hispania reverso, Gallos, Anglos, Hibernos, Venetos, imo et Armenos evangelica doctrina instructos fuisse. Quid sentiam de hisce excursionibus apostolicis, breviter dicam. Quantum ad instructionem Gallorum et Anglorum attinet, ea primum, quod sciam, refertur a Pseudo-Dextro, qui in Chronico ad annum Christi 41 ita pronuntiat: Rediens Jacobus, Gallias invisit ac Britannias, ac Venetiarum oppida, ubi prædicat. Aulus Halus sub larva antiqui poetæ Burdigalensis, sed ex fabuloso recentioris Hispani cerebro nuper natus, hoc fallax Pseudo-dextri oraculum confirmare nititur, dum in carmine supra citato apud Tamayum die xxv Julii de S. Jacobo ita canit: Lubens remeavit ad urbem

C Isacidum, quo creditur in itinere Gallos invisisse meos, duosque tegisse Britannos. Verum Alfordus noster in Annalibus ecclesiasticis Britanniae ad annum Christi 41 num. 1 fraudem subodoratus, post adducta Pseudo-dextri verba sic prudenter concludit: Ceterum malo primordia fidei in Britannia docta certioribus argumentis asserere.

Hibernos,

303 Non est etiam verosimile, quod Vincentius Bellovacensis, Venitiis anno 1591 impressus, lib. 8 Speculi historialis cap. 7 scribit his verbis: Apostolis itaque diversa cosmi climata adeuntibus, nutu Dei Jacobus Hiberniae oris impulsus, verbum Dei prædicavit intrepidus. At opinor, errore amanuensis aut typothetæ positam fuisse Hiberniam pro Iberia, ut ex contextu colligitur, et in posteriori editione Duacena correctum est. Nescio, utrum Pseudo-Julianus editionis Venetæ errorem secutus fuerit, vel an Hibernos palpare voluerit, dum in Adversariis num. 409 dicit, sacrum S Jacobi corpus ex Judæa in Hispaniam transvectum fuisse a discipulis, quos tales fecerat in Hibernia. Ut ut est, hoc aut inter sphalmata aut inter figmenta reponimus cum Henrico Spelmanno, qui in

Apparatu ad concilia Angliæ tomo 1, pag. 2 D de hac opinione ita judicat: Transeo, quæ de adventu S. Jacobi in Hiberniam et Britannicas insulas nonnulli suggerunt; cum vetustiorum nemo, quod sciam, hoc affirmaverit, et ab inferioribus non videatur aliunde proditum, quam HIBERNOS et HIBERNIAM male substituentibus pro HIBERIS et HIBERIA (id est Hispania) quibus et ubi Jacobus * prædicasse multi asserunt, priusquam Hierosolymis * redierat, cum ab Herode Agrippa interfectus esset *.

304 Obscurum est, quid Pseudo-Dexter significare voluerit per Venetiarum oppida, ubi S. Jacobum prædicasse comminiscitur. Si Venetias ad mare Adriaticum sitas intellexerit, nimis crasse finxit, cum ea urbs primum seculo v condita fuisse perhibeatur. Vidit hanc difficultatem Bivarius, et chari sui Dextri auctoritatem tueri cupiens, textum illius magis subtiliter quam vere commentatur: Ceterum, inquit, quod de Venetiis asseritur, non est intelligendum dici de urbe, quæ nunc eo nomine ad sinum Adriaticum sita extat: eo siquidem tempore condita adhuc non fuerat. Nuncupabantur autem Venetiæ oppida Galliæ Orientalis, ut apud Ptolomæum et Plinium videre est; et cum hæc versus Angliam sita sint, facile intelligitur, ea invisisse Apostolum, cum a Gallia in Angliam vel Britannias tenderet: nisi quis velit, ut advertere non dixerit Dexter INVISIT VENETIAS, sed VENETIARUM OPPIDA, illa, inquam, quæ sita erant juxta locum, ubi postea Venetiarum urbs prædives ædificata erat: nam et olim quoque Venetos eam regionem inhabitasse testis irrefragabilis est Silius Italicus. Laudo saltem ingeniosum explicandi conatum; sed his diutius non est inhærendum, quandoquidem non credam, S. Jacobum in Gallia aut Italia evangelium promulgasse, nisi id fide dignioribus testimoniis comprobetur. Suspico, Pseudo-Dextrum incaute Venetias maris Adriatici intellexisse, atque hujus figmenti occasionem arripuisse ex Veneta inscriptione, quam apud Ambrosium Morales legere potuit, et de qua jam pauca dicam.

305 Franciscus Sansovinus in Italica urbis Venetæ descriptione lib. 4, pag. 72 narrat, quomodo aliqui istius provinciae incolæ, ut vitarent barbarorum incursiones, ad vicinos lacus confugerint, ibidemque quasdam domos edificaverint. Cumque in una earum incendium exortum esset, invocato S. Jacobi auxilio, et voto facto, ignis per subitam pluviam prodigiose extinctus est. Addit, post hoc miraculum anno 421 in honorem S. Jacobi eodem loco, qui nunc vulgo dicitur Rialto, exstructum fuisse templum, cujus varias instaurationes postea refert, sed de prædicatione S. Jacobi apud Venetos nullum verbum facit. Ambrosius Morales in chronico Generali Hispaniæ tomo 1, lib. 9, cap. 7 templi hujus etiam meminit, et primæ ædificationis memoriam, lapide incisam, exhibet hoc modo:

FUNDAMENTA HUIUSCE TEMPLI, DIVO JACOBO APOSTOLO EX VOTO ERECTI, JACTA FUERE CHRISTIANÆ SALUTIS ANNO CCCXXI * DIE XXV MARTII, ZOZIMO ROMANO PONT., HONORIO IMPERANTE. DEDICATIO CELEBRATA SEQUENTI ANNO, EODEM DIE, PER QUATUOR EPISCOPOS, SEVERIANUM PATAVINUM, HILARIUM ALTINATEM, JUCUNDUM TAURISINUM *, ET EPODIUM OPITERGINUM; CURA VERO FELICI SACERDOTI PRIMUM DELEGATA.

Non placent mihi hic anni ab Incarnato Verbo numerati,

* lege Jacobum
* lege Hierosolymam
* lege est aut Venetiam
Christiana doctrina im-

etiam Venetias ab incolis
morabili tempore
F

* alii legunt
ccccxx

* forte Taurisinum

A *numerati, cum iste computandi modus eo tempore nondum esset in usu, et primum circa medium seculi VI a Dionysio Exiguo fuerit usurpatus, ut passim tradunt chronologi. Præterea falsum est, Zosimum anno 421 fuisse Romanum Pontificem: nam anno 418, Zosimo mortuo successit Bonifacius, ut habet Baronius ad hunc annum, et constat ex antiquissimis Pontificum Romanorum catalogis.*

ecclesia in ejus honorem constructa fuerit,

306 Ob has rationes suspicari cæpi, hanc inscriptionem Venetam alteri dudum destructæ ab aliquo recentiore substitutam esse. Nec vanam fuisse meam suspicionem postea didici ex Ughello, qui tomo 5 Italix sacræ col. 1257 eandem inscriptionem integram et ab aliis restauratam exhibet, postquam columna præcedente de illius occasione ita præfatus fuerat: Omnium ecclesiarum (agit de patriarchis et ecclesiis Venetis) vetustissima est D. Jacobi in Rivo-alto, a Patavinis hac excitata causa: cum enim, sæviente Attila, cum finitimis populis ad Rivum-altum refugissent, ibidem excisarum a barbaris civitatum exules excepturi, novumque ac tutius paraturi domicilium; quod dum continentibus operibus moliuntur, paratas casas adeo pertinax, non sine Numine, invasit incendium, ut non prius extinguere potuit *, quam divo Jacobo apostolo ædificandum templum vovissent. Quod primum fuisse narratur hoc in Rivo-alto, ut legitur in quadam tabula marmorea, cujus ipsissima verba hic exscribenda curavimus.

cujus inscriptio examinatur.

307 Deinde subjungit inscriptionem integram, et identidem renovatam, quæ sic habet: FUNDAMENTA HJUSCE TEMPLI, D. JACOBO APOSTOLO EX VOTO ERECTI, JACTA FUERE CHRISTIANÆ SALUTIS AN. CCCXX, DIE XXV MARTII, ZOZIMO ROMANO PONTIFICE, HONORIO IMPERATORE. DEDICATIO CELEBRATA EST SEQUENTI ANNO, EODEM DIE, PER QUATUOR EPISCOPOS, SEVERIANUM PATAVINUM, HILARIUM ALTINATEM, JOCONDUM TARVISINUM, ET EPIDIUM OPITERGINUM. CURA VERO FELICI SACERDOTI PRIMO RELEGATA. HÆC VETUSTATE PERE ABOLETA * COMPERTA SUNT INDUSTRIA NATALIS REGIA CANONICI CENETENSIS, QUI ELECTUS PLEBANUS *, ET DICTO TEMPOLO IN SPLENDIDIOREM ECCLESIAM INSTAURATO, UT EDIFICATIONIS, CONSECRATIONIS INSTAURATIONIS ET ELECTIONIS MONUMENTUM POSTERITATI RELINQUERET, HÆC IN MARMORE NOTANDA CURAVIT: QUÆ OMNIA ET TEMPORIS ET LOCI INJURIA CORROSA AC PENE CONSUMPTA HIERONYMUS AB AQUA DE MURIANO CANONICUS D. MARCI, ATQUE HJUS ECCLESIE PLEBANUS HOC MARMORE RESTAURARI JUSSIT ANNO DOMINI MDC, DIE XXV MARTII. Quamvis ex his pateat, eam inscriptionem recentiore esse, tamen ex illa antiquum et immemorabilem S. Jacobi cultum Venetiis recte demonstrari fateor. Videri etiam de hac re potest Bernardinus Scardeonius in opere de Antiquitate Patavinæ urbis lib. 2, classe 6, pag. 106.

Non videtur idem Apostolus Armenis Evangelium prædicasse,

308 Antonius Caracciolus, ex Ordine Clericorum Regularium presbyter, in Biga illustrium controversiarum num. 42 apostolicum S. Jacobi zelum etiam ad Armenos extendit his verbis: Traditionem Hispaniensem magis magisque firmat Armenica in Oriente traditio: nam etiam ipsa Armenia, licet remota admodum ab Hispania sit, servat tamen, ubicumque nunc inter Turcas, Christianos habet (et plurimos sane habet) beatum Jacobum abisse quondam ad

Hispanos, et adeo firme retinet, ut in voto peregrinationis ad Compostellanam S. Jacobi ecclesiam difficillime inter Armenos dispensetur, eo quod credant, revertentem Apostolum ab Hispania ad Palæstinam, transisse per Armeniam, ibique Euangelium disseminasse Interrogentur, qui ex ea natione presbyteri aut episcopi negotii sive religionis causa Romam accedunt: ii, quod asserimus, et quod certo ac gravi testimonio accepimus, fatebuntur aperte.

309 Facile credo, quod hodierni Armeni hanc traditionem testimonio suo confirmaturi sint; at oportet eam recentiore esse, cum in veteribus istius nationis monumentis nihil simile invenitur: quippe in supra memorata illius gentis historia, quam Clemens Galanus Latine et Armenice edidit, ac annotationibus illustravit, ubi de primordiis Christianæ religionis, huic regioni illatis, agitur parte 1, cap. 1, tantum leguntur sequentia: Post gloriosam Domini nostri Jesu Christi in cælum ascensionem beatissimi apostoli, accepto Spiritu sancto, universas mundi plagas inter se, ductis sortibus, partiuntur. Sancti vero apostoli Bartholomæus et Thaddæus in Armenas regiones, quæ illis sortitione obtigerant, proficiscuntur; ibique a Sanatrugho, Armeniorum rege, necati martyrium compleverunt. Hic, si usquam, mentio de S. Jacobo fieri deberet. His præmissis, nos solum S. Jacobi prædicationem in Hispania tuebimur, et jactus nostræ opinionis fundamentis, contraria quorundam scriptorum argumenta solvere conabimur, ubi prius controversiæ istius originem et progressum explicuerimus.

AUCTOR G. C.

licet recentiores Armeni id asserant.

§ II. Qua occasione et quomodo de adventu S. Jacobi in Hispaniam dubitari cœperit.

Thomas Stapletonus, eruditissimus Anglus, qui anno 1598 pie obiit, lib. 1 de Magnitudine Romanæ Ecclesiæ cap. 3 ostendit, quam certa suo tempore haberetur traditio de accessu S. Jacobi ad Hispaniam, dum sic scribit: Verum et indubitatum est, toto terrarum orbe velut in provincias distributo, facta primum in Judæa et Samaria verbi prædicatione juxta ordinem a Christo præscriptum, Petrum in Italia, Paulum in Græcia, Andream in Achaia, Joannem in Asia, et Jacobum in Hispaniam hoc Euangelium, cujus est caput Roma, latissime propagasse. Cardinalis Baronius communem Hispanicæ prædicationis sententiam tunc etiam pluribus testimoniis confirmare conatus est in notis ad Martyrologium Romanum, ac postea in Annalibus ecclesiasticis tom. 1 ad annum Christi 44, num. 1 se eidem opinioni adhuc adhæsisse indicat his verbis: Quod vero ad ipsum Jacobum pertinet; cum Hispaniarum ecclesiæ omnes ex æquo profiteantur, eundem Apostolum antea in Hispanias esse profectum, illicque primum prædicasse Euangelium, et aliquot collegisse discipulos, nihil amplius, quod de ea re dicamus, habemus, quam quæ sunt a nobis in Martyrologio Romano notata; quæ consulat, qui hæc cupit: hic enim tantum agere de ejus martyrio in animo est, quod eo clarius atque celebrius reputatur, quod primus inter Apostolos tantam gloriam promeruisse cognoscitur. At

Baronius communem traditionem, quam antea defenderrat, deseruit,

F

idem

AUCTOR
G. C.

idem eminentissimus scriptor tomo 9 Annalium ad annum Christi 816 a num. 48 mentem mutavit, aut saltem priorem suam sententiam in dubium revocavit. Id autem qua occasione factum sit, ex certa alterius eminentissimi viri relatione paucis accipe.

potissimum
impulsus dis-
sertatione de
primatu Toletano,

311 Cardinalis de Aguirre tomo 1 Concil. Hisp. dissert. 9 excurs. 2, num. 14 causam hujus mutationis refert his verbis: In ea veluti pacifica possessione ab immemorabili, non dico annorum, sed seculorum cursus persistebat traditio eadem, cum clarissimus vir Garsias Loaisa, canonicus Toletanus, et magister serenissimi Hispaniarum principis, postea Philippi III regis, novem post annis (*nempe ab edito Martyrologio Romano cum notis Baronii*) id est anno Christi mxciii edidit concilia Hispaniæ, et eorum occasione tractatum sive dissertationem de primatu ecclesiæ Toletanæ, in cujus defensionem affert narrationem quamdam (nescio unde acceptam) concertationis habitæ in concilio Lateranensi generali celebrato sub Innocentio III anno mccxv inter archiepiscopum Toletanum D. Rodericum B ex una parte, et archiepiscopos Bracarensem, Tarraconensem, ac Compostellanum ex alia, circa primatum ecclesiarum Hispaniæ, contendente unoquoque eorum nulli alii, quam suæ ecclesiæ, deberi.

quam Garsias
Loaisa ex Ms.
codice edidit:

312 Licet autem Loaisa ad illum asserendum ecclesiæ suæ Toletanæ (cujus tunc canonicus erat, et postea archiepiscopus fuit) haberet plura et validissima fundamenta, adhuc tamen novum aliud adicere voluit ex narratione quadam eorum, quæ inter archipræsules prædictos in Concilio Lateranensi sub Innocentio III ultro citroque circa eam controversiam dicta, allegata, ac disputata fuerunt. Inter ea autem unum est, quo adventus S. Jacobi in Hispaniam, atque in ea prædicatio videtur in dubium vocari ab archiepiscopo D. Roderico, aut potius inter aniles fabulas reputari. Hæc cum legisset Cardinalis Brønionius, et vera credidisset, dubitare admodum cœpit de prædicatione S. Jacobi in Hispania, non ausus persistere in antiqua sententia. C Deinde miratur, eruditissimum Baronium nihil suppositionis aut fraudis subodoratum fuisse in ea narratione, cujus postmodum falsitates, anachronismos, contradictiones, aliaque absurda Franciscus Macedo Lusitanus, et excellentissimus Marchio Mondexarensis, alique docti Hispani clarissime demonstrarunt.

ea occasione
prædicatio S.
Jacobi in Bre-
viario Roma-
no ad tradi-
tionem ecclesiæ
Hispanicæ re-
stricta est,

313 Interea novum Baronii judicium tanti fiebat, ut prædicatio S. Jacobi in Hispania, quæ in Breviario Romano sub Pio V absolute recitabatur, sub pontificatu Clementis VIII ad traditionem ejusdem regni restringeretur; antea enim tempore sancti Pii V sic legebatur: Mox peragrata Hispania, ibique prædicato Euangelio, rediit Hierosolimam. Postea autem Clemens VIII hanc periodum in propriis S. Jacobi lectionibus ita mutari jussit: Mox Hispaniam adiisse, et ibi aliquos ad fidem convertisse, ecclesiarum illius provinciæ traditio est: ex quorum numero septem postea episcopi, a beato Petro ordinati, in Hispaniam primi directi sunt. Verum hæc mutatio non omnes istius temporis scriptores æque commovit, nec ab antiqua opinione revocavit: nam post illam anno 1626 Cornelius a Lapide in Commentariis ad cap. 12 Actor. 1 & 2 scribebat: Jacobum in Hispania prædicasse universalis est, immemorabilis, non tantum Hi-

spaniæ, sed et fidelium ubique traditio, cui refragari D nemo potest.

314 Imo Sanctius noster in Disputatione de prædicatione S. Jacobi in Hispania tract. 2, cap. 9 contendit, eam mutationis formulam causæ Hispanicæ multum favere. Cum interim sciret, Hispanos non parum ea mutatione turbari, sibi capite sequenti hæc objicit: At dices, si clausula hæc a Clemente supposita causæ tantopere favet Hispanicæ, quam traditione tot ecclesiarum confirmatam ostendit; si tam aperte septem viros dignos, quos deinde Petrus ordinaret episcopos, a Jacobo in Hispania fuisse conversos dicit, ex quo fit plus quam verosimile, plures alios minoris notæ, aut ex alio sexu fuisse a Jacobo ad Ecclesiam vocatos. Si ita se res habet Hispanica, quid Hispani tam graviter ferunt, antiquam clausulam de peragrata Hispania fuisse sublatam, et illius loco suffectam, quam nunc ex sensu, ut opinabamur, Pontificis exposuimus?

quam muta-
tionem tradi-
tioni Hispani-
cæ favere con-
tendit Sanctius
noster.

315 Huic objectioni a se formatæ deinde ita subtiliter respondet: Sane si sincerum omnes et simplicem animum afferrent ad verba Clementis, aut ea essent doctrina vel ingenio, ut illorum sensum explorare, aut de Pontificis animo conjectare possent, minus esset, quod de clausula nuper inducta laborarent Hispani. Sed quis rude atque imperitum vulgus instituat; aut non æquissime in Hispanorum nomen animatos ad verum illorum verborum sensum informet? Ex hac sive ignorance, sive animo minus in Hispanorum gloriam affecto ortum est, ut plurimi liberius jam de primo Hispanorum Magistro loquantur, alii dubitent, minus denique firmitatis habeat antiquissima de Jacobo traditio. Cum ergo eam ob causam apud multos jam levior sit, quam antea, traditionis fides, occurrendumque videatur non prudentium solum judiciis, sed levissimis quoque vulgi rumoribus, ac vanis imprudentium ac delirantium somniis, pie dolent Hispani, meritoque contendunt, ne, quod ad hoc usque seculum indubitata fidei pondus obtinebat, cujusvis jam non solum ratiocinationi prudenti, sed etiam cogitationi futili et orationi liberæ proponatur, et ex suo potius audacter et inscite, quam ex Pontificis sensu modeste atque sapienter loquatur. Timent igitur et merito cavent Hispani non id, quod a prudentibus et æquis rerum æstimatoribus, sed quod ab imperitis et iniquis, provenire potest incommodi.

qui tamen si-
mul explicat,
cur ea Hispani
displicuerit.

316 Forte ob causam, jam a Sanctio allatam, plurimi Hispani scriptores ad oppugnandum Baronium undique prosilierunt, qua de re Spondanus in Epitome Annalium ecclesiasticorum ad annum Christi 44, num. 4 ita scribit: Adversus ipsum consurrexit pro suarum ecclesiarum traditione universa Hispania, multis ea de re a quocumque hominum genere editis scriptis, quæ si vidisset Baronius, etiamsi non id necessario evincant, quod volunt, sunt tamen ejusmodi, ut eum potuerint in priori sententia continere. Imo, quod majus est, amantissimus veritatis Baronius, visis et expensis aliquod eorum argumentis, dicitur ad primam rediisse opinionem, uti testatur Didacus del Castillo, qui tempore Clementis VIII Romam missus, pro defensione prædicationis S. Jacobi librum composuit, quem postea Hispanicè edidit, in cujus præfatione dicit, sese vere et jurato asserere posse, quod

Hispani Baro-
nium ita op-
pugnarunt, ut
is dicitur ad
primam suam
opinionem re-
diisse,

A quod tunc suum librum, Latine conscriptum, dederit Cardinali Baronio, qui, eo diligenter lecto, respondit ipsi Italice coram pluribus suis ministris, librum optime esse compositum et prælo dignum; ac repetiit hæc verba: Imprime illum, ut alii non decipiantur circa adventum et prædicationem S. Jacobi in Hispania. Tum Didacus del Castillo addit, se tantum eminentissimi viri humilitatem admiratum fuisse. Cæsaraugustani proprii Officii Postulatores, de quibus in appendice hujus Commentarii agatur, Romæ in Responsione ad animadversiones R. P. D. fidei Promotoris num. 9 idem testimonium protulerunt.

tantumque Romæ effecerunt, ut sublata fuerit restrictio,

317 Tandem Hispani querelis et argumentis suis Romæ tantum effecerunt, ut anno 1635, re utriusque mature ac diu examinata, formula Clementina, ad Hispanicam traditionem restricta, iterum ab Urbano VIII in absolutam mutata fuerit, quam etiamnum hodie in Breviario legimus hoc modo: Mox in Hispaniam profectus ibi aliquos ad Christum convertit, ex quorum numero septem postea episcopi, a beato Petro ordinati, in Hispaniam primi directi sunt. Quomodo id factum sit, fusius narrat Michael de Erze Ximenez, canonicus Legionensis, hujus causæ actor, initio libri, quem de adventu S. Jacobi Hispanicè conscripsit. Bartholomæus Randalus Lucensis, protonotarius apostolicus, in notis ad Officia ecclesiastica anni 1635 idem sic breviter observat: Affirmativa, quæ habebatur in Breviario Romano Pii V de prædicatione S. Jacobi in Hispania, et per recognitionem Clementis VIII reducta fuerat ad traditionem illarum ecclesiarum illius provinciæ, nunc restituta est in ampliori forma per novam sanctissimi Urbani VIII recognitionem. Quamvis autem hoc judicio causæ Hispanicæ non parum roboris accesserit, tamen post illud Christianus Lupus Belga ex Ordine S. Augustini, Natalis Alexander ex Ordine S. Dominici, Tillemontius, alique quidam Galli illam traditionem aut in dubium revocarunt, aut aperte impugnarunt.

quam Clemens VIII inseri jusserat Breviario Romano,

318 Denique brevem dictorum omnium anacephalæosin accipe ex verbis Francisci Macedo, qui in Diatriba jam laudata cap. 10, § 3 totius controversiæ historiam ita in compendium redegit: Antiquum Breviarium Romanum, inquit, venisse sanctum Jacobum in Hispaniam certo affirmabat; idque Pius V in sua correctione integrum ac inviolatum esse voluit. Postea cum Cardinalis Baronius ob illud manuscriptum Tolletanum, a Garzia Loaysa infeliciter repertum, de eo cœpisset ambigere, tanti viri auctoritas Urbem commovit. Exorta igitur contentio est, utrum deceret antiquam formulam retinere, quæ ejus rei auctorem. Ecclesiam Romanam significabat, et publicæ fidei sacræque quodammodo faciebat, an aliam de novo concipere, quæ ad traditionem Hispaniarum rem cum fide tantum Hispanicæ gentis traduceret, ut illa suis auctoribus nixa staret, nec intra Romanos sinus reciperetur. Visum hoc est Clementi VIII æquius et congruentius: cum præsertim, affirmata traditione, minime labare historiæ fides videretur. Magnum huic sententiæ pondus addebat Cardinalis Baronii, cujus gravissimum erat judicium, nova de adventu sancti Jacobi in Hispaniam dubitatio. Quare, illo in primis auctore, mutata est prisca et vetus, nova traditionis inserta particula, formula narrationis, quæ hujus-

modi fuit: Mox HISPANIAM ADIISSE, ET ALIQUOS DISCIPULOS AD FIDEM CONVERTISSE, ECCLESiarUM ILLIUS PROVINCIÆ TRADITIO EST.

AUCTORE G. C.

319 Pervenit ad Hispanos fama: non poterunt non vehementer dolere de inexpectata correctione. Cumque inter ceteros ejus gentis homines unus eruditus et insignis amator patriæ Didacus a Castillo Romæ tum esset, obsistere decreto voluit, et priscam Breviarii formulam sustinere. Scripsit super eo commentarium, quem cum ipsemet Baronio legendum dedisset, miratus is confirmavit, idoneum esse, et sibi omnino probari. Non potuit tamen scriptum, quod jam erat typis cūsum revocare. Donec, Urbano VIII Pontifice, qui serio de recognitione Breviarii et Missalis et ceterorum, quæ ad divinum cultum sacrosque ritus pertinent, Officiorum correctione cogitabat, adnitente D. Michaële d'Erze Nimenex viro impigro et docto, de restituenda veteri lectione, et inducenda nova agi cœptum. Dura provincia videbatur; sed interventu Cardinalis Borgiæ, legati Hispaniæ ad Urbanum Pontificem regii, admissa et suscepta causa fuit. Nihil diligentius et accuratius examinatum, nihil sæpius et pensculatius tractatum: donec, re perspecta et explorata, nova lectio antiquata et vetus renovata.

in quo tamen antiqua Pii formula non fuit renovata iisdem verbis,

E

320 Dum scriptor ille in fine hic dicit, veterem lectionem renovatam esse, non id ita intelligendum est, acsi ante Clementem VIII eadem verba in Breviario Romano legerentur, quæ postea ab Urbano VIII ei inserta sunt: nam Breviarium Romanum, jussu sancti Pii V Antverpiæ anno 1569 editum, in Lectionibus propriis de S. Jacobo sic habet: Mox peragrata Hispania, ibique prædicato Euangelio, rediit Hierosolymam. Clemens VIII hanc absolutam assertionem, ad Hispanicarum ecclesiarum traditionem ita restrinxit: Mox Hispaniam adiisse, et aliquos discipulos ad fidem convertisse, ecclesiarum illius provinciæ traditio est. Denique Urbanus VIII hanc restrictionis formulam iterum mutavit in absolutam, quam hactenus in Breviario Romano ita recitamus: Mox in Hispaniam profectus ibi aliquos ad Christum convertit; ex quorum numero septem postea episcopi, a beato Petro ordinati, in Hispaniam primi directi sunt. Unde patet, errasse Franciscum Macedo, dum in Diatriba cap. 3, § 3 asserit, hanc postremam formulam, cujus eadem verba describit, ante Clementem VIII in usu fuisse.

secut Franciscus Macedo perperam affirmat.

F

§ III. Prædicatio S. Jacobi in Hispania potissimum traditione nititur.

Hispani haud immerito conqueruntur, pro hac S. Jacobi prædicatione antiquiora a se postulari testimonia, quam ab aliis populis pro suarum ecclesiarum traditionibus exigantur, cum tamen in Hispania, toties a variis gentibus occupata ac devastata, perire debuerint ecclesiastica primorum seculorum monumenta, si ea litteris consignata fuerint. Audiamus hic laudatum Gasparem Sanctium, qui in opere supra citato tract.

Hispani merito conqueruntur, pro sua traditione exigantur plura testimonia,

AUCTORE
G. C.

tract. 2, cap. 5 de hac re ita disserit: Sunt qui canonicæ fidei aut antiquæ historiæ pondus desiderant, quæ de Jacobi adventu aliquid certum prodant, in quo curiosus atque attentus animus acquiescat. .... Agit sane inique, qui de Jacobo ab Hispanis requirit, quod de aliis Apostolis, paucis admodum exceptis, alia provinciarum nulla possit ostendere. Neque enim Lucas in Apostolorum Actis omnia persecutus est, quæ primis Ecclesiæ temporibus gesta sunt ab Apostolis. De Joanne et ejus fratre Jacobo, altero Hierosolymæ episcopo vix unum verbum; de aliorum aut factis aut dictis mirum silentium. De Paulo et Petro, deque Ecclesiæ statu in suis incunabulis institutum esse videtur illud opus a Luca: sed de Petro et Paulo quinta sint omissa, quis non videt? Sane quamplurima de Paulo ignoraret Ecclesia, nisi ex Pauli epistolis illa didicisset. Desinant igitur curiosi isti ab Hispanis exigere de Jacobo, quod de Petro ejusque cathedra Antiocheni reddere nequeunt aut Romani.

quam pro aliarum ecclesiarum traditionibus,

B 322 De historiis agam antiquis; quod si minus quidem inique, minus tamen belle atque benigne a nobis exigunt adversarii. Quam multa olim contigerunt illustria, quæ tamen diu latuerunt in tenebris, neque de illis quidquam esset posteris compertum, nisi longa post secula relatione aliqua seu cælesti signo, aut speciali aliqua providentia in lucem et cognitionem hominum forent evocata? Ignotum fuerat Toletum, prima se accepisse Euangelii semina ab Eugenio, quem suum sibi nunc apostolum atque præsullem implorat, donec post millesimum ac centesimum annum Raymundus Toletanus antistes, dum S. Dionysii religionis gratia templum ingreditur, Eugenii, quem episcopum Toletanum tunc primum agnovit, corpus invenit. Quis nosset Gervasii et Protasii aut martyrium nobile, aut sepulturæ locum, nisi multa post secula Ambrosio notum esset e cælo? Longum esset numerare singula; sed dicam aliquid de Hispani, quod adversarii negare non audent; neque possunt, qui sane ultimam rei gestæ memoriam appellandam esse non putabunt. Concedit Baronius tomo ix, anno Christi dcccxvi, Jacobi corpus esse in Hispania, ignotum tamen ad tempus usque Alfonsi, cognomento Casti, id est post octingentos ferme annos; inventum vero variis e cælo prodigiis. Idem quoque fatetur de lustrata Hispania Pauli prædicatione, quam cum certam existimet, scriptorum tamen inopiæ tribuit, quod de illius gestis nihil habeamus memoriæ proditum.

cum tamen Diocletiani persecutio

C 323 Satis, credo, omnibus notum est, quam graviter in Hispania Diocletiani sævitia grassata sit contra Christi sectatores et nomen, assumpto in eam curam Daciano, suæ crudelitatis administro, cujus exstant ubique locorum per Hispaniam totam cruenta vestigia: notum est enim his, qui mediocriter in Hispana eruditione versati sunt, quam eo tempore abundanter Martyrum sanguis Hispanos irrigarit ac fecundarit agros. Illa vero Diocletiani crudelitas non tantum Christi cultoribus, sed scriptis etiam, quæ ad Sanctorum memoriam Christianamque religionem pertinerent, bellum indixit. Tum subjungit aliquot testimonia, quibus probat, sacros Christianorum codices ab ethnicis olim combustos fuisse. Nobis hic suffecerit dedisse verba Arnobii, qui post explosam deorum inanitatem lib. 4 adversus Gentes circa finem ita de hac injuria conqueritur: Quod si haberet vos aliqua vestris pro

religionibus indignatio, has potius litteras, hos exurere debuistis olim libros, istos demoliri, dissolvere theatra hæc potius, in quibus infamiæ numinum propudiosis quotidie publicantur in fabulis: nam nostra quidem scripta cur ignibus meruerunt dari?

324 Porro ex Prudentio poeta Hispano ostendit, eam ethnicorum rabiem etiam in Hispaniam penetrasse, ibidemque periisse libros, in quibus scripta a Christianis Martyrum gesta continebantur. Prudentius, qui seculo iv floruit, libro Peristephanon hymno 1, quem in laudem SS. Hemerii et Cheledonii conscripsit, de illa jactura sic conqueritur:

contra Christianos in Hispania,

O vetustatis silentis obsoleta oblivio!

Invidetur ista nobis, fama et ipsa exstinguitur:

Chartulas blasphemus olim nam satelles abstulit,

Ne tenacibus libellis erudita secula

Ordinem, tempus, modumque passionis proditum,

Dulcibus linguis per aures posteriorum spargerent.

325 In Missali Gothico, quod S. Isidorus Hispanensis in ordinem redegit, dicitur, in annua eorumdem Martyrum festivitate leguntur sequentia: Non illas paginas negligentia perdidit, nec casus abolevit, nec vetustas cariosa corripuit, sed malitia persecutoris invidit. Ex his Sanctius ita concludit: Unde etiam constat, quam agant nobiscum minus æque, qui antiquissima a nobis testimonia requirunt, cum illa potentissimorum hominum armata solertia tanto studio abolenda curaverit. Denique addit, quod reliqua monumenta, quæ Diocletiani edictum et Daciani solertiam effugere potuerunt, postea in misera totius Hispaniæ vastatione barbarus inundantium Arabum furor perdidit. Locaples hujus ruinæ testis citatur Rodericus Toletanus, qui in præfatione ad regem Fernandum fatetur, sese ea, quæ de rebus Hispaniæ conscripsit, de membranis et pictariis laboriose investigasse, et laboriosius compilasse: Tempore enim vastationis arabum (inquit ibidem Rodericus) scripta et libri cum pereunte patria petierunt.

E ac deinde Arabum irruptio pleaque monumenta perdidit.

326 Quod si dicas, ne quidem eos historicos Hispanos, qui rapaces gentilium aut Arabum manus effugerunt, et adhuc quotidie leguntur, de prædicatione S. Jacobi in Hispania meminisse, respondet Mariana in Disputatione de adventu S. Jacobi Majoris cap. 6 hoc modo: Hæc de inventione corporis sint dicta, quod tamen Compostellæ esse fatetur Sampyrus. De adventu Apostoli siluisse non miror: nullus enim nostrorum illius ætatis historicus exstat; neque vero, quos nominavimus, ad prima ecclesiæ tempora suam narrationem extendunt, iis contenti, quæ proxime eorum ætatem contingere: fortassis etiam rem vulgatissimam, et quæ in ore omnium erat, intactam reliquerunt, venisse Apostolum in Hispaniam.... Rodericum Toletanum, qui meliora tempora et majorem lucem est assecutus, suspicabar infensum Compostellanæ ecclesiæ, quæ Toletanæ primatum agnoscere recusabat, studio siluisse in historia, quæcumque ejus dignitati patrocinari poterant.

Mariana de scriptorum superstitum silentio F

327 Deinde caput decimum ejusdem Disputationis ita exorditur: Satis multa, ni fallor, suppetunt externorum hominum in hac causa testimonia; ad nostrates esse convertat oratio, quorum fides vacillare non debet, quod sint indigenæ: sed potius existimare æquum est, res suas melius habuisse, quam alios, exploratas.

rationem reddit,

Recte

A Recte quidam : De gentis origine magis creditur ipsi genti, quam externis et remotis : de quibus non negabo, magnam antiquis temporibus existisse barbariem, neque minus perturbatam historiam, quam rempublicam; sic ut nullus veterum historicorum Hispaniæ de adventu Jacobi meminerit, translatione, inventioneque corporis. Credo, quoniam res celeberrimas, quæ in universi populi ore erant, non putarunt, indigere monumentis litterarum, ut memoria earum propagaretur.

328 *Sanctius in laudata disputatione tractat, 2, cap. 1 contendit, talem esse de Hispanica S. Jacobi prædicatione traditionem, ut ea foret recipienda, quamvis antiquis testimoniis destitueretur. En ejus verba* : Si pro Hispanorum causa nihil staret præter traditionem, omni memoria superiorem, satis putaretur habere præsidii, quia communis conspiransque consensio, nullo interrupta tempore, eam habet auctoritatem, quam nulla nisi magna aut inconcussa fides convellere aut infirmare possit : quam si de medio tollas, cadant necesse est illorum plurima, quæ nunc religiose servat Ecclesia. Quæ si qui damnaret, aut in dubium adduceret, violatæ ipse religionis reus ageretur. Neque parvi emerent hujus ætatis hæretici, si traditionum religio aut tolleretur e medio, aut suspecta censeretur et dubia : a cuius rei longiori disputatione omnino me liberant aliorum studia, qui de traditionum momento ac fide longiores disputationes inierunt. Vide interim Bellarminum tomo 1 Controversiarum, ubi tractatum edidit luculentum de verbo Dei non scripto, id est de traditionibus. Quod vero ibi de verbo Dei non scripto, sed ex Apostolorum ore per posteriorum manus ad nos usque producto, id est de fide canonica, dictum est, idem suo etiam modo de historia non scripta, sed constanti sermone ad posteros deducta, id est de humana fide, censi omni suo modo debet.

329 *De eodem historiographorum silentio Suarezius noster in opere de virtute et statu religionis lib. 2, cap. 9, num. 15 ita disserit* : Parum profecto refert, quod privatæ historiæ humanæ illorum temporum illius peregrinationis Jacobi mentionem non fecerint; tum quia in ea Jacobi peregrinatione nihil accidit adeo publicum et prodigiosum, ut in universum orbem illius fama exierit, quo possent excitari historici ad id memoriæ prodendum; tum etiam quia in illis temporibus non fuerunt in Hispania diligentes scriptores rerum, quæ in ea gerebantur : externi autem non poterant facile illarum notitiam habere, nisi fortasse earum, quæ ad publica bella et reipublicæ statum et dominium pertinebant : nam aliarum rerum, pertinentium ad religionem, parvam aut nullam rationem vel curam habebant. Unde cum in illa ætate non fuerint scriptores ecclesiastici, qui de rebus Hispaniæ mentionem fecerint, nisi tenuem, mirum non est, quod in historiis antiquis nihil de hac profectione Jacobi in Hispaniam repariatur. Nam profecto si Lucas Acta Petri et Pauli posteritati scripta non reliquisset, multæ illorum Apostolorum peregrinationes et prædicationes oblivioni traditæ fuissent, nec aliter quam ex traditione ipsarum ecclesiarum, quas fundassent, cognosci potuisset : sicut profectio Petri Antiochiam, quæ a Luca omissa est, non aliter quam ex illius ecclesiæ traditione cognita

Julii Tomus VI.

fuit, nec ad nostram notitiam pervenisset, nisi ex monumentis illius ecclesiæ Clemens Alexandrinus et ab illo Eusebius et Hieronymus illam scriptam reliquissent.

330 *Certe huic traditioni acquiescere debuisset Natalis Alexander, qui Dissert. 17, sec. 1 appulsum beatæ Mariæ Magdalensæ in Gallias, antiquis testimoniis destitutum, propter traditionem defendit, uti faletur tomo 3 novissimæ editionis pag. 178 his verbis* : In veteri quidem historia ecclesiastica nullum est hujus rei, et appulsus sanctarum sororum cum fratre in Provinciam testimonium : sed illius testis est ecclesiarum Provinciæ traditio, iis fulta monumentis, quæ simul sumpta non levis ponderis sunt, et quibus nihil est in historia ecclesiastica, quod expresse repugnet. *Potiori jure idem dicere possunt Hispani de adventu S. Jacobi in Hispaniam, qui pluribus et antiquioribus monumentis fulcitur, ut paragraphis sequentibus probabitur. Sed ut in hoc primo congressu cum adversario agam nonnihil liberalius, gratis tantisper concedam, pro utraque traditione æqualia esse rationis et auctoritatis momenta. Cur igitur traditionem Gallicam admittit, et Hispanam rejicit? Nonne hic dici posset, quod stet pro ratione voluntas? Nonne hic forte locum aliquem haberet amor patriæ, qui aliquando ex severis in aliena causa Aristarchis facit clementes domesticæ litis judices? Sane magis consequenter Natalis Alexander neutram aut utramque traditionem admisisset.*

331 *Audiamus tamen ipsum Alexandrum, dum in præfata Dissertatione pag. 179 rationem reddit, cur Gallicam Provincialium traditionem tueatur. Has partes ut susceperem, inquit, effecit abhorrens a novitate indoles, et quod Catholici ac religiosi theologi officium esse duxerim, traditiones ecclesiarum, ubi de illarum originibus agitur, sequi potius quam evertere. . . . Non enim in destructionem, sed in ædificationem, talentum qualecumque scribendi a Deo mihi collatum arbitror. Si Catholici et religiosi theologi esse duxerit, traditiones ecclesiarum, ubi illarum originibus agitur, sequi potius, quam evertere, quare traditionem ecclesiæ Hispanicæ, quæ originem suam S. Jacobo adscribit, destruere conatur? Utinam Natalis ex animo id dixisset, et indolem a novitate abhorrentem semper conservasset, talentisque sibi a Deo concessis ad Ecclesiæ ædificationem usus fuisset! Tunc certe a constitutione Clementis XI, quæ incipit Unigenitus Dei Filius, ad futurum concilium cum maximo Catholicorum scandalo non appellasset. At pergamus hominem propriis armis oppugnare.*

332 *Dum Launoius adventui sanctæ Mariæ Magdalensæ opponit silentium Cassiani, Salviani, Victoris Massiliensis, Eucherii Lugdunensis, sarii Arelatensis, aliorumque celeberrimorum scriptorum, qui Massiliæ vel in Gallia floruerunt, Alexander pagina proxime citata respondet, hæc argumenta futilia esse, quia negantia sunt. Quis enim apparitionem stellæ, quæ Magos ad Christi cunas deduxit, commentitiam esse dixerit, quia nullus præter S. Matthæum Evangelii scriptor ejus meminit? Quis resurrectionem Lazari fictitiam esse effutiat, quia SS. Matthæus, Marcus, et Lucas eam scriptis non commendarunt? Quis ædis Deiparæ mirabilem Laurentum advectionem fabulis accenseat, ob silen-*

Cum natalis Alexander appulsum S. Mariæ Magdalensæ in Provinciam defendat,

E

traditiones ecclesiarum potius sequendas quam everte-das esse doceat,

F

argumenta negativa

AUCTOR
G. C.

tium S. Antonini, qui et cœvus auctor, et Lauretanae regioni erat finitimus? Perperam itaque infert ex silentio illorum auctorum Launoius, B. Magdalenam nusquam in Provinciam appulisse, aut sacrum ejus corpus ibi non quiescere. Addendum, multa illorum auctorum opera tempus et fortunam nobis invidisse, ut constat ex Honorio Augustodunensi, Isidoro Hispalensi, et Trithemio, qui scriptorum ecclesiasticorum catalogum texuerunt: ex quibus forsitan, si superessent, nostrae sententiæ veritas probaretur. In iis vero operibus, quæ præ manibus habemus, nulla sese præbuit occasio de Lazaro, Magdalena, Martha, aut Maximino loquendi, cum de aliis longe argumentis age-
rent.

ac scriptorum
silentium ex-
plodit,

333 *Dum autem Launoius urget, etiam de hoc S. Mariæ Magdalena appulsu in Provinciam siluisse veteres auctores, qui compendiosa Sanctorum Acta Martyrologiis aut scriptis suis inseruerunt, Alexander ibidem respondet, mirum videri non debere, quod Beda, Usuardus, et Freculphus, qui in regionibus a Provincia longe remotis floruerunt, scilicet vel in Anglia vel in Gallia septemtrionalis partibus, octavo et nono seculo ab appulsu beatæ Magdalena in Provinciam, tanto intervallo distantibus, nihil hisce de rebus scripserint, quæ sola pene ecclesiarum Provinciae traditione tunc notæ erant. Deinde etiam explicare nititur, quomodo Ado præsul Viennensis et Provinciae vicinus de eodem Sanctæ appulsu tacuerit. Non discussio, qua verisimilitudine hæc omnia dicantur, quia Provincialium traditionem hic labefactare non intendo. At quid est in his responsionibus, quod Hispani facilius contra suos adversarios retorquere non possint?*

et facile am-
plectatur
quasdam Gal-
lic traditiones,

334 *Præterea potuisset Alexander Hispanicæ S. Jacobi predicationi applicare regulam, quam eodem tomo pag. 168 ad probandum S. Dionysii Areopagitæ adventum in Gallias profert ex Tertulliano, quin in libro de Præscriptionibus adversus hæreticos cap. 31 ad veras traditiones dignoscendas ita tradit: Ex ipso ordine manifestatur, id esse Dominicum et verum, quod sit prius traditum; id autem extraneum et falsum, quod sit posterius immissum. Ex hac Tertulliani regula Alexander contra adversarios suos sic argumentatur: Ex quo colligo, assertionem de duobus Dionysiis, de Atheniensi uno et Areopagita, Parisiensi altero, qui sub Decio dumtaxat in Gallias venerit, falsam esse, quia longe posterius nata est altera opinio, quæ unum Dionysium, Atheniensium et Parisiensium episcopum, eundemque Areopagitam propugnat, qui a sancto Clemente missus sit in Gallias. Namque hunc ab octo et amplius seculis, nullo reclamante, Gallia sibi apostolum vindicabat, donec viri eruditi Sirmondus et Launoius alterius opinionis vexillum erexerunt. An non eadem probabilius dici possunt de adventu S. Jacobi in Hispaniam, cum ipse adversarius fateri cogatur, eam opinionem paulo post seculum octavum invaluisse? Igitur posterius nata est contraria opinio, cum ab octo et pluribus seculis, nullo reclamante, Hispania hunc sibi Apostolum vindicaret, donec eminentissimus Baronius alterius sententiæ vexillum erexit. Imo etiamsi gratis concedatur, quod Rodericus Toletanus illam traditionem negarit, nihilominus æque apud Hispanos, quam apud Gallos, obtinebit regula Ter-*

tulliani, quia illa Hispanorum opinio juxta adversarium saltem seculo IX fuit tradita, et seculo II primum negata.

335 *Tum vero adversarius prudentiam archiepiscopi Parisiensis, qui Gallicam de S. Dionysio traditionem retineri voluit, ibidem laudat his verbis: Denique cum selecti ex sacra facultate Parisiensi theologi ad Breviarii Parisiensis emendationem, quæstionem de S. Dionysio Areopagita et Parisiensi episcopo diligenter expendissent, et in utramque partem suis libratam momentis disceptassent coram illustrissimo archiepiscopo Francisco Harlæo I, censuit archipræsul sagacissimus et ad recte judicandum de rebus, antiquitatem ecclesiasticam spectantibus, per eximias ingenii doctrinæque dotes comparatus, antiquæ Gallicanæ ecclesiæ traditioni de uno Dionysio Areopagita et Parisiensi episcopo, in Officio ecclesiastico honorem suum servandum esse; non vero convellendam piam majorum nostrorum opinionem, cui saltem probabilis sententiæ jura, non spernenda momenta confirmant.*

336 *Hoc decessoris sui judicium reformandum putavit illustrissimus Ludovicus Antonius de Noailles, hodiernus ecclesiæ Parisiensis archiepiscopus et S. R. E. Cardinalis, qui in Breviario Parisiensi, quod anno 1700 auctoritate ipsius, ac venerabilis capituli consensu, editum est, duos Dionysios distinxit, et die III Octobris Officium semiduplex de S. Dionysio Areopagita, ac IX ejusdem mensis solenne majus de Dionysio Parisiensi sociisque recitandum præscripsit. Non reprehendo Natalem Alexandrum, quod nimis scrupulose primum illustrissimi Francisci Harlæi judicium secutus fuerit, sed ipsum inconsiderantiæ accuso, quod ob graviores rationes non fuerit amplexus sententiam Urbani VIII Pontificis, a quo post severum examen absolutam Jacobæ prædicationis assertionem Breviario Romano restitutam esse noverat. Minori cum scrupulo sane acquiescere potuisset memorabili Hispanorum traditione, quam jam aliquot rationibus ac testimoniis confirmabo.*

§ IV. Traditio illa quibusdam rationibus et veterum testimoniis stabilitur.

Legimus in sacris Litteris, Christum post suam resurrectionem, antequam ad cælum ascenderet, dedisse Apostolis præceptum promulgandi Evangelii, non solum in Judæa et Samaria, sed etiam in aliis regionibus, ubi gentes in idololatriæ tenebris et in umbra mortis sedebant: Matthæus enim cap. 28 ita scribit: Undecim autem discipuli (Judas Iscariotes duodecimus jam laqueo se suspenderat) abierunt in Galilæam, in montem, ubi constituerat illis Jesus.... et accedens Jesus locutus est eis dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Lucas autem in Actibus Apostolorum cap. 1, § 8 testatur, Jesum illis dixisse: Eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa, et Samaria, et usque ad ultimum terræ. Cum hic sermo ad omnes Apostolos dirigatur, non video, cur a præcepta gentilium instructione

inter ipsos
eruditos Gal-
los controver-
sas,

E
potiori fun-
damento His-
panicam S. Ja-
cobi prædica-
tionem ad-
tere potuis-

Verosimili-
aliquis ex
postolis mi-
est ad docen-
dos Hispanos

A *structione Jacobus Zebedæi excipi debeat. Cum vero omnes gentes doceri jubeantur, cur gens Hispana excluditur?*

hieronymus 338 Certe Hieronymus ab Apostolorum prædicatione non exclusit Hispanos, ut postea fusi-
theodoretus *unt, isque* *habilius* *S. Jacobus,* *demonstrabitur. Non eos exclusit suppar Hieronymo Theodoretus, doctissimus Cyri episcopus, qui serm. 8 de Martyribus (is inter Opera ejus Parisiis anno 1642 Græco-Latine edita tomo 4 a pag. 591 occurrit) de Apostolorum doctrina et gloria ita scribit : Sacræ enim doctrinæ rivos cum hauriunt (videlicet ethnici, de quorum conversione hic agit) non modo Apostolorum linguas non irrident, sed valde potius admirantur, quod eloquentiæ prorsus expertes, alii a pueris piscationem edocti, alii publicanorum mensis assistere, alii sutoriam exercere soliti, divinorum eloquiorum illico ministri, cælestiumque bonorum dispensatores prodierint, et salutiferi malorum de-*

B *pulsiores, claraque luminaria, non unam modo gentem, sed quocumque sol hic, quem cernimus, radios fundit, illustrantia. Admirantur autem et suspiciunt præcipue universi, quod jam mortui ea nunc quoque peragant, quæ viventes facere solebant. Imo vero longe majora sunt et clariora, quæ ab illis, postquam hinc abi-
gesta sunt : cum enim corpora induti inter homines versabantur, modo ad hos, modo ad illos populos accedebant, et nunc Romanos, nunc Hispanos aut Celtas alloquebantur. Postquam vero ad illum se receperunt, a quo missi fuerant, omnes illis continue perfruuntur : non solum Romani, quique Romanorum jugum amant, et ab illis gubernantur, sed et Persæ et Scythæ et Massagetæ et Sarmatæ et Indi et Æthiopes, atque ut semel dicam, omnes fines terræ. Saltem hic vides, juxta opinionem Theodoreti aliquem ex Apostolis ad Hispanos missum fuisse, quem nos ob dicta dicendaque S. Jacobum Majorem verosimilius esse putamus.*

missio *potest dici* *yrrio præ-*
C 339 Neque dici potest, S. Jacobo tantummodo destinatum fuisse Hispanorum conversionem; sed illum in Judæa gladio Herodis inter-
ruiisse, antequam ad instruendas gentes discedere potuisset : iis quippe, qui tale effugium quærent, opponerem verba, quibus Mariana noster Roderico Toletano (tantisper cum Mariana supponimus, eam controversiam in concilio Lateranensi agitatum fuisse, ac Rodericum simile responsum dedisse) in tractatu de adventu S. Jacobi in Hispaniam cap. 10 ita respondet : Sed sane, inquit, quorsum Jacobo data cura est prædicandi in Hispania, si facultatem habiturus non erat? An Apostolos in ea re humanas rationes secutos putabimus, et non potius in re gravissima divino inflatu actos, ne errarent? Ita ex confessione ejus (nempe Roderici Toletani) quod facit dubium, refellitur, et ex concessio confirmatur, in quo nutare visus est. Nequaquam hoc Roderici Toletani responsum approbare potest eminentissimus Baronius, qui in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 44 num. 20 divisionem provinciarum inter Apostolos speciali Spiritus sancti instinctu peractam esse asserit, et ibidem num. 21 ita concludit : His ergo et aliis exemplis admoniti dicimus, singulos Apostolorum in eas orbis regiones esse amandatos, ad quas Spiritus sanctus privato instinctu voluit eos proficisci.

340 Præter alia in hanc rem postmodum re-

ferenda, videtur S. Marcus huic effugio aditum præcludere, quando cap. 16 istud Christi præceptum executioni mandatum fuisse innuit his verbis : Novissime recumbentibus illis undecim apparuit, et exprobravit incredulitatem eorum, et duritiam cordis; quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Et dixit eis : Euntes in mundum universum prædicare Evangelium omni creaturæ.... Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Ex hac S. Marci clausula colligo, S. Jacobum Zebedæi etiam inter alios Apostolos profectum esse ad annuntiandam gentibus Christianam doctrinam; verum cum nulla gentilis natio potiori jure et antiquiore traditione hunc Apostolum sibi vindicet, quam Hispana, verosimillime concludo, eum in Hispania prædicasse : quamvis enim apostolus Paulus forte etiam in Hispania Evangelium prædicaverit, tamen ipsi convenire non possunt ea, quæ hic et superius ex Evangelistis retulimus, ut cuivis tempus et textum consideranti manifestum est.

341 Phrasin sacræ Scripturæ imitantur antiquissimi Ecclesiæ scriptores, inter quos S. Justinus philosophus et martyr circa medium seculi secundi scripsit ad Antonium Pium imperatorem et senatum populumque Romanum apologiam pro Christianis, quæ Coloniensi Patrum Bibliothecæ inserta est, et in qua post narratam Christi vitam tomo 2, pag. 47 de Apostolis hæc habet : Atque ita factum esse credere potestis : Hierosolymis enim DUODECIM VIRI NUMERO IN MUNDUM EXIERTUNT, iique ignari et idiotæ, nullaque dicendi facultate præditi, vi divina OMNI HOMINUM GENERI EXPOSUERUNT, missos se esse a Christo, qui omnes Dei verbum docerent. Deinde ibidem pag. 48 dicit : Prænuntiat verbum, in quo vis erat, quod ejus Apostoli Hierosolymis egressi ubique prædicaverunt. Denique pagina sequenti hæc rursus ita inculcat : Post vero cum ab inferis excitatus esset (nempe Christus) eisque se ostendisset, docuissetque eos prophetias, quibus hæc omnia fore, prædicta essent, legere, eumque illi in cælum revertentem vidissent, atque credidissent, vimque illinc ipsis missam ab eo accepissent, et ad omne hominum genus profecti essent, hæc docuerunt, appellatique sunt Apostoli. Cum Jacobus Minor ad regendam ecclesiam Hierosolymitanam in Judæa remanserit, haud dubie duodenario numero, quem cum Mathia et Paulo reliqui decem Apostoli ad gentes profecti constituebant, Jacobus Major comprehenditur. Nec video, qua ratione dici possit, S. Jacobo nostro tantummodo assignatam fuisse prædicationis provinciam, cum S. Justinus diserte asserat, duodecim illos viros re ipsa Hierosolymis discessisse, in mundum exiisse, ubique prædicasse, et omni hominum generi doctrinam Christianam exposuisse.

342 Tertullianus in libro de Præscriptionibus contra hæreticos cap. 20 de eorundem Apostolorum prædicatione ita loquitur : Christus Jesus dominus noster, ... quamdiu in terris agebat, ipse pronuntiabat, sive populo papulam, sive discentibus seorsim; ex quibus duodecim præcipuos lateri suo adlegerat, destinatos nationibus magistros. Itaque uno eorum decusso, reliquos undecim, digrediens ad Patrem post resurrectionem, jussit ire et docere nationes, intingendas

LECTORE
G. C
tum, præter
rationes huic
effugio contra-
rias S. Mar-
cus.

S. Justinus
philosophus.

et Tertullianus
testatur. Apo-
stolos Hieroso-
lymis profecto-
s, gentibus
prædicasse,

AUCTORE
G. C.

intingendas in Patrem, et in Filium, et in Spiritum sanctum. Statim igitur Apostoli (quos hæc appellatio missos interpretatur) assumpto per sortem duodecimo Mathia in locum Judæ, ex auctoritate prophetiæ, quæ est in psalmo David, consecuti promissam vim Spiritus sancti ad virtutes et eloquium, primo per Judæam contestata fide in Jesum Christum, et ecclesiis institutis, dehinc in orbem profecti eandem doctrinam ejusdem fidei nationibus promulgaverunt, et proinde ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt etc. *Cardinalis de Aguirre tomo 1 concil. Hisp. dissert. 9 excurs. 2 num. 17 ex his et similibus veterum expressionibus ita argumentatur*: Quidni iis verbis absque ulla exceptione prolatis comprehendatur Jacobus juxta antiquissimam totius fere orbis Christiani traditionem? Ut quemadmodum alii Apostolorum ad diversas regiones missi sunt, ita etiam ad Hispaniam Jacobus? *Fateor equidem, hoc argumento rem non omnino confici; at quis negaverit, hæc aliaque receptissimæ Hispanorum traditioni favere, ut, quæ non possunt singula, multa juvent.*

B

Franciscus
Macedo

343 Hujusmodi etiam sunt rationes, quas pro traditione ista adducit Franciscus Macedo, Lusitanus, dum in *Diatriba* cap. 6 ex translatione corporis S. Jacobi in Hispaniam infert ejusdem Apostoli viventis in ea prædicationem hoc modo: Qua obsecro de causa sancti Jacobi discipuli ex Judæa illius defuncti corpus (nam ab iis deportatum scribunt omnes et Loaysa fatetur) in Hispaniam detulerunt? Nisi quod in ea prius cum eodem Apostolo fuerant, aut noverant, eum ibi fuisse. Certe non alia esse potuit, uti rem consideranti patebit. Quomodo enim, aut cur ex tam dissita regione in extremam illam Hispaniæ et mundi partem, quæ FINIS TERRÆ a nautis dicitur, corpus illud Apostoli, suscepto studio per tantam duplicis maris vastitatem, emenso mediterraneo et oceano, transportarent? Nota illis erant illa littora, illi portus, imo et voluntas Apostoli perspecta, ut eo corpus suum post mortem transferretur.

ex sepulcro S.
Jacobi

C

344 Nec adhuc moror, quo illuc tempore delatum fuerit: nec enim multum ad causam facere arbitror, quod quis forte magni interesse existimavit, eodemne, quo passus est, anno, quod affirmatur vulgo, an postea delatum fuerit: dummodo enim sit in Hispanias a discipulis comportatum, integra manet vis argumenti, quæstione temporis, quæ difficilior est, præcisa. Nolo quippe nisi certa et explorata in argumentum assumere. Cum autem perspectum omnino ac exploratum sit, corpus Jacobi apostoli in Hispaniam a discipulis delatum fuisse, eo persuadere volo, ideo delatum mortuum, quia ibi moratus fuerat vivus: cui argumento nihil detrahit annus, quo eum discipuli detulerunt. Fuisse autem, qui exportarunt, discipulos, tradunt omnes, qui de illa translatione scripserunt, et Baronius et Spondanus et Bisciola, et Garcias Loaysa fatentur..... Et quidem mos erat, ut discipuli magistrorum corpora sepelienda curarent, uti de corpore Joannis Baptistæ, sepulto a discipulis, apud Marcum habemus; idque exemplo Christi corporis, a Josepho et Nicodemo curati et tumulati, edocemur.

quod est in
Gallacia,

345 Idem scriptor in catalogo auctorum, quos pro sua opinione post *Diatribam* citat, pag. 214 refert testimonium S. Hieronymi, quo significat,

Spiritum sanctum Apostolis distribuisse forte, D ut alius ad Indos, alius ad Hispanias, alius ad Illyricum, alius ad Græciam pergeret, et unusquisque in Evangelii sui atque doctrinæ provincia requiesceret. *Tunc ex his postremis sancti doctoris verbis ita disserit*: Hæc ultima clausula designat Jacobum, quem minime nominat: nam dum ait, singulos Apostolos in suis, ubi prædicaverunt, provinciis habuisse sepulturas (id enim est requiescere) cum aliunde constet divum Jacobum in Hispania situm esse, manifesto ostendit, se de illo mentionem fecisse, cum de Apostolo in Hispaniam misso locutus est. Itaque ex tumulo clamat, auctore Hieronymo, Jacobus, se in Hispania prædicasse, et hoc ad epitaphium pertinere, ut secundum testimonium cum primo consentiat. *Sanctius noster tract. 2, cap. 2, num. 2 eadem S. Hieronymi verba etiam isto sensu intelligit sic scribens*: Ubi, fateor, Jacobi non auditur nomen; at sermonem esse de Jacobo Hispaniarum apostolo, id, quod ad extremum legis, non obscure suadet: nam si, sancto disponente Spiritu, ibi requiescit, id est sepultus est, juxta vulgarem Scripturæ phrasim, Apostolus, ubi sparsit Evangelii femina, quis neget, significare voluisse Hieronymum, Hispaniam forte Jacobo contigisse, quando constat, illum apud Hispanos nactum esse sepulturæ locum? *Eminentissimus Aguirrius Hieronymi textum eodem modo interpretatur, ut paragrapho sequenti videbimus, ubi duplex ejusdem sancti Doctoris testimonium contra adversarios expendemus.*

346 Franciscus Macedo in memorata *Diatriba* cap. 7 similem consequentiam eruit ex peculiari Hispanorum amore erga S. Jacobum, et ex affectu, quem vicissim sanctus Apostolus Hispanis, tamquam suis clientibus, sæpius ostendit. *Ratiocinium ejus hic iterum exscribam*: nam in tota hac controversia malo alienis verbis, quam meis, uti; tum quod in ea vix quidquam occurrat, quod non sit dictum prius; tum quod nolim vim argumentorum ex utraque parte diminuere. Itaque scriptor ille loco mox citato sic loquitur: Qui clientum et patronorum causas et jura norit, ei demum sanctum Jacobum venisse in Hispaniam perspectum erit. *E*quis enim populus se in alicujus ducis principisve clientelam dedit, qui non prius eum vidisset suæ provinciæ urbive præfectum? Id historias Romanorum legenti constabit; et quidem ratio persuadet, ut non nisi ei, quem probe noveris, te commendes. Quare ii, qui patrociniū aliquarum gentium susceperunt, earum provincias peragrarant, easque vel armis domuerant, vel beneficiis devinxerant: cujusmodi legimus fuisse Marcellos, Fabios, Metellos, Scipiones, a quibus devictæ gentes in clientelam sunt acceptæ.

347 Hoc nomine Hispaniarum populi sese Jacobi clientes professi sunt, isque se patronum eorum præbuit: nec enim alia ratio tum clientelæ tum patrociniū esse potuit. Unde, quæso, tanta religio, tot obsequia, tot officia Hispanorum erga Jacobum, tam præsens hujusce tutelæ, tam certum patrociniū Jacobi erga Hispanos, nisi ex ista hujus inter eos habitatione, et prædicatione, ac doctrina? Cur non alium ex martyribus, vel suis gentilibus vel vicinis adsciverunt? Unde nosse poterant Jacobum, si Hispanias non lustrasset, si earum populos non erudisset? Certe nullum ex omnibus minus nosse debuerant,

et singulari
Hispanorum
affectu

F

erga eum de
sanctum Ap
stolum

A debuerunt, si ille e Judæa non exiisset. Vixit ille parum : si intra illas angustias, in quibus vixit, mortuus esset, ecquis eum tandem agnosceret? Aut si nosset, qua ratione eum aliis prætulisset. Æquius sane erat, vel Petrum, vel Paulum, vel Bartholomæum, vel Matthæum, vel Andream, vel Joannem, qui non multum recesserunt, patronum eligere. Injuriam facerent Hispani Petro et Paulo Apostolorum principibus, quorum Petrus, auctore Metaphraste, et aliis, in Hispaniam venit; aut si (quod judico verius) non venit, eo saltem misit episcopos, uti supra ex Innocentio diximus epistola ad Decentium. Paulus vero aut Hispanias adiit, teste Mariana, qui magnis id auctoribus infra producendis confirmat; aut si minus id probatur, optavit sane, decrevitque adire, uti in epistola ad Romanos aperte monstratur.

infert prædicationem illius in Hispania.

B 348 Igitur justissima causa intervenire debuit, quæ Hispanos compulit ad Jacobum iis antefendum, quæ justa esse non potuit, nisi hæc, quæ in ejus adventu nititur. Eum sane Hispani tamquam patrem diligunt, quasi magistrum colunt, quasi pastorem sequuntur, quasi dominum venerantur. Eo duce adversus hostes et patrono utuntur, præsens ejus numen implorant, ejusque nomine, quasi tessera, se milites ejus esse profitentur. Cum pugnam ineunt, ut sibi animos sumant, et hostes exaniment, in prima, quæ vehementior esse solet, impressione illam vocem intonant : SANCTE JACOBE; URGE HISPANIA! SANTIAGO; CIERRA ESPANA! Unde hæc tanta in Apostolo fidentia, tanta spes, tantus ardor, nisi ex insito in eum amore et igenita pietate? Itaque militari se illi sacramento addicunt, et Ordine illius nomini dedicato, religiose ejus se obsequio adstringunt, ut nullius erga quemquam alium sanctum patronum gentis clariora exstent, quam Hispanicæ erga Jacobum amoris et religionis indicia. Post hæc fuse demonstrat quam fideliter sanctus Apostolus huic Hispanorum amoris respondeat, concedendo clientibus suis prodigiosas victorias aliaque beneficia, de quibus parte I, § II abunde egimus.

§ V. Sanctus Hieronymus prædicationem S. Jacobi in Hispania tradit.

Omissis auctoribus apocryphis aut suspectis,

Nolo hic imitari quosdam scriptores, qui ad tuendam S. Jacobi prædicationem in Hispania undique corradunt testimonia, etiam a primis Ecclesiæ seculis repetita, ac interim parum curant, an ea ab eruditis passim apocrypha habeantur. Quare præmoneo, nullos a me testes per decursum producendos esse, de quorum fide prudenter dubitari possit. Hinc nolui allegare testimonia Hippolyti, Bedæ, aut Anastasii Sinaitæ, qui posterior in libro Arabico de Passionibus Apostolorum ita scripsisse dicitur : In hoc die multiplicibus martyriis affectus est S. Jacobus apostolus, frater Joannis, filius Zebedæi; idque postquam abiit in Occidentem in civitatem Andiat : et fecit apud eos miracula, quæ homines attoniti stupebant, ita quod converterit eos in cognitionem Dei excelsi. Tunc reversus est ad civitates Palæstinæ, prædicavit

apud eas Euangelium Christi. Sanctius noster tract. 2 de adventu S. Jacobi in Hispaniam cap. 2, num. 7 et 8 subtiliter explicat, quomodo per occidentem et Andiat Hispania intelligatur. Sed nullam in hoc testimonio vim pono, cum eminentissimus Aguirrius tom. I concil. Hisp. Dissert. 9 excursu 3 pag. 142 de illo sic caute judicet : Intra idem seculum sextum floruit sanctus Anastasius Sinaita, quem nonnulli Hispani allegant pro eadem sancti Jacobi prædicatione in libro DE PASSIONIBUS MARTYRUM. At revera nusquam invenio eum librum ab Anastasio scriptum. Nec illius videntur meminisse ii, qui de scriptoribus ecclesiasticis egerunt. . . . Unde non ausim tam incerto testimonio Anastasii inniti ad asserendam S. Jacobi in Hispania prædicationem, neque illa eget inanibus aut aëriis præsidiis.

AUCTORE G. C.

350 Imprimis ingenue fateor, quod certum hujus traditionis assertorem hactenus non invenierim, Hieronymo antiquiorem; sed tale est istius sancti Doctoris testimonium, ut adversarii frustra conentur illud eludere, sicuti jam vidimus. Hieronymus itaque in Commentariis ad caput 34 Isaïæ juxta novissimam editionem Parisiensem anni 1704. tomo 3, col. 279 et 280 hæc habet : Sic allegorice interpretabimur, ut doceamus cervos, id est Apostolos. . . . obviasse sibi in Jerusalem, et mutuos vidisse conspectus, et transiisse ac reliquisse eam, et ad diversas provincias perrexisse, quia Dominus mandaverit eis : ITE ET DOCETE OMNES GENTES, BAPTIZANTES EAS IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI; et spiritus illius congregaverit eos, dederitque eis sortes atque dividerit, ut alius ad Indos, alius ad Hispanias, alius ad Illyricum, alius ad Græciam pergeret, et unusquisque in Euangelii sui atque doctrinæ provincia requiesceret.

prædicatione S. Jacobi in Hispania.

351 Cardinalis de Aguirre tomo I concil. Hisp. pag. 140 ex hoc S. Hieronymi textu ita argumentatur : Quibus verbis, præter illum apostolum, qui in Illyrico prædicavit, comprehenditur unus aliquis, qui in Hispania promulgaverit Euangelium. Is vero alius non fuit, nec legitur, quam Jacobus. Paulum autem in Illyrico prædicasse, testatum habemus in ipso Romam. 15 y 19. Superest itaque, ut Jacobus judicio Hieronymi in Hispania prædicaverit. Quin et solus ille in Hispania juxta phrasim Hieronymi, tamquam in Euangelii sui atque doctrinæ provincia requievit, sicuti alii Apostolorum in provinciis commissis : nam licet in Judæa pro Christo occubuerit, statim fere corpus ipsius in Hispaniam a discipulis translatum fuit, ut toti orbi Christiano notum est. Itaque juxta Hieronymi sententiam ipsa requies corporis S. Jacobi in Hispania denotat, illum in ea prædicasse.

confirmatur testimonio S. Hieronymi,

352 Natalis Alexander in Historia ecclesiastica, Parisiis anno 1714 recusa (hanc operum ejus editionem in hoc Commentario semper sequor, quod hic semel monuisse sufficiat) tomo 3, sec. I, dissert. 15, pag. 160 videns, se auctoritate Hieronymi constringi, ita hunc nodumolvere nititur : Respondeo, inquit, hoc sancti Hieronymi testimonium, si quid probet, evincere solum, Hispaniam Apostolorum alicui sorte obtigisse, quam fide imbueri deberet, postquam dispersi essent. Esto fuerit ille S. Jacobus : sed martyrio, quod obiit ante dispersionem Apostolorum,

quod eludere nititur Natalis Alexander.

AUCTOR
G. C.

lorum, præpeditus est, ne hanc in regionem proficisceretur. Dein etiam in Hispanos retorquet argumentum, verbis sancti Hieronymi conceptum, et ex epistola S. Pauli ad Romanos desumptum, quod postea ex professo solvam, ubi prius præsentem nodum paulo arcilius strinxero, et adversario omnem evadendi spem præcidero. Certe hæc Natalis Alexandri violenta explicatio non videtur facile conciliari posse cum supra alato S. Marci textu, ubi dicit: Illi autem perfecti prædicaverunt ubique. Præterea hæc nova interpretatio, sine ullo fundamento excogitata, manifeste repugnat S. Justino martyri et Tertulliano, quorum verba paragrapho præcedente dedi, ulpote qui diserte asserunt, quod Hierosolymis duodecim viri (nempe Jacobo Minore ad gubernandam Hierosolymitanam ecclesiam in Judæa relicto, ceteri cum Paulo apostolo ad erudiendas gentes destinati duodenarium numerum constituiebant) re ipsa in mundum exierint, et Christianam doctrinam omni hominum generi exposuerint. Quid ni ergo Jacobus Major annumeretur aliis apostolis, qui in orbem perfecti, ut Tertullianus loquitur, eandem doctrinam ejusdem fidei nationibus promulgaverunt? Cur de solo Jacobo nostro negatur, quod de reliquis Apostolis generatim affirmatur?

cui præter alios ipse Hieronymus,

353 Imo ipse S. Hieronymus, cujus auctoritas ex alio textu Hispanis objicitur, Natali Alexandro hoc effugium præcludit, dum in iisdem Commentariis ad caput 42 Isaie, tomo 3 editionis jam citatæ, col. 319 ita scribit: In omnem terram exiit Apostolorum sonus, et in terminos orbis terræ verba eorum. . . . . Apostolos enim videns Jesus in littore juxta mare Genesareth REFICIENTES RETIA SUA, vocavit et misit in magnum mare, ut de piscatoribus piscium faceret hominum piscatores, qui de Jerusalem usque ad Illyricum et Hispanias Evangelium prædicarunt; capientes in brevi tempore ipsam quoque Romanæ urbis potentiam. Observari hic velim, Hieronymum non dicere, quod illi Apostoli tantum decreverint evangelicam legem in iis regionibus prædicare, aut ad eam prædicandam designati fuerint, sed de Jerusalem, ait, usque ad Illyricum et Hispanias Evangelium prædicarunt.

C
cujus verba

354 Ne quemquam hic moretur capta ab iis Apostolis Romanæ urbis potentia, Hieronymum ita intelligo, acsi dicat, populos Romanis subditos, qui non exiguam Romanæ potentie partem constituiebant (eo tempore Roma non tantum Illyrici ac Hispaniæ, sed totius fere mundi erat domina) ab istis piscatoribus suavi evangelicæ doctrinæ esca captos fuisse, atque ita diminutam esse idololatricam Romanæ urbis potentiam. Dici etiam posset, quod S. Joannes quodam modo ceperit ethnicam Romanæ urbis potentiam, postquam in oleum igneum demersus nihil passus est, ut Tertullianus in libro de Præscriptionibus contra hæreticos cap. 36 affirmat. Sanctus Hieronymus lib. 1 contra Jovinianum cap. 15 idem prodigium tradit his verbis: Refert autem Tertullianus, quod Romæ missus in ferventis olei dolium, purior et vegetior exiverit, quam intraverit. Dicit igitur posset mystico sensu, quo sane captura Romanæ potentie hic intelligenda est, quod hac stupenda illæsi Joannis conservatione constricta fuerit potestas Romani imperatoris, qui sanctum Apostolum morti adjudicarat. Forte etiam plures Romani hoc miraculo ad fidem Christianam con-

versi sunt, atque hoc modo idololatriæ Romanæ urbis potentia capta aut saltem diminuta est, ut paulo ante dicebam. Si alicui hæc varia interpretatio non arrideat, ipse meliorem suggerat de illis Apostolis, qui a Christo vocati sunt, dum retia sua reficerent: nos enim firmiter ad hæremus S. Hieronymo, qui secundum characteristicam Evangelii verba hanc dubie hic agit de Jacobo et Joanne, quos Jesus ad apostolicum munus vocavit καταρτίζοντας τὰ ὄματα αὐτῶν, id est proprie resarciendo retia sua, ut mox apertius declarabitur.

355 Quamvis litteris proditum non sit, alterutrum ex Apostolis, de quibus hic agit sanctus Hieronymus, Christianam legem annuntiasset in Illyrico, tamen facile fieri potuit, ut Joannes, cujus multas apostolicas expeditiones ignoramus, Epheso usque ad eam regionem aliquando excurreret. Certe Joannem, cujus diuturna fuit vita, remotioribus ab Asia Minori populis Evangelium prædicasse, eminentissimus Anna-
lium ecclesiasticorum conditor ad annum Christi 44 num. 30 tradit his verbis: Ceterum Joannem non semper in Asia permansisse, sed et alias Orientis regiones Evangelium prædicando peragrasse, multa sunt testimonia: ad Parthos enim ascendisse, titulus suæ ipsius primæ epistolæ, quæ olim ad Parthos inscripta legebatur, facile monstrat. Sed adhuc ultiores Orientis partes penetrasse et Bassoras Christiana fide imbuisse, accepimus certa ac fide digna relatione religiosissimorum Patrum Societatis Jesu, qui nostris temporibus ad Indos evangelicæ prædicationis causa perfecti, hæc ex ejusdem populi a majoribus accepta traditione didicerunt. Hæc Parthica S. Joannis expeditio eruitur ex ipso titulo epistolæ, quæ ad Parthos scripta fuit, sicut S. Augustinus lib. 2 questionum Evangelicarum cap. 30 testatur, de quo Tillemontius tomo 1 Monument. eccles. pag. 336 et ipse Natalis Alexander tom. 3, pag. 16 consulti possunt. Si S. Joannes Epheso ad tam longinquas regiones discesse-
rit, cur usque ad Illyricum excurrere facilius non potuit?

quibusdam observationibus elucidentur.

356 Ut ut est, clare patet, sanctum Hieronymum hic loqui de Joanne et fratre ejus Jacobo, cum Jesus hos solos invenerit reficientes retia sua, ut testatur Matthæus cap. 4 § 21 his verbis: Et procedens inde vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi et Joannem fratrem ejus, in navi cum Zebedæo patre eorum REFICIENTES RETIA SUA; et vocavit eos. Quando autem Christus vocavit Petrum et Andream, invenit eos mittentes rete in mare, ut idem Evangelista capite citato § 18 dixerat. Unde eminentissimus Aguirrius in opere proxime citato tomo 1, pag. 140 ita recte ratiocinatur: Constat autem ex Matthæi cap. 4 § 21 et Marci cap. 1 § 19, Apostolos illos a Christo vocatos, dum retia sua reficerent, fuisse Jacobum et Joannem, filios Zebedæi. Unus igitur amborum prædicavit in Hispania judicio Hieronymi; ac certe Jacobus, cum id nemo dixerit de Joanne. Quæ duo Hieronymi testimonia ita expendimus, ut adversariorum interpretationes, et evasiones Natalis Alexandri præcludant. Hæc mihi adeo solida videntur, ut de S. Hieronymi sententia prudenter dubitare non possit, qui cum animo a præjudiciis libero attente revolverit.

omne effugium præcludit.

F

§ VI. Eadem traditio in vetustissimo Hispaniæ Officio ab immemorebili tempore legitur.

Antiquissimum Officium Hispanicum, quod communiter Gothicum vel Mozarabicum cognominatur, etatem S. Hieronymi proxime attingit, aut forte etiam superat, ut eruditissimus marchio Mondacarensis in tractatu Hispanico de prædicatione S. Jacobi cap. 24 contendit. Saltem eminentissimus Joannes Bona lib. 1 rerum Liturgicarum cap. 11 putat, istud divinum Officium seculo v fuisse usitatum, idque probat ex Missa S. Martini, quæ in Missali Mozarabico invenitur, et in qua leguntur hæc verba: Hunc virum, quem ætatis nostræ terra protulerunt, jubeas auxilium nostris ferre temporibus. Cardinalis autem ibidem notat, Martinum obiisse anno Domini 402 (alii annum 397 vel 400 morti ejus assignant) et paulo post obitum publico cultu honorari cepisse.

B 358 Tum pergit eminentissimus scriptor ostendere, quod S. Isidorus non fuerit primus hujus ritus auctor, atque in hunc finem ita disserit: Deinde si Isidorus hujus Officii auctor fuit, cur nec Braulio Casar-augustanus, nec Hedefonsus Toletanus, viri sancti et Isidoro familiares, ille in elogio ipsius Isidori, hic in libro de Scriptoribus ecclesiasticis, nullam operis adeo excellentis mentionem faciunt? His accedit, quod concilium quartum Toletanum aliquot hujus Officii ritus, canone secundo et sequentibus, tanquam jam antea usitatos commemorat: et tertium item Toletanum, annis quadraginta quatuor ante quartum, canone secundo statuit, in singulis ecclesiis symbolum recitari (scilicet statim post Corporis et sanguinis Dominici consecrationem) priusquam dicatur oratio Dominicalis, qui est mos peculiaris Missæ Mozarabice. Ipse quoque Isidorus libro de Scriptoribus ecclesiasticis Leandri fratris sui, et in sede Hispalensi antecessoris, scripta recensens, testatur, ipsum in ecclesiasticis Officiis non parvo studio laborasse, et in sacrificii laudibus atque psalmis multa dulcissime composuisse.

C 359 Joannes Mariana lib. 6 de rebus Hispaniæ cap. 5, usum inquit obtinuisse, ut Isidoro ritus Mozarabicus tribuantur, nonnulla tamen Leandrum invenisse. Quod si Leander dumtaxat invenit, crediderim, hoc Officium concilio tertio Toletano, cui Leander interfuit, antiquius esse, et seculo quinto jam in usu fuisse ut ex Missa sancti Martini modo ostendimus; sed de primo ejus auctore non constare, ab ipso tamen Leandro illustratum, ab Isidoro auctum, ab aliis progressu temporis amplificatum. Pagius in Critica historico chronologica ad Annales Baronii anno 683, num. 29 visdem eminentissimi viri argumentis ac verbis utitur. Quoniam nostri instituti non est, ea hic fusius prosecui, vide quæ de istius ecclesiastici Officii antiquitate et ritu in præliminari hujus tomi tractatu dicta sunt.

360 Eo his ita arguo: si jam seculo v celebrabatur in isto Officio Hispanico memoria S.

Martini Turonensis, haud dubie in eodem tunc temporis relegebantur Apostolorum, quorum prædicationi omnes Christiani debent sui Redemptoris agnitionem. Porro in his libris ecclesiasticis, quorum usus etiamnum in quibusdam Hispaniæ ecclesiis perseverat, et quos anno 1722 Toleti præ oculis habui, celebratur festum S. Jacobi solenni Officio, ex quo excerpti sequentia, quæ ad propositum nostrum maxime faciunt.

Magni deinde filii tonitru
Adepti fulgent prece matris inclytæ,
Utrique vitæ culminis insignia,
Regens Joannes dextra solus Asiam
Et læva Frater positus Hispaniam.

E Præterea ibidem, teste eminentissimo Aguirrío, legitur illud Responsorium: Adest nobis valde lætabunda dies præcellentissimi Jacobi apostoli, per ejus saluberrimam prædicationem totius plebs Hispaniæ suum cepit cognoscere Redemptorem. Hæc et similia antiquitus cantabantur in ecclesiis Hispaniæ, et adhuc quotannis in Officio Mozarabico repetuntur, non absque traditione semper continuata in Hispania a primis ævæ Christianæ temporibus.

361 Nihilominus Natalis Alexander existimat, hæc antiqua sacrarum librorum monumenta unico spiritu a se disticta esse, atque inepte respondet, Officium illud Toletanum, in quo sancti Jacobi in Hispanias accessus hymno sacro recitatur, non fuisse a Romana Ecclesia probatum. Quid hic ad rem facit Romanæ Ecclesiæ approbatio? An scripta Philostorgii, Eusebii Cæsariensis, Socratis et Sozomeni, aliorumque veterum auctorum a Romana Ecclesia approbari debent, ut ex iis stabiliatur factum quoddam historicum? An ex antiquissimo illo Officio non recte colligo, qualis antiquitus fuerit de adventu S. Jacobi in Hispaniam opinio, quævis istud ab Ecclesia Romana non fuerit approbatum?

362 Debuisset Alexander negare antiquitatem istorum librorum ecclesiasticorum, si hoc testimonium sibi oppositum volebat enervare; sed eam negare non potuit, cum tom. 5, pag. 552 agens de concilio iv Toletano ad canonem undecimum hæc notaverit: Ad ritum autem Mozarabicum, quo tunc utebatur Hispania, pertinet hic canon, quem cum quidam sacerdotes perverterent, in eos patres Hispani animadverterunt, excommunicationis poenam in eos decernentes, qui hunc ordinem violarent. Tanti momenti est ritum ordinemque ecclesiarum suarum religiose sequi! Deinde eodem tomo pag. 568 argumenta eminentissimi Joannis Bona, quæ supra statim exhibuimus, totidem fere verbis Historiæ suæ ecclesiasticæ inseruit. Cum vero nihil illis opposuerit, videtur venerandam Officii Mozarabici antiquitatem agnovisse. At hominem, nonnumquam sui oblitum, propria responsione implicemus. Natalis tom. 3, pag. 164 asserit, S. Martiæm primo seculo Lemovicis venisse, atque ibi Evangelium prædicasse, idque probat, primo ex tabulariis et Officiis sacris ecclesiæ Lemovicensis. An Romana Ecclesia hæc tabularia et Officia sacra ecclesiæ Lemovicensis probavit? Quod hic responsurus est adversarius, nos potiori jure in ipsum retorquēbimus, ut ex sequentibus patebit.

363 Interim audiamus falsum consequens, quod Alexander ex hoc inepto antecedente sic deducit: Unde cum Romano ecclesiæ traditio ejuscumque singularis ecclesiæ traditioni sit anteponeunda, probabilius asseritur, nusquam profectum

AUCTORE
G. C.
in quo adventus
S. Jacobi
in Hispaniam
asseritur,

et ejus auctoritatem
Natalis Alexander

frivola responsione declinare nititur.

Falsum adversarii ratiocinium proponitur,

A

Cardinalis
Bona ex Missa
S. Martini.

aliquæ monumenta

colligit antiquitatem Officii Gothici,

AUCTORE
G. C.

ctum in Hispaniam esse sanctum Jacobum, quia id Romana inficiatur Ecclesia, quam asseratur illuc profectus, quia id tradit ecclesia Hispaniensis. *Libenter fatemur, traditionem Ecclesiae Romanæ quibuslibet aliarum ecclesiarum traditionibus præferendam esse; at ubinam, obsecro, adventum S. Jacobi in Hispaniam negavit Romana Ecclesia, quæ illum diserte affirmat in Officio, quod ex ejus præcepto quotannis recitamus? Præterea illustrissimus ac reverendissimus Gaspar de Quiroga, archiepiscopus Toletanus et simul eminentissimus S. R. E. Cardinalis, edi jussit Officia propria suæ diocesis, quibus præfixit hunc titulum: Officia propria Sanctorum Toletanæ ecclesiae et diocesis a Sanctissimo domino nostro Gregorio XIII, Sixto V, et Paulo V approbata.*

et ex Breviarii,

364 Ceterum in epistola illustrissimi præsulis, hisce Officiis præfixa, videri potest, quanta diligentia hæc Officia propria collecta fuerint, et quomodo Gregorius XIII post severum examen eadem approbaverit. Inter hæc autem Officia ad diem xxx Decembris colitur translatio S. Jacobi, et in secundo Nocturno lectione IV leguntur sequentia: Cujus corpus ne a Judæis, acerbissimis fidei Christianæ hostibus, ignominia aliqua afficeretur, ejus discipuli in navim, divinitus admoniti, imposuerunt, Deum precati, eorum ut cursum dirigeret, et in eas terras navigium perferret, ubi sanctissimi Apostoli corpus humari vellet. Deo igitur duce, per vastum mare delata navis brevi pervenit in HISPANIAM, QUAM JACOBUS VIVENS LUSTRAVERAT, ET IN QUA DEI VERBUM ALIQUANDO MAGNIS LABORIBUS DISSEMINAVERAT. An, quod Romani Pontifices approbant, id Romana inficiatur Ecclesia? Qualem Romanæ Ecclesiae approbationem in factis historicis Alexander exigit? An forte requirit concilium generale, in quo Breviarii sive Toletani sive Romani lectiones probentur?

quorum testi-
monia non
sunt temere
rejicienda,

365 Nullum hic video adversario effugium, nisi recurrat ad suum illud effatum, quod tom. 3, pag. 732 contra Breviarium Romanum pronuntiavit his verbis: Ad confirmationem respondeo, Romani Breviarii auctoritatem efficere non posse, ut fabulæ in historias evadant, nec censeretur debere exploratæ et inconcussæ veritatis, quæcumque Breviario sunt inserta, quod multis probare facile esset. Scimus, non omnia exploratæ et inconcussæ veritatis censenda esse, quæ in Breviario Romano leguntur. Sed meminisse oportet, nobis hic rem esse cum homine, qui ad opiniones suas stabiliendas sæpe auctoritatem Breviarii aut Martyrologii Romani in auxilium advocat. Sic tomo 3, pag. 47, ut Acta martyrii S. Andreae genuina et sincera esse probet, inter alia testimonio Breviarii Romani utitur: Ecclesia, inquit, hæc Acta legit in Officio S. Andreae, nec in iis aliquis notatur error. Numquid etiam Ecclesia Hispanicam S. Jacobi prædicationem legit in illius Officio? Quis porro error in his Lectionibus notatur? Num forte erronea censenda est in illis sola S. Jacobi prædicatio in Hispania, quæ in quæstione versatur? At error ille invictis rationibus demonstrandus est, antequam auctoritas Breviarii Romani impugnetur. Certe Tillemontius tom. 1 Monument. eccles. a pag. 589 contra hæc Acta S. Andreae plures opponit difficultates, quas R. P. Ambrosius Gardebois Carmelita in Synopsi historię ecclesiasticę tom. 1, sec. 1, part. 1, lib. 2, dissert. 2,

quæst. 2 ad octodecim capita reducit, et ibidem D solvere conatur. Huic controversiæ nos non immiscemus, qui hic tantummodo argumentamur ad hominem, quo argumenti genere jam sæpius usi sumus, ac deinceps utemur.

366 Forte aliquis Alexandri defensor dicet, antiqua ista Officia Gothica ab hæreticis fuisse corrupta, ut Alcuinus lib. 2 contra Elipandum Toletanum fatetur, et Gregorius VII Papa in quibusdam epistolis non obscure indicat, adeoque eorum auctoritatem parvi faciendam esse. Possem hic orthodoxiam istorum librorum ecclesiasticorum variis argumentis vindicare; sed cum de hac re egerit collega meus in prævio hujus tomi tractatu, falcem in alienam messem non mitto, et in gratiam adversarii tantisper concedo, in istum ritum Mozarabicum lapsu temporis quosdam errores irrepsisse. At cur inter eos numerandus est adventus S. Jacobi in Hispaniam? Saltem censendum est, illos errores, si qui fuerint, correctos fuisse, quando eminentissimus Franciscus Ximinius antiquum istum ritum pene extinctum restituit, et Julius II Pontifex anno 1508 restaurationem illius approbavit, ut fusius E videri potest in præfatione Alphonsi Ortiz, quam Missali Mozarabico præmisit, aliisque instrumentis, quæ jam dicto tractatui præliminari inserta sunt.

367 Porro ex sacro illo Officio, quod hactenus in Toletano Mozarabum sacello perseverat, et cujus ritum Pontifex probavit, quotannis canitur idem hymnus, cujus partem Natali Alexandro supra opposui. Si igitur adventum S. Jacobi in Hispaniam Romana inficiatur Ecclesia, cur Pontifex Romanus illum errorem historicum in Breviario Mozarabico reliquit? Imo cur alii Pontifices eundem Romano Breviario inseruerunt? Quomodo denique tam multæ diversarum nationum ecclesiae ad errorem illum in sacris Officiis suis asserendum conspirarunt, ut mox ab adversario quæremus? Si quis contendat, Natali Alexandrum hoc loquendi modo respexisse ad litteras Innocentii I et Gregorii VII (quod tamen hic nullo signo innuit) atque ex iis opinionem Ecclesiae Romanæ eruisse, postea ipsi satisfacere conabimur. Interim hactenus ostendimus, hanc adversarii responsionem ineptam ac falsam esse.

368 Attamen lubet paragraphum hunc rursus concludere argumento ad hominem, ut vulgo dicitur. Natalis Alexander tom. 3 memoratæ editionis pag. 168 adventum S. Dionysii Areopagitæ in Gallias inter alia probat ex omnium ecclesiarum, imo totius pene orbis Christiani Breviariis et Missalibus libris, qui S. Dionysium Areopagitam in Gallias missum a sancto Clemente, Pariensem fundasse ecclesiam, et martyrium obiisse Parisiis testantur. Quis porro, inquit, tot ecclesias hac in traditione errasse dicat, et ad fabulæ assertionem conspirasse? At simile argumentum pro adventu S. Jacobi in Hispaniam Alexander invenire potuit apud R. P. Franciscum Macedo in Diatriba cap. 16, ubi præter Officium Romanum, Mediolanense, et Mozarabicum, recensentur Breviaria Italiæ, Galliæ, Dalmatiæ, Poloniæ, Germaniæ, Armeniæ, ac Hispaniæ, quibus addi possent alia Ordinum religiosorum, quæ prædicationem S. Jacobi in Hispania agnoscunt. Itaque idem, quod adversariis suis ibidem Alexander objicit, sibi dictum putet, et ipsiusmet verbis ipsum interroget: Quis porro tot ecclesias hac in traditione errasse dicat, et ad fabulæ assertionem conspirasse?

§ VII. Sanctus Isidorus Hispalensis eamdem traditionem confirmat suo testimonio, quod ipsi vindicatur.

Ante medium seculi septimi Isidorus præsul Hispalensis in libro de ortu et obitu Patrum cap. 73 Hispanicam S. Jacobi prædicationem tradit his verbis : Jacobus filius Zebedæi, frater Joannis, quartus in ordine, duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione gentium, scripsit, atque Hispaniæ et Occidentalium locorum gentibus Evangelium prædicavit. *Displicet hic quibusdam verbum scripsit, quo S. Isidorus epistolam Catholicam Jacobo Majori attribuit, quam Eusebius, Hieronymus, et concilium Tridentinum alteri Jacobo, fratri Domini, adscribunt. Quare Joannes Baptista Perez, Joannes Grial, alique plurimi existimant, hanc vocem in textum Isidori perperam irrepsisse, et ab imperito aliquo amanuensi additam esse, idque probant ex ipso Isidoro, qui in præfatione ad libros veteris et novi Testamenti diserte hæc habet : Jacobus, frater Domini, scripsit unam epistolam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem.*

B 370 Verum hæc responsio non placet aliis, inter quos Ignatius Zuleta noster in Commentariis ad memoratam S. Jacobi epistolam prolegomeno 1 num. 11 sic scribit : Doctor Grialius et cum secutus pater Mariana suspicantur, verbum scripsit fuisse ibi addititium : id tamen nullo fundamento, cum in omnibus antiquis codicibus sine ulla varietate legatur, consequensque sit ad ejusdem sancti doctoris alibi traditam sententiam. Deinde ad contrarium Isidori testimonium, ex præfatione ad libros veteris et novi Testamenti depromptum, ibidem num. 13 respondet, ita quidem antea sensisse, sed postea mentem mutasse in libro de vita et obitu Patrum, quem post alterum opusculum composuit, quando nempe examinaverat ac digesserat Officium Gothicum, in quo illa epistola S. Jacobo, Hispaniarum apostolo, manifeste tribuitur.

C 371 Zuleta secutus est in hac re Sanctium nostrum, qui de prædicatione S. Jacobi in Hispania disserens tract. 3, cap. 12, num. 2 eamdem opinionem suam indicaverat his verbis : Quidam, ut Isidorum defendant, et opus de vita atque obitu sanctorum (idem liber variis titulis insignitur, ut per decursum patebit) illius esse probent, expungendum censent illud scripsit, quasi errore scriptorum insertum fuerit, ita ut Jacobus non dicatur scripsisse, sed prædicasse tribubus inter gentes dispersis. Fortasse hoc verum : neque mirum, tot seculis (tam sæpe ac varie Isidori libri transcripti sunt) verbum illud importunum irrepperit. Sed, ut, quod sentio, vere atque ingenue confitear, eam fuisse puto Isidori sententiam, ut existimaret, epistolam illam non ab alio, quam a Jacobo, Zebedæi filio, fuisse compositam. Tunc numero sequenti profert quædam Officii Gothici verba, ex quibus eam epistolam Jacobo, Zebedæi filio, antiquitus adscriptam fuisse demonstrat. Zuleta autem hanc postremam S. Isidori opinionem, tamquam probabiliorem, amplectitur.

Julii Tomus VI.

372 Ne quis autem contemnat auctoritatem Isidori, eo quod sententiam mutaverit, laudatus Sanctius ibidem num. 1 istud factum ita tueretur : Illud fortasse judicabit nonnemo, Isidori nomine parum esse dignum, quod in præfatione librorum novi Testamenti Jacobum fratrem Domini auctorem esse dicat epistolæ. Si qui est, qui ita statuatur, condemnet quoque necesse est Augustinum, Hieronymum, sanctum Thomam, et magnos alios Ecclesiæ doctores, qui ad novam rerum cognitionem, novam quoque sententiam amplectuntur, quam ante non probarant. Quod si in eodem opere atque studio foret, minus esset ferendum ; at in diversis, ubi diversæ etiam rationes occurrunt, usitatum est et venia non indignum.

373 Putabat, credo, Isidorus prius, canonicam illam epistolam scriptam a Jacobo Minori, idque testatum reliquit in illa præfatione : sed cum datum illi fuit a concilio Toletano IV, ut ecclesiasticum Officium toti Hispaniæ commune concinaret, ut est communis Hispanorum consensus, videretque in Officiis, quæ varie recitabantur in Hispania, ex quibus ipse Breviarium, quod Gothicum seu Mozarabicum appellamus, compegit, illius epistolæ scriptorem vocari, Zebedæi filium, antiqua illa traditione et sanctorum Officiorum auctoritate permotus, quæ sane gravissima est, sententiam mutavit, et tam in libro de vita atque obitu Sanctorum, quam in Officio Mozarabo, a Jacobo Majori epistolam illam dixit esse compositam. Sane non est omnino improbabile, quod S. Isidorus, jussu concilii IV Toletani varia Hispaniæ Officia ad eamdem normam redigens, hanc traditionem in antiquo ecclesiæ Toletanæ Missali invenerit, ac propterea a priori sua opinione recesserit. Sic eminentissimus Baronius, accepta Loaisiani commentarii notitia, deseruit sententiam de prædicatione S. Jacobi in Hispania, quam antea in notis ad Martyrologium Romanum et tomo primo Annalium ecclesiasticorum defenderat, ut supra dictum est, ac infra iterum dicitur.

374 At, inquires, hæc posterior S. Isidori sententia concilio Tridentino ac communi scriptorum opinioni repugnat. Zuleta prolegomeno proxime citato num. 20 primam hujus objectionis partem ita exponit : Ad argumentum, ex concilio Tridentino desumptum, quod Achilles est contrariæ sententiæ, duplici via respondent istius patroni : primo aliud dici a concilio enuntiative, definitive aliud. Dicitur definitive, epistolam scriptam esse a Jacobo apostolo, esseque canonicæ auctoritatis scriptum, idque sessione quarta, canone primo, ubi scripta canonica eorumque auctores definit ; enuntiative autem dicitur, epistolam scriptam esse a Jacobo, fratre Domini, quod dicitur in sessione decima quarta allata : ibi enim tantum definitur, extremam unctionem fuisse a Jacobo promulgatam. Ea autem vim legis intelliguntur habere in conciliis, quæ dispositive * et non enuntiative dicuntur.

375 Tunc præter alia, hanc explicationem suam confirmantia, citat testimonium Gasparis Sanctii, qui tract. 3, cap. 12, num. 3 idem innuit hic verbis : Neque in re ipsa periculum est, quocumque modo sentias, dum epistolam canonicam esse et ab apostolo conscriptam fateare, cum de alterutro Jacobo nihil Ecclesia definierit, et utriusque æqualis sit et canonica fides. Dein Zuleta eandem objectionem alia via

quod sanctus doctor mutaverit sententiam circa epistolam Catholicam auctorem.

quem ultimum putavit esse Jacobum Minorem.

Questio de certo auctore epistolæ Catholice

* in definitiva

non est a concilio Tridentino definita.

AUCTOR
G. C.

solvere conatur, scilicet explicando, quomodo Jacobus Major etiam quodam sensu frater Domini vere possit appellari. Hæc aliæque, ad hanc controversiam spectantia, apud ipsum legi possunt in eodem prolegomeno, ubi etiam pleraque utriusque sententiæ fundamenta fusius referuntur.

et licet opinio
S. Isidori sit
minus vulga-
ris,

376 Petrus Possinus noster in *Apocalypsis enarratione*, quam anno 1685 Tolosæ edidit, pag. 39 et sequenti, ex cap. 6 *Apocalypseos* § 1 hanc postremam S. Isidori opinionem confirmat, et ad secundam supradictæ objectionis partem, quæ ex ingenti adversantium auctorum numero petitur, ibidem ita modeste respondet: Contra hæc statim e diametro incurrit vulgaris opinio, quæ Jacobum Minorem, vulgo dictum fratrem Domini, hujus epistolæ auctorem facit. Scio, ultro et fateor, plurimos et fuisse olim et hodie in ea esse sententia: precor tamen prudentem lectorem, ne gravetur advertere animum ad hæc, quæ mox refero. Tunc ponit præcipua Isidorianæ sententiæ fundamenta, post quæ sic concludit: Quibus testimoniis cum accedat hæc ex

B libro *Apocalypsis* conjectura, quis æquus æstimator non judicet, hanc, licet minus vulgarem, tamen haud aspernandam videri debere sententiam, quæ a Jacobo Majore scriptam Catholicam epistolam affirmat? Sanctius huic adversariorum multitudini opponit *Officium Gothicum*, quod in concilio IV Toletano a doctissimis ac sanctissimis Hispaniæ præsulibus approbatum, et consensu Romanorum Pontificum hactenus usitatum, publica sua auctoritate multis scriptoribus æquivalet. Laudatus vero Zuleta num. 16 citat Alphonsum Castellæ et Legionis regem, cognomento sapientem, Philippum Bergomensensem, Sebastianum Forra, Jacobum Daza, aliosque non paucos, qui Isidorianam sententiam amplectuntur.

non est tamen
adeo improba-
bilis aut exoti-
ca,

377 Possent etiam pro hac opinione allegari vetustiora testimonia, quale unum in novo Testamento Syriaco, quod Joannes Albertus Widmanstadius anno 1572 Viennæ in Austria edidit, invenitur his verbis: In nomine Domini nostri Jesu Christi sigillamus tres epistolas Jacobi, Petri, et Joannis. Isti sunt, qui testes fuerunt super revelatione domini nostri Jesu Christi, quando immutavit se ipsum coram oculis ipsorum in monte Thabor. Aliqui existimant, hanc Syriacam novi Testamenti versionem a quodam Apostolorum discipulo factam esse. Quidquid sit de hujus versionis antiquitate, consonat huic testimonio vetus auctor, qui Coloniensi Patrum bibliothecæ tom. 5, part. 2 insertus est, et a quo illic pag. 645 scriptor hujus epistolæ vocatur tertius Dominicæ gloriæ testis electus. Scio, hunc auctorem de Pelagiana hæresi merito accusari, et sub Sixti III Pontificis nomine perperam aliquando citari; sed quis propterea illum antiquum esse negaverit? His accedunt alia argumenta, quæ apud Possinum nostrum paginis proxime citatis videri possunt.

ut propterea
testimonium
tribus recusa-
ri possit.

378 Nolo tamen cum Zuleta aliisque hujus opinionis defensoribus contra torrentem luctari, atque idcirco potius Jacobo Minori hanc epistolam adscribendam censeo. Solum contendo, hanc S. Isidori sententiam non esse adeo exoticam, ut propterea liber de ortu et obitu Patrum ipsi abjudicari debeat, quod etiam sæpe laudatus laudandusque Sanctius tract. 3, cap. 12, num. 1 probat hoc modo: Ego primum existimo, nimis severam esse censuram, quæ gravi alicui doctori, maxime ex antiquis, quando res etiam gra-

vissimæ minus erant exploratæ et certæ, opus ali-
quod adimit, quia minus cum aliorum opinione con-
sentiat, aut etiam cum iis, quæ ab eodem auctore
aliis in locis prodita sunt. Quam multa negares
Tertulliano, Origeni, Hieronymo atque Augustino,
qui scripsere non pauca, quæ aut alii improbant,
aut ipsi ultro damnant et retractant? Ab exemplis
abstineo, quæ sane multa sunt. Hæc etiam applica
Officio Gothico seu Mozarabico cujus antiquitas
et auctoritas ob hanc singularem opinionem non
diminuuntur.

379 Natalis Alexander tomo 3, pag. 158 gra-
viores litem huic Isidori opusculo intentat:
nam ad testimonium Isidori, quod initio hujus
paragraphi allegavi, rotunde respondet, jam fe-
re constare apud doctos, librum de vita et mor-
te Sanctorum, qui sub nomine sancti Isidori cir-
cumfertur, sancti revera Isidori genuinum fœ-
tum non esse, cum in eo plura legantur Isido-
ri ingenio indigna, imo et putida mendacia,
ut scribit eminentissimus Cardinalis Baronius in
notis ad Martyrologium ad diem Julii xxv. Non
me latet, hæc ab eminentissimo Baronio in no-
tis ad Martyrologium Romanum scripta fuisse.
At etiam non ignoro, quod Franciscus Macedo in
Diatriba cap. II huic Baronii censuræ ita re-
sponderit: Invenio apud Baronium in Annali-
bus, in quibus majorem sibi haberi fidem cupit,
et in eodem primo tomo Annalium, et
postquam hæc de his auctoribus refellendo eos
scripsit, unum ex iis Isidorum in operibus,
quæ rejecerat, citatum, et inde testimonia,
ad faciendam fidem suo judicio idonea, desum-
pta, eumque inter gravissimos Ecclesiæ Patres
collocatum: dum enim recenset Patres, qui Pau-
lum Hispanias adisse tradiderint, Isidorum et-
iam numerat, et citat librum de vita et obitu Sancto-
rum.

Natalis Baro-
nium seculum
putat, hoc
opus sub Isi-
dori nomine
esse confectum

380 Verum quidem est, eum se purgare ad-
dendo; ISIDORUM, inquit, AUT QUISQUIS IL-
LE EST AUCTOR. Ingenuus sum, fateor, et ille
cautus. Sed non elabitor: nam dum ille,
sive nomine Isidori sive alio citat, non ejus
elevat auctoritatem; imo ea illam Patrum con-
firmat sententiam: nec pseudo-Isidorum vocat,
sed quisquis demum sit, eum recipit. Cur ergo
rejecit, et cum injuria, quando auctorem ad-
ventus in Hispaniam Jacobi facit? Ferat eum ac
eodem modo, quo postea citat. Dubitet de no-
mine auctoris, libri non detrahat auctoritati.
Sinat adduci ab Hispanis, quemadmodum ab
ipso in hoc Annalium loco adducitur. Non
multum enim, opinor, curant Hispani, sitne
Isidorus, an alter suæ ætatis scriptor, dummodo
sit idoneus, cujusmodi eum Baronius esse pu-
tat, dum inter Patres gravissimos recenset. Hisce
claritatis causa addo, quod satis appareat, has
notas ad Martyrologium Romanum a Baronio
ante primum tomum Annalium scriptas esse,
cum eminentissimus scriptor in illo ad annum
Christi 44 num. 1 de Hispanica S. Jacobi prædica-
tione agens ita loquatur: Nihil amplius, quod de
ea re dicamus, habemus, quam quæ sunt a nobis
in Martyrologio Romano notata. Hæc evincunt, Ba-
ronium hic sibi non constitisse. At profecto mi-
rum non est, virum, magna negotiorum ac libro-
rum mole obrutum, nonnumquam sui oblitum esse,
ut vasti operis scriptoribus aliquando solet con-
tingere. Quare interdum hanc veniam petimusque
damusque vicissim, atque id nobis semper indi-
cari cupimus.

ex quo tamen
Baronius po-
stea testimo-
nium adhibet

381 Non equidem inficior, hunc librum
propter

A propter quasdam narratiunculas leves aut parum verisimiles a nonnullis viris doctis S. Isidoro abjudicari; sed aliter de hoc opere sentiunt eminentissimus Aguirrius, marchio Mondexarensis, Gaspar Sanctius, et plures alii cum Nicolao Antonio, qui postremus tomo *i Bibliothecæ Hispanicæ* lib. 5. cap. 4. num. 114 et sequentibus multa antiqua hujus operis exemplaria in diversis Europæ bibliothecis assignat. Præterea hi viri eruditi opponunt crisi adversariorum sanctos præsules, Braulionem Cæsar-Augustanum et Ildefonsum Toletanum, ambos S. Isidori coætaneos, quorum primus in prænotatione librorum beati Isidori apud Miræum part *i Bibliothecæ ecclesiasticæ* pag. 77 ita de illo scribit: Edidit... de ortu et obitu Patrum librum unum, in quo eorum gesta, dignitatem quoque et mortem eorum atque sepulchrum sententia brevitate subnotavit. Alter vero apud eundem Miræum pag. 97 inter alia Isidori Opera recenset, librum de ortu et obitu Prophetarum vel Patrum, ut alia habent exemplaria. Sigebertus Gemblacensis ibidem pag. 139 idem Isidori opusculum indicat, aucto nonnihil titulo, asseritque præter alia illum scripsisse de ortu, vita, et obitu sanctorum Patrum, qui in Scripturarum laudibus efferuntur. Hæc antiqua testimonia Natalem Alexandrum eo saltem adegerunt, ut tom. 5. pag. 565 moneat, se S. Isidoro dumtaxat denegare librum de vita et morte Sanctorum, quem habemus, ita ut similem librum ab Isidoro scriptum fuisse fateatur. Si his verbis indicare velit, illum S. Isidori librum, quem habemus, non esse ubique genuinum, sed hinc inde corruptum, facile inter nos conveniet, ut jam dicam.

B Argumentis sine partium studio utrimque expensis, cum Labbeo nostro in opere de scriptoribus ecclesiasticis iudicio, hunc librum de ortu et obitu Patrum S. Isidoro tribuendum esse, sed eundem ab imperito aut malevolo interpolatore subinde corruptum esse. Aliqui excusant historicos S. Isidori errores, eo quod scripserit in Hispania longe dissita ab Oriente, ex quo rari libri in eam advehebantur, atque inde concludunt, eum non habuisse accuratam plurium rerum notitiam. Alii suspicantur, illum fuisse nimis credulum, atque ita falsas et heteroclitas quorundam sententias, non tam sua quam aliena fide, scriptis suis inseruisse. Utraque hæc conjectura mihi non placet, quamvis neutra opinioni meæ contradicat: tametsi enim concederem, S. Isidorum non fuisse rerum Orientalium valde peritum, an inde sequeretur, quod etiam res Hispanicæ ignoraverit? An antistes Hispalensis non noverat, in Hispania esset traditio? Quod si etiam ultro faterer, ipsum in quibusdam narrationibus admitendis nimis fuisse credulum, id certe locum non haberet in rebus Hispanicis, quas facile per se ipsum indagare potuit. Itaque ego honori tanti doctoris magis consultum volo, et potius existimo, hoc illius opus de ortu et obitu Patrum postea interpolatum fuisse.

C 382 Hinc fortasse quispiam inferet, sic etiam Hispanicam S. Jacobi prædicationem ab illo interpolatore in hunc Isidori librum intrusam esse. Sed respondeo, hanc illationem omnino corruiere, dum inspicuntur antiquissimi codices manuscripti, de quorum uno illustrissimus Petrus de Marca in epistola ad Henricum Valesium data, et a nobis tomo v Junii a pag. 544 cum animadversionibus edita, sic testatur: His adjungendum

putavi testimonium vetustissimi codicis manuscripti ex bibliotheca S. Germani Parisiensis, in quo ille tractatus Isidori (*videlicet de ortu et obitu Patrum, aut ut ipse vocat, de vita et morte Sanctorum*) ante octingentos annos adscriptus una cum aliis ejusdem auctoris libris continetur.... Nec dissimulandum est, in eodem codice legi, Hispaniam Jacobo apostolo datam, eumque Hispanis fidem prædicasse: quæ vetusti codicis auctoritas a quibusdam conceptam suspicionem eximere debet vitiatæ forsan loco in illo lectionis in prioribus editionibus ab aliquo Hispanarum partium studio. Nullo modo suspectum esse potest hoc gravissimum eruditi et Gallici præsulis iudicium. Petrus Fuentiduena, canonicus Salmanticensis, qui cum magna sui nominis celebritate concilio Tridentino interfuit, eundem Isidori librum in octo veteribus codicibus vidit, ex quibus inter se collatis correctissimum exemplar reliquit, sicut testatur eminentissimus Aguirrius tom. *i conciliorum Hispaniæ* dissert. 9 excursu 4, ubi etiam plura manuscripta ejusdem opusculi exemplaria recenset.

384 Hipse accedit antiquus Musei nostri codex signatus † Ms. 117, in quo post alia sanctorum Patrum opera circa finem legitur hic titulus: In nomine Domini incipit ortus et vita vel obitus sanctorum Patrum, qui in Scripturarum laudibus efferuntur. Iste itaque codex noster membraneus, in quo ante duo immediate præcedentia ejusdem doctoris opuscula nomen Hisidori clare exprimitur, et qui cum San-Germanensi de characterum antiquitate posset certare, in textu ad rem nostram habet sequentia: Jacobus, filius Zebedæi, frater Johannis, quartus in ordine, duodecim tribus *, quæ sunt in dispersione gentium, scribit, atque Spaniæ et occidentalium locorum (*supple gentibus vel populis*) Evangelium prædicavit, et in occasum mundi lucem prædicationis infudit: hic ab Herode tetrarcha gladio cæsus occubuit, sepultus in arce marmaria. Gaspar Sanctius tract. 3, cap. 13 erudite explicat, quomodo hic ab Isidoro Herodes tetrarcha vocari possit, qui in Actibus Apostolorum rex appellatur. Porro de arce marmaria, quæ expressio hic propius ad arcam marmoream accedit, parte *i hujus Commentarii* a num. 39 satis dictum est. Ex hoc antiquorum codicum consensu concludo, prudenter dubitari non posse, quin S. Isidorus ad veritatem S. Jacobi in Hispaniam litteris mandaverit.

385 Non adeo certum est, an S. Braulio, Isidori discipulus et postea episcopus Cæsar-Augustanus eandem traditionem posteris scriptam reliquerit. Constantinus Cajetanus abbas in quodam opusculo, quo SS. Isidorum Hispalensem, Ildefonsum Toletanum, ac Gregorium Magnum Ordini Benedictino vindicare nititur, ex sermone de laudibus beati Isidori offert nomine S. Braulionis hæc verba: Interea, fratres charissimi, dignum est, ut hunc sanctissimum confessorem Isidorum omnis laudibus attollat Ecclesia; sed maxime Hispaniarum, quæ præ ceteris ejus specialius saluberrima refulsit doctrina: nam sicut Gregorius doctor Romæ successit Petro, ita beatus Isidorus in Hispaniarum partibus doctrina Jacobo successit apostolo: semina namque vitæ æternæ, quæ beatissimus Jacobus seminavit, hic beatissimus doctor Isidorus verbo prædicationis, quasi unus e quatuor paradisi fluminibus sufficienter irrigavit, atque universam Hispaniam tam exemplo

etiam corruptum esse, ut ex antiquis Ms. ostenditur.

* lege tribubus

F

Non est certum S. Braulionis testimonium,

Alti idem
opus Isidoro
indicantibus,

nos putamus,
illud subinde
interpolatum
esse:

ex quo non sequitur, testimonium de
Hispanica S.
Jacobi prædicatione

ALCTORE
G. C.

exemplo boni operis, quam fama sanctitatis, velut splendidissimus solis radius illuminavit. Huc respexisse videntur, qui nuper novum de S. Isidoro Officium concinnarunt, in cujus secundo Nocturno legimus, quod eum sanctus Braulio non modo Gregorio Magno comparaverit, sed et erudiendæ Hispaniæ loco Jacobi apostoli cælitus datum esse censuerit.

quod in Ms.
quodam codice
de eadem præ-
dicatione legi-
tur,

386 Equidem scio, aliqua scripta nomine Braulionis jam fere a sesquiseculo conficta fuisse, quæ una cum Dextro, Maximo, aliisque pseudographis prodierunt; at hoc fragmentum de tam recenti fictione suspectum esse nequit, cum Constantinus Cajetanus pag. 5 memorati opusculi sui in notis ad illud S. Isidori elogium sic scribat: Ceterum integer hic sermo, quem nancisci adhuc minime potuimus, exstat in antiquitus manu exarato Isidori Etymologiarum opere, quod asservatur apud Carthusianos monachos cœnobii Aulæ Dei in agro Cæsar-Augustano siti. De eodem codice, illic asservato, plures alii meminerunt. Cum igitur sermo iste tempore Constantini Cajetani in antiquo codice Ms. apud Carthusianos dicto loco exstiterit, haud dubie vetustior est ficulneis figmentis, quæ necdum centum et quinquaginta annorum ætatem numerant. Sed etsi ex dictis sequitur, hunc sermonem de recentiori suppositione argui non posse, tamen inde certo concludere non licet, illum esse genuinum S. Braulionis fœtum: nam Mariana noster juxta fidem antiquorum Mss. putat, hæc et similia a Luca Tudensi addita fuisse. Ingenius ille Hispaniæ historicus in Disputatione de adventu S. Jacobi in Hispaniam cap. 10 ita loquitur: Lucas item Tudensis ante quadringentos paulo minus annos Chronico Isidori multa de suo inseruit, plura adjecit ad suam ætatem, cujus operis prima pars Isidori nomine citatur a multis per errorem, cum pleraque absona Lucas miscuerit, indigna gravitate Isidori.

quia Lucas
Tudensis hoc
Braulionis
opusculum in-
terpolavit,

387, Mariana deinde paulo post propius ad rem nostram sic habet: In additionibus ad Vitam divi Isidori, Braulione auctore consarcinatum, venisse Jacobum in Hispaniam (Lucas Tudensis) expressis verbis testatum reliquit. Eas Lucæ additiones quidam per errorem quasi ipsius Braulii verba citant. Sed fides veterum codicum omnium reclamatur, ubi post librum Isidori de viris illustribus ponitur Isidori Vita, auctore Braulio. In ipsa etiam Operum divi Isidori editione nuper Madriti facta, tum eo loco, tum initio libri Etymologiarum, sincera exstat ea Isidori Vita, alienis non fœdata centonibus. Contra hanc Marianæ opinionem Petrus Mantuanus in observationibus ad ejus historiam pag. 108 acriter insurgit; pro ea stat Thomas Tamayo de Vargas in ejusdem historiæ defensione contra Mantuanum a pag. 128, qui utrimque sua argumenta proferunt.

quod ex ocula-
ta Ms. codi-
cis inspectione
discernendum
esset.

388 Nolim in hac controversia contentiosum funem ducere, aut quidquam definire, cum tota litis decisio pendeat ex oculata Mss. codicum inspectione, qua viro veterum characterum perito examinandum esset, an codex Cartusianus in agro Cæsar-Augustano, aut ceteri ab aliis assignati, in quibus Hispanica S. Jacobi prædictio exprimitur, ætatem Lucæ Tudensis superent. Si hæc Lucæ Tudensis interpolatio etiam in libro de ortu et obitu Patrum obtineat, confirmatur nostra opinio, qua illud S. Isidori opus ab aliquo corruptum esse supra diximus. Neque tamen

inde ullo modo fit suspectum aut dubium ejusdem doctoris testimonium pro adventu S. Jacobi in Hispaniam, cum memoratus Musei nostri codex et San-Germanensis, in quibus hoc diserte legitur, characterum antiquitate tempora Lucæ Tudensis longe transcendunt.

§ VIII. Eadem traditio a sancto Juliano, qui seculo septimo ecclesiam Toletanam rexit, confirmatur.

Toletanus præsul Julianus qui inclinante seculo septimo floruit, et cujus Acta Majores nostri tomo I Martii a pag. 782 diligenter illustrarunt, in Commentariis ad prophetam Nahum, Coloniensi veterum Patrum Bibliothecæ insertis tomo 7 pag. 524 Hispanicam S. Jacobi prædicationem tradit his verbis: Isti ergo pedes Domini fuerunt, qui eum prædicando per universum mundum detulerunt: Petrus enim eum Romæ, Andreas Achaïam, Joannes Asiam, Philippus Galliam, Bartholomæus Parthiam, Simon Ægyptum, JACOBUS HISPANIAM, Thomas Indiam, Matthæus Æthiopiam, Judas Thaddæus eum retulit Mesopotamiam, Jacobus Alphæi eum retinuit Hierosolymam. Quisque sua sorte Christum sparsit sine sorde; per Paulum vero toto dispergitur orbe. Nemini de fictione suspectum esse debet hoc S. Juliani opusculum, sicuti Cardinalis Aguirrius in memorata dissertatione num. 49 ita recte monet: Nec suspicari fas est, aliquid maligni irrepsisse in id testimonium adeo manifestum, extractum e codice Bavarico, primum quidem ab Henrico Canisio, qui in Germania illud edidit; deinde vero a Feuardentio, postea a Margarino de la Bigne tomo I Bibliothecæ PP. pag. 583, ac tandem ab Anissoniis tomo XII nuper citato: idque in media Gallia, ubi nec mos est, nec utilitas ulla sperari potest, si quisquam Hispanis aduleatur, aut ipsorum honorem plus justo promoveat.

Testimonio S.
Juliani, Toletani antistitis

• 390 Attamen Natalis Alexander in editione jam aliquoties citata tomo 3, pag. 159 hoc testimonium ita infirmare nititur: Respondeo, incertum esse, an illud opus sit S. Juliani Toletani, quod ex uno tantum Ms. codice, undequaque mutilo et mendis scatente, editum est; et quatuor tantum aut quinque versus Nahum prophetæ exponit. Recentiorum sane auctorem Juliano indicant versus isti Leonini, qui ad finem testimonii mox laudati leguntur. Possem hic Alexandro, mutatis tantummodo nominibus, idem responsum dare, quod ipse tom. 3, pag. 161 prædicationem Evangelii in Gallia primo seculo defendens, adversario suo reddidit his verbis: Hujus epistolæ fidei detrahit Launoïus, eamque sancti Cypriani esse negat, quod nullus mortalium ante ipsum ausus est. Non disputo, jure an injuria Launoïus id fecerit. At nemo etiam ante Natalem Alexandrum, quantum scio, hos commentarios in prophetam Nahum sancto Juliano abjudicare ausus est. Legatur, si lubet, Labbeus noster de scriptoribus ecclesiasticis, Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispanica, et ipse Caveus heterodoxus in Historia litteraria, qui omnes hoc opusculum isti sancto præsuli adscribunt, et de nemine id negante

Natalis Alexander opponit quasdam cavillationes, F

A gante meminerunt. Verum jam omnes Alexandri cavillationes, contra hanc S. Juliani auctoritatem allatas, solido fundamento carere ostendam.

391 Primo frivolum omnino est, quod illud S. Juliani opusculum, ut incertum, rejiciat, quia tantum ex uno Ms. codice prodit: ut enim alia brevitatis causa omittam, utor argumento ad hominem. Ipsemet Natalis Alexander tomo 4, sec. 4, cap. 6, art. 3 enumerans opera Lactantii, in fine articuli pag. 103 sic scribit: Librum de persecutione sive de Mortibus persecutorum edidit senior. Opus insigne, quod huc usque latuerat, e tenebris eruit V. C. Stephanus Baluzius. At quomodo opus illud vocat insigne, quod tantum ex uno Ms. codice Colbertino, et quidem mendoso, editum est, ut primus ejus editor Baluzius in notis, tomo 2 Miscellaneorum a page 347 insertis, ultro fatetur? Qua ratione Alexander istud Lactantio adscribit, cum in Ms. Colbertino solum Lucii Cecillii nomen legatur, ut discere potuit ex iterata ejusdem opusculi impressione, quam Nicolaus le Nourry, Monachus Benedictinus anno 1710 Parisiis ex eodem unico Ms. heri curavit, ac variis dissertationibus adornavit? Porro liber ille de Mortibus persecutorum (quicumque demum sit ejus auctor) magnæ apud eruditos est auctoritatis, et a nemine rejicitur, eo quod ex uno tantum Ms. codice prodierit.

392 Neque ad probandam Alexandri cavillationem quidquam roboris habet, quod istud S. Juliani opusculum sit mutilum, et tantummodo quatuor aut quinque versus Prophetæ exponat: potuit enim auctor inchoato huic operi immori; si vero totum absolverit, hoc exordio servato, potuerunt reliqua perire, vel forte adhuc alicubi cum blattis et tineis luctantur. Quidquid sit, operis alicujus complementum nihil ad ipsius sinceritatem facit, nisi fidem abrogare velis omnibus imperfectis sanctorum Patrum lucubrationibus, aliisque fragmentis, quæ tamen ad illustrandam historiam hoc tempore tam studiose tamque avidè ubique conquiruntur. Certe nos ad diem XIII Julii ex unico Ms. Græco Petri Seguerii, Cancellarii Franciæ, edidimus Vitam S. Stephani Sabaitæ acephalam et magna sui parte mutilam. quæ tamen a Leontio Sancti discipulo scripta est, et tam singulares veritatis characteres habet, ut multis integris Metaphrastis Actis longe præferenda sit.

393 Æque ineptum est argumentum, quod ex supradicta S. Juliani clausula format hoc modo: Recentiorum sane auctorem Juliano, inquit, indicant versus isti Leonini, qui ad finem testimonii mox laudati leguntur. Ut Alexandri objectio clarius intelligatur, sciendum est, quod juxta Cangium in Glossario et Macrum in Hierolexico carmina rhythmica vocentur Leonina a quodam Leone poeta, qui ea seculo XI primus affectavit. Vult itaque indicare, auctorem hujus Commentarii in Nahum seculo X posteriorem esse. At quid si negem, in fine illius testimonii legi versus rhythmicos, quos Græci appellant ῥυθμικὰς λέξεις id est similiter desinentes? Quomodo Natalis Alexander probabit, ea esse carmina Leonina?

Quisque sua sorte Christum sparsit sine sorde; Per Paulum vero toto dispergitur orbe.

394 Dubitari posset, an S. Julianus hæc stylo ligato scribere intenderit, cum primus versus legitimo metro non sit adstrictus, et uterque eodem tenore reliquæ prosæ addatur, prout illos

num. 389 exhibuimus. Sed demus, Julianum voluisse testimonium suum duobus versiculis concludere. An sunt Leonini? An in primo hexametro sorte et sorde, atque in secundo voces vero et orbe similiter desinunt? Imo quamvis auctori per incogitantiam unum alterumve carmen ῥυθμικὸν seu similiter desinens excidisset, an propterea ætas illius post seculum X removenda est? Nemo certe Virgilium et Ovidium juniores existimat, etsi ille lib. 12 Æneidos habeat hunc versum rhythmicum seu Leoninum:

Ora citatorum dextra contorsit equorum.

Hic vero in elegantissima Ulyssis oratione scripserit:

Si Troiæ fatis aliquid restare putatis.

Et in epistola Hermiones ad Orestem:

Vir precor uxori, frater succurre sorori.

Itaque ista Alexandri argumentatio tantummodo aliquid probaret, si hic sermo esset de integro poemate, in quo metrum Leoninum studiose affectaretur, quale dedimus in Vita S. Alexii tomo IV Julii a pag. 254.

395 Tandem Natalis videns, ratiunculas suas nimis infirmas esse, ut sancto isti archiepiscopo Toletano commentarios illos auferant, rotunde auctoritatem ipsius ibidem rejicit his verbis: Sed quamvis Juliani esset ille commentariolus, major ipsi non esset adhibenda fides, quam Scripturæ sacræ, ex qua colligitur, sanctum Jacobum nusquam in Hispanias profectum esse, et quam Innocentio I, Hormisdæ, et Gregorio VII Pontificibus maximis, quorum ex testimonio idem superius probatum est. Certe tam errare potuit sanctus Julianus in sancto Jacobo, quam in sancto Philippo apostolo, quem in Galliis prædicasse Euangelium absque fundamento asserit. Primum responsionis hujus membrum verissimum est, si ex sacris Litteris ostendi possit, S. Jacobum in Hispaniam non venisse. Si Natalis serio crediderit, adventum S. Jacobi in Hispaniam sacræ Scripturæ repugnare, poterat compendiose totam hanc controversiam terminare et sola illa spongia immemorabilem Hispanorum traditionem ac omnia eorum argumenta delere. Non erat itaque ipsi operose disputandum de textu S. Hieronymi, de auctoritate S. Isidori, aliisque antiquis testimoniis. Tantummodo ostendendum erat, adventum S. Jacobi in Hispaniam a sacra Scriptura negari: ultro enim omnes fatemur, majorem fidem adhibendam esse sacræ Scripturæ, quam ulli populorum traditioni, aut etiam gravissimæ sanctorum Patrum auctoritati. At videtur Alexander, dum in angustiis est, ad hanc aram dumtaxat confugere. Sic post relatos quosdam seculi IX ac X scriptores, quorum manifesta testimonia negare nequit, ad idem responsum ita aliis verbis recurrit: Habemus firmiorem propheticum sermonem. Verum, quod hic de sacrarum Litterarum et Romanarum Pontificum auctoritate, tamquam adventui S. Jacobi in Hispaniam contraria, adeo confidenter repetit, postea singulatim discutiemus.

396 Interea rursus adversarium propriis armis aggrediamur, atque ex aliis ipsius verbis deducemus, quod hic sine ullo fundamento asserat, S. Julianum in designanda Jacobæ prædicationis provincia errasse. Alexander tom. 5, pag. 568 honorificum S. Juliani texuit elogium, quod ita contraho: Julianus Toletanus... Quirico in sede Toletana successit... eamque rexit ecclesiam ab anno sexcentesimo octogesimo ad diem octavam Martii anni sexcentesimi nonagesimi, quo vitam immortalitate mutavit.... Vitæ sanctitas

AUCTOR
G. C.

Denique auctoritatem Juliani admittere renuit
E

F

quæ ex ipsis adversarii verbis

AUCTORE
G. C.

ctitas cælestium numero inseruit, fastisque, ut Martyrologia testantur. Ingenio fuit facili, copioso, suavi; eruditione eximia, quam relicta monumenta testantur, ac præsertim opus, quod PROGNOSTICON FUTURI SECULI inscripsit, in tres libros distinctum, in quibus SS. Cypriani et Augustini verbis frequentius loquitur, quam suis..... Scripsit etiam commentarios in Nahum prophetam (*videtur hic sui oblitus Alexander, dum sine ulla dubitationis nota hoc opusculum S. Juliano tribuit*) qui ab Henrico Canisio ex Ms. codice Bavaricæ bibliothecæ editi, in Bibliothecas Patrum transcripti sunt.

sancto præsul
vindictatur,

397 Deinde post enumerata alia illius scripta hoc addit: Multis orationibus et Missis Officium Gothicum sive Mozarabicum auxit, ut idem Felix ipsius successor testatur. *Hic paucis adversarium interrogo, an sibi persuadere possit, S. Julianum, virum sanctitate et eruditione eximia præditum, qui verbis sanctorum Patrum frequentius loqui consuevit, quam suis, Hispanicam S. Jacobi prædicationem temere asseruisse? An sine injuria dici potest, hanc opinionem e cerebro sancti viri primum prodiisse? Nonne certum videtur, quod eam ex traditione vel antiquorum scriptis hauserit? Sane verosimillimum est, quod sanctus iste archiepiscopus Toletanus illam traditionem consignatam invenerit in Officio Gothico, cui ipse quasdam orationes et Missas addidit: quis namque credat, festa Apostolorum tempore S. Juliani nondum in Hispania solenniter celebrata fuisse? Denique nulla veri specie affirmari potest, quod vir sanctus et eruditus traditionem illam scriptis suis inseruerit contra auctoritatem sacræ Scripturæ, ad quam hic adversarius importune recurrit.*

et minime re-
jicienda est.

398 Quod autem attinet ad Gallicam S. Philippi prædicationem, ob quam memoratos S. Juliani commentarios erroris arguit, ea profecto non adeo leviter explodenda est, cum illustrissimus Petrus de Marca in jam laudata epistola ad Valesitum prædicationem S. Philippi in Gallia variis antiquis testimoniis plane probabilem reddat, illamque inter alia potissimum confirmet ex Eusebio, qui in *Demonstratione euangelica* lib. 3, cap. 5 asserit, quod Apostoli non tantum Romanis provinciis, sed etiam aliis regnis, atque ipsis quoque Britannicis insulis fidei lumen intulerint. Ex hac Eusebii assertionem illustrissimus iste archiepiscopus ita argumentatur: Sane neminem puto tam insipidum, qui sibi persuadeat, de divisio toto orbe Britannis sollicitos Apostolos, negligentiores fuisse in Galliis, per quas iter est ad Britannias, per se aut per legatos veritate imbuendis. Quod egregie illi præstiterunt per Philippum, unum ex eorum collegio.

cisi S. Philip-
pum in Gallia
prædicasse as-
serat.

399 Hæc aliaque doctissimi præsulis argumenta Papebrochium nostrum, virum non nimis credulum, ita moverunt, ut in animadversione ad prædictam epistolam tomo v Junii pag. 546 non diffiteatur, Galliam a Philippo aliisque saltem obiter Christiana doctrina instructam esse, ibidemque ab Apostolis jacta fuisse aliqua Evangelii semina, quæ primo et secundo Christi seculo interpersecutiones utcumque germinabant, quamvis eo tempore nondum tantos fructus producerent, ut pro numero provinciarum vel etiam majorum civitatum instituti fuerint episcopatus. Sed hanc controversiam, ab instituto meo hic alienam, in medio relinquo, solumque contendo, sancto huic antistiti Toletano in rebus Hispanicis

fidem adhibendam esse: scire enim poterat, qualis suo tempore in Hispania de S. Jacobi prædicatione esset traditio. Haud dubie eam ex communi fama, aut præfatis S. Isidori scriptis et vetustiori ecclesiæ suæ Officio hauserat. Certe concedi debet, eam opinionem non ab ipso primum excogitatum vel temere assertam fuisse.

§ IX. Hispanica S. Jacobi prædicatione ex antiquissimo Martyrologio Autissiodorensi et certis seculi octavi testimoniis corroboratur.

Facile possem initio seculi octavi aut etiam seculi præcedentibus adscribere Martyrologium Autissiodorense, si imitari vellem Natalem Alexandrum in extollenda Martyrologiorum antiquitate, quando opinioni suæ favent: nam tomo 3, pag. 172 de Martyrologio, quod in codice Corbeiensis monasterii annis abhinc circiter sexcentis exaratum, et a Luca Dacherio tomo 4 *Spicilegii* typis editum est, ita magnifice pronuntiat: In illo itaque Martyrologio, quod omnium vetustissimum est, et quod, si non ab ipso Hieronymo editum, paulo post obitum ipsius Hieronymi ab incerto auctore ecclesiastico evulgatum existimat vir doctissimus Henricus Valesius in dissertatione de Martyrologio Romano, quod edidit Rosweyda: in illo, inquam, Martyrologio hæc leguntur VII [Idus] Octobris: PARISIUS, NATALIS SANCTORUM DIONYSII EPISCOPI, RUSTICI PRESBYTERI, ELEUTHERII DIACONI.

401 Non inficior, antiquum esse istud Martyrologium; sed an sit omnium vetustissimum, et paulo post obitum ipsius Hieronymi..... evulgatum, non facile determinabit, qui tomo 3 *Thesauri novi anecdotorum* in admonitione prævia ad Martyrologia seu Calendaria aliquot antiquissima col. 1545 hæc Edmundi Martene verba attente expenderit: Utrum autem alicubi exstet, quod sub Hieronymi nomine conditum est Martyrologium parum putum, quale fuit ab auctore conscriptum, temere asserere nolim: nam quod S. Gregorii libro Sacramentorum accidit, id Hieronymiano Martyrologio contigisse non dubitamus; tot nimirum additionibus aut auctum, tot truncationibus diminutum, ut jam primarius auctoris fœtus, quavis adhibita diligentia, agnosci nequeat.

402 Si, inquam, imitari vellem Natalem Alexandrum, facile possem simili ratiocinio istud Martyrologium, in quo Hispanica S. Jacobi prædicatione asseritur, ad seculum septimum aut sextum referre, cum illius editor Edmundus Martene tomo proxime citato col. 1547 hanc ipsi titulum præfigat: Martyrologium vetus ab annis circiter mille sub nomine S. Hieronymi compactum. Ex Ms. monasterii S. Germani Autissiodorensis. Porro in eo Martyrologio ibidem col. 1549, ut initio hujus Commentarii num. 6 me iterum dicere memini, ita legitur: Jacob, qui interpretatur supplantator, filius Zebedæi, frater Johannis: hic Spaniæ et Occidentalia loca prædicat, et sub Herode gladio cæsus occubuit, sepultusque est in Acaia Marmarica VIII Kalendas Augusti.

A 403 *Ut curiosus lector melius cognoscat Ms. codicem, ex quo hoc testimonium pro adventu S. Jacobi in Hispaniam desumptum est, audiamus laudatum editorem, qui in admonitione prævia inter aliorum Martyrologiorum enumerationem de illo sic præfatur: Codex Autissiodorensis S. Germani, ex quo illud descripsi, annos circiter octingentos refert; nullum Sanctum exhibet, qui ante annos mille non vixerit: in hoc differt ab Acherianis et Florentiniano, quod longe pauciora Sanctorum nomina proferat; ab iis ommissa nonnulla exhibeat, martyrii loca martyrumque titulos dignitatis sæpius indicet; cetera cum iis in multis convenit. An vero prolixiora brevioribus Martyrologiis præferenda sint, atque ita a primario auctore composita sint, penes viros litteratos esto judicium. Movet me tamen, quod flumina, quo magis fonti sunt viciniora, eo minus diffusa esse soleant; quo vero magis ab eo recedunt, eo etiam magis dilatantur, faciliusque sit, hujusmodi scriptis plura addere, quam de trahere. Et revera omnes antiquos Martyrologos brevissimos esse animadvertimus; qui vero ultimi scripsere, diffusiori stylo opus suum prosecuti sunt, ac longe majori Sanctorum numero auxerunt. Etsi ex dictis colligi possit, hoc Martyrologium Autissiodorense antiquitate non debere cedere Corbeiensi, cum tamen de certa illius ætate non constet, nihil definio, et ad certiora progredior.*

B 404 *Seculo octavo sanctus Beatus presbyter, de quo noster Henschenius ad diem XIX Februarii egit, in expositione Apocalypseos lib. 2 eidem traditioni ita subscribit: Hi duodecim sunt Christi discipuli, prædicatores fidei, et doctores gentium; qui dum omnes sint unum, singuli autem eorum ad prædicandum in mundo sortes proprias acceperunt: Petrus Roma, Andreas Achaia, Thomas India, JACOBUS SPANIA, Joannes Asia, Matthæus Macedonia, Philippus Gallia, Bartholomæus Licaonia, Simon Zelotes Ægypto, Jacobus frater Domini Hierusalem [potitus est;] Paulo autem cum ceteris Apostolis nulla sors traditur propria, quia in omnibus gentibus magister et prædicator eligitur.*

C 405 *Aliqui hæc verba perperam adscripserunt Apringio, Pacensi in Lusitania episcopo, qui seculo VI floruit, ut videre est apud eminentissimum Aguirrium dissert. 9, excurs. 3, num. 30 et sequentibus. Ne quis tamen dubitet, an hoc opus S. Beato sit tribuendum, adeat Nicolaum Antonium tomo I Bibliothecæ Hispanicæ, qui lib. 6, cap. 2, num. 41 commentarios in Apocalypsin Beato vindicat, ac variis locis manuscriptos haberi demonstrat. Joannes de Ferreras in Dissertatione de prædicatione S. Jacobi in Hispania num. 23 etiam testatur, idem opus Ms. Matriti in bibliotheca regia exstare, et sub finem illius notari, quod Facundus æra 1085, id est anno Christi 1047, istud exscripserit.*

D 406 *Si quis antea Natali Alexandro objecisset hunc Beati textum, quem non ita pridem eruditi quidam Hispani ad confirmandam suam traditionem ex Mss. codicibus eruerunt, haud dubie propter Gallicam S. Philippi prædicationem, quæ in illo exprimitur, auctoritatem sancti istius scriptoris admittere noluisset, sicut supra testimonium S. Juliani ob eandem causam respuit. At tunc prætor responsionem, quam ibidem num. 398 dedi, retorsissem argumentum in adver-*

sarium, atque ipsum interrogassem hoc modo: Dic mihi, amabo, nonne iste idem est Beatus presbyter, quem tomo 3 Historiæ tuæ ecclesiasticæ pag. 46 anno DCCLXXXVIII aut DCCLXXXIX contra Elipandi errorem scripsisse affirmas? Si idem est, uti fateri cogaris, cur illius auctoritate primo loco uteris, ut probes, martyrium S. Andreæ a presbyteris Achaia paulo post medium seculi primi genuine et sincere conscriptum esse?

407 *Nonne adversarii hujus opinionis præter alia, de quibus hic non est agendi locus, tibi respondere possent, tam errare potuisse Beatum in approbanda S. Andreæ Passione, quam in assignanda S. Philippi prædicatione, quem in Galliis prædicasse Evangelium absque fundamento asserit, ut tu supra de S. Juliano pronuntiasti? Nonne adversarii tui hæc potiori jure dicere possent, cum Beatus ob viciniam Gallia et Hispania facilius judicare potuerit de prædicatione S. Philippi in Gallia, quàm de historia martyrii, quod S. Andreas in longe dissita Achaia consummaverat? An enim non meministi, quod tomo 3, pag. 184 propter multo minorem locorum distantiam testimonium Gregorii Turonensis ita rejeceris: Respondeo, Gregorium Turonensem, Græcorum fidem secutum, cum ipsis facile errasse: quod mirum non est, cum traditionem ecclesiarum Provinciæ ignoraret, longeque degeret a Provincia? Viden', quibus te consecrariis exponas, et quam facile hæc in te retorqueri possint?*

408 *Neque hunc commentarium in Apocalypsin S. Beato potes abjudicare, cum ad seculum octavum Historiæ tuæ ecclesiasticæ tom. 5, pag. 686 de illo sic loquaris: Scripsit etiam Beatus presbyter commentarium in Apocalypsim, ut anonymus Vitæ ejus auctor testatur: hunc se vidisse ait Morales in ecclesia Vallecavensi, Hispanis VALCABADO, haud procul a Saldana oppido diocesis Legionensis, qui locus S. Beati memoria et cultu celebratur. Tum paulo inferius, ut probes, Beatum Ordini monastico fuisse adscriptum, inter alia prologum ejusdem operis ita adducis: Item constat ex præfatione Commentarii ipsius in Apocalypsim hactenus inediti, cujus hæc verba refert Ambrosius Morales. Tunc sequuntur verba Beati ad Ætherium, quem consortem Ordinis appellat. Sed non vacat hisce diutius immorari.*

409 *Ad idem seculum octavum pertinet Martyrologium Blumianum, quod anno 772 scriptum est, ut Florentinius ex prima codicis vetustissimi pagina collegit, et post editionem Martyrologii Hieronymiani pag. 1055 indicavit. Deinde a pag. 1056 ex eodem Blumiano subjunxit Breviarium Apostolorum, in quo legitur sequens S. Jacobi elogium: Jacobus, qui interpretatur subplantator, filius Zebedæi, frater Johannis; hic [per] Spaniam et Occidentalia loca prædicatur *, et sub Herode gladio cæsus occubuit, sepultusque in Achaia Marmaricam VIII Kal. Augusti. Notari velim, testimonia hactenus allegata antecessisse inventioni corporis S. Jacobi, quæ contigit sub finem octavi, aut probabilius initio seculi noni, ut part. I, § 5, num. 44 diximus. Unde nemo suspicari potest, opinionem de S. Jacobi adventu in Hispaniam ex hac Jacobei sepulcri revelatione ortam esse. Hinc etiam corrui responsum Natalis Alexandri, quod nobis tamquam ex tripode sic reddit: Respondeo, hanc opinionem invaluisse post seculum*

AUCTORE
G. C.

contra suos
adversarios

E

et cui adscri-
bit idem opus,
ex quo desum-
ptum est hoc
testimonium,

quod ex Mar-
tyrologio secu-
li octavi con-
firmatur.

F

* lege prædicat

AUCTORE
G. C.

lum octavum, quam omnes auctores præfati indicissam amplexi sunt. *Sed de hoc ipsius effato uberior sermo infra recurret.*

§ X. Ex auctoribus sequentium seculorum eadem traditio probatur.

Traditio Hispanorum seculo nono a variis scriptoribus exteris asseritur.

Ineunte seculo nono *Martyrologium Gellonense*, *I*cujus verba parte 1. num. 6 exhibui, Hispaniam S. Jacobi prædicationem affirmat: quod cum in Gallia inventum et excusum sit, adversariis suspectæ fidei esse non potest. Ante medium ejusdem seculi floruit *Freculphus*, *Lexoviensis* in Gallia episcopus, qui tomulo 2 *Chronici* lib. 2, cap. 4 hæc habet: *Jacobus*, filius *Zebedæi*, frater *Joannis*, quartus in ordine, duodecim tribus scripsit, atque Hispaniæ et occidentalium locorum (supple gentibus vel populis) Euangelium prædicavit, et in occasum mundi lucem prædicationis infudit. Ille ab *Herode tetrarcha* gladio occisus occubuit, sepultus intra *marmaricam*. Videtur *Freculphus* hic præ oculis habuisse aliquem *Isidori Hispalensis* codicem, quia non tantum illius verba, sed etiam opinionem de auctore *Epistolæ catholicæ* exscripsit. Eodem tempore *Walafridus Strabo*, *Augensis* in *Germania* abbas, cujus integrum carmen parte 1, § 10, num. 120 alia occasione protuli, de S. Jacobo nostro sic cecinit:

Primitus Hispanas convertit dogmate gentes,
Barbara divinis convertens agmina dictis.

et sub initium
seculi decimi
a Notkero,

411 Initio seculi decimi, quod ob inopiam scriptorum vocari solet obscurum, *Notkerus Benedictinus sancti Galli monachus*, in *Martyrologio* suo VIII Kalendas Augusti eandem traditionem refert hic verbis: *Natale beati Jacobi apostoli*, filii *Zebedæi*, fratris *Joannis* Euangelistæ, qui jussu *Herodis regis* decollatus est *Jerosolymis*, ut liber *Actuum Apostolorum* docet. Hujus beati Apostoli sacratissima ossa ad Hispanias translata, et in ultimis earum finibus, videlicet contra mare *Britannicum* condita, celeberrima illarum gentium veneratione excoluntur. Nec immerito, quia ejus corporali præsentia et doctrina atque signorum efficacia iidem populi ad Christi fidem conversi referuntur; ad quorum fidei confirmationem etiam beatissimus *Paulus* se iturum esse pollicetur. *Notkerus* ab Hispania longe remotus non id temere scripsisse putandus est, sed ex testimoniis fide dignis, et vulgata sui temporis traditione, quod ipsum de auctoribus supra memoratis intelligi volo.

cujus testimonium vellicat
Natalis Alexander,

412 *Natalis Alexander* contra hoc *Notkeri* testimonium cavillatur hoc modo: *Notkerus* prædicationem sancti Jacobi in Hispaniis referri scribit; non autem hanc ipse relationem innuit esse certissimam: et alio prorsus modo loquitur de sacris Apostoli præfati reliquiis, et de ejus in Hispanias profectione. Verum *Cardinalis Aguirrius* in sæpe laudata dissertatione num. 62 huic scrupulo ita respondet: Inanis autem est evasio illorum, qui aiunt, *Notkerum* non asserere veritatem ejus traditionis, sed solum referre: etenim non modo illam narrat apud Hispanos exstantem, sed etiam confirmat ac probat, præsertim verbis illis NEC IMMERITO. Nam celebritatem magnam S. Jacobi in Hispania rationabilem esse ait, non modo ob corporalem Ja-

cobi in ea præsentiam, sed etiam ob doctrinam, prædicationem, et miracula, quibus Hispanos ad Christum convertit; quod certe non diceret, si traditionem illam, sive existimationem communem de prædicatione Jacobi in Hispania incertam aut dubiam censeret.

413 *Antiquam responsionem eminentissime viri ulterius urgeam*, peto ab *Alexandro*, cur memoratum *Notkeri* testimonium sibi objiciens hæc ultima ejus verba suppresserit: ad quorum fidei confirmationem etiam beatissimus apostolus *Paulus* se iturum esse pollicetur. Quare, obsecro, adversarius hanc clausulam siluit? An timebat, ne opinio *Notkeri* ex ea certior appareret? An verebatur, ne ea materiam suggereret ad explicandum S. *Pauli* textum, quem contra *Hispanicam* S. Jacobi prædicationem tantum roboris habere existimat, ut postea videbitur? Quæcumque sit hujus omissionis causa, hic majorem in adversario sinceritatem aut accuratorem desidero. Jam vero ad *Alexandri* cavillationem respondeo, quod verbum referuntur non semper narrationis alicujus incertitudinem, sed nonnumquam illius confirmationem sonet. Sic si exempli gratia dicam, quod *Romani* doctrina et miraculis S. *Petri* ad Christianam fidem conversi referantur, nullo modo significo, me de prædicatione *Petri* apud Romanos dubitare; præsertim si addam, quod S. *Paulus* ad horum fidei confirmationem postea Romam venerit: hac enim phrasi satis indico, eos antea a *Petro* instructos fuisse. Ut id tuto et probabilissime asseram, sufficit, me scire, quod utraque hæc prædicatio a fide dignis auctoribus tradatur, etsi nullus eorum determinatus jam mihi occurrat. Hoc sensu forte *Notkerus* dixit, Hispanos S. Jacobi doctrina instructos referri, nempe ab antiquis scriptoribus, ex quibus suum *Martyrologium* collegerat, etsi eos plerumque citare non consueverit.

414 At cur operose refellimus argumentum, cujus solutionem ipse adversarius alio loco incaute nobis suggerit: quando enim *Alexander* tom. 3 jam sæpe dictæ editionis pag. 170 defendit adventum S. *Dionysii Areopagitæ* et sociorum in Gallias, pro opinione sua de sancto *Saturnino* citat verba *Gregorii Turonensis*, quæ apud ipsum lib. 1 de miraculis cap. 48 sic sonant: *Saturninus* martyr ab Apostolorum discipulis ordinatus, ut fertur, in urbem *Tolosatum* est directus. Cum autem videret, istud *Gregorii Turonensis* testimonium ab adversariis suæ sententiæ obvio responso eludendum esse, objectionem eorum ibidem ita prævenit: Nec obstat, quod in illis posterioribus locis *Gregorius Turonensis* hoc adhibuerit vocabulum UT FERUNT; quasi *Saturnini* et *Eutropii* missionem ab Apostolorum discipulis ex incerta dumtaxat fama haberet: licet enim hæc formula interdum sit dubitantis, non tamen incerta sunt historicis omnia, quæ his formulis adjectis scribunt. Si *Alexandro* licuit phrasin UT FERUNT sine ulla certitudinis diminutione explicare, cur nobis contra ipsum non liceat ita exponere verbum REFERUNTUR, quod sæpe minorem dubitationis significationem habet, ut jam supra dixi?

415 Circa medium seculi undecimi *Metellus* monachus *Tegerseensis* apud *Canisium* in appendice tom. 1, pag. 60 et 61 in *Quirinalibus* sive carminibus scriptis in laudem S. *Quirini* martyris, prædicationem quorundam Apostolorum in variis regionibus, et nominatim S. Jacobi in Hispania, ita canit:

Indiæ

cui præter
alias resp
onsum

E

suggesta ab
somet cavil
lantis soluti
redditur.

F

Tantummodo
reconsentur
aliqui ejus
traditionis
scriptores.

A Indiæ de finibus, ortus dat ubi diem sol,
 Quæ tenet arva Thomas,
 Usque Spanos occidui sideris axe clausos,
 Quos JACOBUS DOCEBAT,
 A Scytharum frigoribus perpetuis in ævum,
 Quæ tulerat Philippus,
 Ad perustæ proxima quadrantificat * nigellos
 Æthiopes Matthæus,
 Mundus omnis dogmata jam rescierat salutis,
 Barbarie relicta.

416 *Exeunte eodem seculo florebat venerabilis Hildebertus, episcopus Cenomanensis ac postea archiepiscopus Turonensis, qui inter sua carmina miscellanea, Parisiis anno 1708 una cum operibus ejus edita, de duobus Jacobis col. 1350 hæc habet :*

Ex Jacobis non litiget a modo quivis.
 Hic satus Alphæo fuit, alter a Zebedæo.
 Quem prius audisti, fratrem memor assere Christi;
 Jerusalemque situm, legimus quem sæpe petitem.
 Vulgoque sollemnis Maii solet esse Kalendis.

B Ultimus ast iste frater fuit Apocalistæ,
 Galliciæque solum se gaudet habere colonum.
Per colonum, quo gaudet terra Gallæciæ, quid nō possit intelligi ille, qui Gallæciam spiritualiter excoluit, id est Christiana fide imbuit?

417 *Sequenti seculo Gotfridus Viterbiensis presbyter in Chronico, quod anno 1584 Francofurti inter scriptores rerum Germanicarum tomo 2 editum est, parte 15, col. 363 post assignatas aliorum Apostolorum provincias, sortem utriusque Jacobi ita exponit : Jacobus in Judæa remansens Hierosolymorum rexit ecclesiam : nam alter Jacobus ab Herode fuerat decollatus, qui tamen, ut dicitur, prius Hispanis prædicaverat, ubi adhuc sepulcrum ejus habetur clarissimum. Vix ambigo, quin Gotfridus Viterbiensis illa excerpterit ex Ottone, Frisingensi episcopo, qui lib. 3 sui Chronici cap. 15 varias Apostolorum sortes iisdem pene verbis circa medium istius seculi explicuerat. Nē quem vero offendat phrasis illa ut dicitur, observari cupio, Viterbiensem in editone jam dicta tomo 2, part. 14, col. 326 absolute prædicationem S. Jacobi Majoris affirmasse his verbis : Hispaniæ et occidentaliibus gentibus Euangelium prædicavit, et in occasu mundi lucem prædicationis infudit. Ipse ab Herode tetrarcha gladio cæsus occubuit octavo Kalendas Augusti, sepultus in arce marmarica. Hanc postremam periodum auctor ille verosimiliter exscripsit ex Isidoro, aut Freculpho, aliisque antiquis scriptoribus, qui fere eodem modo illam S. Jacobi prædicationem expresserunt, ut paragraphos præcedentes recolenti manifestum fiet.*

418 *Ex seculo XIII tantum seligo duos vel tres ejusdem traditionis testes, inter quos senior est Thomas Cantipratanus ex sacro Prædicatorum Ordine, qui lib. 2 de Apibus cap. 25 indicat, quod Jacobus Major Hispaniam, Christiana lege instructam, Domino obtulerit. Hunc sequitur Martinus Polonus, ex eodem S. Dominici Ordine ad archiepiscopatum Gnesnensem electus, qui in Chronico, opera Suffridi Petri Antverpiæ impresso, pag. 117 ita loquitur : Jacobus Major Hispaniam circuei, tandem Hierosolymis decollatur. Aliqui ad idem seculum referunt Guilielmum Durandum, Mimatensem episcopum, qui in Rationali divinarum Officiorum lib. 7, cap. 17 sic scribit : Jacobus Major, filius Zebedæi, frater Joannis Euangelistæ, missus est Julii Tomus VI.*

ad prædicandum Hispanis ; sed cum non posset nisi unum principem ibi convertere, rediit Hierosolymam : sed tandem ab Herode decollatus, et in Hispaniam reportatus, quos vivus convertere nequit, mortuus divino miraculo convertit. Alii hoc opus tribuunt Guilielmo Durando juniori, etiam Mimatensi episcopo, qui seculo XIV obiit, et quem ob nominis, cognominis, et dignitatis similitudinem cum patre suo confusum fuisse existimant. Parum hic nostra interest, sive hoc testimonium ad finem seculi XIII sive ad initium sequentis spectet. Saltem Natalis Alexander hunc testem, tamquam recentiorem, explodere non potest, cum ipse Dissert. 17, tom. 3, pag. 178 ex eodem istius auctoris opere appulsum S. Mariæ Magdalænæ in Gallias probare conatus fuerit.

419 *Sequentibus seculis adeo numerosa auctorum idem affirmantium turba sese offert, ut illorum testimonia hic proferre non sit necesse, cum ipsi adversarii fateantur, eam opinionem postremis hæc temporibus omnino communem fuisse. Omitto itaque S. Vincentium Ferrerium, Alphonsum Tostatum, S. Antoninum Florentinum, Cardinalem Turrecrematam, aliosque viros sanctimonia et doctrina illustres, qui traditionem illam e suggesto auditoribus suis viva voce inculcarunt, et posteris scripto reliquerunt. Neque solum ab Hispanis aut Lusitanis hæc S. Jacobi prædicatio litteris tradita fuit, quamvis ipsi traditionis suæ optimi testes esse possint, sed etiam apud varias Europæ nationes recepta, totum Christianum orbem pervolavit, uti ex supra dictis intelligi potest.*

420 *Postulatores causæ Cæsaraugustanæ, de quibus infra in appendice hujus Commentarii pluries sermo recurret, texuerunt auctorum recentiorum catalogum, in quo præter innumeros Hispanos recensentur quatuordecim Itali, novem Galli, novem Germani, duodecim Belgæ, duo Poloni et unus Dalmata, qui omnes adventum S. Jacobi in Hispaniam libris suis inseruerunt. Imo jam nuperrime intelligo, regiam historiæ Lusitanæ academiam, quæ non ita pridem Ulyssipone instituta est, in collectione documentorum tom. 5 iter S. Jacobi Majoris in Hispaniam ex quingentis auctoribus probasse. Opinor, maximam horum scriptorum partem recentiorem esse ; sed de illorum antiquitate et auctoritate nihil certi statuere possum, cum ea Opera Lusitanica necdum ad manus meas pervenerint, et hæc lucubratio mea jam prælo sit subjicienda. Interim gratulabor eruditissimis Lusitanis, si quos antiquiores Jacobei adventus defensores, mihi hactenus incognitos, e tenebris eruerint. Nec dubito, quin ea testimonia optimæ notæ futura sint, cum prudentissima illa academia in suis statutis pseudochronicon Flavii Dextri, et similia fabulatorum figmenta proscripserit.*

421 *Non habuit Natalis Alexander, quod contra scriptores, hoc paragrapho relatos, reponeret, nisi sequens responsum : Respondeo, inquit, hanc opinionem invaluisse post octavum seculum, quam omnes auctores præfati indiscussam amplexi sunt. Præterquam quod hæc responsio sit falsa, ut ex superioribus paragraphis liquet, mirum profecto est, eam dari potuisse ab illo homine, cujus omnia testimonia pro appulso S. Mariæ Magdalænæ in Provinciam (excipe unum, de quo mox dicam) sunt seculo octavo posteriora : secundam etenim traditionis istius probationem*

AUCTORE
G. C.

eo quod seculis
sequentibus

innumera illorum
multitudo occurrat.

Falsa Natalis
Alexandri responsio

AUCTORI
G. C.

probationem desumit ex Ms. codice ecclesiæ Saniensis, de cujus antiquitate hæc subdit : Hoc porro manuscriptum antiquissimum esse constat, et ad nonum circiter seculum referendum. Cur, amabo, hoc aliaque sequentium seculorum testimonia adducit, si scriptoribus seculo octavo posterioribus non sit adhibenda fides, quando de rebus primo seculo gestis loquuntur ? Quid si ego etiam respondeam, illam opinionem de appulsu S. Mariæ Magdalænæ in Galliam post seculum octavum invaluisse ?

argumento ad
hominem re-
felliur,

422 At dicet Alexander, se eam traditionem primo loco probasse ex Actis Sanctorum tutelarium ecclesiæ Tolonensis, seu ex antiquissimo codice Acta illa continente, qui jussu et piis curis Desiderii Tolonensis episcopi conscriptus est anno DLXXII. Audio, et sine ulteriori discussione Alexandro affirmanti credo. Attamen huic privato traditionis Gallicæ instrumento prævalet publicum testimonium S. Hieronymi, qui sesquiseculo antea traditioni Hispanicæ aperte favel, ut supra § 5 evincere conatus sum. Huic unico codici saltem æquivalet testimonium Officii Gothici, SS. Isidori, Juliani, Beati, et antiquissimorum Martyrologorum, qui ante seculum octavum Hispanicam S. Jacobi prædicationem litteris consignarunt.

et ex ipsis ad-
versarij verbis
eruitur,

423 Neque firmiora sunt argumenta, quibus Natalis Alexander probare nititur, corpus beatæ Mariæ Magdalænæ apud Fratres suos Prædicatores in oppido S. Maximini quiescere. Juvat ipsummet audire tom. 3, pagg. 181 et 182 de hac traditione disserentem : Quamvis hæc controversia, inquit, ad eruditionem ecclesiasticam non omnino necessaria sit, neque ad primum nominis Christiani seculum spectet ; hanc tamen, occasione data, et ut Ordinis mei viris, Magdalænæ reliquias sibi vindicantibus, gratificer, hanc veritatem aggredior adversus dominum Lanoio stabilendam, non iis quidem argumentis, quæ ex veteribus ecclesiasticæ historiæ scriptoribus, aut ex sanctorum Patrum testimonio repetantur : hujusmodi enim fateor, nulla impræsentiarum occurrere ; sed eo probationum genere, quæ traditionibus ecclesiarum et probatissimis instrumentis fulciantur, quæque adeo cordatos homines, et citra sobrietatem minime criticos, movere possint. Si defensores traditionis Hispanicæ ad similem prologum confugissent, quantam gloriandi materiam Natali Alexandro suppeditassent ? Sed probationes ejus audiamus.

traditionem
Hispanicam
æquivalere aut
potius præva-
lere

424 Hic iterum omnia instrumenta, quæ ad firmandam suam opinionem accumulatur, sunt posteriora seculo octavo, excepta unica incertæ ætatis schedula, quam quidem Alexandro ad quintum circiter seculum referre placuit, eo quod scripta esset in tabula cerata. Hanc conjecturam suam de schedulæ antiquitate sic stabilire nititur : Istud scriptionis genus in tabulis cera illitis viguisse quinto seculo constat, postea in usu fuisse non legitur. At non recte sequitur, istud scriptionis genus seculo sexto aut septimo non fuisse in usu, tametsi id non legatur. Sic non legitur, quod seculo tertio aut quarto in Provincia fuerit traditio de appulsu S. Mariæ Magdalænæ, et tamen vult Alexander, eam ibi tunc fuisse.

variis Gallo-
rum traditio-
nibus, quas
ille defendit,

425 Meminisse hic debuerat responsionis, quam Lanoio, adventum S. Trophimi seculo primo in Gallias oppugnanti, sic pag. 163 dederat : Natorum plane, quia negativum argumentum.

Recordari debuerat axiomatis, quod eidem Lanoio, appulsum S. Mariæ Magdalænæ in Provinciam neganti, tam confidenter pag. 179 opposuerat, nempe hæc argumenta futilia esse, quia negantia sunt. Hactenus argumentatus sum ad hominem, ut vulgo ajunt, nec intendi Massiliensium aut Sanmaximiniensium traditionem evertere ; sed tantum volui ostendere, immemorabilem Hispanorum traditionem solidioribus fundamentis niti, adeoque ab Alexandro non fuisse tam temere rejiciendam.

426 Ceterum Natalis Alexander ibidem pagina proxime citata fateri cogitur, his aliisque suis opinionibus non leves difficultates opponi posse : Ut ut est, ait, ecclesiarum Provinciæ traditionem sollicitare nolui, ubi de S. Maria Magdalena ; nec ecclesiarum Galliæ cum Romana et Græca consentientem traditionem convellere, ubi de S. Dionysio agendum fuit ; nec Dionysii opera Areopagitæ abjudicare, quamvis speciosis et difficilibus argumentis opiniones illas impugnari posse probe scirem, quibus pro virili respondi, probabilesque, ut existimo, responsiones ostendi, non minus quam contraria argumenta.

427 An Alexander ubique probabiles responsiones dederit, judicent æqui æstimatores, qui has controversias ecclesiasticas utrimque funditus examinarunt. Quod autem Alexander hic de suis opinionibus fatetur, de mea non negabo : non enim ignoro, contra adventum S. Jacobi in Hispaniam multa quoque objici solere ; sed singulis adversariorum ac nominatim Natalis Alexandri argumentis, Deo dante, me satisfacturum spero. Saltem spondeo, nullam difficultatem a me dissimulandam esse, imo etiam aliquam ultro addendam, quæ a nemine, quod sciam, huc usque Hispanis opposita fuit. Jam rem ipsam aggrediar.

§ XI. Respondetur argumentis adversariorum a tempore et loco desumptis.

Eminentissimus Baronius tomo 9 Annalium ecclesiasticorum ad annum Christi 816 a num. 48 occasione controversiæ, quæ inter Rodericum Toletanum et archiepiscopum Compostellanum de primatu Hispaniæ in concilio Lateranensi sub Innocentio III agitata fuisse dicitur, præcipua suppeditavit arma, quibus adventus S. Jacobi in Hispaniam oppugnari posset. Contra Baronium Joannes Velasquius, Joannes Mariana, Gaspar Sanctius, Thomas Malvenda, alique scriptores Hispani acriter decertarunt, et traditionem suam illæsam conservarunt. Postea tamen Natalis Alexander, Sebastianus Tillemontius, et quidam recentiores Galli Baroniana tela avide arripuerunt, eaque jam sæpius retorta et obtusa exacuere conati sunt, quamquam vix aliquid cujuspiam momenti afferant, quod jam antea objectum non fuisset. Nihil hic curo scriptores heterodoxos, qui eandem cramben recoquunt, et non tantum prædicationem S. Jacobi in Hispania negant, verum etiam sacras ejus reliquias umquam Compostellæ fuisse, aut jam esse, inficiantur. Quid enim agas cum iis hominibus, qui miracula, revelationes, atque ipsas apostolicas traditiones temere explodunt ? Mihi ilaque

et quibus diffi-
cilibus argu-
ta opponi pos-
sunt,

qualia etiam
contra opini-
nem nostram
objici solere
non diffite-
mur.

F
Omissis alijs
traditionis
Hispanicæ ad-
versariis,

A itaque hic dumtaxat res est cum illis, qui inter Catholicos nomen suum profitentur.

429 Statueram Cardinali Baronio Cardinalem Aguirrium opponere, ut post singulare horum illustrium pugilum certamen æquus lector alterutri parti triumphum decerneret. At mentem mutare debui, quia omnia Baronii argumenta tali modo disposita sunt, ut iis distincte et clare Aguirriana responsa aptari non possint. Cum igitur objectiones, contra Hispanicam S. Jacobi prædicationem olim allatæ, distinctiori ordine ab his recentioribus collocentur, claritatis causa eorum vestigiis insistam, et sic eadem opera singillatim antiqua Baronii argumenta et novas aliorum difficultates refellere conabor. Neque id consilium primus capio: nam video, idem factum fuisse ab eruditissimo marchione Mondexarensi, ac eminentissimo Cardinale Aguirrio, qui Natali Alexandro potissimum responderunt.

430 Adversarii primum argumentum petunt ex tempore, quo divisi sunt Apostoli, dicuntque, S. Jacobum Majorem martyrio affectum esse, antequam Apostoli in varias mundi provincias dispergerentur, adeoque illum non potuisse prædicare in Hispania. Natalis Alexander probare nititur, quod Apostoli divisi non fuerint ante secundam persecutionem, quæ ab Herode mota est contra Ecclesiam, quando, occiso Jacobo nostro, Petrum carceri mancipavit: nam in prima persecutione, inquit, in qua S. Stephanus lapidibus obrutus est, Apostoli nondum dispersi erant, sed soli discipuli, idque colligit ex cap. 8 Act. 7. 1 ubi legitur: Facta est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis, et omnes dispersi sunt per regiones Judææ et Samariæ præter Apostolos. Verum ipse Tillemontius tomo 1 Monument. eccles. pag. 597 fatetur, hoc ratiocinium parum roboris habere, cum non constet de tempore, quo facta est Apostolorum divisio. Ceterum scriptores Hispani variis modis hanc objectionem diluunt, ut videri potest tomo IV Julii a pag. 10, ubi diversas de divisione Apostolorum opiniones retuli.

431 Spondanus in Epitome Baroniana ad annum Christi 44, num. 7 circa diversas Hispanorum in hac materia sententias notat sequentia: Divisionem Apostolorum cum alii in alios annos referant, Hispani illi, qui contra Baronium scripserunt, ut suam tueantur traditionem de S. Jacobi in Hispaniam accessu, nonnullis haud adeo contemnendis conjecturis et argumentis probare nituntur, tunc contigisse, quando Petrus et Jacobus petierunt Samariam, vel etiam post Domini ascensionem et adventum Spiritus sancti, etiamsi non statim omnes ad suas provincias profecti fuerint. Quorum tamen argumenta sunt alii qui eadem licet cum ipsis de accessu S. Jacobi sentientes, aliis certis, ut putant, rationibus refellunt; eruntque, opinor, alii, qui illorum rursus argumentationes confutabunt: ut novum profecto ipsimet ruinæ periculum afferre videantur ædificio, quod tam debilibus fulcimentis stabiliunt. Quidquid sit de hoc illustrissimi viri iudicio, saltem chronologica adversariorum argumentatio nullum mihi facessit negotium, cum juxta systema nostrum de morte Christi sub duobus Geminis consulibus divisio Apostolorum anno vulgaris æræ quadragesimo affigenda sit, ut ad diem xv Julii loco proxime citato fusius ostendi.

432 Christianus Lupus Belga ex Ordine S. Augustini in scholiis ad librum Tertulliani de Præscriptionibus contra hæreticos cap. 20, pag. 379 ex testimonio Apollonii, qui juxta Eusebium lib. 5 Hist. Eccles. cap. 8 tamquam ex veterum traditione hæc refert, Dominum Apostolis suis præcepisse, ne intra duodecim annos Hierosolymis excederent, deducit contra Hispanos sequens corollarium: Quarto discimus, quod sancti Jacobi apostoli prædicationi non careat scrupulis: hic enim quadragesimo quarto anno ante lapsos duodecim fuit gladio percussus ab Herode rege, ideoque videtur Judæam non fuisse egressus. Sed neque istud telum nos ferit, qui antiquam Apollonii traditionem admittimus, et martyrium S. Jacobi anno 43 vel 44 æræ vulgaris consignamus, ita ut post divisionem Apostolorum tres aut quatuor anni superfluerint, quibus sanctus iste Apostolus in Hispania prædicare et Hierosolymam redire potuerit. Non diffiteor, veneranda Clementis Alexandrini et Apollonii auctoritate, quam tomo IV Julii pagg. 12 et 13 defendimus, urgeri posse Hispanos, quos miror nondum amplexos esse systema de morte Christi sub duobus Geminis, quod Henschenius noster in Diatriba præliminari ante tomo I Aprilis solide stabilivit, et Schelstratius, Pagius, aliique eruditi nonnulli jam in scriptis suis sequuntur. Porro hanc curam relinquo Hispanis: nobis enim hic laborandum non est, cum in nostra sententia istis difficultatibus nos facile expe diamus, ut consideranti patebit.

433 Alterum adversariorum quorundam argumentum desumitur a loco, per quem S. Jacobus in Hispaniam venisse dicitur, et de quo inter littorales Hispaniæ populos acriter disceptatur: nam Franciscus Macedo in Diatriba jam sæpe laudata cap. 3 § 6 testatur, primum sancti Apostoli appulsum a Tarraconensibus, Valentiniis, Bæticis, Lusitanis, Gallæcis æquali traditionis jure vindicari, et singulis provinciis istam prærogativam ab aliis inter se contententibus denegari. Unde adversarii, ipso teste, tale ratiocinium instituunt: Quandoquidem non constat, ad quam Hispaniæ provinciam S. Jacobus appulerit, et aliæ alias Hispanicis argumentis impugnant, non videtur ad ullum Hispaniæ portum appulisse: debuit quippe per aliquam partem intrare; facta autem partium distributione, singulæ excluduntur ab aliarum provinciarum incolis: per nullam igitur S. Jacobus intravit, adeoque Hispaniam non est ingressus: sicut enim evidenter inferri potest, rem aliquam hac hebdomada factam non esse, si nec hoc, nec illo, aliisve hebdomadæ diebus contigerit, ita etiam recte sequitur, S. Jacobum in Hispania numquam fuisse, si per hanc vel istam ceterasque provincias omnes enumeratas non intraverit. Ita quidem illi magis acute, quam solide argumentantur.

434 Franciscus Macedo in Diatriba cap. 10, § 4 huic sophismati omnino satisfacit: quare hic illius verba tantum transcribo: Facile tamen, inquit, hoc argumentum confutatur: nam ex eo, quod singulæ provinciæ pugnent pro Jacobo ad se trahendo, non sequitur, eum in Hispaniam non venisse; imo sequitur, venisse: nisi enim venisset, non contenderent eum ad se trahere provinciæ. Igitur ideoque conantur eum sibi singulæ vendicare, quod certum putent, eum in Hispania fuisse. Unde ineptum est argumentum: singulæ pugnant, et impugnant

AUCTORE
G. C.
et cui præferenda est sententia Lupi, quæ tamen nobis nullum successit negotium.

Argumentum quod adversarii ex Hispanorum contentione formant,

F

a Francisco Macedo solide

AUCTORE
G. C.

* lege Chios

gnant alias; ergo non venit. Imo quia venit, idcirco unusquisque conatur eum ad se trahere. Alioqui pugnando pro se, et impugnando alios, sequitur, Homerum Græcum non fuisse, quia tot de eo civitates contendebant, Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamin, Ios *, Argos, Athenæ. Nemini sane in mentem venit negare, Homerum Græcum fuisse, quod dissensio et contentio de eo inter septem civitates fuit. Cur ergo non de Anacharsi, aut Numa Pompilio civitates illæ inter se pugnarunt? Nimirum, quia sciebant, Anacharsim esse Scytham, Numam Romanum; nec posse conari eos, qui Græci non erant, ad civitates Græcas trahere. Homerum vindicare poterant, quia cum in Græcia natus esset, poterat in illa vel illa civitate nasci. Ita cum constaret, Jacobum apostolum Hispaniam petiisse, ac non posset in eam, nisi per aliquam certam intrare, volebant singulæ provinciæ affirmare, in suum primum portum appulisse. Idque ex studio et pietatis et religionis in Apostolum profectum; quod inane prorsus esset, nisi Jacobus ad eas regiones pervenisset. Sin; dicant adversarii, cur provinciæ Hispaniæ de Joanne, Bartholomæo, Matthæo aut Simone, aut de Jacobo minore non litigant, non contendunt, nisi quia sciunt, horum neminem in Hispaniam venisse?

ac subtiliter
refutatur.

435 Hinc igitur firmissimum sumitur argumentum, penetrasse Jacobum apostolum in Hispaniam, quod non de aliis, sed de illo uno singulæ tam acri et pertinaci studio concertant. Cumque de Petro et Paulo item possent, quod non sit improbabile, eos ad Hispaniam pervenisse, quemadmodum supra indicavimus, asserere; nulla tamen de illis sibi vendicandis contentio est inter Hispanos auctores; quasi ii ad se non pertinerent, aliis provinciis relinquunt. In solo Jacobo apostolo morantur. Hinc Tarraconenses, hinc Bætici insiliunt, apprehendunt, et ad se trahere student, quod existimant, cum venit in Hispaniam, in suos portus appulisse, atque adeo posse singulos pro jure hospitii vendicare. Et quidem ex argumentis, quæ quisque pro se adducit, apparet, Apostolum totam ferme Hispaniam peragrassæ: idque fortasse æquius esset dicere, et omnibus commune adventus et prædicationis bonum facere; sed Hispani eo non contenti, dum quisque vult illud hospitium vendicare, alii alios impugnant; non tamen ii negant, Jacobum apud alios fuisse et prædicasse: dummodo enim primi in eo excipiendo fuerint, non dubitant cum aliis communicare; sed negant, prius ad alios, quam ad se venisse. Ego Hispanos de illa primi hospitii prærogativa inter se digladiari sino, cum mihi sufficiat, S. Jacobum in Hispania prædicasse. Parum etiam curo, quamdiu, et quibus locis Apostolus iste in Hispania Christianam legem promulgarit, cum hæc peculiaris prædicationis adjuncta ex veteribus et fide dignis monumentis probari nequeant, ut § 1 hujus partis num. 300 breviter indicavi.

§ XII. Explicatur difficultas ex epistola Pauli apostoli contra adventum S. Jacobi in Hispania obiecta.

Sanctus Paulus existens adhuc in Oriente descrevit Hispanos adire, ut constat ex epistola, quam Corintho dedit ad Romanos, ubi cap. 15 & 24 ita loquitur: Cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero, quod præteriens videam vos. Et paulo post § 28: Per vos proficiscar in Hispaniam. Disputatur inter eruditos, an hoc decretum executioni mandaverit, ut fusiùs videri potest apud Gasparem Sanctium nostrum in Tractatu de prædicatione sanctorum apostolorum Petri et Pauli in Hispania. Natalis Alexander affirmativam sententiam avide amplectitur, atque thesim suam tomo 3, pag. 157 ita proponit: Traditione constat, sanctum Paulum, in Hispanias profectum, ibi ecclesia fundavisse. Recte dicit, eam S. Pauli profectionem in Hispanias traditione constare, cum nullus trium primorum seculorum scriptor illam litteris mandasse inveniatur.

Propter prædicationem S. Pauli in Hispania,

437 Attamen illam traditionem negant Gelasius I Pontifex apud Gratianum causa 12 quæst. 2 cap. beatus, et divus Thomas in commentariis ad citatum Apostoli textum lectione 3, ut Dominicum de Soto, aliosque recentiores omittam. In ipsa Hispania de hac traditione dubitavit Lucas Tudensis, Roderico Toletano (is de adventu S. Pauli in Hispaniam non meminit) cœvus scriptor, qui in præfatione ad Chronicon mundi tomo 4 Hispaniæ illustratæ pag. 2 ita loquitur: Deus in tantum Hispaniam cælestibus ditavit bonis, ut protomartyris Apostolorum Jacobi corpus sibi transmitteret perpetuo in carne amplectendum, et doctorem gentium Paulum illi contulit specialius in spiritu venerandum: etenim cum Romanis idem Apostolus scriberet, dixit se per eos transitum facturum et venturum ad Hispanias; quod utrum in corpore venerit, licet quædam scripta; quæ videntur authentica, eum testentur venisse corporaliter, nos tamen ignoramus. Firmiter credimus, eum promissum suum, etsi non in corpore, in spiritu complevisse. Si Roderici Toletani silentium, Lucæ Tudensis dubitatio, et Gelasii Papæ ac divi Thomæ contraria opinio Alexandrum ab asserenda Paulini adventus traditione non dimoverint, neque nos similia in defendenda S. Jacobi prædicatione terrere debent, qui simul Hispanicam S. Pauli peregrinationem admittimus, et utramque traditionem magis consequenter defendimus. Nunc ad dissolvendam difficultatem progrediamur.

E

quam tamen aliqui negant

438 Paulus in eadem epistola ad Romanos de apostolicis suis expeditionibus, hactenus a Jerusalem usque ad Illyricum factis, eodem cap. 15, § 20 et 21 ita scripserat: Sic autem prædicavi Euangelium hoc, non ubi nominatus erat Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem; sed sicut scriptum est: Quibus non est annuntiandum de eo, videbunt; et qui non audierunt, intelligent. Aliqui ex his postremis Apostoli verbis inferunt, S. Jacobum non prædicasse in Hispania. Si, inquiunt, S. Paulus juxta

F

impugnatur traditio Hispanorum ex epistola ejusdem Apostoli,

A *juuxta communiorem Patrum et interpretum sententiam ad promulgandum Evangelium in Hispaniam profectus fuerit, certe ibidem S. Jacobus antea non prædicaverat; alioquin S. Paulus prædicasset Evangelium, ubi nominatus jam fuerat Christus, ædificassetque super alienum fundamentum, quod textui mox allato repugnat. Ita quidem illi argumentantur. Nos vero jam diversam horum verborum explicationem proferemus, ut appareat, non deesse Hispanis varia media, quibus hanc difficultatem solvant.*

439 *Hugo de S. Charo S. R. E. Cardinalis, qui circa medium seculi XIII floruit, objectum Apostoli locum ita exponit: Prædicavit, ubi Christus non erat nominatus, maxime, licet etiam aliis. Vult itaque doctissimus ille interpres, S. Paulum præcipue illis prædicasse, quibus nondum fuerat annuntiatum Evangelium Christi, quamvis non neget Apostolus, se aliquando etiam illis prædicasse, qui aliquam Christianæ legis notitiam jam habuerant, sed plerumque se super alienum fundamentum non ædificasse significat. Huic Hugonianæ interpretationi favet Græcus Apostoli textus, in quo legitur φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι, id est contendit, ambivi vel conatus sum prædicare; quasi dicat: quantum in me fuit, in illud potissimum incubui, ut iis Christianam fidem annuntiarem, quibus nondum notus erat Christus.*

440 *Hujusmodi autem modus loquendi non impedit, quo minus etiam aliquibus interdum prædicaverit, quibus jam alii Christum annuntiassent, inter quos numerari possunt Hispani, cum præsertim S. Jacobus paucos admodum convertisse dicatur. Certe hæc S. Pauli propositio stricte et universaliter intelligi non potest, quasi Apostolus semper studiose caverit, ne usquam prædicaret, ubi Christus fuerat annuntiat: ipse enim prædicavit Damasci, ubi jam ante Christiani erant, quos adhuc Ecclesiam persequens volebat vinctos perducere Hierosolimam, ut in Actibus Apostolorum cap. 9 legimus. Prædicavit Antiochiæ, ubi quidam discipuli, in prima persecutione dispersi, jam multos Christiana doctrina imbuerant, ut patet ex iisdem Actibus cap. II. Denique, ut alia omittam, in hac ipsa epistola Romanos scripto instruit, eosque postea verbo docuit, quos tamen jam Petrus erudierat.*

C *441 Franciscus Macedo in Diatriba cap. ultimo, data simili explicatione, textum Apostoli ad oppugnandos adversarios convertit, et ex eo Hispanicam S. Jacobi prædicationem probare nititur hoc modo: Imo adjicio conjecturam, inquit ad confirmandam communem de adventu Jacobi in Hispaniam doctrinam, qua retorqueo in adversarios argumentum: nam Paulus ita loquitur, ut significet, in ea tantum prædicatione id effecisse, ut prædicaret Christum gentibus eum ignorantibus, eoque itinere confecto, vacuum esse ad prædicandum ubique, tum ubi annuntiatum erat Christus, tum ubi non erat. Unde sequitur, in Hispania prædicatum jam esse Christum. Suadeo autem meam conjecturam sic: Paulus fatetur se velle Romam venire, prohibitum tamen esse, ne veniret, propter illam suam prædicationem, quam susceperat in regionibus, quæ carebant lumine fidei: id constat ex eodem capite num. 22. Impedimentum autem erat illa prædicatione; qua finita, volebat Romam venire, et inde Hispaniam adire, et a Romanis deduci fidelibus, quod expresse dicit num. 24: Cum*

IN HISPANIAM PROFICISCI CŒPERO, SPERO, QUOD PRÆTERIENS VIDEAM VOS, ET A VOBIS DEDUCAR ILLUC, SI VOBIS EX PARTE FRUITUS FUERO.

AUCTORE
G. C.

442 Unde colligo primum, cessasse jam in Paulo illud studium prædicandi, ubi non erat annuntiatum Christus: nam Romæ, quo ibat, jam erat fides et Ecclesia constituta. Secundum, non esse eandem prædicandi in Hispania necessitatem, quæ in aliis regionibus, ubi Christus non erat annuntiatum: si enim tanta necessitas foret, non diverteret Paulus Romam, nec ibi tamdiu morari vellet, donec frueretur et satiaretur aspectu et consuetudine Romanorum. Quomodo enim, qui excusabat impedimentum veniendi Romam ortum ex prædicatione, quæ eum morabatur inter gentes, quæ Christum non noverant, et illam prædicationem anteponebat conspectui et consuetudini Romanorum, modo, relicta Hispania, Romæ moraretur, si in ea Christus non esset annuntiatum? Certe si illa non jam esset fidei doctrina imbuta, et Christum prorsus ignoraret, non moraretur Paulus Romæ, nec in ea quiesceret; sed aut recta in Hispaniam tenderet, aut brevi Roma eo migraret. Tertium, quod Paulus dicat deducendum se esse a Romanis in Hispaniam, signum est, illos Romanos vel in Hispania fuisse et ex ea venisse, vel saltem iis Hispaniam notam esse, ac perspectum, in ea Christianos esse: quorsum enim vellet ab iis deduci se Paulus, nisi deducantibus se fidelibus in Hispania fideles noti et familiares essent? Quod si hæc vera sunt, uti apparet, non modo hic locus epistolæ Pauli ad Romanos nihil officit adventui sancti Jacobi in Hispaniam, sed illi etiam favet. Hoc ratiocinium lector cum integro S. Paulo discursu conferat, et attente expendat: nos interim alias Paulini textus expositiones adducemus.

ut etiam traditioni Hispanorum faveat.

443 *Eminentissimus Aguirrius dissert. 9 num.*

Idem S. Pauli
textus

104 *aliter argumentum adversariorum solvit hac plana responsione: Quisquis ita objicit, non attendit tempus, quo epistola ad Romanos scripta fuit ab Apostolo: id enim contigit anno Christi quinquagesimo octavo; dum Paulus esset Corinthi; unde illam ad Romanos misit per Phœben, uti habent biblia Græca, Syra, ac Latina regia in fine epistolæ, quo tempore Petrus Roma abierat in Britanniam, ideoque in ea non salutatur. Prædicatione autem Pauli in Hispania contigit multo postea: nimirum post annum sexagesimum primum, in quo Lucas coronidem imposuit Actis Pauli et Apostolorum: tunc enim ille primum e carcere sub Nerone liberatus fuit, ac proinde potuit in Hispaniam proficisci. Quapropter dum scriberet Corinthi ad Romanos verissime dixit, se eousque prædicasse Evangelium, non ubi nominatus fuerat Christus, nec supra alienum nominatus ædificasse. Cum hoc tamen cohæret, ut postea prædicaverit, ubi jam Christi nomen auditum fuerat, ædificaveritque supra fundamentum ab aliis positum: quod patet ex ipsa Roma, ubi Petrus jam antea prædicaverat, et fundamentum posuerat, priusquam Paulus eo accederet. Quid ergo mirum, si pariter post suum in urbem accessum perrexerit inde in Hispaniam, licet antea ibidem prædicasset Jacobus, et fidei fundamenta posuisset?*

vario modo

444 *Imo etsi verba Apostoli tam ad futurum quam*

AUCTOR
G. C.

quam præteritum tempus spectarent, et rigide accipienda essent, tamen necdum prorsus excluderent prædicationem S. Jacobi, cum adeo spatiosa sit Hispania, ut S. Paulus facile prædicare potuerit in quibusdam istius regionis oppidis aut locis, in quibus S. Jacobus nulla prius euangelicæ veritatis fundamenta jecerat: nihil enim nos cogit asserere, quod S. Jacobus singulas Hispaniæ provincias lumine fidei illustrarit. Sed non est necesse ad eam solutionem confugere, ut ex dictis dicendisque satis colligitur.

ab eruditissimis
viris ita exponitur,

445 Alfonsus Salmeron noster tomo 13, lib. 4, disp. II verbis Pauli maxime consentaneam existimat explicationem, quam tradit hoc modo: Tertius sensus est, quod gentibus prædicavit, inter quas non fuerat Christus nominatus per legem veterem, neque prænuntiatus, neque præfiguratus aut exspectatus: perstat enim in confirmanda sua sententia, qua asseruit, se esse gentium apostolum a tempore, quo cum Barnaba segregatus fuit, et missus ad prædicandum gentibus. Huic interpretationi congruit totus Pauli contextus, ac præcipue testimonium, ex cap. 52 § 15 Isaïæ desumptum, quod ad dicti sui confirmationem adducit Apostolus his verbis: Sicut scriptum est: Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt, et qui non audierunt, intelligent. Haud dubie hic Isaïas spiritu prophetico locutus est de gentilibus, postea ad Christum convertendis, qui nulla prophetarum oracula noverrant, nullam de Messia prædicationem audierant, nullumque Christianæ fidei fundamentum habuerant, quemadmodum Judæi, quibus ea ex sacris monumentis et magistrorum suorum prædicatione innotescere potuerunt. Ita etiam hunc Isaïæ locum intelligit S. Hieronymus, ut mox videbimus.

ut Hispanicæ
S. Jacobi prædicationi nequaquam contradicat,

446 Hinc facile colligi potest, quo sensu Apostolus dixerit, se super alienum (nempe veterum prophetarum) fundamentum non ædificasse. Neque refert, quod S. Paulus etiam subinde Judæis Christum annuntiaverit: id enim fecit potius, quod justa aliqua ratio occurreret, quam quod illi muneri esset destinatus. Sic in epistola I ad Corinth. cap. I baptizavit Crispum, et Caium, ac Stephanæ domum, quamvis paulo post dicat: Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare. Igitur juxta hanc expositionem, quam aliqui insignes sacræ Scripturæ interpretes amplectuntur, nihil aliud S. Paulus significat, quam se ad instruendas gentes præcipue missum esse (esto occasione data etiam Judæos docuerit) ad quas neque Christi antea nomen, neque prophetarum oracula pervenerunt.

et ab Alexandro objectus S. Hieronymi locus

447 Ex dictis facile explicari potest S. Hieronymus, qui lib. 2 Commentariorum ad Amos prophetam cap. 5 in novissima editione Parisiensi tom. 3, col. 1412 de S. Paulo ita scribit: Effusus est super faciem universæ terræ, ut prædicaret Evangelium de Jerosolymis usque ad Illyricum, et ædificaret non super alterius fundamentum, ubi jam fuerat prædicatum, sed usque ad Hispanias tenderet, et a mari rubro, imo ab Oceanum curreret. . . . . ut ante eum terra deficeret, quam studium prædicandi. Facile, inquam, juxta jam datas Paulini textus interpretationes hæc explicari possunt: non enim potuit S. Hieronymus plus velle, quam ipse Apostolus significare voluerit. Nihilominus Natalis Alexander, omisso Apostoli textu, hæc sancti Hieronymi verba, tamquam adventui

S. Jacobi magis adversantia, in Hispanos retorquet.

448 Ne ulla Alexandri objectio singulari solutione careat, expono verba sancti Doctoris juxta explicationem num. 445 et sequenti datam, quæ ipsius menti magis consentanea videtur, quamvis aliæ propterea non sint rejiciendæ. Neque ad id alio interprete indigeo, quam ipso sancto Doctore, qui lib. 14 Commentariorum ad Isaïam cap. 52 in editione Parisiensi tomo 3, col. 382 verba prophetæ, a sancto Paulo superius allata, sic elucidat: Qui non habuerant legem et prophetas, et quibus de eo non fuerat nuntiatum, ipsi videbunt et intelligent. . . . In quorum comparatione, Judæorum duritia reprehenditur, qui videntes et audientes Isaïæ in se vaticinium compleverunt etc. Confer hæc cum iis, quæ supra dixi, et videbis, omnem difficultatem statim evanescere. Præterea si Alexandri argumentatio esset legitima, sanctus Doctor sibi contradiceret, cum Hispanicam S. Jacobi prædicationem alibi affirmaverit, ut supra § 5 ostendi.

juxta aliam
cti Doctoris
verba com-
dam explic-
tionem pati-
tur,

449 Nondum tamen acquiescit Alexander; sed undequaque desperatæ suæ causæ patrocinium corradit. Unde in fine dissertationis tom. 3, pag. 160 Hispanis objicit nescio quem Ambrosiaster, qui in Commentariis ad caput 15 epistolæ ad Romanos habeat sequentia: Venturum se promisit (nempe S. Paulus) tempore, quo ad Hispaniam erat iturus, quia illic Christus non erat prædicatus. Quæro primo, quis sit ille Ambrosiaster, qui sub ficto S. Ambrosii nomine istos commentarios scripsit, aut cujus opera saltem sancto Doctore perperam attributa sunt? Eminentissimus Bellarminus in libro de Scriptoribus ecclesiasticis, ubi opera S. Ambrosii examinat, hos commentarios multis de causis sancto Doctore abjudicat, et de illorum scriptore hanc conjecturam facit: Credibile igitur est, inquit, auctorem horum Commentariorum esse Hilarium diaconum Romanum, qui Luciferi schisma propagavit, et libros etiam non paucos scripsit, ut sanctus Hieronymus testatur in dialogo contra Luciferianos extremo. At quicumque sit illorum auctor, idem Bellarminus paulo ante affirmat, quod in his commentariis sint non pauca, quæ Pelagii errores continere videntur, ut perspicuum est ex commentariis in epistolam ad Romanos.

sicut etiam
Ambrosia-
strum quem-
dam, ab eode
adversario
allegatum,

450 Cum tamen auctor ille, quisquis demum fuerit, videatur esse antiquus, in gratiam Natalis Alexandri ostendam, ipsum adventui S. Jacobi in Hispaniam non adversari. Neque ad id demonstrandum magno molimine opus est, cum scriptor ille satis se ipsum explicet, si totus textus legatur, quem Alexander mala fide truncavit, ne objectæ difficultatis solutio ex ipso auctoris sensu ultro in oculos incurreret. Ambrosiaster ergo sæpe memoratum S. Pauli locum primo ita commentatur: Non sine causa illic prædicare niti dicit, et non ubi nominatus est Christus, sciens, pseudo-apostolos aliter, quam oportebat, Christum tradere: ad hoc enim circumibant, ut sub nomine Christi aliis dogmatibus populum manciparent, quod postea corrigere maximi erat laboris. Idcirco prævenire voluit, ut in violatæ prædicationis verba traderet audientibus, et ut recta linea superficies ordinata incolumis fundamenti robur haberet. Deinde post alia de eodem Apostolo hæc subdit: Venturum tamen

F
propriis suis
verbis facile
explicamus,

A tamen se promisit tempore, quo ad Hispaniam erat iturus, quia illic Christus non erat prædicatus ut occuparet mentes illorum (quia pseudo-apostolis difficile fuit iter ad illos) ideo tardius si iret, non foret molestum.

451 Auctor itaque iste tantum vult dicere, quod S. Paulus plerumque non prædicavit, ubi per pseudo-apostolos nominatus fuerat Christus, sed quod conatus sit illos antevertere, ne super corruptum aliorum fundamentum cogeretur ædificare. Indicat etiam, sanctum Apostolum ob eam causam tamdiu in Oriente hæsisse, ac tandem venturum esse ad Occidentem, ubi a pseudo-apostolis minus erat periculum, eo quod iter ad eas regiones illis nimis difficile esset. Hæc autem omnia Hispanicæ traditioni nihil omnino incommodant: potuit enim Paulus in Hispania postmodum Christum annuntiare, quia non ibi pseudo-apostolus aliquis, sed fidissimus Christi discipulus S. Jacobus prædicaverat. Equidem ingenue fateor, Ambrosiasticam illam sacri textus interpretationem mihi non multum placere, quamvis eadem ab aliis quibusdam etiam tradatur. At quis ægre ferat, objectum auctorem propriis suis verbis a me explicari? Cur mihi non liceat iisdem armis uti ad defendendum, quibus adversarii utuntur ad oppugnandum?

§ XIII. Solvitur objectio, quæ ex epistola Innocentii I Papæ formatur.

A dversarii identidem Hispanis opponere non cessant epistolam Pontificis Innocentii I, qui anno 416 ad Decentium episcopum Eugubinum scribit hoc modo: Si instituta ecclesiastica, ut sunt a beatis Apostolis tradita, integra vellent servare Domini sacerdotes, nulla diversitas, nulla varietas in ipsis ordinibus et consecrationibus haberetur. Sed dum unusquisque, non quod traditum est, sed quod sibi visum fuerit, hoc æstimat esse tenendum, inde diversa in diversis locis vel ecclesiis aut teneri aut celebrari videntur, ac fit scandalum populis, qui dum nesciunt traditiones antiquas humana præsumptione corruptas, putent, sibi aut ecclesias non convenire, aut ab Apostolis vel apostolicis viris contrarietatem inductam. Quis enim nesciat, aut non advertat, id quod a principe Apostolorum Petro Romanæ Ecclesiæ traditum est, ac nunc usque custoditur, ab omnibus debere servari; nec superinduci aut introduci aliquid, quod auctoritatem non habeat, aut aliunde accipere videatur exemplum? PRÆSERTIM CUM SIT MANIFESTUM, IN OMNEM ITALIAM, GALLIAS, HISPANIAS, AFRICAM ATQUE SICILIAM, ET INSULAS INTERJACENTES, NULLUM INSTITUISSE ECCLESIAS, NISI EOS, QUOS VENERABILIS APOSTOLUS PETRUS AUT EJUS SUCCESSORES CONTINUERINT SACERDOTES. AUT LEGANT, SI IN HIS PROVINCIIS ALIUS APOSTOLORUM INVENITUR AUT LEGITUR DOCUISSE. Qui * si non legunt, quia nusquam inveniunt, oportet eos hoc sequi, quod Ecclesia Romana custodit, a qua eos principium accepisse non dubium est; ne dum peregrinis assertionibus student, caput institutionum videantur omittere.

453 Hæc integra epistola cum octo decretis, ad ritus ecclesiasticos spectantibus, legitur in Labbeana conciliorum Collectione tom. 2 a col. 1245, et nuper iterum edita est a Petro Coustant monacho Benedictino inter epistolas Romanorum Pontificum tom. 1 a col. 855. Insertum etiam est illius compendium juri Canonico part. 1 Decreti Distinct. XI cap. Quis nesciat. Ego primam istius epistolæ partem, quæ ad rem nostram maxime facit, ex novissima Pontificiarum epistolarum editione transcripsi. Traditionis Hispanicæ oppugnatores præcipue ponderant ea verba, quæ numero præcedenti litteris majusculis expressi, et ex iis inferunt, S. Jacobum in Hispania non prædicasse, cum Innocentius summus Pontifex diserte affirmet, a nullo in Hispaniis aliisque enumeratis regionibus institutas fuisse ecclesias, nisi ab iis, quos S. Petrus eo miserat. Imo addit, nec legi nec inveniri, quod ibidem alius Apostolus præter Petrum per suos legatos docuerit. Illi autem post martyrium S. Jacobi Majoris in Hispaniam missi fuerunt. Unde adversarii confidenter concludunt, S. Jacobum nequaquam in Hispania Christianam fidem docuisse.

454 Satis hanc difficultatem solvit Franciscus Macedo in Diatriba cap. 10, § 5, cujus proinde verbis hic primum respondeo: Innocentii I testimonium, ait, duas habet partes. Prima affirmat, in Italia, Gallia, Hispaniis, Africa, atque Sicilia nullum instituisse ecclesias, nisi eos, quos venerabilis apostolus Petrus, aut ejus successores constituerunt sacerdotes. Hæc nihil continet adversum traditionem generalem, quæ tradit, Jacobum in Hispaniam venisse, et ibi prædicasse; sed adversum traditionem ecclesiarum particularium, quæ affirmant, [se] ab eo esse institutas, et episcopos a Jacobo accepisse: de quo ego abstinere dicere, qui id ago, ut probem generatim, Jacobum euangelizasse in Hispania, quod fieri potuit sine erectione ecclesiarum et institutione episcoporum. Quare stat mea veritas cum Innocentii doctrina. De Innocentio, solum Petrum et successores Pontifices misisse in Hispaniam episcopos, in ecclesias in ea instituisse; nego tamen, apostolum Jacobum non prædicasse: aliud quippe est prædicare: aliud ecclesias instituere: cum præsertim constet apud veteres auctores, Jacobum septem tantum aut novem homines convertisse, qui non sunt satis ad ecclesiam, ne unam quidem instituentem, nedum ad plures, quas Innocentius inficiatur erectas. Hac ratione manet antiqua traditio inconcussa, uti a nobis est proposita et asserita.

455 Deinde, quibusdam interpositis, ad alteram Innocentiani testimonii partem explicandam ita progreditur: Secunda negotium facessit. AUT LEGANT, inquit, SI IN HIS PROVINCIIS ALIUS APOSTOLORUM INVENITUR, AUT LEGITUR DOCUISSE. Negat igitur usquam legi, alium Apostolum ibi docuisse, id est, prædicasse, præter Petrum, non quod hunc in iis provinciis prædicasse affirmet, sed quod eo miserit prædicatores. Hac particula videtur excludi Jacobum Hispania. Primum miretur quis, Innocentium negare, legi usquam, alium Apostolum eas adisse provincias, cum Paulus in Italiam venerit, et Romæ fuerit et docuerit; idque de fide constet, cum in Actis Apostolorum habeatur. Deinde ut de Hispanis loquamur, quot Patres tum Græci, tum Latini scribunt,

AUCTORE

G. C.

quam adversaria traditioni Hispanicæ obiciunt,

E

Franciscus Macedo de ecclesiarum seu episcopatum erectione interpretatur.

F

ita ut S. Jacobus in Hispania Evangelium prædicaverit.

AUCTORE
G. C.

bunt, Paulum ibi prædicasse? . . . . . Sed quoniam credibile non est, Innocentium nullum ex his aut aliis, qui scripsere, Apostolos in iis, de quibus loquitur, provinciis prædicasse, legisse umquam, diligenter inspecto textu epistolæ, et considerata mente Innocentii, apparet, eum eo tantum sensu locutum, quo cœperat, negando, ullum alium Apostolum, præter Petrum, ecclesias in iis provinciis erexisse, et episcopos instituisse; atque adeo hanc secundam patrem ad primam redire, nec aliud Innocentium, quam quod in ea primum asseruerat, deinceps affirmare: non enim negare poterat, Paulum Romæ prædicasse; sed quia Romæ nec episcopum dederat, nec ecclesias instituerat, non habuit rationem adventus nec prædicationis, quia de ista minime cogitabat; sed de illa tantum, quæ cum erectione ecclesiarum et institutione episcoporum conjuncta erat, mentionem facere voluit.

etiamsi illis
episcopatum
seu stricte dictam
ecclesiam
non instituerit,

B 456 Patet hoc ex contextu epistolæ, quæ scopum continet, quo ejus mens collimat. Is erat conservare et custodire ecclesiastica instituta, et traditiones communes et antiquas et ad publicam disciplinam spectantes, quas nolebat novis et peregrinis institutionibus misceri et corrumpi. Hæc autem quoniam non pertinebant ad privatam singulorum fidem, sed ad communem ecclesiarum administrationem, de earum institutione loquebatur, eo argumento, quod cum illæ a solo Petro et successoribus essent erectæ, non deberent aliis institutionibus regi, quam iis, quas initio a suis auctoribus acceperant.

quæ interpre-
tatio aliquibus
exemplis con-
firmatur.

457 Non habeo, quod his addam, præter unum alterumve exemplum, quo confirmetur distincto inter simplicem Evangelii prædicationem et ecclesiarum institutionem, quæ posterior exigit Christianum gregem pastori suo subditum, ita ut episcopus sit in ecclesia et ecclesia in episcopo, sicut loquitur S. Cyprianus juxta editionem Pamelii in epistola 69 ad Florentium Pupianum. Sic in Actibus Apostolorum cap. 8 legimus: Facta est autem in illa die persecutio magna in ecclesia, quæ erat Jerosolymis, et omnes dispersi sunt per regiones Judææ et Samariæ præter Apostolos . . . . . Igitur qui dispersi erant, pertransibant euangelizantes verbum Dei.

C Nullibi tamen hi leguntur instituisse ecclesias. Certe iidem Christum prædicarunt Antiochiæ, et tamen ibi non instituerunt ecclesiam, quam postea Petrus, primus istius urbis episcopus, fundavit, ut paragrapho sequenti dicitur. Sic Paulus statim post conversionem suam prædicavit Jesum Damasci; attamen non videtur ibi instituisse ecclesiam. Non dubito, quin Apostoli alique Christi discipuli pluribus locis fidem evangelicam docuerint, ubi tantum postea episcopales cathedræ erectæ fuerunt. Liqueat ergo, prædicationem Evangelii sine ecclesiarum institutione posse consistere. Eandem distinctionem agnovit Baronius, cujus verba paragrapho sequenti referemus, adeoque nostram Innocentianæ epistolæ interpretationem tacite videtur approbare.

Argumentum
Baronii, ex
eadem epistola
desumptum,
refellitur,

458 Nihilominus idem eminentissimus scriptor in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 816 num. 51 fragmentum ejusdem epistolæ contra Hispanos profert, atque ex eo evidenter demonstrari existimat, ante ipsius Innocentii tempora nec quidquam de S. Jacobi accessu in Hispaniam esse conscriptum, dicam amplius, neque

cognitum, vel si cognitum, certe non creditum, neque post multa temporum secula. At saltem de adventu S. Jacobi in Hispaniam sex aut septem annis ante Innocentii epistolam scripserat Hieronymus, cujus verba part. 2, § 5 contra adversarios expendimus: nam ipse Baronius ad annum Christi 409, num. 14, et Tillemontius tom. 12 Monument. eccles. pag. 293 affirmant, Commentarios in Isaiam, ex quibus pro Hispanica S. Jacobi prædicatione duplex testimonium desumpsimus, anno 408 vel 409 ab Hieronymo scriptos fuisse, cum tamen epistola Innocentii ad Decentium anno 416 data fuerit. Dum vero Baronius ibidem addit multa temporum secula, et statim subjungit contra Hispanos quædam fragmenta ex epistola Gregorii VII Pontificis, quæ anno 1074 scripta est, innuere voluit, traditionem Hispanicam ne quidem ante istius Pontificis tempora fuisse litteris traditam, aut cognitam, aut saltem creditam. Id autem quam a veritate alienum sit, patet ex supra allatis sanctorum doctorumque virorum testimoniis, atque aliis Hispanicæ traditionis monumentis, quæ ætatem Gregorii VII longe præcesserunt.

459 Occasione hujus argumenti, quod Baronius Hispanicæ S. Jacobi prædicationi opponit, libenter discerem, an ante tempora Innocentii primi Papæ aliquid scriptum, aut cognitum, aut creditum fuerit de prædicatione S. Barnabæ in Liguria, aut Mediolanensis ecclesiæ institutione, quam eminentissimus auctor tomo I Annalium ad annum Christi 51 num. 54 ei attribuit his verbis: Verum ipsum (videlicet Barnabam, de quo ibidem agit) in Italiam venisse, et in Liguria prædicasse Evangelium, nobilissimamque Mediolanensem ecclesiam erexisse, ac longe lateque Christi fidem feliciter propagasse firmæ traditiones, ejusdemque ecclesiæ monumenta, complurium scriptorum testimoniis confirmata, fidem certam atque indubitatam faciunt. Quæro, an ecclesiæ Mediolanensis monumenta, et laudata complurium scriptorum testimonia ætatem Innocentii I superent, cum S. Ambrosius de hac ecclesiæ suæ gloria siluerit, ut in Actis S. Barnabæ tom. II Junii pag. 430 observatum est.

et inter Mediolanensem traditionem, quam ipse tuetur,

460 Quamvis non velim ex hoc S. Ambrosii silentio communem ecclesiæ Mediolanensis traditionem impugnare, tamen dubito, an Mediolanenses ad eam confirmandam antiquiora et solidiora possint proferre testimonia, quam sint ea quæ nos ad probandam S. Jacobi prædicationem in Hispania superius produximus. Hæc occasione Baronianæ argumentationis dicta sufficiant. Nolo hic urgere ratiocinium quorundam auctorum, qui argumentatur ad hominem, et contendunt, illam S. Barnabæ prædicationem in Italia, aut Mediolanensis cathedræ erectionem litteris Innocentii repugnare, adeoque eas ab eminentissimo traditionis Mediolanensis defensore explicandas esse, præsertim cum S. Barnabas communiter apostoli cognomen habuerit. Nolo, inquam, id multum urgere, cum prævideam, totum hoc ratiocinium alio modo posse eludi ac gratis reponi, Innocentium hic tantummodo loqui de stricte dictis Apostolis, quibus S. Barnabas non est annumerandus. Sed nunc paucis proponam aliud argumentum, propter quod epistola Innocentii æque ab eminentissimo adversario, atque a nobis explicanda est.

atque Hispanicam, quam rejicit, comparatio instituitur.

461 Baronius ad annum Christi 38 num. 173 narrat,

A narrat, quomodo S. Paulus in insula Melita, ubi tribus mensibus hiemavit, multa patravir miracula, post quæ sic pergit: Verum non tantum ea Melitensibus Paulus præstitit, ut ægritudine laborantes omnes curarentur, sed et Christiana eosdem religione imbuat, ipsumque Publium, ad fidem Christi conversum, eisdem præfecit episcopum. Atqui Melita posita est contra Pachynum Siciliæ promontorium, ut ibidem num. 172 eminentissimus adversarius ex Strabone notavit. Si igitur sit manifestum, teste Innocentio Papa, in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam atque Siciliam, et insulas interjacentes, nullum instituisse ecclesias, nisi eos, quos venerabilis apostolus Petrus aut ejus successores constituerint sacerdotes, quomodo Paulus in insula Melitensi, quæ inter Siciliam et Africam sita est, instituit ecclesiam? Si præter Petrum nullus in his provinciis alius Apostolorum invenitur aut legitur docuisse, quomodo Paulus in illa insula interjacente Evangelium docuit? Quidquid hic Baronius dixerit, eodem jure ab Hispanis poterit responderi. Nunc disputationem convertimus ad alterum adversarium, qui ubique nobis amplam disserendi materiam subministrat.

B 462 Natalis Alexander inter argumenta sua hanc Innocentii Pontificis epistolam callide prætermisit, eamque adventui S. Jacobi in Hispaniam opponere non est ausus, quia illius verba æque a se, quam ab Hispanis, explicanda esse noverat. Attamen alia occasione fragmentum illius referre coactus est, dum scilicet Hispanicam S. Pauli prædicationem defendens tom. 3, pag. 157 sibi ipsi ita objicit: Arguitur secundo ex Innocentio I Romano Pontifice, in epistola ad Decentium scribente, Apostolorum neminem, præter sanctum Petrum, Hispanias et alias Occidentis provincias fide Christi imbuisse: LEGANT, inquit, SI IN HIS PROVINCIIS ALIUS APOSTOLORUM INVENIATUR AUT LEGITUR DOCUISSE. QUOD SI NON LEGUNT, QUIA NUSQUAM INVENIATUR, OPORTET EOS HOC SEQUI, QUOD ROMANA ECCLESIA CUSTODIT, A QUAE EOS PRINCIPUM ACCEPISSE NON DUBIUM EST. Ergo sanctus Paulus nusquam profectus est in Hispanias. Ex hac objectione patet, illa Innocentii verba tam contra Hispanicam S. Jacobi, quam S. Pauli, prædicationem allegari posse. Alexander itaque tacite fassus est, illam epistolam adventi S. Jacobi in Hispaniam non contradicere, cum eam Hispanis non opposuerit. Sed videamus, quam leviter sese ea difficultate expediat.

C 463 Scholastico more hanc objectionem solvere conatur his verbis: Respondeo distinguendo antecedens: Innocentius I ait, neminem, præter sanctum Petrum, Hispanias et alias Occidentis regiones evangelica doctrina imbuisse, et sanctum Paulum illa exceptione minime complectitur, concedo: et illum complectitur, nego. At ea distinctio videtur supponere, quod est in questione, ut hic etiam more scholastico loquamur. Si Alexander judicet, hanc distinctionem suam solidam esse, non ægré feret, eandem a nobis adhiberi, et dumtaxat pro S. Pauli nomine nomen S. Jacobi substitui. Audiamus tamen ejusdem explicationem, quam ita subjungit: Namque cum Innocentius Hispanienses ecclesias ad Romanæ ritus ecclesiæ traducere satagat, illosque constet, nedum a sancto Petro, verum etiam a sancto Paulo institutos, atque in illas regio-

Julii Tomus VI.

nes, quas fide imbuendas susceperunt, translatos ac propagatos, nulla subest ratio, cur sanctum Paulum excipiat ab eorum numero, qui Occidentalibus regionibus et ipsi Hispaniæ Evangelii lumen intulerunt. Imprimis falsum est, quod Innocentius Hispanienses ecclesias ad Romanæ ritus Ecclesiæ traducere satagat hac epistola, cum illam ad Eugubinum in Italia episcopum scripserit. Præterea Pontifex ibi solum conqueritur, quod aliqui instituta ecclesiastica, ut sunt a beatis Apostolis tradita non servant. At quid hæc ad S. Jacobi prædicationem, etsi talis abusus in Hispaniam irrepsisset? Nunc aliam epistolæ expositionem offero.

464 Cardinalis de Turre-cremata, Archidiaconus, Præpositus Mediolanensis, alique canonum interpretes, ad jam citatum cap. Quis nesciat, verba Innocentii ita exponunt, ut solum significare voluerit, neminem Apostolorum in nominatis ibidem regionibus ecclesias instituisse aut docuisse, nisi a Petro accepisset potestatem: hæc enim soli Petro, tamquam totius Ecclesiæ capiti, ejusque in sede Apostolica successoribus a Christo concessa est; ceteris autem Apostolis dependenter a Petro, qui proinde omnium ecclesiarum fundator dici potest. Hoc sensu Stephanus VI Papa apud Baronium anno Christi 885 num. 10 Basilio imperatori scribit sequentia: Oro itaque pietatem tuam, ut inhæreas decretis principum Apostolorum, ut nomen eorum honores et dignitatem: institutio enim et sacerdotum omnium, quæ in orbe sunt, ecclesiarum, a principe Petro ortum accepit. Quod itaque Innocentius de Occidentalibus ecclesiis dixit, id ipsum de Orientalibus asserere poterat. At quia longum erat singulas enumerare, et episcopo Occidentali rescribebat, satis habuit, id de præcipuis Occidentalis regionibus pronuntiasse.

465 Juxta hanc igitur minime violentam interpretationem dicimus, neque Jacobum ex Asia in Hispaniam venisse, neque ibidem aliquas ecclesias instituisse (si quas de facto constituit) nisi ex consensu et voluntate Petri, qui et universarum gentium vocationi, et omnibus Apostolis, cunctisque ecclesiæ patribus præponatur, ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint (editio vulgaris addit multique pastores) omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus. Ita loquitur Leo Magnus serm. 3 in anniversario assumptionis suæ, et ibidem ad rem nostram hæc subdit: Magnum et mirabile, dilectissimi, huic viro consortium potentiae suæ tribuit divina dignatio, et si quid cum eo commune ceteris voluit esse principibus, numquam nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negavit. Idem sanctus Pontifex in epistola ad Anastasium Thessalonicensem episcopum, quæ apud Labbeum nostrum tom. 3 conciliorum a col. 1382 refertur, sub finem ita scribit. Inter beatissimos Apostolos in similitudine honoris fuit quædam discretio potestatis, et cum omnium par esset electio, uni tamen datum est, ut ceteris præmineret.

466 Huic explicationi, quam auctoritate S. Leonis Magni non parum confirmari arbitramur, etiam subscribunt Theologi, inter quos Gretserus noster in Defensione controversiarum eminentissimi Bellarmini tomo 1, col. 1482 asserit, datam reliquis Apostolis summam potestatem, et universalem toto terrarum orbe prædicandi facultatem; sed dependenter a Petro. Deinde tomo 2 ejusdem operis col. 507 contra calumniatorem hæreticum concludit, nec S. Jacobum in Hispanias

AUCTORE
C. G.

sed in gratiam
aliorum datur
altera ejusdem
epistolæ inter-
pretatio,

quæ verbis S.
Leonis Magni,

aliisque testi-
moniis et ar-
gumentis con-
firmatur.

AUCTOR
G. C.

nias, nec S. Paulum Roman et in alias orbis partes concessisse, nisi ductu et auspiciis Petri, tamquam summi pastoris et ecclesiastici gubernatoris, et hoc respectu Innocentium scripsisse id, quod scripsit. *Si epistola Innocentii crude ac stricte intelligatur, sane non video, quomodo cum divinis sacre Scripturæ testimoniis, et receptissimis quorundam populorum traditionibus conciliari possit: nam Paulus in insula Melitensi et urbe Romana Christianam fidem docuit, ut ex Actibus Apostolorum cap. 28 colligitur. Concors fere interpretum, et ipsorum adversariorum, sententia est, S. Paulum in Hispania prædicasse: et tamen fuit alius apostolus a Petro, nec fuit successor ejus, ut doctissimus Cardinalis de Turre-cremata in prima parte Decreti distinct. 11 ad cap. Quis nesciat solerter observavit, ubi propterea cum pluribus canonum interpretibus amplexus est explicationem, quam supra num. 464 dedimus. Admissa igitur Melitensi, Romana, et Hispanica S. Pauli prædicatione, quomodo verum erit, neminem ex Apostolis, præter Petrum, in Italia, Gallia, Hispania, Africa, Sicilia, et interjacentibus insulis docuisse, nisi verba Innocentii uno vel altero modo accipiantur, prout hoc paragrapho explicata sunt.*

§ XIV. Respondetur difficultati quam adversarii ex epistola Gregorii VII Papæ objiciunt.

Refertur epistola

Potuissem paragrapho superiori difficultatem hic proponendam eadem opera dissolvere, sicuti ab aliis factitatum esse video. Sed claritatis gratia voluit huic objectioni distincte respondere, tum quod præcedens paragraphus nimium excurreret, tum quod Natalis Alexander, ommissa Innocentii I auctoritate, hoc Gregorii VII testimonium præcipue urgeat, quasi singularem quamdam vim haberet, ac eo solo traditio Hispanica everteretur. Gregorius iste in Labbeana conciliorum collectione tomo 10, col. 53 ad Alphonsum Castellæ et Sancium Aragoniæ reges anno 1074 scribit in hæc verba: Cum beatus apostolus Paulus Hispaniam se adiisse (Baronius eandem epistolam referens notat in margine adire voluisse) significet, ac postea septem episcopos ab urbe Roma ad instruendos Hispaniæ populos a Petro et Paulo apostolis directos fuisse, qui destructa idololatria christianitatem fundaverunt, religionem plantaverunt, ordinem et officium in divinis cultibus agendis ostenderunt, et sanguine suo ecclesias dedicavere, vestra diligentia non ignoret, quantam concordiam cum Romana urbe Hispania in religione et ordine divini officii habuisse *, satis patet: sed postquam vesania Priscillianistarum diu pollutum, et perfidia Arianorum depravatum, et a Romano ritu separatum, irruentibus prius Gothis, ac demum invadentibus Saracenis, regnum Hispaniæ fuit, non solum religio est diminuta, verum etiam mundanæ sunt opes labefactatæ.

Gregorii septimi Papæ,

468 Quapropter, ut filios carissimos, vos adhortor et moneo, ut vos sicut bonæ soboles, etsi post diuturnas scissuras, demum tamen, ut matrem revera vestram, Romanam ecclesiam recognoscatis, in qua et nos fratres

reperiatis, Romanæ ecclesiæ ordinem et officium recipiatis, non Toletanæ vel cujuslibet aliæ *, sed istius quæ a Petro et Paulo supra firmam petram per Christum fundata est, et sanguine consecrata, cui portæ inferni, id est linguæ hæreticorum, numquam prævalere potuerunt, sicut cetera regna Occidentis et Septentrionis, teneatis. Unde enim non dubitatis vos suscepisse religionis exordium, restat etiam ut inde recipiatis in ecclesiastico ordine divinum Officium: quod Innocentii Papæ ad Eugubinum directa episcopum vos docet epistola, quod Hormisdæ ad Hispalensem missa decreta insinuant, quod Toletanum et Bracaraense demonstrant concilia, quod etiam episcopi vestri ad nos nuper venientes juxta constitutionem concilii per scripta sua facere promiserunt, et in manu nostra firmaverunt. *Marchio Mon-dexarensis in dissertatione sua Hispanica de adventu S. Jacobi cap. 17 antiqua Pontificum et conciliorum testimonia, hic a Gregorio VII citata, Latine exhibet. Sed jam ad epistolam Innocentii I paragrapho præcedenti respondimus, et reliqua monumenta difficultatem nullo modo augent, ut ea apud marchionem legere volenti manifestum fiet.*

469 Natalis Alexander ex initio et fine istius epistolæ hanc deducit conclusionem: Porro si a sancto Jacobo illata esset fides Christi in Hispanias, et septem præfati episcopi ejus discipuli fuissent (ut recentiores Hispani fingunt) Gregorius VII Hispaniensium ecclesiarum foundationem ad Paulum dumtaxat apostolum, et ad Petri Paulique discipulos non retulisset, neque id confirmasset certissimis antiquitatis ecclesiasticæ monumentis. Adversarius non satis clare et valide rem suam urget; quare potius argumentationem instituisset hoc modo: si Jacobus in Hispania prædicasset, missi postea a Petro et Paulo septem episcopi ibi Christianitatem non fundassent, nec religionem plantassent, ut loquitur Gregorius VII (id namque de primis fidei Christianæ prædicatoribus tantum proprie dici potest) sed jactum ab alio Evangelii semen dumtaxat excoluissent, ac alienam plantationem regassit. Unde juxta phrasin et mentem Gregorii sequitur, antea S. Jacobum in Hispania non prædicasse. Antequam huic argumento fusius satisfaciam, breviter contra Alexandrum velitor iis armis, quæ ipse mihi suppeditat.

470 Natalis tomo 3 dissert. xv pag. 157 ita scribit: Traditione constat, S. Paulum, in Hispanias profectum, ibi ecclesiam fundavisse. Sed jam adversarium ita aggredior: si Paulus ecclesiam Hispaniæ fundaverit, quomodo Gregorius VII asserere potuit, illam a septem episcopis, per Petrum et Paulum Roma in Hispaniam directis, fundatam ac plantatam fuisse? Si vero septem isti episcopi eam fundaverint ac plantaverint, quomodo Paulus ecclesiam Hispanicam fundavisse dicitur? Quomodo cumque Alexander hunc ictum declinaverit, mihi pariter monstrabit, quod suum mucronem debeam avertere. Jam omnem propositi argumenti vim variis modis infringo.

471 Si Gregorius VII traditionem Hispanicam manifeste negaret, possem arripere responsum, quod Natalis Alexander loco proxime citato ad auctoritatem Gelasii Pontificis, alia occasione sibi objectam, dedit his verbis: Deinde etsi Gelasius profectionem sancti Pauli in Hispanias negasset, quid contra tantam nubem testium, contra traditionem, tot sanctorum Patrum testimo-

* lege alius

ex qua traditionem Hispanorum oppugnans Natalis Alexander

argumento a hominem refutatur,

omissaque solutione, quam ipsimet adversarii suggerunt.

A niis firmatam, probaret unius Pontificis, ex privato sensu scribentis, auctoritas? *Baronius ad annum Christi 61 num. 3 idem fere respondet hoc modo: At licet Gelasius contrariæ sententiæ esset assertor, tamen si numero testium eadem definienda sit controversia, pro uno Gelasio complures sunt, ei eruditione non impares, qui profectioni Pauli in Hispanias libentius adstipulantur. Possem ego simili responsione omnem difficultatem evadere, cum Hieronymus, Isidorus, Julianus, Beatus, alique Gregorio VII antiquiores, et ei sanctitate ac doctrina non impares, Hispanicam S. Jacobi prædicationem diserte affirmant, ut supra ostendi. Sed minime necessarium est hac via effugere, cum Gregorius immemorabili Hispanorum traditioni, tot testimoniis confirmatæ, non adversetur.*

472 *Primo igitur cum Cardinali Aguirrio tomo 1 concil. Hisp. dissert. 9 excurs. 9 respondeo, Gregorium VII iis verbis nullatenus meminisse Jacobi apostoli, nec illius prædicationem in Hispania negasse: quomodo enim negare poterat id, quod constanti et antiquissima traditione circumferebatur, non in Hispania modo, sed etiam in Italia, Germania, et Gallia? . . . . . Itaque Gregorius non negat, Jacobum in Hispania prædicasse; sed intactum prætermittit, quia nihil conferebat ad scopum illius epistolæ, in qua hortatur reges Hispaniæ ad servandum ritus et ordinem sacrorum Ecclesiæ Romanæ. Huic autem fini obtinendo opportunum censuit in memoriam revocare, quomodo Paulus significet, se Hispaniam adiisse, et quod postea simul cum Petro direxerit septem episcopos, qui destructa idololatria Christianitatem fundaverunt, religionem plantaverunt etc. Exinde enim Gregorius merito colligit, Hispanos debere in ritibus ecclesiasticis et divinis Officiis imitari Ecclesiam Romanam, a cujus duobus principibus Petro ac Paulo Christianitatem, religionem, ac sacrorum ordinem per episcopos ab Urbe missos acceperant. An vero præterea Jacobus in Hispania prædicaverit, ejusque discipuli, antequam a Petro ordinarentur episcopi, et Roma in Hispaniam dirigerentur, necne, nullatenus declarat Gregorius, quia non spectabat ad illius scopum.*

C 473 *Fortasse quisdam hic iterum contendet, id satis a Gregorio declarari, dum de discipulis Petri et Pauli Roma missis testatur, eos Christianitatem in Hispania fundasse, et religionem plantasse, cum fundatorum ac plantatorum nomen primis Evangelii seminatoribus conveniat juxta illud Pauli 1 ad Corinthios 3 § 6: Ego plantavi, Apollo rigavit: sed Deus incrementum dedit. At præter ea, quæ supra num. 470 Natali Alexandro opposui, hic nodus solvendus est ab ipso Gregorio, qui non obscure indicat, Paulum prædicationis causa in Hispaniam profectum esse, ac postea in eam septem episcopos misisse, qui ibi Christianitatem fundaverint, et religionem plantaverint. Quomodo enim coherere potest, quod ii discipuli fuerint in Hispania plantatores istius religionis, quam antea Paulus prædicatione sua plantaverat? Eadem difficultas enodanda est a Baronio, Alexandro, aliisque omnibus scriptoribus, qui Paulinam in Hispania prædicationem tuentur. Verba igitur Gregorii indigent explicatione, neque vox foundationis et plantationis adeo stricte accipienda est, ut semper primam Christianæ fidei annuntiationem significet, quod jam evidenti exemplo demonstrabo.*

474 *Labbeus noster tomo 4 conciliorum col. 883 refert epistolam Leonis I Papæ, qui ad Maximum Antiochenum episcopum inter alia sic scribit: Et ideo, frater carissime, oportet dilectionem tuam toto corde perspicere, cujus ecclesiæ gubernaculis te Dominus voluerit præsidere, et ejus meminisse doctrinæ, quam præcipuus Apostolorum omnium beatissimus Petrus per totum mundum quidem uniformi prædicatione, sed speciali magisterio in Antiochena et Romana urbe fundavit. Si ego ex hoc Leonis testimonio inferrem, neminem ante Petrum Antiochiæ Evangelium docuisse, merito mihi objicerentur Actus Apostolorum, in quibus cap. 11 leguntur sequentia: Et illi quidem, qui dispersi fuerant a tribulatione, quæ facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque Phœnicem et Cyprum et Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis. Erant autem quidam ex eis viri Cyprii et Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam loquebantur et ad Græcos, annuntiantes Dominum Jesum. Et erat manus Domini cum eis, multusque numerus credentium conversus est ad Dominum. Vides hic Antiochiæ prædicatores fidei, antequam Petrus ecclesiam Antiochenam fundaret. Quid ergo impedit, quo minus S. Jacobus in Hispani Evangelium prædicaverit, ac postea septem episcopi, a Petro et Paulo missi, Hispanicam ecclesiam fundaverint?*

475 *Jurerit hic audire explicationem Baronii, qui ad annum Christi 39 num. 16 ita scribit: Modo igitur ut dicamus a Petro fundatam seu erectam sedem Antiochenam, non est intelligendum, quod ibi Petrus primo prædicaverit Evangelium: id enim factum esse ab illis, qui post necem Stephani pulsati Hierosolymis sunt, discipulis Lucæ testimonio (quod diximus) exploratum satis atque perspectum habetur. Sed accipiendum est, sic a Petro fundatam dici ecclesiam Antiochenam, quod scilicet illi a Petro præcipua dignitas sit collata, ut Orientalium sedium maxima diceretur et esset. Nam si ante Petrum alii prædicavere discipuli Evangelium Antiochiæ, a quibus jactum videretur ecclesiæ fundamentum, quamvis Petrus et Paulus postea iisdem Evangelium prædicassent, certe hac ex parte fundatores dici non poterant, secundum quod idem Paulus ad Romanos scribens ait: Sic prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum edificarem.*

476 *Quod si quoque modo, quia Petrus post alios Antiochiæ Evangelium prædicavit, fundasse eam ecclesiam dicendus esset, nihil certe hac de causa tribuendum amplius Petro, quam Paulo, cum et ipse ibidem eadem in re egregiam operam navaverit. Etenim quod ad hoc spectat, non plus Petro Ignatius scribens ad Magnesianos, quam Paulo tribuit, affirmans ab utroque esse fundatam ecclesiam Antiochenam. Quamobrem ut a Petro peculiari-ter dici possit (quod tradunt omnes) fundatam esse ecclesiam Antiochenam, dicendum est, Petrum primo erexisse seu instituisse sedem patriarchalem Antiochenam: ad quod agendum (si velimus et hoc dicere) nulla profecto incubuit necessitas, ut Petrus abierit Antiochiam, cum ubicumque ageret, id sua, qua pollebat, auctoritate præstare potuisset. Quid si ego juxta hanc expositionem dixerò, septem illos episcopos vocari*

AUCTOR
G. C.

etiam in iis an-
ten alii Evan-
gelium præpi-
caverint.

E

sicut cardina-
lis Baronius
fatetur

F

expressis ver-
bis.

AUCTOR
G. C.

vocari Hispanicæ ecclesiæ fundatores, quia auctoritate sibi a Petro concessa illic episcopales cathedras erexerunt, iisque specialem dignitatem contulerunt, sicuti Petrus ob eam causam Antiochenæ ecclesiæ fundator appellatur? Id sane nequaquam priorem S. Jacobi prædicationem in Hispania excludit, ut ex jam allato Antiochenæ ecclesiæ exemplo manifestum est.

quibus hic sub-
ditur alia emi-
nentissimi
Aguirrii ex-
plicatio,

477 Si hactenus datæ responsiones necdum ali-
cui satisfaciant, addo ultimam, quam Cardinalis
Aguirrius loco proxime citato reddit his verbis :
Damus ultro auctoritati Gregorii (quamvis nihil ex
cathedra definientis et errori obnoxii circa purum
factum historiæ ecclesiasticæ et traditionis Hispa-
niarum, quæ a solis earum ecclesiis et populis pe-
tenda est) damus, inquam, discipulos a Petro et
Paulo Roma missos, ea omnia in Hispania præsti-
tisse, quæ Gregorius memorat. Quid si illi ipsi fue-
rint antea discipuli S. Jacobi, et cum ipso prædica-
verint in Hispania exiguo fructu, simulque Hiero-
solumam redierint : postea autem, occiso Magistro
ab Herode, Romam contententes, ab apostolo Petro
ordinati episcopi, in Hispaniam iterum prædica-
verint, et ecclesias constituerint? Nihil in hac
explicatione violentum est, nihil limites verissi-
mitudinis excedit : nam si discipuli S. Jacobi,
qui simul cum ipso in Hispania evangelicum se-
men sparserant, postea a Petro consecrati epis-
copi illuc redierint, et ecclesias constituerint, ri-
tusque ecclesiasticos juxta Romanam institutio-
nem ordinaverint, legitime Gregorius Pontifex
colligit, quantam concordiam cum Romana urbe
Hispania in religione et ordine divini Officii habue-
rit, et jure Hispanos hortatur, ut inde recipiant
ecclesiastici ritus ordinem, unde susceperunt re-
ligionis exordium.

quæ cum epi-
stola Gregorii
VII et tradi-
tione Hispani-
ca optime con-
ciliatur.

478 Aguirrius recte observat, hanc suam expo-
sitionem optime congruere testimonio Gregorii,
antiquæ traditioni, ac Lectionibus secundi No-
cturni, post diuturnum examen Romæ probatis,
in quarum secunda hodieum de S. Jacobo ita le-
gimus : Post Jesu Christi ascensum in cælum, in
Judea et Samaria ejus divinitatem prædicans, plu-
rimos ad Christianam fidem perduxit. Mox in Hi-
spaniam profectus, ibi aliquos ad Christum convertit,
ex quorum numero septem postea episcopi, a beato
Petro ordinati, in Hispaniam primi directi sunt.
Ecce in his Lectionibus accuratissime examinatis
septem illi episcopi, postea a Petro in Hispaniam
missi, inter antiquos S. Jacobi discipulos numeran-
tur. Quare cum eodem eminentissimo viro sic con-
cludo : Itaque admissio integre testimonio Gregorii
VII, vera permanet adhuc prædicationis S. Jacobi in
Hispania, et quod discipuli simul cum ipso Christia-
nitatem fundaverint, religionemque plantaverint;
deinde vero post Jacobi obitum ordinati episcopi a
divo Petro, et missi in Hispaniam, id ipsum per-
fectius ac fructuosius præstiterint, quod antea simul
tum Jacobo inchoaverant. Post has explicationes
non arbitror, homini cordato ex hac Gregorii
VII epistola contra prædicationem S. Jacobi in
Hispania scrupulum superesse.

§ XV. Proponitur lis, cujus occasio- ne Rodericus archiepiscopus To- letanus prædicationem S. Jacobi in Hispania negasse dicitur.

Nunc aggredior præcipuum adversariorum
argumentum, quod formant ex verbis Ro-
derici Ximenii, archiepiscopi Toletani, qui in
plena synodo Lateranensi, sub Innocentio III
habita, adventum S. Jacobi in Hispaniam rotun-
de negasse aut saltem in dubium revocasse dici-
tur. Is est invulnerabilis, ut ipse quidem putant,
Achilles, qui eminentissimum Baronium ita ter-
ruit, ut priorem suam sententiam deseruerit,
sicuti ipsemet ad annum Christi 816, num. 49 fa-
tetur his verbis : Hic enim ille fuit insignis Ru-
dericus archiepiscopus Toletanus, rerum Hispana-
rum historiæ scriptor, ore omnium prædicatus :
cujus fateor, percussus auctoritate substerim ali-
quantisper, et revocarim in dubium, quæ in notis
ad Romanum Martyrologium de adventu Jacobi in
Hispanias dixisse meminerim, atque omnia altiori
indagine, graviorique expendenda esse lance puta-
rim, ob ea quæ a tanto viro in tanto concilio sine
tuti adversarii redargutione reperiuntur asserta.
Eminentissimus Aguirrius miratur, gravissimum
Cardinalem Baronium, qua pollebat eruditione ac
crisi ad discernendum inter germana scripta et
notha, nihil suppositionis aut fraudis in ea nar-
ratione subodoratum fuisse ; imo ob illam potissi-
mum mutasse sententiam, quam prius in notis
ad Martyrologium Romanum solide stabilierat,
et nemo eousque impugnaverat. Ita ille dissert. 9,
num. 15.

Commentar
anonymi, ob
quem Baron
sententiam
suam mutat

480 Jam supra § 2, num. 311 dixi, totam hunc
controversiam, quæ in concilio Lateranensi in-
ter Rodericum Toletanum aliosque Hispaniæ
præsules de jure primatus ventilata fuisse fertur,
primum a Garsia Loaisa publicæ luci datam esse.
Postea Binius, Labbeus, et Harduinus eandem
suis conciliorum collectionibus inseruerunt. Mar-
chio Mondexarensis in jam sæpe laudata disser-
tatione Hispanica integram illam disceptationem,
cum egrapho Loaisæ collatam, ex Ms. codice To-
letano edidit, et in viginti quatuor numeros
distingxit, quos singulos severa crisi examina-
vit, ut postmodum patebit. Mihi non vacat nec
lubet hanc totam næniarum farraginem tran-
scribere, quam curiosus quilibet apud citatos
auctores facile inveniet. Quapropter hic sufficet
exhibere quoddam futilis istius disputationis
fragmentum, quod ad rem nostram propius spe-
ctat, et ex quo facile colligetur, quam fidem reli-
qua mereantur.

ex Ms. Tolet
no primum
editus est a
Loaisa,

481 Desumpsi hanc altercationis partem ex
Garsia Loaisa, primo editore, qui in collectio-
ne conciliorum Hispaniæ, anno 1593 Madri-
ti impressa, post relatam Roderici Toletani con-
tentionem cum archiepiscopo Bracaraensi pag. 290
hæc habet : Compostellanus similiter eadem die
in pleno consistorio respondit : Pater sancte,
certe derisoria videtur petitio domini Roderici;
quod ecclesia Compostellana tam antiqua et
nobilis, condita in honorem apostoli Jacobi,
Domini

in quo præter
alia refertur
lis inter præ-
sulem Compo-
stellanum et
Toletanum,

A Domini consanguinei, qui primo in Hispania verbum Domini seminavit, et infinitos ad fidem Christi convertit, cujus corpus in eadem ecclesia requiescit, (quod absit) obediat ecclesiae Toletanae. *Deinde pagina sequenti præsul Toletanus archiepiscopo Compostellano ita respondisse dicitur*: Dominus autem Rudericus archiepiscopus Toletanus, petita et obtenta a domino Papa facultate, respondit: Pater sancte, o utinam causa ista in rationibus reverendi archiepiscopi Compostellani nunc propositis remaneret, et aliae undique allegationes cessarent, maxime si per prædicta credat, se posse defendere, Toletanae ecclesiae nullam se debere obedientiam. Ad quod breviter respondeo. Causa mea derisoria fortasse videbitur, non tamen sapientibus, sed insipientibus.

qui posterior
antiquitatem

482 *His præmissis, si anonymo memorati commentarii auctori lubet credere, Rodericus Toletanus ineptam præsulis Compostellani objectionem falsa et ineptiori responsione ita refutavit*: Si antiquitatem Compostellanae ecclesiae pro te facere existimas, antiquitas ista centum et novem

B annorum spatium continetur; quod sic persuadeo. Dominus Calixtus Papa ad instantiam principis, cleri et populorum Hispaniae, metropoliticum jus antiquae et celeberrimae civitatis Emeritensis Compostellam transtulit anno Domini mxxiv, tum quia civitas Emeritensis erat sub dominio Sarracenorum constituta, tum quia peregrinantium devotio, qui ob reverentiam beati Jacobi, cujus corpus ibidem creditur esse sepultum, in melius semper cresceret: nam usque ad hæc tempora oratorium quoddam admodum parvum erat locus ille, in quo nunc sita est Compostellana ecclesia. Antiquior est ergo ecclesia Toletana, quæ fundata est a tempore Eugenii, qui Pauli apostoli fuit discipulus.

et nobilitatem
ecclesiae Com-
postellanae fri-
vole oppugnat

483 Si nobilitate ecclesiae suam tueri causam nititur propter invocationem beati Jacobi; licet Apostolorum appellatio nobilis sit et illustris, nobilior tamen est et illustrior beatæ Virginis, cujus invocatione et nomine ecclesia quæcumque augustissima et celeberrima efficitur, et potissimum

C Soletana, quam ipsa Virgo sanctissima præsentia sua invisere voluit atque dignata est, cum quondam beato Illephonso archiepiscopo Toletano, sacrificium Domino offerenti, et omnibus præsentibus qui divinum audiebant Officium, se visibilem præbuit. Si præterea in suæ causæ confirmationem consanguinitatem Domini inducit, certe nemo sanæ mentis ignorat, arctiori consanguinitatis vinculo beatam Virginem Domino copulatam esse, quem concepit, peperit, nutrit, et usque ad crucis patibulum et sepulcrum secuta est.

negando ad-
ventum S. Ja-
cobi in Hispaniam

484 *Tunc Rodericus Toletanus adversus præsulem Compostellanum profert ea, quæ adversariis maxime arrident*: Si inducat etiam, inquit, primam divini verbi promulgationem et plurimorum conversionem ad fidem Christi in Hispania, qui divinam Paginam noverunt, testimonium perhibeant: ego tantum legi, datam et fuisse potestatem prædicandi in Hispania; sed interim cum per Judæam et Samariam divinam legem seminare, sub Herode Hierosolymis, truncato capite, exhalavit animam et Domino reddidit. Quomodo ergo ibi prædicavit, quo nondum ingressus est? Aut sine prædicatione quos, obsecro, convertit ad Dominum? Memini bene, in primis me annis accepisse a quibusdam sanctis monialibus et religiosis viduis, paucos admodum ejus prædicatione ad

fidem conversos esse: in qua cum tam exiguos progressus effici videret, in patriam reversus fato functus est.

AUCTORE
G. C.

485 Si nobilitatem etiam sepulturæ inducant, quod ibi D. jaceat Jacobus, libenter assentior cum his, qui istud asserunt; licet quidam affirmant, corpus ejus Hierosolymis requievisse, postea raptum a discipulis delatum esse, et sepultum apud Compostellam. Absit autem, ut propter gloriam hujus primatus asseram, corpus beatæ Virginis, quod firmiter credimus in cælestibus cum Domino gloriosum esse, in ecclesia Toletana fuisse aliquando sepultum, pedibus humanis quotidie conculcandum: membratim enim dilaniari me potius paterer, quam ad hoc affirmandum, animum adjuicare. Videat ergo dominus Compostellanus, an debeat ecclesiae Toletanae fasces submittere. Sed omissis rationibus, si placet, respondeat propositæ quæstioni. Dominus autem Compostellanus respondit, quod licet Toletanus esset Hispaniarum primas, quod falsissimum erat, non tamen ejus suffraganei deberent ei in aliqua re obedire. Qua responsione multi crediderunt, Compostellanus contestatum esse litem.

et gloriam se-
pulcri ejus di-
minuendo.

486 *Franciscus Macedo in sæpe laudata Diatriba cap. 10, § 2 contra Rodericum Ximenium, archiepiscopum Toletanum, ita insurgit*: Traditione, quidquid ex adverso Ximenius objicit, confutatur. Sed volo manum cum hoc adversario conserere, eumque suomet gladio jugulare. Primum postulat dari sibi ex Scripturis auctores. Det ille item nobis auctorem ex Scripturis, qui neget. Pares itaque hac in re sumus. Traditione vincimus, cui nisi ille credat, quomodo nobis persuadebit, Eugenium primum fuisse episcopum Toletanum? Nec tamen et est universæ Hispaniæ, sicuti est Jacobei adventus, traditio. Urgeo item Baronium. Dicat ille, quibus Scripturis probetur, Petrum Romam venisse, cum tamen nihil eo magis certum sit. Non sunt ergo semper Scripturæ postulandæ: satis est monstrare traditionem, ac nihil et Scripturas officere, quod nos accurate, opinor, egimus.

E

Franciscus
Macedo hactenus
supponebat
illam litem ve-
ram esse,

487 Redeo ad Ximenium, admissa narratione, de qua postea. Vidit ille, quantum in traditionibus momenti esset, ac elevare conatus est eam de adventu in Hispaniam Jacobi traditionem, eamque religiosis quibusdam viduis et monialibus attribuit, ceu eam vellet infringere. At quomodo potuit negare illam, qua ceteri omnes Hispaniæ primates nitebantur? Itaque unus ille traditionem inficiabatur, ceteri affirmabant. Erant autem Braccarenensis, Compostellanus, Tarracoenensis, et Narbonensis; illi duo præsentes; hi ore illorum, quos sibi absentes substituerant. Hi autem reliquam Hispaniam representabant. His ergo credendum, non Ximenio: non enim ille poterat solus traditionem convellere, quæ in pluribus residet, et fidem publicam habet. *Deinde ad elevandam Ximenii fidem, aliquot errores in ipsius historia detegit. Similia cap. 13 repetit, ac tandem cap. 17 et sequentibus ostendit, istam narrationem omnino esse fictitiam.*

disputat contra
Rodericum
Toletanum,
F

488 *Sanctius noster in Disputatione de prædicatione S. Jacobi in Hispania tract. 3, cap. 3 auctoritatem Roderici alia via diminuere nititur, putatque, si verba sint Roderici, dicta fuisse, non quod ita sentiret, sed quod in eo certandi genere licere sibi existimaret, quod aliis, qui ad judices agunt; qui ne causa, quam in*

cujus fidem in
hac disceptione
minuit Sanctius
noster,

judicio

AUCTORE
G. C.

judicio sustinent, ignominiose cadant, multa se nescire simulant, multa confingunt, quæ deinde judices severius expendunt. In illis autem scriptis non dictum est, quid judices senserint, sed tantum quid Toletanæ causæ patronus declamarit.

qui deinde
aliis argumen-
tis

489 *Magis mihi placent ea, quibus idem auctor initio ejusdem capituli num. 2 fidem manuscripto isti codici abrogat*: Hæc, inquit, quæ Baronio adeo visa sunt gravia, ut subsistere primum coegerint, ac tandem damnare, quæ in annotationibus ad Martyrologium ante probaverat, sumpta sunt ex manuscripto quodam codice qui in Toletanæ ecclesiæ bibliotheca servatur, cui nulla inest publica atque legitima fides, quæ illum a suspitione vindicet levitatis, imo qui, ut cuilibet mediocriter attento facile constabit, illa continet, quæ minus videntur cum tempore ac loco, aut etiam cum rerum, quæ tractantur, natura consentire. Et primum hæ litteræ, quæ apud eos servantur, quibus cum aliis controversia est, si aliena auctoritate, id est, ejus, qui in ea causa judex esse legitime potuit, consignatæ non sint, fidem facere nulla ratione debent. At his litteris neque ab ejusmodi fide ullum pondus inest, neque quidquam habent, quo suam sibi fidem aliis aut ostendant aut probent. Neque ibi de scriptore constat. Constaret utinam! Forsitan illius aut nomen aut levitas, quo loco habenda essent illa manuscripta monumenta, docuissent.

commentari-
um illum de
fictione suspen-
sum facit.

490 *Præterea ibidem num. 3 ex silentio concilii Lateranensis eandem narrationem ita suspectam reddit*: Quod si Compostellana causa tam acriter in ea synodo disceptata est, cur in ejus actis neque ullum apparet illius, sive causæ sive controversiæ vestigium? Si Toletanus præsul exstitit in ea disceptatione superior; si, quod de primatu contendebat, obtinuit, ut scripta ipsa docent, cur tantum de re tanta in ea synodo silentium? Sane locus huic Toletanæ causæ fuisset non importunus in illius synodi capite v, de patriarchalium sedium dignitate atque ordine decernitur. *Laudatus Macedo in Diatriba cap. 17 hoc Sanctii argumentum opere deducit, et plura Lateranensis concilii capita assignat, in quibus de hac controversia opportune agi potuisset. Ostendit etiam, leviores causas in ea synodo agitas fuisse, et adversariis alia effugia præcludit. Unde cum Sanctio nostro num. 7 concludo*: Quod igitur attinet ad hanc Compostellanam controversiam, primum mihi videtur, quod aliis etiam valde probari video, disceptationem illam confictam esse ab aliquo, qui gratiæ plus dedit, quam inire voluit ab ecclesia Toletana, quam veritati aut historicæ fidei: aut scriptam ab aliquo ex eorum numero, quorum in urbe Romana magnus est, qui rumores colligunt e foro et triviis, quos deinde varie in alias atque alias provincias disseminant.

Redditur ratio,
ob quam Ro-
dericus Toletanus

401 *Si quis cum Baronio objiciat, satis manifestum esse, quod Rodericus Toletanus adventum S. Jacobi negaverit, cum in sua historia nulum de prædicatione illius in Hispania verbum fecerit; respondet idem Sanctius in opusculo mox citato tract. 2, cap. 3, num. 1. Primum dico, non fuisse cur de Jacobi prædicatione Rodericus agere debuerit; quia totum illud tempus omisit, in quod incidere potuit Jacobi prædicatio; cum enim Hispanicam instituisset historiam ab iis, qui in illam a communi dilu-*

vio primum ingressi sunt, plurimis intermissis D seculis, ad Gothorum tempora festinato contendit. Quod si ecclesiæ in Hispania primam institutionem, aut illius progressum prodere voluisset, dixisset saltem de Jacobi in Hispaniam destinatione, ac de ipsius corpore inibi sepulto, quæ in illa disceptatione Lateranensi non negat.

492 *Alii dicunt, non est mirum, quod Rodericus de prædicatione S. Jacobi tacuerit, cum non ecclesiasticam, sed profanam seu cum profana plerumque connexam Hispanicarum rerum historiam conscripserit. Sed qualiscumque fuerit causa hujus prætermissionis, saltem Rodericus adventum S. Jacobi in Hispaniam nusquam in scriptis suis negavit. Supra autem part. 1 hujus Commentarii § 5 diximus, Rodericum ubique in sua Historia de honore ac prærogativis ecclesiæ Compostellanæ studiose tacuisse aut caute locutum fuisse, cujus taciturnitatis vel cautæ locutionis aliquam ibidem rationem ex conjectura dedimus.*

493 *At hoc paragrapho pene oblitus fueram Natalis Alexandri, qui post relata præcipua hujus litis verba, quæ sine ullo scrupulo verissima supponit, auctoritatem Roderici Toletani in hac re ita extollit*: Hæc cum summo Patrum omnium applausu urgebat illustrissimus antistes, qui et addidit, se de sancti Jacobi prædicatione in Hispaniis nihil a viris eruditis et fide dignis audivisse; sed a piis dumtaxat mulieribus, cum junior esset. Quamobrem in Historia rerum Hispanicarum, quam accuratissime conscripsit, ne leviter quidem meminit itineris a sancto Jacobo in Hispanias suscepti.

494 *At cur Rodericus Toletanus in Historia rerum Hispanicarum, quam tam accurate scripsisse dicitur, de adventu S. Pauli in Hispaniam non meminit? An hunc etiam fortasse a piis dumtaxat mulieribus audivit, et idcirco historiæ suæ inserere noluit? Scio, hanc rationem Alexandro non placituram. Dicat ergo nobis aliam, ob quam accuratus ille Hispanicæ historiæ scriptor eum S. Pauli prædicationem, patriæ suæ tam utilem quam gloriosam, commemorare prætermiserit. Sed quamcumque silentii causam Alexander allegaverit, semper Rodericus silebit. Liceat igitur nobis, silente Roderico, adventum S. Jacobi in Hispaniam tueri, sicut adversarius nobiscum defendit Hispanicam S. Pauli prædicationem, etiamsi Rodericus eandem tacuerit.*

495 *Sed Alexander reponet, Hispanicam S. Jacobi prædicationem a Roderico Toletano non solum fuisse in Historia omissam, verum etiam in concilio Lateranensi publice negatam. Intellico, et tantisper exercitii gratia concedo, cum de veritate illius Ms. Toletani necdum disputem, atque erga hunc adversarium liberalis esse decreverim. At non tantæ auctoritatis est in re historica, ut ipsi contra traditionem, tanta nube testium firmatam, credi debeat: maxime cum multos in errores intra unam aut alteram paginam lapsus sit, et evidenter ostendatur falsitas epochæ ab illo constitutæ. Hæc inconsiderati adversarii verba sunt, quibus tom. 3, pag. 168 diminuerentur auctoritatem Severi Sulpitii, quia lib. 2 Historiæ sacræ contra sententiam ejus hæc scripserat: Sub Aurelio, Antonini filio, persecutio quinta agitata, ac tum primum intra Gallias martyria visa, serius trans Alpes Dei religione suscepta.*

496 *Si ipsi sic placuit eludere aut potius recusare*

de Hispania
S. Jacobi præ-
dicatione in
scriptis suis
forte tacuerit.E
et a Natale
Alexandro,
illud silentium
etiam objiciam-
ur,quæritur, cur
idem scriptor
de adventu S.
Pauli in His-
paniam siliu-
rit,F
eique iterum
gratis etiam
concessa com-
mentarii illius
veritate,

A *cusare testimonium Severi Sulpitii, qui exeunte seculo IV floruit, cur mihi non licebit ita rejicere opinionem Roderici Toletani, qui seculo XIII adventum S. Jacobi in Hispaniam negasse dicitur? Quod addit de erroribus, a Severo Sulpitio contra historiam commissis, etiam in Rodericum Toletanum apte quadrat, ut videri potest apud Franciscum Macedo in Diatriba, ubi cap. 10, § 2, et cap. 13 plures Roderici errores recenset. Hæc autem errorum accusatio multo magis convenit in anonymum commentarii Lodisiani auctorem, qui a capite ad calcem erroribus et ineptiis scatet, ut Franciscus Macedo, et marchio Mondexarensis fuse demonstrarunt, et nos paragrafo sequenti compendiose ostendimus. Attamen totum hoc argumentum, quod Alexander tantopere jactat, ac ter repetit, sola ignoti illius scriptoris auctoritate nititur. Hæc hactenus adversario gratis concessi et ad hominem disputari. Nunc autem personato isti Roderico, seu potius anonymo fabulæ istius inventori, larvam detraham, atque evincere conabor, totam illam disceptationem, a Loaisa editam, prudentissimo Roderico Toletano indignam esse, adeoque confictam a quodam male feriato nugatore, qui adulari voluit præsulibus Toletanis, quorum jura defensoribus istis non indigent.*

§ XVI. Narratio ejusdem litis inepta et falsa esse ostenditur.

Quibusdam Hispanis hoc videbor actum agere, quia excellentissimus marchio Mondexarensis narrationem, a Loaisa vulgatam, ita discussit et convulsit, ut nihil mihi faciendum reliquerit. Cum tamen ille eruditissimam suam dissertationem Hispanicè composuerit, non ingratum fore arbitror lectoribus, linguæ Hispanicæ ignaris, si præcipuas ipsius observationes hic in compendium redezero. Anonymus disputationis narrator errat in ipso sui exordio, ubi sic loquitur: Anno Domini ducentesimo supra millesimum, quinta decima die mensis Novembris, celebrata est sancta et universalis synodus Romæ in ecclesia sancti Salvatoris, presidente domino Innocentia Papa III, pontificatus ejus anno decimo octavo.

C 498 Perperam hic annus Domini et dies mensis exprimuntur: constat enim, synodum illam Romæ habitam fuisse MCCXV die XI Novembris, ut Raynaldus tomo 13 Annalium ad annum Christi 1215 num. 2 ex antiquis scriptoribus demonstrat. Porro idem memoratæ narrationis auctor, postea sui immemor, sibi ipsi contradicit, dum in fine ponit hanc clausulam: Acta sunt hæc apud Lateranum, octavo Idus Octobris anno Incarnationis Dominicæ millesimo ducentesimo quinto, pontificatus domini Innocentii Papæ III anno decimo octavo. Hic recte quidem annum Incarnationis Dominicæ, sed male diem mensis expressit. Hanc caudam cum capite componat, qui volet. Saltem hinc apparet, quam vera sit vulgaris paræmia: Mendacem memorem esse oportet.

499 Paulo post initium (in Loaisiana conciliorum collectione pag. 288) imperitus ille nugator Rodericum in scenam inducit, eumque in concilio Anglice, Theutonice, aliisque linguis concionantem exhibet: Quia, inquit, ex diversis

mundi provinciis tam clerici, quam laici conveniant, ut omnibus satisfaceret, rationes et testimonia, Latino sermone prolata, laicis et maternis linguis, singulis exponebat; Romanis videlicet, Theutonicis, Francis, Anglis, Navarris et Hispanis. Quis credat, Rodericum hæc omnia idiomata ita calluisse, ut statim in iis publicam orationem posset instituere? Quod si ea sciverit, nonne indecorum erat, in tali consessu publicum sermonem habere eo idiomate, quod nec Pontifex nec plerique concilii Patres intelligebant?

500 Si Rodericus tot peregrinis linguis perorasset, potius præsentium præsulum et legatorum indignationem incurrisset, quam eorum plausum obtinisset, ut idem nugator fingit his verbis: Hujusmodi autem prædicationis expositio valde placuit, utpote quæ admirationem omnibus propter concionatoris acumen et ingenii subtilitatem attulit, cum ab Apostolorum tempore auditum non sit, aut scriptum reperitur, quemquam ad populum eandem concionem habuisse, tot ac tam diversis linguis cuncta exponendo. Ne diutius hisce nugis immorer, quomodo ibi verbum Dei prædicavit Rodericus, cum in coævo Chronico Fossæ novæ apud Ughellum tomo I Italix sacræ col. 488 legamus, initio concilii ab ipso Innocentio Papa concionem habitam fuisse? Labbeus noster tomo XI conciliorum parte I a col. 131 edidit duos sermones, quos iste Pontifex in ea synodo pronuntiavit. Certe opportunior hic locus fuisset Roderico ad proferenda primatus sui testimonia, quæ ad peregrinam plebem nullo modo spectabant, quæque Pontifici ac congregatis concilii Patribus Latine exposuisse sufficiebat.

501 Idem impostor huic figmento alteram fabulam subnectit hoc modo: In eodem autem concilio obtinuit, (nempe Rodericus Toletanus) ut per decennium legati munere in Hispaniam fungeretur. At manifeste falsum est, quod hic tam confidenter pronuntiatur: nam anno 1217 non videtur fuisse legatus ullus Apostolicus in Hispania, cum Honorius III negotia ecclesiastica diversis Hispaniæ episcopis commiserit, ut videre est apud Raynaldum tomo 13 Annalium ad annum Christi 1217 num. 84 et 85. Post hunc annum legati munere in Hispania functus est Cardinalis Sabellus, de quo Oldoinus noster in Historia Romanorum Pontificum et S. R. E. Cardinalium tomo 2, col. 57 ita scribit: Centius Sabellus Romanus, Honorii III affinis, ab eodem renuntiatus episcopus Cardinalis Portuensis et S. Rufinæ, legationis munere functus est in Hispania, ut de eo memoriæ proditur in registro Honorii. Sub eodem Pontifice decessit Romæ anno Dominicæ Incarnationis MCCXIX, cum ex Hispania post functam legationem revertisset. Idem affirmat Ughellus tomo I Italix sacræ col. 150.

502 Omitto alios, qui a marchione Mondexarensi adducuntur: ipse enim Rodericus satis anonymum hunc auctorem falsitatis convincit, dum in Historia rerum Hispanicarum lib. 9, cap. 12 de apostolico Hispaniæ legato ita meminit: Eo tempore (nempe inter annum 1224 et 1226) erat in Hispaniis legatus Romanæ ecclesiæ Joannes de Abbatis villa, quæ est in comitatu Pontini*, Sabinensis episcopus Cardinalis, vir bonus, sapiens, litteratus, qui celebratis in singulis regnis conciliis, postquam monita salutis proposuit, ad sedem Apostolicam est reversus,

Rodericum in ea variis linguis cum omnium applausu concionatum fuisse,

E

ac in eadem munus legati in Hispaniis per decennium obtinuisse,

F

quod ex ipsa Roderici Historia,

* lege Pontivi

AUCTOR
G. C.

reversus, tribus annis legationis expletis. Quomodo igitur Rodericus ab anno 1215 per decem annos legati munus in Hispania administravit?

et Honorii III
epistola, quæ
forte nobis
objici possit,

503 Nemo mihi objiciat epistolam Honorii III Pontificis, qui apud Raynaldum tomo 13 Annalium anno Christi 1218 num. 69 et 70 Hispanos ad sacrum bellum excitat, et Roderico Toletano officium legati decernit his verbis: Ecce tempus opportunum, ut credimus, ad insurgendum contra eos, quibus estis circumdati, Agarenos. Et licet dignum ac necessarium videretur, ut propter hoc ad vos destinare legatum de nostro latere deberemus: quia tamen dubium nobis erat, utrum in movenda illis guerra regum consilia concordarent, nos tamen pensantes prudentiam venerabilis fratris nostri archiepiscopi Toletani, odorem nominis cujus etsi fama dudum ad nos præconio tanto pertulerit, ut profusa in ejus laudibus videretur, nunc tamen illam avaram in eisdem comperimus exstis-
B tisse, cum scientiæ, circumspectionis, modestiæ, honestatis, ac omnis industriæ longe plus, quam illa retulerit, invenerimus in eodem; ei onus hujusmodi diximus imponendum legationis officium, eidem ad id per vestras provincias concedendo, ut cum ad guerram illis movendam ipsorum regum consilia concordaverint, ipse, quasi alter Josue, vos præcedat, etc. Dat. Lat. III Kal. Febr. pont. nostri anno secundo.

falsum esse ostenditur.

504 Nemo, inquam, mihi objiciat hanc epistolam: nam ex ipsa satis patet, eam legationem fuisse extraordinariam, ac Rodericum deputatum esse ad ea curanda, quæ alterius legati apostolici officium non impedirent. Præterea ex eadem epistola liquet, quod Honorius III primum anno 1218 Roderico illud munus concesserit, ac proinde quod Rodericus istud sub Innocentio III in synodo Lateranensi non acceperit, ut anonymus comminiscitur. Forte importunus adulator ille alicubi legerat vel audiverat, Rodericum munere legati apostolici aliquando functum fuisse, atque hinc imperite confinxit, illam dignitatem præsulì Toletano publice in concilio Lateranensi collatam esse, ut ex hoc honorifico ecumenicæ
C synodi judicio aliqua gloria in ecclesiam Toletanam redundaret, aut inde ejusdem ecclesiæ primatus confirmaretur. At quemcumque in finem anonymus auctor hoc asseruerit, saltem ab ipso illud legationis munus non satis apte suo tempore collocatum fuisse, patet, ex hac ipsa Honorii III epistola, ex qua etiam colligo, Rodericum Toletanum non interfuisse concilio Lateranensi, ut paragrapho sequenti probabo.

Præter incredibilia privilegia,

505 Fabulator huic legationis muneri adjungit incredibilia quædam privilegia, quæ in eadem synodo Roderico Toletano concessa esse narrat hoc modo: Sed ultra permissum est illi, ut cum trecentis illegitime natis dispensare posset; ut ex his ad sacros ordines quidam, alii vero, ad beneficia, etiam animarum curam habentia, reliqui ad dignitates et honores ejus voluntate promoverentur, et ut cum aliquibus excommunicatis, sacrilegis, irregularibus, et concubinariis dispensaret. Grande enimvero privilegium, cujus aliud exemplum mihi exhiberi cupio.

et fictitium
alterius prærogativæ tem-
pus,

506 Deinde addit alteram prærogativam, quam Roderico in eodem concilio Lateranensi datam fuisse sic fingit: Et etiam consecutus est, ut quamprimum civitas Hispalensis redderetur cultui Chri-

stiano, sine strepitu judicii, jure primatus ecclesiæ D Toletanæ subesset. Equidem admitto, istud jus Roderico datum aliquando fuisse, sed id ipsi in synodo Lateranensi obtigisse pernego. Satis istud eruitur ex ipsa epistola Honorii III Papæ, qui apud Labbeum tomo XI conciliorum parte I, col. 245 Roderico archiepiscopo Toletano hanc potestatem primum anno 1218 concedit his verbis: Hinc est, quod attendentes nobilitatem ecclesiæ Toletanæ, intuitu spiritualis devotionis, quam ad Apostolicam sedem habere dignoscitur, volentes facere gratiam specialem in Hispalensi metropoli, ac ejus provincia: eidem ecclesiæ præsentis scripti privilegio jus concedimus primatiæ statuentes, ut cum præfata metropolis ad Christianorum manus, Deo favente, redierit, tu frater archiepiscope, ac successores tui, ea quæ spectant ad primatis officium, exerceatis libere in eadem. Qua fide ergo dicitur Rodericus in concilio Lateranensi obtinuisse hoc privilegium, quod ipsi tantummodo post tres annos ab Honorio datum est?

507 Sequitur apud Loaisam pag. 289 altercatio Roderici Toletani cum archiepiscopo Braccaren-
E idem fabulator affingit Roderico contumeliosa,
sensi, in qua tot occurrunt parachronismi, falsitates, ineptiæ, aliæque absurda, ut ea non solum refutare, sed etiam referre pigeat. Verbo uno illic Rodericus, si anonymo credimus, insulse disserit, præcipua sui primatus testimonia omittit, seriem Romanorum Pontificum et imperatorum imperitissime perturbat, et impotenter archiepiscopo Braccarensi exprobrat, quod inter decessores suos Burdinum seu Mauritium schismaticum habuerit; quasi is regerere non potuisset, Elipandum hæreticum olim archiepiscopum Toletanum fuisse. Profecto hæc non conveniunt scientiæ, circumspectioni, modestiæ, aliisque Roderici Toletani dotibus, quas supra num. 503 Honorius III Pontifex tantopere extollit.

508 Præterea (verba sunt Francisci Macedo cap. 13 Diatribæ) quam puerile illud de pictura Pontificis et Burdini, ad quam necesse erat intendere digitum, et cardinalibus monstrare cum risu quodam Sardónico, eosque ad contemptum Braccarensis gravissimi præsulis incitare. Denique hic Rodericus aliter historiam Burdini narrat, quam illam lib. 6 rerum Hispanicarum cap. 28 litteris mandaverit, ut utramque conferenti manifestum fiet. Mihi non lubet immorari iis, quæ ab Hispanis apud marchionem Mondexarensem cap. 12, et ab aliis, linguæ Hispanicæ ignaris, apud Franciscum Macedo in Diatriba cap. 19 et sequentibus Latine refutata legi possunt.

509 Nunc progredior ad refellendam concertationem Roderici Toletani cum archiepiscopo Compostellano, quam paragrapho præcedenti totam exhibui, et de quæ sæpe laudatus Franciscus Macedo cap. 13 ita judicat: Illud item frivolum est, velle officere traditioni antiquissimæ et receptissimæ restringendo eam ad certas quasdam moniales et viduas, cum omnes ferme illam ecclesiæ per totam Hispaniam in suis breviariis et Missarum solemnibus personarent.... Tandem quid ineptius, quam inducere argumentum a consanguinitate Jacobi cum Domino Christo, perinde [quasi] hoc ad causam facere posset, et illud imponere Compostellano præsulì, qui ne de ea quidem re cogitaret? Quid absurdius, quam conari de dignitate certamen inter Deiparam virginem et Jacobum apostolum instituire, et eo digredi, quod in mentem Compostellani

puerilia,

F

tantique præ-
sule indigni
ratiocinia,

A stellani episcopi non venerat, et historiam de descensu Virginis ad sanctum Ildefonsum in Tole-
tano templo commemorare? Quasi auderet ille re-
liquias sancti Jacobi mortui cum beatissimæ Virgi-
nis glorioso corpore comparare: quod ne somnare
quidem, vel impos sui, quispiam potuisset. *Hisce
futilitatibus accedunt crassi errores, quorum
unum alterumve jam breviter detegam.*

510 Rodericus Toletanus contra archiepis-
copum Compostellanum ita argumentatus fuisse di-
citur: Si antiquitatem Compostellanæ ecclesiæ
pro te facere existimas, antiquitas ista centum et
novem annorum spatio continetur. Si Rodericus
hoc intelligat de ecclesia Compostellana, ex quo
primum ab Alfonso Casto condita, vel ab Alfon-
so III postmodum magnificentius instaurata
fuit, pluribus seculis a vera illius antiquitate
aberrat, ut patet ex iis, quæ parte I Commen-
tarii § 5, num. 49 et § 10, num. 121 dixi. Sed
videtur dumtaxat velle designare tempus, ex quo
ecclesia illa ad archiepiscopalem dignitatem
evecta est, cum assertionem suam statim probet

B hoc modo: Dominus Calixtus Papa ad instantiam
principis, cleri et populorum Hispaniæ metropo-
liticum jus antiquæ et celeberrimæ civitatis Eme-
ritensis Compostellam transtulit anno Domini
MCCXXIV. At hoc sensu etiam hallucinatur: nam
ab anno 1124, quo juxta pseudo-Rodericum ec-
clesia Compostellana metropoliticum jus obtinuit,
usque ad annum 1215, quo concilium Lateranense
celebratum est, non centum et novem, sed tan-
tum 91 anni effluxerant. Ego autem existimo,
Rodericum arithmeticæ peritiorem fuisse, quam
ut in computu tam facili et exiguo tot annis aber-
raret.

511 Si quis hoc sphalma arithmeticum excu-
sare velit, eo quod scriptoris vel amanuensis osci-
tantia facile error aliquis in numeros irrepit,
non ero severus similium mendorum castigator.
Attamen non tam facile ignoscam alterum erro-
rem, quem pseudo-Rodericus ad deprimentam
ecclesiam Compostellanam in eodem orationis
contextu ita obtrudit: Usque ad hæc tempora
(nempe Callixti II Pontificis, de quo paulo antea
egerat) oratorium quoddam admodum parvum erat
locus ille, in quo nunc sita est Compostellana
ecclesia.

C 512 Istud omnino falsum est, ac ipsi Roderico
contrarium; quandoquidem de Alfonso Magno,
qui æra octingentesima septuagesima quinta,
id est anno Christi 837 regnare cœpit, lib. 4
rerum Hispanicarum cap. 15 scribit sequentia:
Ecclesiam S. Jacobi, quæ erat terrea, quadris lapi-
dibus et columnis marmoreis reparavit. Deinde
cap. 18 ejusdem libri celeberrimam istius ec-
clesiæ dedicationem, ad quam plurimi totius
Hispaniæ præsules convenerant, ita refert: Rex,
visis epistolis, gaudio est gavisus, et constituit diem,
in qua convenirent nobiles et magnates et pon-
tifices, qui ecclesiam beati Jacobi dedicarent. Plu-
ra de hac Compostellanæ ecclesiæ consecratione
habet Sampirus Asturicensis apud Sandovallium
a pag. 75, ubi inter alia dicit, quod Alfonsus
construxerit eam valde pulcherrimam. Quomo-
do ergo usque ad annum 1124, oratorium quod-
dam admodum parvum erat locus ille, in quo nunc
sita est Compostellana ecclesia?

513 Franciscus Macedo cap. 19 Diatribæ alia
hujusmodi pseudo-Roderici ratiocinia exhibet,
et ab ipsa veri Roderici historia discrepare osten-
dit. Porro reliquas anonymi istius fabulatoris
narratiunculas, partim falsas, partim insulas, a
Julii Tomus VI.

jam sæpe laudatis auctoribus explosas vide, quia
me talium nugarum jam diu tædet. Interim
satis mirari nequeo, quomodo imperitus ille com-
mentarii Toletani auctor, quisquis hic demum
fuerit, apud doctissimos viros tam facile fidem
obtinere potuerit. Quid dicam? Nova delectant,
ut habet proverbium, et nonnumquam homi-
nes vigilantissimos fallunt. Sic putabant multi
eruditi Hispani, initio elapsi seculi ab impostor-
ibus quibusdam decepti, sese genuina Flavii Lu-
cii Dextri, Luitprandi, aliorumque veterum
auctorum opera invenisse, et pro hoc novo the-
sauro, tamquam pro aris et focus, acriter de-
certabant. Sed perspicax quorundam industria
fraudem detexit, et tempus paulatim docuit,
ea a recentioribus sub falso antiquorum nomine
conficta esse, ita ut jam litteratus orbis et ocula-
tiores Hispani illos pleudo-scriptores passim con-
temnant, eosque nuper Lusitani ex academia sua
prudenter eliminaverint. Nunc ad evertendam
penitus hujus Loaisiani commentarii fidem os-
tendere conabor, Rodericum archiepiscopum To-
letanum concilio Lateranensi non interfuisse.

AUCTOR
G. C.

E

§ XVII. Ex variis instrumentis pro- batur, Rodericum Toletanum non interfuisse concilio Lateranensi.

Innocentius III Papa anno pontificatus sui ter-
tio decimo id est Christi 1210 ad Rodericum ar-
chiepiscopum Toletanum dedit litteras, quibus in
editione Baluziana tomo 2, pag. 408 ipsi prima-
tum Hispaniæ ita confirmat: Hac igitur ratione
prudenter inducti, jura nobilis et famosæ Toletanæ
ecclesiæ, apostolicæ Sedis propriæ ac specialis filiæ,
conservare volentes, tuis, venerabilis frater Rode-
rice, quem vera in Christo caritate diligimus, ra-
tionabilibus postulationibus paternæ pietatis affectu
duximus annuendum: ideoque per præsentem pri-
vilegii paginam ad exemplar felicitis recordationis
Urbani, Gelasii, Calixti, Honorii, Eugenii, Adriani,
Alexandri I, Alexandri II, Alexandri III, Urbani
et Cælestini prædecessorum nostrorum, primatus
dignitatem per Hispaniarum regna tibi et ecclesiæ
Toletanæ, auctoritate apostolica confirmamus, teque
primatem præsules Hispaniarum respicient, et ad
te referent, si quid inter eos dignum exortum
fuerit quæstione. Archiepiscopus Braccarensis
huic Pontificis decreto non paruit. Quare Rode-
ricus misit quemdam clericum ad eundem Inno-
centium, ut decreti sui executionem urgeret. Ve-
rum Pontifex anno 1211 respondit, sese ob pericu-
lum, quod a Saracenis Hispaniæ imminerebat, id
modo facere non posse, sed opportuniore tempore
eam litem esse dirimendam, ut legitur in respon-
soria Innocentii epistola apud Baluzium tomo 2,
pag. 530. Hinc patet, eam controversiam inter Ro-
dericum Toletanum et archiepiscopum Bracca-
rensem ante concilium Lateranense cœptam esse.

Tempore In-
nocentii III
Papa contro-
versia de pri-
matu

P

515 Cum autem Rodericus anno 1212 post re-
latam insignem de Saracenis victoriam iterum
instaret, ut decretum Pontificis executioni man-
daretur, præsul Braccarensis, allegatis repugnan-
tiæ suæ rationibus, litem protraxit usque ad tem-
pora Honorii III Pontificis, qui apud Labbeum
tomo XI, parte 1, col. 244 ei et capitulo Brac-
carensi

inter archiepi-
scopum Tole-
tanum et Brac-
carensensem

AUCTOR
G. C.

carensi ita scribit: Coram felicitis memoriae Innocentio Papa prædecessore nostro, litem inter venerabilem fratrem nostrum archiepiscopum Toletanum et te, frater archiepiscopo, super primatia solemniter contestata, vobis fuit peremptorius terminus assignatus, quo cum rationibus et defensionibus vestris procuratores idoneos ad Sedem apostolicam mitteretis. Cum autem procuratores causæ ad Romanam curiam postea venissent, ac debitis instrumentis carerent, iterum dilationem postularunt, quam Honorius usque ad octavas Pentecostes proxime futuras ipsis indulgit. Sed dicit, elapso peremptorio hoc termino, sese ad litem decisionem processurum. Ex his constat, falsum esse, quod post memoratum anonymi commentarium asserit Loaisa his verbis: Quæ omnia peregit publice Rodericus Ximenius Romæ in sui primatus causa, quam obtinuit: nam summus Pontifex primatus honorem eidem coram omnibus detulit, sicut ante in diplomate concesserat. Eundem Loaisæ errorem Gabriel Cosartius noster in notis ad concilium Lateranense

B tomo et parte proxime citatis pag. 236, Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana tomo 2, pag. 35, alique eruditi viri ante me observant.

(de lite tunc
mota inter To-
letanum et
Compostella-
num nulli an-
tiqui memine-
runt)

516 Antequam ad id accedam, quod hoc paragrapho probandum suscepi, tria notari cupio. Primo hactenus non inveni ullum scriptorem, Loaisiana præfati commentarii editione antiquiorem, qui præsentiam Roderici archiepiscopi Toletani in concilio Lateranensi affirmet. Secundo neque Innocentius, neque Honorius, quorum epistolas ad Hispaniam spectantes Cardinalis Aguirius tomo 3 conciliorum a pag. 403 edidit, ullibi meminerunt de primatu inter Rodericum Toletanum et archiepiscopum Compostellanum controverso, ita ut totam hanc altercationem in synodo Lateranensi anonymus fabulator tantum ex cerebro suo produxisse videatur. Non tamen inficior, postea inter Rodericum et archiepiscopum Compostellanum de primatu litem Romæ fuisse institutam: siquidem Joannes de Ferreras in Historia Hispaniæ, nuper Hispanice edita, ad æram 1273 seu annum Christi 1335 ex antiquioribus monumentis notat, Rodericum Toletanum propterea eo tempore Romam discessisse, quod idem iter Romanum infra num. 519 ex ipsa Roderici Historia

C satis colligitur, quamvis illic itineris causa non exprimitur. Sed eo tempore Innocentius et Honorius dudum obierant. Tertio litteræ horum duorum Pontificum nusquam indicant, Rodericum Toletanum tempore Innocentii III ob controversiam cum Braccarense archiepiscopo Romam venisse, ut per se suam causam ageret; imo ex iis potius colligitur, quod causæ suæ procuratores ad Urbem miserit: nam Innocentius anno 1211 in editione Baluziana lib. 14, epist. 57 archiepiscopo Toletano ita respondet: Quod petitiones, quas obtulisti nobis per M. clericum tuum super negotio primatiæ, nondum admisimus, non ex duritia, sed ex providentia noveris processisse.

517 Illustrissimus Didacus de Castejon in defensione primatus Toletani inter instrumenta operi præmissa fol. 24 refert epistolam, die xii Januarii anno 1215 datam, qua idem Pontifex archiepiscopo Braccarense præcipit, ut ante festum omnium Sanctorum, proxime venturum . . . procuratores idoneos ad suam præsentiam destinet, ut causa ipsa (videlicet de primatu inter Rodericum Toletanum ac ipsum controverso) fine

possit debito terminari. Id etiam confirmat Honorius Papa, cujus verba superius num. 515 protuli. Idem eruitur ex altera Honorii epistola, apud Labbeum nostrum tomo XI, parte 1, col. 244 relata, in qua ad Rodericum Toletanum de Joanne clerico, Braccarense archiepiscopi procuratore, ita scribit: Idem procurator terminum, tibi et præfato archiepiscopo, ejusque capitulo, in causa, quæ super primatia inter te et eosdem vertitur, a felicitis memoriae Innocentio Papa prædecessore nostro peremptorie assignatum, . . . petiit prorogari, pro eo, quod I. Guterii canonicus Toletanus, quem procuratorem ad eorum præsentiam, quibus commissæ fuit receptio testium, destinasti, judicatus fuit insufficiens ab eisdem. Videtur itaque ea causa tempore Innocentii III, qui anno 1216, die xvi Julii obiit, ultimique per procuratores acta esse.

518 Attamen propterea non nego, Rodericum alias Romam ivisse: nam coram Honorio III ipse comparuit, ut jus primatus sui contra præsumptum Braccarensem tueretur: postea autem tempore Gregorii IX Pontificis iterum Romæ fuit, ut causam suam contra archiepiscopum Compostellanum ageret, aut forte alia quædam negotia perficeret. Affirmare non ausim, quod idem præsul Toletanus anno 1211 ad Innocentium III profectus fuerit, etiamsi id præter alios Mariana noster lib. 11 hist. Hisp. cap. 23 asserat his verbis: Rodericus præsul Toletanus Romam amandatus est, [pro] venia peccatorum impetranda omnibus, qui more per ea tempora usitato, cruce insigni distincti ad bellum sacrum convenirent. Non temere de hoc Roderici itinere dubitari posset, cum alii auctores scribant, Giraldum sive Gerardum, qui electus erat Segoviensium episcopus, Romam missum fuisse, ut Christianis, contra Mauros bellaturis, indulgentias ab Innocentio III impetraret. Nec Giraldi electi Segoviensis legatio eruitur ex ipsis litteris Innocentii Papæ, qui lib. 14, epist. 154 in editione Baluziana tom. 2, pag. 582 Alfonso, Castellæ regi respondet, sese omnibus, qui Hispanos in sacro bello adjuverint, remissionem peccatorum concedere, juxta petitionem tuam, inquit, et instantiam dilecti filii Segobiensis electi, nuntii tui, qui circa promotionem ejusdem negotii exstitit sollicitus et attentus. Rodericus autem Toletanus eo tempore cum quibusdam Hispaniæ præsulibus videtur in Galliam discessisse, ut regni illius incolas ad bellum contra Mahometanos in Hispania gerendum excitaret. Sed parum refert, ubicumque Rodericus tunc fuerit, si concilio Lateranensi, quod anno 1215 die xi Novembris inchoatum est, non interfuerit, sicut non interfuisse, jam ostendam.

519 Imprimis liceat mihi etiam uti argumento negativo, quo adversarii toties Hispanos oppugnant. Lucas Tudensis, Roderico Toletano coævus, tomo 4 Nisp. Illust. pag. 113 narrat, magnam præsulum multitudinem ad concilium Lateranense convenisse, et sile de præsentia archiepiscopi Toletani, de quo tamen eadem pagina paulo antea meminit his verbis: Eo tempore reverendissimus pater Rodericus archiepiscopus Toletanus ecclesiam Toletanam mirabili opere fabricavit.

520 Quin imo Rodericus in suis scriptis nullam de hoc itinere Romano mentionem facit, cum tamen alibi res a se gestas aut omissas soleat commemorare

et si Rodericus Toletanus dem postea causam suam agerit.

E

F

colligitur ex silentio Lucas Tudensis

et ipsius Roderici Toletani

Romæ agitata
fuit utrimque
per procura-
tores,

A memorare. Sic lib. 9, cap. 12 agens de bello S. Ferdinandi contra Mauros dicit: In hac expeditione non interfuit Rodericus pontifex Toletanus, qui Guadalphaiare * remanserat, febris acumine fatigatus. Sic eodem libro cap. 17 rationem reddit, cur ecclesiam Cordubensem, anno Christi 1236 Mauris ereptam, non consecraverit: Et quia venerabilis Joannes, inquit, de quo diximus, Roderici Toletani primatis vices gerebat, qui tunc temporis apud Sedem apostolicam morabatur, eliminata spurcitia Machometi, et aqua lustrationis perfusa [mezquitam] in ecclesiam commutavit. Qui ita de se loquitur, cur taceret, se celeberrimo concilio Lateranensi interfuisse? Fateor tamen, hoc argumento negativo rem non plane confici. Quare ad alia pergo.

B 521 Post mortem Alfonsi VIII regis Castellæ, et Eleonoræ ejus conjugis, qui ambo anno 1214 obierunt, Rodericus archiepiscopus Toletanus, qui cum aliis tribus regii testamenti executor constitutus fuerat, junioris regis Henrici tutelam suscepit, ut probatur ex quibusdam antiquis instrumentis, quæ marchio Mondexarensis alique historici Hispani passim citant. Didacus de Colmenares in Historia Segoviensi cap. 20, § 1 refert integrum Henrici regis diploma, in gratiam ecclesiæ Segoviensis datum æra MCCLII id est anno Christi 1214, decimo octavo die Decembris, cui subscribit Rodericus Toletanæ sedis archiepiscopus cum multis aliis die XVIII Januarii anno 1215, quando habita sunt comitia in civitate Burgensi, ut § 2 tradit idem Colmenares, et confirmat marchio Mondexarensis, qui postremi hujus diplomatis egraphum, ex archivo desumptum, penes se conservari testatur.

C 522 Cum interim Berengaria loco fratris minorennis regnum Castellæ administraret, potens Laræ familia variis artibus regni procuracionem ambiebat, et alieno nomine regnare cupiebat, tantumque effecit, ut Berengaria ad conservandam regni tranquillitatem Alvaro Larensi fratrem suum committere coacta fuerit, postulatis prius quibusdam conditionibus, quas ipse Rodericus lib. 9, cap. 1 ita exponit: Quod cum solers regina Berengaria percepisset, animo gramenti concessit; sed timens insolentias, quæ vernerunt, fecit jurare comitem Alvarum et magnates, ut sine ipsius reginæ consilio nec aliquibus terram auferrent, nec aliquibus terram darent, nec vicinis regibus guerram moverent, nec multam, quæ Hispaniæ pecta * dicitur, imponerent in aliqua regni parte: et juramento et hominio * in manu Roderici Toletani pontificis firmaverunt, et si contrarium facerent, proditiōis infamia tenerentur. Hæc autem contigisse videntur mense Martio anni 1215, ut inferitur ex quodam instrumento, de quo meminit Alfonsus Munez apud Mondexarensem citatus.

523 Mariana noster in hac historia enarranda ordinem temporum et rerum gestarum perturbat: nam lib. 12, cap. 4 asserit, machinationes Larensium fratrum ex sententia successisse, eo quod Rodericus Toletanus ad concilium Lateranense profectus esset. Deinde capite sequenti juramentum ab Alvaro Larensi præstitum, de quo supra, usque ad Roderici reditum differt. Mihi non placet ea chronotaxis: cum enim synodus Lateranensis tantum sub fine Novembris anno 1215 finita fuerit, non potuit Rodericus Toletanus ante initium anni 1216 in Hispaniam rediisse. Interim tomo 2 Hispaniæ Illustratæ pag.

161 lego instrumentum, quo idem Alvarus post injustas ecclesiarum vexationes et prioris juramenti violationem meliora spondet; isti autem instrumento ita subscribitur: Facta charta apud Soriam ip. exp. xv die Februarii æra MCCLIV id est anno Christi 1216.

524 Itaque juxta Marianæ opinionem si Rodericus ineunte Januario anni 1216 Roma in Hispaniam redierit, inter primum comitis Alvari juramentum, coram Roderico præstitum, et posteriorem emendationis promissionem vix potuit sesqui-mensis intercedere. At ipse Rodericus lib. 9, cap. 1 narrat, post primum fidelitatis juramentum contigisse sequentia: Qui (nempe Alvarus) cum Gundisalvo Roderici et fratribus suis, tunc sibi faventibus, in continenti Burgis egrediens cœpit exterminia procurare, magnos humiliare, et vulgi divites exhaurire, religiones et ecclesias ancillare, et decimarum tertias, quæ ad ecclesiarum fabricas pertinebant, cœpit similiter infiscare. Sed excommunicatus a Roderico Toletano decano, qui vices archiepiscopi tunc gerebat, coactus fuit restituere, et jurare, ne de cetero attentaret. Quis credat, tam multa, tamque diversa tantillo temporis spatio peracta fuisse? Adde, quod Burgensis magnatum conventus anno 1215 habitus fuerit, ut ex supra dictis eruitur.

525 Neque refert, quod Rodericus decanus Toletanus, qui vices archiepiscopi tunc gerebat, contra comitem Alvarum sententiam excommunicationis tulerit: ex eo enim non sequitur absentia Roderici archiepiscopi Toletani, cum verosimillime hic præsul, variis arduisque ecclesiæ et regni occupationibus obrutus, ad gubernandam vastam suam diœcesim semper vicarium habuerit, cui plura negotia committerentur, uti etiamnum hodie in multis ecclesiis fieri videmus. Nec id temere dicitur: nam Chronicon generale, a marchione Mondexarensi citatum, satis ostendit, illam anathematis sententiam jussu archiepiscopi latam esse, et parte 4, cap. 10 habet hæc verba, quæ ex veteri idiomate Hispanico ita fideliter Latina facio: Et quando hoc vidit archiepiscopus dominus Rodericus Toletanus, regnum interdicto subjecit, ita ut eum (scilicet Alvarum Larensensem) omnia ablata redere coegerit, qui juravit, sese exinde nihil amplius ablaturum. Si Rodericus tunc non fuisset in Hispania, certe causam absentiae suæ indicasset, sicut supra num. 519 rationem reddit, cur Joannes ecclesiam Cordubensem consecraverit. Adde, quod Rodericus die xx Aprilis anno 1215 cum rege fuerit Abulæ, ubi privilegio, quod in istius urbis gratiam datum est, ita subscripsit: Rodericus Toletanæ sedis archiepiscopus. Id apud Marchionem Mondexarensem comes de Mora tomo 9, sol. 306 testatur.

526 Præterea Rodericus anno 1215 die xxvii Septembris in oppido Arevalensi, quod in Castella veteri circa limites Legionis situm est, subscripsit donationi, quam rex Henricus Ordini sancti Joannis Hierosolymitani fecit, et quam Marchio Mondexarensis ex Ms. Joannis Lucæ Cortesii refert his verbis: Æra MCCLIII (hæc respondet anno Christi 1215) Arevalæ vigesima septima die Septembris Henricus rex Castellæ donat in perpetuum fratribus hospitalis sancti Joannis Hierosolymitani, et commendatori, qui tenuerit castrum de Consogra triginta caficios (est mensuræ Hispanicæ species, de qua meminit Jacobus I rex Aragonum in Mss. constitutionibus Catalaunæ apud Cangium in Glossario) salis de mensura

AUCTORE
G. C.

non satis accurate collocavit,

Rodericum præsulē Toletanum anno 1215 ex Hispania non discessisse.

F

Ex duobus diplomatibus,

AUCTORE
G. C.

mensura Toletana annuatim ad opus castelli de Consogra. Confirmant Rodericus archiepiscopus Toletanus, Telliüs Palentinus episcopus etc. Joannes de Ferreras, supremus regiæ bibliothecæ Matritensis custos, in *Dissertatione Latina de adventu S. Jacobi in Hispaniam* num. 43 affirmat, istud privilegium jam inter suos codices Mss. conservari.

quorum uni
die 27 Septem-
bris anno
1215,

527 Si Rodericus die xxvii Septembris anno 1215 Arevalæ in Castella fuerit, quomodo eodem anno Romæ esse potuit viii Octobris, quo die anonymus Loaisiani commentarii auctor eam Roderici concertationem in concilio Lateranensi habitam fuisse fabulatur? Sed demus, anonymum errasse, et initium synodi Lateranensis die xi Novembris figendum esse. Hoc posito, si Rodericus terrestri itinere ex oppido Arevalensi Romam profectus fuerit, debuit spatio quadraginta quatuor dierum ultra trecentas quinquaginta leucas conficere, quod parum est verosimile.

alteri circa
initium anni
1216 Roderi-
cus in Hispania
subscripsit

528 Forte quispiam dicet, eum potuisse brevi tempore per mare ex Hispania in Italiam trajicere. At quis sibi facile persuadeat, Rodericum in eo casu tamdiu distulisse iter Romanum, in quo præter grande terræ intervallum, quod Arevala usque ad aliquem maris mediterranei portum prius peragrarè oportebat, tota adventus certitudo a venti inconstantia pendebat? Accedit, quod Rodericus simili temporis spatio ex Italia in Hispaniam redire debuerit, cum ante initium Decembris Roma discedere non potuerit, et die xv Januarii sequentis anni alteri privilegio Matriti subscripserit, ut laudatus Joannes de Ferreras in *Historia Hispaniæ* ad annum Christi 1215 parte 6, pag. 60 affirmat.

et ex Honorii
III epistola
inferitur,

529 Denique ex epistola Honorii III, quam anno 1215 ad episcopos Abulensem et Burghensem dedit, et cujus fragmentem paragrapho præcedenti num. 503 exhibui, probabilissime eruitur, Rodericum concilio Lateranensi non interfuisse: in ea etenim inter alia sic scribit: Nos tamen pensantes prudentiam venerabilis fratris nostri archiepiscopi Toletani, odorem nominis cujus etsi fama dudum ad nos præconio tanto pertulerit, ut profusa in ejus laudibus videretur; nunc tamen illam avaram in eisdem comperimus exstitisse, cum scientiæ, circumspeditionis, modestiæ, honestatis, ac omnis industriæ longe plus, quam illa retulerit, invenerimus in eodem. Ex hoc loquendi modo duplicem deduco sequelam. Prima est, Rodericum Toletanum coram Honorio Pontifice comparuisse, eique ex conversatione notum fuisse; quæ prior notitia etiam confirmatur ex alia ejusdem Pontificis epistola, ad Rodericum Toletanum scripta, quæ apud Labbeum tomo xi, part. 1, col. 244 ita incipit: Te, ac Joanne Bracarense clerico procuratore venerabilis fratris nostri Bracarensis archiepiscopi in nostra præsentia constitutis etc.

eum concilio
Lateranensi
circa finem
anni 1214 non
interfuisse,

530 Altera consequentia est, Rodericum Toletanum Honorio III ante pontificatum dumtaxat ex fama notum fuisse, adeoque illum in concilio Lateranensi cum memoratis archiepiscopis de primatu publice non concertasse: si enim ibi ita disputasset, et tot tamque diversis linguis coram Pontifice Innocentio et Cardinalibus ad omnium stuporem perorasset, ut fingit anonymus; quomodo eum non audisset Honorius, qui tunc sub nomine Centii cardinalitia dignitate fulgebat, ut apud Raynaldum tom. 13 *Annalium ecclesiasticorum* ad annum Christi 1216 num. 16 ex an-

liquis scriptoribus refertur. Quomodo hic S.R.E. D. Cardinalis toto concilii tempore præsulem Toletanum adeo celebrem non vidisset? Quomodo demum post mortem Innocentii III ad Pontificatum evectus scribere potuisset, sibi Rodericum Toletanum antea non nisi ex fama cognitum fuisse, at se nunc in eo plures, quam fama tulerat, virtutum dotes invenisse. Ex his itaque probabilissime concludo, Rodericum archiepiscopum Toletanum concilio Lateranensi non interfuisse, quamvis id aliqui recentiores scripserint, qui sine antiquis ducibus hunc ineptum et anonymum Toletani primatus defensorem incaute secuti sunt.

531 Post omnia huc usque disputata speramus, æquos totius controversiæ arbitros non difficulter consensuros, ut saltem Natalis Alexander deinceps nobis occinere desinat hoc suum epinicion: Habemus firmiorem propheticum sermonem, habemus luculentiora veterum Pontificum Romanorum, scilicet Innocentii I, Hormisdæ, et Gregorii VII testimonia, nec non Roderici Toletani archiepiscopi gravissimam in concilio ecumenico disceptationem, quam concilium et Pontifex probando suam fecerunt. Hoc triumphale adversarii epiphonema sufficienter, ut opinor, antea discussimus: nam duodecimo hujus partis paragrapho probavimus, propheticum sermonem seu textum sacre Scripturæ sine ulla Hispanicæ traditionis læsione variis modis commodè exponi posse. Deinde § 13 et 14 diversis explicationibus ostensum est, nulla Pontificum Romanorum testimonia Hispanicæ S. Jacobi prædicationi repugnare. Tribus demum sequentibus paragraphis demonstravimus, publicam Roderici Toletani disceptationem in concilio Lateranensi, quam adversarius gravissam appellat, tanto præsule esse indignam atque a tenebrione quodam confictam, quam proinde concilium et Pontifex numquam audierunt; multo minus probando suam fecerunt, ut Natalis Alexander nimis confidenter jactat.

cujus tam
præsentiam
ea synodo
versarii to
quam cert
supponunt

E

§ XVIII. Novum argumentum contra prædicationem S. Jacobi in Hispania objicitur, ac dissolvitur.

Nunc restat ultima difficultas, eaque in speciem non minima, quæ mihi aliud quærenti fortuito occurrit, et quam miror a nemine hactenus Hispanis objectam fuisse. Dum perolverem opus posthumum illustrissimi Petri de Marca, cui titulus est *Marca Hispanica sive limes Hispanicus*, a Stephano Baluzio auctum et editum, lib. 4, col. 403 et 404 reperi sequentia: Exstat in archivo ecclesiæ Ausonensis epistola Cæsarii abbatis sanctæ Cæcilie in Monteferrato ad Papam Joannem, in qua narrat, se ordinatum fuisse archiepiscopum provinciæ Tarraconensis in synodo Compostellana; sed postea, cum in provinciam profectus esset, susceptum non fuisse ab episcopis, immo gravem contradictionem passum a Petro Barcinonensi, Arnulfo Gerundensi, Hattone Ausonensi, Wisado Urgellitano, et Emerico metropolitano sedis Narbonensis.

Litteras Cæsarii abbatis

533 Et quoniam Cæsarius, ut sibi reverentiam

A tiam et ordinationi suæ auctoritatem conciliaret, ajebat; se ordinatum fuisse ante corpus beati Jacobi apostoli, qui ecclesias Hispanicas fundaverat, responderunt illi, nullum hinc præsidium causæ suæ peti ab eo posse, cum certum esset, hunc Sanctum non fuisse apostolum Hispaniarum: QUIA ILLE APOSTOLUS INTERFECTUS HIC VENIT, inquit, NULO MODO AUTEM VIVUS. Ejus erat probare, quod ab aliis negabatur. Non fecit tamen; sed conversus ad distributionem provinciarum factam ab Apostolis, ait, Jacobum SPANIAM ET OCCIDENTALIA LOCA prædicasse. Deinde Papam orat, ut sibi præsto sit adversus contumaces. Qua fide Baluzius hanc narrationem ex litteris Cæsarii eruerit, postea discutietur. Interim quisque satis vidit, quid adversarii contra S. Jacobi prædicationem in Hispania ex his verbis elicere. Si Natalis Alexander hæc invenisset, haud dubie confidentius cecinisset triumphum ante victoriam: siquidem tantopere extollit auctoritatem solius Roderici Toletani, quem seculo XIII prædicationi S. Jacobi in Hispania contradixisse existimabat.

B 534 Mihi non parum de fictione suspectæ red-
duntur hæc Cæsarii litteræ, cum in iis ordinatus dicatur die III Kalend. Decembris æra DCCCXXXVIII, id est anno Christi 900, quo forte nondum natus erat, ut ex personarum aliarumque rerum adjunctis manifestum est. Quare vehementer miror, quod Labbeus, eminentissimus Aguirrius, et novissime Harduinus in suis conciliorum collectionibus hanc synodum Compostellanam, de qua in aliis antiquis monumentis nulla fit mentio, ad eundem annum 900 retulerint. Vidit hunc anachronismum ipse Baluzius, ideoque statim postproxime memoratum litterarum compendium sic notat: Difficile videtur constituere tempus, quo ista acta sunt: nam in epistola Cæsarii, quam oportet aut falsam esse aut interpolatam, ordinatio ejus peracta dicitur æra DCCCXXXVIII (ea designat annum Christi nongentesimum, ut jam monui) III Kal. Decembris; quod manifeste falsum est: nondum enim erat archiepiscopi nomine insignitus anno DCCCXXXI exeunte (imo serius, cum Benedictus VI primum anno 972 die xx Decembris ad Petri cathedram evectus fuerit) quo Benedictus VI Papa privilegium ei
C tum abbati tantum sanctæ Cæcilie concessit. Observe, epistolam Cæsarii hic a Baluzio dici falsam aut interpolatam.

535 Antonius Pagius in Critica historico-chronologica ad Annales Baronii tom. 3, pag. 776 et 777 de hac æra fuse disputat, contenditque, epistolam Cæsarii non esse rejiciendam, quamvis in ea numerus annorum depravatus fuerit. Unde loco proxime citato ad annum Christi 900, num. 10 ita scribit: Harum litterarum a Cæsario scriptarum exemplar ab imperito librario facile in numeris depravari potuit; cum Hispani diu cifras, a decessoribus suis usurpatas, ignorarint, æque nostra tantum ætate e tenebris erutæ fuerint: obliti, inquam, erant, hanc cifram Xv denotare XL, et T pro mille ab illis adhibitam, qui ideo multarum litterarum subscriptiones, in quibus eæ reperiebantur, depravarunt. In autographo litterarum Cæsarii scriptum fuit: æra T VIII, id est æra M VIII, et librarius interpretatus est æra DCCCXXXVIII.

536 Pagius tam confidenter pronuntiat, a Cæsario positam fuisse notam T VIII, acsi autogra-

pham ipsius epistolam vidisset, quod tamen non facile mihi persuadebit. Facilius errari potuisse crederem, si de unius alteriusve numeri additione, omissione, aut transpositione ageretur. Quod si tantum numerorum mutationem velis librario adscribere, poteris etiam suspicari, periodum de prædicatione S. Jacobi in Hispania ab amanuensi malevolo et Hispanis infensa hisce litteris insertam esse. Igitur hæc Pagii conjectura tam facile negatur, quam asseritur. Nihilominus ibidem num. II sic concludit: In litteris itaque Cæsarii ad Joannem XIII annus tantum æræ Hispanicæ corruptus, æque certo concilium Compostellanum anno CMLXXI indictum fuisse demonstrant.

537 At gratis Pagio demus, æram fuisse corruptam ac substituendam esse M VIII, quæ anno Christi 971 respondet. Hoc etiam concesso, non leves supersunt scrupuli, quos mihi eximi cupio. Imprimis ipse Pagius ad annum 900 num. 8 ita loquitur: Eo Christi anno (nempe 971, de quo ibidem agit) Borcellus Barcinonensis comes ad limina apostolorum Petri et Pauli profectus est cum Hattone episcopo Ausonensi et Gerberto monacho Auriliacensi, obtinuitque a Joanne Papa, hujus videlicet nominis XIII, ut Tarracensis provinciæ metropolitico jus transferretur ad Ausonensem, et utraque ecclesia uniretur. Addit autem, sese hoc didicisse ex Francisco Diago, seu Didaco Dominicano, qui in Hispanica comitum Barcinonensium historia lib. 2, cap. 19 profert Latine integram Joannis Pontificis bullam, in mense Januario, indictione quarta decima de hac re datam, et capite sequenti contra Antonium Augustinum ostendit, eam anno 971 scriptam fuisse, ita ut Pagius manibus pedibusque in ejus descendat sententiam.

538 Jam vero ex his sic argumentor ad hominem: Si initio anni 971, quando urbs Tarracensis sub Saracenorum jugo gemebat, jus metropolitico ad episcopatum Ausonensem transierit, et utraque ecclesia sub Hattone præsule Ausonensi unita fuerit, quomodo Cæsarius circa ejusdem anni 971 finem (videlicet III Kalend. Decembris, ut in epistola Cæsarii notatur) in concilio Compostellano consecratus fuit archiepiscopus Tarracensis? Quomodo accepit ecclesiam jam alteri a Pontifice unitam? Nonne Hatto Ausonensis de injuria conquestus fuisset, dixissetque, sibi a concilio Compostellano eripi non posse dignitatem, quam a Pontifice Romano acceperat? Nihil horum tamen in epistola Cæsarii memoratur, ut postmodum videbimus.

539 Neque hinc evades dicendo, solum archiepiscopi Tarracensis titulum Cæsario concessum fuisse, cum Tarraco a Saracenis occuparetur: nam Cæsarius in litteris suis satis ostendit, se non nondum archiepiscopi Tarracensis nomen sibi velle, sed jus metropolitico in sedecim civitates, ecclesiæ Tarracensi subjectas, quas enumerat. Præterea quæro, cur Benedictus VI in diplomate, quod in appendice Marcæ Hispanicæ col. 895 ex archivo Montis-serrati refertur, postea ad Cæsarium scribat hoc modo: Benedictus episcopus, servus servorum Dei, Cæsario abbati venerabilis cænobii sanctæ Cæcilie Montis-ferrati et cunctæ tuæ congregationi, successoribusque tuis perpetuam in Domino salutem. Cur hic Pontifex Cæsarium Tarracensis archiepiscopi nomine non compellat, quod jam ab anno 971 habuerat? Nonne ii præsules, quos nunc communiter episcopos

AUCTOR
G. C.
solum numerus in ea epistola corruptus esse,

quo etiam gratis concessum,

E

argumentamur ad hominem,

F

et ex diplomate Benedicti VI Papa

ACTORUM
G. C.

pos in partibus vocamus, titulo suæ ecclesiæ a Pontificibus Romanis appellantur? An in curia Romana nesciebatur, quis archiepiscopi Tarraconensis titulum eo tempore geraret? An denique, Romano Pontifice invito, consecratus fuerat Cæsarius? At quomodo tunc ausus fuisset ad Pontificem Romanum recurrere, ut jus suum confirmaretur?

alias difficultates ipsi proponimus.

540 Pagius quidem num. 12 respondet, hunc archiepiscopalis dignitatis titulum a Pontifice dissimulari, ne, eo commemorato, reliqui Catalauniæ præsules conturbarentur. Sed istud effugium sine ullo fundamento excogitatum est: ut enim alia omittam, nonne magis conturbati fuissent Catalauniæ episcopi, si vidissent hominem sibi arrogare titulum, quem Papa ipsi dare non audebat? Nonne alius conquesti fuissent, Cæsarium sibi vindicare dignitatem, qua Joannes XIII episcopum Ausonensem antea ornaverant, et quam nullus Pontifex Romanus Cæsario concesserat?

Sicut autem Pagius censet diploma Benedicti Papæ supposititium.

B

541 Non ignoro, hoc Benedicti Papæ diploma a Pagio fictionis argui, dum ad eundem annum nam. 12 ita disserit: Verum eæ litteræ de falsitate suspectæ videntur, eoquæ tantum fine confictæ, ut monasterii Ripollensis abbates magis ac magis in possessione monasterii sanctæ Cæcilie confirmarentur: nam præter subscriptionis falsitatem, rescripti stylus ab eo dissonat, quo temporum illorum Pontifices Romani utebantur: Pontifices quippe Romani neque successoribus potestatem res, prout sibi melius visum fuerit, statuendi auferre possunt, neque eosdem excommunicant. Deinde ostendit, hæc abscondita in eo diplomate contineri. Tandem idem diploma suspectum reddit hoc argumento negativo: Denique anno MXXIII, quo Berengarius comes Barcinonensis, partibus auditis, abbatiam sanctæ Cæcilie monasterio Rivipullensi adjudicavit, ut videre est in ejusdem Berengarii litteris mox memoratis, monasterii sanctæ Cæcilie monachi nulla privilegia exhibuere adversus Rivipullenses; sed in sola possessione, in quam per vim immissi fuerant, totum suum jus fundarunt. Quod si paucos ante annos Benedictus VI vel VII aliquid in favorem monasterii sanctæ Cæcilie statuisset, hac in causa tacitum non fuisset. Fateor, propter illas aliasque Pagii rationes fidem hujus diplomatis merito in dubium revocari posse. At si eo tempore, quo hæ litteræ sub nomine Pontificis confictæ sunt, fuisset memoria de archiepiscopatu Cæsarii, cur diplomatis fictor tacuisset istum titulum, qui ad gloriam monasterii sanctæ Cæcilie etiam pertinebat?

ita nos has Cæsarii litteras ob puerilem stylum,

542 Quomodocumque solvantur aut explicentur difficultates, quas circa archiepiscopatum Tarraconensem hactenus proposui, saltem de litteris Cæsarii idem suspicor, quod Pagius de diplomate Benedicti Papæ judicandum existimat: siquidem præter manifestum errorem chronologicum et insolitum scribendi modum, plures ineptiæ in iis sese offerunt. Ne autem id temere dixisse videar, specimen accipe ex ipsa epistola, quam Baluzius lib. 7 Miscellaneorum a pag. 57 integram edidit, et quæ ibidem sic incipit: Sydereo fulgore veluti clari poli luminaria virtutum meritis radianti, florenti ut olori opinione alma, candenti ut lilium, pudicitie cingulo rubenti ut rosa, prolixa execratione ecclesiasticæ ut apparet gaudium jejuniorum vigiliarumque, ac obedientie colla submittentium, fraganti respersione, odorifera unitate, dissociabili pacis, amoris, ac benignitatis et suavitatis vinculis connexum, quorum oratio in alto æthereoque thro-

no penetrat sicut incensum..... nitore et humilitatis volatio resplendet color, et laus ac minus vel prope resonare cernitur, domno meo Johanni, ego Cæsarius indignus, gratia Dei archiepiscopus provinciæ Tarraconæ, quæ est fundata in Spania. Puerile enimvero et archiepiscopo indignum exordium, quod Oedipo interprete indigeat!

543 Deinde causam suam exponere aggreditur hoc modo: O domine mi pater, sanctissime Apostolice, audite me pater, quomodo ego pergi ad domum sancti Jacobi apostolicæ sedis, qui est tumultus in suam apostolicam sedem Galiciæ. Et ego indignus supradictus fui ad domum sancti Jacobi, et petivi benedictionem de provincia Tarragona vel suis munificentis, hoc est Barquinona, Egara, Jerunda, Ympurias, Ausona, Urgello, Hilerta, Hycto, Tortuosa, Cæsar-augusta, Oscha, Pamplona, Aucha, Calaorra, Tirasona. Et fiunt xvi civitates sub metropolitana Tarraconensi. Tum longo ordine recenset nomina episcoporum, a quibus in synodo Compostellana archiepiscopus Tarraconensis electus fuerit die III Kalend. Decembris æra DCCCXXXVIII, quæ respondet anno Christi non-gentesimo. Baluzius et Pagius fatentur, hanc æram falsam esse, ut supra pluribus dictum est.

falsum annum, numerum,

E

544 Post hæc Cæsarius controversiam inter se et aliquot episcopos ortam ita narrat: Isti episcopi superius exarati unxerunt me et benedixerunt de ipsa provincia Tarraconensi vel cum suis munificentis, civitates exaratas. Et ego Cæsarius archipræsul reversus ad provinciam meam nominatam, contradixi me episcopi his nominibus: Petrus Barcinonensis episcopus, Arnulphus quondam qui fuit sedis Gerundensis episcopus, Atto sedis Ausonensis episcopus, Wisaldus Urgelitanensis sedis episcopus, et Emericus metropolitani sedis Narbonensis episcopus. Isti jam supra scripti et nominati, quia istum apostolatam, quod est nominatum Spania et Occidentalia, dixerunt, non erat apostolatam sancti Jacobi; quia ille Apostolus interfectus hic venit, nullo modo autem vivus. Et ego responsum dedi illis secundum canonicam auctoritatem de Nicæno concilio, ubi fuerunt trescentum decem et octo episcopi, et secundum canonem Toletanum, ubi subscripserunt episcopi LXVI episcoporum Spaniæ et Gothiæ provinciarum edita anno III, regnante domino Sisenando, die Nonas Decembris æra DCLXXI. O domine, sciatis vos, quia Petrus namque Romam accepit, Andreas Achaïam, Jacobus, qui interpretatur filius Zebedæi, frater Johannis apostoli et evangelistæ, Spaniam et Occidentalia loca prædicavit, et sub Herode gladio cæsus occubuit.

et inepta ejusdem abbatis responsa

F

545 Tunc enumeratis aliorum Apostolorum provinciis, ita imperite contra adversarios suos concludit: O pater sancte, ego dico, qui hoc contradicit, quod verum non esset, contradictor est Domini et legi. Ubinam, obsecro, Dominus revelavit, aut in qua lege scriptum est, quo loco singuli Apostoli prædicaverint? Qua igitur fronte Cæsarius illos episcopos, tamquam Domino et legi contrarios, ex hoc capite apud Romanum Pontificem accusare ausus fuisset? Sane prudentius dixisset, illam adversariorum opinionem communi traditioni aut historiæ repugnare. Juverit ad suspicionis meæ confirmationem audire epilogum ejusdem epistolæ, quam non minus inepte ac barbare sic absolvit

fictitias esse suspicamus.

A solvit : Precor vos, pater, per Deum Patrem omnipotentem, ut vestrum consilium et vestras gramatas mihi transmittere faciatis per istum sacerdotem nominativum nomine Galindo. Est quandocumque ego citius potuero, cum reverentia magna, honore, pergere facio ad limitem sancti Petri apostoli. Et ego cupio vestros pedes osculare et vultum vestrum hilarem videre. Rogamus, ut talem nobis donetis ex vestris consiliis, quomodo ego possim explicari super illos. Tantum agite ut rogamus, et nostris precibus vestras dignate accommodare aures, domine et venerabilis Papa. Amen. Fiat. Viden', ex quam obscuro et suspecto instrumento prædicatio S. Jacobi in Hispania oppugnatur?

Hanc Cæsarii epistolam auctoritate Alfonsi III regis

546 Satis mirari nequeo, eruditissimum Baluzium tantam auctoritatem tribuisse huic epistolæ, ut in notis ad eam lib. 7 Miscellaneorum pag. 61 ita scripserit : Ceterum valde notandum est, quod Cæsarius ait in hac epistola, episcopos, qui ei contradicebant, dixisse, Jacobum apostolum interfectum

B Compostellam venisse, nullo modo autem vivum : cui illorum sententiæ consonant litteræ Adefonsi regis Hispaniæ datæ anno dcccvi. Has Adefonsi seu Alfonsi litteras, quas Baluzius in chartulario Turonensi se vidisse testatur, parte 1 hujus Commentarii § 5 exhibui. Sed non video, quomodo eæ patrocinentur opinioni illorum episcoporum, qui S. Jacobum vivum in Hispaniam venisse negabant. Alfonsus potius innuit, sese tali sententiæ adversari, dum initio epistolæ præsulem Compostellanum vocat egregium pontificem apostolicæ Jacobi sedis. Quomodo ecclesiam Compostellanam titulo apostolicæ sedis decorasset, nisi eam a Jacobo apostolo institutam aut saltem fidei lumine illustratam putasset? Quippe non solent ecclesiæ vocari apostolicæ, eo quod in iis corpora Apostolorum quiescant. Sic ecclesia Constantinopolitana vel Amalphitana non appellatur apostolica, etsi ad eas corpus S. Andreæ apostoli translatum fuerit, de quibus translationibus Martyrologium Romanum ad diem ix Maii meminit.

perperam con-
firmat Balu-
zium,

547 Imo etiamsi ultro concederem, Alfonsum de prædicatione S. Jacobi in Hispania, ne implicite quidem, ullum verbum fecisse, contendo, ad ipsi in ea epistola faciendum non fuisse; quod sic probabo. Petierant Turonenses, cujus Apostoli tumulus in Hispania haberetur. Alfonsus respondet, ibi certissime quiescere corpus S. Jacobi, filii Zebedæi, quod Hierosolymis in Hispaniam translatum fuerat; et non facit expressam mentionem de ejus prædicatione, tum quia de ea non quærebat, tum quia instans tabellariorum discessus pluribus eam explicari non permittebat. Quod si ad singula modo voluerimus ea vobis enarrare, inquit Alfonsus in suis litteris, in longius vertetur stilus, quo modum excedemus epistolæ justæ, imo festinationem gerulorum, qui noluerunt remorari. Deinde spondet, se omnia liquidius enucleatiusque perscripturum, quando clerici Turonenses in Hispaniam venerint. Quomodo igitur sententiæ illorum episcoporum consonat Alfonsi epistola, quæ dumtaxat respondet ad ea, quæ petebantur, et explicite non memorat prædicationem S. Jacobi, de qua non agebatur? Est et aliud, in quo majorem a Baluzio fidem requiro, ut jam ostendam.

et non satis fideliter aut accurate refert,

548 Imprimis in tota Cæsarii epistola nusquam invenio, episcopos ipsi adversantes dixisse, quod certum esset, sanctum apostolum Jaco-

bum in Hispania Euangelium non prædicasse. Negant quidem, sanctum illum Apostolum in Hispaniam vivum venisse, sed non asserunt, id certum esse. Interim Baluzius, initio hujus paragraphi citatus, in Marca Hispanica col. 404 nobis tale præsulum istorum responsum exhibet : Responderunt illi, nullum hinc præsidium causæ suæ peti ab eo posse, cum certum esset, hunc Sanctum non fuisse apostolum Hispaniarum. Hæc itaque affirmatio certitudinis parum sincere a Baluzio compendiosæ memoratarum litterarum expositioni inserta est. Si quis id neget, provoco ad textum epistolæ Cæsarianæ, quam ipse Baluzius lib. 7 Miscellaneorum a pag. 57 postea cum notis quibusdam edidit. Præterea ex jam relatis ejusdem epistolæ fragmentis satis colligitur, quid hi præsules Cæsario objecerint, et quid ipse illis reponderit. Attamen Baluzius supra num. 532 contractam a se litis hujus synopsis ita concludit : Ejus erat (nempe Cæsarii) probare, quod ab aliis negabatur. Non fecit tamen; sed conversus ad distributionem provinciarum factam ab Apostolis, ait, Jacobum SPANIAM ET OCCIDENTALIA LOCA prædicasse. Nunc ea Baluzii clausula paucis discutienda est.

549 Dum Cæsarius respondet, sanctum illum Apostolum per Spaniam et Occidentalia loca prædicasse, verosimiliter juxta communem istius temporis traditionem, aut vulgo notum antiqui scriptoris textum locutus est. Videtur sane hunc loquendi modum mutuatus esse ab Isidoro aut veteribus Martyrologis, qui simili phrasi utuntur, et quorum verba superius parte 1 § 1, et parte 2 § 6 et sequentibus retulimus. Imo Cæsarius putabat, sententiam suam de prædicatione S. Jacobi in Hispania tam manifestam ac certam esse, ut episcopos illi opinioni adversantes apud Romanum Pontificem serio accusaret, ac si Domino et legi contradicerent, uti supra vidimus.

E quomodo quibusdam episcopis,

550 Certe apud illustrissimum Petrum de Marcata tanta est S. Isidori in hac re auctoritas, ut in epistola ad Henricum Valesium de primis Gallicæ prædicatoribus existimet, hac sola Hispanos causam suam contra adversarios tueri posse : in ea enim immediate post fragmentum, quod parte 2 hujus Commentarii § 7 num. 383 protuli, apud nos tomo v Junii pag. 546 sic scribit : Disceptatur quidem apud eruditos de Jacobi in Hispaniam adventu ex eo præcipue capite, quod Apostoli nondum a Judæa, sortibus sibi apud gentes prædicandi distributis, recessissent; sed quemadmodum auctoritate Isidori, qui sua ex prioribus haurire potuit, se tueri possunt Hispani adversus OPINIONIS CONFICTÆ NOVITATEM, quæ illis opponi solet, ita nobis de Philippo differere licet. Quid dicturus fuisset vir illustrissimus, si sancti Hieronymi aliorumque veterum testimonia, quæ supra adduxi, adventui S. Jacobi in Hispaniam patrocinari vidisset? Sed ad Cæsarium revertamur, qui objectionem istorum præsulum jam refutaverat solidiori responso, quod Baluzius in memorata clausula subit.

Hispanicam S. Jacobi prædicationem negantibus,

F

551 Cum prædicatio S. Jacobi in Hispania ab istis episcopis negaretur, Cæsarius pro ea citabat concilium Toletanum, quod æra dclxxi id est anno Christi 633 celebratum fuisse asserebat. An non probabat id, quod negabatur, qui tam venerandum antiquitatis monumentum contra eos allegabat? Tanti ponderis erat eo probatio, ut hactenus

Cæsarius respondit.

AUCTOR
G. C.

hactenus idem argumentum pro adventu S. Jacobi proferant eruditissimi Hispani, inter quos eminentissimus Aguirrius tomo I conciliorum Hispaniæ dissert. 9, num. 44 de eo ita loquitur: Accedit urgentissima confirmatio prædicationis S. Jacobi in Hispania, simulque sententiæ sancti Isidori, in celebri concilio Toletano IV, cui ipse præfuit anno Christi DCXXXIII. Videri illic fusius potest, quomodo doctissimus Cardinalis adventum S. Jacobi in Hispaniam ex isto concilio confirmet. Mihi hic sufficit Baluzium de non satis sincera hujus litis ratione convicisse.

Etsi ea lis nobis de fitione suspecta sit,

552 Porro si quis opponat, Cæsarium pro prædicatione S. Jacobi in Hispania, quæ sola ab episcopis illis in eadem epistola negatur, primo loco inepte allegasse concilium Nicænum, quod de hac quæstione nullum facit verbum, non refragabor, etsi illam responsionem alia ratione explicari posse non ignorem: non refragabor, inquam, quia inde confirmabitur suspicio mea, quod scriptum istud ab imperito quodam impostore, confictum sit, neque diutius contendam cum Baluzio de textu epistolæ, quam ipsemet lib. 4 Marcæ Hispanicæ col. 404 falsam esse aut interpolatam fassus est, licet eandem lib. 7 Miscellaneorum pag. 60 et 61 tueri velle videatur.

gratis tamen supposita illius lius veritate,

553 Quinimo etiamsi quispiam omnibus meis dubiis, hoc paragrapho circa illam epistolam propositis, plane satisfaceret, ac vera esse demonstraret, quæcumque inter Cæsarium ac memoratos episcopos contigisse narrantur, tamen a sententia nostra recedendum non esset, cum ex iis tantummodo sequeretur, illam opinionem post medium seculi x ab aliquibus in dubium revocatam fuisse. Cæsarius nempe illam traditionem allegabat, tamquam antiquam et communiter receptam. Negabant eam adversantes episcopi, quia causæ suæ noxiam putabant: scimus enim in hujusmo-

di controversiis ab utraque parte litigante dissimulari multa, negari alia, donec manifeste probentur. En igitur litem, quam ab aliis iudicibus dirimi oportet.

554 Quare appello ad SS. Hieronymum, Isidorum, Julianum, Beatum, aliosque antiquos et integros hujus litis arbitros, qui contra hos episcopos sententiam pronuntiant, et prædicationem S. Jacobi in Hispania affirmant. Ego itaque, cui in hac re nec seritur nec metitur, malim stare iudicio horum vivorum, sanctitate et doctrina illustrium, quam negationi quorundam episcoporum, qui causam suam agebant. Præterea hic suo modo locum habet illa Tertuliani regula, quam superius num. 334 alia occasione sic retuli: Ex ipso ordine manifestatur, in esse Dominicum et verum, quod sit prius traditum; id autem extraneum et falsum, quod sit posterius immissum. Testimonia autem Martyrologorum aliorumque sanctorum scriptorum, quæ pro adventu S. Jacobi in Hispaniam supra adduxi, longo temporis intervallo contrariam istorum præsulum opinionem præcedunt, ut ipsi traditionis Hispanicæ oppugnatores fateri coguntur.

555 Atque hæc hactenus disputata sunt in gratiam veritatis, quam in toto hoc Commentario præ oculis habui, paratus corrigere, sicubi ab ea aberraverim: sancte enim profiteor, me ita ad hanc disputationem illustrandam accessisse ut putaverim, non usque adeo solida esse Hispanorum fundamenta ad prædicationem S. Jacobi in Hispania asserendam. Sed postea, variis monumentis diligenter excussis, omnibusque utriusque partis argumentis mature expensis, conperi, immemorabilem Hispanorum traditionem, antiquis testimoniis firmatam, omnibus adversariorum argumentis longe prævalere.

APPENDIX

De Cæsar-augustana Deiparæ imagine, quam S. Jacobus erexisse traditur.

§ I. Qualis sit ea Aragonum traditio.

Cardinalis Aguirrius distinguit

Etsi proprie ad institutum nostrum non spectet de prodigiosis beatissimæ Virginis imaginibus agere, earumque originem examinare, quandoquidem tamen Cæsar-augustana Deiparæ effigies per totum terrarum orbem celeberrima nonnullam habet cum gestis S. Jacobi connexionem, placet ex superabundanti (verba sunt eminentissimi Aguirrii in Collectione maxima conciliorum Hispaniæ tom. I, dissert. 9, excurs. 7 num. 77) prædicationem ipsam S. Jacobi uberius confirmare traditione alia perantiqua adventus Deiparæ in Cæsaraugustanam urbem, et apparitionis ad B. Jacobum inibi prædicantem.

inter alias traditiones ecclesiasticas,

557 Porro cujus ponderis sit ea traditio, indicat idem eminentissimus Cardinalis, dum loco proxime citato num. 93 et 94 inter apostolicas et ecclesiasticas traditiones distinguit, et in ipsis ecclesiasticis varios historicæ auctoritatis gradus ita assignat: Adhuc intra limites traditionum pure ecclesiasticarum, quæ inferioris sunt conditionis, quædam inveniuntur magis fide dignæ,

quam aliæ; et eo majori, quanto antiquioribus testimoniis innituntur. Porro adventus et prædicatione S. Jacobi in Hispania, subindeque discipulorum ipsius, inter omnes traditiones ecclesiasticas nuper indicatas primum habet dignitatis locum: quoniam a duodecim saltem seculis usque modo firmatur testimoniis patrum, Breviario S. Isidori, diplomatibus Romanorum Pontificum, et continuata usque in diem hanc ecclesiarum Hispaniæ persuasionem, ut supra vidimus.

558 Apparitio vero Deiparæ supra columnam facta Jacobo apud Cæsaraugustam prædicanti, et erectio illius oratorii in honorem ejusdem adhuc viventis, licet non habeat tot certa et adeo antiqua veterum pro se testimonia, ac adventus Jacobi in Hispaniam, adhuc tamen est traditio valde antiqua, Pontificum ac regum privilegiis firmata a multis seculis, et plurimorum gravium scriptorum libris a longo tempore comprobata: quam proinde nemo refutare sine temerito

ad eam dirimendam idoneos iudices eligimus.

et huc quæstioni finem imponimus.

et traditionem Cæsar-augustanam,

A meritate aut impietate aliqua possit. Nunc videamus, quid ea traditio contineat.

legitur in
antiquo codice
s.

559 Dum anno 1722 per unam alteramque hebdomadam Cæsar-augustæ commorabar, amplissimus D. Franciscus Urquiola, ecclesiæ metropolitanæ decanus, coram aliquibus ejusdem ecclesiæ canonicis ostendit mihi in archivo sanctæ Mariæ de Pilari codicem membraneum, in cujus fine narratur, quomodo ædificatum fuerit sacellum sanctæ Mariæ de Columna. Historia autem illa (quantum ex caractere conjicere potui) circa seculum XIII scripta videtur, eique præmittitur sequens præfatiuncula: Ad laudem et gloriam summæ Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, qui est verus Deus, Trinus et unus, et ad promulganda beneficia et præconia Advocatæ humani generis, Filii Altissimi Genitricis, annuntiamus fidelibus universis narratione veridica et fidei, qualiter ab exordio Christianæ religionis camera seu basilica sanctæ Mariæ de Pilari civitatis Cæsaraugustanæ, et ecclesia ejusdem adorsa fuerit fundamentum. Consequenter notitiæ fidelium tradere disponimus pauca quædam, quæ de mirabilibus multis ad nostram notitiam pervenerunt, operante Virginis Filio, precibus et meritis Genitricis ipsius cappellæ de prælibato Pilari devotis. *Postulatores propriarum Lectionum pro secundo nocturno Officii dedicationis ecclesiæ Metropolitanæ Cæsar-augustanæ in Summario num. 1 etiam exhibent hunc prologum, et in positione num. 9 ex eo colligunt, quod illius scriptores loquantur tamquam de historia ab immemorabili tempore a majoribus accepta, cum dicant, se vel tantum notitiæ fidelium tradere . . . pauca quædam, quæ de mirabilibus multis ad suam notitiam pervenerunt.*

quo narra-
tione, quomodo
Jacobus

560 Deinde sequitur ipsa historia, quam ex præfato codice Ms. judicialiter desumptam, et in Summario num. 1 relatum, hic fideliter transcribo. Sic autem habet: Post passionem et resurrectionem Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, ac ipsius in cælum aureo volatu ascensum, remansit piissima Virgo virgini commissa Joanni. Crescente vero discipulorum numero in Judæa, ad Apostolorum prædicationem et signa fremuerunt quorundam corda Judæorum perfida, magnamque adversus Christi Ecclesiam persecutionem sævissimam commovendo lapidantes Stephanum, diversosque nihilominus trucidando. Propterea dixerunt ad eos Apostoli: Vobis quidem primum oportebat prædicare verbum Dei, sed quia repulistis illud, et indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes. Sicque euntes per mundum universum juxta Christi mandatum prædicaverunt Euangelium omni creaturæ unusquisque in sorte sua. Cum autem egrederentur de Judæa unusquisque accipiebat congerium *, et benedictionem ab ipsa gloriosa Virgine benedicta.

est licen-
tia abundi

per agra-
tias Hi-
spaniæ civita-

561 Interea, revelante Spiritu sancto, beatus Jacobus Major, frater Joannis, filius Zebedæi, mandatum accepit a Christo, quatenus ad partes Hispanas verbum Dei prædicaturus accederet. Ipse vero statim pergens ad Virginem, osculatis manibus, licentiam, et benedictionem piis lacrymis postulabat. Ad quem Virgo: Vade, inquit, fili; imple mandatum Magistri tui: et per ipsum te precor, quatenus in una civitate Hispaniæ, ubi majorem numerum hominum ad fidem converteris, ibi ecclesiam in mei memoriam, prout te monstra-

Julii Tomus VI.

vero, facias. Progrediens autem beatus Jacobus ex Hierusalem venit ad Hispanias prædicando. Inde pertransiens per Isturias devenit in civitatem Oveti, ubi unum ad fidem convertit. Sicque Galliciam intrans Patronum civitatem alloquitur *: inde properans in Castellam, quæ major Hispania nuncupatur, tandem venit in minorem Hispaniam, quæ Aragonia dicitur, in regione illa, quæ Celtiberia nuncupatur, ubi sita est Cæsaraugustana civitas ad Iberi fluvii ripam.

LECTOR
G C.

* id est in ea
prædicat

562 Ibi igitur beatus Jacobus, multis diebus prædicans, viros octo convertit ad Christum, cum quibus quotidie tractans de regno Dei, exhibat ex parte noctis ad ripam fluminis quietis causa, in loco ubi palæe jactabantur. Ibi namque post soporem orationi vacantes,urbationes hominum et molestias gentilium declinabant. Et ecce post dies aliquot, media nocte lustrante, stabat beatus Jacobus cum fidelibus supradictis contemplatione et orationibus fatigatis. Ceteris igitur sopore deditis, in hora ipsa mediæ noctis audivit beatus Apostolus voces angelorum cantantium AVE MARIA GRATIA PLENA; quasi suavi invitatorio matutinale Virginis inchoando Officium: qui statim flectens genua sua vidit Virginem matrem Christi inter duos choros millium Angelorum super pilare, quoddam marmoreum residentem. Conventus igitur cælestis militiæ angelorum matutinale Virginis cum versu BENEDICAMUS DOMINO compleverunt.

ad urbem Cæ-
sar-augusta-
nam venerit,

563 Quo finito, piissimus vultus beatæ Virginis Mariæ Apostolum sanctum ad se quam dulciter evocavit: Ecce, inquit, Jacobe fili, locus signatus, meoque honori deputatus, in quo in mei memoriam tua industria mea ecclesia construatur: conspice quinimo pilare hoc, in quo sedeo: nam Filius meus, magister tuus, per manus angelorum illud transmisit ex alto, circa cujus situm capellæ altare locabis. In quo præsertim loco precibus ac reverentia mea signa et mirabilia Altissimi virtus operabitur admiranda, illis nimirum, qui in suis necessitatibus meum auxilium implorabunt: eritque pilare illud in loco isto usque in finem mundi, et Christum colentes numquam ex hac urbe deficient. Tunc Jacobus apostolus hilaratus lætitia multa, innumeras gratias Christo referens, easdem retulit Genitrici. Et, ecce, subito cælestis illa concio angelorum Dominam cælorum suscipiens ad Hierosolymam urbem reduxit, et in suam cellulam collocavit. Hic est enim exercitus ille millium angelorum, quem Deus misit ad Virginem in hora, qua Christum concepit, ut illam servarent et viis omnibus sociarent, et illæsum puerum custodirent.

et ibidem in
honorem Dei
paræ.

564 Beatus autem Jacobus de tanta visione, et consolatione congaudens, continuo cœpit ibi ædificare ecclesiam, juvantibus, quos ad fidem converterat, supradictis. Capit autem præfata basilica octo quasi passus latitudinis, et sexdecim longitudinis, habens pilare prædictum in capite versus Iberum cum altari, in cujus ecclesiæ servitium, unum de prædictis in presbyterum, quasi magis idoneum, beatus Jacobus ordinavit. Consecrans vero prædictam ecclesiam, et ipsos Christicolas in pace dimittens, reversus est in Judæam, verbum Domini prædicando. Intitulavit autem ipsam ecclesiam, Sanctam Mariam de Pilari. Hæc est enim pri-

sacellum con-
struxerit,

AUCTORE
G. C.

ma mundi ecclesia in honore Virginis apostolicis manibus dedicata. Hæc enim angelica camera [in] primordiis Ecclesiæ fabricata. Hæc est aula sacratissima sæpius per Virginem visitata, in qua cum angelicis choris visa est sæpius Dei Genitrix matutinos psallere psalmos; in hac siquidem obtentu Virginis plurimis præstantur beneficia, et operantur insignia multa, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre, et Spiritu sancto vivit, et regnat per infinita secula. Amen.

quam traditionem R. P. Salvator Gilaberte ad tria capita reducit,

565 *Atque hæc est communis Aragonum traditio, quam R. P. Franciscus Salvator Gilaberte ex Ordine B. Mariæ de Mercede redemptionis captivorum in dissertatione sua Ms., quam mihi Cæsar-augustæ perhumaniter communicavit, ad tria potissimum capita reducit his verbis: Itaque tria simul annuntiaverunt nobis patres nostri; primum, Deiparam adhuc viventem apparuisse Jacobo Cæsar-augustæ super columna marmorea missa ex alto; secundum, jussisse ipsi, ut sacellum in sui honorem erigeret; tertium, paruisse illico Apostolum, et Pilarensem basilicam construxisse.*

quorum secundum eminentissimum Aguirrius admittere recusat.

566 *Doctissimus Cardinalis de Aguirre hanc secundam traditionis partem admittere renuit, et de ea loco supra citato num. 97 ita loquitur: Quod vero aliqui aiunt, Deiparam Jacobo jussisse, ut oratorium in ipsius honorem ædificaret, videtur a non multo tempore introductum, sine fundamento apud antiquos, et a veritate alienum. Quis enim facile credat, Deiparam tam insigniter humilem, ut propterea ad summam eam dignitatem præ omnibus creaturis evecta fuerit, exegisse eum cultum omnibus mortalibus insolitum a Jacobo? Nec satis occures, si dicas, illam non proprio nutu, sed Dei monitu et inspiratione jussisse, ut is honor sibi ab Apostolo et aliis Christianis intra mortalem vitam impenderetur: quamvis enim id sit possibile absolute, videtur incongruum modestissimæ et humillimæ Virgini. Quare non est putandus id ipsi inspirasse Deus, sed dumtaxat Jacobo, qui absque ulla cenodoxiæ umbra, aut præsumptionis specie, potuit Dei Matrem, novum orbis prodigium, novo eo cultu et mortalibus insolito venerari. Verum Cæsar-augustani propriarum lectionum postulatorem in responsione ad animadversiones R. P. D. fidei promotoris § 8 et sequentibus huic eminentissimi viri argumento ita satisfecerunt, ut sacra Rituum congregatio illam Deiparæ jussionem in Officio exprimi permiserit, sicuti postea videbimus. Jam fundamenta, quibus ea traditio innititur, exhibeamus.*

§ II. Fundamenta Aragonum pro sua traditione.

Aragon's pro sua traditione allegant litteras,

Non hic proferam integra probationum instrumenta, ne nimium excrescat commentarius, sed ex illis ea tantum excerpam, quæ ad memoratam traditionem confirmandam potissimum pertinere Aragones judicant. Si quis autem ea monumenta integra videre velit, inveniet illa in Summario, sacræ Rituum congregationi oblato, aut locis hic per detursum assignandis. Primo allegatur epistola encyclica, qua Petrus Librana, episcopus Cæsar-augusta-

nus, anno 1118 post vindicatam e Maurorum D servitute Cæsar-augustam promulgavit indulgentias a Gelasio II Pontifice concessas omnibus fidelibus, qui manus adjutrices porrexerint auxiliumque præbuerint ad reparationem templi majoris, quod exiguum Deiparæ ædem continebat, quæ juxta historicos Hispanos inter medias gentilium Maurorumque persecutiones semper usque ad hunc diem stetit illæsa.

668 *Cardinalis Baronius, post Hieronymum Blancas, in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1118 annum. 18 et 19 refert diploma Gelasii Papæ, et Petri episcopi Cæsar-augustani epistolam, in qua leguntur sequentia: Divina favente clementia, vestrisque precibus et fortium virorum audacia Cæsar-augustanam urbem Christianis manibus subjugari, ac beatæ et gloriosæ Virginis Mariæ ecclesiam, quæ diu (proh dolor!) subjacuit Sarracenorum ditioni, liberari satis audistis, QUAM BEATO ET ANTIQVO NOMINE SANCTITATIS AC DIGNITATIS POLLERE NOVISTIS.*

569 *Aragones ex his verbis, majori characterè impressis, ita argumentantur: Postrema verba merito in rem nostram sunt ponderanda: nam esto nihil distincte et in specie de hujusmodi enuntient traditione, mirandum tamen quidquam innuunt, quod cum ea mire consonat, sive antiquitatis, sive sanctitatis ratio habeatur: antiquitatis quidem basilicæ, veluti quæ a tempore ineuntis legis gratiæ initium duxerit; et sanctitatis, quoniam a Deiparæ præsentia et apparitione consecratus et sanctificatus ille fuerit locus. Unde quæ paucis ac prægnantibus verbis QUAM BEATO ET ANTIQVO NOMINE, SANCTITATIS AC DIGNITATIS POLLERE NOVISTIS, generatim et tacite complexus est sua in encyclica epistola Cæsar-augustanus episcopus eos alloquens, quibus aliunde res nota erat, diserte pia nostra et constans servavit et reservavit traditio.*

570 *Baronius tomo 12 Annalium loco mox citato agnoscit hujus ecclesiæ dignitatem et antiquitatem, dum post utrumque hoc instrumentum exhibitum sic loquitur: Hactenus venerandæ antiquitatis monumenta, Hieronymi Blancæ industria in lucem prodita in Commentariis rerum Aragonensium de Cæsar-augustano tabulario, quibus indulgentiarum promulgandarum pristinus mos reseratur, pariterque antiquus cultus religiosissimæ ecclesiæ, beatissimæ Virginis de Pilari nuncupatæ, quæ hactenus non solum Hispanorum populorum, sed exterorum etiam visitatione frequentatur, universo Christiano orbi illustri fama notissima. Hic, inquam, eminentissimus ille scriptor agnoscit quidem vetustam ecclesiæ istius celebritatem, sed prodigiosum illius exordium admittere non potuit, cum tomo 9 ad annum Christi 816 adventum S. Jacobi in Hispaniam negaverit, nisi quis probet, eum sententiam mutasse, de qua re aliquid antea diximus.*

571 *Alteram ejusdem traditionis documentum est Missa propria, in dedicatione apostolicæ, imo angelicæ, basilicæ beatæ Mariæ Majoris et de Pilari antiquitus decantari solita, quam capitulum Cæsar-augustanum a tempore sancti Pii V solummodo prætermisisse creditur, ut juxta istius Pontificis præscriptum sese ad Romanum Missale religiose conformaret. Habeo penes me antiquum istius Missæ exemplar, Gothicis typis excusum, in quo præter alia præfatæ traditionis testimonia*

quibus Petrus Librana a 1118 Christianos exci-

ad restaurandam Cæsar-augustanam Deiparæ ecclesiam.

E

cujus antiquam celebritatem Baronius agnoscit

F

pro eadem traditione asserunt veterem Missam et cetera lectam,

A *testimonia legitur sequens collecta, quæ omnia distincte complectitur his verbis*: Omnipotens æterne Deus, qui sacratissimam Virginem matrem tuam inter choros angelorum super columna marmorea, a te ab alto emissa, venire dum adhuc viveret, dignatus es, ut basilica de Pilari in ejus honorem a protomartyre apostolorum Jacobo suisque sanctissimis discipulis ædificaretur; præsta quæsumus ejus meritis et intercessione fiat impetrabile, quod fida mente poscimus. Qui vivis et regnas etc.

ae posterior
actenus quo-
die canitur)

572 *Hujus collectæ usus, ab immemorabili tempore cæptus, usque ad hanc diem perseverat, quando capitulum ejusdem ecclesiæ quotidie processionaliter ad beatissimæ Virginis sacellum accedit, ubi ea canitur; ut Cæsar-augustæ existens aliquoties vidi. Postulatores in Positione num. 12 de hac collecta ita ratiocinantur*: Hoc certe documentum gravissimi ponderis est, cum preces contineat ecclesiasticas, in quibus magna semper adhibita cura, ne quidquam intermisceatur, quod vel speciem erroris præ se ferat, vel ulla ex parte veritatem offendat: ægre enim existimari potest, prælatos ecclesiasticos hujusmodi preces recitari permisisse, quin traditionem ad incudem revocaverint, verissimamque habuerint.

liquo testi-
monia,

573 *Conservatur in archivo metropolitaneæ ecclesiæ, et in Summario num. 10 exhibetur integrum assecurationis (vulgo vocant Salvaguardiæ) edictum, quod anno 1299 in lingua vernacula istius temporis promulgavit civitas Cæsar-augustana, et quo cavit, ne quis molestia afficeret peregrinantes ad ecclesiam sanctæ Mariæ de Pilari, ne peregrinorum devotio erga sacrum istum locum intepesceret. Unde patet, tunc venerabilem illam Deiparæ ædem magno populi concursu frequentatam fuisse. In eodem archivo exstat privilegium (in Summario num. 17 totum profertur) Joannis II Aragoniæ regis, anno 1459 datum, quo plures prærogativas concedit in favorem istius ecclesiæ, quæ inter ecclesias alias Hispaniæ divinis mysteriis et miraculis refulget, et de illius institutione et ædificatione, testante historia, multa miraculosa referuntur; et principaliter illud mirabile, quod in vita ipsius beatæ ac gloriosæ Virginis, ejusque jussu a beato Jacobo Majori apostolo constructa et ædificata extitit, in cujus capite ipsa beata Virgo pilare*

C *marmoreum, quod sibi e cælo transmissum habuerat, et supra quod eidem beato Apostolo apparuit, firmari et collocari jussit. Non opus esse arbitror hic plura posterioris ævi testimonia congerere, cum tempore regis Ferdinandi, cognomento Catholici, illa traditio ita fuerit perculgata, ut in suo diplomate anni 1504 existimaverit, eam ex Catholicis occiduis neminem latere.*

ic diploma
Callixti III
Papæ,

574 *Non possum tamen, quin hic transcribam partem diplomatis, quo Callixtus III summus Pontifex anno 1456 concedit indulgentias visitantibus ecclesiam S. Mariæ de Pilari, in qua, inquit, dicta beata Maria Virgo, antequam ad cælos assumeretur, cum Jesu Christo filio suo ac domino nostro, beato Jacobo Majori in columna marmorea apparuit, et ob hoc ipsa ecclesia nomen beatæ Mariæ de Pilari assumpsit, ac inibi quamplurima et infinita miracula divina permissione dietim fiunt; nec non Christi fideles cum magna devotione et veneratione imaginem ejusdem beatæ Mariæ et ejus Filii in quadam cappella ipsius ecclesiæ, quæ*

de mandato beatæ Mariæ per dictum beatum Jacobum fabricata, et camera angelica Dei Genitricis de Pilari nuncupata et appellata existit, colunt et venerantur, et cum magna devotione visitare non cessant. *Omitto alia posteriorum Pontificum diplomata; quia nemo dubitat, quin ea traditio postremis hisce seculis fuerit receptissima. Ob eamdem rationem prætermitto innumeros variarum nationum scriptores, qui a seculo xv illam traditionem litteris mandarunt. Si quis eos nosse desideret, adeat Processum Cæsar-augustanum, sacræ Rituum congregationi oblatum, ubi in Positione a num. num. 33 de istis auctoribus fit mentio, et ubi in Summario num. 21 textitur illorum catalogus, qui ferme ducentos complectitur.*

575 *Quoniam Callixtus III testatur, in sacra illa æde per intercessionem beatissimæ Virginis quotidie innumera patrari miracula (R. D. Josephus Felix de Amada canonicus Cæsar-augustanus in compendio Hispanico, quod anno 1680 Cæsar-augustæ impressum est, sexaginta collegit) ego ex omnibus unicum seligam, quod adeo manifestum est, ut heterodoxos, qui cultum Deiparæ impie calumniantur aut impugnant, erroris sui convincere debeat, nisi similes esse velint pervicibus quibusdam Judæis, qui Christi doctrinam nolebant amplecti, etiamsi viderent Lazarum ab eo ad vitam revocatum.*

in quo sit men-
tio de miracu-
lis, ibidem pa-
tratis,

576 *Contigit istud anno 1640, et Cæsar-augustæ coram illustrissimo archiepiscopo severum examen subiit. Post duos annos typis Matritensibus Latine editum est a Petro Neurath, medico Trevirensi, qui eo tempore in Hispania commorabatur, et qui post alia huc non spectantia rem gestam sic narrat*: Hisce nostris diebus juveni crus abscissum ibidem restitutum est; erat autem juvenis ille Michael Joannes Pellicer, annorum novemdecim, Calanda ortus (pagus Aragonum est, Ordinis Calatravæ) filius Michaelis Pellicer agricolæ, et Mariæ Blasco, ejusdem pagi incolæ. Hic dum Castelloni de la Plana (pagus regni Valentiani est) avunculo suo Jacobo Blasco serviret, ex curru, in quo triticum vehebatur, excidit, atque crus illi dextrum ab rota confractum est. Cumque et ipse et avunculus ejus pauperes essent, Valentiam ad domum hospitalem delatus est. Ubi cum variis tentatis remediis nihil proficeret, magnum illud Cæsar-augustæ nosocomium petiit, et se Joanni de Estanga, chirurgo expertissimo et medicinæ publico ibidem professori commisit; qui crus ex toto corruptum videns, ad quatuor digitos infra genu abscidit, ac terræ mandavit.

quorum occa-
sione refertur
unum, quod
anno 1640
contigit juveni,

577 *Juvenis cicatrice obducta ædem Sanctæ Mariæ adiit, ibique nunc opem Virginis implorans, nunc stipem a prætereuntibus petens, biennio integro omnibus se notum fecit. Anno mdcxl, ut parentes inviseret, Calandam, patriam suam petivit, unde ad vicina oppida proreptans, sibi parentibusque victum quærebat. Die vigesima nona Martii, anno a Virginis partu, millesimo sexcentesimo quadagesimo, fœnum colligendo fessus, ad focum assistentibus patre, matre, aliisque duobus conterraneis, ligneum crus deposuit, ac cubitum ivit. Undecima noctis hora mater cubiculum intrans, duos in filii lecto pedes mirata est, et militem (eorum enim cohors ibidem tunc morabatur) esse suspicata, ad maritum cucurrit, qui filium agnoscens, excitavit; ille vero in*

qui crus ab-
scissum mira-
biliter recupe-
ravit.

AUCTOR
G. C.

in hæc verba prorupit : Somniabam, me in sacello divæ Virginis de Pilari lampadis oleo crus ungere. Et pater : Gratias Deo redde, Deipara tibi crus restituit : hoc enim juvenis eo usque ignorabat.

Hoc prodigium publicum,

578 Stupendum hoc factum mox illa ipsa nocte divulgatum est, et omnes incolæ oculati testes id arbitrari sunt. Die sequentis juvenis a frequenti populo ad templum ductus est, ibi pes (quem Virgo sanctissima distortum, ut omnes miraculum intuerentur, reliquerat) situm naturalem recepit, agnoveruntque eum vere bipedem, quem pridie altero crure destitutum viderant : cui scriba publicam fidem tunc quidem dedit.

potebatur severam
discussioem

579 Juvenis autem Cæsar-augustam adductus est, res in iudicium vocata, datus causidicus, examinati testes, causa ventilata, et tandem die vigesima septima Aprilis anni millesimi sexcentissimi quadragesimi primi sententia, qua factum illud verum et omnem naturæ vim excedens dicitur, lata est ab illustrissimo et reverendissimo domino domino Petro Apaolaza archiepiscopo Cæsar-augustano, subscriberibus domino Antonio Xavierre Priore sanctæ Christianæ, domino Joanne Perat vicario generali et officiali canonico S. metropolitane ecclesiæ Cæsar-augustanæ, domino Virto de Virto de Vera archidiacono Cæsar-august., domino Joanne Plano a Frago officiali, domino Philippo Bardaxi sacrorum canonum primario interprete, domino Didaco Chueca canonico magistrali Cæsar-augustano, domino Martino Irribarne Can. Lectore Cæsar-august., Fratre Bartholomæo Foyas Provinciali Ordinis S. Francisci, Fratre Antonio Ortin Abbad Provinciali Ordinis Minorum S. Francisci de Paula, domino Dominico Cebrian cathedratico primario theologiæ Cæsar-august.

B

juridica probatum,

580 Promulgata est sententia a juris utriusque doctoribus, dominico Philippo Bardaxi, domino Ægidio Fuster, et Michaelæ Cipres causidico, et notario publico. Signata ab Antonio Alberti Zaporta notario apostolico, et scriba principali curiæ ecclesiasticæ Cæsar-augustanæ. In Annales vero retulit dominus Thomas Tamayo de Vargas Hispaniarum ac Indiarum historiographus regius, in eis, quæ addidit Enchiridio temporis, Rever. Pat. Frat. Alfonsi Veneri Ordinis S. Dominici, Compluti nuper lingua vernacula editis.

C

objicitur hæreticis,

581 Videant hæretici, si hoc tam facile explodent, ut illud S. Joannis Damasceni, et reliqua, quæ a majoribus accepimus, quæque apud Indos hodie fiunt. Hoc enim, et nostro seculo, et coram multis oculatis contigit, Cæsar-augustæ in civitate frequentissima, et Aragonum regia, spectantibus Hispanis et Gallis. Testes examinati, causa per integrum annum agitata, et sententia ab archiepiscopo juridice lata est. Quod si rei tam notæ contradicere ausint, quis illos non impudentes, et Judæis magis incredulos incusabit?

et altero testimonio confirmatur.

582 Huic accedit testimonium nostri Hieronymi Brizii, qui in censura, opusculo isti præfixa, sic loquitur : Ex mandato R. D. Gabrielis de Aldama vicarii generali Matriti legi libellum de stupendo miraculo, nostro seculo inaudito, divæ Virginis de Pilari, quod verum esse scio : cognovi enim puerum primo Cæsar-augustæ absque altero crure ad portam ædis ejusdem Virginis stipem poscentem, et eundem

postea vidi Matriti (quo eum rex noster Catholicus adduci jussit) utroque crure incedentem : vidi stigma, quod B. Virgo cæsura signum reliquit : nec ego solum, verum et reliqui cæsarei hujus collegii Patres Societatis Jesu viderunt : novi parentes, quibus canonici sanctæ Mariæ de Pilari alimenta præbebant : novi chirurgum, qui ei crus abscidit. Ita vero ab auctore eleganter scriptum est, ut ad Dei gloriam, in argumentum nostræ fidei, et hæreticorum confusionem edi possit. Hoc judico, Matriti in collegio Societatis Jesu, XII Martii, anno MDCLXII. Si hæc testimonia hæreticis nondum satis authentica videantur, legant paragraphum sequentem, quem in eorum gratiam hic addidi, quamvis Commentarius noster jam inde nimium excreverit.

§ III. Juridica archiepiscopi Cæsar-augustani sententia, qua præcedens miraculum confirmatur.

Prodigio illo, quod superius a num. 576 retulimus, per integrum annum mature discusso, et testibus severe examinatis, illustrissimus ac reverendissimus archiepiscopus Cæsar-augustanus de veritate illius anno 1641 tulit sententiam, quam ex jam memorato postulorum Aragonum Summario excerptimus, quod num. 22 hoc authenticum iudicium ita refert : In Dei nomine etc. Noverint universi, quod anno a nativitate Domini MDCLXII, die vero XXVII mensis Aprilis apud civitatem Cæsar-augustæ coram illustrissimo et reverendissimo Domino Petro Apaolaza, Dei et apostolicæ Sedis gratia archiepiscopo Cæsar-augustano, regioque consiliario etc., in quodam processu, et causa coram præfato illustrissimo et reverendissimo domino archiepiscopo, et in ejus camera vertente intitulo processu admodum illustrium DD. juratorum concilii et universitatis civitatis Cæsar-augustæ super verificatione cujusdam miraculi, instantibus et supplicantibus doctoribus Philippo Bardaxi, et Ægidio Fuster etc. I. V. DD., et Michaelæ Cipres notario causidico Cæsar-augustano personis nominatis per dictos admodum illustres DD. Juratos, et concilios præsentis civitatis ad dictum processum faciendum dictus illustrissimus et reverendissimus dominus meus archiepiscopus quædam in scriptis tulit, legit, et promulgavit definitivam sententiam tenoris sequentis :

Prodestur
authentica,
sententia

584 Christi ac beatæ Virginis de Pilari nominibus invocatis. Nos Don Petrus de Apaolaza, Dei et sanctæ Sedis apostolicæ gratia archiepiscopus Cæsar-augustanus, regiusque consiliarius etc. viso toto præsentis processu, ejusque meritis attentis, diligenter inspectis, summaque cum maturitate rimatis, qui ad instantiam admodum illustrium DD. Juratorum, concilii, et universitatis præsentis civitatis Cæsar-augustæ factus exstitit, constat ex eo, quod Deus optimus maximus, qui gloriosus est in Sanctis suis, et in majestatis mirabilis, cujus ineffabilis altitudo prudentiæ nullis inclusa limitibus, nullis terminis comprehensa, recti censura judicii, cælestia pariter, et terrena disponit,

in qua archiepiscopus Cæsar-augustanus asserit,

A nit, et qui, etsi cunctos ejus ministros magnificet, altis decoret honoribus, et cælestis efficiat beatitudinis possessores; illos tamen (ut dignis digna rependat) potioribus attollit insigniis dignitatum, et præmiorum uberiore retributione prosequitur, quos digniores agnoscit, et commendat ingentior excellentia meritorum, voluit illam, quæ supra omnes choros est exaltata angelorum, cujus thronus juxta thronum Dei positus est, et ad ejus dexteram in vestitu astitit deaurato, virginem Mariam, matrem suam, miro quodam his nostris temporibus honorare facto.

iridico te-
n examine
tare,

585 Constat enim in hospitali generali beatæ Mariæ de Gratia præsentis civitatis Michaëli Joanni Pellizero, loci de Calanda hujus archiepiscopatus, propter infirmitatem fuisse crux dextrum abscissum et amputatum; et in cœmeterio dicti hospitalis terræ mandatum duos annos et menses ante dictorum testium depositiones, ut I, V, et VII testes super XI et XII articulum deponunt. Constat etiam ex quinque contestantium testium depositionibus scilicet VIII, IX, X, XII et XIII, super XXI et XXII articulo quod ipsa nocte qua factum miraculum dicitur, quæ erat in ultimis Martii, anni præteriti MDCXL, uno hora antequam dictus Michaël Joannes Pellizero lectum gradiendo super terram petiisset, dicti testes cicatricem cruris præcisi viderunt, suisque propriis manibus et tetigerunt, et palparunt.

juveni
abscissum

586 Constat quod paulo postquam dictus Michaël Joannes cubationem faceret, testes VIII, et XIII, qui sunt parentes dicti Michaëlis, cubiculum ingredientes, eundem dormientem cum duobus cruribus invenerunt, et admiratione pleni voces dederunt, ut dictum Michaëlem a somno excitarent, ad quarum strepitum testis XII, qui foris ad ignem remanserat, illuc accedendo dictum Michaëlem, quem paulo ante unum tantum crus habentem viderat, cum duobus invenit, et quod interrogatus dictus Michaël a suis parentibus (quomodo illud factum esset) respondit, quod nesciebat. Verumtamen quod statim atque in lecto positus fuit sopore correptus somniabat, se in cappella virginis Mariæ de Pilari cruris cicatricem cum oleo lampadis unguendo existere, et sic credebatur a beatissima Virgine id esse factum, cui, dum lectum ascenderet, serio, et veraciter se commendaverat; quo viso, dictus testis XII (ut ipse asserit super articulo XXIII) vocavit testes IX, et X, qui erant vicini, et simul cum illo et parentibus dicti Michaëlis paulo ante eundem unum tantum crus habentem viderant, et cicatricem præcisi cruris contrectaverant, qui ad domum Michaëlis redeuntes, illum cum duobus cruribus et viderunt, et admirati sunt, ut ipsi in suis depositionibus super dictis articulis attestantur.

eidem pro-
prie restitu-
n fuerit,

587 Ex quorum octo testium depositionibus plenissime constat, et de defectu cruris in ipso Michaële, et de ejus restitutione. Cum etiam et identitas personæ sit in processu probata, de qua major numerus testium super articulo XXIX deponunt; imo et identitas cruris, quod esse idem, quod ei amputatum fuit, constat ex signis datis per dictum Michaëlem, et per testes in dicto crure inventis, ut apparet ex depositionibus testium VIII, X, XIII, super XXIV articulo, de quo etiam deponunt V, VIII, XI, et XIII, super articulo XXX. Constat

etiam ex plurimum testium depositionibus super XXV articulo de magno populi concursu in die sequenti ad videndum crus dicto Michaëli mirabiliter restitutum, et quod eundem ad ecclesiam comitati sunt, pro gratiis Deo agendis, ubi Missæ sacrificium celebratum est in gratiarum actionem, et ubi omnis populus vidit dictum Michaëlem ambulante, et laudante Deum, sua peccata confitentem, et sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum sumentem, et impleti sunt stupore et extasi in eo, quod contigerat illi, quia agnoscebant, quod ipse erat, qui eleemosynam cum uno crure tantum paulo ante petebat; prout de claudo illo a nativitate a beato Petro miraculose sanato refertur in Actibus Apostolorum.

AUCTORIB.
G. C.

588 Constat insuper de virtute et bonis moribus ejusdem Michaëlis ex pluribus testibus super articulo VI, et aliis, de ejusdem charitate, taliter quod ab subveniendum suis inopibus parentibus profectus fuit ab hac civitate ad locum de Calanda, ad quem maximo cum labore pervenit, et ibi per loca vicina eleemosynas colligebat ad suam dictorumque parentum sustentationem, quæ sunt argumenta tanti beneficii ab ipso Deo erga eum collati, quia dat humilibus Deus gratiam, Constat tandem de dicti Michaëlis affectu, fide; et spe erga Deiparam Virginem de Pilari, ut patet ex ipsius depositione super articulo IX, ubi affirmat statim atque pervenit ad istam civitatem pro sui cruris infirmitate curandus, ecclesiam beatæ Mariæ de Pilari adivisse, ibidemque suorum fecisse peccatorum confessionem, ac salutare Eucharistiæ sacramentum sumpsisse antequam ad hospitale generale curandus accessisset.

postquam pius
juvenis

589 Et super articulo XI asserit, quod in cruciatu, et tempore scissionis et adustionis cruris semper et ex toto corde Virginem prædictam invocabat, et illi se commendabat, suumque implorabat auxilium, et super articulo XIII, quod indurata aliquantulum vulneris cicatrice adhuc debilitatis viribus, ita ut subvenire sibi non posset, ligneo crure super terram gradiendo, devotione Virginis motus, et attractus ad ipsius templum accessit, et gratias pro recuperata sanitate reddidit, ac noviter eidem Virgini se suamque vitam obtulit, et super articulo XVI cum primo teste contestans, inquit, quod præ dolore in residuo cruris amputati ad cappellam Virginis de Pilari perveniebat, et oleo alicujus et lampadibus ibi existentibus se ungebat; quod cum retulisset licentia to Estanga, chirurgiæ magistro dicti hospitalis, primis testis in præsentis processu, eidem respondit, præfatam olei unctionem nocivam esse ad vulneris curationem propter olei humiditatem, salvando fidem in his, quæ a sanctissima Virgine operari poterant, sed non propter hoc cessavit dictus Michaël ab unctione, quoties se offerebat occasio.

se sapius pa-
trocinio Dei-
paræ commen-
daverat.

590 Et licet plura ex supradictis ex sola depositione dicti Michaëlis constent, fides tamen eidem videtur adhibenda, quia deponit de facto proprio, nec agitur de alicujus præjudicio, maxime cum et miraculum aliquando per unum testem probari possit, quod tamen in præsentis non est necessarium; cum factum, ex quo miraculum resultat, pluribus sit contestantibus testibus probatum, ex quibus constat in præsentis reperiri omnia illa, quæ ad naturam, et essentiam veri miraculi requiruntur. Est enim a

ut ipsemet
testatur.

Deo

AUCTORE
G. C.

Deo factum precibus beatæ Virginis de Pilari; cui ex corde dictus Michaël Joannes se commendavit; Et est super ordinem totius naturæ creatæ, cum ipsum crus abscissum et amputatum restitui non valeat; Et est ad corroborationem fidei, quia etiamsi inter fideles simus, fides augmentum recipere potest, juxta illud Luc. cap. 17. Adauge nobis fidem, et Marci cap. 9. Credo Domine, adjuva incredulitatem meam; profuitque ad fovendam fidelium charitatem, et plebis Christianæ devotionem augendam, quibus fides ipsa conservatur; præterquam quod juxta multorum opinionem non est de miraculi essentia, quod ad fidei corroborationem fiat. Et tandem fuit in instanti factum: nam sub tam brevi tempore, quod demonstrat processus, visus fuit dictus Michaël sine crure, et cum illo. Igitur non videtur de illo dubitandum.

Illustrissimus
præsul solvit
difficultates,

591 Neque obstant ea, que per dictum Michaëlem et majorem partem testium deponuntur super articulo xxvi, videlicet, quod non statim potuit dictus Michaël pedem firmare: habebat enim nervos et digitos pedis contractos, et impositos, nec naturalem calorem in crure sentiebat, ejusque apparebat color morticinus, nec erat in longitudine et crassitudine cum altero æquali, quæ omnia essentia miraculi repugnare videntur; tum quia non in instanti fuit factum, tum quia res tam imperfecta non videtur a Deo, qui non novit opus imperfectum: nam respondetur, esse de natura miraculi, quod fiat in instanti, esse verum in his, que paulatim natura posset operari, verbi gratia in restituenda sanitate febricitanti, quæ, ut cognoscatur, an fuerit miraculosa, vix alio signo cognosci potest, quam ex eo, quod facta est in instanti: nam ex decursu temporis id natura facere potest sine miraculo, et in dubio esset judicanda sanatio naturalis; quia miraculum debet esse supra vires totius naturæ creatæ; at vero quando natura neque in instanti, neque paulatim, potest operari, tunc, etiamsi factum non sit in instanti, reputabitur miraculum, ut in casu nostro; nam certum est, quod natura non potest illi, cui crus est amputatum, ullo modo illud restituere, quia de privatione ad habitum non datur regressus.

C
quæ huic mi-
raculo opponi
possent,

592 Igitur si visus fuit dictus Michaël unum tantum crus habens, nunc autem duo possidens, miraculose id factum est, quia naturaliter erat impossibile, et si perfecta non fuit ipsi cruri salus restituta, non repugnat essentia miraculi, quia quod erat faciendum miraculose, quod erat restituere crus dicto Michaëli, jam fuit factum perfecte et in instanti; cetera vero, qualia sunt calor, extensio, et dissolutio membrorum, longitudo, et incrassatio cruris, liberatio ab imbecillitate, recuperatio virium et firmitatis, non erat necessarium, quod fierent miraculose, quia hæc omnia natura præstare potest et sic licet facta non sint in instanti, nihil miraculo detrahunt; vel dici potest, quod etiamsi misericors Deus poterat in instanti crus, et perfectam eidem sanitatem restituere, tam ut ait Glossa in cap. 8. Matthæi, quem uno verbo statim curare poterat, paulatim curat (loquitur de cæco illo a natiuitate) ut magnitudinem humanæ cæcitatibus ostendat, quæ vix quasi per gradus ad lucem redeat, et gratiam suam nobis indicat, per quam singula perfectionis incrementa adjuvat; vel dica-

mus, quod hic non fuit successio miraculi, sed D pluralitas: nam quemadmodum in dicto cap. 8. Matthæi voluit Christus dominus per unum miraculum dare visum obscurum cæco, cum potuisset dare clarum, et per aliud miraculum voluit perficere visum ejus, ita ut clare videret, et sic, quod poterat fieri per unum miraculum, factum est per duo.

593 Ita in casu nostro Deus poterat etiam in eodem instanti perfectam sanitatem dicto Michaëli dare, voluit tamen per unum miraculum illi crus restituere, licet debile, et mutilatum, et per aliud miraculum, post tres dies, quod calor naturalis cruri restituto communicaretur, nervi et digiti extenderentur, et tandem crus æquale cum altero remaneret: sicque non fuit successio in miraculo, sed quædam miraculi divisio, seu multiplicatio; ut quod per unum fieri poterat, per duo, vel plura factum existat, ad ostendendum forte precibus beatissimæ Virginis de Pilari id factum esse: cujus visitatione per dictum Michaëlem facta, fuit sanitas eidem integraliter restituta, et ad dicti Michaëlis, et nostram fidem E et devotionem cognoscendam.

594 Nec tandem potest obstare, quod dicto Michaëli aliquis dolor remanserit, quia non est contra rationem miraculi, si in liberatione dolor interveniat, vel cum dolore remaneat ille, qui miraculose sanatur, ut patet Marci cap. 9, ubi spiritus ad præceptum Domini exiit ab illo surdo, et muto exclamans, et multum discerpens eum, ita quod vexatus remaneret, ut mortuus, et multi dicerent, quod mortuus est; prout nec est contra rationem miraculi, si in sanato remaneat corporis vel membrorum debilitas, tumor, seu durties aliqua; nec etiamsi fiat cum aliquo ministerio aut adjutorio naturæ, vel aliquo medicamento humano.

595 Quare his, et aliis attentis, de consilio infrascriptorum, tam sacræ theologiæ, quam juris Pontificii illustrium doctorum dicimus, pronuntiamus, et declaramus, Michaëli Joanni Pellizero loci de Calanda, de quo in præsentii processu, fuisse miraculose crus dextrum restitutum, quod antea amputatum habebat, et sic non esse opus a natura, sed mirabiliter et miraculose operatum, esseque miraculo adscribendum, uti concurrentibus omnibus iis, quæ ad essentiam veri miraculi concurrere de jure debent, prout cum præsentii illud miraculo attribuimus, et ut miraculum approbamus, et declaramus, et auctorizamus, et ita dicimus etc.

PETRUS ARCHIEPISCOPUS.

596 Huic illustrissimi præsulis sententiæ subscribunt nonnulli sacræ theologiæ et juris utriusque doctores, alique, quorum nomina paragra-pho præcedente num. 579 expressa sunt. Denique in fine præfati Summarii hæc sequuntur: Dicta diffinitiva sententia sic lata, promulgata etc. acceptata, laudata et approbata fuit. Quibus instantibus et supplicantibus præfatus illustrissimus dominus archiepiscopus concessit ejusdem copiam, sive litteras intimatorias suprascriptæ sententiæ, ex quibus omnibus etc. fuit confectum publicum instrumentum. Quid ad fidem faciendam ab homine prudente ultra desiderari potest? Utinam heterodoxi nostri temporis, qui ea lecturi sunt, hæc et similia in Actis Sanctorum defecato ac maturo animo expendant, et ad Catholicæ Ecclesiæ, in qua sola hujusmodi miracula patrari vident, gremium postliminiò revertantur!

§ IV.

§ IV. Difficultates contra traditionem motæ, quibus Aragonēs respon- dent.

Deceveram antea omnes illustrissimi Promo-
toris fidei objectiones, et integra Arago-
num ad eas responsa hic proponere; sed postea
mutari consilium, tum quod viderem præcedentes
Commentarii partes in nimiam molem excrevisse,
tum quod post obtentum a sacra Rituum congre-
gatione Officium vim perderent multa illius argu-
menta, quibus pro munere suo contendebat, Le-
ctiones proprias Cæsar-augustanis non esse conce-
dendas. Quare hic primo contraham argumen-
ta intrinseca, quæ illustrissimus fidei promotor
in suis Animadversionibus num. 13 ingenue fate-
tur, se a Natale Alexandro hausisse; deinde pauca
quædam addam, quæ a minutioribus quibusdam
adjunctis, et diuturno scriptorum silentio pe-
tuntur.

598 Itaque Natalis Alexander in ultima edi-
tione Hist. eccles. tomo 3, dissert. 15, pag. 159
argumenta seu potius dubia sua sic profert: Por-
ro ecclesiam Deiparæ adhuc viventi ■ sancto
Jacobo erectam quis credat? Quis humillimam
Virginem id jussisse sibi persuadeat? Quis id
licuisse sub ethnicis imperatoribus, et mediis
in persecutionibus sibi fingat; iis temporibus,
quibus Christiani templa nulla habebant, sed
privatis in domibus et in cryptis cœtus age-
bant suos; et in exordiis religionis Christianæ?
Hæc objectio ad tria potissimum capita reducitur,
quibus ex Hispanis auctoribus jam singillatim
respondetur.

599 Imprimis jam sæpe laudatus Cardinalis
de Aguirre tomo 1, Conc. Hisp. dissert. 9, ex-
curs. 7, num. 79 primæ dubiorum parti ita re-
spondet: Obiter hoc loco observandum, nemini
incredibile censendum esse, quod non multis post
Christi obitum annis vel Jacobus vel quispiam alius
Apostolorum dicaret Deiparæ Virgini, adhuc vi-
venti, templum vel oratorium aliquod, qualiter
juxta traditionem prædictam creditur Cæsar-augu-
stæ factum: imprimis enim nulla in eo repugnan-
tia apparet, cum dignitas propemodum infinita Dei-
paræ, et sanctitas incomparabilis supra omnes
electos, et puritas, qua nulla major sub Deo potest
intelligi, ut loquitur S. Anselmus, exigant quasi
jure suo specialem aliquem cultum, nulli alteri
mortalium concessum.

600 Et id certe putandum non est accidisse nisi
ex speciali ordinatione Dei, volentis ac jubentis,
ut Matri suæ singulariter inter omnes mortales
id obsequium impenderetur; curantisque, ne
ullum inde sequeretur damnum. Quæ addidi ad
præoccupanda quædam objecta Natalis Alexan-
dri et aliorum. Proindeque nemo prudenter res-
pungere potest, veluti indecentem aut rationi adver-
sum honorem ejusmodi singularem Deiparæ a
Jacobo apostolo præstitum, utpote satis conscio
ejus summæ dignitatis, juxta quam nec primam
similem visa est, nec habere sequentem, ut Ec-
clesia accinit, et præterea divinitus monito ad id
agendum.

601 Deinde num. 96 idem eruditissimus Car-
dinalis ita prosequitur: Quid autem mirum
erit, si Deiparæ, in infinitum fere excedenti
Sanctos omnes, concessum fuerit, non modo

ut statim post dormitionem, verum adhuc in
decursu vitæ cælestis ac sole purioris splendido-
risque oratoria aliquot in ejus honorem exstrue-
rentur, tum a Jacobo Cæsar-augustæ, tum ab
aliis Apostolis aut discipulis Christi prædicanti-
bus in variis locis terrarum? Sane sicuti id in
singulari non est temere affirmandum de certo
aliquo oratorio aut ecclesia, ita nec pro libito
respuendum, ubi gravia omnino fundamenta et
antiqua traditio id suadent. *Postulatores Officii
proprii plura his addunt, quæ videri possunt in
Responsione ad Animadversiones R. P. D. fidei
Promotoris § 7.*

602 Alteri dubitationis parti, qua innuitur,
illam ædificandi sacelli jussionem singulari Dei-
paræ humilitati repugnare, jam dudum ante
occurrit Gaspar Sanctius noster, quando in
opusculo de S. Jacobi prædicatione in Hispania
tractatu 3, cap. 8 hoc argumentum eleganter mo-
re suo sic discutit: Hic mihi, nisi aliud instituti
ratio posceret, in Mariæ causa agendum foret
de humilitatis atque obedientiæ natura; ex quo,
ut mihi ipsi persuadeo, planum cuivis fieret,
nihil beatam Virginem contra summum humi-
litis fastigium esse molitam, cum templum si-
bi a Jacobo ædificari jussit. Plane humilis est,
quicumque, jubente alio, cujus imperio repu-
gnare nefas, ad splendidum aliquem atque sub-
limem dignitatis gradum attollitur. Neque humi-
lis ille censi debet, qui in loco sordido atque hu-
mili, obstinato consilio hæere vult, si inde supe-
rioris voluntas et auctoritas evocat. Humilis plane
est, quem in quamcumque partem flectit et versa
aliena voluntas, neque parendum jam amplius exi-
stimat suæ.

603 Recusabat Petrus pedes suos lavandos
porrigere Præceptorī suo, quia eo se humani-
tatis officio indignum putabat: hoc ita ab hu-
militate profectum videbatur, ut tamen aliquid
deprehendatur arrogantis animi, cum corrigere
vellet Christi consilium, quasi minus deceret ipsius
personam, et quasi Christus, quid ex omnium
usu aut dignitate futurum esset, nesciret. Quare
humilior omnino Petrus fuit, cum dixit velle
se, ut non tantum pedes, sed et manus et caput
lavarentur a Christo, quam cum libera dixit
atque audaci voce: Non lavabis mihi pedes in
æternum.

604 Tunc post pauca idem scriptor sic pergit:
Quis hoc loco pius dubitet, beatam Virginem, dum
templum sibi ædificari jubet, divinæ obsecutam esse
voluntati; cum nihil aut magnum aut novum moli-
retur in terris, nisi instinctu afflata divino; cum
Spiritus illi sanctus assidue atque familiariter assi-
steret? Quod si beata Virgo proprie apparuit
Jacobō, sane tam longo superato tam terrestri
quam maritimo tractu, non potuit ad Tarraco-
nensem illam plagam accedere, nisi agente atque
probante Deo, cujus se voluntati totam ad-
dixerat. Quod etiam judicandum est, si Vir-
ginis tantum species oblata fuit Apostolo: ne-
que enim ab humana virtute fieri potuit, nisi
adjuvante atque admittente divina. *Postulatores
istam quæstionem fusiùs examinant in Respon-
sione proxime citata § 8 et sequentibus, ubi etiam
refellunt opinionem Cardinalis de Aguirre, de
qua supra meminimus num. 566. Sed nobis
non licet hæc omnia transcribere, qui pluribus
Sanctis debitores sumus. Quare ea hic assignasse
sufficiat.*

605 Dum tertio loco Natalis Alexander quæ-
rit,

Sanctius noster
contendit, jussio-
nem Deipa-
ræ

de ædificando
sibi sacello,

non repugnare
ejus humilita-
ti.

F

AUCTORE

G. C.

Alteram diffi-
cultatem, a
Natali Alexan-
dro proposi-
tam,

rit, quomodo initio Christianæ religionis sub ethnicis imperatoribus, quando Christiani nulla habebant templa, sacra illa ædes Cæsar-augustana in honorem Deiparæ ædificari potuerit, postulatorem jam sæpius laudati, ita respondent § 6: Levissimi autem momenti objectio ista facile dignoscitur: tunc enim vim aliquam utcumque haberet, si de magno quodam templo, et sub dio posito sermo esset; at cum res sit de exigua æde, parvulo sacello, seu oratorio clam servato, undenam concepta difficultas? Equidem fatemur, Christianos olim templis caruisse, quæ priori vocis significationi responderent: nam templa antiquitus non dicebantur quælibet sacræ ædes, sed amplissima tantum, ut eruditibus omnibus notum est. Inde autem nihil ad præsentem causam vel quod eminentissimos Patres remorari queat ab approbatione nostrarum Lectionum, in quibus dicitur, Jacobum, discipulis opem ferentibus, ÆDICULAM Deo in honorem beatæ Virginis exstruxisse, quæ a columna nomen accepit.

Aragones re-
fellunt,

606 Deinde ex sacris et profanis auctoribus erudite ostendunt (id ipsum probat eminentissimus Baronius in Annalibus tomo 1 ad annum Christi 57 a num. 99) Christianos in primordiis Ecclesiæ habuisse sacra ædes a privatis domibus distinctas, ac tandem ita concludunt: En igitur, quot quantisque invincibilibus argumentis depellatur umbra illa difficultatis a Natali Alexandro, alioquin hac in causa nimis jam præjudicato scriptore, injecta circa primævam sacram Columnensem ædem, exiguam quidem, pauperem, non palam initio expositam, sed clam et in occulto repositam ac servatam, quemadmodum et ejus testatur fama, et scriptores ac traditio fidem faciunt.

et, cum fateatur, eam communem Hispanorum traditionem,

607 Cum vero Natalis Alexander tacite fateatur, hanc prodigiosam sacelli Cæsar-augustani ædificationem ab omnibus scriptoribus Hispanis referri, iidem postulatorem in Responsione toties memorata § 5 sic contra eum argumentantur: Supponit auctor, scriptores omnes rerum Hispanicarum fidem facere Pilarensis traditionis, ipsique calculum addidisse. Quis autem credat (ut ejus arguendi formulam fundamento validiore retorqueamus) innumeros Hispanicarum rerum scriptores universim cæcutisse, aut oculos sponte clausisse, ne obvia viderent, quæ pro responsione objicit Natalis Alexander? Augusta enim et afflicta Christianæ religionis exordia, quemadmodum et sanctissimæ Virginis eximiam, supra quam dici potest, humilitatem nemo illorum ignoravit; et nihilominus in sententia cuncti perstiterunt a majoribus accepta, difficultatis umbras ex conjecturis illis subnascentes contemnendo; quippe qui optime noverant, nascentis Ecclesiæ gressus, illiusque incrementa non ad humanæ prudentiæ regulas exigi debere, sed ad omnipotentis Dei virtutem, qua juxta Danielis prophetiam lapillus de monte sine manibus abscissus superbam confregit statuam, in cinerès redégit, atque ita in magnum excrevit montem, universamque implevit terram.

conqueruntur, quod adversarias ei non acquieverit.

608 Porro Christiana religio signis, virtutibus, et miraculis singularissimæque Dei auxiliantis providentiæ et incepit et adolevit. Non ergo æstimandæ objectiones a Natali Alexandro suscitatae, ut traditionis nostræ fidem everteret; imo quæ illæ continent difficilia, religionis infantiae ac primæ illius ætati consona omnino juxta divina sunt consilia. Cum denique scriptor

ille de historiæ possibilitate non dubitet, sed tantum de facto, conqueruntur Aragones, quod celeberrimæ traditioni non acquieverit, ac immemor fuerit istius regulæ, quam in sua Historia ecclesiastica tomo 3 postremæ editionis dissert. 17, sec. 1, pag. 179 sibi præfixerat, dum rationem reddit, cur traditionem de apulsu S. Mariæ Magdalænæ, Lazari et Marthæ in Gallias tueatur, qua de re in secunda hujus Commentarii parte § 3 plura diximus.

609 Alii apostolicam S. Jacobi paupertatem, sumptuosam ac difficilem sacræ ædis structuram, Marianæ imaginis formam et materiam objiciunt, aliisque hujusmodi minutiis traditionem illam vellicant. Verum illis Sanctius noster loco supra citato reponit sequentia: Sane isti, quicumque sunt, humanis rationibus omnia metiuntur, neque ad divinum opus divinas etiam vires et postestatem adjungunt. Idem, credo, multo melius objicere potuissent de marmoreo templo in mediis fluctibus excitato in honorem et tumultum Clementis Papæ. Si hæc manus requirunt hominum, non dubium, quin aliquid operæ Jacobus in illius sacrarii fabricam contulerit; sed neque pius aliquis dubitabit, opinor, opem ibi quoque intercessisse divinam, sicut alibi quoque contigisse ecclesiastici produnt annales: quia aut angeli ipsi manus admoverunt, sicut de marmorea Clementis æde canit Ecclesia, et de templo, Michaëlis nomini consecrato in Gargano monte, antiqua et constans traditio est; aut Tarraconensium animi in Jacobum religionisve causam sic affecti, ut brevi sine ullo euangelicæ prædicationis incommodo ædes illa sacræ ædificari potuerit; quæ sane, quia exigua fuit, neque adeo artificiose polita, haud multum operæ requirebat aut spatii.

610 Plerique demum præcipuum negationis suæ argumentum desumunt ex silentio veterum scriptorum, qui de sacrario illo, per tot secula perseverante, non meminerunt. At huic ratiocinationi negativæ postulatorem in Responsione § ultimo sic occurrunt: Quod si plura in hanc rem non suppetunt priorum seculorum scripta, mirabitur nemo, qui mente revolverit dirissimas Hispanicis regnis illatas clades, Daciano illorum præside, qui non solum Christi fidelibus, sed etiam omnibus scriptis, sive ad Sanctorum memoriam, sive ad Christianam religionem pertinentibus crudele attulit bellum, morem gerens impio Diocletiano. Tunc post antiqua hujus subdolæ crudelitatis testimonia, quæ supra num. 324 dedi, sic ad eandem posterorum seculorum calamitatem transeunt: Si quæ diffugere potuerunt Diocletiani edictum et Daciani rabiem, armatamque solertiam, periire prorsus Arabum furore, subsequentibus seculis Hispanias devastantium.... Et quod antiquitatem præcipue ecclesiasticam Cæsar-augustæ ad extremum pene interitum adduxit, id tandem fuit, quod tempore irruptionis Maurorum episcopus, qui tunc erat Bentius nomine, sacris codicibus ac permultis Sanctorum reliquiis Pilarensis ecclesiæ acceptis, ad montes sese in fugam contulit, ut constat ex Canonica cænobii sancti Petri de Taberna. Fragmentum istius Canonice seu historiæ in prima hujus Commentarii parte num. 113 dedimus, adeo ut illam episcopi Cæsar-augustani fugam hic iterum probare non sit necesse.

611 Ceterum postulatorem conjiciunt, hos codices Cæsar-augustanos deinde in Pinnatense Ordinis Benedictini monasterium, quod in Aragoniæ montanis exstat, translato fuisse (id admodum

Aliis argumentis et S. ctio respon-
tur,

E

et veterum
scriptorum
hac traditio-
testimonia

F

propter iterum
tum Aragoniæ
ruinam peri-
isse dicuntur.

dum

A *dum verosimile est, cum Hieronymus Blancas ipsam Canonicam Tabernensem post flammam superstitem in cœnobio Pinnatensi invenerit) ac postea incendio consumptos ibidem periisse. Ut ut est, laudatus Hieronymus Blancas in præfatione ad suos Commentarios tomo 3, Hisp. Illust. pag. 572 jacturam veterum monumentorum Aragonensium indicat his verbis: Antiquæ res nostræ, quod te minime ignorare arbitror, Loaysa eruditissime, adeo scitu difficiles sunt et perobscuræ, ut non modo quæ priscis illis seculis, sed quæ avorum ætate gestæ fuerunt, vix a nobis, nisi abstrusa et perturbata ratione, comprehendantur. Plures autem istius jacturæ afferuntur causæ multiplicesque; hæ tamen præcipuæ: nam in ipsis regni initiis memoriæ proditur, Pinnatensem sanctioris ærarii locum igne consumptum fuisse, instauratumque denuo, multos, post annos incendio simillimo conflagrasse: cumque ibi veterum privilegiorum exempla, monumentaque publica asservanda exstarent, flammis combusta omnia interiire. Postea quoque alia ejusmodi cum ibidem reposita servarentur, a Raimundo Berengario, Barcinonensi comite, Ranimiri II regis genero, circa annum Christi MCL extracta feruntur. Ex his tandem concludunt, mirum non esse, si antiquiora priorum seculorum testimonia, in membranis exarata, hodie exhiberi nequeant.*

§ V. Officium proprium ab Aragonibus pro sua traditione Romæ impetratum, et publica de illo lætitia.

Quamvis ab immemorabili tempore festum dedicationis ecclesiæ S. Mariæ de Columna celebratum fuerit, ut patet ex Missa Gothicis characteribus excusa, tamen in generalibus Aragoniæ comitiis, anno 1678 Cæsar-augustæ habitis decretum fuit, ut nomine ipsius regni apud summum Pontificem ageretur, et Officium proprium cum Octava ac historiali narratione hujus miraculosæ apparitionis enixe a sancta Sede peteretur, ut constat ex Actis Curiae, quæ supra laudatur R. P. Franciscus Salvator Gilaberte mihi describi curavit. Sed tum res in longum protracta est, et tandem sacra Rituum Congregatio, ad quam preces Catholici regis et archiepiscopi capitulique remissæ fuerant, respondit anno 1694, non esse locum concessioni propriarum Lectionum. Cum postmodum causa resumpta esset, referente eminentissimo Cardinale Gabriëllio, sacra Congregatio anno 1704 in eadem sententia perstitit. Ab eo tempore ob bellicos tumultus aliasque turbas, quibus Aragonia concutiebatur, causa intermissa fuit.

613 Nondum tamen Aragones omnem spem abjecerant obtinendi Officium, quod tantopere desiderabant: nam anno 1717 vix a turbulenta patriæ suæ ruina paulisper respiraverant, quando eandem rem iterum Romæ urgere decreverunt. Opportune eo tempore ob gravia Capituli negotia in Urbem mittebatur R. admodum D. Josephus Martinez Rubio, Canonicus Cæsar-augustanus, quem honoris et amicitiae causa hic libenter nominamus, cui simul demandatum est, ut in veras prioris Julii Tomus VI.

repulsæ causas inquireret, et pro impetrando Officio prudenter instaret.

614 Is igitur pro ea, qua pollet, rerum gerendarum peritia causam aliter disposuit, firmiora argumenta breviter collegit, relictis fabulosis testimoniis, quæ antea purpuratorum Patrum aures offenderant, ut postulatorem in Responsione ad animadversiones R. P. D. Promotoris fidei num. II non obscure indicant, dum illustrissimo fidei Promotori, iteratam repulsam objicienti, respondent, alium omnino a præsentibus causæ statum, tum quoad inductas probationes, tum quoad Officii propositi qualitatem et circumstantias; olim enim postulatorem, nimia ducti confidentia, pauca exhibuere monumenta, eaque non in forma probante, nec, ut fas erat, compulsata; ut taceamus, magnam tunc eos fecisse vim in Chronicis Flavii Lucii Dextri, Marci Maximi, aliorumque similium sublestæ fidei librorum, qui seculo XVI jam desinente, illustrium antiquorum scriptorum personato nomine in lucem prodire, et merito eminentissimis stomachum movere potuerunt; quos numquam modo in suffragium advocamus, nec ullo in pretio habemus, multo melioris notæ ac certis innixi auctoribus, monumentisque et notissimis et antiquioribus, quam [sint] supposititia illa chronica. Deinde afferunt alias discrepantiæ notas, quas hic brevitatibus causa omitto.

615 Res quidem ob brevem laudati canonici in Curia Romana moram tunc ad exitum perducere non potuit: ille enim sequenti anno Cæsar-augustus rediit, postquam Officio obtinendo primum aditum, ut ita loquar, ad sacrum Congregationis tribunal aperuerat. Cum itaque jam major impetrandi Officii spes afflueret, causa novo ardore urgeri cœpit, et illius cura R. P. Josepho Nicolao Caveno, Ordinis B. Mariæ de Mercede redemptionis captivorum, qui anno 1719 Romam proficiscebatur, commendata est. Tunc autem in inclyta Aragoniæ metropoli maxime opus ferebat: nam authentica instrumenta ex archivis juridice eruebantur, argumenta pro pia et antiqua traditione ubique conquirebantur et concinno ordine collocabantur, dirigente omnia R. D. Josepho Martinez Rubio, qui desiderati successus impedimenta antea Romæ intellexerat, atque adeo causæ statum optime noverat, et Romanæ curiæ stylium in hujusmodi processibus disponendis experientia didicerat.

616 Imo ita animi Aragonum succensi sunt amore erga beatissimam Virginem, ut afflictis illis temporibus magnificum templum in ipsius honorem Cæsar-augustæ a fundamentis erexerint, cujus sumptuosam stucturam, anno 1722 nondum perfectam, admiratus sum. Tunc etiam pius reliquorum Hispanorum fervor apparuit: nam statim nomine Catholici regis pro concessione propriarum Lectionum preces Innocentio XIII summo Pontifici porrectæ fuerunt, quas præcesserant supplices litteræ ab archiepiscopis, episcopis et capitulis, quorum omnium catalogus in summario num. 6 texitur, ita ut tota Hispania ad hanc causam evincendam conspirasse videatur.

617 Interea R. P. Josephus Nicolaus Caveno, his instrumentis eminentissimo Cardinali Origio traditis, negotium sibi commendatum diligenter promovebat, et post varias cum illustrissimo fidei promotore disceptationes effecit, ut res die III Julii anno 1723 in Congregatione

33 coram

AUCTORE
G. C.

sed melioribus
monumentis
instructi

causam inter-
missam ala-
criter resum-
pserunt,

F
conspirante
in eam rem
tota Hispania.

Denique anno
1723 ad con-
firmendam
suum tradi-
tionem

AUCTOR
G. C.

coram sex Cardinalibus proponeretur, et fere ad optatum finem perduceretur, nisi aliquis scrupulus occurrisset circa proprias lectiones, quas in gratiam curiosi lectoris ex numero 7 Summarii exhibeo: LECTIO IV. Ex Apostolis, qui post admirabilem Christi in cælos ascensum ad docendas omnes gentes, distributis sibi terrarum partibus, profecti sunt; Jacobus, cognomento Major, divino consilio in Hispaniam appulit: ubi cum discipulos nonnullos Christianis mysteriis imbuisset, Cæsar-augustæ, quæ Aragoniæ caput et metropolis est, aliquamdiu substitit, ibique a beatissima Virgine Dei Genitrice Maria insigni beneficio dignatus est, ejus memoriam celebri traditione commendatam plurima etiam vetustatis monumenta ad posteris propagarunt.

sacræ Rituum
congregationi

618 LECTIO V. Apostolo enim, ut ferunt, ad Iberi fluminis ripam una cum discipulis noctu secedere solito, ut rerum divinarum contemplationi liberius vacaret, Deipara adhuc in humanis agens apparuit, ac sese inter angelorum choros columnæ insistentem conspiciendam dedit, eique injunxit, ut omnipotenti Deo sacellum dedicaret. Quare Jacobus nihil cunctatus, discipulis opem ferentibus, ædiculam Deo in honorem beatæ Virginis extruxit, quæ a columna cognomen accepit. Ac plane mirandum est, quod regione toties a Christiani. nominis hostibus, ac Saracenis præsertim vexata, totque sacris templis aut solo æquatis aut in profanos usus conversis, hæc beatæ Virginis ædes sarta tecta perpetuo steterit.

Lectiones pro-
prios secundi
Nocturni pro-
posuerunt,

619 LECTIO VI. Inter ipsas autem infelicium temporum clades hæc sacra religionis, sanctitatis, ac publici consilii ara portusque salutis incolis fidelibus fuit. Sed procedentibus deinde seculis, cum ad eam undique populi confluerent, assiduus prodigiis maxime nobilitata est, ac summorum Pontificum, regumque privilegiis et largitionibus insignita. Quibus permotus Innocentius XIII Pontifex Maximus ad cultum illibatæ Virginis amplificandum benigne concessit, ut in ejusdem ecclesiæ dedicatione quarto Idus Octobris ab omnibus, qui in civitate ac diocesi Cæsar-augustana ad horas canonicas tenentur, Officium solenni ritu recitaretur: qua ipsa die ecclesiæ etiam sancti Salvatoris ejusdem Metropolitaneæ dedicatio celebratur.

quibus non
admisit, aliæ
substitutæ et
probatæ sunt,

C 620 Videns igitur R. P. Josephus Nicolaus Caverio, difficultatem concessionis non amplius circa substantiam, sed dumtaxat circa rei modum, versari, memoratas secundi Nocturni Lectiones mutavit, et pro iis alias ex sermone S. Bernardi de dedicatione ecclesiæ desumptas substituit, ac in fine historiam apparitionis Deiparæ contraxit hoc modo: Sane inter cetera sacra loca, quæ in Hispaniis speciali devotione coluntur, illustri fama ille notissimus est, qui Virginis Matris nomine Cæsar-augustæ Deo consecratus a columna cognomen accepit: ut enim pia et antiqua traditio habet, cum Jacobus Apostolus, Major nuncupatus, divino consilio in Hispaniam appulisset, et aliquandiu Cæsar-augustæ substitisset, ibi a beatissima Virgine insigni beneficio dignatus est: ipsi namque, ut ibidem perhibetur, cum aliquot discipulis noctu ad Iberi fluminis ripam oranti Deipara, adhuc in humanis agens, apparuit, eique injunxit, ut sacellum exstrueret. Quare nihil cunctatus Apostolus, discipulis opem ferentibus, ædiculam Deo in ejusdem Virginis honorem dedicavit. Procedentibus autem seculis augustior accessit ecclesia, ejus de-

D dicatio, atque etiam alterius ecclesiæ sancti Salvatoris in civitate et diocesi Cæsar-augustana quarto Idus Octobris anniversaria solemnitate celebratur. Hæc posteriores Lectiones a Congregatione, die VII Augusti anno 1723 habita, cui interfuere duodecim Cardinales, approbatæ sunt.

621 Quapropter sacra rituum Congregatio, facta de iis relatione summo Pontifici, edidit sequens decretum: Cum archiepiscopus, capitulum, magistratus, et academia Cæsar-Augustana, nec non plures archiepiscopi et episcopi Hispaniæ S. M. Clementi P. XI nonnullis abhinc annis humillimas preces porrexerint, novissime vero serenissimi regis Catholici Philippi V ad sanctissimum D. N. Innocentium XIII piæ supplicationes accesserint pro concessionem lectionum propriarum secundi Nocturni in festo dedicationis ecclesiæ metropolitaneæ Cæsar-Augustæ, illas vero sanctitas sua ad sacram Rituum congregationem remiserit, sacra eadem congregatione ad relationem eminentissimi et reverendissimi D. Cardinalis Orighi, instante P. Magistro Fr. Josepho Nicolao Caverio, procuratore generali Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, et tam in scriptis quam in voce R. P. D. Prospero de Lambertinis fidei promotore audito, re pluries mature discussa, indulgit atque concessit, ut in festo dedicationis ecclesiarum sanctissimi Salvatoris et beatissimæ Virginis de Columna civitatis Cæsar augustæ pro secundo Nocturno suprascriptæ lectionis propriæ, desumptæ ex sermone S. Bernardi, cum additione in fine sextæ lectiones nonnullorum verborum, ab omnibus Christi fidelibus civitatis et diocesis Cæsar-augustanæ, qui ad horas canonicas tenentur, die XII Octobris in festo dedicationis earumdem ecclesiarum recitari possint et debeant, si sanctissimo Domino nostro visum fuerit. Die VII Augusti MDCCLXIII. Et facta de prædictis per me secretarium eidem sanctissimo Domino nostro relatione, Sanctitas sua benigne annuit. Die XI ejusdem mensis et anni. Inferius subscribebatur: F. Card. Paulutius Præf. Tunc infra locum + sigilli habebatur. N. M. Tedeschi archiepisc. Apamenus sac. Rit. cong. secretarius.

622 Vix credi potest, quantam lætitiâ concessio hujus Officii Hispanis omnibus ac præsertim Aragonibus attulerit: nam simulatque certus memorati decreti nuntius in civitatem Cæsar-augustanam advenit, continuo capitulum metropolitani, magistratus, ac universitas in mutuas gratulationes eruperunt, et gaudium suum regi Catholico per litteras communicarunt; cives vero Cæsar-augustani, ea fama per urbem sparsa, statim in plateas alacri cursu prodire, ad sacratissimam Deiparæ ædem confluerere, et beatissimam Virginem variis laudibus extulere, quas etiam pueri læto clamore per plateas ubique repelebant. Mox omnium ecclesiarum campanæ pulsabatur, festivi ignes excitabantur, tot faces aliæque lumina accendebantur, ut noctis tenebræ omnino superarentur. Verbo uno tota civitas in summam lætitiâ effundebatur. Ingenue fateor, me incapacem esse, qui paucis hic exprimam reliquos triumphos per solennem dedicationis Octavum celebratos, ingeniosa lemmata et carmina, aliæque platearum ornamenta, de quibus D. Joannes Franciscus Escuder integrum librum Hispanice conscripsit. Itaque hic solum superesse video, ut Aragonibus de pia et antiqua traditione, novo sacra Congregationis judicio confirmata, ex corde gratuler, meque potentissimo Deiparæ Cæsar-augustanæ patrocinio commendem.

ut patet
thentic
creto,

quod præ
Aragonibus
mo gaudi
fecit.

F

DE

DE S. CHRISTOPHORO MARTYRE

FORTE IN LYCIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Cultus ex Fastis sacris, Missalibus ac Breviariis; singularis in Hispania veneratio; ædes ibidem sacræ.

Si ulla uspiam alicujus sancti Martyris per totam, qua late patet, Ecclesiam Catholicam celebris claret memoria; talis certe haberi debet hodierna S. Christophori martyris, cultus celebritate, antiquitate et extensione ubique notissimi. Nomen ejus consignant antiquissima Martyrologia hoc die xxv Julii, quo colitur in Occidente. Non est dubium quin eum memorent apographa Hieronymiana, quidquid et nomen et palæstræ positio nonnihil in eis deformata appareant: sic enim habent: In Licia civitate Salmon natalis sancti XPofari. Romanum parvum rectius: Civitate Samo, Christophori martyris. Ado: In Licia, civitate Samo, S. Christophori, qui virgis ferreis attritus, et a flammis æstuantis incendii Christi virtute salvatus, ad ultimum ictibus confossus, martyrium capitis obtruncatione complet. Usuardus Samon scribit (vide varias lectiones hoc die in Martyrologium istius auctoris a nobis editum) cetera Adoni conformis. Suo quoque Martyrem nostrum metrico Martyrologio intexuit Wandelbertus, ut nihil dicam de Rabano et Notkero, qui eum etiam memorant. Nihil attinet recentiorum hisce catalogum subnectere: suffecerit producere annuntiationem hodierni Martyrologii Romani, quæ ita sonat: In Lycia S. Christophori martyris, qui sub Decio virgis ferreis attritus: reliqua fere ad verbum consentiunt cum Adone et Usuardo.

2 Latini itaque hoc quidem die xxv Julii annum Sancti memoriam celebrant; at Græci non item; qui diem ix Maii ipsius cultui dedicant, uti videre est in Typico sub nomine S. Sabæ citari consueto, Synaxario Basiliano, Calendario Græcorum apud Genebrardum, Horologio anni 1607; Anthologio, Menologio, quod ex versione Sirleti edidit Canisius; et ibi quidem datur ipsi titulus magni martyris, uti et in elogio ejus apud Maximum episcopum Cytheræum post Menæa magna excusa; a quibus honoratur sequentibus versiculis:

Τὸν χριστοφόρον οἰδᾷ σε Χριστοφόρε

Χριστῷ συνδέντα τῷ Θεῷ διὰ ξίφους.

Χρῖστοφόρον δὲ ἐν ἁτῇ σύγχροος ἔκταμε χαλκός.

Te novimus, Christophore, Christiferum; simul

Quem junxit ensis martyrem Christo Deo.

Christophorum nona mactavit concolor ensis.

Addi his possunt cum Ephemerides Græco-Mosæ ante tomum primum Maii; tum egraphum, quod servamus, Menologii Slavo-Russici, Menæum Chiffletii, Menologium Florentiæ apud PP. Dominicanos plut. 10, cod. 2. Atque ex his conficitur, Athletæ nostri cultum tam in Occidente quam in Oriente longe celeberrimum fuisse.

Quibus addi potest, quod Christophorus inscribatur Litaniæ, Francofurti ad Mœnum repertæ, et anno 1555 editæ a Georgio Wicelio seniore inter Excitamenta sinceræ pietatis: quamque in usu ecclesiarum fuisse dicit temporibus imperatoris Ludovici Pii.

3 Verum de cultu hæc satis in genere diximus; nunc ad singularia descendamus, prompturi ex Missalibus ac Breviariis quæ ad particularium locorum cultum illustrandum conducunt. In Directorio ecclesiæ et diœcesis Venetæ, quod anno 1683 typis editum est, at diem xxv Julii notatur fest. S. Christophori in E. R. in Insula. Proprium civitatis ac diœcesis Tridentinæ anni 1627, dicto die xxv seu xxvii ponit S. Christophori martyris dupl. Ordo divini Officii pro anno Domini 1665 juxta ritum Breviarii Romani et consuetudinem basilicæ Vaticanæ, die xxvii Julii ponit eum per modum semiduplicis. Diximus jam pridem in prætermis ad diem xxix Januarii, Sanctum tunc in ecclesia Atrebatensi coli Officio duplici, citato istius ecclesiæ Breviario; quem ritum apographum nostrum Kalendarii Nucernensis, quod ex Directorio anni 1637 desumptum est, ad diem xxvii Julii etiam præscribit. In Ordine recitandi Officium divinum Missasque celebrandi etc. cum festis, quæ generaliter in Hispania celebrantur, pro anno 1718, quo iste Ordo excusus prodiit Matriti, lego sequentia: xxv Julii Christophori M., dup. in matrice Compostellana, ob reliq.; sed transfertur in prim. diem non impeditam. De Breviario Mozarabum dicetur infra.

4 Missalia item plurima typis edita in promptu sunt, e quibus de propagata sancti Martyris nostri veneratione abunde constet; nimirum Moguntinum anni 1493; Spirense anni 1497; Speciale, uti vocatur, Argentinæ excusum anno 1512, Viridunense 1554, Trajectense 1514; Ordinis S. Joannis Equitum Melitensium 1505; Tornacense et Herbipolense 1509; Mediolanense 1522; Camera-cense 1527; Spirense, quod excusum notatur ante annum 1540; e quibus Missalibus nonnulla quidem orationem propriam, nonnulla etiam propriam Missam S. Christophori assignant; quæ singillatim recensere, longum foret et tetricum. Juerit tamen unicum speciminis gratia exemplum producere ex citato Missali Mediolanensi: SUPER POPULUM: Deus, qui ineffabili misericordia per beatissimum martyrem tuum Christophorum multorum animas ab errore infidelitatis, ad lumen fidei revocasti: præsta populis tuis, ejusdem suffragantibus meritis, in eadem fide permanere stabiles, et esse in opere efficaces. Per.

5 SUPER SYN. Omnipotens sempiterne Deus, qui agnitionem Filii tui, Domini nostri Jesu Christi,

Cultum ejus admodum in occidente fuisse propagatum liquet e Breviariis

E

ac Missalibus

F

quæ proferuntur.

AUCTOR
J. P.

Christi, mirifica ostensione beato martyri tuo Christophoro revelare dignatus es: concede propitius, ut eo interveniente, mentes nostras, peccatorum deteresa caligine, clementiæ tuæ largitas copiosa purificet. Per eundem Filium tuum etc. SUPER OBLATA: Deus, cui per martyrii palmam beatissimus martyr Christophorus se ipsum offerre sacrificium voluit, populi tui hostiam clementer sanctifica, atque ad sumentium animarum salutem exhibere nos dignanter perficias. Per. *Sequitur PRÆFATIO ex Actis, de quibus suo loco.* POSTCOM. Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut familia tua beati martyris tui Christophori celebrando triumphum, corporis tui sacramento refecta, ejusdem intercedente martyrio, supernarum dapium perfrui mereatur dulcedine. Qui cum Patre etc. Ast inter tot et tam varias Occidentis regiones, ad quas longe lateque Sancti veneratio diffusa est, palmam in hoc genere aliis præripit Hispania.

Apud Mozarabes Toleti

B

6 Imprimis Missale Mozarabicum Toleti anno 1500 jussu eminentissimi Cardinalis Francisci Ximenez, archiepiscopi Toletani excusum, luculentissime indicat, ibidem in sacello corporis Christi, in quo Officia sacra ex peculiari fundatione laudati Cardinalis isto ritu quotidie peraguntur, singulari veneratione annuam S. Christophori memoriam celebrari. Ad formandam rudem quamdam ideam, sufficient paucula, quæ Toleti degens ego ipse extraxi ex dicto Missali, in quo Sancti et comitum ejus præscribitur Offic., oratio, Missa. Alia oratio. Et dicitur: Ex sacro etenim lavacro tinctus Christophorus est appellatus, quia Christum indutus, et Christi gratia jam refertus, Christi virtute firmatus, Christi etiam exemplo existeret gloriosus... *Sequitur* Post nomina: ad pacem oratio. Inlatio, seu præfatio: Qui sanctum hunc martyrem tuum Christophorum et corporali ostensione terribilem, et gratia muneris eminentem, et gloria nominis tui demonstras potentem... Quem (cæsarem) ita suo almifico terruit aspectu, ut properaret cadere de solio suo; vere Christicolam intuens magnum: cujus vultum territus, in se confusus extiterat inimicus. Deinde Ad orationem dominicam sic dicitur: Qui sanctum tuum Christophorum martyrem, dum juxta quod in omnibus consueta species manet, dissimilis extat etc. Atque hæc singularem ibidem Sancti cultum probant, quamquam correctione egeant, quatenus giganteam Sancti staturam videntur adstruere vel supponere.

et alibi in Hispania singulari Sanctus veneratione honoratur.

7 Enimvero si Tamayo credimus ad hunc diem xxv Julii, sancti Martyris nostri apud Hispanos gloriosa memoria ita efficaciter inolevit, ut vix erit oppidum, in cujus ecclesia, aut ejus proceritas depicta non adservetur, aut tanto Martyri eremitorium haud inveniatur exstructum. Ita ille satis magnifice, si non hyperbolice. Quanto simplicius ac rectius Baronius in notationibus ad Martyrologium Romanum! Frequens, inquit, erat ac religiosus in Hispaniis Christophori martyris cultus; quod probat ex monasterio, et ecclesia; de quibus, aliisque tum ibi tum alibi in variis Occidentis regionibus ad Sancti honorem exstructis, nunc acturi sumus.

Ecclesia ibidem et monasterium Cordubæ sub ejus nomine,

8 Erat, inquit ibidem Baronius, Cordubæ nobilis ac vetus memoria S. Christophori, ecclesia et monasterium ab eo denominatum, cujus meminit S. Eulogius, dum agit de alio Christophoro, ejusdem monasterii alumno; qui

sicut et nomen, ita etiam eum imitatus, martyrii coronam est consecutus tempore persecutionis Saracenorum. In Hispaniæ illustratæ tomo 4 habentur Opera S. Eulogii, Ambrosii Moralis Cordubensis scholiis elucidata; ubi in Memoriali Sanctorum lib. 2, cap. 4 notatur S. Christophori monasterium, quod situm est in spectaculum urbis (Cordubensis) in parte Australi super crepidinem ulteriorem Bætis; quod beatissimus Habentius incoluisse ibidem dicitur. Et cap. 9 recurrit basilica S. Christophori martyris, quæ est ultra amnem in parte meridiana.

9 Capite autem 10 ponit S. Christophori, quæ ultra flumen est, aulam. Ast nullum hactenus istius monasterii alumnum synonymum habemus; quem æque non invenimus ibidem cap. II, quod haud dubie innuere voluerit Baronius, cum pro titulo habeat Christophorus et Leovigildus monachi martyres; sed iste Christophorus ibi scribitur cænobium S. Martini, quod est in montana Cordubensi, loco, qui appellatur Roiana, ingressus. Ubi nam ergo alumnum istum Baronius invenit apud S. Eulogium? S. Christophori monasterium, cujus alumnum vult fuisse Martyrem synonymum a Saracenis occisum, perperam ab ipso positum hic fuerit pro monasterio S. Martini. Porro in Scholiis ad cap. 4, quod citavimus, circa monasterium S. Christophori sic dicitur: S. Juliani templum operis pervetusti, ex adverso ferme urbis, nunc conspicitur. Potuit id nomen immutasse. Certe nullius alterius apparent vestigia. Sed nos, missis istiusmodi minutiis, Sancti apud Hispanos venerationem prosequamur.

10 S. Vincentium Ferrerium, maxima Judæorum parte urbis Valentiniæ anno 1412 ad Christum conversa, synagogam eorum mutari fecisse in ecclesiam, sub nomine S. Christophori die x Julii dedicatam, tradit neotericus Legendista Gallus in Vita sancti, quam edidit ad hunc diem xxv Julii; sed nullum auctorem citat. Mirum est, id tacuisse Tamayum, si alicubi hoc reperit; præsertim cum de translatis Valentiam reliquias agat. Gesta S. Vincentii Ferrerii illustrata sunt ad diem v Aprilis; at nihil cum in illis de ista ecclesia invenire potuimus; tum in Commentario prævio ibid. pag. 482, num. 16: ubi tamen erat proprius locus de ista re agendi. Dicitur quidem in Vita pag. 495, quod in diversis utriusque Hispaniæ urbibus supra viginti quinque millia ex Judæis ad suscipiendam Christianam adduxerit religionem, et eorum templa in Christi ecclesias dedicari fecerit; quas inter fortasse fuerit prædicta Judæorum synagoga; quamquam id ex illis verbis non magis elici determinate potest, quam ex genere apud Philosophos species hæc vel ista determinata. Interea tamen rem non negamus, sed idoneam pro ejusdem veritate auctoritatem desideramus. Monasterium SS. Vincentii et Christophori in Castella memorat Mabillonius Annal. Benedict. tom. 2, pag. 324.

circa quæ cum non observant

Ecclesia Valentiniæ, nasterium Castellæ

F

A

§ II. Alia loca ipsi sacra in Occidente, uti et in Oriente; reliquiæ in Italia et Hispania.

Monasterium
Sicilia tem-
ore S. Gre-
gorii M.; item
desacra Me-
diolani;

Italiam in locis sacris sub nomine S. Christophori dedicatis symbolam quoque suam contulit, quæ quasi quædam sint tessera singularis erga eum venerationis. S. Gregorius magnus PP. Epistolarum ex Registro lib. 8, cap. 33 scribens Secundino, episcopo Tauromenitano, in Sicilia, memorat monasterium S. Christophori, quod in vestra, inquit, diœcesi est constitutum. Sigonius lib. 3 de Regno Italiæ, ad annum 743 nominat basilicam B. Christophori ad quinquagesimum a Ravenna lapidem. Templum item Mediolani, notatur in istius urbis Antiquitatibus, quas ex ejusdem parœciis collegit Joannes Antonius Castellionæus, part. 1, sect. 2, fasciculo 9, a pag. 252; quæ autem deinde pluribus illic deducuntur, in compendium contrahimus, diffusius ibidem legenda ab eo, cujus id interfuerit; videlicet delubrum S. Christophori, ubi, quando, et a quibus conditum fuerit; in augustiorem formam ex voto a civibus Mediolanensibus redactum. Porro opportune huc transcribenda videntur, quæ de hospitali ibidem erecto sic recenset a pag. 264: Nunc adnotandum restat, aliquando apud hanc novam D. Christophori ædem quosdam cives ex nostris huic sacræ ædi addictos ad honorem et gloriam beatissimorum Joan. Baptistæ, Jacobi et Christophori ac Christinæ, et inopum miserorumque auxilium ac subsidium, hospitalitatem exercuisse; postea vero mutato consilio, sodalitatem sub iisdem Sanctis tutelaribus instituisse, fierique rem ibi sacram procurasse ex oblationibus piorum hominum, et in primis Philippi Mariæ Ducis (Mediolanensis) egentibus elargiendo quidquid ex redditibus annuis, quos possederant, superesset; petiisse quoque a principe confirmationem sodalitatis, et quarumdam ejusdem legum.

de qua plures
hic notitia

C 12 Ex hac Philippi ducis munificentia, et inditum novæ ædi jam fabricatæ nomen Ducalis sacelli, et ipse idem ejus auctor habitus et nominatus quamvis et illius nihil publico elogio testatum, et illius nihil veritate fundatum reperiatur, ut vel ipsis, inquit, prælibati archiepiscopalis vicarii litteris supra apertissime patuit. Fuisse tamen tunc temporis pinguioris hujus delubri redditus annuos, cum ex Ducali liberalitate, adjunctis maxime aliis uberrimis piorum civium subventionibus; tum ex quantitate proventuum, qui temporis decursu pendebantur huic religioso loco, in quo præter ministros, tot alebantur pauperes, ad justum instar xenodochii, facile est conjicere. Verum, succedentibus variis patriæ nostræ tam belli quam sterilitatis infortuniis, decrevisse ac imminutos esse redditus, clare constat ex antedicta epistola vicarii archiepiscopalis; in qua legitur, hanc ædem D. Christophori habere annuis in redditibus libras 227, et solidos duodecim imperiales. At sub annum MD excrevisse hujusmodi redditus usque ad libras 312 f. 9 imperiales, et bona immobilia, ex quibus percipiebantur, fuisse æstimata libris octo millibus, et ducentis nonaginta; verisimileque est exin-

de semper auctos, quemadmodum et ceterarum rerum pretia.

AUCTOR
J. P.

13 Cura et munus exigendorum reddituum, sicut et in varios usus erogandorum societati S. Christophori jam diu erectæ incubuit, ac duce Mediolano prædicto approbante, demandatum est. Hujus Societatis sunt honesti cives numero duodecim; quem in numerum aliqui equestris et senatorii etiam ordinis adscripti sunt. Distribuunt quotannis certas elemosynas pauperibus, adventante nostri Servatoris natali die, loco fortasse alimentorum, quæ in illo olim xenodochio egentibus præstabantur. Tum subjectis pauculis tam de duabus e regione hujus sacræ ædis domibus, vinea, horto, et area; prædictæque societatis censu; quam de annuo tributo, abbati ibidem S. Vincentii persolvendo (de quibus, ne longiores simus, consuli potest laudatus auctor) sic pergit: Est ecclesiastico more rite consecrata, ut testantur Acta S. Caroli eam lustrantis; longitudinemque habet cubitorum 24; latitudinem vero 23. In duas item partes erat divisa ac dispartita, pariete ac ferrea craticula interpositis olim: nunc autem iis de medio remotis atque sublati adinstar unius amplioris ædis redacta et restituta. Fuit item mos servandæ in ea Eucharistiæ a festo Paschatis ad festum S. Martini, teste eodem auctore; ubi de pueris ac puellis, qui ibidem Christianis instituuntur præceptis: ac de jure curati S. Vincentii in eadem ædem, quod archiepiscopalis vicarii decreto confirmatum fuerit, etiam agit.

14 Varia in Occidente monasteria, Sancti nomine insignita, suppeditant indices Mabillonii ad Annales Benedictinos; quibus singulatim recensendis non immoramur. Arvernensis, inquit Saussayus, antiqua visitur ecclesia, ejus patrocinio illustris; nec non Lutetiæ Parisiorum alia, titulo etiam parœciali conspicua. In libro Gallice edito anno 1668, cui titulus, Ecclesia metropolitana et primatialis S. Andreae Burdegalensis, inter beneficia ecclesiastica istius archiepiscopatus notatur S. Christophle de Castillon pag. 393; Christophle de Donzac pag. 400. In Ms. nostro Gallico de Sanctis Autissiodorensibus, quod prænotatur extractum e Martyrologio istius ecclesiæ, hoc die signatur patronus ecclesiarum vulgo Sessy-les-Bois, Coulanges-les-Vineuses, Nitry, Fontenay apud Mailly. Ex reliquiis ejus sunt in Charbuy, et in Mailly-le-château. In historia captæ et liberatæ urbis Autissiodorensis, a V. Cl. J. le Beuf, canonico et succentore ecclesiæ Autissiodorensis, Gallice non ita pridem edita, pag. 161 ponitur tamquam patronus Marciaci; vulgo le Val de Merci. Onomasticum sanctum Gallico-Latinum Simonis de Peyronet, anno 1658 Tolosæ excusum, in fine inter omissa ponit: Christal, Christophorus, martyr celebris, qui sub hac nuncupatione habet ecclesiam, Tolosa non procul distantem; ab eoque non paucae feminæ Christailles in baptismo denominatæ. Altare vero in honorem ejusdem Sancti nostri in ecclesia Remensia S. Leone PP. IX consecratum, habes in Commentario prævio ad ejus Vitam die XIX Aprilis, pag. 644. Ad Belgium nostrum quod attinet; ecclesia Cathedralis Ruræmundensis, quæ est unica simul parochialis in ista civitate, sub titulo S. Christophori dedicata est; cujus in præallæ turris culmine exposita visitur ejusdem Sancti statua. Bruxellis ex adverso nostri collegii est gerontotrophium

Varia alia in
Occidente loca

AUCTOR
J. P.

rontotrophium sub isto nomine; *Brugis sacellum in magno foro, in quod statis diebus conveniunt puellæ, a nostris doctrina Christiana instituendæ.*

S. Christophori nomine insignita.

15 S. Christophori parœcia Moguntia notatur tom. 1. *Rerum Moguntiacarum* anno 1722 *Francofurti ad Mœnum edito*; apparitio autem de condendo monasterio occurrit apud *Leibnitium de Scriptoribus Brunsvicensibus* tom. 1, pag. 580 (quam infra narrabimus). Et *ibid.* a pag. 703 occurrunt ista: Tribus fratribus comitibus et Mathildi. placuit, ut locum suum principalem, unde originem duxerant. . specialiter S. Christophoro martyri deputarent. Unde quia quatuor erant, totidem inibi canonicos sacerdotes ordinarunt, et præpositum eis Siboldum nomine instituerunt; qui locus postea in monasterium mutatus est Ordinis S. Benedicti, *Rheinhausense dictum*; quod non longe ab opido cognomine, in diœcesi Moguntina constructum fuisse, ex *Trithemio refert Mabillonius Annal. Benedict.* ad an. 1096 in fine. Videri etiam potest *Bucelinus in Germaniæ sacræ parte altera* pag. 75. Item ecclesia parochialis visitur *Colonie Agrippinæ, ex Gelenio de istius urbis Magnitudine* lib. 3, syntagm. 33; ubi et de origine ac progressu ejus; et § 3 inter festa dicitur, quod patroni diem celebrant quotannis xxv Julii; § 4 ponitur inter fraternitates ea, quæ est B. M. Virginis et S. Christophori. Adde sacellum SS. Christophori, *Erasmi et Sebastiani* lib. 3, syntagm. 116. *Ibid.* in *Fastis* lib. 4 ad dictam diem xxv Julii dicitur; eadem die in parochiali ejus patronalia et processio *Erunt* fortasse qui existiment, nimios nos esse in coacervandis adeo studiose tot minutiis, vix relatu dignis; sed parva etiam non negligenda putamus, dummodo celeberrimi nostri Martyris gloria aliquo usque iis illustrari possit; quando majora desunt, quæ de ipso aliunde satis pro merito memorentur.

CPoli encœnia et ædes una,

16 Neque dubitandum videtur, quin summam in Oriente cultus celebritatem olim adeptus fuerit; sed paucula ex illis ad nostram notitiam pervenire, annosa haud dubie oblivione sepultis.

C Ædes et encœnia S. Christophori die xvi Decembris CPoli, sunt apud Cangium CPolis Christianæ lib. 4, pag. 121, ex Menæis; quæ ædes fuerit juxta S. Polyeucti ædem; sed Menæa die ix Maii ponunt ædem ipsi sacram exstitisse prope sancti megalomartyris Georgii ἐν τῷ Κεραπίσσιῳ, in qua ejusdem Sancti nostri synaxis agi dicitur. Eademne utrobique ædes ista, an diversa? Nescire se id fatetur Cangius. Tillemonius unius dumtaxat ex Menæis sacelli CPoli meminit, ubi festum ejus celebratum fuerit. Neoterico Legendistæ Gallo videtur duplex ibidem ædes exstitisse; atque adeo una ab altera fuisse diversa. In mappa topographica urbis CPolitanae, in tres partes divisæ, qualis ab auctore anonymo, qui Alexii Comneni tempore vixerit, descripta dicitur ac datur ante tomum 2 Imperii Orientalis apud Bandurum; in mappa, inquam, ista duas invenio S. Georgii ecclesias; et unam quidem ad portam Polyandri, seu, ut Menæa ad xxiii Aprilis, in Deutero (vide Bandurum pag. 484) alteram vero plane ei oppositam totaque urbe diversam, in Manganis (vide rursus Bandurum pag. 606)

imo et altera; monasterium in Galatia.

17 Inter utramque media exhibetur ecclesia S. Polyeucti. An vero et quænam ex duabus istis S. Georgii ædibus sita fuerit in Cyparissii, incompertum nobis est; sed utraque fuerit; cum ædes S. Polyeucti, juxta quam S. Christophori

collocabatur ædes, et utraque S. Georgii tanta D utrimque intercapedine distent, consequens est, ut dicatur duplex CPoli Martyris nostri ædes exstitisse; et una quidem juxta ædem S. Polyeucto, altera autem juxta S. Georgio sacram. Tempore S. Theodori Siceotæ, mortui anno 613, exstitisse in Galatia monasterium S. Christophori, in quo degebant Deo sacratæ feminae ac virgines, habes ex *Commentario Vitæ ipsius prævio ad diem xxii Aprilis*, pag. 32; de quo consule *ibidem Vitam ipsam* pag. 38, 43 et 57. Nunc relictam tantisper viam relegamus, varias Occidentis regiones lustraturi reliquiarum causa, quæ sub vero vel ascititio nomine S. Christophori pluribus *ibidem in locis asservari dicuntur*. Ac primo quidem ab Italia incipiamus.

18 Pancirolius in *Thesauris absconditis urbis Romæ* humerum in templo Vaticano S. Petri; brachium in S. Mariæ ad portam Æmiliam, vulgo del Popolo, et in S. Petri ad Vincula, et reliquias in aliis ponit; ut videre est in *Indice reliquiarum ad calcem dicti libri*. Carolus Bartholomæus Piazza in *Hemerologio sacro Romæ Christianæ et gentilis part. 2*, pag. 82 reliquias memorat ad S. Sabinam. Masinius in *Bononia perlustrata* reliquias etiam notat; uti et noster *Papebrochius in suo Itinere Romano* Ms. pag. 220 brachium Ravennæ. Os ex corpore S. Christophori mart. habes inter reliquias sacrarii *Tranensis apud nos die 2 Junii* pag. 258. In *Indice reliquiarum ecclesiæ Brundusinae*, qui subjungitur *Officiis Sanctorum patronorum ecclesiæ, Romæ* anno 1583 prælo cussis, notantur ossa brachii S. Christophori martyris. *Castellionæus supra allegatus inter sacra pignora ædis S. Christophori, de qua egimus, asservari mandibulam S. Christophori* affirmat pag. 266. Et paulo post *ibidem*, Visitur, inquit in tabernaculo ex aurichalco dens ille magnus S. Christophori, qui dono datus est sodalitati SS. Joannis Baptistæ, Jacobi, Christophori et Christinæ sub certis legibus ample lateque digestis in quodam publico elogio inter *Acta Joannoli Piscinæ tabellionis, relato vi Idus Novembris anno mcd.* Antedictæ omnes sacræ reliquiæ fuisse antiquitus in hoc delubro, palam factum est, tunc maxime cum D. Carolus visendi causa huc venisset, ex compluribus vetustis indicibus, et ex nonnullis etiam publicis documentis, fide notarii munitis; easque jure et merito approbavit idem sanctus Archiepiscopus, omni que honore dignas laudavit. Idem auctor pag. 259 reliquias ejusdem Sancti apud *Laudenses commemorat*. Asservari partem humeri *Rossanæ, habes apud Ughellum Italiz sacræ* tom. 9, col. 380. In *indice reliquiarum Veronensium*, qui ponitur ad calcem libri, cui titulus *Sanctorum episcoporum Veronensium antiqua monumenta etc.* anno 1576 Venetiis editi, recurri pluries Christophori nomen; at singulare est illud, quod inter sacra lipsana ecclesiæ S. Christophori, seu monasterii monialium notetur fol. 78 de osse gutturis ac de lingua ejus.

19 Nunc Hispania nos vocat. Asservari Toleti ejusdem Martyris venerandas reliquias, ex *Breviario Toletano secundum regulam S. Isidori, tradit Baronius in notationibus*. Crediderim, inquit Tamayus, translatus eo reliquias paulo post sancti Martyris agonem. At cur id credit bonus Tamayus? Ob auctoritatem scilicet male feriatorum pseudo-Chronicorum, sexcentis locis in opere nostro protritiorum, quæ hic cum referretur refellere supersedeo. Notior utique jam omnibus pas-

Reliquiæ in Italia,

E

et Hispaniæ; circa quas nonnulla

A *sim eruditis est ista falsitatum figlina, quam ut nos vel aliquantisper hic jure suo debeat morari. Anno autem 828 inde eas Valentiam translatas fuisse affirmat; tantumdem fidei meretur; cum id probet ex solo pseudo-Juliani chronico. Credi potest, ex Catalogo reliquiarum S. E. Toletanæ ab Eminentissimo DD. Bernardo de Rojas et Sandoval..., archiepiscopo Toletano, confecto, num. 44, quem citat, adhuc in prædictæ S. E. Tol. sacrario aliquot reliquias sub nomine S. Christophori adservari. Addit, in metropolitana majori basilica Valentina molam, et alia pignora quiescere, ex Gasparis Escolani historiæ Valentiniæ tom. 1, col. 954, num. 2 et seqq.; at vide, obsecro, quam accuratus more suo sit Tamayus; nam de monasterio, apparitione et imagine Sancti agit ibi Escolanus; de mola vero seu mandibula aut maxilla ne verbo quidem meminit.*

nobis casti-
entur.

20 Bivarius in Commentariis ad pseudo-Maximi Chronici annum 496, postquam dixisset, B *Sancti reliquias Asturicam translatas fuisse, affirmat, ibi portionem quamdam mandibulæ proceritatem viri perspicue demonstrantis, in cathedrali honorifice adservari ecclesia. Vidi, inquit, eam venerabundus A. C. MDCXXXI..., percepique dimidiam mandibulam tredecim vulgares libras 16 unciarum appendere. Apage auctore dignas, Sanctoque indignas nugas. In ecclesia Compostellana S. Jacobi, haberi unum brachium S. Christophori notat Ægidius Gonzalez Davila in Thesauro istius ecclesiæ, tom. 1 Theatri ecclesiastici, pag. 20; sed rem susceptam reddit Molina in Descriptione Gallæciæ fol. 5 verso, quando de reliquiis dictæ ecclesiæ agens, eisdem accenset brachium illud, et integrum quidem, quod, uti habemus ex ejus notis, magnitudine sua et quantitate, recte, si ipsi credimus, cujus sit corporis, manifestet. Similis farinæ est dens columellaris, quem ecclesiæ Cauriensi tribuit Tamayus ex eodem Ægidio Gonzalez; quem vide tom. 2, fol. 441. Ac de his plus quam satis; quibus diutius immorari, nihil aliud foret, quam tempus perdere rebus Sancto neutiquam honorificis, et lectoris patientia abuti. Apud cœnobitas monasterii Scorialensis asservantur varix ossium partes, quæ describuntur in lipsanologio seu inventario reliquiarum, nobis, cum ibi essemus, communicato. At nunc ad alia sacra pignora, Sancti nomen præferentia, alibique gentium asservata, transeamus.*

§ III. Sacræ exuviæ apud Gallos, Germanos ac Belgas; item CPoli; patrocinium, sodalitia.

recensentur
Sancti reliquæ
apud Gallos,
Germanos,

D *igitum in monasterio Centulensi in Picardia tom. III Februarii, pag. 103; reliquias in basilica Trevirensi ibid. pag. 454 invenies; uti et apud Bononienses, tom. v Julii pag. 297. S. Christophori mart. mentio fit in numerosissimo reliquiarum ab Eleonora augusta monialibus excalceatis Viennensibus concessarum catalogo apud nos tom. v Maii, ad diem XXI pag. 9. Inter sacra pignora monasterii Murensis apud Helvetos, in Opere de Scriptöribus rerum Germanicarum, anno 1718 edito, tom. 2, col. 419 Christoferi, et Christophori ibid. col. 421 nomen notatur. Inter varia sacra lipsana a S. Brunone,*

archiepiscopo Coloniensi, conquisita, Christophori sanctique Pantaleonis... pretiosas reliquias, quibus se patronis specialius delegavit... ad sanctissimam suæ ecclesiæ sedem miro ambitu variis de locis eum attraxisse, dictum fuit ad diem XXI Januarii pag. 348. Videri idem potest de hac re Leibnitiuss de Scriptoribus Brunsvicensibus, tom. 1, pag. 283, in Vita laudati Brunonis, quam is edidit. Apud Gelenium vero de Coloniensis urbis magnitudine lib. 3, syntagm. 3, § 2 collegiatæ basilicæ S. Severini adscribitur scapula; ibid. syntagm. 4, § 2 ecclesiæ collegiatæ S. Cuniberti digitus pedis; syntagm. 40, § 2 Cartusiæ Coloniensi digitus; syntagm. 52, § 2 monialibus ad Machabæos dens; et plures alibi notantur reliquæ. In vestigio Bohemiæ piæ nostri Alberti Chanowsky pag. 81 occurrit pollex: in Catalogo autem monasterii Utenburani locum habet noster Sanctus, uti videre est in Suevia ecclesiastica Francisci Petri pag. 843.

22 In Raissii Hierogazophylacio Belgico sequentes recensentur: de ossibus apud S. Alberti, canonicorum regularium S. Augustini cœnobium Cameraci, pag. 81; os parvum capitatis apud nostros patres Anglos Audomari pag. 161; apud ecclesiam cathedralem Brugis de manu et vestimentis pag. 200; apud Lætienses brachium, pag. 280; brachium item Tungris in collegiata B. Mariæ ecclesia, pag. 330; Dononii apud Benedictinas dens portentosus, (et ideo nobis merito suspectus) pag. 201: apud Florensienses Præmonstratenses prope Namurcum os, pag. 219; apud Wevelgemienses Cistercienses inter Cortracum et Menenas, magnum os brachii, pag. 549; in metropolitana Cameracensi os magnum, pag. 334; apud nostros Mechliniæ officulum ex capite, pag. 494. Aliis ex Raissio referendis supersedemus. De aroasiensibus in Artesia meminimus ad diem XIII Januarii pag. 834. Nunc relicto Occidente, ad Orientem pergamus.

23 Cangius CPolis Christianæ lib. 4. pag. 112 *agens de S. Jacobi, fratris Domini æde; Capta, inquit, a nostris CPoli (anno 1024) Gervasius de Castellanovo, nobilis Gallus, diœcesis Carnotensis (de quo plura tradit idem auctor in Observationibus ad suum Godefridum Villharduinum a pag. 256, num. 5) dextram S. Jacobi abbatiæ S. Vincentii ejusdem diœcesis concesserat; ac S. Christophori caput præter alias reliquias eidem dextræ adjectum fuisse, indicat sequens tetrastichon, quod laudatus auctor in claustrum monasterii legi affirmat:*

Anno millenô bis centeno duodeno,

Obiit Gervasius Castrinovi dominus.

Nicolai digitum, dextram dedit ipse Jacobi,

Dulce crucis lignum, Christophorique caput.

Per hanc abbatiæ intellige S. Vincentii in Nemore (S. Vincent aux bois) Ordinis canonicorum regularium S. Augustini; fundatum ante annum 1212, ex chartulario abbatiæ; ut videsis tom. 4 Galliæ Christianæ apud Sammarthanos pag. 949; adi etiam indicem abbatiarum eidem tomo præfixum.

24 Porro ex hisce sacris lipsanis solam superesse veram, uti vocari ait, crucem; et os capitatis S. Christophori, ibidem testatur Cangius, reconditum, sicut addit, intra duplex ex ære aurato hemisphærium, in medio in ovalem formam apertum; ubi S. Christophorus, militis armati more depictus conspicitur, dextra hastam tenens,

AUCTOR
J. P.

ac Belgas:

E

item illa, quæ
CPoli ad abbatiam S. Vincentii in diœcesi Carnotensi

ni

F

translatæ sunt,
quarum dantur inscriptiones,

AUCTORE
J. P.

nens, sinistra scuto innixus cum hisce characteribus : Ο ΑΓΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ. Infra, hi leguntur characteres, ejusce ævi more effecti, teste eodem auctore :

† Ο ΜΙΧΑΗΛ ΠΛΟΥΤΩ ΣΕ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΝ
ΚΚΑΤΕΙ ΚΡΑΤΟΣ ΣΟΥ ΜΑΡΤΥΣ ΕΚΤΕΡΙΜΕ-
ΝΟC ;

ΚΑΙ ΣΕ ΣΤΕΦΑΝΩ ΣΩΝ 'ΔΑΠΑΡΧΩΝ ΤΟ ΣΤΕ-
ΦΟC ;

Quæ sic Latine interpretatur Cangius :

Ego Michael (f. Ducas imp.) exorno (πλουτῶ) te
Christophorum,

Conserva (vel posside) virtutem tuam Martyr con-
firmate.

Et te corono : corolla autem est ex tuis primitiis.
Jam vero sive ex conjectura Cangii Michael Du-
cas, imperator Orientis seculo xi aliquantulum
profecto, sive alius fortasse aliquis synonymus
imperator eodem seculo, illas Sancti nostri exu-
vias lipsanotlica exornavit ; satis patet, eas præ
reliquis multis aliis æstimandas esse tum ob lo-
cum, in quo asservatæ, et ex quo translate fuisse
referuntur, tum ob antiquam inscriptionem, qua
muniuntur.

B

Sanctus inter
Auxiliatores
honoratus, pa-
tronus item
contrapestem,

25 De potentissimo hujus sancti Pugilis apud
Deum patrocínio summam homines spem conce-
pisse, illud argumento est, quod suis ipsum mi-
seriis et angustiis singulari titulo præesse volue-
rint. Inter sanctos quippe Auxiliatores, Missa-
olim speciali honoratos in antiquis Missalibus,
ac nominatim Ultrajectensi, et Missali Ordinis
Prædicatorum anni 1550, diximus ad diem
xxiii Aprilis, pag. 149. Castellionæus supra ci-
tatus pag. 261, Mediolanenses tempore pestis ad
Sanctum confugisse memorat ; interque varias
causas, cur id factum sit, illam ponit pag. 262,
quod D. Christophorus sagittis confixus fuerit,
atque adeo meruerit, ut qui in se ipso exper-
tus est sagittarum vulnera, aliis subvenire pos-
set ad se recurrentibus, ut infectæ * pestis sa-
gittas declinare et evitare valerent Consuli de
hac re etiam potest noster Theophilus Raynaudus
in Hagiologio Lugdunensi pag. 514. Sancti ima-
ginem tempore pestis pluribus locis Valentia ex
consilio S. Vincentii Ferrerii expositam fuisse,
docemur ex Escolano historiz Valentinae parte 1,
C lib. 5, col. 959.

* forte infestæ

ac demonæ.

26 Noster Martinus Delrio Disquisitionum
magicarum lib. 6, cap. 2, sect. 3, q. 3 ex Joan-
nis Molineti Chron. Belg. anno 1490, refert,
energuménarum illarum Quercetensium, de qui-
bus egi, inquit, non semel, possessores dæ-
mones inter cetera questos, sibi a misericordiæ
Matre manubias animarum plurimas quotidie eri-
pi, nec non ab illo Gigante, pueri bajulo, et ab alia
rotæ, et alia turris gestatrice : sic enim illos sanctis
Mariæ, Chritophori, Catharinæ et Barbaræ nomini-
bus abstinentes, ad ecclesiasticam picturam allu-
sisse. Amplissimum Sancti gloriæ campum no-
bis aperuunt sodalitia sacra, que in Germania
erecta legimus, magnum utique conceptæ apud
ipsius clientes de præsentissimo ejus patrocínio
fiduciæ argumentum. Subdere juverit, quas de
hac re habemus notitias, in ipsius, qui eas
huc misit, fide a nobis excerptas et transcrip-
tas.

Sodalitium in
Alpibus Pen-
ninis,

27 Inter Mss. quippe de S. Christophoro, quæ
præ manibus sunt, habemus notas in Vitam S.
Christophori mart.; adjuncta illis epistola, iv Julii
anno 1688 ex S. Lamberti monasterio in Styria a
Christophoro Jager ad nostrum Papebrochium

data ; qua significat, se, quas promisit, et obvias
ad manum habuit de S. Christophoro notatiuncu-
las suis hisce transmittere. Porro de isto mona-
sterio consuli potest Gregorii Ulrici Chemnicen-
sis Compendium, Salisburgi, anno 1604 editum ;
uti et historia Salisburgensis, primum conscripta
a Josepho Mezger, ad S. Petrum ibidem priore,
ac deinde a germanis ejus fratribus Francisco
et Paulo, idem ibidem Benedictinæ vitæ institu-
tum professis, post ejus mortem ad finem perdu-
cta, et Salisburgi vulgata anno 1692 ; in cujus
libro 6, pag. 1188 exhibetur catalogus DD. abba-
tum liberi et exempti istius monasterii. Prædi-
ctæ itaque notitiæ in rem nostram sic memo-
rant : Prætereundum non est... sodalitiū... S.
Chistophori martyris honori in Alpibus Penninis,
Vindeliciæ et valli Enanæ objacentibus, vul-
go Arleberg (Gabriël Bucelinus in Rhætia to-
pogr. montem Arulæ vocat) de quibus fusius
Paulus Merula Cosmogr. part. 2, lib. 4, cap. 5
ex Simlero et Aventino agit, a quodam infimæ
sortis, sed priscae pietatis homine Henrico Campi-
dunensi institutum.

E
cujus initia
progressus

28 Hic pascendis ovibus in prædictis Alpi-
bus addictus, miseratusque multorum frigore
nivibusque sibi pereuntium, ac in præcipitia fre-
quenter aberrantium interitum, quindecim, quos
toto famulitii sui decennio comparserat, flore-
nis locuples, ac insuper largitionibus fidelium
per Germaniam, Hungariam, Bohemiam et Po-
loniam ab eo maxima cura corrogatis adjutus,
sub titulo et patrocínio S. Christophori, cujus
charitatem in transvectandis Christi nomine pe-
regrinis pie æmulabatur, dictam sodalitatem anno
MCCCLXXXVI exorsus est ; primoque septennio quin-
quaginta viatoribus vitam inde servatam in ipsis
fundationis litteris testatur : quo etiam anno
eadem sodalitas a Friderico episcopo Brixinensi
ordinaria, Leopoldi vero ducis Austriaci territo-
riali autoritate confirmata, jusque domus ac sa-
celli in vertice montis excitandi datum fuit. No-
men eidem ab exordio usque ad annum MCDXIV
dederunt quatuor Duces Austriaci ; episcopi qua-
tuordecim, videlicet Salisburgensis, Chiemensis,
Brixinensis. Frisingensis, Tridentinus, Curiensis,
Constantiensis, Coloniensis, Passaviensis, Argento-
ratensis, Pataviensis, Bambergensis, Herbipolensis F
et Maguntinus.

29 Burcardus item et Florianus ; ille Faba-
riensis ; hic Garstensis in Austria superiori ab-
bas. E marchionum comitumque prosapia se-
decim ; ex equestri viginti novem, ex inferiori
vero nobilitate supra octingentos : præter eo-
rum uxores pari fere numero in idem sodali-
tium cooptatas ; quorum omnium nomina ac in-
signia habentur in libro, e quo hæc aliaque
plura exscripsit, ediditque publicis typis R. D.
Jacobus Feurstein Camerarius et parochus in
Zambs, ejusdem confraternitatis administrator
et propagator eximius. Cum enim a seculo XIV *
charitate refrigescere, ac etiam hæresibus post
hæc ingruentibus, non modo devotio, sed ip-
sa prope memoria hujus sodalitatis evanisset,
obliteratam eatenus pietatem anno MDCXXVII
resuscitandam, magnoque sodalium numero au-
gendam, ac pontificiis indulgentiis exornandam,
certis quoque statutis Joannis episcopi Brix-
nensis autoritate ordinaria roboratis instru-
dam curavit ; e quibus singularem notam me-
retur ordinatio § 12, qua pauperibus eas Alpes
transeuntibus

nec non res-
tauratio des-
cribitur.

* an xvi?

A transeuntibus gratuito victu et hospitio; aberrantibus aut periclitantibus comiteatu; sacerdotibus egentibus stipendio prospicitur.

30 *Præmiserant eadem notitiæ aliam* sodalitatē... quam in honorem hujus sancti Martiris in Carinthia anno MDXVII institutam Hieronymus Megiserus in Chronico Carinthiæ, et ex eo D. Albertus Reichart, abbas S. Pauli, in Breviario hist. Carinth., Clagenfurti anno MDCLXXV edito, ad eundem annum MDXVII memorat. Author illius D. Sigismundus Dietrichstainius, præter generis, aliarumque virtutum merita, pietate in Deum laudatissimus heros existit, eamque viginti, quibus præcipue blasphemias, et insana compotantium certamina eliminavit, legibus circumscripsit, addito symbolo pendulæ S. Christophori imaginis e collo aut pileo a quovis sodalium gestandæ. Quæ eximia Dietrichstainii pietas in exemplum ivit plurimis ex Carinthia, Styria; et Carniolii primoribus viris, huic societati adnumeratis; quorum nomina iidem citati Megiserus et Richardus abbas exhibent. Inter alias autem hujus sodalitatē leges, a Megisero prolixè recitatas, ea in rem præsentem observatu digna est, qua statuitur, ut sodales expositam ubivis locorum S. Christophori imaginem contuiti orationem dominicam recitarent; neglectum autem hujus orationis certa stipe in pauperes eroganda lucent.

31 Estque haud indignum memoria, eo ipso, id est decimo septimo (imo decimo sexto) seculo, huic piæ societati datum initium, quo Lutherus in omnem Dei Cælumque injuriam impie grassatus in arenam prosiliit, Ecclesiæque ac Christianæ sobrietati nefarium bellum indixit. Nec dubitaverim, conspicuam S. Christophori figuram eo quoque ex capite publice solitam exponi, ut in oculos passim incurrens adscriptos eidem fœderi sodales reverentiæ in Superos, jurataque sobrietatis ipso sui conspectu admoneat. Meminit hujus sodalitatē Speculum honoris Austriaci, ex monumentis D. Jo. Jacobi Fuggeri Norimbergæ anno MDCLXVIII editum, ubi ejusdem erigendæ occasionem, Cæsari Maximiliano I, pietatis in Deum ac sobrietatis studiosissimo tribuendam affirmat. Has enim illius virtutes a dicto D. Sigismundo, eidem imperatori perquam familiari, propius notatas, uti principum in bonis malisque peræque validissima sunt exempla, animum impulsisse, ut eo religionis auctoramento et optimo principio se probaret, et reliquam nobilitatem in idem sodalitiū, virtutisque studium attraheret.

32 Ita nos docet laudatus Christophorus Jager, qui tum hic egregium sui patroni cultorem, tum alias insignem Operis nostri æstimatorem se probavit, typis edita non invenustæ venæ elegiaca parænesi, qua Majores nostros hortatur, ut in continuandis Sanctorum Actis æmulatorum conatus contemnant. Neque abs re fuerit interspersos superiorum notitiarum textui characteres pauculis illustrare. Leopoldus apud Rittershusium in tabula imperatorum Romanorum et archiducum Austriæ notatur, cognomento probus, occisus ad Sempach ix Jul. MCCCXXXVI; ac proin, stante hac Rittershusii ratione temporis, confirmatio supra memorata, ultra istius anni diem removeri non potest. Fredericus de Nenzingen ex episcopo Curiensi factus Brixinensis ponitur apud Bucelinum Germaniæ sacræ part. 1, pag. 46, et obiisse anno 1396. Fabariense Julii Tomus VI.

monasterium Benedictinum congregationis Helvetiæ, dioceseos Curiensis, notatur apud eundem Bucelinum Germ. sacr. parte altera, pag. 178. Garstense autem ejusdem Ordinis in ripa Anassi fluminis, B. M. Virgini sacrum, ibid. part. 2, pag. 37; de quo item historia Salisburgensis citata lib. 4, cap. 3, pag. 365; et lib. 6 inter abbates S. Pauli, Ord. Benedict. in Carinthia, quorum catalogum texit a pag. 1204, laudatur Albertus Reichart, vir insignis doctrinæ, cujus exstant plures ingenii partus, anno 1617 electus. Sigismundum in tabula Dietrichsteiniorum, natum 1484, mortuum 1538, xx Maii; Maximilianum I, in ea, quæ est imperatorum etc. domus Austriacæ; natum 1459, xxii Martii; electum imperatorem 1486, v Aprilis, mortuum xii Januarii 1519 Rittershusius recenset. Hieronymi Megiseri Chronicon Carinthiæ, Germanice editum anno 1612 in promptu nobis est; in quo a pag. 1294 agitur de Sancti sodalitiō.

§ IV. Apparitiones; protritæ hæreticorum contra S. Christophori existentiam blasphemias.

Apparitiō S. Christophori refertur apud Leibnitium de Scriptoribus Brunsvicensibus tom. 1, pag. 580 in hæc verba: Anno... post partum Virginis millesimo venerabilis domina. Frederunda, serenissimi Altmanni comitis, et felicitis uxoris ejus Hathewigis, comitis de Olesburch filia, divinæ inspirationis ductu castrum suum in Stederborch divino servitio mancipavit... Quæ venerabiles feminæ cum de Olesburg, comitante exercitu, castrum suum Stederburg venandi studio inviserent, venatoribus bestias cornicolando insequentibus, egregia virgo Friderundis in sinu venerabilis comitissæ Hathewigis, matris suæ reclinata obdormiens, præstantissimum egregiæ formæ miræque longitudinis gloriosissimum Christi martyrem S. Christophorum, altitudini muri incumbentem, taliaque sibi dicentem aspexit: In hoc loco divinitus electo mihi monasterium ædificabis, et sanitatem integerrimam tam animæ quam corporis recuperabis. Quæ subito evigilans, supernæ visitationi congaudens, spiritualiter jucundata, matri devotissimæ cælicam visionem simul et divinam jussionem alacriter intinavit.

34 Quibus gratissimæ filiæ dictis, devota comitissa Hathewigis ardentissimo sancti Spiritus fervore succensa, gratulabundo animo consentiens, ejecta raptorum et prædonum violentia, de castro latrocinii, claustrum largissimis expensis et ædificiis decrevit fieri. Hoc, inquam, castrum Deo servientibus deputavit, et collegium sanctimonialium canonicarum, ut vulgo dicitur, secularium, prout de patrimonio eodem sustentari poterant, coadunavit. Eo tempore gloriosissimus et summe justus. Henricus Bavenbergensis totius imperii monarchiam feliciter tenebat, et septimo anno ante institutionem ecclesiæ Bavenbergensis..., hujus donationis et felicitis institutionis cœpit initium; quam confirmavit idem imperator confecto super hac re instrumento, ac dato ix Kal. Febr. anno domi-

34 nicæ

AUCTORE
A. P.

S. Christophorus Friderundis virgini apparens, jubet sibi construi monasterium

F

quod Hathewigis, Friderundis mater executioni mandavit

AUCTOR
J. P.

niam incarnationis mvi, Indictione iii; sed cum isto anno concurrat Indictio v. Referuntur illa ex Chronico Stederburgensi, quod ad annum usque 1319 perductum est; quodque, sicut notat ejus editor in introductione ad suam Scriptorum collectionem, imperfectum ediderat Meibomius, non viso ipso codice autentico: quem olim ex archiro Guelfebytano nactus, quæ deerant supplavit, integrumque libellum dat idem editor, uti addit.

cujus rei adjuncta hic explanantur.

35 Imhovius in Notitia sacri Romani Germanici imperii, lib. 4, cap. 4, num. 25 supra dicti comitis uxorem Hedwigam Palatinam Saxonie nominat. Merianus in topographia ducatus Brunsvicensis et Luneburgensis, a pag. 190 de monasterio Steterburg, ejusque vicissitudinibus, quod ita situm dicit, ut Guelfebytum et Brunsvicum in prospectu habeat, varia collegit; novissime autem a serenissimis Rudolpho Augusto, et Antonio Ulrico, germanis DD. Brunsvicensibus et Luneburgensibus, instauratum, splendidius constructum, ac in heterodorum parthenonem nobilium conversum fuisse anno 1691, tradit idem Imhovius loco citato. De S. Henrico actum die xiv hujus. De mira longitudine, sub qua apparuisse Sanctus dicitur supra, consuli possunt, quæ postea discutientur, de statura, ut volunt, Sancti gigantea.

Alia apparitio refertur contingisse in Hispania,

36 Escolanus in historia Valentie superius memorata, tom. 1, lib. 5, cap. 10, col. 594 refert mirabilem apparitionem, quæ anno 1391 ibidem contigerit in loco, Judæorum tum temporis synagoge destinato; postea autem in eadem ac monasterium Sancto sacrum commutato. Accipe rei gestæ compendium. Voluit itaque terribilem audiam esse vocem, quæ Judæos absterruerit ab erroribus; quæque S. Christophorus loqui sese indicavit, ac jussit evacuari domum istam, ac nomini suo dedicari; vocem illam postridie repetitam ac perentiam; loco effosso invenisse Judæos parvam Sancti imaginem; suborta deinde seditione, plures eorum occisos, alios ingenti numero baptizatos; synagogam in honorem S. Christophori dedicatam, non sine novo, uti fertur, miraculo.

sed quæ propter adeo mirabilem existentiam non satis stabilis.

37 Lampades nimirum, quæ illuminabant altare novum cum imagine Sancti, cum pluries extinctæ essent, sponte accendi visas esse; nulloque imposito eis novo nutrimento, manasse ac crevisse oleum, sanando infirmos, qui illo se ungebant. Crescente autem pio erga hanc sanctam ædem affectu, in monasterium abiisse Canoniarum regularium Ordinis S. Augustini anno 1409. Hisce insuper Escolanus addit, librum super ista historia compositum fuisse a Joanne Bapt. Agnes, ecclesiæ majoris ibidem beneficiato, qui liber desumptus fuerit ex instrumentis publicis et authenticis. At cum non proferat Escolanus ista documenta, ut ab eruditis dispici queat, ejus sint auctoritatis ac fidei, non ægre feret, si dicamus, majorem pro historia hujus apparitionis firmitatem desiderari, ut credi possit tamquam vera. Melioris enim nota est apparitio Sancti sequens, quæ in Oriente contigit versus monasterium Galatiæ, sub ipsius nomine dedicatum; de quo supra meminimus.

Certior est alia apparitio in Oriente.

38 Apud nos itaque in Vita S. Theodori Siceotæ ad xxii Aprilis a pag. 42 leguntur ista: Ductus est ad eum puer e quodam monasterio nomine Arsinus, qui a spiritu immundo vexabatur... Itaque cum vellet Christi servus sancti martyris Chistophori mulierum monasterium invi-

sere, secum Arsinum duxit. . . Composito igitur demone, cepit affligi et in sublime tolli. Demon autem suspensus dicebat: Egredior, fervore: tantum solve me, et statim discedam. Et hæc dicens, vidit sanctum Christi martyrem Christophorum, Dei servo obviam ventientem, et vehementius ululans demon, prostravit illum ad pedes ipsius atque discessit. Cumque se collegisset, duxit eum vir sanctus in ipsius Martyris monasterium etc. Melioris, inquam, nota est hæc apparitio, cum fundetur in Vita, a S. Theodori discipulo conscripta. Atque ex his, quæ de antiquo Pugilis nostri cultu, publica veneratione, ac libris sacris, atque apparitionibus hæcenus a nobis producta fuerat, liquidissime constat, Sanctum aliquem in orbe existisse, sub S. Christophori nomine cognitum, honoratum atque invocatum; idque adeo certis et irrefragabilibus rationum momentis evictum datur, ut vel obstinate, qui hoc neget, eorum sit, vel in clarissima veritatis luce cecitate voluntaria obductus tenebras affectet; adeo ut mirum sit, ne dicam incredibile, inventas esse, quiasserent, hujusmodi Sanctum nunquam existisse in rerum natura: quorum nomina refutare aggredimur.

39 Si hagiomastigas impiorum ac blaterones novatores audimus, jam Sanctus noster erit inane sine re phantasma, et umbratilis fungus, ex nanis nocturnæ illusionis somniis in catholicorum cerebro natus: eo namque insanite fere redeunt, quæ infructu ore contra ejus existentiam eructant, et conducto ad maledicendum calamo scribunt. Sed egregium imprimis contra syrophantæ ejusmodi atque invictum pro Ecclesia Dei et honore Sanctorum murum se opposuit noster Nicolaus Serarius in opere, cui titulus Litaneutici seu de Litaniis, duobus libellis conscripto, quod inter opera ejus theologica Moguntie æcessa, habetur tomo 3. Huc spectat lib. 2, questio 20, hoc titulo notata, An in rerum natura existerit aliquando S. Christophorus? Probat hoc Serarius 1. Hæc S. Christophoro apud S. Eulogium; de quo nos supra. 2. Hæc monasterio apud Gregorium magnum; de quo item jam nos egimus. 3. Hæc Martyrologiis; de quibus abunde a nobis dictum est. 4. Addit Menologium ecclesiæ Græcæ, monasterium hujus Sancti et ecclesiam Cordubæ, reliquias Toletanas; quarum rerum major a nobis data fuit notitia superius.

40 Patrocinium Sancti, ut qui Christum portare humeris meruisset, ab Anglis et Germanis adhibitum esse ad Deum, novatoribus eo ipsomet eorum assecla Rainoldo, in os regevit; quem id dicit confirmare ex Missa de Sancto in Sarisburiensi Missali, et ex Hildesheimensis ecclesiæ ordine apud Kemnitium Examinis parte 3. Nec præterit Ruggerum Fuldensem, e quo bravem de Sancto isto epitomen concinnavit in Hagiologio suo Wicelius; nec indicatam relinquit veterem Ludovici imperatoris Litaniam, quæ in S. Bartholomæi Francofurtensis archivo custoditur, etc. Nunc autem quænam a novatoribus machinæ adhibeantur ad eliminandum e rerum natura, atque adeo e Cælitum actu S. Christophorum; ac deinde Serarii contra eorum cavillationes responsa in medium proferamus.

41 Primam, inquit Serarius, petunt a nomine, quod appellativum esse volunt. Alteram ab historia ipsius mendis: "Cum adieci sub "Dagno rege passus in Samo" inquit Raynoldus "nescio qua, sive Olleia urbe sive "Lycie

D

Sancti noster
existentiam ne
quantibus hæc
clis, cum pu
bat Serarius

partis argu
mentis

et fides co
rum arguitur

A "Lyciæ" Tertiam a giganteæ molis pictura. Quis ait Daniel Chaimerus Calvinista "posset Christophorum negare portentum esse?" Et per ludibrium Cythræus in Onomastico suo Polyphemum appellat. Ad objecta autem ista ita Serarius apposite respondet. Ad primum. Negat nemo, inquit, Christophori nomen posse ut appellativum accipi, quod Latine Christifer aut Christipho-us vertatur: nam sane a D. Athanasio Orat. contra idola B. Paulus vocatur *χριστοφόρος*, et cum sacrosanctum Domini corpus suminus *χριστοφόρου γυνώμεθα*, ut ait in Mystagogica 4 Hierosolymitanus S. Cyrillus. Unde et seniorum apud Polonos pietas Christianum sacerdotem vocat interdum *Piastum Bozi*, id est, gerulum Dei, seu *Σεοφόρον*. At nonne multa hujusmodi appellativa sunt, quæ usu ac instituto facta propria? Nonne Sanctorum quilibet *Σεοφίλος* est? Et tamen apud S. Lucam Theophilus unius proprium nomen est? Nonne quisquis amat equos *φίλιππος* est? Et tamen

B Apostolorum unus ita nominatur.

42 Quid Stephanus, Petrus et Paulus? Nonne vocabula communia sunt? Et tamen primi Martyris primorumque Apostolorum nomina sunt. Quid Philemon, id est, amabilis, et ejus servus Onesimus, id est, ut Mureto recte adversum, utilis? Ino et Adam utroque in Scripturis modo appellatur: fereque omnia Græcorum propria ejusdem sortis sunt. Equorum etiam propria nonne illa sunt, quæ alioquin appellativa? Volucris apud Capitolinum in Vero; Incitatus apud Martialem; Babylonius apud Ammianum lib. 23. Est igitur non appellativum modo, sed etiam proprium nomen Christophorus; quod a Sancto isto acceperunt non illibenter in Græcia, Hispania, Germania, Gallia, Polonia, provinciisque aliis Christiani, sicuti et illæ Alexandriæ in Sophia prope Pharum, de que in Prato Sophronius c. 105.

43 Deinde blaterones illos merito comparat Serarius cum ethnico Medaurensi Maximo, qui apud S. Augustinum epist., quam citat, 44 Christianos ob Sanctorum vel mortuorum nomina quædam irridat; sed cui egregie in sequenti respondeat epistola Augustinus, ab Afro apud Afrum exagilanda non fuisse Punica nomina. At pleni, ut ita dicam, sunt libri, plenæ scriptorum lucubrationes, plena exemplorum vetustas, atque Acta præsertim nostra, ut aliunde exempla deessent; in quibus nomina Sanctorum, quæ propria sint simul et appellativa, sexcentis locis recurrunt; quorum sæpissime etymologia apud nos inquiritur et indicatur. Ne remotiora aut diu præterita consecretur, quando vicina et nupera in promptu sunt, videant scioli isti vitilitigatores illa, quæ ad diem xvii hujus pag. 263 dicta sunt occasione S. Alexii, Risciæ apud Syros nomine nuncupati; et quiescant porro ac desinant maledicere. Nunc pergamus cum Serario, ad secundum objectum ita respondente:

44 Dixi jam supra, inquit, non ideo ex hominum numero removendum quemquam, quia vanæ ac mendosæ de ipso narrationes. At vero, sicut dixerat sub initium præsentis quæstionis 20 an e beata Sanctorum civitate Martyrem nostrum exturbent tam futiles ac stuppeæ ratiuncule? An proletarium, vulgaremque quemlibet e possessa multis jam annos domuncula, vel urbecula et vico, tales ullæ apud sapientem gravemque judicem, expellant cavillatiuncule? Reliqua Sera-

rii ad objectum secundum sunt ista: Et e Catholicis non desunt docti, diligentes, Christianæque antiquitatis scientissimi, qui in hujusce generis emaculandis maculis laborarint, hodieque laborant navissime, ut vel in unius . . . Baronii Martyrologicis prioribus ac posterioribus notis, in omnibusque Annalium tomis videre est; adeo ut quæ de Dagno rege, aliisque similibus in Sancto etiam Georgio et Catharina inculcat Rainoldus, ex Catholici hujus hauserit omnia fontibus.

45 Porro quid jam a centum fere annis circa Sanctos et eorum Acta a nobis præstitum fuerit, facile patimur hic sileri. Quid plura? Objectum hoc secundum, seu ineptum ac miserum potius sophisma, ad dialecticam triobolarem relegandum, ulteriore refutatione non indiget: cum infirmitas ejus et aperta prorsus falsitas quemlibet prima fronte ferire debeat, qui affectata pertinacia abreptus non sit; et Serarius S. Christophori causam, teste nostro Gretsero lib. 2 de Festis, ita egerit, ut si quid in posterum sectarii contra hiscere velint, limites prudentiæ longe sint transcendendi, nisi prius Serariana argumenta solide refellant; quod sat scio, inquit, numquam facient; homines, qui in hoc argumento nullum penitus argumentum, præter suam *ἀπιστίαν* seu incredulitatem, adferunt. Tertiam eorum cavillationem exhibebimus paragrapho proximo.

§ V. Sancti existentiae nihil officit statura gigantea; an et qualis illa fuerit.

Ad tertium hæreticorum argumentum ita respondet Serarius pag. 85: Cur gigantea obicitur moles? An gigantes nulli sunt? An ii omnes mali ac impii? An e quolibet genere, statu ac statura non potest Sanctos excitare, qui e lapidibus filios Abrahæ potest facere Deus? Si certum aliquod Sancti hujus exstaret alicubi membrum, posset, ut ex Herculis pede apud Gellium lib. i, cap. i a nonnullis factum colligi, fuissetne revera gigas. Scripserat S. Augustinus lib. 15, cap. 9 hæc "Vidi ipse, non solus, sed aliquot mecum, in Uticensi littore molarem hominis dentem tam, ingentem, ut si in nostrorum dentium modulos minutatim concideretur, centum nobis facere videretur potuisse. Sed illum gigantis alicujus fuisse crediderim." Deinde Serarius citat Ludovicum Vives, in hunc locum scribentem, dicentemque, ostensum esse sibi molarem dentem, pugno majorem, quem dicebant esse illius. Affert item Bernardum Bredenbachium Serarius, qui in Hierosolymitana sua peregrinatione p. 1. c. de reliquiis Venetis, notat os quoddam magnum S. Christophori; ac denique Serarius sic pergit: Nec forte absque fundamento et causa, pictorum pene omnium in vastiore Sancti hujus figuram consentiens delatus penicillus. Nolle tamen sese solis pertendere conjecturis, recte adjungit.

47 Jam vero sive illæ circa giganteam Sancti nostri staturam conjecturæ falsæ sive veræ sint; somnia certe sibi fingunt hagiomachi, quando ex hac parte præsidii aliquid sperant, quo eum e rerum natura, ac proinde Cœlitum numero pro-

ΑΥΤΟΡΕ
J. P.

quod multa
ipsi falsa affi-
cta sint.

E

Pro statura
Sancti gigan-
tea varias of-
fert conjectu-
ras Serarius;

F

quæ utcumque
se habeant, ni-
hil inde acce-
dit hæreticis.
Raynandus il-
lam staturam
tenet;

AUCTORE.
J. P.

scribant; statque et stabit porro, quidquid impie ipsi obganniant, nemini negandum esse verum ac realem locum inter mortales ac Cœlites ideo quia falsa de illo circumferuntur. Noster Theophilus Raynaudus in Sanctis Lugdunensibus agens de symbolis Antonianis, eadem occasione pag. 346 editionis Lugdunensis anni 1662, post Romanam tertiam, tractat de symbolica S. Christophori pictura, contra sectarios, et simplices quosdam Catholicos; qua tam hi, quam isti in errorem, quamquam toto cœlo diversum, inducti sint; de qua re vide infra. Quamquam, inquit, proceritas corporis S. Christophori, et gigantea statura, citra symbolum admitti potest, cum Serario loco supra citato, et aliis. At se nolle solis perpendere conjecturis, Serarius diserte subiecit, sicut vidimus. Alii isti, quos appellat Raynaudus, vel forte tantumdem dicent, vel si quid dicant amplius, erunt haud dubie exiguae ætatis et auctoritatis; cum nomina eorum non exprimant, nec alioqui multum solidi ad rem præsentem sperari possit.

sed eam non
satis probat.

B 48 Argumentum, quo eam confirmat, apud æquos arbitros habebit parum suadæ; quia nimis est incredibile, ne dicam ridiculum et paradoxum. Pedem inquit, cum crure, et coxa ejusdem Martyris, carne ac pelle plane integra, capto per Turcas Byzantio, exportatum in Occidentem, cum Gennadii patriarchæ syngrapha, scribit ex testimonio Bosnensis antistitis Melchior Inchofer in Mantissa ad opus pro epistola Deiparae nota 76. Dimensio autem pedis illius pertingebat a calcaneo hominis justæ staturæ ad axillam ejusdem. Ex quo æstimare licet totius corporis proceritatem, et magnitudinem, ut ex Herculis pede, de quo supra. Et tandem sic concludit: Itaque quantum attinet ad molem, et proceritatem, potest S. Christophori imago accipi ad litteram, absque symbolice interpretationis adminiculo. Ita ille rotunde satis et affirmative, si ita solide.

Baronius videtur
illam improbare:

C 49 Baronius in notationibus ad Martyrologium Romanum magis caute et pedetentim incedens; quod pertinet ad giganteam staturam, qua pingi Sanctus consuevit, quid dicam, inquit, non habeo; retulisse contentus ex hymno Toletano secundum regulam S. Isidori hos versus, quibus ejus imago describitur, imo potius tantummodo adumbratur. Ita sonant:

Elegansque statura, mente elegantior,
Visu fulgens, corde vibrans, et capillis rutilans:
Ore Christum, corde Christum Christophorus insonat.

Et ex capitulo recitat ista: De minimo grandis, ut ex milite dux fieret fidelium populorum etc. Escolanus citatus, col. 907, satis gnarus ex eo, quod hic apud Baronium dicitur Sanctus non giganteæ sed elegantis staturæ fuisse, everti dentem molarem Valentinum, de quo supra egimus, immerito sapientissimum Annalium conditorem traducit, quasi levibus et apparentibus in speciem argumentis totam historiæ ecclesiasticæ machinam evertat.

(idcirco non
recte reprehensus
ab Escolano)

50 At bona verba, quæso: quid Baronius egerit pro veritate historiæ ecclesiasticæ, novit orbis universus. Ratiunculas, quas Escolanus in longum extrahit, ut probet istum dentem vere habendum tamquam dentem S. Christophori, non moramur; cum apud ipsum videri possint; et si vel unica rem conficeret, non prætermitteremus illam referre; sed in factis positivis, quæ vocant, et mere historicis non ratiunculis aut

conclusiunculis innitendum, sed solidis, antiquis et idoneis testimoniis; hic præsertim, ubi plurimi auctores veram, realem ac physicam staturam gigantes Sancto abjudicant, symbolicam autem ei solummodo concedunt; an et quam vere mox a nobis discutietur. Baronius certe, sive suum dumtaxat circa staturam giganteam judicium suspenderit; sive potius ex dicto Breviario inclinari se passus sit, ut illam negaret, plusculum certe acutius hic videre potuit ac debuit, quam Escolanus, aut plures alii istiusmodi notæ scriptores. Porro tametsi dicat Baronius, veram, realem ac physicam staturam sibi ex dicto hymno esse incompertam, verba tamen Missalis Mozarabici, Isidoriani seu Toletani giganteæ isti staturæ multum favere non ignoramus: nam in Missæ, quæ est de sancto Martyre nostro, Inlatione, ut ibi vocatur, seu Præfatione sic dicitur:

51 Qui, Christophorum et corporali ostensione terribilem, et gratia muneris eminentem... demonstras... Quem (cæsarem) ita suo almifico ille terruit aspectu, ut properaret cadere de solio suo; vere Christicolam intuens magnum. Id quod manifestissime redolet Sancti Acta; quæ staturæ ejus cubitos duodecim tribuunt; alibi autem totidem dumtaxat pedes eidem dantur. Porro ea omnia, sicut pergit Baronius loco citato, quæ de S. Christophoro feruntur, de palma, flumine, statura procera; ea, inquit, omnia Hieronymus Vida, episcopus Albæ, allegorico sensu interpretata egregio cecinit epigrammate: a cujus interpretatione sese non multum abhorrere, trachte quidem sed non obscure tamen idem Baronius insinuat, quando mox mentionem faciens de symbolicis picturis Christianis antiquitus pingi solitis, de quibus egisse se dicit ad diem XXIII Aprilis in Georgio, tacite item videtur innuere, quod sicut illius Sancti pictura, symboli potius quam historæ alicujus, opinari se dicit, esse expressam imaginem; sic totus ille, qui S. Christophoro appingi consuevit, apparatus, typus sit, seu symbolum, quod res a Sancto Christi ac fidei Catholicæ ergo exantlatas allegorice potius repræsentet, quam veram et realem historiam: præsertim cum mos ille, symbolicas ejusmodi picturas pingendi, apud Christianos in usu fuerit jam inde ab antiquissimis temporibus, uti constat ex Eusebio in Vita Constantini imperatoris lib. 3, cap. 3; et ibidem Baronius recte observat.

52 Nunc juvat audire, quam graphice et eleganter singula, S. Christophoro appingi consuepta, ea præsertim, quæ immanem corporis proceritatem spectant, exprimant symbolice et allegorice laudatus Vida episcopus; quando sic canit:

Christophoro, infixum quod eum usque in corde gerebas,

Pictores Christum dant tibi ferre humeris:

Quem gestans quoniam multa esperpessus amara,
Te pedibus faciunt ire per alta mari*.

Id quia non poterat, nisi vasti corporis usu,

Dant membra, immanis quanta gigantis erant,
Ut te non capiant, quamvis ingentia, templa:

Cogeris et rigidas sub Jove ferre hiemes.

Omnia quod victor superasti dura, virentem

Dant manibus palmam, qua regis altus iter.

Quod potis, ars tibi dat, nequeat cum fingere vera.

Accipe cuncta bono, tu bonus, ista animo,

Atque hæc quidem quia Sancti potissimum staturam giganteam, de qua hic quærimus, symbolice adumbrant; dicta sunt: de aliis, quæ insuper

et sequi, quæ
citatur, Videtur
in significacione
symbolice

E

cujus auctor
locus profertur.

* an maris

A insuper ipsius imagini adjungi consuevere, dicemus alibi, ubi de ejus imagine agemus.

mod Sanctus
statura fuerit
re gigantea

53 Staturam porro illam si in sensu proprio, physico ac reali accipiendam velis, necesse omnino est, ut aptis eam testimoniis probes, talibus utique, quæ antiquitate, auctoritate ac rationum momentis idonea sint, ut pudentem eliciant assensum: imo vero quanto res magis singulares, extraordinariæ et inauditæ, quarum veritatem persuadere quis cupit, exstiterint, tanto firmitus ac solidius eæ stabilientiæ sunt, ne quæ prius apparebant mirabiles, paradoxæ postmodum atque incredibiles habeantur, quia debito modo non probantur. Jam vero quoniam statura ista gigantea adeo inter alios omnes, quantum scimus, Sanctos, rara, inusitata et inaudita est, et soli huic nostro Sancto peculiaris ac propria, postulare nobis liceat, uti eam solide alicunde stabilias. Et, amabo, unde id effectum dabis, nisi ex Actis, quæ tametsi antiqua esse fateamur, parum tamen aut nihil ac in re auctoritatis habent, quia alibi passim non modica correctione indigent; sicut postea ostendetur.

neutiquam ali-
unde satis
probat.

B 54 Quæ referuntur a Serario superius num. 46 circa staturæ gigantææ existentiam ac possibilitatem, neutiquam evincunt, tali statura Sanctum nostrum fuisse præditum; sed evincunt, dari posse gigantes, ac proinde nihil pugnare, quo minus homo hujusmodi unus ex illis exstiterit Martyr noster. Ast illud præsentem staturæ controversiam neutiquam dirimit: neque enim valet argumentum a potentia ad actum, uti loquuntur philosophi: et sane ratio a giganteis aliorum staturis petita, id unicum probat, talem etiam in nostro Sancto dari potuisse; quod hic non quærimus, quodque nemo negaverit: sed illud quæritur, illud urgetur et contenditur, ut mirabilis illa statura re ipsa, vere ac physice in Sancto exstitisse, fide dignis documentis ostendatur. Talis enimvero Albanensi episcopo displicet; talis Baronio non probatur. Ribadeneyra noster in Vita Sancti Hispanica, quæ habetur in Flore Sanctorum hoc die, videtur mediam quamdam invisisse viam, dum altam quidem et grandem staturam ipsi tribuit, non tamen giganteam. Papebrochius in

C Ephemeridibus Græco Moscis ante tomum I Maii pag. xxvi non obscure præ se tulit, quid de hac controversia sentiret, dum candide profitetur: Quam facile est hujus celeberrimi Martyris probare cultum, et gigantææ imaginis MYSTERIA explicare, tam difficile erit ex fabulosa ejus Legenda aliquid certæ veritatis elicere.

Nos viam
quamdam

55 Suprest nunc, ut nostram nos sententiam exponamus, quæ sit non systema certum, sed mera hypothesis, juxta quam controversa hæc difficultas, declinato utroque extremo, et retento aliquo medio explanari queat. Supponamus itaque Sanctum supra ordinarium hominum staturam ita procerum fuisse, ut ceteris quidem omnibus notabili cum discrimine altior emeretur, non ea tamen proceritate, ut vel remote ad giganteam pertingeret. Hoc posito, scriptum alicubi in antiquo Calendario vel Fastis fuerit, quæ nunc interciderint, quod fuerit vir procerissimæ staturæ, uti revera scribitur in lectione I de Sancto, quæ habetur in Breviario Slesvicensi, anno 1512 typis edito; quæ statura sic in exemplari, quod præluxerit dramático totius historiæ exornatori, reperta, quoniam sua interesse putarit, ut Sanctum suum sub mirabili schemate

in theatrum produceret, ita sub ejus manu ex-crescere perrexerit, ut ex procerissima in giganteam transformata ab ipso sit; adjecto postmodum vel ab eodem fabulatore vel ab aliis ejusdem genii nugatoribus toto illo alio apparatu.

ACTOR
J. P.

56 Simili forte ex causa cœperint symbola, S. Georgio appingi consueta: nam non imus inficias, inquit Baronius loco supra citato, S. Georgium, ut equestris militiæ militem, equestri imagine referri consuevisse; qua semel inducta, facillime contingere potuerit, ut sub penicillo pictorum pulatim excreverit atque accreverit symbolica ista scena, ingeniosæ eorum inventioni non tam longe quæsita, quam sponte quodammodo et ex natura rei oblata; id est eques armatus, draconem cuspide tranfigens; ac virgo juxta posita, quæ supplices tendens manus, auxilium imploret. Quippe ni itaque simile plane modo de Sancto nostro ratiocinari liceat? Verum quæ super hoc argumento hactenus diximus, non aliter accipi volumus, quam ut meram conjecturam, ac puram putam hypothesim; cui consentire vel dissentire, liberum omnino unicuique sit, et melius aliquid suggerere. Statura porro hæc gigantea præluxit, sicut modo innuebamur, reliquo symbolico comitatu, qui in Sancti imagine seu pictura representari solet; de qua nunc agendum.

in hoc argu-
mento mediam
proponimus.

E

§ VI. Imaginum Sancti abusus, usus et significatio.

Molanus in opusculo de historia sanctarum imaginum et picturarum pro vero earum usu contra abusus, libris quatuor edito, lib. 3, cap. 27 multis modis S. Christophori picturam discutit. Quæ potissimum huc spectant, inde delibabimus, usuri editione Lovaniensi anni 1594. Imprimis solent eum, inquit, passim pingere in aulis ædium, et in templis, ut facile conspici possit. Imo audio in Alemannia multis locis depictum esse extra templum, circa ingressum, aut in exteriori templi pariete. Hujus autem causam indicant quibusdam locis subscripta carmina; qualia sunt:

Inquiritur, cur
exposita San-
cti imago ante
templa;

Christophori sancti speciem quicumque tuetur, Ita nempe die non morte mala morietur.

Verum cum alias (lib. 2, cap. 35) dixerimus istud vanum esse, merito rectius facere censetur, qui alio decenti loco ejus imaginem statuunt, ut ex loco non possint hujus vani erroris occasio desumi. Ita ille, et recte: quamquam non videmus, cur, sicut ista pictura ita exposita occasionem dare potest superstitioso vulgi errori, ita alio modo adhiberi non possit, ut maneat usus, ac tollatur abusus.

58 Serarius antea productus: Cur vero, inquit, ante templa pleraque sacrum hoc pingatur symbolum, quærun nonnulli. In citatis versibus, quos et nos jam citavimus, respondere aliquid videtur Cremonensis Vida, et plura Lucas Gauricus; sed significari puto nobis, ut Christum dominum feramus ipsi, ædes ingrediendum sacras; ibi transmissis tantisperque sepositis mundi hujus aquis, advocandum, et in humeros vel animos potius imponendum Christum dominum, per sanctas nimirum preces, per sacramentorum sumptionem, per divini verbi auditionem. Huc etiam vulgare illud aspicit distichon:

ubi cavendus
abusus.

Christophore

AUCTORE
J. P.

Christophore sancte, virtutes sunt tibi tantæ,
Qui te mane videt, nocturno tempore ridet.
Jucundus enim et felix ejus diei vesper, cujus
a Deo matutinæ horæ inchoatæ, uti gentilium
etiam exemplis docet apud Gellium lib. 14, cap. 4
Varro. Livius lib. 26. D. Augustinus lib. 3 de
Civitate Dei, cap. 21. Ita, inquam, picturæ extra
ædes sacras expositæ bonus manebit usus,
ac superstitiosus tolletur abusus. Quod ad istius
expositionis originem attinet; censet auctor
notitiarum Mss. Sanlambertinarum in Styria,
de quibus supra, haud abs re dici posse, eum
S. Christophori in templorum foribus effigendi
morem in istis Austriacorum principum provinciis
ab ea sodalitate ortum traxisse, quam Dietrich-
steinius instituisse fertur, et de qua nos superius
egimus.

Symbolicus

59 Sed redeamus ad Molanum, et explica-
tionem symbolorum prosequamur. Non abs re
ille censet, pictores, in humeris Christophori
Christum pingentes, et alia quædam ei appin-
gentes, ad Legendam auream respexisse, cujus
ex Leg. 95 verba producit, quæ eremita qui-
dam Sancto dixerit in hunc modum: Cum pro-
ceræ staturæ sis, et fortis viribus, si juxta flu-
vium eum resideres, et cunctos traduceres, re-
gi Christo, cui servire desideras, plurimum gra-
tum esset, et spero, quod ibidem se tibi ma-
nifestaret. Et postquam addidisset, quod puerum
Christum in humeris portaverit, et miratus sit
ejus pondus, subjungit, quod fluvium transgres-
sus dixerit: In magno periculo, puer, me po-
suisti, et adeo ponderasti, quod si totum mun-
dum super me habuisses, vix major pondera
persensissem. Cui puer: Ne mireris, Christo-
phore, quia non solum super te totum mun-
dum habuisti, sed et illum, qui creavit mundum,
tuis humeris bajulasti. Fabulosa hæc narratione,
sive, ut verbis Molani utamur, pictura hæc expri-
mens, etsi numeranda sit inter eas, quæ probabiles
sint simplici populo: apud doctos tamen aut parum,
aut nihil probabilitatis habent: ac proinde ab istis
non est extendenda.

apparatus

60 Principale tamen, videlicet imago Chri-
stophori cum Christo in humeris, videtur mi-
hi, ait, a doctis extendi posse, alio tamen re-
ferendo significationem, ut dicatur Christum in
humeris portare, ad significandum, quod si-
cut nomine, sic et re fuerit verus CHRISTOPHO-
RUS sive CHRISTIFERUS; id quod ibidem Mola-
nus paulo pluribus deducit, et nos jam antea
de eo egimus num. 41. De transvectione per
mare diximus modo ex Vida, uti et de aliis
quibusdam imagini ipsius apponi solitis, cum
interpretatione ejusdem Vidæ. Quod si assumas,
inquit Molanus in rem nostram, hæc longe pe-
tita esse; non inficior. Sed memineris, aliter
tractandam esse obscuram et raram picturam;
aliter imaginem ubique notissimam: et ut non
facile hujusmodi damnanda est: quamvis non
nisi longe petita expositione id fieri possit. Mi-
rum interea accidit, quod Georgius Wicelius in
Hagiologio seu opusculo suo de Sanctis Ecclesiæ
Dei, fateatur, quod de transitione per mare,
et alia *, quæ pinguntur, nullam syllabam le-
gerit.

* aliis

Sancto

61 Sed nunc ad reliqua picturæ symbola ex-
ponenda pergamus cum Serario. Circumfertur,
ait, Sancti hujus imago quædam Augustæ Vin-
delicorum, pulchre satis et eleganter incisa;
cui hæc a novatore quodam Stigelio, Luthe-

rum suum in sermone de S. Christophoro apud D
Aurifabrum in Symposiacis cap. 53, pag. 363
imitato, ascripta carmina, quæ laudavit in Ha-
giologio suo Vicelius, exscripsit in Onomastico Chy-
træus.

Tu quis es? Ingenue Cristum profitentis imago:

Cui nomen puer hic, quam * fero, dulce de- quem
dit.

Quis puer hic? Christus. Quæ moles tanta gi-
gantis?

Exigui pueri cum leve portet onus.

Omnibus in speciem parvus puer iste videtur:

Quo tamen est toto majus in orbe nihil.

Hinc opus est animis, ut sint et corpore fortes,

Qui Christum populi ferre per ora volunt.

Cur tamen ingrediens tumidi per marmora ponti,
Arborea infestas mole repellis aquas?

Per mare, quod calco, perversum intellige mun-
dum:

Ille animis præbet sæva pericla piis.

Arbore nil aliud nisi sanctum intellige verbum, E

Rebus in adversis quod pia corda regit.

Hoc etenim instructi ruimus per saxa, per ignes,

Qui Christi meritum, grande docemus opus.

62 Atque hæc quidem hactenus satis vulgaria apponi
sunt, et intellectu clara; modicæ tamen observa-
tionis indiga, uti et cetera, quæ sequuntur; sed
iis recitatis illam dabimus. Sic itaque prosequi-
tur dictum carmen:

Dic tamen hoc etiam, quid pendens mantica ter-
go,

Quid sibi cum liquido pisce placenta velit?

Certa piis numquam desunt alimenta ministris:

Quique Deo fidunt, servat, alitque Deus.

Porro quis insigne cana procul ille senecta,

Præviis accensa qui face monstrat iter?

Fax præmissa refert venturi oracula Christi,

Significat vates, qui cecinere, senes.

Huc ades, o hospes, tuque, o puer optime Christe,

Mecum habita: tecum vivere sola salus.

63 Porro an mantica illa, prout mox descri- consuetus
pta fuit, non sit a novatoribus afficta reliquis
symbolis; an in Germania vel saltem Augusta-
næ Vindelicorum imagini a Catholicis sit exhibi-
ta, non habeo, unde definiam: id unum scio,
nullibi hactenus in imaginibus. S. Christophorum F
repræsentantibus, mantica illam a me depre-
hensam esse; quam item non exhibet elegantissi-
ma pictura Rubeniana, quæ exposita cernitur in
altari hujus ecclesiæ Cathedralis Antverpiensis ad
portam lateralem, qua itur ad aulam episcopa-
lem. Sed suspicio est, mantica istam, cum ni-
hil ei contradicat Serarius, nihil impii hæreti-
corum habere salis et joci; sed hoc unum dum-
taxat eam apud illos habere commune cum aliis,
quæ enumeravimus, Sancti nostri symbolis:
quod, si illos audiamus, tota illa, quanta quanta
est, pictura nihil aliud sit quam merum phantas-
ma, umbratile schema ac pura puta imaginaria
allegoria, quæ typum hominis Christiani vel mi-
nistri evangelici ita fingi ponant, ut vere eam
existere non supponat; cum numquam, ut ipsi
impie deblaterant, talis vere exstiterit in rerum
natura; ac proin juxta ipsos ad prosopopæias
mere fictitias amandandus sit: quem errorem nos
superius abunde refutavimus; et de quo Mola-
nus, contra Melancthonem et Magdeburgenses
Centuriatores videri etiam potest.

64 Quidam Græcæ linguæ in academia Ba- exhibitur
sileensi professor heterodoxus in suo Lexico uni-
versali, Basileæ excuso anno 1677, inepte æqui-
vocus hic est: nam postquam ad nomen Chri-
stophorus,

A stophorus, dixisset ista: In Lycia Euangelium de Christo propagasse, et capite truncatus esse, sub Diocletiano imp. scribitur; mox subjungit Christophorum mere allegoricum, qui puerum Christum per mare gestans, pictura est hominis Christiani, et præcipue doctoris Euangelii, eleganter his versibus expressa; Tu qui es? etc.; de quibus paulo ante. Ita ille, imitatus in hoc hæreticum Lutheranum Dresserum, qui in opusculo de Festis non ausus hunc nostrum Sanctum e medio tollere, ponit, Christophorus XII (voluit dicere xxv) Julii; ac statim, Christophori imago, inquit, grandis et insignis pictura est Christiani hominis, et euangelici doctoris. Sed nihil mirum, hosce ambos a religione Catholica Romana alienos, in umbratili sua effingenda imagine adeo inter se esse concordēs. Magis mirum est, similia Catholicis scriptoribus obrepere potuisse in explananda, qua de hic est sermo, pictura.

65 Qua super re Molanus convenit Laurentium Xeresanum, qui in libris, quos restituit de ratione studii theologici, quamquam per imprudentiam, obrepere facile solitam in hæreticorum scriptis purgandis, quia sub latente lenociniorum melle occulta porrigunt venena, scriptum reliquerit, confictam Christophori picturam adumbrare Evangelii præconem. Neque enim, sicut recte addit Molanus, hæc verba Catholici sunt scriptoris, sed hæretici, in quibus latens venenum a theologo, opus recognoscente, non est animadversum. Convenit item Molanus Joannem Eunnæum, quod in eundem lapidem, sibi per suæ gentis spurios scriptores positum, incautus offenderit: qui allegoriam de S. Christophoro, Christiano et Catholico quidem spiritu conscripsit; durius tamen eam tractat, et nimis in adversariorum partes propendere videtur, dum inter alia, scribit:

Hæc sub Christophori monstravit imagine, quisquis

Figmenti exstiterit primus mortalibus auctor: Cumque nihil fidei contra pia fabula dicat,

Sub quovis sane tolerari iudice quibit.

66 Prius autem quam huic argumento finem imponamus, præteriri non potest parva observatio, quam verbis Serarii subjicimus: Addunt, inquit, quidam interdum pictores eremitam, qui Cucuphates nominatur: sed is non eremita, verum verus martyr est, in Diocletiani persecutione martyrio laureatus: cujus quia anniversaria memoria in festum S. Christophori diem incidit, error et fictoribus et pictoribus arreptus. Est cæteroque apud Ægyptios symbolica quædam avis *χοινοῦρα*; quam, quia et in parentes eximie pia est, cum ciconia confundunt quidam; distinguit vero hieroglyphicus Horapollon, cum de illa lib. 1, cap. 55 agat de hac lib. 2, cap. 58 Itaque si senem cum lucerna in pictura S. Christophori intelligas in sensu symbolico, quem supra dedimus, bene res habet; sin vero physice ac realiter eremitam senem, qui Cucuphates martyr fuerit, cum nostro Sancto jungas, aberras toto cælo: namque is præterquam quod alio tempore sit passus, nec eremita nec senex exstitit: ut consulēs ea, quæ hoc die de ipso apud nos proxime dicentur.

§ VII. Serpens Sancti ope necatur; annua exinde illius facti memoria; hymni, elogia, ac patria.

In dira atque infesta necanda bellua S. Christophorum Laudensibus auxilio fuisse, auctor est Castellionæus loco citato a pag. 259, ex ædis ipsi Laude Pompeia dicatæ tabula, quæ vernacule conscripta et ibidem appensa sit; quæque in hanc sententiam Latine ab ipso redditur; et nonnullis brevitatis causa a nobis rescissis sic habet: Circa Laudis Pompeiæ oppidum anno tercentesimo supra millesimum lacus subsederat, qui ob vastitatem et copiam restagnantium in unumque confluentium aquarum, Gerundi maris nomen obtinuerat. In hoc lacu, magno apparuit portento dira et virulenta serpens, horribilis forma monstri, halitum adeo foetidum ac venenosum spirans, ut vicinum oppidum ferme totum inficeret, ac misere affligeret. Hinc fiebat, ut multi civium perirent odoris illius dumtaxat intolerabili fœditate. Verum cum animadverterent cives, hujusmodi morbum ac pestem in dies magis invalescere. et. timerent quoque civitatem ipsam ex frequentiori turbidarum aquarum colluvione obruendam ac penitus submergendam, in acerbissima versabantur solitudine...

Laudenses
gravissima
damna passi
a serpente,

68 Quare exclusa spes omnis videbatur interemptionis illius immanis belluæ, eas innatantis aquas... Laudenses... divinam opem imploravere... Et ut facilius impetrarent, quod toto cordis desiderio exoptabant, Bernardinus Talensis, tunc Laudensium episcopus, congregata cleri et populi multitudine, de suggestu piam habuit ad eos concionem... Quapropter statuit primum, habendas triduum solemnes supplicationes; deinde votum una a civibus nuncupandum in hunc modum, ut si quando Numen haberent propitium... sacram adem sanctissimæ Trinitati, et glorioso martyri Christophoro ponerent. Nec eorum spes fuit inanis, aut vanum consilium; nam tribus supplicationibus rite gestis, et voto pro urbis salute nuncupato, eodemmet die, qui in Kalendas Januarias incidit, duo magna et memorabilia evenerunt miracula: serpens enim statim periit, et lacus exsiccatus est.

ope S. Christophori liberantur,

69 Quamobrem pii cives hujus singularis beneficii non immemores, magnificum, prout voverant, exstruxere templum, quod postea, Deo favente, monachi Olivetani anno MDLXIII magis amplum reædificaverunt, et ad cultum augustiorem reformarunt... Apud divi Christophori aram hodie etiam suspensa spectatur pergrandis illius serpentis spina, ossis instar bubulini, adservata illic usque ab illo ævo... Verum quia hic dies ferri debuerat in ipsis Januarii Kalendis... hæc sollemnis et jucunda recordatio a Plantino, Ordinis Minorum S. Francisci, Laudensi episcopo translata est in diem post Epiphaniam sequentem. Hactenus tabella Laudensis. Quam mirabilis est illa historia, et ad Sancti nostri laudem perquam honorifica, tam nobis optabile foret, si auctor, qui illam narrat, aliunde eam confirmasset, quam ex sola tabella incertæ ætatis atque auctoritatis.

et accepti beneficii memoriam celebrant;

AUCTOR
S. P.
circa quod
factum

70 Bernardinus ille (apud Ughellum Italix sacre tomo 4, col. 923 vocatur Bernardus de Talente) inter Laudenses episcopos ab eodem ponitur hanc dignitatem consecutus anno 1296, et e vivis ereptus circa annum 1307; qui, sicut ibidem in rem nostram additur, fuis preclibus, publicoque civium voto inundationem aquarum avertit a civitate, nulla facta mentione de S. Christophoro, nedum de venenosa ista bellua, ejusdem patrocinio exstincta. Alius ejusdem sedis episcopus, qui supra dabatur sub nomine Plantini, ibidem col. 925 nominatur Fr. Leo Palatinus, diciturque ab anno 1318, 111 Non. Maii, ad 1343 isti cathedræ præfuisse. Unde confirmatur historia prædicta, quatenus enuntiabat liberationem ab inundatione aquarum sub isto episcopo; nam tempora conveniunt cum illo, uti et cum alio, sub quo institutum seu translatum festum fuisse dicitur. Historia rerum Laudensium Ottonis et acerbi Morenæ, inter scriptores Italicos novissime recusa tom. 6, a col. 955 nihil hic nobis subsidii subministrare potest, cum desinat in anno 1186. Quæ vero non tantum apud Laudenses, sed deinde etiam apud Mediolanenses religiosa erga Sanctum grati animi memoria consecuta sit, paucis intellige.

curia a nobis

71 Pergamus cum Castellionæ: Igitur unde fuerit prima origo diei festi D. Christophori, qui vii Idus Januarii a Laudensibus celebratur, vel ex hoc monumento jam satis est clarum; quomodo vero ad nos, inquit, transierit, non item. Certissimum quidem illud et toto Mediolano notissimum, quod ille septimus Januarii dies in honorem ejus Divi ferietur: et ante S. Carolum Borromæum archiepiscopum celebris tunc habebatur in divinis precibus anniversaria gratulatio, quam is Sanctus, sicut et aliorum quorundam Sanctorum abstulit, ac prorsus abrogavit, ut Basilio episcopo sanctissimo aliquem inter fastos Ambrosianos concederet locum; populus tamen eundem diem ad Sancti honorem atque reverentiam agere festum nunquam destitit; isque celebris est in nostro delubro, cum propter populi frequentiam, tum propter musicos concentus in eo fieri solitos. Quæ sane res argumento est, illum diem vii Idus Januarii D. Christophoro celebrem. multo ante Jo. Galentii, ducis Mediolani tempus, alibi ferri solitum, tunc pestilentia cessante, penitusque exstincta, et Mediolani voto Numini hujus Divi nuncupato, cœptum esse ferri. Hinc manifeste deprehenditur, simul stare posse, ut is festus dies primo alibi introductus, prodigiosa serpentis nece, postea nostræ patriæ voto fuerit inter feriatis receptus; et a Laudensibus, uti suspicamus, ad Mediolanenses translatus.

hic dantur

72 Ne autem historia superior, quatenus magnum istum serpentem in scenam producit, tamquam apertum commentum atque hactenus inauditum traducatur; juverit meminisse, quod similia alias contigerint, ita solide stabilita, ut plenam fidem facere debeant: nam de inundatione Tyberis super urbem Romam. ac multitudine etiam serpentium cum magno dracone in modum trabis validæ, qui per hujus fluvii alveum in mare descendit, scribit S. Gregorius Turonensis historiæ Francorum lib. 10, cap. 1. Videri etiam potest ea de re Paulus Diaconus de Gestis Langobardorum lib. 3, cap. 23, tomi 1

parte 1 novissimæ impressionis rerum Italicarum D
Scriptorum, pag. 447; et Baronius ad annum 589.

73 De veteri hymno sacro, qui legitur in veteri Breviario Toletano secundum regulam S. Isidori, quo ejusdem Martyris nostri Acta describuntur, meminit Baronius in suis notationibus; quæ quidem, inquit, præ ceteris omnibus nobis arrident. Hymnum istum rhythmicum ex dicto Breviario transcripsit socius noster Guilielmus Cuperus, quando anno 1722 mecum Toleti degebat, pluribus quidem locis mendosum, sed a Tamayo correctum et editum inter ea, quæ habet hoc die de nostro Sancto: ac proinde cum ibi integer tegi possit, non tamen vel sic ubique satis clare intelligi, quid sibi velit; eum huc non transcribimus, illorum dumtaxat postea meminisse contenti, quæ sancto Martyri propria commemorat, et subservitura sunt ad discutienda Acta, de quibus infra erit dicendi locus. Breviarius in Commentariis in pseudo-Dextri Chronicon, ad annum Christi 496, num. 2, vult ex personati Juliani Chronico, Castinum, præsulem Toletanum, hujus hymni auctorem fuisse. Apage male feriatæ figlinæ ineptias. Apud Petrum Lambecium Bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis lib. 2, cap. 3, cod. cclxxvi notatur Vita et Passio S. Christophori... antiquis Italicis rhythmis composita, cujus principium ibidem datur; sed rhythmus isti suum mox exigui valoris meritum produnt, quando vel in ipso narrationis limine de Canineo, et Caninea mentionem faciunt. Sed de hac re postea.

74 Nunc dicamus de sancti Pugilis nostri elogiis; ac primo de Græcis. Synaxarium Basilianum ad diem ix Maii, apud nos ante tomum 1 istius mensis, pag. 723, sequentia in laudem ejus prædicat, quæ Latine sic sonant: Nonnulla de hoc Sancto monstrosa et paradoxa ab aliquibus dicuntur: quod canino prius esset vultu, et homines comederet; deinde autem, postquam Christo credidisset, transformatus fuerit. Hoc vero [ita] non est: sed nonnulli hujusmodi eum exstitisse, in animum induxerunt suum, quod gentilis esset, ferroxque et terribilis. Verumtamen vixit sub regno Decii, captusque in bello a comite, ac Græce loqui ignarus, Deum oravit. Missusque est ipsi angelus, dicens: Viriliter age. Et cum tetigisset labia ejus, fecit ipsum Græce loqui. Ingressus igitur urbem, prædicabat Christum. Mittuntur ergo milites, ipsum ut capiant. Cumque virga ejus germinasset, credidere Christo, et cum illo Antiochiæ baptizantur a S. Babyla; ibique Christophorus appellatus fuit. Deinde perductus ad imperatorem, ac multis prius cruciatibus affectus, capite demum truncatus est.

75 Menologium a Sirleto versum et a Canisio editum paucioribus rem absolvit, sic loquens eodem die ix Maii: Certamen magni martyris Christophori. Hic sub Decio imperatore baptizatus Antiochiæ a S. Babyla, propter Christi confessionem simul cum Callinice et Aquilia *, quas ad fidem converterat, capite detruncatus est. Longius est elogium in Menæis magnis typo editis, quam ut huc transcribi mereatur; præsertim cum nihil fere in substantia sit, quam Actorum, quæ vulgo circumferuntur, compendium. Eundem etiam fontem sapit elogium, quod de S. Christophoro apud Rabanum invenitur, locum hic etiam aliquem habiturum: unde

Elogia ap
Græcos no

F

hic dantur

* Aquilina

A unde consequens sit, ut Acta qualiacumque ad posterostransmissa fuerint, magnum tamen antiquitatis argumentum vel ex eo probent, quia, quod laudatus Rabanus congerit elogium, inde certo certius excerptum est. Ita habet :

76 Eodem die (xxv Julii) passio est S. Christophori martyris, qui in Samo civitate, a Dagno rege martyrizatus est. Nam per varia tormenta rex illum cruciari jussit. Sed vir Sanctus impetravit a Domino, ut multi crederent per ipsum in Christo, nec non et ipsum regem, qui sagittæ ictu oculum perdidit, sanguinis sui gutta post passionem suam sanavit: sicut et ipse ante prædixit, et ad fidem Christi convertit. Longius excurrit elogium, quod Martyrologio Bedæ ex Floro aucti et a nobis editi, insertum legitur, adeo multis ac certis Actorum characteribus constans, ut dubium superesse non possit, quin illud ex iisdem Actis contractum sit. B. Petrus Damianus sermonem habet de S. Christophoro, qui est trigesimus tertius. Atque hæc cum viam sternerent faciliorem ad Acta ipsa, tum ad palæstram martyrii, nunc examinandam.

77 Quod ea fuerit in Lycia, civitate Samo, notant antiqui Martyrologi, num. i prolati. Samon item civitatem exprimunt nostra Sancti Acta in principio: sed ex iis, quæ mox superaddunt, illam in Syria fuisse innuunt. Samon etiam habes apud Rabanum; quæ et occurrit interea, quæ nostro Bedæ, ex Floro aucto, adjecta sunt. Sed dispiciendum hic nobis est, an quam clare iste locus palæstræ ab ipsis indicatur, tam facile is in Lycia inveniri alicubi possit. Cluverius postquam ad vocem Samos varia id nominis loca distinxisset, est, inquit, et civitatis Lyciæ nomen, testibus Martyrologiis Adonis et Usuardi ad viii Kal. Augusti; ubi vides hanc xxv Julii, ac proinde S. Christophori annuntiationes, superius ex ipsis relatas indigitari. At cum quaeratur hic, an hujusmodi civitas uspiam existat in Lycia, et an eatenus Actis, quæ eam consignant, credi possit; velle illius existentiam ex solis istis Martyrologis probare, qui illam ex Actis haud dubie desumpsere, est probare idem per idem, seu petere principium. Consulere itaque oportuit geographos alios; quod et factum est: sed Samos tum illa tum in Syria, nusquam comparuit; atque adeo videtur expungenda ex Actis, donec ejus existentia alicunde ex antiquis probari queat. Viderint fortasse hanc difficultatem reformatores Martyrologii Romani: qui Martyrem in Lycia annuntiant, omissa vel capuncta civitate Samo; quam tamen discrete signal Romanum parvum seu vetus; cujus auctor forte eam quoque in Lycia non invenerit, cum Lyciam non exprimat.

78 Sive vero cum Martyrologio Romano hodierno in Lycia hanc palæstram ponas, sive cum Romano parvo in civitate Samo, modo utrumque locum non conjungas, nihil magnopere repugnabimus: quamquam tunc incertum manent, quænam e Samis homonymis, quas enumerat idem Ortelius, intelligenda hic sit. Porro rem neutiquam evolvunt, sed magis involvunt apographa Hieronymiana apud Florentinum (qui pauculis illis, quæ observat hic in suis notis, difficultatem non solvit) dum scribunt: In Licia, civitate Salmon. Involunt item rem Acta apud Mombrinium in civitate Samon, in provincia Syria; nec non Petrus de Natalibus in Lycia civitate Amon. Julii Tomus VI.

Nugas more suo hic denuo nobis obtrudit pseudo-Maximus in Chronico ad annum Christi 483, palæstram ponens in Lycia, urbe Sami, aliis Solymi. In quem locum commentans Bivarius pag. 256, Sciatis, inquit, lector, regionis ipsius, quæ postmodum Lycia nuncupata est, habitatores vocatos olim etiam Solymos, a monte Solyma, illic existente, ex lib., quem citat, 11 Strabonis, et quorum meminisse dicit Homerum Iliados 3 (at voluit dicere lib. 6, § 184.)

79 Sed Strabo loco citato, Homerus, inquit, Solymos a Lyciis diversos facit... Melius, qui ab Homero Solymos dictos ajunt, qui nunc Milyæ appellantur. Sed fac eosdem esse: quid tum? Non agitur in hac controversia de Lyciis aut Solymis, sed de Samo in Lycia; cujus existentia cum ostendi non possit, consequens est, ut ibidem etiam ostendi non possit urbs, quæ aliis Solymi nomine dicta sit, prout somniat Bivarius cum suo duce, seu potius seductore, in tenebris anbulans. Nos itaque, nullo hactenus reperto præmonstratore satis idoneo ac perito, quæ labyrinthicis hisce anfractibus expeditos, ad veram, fixam ac genuinam martyrii, quam frustra quaerimus, palæstram nos deducat; Sanctum annuntiavimus in Lycia cum Martyrologio Romano post Adonem et Usuardum etc.; sed cum adverbio forte, et omissa, quam ipsi signant, civitate Samo.

§ VIII. Sancti genus, nomen ante baptismum; ubi et a quo baptizatus; sub quo et quando passus.

Acta asserunt, nostrum Martyrem venisse de insula, genere Caninæorum; alibi scribitur Chananæorum seu Cananæorum. Menæa autem magna Græca typis excusa e regione homines comedentium, seu Anthropophagorum ipsum fuisse memorant. Sed quid incolis terræ Chanaan, quæ et Palæstina seu Terra sancta, cum Anthropophagis, toto, ut ita dicam, a se orbe divisus? Sive enim voces istos Anthropophagos cum Plinio historię naturalis lib. 7, cap. 2 Scythas, in quadam convalle magna Imai montis etc.; sive cum Aulo Gellio Noctium Allucarum lib. 9, cap. 4 Scythas penitissimos, qui sub ipsis Septemtrionibus ætatem agunt: (populum certe Americæ majori ex parte, præsertim versus Brasiliam et Magellanicam et alibi, intelligere non potes, cum nimis recenter orbi detectus sit) certe immane quantum ac nimis enormiter utraque ista Chananæorum atque Anthropophagorum origo, et situ locorum, naturæque ac morum diversitate inter se discrepat, quam ut unquam simul vel in speciem componi queat. Apud Mombrinium ponitur, quidam homo de insula ex genere Abnoch.

81 In codice nostro pergameno P. Ms. 18 dicitur Sanctus de Cynocephalorum oriundus genere. Menæa citata canina facie (κυνοποσώπων) fuisse, et humano modo locui non potuisse.. sed postquam angelus labia ejus tetigisset, loqui ipsum fecisse, memorant: sed æque omnia fabulose et inepte; quidquid apud Gellium loco mox designato referantur esse in montibus terræ Indiæ homines caninis caputibus,

35 et

AUCTOR
J. P.

E

F

ut labyrinthus
sic

AUCTORE
J. P.

et latrantibus. Ad quam forte Menæorum expressionem *κυνπροσώπων*, vel saltem ad exemplar Græcum Actorum, e quo illud elogium compilatum fuit, respexerint Latini, qui sub genere Caninæorum Sanctum nobis obtrudunt.

omnino inextricabilis.

82 Nisi forte mendose ibi sic fuerit scriptum pro Chananeorum. Sed verte, incerte; volve ac revolve Sancti, quam inquirimus, originem, æque quidquam omnino fide dignum probaveris, etiam tum, quando Chananeum feceris cum B. Petro Damiano citato, qui asserit, eum tamquam rosam purpuream de Chananeorum spinis effloruisse. Nam Actorum scriptor, qui fabulari alias ibi assuevit, et hic merito suspectus haberi debet, et non satis aptus est, ut fidem per se ullam hic faciat. Et vero postquam otioso, sicut observatur in notitiis superius laudatis, narratori semel in mentem venit, gigantem efformare; proximum fuit, ut illum ex Chananeæ, quam a gigantibus de stirpe Enacim, et excelso populo habitatam, Deuteronomii 2 dicitur, accerseret. Nihil itaque de Sancti genere determinari satis verosimile posse putamus, donec et magis concordi, et magis idonea auctoritate nitatur.

B
Similis farinae
sunt, quæ de
Sancti ante
baptismum no-
mine

83 Nunc nonnulla dicenda sese hic offerunt de Sancti nomine, non illo quidem, quod ipsi post baptismum volunt Acta cum Menæis impositum fuisse; et de quo jam egimus: sed de alio, quo, ut fertur, appellatus fuerit ante baptismum. Eequodnam vero illud? Reprobis (Menæa minus recte Πέπρεβος) sed illud nomen, quam apte vel in speciem cum Sancti origine conveniat, neutiquam assequimur; ut longe verosimillimum nobis appareat, illud inter alia ab eodem Actorum fabricatore excogitatum fuisse, ut scenam suam magis adornaret, dum aliud, uti putabat, aptius ipsi non occurreret; vel postea historię male semel ab initio consule intrusum atque superadditum.

circumferuntur,

84 Quidquid sit; vox reprobis appellativa non tam apud antiquos Latine lingue auctores facile inveniri potest, quam usu jam dudum nota est et usitata. Hac usus est interpret sacer in Corinth. 9. 27 et alibi; ex Græco ἀδόκιμος. Jam vero cuinam umquam in mentem venit dicere, quod vox πέπρεβος, vel πέπρεβος, uspiam apud Græcos reperiatur auctores tam antiquos quam novos; qualem mox Menæa nobis obtrudebant: si quis ejusdem patronum agere velit, ipsius est suspicionem nostram solida aliqua ratione nobis eximere, vel nobiscum fateri, eam vere supposititiam ac commentitiam esse, a Latino aliquo fabulatore prius inventam et adhibitam, atque a Græco inde mutuatam, et ex qualiquali voce appellativa formatum esse nomen proprium, nulla, quod sciamus, auctoritate stabilitum. Sed circa baptismum ipsum, quo nomen prius Reprobi, ut volunt, in Christophorum mutatum sit, nonnulla occurrunt, quæ difficultatem creant non modicam.

ut et de ipso
baptismo.

85 Elogium a Canisio editum memorat, ut vidimus, Sanctum sub Decio imperatore baptizatum Antiochiæ a S. Babyla. Consonant Menæa excusa in baptismo, ejusque loco ac ministro Babyla, uti addunt hieromartyr: et postea Decii nomen exprimitur. Porro designatur hic S. Babylas hieromartyr, patriarcha Antiochenus: de quo egimus in Tractatu historico-chronologico istorum patriarcharum ante annum IV Julii, sed dissequere cum diximus ab anno 237 usque ad annum ineuntem 250. Decius autem cum impe-

rare cœperit anno 249, baptismus ille jam inciderit oportet in ultimos S. Babylæ annos; siquidem vere, prout ibidem narratur, tunc eo modo is contigit; quod addimus, propterea quod Acta Latina modo plane extraordinario et miraculoso Sanctum baptizatum innuunt. Atque hæc quidem adeo inter se diversa, quæ illum, ut fertur, Martyris nostri baptismum circumstant adjuncta, simpliciter hic a nobis proponuntur expendenda; quandoquidem candide profiteri cogimur, nihil defectu idoneorum documentorum nobis in promptu esse, unde decidere possimus, quæ quibus tamquam veriora aut saltem verisimilia anteponenda sint.

86 Nova nunc occurrit controversia circa regem vel imperatorem, sub quo sanctus Athleta martyrium consummarit. Vincentius Bellocensis in Speculo lib 13, cap. 24 ponit eum inter Martyres, de quibus, quando passi sint, non constat. Menæa magna typis edita, Menologium apud Canisium, Nicephorus Callistus ecclesiasticæ historiæ tom. 1, lib. 5, cap. 27, ac Martyrologium Romanum; adde Baronium tomo 2 Annalium ad annum 284, et in notationibus ad idem Martyrologium Romanum, sub Decio passum indicant. Sed quid sibi vult rex vel imperator Dagnus, sub quo Sanctus noster martyrio sit coronatus, sicut volunt Acta Latina? Enimvero quisnam ille sit, an et quando vixerit, quodnam regimen aut imperium administravit, cuinam historico notus sit, neutiquam nos satis assequimur: nec porro id assecutus fuit Baronius in notationibus; ubi fatetur irrepsisse inter alia Actis, ut pro Decio Dagnus quidam sit positus. Eccegraphum nostrum qualecumque, e bibliotheca Vaticana descriptum, de quo infra, annum quartum Decii notat in ipso exordio suæ de Sancti martyrio narrationis; sed annum imperii quartum non attingit Decius, juxta auctores apud Tillemontium citatos historiæ Imperatorum tomo 3, pag. 285.

87 Ad hæc, quo minus isto tempore stemus, prohibent fabulæ, quæ dicto exemplari intermixtæ sunt. Singulare prorsus hic est Menologium Slavo-Russicum, quando Martyrem nostrum scribit passum anno ccciv sub Constantio. Ast hæc temporis ratio totam, quanta quanta est, martyrii historiam planissime evertit: nam Constantius imperator non gentilis, sed Arianus fuit, ac potentissimum istius sectæ fulcrum, excitata anno dicto 355 in eorum favorem crudelissima adversus Catholicos persecutione; adeo porro remotus a professione gentilium, ut rescripta adversus ipsos ediderit; quæ videsis apud Baronium ad annos 341 et 353. Nisi itaque aliud tempus, et alium imperatorem affigas huic martyrio; jam sus deque evertis ejusdem Acta, quæ Sanctum ab initio usque ad finem memorant tormentis ac morte perfunctum ob cultum unius ac veri Dei; jamque in fumos evanescent ea, quæ de SS. Aquilina et Nicetæ seu Nicetæ, aliorumque in Actis memoratorum agone proferuntur. Itaque cum nihil adeo hic nobis appareat contrarium, quo minus Sancti martyrium contigerit sub Decio imperatore, ut potius Græcis illud documentis sit omnino consentaneum; malumus id cum Baronio tunc ponere, vel aliunde supponere, illud tunc contigisse; quam cum Actis Latinis obtrudere Dagnum aliquem mere imaginarium ac commentitium; quo vitelicet omnis occluditur aditus, ad determinatum aliquod martyrii tempus perveniendi. Adde, quod sub finem Sylloges historicæ de SS.

A SS. Niceta et Aquilina die xxiv hujus diserte Decius imperator exprimat, ac proinde ad alium, sub quo noster Martyr sit passus, recurrendum non sit.

us fuerit, 88 Henschenius noster in schedis, in quibus transcriptum est ex Ms. Fuldensi S. Christophori martyrium, ponit exordium, quo Passio incipit in Ms. Cardinalis Mazarini; et mox adjungit annotationem P. Combefisii, his verbis eam exprimens: Offendit Baronium vox Dagnus, quod Decio imperatore Christophorus martyrium sumpserit. Verum illa non imperatorem, sed regulum ac toparcham perspicue indicant: cui sic liberum fuerit in Christianos sævire. Sed parum putum hoc est effugium, ex sola Combefisii conjectura natum; quod proinde eadem, qua obtruditur, facilitate negatur. Dagnus enimvero ille sive toparcha, sive regulus, sive imperator, quamdiu ex melioribus, quam sint Acta, documentis non probabitur, commentitium nobis semper erit nomen sine re, ac umbratile phantasma.

quo die. B 89 Varia apud varios dies martyrii ponitur. Apud Mombritium enim passus dicitur S. Christophorus vii Idus Januarias; apud Petrum vero de Natalibus lib. 6, cap. 135 octavo Kalend. Augusti: quæ videtur fuisse opinio antiquorum Martyrologorum, ista die eum referentium: quamquam an illa, et non alia die martyrium confecerit, definire satis tuto non possumus propter Græcos, qui diem, ut vidimus, annuæ ipsius memoriæ plane diversum impendunt: cum tamen verosimillime Sanctus ab ipsis ad Latinos transivisse videatur, sive nomen ejus, sive Lyciæ provinciam, cui attribuitur, consideres. Verbulo in memoriam revocasse juverit, S. Christophorum martyrem signari die xxviii Aprilis, in nostro Beda, ac Rabano; item in Ms. Casinensi, Trevirensi S. Maximini et S. Martini, ac Ms. Adone reginæ Sueciæ; in quodam vero scripto Cartusiæ Bruxellensis notari translationem S. Christophori; sicut dictum jam pridem fuit in Prætermissis ad istum diem.

§ IX. Infideles ad Christi fidem conversi; tormenta Sancto inflicta; mors ejusque adjuncta.

conversæ ad christum SS. Niceta et Aquilina. I Inter infideles, a sancto nostro Pugile ad Christi fidem conversos, locum imprimis merentur SS. Niceta, Nicea seu Callinica, et Aquilina, glorioso deinde martyrio perfunctæ: at quia de illis die xxiv hujus cum Martyrologio Romano actum fuit; illud nunc unicum superest, ut prætere ea, quæ occasione nostri Sancti hodierni ipsarum res gestas illustrare possint, plenioris notitiæ gratia ad Syllogen historicam lectorem remittamus: ubi elogio S. Aquilinæ, quod ex duplici Ms. codice Menæorum bibliothecæ Taurinensis, Ducis Sabaudia, tunc produximus, notatur, quæ huc proprie spectat, memoria Sanctorum ducentorum, qui cum illa martyrium compleverunt: ubi et modico isto elogio honorantur: Illi ab impio imperatore Decio ad sanctum Christi martyrem Christophorum comprehendendum missi: sed visis miraculis, quæ Sanctus hic patrabat, crediderunt in Christum, et coram tyranno divinitatem hujus confessi, mandato ejus, capite plexi sunt.

91 Atque hi quidem ducenti Martyres anonymi, quia istorum saltem Eneæorum Mss. auctoritate stabiliuntur, tamquam a S. Christophoro ad Christum conversi, non tantam patiuntur difficultatem, quantam alii infideles, immuni supra fidem multitudine ab eodem aggregati ad Christi fidem; et numero quidem adeo presse determinato, ut singulari studio illum, qui istos recenset, singulos enumerasse diceret; auctorem, inquam, Actorum vulgarium, vel alium quemdam similis ingenii scriptorem, e quo is sua desumpserit. Sed quandoquidem in numero non conveniunt testimonia, et aliunde adeo graviter laborant ista Acta pluribus de causis; certe quidnam satutum vel verosimile saltem circa istos conversos infideles admitti queat vi talium Actorum, nobis persuaderi non patimur. Ms. Fuldense num. 2 ponit millia hominum decem et octo, qui baptizati sunt de manu ejus; et hos de una quidem civitate; Samo Syriæ intellige, de qua supra.

92 In hoc apographo adscripta habetur alia lectio, quæ est haud dubie manuscripti Treverensis S. Martini (nam cum eo dictum Fuldense collatum esse notatur) et sic habet: Crediderunt per illum Domino: erant autem uno die millia quadraginta octo: et alio die animæ centum quindecim. Missale Mediolanense anno 1522 excusum, in Præfatione ad Missam de S. Christophoro, scribit, quod quadraginta et octo millia hominum de gentilitatis errore ad Christiani dogmatis cultum coruscantibus miraculis revocarit. Apud Mombritium sic dicitur: Crediderunt... ad octo millia, et baptizati sunt per manum ipsius. Nunc redeamus ad nostrum Ms. Fuldense; in quo num. 4 occurrunt milites 400, ad arcessendum Sanctum missi, baptizati, ac martyrio functi: adeo autem jam tum in sacris Litteris versati, ut verbis sacris apposite tyranno respondeant. Apud Mombritium dumtaxat quadraginta milites ibi referuntur. In Fuldensi num. 10, nullus populus credidisse refertur: et num. 11 nova aperitur scena in tribus viris consularibus capite plexis.

93 Ac num. 16 Sunt autem numero, qui crediderunt... per S. Christophorum millia hominum quadraginta et octo, et animæ centum undecim. Ms. S. Viti in Gladbach, vetustum, sicut apographo nostro adscripsit Rosweyodus, multum ob ingenti isto numero recedit, quando signal decem millia et octo, et animas centum quindecim. Jam vero cum Dagnum regem vel imperatorem tamquam fictitium ac mere imaginarium superius exsufflaverimus, consequens est, ut tam ipsius conversio cum adeo plane mirabilibus adjunctis ad finem Actorum narrata, inanes prorsus in fumos abeat, quam tota gens Syrorum, quæ alibi notatur conversa ad Dominum; nam nititur supposito commentitio civitatis Sami in Syria, quam non dari in rerum natura, superius indicavimus. Quod si contendas, errorem hic esse commissum in persona et gente, aliam pro alia substituendo, ut substantia conversionis maneat vera, respondemus, tam demum illam probabilitatis aliquid habituram, quando ex fide dignioribus documentis stabiliri eam contigerit, quam sint Acta, adeo inter se et ornatu varia, et rerum narratione fabulosa, ac proin non majorem hic, quam in aliis pluribus, quæ referunt, fidem merita.

94 Tormenta

AUCTORE
J. P.
cum aliis ducentis anonymis.

E
ac pluribus aliis referuntur;

sed testimonio non conveniunt.
F

AUGUSTINUS
J. P.
Secundum sapientiam
tormenta,
ut fortitur,
Sancto infligitur
et c.

94 Tormenta Sancto nostro inflicta, hujusmodi etiam esse putamus, ut examen aliquod mereantur. Tunc jussit rex fieri scamnum ferreum secundum statum ejus: et venerunt artifices, et retulerunt mensuram ejus, quæ erat cubitorum duodecim: et factum est secundum jussionem regis. Ita Acta nostra num. 11. Sed contra faciunt ea, quæ de rege Dagnio, et statu Sancti gigantea præmisimus. Scenicas etiam putamus esse illas quadraginta horæ olei, quas rex mitti jussit super eum, in igne ardentem; sicut ibidem habes. Porro ejaculatio ista sagittarum num. 13, quæ Martyr dicitur appetitus ubi hora prima usque horam duodecimam; et ita quidem, ut sagittæ suspenderentur a vento a dextris atque a sinistris ejus; quarum nulla corpus ejus tetigit... et alio die... statim exiens una de sagittis ipsis ingressa est in oculum regis, et exereavit eum; ista, inquam, ejaculatio, nec non pristinus oculorum visus regi a Sancto prævenerat, ac postea miro modo ipsi reditus, utinam paulo melioribus documentis viderentur; quæ cum desint; nos hæc et similia ad corruptum Actorum sententiam remittimus.

mors quoque

95 Nec vero mors sancti Martyris, nec non quæ illam circumstant, melioris notæ characteres præferunt, quam plura alia, hæcenus indicata: nam mors non eodem modo obita narratur. Ms. Puldense tunc adpropinquavit hora, inquit, ut coronaretur Sanctus Dei... Complevit autem suum martyrium bonum, coronatus est; ubi nihil de modo, quo martyrium complevit, non magis quam apud Mombrilium. Quod vero capitis obruncatione finis martyrio impositus fuerit, habemus tum ex Martyrologis supra attatis, tum ex Petro de Natalibus ac Surio, ut nihil dicam de nostro codice Valcellensi, aliisque Mss. Dissentit codex noster Q. Ms. 7 valde antiquus, qui sic habet: A militibus punctus lancea, emisit spiritum. Sed potius stantem Martyrologorum dictorum, ac plurium exemplarium auctoritate, quam unus istius, præsertim cum addat commentitium hoc episodum: Et de corpore ejus exiit columba alba sicut nix.

Utrum ex duobus modo memoratis suppliciis, an potius neutrum velit Ms. S. Maximini Treveris, ejus fragmentum transcriptum præ manibus habemus, non satis liquet, dicit enim: Complevit suam orationem; atque a ministris interemptus est.

eum autem ad
functis

96 Sed quoniam de oratione, quam a Sancto proxime ante consummationem sui agonis prolatam voluit ipsius Acta, mentionem hic fieri videmus, ista opportunitate memores reddimur, ut circa hunc locum pauca quantum observanda suggeramus. Orationes hujusmodi plurimum derogant auctoritati istorum Actorum, in quibus intermixtae reperiuntur. Et dic, amabo, ubinam unquam in sinceris ac genuinis, vel alienis saltem pretit actis illas deprehendes? Consule quæ diximus in Commentario ad S. Procopii ducis Acta, die vii Julii, pag. 554. Et vero orationes illæ nihil aliud nobis esse videntur, quam pæc alicujus fabulatoris cogitationes, quæ eo collinent, ut illi qui Passiones istiusmodi legerint, vel ad fiduciam excitentur, vel ad frequentandum locum, ubi corpus istius Sancti quiescere putatur, vel reliquis saltem aliquæ asserant: et quid ni aliquando etiam, ut ad legenda ac describenda similia Acta homines redantur promptiores, mercede indidam iis promissa,

qui hoc fecerint; qualis rogatur ad calcem Actorum, quæ damus, his verbis:

97 Hanc orationem constituit S. Christophorus: Domine Jesu Christe, præsta bonam mercedem scribentibus et legentibus Passionem meam. Quibus etiam suffragantur codex noster Q. Ms. 7, et fragmentum Passionis ex Ms. Maximini Treveris. Quid, quod, ut facilius credatur his Actis, interpolator aliquis paulo liberalior, veritus fortasse, ne alioqui parum fidei invenirent apud nonnullos, qui plusculum supra simplex saperent vulgus, addiderit hanc fabulosam clausulam, quæ in schedis nostris e Ms. cenobii Marchianensis extracta notatur in hæc verba: Et iterum orans dixit: Domine Deus omnipotens, retribue bonam mercedem omnibus credentibus, et celebrantibus, scribentibus, et legentibus passionem meam. Viden, quomodo gradatim crescat oratio?

§ X. Variorum exemplarium et Actorum notitia.

Varia Actorum exemplaria per decursum hujus Commentarii jam enumeravimus; sed hoc loco cum ea, tum alia, sub unum conspectum producemus. Ac primo de exemplaribus Mss. instituat sermo. Apographum ex Ms. S. Viti in Gladbach vetusto, quod citavimus; hoc notatur principio: In tempore illo, quo Dagnus rex regnabat in civitate Samon, venit illic homo ex genere Cananeus: hoc autem finc: Hanc orationem fudit ad Dominum S. Christophorus: Domine Deus omnipotens, bonam mercedem præsta scribentibus et legentibus Passionem meam. Qui vivis et regnas etc. Et iis, quæ involucri istius apographi adscribuntur, in variorum exemplarium Mss. notitiam deducimus. Sunt autem ista, quibuscum illud Passionis apographum notatur collatum fuisse: videlicet cum Ms. S. Maximini Treveris, nec non cum Ms. cenobii Marchianensis. Addit ibidem ista noster Bollandus: Exstat in Ms. S. Huberti, sed alio principio et fine.

98 Exstat diversa et prolixior in Ms. nostro, quod fuit ante monasterii Valcellensis. Item in Ms. nostro α (nunc Q. Ms. 7) fol. 42. Videtur re eadem, sed verbis discrepans. Exstat eadem Vita, quæ hic, ex Ms. Puldensi, in Ms. serenissimæ Reginae Succine in 4, sine involucri et initio, signato num 136, convenitque cum nostra Vita initio et fine Inducatur Puldense egraphum, quod habemus, secundum ea, quæ in fronte ejus habentur, collatum cum Ms. S. Martini Treveris, et exstare dicitur in catalogo P. Bentilli num. 51. Post finem vero ejusdem egraphi notavit Henschenius, illud exstare in Ms. Cardinalis Mazarini hoc exordio: "In tempore illo, quo Dagnus rex regnabat in civitate Samani, quæ est in provincia Lycaonia, venit homo ab insulis genere Chanaan." "meus."

100 Continet item sancti Passionem, præter dictum codicem Valcellensem nostrum P. Ms. 157, alius item noster pergamenus majoris etiam formæ P. Ms. 155, atque alius insuper minoris formæ, quam isti duo priores, signatus P. Ms. 18, eodem omnes tres exordio consoni, in hæc verba: Erat quidam Christianus nomine Christophorus,

stophorus, Vir sanctus et valde clarus in illis temporibus, Et doctrina ammirandus, et potens virtutibus. *Pine itidem (non spectatis leviusculis quibusdam minutiis variantibus tum hic, tum in fragmentis mox infra citandis, quæ fucile in exemplaria irrepunt) codices isti consentiunt. Ita legit Valcellensis*: Ita tota gens Syrorum conversa ad Dominum, Tunc primum credidit Christo per sanctum Christophorum. Dein libere per regem, Christum coepit colere. Qui cum Patre atque sancto utriusque Spiritu, etc.

101 *Quisquis fuerit prædictæ narrationis auctor, et quo is cumque tempore vixerit, vulgarem historiæ Christophoriæ cramben, antea satis male coctam, male item, imo pejus, recoxit, ita omnem substantiæ succum dilatando, ut eam cum noro, si ita loqui liceat, condimenti sapore lectoribus porrigeret. Dicamus rem ipsam propriis terminis. Acta ille prosaica amplificavit, stylum mutavit ac rhythmicè expressit. Ac rhythmici quidem specimen habes ex textu proxime allato: quibus adde ista, quæ de Sancto prædicat, ex dicto codice excerpta*: Hic de Cynocephalorum oriundus genere, Gente, vultu, et loquela omnibus dissimilis, Vultu pristino retento loquelam mutaverat. *De Dagno sic loquitur*: Ea ibi tempestate Dagnus rex exatitlerat, Qui quamvis in cunctos prorsus esset Implacabilis, Maxime tamen infestus Christianis fuerat etc. *De Niceta et Aquilina sic*: Erant ibi duæ forte vultu pulchræ feminae, Sed morum improbitate ipsæ multum fœtidæ etc. *Militibus vero ad arcessendum Martyrem missis, et ad fidem conversis tribuuntur ista*: Unde quia corde credi debet ad justitiam, Ore autem [ad salutem] fieri confessio etc. Sit tecum in perditione tua, rex, pecunia, Quia, nos auro putanti Christum Deum vendere etc. *Pluribus super-sedeo.*

102 *De fragmento quod habemus ex Ms. S. Maximini Treveris, jam diximus. Aliud insuper apud nos asservatur Passionis exemplar in codice pergumeno in forma 4, signato † Ms. 87, qui olim pertinuit ad S. Albani monasterium Cartusiense Treveris; sed istius Passionis argumentum, si in initio etymologiam nominis, et in fine verba ex Præfatione Missalis Mediolanensibus excipias, convenit in substantia cum excusis apud Petrum de Natalibus. Atque hæc quidem hactenus de Mss. exemplaribus, quorum notitiam habemus. Nunc de alio exemplari Ms., cujus ex codice Val. 6074 exordium habemus; in quo auctor vulgaria, quæ cuilibet Martyri applicari possint, præfatus, sed mox ad S. Christophorum delapsus, eum se prodit, ut statim ineptius ejus palpare possis. Audi novas fabulas: Beatus, inquit, martyr Christophorus intenta cordis aure viguit, et a spiritualiter juxta nominis ... etymologiam feronomus * etc. Ad hoc itaque sancti Spiritus characterisma recipiendum per regenerationis lavacrum feliciter beatum apostolum Simonem, nomine Zelotem atque prænomine Chananeum adiit; cujus doctrina imbutus fideliter, tale in ipso purgationis fonte nomen fortitus est. Novum enimvero commentum, et alibi, quantum scimus, inauditum! Tillemontius Monumentorum ecclesiasticorum tom. 3, nota 19 in persecutionem Decii, Acta Mss. vidisse se asserit, quorum prologus incipit: Laudatissima Christi Martyrum certamina: historia vero sic: Tempore, quo nequissimo errore,*

103 *Exemplar Græcum asservatur in bibliotheca Vaticana, cui titulus, μαρτύριον τοῦ ἁγίου Χριστοφόρου; exordium vero, ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει τοῦ βασιλέως Δεκίου, πολλὴ μαλακία ἦν ἐν τῷ λαῷ, καὶ πληθὺς ἱκανοὺ τῶν τὰ εἰδῶλα σεβομένων. Anno quarto imperatoris Decii multa segnities erat in populo; cumque fat magna multitudo esset, quæ idola coleret. Partem aliquam hujus martyrii ex Vaticano codice 866 f. 720 transcribere coeperat Papebrochius; sed calamum stilit, quia, uti annotatum reliquit, ea fabulis mixta per sex paginas sequentes. En tibi paucula fragmenta, e quibus rem totam in compendio noris.* Ἀνὴρ δὲ τις ἀβλαβὴς, τοῦ γένους τῶν κυνοκεφάλων... οὗτος συλλεγθεὶς ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ βασιλέως, ἀπὸ τῆς ἐρήμου ἠνέχθη τῷ βασιλεὶ Δεκίῳ εἰς τέρψιν· ἐτέρπετο γὰρ ὁ βασιλεὺς τὸ εἶδος αὐτοῦ ὄραν ἐν τῷ ἀρίστῳ. Vir quidem erat innocuus, ex genere Cynocephalorum .... hic a militibus imperatoris comprehensus, ex eremo ductus fuit ad imperatorem Decium, ut eo se oblectaret: oblectabatur enim imperator, videns vultum ejus, in prandio.

104 *Κατέφυγε ὁ αὐτὸς ἀλλόφυλος ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.. διὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτὸν καλεῖν τῇ ἡμετέρᾳ διαλέκτῃ, καὶ μὴ ὑποφέρειν τὴν πόρρωσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀπειθεῖν ἐνόησεν ἐξῆς τοῦ παλατίου, προσέγων τῆς κτίσεως τὸν εὐμορφίαν, Alienigena iste a Spiritu sancto compunctus fuit... propterea quod lingua nostra loqui non posset; et cum Spiritus sancti flammam non sufferret, discedens sedit extra palatium, attendens ad elegantiam rerum creatarum etc. In fine autem, teste Papebrochio, hæc habentur: Τὸ δὲ ἅγιον μαρτύριον τοῦ ἀσκησφόρου Χριστοφόρου ἐκλήλυσεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πέτρος εἰς τὸν ἀπόρρητον τοῦ ποταμοῦ γενέσθαι, εἰς τὸ ἐπικειμενὸν εἰς τὸν πόλιν· ἔστι δὲ πεφυλαχμένη ἡ πόλις ἐκείνη μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας, διὰ τῆς πρεσβείας τοῦ ἁγίου Χριστοφόρου· μακάριοι δὲ ἔσονται, οἱ τὸν μυστικὸν αὐτοῦ ἐπιτελοῦντες ἐν Χριστῷ Ι, τῷ κυρίῳ ᾧ, ἡ δόξα.*

105 Sanctum autem gloriosi Christophori martyrium fieri fecit sanctissimus Petrus episcopus, ad fluminis fluentum, qua parte adjacet civitati (præcesserat autem Italia, Persarum civitas, sicut idem Papebrochius notatum pariter reliquit) Ista vero civitas ad hodiernam usque diem sub S. Christophori tutela fuit conservata. Beati autem erunt, qui memoriam ejus celebrant in Christo Jesu, Domino nostro: cui gloria etc. Italia, Persarum civitas, quæ hic dicitur, an et ubi? Item Petrus ille episcopus, quis, ubi et quando? At nunc tempus est ut de exemplaribus typo excusis nonnullo subjiciamus.

106 *Exstant illa apud Vincentium Bellovacensem citatum, Jacobum Januensem, Petrum de Natalibus, S. Antoninum, Wicelium, Mombritium, Surium. Denique rerum ad Sanctum spectantium apud neotericum Legendistam Gallicum historica habetur collectio: ut nihil dicamus de aliis Legendistis, ipso antiquioribus, nimirum Flore Sanctorum seu Legenda, Hispani impressa anno 1532 Hispanice; nostro Petro Ribadeneyra, atque Alfonso de Villegas item Hispanice; Didaco de Rosario Ordinis Prædicatorum, in historia Sanctorum anno 1585 Lusitanice; Thoma de Trugillo, Ordinis Prædicatorum, tomo 2 Thesauri concionatorum Barcinone anno 1583 Latine edito; ac demum historia Sanctorum, a variis collecta et Gallice edita Lutetiae Parisiorum anno 1601. De Actis item, ab auctore admodum antiquo metrica et soluta oratione*

αὐτοῦ
I P.
Exemplaria
quædam Græ-
cæ indicantur.

quæ ex frag-
mentis persus-
us

quam notitiam
probant.

Actorum typis
editorum

AUCTOR
J. P.

oratione conscriptis, dicitur paullo post. Quæ sunt apud Vincentium Bellocacensem, breviora quidem sunt, quam illa, quæ nos edimus; sed communem omnibus sententiam sapiunt. Jacobus Januensis historie Sancti magnam partem contexit ex narratione, quam in quibusdam ipsius gestis legi affirmat. Rei compendium accipe. Sancto cum quodam rege Chanancorum versanti venit in mentem, ut majorem, qui in mundo esset, præ aliis principem quæreret. Digressus igitur ad unum, fama maximum, cum eo mansit. Porro contigit, ut rex audiens cantilenam, in qua jocularior quidam frequenter diabolum nominabat, se cruce signaret. Rem miratus, suscitatur causam Christophorus.

magna series

107 Cumque id fieri intelligeret ea de causa, ne demon noceret; mox Christophorus: Ergo ille, inquit, te, utpote cui noce possit, major est. Ideo continuo se ad illum, ut ipsi serviat. Dictum factum; occurrit ei, ac in dominum accipit. Itares tulit, ut dum iter facerent, erit sese offerret: hanc fugere demon: Christophorus autem in solitudinem recedere. Deinde ad diabolum rediit, et causam edoctus, cur is crucem fugeret, inanem operam insumpsisse se videt Christophorus, et maximum omnium, qui in mundo essent, principem nondum hactenus se reperisse; statuit ipsum Christum inquirere: quem ab eremita docetur; eodemque suisore Christophorus, adeo proceræ existens stature, viatoribus per fluvium transvehendis operam navat, fabricato juxta habitaculo. Quid multa? Dum quadam vice is quiesceret; audit vocem ejusdam pueri, tertio se vocantis; transvehit illum, ita humeros portitoris gravantem, ac si totum mundum ille portasset. Tum puer, Christum se esse manifestat (vide superius num. 59) adjecto dictis promisso, ut Christophorus baculum in terra figat; mane cum habiturum flores et fructus.

recensetur.

108 Post hanc singularem et fabulosam scenam, inducitur Sanctus perrexisse in Samon civitatem Lucin etc.; ubi est initium aliorum Actorum, eorumque in substantia proseguitur argumentum. Petrus de Natalibus eundem male coherentem scenici dramatis funem trahit. S. Antoninus, relato Sancti martyrio ex Vincentio, subdit fabellam ex Jacobo de Voragine; recte addens, hæc tamen non scribere Vincentium... vel quia abbreviare voluit; vel quia forte non reputavit hæc authentica: utroque certe, seu potius ultimo titulo Vincentius meritissimo jure nugæ hæc suppressere debuit. Apud Wicelium in Actorum compendio perquam immodeste illæ exploduntur, quando verbis supra num. 60 ex ipso citatis, subduntur ista: Nisi forte credas, hunc Christophorum Nessum quemdam Centaurum fuisse, qui Delaniram per Euenum Atollis fluvium transvexit, ut est in fabulis poetarum. Sed quia ista non habentur in editione Moguntina anni 1547; suspicor ab hæterodoxo editioni Basileensi anni 1557 adjecta esse. At nunc alia, quæ ad præsens institutum spectant, proseguamur.

§ XI. Ulterior exemplarium et Actorum notitia; aliorum ac nostrum de hisce judicium.

Sequitur, ut de Passione Sancti, edita apud Mombrilium aliquid breviter dicendum esse videatur. Hoc porro summatim de ea pronuntiare liceat, quod nihil melioris aut diversi characteris præ se ferat, ob quem Actis proximè typo a nobis producendis, aut alii ejusdem farinae Mss., paullo ante magno numero recensitis, vel hîum anteferri mereatur: cum ex iisdem omnia lacunis hausta fuerint, et iisdem sordibus increverint; ac proin, quandoquidem in substantia conveniunt, alia sibi præ aliis majus meritum ac pretium vindicare non possint. Ad Surium quod attinet; edidit is Vitam et martyrium ex diversis compendio descripta, prout narrationi, quam breviter collegit, prænotatur. Sed cum ex diversis ea accepta sint, ac communis Actorum, prout vulgo circumferuntur, historie narrationi fere consona, saltem in substantia; patet, cujus prelii sint, non majoris utique, quam Acta ipsa, e quibus prodire: quamquam inficiari non possumus, ea Actis prolixioribus tanto esse tolerabiliora, quanto, rescissis pluribus dramaticis ornamentis, paucula quedam referunt compendio descripta.

Ulteriores

E

110 Legenda Hispalensis superius vindicata Sancti martyrio præmittit centonem ex anilibus fabulis consutum, quem ex Legenda aurea seu historia Jacobi Januensis modo contraximus. Tantum vero abest, centonem illum ut adoptet Ribadeneyra, ut post S. Christophori gesta, ita illum refutet: Communiter pingitur S. Christophorus cum puero Jesu in humero, tamquam cum traducat per fluvium. Ego, inquit, non invenio, quid fundamenti habeat, illum ita pingere, nisi est per symbolum etc. Historia Sanctorum Lusitanica centonem jam dictum non habet; et martyrio bene subnectit, multas alias res scribi de isto beato sancto Martyre; sed quia videntur apocryphæ, eas omisimus Irl. Thomas de Trugillo Acta quidem dare se ex Surio asserit; sed ea per decursum mutavit ac decurtavit; inter illa vero, quæ ad eorum finem adiecit, dicitur passus esse martyrium circa annum Domini ccciv, imperante Juliano apostata, ut ait Vuicellus.

circa exemplaria quadam

F

111 Ubi triplem corrigendus est error. 1. circa annum mortis; de quo supra disputatum est. 2. quod imperatorem istum connectat cum anno 354; qui anno 361 imperare cepit. 3. Wicelium citat; sed cum locum non indicet, alium haud dubie designare noluerit, quam S. Christophori Vitam ex Ruggero Piddensi ab ipso editam: ast in neutra, quam supra citavimus, editione, ullum de anno martyrii, aut imperatore sub quo illud contigerit, apicem reperimus. Alfonsus de Villegas Actis, quæ ex Surio profert, præmittit parergon, in quo alludit ad transsectionem per fluvium, in picturis exprimi consuetam. Porro quæ de martyrio refert, morari nos non debent, non magis quam illud, quod habet historie Sanctorum, a variis collecta et Gallice edita; nam utrobique his Surii nomen prænotatur. Majorem sane attentionem meretur aliud exemplar, de quo ista accipo.

suggerunt rationes.

A 112 Acta quippe S. Christophori sub Ottonis III imperatore, qui floruit exeunte seculo x, conscripta non ita pridem typis publici juris fecit R. P. Bernardus Pezsius Benedictinus, in suo Thesaurio anecdotorum novissimo, anno 1721 edito, tom. 2, parte 3, a col. 27. Versu autem et prosa exarata sunt a Walthero subdiacono Spirensi, atque eruta notantur ex cod. Ms. imperialis et celeberrimi monasterii ad S. Emmeramum Ratisbonæ Ord. S. Ben.; qui quidem ipsius auctoris ævo exaratus videatur, uti habes in Dissertatione isagogica, isti tomo præmissa, pag. l. Metrica sic incipiunt suam narrationem:

More quidem regum gestabat sceptrum Syrorum
Fascibus indignus publicis rex, nomine Dagnus,
Celans corda lupi, simulatis vultibus agni.
Texerat occulte serpentem forma columbæ.
Jam quid plura querar? Tigribus rabidis fuit
impar.
Ille dum forte Samon ditone teneret avorum,
Quæ caput urbis erat, Syriæ dum regna manebant,

B Vir quidam meritis in censu paupere dives,
Quem patribus non ignotis Chananæ propago
Ediderat.

113 Et eodem quidem argumento per libros omnino sex deducto, sequitur in fine ista clausula, auctorem describens:

Hæc hypolevita * Vualterus ab urbe Nemeta
Pro vice Christophori metrica depinxit amussi,
Cum primum regno successit tertius Otto.

Ac proinde versus annum 983 vel paullo serius. Vita vero prosaice præmittit prologum, indicatque, quod eam dedisset domino Beldericho, sanctæ Nemetensis ecclesiæ patri, et episcopo: qui in Catalogo episcoporum Spirensium apud Bruchium de episcopatibus Germaniæ, subrogatus notatur Odogario anno Domini 970; decessisse autem ex hac vita anno 987; die vero xv Aprilis, sicut legitur in nostro ecgrapho ex Necrologio Ms. ecclesiæ Wissenburgensis seu Weissenburgensis, Ordinis S. Benedicti, non in Saxonia, sed ad Rhenum: (vide Bucelinum tom. 1 et 2, et Mabillonium Annal. Benedict, tom. 1, ad annum 642, num. 16) atque adeo auctor ille post annum istum 987 non scripsit hanc Vitam; cui apposita est in fine clausula ad laudem Sancti, toto orbe miraculis tunc, uti testatur, celeberrimi: Ejus namque, inquit, inaudita quantitas signorum hodieque diffunditur toto orbe terrarum.

C 114 Ceterum alia nonnulla, quæ ad hunc auctorem, eruditionisque ac poeticæ præsertim venæ facultatem spectant, dabit Dissertatio mox indicata: in qua quia doctissimus ejusdem auctor, cujus sint fidei Acta S. Christophori, a Walthero illustrata, nobis (quorum, inquit, præcipue gratia cum hæc tum alia plura in nostram collectionem intulimus) discutiendum statuendumque relinquere sese proficitur; dicimus pluris illa non valere, quam alia; imo minoris esse pretii; quia poeta metricæ illa imprimis amplificando, adornandoque similitudinibus, inductionibus ac colloquiis, drama epicum potius panxit, quam simplicem historiæ narrationem, tametsi jam tum corruptam ac fabulosam, iisdemque ex sordibus coagmentatam, quibus nunc scatere vulgaria Sancti Acta, profiteri cogimur. Acta vero prosaica, quæ eodem Walthero auctore post metrica sequuntur, quia ejusdem cum vulgaribus sunt

argumenti, satis inde liquet, quo in pretio sint habenda; eo vulgaribus deteriora, quod illorum auctor oratoriis phaleris usus, extra præstitutas hagiologias metas longe lateque sit expatiatus. Joannes Hessels a Lovanio in censura de quibusdam Sanctorum historiis, quæ habetur ad calcem primæ impressionis Usuardi a Molano editi, citat Passionem cum hoc exordio: Fuit igitur gloriosus sanctus Christophorus in humana effigie Chananæus.

115 Bartholomæus Chioccarellus de Episcopis Neopolitanis pag. 161 scribit, S. Christophori martyris gesta a. Petro quodam, ipsius archiepiscopi (Petri, ut vult, de Surrento) mandato esse recensita; productis hisce, qui inibi in fine legantur, versibus:

Parthenopensis apex præsul per cuncta beate,
Nectar salvifico redimitus munere divo,
Petre, Petri meritis, qui te sacravit in urbe.
Sume tui Petri famulatum mente benigna,
Quod patravit ovans ad vestri nominis odas
De Christophori laude magnisque triumphis
Martyris eximii, pro Christi lege patris etc.

Quenam sint illa Acta, incertum habemus; at quæcumque fuerint, vix dubitare possumus, quin ex eodem vel simili sint fursure subacta; e quo alia constant. De utroque porro isto Petro, archiepiscopo videlicet, ac scriptore meminimus die xvi Februarii in Commentario prævio ad Vitam S. Julianæ V. et M., § 1, pag. 868; cujus Vitam, secundo loco a nobis datam, iste Petrus archiepiscopo Petro non hujus nominis II, cognomento de Surrento, sed Petro I circa annum 1100, secundum ea, quæ ibidem dicta sunt, inscripsit, hoc habens in ea singulare, quod cum ulatur stylo soluto, pluribus hinc inde locis carmina quædam inspergat. Apud Leibnitium citatum pag. 870, ecclesiæ in Stedeborch adscribitur liber de singulis quaternionibus compositis, in quo continetur de S. Christophoro; cetera nobis ignota.

116 Atque hæc quidem hactenus de exemplarium atque Actorum, quæ, in eis exhibentur, notitia. Reliquum nunc est, ut virorum eruditorum circa Acta censuras proferamus. Agmen ducat sapientissimus Annalium ecclesiasticorum concitor Baronius, qui tum hic tum alibi nimii rigoris minime suspectus videri debet iudex. In citatis itaque notationibus Legimus, inquit, eadem in nonnullis antiquis codicibus, quæ et Surius retulit in tomo 4; sed omnia quæ censura indigeant. Irrepsit inter alia, ut pro Decio imperatore Dagnus quidam sit positus. Hesselius paulo ante designatus, de Passione, cujus initium mox ex ipso dedimus, ita censet: Placet Passio S. Christophori: licet ex ea parte displiceat, quod locus martyrii non memoratur: neque civitates, quarum mentio fit in historia, exprimuntur. Non assequimur, quomodo ista Passio absolute ipsi placere potuerit: neque enim induci possumus, ut credamus, Acta ista qualicumque dissimilis adeo notæ ac melioris characteris fuisse, quam tot alia hactenus enumerata, seu eadem potius in substantia, atque alia aliis magis vel minus mala, quatenus magis vel minus in amplificatione et ornatu rerum sibi temperant.

117 Cardinalis Bellarminus minime obscure, tametsi non expresse sed tacite indicavit, quidnam de Actis hisce sentiret: nam tom. 2 Controversiarum, de Sanctorum Beatitudine lib. 1, cap.

AUCTORE
J. P.

Alia quædam
Acta

E

enumerantur.
cum virorum
eruditorum

F

circa ea judicio;

AUCTORE
J. P.

cap. 20, ad argumentum 8, quo hæretici contendunt, multos invocari, qui non modo non Sancti, sed nec homines fuerint, ut Christophorus, Georgius, Catharina, ac proin superstitiosam esse eam invocationem; respondet, Sanctorum quorundam historias apocryphas quidem et incertas esse, non tamen propterea Sancto ipsos numquam fuisse .. quia etsi apocrypha erat historia S. Georgii, quæ tunc (sub Gelasio, uti vult, Papa) exstabat: non tamen apocrypha est consuetudo universalis Ecclesiæ: quia semper Georgii, Christophori et Catharinæ memoria celeberrima fuit. Ubi habes de istis S. Georgii Actis expressam, ac tacitam Actorum S. Christophori censuram.

cui nos

118 Nec videmus, cur post adeo magnos viros, Baronium videlicet ac Bellarminum, qui suum circa Acta hic agitata iudicium protulere, nimis severitatis accusanda sit censura, quam jam pridem de iisdem tulit Papebrochius, quando candide mentem circa illa suam elocutus in *Ephemeribus Græco-Moscis supra allegatis*, difficile censet, ex fabulosa Sancti Legenda aliquid certæ veritatis elicere. *Videri interim possunt ejus Responsiones parte 1, § 9 ad prætensæ Exhibitionis errorum articulum 11. Tillemontius circa Acta, quorum initium superius in ipso protulimus, asserit, quod non possint servire, nisi ad confirmandam Baronii censuram. Neotericus Legendista Gallicus, alibi exortice criticus et audax censor, temeritatis culpam non incurrit, quando aliorum exemplo Acta Sancti reprobant.*

nostram quoque censuram subdimus.

119 Quod si nobis aliorum iudicio nostrum quoque superaddere liceat, dicimus, Acta ista prorsus a nobis improbari tamquam incerta et apocrypha. 1. Quia in multis peccant, uti sparsim in Commentario hoc ostensum est. 2. Quia inexpectatis ac plane scenisis eventibus et colloquiis ineptis sunt infarta. 3. Quia denique, ut paucis complectar omnia, tota illorum symmetria ex male cohærentibus partibus composita tantum abest ut præbeat rebus adeo mirabilibus, quas narrat, motiva credibilitatis accomodata; ut occasionem præbeat heterodoxis ipsam Sancti existentiam impugnandi, tamquam imaginariam ac fabulasam, cui tam imaginaria et fabulosa historia applicetur. Similis furfuris sunt Acta S. Margaritæ, quæ dedimus xx Julii, et S. Christinæ V. et M., xxiv ejusdem. Quæ ibi circa utriusque Sanctæ Acta diximus, consuli possunt, atque huc applicari. En ipsam qualemqualem Sancti passionem.

D

PASSIO

Ex Ms. nostro membranaceo Fuldensi satis antiquo,

AUCTORE ANONYMO CONSCRIPTA.

CAPUT I.

Sanctus ad multorum conversionem mittitur; regi Dagno sistitur; Nicæam et Aquilinam convertit.

In nomine Domini Jesu Christi. In tempore illo, regnante Dagno *a* in civitate Samo *b*, homo venit de insula, genere Canineorum *c*, et ostensum est ei a Demino, ut baptizaretur baptismo sancto; quem ostendit Dominus Jesus Christus in seculo suo: et ostensum est ei, quoniam multæ generationes per te credere habent, in Dominum Jesum Christum; et vocabuntur filii Dei vivi. Ipse autem Sanctus, ex toto corde orans, ecce nebula de cælo descendit, et inluxit super eum: et venit ei vox de cælo, dicens: Serve electe Dei: ecce accepisti baptismum in nomine Domini et sanctæ Trinitatis. Et ingressus ipse Sanctus intra Syriam, orabat dicens: Gloria tibi Deus, qui convertis ignorantes, et adducis in viam veritatis; mutas linguas ferarum, et das eis linguam humanam. Et ingressus in ipsam civitatem, orabat dicens: Domine, qui fecisti Adam, et dedisti ei scientiam, ut agnosceret viam veritatis; da et mihi, servo tuo, ut doceam populum istum, qui erravit.

E
Sanctus ad
plurium con-
versionem de-
stinatur.*a*
b
c

2 Et orante eo, exivit mulier de civitate, ut iret, et adoraret idola: et videns ipsum Sanctum, contremuit: et facies ejus mutata est, videns corpus hominis, caput autem canis *d*: et cucurrit ad civitatem, et clamabat dicens: Venite et videte mirabilia, quæ adhuc nullus potuit videre. Et exierunt turbæ multæ, et videre ipsum Sanctum stantem, et orantem juxta ecclesiam; et respiciens ad illum populum, orabat dicens: Domine Deus omnipotens, da mihi, ut credant per me nomini sancto tuo. Et tenens virgam ferream in manu sua, fixit eam in terram, et dixit: Domine, Deus meus, fac virgam meam florere, et ramos bonos habere et folia formosa; quomodo mutasti in Cana Galilææ aquam in vinum. Multi autem videntes, quoniam virga illa floruit, crediderunt in eum de hac civitate millia hominum decem et octo, et baptizati sunt de manu ejus *e*.

pro populo
orat, ac mul-
tos baptizat.*d*

F

3 Audiens autem Dagnus rex, transmisit ad eum ducentos milites, ut eum ad se exhiberent. Videntes autem milites eum, timuerunt adpropinare ad illum; et transmisit alios ducentos. Et venientes milites ad ipsum, viderunt eum stantem et orantem; et ipsi orare cœperunt cum eo. Complens vero orationem suam, surrexit: et dixerunt milites ad eum: Domine, rex

Sistitur regi
Dagno:

A rex desiderat videre te. Et respondit ad eum : Si voluntatis meæ est, veniam : si non, non veniam : tamen venio vobiscum. Et ingressus ante conspectum Dagni, videns eum rex, quoniam magnus erat, statim corruit de consistorio, in quo sedebat, et postmodum surrexit, et sedens pro tribunali, interrogabat eum dicens : Quis es tu, aut unde es, aut quod nomen tuum? Respondit sanctus Christophorus : Ex nativitate mea Reprobis dictus sum : post baptismum sanctum Christophorus *f* vocor. Dicit autem rex ad illum : Canine, et fax mala, non sacrificas diis meis magnis?

4 Respondit sanctus Christophorus, et dixit ei : Vere bene vocatus es Dagus ; quia *g* tu es pars mortis, et conjux patris tui diaboli : dii autem, quos mihi dicis * sacrificare, vani sunt. Oculos habent, et non vident ; aures habent, et non audiunt ; nec ipsos, qui adorant eos, adjuvare possunt : quoniam aurei, argentei, et lignei sunt ; dii autem, qui non fecerunt cælum et terram, pereant. Tu autem tanquam stultus adoras eos. Utinam audires me, et adorares Dominum, qui fecit cælum et terram ! quoniam potest te liberare de igne, et dimittere peccata tua. Ipse autem stultus Rex intra se dicebat : Quomodo possum istum, qui inter feras nutritus est, vincere, si non inveniam diversa tormenta? Et jussit eum rex mitti in carcerem. Ecce illi quadringenti milites venerunt ante conspectum Dagni, et jactaverunt omnes arma sua ante illum, dicentes : Et nos credimus in Deum sancti Christophori, et adoramus eum. Et dixit rex : Numquid et vos maleficati estis, quod ipsum vultis sequi? Venite autem, adorate deos meos, et dono vobis aurum et argentum immensurabile ; et in honore magno constituo vos.

5 Dixerunt milites ad illum : Aurum et argentum tecum sit in perditione : nos autem semel baptizati sumus, et credimus in sanctam Trinitatem. Iratus autem rex jussit eos decollari. Ipsi vero propter gratiam sancti Christi * impleverunt martyrium. Tunc jussit rex, ut venirent ad eum quæ puellæ pulchræ, et includi cum sancto Christophoro in carcere, Nicæa et Aquilina *h*, et promisit eis aurum et argentum, et lapides pretiosos, ut facerent eum secum peccare, et sacrificare diis. Ingressæ autem ad Famulum Dei, viderunt faciem ejus tamquam flammam ignis, et ceciderunt in facies suas ab hora tertia usque ad horam sextam *i*. Cum vero complisset sanctus Dei Christophorus orationem, dixit ad illas : Levate vos, filiæ meæ, nolite timere : stare autem habet ante judicium Dei, qui vos transmisit ad me. Et interrogabat eas, dicens : Quod est artificium vestrum? Et responderunt : Ora pro nobis, Famule Dei, ut dimittat Dominus peccata nostra, opera autem nostra maritorum * est : et quod accipiebamus de corpore nostro, pauperibus erogabamus, nudos vestiebamus, captivos redimebamus, esurientes satiabamus *k*.

6 Dixit eis sanctus Christophorus : Negate ergo Jovem et Apollinem, et omnia idola vestra, et communicate mecum in oratione ; et ego spero in Deum meum, quoniam ipse dimittet vobis peccata vestra. Responderunt illæ et dixerunt : Ora pro nobis ; quia credimus in Deum tuum : quoniam tecum perferemus martyrium. Alia autem die jussit eas rex exire de carcere

Julii Tomus VI.

et interpellare Deum suum. Responderunt illæ dicentes : Utinam audires nos, et adorares Dominum Deum sancti Christophori. Respondit rex et dixit ad Nicæam et Aquilinam : Numquid et vos maleficatæ estis de illo malefico, ut vos negaretis deos meos magnos? Cogitate autem propter pulchritudinem vestram, et sacrificate diis meis : si autem nolueritis, male vos faciam perire a facie terræ. Responderunt illæ et dixerunt : Si volueris, ut sacrificemus diis tuis, jube mundari plateas totas, et exeat præco clamans, ut omnes congregentur in templum, quoniam Nicæa et Aquilina sacrificare habent diis.

7 Tunc congregatus est populus magnus : et dixit rex ad populum : Nicæa et Aquilina sacrificare habent diis. Et venientes ad templum, respiciebant in carcerem, ubi erat inclusus sanctus Christophorus : et clamabant voce magna dicentes : Ora pro nobis Famule Dei, ut liberet nos Deus de idolis his. Et ubi ingressæ sunt in templum, clamabant : Dii paganorum, audite nos. Hoc cum ter dixissent, non erat vox in illis. Et dicebant ad populum : Ne forte somnum ceperint, et non audiant, aut aliquo artificio operentur, et non illis vacet. Tunc Nicæa solvit cinctorium suum, et posuit in collo Jovis, et traxerunt ambæ, et jactaverunt eum in faciem suam, et contriverunt eum. Similiter fecerunt et Apollini, et dixerunt : Si Dii estis, levate et adjuvate vosmet-ipsos. Audiens autem Dagno rex, quod Nicæa Aquilina deos suos contriverunt, veniens dixit ad illas : Ego vos rogaveram, ut diis meis sacrificaretis, et non conlideretis. Respondentes dixerunt : Nos lapides conlissimus ; stulte tales sunt dii tui, ut a mulieribus conliderentur.

8 Respondit rex et dixit eis : Quoniam illi malifico credidistis, et læsistis deos meos, male vos faciam perire ab hoc seculo ; ut Christophorus videat perditionem vestram, et sacrificet diis meis. Et jussit rex ferreas catenas in manibus et pedibus Aquilinæ mitti : et jussit eam suspendi, et mitti lapidem magnum pedibus ejus, ut membra ejus disrumperentur. Ipsa autem elevans oculos suos, videbat sanctum Christophorum orantem : et clamabat ad eum dicens : Famule Dei, ora pro me, quoniam in nomine Dei tui accipio meam coronam in omni bono, et Spiritu sancto. Postea audivit vocem magnam dicentem : Accipe tuam coronam : intra in gratiam Dei tui. Et Nicæa vidit eam, et orans dixit : Domine Deus sancti Christophori, noli me separare de mea sorore, sed cum ea me dignare coronare. Et jussit rex, ut veniret Nicæa ante conspectum ejus ; et dixit ad eam : Adhuc in stultitia tua perseveras? Audi me et sacrificata diis meis, ut non amplius tormenta, quæ passa est soror tua, et tu patiaris.

ANNOTATA.

a De imaginario isto rege disseruimus in Commentario prævio § 4.

b Locum hunc satis examinavimus ibid. § 7.

c Plura huc spectant ibid. § 8 ; ubi et de baptismo.

d Consule hac super re Commentarium § 8.

e De infidelibus a Sancto conversis, superius § 9.

ita quidem ut
idola colli-
dant.

Ideo Aquilina
torquetur Ni-
cæa regi sisti-
tur.

f

EX MS.

f Circa utrumque Sancti nomen varia dedit
Commentarius prævius.

g Quænam inter Dagnum et mortem vel um-
bratilis etiam sit connexio, atque adeo quid sibi
velit particula ista causalis, non concipimus. Nam
τὸ δάγνυν (pro quo citatur Hesychius) pro πυκνόν,
frequenter, huc non spectat; non magis quam
δάγμα Dorice pro δῆγμα, morsus, a δάσσω.

h Nomina hæc elucidat sylloge historica, quam
habes die 24 hujus, a pag. 492.

i Scena producit nova, similis ei, quam supe-
rius habes in rege corruente de consistorio; et in-
fra num. 11.

k Locum hunc castigavimus in dicta Sylloge
pag. 493.

CAPUT II.

*Ambarum martyrium; Sancti crucia-
tus ac mores; tyrannus cæcitate
punitus, et ab eadem liberatus;
ejusdem edictum pro Christianis.*

Nicæa multis
cæruciat
tormentis
martyrium
subit una cum
sorore.

Nicæa respondit: Tormenta tua mihi dul-
cedo sunt, et mors tua, vita æterna est.
Tunc jussit rex ligari manus et pedes ejus, et
dentes ejus singulariter expelli, ut præ dolore
respondere non posset. Ipsa vero amplius cla-
mabat et dicebat: Ego tormenta tua non ti-
mebo; habeo autem Sanctum adiutorem, qui
potest me liberare de manibus tuis. Iratus au-
tem rex jussit exhiberi ligna multa, et fieri py-
ram ingentem; et jussit eam ibi concremari.
Ipsa autem in medio flammæ stabat et clama-
bat: Domine, qui misisti angelum tuum in camin-
um trium puerorum, et liberasti eos de flamma
ignis, ita et me liberes de igne isto, ut erubescat
tyrannus iste. Et tunc solutæ sunt manus et pe-
des ejus, et stabat in medio igne: et facta est
flamma illa tamquam ros, qui de cælo descen-
dit. Videns autem tyrannus quia nihil poterat
eam * nocere, jussit eam decollari, et complevit
coronam suam cum sorore sua in testimonia ma-
gno.

* ei

S. Christopho-
rus torqueri
jubetur.

* forte popu-
lum

10 Multus autem populus expectabat glo-
riosam passionem ipsarum, quoniam vicerunt il-
lum tyrannum, et crediderunt in Deum sancti
Christophori, et clamabat omnis populus: Ma-
gnus Deus Christianorum. Iratus autem rex
dixit in corde suo: Si non perdidero istum
maleficum in facie terræ, in maleficiis suis to-
tum seculum * ad se trahere habet, ut omnes
in illum credant. Et jussit rex venire eum
ante conspectum suum, et dixit: Canine, et
fax mala, non sacrificas diis meis? Usquequo
in hac fide stas; et quam diu te possum susti-
nere? Sacrificas diis meis, an non? Respon-
dit ei et dixit: Ego volo te adduxi in fide bo-
na, ut relinquant malum, et adores Christum
meum: qui potestatem habet in vita et in mor-
te tua. Et dixit rex: Adhuc in stultitia hac
stas? Et quamdiu te possum sustinere? Respon-
dens sanctus Christophorus dixit: Ego non sum
stultus, sed sum servus Domini Jesu Christi;
tu autem stultus es, et insipiens, qui non con-
fiteris Dominum Jesum Christum, sed confi-
teris satanam patrem tuum. Et iratus rex jus-

sit ligari manus et pedes ejus, et cædi ad virgas
ferreas, et mitti in caput ejus cassidem igneam.
Tunc dixerunt tres ex consulibus: Beatus fueras
Dagne, si natus non fuisses, quoniam talia tormen-
ta fieri jussisti Famulo Dei. Iratus rex jussit eos
decollari.

11 Tunc sanctus Christophorus dixit ad eum: ^{exquisitis c}
Si amplius potueris tormenta mihi facere, fac ^{cialibus;}
rex stulte: mihi vita æterna est, et dulciora
super mel et favum tormenta tua. Tunc jussit
rex fieri scamnum ferreum secundum statum
ejus. Et venerunt artifices et tulerunt mensu-
ram ejus, quæ erat cubitorum duodecim a. Et
factum est secundum jussionem regis, et po-
suerunt eum in medium civitatis, [et] jussit eum
rex ibi ligari, et ignem supponi: et jussit qua-
draginta orcas b olei mitti super eum. Respon-
dit Sanctus Dei de medio igne; et dixit: Hæc
tormenta tua, quæ mihi facis in tua turpitudi-
ne, et diis tuis [consumentur.] Ego semel
tibi dixi: quia non timebo tormenta tua,
nec iram tuam. Cum hæc dixisset de multitu-
dine flammæ, scamnum illud factum est tam-
quam cera c. Veniens autem rex, et videns san-
ctum Cristophorum in medio igne stantem et
orantem (et erat facies ejus tamquam rosa no-
va) videns eum rex, cecidit in faciem suam a
timore magno ab hora prima usque ad horam
nonam. ^E

12 Postquam vero surrexit, dixit sancto ^{sed irritu pl}
Christophoro: Fera mala, non tibi sufficiunt ^{ne conatu.}
peccata animarum, quas errare fecisti, et non
permisisti sacrificare diis; sed omnem populum
meum traxisti ad te? Respondet sanctus Chri-
stophorus, et dixit: Adhuc multæ animæ per
me credere habent [in] Dominum Jesum Chri-
stum, et tu ipse. Et blasphemavit rex eum:
et dixit ad Sanctum Christophorum: Numquid et
me vis in tuis maleficiis adducere? Et iratus
valde rex dicit ad sanctum Christophorum: Sic
mihi faciant dii mei, et sic mihi reddant, si
non crastina ista hora perdidero animam tuam,
et ad exemplum omnium te faciam pervenire.
Aia autem die jussit adduci sanctum Christo-
phorum: et cum venisset ante conspectum ejus,
dicit ad eum: Jam sacrificas diis et intellige
verba mea, ut non per multa tormenta pereas.
Sanctus Christophorus dixit: Ego diis tuis abo-
minationem feci; quia fidem meam habeo, quam
in baptismo accepi. ^F

13 Tunc jussit rex exhiberi lignum magnum ^{Sagittis fru-}
secundum statum ejus, et poni ante palatium; ^{stra impeti-}
et vocati sunt milites, et jussit famulum Dei ^{tur,}
Christophorum ad lignum adligari. Et venien-
tes milites secundum ordinationem regis ternas
sagittas sagittaverunt super eum, ut citius in-
terficeretur Famulus Dei. Et dixit rex: Videamus,
si Dominus ejus potest venire, et libe-
rare eum de manibus meis, et de sagittis his.
Et sagittaverunt eum ab hora prima usque ho-
ram duodecimam: et putabat rex stultus quod
totæ * sagittæ in corpore ejus fixæ essent. Sagit-
tæ autem suspendebantur a vento a dextris at-
que sinistris ejus: et nulla ex his corpus ejus
tetigit. Et post solis occasum, jussit eum rex
dimitti ligatum, et custodiri eum, ne forte a
Christianis nocte solveretur. Multus autem po-
pulus expectabat excipere corpus ejus.

14 Alio vero die dicit rex: Eamus et vi-
deamus illum maleficum. Et veniens ad eum ^{quarum una}
dixit ei: Ubi est Deus tuus? Veniat et libe- ^{in oculum re-}
ret te de manibus meis, et de sagittis his. Sta- ^{gis exiliens,}
tim ^{ipsum excu-}
cat.

A tim exsiliens una de sagittis ipsis ingressa est in oculum regis et excæcavit eum, et dicit sanctus Christophorus : Tibi dico, tyranne stulte, si credis : ego crastino, hora octava, accipio meam coronam in omni bono. Et hoc mihi Dominus ostendere dignatus est. Veniunt multi Christiani, et accipiunt corpus meum, et ponunt illud in locum orationis; tu autem veni in illo loco, et fac lutum cum sanguine in nomine Domini nostri Jesu Christi; et pone in oculum tuum, et salvus fueris. Et tunc adpropriavit hora, ut coronaretur Sanctus Dei. Aperuit os suum in oratione et dixit :

15 Domine Deus meus, qui eduxisti me de errore in scientiam hanc, quod te rogo, præsta mihi : et in quo loco posuerint corpus meum, non ibi ingrediatur grando, non ira flammæ, non fames non mortalitas : et in civitate illa, et in illis locis, si fuerint ibi malefici, aut dæmoniaci, et veniunt, et orant ex toto corde, et propter nomen tuum nominant nomen meum in suis orationibus, salvi fiant. Et venit ei vox de cælo dicens : Christophore, famule meus, ubi est corpus tuum, et ubi non est; commemorantur* autem in oratione sua nomen tuum; quidquid petierint, accipiant, et salvi fiant. Complens autem suum martyrium bonum, coronatur mense Julio viii Kal. Augustas d.

16 Sunt autem numero, qui crediderunt in nomine Domini Jesu Christi per sanctum Christophorum, millia hominum quadraginta et octo, et animæ centum undecim. Alia vero die dixit rex : Eamus, et videamus, ubi posuerunt eum. Et veniens in illum locum, clamavit voce magna, dicens : Christophore, famule Dei, ostende mihi virtutem Dei tui,

ut et ego credam in eum. Et tulit terram de loco illo, ubi passus est, cum modico sanguine ejus, et posuit in oculum suum in nomine Dei Christophori et in ipsa hora aperti sunt oculi ejus. Tunc rex clamavit voce magna dicens : Gloria tibi, Deus Christianorum; qui facis voluntatem timentibus te, et ego ab hodierno die [ponam] præceptum meum in omni populo, et in omni lingua; [ut] quisquis blasphemaverit Deum Christianorum, gladio percutiatur. Hanc orationem constituit sanctus Christophorus : Domine Jesu Christe præsta bonam mercedem scribentibus et legentibus passionem meam e : qui regnas cum Patre, et Spiritu sancto, in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Statura Sancti an gigantea, et qualis fuerit, docet Commentarius § 5.

b Orca vas olei (et quidem fictile, uti notat Cangeius ex Persio) seu species amphoræ magnæ. Vide plura apud eundem Cangium.

c De tormentis Sancto illatis consule Commentarium § 9.

d Mortem, ejusque adjuncta ibidem discussa invenies.

e Finis hujus Passionis cum principio, et cum his ea, quæ sunt media, adeo constant ex ineptiis, et in dramaticis commentis consonant, ut culpam severioris, quam par sit, adversus ea censuræ commoveri non videamur : de qua pluribus mentem nostram exposuimus in Commentario prævio.

DE S. CUCUFATE MARTYRE

APUD BARCINONEM IN HISPANIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

P.B.

§ I. Sancti cultus antiquus, nomen et natalis variè signata.

F

Celeberrimum hunc Martyrem apud Catalaunos in Hispania fuisse, antiquissima quæque monumenta testantur. Breve illud est, sed elegans et luculentum, quod apud Aurelium Prudentium, qui ineunte seculo quinto maxime floruit, libra Περιστεράων, Hymno 4 legitur his verbis :

Barcion claro Cucufate freta

Surget :

quibus quidem non obscure docemur, sicut aliis Martyribus urbes alias, quas ibidem recenset; ita Cucufate suo gloriatam præcipue fuisse per illa tempora Barcionem; neque gloriatam tantummodo, verum etiam fretam; ut urbem illam non venerationi ejus qualicumque, sed singulari insuper patrocínio actutelæ addictam consecratamque jam tum fuisse intelligamus. Prudentio consonant Martyrologia cujusvis propemodum ætatis ac generis; in quibus tamen, sicut et apud recentiores quosdam historicos, observari velim, aliter atque aliter Sancti hujus nomen exprimi : nam qui prudentio, juxta exactissimas editiones et codices vetustissimos, quales bini apud nos sunt, est Cucufas, aliis est Cucuphas (Sic enim etiam

scribitur in Litaniis desumptis ex libro precum Caroli Calvi apud Baluzium Capitularium tom. 2, col. 1486) aliis Cucufans, Cucubas, Ququfas, Quoquofas, Cocofas, Cocovatus, etc. Catalauni appellant san Culgat, Galli saint Quiquenfat, unde ecclesiæ in diocesi Parisiensi; et saint Couat, unde pago cuidam in diocesi Alecensi nomen est inditum; et aliter variè inflectunt; ut vide apud Castellanum in additionibus ad Martyrologium Romanum die xv Februarii.

2 Martyrologiorum agmen ducit vetustius illud, quod S. Hieronymo tributum vulgavit illustravitque Florentinius, dum Sancti nostri memoriam die xvi Februarii his verbis celebrat : In Spania Barcelona, passio S. Quoquofatis. Sequuntur alia ejusdem classis atque ad eundem diem, tum quæ ibidem producit Florentinius, ut Antverpiense, seu potius Epternacense, Corbeiense, et Blumianum ad calcem libri, tum quæ a nobis edita sunt contractiora; ut Richenoviense, Augustanum, Labbeanum, reginæ Sueciæ; et in Spicilegio Acheriano editionis novissimæ tom. 2,

pag.

Natalem ejus celebrant vetustissima Martia 16 Februarii;

AUCTOR
P. B.

pag. 27 Gellonense. Eadem Hieronymiana majora putantur a quibusdam eundem Sanctum, luxato nomine, etiam annuntiare die præcedenti, xv Februarii; sed in brevioribus nusquam illo die comparet. Corbeiense insuper eum proponit xxv Julii, ut vide apud Acherium in Spicilegio citato, et Florentinium. Martyrologium antiquum, quod a loco, unde descriptum accepimus, Trevirensis S. Maximini appellamus, illius etiam meminit die xii Februarii, et xxv Julii; sed priori loco tantum occasione S. Eulaliæ; quod et Notherus fecit, qui ejus memoriam celebrat xii, et xvi Februarii, ac xxv Julii, et hoc quidem die cum elogio satis longo, quod ab Adone mutuatus est. Adissis Prætermisissos in Actis nostris ad dies Februarii commemoratos.

recentiora vero die 25 Julii quem et Acta confirmant,

3 Alii tamen cum Martyrologi, tum biographi inde a seculo nono ad nostram usque ætatem, ejus memoriæ consecrant unice tamquam natalem diem hunc xxv Julii; credo, quia tum primum innotescere cœperunt Acta nostra, in quibus dies ille Cucufatis martyrio assignatur. Præisse ceteris Wandelbertus videtur, nisi hunc anteverterit Florus, quod opinati sunt Majores nostri in Martyrologio, quod tomo 2 Martii præfixerunt. Secuti subinde sunt Ado, Usuardus, Liber sacramentorum S. Gregorii in codice Rattoldi, qui seculo decimo scriptus est, apud Menardum pag. 170; et, ne multa recenseam, Romanum, quo nunc ulitur Ecclesia, Martyrologium, sic hodie Sanctum annuntians: Barcinone in Hispania beati Cucuphatis martyris, qui in persecutione Diocletiani sub Daciano præside plurimis tormentis superatus, percussus gladio, victor migravit in cælum. Juvat hic etiam adscribere elogium Adonis: neque enim ad cultum S. Cucufatis hodiernum comprobandum tantummodo facit, sed ad Actorum quoque nostrorum, quorum exhibet epitomen, demonstrandam qualemcumque antiquitatem: sic igitur habet:

quorum epitomen hoc die dat Ado.

4 In Hispaniis, civitate Barcinona, S. Cucufatis martyris (subintellige natalis, quæ vox præcesserat,) qui ex civitate Sillitana oriundus fuit, et Barcinonæ sub Galerio proconsule et Maximiano et Rufino passus. Primo gravissime tortus et cæsus, deinde catenis adstrictus in craticula superextensus, aceto et sinapi perfusus, assari jussus est. Cum vero ab igne et flammæ globis illæsus apparuisset, ex præcepto impii judicis extra civitatem ductus, in ignem copiosum iterum projectus est: quo divino nutu extincto, iterum ferro vinctus in custodia reclusus est, ubi divino splendore consolatur. Iterum cardis ferreis et tauris crudelissime cæsus, ut ultimo, dictata sententia: Cucufatem rebellem principum, et diis sacrificare nolentem, gladio feriri jubemus; octavo milliario Barcinona perductus, ferroque animadversus, martyrium consummavit. Cujus corpus a Christianis cum reverentia sepelitur. Unde postmodum translatus non longe a Parisiorum civitate, in ecclesia beatorum martyrum Dionysii, Rustici, et Eleutherii cum honore tumulatus est.

eundem diem pridem Hispani

5 Eundem triumpho ejus diem adscripserunt celebrantque jam pridem Hispani, et quidem Officio peculiari, quod asserit Tamayus in Martyrologio Hispanico ad hunc diem, cum ait: In omnibus Hispaniæ Breviariis Officia specialia olim inesse cognoscimus. Quod idem fere ante illum testatus est Ambrosius Morales in Chronico generali Hispaniæ tom. i, lib. 10, fol. 334;

ubi affirmat, in Breviariis Hispaniæ Acta S. Cucufatis aliquanto ampliora contineri, quam sint in Martyrologiis; simulque observat, paucas ibi admodum ecclesias esse, quæ de illo Officium non recitent, in eoque non eam exhibeant martyrii narrationem, quam ille ibidem idiomate vernaculo subjicit, quaque Acta nostra in compendium rediguntur; diesque adeo Sancti natalis statuitur xxv Julii. Et de Eborensi quidem ecclesia id constat etiam ex Legenda Sanctorum Lusitanica Didaci de Rosario, excusa Ulyssipone 1585; nam ad diem xxv Julii Martyrium Sancti nostri desumptum dicitur ex Breviario Eborensi simul et ex S. Antonino parte 1, tit. 8 cap. 1 (§ 28) Ejusdem rei exemplum reperi in Officiis propriis Sanctorum ecclesiæ cathedralis et diocesis Barcinonensis, auctoritate Apostolica approbatis, et excusis Barcinone anno 1668; in iis enim ad diem xxvii Julii notatur festum S. Cucuphatis martyris duplex; et subditur hæc rubrica: Quia hoc festum semper occurrit cum festo S. Jacobi apostoli, ideo in ecclesiis diocesis Barcinonensis, quæ non sunt dicatæ nomine S. Cucuphatis, semper transfertur in diem xxvii. Quod si ea dies fuerit Dominica, transfertur ad diem xxx Julii. In ipso autem Officio nihil est singulare præter lectiones secundi nocturni, quæ fere continent Acta nostra. Non existimo idem etiamnum factitari in aliis per Hispaniam ecclesiis: nihil certe hujusmodi invenio in Directoriis viginti et unius dioceseon et aliquot Ordinum religiosorum ejusdem regni, impressis Matriti anno 1718.

6 Verum id olim apud alias in usu fuisse, conjicere etiam licet ex Calendario Toletani Missalis, ritus Mozarabici, quod anno 1500 typis editum, non ita pridem Toleti Cuperus noster excrispsit: sic enim in eo scribitur ad viii Kal. Augusti: Jacobi apostoli vi capparum (hæc rubrica exprimentur ob Festi solennitatem, non item id quod sequitur) Christophori et Cucufati et comitum ejus MM. ix. lc. id est, novem lectionum Officium: sed quid comites hi sibi velint, nescio; neque Acta vel auctores alii meminere; nisi forte hic male Cucufati jungantur, qui juxta ipsum Breviarium Mozarabicum ad Christophorum pertinent. Ceterum quamquam eodem die notata sint SS. Jacobi, Christophori, et Cucufatis festa; quia eodem die occurrunt: nequaquam tamen eodem die apud Mozarabes eorum Officia recitantur; ut ex eorum Breviario, quod biennio post Missale excusum est, colligo; ubi hoc ordine Officia horum Sanctorum propria disponuntur: In festo S. Jacobi apostoli fratris sancti Joannis apostoli et euangelistæ. Tum sequitur Officium ejus proprium. Deinde: In festo sanctæ Annæ matris Virginis Mariæ, cujus Officium subjicitur propriam. Tum vero: In festo S. Christophori vel comitum ejus. Et sequitur Officium proprium. Tandem: In die sancti Cucufati; omnia dicantur unius martyris fol. cccxviii. Vides, hic postponi diem Officio S. Cucufatis destinatum non modo festo S. Annæ, quod juxta Kalendarium jam dictum incidit in diem xxvi Julii; sed etiam differri ultra festum translatus S. Christophori. Porro licet hic omnia præscribantur de communi unius Martyris, excipi tamen debet Hymnus de Sancto proprio, qui ibidem sequitur, quemque, quia commendatur a Baronio, hoc loco repræsentandum putavi, non ut a Bivario in Chronico Pseudodextrino mutilatus est; sed ut ex ipso fonte, Breviario,

pro ejus natali habuerunt; licet Officium transferrent.

P

A viario, inquam, Mozarabico, accuratissime depromptus est, ne syllaba quidem in textu immutata, nisi cum pro simplici littera vocali, diphthongus erat exprimenda; ceteras emendationes, plerumque ex Tamayo ad hunc diem desumptas, seponam in margine, neglectis metri Sapphici vitiiis. En ipsum :

7 Barchinon læte Cucufati vernans,
Corporis sancti tumulum honora :
Et locum sacri venerans sepulchri

Sparge ligustris.

Munus hoc clarum tibi Scilitarna *
Civitas misit, dedit et beatum
Quando Felicem populis Gerundæ

Sorte colendum.

Hi sequestrato tumuli * honore,
Proprias sedes adeunt tuendas;
Barcinone Hic celebratur aula,

Ille Gerunda.

Hinc cruor hujus Cucufati * almi
Factus est nostræ regionis herens * :
Inde hic nobis sua membra ponens

Vivere præstat.

B Hic fide plenus redamando Christum,
Lucis infestum patitur tyrannum;
Moxque bis seno territur * beandus

Milite tortus.

Cæde percussus nimia furentis,
Viscera fudit quasi peritura;
Quæ reformata recepit * in alvum.

Sanus ad horam.

Missus in flammis, precibus minaces *
Ignis admoti perimit vigorem.

Nequit adurere * nimis in beato

Corpore flamma.

Cratis ignitæ facibus cremari
Jussus : ardoris nutrimenta gliscunt;
Sed nihil Famulo nocent... *

Suppliciorum.

Sustinet posthinc Pius ille cardos
Ferreos in se ferientes ictu.

Sic * decisi capitis in æthera *

Spiritus efflat.

Jam fave, Martyr, precibus clientum;
C Instrue et civem; populum tuere;
Et sacerdotum pia corde mulce

Pacis amore.

Crimine dempto, anima virescat :
Pane cælesti satiemur omnes :
Carmine * lapsa vitiata membra

Spiritus ornet.

Non ruinosi perimatur * arctus *
Non cibus * corpus vitilisque pressum :
Non in occultis animæ cremenentur

Ignè malorum.

Ut pia tecum, Cucufas beate,
Regna cælorum meritis tenentes,
Det Deo nostro resonans placentem

Lingua canorem.

Gloriam Patri celebrans * honore :
Gloriam Nato recinent * superni,
Cum quibus sanctus sociatus extat

Spiritus unus. Amen.

8 De hoc carmine recurrit sermo inferius. Tres insuper alios Hymnos hoc die profert Tamayus, erutos, ut ait, ex Officio vetustissimo et manuscripto monasterii S. Cucufatis del Valles prope Barcinonem; sed quia nihil ad historiam nostram lucis afferunt, eos assignasse satis habeo. Quanta autem solennitate jam olim in illo monasterio celebrari ipso hoc die et sequentibus consueverit Sanctus noster, ex iis lectionibus facile

intelligimus, quas nobis ex antiquissimo ejusdem Lectionario membranaceo descriptas transmisit anno 1627 vir studiis nostris addictissimus Johannes Baptista de Castellarnau, tum ejusdem cœnobii monachus ac vicarius generalis. Quamquam non omnes ille quidem exscripsisse se fateatur, quas ibi de S. Cucufate invenerat; sed illas dumtaxat, quæ Acta nostra integra, sine translatione complecterentur; reliquas vero prætermittere sese voluisse, quod novi nihil, sed eadem tantum omnia aliis atque aliis verbis exornarent. Ex iis, inquam, intelligimus Officium ibi antiquitus cum octava celebratum fuisse, et quidem primo die, seu VIII Kal. Augusti, cum lectionibus duodecim propriis, uti et Dominica infra octavam : nam de ceteris nihil accepimus : Porro ex dictis dubium videri debet, quis tandem ex variis, quos assignavimus toto hoc paragrapho, diebus Cucufatis martyrio re ipsa conveniat; cum omnes (si forte XII Februarii excipias) tamquam natales, nulla facta translationis mentione, notentur. Verum id commodius paragrapho sequenti discutiam; cum de Actis nostris, quanti facienda videantur, pauca dixerō.

E

§ II. Acta antiqua; varia de illis judicia quo usque admittenda.

Acta S. Cucufatis Mss. habemus ex cœnobio S. Maximini Trevirensi, quibus adscripsit olim Bollandus noster, exstare eadem, sed sine prologo, in Ms. S. Huberti, quo de cœnobio dictum est sæpius alias; Henschenius vero, esse eadem etiam in codice pergameno reginæ Sueciæ in quarto. Sunt et ad hunc diem XXV Julii in codice nostro membranaceo Valcellensi signato P. Ms. 157; et in Lectionibus quas accepimus ex monasterio, ut ante monui, Vallensi prope Barcinonem; sed in his prologus deest, non in illo : neutro autem loco de translatione verbum est unum. Iisdem usus est in Historia Hispanica priscorum comitum Barcinonensium Franciscus Diagus ea antiquissimo, ut ait, Flore Sanctorum, in membranæ manu exarato, servatoque apud capitulum cathedralis ecclesiæ Barcinone inde ab anno 1360, cum illum, tamquam monumentum rarissimum, acquisiverat capitulum istud a clerico quodam Guilielmo de Muntels; sed neque in hoc, teste Diago, ulla translationis mentio fiebat. Eadem publici juris fecit Laurentius Surius ex vetustis quidem Mss, libris, sed mutato passim, ut fatetur, stylo; non ita tamen, quin exemplaribus nostris, quantum ad res attinet earumque ordinem ac sententias, fideliter ac presse inhæserit. Hæc eadem denique Hispani certatim auctores, quorum aliquos per decursum producemus, arripuerunt.

Acta habemus
Mss., quorum
stylum mutavit
Surius.

10 Et Hispani quidem ea permagni faciunt; Diagus imprimis in opere citato lib. 1, fol. 17; ubi ait, historiam hanc auctoritatis esse magnæ, omnemque mereri fidem. Non tamen ita sensisse omnino omnes dixerim; cum Franciscus Bivarius in commentariis ad Chronicum suum Deactrinum pag. 329 aliud his verbis innuat : Porro sancti Cucufatis Barcinonensis Acta exstant apud Surium tom. 4, xxv Julii, et apud Equilinum lib. 6, cap. 136. Sed eadem Felicius canuntur Sapphico carmine, Hymno sacro, qui legitur in Breviario Toletano. Habes hymnum illum paragrapho præcedenti. Idem ante illum

Ex quidam
prosribunt,

Hymnus ex
Breviario
Mozarabico.

Scillitana

tumulis

Cucufatis

heres

teritur

recipit

minacem

Bivar. arde-

re

supple rigo-

res

Sicque

æthra

C

perimantur

artus

an. cibus ?

Tamny. ce-

lebrent

Tamay. ve-

citent

Officium anti-
quum in cœ-
nobio S. Cu-
cufatis prope
Barcinonem.

AUCTORES
B. P.

illum verbis iisdem significaverat Baronius hoc die in annotationibus ad Martyrologium Romanum, non solum Acta illa carpens, ut exstant apud Surium aut Equilinum, sed etiam ut leguntur apud Mombrinium. Tillemontius, Baroniana hac sententia se protegens, non modo Acta Suriana proscribit tom. 5 Monum. eccles. pag. 58; sed etiam pag. 609 in hunc modum depingit: Acta S. Cucufatis, quæ sunt apud Surium xxv Julii, principio quidem ob styli gravitatem satis bona videntur; verum degenerant postea, fiuntque prorsus intolerabilia. Baronius id videtur agnoscere, cum ait: etc. Nihilo mitior est, qui Tillemontium passim sequitur, Legendista Gallus in indice critico, quem Julio mense præmittit, ubi sic pronuntiat: Acta ejus (S. Cucufatis) per monachum S. Dionysii seculo ix conscripta, nullam habent auctoritatem. Auctor admitti vix potest, nisi pro testimonio translationis reliquiarum ejus.

B
tamquam sub-
blestæ fidei:

11 *Baronium ad censuram illam suam impulisse videntur judices tres, sub quibus dicitur S. Cucufas passus, duorumque ex iis, uti et ministrorum aliquot, ad ejus imprecationes poena prodigiosa et repentinus interitus: hæc enim in Actis narrantur; non item in Hymno Toletano, quem laudat, quique cetera fere cum Actis consonat. Hinc etiam in Martyrologii Romani correctione id subterfugisse videtur, quod apud Adonem, Usuardum, Notkerum de tribus iudicibus hoc die legerat, ejusque loco reposuisse sub Daciano præside, ut supra num. 3 vidimus. Tres eosdem iudices arguit Legendista citatus, sub quibus Actorum auctor, inquit, contra omnem veri speciem passum esse S. Cucufatem voluit. Tillemontius criseos suæ causam nullam exprimit; nec tres illum iudices ferire adeo videntur, quam substitutus eorum loco Dacianus, quem negat videre se, unde sit assumptus in Martyrologium. Sane Flos Sanctorum, ac Thesaurus concionatorum, assignati in annotationibus a Baronio, instrumenta non sunt ad rem hanc per se testandam idonea. Potuit tamen vir doctissimus Dacianum hoc loco reposuisse, quod is præfectus Hispaniis sub Diocletiano et Maximiano fuerit, idemque in persequendis cruciandisque Christianis acerrimus; ut probat ipse etiam Tillemontius, ubi de S. Vincentio sermonem instituit, eodem tomo, pag. 217; tum etiam quod S. Felix, Cucufatis nostri comes, sub eodem illo Daciano martyrium fecisse legitur in Actis Mss., quæ proferuntur die 1 Augusti. Illud vero displicuisse Tillemontio in Actis nostris atque intolerabile visum esse existimo, quod in his orasse fertur Sanctus, quantumvis sub conditione ibi expressa, atque impetrasse a Deo persecutorum suorum exitium: nam simili de causa, eodem tomo pag. 718, suspectam reddit epistolam S. Anastasiæ viduæ ac martyri tribui solitam; quasi ejusmodi vota patientiæ ac mansuetudini Christianæ parum convenient.*

et composita
post an. 835;
quod non probatur.

12 *Fatentur interim tam ipse, quam Legendista, conscripta jam a seculo nono hæc Acta fuisse, eaque legisse ac secutum esse Adonem in Martyrologio, quod circa annum Christi 858 aut paulo citius adornavit; negant vero exstitisse ante annum 635; quandoquidem translationem anno illo factam commemorant. De Adone res est perspicua ex ejus textu, in quo ipsa Actorum verba passim usurpat, supra num. 4. Annus etiam 835 exprimitur apud Surium, non quidem in Actis martyrii; sed in subjuncta illis historia translationis, quam legit quidem etiam Ado; sed*

tamen ab iisdem Actis martyrii usque adeo diversa est, ut in variis Mss. non appareat, ut paulo ante notavimus. Itaque Franciscus Diagus in Historia comitum Bracinonensium lib. 1, cap. 10, quia de translatione in antiquo Actorum exemplari nihil erat, ante illam composita censuit. Potuit vero additamentum istud descripto dudum martyrio subnexum esse posterius, etiam a monacho (si cum Legendista divinare sic lubet) Sandionysiano. Quam dudum autem ante translationis auctarium Acta martyrii nuda prodierint, nullo prorsus indicio liquet: scriptoris enim ætas ulterior perinde nos latet ut nomen. Non æqualem certe Martyri se facit ipse, nec supparem.

13 *Quid, quod illis ipsis Actis, quæ, quia in variis codicibus sine translationis appendice leguntur, ante factam translationem conscripta censeremus diximus, antiquiora, nostro quidem iudicio, reperiantur alia? Certe quæ tomo 1 Mombrinius de suis Mss. in lucem protulit, tam præcisa sunt et succincta; ut ea non dubitemus hic ceteris anteferre tamquam ætate priora; quippe quæ rei nihil minus habeant, at minus multo verborum: ut hæc amplificata esse potius per illa, quam illa per hæc contracta videri debeant: solent enim in Actis Mss. ætate res crescere, non minui. Hinc Acta proconsularia et pro genuinis habita simplicissima fere ac brevissima sunt, cum spuria et recentia plerumque luxurient. Movit hoc nos, ut, suppressis Mss. nostris, Acta Mombriniana recuderemus: neque id ægre latuum quemquam arbitramur, cum et hæc rara sint, et alia illa, quæ diximus, videri possint in vulgatissimo Surio, vocibus quidem hic illic, ut præmonuimus, styloque mutata, sed modice admodum et fideliter: quod per se facile quisque conjiciet, si quæ de translatione ex Ms. Trevirensi subjungemus, cum editis apud Surium contulerit.*

14 *At enim hæc ipsa Baronio minus probari dixerit quispiam; et quæ ab aliis supra suggillantur in Actis Surianis, eadem in Mombrinianis occurrunt. Esto sane: neque enim hæc damus ut undequaque sincera, sed ut ceteris, quæ supersunt, priora simplicioraque. Ceterum non diffitemur merito suspecta videri, quæ de Sancti oratione, Galerique ac militum poena narrantur num. 3, tum quæ sequenti numero de ministris leguntur igne consumptis; itemque quæ num. 5 de Martyris prece, et Maximiani ac idolorum præsentis interitu prioribus similia referuntur: nam licet fieri hæc omnino potuerint, sanoque sensu explicari; quis tamen auctori incerto unicoque tantam debere fidem existimet? Imo si facta sunt hæc, et quidem in loco patenti atque oculis omnium; cur ea præter obscurum hunc scriptorem nemo commemoraverit? Cur mirabilem usque adeo rerum nulla per exterarum ecclesiarum celebrata memoria est; ne per Africanas quidem, unde erat oriundus et nuper exierat? Cur potius ibi gesta tam illustria præterisset S. Augustinus, quam, quæ toties commendat, Acta S. Vincentii martyris Cæsaraugustani, multo sane minus miranda, nullaque ratione ad Afros proprie pertinentia? Et quid multa? Ipse S. Ado, cum hæc legerit, dissimulavit tamen, neque descripsit ut reliqua: quam vero ob causam? nisi quia vel non probavit ipse, vel ab aliis non facile probatum iri censuit. Adde, eadem procul abesse ab Hymno Mozarabum. Suspecta hæc igitur videri dicimus; falsa vel conficta non dicimus.*

15 *Ceteram*

Illis nos antiquiora dabimus ex Mombrinio;

quæ tamen ipsa non audeamus sincere dicere; sed neque reprobare:

F

A 15 Cetera vero, quæ adoptavit Ado, non adeo in martyriis inusitata sunt, quin de claro Cucufate (sicut illum appellat Prudentius) ex vero narrata videri facilius possint: nam quod iudices ille tres ex Actis astruat, quamquam id nonnullos offendit, mirum tamen iis apparebit minime, qui Lactantium de Mortibus persecutorum cap. 7 legerint. Quæ vero ad Martyris nostri cruciatus attinent, qui eum vel non læserint, vel subitis prodigiis sublatis continuo fuerint, ea non parum firmarentur ex Hymno Toletano, si modo is ad S. Isidori tempora posset reduci, id quod nobis exploratum non est. Tillemontius pag. 609 minus elegantem putat esse, quam ut vel antiquus, vel magnæ auctoritatis haberi possit; ac ne ante annum quidem 835 concinnatum tuto posse asseri; quia de Sancti quidem tumulo præclare disserat, nihil tamen aperte satis exprimat de corpore tamquam istic etiam tum quiescente. Fatemur in hoc Mozarabum Breviario multa post Isidorum inserta legi, ut quæ de Sanctis recentioribus agunt; at quæ de S. Cucufate, martyre olim tam claro, tam antiquo, in Hispania passo ac sepulto celebratoque ponuntur, ea si S. Isidoro auctori eripiuntur, quid ei tandem ex omnibus Officiis Isidorianis seu Toletanis reliquum fiet? Elegantiæ multum detrachere potuit codicum illorum frequens et barbara descriptio; quod a tot jam seculis questus est Alcuinus, uti in Commentario ad Acta SS. Sperati et sociorum MM. diximus die XVII hujus mensis. De tumulo autem sine corpore non agi in Hymno illo, manifestum satis, opinor, est ex strophis 2, 3, et 4. Porro fragmentum Acta consequens, in quo translatio describitur, sine dubio auctoris est, qui annis non admodum multis post factam anno 835 translationem scripserit; siquidem eum Ado circa annum 858 legit ac secutus est.

16 Sed neque dubitandum putamus, quin Sanctus noster sub Diocletiano ac Maximiano martyrii palmam tulerit, hoc est, anno Christi 303, qui a XXIII Februarii persecutionis primus fuit; vel 304: (nam anno 305 Kalendis Maii tyranni illi abdicarunt imperium.) Hoc enim affirmant

C Acta nostra Mss.: et licet non exprimant Mombritiana, nec Ado; innuunt tamen, cum tres in una civitate uno fere tempore iudices ac persecutionis ministros adstruunt; quando hominum hujusmodi multitudo ita sub aliis tyrannis numquam fuit, ut horum temporum quasi propriam faciat Lactantius in Diocletiano: Multi præsidēs, inquit, et plura officia singulis regionibus, ac pene jam civitatibus incubare; item rationales multi et magistri et vicarii præfectorum; quibus omnibus civiles actus admodum rari; sed condemnationes tantum et proscriptiones frequentes. Idemque haud dubie de collega ejus, cui suberat Hispania, Maximiano sentiendum: nam Diocletiano similem hunc ait fuisse idem auctor sequenti, et cruentissimus ejus fiscus, inquit, male partis opibus affluebat; un nihilo minus diligentem per ministros fuisse arguas in contemnendis ubique Christianis, proscribendisque interfectorum facultatibus. Et vero eadem persecutio sustulisse Cucufatem dicenda est, quæ socium ejus S. Felicem coronavit; hanc autem Diocletianeam fuisse ad diem 1 Augusti videbimus. Atque hæc quidem communis fere nunc omnium sententia est: Diodwellum enim ac Morinum obstrepentes non moramur, de quibus videri possunt Pagius in Cri-

ticis ad annum Christi 303, num. 12, et plures alii.

17 Mensem quoque ac diem martyrii cum Actis nostris eundem Wandelbertus (et ante illum probabiliter Florus) Ado, ceterique, quos dedimus paragrapho superiori, assignant diem XXX Julii, et forte ante hos omnes Hispani Mozarabes. Et quidni recte? Obstat inquis, antiquissimum Martyrologium, quod Hieronymianum vocatur; cujus exemplaria præcipua de sancto hoc Martyre illo die ac mense non meminerunt, sed mense ac diebus aliis; puta XV ac XVI Februarii. Hinc die XV Februarii exspirasse Sanctum; postridie vero sepultum esse, colligit Castellanus in additionibus ad Martyrologium Romanum; approbante sententiam ejus de die martyrii Legendista Gallo jam sæpius appellato. Verum an XV Februarii agatur ibi de Sancto nostro, esto lectoris arbitrium: sic enim annuntiatur in codicibus Florentinii: Warciana in Spania passio S. Loquunfas: in Corbeiensi; Barcinone in Hispaniis passio sanctæ Loguumfas: in Epternacensi vetustissimo; Arciana in Spanis passio Locufati. An non hæc ænigmata sunt potius, quam S. Cucufatis annuntiationes? Sane nullum ex his nominibus in iisdem codicibus postridie Sancto nostro tribuitur. Itaque Majorum nostrorum conjecturam, qua forte Cucufatem hic designari putarunt, sequi non audet Florentinius; quem hoc loco consule.

18 Die vero XVI Februarii celebratur in iis quidem omnibus passio S. Cucufatis, ut supra retulimus: sed quis dicat, quam antiqua sit ista annuntiatio? Plures enim paulatim antiquo isti Martyrologio accessisse, fatentur omnes, et res manifesta est. Nobis vero de hac non levis est suspicio. Codices enim illi, de quibus agitur, extra Hispaniam omnes conscripti sunt; extra quam ignotus videtur fuisse S. Cucufas, donec sub Carolo magno una cum reliquiis ejus notitiam inde ad Gallos Germanosque S. Fulradus extulit: aut si forte jam innotuerat per scripta Prudentii, non poterat ex iis tamen natalis ejus dies aut passionis designari. Hinc primum opinamur adscribi Martyrologio Hieronymiano cœpisse Cucufatem post reliquiarum ejus translationem; et cum nondum etiam Acta in Gallia Germaniave nota satis essent, pro die martyrii delectum esse diem translationis, qui re vera in Actis dicitur juxta Surium, fuisse XVI Februarii. Nec refert, ibi scriptum esse, passio S. Crucufatis, non vero, translatio S. Cucufatis. Nam vox passio non semper in istis codicibus diem passionis sive martyrii significat; ut hoc ipso etiam die observare est, quo iidem codices habent, Lucenses quidem: Passio S. Jacobi Apostoli; alii vero: Natalis S. Jacobi Apostoli: cum certum sit omnium sententia, S. Jacobi martyrium accidisse non mense Julio, sed circa Pascha. Diem ergo natalem S. Cucufatis ignotum primo librariis illis fuisse credimus, donec eruta primum alicunde ex Hispania, ut reor, Acta ejus spargi per Galliam cœperunt: ex quibus verus dies martyrii primum innotescere ac vulgo ab omnibus usurpari sit cœptus; etiam in ipso Martyrologio Hieronymiano, saltem juxta codicem Corbeiensem, quem hoc die vide apud Acherium Spicilegii recusati tom. 2. Ita certe nobiscum sentiunt Florentinius ad diem XVI Februarii, et alii passim, præter Castellatum et Legendistam, quem dixi, Gallum; cujus equidem demiror inconstantiam, qua simul

AUCTOR
P. B.

et quidem mense Julio, ejusque die 25;

E

quibus non ob-
sunt antiqua
Martyrologia.

F

uti et in martyrii hujus tempore assumendo

AUCTORE
P. B.

scriptoris Actorum fidem laudat in iis saltem, quæ ad primam translationem attinent; simul eandem in illis ipse subvertit, statuendo diem xv Februarii pro translatione facta, pro martyrio autem diem xxv Julii.

§ III. Locus martyrii, et sepulturæ: translatio corporis totius partis tantum in Vosagum primo, deinde Dionysiopolim prope Parisios.

Interfectus esse videtur in castro Octaviano prope Barcinonem,

Barcinonem. Athletæ hujus palæstram fuisse præcipuam, Prudentius, Acta, Martyrologia, quæ produximus, testantur omnia: ibi apprehensus est, ibi pleraque passus supplicia; ibi suprema capitis in eum lata sententia. Quæ quidem omnia sufficiunt, ut simpliciter Barcinoni martyrium ejus possit adscribi: tametsi extra illam raptari jussus ad necem, octavo inde milliario caput gladio demum subjecerit; ut affirmant, non Acta quidem Mombritiana, sed alia illa posteriora, ut putamus, quæ in hac etiam re secutus est Ado, loci tamen nomen omit- tens, quod varie legitur in Mss.; et in nostris quidem Trevirensi et Valcellensi, Optianus, apud Surium vero, Trianus; at in Legendario cœnobii S. Cucufatis, et Flore Sanctorum Ms. apud laudatum supra Diagum, Octavianus; et sic habent quoque Antonius Vincentius Domenec in Sanctis Catalauniæ, Franciscus de Padilla in Historia ecclesiastica Hispaniæ, et Joannes Baptista de Castelnau in schedis olim huc missis; in quibus queritur, de Officio proprio S. Cucufatis per diæcesim Barcinonensem recitari solito, quod ibi sanctus Martyr Barcinone interfectus dicatur. Sed hoc, ut monui, rotunde potest asseri, quantumvis in Octaviano necatus esse statuatur; idque tum ob ea, quæ dixi modo, tum etiam quod Octavianus Barcinone haud procul admodum distet. Fuit autem Octavianus, seu castrum Octavianum in agro Vallensi in feraci et salubri tumulo situm, ex eo forte dictum, inquit in Marca Hispanica sua illustrissimus Petrus de Marca lib. 2, cap. 16, num. 5, quod Octavius augustus ad Cantabros tendens, ibi castra metatus fuerit. Eo loci conditum est celebre monasterium sancti Cucufatis, Ordinis sancti Benedicti, vulgo san Culgat. Quem locum vetusta regum Francorum diplomata docent olim fuisse dictum Octavianum.

ibidemque sepultus,

C 20 Idem forte de sepulturæ loco sentiendum: eodem enim sepultum esse Sanctum, quo cecidit, innuunt Acta nostra Mss., et Surius, quamquam obscuriuscule. Lectiones cœnobii Vallensis id clarius exprimunt, uti et Flos Sanctorum Ms. Barcinonensis apud Diagum: nec leve hujus rei argumentum est, quod eodem loco illustre S. Cucufatis cœnobium, ut infra notabitur, erectum ab eo est, qui transferri aliquanto ante reliquias ejus in Galliam curarat; idque quasi ad compensandum, quem avexerat, thesaurum; ut scribit Morales in Chronico lib. 10, cap. 2: Pro certo, inquit, habeo, Ludovicum imperatorem, Caroli Magni filium, quando Barcinonem cepit, sibi sustulisse Parisios hoc sacrum corpus; atque in ejus honorem, et compensationem quodammodo, ædificari jussisse istic prope Barcinonem monasterium hujus Sancti, unde

loco nomen est inditum; ut in Annalibus Aragoniæ describitur. Hæc ille; qui tamen, ut plerique alii etiam Hispani, S. Cucufatem simpliciter Barcinone sepultum fuisse affirmat; sive latiori modo id intellexerit pro locis Barcinoni vicinis, sive minus lato et ad urbem ipsam restricto; utrovis enim sensu res potest accipi: hinc Franciscus de Padilla neutrum ausus determinare, Martyrem quidem nostrum octavo ab urbe lapide occubuisse ait, et a Christianis tumultum; sed ubi, inquit, non dico; quia nullus auctor id dicit; cum tamen Barcinone humatum fuisse asserant quos in margine citat auctores Hist. eccles. Hispan. Centuria 4, cap. 2. Aliter, credo, statuisset, si Mss. instrumenta, quæ hoc numero assignavimus, habuisset in manibus. Sane, si extra urbem consummatum esse velis martyrium, difficile est credere, relatum a Christianis tum fuisse corpus, ut suprema illi obsequia intra urbem tyrannicis furis agitatam periculose persolverent, qua extra illam exhiberi poterant multo securius.

D 21 Ex priori illo tumultu (non Roma, ut ait Doubletius Antiquitat. abbatiæ S. Dionysi lib. 1, cap. 28, et codex S. Victoris, de quo infra num. 23) translatus fuisse S. Cucufatis reliquias primum in cellam Lebraham in saltu Vosagico per S. Fulradum, cœnobii prope Parisios Sandionysiani abbatem; deinde per Hilduinum abbatem ad ipsam S. Dionysii basilicam, Acta nostra Mss. testantur; atque ex his S. Ado, qui tamen compendii causa nec Fulradum, nec Hilduinum nominat; nec de cella Lebraha meminit; quippe in qua nec tumultu condita fuerint sacra hæc pignora, neque diu substiterint, reposita potius ibi tantisper, quam in perpetuum destinata; si tamen reposita istic umquam fuerunt: nam ex ipso S. Fulradi testamento, quod exhibent Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini sec. 3, parte 2, pag. 341, et Michaël Felibienus in monumentis, Historiæ cœnobii Sandionysiani subjectis, pag. xxxviii, ex illo, inquam, testamento constat, S. Cocovatum, ut ibi appellatur, anno Caroli Magni nono a successione in regnum patris, regni autem Italiæ quarto, Christi 777 ante Octobrem, quo exspirabat annus Caroli nonus, requievisse, non in cella Lebraha, sed in alia ab eodem Fulrado ædificata in saltu Vosagico super fluvium Lai- **F** ma, quæ dicebatur Fulrado cella. Itaque vel Lebraham allatæ ex Hispania reliquiæ non fuerunt; vel non permanserunt certe usque ad annum jam dictum, nedum usque ad tempora Hilduini; vel denique post scriptum illud testamentum ex Fulrado-cella eo primum delatæ sunt, indeque porro ad S. Dionysii: nam Castellanus in Martyrologium Rom. ad diem xv Februarii ex Adone colligens, Sancti nostri reliquias recta Barcinone delatas esse ad basilicam S. Dionysii, ne refutandus quidem videtur. De cella autem Lebraha dictum est die xvii Februarii in Commentario historico de S. Fulrado abbate § 3; ubi et de hac translatione S. Cucufatis aliqua repeties.

G 22 Qua occasione, quoque anno instituta sit hæc translatio, quis definiat? Cointius eam refert ad annum Christi 756, num. 39; Legendista Gallus annum quidem non determinat; asserit tamen, eam sub Pipino contigisse; sed neuter habet, quo dictis fidem faciat. Serius eam statuunt Acta Mss., cum affirmant, ex Hispania delatas esse reliquias in cellam, Caroli Ma- **gni**

indeque trans-
latus primum
in Vosagum

non sub Pipino
rege, aut Lu-
dovico pio:
sed sub Carolo
Magno;

A *gni* (tum quidem regis; quamvis per prolepsim imperatoribi dicatur) magnificentia constructam; neque enim alius locus ullus assignatur, in quo post factam translationem Hispanicam vel tantillo tempore fuerint repositæ; quem tamen indicare debuisset auctor, si ante Caroli regnum et ædificatum ab illo monasterium depositæ per annos aliquot in alio fuissent. Sub Carolo igitur, non sub Pipino, videtur accidisse. Nec minus proinde aberrant plerique scriptores Hispani, ut Thomas de Trugillo in Thesouro concionatorum tom. 2 ad diem 1 Augusti; Joannes de Marieta in Sanctis Hispaniæ lib. 2, cap. 8; Diagus ante citatus, eumque sequens Antonius de Yepes in Chronico Ordinis S. Benedicti ad annum Christi 778, aliique, qui cum Ambrosio Morales, supra num. 20, eam tribuunt Ludovico Pio post captam deditionem Barcinonem: cum ex testamento S. Fulradi certum esse debeat, S. Cucufatem in Vosago jam requieverisse ab anno Christi 777, quo natus nondum erat Ludovicus. Adde etiam, S. Fulradum, qui præcipuas in hac translatione partes egit, obiisse anno Christi 784, cum Ludovicus annos tantum ætatis sex numeraret. Quid si ipso illo anno, quo testamentum condidit, reliquias hasce ex Hispaniis Fulradus obtinuerit? Potuit certe, ut erat sacrarum istiusmodi gazarum cupidissimus, thesauri hujus notitiam, acquirendique occasionem arripuisse ab illo Maurorum duce, qui anno 777 stipatus, haud dubie ad captandam benevolentiam, Christianis aliquot, Paderbornam ad Carolum venit, eique Cæsaraugustam, aliasque, quibus præerat, urbes dedit; ut habet in Annalibus Eginhardus. Diem huic translationi assignari jam superius diximus xvi Februarii.

23 Sequitur alia translatio. seu ejusdem potius complementum; cum, sive ex cella Lebraha sive ex Fulrado-cella, ad stabilem denique dignumque tanto deposito locum exuviae S. Cucufatis allatae sunt, ad basilicam nempe S. Dionysii prope Parisios, idque accurrante, ut Acta referunt, Hilduino abbate; non tamen anno Dominicæ Incarnationis, ut habet egraphum nostrum, octingentesimo; sed octingentesimo tricesimo quinto, ut melius in suis Mss. legit Surius: Hilduinus enim S. Fulrado post Maginarium, Fardulfum, et Waltonem successit anno primum Christi 814, et præfuit usque ad annum circiter 843; ut patet ex Historia cœnobii S. Dionysii nuper edita, et præfixo abbatum catalogo: annis igitur fere quinquaginta in Vosago hæc lipsana servata fuerant, cum ad S. Dionysii tandem afferrentur anno jam dicto, ibique perhonorifice conderentur die octavo Kalendarum Septembrium, seu xxv Augusti. Scio, annum alium translationi huic assignari in Tractatu quodam Ms. de translatione reliquiarum ad S. Dionysii, cujus fragmentum aliquod de SS. Hippolyto et Cucufate descripsit olim Papebrochius noster ex codice, ut notatur, S. Victoris 873: nam ibi facta narratur anno ab Incarnatione Domini dcccxvi. Verum Actis nostris instrumentum illud seculis ut minimum tribus recentius est, cum de Roberto rege, qui obiit anno Christi 1031, tamquam vita defuncto meminere; deinde in chronographia nullo modo accuratum: nam S. Fulradum Carolo magno superstitem facit, qui totos tamen ante Carolum annos triginta decesserat; sunt in eo et alia, quæ non placent; sed hæc sufficiunt, ut quanti fa-

C Julii Tomus VI.

ciendum hic sit, quivis intelligat.

24 Gloriantur etiam nunc hoc inter alios bene multos thesauro Sandionysiani, quem in sacello servant, quod ab illo sancti Cucufatis appellatur, in postica chori parte, in viliori tamen, quam olim theca; ut patet ex ecclesiæ S. Dionysii descriptione, quæ Historiæ ejusdem abbatiæ subjungitur, cap. 2. Quæritur vero, an totum ibi corpus aut nunc sit, aut allatum umquam fuerit; an pars tantum illius aliqua. Totum illuc translatum fuisse, innuunt antiquiora monumenta; cum non corporis partem, sed simpliciter corpus exprimunt. Sic Acta nostra num. 7: Indeque translatum est venerabile corpus ipsius a Fulrado etc. Sic Ado supra: Cujus corpus a Christianis cum reverentia sepelitur. Unde postmodum translatum, non longe a Parisiorum civitate.... tumulatum est. Sic et ipse S. Fulradus in testamento suo, Tertiam, inquit, cellam infra vastâ Vosgo ædificavi, ubi sanctus Cocovatus requiescit, super fluvium Laima, quæ dicitur Fulrado-cella. Sic denique Carolus Calvus imperator in Præcepto pro partitione S. Dionysii in Annalibus Benedictinis ad E annum 862, num. 108 inter Sanctos, quorum corpora apud S. Dionysium erant humata, quarto loco sanctum Cucufatem nominat. Et idem adhuc loquendi modus observatur in catalogo quodam rerum in abbacia S. Dionysii visendarum, ad vulgi et peregrinorum usum excuso Parisiis anno 1700. Fatendum tamen est, ubi de reliquiis Sanctorum agitur, frequentem usum esse synecdoches, qua totum pro parte sumitur saltem notabili.

25 Atque hoc sensu facile jam citatos textus admittent Hispani: falsum est enim, quod Florentinum adducens illis affricat Tillemontius Monumentorum ecclesiast. tom. 5, pag. 58, quasi apud se esse adhuc velint caput et corpus sancti hujus Martyris in monasterio prope Barcinonem. Corpus habere se dicunt, sed præter caput, ut loquitur Florentinius, hoc est, sine capite; non vero, cum capite, ut male interpretatur Tillemontius, quia Tamayum a Florentinio pro se allegatum non inspexerat; nam si illum vidisset loco assignato, sive ad diem xxix Aprilis, aut etiam ad xxv Julii, animadvertisset utique, caput Martyris nostri disertis verbis cœnobio S. Dionysii a Tamayo, atque adeo etiam a Florentinio, concedi. Nec vero solus id fatetur inter Hispanos Tamayus; sed et alii tanto numero, ut ne unum quidem viderim, qui sacrum hoc saltem caput ad Sandionysianos translatum neget. Dixi, saltem caput: nam sunt qui aliquot iis insuper ossa concedunt; ut Yepes in Chronico Benedictino tom. 3, fol. 264. Imo Diago loco supra laudato satis habere videtur, si partem corporis Hispani retenuisse dicantur, partem (forte etiam majorem) obtinuisse Galli. Solum tamen caput ablatum olim in Galliam fuisse, asserunt cum Tamayo monachi cœnobii S. Cucufatis prope Barcinonem; et in eandem sententiam Florentinius ad diem xvi Februarii adducere Nothorum videtur; sed perperam: non enim uspiam hic mentionem facit ullam translatis capitis, sed corporis; uti legentibus illum ad diem xxv Julii manifestum erit. Itaque quod de capite quoque Parisiis asservato ex Nothero affirmat Castellanus in notis ad Martyrologium Romanum die xv Februarii, id ipse ex Florentinio arripuisse se ostendit, non ex ipso Nothero.

AUCTORE
P. B.
Ubi etiamnum
servatur. Sed
an totus?

Negant Hispani; corpus apud se mansisse dicentes,

AUCTOR
P. B.
imo solum ca-
put in Galliam
fuisse transla-
tum.

26 *Mirum tamen videri poterit, nihil de hac re distinctius claruisse legi in Officiis propriis dice-
ceseos Barcinonensis; sicut enim habent festo S. Cu-
cufatis in secundo nocturno, lectione tertia: Cucu-
phas securi percussus, insignem martyrii palmam
octavo Kalendas Augusti est consecutus. Cujus cor-
pus Barcinone primum sepultum, postea in Galliam
translatum, et in ecclesia sancti Dionysii, quæ non
procul a Lutetia Parisiorum distat, reconditum est.
Questi jam pridem id sunt monachi S. Cucufatis,
culpamque contulerunt in Patrem Ægidium So-
cietatis Jesu, rectorem collegii Barcinonensis
versus initium præteriti seculi; cui (utpote viro,
ut ipsi testantur, doctissimo) ecclesia Barcinonen-
sis concinnandarum de Sanctis propriis lectio-
num provinciam demandaverat. Sic enim ad nos
anno 1627 scribebat Joannes Baptista de Castelar-
nau, cœnobii jam dicti monachus, et vicarius, ut
B supra monebam, generalis: Patre Ægidius (el pa-
dre Gil) non satis adhibuit diligentiae in quaternio-
ne, quem composuit de Sanctis episcopatus Barci-
nonensis. Posuit in eo etiam, corpus S. Cucufatis
esse Parisiis: et memini, rogatum illum fuisse
abhinc annis sedecim aut amplius a cathedrali
Barcinonensi, ut ad hanc domum accederet, rem
penitus exploraturus. Venit ipse, et cum eo cano-
nicus Petrus Pla. nunc sacrista; et locum hunc manu
ac litteris propriis emendavit in quaternione, quem
ego penes me servo, in hunc modum: Cujus sacre
reliquiæ partim in Galliam translatae et in eccle-
sia S. Dionysii juxta Lutetiam Parisiorum recondi-
tæ: partim in monasterio S. Cucufatis Ordinis S.
Benedicti non procul a Barcinone in magna vene-
ratione habentur. Sed nec ista retractatio mihi
placet, inquit ibidem Castelarnavius; quia San-
ctus hoc loco mortuus est, non Barcinone; et Parisiis
solum caput habent. Rem eamdem aliquanto fusius
descriptam idem ad nos anno insequenti misit,
addens, asseruisse Ægidium, brevi fore ut iterum
quaterniones revocarentur ad prælum; tum se in iis
C emendaturum omnia, prout ibi jam scripto emen-
dasset. Verum, inquit, cum impressio resumpta
non sit, error hic tam insignis etiam nunc in iisdem
perseverat. Imo vero perseveravit diu etiam poste-
rius: nam editio, unde superiorem textum dedi-
mus, facta est Barcinone anno 1668: quod errore
contigerit, an studio, non est nostrum decidere.
Dabimus hic interim quæ pro sua possessione
Hispani proferunt; postquam de monasterio S.
Cucufatis pauca dixerimus.*

§ IV. Monasterium S. Cucufatis Octavianense; corporis ejusdem Martyris in eo facta agnitio anno 1079; argumenta Octavianen- sium pro sua possessione.

Monasterium
S. Cucufatis
prope Barci-
nonem

Monasterium S. Cucufatis ibi Ordini Bene-
dictino erectum esse, supra monuimus,
ubi Martyr ille glorioso certamini, rescisso
capite, finem imposuit; hoc est, in loco vocato
Octaviano, ut est in Præcepto Lotharii regis

anni 988 apud Petrum de Marca in appen-
dice *Mareæ Hispanicæ* col. 937: hinc et Octavia-
nense cœnobium nuncupatur in alio seculi unde-
cimi instrumento, quod ibidem habes col. 1053.
Vulgus tamen hodie illud appellare consuevit
San Culgat, vel San Cugate del valles, quod in
Vallensi territorio ad octavum ab urbe Barcino-
nensi milliare sit situm. Antiqua sunt illius et
augusta, sed non satis hactenus perspecta primor-
dia. Castelarnavius ea refert et ad annum Christi
785, et ad Carolum magnam, ut conditorem; atque
hoc postremum nemini dubium ait esse. Non du-
bitarunt certe idem affirmare Diagus in *Hist.*
comitum Barcinon. lib. 1, cap. 10, Domenecus
de Sanctis Catalaunicis ad diem xxvii Julii, Yepes
in *Chronico Benedictino*; et hi quidem ambo mo-
nasterii hujus initia retroagunt ad primam Ca-
roli magni in Hispaniam adversus Saracenos
expeditionem, id est, ad annum Christi 778. Alii
tamen opus illud Ludovico, Caroli filio, malunt
E adscribere post captam patris auspiciis anno
801 Barcinonem, ut Morales supra num. 20 pro-
ductus, Marieta de Sanctis Hispaniæ lib. 2, cap.
8, Petrus Marca *Mareæ Hispanicæ* lib. 3, col. 334
et seq., Mabillonius *Annalium Benedictinorum*
tom. 2, pag. 497; quorum sententia nobis eatenus
apparet verior, quod ante annum 801 tanta fuerit
rerum Barcinonensium, nunc Francis, nunc
iterum Saracenis dominantibus, vicissitudo; ut in
ea ne spatium quidem ædificandi cœnobii aut fa-
cultas, nedum animus fuisse videatur sive Carolo,
sive Ludovico, sive utrique: nam aut uterque
monasterium illud erexit simul fundavitque;
aut saltem quod utervis præstitit prius, alter
postea confirmavit, ut ex amborum Præceptis a
Lothario rege, loco paullo ante assignato appella-
tis, manifestum est.

28 Plurima nobis de hoc suo cœnobio commu-
nicavit laudatus modo Castelarnavius, quæ si
singula percenseremus, res ad molem immensam
excreceret. Quinque enim sunt capita apud Do-
meneccum et Yepes proxime citatos, unde illud
inter celeberrima non Catalauniæ dumtaxat, sed
universæ etiam Hispaniæ monasteria sit nume-
randum; antiquitas scilicet; fundatio imperialis;
religiosorum numerus et nobilitas (nam ab anno
1541 nobiles huc tantum admitti posse statutum
est;) divitiæ atque amplissimi redditus; sacrarum
denique reliquiarum thesaurus nullo satis pretio
æstimandus. Hæc ille multis auget accessionibus,
quæ ad loci descriptionem, Pontificum Romano-
rum privilegia, monasterii abbatumque jura,
eleemosynas immensas, hospitalitatem, peregrin-
orum omnium atque advenarum cujusvis ge-
neris conditioni statim legibus accommodatam,
aliæque pertinent. Addit et seriem, seu potius
historiam, abbatum omnium, quos ex antiquis
monumentis potuit eruere, eamque ad sua usque
perducit tempora. Sed hæc longiora sunt omnia,
quam ut hic referri possint. Misit idem de
Sanctis, quorum ibi corpora requiescunt, quid-
quid archiva perscrutanti notatu dignum occur-
rit. In hac admodum copiosa congerie, ex ma-
nuscripto et valde antiquo, ut affirmat, Le-
ctionario historiam profert inventi corporis S.
Cucufatis martyris, quæ ad rem præsentem
unice facit: ea namque sola nititur possessio,
quam sibi vindicant Octavianenses, jam di-
cti thesauri. Et quamvis ex eodem illo Lectio-
nario eandem historiam Hispanice dederint Do-
meneccus in Sanctis Catalauniæ die xxix Aprilis,
et

vindicat sibi
possessionem
corporis ejus-
dem ex subjecta
inventionis
historia.

F

A *et eodem die Latine Tamayus in Martyrologio; quia tamen hic omisit aliqua, ille vero contraxit omnia, ex apographo Castelarnaviano repræsentabimus eam, ut, ipso teste, in fonte legitur. Sic igitur habet:*

Lazarus quidam, monachus S. Cucuphatis factus,

29 LECT. I. Inventio corporis beatissimi martyris Christi Cucuphatis, quæ facta est in cœnobio ipsius, quod ab antiquis vocatum est Octavianus, distans ab urbe Barcinona octavo milliario. Veniens quidam vir a partibus Hispaniæ ad præfatam urbem Barcinonæ, nomine Lazarus, cum audisset famam prædicti cœnobii gloriosissimi martyris Christi Cucuphatis, adiit Andream, venerabilem abbatem ejusdem loci; et cum lacrymis ejus amplectens vestigia, devovit, se monachum fieri prædicti monasterii, LECT. II. Quod primum renuens [abbas,] noluit assensum præbere. Tandem victus lacrymis ejus et precibus, cunctorumque bonorum hominum consilio fultus, acquievit; secumque duxit ad monasterium. Qui cum aliquot diebus ibi moraretur, contigit religiosissimum abbatem Rivipullensem in prædicto cœnobio advenire. Præfatus vero abbas Andreas, videns jam dicti hominis assiduam humilitatem, una cum consilio fratrum et ejusdem abbatis [Rivipullensis] habitum ei sanctæ religionis tradidit.

propter iracundiam occiditur a duplici demone.
* consistenti

30 LECT. III. Postmodum autem inter fratres humiliter consistens *, omnium bonorum invidus inimicus tentamentum ei suæ calliditatis intulit: peractis namque sanctæ dominicæ Resurrectionis diebus, adveniente Letaniarum die, feria secunda, quod est ante Ascensionis dominicæ festum, hora diei prima, cum intentis precibus universi fratres pro defunctis sacrificia offerrent Deo, stans prædictus Lazarus ante altare sanctæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ, in eodem cœnobio Deo consecratum, subito arreptus a diabolo, cecidit. LECT. IV. Quo tremefacti fratres advenerunt, ferentes secum lignum dominicæ Crucis, adjurantes eum per virtutem ejusdem pretiosissimi ligni, ut manifestaret eis, qua ex causa præsumpsisset eum arripere. Noluitque confiteri. C Hora vero ejusdem diei tertia atque sexta iterum atque iterum vexatus, diu permansit mutus. Vespertinam vero synaxim celebrantibus fratribus, iterum arripuit eum dæmon. Prædicti vero fratres venerunt ad eum, ferentes secum vexillum dominicæ Crucis, et adjurantes eum per virtutem ejusdem ligni; cum vi magna confessi sunt, se esse duos immundissimos dæmones. Nomen unius Zenab; alter vero dicebatur Ynt. Simul etiam confessi sunt, quoniam propter nimis maximam iram, quam semper habebat, occasionem invenissent introeundi in eum.

Cumque impo-
neretur ei
corpus occulti
Martyris,

31 LECT. V. Totam vero noctem insomnem ducentes fratres, atque vigilias ante venerabiles martyres Cucuphatem et Severum similiter facientes, assiduus precibus Dominum rogaverunt, ut dignaretur eis subvenire. In crastinum vero universi pro eo Missas celebrantes, et in magna tristitia permanentes, cum jam hora diei esset, ut in capitulum more solito cuncti fratres, residerent, ut de eo quod acciderat, mente consternati secum fabularentur; subito iterum arripuerunt eum, dæmones. At illi consurgentes, venerunt ad eum. LECT. VI. Et invenientes eum, clausis oculis, strictisque denti-

bus, jacentem in terra ante imaginem beatæ Mariæ intus in claustro, cœperunt pro eo enixius Psalmos et Letanias Domino decantare. Cum magna autem veneratione, et cum cereis, cum thuribulis et incenso et aqua benedicta, adduxerunt lignum Domini et beatissimum martyrem atque pontificem Severum, simulque et alium gloriosissimum Martyrem, qui ab antiquis vocatus est MARTYR OCCULTUS.

32 LECT. VII. Quo ut venerunt, statim conturbati sunt dæmones. Et imponentes * corpora Sanctorum supradictorum super pectus vexati, clamare cœperunt dæmones, quod duo montes magni starent super eos. Cumque interrogarentur, qui essent illi montes, ululando, et in porcorum similitudinem nimium vociferando, diras voces emisissent, dicentes: Unus dicitur Cucuphas; alius vero Severus martyr atque pontifex Fratres vero non credentes (*patet, legendum esse*, fratribus non credentibus;) sed contrario illis dicentibus; quia spiritus ille mendax esset, sicut et pater ejus; et quia corpus beatissimi et gloriosissimi martyris Cucuphatis non esset ibi, iterum confessi sunt, quoniam sanctus erat Cucuphas absque dubio, cujus corpus eos torquebat. Monachi * vero in eadem dubitatione adhuc permanentes, nimiumque eos acrius increpantes, confessi sunt dæmones, quod vere esset corpus beatissimi Cucuphatis, quod super pectus hominis vexati tenebatur; sed omnino non erat totus; quia caput ejus in terra majore, quod est Francia, esset humatum.

cruciat spiritus fassi sunt, esse corpus illud S. Cucuphatis, imponentibus illis

E imo monachis etc.

33 LECT. VIII. Cumque instanti animo prædicti fratres cum lacrymis et precibus Dominum exorarent, ut pro sua clementia dignaretur eis ostendere virtutem gloriosissimi ejusdem Martyris, iterum clamantes dæmones dixerunt, quod unum ex eis, nomine Zenab, sanctissimus martyr Christi Cucuphas eum exire compelleret; et se stare ibi non posse fatebatur, quia per ignem maximum eum exurens compelleret egredi. Et sic clamans et multum discerpens eum, atque stridens dentibus et arescens, cum magno fœtore discessit. Et factus est homo velut mortuus. Et cum a fratribus interrogaretur, quare taceret, et nihil responderet; manifeste confessus est, quod præfatus dæmon, nomine Zebab, inde esset expulsus per virtutem Dei, et ejusdem meritis gloriosissimi martyris corporis Cucuphatis, qui usque nunc vocabatur Occultus: modo vero sine dubio esset manifeste patefactus. Tunc prædicti fratres cœperunt ineffabiliter gratias Deo reddere, qui per sanctum suum Martyrem talia dignatus est servis suis ostendere præstita miracula.

cujus virtute unus eorum expellitur.

F

34 Demum vero fratres cœperunt interrogare alium dæmonem, nomine Ynt, quare moram faceret in egrediendo, Tum cœpit clamare et dicere, non egressurum inde, nisi per reliquias sanctorum Simonis et Judæ. At ubi fratres cum magna veneratione illas attulissent, petiit dæmon, ut eas ille adorare permitteretur. Quas cum adoraret, confessus est, ex eis ignis ardens * egredi, qui cum combureret, seque ante illas stare non posse; qui Simon et Judas Apostoli Dei jam alia vice ejecerant eum ex quadam femina ultra mare. Sicque fratres * prædicti in precibus et lacrymis commorantes, Dei virtute et precibus sanctorum Apostolorum sanatus est homo.

alter vero per adnotas reliquias SS. Simonis et Judæ.

* ignem ardentem

*fratribus etc.

35 Hanc igitur revelationem beatissimi Christi

sti

AUCTOR
P. B.
Contigit 1079.
29 Aprilis, quo
die celebratur,
hæc inventio.
* f. Ecclesie
Catholice

sti Cucuphatis agnoscentes, tantique Patris glebam præ oculis semper habentes, scribere curavimus universis ecclesiis * catholicis fidelibus; maxime autem Barcinonensium civibus, ut urbs inclyta, quæ talem ac tantum meruit habere Prædicatorem, habeat nunc apud Deum piissimum Intercessorem; quatenus ipsi et omnes, qui ejusdem gloriosissimi Martyris memoriam fecerint, locumque ejus similiter et tumbam devote frequentaverint, continuo precum suarum benignissimum consequantur effectum, auxiliante Domino nostro Jesu Christo, qui Martyrem suum suscipiens in pace, miraculis coruscare facit; cui sit honor et gloria, virtus et potestas per indeficientia seculorum secula. Amen.

Hæc inventio facta fuit anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi MLXXIX; æra MCXVII, Indictione 2, III Kalend. Maii. Totum hoc e Lctionario descripsi, subjicit Castelaravius. Tamayus vero ad diem XXIX Aprilis, Hæc Inventionis, inquit, ejus sacrarum exuviarum festivitas apud monachos S. Cucuphatis del Valles prope Barcinonem, ubi evenit miraculum, annuatur. Alibi tamen de illa nihil fit, ne Barcinone quidem, quod mireris; ut colligimus ex Officiis propriis istius dioceseos; ac directorio, quod vidimus, anni 1719.

Alia argumen-
ta pro posses-
sione Hispano-
rum

36 Dicit supra, hac sola narratione niti Hispanos, dum asserunt, corpus illud apud se permansisse, excepto capite, quod in Galliam translatum esse confitentur: nam cetera, quæ in hanc rem proferunt argumenta, vel non subsistunt, vel hac inventione posteriora sunt, eamque supponunt. Prioris generis unicum offertur a citato supra Diago, habetque pro solido ad annum Christi 778 Antonius de Yepes; et huc redit: Excitatum est monasterium a Carolo magno in honorem S. Cucufatis eo loco, ubi et necem passus olim fuerat et adhuc erat sepultus, idque anno Christi 778, cum primum in Hispaniam imperator ille advenit: translatio autem S. Cucufatis instituta est sub Ludovico, Caroli adhuc tum superstitis filio, post domitam (anno 801) Barcinonem: non est ergo translatus totus in Galliam: incredibile enim est, Ludovicum ita dilare voluisse monasterium regale S. Dionysii thesauro alieno, ut eo cœnobium Octavianum spoliaret omnino, cujus erat proprius, ut quod ejus martyrio consecratum, ejus nomine dedicatum, ejus sepulcro impositum nuper a Carolo ejus patre fuerat. Non subsistit, inquam, hoc argumentum: falsum enim est, ante conditum fuisse cœnobium S. Cucufatis, quam sint alio asportatæ ejus reliquæ: nam ablatus fuisse ostendimus, antequam pedem in Hispaniam Carolus intulisset, atque adeo antequam natus esset Ludovicus; cum ne ipsi quidem Octavianenses tam antiquum esse velint cœnobium suum. Itaque Morales supra, licet serius translatas esse statuat reliquias hasce, quam translatae re ipsa fuerint, tamen posterius erectum credit cœnobium, tamquam in compensationem avecti ex eo loco antea thesauri.

hanc historiam
supponunt,

37 Secundi generis illud est, quod Castelaravius mirifice extollit, petiturque ab oculari testimonio Patris Egidii; de quo supra num. 26. Item aliud, quod urget Domenecus XXIX Aprilis ex instrumento authentico translationis S. Severi episcopi et Martyris, ex quo recitat hoc fragmentum: Tandem Dominus desiderium cordis sui benigne tribuens dicto regi (Aragonie

Martino) non permisit eundem suorum laborum voluntate fraudari. Nam die Lunæ nuncupata, tertia mensis Augusti, anno a Nativitate Domini 1405 benigne convertit corda abbas et prædictorum monachorum (cœnobii Octaviensis), ut super his voluntati annuerent dicti regis. Et exeuntes capitulum dicti monasterii, in quo fuerant pro hujusmodi negotio specialiter et capitulariter congregati, accesserunt ad ecclesiam dicti monasterii, in qua invenerunt reverendissimum in Christo patrem, dominum fratrem Joannem, divina miseratione episcopum Oscensem, dicti domini regis confessorem; et honorabilem Petrum Guillelmi Jofre, præcentorem, Ferrarum Despujol, canonicos dictæ sedis; Galcerandum de sancto Miniato, militem consiliarium et camerlengum dicti domini regis; Franciscum Burges, et Marcum Turel, consiliarios anni istius dictæ civitatis, tamquam per dictum dominum regem majori veritate et testimonio circa agenda in hujusmodi destinatos: et appropinquantes se contritis animis et devotione ingenti ad altare majus dictæ ecclesiæ, fuit aperta ibidem quædam magna caxia (id est theca) de argento, quæ duas caxias intus se continebat; altera quarum fustea, sed altera de viminibus erat texta. IN CAXIA FUSTEA ERANT CORPORA SANCTI CUCUPHATIS, prædictique S. SEVERI Credo; sed unde agnoscebatur corpus S. Cucufatis, nisi ex signis anno 1079 appositis? Ante illud tempus enim nihil habebat, unde vel ab ipsis illis monachis posset, discerni, cujus esset, ut ab iis propterea Martyr occultus appellari consuevisset; ut ex historia jam data, et ex instrumento inferius num. 41 producendo elucescit. Nituntur hæc ergo ea fide, eoque pondere, quod ad stabiliendam Hispanorum possessionem historię paulo ante recitatae inesse videbitur.

38 Ceterum si quis roget, quo primum tempore corpus Octavianense Occultis Martyris dice-
ceperit, id nusquam nos invenisse fatemur; causam vero hujus nominis, deperditæque veri nominis notitiæ Castelaravius in Maurorum incursiones refundit, quibus devastatum non semel cœnobium fuerit. Nescio equidem, quid sibi velint, quæ scribit idem in Catalogo abbatum, sub Andrea Riculpho, sub quo inventionem jam dictam contigisse affirmat; ibi enim, cum negasset, quidquam de S. Cucufatis reliquiis ad Gallos unquam transisse, præter caput, subdit: Semper enim fuit in hoc monasterio sub nomine MARTYR OCCULTUS ejus corpus reservatum; et etiam antiquitus hic quiescere legitur in Cartulario fol. 374, anno x Ludovici Balbi, filii Caroli Calvi, et ab Incarnatione anno DCCCLXXXVII; et etiam anno 2 Lotharii regis, et ab Incarnatione anno CMLXXV. Non intelligo, inquam, quo nomine annis hic assignatis quievisse ibi legatur Sancti nostri corpus, an proprio nomine Cucufatis, an alieno et obscuro Occulti Martyris: nam si nomine Cucufatis ibi tum fuisse creditum esset; multum id sane valeret, ad firmandam Hispanorum possessionem. Quamquam quis id sibi suaderi facile sinat ex tam corruptis Chartularii locis? Nobis quidem suspecta sunt, quæ annum decimum Ludovici Balbi cum anno Christi 887 committunt: obiit enim ille anno Christi 879, cum Aquilaniæ rex fuisset ab anno 866, totius vero Gallie ab anno tantum 887, et quidem exeunte. Annus quoque Christi 975, Lotharii

A *Lotharii secundus dicitur, cum fuerit vigesimus primus. Restat ergo, ut ad solam Inventionis hihistoriam potius Octavianensium causa expendatur.*

§ V. Aliæ reliquiarum ejus translationes. Item an alius præter hunc nostrum sit S. Cucufas admittendus.

Guniforti
quæ per-
am accepta
S. Cucu-
s reliquis.

E *ex duabus ecclesiis, S. Dionysii scilicet, et S. Cucufatis, dubium non est, quin ad alias trans-ferri pars reliquiarum aliqua potuerit. Falli ta-
men putamus Castellanium in additionibus ad Martyrologium Romanum die xv Februarii, cum delatas eas fuisse Ticinum existimat, ubi Sanctus noster sub nomine Guniforti celebretur* xxii Augusti; imo et ad sancti Mauricii apud Senones; ubi eodem nomine colatur xxv Februarii. Quid illum moverit, ut sanctum Gunifortum cum sancto Cucufate confusum vellet, equidem nescio; nisi forte Gunifortum inter Sanctos nullum noverit; ideoque alium intelligendum putarit, qui ad Guniforti nomen utcumque videretur accedere. At enim vel sic temere Martyrem nostrum arripuit: nam Cucufas et Gunifortus nimium dissonant, quam ut aliud ex alio nomen provenisse credi possit. Negamus, Guniforti nomine alium intelligi oportere, quam ipsummet sanctum martyrem Gunifortum, qui a sancto Cucufate longe diversus, est ut ex Actis ejus patebit ad diem xxii Augusti, quo colitur apud Ticinenses: legi ea interim possunt apud Mombritium volumine primo sub finem.

Sancti
stri Barci-
nem delatus
10; et alia
edam 1628,

40 Verisimilius est, quod fragmento citato supra num. 37 subjicit Domenecus in hæc verba: Deinde anno mcdx, ix Octobris reverendus dominus de sancto Hilario, canonicus Barcinonensis, dedit ecclesiæ parochiali S. Cucufatis dictæ civitatis molarem (seu dentem maxillarem) unum, cum particula ejusdem Sancti (Cucufatis, de quo ibi est sermo.) Istæ reliquiæ desumptæ sine dubio fuerunt ex dicto S. Cucufatis monasterio, ac de ipso corpore sancto; ut constat supradictum ex antiqua quadam scriptura, vel, ut melius dicam, instrumento juridico ejusdem ecclesiæ, quod mihi communicavit Mosen Guardia, notarius Barcinonensis. Est autem ecclesia parochialis S. Cucufatis intra ipsam urbem Barcinonensem anno 1024 erecta ac dedicata eo loco, ubi rogum illæsus Martyr olim superasse tradebatur; unde et appellatur ecclesia S. Cucufatis de furno, seu fornace, (la iglesia de san Cucufate del horno;) de qua plura Diagus fol. 93. Ceterum reliquiæ hæc perierint, an exiles nimium visæ sint, ignoramus; asserit certe Castelnavius, ejusdem ecclesiæ rectorem aliosque ministros nomine parochiæ totius ad cœnobium Octavianum venisse, ut reliquias alias obtinerent, quas argentea theca ad eum finem adornata solenniter transferrent festo Epiphaniæ Domini anno 1628.

ando reperta
in ejus
ca hæc.
membrana.

41 Hac occasione, inquit Castelnavius, arcam aperiendam putavimus anno mdcxxvii, xxix Decembris, ut quid potius tradendum esset dispiceremus. In arca Sancti membranam reperi, in qua caractere admodum antiquo hæc erant scripta: " Anno Domini millesimo ducen-tesimo quinquagesimo sexto, pridie Kalendas

" Julii, in die solennitatis B. Pauli Apostoli, tem-
" pore domini Petri de Turricella, abbatis hujus
" monasterii, invenimus has reliquias in altari ve-
" teri S. Cucuphatis martyris, constructo in ec-
" clesia S. Cucuphatis et antiquitus consecrato:
" imprimis reliquias beatissimi Martyris Occulti,
" id est S. Cucuphatis, qui tempore consecra-
" tionis prædicti altaris vocabatur Martyr Occul-
" tus; sed postea, divina misericordia disponen-
" te, per miraculum cujusdam monachi dæmo-
" niaci, nomine Lazari, in expulsiōe ipsius dæ-
" monis, cum propter alia corpora Sanctorum
" cum eo mixta non posset discerni, taliter ab
" ipso dæmone exstitit nominatus: reliquias S. Se-
" veri episcopi et martyris; reliquias S. Ylarii
" M. etc.... Isti autem erant præsentēs in prædi-
" ctis reliquiis colligendis, P. de Turricella, ab-
" bas hujus monasterii, G. Gont, capellanus bea-
" tæ Mariæ, Bn. de Bisulduno capellanus S. Ja-
" cobi Apostoli " etc: nam plures adduntur testes,
" etiam laici. Tum subdit Castelnavius, dele-
" ctatum esse se plurimum, quod inspicere ac ve-
" nerari licuisset corpora S. Cucufatis, et aliorum
" Martyrum; additque revolvisse se studiose ossa
" S. Severi, comperissequē, ejus corporis partes
" apud se esse septem octavas; at de corpore S. Cu-
" cufatis, nihil adjungit.

42 Celebratur et alia translatio corporum SS. Cucufatis et Silvestri martyrum in diœcesi Compostellana, et quidem festo duplici, ut constat ex Officiis propriis dictæ ecclesiæ excusis Compostellæ anno 1596, ad diem ix Aprilis, quando totum Officium præscribitur de communi plurimorum Martyrum. Hujus translationis historiam ex antiquis membranis ad diem xvi Aprilis post Acta S. Fructuosi archiepiscopi Bracarenensis, pag. 436 et seq. dedimus. Unde intelliges, translata fuisse hæc corpora ex ecclesia S. Victoris apud Bracaram ad ecclesiam S. Jacobi Compostellanam per Didacum Gelmirezium, episcopum tunc temporis Compostellanum, anno Incarnationis dominicæ millesimo centesimo secundo.... xvii Kalendas Januarii: ibique deinceps in tanta veneratione sunt habita; ut soleant, siqua populum premit necessitas, in publicum frequenter educi non sine ingenti apparatu et frequentia supplicantium, teste Molina in Descriptione regni Gallæciæ fol. 6. Idem de corpore solius S. Cucufatis narrat Morales lib. 10, cap. 2, ubi ait, etiam vidisse se illud thecæ affabre elaboratæ inclusum servari in ecclesia S. Jacobi Gallæciensi; additque (quod post illum alii plures affirmarunt) ibidem celebrari festum translationis per Gelmirezium factæ; quod non potest aliud esse, quam quod ex Officiis propriis agi diximus ix Aprilis, tametsi in iis aperta translationis mentio non fiat, et alio die ac mense juxta citatam historiam translatum fuerit: cum in iisdem Officiis nullo alio per annum die vel minima S. Cucufatis memoria præcipiatur.

43 Quæritur ergo, idemne ille sit S. Cucufas martyr cum nostro; an alius. Eundem esse supponit Morales modo appellatus; negatque proinde, ibi corpus integrum esse; sed partem concedit notabilem. Idem sensere, ad diem xii Aprilis, qui Conimbricæ anno 1591 Martyrologium Lusitanicum vulgaverunt; idem Thomas de Trugillo in Thesauo concionatorum tom. 2 ad diem i Augusti; Joannes de Marieta, qui Moralibus non tantum sententiam, sed et verba adoptat in Historia Sanctorum Hispaniæ lib. 2, cap. 8;

AUGUSTO
P. B.

Translata
quoque Com-
postellam reli-
quiæ S. Cucu-
fatis,

F

sed an hujus
nostri?

AUCTORE
P. B.

cap. 8; Alphonsus de Villegas in *Flore Sanctorum Hispaniæ* ad 1 Augusti; Franciscus Dargus in *Historia comitum Barcinonensium* lib. 1, cap. 10; Franciscus de Padilla *Hist. eccles. Hisp. centuria* 4, cap. 2; Antonius de Yepes in *Chronico Benedictino* ad annum Christi 778. Nullus vero horum omnium explicat, unde pars illa reliquiarum S. Cucufatis martyris Barcinonensis, quam ecclesiæ Compostellanæ tribuunt, primum desumpta sit; an ex monasterio Dionysiopolitano, an ex Octaviano. Putavit quidem Nicolaus Antonius in scriptis posthumis, quorum aliqua nobis communicata sunt, id se legisse apud Marietam loco citato; sed hujus verba, ex *Morale accepta*, nihil evincunt; sic enim habent: Truxo estas reliquias de san Cucufate a Santiago de Galicia, mas a de quadrocientos anos, el primer arçobispo de aquella iglesia don Diego Gelmirez; como en la Historia Compostellana se refiere: Sic vero hæc interpretari licet: Attulit istas reliquias sancti Cucufatis ad ecclesiam S. Jacobi Gallæciensem, ab annis amplius quadringentis, primus archiepiscopus ejusdem ecclesiæ D. Didacus Gelmirez, ut in *Historia Compostellana* narratur; non autem, ut vertit Antonius: Attulit istas reliquias de monasterio S. Cucufatis ad ecclesiam S. Jacobi etc: nam sensus hic repugnat *Historiæ translationis* hujus, quam supra assignavimus.

An alterius,
puta Braca
rensis?

44 Contra sentiunt alii, Compostellanum a nostro plane diversum esse: quod non sine admiratione in citato opere posthumo Ms. Nicolai Antonii his verbis assertum legimus: Indubitatum quippe habent omnes, quotquot Sanctorum aut Ecclesiæ historiam apud nos scripserunt, diversum hunc Barcinonensem (Cucufatem) ab eo, cujus nunc in alma Compostellana ecclesia reliquiæ asservantur, excepto uno Joanne Marieta Dominicano. Patet, hoc falsum esse tum ex numero præcedenti, tum ex nota, quam ibidem in margine jungit auctor laudatus his vocibus suis, omnes quotquot... apud nos scripserunt: addit enim: Quos laudat Tamayus die xxv Julii, volumine 4. Tantum vero abest, ut ibi Tamayus laudet omnes, quotquot Sanctorum aut Ecclesiæ historiam apud Hispanos scripserunt, ut pro sua sententia non plures appellare potuerit, quam nos modo pro opposita; Bivarium scilicet laudat cum suo pseudo-Dextro, quem nemo acrius insectatur quam ipse passim Nicolaus; tum Stephanum Garibay in *Comprend. lib. 7*, cap. 8, et Joannem Vasæum in *Chronico* anno 304 (imo 306;) Franciscum de Padilla *Hist. eccles. Hisp. tom. 1, cent. 4, cap. 19*; qui poterat omitti; quandoquidem num. superiori testatur, Cucufatis Barcinonensis reliquias esse Compostellæ, non alterius; et hoc loco tantum dicit, Cucufatem martyrem cum tribus aliis a Vasæo et Garibayo, tamquam Bracaræ vel notum vel passum adstrui; simulque neget se id apud alium ullum auctorem reperisse; quod fere tantumdem est, ac si rotunde id refutet. Sequuntur lectiones vetustissimi Breviarii Compostellani ad diem 1x Aprilis, tam suspectæ ipsi Antonio, quam dicitur jam mox; deinde citatur Lupus in *Martyrologio Lusitano*, eumque sequens Rodericus da Cunha *Hist. Bracarenensis* parte 1, cap. 43; ac demum Tamayi delictum, Aulus Halus. Ad di possunt et Georgius Cardosus in *Hagiologio Lusitano* ad diem xv Aprilis, et Ludovicus ab Angelis (dos Anjos) in *Viridario Portugalliæ* cap. 5.

45 Atque hi quidem sibi dum geminum Cucufatem exhibent, de secundo illo, quem a Barcinonensi distinguunt, tum a Tamayo, tum inter se plurimum dissident: nam pseudo-Dexter et Bivarius Iriæ Flavix passum volunt sub Diocletiano, quidquid alio eos torquere conatur Tamayus: Vasæus et Garibayus sub Diocletiano quidem; non tamen Iriæ Flavix, sed Bracaræ Lectiones vetustæ Compostellanæ cum Bivario consonant; easque Nicolaus Antonius (qui dubitat primum, jactatumne Breviarium unquam exstiterit) in citatis Mss. hoc adornat elogio: Non dubito, quin lectiones, quas exinde (ex Breviario Compostellano) profert (Tamayus,) uti solet vetusta alia monumenta, verbis propriis rebusque ex officina Dextri et Hali mutuo acceptis, falsi securus, interpolaverit. Nunc certe in proprio Compostellano nihil peculiare est, sed Officium indicitur totum de communi Martyrum, ut ante monuimus. Lupus, teste Tamayo, Bracaræ Cucufatem suum decertasse contendit; da Cunha ibidem natum et capite plexum affirmat sub Diocletiano: Aulus Halus, elegantiarum fucus et medulla, ut hoc loco per jocos appellatur ab Antonio, hic, ut alias, cum editore suo Tamayo solus consonat, cum Cucufatem illum Iriæ passum, ac deinde Bracaram translatum esse canit: addit tamen Tamayus, tempus martyrii fuisse non sub Diocletiano, sed sub Nerone; non XII Aprilis, ut habet Ludovicus ab Angelis, neque xv ejusdem, ut Cardoso placuit; sed xxv Julii, quem diem invenisse se ait in vetustissimo suo Breviario Compostellano: sed propter Apostoli (Jacobi) solemnitatem, inquit, ab ejus ecclesia apostolica anticipatur ad ix Aprilis, ut in ejus rubrica dicitur.

46 Enimvero magis cohærentia, magisque antiqua desiderari videntur testimonia, ut alius a Barcinonensi Cucufas admittatur: nam Dexter, Halus, Lectiones ex Breviario Compostellano nusquam indicato, nusquam hactenus viso, per solum Tamayum citato, perexigui apud eruditos momenti sunt. Vasæus et Garibayus, excitatis omnibus antiquissimis, non citant alios, cum seculo decimo sexto, et quidem adullo, scripserint: nec alios fuisse, saltem utcumque notos, pro suo tempore satis indicat paulo superius de Padilla. Recentiorum vero auctorum quantalibet multitudo ad rem nihil confert, nisi aliena solidaque munia auctoritate. Idem jam olim de altero Cucufate ejusque sociis Majorum nostrorum judicium fuit, cum in Prætermisissis ad diem XII Aprilis, ubi de S. Susanna et sociis; tum in Commentario de S. Victore ibidem pag. 78. Neque tamen ullo modo negamus, reliquias aliquas S. Cucufatis martyris olim apud Bracaram fuisse repositas, indeque per Gelmirezium translatas Compostellam; sed Barcinonensis eas potius esse credimus, quam alterius, quamquam ignorare nos fateamur, qua ratione, aut unde Bracaram pervenerint.

47 Superest modo, ut Acta ejus qualiacumque subjiciamus. Sed quoniam de duobus Cucufatibus martyribus mentionem hic fecimus, juvat verbo etiam uno lectorem admonere, tertium quemdam circumferri Cucufatem, et quidem eremitam, qui S. Christophorum baptismi fonte lustraverit, imbueritque principiis fidei Christianæ: ac proinde a pictoribus fere S. Christophoro dux aut comes appingitur; imo et in Belgio mos alicubi dudum obtinuit, ut, si in solenniori supplicatione jussus aliquis esset personam agere S. Christophori, alius, quem vulgus Cucufatem nuncupat,

D
Hujus ab illa
diversitas n
satis probatu

E

nostri ergo
dentur esse
liquiæ Com
stellana.

F

Cucufas r
mita fictitiu
est.

A nuncupat, lucernam ei præferret. Sed hunc plebejus tantum error invenit, inde ortus, ut censet Ambrosius Morales lib. 10, cap. 2, et post hunc Marieta de Sanctis Hispaniæ lib. 2, cap. 8, quod in eundem diem SS. Christophori et Cucufatis festum incidat; unde illos rudis populus etiam in vita conjunctos putaverit, itaque quoquo modo representandos.

ACTA

Ex Bonino Mombrizio et Mss.

SS. Felix et Cucufas nobis Scillitanii Barcinonem navigant: a b c d
Sanctus Cucufatus ex Scillitana civitate a nobilissimis ac ditissimis natalibus oriundus, cum sancto Felice b, ipsius civitatis æque illustrissimo, Cæsaream maritimam c litterarum liberalium studio migravit. Quo cum vacantes scholis pervulgata fama comperissent, persecutionem Christianorum d in Orientis partibus effervere e, mox cum mercium pretiosarum B varietate, non paucis etiam navium numero, se contulerunt Occidentali plagæ sub negotiatorum specie ac nomine: sicque Barcinonam appulerunt. Repereruntque, etiam in Occiduis partibus impietatem principum usquam f grassari. Unde tempus imminere intelligentes, ut, quod in lacrymis brevi tempore seminarent, in gaudio perpetuo meterent, coeperunt operibus pietatis et eleemosynis, quibus sedulo fuerunt assuefacti, largius insistere; necnon verbum salutis privatis * et per domos ad se confluentibus prædicare; donec universa, quæ attulerant, officiis misericordiæ potuissent impendere, et sic demum publice Christum confitentes et prædicantes, seipsos, ut exitus rei demonstravit, superimpendere.

2 Quocirca unanimi conditione * beatus Felix ad Gerundensem civitatem g transmeavit, ubi divinis muniis se exercens, gloriosum martyrium consummavit. Sanctus autem Cucufatus in Barcinona, urbe populosa, remanens, una cum constantissima et apertissima fide et prædicatione etiam miraculis resplendere cœpit, et in omni gratia curationum excrevit; dæmones solo verbo expellebat, et virtutem Domini confitentes etiam a creditum finibus perturbabat. Hoc C audiens proconsul Galerius, directis militibus, eum sibi offerri jussit. Cui tribunali suo assistenti dixit: Cujus nominis *, insanissime rebellis, patrocinium excolis, qui principum jussa contemnis, et deorum maximorum cultum refugis? Ad quem Sanctus constanter, Quibus me, inquit, insipientissime, cultum imperas exhibere, qui non Dei arbitrio, sed arte fraudis diabolicæ et stultissimorum tibi que similium stoliditate adinventi sunt?

3 Hac responsione Galerius nimio furore succensus et seipsum ab ira non capiens, tortoribus eum tradidit, dicens: Tamdiu torque te eum, quamdiu extorqueatis ab eo spiritum. Cumque duodecim milites eum vicissim prolixius et exquisita crudelitate gravissime torquebant, adeo ut ejus intestina, durissima flagellorum torsione disrupto corpore, paterent, clamavit, dicens: Domine Jesu Christe, ostende virtutem tuam super incredulis, ut videntes aut credant et convertantur, aut pereant et de-

struantur. Impiissimum autem Galerium, qui sic rapide * insanivit in Servum tuum, si non est prædestinatus ad vitam, gladio tuo citius interime. Hac ejus oratione completa, videntes milites, qui eum torquebant, intestina ejus in terram perfusa, cæcati sunt. Galerius quoque cum omnibus idolis suis est repente consumptus h. Sanctus vero Martyr, visceribus in alvum receptis, citius divina operatione sanatus est. Quo gratias agente, omnes quoque populi laudaverunt Deum, dicentes: Tu es verus Deus, quem sanctus Cucufatus colit.

4 Ut autem hæc ad præsidis Maximiani notitiam perlata sunt, jussu ejus viri crudeles i catenarum eum pondere fatigatum ad ipsum consilium perduxerunt; qui interrogatus ab eo, quem Deum coleret, respondit: Quare sub dubietate de Deo interrogas, quasi aut plures dii sint, aut ipse, qui Deus est, divisus sit? Ego enim Deum alium nescio præter Deum verum, qui fecit cælum et terram; quem corde credo, et omni studio prædico. At ille: Si verus est Deus tuus, quem tu dicis, nunc eripiat te de manibus meis et de præparatis tibi tormentis. Ad hæc Sanctus: Te que, nefandissime, et patrem tuum diabolum cum E omnibus exquisitis tormentis, quæ mihi irrogaveris, irrideo, et per virtutem Dei despicio: vere enim summæ dementiæ es et extremæ miseriæ, qui dereliquisti Deum et adoras thecas dæmoniorum. Tunc præses insaniens, in craticula jussit eum assari, et combustum sinapi et aceto perfundi: Miles autem Christi psallebat, dicens: Exaudi, Domine, justitiam meam et cetera. Cumque explicuisset psalmum, penitus sanatus est. Ministri vero pœnarum ab eodem igne consumpti sunt.

5 Post hoc autem jussit præses ignem copiosum extra civitatem fieri, et Sanctum in eo cremari: qui illic projectus oravit; et ignis ita exstinctus est, ut nec tempore * incendii remaneret; et ipse penitus illæsus apparuit. Tunc præses jussit eum ferro vinctum in custodiam reduci; clausoque ostio carceris, tantus splendor ibidem refulsit, ut eodem lumine viso, custodes in Dominum Jesum Christum crediderint. Mane autem præsidi Martyr præsentatur, ejusque jussu cordis k ferreis et taureis cæditur; et dum caderetur, suspiciens in cælum cum grandi fletu oravit et gratias egit: et vox de cælo insonuit: Quodcumque petieris, dabitur tibi secundum fidem tuam. Qua audita, oravit Sanctus, ut Dominus ei virtutem omnia superandi daret, et ut tyrannus Maximianus, si Dei judicio converti non posset, celerius cum omnibus idolis suis interiret. Maximianus denique aras ornari jusserat, ut idolis sacrificia cum sacerdotibus offerret. Et ascenso curru, illoque tendens, in medio fori nutu Dei in terram cecidit, et miserabiliter crepans interiit. Idola quoque, quibus ad immolandum ire volebat, corruentia, in pulverem sunt redacta.

6 Tunc omnis populus adorans, clamare cœpit et dicere: Magnus est Deus Christianorum et potentissimus liberator eorum. Ruffinus autem, qui in civitate præesse videbatur, ait sancto Martyri: Ut quid, o nequissime, tantam multitudinem deos maximos blasphemare facis; et nescio cujus nomen, qui dicitur Christus, confiteri? Qui cum rationem reddidisset, jussu Ruffini caput ejus amputatum est. Cujus corpus Christiani

Ex Mombrizio et Mss.
* Mss. rabide

sicut neque impune secundo cruciatus est,

et tertio sub Maximiano.

* Mss. ut nec tepor quidem

Donec tandem sub Ruffino capite plexus est.

Ex MOMBRI-
ET MSS.

Christiani rapuerunt, et conditum aromatibus honorifice sepelierunt octavo Kalendas Augustas l.

In quo loco sepulturæ m ejus virtus Domini nostri Jesu Christi per sanctum suum Martyrem petentibus benignum præstat auditum, et piæ petitionis largitur effectum ad laudem et gloriam nominis sui, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen n.

Translatio re-
liquiarum
ejus.

7 Passus est autem beatus Cucuphas [pro] gloriosa concessione Christi nominis, et sepultus apud Barcinonam, ut diximus, octavo Kalendas Augusti; indeque translatus est honorabile corpus ipsius a Fulrado o reverentissimo et glorioso abbate cœnobii sanctorum martyrum Dionysii pretiosi, Rustici et Eleutherii quarto p Kalendas Martii in cellam ejusdem cœnobii, quam idem Fulradus in suo proprio munificentia divæ memoriæ domini Caroli imperatoris q construxit, et patrono suo gloriosissimo Dionysio tradidit; quæ sita est in saltu Vosago, et appellatur Lebraha r. Quo tempore in modicum inhumatum, ut allatum fuerat, jacens, expeditiore consilio religiosi patris atque præfati monasterii abbatis Hilduini solerti studio et devotissimo desiderio (ut erat Dei et Sanctorum amator et cultor) in crypta ante pedes ipsius sanctissimi Dionysii sociorumque ejus, quam idem Hilduinus in honorem Dei et sanctæ atque intemeratæ Genitricis ejus Sanctorumque omnium ædificavit, anno Incarnationis dominicæ octingentesimo s, die autem octavo Kalendarum Septembrium, veneratur humatum.

ANNOTATA.

a De Scillitana Africæ civitate actum est ad diem 17 Julii pag. 205, num. 7.

b De hoc S. Felice agendum erit 1 Augusti. Nescio, unde recentiores quidam fratrem hunc fuisse asserant S. Cucufatis; hoc certe ante Petrum de Natalibus lib. 6, cap. 136 qui dixerit, opinor, nemo est. Sed et hoc mirum, quemadmodum in his Actis fit mentio S. Felicis, sic, in Actis S. Felicis nulla fieri Cucufatis.

c Mss. habent, Cæsaream, quæ est in littore Mauritanie, in ipso maris magni margine sita; et consonant Acta S. Felicis. Est ea, ni fallor, quæ olim Jubæ regia cum esset, Jol vocitata fuit, nunc Capo Figalo, vel, ut Carolo a S. Paulo placet, Alger, in Mauritania Cæsariensi. Vide Abrahamum Ortelium in Thesauro geographico, vel Christophorum Cullarium in Notitia orbis antiqui tom. 2, part. 3, pag. 111 et 125.

d In Mss. additur, sub ministris diaboli, Diocletiano videlicet et Maximiano imperatoribus.

e Videntur ergo hi Sancti in Hispaniam navigasse potius ad evitandam, quam ad incurrendam (quod passim auctores Hispani volunt) persecutionem.

f Usquam, si sensum consulis, hic sonat D ubique.

g Gerunda, vulgo Girona, urbs est episcopalis in Catalonia. Sed Mss. docent, S. Felicem Barcinone ad Impuritanam, indeque ad Gerundensem civitatem transmeasse: id quod et Acta S. Felicis affirmant Impuriæ autem, seu potius Emporiæ, vulgo Ampurias, oppidulum est Catalonia in ora maris Mediterranei et in diocesi Gerundensi.

h Id est, dehiscente terra haustus est, ut post episcopum Equilinum fere recentiores explicant.

i Quorum præcipuos duos Mss. nominant Niloximum et Antrasium.

k Sic habent Mss. et Ado aliique; Notkerus tamen legit carduis, quem sequitur Saussayus; Vincentius Bellovacensis lib. 12, cap. 92 ponit chordis ferreis, Surius aliique, virgis. Videntur instrumenta significari ferrea, carduis, quibus lana carminatur, haud multum absimilia.

l Hic desinunt Acta apud Mombritium: quæ E sequuntur, ex Mss. atlexo.

m Ita Mss. nostra et Surius; at Lectiones ex antiquo Legendario cœnobii S. Cucufatis del Valles; habent: In quo loco decollationis sive tumulationis illius virtus Domini etc.

n Hic Acta terminantur in variis codicibus Mss., uti in Lectionario jam laudato, in codice nostro membraneo Valcellensi, in iis, quos secuti sunt Vincentius Bellovacensis ac S. Antoninus, in Flore Sanctorum Ms., quem ab antiquitate multum commendat Franciscus Diagus in Historia sua Hispanica de antiquis Barcinonensium comitibus tum fol. 28, ubi martyrium describit S. Cucufatis, tum paulo superius fol. 21. Verum quæ modo subjiciuntur de Sancti translatione, ea dabo continua serie, ut leguntur in Mss. cœnobii S. Maximini Treviris.

o De S. Fulrado abbate egimus die 17 Februarii.

p Surius legit decimo quarto; et illi credimus fidendum hic potius, quam apographo nostro, quod scatet mendis librarii turpissimis. Favet etiam Surio, quod in antiquis Martyrologiis Sancti nostri memoria celebretur aliqua decimo quarto Kal. Martii, cum ad quartum Kal. Martii nulla sit uspiam.

q Imperatoris titulum per anticipationem hic usurpari, advertimus in Commentario: imperator enim jam fuerat, cum hæc translatio describeretur; non item dum superfuit S. Fulradus.

r Germanis Leberaw, inter Selestadium et oppidum Markircham; adi Commentarium de S. Fulrado 17 Februarii § 3, num. 17, vel Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sec. 3, p. 2, pag. 339; uti et Commentarium hisce Actis præmissum num. 21.

s Iterum error est amanuensis: nam Hilduinus annis tantum postea quatuordecim abbas factus est. Vide Commentarium num. 23, ubi cum Surio legendum diximus, octingentesimo tricesimo quinto.

DE SANCTIS MARTYRIBUS

THEA, VALENTINA ET PAULO

CÆSAREÆ PALÆSTINÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

Cultus, elogia, palæstra martyrii; quis hic Paulus? Acta, annus ac dies mortis; reliquiæ S. Theæ an nostræ?

Diversis omnino diebus isti tres Christi Pugiles notantur in Synaxariis vel Menæis Græcis tam editis quam manuscriptis; prout videre est in Prætermisissis ad diem xv, xvi, xvii et xviii hujus mensis: unde eos retraximus ad hunc diem, quo S. Valentinam ac S. Paulum refert Martyrologium Romanum, Menologio, quod ex interpretatione Sirleti vulgavit Canisius, die xv hujus præeunte. Non est necesse, pluribus hic coacervare annuntiationes, quibus isti Martyres apud Græcos memorantur: de quibus consuli possunt Prætermisissis ad mox notatos dies: unicum moneo, nos in superiore titulo observasse ordinem, quo Eusebius illos recenset.

2 Synaxarium porro chartaceum Ms. Divionense seu Petri Francisci Chiffletii nostri die xvii hujus, parvo elogio subdit sequentes versiculos in laudem S. Pauli:

Αἰγυπτιάζεις, Παῦλε, γλώττη τοῦ γένους,

Οὐ μὲν δὲ πίστει, τοιγαροῦν κτείνει ξίφος.

Ægyptium te, Paule, lingua comprobat

Genere; fides sed nequitiam: hinc ferro cadis.

De SS. Valentina et Thea subduntur isti versiculi:

Οὐ αλεντίνην καὶ Θεάν ἡττημένην

Ἐχθροὶ Θεοῦ κτείνουσιν ὡς ἐχθρὰς πλάνης.

Theam Valentinamque pœnis enecant,

Erroris hostes quod forent, hostes Dei.

Αἰγυπτιάζειν est 1. habitum Ægyptium, seu mores et linguam imitari: quod hic applicatur S. Paulo, ista lingua (patria, ut volunt Græci Fasti; non nos, ex num. 5 infra) loquenti 2. significat metaphorice vafre et versute agere, imponere, sumptum a moribus Ægyptiæ gentis, ab artibus et imposturis infamatæ: unde citatur illud Æschyli poetæ:

Δεινοὶ πλέκειν τοὶ μηχανὰς Αἰγύπτιοι.

Miri struendis artibus Ægyptii.

Utroque modo hic sumitur, ut consideranti allusionem patebit. Reliqui duo versiculi nihil habent singulare, quod lectorem remoretur.

3 Martyrologium Romanum S. Pauli memoriam ita consignat: In Palæstina S. Pauli martyr, qui in persecutione Mæximiani Galerii sub Firmiliano præside capitis damnatis, exiguo orandi spatio impetrato, primum pro contribulibus suis, deinde pro Judæis et gentilibus, ut fidei veritatem agnoscerent; postea pro circumstantium multitudine; demum pro iudice, qui ipsum damnaverat, et pro carnifice, a quo feriendus erat, Deum toto corde precatus, abscissis cervicibus, martyrii coronam accepit: ubi in compendio habes ea, quæ mox ex Eusebio, paulo pluribus ejus martyrium describente, referemus. Idem Marty-
Julii Tomus VI.

rologium de duabus aliis ista subdit: Ibidem S. Valentinæ virginis, quæ ad aram, ut immolaret, adducta, cum eam calcibus evertisset, dirissime cruciata, una cum socia virgine in ignem conjecta, cucurrit ad sponsum: ubi vides, S. Theæ nomen non exprimi, exemplo Eusebii, qui etiam illud non expressit, tametsi graphice ei adaptata ab ipso narrentur, tacito nomine, quæ Græci memorant de S. Thea; cujus an, et ubi nomen invenerint, an potius pro libito excogitatum, aut alicunde mutuatum illud Virgini isti, quam noluerint innominatam recensere, applicarint ignoro. Hoc constat, eandem ubique personam indicari, ut planum fiet ex elogiis, quæ subdimus: recteque Henricus Valesius in notis ad Eusebium de Martyribus Palæstinæ pag. 177 observat, desiderari hujus Virginis nomen: sed hanc lacunam, inquit, supplementum ex Menologio Græcorum, per Canisium videlicet edito. Interim S. Valentinæ cum socia virgine in ignem injectæ memoriam facit Romanum; non itaque solius S. Valentinæ, ut perperam affirmat Tillemontius Monum. eccles. tom. 5, pag. 91.

4 Laudatum, Sirleto interprete, Canisii Menologium tradit ista: Eodem die (xv hujus) sanctarum martyrum Valentinæ et Theæ, quæ fuerunt ex Ægypto ad urbem Diocæsaream deductæ, [et] Familiano judici oblatae, Christi veri Dei nostri confessæ nomen, sinistris pedibus combustis, et dexteris oculis effossis, gladio et igne consummatæ sunt: cumque illis alii multi viri et mulieres Christi nomen confessæ martyrium pertulerunt: e quorum numero beatus martyr Paulus post latam sententiam, ut gladio percuteretur, stans et orans pro Christianis, pro Judæis, pro Samaritanis, pro Græcis, pro aliis quoque gentibus, ut ad verbi Dei notitiam venirent, et Christianorum persecutio cessaret, ad misericordiam et lacrymas omnes attraxit. Itaque capite obtruncatus est. Similia fere memorant Synaxarium Basilianum, Menæa magna excusa cum Maximo Cythereo, ac Taurinensi a Ducis Sabaudix; in quibus non Ægyptii dumtaxat, sed ἀδελφοί, fratres etiam vocantur; si Basilianum excipias, in quo sola Valentina soror Theæ vocatur: quæ ad fidem Eusebii expendenda et corrigenda sunt. In Passione huic Commentario subnectenda utramque Martyrem is donat titulo virginis, non sororis. In errorem fortasse Græcos induxerit Valentinæ apud eundem oratio, qua Theæ cruciatus amplius videre non sustinens, iudicem ita affatur: Quo usque tandem adeo crudeliter meam torquebis SORO-

AUCTORE
J. P.

REM. At vocem hanc in latiori significatione accipiendam vel pro socia virginitatis, vel religionis orthodoxæ (quo sensu Christiani omnes olim fratres nuncupari solebant) tacite videtur indicare idem Eusebius; nam ambas simul, inquit, copulans (judex) hanc ipsam (Theam) scilicet cum illa, quam sororem suam APPELLAVERAT, flammis jussit absumi. Expende appellaverat; et con-

cum observa-
tionibus no-
stris circa ad-
juncta quædam

5 Idem suadetur ex diversa utriusque patria apud laudatum Eusebium: Harum prior (Thea) ex regione Gazensium orta esse ferebatur: altera vero Valentina nomine, multis probe cognita, patriam habuit Cæsaream. De S. Pauli patria ne verbo quidem meminit Eusebius; nedum duarum istarum virginum fratrem fuisse dicit. Indidem etiam corrige nomen Ὀυαλέντης in Menæis excusis ac Maximo Cythereo, et cum Eusebio scribe Ὀυαλέντιαν. Præses sub quo sancti Martyres passi sunt, vocatur ab Eusebio Firmilianus (ut videre est de Martyribus Palæstinæ cap. 8 sub initium; per cujus decursum nostrorum Martyrum certamen describit) Urbani per provinciam Palæstinæ in isto munere successor, et capitali supplicio postea affectus, teste Eusebio in fine capitis II. At ex eo recte scribi illud nomen apud Sirletum, et in Martyrologio Romano, comprobatur: quod non exprimit Basilianum; at Menæa excusa cum suo sequace Maximo ac Ms. Taurinensi male ponunt Firminum; ponere certe sic voluerit Maximus, quamquam mendose apud ipsum scribatur Φιρίνου, pro φερ-
μίνου.

6 Memoratus paulo ante Valesius, postquam produxisset elogium a Canisio excusum, de quo supra, ex eoque supplevisset nomen Theæ, in Eusebio desideratum, adjungit sequentia: Narratio ista non convenit cum Eusebii nostri narratione: neque enim Eusebius eas in Ægypto comprehensas esse dicit; sed alteram Gazæ captam esse memorat; alteram vero Cæsareæ, Valentynam nomine. Sed neque sinistros pedes candenti ferro debilitatos, aut dexteros oculos ei effossos esse dicit. At nusquam ibi clare dicit Eusebius, Cæsareæ captam fuisse S. Valentynam, sed patriam habuisse Cæsaream, ἀπὸ τῆς Καισαρέων ὀρεῖσθαι, prout ipsemet vertit Valesius. Jam vero utramque fuisse e numero Martyrum, qui capti fuerant apud Gazam, tametsi videatur constare, paulo tamen clarius id dicitur ab Eusebio de S. Valentina socia, quam de ipsa S. Valentina; nam de illa, præmissis verbis, qui apud Gazam capti fuerant, statim subjungit, ex quibus quædam etc.; de hac vero magis determinate, alia quædam mulier; an numero tantum, an aliis adjunctis ab ipsis diversa? Porro de aliis multis viris et mulieribus, qui una cum eis martyrium pertulerint, ut supra Canisii Menologium, tacet Eusebius, Menæa excusa cum Maximo Cythereo ac laudato Taurinensi. Nunc de martyrii palæstra.

profuerant.

7 Non fuit hæc Diocæsarea, sicut tradit Menologium Canisii ac Synaxarium Basilianum; pro qua Menæa excusa cum codice Taurinensi laudato melius ponunt Cæsaream. Tres apud Baudrand notantur Diocæsareæ: quarum una sit Asiæ minoris in Cappadocia mediterranea, episcopalis sub archiepiscopo Cæsariensi, nunc Tisaria dicta, ut quidam credunt. Alia notatur Diocæsarea, urbs Ciliciæ asperæ in Asia minore inter Aphrodisiam et Philadelphiam, episcopalis sub archiepiscopo Seleuciensi. Tertia annunera-

tur Asiæ minori, quæ et Ceratapa, in Phrygia combusta 20 circiter milliaribus ab Apamea in Septemtrionem: de quibus videri possunt geographi. Nulla istarum huc spectat. Nam de Martyribus Palæstinæ agere Eusebium, manifestius est, quam ut probari debeat, tum ex initio capitis primi, ubi ex Palæstinæ Martyribus primus ab ipso datur Procopius, de quo nos egimus die VIII hujus; tum ex fine capitis II, quod post Eubulum, qui Cæsariensium Martyrum certamina ultimus obsignavit, sic concluditur: Et hæc quidem sunt martyria, quæ in urbe Cæsarea toto persecutionis tempore perpetrata sunt. Itaque martyrii palæstra Martyrum nostrorum statuenda est Cæsarea Palæstinæ (de qua pluribus Carolus a S. Paulo in Geographia sacra pag. 311) cujus primo presbyter, deinde episcopus Eusebius, vidit presbyter coram, vel videre saltem potuit plerique, quæ suis temporibus in sævissima persecutione, a Diocletiano inchoata, et ab aliis ad decimum usque annum prorogata, ibidem pro Christo exantlarunt certamina invicti Pugiles, quorum triumphos describit. Quo itaque jure Tillemontius dicit, Græcos expressius notare, quod Valentina et Thea passæ fuerint Cæsareæ, quam Eusebium, qui ex dictis expressissime id dicere probatur: ad hæc, Tillemontius merito displicet, quod præter Menæa magna citet Menologium a Canisio editum, in quo, prout vidimus non Cæsarea, sicut habetur in istis Menæis, sed Diocæsarea ponitur; quod miror Tillemontium vel non vidisse, vel non correxisse; præsertim cum illud ipsum tamquam unum e diversis falsitatibus, quibus pag. 98 affirmat S. Theæ historiam intricari a Græcis, numerari posset.

8 Die XVI hujus dedimus S. Paulum martyrem Cæsareæ in Cappadocia cum S. Mammele, palæstra martyrii, et socio, qui vel cum eo simul fuerit passus, vel saltem sub eadem positione cum eo Cæsareæ conjunctus annuntiatur, ab hodierno Paulo distinguendum. Franciscus Maria de Aste Archiepiscopus Hydruntinus in Disceptionibus suis ad Martyrologium Romanum hoc die utrumque confundens, varias hallucinationes commisit, facile Eusebium, Notherum et Martyrologium Romanum conciliaturus, si distinxisset Sanctos, et palæstram cuique suam, nimirum Paulo hodierno Cæsaream Palæstinæ, alteri aulem Cæsaream Cappadociæ assignando. Verum pluribus singula discutere supersedeo, cum ista sufficiat indicasse.

9 Acta ab Eusebio conscripta excudit Theodoricus Ruinart inter selecta et sincera, ex interpretatione Henrici Valesii, quam et nos sequemur. Eadem ex laudato Eusebio collegit Tillemontius tomo quinto citato, articulo 35, a pag. 90; quæ etiam inter Vitas Sanctorum impressit novus Legendista Gallus. Quanta vero in pretio illa Acta sint habenda, liquet ex dictis num. 7. Baronius ex Eusebio Annalibus suis eadem inseruit ad annum 307; eundem etiam signans in notationibus ad Martyrologium Romanum; at pro illo substituendus annus 308: nam cum persecutio Diocletiani inceperit anno 303, mense Febuario (Videsis Tillemontium nota 6, pag. 594) cumque anno 6 ejusdem persecutionis, teste Eusebio in initio capitis 8, in nostros Martyres sævitum sit, patet anno æræ vulgaris 308 etiamnum currente eorum martyrium contigisse, adeoque cum recentioribus il-
ligandum illud esse anno dicto 308. Res gesta est sub Maximino, qui in Ægypto et Syria summa rerum tum potiebatur. Diem quidem martyrii

Paulus, qui
hic datur, cu
synonymo n
confundendu

Acta a quib
edita, anni
martyrii in
Baronio cor-
rigendus;
ejusdem mar-
tyrii dies.

A *tyrii* SS. Theæ et Valentinæ non exprimit Eusebius; sed colligi is potest ex die mortis S. Pauli, qui obiit juxta Acta xxv mensis Panemi, prout vocatur Macedonice, hoc est ante diem octavum Kalendas Augusti, seu xxv julii; et cujus martyrium illarum agonem fuit proxime subsecutum, teste Eusebio in iisdem Actis: imo vero eadem die omnes tres simul occubuisse, liquet ex eo, quod S. Paulus eodem temporis articulo, eodemque, qua Virgines illæ sententia, capitali supplicio damnatus fuisse, ibidem narretur.

2 Cum vero ministri ad id constituti, omni pertinacia omnique virium nisu instantes; jussi judicis eam excruciant, alia quædam Mulier, quæ virginitatis propositum perinde ac prior amplexa fuerat, ipso quidem aspectu vilis ac despicibilis, verum forti ac supra quam sexus ferebat sublimi animo prædita, ac longe præstantior pugnatoribus illis, qui apud Græcos ob libertatem in loquendo omnium ore celebrantur, cum tantam atrocitatem ferre non valeret, ex media turba inclamare adversus judicem cœpit: Quousque tandem adeo crudeliter meam torquebis sororem? Quo dicto ille exacerbatus, corripit repente Mulierem jubet. Tracta igitur in medium, cum augusto Servatoris nostri nomine sese indigitasset, primum blandioribus verbis sollicitata est, ut sacrificare vellet. Sed cum id abnueret, vi ad aram pertracta est.

A. Eusebio.
S. Valentinæ
non ferens,
judicem in-
crepans

3 Tum vero illa sui similis, nec de priore alacritate quidquam remittens, firmo ac fidenti pede aram calcibus incessit, camque e cum imposito ipsi rogo disturbat. Quam ob causam judex instar truculentæ cujusdam bestię percitus, primum quidem ejus latera tot tantisque ungularum ictibus laniari præcepit, quot nullius umquam antea; adeo ut crudis ejus carnibus saturari velle videretur. Postquam vero improbitatis ipsum satietas cepit, ambas simul copulans, hanc ipsam scilicet cum illa, quam sororem suam appellaverat; flammis jussit absumi. Harum prior ex regione Gazensium orta esse ferebatur: altera vero Valentina nomine, multis probe cognita habuit Cæsaream patriam.

ac aram ever-
tens, post gra-
vissimam lani-
enam, simul
cum priore
flammis tradit-
ur.

10 Ex Vita S. Porphyrii episcopi Gazensis, a Marco discipulo conscripta et a nobis edita xxvi Februarii, cap. 3, pag. 648 habemus, extra Gazam (non Gazæ, ut scribit Tillemontius loco mox citando) fuisse martyrium (seu ædem sacram) gloriosi martyris Timothei, in quo repositæ . . . reliquæ Mæuris martyris et Thees, quæ relata est in numerum confessorum; nostræne Theæ an alterius? Tillemontius nota 42 ad persecutionem Diocletiani; Credi posset, inquit, hanc Theam esse sociam S. Valentinæ, si Vita (S. Porphyrii) non adderet, eam esse relata in numerum confessorum, dum interea S. Mæuri eadem Vita dat titulum martyris. Verum ex eo, quod uni detur titulus martyris, alteri confessorum, non sequitur utramque non fuisse martyrem: nam constat, martyres antiquitus etiam vocatos fuisse sub nomine confessorum. Sufficiat, ne plura consector, illud Ambrosii lib. 2 ad Gratianum imperatorem, Jam satis, omnipotens Deus, nostro exitio nostroque sanguine Confessorum necesse, exilia sacerdotum, et nefas tantæ impietatis eluimus. Hoc itaque nequaquam obstat, quo minus per hanc Theam, in confessorum numerum relata, nostra Thea martyr intelligatur; sed aliud obstat potius, si videlicet (prout ad diem xix Decembris habetur in Martyrologio Romano, et de quo ex annotatis nostris ad dictum diem xxvi Februarii pagina 649 vide Tillemontium in eadem nota) SS. Meuris et Thea Gazæ in Palæstina passæ fuerint, quod tractari suo tempore poterit: nostra enim ex dictis num. 6 Cæsareæ Palæstinæ agonem consummavit.

4 Illud autem martyrium proxime subsecutum, quo beatissimus Paulus exornatus est, quo tandem modo pro dignitate explicare possim? Qui cum eodem temporis articulo, eademque qua Virgines illæ sententia, capitali supplicio damnatus fuisset, imminente consummationis suæ tempore, a carnifice, qui caput ipsi jamjam erat præcisurus, breve temporis spatium sibi concedi flagitavit: eoque impetrato, contenta voce primum quidem pro universa Christianorum gente preces ad Deum fudit, orans ut iisdem reconciliari vellet, utque pax illis ac securitas quam primum restitueretur. Tum pro Judæis supplicavit, ut per Christi fidem ad Deum conversi accederent. Deinde ordine progressus eadem pro Samaritanis obsecravit. Post hac pro gentilibus, qui errore mentis impliciti et ignoratione obcæcati tenebantur, Deum precatus est, ut ad agnitionem ejus tandem pervenirent, veramque religionem susci- perent.

S. Paulus pro
variorum sa-
lute Deum
precatus,

MARTYRIUM

Auctore Eusebio Cæsareæ Palæstinæ episcopo,

Ab Henrico Valesio Latine redditum
a pag. 330.

Post hos a deinde quidam alii, qui apud Gazam capti fuerant, dum ad audiendas sacræ Scripturæ lectiones convenirent b, pars easdem, quas superiores illi, oculorum pedumque mutilationes sustinuerunt; pars sulcatis lateribus multo graviores cruciatus pertulerunt. Ex quibus c quædam in muliebri corpore virilem animum gerens, cum stupri comminationem non sustineret; jacto adversus tyrannum convicio, quippe qui tam sævis judicibus regendas provincias commisisset; primum quidem flagris verberata est; dein sublimis in eculeo suspensa, admotas lateribus ungulas d pertulit.

5 Sed nec promiscuæ circumstantium turbæ mentionem prætermisit. Post hos omnes (o vere eximiam et inexplicabilem animi mansuetudinem!) pro ipso judice, a quo capitis supplicio damnatus fuerat; pro imperatoribus, ac pro ipso etiam carnifice, qui cervicem ipsi jamjam erat præcisurus, illo ipso, et cunctis qui aderant audientibus, supplex Deum omnipotentem rogavit, ne quod in ipsum admittebant facinus, illis imputaretur. Hæc clara voce precatus, cum universi miseratione ejus commoti, utpote qui innocens occideretur, lacrymas funderent; nihilominus semet ipse composuit g, nudamque cervicem gladio feriendam præbens, divino martyrio decoratus est die xxv mensis Panemi, hoc est, ante diem octavum Kalendas Augusti. Et hujusmodi quidem exitus fuit Martyrum illorum.

capite trun-
catur.

ANNOTATA

Reliquæ S.
Theæ apud
Gazam viden-
tur esse alteri-
us S. Theæ.

Cruciatu vir-
gini Martiri
illatos

a

b

c

d

A. EUSEBIO.

ANNOTATA.

a Postquam retulisset Eusebius alios, quibus excisa candenti ferro pedis sinistri curvatura, oculusque deater mucronibus confossus et perustus, adjunctis quibusdam aliis Christum confesis in urbe Cæsarea, non nostrorum Martyrum certamen subjungit; unde eos ibidem passos intelligo. Plura in Commentario num. 7.

b Christophorsonus presbyteros ac diaconos intellexit, uti observat Valesius in notis hic, qui populum ad audiendas sacræ Scripturæ lectiones collegerant; quod quidem, prout addit, in privatis adibus tunc fieri necesse erat; dirutis enim ecclesiis et oratoriis, Christiani non nisi in privatis domibus conventus habere poterant.

c Hoc relativum refero ad hos dumtaxat, qui sulcatis lateribus etc.; non vero ad illos, qui oculorum pedumque mutilationes sustinuerunt. Plus volunt Menæa magna excusa cum Mammo Cythereo et Ms. Taurinensi α, quando dicunt, no-

strorum Martyrum pedes fuisse debilitatos candenti ferro: Menologium a Canisio editum oculorum mutilationem adjungit; ut monuimus supra.

d De hoc supplicio Antonius Gallonius de Martyrum cruciatibus cap. 5.

e Græce, τὰ ἐξ αὐτῶν accipitur vel pro τὰ ἐν αὐτῷ, intelligendo ea, quæ super aram imponebantur, puta thus, acerram aut alia hujusmodi: vel voces istas exponere, quæ ad aram attinebant, quod eodem recidit. Possent, inquit Valesius hic, etiam deleri verba illa τὰ ἐξ, ut intelligatur Martyr aram ipsam, utpote tumultuario opere ex tabulis ligneis fabricatam cum igne et thuribulo imposito subvertisse. Quod non probo: cum nihil cogat mutare lectum.

f Sic legere malim cum Valesio in notis, ut scribatur potius αὐτῷ, subintellecto θεῷ, quod proxime præcedit, quam αὐτοῖς, quod tamen in textu Græco retinuit, addens codices suos nihil mutare.

g Ὅπως αὐτῷ ταῦτ' ἀναγινώσκεις legit Valesius: pro quo aliam lectionem profert in notis.

B

DE SANCTIS MARTYRIBUS ROMANIS

ACONTIO ET NONNO

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

xxv JULII.
Soli isti duo

Præter S. Jacobum Apostolum, S. Christophorum et in Corbeiensi codice S. Cucuphatem, hos duos Martyres in Hieronymianis laterculis reperio, qui hoc die tuto et certo referri posse videantur; siquidem ut ipsum pertineat vera eorum depositio seu natalis, et non potius translatio aliqua; quandoquidem in veteri Kalendario, a Bucherio olim, et a nobis iterum tom. VII Junii vulgato, eadem ipsa nomina diserte exprimentur Nonis Septembris; nisi fateamur, synonymos alios fuisse, ut in plurimis aliis sæpius accidisse, ex toties dictis repetitisque notissimum est. Reliqua quæ in textu Florentinii adjiciuntur, nempe Agathenis de nativitate sua: item; Et alibi natalis S. Stercorii etc. eadem ferme ipsa videntur quæ de S. Athenogene et sociis die præcedenti fusius exposuimus. In codice Epternacensi, Jacobi, Agathonis nomina repetita et transposita sunt quemadmodum et sequentia. In Corbeiensi non minor confusio: Jacobi, Agathonis, Donativi, Suavis. Tum; Stercorii, Clementis, Juliani etc. de

quibus alibi lucis aliquid frustra quæsieris.

2 Porro de duobus nostris ita prædicti codices hoc die. Lucenses; In Porto urbis Romæ, natalis sancti Acontii, Nonni, quibus consonat codex Blumentianus. Epternacensis; Romæ portu, natalis Canti et Nonni. Corbeiensis vero; In portu urbis Romæ, natalis sancti Acontii, Nonni. Inter codices contrarios sunt in quibus scribatur Acanthii et Acontri. In Rhinoviensi, Augustano et Autissiodorensi solus Acontius ponitur: in Richenoviensi tamen, Labbeano et Reg. Suevicæ ambo distincte referuntur Acontius et Nonnus, quam lectionem reliquis præferendam censui. Neque vero Florentinii observationes quidquam evincunt, ut vel mutanda sint ea nomina, vel bina uni soli martyri aptentur, vel demum proprium nomen in appellativum transmutetur, ut proinde tamquam diversos, recte consignatos et efformatos existimem: quod hic solum requiri potest, quandoquidem de ætate aut gestis nihil memorie proditum sit.

en laterculo
Hieron. re-
signati.

B

DE SANCTIS MARTYRIBUS

STERCORIO, CLEMENTE ET JULIANO

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

xxv JULII.

Jam satis indicavimus, mutata esse, luxata et ex diei præcedentis laterculo repetita nomina, præsertim ea classe quam ad S. Athenogenis socios referri posse ibi diximus, cujus etiam nomen diversimode truncatum jam exhibuimus. Id clarius perspicies ex enumerata classe integra, cujus solos tres primos Martyres, et quidem non

nisi sublimide hic annuntiavimus. Teotus Florentinii sic habet: Et alibi, natalis S. Stercorii, Clementis, Juliani, Caritonis, Emeriti, Sterco, Sticiani. Aut ego vehementer fallor aut ultimi hi quatuor repetuntur ex jam præcedentis diei laterculo, ubi Cariton, Emerita pro Emeritus, Stercatius et Statianus eadem prorsus nomina esse videntur.

F

A videntur. Quod in aliis codicibus Saticiani legatur, alia, procul dubio, amanuensis hallucinatio et corruptio est. Quibus omnibus perpensis, locus hic dari potuit solis dumtaxat tribus hic

supra a nobis expressis, quorum medium, nempe clementem, inter Sanctos suos Clementes hoc die retulit noster Oldoinus.

AUCTOR
J. B. S.

DE SANCTIS MARTYRIBUS

FLORENTIO ET FELICE

Furconii in Vestinis Italiæ.

J. B. S.

XXV JULII.

Iorum duorum Martyrum memoria ita annuntiatur in hodierno Romano: Furconii in Vestinis, Sanctorum martyrum Florentii et Felicis Sipontinorum, nullis Fastis assignatis, unde accepti fuerint: id solum annotavit Baronius, hos duos esse ex numero illorum LXXXIII militum, de quibus agitur pridie hujus diei. *Utrum ex veteribus Martyrologiis satis certus sit numerus ille 83 martyrum militum, est cur dubites; ut ex ea classe bini isti Florentius et Felix facile sese excimi patiantur. Et sane ipsorum Acta, cum Actis S. Justæ virg. mart. S. Florentii filiz, omnino connexa, quorum exempla quinque Mss. apud nos exstant, ita concinnata sunt, ut id saltem ex iis intelligas, neutrum istorum Martyrum, militiam umquam seculum fuisse. Dicamus ea esse ex illorum Actorum genere, quæ ut minimum prudenti examine opus habent. Cum autem ad S. Justam spectent potissimum, hujus vero festivitas in ecclesia collegiata, Aquilæ ipsi dicata, solenniter recolatur i Augusti, eo remittendam censuimus prædictorum Actorum discussionem,*

hic ea solum describentes, quæ de sanctis Florentio et Felice ex ipsis ad mentem Baronii contraxit Ferrarius in hunc modum:

Florentius et Felix milites Sipontini, ex numero LXXXIII, qui apud Amiternum pro Christo martyrii palmam adepti sunt, cohortis illius præcipui, qui, ut erant genere conjunctissimi (erant enim germani) sic et religione Christiana pares; quorum prior S. Justæ virginis et martyris pater fuit. Cum itaque e Siponto Theate venissent, inde vero Forconium profecti, prædicare cœpissent, pluresque ad fidem perducerent, eo miraculo, quod Hilarii hospites nepoti cæcovisum restituissent, ab idolorum sacerdotibus apud Maximianum imperatorem deferuntur. Qui Aurelio Forconiensi præfecto mandat, ut illos comprehendat, Deosque venerari recusantes interficiat. Quare is imperatoris jussa faciens, sanctos milites comprehendere jubet, ductosque ad Jovis templum, cum ei sacrificare nollent, apud Abellinum amnem, urbem præterfluentem, capite plecti præcepit viii Kal. Augusti: quorum corpora beatus Justinus presbyter ibidem sepelivit.

DE S. HIERUSALEM MARTYRE

Ex Fastis Græcorum.

J. P.

DIE XXV ET
XXVI JULII.

Nota nobis est ista Sancta ex Synaxario Ms. Græco, quod Majoris nostri invenerunt in collegio nostro Divionensi apud Petrum Franciscum Chiffletium; in quo sic memoratur: Ἡ ἁγία Ἱερουσαλὴμ ἔιφει τέλ. S. Hierusalem gladio perempta. Adduntur isti duo versiculi:

Τομὴν κεφαλῆς Ἱερουσαλὴμ φέρει,
καὶ τὸν ἄνω Ἱερουσαλὴμ βλέπει.

Capite Hierusalem secta martyrium refert, Hierusalemque recta cælestis videt.

In Synaxario Ms. Collegii nostri Claromontani Parisiis seu P. Sirmondi notatur die XXXI Julii, adjuncto ei Appione, prout adscripsit Papebrochius in nostro laudato Chiffletiano ecgrapho. In indice tamen nostro Ms. ad Menæo, ambo ponuntur hoc die ex Claromontano. Ubi, sub quo, et quando hæc Martyr fuerit passa, nescimus.

DE S. URSO EPISCOPO CONFESSORE

TRECIS IN GALLIA

Ex Martyrologiis.

J. B. S.

M. CCCXXVI.
a Martiis
feritur hoc
die,

Non aliunde quam ex Martyrologiis sancti Antistitis repetenda memoria, cum de ejus gestis, virtutibus aut miraculis nihil prorsus scriptum ad nos pervenerit. Ordine septimum fuisse Trecensis urbis episcopum, atque adeo celeberrimi S. Lupi in cujus Vita Ms. Sanctus noster

laudatur, decessorem, apud omnes in confesso est; neque dubium quin commissum sibi gregem sanctissime instituerit, eo præsertim seculo quo plenissima libertate Evangelium in Galliis prædicabatur; supponitur enim e vita decessisse anno 426, hac ipsa die XXV Julii, tametsi memoria ejus,

AUCTOR
J. B. S.

ejus, obintercurrentes solennius S. Jacobi festum, non nisi postridie seu xxvi recolatur. Nobis natalem ipsum præferre visum est cum iis Martyrologiis qui de eo diserte agunt dicta xxv, duce, ni fallor in hisce saltem partibus, Florario Sanctorum Ms. ita hoc die annuntiant: In pago Meldensi, depositio S. Ursi Trecorum episcopi et confessoris, quæ eadem verba et eodem die leguntur in edit. Lubeco-Col., Greveno, Molano et Canisio: Saussayus diem cultus secutus est in Supplemento, nihil inveniens quo dignum Sancto elogium conderet.

licet Trecis
colatur postridie.

2 Indigentiam suam satis quoque profitetur Cl. Camuzatus in Promptuario suo pag. 153, dum de ipso hæc paucula refert: Festum ejus natalis diem celebrat ecclesia Trecensis xxvi Julii, et in vetustissimo Agendicensi Martyrologio hæc de ipso leguntur vi Kal. (melius Desguerroy viii Kal.) Augusti. In pago Meldensi, in centena Cupedensi, loco qui dicitur Cubtas, depositio S. Ursi, Tricassinensis ecclesiæ episcopi et confessoris. Corpus vero ejus condigne humatum in marmoreo sarcophago, B miro opere sculpto. Paulo pressius locum designare voluit Castellanus, dum hoc etiam die scripsit: In pago Meldiciano (Gall. pays Mulcien) loco diocesis Meldensis etc. neque tamen vel sic repertus est hactenus, utpote nimium confusus per in centena, Cupedensi, cui eruendo frustra se insudasse asserit laudatus Desguerroy ad annum 426; neque nobis lubet in eo quærendo operam perdere. Reliquiarum ejus, inquit Camuzatus, non mi-

nima portio in dicta Trecensi ecclesia nunc custoditur; sed vitæ ejus historiam nullibi reperire est: sanctissimam autem animam exhalavit circiter annum ccccxxvi.

3 Jam dixi de anno felicitis obitus nullam esse controversiam: de tempore quo ex prima sepultura reliquæ Trecas delatæ sunt, altum æque ac de gestis ipsis silentium: verum translatas fuisse oportet, et quidem de earum partitione inire debet concordia inter S. Petri cathedralem ecclesiam et collegiatam S. Stephani, ubi pars saltem aliqua corporis S. Ursi deposita censetur, eaque non alterius synonymi sed S. Ursi hujus, tametsi id expresse appositum non sit. Ceterum in sacrarum reliquiarum elencho, qui Dominica infra Octavam Ascensionis in Cathedrali recitari solet, hæc disertissime habentur in ipso Promptuario pag. 121; Veneremur etiam pretiosas et inestimabiles margaritas corporum beatorum episcoporum Trecensium Ursi, Cameliani, Prudentii et Pauli, in præsentia ecclesia integre quiescentium. Litem amice componere conatur Desguerroy eo plane modo qui nobis sexcenties usu venit, ut quocumque demum tempore divisæ fuerint, pars pro toto accipienda sit, maneatque interim ambæ ecclesiæ in pacifica possessione, singulæ thesauro suo qualicumque contentæ. Quæ de Sancto narrat Tamayus, tu vide in ejus famoso Martyrologio ad xxvi Julii; nobis ea tædet referre quæ nulla veri specie nituntur: neque scimus cur Castellanus S. Ursum omittendum censuerit.

Reliquiarum
ejus parti-

E

DE S. MAGNERICO CONFESSORE

ARCHIEPISCOPO TREVIRENSI

Ibidem in monasterio S. Martini.

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Cultus, elogia, Officium proprium; natales, vitæ professio; ætas.

F

CIRCA ANNUM
DXCVI.
Sancti memoria ab antiquissimis martyrologis præterita, ex recensentibus datur.

Treviri seu Augusta Trevirorum, longe antiquissima Europæ in Belgica prima urbs, plurimorum Martyrum fecunda parens, et felix magnorum Sanctorum hospita, adeo passim omnibus nota est, ut eam vel nominasse sufficiat. Copiosissimas de ea omnisque generis notitias exhibet Protoparascève, Annalibus ejusdem urbis, quos Christophorus Browerus noster in lucem edidit, præfixa. Inter alia, quibus gaudet, sacra decora jure merito numerari potest S. Magnericus, dignissimus ejus archiepiscopus; cujus memoriam in antiquis Martyrologiis frustra quæsi. Varii codices, a nobis enumerati inter auctaria Usuardo adjecta die hoc, ipsum ita referunt: Treviris, S. Magnerici, episcopi et confessoris. Addit codex Bruxellensis; qui beatum Gaugerium clericali militiæ asseripsit. Grevenus sic eum annuntiat: Treviris S. Magnerici episcopi et confessoris; qui a S. Nicetio ejusdem urbis episcopo educatus, eum, ob zelum justitiæ, a Chlotario in exilium pulsum, non dereliquit, sibi que post-

modum digne successit. De hac successione postea videbitur. Molanus item suo ipsum Usuardo adjecit.

2 Codices mox primo loco a nobis allatos sequitur Martyrologium Romanum, dum sic loquitur: Treviris S. Magnerici episcopi et confessoris. Præcesserat Florarium nostrum Ms., quod Sanctum signat in hunc modum: Treveris S. Magnerici ep. et conf.; qui multis clarus miraculis quievit in Domino anno salutis dxxviii, postmodum ad veriorum temporis calculum a nobis reducendo. Atque hæc pauca in promptu sunt ad stabiliendum Sancti cultum ex Fastis sacris, quibus accedent alia quædam, occasione elogiorum, proxime nobis hic sese oblatura. Interim meminisse juvat, ex nullo fortasse antiquo documento proponi clarius ac persuaderi fortius posse vetustissimum Præsulis nostri cultum, quam ex erecto ad ipsius sepulcrum altari, testante id biographo a num. 53, ac recensente rei gestæ adjuncta, quæ apud ipsum videri possunt.

cum Martyrologio Romano et Florario Ms.

3 Laudatur

A 3 Laudatur passim Sanctus noster a S. Gregorio Turonensi, uti observat Theodericus Ruinartius in notis ad libri ejus 8 historiæ Francorum caput 37, quam una cum aliis ipsius Operibus edidit Lutetiæ Parisiorum anno 1699. Quæ laudes tanto pluris sunt æstimandæ, quanto pretii longe majoris sunt, quæ a synchrono et familiarum et a sancto præsule in rem nostram commemorantur; quorum ratio habebitur inferius suo loco. Alterum item egregium ac synchronum S. Magnericus nactus est virtutum suarum præconem, videlicet, Venantium Fortunatum, episcopum Pictaviensem, qui carmen panxit de laudibus ejus; a biographo nostro relatum num. 50, et a nostro Christophoro Browero insertum Annalibus suis Trevirensibus lib. 6, num. 91, nec non editioni Fortunati a se illustratæ, lib. 3 carmine 13.

4 Sic porro ad rem nostram loquitur in notis pag. 87: Vetus hoc poema, sed ἀνέκδοτον huc usque et novum damus, ex ipsius D. Magnerici Vita, ab Eberwino abbate conscripta, depromptum. Reperiebatur a me in bibliotheca monasterii S. Martini, quod apud Treviros proxime Mosellam ex nobilissimi senatoris Tetradii domo surrexisse, constans majorum traditio est. Hanc Vitam si vidisset sapientissimus Annalium ecclesiasticorum conditor Baronius, non scripsisset in notationibus ad Martyrologium Romanum, hoc die sequentia: De hoc (S. Magnerico) extare carmen Fortunati, tradit Molanus. Verum in libris Fortunati, nuper editis Calari, non de Magnerico Trevirensi, sed de Agerico Virdunensi carmen extat lib. 3. Observandum, quod laudatus Browerus, dum ineditum huc usque et novum hoc poema se dare affirmat, nec nihil, nec omnia dicat: nam Molanus in annotationibus ad hunc diem ista prædicat: Magnerici (Vita) excusa est saltem ex parte Lovanii anno MCDLXXXV in Historia Sanctorum, cum poemate Fortunati in eodem episcopo. Historiam illam præ oculis habeo, cui sic adscripsit noster Rosweydlus: Hunc librum Molanus ad Usuardum xxv Julii, in Magnerico vocat Legendæ partem secundam, accipiens, opinor, Lombardicam historiam pro i parte Legendæ.

C 5 Ut ut est, parum id nostra refert. Unicum illud huc spectat, quod ad calcem Vitæ S. Magnerici fol. 199 verso, ibidem notetur, de hoc Sancto Fortunatus episcopus in poemate suo ita dicere: Culmen honorificum etc. Fragmentum vero, quod ibi datur, quinque distichis absolvitur. Atque hæc ad poema illud Fortunato vindicandum sufficiant, uti et nostro Sancto elogium in eodem contentum. Varia recentiorum elogia huc congerere, nihil attinet; cum non plus illis inesse possit ponderis, quam quatenus in antiquioribus documentis, unde accepta fuerint, fundantur, puta S. Gregorio Turonensi, et biographo nostro. Sunt illa apud Cratepolium de Electoribus et episcopis Germaniæ pag. 255, Saussayum ac Bucelinum hoc die, et Sammarthanos in Gallia Christiana inter archiepiscopos Trevirenses, quæ ibidem videri possunt. Nonnulla minus recte in eisdem posita castigari poterunt infra suis locis. Nunc de Officio ecclesiastico ipsi sacro ac proprio, occurrunt sequentia.

6 Post ecgraphum Vitæ, quod habemus, ex Ms. monasterii S. Martini Treviris, ac diploma in ejusdem monasterii favorem a Benedicto PP. VII latum, aliasque notitias circa laudatum monasterium in eodem ecgrapho adjectas, quod id-

circa postea sub nomine notitiarum Trevirensium citabimus, subduntur ista, quæ an et quamlate in illa diœcesi usurpata fuerint, an vero a solis monachis prædicti monasterii, et quo et quanto tempore, nos omnino latet. Die obitus ejus illa recitari consuevisse, in decursu indicatur. Sic itaque sonant: In festivitate S. Magnerici archiepiscopi. ANTIPHONA. Gloriose Christi pontifex Magnerice, hac, qua meruisti luce cælos penetrare, nos tui flagitamus servuli, ut, te implorante, post decursum hujus vitæ mereamur gaudia percipere. Ad CANTICA ANTIPH. In sapientia Domini semper moratus est præsul Magnericus; ideo memoria ejus in benedictione erit, et eleemosynas illius enarrabit omnis ecclesia Sanctorum. RESP. Venerande Dei antistes, Magnerice, qui decedente eximio Nicetio meruisti pontificale decus subire, tua nos assidua rogamus succurrere prece, ut mereamur ad pastorem animarum, te ducente, pervenire. Tua nos.

7 RESP. Hic sanctus Dei Præsul studuit se omnibus talem præbere, ut in ejus laude debeat plebs fidelis personare. ῥ. Ecce sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo, et inventus est justus. Ut in ejus. RESP. Miraculorum indicia non sunt in hoc sancto Præsule specialiter considerata: in quo omnium virtutum tam claruerunt insignia. ῥ. Nam ut pastor pro commisso grege vigilanter instabat, et assidue Deo commendare satagebat. In quo. RESP. Deo dilectus athleta Magnericus, meritis clarus, virtutibus plenus, omnibus gratus et charus, qui tandem valetudine correptus, hujus peregrinæ vitæ clauserat tempus. ῥ. Cujus sacrum corpusculum in loco destinato commendatum poscentibus præbet optatum beneficium. Qui tandem. IN MATUTIN. [ac] LAUDIBUS. Culmen honorificum, et sequuntur versus duodecim ex carmine Fortunati deprompti. Subditur deinde IN EUANGELIO ANTIPH. Sanctissimus præsul Magnericus filios in Christo generatos evangelicis dictis studebat reddere cautos, sæpius taliter exhortando eos: Videte, vigilate, et orate, ne, cum venerit Dominus repente, inveniat vos dormientes.

8 ALIA ANTIPH. Exaudi pastor æternæ voces ad te clamantium per gratum tibi antistitem Magnericum, et cujus nos voluisti patrocinii gubernari in terris, ipsius meritis redemptas oves inseras paradisiacis pascuis. In Lectionario de Sanctis quibusdam ecclesiæ Trevirensis, anno 1645 typis edito, habet S. Magnericus lectionem nonam propriam; in qua potissimum agitur de templis ab illo constructis, et vigilantia episcopali; at perperam in ea asseritur, ad episcopale munus gerendum, gradum post Rusticum fecisse. Atque hæc quidem sunt, quæ circa Officium sacrum Sancto proprium dicenda putavimus.

9 De natalibus nihil prodidit biographus noster; nihil, quod sciamus, S. Gregorius Turonensis, nihil Fortunatus: nec alio recurrendum scimus ad antiquos, ut certi aliquid circa illos doceamur. Saussayus ac Sammarthani Sanctum ex nobilissimi senatoris Tetradii genere editum esse volunt; adduntque Sammarthani, id tradere veteres fastos ecclesiæ. Si vel fastos istos produxissent, vel in promptu nobis esset eosdem inspicere, ac videre, cujus temporis ac notæ indicia præferant; fidem fortasse qualemqualem suo asserto conciliarent: cui nos tunc habebimus fidem, quando

E
Sancti laudes
complexi;

F
qui habet no-
nam lectionem
in Officio Tre-
virensi anni
1645.

Observanda
quædam pro-
ponuntur circa
natales, edu-
cationem, vitam
professionem.

AUCTORE
J. P.

quando illud ex idonea auctoritate stabilitum viderimus. Reliqua item, quæ sive parentes, sive ineuntem Sancti ætatem, sive primam ejus educationem spectant, incomperta habemus; nisi quod S. Nicetius, teste biographo num. 1, ecclesiastica instruendum eruditione sibi eum delegerat. Bucelinus inter omnes, quos ego quidem viderim, menologos Benedictinos exotice singularis est, dum Sanctus apud ipsum in elogio dicitur monachum in cænobio Lemovicensi professus. De ætate autem, qua floruit, certiora suppetunt documenta.

et ætatem, qua
vivere destitit.

10 Floruisse Sanctum medio seculo sexto, et illo exeunte obiisse, extra controversiam est. Audiatur Browerus ad annum 596, num. 91. Ad hoc etiam, inquit, vixisse temporis Magnericum episcopum, apud antiquum scriptorem Epternacensem (Theodoricus indicatur ad marginem lib. 2) reperio. Et sane eodem hoc anno vel summum insequentem decessisse, postulat annalium series. Cratopolius citatus assignat annum circiter 594; sed B puto ibi eum signare voluisse tempus S. Gaugerici, de quo ibi agit, male posito nomine Magnerici pro Gaugerico, qui apud ipsum minus recte scribitur Gangericus. Nec repugnat Cointius dum ad istum annum 597 affirmat, pervenisse ad hæc tempora Magnericum. Bucelinus jam memoratus aliquantulum anticipans tempus mortis, mortuum esse sub annum Christi dxc statuit. Florarium vero nostrum Ms. plus æquo illud differt, dum affirmat, quiescere in Domino anno salutis dxcviii.

ac vivere cœ-
pit.

11 Jam vero quoniam ex fide nostri biographi num. 53 cum jam provectæ esset ætatis, vitæ suæ terminum... sortitur; videntur satis convenienter vitæ ipsius primordia revocari posse ad annum circiter 520, universæque vitæ summa extendi ad annos 76 aut 77 ætatis. Proinde ex dictis mendosum omnino censemus, quod in notationibus ad Martyrologium Romanum dicitur; vixisse utpote circa annum Domini dv. Eodem errore lapsus est Ferrarius in nova Topographia ad vocem Treviri, dum sancto Archiepiscopo accommodat eundem annum 505. Atque hæc quidem circa Sancti ætatem dicta, quasi semina sunt, et quorum jactu exsurgere poterit et ordinari paulo inferius vitæ chronotaxis; ubi nonnulla antea præmiserimus, quibus alia rerum ab ipso gestarum adjuncta C elucidabuntur.

§ II. Viri dignitate et vitæ integritate spectabiles, Sancto synchroni.

Dilucidantur
ea, quæ bio-
graphus habet
de imperatori-
bus Sancto
synchronis.

Viros illustres non tantum Sancti ætati, sed ipsius etiam episcopatus synchronos, enumerat scriptor Vitæ num. 9. Hanc ecclesiam, inquit, strenuissime rexit, temporibus scilicet Justiniani, Tiberii, Mauricii imperatorum. Justinus junior imperasse signatur ab anno 566 usque ad 578, juxta Labbeum in Compendio chronologico; cujus proinde imperii exordia cum episcopatu S. Rustici, juxta dicenda inferius, finis autem cum S. Magnerici regimine episcopali concurrunt. Justinum excepit Tiberius Constantinus ab anno 578 usque ad 582; hunc vero Mauritius ab anno 582 usque ad 601; atque adeo cum sanctus noster Præsul sedere cœperit anno Christi 573 juxta nostram chronotaxin; et ipsius

sedis et istorum imperii tempora, a biographo D conjuncta, recte inter se cohærent. Videamus porro, an idem affirmari queat de aliis personis, quas mox nobis enumerare pergat.

13 Et Vigilius quidem, Pelagii, Gregorii Pontificum Romanorum tempora prædicto episcopatus innectit. Vigilio anno 555 successit Pelagius I, mortuus 559, ac proinde horum et istius tempora combinari nequam possunt. Aliud statue de Pelagio II, qui sedit ab anno 577 usque ad 590, ejusque successore S. Gregorio ab anno 590 usque ad 604, quæ in nostro casu recte cohærent. Transit deinde idem auctor ad nomina regum Hilperici, Guntramni, Childeberty, sceptris regentium Francorum. Notissima est regni Francorum post obitum Clotharii I inter quatuor ejus filios monarchiæ totius partitio, quam ex parte hic tangit biographus, et in qua Chariberto natu majori Parisiense; Guntramno Aurelianense seu Burgundicum; Chilperico Suessionense; Sigeberto autem natu omnium minimo Mediomatricense seu Austrasiense regnum obtigit; devoluto postmodum ad Childebertum, hujus postremi filium, Austrasiensi una regno ac Burgundico.

Pontificibus
Romanis, et
gibusque Fr
corum,

14 Ac Charibertum quidem recte prætermisit auctor: nam sive is obierit anno 570 juxta Labbeum mox laudatum; sive potius et verius anno 567 juxta Cointium (quem annum contra Sigebertum probat esse tenendum) suffragante etiam Pagio; annus neuter cum sede Magnerici concurret. Sigebertus rex itidem hic præteritus, eidem congruit, mortuus anno 575. In Chilperico ac Guntramno res clara est; illo quidem ad annum 584; hoc autem ad annum 593 e vita ereptis. Nec ulla de Childeberto subesse potest controversia, anno 596 vita functo, relictis regni sui heredibus filiis, Theodeberto quidem Austrasiæ, Theoderico autem Burgundiæ regibus; quorum primum S. Magnericus sacro de fonte suscepit, ac nomen Theodeberti ei indidit, uti narrat biographus num. 11; et diu ante ipsum S. Gregorius Turonensis; sicut inferius ex ipso dicitur. At præter hos viros sacra et profana dignitate illustres, alios itidem nobis commemorat idem Vitæ scriptor, loco ac tempore sancto nostro Antistiti conjunctos. Demus ipsius verba:

15 In hujus quoque Sacerdotis temporibus quemdam ex Italia virum Dei, (Wolflaicum) summæ sanctitatis gratia præditum, in ejus diocesi novimus conversatum; aliosque quam plurimos servos Dei, Paulum, Ingobertum, Disibodum, Wandalinum, Vosago in ejus episcopio comperimus militasse.... Tunc etiam quidam vir Dei Carileffus vitam illic eremiticam duxit. Tunc quoque famosus ille ex Hibernia Columbanus cum suo Gallo: ubi paucis facta ipsius nonnulla commemorat; ita prosequens in rem nostram: Sed et in confiniis ejusdem Vosagi, quæ Trevericæ adjacent civitati, aliqui ex ipsa urbe vasta, .. eremi. expetentes secretum, illic et arduam vitam ducebant. Ex quibus venerabilis quidam ex eadem urbe presbyter Bantus.... necnon alter, ejusdem germanus, nihilominus presbyter.. Beatus... sanctitate clarus; de quorum in dicta urbe reliquiis ac signis, nec non de beneficio sibimetipsi collata etiam meminit. Wolflaicus supra dictus inscribitur fastis Benedictinis apud Wion, Dorganium, Menardum die xxi Octobris, sub nomine S. Wulfi conversi; sed diaconum vocat S. Gregorius Turonensis

F
Quibus addi
ss. Wolfla-
icum,

A ronensis historiae Francorum lib. 8, cap. 15: ubi mirabilia ejus gesta ex ore ipsius narrat; quæ haud dubie præluxerunt biographo nostro a num. 35

aulum, In-
obertum, Ca-
ilesum,
16 De eo etiam agit Mabillonius in Annal. Benedict., ad annum Christi 572; sed Vitam ejus inter Acta Benedictina tunc non reperimus. Interim quidquid ad illum spectat, expendi poterit ad proximo tomo VII Julii, pag. 478 et 864, S. Paulus ille a biographo nominatus, est episcopus Viridunensis, qui habetur in Martyrologio Romano ad diem VIII Februarii, quo Acta ipsius a nobis illustrata sunt. Et vero ex apposita ibi nota temporis circ. annum DCXLIX, nihil obstat, quo minus Vosagum incoluerit sub episcopatu S. Magnerici, ponamus anno circiter 590, ætatis forte 20. Ingobertus et Carilefus laudantur a Browero ad annum Christi 587 his verbis: Sub idem quoque tempus Carilephus et Ingobertus... vastam Vogesi montis eremum insederunt. Ceterum abducunt longius, qui Aninsulam monstrant, Carileffi sedem in Treviris, cum diversus sit hic ab illo Cenomannorum ditionis... Carilepho, cujus memoria Julii Kalendas occupat; quemque tum ex rescripto Nicolai PP., tum ex Actis a priore isto synonymo distinguit; cujus Acta illustravimus ad dictas Kalendas Julii.

ibodum.
17 Disibodum dedimus die VIII Julii; is si idem est cum eo, quem auctor nostræ Vitæ superius nobis recenset (et vero alium non novimus) illius epocha, annus utique 648, a nobis ipsa assignata, cum tempore episcopatus S. Magnerici non consentit; non magis quam chronotaxis Vitæ, in Commentario prævio num. 23 ibidem ordinata. Variæ interim circa Sancti istius ætatem sententiæ illic proferuntur a num. 17. Neque etiam consentit locus: Disibodus enim ille ad diocesis Moguntinam spectat, seu comitatum Spanheimensem, uti pluribus e Trithemio ibidem diximus pag. 581. Itaque, cum ætas verosimilius, et ipsa etiam loca certo differant, Disibodum, a biographo supra designatum cum episcopatu S. Magnerici et Vasago ne jungas; vel alium quemdam synonymum, qui utrobique conjungi possit, nobis reperi; cui et dictus Sancti nostri episcopatus, et locus, de quo hic quæritur, congrue accommodari possint: sin minus; ob duas hasce causas Disibodum alio spectare contendimus, cum adjunctis non suis huc ab auctore Vitæ perperam intrusum.

andalinum
18 Wandalinus, Wandelenus, seu Vandelinus ad solum Trevirense spectat. Huic, inquit Browerus ad annum 637, ex longinquo se intulerat magno pietatis ardore, sed fama mirandis editis operibus illustriore, S. Wandalinus, origine Scotus, et regia, quod famæ datur, stirpe procreatus. Hunc et patriæ cælestis amore, et soli natalis fastidio, ut quod Christi desiderio postponeret, in illam ferunt Trevirorum regionem delatum, quam Westerreichum seu Occidentale regnum appellamus; ibi viro nobili, præclaro studio vincendi sui, operam locasse pascendis fuis, oblitumque generis ac natalium, haud gravate personam induisse subulci; variisque virtutibus insignem, Theologiensis monasterii disciplinam amplexum esse. Quapropter divinæ placuisse bonitati, nomen famamque Viri maxima ad posteritatis memoriam claritate splendescere, oppidumque super sepulchrum ejus atque ædem, exstructum, Divi nomine venerandum, ad hoc usque tempus conservare: nam S. Wendelini oppidum posteritas Julii Tomus VI.

nuncupavit, paretque Trevirorum pontifici, cuius etiamnum ditioni subjacet. Paucisque interjectis de factis ibidem loci quondam miraculis, et religioso ad illum populi concursu, addit, decessisse S. Wandalinum mensis Octobris die XXI; elevatum humo corpus ejus v Julii, anno incerto.

19 Eodem die XXI Octobris eum Usuardo suo addidit Molanus. Wion, Dorganus, Menardus notant ipsum die XX istius mensis cum titulo abbatis; quo et illum Mabillonius inferuit Kalendario Sanctorum Ordinis S. Benedicti, qui Actorum Benedictinorum seculo 2 præmittitur. Wion perperam asserit, eum haberi apud Molanum die XX Octobris, uti liquet ex annotationibus ejus ad istum diem. Verum hæc et alia, quæ ad hunc Sanctum spectant, alias tractari poterunt. Obiter hic interea observasse sit satis, quod, Mabillonio teste in laudatis Annalibus ad annum 623, cui primordia monasterii Theologiensis innectit, existimetur a nonnullis S. Wandalinus dicti monasterii primus fuisse abbas. Sed nos ad reliquos, quos auctor noster recenset, viros progrediamur.

20 S. Columbani, quem subjungit, Vitam edidit Mabillonius Act. Benedict. sec. 2, a pag. 5, Floruit exeunte seculo sexto et ineunte septimo. In Vita S. Galli, discipuli sui, statim laudanda, sic dicitur in rem nostram de S. Columbano: Eremum, quæ Vosagus dicitur, cum suis intravit. Plura de ipso dicuntur apud nos ad diem XXI Novembris. Sequitur apud biographum S. Gallus; cujus Vita habetur apud Mabillonium Act. Bened. seculo 2, a pag. 230. Colitur XVI Octobris. Banti seu Bantonis nomen signatur in additionibus ad Usuardum die XXXI Julii; Beati autem, die XXVI ejusdem mensis, uti videre est in auctariis una cum textu istius Martyrologi a nobis editis. Quæ de utroque inveniri poterunt, eo remittimus. Sed hæc omnia, quæ de viris dignitate et sanctitate Sancto nostro synchronis diffuse congestit biographus, tametsi tam cum ipso, quam cum rerum gestarum serie, parum affinitatis habeant, hoc modo elucidanda putavimus; eundem per longas ambages expatiantem secuti; qui longe melius fecisset, si missis hisce circuitionibus ac parergis, viam rectam præ obliqua tenuisset, legendo presse vestigia, quæ noster Sanctus observanda reliquerat; non autem quæ Sancti alii, alio spectantes. Magis nostra interest, dispicere quisnam S. Magnerico in cathedra Trevirensi decessor ac successor statui debeat; quod paragrapho proximo discutiemus.

§ III. S. Magnerici in archiepiscopatu decessor ac successor; loca sacra ab ipso condita vel restaurata.

Decedente, inquit noster scriptor Vitæ num. 1, apud urbem Trevericam viro sanctissimo Nicetio, ejusdem urbis episcopo, successit in episcopatum Magnericus. Successionem hanc non invenio apud Gregorium Turonensem: nam lib. 8, cap. 37 historiae Francorum; item lib. 9, cap. 10 et 12 de Trevirensi nostro antistite Magnerico quidem meminit; at cui successerit, non

AUCTORE
J. P.

etiam commem-
morans, alibi
quoque notum;

item Colum-
banum cum
discipulo suo
Gallo: Ban-
tum denique aq
Beatum:

F

Sancti in epi-
scopatu deces-
sor passim
cum biogra-
pho traditur
fuisse S. Ni-
cetius;

AUCTOR
J. P.

dicat. Et vero in laudata historia lib. 10, cap. 29; libro de gloria Confessorum cap. 94, nec non in Vitis Patrum cap. 17, agit quidem de S. Nicetio, sed quem in sede Trevirensi successorem reliquerit, nullus meminit. Ei successisse S. Magnericum, sentiunt recentiores, nimirum Cratepolius, Saussayus, Sammarthani et Cointius, ut Grevenum non memorem; cujus verba habes supra; rectene an perperam id statuant, hoc a nobis loco discutiendum est. Habent enim verohujus communis sententiae patroni suffragantem sibi clarissimis terminis Venantium Fortunatum, omni certe exceptione majorem, utpote qui tum vixit, in supra citato carmine illud affirmantem.

quem Brower-
us, multum
hic fidei meri-
tus,

22 Unus unicus, quantum scimus, isti sententiae refragatur Browerus, diligens certe antiquitatum Trevirensium scrutator et illustrator; quas magno labore et studio peragrata provincia Trevirensi, excussisque omnibus archivis collegit, sicut refertur in Bibliotheca scriptorum e Societate nostra: ut eo titulo magni faciendus videatur prae aliis, quod rerum, personarum ac temporum anteceSSIONES, progressiones ac consecutiones combinare potuit ac debuit tum ex instituto, quod sibi praefixit, tum ex antiquis documentis, quae ad manum habuit. Potuit item ac debuit suis singula calculis aptare chronologicis, acutiuscule hic videns, ac fidei plusculum meritus, quam desultorii encomiastae nonnulli, qui non raro vel aliena describunt, vel textus delibant ac mutilant, vel antecedentia cum consequentibus non satis connectunt; ita ut eorum Catalogis non plus sit fidei dandum, quam quatenus antiquiorum scriptorum idonea auctoritate nituntur. Facere itaque non possumus quin Browerum, seu Broweri potius rationes et ex propriis quidem ipsiusmet verbis proponamus. Ad annum ergo 564 sic ratiocinatur: Ei (S. Nicetio) licet vulgo successorem suggerant Magnericum; nos tamen, inquit, constanti hac freti rataque serie temporum, nudis sine ratione pontificum indicibus assentiri non possumus: quare et Magnerico Rusticum anteferre in praesentia placuit.

tenet existisse
S. Rusticum,

23 Quippe Nicetium ab Theodorico primo Austrasiorum rege, ad Sigebertum usque ecclesiam hanc rexisse, clarissimum est. Inde vero peraeque testatum, Rustici totum pontificatum annos percurrere Sigeberti regis. Quare nec ab ejus regni aetate divelli potest; cum praesertim Magnericus sederit diutius, quam ut Rusticum inter et Nicetium possit interjici: et tamen cum Sigeberto rege jungi Rusticus debeat, ni turbatam prorsus et ipsius velimus, et universam B. Goaris presbyteri memoriam. Habemus forte, quo fidem morentur historiae, qui Venantium Fortunatum meminerint, facere Magnericum Nicetii magistri successorem; cui quidem, fateor, subscribit etiam Eberwinus abbas, Nicetio Magnericum in istius vitae memoria subrogans. Quam vellem de Magnerici episcopatus ortu progressuque scripsisset uberius vir ille; quippe temporibus iis, quibus nos, propinquior. Sed cum ipse nihil admodum memorabile promat, quod non ad Gregorium Turonicum, et alios ipso vetustiores revocari queat, legem ab eo nobis imponi haud patimur.

solutis iis, quae
ex Fortunato
objici possunt,

24 Quod itaque Fortunatus Magnericum Nicetio jungit, id ita capias licet, ut usurpato sermonis genere, etiam intervallo secutum idcirco non negaverit: nam discipulum, atque ex

ipsius Nicetii scola profectum, serius etiam ad summum id pervenisse fastigium, quid vetat? Jam, si verum est, quod provinciales tradunt historiae, Rusticum, abdicato sacerdotio, septem ipsos annos inclusum, contractam poenitentia eluisse maculam; negari iterum non potest, ejus episcopatum, sive ab ipso statim Magnerico, seu quo alio episcopo provinciali administratum, et ob eam ipsam labem admissi dedecoris, in obscuro fuisse; atque ita recte etiam Nicetio Magnericum, Rustico praeterito, publice dari successorem. Quamquam vivo Rustico, quemquam Treviris (nam post 7 annos Goar iterum postulatus est, uti notat hic Browerus ad marginem) episcopum electum, diserte negat Wandelbertus. Et vero Gregorius, qui Magnerico et amicitia fuit, et omni humanitatis officio conjunctus, demum post Sigeberti tempora, sub filiis ejus, Magnerici celebratissimi tum in Austrasia, res gestas orditur.

25 Hanc itaque successionis rationem, a laudato Browero recte stabilitam, et cum contrario, quantum prima fronte apparet, Fortunato satis probabili et verisimili expositione conciliatam omnino amplectendam putamus, ut quae videatur cum serie personarum, temporis ac rerum gestarum congruentius cohaerere, enumerando videlicet hos Archiepiscopos Trevirenses eodem successionis ordine, quo collocantur in laudati auctoris Indice chronologico, qui post tommum 2 Annalium Trevirensium exhibetur. Notantur autem sic: DXXXII S. Nicetius. DLXIV S. Rusticus. DLXXIII S. Magnericus. Hunc sequitur non notato anno Gundericus. de Severinus. DCXVIII Sebaudus vel Sabaudus etc. Quandoquidem vero tota praesentis controversiae difficultas unice versatur in successione S. Rustici, atque hic in S. Goaris Vita, producta apud nos die VI Julii, a pag. 333, partem bene magnam agit; consulenda omnino sunt, quae ibidem diximus in Commentario isti Vitae praevio a pag. 327, de ejusdem sancti Goaris aetate.

26 Et deinde pag. 328 puncta quaedam illi et S. Rustico communia suis calculis chronologicis innectuntur; ibique denuo Broweri chronotaxis potior prae aliis visa nobis fuit. De S. Goare, instantissimis Sigeberti regis conatibus, sed frustra, ad cathedram Trevirensensem loco Rustici arcessito, quod supra obiter tangebatur, agitur in Vita cap. 2. Verum de S. Rustici historia, factisque cum ea connexis agi poterit pluribus die ipsi sacro XIV Octobris, et dispici a successoribus nostris, an melior quaedam successionis temporisque ratio inveniri queat, quam illa, quae tum loco citato alias, tum hic a nobis profertur. Interea temporis affatim sufficiunt ea, quae hic occasione successionis S. Magnerici digessimus; ex quibus concludimus, eum non S. Nicetio, sed S. Rustico immediate substitutum esse. At quid de S. Magnerici in sede archiepiscopali successore? Quamquam juxta dicta ex Browero jam nunc intelligi possit, quod is non fuerit S. Gaugericus; paulo tamen pluribus punctum hoc dilucidandum suscipimus.

27 Gesta Treverarum, postmodum citanda, sic habent: Successit Magnerico Gangericus, discipulus ejus, qui in castro Trebitorum Evosio fuerat educatus. Historia Trevirensis, de qua infra, iisdem pene verbis Gaugericum ei substituit. S. Gangericus (Gaugericus) cum esset Cameracensis ordinatus episcopus, inquit Cratepolius, mortuo suo magistro, ad Trevericam

Broweri
sententiae

E

et nos sub
bimus.

F

S. Magneri-
cus non successit
S. Gaugerico
Cameracensi
ep.

A cam quoque ecclesiam admovetur, et dignus, qui utrique præset, habitus est. *Sammarthani in Archiep. Trev. eundem S. Magnerico substituunt; at in tenebris palpant, tam quando subdunt, quem episcopatum Cameracensem aliqui administrasse scribunt; quam quando agentes de Præsulibus istius sedis, dato ipsi, prout debebant, inter illos loco, subnectunt ista: Obiit anno dxciv, episcopatu functus annis undequadraginta. At enim ex Vita S. Magnerici num. 13, quando is jam erat episcopus, ac proinde non ante annum circiter 573, S. Gaugericus tunc erat puerulus, seu adolescentulus. Quomodo ergo substat annus mortis 594 cum annis 39 episcopatus? Quomodo iterum annus iste mortis cum successione in locum S. Magnerici, quasi tunc vita et officio functus fuisset; quo anno juxta dicta nondum S. Magnericus scitur e vita discessisse. Cointius ad annum 597, hallucinantur, inquit, qui S. Magnerico Gundericum seu Gaugericum sufficiunt ex episcopo Cameracensi. Quis enim*

B veterum scripsit, S. Gaugericum relicta sede Cameracensi ad Trevirensensem migrasse? *Plura Browerus ad annum 596, a num. 92; ubi satis solide variis argumentis sæpe dictam successionem evertit, et Gundericum, de quo supra, a Gaugerico distinguendum probat. At materiem hanc, nunc etiamnum nimis præcocem, paucis delibasse sufficiat, ex instituto discutiendam die xi Augusti, quo sacris tabulis inscribitur S. Gaugericus. Ejus interim ordinationem ad an 580; mortem vero ad an. circiter 619 nova Gallix Christianæ editio tom. 3, pag. 5 extendit; at juxta dicta, an sic satis?*

ra sacra re-
ne bio-
pho a San-
condita
restaurata

28 Nunc juverit explanasse loca sacra a Sancto nostro condita vel instaurata. Hic, teste biographo num. 52, quoniam maxime erga patrocinium S. Martini semper devotus exstitit, nonnullas in episcopio suo ecclesias in ejus honore construxit atque sacravit... Ex quibus illam esse præcipuam constat, in qua ipse corpore requiescit. Alteram in monte, in pago Vabrensi, quam B. Martini reliquiis illustravit. Tertiam in villa, quæ Casta domus dicitur, quam suæ ditionis et proprietatis esse, majorum, inquit, relatu didicimus. Ecclesiam primo loco breviter ab isto scriptore recensitam elucidat ad annum 587, num. 74 Browerus, sic scribens: Ac primum quidem propter amnem Mosellam, qua respicit Occidentem civitas, ædem sanctæ Crucis, quondam a Tetradio senatore, Martino adhuc tum superstite, locatam; jam vero seu communis urbis excidio seu vetustate collapsam, liberali sumptu restauravit; ibique monasterium, B. Martini honori, loco prorsus amœno condidit, adductis e disciplina S. Benedicti, viris religione præstantibus: quibus et opulenta subsidia ad tolerandam vitam benigne præbuit, et Isingerum, vel, ut alii malunt, Ingerum abbatem præposuit. Sed de isto loco uberius infra.

ucidantur

29 Mox etiam aliud, ut pergit Browerus, in monte Martio, qui Orientem versus, campum Martium olim inclusit, templum B. Martino construxit; quod temporum injuria tamen jam prorsus excidit. Novissimum Caradoni, perveteri Romanorum castello, eidem Divo templum consecravat. Ceterum, quod in Vabrensi pago, hoc munificentiae genus eidem veteres tribuunt, id luce clarioris explicationis indiget. Etenim Ursio et Berthefredus conjurati, cum a Childeberty excoitu ad pœnam quærentur, ipsi in Trevirorum fines seu pagum Vabrensem elapsi

fuga, se, uxores, liberos, familiam et fortunas in basilicam S. Martini incluserunt. Erat autem illa basilica recens exstructa apud villam Vabrensem in ardui montis fastigio; ubi antiquitus castrum stetisse; quod non cura, sed natura munitum fuisse, suo tempore meminit Gregorius Turonicus; ut et basilicam illam, a Childeberty rege conditam, innuere videtur. Equidem Wulfilaicum diaconum mansionibus additis exposuisse, Magnericum fundis additis dedicasse, tradiderim. Nam montem hunc octo millibus passuum abfuisse Ivodio seu Eposio castro, Gregorius scribit; atque in hoc monte a Wulfilaico ædificatum monasterium seu habitaculum clericorum, quibuscum vixit.

AUCTORE
J. P.

30 Basilicæ vero dotes fuisse prodit, ut Franci eam religiose frequentantes sanitatem D. Martini patrocinio recuperarent, perjuri non multi jusjurandum ibi violarent.... Ceterum hunc pagum Vabrensem districtus olim fuisse Treverici, multa veterum monumenta perspicue contestantur. Ipse quippe Gregorius S. Wulfilai- E cum repetit territorium urbis Trevericæ expetisse; et in monte, qui prope aberat Ivodio, domicilium sibi apud basilicum S. Martini collocasse. Ivodium autem... in potestate olim fuit Trevirensis ecclesiæ, a qua comites Chiniacenses loci dominium adepti, in multos inde annos retinuerunt... Exourrisse pagum Vabrensem ab Ivodio Chiniacum in vallem usque Alisontiam seu Marischanam liquido constat; cum veteres tabulæ donationum, quando apud Lutzeburgum Marischium sive Merchium expriment, id in pago Vabrense situm confirmant. Ad hæc loca, quæ velut triangulo Marvillæ, Montmedio et Virtono circumjacent, non dubitem contri-
bui Vabrensi territorio. Nam Juveniacum, ubi hodieque Trevericæ Christianitatis sedes est, præclarum habet nobilium virginum Ordinis S. Benedicti monasterium; id quod jam inde a Caroli Calvi ætate in pago Vabrense conditum traditur, quando isthuc Richildis augustæ ope studioque, S. Scholasticæ, sororis D. Benedicti corpus ex Cenomannis importatum est. De isto corpore jam pridem egimus die x Februarii a pag. 397; at nihil tunc decisum: die autem xxi Martii datur translatio ad Cenomanos: hanc inde ad Vabrenses qui asserit, illius est eam probare: de qua nos nihil plane scimus.

ex Browero.

1*

§ IV. Ulterior locorum istorum elucidatio; monasterii S. Martini Trevirensis vicissitudines.

Bruschi in *Monasteriis Germaniæ fol. 121 verso laudatum S. Martini coenobium describens, locique situm distinctissime determinans*, extra et intra, hoc est, ad ipsos muros urbis Trevirensis infra saxeum pontem vetustissimum, in dextra Mosellæ fluminis illud collocat. Qua vero occasione e privata Tetradii domo in ædem sacram, anno, ut vult, circiter 406 ab ipso S. Martino Turonensium episcopo commutata sit, exponit his verbis: Cum enim, ait, Treverim is venisset, et Tetradii consulis servum ibi malo spiritu correptum, a dæmonio liberasset, consul, ut pro præstito sibi beneficio gratus, S. Martino domum suam dono dedit, hac lege, ut Vir Dei ex ipsa oratorium et domum precationum sanctæ Crucis dicatam faceret... Po-
stea vero hanc ipsam precationum et disciplinæ domum

Monasterii
Martiniani si-
tus ex Bru-
schio; qui uti et
Cratopolim,

AUCTORE
J. P.

circa ejusdem
exordia corri-
gitur.

domum barbarorum crebris in Galliam Belgicam et Germaniam irruptionibus desolatam et plane collapsam auxit circa annum Christi dxxvi... Trevirorum episcopus Magnericus.

32 Sed ille ex dictis, jam a viginti facile annis tunc erat mortuus, ac proinde corrigi debet Bruschius, uti et Cratepolius, qui ex eo haud dubie eandem hanc historiam transcripsit, et inseruit elogio S. Magnerici citato: certe eam, quam ex Browero mox retulimus, restaurationem, sine parachronismo ipse alligat anno Christi 587. Erunt insuper, qui in conjuncto supra cum vita S. Martini anno circiter 406, aliquid in Bruschio majoris accuratationis requirent: nam Sanctus ille juxta cardinalem Baronium in Annalibus, et Cardinalem Bona Rerum liturgicarum lib. 1, cap. 11, vitam clausit anno 402: juxta Labbeum vero in Bibliotheca chronologica anno 400: quem item ex S. Gregorii Turonensis libro 1 de Miraculis S. Martini cap. 32, colligit Ruinartius in novissima sua operum S. Gregorii editione, in notatis ad istum locum. Cointius de dicta morte operose inquirat ad annum 498; quam decidere controversiam non est hujus loci; erit porro die XI Novembris.

Disseritur de
ecclesiis a
Sancto con-
structis aut
instauratis;

33 Sed nos ad ecclesias a S. Magnerico conditas vel restauratas revertamur. Historia Trevirensis, quæ est in Spicilegio Dacheriano, tomo 2, editionis anni 1723, col. 212 tres dumtaxat memorat cum laudato nostro biographo. Gesta autem Treverorum, inter Accessiones historicas anno 1698 a Leibnitio Lipsiæ edita ex auctore, uti dicitur in præfatione ad lectorem, qui vixit seculo duodecimo, quatuor, quot nobis supra assignabat Browerus, ecclesias commemorant cap. 37. Prima, secunda et quarta satis intelliguntur non differre ab iis, quas biographus nominabat. Tertiam, quam ponit in monte Jurano, qui ex nomine S. Martini dicitur, si diversa sit ab ea, quam Browerus collocabat in monte Martio, nec alibi sub isto nomine eam reperio; nec an et ubi in monte Jurano sita fuerit, determinare promptum habeo. Notissimus porro est mons Jura, Sequanos ab Helvetis discludens; verum circa assertam ibidem ecclesiam auctor seculi demum duodecimi valeat, quantum valere potest.

ac datur noti-
tia major mo-
nasterii Mar-
tiniani,

34 Sed quandoquidem inter ecclesias a S. Magnerico conditas vel restauratas, illam esse præcipuam constat, sicut recte dicit auctor Vitæ numero citato 52, in qua ipse corpore quiescit, Trevirensis videlicet S. Martino sacram cum adjuncto ipsius opera Benedictinorum monasterio; dabit nobis hanc veniam lector, ut, quæ dicenda supersunt circa ulteriorem ejusdem loci notitiam, non prætermittamus, sed subjiciamus ea, quæ tum ex Mss. tum ex impressis documentis congerere potuimus. Locus ille, inquit biographus num. 55, semper sub abbatibus erat; quia ibi, ut in aliis præcipuis urbis ecclesiis, statio, sedes et domus erat Pontificis. Qua id causa contigerit, non inepte conjectat Browerus lib. 7 Annalium Trev., num. 10 in fine, his verbis usus: Si in historia opinari licet, palatium, quod hodie Pontificem in urbe domicilium est, opere structuraque Romana antiquissimum, Dagobertum inhabitasse crediderim, episcopis tum ad D. Martini juxta Mosellæ ripam vel prope Basilicam S. Helenæ in curia sedentibus. At pergamus denuo ad biographum numero eodem 55 sic loquentem:

35 Ecclesia autem illa longo ante tempore cum senio esset lapsa, et vastatione Normannica cum ipsa civitate succensa, a Radbodo Trevirensi episcopo, Reginoni abbati... est commissa, et ab eo in pristinum statum reparata. Rem gestam illigat Browerus anno Christi 898; unde breviter num. 42 ita illustrari illa potest: Post hæc Radbodus monasteria Treviris, igni aliaque clade vastata, restituere intentiore cura perrexit; atque in his D. Martini ædem instauravit, opera ad id usus Reginonis abbatis, quem ipse monasterio ob spectatam vitæ probitatem post Normannorum incursionem, primum rectorem dederat; locumque, quod jam inde a D. Magnerici tempore usu venerat, non a profanis hominibus, sed a religiosis in posterum administrari voluit. De hac vastatione Normannica agit Browerus ad annum 883; apud quem notatur laudatus Radbodus ab anno Christi 884 cœpisse: anno autem 918 sedere desiisse: sub quorum intercapedine dantur ejus gesta et elogia. At quis ille Regino abbas? Illi certe cum biographus vagum et indeterminatum idiotismum addat, ecclesiam sancti Martini sæpe dictam religioso cuidam et ecclesiastico viro esse commissam, et ab eo præstinum statum reparatam; alibi quærendus est iste vir.

D
et restaurati
cum ejusdem
ecclesia abba-
tis.

36 Bruchius antea citatus catalogum exhibet istius loci abbatum, etsi, ut fatetur, aliquibus locis mancum; in quo sic loquitur: Regino... abbas præfuit circa annos Domini dcccxxxviii constitutus post Nordmannicam vastationem a Rathbodone, Archiepiscopo Trevirensi, tertio fundatore. Sed nec de isto quidquam amplius literis mandatum reperitur. Quæ ille perquam jejune aliunde supplenda. Abbas synonymus et synchronus, qui Faraberto abbati Prumiensi sublectus, gratam sui apud posteros memoriam reliquit, tum etiam Rathodi jussu, duos de disciplina ecclesiastica libros ex diversis toto Christiano orbe conciliis concinnavit; quos Stephanus Baluzius anno 1671 typis edidit, ac notis elucidavit; abbas, inquam, iste legitur apud Browerum ad annum 893, num. 28, ubi etiam laudatur cum ab excelso ad res asperas et difficiles toleranter et humane ferendas animo; tum quod, sicut in ejus maxime scriptis elucere, ibidem dicitur, insigni prudentiæ et moderationis laude præstans fuerit; idemne, an diversus ab abbate Martiniano Trevirensi.

Indagatur

37 Mabillonius eundem esse asserit, et recte: adjuncta enim adeo multa, nomen videlicet, tempus, dignitas, eruditio, Rathodi archiepiscopi familiaritas, non videntur cadere posse nisi in unam eandemque personam. Adde ex biographo epitheton ecclesiasticus, quo haud dubie alludit ad duos de disciplina ecclesiastica libros ab eo editos. De illo itaque agit Mabillonius Annalium Benedict. tomo 3; ubi anno 895, ex Trithemio dicitur interfuisse concilio Triburiensi; anno 892, electus Prumiensis abbas; anno 899, abbatiam cessisse Richario, fratri Gerardi et Matfridi comitum; creatusque fuisse abbas S. Martini Treviris, ex Browero, quem citat Mabillonius; dicitque sepultum non in isto monasterio, sed in S. Maximini, ubi supremos forte vitæ dies exegerit. Anno 905 adhuc vixisse, colligitur ex ejus Chronico; quod absolvisse anno Christi 908, expressis ipsiusmet verbis apud Mabillonium indicatur ad dictum annum. Quamdiu supervixerit, Mabillonio incertum; at consulesis paulo post dicenda.

quisnam ille
fuerit.

A cenda. Interim nos, quæ de laudato Martini-
niano monasterio illustranda supersunt, pro-
sequamur.

ariæ deinde

38 De eo subsequentes notitias suggerit bio-
graphus : Ex traditione B. Magnerici, abbates
illius loci pontificalibus infulis utebantur, et vi-
ces pontificis ad divinum Officium tantum illo
absente exsequebantur; de qua re Browerus
ad annum 898, num. 42; sed, inquit, Comi-
tibus prava jam tum ejus seculi licentia sacra
polluentibus, et dum sibi opes pararent, postha-
bita cura, quid religio quidve fas posceret, sta-
tum eum non diutius monasterium retinuit;
quam abbas Regino vita functus est : quo tem-
pore bona rursus ad externos delapsa, Comitibus
beneficii loco permissa sunt. De obitu Re-
gionis mox dicemus. Per Comites illos intel-
ligimus Stephanum, Odoacrum, et, quos paulo
ante nominavimus, Gerardum et Matfridum,
regni Lotharingiæ præfectos, apud Browerum
ad annum 898, quos Zuendeboldus, rex Lotha-
ringiæ, ob tyrannidem sibi adversos expertus,
B honoribus ac dignitate spoliavit, eorundem pro-
vinciis atque comitatibus ad arbitrium in suos
distributis, ac duobus monasteriis, Horreo ni-
mirum Dagoberti Treviris, et S. Petri Metis,
quæ in potestate Comitum hactenus fuerant, opu-
lentissimis regio luxui destinatis. Qui tamen, hor-
tante ac faciente Arnulpho, gratiæ et honoribus
restituti sunt, prout ibidem exponitur.

um hunc

39 Et sic quidem Browerus loci sæpe memo-
rati vicissitudines recensere instituit, nixus sine
dubio idoneis ad propositum præsens documen-
tis, quæ alicunde ex antiquis archivis eruerit.
Sed notandum est, hunc inter et scriptorem Vitæ
non satis, quantum saltem prima fronte appar-
et, convenire in modo, quidquid sit de substantia,
quo monasterii bona ad manus externorum ac
secularium delapsa sint. Quæ scriptor Vitæ ali-
ter narrat. Audi ipsum num. 56 : Defuncto, in-
quit, Regione abbate, laicis est in beneficium data,
et primum Bertoaldo, fratri Rotgeri episcopi,
deinde aliis atque aliis abbatiola illa divisa.
Sed videntur illa cum superioribus satis com-
mode conciliari, si dicas, divisionem illam
mediantibus seu dantibus supra dictis Comi-
tibus, quibus abbatiæ bona beneficii loco per-
missa erant, isti primum Bertoaldo tamquam
eorum vasallo obligasse; vel si hæc conjectura
minus arridet; en tibi aliam, quam eligas, si hæc
quidem præ ista magis placet. Dicit etenim pos-
set, aliquam bonorum divisionem ad Bertoaldum
pervenisse, alia longe pinguiori Comitibus illis
beneficii loco permissa. Atque hæc quidem expli-
catio satis apte cohæret cum dictis Broweri ad
annum 921, ubi ista narrat :

issitudines
ixerunt :

40 Per id etiam tempus Regione D. Martini
abbate vita functo, monasterium id rursus no-
bilibus hominum cupiditatibus patefactum, in-
tercisa velut abbatum linea, horum in manus
recidit; primusque Bertoaldus, Ruotgeri archiepi-
scopi frater, clientelari jure ejus loci prædia oc-
cupavit. Porro Ruotgerus, Ratbodi successor,
sedit ab anno 918 ad 930, teste Browero. Va-
rias denique ac lugubres Martiniani monaste-
rii scenas, nec non ecclesiæ profanationem
narrare pergit biographus a numero 57; quæ
tempora vicissitudinum nubila loco isti miser-
rime incubuerint per annos circiter 60, donec
suborta versus annum 975 felicioris fortunæ lux
affulsit, quæ diuturnas illas et loco isti pernicio-

sas ac fatales tenebras dissipavit, prout planum
fiet ex paragrapho proxime sequenti. At quinam,
obsecro, Albertus vel Conradus, quorum tempore
juxta citatum numerum 56 apud biographum,
cum sæpe maxima esset regnorum turbatio at-
que seditio, ab invasoribus sanctæ ecclesiæ epi-
scopum omne ita prædatum est etc? Browerus
ad an. 905, Conradus, inquit, Luduici regis
(Germaniæ) frater, qui circa Fritzlarium gravis-
simum bellum cum Adelberto æmulo comite sus-
ceperat, filium Conradum postea Lothariensium
Germaniæque regem, cum non temnenda mili-
tum manu in Treviros misit, contra Comites D.
Maximini; ubi et exponitur, quomodo eorum
prædia villasque vastavit, etc.

41 At quæ scriptor Vitæ confuse de ista de-
solatione contexit, distinctis enarrant notitiæ
Trevirensis Mss., supra citatæ, dum ita memo-
rant : Abbate Albrico *, ipsius loci admodum
industrio viro naturæ cedenti, monachis depul-
sis Henricus, qui tunc pontificabat, cuique si-
bi manum melius implenti quædam ex istis con-
cessit allodiis (quæ ibidem præmittuntur) sic-
que aliquos villanos clericos inibi divinis deli-
beravit servitiis Quod sæpius dum esset factum,
id est modo exeuntibus monachis, modo intran-
tibus canonicis, in hujusmodi intervallis præno-
tata distributa sunt bona, ut diximus, ab epi-
scopis, quibusque avide petentibus eam Dei ini-
micis. Taliter enim, ut præfati sumus, iste lo-
cuples locus est annihilatus, et omnibus transeun-
tibus in sibilum factus. Sed cum omnipotens
Deus commemoratam mutationem tam indiscre-
tam vellet solita pietate stabiliri, nec diutius
canonicos immorari, contigit tale signum quarto
Nonas Julii, quod est in ipsa translatione S. Mar-
tini.

quæ distinctius
aliunde

* al. Alberico

E

42 Nam aurora surgente, cum quisque de latibu-
lo suo ecclesiam intrasset, hymnosque matutinales
vix somnolenter canere cœpisset, subito inter eos
apparuit vir veneranda canicie, mediocris staturæ,
atque episcopali baculo, quemque potenter incre-
pans, cogeat exire. Ajebat enim ingeminans, per-
cutiendo tardius exeuntes : Exite ignavi, Marti-
nus monachus fuit, non canonicus. Illis ita re-
cedentibus, alterum longa infirmitas corripuit, al-
terum subita mors invasit; sicque locus deinceps
arbitrio monachorum subjacuit. Hæc inde deli-
bavimus, aliis ejusdem loci vicissitudinibus, non
tamen debito temporis ordine, intermixta; quæ
hic apto tempori restituimus cum Browero ac
Mabillonio; quam hic ex illo historiam refert ad
annum 975, eandem in substantia; non tamen
invenio ibi probrosa verba, cuique sibi manum
melius implenti. Henricus vero ille sedisse nota-
tur ab anno 956 usque ad 964 apud Browerum
in citato indice chronologico; qui subdit ad eum-
dem annum 975 : Inde locus ad provincialium præ-
dam nobilium expositus, neglecto sacrorum cultu,
rursus concidere, templumque, nudato tecto, per-
vium etiam pecoribus esse cœpit; quæ apprime
consonant cum biographo num. 57.

hic narrantur.

P

Q

AUCTORE
J. P.

§ V. Idem monasterium ad meliorem fortunam redactum; diploma Benedicti PP. VII in ejus favorem concessum; nova adversus monachos Martinianos tempestas.

Theodoricus
Trevir. ep.
egregie re-
staurat

Tandem, inquit noster scriptor, miseratione summa ductus venerabilis Theodoricus episcopus Trevirensis, cum jam suo tempore locum auctoritate recuperasset, cuidam religioso abbati Angilberto... ad regendum tradidit, concessis ei nonnullis, quæ ad eundem locum pertinent, possessionibus, scilicet ut... monachorum deinceps esset commoratio; nec jam in beneficium concederetur... sed Deo Sanctisque ejus serviens, episcopi non tyrannorum dominio subderetur. Qui videlicet abbas... modicam quidem sed honestam Deo servientium monachorum illic adunavit congregationem; ejusque industriæ... episcopus congaudens, cum Romam pergeret, testamentum inde Apostolicum detulit, per quod locus ille nuper restauratus... sua deinceps firmitate maneret... ipsique monachi... electionem quoque haberent. *Factum istud post Browerum Mabillonius innectit prælibato anno 975; ac proinde contigerit sub finem vitæ laudati Theodorici, qui apud Browerum signatur præfuisse au anno 965 usque ad 977; quo insigni ibidem honoratur elogio.*

cænobium S.
Martini,

44 Age vero, quantum nominato pluries monasterio et ad fortunarum securitatem præsidii, et ad religionis nitorem ornamenti contulerit dignissimus ille Trevirensis Præsul, cumulatissime liquet ex diplomate Benedicti PP. VII in gratiam ejusdem loci lato: cujus exemplar quia nec apud Laërtium Cherubinum in Bullario, nec apud Labbeum inter concilia, nec apud Browerum, nec apud Mabillonium in Annalibus suis reperio; visum est illud, tamquam venerandum antiquitatis monumentum, hic palæophilorum oculis integrum exhibere ex notitiis nostris Trevirensibus Martinianis Mss., in quibus habetur proxime post S. Magnerici Vitam. Sic autem illud sonat:

obtentio a Be-
nedicto PP. 7

45 In nomine sanctæ et individuae Trinitatis. Benedictus episcopus, servus servorum Dei charissimis nobis in Christo fratribus universis episcopis, ac totius dignitatis et ordinis Catholicis viris præsentibus scilicet et futuris perpetuam salutem. Quia licet indigni, divinæ tamen dignationis gratia disponente, beati Petri, Apostolorum principis, sacratissimam sedem pastoraleque in curam Dominici gregis ministerium suscepimus, necessarium nobis salubreque prospicimus, omnium ecclesiarum diligentissimam sollicitudinem instanter habere, quatenus, nostra procurante diligentia, in sanctæ religionis augmentum, pacem, quietem et defensionem adversus omnium machinationes nostra auctoritate fine tenus possideant.

in ejus favo-
rem

46 Unde omnium tam præsentium quam futurorum nosse volumus sanctitatem et industriam, quod Theodorico dilectissimo fratre nostro, sanctæ Treverensis ecclesiæ archiepiscopo, veniente Romam causa orationis ad beatorum Apo-

stolorum limina, eodem narrante comperimus, D quoddam monasterium, ubi sanctus Magnericus corpore requiescit, suæ sedis sicut religione, ita quibusdam possessionibus usque in sua tempora ab inimicis Dei fuisse destitutum.

47 Quod possessionibus prioribus necessariisque omnibus renovans, ac renovatum sua suorumque comprovincialium episcoporum excommunicatione confirmans, quo sanctæ religionis status major firmiorque fieret, in eodem monachos, ut prius, Deo famulantes collocavit, præficiens eidem loco abbatem Engelburtum; cujus diligentia non solum locus possit in melius reparari, verum religio indies feliciter perfectiusque augmentaretur.

48 Unde quia in eodem loco laudabilis probatur monachica conversatio, ne id quod venerabilis frater noster coëpiscopus Theodoricus causa sanctæ religionis suæque salutis restauravit, per aliquam ibi succedentium archiepiscoporum seu per alicujus terreni potestatem dominii possit destrui; per hujus Apostolici nostri privilegii atque sanctæ Romanæ synodi validissimam constitutionem placuit statuere decretum, quatinus idem abbas cunctique ejus successores in monachica conversatione inibi Deo militaturi, privilegium infularum ad vicem episcopi, quod ex traditione beati Magnerici, ut in ipsius Vita legitur, abbatibus constat institutum, perpetuo obtineant, et eundem locum cum omnibus illic pertinentibus, videlicet ecclesiis, villis, cunctisque appendiciis absque ullius contradictione seu inquietudine cum omni pace possideant.

49 Eo vero ex hac decedente vita, quatenus monasterio ex eadem congregatione abbas juxta regularia sancti Benedicti monita constituatur, placuit nostræ Apostolicæ sanctionis ponere decretum: quod, si ex eadem congregatione, quod absit, persona conveniens monachicis institutis minime reperitur, cum consensu archiepiscopi ex eadem diocesi abbas monasterio præficiatur.

50 Contra hanc ergo Apostolicam constitutionem, quam abbati monasterioque statuimus, si quis hominum quolibet modo agere præsumpserit, et quod juste et canonice a nobis in plena synodo decretum est, in aliquo infringere tentaverit, sciat se ex Dei omnipotentis et prædicti beatissimi Apostolorum Principis omniumque Sanctorum, ac deinde nostra auctoritate damnatum et anathematizatum, atque divinæ iræ jaculo perpetualiter confossum, cum omnibus impiis æterno supplicio deputatum.

51 Qui vero hoc ipsum nostrum privilegium observare, custodire adimplere fideliter studuerit, benedictionis gratiam et misericordiæ plenitudinem in cælestibus castris inter electorum numerum efficaciter a Domino Deo consequi mereatur. Scriptum per manus Stephani notarii et regionarii et scriniarii * sanctæ Sedis Apostolicæ, in mense Jan., Indict. III. Bene valete. Data xv Kalend. Februarii per manus Widonis episcopi et bibliothecarii sanctæ Sedis Apostolicæ, anno I, Deo propitio, pontificatus Domini Benedicti sanctissimi Papæ, imperante Domino piissimo PP. * Aug. Ottone a Deo coronato magno imperatore [anno VIII] Indict. tertia.

52 Duo alia diplomata, seu unum potius integrum, et alterius item fragmentum ab eodem Pontifice, eodem ipsius anno, eadem Indictione, eodemque

diplomate,

quod hic integrum

E

ex Mss.

Trevirensibus

F

producitur

* scriniarius

* princeps

cum nostris
servationibus

A eodemque mense ac die data, eademque ad verba fere singula in sine clausula notata proferuntur a Browero ad annum 975; indidemque huc supra translatus annus octavus Ottonis (qui fuit hujus nominis II, coronatus anno 967) et uncinis inclusus, quem suspicor in primigenio exemplari adjectum fuisse huic diplomati, sicut adjectus notatur in binis hisce aliis; quamquam parum referat, sive adsit sive absit character ille, cum alii, quibus diploma, nostrum insignitur, affatim sufficiant, breviter tamen nunc explanandi. Notatur hic dies XVIII Januarii anni 975, quocum concurrit Indictio 3. Benedictus VII sedere coepit anno 975; juxta Labbeum in Compendio chronologico die XI Maii electus. Apud Alphonsum Ciaconium in Viris Pontificum dicitur creatus Kalendis Junii; at Pagius in Criticis Baronianis ad annum 975, num. 3 ex alterius ab eodem Pontifice concessi diplomatis subscriptione probat, eum sedere coepisse isto anno, et quidem ante diem XXV mensis Martii; qui sedis exordium non distulisset post XVIII Januarii, si tria superiora diplomata vidisset, adeo concinne, apte et constanter in characteristicis temporis notis convenientia, ut caliginosis istius seculi adeo obscuri tenebris minime creperam aut dubiam, sed claram et certam in hoc facto lucem præbeant, remque, de qua disserimus, prorsus evincant. At nunc monasterium repetamus.

B 53 Verum tam prosperos hujus monasterii successus nova rursus tempestas obnubilavit. Rem compendio expedio ex notitiis Mss. pluries citatis: Illis temporibus cum Henricus, qui et Claudius (claudus) sceptrum regni teneret, atque Leudolfus episcopalem cathedram Trevirensis ecclesiae gubernaret, quidam præpositus S. Paulini fuerat Adelbero nomine... Hic ecclesiam S. Symphoriani, quam tunc monachi S. Martini possidebant, sibi voluit vindicare. Consuetudo namque fuit in festo S. Symphoriani, partem aliquam eorumdem monachorum cum suo apparatu illuc convenire, et tempore competenti divinas inibi laudes celebraturos commanere. Tali ergo solennitate, Completorio finito, cum monachi jam tertiam partem noctis quievisset, subito validus clamor oritur rusticorum... Illi itaque fratres, apertis januis foras se proripiunt. Cum subito subintrat episcopus, Sanctorum patrocinia quaesiturus. Adest supradictus præpositus; orationes suadet abbreviari... Consilio inito cruces, pallia, libros, et omnia inde auferunt... et ad S. Paulinum dirigunt... Mane autem facto quasi horum ignarus advenit episcopus et inter Missarum solennia, fratribus rem gestam excommunicando investigare suggerentibus, ille multum eos inculpans induciis dilatabat, quasi id certius inquisiturus.

vo calamita-
genere con-
clatum,

54 Interea sæpe dictus præpositus ecclesiam pecunia cum suis appendiciis sibi vindicavit, eamque cum consensu episcopi S. Paulino, quamdiu ibi præfuit, injuste obtinuit. Deprædatis itaque circumquaque sæpius proclamantibus, usque ad extrema vitæ deductus est episcopus; qui licet sero, tamen poenituit... multum conquestus, se errore viri esse deceptum, et quod illi inepte concesserat, dum quantocius convalesceret, devotus spondet Sancto se redditurum; sed morte præventus, quod promiserat, non est assecutus. Rem narrat Browerus annum 1004. Henricus, qui supra nominabatur, est imperator gestis et sanctitate notissimus, cujus Acta illustrata sunt die XIV Julii; ac de

Claudi cognomento dissertum ibidem in Commentario prævio § 1, num. 8 et 9; de ætate vero actum § 2.

AUCTOR
J. P.

55 Ludolfus, teste Browero, sedit anno 994 ad 1008. Adalbero autem, frater S. Cunegundis, intacta in matrimonio cum S. Henrico virginitate celebratissimæ (quam pudicitie dotem contra obtrectatores vindicavimus in eodem Commentario § 8 et 9) pluries in scenam producit apud laudatum Browerum; de poenitentia autem ejus, dum gravi morbo langueret, agitur ad annum 1014; et anno 1038, dum adhuc inter vivos degeret, contractas præsertim rapinis et ambitione sordes eluere conatus, dato diplomate, quod legere est apud Browerum, tamquam animi vere poenitentis et pectoris vere generosi monumento. Bruschijs supra allegatus scribit, sub Eberuino abbate Adalberonem de Lutzenburg... annum Christi circiter MVI S. Symphoriani monialium cœnobium S. Martino vicinum funditus evertisse. Sed præplacet sententia Broweri, videturque narrationi proxime præcedenti magis consentanea. Hic itaque ad annum 1004 scribit, S. Symphoriani parthenonem Francorum ætate, et Nortmannicis irruptionibus adhuc florentem, tunc incultum et virginum sodalitio fuisse destitutum, superstite tamen tunc ecclesia, de qua supra. De situ, ac monialibus Benedictinis ibidem vitæ sanctimonia claris, uti et de ecclesia postea omnino diruta præter unam columnam, qua olim sustentabatur, consuli potest ibidem Browerus.

reique ad-
jun-
cta explanata.

E

§ VI. Dies, quo S. Magnericus obiit; sepulcrum, translatio, chronotaxis; Vitæ auctor.

Venerabilis et Deo dignus Pontifex.. vitæ suæ terminum octavo Kalendas Augusti sortitur, auctore biographo num. 53. Clara adeo hæc est diei mortis expressio, ut nemini dubium superesse queat, quin tam ab antiquis temporibus quam nunc eadem exstiterit et natalis ad meliorem vitam et cultus sacri hæc dies XXV Julii; in qua signanda recte omnino conspirant Martyrologia recentiora cum Romano, uti supra vidimus. Ad sepulcrum quod attinet; corpus ejus in ecclesia (S. Martini Treviris) quam diximus, est tumulatum, inquit ibidem biographus: quin et in eadem ecclesia ad ipsius usque tempora honorifice asservatum quievisse, ex eodem colligimus; addit enim, ubi et condigno nunc honore veneratur. Non eodem tamen semper in dicta ecclesia loco quievisse, sed ex illo, in quo antea non satis commode hæserant, in meliorem sacræ ecrusias fuisse translatas, erui posse videtur ex scriptore Vitæ ibidem; quamquam expressius dicat, corpus honoratum, quam translatus fuisse. At rem ex ejus verbis æstimemus. Sic itaque loquitur de isto corpore:

Obiit Sanctus
25 Julii, in ec-
clesia S. Mar-
tini Treviris
tumulatus.

F

57 Quod cum aliquibus ab altari pedibus esset humatum, nostris temporibus cuidam honesto viro, nomine Berengario, ejusdem ecclesiae monacho, per visionem sanctus Sacerdos apparuit, et ut sepulcro altarium aptaret, præcepit: id quod Ruotbertus Trevirensi præsul, iterato pluries ejusdem Berengarii viso commonitus, præstitit suis impensis, imposito desuper fastigio; prout ibidem narratur num. 54. Factum illigat Browerus anno 941, addens ex loco priore jam

Causa, locus,
tempus etc.
translationis.

AUCTORE
J. P.

jam dicto in eum, quo nunc, inquit, apud D. Martini cernitur a Ruotberto Sancti corpus translatum fuisse; quo discimus, illud a seculo decimo fere medio ad usque decimum septimum eodem loco quievisse. Locum vero determinat ad annum 596, quando dicit, quod posterius eum in locum, ubi nunc crypta subterranea sub oculo asservatur, translatum fuerit corpus; ibidemque loci asservari perrexisse Sancti tumulum, asserit Cointius tomo 2. suorum Annalium, editio anno 1666; dum ad annum 597 tradit ista: In monasterio (S. Martini Treviris) hodie ostenditur S. Magnerici tumulus in subterranea templi crypta. De statu corporis hodierno nihil suppetit, unde certi aliquid suggeramus.

Datur chrono-
notaxis

58 Superest nunc, ut iis, quæ ad illustranda S. Magnerici Acta corradī a nobis potuere, sublextur promissa superius Vitæ chronotaxis, quam ad sequentes annorum notis apte et congrue reduci posse existimamus. Eam interim accipe eomodo, quod datur, nimirum tamquam hypothesim chronologicam, juxta quam plurima sanctissimi nostri B Antistitis gesta suis quæque temporibus illigari nihil vetet. Vivere itaque is cœperit secundum dicta anno circiter Christi 520; anno Christi 546, ætatis 26 ad S. Nicetium discipulus accesserit; anno 556, ætatis 36 diaconus ordinatus sit, qualis diserte a biographo vocatur: non tamen a Gregorio Turonensi juxta nostra annotata ad cap. 1, lit. c. S. Nicetio, jussu Clotharii in exsilium pulso, et ab omnibus derelicto solus unicus fidelis adhæserit diaconus Magnericus anno 561, ætatis 41. (Factum exponitur in Vita a num. 4) Nicetio e vivis sublato anno 562 aut 564, in cathedra Trevirensi successerit S. Rusticus; et huic anno 573, ætatis 53 S. Magnericus. Anno 584 vel 585 Confluentiæ a submersione servatus sit: (quod est in Vita num. 26) Theodorum episcopum Massiliensem ab exilio et captivitate sedi suæ restituerit anno circiter prædicto 585, ætatis 65, episcopatus 12. Historia refertur a biographo nostro a num. 16.

in qua S. Ma-
gnerici gesta
eius annis il-
ligantur,

59 Ad annum 587 reduc Theodebertum a S. Magnerico de sacro fonte susceptum; de quo Vita nostra num. 11. Evidentissimum mortis periculum in catastrophe Guntramni Bosonis etc. contigerint anno 587 vel 588, ætatis 67 vel 68, episcopatus 14 vel 15 (rem gestam pandit Vita a num. 27.) Quibus etiam annis aptari posse arbitramur ædificatas a Sancto ecclesias, ibid. num. 52; visitationes diocesanas; notitiam cum S. Gaugerico, collatumque eidem clericatum, ac uno vel item altero anno postea diaconatum (vide rei historiam a num. 12.) Quid obstat, quo minus ad idem circiter tempus feratur mirabilis vitæ asperitas, a S. Wolfilaico, Symeonis Stylitæ adinstar vivente, exercita; sed, teste biographo a num. 41, repressa a S. Magnerico; qui denique vivere desierit anno circiter Christi 596, ætatis 76, episcopatus 23?

a biographo
neglectis,

60 Atque hac quidem chronotaxi seu hypothetico saltem temporum systemate obviam itur scriptoris Vitæ confusioni, qui res suas non satis distincte et chronologice digessit; debili videlicet ordinis re parum sollicitus, vel non satis gnarus. Ne vero systema illud, quod modo proposuimus, mere pro placito et arbitrio nostro ita adumbratum esse quispiam existimet; consulat Broweri Annales, ubi varia Sancti nostri gesta suis quæque annis innexa reperiet, quæ ratio temporis nobis hic præluxit, ingenue fatentibus, nos eum ducem lubenter sequi, qui, quod propositum habuit res Trevirenses suis quasque locis, personis ac temporibus aptare, idque non infeliciter as-

secutus est, minus deviationis periculum creat. D Reliquum est, ut illustratis documentis, quæ ad sanctum Præsulem proprie spectant, ipsum quoque Vitæ auctorem non negligamus, repræsentantes eum cum propriis suis idiotismis characteristicis, et, quoad ejus fieri poterit, quodammodo redivivum,

61 Omnis, quæ hic quærenda se offert, viri notitia ad quinque potissimum capita revocari potest; videlicet si exponatur 1. ejus nomen ac patria; 2. ætas; 3. vitæ institutum; 4. ingenii dotes et scripta; 5. Sancti Vitæ, quam scripsit, valor seu meritum. Incipiamus ab ejus nomine. Est illud Eberwinus seu Euerbinus, Everbero, Ebrounus, Eurinus, Ebrewinus: ita varie nomen exprimi, monuimus jam pridem tomo 1 Junii, pag. 87; quibus addi potest Evervinus. Nomen quidem ille suum non exprimit in Vita num. 60; at sufficientem sui suggerit notitiam ex adjunctis; uti mox videbitur. Guilielmus Eysengrein in suo Ecclesiæ Doctorum Catalogo, Dilingæ excuso anno 1565, uti et noster Antonius Possevinus in Apparatu sacro tom. 1, Germanum fuisse scribunt. Vixisse eum exeunte seculo decimo et ineunte undecimo, satis liquet. Trithemius in Chronico Hirsaugiensi, anno 1601 Francofurti edito, ad annum 1020, illis claruisse temporibus, eum tradit. Mabillonius in Annal. Benedict. inter sui Ordinis abbates concilio Salegumstadiensi anno 1022 adfuisse ponit ex Trithemio Eberwinum Theologiensem; an talis dici possit, mox discutietur.

Ejus nomen
ætas,

62 Ulterius autem supervixit biographus Eberwinus: nam e numero septingentorum Richardi abbatis Virdunensis sociorum in itinere Hierosolymitano, unus fuisse Evervinus Trevirensi abbas notatur apud Mabillonium citatum, ad annum 1027. Et vero ex Richardi Wasseburgici Annalibus Galliæ Belgicæ, et episcoporum Virdunensium, Gallico idiomate excusis, fol. verso cccx habemus, S. Richardum abiturum Hierosolymam, primo venisse Trevirim, ibique assumpsisse comitem itineris hominem sanctum, nomine Eurinum, dicti loci abbatem. Cujus ætas longius etiamnum extendenda est; uti conficitur ex eo, quod S. Symeonis, in porta Trevirensi reclusi (qui obiit anno 1035) idque proximis a morte Sancti annis, Vitam conscripserit: de qua re ad nostra Acta a pagina 87 paulo ante memorata. An vero et quamdiu postea ille supervixerit, ex antiquis testimoniis nobis non constat; quidquid Jacobus le Long, Oratorii presbyter, in historia ecclesiastica Franciæ, Parisiis idiomate Gallico edita anno 1719, lib. 2, pag. 270, eum floruisse scribat anno MXL.

qua vixit,

63 Porro ex diplomate Benedicti PP. VII, superius producto, ubi num. 48 dicitur, privilegium, de quo ibidem, ex traditione B. Magnerici, UT IN IPSIUS VITA LEGITUR etc., concludimus, non videri aliam his postremis verbis Vitam indicari quam Eberwinianam (aliā certe unquam exstitisse non scimus) ac proinde eam nom fuisse scriptam post annum Christi 975, quo illud diploma datum signatur. Grandævam itaque prorsus senectutem attigerit oportet noster biographus: nam fac eum scripsisse juvenem admodum; ut qui viginti ut minus numeraverit annos tum temporis; quibus si addas annos saltem sexaginta, donec utique pervenias ad annum 1035, quo eum vixisse ostendimus, jam exerescet tota Vitæ ejus summa ad annos omnino 80. Possevinus eum anno dcccxcv scripsisse Vitam S. Magnerici

F

et quamdiu,

A S. Magnerici ep., tradit; quæ assertio evanescit, quia nec probatur, nec cum jam dictis consentit.

64 Porro Eberwinum Ordinis Benedicti monachum fuisse, adeo apud omnes in confesso est, ut probatione tam illud non indigeat, quam quod monasterio S. Martini Treviris abbas præsedere; præsertim cum id constet ex ipsiusmet verbis sub finem Vitæ num. 60. Sicque locum, inquit, Apostolica præceptione munitum cum per aliquod tempus prædictus vir (Angilbertus) gubernasset, ab hac luce feliciter discessit: post quem eandem cellam, annuente episcopo, cum fratrum electione nos, qui hæc scribimus, licet indigni regendam suscepimus, et usque nunc prout possumus, in vinea Domini . . . laboramus. Ex vocibus istis annuente episcopo, deducimus, cum non monasterii Martiniani Trevirensis, sed alterius cujusdam intra diocesim Trevirensis cœnobii (forte Theologiensis propter dicenda paulo post) alumnum antea fuisse. Etenim si monachus fuisset Martinianus Trevirensis, non fuisset opus episcopi annulu; id quod liquido conficitur ex verbis diplomatis superius producti, in quo num. 49 circa abbatem dicti monasterii sic decernitur: Abbate ex hac decedente vita, quatenus monasterio ex eadem congregatione abbas . . . constituatur, placuit nostræ Apostolicæ sanctionis ponere decretum: quod, si ex eadem congregatione . . . persona conveniens monachicis institutis minime reperitur, cum consensu archiepiscopi ex eadem dioecesi abbas præficiatur. Ceterum, quod spectat ad tempus, quo Eberwinus isti monasterio præfectus sit; Bruschi supra citatus, Angilbertus sive Egilbertus præfuisse, inquit, scribitur ante et post annum Domini dcccclxi. Eberwinus successit Egilberto: præfuit anno Domini dcccxcv. Verum hæc, quatenus spectant obitum Angilberti, et annum, quo Eberwinus ei successit, nimium indeterminata sunt, quam ut individuum inde tempus extundatur.

65 Ex laudato supra diplomate, quod sub Angilberto datum fuit, liquet etiam ipsum præfuisse anno 975; quodque per aliquod tempus ultra gubernarit, ex proximis Eberwini verbis habemus. Ex cujus itidem verbis nos, qui hæc scribimus, clare patere diceres, ipsum exarasse Vitam post ejus obitum. Quæ ut cum superioribus conciliis, in quibus ostendimus, jam tum anno 975 exstitisse Vitam S. Magnerici; existimamus sic faciendum, ut Eberwinus ante istum quidem annum, quo datum fuit diploma, Vitam illam conscripserit; sed postmodum clausulam illam num. 60 adjecerit; qua tum majorem sui notitiam dedit, tum rebus potissimum monasterii sui a se narratis non exiguum fidei pondus adjunxit. Abbatem Treviris in monasterio S. Martini exstitisse, adeo invicte ostenditur ex ipsiusmet verbis paullo ante allatis, ut, quamquam alia omnia deessent, unus unicus ille locus ad hoc sufficeret. Consuli interea etiam possunt ea, quæ jam diu de illa re a nobis allata sunt tomo I Junii pag. 87; ubi iste titulus ex antiquissimis codicibus Mss. ipsi vindicatur.

66 Merito hic, uti et pluribus aliis locis, hallucinationem Joannis Trithemii observare convenit, apud quem ad annum superius citatum scribitur Euerbinus abbas monasterii Doleienseis, quod in diocesi Trevirensi sub honore S. Mauricii, et sociorum ejus constructum, a Span-

Julii Tomus VI.

hemensi cœnobio, inquit, meo novem ferme Teuthonicis milliaribus distat, in finibus Lotharingiæ. Idem ejusdem scriptoris error notatur apud nos loco jamjam designato, pag. 88. Nec dici potest utrique successive præsedisse abbatiæ, dum non assertur idoneum pro hac re antiquitatis testimonium, et contrarium videtur satis deduci ex dictis. Errorem hunc subtimide correxit Mabillonius, in Annalibus Benedictinis ad annum 1027, his verbis: Evervinum . . . S. Martini in Trevirensi urbe abbatem fuisse, veri similis est, quam Theologiensem, ut Trithemio videtur. Ceterum Mabillonius non sibi constitit semper: nam non vacillavit dumtaxat in priore sua opinione, sed, illa pene aperte mutata, in contrariam sese aliquo modo propendisse declarat ad annum 1035, quando ista scribit, nihil tamen absolute determinans circa quæstionis decisionem:

67 Cujus loci, inquit, hic (Evervinus) abbas fuerit, S. Martini in urbe, an Theologiensis, vix definiri potest: nam auctores in diversa trahunt. Illud Theologio favet, quod Symeonis Græcum psalterium illic asservatum se vidisse, asserit Trithemius, quod Vitæ ejus scriptor Evervinus a Poppone archiepiscopo pro memoriali acceperat, ejusque quatuor folia, reliquiarum loco, a Gerardo abbate se obtinuisse dicit. Quæ, contraria sententia tam probe nunc stabilita, protulisse, refutasse est; adeo ut necesse non sit, diutius hisce immorando, refutationes eorum retexere. Jam vero nonnulla alia de laudato biographo elucidanda supersunt, quæ expedientur paragrapho proxime sequente; ubi textum Possivini in Everbino, in pluribus secundum dicta corrigendum protulerimus. Sic habet: Everbinus Germanus monachus, et abbas monasterii S. Mauritii Doleienseis sive Toleienseis . . . anno circiter mxi. Scripsit Vitam S. Symeonis Syracusani. . . Attribuitur hæc a nonnullis S. Eberuino abbati S. Martini Treverensis; sed diversitas cœnobiolorum, temporumque ratio reclamant: obiit enim S. Simeon anno mxxxv; quo tempore prædictus Eberuinus in vivis jam esse desierat. Affinitas nominum Eberuini et Euerbini errorem pepererunt. Utinam feliciorum erroris correctorem se præbuisset!

deinde suffragatus utcumque videtur, seu potius suspensisse sententiam Mabillonius.

E

§ VII. Reliquæ circa biographum notitiæ; Vita Ms., quæ hic datur; res nonnullæ in eadem occurrentes confirmantur aliunde et illustrantur.

Fuit, si Trithemio citato credimus, Euerwinus . . . vir tam in divinis Scripturis, quam in secularibus litteris eruditissimus; qui scripsit Vitam S. Symeonis monachi Trevirensis . . . ad Popponem ejusdem civitatis archiepiscopum. Scripsit etiam gesta ejusdem Popponis. De jejunio, eleemosyna et pœnitentia quoque nonnulla synthemata. Scholam in theologia monachorum publicam tenuit, et alia multa nobis incognita scripsit. Ita ille ad annum citatum 1020. Inter alia multa Trithemio incognita, quæ scripsit, sine dubio fuerit Vita S. Magnerici; cum hanc non exprimat. Eisengreinus supra allegatus isto ipsum elogio exornat: Vir (Eberwinus)

Ex Trithemio et Eisengreiniatur biographi elogium;

AUCTOR
J. P.

nus) doctissimus, atque in monastica disciplina exercitatus; orator eloquens, nec ulli theologorum secundus. Ita quidem illi de eruditionis ejus dotibus ac scriptis, quorum fides sit penes ipsos, qui hæc asserunt.

qui plura non
satis apposite
quamquam fi-
deliter in Vi-
tam S. Magne-
rici conges-
sit,

69 Addit Eisengreinius: Vitas S. Magnerici archipræsulis, et Simeonis monachi Trevirensis... copiosa ac optima fide doctis commentariis exposuit. Nos unum, quod huc spectat, videlicet quisnam sit Vitæ S. Magnerici valor ac meritum, dispiciamus. Universe illud ad rem nostram pronuntiare liceat; ipsius auctorem rem melioris frugis præstiturum et limatioris historici munere perfuncturum fuisse, si ab inductionibus, exemplis, et aliorum elogiis Sanctorum plusculum abstinuisset; quæ proprie non erant ejus instituti, et bene magnam Vitæ partem implent. Quam vellem, inquit merito Browerus, superius num. 23 allegatus, de Magnerici episcopatus ortu progressusque scripsisset uberius; reliqua dedimus ibidem. Verum hunc defectum ipse supplere fortasse voluit, Commentariis quodammodo in Vitam

B loco plus uno indulgere visus, et dum medullam non posset, corticem porrigere. Porro fidem ejus commendant duo illi, quos secutus est, auctores Sancto synchroni, Venantius Fortunatus, et S. Gregorius Turonensis, et hic quidem eidem Sancto familiaris. De Venantio Fortunato jam diximus; de S. Gregorio idem constat.

in aliquibus
contemporaneis. An aliarum notitiarum Trevirensium fuerit auctor, incertum.

70 Audiatur ipsemet Eberwinus num. 47, ubi ista habet: Ipse etiam Gregorio Turonensi episcopo... contemporaneus et familiaris fuit, ita ut ea, quæ de hoc Pontifice idem Gregorius in libris suis commemorat, ipso referente cognoverit: ex quibus etiam ista decerpimus. Sed non in omnibus horum ductorum vestigiis inhæsit; quod in causa fuerit, cur alicubi etiam errores commiserit, corrigendos in annotatis nostris. Nonnulla etiam commemorat, quæ, uti ex adjunctis liquet, suo tempore sint gesta, in quibus plenam fidem meretur. Exemplo sit ecclesia S. Wolfilaici combusta, et Sancti istius ossa ab incendio intacta num. 44 et 45; et alia in decursu Vitæ. Quæri autem a quopiam possit, utrum idem auctor sit aliarum notitiarum Trevirensium, uti eas supra vocavimus, ubi et brevem illarum dedimus ideam; at respondemus

C candide, non esse nobis satis promptum, decidere hanc quæstionem; quam proinde in medio relinquimus. At nunc de Vitæ auctore satis dictum: deinceps de Vitæ exemplaribus instituat sermo.

Vita ex quo
instrumento
datur; qua in
historia San-
ctorum Lova-
nis excusa

71 Illud, ex quo Vita typis hic committitur, unde acceptum sit, et cum quonam collatum, dicetur sub finem hujus Commentarii. Divisio autem capitum et numerorum nostra est; nihil quippe horum in apographo nostro reperiamus notatum. Titulus, Vita S. Magnerici, Trevirorum archiepiscopi, nihil habet singulare. Habemus librum, qui historias plurimorum Sanctorum continet, impressusque ad calcem notatur Lovanii in domo Johannis de Westsalia anno Domini MCCCCLXXXV. Impressus antea fuerat iste liber Coloniz anno 1483, prout notavit Rosweyodus ante indicem ejus textui præfixum; id quod colligere se dicit ex Colvenerio ad Flodoardum pag. 12; estque, adscribente illud notationi Rosweyodiana Henschenio, Corsendonci. Hunc librum Molanus ad Usuardum suum editionis primæ seu anni 1568, in Magnerico recte vocat simpliciter historiam Sanctorum; sed in editionibus annorum 1573 et 1583 nominat Legendæ tomum

secundum, accipiens, uti putamus, Lombardicam D historiam pro prima parte Legendæ.

72 Quidquid id est, parum refert; invenimus, quod huc spectat, in laudato libro a fol. xcviij Vitam S. Magnerici excusam, saltem, sicut recte Molanus, ex parte: etenim non est nisi longioris Vitæ Eberwinianæ compendium, in pauca, rescissis pluribus parergis, contractum; præter quod, aliam quampiam productionis argumenti Vitam exstare alicubi, quæ typis vulgata sit, non novimus. Atque id causæ est, cur suspicemur, Eberwinianam nos nunc primos prælo publici juris facere. Possevinus Apparatus sacri tom. 1 in nomine Eberwinus recte quidem dicit, eum scripsisse Vitam S. Magnerici; sed perperam addit, Vid. tom. 2 Surii cum poemate Fortunati de eodem episcopo: nam neutra in editione illa invenimus: quamquam probe noverimus, aliqua de S. Magnerico apud istum auctorem interspersa esse in Vita S. Gaugerici ad diem xi Augusti; adeo ut haud dubie confuderit Possevinus dictam paulo ante Legendam cum Opere Surii. Nostram vero Vitam, præcipuis ac majoris moliminis elucidationibus in decursu hujus Commentarii prævii præmissis, tunc legendam exhibebimus, quando prius res quasdam gestas, in ejusdem decursu occurrentes, ex verbis S. Gregorii Turonensis potissimum confirmaverimus et elucidaverimus; ita ut satius videatur, illas hic continuata serie sub uno conspectu ponere, quam sparsim in annotatis; præsertim cum textus quidam sint longiores, quam ut æque commode ibi locum habere queant. Et vero tum puriores sunt aquæ, quæ ex ipso hauriuntur fonte, tum hoc maxime titulo propinatæ præ rivulis inde derivatis allubescere et placere solent ac debent.

ex parte refe-
tur; sed inte-
gram suspi-
cantur non
dum editam
esse.

73 Imprimis itaque id quod habet biographus sub initium capitis 2, Inde est, quod Childebertus rex, qui post mortem Chilperici totum pene tunc tempore tenebat regnum Francorum etc. sic explanari potest ex Hadriano Valesio Rerum Francicarum lib. 16, ubi ita scribit: Constat autem Suessionas post Chilperici mortem (quacumque id ratione contigerit) sub Childeberti imperio fuisse; ubi Rauchingus percussores a Fredegunde Childeberto subornatos comprehendit anno post Chilperici mortem, mandavitque custodiæ; et Childebertus xiv regni anno, hoc est ante triennium quam Gunthramnus decederet, eo Theodebertum filium suum natu majorem misit. Quare si Suessionas recepit Chlotharius, tenuitque antea prælium Trucciense (de quo ibidem egerat paulo ante) utique non post Gunthramni patrum sui obitum eas pagumque Suessionicum recepit: cum Gregorius, qui ad tricesimum ac penultimum Gunthramni regni annum historiam suam deduxit, Post Chilperici mortem Suessionas Childeberto paruisse sæpe indicet; a Fredegunde receptis esse, aut Chlotario minori ejus filio paruisse nusquam indicet.

Locus biogra-
phi nostri ex-
ponitur

74 Igitur unius feminæ dolo duo viri sunt victi, et duo cum suis ducibus fusi, fugatique Austrasiorum ac Burgundionum exercitus. Nec multo post tamen Childebertus, iterum missis copiis, Chlotarii regnum aggressus est, atque ut erat multo validior, Luteciam Parisiorum, sedem regni, aliasque urbes ad eum pertinentes armis occupavit. Quare veteres nostri historici scribunt, Fredegundium cum Chlotario filio suo, exercituque post Childeberti mortem statim regnum Theodeberti ac Theodorici filio-

ex Hadriano
Valesio;

rum

A rum ejus invasisse, atque Parisios et reliquas urbes finitimas occupavisse : quas urbes nimirum Chlotarius prius amiserat haud dubie, non ab alio, quam a Childeberto, nec nisi post Guntchramni obitum, et post Trucciense prælium captas. *Unde sequitur, ut aliquando Childebertus post mortem Chilperici totum fere Francorum regnum tenuerit, proprium videlicet Austrasiæ, patrum Burgundiæ, patruelis denique Suessionense. At nunc nos iterum ad biographum redeamus.*

75 Quod ibidem narrat de Theodeberto, Childeberti filio, quem S. Magnericus de sacro fonte susceptum illo nomine vocaverit, sic refert S. Gregorius Turonensis historiæ Francorum lib. 8, cap. 37 : Post hæc Childeberto regi filius natus est, qui a Magnerico Treverorum episcopo de sacro fonte susceptus, Theodebertus est vocitatus : de quo tantum gaudium Guntchramnus rex habuit, ut statim legatos dirigens, multa ei munera transmitteret, dicens : Per hunc enim Deus erigere Francorum regnum propria majestatis suæ pietate dignabitur; si huic pater, aut ipse vixerit patri. Ita S. Gregorius; *cujus verba si simpliciter transcripsisset biographus, procul remotus fuisset ab errore, quem in ipso corrigimus in annotatis ad cap. 2 lit f.*

76 Theodorum, Massiliensem episcopum, multa passum dicit idem Vitæ scriptor num. 16; quo spectant ea, quæ S. Gregorius exponit lib. 8, cap. 12 historiæ memoratæ : Denique cum rex (Guntchramnus) maxima intentione Theodorum episcopum iterum persequi conaretur, et Massilia jam in Childeberti regis dominationem revocata fuisset, et ad discutiendas causas Ratharius illuc quasi dux a parte regis Childeberti dirigatur. Sed postposita actione, quæ ei a rege injuncta fuerat, episcopum vallat, fidejussores requirit, et ad præsentiam regis Guntchramni direxit, ut scilicet ad synodum, quæ Matiscone futura erat, quasi ab episcopis damnandus adesset. Nec defuit ultio divina, quæ servos suos ab ore canum rabidorum defensare consuevit. Nam egrediente episcopo a civitate, statim res ecclesiæ diripit; et alia quidem sibi vindicat, alia sub sigillorum munitione concludit. Cumque hoc fecisset, protinus famulos ejus sævissimus invadit morbus, exhaustosque fame peremit; filius ejus ab hoc incommodo defecit, quem in suburbano Massiliæ ipsius cum gravi gemitu sepelevit : fuitque talis domui ejus plaga, ut cum ab urbe illa est digressus, vix ad patriam suam regredi putaretur. Theodorus vero episcopus a Guntchramno rege detentus est. Sed nihil ei rex nocuit : est enim vir egregiæ sanctitatis, et in oratione assiduus : de quo mihi Magnericus Trevirensis episcopus hæc retulit : Ante hos annos cum ad præsentiam Childeberti regis ita sub ardua custodia, etc.; *reliqua refert biographus a num. 17, usque ad declamabat, apparuit num. 20, ei fere Gregorii verbis; etsi quædam inferserit de suo.*

77 Dicitur eodem num. 16 laudatus Theodorus multas a civibus maxime a præfecto quodam Dinamio esse perpressus injurias. Rem sic exponit S. Gregorius Turonensis hist. Franc. lib. 6, cap. 11 : Apud Massiliensem vero urbem Dynamius rector provinciæ graviter insidiari Theodoro episcopo cœpit. At ille ad regem prope-rare disponens, comprehensus ab eo in medio civitatis tenetur, et graviter injuriatus, tan-

dem laxatus est. Clerici autem Massilienses dolum cum Dynamio moliebantur, ut ab episcopatu ejiceretur. Sed dum ad regem Childebertum ambularet, cum Jovino expræfecto a Guntchramno rege detineri jubetur. Quod audientes Massilienses clerici, gaudio magno repleti, quod jam teneretur, jam deputaretur exsilio; quod jam in hoc res perstitisset, ut numquam Massiliam reverteretur, domos ecclesiæ adprehendunt, ministeria * describunt, regestoria referant, promptuaria exspoliant, omnesque res ecclesiæ, tamquam si jam mortuus esset episcopus, pervadunt, diversa crimina de pontifice proloquuntur, quæ falsa, Christo auspice, deprehenduntur. Sed nunc quædam alia supersunt, in quibus etiam subsequi S. Gregorium operæ pretium videtur : sic enim pluribus exponuntur puncta quædam historica, quæ scriptor noster perquam obiter attigit.

AUCTORE
J. P.

* id est vasasacra

§ VIII. Alia quædam puncta, a biographo relata, aliunde explanantur.

Postea [vero] cum apud Guntramnum regem majestatis reus accusaretur Theodorus Massiliensis episcopus, quasi qui inimicum regis Gundualdum quemdam accipiens, regno ut hostem et invasorem introduxerit, cum Epiphanio Papiæ episcopo, custodiæ traditus; cum producti et ad regiam discussionem utrique episcopi inculpabiles essent inventi, nihilominus post discussionem custodia iterum recipiuntur, in qua beatus vir Epiphanius vita discessit : Theodorus autem exilio deputatus, etc. Ita biographus noster num. 17; quæ ut melius intelligantur, audire rursum juvat S. Gregorium Turonensem, qui lib. 6, hist. Franc. cap. 24 ita rem recenset : Nova iterum contra Theodorum episcopum bella consurgunt : nam Gundovaldus, qui se filium Chlothacharii regis esse dicebat, de Constantinopoli veniens, Massiliam est advectus : de cujus origine quædam strictim libuit memorare. Hic cum natus esset in Galliis, et diligenti cura nutritus.... ac litteris eruditus, Childeberto regi a matre representatur, dicente ea : Ecce, inquit, nepotem tuum, Chlothacharii regis filium : et quia invisus habetur patri, suscipe eum; quia caro tua est.

Explanantur
verbis S. Gregorii Turonensis ea,

79 Quem ille, eo quod ei filii non essent, accipiens, retinebat secum. Nuntiantur hæc regi Chlothachario, misitque fratri nuntios dicens : Dimitte puerum, ut veniat ad me. Nec moratus ille juvenem fratri direxit. Quo viso Chlothacharius jussit tonderi comam capitis ejus, dicens : Hunc ego non generavi. Igitur post Chlothacharii regis obitum a Chariberto rege susceptus est. Quem Sigibertus arcessitum, iterum amputavit comam capitis ejus, et misit eum in Agrippinensem civitatem, quæ nunc Colonia dicitur. Ille quoque ab eo loco delapsus, dimissis iterum capillis, ad Narsetem abiit, qui tunc Italiæ præerat : ibique uxore accepta filios procreavit, et ad Constantinopolim accessit. Inde, ut ferunt, post multa tempora a quodam invitatus, ut veniret in Gallias. Massiliam adpulsus, a Theodoro episcopo susceptus est. Et ab eodem etiam acceptis equitibus, Mummolo duci conjunctus est. Atque hæc quidem Gundualdum spectant : quibus adde sequentia

quæ biographus noster narrat de Gundualdo,

AUCTOR
J. P.

Theodoro et
Epiphanio epp.

sequentia circa Theodorum et Epiphanium, loco
mox citato subjuncta :

80 Guntchramnus vero dux adprehensum
Theodorum episcopum, in custodiam pro hac
causa detrusit, reputans cur hominem extraneum
intromisisset in Gallias, voluissetque Francorum
regnum imperialibus per hæc subdere ditioni-
bus. (Et tamen is ipse Gundoaldum accersi-
verat, teste Gregorio Turon. cap. 26; sed, uti
notat Ruinartius, homo erat nullius fidei) At
ille epistolam, ut ajunt, manu majorum Childe-
berti regis subscriptam protulit, dicens: Nihil
per me feci, nisi quæ mihi a dominis nostris et
senioribus imperata sunt. Custodiebatur igitur sa-
cerdos in cellula, nec permittebatur ecclesiæ
propinquare..... Post hæc autem ductus est ad
Guntchramnum regem cum Epiphanio episcopo,
qui tunc Longobardos fugiens Massiliæ moraba-
tur, scilicet quod et ipse conscius hujus causæ
fuisset. Discussi igitur a rege, in nullo inventi
sunt crimine. Rex autem eos jussit sub custodia
B degere, in qua post multa supplicia, Epiphanius
episcopus obiit. At quisnam est ille Epiphanius,
quem Gregorius hic confuse, scriptor autem no-
ster Papiæ episcopum nominat; auctores autem
recentiores non satis in illo consentiunt, in diver-
sa abeuntes?

et vero quia
Epiphanius il-
le fuerit, ali-
unde haud sa-
tis constat.

81 Probabilis admodum conjectura est, inquit
Cointius ad annum 582, num. 12, hunc Epipha-
nium episcopum fuisse Forojuliensem post Exspe-
ctatum, cujus nomine subscripserat concilio Au-
relianensi quinto; quod anno Christi 549 notatur
apud Labbeum tom. 5 Conciliorum col. 390. Epi-
phanium vero Gradensem patriarcham, a Paulo
Diacono lib. 4, cap. 34 de Gestis Langobardorum
memoratum, interpretatur Alleserra apud Rui-
nartium in notis ad libri 6, cap. 24 hist. Franc.
Gregorii Turon.; sed, uti recte observat, repu-
gnat temporis ratio. Notatur quippe idem ille
Epiphanius apud Ughellum tom. 5 Italiæ sacræ
col. 1172 ordinatus patriarcha anno salutis 615.
Quisnam ergo ille, quo de hic quærimus, Epi-
phanius, et Papiensis quidem seu Ticinensis
episcopus? S. Epiphanium, episcopum Tici-
nensem, dedimus XXI Januarii, pag. 364; sed
nec illius ætas quadrat; et vero, cujus ætas
quadret, nullum inter episcopos Papienses
C apud Ughellum reperimus Epiphanium. Viderit
itaque biographus, ubi istum suum Epiphanium
invenerit: qui dum supra ducem suum Grego-
rium hic velle sapere videtur, facile hallucinari
potuit: imo vero, si recte suspicamur, legens apud
Turonensem quod Epiphanius episcopus Longo-
bardos fugiens, etc., intellexerit forte synonym-
um episcopum Papiensem, mox memoratum,
et sanctum quidem; qualis suæ, uti putarit, nar-
rationi satis conveniebat, cum beati titulum ipsi
tribuat, non advertens fortasse, tempus repu-
gnare.

Alia quædam
apud biogra-
phum diluci-
datione indi-
gent:

82 Nunc se nobis offerunt aliqua, quæ diluci-
datione indigent, aliunde petenda quam ex S.
Gregorio Turonensi: et vero quia non paucis
verbis constant, visum est hisce exponendis hoc
potius loco operam dare quam in annotatis, ne
illa nimium excrescant. Vitæ scriptor itaque
num. 22 sic loquitur: Signa namque sunt etiam
reprobis communia. Id quod crudius etiamnum
repetit num. 48: Quid enim, inquit, miracula
in illo necesse est requirere; quæ FLERUMQUE et
reprobis sunt communia? Ultima hæc propositio
apertissime falsa est, si ita intelligatur, ut vel

potestas faciendi miracula, æque Sanctis ac re-
D probis sit communis: vel sic, ut a reprobis sæ-
pius, passim, et ordinarie miracula patrentur.
Res hæc probatione non indiget, adeo statim
primo aspectu sanum intellectum ferit. Sin vero
vox ista plerumque accipitur pro nonnumquam
(sic autem accipi etiam posse, tametsi rarissime,
invenies in Thesouro linguæ Latinæ, et in Le-
xico judicio, editionis anni 1610, col. 1532
et 1533) tunc tum secunda ista quam prima
propositio vera erunt, sicque intelligenter, ut
reprobis etiam communicetur a Deo facultas
faciendi miracula non fere semper, sæpius,
et quasi stata lege, sed rarius, interdum et in
certis quibusdam adjunctis, uti jam illud expli-
catum inus; et quo etiam vel simili sensu intel-
lexerit haud dubie suam propositionem noster
biographus.

83 Neque enim dixerimus, quod repugnet quod hic fit
divinæ bonitati, per pravos homines interdum
facere vera miracula: nam operatio miraculo-
rum pertinet ad gratias gratis datas, quæ et
bonis et malis communicantur. Unde et illud E
Pauli I Corinth. 13: Si habuero omnem fidem,
ita ut montes transferam, charitatem autem non
habuero, nihil mihi prodest. At duobus modis
potest fieri miraculum. 1. sine ullo respectu
ad veritatem aliquam, per illud confirman-
dam; sed solum propter illius utilitatem,
ut ad conferendam sanitatem, vel quid simile.
2. fit miraculum in confirmationem alicujus do-
ctrinæ, ut veram esse comprobet. Et priori qui-
dem modo verum est, Deum posse facere mira-
cula per prævos homines; quamvis fortassis ra-
rissime hoc contingat: et quando hoc accidit,
magis est ex fide recipientis, quam ex virtute
operantis. Posteriori autem modo fieri non po-
test, ut miraculum patretur in confirmationem
falsitatis; quia alias Deus cooperaretur menda-
cio, et esset testis ejus, uti recte noster Fran-
ciscus Suarez de Fide disputatione 4, sect. 3,
num. 10. Consuli etiam potest paragraphus 2
Commentarii nostri prævii ad historiam conver-
sionis S. Josephi Comititis die XXII hujus, num.
18; ubi invenies, isti Sancto etiam tunc tem-
poris, quando in Judaica pertinacia obstinatissi-
me obdurescebat, communicatam a Deo fuisse
potestatem faciendi miraculum, ut hoc tandem F
modo ad Christi fidem se converteret, et revera
furiosum hominem a daemonio liberasse. Ex di-
ctis collige, quo sensu exponendus sit S. Eulo-
gius martyr, quando lib. 1 Memorialis Sancto-
rum, tom. 4 Hispaniæ illustratæ, ac Francofur-
ti anno 1608 editæ, pag. 244 dicit: Signa
vero atque prodigia et Sancti et reprobi fa-
ciunt.

84 At nunc S. Gregorius Turonensis nos re-
rocat, ex quo historia Guntramni Bosonis ad
mortem damnati, apud biographum num. 27
paucis perstricta, sic melius intelligetur. Dum
hæc agerentur, inquit Gregorius hist. Franc. lib.
9, cap. 10, iterum misit Guntchramnus rex
ad nepotem suum Childebertum, dicens: Mo-
ræ omnes abscedant, et veni ut te videam. Est
enim certæ necessitatis causa tam pro vitæ no-
stræ commodo, quam pro utilitatibus publicis,
ut videamur a nobis. Hæc ille audiens, ad-
sumpta matre cum sorore et conjuge, ad oc-
cursum patrui destinat. Aduit autem et Ma-
gnericus episcopus Trevericæ urbis, Venit et-
iam Guntchramnus Boso, quem Agericus Viri-
dunensis

Catastrophi
Guntramni
Bosonis,

A dunensis episcopus sua n fide suscepserat: sed pontifex ille, qui pro eo fidem fecerat, non adfuit, quia convenerat, ut absque ullius defensione regi præsenteretur, scilicet, ut si ipse decerneret, eum mori debere, non excusaretur a sacerdote; sin autem ille vitam concederet, liber abiret. Sed conjunctis regibus, pro diversis facilitatibus * culpabilis judicatus, justum est ut interficeretur.

al. falsitatis
biographo
auctoris perstri-
ta,

B 85 Ea vero quæ spectant modum, quo minispariter oblanditiis Guntramnus Boso obnoxissime conatus fuit extorquere patrocinio S. Magnerici liberationem suam, ita conformiter a Gregorio et a biographo nostro recensentur, ut hic ex illo elucideri non debeat, usque ad ista verba hæc, quæ loquor, exponant. Verum reliqua, quæ prosequitur biographus, de Bosonis catastrophe Cum ergo ad intercedendum progredi non posset Episcopus (Magnericus) nec regi hæc, quæ mandaverat, ita nuntiata essent, repente ab hostibus vallatur domus etc.; clarius intelliges ex Gregorio Turon, loco proxime allato: Verumtamen, inquit, non hæc regi, ut erant, nuntiata sunt; sed dixerunt, quod hic ab Episcopo defensaretur; unde factum est, ut commotus rex diceret: Si Episcopus exinde egredi noluerit, pariter cum illo auctore perfidiæ pereat. Hæc audiens Episcopus, direxit nuntios ad regem: qui cum ista narrassent, ait rex Gunthramnus: Injicite ignem in domum, et si exire nequiverit Episcopus, pariter concrementur. Hæc audientes clerici effracto vi ostio Sacerdotem ejiciunt foras. Tunc miserrimus cum videret se flammis validis ab utraque parte vallari, accinctus gladio accedit ad ostium.

roducitur ex
S. Gregorio
Turon.

C 86 Verum ubi primum limen domus egrediens gressum foris fixit, statim unus e populo ejecta lancea frontem ejus inlinit. At ille hoc ictu turbatus, quasi amens, gladium ejicere tentans, ab adstantibus ita lancearum multitudine faucitur, ut defixis in lateribus ejus spiculis, et sustentantibus hastilibus ad terram ruere non posset. Interfecti sunt et pauci, qui cum eo erant, expositique in campo simul. Pro quibus vix obtentum fuit cum principibus, ut terræ recondentur. Prosopographiam vero Guntramni Bosonis, a nostro biographo num. 30 valde paucis etc. generalibus fere terminis indicatam, ita singillatim describit Gregorius Turonensis eodem loco pluries allegato: Fuit, inquit, hic in actu levis, avaritiæ inhians, rerum alienarum ultra modum cupidus, omnibus jurans, et nulli promissa adimplens. Uxor autem ejus cum filiis exsilio data est, resque illius fisco conlatæ sunt. Multitudo autem auri argentique ac diversarum specierum in ejus regestis reperta est. Sed et quæ sub terra absconderat, stimulante conscientia iniquitatis suæ, non latuerunt. Ariolis ac sortibus sæpius utebatur; ex quibus futura cognoscere cupiens, remansit inlusus.

ui et nonnulla
de S. Wolf-
laico.

87 Longus est biographus in enarrandis gestis S. Wolfilanci; quibus ad majorem fidem adungi apte possunt ista ex Gregorio Turon. hist. Franc. lib. 8, cap. 15, ubi narrat ea, quæ ipsemet ex ore ejus excepit, in hæc verba: Petere ab eo cœpimus, ut nobis aliqua de conversationis suæ bono narraret, vel qualiter ad clericatus officium advenisset: quia erat genere Longobardus. Sed nequibat exponere, vanam tota intentione cupiens gloriam evitare. Quem ego, inquit, terribilibus sacramentis conjurans, pollicitus primo, ut nulli, quæ referebat, expen-

derem; rogare cœpi, ut nihil mihi de his, quæ interrogabam, occuleret. Cumque diutissime reluctatus fuisset, victus tandem tam precibus, quam obsecrationibus meis, hæc effatus est: Dum essem, inquit, puer parvulus etc. Subdimus nunc Sancti nostri Vitam; de qua præter illa, quæ superius præmissa fuere, notamus sequentia, et ad impressionem ejus spectant.

AUCTORIS
J. P.

88 Datur illa ex Ms. vetustissimo monasterii S. Martini Treviris, sicut nostro, quod prælo committimus, apographo, sua manu adscripsit noster Rosweyodus; quod item collatum fuit, cum Ms. S. Maximini ejusdem urbis, prout alia manu adnotatum invenimus in eodem nostro exemplari. Variantes nonnullas in Maximiniano lectiones habes ad marginem Vitæ, quam edimus; particula al. quando apponitur, indicat lectiones ex S. Gregorio Turonensi, editionis Ruinartianæ; Brow. vero significat, aliter legi in Fortunato Broweri. Paucula uncinis [ ] inclusa, ex dicto Ms. Sanmaximiniano desumpta fuerunt.

Præmonitio de
Vita, quæ a
nobis datur.

VITA

E

Ex Ms. vetustissimo monasterii
S. Martini Treviris,

Auctore Eberwino, ejusdem monasterii abbate; cum Ms. S. Maximini Trevirensis collata.

CAPUT I.

S. Magnericus fidus S. Nicetti discipulus, ac dignus ejusdem in cathedra Trevirensi successor.

Decedente apud urbem Trevericam viro sanctissimo Nicetio a, ejusdem urbis episcopo, successit b in episcopatum Magnericus, vir vitæ laudabilis, cunctisque venerabilis, et tanti viri operum meritorumque consimilis; utpote qui ab ipso nutritus, ejus per omnia conversationis sanctæque eruditionis ac virtutum ejus imitator effectus, atque ad summos ecclesiastici ordinis honores proventus. Erat namque hic venerandus pater Nicetius eximie sanctitatis, non solum in prædicatione admirabilis facundiæ, verum etiam in bonis operibus ac mirabilibus ubique famosus et celeberrimus; qui prius Lemovicinæ urbis monachorum abbas, postea Trevericæ urbis pontifex, inter multos, quos suo discipulatu aggregaverat, specialiter hos Aredium c atque Magnericum ecclesiastica instruendos eruditione sibi delegerat.

S. Magnericus
fuit discipulus
S. Nicetii ep.
Trevir.,
a
b

F

2 Cum quibus ut vir Deo intentus sacræ meditationi et assiduæ orationi specialius vacabat: qui bonarum virtutum magistri conscii, ejus quoque æmulari cupiebant sanctitatem, ut, procedente tempore, digni filii, digni patris essent successores, non tam dignitatis, quam meritorum ipsius et virtutem heredes. Nam alter supradictæ urbis monachorum abbas; alter no-

cujus elogium
datur,

stræ,

ex mon.
ut et S. Aredii,
ejus item discipuli.

stræ, id est Trevericæ urbis extitit sacerdos.

3 Et quia de tanti patris discipulatu loquimur, superest, ut de Aredio prius, dein de Magnerico dicamus, ut bonos bonæ arboris, ex quo profecerint stipite, fructus cognoscamus. Hic itaque Aredius tantam curationum gratiam divinitus promeruit, ut solo tactu et signo crucis more Apostolorum morbos infirmitatesque sedaret, dæmonia fugaret, aquam de arrida terra produceret, tempestatem oratione cohiberet, ita aliquando ab imbrum nube protectus, ut, imbutis sociis, super eum nec pluvie stilla decideret.

S. Nicetio ob
excommunicationem Clota-
rii regem in
causitum pulso
d
*Sanctus,
venerandus

4 At vero sanctus Nicetius dum sæpe Lotharium regem pro iniquis operibus increparet, nec non excommunicaret *d*; vir utique, qui regiam potestatem nequaquam veritus timuerit, immo ipsis regibus terrendus *; qui justitiam non conticere, magis autem pro justitia mori non dubitaverit, dicens: Libenter pro justitia moriar; dum quadam vice ad exilium pro hujusmodi zelo cogeretur, dumque omnium solatio destitutus, solus relinqueretur, iste unus, id est venerabilis vir Magnericus, tunc tempore diaconus *e*, solus in fide persistendo, magistro specialiter adhesit.

5 Cujus fidei pius pater explorare volens constantiam, ait: Quid tu nunc agis? Quare non sequeris fratres tuos, ut eas, quo volueris, sicut illi fecerunt? Qui ait: Vivit Dominus Deus meus: quia usque quo spiritus in * hos artus contentus fuerit, numquam te derelinquam, Et ille: Quia, inquit, hæc dixisti, dicam tibi, quæ Domino revelante cognovi. Cras enim in hac hora et honorem meum recipiam, et ecclesiæ meæ restituar. Illi autem, qui me dereliquerunt, ad me confugient. Præstolabatur enim venerabilis Diaconus rem promissam attonitus, quam postea * est expertus: nam illucescente die crastina subito advenit legatus Sigeberti / regis cum litteris, nuntians regem Clotarium esse defunctum, seque regnum debitum cum episcopi caritate debere suscipere.

6 Hæc ille audiens, ad ecclesiam regressus, potestati restituitur *g*, confusisque omnibus, a quibus fuerat derelictus, omnes in caritate recepit *h*. Quem ergo hic sacer Diaconus est imitatus, nisi illum, qui, instante passionis tempore, pio magistro, pio est ore professus, dicens: Domine, tecum paratus sum et in carcerem, et in mortem ire: ceterisque fuga evasis, pio magistrum est solus vestigio ad crucem usque sequutus *i* p. Merito itaque sicut Petrus a Domino et post Dominum Ecclesiam suscepit gubernandam, sic et hic Petri imitator, quia magistro fidem servaverat, ejus quoque acsi hereditarie ecclesiam est sortitus regendam.

7 Sic Josue *k*, minister Moysi, dum ei semper adhaerendo fideliter obsequitur, dux Israël-lici populi efficitur, et de ejus spiritu donari meretur. Sic Eliseus *l*, quia aquam super manus Eliæ *m* fundebat, dum fidem Domino servat, dum prophetæ ministrat, dum eum ad Jordanem sequi prohibuit *, respondit, dicens: Vivit Dominus; quia non te derelinquam; velut filius hereditarium prophetæ donum a bono patre consequitur, et duplici spiritus ejus pignore muneratur. Sic et iste Vir egregius, tanti patris discipulus, dum ejus doctrinam, mores, institutionemque sectatur, in loco ipsius ut filius ejus subrogatur, et rediviva in eo patris opera reparantur.

fidelis semper
adhæret solus
Magnericus,
instantem con-
spici reddens
intelligere me-
ritus;
* Sanctus,
inter
* Sanctus,
cum magno
pudore

* Sanctus,
subito

vel veritatem
eventu com-
probant, et
biographo S.
Magnericum
ob suam erga
magistrum fi-
dem

g
h

i

k
comparante
cum magno
virtute,

l
m

Sanctus, pro
bitus

8 De quo et Fortunatus episcopus *n* egre- D
gius et ecclesiasticus *o* auctor in poemate *p* suo
ita commemorat:

Clare sacro merito, tanto informante magistro,

Quem reparas, operam fructificante loco

Discipule egregii, bone Magnerice, Niceti,

Nominis auspiciu Magne canendo tui

Cujus opime sequax, sancta et vestigia servans,

Rite minister agens, ecce magister ades.

Auctorisque pii successor dignus haberis,

Dum capit ille polum, tu capis arce locum.

9 Talis igitur Vir post memorati tanti pontificis transitum, consensu, ut diximus, omnium plebis vel principum, ad summi pontificatus fastigium eligitur, caput ecclesiæ constituitur, et Trevericæ urbis a Deo electus præsul assignatur, et cathedræ pontificali inthronizatur *q*, in qua feliciter residens usque ad reverendos honestæ vitæ canos, laudabilemque senectam, ecclesiam non paucis *r* tempore strenuissime rexit, temporibus scilicet Justinii *s*, Tiberii, Mauricii imperatorum, nec non Vigilli, Pelagii, Gregorii, Pontificum Romanorum præcellentissimorum, etiam regum Hilperici, Guntramni, Childeberti, sceptrâ regentium Francorum.

10 Sub horum itaque temporibus floruit in prædicta urbe venerabilis Pontifex, Deo amabilis et vitæ honestate ac probitate laudabilis, ut merito, quod in magni sacerdotis laude canimus, ei convenienter adscribatur: Ecce sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo, et inventus est justus; et cetera: quæ quamvis ad nonnullos Sanctorum, ad idipsum quoque non mediocriter pertinere videantur: qui magnus sacerdotii dignitate et auctoritate, magnus pietate, magnus predicatione, magnus religiosæ vitæ exstitit conversatione. Sicut et magnum sanctum Paulum in Ecclesia vociferamus, non tam ex apostolatus gratia, quam ex assidua, quâ plus ceteris laboravit, prædicatione.

et elogium
ejus proferent
ex Fortunato.
n
o p

Fil post Nicetium archiepiscopus Treverensis:
diuque

q

r

s

E

et summa cum
laude huius ec-
clesiæ præest
et prodest.

ANNOTATA.

I

a Vitam ejus habet S. Gregorius Turonensis inter Vitæ Patrum cap. 17, etc. ex eo Mabillonius Act. Benedict. sec. 1, a pag. 191: miracula vero paucis perstringit laudatus episcopus Turonensis de Gloria Confessorum cap. 94. At de his aliisque agendum erit die 5 Decembris cum Martyrologio Romano.

b Imo vero S. Rusticus secundum nostrum Commentarium prævium a num. 21.

c S. Aredii Vitam edidit Mabillonius Act. Benedict. sec. 1, a pag. 349; de quo ad diem 25 Augusti; quando a Molano, Galesinio, Ferrario ac fastis Benedictinis refertur.

d Quod S. Gregorius Turonensis citato mox cap. 17 habet, Clotarium regem (hujus nominis I) pro injustis operibus sæpius excommunicavit, mihi exponendum putans Theodericus Ruinartius, novissimus operum S. Gregorii editor, in notis hic, id est, inquit, non permisit ad communionem accedere; aut ei eulogias denegavit, ut conjicio: nec enim majori excommunicatione a fidelium societate segregatum fuisse a Nicetio Clotarium existimo. Cui conjecturæ videtur utcumque favere rō sapius. Factum porro refert Browerus anno Christi 559.

e In Vita S. Nicetii superius assignata hoc factum tribuitur uni diacono; sed ipsius nomen neutiquam exprimitur; nec videtur id exprimere ausus

A ausus fuisse Brouerus, dum Gregorium secutus, innominatum ponit diaconum. Viderit itaque biographus noster de hoc nomine, quod hic diserte expressit.

f Sigeberto, Clotarii filio, facta post patris mortem regni inter quatuor fratres divisione, obligent Mediomatrices sive Austrasii; cuius divisione annus primus concurrit cum anno Christi 562. Vide Brouerum, Cointium, Labbeumque in Compendio chronologico.

g Anno videlicet 562 secundum jamjam dicta.

h Historiam restituti sedi suae Nicetii narrat Gregorius Turonensis; ex eoque haud dubie hic noster biographus.

i Aurensis auctoris oratoria est, non satis presse cohaerens cum lapsu S. Petri. Eodem fere modo in secundo nocturno diei octavarum sanctorum Apostolorum Petri et Pauli ex sermone S. Joannis Chrysostomi apud Metaphrasten, sicut ibi citatur, omnium Apostolorum fidelissimus dicitur; sed non est fidelis ista versio: non juxta textum Graecum laudati sermonis (qui est in principes Apostolorum Petrum et Paulum panegyricus, atque inter Opera S. Chrysostomi a nostro Frontone Ducreo anno 1624 Lutetiae Parisiorum edito, habetur tomo 6, a pag. 314) legitur πιστὸς τοῦ δεσπότης τῶν ὅλων ἐπίσκοπος; id est, prout ibi recte vertitur, tu omnium Domini fidus apostolus.

k Colitur die 1 Septembris, qui elucidari poterunt haec et alia ejus gesta.

l De S. Elisae cultu ac reliquiis actum die 14 Junii, a pag. 783; plura autem ipsius facta illustrata sunt occasione S. Elisae.

m Illum dedimus 24 hujus mensis.

n Opera ejus illustravit Brouerus anno 1617 Moguntiae edita; quibus Vitae Syllogen praemittit. Vixit autem Fortunatus cum nostro Sancto, et circa idem fere tempus obiit, Pictavis utpote episcopus, teste Labbeo in Bibliotheca chronologica, ad annum prope 600; quo obisse ibidem scribitur.

o Variorum de eo judicia et elogia colligit laudatus Brouerus ante opera ipsius a se edita, a pag. 24. At cur hic vocatur ecclesiasticus auctor? An quia varios Ecclesiae Sanctos carmine cecinit? An potius quia, teste Paulo diacono de gestis Langobardorum lib. 2, cap. 13 hymnos singularum festivitatum... composuit? Plura Brouerus pag. 19.

p Fragmentum est ex libro 3, carmine 13, sed mutato ordine, excerptum; et infra totum producit.

q Anno Christi 573 secundum nostram chronotaxim.

r Praefuit utique annis circiter 23, circa annum 596 mortuus.

s Derivis illustribus, quos agglomerat hic auctor Vitae, Sancto synchronis, agitur toto paragrapho 2 Commentarii praevii.

CAPUT II.

Sanctus apud reges gratosus; levat de sacro fonte Theodebertum; S. Gaugerium instruit et diaconum ordinat; miseras Theodori, Massiliensis episcopi, sublevare conatur.

Et quia invenit gratiam coram oculis Domini, magnificavit eum Dominus in conspectu regum; ut plurimam etiam apud illos gratiam inveniret, in tantum, ut suis hanc nonnumquam consiliis ascirent, seu patrem diligerent ne summum ei honorem, ut apostolico Viro, deferrent. Inde est, quod Childebertus a rex, qui post mortem Chilperici b totum c pene tunc tempore d tenebat regnum Francorum, praelari Viri meritum cognoscens, compatrem hunc sibi delegit: nam filium ejus Theodebertum hic venerabilis pontifex Magnericus a sacro fonte suscepit e: de quo tantum gaudium parentibus exstitit, ut proavus f pueri Guntramnus rex, nepoti congaudens, et munera mitteret, et ista mandaret, dicens: Per hunc enim Deus erigere Francorum regnum propria majestatis suae pietate dignabitur.

12 Non parvam autem beatus iste Magnericus episcopus suarum sollicitudinem gerebat ecclesiarum, sed eas pastoralis cura sanam omnibus doctrinam impendendo, in bono opere et fide Christi confirmabat. Unde cum hujusce rei gratia parochias suas juxta canonum g statuta ex more circumiret, contigit ut ad castrum Ivosium h nomine veniret, ea quidem, quae ad divinum cultum vel ecclesiasticum pertinent ritum, scilicet ut ordinaret *. Tunc sacerdotem convocans, cui ecclesiae ipsius curam commiserat, interrogat, quos haberet clericos divino officio mancipatos.

13 At ille respondens, ait: Habemus, domine Pontifex, officiales et scholasticos: inter quos etiam quidam puerulus, nomine Gaugerius i, ad scholam magistro traditus, sacris adhuc litteris et eruditionibus libentissime studet, psalmum ecclesiae audiens prece ceteris maturius primus accurrit; cibum, quem cum reliquis sodalibus solet accipere, pauperibus assidue erogat. Et cum haec Pontifex audisset, suo conspectui puerum jussit presentari. Cumque in ejus praesentiam venisset, paterna illum pius Sacerdos voce alloquitur.

14 Et cum in eo divinum nescio quid intendo, Spiritu sancto demonstrante, cognovisset, continuo illum ad clericatus officium atque ad serviendum Domino designans, manibus suis tonsuravit. Interrogatus ab eo quam in psalterio lectionem haberet, ita respondit: Domine, sanctissime pater, hoc officium clericatus, quod mihi imponere dignatus es, valde gavisus suscepimus, principium tamen lectionis meae illud est in psalmo secundo: Postula a me, et dabo tibi.

Sanctus apud reges gratia et auctoritate vas; Theodebertum de sacro fonte suscipit;

a b

c

d

e

f

g

h

dumque ecclesias suas visitat,

i

j

* Sanctorum ordinatus

k

illa occasione pueri Gaugerii et laudes intellit; accersitque

l

clericum ordinat, spiritu magnum aliquid de illo praesentens,

EX MSS.

ac deinde eum
promovet ac
diaconatum:
qui levatum a
se de fonte le-
prosum sanat.

15 Audiens ergo Episcopus quia tonsuram illam devote suscepisset, et bonum in puero videns studium et devotionem, præcepit, ut cum alia vice [cum] ad illud castrum veniret, psalterium ex integro [ei] redderet: quam jussionem Pontificis libentissime suscipiens, cum alio item tempore ad illam venisset episcopus ecclesiam, psalterium ei memoriter recitavit. Exinde eum secum retinens, et divinis eruditionibus instruens, ad diaconatus ordinem promovit; in quo bene et digne conversatus, dum quadam vice orationibus vacaret, obvium quemdam habuit leprosum, quem cum sine baptismo esse cognovisset, ad sacerdotem perduxit: a quo statim baptizatus, et a sancto diacono de fonte susceptus, lepra carnis et animæ deinceps caruit. Hæc ac demonstrandam in lucrandis filiis boni Viro industriam diximus.

S. Theodoro
Massiliensi
episcopo, qui
post persecu-
tiones

k

l

B

* Sanmax.
assidue

m

fuit captus, et
in exilium
amandandus,

n

o

* Sanmax.
traditur

p

16 Ceterum cujus etiam fuerit caritatis et benignitatis, quantæque compassionis sicut sæpe alias, ita et in venerabili k viro Theodoro l, Massiliensi episcopo, digno memoriæ facto, laudabiliter ostendit. Hic etenim vir secundum quod Apostolus dicit: Omnes, qui pie volunt in Christo vivere, persecutionem patientur; cum esset sanctitatis eximiæ et orationibus deditus, præcipue * multas a civibus, maxime a præfecto quodam Dinamio m, est perpressus injurias.

17 Postea [vero] cum apud Guntramnum regem majestatis reus accusaretur, nacta videlicet occasione, quasi qui inimicum regis Gundoadum n quemdam excipiens, regno ut hostem et invasorem introduxerit; cum Epiphanio, Papiæ episcopo o, custodiæ traditus*; cum producti et ad regiam discussionem utrique episcopi inculpabiles essent inventi, nihilominus post discussionem, custodia iterum recipiuntur, in qua beatus vir Epiphanius episcopus vita decessit; Theodorus autem exilio deputatus, prius autem ad Childebertum regem audiendus, ita p sub ardua custodia duci jubetur, ut cum ad aliquam quandoque urbem venisset, non episcopum, non civium quemquam alloqui vel videre permetteretur, faciente hoc invidorum malitia hominum et etiam dæmonum, ut in exteris scilicet barbarasque mitteretur regiones; qui, sicut de justo scriptum est, gravis erat eis etiam ad videndum.

C

cum jam Tre-
viros venisset,
et clam esset
adducendus;
magno commi-
serationis
affectu

18 Adveniens itaque Treveros, nuntiatum est Magnerico episcopo, hunc jam in navi positum clam abduci: surrexitque Sacerdos tristis; ac velociter prosecutus, reperit eum ad littus; causatusque cum custodibus, cur tanta esset impietas, ut non liceret fratri fratrem aspicere, tandem ipsum est osculatus. Agnitisque miseriarum illius et calamitatum causis, flevit et paucis eum, quantum tunc morarum licuit, verbis est consolatus, vestimentorumque ei aliquid largitus, impellentibus jam navim custodibus, mœrens discessit.

computatur, et
pro eo orat
impenise, agre
id ferente dia-
bolo.

* al. fratrem

* al. uti et
Sanmax. agi-
tabat

19 Veniensque venerabilis Senex ad basilicam sancti Maximini, ante sanctum sepulchrum prosternitur, illud mente Jacobi Apostoli retinens: Orate pro invicem, ut salvemini; fusaque diutissime cum lacrymis oratione, ut fratri * Dominus dignaretur adjuvare, ita ut erat perfusus lacrymis, est foras egressus. Et ecce mulier, quam spiritus erroris agitare *, et sacerdotem convitiare, ac dicere cœpit: O scelesti et inveterare dierum! qui pro inimico nostro Theodoro orationem fundis ad Domi-

num. Ecce nos quotidie quærimus, qualiter ab his D Gallus * extradatur; qui nos quotidianis incendiis constat: et tu pro ea rogare non desinis? Sati-
* al. Galliis

20 Et aiebat: Væ nobis! qui eum non possumus expugnare. Et licet dæmoniis credi non debat, tamen qualis esset sacerdos, de quo hæc dæmon conquirens * declamabat, apparuit. Ex qua re utrorumque * evidenter ostenditur meritum, unius videlicet sanctitas, et alterius, de qua hostis invadebat, intelligitur caritas, et erga pauperes devota, quam semper exhibebat humanitas.

* lege conque-
rens al. con-
dotens
* Sanmax.
utrumque

ANNOTATA.

a Childebertus II, Sigeberti regis Austrasiorum ex Brunichilde filius, rex Austrasiæ anno 575; Guntchramno patruo in regno Aurelianensi seu Burgundico successit anno 593; obiit 596; ut videsis Cointium. Porro factum hoc, quod narrare biographus instituit, ex Gregorio Turonensi dedimus in Commentario prævio num. 75.

b Obiit Chilpericus, rex Suessionensis, Sigeberti Austrasiorum regis frater, Childeberti II patruus, anno 584 post Septembrem, prout videre est apud Pagium. E

c Assertum hoc biographi elucidavimus in Commentario prævio a num. 74 ex Hadriano Valerio.

d Non utique statim post mortem Chilperici, quæ, ut diximus, contigit anno 584; nec eo ipso anno, quo natus est Theodebertus; de quo mox; nam tunc nondum possidebat regnum Guntramni Burgundiæ; quod mortuo ipso, anno 593 accepit; ac proinde ante illud tempus non tenebat totum pene regnum Francorum, cujus bene magna ac nobili adeo parte tunc carebat.

e Anno videlicet 587, quo in chronico Fredegarii natalis annus ejus, superius a S. Gregorio Turonensi, uti vidimus, non nominatus, exprimitur in hæc verba: Anno xxvii ejusdem (Guntchramni)... filius Childeberti regis Theodebertus natus fuisse nuntiatur.

f Clotarius, Clodovei filius, proavus Theodeberti fuit; nom is genuit Sigebertum; ex quo Childeberti pater. Guntramnus vero Sigeberti, Theodeberti avi, frater, ac proin Theodeberti patruus magnus exstitit. F

g Ludovicus Thomassinus in Veteri ac nova Ecclesiæ disciplina tomo 2, lib. 3, cap. 77 agit de visitanda diœcesi ac provincia ab episcopo metropolitano, ac primate per 5 priora Ecclesiæ secula.

h Ivodium oppidum ditionis Lutzelburgicæ, Treviris in meridiem distat millia passuum circiter lvi. Eposium ei nomen ex Antonini itinerario; ex Gregorio Eposium dedimus. Assidet collis imminentis radicibus, purioris soli subjecta planitie, quam Chares seu Cherreus annis alluit; qui multa riparum amœnitate lætus, denique supra Sedanum in Mosam evadit, inquit Browerus ad annum 587, num. 77.

i De S. Gaugerico aliqua dedimus in Commentario prævio, plura daturi ad diem xi Augusti, quo inscribitur Martyrologio Romano.

k Tamquam Sanctus refertur a Saussayo die 2 Januarii; sed vide quæ nos inter addenda ad Prætermisissos die 2 Januarii diximus, tomo 1 istius mensis pag. 1084. Apud Gregorium Turonensem

A *Turonensem histor. Franc. lib. 8, cap. 12 vocatur vir egregiæ sanctitatis, et in oratione assiduus; sed de ejus cultu nihil Massiliæ exstare, accepisse inde nos diximus loco mox allegato; si quid interea occurrat novæ notitiæ, poterit ejus ratio haberi in nova recusione istius mensis, postquam totum opus fuerit absolutum.*

l *Quidnam in favorem istius præsulis S. Magnericus præstiterit, narrat ex ipsiusmet ore S. Gregorius Turonensis hist. Franc. lib. 8, cap. 12; atque ex eo noster biographus; vide Commentarium nostrum prævium num. 76 in fine: ubi paulo ante ex Gregorio referuntur ea, que Theodorus pertulit sub rege Guntramno.*

m *Pluribus hoc narratum ex Gregorio Turon. dedimus in Commentario prævio, num. 77.*

n *Historiam illam ex eodem Gregorio Turonensi narravimus ibidem a num. 78.*

o *Quæxivimus istum Epiphanium in Commentario prævio num. 81.*

p *Quam hic historiam prosequitur auctor noster usque ad num. 21, memorat S. Gregorius Turonensis lib. 8, cap. 12 ex ore S. Magnerici.*

CAPUT III.

*Restitutus suæ cathedræ Theodorus;
navis ab interitu servata; Guntramnus Bozo cur non liberatus.*

Sed quia Theodori mentio facta est; aliud ejus sanctitatis ut ostendamus indicium, non demonum sed veridicorum utamur testimonio scriptorum, ut, qualis vir fuerit, quem Magnericus non frustra tam sollicite requisierit, et visitare curaverit, proinde attendamus; qui non Theodorum, sed illum veneratus est in Theodoro, qui in judicio suo dicturus est: In carcere eram, et venistis ad me. Hic etenim vir cum, ut supra diximus, esset in custodia, et in quadam [die] reclusus cellula, nec omnino ad ecclesiam permitteretur accedere, quadam nocte dum attentius oraret ad Dominum, refulsit nimio splendore cellula, ita ut comes quidam, qui erat custos ejus, ingenti pavore teneretur.

22 Visusque est super eum lucis immensus globus per duarum horarum spatium. Mane autem facto narrabat hæc comes ille ceteris, qui cum eo erant, quæ viderat a. Sed quia sunt nonnulli, qui more Judaico signa expetentes, de quorundam sanctitate dubitant, nisi signa videant, de hujus præclari viri, id est Treverici Sacerdotis, quis rogo de tantis velit dubitare meritis? Qui potiora signis [facta] ostendit. Signa namque sunt etiam reprobis communia b. Et recte Stephanus, qui signa et prodigia magna faciebat in populo, numquam illustrius est operatus miraculum, quam cum pro lapidantibus caritate fulcitus oravit.

23 Sed et Paulum, quem prius signa Stephani convertere non poterant, sola hunc Stephani caritas orando postea conversum reddidit. Quis ergo omnibus miraculis virtutem caritatis dubitet esse præferendam, cum secundum Apostolum omnem fidem, omnem virtutem,

Julii Tomus VI.

linguas angelorum, prophetiæ et mysteriorum scientiam et incendiorum sufferentiam caritas sola præcellat?

24 Hac itaque virtute fretus, hac veste trabectus, speciosum Magnericus est operatus miraculum, quando fratri et coepiscopo in necessitate posito, regium parvi pendens edictum, materna plenus caritate occurrit, dolenti condoluit, patienti compassus est, indigenti largitus est, verba consolationis dedit, opem sanctæ intercessionis impendit; implens illud Apostolicum: Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror? Cujus intentissima * ad Deum prece * fusa oratio, quem effectum habuerit, illico patuit.

25 Nam cum Gregorio clarissimo et ecclesiastico c viro, Turonensi episcopo, regem apud Confluentiam d adiit; castrum illud, quo Rhenus et Mosella, duo simul flumina, confluent: ubi Childebertus rex aliquo tempore morabatur: quem ambo clari et summi Pontifices adeuntes, pro Theodoro interpellant, et ut ecclesiæ suæ restituantur, intercedunt: quorum suggestioni et petitioni rex continuo annuens, legatum, Felicem nomine, ad patrum in hæc verba dirigit: Te precor Dominum et patrem e meum, ut Theodoro episcopo nihil injuriæ inferas. Quod si feceris, confestim inter nos scandalum germinabit, erimusque discordia impediende disjuncti, qui debemus, amorem tuendo, esse pacifici. Acceptoque de hoc et de aliis causis responso, legatus discessit f.

26 Morantibus autem apud prædictum castrum pontificibus, ad regium sunt invitati epulum; ubi cum tardiori jam hora demoratum esset, a mensa surgentes ad litus, amnem transaturi, procedunt. Introeuntibus autem navim, ita, repentina cum eis irruente multitudine hominum, navis eadem onerata est, ut usque ad labium pene aqua pervenerit g: sed virtus Domini affuit h: quæ Sanctos ab hac necessitate liberavit, et navis meritis ipsorum i non sine admiratione multorum ad ulteriora portavit.

27 Post hæc condicto inter se reges loco pro publicis regni utilitatibus simul utrique conveniunt. Affuit etiam cum eis et Magnericus, Treverorum episcopus. Tunc inito placito quidam ex primatibus Francorum, Guntramnus, cognomento Bozo k, pro diversis criminibus accusatus, majestatis reus, capitalis est sententiæ judicatus. Sed quia judicio præsens non erat, cum post datam sententiam hoc comperisset, ad mansionem Episcopi convolvit, et clausis mox ostiis, segregatus ab eo, clericis vel famulis, ait: Scio te, beatissime Sacerdos, magnum cum * regibus honorem habere.

28 Et nunc ad te confugio, ut evadam. Ecce percussores ad ostium: unde manifeste scias, quod si a te non eruor, interfecto te, egrediar foris * et moriar. Manifestissime enim noveris, quia aut mors una nos occupat, aut par vita defensat. O sancte Sacerdos, scio namque te patrem communem cum rege esse filioque ejus, et novi quoniam quæcumque petieris ab eo, obtinebis, nec negare omnino poterit sanctitati tuæ quæcumque poposceris. Ideoque aut impartire * veniam, aut moriamur simul. Hæc autem evaginato ad Episcopum gladio dicebat.

29 Turbatus tali auditu Episcopus ait: Et quid faciam, si hic a te teneor? Dimitte me,

41 ut

Ex Mss.

et egrugio hic
a Sancto nostro
exercito:

* Sanmaæ.
utilissima
* Sanmaæ.

pro eo
nam una cum
S. Gregorio
Turonensi pro
Theodoro in-
tercedit, et aux
cum sedi re-
stituit:

c

d

E

e

f

quorum mori-
tis navis,
quæ eos velle-
bat, ab interitu
conservatur,

g

h

i

Guntramnus
Bozo ob le-
sam regiam
majestatem
capite damna-
tur:

k

F

* Sanmaæ.
coram

ut nimis ac
blanditiis apud
S. Magneri-
cum conatur
extorquere li-
berationem
suam:

* al. foras

* al. et San-
maæ. impetra

sed frustra;

EX MSS.
* al. miseri-
cordiam regis

* Sanmax.
irruente jam

reo ob sua
scelera pœnam
merito.
* Sanmax.
evasisset

ut eam, et deprecet pro te regem*; fortasse miserebitur tui. Et ille: Nequaquam, inquit; sed trans mitte abbates et creditos l tuos, ut hæc, quæ loquor, exponant. Cum ergo ad intercedendum progredi non posset Episcopus, nec regi hæc, quæ mandaverat, ita nuntiata essent, repente ab hostibus vallatur domus, paratis ut ignem injicerent. Quod videntes clerici currunt, et effracto vi ostio, sacerdotem foras extrahunt, et sic miser ille ab irruentium * insana armatorum turba perimitur.

30 Credo non illius hunc fuisse meriti, pro quo Sacerdos intercederet. Qui si audire vellet Episcopum, imminens tum periculum evaderet*. Sed ad ostendendam tanti Viri caritatem, hæc diximus: qui non immemor Scripturæ sententiæ, quæ dicit: Erue eos, qui ducuntur ad mortem; paratus quidem exstitit, sed illius hunc, qui dignus non erat, malitia impedivit: nam quia perjurus et homicida erat m; inde et consequenter, quod scriptum est de eo, impletum est: Virum injustum mala capient in interitum. Verum nos ista relinquentes, ad alia transeamus.

ANNOTATA.

a Prodigiosam hanc lucem fere verbum de verbo refert Gregorius Turon. lib. 6, cap. 24.

b Pluribus de hac re disputavimus in Commentario prævio a num. 82.

c Ita hic ipsum agnominari puto, quia scripsit historiam ecclesiasticam Franciæ. Vide quæ superius notavimus de Fortunato.

d Notissimum etiam nunc et munitissimum sub diocesi et ditione archiepiscopi Trevirensis castrum, vulgo Coblenz dictum.

e S. Gregorius Turonensis lib. 8, cap. 13 consonat, dicens: Deprecor Dominum et patrem meum. Ms. vero Sanmax. patrum habet. Sed nostram lectionem genuinam esse liquet, conformem utique S. Gregorio; qui ibidem addit: Nullum enim latet, quod Childebertus rex alium patrem, nisi patrum non habet.

f Rem contrahit biographus, pluribus et aliter apud Gregorium Turon. legendam loco mox allato.

C g S. Gregorius Turon. impletaque est navis tam hominibus quam aquis.

h Addit S. Gregorius Turonensis non sine grandi miraculo: et fortius, quam noster scriptor, sic rem exponit, ut cum usque labium impleta fuisset (navis) mergi non posset.

i S. Gregorius id attribuit S. Martino et aliis Sanctis: Habebamus enim, inquit, nobiscum B. Martini reliquias cum aliorum Sanctorum, quorum virtute credimus nos liberatos. Sed nota est in hujusmodi occasionibus Sanctorum modestia.

k Tragicam Guntramni Bosonis catastrophem ex S. Gregorio Turonensi produximus in Commentario prævio a num. 34.

l Id est, fidos clericos, seu alios familiares, quibus fideret, Gallis accredites. Consule Glossarium Cangii.

m Vitia ejus ex S. Gregorio Turon. pluribus descripsimus in Commentario prævio num. 86.

CAPUT IV.

*Viri sanctitate insignes Sancto syn-
chroni; S. Wolfilaici virtutes ac
vita supra columnam.*

Erant præterea in hujus præclari Pontificis tempore plurimi monasticæ institutionis et religionis vira a in suburbio seu territorio Trevericæ urbis commorantes per opportuna quædam loca, et præcipue Vosagi b vasta, Deo militantes; alii prope, alii longe singularem sive communem vitam ducentes. Sicut enim in Rustici pontificis tempore servum Dei Goarum, sic et in hujus quoque Sacerdotis temporibus quemdam ex Italia virum Dei, summæ sanctitatis gratia præditum, in ejus diocesi novimus conversatum, aliosque quamplurimos servos Dei; Paulum, Ingobertum, Disibodum, Wandalinum, Vosago in ejus episcopio comperimus militasse.

32 Siquidem ipse saltus ab Alpibus et Jurano c monte incipiens, ad Trevericæ urbis proximos pene usque fines pertingit, sed per extenta montium juga septemtrionetenus per decursum Rheni late protenditur. In hoc igitur, ut diximus, saltu multi tunc servorum Dei monasteria, quæ usque hodie permanent, construentes, cœnobialiter conversabantur. Tunc etiam quidam vir Dei Carilesus vitam illic eremiticam duxit. Tunc quoque famosus ille ex Hibernia Columbanus cum suo Gallo adveniens, prædicta Vosagi densa expetiit, et monasterium Luxovio statuit.

33 Sed tempore Theodeberti regis d, quem Magnericus a lavacro sancto suscepit, infectione Theoderici germani ejus, qui Burgundiam tenebat e, nec non et aviæ illius Brunechildis f, velut alter Elias Jesabelis persecutionem fugiens g, Italiam petiit et monasterium Bobio h condidit. Sed et in confiniis ejusdem Vosagi, quæ Trevericæ adjacent civitati, aliqui ex ipsa urbe vasta F eremi, quæ tunc silvosa et inculta, nunc autem sarta videntur, expetentes, secretam illic et arduam vitam ducebant. Ex quibus venerabilis quidam ex eadem urbe presbyter Bantus remota ab hominibus Deo conversatione serviebat.

34 Alter vero ejusdem germanus, nihilominus presbyter, merito et nomine Beatus, beatam et ipse vitam et ducens, conversatione eximia celebris, et sanctitate clarus extitit: quorum in eadem nunc urbe reliquiæ venerantur, et ad sepulchra eorum signa nonnumquam sanitatesque efficiuntur. Nam plerosque incommoditate febrium laborantes celeriter illic vidimus remedia consecutos, sed et nos hoc ipsum in nobis Dei beneficium experti et fideliter adepti sumus.

35 De memorato autem superius ex Italia viro, cujus et ipse Magnerici temporibus vitæ conversationisque fuerit, libet ut dicamus. Hic etenim vir, genere Longobardus, nomine Vulsi laicus i, cum adhuc puer esset, audita fama bonarum virtutum sancti Martini, cum primum se pro amore Dei in illis Galliarum partibus contulisset, beato Aredio abbati, cujus superius mentionem

D

Nominat a
ctor plures
ros Sanctos
qui S. Mag
nerici temp

E

vixerunt in
monte Vos
go; ac S.
lumbani

gesta quæ
perstringit
et S. Banti

d
e
f
g
h

F

nec non S.
Beati, fra
ejus.

De S. Wol
laico

A mentionem fecimus, discipulo sancti Nicetii conjunctis, in ejus monasterio conversatus est, a quo et ecclesiastice instructus, sanctarum Scripturarum notitiam meruit; ita ut eas assidue meditando et legeret et scriberet.

36 Cujus etiam opimæ conversationis et sanctitatis imitator effectus, jejuniis et vigiliis et orationibus indesinenter vacabat, et eleemosynas faciebat. Jam vero proficiente ætate cum quadam vice cum eodem abbate Turonis venisset, et ad sepulchrum sancti Martini orasset, parum pulveris de ejus sepulchro sibi pro benedictione collegit, et ad collum suspendit, quod monasterio *h* revertens cum detulisset, ita pulvis in capsella crescere cœpit, ut foras scaturiret.

37 Quo viso miraculo, amplior ei erga patrocinium sancti Martini amor excrevit. Deinde ad Magnericum episcopum veniens, locum in territorio Trevericæ urbis expetiit in monte, qui non longe ab Evosino castro VIII milibus distat; in cujus cacumine oratorium *l* nec non habitaculum proprio labore construxit, sed et columnam sibi statuit, secundum quod Simeonem *m* sanctum illum Antiochenum legimus fecisse; in qua cum grandi cruciatu sine ullo pedum perstabat tegmine. Itaque cum hiemus tempus advenisset, ita glaciali rigore urebatur, ut ungues pedum ejus vis algoris excuteret, et in barba ejus aqua congelata dependeret. Cibus ejus et potus erat parumper panis et oleris, ac modicum aquæ.

38 Reperit tamen ibi Dianæ simulachrum, quod ex fece adhuc gentilitatis superaret, quodque a stulto rusticorum populo colebatur. Verum ubi ad eum ex proximis villulis multitudo confluere cœpit, prædicabat jugiter, nihil esse Dianam, nihil esse simulacra, vana prorsus esse et diabolica omnia, quæ colebantur. Flexit Domini misericordia mentem rusticam, ut scilicet relictis idolis Dominum sequerentur.

39 Et quadam die convocatis his, qui secum erant, fratribus, cum simulacrum illud immensum tentaret evertere, facta difficultate (nam super ipsum antiquus hostis sedebat) orationi incubuit, rogans, ut virtus illud divina destrueret. Et surgens ab oratione, immisso fune simulacrum illud ad terram diruit: quod malleis minuendo, in pulverem redegit. Illico autem malitia diaboli apparuit: nam statim antequam cibum vir Dei caperet, ita totum corpus ejus repletum est pustulis, ut nullus in eo locus inveniretur vacuus, quem vel unus tegere posset digitus.

40 Ingressus itaque solus ecclesiam, ad orationis virtutem confugit, et coram sancto altario nudum se exposuit: acceptaque ampulla, quam de basilica sancti Martini secum detulit, omnes artus sui corporis oleo sancto perunxit; moxque sopori se contulit. Circa medium vero noctis cum ad cursum *n* solito reddendum surrexisset, ita sanum se reperit, ut nullius in corpore ulceris vestigia invenire potuisset. Ex quo apparet ulcera illa immissione diabolica viro Dei inflicta, sed curatione angelica divinitus fuisse sanata.

ANNOTATA.

a Sanctorum virorum paulo post hic insertum catalogum elucidabit § 2 Commentarii prævii.

b Mons Vosagus seu Vogesus (quæ et silva, ab

altera silva synonyma in pago ac diocesi Laudunensi distinguenda) apud Hadrianum Valesium in notitia Galliarum ex Georgii Furnarii Orbis notitia, dicitur in Lingonibus oriri, et per xxv Leugas versus ortum excurrere ad Basiliam, qua Burgundiam a Lotharingia dividit: inde ad Septemtrionem versus continuis jugis et perpetuis Lotharingiam ab Alsatia seperantem per L Leugas ad Moguntiacum et Augustam Trevirorum expandi. Ex eo monte Mosam, Mosellam, Ararim seu Sauconnam, Helellum vel potius Ellum (III) aliosque non obscuros fluvios dimitti; alios in Oceanum, alios in mare Gallicum partim suo, partim alieno ore perventuros; prout ibidem invenies. Videri etiam possunt, quæ de hoc monte jam pridem dicta sunt ad diem 8 Februarii, pag. 170.

c Mons Juranus, Sequanos ab Helvetiis discludens, extenditur a Rheno fluvio versus Basileam in Septemtrionem, usque ad Rhodanum fluvium et Beugesiam provinciam in Meridiem, varia pro diversitate locorum sortitus nomina. Plura Geographi.

d De eo plus semel jam egimus; mortuo ad annum 612, ut videsis apud Pagium.

e Meminit de illo noster Commentarius num. 14; qui obiit anno 613.

f Brunechildis, uxor Sigeberti, Childeberti II mater, Theodeberti ac Theodorici, de quibus superius, avia fuit: de qua plura invenies die 22 hujus in annotatis ad cap. 5 Vitæ S. Menelei abbatis lit. d.

g Adi librum 3 Regum cap. 19.

h Locum hunc veterum traditio Bobium nuncupabat ob rivum in eo loco, hoc nomine fluentem, ut dicitur in Vita S. Columbani abbatis apud Mabillonium Act. Benedict. sec. 2, pag. 28; ubi et de ejusdem primordiis. Est vero hoc monasterium situm in Liguria ad amnem Trebiam, sub ducatu Mediolanensi, uti ex Ferrario diximus ad diem 2 Januarii pag. 94.

i Quædam huc spectantia præmisimus in Commentario prævio num. 15 et 87.

k Monasterium Lemovicino in termino vocatur ibidem apud S. Gregorium Turonensem; Athanense videlicet, uti notat hic Ruinartius, quod hodie, sicut addit, conditoris sui Aredii nomine insignitur.

l Magnam basilicam vocat Gregorius Turon. loco proxime citato.

m S. Daniele Stylitam dedimus 5 Februarii; de quo Gregor. Turon. de Gloria Confessorum cap. 26.

n Id est, ad recitandum divinum Officium.

CAPUT V.

Sancti suasu columnam relinquit S. Wulfilaicus; ejusdem mors, translatio et miracula.

Ecclesiam, ante, quam, ut diximus, ædificavit, Episcopo sacrate, beati Martini aliorumque sanctorum reliquiis illustravit; secumque nonnullos illuc fratrum aggregavit. Ipse deinde in magna contritione carnisque maceratione Deo serviens, in prædicta columnæ suæ statione permansit. Ad quem cum ex more visitationis gratia venisset Episcopus a, videns eum tanto labore cruciari, et pene corpore debilitari,

S. Wulfilaicus columnam relinquit

Ex Mss.

E

F

EX MSS.

tari, compassus ejus doloribus, ad viam illum discretionis revocat, atque hac statione desistere utiliter suadet.

suasu S. Magnierici;

* Sanmae. permittit

* Sanmae. descendere

42 Non enim, inquit, aequa est via, quam sequeris, nec Simeoni illi Antiocheno, qui in columna stetit, comparari poteris, sed, [nec] cruciatum hunc te ferre loci facit * positio: quia videlicet maximam regio illa persaepe dicitur hiemem sustinere. Descendebat * itaque; et cum fratribus, quos secum aggregaverat, commanere jubet; magis hoc, id est communiter vivere, aliosque instruendo et aedificando lucrari, utilius esse approbans. Quam jussionem licet moleste suscipiens, quia tamen incongruum valde visum est, praeceptis non obedire pontificem, descendit, et cum fratribus, quos aggregaverat, ambulabat, cibumque capiebat.

b
et ne amplius
is ad illam rediret, ipsam
destrui jussit.
* Sanmae.
dirigens

B

43 Praecavens autem Episcopus b, ne iterum ad stationem illam rediret, iterum laboriosa et humanis inexperta viribus praesumeret, quadam die cum ad alium locum destinans *, operarios interim venire fecit, qui praedictam columnam incidentes, ad terram miserunt, finemque stationi illi simul et praesumptioni fecerunt. In crastinum homo Dei reversus, et columnam destructam reperiens, satis agre tulit, sed meliore... via usus cum fratribus deinceps se contulit, multosque post haec secum aedificando, et ad meliora exemplis incitando, in sancta conversatione ad extremum usque permansit.

S. Wolfstaei,
obitus,

44 Qui bonorum quotidie operum incrementis proficiens multisque clarus virtutibus, in pace quievit; sepultusque est in eodem loco in ecclesia, quam ipse aedificavit: in qua multa apud ejus memoriam referuntur fieri crebro miracula. Nostris namque temporibus [cum] locus idem ex antiquitate esset neglectus, contigit ob incuriam, ut quadam die incendium pateretur; cumque ecclesiam et omnia in circuitu ignis absumeret, moesti cives turbati de beati viri reliquiis coeperunt; quia eos velut frac to loculo detectas antiquitas reliquerat.

ossa ab incendio intacta;
translatio:

C

45 Et ecce sedato igne diligenter intuentes, ossa sancti viri ab hac ustione intacta reperiunt, et ita illaesa, ac si nullum locus ille incendium esset perpassus. Impletum est quod de Sanctis Psalmista dicit: Custodit Dominus omnia ossa eorum: unum ex eis non conteretur. Ob hanc ergo causam et maxime quia solitarius erat locus, et, ut diximus, ex antiquitate neglectus, visum est domino venerabili Egberto c, Treverorum pontifici, ut ossa sancti viri ad alium transferentur locum, in memoratum videlicet superius castrum, quatenus ibi majori cum reverentia et custodia reliquiae [sanctae] haberentur.

cujus tempore
mansit feretrum a pluvia
non madefactum.

46 Inito itaque consilio, cum ex eodem loco, praesente episcopo, et clericis vel monachis, aliaque populi frequentia deportarentur, euntibus illis, cum jam ad fluvium processissent, larga super eos repente pluvia descendit; sed ut tanti viri meritum Dominus ostenderet, per omne, quod a praedicto loco ad castrum tendebatur spatium, cum nequaquam imber cessaret, super sancti viri feretrum nec una pluviae gutta cecidit, ita ab illa inundatione protectus, sicut a supra dicta fuerat ignis laesione defensus.

47 Et haec de tanto viro dicta sufficiant: quae ideo in hac, quam scribimus, historia,

posuimus, ut quales hujus apostolici Viri temporibus, in ejus episcopio fervidi * fuerint, quantumque se erga ipsos devotum et industrium reddiderit, cognoscamus. Ipse etiam Gregorio Turonensi episcopo, egregio et ecclesiastico * viro, et tunc temporis clarissimo, contemporalis et familiaris fuit, ita ut ea, quae de hoc Pontifice idem Gregorius in libris suis commemorat, ipso referente cognoverit: ex quibus etiam ista decerpimus.

48 Nam ea quae de Theodoro et fusa pro eod tumbam sancti Maximini oratione superius diximus, ab ejus se percepisse ore asserit. Sed quia sancti viri jactantiam fugiendo virtutes suas omnino docebant, ab erroneo spiritu se convitatum retulit, curationis vero suae gratiam omnino retulit, quam videlicet in illa obsessa femina, orante sancto Sacerdote, nullo modo credimus praetermissam. Quid enim miracula in illo necesse est requirere; quae plerumque d et reprobis sunt communia? Praesertim cum Dominus dicat: Multi mihi dicent in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo demonia ejecimus, et virtutes multas fecimus? Cum potius alia et meliora in eo elucerent virtutum insignia.

49 Nam alere esurientes, vestire nudos, suscipere hospites et peregrinos, intelligere super egenum et pauperem, misericordia * inopis subvenire, nec non reliqua eleemosynarum ac pietatis opera, ista in eo fuerunt specialia. Ad hoc, orationi assidue deditus, in lucrandis animabus sollicitus, in doctrina praecipuus, ut pastor bonus pro commisso grege vigilabat, et ut duplicata Domino talenta referret, Praesul optimus satagebat.

ANNOTATA.

a Apud S. Gregorium Turon. sic dicitur: Advenientibus episcopis, qui me magis ad hoc cohortari debuerant, ut captum opus sagaciter explicare deberem, dixerunt mihi: Non est aequa haec via, quam sequeris, etc.

b S. Magniericus videlicet, in cujus diocesi ista gerebantur.

c Archiepiscopus ille Trevirensis occurrit pluries in Annalibus Broweri, mortuus anno 998; cujus memoria passim in ritualibus et antiquis Pastorum libris ad nonum diem Decembris annotata, teste eodem auctore.

d Expressionem hanc mitigavimus in Commentario praev. a num. 82.

CAPUT VI.

Sancti elogium ex Fortunato; constructae in honorem S. Martini ecclesiae: mors, sepultura; altare post ejus apparitiones erectum; monasterii Trevirensis vicissitudines; ejusdem reditus ad monachos; hujus Vitae scriptor.

Nec nostro ista necesse est de eo approbare testimonio; cum veridicus [ille] de tali

D
Sancti tam
Sancto nostro
sunt gloriosi
quam S. Gra
gorius Turon
eius familia
ria;
* Sanmae.
servi Dei
* Sanmae.
scholasticus

cujus tantum
nisi usus est
biographus
noster.

d
E

qui pro mira
culis S. Ma
gnierici vincti
essent.
* Sanmae.
miserorum

F

Profert au
tor Sancti
elogium

A tali sacerdote auctor Fortunatus metricè ita scribit :

Culmen honorificum, patrum pater, archisacerdos,

Pontificale decus, proficiente gradu.

Quem fidei titulo * meritis crexit in altum,

Ecclesie * caput distribuento Deo.

Discipule egregii, bone Magnerice, Niceti,

Nominis auspiciis *, magne, canendo * tui :

Claro sacro merito, tanto informante * magistro,

Quem reparas operum fructificante loco :

Cujus opimo * sequax *, Sancto et vestigia servans,

Rite minister agens, ecce magister ades.

51 Auctorisque pii successor dignus habetis,

Heredisque sui, frugiparensque manet.

Crevit post obitum pater, et te crescere facit :

Dum capit ille polum, tu capis arce locum.

Grex alitur per te * vice præcessoris alumni *,

Nec sua damna dolet, dum tua lucra tenet.

Fratribus optandus, jucundus honore ministris

Carius et populis, pastor amore places.

Te panem esuriens, tectum hospes, nudus amicum,

Te fessus requiem, spem peregrinus habet.

Hæc faciens intende magis, venerande Sacerdos,

Ut commissæ tibi dupla talenta feras.

Pro Fortunato exorans quoque dulcis amator,

Spem mihi dans venio, sit tibi palma pater.

52 Ille quoniam maxime erga patrocinium sancti Martini semper devotus exstitit, nonnullas in episcopio suo ecclesias *a* in ejus honore construxit atque sacravit, et in hoc quoque imitatus magistrum. De quo idem Fortunatus dixit :

Templa antiqua Dei in præseum renovavit honorem

Ex quibus illam esse præcipuam constat, in qua ipso corpore requiescit. Alteram in monte in pago Vabrensi *b*, quam beati Martini reliquiis illustravit. Tertiam in villa, quam Vasta domus *c* dicitur, quam suæ ditionis et proprietatis esse, majorum relatu didicimus.

53 Sicque venerabilis et Deo dignus Pontifex meritis clarus, virtutibus plenus, omnibus gratus, omnibus carus, cum jam prope octo esset ætatis, tandem febre corripitur, et vitæ suæ terminum octavo Kalendas Augusti sortitur. Corpus ejus in ecclesia, quam diximus, est tumulatum *d* : ubi et condigno nunc honore veneratur. Quod cum aliquibus ab altari pedibus esset humatum, nostris temporibus cuidam honesto viro, nomine Berengario, ejusdem ecclesie monacho, per visionem sanctus Sacerdos apparuit, et ut sepulchro altarium aptaret, præcepit.

54 Quod ille velut somni deliramenta parvi pendens, neglexit ; sed iterum secunda est vice admonitus ; tertia a sacerdote increpatus, reverendissimo Domino Roberto * episcopo cuncta quæ viderat retulit. Tunc episcopus ad ecclesiam veniens, et videns, quo modo se res haberet, secundum jussionem sancti Sacerdotis sepulchro altarium sanctum jussit aptari, et desuper, ut moris est, fastigium componi *e*.

55 Ecclesia autem illa longo ante tempore cum senio esset lapsa, et vastatione Normannica cum ipsa civitate succensa, a Radbodo *, Trevirensi episcopo, Reginoni abbati religioso cuidam et ecclesiastico viro est commissæ, et ab eo in pristinum statum reparata *f* : et sicut in antiquissimis ecclesiæ ejusdem privilegii repo-

rimus, locus illo semper sub abbatibus erat, quia ibi, ut in aliis præcipuis urbis ecclesiis, statio, sedes et domus erat pontificis, et ex traditione beati Magnerici abbates illius loci pontificalibus infulis utebantur, et vices pontificis ad divinum Officium tantum illo absente exsequebantur.

56 Defuncto autem Regione abbate, laicis est in beneficium data, et primum Bertoaldo, fratri Rotgeri episcopi, deinde aliis atque aliis abbatiola illa divisa *g*. Sicque post hæc, tempore Alberti ducis sive Conradi, cum sæpe maxima esset regnorum turbatio atque seditio, ab invasoribus sanctæ Ecclesiæ episcopium omne ita prædatum est, ut nihil infra et extra civitatem esset, quod non sibi maligni invasores vendicerent sive deriperent.

57 Nullus tunc in sacerdotem Dei erat respectus, nulla Ecclesiæ reverentia, ubique rapina, ubique incendia : monia destruebantur, ecclesiæ violabantur. Tunc quoque et ipse locus ab inimicis Dei velut a rabida canibus et lupis invasus, ita destructus est, ut præter parietes ecclesiæ, non dicam ædificia, sed nec ipsa remanerent fundamentorum indicia. Ecclesia quoque eadem detecta atque deserta bestiis nonnumquam erat pervia.

58 Unde tandem miseratione summa ductus, venerabilis Theodoricus episcopus cum jam suo tempore locum regni auctoritate recuperasset, cuidam religioso abbati Angilberto, servo Dei, ad regendum tradidit, concessis ei nonnullis, quæ ad eundem locum pertinent, possessionibus, scilicet ut regularem ibi vitam instituendo, monachorum deinceps esset communitio : nec jam in beneficium concederetur, ut hæc quasi occasione locus periclitaretur, sed Deo sanctisque ejus serviens, episcopi, non tyrannorum dominio subderetur.

59 Qui videlicet abbas monasterialem ibi habitationem faciens, modicam quidem sed honestam Deo servientium monachorum illis adunavit congregationem, ejusque industria bonis quo studiis episcopus congaudens, cum Romanam pergeret, testamentum inde Apostolicum detulit, per quod locus ille nuper restauratus privilegio præfatus traditionis subnixus, sua deinceps firmitate maneret, monachisque concessus, episcopi non alterius potestati pareret, ipsique monachi regulariter vivendo secundum constitutionem sancti Benedicti, electionem quoque haberent.

60 Sicque locum Apostolicæ præceptione munitum cum per aliquod tempus prædictus vir gubernasset, ab hac luce feliciter discessit ; post quem eundem cellam, annuente episcopo *h*, cum fratrum electione nos, qui hæc scribimus *i*, licet indigui, regendum suscepimus, et usque nunc, prout possumus, in vinum Domini, servi quamvis inutiles, laboramus : juxta quod discipulis suis Dominus dicit : Alii laboraverunt, et vos in labores eorum introitis : adjuvante nos eodem Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per infinita secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Habet Commentarius prævius § 6 quæ hanc translationem spectant.

b Circa hunc locum, num. 28 Commentarii prævii dictis adjungi possunt ista : Centrum Vabrense,

XX MSS.

nec non abbatibus,

g

vicinitudines ;

quem locum postea monachus recuperavit Theodoricus episcopus.

et auctoritate Apostolica renovavit :

cui postmodum præfuit auctor hujus Vite.

h

i

EX MSS.

brense, quod villæ Ursionis propinquum erat, ait S. Gregorius Turon. lib. 9, cap. 9. Vocari autem etiam nunc le pais de Vaivre, in notis ad hunc Gregorii locum testatur Ruinartius; cavendum monens, ne confundatur iste locus simul cum Vabrensi castro, vulgo Vabres en Rouergue: ubi monasterium sede episcopali auxit Johannes XXII, distractis ex Rutenensi diecesi aliquot parochiis, ut ibidem addit.

c Browerus ad an. 587, num. 74 scribit in suo textu Caradonum; et ad ejus marginem Caradunum.

d Sepultura cum suis characterismis prævie explanata est num. 56.

e Causam, locum, tempus etc. translationis D ibidem reperies num. 57.

f Res ista exponitur ibid. num. 35.

g Alternantis circa monasterium Martinianum fortunæ, nunc secundæ nunc adversæ, vices dabit idem Commentarius a num. 38; unde plurima hic sequentia elucidari possunt.

h Hinc deduximus in Commentario prævio num. 64, nostrum biographum non monasterii Martiniani Trevirensis, sed alterius cujusdam monasterii antea cænobitam fuisse.

i Biographi hujus idiotismi delineantur in Commentario a num. 61.

DE S. EBRULFO ABBATE

BELLOVACI IN GALLIA

B

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Sancti cultus, ætas, abbatia, et Acta

E

CIRCA FINEM

SEC. VI.

S. Ebrulfum, qui hac die in variis Martyrologiis refertur,

Bellovacensis ecclesia (est autem Belloacum seu Bellovacum nunc vulgo Beauvais antiqua Gallix Belgicæ civitas) inter suos patronos veneratur S. Ebrulfum xxvi Julii, quamvis Martyrologia festum ejus hoc die memorent, et ipsa Acta illum octavo Kalendas Augusti obiisse testentur. Nescimus, quæ sit hujus transpositionis causa; sed eum collocamus hac die, secuti Acta et Martyrologia, inter quæ Usuardus auctus Reginæ Sueciæ hodie sic habet: Belloacus, sancti Ebrulfi confessoris. Saussayus more suo ex Actis prolixius contexuit elogium, quod tomo i Martyrologii Gallicani pagg. 462 et 463 videri potest. Castellanus in Martyrologio Universali eundem Sanctum xxv Julii annuntiat. Ceterum in Bellovacensi Breviario anni 1554 sit de eo Officium triplex ut in tabula præfixa legitur, et ad Matutinum recitantur sequentia: Adest dies veneranda Ebrulphi annua, in qua spreta gleba carnis triumphat cum angelis, percipiens immortalem Vir beatus gloriam, cujus nos illustras festo, tuearis merito; adjuva nos omnes Deus Ebrulphi precibus. Oratio est de communi abbatum intercessio etc. Dein sequuntur Lectiones propriæ, quæ ex Actis desumptæ sunt.

C

2 De tempore, quo Sanctus noster vixit, non exigua est controversia: Mabillonius enim in Annalibus Benedictinis tomo i, pag. 250, et in Actis Sanctorum ejusdem Ordinis sec. i, pag. 366 mortem ejus circa annum 600 consignat; Coin-tius vero in Annalibus ecclesiasticis Francorum tomo 4, pagg. 62, 63, 330, 331, 332, 333, 580, 581, 582 et 626 variis ratiunculis persuadere nititur, S. Ebrulfum integro seculo juniorem esse. Cum autem hic ad differendam tamdiu Sancti ætatem inter alia argumenta producat diploma quoddam Chilperici regis Francorum, illud præmittendum duxi, ut quæstionis status clarius intelligatur. Antonius Loiselius in Monumentis Bellovacencibus pag. 71 testatur, sese istud diploma litteris Gothicis in cortice exaratum vidisse, et pag. 362 illud ita exhibet: Chilpericus rex

Francorum vir illuster. Cum et in hac vita brevi tempore maneamus, et ad mortem ineffugabiliter properemus, oportet, ut voluntatem Domini faciamus, et ecclesias vel Sanctorum venerabilium loca devote construamus, ut in perpetuum cum ipsis gaudere valeamus: hæc enim facientes Deo vero sine dubio poterimus placere, et cum Sanctis in perpetuum regnare.

3 Igitur notum sit præsentibus et futuris, omnibus videlicet Agentibus nostri regni, quod olim paganis irruentibus in Francorum terras, ecclesiæ destructæ, monasteria quamplurima depopulata atque vastata sunt: ad quæ reedificanda cum noster animus, si facultas adsit, promptus omnino fuerint, domnus Dodo Bellovacensium venerabilis episcopus, atque charissimus noster Ebrulphus abbas cum aliis quamplurimis fidelibus nostri regni adierunt serenitatem nostram obsecrantes, ut quamdam ecclesiam, quæ ab antiquis in honore beati Petri Apostolorum principis et S. Luciani martyris prope muros Belloacæ urbis fuerat constructa, sed postea quidem paganorum irruptione vastata atque destructa est, pro salute nostra et totius nostri regni conservatione, nostra munificentia et largitate reedificare juberemus, et eam nostra ditione nos et nostri successores in perpetuum tueremur. Et ideo maxime quoniam hanc eandem ecclesiam genitores nostri datis quarundam suarum possessionum redditibus ad meliorem statum quondam reducere voluerunt, et ejusmodi negotii providentiam jam supra nominatæ urbis episcopis committentes crediderunt; sed illi alia cupientes commissum hoc neglectum reliquerunt.

4 Nos itaque ad id peragendum invitat permaxime, quod his diebus nostris sanctus Lucianus martyr Domini gloriosus jam superius dicto Ebrulpho abbati per visionem apparuit, et ut sanctum Maxianum, qui adhuc in monte Milio latebat, et illius consortio pro Christo cæsum, de abdito sublevaret, et secum in eadem ecclesia conderet, rogavit; ubi ex ea die, qua

asserens quoddam diplomam Chilperici regis Francorum,

F

hic transcriptum,

seculo vii vixisse contendit Coin-tius,

A qua jussio ista peracta est, multa et præclara miracula per sanctos illos Martyres in illo loco demonstrantur. Igitur quia petitio justa et utilis existit, nos nostram auctoritatem præstantes, per hanc decreti nostri paginam decernimus atque roboramus, ut ecclesia in honore beati Petri Apostolorum principis, et sancti Luciani martyris, ubi ipse sanctus in corpore quiescit, quæ est prope muros Belloacæ urbis, nostræ liberalitatis munificentia reëdificetur, et ut famulatibus omnipotentis Domini aptetur, atque cœnobitæ Deo famulantes ibi congregentur: ita tamen ut in perpetuum sub nostra nostrorumque successorum, regum videlicet Francorum, ipse locus et ecclesia consistat, nec eam aliquis alicui aliqua potestate seculari prædito credat vel subdat. Si quis autem, quod minime credimus, contra hoc nostræ sanctionis decretum aliter, quam a nobis dictatum est, agere voluerit, et hoc præceptum nostrum temerare tentaverit, iram summi Judicis, pro cujus nomine et amore nos ista roboravimus, incurrat, et quantamcumque possessionem habere videtur, legibus amittat, et insuper exul et profugus a potestate totius regni fugiens recedat. Quod quidem nostræ serenitatis decretum, ut pleniorum vigorem obtineat, anuli nostri impressione astipulari fecimus, atque manu propria subsignantes roboravimus.

Signum Chilperici gloriosi regis.

Ego Eltritus palatinus scriptor recognovi.

Datum anno Dominicæ incarnationis DCVI, Indictione nona,

Anno regni Chilperici regis XXII.

Actum Rotomagi in generali conventu III Nonas Maii mensis.

5 Annus Dominicæ incarnationis, præterquam quod hic vitiose scriptus sit, in regiis istius temporis diplomatibus notari non solebat, ut Cointius aliique ultro fatentur. An etiam is annus Gothicis litteris in cortice expressus fuit? Si ita est, totum donationis instrumentum suspectum redditur, et saltem constat, illud non esse autographum. Præterea Cointius ad annum Christi 716 num. 4 profert diploma aliud Chilperici, quod est stylo exaratum valde barbaro, ut ipsius verbis utar: at ego in diplomate jam supra exhibito, quod etiam Cointius ad annum Christi 716 num. 5 refert, et eidem Chilperico attribuit, tantum styli barbariem non invenio. An stilus diplomatum uno eodemque anno mutatus est? Sunt et alia, quæ me de istius diplomatis veritate dubitare cogunt, de quibus videri potest Germanus noster in Disceptatione de veteribus regum Francorum diplomatibus. Cointius autem loco proxime citato tale de hoc instrumento fert iudicium: Chartam pro monasterio sancti Luciani prope muros civitatis Bellovacensis a Chilperico rege, priusquam ad bellum procederet, hoc anno (nempe 716) Compendii datam putamus tertio Nonas Maii. Nihil in hac charta legitur, quod historicæ veritati repugnet, modo Chilperici regis nomine Chilpericum tertium intelligas. At ego contendo, diploma istud (an verum an falsum sit, nunc non disputo) Chilperico primo adscribendum esse, et Cointium hic toto seculo a vera chronologia aberrare, ut jam quibusdam argumentis evincere conabor.

6 Imprimis hæc Cointii opinio funditus evertit Acta nostra, in quibus num. 5 dicitur Sanctus noster ad abbatialem dignitatem evectus suasu Fredegundis reginæ, quæ ante finem seculi VI

e vivis excessit. Memorantur etiam aliæ personæ, quarum ætas cum systemate Cointiano componi non potest, ut in annotatis observabimus. Acta autem illa, jam ab aliquot seculis exarata, tamdiu merito defenduntur, quamdiu non probantur manifeste falsa. Præterea ipse Cointius ad annum Christi 634 num. 8 ex Vita S. Eligii, ab Audoenno cœvo scripta, refert sequens fragmentum: Inter cetera bonorum operum insignia, multa Sanctorum auro argentoque et gemmis fabricavit sepulcra id est Germani, Severini, Piatonis, Quintini, Luciani, Genovefæ, Columbæ, Maximiani, et Loliani ac Juliani, adhuc autem et aliorum multorum. Constat autem ex Martyrologio Usuardi ad diem VIII Januarii, Maximianum vel Maxianum et Julianum fuisse Luciani socios, ut in Actis nostris ad eam diem fusius explicatum est. Jam vero sic argumentor ad hominem: si S. Eligius, qui seculo VII obiit, sepulcrum S. Maximiani auro argentoque ornaverit, quomodo Chilpericus tertius seculo VIII in suo diplomate dicere potuit sequentia: Nos itaque ad id peragendum invitat permaxime, quod his diebus nostris sanctus Lucianus martyr Domini gloriosus jam superius dicto Ebrulpho abbati per visionem apparuit, et ut sanctum Maxianum, qui adhuc in monte Milio latebat, et illius consortio pro Christo cæsum de abdito sublevaret, et secum in eadem ecclesia conderet, rogavit. Quomodo, inquam, hæc Chilpericus tertius, tot annis S. Eligio posterior, dicere potuit, si nihil in hac charta legitur, teste Cointio, quod historicæ veritati repugnet. Hæc tamen facile conciliantur, si ad Chilperici primi tempora cum Louvelo, Loiselio, Mabillonio aliisque referantur.

7 Neque certiores sunt Cointii conjecturæ ob quas contra expressam Actorum nostrorum assertionem contendit, S. Ebrulfum non fuisse S. Fusciani, sed S. Luciani abbatem. Valde autem probabile est, inquit Cointius in Annalibus ad annum Christi 696 num. 24, beatum Lucianum apparuisse abbati ecclesiæ, in qua quiescebat, et ad quam e monte Milio socium martyrii transferendum monebat, ut qui passione juncti fuerant, sepultura quoque jungerentur. Deinde Ebrulphus abbas Chilpericum regem pro instauranda sancti Luciani martyris ecclesia convenit, nec illud negotium, nisi præfuisset eidem ecclesiæ, tam diligenter promovisset. At hisce ratiunculis oppono diploma Chilperici, in quo juxta ipsum nihil legitur, quod historicæ veritati repugnet. In illo autem Chilpericus præter alia in honorem S. Luciani decernit, ut cœnobitæ Deo famulantes ibi congregentur. Unde sequitur, necdum tunc temporis illic constitutum fuisse cœnobiū. Quomodo igitur S. Ebrulfus in eodem diplomate vocatur abbas? Quomodo a Cointio dici potest abbas S. Luciani, ubi nulla adhuc erat monachorum congregatio? Verosimillimum itaque est, S. Ebrulfum fuisse abbatem S. Fusciani, ut Acta nostra testantur.

8 Porro falsum esse arbitror, quod Cointius ad annum Christi 683 num. 10 cum Sammarthanis tam confidenter asserit de monasterio S. Fusciani; nempe prima illius fundamenta initio seculi XII jacta esse ab Inguerrano comite Ambianensi: nam Cointius ad annum Christi 555 num. 20 inventionem S. Fusciani referens describit inventionis istius historiam ex codice Ms. Francisci Duchesnii, in cujus fine hæc leguntur: Tunc Childebertus rex, piissimus princeps, præfatorum

ACTORE
G. C.

Contra eundem Cointium ostenditur,

F

quod S. Ebrulfus non fuerit abbas S. Luciani,

tra ipsius
jecturas
hilperico I
tribuendum
t.

AUCTORE
G. C.
• an. non
corpora ?

præfatorum carpenta * in eodem loco cum digno præcepit sepeliri honore, atque insuper aulam templi fideli jussit devotione construere, per quos sanctos Fuscianum et Victoricum atque Gentianum martyres Christus dominus plura inibi dignatus est monstrare miracula. *Equidem fateor, hic non exprimi monasterium, quod cum illa ecclesia in honorem Martyrum constructum sit: attamen quid miri, si aliquot monachi ad eam ecclesiam administrandam adhibiti fuerint, et ita locus paulatim in monasterium excreverit, quod a primo martyre nomen sancti Fusciani traxerit, et cui S. Ebrulfus præfuerit? Quid etiam vetat, ecclesiæ illic ædificatæ paulo post additum fuisse cœnobium, præsertim cum id diserte affirmant Acta nostra, quibus tamdiu adhærebo, donec ea quis manifestæ falsitatis convicerit.*

sed S. Fusciani,

9 Potius itaque assentior Mabillonio, qui in *Annalibus Benedictinis* tomo 1, pag. 138 de istius cœnobii origine ita loquitur: Ad hunc annum (videlicet 555) Carolus Cointius revocat inventionem corporum sanctorum martyrum Fusciani, B Victorici, et Gentiani, qui tempore Diocletiani in pago Ambianensi martyrium passi sunt, via publica, eo scilicet in loco, ubi sancti Fusciani monasterium hactenus cernitur; sepulti non longe ab hoc loco in vico Sanctis postmodum appellato, ubi etiam nunc eorum cenotaphia visuntur. Honoratus Ambianensis episcopus, præmonito cœlitus Lupicino presbytero, ejus elevationis auctor. Childebertus rei fama permotus sacra inde corpora amovere cum non potuisset, in eorum martyrii loco basilicam construi jussit, in qua reponerentur. Hinc initia monasterii sancti Fusciani in Nemore, ex quo sancti hujus martyris, uti et sanctorum Victorici ac Gentiani reliquiæ Ambianos delatæ sunt, atque in majori ecclesia collocatæ: inde postea translatae, Gentiani quidem in monasterium Corbeïense, Victorici vero Augustam-Viromanduum; tametsi Ambianenses id pernegent. Sancti Fusciani monasterio, quod quinto ab ea urbe milliari, in veteri Parisiensi via situm est, præfectus fuit paulo post Ebrulfus abbas Bellovacensis suasu Fredegundis reginæ, quæ illum maxime venerabatur..... Processu temporis eversum fuit sancti C Fusciani monasterium, quod Ingelramnus comes seculo decimo exeunte instauravit. *Mabillonius haud dubie pro seculo decimo exeunte hic dicere voluit duodecimo ineunte, ut patet ex tomo 5 Annalium pag. 479, ubi ad annum 1105 num. 104 ita scribit: Jacuerat ad id tempus ruinis consepultum sancti Fusciani monasterium apud Ambianos, de quo in primo volumine egimus: sed tandem ab Ingelramno Bovensi comite restauratum est. Hæc Mabillonii sententia optime concordat cum Actis, de quibus jam pauca præmonebo.*

et quædam de
ipsius Actis
prænotantur.

10 *Vitam S. Ebrulfi, ex Ms. Bellovacensi desumptam, inter collectanea nostra inveni. Scripsit eam stylo brevi et sincero auctor anonymus, quem Mabillonius post seculum ix vixisse colligit. Alii divinant, eum seculo xii floruisse. Ego nihil certi de illius ætate comperire potui, nisi quod scripserit post Sancti translationem, quæ circa medium seculi ix Bellovacum facta est, ut Mabillonius observavit in notis ad S. Ebrulfi Vitam, quam inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sec. 1 a pag. 366 typis vulgavit. Ceterum circa hæc Acta inutili indagatione me occupavit Jacobus Longus, qui nuper Bibliothecam*

historicam Galliæ edidit: cum enim in ea pag. D 246 ad num. 5310 legerem Vitam sancti Ebrulfi abbatis auctore cœquali, et Longus ibidem assereret, eam a Surio ad diem xxvi Julii inter Vitæ Sanctorum referri, cœpi Surium volvere ac revolvere; sed illic toto mense Julio nullam S. Ebrulfi mentionem reperi. Cum autem in eadem Bibliotheca ad numerum sequentem Longus affirmaret, Vitam ejusdem ab anonymo scriptam esse, eamque a Mabillonio Actis Sanctorum sui Ordinis tomo 1, pag. 336 insertam esse, inspexi locum citatum; at neque hic quidquam de S. Ebrulfo inveni. Consulens itaque indicem istius tomi detexi Acta duplicis Ebrulfi: et priora quidem S. Ebrulfi abbatis Uticensis pag. 354; alia vero nostri Ebrulfi pag. 366. Hinc suspicatus sum, utrumque hunc sanctum Abbatem ob nominis similitudinem a Longo confusum esse, ac tandem apud Surium die xxxix Decembris inveni Vitam S. Ebrulfi abbatis Uticensis, quæ a quodam ejus discipulo, aut amico familiari conscripta est. ut habet titulus, et a qua verosimiliter hæc apud Longum confusio orta est. Quidquid sit, E nos Vitam S. Ebrulfi nostri, cum editione Mabilloniana collatam, ex Ms. Bellovacensis ecclesiæ hic excudemus, cui ex Ms. itidem Bellovacensi subjungemus aliquot recentiora miracula, quæ apud Mabillonium desiderantur.

VITA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Bellovacensi cathedralis ecclesiæ cum editione Mabilloniana collato.

R eligiosorum virorum memoria quanto est meritis excelsior, tanto studiis nostris fieri debet clarior: hinc ad exemplum bonæ operationis vitam beati Ebrulphi pro modulo nostro breviter describendam suscepimus. Qui vir Sanctus genere Francorum exortus civis Belloacæ urbis exstitisse momoratur. Hujus genitrix dum sterilis esset et loca Sanctorum frequentaret, jejuniis et orationibus implorans, ne infœcunda permaneret, ab angela responsum audivit, quod filium esset paritura, qui tali nomine diceretur; cujus vita multis claresceret virtutibus.

S. Ebrulfus
ex sterili m
tre.

F

2 Natus autem secundum quod promissum fuerat divinitus, ætate et moribus proficiens meditabatur jam in ipso puerili ævo, quod postea devotus implevit. Erat enim, quamvis parvulus, ad obediendum promptus, ad vitia calcanda maturus, ita ut in ipso juvenili tirocinio senectutis esset exemplum; non oculum voluptati, non aurem ludibrio, non animum commendans levitati, semper se regebat anchora gravitatis, qui inter ipsa novellæ juventutis exordia, tanto fidei fervore flagavit, ut parentes, ad quorum desiderium solet infantia festinanter recurrere, pro charitate Christi voluntarie relinqueret et velut hostes animæ carnales affectus evitaret, credens sibi sufficere, si omnem dilectionem in solo cœlesti desiderio collocaret.

natus

A 3 Nec multo post tempore cuidam servo Dei se tradidit erudiendum, et quidquid ab eo vel ab aliis prudentibus aure capiebat, optimo corde retinebat: erat namque affabilis omnibus, aspectu decorus, sermone præclarus, corpore elegans, nullo momento sectans otia; sed aut legens aut meditans aut manibus operans, quæ utilia sunt animæ. Divinis autem Scripturis semper intentus jejuniis corpus affligebat, et semel in die ad vesperam sumebat cibum. Post aliquantum tempus monasticæ conversationis habitum suscepit; constructoque sibi oratorio, in eo loco, qui postmodum a posteris Oratorii *a* appellatione designatus est, eo quod plures orationis domos haberet, sine intermissione ibi Domino famulabatur.

4 Cumque ejus sanctitatis fama crebresceret a Belvacensi episcopo accersitus, ad diaconii gradum provehitur, valde resistens et indignum se proclamans. Fiebat denique ad eum religiosorum concursus et ægritudine laborantium, quibus, invocato Christi nomine, salutis remedium congrebat. Longum est ire per singula, quanta sancti Viri miracula claruerint. Sed tamen e plurimis pauca referemus, ut ex his cetera intelligantur. Cum ei quadam die mulier privata lumine * fuisset oblata, protinus eam signo crucis edito illuminavit. Alios quoque cæcos, leprosos, a dæmone obsessos et diversis infirmitatibus detentos curabat. Evocatur de novo a præsule, licet invitatus, ad presbyteratum sublimatur, et ad offerendum frequens ac devotus studiose injectum exsequebatur officium. Erat quidam nobilis homo captus a dæmonibus, qui famulorum ac parentum comitatu usque ad eum perducitur: quem cum Vir sanctus intuitus fuisset, objecto crucis signaculo dæmonia per hominis posteriora turpiter exire compulit et hominem liberavit. His operibus cum longe lateque divulgaretur, etiam regi et ceteris principibus valde complacuit, quia nonnulli ex palatinis salutem per eum fuerant consecuti.

5 Quadam vero nocte dum in stratu suo quiesceret, ecce apparuit ei quasi grex ovium desolatus, et qui * pastorem non haberet, huc illucque dispersus; dictumque est ad eum: Homo Dei, cur gregem istum errare pateris? Continuo expergefactus paulo post didicit, quid visio ista prætenderet *. Nam suasu Fredegundis *b* reginæ, quæ illum maxime venerabatur, palatii proceres hunc Dei famulum monachis, patre suo destitutis, abbatem præficere decreverunt in suburbanis Ambianensium *c*, ubi Fuscianus et Victorius glorioso certaverunt martyrio *d*. Missis itaque, qui eum exhiberent, violente potius quam sua sponte ad id loci deductus, pastorem suscepit curam maximo confectus tædio, quod locum fuisset coactus deserere, ubi quietus vixerat multo tempore. Ordinatis igitur in cœnobio, quæ fratrum vitæ et usibus competeabant, adeo se in humilitate prostravit, ut omnium se minorem gereret, et ministeria infirmis et vilioribus personis deputata, læto vultu et animo ipse subiret, dominicum memorans præceptum: Quicumque voluerit inter vos primus esse, sit vester servus.

6 Aliquando cum fratribus deambulans, pro consuetudine sua quædam de Scripturis tractabat; cum ecce vir nomine Clarius *, quem et cæcitas et serpens antiquus oppresserat, repentino impetu se ingerit et audito Domini Sacer-

dote, cœpit dentibus frendere et immanem rugitum emittere. Tunc Vir Dei misericordia motus, hanc protulit orationem: Domine Jesu Christe, lumen æternum, cui omne genu flectitur, qui per crucis patibulum humani generis inimicum superasti, hujus miseri tenebras dissipa, et, qui in eo latet, prædonem tuæ virtutis imperio miseratus effuga. His dictis, cæcus visum recepit et malignus spiritus evanuit.

Neque illud reticendum putamus, quod ei beatus martyr revelaverit Lucianus *e*, ut Maxianum * collegam suum adhuc, ubi martyrizatus fuerat, jacentem squalidum inquireret, et inventum cum eo sepeliret: qui, oratione facta, cum fratribus venit ad locum, effossa terra, apertoque sepulchro, divinum sensit odorem et, sicut ei jussum fuerat, sepelivit beatum Martyrem; ubi et plerique fuerunt infirmi, quos Dominus a variis sanavit languoribus.

7 Præterea quidam latrocinia exercens putavit, in ejus cella plurimam haberi pecuniam; et nocte silenter ingressus, tulit omnia, quæ reperit. Orto mane cum hoc fratres cognovissent, Dei Famulo mœsti nuntiaverunt. Quod ille audiens, noluit contristari, sed consolabatur eos, dominicam objiciens sententiam, qua præcepit orandum pro inimicis. Post aliqua momenta invasus fur a dæmonio retulit, quod absportaverat. Sed Vir Domini injuriæ immemor, Deo gratias egit et orando dæmonium expulit.

Rursus dum orationis gratia, ut plerumque solebat, ad beati Marini limina Turonem * proficisceretur, in itinere alius ei producit energumenum, quem, more solito, orationis medicamento curavit.

8 Post hæc venerabilis Pater, cum jam plenus dierum præsentis vitæ finem imminere sibi sentiret, advocatis fratribus denuntiat, se in proximo ad aliam vitam migraturum. Omnes pariter repentinus dolor invasit, et pro tanti pastoris discessu, immoderato mœrore afficiuntur. Igitur cum per aliquot dies vocationem suam sollicitus expectasset, ultima die, discipulis assistantibus, confortatus est * gaudens in Domino inter verba orationis carne solutus est. Cujus obitum tam mirificus odor insecutus est, ut ex ejus corpore aromatum fragrantia sentiretur exhalare *. Decessit autem octavo Kalend. Augusti *f*, et, ut tantum Patrem decebat, honorabiliter sepulturæ mandatus est in territorio Belvacensium in oratorio, in quo prius habitaverat, quod ab ipso postea denominatum est.

9 Inde transactis aliquot annis, matrona quædam, nomine Theclana, nobilis et religiosa, eminentiore structura et pretioso cultu sepulchrum ejus adornavit. Vir quoque illustris et sapiens, nomine Theodebertus, Parisiorum episcopus *g*, quoniam ipsi loco maximam impendebat reverentiam, ibi Domino templum ædificavit, ubi et alia diversis Sanctorum dicata nominibus ædificia constructa sunt. Unde locus idem, ut supra diximus, Oratorit nomen sortitus est. Beata denique Angadrisima *h* virgo et abbatisa ibidem cum sanctis virginibus et viduis religiosæ sancta conversatione vixit et vitæ suæ felix propositum consummavit. Cujus tempore accidit, ut templum beatæ Mariæ semper Virginis incendio cremaretur, et dum ad cetera comburendum monasteria ignis vehementissimus evolveretur, sancta virgo necessitante compulsæ, corpus beati Confessoris, aperto sepulchro, con-

EX MS.

* Mabil. Maximianum

et miraculorum insignia

E

* Mabil. Turonis

pie moritur, ac honorifice sepelitur;

* Mabil. et

* lege exhalari

F

cujus corpus magnificè tumulo ac templo honoratum,

g

h

EX MS.

tra ignem extulit; et sic flamma incendii in se ipsa reflexa ulterius transire nequivit. Quo peracto, sancta membra linteaminibus mundis et vestibis sericis involuta cum aromatibus iterum clausa fuerunt*.

* Mobil diligentissime clausurunt postea ad urbem Bellovacensem translatus est.

10 Sed cum, peccatis exigentibus inhabitantium, gentilium incursione locus ille vastaretur, cum honore debito ossa ejus Belloacum translata sunt i, et in basilica beati Petri k venerabiliter collocata. Ad cujus tumbam si quis petenda postulans fideliter oraverit, indubitanter desiderata consequetur per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Hic locus nunc vulgo vocatur Oroër; de quo plura vidi apud Louvetum lib. 3 Historiæ Bellovacensis cap. 3.

B b Hæc fuit uxor Chilperici I, in historia Franciæ famosa, ex cujus ætate opinio nostra, in Commentario prævio num. 6 proposita, confirmatur.

c Hoc monasterium S. Fusciani de Nemore jam vulgo appellatur saint Fuscien au bois, et annexum est congregationi S. Mauri, ut indicat Mabillonius in Annalibus Benedictinis tomo 5 pag. 480; ubi plura de eo videri possunt, uti et in Commentario prævio num. 8 et 9.

d De his Martyribus, Deo favente, agetur cum Martyrologio Romano ad diem xi Decembris.

e De istis Martyribus egerunt Majores nostri die 8 Januarii.

f Ob hanc claram Actorum expressionem Sanctum cum plerisque Martyrologiis hac die retulimus, quamvis ecclesia Bellovacensis illum sequenti colat, ut monuimus in Commentario prævio num. 1.

g Hic episcopus Parisiensis memoratur in Vita S. Bathildis reginæ, ab auctore coætaneo scripta, quam die 26 Januarii in Actis nostris primo loco exhibuimus. Unde non parum confirmatur chronologia nostra contra Cointium, de qua in Commentario prævio.

h Hæc Sancta colitur die 14 Octobris, ut asserit Mabillonius sec. 2 Benedictino pag. 1063, ubi fragmentum Actorum ejus refert. Cointius in Annalibus Francorum ad annum 678 num. 11 dicit, eam fuisse abbatissam in agro Bellovacensi. Hinc etiam non leve formari potest argumentum ad evertendum ipsius systema de ætate S. Ebrulfi, nisi ostendantur Acta nostra fictitia esse.

i Hæc translatio, inquit Mabillonius in notis ad Vitam Sancti nostri, contigit circa annum dccc, Normannis Galliam infestantibus.

k Hæc est ecclesia cathedralis, quam Loiselius in Monumentis Bellovacensibus pag. 58 et sammarthani in Gallia Christiana dicunt, anno 991 ædificari cœpisse; at de restauratione aut ampliori ædificatione intelligendi sunt, cum hæc translatio diu ante ad istam ecclesiam facta fuerit.

MIRACULA

AUCTORE ANONYMO RECENTIORE,

Ex Ms. Bellovacensis ecclesiæ.

Verum ne culpabiliter aut merito dānandi censeamur si tam sancta Dei et sancti Con-

fessoris opera, quæ pro sua dignitate satis [re-ferri] atque exaltari nequeunt, subiceamus ex immensa et superexuberanti atque copiosissima miraculorum ipsorum multitudine vel perpauca dicamus. Eo enim tempore dum ab incarnatione Domini post millenarium revolvebantur quadringenti et quinquaginta septem anni a, in famosa atque antedicta Belvacensium urbe Nicolaus quidam, Pamphon cognomine, egregius civis atque famosus fidelis revera, bonisque ac sanctis artibus præditus, sub casto conjugali vinculo una cum ejus proba fidei atque honestissima [uxore] decem duxerat et quatuor annos, absque tamen prolis beneficio: quod conjuges ipsi ægre ferentes, non ad magos, non ad hariolos, sed ad Deum et sanctissimum Confessorem devotissime recurrentes, die noctuque preces fundebant assiduas cum lacrymis, gemitibus, suspiriis ex intimis viscerum præcordiis in abstinentia et jejuniis orantes, ut eorum humilitatem humilemque devotionem misericorditer respicere dignaretur, sublatoque sterilitatis opprobrio, prolem tandem aliquando conferre, quæ eisdem obsequio esse mereretur.

2 Quid plura? Una nocte præfato Nicolao almus Dei Confessor, qui sperantes in se non despexit, in somnis apparuit dicens, quod apud omnipotentis summam clementiam ei impetraverat filium ex uxore. Mane gaudens surrexit, dictæque revelationi fidem dans indubiam, ecclesiam adiit Belvacensem, ubi sanctissimum almi Confessoris corpus requiescebat et nunc ornatius et honorificentius requiescit, ingentesque Deo et almo Confessori habens gratias de eorum superna visitatione, ut quod polliciti erant in suis famulis dignarentur adimplere, humiliter exoravit. Et revera infra annum divino munere prolem obtinuit, quam tam chari pendebat, quam tam piis votis tam crebris assiduisque precibus, tot lacrymis, tot suspiriis, tot denique devotis gemitibus a divina postulaverat atque obtinuerat pietate. Inde in superbias non ivit, inde non elatus, sed memor beneficiorum Dei, totiusque ingratitude nescius, ad ecclesiam profectus est, et miraculosam totius rei gestæ seriem ecclesiæ ministris pandere humillime atque studiosissime curavit, gratias inde habens non minimas Deo omnipotenti et sanctissimo Confessori, atque non parcens rei suæ familiari et bonis, quæ illi satis abunde erant, contulit ecclesiæ ad honorem Dei et sancti Confessoris et præsertim capsæ tam pretiosum reliquiarum thesaurum continenti, quæ per id temporis honesta minus erat et indigna tam excellenti dono, decus, ornatum, atque splendorem.

3 Quo factum est, ut decanus ceterique ecclesiæ domini, quis longis ante temporibus divinitus inspirati circa id operis conabantur, studebant, et summopere moliebantur, magis inde ac magis incitati, quatenus divini nominis reverentia in fidelium cordibus per amplius invalescere, fructusque uberrimos atque suavissimos salutis æternæ plebs fidelis assequi mereretur: statuerunt totis viribus omni studio atque opera eniti, ut thecam seu capsam prædictam, quæ tam pretiosas sanctissimi Confessoris reliquias continebat, vetustate quidem consumptam, vilem, deformem, indecoram, minus sacris reliquiis dignam, longeque longius ab illarum remotam sanctitate, restaurarent auroque argento atque gemmis etiam pretiosissimis insignirent, in ea re Deo et Confessori almifico opus

D S. Ebrulfi anno 1487 vi cuidam Bellovacensi ex uxore rili

promittit um, qui beneficio tus obtulit nera,

F

quibus sa lipsanthe exornata

A opus acceptum gratumque admodum facere arbitantes.

4 Nec tamen ad id tam pii et salubris operis satis sibi esse rei familiaris, compertum habebant. Quid proinde acturi forent nescii ac vehementer anxii, ad Dei tandem et sanctissimi Confessoris opem precibus et pietatem recurrentes, proborum nihilominus et piorum hominum consilium in hac re minime neglexerunt. Et tandem divino, ut arbitrantur, instinctu, sanoque ac sacto consilio ipsis visum est, ad pia charitatis Christi fidelium opera fore recurrendum. Pro quorum votis piis et saluberrimis institutis effectui mancipandis de licentia et beneplacito diocesanorum, ut in ea re fieri decet, non sine indulgentiarum et divinorum munerum amplissima largitione, iis qui ad tam pium opus manus porrexissent adjutrices, præfati domini seu eorum procuratores ac nuntii pro antedictis requirendis charitatis subsidiis cum sanctuariis et sacris Confessoris reliquiis dictam Belvacensium diocesis circumagentes, ad

B quemdam ipsius diocesis locum, qui vulgo Quinquempoix *b* nuncupatur, diverterunt. Ubi prædicatis et manifestatis sanctissimi Confessoris, cujus res agebatur, magnis et egregiis meritis, quæ ex miraculis pene inexplicabilibus ad ejus preces divina potentia jam olim et nostris diebus factis neminem latere posse credimus: qui Christianæ religioni studens sanctorum prædicatorum coluerunt doctrinam.

5 Quædam vidua paupercula pannis annisque obsita, Radulpha nomine, ætatis nonaginta duorum annorum vel eo circa, a longis et diuturnis temporibus uno lumine, altero vero a tribus annis omnino privata, ægerrima corpore multisque et pene innumeris, quæ senes circumvenire solent, incommodis atque infirmitatibus impedita, ita ut de grabato, cui langens incumbebat, sese erigere aut utcumque movere absque alterius ope nequiret; pia tamen et fidelis atque erga Deum et Sanctos ejus admodum devota, auditis dicti sancti Confessoris virtuosis operibus, et ipsis, quæ in ore omni populo erant, immensis et supermirabilibus miraculorum generibus, devotionis fervore in ejus subito sanctitate exarsit et firmissimæ fidei

C robore solidata sanctissimas atque colendissimas reliquias, quas ei pro voto non datum erat adire, pio animo atque humili prece ad se deferendas poposcit.

6 Quibus coram allatis, zelo illa fidei etiam atque etiam, ultra quam credibile sit, ac magis accensa, una cum minima, quæ illic erat, sacerdotum atque clericorum frequentia humillimas cum lacrymis preces fundens ea, qua divinitus prædita erat, erga Deum et sanctum Confessorem summa atque alta devotione omnipotentem Deum, cui nulla languoris, nulla morbi cujusque cura impossibilis esse potest, ejusque alium Confessorem, cujus meritis Creatoris omnipotentiam ad misericordiam flecti vidua ipsa certa sperabat, pro valetudine obtinenda, quam tanti cupiebat, exoravit. O mira res! Non satis exaltanda atque laudibus attollenda omnipotentis dignatio! Sacerdotibus et clericis cum dictis sanctuariis ad propria reversis memorata vidua in eadem fide atque devotione constans, et firma continuo a Deo almi ejus Confessoris meritis lumen integrum in utriusque oculo recepit, et præoptatæ prorsus restituta est saluti.

7 Sacerdos quidam quinquagenarius juxta Pon-

tizaræ *c* oppidum calculosus fuit et tam atrociter calculi morbo annis quatuor continuis vexatus, ut indies cuncti, duorum aspectibus expositus erat, magis illius mortem sperarent quam vitam. Non minimam pro ipsius curationis beneficio pecuniarum summam in medicos exposuit et ea gratia medicorum hinc inde magna ad eum cucurrit frequentia. Sed quanto majori studio pro illius valetudine conabantur, tanto graviore torquebatur dolore. Quid accidit? Fama per patriæ illius fines volante de gloriosissimi Confessoris sanctitate et de innumeris, quæ ubique et quotidie Dominus per eum operabatur miraculis, ea, qua majore nequibat, devotione tanta Dei firmitate almi Confessoris sanctitatem atque misericordiam amplexus est, ut per eum sanitatem certo certius assequi, et nisi per eum non utcumque assequi posse speraret.

8 Quid plura? Pro Sancti reliquiis, quæ per id temporis Dei nutu illic aderant, humiliter supplicavit. O mira res! Oratione ejus cum intimi cordis suspiriis finita, coram reliquiis eas humillime atque devotissime deosculando confestim calculus immanissimus, quem cum tanto dierum ac noctium tactu atque cum tanto tamque acerbissimo dolore intra viscerum tenerrimas partes repostum gesserat, in quatuor partitus portiones, visu etiam atque tactu perhorrendas, coram omnibus extra decidit in terram. Et protinus, qui patiebatur, sanus factus est nec umquam postea vel minimam passus est doloris scintillam, duabus quoque horis abinde ad ecclesiam profectus est, mirum in modum gratias immortales habens Deo et sanctissimo ejus Confessori, unde et omnis plebs laudem dedit Deo.

9 Denique dum præfatæ ecclesiæ nuntii Normannorum fines cum prædictis Confessoris reliquiis peragrarent, in villam quamdam, quæ Caudbec *d* nuncupabatur, appulerunt. Illic tum forte juvencula aderat, quæ a dæmonio vexata hinc inde passim debacchabatur, horridis ore tabefacta spumis, dentibus terribiliter stridens, sui prorsus ignara et totius cognitionis expers. Imo vero dira vesaniæ furia præ omnibus perhorrenda monstris, ab amicis tandem et parentibus, ut nemini nocua foret, et manicis, sicut tales solent, alligata ferreis ad sanctarum præsentiam reliquiarum deducta est. O mirabilis et supermirabilis Deus! o inæstimabilis Dei misericordia! o misericordiarum abyssus! Protinus ut dicta juvencula coram reliquiis oblata est, non quidem ad ipsius juvenculæ preces, quarum prorsus nescia erat, non ad illius, quæ nulla erat, fidem; sed ut manifestarentur opera Dei in illa, atque propter parentum et necessariorum, qui illa offerebant, devotionem, pristina prorsus potita est sanitate atque sensuum omnium integritate, in qua postea ab illo tempore usque permansit.

10 Quid de utriusque fortunæ atque sexus innumeris illic per colonias *e* et castella atque urbes conjugibus? quid præsertim de mulieribus illis in finibus, quæ steriles et infecundæ prolificare nequibant, et tamen propter fidei et devotionis zelum erga Deum et ejus alium Confessorem infra annum ex Deo prolem recipere meruerunt ad almi Confessoris intercessionem, quem mater diuturnis ante temporibus infecunda tandem precibus et jejuniis enixa est?

Omnipotent

EX MS.
sacerdos calculo laborans

prodigiose sanatur,
E

et puella energumena liberatur,
d

F

alique multi Sancti intercessione juvenatur.
e

EX MS.

Omnipotenti siquidem Deo a nobis et cuncto populo Dei bene visum est immortales habere gratias, et hac tempestate de reliquis subticendum fore, donec aptio ad id rei sese præbeat narrandi locus in Dei omnipotentis laudem et honorem, qui vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Hinc satis patet, collectorem horum miraculorum recentiorum esse.

b Hic pagus in mappis geographicis notatur

inter Bellovacum et Montem Desiderii vulgo Mon- didier, quod est oppidum Pircardiæ in colle situm.

c Pontisara vel pons Ossii, vulgo Pontoise, est oppidum Insulæ Franciæ, quod sex circiter leucis Gallicis Lutetia Parisiorum distat.

d Est oppidum Galliæ in Normannia, quod Latine vocatur Calidum Beccum, et situm est septem leucis infra Rothomagum versus Portum gratiæ; de cujus etymologia et antiquitate vide Valesium in Notitia Galliæ pag. 118.

e Colonia idem est quod villa, de qua voce plura habet Cangius in Glossario.

DE S. GLODESINDE VIRGINE

METIS IN BELGICA PRIMA

P. B.

B

COMMENTARIUS PRÆVIUS

E

§ I. Sanctæ cultus et reliquiæ.

CIRCA ANNUM

DCVIII

Natalis S. Glodesindis hoc die

terum recurrunt Metæ, urbs in moderna Lotharingia tum antiquitate sua, tum regum olim Austrasiorum, et, quod caput est, plurimorum Sanctorum sede commendata jam sæpius in hoc opere nostro, ac porro commendanda. Atque hoc quidem die haud mediocriter est nobilitata; quippe quo sanctam Chlodesindem seu Glodesindem suam transmisisse ad Superos creditur; id quod asserunt non antiqui modo Metensium Fasti, ut notat Mabillonius in observationibus præviis ad Vitam ejus; sed ipsum etiam Adonis Martyrologium, saltem ut a Mosandro primum ex quatuor pervetustis Mss., ut ait, codicibus editum est, ac subinde ad alios codices Mss., Mosandrianis vetustiores, in editione Rosweydrina castigatum; utrobique enim viii Kalendas Augusti tamquam genuina proponitur hæc Adonis annuntiatio: Metis, natalis S. Glodesindis virginis: et consonant exemplaria Mss. alia, cum quibus Adonem Rosweydrum subinde contulimus, ut Lobienſe, ac S. Laurentii apud Leodium.

signatur in Martyrologiis variis,

2 Dixi: Adonis Martyrologium, saltem etc.; quia locum hunc pro Adoniano non agnoscit Mabillonius, cum ait in observationibus præviis, S. Glodesindis memoriam in antiquis Martyrologiis (si Metenses Fastos excipias) desiderari; et idem expressius tuetur in nota ad Vitæ numerum 7; in quo sectatorem habet Bailletum, legendistam Gallum. Et sane est, unde suspiceris, Adonis hæc verba non esse; tum quod omiſsa sint in codice quodam Ms. reginæ Sueciæ, et alio Morinorum, quos consuluit, qui hæc notata reliquit, Henschenius noster; tum etiam quod non exſtent in sincero Usuardini Martyrologii textu; ut ibi ad hunc diem observatum videbis. Ut ut est, si Adonis non sunt, antiqua sunt saltem, ut ipsi codices, quibus inscripta sunt; arguuntque adeo, neque nuperam admodum esse, neque Metensibus tantummodo Fastis notam pridem ac celebratam sanctæ Virginis nostræ ad viii Kal. Augusti memoriam.

3 Idem evincunt codices plurimi, qui Martyrologium Usuardi additamenti hic illic auctum continent; quorum aliqui perantiqui sunt, nec ad

ecclesiam Metensem pertinent; ut ille imprimis quem Rosweydrum vocavimus, scriptumque ostendimus esse anno circiter Christi 1188. Consulesis Usuardum nostrum in auctariis ad hunc diem; ubi passim hæc legere est; Metis, natale sanctæ Glodesindæ virginis. Iisdem verbis ad eundem diem notatur in Florario nostro Sanctorum Ms. Joannes quoque Trithemius de Viris illustribus Ord. S. Benedicti lib. 3, cap. 291 de Sancta nostra sic meminit: Glodesindis virgo sanctimonialis Metensis, sanctæ vitæ et magni meriti apud Deum; quod multa documenta virtutum ejus probaverunt, quorum in ejus historia ex parte fit mentio. Festum ejus agitur viii Kalendas Augusti. Anno DCXL. Sed de anno mortis ejus agetur inferius. Eundem etiam diem servant martyrologi recentiores, Wion, Dorganius, Menardus, Bucelinus, Arturus in Gynæceo, Ferrarius in Catalogo generali, et plures alii; non tamen Martyrologium Romanum, in quo nota nondum est S. Glodesindis.

4 Cum autem positionem ejus ac celebritatem Metis assignari audis, id potissimum intellige de abbacia seu cœnobio virginum, quod ab ipsa Metis olim fundatum, adhuc floret sub regula S. Benedicti, et regimine abbatissarum, quarum plerasque ex illustrissimis familiis prodiisse testatur Meurissius pag. 102. Illas recensent Sammarthani, ubi de abbacia S. Glodesindis (vulgo sainte Glossine de Mets;) sed hiat series ab ipso statim principio usque ad medium fere seculi decimi; supplenda fortassis aliquatenus in nova Galliæ Christianæ editione, a Dionysio Sammarthano non sine ingenti rerum accessione tomis aliquot adornari jam cœpta; in qua et alia speramus multa, quæ ad hujus parthenonis absolutam notitiam pertinent. Spem hanc faciunt ejusdem cum Sammarthano congregationis Benedictini duo, qui in Itinere suo litterario, nuper edito, parte 2 pag. 114 sic notant: Domina abbatissa Sanctæ Glodesindis quidquid erat in archivis suis, id omne nobiscum communicavit; amat enim domum suam, eamque, quid semper fuerit, sciri gaudet. Itaque de hoc ego monasterio hic plura

non

saltem inde seculo duodecimo.

ut Metis obtritus, in battia a se data;

F

A non dicam, quam quæ ad rem, quam ago, ad cultum, inquam S. Glodesindis edocendum, necessaria sunt.

5 Nam in hujus abbatiæ templo primario et primum coli publice cœpit Sancta, cum ad illud translata sunt sacra ejus lipsana; et colitur etiam nunc, nondum ablatis inde reliquiis. Primarium autem abbatiæ templum illud appello, quod ipsa Glodesindis una cum cœnobio erexerat, nomine atque honore S. Sulpicii Biturici episcopi postea nuncupatum, imo et sanctæ Dei Genitricis ac beati Petri apostoli; uti expositum est in Vita secunda num. 34 et 35. Præter hanc autem basilicam, quæ monasterii septis includebatur, binæ fuerunt secundaria, altera Deiparæ Virginis, quæ non modo extra monasterii, sed urbis etiam muros ædificata est annis quinque et viginti post obitum sanctæ Fundatricis, ita tamen ut liberum ad illam aditum sibi reservassent moniales, ut in Actis prioribus habes infra num. 14 et 15, in posterioribus vero a num. 21; altera sanctæ Crucis, quæ intra cœnobii ambitum sita fuit, juxta Vitam primam num. 41, et secundam num. 64. Ad primariam, inquam, cœnobii basilicam translatum fuit ac simul ad publicam venerationem elevatum corpus S. Glodesindis anno Christi 830, ut narratur in priori Vita num. 19 et 20, in posteriori a num. 31 usque ad 36; idque per Drogonem episcopum Metensem, in cujus proinde epitaphio, quod Sammarthani, ubi Drogonem inter episcopos Metenses recensent, integrum recitant, istius rei memoriam consignatam his versibus legere est:

Iste Glodesindis solemniter ossa levavit,

Condigneque loco condidit eximio.

Idem de Drogone apud Meurissium pag. 205 Chronicum Ms. episcoporum Metensium sic asserit: Hic levavit ab humo corpus sanctæ Glodesindis virginis.

6 Sed quoniam translati corporis mentionem fecimus, operæ pretium videtur observare, unde et quoties translatum alio fuerit. Primum sepultæ fuerunt sacræ Virginis hujus exuvie in cœmeterio basilicæ suburbanæ, tum quidem SS. Apostolorum, at postea S. Arnulfi dictæ, ut habes in prima Vita num. 13 et 14, et in secunda num. 14 et 15. Id quando sit factum, infra examinabitur. Quievit ibi porro per annos non amplius quinque et viginti; ut ibidem affirmatur. Tum inde translata sunt ad novam basilicam Deiparæ Virginis, quam numero præcedenti diximus extra urbis ac monasterii septa fuisse positam, sic tamen ut utrisque quodammodo adhereret; atque a dextris altaris sunt reconditæ, ut narratur in priori Vita num. 15, in altera num. 24. Hæc prima earum translatio est; quam non recte Mabillonius in observationibus præviis ad Historiam translationis tom. 4, part. 1, pag. 435 refert ad seculum VIII; nisi forte est error typographicus; cum obitum ejus, quem ipse collocat anno Christi circiter 610, annis tantum 25 secuta sit; quod cum Actis fatetur idem auctor in Annalibus suis tom. 2, pag. 533. Mansit autem hoc loco sacrum illud depositum usque ad annum Christi 830, ut Acta referunt, magno infirmorum affluente numero, crebrisque celebre miraculis, humatum tamen et sub terra depressum, nec publice eatenus venerationi expositum; ut colliges ex Vita priori num. 18 ac 19, et posteriori num. 32.

7 Altera translatio contigit, ut modo dicebam, anno Christi 830 per Drogonem, te quidem Pridie Idus Martii, quod addit antiquior Vita num. 18; quando sacer hic thesaurus ex æde Deiparæ ad primariam intra cœnobium deportatus est, atque in sepulcro post majorem aram erecto collocatus. In sepulcro, inquam, erecto sive elevata: nam id cum ex dictis supra num. 5, tum ex aliis Actorum locis manifeste eruitur; adi etiam Acta posteriora num. 42, et 63, ubi sepulchrum hoc facile intelleges fuisse, non pavimento suffossum, sed impositum, eoque altius Quod et frequentes ad illud supplicationes, vota et excubiæ passim in miraculis occurrentia demonstrant; ut de proprie dicta elevatione, publicoque cultu tunc instituto, dubitari non possit. Quin imo jam tum dies ejus natalis solenni ritu celebrabatur quotannis, ut colliges ex Vita secunda num. 69: quamquam id, quod ibi narratur, ad tempora posteriora pertineat; nihil tamen est, unde arguas in cultu S. Glodesindis ad illa usque tempora quidquam fuisse statutum præterquam a Drogone, idque cum primum ejus reliquias transtulit evexitque. Hæc proinde translatio, priori multo solennior, digna Metensibus visa est, quam anniversaria memoria recolerent; quod nos olim docuit Laherius noster his verbis: Ex Martyrologiis ecclesiæ cathedralis S. Stephani, et S. Petri ad moniales, translatio S. Glodesindis celebratur XIV Martii; quæ nimirum dies est, quo eam olim contigisse notavimus. Errat hic ergo Begendista Gallus, dum nullam translationis memoriam ait servatam videri.

8 Asserit Meurissius pag. 205, Drogonem hasce reliquias imposuisse thecæ ex argento pretiosæ, in qua etiamnum quiescant. Sed id unde habeat, nescio. Certe si lipsanotheca tum pretiosa atque adeo argentea fuit, cur aliam post centum et viginti annos substituisset Adalbero in ea, quam vocant translationem tertiam S. Glodesindis? Nam in Vita secunda a num. 78 narratur, cum ad instaurandam ampliandamque basilicæ monasterii primariæ fabricam, necesse esset tantisper inde in proximam abbatiæ domunculam efferrî sacrosanctos artus, eos tum ab Adalberone episcopo ex arca, cui inclusi erant, loculo, tunc pro tempore præparato, exceptos in proximam quamdam domum, interim conservandos, fuisse transpositos. Quem loculum idem Meurissius in Adalberone pag. 312 sumptuosam ait fuisse ac magni pretii lipsanothecæ; argenteam tamen fuisse, non dicit. Quid hac, obsecro, fuit opus, si illa supererat? Quid si priori præstabat posterior; cur in hac relictæ non fuissent reliquie; cur in priorem seu Drogonianam denuo relata; in qua, teste Meurissio, etiamnum quiescunt? Ceterum quæ hoc loco gesta ab Adalberone narrantur, veri nominis translatio dici non merentur, ut legenti patebit; quamquam ad S. Glodesindis gloriam promovendam mirifice contulerunt: multo minus elevatio nuncupari debent; quod tamen volunt Sammarthani, ubi de abbatiâ S. Glodesindis, cum toto amplius seculo ante facta sit.

9 Cranium subinde sanctæ Virginis a ceteris ejus ossibus fuisse separatam, ibidem Sammarthani docent, cum ad annum Christi 1427 de Isabelle de Randac abbatissa sic scribunt: Gazophylacium argenteum, in quo caput B. Glodesindis asservatur, liberaliter adornavit. In Vita brevissima, quam habemus ex manuscripto quodam

actorum
P. B.
non ante
men facta est
altera translatio et corporis elevatio.

Erigitur ei
nova et amplior ecclesia
sub Adalberone ep. an. 931.

E

Cetera et reliquias ejus spectantia.

AUCTORE
P. B.

dam Metensi, ut infra monebimus, ubi de sacro velamine, quod angeli ad Virginem in ecclesia S. Stephani detulerint, sermo est, subditur: Quod etiamnum pie asservatur in ecclesia S. Glodesindis. Meminit eadem Vita cæremoniæ cujusdam, de qua nil alibi legi: cum enim compendio narrasset fugam Sanctæ in ecclesiam S. Stephani, apparitionemque angelorum, a quibus ibi velum sacrum suscepit, ita prosequitur: Porro hic ignavo silentio oblitterandum non est, quod etiamnum in hujus miraculi gratiam sanctarum ejus reliquiarum sarcophagus, ex monasterio suo in summum templum delatus, in solemnioribus supplicationibus super aram majorem juxta reliquias gloriosi Protomartyris statuitur: atque ita is ipse, quem in castitatis discrimine, dum viveret, asylum habuit, triumphalis ei post mortem, castitate illibate servata, locus existit. Hæc de cultu et reliquiis: nunc ad Acta progrediamur: nam de Miraculis nihil est quod addam iis, quæ in Actis, maxime secundis, narrantur; nisi quod refert Menologium Cisterciense in omissis ad diem XVIII Maii de matre Ascelinæ virginis, ac S. Bernardi abbatis Claravallensis consanguinea, cui prægnanti apparuerit S. Glodesindis, ac de Ascelina, quam gestabat in utero, dixerit: Filia tua mihi procul dubio comparata æquabitur in meritis.

§ II. Ejusdem Acta genuina; tempora nativitatis et beati obitus.

Cur Acta duplicia hic den-
tur.

Acta S. Glodesindis bina proferimus, quorum posteriora typis jam vulgata sunt sæpius; at priora, nisi fallor, anecdota. Atque hæc quidem hic omittere primum statueram; quod et barbære essent composita, et nihil afferrent, quod non idem elegantius haberent altera; tum etiam quod eorum auctor ad ætatem Sanctæ, cujus Vitam describit, haud multo admodum accederet proprius, quam qui post illum eadem prosecutus est politiori stylo Joannes. Mutavi tamen postea sententiam, ne penitus interirent Acta hæc qualiacumque, certe posterioribus aliquanto antiquiora, atque adeo prima; neque enim ante ea scriptum aliquid fuisse de S. Glodesinde, ex ipsis colliges num. 4 et passim alibi, ubi rerum narratarum testis identidem citatur, non scriptum aliquod vetustius, sed fama dumtaxat; eaque propemodum obsoleta. Accedit, quod hæc ipsa illa sunt Acta, quæ præ oculis habuit Joannes abbas, quæque antiqua ipse vocat ac presse sequi se proficitur, et vero sequitur, nisi quod parerga quædam sua, pauca tamen, interserit. Gratum igitur putavi fore, si prototypon imitationi fontemque rivo præmitterem.

Priorum aucto-
r anonymus scripsit
poulo post an-
num Christi
882.

11 Auctorem habent Acta, quæ priori loco dantur, anonymum, ne ipsi quidem Joanni abbati notum, ut patet ex Actis secundis num. 17, ubi de priorum scriptore dicitur: Nec scriptura illa, quamvis SILENTI feratur AUCTORE, viribus rerum aliquid detrahit etc. Monachum tamen fuisse, inde conjicimus, quod in prologo num. 3 Fratres alloquitur; Metensem vero se fuisse, satis ipse indicat num. 39; de illa enim urbe, tamquam de sua scribens, Namque HUIUS, inquit, ecclesiam URBIS Walone regente episcopo etc. Scripsit autem hæc Acta non diu post obitum Walonis, episcopi Metensis, qui cecidit in conflictu Nor-

mannico anno Christi 882; quod de se ipse iterum haud obscure testatur num. 39, cum, descripto fluentis ex tumulto olei prodigio, subdit: Quod multi NUPERRIME ante præfati episcopi obitum videre. Tria Actorum illorum habemus apographa; unum ex Ms. cænobii S. Maximini apud Treviros, cui et alia debemus quamplurima; alterum est ex abbacia S. Huberti, Ord. S. Benedicti, ad Leodiensis ditionis ac ducatus Bulloniensis confinia; tertium per Gamansium nostrum accepimus ex prægrandi, ut adscribitur, pergameni Blaburensis (aliis Blawbeurensis) Ord. S. Benedicti cænobii prope Ulmam Passionali Sanctorum decimo, circa annum 1480 elegantissime per F. Bartholomæum Krafft manuscripto; parte 2... fol. LXXXI; et curiose cum alio quodam Ms. collatum dicitur in margine. Hæc ubi inter se discrepant, annotatum invenies, saltem cum variatio utcumque notabilis est. Ceterum hisce Actis, quæ terminantur per numerum 39, nonnulla subinde sunt addita; ut patet ex apographo Blaburensi. Imo hoc etiam auctius fuit, adeoque recentius, exemplar, quo usus est auctor Vitæ posterioris, ut ex ea ipsa intelliges num. 75.

12 Sequuntur Acta posteriora, excusa jam pridem apud Surium hoc die; desideratur ibi tamen Historia utriusque translationis, et stylus auctoris genuinus, more Suriano mulatus. Opus integrum deinde, ita ut invenerat, edidit Labbeus noster in Bibliotheca manuscriptorum librorum tomo 1, pag. 724, ex variis Mss. Vitam eandem ex Labbeo dedere Acherius et Mabillonius in Actis Sanctorum Ord. S. Benedicti, seculo 2, pag. 1087; Historiam vero translationis ex eodem Labbeo et antiquo codice Ms. exhibent seculo 4, parte 1, pag. 435. Eadem nos hic producimus ex duplici Ms. veteri; altero Spinalensi, quod sua nobis manu extaravit hagiophilus insignis Petrus Franciscus Chiffletius noster; altero, quod patri studio in rem nostram per se Gamansius itidem noster transcripsit ex Bodecensis, ut notat, cænobii Ord. Regular. S. Augustini, diocesis Paderbonensis Passionali pergameni Ms. insigni, mensis Julii fol. cxcii, pag. B; contulitque cum alio, ut asserit, manuscripto. Eadem sunt, quæ nobis olim submisit Franciscus Laherius etiam noster, ex Officio, ut adidit, ecclesiastico, quod in ejus (S. Glodesindis) ecclesia Metis canitur; verum hæc loco non uno contracta sunt ac detruncata, ut Officio ecclesiastica commodius subserviant. Sed et alia ab eodem accepimus ex manuscripto ecclesiæ Metensis, longe brevissima, nescio cujus ætatis aut pretii. Hæc omittenda censui; quia nihil novi continent, præter id, quod supra ex iis notavi num. 9; et quod Wintronem Sanctæ patrem ducem appellot Austrasianorum (antea comitem Campanum Partensem;) Godilam vero matrem (cujusdam Austrasiæ ducis filiam.) Quia tamen hæc parentheses inclusa scribuntur, subdubito, an ipsius Laherii non sint.

13 Porro Acta hæc nostra secunda nec majorem fidem merentur, nec aliam exigunt, quam quæ ex Actis prioribus derivetur; ut ex ipso illorum auctore percipies num. 2, 17, 18, 75. At auctor, inquis, ille quis est? Quidam codices, teste Surio, habent quemdam Bernardum abbatem, alii Arbertum monachum. Verum alium præferunt auctorem vetustissimi probatissimi-que codices, quos secutus est Labbeus, Domnum scilicet

D

E

Posteriora,
jam excusa
sæpius.

F

omnem et so-
lam fidem ha-
bent ex priori-
bus;

A scilicet Joannem abbatem, quem etiam *ecgrapho* nostro *Spinalensi* inscriptum legimus: nam in *Bodecepsio* mittitur. Verum de ipso Joanne abbate quæri potest, quis fuerit. Nos ad diem *xxvii Februarii* in *Commentario prævio* ad *Acta B. Joannis abbatis Gorziensis* § 3, num. 23, Joannem fuisse *S. Arnulfi* apud *Metas* abbatem, ab *Arberto* et restituta ibidem disciplina monastica tertium, *Anstei* successorem, indicavimus, producto quodam elogio, in quo id affirmatur, quodque cum aliis excusum nunc etiam habes apud *Martenium Thesaurinovicæ* anecdotorum tom. 3, col. 1203; quamquam Joannes noster ibi quartus abbas dicitur *S. Arnulfi*, de quo vide *Commentarium nostrum* mox citatum; sic autem pronuntiat elogium istud: Illic denique piæ memoriæ Joannes inter perplura, quæ intra *Gymnasium sophiæ* peregit, exercitia, *Responsoria B. virginis* et martyris *Luciæ* authentica modulatione composuit, nec non et beatæ *Glodesindis* Vitam cum *Officio* nocturnali etc.

14 Aliter senserat *Mabillonius* in *Actis Sanctorum sui Ordinis* sec. 2, pag. 1087, ubi hujus *Vitæ* scriptorem putaverat fuisse ipsum *B. Joannem abbatem Gorziensem*; quam sententiam nondum omnino deposuerat sec. 4, parte 1, pag. 435; sed cum tandem observasset, *S. Joannem Gorziensem abbatem* litteris parum fuisse excultum (quod ejus *Acta* testantur num. 10 et 125) mutavit opinionem suam sec. 5, pag. 365, et re, inquit, maturius expensa, Joanni sancti *Arnulfi abbati* hoc opus potius adscribendum videtur. Sane Joanni nostro omnia conveniunt, quæ auctorem arguere debeant, nomen, dignitas, locus, tempus, litteræ, styli exercitatio, cujus etiam specimen dedit in *Actis B. Joannis abbatis Gorziensis*, quæ supra assignavimus. Nam si *Ansteo*, ut nobis quidem verisimillimum videtur, successit; abbatem *S. Arnulfi* creatum fuisse necesse est anno Christi circiter 960, quo *Ansteus* obiit juxta assignatum paulo ante instrumentum *Martenianum*, et *Acta B. Joannis abbatis Gorziensis* num. 68. Dignitatem vero illam satis diu videtur obtinuisse: nam et *B. Joanni Gorziensi* animam agenti adstitit anno Christi 972 vel sequenti; ac *Vitam* ejus deinde composuit; cui operi immortalus esse dicitur apud *Martenium* citatum. Versus illa etiam tempora elaborata sunt *Acta nostra secunda*: scripta enim esse post annum 951, manifestum est ex num. 78 et 81; sæculo autem decimo posteriora non esse, suadet numerus 66, ubi auctor nonnullos eorum adhuc superstites appellat, qui tempore *Rotberti*, episcopi *Metensis*, opem *S. Glodesindis* experti fuerant. *Rotbertus* autem obiit anno Christi 916.

15 Quanti autem Joannes hic *Acta nostra* priora fecerit, locis supra citatis indicat: num. 2 nuncupat illa, Scripta, quæ ad nostram ætatem qualibuscumque litteris annotata, perdurant. Num. 17 de iisdem sic loquitur: Nec Scriptura illa, quamvis silenti feratur auctore, viribus rerum aliquid detrahit: cum, semine utique acsi * raro respersa, non sterilem usibus nostris in immensum extendendam messem produxerit. Num. 75, Hæc, inquit, ut valuimus, ex prioribus, quas invenimus, transfudimus litteris; non quod eandem scripturam nullam æstimaremus, quæ utique plena fidei et ad rerum gestarum ordinem vires maximas subministrat; sed quia etc. Fatetur tamen num. 19 et 20, in prioribus

Actis obscuram esse et incertam temporis notitiam usque ad translationem anni 830: solum enim notari *Childericum regem Francorum*, sub quo nata sit *S. Glodesindis*; et hunc quidem non pro certo, sed sub opinione apponi. De quo *Childerico* dubitat ipse, quid statuat, et suspicatur quidem, intelligi posse *Childericum* tertium, et *Merovingicæ stirpis* regem ultimum; sed cum assequi non possit, quo pacto hujus *Childerici* tempore aut etiam posterius dici possit *S. Arnulfus* episcopus *Metensis* nondum fuisse sepultus ad *SS. Apostolos* (quod *Acta* tamen priora affirmant num. 14;) hæret Joannes, et rem hanc quibusque pro arbitrato in medium relinquit, non multum utique sententiarum pondus hac adimente ambage; deditque eam interea fide bona, ut in prioribus Actis legerat, nihil quidquam immulans.

16 Exercuit *Childericus* ille non parum auctores recentiores; dum alii alium significari putarunt: *Browerus* enim noster hoc loco designari credidit *Childericum* secundum, *Chlodovei* secundi filium, in *Annalibus Trevirensibus* ad annum Christi 641, num. 41. Fuit is quidem *Austrasiorum rex*; sed non ante annum Christi 660, hoc est, diu posterius, quam translatus esset *S. Arnulfus* ep. *Metensis* ad *SS. Apostolos* prope *Metas*; atque adeo multo posterius, quam ibidem sepulta fuisset *S. Glodesindis*; quod repugnat omnibus priorum Actorum nostrorum exemplaribus, imo et illi, quo usus est Joannes, auctor *Vitæ nostræ* secundæ. Cointius in *Annalibus Francorum* ad annum Christi 749, num. 12 *Childericum* tertium intelligendum existimat, qui regnavit ab anno Christi 742 usque ad 752: sed huic opinioni *Acta Sanctæ antiquiora* multo fortius opponuntur, quam *Browerianæ*. De *Childerico* autem primo disputari non potest; quando ille religionem inter *Francos* catholicam antecessit. *Mabillonius* ergo legendum hic putat pro *Childerico* *Chilpericum*, quo nomine primum intelligit, *Clodovei* primi ex *Clothario* nepotem: sed perperam, meo quidem judicio: nam *Chilpericus* ille in sola regnavit *Neustria*, quando *Austrasii* regem habebant proprium, primo quidem *Sigebertum*, ac deinde filium ejus *Childebertum II*, qui *Chilperico*, *Neustriæ* regi, supervixit. An vero credibile est, auctorem *Metensem* in historia, quæ *Metis*, hoc est in regni *Austrasii* urbe primaria, acciderit, regem exterum adhibuisse ad significanda rerum suarum tempora, relictis regibus propriis, quos nominare et poterat et vero etiam debebat, maxime cum ipsetum *Metis* positus, *Metensibus* hæc *Acta* scriberet, ut ex dictis de auctore vetustioris *Vitæ* supra palam est?

17 Cum igitur nec *Chilpericus*, nec *Childericus* ullus cum *Actis* nostris componi possit, pro *Childerico* *Childebertum II*, *Sigeberti* filium, *Theodoricum* ac *Theodorici* patrem, reponendum putamus cum *Surio* et aliis: is enim in *Austria*, sive *Austrasia* simul et *Burgundia* regnavit ab anno Christi 575 usque 596, intra quod tempus notam statuimus *S. Glodesindem*. Quam vero sunt inter se affinia *Childerici* et *Childeberti* nomina, tam facile alterum pro altero accipere potuit vel auctor ipse *Vitæ* prioris, vel post eum amanuenses, vel ipsa fama, quam auctor ille secutum se esse significat, tribus circiter sæculis post tempora *Childeberti*. Cur ita sentiamus, facit primo, quod ex *Actis* prioribus constet, sanctam *Glodesindem* obiisse antequam *S. Arnulfus*

AUCTORE
P. B.

ut cum sub
Childerico na-
tam dicunt
Glodesindem;

E

F

quem nos pro
Childeberto II,

fus

AUCTORE
P. B.

fus ep. Metensis sepulcro conditus esset ad SS. Apostolos : sic enim habent num. 14 : In ipso quoque loco (basilica SS. Apostolorum, Metis vicina) non habebatur tunc temporis (cum ibi sepeliretur Sancta nostra) corpus beati Arnulfi eximii confessoris. S. Arnulfus ep. Metensis vivere desiit anno Christi 640 ; anno sequenti ad basilicam jam dictam translatus est ejus corpus, ubi permansit usque ad annum Christi 1552, uti dictum est ad diem XVIII hujus mensis pag. 424 et sequenti. Obiit ergo et sepulta est Sancta ante annum Christi 641 : nata non est igitur sub Childerico secundo, nedum sub tertio ; sed sub alio quodam antiquiore Austrasiæ rege, cujus nomen ob affinitatem aliquam facile confundi potuerit cum nomine Childerici : cum itaque inter superiorum regum Austrasiorum nomina nullum ad illud accedat propius, quam Childerici, hoc male cum illo in Actis nostris confusum censemus.

perperam huc
irrepsisse pu-
tamus :

18 Eodem facit auctoritas Sigeberti, in Chronico ad annum Christi 615 ita scribentis : Glodesindis Metensis claret, quæ sponsum fugiens, velamine capitis misso sibi a Deo per angelum, se et sua Deo delegavit. Hæc sive de tempore, quo e vivis excessit Sancta, sive de eo, quo post acceptum de cælo velum inclarescere jam abbatis cæperat, intelligat Sigebertus, fieri neutro modo potest, quin sub Childeberto natam esse putaverit : vixit enim annos tantum triginta ; cænobio præfuit ab anno ætatis circiter vigesimo quarto : utrumvis autem annorum illorum numerum ab anno Christi 615 detraxeris, in regnum Childerici II incidas necesse est. Accedit insuper, quod Acta nostra patrem S. Glodesindis non obscurum aliquem de plebe hominem faciant, sed regni Austrasii ducem, et in ipsa urbe Metensi adeo pollentem opibus, ut Filix istic dederit, unde in fundo monasterium conderet, aleretque in eo virgines omnino centum ; addunt et nomen ejus : qui dux Wintrō vocabatur. Unum nobis exhibent historia Wintronem, seu potius Wintronem, celeberrimum sub Childeberto II rege Austrasiæ ducem, et sub Theodeberto, Childerici filio, instigante Brunichilde, anno Christi 598 interfectum ; de quo videri possunt S. Gregorii Turonensis Historia et Chronicon Fredegarii : præter unum hunc, inquam, Wintronem, nullus uspiam seu Wintrō, seu Wintrio notus est. Quidni ergo hunc S. Glodesindis parentem fuisse credamus ? Ita certe plerique sentiunt eruditi cum Hadriano Valesio Rerum Francicarum tom. 2, pag. 493, ubi sic habet : Wintrio igitur dux Campanensis S. Glodesindem virginem ex Gudila tulit. Qua de re nemini dubitandum ; cum et nomen, et dignitas, et tempus, ac loca ipsa conveniant. Quidni ergo etiam sub Childeberto sit nata ?

quidquid aliter
Cointius vi-
sum sit,

19 Sane levia sunt, quæ huic sententiæ opponit Cointius, argumenta duo. Et primum quidem, quod Acta S. Glodesindem non sub Childeberto exortam affirmant, sed sub Childerico ; in eo non diffitemur et erratum esse et errari facile post secula tria potuisse. Quamquam id non absolute affirmant, uti etiam testatur auctor Vitæ secundæ num. 19, sed sub opinione dumtaxat. Neque hoc telo Cointius adversarios urgeri potissimum censuit : alterum enim est, quod intorquet identidem, putatque validissimum : nempe, juxta Acta nostra secunda num. 33, cum Drogo episcopus Metensis de elevando solenniter Sanctæ corpore cogitaret anno Christi 830, eos

de vita gestisque Virginis hujus interrogavit, qui D vivam ipsam in corpore videre potuerant, quorum pars multa adhuc supererat. Quod ne videri possit incredibile, id probat Joannes ibidem ex temporibus Childerici usque ad Drogonis annum octavum, Christi 830 ; quæ utique non multum, inquit, super octogesimum reperiuntur annum. Concludit hinc Cointius, Glodesindis natales ad Childebertum II nequaquam posse referri. sed sub Childerico III, sesquiseculo serius esse collocandos. Hæc argutatio si ex antiquioribus Actis deprompta esset, auctorem illorum apertissimæ contradictionis argueret ; quippe qui sepultam fuisse affirmaret S. Glodesindem, antequam vivere cœpisset. hoc est ante annum 641 ; ut supra diximus.

20 Sed procul abest ab antilogia tam crassa scriptor ille, ut tempore Drogonis superstitem quemquam faciat, qui vivam olim Glodesindem vidisset. Adi Vitam antiquiorem num. 19 et 20. Ibi erectionem sepulcri prodigiosam narrat jussu Drogonis per chorepiscopum et alios examinatum, tum subdit capite et numero sequenti : Quod cum inventum esset, atque ei relatum, sive vita ejusdem Virginis religiosissimæ, dum viveret, nuntiata ; nutu mox divino... de eodem loco in alium deferendam mox aggreditur. Quid hic, obsecro, aliud asseritur, nisi quod relata Drogoni fuerint non solum ea, quæ post obitum patraverat, miracula Glodesindis, sed illa etiam quæ olim gessisset in vita ? An hic id fecisse dicuntur, qui olim cum illa vixerant ? Minime. An id facere nemo poterat anno 830, nisi qui viventem novisset ? Cedo igitur, Vitæ prioris auctor unde accepit, quæ de Vita S. Glodesindis narrat sub finem seculi noni ? An et ille viventem novisse poterat, etiam sub Childerico III ? Imo an testes ille superstites vidisse vel audivisse se memorat ? Tantum abest ; ut num. 4 solam famam, eamque perantiquam ac fugientem, narrationis suæ testem appellet. Solius ergo Joannis abbatis episodia sunt, quibus argumentum Cointianum innititur ; Joannis, inquam, qui in Actis secundis proficitur, nihil se in Actis prioribus præter stylum immutasse, quique proinde cum ab illis discrepat, fidem nullam aut exigit, aut meretur ; nisi cum ad res ætate sua gestas accedit. Tum hæc Joannis amplificatio, quam parum ipsimet videri debuit solida ? Pendet enim ab illa sententia, quæ Glodesindem sub Childerico III exortam decernit ; de qua idem Joannes num. 19 ac 20 nihil audet certi statuere. Non est hic igitur, quo ab antiqua receptaque opinione moveri quis possit.

21 Nata est itaque S. Glodesindis sub Childeberto II, qui Austrasiam obtinuit ab anno Christi, ut ante monebam, 575 usque ad 596 ; at quo regni ejus anno in hanc lucem prodierit, incertum. Ad initia tamen Childeberti natalem Virginis pertinere, ex eo colligimus, quod, superstitie parente suo Wintrione, jam secundas nuptias recusaverit ; jam ab angelo posterius velata fuerit, jam ad moliendum cœnobium incubuerit ; quæ omnia vix fingi possunt facta ante annum ætatis ejus vigesimum ; quem adeo ante obitum aut necem potius Wintrionis attigerit. Interfectus autem juxta Fredegarium est Wintrio anno Christi 598 : nasci ergo vix potuit Glodesindis post annum 578 ; nec vero etiam multo citius ; quandoquidem sub Childeberto nata est. Hinc facile conficies etiam, quo fere tempore ex hac vita discesserit : nam si annis tantum triginta vixit, ut

qui Acta antiquiora non vidit :

E

F

nata est enim
Sancta circa
an. 578 ; mor-
tui circiter
608.

A *ut Acta ferunt, defunctam oportet statuere neque ante annum Christi 605, neque post annum 608; quidquid Sigeberto aliter visum sit, cum eam claruisse ait anno Christi 615. Indidem de prima ejus translatione conicere quisque poterit, quando acciderit; quippe quæ obitum ejus post annos quinque et viginti consecuta sit secundum Acta, quæ subijcio.*

VITA ANTIQUIOR

Auctore monacho quodam anonymo ex quatuor codicibus Mss. inter se collatis.

PROLOGUS AUCTORIS.

B

Deus, qui tuæ virtutis potestate de nihilo cuncta creasti, et adjutorium mulieris inseparabile viro fecisti; ut principium virilis dares carnis corpori femineo: qui etiam tam excellenti mysterio copulam consecrasti conjugalem, ut Christi Ecclesiæ sacramentum in fœdere præsignares nuptiarum, quique huic sanctæ virgini Glodesindæ talem contulisti gloriam; ut calcato ac despecto mundo, unigenito filio tuo se sociaret viro; aperi labia, quæso, et ora nostra; ut tuam annuentemus laudem, et perfecte te ac digne laudare mereamur, atque hujus sanctæ virginis Glodesindæ vitam actusque enarrare valeamus; in qua sanctæ reliquæ virgines exemplum accipiant castitatis: quatenus ad te tendant et currant, atque precibus ejusdem sanctæ virginis Glodesindæ pervenire mereantur.

orat,

2 Inscrībimus quoque in hujus opusculi serie decem versus; in quo numero, id est, denario, mystice decem continentur virgines, quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsæ. Quinque autem ex eis erant fatuæ, et quinque prudentes. Sic quoque in his decem versibus, quinque sunt hexametri, et quinque pentametri: quoniam nulli dubium est, in senario numero perfectionem operis designari a.

C Suscipe, sancte Pater, poscente preces Glodesinde,

Quæso, pius nostras, virgine perpetua:
Oratu Glodesindæ, cunctipotens, miserere
Omnibus, ast nobis nocte dieque, precor:
Ac præsta nobis Glodesindæ prospera semper,
Omnipotens, precibus virginis almficæ.
Gloria, laus, et honor maneat per secula cuncta
Virgineo in solio cunctipotenti Deo.
Sanctæ per meritum Glodesindæ crimina dele,
Postulo, nostra Deus, ac requiem tribue.

scribendam
Glodesindis
am;
6

3 Oportet, fratres b, totis viribus laudare Deum Patrem omnipotentem, et Jesum Christum filium ejus, et sanctum Spiritum, qui est tertius in trinitate perfecta; qui etiam remissio est peccatorum, spes miserorum, refugium pauperum, refocillatio infirmorum. Amen. Oportet etiam pro ædificatione sanctæ matris Ecclesiæ, Christi sanguine redemptæ, quam sibi sponsam exhibuit gloriosam, non habentem maculam vel rugam, vitam scribere Sanctorum, qui quasi mundi fulsere luminaria, et, igno-

Julii Tomus VI.

rantia tenebris atque errorum expulsis, clarum illustrarunt lumen incredentium cordibus; quorum cordibus credimus inserendam vitam actusque sanctæ virginis Glodesindæ, quam non credimus minoris esse debiti*; quia, ut fertur, non ab humano homine, sed ab angelo incorruptibili, contra dicente patre ac ceteris nobilibus parentibus c suis, velamen capitis suscepit. Quæ nisi Deo esset digna amabilisque, nequaquam ita, ut nunc retulimus, divinitus velum, Domini jussione, angelicis susciperet manibus.

EX MSS.

* al. meriti

c

4 Eja, sancta virgo Glodesinda, adjuva, succurre, tribue vires, et ora Dominum, ut illuminetur oculus cordis nostri lumine sapientiæ et intelligentiæ atque scientiæ; ut clare videre et enarrare miracula mereamur Dei et Domini nostri Jesu Christi, quæ nostris temporibus intercessionibus tuis operari dignatus est. Scriptis namque mandanda credimus, ut quibus nos præsentibus lætatur, sequentes etiam ob memoriam scripti ædificentur. Nam beata eadem E Virgo, cujus vitæ meritum exquiratur, adhuc in hoc seculo degens, plenissime jam tunc suis revelabatur miraculis. Nam negligentia adeo tacitum fuerat, ut vix aliquid jam ad nostræ ætatis tempora pervenire secundum ejus magnificentiam vitæ valuerit.

imo et Beatam
ipsam invocat.

ANNOTATA.

a Alludit, opinor, ad opus creationis, quod sex diebus perfectum fuit. Alias octonario numero perfectionis gradus ultimus designari solet.

b Hinc in Commentario prævio collegimus, monachum fuisse hujus Vitæ scriptorem.

c Parentes jam olim dici consueverunt consanguinei. Adi Cangium in Glossario.

CAPUT I.

S. Glodesindis natales; nuptiæ; virginitas angelico ministerio asserta; fundatio parthenonis; beatus obitus.

F

Dicitur tamen hæc sancta virgo Glodesinda fuisse temporibus Childerici a regis, et cujusdam illustris ducis filia, qui dux Wintro b vocabatur. Matris quoque ejus nomen Godila c erat; atque satis prædicta proles nobili generis stemmate procreata. Quæ cum in tantum jam fuisset adulta, ut sibi conjugii copula provideri deberet; in ea efficientia secundum filiorum generositatem ipse pater laborare inde jam cœperat; resque usque ad desponsionem pervenit. Paracto vero sponsionis tempore, accipiens eam pater ejus materque, sive parentes nobiles, prædictam Christi virginem ac sponsam Domini nostri Jesu Christi Glodesindam, tradiderunt eam cuidam viro nobili, Oboleno nomine; qui accipiens eam, duxit ad regendam domum suam: introductamque prædictam virginem ac sponsam Domini nostri Jesu Christi Glodesindam intra septa domus suæ, volens copulari ei, attamen Domini providentia actu non cognovit eam. Sed hæc omnia molimina incassum fiebant; quia sancta Virgo cæ-

Natales Beatæ
nobiles, et pri-
mæ nuptiæ:

a

b

et mss.

lesti jam sponso corpus suum et animam consecra-
verat.

sponsi suppli-
cium, B. Vir-
ginis integri-
tas.

6 Idem vero prædictus sponsus eodem die
a prædicto Childerico rege divina providentia
vocatus [est,] ut non pollueret jam dictam sa-
cratissimam Virginem, quæ pro nihilo carna-
le ducebat conjugium, atque pompæ seculi hu-
jus totis renuntiabat viribus. Obolenus quoque
statim ac velociter inter suum ad palatium diri-
gens, illucque perveniens *d*, mox ut audivit præ-
dictus Childericus rex, eum in palatium fuisse
perventum *e*, jussit eum pro suo nefando scelere
atque pro sua ingenti nequitia in custodiam ponere,
ibique retrusum anno integro firmis munitioni-
bus custodiri: unde post expletum annum edu-
ctus, præcipiente prædicto rege, capite peremptus
est.

Dum alia pa-
rantur nuptia,

7 Denique pater prædictæ sacræ Virginis vo-
luit eam alteri sociare viro in conjugium. Illa hoc
totis nisibus respuens; atque appropinquante in-
terea die nuptiarum, in qua tradenda erat beata
B Virgo sponso corruptibili, sponso integritatis ini-
mico, qui [post] paululum putredo, vermis, et
pulvis erat futurus; hostia jam Domino facta,
talem sponsum contemnens, pro Christo patrem
parentesque relinquens et sponsum, soli Deo fa-
mulari desiderabat. Pater quoque jam dictæ sa-
cræ Virginis volens * eam ad Treverensium se-
cum ducere civitatem ad sororem suam, nomine
f Rotlindam *f*, quæ ibidem illo tempore in sancta
conversatione manebat, ut vel cum ea inibi blandis
ac dulcibus sermonibus ejus mollificaretur animus,
quatinus vel sic alteri eam potuisset dare viro in
conjugium.

Beata ad ec-
clesiam Meten-
sem profugit,

g h

i

k

8 Illa hoc refutans ac detestans, noluit il-
lic ire juxta conductum patris, sed ad urbem
Mettensium in ecclesiam sancti protomartyris Ste-
phani *g* profugit, et confessionem *h*, ubi ejus-
dem Martyris *i* ac ceterorum innumerabili-
um Sanctorum reliquiæ conditæ erant, collo-
cavit pro fuga *k*; non pro commisso scelere,
sed ne scelus committeret: nec verita parentum
ferocitatem, manebat; quia paratior erat mori,
quam florem virginitatis et decus castitatis et præ-
mium amittere gloriosæ integritatis; dans exem-
plum sequentibus cunctis virginibus, sequens ip-
sum decorem omnium virginum Christum, quem
Virgo conceperat, Virgo pepererat, atque in
ævum Virgo permanserat. Ne vera gaudia pu-
tent virginis in maritalibus maculosis consiste-
re vinculis, in largis possessionibus, multis ca-
sibus amittendis, et maxime in detrimento pudoris,
quorum omnium post mortem nulla erit mul-
cedo.

unde a paren-
tibus avelli
non potuit;

9 Sed ut ad ordinem propositæ redeam di-
ctionis; vertuntur in furorem parentes, magis-
que sponsalium præparatores, et veluti se de-
lusos dolentes, persequi statuunt Ancillam Christi,
atque eam quoquo modo a proposita inten-
tione reflectere. Sed beata virgo Glodesindis,
veluti se ad portum venisse quietis gaudens,
nec eorum quatitur terroribus, nec blandis se-
ducitur sermonibus. Fitque inibi tunc diligens
custodia ad ostium basilicæ, ut quacumque Vir-
go vi raperetur, aut etiam, ut offensatrix, puni-
retur.

imo, angelo
eam velante,

10 Sed Christi misericordia furorem tam im-
manem et odium ingens pro virtute vertit in
clementiam, et vecordiam parentum in Filiæ
mutavit benevolentiam: nam, ut aiunt, coram
ipsis et compluribus populis in eadem proto-
martyris Stephani ecclesia per sex dies mansit,

non manducans neque bibens; sed forte ange-
lico pasta pane satiata est: quo in loco inten-
tissime et pura devotione sacris vacabat orationi-
bus. Instante itaque jam septima die, quæ prima
feria, atque Dominicus appellatur dies, vir qui-
dam ignotus angelico vultu advenit, quem se-
quebantur duo pueri, qui sanctæ Virgini, ob
violentiae metum juxta altare positæ, velum san-
ctæ religionis detulit, atque mox velatam coram
cunctis reliquit. Hoc autem peracto, ab oculis eorum
recesserunt *l*.

11 Nemo tamen dixit, quid quærerent, quidve
egissent; sed omnes magno detinebantur ter-
rore, et nesciebant, quid, imminente terrore, fa-
cere potuissent. Quod cuncti cernentes atque
scientes manibus factum angelicis, non jam per-
sequendam, ut impiam, sed venerandam, ut San-
ctam, decernunt. Et prostrati omnes veniam po-
stulant; ut eis sacra virgo et Deo dilecta Glo-
desindis indulgentiam tribueret: ac sic ei recon-
ciliati sunt, atque veniam impetrarunt. Audiant
hoc virginis, quæ sui corporis quantulumcumque
titillantur ærumna, quid hæc sancta promeruit
Virgo, quæ viri abhorruit thorum; quæ primo
angelica manu, loco pignoris, promeruit velum, et
Christum inestimabilem sponsum, et postea cæleste
atque perpetuum regnum; nec etiam in præsentī
seculo contumeliosa relinquitur.

12 Demum vero prædicta Virgo sponte pergens
Treviris, atque ad prædictam amitam suam Rotlin-
dam perveniens, ibique una cum ea religiosissime
degens, sacram didicit Regulam; ut et seipsam
instrueret, ac ceteris sanctimonialibus normam da-
ret. His vero omnibus jure peractis, Mettis rediit;
atque in supradicta civitate Mettensi datur ei a pa-
rentibus suis locus quidam, quem ipsa elegerat;
et ditatum possessionibus sanctæ Virgini relin-
quunt. At illa inibi mox monasterium construxit,
quod Sabterius *m* vocatur Monasterium, et, nume-
ro centenario sanctimonialium illic agmine collecto,
diebus vitæ suæ præfuit atque profuit.

13 Ferunt quidam, quod post collocatum monaste-
rium ac collectam congregationem atque regulari-
ter instructam, per sex annos peregerit vitam, et
regulariter atque irreprehensibiliter vixerit, et ce-
teris se sequentibus imitabilem ostenderit: quod
modo sacratissimis ejus virtutibus declaratum est.
Post sex vero annos incorrupta migravit ad Domi-
num suum, inviolabilem sponsum; cui se voverat,
et multis temporibus juncta esse cupiebat. Dicunt
quidam, quod in totum vitæ suæ cursum triginta
annorum impleverit. Postea quoque præcepit se fer-
ri ad locum, quem in illo tempore ad Sanctos voca-
bant Apostolos *n*, ibique se jussit sepeliri.

ANNOTATA.

a Imo Childeberty, ut in Commentario dictum
num. 17.

b De hoc etiam in Commentario diximus num.
18.

c Godila dicitur in breviori Vita Ms. ecclesiæ
Mentensis fuisse ducis cujusdam Austrasii filia.

d Casus nominativus absolutus pro ablativo non
est infrequens in auctoribus horum temporum;
ut in Actis nostris passim videre est.

e Solæcismus est quidem; sed aperta satis sen-
tentia: ut operæ pretium non sit hæc et ejusmo-
di

territi illi
nam petunt

ac Filiæ loci
cedunt erige-
do monasterium

F
Ubi post an-
sex obiit.

A *di alia non pauca in barbara scriptione notare.*

f Rotlinda, sive Rotlindis hæc juxta Browerum *Annalium Trevirensium lib. 7, num. 41*, erat Treviris spectata morum integritate virgo Deo sacrata, ac contubernii quoque virginis antistita : *id quod etiam facile colliges ex Actis hisce nostris infra num. 12.*

g Ecclesia S. Stephani apud Metas præcipua est, augusta, et cathedralis.

h Confessio apud scriptores ecclesiasticos significat locum ecclesiæ, in quo reposita sunt corpora seu reliquiæ SS. Martyrum, ut fusius docet Macer in Hierolexico.

i Ibi enim, ut ex Actis S. Trudonis apud Mabillonium hic in Notis et Meurissium in Historia episcoporum Metensium pag. 135 de S. Stephano dicitur, pretiosissimus sanguis illius custoditur; imo et silex, quo lapidatus fuit, ut idem Meurissius notat.

k Id est, pro refugio seu asylo illum sibi locum delegit.

B *i Hoc miraculum dissimulat ac propemodum negat in Vita S. Glodesindis nuperus quidem Legendista Gallus; crisi dicam, an fide pessima? Certe locum hunc nullibi sic scriptum reperit, ut eum ipse tradit. Vide Acta S. Joannis Gualberti ad diem 12 Julii pag. 314, ubi gravius ejus delictum in hoc genere castigavimus.*

m Subterius constanter appellatur monasterium S. Glodesindis in codice S. Huberti; at Trevirensis modo Superius, modo Subterius habet; Blaburensis autem ubique servat Superius: retinendum tamen videtur Subterius; nam in Actis posterioribus infra num. 21 dicitur major ecclesia, atque adeo ipsum monasterium S. Glodesindis, fuisse loco subteriori. Præterea sic recte distinguitur a monasterio Metensi S. Arnulfi, quod olim Superius vocabatur. ut patet ex Actis abbatum quatuor apud Martenium in Thesauro anecdotorum tom. 3 col. 1201.

n Hæc erat Metensium ecclesia suburbana, ut dictum est in Commentario prævio ad Acta S. Arnulfi Metensis episcopi ad diem xviii hujus mensis.

C

CAPUT II.

Sanctæ sepultura; prima translatio; incorruptio; miracula quædam.

adita prim
m est ad
Apostolos
annos 25;

In ipso quoque loco non habebatur tunc templi corpus beati Arnulfi eximii confessoris a: demum vero mutato nomine, modo illum ad Sanctum vocitant Arnulfum, sive ad Sanctos Apostolos. Propterea autem illuc se præcepit ferri, quia non habebatur in suo monasterio, quod Subterius vocant, cymeterium, ubi ejus sacratissimæ Virginis sepeliretur corpus. Quo in loco viginti quinque annos b in pace quievit. Demum vero venit divinitus cuidam religiosæ sanctimoniali in prædicto Subteriori monasterio divina annuntiatio, ut ædificaretur extra murum ipsius monasterii ecclesia in honorem sanctæ Genitricis Dei Mariæ; videbaturque illi sanctimoniali quasi sancti virgo Glodesindis ei loqueretur, et staret supra murum civitatis, et jaceret lapidem in loco quodam; et præcepit, ut in ipso loco, in quo lapis caderet, facerent altare in honore sanctæ Mariæ Virginis: ostenditque

alterum ei locum, in quo fieret ostium transmurum civitatis, per quod sanctimoniales de prædicto monasterio in ecclesiam sanctæ Mariæ haberent introitum.

EX MSS.

15 Quod nequaquam habitatores ipsius monasterii ausi sunt facere, nisi per licentiam atque jussionem regis. Et miserunt legatos ad regem; qui concessit eis quod petebant. Præcepit etiam, ut in ipsa sanctæ Dei Genitricis Mariæ ecclesia fierent cymeteria, ubi ipsius sanctæ virginis Glodesindis tumularetur corpus, ac ceterarum sanctimonialium corpora sepelirentur, propter itineris longitudinem ad Sanctos Apostolos, quod modo ad Sanctum Arnulfum vocant; sive propter labores hominum, qui deportabant cadavera sanctimonialium ad supradictam sanctorum Apostolorum, sive sancti Arnulfi, ecclesiam, vel ad ceteras circa urbem ecclesias. Peracta quoque præfixa ecclesia, desepelierunt eam de loco ubi antea jacebat, ac detulerunt cum psalmis et hymnis ac canticis spiritualibus ad Subterius monasterium, in prædictam sanctæ Mariæ ecclesiam, et ibi sepelierunt eam in dextera parte altaris. E Quæ ita, ut ferunt, integra erat, quasi ipsa die migraret.

inde tum ad
S. Mariæ tran-
slata adhuc in-
corrupta,

16 Quando vero desepelierunt eam de cymeterio sancti Arnulfi, in balneum sanctam posuerunt Virginem, ut caro ejus pulchritudinem pristini decoris reciperet: ubi mira virtus Christi apparuit. Quædam sanctimonialis religiosa, ita infirma, ut vix viveret, tetigit jam dictam sanctam virginem Glodesindem digito suo in faciem; ex qua, ut fertur, sanguis statim exiit. Ipsa vero sanctimonialis, quæ eam in faciem suo tetigit digito, quando sanguis ex ea exiens multis apparuit, accepit inde terminum vitæ suæ auctum anno dimidio. Sepulta autem est in ecclesia sanctæ Virginis Mariæ, in qua usque ad translationem sui corporis infra monasterium honorabiliter quievit.

non sine præ-
senti miraculo.

17 Cuidam autem sanctimoniali, religiose viventi, divinitus annuntiatum est, quod mus, ipsius sanctæ virginis Glodesindis corpus contaminaret. Et visum est ei, quasi aperiretur ejus sepulchrum, et ejiceret murem, qui devorabat digitum pollicem pedis dextri jam dictæ Virginis. Illucescente die retulit hæc omnia suæ abbatisæ ac ceteris sanctimonialibus. Quibus visum est, ut acciperent religiosos Christi sacerdotes, et probarent eventum rei cum Letania ac ceteris sacris orationibus: feceruntque ita. Peracta vero Letania ac sacris orationibus, devotissime ac religiosissime cum magno timore aperuerunt sacratissimæ virginis Glodesindis sepulchrum, et invenerunt ita, ut sanctimonialis retulit; atque invenerunt pollicem sacræ Virginis dextri pedis sanguinolentum; ejeceruntque murem; et foramen, per quod ingrediebatur, firmaverunt; ut demum per illud non haberet aditum.

Mus arrodens
pedem ejus per
visionem dele-
gitur.

18 Revoluto autem tumulto supra sepulchrum, ac reserato, ut prius fuerat, quievit in pace in prædicto loco; ubi multi et innumerabiles ejus meritis ex diversis infirmitatibus sunt eruti. Jacuit usque ad sui translationem corporis, quæ est pridie Idus Martii c, in prædicta sanctæ et intemeratæ Virginis Mariæ ecclesia, juxta monasterium, cui præfuit, atque nunc usque præest, quamvis ibi humata quiescat d. Hæc pauca de ejus gestis ea fide, qua ad nos venerunt, notavimus.

In ecclesia S.
Mariæ diu quie-
vit corpus.

19 Ceterum

EX MSS.
Sepulcrum
sponte subri-
gitur anno Chri-
sti 830;

e f

g

h

19 Ceterum nunc ad miracula veniemus. Præsertim anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi octingentesimo trigesimo, præside so-lio Apostolico Gregorio Papa e, et Ludovico f imperialia scepra regente, et Drogone Mettensium archiepiscopo g, sicut divinitati placuit, res tam pretiosa diutius latere non potuit. Porro sepulchrum, in quo beata virgo Glodesindis tumulata jacebat, emergere de terra cæpit, et miro valde in modo; ita ut nec in terra eadem, viciniora tumuli loca apparerent, nec in murali constructione desuper composita. Quod cum pervenisset ad venerandum supradictum pontificem, rem hujusemodi dignitatis nequaquam ultra passus est dissimulandam, sed missis mox in crastinum suo corepiscopo h, ceterisque religiosis sacerdotibus, rem si vera esset, explorare præcipiens.

ANNOTATA.

a S. Arnulfus ep. Metensis eo delatus est anno Christi 641, ut in citato mox Commentario probatum est.

B b Ita codex S. Huberti et Trevirensis; at Blaburensis viginti duobus, quod et recentiores quidam secuti sunt; sed perperam, ut patet ex Vita secunda tum excusa tum manuscripta, in omnibus, quæ viderim, exemplaribus.

c Hæc illa est translatio S. Glodesindis ex æde Deiparæ ad templum monasterii primarium, cujus eodem die anniversaria memoria hodieque celebratur, ut in Commentario monui num. 7.

d Ita codices Trevirensis ac Blaburensis: male vero legitur in apographo S. Huberti: Quamvis ibi humata non quiescat: omnino enim ibi, hoc est, intra monasterium suum quievit, cum hic auctor hæc scriberet; ut in ipso etiam hoc apographo num. 20 dicitur.

e Sedit Gregorius Papa IV ab anno Christi 827 ad 844.

f Intellige Ludovicum cognomento Pium; qui imperium, in cujus societatem adscitus paulo ante fuerat a patre, solus moderari cæpit anno Christi 814, obiit vero anno 840.

C g Ita codices S. Huberti et Blaburensis; Trevirensis autem tantum scribit Metensium episcopo; sed minus recte: quamquam enim cathedra Metensis per sese episcopalis esset tantummodo; præsules tamen aliquot habuit archiepiscoporum titulo et jure decoratos, quos inter hic Drogo quartus numeratur apud Meurissium; quod etiam affirmatur in Vita secunda infra num. 31. Sedit vero archiepiscopus ille juxta eundem auctorem per annos circiter 32, exorsus ab anno Christi 825; vel juxta Vitam secundam loco citato, ubi annus Drogonis octavus illigatur anno Christi 830 per mensem Martium, quo hæc translatio contigit, episcopatum adiit anno fere 823: quem annum huic etiam rei assignant Eginhardi Annales de gestis Ludovici Pii imperatoris apud Chesnium tom. 2 pag. 266.

h Id est, archidiacono majore, ut explicatur in Vita altera num. 32.

CAPUT III.

Altera translatio, et varia illam con-
secuta miracula.

Quod cum inventum esset, atque ei relatum, sive vita ejusdem Virginis religiosissimæ, dum viveret, nuntiata; nutu mox divino, et multorum precibus præmonitus, de eodem loco in alium deferendam mox aggreditur. Quod dum factum esset, et sanctum illud corpus de terra ablatum, provisa est ei sepultura in eodem monasterio in ecclesia seniori post altare, quod constructum est atque sacratum in laude et honore sanctæ Dei Genitricis Mariæ, ac beati Petri principis Apostolorum, necnon et sancti Sulpicii egregii confessoris a. Inibi autem mox mirabilia Christi effulgere cæperunt, ita ut cæcis visus, debilibus gressus, sanitas infirmantibus copiosissime redderetur.

21 Primum autem, antequam corpus ejus sepulturæ traderetur, cæcus quidam, qui longo jam tempore cæcus fuerat, nec spem habens videndi, merito prædictæ sanctæ Glodesindis lumen recepit oculorum. Postea vero mulier quædam, nomine Andrea, quæ multo jam tempore cæca fuerat, illuminata est. Rimberga etiam quædam mulier vocata, quæ longo jam tempore cæca fuerat, mox ut signa jam divulgata per totam civitatem audivit, ad ecclesiam, in qua corpus virginis Glodesindæ tumulatum est, festinato ire cæpit; atque ubi illuc pervenit, Dominus meritis ejus magnum signum ostendit. Facta enim oratione, non multo illic tempore in excubiis manens, visum recepit.

22 Martina quoque et Waldrada atque Odegardis, totæ tres magnis tenebantur febribus, et multo jam tempore graviter febricitabant, ita ut pene mortuæ jacerent. Quæ videlicet in multis medicis suam substantiam propter sanitatem erogabant, et a nullo medico terreno sanitatem, nec etiam refocillationem recipere quibant: mox ut ad limina ejusdem ecclesiæ venerunt, oratione facta, sacræ Virginis meritis, sine tributione pecuniæ, ac sine humana carnalibus manibus facta medicina, pristinam receperunt sanitatem.

23 Quædam autem mulier, Imma nomine, gravissimo tenebatur languore, et multo tempore languebat; quæ vix etiam spiritum ad se trahebat, et a nullo homine sanitatem vel suavitatem habere potuit, sed sine spe restitutionis jam erat. Quam tamen Dominus in ea desperatione relinquere noluit; quia, ut credimus, aliquem boni operis igniculum in se habebat, quem extingui non passus est. Nutu igitur Dei, ad prædictum monasterium iter agens, atque in septa monasterii perveniens, immensas omnipotenti Deo gratias egit, quia illuc viva pervenire meruit, quod nullo modo, antequam factum esset, fieri posse credidit.

24 Sed mox ut portas monasterii ingressa est, languorum a se paulatim recedere sensit, et quanto plus appropinquabat ecclesiæ, in qua corpus Virginis humatum jacebat, tantum infirmitas paulatim, ut prædiximus, recedebat, et illa magis magisque remissius habebat. Quæ ut ecclesiam

D

Unde trans-
fertur corpus
ecclesiam
primariam
monasterii,

quando cæcus
unus, et cæcus
duo visum re-
ceperunt.

E

Ibidem sanan-
tur mulieres
tres febricitan-
tes;

F

Immagravit
languens,

ibidem sanita-
restituitur.

A ecclesiam lustrare cœpit, ac Deo immensas referre gratias, et pro suis delictis exorare, atque circa altare et sacræ Virginis sepulchrum totis viribus exorare, non multo post tempore, in prædicta ecclesia juxta Virginis sepulchrum intentissime orans ac supplicans, precibus beatæ Glodesindæ in sanitati reddita est, ut pristino tempore fuerat, ac integram recepit sanitatem.

Beata
m ad se-
rum su-
ducens,
25 Quadam autem die, dum sanctimoniales devotissimæ in prædicta ecclesia earum peragerent officium, quædam mulier incognita, non tamen longe a Mettensi civitate orta, cujus nomen Angelindis, limina prædictæ penetrans ecclesiæ, ad gradus, qui sunt ante altare, pervenit; quæ cum esset multo tempore jam cæca, per se ire non poterat, nisi haberet ductorem. Sed mox ut transcendit gradus, qui erant ante altare, et ad ipsum altare pervenit, videbatur illi, quasi ipsa sancta virgo Glodesindis eam duceret. Ipsa tamen prædicta mulier, quæ cæca erat, non agnovit eam; quia jam incipiebant ejus aperiri oculi; et parvo visu cognovit, quod aliam ductricem habebat, quam solita esset.

B Quæ respiciens huc atque illuc et vociferans, proprio nomine suam cœpit ductricem vocare; non tamen eam reperire poterat, quoniam, Domino tribuente, pulchriorem atque meliorem habebat ductricem.

sum red-
26 Ut autem perducta a sancta Glodesinde ad caput sui sepulchri fuit, sua ibi peracta oratione, videbatur illi de sepulchro Virginis, quasi nubes essent; et admodum mirabatur, quod nubes tam prope terram non solito more peragrassent. Denique paulatim oculi ejus aperiri cœperunt, ita ut sepulchrum prædictæ Virginis videre mereretur. Illa vero non se ibi recognoscens, mirabitur adeo, quomodo illuc divertisset, ad respiciens undique, incognitam ductricem, quæ eam illuc adduxerat, nec videre nec reperire poterat. Cui tristanti divinitus revelatum fuit, quod sancta Glodesindis illuc eam adduxerit. Sicque, Domino largiente, inibi coram multis astantibus clarum recepit visum; ita ut postea ductore non egeret, sed per se in quamcumque vellet partem iter dirigeret.

caeca ibi-
oculos
vit.
C jam peractis diebus, lumen videre non quivit. Sed mox ut ad sepulchrum Virginis pervenit, atque juxta illud resedit cum ceteris innumerabilibus infirmis, ibi tota nocte in excubiis atque orationibus permansit. Matutinali vero synaxi b, peracta, videbatur illi, quasi ipsa sacra Virgo digitis propriis vi aperiret oculos ejus, atque sic meritis ipsius clare videre meruit.

ANNOTATA.

a De hac ecclesia adi infra Vitam alteram num. 34 et 35.

b Matutinali synaxi, id est, Officio matutinali, quod moniales concinebant in choro, ut explicat Vita secunda num. 44.

CAPUT IV.

Prosecutio miraculorum.

Decimum quoque miraculum, quod Dominus in eodem loco meritis sanctæ Virginis

ostendit, silendum non est. Erat quidam vir, nomine Baldricus, cujus nares longo tempore ita putebant, ut vix illi quis appropinquare vellet propter fœtorem atque putredinem narium. Qui a plurimis medicis de supradicta infirmitate medicinam acceperat; sed nihil ei profuit. Ut ergo audivit, quod Dominus omnipotens in Mettensi urbe per Glodesindem, virginem Deo dilectam, plurimas faceret virtutes, ad jam dictam urbem ire festinavit. Ut autem ad Subterius pervenit monasterium, in quo corpus sacræ virginis Glodesindæ tumulatum jacebat; atque in ecclesiam intrans a, omnes fugere cœperunt propter fœtorem, quem in naribus portabat. Ille non propterea de Dei misericordia dissidens recessit; sed ibidem, licet cum verecundia, cum reliquis infirmis, manum infirmitati suæ opponens b sedebat, orabatque, ut Deus cælestis illi redderet sanitatem. Cujus Deus preces exaudiens, per meritum Glodesindis ita sanavit, atque a supradicto morbo liberavit, sicut in juvenili sanus fuerat ætate.

29 Undecimum vero signum non silebo. Femina quædam, nomine Benedicta, ad prædictum monasterium venit, quæ jam decem annos cæca fuerat, ita ut nec lumen videret, nec unquam videre putaret. Sed Deus pius et misericors illius respiciens inopiam, per quædam arcana annuit ei, ut prædictum pergeret monasterium. Ut autem illo pervenit, mox ad sepulchrum Virginis tendere festinavit. Quæ ut audivit tumultum infirmorum juxta sepulchrum sedentium, magnis vocibus ululare, ac totis viribus pro suis sceleribus deprecari cœpit. Quæ inibi a Deo exaudita est, ut meritis sanctæ Virginis, præclarum reciperet lumen. Ansegardis autem et Lambergæ, seu c Bercardis atque Stangardis necnon et Madelsinda, quæ omnes multo jam tempore lumen perdiderant oculorum, ante sepulchrum sanctissimæ Virginis illuminatæ sunt.

30 Magnum siquidem signum post præterita miracula, ibidem declaratum est, quod fuit septimum decimum. Mulier quædam, nomine Bova, in prædicto loco sanata est, quæ tribus jam præteritis annis debiles atque contractos habebat pedes et unam manum. Quæ ut audivit, quod omnipotens Dominus in Mettensi urbe per meritum sacratissimæ virginis Glodesindis tot signa atque virtutes operatus esset, statim se illuc portari præcepit; quoniam non habebat virtutem, ut per se ire posset. Quæ ut allata est intra ecclesiam, in qua honorifice tumulatum jacebat corpus sanctæ virginis Glodesindis, jussit se super pavementum poni. Quæ prostrata in terra cœpit flere ac rogare Dominum, ut aliquod adjumentum sanitatis illi redderet, recognoscens, se pro suis sceleribus talem habere infirmitatem. Quam Deus misericors, justus ac pius exaudivit, et ante conspectum omnium circumstantium, prædictæ feminae pristinam reddidit sanitatem.

31 Post ista quidem signa prædicta, sunt ibi alia multa ostensa, et nonnulli cæci viri, seu cæcæ mulieres lumen receperunt, id est, Madelbertus, Abgenia, Baldrada, Adelbertus, Adalsinda, Ratbertus, Agidia: hi omnes in prædicto monasterio, et ante sepulchrum beatæ Glodesindæ virginis, meritis et precibus ejus, clarum meruerunt videre diem. Nec mirum itaque, si in prædicto loco, et in eodem monasterio, de quo jam supra multa retulimus, tot

EX MSS.

Sanat nares
foetentes ac pu-
tridas.

a

b

Mulieres ali-
quot cæcitate
liberantur:

E

c

item alia ma-
nus ac pedum
contractione;

F

et alii iterum
plures cæcitate.

fiunt

et Mss.

Navim impe-
trat clericus
Sanctam invo-
cans.

d

funt signa, cum etiam in exterioribus monasterii locis, plurima ejus merito declarata sint.

32 Est autem quidam clericus in ipso monasterio, nomine Fulchobertus, qui quadam die volebat pergere ultra fluvium Salia *d*. Dum autem ad ripam prædicti fluminis pervenisset, volens transire illud, non inveniens navim in qua transiret, cœpit sedere et expectare aliquem hominem, qui ei adduceret navim. Tædio vero jam adeo fessus, et multo tempore expectans, cœpit dormire in ipso loco. Expergefactus autem, non invenit adminiculum aliquod, quomodo transiret flumen. Tunc in semetipsum reversus, cœpit flagitare, ut sancta virgo Glodesindis rogaret Deum, ut suo servulo veniret navis, in qua transire posset. Deus autem, qui ubique præsens adest, ejus exaudiens clamorem, precibus prædictæ Virginis dedit illi adjutorium ad transeundum flumen. Ipsa enim navis, per se, nullo movente, ad prædictum usque clericum pervenit. Quam ille ad portum et ad ripam, in qua stabat, reperiens, atque Deo gratias ingentes referens, quod per meritum suæ dominæ Glodesindis ei dederit navim, intrans in eam, transivit jam dictum flumen.

Pauper pesca-
tor, invocata
S. Glodesinde,

f

33 Nec silendum etiam puto, quod multo longius a prædicta civitate et a jam dicto monasterio signum factum meritis Glodesindis, multis apparuit. Volebat enim quidam homo pauper ire ad prædictum monasterium, in quo humatum jacet corpus sanctæ Virginis, sed nolebat ire vacuus ad prædictum locum, divinitus admonitus præcepto, quod in lege scriptum est, Non appareas vacuus in conspectu Domini Dei tui *e*. Habebat autem ipse homo pauper artem piscandi; et ivit ad aquam cum suis utensilibus, arte piscatoria, ut vel ibi caperet aliquem piscem, quem jam deferret ad jam dictum monasterium custodibus prædictæ Virginis, ut haberet meliorem locum orandi, atque cum eis dulciorem receptionem.

piscem, elap-
sum retibus,
mox recipit.

e

34 Qui dum cœpit rete suum trahere per aquam, cepit ingentem piscem. Qui mox ut sensit rete, extorsit se a reti, rediens iterum in aquam. Ipse autem piscator magnis cœpit ejulare vocibus, et deprecari Deum, et sanctam Glodesindem, ut redderet ei aliquod munusculum, seu piscem, quem deferre posset ad jam dictum locum. Deus vero misericors et pius, qui non despicit clamorem pauperis, exaudivit preces ejus, et reddidit ipsum piscem, quem antea sua arte captum habuerat, sed tunc non jam suo artificio, sed divinitus redditum; quoniam ipse piscis de aqua sponte saliens, et et ipse se retulit, et in rete cecidit, quasi alius ejus adjutor ex aqua illum manu in rete projiceret. Sicque recepit illum, et ad prædictum locum deportavit, et tradidit, sicuti noverat, custodibus sanctæ Virginis.

C

Infessus a dæ-
mone

f

35 Mira quoque virtus in eodem loco, præstante Domino, oratu sanctæ Virginis in ipso temporis articulo declarata est. Fuit quidam vir, Odilulfus nomine, faber imperatoris, de villa, cujus vocabulum est Judich *f*, qui per undecim curricula annorum a dæmonio vexabatur graviter, et ad multa Sanctorum loca ierat, ut sanitatem recipere posset, expulso dæmonio. Fuit enim ad sanctum Sebastianum, et ad sanctum Dionysium, et ad sanctum Quintinum *g*, necnon et ad Sanctorum corpora in-

g

numerabilium; ubi nec etiam adjumentum de prædicta re sentire quivit. Erogaverat etiam per multos carnales medicos substantiam suam, ut vel sic sanaretur; quod nihil ei profuit.

36 Tandem quoque audiens virtutes, quas Deus misericors et pius, qui neminem vult perire, sed omnes salvare, faciebat per merita beatæ Glodesindis in Mettensi urbe, festinavit ire ad monasterium, ubi humanum prædictæ Virginis corpus jacet, ut vel ibi reciperet sanitatem. Cujus Deus humilitatem atque flagellum seu vexationem, quam se profitebatur meritis suis habere, respiciens; precibus sanctæ Virginis priorem ei reddidit sanitatem, atque dæmonium ab eo fuis ejecit viribus.

ibidem libe-
ratur.

ANNOTATA.

a Iterum nominativus absolutus; sensus est, illo intrante, omnes fugisse. Vel lege intravit.

b Sic quidem ecgraphum S. Huberti; verum Trevirensis ac Bablurensis pro his habent: Sua in manu lumen tenens; et melius; cum ita legerit etiam auctor Vitæ secundæ infra num. 45.

E

c Particulæ disjunctivæ hic fere pro copulativis seu conjungentibus usurpantur; ut constat ex Vita secunda, in qua prætermisissis nominibus personarum, solus earum numerus exprimitur. Itaque hic non quatuor, sed quinque feminæ numerantur num. 48, quod et alibi observabis.

d Salia, vulgo la Seille, fluvius est in Lotharingia ortus ex lacu Lindrensi, unde Metas affluit, ubi cum Mosella confunditur.

e Ita fere legitur Eccli. 35, v. 6 et alibi.

f Ita codex S. Huberti; sed Trevirensis habet Vidihe; Blaburensis Judith. Vitæ secundæ exemplaria omnia locum hunc Latine appellant Judicium. Est autem Judicium, vulgo Judz, pagus vicinus Theodoni-villæ juxta Mosellam quatuor circiter leucis Metis distans versus Septemtrionem. Fit ejus mentio in Capitulario Caroli Calvi per Sirmondum nostrum edito, titulo 2; et apud Meurissium pag. 196 et seq.

g In Vita altera num. 52 adduntur loca, in quibus horum Sanctorum reliquias veneratus est.

CAPUT V.

Cetera miracula.

f

Mirabile etiam sacramentum in eodem monasterio, ipsius Virginis precibus declaratum est: Vir quidam, nomine Guntelinus, ad prædictum locum instinctu Dei festinans venit, qui ab ortu nativitatis suæ mutus erat, ita ut nec mutire quidem posset, sed ibi ante sepulchrum Virginis aperte loqui meruit. Quadam vero Dominica die, quædam mulier, quæ ab ortu suæ nativitatis muta erat, in ipso loco ante sepulchrum precibus Virginis loqui meruit *a*. Erat autem quædam mulier, Teudrada nomine, quæ ut audivit, quod Dominus meritis Glodesindis in prædicto loco multa ejiceret dæmonia, festinanter ite cœpit, illucque perveniens, expulso dæmonio, oratione ejus sanata est *b*. Nortpaldus quoque de Lauriaco *c* villa ortus, qui claudus multo tempore erat, in prædicto loco ante ejusdem Virginis sepulchrum sanatus est, et debiles antea pedes, sanos et incolumes ibidem recepit.

Muti duo, dæ-
moniaca, et
claudus sibi
resiliuntur

a

b

c

A 38 Aletrudis quædam mulier de Villa Arguntiaci *d*, auditis atque cognitis signis, festinans ad sacrum prædictæ Virginis ire cœpit sepulchrum: cæca enim multo jam tempore erat, ita ut nec solis lumen videret. Ut autem ad locum venit, et ante sepulchrum prostrata jacens orare cœpit, inibi non multo tempore cum ceteris infirmis permanens, lumen pristinum sanctæ Virginis meritis recepit.

Anstrada quoque similiter cæca fuit, quæ ibi præstante Domino, lumen clarum recepit.

Glumna * autem quædam mulier, quæ cæca erat, in ipso loco ante sepulchrum Virginis, clarum, tenebris expulsis, recepit lumen. Multa quidem et innumerabilia, per beatæ Glodesindis virginis merita a Deo provisorie patrata sunt miracula, quibus et divinæ potestatis ostensa majestas, et humani generis claruit patefacta securitas.

39 Namque hujus ecclesiam urbis Walone *e* regente episcopo, eodem in loco perspicuum visum est signum, quod omnibus urbis Mettensis habitatoribus claruit miraculum; quoniam ad ejusdem beatæ Glodesindis pedes oleum dicitur emanasse. Quod multi nuperrime *f* ante præfati episcopi obitum videre, quoniam olei liquor a pedibus præfata Virginis fluens, et ad caput usque procedens, ejusdem sacræ Virginis lacrymas pro ruina civitatis imminente dicunt apud Deum misericordiam implorasse; quod etiam multis divina revelatione viris et feminis habetur compertum, tantum apud Deum lacrymis suis obtinuisse locum, quo urbs ipsa ruinæ nullum eodem in tempore pateretur dispendium *g*. Attamen per Dei omnipotentis clementiam, qui sacræ Virginis sibi consecravat aulam *h*, inenarrabilia usque in præsentem diem illic coruscant miracula; quoniam qui sibi eam ascivit in cælis, memoriale suum fecit in terris Jesus Christus summi patris filius, qui etiam sancto Spiritui coæqualis vivit et gloriatur Deus per omnia secula seculorum. Amen *i*.

40 Igitur Walo episcopus cum per spatia sex annorum Mettensem rexisset ecclesiam, a paganis est interemptus. Post ejus quoque discessum revoluti unius anni curriculo, dominus Rutupertus *k* in eadem sancta sede ordinatus est episcopus. Sub hujus itaque præsulatus tempore in ecclesia sacrata virginis Glodesindæ plurima, Domino operante, ostensa sunt miracula. Nam de latere sepulchri ipsius sæpe rivus olei visus est effluere; ita ut ab ipso loco per pavementum longe decurreret. Quem custodes ipsius altaris reverenter cum spongia colligentes, et vasculum quoddam vitreum ex eo implentes, posuerunt illud super præfata Virginis lectum *l*.

41 Quodam itaque tempore cum quædam sanctimonialis loci ipsius, nomine Leudewidis, deprecata esset custodem quamdam altaris ipsius, Doda, ut idem vasculum cum collecto liquore ei præstitisset, volens illud ad basilicam sanctæ Crucis, quæ est intra septa ejusdem monasterii, quamque illa tum in sua habebat provincia *m*, deferre, et ibidem religionis gratia retinere, ipsa Doda mittens manum suam supra lectum in loco, ubi paululum antea id posuerat, minime invenire potuit. Propter quod tremefacta et stupens, convocatis aliis suis paribus, lucerna accensa cœpit lustrare sepulchrum ad ipsum diligenter quærendum. Et cum præ oculis ipsum semper vasculum haberent, diu quærentes, vix tandem aliquando manibus attingere potuerunt.

42 Quod cum lætantes suscepissent, memorata Doda de eodem liquore partem quamdam separans, transmisit fratri suo, Angelario siquidem presbytero ad ecclesiam, quæ est dicata Mettis in honore Salvatoris *n*, ut ibidem religionis causa pro reliquiis servaretur. Vasculum autem majore parte prædicti liquoris superscripta Leudewidis accipiens reverenter, ad basilicam sanctæ Crucis detulit. Quod cum factum esset, memorata Doda quasi amens pro tali ausu effecta est; ita ut nullam penitus mentis aut corporis se habere virtutum sentire potuit, quousque ad prædictas ecclesias mittens, omnem illum porrectum liquorum acquisivit, et cum vasculo, in quo prius conditus fuerat, super sepulchrum famulæ Christi Glodesindæ reposuit. Quo facto, nondum horarum spatio duarum finito, sæpedita Doda integrum mentis et corporis se recepisse vigorem lætata est.

43 Multi autem postea capitis, seu oculorum, aliorumque membrorum dolorem habentes, in eadem ecclesia a tactu unctionis liquoris ipsius, intercessionibus Virginis Christi adjuti, sanitatem recipere meruerunt. Quædam autem mulier nomine Hildegardis, cum per annos octo luminis expers fuisset, audiens, firmam virtutum beatæ Glodesindæ fidem habens in Domino, sibi orationibus ejusdem lumen posse reddi, limina suæ ecclesiæ reverenter adiit. Et dum una tantum nocte coram sepulchro ipsius divinum sibi postularet dari auxilium, fugatis tenebris, in ipsa nocte lumen recepit.

44 Adolescens vero quidam, civis Mettensis, diu cæcus, nec viæ iter carpere valens, dum intra mœnia prædicti monasterii Domini misericordiam aliquamdiu postularet, precibus sacræ virginis Glodesindæ cæcitate expulsa, clarum videre meruit lumen. Quædam femina, nomine Osa, per annos quinque claudicans, et nullam virtutem eundi habens, ad aulam beatæ virginis Glodesindæ se ferri precatæ est. Et cum post spatium anni dimidii divinam expectans clementiam, illic debilis jacuisset, sanitate recepta, quæ manibus illuc alienis fuerat delata, pedibus propriis inde recedere potuit valida.

45 Claudus autem quidam tempore quodam verspertina jam hora ad fores ejusdem monasterii in grabato allatus est, et precans petiit, ut saltem illa nocte coram altari beatæ Virginis jacere ei concederetur; quod nequaquam a custodibus altaris illi permissum est. Is autem nequaquam inde secessit: sed præ foribus ante portam monasterii per totam noctem in suo jacens grabato quievit. Mane autem facto de lectulo sanus exsiliens, viribus adeptis, relicto præ foribus grabato, pedibus propriis ad lectum pervenit sacræ Virginis: ibique pro tanto sibi munere præstito, Domino gratias agens, aperto ore proficitur, se precibus Glodesindæ virginis sospitatis donum consecutum fuisse.

46 Alius vero quidam * infirmus, et omni corporis virtute destitutus, cum aliquamdiu in eodem sancto loco divinam sibi offerri postularet clementiam, quodam die sopore somni gravatus, visum est per somnium, beatam Glodesindam sibi altare, seque cum imperio jubere, ut cito de loco eodem surgeret, et operarios, qui tunc pavementum in ipsa ecclesia faciebant, hoc ipsum agere adjuvaret. Qui statim a sopore evigilans, et nihil se mali habere sentiens, velociter de loco, in quo diu jacuerat,

EX MSS.

Auferens illud
amentia puni-
tur, donec re-
tulit.

n

Cæca recupe-
rat usum ocu-
lorum,

E

uti et cæcus
adolescens;
item clauda

et claudus
eriguntur.

F

Infirmus valem-
tudinē subito
restituitur.
* imo alii cui-
dam etc.

EX MSS.

cuerat, surrexit, et sicut ei injunctum fuerat, cum aliis operariis sanus effectus, pavementum facere prospero necessu adjuvit, sciens, veraciter precibus præfatæ Virginis Christi munus incolumitatis sibi a Deo præstitum fuisse. His et aliis similia multa et stupenda miracula scribere omittimus, ne tædium lectori faceremus. Unde magnalia Christi et sacræ Virginis semper collaudemus, et, ut nostri misereantur, continuis precibus exoremus.

ANNOTATA.

a Hoc miraculum non est in apographo Trevirensi; at legitur tam in Blaburensi, quam in alio S. Huberti.

b Desunt etiam in Trevirensi quæ sequuntur hoc et sequenti numero usque ad Multa quidem et innumerabilia: habentur tamen in utroque ecgrapho, S. Huberti et Blaburensi.

B c Indicatur, opinor, pagus Metis haud procul dissitus in Occidentem, vulgo Lorriss.

d Locum hunc non reperio, nisi forte est Aurainville, quod Metis sex circiter leucis Germanicis distans Occidentem inter et meridiem notatur.

■ Rexit Walo sedem Metensem, et quidem archiepiscopi titulo, juxta Meurissium et Sammarthanos ab anno Christi 876 usque ad 882, quo cecidit in conflictu cum Normannis, ut narratur in Vita secunda num. 60.

f Sic habet codex S. Huberti et Blaburensis; at Trevirensis Nuper. Unde in Commentario collegimus, Vitam hanc esse scriptam non diu post Walonis interitum, adeoque sub finem seculi noni.

g Idem asseritur in Vita secunda num. 62, et Chronico Reginonis ad annum dominicæ Incarnat. 882 in editione Pistorii; quidquid aliter sentiat Meurissius lib. 3, ubi agit de Roberto, Walonis successore.

h Ita Blaburensis ac S. Huberti exemplar; Trevirensis habet animam.

i Hic desinunt exemplaria S. Huberti ac Trevirensis. Quæ sequuntur, addita reperi in Blaburensi tantum.

C k Aliis Ruotpertus, Robertus, etc. de quo fusius agit citatus Meurissius, apud quem est Metensium episcopus quadragesimus tertius, et inter eos, qui archiepiscopali honore donati sunt, sextus; seditque ab anno Christi 883 usque ad 916; quod etiam asserunt Sammarthani.

l Id est, super sepulcrum, ut exponit Vita altera num. 63.

m Id est, quæ ejus curæ commissa erat. Porro quæ hic basilica dicitur, in altera Vita nuncupatur oratorium, seu sacellum.

n Ecclesia S. Salvatoris una est ex collegiatis Metensibus, de qua videri potest Meurissius locis variis.

VITA ALTERA

AUCTORE JOANNE ABBATE S. ARNULFI METIS.

Ex Mss. codicibus veteribus Spinalensi et Bodecensi inter se et cum editione Labbeana collatis.

PROLOGUS AUCTORIS.

Multa jam diu prece sanctitatis vestræ, sorores in Christo carissimæ a, paulo immoderatus me perurgente, ne quid vestro denegarem amori, id demum effecit; quia quod petebatis non modo honestum, verum omnino constabat religiosum; idque me recusare cum indignum, tum etiam sentiebam periculosum: etsi enim vires aliquantulum reputabam præponderare negotium, rursus animum subibat, quod caritas, quæ non sua, sed quæ proximorum sunt, cogit curare, quo difficilioribus ejus causa instatur, eo b faciliorem successuum novit aditus ministrare. Neque in causa Dei verendum, eum, cui res agitur, pro se operanti deesse; tantum fide non infirmari contingat.

2 Impellitis itaque, ut sacratissimæ virginis Christi Glodesindis, cui devotis continue adhæretis excubiis, quæ conversationis initia, qui medii actus in finem usque feliciter consummatum exstiterint, quantum ex scriptis, quæ ad nostram ætatem qualibuscumque litteris annotata perdurant, queam advertere, stylo, quoquo possibile sit, audeam pertentare. Quod tanto tempore, tantaque instantia flagitatum, quia indecens videtur obniti, ope ejusdem præstantissimæ Virginis, Deo spiritu mundo viventis virtutibus, tum vestris pariter fretus orationum subsidiis, etsi non sine quodam rubore, uti qui paritatem proprii perpendam ingenii, non diu per longa moratus exordia, ocus narrationi accedam.

ANNOTATA.

a Sanctimoniales alloquitur cœnobii S. Glodesindis, apud quas servabatur corpus Fundatricis suæ, cui proinde devotis continue adhærebant excubiis, ut numero sequenti dicitur.

b Labbeus legit eorum contra utrumque apographum nostrum.

TEXTUS NARRATIONIS.

Temporibus Childerici, apud Historicos celebratissimi regis Francorum in Gallia Belgica, quæ ex gente postea Franciæ nomen mutavit, Virgo Domini Glodesindis eximia satis, nobili generis stemmate procreata, patre illustrissimo, eodemque duce clarissimo, qui vocabulum Wintro; matre Godila luce generositatis non dispari, ab ineuntis ætatis ingressu multa virtutum dote insignis, multisque exemplo in via castitatis

D

Auctor rogatus a monialibus.

a

E

b

scribit hanc Vitam ex antiquioribus scriptis.

F

Sanctæ patris, parentes, dispensatio:

A castitatis futura, vita et moribus clara enituit. Hæc cum in domo parentum, quoad puellares annos excederet, integre et sub omni esset educata diligentia, ubi jam tempus, quo se dignis natalibus desponderi deberet, accessit, juveni cuidam, nomine Oboleno, a parentibus ex more sponsæ decernitur. Christo vero se ubique protegente, non minus corpore, quam mente servatur intacta.

4 Et (quam semper mira in electis suis Dei miserentis custodia!) cum, tempore desponsionis exacto, juvenis Virginem, ut fit, a parentibus suscepisset, domum cum grandi frequentia nuptias paraturus deducit. Sed, quia sancta Virgo cælesti Sponso jam corpus et animam suam consecraverat, eodem forte prædicto sponso, consilio utique divinitatis, jussu regio evocato, palatium juvenis sine mora contendit. Quo cum pervenisset, multis et nefariis ei ingestis sceleribus, graviter in eum regalis est incensa severitas. Ita arcta retrusus custodia, annoque integro ibi digno squallore confectus, eo exacto eductus, judiciali damnatus sententia, capite detruncatur. Sic virginitas sancta, dum toto nisu carnali oblectationi repugnat, cunctamque gloriæ temporalis pompam nihili reputat, Domino Christo, quem omnibus labentium rerum præferebat deliciis, pro se decertante, ei uni, quod semper optaverat, corde a inhærens et corpore, læta et victrix de totius jam damno corruptionis triumphat.

5 Nec sic quoque adversæ potestatis defece-
re doli. Pater, nece sponsi prioris audita, Puellam venerabilem rursus cogit ad thalamum. Illa, quæ jam sponsum Christum cordis medullis imbiberat, totis nisibus resultare, nec in eam labem virtuti semel fixum animum inductione qualibet inclinare. Die interea nuptiarum ex conducto parentum instante, beata Virgo præ ejus specie, quem oculis mentis incorruptibilem, immarcescibilem, immortalem conceperat, hunc post paululum putredinem et filium hominis vermem attendens, patre pie contempto, Dei ac sanctæ matris Ecclesiæ confugium petiit. Erat patri soror memorandæ sanctitatis, Rotlindis nomine, fama religionis Treveris opinatissima. Ad hanc eam secum abducere tentabat, ut saltem ejus suasu animus
C Puellæ emollitus, paternis non recusaret obtemperare consiliis.

6 Sed quid contra lumen æternitatis cæca molitur instantia? Sancta virgo, patris jussis animo virili obluctatis, urbem populis, potentia, ipsaque sui antiquitate terra marique memorabilem Mettim, seu Mediomatricum, maluit expetendam. Est in eadem urbe basilica beatissimi protomartyris Stephani, quam multis sæpe operatio divina miraculis illustravit. Hanc Ancilla Christi, cum jam sibi res prope ad vim spectaret, ingressa, ibi intra altare et confessionem, ubi cum ejusdem Martyris sanguine plurimorum continentur Sanctorum reliquiæ, se profugam collocavit. O seculis omnibus castitatis studium merito efferendum! Quo enim fluxa mortalitas, natura ipsa, quamvis pœnaliter vitiata, trahente, descendit captiva; hoc Puella, spiritus vigore se fortiter retinente, quasi immanis præcipitii voraginem exhorrescens, quia alias evadendi aditus sibi ocluditur, fugæ solius capit præsidium.

7 Nec sane infimi, egentes, aut quicumque de turba erant, qui cogerent b; dux certe præ-
Julii Tomus VI.

potens pater erat, qui et ipsis terrori locupletibus esset, eumque circumstipantium cohors minax instabat atque terribilis. Sed illa mori paratior, quam florem virginitatis et splendorem gloriosæ amittere integritatis, nec minis concussa, nec blanditiis mota, tamquam tutissimo portu manebat interrita. Discant virgines præsentis exemplo, non pulchrum sibi esse maritalibus subjici vinculis, non in possessionum amplitudine, non in servorum ancillarumque gregibus, non in ornamentorum diversi generis apparatu, non in quorumcumque obsequentium cuneis delectari; cum hæc omnia variis sibi casibus non sine multo utique dolore noverint amittenda, nec quidquam horum se, morte omnia prorumpente, vel comitari posse, vel sequi; quin potius, quæ majus omnibus est, species beati pudoris, Deo angelicisque unice cara agminibus, super omnia hæc infima et mundi caduca oblectamenta, sui solius voluptate, sanctoque et immaculato alliciat desiderio.

8 Sed ut cœpta sequamur, parentes Puellam fugientem e vestigio insecuti, facto stupentes, iraque incensi, maxime cum sponsalium administri, se conquesti delusos, acriori instimulantur dolore, Ancillam Christi ex sacro confugii loco, si qua arte valerent, conabantur abstrahere: fit jugis ante ostium ædis sanctæ pernoctatio; intentaque die noctuque observatio; ut, qualibet forte sibi facultate oblata, vi abducere properarent. Puella venerabilis spiritu robustiori animoque se obstinato immobilem tenens, ut sacrosancto adhærebat altari, nulla inde ratione, vel puncto temporis, aliquatenus quivit avelli; et (mirum dictu!) sex continuis diebus manens in ecclesia, non modo non egressa, sed et omni prorsus cibo abstinet et potu: verum qui dat escam omni carni, et replet omne animal benedictione, Famulam suam humanis frustratam, divinis recreat alimentis, eamque precibus assiduis cælo intentam angelica dumtaxat probatur pavissee refectio. Fide interea tam constanti perseverantiæ suæ remunerationem exigente consolationis divinæ, quæ tam diu contractam nubem mœroris abstergeret, lux repente grata resplenduit.

9 Instante namque jam septima die, quæ Dominica erat, ecce, vir quidam vultu angelico, sequentibus pueris duobus pulcherrimis, sub omnium conspectu advenit, partemque altaris, quæ Virgo sacratissima pudorem tuendo celabatur, recta ingressus, velamine, sanctæ specimen religionis cernentibus cunctis, beatæ Virginis caput obnubit. Nec mora, oculis intuentium, cum his, [cum] quibus apparuit, sublatus, magnitudine facti stupore et miraculo perculit universos, cum terror ipse eos, acsi stolidos et mentis vacuæ, sic reddidisset, ut neque proloqui, neque unde, aut qui essent, qui venerant, possent ediscere. Cum vero post discessum tantæ visionis ad se reversi, sanctam Virginem eo habitu astantem perspicerent, facile animadvertentes, angelicam apparuisse præsentiam, totumque id divinitus factum esse, quod viderant, nihil, quo ultro * resisterent, erat. Tantum solo strati, vestigiisque beatæ Virginis submissi, jam omni feritatis tumore supplicem in gestum converso, veniam solam pro illatis exorant injuriis. Non erat apud cor, cui spiritus pietatis et Rex præsidebat mansuetudinis, hic labor difficilis indulgendi, ac repente, tam-

EX MSS
contempto periculo quocumque.

Parentes profugam in templo obsident pertinacissime:

at cælesti apparitione territi cedunt.
F

* forte ultra

EX MS.

quam nullis læsa, omnibus, quæque ea exstiterant, posthabitis, in integram cum parentibus et ceteris rediit gratiam.

Parænesis auctoris ad virgines.

10 Attendant hic virgines, et castitatis thesauro nihil Deo gratius vel angelis discant familiarius. Virginitati Christus inter omnia adest discrimina; spiritus cælestes, uti sponsæ Imperatoris sui famuli devotissimi, obsequuntur. Hæc sola immaculata Agnum sequitur ubique immaculatum. Quantoque ei adhæret vicinius, tanto ad quælibet postulata auditur velocius. Ecce, quam præsto huic Ancillæ suæ gratia illa inæstimabilis affuit. Vere prope Dominus omnibus, qui obtulerunt cor, et prope timentes eum salutare ipsius. Quo vero putas ore eam tunc in laudem sui erupisset creatoris, aut cujus genere vocis hymnum inæstimabili fudisse cum júbilo, cum oculis lucis illius invisibilis tam placide in se dejectos, et aures illas secretissimas voci suæ tam propere cognovit admotas, tamque facili via preces datas effectui, ut angelum sanctum sub ipsis mortalium oculis ad se lætificandum et consolandum præpotenti majestate advenisse gauderet? Prophetica nimirum exultatione, jam sponsa cælestis effecta, uti poterat ac dicere: Induit me Dominus vestimento salutis, et indumento justitiæ circumdedit me: itemque voce universalis Ecclesiæ ex utroque sexu collectæ uni capiti suo gratulabunda proclamare: Sicut sponso imposuit mihi mitram, et sicut sponsam ornavit me ornameto.

Sancta Treviris disciplinam religiosam educta, imo Rotlindem

11 Beata itaque Virgo cum, ut præmissum est, visceribus affluens pietatis, cunctos sibi pridem infensos veniæ elementer admisisset, et parentibus deinceps in nullo impatiens, placidam se subdidisset, ad prædictam amitam suam Rothildam * magnæ probitatis fama celebrem, quam in secundo actu de nuptiis, pudori metuens, non contumaci mente, refugerat, jam in gratia percepta non minimum gerens fiduciæ, Treviros sponte contendit. Ibi, pro modo conversationis, tempore non multo exacto, cunctis jam bonorum studiis morum actuumque statu ad normam cælestis disciplinæ, quidquid divinitus et humanitus æquo competit et honesto, plenissime informata, urbem sibi patrociniis divinis amicam Mettim repetiit.

12 Vitæ illico arctioris ingressum, cui jam dudum sanctus ejus spiritus toto desiderio aspirabat, ancillarum Christi se cum grege collecto summa vi atque ope nitens arripuit. Est locus infra mœnia urbis, ipsius jure hereditario tunc parentum possessio, religiosiori instituto admodum opportunus. Hunc sancta Virgo divinis usibus dono dari sibi expostulans, nec mora, paratissima eorum liberalitate adeptum, monasterium puellarum Dei hodie usque insigni pulchro materialiter decore construxit, pulchriori nihilominus virtutum robore nobiliter gubernavit. In quo usque ad centenum numerum collegium Christo famulantium adunavit, eique omni vigilanter sedulitate institit gloriosa. Quæ ejus ibi deinceps sancti certaminis conversatio fuerit, qui in omni genere spiritalis incrementi ei profectus quotidiano usu accesserit, sub quo disciplinæ rigore et se ipsa compresserit, et ceteris, superni dux facta itineris, in se, quod sequerentur, præstiterit, itaque eis potius, quam sibi vixerit, fide atque arbitrato sanæ intelligentiæ, quam scriptis, æstimo commendandum. Consideranti enim attentius liquido claret, quod beato Virgo visitationem illam in se tam a su-

Melis parthenonem instruit et regit

pernis jocunde effusam præ oculis cordis continue versans, exterioris operis executionem interiori non disparem servabat fervori.

13 Postquam idem monasterium ad numerum sex illorum dierum, quibus præparationis sanctæ integritatis mirabili illo in ecclesia duraverat jejuniis, sex item annos feliciter rexerat, Deo hominibusque grata, vita quoque et signis magnifica, in sanctitatis proposito cursu fideliter consummato, coronam Justitiæ perceptura a Domino sponsoque diu cupito, cælesti jam socianda in thalamo, immaculata migravit a seculo. Totum præterea hujus spatium mortalitatis triginta annorum cursu eam emensam esse, confirmant. Nec sane de ætatis quid plenitudine perquirendum; cum quidquid fructuum annosæ senectutis esset accessurum, [de] hoc brevi consummata nihil juventus detraxerit. Sunt enim, juxta Sapientiam, cani sensus hominis et ætas senectutis vita immaculata: quin potius magno Dei dono justis æterna quiete recepti, mundo provide subtrahuntur, ne videntes mala, quæ fiunt sub sole, aut internis paululum remorentur deliciis, aut vitiis ipsius mortalitatis, quorum ipse quoque obnoxius est visus, contactu assiduo corrumpantur: attestante hoc eadem Sapientia: Raptus, inquit, est, ne malitia mutaret sensum ejus, aut fictio deciperet animam illius.

14 Funus interea ex consequenti debito honore curatur, et, de more a se in eodem monasterio jam inde ab initio instituto, corpus ad basilicam sanctorum Apostolorum haud longe a mœnibus urbis ad portam Meridiem versus effertur, atque ibi in crypta, longe inferius demersa, ad latus sinistrum deponitur: nam hoc idem ipsa vivens, ut fieret, jusserat; eo quod cœmeterium sanctarum puellarum ejusdem loci in prædicta Apostolorum ecclesia tunc temporis haberetur; necdumque corpus gloriosissimi confessoris Christi Amulfi, quam post multa exinde tempora magnis vitæ et virtutum ibi constat enituisse insignibus, eadem ecclesia in tumultu, ut nunc videtur, Augusto suscepit. Unde et ex re loco postea nomen inditum, nec præterquam beati ipsius antistitis nomine ullius alterius Sancti apud vulgum ibi notatur memoria.

15 Mansit venerabile pignus per annos circiter viginti et quinque in eodem loco in pace sepultum, spiritu inter præmia æternitatis, omni jam temporis mutabilitate subacta, ipsi, qui vere habet immortalitatem et lucem habitat inaccessibilem, adhærente, vitæque eo vere immortaliter, quo immutabiliter cum ipso perfruente, cui immortalis, invisibilis, soli Deo honor et gloria in secula seculorum. Amen.

per annos sex ibique obiit anno æt. 50.

et sepelitur ad SS. Apostolos

F ubi quiescit annis 25.

ANNOTATA.

a Ita utrumque ecgraphum nostrum contra exemplar Labbei, quod habet cor ejus inhærens. Atque, ut semel id monuisse sufficiat, quoties ab editione Labbeana diversum aliquid occurret, id me optima fide sciat lector ex Mss. nostris exhibere; quod melius judicaverim; deinde plura me annotanda negligere, quia jam notavi in Vita prioris.

b Hic locus corruptus erat in exemplari Labbei; monuit id quidem Mabillonius hic; sed non habuit, quo mendum emendaret; quod nos ex utroque Ms. nostro præstamus.

HISTORIA

HISTORIA TRANSLATIONUM

S. GLODESINDIS

Eodem auctore ex iisdem Mss. atque impressis instrumentis.

AUCTORIS PRÆFATIO.

Patribus primis gestorum sacræ Virginis, ut dicendi siccitas patiebatur, ex veterum illarum litterarum situ in nova quadam facie, Deo miserante, reductis, priusquam reliquis expediendis succedam, lectorem, si quis forte hæc in manus post illa sumere non fastidiet, bona veniat paucis oratum volo, ne me, quasi temerarium et omnibus forsitan seriis vacuum, mentis quamdam mobilitate ad hæc denotet prorupisse, causasque æquo animo non aspernetur addiscere. In primis quam exordio professus sum, quæque ceteris præponderat, flagitatio sanctarum nimium importuna, eademque diutina, subegit sororum, quibus quippiam denegare offensæ * pene videbatur in Deum. Deinde materia tam perspicabilis, quam merito sui præstantissimis quibusque (libere pronuntiaverim) cœquando, in sui commendationem per seipsa sufficiens, animum in se tota cupidate convertit.

17 Nec scriptura illa, quamvis silenti foretur auctore, viribus rerum aliquid detrahit, cum, semine utique acsi * raro aspersa, non sterilem usibus nostris in immensum extendendam messem produxerit. Neque enim refert, quovis indicio ex quacumque cavernula gemma pulcherrima extrahatur, dummodo avaritiam mortalium usu expleat et decore. Et quoniam tanti pretii margaritam, pluribus pretiosis merito præferendam, inter vitæ hujus ærumnas multiplices infirmitati vestræ solatium tam efficax divina præstitit pietas, indignum omnimodis judicabam, si ad tantam gratiam linguæ improba et ingrata torperent silentia, ut, si non, quanto dignum esset, eloquii nitore oratio posset vestiri, nudus saltem sermo præstaret, ne salus, quæ erat in commune, videretur mortalibus intercludi.

18 Non autem certius nos aliquid allaturos hac scripti novitate fatemur; neque enim intactam ordimur rem, cum alienis tantum vestigiis innitatur: sed quoniam historia illa beatæ Virginis simplici, ut forte antiquitas derepente mandavit memoriæ, stylo compacta, vulgo solum erat accommoda; considerantes jam, Christo propitio, plures disciplinarum studiis eminentes, lectionem insulsioris scripturæ non sine quadam nausea fastidire, esrum deliciis nostram operam non incongruum æstimavimus deservire. Fidem ergo gestorum et in priori parte, ut scripta præfata monstrabant, interpretatione fida, ut puto, usque ad obitum beatæ Virginis transposuimus, et nunc sequentibus deinceps pari nihilominus puritate, Christo Domino nostro prævio, meritisque ipsius Sponsæ divinæ faventibus, narrandi ordine eadem vestigia persequemur.

19 Gratum præterea admodum habemus, quod hæc posteriora certiori jam aliquantulum ducunt

itinere, temporis maxime notitia, quæ superiores partes non nihil infuscat, lucidius insignita. Nam excepto prima fronte nomine Childerici regis, et hoc sub opinione appposito, per totam exinde narrationem, quid, sub quo rege vel principe gestum sit, ita siletur, ut etiam ipse Childericus, qui in nece sponsi beatæ Virginis sententiam ferens repetitur, non satis certos temporis reddat. Hunc siquidem Childericum, si tamen ipse est, fama tantum fert, Caroli senioris non multum superius tempora contigisse, eique adhuc superstiti genitorem ipsius Caroli Pipinum, prius ducem et majorem domus, ut tunc dicebatur, in regio culmine superductum, nimia illo socordia et inerti demerso ignavia, rebus regendis non solum minus idoneo, sed per omnia prorsus inutili reddito *a*. Hoc utrum sic se habeat nec ne, non equidem in magno ponam discrimine. Ceterum annales seu historici, quos inspicere potui, præter solam Caroli vitam, Raganfredum quemdam continent, de cujus manu Carolus principatum sustulit; Childericum unus tantum ille annalis quam brevissime annotat et famam supradictam sequitur, eo deposito de regno et tonsurato, Pepinum ei E superductum *b*.

20 Si tamen is, de quo fama jactat, ea ætate fuisse credendus est, quomodo id, quod in præsentī libello reperitur, quod locus cœmeterii sanctimonialium ad sanctos Apostolos necdum temporis corpore beati Arnulfi haberetur insignis, possit probari, non satis elucet; cum constet, et beatum Arnulfum longius multo, antequam is Childericus fuisse dicatur, e mundo receptum, et ut sacra gestorum ejus scripta declarant, vixdum anno dormitionis suæ exacto, a loco sepulturæ Mettis relatum. Ea, utcumque sint, quibusque pro arbitratu in medium relinquentes, non multum utique sententiarum pondus hac adimente ambage, quæ restant omnino, Domino conatum juvante, jam persequi contendamus, et translationibus geminis beatæ Virginis, quæ successerint virtutum miracula, quæque ad sacratissimam tumuli ejus reverentiam diversorum languorum sint ostensa remedia, officio non minus devoto quam debito, explicemus.

ANNOTATA.

a Childericum ergo tertium intellige, hoc est ultimum stirpis Merovingicæ in Francia regem, pro quo, utpote inerti ineptoque, suffectus est anno 752 Pipinus, cognomento Brevis, cui anno 768 successit cum fratre Carolus Magnus, qui hic per Carolum seniore, ut vera censeatur fama, significari debuit; quamquam aliter accipere hæc videatur auctor noster: ut mox dicetur. Vide interim de Childerico Commentarium prævium.

b Si satis assequor scriptoris hujus mentem, dubitare videtur, an id, quod in præcedenti annotatione dictum est, cum historica veritate consistat, et sic argutari: Si Pipinus, Caroli pater, sustulisset principatum a Childerico, reliquisset illum filio suo Carolo; atqui id factum non est: nam Carolus principatum vi auferre debuit a Raganfredo, ut annales testantur: fabulosus ergo videtur Childerici istius, imo et Pipini, principatus seu regnum. Ita, meo quidem iudicio, auctor noster, sed errans ob confusionem duplicis Pipini patris,

ET MS.
Incerta Vix
chronologia:
translationum
certior.

b
quas de scribere
aggredditur.

EX 1888.

patris, et duplicis Caroli filii: confundit enim Pipinum Brevem, Caroli Magni patrem, cum Pipino Heristallo, patre Caroli Martelli, et utrumque hunc simul Carolum. Quæ autem dicta sunt nota superiori, cadunt in Pipinum Brevem, Caroli Magni patrem, ad quem non pertinet Raganfredus: quæ vero de Raganfredo hic affert Joannes, ea spectant unice ad Carolum Martellum: et utraque vera sunt, et nunc quidem post elucidatam tum diligenter Francorum historiam satis nota.

CAPUT I. .

*Translatio prima sacri corporis ejus
ad ecclesiam Deiparæ Virginis.*

B
Apparens Sancta, locum assignat ecclesie condenda;

Ut superior narrationis series comprehendit, postquam sacratissimæ Virginis corpus intemeratum in basilica sanctorum Apostolorum extra muros urbis per annos xxv quieverat, quædam forte religiosarum supra memorati sanctimonialium cœnobii revelatione divina se testata est fuisse commonitam, uti majori ecclesiæ, quæ erat loco subteriori, alia adiacens extrinsecus in honore sanctæ Dei Genitricis Mariæ construeretur basilica; modumque ipsius revelationis hoc ordine referebat; Videbatur, inquiens, mihi quiescenti beata virgo Domini Glodesindis super murum civitatis stans, lapidem eminens, veluti designando loco, manu de-jicere, meque verbis insuper compellere. Ibi, inquit, ecclesia fabricetur, et quem in locum lapis casu devenit, in eo beatissimæ semper Virginis Mariæ erigatur altare. Monstrato denique aliam quamdam in partem latere seorsum; Illic, ait, ostiam fiat, quo ex ecclesia majori, hoc est monasterio, in eandem pervius novam sororibus aperiatur ingressus.

quod opæ regis
factum est, ad-
dito virginum
cœmatorio.

22 Hoc sommo discusso, cum ceteris retulisset, ancipiti diu hæseret consilio, eo quod tunc temporis regiæ tutelæ locus subesset, nec, nisi ad eum rogatione perlata, tale quid aggrediendi eis suggerebatur fiducia. Itaque re celerrime principi insinuata, eoque auctore in negotio exsequendo, ut visio doceatur, summa facilitate adducto, opus strenue curatur atque perficitur. Edictum insuper regiæ liberalitatis cisdem sanctimonialibus est adjectum, ut eadem nova, quæ condenda esset, basilica, cœmeterium sororum denuo solemniter haberet, ac mox in eandem basilicam corpus sacræ Virginis ex loco prioris tumuli venerabiliter referretur humandum. Sic et longitudini itineris, quod funeribus ancillarum Dei urbe a exportandis laboriosum cernebatur, temperatum, et patrocinium multitudinis fidelium est copiosissime divinitus provisum. Nex ex eo tempore jam, ut prius moris erat, vel ad memoratam Apostolorum, nunc beati Arnulfi nomine celebrem, vel ceteras circa urbem basilicas cujuslibet earum est funus elatum; sed veluti Matri filias b, ut viventes devotis obsequiis, ita seculo functas sub tempus glorificationis sua debita corporis videas adhærere quiete.

23 Fabrica igitur novæ ecclesiæ ad summam manum perducta, ad locum sepulchri, plebe

tota certatim undique accurrente, mira alacritate contenditur; effossaque humo circumjecta, ac lapide monumento subducto, reperiunt Sanctam toto adhuc corpore integram, nulla illius tam diutini sepulchralis situs signa in carne monstrantem; sed, acsi die eodem deposita, gratiam totius corporis referebat. Quæ ibi lætitia, quæ intimi calore gaudii lacrymæ prorumpentes beatam illam de tanta visione tenuerint frequentiam, melius verbis subcumbere, quam parum digne dicere; quod utique dicendo minus reddiderim. Nam etsi quid forte sermo possit explicare, id multo uberius ea fidelis populi tunc evicerunt obsequia. Tandem incomparabilem thesaurum pia aviditate exceptum cum solemnem cælestis pompa triumphi, laudes Deo sacris ordinibus concentu religiose in cælum tollentibus, ad præparatum sibi novæ basilicæ deferunt habitaculum.

24 Ibi sanctimonialia, inæstimabili in eam devotione ferventes, corpus beatissimum, tamquam tunc primo vita excessisset, de more ecclesiastico lavant atque exornant. Inter lavandum quædam sanctimonialium diutino languore obsessa, vitamque ipsam in ancipiti trahens, spe salutis non frustra præsumpta, ad locum lavari fiducialiter venit, et faciem Sanctæ digito levi tactu compressit. Ilico digitum redeuntem sanguis ex facie virginea prodigio mirabili est subsequutus. Omnibus ibi pariter consistentibus, et in exemplum Dominici lateris miraculo stupentibus, cruor isdem palam apparuit. Cumque eadem vix, ut dixi, religiosa femina supremum halitum retineret, repente vires, jam morbo exhaustas, paulatim sibi redire persensit, et mensibus sex tantæ rei testis postmodum supervixit. Expleto omni pii amoris circa sanctam Virginem ministerio, deposuerunt eam item in sarcophago novo ad dexteram partem altaris sanctæ Dei Genitricis, humoque desuper aggesta, diligenter componunt.

25 Aliquantum postea fluxerat tempus; et, ecce, nocte quadam cuidam vitæ continentioris femine in visu a quodam dicebatur, quod corpus ipsius beatæ Virginis mus infra sepulcrum corrumpere; atque in ipso sopore monumentum sibi videbatur aperi, et murem, qui jam pollicis pedis dextri partem corroserat, ipsa, quæ hæc videbat, expelleret. Expergefæta diluculo, rem matri congregationis, ceterisque sororibus narrat. Ad id explorandum ministros sacrorum acciri continuo placuit. Qui, de more Christianæ religionis Litanis et orationibus pro re prosperanda peractis, tumulum reverenter aperiunt, et ad certa indicia visionis pollice pedis dextro cruentato reperto, soricem depellentes, et via in reliquum penetrandi obstructa, sepulchrum, ut prius, obcludunt et muniunt.

26 Quievit in eodem loco corpus sacratissimum usque ad tempora imperatoris piissimi Ludovici, Carolo famosissimo ac maximo imperatore progeniti: ubi pluribus se frequenter Virgo beata publicavit virtutibus, multaque infirmantium curatio sanctitatis ejus et meriti apud Dominum præstantissimi testimonio fuit. Ea quamvis incuria antiquitatis scripto minus sint tradita, memoria tamen ex narratione præcedentium subinde in succedentes transfusa, quæ res omnes vetustate et senio fugientes durabili reparat novitate, semper eam ostensione signorum floruisse

D
Eo delatum
est Sanctæ cor-
pus, post an-
nos 25 incor-
ruptum,

et sanguinem
emittens, tan-
genti saluta-
rem.

E

Revelat Sancta
suas exuvias
arroditi.

F

Quievit cor-
pus ibidem us-
que ad tempora
Ludovici Pii,

A floruisse non tacet. Quæ autem posteriori ætate, otio jam segniori submoto, litteræ signaverunt, facile insinuant, quanta fides præteritis possit haberi, nec minus claris in illo tanti temporis spatio miraculis eam celebrem existisse.

27 Frustra autem hæc in commendationem ejus requiri videntur; cum certe id unum, tanta præsentia deitatis concessum, corpus scilicet per tot annos sine corruptione servatum, cuncta exsuperet admiranda, quæ quocumque casu extra potuerant provenire. Ubi simul datur intelligi, in quanta gloria beatæ immortalitatis ejus spiritus illic, ubi vere est, totius mutabilitatis expers triumphat; cum hic et illud, quod corruptibile fuerat datum, ingentis meriti viribus ipsa conditioni mortalium jura imposita tam potenti gratia superaverit. Quod utique Dominus, ad commendandum gloriam purissimæ castitatis ejus, oculis humanis ostendere voluit, ut palam claresceret, quo præmio apud eum solent compensari, carne præ ejus amore contempta, solis ipsius hæerere complexibus; quodque virginitas, quæ supra quam jussu est facit, plus quam promissum est, meretur.

28 Posse sane ex divino dumtaxat munere ante illam generalem corporum resurrectionem, carnem hominis cujusquam integram per tempora durare aliquanta, licet plurioribus & idoneis scriptoribus multa lectio testis defendat; unum tamen in hunc partem sanctum * Bedam presbyterum adduxisse sufficiat, qui in Historia gentis suæ, quæ jam ecclesiasticis auctoritatibus merito rectæ fidei et sanæ doctrinæ admiscetur, de beato pontifice Cuthberto refert, quod postquam duodecim & esset annis sepultus, integro corpore sit repertus. Idque plenius in libro de Vita ipsius exsequitur. Simile etiam de quadam miræ sanctitatis regina Edeltrude commemorat e. Sanctum quoque patrem Hilarionem Hieronymus non solum carne, sed etiam vestibus intaminatis post aliquantum temporis sepulture, a discipulo ejus scribit inventum et sublatum.

29 Ceterum non hæc in obfuscationem illius supereminentis et Domini gloriæ singularis de præconio Sanctorum attollimus: Christus siquidem, naturæ nostræ particeps factus, non culpæ, sicut præ filiis hominum gratia ampliori plenus, vere et naturaliter Dei filius existit Deus; ita caro ejus juxta Prophetam paululum in sepulchro requievit in spem resurrectionis quantocius secuturæ, et anima, quæ inferno nullatenus potuit detineri, citius corpus repetente, Sanctus ipse Sanctorum, nec in ipsa carne, quam mortalem assumpserrat, ullam est corruptionem expertus. Est maxima utique Domini ac servorum distantia: ille, ut qui animam, quando vellet, ponendi, et, cum vellet, iterum sumendi solus habuit potestatem, morte sibi sponte admissa, infra breve tempus claustris sepulchri contentus, virtute mox propriæ majestatis, mortis legibus fractis, victor per se ipse surrexit: Sancti vero corpore hoc mortali, natura ipsi toti mortales, egressi; spiritu ad eum, qui illum miserat, revoltante, caro lege primi hominis ad terram reducitur.

30 Sed quia mirabili commercio natura utraque carnis ac spiritus concreta, dum in presenti ad divina se exercet, mutua inter se expendant operandi officia, ut spiritus per carnem, caro per spiritum bona qualibet operentur, et hæc simul dum vivunt, Christi templum, et

quasi quedam arca testamenti divinam servans scientiam habentur; mox ut spiritus ab auctore reposeitur, corpus, in quo tot sacra tam diu servabantur, vice templi Dei, et arca illius sacramentis plenissima, digne a fidelibus reverendum excipitur et servatur, donec in fine temporalium æterna utraque reddita substantia in unam, ut prius, compinginem, gloria tamen præstantiori, amicis postea nulloque inter se dissidentibus nexibus reparentur. Si ergo bonitas potentie Dei, quæ suam sanctam ex Virgine carnem nulli corruptioni subdi permittit, Sanctorum quorundam per aliquot tempora gratuito munere servari voluit corpora incorrupta, hæc inferiorum nihil illam summe singularem Dei Christi omnium superioris comminuit: quin potius hæc, quæ per se obscurarentur, luce illius immensitatis ornantur.

Jam de secunda transpositione seu translatione sacratissimæ Virginis ordinem prosequamur, et quantis signorum splendoribus ad consolationem mortalium, sponsam suam Rex illustravit angelorum, meritis ipsius juveni, cepti operis termino intendamur*.

F
* Mab, intendamus

ANNOTATA.

a Cæmeteria olim extra urbes locata erant, etiam sanctimonialium extra cenobia, ut multis exemplis probari potest, inquit hic Mabillonius.

b Ita eadem Spinalensis; ut et ille, quem secuti sunt, qui Acta Sanctorum Ordinis Benedictini edidit; pro quo Labbeus legit in suo, matris familiæ. Regraphum Bodecense habet matris familiæ.

c Plurioribus habent hic exemplaria omnia, si Labbeum excipias. Est vero vox illa mediæ Latinitatis scriptoribus frequenter usitata pro pluribus, et quidem per omnes casus, ut observat Cangius.

d Sic habent omnia Mss. et excusa; cum tamen Ven. Bedæ, tam in Historia sua lib. 4, cap. 30, quam in Vita S. Cuthberti, quam dedimus 20 Martii, cap. 12, tantum numeret annos undecim.

e Vide Acta Sanctorum ad diem 23 Junii pag. 474.

f Acta S. Hilarionis ab S. Hieronymo dantur 21 Octobris.

CAPUT II.

Narratio de secunda Translatione ejusdem B. Virginis Glodesindis.

Ludovicus Imperator, de quo præmissimus, ^{Anno Christi 830} Lilius Caroli Magni, cognomento Plus, post patris gloriosissime exactum imperium, in nullo inferiori fastigio rerum pollebatur, anno ab obitu patris decimo septimo a, cum Incarnationis dominicæ octingentesimus tricesimus ageretur annus, et Sedem Apostolicam (Romæ) Gregorius quidam occuparet, qui duobus Eugenio et Valentino, festina tunc recens sese morte consequentibus, quorum prior tantum triennium, sequens vix mensem superavit,* successerat, tuncque tertium Apostolatus sui annum agebat. Hanc autem sanctam sedem Mettensem Drogo, ejusdem

EX MSS.

b

c

d

Sancta sepul-
crum sponte
subrigitur :

ejusdem imperatoris Ludovici frater *b*, jam per annum tuebatur octavum *c*, qui etiam vices Apostolicas in cunctis Galliarum partibus, privilegio ab ipsa Sede Romana cum pallii auctoritate et nomine summi archiepiscopatus accepto, ut amplissimæ dignitatis vir sustinebat *d*.

32 Cum igitur ad id usque temporis, corpus beatæ Virginis in dexteriore, quam diximus, parte altaris basilicæ novæ sanctæ Dei Genitricis, humo mansisset reconditum; dispositio illa superna, cui cum omnium, quæ condidit, tum maxime suorum cura exstat præcipua, in ipso quoque corpore ad oculos hominum, merita ipsius sacræ Virginis, quanti apud se semper existerent, patenter voluit demonstrare. Cœpit enim tunc temporis sepulchrum ipsum de terra se sponte subrigere, et mirum in modum, ita ut, nec in terra eadem viciniora tumuli loca apparerent, nec in murali constructione desuper composita. Illius rei novitas, dum ad notitiam supra memorati pontificis pervenisset, morarum impatiens, mox in crastinum fidos ad hoc inspiciendum sacerorum ministros cum archidiacono majore *e*, quem corepiscopum *f* dicunt, direxit. Qui venientes et cuncta viris, ut relatio pertulerat, approbantes, ad rem continuo certam renuntiant.

qua re exa-
minata,

33 Episcopus ad hanc relationem de eadem sacratissima Virgine, quæ fuerit, quæque ei conversatio vel vita viventi fuerit, quæ utique nondum satis vulgata claruerant, sollicitius disquiri. Ubi cuncta ex ordine ab ipsis, qui vivam ipsam in corpore videre potuerant, quorum pars multa adhuc supererat *g*, didicit, gaudio mixto admirationi non minimum percitus, ac divino, nescio quo, nutu impulsus ad hoc, hortatu addito plurimorum, de ea sublevanda ocyus capit consilium. Ne cui autem incredibile videatur, ejus temporis aliquos tunc esse potuisse superstites, chronica a tempore Childerici regis ex Pipino per Carolum in Ludovicum deducta, facile id probat indicio. Quæ utique non multum super octogesimum reperitur annum. Idque tempus ætatem unius hominis non difficile durare convincitur.

34 Antistes igitur reverendissimus cum sacra clericorum ac populorum frequentia, ad locum per semetipsum accedens, religiosi votorum supplicationibus ritu solemniter præmissis, patefacto sepulchro, ipse propriis ulnis miro, et supra quam credi possit, religioso in eam fervens officio, sancta virginalia membra, quæ utique tota adhuc compage integre tenebantur, e tumulo sublevat: et feretro impositam laudes Deo, gloriam Christo, totis certatim turbarum et populorum agminibus personantibus, ad majorem ingenti triumpho basilicam perferunt. Est ipsa basilica major, quæ adhuc cernitur, paulo a muro civitatis disjuncta, in cujus fronte orientali foris murum urbis, illa nova, de qua supra exposuimus, sanctæ Dei Genitricis exstiterat, ad cæmeterium puellarum extructa.

ab ipsa olim
Sanctu ere-
ctam :

h

35 Ipsa autem major basilica antiquo ab initio nomine et honore sancti Sulpicii Biturici episcopi et confessoris sacrata habebatur *h*. Ipsa est, quam beata Virgo, dum viveret, a parentibus suis ad usus divinos prædio concesso, jactis fundamentis monasterium instituerat. Edicta quoque publica de possessionibus ejusdem monasterii in cunctis scriptis vel polipticis *i* vetusto stylo calamo editis, nomen ipsius beati

Sulpicii continent, et tota ratio juris hereditarii *D* ipsius loci rerumque supputatio, quam abbatiam dicunt, ejus nomine appellatur. Dicitur tamen et nomine sanctæ Dei Genitricis, addito etiam beati Petri Apostoli, aram ipsam majorem simul cum ipso confessore esse dicatam: in hac ergo basilica, sarcophago novo post sacrum altare venerabiliter præparato, sanctum et pretiosissimum pignus honore et cultu, quo ampliori valuerunt, diligentissime collocarunt.

36 Mirabilia mox per virtutem Christi tam jucunda et salutaria illic cœperunt clarescere, ut quanti virginei meriti gloria apud Deum constare crederetur, ad hæc ipsa nostra, id est humana judicia, certioribus ipse Dominus comprobare dignaretur præconiis. In quibus corporaliter quoque non desinit adimplere, quod per virum Dei, in libro Regum loquentem ad Heli protestatur, Quicumque, inquit, honorificaverit me, honorabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Quia enim hæc sancta et sæpe dicenda sancta Puella, Dominum *E* in suo corpore juxta Apostolum glorificavit et reverenter amore virginitatis portavit; ideo gratia copiosior (ut jam de illa immensi ponderis cælesti taceamus mercede) etiam in hac mortalitate eam et manentem in corpore est comitata, et extincta nunc ipsa illius membra ingenti honore prosequitur. Contemptoribus autem Dei et conculcantibus ea, quæ sancta sunt, et qui, juxta Sapientiam, videntes justos, et non intelligentes, nec ponentes in præcordiis talia, illa, quæ in eodem libro contexuntur jure conveniunt: Condemnat autem justus mortuus vivos impios: et paulo post: Posthæc erunt decidentes sine honore et in contumelia inter mortuos in perpetuum.

37 Verum de ipsis signorum virtutibus jam plenius disseramus. Feretro, ut superiora retulerunt, ex sepulchro priore imposita, priusquam altero reconderetur sepulchro, quidam ex multo jam tempore cæcus, nec ultra in reliquum videndi sperans subsidia, ad feretrum subito spe meliori animatus accessit. Nec mora, ope sacratissimæ Virginis desperatum diu lumen perfecte *F* recepit.

Item mulier quædam *k* multorum similiter annorum cæcitate tabescens, sub ipsa fere hora ibidem per gratiam Christi illuminata est.

ANNOTATA.

a *Ila Labbeus et Acta SS. Ordinis Benedictini; et recte: male vero utrumque Ms. nostrum tantum habet decimo.*

b *Fuit enim Drogo filius Caroli Magni, quamquam non ex legitima conjuge, ut Ludovicus, sed ex concubina, nomine Regina, genitus, ut ex Eginardo docuimus ad diem 28 Januarii in Vita S. Caroli Magni, cap. 6.*

c *Consule dicta ad Vitam antiquiorem supra cap. 2, num. 19.*

d *Vide hæc probata apud Meurissium lib. 3, a pag. 189.*

e *Archidiaconi in ecclesiis cathedralibus plures interdum instituti sunt, iisque districtus attributi, in quibus visitationes suas quotannis exercerent; atque hi a districtuum eorundem appellationibus majores, vel minore archidiaconi nuncupati sunt olim, ut docet Cangius in Glossario. Duos autem fuisse sub Adalberone episcopo in ec-*
clesia

ubi cepit co-
tinuo mirac-
lis clarescere

nam ante po-
actam transla-
tionem cæci
duo sanati.

k

▲ *clesia Metensi archidiaconos, patet ex subscriptionibus illorum apud Meurissium pag. 307 et 309.*

f Corepiscopus corrupte dicitur pro Chorepiscopo : habet enim nomen a Græco τοῦ Χώρου ἐπισκοπος, id est ruris episcopus. In ecclesia vero Metensi iidem illi erant qui archidiaconi, qui vi-ces episcoporum agebant in ruralibus ecclesiis ; ut ex Meurissio docet idem Cangius.

g Hæc Joannes de suo addidit : nam in Vita antiquiori, quam secutus est, non habentur ; ut vide in ea num. 20. Verum de hac re jam actum satis est in Commentario prævio num. 19 et 20.

h Duo fuere Sulpicii episcopi Bituricenses ; alter cognomento Severus, alter Pius, uterque sanctus, uterque pridem operi nostro insertus : Severus quidem ad diem 29, Pius vero ad 17 Januarii. Prior obiit anno Christi 591, posterior versus medium seculi septimi, sive circa annum 647, ut Majoribus nostris visum, aut 644, vel 642, ut existimant alii. Uter hic significetur, incertum est : utrumvis autem statueris, an S. Sulpicii nomine primitus insignita sit ea basilica, non immerito dubitari potest, inquit hic Mabillonius, et subdit : Certe potius S. Petri nomen ab initio tulisse videtur ista ecclesia, cui postea patronus accessit S. Sulpicius Bituricensis episcopus, primus an secundus. Ita ille, nec male juxta chronologiam suam, et nostram.

i Sic legitur in utroque codice, cujus habemus egrapha, quamquam barbare polipticum scribitur, cum polyptychum scribi debeat. Sunt vero polyptycha libri commentarii privati, in quos vel ecclesiarum vel privatorum bona regerebantur, in quibus chartæ ipsæ donationum, emptio-num et similes describebantur, ut docet Cangius in Glossario. Labbei exemplar sciolus quidam amanuensis corrumpit, cum pro scriptis vel polipticis reposuit scriptis ecclesiasticis vel politicis.

k Nomine Andrea, ut in priori Vita dicitur num. 21.

CAPUT III.

Miracula translationem secundam consecuta sub Drogone et Adventio episcopis Metensibus.

Postquam vero tumulto sacra sunt membra recondita, quædam a simili modo longa luminis amissione mulctata, ut signa, quæ Dominus per merita beatæ Virginis operabatur, quæque fama veloci jam totam commoverant urbem, audivit, quanta potuit celeritate, ad sanctum sepulchrum contendit. Ubi divinum per Famulam ipsius homo porrecta implorans auxilium, dum aliquot ibidem excubat noctes, quæsitum tandem integre lumen adepta est.

39 Sub idem tempus feminae tres b febribus nimis ex diutissime tracto languore omnibus pene membris exhaustæ, quæ in vana medicorum cura, multoties sibi frustra adhibita, censu pauperum perditæ, et onus geminaverant paupertatis, et remedii nihil omnino attulerant, audita relatione ingentium mirabilium, ad Virginis sanctæ sepulchrum se fide non cassa propere contulerunt. Hæc mox ut limina ædis sanctæ contigerunt, Virgine in sui auxilium preci-

bus credulis invocata, integerrimam membris omnibus recuperaverunt salutem. Et in quo avaritia, semper curationum carnalium comes, illa suæ, qua in miserorum corpora vel opes desævit, artis expensa potentia, tota defecerat ; fides sola, quæ gratis cuncta ferre consuevit, quod suum est, solita velocitate restituit.

40 Alia item femina c morbo adeo gravissimo longissimæ ægritudinis lecto decubans tenebatur, ut solo spiritu tantum superesset : cui quidquid humana adhibuerat manus, frustra totum id fuerat : quin etiam ipsa spe, salutem sibi ultra posse restitui, jam penitus deserebatur. Hæc, quo nescitur instinctu, nisi forte, ut post satis claruit, Deo, cui suorum omnium cura est, inspirante, qui eam ex hujusmodi fovea desperationis gratuita bonitate sua eximere voluit, et fomentum boni operis, quamvis tenuiter in ea accensum, non prorsus patiebatur exstingui, ad limina sacri monasterii inter manus se ferri fecit : quæ ubi jam septum seu atrium, quo monasterium ambiebatur, ingressa est, gratias omnipotenti Deo voce, qua valuit, agere cœpit ; quia quod nunquam sperare potuerat ; sed nec aliquando fieri posse credebat, illuc se divina misericordia venire concesserit.

41 Cum vero portas sanctæ basilicæ primis attingere cœpisset vestigiis, paulatim, languore mitigato, se convalescere, quantoque propior sacrosancto corpori accedebat, tanto longius ægritudinem a se removeri, et melius subinde sibi vires et sospitatem sentiebat succrescere ; deinde cum ipsa sui ipsius quodam miraculo stupens, huc illucque quasi spatiabunda basilicam obambulare cœpisset, et gratias vocibus apertis non modicas resonaret, post modicum ad sacri tumuli pavimenta supplicatura prosternitur. Ibi enixius oratione profusa, et aliquamdiu inter altare et sepulchrum pernoctans, paucis post diebus integre sanitati est restituta, ut illius diutini et desperati languoris nulla in se indicia senserit resedisse.

42 Die quadam sanctimonialibus rem divinam in ecclesia agentibus, mulier ignota d, oculis capta, alia quadam sibi manu ductum præbente, in conspectu earumdem puellarum Dei psallentium, ad gradus usque, quibus ad altare conscenditur, pervenit. Quos ibi prætergressa, propius altare sola tunc ipsa concessit, palpebris, quæ longo et tenaci situ diu hærebant obclusæ, in aliquantulum lumen percipiendum repente divisas, ignotam quamdam se ducere mirata conspexit, subitoque clamore emissæ, suam, quæ solito sibi dabat manum, cœpit inquirere. Qua, divinitus forte subducta, nusquam accurrente, ab ipsa ignota, quam sub dubia adhuc luce vix cernere poterat, usque ad sepulchrum Virginis, parte, quæ caput respicit, est perducta. Ibi orationi prostrata, ubi surgens tremebunda et stupida e regione tumuli constitit, pro sepulchro ipso nubem quamdam sibi apparere putabat : et mirabatur, quod nubes, quæ altius in aere ferri consueverunt, tam vicinæ tunc terram tangere videbantur. Sensim deinde ei lux clarius magis ac magis cœpit infundi ; donec, caligine tota oculis summotæ, certo et vero intuitu, quia sepulchrum esset, quod præ oculis situm habebat, plane cognosceret.

43 Tunc ubi esset, vel qualiter illuc advenisset, attonita, nihilque circa se, quod recognosceret,

EX 160.

item alia
c

E

diuturno lan-
guore.Sancta cæcam
manu ducens
ad sepulchrum
suum,
d

f

cæca trans-
me, cæca
m recupe-

a

b
em femina
liberantur
ibus;oculorum usu
donat.

EX Mss.

cognosceret, videns, anxia hærebat et stupens: et quod adhuc pavorem augeret, jam nec ipsam ignotam personam, quam se paulo ante præcedere, et illuc adduxisse mirabatur, ultra videre prævaluit. Dum ergo in hoc mœrore diu contabesceret, tandem ad se reversa, beatam Glodesindim sibi apparuisse, et se illuc perduxisse, ac suis meritis lumen sibi recuperasse, certissime cognovit; atque in gratiarum actionem prorumpens, jamque clare omnia cernens, Dominum et sanctam Virginem publicis vocibus collaudabat, nee jam ulterius duce indigens, viam libere quaquaversum exultans ingreditur.

Alteri cæcæ
oculos digitis
aperit.

44 Non multis hinc exactis diebus, rursus alia *e* multi item temporis cæca ad tumbam sanctam deducitur, ibique cum ceteris languentium turbis illic excubantium per totam noctem divinum cum precibus præstolans subsidium, matutinali Officio de more ab ancillis Dei peracto, vidit sibi beatam Virginem propius accessisse, et digitis propriis oculorum palpebras, puasi violenter ab invicem separare. Nec mora, puro lumine reddito meritis Virginis sacræ, plurimis postea annis testis superfuit.

f
Virum liberat
fœtore narium
gravissimo,

45 Quidam *f* præterea mirabili narium horrore graviter spirans, ita ut ne minus quidem ei a quoquam facilis esset accessio, in quo cura, a diversis mederi cupientibus ei sæpe adhibita, vane per omnia cesserat, ut rumorem longe lateque currentium gaudiorum, quæ in Mettensi civitate ad memoratum monasterium per gloriosi meriti virginem Glodesindem fiebant, audivit, illuc festinus accurrere studuit. Quo postquam pervenit, et ecclesiam ingredi visus est, omnes nimio ex naribus prodeunte offensi fœtore, fugere ab eo in diversa cœpere. Ille, quem anxii doloris causa præsens monebat, et pœnam suam secum circumferens, se fugere ipse non poterat, pudorem hominum necessitate devincens, et de eo, qui leprosum et cruore fluentium contactum non sprexit, et morbos atque infirmitates miserorum curare descendit, nullatenus diffusus, ad sepulchrum omnibus salutare cum ceteris infirmis processit. Ibique lucernam, votum Sanctorum, manu protendens, et pro salutis suæ recuperatione enixius supplicans, misericordiæ cælestis expectabat adventum. Nec prius a fidei suæ instantia destitit, quam ope ingentis meriti Virginis, illa omni obscœni odoris fœditate careret, et communi deinceps hominum frequentia et solitis salutationum et confabulationum occursibus sine cujusquam molestia frueretur.

g
Curatur mulier
cæca.

46 Item mulier *g* jam decennio cæca, nec spem in reliquum visus retinens potiendi, divinitus, ut æstimatur, commonita, monasterium petiit; quæ ecclesiam ingressa, ut tumultum infirmantium, qui plurimi sedentes sepulchrum circumsepserant, audivit, vocibus altius emissis, in auxilium sui Glodesindem item itemque nomine ingeminans invocabat, Deumque sibi peccatrici propitium fieri precabatur. Mox virtutis supernæ largitate luce recepta, læta discessit.

ANNOTATA.

a Mulier nempe Rimberga, de qua Vita antiquior num. 21.

b Scilicet Martina, Waldrada et Odelgardis, ut ibidem habes num. 22.

c Imma nomine, *ibid.* num. 23.

d Cujus nomen Angelindis, *ibid.* num. 25.

e Nomine Plictrudis, *ibid.* num. 27.

f Nomine Baldricus, *ibid.* num. 28.

g Nomine Benedicta, *ibid.* n. 29.

D

CAPUT IV.

Continuatio miraculorum usque ad
tempora Walonis episcopi Me-
tensis.

Et ne singulis quibusque personis diutius E immorati, tædiosi, et ob hoc merito refugiendi scriptoris culpam incurrisse videamur; si quid memorabilius dumtaxat exstiterit, quam succincte notato, turbam curatorum in numerum quemdam redegissee suffecerit. Ordinem sane, ut sibi subinde operatio virtutum successit, quod quam cavemus invertere, sed sicut scriptura ipsa veterior retulit, quæ utique unamquamcumque E narrationem juxta ordinem temporis ita antecedenti subtexuit, ut quod prius factum sit, prius scriberet, et quod deinde mox est subsecutum, e vestigio redderet: sicque usque ad certum temnus series totius catalogi texeretur, licet fidi interpretis viti denotandi, per omnia sequimur.

Auctor breviter, sed ordine tamen antiquo, cetera congerit.

48 Quinque ibi feminæ *a* diutina olim cæcitate multatæ, Christo Domino illuminante, ad gloriam et commendationem sacratissimæ Virginis diu desiderati luminis gratiam receperunt. Exinde mulier quædam *b* per tres eatenus annos pedem utrumque et manum unam gerens distortam, auditis tot mirabilibus, illo oculus se ferri rogavit. Allata, et pavimento sepulchri prostrata, fletuque multo et precibus se ob peccata propria hac pertulisse testata, tandem in commendationem piæ et recte actæ virginitatis, in conspectu multorum circumstantium directa in integrum perfectæ sanitatis officium, discessit incolumis.

Cæci 12 sanati et mulier pedibus ac manibus debilis.

Septem post hanc; mares tres, feminæ quatuor *c*, tenebris oculorum jamdudum damnati, ad laudem clarissimæ Virginis et semper lumine æternitatis splendentis, luci videndæ sunt restituti.

F

49 Parum est circa præsentiam ejus sacratissimi corporis crebras factas esse virtutes, absentes quoque, nomine ejus invocato, per gratiam Christi, qui in omni parte mundi cum Sanctis suis et manet et operatur, plurima sibi affuisse sensere subsidia; quod vel ex his, quæ licet exigua subjicimus, colliquebit.

Absentibus etiam præsto fuerunt Sancta:

Clericus monasterii ipsius, vicem officii ecclesiastici in ordine proprio administrans, cui nomen Fulguberto erat, fluvium civitati a parte orientali contiguum, qui Sallia dicitur, causa aliqua perurgente trajicere gestiebat. Qui ubi ripæ accurrens, navigium nusquam videt adesse, diu, si quis forte quacumque ex parte fluminis adveniret, operiebatur. Hac expectatione, ut fit, tandem defatigatus, humoque paululum reclinatus, somno corripitur; experrectus, nec quid etiam tum ad trajiciendum spectans consilii, dum jam semetipsum morarum, quas sibi tamdiu frustra insumpsisset, accusans, deliberaret recedere, repente ori subrepsit sanctam Virginem nomine inclamare.

* al. ibi

50 Postquam

A 50 Postquam * vocem aliquot intra se momenta sustinuit, et, ecce, respiciens, navim sibi in loco littoris, quo stabat, ex improvise videt adsistere. Quæ quo ordine absque humano ministerio adducta sit, cum omnino non posset conjicere, divinum tantummodo opus, cui omnia famulantur, et merita sacræ Virginis, quam invocasset, sibi id certum tenuit præstisse. Stupensque hoc tanto miraculo, et gratias, ut par erat, immensas omnipotenti Deo sanctæque Virgini reddens, fluvium, ut desideraverat, transiit. Hujusque tam ingentis facti ipse post fidelis relator sancie juratus asseruit, nihil se confinxisse, sed, ut sibi vere contigerat, fideliter enarrare.

51 Pauper quidam longe ab urbe commanens, qui vitam arte tantum piscatoria tuebatnr, die quadam, ut monasterium prædictæ Virginis adiret, mente concepit. Qui simplicitate rustica, non tamen improbanda, vacuus illuc procedere nolens, quia aliud forte sibi non suberat, flumen petere, pscemque, si quis forsitan occurreret, ferre disponit. Mox navicula conscensa, jacto rete, piscem præter spem involvit non modicum, dumque litius tenere deproperat, ocyus piscis ex rete violenter eluctatus in flumen relabatur. Hic rusticus vehementer animo consternatus, voce lacrymabili; Sancta, inquit, Glodesindis, redde quod tibi ferre disposui. Hoc dicto, rursus rete flumini merso, idem qui prius piscis, præda fugitiva, concluditur, votumque, ut mente decreverat, monasterio delatum et redditum.

52 In curatione vexatorum non minori gratia Sancta hanc meritis potentibus prævalere, plurima prodidere frequentius documenta, quibus hæc fidem facere vel sola sufficiant.

Rustico, de quo prædiximus, piscem votum ferente, et abeunte, sub ipso fere articulo temporis in loco eodem faber quidam imperatorius d de villa Judicio advenit. Hic jam per annos undecim graviter dæmone agitato, multa sanctorum Martyrum loca, etiam longinquiora Franciæ, ad sanctum Sebastianum Suessionis, cujus non multo ante idem temporis reliquiæ ab urbe Roma illuc dicebantur delatæ, et apud sanctum Medardum reconditæ, seu ad sanctum Quintinum Viromandis, adque sanctum Dionysium Parisius e, multorumque præterea Sanctorum memorias spe recuperandæ salutis circuebat; sed ejus curatio divino quodam arcano, non per impotentiam Sanctorum differebatur, sed huic sanctæ Virgini, cum qua manus Domini tam efficaciter operabatur, certissime est reservata.

53 Huic quoque carnalis medicinæ industria, si qua posset arte succurrere, multa vane remedia adhibere conata est, nihilque opis prorsus attulerat. Tandem Dominus volens apertius demonstrare, frustra eum tot in longinqua toties expertisse subsidia, cum de proximo velocior ei salus posset occurrere, ut de miraculorum tanta, quæ ad sepulchrum reverentissimæ virginis Glodesindis fiebant, audivit frequentia, Mertis, quam celerrime potuit, pervenit, atque basilicam beatæ Virginis ingressus, penes tumbam ipsius se collocavit. Ubi cum aliquamdiu jacuisset, impurus ille ac teterrimus spiritus præsentiam tantæ sanctitatis non ferens, nihil deinde juris in homine possidens, violenter pulsus accessit.

Julii Tomus VI.

54 Post hunc mutus quidam f ab infantia illuc accedens, repente ante corpus sacratissimum absolutissimam oris libertatem est consecutus.

Eodem modo et mulier, itidem ex quo nata est, muta, virtute Virginis loquelam ibidem recepit.

Item femina quædam g dæmone diu atrociter captivata, illuc deveniens, adversario depulso, sui compos atque integra mente regressa est.

Claudus quidam h ex villa Lauriaco in loco eodem potenti virtute Virginis pedes, quos valida tabes distorserat, in usum libere gradiendi directos recepit.

Mulier i ab annis plurimis cæca, de villa Arcuntiaci, aliquo tempore ad sanctum sepulchrum cum infirmis ceteris excubans, non post multum temporis luce donata est.

Similiter et aliæ duæ k cæcitate damnatæ, gratiam diu amissi luminis per beatam Virginem receperunt.

55 Multa præter hæc et pene innumerabilia apud ejus perpetua virginitate beatissimum corpus ex tempore memorati Drogonis archiepiscopi per annos circiter lx l sub præsulatu Adventii, eidem succedentis episcopi, imperantibus Lothario seniore m, et post eum Lothario juniore u, sunt ostensa miracula, usque ad tempora Walonis, qui præfato Adventio successit, quæ ex incuria scripto non sunt commendata. Quæ vero sub ipso Walone, vel successore ipsius Rotberto o, sunt gesta, ordo subsequens declarabit.

ANNOTATA.

a Nempe Ansegardis, Lambergæ, Bercardis, Stangardis, et Madelsinda; ut in *Vita antiquiore* num. 29.

b nomine Bova, *ibid.* num. 30.

c Horum nomina recenset *Vita prior* num. 31.

d Odilulfus nomine, *ibid.* num. 35.

e Parisius indeclinabile fuit apud mediæ ætatis scriptores, nec ea voce urbs tantum Parisiensis, sed ejus etiam ager designabatur, uti etiam hoc loco; nam Fanum et abbatia S. Dionysii duabus circiter leucis Parisiis distat.

f nomine Guntelinus, ut habent *Acta antiqua* num. 37.

g Teudrada nomine, *ibidem*.

h Nortpaldus scilicet, *ibidem*.

i Nempe Aletrudis, *ibid.* num. 38.

k Anstrada nimirum et Glumna seu Climma, *ibid.*

l Atqui nequidem si totum ab initio Drogonis episcopatum jungas cum episcopatu Adventii successoris ejus, tot anni existunt, juxta Meurissium et Sammarthanos: suspicor ergo, vel errasse Joannem in hac re, quam de sua penu addidit; vel transpositas esse in exemplaribus ecgraphis litteras numerales; atque adeo scribendum fuisse non ix; sed lx; quot anni facile reperiuntur ab anno octavo Drogonis usque ad Adventii finem: sedit enim Drogo ab anno Christi 823 usque ad 855; Adventius autem ab anno 853 usque ad 875, juxta Sammarthanos; minus etiam universim uterque juxta Meurissium.

m Ludovici Pii filio natu maximo, quem pater in consortium accepit imperii anno Christi 817, mortuo autem patre anno 840, imperavit usque ad annum Christi 855.

n Lotharii imperatoris jam dicti filio, qui in

ex ass.
uti et muti 2,
dæmoniaca
una,
claudus unus,
cæca 3.

f

g

h

i

k

Præmittuntur hic alia miracula fere innumera.

l

m

n

E

F

EX MS.

ea Gallia parte, quæ ab illo, ut nunc passim omnes existimant; vel ab ejus patre, ut infra vult auctor noster; vel ab utroque, ut placet Iperio in Chronico S. Bertini cap. 13, Lotharingia dicta est, regnavit usque ad annum 869, quo dignam sacrilegio pœnam recepit.

o Walonis et Rotberti tempora notavi ad Acta priora num. 39 et 40.

CAPUT V.

*Miraculum fluentis olei ex sepulcro
Sanctæ sub Walone ep. Metensi.*

Digressio auctoris ad res gestas sub Dro gone et Adventio epp. Metensibus.

Antequam ad reliqua progrediamur, quando res ita monet, et se occasio præbuit de memoratis primis duobus se subinde consequentibus episcopis, sed et de statu temporum aliqua breviter adnotanda putavimus, ea præcipue causa, quod alterius eorum, id est Adventii, temporibus monasterio hujus sanctæ Virginis plurima regali munificentia sunt collata beneficia, regisque Lotharii junioris edicta testamentalia penes ipsas ancillas Dei usque hodie manent, quæ suasu conjugis suæ Teutbergæ reginæ, interveniente eodem Adventio episcopo, eis et de noviter datis, et de antiquioribus restitutis, sive etiam de immunitatibus ejusdem monasterii regia autoritate constant liberalissime attributa
a : nam et ipsa Teutberga regia loci ipsius regimen tunc **b** tenebat, quæ etiam ibi quiescit: sed et quis iste Lotharius fuerit, et ex occasione ejus aliqua supra repetere, non ingratum esse lectori arbitramur, ut ex notitia temporum validiores narrationi vires accrescant.

De Lothario imperatore,

57 Hic est Lotharius junior, filius illius Lotharii senioris ex Ludovico Pio geniti, qui post mortem ipsius piæ memoriæ partis sui, diutina dissensione cum fratribus suis Lodovico Germanorum rege et Carolo **c**, qui post imperator factus est, cupiditate imperii habita, tandem gravibus et intestinis odiis, funesto ritu inter se longe prius protractis, in pago Autissiodorensi, loco, qui dicitur Fontanetum, prælio atrocissimo et absque exemplo cruentissimo, cæde miserabili conflixerunt, adjuncto eis Pipino Aquitanorum rege. Pace tamen post inter eos facta, diviso **C** que regno, hæc pars Franciæ, quæ Rheno et Mosella limitatur, additis pro consensu et firmitate pacis quibusdam civitatibus et regalibus abbatibus ultra citraque, eidem cessit Lothario, ejusque exinde in id usque temporis nomine regnum Lotharii appellatur **d**. Ipse non multo post, cunctis seculi rebus sponte abjectis, monachum in Prümia monasterio professus, ibidem quievit; ubi et sepulchrum ejus celebre huc usque habetur.

ejusque filio cognomine, et assentantibus illi in adultério episcopis,

58 Successit eidem filius et æquivocus hic junior Lotharius, de quo fama satis dolenda vulgatur, odio Teutbergæ ejus, quam diximus, reginæ, et illicita superductione Waldradæ. Quæ miserabilis species facti cum faciem rerum luctuoso fœdasset exemplo, totum pene orbem in sui commovit invidiam. Nam, quod et multo amplius est pavescendum, primarum sedium antistites Tietgaudus Treverensis et Gonterus Co-

loniensis, hujus exsecrandi connubii assentatores, **D** cum viderentur sapientes esse ingeno, et litteris divine humaneque eruditi, insipientiæ deterri-
mi sunt facti fautores. Unde a Papa Nicolao Romam evocati, et ante sacratissimum corpus beati Petri synodo, tam Italiæ pene totius, quam et pluribus Galliarum episcopis congregata auditi, et culpam prætextu conjugii ornare diu conati, tandem fraude captiosa, qua capere se alios arbitrabantur, ipsi capti, Papa * Nicolao cunctis assentientibus, damnati et gradibus sunt ecclesiasticis multati. Rex quoque cum Waldrada et cunctis ejus scandalis participantibus pariter anathematizati. Et ut multa alia præteream, qualiter ipse Gonterus factum suum tuens, in Papam ipsum multis publice invecus, injusto se judicio alligatum testatus sit, et ut parvi pendens Apostolicam censuram, domum, nec venia petita nec impetrata reversus, Missas, et in die sacrosanctæ Cœnæ absolutionem et chrismatis actionem victus peregerit;

59 Hoc tantum in terrorem eorum, si qui **E** forte talium umquam erunt pauciores, dixisse sufficiat, quod socius ejus Tietgaudus Treverensis peregre Romæ excommunicatus interiit. Lotharius rex, licet correctionem promiserit, et reginam Teutbergam in honore suo, ut videbatur, receperit; post tamen Romam veniens a Papa super fide conjugis requisitus, et metu culpam inficiatus, ea conditione, si vera fate-
retur, Missas a Domino Papa in sancto Anastasio audivit, et corpus Dominicum de manu ejus infelix præsumpsit. Inde patriam repetens, repente miserrima clade suorum, pene in ipsis Romæ portis exorta, nec mora, nec requies morientium erat, donec tandem dum ocyus festinat, jam fere omnibus suis assumptis *, Placentiam usque cum paucis pervenit, ubi circa horam nonam cum incolumis resideret, repente percussus obmutuit, et mane morte miserabili defunctus, ibi in quadam operis vilissimi basilica est obrutus.

60 Ejus morte Adventius episcopus **e** cognita, nuntium ocyus Carolo, regi Franciæ occidentalis, dirigit, eumque Mettim deductum, associato sibi Hincmaro Rhemorum archiepiscopo, corona secunda, præter eam, quam habuerat, in ecclesia sancti Stephani, quæ dicitur Domus episcopii, capiti iterato imposita, regem super duo regna constituit **f**. Hæc, ut episcopi, cujus mentio facta fuerat, tempus magis claresceret, paucis inserta sunt. Huic Adventio successit, ut diximus, Walo episcopus, quo tempore Bertulphus Treveris præerat archiepiscopus, ipso adhuc Carolo superstite, et Joanne quodam universale nomen Papæ tenente, a quo et ipse Walo pallium promeruit **g**: qui Walo, dum vix septem annis ecclesiam rexisset, excursionem Nortmannorum, postquam plures Galliarum partes pervagata fuerat, usque Treveros accedente, dum eis incaute manuque impari congredi parat, usque ad locum, qui dicitur Remicha, in littore Mosellæ obviam venit Nortmannis impetum minaciter facientibus. Dum his nullæ ad resistendum suppetunt vires, non prælium jam illud, sed strages miserorum fuit; ibi episcopus cum ceteris obruncatur. Corpus post cladem Mettim relatum, et in basilica sancti Salvatoris, quam ipse in sepulchrum sibi pridem a fundamentis extruxerat, sepultum **h**.

61 Hujus

A 61 Hujus igitur temporibus, jam jamque obitu ipsius imminente *i*, luctiferum quid monstro ipso præ sagante *k*, a parte sepulchri sacræ Virginis, quæ pedes respicit, oleum non phantasticum, sed verum, (dictu mirabile!) visum est emanasse. Hoc non modo ipsis sanctimonialibus vel ædituis, qui noctu atque interdiu sacri sepulchri adhærebant excubiis, verum toti urbi perclaruit. Viderit quisque, in quam partem hoc interpretari velit. Illud certe multorum et visus probavit et tactus; diuque ita emanans ille liquor effluxit, ut specie et usu oleum palpabile repræsentaret, et a parte pedum ad capitis usque confinia sepulchrum madefaceret, et (quod magis stupeas) vase exceptum, diutius postea est servatum, multique pro diversis incommodis eo tacti et uncti vera retulerunt remedia.

62 Opinio vulgi erat, et quibusdam revelationibus sibi plures ostensum esse dicebant, lachrymas eas sanctæ Virginis esse; quibus, imminente urbis interitu, iram Domini avertere laborabat. Non usquequaque error damnandus, qui licet et ex simplici mente descendens, non nihil tamen intelligentiæ perspicitur continere. Siquidem oleum figuram misericordiæ, lachrymæ motum exprimunt indulgentiæ. Etsi enim in illa summæ lætitiæ civitate nullus dolor, nullæ omnino sint lachrymæ, ubi absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum; non incongrue tamen Dominus oculis humanis hujusmodi speciem ostendere voluit, per quam prudens quisque colligeret, qua suavitate, quove lumine in conspectu claritatis Dei anima illa sancta gauderet, cujus hic extinctus cinis tam jucundo cordibus et pulcherrimo oculis mysterio resplenderet. Exitus tamen rerum edocuit, quod beata Virgo in occulto pro civitate obtinuerit, cum eam ita periculo proximam a barbarorum infestatione, et si non lachrymis, certe precibus Virginis inenarrabilibus Christus inenarrabiliter flexus, immunem reddiderit *l*.

ANNOTATA.

C a Quamvis odisse Teutbergam cœperit Lotharius junior, antequam Adventius ad episcopatum evectus esset (abjecit enim illam anno Christi 857, ut Annales Bertiniani tradunt;) potuit tamen idem rex postea Teutbergæ precibus facile exorari, ut monasterio illi beneficeret, non tantum anno Christi 865, quando juxta eosdem Annales opera legati Apostolici tantisper inter se reconciliati fuerunt; sed etiam antea; cum illam impurus conjux vel maxime aversabatur: nihil enim optabat ardentius, quam ut illa, rescisso matrimonio, monasterium expeteret; quam quidem in rem omnem lapidem movit, usque dum eo miseram perpulit; ut vide apud Hincmarum Rhemensem de divortio Lotharii et Teutbergæ. Quid ni ergo etiam eodem sine multa contulerit monialibus, ad quas propensam nosset invisam conjugem, spe illam hoc pacto citius a se ac facilius amoliendi?

b Ex hoc loco colligunt recentiores, Teutbergam in monasterio S. Glodesendis abbatissam fuisse; non tunc quidem, cum Lotharius superesset, ac munificentiam suam cœnobio illi exhiberet (numquam enim illo superstite dissolvi matrimonium passi sunt Romani Pontifices:) verum illo circiter tempore, hoc est, post annum 869,

quot periit Lotharius. Ceterum hæc abbatissa Sammarthanis ignota fuit; neque ego alium hactenus novi auctorem veterem, qui de hac re meminerit.

c Carolum intellige cognomento Calvum. Imo de his et sequentibus nil opus est annotare; quandoquidem pleraque eorum notissima sunt, et passim apud historicos cum ecclesiasticos tum profanos decantata.

d Imo multo latius ac longius extendit sese pars, quæ Lothario in hac divisione obtigit, ut vide apud annalistam Bertinianum ad annum 843.

e Qui et ipse adversus Teutbergam pro Lothario et Waldrada stetit aliquamdiu; sed supplex deinde veniam a summo Pontifice et instantissime petiit, et obtinuit; ut legi fusius apud Meurissium potest.

f Longium hujus rei narrationem habes in Annalibus Bertinianis ad annum 869.

g Creatum episcopum fuisse Walonem anno 876 supra diximus: is antem annus fuit, juxta Broveri Annales, Bertulphi archiepiscopi Trevirensis septimus; Caroli Calvi ab obtento imperio secundus; et Joannis Papæ octavi quintus.

h Consule de his omnibus paulo latius agentem Meurissium lib. 3. a pag. 274.

i Obiisse supra Walonem diximus anno Christi 882. Sunt et qui annum sequentem assignent.

k Id est, portendente, ut sensus indicat: vox tamen omnino barbara est a præ sagio ducta.

l Vide annotata ad antiquioris Vitæ numerum 39, littera g.

CAPUT VI.

Miracula facta tempore Ruotperti ep. Metensis.

Sub eo etiam, qui huic post annum subrogatus est, episcopo Ruotperto, gentis Allamanorum viro clarissimo, olei similiter emanatio ex ipso sacro sepulchro frequentius visa est profluxisse, ut a latere monumenti longius in rivum per pavementum decurreret. Hoc ab ancillis Dei spongia collectum, et vase vitreo, dum impleteretur, dstrictum, super sanctum sepulchrum est reverenter appensum; de quo, ut prædictum est, plures sibi remedia præsumserunt, et ut non vani quid simile hoc æstimari daretur, illud palam cunctis et tunc temporis factum est, et per multorum ora, qui viderant, exinde ad nos usque cucurrit, quod ibi ex oleo ipso contigit.

64 Erat sanctæ ædis custos, nomine Doda, quam una sororum *a*, cujus curæ erat oratorium quoddam sanctæ Crucis infra septa ipsius monasterii, importune rogavit, ut vas vitreum, quod oleum illud divinum continebat, sibi ad idem curæ suæ oratorium, quasi majori reverentia a se ibi servandum, tribueret: quæ dum levitate admodum temeraria manum super sepulchrum, quo vas appensum meminerat, porrexisset, ut poscenti daret, nusquam invenit. Mirata et tremens, dum item itemque palpando sollicitius exploraret, nec sentire ullo modo posset; cum tamen ibidem vas idem, ut positum fuerat, dependeret, ridiculo satis diludebatur errore; cum ceteras advocasset, ipsæque similiter cum ea diutius errabundæ præ oculis semper

Sub Ruotperto ep. oleum emanat copiosius,

F

quod auferre volentibus tantisper disparuit;

a

EX MSS.

semper haberent, nec viderent, lucerna adhibita, circa sepulchrum huc illucque vana indagine perquirebant: tandem postquam satis jam ludibrio hujuscemodi sunt fatigatae, vix aliquando contingere potuerunt depositum.

auferentem
vero mente
dimovit, donec
restitutum
fuit.

65 Partem ipsius liquaris eadem custos sibi præsumens, fratri suo, viro religioso presbytero Angelerio, ad ecclesiam sancti Salvatoris in eadem urbe pro reliquiis munere misit, vas ipsum cum reliqua parte petenti sociæ tribuit, et oratorio supradicto ab ipsa est deportatum. Mox ipsa custos temeraria pro tam improbo ausu amentia, se satis digna poena, corripitur. Nec prius medelam consequi potuit, quam ex utrisque, quibus largitio illa inepta fuerat facta, quod illicite datum erat, reciperetur, et loco suo super sepulchrum, ut prius, integre reponeretur. Nam mox ut id factum est, vix spatio duarum horarum intercedente, sanæ mentis et plenissimi sensus effecta est. Ex eodem postea, ut dictum est, oleo plures caput, oculos, vel cetera loca corporis dolentes dum contingerent, meritis sanctæ Virginis sæpissime se recreatos et perfecte senserunt curatos.

Miraculo au-
ctori propin-
quiora:

66 Multa præterea temporibus ejusdem Rotberti episcopi, nec minora superioribus ad idem sacrosanctum sepulchrum Dominus Jesus Christus est operari dignatus miraculo, ex quibus subsequens stylus expedire aliqua tentabit eo securius, quo multos, qui his interfuerunt, nostra ætate superfuisse certo comperimus, quos in idoneum testimonium advocatos nemo est qui possit refellere. Ex ipsa quoque curatorum turba nonnulli hæc ipsa nostra tempora attigerunt.

erit duo,
clauda una sa-
natur.

67 Mulier, cui Hildigardi nomen erat, annis octo oculorum luce privata, spe non cassa salutiferum sepulchrum expetiit. Ibi nocte in excubiis permanens antequam dilucesceret, miseratione divina, Virgine intercedente, nihil noctis obstantibus tenebris, lumine pura donata est.

Item adolescens cæcus dum aliquamdiu infra basilicam visitationem supernam expectaret, meritis Virginis visum perfecte recepit.

Femina, nomine Osa, quinquennio clauda, illuc se rogans deferri, mensibus sex ibidem languida jacens, divinum indeficientibus animis præstolabatur auxilium, nec prius a fidei suæ instantia destitit, quam mercedem fidelis perseverantiæ, soliditatem omnium membrorum perciperet, pedibusque propriis gaudens rediret, quæ manibus alienis illuc allata fuerat.

uti et claudus,

68 Quidam similiter claudus vespertino aliquanto tempore grabato deportatus, et pro foribus basilicæ positus; dum copiam sibi ea nocte intra ædem sanctam quiescendi deprecaretur, nec obtinere valuisset, ibi ante januam fide non vacua usque in lucem pernoctat. Ecce autem, mane subito viribus validioribus accedentibus, miro celerique quodam saltu lecto excussus, relicto in loco eodem grabato, gradu directo ad tumultum sanctum processit, clare et palam virginem sanctam Glodesindem divino auxilio authorem suæ sospitatis proclamans, et gratias, quanto prævalebat, referens ampliores, vocibus magnis Dei sanctæque Virginis glorificabat clementiam.

et infirmus, et
mulier fluxu
sanguinis
laborans,

69 Alius item infirmus et omni virtute corporis destitutus, cum aliquamdiu in ipso sancto loco opem sui præstolaretur, [et] quædam die sopore correptus obdormisset videt sibi in so-

mnis beatam Virginem assistentem, et cum quodam imperio jubere, ut surgeret, et his, qui tunc forte pavimento instabant, operator ipse conjungeretur, opusque ipsum perfici adjuvaret. Statim expectatus, et nihil pristinae debilitatis in se recognoscens, lætus exsiliit, et, ut jussus fuerat, mirantibus universis, ad opus accessit, nulloque segnior in operando apparuit, sciens profecto, beatissimam Virginem desideratam sibi præstitisse salutem b.

Adelburga mulier dicebatur, ore et naribus plurimo sanguine diutius fluens, jam in ipso vitæ agens discrimine, cum nihil undecumque ei remedium posset occurrere, forte dies natalitius sanctissimæ Virginis in crastinum imminabat, spem illico salutis ex divino præsumens solatio, candelam, quæ nocte vigiliarum ipsius solemnitatis ante aram sanctam lumen præberet, voto propriæ sanitatis direxit. Mox, ea perlata, optatam, Christo per sanctam Virginem operante, salutem promeruit.

70 Simili modo vir quidam ex villa Fadiliaco c, nomine Heileicus, habens filium debilem et membris omnibus inutilem, votum Sanctæ, candelas altari ipsius intulit, ac pro eo ibi præcem profundens, domum reversus, invenit filium sanum. E

Quid femina illa, quæ diu contracta, dum voto illo candelam misisset, priusquam ecclesiæ candela ipsa intromitteretur, perfectam emeruit sospitatem? Hæc ex villa Columbaria d fuit, et per totum æstivum tempus ita languida membris omnibus pene emarcuerat, ut nec gressum figere, nec, nisi alienis manibus, valeret efferri.

Alia non dispari modo diu debilis et clauda decumbens, ad ecclesiam perducta, integre ibi est sanata.

71 Audiant aliud divinæ animadversionis documentum hi, qui ea quæ semel Domino voverant, illicita præsumptione non timent effringere; et vel pænæ manifestationibus discant, quanti sit periculi promissa non reddere, quæ Scripturæ testimoniis noluerunt agnoscere. Vir Mettis inter suos non obscurus, cui Adelmanno nomen erat, filiam in ipsis primis annis Dei et hujus sanctæ Glodesindis famulatui in habitu sanctitatis voto delegavit. Hæc ubi adulta est, patre, ut dicunt, ignaro et invito, quemdam extra urbem clandestino consecuta est matrimonio. Cumque in tali conjugio tempus aliquod effluxisset, forte aliquando fuit, ut parentes et propinquos in urbe vellet revisere. Ubi dum dies aliquot moraretur, ita repentina membrorum omnium dissolutione contracta est, ut nec lecto exsurgere, nec, nisi alieno ministerio, loco posset moveri. Tum pater voti reminiscens, ad monasterium eam fecit deferri. Quæ ibi dimissa, postquam multum temporis in languore tabida jacuerat, ab ancillis Dei ei suasum est, ut sacrum velamen sibi imponens, se Deo servitutam promitteret: Factum est; et die tertio sana et incolumis reddita est, ut pristini doloris ne vestigium quidem aliquod in se persentiret, et de reliquo in eodem monasterio sub habitu religionis permansit.

72 Item femina quædam duodecim jam annorum pedes languidos trahens, nomine Alda, ad monasterium adducta, per sex annos ibidem debilis mansit: cumque crebris coram altare supplicationibus divinum sibi adesse sæpius precareter auxilium, die quadam inopinato ita perfecte sanata est, ut libero gressu ubique gaudens

et contracti
debiles.

c

d

Pœna violati
voti, et resti-
tio.

f

Mulier debili-
tate pedum,
alii demone
liberantur.

A dens incederet.

Dæmoniacus quidam ex villa Marlei e, Wolferus dictus, ita atrocissimo et vesano spiritu fuerat pervasus, ut omnium se notitiam habere linguarum, et situs cunctarum jactaret nosse terrarum. Hic ad sacrum perductus monasterium, ac per dies octo ibi detentus, gratia Christi ac meritis Virginis hoste fugato, mentis libertati integre restitutus abscessit.

Item adolescens quidam ex villa Lauriaco, et feminae quatuor fœdis spiritibus obsessæ, ibi similiter ope sacratissimæ Virginis curari meruerunt.

73 His illa non incongrue inserenda censentur, in quibus fidei, cui omnia Salvator perhibet possibilia, ingens ostenditur documentum; ut quod natura negare convincitur, sancta et innocens virginitas merito sui efficere posse probetur.

Ex his, quæ habitu inter laicas religioso oblationes altario deferre consueverunt f, quædam fuit, nomine Ragmaidis *, quæ ad basilicam Virginis veniens, vasculum, quo vinum ad sacra secum hujusmodi circumferre solent, plenum detulerat. Ex quo dum ipsa obtulisset, et ceteris, quæ plures oblationes convenerant, dum quod superfuit totum divisisset, repente vasculum ipsum, quod jam omnino exhaustum putabat, attentans, vino, ut prius, repletum maximo cum stupore invenit.

74 Custos quædam ejusdem sacræ ædis, dum die quadam Missis celebrandis vinum quæsitum nequaquam in promptu posset inveniri, ad arcam illam, qua nescio de causa, accessit, ubi jam retro a mensibus fere tribus vasculum, quod in modum flasconis g parvuli (butticulam appellant) vacuum et siccum dependebat. Arca aperta, vasculum ipsum vino ad summum usque impletum vidit. Ex quo et sacrificiis tunc ministratum est; et quædam ipsius loci femina dudum graviter languida, dum ex eodem vino parum quid sibi absorbendum poposcisset, mox gustato, salutem integram recuperavit.

Paschali quadam solemnitate puella cæca, cuiusdam Joannis civis Mettensis filia, ad sanctum sepulchrum perducta, dum per tres dies ibidem mansisset, ipsa quarta sacræ hebdomadis feria per gratiam cælestem visum pleniter est consecuta.

ANNOTATA.

a Nomine Leudewidis, ut habet Vita priorum. 41.

b Huc usque tantum pertingunt Acta priora cum auctario Blaburensi.

c An is hic pagus est, quem modo vocitant Flainville, duabus circiter leucis versus Orientem Metis dissitum?

d Oppidum, opinor, significatur in finibus Sequanorum ac moderna Alsatia, quod modo Colmaria dicitur. Hoc enim Villam Columbariam passim vocat Richerius, teste Valesio in Notitia Galliarum.

e Seu Marley, id est, Marilegium; quæ villa regio regnum Austrasiorum in Alsatia olim fuit; de qua plura legi possunt apud eundem Valesium.

f Solebat enim etiam a laicis olim tam viris quam feminis inter Missarum solennia offerri sacerdotibus panis et vinum ad sacrificium et communionem Eucharisticam: et mos ille diu admodum in ecclesia tenuit; ut erudite ostendit Ed-

mundus Martenius de Antiquis Ecclesiæ ritibus lib. 1, parte 1, cap. 4, art. 6. Hujusmodi consuetudinis exemplum nuper dedimus ad diem 22 hujus mensis in Miraculis S. Wandregisili sub finem capitis quinti. Videtur tamen hoc loco significari, restrictam fuisse illam consuetudinem, quasi ad eas tantum virgines pertinuerit, quæ habitum inter laicas religiosum gestarent. Certe frigescenti paulatim in hac re populi Christiani pietati varia in ecclesiis variis ratione consuli debuit; donec tandem id genus oblationes in omnibus passim ecclesiis antiquatæ sunt. Quid tamen etiamnum ex his servetur in Parsiensi, Rotomagensi, ac Viennensi, vide apud citatum Martenium.

g Flasco parvulus, seu butticula, lagenulam significat; sicut Gallice flacon, bouteille lagenam.

CAPUT VII.

Instauratio monasterii S. Glodesindis, et brevis interea translatio reliquiarum ejus ad vicinam domum, ibique tum patrata miracula.

Hæc, ut valuimus, ex prioribus, quas invenimus, transfudimus litteris, non quod eandem scripturam nullam æstimaremus, quæ utique plena fidei et ad rerum gestarum ordinem vires maximas subministrat; sed quia, uti præfatus sum, litterationum, quibus jam Domino miserante tempora florent, hoc expetere voluptas videbatur. Quamquam ne ad hanc quidem partem mihi aliquam scientiæ prærogaverim facultatem, qui, ut vere fateor, frequentius tamen dictis quam scriptis nimio rubore suffundor; et nisi aliquorum, qui forte in me amore labuntur improvido, stimuli incitarent, penitus conticerem; ob hoc vel maxime, quia etsi scientia*, qualiter præsentis et qui ex ipsa inter nos consuetudine quidquid ore exciderit probant, accipiant; secuturos certe autem omnino ingratos, aut non multum hæc curaturos, satis perspicio. Quibus tamen illud, quod acerrimo dente in æmulos Hieronymus proœmio Hebraicarum quæstionum fixit, objiciendum: "Peregrina merces tantum volentibus navi deferatur*: balsamum, piper, et poma palmarum rustici non emant: " ita et illi si despexerint, ne quidem legant, moneo, et oro; dum tandem voti mei apud Deum et sanctam ejus Virginem, cujus me amor traxit immodicus, spem fideliter præsumptam mihi non penitus invideant, vel intercludant.

76 Jam quia ad nostram ætatem res perducta est, liberioribus spatiis decurrentes, breviter, quæ Dominus nobis videre concessit, annotamus. Post Rotpertum, qui xi a præfuit annis, Wigirico b, x annis pontificio exacto, vita decedente, dum Benno quidam in eremitica conversatione dudum famosus, bona intentione Heinrichi c tunc regis, patris gloriosi postea cæsaris domini Ottonis, eidem esset subrogatus, vixque biennium in sacro ordine egisset, infanda et nimis lachrymabili servulorum quorundam factione excæcatus, et inutilis redditus, quo fungi non poterat officio, sese ipse abdicavit d: inde a principe electione petita

EX MSS.

Modestia auctoris; et ratio, cur antiqua hæc usque retractavit.

* legendum videtur sciam

* ita codd. quidam S. Hieron. MSS.

Successio quorundam episcoporum Metensium:

a

b

c

d

EX MSS.

petita et impetrata, virum magni post futurum præconii, dominum Adelberonem, hæc sancta sedes adepta est.

e quibus Adal-
bero institu-
tum monasti-
cum reducit
in cœnobium S.
Glodesindis.

e

f

g

h

77 Hic monasteria, quæcumque per amplitudinem suæ erant providentiæ, retro a multis jam annis interius et exterius spiritalibus et corporalibus opibus nimium lapsa, studio præter cetera egregie animum recuperare induxit e. Et primum quidem ejus operum spiritualium Gorzia monasterium fuit f, ubi magnarum virtutum viro Domino Eginoldo promoti, et brevi copiosa religiosorum turba eo confluenta, et in beatitudinem pauperum spiritu sub regula beati Benedicti conspirante, ad ejus exemplar reliqua extra vel infra virorum ac feminarum, si qua etiam sub nomine canonicorum erant, composuit monasteria. Unde et hoc idem beatæ Virginis collegium, præfecta ibi Domna Himmiltrude g, sanguine, et quod majus est, spiritu sibi propinqua, ad monasticam institutionem coëgit. De cujus sancti pontificis dignis Deo operibus proprium est merito quod desideretur opus h, nec hujus articuli brevitate tantam concludi fas fuerit majestatem. Quod ad præsens attinere videtur, brevi subijcimus.

Juvâtque ad
fabricam ejus
instaurandum
augendamque,

78 Anno pontificatus sui XXIII, eum non-gentesimus quinquagesimus primus dominicæ Incarnationis ageretur, matrem prædictam loci ipsius reparandi, quia vetustas et brevitatis mone-re videbatur, cupido cepit immodica. Id per se, quoniam non nisi sacro corpore interim sub-moto fieri poterat, non præsumens, quid ani-mo conceperat, episcopo intimat. Ille de fa-brica, ut fieret, gratum omnino habens, suam-que benigne pollicitus operam, de sublevatione sacri corporis diu cunctabundus, tandem Domini super hoc voluntatem ut exquirent, imperavit: communicato deinde negotio patribus tunc vene-randis Einoldo, de quo præmisimus, et Ansteo æque viro religioso, e proximo sancti Arnulphi collegio, ipsisque animose eidem sancto pontifici vel abbatis-sæ magis addentibus, in communi decretum est, ut fieret.

solemniter
translati alio
tantiſper ejus
reliquitis,

79 Instabat tunc dies Ascensionis dominicæ, in quem populus universus Missarum solemnibus condito jussus adesse, præsul reverendissimus post verbum sacræ diei populo redditum, de hac ipsa re palam aperiens, Domini misericordiam cunctos monuit exorare, ut prosperum conatibus fidelium suorum largiri dignaretur effectum. Quod cum in crastinum sextæ feriæ multa cum devotione, sacris ædibus circumquaque lustratis, alacriter peregissent, in sequenti mox Dominica omnes ad sa-crum confluunt locum. Ibi ab ipso sancto pontifice Missis dictis, itemque plurima exhortatione plebe in Deum animata, cunctis acclamantibus, et mini-stris sacrorum solitis supplicationibus preces in cælum tollentibus, ad arcam Virginis aperiendam pontifex venerandus, cumque eo patres mona-steriorum i simul et ceteri ex clero religiosi, digne Deo sanctæque Virgini submissi, reverenter accedunt. Moxque sacrosanctos artus, loculo tunc pro tempore præparato exceptos, in proxi-mam quamdam domum interim conservandos transponunt.

ubi varia con-
tinuo contin-
gunt miracu-
la;

80 Eadem die a parentibus quidam illuc dæmonia-cus adductus, cum penes loculum in domo eadem, populo abscedente, esset relictus, post modicum in-tervallum Domino et meritis Virginis suffragantibus a vesano spiritu est liberatus.

Sub ipsa fere hora sanctimonialibus a loco, in quo D sacrum corpus extulerant, ad corpora curanda resi-dentibus, puerulum naturali membrorum compage damnatum, penitusque ab ipsa nativitate contra-ctum, bajulus, ut brachio ferebat, ecclesiæ intulit. Inde a quadam ex sanctimonialibus intra domuncu-lam, qua corpus sanctissimæ Virginis servabatur, sub ipso loculo solus relictus, parva mora interce-dente, nimio repente clamore puer emissus, ad vocem ceteris accurrentibus, membris omnibus officio na-turæ directis, sanus divino auxilio est inventus. Hunc multo postmodum tempore eadem incolumi-tate gaudentem prospero ubique gradu conspeximus ingredi.

Alter item puerulus oculis captus, sed et quorum-dam membrorum inæqualitate confectus, alio fe-rente, illo deportatus, et ante loculum projectus, visu et ceterorum membrorum integritate virtute Christi et obtentu sacratissimæ Virginis repente, cunctis stupentibus et gratias Deo clamantibus, est muneratus.

81 Plura deinde et usque in præsens tempus pene quotidie cum fide petentium ibidem, Domino Chri-sto operante, exhibentur solatia, tum corporum, tum, quod præstantissimum est, animarum. Ubi conscientia uniuscujusque supplicantis satis per-sentit, quantam inde efficaciam precum suarum re-portet, et nisi diffidentia sola retundat, vere Christi fide certus fatebor, nullius illic suspiria, nullius ge-mitus, vel lachrymas pleno corde profusas, quæ-cumque illa fuerit necessitas, vel angustia, inde aliquando vacuo fructu reversas.

quæ deinde
continuata pe-
ne quotidie.
E

ANNOTATA.

a Sic habent omnia exemplaria: cum tamen in Indice episcoporum Metensium, quem edidit Dominicius inter varia antiquitatis monumenta, Ansberti familiæ redivivæ subnexa, quique desi-nit in Adalberone, primo istius nominis episcopo Metensi, sub quo etiam vixit auctor hic noster; cum, inquam, tam in illo Indice, quam apud Meurissium et Sammarthanos tantummodo nu-merentur anni Rotperti triginta tres, menses sep-tem, dies duodecim. Errat hic ergo Joannes no-ster; quod vel ex ipsomet colliges: jungit enim, infra num. 78, annum Adalberonis vigesimum tertium anno dominicæ Incarn. 951; primum ergo Adalberonis annum statuere debet anno Christi 929; ex quo numero si detrahas annos 2 Bennonis, et annos 10 Wigerici, eris ad annum Christi 917: hinc porro retrocedendo usque ad obi-tum Walonis, quem ante annum Christi 882 non cecidisse demonstrat Meurissius, nequaquam anni 40, ut patet, residui esse possunt Rotperto, Walo-nis successor.

b De quo agit Meurissius a pag. 295, in annis consentiens.

c Cognomento Aucupis.

d Narrat hæc fusius Meurissius a pag. 297.

e De his idem consuli potest Meurisse a pag. 301.

f Hæc pluribus explicata reperies in Actis B. Joannis abbatis Gorziensis, quæ dedimus ad diem 27 Februarii.

g Quo anno collegium hoc Himmiltrudi commis-sum fuerit, non liquet. Sammarthani eam recen-seri aiunt in quibusdam monumentis anni 945.

h Multa de hoc Adalberone habes in citata Vita B. Joannis abbatis Gorziensis; nec pauca de illo con-gessit

A *concessit Meurissius a pag. 301 usque ad 316. Fallitur tamen Mabillonius hic in notis suis, dum ait, exstare in tomo I Bibliothecæ Labbeanæ libellum de Vita hujus Adalberonis: libellus enim ille non agit de hujus Adalberonis primi; sed de Adal-*

beronis secundi, qui hujus fratrueis fuit, Vita; ut inspicienti palam est.

i Id est abbates ante memorati, nempe Einoldus abbas Gorziensis, et Ansteus abbas S. Arnulfi.

EX MSS.

DE S. JOANNE AGNO TRAJECT. EPISCOPO CONFESSORE

HOYI IN BELGIO

SYLLOGE HISTORICA

J. B. S.

De cultu, ætate et gestis.

AN. DCXLVI
De agnita
Joannis sancti-
tate

B *Sanctum hic nomino Joannem, cognomento Agnum, xxv Trajectensem episcopum, ea serie, ordine et titulo, quibus et decessores omnes successoresque usque ad S. Floribertum xxxi ejus ecclesiæ antistitem ab omni ævo appellatos invenio; quemadmodum et Majores nostri olim locuti sunt, Henschenius præsertim, tum in Exe- gesi historica de istius urbis episcopis, tum in ope- rosissimo Commentario ad Acta S. Amandi vi Fe- bruarii, ex quo S. Joannis ætas mox erit definienda. Harigerus apud Chapeavillium a cap. 37 Jo- annem numquam non sancti aut beati titulo exor- nat; Ægidius vero Aureæ vallis in additione ad Harigeri cap. 39 diserte ait, festivitatem ejus agi a quibusdam viii Kal. Augusti, quamvis eam modo peculiari solennitate non celebrari observet Cha- peavillius, quod Trajectenses omnium episcopo- rum suorum memoriam faciant die vi Februarii. Pergit idem: asservatur Legenda hujus Joannis Agni, Gallico sermone conscripta in arce Hoyensi, cujus copiam habes extractam per D. Joannem Stassoul, ipsius arcis tunc capellanum, sub data anni MDLXXXV, die xxiii Augusti, quæ in omni- bus cum his Harigeri et Ægidii scriptis concor- dat; ut proinde de ea nobis nihil hic magnopere curandum sit.*

Dubitare non
sunt monu-
menta Leodi-
ensis

C *2 Porro de legitimo cultu testimonium dicit omni exceptione majus laudatus Ægidius in jam dicta additione pag. 72, dum ita scribit; Hujus vero Joannis reliquias, nostris temporibus (ni- mirum seculo xiii) levavit de terra D. Joannes, nominis hujus secundus, Leodiensis episcopus, et eas honorifice recondidit in altari sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum in castro Hoyensi. Annum indicant quæ sequuntur; Hoc itaque altare iterum consecratum fuit a prædicto Jo- anne episcopo in honore prædictorum Martyrum anno gratiæ millesimo ducentesimo trigesimo. Ve- tus quoque altare, quod ab antiquis illic fuerat constructum, distabat a muro aulæ rotundæ fere duobus cubitis, et et ibi fuit inter murum aulæ rotundæ et altare sepultus B. Joannes Agnus, tenens caput sub altari prædicto, pedes vero usque ad murum aulæ sæpe dictæ. Ultima addi- tio sive ab Ægidio scripta, sive dictata ita diserte enuntiat: Hujus vero tumbam vidimus nostris temporibus, quando Joannes prædictus eum le- vavit de terra, collocavitque altare juxta murum aulæ rotundæ prædictæ.*

3 Ægidio consentiunt Martyrologi Belgæ, du-

ce Florario Sanctorum Ms., cujus auctor ita in- cipiens; Apud castrum Hoyense, depositio S. Joannis, cognomento Agni, episcopi et confessoris; sequenti elogio suo complectitur quidquid ferme ab Ha- rigeri, seculi x scriptore, de S. Joanne Agno nar- ratum accepimus. Eundem hoc die annuntiant Molanus, Miræus, Fisenus, Willotus, Sacrarium Leodiense, et quotquot Belgii, saltem istius urbis, Sanctos ex professo recensuere; eosque secutus est Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum qui in Romano Martyrologio non sunt, his verbis: Hoyi in Belgio, B. Joannis Agni episcopi Leo- diensis. Solito scrupulosior in suo Gallicano Saussayus, inter pios dumtaxat ipsum collocare ausus est; Castellanus inter venerabiles, forte quod observaverint, in Officiis propriis Leodien- sibus nullam de S. Joanne peculiarem solennita- tem designari: verum id prorsus nil hic evincit, cum plures ejusdem ecclesiæ episcopi, licet San- ctorum honoribus certo donati, non nisi communi illa cum S. Amando festivitate vi die Februarii celebrentur.

et variis Mar-
tyrologia

E

cum Molano.

4 Audiri meretur Molanus sic paucis de eo memorans ad hunc diem: Hoy, obitus B. Jo- annis Trajectensis ecclesiæ episcopi. Is re et co- gnomine Agnus, B. Amandi prædecessor, heredi- tatem suam reliquit oratorio sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, quod est in castro Hoyensi: quo in loco etiam reliquias ejus levavit Joannes, secundus ejus nominis Leodiensis episcopus, anno millesimo ducentesimo trigesimo, easque recon- didit in prædictorum martyrum altari. Natalem quarundam ecclesiarum Martyrologia ponunt viii Kalendas Augusti, qui tamen in Hoyensi castro non celebratur. Trajectenses autem omnium episcoporum suorum memoriam faciunt die sexta Februarii. Notat etiam Libertus Houthem, po- ma quæ vulgo sancti Joannis dicuntur, ab hoc Episcopo nomen habere: quod se accepisse ex antiquissimo quodam manuscripto codice, mihi per litteras significavit, Chapeavillius ad Sancti scipionem de quo infra agitur, idem notat ex pervetusto codice arcis Hoyensis, li- gnum nempe quod viruit, floruit et fructum protulit, protulisse poma suavissimi odoris, quæ ab eo tempore poma S. Joannis, ab hoc videlicet Joanne appellata fuerunt. Atque hæc de cultu hac- tenus.

5 In figenda S. Joannis ætate, atque episco- patus duratione scriptores Leodienses omnes Ha- rigerus,

F

AUCTOR
J. B. S.
Ejus statem
contra quam
sentiant Leo
dienses

rigerus, Aegidius, Fisenus et ex ipsis alii plures omnino aberrasse videntur, quos Henschenius, harum rerum scrutator diligentissimus, in hunc modum restituisse videtur § XI, num. 83: Quo eodem anno (nempe DCXLVI) vita functus est S. Joannes Agnus episcopus Trajectensis, xxv Julii, qui dies sacro ejus cultui dicatus. De ejus electione hæc scribit Harigerus cap. 39: Regnum Austrasiensis Franciæ Dagobertus adolescens administrabat: Lotharius pater ejus quatuor regnorum monarchiam solus regebat. Regia vero præcepta edicuntur, B. Joannem Trajectensem fore episcopum a cunctis acclamatur; consentiunt omnes, universi lætantur, rapitur, inthronizatur. Quod factum ante annum Chlotarii XLII, Christi ICCCXV, quo Dagobertus adolescens, necdum ducta uxore, Austrasiam tantum septemtrionalem, in qua Trajectum, regebat. Annos Joannem minimum viginti eam ecclesiam administrasse, persuadet moriens senectus, ab Harigero indicata: B Joannes, inquit, cursum vitæ præsentis explens, in bona senectute vita decessit. Quæ omnia ex ipso continuato Harigeri textu inferius clare intelliguntur.

recte defini-
visse videtur
Henschenius.

- B 6 *Pergit Henschenius: Hujus S. Joannis Agni tempora innuit Sigebertus Gemblacensis in Vita S. Theodardi, de quo infra agemus, ubi tunc, antequam S. Amandus illum episcopatum suscepit, ait, ecclesiam Trajectensem magna possessionum suarum quantitate fuisse mutilatam; in eo scilicet Episcopi senio. In vulgata chronologia Bucherii, Fiseni aliorumque S. Joannes Agnus dicitur sex tantum annos episcopus fuisse, idque ab anno ICCCXXI usque ad annum ICCCXXVII, sed nulla addita ratione. At nostram epocham sequentia firmabunt. Mortuo ergo die xxv Julii anni DCXLVI Joanne Agno, S. Amandus a rege et sacerdotibus coactus ad regendam Trajectensem ecclesiam, pontificalem suscepit cathedram et per triennium vicos et castra circumiens etc. Triennium vero illud quo Trajectensem ecclesiam rexit S. Amandus, terminat Henschenius annis Christi 647 et duobus sequentibus. ut istic pluribus contra receptam*
- C *Leodensium opinionem demonstratum invenies. Quid? quod Cointius anno 649 ad alterum totum triennium S. Joannis obitum, atque adeo S. Amandi initia differat; sed ea hoc loco pluribus discutere operæ pretium non censeo: Sancti obitus annum cum Henschenio ad dictum annum 646 tantisper removimus. Habe modo quæ de ejus gestis tradidit Harigerus, a cap. 37, de sancto Joanne.*

Agriculturam
exercens

7 His igitur per successionem ad superna translatis, Joannes vigesimus quintus succedit, vir totius sanctitatis, cujus vitam et gesta narrare tentabimus. Nec debet æstimari difficile Deo, quod mirabiliter vult operari, qui mirabilis in operibus suis, Sanctos quoque suos inenarrabiliter mirificat. Ipse etenim qui miris et ineffabilibus signis omnibus populis innotescit, ipse beatum Joannem, propter incredulorum temporis ejus conversionem, præstantissime mirificavit, ut qui soli omnia scienti, propter sanctitatis meritum erat notissimus, mirabiliter innotesceret etiam sui temporis hominibus. Hic igitur beatus Joannes, cui tunc temporis nomen erat Agnus, tanto vocabulo simplicitatis, merito et castis respondebat operibus: insistebat enim agriculturæ, quæ sola fere artium exerceri valet absque criminis labe. Quod opus non egestatis necessitate coactus sectabatur;

erat quippe vir nobilis et magnarum possessionum abundans redditibus) sed ne torpens otio, indignus haberetur victu et vestitu quotidiano. Ipsum quippe locupletissimum fuisse, testantur prædia nostræ ecclesiæ ab ipso collata, hactenus a nostris antecessoribus et a nobis possessa, quorum decimationem sancti Cosmæ retinet ecclesia in castro Hoyensi, pro ejusdem sancti Viri sepultura.

8 Dum igitur talibus insisteret laboribus, quidam de transmarinis partibus supervenit peregrinus, qui visione angelica fuerat admonitus, ut mare transiret, et civitatem Benefactam ab Anthonino Augusto constructam, deveniret, et virum Dei ex nomine designatum super magnalia Dei institueret. Is itaque multas circumquaque terras lustrando, Benefactam civitatem quæsierat: tandem Hoyum devenit, civitatem ex nomine demonstrato invenit. Ampius progressus ad Orientem, beatum se reperisse Joannem lætatus est, juxta conductum angelicum, rurali operi in prædio suo, Tutantia vocato, incumbentem. Et, ne quis ejus animo scrupulus remaneret, tentavit an ex nomine reliquum judicium conveniret. Salve, inquit, optime vir Agne. Cui annueret, et salutatus resalutaret, certior jam factus vir ille transmarinus, bono, inquit, operi insistis, bonus et ipse a Deo agnosceris. Bonus ad te nuntius missus sum, nisi forte, quod absit, verbis meis exstiteris incredulus. Opera tua, et eleemosynæ placuerunt Altissimo, cælos quoque tua frequens penetravit oratio, et cui nota sunt omnia, complacita est quæ in abditis tua manet intentio. Et quia magnifice Domino famularis, magnifice ab eo honoraberis. Mirum servitutis tuæ spectaculum exhibuisti angelicis spiritibus, mirabile de te exemplum præbebitur hominibus. Oppidum Trajectense suo viduatum est pastore, statuit Dominus eo officii te sublimari honore.

9 Ad hæc sanctus Vir primo obstupuit, arreptæque comæ, vox faucibus hæsit, attonitusque rei novitate: Mira sunt, inquit, vir bone, quæ loqueris, non ex toto sum incredulus in verbis tuis: oppidum quidem Trajectense non est ignotum mihi carere pontifice, sed me subsitui, videtur esse incredibile: me enim uxorio innexum vinculo, liberorum gravatum sollicitudine, necesse est quæ mundi sunt cogitare, non talem sancti canones vel in sortem clericatus admittunt, et, ut alia prætermittam, irreprehensibilem me esse, sicut monet Apostolus, non autumo; multis me vitiis irretitum considero. Non astiti laborantibus, non sum compassus morientibus, cum Martha pauperibus spiritu non ministravi, cum Maria, verbo divino non intendi. Ideo ab activa multum me dissentire fateo vita, contemplativæ vero, numquam saltem delibasse principia: litteras non didici, numquam studui, scholis non interfui. Et quomodo ad pontificatum tam insperato debet ascendere, cui non contingit singulos gradus singulariter administrasse? Quomodo tandem poterit præesse, qui numquam scivit subesse?

10 Ad hæc senior: Qui cuncta sicut vult potest, ei quoque id perficere impossibile non est: et qui de nihilo cuncta creavit cujus potentiae nemo resistit, qui quondam aperuit ad loquendum os mutum asinæ, ipse scientia potest os tuum replere. Tu tantum ejus Majestati difficile nil æstimes, sed credulus linguam fidelem

cælitus monetur de promotione ad episcopatum;

cui rei cum fide dem abnuere;

novi miraculi fluorescentis baculi

A fidelem in Creatoris aperias laudes. Ne, quæso, dubites, sed antiquorum historias diligenter retracta, fortassis enim aliquas earum auditu saltem percepisti. Quid in eis aliud antiqua sonant miracula, nisi quod ab Omnipotente iussa, innatum sibi statum mirabiliter mutavit natura. Ad hæc beatus Joannes respondit: Horum quidem mihi nihil est dubium, sed comparatione eorum per quos hæc gesta sunt insignia, inferior nimis ego sum. Quo verbo finito, baculum quem manu tenebat, inflexit humo; Sicut, inquit, est impossibile, lignum hoc aridum terræ radicibus inherere, florere pariter et fructificare, sic impossibile scias, verba quæ dicis, in me impleri posse. Mox, mirum dictu, lignum superficiem mutavit, terræ inhaesit, corticem induit, viruit, floruit, fructum protulit.

B II O mira potentia Conditoris! O ineffabilis gratia Creatoris! Felices qui hæc meruerunt videre. Felices et nos, si non dissimulemus credere. Felix clerus tali Pontifice, et felices populi sub tanto pastore. Vulgatum est hoc celebre in omnium aures, prolatum est ad plurimos regni totius proceres. Non latuit Regem fama hæc, in Traiecto congregatam occu-

pavit plebem. Confestim properatur, legatio Hoyum dirigitur. Beatus Joannes cum transmarino illo invenitur, Traiectum, non sine admiratione omnium, ambo perducuntur. Regnum Austrasien- sis Franciæ Dagobertus adolescens administrabat. Lotharius pater ejus, quatuor regnorum monarchiam solus regebat: Legi vero præcepta edicuntur; beatam Joannem Traiectensem fore episcopum, a cunctis acclamatur.

12 Consentunt omnes, universi lætantur, rapi- tur, inthronizatur. Sanctus vir, licet adhuc vellet reniti, quia tamen a cunctis videbat se favorabiliter excipi, lætabatur se vincit a dispositione Dei tam mira et evidenti. Qui qualem quantumque post inthronizationem in Sanctis operibus se exhibuerit, præmissa declarant, cum constet, cum omni morum honestate præditum, quamplures perfectos habuisse discipulos: e quibus unum accepimus, beatum scilicet Mononem, re- sponsis sub eo ecclesiasticis instatentem, perfectum exhibuisse martyrem. Ipse vero beatus Joannes, cursum vite præsentis explens, in bona senectute vita decessit, brevium coronam perennis accepit, sepultus in ecclesia S. Cosmæ, Hoyi in monte sita.

utque ad se-
dem Traje-
ctensem vero
evulsus.

DE S. THEODEMIRO MONACHO M.

CORDUBÆ IN HISPANIA

Ex Memoriali S. Eulogii.

J. B. S.

C *Eulogium solum hic adduco, quod cetera omnia quæ de hoc sancto Martyre ab Hispanis scripta reperi, pie cogitationes potius dici possint quam vera historica descriptio, quandoquidem post S. Eulogium totis sexcentis et amplius annis vix scriptor sit qui dictis ipsius quidquam addiderit, ut Tamayi venam facile adverteas in hoc elogio: Cordubæ in Bastica Hispaniæ, S. Theodemiri abbatis, ex urbe Carmonæ orti, qui cum in juvenili ætate mundi illecebras despexisset, et monasticam sibi, ut Deo viveret, institutionem parasset, superato virtutum in religione vertice, abbatibus onere cumulatus, tandem pro Christi prædicatione carceratus, a perfidia Sarracenis ocellus, martyrio coronam immarcescibilem adinvenit. En modo ipsissima S. Eulogii verba in Memoriali Sanctorum lib. 2, cap. 6, ubi primo loco de Paulo diacono agitur, quem die xx hujus mensis retulimus; tum vero de nostro martyre S. Theodemiro, utpote qui cum altero ad S. Zoili sepultus fuerit. Sic itaque habet: Cujus (S. Pauli) cadaver inhumatum, et ante fores palatii derelictum, post nonnullos dies, quorundam fidelium curiositate clam sublatum, cum beati Theodemiri Carmonensis monachi corpore, apud sanctuarium prædicti martyris Zoili conditum est. Qui et ipso juvenis post sexta die, qua sanctus decedit Paulus, id est viii Kal. Augusti feria vii, æra qua supra occubuit, regnante Domino Jesu Christo qui Sanctos suos adjuvit et coronavit in pace, in secula seculorum. Amen.*

2 *Liquida hæc omnia sunt et S. Eulogii fide stabilita. Conveniunt omnino adjecti temporis Julii Tomus VI.*

characteres viii Kalendas seu xxv Julii cum notata feria septima, nempe die sabbati anno æræ Hispaniæ 889, Christi vero 851 corrente littera Dominicali D. Addunt plerique Hispani cum Tamayo, non solum monachum fuisse S. Theodemirum, sed ignoti ipsis æque ac mihi cenobii abbatem. Quin et alii ejusdem gentis scriptores, quos tamen Martyrologus iste non sequitur, inter Calagurritanos episcopos Sanctum commemorant, eo plane fundamento quo variæ alia comminiscuntur, usque adeo ut plura in ejus gratiam conquerantur prodiderint laudatus Tamayus, de oppido Carmonæ, acsi certo constaret, sanctum Martyrem Carmonensem ortu seu origine fuisse, quod tamen non satis manifesto eruitur ex hisce S. Eulogii Carmonensis monachi, ea enim æque, imo potius ad monasterium Carmonense, quam ad locum natalem referenda videntur: certa nec abbatem fuisse, quidquid in eo nomine tulat Tamayus, ex eo aperte colligitur, quod et ipse tamquam juvenis, quemadmodum et S. Paulus diaconus describatur; id hic querendi omnino non sint abbatis aut episcopi tituli, ubi martyris laurea sanctum Juvenem abundantissima coronat.

3 *Apriori elogio decoratus est a Petro Galesinio, qui ipsum primum in Pastos ecclesiasticos hoc die ita retulit: Cordubæ in Hispania item, sancti Theodemiri (sic ipse et Tamayus scribunt) monachi et martyris, qui juvenis, præclarque pietate monachus in Arabica persecutione, datis fidei testimoniis necque nobilitatis coronatur. Atque hic a Tamayo citantur fuit, non Constantius Pa-*

nec abbatia
nec episcopi
titulus adju-
gendus.

Memoria ejus
in Romano et
Monasterio.

AUCTOR
J. B. S.

licius qui de S. Theodemiro nusquam meminit. Brevis est, recta et nitida Romani Martyrologii annuntiatio: Cordubæ, S. Theodemiri monachi et martyris, de quo plura non habuit quæ adjiceret Baronius neque in notationibus neque in Annalibus; in eo lapsus quod pro æra 889, signaverit 899 in quo Arnoldum Wionem imitatore habuit, qui S. Theodemirum, utpote monachum non prætermi-

*sil, Galesinii verba in elogio suo describens. Secuti sunt Dorganius et Menardus, nec non Buce-
linus longiori oratione usus. Ast hæc aut similia hic producere, operæ pretium prorsus non est, jam ex S. Eulogio recitavimus quidquid fide dignum de glorioso Martyre reperiri potuit. Si cui lubuerit scriptores Hispanos consulere, eorum seriem apud Tamayum deductam inveniet.*

VIGESIMA SEXTA DIES

SANCTI QUI VII KAL. AUGUSTI COLUNTUR.

S ANNA beatissimæ Deiparæ mater, in Palæstina. S. Erastus S. Pauli Apostoli discipulus, in Græcia. B S. Pastor presbyter, Romæ. S. Symphronius S. Olympius S. Exsuperia S. Theodulus S. Hyacinthus martyr, Romæ in Portu. S. Jovianus S. Julianus S. Emilius S. Felix S. Martianus S. Maxima S. Saturnina S. Gloriosa et alius S. Emilius C S. Mutiana S. Laudasia S. Oræozela martyr, Cpoli. S. Ignatius Steironita, apud	Martyres Romæ. Martyres Laodi- cææ in Phrygia. Martyres.	Græcos. S. Pastor abbas in Sceti. S. Valens, seu Valentius epi- scopus Veronensis. E S. Simeon Stylita tertius, apud Græcos. S. Christiana Teneræmondæ in Flandria. S. Benignus S. Charus B. Gliscentus confessor, in ter- ritorio Brixiano. S. Simeon monachus et cremi- ta, in monasterio S. Benedic- ti de Padolirona, prope Mantuum in Italia. S. Gothalmus confessor, in Mellicensi Austriæ monaste- rio. S. Jorius episcopus, Bethuniæ in Artesia Belgii. B. Euangelista B. Peregrinus	eremitæ prope Veronam. conf., Augus- tiniani Veronæ in Italia.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI.

S S. Mauricium, Photinum, Theodorum, Philip-
pum et LXVII alios hoc die referens Castella-
nus, solito scrupulo laborat, dum ad proprios
dies, quibus SS. Martyres passi sunt, eos cona-
tur reducere. Legerat autem in Henschenii
Commentario ad ipsorum Acta XXI Februarii
pag. 238, num. 3, quod hi gloriosum suum certa-
men inter majores ætatis calores peregerint: at
nusquam certo indicatum invenit (nam ex Me-
næis id non educitur) quod hoc potius quam
alio quolibet hujus mensis die agonem comple-
verint, ut proinde, annuntiationi isti hic inse-
rendæ supersedere omnino potuerit. Satis erat,

eam signatam fuisse a Galesinio XVIII hujus,
quo in Prætermissis de ipsis egimus, ubi typo-
thetæ sorore Martinus positus est pro Mauricius.
Remittimus denuo ad diem quo Sanctorum
istorum Acta illustrata sunt XXI Februarii.
S. Ovinum, potius Owinum nescio cur ad hunc
diem retraxerit Castellanus, cum ignorare non
potuerit, de eo jam pridem a nobis actum:
Wilsonus in priori editione Martyrologii An-
glicani eum signaverat XXIX hujus; melius in
posteriori, die quo colitur IV Martii.
SS. Arnaldi abbatis, Urii monachi, et Felici-
tatis

- A tatis virginis translatio ex Wione et tabulis S. Justinæ Patavii, signatur hoc die a Ferrario in Catalogo generali, nulla Sanctorum istorum addita notitia, utpote quam nec in fonte suo hoc die invenerat : cum quærenda esset in laudato Wione, ad xiv Martii, ubi cum aliorum Sanctorum ejusdem ecclesiæ translatione commiscetur : neque vero apud Menardum aut monasticos alios specialis ulla explicatio. Tu vide quæ de B. Arnaldo dicta sunt in Actis die x Februarii ; de translatione vero tum ipsius, tum Urii et Felicitatis, alias Jacobæ perperam dictæ, aliorumque paulo clariora invenies ad prædictam diem
xiv Martii.
- SS. Victoriani, Frumentii et alterius Frumentii et duorum germanorum, qui sub persecutione Wandalica coronati sunt, est annuntiatio Usuardi Bruxellensis huc perperam adducta ; spectant ii Martyres ad diem quo de ipsis pridem actum est
xxiii Martii.
- B S. P. N. Joannis presbyteri Palæolauritæ memoria notatur in Synaxario Sirmondi, cum elogio ; cujus sancti item meminere Menæa bibliothecæ Ambrosianæ cum Menæis excusis ; sed sine titulo presbyteri, et adjuncto ipsi Mauritio. Joannem Palæolauritam absque titulo isto dedimus ex Fastis variis, ac Menæis excusis, die xx Aprilis ; et elogium, quod ea isti tribuunt, fere ubique ad verbum consonat cum illo, quod Joanni hodierno dat Synaxarium Sirmondi. Quare si hic ab isto est diversus, plura de eo dicere non habemus, quia ipsum aliunde non satis novimus ; si vero idem est, spectat ad dictum diem
xx Aprilis.
- S. Conradi episcopi et martyris translatio ad Theogiense monasterium legitur inter additiones Mss. Carlusie Bruxellensis ad Grevenum, quæ an huc proprie spectet, pluribus non disquiro : de sancto isto Conrado seu Cunone jam actum est ad diem
i Junii.
- Certamen sanctorum martyrum Sancti, Maturi, Attali, et Blandinæ, et reliquorum Viennæ et Lugduni Galliæ martyrio perfunctorum, habetur hoc die in apographis nostris inter ea, quæ excerpta notantur ex Menæis Mss. bibliothecæ Ambrosianæ, cum elogio. Basilianum Synaxarium solum Sanctum nominatim exprimit, non socios, quos ei adjungit. Pro ἑταῖοι ἐπηρχον.. ἐκ Παβένης τῆς πόλεως, χώρας Γαλλίας, quod ibi in elogio ponitur, lege ἐκ Βιάννης, ex VIENNA civitate, provincie Galliæ : ita enim civitas ista effertur in dicto apographo Ambrosiano ; nisi malis dicere Οὐβέννης potius et rectius juxta Strabonem lib. 4 inter ea quæ habet de Gallia Narbonensi. Eusebio Ecclesiasticæ historiæ lib. 5, cap. 1 scribitur Βιάννο. Videri interim possunt, quæ de Martyribus Lugdunensibus dicta sunt hesterno die, occasione S. Blandinæ ; sed tum isto, tum hoc iterum die illos prætermittimus ; quia eos dedimus cum Martyrologio Romano
ii Junii.
- S. Eobani episcopi martyris iis ipsis verbis meminit Grevenus, atque ex eo Molanus et Canisius, ut inde quid velint, non facile intelligas. Satis certum tamen est, indicari istic S. Eobanum, S. Bonifacii in martyrio socium, Erfordiz potissimum celebrem, unde notitiam acceperit Grevenus, utpote qui hoc ipso die festivitatem suam habeat in istius ecclesiæ Breviario ; ex quo etiam ad xx Aprilis inter Prætermisos adductus est S. Adelarius, et ipse S. Bonifacii socius, qui tamen remissus est ad
v Junii. Neque nobis plura suggerit prædictum Breviarium de S. Eobano, solam orationem referens. De ipso igitur actum est cum S. Bonifacio, neque de ejus gestis seorsim quidquam traditum novimus. Tu vide Analecta Bonifaciana cap. 4, pag. 494 die
v Junii.
- S. Colmoleus confessor et episcopus in Scotia ponitur hoc die a Camerario in Menologio Scotico : Dempsterus Colmocum ; recte, opinor : ast ipsum refert iv Maii, nos jam pridem de eo egimus ad diem
iv Junii.
- S. Maxentium abbatem Pictaviensem male hoc die signavit Florarium nostrum Ms., spectat ad diem quo de ipso actum est
xxvi Junii.
- Sanctæ ac semper virginis Cyriacæ, et parentum ejus Dorothei et Eusebiæ certamen inscribitur Supplemento nostro Ms. ad Menæa excusa ex Synaxario Sirmondi ac Ms. Chiffletii, et dictis Menæis. Vide quæ de hac Sancta, sub nomine S. Dominicæ, ac parentibus ejus, dicta sunt ad diem, quo ipsius Acta Græca et Latina dedimus
vi Julii.
- SS. episcoporum Monulphi et Gondulphi ultima est Ferrarii annuntiatio, quam multo aptius posuit eo die quo eorum Acta illustrata sunt, quosque ibi collocare debuit Castellanus
xvi Julii.
- S. Reticii, Riticii seu Rheticii episcopi Augustodunensis meminit hoc die codex Usuardinus D. Le Mare signatus A : nos jam de eo egimus ex tabulis Æduensibus
xix Julii.
- SS. Ravennus et Rasiphus fratres martyres in aliqua Vita dicuntur huc pertinere, ostendimus nos suo loco, colendos esse
xxiii Julii.
- S. Ursum episcopum Trecensem in territorio Meldensi singulari historia hoc die exornat Tamays, de qua quid sentiendum sit verbo diximus dum de Sancto egimus die præcedenti xxv Julii.
- S. Christophorum martyrem in Calendario aliquo notatum invenit Bollandus : notissima est ejus festivitas die præcedenti
xxv Julii.
- S. Glodeswindis virgo, pro Glodesindis annuntiatur hoc die Metis in Usuardo Hagenoyensi ; melius ab aliis die præcedenti quo de ipsa egimus
xxv Julii.
- Appionis et Hierusalem meninerunt hoc die apographum nostrum Græcum ex Menæis bibliothecæ Ambrosianæ, et Menæa magna typis edita
xxv Julii
- F S. Saturninus a Nothero hoc die et alibi notatus, corruptum nomen est ex Santurnina quæ hoc die in classe Martyrum Laodicensium suo loco refertur.
- SS. Viviani et Felicis natale in Laodicia signatur in Usuardo Bruxellensi : Grevenus scribit ; Item sanctorum Viviani, Felicis, Juliani absque positione ; alii non magis feliciter. Utraque annuntiatio luxata est ; tu vide infra totum et integrum laterculum ex Hieronymianis.
- Fredebertum aliquem, ut Aginnensem episcopum inter Sanctos Franciæ hoc die signat Castellanus, qui neque apud Saussayum, neque etiam in novissima Gallia Christiana notus est ; doceat nos aliquis, quis is Fredebertus fuerit, quid egerit, quo tempore vixerit, ubi cultus etc.
- Turpionem Lemovicensem episcopum solo venerabilis titulo ornat idem Castellanus, quem a Bernardo Guidonis Sanctum appellari asserit : nos aliam auctoritatem desideramus, ut in hoc opere locum habeat.

A SS. Rusticus et Florentius hoc die adjuncti sunt textui Usuardino in codice perantiquo Ultrajectensi, quem Rosweydinum appellamus, nescio unde accepti. Eadem combinatio recurrit die præcedenti ex Greveno, ut in Prætermissis dicimus, ubi ad sanctos martyres Forconienses reducendos censuimus: si hic alii indicentur, majori luce opus est priusquam seorsim ab aliis synonymis ut Sancti admittantur.

Pastorum aliquem, præter synonymos duos hoc die relatos, S. Erasmi episcopi discipulum inter Sanctos primus Catalogo suo Sanctorum Italie inseruit Ferrarius, ut qui via Salaria sub Diocletiano, teste Baronio in Annot. hoc die, passus sit, et ad Clivum cucumeris sepultus. Consulo Baronii dictam annotationem in qua lego panegyrum eum vidisse, ejus exordium sit Sanctorum vestigia etc. ubi etiam ea die de alio Pastore agatur discipulo S. Erasmi etc. Panegyrum jam dictam descriptam habemus ex codice illo Vallicellensi quem diserte citat Baronius: verum in tota ea oratione semel atque iterum lecta et relecta, nec verbum occurrit quod ad Pastorem istum S. Erasmi discipulum vel eminens referri possit; ut scriptum aliud, nescio quod, indicare debuerit Baronius: at quaecumque istud fuerit, cum nusquam, nec in ullis sacris Fastis, Ferrario antiquioribus, notus sit Pastor iste, neque eum Sanctis accensuerit Baronius ipse, non video, id nobis licere, donec certior ejus notitia accedat, quam certe ex S. Erasmi Formiensis Actis, ad diem 11 Junii illustratis, nemo facile eruerit.

S. Veneranda sanctimonialium Eliadum institutum professa in Gallia, deinde in Italia ignibus aliisque pro Christo toleratis, tandem sub Aselepio decollata cælum subiit, applaudente S. Telesphoro Papa anno cxliv. De illa agunt plures, præsertim P. Simon de S. Spiritu, Carmel. Neapol. Sic legitur in Actis bene ordinata Philippi Visitantini, toties a nobis citata, in qua et altera annuntiatio hoc die est, quæ hic sequitur:

B. Thomas Scopus Anglus, primo Benedictinum Ordinem professus, deinde Carmelitanum in cœnobio Norwicensi; doctrina et mirabili pietate excelluit. Ex Carmelita igitur factus Dromorensis episcopus in Hibernia ab Eugenio IV, aliquandiu præfuit et profuit. Tandem Sancto fine quievit in oppido Leistasto centemarius anno mccccxvi. Beatus vocatur ab immemorabili tempore et in Kalend. Carmel. A Lezana tom. 4 pag. 976 dicitur Scopus, laudaturque etiam a doctrina; verum de ejus cultu altum silet.

C S. P. N. Symeon archimandrita τοῦ ἐν τῇ Μάγδα signatur in apographis nostris Sirmondo-Chiffletianis; sed quia de erroribus accusatur, neque satis nobis liquet, an et quo pacto eos expurgarit, ita quidem, ut publicum ac receptum passim cultum habuerit; ideo ipsum hic prætermittimus, donec de eo sufficienter constiterit.

Beatissimi P. N. multa passi Moysis hegumeni ex S. Monasterio Petschiurico, quod est Chioviæ memoria hoc die ponitur in Menologio Slavico-Russico Sparwenfeldiano, cum sequente elogio: Is captus est in terra Polonica a Boleslavo principe, passusque in catenis 7 annos propter puritatem et castitatem suam a quadam vidua: rursusque intravit monasterium,

vixitque ibi an. x, mortuus tandem diebus S. Antonii. Quisnam iste Antonius sit, quis Boleslavus iste princeps, uti et reliqua hujus elogii adjuncta; examinari prius non merentur, quam de publico ac legitimo istius Moysis cultu aliunde nobis sufficienter constiterit; quem sufficiat, hic vel memorasse.

Eucania archangeli Gabriëlis πέραν ἐν χάλδαϊς, hoc die occurrit in Menais magnis Græcorum eacensis, et inter ea, quæ in apographis nostris Græcis notantur desumpta e codice Taurinensi. Locus iste apud Cangium CPolis Christianæ lib. 4, pag. 135 ponitur inter monasteria ejusdem urbis suburbana.

Valerium aliquem confessorem Albanæ filium, quem beatus Eucharis, primus Trevirorum episcopus, a morte suscitaverit, diserte hoc die nobis signal Usuardina editio Lubeco-Coloniensis, quam presse secutus est Grevenus et hunc Canisius. Quæro Valerium istum in Officiis Trevirensibus; ast altum ubique de eo silentium. Consulo Vilam S. Valerii episcopi xxix Januarii, in qua cap. 3 narratur S. Eucharis miraculum; at nec ibi de Valerii nomine vel minimum vestigium. Observat Bollandus, fuisse qui S. Symetrium istuc agnoscerent, de quo actum est xxvi Maii, quod ut figmentum pridem refellit Browerus. Neque sane major auctoritas est ut resuscitatus ille Albanæ matronæ filius Valerius appelletur; minima vero ut inter Sanctos locum inveniat.

Warmudi depositio, qui fuerit Jerosolymorum patriarcha est inter auctaria Usuardini codicis Bruxellensis, unde procul dubio transiit in additiones Mss. Cartusie Bruxellensis ad Grevenum. Jam dicit, sub talis nominis inflexione eum hactenus nobis notum non esse.

Claudiam reginam Franciæ, vitæ innocentia et puritate mentis illustrissimam Sanctis in Gynæceo suo accensuit Arturus, multos citans qui eam merito ab innocentia vitæ laudaverint, nullum qui religioso cultu eam unquam donatam asseruerit, ut hic etiam limites suos excesserit, dum Beata dixit Arturus.

Malimbium eremitam et martyrem in Scotia nescio unde eduxerit Dempsterus, qui apud Camerarium plane ignotus est. Citat ipse Kalendarium Adami Regii et Jacobi Cheymeri, verum scriptores isti majoris auctoritatis non sunt quam Dempsterus ipse, statim alibi a nobis descriptus.

Joannis Aviculæ in Bohemia hoc die scriptum invenio in nostro Florario Sanctorum Ms., nullo addito indicio, ex quo quis sit, colligi possit: ut prorsus non intelligam, quid Greveno præluere potuerit, ut hoc ipso die scriberet; In Bohemia, bonæ et sanctæ memoriæ Joannis Oviculæ confessoris, ordinis Prædicatorum; quem ego apud Pium, Leandrum, Marchesium aliosque viros illustres istius Ordinis recensentes frustra quæsi. Joannem aliquem Agnum memorat Choquetius inter sanctos seu beatos Belgas Ordinis sui cap. 8, non assignato obitus die: ut nec id scire possim unde Annus sacer Belgius et Viridarium Germanicum Agno isti assignaverint xi Decembris, Raissius vero xxiv Junii. Sitne is quem per Oviculam in Bohemia indicatum voluit Grevenus, haud equidem satis perspicio: id mihi satis certum videtur; quisquis demum fuerit, cultum hactenus non obtinuisse.

Anna Bosmans conversa Ordinis Cisterciensis in cœnobium

- A** cœnobio Nazareth prope Liram in Brabantia mortua anno MDC multis laudatur in Menologio Henriquez, ubi citatur Raissius in Auctario Sanctorum Belgii; qui de ipsa non hoc die agit sed xxix hujus, occasione Beatricis, eo die memorandæ: de Anna etiam inter pios meminit Saussayus.
- Garzias de Vera in monasterio Hortensi apud Hispanos insigni etiam elogio ornatus est, ut vir venerabilis, sed absque titulo Beati.
- Ulpho tamen Nericiæ princeps beatus appellatur, qui in juventute S. Birgittæ nupsit, et ex Hispania cum sancta conjuge reversus, habitum Cisterciensium in Alvastra induit, ibidemque felici agone consummato, evolavit ad cælos. Ferrarius de ipso egit in Catalogo generali ad xii Februarii, quo die etiam a Majoribus prætermisus est, cum de ejus cultu non constet. Plura de referuntur in ipsa Vita S. Birgittæ.
- B** Christianus monachus in Eleemosyna memoratur hoc die in Calendario Cisterciensi, de quo solo agit Chalemotus, Henriquez vero die sequenti. Ab utroque mire extollitur, citanturque ab Henriquez scriptores varii, etiam Joannes abbas in Catalogo Sanctorum Ordinis, atque item Missale vetus istius instituti: tum Catalogi recentiores. De vero ejus ecclesiastico cultu doceri cupimus, antequam inter Sanctos eum recenseamus.
- Libertus Bernerus venerabilis titulum apud Raissium promeritus est, multis egregiis virtutibus et mirabilibus commendatus, quæ ex Vita a Thoma Kempensi conscripta se accepisse testatur.
- Camillam Gentili, nec in Ferrario nec in ullis sacris Fastis cognitam, ferme ut martyrem, nempe ab impio marito trucidatam, multis laudant beatamque prædicant Septempedani seu Sanseverinales in Piceno, de eaque bina manuscripta huc transmitti curarunt cum ipsa delineata imagine, quibus probare conantur cultum immemorabilem adeoque casum exceptum ab Urbani VIII decretis, quæ omnia melius sacræ Rituum Congregationi Romæ exhiberentur, cujus decisionem prævenire nostrum non est. Neque vero satis liquida sunt omnia in scriptis istis producta, in quibus, ut jam taceam de vita et gestis vix quidquam certi superesse, id desideramus imprimis, ut ostendatur dies ipsius obitus, atque adeo qualiscumque cultus. Adscribitur quidem Relationi De vita et cultu, quod festum celebretur hac xxvi Julii, at neque in isto neque in alio scripto vel verbum occurrit unde id demonstrari possit; usque adeo ut vel ætas ipsa in obscuro sit, quandoquidem nata dicatur inter seculum xiv et xv, tantum abest ut vel dies, vel mensis vel annus obitus alicunde erui queat. Hæc paucis hic notanda fuerunt, ne ægre ferant Sanseverinales quod de Camilla sua in opere nostro agendum non censuerimus, donec casus exceptus rite approbatus sit, et de vero festivitatis die certiores reddamur.
- Delitia di Gioanni Ordinis S. Dominici, in monasterio S. Salvatoris del Cassaro Panormi, memoratur in Diario Marchesii, cum longiori Vitæ serie, quæ ibi videri potest.
- Michaël de Benavides Manilanus archiepiscopus II, non sine insigni elogio ibidem refertur ab eodem Marchesio.
- Angela sive Angelina Tolomei, ut B. Joannis Baptistæ ejusdem nominis soror. et ipsa Ord.
- S. Dominici, aditur in Viridario Germanico, D et in Anno sancto Belgico.
- Item Anna de Vargas, et in solo Viridario Catharina de Herrera.
- Franciscus Mayronis, Placentiæ in Italia
- Baldus Eugubinus, in Umbria
- Gundisalvus Marinus, Mirtyli in Lusitania
- Julianus a Fabriano, in Piceno
- Joannes a S. Cruce, Pinciis in Castella
- Archangelus Calatafimus, Alcamì in Sicilia
- Ludovicus a Lerma, Gatacici in Canaria
- Petrus a Valentia, Veladæ in territorio Abulensi
- Petrus Nietus, Serabis in territ. Valent. Hisp.
- Camilla Pica, Carpi in Insubria
- Matthæus, seu Petrus Picquetus, Joannes Benedictus et Petrus de Seez, Talesiæ in territorio Sagiensi, diverso mortis genere ab hæreticis circa an. 1516 sublatis.
- Baptista de Cugnano, apud Theatam Marroccinorum mortis spiculo tactus
- Franciscus de Terra nova Romæ in Aracœlitano conventu anno 1597
- Magdalena Badaglia in Sicilia
- Sancti hieromartyris Hermolai et sociorum memoria hodie inscribitur Menæis magnis Græcorum excusis, in pluribus quoque aliis Græcorum hagiologorum Fastis notissima. Sed de hoc sancto Martyre agemus die, quo signatur in Martyrologio Romano xxvii Julii.
- S. Berchtoldus seu Bertholdus, abbas in Austria, huic diei male innexus est a Menardo, ut fateatur Buwelinus, qui cum aliis, ut ait, eum potius die sequenti collocandum censet, nosque de eo agemus xxvii Julii.
- Mart. Armulei meminit Kalendarium Syriacum seu Hebraicum; quo indicari suspicamur martyrem Hermolaum; quem in hisce mox Prætermisissis rejecimus in sequentem diem xxvii Julii. **F**
- S. Desideratum signat hoc die Ferrarius in Catalogo generali, ex Bizuntinæ ecclesiæ tabulis etc. sed is ad diem sequentem pertinet, quo ipsum denuo repetit xxvii Julii.
- S. Celsus a Camerario perperam signatum diximus inter Prætermisissos xxiv hujus, notavimusque a Dempstero referri hoc die; ubi notanda annuntiatio; Lensii, Celsi presbyteri, ut oppidum Artesiæ certo indicet, cui apprime quadrat adductus a Camerario versiculus; Vulgani et Celsi, quos Belgis Scotia misit. Querimus quis hic Celsus sit, ut de Chimacensi, nescio quo, quærit Molanus. Nos ea hactenus putamus remittenda ad celeberrimum Celsum qui cum Nazario colitur xxviii Julii.
- S. Venera virgo et martyr Aletina cum S. Herine passa sub Licinio, notatur apud Ferrarium in utroque Catalogo Vitam S. Herinæ edidit illustrissimus Paulus Regius, episcopus Aequensium, inter Vitas Sanctorum parte I, a pag. 854; ubi et de S. Venera agitur; quæ et occurrit in Recognitione sanctuarii Capuani, collectore Michaële Monacho edita, pag. 80. Si S. Veneram hanc diversam velis a Sancta synonyma,

Cum titulo beati memorantur ab Arturo in Martyrologio Franciscano: et ultima etiam in Gynæceo.

Adduntur a Fortunato Huebero in Menologio S. Francisci, sed absque ullo titulo.

A *synonyma, una an pluribus, quæ et Veneranda et Parasceve dicitur, consule, quæ obitur de illa Venera diximus occasione S. Irenes martyris, ad diem v Maii, pag. 5. Sin vero ad illam aut illas spectet; vide, quæ hoc die xxvi inter Prætermis- sos de S. Parasceve; nec non de S. Vene- ra Locrensi ibidem dicuntur* xxviii Julii

Sanctus hosiomartyris Parasceves memoria hoc die notatur in Menæis magnis Græcorum excusis cum elogio; in quo Antonio * imperante ex vico quodam haud procul vetero Roma, Agathone et Politia Christianis parentibus, iisque piis et præcepta Domini impigre sequentibus nata re- fertur; reliquæ autem historiarum summa, ibidem exposita, eo redit: A sterilibus parentibus im- petrata a Deo fuit, ac nata feria sexta, in baptismo Parasceve appellata. Mortuis paren- tibus in sacram virginem attonsa, monasti- cam vitam amplectitur; fidemque Christi dein- de prædicans, multos paganos ad Dei cogni- tionem convertit: unde a quibusdam Judæis apud Antoninum imperatorem accusata fuerit, ac pluribus tormentis excarnificata. Tum imperator liquore vasis, pice et oleo pleni, in quod Sancta immissa fuerat, ab ipsa aspersus, excrucatur, sed iterum illuminatur: quo prodigio ingens tum ipsius tum aliorum subsecuta traditur conversio. Parasceve autem alia peragrat loca. Deinde ad Asclepium deducta, condemnatur ut pabulum sit for- midabili cuidam draconi; qui, facto ab ipsa signo crucis, medius crepuit. Quo viso ille se cum suis ad fidem Christi receperit. San- cta denique in alia urbe ad Tarasium perducta, post plurima tormenta, abscisso capite marty- rium consummat. Atque hæc est historiarum, seu, ut verius dicam, prædramatis summa. Cur au- tem Sanctam, tum ibi, tum in aliis Græcorum Fastis hoc die notissimam, atque in hunc item diem a die xxiv hujus mensis rejectam, alio iterum remittamus, et quo, docebit Venera, Veneranda, seu Parasceve, quæ ponitur inter Prætermis- sos

xxviii Julii.

Bentus presbyter confessor, in territorio Trevirensi circa Confluentiam signatus est hoc die in U- suardis Coloniensibus, Molano et aliis, ut san- cti Banti (alias Bantonis seu Panthonis) frater et coëremita in Vosago, cum ipso Treviris se- pultus; de quibus, paucis quidem sed nitide loquitur Broverus in Annalibus Trevirensibus tomo 1, pag. 347, num. 32, ex aliis ibi citatis; quorum Bentum celebrari ait hoc die, alterum xxxi hujus. Nos, cum utriusque res gestæ et breves, et inter se sic connexæ sint, ut commode separari nequeant, modernum Trevirensium proprium sequemur, in quo amborum una est eademque festivitas, atque de utroque simul agemus

xxxii Julii.

C S. Theodota inter ea, quæ apographis nostris, ex Menæis Ambrosianis excerptis, aliunde ad- jecta sunt, notatur esse hac die in Taurinen- si α; sed de illa agemus cum Martyrologio Ro-

mano

ii Augusti.

Transfiguratio Domini, facta in monte Thabor, a tribus discipulis, qui intererant, post ascensionem Domini, suis coapostolis publicatur. Ita legitur in Usuardo Bruxellensi, quæ unde accepta sint, non est promptum divinare: hoc satis cer- tum est, ipsam Transfigurationis memoriam ab Ecclesia recoli

vi Augusti.

SS. Donatus et Hilarius alicubi hoc die perperam relati sunt, spectant ad

vii Augusti.

S. Adrianus a Wandelberto hoc die laudatus, quis verosimiliter dici possit, habes infra in classe Martyrum Laodicensium: quam vero S. Adriani elevationem insinuet is qui additiones Mss. ad Grevenum collegit, quasque Cartusie Bruce- lensis vocamus, necdum intelligo: quæcumque ea elevatio fuerit, de ea agetur ad S. Martyris natalem

viii Septembris.

S. Tharsicium martyrem Romæ hoc die collocat Ferrarius ex libro stationum Urbis absque ulle- riori notitia: nos alium istius nominis Pro- manum martyrem hactenus non novimus præ- ter eum quem in Catalogo Sanctorum Italiæ melius retulit

xv Augusti.

S. Euphemiam virg. mart. tribuit hoc die Ferra- rius in Catalogo generali Auris in Hispania, in annotatione distinctius in Gullwein, cujus corpus translatum fuerit an. 253, teste Ma- riella ad vii Augusti. De ea Sancta pluribus hoc die agit; eamque Obobrigæ vindicat Ta- mayus, alio nomine Eumeliam quoque appel- lans, quæ fuerit e numero novem filiarum C. Attilii Severi, uno partu a Calsia ejus uxore editarum, de quibus sæpe alibi et abunde dictum putamus. Euphemiam, eæ tali fonte erutam, necdum ut sanctam agnoscimus; quod si recte omnia discutiantur, quæ Tamayus et alii frustra contorquent, non alia erit Euphe- mia, etiam in Officio Mozarabico, quam cele- berrima illa Chalcedonensis quæ recte et vere colitur

xvi Septembris.

S. Chemnicum ut S. Columba carissimum, pluribus hoc die laudat Camerarius in Menologio Sco- tico, forte pro arbitrio; nisi Ms. Catalogum, qui penes nos est, secutus, aut is eo ipso potius descriptus fuerit: Majoribus nostris remissus est ad diem

xi Octobris.

S. Marcelli Parisiensis episcopi translatio in Mu- nerato aliisque Usuardinis codicibus hoc die annuntiatur, ut habes inter auctaria in nostra editione: verum natalis ejus in Romano est, quo die de ipso agemus

i Novembris.

S. Venera, virgo martyr, apud Castrum regule in Sicilia, a die xxvi Junii ad hunc remissa, mi- rum, si ab synonymis pluribus distingueretur, de quibus tum inter Prætermis- sos hic sub eodem isto nomine, ac sub nomine Parasceves, et Venerandæ; tum inter Prætermis- sos ad diem xxviii hujus: ubi intricatissimam hanc unius an plurium synonymiam remittimus ad diem, quo S. Veneranda inscribitur Martyrologio Romano

xiv Novembris.

DE S. ANNA MATRE DEIPARÆ

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. Antiquiora Sanctæ Acta, eorumque scriptores.

Ex Epiphanio et Gregorio Nysseno colligo, primis Ecclesiæ seculis aliquam historiam de parentibus Deiparæ exstitisse; sed nescio, an ea incorrupta ad nos pervenerit. Pura certe non est illa, quæ Proteuangelium S. Jacobi minoris perperam inscribitur, et inter monumenta sanctorum Patrum orthodoxographa tomo 1 a pag. 71 Græco-Latine edita est: nam illic historia Deiparæ contaminatur ineptis fabulis, inter quas absurdissima illa refertur, quod Josephus et Maria ob suspicionem sacrilegii et stupri a sacerdotibus fuerint coacti ad bibendum poculum maledictionis, quo Moyses explorari jussit innocentiam femine de adulterio accusatæ. Porro scriptor iste in fine Proteuangelii se Jacobum nominat, et Hierosolymis sese in desertum fugisse asserit, orto tumultu, quem Herodes excitarat. An huic clausulæ fides adhibenda sit, et quis fuerit iste Jacobus, aut quo tempore vixerit, non facile dixero. Aliqui infra laudandi existimant, eum tempore Apostolorum scripsisse.

2 Quidquid sit de illius antiquitate, saltem hoc Jacobi Proteuangelium vidisse dicendus est auctor commentarii in Hexahemeron, quem Leo Allatius anno 1629 sub nomine S. Eustathii archiepiscopi Antiocheni Græco-Latine vulgavit, quando in jam citata editione pag. 70 primam istius historiæ partem in compendium redegit, atque ita mitigavit: Digna certe est, quæ percuratur historia, quam Jacobus quidam recenset de beata Virgine hisce verbis enarrans; ait namque, in tribus Israel virum fuisse opulentum, nomine Joachim, qui diebus festis munera Deo duplo majora aliis offerebat, ut sic populo omni sibi divinum numen placando propitium redderet. Jam celeberrimo die festo appropinquante, omnibusque, ut moris erat, [Deum] munerum magnificentia donantibus, primus hic, ut primus deferret, accurrit; sed Rubin quidam eum remoratus est, non licere ipsi primum offerre affirmans, qui in Israel adhuc sine prole degebat. Hinc mœrore obrutus deserta petit, ibi que tabernaculo exstructo, supplicibus votis Deum orabat, ut et sibi, quemadmodum Abraham, legitimæ prolis concederet fecunditatem: solum hoc se dono in Israel carere cognoscebat, et sic in quadraginta dierum jejuniis Deum deprecabatur.

3 Similiter et ejus uxor, vestitu inculto et horrido tecta, prolem a Deo precibus poscebat. Sed cum magna dies Domini venisset, veste se pretiosa ornavit: nefas enim erat, illo die luctuoso habitu vestiri. Circa igitur horam diei nonam sub arbore in viridario suo sedens his verbis Deum obsecrabat: Deus patrum nostrorum, benedic mihi et exaudi orationem meam, sicut benedixisti vulvæ Saræ, et dedisti filium illi Isaac. Hæc cum diceret, in propinquam arborem aspectum referendo aspexit pas-

serem pullis suis incubantem; hinc amare repetito suspirio ejulansque dixit: Heu Domine, quando nec hisce volueribus fecundis assimilor! Et talia dicenti angelus Domini apparens liberorum * prænuntiat susceptionem. Quibus auditis, gignendum illico Deo offerendum promisit. Hæc eadem in monte Joachim angelus manifestavit. Quare rediens e monte decem agnas præbet ad sacrificium, et sacerdotibus duodecim vitulos, et senatoribus et populo universo centum hircos. His sacrificiis in templo Domini factis, domum suam revertitur, et, re cum uxore habita, suscepit ex ea filiam, vocatque Mariam, quam jam trimulam in templo Deo consecrarunt. Hæc mitigata historiæ synopsis ex Proteuangelio Jacobi excerpta est, ut utrumque librum conferenti patebit.

4 Leo Allatius in notis ad memoratum commentarium in Hexahemeron pag. 286 de scriptore Proteuangelii post alia sic disserit: Verissimum est, scriptum hoc esse antiquum, et circum circa Apostolorum tempora conscriptum. Nec dubium, in hoc, sicut et in multis aliis accidit, ab hæreticis multa fuisse inserta adstruendæ propriæ hæreseos causa, veritatisque catholicæ destruendæ.... Bene itaque actum cum hoc auctore, cum Eustathio (varii eruditi hoc opusculum Eustathio abjudicant) omissis et detruncatis iis, quæ fucum facere possent, utilia tantum decerpit devoto lectori, Virginisque studioso non incommoda. Quin tanti patris auctoritas pondus illi et auctoritatem addit, præcipue cum nihil sit ex iis, quæ hic referuntur, quod vel Ecclesiæ vel ejus auctoritati contrarium sit, imo testimoniis dictisque aliorum patrum et historicorum omnia sint consentanea: eoque libentius in hanc ducor sententiam, cum videam non laudari a nostro Eustathio, tamquam opus Jacobi apostoli, sed alterius cujusdam, quod clarissime significatur additione illa τῆς; ἱεροβόλης ἑστὶν Jacobus quidam. Quod si existimasset, esse Apostoli, numquam siluisset. Epiphanius monachus et presbyter apud Allatium Græce citatus, qui seculo x vel ineunte xi floruit, hunc Jacobum dicit fuisse se Judæum, et iisdem cum beata Virgine temporibus vixisse. Imo Allatius putat, hunc esse librum Jacobi, de quo Origenes in caput 13 Matthæi meminit.

5 Hanc postremam Allatii opinionem præfero isti assertioni, qua ibidem confidenter affirmat, Gregorium Nyssenum ex illo Jacobi opusculo nulla mutuatum esse, tacito auctoris nomine. Unde, obsecro, Allatius id colligit? Unde novit, hanc Jacobi historiam Gregorio Nysseno præluxisse? Siquidem Gregorius in Græco-Latina editione Parisiensi anni 1615 tomo 2 pag. 778 tantummodo ita loquitur: Sed prius auscultemus, quid de ipsa (nempe beatissima Virgine Maria) memoriæ proditum sit. Audivi ergo quamdam historiam apocrypham, tales de ea prodentem narrationes:

* Græce
παῖδοποιεῖν
id est prolis
procreationem

ex Proteuan-
gelium cujus-
dam Jacobi

sed non debuit
S. Gregorius
Nyssenus

AUCTOR
G. C.

rationes : Virginis pater fuit insignis quidam civis, observantia legis et vitæ probitate imprimis nobilis, qui sine filiis ad senectutem pervenerat, cum minus idoneam ad gignendum uxorem haberet. Habebatur autem matribus a lege quidam honor, quo carebant feminæ; quæ liberos nullos susceperant. Quapropter et hæc imitata id, quod de matre Samuelis scriptum est, et sanctum sanctorum accedit, et supplicat Deo, ne legum benedictione privetur, quæ nihil in legem percasset. Quod si mater evaserit, se, quodcumque pepererit, ei dedicaturam. Quamobrem cum voti compos effecta filiam suscepisset, eam vocavit Mariam, ut ipso etiam nomine testaretur acceptum munus a Deo. Illam igitur, cum jam grandiuscula esset, nec ubere matris amplius indigeret, ducens ad templum Deo reddidit, et studiose promissum exsolvit. *Historiam, quam interpres hic vocat apocrypham (Græce legitur ἡκούσα τοίνυν ἀποκρύφου τινὸς ιστορίας)* alii vertunt arcanam, et in editione nostri Frontonis Ducæi tomo I col. 687 historia incerti auctoris appellatur. Post etiam hæc vox interdum historiam non canonicam sive inter canonicos sacræ Scripturæ libros non relatam significare.

B

idem Proteuangelium præ oculis habuisse,

6 Quocumque modo Gregorius eam vocem acceperit, mihi hic non placet, quod Mater Deiparæ dicatur orasse in sancto sanctorum, cum ex sacris Litteris constet, solum pontificem illud semel quotannis ingredi consuevisse. Neque Gregorius ita explicari potest, quasi tantummodo voluerit, eam versus hunc templi locum accessisse: Græce enim dicitur ἐν τῷ τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων γενομένη ἐκείτῃ γίνεσθαι τοῦ Θεοῦ; id est ad litteram in sancto sanctorum existens, supplex fit Deo, sive in sanctum sanctorum ingreditur, et supplex Deum orat, ut interpretatur Petrus Franciscus Zinus apud Combesium in Bibliotheca Patrum concionatoria tomo I pag. 144, ubi Combesius ad ea verba sic notat in margine: Sunt hæc sumpta ex apocrypho Jacobi ἀδελφοῦ, excepto, quod ibi Anna in horto orasse legitur, non intra sanctum sanctorum, quod hic ait Nyssenius, sive lapsus memoria, sive ita irrepsit errore librarii. Nicephorus Callistus lib. I Hist. eccles. cap. 7, ubi hanc Gregorii orationem haud dubie præ oculis habuit, ac etiam phrasim illius imitatus est, probabilius illam Gregorii expressionem mutavit, ac mitius dicit, Annam orationis causa in templo versatam esse. Antiochus vero monachus Palæstinus, qui ineunte seculo VII floruit, homilia 107 asserit, eam in horto suo cum lacrymis orasse. At ab hac digressionem in viam redeamus.

C

cum ante ipsum et S. Epiphanius plures ejusmodi historiarum exstiterint,

7 Querimus, quo argumento Allatius et Combesius probent, Gregorium Nyssenium sua ex Proteuangelio Jacobi accepisse, quandoquidem antiquitus plures hujusmodi historiarum exstiterunt, quas potuit vidisse. Certe Epiphanius, Gregorio Nysseno coævus, aliam ejusdem rei historiam præ manibus habuisse videtur, quam in Græco-Latina Petavii editione lib. 3 adversus hæreses, hæresi 59 alias 79 num. 5 citat his verbis: Quamvis autem ex Mariæ historia ac traditione illud habeatur, Joacimo ejus patri divinitus hoc in deserto nuntiatum fuisse: UXOR TUA CONCEPIT; non ita tamen accipiendum est, quasi hoc citra nuptialem consociationem ac virilem satum acciderit. Verum, quod futurum erat, missus a Deo significavit angelus, ne qua dubitatio foret propter illud, quod revera in lucem editum, et a Deo constitutum, ac justa viro na-

tum fuerat. Si sanctus Epiphanius Proteuangelium Jacobi secutus fuisset, non indignisset hac explicatione, cum in illo clare legatur: Ἰδοὺ γὰρ Ἄννα ἡ γυνὴ σου ἐν γαστρὶ λήφεται, id est: Ecce Anna uxor tua in utero CONCEPIET; non autem CONCEPIT, ut Epiphanius in historia Mariæ haberi testatur. Adde, quod Epiphanius nomina parentum Deiparæ, quæ Nyssenius loco supra citato tacuit, adversus Antidicomarianistas hæresi 58 alias 78 num. 17 expresserit, dum ibi disertè affirmat, beatissimam virginem Mariam ab Anna matre et Joacimo patre genitam fuisse. Ex his concludo, plures ante Epiphanium et Gregorium Nyssenium exstitisse Mariæ historias, cum neuter videatur sua ex Proteuangelio Jacobi accepisse.

8 Quod sit sermo sit de Mariæ historiis, fraude hæreticorum corruptis aut confictis, haud dubie plures istiusmodi ea ætate circumferebantur: nam Epiphanius hæresi 6 alias 26 num. 12 de Gnosticis hæc narrat: Infinita porro penes illos sunt supposititia atque imprudenter conficta monumenta: cujusmodi est, qui de progenie Mariæ liber inscribitur, in quo horribilia quædam ac detestanda illorum dicta continentur. Tradit etiam auctor antiquus, qui sub Hieronymi nomine diu delituit, Acta Deiparæ a Seleuco quodam, Manichæi discipulo, corrupta fuisse. Forte ex his commentis Faustus Manichæus negabat, Christum ex stirpe Davidica ortum esse, cui S. Augustinus lib. 23 contra Faustum cap. 9 ita respondet: Hoc ostendat, non ex quibuscumque, sed ecclesiasticis, canonicis, catholicis: aliæ quippe apud nos non habent ad has res ullum pondus auctoritatis.... Ac per hoc, illud, quod de generatione Mariæ Faustus posuit, quod patrem habuerit ex tribu Levi sacerdotem quemdam, nomine Joachim, quia canonicum non est, non me constringit. Sed etiamsi hoc crederem, ipsum potius Joachim dicerem aliquo modo ad David sanguinem pertinuisse, et aliquo modo ex tribu Juda in tribum Levi fuisse adoptatum, vel ipsum vel ejus aliquem progenitorem, vel certe in tribu Levi ita natum, ut de stirpe David consanguinitatem aliquam duceret.... Hoc ergo potius, vel tale aliquid crederem, si illius apocryphæ scripturæ, ubi Joachim pater Mariæ legitur, auctoritate detinerer. Vides ergo, ante ætatem Augustini apocryphas hæreticorum historias exstitisse, quas sanctus doctor merito rejiciendas censuit. Idem abunde confirmatur ex decreto Gelasii I Papæ, quod apud Labbeum tomo 4 conciliorum col. 1264 refertur, ubi plura hujusmodi fragmenta damnantur.

9 At saltem, inquires, historiam suam ex puriori fonte hausit antiquus auctor ille, qui sub Hieronymi nomine de nativitate sanctæ Mariæ conscripsit opusculum, cui in novissima editione Parisiensi tomo 5 operum S. Hieronymi col. 445 præfigitur prologus, in quo scriptor ille asserit, sese de hac re Hebraicum S. Matthæi apostoli et evangelistæ libellum Latine transtulisse. Post alia autem sic præfatur: Petit a me, ut vobis rescribam, quid mihi de quodam libello videatur, qui de nativitate sanctæ Mariæ a nonnullis habetur. Et ideo scire vos volo, multa in eo falsa inveniri. Quidam namque Seleucus, qui passiones apostolorum conscripsit, hunc libellum composuit. Sed sicut de virtutibus eorum, et miraculis per eos factis vera dixit, de doctrina vero eorum plura mentitus est, ita et hic

ex quibus auctor fuerit antiquitus corruptus,

E

F

et una S. Hieronymi per rram adscrip-

A hic multa non vera de corde suo confinxit. Proinde, ut in Hebræo habetur, verbum ex verbo transferre curabo: siquidem sanctum euangelistam Matthæum eundem libellum liquet composuisse, et in capite Euangelii sui Hebraicis litteris obsignatum composuisse: quod an verum sit, auctori præfationis et fidei scriptoris committo: ipse enim, ut hæc dubia esse pronuntio, ita liquido falsa esse non affirmo. Cum vero auctor jam spoponderit, sese verbum ex verbo translaturum, in fine procemii concludit, se non alia dicturum, quam quæ aut scripta sunt ibi, aut consequenter scribi potuerunt. Sunt et alia in hoc prologo, quæ non magis cohærent, quam ægri somnia, ut facile intelliget, qui hanc præfationem levi oculo percurrere voluerit.

B 10 Ceterum Fulbertus Carnotensis episcopus, qui seculo x vixit, in sermone de ortu almæ virginis Mariæ, quem Carolus Villierius Parisiis anno 1608 inter opera ejus ex Ms. bibliothecæ Victorinæ edidit, de hoc pseudo-Hieronymo ejusque lucubratione sic fol. 142 caute judicat: Exstat vero quædam non usitata relatio, quæ clarissimi interpretis Hieronymi prænotatur nomine, referens, beatum Matthæum post editum Euangelium ortum præfatæ Virginis, atque initia puerilia Jesu Christi ita obscuris manu propria obsignasse litteris Hebraicis, ut nullis infidelium illud vellet patere superfluis et mordacibus ritibus, quæ tunc a prælibato interprete feruntur transportata, quibusdam obnixè petentibus, ad Latinæ linguæ notitiam. Et quia hæc relatio inter sacræ Scripturæ canones non habetur inserta, ideo unanimis ecclesiæ conventus in recitando aperte nec omnino eligit, nec in non recipiendo rejicit: cum nonnulla reperiantur dicta vel facta, quæ in præfata serie impossibilia videantur, quæ tamen volentibus et amantibus legere, non negat fidelium industria. Nobis autem et omnibus Ecclesiæ filiis satis superque sit fides et devota credulitas, qua vere eam confitemur Virginem et in omni sua operatione. Vides, hanc historiam a Fulberto non magni æstimari, et subtimide Hieronymo adscribi.

C 11 Eminentissimus Baronius in Apparatu ad Annales ecclesiasticos num. 44 de eodem auctore clarius rotundiusque profert judicium: Nec innititur descriptioni illi, quæ hætenus Hieronymi nomine ad Cromatium et Heliodorum scripta vulgata est: nam licet in ea complura, veritate constantia, conscripta reperiantur, quæ a dictis auctoribus sibi vendicent auctoritatem et fidem; tamen non tantum eam Hieronymi non esse dixerimus, sed auctoris plane ut ignoti, sic prorsus imperiti, qui in ea condenda et conscribenda non novit aperta vitare mendacia, dum ait, illis temporibus, quibus ea acciderunt, fuisse Isachar summum pontificem. Deinde ex Flavio Josepho enumerata pontificum serie, ita concludit: Usque ad cladem Hierosolymorum, per Titum illatam, nullus ejus nominis reperitur institutus pontifex. Scio, quosdam apud Jacobum Polium in Historia SS. Joachim et Annæ part. 2, quæst. 12 hic effugium quærere dicendo, auctorem illum non addidisse epitheton summus, adeoque per pontificem intelligi posse sacerdotem. Sed cum in Evangeliiis sola vox pontifex passim summum Judæorum pontificem designet, erudito eminentissimi Cardinalis judicio acquiescimus. Accedit, quod ille, qui Joachimum repulit, in Proteuangelio Jacobi Reuben vocetur. Imo Georgius Metropolitani Julii Tomus VI.

comediensis apud Combefisium tomo 6 Bibliothecæ concionatoriarum pag. 83 dicit, Joachimum per invidos, generis affinitate conjunctos, ab oblatione munerum fuisse prohibitum, nulla pontificis mentione facta.

12 Ex hætenus dictis liquet, ipsos hujus historię fontes antiquitus ita fuisse corruptos, ut hoc tempore vera a falsis, certa a dubiis non possumus secernere. Unde Fulbertus Carnotensis in editione proxime citata fol. 141 verso ita loquitur: Nam et hoc, quod levi et subtili ratione aut forsitan conscriptione de Matris Domini natiuitate et infantia ejusdem Domini perceperunt (nempe hæretici aut infideles, de quibus hic agit) ita versuta et argumentosa fallacia deturparunt, ut nec vera deinceps a quibusdam ecclesiasticis doctoribus recitentur, quamvis minime repudiantur. Eruditus præsul vult indicare, ni fallor, nulla dubiæ esse fidei, quæ quidam Patres de ortu Virginis ex his monumentis infectis retulerunt, quamvis ea omnia rejicienda non sint, cum manifestæ falsitatis convinci non possint. Quæ cum ita sint, ut etiam Majores nostri ad diem xx Martii in Actis S. Joachimi § 1 notarunt, non est opus hic longos sanctorum Patrum sermones de hac re transcribere, qui passim in operibus eorum occurrunt, vel apud Combefisium in Bibliotheca concionatoria facile inveniri possint. Atque hæc sunt, quæ ex quibuscumque antiquitatis monumentis colligere potui. Nunc diversas recentiorum traditiones, paulatim auctas ac mulatas, curioso lectori proponemus.

§ II. Recentiorum opiniones de parentibus, patria, et Actis S. Annæ.

Forte quispiam mirabitur, nos recentiora S. Annæ Acta hic exhibere, cum ex ipsius antiquis viis, quidquam certi eruere potuerimus, ut paragræ sanctæ præcedenti vidimus. Nihilominus ad id faciendum nos cogit zelus quorundam adeo indiscretus, ut ferme ex albo Catholicorum expungendos censeant eos, qui has novas opiniones suas non amplectuntur. Inter alios Joannes Eckius, acerrimus Lutheri oppugnator, et hæreticorum in Germania malleus, in sermone de S. Annæ dicit, se communem fidelium referre sententiam, quam a senioribus accepimus, inquit, ita ut et ipsa Hierosolymitana tenet ecclesia. Porro audiamus, qualia contineat ista traditio, pro qua aliqui tam acriter sibi decertandum putarunt.

14 Laudatus Eckius in Homiliis, quæ anno 1579 Parisiis recusæ sunt, tomo 3 fol. 284 verso eam sic proponit: Anna, Stolonis (alii Stollanum appellant) et Emerentianæ filia, ex Bethleem, desponsata est Joachim a Nazareth, qui et vixerunt in conjugio secundum voluntatem et beneplacitum Dei, dividentes bona sua ex annuis possessionibus trifariam, partem templo, et ministris ejus, aliam pauperibus peregrinis, sibi et familiæ impendebant tertiam. Vixerunt annis circiter viginti sine sobole, quamvis inde voverunt, si det eis Deus sobolem, eam se in cultu divino educaturos. Cumque in dedicatione templi Joachim solitam oblationem faceret, respuit eam Isachar pontifex, eo quod sterilis esset. Unde pudore affectus Joachim ad pastores suos in pascua concessit, et post ali-

AUCTOR
G. C.

ita ut vero a
falsis non fa-
cile se cerni
possint.

Quamvis Joan-
nes Eckius

F

quandam tra-
ditionem refe-
rat

AUCTOR
G. C.

quot dies apparuit ei angelus Domini, consolatus illum, quoniam orationem ejus et eleemosynam accepisset Deus: inde uxorem suam sibi parituram virginem, quam vocare dederet Mariam, illam prædixit ab infantia debitam fore Deo, et ab utero matris plenam Spiritu sancto. In ejus rei signum, inquit angelus, uxorem tuam habebis mox ingressurus obviam Hierosolymis juxta portam auream. Idem denuntiaverat angelus Annæ, unde et ambo Hierosolymam venerunt, mutuoque contulerunt, quæ utrique angelus locutus esset.

de Actis S. Annæ,

15 Ingressi templum laudarunt Dominum, et reversi sunt domum expectantes consummationem promissionis divinæ. Imprægnata igitur Anna peperit Mariam, quo tempore doctores putant, Joachim virum fuisse annorum forte quadraginta quinque; Annam vero mulierem annorum triginta sex. Non multo post mortuo Joachim, alteri marito nupsit Anna, non utique ex lascivia carnis, sed Spiritus sancti instinctu, cui nomen Cleophas. Anna ergo ex isto etiam concepit filiam, quam simili nomine cum priori Mariam vocavit. Ea jam adulta nupsit Alphæo. Quando autem placuit Deo, ut moreretur etiam Cleophas, adhuc tertium maritum accepit Salomam, ex quo filiam conceptam itidem prioris amore vocavit Mariam, quæ desponsata tandem est Zebedæo. Hinc sancta processit soboles: nati enim inde sunt apostoli Joannes et Jacobus major; ex illa vero Jacobus minor, Simon et Judas Thaddæus. Ceterum soror Annæ Ismeria peperit Elisabeth matrem Joannis Baptistæ. O stirpem nobilem! o gentem sanctam! o arbo-rem bonam, quæ tot bonos fructus protulit! Atque hæc est traditio illa, pro qua aliqui, tamquam pro aris et focis, nimis imprudenter decertabant.

eamque acriter defendat

16 Eekius in editione homiliarum proxime citata tom. 3, fol. 285 verso viros etiam catholicos, huic traditioni adversantes, carpit his verbis: Adversus generalem hanc Ecclesiæ observationem quidam (quamvis statim sint consopiti) erexerunt se, rati parum honestum fuisse Annæ, ut ea ætate duos adhuc viros sibi sociarit, eo maxime, quod sine dubio filiæ suæ Mariæ sanctitatem cognovit, contenta inde existens ea unica, nec ullam aliam sobolem concupiscens. Et cum nihil aperti habeat hoc Evangelium, temerario ausu præsumebant contra universalem Ecclesiam affirmare, Annam unum tantum habuisse maritum, et filiam unicam; Joannem et Jacobum non fuisse consobrinos Christi, et hujusmodi alia multa, quæ parum tutum est palam facere puris Christianorum mentibus: quoniam repugnat hic error Ecclesiæ, ipsique Scripturæ, et Patribus sanctis, qui uno omnes consensu per universum Christianismum semper tenuerunt hoc ita, ut diximus, jam inde ab ipsa Christi ascensione usque in hæc tempora. Atque iis non obstantibus, tres contradixerunt proterve, e quibus unus eam gratiam habuit, ut revocarit, regressus ad Ecclesiam Catholicam. Deinde post allata opinionis suæ argumenta, quibus postea satisfacere conabimur, concionem suam fol. 287 sic concludit: Cum itaque Ecclesia hæc ita commemorat, et decimo quinto die Maii festum recolat duarum Mariæ sororum, et filiarum Annæ, nullus Christianus hinc recedat*, novisque et inconstantibus doctrinis fidem præbeat adversus Ecclesiam. At nos temerariam privati

* forte recedat

hominis censuram parum curantes, ad licitum D hujus traditionis examen progredimur.

17 Imprimis quod ad S. Annæ parentes attinet, nomina eorum incerta esse arbitror: nam quos hæc traditio Stolonem et Emerentianam vocat, Hippolytus, apud Nicephorum Callistum lib. 2, hist. eccles. cap. 3 citatus, Mathan et Mariam appellat. In Breviario Romano anni 1536 aliisque ante S. Pium Veditis legitur Anna virginis Dei genitricis mater, Gaziri filia. Apud Jacobum Philippum Bergomensem in Supplemento Chronicorum ad annum mundi 5180 pater S. Annæ vocatur Isachar, pro quo Isachare et Nasaphat conjugibus codicem Ms. bibliothecæ Lobkovitiæ allegat Silvester Steierus in Historia genealogica Christi, ut Jacobus Polius in Historia SS. Joachim et Annæ part. 2, quæst. 2 testatur. Franciscus Lucas Burgensis in cap. 3 Lucæ § 23 suam in hac re sententiam ita exponit: Ego malim intelligere, hunc Eli avum fuisse beatæ Mariæ, patrem Annæ. Noster vero Cornelius a Lapide in commentariis ad cap. 36 Numerorum ita loquitur: Mathat enim fuit pater, non Heli sive Joachim, sed Annæ uxoris Joachim. Alii denique patrem S. Annæ Isaacum nominant. Quis igitur in tanta opinionum varietate statim huic traditioni acquiescat?

18 Hinc Lezana post relatam ex recentioribus parentum, quamdam revelationem, quæ perperam a sancto Cyrillo conscripta dicitur, in Annalibus Carmelitarum ad annum Mundi 3976 num. 10 ita fatetur: Difficile etiam in ea revelatione videtur, quod de parentibus sanctæ Annæ, Stollano et Emerentiana dicitur, utpote aliis historicis contrarium, in quibus aliter appellantur. Sed neque hoc magni ponderis argumentum est: cum enim neque sacro Evangelio aut alia canonica Scriptura, Ecclesiæ definitione, traditione, Patrumve consensu aliquid de sanctæ Annæ parentibus habeatur, procul dubio nihil certi de illis eorumque nomine affirmari potest. Hinc in varias auctores distrahuntur sententias: quidam enim ex sancto Hippolyto martyre apud Nicephorum in ecclesiastica Historia lib. 2, cap. 3 volunt, sanctæ Annæ parentes vocatos Mathan et Mariam. Alii, matris nomine suppresso, Garizim (fortasse Gazirim dicere voluit) patrem ipsius vocant ex quadam historia, quam apocrypham asserit Torniellus sub anno 4037 num. 4. Alii vero ejusdem Annæ patrem Isaac appellant, F matris nomen non referentes: enim habebatur olim in antiquo Carmelitano Breviario, anno 1495 Venetiis impresso, et ab Ordine rejecto. Mirum sane est, hanc revelationem, ejusque primum narratorem Cyrillum tam sero Carmelitis innotuisse, ut tamdiu in Breviario suo aliud nomen legerint. At mihi non lubet in his tenebris frustra palpare, præsertim cum videri possint ea, quæ dicta sunt de hac re in Responsionibus ad art. 15 § 8.

19 Neque omnino certa sunt, quæ de Deiparæ parentum patria traduntur: Eekius enim affirmat, beatissimam virginem Mariam ex matre Bethleemitana et patre Nazarethano ortam esse. Contra noster Salmeron tomo 1 prolegomeno 41 dicit, Joachimum melius ab aliis credi Bethleemitanum. Vincentius Bellocensis in Speculo historiali lib. 31, cap. 62 ita scribit: Porro ad decem leucas a Tyberiade sita est Nazareth Galilææ, et inde ad duas in via, quæ ducit ad Acon, sita est Sapharia (alii rectius Sephonon appellant) civitas Annæ matris beatæ virginis Mariæ.

amen opinio
rjus de nomi-
nibus

parentum,

F

et de patria
Annæ incerta
esse ostenditur

A Mariæ. Adrichomius in *Theatro Terræ sanctæ eandem urbem in tribu Zabulon loco 88 utrique sanctissimæ Virginis parenti patriam assignat his verbis*: Sephoris. . . . urbs est opulenta et totius Galilææ maxima. . . . natalis, ut putatur, locus beatorum Joachim atque Annæ, Deiparæ virginis parentum. *Huic opinioni consonat Bernardus a Breidenbach, decanus Moguntinus, in suo Hodæporico anni 1486. Nos hic traditionem Eckii, tamquam verosimiliorem, amplectimur, cum Fulbertus Carnotensis sermone 2 de nativitate beatæ Mariæ virginis in editione supra citata fol. 137 verso diserte sic asserat*: Nata est autem juxta relationem et scripturas sanctorum patrum in civitate Nazareth, patre, nomine Joachim, ex eadem urbe oriundo; matre vero, Anna nomine, oriunda ex civitate Bethlehem. *Retiquam traditionis partem, quæ in asserenda S. Annæ trigamia potissimum versatur, in sequentes paragraphos rejecimus, quia nimis magni moliminis est hic eam simul discutere.*

B 20 Sed antequam huic paragrapho finem imponamus, explodenda est heteroclitica quorundam opinio, qui putarunt, S. Annam sine viri conjunctione concepisse. Hoc paradoxum jam seculo IV refutarat S. Epiphanius, cujus verba superius num 7 dedimus. Auctor Menologii Græcorum, quod seculo X conscriptum, et tomo 6 Italiæ sacræ a col. 1050 Latine impressum est, quinto Idus Decembris col. 1153 idem commentum sic refellit: Concepit igitur Anna Mariam et peperit, non ut quidam dicunt, septimestrem, aut sine viri opera; sed angelica quidem prædictione, exactis tamen novem mensibus, atque adeo ex viri conjunctione: solus enim Dominus noster et Deus Jesus Christus sine ulla commixtione aut femine modo quodam, illi soli noto, nobis autem ineffabili et inexplicabili, Virgine sancta natus est.

21 Colligo, hoc veterum deliramentum tempore S. Bernardi ignotum aut omnimoda oblivione sepultum fuisse, cum mellifluus doctor epist. 174 ad canonicos Lugdunenses de conceptione sanctæ Mariæ post alia sic scribat: Nisi forte quis dicat, de Spiritu sancto eam, et non de viro, conceptam fuisse. Sed id hactenus inauditum. Lego denique, Spiritum sanctum in eam, non cum ea venisse, dicente angelo: SPIRITUS SANCTUS SUPERVENIET IN TE. Et si licet loqui quod Ecclesia sentit (et verum ipsa sentit) dico, gloriosam de Spiritu sancto concepisse, non autem et conceptam fuisse. Dico, peperisse virginem, non autem et partam a virgine. Alioquin ubi erit prærogativa Matris Domini, qua singulariter creditur exultare et munere proles et integritate carnis, si tantumdem dederis et Matri ipsius? Pelbartus de *Themeswar Minorita in Stellario coronæ gloriosissimæ Virginis lib. 4, part. 1, art. 1* satis innuit, seculo XV, quo ipse vixit, ab idiotis quibusdam resuscitatum aut creditum fuisse antiquum istum errorem, quem ibidem rotunde rejicit his verbis: Ipsa concepta est in utero sanctæ Annæ matris de viro, id est sancto Joachim, concubitu matrimoniali: et hoc non est verum, quod simplices putant, scilicet Annam concepisse per solum osculum Joachim. Quamvis id majori istius ævi simplicitati, aut privatæ quorundam idiotarum ignorantiae adscribi possit, tamen satis mirari nequeo, post medium seculi XVII, quo critica eruditio maxime floruit, inventum fuisse ho-

minem Italum, qui crassum hujusmodi figmentum renovaret. At cum is Romæ meritas temeritatis suæ pœnas dederit, non est operæ pretium fanaticam illius opinionem pluribus refellere. Eodem seculo etiam varii libelli, qui indiscretum S. Annæ cultum docebant, a sacra Indicis congregatione proscripti sunt, ut in indice librorum prohibitorum videri potest.

§ III. Utrum S. Anna fuerit monogama, et Deipara illius unigenita.

Ante medium seculi XVI inter Natalem Bedam et Jacobum Fabrum Stapulensem aliosque viros doctos maxime fervebat disputatio, utrum S. Anna unicum an triplex matrimonium contraxisset. Tanta autem vehementia disceptatum est, ut Joannes Bertaudus, alique trigamiæ defensores, contrariam sententiam, velut erroneam et communi Ecclesiæ traditioni ac sacræ Scripturæ adversantem notarent acerbis censuris, quarum specimen supra ex Eckio dedimus. Invalescentibus interim variis hæresibus, hæc quæstio intermissa est, et theologi catholici arma sua in veros Ecclesiæ hostes utilius converterunt. Postea tamen scriptores aliqui eandem controversiam renovarunt, eaque accuratius discussa, plerique unicum S. Annæ conjugium propugnarunt: hanc enim opinionem amplectuntur Aloysius Lipomanus episcopus Veronensis, Cornelius Jansenius Gandensis, Cæsar Baronius et Robertus Bellarminus S. R. E. Cardinales; Alphonsus Salmeron, Petrus Canisius, Franciscus Suarezius Societatis nostræ theologi, alique illustres auctores, quorum hic catalogum texere nil attinet: nolo etenim de scriptorum numero contendere; sed cum Salmerone nostro libenter fateor, sententiam de triplici S. Annæ conjugio vulgarem fuisse, et multorum auctorum suffragiis confirmari posse. Imo scio, Eugesippum quemdam seculo XI in tractatu de distantis locorum Terræ sanctæ triplex hoc matrimonium asserere, ut videri potest apud Leonem Allatum in *Sym-mictis* pag. 110. Nihilominus Sanctæ nostræ monogamiam magis rationi ac veritati consentaneam existimo, ut jam quibusdam argumentis probare conabor.

23 Primo non est verosimile, sanctissimam Matronam, quæ post diuturnam sterilitatem divino munere excellentissimam Virginem pepererat, tali filia talique viro Joachimo non fuisse contentam, sed post illius obitum duobus aliis nupsisse; præsertim cum sciret, Juditham in sacris Litteris laudari, quod mortuo marito ad secundas nuptias non transisset. Cum igitur (utor ratiocinio Benedicti Pererii nostri in *Prolegomenis ad Euangelium S. Joannis* disput. 3, num. 9) apud Hebræos non solum esset licitum, sed etiam laudabile, defuncto primo marito, secundis nuptiis abstinere, non obscurum sane fuisset intemperantis animi argumentum, si Anna post primum matrimonium, ex quo præsertim talem tantamque prolem susceperat, affecta jam ætate, secundum conjugium atque etiam tertium expetivisset. Unde Fulbertus Carnotensis de ortu almæ virginis Mariæ in editione Parisiensi jam aliquoties laudata fol. 141 ita ad rem nostram loquitur: Felix etiam, qui non plures, sed unam promeruit suscipere natam, quæ unicum conciperet

Monogamia
S. Annæ, de
qua seculo XVI
acriter discep-
tatum est,

probatum ex
ratione con-
grua,

et

AUCTOR
E. C.

et proferret Dei Filium. Nec enim decebat, ut hujus singularis Virginis sanctissimi progenitores fœdarentur plurimorum propagatione filiorum, qui erant futuri unicæ Matris Domini provisores et educatores egregii.

et nomine Salomæ

24 Deinde quis credat tribus S. Annæ filiabus idem nomen impositum fuisse, quod tradunt trigamiæ assertores, ut patet ex his vulgaribus versiculis, qui apud Gersonem cancellarium Parisiensem in sermone de nativitate Virginis ita referuntur :

Anna tribus nupsit, Joachim, Cleophæ, Salomæque ;

Ex quibus ipsa viris peperit tres Anna Marias, Quas duxere Joseph, Alphæus, Zebedæusque.

Prima Jesum, Jacobum Joseph cum Simone Judam

Altera dat, Jacobum dat tertia datque Joannem. Quis, inquam, credat, tres istas Annæ filias eodem Mariæ nomine fuisse appellatas, cum potius parentes soleant nominum diversitate proles a se progenitas distinguere ac internoscere ? His adde, falsum esse, quod una ex istis filiabus a patre suo traxerit cognomen Salomæ : nam Marci 15 § 40 ita legitur : ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι· ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσὴ μήτηρ, καὶ Σαλώμη. Id est juxta Vulgatæ interpretationem : Erant autem et mulieres de longe aspicientes : inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi minoris et Joseph mater, et Salome. Eodem modo Marci 16 § 1 nomen Salome exprimitur. Vides, hanc mulierem non cognominari Salomæ sive ἡ τοῦ Σαλώμου, sed simpliciter in nominativo vocari Σαλώμη, quod est nomen femine, ut noster Salmeron tomo 4 commentariorum part. 2, tract. II variis exemplis ostendit.

et Joachimi ac
Annæ senectute,

25 Præterea sic argumentor ad hominem, ut vulgo dici consuevit. Docet traditio, quam Eckius tantopere extollit, S. Annam circiter viginti annis in matrimonio sterilem vixisse, post quos Deiparam peperit ; quo tempore doctores putant, inquit Eckius, Joachim virum fuisse annorum forte quadraginta quinque, Annam vero mulierem annorum triginta sex. At quinam doctores id putant ? Recentiores an antiqui ? Certe id putare non potuit S. Gregorius Nyssenus, cujus verba num. 5 attuli : is enim diserte affirmat, patrem Deiparæ sine prole ad senectutem pervenisse. An vir quadraginta quinque annorum solet senex appellari ? Cum igitur ex Gregorio Nysseno constet, recentiorem traditionem a vera Joachimi ætate aberrasse, cur in figendis S. Annæ annis ei credemus ? Ex hac Joachimi senectute potius conjicimus, ætatem S. Annæ aliquo modo ad illius annos proportionatam fuisse. Ut itaque cum Eckio agamus liberaliter, gratis demus, Joachimum nondum sexagesimum ætatis annum attigisse, quando Deiparam genuit. Ad hæc concedamus, S. Annam tantummodo quadragenariam fuisse, quando post viginti sterilitatis annos hanc beatissimam Virginem enixa est. His positis, peto ab Eckio, unde noverit, Joachimum tam cito obiisse, dum interim varii Patres supponunt, illum oblationi seu præsentationi filię suæ triennis interfuisse. Unde scit, S. Annam post ejus obitum statim alteri viro nupsisse, et ex eo filiam concepisse ? Unde denique novit, secundum istum maritum tam brevi tempore vixisse, ut Anna ad tertias nuptias transiens proli suscipiendæ apta fuerit ? Nonne hæc omnia sine

testibus, sine tabulis excogitata sunt ad trigamiam S. Annæ defendendam ?

26 Quid si dixerō, S. Annam etiam provectoris ætatis fuisse, quando beatissimam Dei Genitricem peperit ? Sane id innuit S. Ildephonsus, archiepiscopus Toletanus, dum in sermone de nativitate sanctissimæ Virginis Mariæ apud Combefisium tomo 8 Bibliothecæ concionatorię pag. 46 ita loquitur : De Anna sterili et patre jam sene extra consuetudinem mulierum post refrigerentem calorem, et omnem amorum libidinis discessum, mundo corde et corpore ab omni pollutione rationali orta est. Cur, obsecro, extra consuetudinem mulierum est post refrigerentem calorem, si Anna quadragenaria pepererit ? Adeone mirum est, mulierem quadragenariam (præcipue si divinitus ablata sit sterilitas) ex viro sexagenario prolem suscipere ? Quare existimo, S. Ildephonsum voluisse significare senectutem amborum conjugum, de quibus Nicephorus Callistus lib. 1 Hist. eccles. cap. 7 sic rotunde pronuntiat : Vitam autem ad senectutem sine prole edita produxerant. Fateor, Nicephorum hic non esse magni ponderis, cum de rebus ab ætate sua tam remotis testatur. At saltem testimonium S. Ildephonsi, qui medio seculo VII claruit, populari traditioni præferendum est.

quam Ildephonsus Toletanus

27 Clarius id ipsum indicat Photius patriarcha Constantinopolitanus, qui seculo IX multa veterum scripta evolverat, dum in oratione, quæ apud Combefisium in novo auctario Græcorum Patrum tomo 1 a col. 1583 Græco Latine legi potest, miram sanctissimæ Virginis Mariæ nativitatem ita prædicat : Procedit Virgo abs sterilibus lumbis, tum, cum, iis etiam fœcundis, partus mirabilis ac insolitus foret. O rem mirabilem ! cum defecisset sementis tempus, tunc editionis fructus opportunitas advenit. Ubi cupiditatis ignis extinctus esset, tunc fœcunditatis fax accensa est. Juventus non protulit florem, germenque senectus edit. Vegeti uteri tumor ignotus fuit, effœtique ventris Virgo perpetua infans nascitur partus. Deinde rhetorica more has increduli cujuspiam objectiones sibi fieri fingit : Quomodo arentia ubera in lactis fontes acuntur ? Siquidem enim senectus sanguinis thesauros nescit recondere, quomodo quod mammæ non acceperunt, in lactis dealbant speciem ? Qui vero etiam vulva emortua maturam vivamque prolem edit, eamque ipsa continet et alit ? Hisce autem orator per interrogationes ita respondet : At quomodo aut ubi tibi excidit Sara ? Nonne enim illa senectutis ac sterilitatis dispendiis editam prolem Isaac vidit ? Siquidem Anna animum tibi confundit ac turbat, potiori jure Sara, quando etiam prior. Neque hic Photio obesse debet schisma, quod excitavit : nam de hac re inter Latinos et Græcos nulla erat controversia.

et Photius Constantinopolitanus indicant.

28 Nunc demum juvat videre, utrum ista recentiorum traditio non repugnet chronologiæ, cujus in materia historica potissimum ratio habenda est. Asserit autem Eckius ex hac vulgari traditione, quam paragrapho præcedenti retulimus, Jacobum Minorem Hierosolymitanum episcopum, qui communiter frater Domini nominatur, ex secunda Annæ filia natum esse. In hac igitur hypothesi oportet, ipsum Christo junio-rem fuisse, cum Deipara juxta communem sententiam decimo quinto ætatis suæ anno Christum pepererit, quo tempore soror illius, aliquot annis junior,

Sententia nostra ex chronologia.

A junior, nondum apta fuisset ad prolem concipiendam. At minor illa Jacobi ætas aperte contradicit S. Epiphanio, qui hæresi 58 alias 78 in Græco-Latina Petavii editione num. 14 affirmat, Jacobum istum e superiori templi Hierosolymitani loco præcipitatum fuisse, annis post ascensionem Domini plus minus viginti quatuor exactis, cum ipse sextum et nonagesimum ætatis agerit. Epiphanius hic quidem ait, Jacobum fuisse filium Josephi; sed ea opinio adversariis non favet, et ab interpretibus sacræ Scripturæ jam passim rejicitur. Hieronymus in libro de scriptoribus ecclesiasticis cap. 2 putat, Jacobum fratrem Domini fuisse filium Mariæ sororis Deiparæ (quo sensu hæc soror vocetur, postea explicabimus) et episcopatus ejus tempus ac mortis annum accuratius determinat his verbis: Triginta itaque annos Hierosolymis rexit ecclesiam, id est usque ad septimum Neronis annum, qui respondet anno æræ Christianæ sexagesimo. Ex his ergo facile colligimus, Jacobum Christo seniore fuisse. Idem argumentum formari potest de ceteris, qui fratres Domini appellantur.

B firmatur: 29 Alphonsus Salmeron tomo 4 Commentariorum part. 2 tract. II contra trigamiæ defensores de his Christi fratribus ita disserit: Quarto evincitur, hanc historiam veritati non esse consonam. Eo posito, quod tertio nupserit Anna, certe ante Mariam Cleophæ et Salomen Maria Virgo et nata et nupta fuisset; et ante peperisset Maria, quia primis diebus suæ desponsationis concepit filium Dei in ætate constituta quatuordecim annorum, ut communiter traditur, et vox ipsa ALMA significat. Sequitur, filios Mariæ Cleophæ et Mariæ Zebedæi longe fuisse Christo ætate juniores, cum eorum matres secundo et tertio matrimonio genitæ fuerint ab Anna, quæ si viduitatis lectum verecundius servavit, ut decet sanctas et honestas feminas, quæ saltem per annum plus minus a novo conjugio abstinere solent, et Joachim triennio post editam Virginem et in templo præsentatam adhuc vivebat, profecto recte rationem ducendo eliciet, apostolos, fratres Christi dictos, ac filios Zebedæi, juvenulos fuisse, et vix vigesimum quintum annum attigisse. Absurdum autem videtur, divinam sapientiam apostolatus gradum pene pueris communicasse. Vides ergo ex dictis, hæc non satis apte temporibus suis divisa esse, et cum probabili chronologia componi non posse.

C ex Fulberto Carnotensi, aliisque rationibus, 30 Aliqui, his argumentis convicti, negant quidem triplex S. Annæ conjugium, sed ei plures ex Joachimo filias concedendas arbitrantur. Verum neque illa nobis placet opinio, quia contradicit Fulberto Carnotensi, supra citato, aliisque, qui Deiparam unigenitam parentum suorum filiam fuisse affirmant. Deinde non est mos parentum, ut duas filias vel duos filios eodem penitus nomine appellent, sicut etiam supra meminimus. Si igitur quædam Maria, in Evangeliiis memorata, fuisset Deiparæ soror uterina, sane non Maria, sed alio nomine insignita fuisset, ut a Maria Dei Genitrice distingueretur. Præterea in dubiis hujusmodi quæstionibus id tenendum est, quod ad Deiparæ gloriam maxime pertinet. Cum ergo nulla antiqua historia expresse tradat, Joachimum duas aut plures ex Anna genuisse filias, id tuemur, quod beatissimæ virginis Mariæ dignitati magis videtur convenire. Quæ autem ex Evangelio contra opinionem nostram afferuntur,

commode explicari possunt, ut ex paragrapho sequenti apparebit.

31 Quapropter concludo hunc paragraphum verbis Isidori archiepiscopi Thessalonicensis, quæ apud Hippolytum Marraccium in Mariali istius præsulis pag. 18 ex Græco Latine reddita sic sonant: Edita porro hac lucidissima divinaque imagine, desiit quoque Anna liberos parere. Non enim opus habebat hæc mater, ut alia proles adderetur, tamquam suppletura, quod promogenito deesset: nam ea, quæ nata fuit, cunctis pollebat virtutibus. Similem vero purissimæ non poterat parere. Quod si et secundam peperisset, dubitari de ea potuisset, utrius puellæ esset mater: fieri quippe non poterat, alium fœtum prope accedere ad Virginis virtutes: nam ex eo magnum pateretur damnum gloriæ, quam modo habet ex unigena. Sed nec homines, nec angeli, nec alia creatura optabat, ut secunda proles e tam pulcripara matre nasceretur. Satis enim fuit magnipotens et natura sublimior puella unica ad decorem universæ creaturæ. In ipsa enim sunt, ut loquar juxta eximium Paulum, omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. Idcirco Anna prudenter de edendo alio fœtu deinceps nihil curavit. Jam positæ sententiæ nostræ fundamentis, argumenta adversariorum expendamus, eaque solvere nitamur.

AUCTOR
G. C.

ac Isidoro Thessalonicensi Deipara unigenita fuisse ostenditur.

§ IV. Respondetur difficultatibus, quæ contra monogamiam S. Annæ proponuntur.

Aversarii præcipuum argumentum desumunt ex Evangelio S. Joannis, ubi cap. 19 § 25 hæc leguntur: Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ. Eckius in præfata homilia post allegata hæc Evangelistæ verba sic defensoribus monogamiæ insultat: Ecce, quod Maria sororem habuit: quid est ergo quod somniant isti, Annam unicam tantum habuisse filiam? At bona verba, quæso. Audi, quomodo celebres sacræ Scripturæ interpretes hunc S. Joannis textum explicant. Inter alios Theophylactus, qui seculo XI fuit Acridæ in Bulgaria archiepiscopus, in hunc locum ita scribit: Quomodo autem soror matris ejus dicitur Maria Cleophæ, cum Joachim non habuerit aliam prolem? Cleophas frater fuit Joseph, et cum absque libris mortuus esset Cleophas (ut quidam dicunt) Joseph ejus uxorem duxit, et proles fratri peperit, quarum una et nunc commemoratur Maria, quæ soror dicitur Deiparæ, hoc est cognata: solet enim Scriptura cognatos dicere fratres, sicut et Isaac de Rebecca dicebat; soror mea est, quamvis uxor esset. Ita et hoc loco soror Deiparæ dicitur, quæ Cleophæ filia habita est propter cognationem. Hæc explicatio opinioni nostræ quidem favet; sed displicet, in quantum lædit S. Josephi virginitatem, quam die XIX Martii in Actis ejus defendimus.

Verba Evangelii, opinioni nostræ objectæ, ex Theophylacto,

F

33 Audi igitur Euthymium, qui circa initium seculi duodecimi, intacta S. Josephi virginitate, eundem Evangelistæ textum ita interpretatur: Atqui unigenita erat Dei mater: verum Joseph et Cleophas fratres erant. Moris autem erat apud Hebræos, fratrum quoque

Euthymio.

AUCTOR
G. C.

que uxores appellare sorores propter virorum fraternitatem. Itaque eam, quæ pariter cum ea uxor erat, sororem nominavit. Sed Joseph quidem et Cleophas viri earum natura fratres erant; ipsæ autem eorum uxores affinitate sorores. *Hæc Josephi et Cleophas fraternitas non gratis ab Euthymio asseritur: nam apud Eusebium lib. 3 Hist. eccles. cap. II Cleopam fratrem fuisse Josephi testatur Hegesippus, qui juxta Hieronymum in libro de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 22 vixit vicinus apostolicorum temporum. Porro nomen sororis non semper stricte accipiendum esse, patet ex capite 6 Marci, ubi etiam Christi sorores nominantur, pro quibus necessario cognatæ aut affines sunt intelligendæ.*

Augustino

34 Idem dictum velim de iis, qui Christi fratres appellantur; de qua promiscua appellatione S. Augustinus in libro de quæstionibus in Matthæum quæst. 17 ita testatur: Fratres apud Judæos dici solere cognatos, usque adeo probatur, ut non solum ex propinquo generationis gradu, sicut sunt filii fratrum et sororum, qui etiam apud nos usitatissime fratres dicuntur; sed etiam avunculus et sororis filius, sicut sibi erant Jacob et Laban, fratres appellati inveniantur. Non ergo mirum est, dictos esse fratres Domini ex materno genere quoscumque cognatos, cum etiam ex cognatione Joseph dici potuerint fratres ejus ab eis, qui illum patrem Domini esse arbitrabantur. *Non esse necesse hic operose inquirere, quo cognationis aut affinitatis gradu dicti fratres aut sorores Christum attigerint, aut attingere existimati fuerint, cum de ea re fuse egerint Salmeron tom. 5, part. 2, tract. II, Suarez tomo 2 in tertiam partem divi Thomæ disput. 5, sect. 4 aliique theologi et interpretes, qui monogamiam S. Annæ strenue propugnant: quocumque enim modo illa cognatio aut affinitas explicetur, nobis sufficit, eam sine duplici aut triplici S. Annæ matrimonio posse consistere.*

et Bellarmino
commode ex-
plicantur,

35 Juvat hic audire eminentissimum Bellarminum, qui in opusculo de septem verbis a Christo in cruce prolatis lib. I, cap. 8 sententiam nostram solide confirmat, et simul obiectum Evangelii textum ita erudite explicat: Ex tribus mulieribus, quæ cruci Domini adstant, duæ notissimæ sunt, Maria mater Domini et Maria Magdalene. De Maria Cleophas nonnulla quæstio est: vulgo enim fertur, Mariam Cleophas fuisse germanam sororem beatæ Virginis Deiparæ, ex Anna matre procreatam, quibus addunt et tertiam sororem, Mariam Salome. Sed hæc opinio penitus explodenda est: nam neque credibile est, tres sorores eodem nomine appellatas fuisse, et satis constans eruditorum et piorum sententia est, beatam Annam solius virginis Mariæ matrem fuisse. Neque ulla est Maria Salome in Evangeliiis: ubi enim scribit sanctus Marcus, MARIA MAGDALENE ET MARIA JACOBI ET SALOME EMERUNT AROMATA; vox SALOME non est casus secundi, quasi significet Mariam Salomæ, ut paulo ante dixit Mariam Jacobi; sed est casus primi, et est generis femini, ut manifestum est ex Græco textu Σαλώμη. Denique Salome uxor erat Zebedæi et mater Jacobi et Joannis apostolorum, ut intelligi potest ex S. Matthæo cap. 27 et Marco cap. 15, sicut Maria Jacobi sive Cleophas erat uxor Cleophas et mater Jacobi minoris et Judæ Thaddæi. Vero igitur sententia est, Mariam Cleophas appellatam fuisse sororem virginis

Deiparæ, quia Cleophas frater erat sancti Josephi sponsi virginis Mariæ: conjuges enim duorum fratrum recte dici possunt inter se sorores. Qua ratione etiam Jacobus minor dictus est frater Domini, consobrinus videlicet, quia erat filius Cleophas, fratris, ut diximus, Josephi. Hanc historiam scribit Eusebius Cæsariensis in Historia ecclesiastica, et adducit fidelem auctorem Egesippum, qui tempora Apostolorum attigit. *Hoc modo opinio nostra cum sacra Scriptura facile conciliatur.*

36 Deinde nobis opponitur Glossa ordinaria, quæ in verba Apostoli cap. I ad Galatas § 19 hæc habet: Sciendum est, quod Maria mater Domini Joachim et Annæ filia fuit, quæ nupsit Joseph, et ita Joseph fuit putativus pater Christi. Mortuo autem Joachim, Cleophas frater Joseph eandem Annam accepit uxorem, et genuit ex ea filiam, quam vocavit Mariam, quæ nupsit Alphæo qui genuit ex ea filios, scilicet Jacobum, Joseph, Simonem et Judam. Mortuo autem Cleopha, quidam Salome eandem Annam duxit, et generavit ex ea filiam, nomine Mariam, quæ nupsit Zebedæo, et habuit ex ea filios, scilicet Jacobum, qui dictus major, et Joannem Evangelistam. Tres ergo viros Anna habuit, et tres filias. *Glossa initio citat Ambrosium, tamquam hujus opinionis assertorem; sed Barradius noster tomo I Commentariorum in concordiam et historiam evangelicam lib. 6, cap. 15, pag. 332 rotunde sic pronuntiat: a Glossa ordinaria, quam citavimus, videtur hæc opinio nata. Ambrosii nomen præfert; at apud Ambrosium nusquam reperitur: Ambrosius enim in alia est opinione: ad Galatas primo aperte asserit, Jacobum et ceteros, fratres Domini dici, quod fuerint filii Joseph. Verum cum Cardinalis Bellarminus in libro de scriptoribus ecclesiasticis ostendat, Commentarios in epistolas Pauli a multis non sine causa Ambrosio adjudicari, aliunde hæc ejus sententia eruenda est. Videtur autem sanctus doctor in libro de institutione virginis cap. 6 illam indicare his verbis: Potuerunt autem et fratres esse ex Joseph, non ex Maria. Imo Lorinus noster in Commentario ad caput I Actuum Apostolorum citat Ambrosium, quasi in libro de viduis asserat, Annam, Christi aviam monogamam fuisse. Sed suspicor, virum polygraphum similitudine nominis deceptum fuisse: lecto enim toto isto libro, invenire tantummodo potui, id de Anna, Phanuelis filia, aliisque viduis affirmari, et nusquam de S. Anna nostra mentionem fieri deprehendi.*

37 Præterea nobis objicitur auctoritas S. Hieronymi, qui variis locis Mariam Cleophas vocat materteram Domini, ejusque filios appellat Christi consobrinos: nam in Commentariis ad caput 12 Matthæi sic scribit: Quidam fratres Domini de alia uxore Joseph filios suspicantur, sequentes deliramenta apocryphorum, et quamdam Melcham vel Escham mulierculam confingentes. Nos autem sicut in libro, quem contra Helvidium scripsimus, continetur, fratres Domini, non filios Joseph, sed consobrinos Salvatoris Mariæ liberos intelligimus materteræ Domini, quæ esse dicitur mater Jacobi minoris et Joseph et Judæ, quos in alio Evangelii loco fratres Domini legimus appellatos: fratres autem consobrinos dici, omnis Scriptura demonstrat. *At quomodo adversarii probabunt, hinc nomina materteræ et consobrinorum stricte intelligenda esse? Nonne Hieronymus loqui potuit juxta vulgarem usum, quo affines uxorem patrui sui materteram aut*

et adversarii
relinquitur
Glossa, quæ
tamen S. Am-
brosium pro
trigamia per-
peram citat.Textus S. Hieronymi expo-
nitur

A aut amitam improprie vocant, sicut etiam duorum fratrum uxores gratiori sororis nomine invicem compellant? Nonne cognati in remotiori consanguinitatis gradu sese consobrinos nominant? Certe id indicavit S. Augustinus, dum per fratres Domini, quos adversarii stricte Christi consobrinos dici volunt, quoslibet Deiparæ cognatos intelligit: nam tractatu 10 in Joannem de Christi consanguineis disserens ita interrogat: Unde ergo fratres? Sic vero respondet: Cognati Mariæ fratres Domini, de quolibet gradu cognati. Quid si Hieronymus imitari voluerit phrasin sacræ Scripturæ, quæ Christi cognationem, tunc vulgo existimatam, sæpe exprimit? Sic ipsa Deipara cap. 2 Lucæ § 48 filio suo dicit: Ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te. Sic etiam Paulus ad Galatas cap. 1 § 19 Jacobum appellat fratrem Domini, quamvis sciret, hanc vocem in stricta significatione accipi non posse. Unde S. Chrysostomus in hunc Apostoli locum ita scribit: Neque enim appellavit eum Jacobum Cleopæ, ut dicebam, sed quomodo? Fratrem Domini. Atqui nec frater erat Domini juxta carnem, sed esse putabatur. Attamen ne id quidem avertit Paulum, quo minus adderet viro dignitatis titulum. Non ergo mirum est, si Hieronymus juxta communem loquendi modum Mariam Cleopæ vocaverit Deiparæ sororem, et consequenter Christi materteram, quia nupta erat Cleopæ, quem Hegesippus Josephi fratrem fuisse testatur. Consequenter etiam filios istius Mariæ improprio consobrinorum nomine appellavit.

ta mentem
rezii et
radii,

38 Respondeo itaque cum Suarezio nostro in Commentariis et disputationibus ad tertiam partem sancti Thomæ tomo 2, disp. 5, sect. 4 hoc modo: Nec divus Hieronymus, nec ullus ex antiquis Patribus historiam hanc de triplici Maria, tribusque filiabus Annæ docuit: nam Hieronymus cum aliis antiquis supra citatis solum Mariam Cleopæ dicunt esse sororem Virginis, quod etiam dicit Evangelium; alterius autem sororis non meminerunt, sicut neque Evangelium. Quo modo autem illa fuerit soror, non explicant. Non est autem necesse, fuisse sororem naturalem in primo gradu: nam sicut supra dicebamus, consobrinos vel consanguineos vocari fratres in Scriptura, ita feminae vocantur sorores propter aliquem consanguinitatis gradum. Supra autem dixerat, hos fratres Domini solum ita appellatos fuisse propter aliquam consanguinitatem veram vel existimatam, quam cum Christo Domino secundum carnem habuerunt. Consentit Berradius tomo proxime citato pag. 334, ubi ita disserit: Dicimus, fratres Domini appellari, non filios sororum Deiparæ, sed cognatos, quos multos habebat, tam veros ex Virgine matre, quam existimatos ex Josepho: quemadmodum enim Josephus pater Christi esse existimabatur, ita cognati Josephi, Christi quoque cognati esse credebantur. Hæc sufficiant ad exponenda verba S. Hieronymi, a quo cum reverentia recederemus, si nullo modo posset explicari.

respondetur
posititæ S.
nati marty-
epistola

39 Denique Eckius opinioni nostræ opponit sanctum episcopum et martyrem Ignatium, qui in epistola quadam ad S. Joannem Evangelistam inter alia sic scribere dicitur: Sed et Salome, quam diligis, filia Annæ, Hierosolymis quinque mensibus apud eam commorans, et quidam alii noti referunt, eam (nempe Deiparam) omnium gratiarum abundam etc. Omnino de-

bile est istud adversariorum argumentum, quamvis Eckius post illud, tamquam parta victoria, ita triumphet: En hic testimonium tibi certum, unde constat, Salomen fuisse filiam Annæ. At sequentibus responsionibus ostendam, hoc testimonium non esse tam certum, quam Eckius putaverit. Imprimis Eusebius et Hieronymus, qui epistolas Ignatii enumerant, hujus epistolæ non meminerunt. Præterea Baronius, Bellarminus, alique viri eruditi passim illam epistolam S. Ignatio abjudicant, tum quod in codicibus Græcis non exstet, tum quod grave ejus eloquium non redeat. Hisce ego addo, non esse verosimile, quod ab Ignatio in litteris ad Joannem, Salome appellata fuisset filia Annæ, cum illa Salome juxta ipsos adversarios fuerit mater Joannis Evangelistæ. Quid hic igitur ad rem filia Annæ? Scripsisset illi plane, ut loqui solemus: Mater tua Hierosolymis quinque etc. Ut quid hac circuitione opus erat? An putabat, Joannem nomen aviæ suæ ignorare? Denique videntur adversarii nomen Salome, quod antea viro adscripserant, jam hic mulieri tribuere. Quod si forte dicant, eam a patre Saloma sic nominari, oppono illis Evangelium supra citatum, in quo nomen Salome Græce Σαλώμη non in genitivo, ut grammatici loquuntur, sed in nominativo legitur. Oppono illis etiam Origenem, qui tractatu 35 in Matthæum nomen matris Joannis et Jacobi Majoris ex collatis duorum Evangeliorum textibus recte eruit, et a quo mater illorum simpliciter Salome, id est pacifica appellatur, ut ad diem xxv Julii in Commentario historico de S. Jacobo part. 1 § 2, num. 12 diximus.

40 Licet gratis daremus, hanc epistolam S. Ignatio adscribendam esse, necdum tam certum esset hoc testimonium, quam Eckius jactet: nam periodus illa, quam adversarii numero præcedenti nobis objecerunt, in quibusdam codicibus ita legitur: Sed et Salome, quam diligis, filia anno Hierosolymis et quinque mensibus apud eam commorans, et quidam alii noti referunt etc. Salmeron noster tomo 4 Commentariorum part. 2, tract. II asserit, hanc lectionem esse sinceriorem. De variantibus hujus loci lectionibus videri potest editio Cotelieriana Sanctorum Patrum, qui temporibus apostolicis floruerunt, prout Antverpiæ anno 1698 cum notis aliorum impressa dicitur, tomo 2, pag. 126. Quinimo etiamsi lectio esset genuina, quam adversarii citant, nihil adhuc certi evinceret, cum nomen Annæ et Salomes pluribus mulieribus fuerit commune, ut ex ipsis sacris Litteris et Flavio Josepho colligitur. Unde Laurentius Cuperus, Carmelitarum per Germaniam inferiorem provincialis, in Genealogia et Vita beatæ Annæ cap. 12 eundem nodum solvit hoc modo: Hoc argumentum facile dilui potest, si respondeatur, multas fuisse mulieres, quæ Annæ nomen habebant, et multas filias, quæ Salomæ vocabantur: neque ex horum verborum antecedentibus aut consequentibus aliisque circumstantiis ostendi potest, Ignatium hic loqui de beata Anna, Dei Genitricis matre, præsertim cum illa Salome uxor Zebedæi, non dumtaxat quinque mensibus, ut peregrina, sed multis annis, ut familiaris et civis Hierosolymitana, Mariam virginem et matrem ejus Annam viderit, utpote de sepultura Dominisolicita. Non est operæ pretium discutere alias cavillationes, quæ ex levibus ratiunculis aut supposititiis sanctorum Patrum operibus proferuntur.

quæ nihil contra nos evinceret, etsi esset genuina.

F

41 Non possum tamen, quin in gratiam ad-
versariorum hic commemorem argumentum,
quod Eckius videtur ignorasse, et quod ex Vita
B. Coletæ, quam in Actis nostris ad diem vi Mar-
tii illustravimus, formari potest: ibi enim tomo
i Martii pag. 556 de hac beata moniale nar-
rantur sequentia: Recurrebat in arduis sibi oc-
currentibus negotiis in suis orationibus devotis
ad Sanctos Dei, singulariter qui virginitatem
observaverant: propter quod minus recurrebat
vel nihil pro subsidio postulando ad beatam An-
nam, sanctæ Mariæ genitricem. Propter quod
in oratione ferventi coram Deo semel apparuit
ei Anna sanctissima prædicta cum ornatu glo-
rioso secum ducens honorifice suam totam pro-
geniem nobilem et gloriosam, videlicet tres di-
gnissimas filias, cum filiis suis valde generosis;
quarum prima fuit excellentissima sacratissimaque
Mater Christi virgo Maria. . . . Secunda subse-
quens filia sancta Maria Jacobi tenens manibus
quatuor filios gloriosos, videlicet Jacobum mi-
norem, Simonem et Judam, et Joseph justum.
Tertia vero fuit Maria Salome, manu tenens
similiter suos genitos gloriosos, scilicet S. Ja-
cobum Majorem et Joannem Euangelistam. Et
in hac apparitione dicta gloriosa, videlicet An-
na sanctissima, manifestavit ei, quod quamvis
pluries exstiterit matrimonio copulata, nihilo-
minus tamen universalis Ecclesia militans et tri-
umphans per suam insignem progeniem adorna-
ta fuit et celebriter honorata. Laurentius Por-
tellus, Minorita Lusitanus, in Responsionibus
Moralibus casu 63 tomo 2, pag. 536 sese hac
difficultate expedire nititur his verbis: Hanc,
inquam, historiam seu revelationem ego popu-
lo non prædicarem, tum quia illa in libris no-
stræ Religionis non contineatur, cum in Chro-
nicis Ordinis tertia parte ejus Collectæ (voluit
dicere Coletæ) vita exactissime referatur; tum quia
si verum est, quod supra diximus ex tot docto-
ribus et claris conjecturis, hæc historia de tri-
plici matrimonio beatæ Annæ falsa est, ut vi-
dimus.

quum etiam
Waddingus
Annalibus Mi-
norum in-
seruit,

42 At hæc responsio non satisfacit: quamvis
enim in Chronico aliisve libris Ordinis, quos
Portellus vidit, hæc historia non contineatur, ta-
men in Actis ab ipso B. Coletæ confessorio con-
scriptis, leguntur ea, quæ numero præcedenti
protulimus. Imo Waddingus in Annalibus Mi-
norum ad annum Christi 1046 num. 23 eam-
dem revelationem clare ita narrat: In refor-
mationis supradictæ exordio sæpe invocabat San-
ctos, cum ardua negotia inciderent; eos au-
tem præcipue implorabat, qui virgines fuissent.
Ad sanctissimam matrem Annam eo nomine vix
umquam confugebat, quod tres subinde ha-
buisse maritos legatur. Sed ea sanctissima ma-
trona ei quandoque ferventer oranti apparuit,
insigni ornatu prædita, ducens secum honori-
fice totam sobolem suam, puta tres eximias fi-
lias suas, et earum filios cum primis genero-
sos: e quibus prima fuit beatissima Christi Pa-
rens, regina cælorum et domina angelorum,
creaturarumque omnium, manu tenens dulce-
simum filium suum, mundi redemptorem, Chri-
stum Jesum; altera fuit Maria Jacobi, secum
ducens quatuor illos filios, Jacobum Minorem,
Simonem, Judam, et Joseph justum; tertia
Maria Salome habens apud se duos clarissimos
filios, Jacobum Majorem et Joannem Euange-
listam. Ait autem ad Coletam beatissima Anna:
Etsi ego tribus nupsi viris, attamen et trium-

PHANS ET MILITANS ECCLESIA EX MEA PROGENEI MA-
XIMIS EST AUCTA ORNAMENTIS. Ex his patet, totam
argumenti vim a Portello non satis infringi, cum
prima responsionis ejus pars falso supposito ni-
tatur.

43 Quomodo igitur, inquires, hæc revelatio
cum monogamia S. Annæ componi potest? Dicam,
quod sentio. Propter confessarii istius auctori-
tatem admitto, S. Annam beatæ Coletæ apparuisse;
sed omnibus illius apparitionis adjunctis fidem
adhibendam esse non censeo. Forte B. Coleta con-
fessario suo dixerit, præcipue a se invocari con-
suerisse Sanctos, qui virginitatem servassent, ac
idecirco S. Annam neglectam fuisse, quæ postea
cum gloriosa sua progenie apparens cultum suum
commendaverit. Id omnino verum est, elsi S. An-
na dumtaxat apparuerit cum beatissima Virgine
Maria et Christo, quæ erat utique gloriosa illius
progenies. At fortasse confessarius id juxta vul-
garem istius temporis opinionem intellexerit, at-
que ita in conscribendis B. Coletæ Actis plures fi-
lias S. Annæ tribuerit.

sententiam no-
stram de mo-
nogamia S.
Annæ

44 Si hæc explicatio non placeat, et plane
contendas, istam apparitionis narrationem cum
omnibus circumstantiis admittendam esse, non
magnopere refragor; sed tunc sequar senten-
tiam Papebrochii nostri, qui in Responsionibus
ad articulum xx num. 8 de hac ipsa materia sic
disserit: Quinimo in Vita S. Coletæ vi Martii
num. 68 observasse memini, Deum humanæ
curiositatis inutilia scrutinia declinantem, quan-
doque natos ex eis errores tollere, nisi qua-
tenus forte incommodant potiori, quod a sic
errantibus requirit, bono: cum enim illa, eo-
rum qui virginitatem coluerant Sanctorum aman-
tior, sanctam Annam Deiparæ matrem vix aut
numquam invocaret, quod pluribus successive
viris nupsisse crederet, talem opinionem non
modo non exemit Deus, sed permittendo ut
illi appareret S. Anna in glorioso comitatu ea-
rum, quas ex priori marito filias fuisse multi
præsertim ex Franciscanis docebant, satis ha-
buit eam ad ipsius, quam coli volebat, vene-
rationem incitare ejusmodi visione; etsi id Co-
leta aliter posset accipere, sicut de facto accep-
pit, dedocta quidem errorem suum, quatenus
devotioni oberat, in eodem tamen, quatenus
ad bonum animæ erat indifferens, potius con-
firmata. Imo de similibus etiam sanctarum mu-
lierum visionibus, nonnumquam sibi repugnan-
tibus, cum Papebrochio ibidem num. i conclu-
dam, in talibus nihil esse præsidii ad quæstio-
nes pure historicas, seu sacræ illæ seu profa-
næ sint, prudenter dirimendas; proinde nihil
ipsis Sanctis detrahi, cum talium veritas, citra
ullum ad illas respectum, vocatur in contro-
versiam, aliunde probanda vel infirmanda. Jam
adversariorum objectionibus abunde satisfactum
arbitror.

E
non evertit.

§ V. Sanctæ cultus in Oriente.

Haud dubie Christiani Orientis primis Ec-
clesiæ seculis sanctam Deiparæ Matrem ve-
nerati sunt, cum Hierosolymis in illius honorem
ab immemorabili tempore constructa sint templa
et sacella, quæ peregrinis Terram sanctam visi-
tantibus ostendi solent, uti Joannes Cotovicus
pag. 261, et princeps Radzivilus pag. 60,
aliique in suis Itinerariis passim referunt. Qua-
resmius in Elucidatione Terræ sanctæ lib. 4 pe-
regrinat.

Antiquus S.
Annæ cultus in
Oriente

A *regrinat. 3 cap. 12 de his sacris monumentis ita scribit*: Ecclesia, sub titulo S. Annæ matris sanctissimæ Deiparæ dicata, pulera et spatiosa est: subtus eam sacellum est, ubi cubiculum fuisse dicitur, in quo concepta et in lucem edita creditur B. Virgo Maria, et hoc intuitu magna cum pietate et devotione a fidelibus invisitur. *Deinde in eodem libro peregrinat. 7, cap. 2 hæc habet*: Circa sepulcrum gloriosæ virginis matris Mariæ est ædificata ecclesia .... Est in ecclesia scala XLVIII et etiam I graduum albi dolati marmoris, per quam ex ostio descendimus ad S. Virginis sepulcrum. A dextra parte ingredientibus, id est orientali plaga, et fere in medio scalæ est sacellum, in quo sunt duo mausolæa in formam altaris constructa; in quorum altero, quod respicit aquilonem, aliquando corpus S. Annæ, matris S. Dei Genitricis Mariæ tumulatum fuit. *Sed cum ignoremus certum tempus, quo hæc ædificia in ecclesias conversa sunt, ad sacros orientalium Fastos progredimur.*

B 46 *Græci ter quotannis memoriæ S. Annæ celebrant, ut apparet ex Typico S. Sabæ, ubi ad diem IX Septembris, una cum marito suo sic refertur*: Τῶν ἀγίων καὶ δικαίων Θεοπατέρων Ἰωακείμ καὶ Ἀννῆς. Sanctorum ac justorum Dei progenitorum Joachimi et Annæ. *Deinde die IX Decembris in eodem Typico memoratur ἡ στήλη της ἀγίας Ἀννῆς, μητρός της Θεοτόκου.* Conceptio sanctæ Annæ, matris Deiparæ. *Denique XXV Julii ibidem commemoratur ἡ κοίμησις της ἀγίας Ἀννῆς μητρός της Θεοτόκου.* Dormitio sanctæ Annæ, matris Deiparæ. *Idem S. Sabas, teste Simone Wangnereckio nostro in Pietate Mariana Græcorum cent. 5, num. 435, sanctos Deiparæ parentes ita orat*: O Joachime, afflatu divino decore! Tu quoque Anna divinitus clara! Vos gemini estis lychni, a quibus orta est lampas, circa quam nullum umbræ vestigium cernimus. Vos quoque abundanter implevit ipsamet Dei gratia, id est Genitrix Dei; cum qua enixe ambo orate, ut animabus nostris perfruendam Deus concedat magnitudinem misericordiæ suæ. *Omitto hic Ephemerides Græco-Moscas, Martyrologium Arabico-Ægyptium, aliaque tum excusa tum manuscripta Orientalium Menologia, cum de antiquo hujus Sanctæ cultu satis constet ex historicis instrumentis, quæ jam proferimus.*

C 47 *Procopius Cæsariensis, qui ante medium seculi VI floruit, lib. 1 de ædificiis Justiniani I imperatoris cap. 3 ita testatur*: In eo urbis loco, quem Deuteron sive Secundum vocant, templum nobilissimum ac plane mirabile dedicavit S. Annæ, quam aliqui Deiparæ matrem, Christique aviam fuisse credunt. *Georgius Codinus in opere de originibus Constantinopolitanis, quod anno 1655 Parisiis Græco-Latine editum est, pag. 49 de origine nominis Deuteron sic scribit*: Justinianus Rhinotmetus (is est Justinianus junior, qui anno 711 interiit) a Leontio patricio rerum potente exul in Chersonem relegatus fuit, ubi cum decem mansisset annos, profugit tandem ad Terbelim, Bulgarorum principem, qui filiam suam Theodoram ipsi in uxorem dedit, et insuper exercitum quindecim militum millia subministravit. Hunc ille contra Constantinopolim duxit ad repetendum Imperium suum. Cum vero cives eum recipere nollent, simulata fuga, apud portam urbis, quam vocant antiquam, clanculum per aquæ ductum in urbem introrupit eo loco, ubi nunc colum-
Julii Tomus VI.

na superest, quod ibi aquæductus spiraculum esset. Ita secundum adeptus imperium, statuum suam illic erexit, et locum vocavit Deuteron sive secundum. *Anselmus Bandurus tomo 2 Imperii Orientalis pag. 656 hanc confictam appellationis occasionem ita explodit*: At quam nugaces sint Græculi isti, cum nominum etymologiam exhibere conantur, sæpe alias demonstravimus: Deuteri siquidem seu ædis sanctæ Annæ in Deuteri tractu, a Justiniano Magno exstructæ, meminit ipse Procopius, rerum a Justiniano gestarum accuratissimus scriptor ac testis. *Cangius lib. 4 Constantinopolis Christianæ pagg. 143 et 144 eandem ineptam recentiorum Græcorum etymologiam refellit.*

48 *Porro Codinus ibidem de S. Annæ ecclesia, in ejus honorem exstructis, tamquam a Justiniano Rhinotmeto seu Juniore constructa, sic loquitur*: Ibidem quoque templum S. Annæ ædificavit, quod uxorem ejus gravidam per visum monuit, ut in eo loco templam sibi conderet: quo postea etiam sanctum corpus una cum ejus humerali translatum fuit. *Quod hic dicitur de Sanctæ nostræ reliquiis, postea examinabitur.* *Interim Bandurus tomo Imperii Orientalis proxime citato pag. 657 ad rem præsentem recte hæc notat*: Fortassis hæc ædes sanctæ Annæ in Deutero, quam, teste Procopio, condiderat Justinianus Magnus, postmodum a Justiniano Rhinotmeto instaurata est, quod nemo ex historicis Byzantinis, quod sciam, præter Originum scriptores ac Joelem tradit. Eandem vero postmodum renovavit Basilius Macedo, ut scribit Porphyrogenitus in avi Vita cap. LIV, et ex eo Scylitzes in eodem Basilio. *De aliis locis in honorem S. Annæ postea Constantinopoli exstructis vide Cangium libro supra citato pag. 144.*

49 *Colligo ex Vita S. Stephani Junioris, qui seculo VIII in insula Proconeso exulavit, non tantum Constantinopoli, sed etiam in aliis Græciæ partibus talia antiquæ venerationis monumenta exstitisse: nam in ea Vita, ab auctore suppare scripta, et Parisiis anno 1688 Græco-Latine edita, pagg. 484 et 485 hæc leguntur*: Hoc pacto inde discedens (nempe S. Stephanus) ad mare perrexit, conscensaque nave, ad insulam supra memoratam, quo exul mittebatur, devenit. His ejectus cum desertiores partes peragraret, in quemdam præcipitem et formidandum locum secus mare occurrit, ibique oræ maritimæ præcipitiis eminentibus, solitudinis amore, perlustratis, tamquam a Deo ductus jucundam admodum et egregiam habitationem in speluncæ formam reperit in australi insulæ præcipitio, Cissuda dictam, in qua Annæ Dei aviæ augustum templum editum erat. *Eminentissimus Cardinalis Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum 763 Acta S. Stephani refert, et ibidem num. 28 de hac S. Annæ ecclesia meminit. Nunc circa ejusdem cultum in Occidente quædam notanda sunt.*

AUCTORE
G. C.

§ VI. Cultus Sanctæ in Occidente, et prodigiosa templi ædificatio in Hispania ad illius honorem.

Cultus S.
Annæ in His-
pania

Non facile affirmari potest, quo tempore cultus S. Annæ in Occidentem transierit: nam in Usuardo aliisque veteribus Martyrologis nomen ejus non invenitur. Nihil hic morari nos debet Tamayus, qui in suo Martyrologio Hispanico ad hanc diem asserit, festum S. Annæ a tempore Gothorum in Hispania celebratum fuisse. Imo his non contentus profert ex thesauro suo neo-veteri hymnos ac versus, quibus persuadere nititur, hanc festivitatem jam a tempore S. Jacobi ibidem actam fuisse. Figmenta istius Martyrologi jam toties detecta sunt, ut ea hic iterum operose convellere non lubeat, quamvis præmanibus habeamus dissertatiunculam, ex Mss. posthumis Nicolai Antonii excerptam, qua hanc ipsam fabulam erudite refellit. Fatemur quidem, memoriam ejus in Officio Mozarabico coli; sed nescimus, quo tempore illi inserta fuerit, cum varia recentiorum Sanctorum Officia ad hoc Breviarium et Missale accesserint. Interim non negamus: cultum S. Annæ in Hispania posterioribus seculis celeberrimum fuisse, ut ex mox dicendis facile apparebit.

a venerabili
moniali plu-
rimum auctus,

51 Joannes Thomas a sancto Cyrillo, Carmelita discalceatus, anno 1657 Coloniae Agrippinae edidit librum (titulus est Mater Honorificata) de laudibus, excellentiis, ac prærogativis S. Annæ, in quo cap. 35 § 10 narrat, quomodo venerabilis Anna a sancto Augustino, sanctæ Teresiæ dilecta discipula, variis beneficiis per sanctam Christi Aviam cumulata fuerit, et cultum Benefactricis suæ in Hispania promoverit. Hæc autem omnia exponit verbis ipsiusmet venerabilis Annæ, quæ superiorum jussu vitæ suæ ac divinarum revelationum seriem pertexuit, ac calamo consignavit sequentia: Speciali et omnino cordiali in gloriosissimam Dei Genitricis matrem Annam (cujus et nomen indigna gero et usurpo) affectu et devotione ferebat. Et cum super hæc eremitorium illud, quod in foundationis exordio Villanovæ ecclesiæ loco nobis dono cesserat, ejusdem gloriosæ Divæ titulo et protectione gauderet, nec tamen, unde ipsa debuisset dignosci et coli loci patrona, statuam aut aliam imaginem exponendam haberet, inde supra modum affligi et hujus adeo dilectæ, talis ac tantæ Amicæ absentiam peramare sentire ceppi.

eui post
præviam reve-
lationem

52 Cum vero aliquando inter orandum solito teneriori desuper dolore moverer, ecce tibi speciosissima et affabre polita Divæ hujus statua, ad nos deportanda, per visum mihi objiciebatur, prout visionis veritatem, ea nobis paucis post diebus eleemosynæ loco Toletæ per bajulum quemdam submissa, adeo expectatus rei eventus ad votum probavit, nobis interim præ lætitia et admiratione suspensis, unde vel qua fortuna tam nobile et pretiosum donativum nobis accidisset. Eo ipso vero tempore, quo mittebatur, forte fortuna portariæ seu vulgo rotariæ vices obibam; et revera eam ipsam statuam, quam inter orandum videram, omnino esse deprehendens, tenerrimo interioris consolationis sensu permulcebar. Die vero, quo sa-

crum hoc pignus nobis transmitti contigit, nos religiosæ omnes in recreatione vespertina de hujus ipsius statuæ adventu dulciter et amanter conferentes simul agebamus: etsi enim de ipsius transmissione certæ foremus, de temporis tamen circumstantia, quo mittenda, nobis liquido non expressa nonnihil hærebamus.

53 Nobis igitur ita, ut dixi, præ illius desiderio et exspectatione anxiis et suspensis, mirum! ecce mirifici candoris columbam locum, in quo agebamus, subeuntem, iterum iterumque circum circa volitantem, et tandem cum alacri alarum applausu, ceu quodam satisfactionis suæ, quam inde recepisset, quasi nutu interprete, denuo avolantem vidisse videbar, visione tamen hac a nulla ceterarum observata. Verum columba inde digressa, forte retro conversa, augustissimam cæli Dominam valde amica et serenissima fronte, arridenti similem, me hisce verbis suaviter dignantem audivi: "Vade festinans, et Matri meæ ad fores præstolanti portam aperi." Nil cunctata ego quantocius cum duabus aliis sororibus ad portam properans statuam gloriosissimæ matris Annæ in vestibulo capsæ decentissime inclusam ibi cum homine ejusdem bajulo positam recte offendimus; qui a quo mitteretur rogatus, aliud, quam ibi capsam quamdam pro hoc conventu destinatam esse, respondere noluit vel forte nescivit. Interim nos eam cum intimo devotionis sensu et ubertim præ lætitia fluentibus lacrymis quam honorificentissime recepimus.

imago Sanctæ
mittitur,

54 Ceterum hac gloriosissima Domina, non aliter quam ut matre et patrona vere gratiosa, continuo sum usa, ejusque pietatem et curam specialem, tam circa corporalia quam spiritualia, liberalissime multoties sum experta, prout historiæ contextus particularius docebit. Nec non hæc domus nostra ab eadem (religiosis scilicet a quibusvis tum corporis tum animæ eventibus periculis ejus beneficentia salvis præstitis et servatis) pene innumera beneficia et specialissimas gratias recepit. Passim etiam mihi eadem et quasi pro consuetudine recepta ceu cuidam Marthæ sollicitæ similis totam domum obire et lustrare visa est: cujus cura atque sollicitudo specialis circa ecclesiæ (quæ præterquam quod parce et tenuiter esset dotata et provisâ, propter ætatem et senium sensim jam ruinam minabatur) totalem e ruderibus reparationem cumprimis enituit.

ac post alios
favores

55 Temporis itaque progressu cum ibidem indigna Priorissam agerem, mihi vel propter nummorum parvitatem de ecclesiæ restauratione ne quidem obiter aut incidenter cogitare ausæ, aliquando ex improvise hæc expressa verba ANNA, UBI EST DOMUS MEA, nescio unde, cælitus tamen, aures meas petiisse visa sunt: quam quidem benedictæ matris meæ Annæ, ecclesiam sub nominis sui titulo et patrocinio exstrui deponentis, gratiosam vocem certo fuisse interiori confirmabar instinctu; attamen absque eo, quod ad aliquid certi circa ecclesiæ fabricam statuendum tunc moverer. Paucis vero retro diebus iterato præmissa verba ANNA, UBI EST DOMUS MEA repetebantur; et licet idem omnino quod ante de istæc proferentis intentione et mente subiret judicium, nihilominus, uti memini, solum vel propter rei nummariæ angustias absolute quid circa fabricam statuere etiamnum negligebam. Tertio tandem et ipso sanctissimi patris mei Augustini pervigilio, hac eadem

F
cælitus man-
datur, ut in
ejus honorem
templum ex-
struat.

A eadem voce repetita, nil amplius cunctandum rata, sed fiducia et spe mea plenissime in eam fixa, fore scilicet, ut quæ jussisset, ut facerem, facillime etiam provideret, unde perficerem, postliminio ad opus fabricæ generose me resolvi, ac primo die post, ipso scilicet Patri meo lectissimo sacro, deijciendis in loco pro ecclesiæ structura designato quibusdam ibi sitis ætate jam pene fractis domunculis, operi manus strenue admoveere cœpi, neglecta interim et posthabita etiam extremæ egestatis nostræ cura, ita ut ne teruncius quidem in domo colligendus superesset.

pecunia ad
fabricam mi-
abiliter sub-
ministrata,

56 Interim ego cogitatum et curam meam omnem in eam, cujus auspiciis hoc opus aggrediebar, confidenter jactans; imo de ipsius suavissima providentia vel quasi jam certa et secura agebam, prout revera non multo post spei meæ conceptæ desideratus eventus mirabiliter respondit: nam ubi aliquando cum reliquis Officio divino cantando interesssem, ecce ex improvviso a rotaria ad personam quamdam, B mihi præsentī moneta ducentos reales elemosynæ loco deferentem, evocor; quibus cum grati animi signis et affectibus et verbis gratanter receptis, Deo cumprimis ac gloriosissimæ Genitricis ejus matri S. Annæ cum intimo devotionis sensu gratias agere festinavi. Et licet ad utcumque longum temporis excursus ad prosequendam fabricam hoc subsidio juvarer, attamen, eo sensim deficiente, ego quoque, unde residuos sumptus colligerem, non mediocriter angī et cruciari cœpi. Ea propter quadam nocte tota tristis et desolata in choro ante ipsam gloriosissimæ matris meæ Annæ amicam et venerandam statuam procidens, cum filiali quadam simplicitate satis lamentabiliter ei conqueri cœpi; videlicet, me præcise ad ipsius arbitrium hoc opus aggressam; quod si modo perfectum desideret, ipsa quoque, quantum velit, de residuis curandis expensis laboret et provideat.

edificium in-
choatur,

57 His vel fere similibus cum tenerrimo filialis fiduciæ sensu protestata verbis (hem tibi prodigium!) video statuam sensim e loco suo omnino prodigiose mihi propius et propius admo- C moveri, insueto sed gratissimo splendore circumfundi, suaviter arridenti et quasi sibi perquam satis factum esse annuenti similem, quod monitis suis fidem moremque adhibens, hoc fabricæ opus generose sim aggressa. At ego non-nihil turbata et anxīa, ne qua forte stygiæ umbræ illusio subesset, timens, crucem e rosario meo pendulam festina arripiens, prævia humillima hujus præsumptionis deprecatione, hanc ei tamquam receptam et usitatam a dulcissimo quondam Nepote suo pro salute humana gloriose triumphatæ mortis figuram in visionis probitatem decenter adorandam exhibui. Vix dictum, factum: ecce crucem continuo e manibus meis apprehensam positis devote genibus cum tenerimi affectus indicio exosculata quam reverentissime adoravit. Inde ego uberrima perfusa consolatione et ipsius pedibus venerabunda accidens cum manifesto specialis suæ ob inchoatæ fabricæ opus complacentiæ signo, ad continuationem suaviter et amanter ab ea hisce expressis PROSEQUERE, FILIA, OPUS INCEPTUM, NEC DE RELIQUIS EXPENSIS DIFFIDAS VEL ANGARIIS animari merui: atque his dictis, simul disparuit, relictā in loco, ubi videbatur, non mediocri pecuniæ portione, quam non minus

grato animo ac expedita manu sublatam ad trecentorum ducatorum summam excurrentem reperi, et successive in fabricæ usum quam parcissime expendi.

58 Dum autem, me ita urgente, strenue fer- veret opus et fabrica indies indiesque altius pro- veherentur, pios hos et felices conatus male et ægerrime invidus ferebat orcus. Quid igitur? Styx tota furere et infremere, horrens contra insurgere avernus, oricollæ armari spiritus, e stygiis suis latibulis glomeratim erumpere festinant, et in furias acti, ut machinam adeo feliciter surgentem funditus evertant, omnem denuo lapidem non movere solum, sed vel penitus emovere certant et laborant: modo enim mihi, nisi a cœpto opere abstinere, omnia mala, infesta, et hostilia, omnes cruces atque diras intentabant; modo ipsam fabricam funditus se eversuros terribili fremitu minabantur. Unde ego perterrefacta et pene exanimis ad præpotentem Patronam meam festina confugiens, ejus contra horum malignorum spi- E rituum insultus et intentatas minas potens patrocinium et tutelam, qua potui maxima anxietate imploravi.

cujus pro-
secutionem dæ-
mones

59 Contigit igitur jam intempesta nocte, con- sueto Officio matutino persoluto, et sororibus intra cellas denuo quiete receptis, horrendum strepitum et ceu tumultuantis cujusdam plebis fremitum et concursus in fabricæ loco excitari: ego minarum non immemor tota trepida et anxīa ad fenestellam, quid circa fabricam ageretur prospectura continuo properavi; et ecce tibi diaboli præstigias! Tam vehemens prima facie in ea objectum est incendium, ut etiam ipsi lapides et marmora ignem concepisse et in flammās abiisse visa, donec non nisi dæmonis rabiem ac furorem suum effundere prurientis, et vel sic nisi altiori teneretur potentia, quid circa opus ausurus esset, demonstrare satagentis vanam illusionem fuisse compertum est: ingens enim et conglomeratum in flammis illis fictitiis dæmonum hinc illinc volitantium et frementium examen conspexi, quorum non alius nisus nec conatus, quam novella surgentis fabricæ exordia funditus evertere, et eam denuo ex integro cœquando solo ne vel vestigium ejus relin- F quere: eo usque enim tartareorum spirituum furor ac rabies per id temporis invaluerat, ut, etsi immanissima et vel sanguineis lacrymis digna tot ecclesiarum et templorum insignium, ea ipsa ætate per vastissima Angliæ et Scotiæ regna tumultuantis hæresis insolentia sine ullo discrimine et commiseratione facta strage et excidio, non prius tamen satianda videretur, nisi etiam hoc exile et humile sacellum, ex mea simplicitate præpotenti Deo in aliqualem saltem tot alibi ecclesiarum stragis compensationem destinatum, eorum etiam contumaci et improbo furori cessisset. Ubi vero contra hos malignorum spirituum insultus et conatus benedictæ matris Annæ potens præsidium anxie imploravi; ecce eo ipso loco et temporis puncto, quo perfidi hi spiritus phantasticum hoc incendium et teterrimas suas larvas objiciebant, et ipsa mihi clementer adesse visa, et hisce me suaviter consolari est dignata: "Ne timeas, filia, nec terrearis fictitia hac flamma: sed me se- " qui festina ". Quam ego e vestigio ad locum usque fabricæ præeuntem reverenter sequens, ibique cum illa subsistens, innumerabilem dæmonum colluviem conspexi, quam illa vel solo benedictæ

frustra impe-
dire conantur

AUCTORE
G. C.

eum Sancta
variis modis
inchoatum
opus protege-
ret.

benedictæ crucis expresso signo potenter et derепente fugavit; ac de cetero locum cum fabrica ab omni infestatione diabolica salvum et immunem præstitit.

60 Interea vero fabricæ structura de die in diem altius exsurgente, et sensim ad perfectionis apicem properante, sæpissime stato quasi de more gloriosa hæc mea Mater fabricam sollicite obire, ac operariis, alium desidem et languentem excitando, alterum timidum et ad pericula trepidum animando, hunc lassum et defessum recreando, illum incautum et forte impingentem, ne præceps ageretur, sustentando, ita omnibus et singulis pro cujusvis necessitate expostulante continuo et quam fidissime assistere, vires corporis animique vigorem conferre visa est, ut laborantes, quasi non laborarent, puta improbi laboris onera et fastidia ita acriter non sentirent, sed opus strenue et alacriter operantes illud absolvere festinarent, et tandem quam felicissime ultimam manum imponent. Mea vero quod intererat;

B si quando, unde mercenariis solverem, non haberem, aut quidvis aliud ad fabricæ usum et progressum necessarium veniret, hæc piissima Patrona mea omnino prædivitis et instructissimi ærarii loco ad votum meum serviebat; ad quam proinde, quantocius ab ea, quidquid mihi necessarium occurreret, certo certius receptura, festinabam.

Exhausto ite-
rum ærario,

61 Prolapsu vero temporis me necessariis nummis aliquandiu destitui contigit, et interim etiam præter morem benedicta matre mea Anna, quo suavior forte et gratior hæc ipsius dilata providentia accideret, hos ipsos providere differente, ab amico quodam nostro ad tempus mille reales mutuos petere cogebar. Ecce tibi vere hujus divæ Matris pietatem et vere piam providentiam! Vix eos ad manus mutuo accipi, et confestim alios mille reales, ut mutuo datos redderem, mihi tribuit, adjecta insuper alia pro expensis in futurum necessariis notabili quantitate. Eodem vero non ita diu post recurrente necessitate, nec non hac Nummularia mea ditissima post diuturnam etiam precum mearum importunitatem protrahente, tandem quis huic

C meæ necessitati, mutuata, interim certa pecuniæ quantitate, consuleret, nonnihil angi et sollicitari cœpi.

nobilis quidam
miro modo no-
vam pecuniam
suppeditat,

62 At ecce dum hisce curis anxia distrahor, ex improvise vocem cujusdam me ad fores monasterii evocantis perceptibiliter mihi audire videor, cui e vestigio morem gerens ad rotam, quis ibi præstolaretur, rogatura festino. Rogatus ergo, quis foris, continuo se nobilem quemdam advenam habere, quod solus et sine arbitris cum matre Anna a sancto Augustino loqui percuperet, ac proinde protinus communis loquutorii clavem porrigat, rogare respondit: qua porrecta, recta, quid tandem nobilis ille vir vellet, exploratura ad loquutorium perrexī; quem statim ut audivi, gravissime et vix consolabiliter afflictum reperi, utpote qui se e primariis regis ministris, idcirco ex aula, quod aliquorum perfidorum conspiratione et malitia de gravissimo delicto, falso tamen, insimularetur, fuga consulto se subtraxisse fatebatur, simul proluxa rei gestæ facta relatione. Quem quidem quamprimum, ut, si insimulati delicti revera reus esset, pro Dei gloria sub secreti fide mihi ingenue fateretur, serio adstrinxi. Is

vero, se ne quidem cogitatione, multo minus D opere, tam enorme quid ausum, sub juramento protestatus est; quocirca se, ut interim regis iræ cedens suæ saluti consulat, recta regnum Valentinianum versus cogitare; ceterum hac in fuga sibi neque ut huc deflecteret, neque de me, utpote plane hactenus ignota, ullam subisse cogitationem; verum quodam die sibi solito gravius afflicto, hisce se monitum, unde vero et qualiter nesciret, cælitus tamen crederet: " Ito Villanovam ad monasterium, quod ibi est Carmelitissarum discalceatarum, et matris Annæ a sancto Augustino ibidem religiosæ afflictionem tuam aperi, ibi, quam adeo suspiras, consolationis futurus compos: tu vero liberali eleemosyna ipsi subvenias, et laborantis monasterii subleva paupertatem ". Atque ita se Dei nutu huc delatum, omnino persuasum habens, afflictionem suam divinæ miserationi per preces et orationes nostras unice commendari petiit, simul ac pro monasterii necessitatibus, præsentī ære mille ducatis, ad meæ vero dispositionis arbitrium insigni catena aurea cum prægrandi ex eo pendulo nummo aureo promptissime oblatis: desideratis vero pro tunc pro mea necessitate nonnisi illis mille nummis aureis, catenam ultro etiam restitui, measque et reliquarum sororum preces de more in debitæ gratitudinis vicem promptissimas reciproce sponendi: qui a me degressus iter suum destinatum expedite cœpit proseguī.

63 At ego chorum ingressa et coram augustissimo Sacramento et veneranda gloriosæ Matris statua reverenter procidens, actis pro insperata hac eleemosyna humiliter gratiis, huic meæ dulcissimæ Matri boni istius viri afflictionem, hac ipsum ut quantocius pro consueta sua clementia potenter eripere dignetur, qua potui instantia et animi contentione commendare cœpi: quæ etiam mihi continuo per visum objecta his verbis, CONFIDE, FILIA, IN DOMINO, liberationis ejus brevi futuræ certitudine efficaciter impressa, me omnino alacri et bono animo esse fecit. Accidit vero, me post aliquot dierum interstitium, visionis præcedentis memoria (Deo F forte sic disponente) omnino sepulta, super memorati nobilis calamitate denuo moveri et animitus commisereri: idcirco persolutis laudibus matutinis, eum divinæ misericordiæ ac gloriosissimæ matri Annæ iterato, quam potui effictissime, commendare institi. Ad quæ illa continuo etiam præsens hæc peramanter subjecit. " Noli, filia, cruciari: quod enim fieri instanter rogas, id ipsum jam factum noveris; et vir ille, probata innocentia ejus, brevi ad te revertetur ". Prout revera horum veritatem subsecutus docuit eventus: intra paucos enim dies Villanovam ad me reversus pro impensa precum nostrarum opera non modo humanissime egit, sed præsentī ære mille aliis in eleemosynam oblatis aureis, gratias quam liberalissime retulit, et pro precum nostrarum ulteriori instantia peramanter institi.

et brevi eleemosynæ suæ mercedem recipit.

64 Absoluta et perfecta jam ecclesiæ fabrica, Tandem ad-
de augustissimo Sacramento e veteri ad novam ficio perfectio,
ecclesiam transferendo, et de congruo pro hac solennitate ornamentorum apparatu sollicite deliberabam; at inter cetera politioris cælaturæ desiderabatur calix, qui quidem ex quinque selectior ad votum meum allatus fuit faberrimus; unum solum deerat, quod mere argenteus tinctura

A ctura careret aurea : ne igitur vel hic decor deficeret, non mediocriter angebar. Ad consuetam igitur benefactricem meam, gloriosissimam matrem Annam, properans hunc quoque defectum his vel similibus eidem fiducialiter commendabam verbis : « Ah dulcissima et votorum meorum Mater unica, quis obsecro provideat, » unde hic calix pro solennitatis tuæ majore splendore totus auro tinctus fulgeat purissimo » ? Hæc mihi ex imo cordis suspiranti illa protinus insolita apparens cum majestate, nummos quosdam aureos, quos manibus absconditos servabat, pro more suo liberalissime porrexit. Ceterum omnibus ad fabricæ substantiam attinentibus jam ex integro perfectis et consummatis, R. P. noster Provincialis, tum P. F. Franciscus ab Ascensione, una cum nonnullis aliis religiosis in ipso translationis destinata pervigilio monasterium nostrum, omnia ut ex ordine pro sequentis diei sollemnitate necessaria ad nutum essent disposita, mature provisurus accessit.

B 65 Interim vero dum hæc disponentur, ego sub noctem nonnihil ad orandum recollecta, gloriosissimam matrem et patronam meam Annam omnes defectus, si qui circa fabricam incuria et culpa mea accidissent, unice deprecabar. Et ecce ipsa maximo gloriæ splendore circumfulgens apparet, et quam serenissima fronte ac voce placidissima propter erectam suoque nomini consecratam ecclesiam gratias retulit, atque animum meum satis longa (ut postea comperi) temporis mora gratissimo suo alloquio suspensum retinens, tanta cum cælestis illius domus deliciarum ubertate permulsit, ut totus quasi flagrantissimis divini amoris flammis succensus vel ad mille mortes et supplicia, imo quaecumque immanissimum martyrii genus subeundum quam promptissimus subsiliret et gestiret, promissa insuper ad cujusvis necessitatis eventum opis ac favoris sui promptitudine. Et ut tandem pro hujus augustissimæ Matris angustiori gloria candide et sincere fatear, non fuit revera ullius necessitatis aut angustiae aut cujusvis afflictionis occasio, in qua ipsius patrocinii (etiam quandoque non rogati nec requisiti) potentiam ac felicitatem evidenter non sim experta, adeo quidem, ut propter tantam cum ea ipsa familiaritatem et objectæ ipsius visionis frequentiam, C ipsius dæmonis, utpote sæpius angeli lucis et Sanctorum simiæ vaferrimæ, illusionem tandem timere cœperim. Eapropter eam ipsam, nequaquam ferre velit, ut illa orci largiva teterrima sub gloriosa ipsius umbra mihi illudere tentet et præsumat, cum intimo compunctionis sensu rogare cœpi. Ad quæ illa protinus : « Confide, » filia ; nequaquam feram, ut decipiaris ; et hæc » tibi sit veræ meæ præsentiae nota et secura » symbola : quoties enim memet tibi exhibere » contigerit, hac te Jesus sit tecum consueta » salutis formula amanter præveniam ». Ab eo igitur tempore, quoties mihi visenda objicitur, hic ejus me salutandi familiaris est stylus. Quod si quandoque consuetam salutis formulam solito diutius differre contingit, ego anxia et sollicita hac ipsa salutari tessera Jesus sit tecum, me præmunire festino : ad quæ illa cum tenero consolationis internæ sentimento, AMEN, sit Jesus tecum, o filia, continuo subjungit.

66 Die igitur altero post, ipsi translationis festivitati destinato, sollemnissima fuit ordinata

processio, in qua præter ter augustissimum Sacramentum, gloriosæ Matris hujus augustali cum pompa deferebatur imago. Hanc ipsam vero novæ ecclesiæ portas subeuntem (hem tibi prodigium admirandum !) videre videbar vivis per faciem distingui lineamentis, genas sensim vivo purpuræ tingi colore, venas etiam vitali distendi sanguine et vigore, ac viventi per omnia reddi simillimam, hilari et suaviter arridenti ore, vultu tandem toto ad jucunditatem compositissimo ; verbo, vivam non putasses solum, sed jurasses ; angelis agminatim circumcirca applaudentibus, et quod plausibilius, utrimque hinc sanctissima ejus Filia et inde dulcissimo ejus nepote puero Jesu tam reverenter quam comiter eam conductibus stipari, usque dum in destinato sibi super altari loco statueretur. Tum iterum pro nativa sua comitate de impenso a me sibi hoc mediocri servitio gratias impensissimas agere dignari visa est. At ego occasionis hujus oblatae non negligens, in reciprocā aliqualis visæ operæ meæ præstitæ vicem et compensam, quatenus populo, ad solennitatem hanc ipsius honoris et devotionis gratia collecto, pientissimam impertiens benedictionem omnibus et singulis præsentis vitæ gratiam et futuræ gloriam a Jesulo nepote suo impetraret sempiternam, qua potui contentione institi et rogavi : et illa hujus petitionis meæ, ut sibi perquam gratæ et acceptæ, speciali vultus sui comitate et capitis affabili nutu, ceu quodam dato signo, ac levata dextera sua sanctissima universæ benedicens multitudini, tenerrimum mihi spiritualis consolationis reliquit experimentum.

67 Contigit vero interea, ut aliquando acutissimis corporis totius doloribus corripere et torquerer, adeo quidem, ut jam res de anima agi videretur. Igitur humana medicorum (qui acciti morbi vires augere potius quam minuere sentiebantur) opera desperata, ad cælestem manum medicam, gloriosissimam scilicet Annam matrem meam, quatenus in hac humanitas immedicabili infirmitate opem et salutem medicam conferret, supplex ac deprecabunda me converti. Ipsa continuo blandissima facie se objiciens ea corporis parte, qua vehementior urgebat dolor, benedicta manu sua applicata, de repente morbi vim fregit, ac omnem doloris sensum ademit : unde ex integro corpore sana et incolumis, intus vero in mente suavissimo consolationis sensu peruncta remansi. Hæc circa mirabilem ecclesiæ constructionem et singulares Benefactricis suæ favores piissima S. Annæ cliens superiorum imperio litteris mandavit, quæ omnia nos ex laudato Joanne Thoma a sancto Cyrillo fideliter transcripsimus. Interim non dubito, quin in aliis Hispaniæ provinciis cultus ejusdem Sanctæ vigeat, cum ipse in variis istius regni templis plurimas S. Annæ imagines et exstructas aras viderim.

et venerabilem
hujus operis
adjutricem, in
morbum lapsam,
sanavit.

§ VII. Cultus Sanctæ in variis Europæ regionibus.

Non dubito, quin catholicus S. Annæ cultus ab immemorabili tempore in Europa flouruerit ; sed primo certam solennioris festivitatis memoriam reperi sub Urbano VI Pontifice, qui apud Labbeum nostrum tomo XI Conciliorum part. 2, col. 2050 archiepiscopis et episcopis Angliæ inter

Publicus S.
Annæ cultus
in Anglia anno
1378

AUCTORE
G. C.

inter alia sic scribit : Cum itaque nuper pro parte nonnullorum Christi fidelium, in regno Angliæ degentium fuerit expositum coram nobis, quod populus prædicti regni ad beatam Annam, genitricem gloriosæ virginis Mariæ Matris Dei, etiam ob reverentiam ejusdem beatæ Mariæ virginis, singularem gerunt devotionis affectum; et pro parte ipsorum Christi fidelium nobis fuit humiliter supplicatum, ut ipsius beatæ Annæ festivitatem in dicto regno solenniter et devote celebrari a prælatis et aliis Christi fidelibus, in ipso regno commorantibus, mandarem: nos hujusmodi piam voluntatem et devotionis affectum prædictorum populorum plurimum in Domino commendantes, et cupientes, ipsos Christi fideles Domino reddere acceptabiles et bonorum operum sectatores: hujusmodi supplicationibus inclinati, fraternitati vestræ præsentium tenore districtæ præcipiendo mandamus, quatenus prædictam festivitatem beatæ Annæ annis singulis, perpetuis futuris temporibus, devote et solenniter celebretis, et in vestris civitatibus et diocesis mandetis et faciatis per subditos celebrari. Dat. Romæ apud sanctum Petrum xi Kalend. Julii, pontificatus nostri anno quarto.

et Dania olim
floruit,

69 *Seculo sequenti festivitas ejusdem Sanctæ in Dania solenniter celebrata est, ut patet ex concilio provinciali, quod anno 1425 Hafniæ habitum est, et quod apud Harduinum nostrum tomo 8 Conciliorum col. 1036 ita decernit*: Item statuimus, quod festum sanctæ Annæ, matris Genitricis Dei, beatæ Mariæ, quolibet anno in crastino Conceptionis ejusdem beatæ Mariæ virginis per totam nostram provinciam pro festo terræ et populi in posterum celebre habeatur. *Haud dubie eadem veneratio erga sanctissimam Christi Aviam illo tempore in aliis septemtrionalibus provinciis et insulis viguit, ac publice perseveravit, donec infensa Sanctorum cultui hæresis avitam religionem eliminaret.*

qui in Ger-
mania,

70 *Germani etiamnum pluribus locis S. Annam venerantur, ut videri potest cap. 29, pag. 361 apud R. D. Paulum Theodorici Clisorium, qui Colonix anno 1648 Germanice hujus Sanctæ ejusque mariti Vitam et laudes edidit. Joannes Thomas a sancto Cyrillo in Matre Honorificata cap. 35, § 2 de hac Germanorum pietate sic habet*: Mons est Austriæ ab Annæ nomine et omine; utpote ubi Anna non solum sonat, sed et præstat gratiam, puta infirmis sanitatem, claudis gressum, cæcis visum, surdis auditum, et inter mille alia miseriarum humanarum levamina multis reddidit loquelam, prout testis est a pietate non minus quam eruditione venerabilis pater Malachias Rosenthal, Ordinis Cisterciensis, vernacula lingua edito sui erga hanc Divam affectus et devotionis indice opusculo. Hinc dictus mons ab ejusdem Divæ cultu, devotione et concursu populi frequens et famosus. *Tunc subdit miraculum, ibidem anno 1633 patratum, de quo nos postea. Dein proxime citatus auctor § xi ejusdem capituli fuse narrat, quomodo pietate et munificentia serenissimorum Austriacorum anno 1644 sub titulo et patrocinio sanctissimæ matris Annæ erectum fuerit desertum seu monasterium, quatuor milliaribus Vienna dissitum, quod RR. PP. Carmelitæ discalceati incolunt.*

Bohemia vi-
cinis re-
gionibus,

71 *Georgius Crugerius noster in Pulveribus Bohemiæ, Moraviæ, et Silesiæ ad diem xxvi Julii varias S. Annæ ecclesias in his regionibus assignat. In Polonia etiam celebris est hujus Sanctæ*

veneratio, ut inter alia colligo ex iis, quæ in D Commentario prævio ad Vitam B. Simonis de Lipnica num. 25 dixi, ubi tomo iv Julii pag. 516 ex Ms. Cracoviensi citavi hæc verba: Pater Nicolaus Sokolniki, prædicator ferventissimus, populo ultra modum acceptissimus, sanctæ Annæ devotus famulus, ad eamque honorandam in quolibet sermone populum incitabat; sicque ipsius monitis sacris capella turmis hominum decorabatur feriis tertiis: quapropter etiam feria tertia, veluti ipsius devotus, obdormivit in Domino MDXXII. *In Hungaria quoque cultum ipsius viguisse, eruo ex litteris nostri Francisci Scabolth, qui anno 1707 ad Janningum nostrum sic scribit*: Accensus desiderio aviti in Maria-no hoc regno Hungariæ S. Annæ cultus promovendi, vel, ut melius dicam, per plura secula, tum bellorum inquietudine, tum hæreticæ pravitate, quæ etiamnum vehementer grassatur, insolentia sepulti, resuscitandi, opusculum piis cultoribus manuale meditor in lucem edere. *Tum proponit quædam dubia circa Sanctæ parentis aliæque ejus Acta, quæ nos jam supra attigimus.*

72 *In variis etiam Belgii nostri locis celebris est S. Annæ memoria: at præsertim in pagi Bottelaer, qui duabus leucis Gandavo distat. Cornelius van Gestel in Historia sacra et profana archiepiscopatus Mechliniensis, anno 1725 edita, tomo 2, pag. 270 de eo sic scribit*: Bottelaer, altero lapide a Gandavo, præfecturæ Rodensis, ad cujus marchionem spectat hujus loci dominium, ecclesia tutelarem habet S. Martinum Turonensem episcopum; sed cum circa annum MDCLIII hic coepit vigere cultus S. Annæ, ea exinde ut patrona et tutelar agnoscitur et colitur, præcipue vero feria tertia post Pentecosten, et in ipso Divæ festo cum novena. Nostra ætate illic ex peregrinorum et priorum elemosynis ac oblationibus ampla et illustris exstructa est basilica divæ Annæ sacra, in qua magnus populi concursus et peregrinatio perseverat, ita ut hic locus prodigiorum et benefactorum celebris evaserit.

73 *Cum fama ad nos pertulisset, in eo pago intercessione S. Annæ sæpius quædam patrari miracula, parochum loci rogari curavimus, an peculiaria quædam beneficia litteris consignata essent. Verum is mense Maio anno 1727 generatim ita respondit*: Imagine S. matris Annæ miracula obsessis liberationem, infirmis sanitatem, prægnantibus præsidium, sterilibus fecunditatem, periclitantibus auxilium, delirantibus mentis restitutionem et cetera per invocationem S. Annæ in Bottelaer tribui, centenæ picturæ, imagines, populi oblationes, pastorum, sacerdotum et medicorum scripta (utinam ea præter quotidianam experientiam testantur. Hoc notatu dignum, imaginem illam, non obstante antiquitate, ab omni putredine conservari, nec pulvere, populi multitudine vel purgatione ecclesiæ excitato in aere, umquam maculari, linteo nitido experiri est. Excitant quam plurimum populi devotionem reliquiæ S. Annæ (de iis nos postea sermonem instituemus) quarum veneratione in quacumque afflictione de cælo multi auxilium senserunt.... Multitudo populi quandoque tanta fuit, ut uno die quatuor millia communicaverint. Deinde meminit de confraternitate Jesu, Mariæ, et Annæ, cui præterito seculo plures personæ tum ecclesiastica tum seculari

A *seculari dignitate illustres sua nomina dederunt, et in fine epistolæ asserit, curâ quorundam parochorum annotata fuisse miracula, quæ aliorum negligentia perierunt.*

74 In Gallia magnum eidem Sanctæ honorem deferri, liquet ex Martyrologio Saussayi, qui ad diem xxvi Julii hæc habet: Dormitio S. Annæ, matris beatissimæ Deiparæ virginis nec non aviæ Domini et Redemptoris nostri Jesu Christi. Corpus ejus Aptæ Juliæ Vulgiensium sub metropoli Aquensi jam pridem conditum, magnopere illic a fidelibus colitur in summo templo, quod jam ejus gloriosa nuncupatione claret insigne. Illius caput vero Carnuti in augustissima totoque orbe percelebri basilica sanctissimæ Dei Genitricis ex dono Ludovici Blesensium comitis repositum, summo etiam quo decet honore observatur. Deinde in supplemento ejusdem Martyrologii Gallicani pag. 1151 sic loquitur: Divione solennitas S. Annæ,

B Christi aviæ, quæ ex voto communi civium, instar festi dominicæ Resurrectionis, quotannis hac die (videlicet xxvi Julii) cum susceptione Eucharistiæ celebratur, ob sedatam anno millesimo quingentesimo trigesimo primo per ejus invocationem exitiosæ pestilentie lue... Roto-magi translatio ejus reliquiarum. Parisiis in summo templo Deiparæ colitus magna religione memoria sanctæ Annæ in propria ejus capella, quam devotione sua celeberrimam reddidit Anna regina, Ludovici XIII Christianissimi regis conjux piissima. Postea fusius discutientur ea, quæ hic de Aptensibus S. Annæ reliquiis memorantur, et per decursum occasione reliquiarum et miraculorum agetur de Sicilia, aliisque regionibus, in quibus S. Anna honoratur.

75 Elapso seculo in Britannia Minori, Gallicæ provincia, cultus S. Annæ mirabiliter renovatus est, ut illustrissimus Spondanus in continuatione Annalium ecclesiasticorum tomo 3 ad annum Christi 1625 num. 3 narrat his verbis: Non fuit huic decreto (est istud decretum Urbani VIII circa cultum Sanctorum, de quo paulo ante meminerat) obnoxia sanctæ Annæ, Matris Dei Genitricis, veneratio, quippe ob omni Christiano ævo in Ecclesia et Urbe

C receptissima ac probatissima; quæ et hoc ipso anno novo miraculo manifestata legitur in Britannia Armorica in vico Ker-Anna diocesis Venetensis: ubi divinitus revelata cuidam pio aratori, nomine Ivoni Nicolasio, mense Martio, vetus quædam sacra imago prædictæ beatæ Annæ, terræ profunde infossa, confestim cœpit innumeris et clarissimis juxta ac stupendis splendore miraculis, quæ locum frequentatissimum populorum concursu reddiderunt; collocata imagine in ecclesia, ex piis eleemosynis magnifice exstructa, prope oppidum Auræum auctoritate Sebastiani Rosinadeci episcopi Venetensis loci ordinarii, qui miracula probatissima, ad eam continue fieri consueta, decreto publico confirmavit et promulgari permisit per Fr. Hugonem a Sancto Francisco Carmelitam reformatum provincie Armoricæ: cui Ordini episcopus curam et administrationem prædictæ ecclesiæ contulit, obtentis etiam ab Urbano Pontifice indulgentiis in eorum gratiam, qui eam visitarent. At juvenit mirabilem illam historiam, fusius distinctiusque descriptam, paragrapho sequenti audire.

§ VIII. Antiquus S. Annæ cultus in Britannia Armorica miro modo restauratus.

Laudatus Joannes Thomas a sancto Cyrillo in *Lopere supra citato cap. 35 § 12 miram instaurati cultus historiam ita plenius exponit*: Ivo Nicolasic obscuræ conditionis ac tenuis fortunæ agricola, sed cui illustris titulus, vir bonus et rectus; census prædives et certus, pietas et virtus; cumprimis vero erga Deiparam virginem ejusque sanctissimam matrem Annam specialis cultus et devotio: quarum alteram, matrem scilicet Annam, a teneris quidem, ut aiunt, unguiculis, studiis piisque obsequiis adeo sibi devincere studuit, ut pluribus ejus et insignibus visionibus ac revelationibus factus fuerit dignus, et tandem famosus ejusdem devotionis promovendæ minister adhiberi meruit. Per novemdecim facile mensium decursum, quo valde rara et speciali versus hanc gloriosam Matrem devotionis teneritudine se rapi ac affici sentiebat, fere singulis quindecim intercalatis diebus eadem ceu venerabilis ac insignem quamdam majestatem præferens matrona sibi objici videbatur: statura ipsius elegans, vestis erat candida et splendidissima, perquam similis illi, qualem Salvatoris nostri in monte Thabor, facta transfiguratione, fuisse passim describunt Evangelistæ. Facem ardentem manu præferebat, et pro scabello pedum, aut verius vehiculo dixerim, ei pellucida serviebat nubes. Verum cum hæ apparitiones tam essent mora breves, quam numero frequentes, simplicis hujus animum, hanc forte vel matris, non ita pridem defunctæ atque pro animæ suæ refrigerio suffragia sollicitantis, umbram esse, persuasio subiit; ut idcirco consuetas ac destinatas pro ea preces duplicare, loca vicina concursu et devotione fidelium celebria obire ac devote frequentare cœperit.

77 Prima vero, qua hunc famulum sibi devotum sanctissima mater Anna est dignata, visio ipso et Jacobi festivo die ad annum Domini mdcxxiv contigit: ubi ab urbe Alreiensi sub crepusculum vespertinum domum properantem et prope quamdam Crucifixi statuam pro pio sibi more rosario suo recitando intentum fax ardens et præ lucida præcedere et quasi viam ducem præstare visa est, usque dum jamjam domui suæ vicinum deseruit, et continuo ex oculis ejus evanuit, ipso interim in tantum stupore defixo, ut etiam reficiendi corporis negligens totam illam noctem exegerit insomnem. Et ecce tibi intempesta jam nocte, cum altum silerent omnia, subitus ceu catervatim undequaque confluentis hominum multitudinis strepitus exoritur. Ipse vero rei novitate perculsus e domo, quid agatur, exploraturus festinus exit; sed, quod mirum, neminem mortalium reperit, nec advertit. Majore itaque, quam ante, stupore percitus, ad rosarium suum confugit, illudque recitando, et ostio domus post se denuo recluso, rei interim anxie et solícite præstolatur eventum.

78 Vix ille preces suas prosecutus, horreum suum ingenti et insolito splendore circumfundi et illustrari, in ejusque medio venerabilem quamdam, sole meridiano clarius relucens, matronam

S. Anna pio
cuidam ru-
stico

post obscuras
brevesque ap-
paritiones

sese manife-
stat, eique sa-
celli sui re-
stauracionem
mandat,

AUCTORE
G. C.

nam subito conspexit, a qua valde suavi ac amicabili voce, lingua Britannis familiari et vernacula, verba sequentia accepit: " Ivo Nicolasic, ne timeas: ego sum Anna Mariæ parens. Dic pastori tuo, quod in medio fundi istius, Becenno vulgo dicti, quondam nobile fuerit sacellum, quod omnium primum avita Britannorum pietas meo honori erexit; sed ab annis jam nongentis viginti quatuor et sex mensibus dirutum et collapsum, desidero illud reedificari, quoniam Dei voluntas est, ut ibidem meo nomini fiat devotio." Quibus ac dictis, continuo disparuit. Anxius interim rusticus quantum stupore suspensus, tantum etiam consolatione plenus, et de felicissimo hujus ad specialem divæ Matris gloriam devotiones futuro successu fiducia animatus remansit; nec tamen ita firmiter et stabiliter, quin, ne hæc relatio sua pro illusionem aliqua vel delirio anili exploderetur, aut alias infirmam apud plerosque inveniret fidem, timor quidam panicus subreperit. Ita inter spem et metum, inter respectum humanum et secretum divinum impulsus hærens medius, ad sex facile septimanas tacet et dissimulat: quibus exactis, nova visione recreatus iterumque monitus, et ne forte Sanctæ hujus disgratiam atque indignationem incurreret, metu actus, tandem pastori suo rei gestæ seriem et ordinem sincere fideliterque aperit et exponit.

atque ad hoc
opus auxilium
spondet.

79 Interea vero gloriosissima mater Anna hunc famulum suum alia et alia visione dignari cœpit; modo ipsi hanc fiduciæ suæ parvitatem acriter exprobrando, modo eundem contra mundi eorumque, qui se huic pio proposito opposituri ejusque risuri essent simplicitatem, sinistra iudicia, dieteria ac ludibria strenue animando. Verum his visionibus tam frequentibus quam familiaribus vir simplex eo usque piæ presumptionis ac liberatis versus hanc prædilectam matrem S. Annam est progressus, ut ob suam ceu vilis et abjecti hominis facile suspectam fidem atque relationem, rem illustri ac plausibili quodam miraculo patescere ac firmari faciat, audacter petere institerit. Cui Diva continuo: " Vade et vive securus, fore ut nequaquam conditionis tuæ humilitas propositi mei excusationem immutet ac moretur: faciam enim brevi, ut, qui hactenus maxime contrarii et increduli, te mihi in propositi mei exsequendi aptissimum organum specialiter electum quantumocius et effluciter intelligant et convincantur. Fabricæ expensas quod attinet, non est, quod rerum tuarum angustias, satis ante mihi hi perspectas, pluribus oggeras et exaggeres: cum enim... cuncti thesauri paradisi sint in manibus meis, de expensarum necessitate sufficientissime providebo.

Rusticus, indicata visione,
ut fanaticus
a parocho suo
exploditur;

80 Similes gratias et ejusmodi uti perquam frequentes ita et familiares cum sancta hac Matre discursus pauper hic rusticus habere meruit. Nonnumquam supra fundum, qui modo sacelli fabricam sustinet, ingens et augustum lumen diffundi, quod et aliis compluribus testibus oculatis notatum, quandoque stellas in tanto numero ceu conglomerati nimbi vel densissimæ pluvie instar depluentes sibi videre visus, modo ceu faces ardentes descendere observabat. Non raro se ex ædibus suis ad dictum locum (cujus vero opera aut ministerio se ignorare fassus) raptum, ibique suavissima angelici concentus concertatio-

ne suspensum, plurimum temporis ejusmodi cælestium gustuum dulcedini immorando exegisse, cum stupore postea deprehendit: cumprimis veto prima Martii et ipso Lunæ die anni mdcxxv, quinque ante miraculosam inventam imaginem diebus, ubi ad præmemoratum locum raptus et juxta domesticorum observationem integerrimo trium horarum spatio detentus, etsi ipse præ influxuum illorum cælestium teneritudine mediam vix horam abfuisse sibi sit visus. Interim cum hisce novis et omnino raris favoribus bono servo Dei accrescebat etiam animus et fiducia, ita ut, etsi bis jam monito pastore suo, toties ab eodem cum ignominia et ludibrio fuisset dimissus, nihilominus altero post eum, quo ipsi specialis hic favor contingerat, die, uno ex vicinis suis adscito comite, eundem pastorem, ne de erigendo sacello ultra tergiversaretur, ex nomine et imperio S. Annæ denuo moniturus accesserit. Verum, ut ante, acerbè et probrose rejectus, cum pudore et maxima confusione totus desolatus et afflictus recessit.

81 Taliter itaque affectus cum domum pergeret, haud dubie specialiter sic disponente Deo, virum quemdam illustrem et prænobilem obvium habuit, cui desolationis suæ (quam forte etiam facietenus pauperculus præferebat) causam et occasionem roganti totius rei gestæ seriem et ordinem ad longum recensuit: a quo ipse, quantum possibile, bene animatus, et ut hos favores et illustrationes divinas cum notæ eruditionis ac probatæ vitæ viris, cumprimis vero religiosis, in discernendis spiritibus practicis ac bene versatis, sincere conferret et communicaret; præterea ut orationis et jejuniorum frequentatione sese hujusmodi influxibus ac favoribus cælestibus recipiendis magis idoneum, sicque divina voluntate securius et citra illusionis periculum exploranda se digniorem reddere satageret, amicabiliter est monitus: ante omnia vero ejusmodi visionibus, quoad fieri posset, testes fide dignos adhiberet. Atque ita instructus miser et afflictus revelationum suarum desideratum successum experiri meruit.

82 Præsente igitur vel potius dilabente jam die, qua gloriosissima mater Anna factæ spei et promissionis suæ eventum præstare decreverat, Ivo Nicolasic domi suæ ad quietem compositus circa crepusculum vespertinum, ad horam circiter noctis decimam vel undecimam, lumen consuetum et ordinarium, quod ipsum iterato recessu et accessu quodammodo ad sequendum sese invitare videbatur, e strato suo subito notavit: quo viso, continuo surgit, secumque alios quinque probæ fidei viros accersit, quos ad se strenue sequendum his vel similibus animavit verbis: " Heus, boni viri, eamus, quo Deus et sancta mater Anna nos deduxerint. " Lumen igitur consuetum, quod quasi viæ ducem præstare velle videbatur, sequentes in medio ipsius ceu raræ magnitudinis et miri splendoris faciem observarunt, quæ ad locum sacelli usque pertingens et ibidem ternis elevationibus, tamquam signis aut nutibus quibusdam, factis, continuo disparuit. Ivo interim et socii stupore pleni, simul ac rei novitatis explorandæ curiositate pellecti, aggrediuntur opus, terram in loco prodigiose monstrato alacriter fodientes; et ecce vix unum aut alterum pedem progressi, imaginem gloriosæ Matris adeo vetustate attritam offenderunt, ut non nisi

se nobilis vi-
ri consolationem
et consilio an-
matus,

E
post inventam
miro modo
Sanctæ ima-
ginem,
F

A nisi quibusdam colorum umbris et rudioribus lineamentis veluti indicibus commode tamen dignosceretur. Ceterum hac in occasione speciale et memorabile quid accidit; duos videlicet ex accitis testibus, qui luminis illius prodigioso se præcedentis visione et beneficio indigni fuerant, tactos intrinsecus et corde compunctos culpam, ob quam divino hoc favore justissime privari meruerint, eo quod in statu gratiæ esse et præterlapso proxime paschali tempore communionem ab Ecclesia præceptam improbe neglexerint, sua sponte agnovisse et publice confessos esse.

C 83 Verum Ivo interim pertinacem duritiam et obstinatum pastorem sui animum in negando exstruendi sacelli consensu acerbè dolens, tandem medicum id, quod ex Dei benedictione possidebat, potius vendere voluit, quam, quin gloriosæ matris Annæ piæ voluntati continuo morem gerat, ultra differre. Enimvero magna hæc Sancta se benefactricem potius, quam quæ beneficium exspectet, sentiri malens, pauperculi huius prona voluntate satius, quam largissimæ stipe contenta, hanc ipsam suam benefaciendi prontatem octava Martii, postridie quam imago dicta est inventa, re ipsa quam liberalissime demonstravit: uxor enim Ivonis mane e strato surgens duodecim quasi recenter easæ monetiæ Gallicæ libras (unde vero aut qualiter, aut de cuius liberalitate, penitus inscia et ignara) in mensa positas invenit. Hæc prodigiosa beneficentia, tamquam evidenti insignis omnino matris Annæ fidelitatis argumento, sæpe factus pauperculus ad opus sibi adeo sollicite et toties injunctum strenue prosequendum, mirum in modum animatus et confirmatus fuit. Hæc pecunia postmodum operariis pro fabricæ labore distributa fuit præter unam libram, quæ pro facti memoria inter ecclesiæ thesauros asservatur.

C 84 His ex ordine gestis, inter varias et acerrimas licet contradictiones et oppositiones a superioribus examinatus, et modo huc, modo illuc ductus, votum tamen et intentionem suam nequaquam assequi potuit, donec a reverendissimo episcopo Venetensi patribus Capucinis examinandus, et ab his præter exactam singulorum disquisitionem assidue etiam quindecim continuis diebus, implorato divino lumine, in omnibus, quæ retulit, sibi semper idem constans ac fidelis est inventus: unde et aliis pluribus rationibus (inter quas minime dissimulanda venit illa, quod horreum ipsius ex sacelli rudibus constans cælitus concepta flamma, salvis interim et illæsis duobus prægrandibus proxime ex utraque parte compositis frumentorum cumulis, funditus conflagravit) præfatus tandem episcopus, ut in commodi alicujus sacelli exstructionem, adjuncta congrua nobilibus patriæ dotatione, consentiret, est adductus. Cura vero illius loci primum patribus Capucinis, deinde patribus Carmelitis, tribus circiter ab imaginis inventionis annis, ad peregrinorum undequaque cætervatim concurrentium devotionem et solatium demandata fuit: ubi demum exstructo iisdem patribus Carmelitis solenni cænobio, locus summæ venerationis, et frequentibus prodigiis atque peregrinationibus clarissimus ac celeberrimus evasit: prodigia siquidem et miraculosi successus atque beneficia ad præpotens augustæ matris Annæ patrocinium omnibus et singulis fidu-

cialiter illuc ad eam confugientibus facta atque præstita, quibus cum primis temporis progressu hæc devotio crescere et propagari cœpit, et numero et celebritate et varietate omnem superant humanam æstimationem; adeoque hic locus devotione, concursu, et peregrinantium uniformi ac æmulo fervore cum reliquis totius Europæ visitatione fidelium celebribus locis certare videtur. Decoravit hunc ipsum etiam non mediocriter piissimi et Christianissimi regis Ludovici XIII regia liberalitas ac munificentia, destinata inter cetera e sacro suo reliquiarum gazophylacio de gloriosæ huius Matris sacratissimis reliquiis notabili parte.

85 Hactenus Joannes Thomas a sancto Cyrrillo, qui ejusdem capituli 35 § 13 ad confirmandam prodigiosæ huius historiæ veritatem congerit sequentia credibilitatis motiva. i. Locus ab immemorabili tempore civitas vel oppidum S. Annæ dictus. ii. Lumen a pluribus et diversis supra locum, qui modo ecclesiæ fabricam sustentat, frequenter notatum. iii. Hominis simplicis omnibus vicinis et incolis passim nota vitæ innocentia et integritas. iv. Con- E centus suavissimus ibidem iterum iterumque auditus, et arrha pecuniæ rustico, ad ipsum ad fabricæ opus animandum, prodigiose oblatata. v. Incolarum, fuisse quondam ibi sub sanctæ matris Annæ titulo sacellum, constans et immemorabilis traditio. vi. Evidens quoddam et quasi continuum prodigium, quod ibidem arantibus aratrum vel vomer numquam glebam illæsus transierit, adeo ut incolis CAVEANT A LOCO SACELLI in tritum abierit proverbium vii. Horreum, ex sacelli quondam rudibus exstructum, flamma cælitus concepta depastum et consumptum viii. Post concurrentes tot remoras et obstacula, puta hominum contradictiones et oppositiones, felix tamen et expeditus devotionis huius successus: præterquam quod monasterium recens exstructam magnificentia sua ad rariores totius patriæ fabricas accedat. ix. Rudera et antiqui ædificii vestigia, cum præsentis ecclesiæ poneretur fundamentum, scilicet vitra, lapides et ejusmodi inter fodiendum eruta.

86 Deinde idem scriptor sic pergit: Præter hæc quam maxime notandum venit, quod ejusdem parochiæ pastor in tam obstinatæ oppositionis pœnam post trium septimanarum exactum spatium solus domi suæ agens, adeo crudeliter et enormiter vapularit, ut sibi latronum manus incidisse sit visus, etsi, vicinis ad clamorem et ejulatum ejus expergefatis et accurrentibus, nemo mortalium sit notatus nec deprehensus: ipse interim adeo fractis remansit viribus, ut octo integris diebus corporis et membrorum suorum usu ac officio fuerit impeditus. Monitus tandem a nonneme e suis clericis, ut ab ea, quæ forte vulnus fecerat, medelam flagitaret, aliquot continuis diebus speciali affectu certisque quibusdam obsequiis vere piæ matri Annæ devotus ita membris suis restituitur, ut post exactos quindecim dies sacris iterum feliciter operari potuerit, et primum in loco miraculoso ad Annæ matris gloriosam memoriam facere pie voverit; insuper deprecatus Ivonem ob sinistram, quod tulerat de ipsius probitate, iudicium, se ultro in signum benevolentiae specialis, levandæ ex fonte baptismatis prolis (cujus uxor a tempore contracti conjugii quindecim annorum spatio sterilis, post in-

Variis argu-
mentis

veritas huius
historiæ pro-
batur.
F

AUCTOR
G. C.

ventam miraculosam imaginem facta gravida) patri-
num offerre non est dedignatus. *Denique in genere
recenset illustria miracula, hoc loco intercessio-
ne S. Annæ patrata, de quibus nos alia occasione
agemus, et quorum nonnulla post hunc Commen-
tarium singillatim ex idiomate Gallico Latina
reddemus. Similia de hac mirabili cultus instau-
ratione, additis etiam minutioribus circumstan-
tiis et expressis propriis personarum locorumque
nominibus, tradiderunt Hugo a sancto Francisco,
Mathias a sancto Bernardo, aliique, qui eam-
dem historiam Gallice conscripserunt. Ceterum
nobis tam gravia videntur eorum argumenta,
ut a quolibet non penitus pertinaci humanum re-
centioris hujus historiæ fidem extorquere debe-
nat. Utinam cum æquali antiquitatis proportionem
Aptenses talia monumenta proferre possent pro
sua traditione, quæ jam examinanda est.*

§ IX. Inventio corporis S. Annæ in ecclesia Aptensi, et aliquæ con- tra eam difficultates.

B

In Aptensi
Breviario nar-
ratur, quomo-
do corpus S.
Annæ

Ecclēsia Aptensis in Gallia quotannis a se-
cundis Vesperis Dominicæ in Albis sub ritu
duplici cum Octava solenniter celebrare incipit
inventionem corporis S. Annæ, cujus inventionis
mira historia in Lectionibus Officii proprii, anno
1664 impressis, nonnihil ab aliis diversa legitur,
ut postea observabimus Chiffletius noster ex an-
tiquiori Breviario Aptensi eam historiam ita de-
scripsit: Quanta veneratione dignæ sint reliquiæ
beatissimæ Annæ, matris Deiparæ virginis, Je-
su Christi aviæ, licet ex historiæ præsentis se-
rie, et miraculorum immensitate per ipsas osten-
sorum perpendere: sed ut debito ordine tam
gaudiosæ tamque miraculosæ et stupendæ inven-
tionis texere valeamus historiam, solennitatis
hodiernæ principio, earumdem sanctæ Annæ reli-
quiarum narranda est divinitus inspirata recon-
ditio. Anno siquidem a Nativitate Domini nostri
Jesu Christi, Filii Dei, centesimo sexagesimo se-
cundo crudelis et universalis contra Christi fide-
les, regnante membro sathanæ, orthodoxæ fidei
inimico sævissimo, Marco Aurelio, imperatore,
desæviit persecutio. Anno itaque regni sui septi-
mo Allobrogum regnum, olim Arelate nuncupa-
tum, nunc autem Provincialium, ubi potissimum
nomen Jesu Christi celebratur, invadere cogita-
vit, ut fidem ipsam simul et credentes deleret
et perderet. Cogitavit, et (divino judicio permit-
tente, qui sic inter adversa Ecclesiam suam
triumphare facit) adimplevit: sed non latuit
tam sæva profanitas virum sanctum episcopum
Aptensem Auspicium, qui cogitamina scelerata
præveniens, divino directus lumine, Auspicius
ipse ab auspicando, prophetico spiritu clarus et
afflatus, corpus divæ Annæ ingeniose plurimum
occultavit: verebatur enim vir sanctus, ne vir
tam profanus vi et sacrilego furore, rapto cor-
pore sacro divæ Annæ, ipsum flammis incine-
randum traderet. Eo etiam tempore sanctæ illæ
reliquiæ divæ Annæ in sacello quodam instar
speluncæ subterraneæ devotissime adoratæ jace-
bant, et a Christi fidelibus colebantur. Spelunca
ergo illa, quæ usque in præsentem diem cunctis pe-
regrinis patulum et devotum præbet ingressum,
adveniente rabie persecutoris fidei, per supradi-

ctum Auspicium episcopum clausa fuit et mu-
rata.

88 Sed nec sub silentio prætereundum est,
quomodo sanctus Dei pastor lampadem suspen-
di ante sanctas reliquias jussit, et incendi, re-
pletis insuper gradibus speluncæ terra usque ad
summum sacelli, murata porta ejusdem sacelli,
super cujus verticem majoris altaris nunc insi-
gnis pendet sanctura *. Et ne inimico fidei
Marco Aurelio pateret janua sacelli, novum
ascensum novosque gradus et latissimos, viam
ad majus altare desuper speluncam situm præ-
bentes, erexit, ut nec quidem signum aut vesti-
gium præfatæ speluncæ remaneret ullum. Sin-
gulis ergo sic signatis et firmatis, occultum pan-
dit suis familiaribus clericis introitum speluncæ,
ut, sæviente persecutione tyranni, Christi fide-
les ad fontes baptismatis inibi clausos, occulte
fidem profiterentur. Nec diu distulit sævus hos-
tis; civitatem Aptensem ingreditur. Heu ne-
fas! idola jam dudum prostrata in templo su-
periori, conculcata Jesu Christi cruce, erexit.
Raptus ante tribunal tyranni pius pastor Au-
spicius adorare idola compellitur; sed constans
martyr fidem Christi prædicat, idola pede con-
culcat; pes a tyranno amputatur: tandem uti
pastor bonus animam suam ponens pro ovibus
suis, martyrio consecratur. Consummato marty-
rio sancti antistitis, tanta rabies in Christi fi-
deles deferbuit, ut nec unus quidem eorum, qui
noverant occulta loca sacri corporis divæ Annæ,
remanserit, quin martyrio coronaretur. Ceteri
et admodum pauci fideles in amaritudine vitæ
videntes, dicam tamen et gloriose morientes, sub
dura servitute manebant. Unde nulli viventium
per sexcentos et triginta annos prædictum glo-
riosissimæ Annæ corpus in spelunca repositum in-
notuit.

89 Defluxis igitur septingentis nonaginta duo-
bus annis ab Incarnatione Filii Dei, videns vi-
dit Dominus afflictionem Ecclesiæ, et Provin-
ciam situ amœnissimam, fide delicatissimam, spe
constantissimam, caritate perspicuam, odore
omnium virtutum redolentem, et inter inimicos
fide floridam. Irruit etiam Spiritus Domini in
corde insignis et victoriosissimi imperatoris Ca-
roli Magni, uti in Sampson, ad debellandos
expugnandosque Philistinos, populi Israëliti
inimicos; aut veluti in alterum Saulem ad ex-
terminationem exercitus Naas Amonitidis obsi-
dentis Jabes Galaad, Provinciam inter provin-
cias fide illustrissimam, et assumens utrumque
bovem, iratus est furor ejus nimis, et concidit
in frustra, assumpto videlicet utroque exercitu,
et duplici gladio, spirituali et temporali, ge-
minata fortitudine tyrannum, clypeo fidei mu-
nitus, intrepidus aggreditur, et divina ei suf-
fragante virtute, a finibus Aptensium fidei inimicos
potenti expulit ense. Post laudabiles triumphos,
ipsos Jesu Christi inimicos usque Arelate per-
sequitur, et tandem resumptis viribus, expugna-
tisque atque propulsis universis infidelibus a fini-
bus Allobrogum, aut eosdem animosus princeps
mare transfretare coëgit, aut in ore gladii contri-
vit.

90 Adepta igitur ecclesiæ Provinciæ pace, in præsentia
Carolus imperator (apte quidem) in Aptā ci-
vitate gratias immortalī Deo; in quo est robur
exercitus, et non in fortitudine virorum et
equitantium, agendi et quiescendi causa sese re-
cepit, et apud inclytum militem et baronem
Casæ

D
ob imminen-
tem Marci Au-
relii persecu-
tionem Aptā
absconditum
fuerit,

* forte structura

ac demum se-
culo octavo

F

in præsentia
Carolus Magni.

A Casæ novæ, antiquissimam quippe et insignem domum (pote * quia regnante propheta Jesu in fama esset percelebri) hospitium sibi conduxit : unde in mysterio, illustrissimo imperatori omnia contigisse divina quadam depositione visa sunt. Casam novam elegit sibi hospitium, qui ecclesiam inveteratam et penitus conculcatam renovavit. Erat prædicto inclyto baroni Casæ novæ filius, juvenis ætatis circiter quatuor et decem annorum, a nativitate cæcus, surdus, et mutus, Joannes nomine. Restituta igitur pace ecclesiæ Provinciæ, jussu Christianissimi imperatoris universa confracta sunt idola, et delubra deorum commolita. Consecratur iterum per reverendum archiepiscopum Rhemensem Turpinum ecclesia Aptensis : ad Missarum solennia summa cum devotione et lachrymarum effusione, ac reverentia condigna per prædictum archiepiscopum Turpinum (assistente pio et devoto imperatore, etiam toto clero et exercitu regio ac populo, ac potissime præsentæ sæpe dicto barone nobili de Casa nova, ac ejus filio Joanne, cæco, muto, et surdo) proceditur : gratiæ omnipotenti Deo ab omnibus referuntur.

B tur. 91 Res admiratione digna, res stupenda, et negotium nulla oblivione delendum demonstratur. Quamdiu perseverat et protenditur divinum Officium, Joannes de Casa nova, licet mutus, surdus, et cæcus, divino motus instinctu, qui linguas infantium facit disertas, et asinam Balaam impulit humanas formare voces, nutibus, signis, et gestibus, quibus poterat, et ut impellebatur a Spiritu, stans super gradus erectos ab Auspicio episcopo ex opposito januæ et ingressus basilicæ seu speluncæ muratæ, docebat, monebatque gradus illos frangi et aperiri. Nullus assistentium advertibat, utpote cum omnes tanta rapiebantur devotione, ut ab exterioribus curis omnino abstracti viderentur. Quid plura? Tamdiu perseverat Joannes, tantoque tempore gestus et signa multiplicat, ut tandem prudens imperator signa perpenderit, et aliquid divinum magnumque non immerito auspicetur : gradus imperator sanctus frangi jubet; quibus ruptis, januam sacelli seu basilicæ muratam conspiciunt. Janua iterum ad imperatoris jussum aperitur : ipsa aperta, jubet imperator Joannem de Casanova primum intro-mitti. Ingresso igitur Joanne de Casa nova, signo monet adstantes, ut profundius fodiant, et prope murum, quod occultatum fuerat, thesaurum invenirent; quæ omnia, jubente Carolo imperatore, sunt impleta.

C 92 Tandem dum paulo profundius foderent, alios gradus ad ingressum minoris basilicæ sive speluncæ singulis ingredientibus, alium murum ante parvam speluncam erectum invenerunt. Joannes de Casa nova primus ingreditur. O stupendum et admirandum divinumque miraculum! Invenit lampadem per sexcentos et triginta annos inextinguibiliter ardentem ante pretiosas divæ Annæ reliquias. Quid amplius auditis fratres? An forsitan surdescunt aures? Conspicite, precor, universi populi, et conspiciendo admiramini, et admirando veneremur divinam potentiam, quæ in inventione reliquiarum sanctissimæ Annæ ad consolationem sui populi est manifestata. Mutus loquitur, surdo auditus redditur, et cæcus videt Dei magnalia; cæcus videntes instruit, mutus loquentibus prædicat, surdus auscultat : et quid prædicat, audi. Alta voce clamat : IN HAC, inquit, FENESTRA

EST CORPUS SANCTÆ ANNÆ, MATRIS VIRGINIS MARIE. O Joannes, quis te instruxit? Certe, inquit, qui lumen oculorum mihi creavit, locum istum mihi aperuit. O Joannes, a quo audivisti? O, inquit, qui mihi aurem plantavit, et auditum tradidit, ille mihi prædicavit. O Joannes, quis tibi tam repente verba formare fecit? O, inquit, qui facit linguas infantium disertas, linguam meam conduxit. O Joannes, unde tibi tanta scientia fuit, cum literas non didiceris? O, inquit Joannes, in quo est gratia : gratia quippe Dei scientiam in me infudit, et gratia ejus in me vacua non fuit.

93 Viso itaque divino et patenti miraculo, Christianissimus imperator pia et stupenda rapitur admiratione; jubet fenestram aperiri per archiepiscopum : in ea siquidem capsam cypressinam inveniunt. Aperitur arca : tunc prioribus miraculis additur et novum, nam tantus exivit odor ex ea, ut omnium pigmentorum fragrantiam superaret. Quid ultra? Hic odor longe lateque diffusus totam replevit ecclesiam. Non corporis mortui, sed aromatarii officina patuisse videbatur. Et quia indignum erat tam pretiosum thesaurum a vermibus consumi, ideo, divina disponente gratia, integrum conservatum hucusque perstitit, serico involutum sudario. Erat insuper tabula super sanctissimum corpus posita, in qua scriptum erat : HIC EST CORPUS B. ANNÆ, MATRIS VIRGINIS MARIE. Reduplicantur et multiplicantur Deo laudes, TE DEUM LAUDAMUS ab archiepiscopo Turpino inchoatur, et a choro proseguitur; et ne ingratitudo beneficiorum divinatorum novum fontem exsiccaret misericordiæ, et oblivio beneficia sepeliret divina, devotissimus princeps jubet fieri processum : singula per ordinem manu publicorum scribarum rediguntur, et omnia summo Pontifici fideliter referuntur : omnia per sanctissimum dominum nostrum Papam approbantur.

94 Et quia Dominica post festum Paschæ translatus fuit pretiosissimum corpus, hoc divino spiramine inventum, ideo hodie potius inventio nuncupanda est tanta solennitas, quam translatio; sed quo amplius causæ geminantur lætitiæ, et sibi invicem obviant festa Annæ, tanto avidius præparemus animos nostros ad tantæ celebritatis jucunditatem, ut participes suorum meritorum, socii efficiamur et gaudiorum : nam prodest nihil festis interesse hominum, nisi sociemur festis angelorum. Si inventio sancti Stephani, Luciano dormienti facta, celebris in tota Ecclesia habetur, cur inventio facta Joanni de Casa nova vigilantanti, muto, surdo et cæco, et tandem sanato, celebrior non reputabitur? Congaudeamus igitur, fratres, in inventione sanctæ Annæ; Matri et Filiæ, licet non quantas debemus, quales tamen possumus, offeramus gratias, orantes, ut meritis utriusque nos diu vitiis sepultos resuscitet ad gratiam Jesus Christus filius Mariæ. Amen. Jam contra hanc narrationem aliquas difficultates proponemus.

95 Inprimis ea traditio Provincialium non satis sibi constat : nam præter varias rescissiones ac alias minoris momenti discrepantias, persecutio, quæ hic Marco Aurelio tribuitur, in Lectionibus anni 1664, Trajano imperante, sævisse dicitur. In iisdem nulla sit mentio de Turpino, archiepiscopo Rhemensi, qui tamen nominatim huic prodigiosæ inventioni interfuisse hic traditur.

LECTORE
G. C.

inventum fuerit,

E

cujus inventionis annua memoria recollitur.

F

Ea Aptensium traditio non satis sibi constat,

AUCTOR
G. C.

traditur. Ubique non placet, quod Carolus Magnus post Saracenorum irruptionem jussit in Provincia confringi idola, et delubra deorum everti. Neque etiam satis inter recentiores istius traditionis assertores convenit, quomodo et a quibus illæ reliquæ primum ad Aptensem civitatem delatæ fuerint: relata enim superius historia de prima illarum translatione tacet. Lectiones jam laudatæ tradunt, eas a primis Christianis in Galliam allatas fuisse. Alia Aptensium traditio, quam in schedis nostris notatam invenimus, post jam memoratæ inventionis compendium ita habet: Reliquiæ S. Annæ primum a divo Petro ex valle Josaphat Romam translatae fuerunt; deinde a Sancto Clemente datæ sunt S. Auspicio, quem ille episcopum Aptensibus destinavit. Honoratus Bouche in Gallica Provinciæ historia tomo 1, lib. 2, sect. 2, cap. 12, pag. 495 confidenter asserit, has sacras exuvias a sancta Maria Magdalena ac ejus sociis in Provinciam adrectas fuisse. Trithemius et quædam instrumenta monasterii Benedictini, de quibus paragrafo sequenti agemus, volunt, corpus S. Annæ a sancto Longino milite in insulam Barbaram prope Lugdunum Gallorum seculo primo portatum fuisse. At huic Aptensium traditioni et variis aliorum opinionibus contradicit Breviarium Romanum, anno 1528 Parisiis impressum, ubi in festo S. Joachimi, quod Julius II Pontifex die xx Martii celebrandum instituit, lectione octava leguntur sequentia: Tempore vero Constantini, Helenæ mater ejus Hierosolymam deveniens post Dominicæ crucis inventionem, corpus Annæ etiam Constantiopolim secum tulisse scribitur; corpus autem conjugis Hierosolymis liquisse, ubi mira veneratione colitur. Joannes de Monterilla alique auctores eam translationem verosimiliorem existimant.

et a Guesnæo nostro

96 Guesnæus noster in *Annalibus Massiliensibus*, pag. 248 hanc traditionem refert hoc modo: Anno octo, Caroli imperatoris xxxiv (alii ajunt xxiii) peregrinatus [in] Provinciam Carolus, et certior factus de inventione S. Annæ, matris Dei Genitricis Mariæ, nunc primum factæ Aptæ Juliæ Vulgiensis die Paschatis festo octavo, illuc pietatis causa religiosissimus princeps ex itinere divertit. Fama erat, reliquias Annæ sanctissimæ ab exilibus e Palestina primis Christianis ad oras Provinciam asportatas, tantisque pignoribus ditatam illustratamque fuisse Aptensem ecclesiam studio forte ac vigilantia S. Auspicii, primi urbis illius episcopi, quem furente Marco Aurelio imperatore adversus Christianæ religionis cultores ac potissimum contra pastores, intrepide tamen fidei mysterium provexisse, illicque cum circumquaque aperta esset tam cruenta carnificina, caulam dominicam collegisse, ac pastoris strenui pervigilisque munia subisse omnia et explevisse, testantur annales ecclesiastici anno clxi. Si Guesnæus hic indicare velit suos *Annales ecclesiasticos* (in *Annalibus Baronii* nihil de hac re ad hunc annum inventio) error est in numero: nam de S. Auspicio agit pag. 124 operis citati ad annum Christi 161.

aliter narratur.

97 Porro in jam dicta traditione referenda sic pergit: Cum autem postmodum Vandali cum plurimis aliis barbaris in Galliam ac præsertim anno cccvii in hanc Provinciam grassarentur, Aptenses Christiani in tam aperto religionis et rerum sacrarum profanationis discrimine S. Annæ venerandas reliquias in hypogæi, quod construxerant, ignotam specum abditas terra cumu-

laverunt: ubi retrusæ atque reconditæ in tenebris, cum trecentorum aut quadringentorum annorum spatio sequentibus incognitæ posteris latuissent, optimis tandem auspiciis ac indiciis cælestibus inventum corpus, et in hypogæi reconditi tumultu commonstratum, Carolus imperator præsens omni apparatu ornatuque visendo in altum locari, et in theca cypressina ab episcopo includi voluit. Primus omnium, qui viam aperuit ad effodiendas thesauri hujus pretiosissimi gazas reconditas sibi divinitus indicatas, puer quidam nobilis ac filius baronis a Casanova, omnis vocis ac linguæ usu orbatus ab incunabilis, non tamen omni in Annam sanctissimam devotionis sensu. Illic aperto pariete, quem digito demonstrarat, in hypogæum ingressus, ut Patronam suam deprecaretur, statim felicem et optatum preces ejus ceterorumque, qui se illi comites adjunxerant, eventum habuere: vocis enim a linguæ usus ei per miraculum concessus: Hic JACET, inquit, CORPUS B. ANNÆ, MATRIS VIRGINIS MARIE. Hæc attente confer cum narratione præcedenti, et videbis magnum traditionis discrimen.

98 Præterea si jussu Caroli Magni singula per ordinem manu publicorum scribarum rediguntur, et omnia summo Pontifici fideliter referuntur, omnia per sanctissimum dominum nostrum Papam approbantur, ut *Breviarium Aptense* asserit; mirum sane est, nulla antiqua hujus prodigiosæ rei monumenta proferri, præsertim cum tot scriptores veteres pia et gloriosa Caroli Magni gesta litteris consignaverint. Denique notari velim, ecclesiam Aptensem beatissimæ virginis Mariæ dedicatam fuisse, et in diplomatibus Aptensibus nullam fieri mentionem de inventione S. Annæ ante annum 1407, quo Joannes, episcopus Aptensis, concedit quadraginta dierum indulgentias omnibus Christi fidelibus, qui opem contulerint ad honorifice collocandas S. Annæ reliquias, de quibus iterum paragrafo sequenti erit agendum. Id etiam observavit Dionysius Sammarthanus in novissima Galliarum Christianarum editione tomo 1 col. 349, ubi sic loquitur: Templum (nempe cathedrale civitatis Aptensis, de quo agit) patronum habet Deiparam virginem. In dono castri de Sagnone, in bulla Paschalis II, et aliis chartis, beatæ Mariæ adjungitur sanctus Castor. Nunc in hac ecclesia invaluit S. Annæ cultus, quæ pro tutelari a nonnullis censetur. Non mihi lubet examinare diversa alia locorum, personarum, et temporum adjuncta, quæ fidem istius historiæ immi-

contra quam alique difficultates proponuntur.

99 Etsi omnes hæc difficultates contra prædictam narrationem mihi occurrant, tamen credere non possum, totam rei substantiam a scriptore longioris narrationis confictam fuisse: sed non dubito, quin eam variis episodiis exornaverit. Potuit itaque sacrum S. Annæ corpus (more in designandis reliquiis satis usitato partem pro toto intellige) ab immemorabili tempore Aptam deferri, ac deinde ob hostium incursiones aliasve causas abscondi, ita ut paucis iis, qui illud clanculum abdidierant, mortuis aut dispersis, occultus iste locus alios Christianos postea latuerit. Neque inficior, sacras hasce exuvias divino indicio aut miraculo repertas esse, quas Carolus Magnus, prodigiose earum inventionem intellecta, postmodum devotionis causa visitaverit. Hæc fortasse, quæ numquam litteris mandata fuerant, aut perierant, post aliquot secula auctori anonymo fundamentum præbuerunt,

ut

quomodo vero simile sit, Aptam quosdam S. Annæ reliquias consistere.

A ut historiam illam adornaret ex populari traditione, quæ tempore non parum crescit ac mutatur, ut quotidiana experientia discimus. Hinc verosimiliter ea traditio inserta est Breviario Aptensi, atque etiam transiit ad recentiores rerum Provincialium scriptores, ut videre est apud Cæsarem Nostradamum in Gallica Provinciæ historia pag. 305, Joannem Columbam nostrum in opusculis variis historicis pag. 577, aliosque auctores jam citatos. Quidquid sit, maneat Aptenses in immemorabili thesauri sui sacri possessione, ex qua sine evidentissimis argumentis non sunt deturbandi, et sanctam Deiparæ Matrem consueta pietate venerentur. De corpore S. Annæ, quod non procul Lugduno in insulam Barbaram portatum fuisse dicitur, jam pauca dicemus.

§ X. Caput S. Annæ variis locis honoratum.

B
at S. Annæ
insula Bar-
prope
lunum,

Trithemius in opusculo de laudibus S. Annæ volens antiquum ejus cultum contra obtractatores quosdam ostendere, cap. 4 inter alia sic habet: Prope Lugdunum monasterium nostri Ordinis in insula Barbara est, ubi in capella quadam vetustissima corpus beatissimæ matris Annæ cum multa reverentia populi quiescit, quam sanctus Longinus miles Christi primum fundasse dicitur, et pretiosissimas illas reliquias a Hierosolyma secum deferens in eodem collocasse. Hujus rei in dicto cœnobio antiquissima monumenta reperiuntur. At Claudius Laboureurius in libro, quem de Ruderibus insulæ Barbaræ Lugduni anno 1665 Gallice edidit, cap. 2 rotunde edicit, manuscripta istius cœnobii monumenta parachronismis ac ineptiis scatere, et ab aliquo conficta fuisse. Quidcumque sit de illo S. Longini in insulam Barbaram adventu, quem sine sincerioribus instrumentis non facile credemus, haud dubie Trithemius per corpus, more aliis usitato, partem corporis intellexit, nisi omnes alias ecclesias sacris Annæ lipsanis privare voluisset. Forte intellexerit caput S. Annæ, quod Laboureurius in opere citato pag. 301 quotannis in processione cum aliis Sanctorum reliquiis in ea insula circumferri testatur. Sed neque hic integrum S. Annæ caput designari posse, ex sequentibus patet.

C
variis
ecclesiis

101 Aptensis ecclesia, de qua paragrapho præcedente egimus, præter alias S. Annæ reliquias, sacrum ejusdem Sanctæ caput sibi vindicat: nam Honoratus Bouche tomo 1 supra citato pag. 223 in Chronographia Provinciæ lib. 4 cap. 2 § 2 affirmat, illud argenteæ lipsanothece inclusum, et pretiosis lapidibus ornatum religioso cultu honorari. At hic etiam totum pro parte accipi, evincit ipsa Aptensium traditio, de qua Guesnæus noster in annalibus Massiliensibus pag. 248 ita scribit: Ejus sacri capitis inferiorem mandibulam secum imperatorem (videlicet Carolum Magnum) detulisse Aquisgranum, ferunt, nescio quæ, a majoribus verbo habitæ traditionis. Præterea Dacherius in notis et observationibus ad opera venerabilis Guiberti de Novigento texens catalogum abbatum Majoris monasterii prope Turones, occasione quinquagesimi primi abbatis pag. 595 de capite S. Annæ ita loquitur: Matthæus Galteris (Gualtier) mxi Majoris monasterii cœnobita, et doctor theologus societatis domus Sorbonicæ, impense in B.

Annam, Dei Genitricis matrem, erat affectus: quare ab abbate S. Florentii Salmur. portionem capitis illius (quod asservari ferunt in prioratu de Gaya diœcesis Trecensis ab hoc ipso cœnobio pendente) obtinuit. Adde, quod Marlotus in Metropoli Rhemensi tomo 2 pag. 474 dicat, partem ejusdem capitis in gazophylacio majoris ecclesiæ Rhemensis conservari.

102 Ecclesia Deiparæ Carnulensis in Gallia etiam gloriatur capite S. Annæ, quod accepit a Ludovico comite Blesensi, qui circa finem seculi xii in Orientem profectus est, atque anno 1205 ibidem in prælio contra hostes generose occubuit. Necrologium Carnulense apud Mabillonium in novissima Analectorum editione pag. 384 de hoc dono ita meminit: xvii Kal. Maii obiit Ludovicus illustris comes Blesensis, qui ad partes transmarinas in servitium Dei iter aggrediens septem libras et dimidiam nobis dedit . . . . . qui etiam caput sanctæ Annæ, matris beatæ Virginis genitricis Dei apud Constantinopolim acquisivit, et huic sanctæ ecclesiæ cum pallio pretioso transmisit. Unde ex tanti præsentatione thesauri et susceptione materni capitis in domo Filix, facta lætitia magna in populo, Clerus hujus ecclesiæ et comitissa Katerina, quæ ex parte prædicti comitis, viri sui, caput præsentavit, in id concorditer convenerunt pio intuitu statuendo, ut singulis annis de oblationibus, factis prædicto sancto capiti, centum solidi in augmentum et ampliorem venerationem anniversarii ejusdem comitis adderentur. Idem in Necrologio illo brevius repetitur, dum obitus Catharinæ comitissæ Blesensis, memoratur: suspicor, has reliquias forte desumptas esse ex iis, quas Codinus, supra num. 48 citatus, Constantinopolim delatas fuisse affirmat. Ut ut est, candidati canonicatum Carnulensium coram his reliquiis jurare solent, sese legitimis parentibus natos esse, ut legi potest apud Sebastianum Roulliardum in Parthenia sive historia ecclesiæ Carnulensis cap. 8 num. 4. Nolo hic enumerare singulas Galliæ ecclesias, quæ partem ejusdem capitis sibi vindicant, sed ad alias regiones transeo.

103 Primo occurrit Bononia Italiæ, quæ anno 1435 caput seu potius cranium S. Annæ accepit a B. Nicolao Albergato, ut in ejus Vita, quam die ix Maii illustravimus, tomo 2 ejusdem mensis pag. 487 ex Carolo Sigonio relatum est his verbis: Nicolaus egregie ab omnibus collaudatus, in Italiam se recepit, ac cranium S. Annæ, matris beatæ Virginis ab Henrico rege (iste est Henricus vi istius nominis rex Angliæ) dono acceptum, pridie Kal. Decembris Bononiam attulit, atque ingenti ab universis honore acceptas, monachis suis Carthusiensibus dono dedit: qui ei oratorium S. Annæ in via S. Isaiæ condiderunt, ubi nunc etiam asservatur. Frustra hactenus quæsi, unde, aut qua occasione rex Angliæ sacrum hoc pignus acceperit. Si tamen conjecturæ locus delur, suspicor, hunc thesaurum seculo xiv ex Oriente in Angliam allatum fuisse, cum R. P. Laurentius Cuperus, Carmelitarum Provincialis, in Genealogia et Vita S. Annæ cap. 13 de ejusdem cranio narret sequentia: Quo vero delatum postea sit idem S. Annæ cranium, accipite. Est igitur in Asia regio, quam Maryandinum vocant, Bithyniæ contermina, in qua nobilissima stetit urbs Acone, veneno aconito dira, quæ tempore longo Christiana, tandem per Othomannum Turcarum tyrannum sub annum Domini millesimum trecentissimum destruitur, et Machumetum agnoscere cogitur,

AUCTOR
G. C.

esse dicitur.

E

Idem sacrum
caput Bononi-
enses in Italia,
F

AUCTORE
G. C.

gitur, ubi et fratrum Carmelitarum, ad quatuor miliaria huic oppido vicinum concrematum est monasterium, fratribus adhuc ibidem inventis pro fide Christi crudeliter trucidatis: aufugerant attamen prius aliquot, qui ossa sacra permulta, et inter alia cranium B. Annæ, matris Deiferæ virginis in Europam asportaverunt: nam (ut Usuardus in Martyrologio scribit) in civitate Aconensi dormitio seu mortis dies B. Annæ septimo Calendas Augusti a multis seculis religiose et celebriter colebatur. *Per Usuardum hic intellige auctaria Usuardina, a Molano edita. Ceterum fides hujus narrationis sit penes auctorem.*

Castelbonenses

104 Nunc trajicio in Siciliam, ubi in Martyrologio Cajetani nostri ad diem xxvi Julii ita lego: In Castellobono translatio capitis S. Annæ. Sed idem Cajetanus in Animadversionibus ad Vitas sanctorum Siculorum post tomum 2 pag. 82 sic clarius sese explicat: Castelli-boni oppidanorum patroni duo sunt: alter B. Guilielmus, altera D. Anna, mater SS. Virginis Mariæ, Dei genitricis. Ejusdem D. Annæ caput absque inferiore mandibula in eo oppido asservatur, summisque honoribus colitur. Vetus constansque traditio est, Joannem Hieracii comitem, hujus nominis primum (qui cum annos xciii vixisset, obiit sub annum Christi mcccclxxii) caput S. Annæ cum pagis quibusdam in Lotharingia, Galliæ provincia, permutasse, atque in Siciliam deportasse. *Dominicus a Burgio Minorita in opere Italico, quod de S. Anna anno 1690 Panormi edidit, primam sacri istius capitis in Siciliam translationem multo antiquiorem facit: nam asserit, hunc pretiosum thesaurum anno 1242 Hieracium a comite Guilielmo allatum fuisse, ac postea a Joanne, quem Cajetanus noster memorat, circa annum 1465 Hieracio Castellum-bonum translatum esse. Sed ad hæc omnia probanda vix aliquid præter populi traditionem invenias.*

in Sicilia

105 Idem P. Dominicus, tamquam testis oculus, cap. 22 operis citati ornatum et formam istius capitis exacte descripsit, ac etiam æri incidi curavit, quam tabellam nos imitati sumus, ut hic vides.

Infra argenteum hermam includitur sacrum caput, cujus fronti affixa est lamella argentea, in qua leguntur characteres Græci, quos P. Dominicus vitiose et minoribus litteris ita expressit: ἡ κεφαλή τῆς ἀγίας Ἀ' ννης τῆς μητρός τῆς Θεοτόκου. Vera inscriptio (saltem Majores nostri eam pro genuina ex Sicilia acceperunt) sic se habet:

ΗΚΑΡΑ ΤΗΘΑΗΑ ΟΔΥ ΗΘ
ΘΗΘΕ ΡΣ ΤΗΘΚΟ

Equidem fateor, ignorantia primi cælatoris hic voces nonnullas confusas, et forte litteras quasdam non recte expressas fuisse; sed cælatorem nostrum eam confusionem ac eandem characterum formam imitari jussimus, ut istam inscriptionem fideliter repræsentaremus. Ceterum sic voces distingui, ac characteres legi debent: ΗΚΑΡΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΗΣ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ. Id est: CAPUT SANCTÆ MATRIS DEIPARÆ. Denique P. Dominicus cap. 23 fuse narrat, quomodo anno 1603 idem caput furto sublatum, post duodecim annos miro modo repertum, et non sine miraculis agnitum, ac pristino loco restitutum fuerit. Nunc aliud ejusdem Sanctæ caput examinandum superest.

106 Marcodurum, nunc vulgo Dura et vernacule **Duren**, est urbs Germaniæ in ducatu Juliacensi ad Ruram fluvium sita, quæ jam a duobus seculis insignes S. Annæ reliquias, Moguntia clam sublatas, singulari pietate veneratur. *Jacobus Polius Minorita in Exegetico historico S. Annæ cap. 24 et sequentibus singillatim exponit, quomodo hic sacer thesaurus Marcodurum pervenerit, quantæ propterea lites inter Marcoduranos et Moguntinos exortæ sint, et qua ratione Julius II Pontifex iis finem imposuerit. Serarius noster lib. 1 Rerum Moguntiacarum cap. 17 rem complectitur his paucis verbis: In S. Stephani templo fuit olim S. Annæ caput; sed anno Domini m circa B. Virginis conceptionis festum, a lapicida furto Marcoduram sublatum, ubi et hodie magna religione, circumfrequentibus hæreticis, colitur: nam ibidem illud asservari decrevit post longas lites Julius II anno mdvii. Unde autem Moguntini sacrum istud caput antea acceperint, explicatur tomo 2 Rerum Moguntiacarum, quas Georgius Christianus Johannis nuper collegit, ubi pag. 572 hæc leguntur: Sacras inter reliquias, quarum quamplurimas ecclesia hæc D. Stephani memoriæ dicata a multis adservavit temporibus, singularique in pretio habuit, fuit sacratissimum caput D. Annæ, matris gloriosissimæ virginis Mariæ. Id, Frederico II imperante, Theobaldus, ad D. Stephanum scholasticus, vir doctus et pius, sacræque crucis in Terra sancta prædicator, anno mcccii Bethlehemi, juxta cum aliis sacris lipsanis, a Patre cœnobii, quem Priorem vocant, accepit ac Moguntiam allatum in hac collegiata tamquam pretiosissimum thesaurum deposuit. Deinde ibidem commissum furtum, Moguntinorum querelæ, ortæ turbæ, ac litis decisio referuntur.*

107 Haud dubie jam aliquis quæret, quid de his omnibus reliquiis censendum sit. Quænam ecclesia, inquiet, inter tot competitrices verum S. Annæ caput possidet? Supra laudatus Dominicus a Burgio cap. 21 citati operis Italici respondet, maximam sacri capitis partem Siciliæ adscribendam

et Marcodurum
ni in Germania
sibi vindicans,

qui omnes de
partibus capit-
is intelligendi
videntur.

A adscribendam esse, prout eam in superiori tabella exhibuit, atque apud Marcoduranos et Carnutenses minorem dumtaxat ejusdem capitis partem exstare, ut quodam testimonio de reliquiis Carnutensibus probare nititur. Procul dubio idem dixisset de aliis, si scivisset, plures ecclesias, jam supra enumeratas, eundem thesaurum sibi tribuere. Ut verum fatear, non displicet hæc explicatio: experientia enim didici, usitatissima phrasi in recensendis reliquiis sæpe totum pro parte poni. At quid si istæ ecclesiæ integrum S. Annæ caput, aut majorem illius partem ostendant? Tunc dicam, aliquas ex iis ecclesiis S. Annam, Deiparæ matrem, innoxio errore accepisse pro alia Sancta homonyma, quales multæ tum in Oriente tum in Occidente coluntur, ut ex primo Actorum nostrorum semestri, et ex aliis Martyrologiis salis apparet. Si neutra explicatio partibus litigantibus arrideat, ipsæ litem prosequantur, et antiquissima possessionis suæ documenta producant, dum interim ad recensendas alias S. Annæ reliquias progredior.

§ XI. Aliæ reliquiæ, et paradoxum de corporali ejusdem Sanctæ resurrectione.

ia S. Annæ
hia, alia-
recensens-
lipsana

In Analectis de S. Maximino, episcopo Trevirensi, tomo VII nostri Maii pag. 34 inter reliquias Trevirenses refertur brachium S. Annæ matris Mariæ. Erhardus Winheim Cartusianus in Sacratio Agrippinæ pag. 208 asserit, Coloniam in templo S. Barbaræ apud PP. Cartusianos servari brachium S. Annæ. Vasconcellus noster in descriptione regni Lusitani pag. 549 inter sacra Lusitanæ delubra ad propositum nostrum hæc habet: Quin et fanum Misericordiæ dicatum, diva Anna, cæli Reginæ mater, brachio illustrat. In chronico Mindensi apud Meibomium tomo I Rerum Germanicarum pag. 563 inter alias Sanctorum exuvias ponitur brachium S. Annæ devote adornatum. Onuphrius Panvinius, agens de septem Urbis ecclesiis pag. 81 testatur, Romæ in sacratio S. Pauli apostoli in via Ostiensi exstare brachium cum pollice S. Annæ, matris B. Virginis Mariæ, inclusum brachio argenteo. Hinc iterum patet, sæpe partem pro toto accipiendam esse; cum hic rotunde quinque brachia, et forte alibi plura, numerentur. Teste Pirro in Sicilia sacra tomo 2, pag. 620, manus Annæ, matris Deiparæ, in insula Melita honoratur. Bernardus Guido ex Ordine S. Dominici in tractatu de Sanctis, qui ornant Lemovicensem diocesim, apud Labbeum nostrum tomo I Bibliothecæ Mss. librorum pag. 636 sacrum ejusdem Sanctæ lipsanon proponit his verbis: Sanctæ Annæ mamilla, qua Dei genitricem Mariam virginem aluit et lactavit, habetur, veneratur, et manifeste ostenditur infra crystallum in ecclesia S. Annæ in loco, sic ab ipsa Anna denominato. Denique Albertus Stadensis in suo Chronico ad annum 1199 de indeterminatis ejusdem Sanctæ exuviis ita meminit: Anno Domini mxcix Hartwicus archiepiscopus de Terra promissionis Venetiam navigans, in Bremam perrexit, deferens ibi reliquias sanctæ Annæ, et gladium Petri, quo Malcho auriculam amputavit.

rofertur
monium

109 In Belgio nostro inter alias S. Annæ exuvias, de quibus videri potest Arnoldus Rayssius in Hierogazophylacio Belgico, celebrantur supra

memoratæ reliquiæ in Bottelaer, quarum antiquitatem et traditionem utcumque cognoscere ex sequenti instrumento, quod P. Antonius Herreyns, Societatis nostræ sacerdos ac in agro Alostano missionarius, anno 1727 nobis exscribi curavit, et cum suo originali concordare testatur. Tenor autem instrumenti hic est: Nos Alardus Kuyckius, vicarius ecclesiæ sancti Salvatoris in civitate Ultrajectensi sacerdos, sacellanus, nec non confessarius monialium Regularissarum Conventus Ordinis S. Francisci, in honorem beati Nicolai episcopi anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo primo, a Frederico Blancenhemio tertio hujus nominis (felicitis recordationis) quinquagesimo autem primo ecclesiæ Ultrajectensis episcopo laudabiliter exstructi atque dotati, harum litterarum argumento bona fide declaramus, atque Deo conscio testatum facimus, ab initio prorsus conditi prædicti monasterii a dicto Blancenhemio episcopo impetratas, monasterio donatas, ac in summo altari repositas, summaque veneratione exceptas, cultasque fuisse has ex corporibus Sanctorum reliquias, S. Joannis Baptistæ, sanctæ Annæ Genitricis Dei matris, S. Barbaræ, nec non S. Apolloniæ, ac Blasii episcopi martyris.

AUCTOR
G. C.

110 Verum cum priorissa prædicti monasterii S. Nicolai, ætate ingravescens, adhuc majora Catholicæ religionis deinceps pertimeret detrimenta, monasterium quoque indies personarum majori laborare inopia consideraret, prædictas reliquias ex capsâ desumptas, jussu priorissæ, viro Catholico et peramico Everardo Bottero in manus tradimus, ut ab hostium injuriis liberatæ in securiorem Catholicorum piorumque fidelium transirent venerationem: quam donationem sponte factam, ut posterius integram ratamque habeant, manu propria et venerabilis priorissæ, in præsentia sacerdotum infrascriptorum, subscriptas monasterii nostri sigillo communivimus. Datum Ultrajecti in loco nostro refugii anno millesimo sexcentesimo decimo septimo, xxvi Augusti veteri stylo. Inferius erat subsignatum Alardus Kuyckius: et ab alia parte Margarita Henrici van Wynterswyck Priorissa: et paulo inferius ab utraque parte Joannes Maillaert, et Joannes van Waereghem, uterque Societatis Jesu sacerdos. Sigillum appendebat cum cauda rubri serici. Concordat hæc cum sua authentica, excepto quod ibi plures recensentur reliquiæ. Quod attestor ego frater Nicolaus Georgius sacri Prædicatorum Ordinis sacerdos, qui post prænominatos patres sacerdotes etiam expresse vocatus sui a prænominato domino Everardo Bottero ad deponendum, ac fidele testimonium reddendum.

pro ejusdem
Sanctæ reliqui-
is in Bottelaer

Frater Nicolaus Georgius, qui supra.

Ego infrascriptus ac etiam supranominatus Everardus Botterus coram Deo declaro ac ejus testor Ecclesiæ militantis præsentia, me supranominatas Sanctorum reliquias eximio magistro nostro Provinciali P. F. Petro Woestimjo in manus consignasse ac tradidisse eadem fide, qua accepi, ob ejus erga Sanctorum prædictorum pignora venerationem, cui quoque, eodem Deo teste, dedi partem capitis Martyrum sanctorum Gorcomiensium.

Everardus Botterus, qui supra.

111 Jacobus Boonen, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Gandavensis fidem facimus, nos sollicite supra nominatas reliquias SS. Joannis Baptistæ, Annæ, Barbaræ, Apolloniæ et Blasii episcopi ac martyris recensuisse, atque informatione

quas episcopus
Gandensis pu-
blicæ venera-
tioni exponi
permisit.

AUCTORE
G. C.

informatione etiam prævia super nonnullis articulis, ad rei veritatem certius explorandam pertinentibus, de virorum gravium, prudentum et piorum consilio permisisse, prout hisce litteris permittimus, dictas reliquias ad maiorem Deigloriam et Sanctorum ejus honorem populique fidelis utilitatem et consolationem publicæ venerationi in ecclesias exponi, in quorum fidem hisce manu nostra subscripsimus, et sigillum nostrum imprimi curavimus. Gandavi die septima Martii, anno a Christo nato millesimo sexcentesimo et decimo nono. Jacobus episcopus Gandavensis. Sigillum ejus erat appositum in rubra cera. Ego infrascriptus frater Vincentius Clerici fidem facio et attestor, me reliquias S. Annæ, matris sanctissimæ virginis Mariæ cum licentia et in præsentia Prioris mei ex manu nostri fratris Jacobi van den Heede excerpisse de capsula nostra supra summum altare nostrum posita, et in duas partes divisisse, et unam partem minorem tradidisse ipsi patri Priori juxta me stanti ante summum altare, qui eodem instanti eandem partem dedit in manus R. D. Joannis van Lekeburne pastoris in Botelaere, diocesis Mechliniensis, hac xvii Martii mdcxxxviii. Ita est frater Vincentius Clerici Ordinis Prædicatorum, sacrista Gandensis. Concordat hæc copia cum sua authentica, quod nos infrascripti fratres attestamur hac xxvi Martii mdcxxxviii. Joannes van Lekeburne, pastor S. Annæ in Botelaere. Judocus van Lekeburne, pastor in Lemberghe.

Neapoli et Duaci pedes S. Annæ ostenduntur,

112 In Ms. quodam Gallico, quod perillustis D. Dominicus de Georgio Neapolitanus anno 1714 ad nos misit, narratur, qua occasione pes S. Annæ a principe Achaïæ ex Græcia in Italiam delatus fuerit, et quomodo jam in sacello palatii de Montemileto prope Neapolim honorifice conservetur; ubi quotannis festo Sanctæ a Neapolitanis pie invisitur. Duaci in Belgio ecclesia S. Amati præter alias Sanctorum reliquias publicæ venerationi exponit (verba sunt Rayssii in Hierogazophylacio Belgico pag. 36) pedem dextrum, adhuc carne et ossibus amictum, sanctissimæ Annæ, matris genitricis [Dei] beatissimæ Virginis Mariæ, et Christi Domini nostri aviæ. .... Visitur prædictus pes in pede argenteo inaurato, illique justæ magnitudinis correspondente crystallo, a duobus angelis sustentato; subtus vero imagine sanctæ Annæ ejusdem materiæ conspicuo, qui nec tantum intuentes ad pietatem, sed etiam ad sacrum quemdam horrorem et venerationem permovet. De quo licet non inveniantur testimoniales litteræ vel diplomata, tantum thesaurum confirmantia, exstant tamen cujusdam antistitis Atrebatensis litteræ, quibus ob reverentiam (ut ego quidem pie existimo) tantarum reliquiarum Officium et festum sanctæ Annæ (licet observatum non sit) ab omni Duaceno populo observari quotannis jubet, quas videre nobis huc usque non contigit.

et Antverpiæ in Domo professæ Societatis Jesu

113 Antverpiæ in Domo Professæ Societatis nostræ etiam possidemus notabiles S. Annæ reliquias, quæ quando et quomodo ad nos pervenerint, ex sequentibus intelliges. Accipe primo instrumentum legitimum, quod in Ms. lipsanologio nostro pag. 113 ita sonat: Conradus Haegt decanus, ceterique capitulares ecclesiæ collegiatæ sancti Gangulfi Hinsbergæ, omnibus has visuris salutem in Domino sempiternam. Rogati, ut, sicut alii novam basilicam Domus Professæ Societatis Jesu Antverpiæ temporalibus thesauris

condecorant, ita nos spiritualibus vel sacris potius exornare dignaremur; volentes honorem Patronæ nostræ D. Annæ promovere, Societati que toti nostrum affectum demonstrare, de exiguo, quod habemus, frustum costæ, humerum cum reliquo corpore ligantis, donavimus B. Annæ matris beatæ Mariæ virginis, quod ex reliquiario capituli nostri accepimus, ubi ab immemorabili memoria os hoc argento inaurato exornatum sub imagine B. Annæ asservatum fuit, factumque quotannis celeberrimum Officium, iisdem reliquiis populo ad honorandum in summo altari nostro expositis ipso S. Annæ sacro die. Rogati sæpius a magnatibus sumus, ut sese participes particulæ alicujus harum reliquiarum faceremus; sed negavimus hactenus omnibus, volentes integrum posteris tradere, quod a majoribus accepimus. Sperantes tamen hoc nostro (exiguæ quidem notæ, sed æstimatione nostra magnæ) dono Patronæ nostræ honorem augere et populi devotionem promovere in novo pretiosissimo templo emporii Belgarum primi, tenore harum R. admodum P. Carolo Scribani, Societatis Jesu provinciali, transmittentes partem costæ B. Annæ, damus donamusque, honorem ei beatæ Patronæ nostræ unice commendantes. In horum fidem his sigillum majus capituli nostri appendimus, manuque notarii publici signari fecimus. Hinsbergæ xv Octobris anni mdcxviii.

114 Deinde in eodem lipsanologio pag. 190 R. P. Jacobus Tirinus, præpositus Domus Professæ, testatur, quod ex capite R. Annæ pars fere palmaris data fuerit a P. Joanne Viringo, Societatis nostræ sacerdote, qui has aliasque sacras reliquias ex variis et antiquis Hollandiæ monasteriis acceperat. Præterea habemus pulverem ex ossibus S. Annæ, quem Atilius Amalthæus archiepiscopus Athenarum ad R. P. Carolum Scribanium misit, ut in citato lipsanologio pag. 121 authentico instrumento probatur. Omnia hæc S. Annæ ossa simul in pretiosa lipsanoteca conservantur, et sæpius cum argentea ejusdem Sanctæ statua publicæ venerationi exponuntur.

115 Tædium lectori afferam, si percurrere volueris singulas Christiani orbis ecclesias, in quibus veneranda S. Annæ lipsana inveniuntur: nam Carolus Bartholomæus Piazza in Hemerologio sacro ad hunc diem in sola urbe Romana plures assignat reliquias, quæ publicæ venerationi exponuntur. Præterea ibidem narrat, quomodo corvus sponsalem ejusdem Sanctæ annulum, qui in expilatione urbis Romanæ ablatus fuerat, prodigiose retulerit ad cœnobium monialium, ubi hactenus religiose conservatur. De hoc annulo actum est in Vita B. Sanctucciæ tomo III Martii nostri pag. 363, num. 4. Bucelinus in Sacratio Benedictino, quod Menologio suo subjunxit, sequentes S. Annæ reliquias enumerat, quæ in monasteriis sui Ordinis custodiuntur: Hujus sacratissimum brachium cum pollice asservatur in nostro S. Pauli Romano cœnobio Brachium S. Annæ in S. Pauli Romæ cum carne et cute. Crepida ejusdem in monasterio Gerardimontano ostenditur; de costa ejusdem in Maricolensi monasterio. Videtur hic duo brachia distinguere, ex quo confirmantur ea, quæ superius monui.

116 At oportet falsa esse omnia, quæ de sacris S. Annæ ossibus huc usque protuli, si vera est revelatio, quam venerabilis Maria de Jesu, abbatissa Agredensis, in opere Hispanico, cui titulus Mystica civitas Dei, habuisse dicitur: illic

D

E

varia ejusdem Sanctæ ossa conservantur,

qualia etiam alibi enumerantur,

F

quarum omnium reliquiarum veritas cum opinione venerabilis Mariæ de Agreda

A illic enim parte 2, lib. 6, cap. 26, num. 1468 in editione Ulyssiponensi pag. 573 inter corpora Sanctorum, quæ Matthæi 27 et 52 resurrexisse leguntur, præter Joachimum et Josephum, diserte nominatur S. Anna, quæ cum corpore et anima ad immortalem vitam resuscitata fuisse traditur. Unde sequitur, nulla istius Sanctæ ossa in terris superesse. Non existimo, ecclesias supra memoratas, quæ sacris S. Annæ reliquiis gloriantur, hoc consecrarium facile admissuras esse. Saltem Josephus Geldolphus a Ryckel, abbas S. Gertrudis Lovanii, in Phylacterio tract. 7 § 4 de hac heteroclita sententia sic judicat: Inconsiderata (ne dicam temeraria) assertio est quorundam, qui inter Sanctos illos, quorum corpora surrexerunt et apparuerunt multis in triduo passionis, etiam recensent S. Annam, S. Joseph, et Joachimum. Quidquid sit de triduana illa corporum sanctorum apparitione, fueritne temporalis tantum, an secus, non definio. Hoc autem li-

B quere puto, S. Annam, matrem Christiparæ, nequaquam inter eos annumerandam, si (prout præfert præfata opinio) resumpserunt corpora numquam amplius obnoxia corruptioni: nam ejus corporis reliquiæ inveniuntur in terris.

117 Præterea rogatos velim eos, qui omnia abbatissæ Agredensis scripta tam acriter defendunt, ut illam opinionem componant cum revelatione S. Birgittæ, quæ lib. 6 Revelat. cap. 104 ita habet: Sacrista monasterii sancti Pauli extra muros Romæ dedit sponsæ Christi reliquias de S. Anna, matre Domine nostræ Virginis Mariæ. Cum igitur domina cogitaret, quomodo eas reponeret et honoraret, apparuit ei sancta Anna dicens: Ego sum Anna domina omnium conjugatarum, quæ fuerunt ante legem. Ego etiam sum mater omnium conjugatarum fidelium, quæ sunt post legem, quia Deus voluit de generatione mea nasci; ideo tu, filia, honora Deum isto modo: « Benedictus sis tu Jesu fili » Virginis, qui de conjugio Annæ et Joachim » matrem tibi elegisti; ideo propter preces Annæ miserere omnibus, qui in conjugio sunt, » ut fructificent Deo. Dirige etiam omnes, » qui ad conjugium tendunt, ut in eis honoretur » Deus ». Reliquiæ vero meæ, quas habes, erunt diligentibus in solatium, donec Deo placuerit eas altius honorare in resurrectione novissima. Quomodo, obsecro, ista inter se conciliabunt?

§ XII. Miracula S. Annæ, ac de iis judicium.

Nullum est dubium, quin innumerabilia per intercessionem S. Annæ patrata sint miracula, ita ut cum abbate Trithemio in tractatu de laudibus S. Annæ cap. 14 jure merito dici possit: Si crebra miraculorum exhibitio reverentiam Sanctorum meretur, beata Anna maximo honore dignissima est, quæ devotis suis cultoribus tot ac tanta beneficia quotidie impendit, ut nemo sit, qui omnia possit enarrare. Attamen non omnibus, quæ vulgo circumferuntur, æqualis fides adhibenda est: aliqua enim ex iis non modo certum rei gestæ tempus, locum, vel personas designare negligunt, sed etiam parum verosimilia, ne dicam incredibilia, continent, ita ut potius parabolæ quam vera exempla videantur.

Julii Tomus VI.

tur. Equidem novi, non esse abbreviatam manum Domini, nec ideo rejicienda esse miracula, quia stupenda sunt; at quo magis prodigiosa sunt, eo majora pro iis testimonia exigo. Hinc miracula, huic Commentario historico subjungenda, in varias classes discrevi; de quibus singulis pauca in genere præmonebo, interim de particularibus factis liberum lectori judicium relicturus.

119 Petrus Dorlandus Cartusianus, qui in Zelemensi S. Joannis cænobio apud Diestemium Brabantiae oppidum anno 1507 obiit, varia collegit S. Annæ miracula, quæ in codice Ms. Cartusiæ Coloniensis conservantur. Ea quidem jam a Jacobo Polio aliisque citari, imo et referri videram; sed cum de textus sinceritate dubitarem, ac genuinum Dorlandi opusculum videre cuperem, scripsi ad P. Gabrielem Dülman, Societatis nostræ in Rheno inferiori procuratorem, cujus studio et diligentia ecgraphum desiderati opusculi non ita pridem accepi. Nec vana fuit mea de textus sinceritate dubitatio, cum Polius et alii quædam addiderint, quæ in Dorlando non leguntur, ut mox apparebit. Ceterum ut circa miracula, a Dorlando collecta, mentem meam candide aperiam, nonnulla ex iis nimis vaga et indeterminata, alia, maxime portentosa, sufficientibus testimoniis destituta mihi videntur. Nolo tamen Petrum Dorlandum, qui in Bibliotheca Belgica Valerii Andreæ vir singulari vitæ integritate, innocentia, pietate, et eruditione conspicuus dicitur, fallaciæ accusare, quasi lectoribus suis imponere voluerit: nam opinor, illum bona fide posteris tradidisse prodigia, sicut ea simpliciter acceperat. Denique illam Dorlandi collectionem respectu aliorum in titulo appellavi miracula antiquiora, inter quæ experimenti gratia primum, quod post hunc paragraphum cap. I refertur, nunc juverit examinare et cum aliis auctoribus conferre.

120 Dorlandus memoratum miraculum ita narrare incipit: Anno Domini millesimo sexagesimo secundo fuit in regione Ungariæ juvenis quidam ditissimus vicesimum annum agens: hujus parentes, fratres ac sorores ex pestilentia grassante jam dudum obierant, et sic tota paterna hereditas, quæ amplissima erat, ad ipsum devoluta est. . . . . Cum omnem paternam pecuniam more juvenum in tabernis et ludicris dilapidaverat, ad summam pervenit inopiam, ita ut non inveniret, quod manducaret. Audi nunc Jacobum Polium, ultra centum annos Dorlando juniorem, qui idem miraculum quibusdam temporis ac loci adjunctis sic exornat: Sub Gregorio V Pontifice ac Stephano Hungariæ duce, postea rege, in urbe Macaria sive Nuceria populosa et opulenta Emericus consulis potentis filius, parentibus per epidemiæ luem sublati, ex asse heres, adolescentium more inexpertorum, anno ætatis vicesimo per vitam licentiorum totus prodigus, velut nix in sole, sal in aqua, glacies in igne, stупpa in flamma vorace diffluit et egere cœpit. Jam in utrumque hunc textum, inter se collatum, aliqua notanda sunt.

121 Imprimis si juxta Dorlandum id anno Domini millesimo sexagesimo secundo contigerit, quomodo Polius asserit, istud factum esse sub Gregorio V Papa et Stephano Hungariæ duce vel rege, qui ambo jam diu ante illum annum obierant? Deinde ubinam in Hungariæ regno sita est Macaria vel Nuceria, urbs populosa et opulenta? Invenio equidem Macariam in insula Cypro, et

tamen aliqua non sunt satis probata,

E

ut ex diversa ejusdem miraculi

F

narratione ostenditur,

AUCTOR
G. C.

triplicem Nuceriam in Italia; sed nec unius nec alterius nominis civitatem hactenus in Hungaria usquam reperi. Præterea unde Polius novit nomen istius adolescentis, quem Dorlandus tot annis ante anonymum relinquere coactus est? Denique unde Polius omnes has circumstantias eruit, quas Dorlandus ignoravit? Satis, inquires, id indicat, quando narrationem suam ita concludit: Omnem prædictæ rei gestæ seriem toti mundo testatam reliquit et scripto firmavit Reginaldus juris utriusque doctor ac Stephano regi a secretis. Sane miror, hunc scriptorem Dorlando ignotum fuisse, aut si notus fuerit, ab ipso citatum non esse, ut prodigia tanta teste synchro probarer. Saltem ego post non levem inquisitionem hactenus nullam istius Reginaldi memoriam invenire potui. Superest etiam alius scrupulus; nempe non capio, quomodo Reginaldus iste, regis secretarius, affirmet, a Stephano Hierosolymitanum iter institutum fuisse, cum in Actis S. Stephani et historiis Hungaricis altum de hac peregrinatione sit silentium. Discere itaque cupimus, ubi exstet istud Reginaldi scriptum, ut de ejus sinceritate iudicium ferre possimus. Atque hæc de primo miraculo dicta sufficiant: circa reliqua in Annotatis nonnulla observabo.

et similia
etiam R. P.
Laurentio Cu-
pero, Carme-
litarum pro-
vinciuli, sus-
pecta fuerunt.

122 *Hæc et similia Dorlandi prodigia in libellis Flandricis passim legenda proponuntur, de quibus R. P. Laurentius Cuperus, Carmelitarum per Germaniam inferiorem provincialis, in Genealogia et Vita S. Annæ apud nos pag. 152 tale olim tulit iudicium: Equidem, inquit, inferioris Belgii nostri sermone vernaculo libellos typis excusos vidi duos, quorum prior sine consule, quod aiunt, hoc est die vel anno vel auctore vel typographo fuit: alter Antverpiæ e regione Manus aureæ in Lombardorum mœnibus apud Nicolaum Vivatium evulgatus erat anno Domini MDLXIV decima septima Decembris. Uterque libellus miracula complura mortalibus per preces B. Annæ in remedium data continebat; sed quæ mihi, quamvis non impossibilia, minus tamen probabilia videbantur. Quia nec curionum, adeoque nec episcoporum, neque reipublicæ magistratus testimonio confirmata legebam.*

C *Quapropter omissis hujusmodi non approbatis libellis, certiora sequamur. De miraculis, quæ sunt precibus beatæ Annæ hominibus exhibita, Joannes Trithemius abbas Spanheimensis scripsit librum, qui Moguntiae impressus est anno MDCXIV. Et quoniam quæ procul et olim facta sunt, apud omnes passim non inveniunt fidem, nos unicum dumtaxat supra naturam dono cælesti precibus sanctæ matris Annæ concessum miraculum in initio hujus libelli præfiximus, quod in acutissima sua febris ac deplorata corporis valetudine Rodolphus Agricola Frisius, vir doctissimus, impetravit. Hoc beneficium, Rodolpho Agricolæ præstitum, inter miracula antiquiora num. 75 refertur, de quo et ejus eucharistico carmine pauca illic annotabo. Nunc ad alteram miraculorum classem progrediar.*

Authentica
sunt miracula,

123 *Secundo loco exhibebo miracula recentiora, quæ post mirabiliter inventam S. Annæ imaginem, ut supra § 8 retuli, in Britannia Armorica contigerunt, et de quibus jam sæpe laudatus Joannes Thomas a sancto Cyrillo cap. 25 § 13 ita in genere loquitur: Perplura alia illustria miracula ex libris evulgatis vel registris ecclesiæ, quibus, quæ principalioris ordinis et classis sunt, exacte et fideliter consignata continentur, vel etiam publicis passim desuper confectis instru-*

mentis haberi possunt: inter quæ numerantur D
duodecim mortui, qui gloriosissimæ hujus Matris merito vitæ restituti: sexaginta periculose infirmi præsentissimo mortis periculo feliciter erepti: duodecim cæci, qui visus; novem muti, qui linguæ; et decem surdi, qui auditus usui; ac tredecim captivi, qui libertati miraculose restituti: et innocentes a falsis accusationibus vindicati: triginta sex paralytici, quibus integer membrorum usus; et tredecim alii, quibus [in] humanitus incurabilibus morbis sanitatis integritas restituta. Triginta tres, qui in vasto mari, naufragio; triginta quinque, qui alias in aquis præsentis submersionis periculo erepti: tredecim ex servitute Turcica salvi et liberi evaserunt. Octo feminis sterilitate, et quindecim periculosa pariendi difficultate laborantibus, his facilioris partus, illis vero fecunditatis desideratissimum beneficium obtigit. Pluribus quam centenis a diversis infirmitatibus salus restituta est. Quinquaginta duo a diversis accidentibus, E
quorum malignitate mors certa secutura fuisset, feliciter liberati.

124 Tandem plurimi manifestas et gravissimas sinistri sui circa hanc devotionem iudicii pœnas dederunt. Potiora et illustriora ab anno MDCXLVII, quo hæc consignatio facta fuit, contigerunt. Sed quo pretiosior animæ quam corporis salus, hoc etiam nobiliora et magis notabilia circa animam facta veniunt miraculosa beneficia: puta, omnino prodigiosæ hominum in peccatis obstinatorum conversiones; peccatorum a quinquaginta annis neglectorum factæ confessiones, et mirabilis animarum metamorphosis. Hujusmodi vero beneficiorum facile non est numerus, nec nisi sacrosanctis poenitentiae tribunalibus cognitus: quæ proinde ob sacri et inviolabilis sigilli confessionis reverentiam justissime tacentur et celantur. Inter innumerabilia hæc miracula seligam aliqua ex libello Gallico, quem anonymus Societatis nostræ sacerdos anno 1664 Venetiæ in Britannia Minori edidit. Porro hæc omnia beneficia tot tantisque testimoniis confirmata sunt, ut homines etiam hypercriticos de veritate convincere debeant, maxime cum RR. PP. Carmelitæ incredulis F
longiores informationes et authenticos processus possint illic ostendere.

125 Cum aliquando legissem, ad Marcoduranas S. Annæ reliquias varia patrata fuisse miracula, incessit me cupido ea obtinendi, ut huic operi insererentur. Scripsi itaque ad supra laudatum et officiosissimum Gabrielem Dülman, ut Marcoduri dignaretur inquirere, an illic superesset scripta similium beneficiorum memoria. Fecit is diligenter, quod rogaveram; sed post iteratam inquisitionem nihil inveniri aut obtineri potuit. Interim incidit in manus meas libellus Hispanicus, per Joannem de Robles, canonicum regularem, Burgis anno 1567 editus, in quo Marcodurana miracula recensentur. Imo ea olim Latine conscripta fuisse intelligo ex ipso auctore Hispano, qui ante illa sic præfatur: Hæc est copia miraculorum Latine impressorum, quæ recentior ex Romana urbe ad me pervenerunt. Trans-
tuli autem ea in linguam Hispanicam, nihil mutata rei substantia; sed verbum de verbo expressi. Cum igitur Latinum eorumdem exemplar nusquam reperire potuerim, tetrico labore coactus fui ea iterum ex Hispanico idiomate Latina reddere. Etiam si autem Joannes de Robles ea fideliter ex Latina lingua transtulerit, tamen propria locorum nomina ita interdum luxavit,

quæ in Britan-
nia Minori
contigerunt,

quibus addi-
mus alia, ex
variis scripto-
ribus collecta

A vit, ut ea via divinando cognoscas, sicut in Annotatis observabo. Ceterum illa tertiæ miraculorum classi inserui, in quam varia miracula ex diversis auctoribus sparsim collegi, ut per decursum videbitur. Hæc autem copiosa miraculorum collectio a me facta est in gratiam concionatorum, ut ex iis certiora eligant, et ita auditores suos ad solidam S. Annæ venerationem ac reverentiam exhortentur, cum de Actis illius parum certa possint populo proponere. Nunc singula eo, quo dixi, ordine accipe.

MIRACULA ANTIQUIORA

Collecta a Petro Dorlando
Cartusiano.

Ex Ms. Cartusiæ Coloniensis.

B

PROLOGUS.

ctatio ad
n S. An-

Quisquis ille es, qui aut criminum molibus prægravaris, aut scelerum immanitate tereris, aut crebris tentationum procellis impugnaris, aut curis exundantibus anhelus efficeris, aut adversis fortunæ casibus agitaris, aut redolentis olim famæ damna perpeteris, aut turpissimi amoris facibus inflammaris, aut sinistra de te suspitione confunderis, aut carcerali maceratione afficeris : huc, quæso, huc ad clarissimos miraculorum Annæ radios cito oculos converte, unde tibi et veniam et gratiam, quietem et sanitatem, refrigerium et gaudium sperare poteris et impetrare. Perpende, obsecro, ex his Annæ prodigiis maximis, quæ coruscant in ceteris, quid debeas ambire in calamitatibus tuis, quia revera non est abbreviata promptissima manus ejus, si ei vel devote serviveris, vel obnixè deprecatus fueris. Annam invoca; ipsa numquam ab ore, numquam a corde recedat ^a, ut ce-
rem in cunctis tum corporis tum animæ doloribus
eam accipias adjutricem. Hinc quoque te admoni-
tum velim, lector candide, ne miracula hæc, quæ
scribimus quasi aut conficta aut minus vera con-
tempseris; habe de mea conscientia, obsecro, bo-
nam opinionem ^b, non enim adeo dementis sum
animi, ut velim mentiendi salutis discrimen incur-
rere, cum tacendo possim tutissimus permanere;
scriptum quippe est : Os quod mentitur, occidit ani-
mam. Agnosce igitur eum abyso jam mortis ab-
sorptum, qui sic inanibus fabellis hominum glo-
riam aucupatur, ut malit mentiendi perire, quam
subticendo proficere.

ANNOTATA.

a Hæc auctor composuit ad imitationem S. Bernardi de nomine Mariæ, ut videri potest in Officio, quod Dominica infra octavam beatissimæ Virginis quotannis recitamus.

b Habeo de conscientia Petri Dorlandi bonam opinionem, ut in Commentario historico num. 117 dixi. Non tamen hinc certiora redduntur hæc omnia miracula, quia potuit Dorlandus pia simplicitate et sine mendacio colligere prodigia, quæ tunc vulgo circumferebantur.

CAPUT I.

Adolescens Hungarus a sancta Anna
variis periculis ereptus et multis fa-
voribus cumulatus.

Anno Domini millesimo sexagesimo secundo ^a fuit in regione Ungariæ juvenis quidam ditissimus vicesimum annum agens, hujus parentes fratres ac sorores ex pestilentia grassante jam dudum obierant; et sic tota paterna hereditas, quæ amplissima erat, ad ipsum devoluta est. Sed quia flagellat Deus omnem filium, quem diligit, omnia in illum repente elementa consurgunt, et orbis terrarum suam in ipsum exsequitur vindictam; ventus namque vehementer irruens a fundamentis domorum, quas possidebat, latera concutiens, tecta cum parietibus ad terram dejecit. Ignis vorax omnem domus suæ substantiam absorbit, fulmina crebris ictibus omnia ejus blada ^b et cuncta, quæ ad illum in arboribus fructibus et vineis pertinebant, absumunt; et cum omnem paternam pecuniam, more juvenum, in tabernis et ludicris dilapidaverat, ad summam pervenit inopiam, ita ut non inveniret quid manducaret.

3 Erat etiam ipse debitor multorum, et non habente ^c eo, unde posset se quotidie monentibus satisfacere, cum indignatione magna et impatientia in hæc verba prorupit : Væ mihi, Deus mutatus est mihi in crudelem, et in duritia manus suæ adversatur mihi : elementa quoque omnia conspirant adversum me. Quid agam? Quo me vertam? En afflictionem magnam, et neminem consolatorem. Nam et propinqui mei despiciunt me, et qui me paulo ante diligebant, quasi alienum habent me. Cœpit itaque cogitare, ut, patria relicta, quasi peregrinus in longinquam pergeret regionem; cumque jam unum milliare extra civitatem confecisset, positus in terram genibus, protendens cum manibus faciem in cælos, ab imo pectoris alta ducens suspiria, ita ad Deum locutus est : O clementissime Deus, si est aliquis apud te Sanctorum in cælis, qui soleat miseris afflictosque consolari, is mihi nunc in auxilium, quæso, festinus occurrat; et hæc dicens amaris lachrymis respersus totusque in lamenta resolutus est.

4 Ipso itaque sic plorante, descendit ad eum de cælis sanctus Jacobus apostolus, Hispanorum patronus, in habitu peregrini, quem hic juvenis sæpius multa devotione coluerat; cui Sanctus ait : Quid habes, fili? Cur tam amarissime ploras? Cumque ad hanc vocem omnem cordis sui amaritudinem sancto Jacobo, quem tamen non cognoscebat, explicuisset, ait ad illum beatus Jacobus : Si cupis consilium, solatium atque auxilium in tuis miseriis invenire, Annam beatissimam totamque progeniem ejus studeas honorare. Hæc est enim alma Dei Genitricis Mater, aviaque Christi Domini : hæc est veteris terminus testamenti et inchoatio novi; hæc est omnium afflictorum se invocantium optima consolatrix. Ad hæc juvenis, Quo ritu, ait, et qua devotione debeo Annam sanctissimam venerari? Cui Apostolus : In qualibet hebdomada feria tertia dices Pater noster ter, et ter

Ave

Adolescenti
Hungaro ad
paupertatem
reducto,
a

E

b

et ob debita
patriam dese-
renti
c

F

S. Jacobus ap-
paret, eique
suadet cultum
S. Annæ,

EX MS.

Ave Maria, ad honorem ejus, dicesque in fine cujuslibet Ave Mariæ hoc modo : Et benedicta viscera Annæ matris, quæ portaverunt æterni Patris Filii sanctissimam Genitricem. Lumen quoque candelæ succendes coram ea, vel in loco, ubi coli sit solita. Ad quæ juvenis : Oro te, ait, dic mihi, cur potius feriis tertiis quam aliis, Annam feceris venerari? Respondit Sanctus : Quia hoc die ipsa genita est, hoc die Christi Genitricem enixa est, atque hoc die luce perfuncta migravit ad Dominum. Cui ille, Et tu, ait, qui id nosti? Apostolus respondit : Noli mirari, si ego id novi, quia de ejus filia ipse sum genitus, et ipsa est avia mea *d*, quo dicto sanctus Jacobus disparuit et ultra eum intuitus non est.

cujus opem in
tempestate ma-
maris experi-
tur.

5 Stupens igitur et vehementer admirans surrexit, et proximam civitatem, quæ Dochem *e* dicebatur, ingressus, a quodam devoto et docto sacerdote cœpit diligenter inquirere; quænam Anna, quæ vero ejus familia diceretur. Cumque eum sacerdos de singulis sufficienter instrueret, intellexit devotus adolescens, quod is, qui secum in via fuerat locutus, sanctus Jacobus esset, de Maria Salome Annæ filia generatus. Docuit insuper eum memoratus sacerdos, quomodo sanctam Annam ejusque progeniem devotus excoleret. Abiit itaque hic juvenis, et ut victum sibi quotidianum provideret, datis aliquantis nummis, picturæ artem a magistro didicit : cumque multum sedulus niteretur, numquam tamen nisi sanctam Annam, aut qui ad ejus progeniem pertinent, depingere novit. Aliquanto post tempore contigit, ut Rex Ungariæ sanctam civitatem Hierusalem *f* pergeret invisere, sacerdotem illum, qui dictum juvenem instruxerat, secum pro capellano accipiens : et quia hic juvenis in ministerio præfati sacerdotis morabatur, factum est, ut una cum suo domino et cum memorato rege navigaret. Illis itaque alta maria transmeantibus, subito horrida nimis tempestas exsurgit, et universis ingenti metu formidantibus, singuli cum multa instantia suos patronos ad pericula mitiganda invocabant. Sed heu, nullus e cælo misericors vota respexit! Inde cunctis gravior amaritudo surrexit, et, procellis augmenta capientibus, vicina mors omnium animos vehementer affixit. C Tunc surrexit præfatus juvenis, et positus genibus, protendens manus et faciem in cælum, auxilium Patronæ suæ clara voce deprecatur dicens : Anna mater, una cum Filia tua et Nato ejus succurre, obsecro. Hoc modo in cunctis necessitatibus suis solitus est Annæ præsidium invocare; vix dum verba compleverat, et subito omnis illa ventorum undarumque tempestas mitigata est. Stupidus factus rex Ungariæ, de novitate miraculi lætus, ait ad juvenem : Dic mihi, fili, quem Sanctorum pro hac serenitate deprecatus es? Cui ille : Habeo, inquit, in omnibus adjutricem Annam beatissimæ Dei Genitricis matrem; hæc modo per me invocata, hanc tranquillitatem præstitit, quam tenetis. Ad quem rex ait : Video, quia sanctam Annam multo et ferventi diligis amore, et ideo ob reverentiam et gratiam ejus apud me expensas habebis omnibus diebus vitæ tuæ, et nulla re umquam apud me egebis. Suscipit ille libens, quæ offeruntur a rege, et hoc beneficium Annæ matris providentiæ deputans, illi gratias decantabat.

6 Uno itaque anno exacto, cœpit ipse curialium mores exosos habere, tædereque de mensa regis, ad quam non nisi semper verecundus accederet. Alloquitur itaque cum tristitia sanctam Annam in orationibus suis : Quam felix est, ait, et securus, o beatissima Mater, qui de sua propria facultate sibi potest necessaria providere, ut non cum rubore ad alienas mensas accedat! Oro itaque te, dulcis Mater, ut mihi proprium aliquid largiri digneris, quo non egeam ultra alienis sumptibus sustentari. Cumque has preces crebro coram sanctæ Annæ imagine cum multa instantia replicaret, puer Jesus, quem ipsa inter brachia continebat, orantem hominem sic allocutus est : Ego, ait, Mariæ sum Virginis Filius, et Anna, quam tu ob honorem dignissimæ Matris meæ solitus es venerari, ipsa est avia mea : et quia tu eam honoras : ego quoque te hic super terram et etiam super cælos perpetue honorabo. Hæc vir Dei cum audisset, exhilaratus est in spiritu, et cum ingenti lætitia gratias agens Domino, ecclesiam egressus est, et ecce sacerdos ille, qui quondam eum hospitio receperat, factus est illi obviam, qui et dixit ei : Video te lachrymis perfusum. Quid habes mali? Cui ille inquit; Nihil; sed effudi orationem coram Anna beatissima, et infantulus de sinu ejus hæc et hæc verba mihi locutus est. Cui sacerdos : Quia, inquit, te semper mater Anna honorat, honora et tu ipsam modo quo potes; et quia picturæ artem optime nosti, consulo tibi, ut totam a me [edoctus] progeniem, ad hujus ecclesiæ turrim spectabili decore depingere festines : hoc enim modo omnem populum in amorem sanctæ Annæ poteris concitare. Placuit illi consilium sacerdotis, factaque ex asseribus trabibusque structura altissima, eam usque ad turris culmina in sublime jussit attolli. Hæc enim machina ad hoc constructa est, ut in ea ipse stans posset commodius sine ruinæ periculo ea ad turrim altissimam pingere, quæ volebat.

7 Cumque in multa artis suæ industria et in multo pietatis affectu omnem sanctæ Annæ progeniem ad sublime turris ædificium variis colorum ornamentis depinxisset, diabolus ejus invadens devotioni ventum validum concitavit ab Aquilone, qui omnem illam machinam, in qua pictor ipse stabat, vehementer concutiens, in fragmenta comminuit; cumque nil aliud restaret, nisi ut et ipse deorsum repente corruens terribili lapsu rumperetur, memor Annæ sanctissimæ, ejus præsidia requisivit : Anna mater, ait, una cum Filia tua et Nato ejus succurre, obsecro. Ad hanc vocem imago Annæ, quam ipse illic depinxerat, subito illi chlamydem suam porrigens, qua erat amicta, jussit, ut in ea ipse se retineret, ne caderet. Mirabile dictu! Capit ille in manibus suis vestem in pariete formatam, et ita in ea se a ruina præservat, acsi ad solidum aliquod corpus dependeret. Videbant ergo omnes incolæ civitatis hominem in sublimi aere de vecte imaginaria pendentem, nullo ful-
tum corporali præsidio; et nimio stupore permoti clamores dabant ad cælos. Currit fama ad regem, qui cum omnibus aulæ suæ nobilibus ad stupendum miraculum festinanter accurrit. Cumque multum anxius rex esset cum omni populo, quonam modo ipsum pendentem sine læsione deponeret (erat enim turris altissima nimis, nec facile illuc sine gravissimo labore et periculo pertingere quis poterat) continuo

D
Deinde arte
pictoria se
exercens

E

F

invocatione
ejusdem Sanctæ manifesti
mortis periculo eripitur,

A tinuo vident omnes, qui aderant, ipsum paulatim et cum moderamine deorsum demitti, et sic per aerem sensim descendere, acsi alicujus instrumenti præsidio uteretur. In ipso itaque descensu, cum cœpit ab imagine demitti, Annæ suffragium solita oratione requirit, et sine omni læsione cunctis in stuporem maximum conversis, ad basilicæ fores sese deposuit. Videns itaque rex tam stupendum miraculum, et Annæ matris pietatem erga suum cultorem considerans, multas ei divitias in auro et argento largitus est, et in magno illum honore et reverentia apud se habuit.

rege Hun-
a divitiis
ulatur,

8 Acceptis ergo a rege muneribus, intelligens, satis se jam habere, ut jam de bonis propriis vivere posset, statuit aulam deserere, et ad natale solum remeare; prius tamen ecclesiam ingrediens, sanctissimæ Annæ devotas gratias retulit, cujus ope tantas a rege divitias esset adeptus. Ingressus itaque civitatem cœpit primum omnibus, quibus debitor fuerat, facere solutionem, domum quoque paternam ob honorem sanctæ Annæ in ecclesiam dedicavit et hospitale in susceptionem peregrinorum illic constituit; vixit quoque post hoc annis septuaginta *g* factusque civium magister, et præfati regis secretarius *h*, sese quotidie Annæ ministerio devotissime mancipabat. Ob cujus amorem et reverentiam in perpetua virginitate perdurans numquam feminam in vita sua attingere voluit. Egit quoque apud regem, ut per totam Ungariam Annæ festivitàs coleretur, et sua per omnes ecclesias imago pingeretur.

andem in
vita a
para,

9 Cumque hic sanctus vir ad terminum vitæ proximaret, cœpit lecto decumbens gravi corporis molestia fatigari. Ad quem sanctissima Dei Virgo Maria de cælis adveniens, cœpit eum dulcissime consolari, dicens: Charissime frater, quomodo te habes? Cui ille nesciens, quia Maria est, ait: Tu fratrem me nominas, sed ego sororem non habeo. Ad quem religiosa Virgo respondit: Si sancta Anna est mater tua, tunc ego soror tua sum, et tu quoque meus frater et Filii mei avunculus es. Tunc ille lætus cœpit inquirere dicens: Itane tu Maria es, mater misericordiæ, et Jesus Christus ipse Filius tuus? Cui illa: Ego sum Maria, dulcissima soror tua: et ostendens ei puerum pulcherrimum, quem tenebat in brachiis, ait: Et Anna tua, et mea mater, hujus infantis avia est. Hæc audiens vir sanctus, superque, quam credi potest, exhilaratus spiritu, dixit ad Mariam: Te laudo, te benedico, o clementissima Maria, una cum Anna matre et sanctissimo Filio tuo, et ex toto corde gratias ago super humilitate et mansuetudine vestra, quæ mihi in mea miseria et afflictione semper sedulo adstitistis, et insuper me peccatorem suprema morte laborantem benigne visitare et consolari dignati estis. Convertensque mentem et oculos ad Christum Jesum, quem Virgo gestabat, cum multa devotione deprecatus est, dicens: Succurre nunc, benignissime Jesu, et mihi in extremis dignanter assiste: et ad Virginem ait: O sanctissima Maria, auxiliare nunc mihi, clementissima soror, tu Anna, mitissima mater, ora pro me, et a gehennæ incendiis libera me.

e S. Anna in-
isitur.

10 Cumque sanctam Annam cum magna instantia invocaret, venit ad eum de cælo cum magna gloria, et residens juxta eum, clementissimis verbis consolabatur eum, in hunc modum: Noli, charissime fili, anxius esse; neque

paveas quidquam: tu enim ob honorem Filiæ meæ ac unigeniti Jesu Christi semper me honorasti, et in multa devotione coluisti, et idcirco te nunc protegemus et honoratum ad cælestia transportabimus. Præterea quicumque me aut eleemosynis aut jejuniis aut cereis ardentibus aut precum laudibus honoraverit, huic ego dabo in præsentī tempore castam et religiosam vitam, et in hora mortis benignam consolationem, in omni quoque periculo promptam ereptionem: et hæc dicens, protendit digitum ad Jesum, quem Maria tenebat in brachiis, aitque rursum illi; Ecce, hic est charissimus Natæ meæ Filius, qui cælos aperit, et inferna concludit: huic animam tuam recomendo: et hæc Anna cum diceret, statim vir ille beatus inter brachia Domini salvatoris animam corpore exiit, et cum eo cælorum regna conscendit. Ecce, dilectissimi, quomodo Deus omnipotens honorat eos, qui Annam, Dei Genitricis matrem, venerantur: nam quotiescumque hic sanctus homo Annam beatissimam invocaret dicens: Anna mater, una cum Filia tua et Nato ejus succurre, obsecro; toties in omni tribulatione aut corporis aut animæ celerimum capiebat auxilium. In omni periculo, in omni consilio, in omni necessitate, et maxime in omni carnis tentatione Annæ præsidia illi succurrebant ad gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui est Deus benedictus in secula. Amen.

E

ANNOTATA.

a Si id anno Domini millesimo sexagesimo secundo contigerit, quomodo id fieri potuit sub Gregorio V Pontifice, et Stephano Hungariæ duce, postea rege, ut Polius aliique scribunt? Uterque enim jam diu ante illum annum obierat, ut in Commentario historico num. 121 observavi.

b Bladum plerumque accipitur pro tritico, etsi interdum quævis legumina, segetes, frugesque significet, ut videri potest apud Cangium in Glossario.

c Est solæcismus; at sensus satis clarus est.

d Hanc opinionem in Commentario historico fuse refutavimus.

F

e Polius vocat eam civitatem Docheni; sed neque Dochem neque Docheni usquam terrarum invenio.

f Non legi in historicis Hungaris, S. Stephanum aut ipsum proxime secutos Hungariæ reges iter Hierosolymam instituisse; adeoque etiam ex hoc capite suspecta mihi est ea narratio.

g Debit ergo vir ille ferme fuisse centenarius: nam initio dicitur habuisse viginti ætatis annos, quando paterna hereditas ipsi obtigit. Deinde dicit artem pictoriam et peregrinationem Hierosolymitanam. Denique aliquanto tempore in aula commoratus est, et post hæc annis septuaginta vixisse fertur.

h Si aulam deseruerit, ut paulo supra narratur, quomodo factus est præfati regis secretarius, cum plerumque regum secretarii in aula soleant degere?

EX MS.

CAPUT II.

*Alter juvenis Hungarus a sancta Anna
plurimis beneficiis affectus.*

Procopius ju-
venis Hunga-
rus in eremo
vivens

a

b

B

Fuit præterea in regno Ungariæ alius quidam juvenis, Procopius a nomine, militis cujusdam potentis ac divitis filius, pulcher, morigerus et omnium oculis generosus: hunc pater suus in civitate Pragensi ad scholas misit, sperans progeniem suam per eum debere sublimari; ubi sic profecit, ut anno vicesimo secundo ætatis suæ magister artium et doctor legum famosissimus fieret; ita ut tota illa universitas b parem non haberet. Cumque omnibus et præcipue principibus et consulibus haberetur amabilis, in tantum, ut ejus consortio ægre carerent, quidam castellanus animum induxit, ut filiam suam Procopio desponsaret: quod cum fecisset, parentes et magistri et amici ejus graviter indignati sunt: sed pius Dominus, cui cura est electorum suorum, præservavit, ne gemma tam pretiosa porcorum pedibus conculeretur: per mensem enim ante nuptias ægrotare cœpit uxor sua, et mortua est: castellanus autem, qui cor suum jam in Procopium fixerat, ne tantus ac talis gener a se alienaretur, aliam sibi instituit filiam desponsare, quam cum desponsasset, morbo caduco sponsa vexari cœpit. Quod ubi pater agnovit, iratus valde fidem desponsationis Procopio irritam fecit. Offensis igitur omnibus, et ob hoc ab omnibus derelictus magister Procopius, assumpto uno secum famulo cum magna cordis tristitia nemus intrans cellam eremiticam construxit, in qua septem annis vitam duxit in paupertate et patientia magna. Quadam autem vice venit ad eum eremita quidam petens hospitium propter Deum: cui Procopius, Libenter, inquit, te suscipiam, et spirituales cibos divini verbi tibi, si placuerit, impendam. Sed corporales cibos non habeo; respondente autem eremita, se cibo illo spirituali optime contentandum, Procopius os suum aperiens tam electas Dei doctrinas illi proposuit, quales in vita sua numquam audierat.

C

docetur colere
S. Annam,

12 Tunc inter cetera colloquia cœpit eum eremita ille exhortari consulereque, ut beatissimam Annam honoraret. Promittens, quod si hoc devote et constanter faceret, ab ipsa in corpore et anima fideliter juvaretur. Acquivit Procopius suadenti, cœpitque ex tunc famulum suum docere vitam et progeniem beatissimæ Annæ, et quomodo merito ab omnibus esset honoranda. Ratio vero, quare Anna dignissima illum eremitam ad Procopium destinavit, et quare suadenti tam facile acquievit, creditur fuisse ista: cum enim Procopius adhuc in Praga habitaret, et ipse de Christo et sua Matre vice quadam parabolice disputaret, omniumque aures intentæ essent ad sermonem ejus, quia magnus inter eos habebatur, inter cetera hoc quoque dixit; quomodo non solum laudandus est ramus, qui fructum vitæ nobis protulit, sed etiam arbori inclinandum est, de qua ramus ille processit, et sub cujus ramis protegimur a pluvia et ab æstu: per arborem scilicet

parabolice Annam designans, per ramum D Mariam, per rami fructum Dominum nostrum Jesum Christum, et per alios hujus arboris ramos Annæ progeniem, scilicet Mariam Jacobi et Mariam Salome cum filiis earum c. Quam sententiam cum omnes libenter acceptassent, factum est, ut multo amplius deinceps Anna sanctissima honoraretur a populo, quia tanti viri verba pro magno reputabant, et valde ponderabant.

13 Sed tamen hujusmodi de Anna testimonium Procopius diu oblitus fuerat, sed non Anna beatissima: ipsa siquidem in signum gratitudinis ante hujus eremitæ adventum visionem valde consolatoriam Procopio dormienti demonstravit; videbat namque arborem quamdam miræ pulchritudinis, quæ eum defensura videbatur ab æstu et a pluvia, et suo illum fructu cibatura, sed quia interpretationem visionis hujus ignorabat, eam rejecit ut frivolum: non enim recordabatur, beatissimam Annam esse velut terebinthum expandentem ramos suos, neque se dignum arbitrabatur, ab ea se taliter consolari; et quia visionem hanc minime advertibat, adjecit Anna per sanctum eremitam inducere Procopium ad sibi serviendum, quærens tali medio occasionem sibi majora imposterum conferendi. Audito igitur eremitæ consilio, Procopius, Anna procurante, statim memor prædictæ visionis mox suadenti acquievit.

quæ antea ob-
scure ipsi ap-
paruerat.

E

14 Cum itaque post eremitæ recessum Procopius cum famulo beatissimæ Annæ devote post tempus aliquod deservissent, eamque digne venerari essent, contigit uno dierum, famulum Procopii puteum quemdam fodere, quia aquam aliter habere non poterant: et ecce inter fodiendum, cum profundius terram penetraret, invenit illic defossum quemdam nobilissimum hominem, qui ad collum torquem habebat auream, gemmis et margaritis lucide radiantem: pleræque enim gentilium nationes, et præsertim Tartari, hunc habent morem, ut illustrissimos quosque viros et præsertim terrarum principes et reges defunctos optimis vestibus adornatos, et multo auro ac lapidibus pretiosis circumseptos, in amplissimo campo defossos sepeliant, hac tali pompa suos principes honorantes. Hunc ergo hominem tali modo, ut creditur, defossum cum famulus attigisset, statim in cinerem resolutus evanuit; torquem vero præripiens, Procopio magistro consignavit.

Famulus istius
Hungari effodit
torquem preti-
osam,

F

15 Tandem fama vulgante cum Ungarorum rex audisset, apud Procopium multam auri et lapidum gloriam detineri, avidus nosse, ad eremum magistrum salutaturus advenit; at ubi inventam torquem rex aspexisset, captus gemmarum pulchritudine, maximum auri pondus Procopio obtulit, ut eam mereretur accipere. Cui Procopius, Aurum, ait, quod mihi exhibes, domine mi rex, tuum sit: non enim tuis muneribus opus habeo; torquem vero ea lege tibi contribuo, ut lapides ejus in tuos usus convertas, aurum vero ad nummos redigas: volo enim ex hoc auro numismata fabricari, quæ santissimæ Annæ matris imaginem contineant, ut hoc pacto possit a populis et linguis cognita venerari; quod cum fecisset rex, accipiens regina unum ex nummis illis ob reverentiam sanctæ Annæ, suspendit illum in collo suo; cumque una die pergeret cum rege venatum, essetque imprægnata, et omnes principes et servientes regem sequerentur, canibus apros et cervos

ex qua causâ
nummus regi-
nam in partu
juvat.

A cervos insectantes, contigit reginam solam *d* manere atque ibidem languore subito detineri; ipsa vero territa ac tremens, imaginem sanctæ Annæ, quam in collo suspenderat, devote respicere cœpit et osculari, patrociniumque Annæ benignissimæ lacrymosis precibus advocare. Mira res! continuo regina puerum pulcherrimum enixa est, cum tamen juxta naturæ cursum quatuor adhuc menses distarent a partu: et ut magis mireris, Annæ adjutorio puer vivus et incolumis permansit.

B *Procopius, e ad di- tes evehi-* 16 At rex videns tot miracula, supra modum gavisus est, Deumque et Annam clementissimam toto corde laudare et benedicere cœpit, qui statim ad sylvam properans, Procopium inde abstractum secum duxit, et suum consiliarium fecit, ac tandem ad archiepiscopatus *e* dignitatem promovit. Obediens itaque Procopius, licet invitatus, utrumque onus assumpsit: quod cum parentes ejus ac veteres socii, et hi omnes, qui adversitatis tempore [eum] despexerant, percepissent, illico properant ad videndum Procopium ad sublimia jam promotum, et sibi reverenter inclinantes, veniam ab eo petierunt, ac acceperunt. Procopius igitur in signum gratitudinis ecclesias et capellas in honorem Annæ sanctissimæ edificari fecit, et in tantum meritis Annæ in via justitiæ prosperatus est, ut et sanctus et miraculis clarus illic habeatur *f*. Ad laudem Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in secula. Amen.

ANNOTATA.

a Non facile dictu est, quis fuerit iste Procopius, quamvis hic auctor asserat, eum ad archiepiscopalem dignitatem evectum fuisse, et tamquam sanctum ac miraculis clarum haberi. Fuit quidem celebris in Bohemia Procopius, cujus Acta ad diem iv Julii illustrata sunt; at is fuit natione Bohemus et dignitate abbas; hic vero dicitur Hungarus et archiepiscopus.

C *b* Universitas seu academia Pragensis a Carolo IV imperatore juxta Lupacium Hlawaczowæum in Calendario historico Bohemiæ ad diem xi Maii primum anno 1348 erecta est. Oportet igitur hæc omnia post hunc annum contigisse, si tota narratio suis apte divisa sit temporibus.

c Hic recurrit eadem opinio, quam in Commentario historico refutatam diximus.

d Regina quinque mensibus gravida, ad laboriosam ac periculosam venerationem exiens, et sola a suis relicta. Non cohærent, nec satis verosimilia videntur.

e Ad quem archiepiscopatum evectus est? Polius in Exegetico historiæ S. Annæ pag. 165 ait: Ad infulam Pragensis metropolis. At inter præsules Pragenses nullus occurrit Procopius. Præterea quomodo rex Hungariæ eum provexit ad cathedram metropolitanam in Bohemia? Denique nec inter archiepiscopos Hungariæ ullum hujus nominis præsulem invenio.

f In libello, qui de omnibus Hungariæ Sanctis anno 1692 Tyrnaviæ editus est, nullus occurrit Procopius. Si itaque vera sunt, quæ hic referuntur, discere cupimus a Bohemis vel Hungaris, quis sit iste Procopius adeo celebris, ut et sanctus et miraculis clarus illic habeatur.

CAPUT III.

Cultus S. Annæ commendatus, ejus injuria punita, et invocatio compensata.

Vir admodum Virgini Christiferae devotus roseam illi coronam sæpissime intexebat, cui una dierum Dei Genitrix apparens, ita allocuta, [est] virum: Grata semper apud me habeo tuarum laudum præconia, o mi charissime, quibus me quotidie reverenter honoras: unum tamen deest his ipsis laudibus meis, et omnino oportet, ut hoc tu studeas adimplere: cum enim texendo compleveris angelicam coronam, tunc in laudem Annæ piæ Matris meæ unum junges Pater noster cum salutatione consueta. Hoc nempe laudum genere ipsa delector, gratissimus mihi is semper habebitur, qui clarissimam mihi Parentem ob gratiam mei voluerit honorare. Si igitur, quod nunc te monui, perfeceris, in mortis tuæ angustiis fidissima tibi protectrix assistam, et ab insidiis spiritalium nequitiarum potenter eripsum in mea regna traducam; et hæc dicens disparuit. Is autem, qui tam felici meruit exhortatione doceri, cum jussa Virginis Annam matrem assidue colendo compleret, in extremis constitutus Annam et suam Filiam habuit assistrices, quæ ejus animam a nequitia dæmonum præmunitam in angelica regna transtulerunt: quod nobis pia Filia Virgo Matris suæ meritis tribuere dignetur. Amen *a*.

18 Legimus, olim quamdam fuisse virginem Deo devotam et religiosam. Hæc universos Dei Sanctos, ut dignum est, maximo venerabatur amore; Annæ tamen sanctissimæ Dei Genitricis parenti, eo quod triplici fuisset copulata conjugio, *b* nec ei vir unus, cum esset annosa et sterilis, suffecerit, debitum timebat obsequium exhibere: errore enim decepta arbitrabantur, Annam pudicissimam non prolium gratia, sed causa libidinis tres maritos appetivisse, eamque, quæ fontem peperit castitatis, ut impudicam et lubricam arguebat *c*: pressa tamen reverentia Virginis Matris, non audebat palam inferre convitia, sed tacito murmure hanc in Annam displicentiam occultabat. Nolebat ergo Annam ut ceteros colere, nesciens misera neque respiciens, quam ingentia bona ex Annæ nobis matrimoniiis provenerunt. Una itaque noctium, cum isset his cogitationibus occupata dormitum, rapta in spiritu, vidit maximum quemdam cæli exercitum, quorum omnium facies et habitus instar solis lucidissimi refulgebant. Hi, facta processione, cum singuli hanc virginem præterirent, versis in eam vultibus, quasi pro exhibito sibi cultu, honorabant.

19 His tandem in cælum receptis, vidit alium præterea exercitum mirabili vultus et habitus claritate micantem, qui priori exercitu, sicut erat numero copiosior, ita erat et gloria et decore præstantior. In hujus medio præcelsa quædam et admirabilis matrona præfulgebat, cujus lucidissimum jubar septies solis radios superabat. Hi ergo omnes cum huic virgini propinquassent, eamque fuissent intuiti, quasi gravi indignatione

Vir instruitur de S. Annæ cultu,

a
et virgo ob trigamiam negligentem eam colere

b

F

c

cœlesti visione docetur,

EX MS.

indignatione permoti in ejus faciem terga dederunt, suis aspectibus eam indignam indicantes. At illa acriter erubescens, et tanti contemptus causam ignorans, uni eorum, qui sibi proximus adstabat, ita locuta est: Quid misera commerui, ut a vobis, o dilectissimi, ita contemnerer? Cui ille respondit: Nonne legisti in Esaia, Væ qui spernis, quia et ipse sperneris. Hanc dominam nobilissimam Christiferæ Virginis Genitricem semper improbe contempsisti: nunc quoque ab universa ejus, quam hic cernis, progenie dignissime aspernaris d.

d
illam nihilo-
minus ob id
honorandam
esse.

20 Et ecce Anna mitissima propitiatrix virgini appropinquans, quasi austeriori vultu cœpit eam arguere dicens: Tu cum virgo sis, mea semper conjugia arguisti, sed dicito mihi, omnis hic hominum numerus gloriosus, quem vides, ubi, quæso, mansisset, si ego nubere contempsissem? Numquid mea conjugia aliquid mihi gloriæ rapuerunt? Imo vero tanto ego sum præ ceteris a Deo venerata, quanto ante alios nobilissimis prolibus fœcundata præfulgeo. Et serenans clementissimam faciem, Tu igitur, ait, B o filia, si vis meam et hujus originis gratiam emereri, noli deinceps id in me despicere, quod magnopere te condecet venerari: nam, si nescis, regina misericordiæ Maria et ipse sanctissimus Salvator mundi, quos tu diligis, de meis visceribus pullularunt e. His dictis, omnis illa gloria disparuit, et virginem ad se reversam apprime consolatam dereliquit; quæ tanto in Annæ servitio est facta devotior, quanto eam verissime agnoverat omni esse veneratione dignissimam. Annam itaque et omnem ejus progeniem usque in finem devotissime colens, cum esset plena virtutibus et operibus bonis, sub Annæ præsentia quievit in pace, superna cælorum, Anna ductrice, conscendens. Hanc nobis gratiam, Anna clementissima, facias emereri, ut tecum regna cælorum scandere valeamus. Amen.

Episcopus in
Anglia

21 Anglia, quæ olim major Britannia vocabatur, a multis retro temporibus venerabilis Annæ cultrix noscitur exstitisse. In hujus quadam diœcesi surrexit episcopus quidam circa hæc nostra tempora, homo protervus, impius, et insanus, qui in sua diœcesi Annæ sanctissimæ cultum nitebatur extinguere: videbat siquidem, et invadebat homo amentissimus, populum suum undique ad Annæ piæ matris festa concurrere, cereos multos accendere, munera præbere, votis et precibus ejus suffragia ambire: qui zelo malitiæ stimulatus, ambonem conscendens, ita est populum allocutus: Sufficiant nobis surdi et muti, quos hic Sanctos habemus, in quorum cultibus nostra munera dissipamus; nec opus est præter hos alia deinceps numina venerari. Hoc est totum sapientiæ tuæ acumen, o præsul, ut sacras templi imagines surda idola nuncupares!

cultum S. An-
næ prohibens

22 Alia quadam vice, cum videret devotissimum populum nihil verba sua curare, invidia agitatus cœpit infelix multa in Annam sanctissimam convitia proferre, et spurco ore ejus castam pudicitiam, ut setiger hircus, lacerare. Annam, ait, quam colitis, Sanctam numquam fuisse cognoscite, quæ libidine victa tres in se nectute maritos appetiit. Quid casta munera pollutis altaribus subinfertis? Hoc ergo vobis plebibus meis in communi principio ab hac sacrilega devotione in reliquum quiescite, aut acerbiori censura in vos, ut præsulem decet,

desæviam. Hæc in populo clamabat homo de- D mentissimus, ignarus, quæ illum esset a Domino consecutura vindicta. Populus vero nihil his verbis territus, amplioribus cereis et muneribus Annæ altaria cumulabat, non quod licitum sit semper niti in vetitum, sed quod impia sint prælatorum jussa aspernanter habenda, oportereque magis obedire Deo, quam hominibus injusta jubentibus.

23 Cum videret impius antistes, populum suum jussa contemnere, furore, succensus, ultimo consilio decrevit omnem suæ diœcesis populum gravi anathemate et excommunicatione percutere, qui Annam colere niteretur; et in furore animi equum conscendens, ut ad cathedralem ecclesiam pergeret, ibique impia edicta pronuntiaret, cælestis illum ultio prosecuta est: nam in itinere constitutus sonipes, cui insidebat, ornatus, casu collisus, sessorem suum in terram dejecit, qui, fractis continuo cervicibus, expiravit. Et ita contigit huic miserrimo, ut qui Annam, dum viveret, noluit habere propitiam, post mortem sentire mereretur inimicam; nec potuit a Domino veniam impetrare, qui a Mediatrix veniæ E studuit populum prohibere. Cum autem antistitis mors reproba, esset undique in populo divulgata, omnes in communi ultorem Dominum benedicebant, et lavantes manus suas in sanguine peccatoris, tanto deinceps facti sunt in cultu Annæ matris devotiores, quanto id percusso Ægyptio [magis] gratum esse Domino perpexerunt.

24 Slusa g oppidum Flandriæ opinatissimum est: habet enim portum nobilissimum, qui in omnes se Occidentis provincias facile partiatur. Ab hoc portu cum uno dierum multi navigio Angliam expeterent, sequens contigit miraculum, quod exordior. Hi enim cum jam multa maris spatia permeassent, subito circa vesperam tam densa nebula omne illud mare cooperuit, ut quorsum navim gubernator dirigeret, ignoraret. Tam lentus quoque erat ventorum afflatus, ut laxa vela navim vix promoverent. Tunc ait ad suos ipse nauclerus: Jubeo vos, fratres, sub timore esse: nam et cæcam noctem cum his nebulis habemus sub oculis, et portum nos posse attingere penitus diffido; ignoro enim ubinam gentium navis ipsa propulsa sit. Hæc cum dixisset, confestim navis arborem conscendit, terram aliquam, si posset, a longe speculari, quo puppim fluctivagam subinferret: et ecce repente ab Aquilone maximo impetu ventus aggre- P diens, faciem maris in procillas sævissimas suscitavit, adeo ut horrida tempestas cælum moveret et undas. At hi, qui erant in navi, triplici calamitate vallati, et noctis et nebulae et tempestatis, infinitos clamores efferebant in cælum. Cumque omnes poplite flexo et protensis in cælum manibus unus Dei Matrem, alius virginem Catharinam, tertius vero et quartus Jacobum aut Petrum in sua bona vocarent, tumque surdi essent cælicolæ, ut Annæ præsidia grata haberentur, non auscultabant.

25 Aderat tum forte unus in navi, qui jam antea fuerat Annæ matris expertus clementiam, qui ita ceteros adhortatur: Quid, ait, vanis clamoribus invitos cælicolas fatigatis? An ignoratis, quod in hoc periculo Annæ sunt nobis dulcissimæ matris suffragia ambiendo? Vos igitur hortor, dilectissimi, omnes unanimes Annam mitissimam invocemus, munera promittamus; et subitum in his nostris cladibus capiemus auxilium,

imploratu S.
Annæ ope,

A lium; tunc illi omnes uno corde, uno ore Annam invocabant, una et Filiam ejus et suum unigenitum Salvatorem, ut a mortis periculo eriperentur illæsi. Vix verba finierant, et ecce mirabile dictu, cum jam pene nox inhorresceret, et totam maris faciem caligo tenebrosa involveret, subito jussu Annæ tenebræ ipsæ diffugiunt, pruina disparuit, et, cælo facto serenissimo, sol in nocte fere media lucidissimus emicuit. Huc ergo, lector, oculos diligenter adverte: Jesus Nave, sol postquam occideret, jussit eum solem in suo gradu persistere *h*. Esaias sua prece jussit solem decem gradibus retrocedere *i*: anachoreta Mutius, donec domus limina attigisset, vetuit solem occumbere *k*. Stupenda sunt hæc et admiratione plenissima, multo tamen mirabilius, quod media fere nocte Anna suis famulis solem lucere præceperit, et luminare illud maximum, quod in potestatem diei almus Conditor destinavit, in mediis tenebris Anna fecerit refulgere *l*.

B 26 Hac ergo gratia nautæ potiti, infinitis laudibus, ut dignum erat, Annam attollentes, in prospectum a longe portum navem recto itinere dirigebant. Cum vero navis inciperet portui proxima fieri, ne navigantes putarent, non Dei præsidium nec adminiculum affuisse, repente solis jubar abscessit, cælum inhorruit, pruina pristina incubuit, et nox tetra caligine remeavit. At illi puppim per portum in tuto ducentes, maris sæva pericula evaserunt: qui ad propria reversi, vota, quæ Annæ promiserant, fideliter implentes, cunctis Annæ sibi facta subsidia prædicabant. Verum ne putes, lector, me fuisse mentitum: aræ, quæ in honorem beatissimæ Annæ in Slusa constructæ sunt, hujus maximi miraculi inscriptione decorantur, ut noveris esse verissimum, quod multorum testimonio virorum legitur annotatum *m*.

ANNOTATA.

a Hujus miraculi locum, tempus, aliasque peristases requiro, quæ etiam in aliis quibusdam desiderantur, ut in Commentario historico num. 118 monui.

C b Simile quid de B. Coleta legitur, ut in Commentario historico num. 41 et 42 retuli.

c Hæc nimis crassa sunt, ut B. Coletæ aut alteri piæ virgini tribuantur.

d Videtur hæc tota historia composita, ne dicam conficta, ut trigamia S. Annæ stabilietur.

e Haud dubie virgo illa pia et religiosa sciebat, S. Annam fuisse Deiparæ matrem et Christi aviam. Sed tantummodo cultum ejus neglexerat, quod eam trigamam fuisse arbitraretur. Quare hæc ultima S. Annæ, seu potius scriptoris, argumentatio ad trigamiam probandam nihil confert.

f Iterum in tota hac historia nec præsulis aut diæcesis nomen nec rei gestæ tempus prodit auctor, quamvis punitionem maxime publicam fuisse affirmet.

g Fuit olim potens ac celebre hoc oppidum, ut videri potest apud Grammayum, quod post varias vicissitudines nunc Hollandorum ditioni subest.

h Istud prodigium legitur in libro Josue cap. 10.

i Illud videri potest lib. 4 Regum cap. 20.

k Hoc miraculum narratur in Vitis Patrum a Russino Aquileiensi apud Rosweydam nostrum in secunda editione pag. 467.

Julii Tomus VI.

l Quanto mirabilius est istud miraculum, tanto majora ad illius confirmationem exigo testimonia. Facilius credidero, aliquod lumen divinitus nautis illis apparuisse, sicque non erit necessarium tam stupendum prodigium, ut sol de nocte in hemisphærio nostro splenduisse dicatur.

m Si altare hac inscriptione decoratum Slusæ exstiterit, jam haud dubie destructum est, cum post varias fulminis et belli calamitates nunc in eo oppido Calviniana hæresis dominetur.

CAPUT IV.

Benevolentia S. Annæ erga suos clientes duabus Sanctis ostensa, veneratio illius a Deipara et angelo commendata, et quædam beneficia eam invocantibus præstita.

E st civitas nobilissima Flandriæ, nomine Gandavum: in hac civitate sancta Coleta devotissima olim virgo sepulta quiescit. Hæc est illa mirabilis et seraphica Coleta, quæ beatissimi Francisci collapsum Ordinem ad pristinum pene vigorem restituit. Sacris virtutibus et maximis meritis adornata; diligebat enim Coleta Annam Christiferæ Virginis parentem ferventissimo amore, eamque miro venerabatur affectu *a*. Cum enim una dierum hæc virgo Annam sanctissimam precaretur, ut virtutum sibi gratiam cummlaret, rapta in spiritu vidit Annam, craterem aureum manu continentem, et ab universis cælorum civibus, circuitum faciens, spiritalem aliquam eleemosynam postulante; cumque omnes illa ad pietatis officia suscicaret, singuli aureum numisma in disco illo aureo projecerunt. Tunc illa, tantis acceptis divitiis quasi exhilarata, processit, et discum illum nummosum quasi pro munere Domino obtulit majestatis, volens hoc facto exprimere, quod sicut ipsa tunc pro Coleta, ita et quolibet servorum suorum parata sit pia Mater *F* et gratiam promereri et pro acceptis muneribus laudes dicere Salvatori. Hæc Coleta beneficiis Annæ omnium virtutum apicem apprehendit, in charitate fundata et radicata, cujus semper hic animus fuit, omnes in amore Dei et Annæ Genitricis inflammare; hæc in animabus lucrando adeo magnum fructum fecit, ut decem et septem religiosa cœnobia instituerit; hanc Anna sanctissima fecit quoque miraculis esse gloriosam, ita ut Coleta quinque mortuos ad pristinam vitam suscicaret: quæ tandem optimo fine quiescens cum Amatrice sua regna cælestia possidere promeruit.

28 Birgitta, de regali orta prosapia, cum sanctissimam vitam in matrimonio duxisset, et proles devotissimas Domino genuisset, inter quas sancta Catharina *b* omni virtute conspicua promicabat, tandem defuncto viro, in viduitate sanctissima usque in finem perduravit: hæc enim mulier cum esset pietate plenissima, post Deum et Mariam, parentem Annam ardentissimo venerabatur amore; cui die quadam in oratione posita Anna beatissima apparuit, eamque his verbis dulciter alloquitur, dicens: Respice ad me,

51 0

EX MSS.

E

B. Coleta ex visione,

a

F

et S. Birgitta ex apparitione discunt benevolentiam S. Annæ, b

EX MSS.

o filia dulcissima Birgitta, ego sum illa Anna, quam tu diligis, misericordia et gratia plenissima, et eorum qui me diligunt pia propitiatrix; ego eos qui casta et tranquilla conjugia servant, custodio, diligo, et promoveo, dummodo suis precibus mea suffragia postularint. Tu ergo, mea filia, disce atque alios doce ob gratiam mei Dominum Jesum Nepotem meum benedicere hujusmodi sermone: " Benedico te, mitissime Domine Jesu Christe, qui sacratissimam Virginem Mariam parentem tuam, de casto Joachim atque Annæ conjugio procreare sine macula decrevisti, de qua tu omnium Salvator, ut nos redimeres, carnem sumere voluisti: deprecor itaque dulcedinem tuam per sanctissimam Joachim atque Annæ parentum tuorum merita miseremini mei et eorum qui Annæ memores honesta matrimonia servant, da eis Domine cum tua gratia tranquillam pacem, mentis corporisque salutem, prolium fructum salutarem, postque hoc miserabile exilium, gloriam perennem ad laudem et honorem tuum, o clementissime et suavissime Salvator. Amen. " Hæc cum mitissima Anna parens Birgittam docuisset, eam apprime consolatam derelinquens cæleste palatium, ipsa cernente, repetiit. Hæc, ni fallor, in revelationibus sanctæ Birgittæ, lector, scripta reperies, ut noveris, me non conjectorem esse, sed fidissimum instructorem c.

c
Cujus cultum
Deipara

29 Anachoreta quidam admodum intemperatæ Virgini Matri deditus, cum una dierum angustis vallatus, eam in sua patrocinia invocaret, illa (ut est omnium benignissima) nihil morata, suam illi dulcissimam præsentiam exhibuit. Mirabili itaque gloria et decore refulgens, multis comitata Sanctorum agminibus, ut reginam condecet seculorum, mitissimo sermone afflictum hominem alloquitur, dicens: Ecce adsum, fili charissime, tuas angustias solutura: dignum enim te mea præsentia judicavi, cujus erga me cultum semper ego gratissimum duxi. Habes nempe crebro memoriam mei, me salutas, me laudas, me magnificas: ego semper in tuo ore, in tuo corde conversor. Tunc ille lætissimus, in eam oculis respectans, ita respondit: Gratissima mihi nunc advenisti, o mitissima regina misericordiæ genitrix Dei, intemperata Virgo Maria. Quid tantum te humilias, o mitissima, ut ad me miserum descendere peccatorem digneris? Verum quia sic placitum est ante te, placet et mihi dignatio tua. Tu igitur dulcissima Virgo meos, obsecro, compesce dolores, et animæ meæ clades clementer absterge; redde mihi Unigenitum tuum paratissimum, ut, accepta peccatorum meorum venia, gratiam illius et gloriam merear obtinere.

alicui eremita
suadet;

30 Cui pia Virgo respondit: Ego tibi, o fili, impetrabo omne bonum propter devotissimum quem mihi hactenus cultum exhibuisti; at vero ego nunc te hortor, ut Annam mihi charissimam matrem et Joachim parentem et totam deinceps meam progeniem colere et laudare memineris, magna a me munera recepturus: ego enim his cultibus plurimum delector, qui ob parentum meorum gratiam exhibentur. Noveris præterea, filium meum Jesum Christum hoc cunctis Annæ matris meæ cultoribus spopondisse, ab omnibus, quibus fatigantur adversis, verissime liberandos, et in gloriam salvandos sempiternam. Tu igitur, o fili, hæc serva, hæc loquere et exhortare. Et hæc dicens

in cæli sublimia cum suis comitibus se recepit. D Mansit autem illic tanta suavissimi odoris fragrantia, ut dubium non fuerit, Matrem illic suavitatis affuisse. Porro eremita, ut in mandatis acceperat, ita devotissime complevit, et parentes Virginis debito venerabatur affectu, nam post quamlibet salutationem angelicam, quam Mariæ Virgini depromebat, has quoque Annæ parenti laudes jungebat: Et benedicta sit Anna mater tua dulcissima, de qua processit sacra caro tua virginea. Huic sanctæ benedictioni, ut noveris lector, Papa Sixtus IV centum contulit indulgentiarum dies, quoties quis eam post angelicum Ave dicere voluerit d. Anachoreta autem post multa Mariæ atque Annæ servitia impensa beatissimo fine quievit, harum nunc in cælo potitus consortio, quarum in terris nomina diligebat.

31 Circa hæc nostra tempora contigit miraculum, quod subjungo e. Angelus Domini in specie peregrini, sole in occasum declinante, ad quoddam pulsans cœnobium dominarum, illic se recipi hospitio postulabat; cui portaria E respondit: Ego te, mi frater, libens recipirem; sed adeo nunc pauperes sumus, adeo tenues, ut tibi, victui necessaria subinferre nequeamus. Perge igitur, obsecro, ad propinquum hospitium; si forte illic recipi merearis. Cui angelus: Ego, ait, huc missus sum, et omnino oportet hac nocte hic me habere diversorium. Ad quem ostiaria: Tu, inquit, videris, quis huc te miserit: nam ego te nullatenus intromitto. Tunc sacer angelus conversus ad preces, Oro te, ait, charissima soror, ut ob gratiam sanctæ Annæ piissimæ matris hæc una tantum nocte me hic pausare concedas; habet enim Anna unde tibi et domui tuæ multo majora restituat. At ostiaria cum Annam diligeret, confestim angelum recepit hospitio, cunctaque illi, quæ ad manum habere poterat, ministravit.

32 Cumque ille paululum cibi degustasset, quibusdam monialibus, ait ad eam: Vade ocyus et convoca in unum omnes cœnobii hujus sorores, ut indicem eis sermonem Domini. Igitur cum in medio earum angelus resedisset, aperiens os suum dixit: Miseretur Dominus, sorores charissimæ, super calamitatem vestram et penuriam vestram clementius intuetur: dolet quidem super magnitudine mali, quod hactenus pertulistis, et ideo, ut vos ab hac paupertate levarem, huc me vobis ipse F transmisit; agite ergo, et Annam sanctissimæ Dei Matris parentem, quam hactenus neglexistis, deinceps excolite, et non solum terrenarum rerum copiam, sed etiam virtutum omnium incrementa possidebitis: hæc est enim illa mitissima afflictorum et pauperum miseratrix, cujus ope nemo, qui expetit, defraudabitur: hæc est illa Anna totius calamitatis dulce confugium, quæ et desperatis, et mœstis et naufragosis manum semper porrigit adjutricem. Hæc et multo plura cum in laudem piæ Matris facundissimo ore prompsisset, et in ejus amorem omnium animos inflammasset, protulit de sinu suo depictam mira arte Annæ imaginem, et dixit eis: Hanc de manu mea Annæ imaginem arripite, hanc intuentes, illam colite, honorate, diligite, et nedum in temporalibus bonis, verum etiam in spiritualibus divitiis vos assero promovendas: et his dictis, is, qui homo videbatur, angelus disparuit. At sorores, Dei erga se mirabilem gratiam cum ingenti stupore mirantes, et laudes maximas depromentes, tanto factæ

A factæ sunt ad Annam matrem devotiores, quanto mirabiliori revelatione, ut id facerent, agnovissent; et ita sub brevi tempore monasterium ipsum duplici divitiarum gloria factum inclytum atque famosum.

B 33 Est monasterium quoddam dominarum non longe a nostris finibus constitutum, cujus vita olim admodum reprobata fuit, sordida et impudica: nulla illic justitia, nulla disciplina vigeat. Cum post mortem abbatissæ altera surrexisset femina strenua, justa et religiosa, non poterat sine gravissimo cordis formento tantam sororum suarum videre lacrymabilem ruinam. Agebat quotidie precibus, minis, adhortationibus et exemplis, ut eas ad semitas sanctæ institutionis revocaret; sed incassum sancta mulier laborabat: nam scelerum suorum nolebant nequicias dediscere, nec viam diversissimam, per quam consuetæ fuerant ambulare. At abbatissa, cum esset Annæ matris devotissima cultrix, toto corde et maximo annisu multis infusa lacrymis, ejus cœpit præsidia invocare: Tu, inquit, Anna sanctissima, si vis, potes juvare me miseram, ut oviculæ mihi a magno pastore creditæ abrupta deserant vitiorum, et in viam se deflectant justitiæ. Cumque hisce atque aliis precibus Annæ pias aures crebro pulsaret, immisso desuper Spiritu sancto, rebelles omnium sororum animi in unam et sanctam repente coeunt voluntatem, et usque adeo ad omnem ordinis disciplinam se promptissimas obtulerunt, ut nulli potuerit esse dubium, Annæ sacræ matris auxilia affuisse; cum enim scriptum sit, quia perversi difficile corrigantur; satis liquet, tunc solum perversas mentes corrigi posse, si superni alicujus numinis beneficio adjuventur. Porro abbatissa tantam videns repente mutationem dexteræ Excelsi, se ipsam et omnes sorores cultrices Annæ matris instituit, cujus munere et Dei gratiam et vitæ sanctimoniam meruissent. Æstiment ceteri de hoc miraculo, ut volent; ego ipsum ceteris, quæ **C** hic scripta sunt, longissime præfero: nam etsi Deo omnia æque facilia sint, multi tamen est gloriosius, multos nequissimos animos in unam subito et justam voluntatem colligere, quam vel mortuos suscitare vel quodlibet medicaminum genus impendere. Longe etiam præstantius est a morte animæ unumquemque resurgere, quam in moritura iterum carne de sepulcro prodire.

religio-
utrum
titum.
34 His nostris temporibus religiosus quidam Ordinis sancti Dominici, in religione devotus, in virtute conspicuus, in ambone facundus, in zelo animarum fervidus, in amore sanctissimæ Annæ matris ardentissimus fuit: hic quodam tempore in gravissimam quandam tentationis et anxietatis miseriam cecidit, adeo ut tæderet eum etiam vivere. Ecce, quomodo judicium incipit a domo Dei, ut ait Petrus, si autem primum a nobis, quis finis eorum, qui non obediunt Euangelio? Super terram populi mei, ait Dominus, ascendunt vepres et spinæ, quanto magis super omnem domum gaudii civitatis exultantis? At vero hic frater tantis vallatus angustiis Annam mitissimam matrem totis animi visceribus invocabat, orans, ut in tantis malis pium sibi præstet auxilium: et quia impossibile est, misericordiæ fontem non miseri, tam grandem uno die illo Anna dulcissima consolationem immisit, ut ab omni tentatione liberatus in magna deinceps animi tranquillitate, quasi numquam triste aliquid protulisset,

remaneret. At ille tantis beneficiis non ingratus Annam super sidera laudibus attollebat, eam mitissimam, eamque mœstorum ac miserorum consolatricem præcipuam in cunctis fere sermonibus appellabat, et imagines, quas multos in honorem Annæ imprimi fecerat, in populo disseminans, omnes in ejus cultum et amorem provocabat.

35 Paucis elapsis annis, delatus est Coloniam **f** ad Prædicatores sub verissimis litteris et notariorum imperialium instrumentis unus ex sanctissimis Annæ digitis. Eodem tempore fuit in ipsa civitate virgo honesta, Gertrudis nomine, quæ circa collum immanissimum patiebatur tumorem, adeo deformem, ut ipsa quoque inde horrore omnibus haberetur. Adibat medicos, et chirurgicos varios consulabat, sed nihil inde capiebat auxilii; tum introrsum divino Spiritu animata ad sacras Annæ reliquias consulendas totam se contulit, et, præmissis devotissimis precibus, rogat obnixè Dominicanos fratres, ut digito Annæ colli sui monstruosum tuberem tangere dignarentur. Ecce res omnium stupendissima! Repente enim ut hebetem reliquiæ collum virginis attigerunt, omnis illa turpissima tumoris et vulneris læsura disparuit, et cervix ita est sana et integra reddita, acsi nihil antea mali pertulisset. Circa idem tempus fuit etiam Coloniam inclusa quædam, Annæ matri devota, quæ gravissimo dentium dolore sæpissime laborabat et capitis. Hæc continuo, ut Annæ reliquiis se contingere fecit, ita est ab omni dolore sanata, ut neque in reliquum mali aliquid experta jam sit. Et quid mirum, si hic unus digitus est tantæ virtutis, cum de illa sanctissima manu noscitur provenisse, quæ almam Dei Genitricem et Christum parvulum salvatorem contingere meruit et repa-
sare.

36 Civis quidam Coloniensis incidit in quamdam gravissimam tribulationem, quæ usque adeo animum ejus frangebat, ut pene in desperationis barathrum laberetur: credebatur enim impossibile fore, ut a tam molestissima clade posset quisquam liberari. Hic accepto a quodam pio patre consilio, ut Annam, promptissimam miserorum adjutricem, votis omnibus interpelleret, cœpit cum multo fervore, precibus a lachrymis Annæ suffragia præsolari: et ecce post sævissimam tempestatem serenior illi aura confestim resplenduit, tantamque animi tranquillitatem adeptus est, ut, omni jam desperatione rejecta, nullatenus illi dubium fuerit, suas preces Annam mitissimam exaudisse. Ego semper hujusce animi medelas corporum curationibus, quas et medici præstare possunt, longissime præfero: dicit enim Flaccus Horatius, quæ nocent oculis, festinas demere, si quid est animi, differs curandi tempus in annum. Ubi acriter carpit eos, qui velox in corporis dolore remedium quærunt, neglectis languoribus animarum, qui revera tanto debuerant citius removeri, quanto funestius serpunt, et crudelius perimunt. Quoniam ergo Sanctorum patrociniis cordium nostrorum vulnera curantur, multo id charius recipere debemus, quam si centum nobis vel oculorum lumina vel aurium officia redderentur. Vir itaque iste non ingratus suæ Curatrici, imaginem Annæ de cera instituit tam magnam, sicuti est ea imago, quæ ad fratres Prædicatores ponitur Coloniam juxta aram sacri Rosarii divæ Virginis Mariæ. Ceram igitur hanc pro munere ipse vir obtulit. Annæ sacratissimæ, quæ
cera

*Per reliquias
S. Annæ virgo
sanitati resti-
tuta,*
f

*et per ejus iu-
vocationem vir
a desperatione
erutus,*

F

EX MS.

ribus, multos in Annæ favorem inclinans, cum viderent, eam sub luce vivere, quæ de matris utero in lucem mortua processisset.

Vidua juvenis
ope S. Annæ
evadit raptore-
res,

43 Legi nuper apud quemdam Teutonicum, virum meo judicio gravem, dignum fide, et religiosum, præsens miraculum, quod subjungo. Legi itaque, fuisse olim juveniculum viduam annorum fere quatuor et viginti; hæc sub paucissimis annis tres jam maritos defunctos amiserat, et quia Annam piissimam matrem diligebat, cogitabat jam tripliciter viduata Annam viduam imitari, nec post tertium maritum ejus ultra velle ullatenus quartum admittere. Hoc ergo proposito roborata cælibem valde et religiosam in Annæ obsequio transigebat vitam quod omnium bonarum artium inimicus videns et invidens, in hujus amorem juvenem quemdam inflammavit. Hic multa instantia cœpit aures viduæ appellare per se ipsum, per notos, per amicos; sed instar adamantis illa immobilis perseverans, nullum juveni conferebat assensum. Cum igitur videret, nihil se precibus agere, ad argumenta nequitiae se convertit; accipiens enim una dierum quatuor secum juvenes fortiores se, in itinere, ubi hæc mulier summo mane erat ad ecclesiam veniens transitura, insidias collocavit. Hæc itaque ignara periculi cum ad preparatas insidias devenisset, illi repente de latibulis surgunt, ei injectis manibus feminam rapiunt innocentem; illa vero funestis improbisque hominibus se vallatam aspiciens, Annæ cœpit mitissimæ matris auxilium altis vocibus inclamare: Omnium, ait, afflictorum promptissima sublevatrix, auxiliare nunc mihi Anna potentissima, et de prædonum istorum manibus me miseram festina eripere. Vix verba compleverat, et ecce subito Anna sole rutilantior, magnum post se exercitum trahens, raptoribus illis minax apparuit, et gravissima formidine dissolutos in fugam convertit: putabant enim, nisi fugerent, terra dehiscere se citius absorberi. Cumque præcipientanter per plateas oppidi quasi amentes ruerent, obvios arripiunt præfecti satellites, qui mittentes in eos manus, ligatos funibus in carceres retrudunt. Et ita constituit Deus, ut qui innocentem feminam rapere venerant, ipsi nocentes ad vincula raperentur: Mirabatur interea nimis hæc vidua, quid causæ exstiterit, quod viri illi ita cœpissent, quasi gladiis insecuti, profugere, cum ipsa neminem illic adesse vidisset.

C

qui a iudice
capti

44 Sequenti nocte cum se sopori dedisset, Anna illi apparens et excitans, ita allocuta est: Numquid, o filia, me nosti? Non, inquit, o pretiosissima Mater, multum tamen mihi admirabilis et gloriosa refulges, et nunc, quæ dignata es me miseram invisere, digneris, quæso, et nomen tuum revelare: Ego sum, ait, Anna fautrix et amatrix tua, quæ hesterno mane de raptorum manibus te eripui, et eos in vincula conjeci; hi enim capitali supplicio digni sub mortis nunc periculo congemiscunt. Facto itaque die, futurum est, ut mittat huc ad te assessores suos præfectus quærens, quam tu querimoniam in ipsos voles raptores deponere: tu ergo, mea filia, noli malum pro malo reddere, sed da operam de manu eos iudicis liberare. Quare si te audire contempserit, mandabis illi ex me, ne servos meos contingere præsumat, quos ego fidos mihi amicos futuros agnosco, et perpetuos laudatores. Caveat ergo humanum iudicium illos velle suppliciis addi-

cere, quos censura divina meditatur eripere; D et his dictis, Anna disparuit.

45 Interea qui carcere tenebantur, ad præsidis tribunalia statuuntur. Quibus præses: Quæ furta, quæ latrocinia commisistis, quod sic per plateas properanter ruebatis? Omnino necesse est, gravissimo vos scelere reos esse, quos talis cursus conscios prodidit, quos etiam nunc timida conscientia et exsanguis facies amentes efficit et elingues. Vobis itaque nunc in salutatem consulite, aut sponte hic malum prodite, quod egistis, aut certe id paratis suppliciis a vobis extorquebo. Tunc is, qui ad raptum viduæ ceteros accersierat, ita respondit: Ego solus sum, o mitissime præses, hujus sceleris reus; hi quatuor nihil sua auctoritate fecerunt: nam cum perditæ talem juvenculam viduam ob ejus pulchritudinem et divitias amarem, et ipsa nollet votis meis assensum tribuere, statui eam per vim rapere, et longe abductam mihi etiam repugnantem in matrimonium copulare. Cumque manus violentas cum his sociis in eam injecissem, subito cum illa Annam Mariæ Virginis parentem inclamaret, terribilis quædam nobis revelatio cælestis apparuit, cujus fuimus virtute et mentis et corporis viribus destituti: vidimus nempe his oculis admirabilem quamdam et serenissimam Dominam solis radios longe superantem, quam candidissimus cæli sequebatur exercitus multa luce et gloria circumseptus. Hæc igitur Domina cum torvos ardentesque oculos in nos conjecisset, omnem audaciam nostram continuo tabefeit, et in turpem nos fugam exagitans amentes et miseros in hæc mortis pericula destinavit. Tu igitur, o mitissime præses, desine necis nobis discrimen intentare, quos vides divina animadversione prostratos esse.

et de crimine
convicti

E

46 Tunc iudex miseratione commotus, licet capitalem sententiam meruissent, mittit duos de suis assessoribus ad mulierem viduam sciscitans ab ea, quam in raptos suos vellet deponere querimoniam! Quibus illa respondit: Non est æquum, o viri, humanam malitiam criminari eum, quem divina auxilia comitantur; non igitur læsam me ab his possum querulari, qui etsi nocendi habuerunt voluntatem, superioris tamen Numinis virtute cohibiti, facultatem minime repererunt. Nolo ergo, ut mei causa homines moriantur, quos ego læsores non habui, sed melioris gratiæ promotores. Quare si ad hæc præsulis censura auscultare noluerit, dicetis, Annam Dei Genitricis parentem hoc illi per me præcipere, ne quoquomodo viris illis iudicium mortis intentet, nec ullatenus hos damnare præsumat, quos divina miseratio statuit liberare; his enim viris Anna cupit esse propitia, quos sibi cultores futuros novit et fidissimos servitores. Hæc cum ad iudicem, cunctis audientibus, relata fuissent, ille, ut erat sensatus, dans honorem dignissimæ Matri, viro a tribunalibus absolvit, et illæsos abire præcepit; illi vero, ut tantam clementissimæ matris Annæ indulgentiam cogitassent, dispositis rebus suis, ad monasteria se convertunt et vitam acri pœnitentia peragentes, tandem completo cursu cum Anna meruerunt regna cælestia possidere, cujus hic digni habiti sunt benignam gratiam experiri.

per istius vi-
duæ interces-
sionem libe-
rantur.

F

47 Non longe contigit ab Hierusalem quod narro. Quamdam in civitate vicina, noveris lector, virginem pulchram corpore, sed pulchrior-

Mulier S. An-
næ devota

rem

A rem mente habitasse, magnis vallatam divitiis, quam parentes Annam voluerant nuncupari. Hæc virgo, extinctis parentibus, facta est in obsequiis gloriosissimæ Annæ devotissima, cui et sese et suam familiam suasque divitias assidue commendabat. Dehinc suis sumptibus jussit ecclesiam in hujus honorem fabricari miro tabulato lapideo, quæ integra egregieque ornata, et divæ matris Annæ imaginibus illustrata, tres singulis hebdomadibus Missas illic solenni officio celebrari instituit in Christi Jesu, Virginis Mariæ, et inclytæ matris honorem Annæ : singulis quoque feriis tertiis solita erat magnas eleemosynas facere, quibus se Annæ sanctissimæ commendabilem faciebat.

48 Hanc virginem quidam de primoribus civitatis, Amboges nomine, cœpit adamare, et magnis eam æstibus deperire : verbis, literis, nuntiis hanc procabatur; verum, cum civitas hostes haberet, emissus ipse est juncta sibi manu militari, ut hostium vires superaret. Interea dum longo abest tempore, Anna virgo alteri nupsit ditissimo juveni, de quo vicissim concepit ac peperit tres filias. Porro Amboges, ut superatis hostibus domum rediit, agnoscens, sibi Annam, quam ardentissime amabat, præreptam esse, vehementer indoluit, et cum non posset ignem, qui male ardebat, extinguere, cœpit de nece juvenis cogitare. Igitur uno dierum cum vidisset Annam, facto prandio cum sua familia, ut sermonem audiret, in ecclesiam festinare, ille, arrepto pugione, clam per notos sibi aditus domum Annæ subintrat, et juveni, qui tunc forte in cubiculo dormiebat, guttura transfigens, crudeli morte peremit, peremptum vero sub lecto occultavit, et abscessit.

49 Anna rediens, maritum usque in seram noctem anxia præstolatur, et noctem insomnem ducens, ubi aurora clarescere incepit, jubet ocyus virum inquirere, qui nusquam inventus, mulieris animum immensis replevit angustiis; at vehementiores clades illi succedunt. Post aliquantos dies cœpit cadaver, quod sub lecto jacebat, putere adeo ut domus tota tetro nimis inficeretur odore : porro Anna, cui jam cerebrum obstupuerat præ dolore, hunc fœtorem, quem omnes execrabantur, sola non sentiebat, atque cubiculum, [in] quo cadaver latitabat, non abhorruit; illa semel ad ecclesiam egressa, familia omnis cubiculum irrupit, et, abducto scabello, quod ante lectum stabat, cadaver, quod putebat, inveniunt, et maritum Annæ agnoscentes, stupore nimio contabescunt. Fiunt hæc nota vicinis, et paulo post fama totam pervolat civitatem : sit murmur in populo, quasi Anna suum maritum jugularit : parentes et occisi juvenis amici creduli famæ volitanti movent judici querimoniam, orantes, ut feminam nefariam puniri jubeat et occidi. Quæso te, lector, noli his, quæ hic auditurus es, perhorrescere, quia post nubila sol clarius candescit.

50 Anna capitur, discutitur, coercetur : sed illa, ut erat innocens, negat, tam grande se facinus commisisse; non creditur vera dicenti, et plurimum lachrymantem feminam male suasus judex mandat gravibus tormentis inquiri, in casta suspenditur, et membra ejus omnia laniantur : inclamat illa Annæ piissimæ matris suffragia : sed illa majori pietate se audire dissimulat, ut post gloriosiore fine clarescat. Dehinc

tibiæ mulieris excoriantur, et bullienti oleo perfunduntur. Cumque his atque aliis intolerabilibus pœnis mactaretur, malens illa mori quam sic affici, victa doloribus, fateri cœpit, suum se maritum jugulasse. Hac ab ea confessione recepta, jubet proconsul causam litteris inscriptam fronti miseræ mulieris clavis affigi, ut omnes ejus latrocinium agnoscerent, et inde per totam civitatem jubet cum multa eam ignominia circumferri. Ubi nunc dormis, Anna mitissima? Cur devotam tibi et innocentem famulam non liberas; non adjuvas; non consolaris? Circumactam recludunt in carcerem optimam, sed desperatam jam feminam.

51 Sequenti die, sedente proconsule pro tribunali cum senatoribus urbis, jussa est miseranda mulier introduci vinculis et catenis implicita, mortis sententiam, quam non meruit, exceptura. Illa ad tribunalia stante, ingrediuntur subito prætorium duæ miræ habitudinis mulieres, quarum incomparabilis pulchritudo animos omnium movit in stuporem : harum una, quam ætas maturior honorabat, terribili sic est voce locuta : E Vobis dicitur, o senatores; non prius contra hanc feminam mortis sententiam mulctari volumus, quam ad nostra interrogata responderitis. Ad hanc vocem territus est judex et judicis assessores universi; dehinc annuunt trepidi ejus petitioni. Statim introgressus miri decoris ac pulchritudinis adolescens omnium in se oculos animosque convertit. Tunc dicunt ad senatum illæ pulchræ, quæ advenerant, matronæ : Petimus hunc juvenem nobis advocatum. Admissus adolescens, his cœpit sermonibus perorare : Respondete mihi, o iudices, si regum quisque potentissimus suæ genitrici, atque aviæ suæ, spondisset, omnibus de sua familia et ancillis in cunctis suis periculis, cladibus ac casibus subvenire, atque auxilia impertiri, contingeretque interea, aliquem de harum familia servum vel famulam crudeli et injusta pœna torqueri, et ad mortem urgeri turpissimam, si tunc rex per matrem perque suam aviam factæ sponcioni admonitus fuerit, inquiritur tunc a vobis, an rex ille tenetur, quæ pollicitus est, implere, an non? Hac mota quæstione, obmutuere omnes. Postea a F juvene sæpius requisiti responderunt, non se in hac quæstione iudices velle videri. Quibus adolescens : Adjuro vos per jusjurandum, quod ipsi dedistis, ut ocyus dixeritis mihi, quæ tormenta, quæ supplicia illi meruerunt, qui matris atque aviæ regis servitricem amarissimis injuste pœnis affecerunt, atque insuper sæva morte perimere contendunt.

52 Ad hæc verba omnes concussi surgunt e sedibus, et quid respondeant juveni consultant. Tunc dixit ad eum proconsul : Nos, inquit, in commune decrevimus, regem suis debere stare promissis, et quæ matri et aviæ est pollicitus, adimplere. Porro illi, qui harum servitricem injuste punierunt, si id scienter actum est, mala debent morte perire; si vero id ignoranter est gestum, misericordiam regis debent experiri. Tunc ille inquit : Nisi injustitiam factam ignoranter dixissetis debere regis clementiam leniter experiri, omnes vos modo terra dehiscens repentinam absorbuisset in mortem, et opertos humo descendere vos jussissem in tartara. Enimvero hæc mulier innocens, quam injustissime affixistis, meæ est aviæ, Annæ sanctissimæ, devota et familiaris ancilla, cui ad damnationis

EX MS.

et jam capitali
supplicio affi-
cienda

F

liberatur;

EX MS.

damnationis titulum viri sui mortem impingere voluistis. Hæc ut dixit, sua manu senioris Matronæ chlamydem levans, jubet ocyus juvenem egredi vivum, qui fuerat mortuus. Adest, inquit, hujus mulieris maritus, quem vobis et vivum exhibeo, et orbatæ mulieri restituo. Obstupuere omnes et ultra quam credi potest admirabantur. Tandem pavidī cœperunt inquirere, quinam ipsi essent, et unde venissent, qui tam grandia nossent prodigia operari; Nos, inquit juvenis, nos sumus Jesus, Maria, et Anna. Hoc ut dixit, relicto illic miræ suavitatis odore, quo mulieris Annæ lacerata membra sunt sanitati reddita, dulcis illa societas revolavit ad astra.

vero exdis auctore detecto.

53 Porro Amboges horum scelerum machinator, qui et præsens aderat, utpote unus ex senatoribus urbis, hæc omnia ut vidit, cœpit tremere, pallescere, angustiari; et ecce adest diabolus, teter, terribilis, qui ingressus prætorium repente Ambogem corripuit per capillos, et extractum de cœtu sedentium, ait illi: Confitere nunc, o Amboges, confitere nequitiam et scelera tua. Tunc miser vallatus angustiis, et ejulans fatetur, se clam Annæ maritum occidisse, ac se omnium malorum causam exstitisse. Hæc ubi dixit, sustilit eum dæmon in aera, cujus caput cum fregisset a corpore, caput secum transvexit ad tartara; reliqua vero corporis rejectit in terram, quod cives auferentes in sterquilinio condiderunt. Universi autem, qui hæc prodigia aut oculis cernere, aut a narrantibus potuerunt audire, immenso tremore perculsi, laudes cum reverentia maximas dabant Annæ, suavisimæ matri, quæ tam potenti virtute sibi subvenire dignata sit servientibus, et, destructo hoste, ab omni periculo et incommodo liberare. Surgit inde immensus ad Annam sanctissimam favor atque dilectio, et omnes suæ se subjiciunt virtuti. At vero Anna et vir suus resuscitatus majorem in modum succensi ad suæ Liberatricis servitia, cunctis eam diebus, maximis semper obsequiis honorarunt f.

ANNOTATA.

a Non video, quomodo Hungariam et Poloniam vocet regna maritima, quæ per classes Turcarum infestentur.

b Utinam auctor indicasset hanc Hungariæ civitatem, quæ a Turcis terra marique fuit obsessa!

c Parum hæc verosimilia sunt, cum Turcæ nec deos nec deas agnoscant. Alias hujusmodi ineptas expressiones eruditus lector facile in hac historia observabit.

d Nulla hujus nominis civitas in Lotharingia invenitur.

e Non conveniunt hæc blasphemix viro pio, qualis supra describitur.

f Hujus tam publicæ tamque stupendæ historix majorem confirmationem postulo.

CAPUT VI.

Miri favores duobus conjugibus a sancta Anna exhibiti, et eremita patrocini ejus ad vitam revocatus.

Nostræ salutis anno quadragesimo septimo supra millesimum ducentessimum in Cyllana a civitate fuisse legitur duas personas uno conjunctas conjugio, quos tanta semper paupertas ac rerum penuria comitabatur, licet ad victum lucrandum intenti essent, ut pene ambos, sed virum magis, desperatio mergeret in abyssum. Annis itaque multis hac pressi calamitate, cum alieno etiam ære et magnis debitis gravarentur, una dierum maritus plus solito desperatione raptus, subito, uxore nescia, e domo prosiliit, et clam vespertino tempore urbis portas egrediens, ad flumen, quod illic decurrebat, sese immersurus adiit: cumque transiret in ripa transeuntis amnis, et se mergere cogitaret, vidit contra se venire super aquas magnum virum, magna luce conspicuum, alba chlamyde coopertum. Hic erat sanctus Joannes euangelista, cui hic homo fuerat semper serviendo devotus. Hunc igitur ut vidit, obstupuit, et se a mergendo continuit; ad quem Sanctus ait: Respice, o miser, respice, et sceleris tui vel sero pœniteat. Opportunus nunc tibi auxiliator advenio, memor amoris et obsequii in me tui: nisi enim apud Dominum tibi patronus affuissem, tu nunc sathanæ redditus, cujus suasu te mergere maturabas, gehennalis supplicii penas exsolveres.

55 His verbis homo compunctus, inquit illius et nomen et personam: Ego sum, ait, in quem semper habuisti et fidem et amorem, apostolus et euangelista Joannes: at nunc, fili, age pœnitentiam super hac tua desperatione, et noli in reliquum pro temporalibus bonis sic esse sollicitus. Ecce regnat in supernis una potentissima dominarum, cujus miserationis et pietatis industria totus post Deum gaudet et reflorescit orbis terrarum. Hæc post virginem Dei Genitricem omnium est miserorum ac tristium fotrix, consolatrix, adjutrix; hæc inopes novit facere locupletes, et mœrentes omnes erigit sospitate: hanc optimam patronam si tu colere, si amare volueris, ipsa te hic divitem faciet, et post in regnis cælestibus ditiozem. Homo ille tunc humi prostratus, erroris sui veniam ab Apostolo petiit, et hujus tam potentis ac misericordis dominæ sibi postulat nomen edici, cui sanctus Joannes euangelista: Anna, inquit, ipsa vocatur, mater intemeratæ virginis Mariæ et avia dulcissima Jesu Christi, hujus dominæ venerationi et obsequiis insiste, præsertim singulis feriis tertiis, hac nempe die ipsa in lucem hanc nascendo prodiit, et in æternam lucem moriendo migravit, et omnium votorum tuorum felicem consequeris effectum. His dictis, evanuit.

56 Reversus domum nuntiavit uxori, quæ gesta fuerant, et ingenti fervore mutuo se in Annæ gloriosissimæ matris obsequia adhortantur:

S. Joannes enim de sperantem submersione prohibet,

cique cultum] S. Annæ suadet.

qui consilio obediens præter alia beneficia

A tur : singulis diebus, præsertim tertiis feriis, ad Annæ sanctissimæ Matris laudem lumen accendunt, missas audiunt, preces offerunt, eleemosynas elargiuntur. Videns clementissima Mater animos horum sibi deditissimos esse, se honorantes disponit honorare. Igitur terrenis rebus divæ Annæ matris beneficio illis affluentibus, divitiis alios præcedunt. At homines isti tantis beneficiis grati, miri pretii ac decoris ecclesiam ad sanctissimæ Annæ gloriam construere student, in qua post uberes assignatos redditus sacra instituunt sacrificia. Hi duo cum jam annis fere ter denis conjugia sine prolibus secum transegerant, statuunt rogare Annam beatissimam cum ejus sanctissima Filia, ut alicujus prolis beneficio consolentur. Annuit mater dulcissima Anna precantium votis, et uno partu mulier tres in lucem fudit non sine utriusque parentis exultatione.

57 Anno tertio post horum partum mulier, Domino sic disponente pro aviæ suæ sanctissimæ Annæ gloria, ampliori pœna cœpit urgeri in mortem. Maritus hunc acerbissimum casum ducens, intentissime Annam beatissimam pro vita sibi charissimæ conjugis precabatur? Illa, ut post clementior appareret, irasci se simulat orantium votis, et infirmam feminam sinit a morte absorberi; at vir videns eam exspirasse, amarissimos gemitus dabat in cælum : quippe qui et suum jam ac filiorum solatium amisisset. Post sepulturam, quam in Annæ nobilissimæ matris basilica, ab ipsis constructa, mulier accepit, ubi vir domum rediit, tam gravi cœpit mœroris pondere fatigari, ut vix sese caperet præ dolore. Ad cumulum calamitatis hujus accurrunt parvuli lacrymantes, et quid de sua matre actum sit, aut quo illa abierit, patrem requirunt. Ille animadvertens, hos dulces parvulos tam pia matre privatos, ita vehementer indoluit, ut pene illi præcordia rumperentur et in impetu surgens, filiosque in ulnis arripiens; Eamus, inquit; ego vestram vobis Matrem ostendam. Post solis igitur occasum ecclesiam ingressus, cujus ipse claviger erat, sobolem suam in sinu Annæ clementissimæ matris imponens, quam in altari sculptam præclara imagine collocari fecerat, ita eam lachrymis adoritur : Cum te rogarem anxius, o Anna mater mitissima, ut dilectam mihi conjugem servares ad vitam, et horum, quos donasti nobis, infantum solatium non præriperes, non me audire voluisti; at nunc necesse est; et me primum, et hos quoque celeri vita defungi, quod nobis communem lætitiā et omne solatium rapuisti. Hinc emigrante ob doloris angustiam anima mea, tu, quæso, his infantulis nutrix et parens esse digneris, pro matre, quam tam severa rapuisti morte.

C 58 Tunc multo lachrymarum imbre perfusus, tres filios, Annæ nobilissimæ matris gremio immissos, alloquens : Ecce, inquit, o mei filii, ecce mater vestra : hæc vos nutrit, proteget, auxiliabitur, et multo erit vobis hæc utilior, quam ea mater fuerat, quam perdidistis. At parvuli imaginem complexantes ridere cœperunt, et, quasi suam parentem invenissent, apprime consolati sunt. At pater post salutatam Patronam suam, relictis in gaudio filiis, mœrens et lachrymans solus ad domum repedavit : et cubiculum ingressus, cum amaritudinem cladis suæ secum volveret, somno correptus vidit in spiritu sanctissimæ Annæ ma-

Julii Tomus VI.

tris imaginem, quæ in templo stabat, ab altari descendere et parvulos secum ducentem ad mulieris tumultum accedere. Dicto citius illum aperiens, inelamato mulieris nomine, jubet eam repente a morte resurgere. Illa e sepulchro confestim prodiit, et linteum, quo circumsepta erat, sibi præripiens, stat nuda auscultans, quid clementissima mater Anna amplius fieri jubeat : ad quam mater gloriosa Anna : Accipe hos, inquit, et nutri tres filios tuos, et domum perge invisere consolarique virum tuum, cujus ego te precibus mortuam resuscitavi. Vade, filia, reduc marito te ipsam, et filios tuos, et ut cœpistis hactenus, ita et in omne tempus cultores nominis mei perdurate.

59 Paruit illa, et supplex adorans, reducta sobole, venit et pulsat ostium suæ domus. Ad sonum pulsantis rediit ad se maritus a somno, et territus ex iis, quæ viderat, putans phantasma esse, januam noluit reserare. Tunc illa iterum atque iterum ostium verberans, prece et lachrymis sibi postulat aperiri; Noli, inquit, vereri, mi vir, ecce adsum rediviva tua conjunx, quam unice semper dilexisti. Ille obrigescebat præ timore, æstimans zabuli factionem esse, indignum judicat se movere a loco; at parvuli matri astantes lachrymis orant, precantur, ut se cum sua matre in domum intromittat. Ille agnoscens vocem filiorum, repente fenestram aperuit, et, visa uxore, admiratione correptus et gaudio, e domo prosiliit, et complexans eam dixit : Teneone te, uxor mea? An somnia vana me ludunt? Quis te vivam, quis te sanam huc, quæso, reduxit? Cui illa : Habe gratias, mi vir, sacratissimæ matri Annæ, quæ lachrymis miserata tuis, me tibi, ut cernis, incolumem redonavit, multo posthac tecum victuram tempore. Introduc nos, et vestem porrige, mensam instrue, ac me esurientem patere epulari. Instaurat ergo convivium, advocat vicinos et notos, tota civitas læto rumore completur; accurrunt universi et videntes mulierem vitæ redditam, quam hesternæ die tumulaverant, immensa admiratione et exultatione replentur; Annæ nobilissimæ matris præconia efferuntur, et per corda omnium piissimæ Matris amor incalcescit. Sed revera male est cordi illi, quod ad hæc non incalcescit ad amorem tantæ Matris, vel quod hæc non credit, vel dubitat : sincero amore Virginem Mariam non diligit, qui his diffidit, vel ejus Matrem seu Apostolum sanctum Joannem non rite honorat. Hinc factum est, ut dum una mulier suscitatur in corpore, innumeri homines reviviscant in corde ad laudem Dei, et Aviæ ejus benedictæ, sanctique Joannis euangelistæ c.

60 Singularis genere eremitam in Francorum regno veridica narratione agnovi, qui multos annos anachoreticam ducens vitam, unico ac peculiari affectu in Annæ beatissimæ matris ardebat amore. Hanc sæpe votis, hanc precibus, hanc lachrymis invocabat. Verum, ut solet aurum in igne probari, sic Dei hominem istum passa est Anna sanctissima camino tribulationis inuri, ut grandiora illi merita cumularēt. Uno nempe dierum, cum post solis occasum a civitate proxima, ubi stipem petierat, remearet, priusquam cellæ suæ locum attingeret, latro cruentus ocyus occurrit, credens, illum non eremitam esse, sed mercatorem, atque ideo se tali humili veste occultare voluisse, ut securius suas sic posset pecunias efferre. Latro itaque

52 virum

vitam imperat.

E

F

eremita S.
Annæ devotus

EX MSS.

virum Dei per guttura corripiens, jubet, ut nummos prodatur; Satis, ait, diu hac sacra veste te Dei servum simulasti, cum certum habeam, institorem te esse; ocyus igitur nummos educito. Ego, inquit vir sanctus, numquam mercator exstiti, numquam ego nummos possedi; pauper sum, et Dei omnipotentis servus: paratus sum, si velis, hanc, quam hodie eleemosynam nactus sum ostiatim, tecum in communi partiri. At latro incredulus verborum cœpit majori violentia uti; Noli, ait eremita, fili, noli mihi violentiam inferre: nihil enim apud me nummorum reperies; sed Annæ divæ matris cultor et amator cum sim, non tibi impune cedit, si me aut contristaveris, aut vim ingesseris; sine me precor illasum abire, ego pro te Annam sanctissimam deprecabor, et ut tuis propitiatur iniquitatibus, efficiam.

et a latrone occisus

61 Verum sathanæ minister, cum nonnisi aurum sitiret; Et si tu, inquit, tam idoneus precator es, Annam tuam nunc rogita pro te ipso, ut te de manibus meis, si valeat, eripiat: nam certissima tibi nunc mors impendit, nisi aurum, quod sitio, velocius exponas. Et hæc dicens manum mittit ad capulum, et ensem cœpit educere. At ille videns se mori oportere, positus in terram genibus, supplices palmas tendit ad sidera, et, sublato clamore, Annæ beatissimæ opem magnis vocibus inelamabat. Tunc latrocinator clamores non sustinens (timuit enim se deprehendi) gladium in guttur ejus immersit, et, secto capite, interfectum, et undique sub veste scrutatum, cum nihil nummorum reperisset, in flumen, quod non longe a loco decurrebat, cadaver sancti abiecit, et abiit. Ille itaque ad interiora eremi festinans, conversus retrorsum, vidit post se adventare mirabilis gloriæ mulierem, cujus oculi summa luce conspicui, cujus facies solis radios superabat. Hæc irim miri decoris et luminis gestabat in capite, cui lucidissimis litteris hæc tria vocabula inscripta nitebant: Jesus, Maria, Anna.

ad vitam revocatur,

62 Vidit quoque hanc Dominam caput occisi ferentem in manibus, et sibi celerius propinquantem. Statim latro, immenso timore correptus, gradum figens, non se valuit loco movere, et ecce intuetur cadaver viri sancti e flumine extractum ad pedes jacere Matronæ, quæ mox, ut caput corpori sociavit, in unam compaginem rediere. Matrona deinde mortuum alloquitur dicens: Surge qui dormis, serve meus et exsurge a mortuis, et da gloriam Deo, qui meo interventu te martyrem fecit in pœnis, et vitæ restituit, et post cumulata majora merita deliciis te inferet sempiternis. Mox ille lætus alacerque surrexit, non secus acsi se dulci somno discuteret. Porro Diva parens statim in superna conscendens, et servum suum mira gratulatione jucundum, et latronem vehementer timentem, dereliquit.

et latro convertitur.

63 Tum ille ad se reversus, mentem formavit ad lachrymas, et noxam fusi sanguinis multis gemitibus deploravit, et currens proci-dit supplex ad genua eremitæ, orans atque obtestans per eam Dominam, quæ eum a mortuis revocarat; ut malitiam in se commissam remittere, et illum in sua consortia admittere dignaretur. Hunc cum lachrymis deprecantem, suis vir Dei excepit amplexibus, et, fusa pro eo oratione, ad sanctissimam matrem Annam, hominem jam integre mutatum secum ad suum ha-

bitaculum duxit. Dehinc viam Domini postquam plenissime latro didicit, se solum in alia cella reclusit, ubi annis xxv in magnis sese pœnitentiæ operibus Deo atque divæ Annæ commendabilem effecit, ac post honorifico fine obdormivit in Domino d.

ANNOTATA.

a In libellis nostris Belgicis, in quibus S. Annæ miracula referuntur, civitas illa vocatur Tiliana vel Ciliana; sed parum refert, quomodocumque appelletur, quandoquidem nihil ulterius indicatur de ejus situ, quem divinare non lubet.

b Zabuli id est dæmonis, ut sæpe in Actis nostris diximus.

c Hic iterum nimis stupenda et publica sine testibus et tabulis indeterminate proferuntur.

d Hæc etiam nimis mira, ut sine ulteriori testimonio statim admittantur.

CAPUT VII.

E

Vidua per intercessionem S. Annæ vinculis sæpe soluta, alter extremo supplicio mirabiliter ereptus, ac alii prædonum manibus et gravi morbo liberati.

Vidua in quadam civitate, Annæ sanctissimæ devotam, urbis præses (quia corpore formosa erat) concupiscens, suæ libidini subdere laborabat: agebat litteris, precibus, largitionibus, sed casta mulier intuitu serenissimæ parentis Annæ non se passa est aut precibus vinci, aut muneribus emolli; ille se contemni cernens, minas adhibuit; sed ut blandum, ita et sævientem, illa despexit. Dehinc falsum crimen mulieri impingens, jussit eam vinculis innodatam tetro carceri recludi. Illa omni humano solatio destituta, dulcissimæ Annæ cœpit præsidia petere. Media nocte in imo carceris cum immenso lumine Anna beatissima descendens, dirupit vincula, et devotam sibi famulam deducens, in suam basilicam introduxit. Constans, insuper ait, esto, filia: hic præses tecum pugnare molitur, quod quidem tibi erit ad gloriam, illi vero ad ruinam perpetuam. Hoc dicto, in astra se recepit.

Vidua injuste carceri inclusa,

F

65 Hæc ipsa nocte omnia animantia, quæ præsidis erant, oves et boves, equi omnes et muli, repentina sunt morte percussi: qui mane consurgens, ut vidit animalium suorum mortem, vehementer expavit, admirans super tam repentino interitu bestiarum. Dehinc ecclesiam ingressus, cum illic cerne-ret mulierem, quam hesternæ die incarcerari jusserat, amenti furore correptus; Maga, inquit, malefica est mulier ista, quæ, opitulante diabolo, et sese vinculis eripuit, et animalia mea crudeliter occidit; et raptus amentia comprehensam jubet flagris toto corpore laniari et lacerari, et per cuncta membra acri animadversione torqueri: dehinc cum illi brachia et crura fregisset, catenis implicitam in altissimam turrim projici jubet ac derelinqui. Credo, inquit, apodixin * magiæ tuæ ultra in me meaque exercere non poteris. Ego, ait illa, malefica non sum, sed Annæ sanctissimæ

per intercessionem S. Annæ

* id est, demonstrationem

A sanctissimæ præsidio fulta carcerem evasi, per quam confido, me tuis e manibus liberandam, et ab his, quibus nunc afficio, sanandam suppliciiis. Hæc ut dixit, projicitur in uni carceris sterquilinio, immenso catenarum pondere prægravata. Tunc tyrannus ad suos milites conversus; Hæc malefica, inquit, in Annæ potentia confidit, sed ego illam ita confregi, ita eam vinculis ac ferro complicui, ut non solum ipsa, sed nec Christi valeat eam virtus eripere a. Cras summo mane in hac eam tetra turri faciam concremari; tunc apparebit, quid vana spes sibi profuerit, qua est inflata.

66 Adest rursus benignissima miseratrix Anna, et dulcibus ulnis suam famulam complexans, vincula discussit, vulnera sanavit, fracturas restituit, et exultantem in Domino viduam in suum templum revexit. Hac ipsa etiam nocte uxor præsidis et duo filii ejus tristissimam sorbentur in mortem: quod mox ut ille agnovit, in furiam versus, ait ad suos: Has mihi plagas ingerit maledicta illa ac nequissima mulier, quam affectam pœnis, vinculis astrinxi. Ite velociter, ligna et stramenta afferte et in ipsa turri, qua residet, ut digna est, vivam incendite. Si diutius hæc vixerit, et me ipsum et omnem hanc civitatem funditus faciet interire. Porto ministri jussa capessunt et venientes cernunt carceris ostia reserata, et ipsam videntes ereptam, admirantur: intrantes cum lumine aspiciunt catenas in frustra discerptas, et miri odoris fragrantiam naribus capientes, quam de sua præsentia suavitatis mater Anna illic reliquerat, compuncti sunt corde, et percutientes pectora sua, veniam suæ tyrannidis deprecantur. Vere, inquit, tu es illa potentissima Liberatrix, quæ et ancillam tuam eripere et Dominum nostrum tam crudeli potuisti animadversione ferire. Conversi igitur ad clementissimam Annam, totis cordibus sese illi spondent deinceps famulatos, et ultra ad Dominum suum non redituros.

67 Tyrannus itaque putans, feminam jam combustione perisse, assumpto secum residuo famulatu, pergit versus ecclesiam oraturus b: in itinere autem audit a narrantibus, viduam a se punitam ac vinctam, liberatam esse ac sanatam vulneribus, in templo incolumem residere. Ubi hæc audivit, totus jam in diabolum versus cum ingenti strepitu ac furore festinat ad templum: quem sancta mulier ut vidit ingredi ore spumantem et spirantem minas, territa altare sacrum, cui hærebat, festina ascendit, et fimbrias imaginis divæ matris Annæ corripuens, orat anxia et lachrymosa, subsidium alta voce inclamans: Succurrite, inquit, succurrite, Jesus, Maria, Anna, et ab homine impio et crudeli me precor, eripite. O res omni seculo admiranda et totis stupenda sensibus! Accurrit ille furore ebrius, et dum molitur sæva manu feminam ab altari ad se retrahere, Anna gloriosissima chlamydem oppandens, tutum anxie mulieri latibulum præbuit. Omnes, qui huic spectaculo astabant, mirabantur; solus hic impius cor obfirmat ad confusionem ampliorem. Jam totus sathanæ traditus, manus sacrilegas non pertimuit in Annæ beatissimæ matris effigiem mittere, eam summo annisu gestiens ab altari deicere. Ecce, quo pergit cæcæ mentis execranda præsumptio! Sed mox ubi manum applicuit in vestem, imago Mariæ perpetuæ Virginis,

quam Anna nobilissima mater gremio continebat, gravi verbere manum dementis tetigit, quæ mox a suo brachio revulsa in terram decidit.

68 Porro Jesus Christus, quem Virgo tenebat in ulnis, audiente omni plebe, terribili sic est voce locutus: Audi, tyranne superbe atque impie ac miser, ausculta. Quid furis? Quid insanis contra nos? Quid meam atque Aviæ meæ famulam vexatam toties mortificare moliris? At ut noveris, ultorem me esse horum, qui Annæ sanctissimæ ac meæ Genitrici serviunt, hodie cum toto tuo palatio terribili igne te absumam, et hanc viduam innocuam, quam de terra abradere voluisti, rerum tuarum omnium ac dominii tui heredem dominamque constituam. Vix verba finierat Jesus Christus, et ecce palatium omne ardet sulphureo igne lapso de cælo. Mox dæmon templum ingressus, sceleratum hominem per guttura arripiens clamantem misere et turpiter ululantem comburentibus flammis iniecit, et extortam animam ignibus immersit arsuram perpetuis. Universi autem, qui his interfuere prodigiis, summa admiratione pavidī, in beatissimæ Annæ præconia atque obsequia incalescunt, et sacra illi sacrificia devotis insistunt cordibus. Viduam vero illam, juxta Domini Jesu promissum, suam super se dominam erigunt, et sibi postulant principari; cui et quæ erant præsidis bona omnia et possessiones attribuunt. Hinc dives et inclyta facta fuit rectorix populi sui in pace et prudentia annis plus quam triginta quinque, et in casta viduitate perdurans, felici morte consummata, temporalem gloriam in regnum commutavit æternum, præstante Domino Jesu ad honorem suæ Aviæ dilectissimæ, cui est honor, potestas et imperium in secula. Amen c.

69 Ad laudem omnipotentis Dei beatissimæ que semper Virginis Mariæ miraculum quoddam scripturus sum, satis superque notum mihi, ut quod ex illius perceperim ore, cui id evenit. Anno Domini millesimo, quadringentesimo septimo decimo vir quidam fuit non infimo natus loco, insigni ac eleganti corpore, et juris apprime peritus; multis item sanctis exercitiis deditus et intentus. Nomen erat viro Joannes, idemque e Saxonia comitatu Hoyensi d originem duxerat; fuerat autem aliquamdiu regis F Daniæ ac Norvegiæ cancellarius; sed quia prudens admodum erat, facile animadvertit, eo in statu devotum erga Deum animum aut vix aut omnino non posse se gerere, ob pericula multa, quæ hujusmodi hominibus continenter occurrere solent. Quamobrem abdicans illa se dignitate et officio, totum se pietatis actibus, puta jejuniis, observationibus, peregrinationibus in longinquas regiones tradidit, idque non ex curiositate aliqua, sed magna devotione et summo cum labore maximoque sæpe vitæ discrimine, in mari atque solitudinibus per quæ iter agebat, ita ut raro ultra duos aut tres dies uno aliquo in loco moraretur.

70 Accidit autem anno Domini supradicto, ut cum aliis quibusdam terram Sanctam invisere pergeret; cumque illic ageret et impii Saraceni rerum inibi potirentur, profanus quidam sive gentilis gravi eum injuria absque illius demerito affecit: quod ille nimium moleste ferens, basculo suo, cujusmodi utuntur peregrini, improbum illum cecidit atque occidit; tametsi non ea illius voluntas esset, ut

EX MS.

et iniquus illi-
us iudex morte
punitur.

E

c

Vir peregrinus

d

ob homicidium
involuntarie
commissum

EX MS

ut hominem interficeret : at vero ubi mortuum illum conspexit, tenuit ipse, timere et socii ipsius, ignari, quem res exitum habitura esset. Itaque Joannes iste capitur, ligatur a paganis, et ad iudicis tribunal rapitur, moxque morti adjudicatur. Interim vehementer socii illius apud amicos ejus, qui peremptus erat, itemque apud iudicem ipsum prece ac pretio instabant, multam etiam pecuniam offerentes, ut Joannes dimitteretur, maxime cum præter animi sententiam hominem occidisset. At nihil illic proficere : una omnium mens et voluntas erat, ut Joannes periret. Quando igitur frustra se niti videbant, summo cum dolore valefacientes Joanni discedebant, et miser ille extra aliam portam jugulandus educebatur; ille vero, tametsi esset gravi correptus angore, magnam tamen fiduciam et spem animo gerebat, fore ut liberaretur Sanctorum illorum suffragiis, quo quotidie non paucos venerari solitus erat, præcipue autem in beatissimæ matris Annæ misericordia plurimum confidebat, quam etiam suo in corde hisce verbis devotissime precabatur dicens : Benignissima mater, miserere obsecro mei in hac extrema necessitate mea; quod si indignus sum, præsentem evadere mortem, age tamen apud Deum, ut in æternam non incidam mortem et pœnas inferorum.

extremo sup-
plicio afficien-
dus mirabili-
ter liberatur,

71 Hæc illo in corde per viam, qua ducebatur, orante, jamque locum illum, ubi enecandus erat, attingente, videbatur illi grandis fieri terræmotus et turbo, eoque se tolli in aera, rursumque in terram demitti eo in loco, ubi socii illius erant, prorsus liberum, et a vinculis omnibus absolutum. Videns autem socios suos ante se proficisci, inclamabat magnis vocibus, ut gradum sisterent; quod cum illi audirent, nec tamen quemquam cernerent; simul autem et Joannis sui vocem audire se putarent, terribiti sunt maxime, quod illum jam decollatum arbitrarentur, nec scire possent, unum vox, quam audiebant, vivi illius aut defuncti spiritus esset. Ille tamen clamare non destitit, ut subsisterent, dum ad eos veniret. Substitit ergo : mox igitur, ubi eatenus ad eos accessit, ut jam ab eis agnosci posset, sciscitabantur ex eo, utrumne Joannes socius suus ipse foret?

C Ille, modis omnibus esse se respondit, et ne quidquam terrentur, admonuit. Percontantibus illis, quinam liberatus esset? Manibus ille ad cælum levatis, palam omnibus edixit, oravitque, ut una secum Annæ beatissimæ gratias agerent, cujus beneficio mortis præsentissimum periculum evasisset. Nec mora, cunctis in genua provolutis, fit una omnium tanta pro beneficentia gratiarum actio ad Deum matremque piissimam Annam, quod hominem tantis e miseriis tam misericorditer extraxisset. Ex hoc igitur aliisque innumeris miraculis colligere quisque facile potest, quantæ sit apud Deum efficaciæ sanctissima Anna, ut merito eam omnes honorare debeant, in suisque eam tentationibus et necessitatibus implorare, quoniam potentissima apud Deum est, nec umquam repulsam patitur, honorante eam tota beatissima Trinitate ceu Christi aviam dignissimam.

et alius S. An-
næ devotus

73 Post necem impiam Domini Ludovici de Borbon e præsulis Leodiensis, Leodium gravissimis cladibus novimus compressum. Eo tempore in terra Lossensi homo fidelis et dives, Annæ gloriosissimæ devotus cultor, ter omnibus

bonis spoliatus, ter quoque in vincula est con- D jectus, qui præter famem, sitim, verbera, ludibria et jurgia, probra perferens, amarissimos in carcere transigebat dies. Hic itaque cum jam tertiæ captivitatis pondere premeretur, Annam dulcissimam continue advocans, de latronum manibus eripi postulat. Mox piissima Anna, cruentissima prædonum corda emolliens, eos ad miserandum captivo permovet; nam statim paucis nummis acceptis, hominem a vinculis excutunt, et libere abire permittunt. Hic jam absolutus, cum jam omnia perdidisset temporalia, cuidam dominarum cœnobio applicuit, cui prosperitatis tempore amicus fuerat, qui illic libentissime susceptus est.

73 Una deinde noctium, cum sopor omnes oppresserat, repente Areborgenses in monasterium irruunt, et officinas omnes cum domibus confringentes, cuncta, quæ invenire poterant, in manubiis, in pecuniis, in pecoribus rapiunt et abducunt. Cumque huic operi intenderent, E et viros, qui tunc forte aderant, seculares vinculis adstrinxissent, hic homo somno excitatus, cum tumultum sævientium discurrentiumque audisset, devoto corde Annam clementissimam rogans, eidemque se committens, ostium clam aperuit et fugit; quod quemdam de inimicis non latuit, et virum insectantur. At ille itineris compendia captans, ad fluvium, qui prædicto cœnobio allabitur, ocyus accurrit. Stans itaque in ripa fluminis trepidus, cum submergendi discrimen perhorresceret, Annæ potentissimæ matris cœpit præsidia inclamare, orans, ne rursum barbarorum manibus se pateretur abduci.

74 Hæc eo orante, mirabile dictu! navicula miro modo eripitur, parva ejus oculis apparuit, quamquam nemo illic umquam navem viderit: quam vir ingressus, statim in oppositum littus virum deposuit, et de prædonum manibus eripuit; insectatores vero concito cursu ad flumen properantes hominem rapturi, navem reperiunt nullam. Anna enim sacratissima cymbam, quam suo famulo præstitit, impiis subtraxit, et sicut ante illa tempora navim illic nemo vidit, sic nec postea umquam visa est. Animadvertite hoc prodigium, fratres charissimi, et vos in mari procelloso tentationum, periculis pleno, esse agnoscite, et sicut prædictum virum audistis terrenis spoliatum bonis, sic inimici nostri, caro, sanguis, mundus et dæmon nostris nos bonis operibus et eorum fructibus privare moluntur, quæ ubi abstulerint, in æternæ nos damnationis voraginem demergere nituntur; sed hoc exemplo docti quæramus navim, id est ter felicissimæ matris Annæ opem, quæ neminem spernit, neminem deferit, devoto et credulo corde ipsam invocantem; ut sic pericula hujus mundi evadere, ac tandem, ipso duce et remige, ad portum æternæ felicitatis absque ulla pœna post hanc miseram vitam duci mereamur. Amen.

75 Rudolphus Agricola f, vir eruditissimus, sicut Rudolphus Agricola gravem morbum evasit, f 9 erga Annam matrem, omni laude dignissimam, miro afficiebatur amore, id quod testantur carmina, quæ in illius edidit laudem g. Hunc, ut ipse meminit, quodam tempore tam gravis invasit morbus atque dolor, ut, viribus corporis omnino destitutus, se lecto prosterneret; adeoque cœpit ipse morbus invalescere, ut armata jam manu in ejus præcordia irrumperet: nunc frigore,

A frigore, nunc ardentissimo æstu, dira illum febris excoquebat, hæc illi vires venasque omnes resolvebat : ardebat quidem corpore, sed mentis incendia longe illum magis exurebant. Amiserat pene mentem, mores, et verba præ furore ; jam mortem ipsam, si data fuisset, libens fuisset amplexus, remedium omne et ipsam peritiam medicorum suos languor evicerat. Quid faceret ; quo se verteret ; quem pro salute precaretur ? Ad Annam dulcissimam sese contulit, quæ sicut illi unica spes fuit, ita fuit et causa salutis. Cumque his vocibus Annam clementissimam in sua vota vocaret, dicens : Succurre, obsecro, tantis cladibus, piissima Mater, adesto meis miseriis, dulce solamen, tu mea certa salus, in te vita mea recumbit, tu ductrix, tu portus, tu requies mihi sola. Illa confestim adveniens firmum medicamen attulit ; ita ut infirmis artubus animoque languenti vigor et vita remeaverit. Hanc unam pietatem in piissima Anna expertus, tantam de Annæ speciosissimæ ope fiduciam concepit, ut crediderit, B in quovis morbo atque in extremo mortis periculo mellifluæ matris Annæ adjutoria mox affuturæ.

ANNOTATA.

a Nullo modo est verisimile, hæc blasphema contra Christum verba publice ad milites prolata fuisse a præfecto urbis, si ille fuerit Christianus, qualem fuisse ex sequentibus colligo.

b Si tyrannus ille iverit oraturus ad eandem ecclesiam, in qua innocens hæc mulier imaginem S. Annæ venerabatur, videtur fuisse Christianus et Catholicus, adeoque inepte ipsi tribuitur publica contra Christum blasphemia, de quo superius.

c In tota hac narratione rursus accumulata sunt tot stupenda prodigia, ut de iis certiora testimonia desiderem.

d Est tractus Germaniæ in Westfalia, quæ olim Saxonia vocabatur.

e De cæde hujus præsulis, et tumultibus eam secutus, videri potest Chapeaville in Gestis pontificum Leodiensium tom. 3 pag. 201.

f Rudolphus ille, doctrina et virtute clarus, obiit anno 1485, ut habet Valerius Andreas in Bibliotheca Belgica.

g Laurentius Cuperus hoc carmen eucharisticum Rudolphi Agricolæ libello suo de Genealogia S. Annæ præfixit. Auriemma noster, aliique idem operibus suis passim inseruerunt.

EPILOGUS.

Ecce, fratres, non modo prodigia et signa in transactis seculis Annam salutiferam egisse credamus, sed nostris etiam temporibus roriferam pietatem suam declarare non desinit. Nec mirum : totus namque cælestis exercitus Annam sanctissimam veneratur, colit, ut par est, ac diligit : nam omnes Sancti pretiosissimo Christi Jesu sanguine redemptos se agnoscunt, ac illum sanguinem, qui eos redemit, et quo in terra per Ecclesiam Apostolicam vegetati sunt, ex Anna nobilissima sumptum non ignorant. Etenim Christi Jesu sanguis et caro, quæ ad salutem boni, ad perniciem impii sumunt, caro et sanguis est Annæ a sanctissimæ matris, ex qua Virgo Maria carnem et sanguinem

absque ullo peccato suscepit. O sanctissimus venter, in quo benedicta Trinitas Unigenito filio Matrem ædificavit ! o numquam sine reverentia nominandus uterus, in quo tam mira, ab initio et ante secula numquam audita, sunt facta ! Enimvero cuncti post Adæ inobedientiam filii iræ nascimur ; sed non hoc modo Anna beatissimam Virginem Mariam concepit, quæ prius sancta fuit, quam nata : siquidem in utero matris Annæ spiritu sancto plena nullam umquam sensit maculam b. Itaque nihil ambigamus, sed pie nobis persuadeamus, Annam beatissimam, sicuti in terris post Virginem Matrem Christo proxima fuit, itidem nunc in cælis conjunctissimam illi et proximam esse, honorante suam Aviam eodem ipso Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per infinita secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Nimis cruda aut saltem ambigua est illa expressio : nam accedit ad opinionem quorundam, qui volunt, in Eucharistia lac et sanguinem S. Annæ exsistere, ut videri potest apud Geldolphum a Ryckel in Phylacterio tract. 7 § 17 et seqq. Nos eam opinionem plane rejicimus, quia præter alia simile ratiocinium de Christi abavibus, atavis, tritavibus, aliisque progenitoribus institui posset.

b Hic auctor satis aperte immaculatum beatissimæ virginis Mariæ conceptionem indicat.

MIRACULA AUTHENTICA,

QUÆ IN BRITANNIA MINORI CONTIGERUNT.

Excerpta sunt ex libello Gallico, quem anonymus Societatis Jesu sacerdos anno MDCLXIV edidit, et a nobis jam Latine reddita.

F

CAPUT I.

Claudi et muti sanati.

Exordiamur a celeberrimo beneficio, quod anno MDCLXVI Sebastianæ du Bot collatum est. Hæc oriunda ex parochia sanctæ Crucis in suburbio Josselinensi a, circa nonum ætatis annum morbo quodam laboravit, ex quo usum pedum ac linguæ perdidit. Pater ejus Oliverius du Bot, interna inspiratione monitus, illam patrocinio S. Annæ commendavit, atque ad prodigiosum ejusdem Sanctæ sacellum, quod non procul Auraico b dissitum est, equo vehi jussit, postquam puella per anni spatium in hoc misero statu perseveraverat. Eo advecta statim tam perfectam gradiendi facultatem recepit, ut coram multis adstantibus illic fulera subalaria reliquerit. Sed necdum tunc voluit Deus ipsi loquelam reddere, secundam hanc gratiam ad aliud tempus differens, ita ut misera puella plus quam octodecim annis muta permanserit. Interea

Puella clauda et muta primo gressum

EX LIBELLO
GALLIGO.

rea tamen sæpe per gestus peccata confitebatur, et Christianam ac piam vitam agebat. Post mortem parentum facta orphana, audivit narrari crebra miracula, quæ per intercessionem S. Annæ fiebant, et ea narratione sic excitata est, ut ad idem Sanctæ sacellum rursus peregrinationem instituere voluerit, sperans, fore ut jam alterum beneficium obtineret, quod prima vice impetrare non potuerat.

et diu postea
loquelam re-
cuperat.

2 Igitur fratre suo Guilielmo du Bot et plurimis popularibus eam comitantibus, ipso Pentecostes festo circa horam quartam pomeridianam ad sacellum S. Annæ advenit inter ingentem concursum peregrinorum, qui sacris istis diebus undique eo confluere solent. Muta puella sacro loco appropinquans, cum ore non posset, corde precabatur, ac peculiari interioris pietatis significatione sacellum ingrediens in conferta hominum turba devote genua flectebat. Spiritus sanctus, qui eo die linguas Apostolorum reddiderat disertas, ut loquerentur magnalia Dei, etiam tunc linguam Sebastianæ dissolvit, ut ingens B S. Annæ potentia manifestaretur: nam statim a fratre suo petiit, ubinam esset altare et prodigiosa S. Annæ imago. Ad hæc prima sororis suæ verba frater ita commotus est, ut præ lætitia lacrymaretur. Deinde eam duxit ad clathros, quibus sanctæ imago circumsepta est, ubi Sebastianiana articulatis verbis Benefactrici suæ gratias agere perrexit. Postea respondit pluribus circumstantibus, qui eam certatim interrogabant, ut authenticum hujus prodigii testimonium haberent, quod propter peregrinorum multitudinem ubique divulgatum est. Non multo post jussu episcopi Venetensis c examen hujus miraculi per varios coram notario et testibus legitime institutum est. Duodecim testes affirmarunt, eam ultra octodecim annos mutam fuisse; imo ipsa idem asserit, addens, sese in sacello S. Annæ sensisse singularem fiduciam obtinendi, quod desiderabat. Etiamnum ipsa vivit ac habitat Josselini, ubi perfecta loquendi ac incedendi facultate fruitur. Illic etiam adhuc supersunt plurimi incolæ, qui eam multo tempore mutam noverunt.

Alterā, per-
actis tribus
peregrinationibus
ad S.
Annæ,

C 3 Sequens miraculum, priori non multum absimile, anno MDCLXIII, die XXI Junii accidit, ac etiam peregrinos docet de cælesti auxilio non desperare, etsi aliquando non statim desideratam sanitatem impetrent iis locis sacris, ad quæ peregrinantur. Joanna Baumin, oriunda ex loco de Kerbranguen, qui spectat ad parochiam de Kerien in diocesi Corisopitensi d, circa ætatem sedecim annorum morbo quodam afflicta, usum linguæ ac crurum amisit, ita ut quatuor annis muta et clauda remanserit. Post adhibita incassum varia remedia pater ejus Joannes Baumin eam patrocínio S. Annæ commisit, et ad memoratum Sanctæ sacellum tertiam peregrinationem vovit. Hoc patris votum magna lætitia affectit filiam, quæ firmiter sperabat, fore ut hac vice auxilium S. Annæ experiretur. Pater igitur cum filia anno MDCLXIII, die XIX Junii iter arripuit, comitante eos Guilielmo Helou, cujus opera in itinere indigebat: nam puellam ex equo deponere, et ad sacellum deferre oportebat, cum pedibus suis niti non posset.

prius pcdum,

4 Quando die XX Junii circa horam octavam vespertinam eo advenerunt, prima patris cura fuit, ut sese cum filia coram imagine S. Annæ sisteret, ac ibidem preces funderent. Sed adver-

te, quomodo Deus patientiam ejus probare voluerit D Postero die puella, ad sacellum relata, post factam per signa exhomologesin, corpori Domini communicat, ferventer orat, gemit, ac præsidium S. Annæ implorat. At omnia videbantur inutilia: nullum quippe mali levamen sensit. Dum moestus pater jam discessum parat, filia novam fiduciam concipiens, se ad fontem S. Annæ deferendam indicat, atque oculis in cælum elevatis identidem Sanctam corde invocat. Dein crura ibi lavans, sensit iis insolitum robur addi, et cum omnium adstantium admiratione sese in pedes erigens, sine ullius ope ad sacellum reversa est, et S. Annæ pro hoc primo beneficio gratias egit, confidens, se alterum intercessione illius alio tempore obtenturam. Ad pagum suum firmis pedibus rediens, summo popularium suorum stupore et applausu excepta est. Illustrissimus præsul Corisopitensis hoc miraculum examinari jussit, et publico decreto probavit e.

5 Hisce scriptis, intelligo, jam eidem Joannæ loquelam redditam esse; quod prodigium juxta acta, ab episcopo Corisopitensi discussa, sic factum est, ut hic narrabo. Quamvis Joanna patrocínio S. Annæ firmum gressum recuperasset, ut supra retuli, tamen muta remanserat. Unde primo beneficio animata, paulo post iterum ad S. Annam confugit, et peregrinationem ad ejus sacellum promisit. Votivo itinere his peracto, nihil obtinuit præter majorem fiduciam, qua certo sperabat, se serius ocius exaudientdam. Tandem ipsa sancta Anna mense Augusto anni præteriti eam de imminente loquelæ restitutione certiore reddere dignata est, ut ipsamet in examine asseruit: cum enim circa fontem pagi du Cuz vaccas custodiret, vidit venerabilem matronam, alba veste indutam, quæ ipsam primo intuitu nonnihil terruit. Verum Sancta eam securo animo esse jubens interrogat, an intercessioni S. Annæ multum consideret. Cui illa distincte ita respondit. Tum S. Anna dixit: Ego ipsa sum, confide: nam opportuno tempore et loco tui memor ero. Atque his dictis disparuit, ac Joannam reliquit plenam consolatione et admiratione, quod vocem ita pronuntiasset, etsi jam adhuc nullum aliud verbum posset proferre. f

6 Hæc apparitio fiduciam ejus ita auxit, ut cum patre suo novam peregrinationem ad sacellum S. Annæ suscepit, ac die XI Junii præsentis anni MDCLXIV f circa horam octavam vespertinam eo advenerit. Postero die, quo festum Corporis Christi celebrabatur, puella signis peccata sua exposuit, et post susceptam Eucharistiam ante clathros, quibus imago S. Annæ cingitur, se prostravit. Interea pater pro filia curavit offerri sacrificium Missæ, sub cujus finem magno cordis ac pectoris dolore oppressa est, ac totum corpus tremore quodam concuti sensit. In hoc symptomate vinculum linguæ ejus solutum est: nam rosarium volvens, orationem Dominicam distincte recitabat: quod ipsa observans, ad patrem conversa dixit: Pater mi, jam loquor. Bonus vir stupore plenus cepit præ gaudio clamare ac flere ad hæc verba filiæ, quæ deinceps perrexit articulate loqui (sic etiamnum facit) et respondere multis in sacello præsentibus, qui ad hunc patris clamorem accurrebant. Statim PP. Carmelitæ, qui sacelli hujus curam gerunt, in gratiarum actionem pro miracula TE DEUM cantarunt, uti etiam factum

ac deinde post
præviam S.
Annæ apparitionem
E

linguæ usum
adepta est,

A factum est a sacerdotibus parochiæ suæ, quando domum reversa est.

mutus, 7 Oliva Merel, uxor Joannis Colleaux Tessier, ex parochia de Chavaigny in diocesi Redonensi g, partui proxima, ad tantas angustias redacta erat, ut fœtus et mater in maximo vitæ periculo versarentur. Intelligens id maritus vovit peregrinationem ad sacellum S. Annæ, si uxor periculum evaderet et proles sacrum baptismum suscipere. Utrumque beneficium ipsi concessum est: nam uxor feliciter peperit, et infans baptizatus bene se habuit. Sed negligentia patris in exsolvendo voto accidit, ut infans usque ad quintum ætatis annum mutus maneret, quamvis nec auditu nec ingenio careret, et aliæ ejus proles a duodecimo vel decimo tertio ætatis mense loqui consuevissent. Pater hoc infortunio culpam agnovit, et votum renovavit. Vix iter ad S. Annam ingressus fuerat, cum hactenus muta proles matri dixit: Mater, da mihi panem, ut comedam; atque ita articulate perrexit loqui. Unde pater domum redux magna lætitia per-fusus est, ac miraculum istud anno MDCXLV, die XIX Junii examinari, et visa auditaque in acta referri jussit.

B 8 Pro sequenti miraculo testem appellare possum totam parochiam de Milisac, quæ in diocesi Leonensi h duabus leucis Brestia i distat. In ea Bernardus Lunven anno MDCLIV ex magno capitis dolore in melancholiam ac deinde in amentiam incidit. Præterea feria quarta cinerum loquelam perdidit (hanc dumtaxat post duos annos et aliquot menses in sacello S. Annæ recuperavit, ut postmodum videbimus) atque ita deliberavit, ut non nisi vi coactus cibum aut potum caperet. Etiam adeo constanter lecto decumbebat, ut numquam vellet surgere, et ex eo violenter extrahendus esset, quando lectus sterni debebat. Maria Bizian, uxor ejus, tentatis frustra humanis remediis, ex consilio Joannis Bizian, patris sui, eum S. Annæ devovit, et peregrinationem ad ejus sacellum promisit. Dum ipsa die, ad hoc iter destinata, diceretur ipsi surgendum esse, ut iret ad Lugullat (est pium sacellum in via de Carhais, quod duabus leucis a Landerneau distat) cum magna adstantium admiratione statim ultro surrexit, quod tamen spatio trium annorum non nisi coactus fecerat. Imo alacrior apparuit, quando jam vestibus indutus intellexit, peregrinationem ad sacellum S. Annæ etiam suscipiendam esse. Etsi autem omnes timerent, in longo morbo exhaustus equo solus vehi posset, tamen æger post hoc votum tantas vires accepit, ut equo insidens, sine ullius auxilio totum iter confecerit. Itaque in transitu visitavit sacellum Lugullat, et anno MDCLVII, die XIX Julii ad S. Annam pervenit.

am ac tem ob- 9 Uxor cum ipso sacellum S. Annæ ingressa, misit Franciscum Bizian fratrem suum cum altero, ut PP. Carmelitis incommodum mariti sui indicarent, et peterent confessarium, qui muti confessionem exciperet. Interim ipsa cum marito audiebat Missam, quæ in summo altari celebrabatur. Finito sacro, Bernardus uxorem orationi intentam relin-quens, se contulit ad prodigiosam S. Annæ imaginem, et illic fuis aliquamdiu precibus, sacellum solus circuevit. Interea venit P. Theodosius, cui Bernardi incommodum indicatum fuerat, et eum seorsim ad oratorium ducens, cœpit ipsum, tamquam mutum, instruere his verbis: Si pecca-

tum commiseris, de quo interrogabo, manum claude; sin minus, eam aperi. Tunc vinculum linguæ ejus prorsus solutum est, et P. Theodosio ita respondit: Non est opus signis, mi pater; facile enim Britannice aut Gallice confitebor. Peracta confessione, ad uxorem et alios duos viæ comites redit, eosque cum summo stupore alloquitur. Demum sumpta Eucharistia, et auditis aliquot sacris, in conventu PP. Carmelitarum prandit, et pedes domum rediit. Jam corpore et mente sanus familiam suam recte gubernat, et sine ulla difficultate hactenus loquitur: quæ omnia beneficia refert accepta S. Annæ, erga quam ejus devotio non parum crevit. Hoc miraculum firma auctoritate comprobatum est, et juridice examinatum per viros tum ecclesiasticos tum seculares, coram quibus decem testes veritatem facti confirmarunt.

ANNOTATA.

a Josselinum vel Jocelinum oppidum Galliæ in Britannia minori, quod ad Oustam fluvium situm est, quod sedecim leucis a Redonibus in occasum, totidemque a fano sancti Brioci in meridiem distat. E

b Oppidum Britannix minoris, quod tribus leucis distat ab urbe Venetensi in occasum, Blabiam versus.

c Hæc urbs ejusdem Britannix varia habet nomina, ut videri potest apud Hadrianum Valesium in Notitia Galliarum pag. 591. Porro nunc sæpe vocatur Venetia singulari numero ad distinctionem Venetiarum in Italia, et vernacule Vannes, jacetque inter Nannetes ad ortum, Corisopitum ad occasum, Redones ad septemtrionem, et Oceanum Aquitanicum ad meridiem.

d Corisopitum, olim Curiosolitæ, vulgo dicitur Quimper, vel ab aliis Quimper-Corentin ob sanctum Corentinum, illius episcopum, vocatur. Hæc urbs Britannix minoris sita est ad Oderam amnem in tractu Cornubiæ, unde ipsa interdum vernacule Cornouaille appellatur.

e In hoc decreto, quod illustrissimus dominus Renatus du Lovet, episcopus Corisopitensis, anno 1663, die 20 Augusti edidit, idem miraculum refertur, et testium aliorumque nomina longo ordine recensentur, quæ hic exscribenda non duxi, ne tædium lectori afferrem. Porro ipsum decretum in memorato libello, ex quo hæc miracula excerpsti, a pagina 216 Gallice legi potest.

f Auctor vocat annum 1664 præsentem, quia eodem anno Venetiæ libellum suum typis vulgavit.

g Redones vel Rhedones, vernacule Rennes, Britannix minoris civitas, jacet ad Vidanam vel Vicenoniam fluvium, ut videri potest in map-pis geographicis.

h Leona, vulgo Leon, vel saint Paul de Leon, seu etiam Leondoul incolis dicta, jacet in parte septemtrionali Britannix minoris. Hæc urbs episcopalis sub archiepiscopo Turonensi satis munita est et portum habet tutum in ora maris Britannici cum arce, ubi etiam aliquando ducum sedes fuit.

i Hoc oppidum, quod aliquando Brivas et vernacule Brest vocatur, est celebre Galliæ emporium, et in ora occidua Britannix Armoricæ gaudet portu capacissimo.

EX LIBELLO
GALLICO.

CAPUT II.

*Mortui ad vitam revocati.*Puella sub
aquis inventa,
a

Quid evidentius miraculo, quod anno MDCXXXIX postridie festi S. Annæ in parochia diocesis Macloviensis *a*, dicta Gomenè, contigit Joannæ Samson, trium aut quatuor annorum puellulæ? Dum pater ejus Ivo Samson in moletrina sua cum aliis sermonem institueret de miraculis S. Annæ, mulier quædam nuntiat, filiolum ipsius in stagnum cecidisse. Audito hoc infortunio, omnes ad stagnum accurrunt, Pater animo consternatus, in aquam descendit, ut quærat filiam, quæ jam fundum petierat. Quando diu illam frustra quæsiverat cum altero viro, qui etiam paulo post aquam intrafat, imploravit auxilium S. Annæ, quam uxor ejus quoque invocabat, eo ipso loco genua flectens, et ad sacellum Sanctæ peregrinationem promittens, si filiola sua inveniretur. Non vanæ fuerunt eorum preces : nam pater filiolum, quam unius horæ spatio quæsierat, in luto hærentem reperit eo loco, per quem ante fusas preces sæpius transierat. Igitur illam extrahit; sed cum summo mœnore eam totam rigidam et nulla vitæ signa dantem conspexit.

et diu submersa;

11 Nihilominus parentes, qui jam intercessionem S. Annæ experiri cœperant, sperabant, fore ut eadem Sancta vitam filiolæ suæ redderet. Hac spe freti vota et preces multiplicant. Sub initio noctis aliquam consolationem perceperunt, quando tenue suspirium audire ac deinde quemdam oculorum motum videre sibi videbantur. Verum cum puellula permaneret cetera immobilis nec ullum vitæ signum præberet, incipiebant dubitare, an hos motus vero observassent. At sequenti die omnis dubitatio sublata est, dum puellula sub auroram matri dixit: Cupio dormire. Ad hanc vocem parentes lætitia exultarunt, et pater sine ulla mora arripuit baculum viatorium ac se contulit ad sacellum S. Annæ, ut Benefactrici suæ gratias ageret ac votum solveret. Quid opponi potest huic miraculo, cujus juridicum examen jussu vicarii generalis capituli Macloviensis, sede episcopali vacante, per rectorem de Gomenè institutum est? Hujus rei veritatem octo testes asseruerunt, et alii decem ei subscripserunt. An dubitari potest de morte hujus puellulæ, quæ plus quam per horam sub aqua delituit, et sine ullo vitæ indicio extracta est, uti testes illi affirmant?

altera infortunio quodam
ad parietem
allisa

12 Franciscus Cairan, incola pagi d'Antrain, qui in diocesi Redonensi non procul a monte S. Michaelis situs est, ex uxore sua Francisca l'Ecuyer varios liberos suscepit; sed omnes in tenera ætate obierant, præter unicam filiam, cui ex voto nomen Annæ imposuerat, et quam in honorem sanctæ Christi Aviæ albis vestibus induerat. Sancta ostendit, sibi hanc devotionem gratam fuisse, quando puellæ subvenit in quodam infortunio, quod eam duodecennem e vita eripuerat et quod ita accidit. Parentes filiam suam cum alio puero reliquerant in moletrina, ubi succus e pomis exprimitur, dum operarii pranderent. Incauta puella nimium pilæ appropinquante, instrumentum, quo mola circumagitur, vestibus ejus implicatum est, et

equus interim procedens, eam ita contra parietem pressit, ut corpusculum illius omnino confectum, vix quatuor digitorum spatium latitudine occuparet. Alter puer igni assidens, viso hoc infortunio, cœpit magna voce clamare : quo clamore excita quædam mulier, invenit puellam ita corpore contritam ac misere affectam, ut nullum vitæ signum ederet.

13 Interea unus ex operariis moletrinam ingressus, detulit puellam ad parentes, qui hoc tristi spectaculo maxime afflicti, eam lecto imposuerunt, in quo per tres horas jacuit, omnibus spectatoribus eam mortuam judicantibus. Cum igitur hic nihil profutura viderentur humana remedia, miseri parentes interna inspiratione incitati censuerunt, sibi divinum auxilium implorandum esse. Statim itaque ad intercessionem S. Annæ confugerunt, voventes, sese sacellum ipsius cum filia visitaturos, ac albas vestes, quibus in honorem Sanctæ induta fuerat, ad perpetuam beneficii memoriam oblaturos, si filia ad vitam revocaretur. O prodigium! Vix emissio voto, cœpit puella se movere ac dare certa vitæ signa, quæ plus quam centum adstantes in magnam admirationem rapuerunt. Postea parentes cum gaudio votum expleturi, anno MDCXXX, in ipsa festivitate S. Annæ, ad sacellum ejus venerunt, quos R. P. Hugo, tunc Carmelitarum Discalceatorum Prior, cum magno testium numero excepit.

14 Francisca octennis, filia Joannis Marquer, mense Novembri anni MDCXXXIX circa moletrinam, vulgo dictam Vauferrier, infeliceiter cecidit in cataractam, et statim violento aquarum impetu sub rotam molæ delata est; ubi ut minimum per horæ quadrantem sine ullo auxilio permansit. Tandem adveniens curator molendarius advertit, solitam molæ agitationem impediri, et causam impedimenti investigaturus egreditur. Viso hoc tristi infortunio, mox admonet puellæ matrem, quæ statim advolans, conspexit filiam suam sub rota devolutam. Confestim post oclusam cataractam auxilio aliquum, qui accurrerant, puella extrahitur, et ad moletrinam portata linteo involvitur. Cum illic clausis arcte dentibus et sine ulla respiratione per mediam horam jacuisset, afflicta mater, tam horribile spectaculum diutius ferre non valens, discessum parabat, quando adstantes ei persuaserunt, ut filiam suam commendaret S. Annæ, et ad ejus sacellum peregrinationem promitteret, si Sancta ipsi vitam redderet.

15 O miraculum! Matre votum coram omnibus circumstantibus emittente, cœpit filiola respirare et alia vitæ signa edere. Interea superveniens pater votum uxoris suæ ratum habuit, illudque repetiit. Quid multa? Puella mox melius habere cœpit, et postero die perfectam sanitatem obtinuit, remanentibus dumtaxat hinc inde aliquot levibus cicatricibus, quæ indicabant, quanta vulnera vi rotæ molendariæ accepisset. Plurimi testes oculati in examine juridico hoc prodigiosum factum confirmarunt. Joannes Marquer, et Benedicta Pinel memoratam filiam suam secum ducentes, mense Junio anni sequentis voto suo satisfecerunt.

16 Proxime præcedentia tria miracula R. P. Hugo *b* inter alia anno MDCXXXIII typis vulgavit non solum consensu, verum etiam jussu illustrissimi episcopi Venetensis, ut constat ex ipsius decreto, quod idem P. Hugo refert, et in quo illustrissimus præsul declarat, hæc miracula

et mortua,

ac tertia sub
rotam molæ
lapsapatrocínio S.
Annæ ad vi-
tam revoca-
tur,quæ tria mira-
cula R. P.
Hugo refert.
b

A racula legitime examinata fuisse per viros peritos et ad hoc munus electos, tum a se, tum ab aliis episcopis, in quorum diocesis prodigia illa contigerant. Neque hoc decretum edidit, priusquam in domo sua campestri de Kerangoff inquisitiones iterum severe per diem integrum coram se discussæ fuissent, quibusdam viris ecclesiasticis dubia sua circa hanc materiam proponentibus, et R. P. Hugone iisdem respondente.

B 17 His tribus addamus quartum ejusdem speciei miraculum, quod anno mdcxxxix circa festum S. Magdalenæ in parochia, quæ vulgo dicitur Plouha, diocesis Briocensis c factum est hoc modo : Dum Fiacria Guillemot prandium deferret marito suo Rolando Pherlicot, qui cum aliis avenam demetebat, Catharinæ filiae suæ duodecenni fraterculum Joannem, qui sedecim menses ætatis habebat, custodiendum reliquit. Sed imprudens puella infantem posuit supra altiorem arcam, ex qua capite deorsum decidens gravissime læsus est. Catharina hoc infortunium celans et timens, ne castigaretur, fraterculum supra lectum posuit, ubi mater domum reversa illum jam fere mortuum invenit. Hoc funesto spectaculo commota, filiolum in ulnas accepit, ut lactaret. Sed frustra : nam post vomitionem inter brachia ejus expiravit.

C 18 Tunc mater majori dolore affecta, eum in cunis ponit ac maritum suum de tam misero infortunio moneri curat : qui statim cum aliis quibusdam accurrens infantem, arteriæ pulsu ac omni alio motu carentem, et prorsus frigidum pallidumque reperit. Postquam pater per horam et mediam nequidquam signa vitæ explorasset, inutilia judicans omnia humanæ industriæ remedia, et ad opem cælestem confugiens, cum septem aut octo præsentibus circa cunas in genua procubuit, et his ipsis verbis, ut in examine juridico testatur, patrocinium S. Annæ imploravit : Oro Deum et dominam sanctam Annam, ut filiolum meum adhuc vivum videam. Deinde vovit peregrinationem ad prodigiosum S. Annæ sacellum. Post hoc votum secuta est magna mutatio, quæ omnes præsentibus magno stupore defixit : nam eo ipso tempore pallida et cadaverosa infantis facies in vividum ac rubeum colorem mutata est. Tunc etiam puellus patrem amabili oculo aspexit, eumque ita attonitum ac lætum reddidit, ut in terram corruerit, et spatium mediæ horæ a sensibus alienus manserit. Patre ad se redeunte, filiulus ita lætus ac sanus apparuit, acsi nihil mali ipsi umquam accidisset ; imo tam perfecta fuit hæc sanatio, ut puer nullum postea ex hoc lapsu senserit incommodum. Pater anno mdcxl votum complexit in sæpe dicto S. Annæ sacello, et ibidem die x Julii ejusdem anni de hoc stupendo miraculo reddidit testimonium, quod post aliquot annos (nempe die prima Maii anno mdcxlv) coram iudicibus loci legitime examinatum, et a multis testibus confirmatum fuit.

19 Dum anno mdclvii, die xi Januarii in domo nobili, dicta Maleville, circa Ploermel, Vincentius Rigon triennis, filiulus villici de Maleville, cum altero puero ludebat, una ex valvis portæ majoris e cardinibus soluta, Vincentium oppressit. Jacobus Mahon scandalarius, qui in tecto horrei laborabat, strepitum corruentis januæ audiens, respexit, et non nisi unum puerum ex duobus videns, suspicatus est, alterum

pondere januæ obrutum fuisse. Quare monet eos, qui in horreo erant, ut prompte eo accurrant. Henricus Rigon et Petronilla Thomas parentes pueri, hoc murmure audito, cum tribus aliis, quos ad prandium invitaverant, etiam ad portam advolant, et collapsam valvarum partem, ferreis laminis clavisque gravem, ope aliorum elevantes, sub ea deprehendunt filiolum suum, qui in capite gravissime vulneratus et toto corpore contritus sanguinem per aures emittebat. Parentes puerum in hoc misero statu, nempe sine ullo motu aut signo vitæ, et omnium judicio mortuum, ad culinam detulerunt. Illic præ dolore vix sui compotes, sed interna inspiratione moniti, filiolum S. Annæ commendarunt, et promiserunt, eum ad sacellum Sanctæ deducere, si ad vitam reverteretur.

20 Statim cum omnium stupore secutum est miraculum : nam eo ipso tempore puer cœpit respirare ac loqui. Imo ossa capitis, quæ maxime attrita fuerant, visibiliter ad naturalem situm redierunt, excepto uno loco sub auricula sinistra, ubi tanta mansit cavitas, ut facile extrema pars pollicis in ea latere posset. Chirurgus ad eam cavitatem examinandam accersitus judicavit, puero calvariam terebra perforandam esse. Sed pater id fieri vetuit, sperans, fore ut S. Anna filiolo suo perfectam sanitatem redderet, sicuti etiam factum est. Postea parentes cum filio votum compleverunt in frequenti concursu populi, qui cum magna consolatione ex ipsorum ore audivit miraculum, quod in tabula depictum ibidem ad perpetuam stupendi beneficii memoriam reliquerunt. Examen hujus prodigii die xxi Novembris eodem anno institutum est coram parcho loci et ministris regis ad id designatis, in quo sex testes veritatem facta juridice confirmarunt.

21 Eodem anno mdclvii circa medium mensis Maii, in parochia diocesis Macloviensis, vulgo dicta Iffendic, puer, nomine Petrus, cecidit in puteum, cujus aqua erat viginti aut viginti quinque pedibus alta, ac in eo submersus est. Frater ejus, percepto hoc infortunio, magnum edidit clamorem, ad quem confestim accurrunt Antonius Anagot, pueri pater, et Petrus Vigoland, maternus ejusdem pueri avus, cum tribus aliis, qui non procul inde agrum colebant. Cum frater ejulans illis accurrentibus dixisse, Petrum in puteum cecidisse, mox Petrus Vigoland in puteum descendit, et suum ex filia nepotem non sine magna difficultate ex aqua extrahens, afflicto patri in manus dedit ; sed is videns, filiolum suum omnis motus ac sensus expertem, tam triste spectaculum diutius non ferens, eundem alteri adstanti tradidit, qui illum per mediam fere horam pedibus sursum et capite deorsum tenuit, ut aquam evomeret. At nihil hoc profuit, Deo permittente, humana remedia incassum adhiberi, ut puerum vere mortuum fuisse ostenderet, et miraculum evidentius ac illustrius redderet. Cum vero puer dentes arcte clausos haberet, clavis vi ori ejus inserta est. Sed neque illud profuit, nisi ut lingua (talís etiam erat facies) omnino turgida cerneretur.

22 Adstantes igitur puerum sine respiratione ac ullo motu aspicientes judicarunt, eum jam mortuum esse. Quare unus ex circumstantibus de omni auxilio humano desperans, dixit alta voce, eum S. Annæ devovendum esse, et sta-

EX LIBELLO
GALLICO.

ossa contriverat,

E

terius in puteo
submersus fue-
rat,

F

per intercessi-
onem S. Annæ
vita restitum-
tur.

EX LIBELLO
GALLICO.

tim proferens quoddam anathema, puerum cruce signavit, ac promisit, se istud donum in sacello S. Annæ oblatum. Tunc Sancta monstravit, quam utilis sit peregrinatio ad hunc sacrum locum: nam vix hoc votum emissum erat, cum puer cœpit clamare, et quamvis collocatus in situ ad id minime apto (supinus enim supra arcam jacebat) copiosam aquam concreto sanguine mixtam evomit. Quod autem plane mirum est, eo ipso tempore tam perfectam sanitatem recuperavit, ut cibum petierit, ac oblatum statim comederit. Imo pristinis viribus ita restitutus est, ut quinque illos testes, qui ad agrum colendum paulo post redibant, comitatus fuerit. Quatuor ex istis agricolis mense Julio ejusdem anni, ipso S. Annæ festo, anathema promissum obtulerunt, et de totius facti veritate reddiderunt testimonium, quod deinde dominus de la Chasse, consiliarius supremi senatus, coram rectore parochiæ et ministris regiis juridice examinari jussit ac probavit.

B

ANNOTATA.

a *Maclovium seu Macloviopolis, vulgo saint Malo, est emporium celeberrimum cum portu capaci, quod ex ruinis Alethæ crevit. Sita est hæc urbs in insula parva S. Aaronis, viâ a continente Britanniae minoris ad Septemtrionem separata, cui ponte jungitur.*

b *Is est Hugo a sancto Francisco, Carmelita excalceatus, qui jussu Sebastiani Rosmadeci, Venetensis episcopi, quædam S. Annæ miracula edidit, ut ex Spondano in Commentario historico num. 75 dicimus.*

c *Hæc urbs a nomine S. Brioci sic dicta est vulgo saint Brieu, jacetque in ora Boreali Britanniae minoris, ac distat sedecim leucis Macloviopoli in occasum, uti viginti Redone Trecorium versus.*

CAPUT III.

C *Paralysi, cæcitate, et morbo caduco liberati.*Faber lignarius
membrum
usu desti-
tutus,

Faber lignarius, nomine Adrianus Judeaux, ex parochia de Messac in diocesi Redonensi, circa festum S. Michaelis anno mdcxxviii incidit in gravem morbum, qui eum in femore et cruribus ita afflixit, ut paralyticus factus fuerit. Nervis igitur contractis, ita ut se sine alterius auxilio movere non posset, spatio sex mensium intolerabiles cruciatus patiebatur. His doloribus oppressus, confugit ad intercessionem S. Annæ, et vovit peregrinationem ad jam sæpe memoratum Sanctæ sacellum, si aliquantisper sanitatem et gressum recuperaret. Voto facto, sensit aliquod levamen, et genibus nixus ac fulcris sustentatus cœpit prorepere; sed non sine frequenti ac gravi cruciatu ægre corpus trahens ultra jactum lapidis procedere non poterat, nisi tunc aliquantulum quiesceret.

et ad sacellum
S. Annæ de-
vectus

24 Nihilominus hoc modo paulatim pervenit usque ad portum de Messac, ubi illum de ulteriori peregrinatione desperantem misericors quidam mercator in navem suam recepit, eumque Rothonom a devexit; unde sperabat, se ab alio

mercatore ulterius dirigendum. Sed dolores iterum ita invaluerunt, ut vix ex uno loco ad alterum posset prorepere, et per sex hebdomadas Rothoni subsistere cogeretur, ubi varii incolæ miseriis ejus succurrebant; id autem majori propensione faciebant, quod illum devotionis causa eo venisse intelligerent, et quod miser ille assiduo diceret, sibi haud dubie sanitatem reddendam, si usque ad prodigiosum S. Annæ sacellum posset pertingere. Post sex hebdomadarum moram mercator quidam eum navi sua deduxit usque ad Rupem Bernardi b, et inde mula vectus fuit Guerandam c, et eodem modo Gueranda Crociliacum d, in quibus locis ad commiserationem movebat omnes, qui miseriis ejus observabant, Deo hæc ita disponente, ut miraculum postea pluribus innotesceret. Aliquo tempore Crociliaci mansit, donec devoti istius urbis cives ad sacellum S. Annæ publicam per mare peregrinationem susciperent: tunc enim in quamdam eorum navim receptus est, ac devectus Auræicum, ubi pius vir illum equo suo imposuit, et ad sacellum S. Annæ deduxit.

25 Quando itaque anno mdcxxix, die viii Augusti ad sacrum sacellum venerat, prima ipsius cura fuit, ut peccata confiteretur et sanctissimam Eucharistiam reciperet. Deinde instituit continuam novem dierum devotionem, intra quam quotidie sacellum circuibat, fulcris suis prorepens tanta cum difficultate, ut identidem quiescere cogeretur. Novemdiali devotione completa, infirmum corpus traxit usque ad fontem S. Annæ, in quo pedes et crura lavit. At ecce statim sensit, hæc membra ita roborari, ut sine ullius auxilio surrexerit, et Benefactrici suæ gratias acturus ad sacellum redierit. Gratiarum actione peracta, reversus Rothonom, ubi tamdiu substiterat, ac dein ad portum de Messac, in admirationem rapuit omnes, qui eum antea noverant, jamque sine fulcris firmo gressu incedentem videbant. Ipse anno sequenti ad sacellum S. Annæ sanus ac hilaris rediit, et ubique divulgavit Benefactricis suæ miraculum, quod anno mdcxxx, die xvi Junii jussu episcopi Redonensis juridice examinatum atque ab octo testibus confirmatum est, eique quatuor notarii subscripserunt.

26 Tota civitas Hannebontana e testari potest veritatem sequentis miraculi, quod Francisco Talhoët, pecudum custodi, contigit. Quando hic puer novem annorum cum aliis in pago Couedic, qui spectat ad parochiam d'Insinzac, pascentem gregem observabat, oppressus est ignoto malo, quod a malleolis pedum incipiens et paulatim a genibus ad femur et renes ascendens, illum ita lecto afflixit, ut per tres annos sine alterius ope se movere non posset. Cum post triennium mater ejus etiam ægotans, ipsum juvare et alere non posset, consilio vicinorum ad nosocomium Hannebontanum delatus est, ubi chirurgus sedulam ipsius curam suscepit; sed cum videret, se variis remediis nihil proficere, illum tamquam insanabilem deseruit, ut ipsemet chirurgus in juridico examine fatetur.

27 Pauper itaque omni spe obtinendæ sanitatis destitutus, sex annis non nisi sedens et fulcris manualibus se per plateas et ad templam civitatis Hannebontanæ propellens, eleemosynam petebat. Tandem venit ipsi in mentem, ut sacellum S. Annæ, tot miraculis illustre, adiret. In hunc finem

subito sanatur.

Pauper pecudum
custos si-
mili infirmi-
tate laboranssanitatem re-
cuperat per
miraculum,

A finem octo diebus ante festum S. Annæ dedit se in viam, more solito fulcris illis prorepens, dum interim mater ac soror ejus, quæ illum comitabantur, per obvios et vicinos pagos victui necessaria mendicabant. Exactis in eo itinere quinque diebus, sabbato ad sacellum S. Annæ pervenit. Cum ibi per aliquot dies sanctam Christi Aviam ferventer invocasset et sacramentum Eucharistiæ recepisset, post varios casus ac dolores ita saltem illic membrorum usum recuperavit, ut erectus et unico baculo innixus incederet, et spatio duorum dierum facile Hannebontum rediret. Postmodum in eadem urbe mansit, et sine baculo ac ulla difficultate ambulans, in admirationem rapuit plurimos cives, qui eum diu paralyticum noverant.

juridice
manifeste
atum est,
B 28 Anno MDCXLIV, die XVIII Novembris jussu episcopi Venetensis juridica hujus miraculi inquisitio facta est per dominum de Randrecar, senescallum Hannebontanum, in qua coram viris, in ecclesiastica et civili dignitate constitutis, præter ipsum Franciscum Talhoët ejusque matrem ac supra memoratum chirurgum interrogati fuerunt duo custodes nosocomii Hannebontani, qui etiam de morbi veritate testimonium dederunt. Præterea die XVII Decembris ejusdem anni per eundem judicem altera inquisitionis pars addita est, in qua parochus Hannebontanus, aliusque sacerdos illic habitans, et sex honoratiores urbis cives, coram quibus omnibus præfatus Franciscus Talhoët jam sanus et recte incedens comparuit, identitatem personæ agnoverunt, ac affirmarunt, illum ipsum esse, quem tamdiu in civitate sua paralyticum viderant.

t puella,
gradiendi
tatem
rat.
C 29 Aliud hujusmodi beneficium mense Aprilis anni MDCLV in parochia de Guiler, quæ uno milliari circiter Brestia distat, diœcesis Leonensis, Franciscæ Nicol obtigit. Puella hæc, nescio quo casu, usum unius pedis et sinistri cruris amiserat, quæ membra sine ullo sensu aut motu tamquam mortua videbantur. Joannes Nicol pater ejus per tres menses illam variis medicis curandam tradidit; sed cum videret, malum humanis medicaminibus potius crescere quam minui, ad cæleste remedium recurrere decrevit. Quare filiam suam patrocinio S. Annæ commendans, promisit, se sacellum Sanctæ visitaturum atque curaturum, ut illic duo Sacra celebrarentur, si illa pristinae sanitati restitueretur. Postridie cum uxore sua Margarita de Borgne obstupuit, quando filiam suam sine ullius auxilio e lecto surrexisse audivit, eamque recte incedentem vidit. Postea venit ad sacellum S. Annæ, ut votum expleret, ac Sanctæ gratias ageret, et anno MDCLVI, die XXIII Octobris parochus suo de hoc beneficio reddidit testimonium, quod deinde a septem testibus est confirmatum, ac probatum in juridica miraculi discussione, quæ anno MDCLVIII, die XV Aprilis per viros, ad id officium legitime designatos, facta est.

us 30 Cum Franciscus Gedouin, notus in parochia vulgo dicta Bedesq vel Bedée, diœcesis Macloviensis, diu strumosus fuisset, ad hunc morbum accessit cæcitas, quæ duobus annis ipsum afflixit. Parentibus eum intercessionem S. Annæ commendantibus et peregrinationem ad illius sacellum promittentibus, statim perfectam videndi facultatem recepit, ejusdem usum constanter retinuit. Interim parentibus ante exple-

tum votum mortuis, avunculus ejus de III Julii anno MDCXLII eorum promissa persolvit. Postea jussu illustrissimi præsulis Macloviensis per R. D. Franciscum Boterel, præfatæ parochiæ rectorem, coram notario juridicum hujus miraculi examen institutum est.

31 Maria le Felon, quadriennis filia Joannis le Felon et Mariæ le Brozéc, qui Morlæi diœcesis Leonensis in parochia S. Martini habitabant, tribus annis cæca fuit. In hoc misero statu illam viderunt ac noverunt plurimi istius civitatis incolæ, qui etiam hujus rei veritatem scripto testati sunt. Mater ejus excitata miraculis, quæ intercessionem S. Annæ fieri audiebat, vovit, se cum filia sacellum Sanctæ visitaturam, ut mense Julio anni MDCXXXV fecit. Nec profecto irrita fuit hæc peregrinatio: nam mater, post fusas ferventer preces coram prodigiosa S. Annæ imagine, filiam duxit ad jam sæpe dictum Sanctæ fontem, atque hac salutari aqua lavit ejus oculos, e quibus glaucomata deciderunt, et talis videndi facultas cæcæ puellæ reddita est, ut saltem colores posset distinguere. Intra paucos dies visus, qui initio debilis fuerat, ita roboratus est, ut deinceps perfecte et acute viderit.

32 Petronilla Aubrée ex parochia de Chavagny diœcesis Redonensis, morbo caduco sic fuit afflicta, ut quotidie tribus vicibus in terram corrueretur, ac mentis impos se ipsam rabide discerperet ac vulneraret. Pater ejus Joannes Aubrée et mater Roberto Fourel, diu frustra adhibitis medicorum, pharmacopæorum, ac chirurgorum remediis, tandem ad patrocinium S. Annæ confugerunt, et ad sacellum ipsius peregrinantes, miseram filiam eidem Sanctæ commendarunt. Prima die Maii, quando anno MDCXXX parentes ad sacrum locum venerunt, puella domi morbo suo vehementius oppressa est, quam umquam antea. Postridie Missam celebrari curarunt ea hora, qua filia malo suo obrui consueverat. At illa hora nihil incommodi sensit, et ab eo tempore ita sanata est, ut malum istud numquam deinceps redierit. Cum parentes domum reversi id intellexissent, Deum et sanctam Annam magnis laudibus extulerunt. Hoc miraculum anno MDCXXXI, die XX Maii juridice discussum et approbatum est a viro ecclesiastico, qui ex ore septem testium veritatem hujus facti exceperat.

33 Francisca d'Artois, uxor Joannis Baron in parochia de Chané diœcesis Redonensis, circa decimum octavum aut vigesimum ætatis annum eodem comitiali morbo ita affecta fuit, ut uno die vigesies et subinde trigesies in terram prosterneretur, et cum horribili clamore ac dentium stridore spumam ex ore emitteret. Cumque nullum inveterato malo remedium inveniretur, persuasum illi fuit, ut opem cælestem imploraret, sacra ad eam intentionem celebrari curaret, ac loca quædam pia inviseret. Hoc consilium secuta, sensit notabile morbi lenimen, ita ut non nisi semel aut bis quotidie in easdem convulsiones prolaberetur. Cum tamen plerumque tempore Missæ morbus iste eam corriperet, atque ita divinum Sacrificium turbaret, ingressus templi tunc ei prohibendus fuit. Nempe integra miseræ istius sanatio perficienda erat per sanctam Christi Aviam, ut eventus docuit: nam simulatque ex aliorum consilio vovit iter ad S. Annam mendicando peragere, prorsus

EX LIBELLO
GALLICO.

et cæca illuminatur;

et duæ feminae

morbo comitiali liberantur.

EX LIBELLO
GALLICO.

prorsus morbo suo liberata est. Quare quamprimum votum persolvit, et post factam peccatorum confessionem ac sumptam Eucharistiam curavit celebrari Missam ex eleemosynis, quas in via collegerat. Deinde nullum sensit ejusdem morbi vestigium non sine magna admiratione eorum, qui eam prius noverant, et ex quibus facile triginta testes, legitime per virum ecclesiasticum interrogati, affirmarunt veritatem rei, quam nos jam retulimus.

ANNOTATA.

a *Rothomum, vulgo Redon, est castrum et abbatia Britanniae minoris in Venetensi diocesi ad confluentes Dutuli in Vidanam, seu Vicenoniam, ut habet Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 481.*

b *Hunc locum appellavi Rupem Bernardi, quia in mappis geographicis vocatus Gallice Roche-Bernard, notaturque fere medius inter Rothomum et Guerrandam.*

B *c Urbs est Britanniae minoris in comitatu Nannetensi sita versus oram littoralem Oceani Aquitanici inter ostia Ligeris et Vidanae fluviorum.*

d *Crociliacum, vernacule Croisil, oppidum maritimum Britanniae minoris cum portu capaci et tuto prope Guerrandam urbem et ostia Ligeris fluvii, distatque sex leucis Venetia in meridiem.*

e *Hoc oppidum minoris Britanniae situm est ad Blaviam amnem, et quatuor leucis abest ab ora Oceani Aquitanici, ac tribus a Blabia oppido in Septemtrionem.*

f *Morlaeum etiam saepe vocatur Mons Relaxus et vernacule Morlaix, situmque est in ora septemtrionali Britanniae minoris ad amnem cognominem, et vix duabus leucis a mari Britannico distat.*

CAPUT IV.

In aliis morbis et infortuniis adjuti.

C

Nobilis mulier

Domina Anna Franchet, vice-comitissa de Torquedec, diu laboravit duplici febris quartana, cujus accessus erant adeo diuturni, ut fere continua videretur. Quamvis autem hanc febrim angina et epiphora a comitarentur, nihilominus cum marito suo et quatuor nobilibus puellis iter ad sacellum S. Annæ rheda suscepit, sperans, fore ut illic omnibus his malis remedium inveniret. Nec eam spes fefellit: cum enim ibi post fusas preces ad poenitentiae tribunal et sacram synaxim pie accessisset, in reditu recordata est fontis S. Annæ, ex quo aquam bibere desiderabat. Remisit igitur famulum ad hauriendam ex eo fonte aquam, et interim in rheda recubans reditum ipsius expectavit in pago de Meriadec, qui in via Venetensi situs, tribus horæ quadrantibus a sacello S. Annæ distat.

a febris, angina
et epiphora,

35 Famulus reversus, attulit ei desideratam aquam, quam in ipsa febris coram omnibus bibit, postquam cum magna fiducia sese S. Annæ commendasset. Mox caelestem hujus aquæ virtutem experta est: nam eo ipso momento se perfe-

cte sanata sensit. Ad hanc subitam mutationem omnes praesentes obstupere ac praesertim maritus ejus, qui, cum esset vir magnæ eruditionis ac peritiæ, hunc effectum prorsus supernaturalem judicabat, quia juxta communem naturæ cursum non potest fieri, quemadmodum ipse in scriptis rei gestæ actis loquitur, ut sola aqua sine aliis medicamentis gravem febrim et simul anginam ac epiphoram statim pellat. Cum vero dominus vice-comes non a multo tempore coram episcopo Dolensi b hæresim Calvinianam ejurasset, hoc miraculum illum in dogmate, quod Ecclesia Catholica de veneratione ac invocatione Sanctorum tradit, non parum confirmavit. Id autem contigit anno MDCXXX, die XVIII Augusti, et hæc omnia ipse dominus vice-comes juridice examinari, ac scripto consigniari jussit.

36 Bibliopola quidam, nomine Joannes Jaquelin, natus Morlaei in Britannia inferiori, sed matrimonio junctus et habitans Vitraei, c circa annum ætatis quadagesimum sextum ex quartana quatuordecim mensium febris, quam obstructio jecoris et splenis comitabatur, factus est hydropicus, ac deinde post totius corporis tumorem etiam ictericus. Hi morbi omnes, ad quos calculus et hæmorrhoides accesserant, bono viro amplam patientiæ exercendæ materiam suppeditabant. Præterea crura ejus ita erant inflata, ut undique disrumperentur, et ex iis humores crassi per ulcera defluerent. Hæc omnia ipsum ita debilitaverant, ut pedibus consistere non posset, sed in sede portandus esset, si ad templum aut alio se conferre vellet. Quicumque ipsum in hoc misero statu viderant, ac inter alios pharmacopœus, qui tempore morbi curam de ipso gesserat, prudenter juxta consuetas naturæ leges judicabant, eum non posse diu vitam protrahere. Sed supremus naturæ Dominus hac occasione voluit manifestare gloriam ac potentiam S. Annæ, cui æger se sæpius commendaverat. Cum infirmus intellexisset, D. Joannem Guerin, quæstorem ecclesiæ collegialis de la Guerche, iter parare ad sacellum S. Annæ, ut ibi votum quoddam compleret, oravit illum, ut coram prodigiosa ejusdem Sanctæ imagine memoriam sui haberet, et nomine suo anathema a se promissum offerret. Dominus Guerin gratiose respondit, se id libenter facturum; imo ultro in se suscepit promissam olim ab ægroto novem dierum devotionem explere, cui etiam Missam celebrandam addi curaret. Omnibus fideliter exsecutioni mandatis, hæc devotio talem produxit effectum, ut admiratione compleret omnes, qui multiplicem bibliopolæ miseriam noverant.

37 Ipso festo Pentecostes, omnibus morbis ejus ingravescentibus, acerbissimos dolores passus est usque ad sequentem diem, quo circa horam decimam subito se omnibus malis liberatum sensit eo præcise tempore, quo Missa ad S. Annam pro ipso celebratur: nam tunc febris eum reliquit, obstructio jecoris et splenis sublata est, corpus detumuit, crura pristinum robur recuperarunt, ulcera obducta sunt, color ictericus disparuit, calculus et hæmorrhoides eum non amplius cruciarunt. Quod autem maxime mirandum, omnes hi morbi eodem momento ita depulsi sunt, ut deinceps nullus ex his redierit, sicuti ipsemet post duos annos in juridico examine testatus est. Quid multa? Pristinæ

ac bibliopola
quidam a pluribus morbis

per intercessionem S. Annæ subito liberatur.

41 Anno MDCXLV in pago de Plumelec diœcesis

43 O rem mirabilem! Per quinque dies ac noctes ventis et fluctibus in incertum jactati non perierunt inter vehementes maris procellas, quæ multas firmas naves demerserant. Præterea alimentis deficientibus tres dies sine cibo et potu trans-e-g-erunt, post quos ad portum Palmensem *f* insulæ Majoricæ *g* appulerunt non sine admiratione omnium illic præsentium, qui etiam magis obstupue-runt, quando viderunt, arundineam illam navi-culam ultro submergi, simulatque septem illi viri in terram descenderant. Patres Ordinis beatæ Mariæ de Mercede, qui Palmæ habitant, naviculum ex aqua extrahi jusserunt, et ad perpetuam mira-culi memoriam in templo suo exposuerunt. Istud anno mpcxvi factum est; anno autem sequenti Guido Routoux initio mensis Aprilis venit ad sac-cellum S. Annæ, et præter voti solutionem reliquit illic vestes, quibus tempore captivitatis suæ indutus fuerat.

qua etiam sep-
tem viri ser-
vitutem Tur-
carum
e

prodigioso modo evadunt.

ANNOTATA.

EX LIBELLO
GALLICO.

prorsus morbo suo liberata est. Quare quamprimum votum persolvit, et post factam peccatorum confessionem ac sumptam Eucharistiam curavit celebrari Missam ex eleemosynis, quas in via collegerat. Deinde nullum sensit ejusdem morbi vestigium non sine magna admiratione eorum, qui eam prius noverant, et ex quibus facile triginta testes, legitime per virum ecclesiasticum interrogati, affirmarunt veritatem rei, quam nos jam retulimus.

ANNOTATA.

a *Rothonum, vulgo Redon, est castrum et abbatia Britanniae minoris in Venetensi diocesi ad confluentes Dutuli in Vidanam, seu Vicenoniam, ut habet Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 481.*

b *Hunc locum appellavi Rupem Bernardi, quia in mappis geographicis vocatus Gallice Roche-Bernard, notaturque fere medius inter Rothonum et Guerrandam.*

c *Urbs est Britanniae minoris in comitatu B Nannetensi sita versus oram littoralem Oceani Aquitanici inter ostia Ligeris et Vidanæ fluviorum.*

d *Crociliacum, vernacule Croisil, oppidum maritimum Britanniae minoris cum portu capaci et tuto prope Guerrandam urbem et ostia Ligeris fluvii, distatque sex leucis Venetia in meridiem.*

e *Hoc oppidum minoris Britanniae situm est ad Blaviam amnem, et quatuor leucis abest ab ora Oceani Aquitanici, ac tribus a Blabia oppido in Septemtrionem.*

f *Morlæum etiam sæpe vocatur Mons Relaxus et vernacule Morlaix, situmque est in ora septemtrionali Britanniae minoris ad amnem cognominem, et vix duabus leucis a mari Britannico distat.*

CAPUT IV.

In aliis morbis et infortuniis adjuti.

C

Nobilis mulier

Domina Anna Franchet, vice-comitissa de Torquedec, diu laboravit duplici febre quartana, cujus accessus erant adeo diuturni, ut fere continua videretur. Quamvis autem hanc febrim angina et epiphora a comitarentur, nihilominus cum marito suo et quatuor nobilibus puellis iter ad sacellum S. Annæ rheda suscepit, sperans, fore ut illic omnibus his malis remedium inveniret. Nec eam spes fefellit: cum enim ibi post fusas preces ad pœnitentiæ tribunal et sacram synaxim pie accessisset, in reditu recordata est fontis S. Annæ, ex quo aquam bibere desiderabat. Remisit igitur famulum ad hauriendam ex eo fonte aquam, et interim in rheda recubans reditum ipsius expectavit in pago de Meriadec, qui in via Venetensi situs, tribus horæ quadrantibus a sacello S. Annæ distat.

a febre, angina
et epiphora,

35 Famulus reversus, attulit ei desideratam aquam, quam in ipsa febre coram omnibus bibit, postquam cum magna fiducia sese S. Annæ commendasset. Mox cœlestem hujus aquæ virtutem experta est: nam eo ipso momento se perfe-

cte sanatam sensit. Ad hanc subitam mutationem omnes præsentēs obstupere ac præsertim maritus ejus, qui, cum esset vir magnæ eruditionis ac peritiæ, hunc effectum prorsus supernaturalē judicabat, quia juxta communem naturæ cursum non potest fieri, quemadmodum ipse in scriptis rei gestæ actis loquitur, ut sola aqua sine aliis medicamentis gravem febrim et simul anginam ac epiphoram statim pellat. Cum vero dominus vice-comes non a multo tempore coram episcopo Dolensi b hæresim Calvinianam ejurasset, hoc miraculum illum in dogmate, quod Ecclesia Catholica de veneratione ac invocatione Sanctorum tradit, non parum confirmavit. Id autem contigit anno MDCXXX, die XVIII Augusti, et hæc omnia ipse dominus vice-comes juridice examinari, ac scripto consignari jussit.

36 Bibliopola quidam, nomine Joannes Jacquelin, natus Morlæi in Britannia inferiori, sed matrimonio junctus et habitans Vitrai, c circa annum ætatis quadragesimum sextum ex quartana quatuordecim mensium febre, quam obstructio jecoris et splenis comitabatur, factus est hydropicus, ac deinde post totius corporis tumorem etiam ictericus. Hi morbi omnes, ad quos calculus et hæmorrhoides accesserant, bono viro amplam patientiæ exercendæ materiam suppeditabant. Præterea crura ejus ita erant inflata, ut undique disrumperentur, et ex iis humores crassi per ulcera defluerent. Hæc omnia ipsum ita debilitaverant, ut pedibus consistere non posset, sed in sede portandus esset, si ad templum aut alio se conferre vellet. Quicumque ipsum in hoc misero statu viderant, ac inter alios pharmacopœus, qui tempore morbi curam de ipso gesserat, prudenter juxta consuetas naturæ leges judicabant, eum non posse diu vitam protrahere. Sed supremus naturæ Dominus hac occasione voluit manifestare gloriam ac potentiam S. Annæ, cui æger se sæpius commendaverat. Cum infirmus intellexisset, D. Joannem Guerin, quæstorem ecclesiæ collegialis de la Guerche, iter parare ad sacellum S. Annæ, ut ibi votum quoddam compleret, oravit illum, ut coram prodigiosa ejusdem Sanctæ imagine memoriam sui haberet, et nomine suo anathema a se promissum offerret. Dominus Guerin gratiose respondit, se id libenter facturum; imo ultro in se suscepit promissam olim ab ægroto novem dierum devotionem explere, cui etiam Missam celebrandam addi curaret. Omnibus fideliter executioni mandatis, hæc devotio talem produxit effectum, ut admiratione compleret omnes, qui multiplicem bibliopolæ miseriam noverant.

37 Ipso festo Pentecostes, omnibus morbis ejus ingravescentibus, acerbissimos dolores passus est usque ad sequentem diem, quo circa horam decimam subito se omnibus malis liberatum sensit eo præcise tempore, quo Missa ad S. Annam pro ipso celebratur: nam tunc febris eum reliquit, obstructio jecoris et splenis sublata est, corpus detumuit, crura pristinum robur recuperarunt, ulcera obducta sunt, color ictericus disparuit, calculus et hæmorrhoides eum non amplius cruciarunt. Quod autem maxime mirandum, omnes hi morbi eodem momento ita depulsi sunt, ut deinceps nullus ex his redierit, sicuti ipsemet post duos annos in juridico examine testatus est. Quid multa? Pristinæ

ac bibliopola
quidam a pluribus morbis

E

F

per intercessionem S. Annæ subito liberatur.

A stinæ sanitati ita restitutus fuit, ut post meridiem ejusdem diei in urbem exiverit, et sequenti die, quæ erat feria tertia Pentecostes, pro tam stupendo beneficio gratias acturus se contulerit ad quoddam sacellum S. Annæ, quod in suburbio Vitriacensi constructum est. Post duos annos, nempe xxiii Februarii, anno mdcxlii hoc prodigium rigide examinatum est jussu episcopi Redonensis, qui deinde illud approbavit, ut monstrat decretum ab ipso editum d: ex quo colligi potest, quam exactum et severum examen instituant illustrissimi præsules, antequam miracula hujusmodi vulgari permittant.

a in fer-
furcam
ens,
B 38 Non minus prodigiosum est beneficium, quod sancta Christi Avia anno mdcxlvii, die xii Junii, contulit in Mariam le Logeou, filiam Ivonis le Logeou et Franciscæ Floch, qui pagum Pris-jac in diœcesi Venetensi incolebant. Hæc puella cum fratre suo et ancilla in agrum exiens, ascendit plaustrum, quod substramine onerandum erat, ut stramenta injecta disponderet. Postea autem ex plastro onerato descendere volens, infeliciter incidit in dentes furcæ ferreæ, ex quibus unus caput ejus ita transfixit, ut ad dextram oris partem intrans et cerebrum calvariamque transiens, ad altitudinem medii pedis supra cranium acumine suo emineret. Frater et ancilla ad hoc horribile spectaculum magnos clamores edebant, et furcam frustra e capite evellere conabantur.

e in capite
C 39 Omni igitur consilio destituti, currunt ad proximum pagum, qui uno horæ quadrante distabat, et parochum cum alio sacerdote et quatuor viris advocant. Hi advenientes reperiunt puellam humi stratam capite transfixo, ut supra diximus. Statim omnes sex in præsentia multorum, qui simul accurrerant, dentem furcæ extrahere tentarunt. Sed videntes, se nihil proficere, attoniti et consilii inopes ad intercessionem S. Annæ confugerunt, et in genua provoluti promiserunt peregrinationem ad ejus sacellum. Ex templo Sancta ostendit, quam sibi gratum esset hoc votum: nam post votum surgentes furcam facile vellent.

ibiliter
nerata,
C 40 Mox accersitus est chirurgus, nomine Dionysius Polerin, ut vulnera obligaret. Verum hic omnia attente considerans, et advertens, medullam cerebri ad magnitudinem parvæ nucis per cranium effluere, rotunde edixit (sic etiam in examine anni mdcxlvii, die x Augusti testatur) eam sine miraculo non posse instantem mortem evadere. Quapropter monuit, ut cito peccata confiteretur, cum et gravi febri laboraret et jam delirare inciperet, habens caput ex parte dextra omnino inflatum ac inflammatum. Attamen rogatus chirurgus sauciato capiti fomenta adhibuit, non quod ea profutura crederet, sed ut parentibus satisfaceret. Nihilominus contra omnem spem integre sanata est, postquam chirurgus sex septimanis eam curasset, non virtute medicaminum, ut ipsemet fatetur, sed singulari Dei ope et intercessione S. Annæ, cui devota fuerat. Paulo post puella venit ad complendum votum, et coram prodigiosa S. Annæ, imagine obtulit furcam cereo capiti infixam, ubi etiamnum ad perpetuam miraculi memoriam cernitur. Die iv Septembris anno mdcxlix coram variis testibus juridica hujus stupendæ rei inquisitio habita est, et testimonium chirurgi in acta relatum fuit.

41 Anno mdcxlv in pago de Plumelec diœcesis

Venetensis puella trimestris, nomine Ægidia Conan, sedens in sinu æviæ suæ, deglutivit spicam, avio non prius advertente, quam cum puellula alias spicas arripiens ori admoveret. Hinc per quatuordecim dies crebri ac violenti vomitus oriebantur, ita ut infans lac et omne aliud nutrimentum rejiciens ad extremum vitæ periculum deduceretur. Vincentia le Picart, mater infantis, nullum inveniens huic malo remedium, vovit peregrinationem ad sacellum S. Annæ, ac præter Missam illic celebrandam promisit, se genibus flexis sacellum circuituram. Post hoc votum puellula vehementius affligi videbatur, et mater interim assiduò auxilium S. Annæ implorans, audiebat ventum e latere filiolarum suarum prodeuntem. Quare infantem fasciis evoluit, et in latere dextro inter costas et vertebram lumborum reperit aperturam rubicundam et inflammata, quæ cum proportionem ad respirationem aut ejulationem puellulæ dilatabatur. Ventus autem ille spicam paulatim propellebat, quam mater tandem extraxit, postquam maritum suum ad hoc mirum spectaculum advocasset. Spatio trium dierum apertura illa sine ullo medicamento sponte clausa est, et nihil remansit nisi exiguus rubor ad indicandum vulneris locum, puellula interim perfectæ sanitati restituta. Jussu episcopi Venetensis anno mdcxlvii, die xi Julii, institutum est hujus miraculi examen, in quo decem testes veritatem facti asseruerunt.

42 His addamus miraculum, quod intercessione S. Annæ contigit Guidoni Routoux, qui in loco diœcesis Nannetensis e, cui nomen sancti Nazarii inditum est, mercaturam exercebat. Hic construxerat navim, ut filium suum apud Turcas captivum redimeret. At in itinere infeliciter captus est ab infidelibus, qui per quatuor menses variis modis eum frustra vexarunt, ut fidem Christianam desereret. Tandem cum sex aliis captivis commendavit se Reginæ cæli et S. Annæ matri ejus (hanc memoratus Guido peculiari affectu invocabat, vovens peregrinationem ad famosum S. Annæ sacellum in Britannia minori, si salvus et incolumis in Galliam perveniret) et omnes communi consilio coeperunt ex cannis istius regionis et tela cerata construere naviculam, ut crudelem barbarorum servitutem evaderent. Conquisitis aliquot instrumentis ad eam gubernandam, et cibariis quibusdam ei impositis, magna cum fiducia omnes septem vitam suam fragili navigio commiserunt.

43 O rem mirabilem! Per quinque dies ac noctes ventis et fluctibus in incertum jactati non perierunt inter vehementes maris procellas, quæ multas firmas naves demerserant. Præterea alimentis deficientibus tres dies sine cibo et potu transierunt, post quos ad portum Palmensem f insulæ Majoricæ g appulerunt non sine admiratione omnium illic præsentium, qui etiam magis obstupuerunt, quando viderunt, arundineam illam naviculam ultro submergi, simulatque septem illi viri in terram descenderant. Patres Ordinis beatæ Mariæ de Mercede, qui Palmæ habitant, naviculum ex aqua extrahi jusserunt, et ad perpetuam miraculi memoriam in templo suo exposuerunt. Istud anno mdcxvi factum est; anno autem sequenti Guido Routoux initio mensis Aprilis venit ad sacellum S. Annæ, et præter voti solutionem reliquit illic vestes, quibus tempore captivitatis suæ indutus fuerat.

EX LIBELLO
GALLICO.
sicut et altera
morti proxi-
ma curantur
invocatione S.
Annæ;

qua etiam sep-
tem viri ser-
vitutem Tur-
carum
e

prodigioso mo-
do evadunt.

f
g

ANNOTATA.

EX VARIIS.

ANNOTATA.

a *Epiphora est impetus omnis humoris in quamcumque corporis partem influentis. Sæpe tamen significat fluxionem in oculos irrudentem, ut videri potest apud Gorraëum in Definitionibus medicis pag. 153. Videtur hic significare rheumatismum, cum Gallice rheume vocetur.*

b *Dola, quæ veteribus Neodunum dicta est, et nunc vulgo ab incolis Dol vocatur, urbs Britannix minoris in paludoso loco vix duobus leucis distat ab ora maris Britannici, et quatuor Macloviopoli in ortum.*

c *Vitræum, vel Vitriacum, oppidum Britannix minoris, situm est ad Viconiam fluvium in limite Cenomanensis provincix, novem leucis supra Redones in ortum æstivum.*

d *Hoc decretum, quod illustrissimus dominus Carolus Franciscus de la Vieuville, episcopus Redonensis, anno 1662, die 16 Aprilis edidit, et in quo idem miraculum cum nominibus testium refertur, in præfato libello Gallico, pag. 210 legi potest.*

e *Est notissimum Britannix minoris emporium, jacetque ad Ligerim fluvium, a cujus ostio duodecim leucis in ortum distat.*

f *Est præcipua urbs insulæ et episcopalis sub archiepiscopo Tarraconensi, habetque portum in ora occidentali insulæ.*

g *Est insula major ex Balearibus, atque ideo interdum Balearis major dicta, jacetque in mari mediterraneo inter Ebusum ad occasum et Minoricam ad ortum.*

ALIA MIRACULA

EX VARIIS AUCTORIBUS COLLECTA.

CAPUT I.

c *Miracula, quæ apud Marcoduranas S. Annæ reliquias contigerunt, ex idiomate Hispanico Latine reddita.*

Per invocatio-
nem S. Annæ,
cujus reliquias
Marcoduri ho-
norantur,

Joannes de Robles, de quo supra in Commentario historico num. 125 aliqua præmonui, Hispanice conscripsit sequentia miracula, quæ hic simplici stylo, sicut auctor ea dedit, Latina facio. Sciendum est, inquit, quod Deus nostris temporibus per infinitam suam bonitatem et merita S. Annæ, matris Deiparæ, voluerit clientibus ejus gratissimum donum concedere, dum nempe detexit a et manifestavit caput S. Annæ, quod primum anno mdi apparuit in civitate Durien b, quæ est [in] provincia Germaniæ c. Postmodum Dominus noster in illis partibus per intercessionem S. Annæ et sacras ejus reliquias multa et magna patravimus miracula, quæ plurimis innotuerunt, et quorum major pars coram testibus et notariis legitime probata est. Ex iis jam aliqua breviter narrabuntur.

infans suffoca-
tus,

45 Die x Februarii contigit in loco istius provincix, qui dicitur Pateren d, ut infans ceciderit inter duos lectos, ac ita suffocatus fue-

rit: cum vero mater infantem mortuum invenisset, summo cum dolore eum brachiis excepit et cum magna devotione S. Annæ commendavit. Mox puer cœpit paululum respirare ac reviviscere; quod ut mater vidit, maximo cum gaudio et sine ulla moravit ad civitatem Duranam, in qua S. Annæ reliquix honorantur. Deo autem placuit talem infanti infundere gratiam et cognitionem, ut nec bibere nec comedere voluerit, donec mater peregrinationem peregisset: qua peracta, statim comedit et bibit, sicut viderunt multæ personæ, quæ aderant in præfato loco Pateren circa Fossam bufonum e.

46 Ejusdem mensis die xix ex civitate Tereni f vir paralyticus, venit Duram vir, qui per novem annos claudus et omni membrorum usu destitutus fuerat, ita ut sine fulcris progredi non posset. Tanta autem aliquando debilitate affectus fuerat, ut jam moriturus videretur, et extremæ unctionis sacramento præmunitus esset. Cum in tam præsentis mortis periculo esset, accessit ad januam domus ejus quidam peregrinus rogans, ut in honorem S. Annæ sibi quædam eleemosyna daretur. Æger id in lecto suo jacens audivit, et ancillæ præcepit, ut mendicum revocaret, eique cibum ac potum præberet. Ancilla mandatum heri sui executura prodiit in plateam et pauperem quæsit; sed illum non inveniens, statim redit et hoc indicat hero suo, qui plurimum dolebat, quod pauperi pro amore S. Annæ eleemosynam largiri non potuisset. Tunc cœpit Deum orare, ut sibi dignaretur dumtaxat tantas corporis vires reddere, quæ ad visitandas S. Annæ reliquias sufficerent. Exaudivit Deus orationem ejus; attamen tanta in illo remansit debilitas, ut vix quatuor mensium spatio ex loco suo ad civitatem Duranam pertinere potuerit. Verum cum illuc ad reliquias S. Annæ venisset, subito perfectam sanitatem adeptus est, ut testantur multi, qui istud miraculum viderunt et noverunt.

47 Die vi Maii mulier a quatuor dæmonibus obsessa ducebatur ad ecclesiam, quæ vulgo Paradisus g dicitur, in qua caput S. Guilielmi h ostenditur, et ubi multi energumeni solent liberari. Hic maligni spiritus, exorcismis coacti, responderunt, sese non nisi coram reliquiis S. Annæ exituros. Energumena igitur eo deducta est, et mox tres dæmones ex ipsa expulsi sunt: quartus autem noluit exire, nisi illa ad S. Eupertum i duceretur, ubi ante sepulcrum istius Sancti eam deseruit; et sic mulier ab omnibus liberata remansit.

48 Die xii Junii in loco, qui appellatur Geyen, mortua est sedecim annorum puella, ob cujus mortem valde doluerunt illi quibus ipsa serviebat. Post tres a morte horas commendarunt eam S. Annæ, et promiserunt, sese eam adducturos ad reliquias S. Annæ si resuscitaretur. Facto hoc voto, cœpit puella paululum respirare, et deinde majora vitæ signa dare, ac omnino vivere. Omnes, qui aderant, læti ac stupefacti Deo gratias egerunt, et miraculum coram notariis publicis legitime probatum est.

49 Die xviii ejusdem mensis mulier clauda venit visitatum reliquias S. Annæ, et mox recta ac sana domum rediit.

Eodem die et mense venit vir claudus ad easdem sacras reliquias, et recto gressu reversus est.

Die

A Die xx Junii mulier, quæ per sex annos fuerat clauda, commendavit se S. Annæ, et subito fuit sanata, ut manifestum est pluribus, qui eam viderunt.

Die xi mensis Julii vir, qui ex equo deciderat, tantam ex eo lapsu contraxit infirmitatem, ut spatio medii anni nec se erigere nec incedere potuerit. Is patrocinium S. Annæ implorans, sanitatem consecutus est.

Die xv ejusdem mensis mulier clauda, quæ duobus fulcris sustentabatur, invocans S. Annam sanitati restituta est.

50 Die xvi Augusti adolescens, nomine Paulus, qui erat oriundus ex loco dicto Opponen, cecidit in aquam et submersus est. Postquam per unius horæ spatium sub aqua jacuisset, octo illius socii illum extraxerunt, qui omnes mæsti de consodalis sui morte, ipsum devote commendarunt S. Annæ, et promiserunt, sese reliquias ejusdem Sanctæ cum socio visitaturos. Eo ipso momento cœpit mortuus respirare ac vivere, et surgens votum implevit cum sociis, qui ceream imaginem obtulerunt.

B Die xxvii ejusdem mensis Joannes Vised, qui per quatuor annos fuerat cæcus, commendavit se S. Annæ, et bibens vinum, cui in honorem istius Sanctæ fuerat benedictum, a cæcitate liberatus est.

Mense Septembri quidam in profundum puteum decidit, et plus quam per horam sub aqua delituit. Herus ejus, infortunio audito, jussit eum extrahi, et S. Annæ commendavit. Extemplo submersus ad vitam rediit, et ceream imaginem S. Annæ obtulit.

51 Prædicto anno mdi Deus in eadem regione per intercessionem S. Annæ multa alia operatus est miracula, inter quæ recensentur sequentia. Circa præfatam civitatem Duranam est pagus, qui appellatur Merzenich, in quo vir quidam ita ex equo lapsus est, ut diu sine loquela humi jaceret. Omnes autem eum mortuum aut morti proximum judicabant. Uxor ejus id audiens, maximo dolore afflicta est, præsertim

C quia maritum nec confessione nec sacramentis Ecclesiæ præmunitum intellexerat. Implorat itaque opem S. Annæ et promittit donum quoddam orans, ne saltem maritum sine Sacramentorum perceptione mori patiatur. Dum ita orat et roget, illico maritus cœpit respirare et loqui, petiitque ut advocarent sacerdotem, a quo peccatorum absolutionem et Sacramenta reciperet. Hisce rite peractis, ut desideraverat, sicut bonus Catholicus ex hac vita migravit.

Homo quidam oriundus ex loco, qui dicitur Rodinguen, per tredecim annos cæcitate percussus, confugit ad opem S. Annæ, et per ejus merita illico visum recuperavit, ut multis manifestum est.

52 In loco, qui dicitur Millen, mulier quædam obruebatur morbo ex sanguineis crucibus horto, qui tunc in illa regione communiter serpebat. Morbus vero ille erat adeo mirus, ut vix nisi testibus oculatis credibilis videretur, Oriebatur autem hoc modo: Quando mulieres sive domi sive in platea aut alibi erant, imminente illa infirmitate, sanguineæ cruces in earum peplo apparebant, quæ nec aqua calida nec smegmate, nec alio liquore elui poterant. Tunc vero sæpius in terram prosternebantur, et

ea infirmitas in istis Germaniæ partibus plerumque per duos vel tres annos durabat. Imo hodie adhuc servantur aliqua peplo, in quibus sanguineæ ille cruces cernuntur. Sed ut ad propositum redeamus, præfata mulier ex Millen in tegumento capitis sui deprehendit sanguineas cruces. Unde in magnam tristitiam incidit, et a sex dæmonibus possessa fuit. Quapropter deducta est coram capite S. Guilielmi, ubi energumeni conjurari ac libera solent, et duo dæmones ab ea expulsi sunt. Quatuor reliqui dixerunt, se non exituros nisi coram reliquiis S. Annæ. Clericus exorcista eos interrogavit, quare non nisi coram reliquiis S. Annæ vellent exire. Responderunt, sese id facere coactos, ut honor et gloria S. Annæ per totum mundum divulgarentur.

53 Vir quidam, qui erat lictor loci dicti Cruzenach, habebat filium, qui septem horis sub aqua submersus remanserat. Patre eum S. Annæ commendante et ceream imaginem vovente, filius ad vitam reversus est.

Licentiatu Colonienſis per anni spatium febri quartana afflictuſ contulit ſe in clientelam S. Annæ, et mox ſanatus eſt, poſtquam vinum in Sanctæ nomine benedictum biberat. Multæ aliæ perſonæ illud vinum bibentes, ad priſtinam ſanitatem redierunt.

Anno Domini mdi juvenis oriundus ex Remich circa Enerez-klusea, a nativitate fuerat cæcus, qui se commendans S. Annæ per merita ipsius visum obtinuit, sicut manifestum est multis, qui eum noverunt.

Abbatissa monasterii de Gerresehen habebat ancillam cæcam et claudam, quæ recurrens ad patrocinium S. Annæ promisit reliquias illius visitare: quo facto, perfecte sanata est, ut ostendi potest ex testimoniis, quæ a notariis excepta sunt, et munita sigillo abbatissæ et capituli in civitate Gerresehen.

Minister justitiæ in dicta civitate habuit filium, qui a nativitate fuerat membris iners. Is autem commendatus S. Annæ, usum membrorum adeptus est, ut ex legitimis notariorum testimoniis constat.

54 Pellio quidam prædictæ civitatis Gerresehen filium a nativitate claudum patrocinio S. Annæ commisit, ac ipsi rectum gressum impetravit, ut ex juridicis testimoniis demonstrari potest.

Circa civitatem Duranam non procul a Fossa bufonum, vir quidam ex equo cadens ita læsus fuit, ut nec stare nec sedere posset, sed semper lecto decumbere cogeretur. Devovit se S. Annæ, ad cujus reliquias delatus, omnimodam sanitatem recepit, ut ex legitimo notarii instrumento potest probari.

Ultimo die mensis Maii nobilis, nomine Joannes Grael-torno, in Belleren circa Stenir non procul Landan, duodecim annis usu unius oculi caruerat, et septem annis utroque orbatus, plane cæcus fuerat. Is se S. Annæ commendans subito perfectum visum recuperavit, ut ex legitimis notariorum testimoniis ostendi potest.

Ex supra relatis miraculis et multis aliis, quæ Deus per merita S. Annæ patravit, et continuo in variis regionibus patrat (nimis longum esset hic enarrare, quomodo eadam Sancta indigno hujus opusculi auctori succurrerit, dum in magna versabatur necessitate) ex his, inquam, utcumque colligi potest, quanta sit illius

EX VARIIS.

ac multi cæci-
tate

E

alique morbis
afflicti sanan-
tur.
F

lius potestas, sanctitas, excellentia et gloria, ad quam gloriam nos perducatur Deus trinus et unus. Amen.

ANNOTATA.

a Non fuit tunc caput S. Annæ primo detectum, ut hic auctor Hispanus perperam asserit, sed ex Moguntina civitate sublatum, ac Duræ collocatum, ut diximus in Commentario historico num. 106.

b Duram corrupte appellat Durien et alibi Duyren; sed utinam Germanica aliorum locorum nomina non magis luxasset!

c Præpositionem [in] uncis inclusam addidi, quia sic verosimiliter intelligendus est scriptor Hispanus quamvis civitatem Duranam male vocet provinciam Germaniæ, quam voluit dicere in provincia quadam Germaniæ sitam.

B d Hunc locum in mappis geographicis non invenio; sed colligo, illum circa Duram situm esse, cum auctor postea dicat, Fossam bufonum, de qua hic etiam meminit, non procul Dura distare.

e Scriptor Hispanice hunc locum vocat la fosa de los Bufones, quod proprie significat fossam histrionum: histriones enim Hispanice vocantur bufones. Suspicio, quod primus auctor scripserit Fossam bufonum et quod interpret Hispanus vocem Latinam bufo vel non satis intellexerit, vel tamquam proprium loci nomen ad suam linguam detorserit: nam venenatum istud animal Hispanice et Lusitanice saepe dicitur. Vox autem Lusitana bufo significat bubonem, quæ nocturna avis ab Hispanis vernacule buho appellatur. Ut ut est, hactenus vocem Hispanicam bufo pro bufone nusquam reperi.

f Opinor, ipsum voluisse indicare Trevirem, notissimam Germaniæ civitatem. Nec mirum, quod hic tantopere a vera expressione deflectat, cum alibi in suo opusculo episcopatum Ratisbonensem, vulgo Regensburg, vix intelligibili mutatione appellet Reneste Bortha. Quare imposterum luxatas hujusmodi locorum appellationes, quas C fideliter ex Hispano auctore expressi, indigenis Germanis divinandas relinquam, ne forte conjecturæ meæ a vero locorum situ aberrant.

g Est cænobium PP. Guilielmitarum in urbe Durana, de quo agit Jacobus Polius in Exegetico S. Annæ cap. 38.

h Eo tempore caput S. Guilielmi illic honorabatur; sed postea Antverpiam delatum est, ubi hactenus in Domo Professæ Societatis nostræ honorifice conservatur, ut ad diem x Februarii de reliquiis S. Guilielmi § 2 et sequentibus fuse explicatum est.

i Dicere cupimus a Marcoduranis, quis sit ille S. Eupertus, nobis hactenus, ignotus, siquidem nomen ejus recte scriptum est.

k Paulius Langius, qui eo tempore vixit, de his crucibus in chronico Citizenensi ad annum 1501 ita scribit: Cruces quoque rubeæ in diversis oppidis et villis Coloniensis diœcesis in vestimentis hominum, præsertim in peplis mulierum etiam cistis inclusis, hoc apparuerunt anno, quod timorem magnum multis incussit.

CAPUT II.

Beneficia, quæ venerabilis Innocentius a Clusa invocatione S. Annæ impretravit.

Innocentius a Clusa ex seraphico Minorum Venerabilis Minorita præter prophetiam donum, Ordine, qui anno 1601 Romæ cum magna sanctitatis opinione obiit, summo amore persecutus est S. Annam, atque illius intercessione stupenda obtinuit beneficia, quæ jam sæpe laudatus Joannes Thomas a sancto Cyrillo in Matre Honorificata cap. 35, § 9 ex longioribus Actis ejus excerpit hoc ordine: I. Cum Gregorius XV Pontifex maximus adeo periculose decumberet, ut medicorum judicio de valetudine recuperanda desperatus, tunc moriturus censeretur; Innocentius e vestigio accitus, jussit eum bono animo esse et scire, quod pro hac vice S. Anna vitam E illi impetraverit, adeoque eum debere in gratiarum actionem, annuam ejus memoriam solenni festo a fidelibus celebrari præcipere. Annuit Pontifex, ac sanitati restitutus fecit, ut S. Annæ festus dies a Christianis per orbem inter festa præcepta haberetur a. II. Urbani VIII ad summi Pontificatus culmen electionem prædixit, et eidem jam electo ac etiam aliis pluribus affirmavit, ipsum debere S. Annæ suum pontificatum. III. Adeo familiaris S. Annæ existit, ut nonnumquam in cellula sua ejusdem sanctissimæ Matris familiari ac suavissimo colloquio frui meruerit.

56 iv. Vice quadam a Fratribus et secularibus et alia beneficia visus in horto ad arborum altitudinem e terra sublatu in extasim raptus, id dolenter ferens, recurrit ad beatam Virginem Mariam et S. Annam, obtinuitque, numquam ut deinceps in ecstasi palam deprehenderetur, quod ipse postea pia simplicitate amicioribus significare solitus erat. v. Mulier quædam nobilis Lombarda quotquot concipiebat proles, pariebat exanimes. At quadam vice cum esset gravida, ad fratrem Innocentium confugit, ejus preces et intercessionem ad S. Annam humiliter flagitans: promisit ille, parituram filiam vivam, cui nomen Annæ imponi jussit; peperit vero mortuam. Verum obstetricibus id puerperæ indicantibus, credere se nullatenus posse respondit, quod frater Innocentius fidem fallat, utpote qui animatam sibi prolem spondidisset. Quibus sic altercantibus, infantula revixit, et communi omnium ploratu vitam testata, in regenerationis lavacro Annæ nomen sortita est.

57 vi. Princeps quidam Siculus nobilibus conjugibus proles b ejusque conjux diu steriles fratrem Innocentium interpellarunt, ut, eis prolem imperare velit: qui voto S. Annæ facto, non unam dumtaxat, sed trinam eis prolem spondet, si ejusdem sanctæ Matris sacellum restaurare velint. Annunt illi Innocentii postulatis, ac nedum sacelli instaurationem, sed et novi templi nec non etiam cænobii erectionem appromittendo stipulati sunt. Fuis itaque Innocentius ac Deum et sanctam Annam precibus, ac impetratis tribus egregiis masculis successive prognatis, principem voti sui persolvendi admonuit: at is centum tantummodo

A do scuta loco sacelli offert; cui servus Dei replicavit, S. Annam non velle centum scuta, sed sacellum reparatum, uti voto promissum fuit; quod si adimplere nollet, omnes tres filios sciret certo morituros: et interim gravissima infirmitate ægrotare cœpit primogenitus. Sed accito Innocentio, et promissa voti adimplerione, convaluit. Verum missis denuo a parentibus centum scutis, iisque ab Innocentio recusatis, utpote qui non pecuniam illam, sed sacelli reparationem sollicitabat, primogenitus identidem morbo correptus cessit e vita, quem et alii duo paucis post diebus secuti sunt. Principe autem per nuntios et litteras servum Dei deprecante, rogando primum ut pro his oraret, deinde ut novos ipsi filios impetraret, magnalia interim promittendo; at replicante Innocentio, frustra eum petere novos favores, qui antiqua vota non solvisset, demum princeps ob filiorum mortem et alias adversitates graviter afflictus, solatium quæsit ludendo cum duce Ossunæ, Siciliæ prorege; sed elusus est, perditis sexies mille aureis, omnique solatio destitutus.

B 58 VII. Idem prorex non multo post gravium dolore vexatus, nulla medicorum industria curari potuit. Reversus ad se, quod fratrem Innocentium, nuper ob quosdam excessus libere se increpantem, domo expulisset, eum perquam humaniter acciri jussit. Venit ille, ac, præsentibus medicis, cataplasmata removit, factaque oratione, in Dei omnipotentis ac S. Annæ nomine principis crura benedixit, dolores fugavit, et ducem in conspectu omnium in crura levatum ambulare jussit: qui protinus ambulare et currere cœpit, ipsis medicis conclamantibus miraculum! Quod prorex agnoscens, illico sanctæ Annæ sacellum, a præmemorato principe neglectum, sumptuose et magnifice grato et liberali animo restaurari curavit.

C 59 VIII. Celebris est in Sicilia tunnorum c piscatus; at dum piscatores quidam diu multumque laborantes nihil cepissent, rogant fratrem Innocentium, ut veniens benedicat operi. Venit ille, ac benedicens, totum hoc, quod capturi essent, sanctæ Annæ meritis referendum, ejusque in signum et testimonium singulos pisces sanctæ Annæ nomine insigniendos prædixit. Ita factum, ut multorum dierum jacturam unico piscationis actu copiosissime compensarint, neque ullus inter omnes pisces (quos concluserant) repertus est, qui venerando S. Annæ nomine non fuisset insignitus.

IX. Sub idem tempus accessit ad eum mulier quædam, mariti sui (qui in agone constitutus cum morte luctabatur) afflictionem deplorans, simul orans, quatenus pro illius salute Deum precari dignaretur. Oravit paulisper, ac feminam consolatus adjecit, maritum quidem suum supervicturum, at vicinum quemdam (tametsi alias sibi ignotum) omnino esse moriturum: adeoque mulierem admonuit, ut S. Annæ (quæ marito spatium vitæ a Domino impetravit) in grati animi tesseram et memoriam pium anathema in ecclesia appenderet. Et omnia juxta sermonem viri Dei everunt.

X. Circuibat interdum Innocentius villas et pagos, lanam ostiatim emendicans; et a quodam agresti colono repulsus replicavit, satius esse pro amore Dei et S. Annæ sibi erogari velius, quam ut id simul cum ove lupus abripiat. Indignatus villicus abire jubet Innocentium; nec

Julii Tomus VI.

citius abiit, quam aderat lupus, qui pressum a faucibus vervecem in conspectu omnium, nemine opitulante, asportavit.

60 XI. Leopoldus archidux Austriæ, germanus imperatoris, audita fama fratris Innocentii, eum per litteras obsecrabat, ut sibi filium impetraret. Rescripsit Innocentius, suam seniculam S. Annam facturam omnino, ut prolem habeat. Atque ita post paululum ducissa gravisda felici partu filium enixa est. Dux sanctæ Annæ non ingratus conventum Fratibus reformatis sub ejusdem titulo et patrocinio crexit, simulque fratri Innocentio gratias quam humanissimas egit.

XII. Complures ipsius hortatu S. Annam (quam ille affectu dulcissimo suam seniculam, phrasi Itala vecchiarellam, vocitabat) in singularem patronam et advocatam susceperunt, magnis ab ea favoribus cumulati. Persæpe cum ipso quam familiarissime egit, multaue ei solatia et consolationes cælestes communicans, varia secreta et occulta revelabat. Aliquando eidem apparens post suavissima invicem colloquia dixit, tanta se lætitiæ voluptate perfundi in festo Conceptionis filiæ suæ virginis Deiparæ, tamquam si propria suiipsius solennitas foret. Referebat interdum, maxima miracula sibi a Deo concessa esse per intercessionem S. Annæ, inter quæ erat, quod quingentas mulieres steriles miraculose fecundas reddiderit.

61 XIII. Habebat Innocentius Romæ amicum quemdam, Dominicum nomine, syndicum Fratrum, cui dum sæpe suaderet, ut S. Annam sibi deligeret advocatam, replicavit Dominicus: Quid mihi hæc tna. Vetula faceret, vel quid tibi ipsi præstat? Sed Innocentius eum inducit cellulæ, et clauso ostio, inter varia S. Annæ beneficia eidem retulit, qualiter semel vocatus fuerit ad quamdam mulierem, quæ triduo mortuum infantem gestabat in utero, ita ut necesse fuerit os ejus ferreo instrumento jugiter apertum tenere, ne fœtor cadaveris caput læderet; ipse vero miseratione permotus, non solum impetravit a sancta Anna, ut mulier fœtum ejiceret, sed etiam ut mortuum ac pùtridum cadaver infantis jacens in terra ad vitam rediret.

62 XIV. Dum Morsala Drepanum navigaret, accidit, ut nautæ obliti fuerint aquam secum deferre; qui dum siti æstuant, vas vacuum pedibus hinc inde protrudebant blasphemantes, seque mutuo contumeliosis verbis proscindentes: et vix defuit, quin ad manus venirent, dum alter alteri neglectæ aquæ culpam objiceret. Rogat interim Innocentius, ut missa faciant talia, et fiderent misericordiæ Dei. At ubi ipsi reponunt, se sitis ardore insanos fieri, Innocentius eorum compassus miseræ, ad suam S. Annam confugit, quæ continuo dolium implevit aqua frigidissima, quam nautæ jussu Innocentii ad satietatem haurientes, ad portum Drepanensem incolumes appulsi, miraculum promulgarunt.

XV. Pari modo dum Panormo Neapolim navigaret, nautæ vinum obliti fuerunt accipere, et, sicut prius dictum, in detractationes et injurias mutuas prorumpebant. Innocentius, fusa ad S. Annam oratione, jussit promere quidquid e vase proflueret; profluxit autem vinum optimum, cum prius esset aqua purissima.

XVI. Similiter dum ex Sicilia Romam navigat vectus eadem triremi, qua eminentissimus

EX VARIIS.

plurimis feminis fecunditatem obtinet

E

idem venerabilis Dei servus,

F et nautis sitiensibus

EX VARIIS.

Cardinalis Torres *d* et D. episcopus Cephalodensis *e*, aqua omnibus, sed maxime remigantibus, defecit; nec ob tempestatem erat possibilitas terram ullibi attingendi. Recurrunt ad preces fratris Innocentii, quibus illi ad sanctam Annam fuis, jubet hauriri aquam maris, eamque facto signo crucis redidit dulcem atque potabilem: quod miraculum eminentissimus D. Cardinalis et D. episcopus Romæ postea divulgaverunt.

aliique aegris
per invocationem
S. Annæ

63 xvii. Principalis quædam matrona Romana tantum in mamilla passa est corrosionem cancri immedicabilis, ut medici omnino decreverint totalem manillæ abscissionem. Sed mulier ad Innocentii preces accurrit. Ille vero postquam S. Annam oravit, amotis emplastris, unxit mamillam oleo lampadis S. Annæ, aspersit aqua benedicta et panniculo obtexit. Dormivit bene mulier sequenti nocte, et cum pro more redirent mane medici, mamillam integre persanata invenierunt, stupefacti miraculo.

B xviii. Quadam vice in Siciliam navigabat, et, exorta maxima tempestate, periclitantes nautæ ad preces ipsius recurrunt. Jubet ille sanctam Annam invocari, si salvi esse velint, et, fuis precibus, crucis signum contra tempestatem formavit, quæ illico in densissimam pluviam conversa est: nec tamen naviculam fratris Innocentii vel gutta contigit, cum aliæ duæ simul pergentes gravi pluvia onerarentur.

xix. Verum, oborta iterum nova ac validiori tempestate, coacti sunt naviculas ad terram attrahere in eo loco, in quo nullo humano auxilio ipsis succurri posset. Deficiente annona, rogant Innocentium, ut victui necessaria provident, ne simul fame pereant. Jubet ille, ut S. Annam innovent, et, facta oratione, monet, ut videant, qui sua Senicula ipsis sub prora apposuerit. Visum eunt, et inveniunt tot albos panes, quot erant necessarii usque dum periculum evasissent.

sapius subve-
nit.

C 64 xx. Joannes Marcus Joannellus Gandinensis anno mdcxxv Romam veniens, gravi apostemate in capite affectus, mortis periculo subjacuit: curat se ad fratrem Innocentium deportari. Jubet Innocentius, ut se S. Annæ recommendet; deinde signum crucis infirmi fronte efformat, et, mox rupto apostemate, revaluit. Hæc et alia prodigia quamplurima Annaus hic thaumaturgus meritis et intercessionem gloriosissimæ matris Annæ (Deo annuente) patravit: quorum testes oculatos etiamnum superstites, magnalia viri Dei ac præcipue pietatem in divam Annam singularem enarrantes, non raro cum intimo animi mei sensu auscultavi; quæ itidem fideli clamore exaravit R. P. Antonius Randacius Minor observans in Vita ejusdem f.

ANNOTATA.

a Gregorius XV anno 1622 jussit festum S. Annæ per totam Ecclesiam celebrari, ut constat ex Bullario Cherubini pag. 125.

b Hujus principis nomen haud dubie in Sicilia satis notum erat, cum Petrus Tognolettus Siculus in Vita Italica venerabilis Innocentii cap. 31 dicat, id Panormi accidisse, et locum cognominis punctis impleat, ne forte nobilem istius principis familiam offenderet, et exteris indicaret.

c Puto scribendum thynnorum vel thunnorum, de quo pisce fuse disserit Ulysses Aldrovandus in Opere suo de piscibus lib. 3, cap. 18.

d Is est Ludovicus de Torres archiepiscopus D. Monteregalensis in Sicilia, qui deinde in purpuratorum Patrum numerum adscriptus, Romæ anno 1609 obiit, ut tradit Rocchus Pirrus in Notitia Siciliensium ecclesiarum tom. 1, pag. 435 et sequenti.

e Cephalædis, vulgo Cefalu, est urbs episcopalis Siciliæ sub archiepiscopo Messanensi, de qua vide laudatum Pirrum in opere citato tom. 2, pag. 425 et sequentibus.

f Hic Joannes Thomas a sancto Cyrillo ad marginem nota sequentia: Vita F. Innocentii a Clusa Ms. asservatur in archivio collegii ad sanctum Isidorum Romæ Fratrum Minorum Hibernorum strictæ observantiæ. An id dicatur de Vita ab Antonio Randacio scripta, an de alia, nescio. Saltem Petrus Tognolettus, Minorita Siculus, anno 1677 ampliore ejusdem venerabilis viri Vitam Italice edidit, in qua plura referuntur prodigiosa beneficia, quæ venerabilis Dei servus intercessionem S. Annæ obtinuit.

E

CAPUT III.

Recentiora quædam miracula, quæ per invocationem S. Annæ in Sicilia contigerunt, ex libro Italico in Latinum compendium redacta.

Venerabilis Innocentius a Clusa tantopere venerationem S. Annæ in Sicilia promovit, ut plurimi istius regni incolæ eam sibi peculiarem patronam elegerint, et prodigiosa per illius intercessionem impetraverint beneficia, quæ R. P. Dominicus del Burzio, Minorita Siculus, Italice collegit et anno 1690 Panormi edidit. Ut autem miraculis illis debitam auctoritatem conciliet, ante ea cap. 2, pagg. 24 et 25 sic præfatur: Drepani in Sicilia pietas erga S. Annam ita civium cordibus impressa est, ut sæpius dulcissimum istius Sanctæ nomen invocare audiantur; illa vero devotio potissimum orta et aucta est indefesso studio venerabilis Innocentii a Clusa, qui tenerrime erga eam afflictebatur, et quem propterea populus vulgo Innocentium a sancta Anna appellabat. Inde etiam Conventui, qui felici illo tempore nostris Minoritis edificabatur, nomen S. Annæ inditum est, et ad illum præfatus Innocentius ex urbe Romana sacras ejusdem Sanctæ reliquias misit, ut aibi dictum est. Porro miracula, quæ illic sancta Christi Avia patravit, sunt innumerabilia; ex quibus hic aliqua referam, quæ P. Hieronymus de Saleme, timorato conscientie et optimæ vitæ religiosus, mihi narravit. Imo ego ipse mense Junio anni mdcxvi contuli me Drepanum, ubi stupenda S. Annæ beneficia, quæ pius Pater Hieronymus mihi antea narraverat, tum a Patribus nostris, tum a secularibus fide dignissimis coram me confirmata fuerunt. Nos et R. P. Dominico del Burzio hic aliqua prodigia seligemus, et e lingua Italica Latine contrahemus.

Inter alia miracula, quæ in Sicilia contigerunt,

F

66 Gabriel Aydone dives mercator Drepanensis ex familiari conversatione cum venerabili Innocentio a Clusa magnam conceperat opinionem de meritis S. Annæ, quam propterea tenerrimo

duo mercatores

A nerrimo affectu diligebat. Cum ei aliquando ob urgentia negotia ex Sicilia in Sardiniam navigandum esset, prius se Patronæ suæ ferventer commendavit, et novam se firmissimamque navim conscendit. Vix insulam Hieram a prætervectus erat, cum oculos in cælum elevans, videt tres nubes, quæ imminentem tempestatem minabantur. Nihilominus, cum ventus esset secundus, nauclerum hortabatur, ut inceptum iter prosequeretur. Sed necdum ad medium maris Sardoi b pervenerat, quando ortus est ventus contrarius, tamque vehemens, ut vela scinderentur et antenna disrumperetur. Tunc ille nautas monuit, ut S. Annam invocarent; at ii efferati et desperantes, responderunt, jam non esse tempus orandi, sed circumspiciendi, an natatu possent instantem mortem fugere. Interea ipse se S. Annæ commendabat, quando navis a fluctibus absorpta est, ita ut nullus nautarum ex naufragio evaserit. Superat solus Gabriel, qui majori fide ac voce in hoc extremis crimine auxilium S. Annæ implorabat. Dum cum fluctibus luctatur, videt S. Annam supra maris undas ad se venientem, sibi que dicentem audit: Gabriel, noli timere, confide; ego hic sum, ut te hoc periculo liberem. His dictis, Sancta arripuit sinistrum ipsius brachium, eumque supra aquas ducens ac leniter in terra collocans, disparuit. Gabriel postea Drepanum c reversus magna cum animi teneritudine et non sine lacrymarum copia hoc prodigium narrare consueverat, et exemplo suo Drepanenses ad cultum S. Annæ vehementer excitavit.

67 Ex eadem civitate Drepanensi Paulus Marcianus mense Februario anni MDCLXVI ob negotia Neapolim profecturus, navim Hieronymi Confalone ascendit. Quamvis autem ventus sub initium navigationis faveret, tamen in medio itineris mutatus est, atque ita invaluit, ut nautæ merces in mare projicere cogerentur. Deinde fracta antenna et scissis velis, etiam gubernaculum ventorum vehementia ablatum est. Unde omnes de vitæ servanda desperantes salutem animæ curarunt. Erant in eadem navi tres religiosi tertii Ordinis S. Francisci, qui eos ad implorandam Dei misericordiam, et faciendam peccatorum confessionem hortabantur. Dum se ita pie ad mortem præparant, navis imegit in scopulum et in duas partes disrupta est. Tunc quisque primo obvium lignum arripit; at nullus potuit mortem evadere, præter Paulum ejusque filium, qui quindecim ætatis annos numerabat. Hic invocans dulcissimum Jesu nomen, invisibili manu in arena collocatus est. Paulus vero, arrepta tabula, hinc inde fluctibus jactabatur, et tandem in grande quoddam lignum imegit, ita ut graviter vulneratus et e tabula sua depulsus fuerit. Denique miser naufragus viva fide opem S. Annæ implorans sensit, se in altum attolli, et ignoto sibi modo ad terram deferri. Jam in littore constitutus nudum corpus texit arena, ut saltem aliquo modo nivis ac borealis venti asperitatem mitigaret. Interea continuas ad S. Annam fundebat preces, atque undique oculos vertens tandem eminus quamdam lucem vidit. Illuc recta procedens reperit in tugurio benignum senem, qui eum, quantum poterat, refocillavit, et cui cum multis lacrymis portentosam S. Annæ protectionem exposuit.

68 In tractu quodam Siciliæ, qui a sancta Margarita nomen gerit, ac in dioecesi Agrigentina situs est, Catharina di Leo, devotissima S. Annæ, habebat filiolum, nomine Didacum, qui sextum ætatis annum inchoaverat. Is in horto domui vicino ludens, nemine præsentem, infeliciter in aquam lapsus est. Cum mater filiolum aliquamdiu non vidisset, jussit eum quæri ab ancillis, qui illum in aqua invenerunt, capite supra frustum baculi reclinato. Ancillæ videntes hunc mirum pueri situm, magno clamore matrem advocarunt, quæ mox advolavit, et materno amore stimulata, in aquam descendit, ancillis unum dominæ brachium tenentibus. Interim mater assiduo invocans S. Annam, extraxit filiolum vivum ac lætum, a quo etiam petiit, quomodo factum esset, ut tanto temporis spatio non submergeretur. Innocens puer non simpliciter respondit: Anus quædam albo vestimento induta, et similis imagini S. Annæ, quæ in Sambucensi Fratrum Minorum templo cernitur, E me supra aquam tenuit, ne submergerer. Hoc miraculum sæpius populo in concione propositum et ab ipsa pueri matre jurejurando confirmatum est.

69 Anno MDCLXXIV Panormi erat vidua sexaginta quinque annorum, nomine Maria la Russa, cui filia moriens reliquerat nepotulum ante sex menses natum. Cum vero vidua illa ob paupertatem non posset habere nutricem, quæ infantem aleret, modo uni, modo alteri ex vicinis feminis illum lactandum dabat. Sed cum vicinæ id postmodum nollent facere, mulier maxime afflicta confugit ad patrocinium S. Annæ, eique in templo Franciscanorum, quod a Misericordia nomen habet, extremam suam necessitatem tenerrimis lacrymis et precibus exposuit. Dum orat, videt venerabilem religiosum (is a paucis annis cum magna sanctitatis fama obierat) ad se venientem ac dicentem: Ne dubita, Maria; spem fige in S. Anna, et omnimodam consolationem recipies. Illa existimans, hunc esse quemdam religiosum ex illa Franciscana familia, qui sibi ex commiserationis affectu istud dixerat, cum magna fiducia domum redit. Sed media nocte puerulus cœpit plorare, e lacrymis sitim aut famem indicare. Tunc mulier maximo commiserationis affectu mota, iterum opem L. Annæ ferventissimis precibus imploravit.

70 O rem mirabilem! dum pia anus preces fundit, sensit sibi ubera lacte distendi, et vix ipsa id credens, nepotulum illis admovet, et prorsus stupefacta simul ac læta abundanter illum lactat. Postero die gratias S. Annæ actura se confert ad templum Misericordiæ, et PP. Franciscanis narrat, quid sibi acciderit, addens, sese a quodam patre ex eorum familia pridie monitam fuisse, ut spem in S. Anna figeret. Superior omnes religiosos istius cœnobii coram vetula comparere jussit, ut sciret, quis ipsi tam salutem consilium dedisset. At illa asseruit, eum, quem pridie viderat, in hoc numero non esse. Post paucos dies vidua illa vocata ad nobilem ægotantem, cui etiam aderant quidam PP. Franciscani, vidit in cubiculo ægri imaginem venerabilis Vincentii Ferrerii ex illo Ordine, qui ante aliquot annos pie mortuus fuerat, et mox digito illum monstrans, inquit: Hic est, qui me ad collocandam in S. Annæ fiduciam hortatus est. Hoc ipsum postea in palatio archiepiscopi

EX VARIIS.
et puer præ-
senti submer-
sionis periculo
eripiuntur.

Annosa vidua

nepotulum su-
um mirabili-
ter lactat,

EX VARIIS.

chiepiscopi Panormitani juramento testata est. Illa autem lactis copia per quinque annos in uberibus vetulæ perseveravit, ut toti urbi Panormitanæ notum est. Reverendus admodum pater Josephus Maria Panormitanus, superior cœnobii Misericordiæ, et ipsa vetula memoratum miraculum mihi retulerunt.

et mulier tempore famis

71 Anno MDCLXXI Deus regnum Siciliæ tanta fame afflixit, ut multi incolæ præ inopia perierint. Inter alios in oppido, quod vulgo Aydone appellatur, Josepha di Carnozzo, quæ sibi ac quinque filiis suendo victum comparare consueverat, ad extremam necessitatem redacta est. Die quodam famelici pueri cum lacrymis et singultibus panem petebant, quem mater suppeditare non poterat. Unde commiseratione tacta, ad S. Annam, cui semper devota fuerat, flebiliter recurrit, eique egestatem suam lacrymiosis verbis exposuit. Peracta oratione, præ mœrore faciem manu tegit, et cubito innixa in somnum incidit. Sed brevi expergefata odorem recentis panis percepit. Mox oculos undique circumfert, et tandem in canistro, in quo lintamina et suendi instrumenta jacebant, reperit magnum panem adeoque recentem, acsi primum ex clibano eductus esset. Quare gratiis S. Annæ actis, panem sibi ac filiis copiose distribuit, et prodigiosam sanctæ Benefactricis suæ benignitatem ubique promulgavit, ita ut quidam ejus vicini micas istius panis in honorem S. Annæ conservare voluerint. Reverendus pater Gabriel di Piazza istud miraculum per epistolam mihi indicavit.

puellula in cæcitate

72 In patria mea, quæ vernacule terra del Burgio vocatur, mense Junio anni MDCLXIX, Lucia quinquennis, filia Josephi Ferrantelli notarii, ita papulis obsita fuit, ut cum summo parentum dolore visum amiserit. Cum medicorum industria nihil prodesset, mater ad templum conventus nostri venit, et ante altare S. Annæ genua flectens, ardentissime Sanctam oravit, ut filiolæ visum restitueret. Aderat forte juxta altare religiosus quidam noster, qui mœstam matrem consolari cupiens, arripit fasciculum florum, qui ante imaginem S. Annæ positus fuerat, eumque dedit plangenti mulieri dicens: Fer hos flores filiolæ tuæ; spero, fore ut S. Anna ei misericordiam suam exhibeat. Mater, iis cum summa fiducia acceptis, domum rediit, et omnes liberos suos alta voce interrogavit: Quis cupit flores S. Annæ? Reliquis silentibus, filiola cæca respondit: Mater, ego eos habere desidero. Deinde eos cum gaudio acceptos osculata est, atque oculis suis applicuit. At ecce primo florum contactu cum parentum et omnium adstantium stupore puellula visum recuperavit. Pater pro beneficio gratus proximo die Martis cum magna solennitate cereum et argenteos oculos, qui illic etiam hodiedum appensi cernuntur, S. Annæ obtulit, et ceræ oblatione, quoad vixit, annum hujus miraculi memoriam celebravit.

ipse auctor in oculi læsione,

73 Cum anno MDCLXXI in proxime memorato patriæ meæ conventu degerem, et arborem quamdam mundarem, accidit, ut ramusculus mihi graviter læderet oculum sinistram, ad quem tot humores confluxerunt, ut eo nihil aut parum viderem. Variis remediis frustra adhibitis, recurri ad S. Annam, et sæpius oculum sacris ipsius reliquiis signavi. At Sancta me consolari distulit. Tandem confugi ad beatissimam Vir-

ginem Mariam, eamque rogavi, ut tamquam Deipara et cæli regina Matri suæ me commendaret, ac perfectam videndi facultatem mihi reddi juberet. Finito Sacro, plenus fiducia ac lampadem ardentem in sacello S. Annæ, et læsum oculum oleo unxi. Tunc magnum pruritum sensi in oculo, et statim, consumptis etiam malignis humoribus, alba macula, quæ in pupilla fuerat, disparuit. Me e sacello discedentem invisit medicus, cui dixi, me paulo antea oculum oleo lampadis S. Annæ unxisse. At ille respondit, me male fecisse, eo quod oleum istud oculis noxium esset. Mox curiosus inspexit oculum, eumque perfecte sanatum videns, me ad laudes S. Annæ celebrandas hortatus est, firmiter sibi persuadens, id non sine miraculo factum esse.

74 Drepani circa finem anni MDCLXV Andreas Mursia medicus tam gravi et periculoso morbo oppressus est, ut alii medici cum sacro Viatico et extrema unctione præmuniri jusserint, ac de vita illius omnino desperarent. Aeger vero recordatus beneficiorum S. Annæ, cui semper devotus exstiterat, petiit, ut e conventu nostro sacre ejus reliquiæ ad se deferrentur. Guardianus, qui tunc erat R. P. Josephus Maria di Termine, misit cum socio P. Hieronymum de Saleme, ut desideratas reliquias portaret. Infirmus magna cum reverentia et tenero affectu sacras exuvias osculatus, sese patrocinio S. Annæ commendavit. Deinde duo illi Minoritæ, ab ipso ægro ac adstantibus rogati, reliquias capsulæ inclusas illic reliquerunt, ac ad conventum reversi sunt. Postea R. P. Guardianus eundem invisens lipsanothecam aperuit, ex qua infirmus magnum splendorem prodeuntem vidit, ac dulcem ex ea visione consolationem percepit. Morbo post paucas horas ingravescente, infirmus ad extremum vitæ terminum deductus videbatur, ita ut domesticæ de sepultura et exsequiis jam solliciti esse cœperint.

75 At ecce media nocte, quando jamjam moriturus putabatur, apparuit illi S. Anna: quam videns, coram omnibus religiosis, qui ipsum ad mortem pie obeundam comparabant, matrem suam illic plorantem interrogavit: Quanam est ista vetula? Matre autem respondente, nullam illic vetulam esse, dixit ægrotus: Ecce illam apud me! Adstantes, hoc audito, putarunt, ipsum delirare, aut diabolica tentatione vexari, ut sæpe in ultimo vitæ articulo contingit. Tunc S. Anna se totam splendidam manifestavit, et, data ei benedictione, disparuit, relinquens ægro perfectam sanitatem et cælestem consolationem. Medici, hoc prodigio intellecto, cum multis nobilibus ad eum venerunt, ut miraculum ex ore ipsius audirent, et una cum illo ob recuperatam valetudinem S. Annæ gratias agerent. Cum ego postmodum Drepani essem, ipse Andreas Mursia mihi hoc stupendum beneficium sibi collatum cum tenerrimis lacrymis narravit, et nullum vitæ suæ diem prætermisit, quin S. Annam in templo nostro visitaret. *Hæc pauca miracula e multis elegi. Qui Italicam linguam intelligit, plura hujusmodi apud laudatum Dominicum inveniet.*

ANNOTATA.

a *Hæc insula, quæ etiam Therasia ac Maritima, vulgo Mæretamo, appellatur, Siciliæ adjacet versus*

et medicus morti proximus

E

opem S. Annæ experiuntur.

F

A *versus ejus promontorium Occidentale, ut videri potest in mappis geographicis.*

b *Per mare Sardoum intelligo partem maris Mediterranei versus plagam occidentalem Sardiniae, quamvis alii id latius extendant.*

c *Drepanum, ab incolis vernacule dictum Trapano, est celebre Siciliae emporium, de quo aliisque ejusdem insulae locis, quæ in hic miraculis occurrent, vide mappas geographicas vel topographos passim obvios.*

CAPUT IV.

Spicilegium miraculorum ex diversis libris Latinis.

Josephus Geldolphus a Ryckel, abbas S. Gertrudis Lovanii, in suo *Phylacterio*, tract. 7, § 30 inter alia S. Annæ decora sequens memorat miraculum: Est Brugis Flandrorum Cartusia. S. Annæ sanctimonialium, in qua sanctæ Annæ cultus viget viguitque ab immemorabili tempore ob ingentia beneficia, quæ percipiunt virgines sacræ ex ejus patrocinio et intercessione: inter quæ non postremum est illud, quod in tabula pensili legitur exaratum in ipso primo aditu anterioris partis templi: Maria Ouseils religiosa, diuturno languore detenta non poterat vel gressus baculo regere vel de strato surgere tantillo tempore, quo rem divinam audire solita erat: verum alienis pedibus, alienis manibus, ante funus funerata, in sindone ferebatur ad ea omnia munia, quæ vel necessitas vel pietas exegisset. Clinica, impotens corpore, sed non animo, vigente in ea adhuc fervoris et optimæ in sanctam Annam fiduciæ igniculo, jussit in eisdem suis involueris ante aram majorem templi, quæ sanctæ Annæ dicata est, se deponi: ubi cum in spiritu vehementi profusius orasset, in momento sensit sibi vires refundi, audivitque ab ipsa imagine Sanctæ Annæ velut vocem quamdam dicentem sibi: Surge, tolle grabatum tuum, et esto sana.

77 Nec mora; surrexit de loco, stupentibus omnibus, quibus occurrit sana et sospes ferrens feretrum suum, in quo prius portabatur. Nec procul arcessendus fuit conventus ad spectaculum: rediens enim ex trichoro communi reperit eam obviam exilientem et gaudentem in Domino de tam inusitato, quod vix ipsa capiebat, divino beneficio. Gratias in commune referuntur pro refectione primum, mox et pro tanta divinæ pietatis dignatione. In acta res tota relata fideliter est, et per manus et memoriam perennaturam tradita: celebratur adhuc hodieque in eadem domo hoc beneficium, quo et spes in posterum et fiducia semper alitur in Deum et Divam, non sine fructu animarum et exuberantia ingenti meritorum.

78 Noster Joannes Nadasi in *Annalibus Marianis Societatis Jesu* num. 373 refert beneficium, quod anno 1601, ut in margine notat, patrocinio S. Annæ videtur impetratum. Sanctæ Annæ, matris beatissimæ Virginis, cultus, inquit, est nobile auctarium cultus ipsius Deiparæ, adeoque aliis etiam enixe suadendus. Pater Alphonsus Cordeses Hispali senatori mæsto ob sterile unici filii matrimonium persuasit, ut S. Annam,

matrem Matris Dei, studiose coleret: sic enim futurum, ut anni fere intra spatium nepotem a filio videret latus; et simul eam colendi modum edocuit. Paruit consilio senator, et, necdum elapso annuo intervallo, nepotem e matrimonio hactenus mæsto et infecundo vidit, atque gavisus est. Deinde num. 689 meminit de devotione, qua venerabilis noster Ludovicus de Ponte S. Annam prosequabatur. Denique num. 729 aliud beneficium ita commemorat: Pater Joseph Seammacea rogatus, ut oraret pro quodam, qui pedem habebat a medicis jam depositum, dixit, necessarium esse sanctæ Annæ auxilium. Adfuit illis ipsis diebus ægro matrona gravia, pedemque inspectum cruce signavit, nescio quid medicum suggessit, et abiit. Mirum id medicum genus visum aliis; æger tamen, ut omnia tentaret, non omisit, et statim valuit.

79 Jam Saepè laudatus Joannes Thomas a sancto Cyrillo in *Matre Honorificata* cap. 35, § 2 occasione montis Austriae, qui S. Annæ nomen gerit, ut in *Commentario historico* supra num. 70 diximus, narrat sequens miraculum: Accidit autem circa annum salutis mdcxxxiii, quod mulier civis Viennensis, Maria Rottenstetteria nomine, toto integro septennio loquelam amiserat, ut penitus muta redderetur; tandem pro salute desiderata ad communem patriam, imo totius orbis universalem sospitam, Virghem conversam, ad ejusdem miraculosam sedem, intra Styriam prærupta montium sitam, vulgo Mariazell dictam, facti voti gratia supplex et festina excurreret. Venit, votum solvit; et quia, ut muta, precibus prolixis non poterat, altis suspiriis validisque ex imo fundo cordis surgentibus gemitibus fortius ad Matrem misericordiam clamat et vota multiplicat: sed Mater gratiarum has matris et clinguis preces et vota audire et exaudire dissimulat, quia ut pia Filia pie et vere gratiose matri Annæ grandem hanc gloriam reservabat. In reditu igitur ad S. Annam confugit, ejusque montem a Matre supplendæ gratiæ spe (quam negarat Filia) subit, templum ingreditur, ante summum, Gloriosæ hujus miraculosam statuam exhibentem, aram supplex prosternitur, gemit, suspirat, et vota multiplicat. Et ecce tibi rem prodigiosam! juxta spem et votum suum loquelæ gratiam, quam Filia in Matrem piissimam pie negaverat, a ter pia et benedicta Matre pie tandem impetrat.

80 Idem scriptor in opere proxime citato cap. 35, § 8 varia S. Annæ subsidia exponit his verbis: Cosfeldia in Westphalia post Monasterium, metropolim ejusdem diocesis, civitas primaria duas germanas sorores virginesque nobiles prognatas ab arce Stammereu, per milliare Westphalicum inde recedente, anno mdcxxx admisit, ut vitam religiosam sub tertia regula sancti patris Francisci, indidem junctis similibus propositi virginibus, inchoarent. Equestres viri ab Horst duabus primiceriis neptibus applaudentes pro claustrali domo excitanda viā donationis iisdem contulerunt curiam suam Cosfeldiam sitam. Ecclesiuncula forti opere procreavit anno mdcxc, per Henricum de Sewartzenburg archiepiscopum Bremensem, Monasteriensem administratorem, ad gloriosissimæ matris Annæ honorem consecrata. Mille imperiales in hujusmodi sacelli sui que domicilli fabricam effuderant viā mutui acceptos. Cum autem moniales ad solutionem urgerentur, nec affulgerent media,

EX VANIS.

dia, constanti fiducia atque ignitis precibus ad præsidium almæ matris Annæ confugerunt: nec protelata fuit benedictio, quin cumulatim accrescerent largæ eleemosynæ, ut se citius ab ære alieno expediverint. Quo facto, ministra domus, beneficium solutionis S. Annæ referens acceptum, basi inonis S. Annæ instrumentum obligationis redemptum pia gratitudine appendit, tribus cereis ante eandem accensis.

vtrum præstat auxilium.

81 Deinde cum claustralis officinarum atque supellectilis opportunæ instauratio desideraretur, viator in qualitate peregrini fores pulsatur, portariis fasciculum argenteo turgidum et consignatum porrigit, magistræ domus tradendum, ac continuo disparet. Præterea exeunte seculo sexto decimo primum, deinde anno sequentis seculi tertio decimo domus civica conventui contigua ignibus secundum consumitur; sed ex parte incolatus sororum singulis vicibus opposita locatur imago S. Annæ longitudinis trium pedum, atque mox flamma vorax elanguit, ne longius serperet. Ex altera parte claustrum anno mdcxl, Hasso præsidio civitatem gravante, per malitiam ignis clam immissus, nullo advertente, pecuarium conflagrat; facto autem recursum ad eandem S. Annæ imaginem, desit hinc inde oppositis fabricis claustralibus nocere. Summatim in variis angustiis, jactura bonorum fortunæ, atque periculis animæ, S. Annæ maternæ benignitatis subsidia atque solatia presentanea loci incolis ipsam pie invocantibus frequentissime præsto fuerunt.

Eadem Sancta quibusdam in navigatione Americana

82 Tunc idem auctor ibidem citat Ramusium volumine tertio navigationum ad novum orbem in historia Indica lib. 20, cap. 11, ex quo refert sequens prodigium hoc modo: Cum D. Alfonso Zanzo licentiatas, quondam gubernator in insula Chuba, versus Hispaniam novam cum multis navigaret, post longum per vastissimi Oceani furibundos fluctus emensum iter, variis procellis ac tempestatibus jactatus, atque Dei miserentis ope saepius e naufragio prodigiose ereptus, tandem omnibus victualibus exhaustis, in summas rerum angustias reductus est, ut etiam quamplurimi suorum fame et siti defecerint: et qui residui erant, adeo arida siti exhausti ac defecti sunt, vix ut exilem vocem edere possent. Tum vero ad insulam quandam apulerunt, ubi crudis marinorum animalium caribus vesci ac fædo horridoque testudinum ernore ardentem sitim restinguere compulsi sunt. Inter hæc prædictus licentiatas, ut erat singularis probitatis ac prudentiæ vir, verbo et exemplo singulos cohortari non destitit, ut calidis lacrymis, profundissimis suspiriis, humilibus votis ac precibus benignissimum Deum exorare atque ad misericordiam flectere satagerent. Erant inter eos, qui vota religionis ederent; alii perpetuum castitatis votum nuncuparent; alii aliis supplicibus votis celestem opem implorarent.

aut servat mortem salutem

83 Flexus tandem Deus ter optimus, piissimus, humilibus eorum supplicationibus, eis per gloriosissimam matrem Annam gratissimo solatio et auxilio succurrere dignatus est in hunc modum. Erat in hoc comitatu virgo quædam humilis et devota, Agnes nomine, quæ cum ad extrema deveniret, jamjam satis concessura, cæpit repente hilari voce adstantes compellere ac dicere: Venit ad me matrona quædam summæ ac reverendæ majestatis, incomparabili decore ac splendore

solis instar refulgens, pretiosissimo candidi viridisque coloris amictu circumornata, quæ me blandissimis ac jucunditate plenis hisce dignata est verbis: "Ego sum Anna, mater Mariæ Genitricis Filii Dei. Tu ergo, filia, dic illi licentiato, ut relicta hac insula, quam ocyssime me ad alteram proximiorē transmigret, et ego ei ceterisque suis aquam vivam, limpida, et ad potandum suavem ibidem tribuam". Quod et factum est: nam ubi ad dictam insulam juxta S. Annæ oris verba profecti fuissent, avidè ac festinanter vel ipsis unguibus terram eruere cœperunt.

dulcem aquam ostendit.

84 Vixdum ad altitudinem cubiti unius terram suffoderant, illico aquam dulcem ac limpida exilire ubertimque manare incredibili cum animi gaudio conspiciunt. Erat sane istud singulare miraculum; siquidem amplius quam in bis mille locis quaquaversum terram suffoderant, nusquam tamen quam hoc loco aquæ dulces scaturiunt: atque hujus prodigiosæ aquæ potu suavissime refecti ac recreati toto centum triginta quinque dierum spatio, quo illic morati sunt, commode vitam sustentarunt. Verum priusquam ex ea ipsi vel modicum quid delibarent, memoratus dominus licentiatas, arrepta marina concha, eam aqua replevit aïens: "Nul lus bibat, antequam ex ea grati animi symbolum et sacrificium Deo ac gloriosæ Annæ libemus et immolemus, sicut fecit rex David, qui aquam de cisterna Bethlehem bibere noluit, sed eam Domino libavit". Et his dictis, concham elevans, aquam per aërem in forma crucis dispersit, libando et offerendo eam Domino. Tandem vero faventibus Superis, post superata sexcenta vitæ discrimina ad portum optatum cum suis feliciter pervenit. Porro ut magnitudo hujus miraculi ac beneficentiæ Dei evidenti patesceret, factum est, dum licentiatas protectionem ex insula adornaret, ut illa, quæ usum eorum cælitus concessa aqua pura dulcisque scaturiverat, ad suam primævam originem reverteretur, totaque salsa, utpote marina, reddita sit: voluit nimirum benignissimus Deus demonstrare, soli necessitati eorum misericorditer fuisse provisam, quæ cum ultra haud urgeret, hanc in suam naturam reverti concederet.

et ab urbe Divionensi pestem depellit.

85 Epimetri loco hic addo votum, quod cives Divionenses ob amotam meritis S. Annæ ab urbe sua pestem ediderunt, et quod Claudius Robertus in Gallia Christiana agens de episcopis Lingonensibus pag. 393 ex tabulario civitatis ita exscripsit: Anno incarnati Verbi mdcxxxi, die vii mensis Septembris, cives Divionenses in unum congregati in suo publico conventu una cum venerabilibus dominis ecclesiasticis, votum voverunt Deo ob pestem ingruentem in sua civitate, et quæ jam eos per multos annos vexaverat et adhuc vexabat, de consensu et auctoritate venerandi domini magistri Nicolai Gaultier S. capellæ cantoris vicariique generalis, R. in Christo P. et DD. Claudii de Longvic, episcopi ducis Lingonensis ac parisi Franciæ, de celebrando singulis annis festo divæ Annæ, matris virginis Mariæ, solenniter eo cultu et honore, quo solennitas Dominicæ resurrectionis celebrari solet a Christi fidelibus cum susceptione sacræ Eucharistiæ: quod ut debite fieret, ac in perpetuum observaretur, statutum fuit per prædictos dominos processionem fieri solennem quotannis

A quotannis die Dominica, aut festo immediate precedente festum S. Annæ, prout videretur dominis ecclesiasticis, quo concionator prefata processionis in sua concione admoneret unumquemque civium de complendo eorum voto, prout ipsi illud emisissent, ut scilicet unusquisque debitum faciat confitendi peccata sua, quo digne valeat sacram Eucharistiam suscipere in die solennitatis divæ Annæ, ne Dominus ob vota

non reddita, prout promissa sunt, irritatur, ne Deus patiatur prefatos cives in simile relabipolis periculum, in quo erant, quando dictum votum emisissent: a quo periculo liberati fuerant, emisso voto, meritis et intercessionibus divæ Annæ; quod avertat Deus optimus maximus, qui in Trinitate perfecta vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

EX VARIIS.

DE SANCTO ERASTO

DISCIPULO PAULI APOSTOLI

SYLLOGE HISTORICA

G. C.

Ex sacra Scriptura, aliisque antiquis monumentis.

1. Erastus, monum. Italia.

Paulus apostolus indicat, hunc Erastum fuisse virum honoratum, dum in epistola ad Romanos cap. 16 § 23 de illo sic scribit: Salutat vos Erastus, arcarius civitatis; Græce δὲ οἰκονόμος τῆς πόλεως, qui Latine dicitur questor urbanus, et quem nunc vulgo thesaurarium urbis appellamus. Antiquus quidam scriptor, qui dudum sub nomine S. Ambrosii latuit, et quem propterea jam eruditi communiter Ambrosiastrum vocant, in commentario ad hunc Apostoli textum, inter opera S. Ambrosii perperam edito, nonnihil diversam hujus muneris ideam suggerit his verbis: Dispensator civitatis est quasi curator, qui, dictante justitia, gubernabat civitatem, maxime in preliis moderandis. Juxta hanc explicationem Erastus ille fuisset curator urbis et annonæ (hæc phrasi Cicero hoc officium exprimit) quem nunc Galli vernacule lieutenant de la police appellant. Theophylactus in eundem Apostoli locum ita commentatur: Hoc est prospector et gubernator urbis Corinthi; ut advertas, neque spes, neque dignitatem quempiam arceri a fide, vel a recta vita. Alii interpretes ipsum passim questorem ærarium nominant. Quidquid sit, saltem ex his liquet, eum in dignitate civili fuisse constitutum.

C. quodam probabilis

2 Satis mirari nequeo, quomodo Græci in Menologio Basiliano ad diem x Novembris, quo S. Erastum cum aliis SS. Petri et Pauli discipulis colunt, apud Ughellum tomo 6 Ital. sacræ col. 1130, sic de eo scripserint: Ceterum Erastus, ejus in eadem epistola idem meminit Apostolus, primum Hierosolymitanæ ecclesiæ æconomus, deinde Pancardiæ episcopatus fide consecratus, seu potius, ut Græce legitur, in pace vitam finivit. Quod hic de episcopatu Pancardiæ dicitur, postea examinabo. Nunc querro, quo fundamento Græci asservant, S. Erastum fuisse ecclesiæ æconomum, cum doctissimus Theodoretus hæc S. Pauli verba diserte interpretetur hoc modo: Non appellat eum ecclesiæ æconomum, sed civitatis, ut eui curatio quodam prorsus credita fuerat. Deinde querro, qua verisimilitudinis specie dicant, eum ecclesiæ Hierosolymitanæ æconomum fuisse, cum probabilissimum sit, illum suo munere functum esse in ea civitate, ac qui S. Paulus epistolam ad Romanos scribebat. Porro Theodoretus, aliique illustres sacre Scripturæ interpretes affirmant, hanc epistolam Corinthi scriptam esse. Audi Origenem, cetoris antiquitate præstantem, qui

in præfatione ad memoratam Apostoli epistolam de hoc argumento ita disserit: Etiam illud haud absurde admonemus, quod videtur hanc epistolam de Corintho scribere, et aliis quidem pluribus indicia, evidentius tamen ex eo, quod dicit: Commendo autem vobis Phæben sororem nostram, ministram ecclesiæ, quæ est Cenchris. Cenchris enim dicitur locus Corintho vicinus, imo portus ipsius Corinthi. Et ex hoc ergo apparet de Corintho scripta, et ex eo quod dicit: Salutat vos Caius hospes meus. De quo Caio scribens Corinthiis commemorat dicens: Gratias ago Deo meo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Caium. Simile et deinde datur indicium, ubi dicit: Salutat vos Erastus δὲ οἰκονόμος τῆς πόλεως arcarius civitatis. De quo Erasto ad Timotheum secundum scribens dixit: Erastus remansit Corinthi. Ex quibus omnibus colligi certissima videntur indicia, quod de Corintho scripta sit. Arbitror, his argumentis heteroclitam Græcorum opinionem satis convelli.

tradunt Græci,

3 Ex dictis etiam corrui fabella Pseudo-Dorothei, qui Sanctum illum inter septuaginta duos Christi discipulos recenset, et in Coloniensi sanctorum Patrum Bibliotheca seculo seu tomo 3, pag. 149 de ipso sic loquitur: Mentionem etiam habet in ea, quæ ad Romanos est, epistola Pauli fœll. Hierosolymitanæ ecclesiæ æconomus fuit: postea Pancardiæ episcopatum sortitus est. Unde quidam Græci et Latini recentiores, hunc pseudographum incaute secuti, S. Erastum numero septuaginta duorum discipulorum adscripserunt. Inter alios Marcinus Cytherorum episcopus in Vitis Sanctorum, vulgari lingua Græca editis, ad diem x Novembris de illo cum tribus sociis ita meminit: Τῶν ἀγίων ἀποστόλων ἐκ τῶν ἐβδμήκοντα, Παύλος, Σωσιπάτρης, Εράστου, καὶ Κουάρτου. Sanctorum apostolorum ex septuaginta, Ithodionis, Sosipatri, Erasti et Quarti. At quam veri speciem præ se fert hæc assertio? An a Christo electus in Judea, quando erat æconomus civitatis in Achaia? An forte post Evangelii prædicationem cepit profanum civitatis munus administrare? Videtur itaque discipulatus ille Græca affirmari fide. Vide, si placet, quæ ad diem xv Julii tomo iv istius mensis pag. 17 de septuaginta duobus Christi discipulis, ac Pseudo-Dorotheo duxi.

4. Posset

601.7022
G. C.
videtur de-
ruiſe officium
proſanum.

4 Posset hic institui quæstio, utrum Erastus post suam conversionem munus arcarii civilis administrare perrexit. Videtur S. Chrysostomus innuere, quod istud officium retinuerit, dum homilia 32 in epistolam ad Romanos ita loquitur: Non simpliciter (Græce est *ὁ ἀρχαῖος*, quod hic commodè Non frustra certi poterat) adiecit quæstor ARARIUS CIVITATIS; sed quemadmodum Philippensibus scripsit: Salutant vos, qui sunt ex Cæsaris familia, ut ostendat, Euangelii prædicationem magnos etiam tetigisse: ita et hic dignitatis huius meminit, idem quod illic agens, et ostendens, neque divitias ei, qui attenderit, neque principatus curas, neque aliud horum quidquam impedimento esse. Huic expositioni præter supra citatum Theophylactum favet Eucumenius in eadem Apostoli verba sic scribens: Ejus posuit dignitatem, ut noveris, quod non divitiæ, non dignitas alicui sint impedimento ad recte vivendum aut credendum. Nihilominus alii volunt, ipsum a Paulo vocari arcarium, eo quod antea arcarius fuisset, sicut nos vulgo honoris causa consulum appellare consuevimus, qui aliquando consulatum gessit. Scriptor antiquus, quem Estius Pelagium fuisse putat, cujus commentarius in epistolam ad Romanos diu sub nomine S. Hieronymi delituit, et jam in editione Parisiensi anni 1706 inter spuria ejus opera rejectus est, tomo 5, col. 974, jam sæpe memorata Apostoli verba sic interpretatur: Hic arcarium ex arcario dicit, sicut gentes, credentes ex gentibus, sæpe vocavit, secundum consuetudinem legis, quæ Abigail, uxorem Nabal adhuc appellat, cum jam illo mortuo, in David matrimonium transisset. Quare Estius in hunc S. Pauli textum scribens ita concludit: Neque enim Erastus, si quæstor adhuc erat Corinthi, quæ est Achaia civitas, versari poterat in Asia, et vacare Pauli negotiis, et ab eo mitti, quo ille vellet. Mihi certe probabilius videtur, quod Erastus hoc officium deseruerit, vel alium suo loco substituerit; quia non satis capio, quomodo administratio istius muneris consistere potuerit cum apostolicis illius viri excursionibus, de quibus jam pauca memorabo.

quando a Pauli ad sacrum ministerium assumptus est.

5 Cum Erastus probabilissime fuerit oconomus Corinthi, ut supra ostendi, videtur Christianam fidem amplectus esse, quando S. Paulus in ea urbe mansit, teste Luca in Actibus Apostolorum cap. 18 § 11, annum et sex menses, docens apud eos verbum Dei: Tunc enim familia archisynagogi, ut ibidem § 8 dicitur, et multi Corinthiorum audientes credebant et baptizabantur. Tantopere autem fervens ille Neophytus in religione profecit, ut non diu post Apostolus eum in peregrinationis socium et sacri ministerii adiutorem adseverit. Hoc postremum colligo ex iisdem Actibus, ubi cap. 19 § 22 de Paulo narratur sequentia: Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi, Timotheum et Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia. Jam igitur Erastus Ephesi ministrabat Paulo, priusquam ab eo in Macedoniam mitteretur, et forte etiam antea eum comitatus fuerat in excursionibus apostolicis, quas Paulus, post moram unius anni et sex mensium Corintho discedens, instituerat. Hinc saltem probabiliter conjicere potui, Erastum non diu post conversionem suam ab Apostolo in laboris partem admissum fuisse, cum inter discipulum Corintho et Ephesinam illam Pauli commorationem dumtaxat unius alteriusve anni spa-

tium intercesserit. Deinde Erastus rediit Corinthum, ubi certe erat, quando Paulus ibi epistolam ad Romanos scripsit, quos Erasti nomine salutatur, ut supra ostensum est. Denique Erastus erat etiam Corinthi, quando Paulus non diu ante suum martyrium secundam epistolam ad Timotheum dedit, in qua cap. 4 § 20 hæc habet: Erastus remansit Corinthi. Vix dubito, quin Sanctus ille Pauli adiutor interea plures suscepit expeditiones apostolicas, quamvis in sacris Litteris discrete non exprimantur. Atque hæc sunt, quæ de sancti huius Viri gestis ex sacra Scriptura aut probabiliter elicere aut certo memorare potui. Reliqua, quæ de ipso traduntur, admodum incerta sunt, ut ex sequentibus apparebit.

6 Ado in libello de festivitatibus SS. Apostolorum Sanctum nostrum VII Kal Augusti ita refert: Natalis Erasti, qui Philippis a beato Paulo episcopus relictus, ibi martyrio coronatus quievit. Eadem habet Usuardus, nisi quod nomini ipsius titulum sancti præfigat, et eum per adspirationem Herastum appellet. Martyrologium Romanum modernum, mutato nonnihil Adonis et Usuardi textu, illum sic annuntiat: Philippis in Macedonia natalis sancti Erasti, qui illic a beato Paulo apostolo relictus episcopus, ibidem martyrio coronatus est. Constantinus Ghinius in Natalibus Sanctorum canonicorum hac die quibusdam fabulis Græcis, quas supra refutavi, annuntiationem sum ita contaminavit: Philippis in Macedonia natalis S. Erasti, qui Hierosolymitanæ ecclesiæ oconomus, et sancti apostoli Pauli cum sancto Timotheo minister, verbi Dei prædicator, Corinthum adiit, et in Macedonia remissus, Philippensis episcopus ibidem relictus, martyrio coronatus est; et traditur ex septuaginta duobus Christi discipulus * fuisse. At cur Ghinius non æque credidit Dorotheo, quem in margine citat, dum pseudo-scriptor ille cum aliis Græcis asserit, S. Erastum Paneadis episcopum fuisse, ut mox videbitur?

et a Latinis collitur ut præstipulipensis Martyr;

E

* forte discipulis.

7 Græci in ecclesiasticis suis Fastis die x Novembris annuam Sancti nostri memoriam celebrant. Imprimis Typicum S. Sabæ isto die illum cum aliis sic breviter refert: Τῶν ἁγίων ἀποστόλων Ὀλυμπᾶ, Ῥωδιῶνος, Σοσιπάρχου, Τερτίου, Ἐράστου, καὶ Κουάρτου. Sanctorum apostolorum Olympæ, Rhodionis, Sosipatri, Tertii, Erasti et Quarti. Menologium, quod jussu Basilii imperatoris circa finem seculi x collectum est, habet eandem annuntiationem; sed deinde inter aliorum elogia de Sancto nostro hæc narrat: Ὁ δὲ Ἐραστός, οὗ καὶ αὐτοῦ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ μένεται ὁ ἅγιος Παῦλος, οἰκονόμος τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας γεγονώς καὶ μετὰ ταῦτα ἐπίσκοπος Πανέας, ἐν εὐρίῃ ἐτελεύτησεν. Id est: Erastus autem, cujus etiam in eadem epistola meminit sanctus Paulus, cum fuisset oconomus Hierosolymitanæ ecclesiæ, et postea episcopus Paneadis, in pace vitam finivit. Eadem tradunt Anthologium, Romæ anno 1598 Græce impressum, Maximus Cytherorum episcopus in Græco-barbaris Sanctorum Vitis, aliaque Græcorum Menologia, quibus hic singillatim enumerandis supersedeo. Vides igitur, a Græcis coli S. Erastum, ut Paneadis episcopum et confessorem, quem Latini tamquam præsulem Philippensem ac Martyrem celebrant. Si sciremus, e quibus monumentis Basilius imperator Menologium Græcum colligi jusserit, aut si Ado indicasset (frustra in Beda, Floro, Romano parvo, et antiquioribus Martyrologiis memoria istius Sancti

sed a Græcis, ut episcopus Paneadis et confessor.

F

A *cti quæritur*) ex quo fonte suam annuntiationem hauserit, facilius hæc lis inter Latinos et Græcos dirimi posset. Nunc vero iudicium nostrum

suspendimus, donec antiquiora instrumenta, forte alicunde eruenda, pro alterutra parte proferantur.

AUCTORE
G. C.

DE S. PASTORE PRESBYTERO

ROMÆ

P. B.

Sanctum hunc exhibet hodie nobis Martyrologium Romanum his verbis: Item Romæ, sancti Pastoris presbyteri, cujus nomine titulus est in Viminali apud sanctam Pudentianam. De hoc titulo satis diximus in Commentario prævio ad Acta SS. Pudentianæ et Praxedis die XIX Maii. Baronius in annotationibus ad textum Martyrologii citatum hæc subdit inter alia: Non tantum in veteri Romano Martyrologio, sed et in antiquis manuscriptis de ego agitur hac die. At quodnam hic appellat vetus Romanum Martyrologium? An Belinianum anni 1498? Hoc certum, non agi hoc loco de Romano parvo seu veteri, quod Rosweydlus edidit: istud enim nec visum a Baronio fuit, neque de S. Pastore meminit uspiam. Imo nec admodum vetus esse Romanum illud, quod in observatione Baroniana citatur, inde licet conjicere, quod annuntiatio S. Pastoris hodierna, ibi, ut asseritur, expressa, veterum Martyrologorum nulli innotuerit. Altum verte ad hunc diem in exemplaribus Hieronymianis, etiam sæpius auctis, de Pastore silentium; tacent ad eundem Beda, Florus, Wandelbertus, Rabanus, Ado, Usuardus, Notkerus: ut adeo non videatur hac die ante seculum x S. Pastoris nomen ecclesiasticis cœpisse Fastis adscribi; si tamen etiam tum cœperit: neque enim satis perspecta nobis est ætas sive codicis Vaticani, quem in auctariis Bedæ ac Flori citavimus hodie ante tomum secundum Martii, sive appendicum Usuardi a nobis editi, in quibus hoc die S. Pastoris presbyteri et confessoris memoria celebratur; Florarium vero Sanctorum Ms., quod eum hodie sic annuntiat, Romæ, Pastoris presbyteri et confessoris, medio circiter seculo xv exaratum est.

C 2 Sed neque antiqua illa manuscripta novimus, in quibus de S. Pastore agi hac die dicitur; nisi vel auctaria jam laudata intelligantur; vel unum illud manuscriptum, de quo in iisdem annotationibus Baronius asserit: Habemus in nostra bibliotheca res gestas sancti Pastoris, seu potius panegyrim, in die natali ejus alicubi in ecclesia legi solitam. Est ejus exordium: Sanctorum vestigia etc. Hoc enim nobis Romæ e bibliotheca Vallicellensi describi rogavimus, quod a tanto viro laudatum esset: sed adeo misere scriptum accepimus, ut mutando nonnumquam aliqua aut addendo compleri per conjecturam sententiæ debeant. Tum vero stylus, fallor, si longam sapit antiquitatem. Ipsa vero hujus panegyricæ orationis materia historiam Sancti modice ac raro attingit; neque vel sic tamen satis eliciter. Dispescitur ad usum ecclesiasticum in lectiones novem; quarum duæ priores prologum continent, omni, ut dici solet, et nulli convenientem: tertia hortatur ad imitanda B. Pastoris exempla, docetque, hunc fuisse nobili Romæ prosapia oriundum; deinde Apostoli Pauli discipulum; una cum Timothea; tum ab eodem Apostoli Tomus VI.

tolo consecratum presbyterum; nulla passum sub Antonino imp., eruditum, animarum pastorem sedulum: quod postremum amplificatur enumeratione virtutum ad veri pastoris officium pertinentium, quæ simul omnes Pastori nostro tribuntur, ne unius quidem facti singularis aut historici facta mentione, usque ad lectionem nonam: de quibus proinde hæc monuisse sufficiat: cum ad Acta illustranda nihil conferant. Nona autem lectio sic habet:

3 Igitur decet tanti Confessoris ac Sacerdotis Altissimi præclarum festum cum summa reverentia celebrare, fratres carissimi; per quem Deus multa fecit miracula, ut pro nobis exsistat intercessor pius: quem pia devotio Paulo Apostolo adeo carum et unicum conjunxit, quod in vico, qui dicitur Latericus, ecclesiam sui nominis consecravit. Hic Vir beatissimus multa corpora Sanctorum clanculo rapuit et sepelivit, fretus consilio et adjutorio SS. virginum Pudentianæ pariter et Praxedis: quarum corpora virginum honorificæ tradidit sepulture, et earum vitam decenter conscripsit. Totum ergo tempus dum in hoc seculo vixit beatus Pastor, Deo se dicavit, et incessanter in illius obsequio perseverans, cunctis Romæ Christianis speculum se præbuit, illud adimplens, quod Dominus ait: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Igitur egregius Christi Pastor migravit ad gaudia polorum septimo Kalendas Augusti, Sanctorum omnium remuneratione illum ita vocante: Euge: Serve bone et fidelis; quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. Cujus corpus conditum est in supradicto titulo cum aromatibus: ubi usque in hodiernum diem Deus imperitur multa pro suis meritis ac precibus beneficia: regnante Domino nostro Jesu Christo, cui laus, et honor, et virtus, et potestas cum Patre sanctoque Flamine per infinita secula seculorum. Amen.

4 Quod hic dicitur S. Paulus Apostolus titulum Pastoris consecrasse, id, ipsomet Pastore teste, falsum est; hoc enim S. Pio Papæ, non Paulo Apostolo, adscribitur in Actis SS. Pudentianæ et Praxedis. Conditum vero fuisse S. Pastorem in ecclesia tituli sui, ex hac forsitan historia, affirmat etiam Aringhus in Roma subterranea tom 2, lib. 4, cap. 43, num. 1; uti et Piazza in Sanctuario Romano ad hunc diem xxvi Julii. Videtur ergo aliud esse sancti cujusdam Pastoris, et quidem martyris, corpus, quod cum aliis recens inventum cum inscriptione nominis, Roma Bononiam ad nos translatus fuit anno 1614, die xx Aprilis. Nostri autem Pastoris nescio quid reliquiarum esse in monasterio, seu ecclesia, S. Silvestri de Capite Romæ, asserit Giacchettus in Historia Italica ecclesiæ ac monasterii ejusdem cap. 13 ad diem xxvi Julii.

quarum ultima tantum hic recitatur.
E

Antiquiora agnita sanctorum ejus monumenta.

AUCTOR
P. B.

Porro ad publicam S. Pastoris nostri venerationem, non item ad hodiernam ejus celebritatem, asserendam facit etiam sigillum illud expressum in Commentario ad Acta SS. Pudentianæ et Praxedis, cum subjectis hisce versiculis :

Sancte, precor, Pastor, pro nobis esto rogator.

Hic cunctis vitæ Pastor dat dogmata sacræ.

Ea Papebrochius noster ibidem referenda censuit ad seculum XII. Eodem facit inscriptio vetustissima, quam exhibet Aringhus loco citato, num. 3, in qua fit mentio sacelli sancti hujus nostri Pastoris. Quid, quod et Ado illum hoc nomine Beatum agnovit? Sane de nostro agit in elogio SS. Praxedis et sororis ejus die XXI Julii, sic notans : In titulo vero, quem pater earum Pudens nomine BEATI PASTORIS dedicavit etc. Natalem illius tamen sub eo nomine neque hoc loco, neque XXVI ejusdem mensis, ut jam diximus, neque alio ullo die commemorat.

Confusio SS.
Pastoris et
Hermæ,

B

5 Id vero mirum nemini videri debet; cum eorum opinioni adhæserit Ado, qui S. Pastorem cum S. Herma illo confuderint, cujus apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit, quique auctor esse creditur libri, qui Pastor inscribitur. Confusionem hanc aperte prodit in Libello de festivitibus Apostolorum, quem Martyrologio ejus præfixum habes, pag. 36; ubi ad diem IX Maii, quem S. Hermæ natalem statuit, Titulis, inquit, nomine ipsius, juxta quod baptisterium ex facultatibus sanctæ Praxedis est exstructum, et beato Pio, discipulo Apostolorum, operante studio consecratum, venerabiliter ei statutus est. Eadem hæc est ecclesia sive titulus, quem paulo ante beati Pastoris nuncupabat: beatum ergo Pastorem cum S. Herma eundem facit, eundemque adeo diem utriusque natalem; quamquam in natali solum nomen Hermæ diserte exprimat, non Pastoris. Adonis exemplo eosdem Sanctos in Annalibus ad annum Christi 159 confudit Baronius; non item diem utriusque natalem in Martyrologio aut notis ad illud: cum tamen alterum ex altero consequi debeat; ut idem sit dies obitus, si Sanctus est idem; aut Sancti diversi, si diversi natales.

pugnat cum
diverso utri-
usque natali,
et xlvii.

C

6 Nimirum S. Pastoris nomen nusquam vir maximus consignatum legerat die IX Maii; sed constanter Hermæ; sicuti nec die XXVI Julii uspiam apud Martyrologos occurrerat nomen Hermæ, sed Pastoris tantummodo; non aussus est ergo in moderno Martyrologio concinnando a priorum exemplarium consensu ac fide, per usum ipsum Ecclesiæ Romanæ haud dubie antiquum firmata, recedere: atque ita S. Hermæ natalem a natali S. Pastoris discrevit non in ipso Martyrologio solum, sed etiam in annotatombus ad utrumque natalem adjectis; in quibus neque de Pastore meminit die IX Maii, neque XXVI Julii de Herma. Cur igitur eodem argumento non est usus in Annalibus? Maxime cum ad illud etiam aliud accederet, haudquaquam profecto levius, quod a S. Pastoris ætate desumitur, qui saltem juxta Eminentissimum Annalium conditorem, annum Christi 164 vivendo prætergressus est. Quis vero sine evidenti demonstratione credat, S. Hermam, qui jam utique maturæ vir ætatis fuisse consendus est, cum eum Apostolus per Epistolam ad Romanos juberet saluari, solido post Pauli obitum seculo superfuisse? Hæc certe una de causis est, ob quas Hermen, S. Pii Papæ I, ut est in Catalogo Pontificum Bucheriano, fratrem ac S. Pastoris æqualem, distinguendum putavit Card. Bellarminus, eumque secuti deinceps eruditi, a S. Herma Apostoli dis-

cupulo, et libelli, qui Pastor appellatur, auctore. Denique non videtur ipsi Hermæ nomen Pastoris fuisse proprium, sed libro ejus, ut modo dicemus: fac tamen, ex libro cognomentum Pastoris adhæsisse scriptori; an credi tandem poterit idem deinde auctor tantopere Pastoris cognomento delectatus fuisse, ut proprium Hermæ, quod esset ab Apostolo consecratum, abjiceret? Valere hæc ratio debet, apud Baronium quidem, qui epistolam probat, exhibetque ad annum 162, solo Pastoris nomine inscriptam.

7 Alium ergo S. Pastorem, alium S. Hermam fuisse censemus, et hunc illo seniore; tollendamque proinde utriusque confusionem, ab Adone profectam; quam is forsitan ex ambiguis Eusebii verbis arripuerit, quide S. Herma loquens Hist. eccles. lib. 3, cap. 3, Οἱ φασιν ὑπάρχειν, inquit, τὸ τοῦ ποιμένος βιβλίον, cujus aiunt esse librum Pastoris; unde pronum est colligere, Pastoris non libri nomen, sed auctoris esse: sic Ado facile Hermam et Pastorem pro eodem acceperit. At enim amphiboliam hanc tollere debuerat tum ipsius libri adhuc extantis inscriptio, tum S. Hieronymi, eodem prorsus modo illum inscribentis, testimonium lib. de Scriptoribus eccles. cap. 10: Herman... asserunt auctorem esse libri, qui appellatur Pastor; quæ proinde genuina censi potest Eusebiani textus interpretatio, quam recte secutus est Valesius, cum adducta Eusebii verba sic vertit: Cujus esse fertur is liber, qui Pastor inscriptus est. Pastor igitur appellatur non Hermas, sed Hermæ liber, quod angeli sub habitu pastoritio apparentis revelationes contineat. Quid igitur S. Pastori cum S. Herma commune? Ne nomen quidem: quamquam et hoc pluribus idem esse possit; qui hac sola ratione minime confundi possunt: ut nemini hactenus in mentem venit B. Pastorem nostrum presbyterum, eundem cum illo statuere, de quo fit mentio in Actis SS. Marrii, Marthæ et filiorum ad diem XIX Januarii pag. 216; tametsi et Romæ is fuerit, et beatus Pastor presbyter nuncupetur, centum tamen circiter annis nostro junior.

8 Propendit eo insuper idem doctissimus auctor Annalium ad annum Christi 159, ut eundem quoque cum Sancto Herma et Pastore Hermetem esse crederet, S. Pii Pontificis Romani fratrem: tametsi de illo se fateatur ambigere. Opinionis hujus fundamentum duplex putavit esse; alterum, quod voces Hermas et Hermes parum adeo differre viderentur, ut nonnumquam eidem viro legerentur attributæ; alterum vero, quod apud Anastasium Bibliothecarium sub S. Pio Papa I de Hermete referatur: Hermes librum scripsit, in quo mandatum continetur, quod ei præcepit angelus Domini, cum veniret ad eum in habitu pastoris, et præcepit ei, ut sanctum Pascha die Dominico celebraretur. Similitudo nomine, et apparitio angeli, sub habitu pastoritio librum dictantis, eundem Baronio visa sunt scriptorem arguere Hermam et Hermetem, atque adeo et Pastorem, quem cum Herma confundit. Tantum in eo hæsit, quod in Hermæ Pastore non agatur de Pascha die Dominica celebrando; tum, quod scriptus is fuerit dudum ante tempora Pii Papæ. Itaque eo tandem delabitur; ut dicere necesse sit (si velimus unum eundemque esse auctorem) diversos hos inter se fuisse commentarios, diversis temporibus scriptos. Sed quoniam S. Pastor noster eatenus tantum cum Hermete confunditur, quatenus ipse Hermes cum S. Herma: nihil opus est direptam jam diu controversiam

imo etiam no-
mine.

E

Unde sit na-
confusio S.
Pastoris cum
Hermete.

F

A *lroversiam hic denuo suscitare. Eundem non esse S. Hermam et hunc Hermetem, ostendit, ut monui, Bellarminus atque post illum, quos inter consuli possunt Tillemontius tom. 2 Monum. eccl'es. pag. 521, Nicolaus le Nourry in Apparatu ad bibliothecam maximam veterum Patrum, dissert. 4, art. 2, Ambrosius Gardebosc in historiz eccl'esiaslicæ Synopsi tom. 1 part. 5, lib. 3, dissert. 1, quæst. 1.*

9 Quod ad Acta pertinet S. Pastoris, nihil admodum certi superest. Continentur ea præcipue in Actis SS. Pudentianæ et Praxedis, quæ dedimus ad diem XIX Maii, quo lectorem remitto. Scripta sunt ipsius Pastoris nomine (Pastoris, inquam; non Hermæ Pastoris, ut habet Baronius an. 159, num. 8;) neque sane recentia sunt; quando et in codicibus Mss. perantiquis, iisque bene nullis, leguntur; imo jam lecta sunt olim seculo nono ab Adone; ut in ejus Martyrologio videre est die XIX Maii, XX Junii, XXI Julii in elogiis S. Pudentianæ, S. Novati, et S. Praxedis. Ceterum sincera prorsus ea non esse, sed hic illic interpolata, ultro nos ipsi haud obscure in Commentario prævio, et annotatis confessi sumus; at omni omnino fide indigna reputari debere, nondum nobis persuasit Tillemontius tom. 2, nota 5 in S.

B *Pium Papam: ut enim minutias præteream, quam ibi congerit, ut vocis Actorum aliquas et phrasas carpat, tamquam seculo secundo non usitatas, vel tempori, quo scripta feruntur Acta, nequaquam accommodatas (nam quid illæ, tametsi adulterinas omnes esse demonstraret Tillemontius, quod non facit, Actorum substantiæ usque adeo incommodarent?) ut illas, inquam, omittam, argumenta ejus præcipua, et in totum Actorum illorum fabricam fidemque directa, id nequaquam, quod jactat, evincunt. Quot ut perspicias, Acta ipsa consule: invenies, ea fere contineri duabus epistolis, quarum prior est Pastoris ad Timotheum, altera Timothei ad Pastorem. Utramque suppositam auctoribus inscriptis, imo vero ineptum esse, contendit adversarius.*

Tillemontius probare non potuit, 10 Priorem hoc imprimis telo subverti putat, quod a scopo propositoque Pastoris toto cælo abluat: Christianus enim, inquit, quidam obierat, Novatus nomine, qui facultates suas paulo ante commiserat Pastori nostro, et virgini Praxedi, se mortuo dispensandas. Scribit id Timotheo, Novati defuncti germano, Pastor; eumque consulit, quid bonis relictis faciendum censeat. Isto sane. Quid tunc postea? Hoc autem, inquit, verbo tantum uno postulat Pastor, idque in duobus extremis epistolæ satis longæ versiculis; reliqua vero omnia non eo solum tendunt, ut morbum ac mortem explicent Novati (id quod ratione consonum videri poterat;) sed etiam eo, ut in medium proferant quicquid post obitum SS. Pudentianæ et Pudentis Præcedes a biennio gesserat. Quid hæc ad Timotheum; quid ad litteras attinebant, quibus frater de fratris obitu docendus erat? Ita ille. Respondeo, aptissima mihi videri ad rem præsentem quæcumque de S. Praxede Timotheo narrat Pastor; ineptam vero, quæ iis objicitur, Tillemontii crism. Quid enim? Heredes Novatus Pastorem scripserat et Præcedem, externos, ut ponimus, homines, inconsulto ac præterito fratre Timotheo. Res esse poterat obnoxia difficultatibus, nisi cum bona fratris gratia cerneretur hereditas: hujus igitur assensu heredibus opus erat. Cedo ergo, quo pacto is ex Timotheo, qui presbyter erat et vir sanctissimus, extundi fortius poterat, quam si tales ei natali-

bus, vita, virtutibus, rebusque gestis depergerentur heredes, ut prorsus intelligeret, quidquid iis relictum esset, id ita collocatum videri oportere, quasi in ipsius Dei, ut ita loquar, vel eccl'esie manus consignatum esset? Hoc ergo agit Pastor, cum S. Præcedis gesta S. Timotheo explicat, tantoque id agit ad rem suam opportunius, quanto copiosius. De se enim dicere nihil debuit, qui Timotheo dudum esset notissimus: quamquam neque de se, quoad ferebat modestia, laqueit.

11 Leviora sunt, quæ subjicit Tillemontius et in eandem intorquet epistolam: Neque hoc, inquit, video, cur Pastor Timotheo narrat res ante annum præteritas non solum de S. Pudente et utraque ejus filia (de qua re jam satis, opinor, diximus;) sed etiam de fratre ejus Novato: nam si vel in extremis imperii finibus egisset Timotheus, an per annum totum nihil de familia rescivisset? Respondeo, id rarum non esse, ut fratres, etiam parum inter se habitatione distantes, a frequenti litterarum commercio alieni sint. Concedamus hic tamen aliquid Tillemontio: sciverit vel ex Novati vel ex aliorum litteris Timotheus pleraque omnia, quæ frater egisset. An non sæpe eadem nuntiari possunt a diversis? An non hic justissima Pastori causa erat eorum saltem refricandi memoriam, quæ Novatum inter et Præcedem intercesserant, unde disceret Timotheus, munificum fratris in illam animum non aliunde exstitisse, quam ex sanctissimis officiis divinisque rationibus? Quod addit adversarius, mirum videri, nullam huic epistolæ præmilli urbani ac liberalis officii significationem, nullum prologum, sed ab ipsis statim rebus ordiri sermonem; id vero ne refutatione quidem dignum apparet. Nimirum ea queritur abesse, quæ parerga prorsus fuissent; ea vero abundare contendit, quæ ad rem, quam agebat Pastor, unice faciunt. Urbana est hæc et sufficiens in epistola gravi præfatio: Pastor presbyter Timotheo presbytero salutem. Atque hæc sunt, quibus Pastoris epistolam universim impetit acutus hic censor.

12 Alteram epistolam, quæ Timothei est, his tantum verbis aggreditur: Litteræ, quibus Pastori respondit Timotheus, nihil etiam eorum habent, quæ quis illi diceret, a quo sibi de fratris obitu renunciatum esset. Requirit hic, opinor, lamenta fratris, aut aliquid certe ejusmodi. Sed quæro, unde constet, hæc a Timotheo in eadem epistola non fuisse scripta, tametsi prætermissa hic sint a Pastore, ac studio potius rescissa, quod ad historiam SS. Pudentianæ et Præcedis nihil quidquam conferrent? Id quod etiam in priori epistola fieri ex industria potuit. Suadet id mihi vel maxime, quod neutra hæc epistola seorsim scripta reperitur, sed conjuncta tantummodo cum Actis sanctarum, quas dixi, Virginum; ita ut eorum partem longe maximam faciant, et parvula iis ab ipso Pastore, ad complendam Actorum narrationem adjiciantur. Historici enim vero scriptoris est, non integra ubicis instrumenta proferre, sed resectis parergis, eos tantum ex illis textus, qui in rem suam sint, fideliter exhibere. At enim, inquis, si epistola mutilata est, ut quid ei præfigitur totius epistolæ inscriptio, Timotheus presbyter etc.? Respondeo; ut lectori, constet, ex quo monumento narratio deprompta sit. Et ita in variis codicibus nostris membraneis, in quibus Acta S. Præcedis, non item Pudentianæ, traduntur, posterior tantum et minor pars affertur epistolæ Pastoris cum ceteris

LECTOR
P. B.

esse hic illic
interpolata;

E

ut non omni
prorsus fide
indigna.

F

AACTURA
P. E.

celeris, quæ sequuntur in Actis a nobis editis a numero 5 : cum tamen isti lacinie totius epistolæ præmittatur inscriptio ; id quod etiam observare licet apud Emin. Baronium ad annum Christi 162 ; quamquam, ut ipse eam dedit, videri possit epistola absoluta et integra ; cum in omnibus codicibus nostris Mss. appareat, partem tantum esse a præcedenti textu avulsam, et ad illum referendam : alii sic ordiuntur : Virgo Christi Praxedes habitavit in eodem titulo, vehementer affligens se etc. alii sic : Virgo venerabilis Praxedes habitavit in titulo SUPRADICTO afflicta propter transitum germanæ suæ etc. Sed quid ego hic plura ? Palet hinc satis, ut arbitror, quam debiles Tillemontii sint insultus, ut Acta jam dicta non modo interpolata ostendat esse, quod ultro admiseramus, sed omni etiam omnino fide indigna.

us fuerit S.
P. P. fra-
ter ; tum quan-
do obierit.

13 Nescio, an puriores sint fontes, unde cetera, quæ de S. Pastore pauca dici possunt, hauriuntur. Fratrem fuisse S. Pii Papæ, docet Anastasius Bibliothecarius, Actis jam citatis, ex quibus contrarium potius videtur posse colligi, recen-

tior : sequuntur hic illum interea Martyrologii D codices unus et alter, inter Usuardi nostri auctaria relati. Vereor, ne sit hallucinatio Anastasii, inde nata, quod Pastorem confuderit cum Hermete, qui in vetustissimo Pontificum catalogo Pii frater appellatur. De ætate Sancti nostri nihil invenimus. In epistola secunda Pii Papæ I ad Justum episcopum Viennensem legitur : Presbyter Pastor titulum condidit, et digne in Domino obiit. Dicendus ergo esset obiisse sub S. Pii Pontificatu, adeoque versus medium seculi secundi ; si stari posset hujus epistolæ auctoritate ; quod addo, quia quantumvis Baronius sinceram illam esse judicet in Annalibus ad annum 166, id tamen alii quidam non probant, teste Labbeo nostro tom. 1 Conciliorum col. 576 ; Tillemontius supposititiam esse multis rationibus conatur ostendere Monum. eccl. tom. 2, nota 4 in S. Pium ; et ut alios plures omittam, inter adulterinas Pontificum Romanorum epistolas eam retulit nuper Petrus Coustant in appendice ad tomum 1. Epistolarum Romanorum Pontificum col. 18 et sequenti.

E

DE SANCTIS MARTYRIBUS ROMANIS

B

SYMPHRONIO, OLIMPIO, EXSUPERIA ET THEODOLO

Ex Actis S. Stephani Papæ martyr. is.

J. B. S.

CIRCA AN.
CCXVI
P. P. ACTORUM
DIVERSITATE

Non soli sunt hi sancti Martyres quos suggerunt laudata S. Stephani Papæ Acta, Baronio magis probata quam seculis subinde criticis, varios in iis natos animadvertentibus, de quibus jam pridem paucula in ordine ad verum martyrii diem præmonuimus in observationibus ad Usuardum hoc die, quo cur referantur, non alia apparet ratio quam quod is qui eos primus annuntiavit, auctor Romani parvi vitiatæ Acta seculus sit, qualia leguntur apud Mombrilium tomo 2, fol. 274, ubi relato sanctorum Nemesii et filie Lucillæ martyrio viii Kalendas Septembris, immediate subsequentem nostrorum hic pugilum triumphum, male, ni fallor, toto citius mense, signat his verbis : Eadem namque nocte adveniens Stephanus episcopus cum clericis ac religiosis, post dictos ex more hymnos, eorum corpora abstulerunt, et sepelierunt, juxta viam Latinam, milliario primo, septimo Kalendas Augustas : ubi legendum putamus vii Kalendas Septembres, tametsi eos Martyrologus iste celebret ii Nonas, seu iv Decembris, hoc modo : Romæ, Symphronii et Olympii, Exsuperiæ et Theodoli, die vii Kalendarum Augusti passorum : a beato Xysto via Latina ii Non. Decembris translatorum, quando eorum festus dies celebrior agitur.

partis diebus
mutati.

2 Atque hinc orta tota ea, qua de ad Usuardum egimus, confusio, dum Ado Romanum parvum secutus, Sanctos istos iv Decembris retulit ; scrupulosior Usuardus ipso natali die, quamquam perperam ibi notato, consignandos putavit : unde in totum ejus progeniem ipsumque Romanum hodiernum Sanctorum istorum natalis propagatus est, contra quam scripserit Baronius ad annum 259, ubi a num. 26 nostrorum Martyrum Acta referens, quæ ex ipso desumpsit Surius, sic disertissimo scribit : Quorum corpora, a clericis noctu sublata, cum hymnis ex more, a Stephano Episcopo sepulta sunt pridie Kalendas Novem-

bres : unde et ad xxxi Octobris agens de S. Nemesio hæc Martyrologio Romano expressis verbis inseruit : Quorum corpora a beato Stephano Papa sepulta, deinde a beato Sixto via Appia hac die honestius tumulata, Gregorius V in diaconiam S. Mariæ Novæ transtulit, una cum sanctis Symphronio, Olympio tribuno, Exuperia ejus uxore et Theodulo filio, qui omnes Symphronii opera conversi, et ab eodem S. Stephano baptizati, martyrio coronati fuerant. Quæ Sanctorum corpora, Gregorio XII summo Pontifice ibidem inventa, sub altari ejusdem ecclesiæ, honorificentius collocata sunt sexto Idus Decembris.

3 Si verba illa, hac die honestius tumulata, etiam ad S. Symphronii et sociorum corpora referantur, censendum haud dubie clausulam illam pridie Kalendas Novembris, Passioni quam profert Baronius, fuisse superadditam Neque sic tamen res componitur, nisi fateamur, S. Symphronium et socios, æque ac S. Nemesium cum filia uno tempore passos fuisse, ut satis clare innuunt Acta, adeoque circa finem Augusti viii et vii Kalendas Septembres : occasione vero factarum translationum, hos ad xxxi Octobris, illos ad iv Decembris consignatos fuisse, ab Usuardo ex Adonianis Actis ad hanc xxvi Julii perperam retractos. Acta illa alia quæ ex Lipomano sub Metaphrastis nomine Baronianis subjunxit Surius, neque istis, neque Mombrilianis aut aliis plane concordant, neque diei notam apponunt, ut in his certe consonantiam merito sint desideraturi, qui prædicta Acta paulo severius excutient : de ipso anno martyrii, ut is apud Baronium indicatus est, non minores difficultates objecturi, ut alia taceam quæ ad secundam diem Augusti, dum de S. Stephano Papa agendum erit, observari, neque satis obvie solvi poterunt.

hoc die ab
Usuardo sig-
nati sunt.
F

4 Parum interesse censemus, unde Sanctorum nostrorum

A nostrorum gesta et Passio accipiantur. Apud Mombrinium non nihil luxata et involuta sunt; in Annalibus ecclesiasticis paulo puriora, uti et in editione Surii, cum qua Mss alia conferre, operæ pretium non censuimus, munere nostro nos functos existimantes, dum quæ ad gloriosos Martyres pertinent, ex vetustiori Legenda, quæ Adoni præluxit, decerpimus, ubi omnia satis accurate describuntur, quibus ipsorum illustre certamen abunde elucescat. De sacrarum reliquiarum depositione, translationibus et elevationibus, ipsarumque constanti hodieum religioso cultu, jam ex Martyrologio Romano satis dictum est; eadem ferme recitant Pancirolius, Floravantes Martinellus et Piazza, ubi de S. Mariæ Novæ ecclesia meminerunt. Si plura cubis, adisis Aringhi Romam subterraneam, tomo 2 pag. 8 a num. 3, et recentius Boldetti opus de Romanis sanctorum Martyrum cæmeteriis pag. 97. En modo Adonis elogium.

B 5 Romæ, natale sanctorum martyrum Symphronii et Olympii, temporibus Valeriani et Gallieni Imperatorum. Horum unum Symphronium creditarium beati Nemesii, sibi præsentatum Valerianus jussit tradi Olympio tribuno, ut ab eo facultates Nemesii requireret, sub pœnarum examinatione. Præsentatus ergo Olympio, et ab eo interrogatus, respondit: Si facultates quæris Nemesii domini mei, jam eas Christo tradidi, quoniam ipsius fuerant, et erunt. Si autem sacrificium offerre me compellis, sacrifico, sed Christo Jesu Domino meo sacrificium laudis et confessionis, cui se obtulit et dominus meus Nemesius. Tunc ira repletus Olympius, fecit eum extendi in catasta, atque fustibus mactari, deinde simulacrum Martis aurem una cum tripoda ferri. Quod statim ad verba Symphronii resolutum est.

6 Videns autem Olympius, cœpit admirari, et veniens ad uxorem suam Exuperiam, indicavit ei, quomodo in nomine Dei sui Symphronius simulacrum Martis liquefecisset. Eadem vero nocte venientes cum filio unico nomine Theo-

dulo, prostraverunt se ad pedes Symphroni, agentes pœnitentiam; et baptismum salutis exposcentes. Evocatus itaque beatus Stephanus pontifex, venit noctu ad domum Olympii, et catechizatum baptizavit; uxoremque ejus Exuperiam ac filium Theodulum, et quotquot crediderunt in domo Olympii. Quod ut audierunt Valerianus et Gallienus, nimio furore accensi, jusserunt Symphronium sibi præsentari, missisque militibus, adduxerunt eum vinculis ferreis oneratum, nudumque ac capistratum, simul et Olympium cum uxore sua, et filio Theodulo. Gallienus itaque dixit Olympio: Adhuc quidem differo pœnarum tibi inferre supplicia, quia de tua conscientia dubius non sum, quod nequaquam deseras deos semper adorasti, et alios compellebas adorare: nam et tormentis multis persequeris usque ad effusionem sanguinis, qui non præbens consensum sacrificare diis nostris Olympius respondit: Ego quidem feci non quasi Olympius, sed quasi impius et crudelis. Pro quibus commissis pœniteo, et effundo lacrymas amaritudinis in conspectu ejus, cui credo, Deo vivo et vero, Patri, et Filio, Spiritui sancto: ut dignetur mihi remittere iniquitatem, quam exerceui in sanguine Sanctorum ejus, quem feci effundi.

7 Tunc data est sententia, ut igne consumerentur. Ducti sunt itaque ante statuum solis juxta amphitheatrum, fixisque stipitibus, et ligatis manibus devincti sunt, et in sarmentorum spinarumque congerie ignis suppositus. Statinque in ipso ignis initio: gratias Christo Domino decantantes, emisserunt spiritum. Relictis autem corporibus eorum, milites abierunt. Adveniens autem sanctus Stephanus episcopus cum clericis ac religiosis, et hymnis ex more redditis, abstulerunt corpora martyrum Symphronii, Olympii, Exuperiæ ac Theoduli, et sepelierunt juxta viam, Latium milliario primo, sub die septimo Kalendarum Augusti. Translata vero a beato Sixto Pontifice, celebrem diem fecerunt secundo Nonas Decembris.

DE S. HYACINTHO MARTYRE

ROMÆ IN PORTU

C **I**ta Sanctum annuntiat, qui de ipso primus egit, austro Romani parvi, quem admoluit hoc die ad Usuardum observavimus, ubi inter cetera quæ in Actis dantur, notanda venit positio: Romæ in Portu. Aliquam ejus passionis historiam seculo saltem ix exstitisse oportet, ex qua Adonis elogium suum desumpserit hoc modo conceptum: Romæ in Portu, S. Hyacinthi sub consulari Leontio, Luxurio primo civitatis Tarracinae tradente. Qui missus in ignem, nullo modo lædi potuit: inde præcipitatus in validissimum torrentem, incolumis ejectus est ad littus. Nuntiatur hoc consulari Leontio, et misit spiculatorem cum militibus, ut eum comprehensum gladio ferirent. Tunc quædam matrona religiosa, nomine Julia, veniens nocte cum servis suis, collegit corpus ejus, et cum honore sepelivit in prædio suo juxta urbem Romam, vii Kal. Augusti. Hæc totidem verbis ex Viennensi descripsit Notherus, in compendium ab Usuardo contracta,

ut suo loco notavimus, sic ibi legitur: Romæ in Portu, sancti Jacineti martyris, qui primo in ignem missus, inde in validissimum torrentem præcipitatus, illæsus evasit: post hæc a consulari Leontio gladio percussus, vitam finivit.

2 Atque illud, quidem Adonis elogium tale agnoscimus, ut vel tum non satis sincera fuisse Acta, fateri necesse sit. Quid enim Luxurio, primo civitatis Tarracinae, cum Portu Romano? An quod Tarracina eo Martyrem adduxerit? At in Acta non insinuant. Quomodo Julia matrona Romæ Martyrem sepelit, qui in Portu Romano capite plexus supponitur? Rectius forte suggerit Equilinus, juxta ipsam civitatem Tarracinam in suo prædio sepelivisse: utpote ejus Martyris reliquæ nullæ Romæ sciuntur inventæ: verum et ibi Portus Romanus cum Tarracina non satis recte conjungitur. Aliam difficultatem præbet addita in Martyrologio Romano nota temporis non minus controversa, dum ibi sic formatur annuntiatio,

AUCTORE
J. B. S.

annuntiatio, ut sub Traiano imperatore gladio percussus asseratur S. Hyacinthus : quæ nota neque in Actis neque in antiquioribus istis elogiis usquam expressa legitur, adjecta a Eronio ex ea opinione, quam in Annalibus etiam tuetur ad annum 100 num. 12, ubi plures eodem tempore Martyres passi inferuntur, de quorum vera ætate satis certo hactenus non constat.

quorum tamen
veru est sub-
stantia.

3 Alia insuper memorant Acta ipsa apud Surium, quæ ornatus gratia ab interpolatore inserta fuisse, fallor, si primo intuitu non observet, qui in similibus examinandis vel modice versatus est. Habemus ipsa Mss. ex codice Ultrajectino S. Salvatoris collata cum Audomaropolitano et Valcellensi, quæ in pluribus aliis codicibus exstant, eadem prope phrasi, in qua tantillum corrigenda non magnopere peccavit Surius, cum a qualicumque ea mulatione nullo modo pendeat tot adjunctorum veritas, quam frustra in iis Actis requiras. Jam de loco diximus, quem determinare equidem non ausim : item de imperatoris Traiani tempore, cui nequaquam quadrat, quod domini

B nostri imperatores jusserint. Tuto dixeris, acceptum id fuisse ex Actis aliquibus, ad posteriora tempora, dum bini simul imperarent, spectantibus. Luxurii nomen et feralis historia etiam aliunde accersita sunt, ut jam cetera scrupulosius non discutiamus. Salva sit nobis et sufficiat martyrii ipsius substantia ex tot sacris Fastis abunde comprobata : nequid tamen hic a nobis exaggeratum existimes, tute Acta ipsa maturo judicio expende. Quæ de S. Hyacintho hoc die scripsit Tamayus, referri non merentur.

ACTA

Ex Surio.

Post insignem
fidei professio-
nem damna-
tur

C Sanctum Hyacinthum Luxurius tradidit Leontio consularii. Eum ergo intromissum sub præconis voce interrogavit Leontius : Equis vocaris ? Respondit ille : Hyacinthus dicor. Leontius consularis ait : Servus es, an ingenuus ? Hyacinthus dicit : Servus sum. Consularis Leontius ait : Cujusnam ? Hyacinthus respondit : Domini mei Jesu Christi. Leontius dixit : Domini nostri imperatores jusserunt, ut qui nolint sacrificare diis, eos diversis pœnis et suppliciis afficiamus. S. Hyacinthus ait : Pœnæ vestræ di-

versæ esse possunt, æternæ esse non possunt. Ita- D que cum non tam diversa ego supplicia timeam, quam æterna, nec te audio jubentem, nec tuum principem comminantem. Hodie enim ira vestra et exardescit et evanescit : et cum eritis vita functi, deinceps nihil eritis. Tum Luxurius exclamans, dixit ad Leontium ; Audis Hyacinthum cum principum injuria verba jactantem, et adhuc cessas eum pœnis subdere ? Leontius consularis respondit : Ecquænam in eum ferenda sententia est ? Luxurius ait ; ut comburatur igni, et deinde corpus ejus in torrentem præcipitetur. Beatus Hyacinthus dixit : Me quidem igne concremasti *, at aqua, quæ me regeneravit, quasi filium suum ex se renatum suscipiet : ipsaque mox martyrem me efficiet, quæ prius fecit Christianum. Te autem, Luxuri, hodie comedet coluber, ut cognoscat omnis hæc regio, quod vindicet Deus sanguinem servi sui, quem tu jussisti ignibus concremari, et pro tua libidine in aqua jactari.

* lege concre-
mabis

2 Cum ergo in ignem missus esset beatus Hyacinthus, illo quidem die nec ignis, nec aqua illi potuit prævalere : sed confestim extinctus est ignis ; aqua vero, in quam conjectus fuit, ad littus incolumem ejecit, in quo Luxurius jacebat, totus inflatus ab ictu serpentis. Equo enim sedens, solus properabat ad sumendum prandium in villa. Cumque arborem præterveheretur, inter collum et capitium tunicæ ejus coluber illapsus, ventrem ejus suis morsibus laceravit, ad cor ejus pertingens. Jacens vero ita tumefactus, priusquam spiritum redderet, vidit oculis suis juxta aquas deambulantem Martyrem Christi, et ita psallentem : Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium. Nunciantur hæc consulari Leontio, et ille mittit spiculatorem cum permultis, militibus ut eum comprehendant, capitalem in eum sententiam subito pronuntians. Duxerunt ergo eum milites non longe ab urbe, illicque eum gladio percusserunt. Perro matrona quædam religiosa ; Julia nomine, veniens ad urbem Romanam, nocte cum servis suis collegit corpus ejus, et imprimis honorifice sepelivit in prædio suo, quod erat in eodem loco : ubi etiam cubiculum sibi construxit juxta sepulcrum beati Martyris : ubi consequuntur beneficia omnes credentes in Christum : qui regnat in secula seculorum, Amen.

et Luxurio,
colubro inter-
fecto, capite
plectitur.

E

F

DE SANCTIS MARTYRIBUS LAODICENIS

JOVIANO, JULIANO, EMILIO, FELICE, MARCIANO, MAXIMA

SATURNINA, GLORIOSA ET ALTERO EMILIO

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

xxvi JUL.

Observat hoc die Florentinus, Laodiciam Phrygiæ Pacatianæ metropolim, multorum Martyrum feracem fuisse ; id quod ex Actis nostris satis manifestum est. In hac urbe, inquit, sacrorum pugilum decumanum chorum indicant codices nostri, Corbeiense vero Martyrologium non nisi novem producit, præterito nimirum

Pantaleone. Recte, opinor, cum Pantaleo iste in aliis codicibus hoc die plane ignotus sit, neque sane huc pertineat. Textus noster ex Corbeiensi ferme descriptus est, cum hac sola differentia, quod Martiniani scribat, pro quo alii constanter Martiani habent, vel Marciani ; in vetustissimo autem Epternacensi omissa sit Saturnina, quam vel

in

A in contractis codicibus signari certum est, ut in aliquo etiam observavit Holstenius. Notkerus codicem secutus est in quo Saturnini legerit, atque item unum solum Emiliū, cui melius, ni fallor, codices nostri alterum adjungunt quemadmodum in titulo expressimus.

Inter contractos codices Richenoriensis nomina omnia retulit, sed mutato in multis sexu, autlitoque nescio quo Mociano, de quo nihil alibi hoc die invenias. At nullus corruptior textus videtur eo, quem efformavit codex Augustanus his verbis: Joviani, Juliani, Emelii, Marciani, Adriani, Miffianae, Laodicie et aliorum xxiv. Mutilos alios non

enunero, qualem jam olim secutus est Rabanus, nisi pro suo arbitrio nomina solum aliqua decerpserit: ut quid sibi velit Wandelbertus, dum ex ea classe binos duntaxat sumit Adriannum ipsis præfigens, prorsus non intelligo. Adriannus reperitur in uno alterove codice contracto, ut quin nomen istuc corruptum sit, via dubitari potest: sed talem certo invenit metricus Martyrologus, cujus versiculos hic adscribo, siquis forte aliunde lucis tantillum possit affundere.

Septimanam Adriannus tenet. Phyllusque beati, Martianus cum quia simili virtute triumphat.

UERTOR
J. H. S.

DE SANCTIS MARTYRIBUS MUTIANI ET LAUDASIA

Ex Hieronymianis.

J. H. S.

B Ita equidem nomina annuntianda existimo, in codicibus nostris quasi studiose mutata et vitata. Codex Epternacensis nobis prælucebat potissimum; nam Lucensis laterculus notat Mutiani et Laudaci. Corbeiensis Mutiani et Laudatæ: in Blumiano autem magis involuta res est sub nomine Laudagæ vel Laudaci, forte pro ipsa vicinitate Laodicæ. In plerisque contractis de his duobus non agitur: Labbeum Mutianam et Lau-

dalam cum Laodicæ commiscet, Solum Corbeiense brevius rem clare destinxit, si genus recte servasset: Et natalia sanctorum Mutianæ, Laudam. Id certum est, aliis classicis Martyrologiis ignotas fuisse Sanctas istas, neque in Hieronymianis usquam notari positionem seu locum, in quo martyrii palmam consecutæ sint: ut plura de ipsis dicenda non supersint.

E

DE S. ORÆOZELA MARTYRE

CONSTANTINOPOLI

SYLLOGE CRITICA

J. P.

Cultus, elogium, et ejusdem auctor.

xxvi Julii.
notur in
tit Graecis
C Quam sancta hæc Martyr omnibus Græcorum Fastis, quos consulere nobis quidem licuit, incognita prorsus est, si exemplaria pauca excipias, in quibus nomen ejus inscribitur: tam vel ex iis solis circa antiquissimum ipsius cultum sufficienter edoceri nos censemus, ut sum quoque hic ei locum concedamus. In Synacario itaque Ms. Chiffletii, hoc die sic refertur: Μνήμη τῆς ὁσίας καὶ καλλινίκου μάρτυρος Ὁραιεζήλης. Memoria sanctæ et egregiæ victricis martyris Oræozelæ. Subsequitur longum elogium; ad cuius finem Papebrochius adscripsit: Vide huc spectantia ex Sirm. post xxvii: at sive ea studio prætermissa fuerint transcribi, quia parum aut nihil notitiæ suppeditarint noræ; sive ex oblivione id factum sit: invenire certe nusquam in apographis nostris Sirmundianis potui, quæ huc spectantia ex eisdem post xxvii, utique hujus mensis Julii, consulenda designantur.

meta memo-
s, cum elo-
2 Certi tamen reddimur ex testimonio Papebrochii, quod Sancta nostra ibi inscripta fuerit, et quidem cum elogio. Menæis quoque Masari-
nians præteritam non fuisse, indicavit Henscho-
nius, quando nostro Ms. Latino iudici in Menæa excusa, partim signatos in illis Sanctos, partim ex aliis tabulis Græcis adscitos etiam continenti

adscripsit initiales dicti exemplaris litteras Muz.; ubi etiam adscripsit Sirm.; quo confirmantur, quæ ex fide Papebrochii jamjam dicebam, Menæum Chiffletii, si hoc ab ejus Synacario distinguere debeat, et non sit illius extractum, die xxvi hujus habet: Ὁραιεζήλης μ. Cultus autem quanta cum celebritate frequentatus fuerit CPoli jam inde a seculo viii, constat ex qualisqualis elogii in laudato Synacario Chiffletiano clausula, quam cum aliqua correctione huc Græce transcripiam produco: Καὶ αὕτη μὲν τυχεύουσα τοῦ ποσειδωνομένου, χαίρει αἰώνως συμβασιλεύουσα τῷ ποσειδωνάτῳ νυμφίῳ Χριστῷ.

Ἡ Συγχάρις δὲ ταύτης, Ἰωσήφ, γλυκερίας μὲν πόνημα καὶ τελεσφόρημα, τῆς βασιλικῆς καὶ παντοκρατορικῆς ταυ-
τησί μονῆς καὶ ἐπηγέτης καὶ ἀρχηγός, ἡδαιεῖ ἀσμάτων καὶ κοινῶσι ταυτην τιμήσας, καὶ ἐν τῇ παρόντι συγ-
γραμμάτι. Ἦν δὲ τῇ μαρτυρίᾳ αὐτῆς τῇ πλη-
σίῳ ἀρχῇ, ἔπου κείμενον τῆς ἀγίας μεγάλης Μάρτυ-
ρος [λεβωνον] ἀνα[παύεται] ἐν ᾗ καὶ σύναξις αὐτῆς τε-
λεῖται, ἰσθίστε παντοῖαι, καὶ νοσημάτων λύσεις γίνονται, καὶ μαρτυρεῖ ὁ προσελεύων παραλυτικούς καὶ συ-
σφιγμένους, αἱ στερεῖν τε γυναῖκες εἰς τελευτο-
νίαν μεταβάλλόμεναι, καὶ αἱ τοῦ γάλακτος τῆς
πηγῆς καταξηραμέναι, καὶ λιθώδεις σχεδὸν φέρουσαι,
ὑποστρέφουσαι δὲ οἰκῶς πλήρεις ταύτης δεικνύουσαι, καὶ

quod dicitur

DOCTORE
J. P.

καὶ τοῖς νηπίοις τῇ θανατοῦργίᾳ εἰς κόρον τὸ γάλα βλύ-
ζουσαι. Οὕτως Θεὸς οἶδε δοξάζειν τοὺς αὐτὸν δοξάζοντας,
καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ προθύμως τὸ αἷμα ἐκχέοντας. Αὐτῷ ἡ δόξα
πρὸς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

a Græco ver-
sum,

4 Quæ latine sic reddo : Et ipsa quidem (San-
cta nostra) consecuta id, quod desideravit, gaudet
in perpetuum, regnans cum Christo, desideratis-
simo suo sponso. Simul autem cum illa gaudet...
Josephus, dulcedinis monumentum, et frugifera
virtutum perfectio, hujus imperatorii et augusti
monasterii moderator ac fundator; qui cantionum
odis et canonibus ipsam honoravit, atque in
præsenti scripto. In æde autem ipsi (Martyri)
sacra, quæ est prope [archangelorum]; ubi de-
posita sanctæ magnæ Martyris [lipsana] requie-
scunt, et in qua etiam solennitas ipsius celebratur,
omnigenæ sanationes, et curationes fiunt morbo-
rum. Quod testatur paralyticus, qui accedit, et
constrictus; nec non mulieres steriles, quæ fœ-
cunditate donantur. Illæ vero, quæ exsiccatos la-
ctis fontes, ac lapidis pene instar duros ferunt, do-
mum reduces, comprobant illos esse repletos, et
infantibus non sine insigni miraculo lac effundunt
usque ad satietatem. Ita Deus glorificantes se,
suumque pro ipso alacriter effundentes san-
guinem, glorificare novit. Ipsi gloria in secula.
Amen. Atque hæc quidem elogii clausula
est.

deductis ex
ejusdem textu

5 Per Josephum, in eodem laudatum, et non-
nullis characterismis distinctum, intelligo S.
Josephum Hymnographum; cujus Vita apud nos
illustrata die III Aprilis; ubi pag. 268 asseritur
ipsi titulus possessoris sancti monasterii, quod di-
vi Nicolai τῶν Κασσίων dicitur. Certe ex S. Jose-
phi Vita ibid. 2 pag. 213 habemus, quod relicta prio-
re habitatione, petierit templum S. Joannis Chry-
sostomi : ubi tam ingentes fiebant hominum
concursus, ut illius oratione, quæ melle dulcior
ex ore fluebat, aures animumque pascere-
nt, plane ut a loci angustis excluderentur. Itaque
licet locus undique vastus, desertusque esset, ibi-
dem tamen monasterium excitatum est, magna
discipulorum frequentia celeberrimum; quod su-
binde fortasse postmodum ita inclauverit, ut
imperatorii et augusti monasterii titulo nuncupa-
tum fuerit, si vera prædicat superioris elogii
C compiler. Dolendum vero est, istas odas et ca-
nones, quibus S. Josephus nostram Sanctam ho-
norasse fertur, vel prosus intercidisse, vel ad
nostram saltem notitiam non pervenisse. Quate-
nus autem Sanctæ historiam fortasse memorave-
rint, nullus dubito, quin ejusdem cum elogio fur-
furis fuerint, cujus compiler non obscure, per
τὸ et in præsenti scripto, indicat, sibi Josephi cala-
mum præluxisse.

nonnullis ob-
servationibus,

6 Aliud est, si sermo sit de æde Sanctæ sacra,
reliquiis ac miraculis, ipsius patrociniis perpetra-
tis : etenim ea omnia quoniam CPoli attribuun-
tur, ubi tam laudatus Hymnographus, quam
anonymus superioris elogii compiler vitam mo-
nasticam professi sint, uterque enim vero, melio-
res ac certiores notitias habere potuerit super
isto argumento, quam super ipsa Martyris histo-
ria, de qua plurimæ narrantur ineptiæ, sicut paulo
post dicitur, neque aliquid scitur, quod vel
umbratili similitudine ad verum accedere possit.
Quod spectat ad μαρτύριον, id est, ædem Martyri
nostræ sacram, seu oratorium; danda imprimis
lectoris ratio est, quidnam circa illud a me sit
factum. Scribitur in apographo nostro, fuisse
πλησίον ἀνχούπου. At quid sibi vult illud ἀνχούπου?
Locum sane, qui sic vocatus fuerit, CPoli in-

venire haud potui; neque dubium mihi est, quin
mendium huc irrepserit; quod emendandum cen-
sui, adhibita utrimque modica separatione, qua-
lem manifeste requirit sensus orationis. Posui
itaque pro ανχ cum modico discrimine αγγ. vel
αρχ., ut oratorium illud intelligatur exstitisse
πλησίον τῶν ἀγγέλων vel τοῦ ἀρχαγγέλου vel ἀρχαγγέλων,
prope templum angelorum, vel archangeli, seu
archangelorum; vel ἀρχιστρατηγού, cælestis militiæ
principis, ὅπου, ubi deposita, etc. Et sic stat sensus
orationis, et antecedentia et consequentia cohæ-
rent.

7 Porro de variis ædibus sacris, quæ S. Mi-
chaëli, angelis et archangelis CPoli dicatæ fue-
rint, agit Cangius CPolis Christianæ lib. 4, a
pag. 97. Alius autem modus prædictum locum
utcumque restituendi adhiberi queat, si per τὸ
ανχου, per abbreviationem ita expressum, intelli-
gendum si Ἀντιόχου, Antiochi, ut ædes S. Oræo-
zelæ sita fuerit prope palatium Antiochi seu ædes,
unde tractus τὰ Ἀντιόχου, nomen habuerit; de quo
loco laudatus Cangius ibid. lib. 2, pag. 168. Ac
nostræ quidem hæc sunt conjecturæ, quas æqui
bonique consulere lector ne gravetur, donec vel
ex inspecto bonæ notæ exemplari, vel aliunde me-
lius aliquid eruditus quispiam suggesserit. At
nunc ad discutiendum Sanctæ elogium progredia-
mur : quod a nobis integrum non proferetur, ut
verbum verbo Latine respondeat : quia nihil tale
meretur.

8 Elogiographus ergo pauca præfatus, quod
habeat inter alia regina hæc civitatum (Constan-
tinopolis) illorum virorum ac mulierum vitas, quæ
ipsam exornent ac cohonestent, etc., illorum nu-
mero Sanctorum, qui ex solis miraculis cognos-
cuntur, accenset incontaminatam columbam, mar-
tyrem Oræozelam : etenim qua regione fuerit
oriunda, aut quibus parentibus, scripto proditum
non reperiri. Cum autem isti elogiographo nihil
esset in promptu, unde aliquid in laudem Marty-
ris suæ satis vere ac commode depromeret, nec
tamen tacere prorsus de ea vellet, ita pessime
rem suam egit, ut ineptias quasdam nugatorias
temere effutierit, crassam in rebus historicis igno-
rantiam palpandam obtrudens, atque adeo ne vel
hilum quidem historiam Sanctæ, densissimis
oblivionis tenebris sepultam illustrans. Nam
postquam illam, e parentibus gentilibus natam,
temporibus Apostolorum ex idolorum insaniz
abyssis extractam, et a S. Andrea Apostolo bapti-
zatam in sacra quadam æde, in nomine Michae-
lis cælestis militiæ principis ab ipso erecta, asse-
ruisset; id sedulo ipsam egisse addit, ut Christi
præconium propagaret, adjunctis sibi duabus
aliis virginibus quas ad ejus cognitionem dedu-
xerat, variarium virtutum exercitio pia inter se
æmulatione de palma certantes :

9 Et hæc quidem, inquit, usque ad dies impii im-
peratoris Decii; quem mox in scenam producit,
quasi vero beatam Oræozelam, a reliquis abstra-
ctam duabus mulieribus, suo sisti jusserit tribu-
nali. Sed advertere debebat fabulosus ille nuga-
tor elogiographus, quam absurde in rationem
chronologicam impingeret, quando Oræozelam
et Apostolorum et Decii imperatoris temporibus
accommodans, combinat illa, quæ duorum cir-
citer seculorum intercapedine sejunguntur. Dein-
de post adornatum Decii cum Sancta dialogis-
mum; ipsa quidem cæditur virgis etc.; ille autem
amisso visu fit cæcus : dicente ei Sancta, pristi-
num lumen ipsi non restitutum iri, nisi ex am-
putati sui capitis sanguine oculos liniverit. Qui
mox

quibus ille
utcumque po-
sit restituat.

E

Discutiunt

F

Sancta elogi-
um

A mor illam capite truncari jussert, et oblitis ejus sanguine oculis, statim cœli lumen viderit. Atque subjecta hisce nova gentiliū multorum ad Christi fidem conversorum catastrophe, narrationem suam absolvit elegii compilator ista clausula, quam nunc dedimus e Græco versam. Jam de ejus auctore nonnulla notabimus.

10 Quantumvis undequaque prorsus ille ita nos lateat, ut rix quidquam de se notandum nobis reliquum fecerit, pauculos tamen characterismos elogio suo inseruit, quorum adminiculo hæc obserramus. 1. Monasticam vitam professum fuisse,

et quidem Cretæ, argumento est illud, quod dicit supra num. 4 de Josepho ac monasterio, cujus is moderator ac fundator exstiterit; juxta ea, quæ de hac re supra notarimus. 2. Unde sequitur, ut non scripserit suum elogium ante istum S. Josephum, qui vixit ac floruit versus finem seculi viii. 3. Scripta Josephi de nostra Sancta præ oculis habuit, uti liquet ex dictis num. 5; sed an illa duntaxat, quæ de cultu, sede sacra ac miraculis agunt, ea illo acceperit; an historiam præterea silentio digniorem, quam litteris, inde etiam transcripserit, quis dicet?

AUTHOR
J. P.

DE S. IGNATIO STEIRONITIA

J. P.

Cultus e Fastis Græcis

Ignatius iste a die xxi Julii in hunc rejectus fuit diem, quo de ipso agunt Menæa magna Græcorum excusa; in quibus tamen præter simplicem annuntiationem τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου τοῦ Τεραπευτή, nihil in rem nostram memoriæ proditum invenimus. Apographa nostra Græca Sirmondo-Chiffletiana plusculum addunt, dum sic dicunt dicto die xxi: Ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Στειρωνίτης ἐν εἰρήνῃ τελ. S. Ignatius Sterironites in pace consummatur. In Synaxario Sirmondiano memoratur Sanctus die xxvi; juxta id, quod notatum reliquit post hanc annuntiationem Papebrochius; cui subdantur isti versiculi:

Πρὶν γὰρ ἀπελθεῖν, ἀπερὶν καρποῦς φύσας.

Τὸ στείρον ἐκπέφυγεν ὁ Στειρωνίτης.

Terra prius quam excederet, fructus tulit

Virtute Steironita, se haud sterilem probans.

2 Patet poetæ allusio in voce στείρον, sterile, vi articuli prepositi hic sterilitatem significante; et nomine proprio Στειρωνίτης. Vult enim dicere, sterilitatem, quam nomen illud præ se fert, alienam fuisse a nostro Sancto, virtutum germine florentissimo. Nomen illud aliter efformatur in dictis Menæis; sed mendose, uti opinor, hic; quia mendis pluribus alibi non carent. Quin etiam idem paullo aliter scribitur in apographis

more citatis, quam in disticha, indidem excerpto; cujus forte in textu littera jota ante α exempla fuerit, metri causa; ne alioquin pes ei redundasset. Quidquid sit, haud apparet, male sic scribi; et hanc quoque nos scribendi rationem seculi sumus in titulo superiore.

3 Ceterum ex hac annuntiationis clausula ἐν εἰρήνῃ τελ. colligimus, S. Ignatium fuisse confessorum, non martyrem; quod et non obscure conficitur ex versiculis, solum virtutum, penarum vero aut martyrii mentionem nullam facientibus. Jam vero quæ ad ætatem, vitæ institutum, locum venerationis, annum mortis, et reliqua, ad majorem Sancti notitiam conducentia, spectant, omnino nobis incognita sunt. Nec vero præter simplicem hanc annuntiationem τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου τοῦ Στειρωνίτου, aliquid nobis suppeditat apographum, quod habemus, e codice Taurinensi; ubi Sanctus etiam refertur eodem, quo supra, die xxvi hujus; et cognomen quidem, ut rides, nonnihil aliter expresso, quam illud exhibuimus. Liceat nobis tantisper suspicari, illud ei nomen esse impositum ἀπὸ τῆς Στεριῶς, a Steria, loco Græciæ in Attica; de quo videri potest Cellarius Geographiæ antiquæ lib. 2, cap. 13, pag. 746; ubi forte Sanctus vel sit natus, vel habitaverit.

et ea, quæ
huc spectant

DE S. PASTORE ABBATE

P

IN SOCIETATE

Ex Catalogo Petri de Natalibus

J. B. S.

Nunc S. Pastorem, die præcedenti a Ferrario ex Equilini episcopi Catalogo signatum huc remisimus, non satis certi, quis in Auctariis Usuardinis isto nomine appellaretur, ob varias annuntiationes satis dubias, quo referenda sint. Celebre quidem in memoratis Auctariis S. Pastoris nomen, at quo de agant, non omnino constat, videturque verisimilius, indicari ubique Pastorem illum titulo suo Romano notissimum, de quo etiam hoc die agitur, quamvis id singuli codices non exprimant. In plerisque simpliciter legitur; Item natale S. Pastoris confessoris, vel, Item S. Pastoris confessoris. Paulo clarius loquuntur alii, et certo innuunt S. Pastorem, S. Pii fratrem, presbyteri Julii Tomus VI.

terum, imo Cardinalem, ut est inter jam dicta Auctaria in codice Florentino; ut eotis nihil magnopere hauriri possit pro hujus nostri S. Pastoris abbatis antiquo cultu, nisi Equilinus præluceret, accederetque Florarium nostrum Ms. sic discrete annuntians: Item natale beati Pastoris abbatis et confessoris. Hic multis annis in abstinentia magna se affligens, in eremo multa religionis pollebat. Vide ejus gesta alibi. Id ego potissimum quero, unde Equilinus aut alii citaverint, Sanctum istum vii Kal. Augusti mortalitatem eviscere, nisi forte ob synonymum istum alterum, eo die collocandum censuerint.

36

2 Huc

ANCTORE
J. B. S.
multis lauda-
tur in Vitis
patrum.

2 *Huc etiam facit additio Ms. Cartusiae Bruxellensis ad Grevenum, eodem hoc ipso die posita: Item beati Pastoris abbatis et presulis, secundum Catalogum (opinor Equilini jam a nobis citatum) de quo plura dicta et facta narrantur in Vitis patrum. Utiq; et variis locis libri 5 apud Rosweydlum, auctore incerto, interprete Pelagio a pag. 563. Ex quo libro anonymus aliquis ignotus elogium istud collegit quod laudatus Equilinus episcopus lib. 6, cap. 141 retulit, a nobis hic describendum, potius, quam ex Ms. Ultrajectino, a Rosweydo ad prælum parato, utpote nullo imperfectiori. Neque certe satis integrum dici potest Equilianum, cum plurima omiserit, non tam gesta quam dicta, quæ hic addenda censuissim, nisi tomus ipse de Vitis patrum in omnium manibus versaretur, ut satis sit loca assignasse in quibus cetera S. Pastoris apophthegmata reperiri B commodè queant. Videatur itaque citata pag. 563 a num. 12 ad 15; tum. pag. 570 a num. 29 ad 33; item pag. 593, num. 13 et 14. Demum pagg. 600, 601 et 602 a num. 37 ad 64. Sufficiat hic Equilini elogium proponere, de Sancti ætate nihil determinando, cum incertum plane videatur, seculo IV an vixerit.*

ELOGIUM

EX VITIS PATRUM

Apud Equilinum lib. 6, cap. 141.

Revit matri
se videndum
præbere:

Pastor presbyter in cremo de Scythi claruit tempore Sanctorum Patrum anachoretarum, qui abstinencia magna se affligens, multa sanctitate et religione pollebat. Cum autem mater ipsum abbatem et monachos suos videre curaret; et ad ecclesiam euntes observasset: Pastor cum fratribus cellam intrantes, ostium in faciem ejus clausurunt. Cum autem illa flens ad ostium clamaret, et filium videre obnixius postularet: ipse matri se videri prohibuit; hortans illam ut æquanimiter ferret: quia si non in presenti seculo, saltem ipsum in futuro videret: quæ confortata discessit, et ipsum amplius aspicere non curavit.

et pro sorori
filio apud ju-
dicem interce-
dere.

2 Judex provincie, cum abbatem Pastorem videre cuperet, sed nequiret: filium sororis ejus, tamquam malefactorem carceravit: dicens quod si Pastor pro eo intercessurus veniret, ipsum dimitteret. Mater ergo juvenis et soror abbatis ad ostium ivit: et lacrymis ut pro eo judicem adiret, instanter rogavit. Cui ille man-

davit dicens: quod Pastor filios non generavit. D Qua cum dolore discedente, judex ait, ut saltem verbo juberet; et illum dimitteret. Ille autem remandavit; ut causam secundum legem examinaret: et si dignus esset morte, illum occideret: sin autem, quo modo vellet, faceret.

3 Docbat autem fratres dicens, quod animum suum a peccato custodire et seipsum considerare et discretionem habere, sunt animæ perfectiones. Tribulatio et discretio sunt operationes solitarie vitæ.

Docet animæ
custodiam.

4 Cum quidam frater de quadam congregatione offendisset; abbas de consilio cujusdam solitarii, expulit eum: quem flentem abbas Pastor ad se accersivit, et pro illo solitario misit. Et cum venisset abbas, ei dixit: quod duo homines erant; quiambo suos mortuos habebant, quorum unus mortuum suum reliquit, et ivit plorare mortuum alterius. Quod solitarius de se dictum intelligens, compunctus est.

Solitarium
pulsam resti-
tuit.

5 Frater quidam abbati Pastori dixit, se perturbatum esse, et locum velle deferere: quia verba quadam de fratre audierat, quæ cum maxime scandalizabant. Dixit Pastor, ne hæc verba crederet, quia vera non essent. Ille vero verba esse vera affirmabat, quia frater fidelis ipsi dixerat. Et ille respondit; Quod si fidelis esset, non ipsi dixisset. Affirmanti autem omnino vera esse: proposuit ei parabolam Evangelii de trabe et festuca: admonens, ut in corde suo poneret; quod peccata sunt trabes essent, et aliena, festuca.

Qui se novit,
non facile
scandalizatur.

6 Frater quidam, qui grande peccatum commisit, pœnitentiam facere volens, interrogavit Pastorem, si triennis pœnitentia satis esset? Qui dixit, quod multum est. Interrogatus, si annus sufficeret? respondit quod multum est. Interrogatus 40 diebus: respondit quod multum est. Addens quod si hoc ex toto corde pœniteat, et pœnitentiam triduanam agat, suspiciet Deus.

Erga pœnitentiam
miser est.

7 Interrogatus de illo verbo: Qui irascitur fratri suo sine causa etc.: Quid esset sine causa irasci? respondit: Ex omni re quæ homo a fratre suo gravatur; irasci sine causa; donec oculum ipsi abstrahat. Si autem quis a Deo separare vellet, pro hoc irasci debet.

Quando quis
irasci possit.

8 Conquestus est ei frater quidam, quod multas cogitationes habens, in ipsis periclitabatur: qui cum sub divo eduxit, jubens ut sinum expanderet, et ventum teneret: qui respondit se non posse. Sic, inquit ille, quia cogitationes repelli non possunt, ne introeant: hominis autem est, eis resistere. Quievit autem Vir sanctus in Domino septimo Kalendas Augusti, sanctitate et vita conspicuus, et miraculis clarus.

De pollandis
mala cogita-
tionibus.

DE S. VALENTE, SEU VALENTIO

EPISCOPO VERONENSI

P. B.

In Italia.

ANNO DXXXI.

Utinam Verona quam est hoc die fecunda Sanctorum parens, tam esset Actorum! Quinque etenim die uno, non uno tamen seculo, Confessores transmisit in cælum, quos eodem ad aras veneratur; Valentem scilicet episcopum suum; Benignum, et Charum; Evangelistam, et Peregrinum;

quorum omnium Acta, saltem qualia merentur, considerata sunt hactenus. De Valente dicendum hoc loco; de ceteris, ordine suo. Hujus igitur Episcopi sancti nomen præcipuorum inter veteres Martyrologorum catalogis prorsus ignotum est, sine Valentem episcopum Veronensem requiras, sive Valentium;

Sanctus hoc
die notatur in
Martyrologio
Romano; non
item in anti-
quis.

A lentium; nam utrumque hoc illi nomen adscriptum legitur apud Augustinum Valerium (qui Veronensis et ipse episcopus fuit, et S. R. E. Cardinalis) in SS. episcoporum Veronensium antiquis Monumentis fol. 12 et aliis. Primus illum extra ecclesiam Veronensem assumpsisse videtur Galesinius, idque ex tabulis, ut in annotatis ad Martyrologium suum observat hoc die, Veronensibus; indidemque paulo post ad reformatum, quo nunc utitur Ecclesia Romana, Martyrologium transit, his verbis ad eundem diem annuntiatus: Veronæ sancti Valentis episcopi et confessoris. Itaque de sancto Valente non videtur intelligendum, quod ante Galesinium universim asseruit Aloysius Lipomanus ep. Veronensis in præfatione ad tomum 4 de Vitis Sanctorum: Sanctos meæ ecclesiæ non solum hæc civitas, sed pene totus mundus veneratur.

B 2 Multo tamen antiquiorem esse venerationem ejus in ecclesia Veronensi, nemo dubitat; quando id multis pridem argumentis evicit Augustinus Valerius in opusculo memorato: nam quæ in hanc rem de Sanctis triginta sex episcopis Veronensibus generalim fol. 1 et 2 testimonia congeruntur, ea quoque ad priscum Valenti, qui inter eos censetur, vindicandum in ecclesia sua cultum faciunt omnia: ut Martyrologium antiquum ex membranis ecclesiæ cathedralis Veronæ, in quo nomina 36 episcoporum Veronensium suis locis descripta habentur; liber De antiquitatibus Veronæ ac de SS. reliquiis, quæ in ea reperiuntur, anno 1477 a Francisco Corna conscriptus, aliæque quæ istis citata fusiùs legi possunt tum ex impressis libris, tum ex Mss. Veronensibus monumenta; ex quibus non solum Sancti nostri cultus qualiscumque, sed etiam singularis ac solennior probatur: nam ab anno saltem 1503 per Constitutionem synodalem, fol. 1 verso exhibitam; ita cavetur: Prælibatos Sanctissimos triginta sex episcopos, infra nuncupatim descriptos, et eorum quemlibet suis infrascriptis diebus, sub duplici venerabili Officio ecclesiastico per universas hujus civitatis et diocesis Veronensis ecclesias, et ecclesiasticas utriusque sexus personas, cujuscumque gradus, status, ordinis, dignitatis et conditionis existant, perpetuis futuris temporibus, annis singulis devote, solenniter et inviolabiliter celebrari volumus, statuimus, ordinamus, et in virtute sanctæ obedientiæ districte præcipiendo mandamus.

C 3 De Sancti reliquiis ibidem agitur fol. 12, ubi hæc leguntur: S. Valentis, alias Valentii, corpus requiescit in ecclesia S. Petri in arce; ut ex lapide marmoreo ad latus majoris altaris ad Septemtrionem [colligitur;] in quo inter alias litteras hæc sunt incisæ (nam ceteræ ita sunt corrosæ, ut sensus ex eis elici non possit;) S. VALENS EPISCOPUS, QUI VIXIT ANN. PLURIM. ET SEDIT ANNOS VII. MENSES VII. ET DIES XVIII. Prope hunc lapidem in arca parva lapidea rubei coloris, cum operculo et base albi coloris, et fenestella ferro munita, hæc litteræ sunt incisæ: IN PACE CORPUS SANCTI VALENTIS EPISCOPI. Sed ex tabula lapidea, et ex tabula vetusta ex membranis, de quibus supra (fol. 3) ubi de S. Agabio, ex tabula Sanctorum (de qua fol. 2) die xxvi Julii, corpus S. Valentis requiescit in ecclesia S. Proculi. Et in altari ad introitum criptæ, sive confessionis ejusdem ecclesiæ S. Proculi, est imago depicta in habitu pontificali cum his litteris: S. VALENTIUS. Quomodo autem hæc, quæ con-

contraria videntur, concilientur et intelligantur, vide infra post monumenta Sanctorum: nempe fol. 35; ubi docet auctor, quod per plam extensionem dici solet, alicubi alienius Sancti corpus haberi, quia ejus bona pars ibi habetur. Est sane hic loquendi modus in subjecta materia tam usitatus, ut mirer, a Ferrario, in annotatis ad hunc diem et Sanctum, non fuisse observatum. Harundem reliquiarum aliquid est in ecclesiis SS. Apostolorum, ut in opusculo eodem notatur fol. 77 verso.

4 De Actis non est, ut ante dicebam, quod quisquam quærat; nam, ut ait scrutator atque diligens Onuphrius Pancinius Antiquit. Veronens. lib. 4, cap. 7, ubi de Sanctis 36 episcopis sermo est, Singulorum (adeoque et Valentis) gesta obscurissima sunt et incerta. Imo Lipomanus de Sanctis iisdem episcopis loquens, verbis num. 1 citatis hæc subdit: Sed ego eorum Vitas, quales habentur, si in medium proferrem, non modo contra institutum meum agerem; verum omnibus ridendum me exponerem. Ne quid hic tamen omittam, habeo, quæ de illis collegit Augustinus Valerius fol. 43: Valens, Veronæ episcopus, episcopalis muneris difficultatem et periculum optime considerans, nulli unquam labori visus est pepercisse, ut populi Veronensis salutem consulere. Et magna cum animi sollicitudine semper profuit. Se ipse maxime observavit. Vel minima etiam delicta vitavit; ita ut nunquam non esset pavidus. Discessit ex hac vita septimo Kalendas Augusti. Rursus corpus magna cum pompa elatum, et conditum in basilica sancti Petri intra arcem: tametsi sunt, qui asserant, sepultum in Basilica sancti Proculi. Breviter hæc Brantius in Martyrologio Poëtico ad hunc diem:

Omne Valens offendiculum vitare monebat

Pastor, et expavit crimen ad omne leve.

5 Hæc paulo cœlestiora sunt, quæ tradit Pancinius Antiq. Veron. lib. 4, cap. 20: Verecundo in episcopatu Veronensi omnium votis vi Idus Decembris ejusdem anni (529) suffectus est S. Valens. Qui cum iisdem artibus et studiis, quibus sancti prædecessores sui Veronenses pontifices, vixisset, populumque in vera religione annos VII, menses VII, et dies XVIII rexisset, VII (imo VII, ut habet sequens epitaphium) Kal. Augusti, post consulatum Lampadii et Orestis vv. cc. (id est, eorum clarissimorum) anno Christi DXXXI, Justiniano magno imperatore, et Athalarico Italiane rege, migravit ad Dominum. Corpuseculum cum solenni funeris pompa in arce S. Petri in arce prope prædecessorem suum collocatum est, quum annos plus minus xlv vixisset. Quæ omnia ex ejus inscriptione ita liquet exarata:

HIC REQUIESCIT IN PACE SANCTUS

VALENS, EPISCOPUS, QUI VIXIT ANNOS

PL. M. XXXV. ET SEDIT

EPISCOPATUM, ANNOS

VII. MENSES VII. ET DIES

XVIII. ET RECESSIT, SVBP.

VII. KAL. AUGUSTAS.

P. C. LAMPADI. ET.

ORESTIS. VV. CC. IND. VII.

6 Eadem ex Pancinio dedit Ughellus Italiae sacre tom. 5, col. 587. Quod si quis miretur, Epitaphium hoc legi a Pancinio potuisse; cum idem illud sit, cujus supra num. 3 fragmentum ridimus, et quidem mendose expressum, et cujus ceteræ litteræ ita corrosæ dicebantur esse, ut sensus ex eis elici non posset: is cogitet, Onuphrium

ANNO
P. R.

De Sancti de
(v).

6

et antiquo epi-
taphio.

10

quod episcopus
epitaphium
Pancinius.

AUCTOR
P. P.

phrium inter omnes sui temporis eruditos in re antiquaria longe exercitatissimum fuisse; ut ei liquida videri multa potuerint; quæ celeris, minus in eo studio versatis, ænigmatum instar apparerent. Ceterum nescio, unde acceperit, quod in Catalogo Sanctorum Italiæ scribit ad hunc diem, Ferrarius; Valens, qui et Valentius, episcopus Veronæ trigessimus primus, S.

Vindemiali in episcopatu successit . . . . . Cum D itaque . . . fere octo annos præfuisset, confectus senio, cessit e vita hac mortali. Non legit hæc certe apud Augustinum Valerium, quem solum ibi appellat. Aliter episcoporum illorum seriem ordinavit Ughellus, ad quem lectorem remittimus; cetera ex dictis colliges, quam fidem mereantur.

J. B. S.

DE S. SIMEONE STYLITA TERTIO

SEC VI.
Tertius iste
Stylites Simeon a Græcis
cultus

Præter binos celeberrimos Simeones, cognomento Stylitas, seniore nempè illum de quo v Januarii, et juniorem alterum de quo xxiv Maii actum est, consignat hoc die xxvi Julii Menæa Græcorum impressa memoriam S. patris nostri Simeonis Stylitæ presbyteri et archimandritæ, his verbis: Μνήμη τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡρῶν Συμεῶν τοῦ Στυλίτου πρεσβυτέρου καὶ ἀρχιμανδρίτου γενομένου, isque simili prorsus modo refertur in Ms. Taurinensi, ut plura idcirco investiganda non sint. Eundem, sed die sequenti, annuntiant etiam utrumque Kalendarium Coptitarum, quod Ægyptiis Christianis in usu fuit, quorum alterum saltem ante annos quadringentos conscriptum censet Seldenus lib. 3 de Syndaicis veterum Hebræorum, et Syriacum seu Chaldaicum Romæ anno mdcxxiv excusum: atque item Ms. Divionense nostri Petri Francisci Chiffletii collocat memoriam S. patris nostri Simeonis archimandritæ, cui ridicule et citra ullius assensum, additur in Mandra, de qua videndus Commentarius prævius ad Acta junioris Stylitæ Simeonis xxiv Maii § 1.

incertum an
distingatur
a Fulminato,

2 Quam certo constat ex iis quæ ibi disputata sunt, tertium hunc Stylitam Simeonem diversum censi oportere a prædictis illis duobus illustrioribus, tam incertum est, utrum idem nec ne sit cum illo, quem nonnulli quartum Simeonem Stylitam faciunt, quemque Joannes Moschus in notissimo suo Prato spirituali, fulmine percussus interiisse memorat. Ut ut est, cum nulla amplior notitia istius tertii Simeonis uspiam reperiatur, non ingratum fore autumo, paulo expressiorem Stylitarum Simeonum notitiam nancisci cupientibus, si quæ de Fulminato isto leguntur hic subiiciamus. Ac ne voce Fulminati absteritis, indignum forte sacris Fastis temere iudices, patere

C me hic ea describere quæ noster Matthæus Raderus Viridarii sui parte 3, cap. 4, § 7, occasione hujus Stylitæ, qui æque ac junior simul archimandrita fuerit, rectissime observat.

de quo pauca
ex Rader.

3 Justus, inquit, quacumque morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Non est hæc nota impietatis aut sceleris, cum viri Sancti inexpectato mortis genere e medio tolluntur; sive apoplexia percellantur, seu fulmine sternantur, sive ruinis elidantur, seu pestilente fame, siti, ferro, igni, aqua exstinguantur. Hoc caput est, ut ne te mors imparatum deprehendat. Non ignoro, paganis ominosum fuisse fulmen, et in ultricis pœnæ locum fuisse existimatum, ut est apud principem poëtarum 6 Æneid.

Hoc genus antiquum terræ Titania proles

Fulmine dejecti fundo volvuntur in imo.

Sic Æsopus, Salmonæus, Ajax Oilei, Phaëton, Æsculapius et alii de cælo tacti leguntur. Sed non idcirco derivanda culpa ab uno aut altero punito in omnes. Ultum it cælestis vindicta

mortales immissa pestilentia, nec tamen omnes qui illa lue corripiuntur, impii: quod ipsum affirmare maxime esset impium . . . . . Itaque reprime iudicium quando hic, ille, et quicumque alius atroci genere mortis sublatus dicitur. Nullum mors facit impium; sed impia via deprehensos, inusita via ad letum ducit; nec id semper: sæpe scelerati pacate obeunt, innocentes cum ingenti tormento. Hæc ille.

4 Accipe nunc, quæ supra, ubi puncta. . . . . notavimus, a Raderi nonnihil truncata et mutata, a nobis prætermittuntur; ex ipso Prato spirituali Joannis Moschi cap. 57 ad verbum hic exhibenda. Ita ibi loquitur: Quadraginta fere milliaribus ab Ægis civitate Ciliciæ Stylites erat, nomine Simeon. Hic fulgure percussus interiit. Abbas ergo Julianus Stylites presbyter, præter consuetudinem suam, insolito tempore dixit discipulis suis: Mittite thymiam in thuribulum. Qui dixerunt ei: Dic nobis causam Pater; orabantque ut diceret eis. Senex autem dixit: Quia modo frater meus Simeon a fulgure dejectus interiit, et ecce transit anima ejus cum tripudio et exultatione. Distabant autem ab invicem milliaribus fere viginti quatuor. Hæc laudatus Moschus: neque plura uspiam de Fulminari istius Stylitæ gestis, virtutibus aut ætate inventa sunt. Tu de usu thymiamatis videsis Rosweydi ad hunc locum Observationem ejusque onomasticon.

5 Porro Ægis, aliis Ægas et Ægæa, a qua commorationis Stylitæ istius distantia a Moscho hic insinuat, urbs est episcopalis Ciliciæ ad sinum Issicum sub metropolita Anazarbensi, unde saltem de regione certo edocemur, in qua Fulminatus ille Simeon vixit; qui an cum alio, classicis Latinis Martyrologiis solo ferme nomine, F saltem simplici titulo monachi noto, satis apte confundi possit, mox investigare conabimur. De ipso etiam nonnulla observavit Baronius in notis ad Martyrologium Romanum, occasione Simeonis Stylitæ senioris, eumque, ex genere mortis, et ab eo seniore, atque etiam a juniore plane distinguendum recte admonuit, quod et a Legendistis aliis animadversum invenies. Quis autem Julianus iste, itidem Stylita, sit, et utrum Sanctis annumerari possit, hactenus nos latet, nullam ipsius memoriam reperientes quam apud dictum Moschum hoc et sequenti capite; ut debitis ad aliquid determinandum monumentis omnino destituti simus. Jam de nostro Fulminato paucula liceat conjectare.

6 Quæri debet potissimum, an Simeon ille monachus confessor in Sicilia, qui ab auctore Romani parvi, Adone, Usuardo, Notkero, et quidem in plerisque omnibus Hieronymianis signatus est, idem cum prædicto Stylita et Fulminato censer;

E
et Joanne Moscho proponitur,

viâ sternentia ad explorandum

F

an Simeon monachus 27 Julii

A *censeri non possit, tametsi in prædictis Martyrologiis notetur die sequenti seu xxvii Julii, quem admodum et in nonnullis jam dictis Fastis Græcis aliisque illum quoque positum vidimus. In Observatione ad Usuardum candide fassi sumus, nos necdum assequi posse, cur a Romani Martyrologii revisoribus omnino prætermisus sit, tam expresse et a Bellino signatus præfatus Simeon, quod neque modo satis intelligimus, nisi forte post diligentem inquisitionem deprehenderint, nullum omnino in tabulis Siculis Simeonem monachum reperiri, qui ea die apud Siculos recolatur. Neque vero noster Cajetanus ipsum aut ullam ejus Vitam aut memoriam in Sicilia potuit invenire: dumque in suo Martyrologio ipsum recenset, non alios adducit auctores præter Bedam, Usuardum, Adonem et Notkerum, ut facile perspicias, Sanctum istum Siculorum respectu plane accessorium esse; dic audacter, ipsis omnino incognitum.*

lassiris
nia Mor-
signatus
B 7 Huic nodo ut cuneum adaptes, quem frustra quæsit Florentinius, rimam aliquam aperire videtur codex Hieron. velustissimus Epternacensis, qui non in Sicilia sed in Syria expressissime legit, uti etiam et contractiora, Richenoviense et S. Cyriaci; quin et in codice Usuardino Vaticano, sic legitur: In Syria, Simeonis monachi, qui in columna stetit. In auctariis Bedæ notatur etiam Syria. An satis recte; ex his certo concludi non posse, equidem fateor: at ne dubius Sanctus maneat, imo cum Romano plane præteritus; quid si inter duas istas positiones paulo accommodatior eligatur, supponaturque, errorem facile admissibilem irrepsisse in pleraque Martyrologia, scribendumque adeo sit Cilicia pro Sici-

lia vel Syria; sic Simeon ille Stylita sive Fulminatus inter Sanctos etiam Latinos promeritum locum inveniet, neque excludetur qui in Romani parvi tota progenie tam diserte consignatus est, verosimillime unus ipse et idem monachus et Stylita. Certe Simeon iste, in tot sacris Fastis disertissime expressus, hic prætermitti nec debuit nec potuit, quidquid de cetero inter varios synonymos eum certo distinguere, non usque adeo obrium sit. Sive igitur dicatur Simeon Fulminatus, sive alius, debito suo loco repositus est.

8 De die quo colendus sit, hoc an crastino, molestiam, opinor, movebit nemo; Græcos secutus sum, alterutrum paratus eligere, modo ne quis rei substantiam in dubium revocet, aut clariorem ejus notitiam exigat, de qua ad stabilendum cultum frustra disceptaveris. Neque de Sancti ipsius ætate multo certiora licet adducere. Seculo vi in Ægypto floruisse Joannem Moschum, et sec. vii mortuum, atque ad S. Theodosii monasterium corpus ejus delatum, id scimus; certum tempus definire quo aut Julianus aut Simeon noster vixerint, hoc opus, hic labor: utrumque Moscho non multo seniore fuisse, id omnino E suadere videtur, quod non nisi visa a se, aut proxime audita, et paulo ante tempora imperatoris Heraclii gesta commemorare videatur, ut seculum vi tuto me apposisse existimem, sub ea cautione qua bibliographi Bellarminus, Labbeus et alii Joannem Moschum legendum proponunt, ut qui nonnumquam inserat ea quæ parum tutam fidem habent, quin et vel relata a non fide dignis, atque interdum aspersa mendaciis. Verum hæc ab hodierno Simeone abesse, tuto censere liceat.

DE SANCTA CHRISTIANA VIRGINE

TENERÆMONDÆ IN FLANDRIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

P. B.

Sanctæ reliquiæ, earumque translatio, et cultus; item
Acta minus antiqua.

CA SEC. VIII.
C *Teneræmonda oppidum est situ et arte munitum in Flandria, ab ostio Teneræ fluminis, quod istic in Scaldim labitur, nuncupatum, medio fere Antverpiam inter et Gandavum itinere. Ornat illud præ aliis ecclesia, canonicorum insignis collegio, ac Deiparæ Virgini sacra; ecclesiam vero ipsam sacellum sanctorum Hilduardi episcopi et Christianæ virginis; quorum ut nominibus Deo dicatum est, sic dilatum corporibus, istuc olim Dickelvenna translatis. Est autem Dickelvenna (quam vetustis nominibus alii Ticlivinum seu Ticlivinnum, alii Tichlinium, ac Declivium, Steinburnam alii vocitarunt) pagus antiquus, in comitatu Alostano ad Scaldim Gandavum inter et Aldenardam situs, celebrisque aliquando Benedictinorum S. Petri cœnobio, quod anno 1081 migravit inde Gerardimontium; ubi S. Adriani nomen accepit. De hoc plura Waesbergius in Gerardimontio lib. 2, cap. 2 et 3. Translationis vero hujus occasio ac tempus ab auctoribus Belgicis fuisse creditur Normannorum frequentissima seculo nono in Gallias Belgiumque grassatio; quando nihil erat usitatius, quam ut*

eruta tumultis suis Sanctorum pignora ad tutiora quæque loca comportarentur. Contigisse ergo hanc censet Lindanus de Teneræmonda lib. 2, cap. 2, circa annum dcccxlvi, quo barbaræ gentis metu etiam DD. Bavonis et Pharaïldis reliquias alio in tutum delatas, Meyerus tradit. Lindano ad stipulantur Annales Mss. non admodum veteres monasterii Dickelvennensis, nunc Gerardimontani; Emmanuel Suero in Annalibus Belgii Hispanicis; Miræus in Chronico Belgico ad annum 750; Sanderus in Hagiologio Flandriæ pag. 179; Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag. 328; Georgius Salomons in Vita Flandrica SS. Hilduardi et Christianæ pag. 138 et 147, aliique.

2 Nescio, quid Alfordum nostrum impulerit, (non autem sec. 11;) ut in Annalibus ecclesiæ Anglo Saxonice ad annum 860, num. 44 hæc scriberet: Nec plura de Christiana virgine reperio, nisi quod sacræ ejus exuviæ sub annum Christi millesimum nonagesimum secundum translatae dicuntur Teneramundam. Equidem, qui hoc ante ipsum dixerit, vidi neminem, præter unum Wilsonum in Martyrologio

AUCTOR
P. B.

Martyrologio suo Anglico die xxvi Julii : at hujus per se levis est auctoritas : ut qui in prima Martyrologii editione defunctam esse S. Christianam anno illo statuit, quo scribit in secunda translata; eundem utrobique pro se citans Molanum, qui neutrum astruit. Fallor, si Martyrologus Anglus eam satis ab alia Christina seu Christiana discreverit, quæ seculo demum undecimo floruit, Eduardi, cognomento Exlegis, filia, de qua in secunda sua editione meminit die xxiv Novembris. Hinc differendam, opinor, Christianæ nostræ translationem putaverit. Potuit huic etiam opinioni occasionem dedisse Saussayus in Martyrologio xxvi Julii, subobscurè innuens, translationem factam esse sub Ringoto, Teneræmondæ dynasta, qui juxta Lindanum lib. 1, cap. 6 obiit anno 1106. Sed nec sententia Saussayi clara est; nec, quantumvis esset clara, probabilis; cum nullum pro se testem habeat. Porro quod ad Dickelvennam attinet, ea Tutelarium suorum reliquias amittere potuit quidem, at non memoriam et venerationem : itaque ad hunc usque diem ejus ecclesia, teste Cornelio Gestelio Historiæ archiepiscopatus Mechliniensis tom. 2 pag. 244, patronum veneratur S. Hilduandum episcopum, cui dicata est; item S. Christianam virginem, Migranimi Anglorum regis filiam.

3 Eodem vero anno, mense, ac die, septimo scilicet Idus Septembris, utriusque simul Sancti ossa Teneræmondam allata fuisse, Lindanus et alii docent; quæ quidem solennitas tantam in urbe lætitiā excitavit; ut eam quotannis imposterum ecclesia Teneræmondensis innovandam eo die decreverit : testis Molanus, qui ad vii Idus Septembris Usuardo suo hæc adjicit inter alia, ex Fastis ejusdem ecclesiæ propriis : Item eodem die apud Tenremondam, adventus corporis beatæ Christianæ virginis. Florarium quoque nostrum Ms. eodem die sic habet : Apud Denremundam in Flandria, translatio S. Christianæ virginis. Idem affirmant Acta num. 7; idem in Martyrologio Gallicano Saussayus in hæc verba : Teneræmondæ in episcopatu Gandavensi, susceptio S. Christianæ virginis, quæ Migranmi Anglorum regis filia cum Dielivenne in Christi virginum sponsi puro persuavique famulatu stadium virtutis absolvisset; ibidem cum magna æstimatione sanctitatis sepulta fuit. Postmodum signis innumeris clarificata, quo et uberiori cultu poleret, essetque incolis speciali præsidio, Teneræmondam translata, in æde collegiata sanctissimæ Dei Genitricis, cum sancti Hilduardi, opidi ejusdem apostoli ac tutelaris, pretiosis artibus recondita, communi cum eo opitulationis jure a civibus accolisque totius hujus tractus honoratur. Accepimus interea, quod et Salomonsius observat pag. 153, nunc alio die translationis hujus memoriam ibidem celebrari aliquamdiu cœpisse, nempe Dominica proxima post octavam dedicationis ejusdem basilicæ; quæ dedicatio incidit in Dominicam præcedentem festum decollationis S. Joannis Baptistæ sub finem mensis Augusti.

4 Translatis reliquiis tanta mox ab iis, qui eas consecuti fuerant, exhibita est veneratio; ut exinde sacellum sanctæ Crucis, in quod erant repositæ, antiquato priori nomine, appellari cœperit sacellum S. Hilduardi; ut ait Salomons in opusculo citato pag. 144. Composita quoque fuerunt Officia SS. Hilduardi et Christianæ; sed quam antiqua, non reperi. Ea subinde inserta sunt Breviario, ad usum insignis ecclesiæ col-

legiatæ divæ Virginis Mariæ Teneramundensis, ex-cuso Antverpiæ anno 1527. Hujus Breviarii partem tantum hiemalem videre mihi licuit; et ex ea describere, quæ de S. Hilduardo propria legebantur die ejus natali xxix Decembris, tum in ejusdem octava, seu die v Januarii : quæ suo tempore proferri poterunt. Integrum Breviarium præ manibus habuisse videtur laudatus Salomonsius pag. 149, cum dicit, ter quotannis ex eo in ecclesia jam dicta recitari consuevisse Officia de S. Hilduardo et S. Christiana, usque ad annum MDLXXXVI; quo nimirum Teneræmondenses Breviario illo proprio uti desierint : hoc est, ut ego quidem interpretor, die xxvi Julii de sola S. Christiana, cujus tum depositio celebratur; die vii Septembris de utriusque translatione; ac demum die xxix Decembris de solo S. Hilduardo, ut modo indicatum est.

5 Celebratur, inquam, hoc die depositio seu natalis S. Christianæ; quod præter Acta nostra num. 7, testatur Florarium circa medium seculi decimi quinti exaratum, quod ad vii Kal. Augusti sic habet : Apud Flandriam in castello Tenremonda, depositio Christianæ virginis. Hæc regis Anglorum unica exstitit filia : cui Deus angelum suum in pauperis specie divinitus misit; ut dulcem sibi sponsam gurgite vivo baptizaret. Tanta vitæ austeritas in dicta Virgine floruit et probitas, ut eam cælitus pascere * omnes affirmarent. Et sic Virgo paterna spernens regna, bono fine completo, cælestem meruit possidere gloriam. Adde Molanum, tam in Natalibus Sanctorum Belgii, de quo agetur inferius, quam in additionibus ad Usuardum, ubi ex Proprio Teneræmondano hæc scribit : In civitate Teneremundæ, beatæ Christianæ virginis : quæ regis Anglorum Migranimi filia unica, erga deos suos et idola, secundum patrum suorum traditionem, exstitit devotissima. Hanc omnipotens Deus aspiciens, de cælo illi angelum sub specie pauperis transmisit, qui eam catechizaret, atque in Christi nomine baptizari præcepit : cujus etiam ductu Dielivenne pervenit. Molanum sequuntur Canisius in Martyrologio Germanico; Lindanus supra citatus; Miræus in Fastis Belgicis; Sanderus in Hagiologio Flandriæ; Ferrarius in Catalogo generali; Saussayus in Martyrologio Gallicano; Arturus in Gynæceo, aliique recentiores; ecclesia denique ipsa F Teneræmondensis traditam hanc a majoribus celebratam in hunc usque diem constanter observans.

6 Non stetit hic Teneræmondensium pietas erga urbem suæ ac dominii patronos ac tutelares SS. Hilduandum et Christianam : nam præter festa, quæ jam diximus, anniversaria, diem insuper quot hebdomadis unam eorundem cultui consecrarunt, qua ad aram amborum et mane Sacrum et a meridie laudes solenniter decantarent. Instituta quoque utriusque nomine ac præsidio confraternitas, plurimis cum ab episcopo Gandensi, tum præsertim ab Alexandro VII et Clemente X probata confirmataque indulgentiis : tantum sub idem tempus pecuniæ conquisitum undequaque, quantum suffecit ad elegantem ex argento thecam elaborandam, in quam ex viliori reposita amborum ossa honorificentius asservantur : addita et minor argentea, duas tantum utriusque sacri corporis particulas continens, quæ cum exosculandæ tertia cujusque mensis Dominica populo offeruntur, frequentissimus affluit. Atque hæc quidem, ut et alia plura, fusius explicat

die 7 Septembris : quæ translatio annua memoriæ celebratur;

* lege Christianæ, ut infra.

et olim quidem Officio proprio non secus ac dies amborum natales :

qui S. Christianæ assignatur 26 Julii.

* an pasci?

Teneræmondensium pietas erga hos Tutelares suos.

A plicat Salomonsius a pag. 149 usque ad 155; addens, præcipuas in iis omnibus accurandis partes fuisse reverendi domini Petri de Solre, ex musico simul et sacellano Leopoldi archiducis primario tum tandem canonici Teneræmondensis; cujus quidem viri ad res ejusmodi sacras promovendas ardentissimum studium ita depingit, ut eum tam religiosi principis non aulam adeo quam pietatem sectatum agnoscas.

7 Jam de Actis S. Christianæ quid dicam? Nihil jam pridem operosius egimus, quam ut de tam vicina nobis Sancta monumenti vetustioris unde erueremus aliquid; ne loculo quidem ejus (quando alibi inveniri nihil satis ea dignum potuerat) intacto relicto: sed neque in hoc præter ossa sacra reperit quidquam illustrissimum ac reverendissimum dominus Philippus Erardus, episcopus Gandavensis, dum ad id interpellatus, anno 1728 Teneræmondum, nulla grandææ senectutis habita ratione, excurrit, ibique conditum per se ipse thesaurum lustravit. Post tot igitur cum proprios, tum vel maxime amicorum conatus, ad priorum ac domesticam pauperiem inviti dolentesque redigimur; ad vulgatos, inquam, scriptores Belgii; quos, si in Natalibus Sanctorum Belgii Molanum unam legeris, omnes legeris; unicum enim illum omnes appellant. At ille quem? Officium proprium ecclesiæ Teneræmondanæ. Quam antiquum vero illud? Nescimus, ut jam monui; nisi anno demum 1527 excusum, publicam primum in lucem prodixisse Antverpiæ in Breviario, cujus nobis pars æstiva reperiri non potuit, in qua Officium illud Sanctæ liceret expendere.

8 Molanus vero in opusculo jam dicto, die XXVI Julii, rem sine dubio longiorem digitis vix summis attingens, contrahit in hac verba: Lectionum autem Teneræmondensis ecclesiæ hæc est summa: Ad Christi agnitionem compuncta est [Christiana,] cum quemdam audivisset in Christi nomine elemosinam petere; voluitque etiam sufficienter catechizata, a Christo CHRISTIANA dici. Cumque virginitatem profiteretur, Aurelium ducem, procum suum, ad Christi fidem attraxit; et in ecclesia Dickelvennæ constituta, cum sanctimonialium secum congregata catervula sanctam vitam exegit. Hanc vero Famulam suam mirabilibus signis mirificavit, qui in Evangelio ait: Qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet. Hæc ibi; sed nimis a locis, temporibus, ceterisque adjunctis per Molanum avulsa, quam ut rectum de iis judicium ferri tuto possit. An hæc sola ex omnibus Lectionibus excerptis ille, quia cetera minus probaverit? Certe plura fuisse, nemo dubitabit; quandoquidem hæc vix uni ex pluribus Lectioni sufficiunt. Molani interim tam jejuno compendio ne ipse quidem Lindanus ausus est esse copiosior, nedum scriptores alii; si unum forte exceperis Salomonsium, ex Ordine Eremitarum S. Augustini, Teneræmondanum.

9 Is anno 1670 occasione jubilæi, anno illo, tamquam a nativitate S. Hilduardi millesimo, Teneræmondensibus a Clemente Papa X concessi, libellum composuit ediditque sermone vernaculo. In eo Vitam quoque exhibet S. Christianæ a pag. 112, ipso initio pro se citans Breviarium antiquum ecclesiæ Teneræmondanæ, et auctores quidem alios, sed qui nihil supra Molanum sapere voluerunt; unde conjecturam non inepte facias, si quid ultra Salomonsius afferat, id ex assignato Breviario, quod habuerit ipse, depromptum esse.

Quod si est ita; mirari desinant eruditi affectatam in epitome Molaniana breviter. Quidquid enim infra ex Ms. Rubæ Vallis narrabitur a numero 1 usque ad 7, id totum etiam narrat Salomonsius: addit vero præterea pag. 116, cum ad Christianæ baptismum deesset aqua, prorupisse subito e terra fontem, qui per annos deinde multos Londini spectatus fuerit, donec sub anabaptistarum aliorumque hæreticorum adventum vel exsiccata sponte vena, vel obturata, disparuit. Pag. 117 et seqq. sancta Christiana socias virgines septem ab ethnica superstitione ad Christi cultum adducit; eidem expurgatum Veneris fannum consecrat; in eoque vitam ipsa cum sociabus aliquamdiu instituit monasticæ similem: sic ad nubilem pervenit ætatem; quando ab incauto patre jusjurandum extorquet, ne se invitam cogat ad nuptias.

10 Proci interea principes ambiunt; sed frustra. Hoc inter Aurelius quidam, sive Constantini II Scotiæ regis filius, sive alius ille, qui a Romanis ducebat originem, cognomento Ambrosius, cum nec repellere, nec superstitiones moresque suos coargui libere a Christiana pateretur, gladio manum admoveat, Puellam obtruncaturus. E At, ecce, dilapsam a latere ferrum, furentis dexteram ultro refugit: percellitur ille; veniam supplex efflagitat; ad Christum convertitur; et suscitato rursum ad Christianæ preces de terra fonte abluitur. Dum sic et alios plures cum in Anglia, tum in Scotia Christo parit Virgo apostolica, utriusque in se regni paganorum hæreticorumve incendit odia; quæ ut declinet, in Belgium trajicit cum sociabus, ac Dickelvennæ cum iis monasticam vitæ rationem colit. Id factum vel temporibus florentis istic S. Hilduardi (quem ibi Salomonsius prædicasse statuit ab anno circiter 745 usque ad 750) vel paulo posterius. Porro in ipso ad hunc locum adventu bina contigere prodigia; primo enim Christiana signo crucis dæmonem abegit, qui seniculum mentitus anachoretam, suadebat ei, ne Dickelvennam accederet. Tum in eodem itinere cum eam sociasque per nemora sitis urgeret, precibus ex petra fontem elicit, scaturientem etiam nunc et haurientibus salutarem. Denique vitam ibi aliquamdiu sanctissime ductam beato fine conclusit. Sunt, qui martyrium illam fecisse velint; verum de hac re nihil certi reperio, inquit Salomonsius. Utinam certi aliquid de ceteris omnibus, quæ F summatim hic ex ipso retulimus, siquidem reperit, produxisset?

11 Quis enim credat, seculo demum octavo jam adulto regis in Anglia superfuisse paganos; et quidem Londini, quæ sedes episcoporum regni totius antiquissima censetur, quorum series, saltem ab anno Christi 658 numquam deinceps apud Alfordum interrumpitur? Item de Scotia et Aurelio nemo facile admiserit, qui regni istius historias vel obiter inspexerit. Aurelium vero hunc statui vel Constantini II filium, vel Aurelium Ambrosium, quis non mirabitur? Certe Constantini II Scotiæ regis filium Aurelium ignoravimus hactenus. Finge tamen fuisse; an ethnicum finges Christiani patris filium; an medio seculo nono priorem? Et procum hunc faciet S. Christianæ, qui eam tempore S. Hilduardi, vel paulo post jam stiterat Dickelvennæ? De Aurelio Ambrosio, qui seculi quinto floruit, res adeo est absurda, ut ne refelli quidem debeat. Feriet, credo, etiam cordatum lectorem, quod de Sanctæ parentibus narratur: nam si erant hideorum adeo

sed quæ admirationem excitant potius,

quam fidem:

AUCTOR
P. B.

adeo professi cultores; cedo, qui porro amare poterant Puellam, a qua dejectas eorum statuas arasque, ac fanum Christiano ritu consecratum nec ignorare poterant, nec vero etiam tolerare? An et hos ad Christum Christiana convertit? Cur igitur ad religionem asserendam colemdamque profugere in Belgium debuit? Quid cetera prosequar tot plena prodigiis, ut omnium, si vera sunt, litteris commendanda merito fuerint? Horum interim neque Scoti quidquam, neque Angli meminere: ut frustra ex horum bibliothecis aliquid ad hanc historiam præsidi Salomonsius pag. 121 sibi relictum putaverit.

cum nihil ho-
rum apud
Anglos Sco-
tosve sit scri-
ptum.

12 Tantum enim abest, ut ne ipsam quidem Sanctam Scotorum Fasti umquam noverint; quod ex Dempstero, et Camerario liquet. Ex Anglis primus eam agnovisse videtur Wilsonus; sed ex Molano tantum, et quidem perobscure, ut supra num. 2 probavimus. Agnovit et Alfordus noster in Annalibus ecclesiæ Anglo-Saxonice ad annum Christi 660 num. 43; at non ex patriæ monumentis, in quibus tamen versatissimus erat, verum ex Miræo, Saussayo, Wilsono dumtaxat: negat enim, se de S. Christiana, præterquam apud auctores hosce, quidquam reperisse. Itaque cum de ejus ætate nihil apud illos legisset, Quo tempore, inquit, Christiana vixerit, non invenio: sed quia constanter asseritur, e regia Anglorum stirpe descendere, et a parentibus docta deos et idola aliquando coluisse, ad hoc potius, quam ad sequens seculum videtur referenda. Sic ille, et quidem satis caute juxta historiam Anglicanam.

Ætas Sanctæ;

13 Nostrates tamen, quicumque tempus aliquod assignant, Dickelvennam eam venisse volunt, superstite S. Hilduardo, hoc ducti argumento; Venit huc S. Christiana, ut religionem catholicam tranquille posset exercere: non potuisset autem ante S. Hilduardum, qui fidem huc primus Christianam iniecit, eaque Magriptionem tandem dynastam imbuat, hostem antea in hoc tractu Christiani nominis infensissimum: non igitur advenit ante hæc tempora. Sed neque serius multo venisse dicenda est, quandoquidem parentes habuit reges ethnicos, quales in Anglia superfuisse diutius, vix credibile est. Cum ergo obierit S. Hilduardus anno 750 (ut uni omnes Meyero credunt) vel paulo ante, vel paulo posterius huc appulisse Christianam statuunt. Vacillabit hæc argutatio, si vel cum Lindano neget, religionem catholicam ab Hilduardo istuc duxisse primordia; vel Hilduardam ipsum antiquiorem feceris: sunt enim intricatissima ejus Acta. Verum hæc loco suo discutienda remittimus, receptam interim chronologiam secuti.

et Vita, quam
subjiciamus.

14 Superest modo, ut S. Christianæ Vitam qualem qualem subjiciam; non quia antiqua est, aut magni pretii; sed quia minus recens, quam cetera, quæ huc usque de Actis hujus Virginis produximus, omnia: est enim desumpta ex secunda parte Hagiologii Brabantinorum, quod Ms. servatur apud canonicos regulares S. Augustini in Rubra valle juxta Bruxellam, collectum olim a Joanne Gilemanno, ibidem canonico et suppriori; qui post collectiones ejusmodi plures, quibus ætatem insumpsisse videtur, obiit (teste Valerio Andrea in Bibliotheca Belgica) anno Domini cccccclxxxvii; hoc est, annis omnino quadraginta ante eccusum Breviarium proprium ecclesiæ Teneræmondensis, quod unicum in hac re Molani recentiorumque scriptorum promptuarium

fuit. Est igitur hæc Vita ejusdem propemodum ætatis, cum elogio quod num. 5 ex Florario Sanctorum Ms. recitavimus, tamquam antiquissimum, quod quidem reperire scriptum potuerimus, publici in Ecclesia cultus, S. Christianæ olim exhibiti, monumentum: ad eundem proinde confirmandum, etsi alia nulla esset causa, ut valerere plurimum possunt, sic omitti minime hæc Acta debuerunt; saltem ea parte, quæ ad Christianam pertinet: nam quæ sub finem de S. Hilduardo junguntur, hic amputabimus; ut suo tempore reserventur. En igitur ipsa eum Prologo, qui ad Hilduardi historiam multo brevior non minus refertur ab auctore, quam ad longior S. Christianæ.

VITA

Auctore Joanne Gilemanno ex Ms.
cænobii Rubæ vallis.

PROLOGUS.

Magnum summopere studium in perquirendis Sanctorum gestis est nobis adhibendum; quia pretiosa est in conspectu Domini mors eorum; quemadmodum nimirum exstitit et vita laudabilis: non enim parum obest, si a nobis nesciantur; sed pro maximo damno reputabitur nobis, si fideliter et utiliter a nobis non perquirantur. Scimus quidem, eos pro Domino temporalia contempsisse, ac cælestia toto corde quæsisse, sicque expleto sui agonis cursu, divina suffragante clementia, ad æternam gloriam transmigrasse; quia, secundum Scripturæ sacræ testimonium, fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum. Sic igitur Sancti a nobis sedule sunt venerandi, ut interventionibus eorum gloriæ, quam perceperunt, mereamur consortes inveniri. Hinc est, quod Vitæ Sanctorum, quorum corpora post mortem ad partes nostras translata sunt a, sub compendio hic recensemus: quorum virtuosa gesta dum a fidelibus leguntur, incitamentum fidei præstant; et, ne a via Dei decidamus, exemplis animos nostros tangunt, atque admonent, ne a Dei amore pigrescant.

Cur Acta
Sanctorum
perquirenda
sint et scri-
benda.

ANNOTATA.

a Post mortem ad partes nostras translata dicuntur corpora SS. Hilduardi et Christianæ, quia in partibus nostris post mortem requiescunt: in partibus enim nostris, hoc est Dickelvennæ, ambo vixerunt, ibidemque mortui sunt, atque inde ad vicinam postea urbem Teneræmondam translati: quod de S. Hilduardo fatetur Gilemannus; de S. Christiana vero Officium et traditio Teneræmondensium. Imo extractum, quod accepimus, ex Annalibus Mss. cænobii S. Petri in Dickelvenna, quod nunc est, S. Adriani Gerardimontibus, sic habet: Eo quoque tempore (quo S. Hilduardus Dickelvennam advenit, anno, ut ibi notatur, 733) S. Christiana, regis Anglorum Migranimi filia, per angelum sub specie pauperis eleemosynam petentis Dickelvennam deducta, ibidem baptizata, et cum sanctimonialium

A nialium secum congregata catervula, sanctam exegit vitam. Verum de baptismo Dickelvennæ suscepto non consentit ecclesia Teneræmondana, cujus traditioni plus tribuendum videtur, quam hisce Annalibus, qui nisi interpolati dicantur, antiqui esse non possunt; cum in iis citetur Meyeri Chronicum.

HISTORIA.

In diebus illis exstitit quidam Migranimus nomine, Anglorum rex a, præpotens quidem genere, divitiis, potentatu et gloria; sed gentilitatis errore devians, deosque surdos, cæcos et mutos religionis ritu colens ac venerans. Hic sibi conjugem, ingenuis progenitoribus laudabilem accepit, quæ Marona dicebatur, et apud Albam b oriunda ferebatur. Hæc quoque cum gentilis esset, erga idolorum cultum non mediocri devotione fervebat, dans illis honorem, et impendens sollicito corde libamina. Itaque ad hoc vacabat uterque, ut deos sedulo placaret obsequio, quos se credebant offendisse in aliquo: multo enim tempore insimul conversati, nullius sobolis generandæ poterant habere facultatem; ideoque continuis precibus instantes, supplicabant idolis, quatenus mererentur habere prolem, quæ suarum rerum heres exsisteret, ac in regni gubernacula juxta eorum vota succederet.

2 O insensati, lapidibus comparandi! Quid a surdis petitis exaudiri? Non enim sunt dii, quibus exsolvitis vota; sed opus manuum hominum, imo dæmonia. Sed Deus omnipotens, totius creaturæ factor, omniumque, antequam fiant, cognitor, sine quo nihil concipitur, nil generatur, noluit eos fraudari desiderio, noluit eos privari optabili voto: nam præstitit eis generare unicam Filiam, quam petierant: quæ * nata non est narrandum quanta exultatio, quantum fit parentibus gaudium; gaudent cognati, gaudent vicini, gaudent etiam ditioni regis obnoxii.

3 Hæc cum ablactaretur, et robur majoris ætatis proficisceretur *, se amabilem cunctis exhibebat, se cultui idolorum exquisita religione præparabat: cujus rei gratia pater in honorem Veneris templum ædificans, septem in eo cum necessariis victibus instituit puellas, quæ in virginitate permanentes, inibi jugiter deservirent, quatenus earum supplicationibus Filia sua bono participaretur conjugio, ac salutis et vitæ longioris frueretur dono. Illa, paternæ traditionis religiosius ceteris observatrix et imitatrix, cum sacrificantibus simul aderat; illa humiliter Veneri supplicans, vix a templi liminibus discedebat: credebatur namque, divinitatis sibi inesse virtutem; credebatur, ipsam ad se clamantium [vota] exaudiendi habere potestatem: nec mirum; quippe cujus cultus ritum pater eam docuerat, venerabatur et tenebat; quodque natio sua colebat c, ipsa quoque uniformiter frequentabat et exercebat.

4 Verum mundi Salvator, qui omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem sui nominis pervenire, non diu passus est ipsam in illius erroris periculo permanere; et qui Paulum visitavit ecclesiam persequentem, visitavit illam idola colentem. Nam quadam die con-

tigit, quod quidam pauper sub peregrini habitu ab ea eleemosynam peteret, illam obtestans sub Christi nomine, ut sibi misericordiæ viscera in dando aperiret. Audiens igitur hujus nominis invocationem, cœpit admirari, quis ille fuerit; existimans, aliquem fuisse magnum, pro cuius nomine, quod poscebatur, negare non deberet. Unde ipsa fecit illum Christi repetere nomen: cujus essentiæ subtilius cœpit inquirere qualitatem. Jam ejus mentem ignis divinus accenderat, jam cor ejus supernæ inspirationis illustratione flagrabat.

5 Itaque de Christo diligentius inquirenti, pauper prælibatus respondit, ipsum esse omnium creaturæ Dominam, et omnium, qui in eum confidunt et credunt, a peccatis Redemptorem. Est, ait, in hac urbe quidam presbyter, qui scit ad Christi agnitionem perducere credentes; sed promittas mihi, illum te patienter audire in omnibus, et mihi pigrum non erit, cum tibi sit necessarium, tuis ipsum exhibere conspectibus. Illa autem hæc audiens, gavisæ est, promittens, se in cunctis assentire, quæ sibi crederet annuntiari ad suæ salutem animæ pertinentia. His dictis, festinabat uterque, altera presbyterum videre, alter ipsam adducere. It ergo reditque peregrinus: moxque sacerdos præsentatur. Unde nemo ambigat fidelium, ipsum peregrinum, Dei fuisse angelum.

6 Igitur in locum semotum secessit sacerdos cum illa: cui denuntiavit ipse, quomodo, primo parente peccante, omnis ejus posteritas in infernum descendens, diabolicæ potestati cecidit, et quomodo Dei Filius homo factus est et crucifixus; sed die tertia resurgens, ut Deus, portas inferni dirupit, suosque a potestate diaboli liberavit: et adjecit, neminem tamen cælestis gloriæ participem fieri posse, nisi renatus fuerit baptismatis fonte. Quare si vis, ait, ab æterna morte liberari, et perpetua vita frui, opus habes hujus lavacro regenerationis ablui. Cumque illa respondisset, velle se facere quod hortabatur, mox cum aqua præparatur ibi vasculum d, et in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizatur: quæ postulans, ut a Christo nomen acciperet, CHRISTIANA vocata est.

7 Quid autem miraculi ibi Dominus ostenderit, non est silentii nube tegendum: ex quo enim in fontem descendit, splendor nive candidior veniens e cælo, utrumque circumfulsit, non inde recedens, donec completo baptismatis mysterio, egressa est e lavacro e. Quam in spe vitæ futuræ roboratam, in fide Trinitatis confirmatam, et vinculo caritatis alligatam, sacerdos ille monuit, ut Deo in timore serviret, et virginitatis suæ florem inviolatum conservaret; quod per totam vitam suam cum omni diligentia facere studuit. Unde constat, quod per virtutum copiam, quas in hac vita, dum advixit, bene et sancte ac laudabiliter vivendo congregavit, meruit æternam gloriam, qua ipsam Christus in cælestibus beavit.

Celebratur autem festivitas ejus septimo Kalend. Augusti; translatio vero ipsius una cum translatione sancti Hildewardi episcopi et confessoris f in civitatem quondam Brabantis g, nunc Flandriæ, Teneramundam h, vii Idus Septembris.

ab angelo:
pauperis for-
mam induto.
ad presbyte-
rum adducta
est.

qui instructam
baptizans,
Christianam
appellavit.

F
miraculum in
baptismo; per-
petua virgini-
tas; vita et
mors sancta;
translatio.

EX MS.

ANNOTATA.

a *Ferrarius in notis ad Catalogum generalem Sanctorum hoc die ait; Migranimum, seu, ut ipse scribit, Migranum hunc Merciorum in Anglia regem fuisse. Unde id novit? Non ex Canisio utique aut Molano, quos hic solos citat; imo nec ex ullo, quem sciamus, alio. Certe nec in Merciorum, nec in aliorum quorumvis Angliæ regum serie ulla ullus uspiam invenitur Mignanimus. Regem tamen hunc Angli non rejiciunt, sed inter ignotos cum aliis non paucis reponunt; ut imprimis videre est apud illustrissimum Richardum Smitheum in Floribus historiæ ecclesiasticæ Anglorum lib. 2, cap. 8, sect. 2, num. 1.*

b *Salomonsius pag. 113 pro Alba melius legendum putat Albion, quæ urbs est, inquit, Scotiæ: imo non urbs aliqua, sed insula est, totam cum Britannia Scotiam complectens. Legendum ergo hic potius apud Albaniam, quo nomine appellatam fuisse solam Scotiam, docet Camdenus in sua Britannia pag. 707.*

c *Non est ergo verisimile, eam fuisse natam educatamque Londini, ut innuit miraculum suscitati istic, cum esset baptizanda, fontis, apud Salomonsium in Commentario supra num. 9: siquidem seculo octavo id accidisse quis velit: nam e toto regno Anglo-Saxonum orientalium, sub quo et Londinum censebatur, jam dudum sublata fuerant omnes ethnica superstitionis reliquiæ, omnia deorum fana aræque destructa, accurante Wulfero Merciorum rege, et Sebbo, qui cum Sighero Anglo-Saxonibus orientalibus imperabat, rem vero exsequente Jarumanno episcopo, idque anno 665, ut Alfordo placet. Qua de re vide Bedam Hist. eccles. gentis Anglor. lib. 3, cap. 30.*

d *Vides, ignorasse Gilemannum, quæ de prodigioso fonte Londini elicitu duobus fere posterius seculis tradit Salomonsius supra in Commentario num. 9.*

c *Hoc est, e loco, ubi baptismum susceperat: D neque enim lavacrum ingressa fuerat; cum id numero superiori vasculum tantummodo fuisse dicatur.*

f *De S. Hilduardo agendum erit 29 Decembris.*

g *Fueritne umquam Brabantici juris Teneræmonda, copiose discutit Lindanus lib. 1, cap. 5.*

h *De tempore translationis hujus dictum est in Commentario a num. 1: de modo autem varie scribunt auctores: nam Gilemannus hic noster agens de S. Hilduardo, cujus ossa simul cum ossibus S. Christianæ translata dicuntur, sic habet; Quo de loco (puta Dickelvenna) viri Teneræmundenses veneranda ejus ossa rapuerunt, atque cum summo exultationis jubilo Teneræmundam transulerunt. Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii die 29 Decembris omittit vocem duriusculam rapuerunt, solamque adhibet translerunt. Salomonsius pag. 147 raptum diffiteri non videtur; sed benigne, si modo vere, eundem explicat: ait enim, ob infestationes Normannorum assiduas Teneræmondam profugisse vicinos undequaque rusticos, et eos inter etiam Dickelvennenses; sed ab his, rem potius domesticam ac privatam, quam publicam sacramque in illa trepidatione cogitantibus, relictas fuisse Dickelvennæ Sanctorum suorum reliquias; quod ubi intellexerint Teneræmondani, tanto mox ardore divinitus correptos fuisse, ut eo statim clerus cum armata civium turma contenderit, fugatisque barbarorum prædonibus, Sanctorum corpora, præsentis erepta periculo, in urbem secum non sine ingenti gaudio asportaverit. Aliter Annales Mss. Dickelvennensis monasterii, Anno, inquit, DCCCLVI, VII Septembris, supradictus abbas (Andulphus, eidem cœnobio præfectus ab anno 838, ut ante ibidem dictum erat) et religiosi monachi metu Normannorum ex Dickelvenna reliquias S. Hilduardi una cum reliquiis S. Christianæ Teneramundam transtulerunt; ibique aliqui religiosi cum suo abbate permanserunt, dispersis aliis etc.*

C DE SS. BENIGNO ET CHARO EREMITIS F

P.B.

MALSESINI PROPE VERONAM IN ITALIA

SEC. IX SUB
INITIA.
Coluntur hoc
die

Malsesini pago Veronensi SS. BERIGNI et CHARI eremitarum. Ita hoc die Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum; qui de Malsesino ibidem subdit in annotatis, esse pagum apud Benaci lacus oram situm, ab urbe Verona 15 millibus passuum distantem: annuntiationem autem ipsam hodiernæ ipsorum celebritatis hausisse se ait ex tabulis ecclesiæ Veronensis. Citat præterea in hanc rem Augustinum Valerium episcopum Veronensem ac deinde S. R. E. Cardinalem, qui in Monumentis antiquis atque historiis episcoporum Veronensium et aliorum Sanctorum, quorum corpora vel ecclesiæ sunt apud Veronam, ab eo simul et Raphaele Bagata ac Baptista Peretto compositis, editisque anno 1576, fol. 19 sic habet: Ad famam miraculorum, quibus sancti BENIGNUS et CHARUS claruerunt, et devotionis et religionis causa quamplurimi ex finitimis populis, præsertim Brixianis, ad sancta illo-

rum corpora visenda, quotannis Malsesinum se conferunt nostris etiam temporibus die XXVI Julii, quo eorum festum solenniter celebratur. Idem Ferrarius eadem affirmat eodem die in Catalogo Sanctorum Italiæ; ubi longiori Sanctos hosce exornat elogio. Eodem die Brautius in Martyrologio poetico sic illis accinit:

Tangere sunt habiti digni veneranda BENIGNUS
Et CHARUS, soli præsulis ossa sacri.

Quid velit poeta, ex sequentibus intelliges. Castellanus eosdem etiam hoc die refert. Silent tamen Martyrologi antiquiores.

2 Itaque SS. BENIGNI et CHAVI (verba sunt Augustini Valerii fol. 18) eremitarum corpora requiescunt Malsesini, diœcesis Veronensis, in ecclesia S. Stephani, ut ex literis in pariete post altare majus ipsius ecclesiæ [legitur,] ut infra: "Anno Domini MCCCXIV, Indictione XII, de mense Maii, tempore fratris Gregorii, archipresbyteri ipsius plebis,

Malsesini, in
ecclesia S.
Stephani; ubi
honorifice

A " plebis, inceptum fuit opus istius Truinae, et
 " eodem anno perfectum. Et de mense Novem-
 " bris ven. pater, dominus frater Thebaldus,
 " Dei gratia episcopus Veron. diligenter repo-
 " suit reliquias, seu corpora SS. eremitarum
 " BENIGNI et CHARI, involuta quodam pallio,
 " in quadam arca pulcherrima de petra excisa
 " sub isto altari tempore consecrationis ejusdem.
 " Actum fuit hoc præsentibus multis prælatis,
 " presbyteris, et clericis, atque omni populo astante,
 " præsenti nobili milite ac viro probissimo, domi-
 " no Cane de la Scala, in Verona et in Vicentia
 " sacri imperii vicario.

" BENIGNUS et CHARUS, uterque merito cla-
 " rus,

" Sub hoc altari meruerunt digne locari.

" Sancti Zenonis, urbis Veronæ patroni,

" Hi duo transferre reliquias commeruere.

" Pontifex Thebaldus hos colit, atque Rotal-
 " dus:

" Rotaldus in vita; Thebaldus tumulat ita.

B 3 Est ecclesia S. Stephani una, opinor, ex tri-
 14 loca- ginta sex archipresbyteralibus diocesanos Vero-
 um cor- nensis, quas enumerat Ughellus tom. 7, col. 1430
 rectum- et sequenti, ubi appellatur S. Stephani de Malci-
 cellum: sione. Sed quid sibi velit Truina in textu descripto,
 assequi non potuimus; eodem tamen modo expri-
 mitur apud Ughellum in episcopis Veronensi-
 bus tom. 5, col. 849. Franciscus Pona in Vita
 SS. Benigni et Chari, sicut et Cornelius Cur-
 tius, qui eam ex Italica Latinam fecit, sa-
 cellum intelligent magnificum, quod a Theo-
 baldus in ecclesia S. Stephani Sanctis hisce post
 altare majus erectum sit. De Theobaldo videri
 multa possunt apud Ughellum ibidem a col. 839.
 Sedit Veronæ per annos 34, mortuus nonage-
 nario major anno 1331. Rotaldus vero eandem
 ecclesiam administravit ab anno Christi 802
 usque ad annum saltem 824, ut idem auctor
 docet ibidem a col. 599. Hic non tantum viven-
 tes Benignum et Chartum in pretio habuit, ut
 patebit ex narratione mox danda; sed etiam de-
 functos; siquidem eos, ut auctor est Hieronymus
 dalla Corte Hist. Veron. lib. 4, pag. 189 sepeliri
 curavit in ecclesia S. Zenonis [in Malsesino,] ubi,
 inquit, ad hodiernum usque diem reperiuntur,
 hoc est usque ad annum 1594, quo Historiam
 C ille suam edidit. Consequens est, ut eadem sit
 ecclesia Malsesini S. Stephani et S. Zenonis; si
 tamen hic vera prædicat. Addunt citati Curtius
 et Pona, celebrem eis diem ab eodem Rotaldo
 assignatum fuisse xxvi Julii; sed unde tantam
 hujus festi antiquitatem eruerint, nec ipsi dicunt,
 nec ego comperi.

quam et reperi-
 que re- 4 Ceterum quamquam Malsesinenses præcipuam
 reliquiarum partem, atque adeo amborum corpo-
 ra conservent; non nullæ tamen earum ad alias
 Veronensium ecclesias devenerunt; puta ad S. Tho-
 mæ Cantuariensis per Theobaldum episcopum an-
 no 1316, quod tradit Ughellus tom. 7, col. 1452;
 aliasque, quas in laudatis Monumentis SS. epi-
 scoporum Veronensium assignat Augustinus Va-
 lerius; ut ad S. Firmi minoris. fol. 79; ad S. Ma-
 riæ Magdalensæ, fol. 84 verso; ad SS. Tuteriæ ac
 Tuscæ, fol. 87 verso ad S. Zenonis in Oratorio,
 fol. 38. Nunc ex eodem auctore ea subjicimus,
 quæ de SS. Benigni et Chari gestis prope-
 modum sola in antiquioribus monumentis su-
 persunt. Hæc fol. 18, e vetusto ecclesiæ cathed-
 ralis Veronensis Lectionario desumpta, sic ha-
 bent:

5 Cum Rotaldus Veronæ episcopus, et Pipinus,
 Caroli Magni filius, una cum universo clero et
 populo Veronensi, S. Zenonis corpus ex sua ec-
 clesia in Oratorio in majorem ejus ecclesiam trans-
 ferre tentarent, et nemo sancti viri ossa attin-
 gere auderet, quod divinum quoddam ex loco,
 ubi jacebant, timorem incutiens omnes propemo-
 dum exanimaret, SS. BENIGNUS, et CHARUS ejus
 discipulus, qui in vertice præcisi montis in ora
 Benaci prope Malsesinum loco solitario vitam ere-
 miticam degebant, fama sanctitatis illorum au-
 dito, Veronam ab episcopo et rege (Deo inspi-
 rante) ad illud sacrum opus accersiti, soli suis me-
 ritis digni habiti sunt, qui illud sanctum corpus con-
 tingerent atque transferrent.

6 Beati illi Viri quantum miseris omnibus com-
 paterentur, quamque duriter vel levissimum quod-
 que peccatum in se ipsis castigare consuescerent,
 hinc facile dignosci potest: nam cum diabolus
 eis prohibere conaretur illud opus transferendi
 sancti viri corporis; et ob eam rem suo maligno
 impulsu illis, Veronam contendentibus, meru-
 lam immisisset, quæ perstreptentibus alis, voce
 clocitante, per angustum et præruptum callem
 transvolitando, tamquam sinistrum omen porten-
 dens, eos ab incepto revocaret, sanctus BENIGNUS
 avim abjuravit*, ne ab eo loco dimoveretur,
 quousque Veronam redirent. Verum cum rediens,
 eo in loco merulam jacentem vidisset, ratus eam
 quiescere et suum adventum præstolari, acces-
 sit, ut illam excitaret et dimitteret. Sed mor-
 tuam illam conspicatus, quadraginta dierum arctis-
 simum jejunium sibi indixit, dicens, venia, non
 morte, dignam fuisse; quippe quæ irrationabi-
 lis esset, et instinctu dæmonis deliquisset. In
 cujus rei memoriam merula ex ære conflata
 eo in loco pependit. Hactenus Lectionarium in
 opere citato, ubi mox subditur: Prædicta me-
 rula ex ære nostris etiam temporibus (anno 1576)
 super altari majori S. Zenonis in monte Malsesi-
 ni asservatur.

7 Eandem historiam paulo succintius narra-
 tam dedimus ex Petro Calo ad diem, quo de S.
 Zenone est actum, duodecimum Aprilis pag. 75,
 num. 2 et 3; ubi id imprimis notandum est,
 quod Benigni discipulus non CHARUS, sed LA-
 ZARUS appelletur; sive utrumque hoc illi no-
 men fuerit, sive alterum error adscripserit:
 primum certe passim occurrit; non item secun-
 dum. Porro ex utroque instrumento tum citato
 tum recitato pronum est colligere, quo tempore res
 hæc acciderit, floruerintque adeo Sancti nostri:
 nam ex Lectionario quidem constat, id factum nec
 ante annum 802, quo Rotaldus sedem primum
 Veronensem adeptus est; nec post annum 810,
 diemque viii Julii, qui Pippino, Caroli Magni fi-
 lio, supremus fuit: ex Calo autem id conti-
 gisse statues haud sane diu ante obitum Pippini;
 quandoquidem juxta illum contracta primum fue-
 rit et frequenti firmata consuetudine Pippinum
 inter et Rotaldum jam episcopum familiari-
 tas; tum ex ea natum de illustrando S. Ze-
 nonis sepulcro commune consilium; atque ædifi-
 cata tandem ecclesia de politis marmoribus et tu-
 mulus fabricatus, opere utique regio, cui an-
 nos aliquot insumi necesse fuerit, antequam absol-
 veretur, sanctique Zenonis transferri eo pos-
 sent reliquiæ. Hæc, nisi fallor, Hieronymum
 dalla Corte moverunt Hist. Veron. lib. 4, pag.
 187, ut hanc translationem usque ad annum
 Christi 807 differret; longius eam forte protra-
 cturus,

AUCTORE
 P. B.

Vocantur e
 solitudine ad
 translationem
 S. Zenonis.

Benigni mira-
 culum, et se-
 veritas in se-
 met ipsum.

* an. adjuravit

Hæc translatio
 facta circa an.
 809.

AUCTOR
P. B.

Quæ præterea
de ipsis nar-
rantur a re-
centioribus,

cturus, si biennio serius, quam ipse statuatur, vixisse Pippinum novisset. Hunc interim sequuntur aliqui recentiores.

8 Atque hæc sunt, quæ de SS. Benigno et Charo vetustiora produnt instrumenta. Neque vero siquid præterea solida fultum auctoritate apud Veronenses superfuisset, id Bagatæ Peretti, ac Valerii accuratam in istiusmodi rebus conquirendis effugisset facile diligentiam. Viderunt illi alia suis temporibus recentia; sed minime probaverunt; uti ex his eorum verbis fol. 18 verso liquet: Ilinc patet, libellum illum Antonii Bressanini de sanctis viris BENIGNO et CHARO, vulgari lingua conscriptum, veridicam narrationem seu historiam non continere. Itaque operæ pretium non duxi, si in illam Vitam inquirerem. Mullo minus adduci potui, ut Vitam hic ederem, quam si ve Italice dedit Franciscus Pona anno 1636, sive anno sequenti Latine Cornelius Curtius. Quamquam enim eadem utrobique continet, quæ modo dedimus; tamen neque hæc ipsa, neque quæ his adjiciuntur, ullo vetustiori teste tabulave productis in medium asseruntur: neque proinde majorem fidem merentur, quam latium scriptorum ætas exigit; nisi aliunde confirmetur.

9 Porro quæ isti rebus huc usque relatis addunt, paucula sunt; et primum quidem, Benignum et Charum Veronæ natos volunt; deinde eremitas fuisse Augustinianos; præterea sculptores, ut qui imaginem illam Deiparæ effinæerint, quæ nomine Matris Pietatis seu misericordiæ in æde Augustinianorum Veronensium ad S. Euphemiam percelebris est; denique vila defunctos esse paucis annis ab instituta S. Zenonis translatione, et quidem eodem ambobus die xx Julii; ut etiam diserte affirmat dalla Corte lib. 4, pag. 189. Tintus tamen de Nobilitate Veron. lib. 5, cap. 12 assignat natalem eis diem xxvi Julii; credo, quod ille Beatorum cultui sacer erat. Quorum omnium solida desiderantur merito fundamenta; quantumvis eorum aliqua scriptores quidam Augustiniani ex Curtio adoptaverint; ut Nævius in Eremito Augustiniano pag. 209, et Elssius in Encomiastico Augustiniano pag. 122. At Pamphilus in Chronico, Simplicianus Sammartinus, Ludovicus Torellus (qui tamen Bononiæ in Italia scripsit anno 1647) in Vitis Sanctorum Ordinis Eremitarum S. Augustini, Thomas de Herrera in Alphabeto Augustiniano, horum Sanctorum ne mentionem quidem uspiam, quod viderim, faciunt; nedum illos inter suos recensent.

DE S. GLISENTE SEU GLISENTO

CONFESSORE

IN TERRITORIO BRIXIANO

J. B. S.

SYLLOGE

De aliquali cultu et mirabili Vita

FORTE SEC. IX.
Fastis omnia
bus incognitis

Sanctum hunc qualemcumque, sacris omnibus Fastis, et quidem Ferrario diligentissimo cetera Sanctorum Italarum, et maxime sibi vicinorum collectori, plane incognitum, refodisse alicunde videtur Obilius Capuccinus, de Nobilitate Brixie, apud Bernardinum Faynum in Martyrologio Brixiano hoc die, ubi refertur, in Domino obdormivisse die vi Augusti; nisi antiquior sit M. R. P. Eleutherius de Palazolo prædicatur Capuccinus qui historiam vitæ scripsit, infra repudiandam, apud quem nec dies nec annus notari potuit, quibus Sanctus obierit, utpote de quo non nisi obscurissima memoria apud Brixianos olim superfuisse videtur. Id certum asserit Faynus, circumvicinis populis devotionis ergo visitari ejus oratorium ad speluncam, in quo corpus ejus creditur depositum, nempe in territorio Bertii Vallis Camunicæ erecto, ubi olim Sanctus vitam exegerit. Porro idem ipsum oratorium ab episcopis Brixie per longa secula recognitum hodieum superest, præcipuum, quod quidem noverim, cultus S. Glisenti monumentum.

ex iis quæ Fay-
nus adducit

2 Fatetur laudatus Faynus, in visitatione apostolica S. Caroli Borromæi, quia pollutum et profanatum fuerat, interdictum, quod sanctissimum Cardinalem facturum non præsumitur, si tanta fuisset loci istius et constans antiqua veneratio. Sed postea, inquit idem scriptor, anno mdcxiii, sedente Brixie episcopo Joanne Francisco Cardinale Mauroceno, ab Antonio Francisco

Botio, primicerio collegiæ SS. Nazarii et Celsi, et protonotario apostolico, in hac parte ejus commissario, ab interdicto restitutum; ut liquet instrumento rogato per Simonem Hieronymum Beccagustum notarium Eseni vi Augusti, apud Communitatem Bertii servato. A populis hac ipsa die (xxvi Julii) devotionis ergo invisitur, forte quia ab illis, de terra Collii furatum, ut fertur, aliquando ejus corpus, sub hac die restitutum fuit. Mons etiam, ubi is Sanctus latitabat supra terram Bertii, sancti Glisenti nomen sortitus est.

3 His, opinor, innixus Faynus sanctum Glisentem istum jam dicto Martyrologio suo Brixiano hoc die inseruit, sumpto brevi elogio ex citata jam a me Eleutheriana historia, vel ex æque miranda inscriptione brevi recitanda, in hunc modum; Brixie (voluit dicere in Brixiana ditione) sancti Glisenti confessoris; qui miles Caroli magni contra paganos cum decertasset, divino percussus lumine, vitam cælestem apud vallem Camunicam, in summa asperitate aggressus est; animalibus illi quotidiana præbentibus alimentis. Cælum deinde petiit, dignus ut in ejus speluncæ loco, designante columba, ecclesia erigeretur. Paucis istis multa complectitur, populari haud dubie traditione narrari istis solita, quæ qua firmentur auctoritate, equidem explorare nequivi hactenus; Sanctum hic non admissurus, nisi Fayni dictis fidem habuissem, quo usque de cultu

in Martio
Brixiano

A cultu aliquo testimonium dicit non omnino rejiciendum. Addit etiam, in ecclesia parochiali illius loci exstare pictam effigiem hujus, amictu eremitico indutam; perantiquam quidem, et quæ prius erat in dicto oratorio, sub qua sequens ejus vitæ legitur antiquum monumentum.

4 Hic est sanctus Glisendus Gallicus, qui tempore Caroli regis fuit miles strenuus et virilis; et una cum rege tempore paganorum luctabatur pro fide Christiana in valle Camunica. Tandem illuminatus divino spiritu, ascendit super hunc montem, et hic duxit vitam eremiticam; cui, Deo favente, apparebat quotidie quædam ursatula portans ei poma et alia silvestria pro suo alimento. Concorrebat etiam ovis cum suo lacte, quam sæpe mulgebat. Hoc modo in hac spelunca vitam suam secreto finivit. Multi pie queritantes ejus corpus, viderunt columbam portantem ligna et folia super hanc speluncam pro ecclesiæ ædificatione, et ipsi appropinquaverunt; ubi multis miraculis illustrati, in ejus honorem hanc ecclesiam ædificaverunt. Hactenus inscriptio

B quæ vel ex Eleutheriana oratione contracta fuerit, vel forte ipsa materiam condendæ historiæ præbuerit. Quam ætatem sapiat, non divino; recentiore esse, quam ut fidem faciat, evidenter probat tot prægressorum seculorum de Sancto æque ac ipsius gestis silentium.

5 Ceterum ecclesia ista seu oratorium, et per-

secerans populi veneratio ab Ordinariis saltem permissa, unicum est argumentum quod me ad admittendum Sanctum impulerit, nam si ad historiam Eleutherianam recurratur, ea merum drama est, seu pie meditata comœdia, ex qua sola si probanda esset Viri sanctitas, me quidem judice, tota corrueret. Est ea Ms. Italicum in 4, paginarum circiter novem, minuto caractere, quarum sex et dimidia excidium Gothorum et Longobardorum satis mire decurrunt; deinde Carolum magnum cum S. Papa Leone III et septem aliis episcopis per agrum Brixianum mirifice circumducunt, castra plurima comitum Judæorum et ethnicorum, ibidem dominantium, quorum nomina Brixiam derivari potuerint, gloriose expugnantem, ad fidem Christianam omnes convertentem atque ecclesias ubique extruentem, quas innumeris indulgentiis et Papa et episcopi certatim dixerint. Porro Gliscus iste, Glisentes vel Glisendus, Gallus seu Francus militiæ pertæsus, bona Caroli venia solitudinem subiit, atque in montem se recepit, ubi ab ursa et ovis sustentatus, tandem sancte mortuus sit, aliis fictionibus exornatus. Quæ omnia ut impossibilia non esse, ultro et libenter

E fateor; alia certe quam scriptoris novissimæ auctoritate fulcienda esse, prudens quilibet rerum æstimator facillime intelligit, ut hujusmodi centoni Latine vertendo edendote supersedendum omnino censuerim.

AUCTORE
J. B. S.
at rejicienda
est vitæ histo-
ria.

DE S. SIMEONE MONACHO

ET EREMITA

IN MONASTERIO S. BENEDICTI DE PADO. LIRONA PROPE MANTVAM IN ITALIA

COMMENTARIUS HISTORICUS

P. B.

§ I. Sancti canonizatio, cultus, reliquiæ

anno MCXVI. celebratur
die S. Simeonis
justa Martyrologia

C Sanctus hic Simeon ab alio synonymo, recluso Trevirensi, de quo egimus ad Kalendas Junias, plane diversus est; tametsi eodem propemodum tempore uterque vixerit: quod obiter monuisse satis est: res enim tam est perspicua, ut probari non debeat. Obiit noster hoc die, ut ex Actis patet cap. 6, num. 58: eodemque celebratur apud Martyrologos; ut in codice Usuardi Stroziano, quod in auctariis annotavimus; ubi annuntiatur his verbis: Monasterio sancti Benedicti, in agro Mantuano, sancti Simeonis, monachi et eremitæ, qui multis miraculis clarus, in senectute bona quievit. Seculi sunt Maurolycus, Galesinius, Felicius, Ferrarius; Benedictini, Wion, Dorganus, Menardus, Bucelinus; alique passim post Martyrologium Romanum, quod iisdem verbis utitur, quæ nunc dedimus ex codice Stroziano.

in cœnobio Padolironensi;

2 Colitur ergo S. Simeon in monasterio S. Benedicti in agro Mantuano, de quo ita Arnoldus Wion, Duacenus quidem et in Belgio natus, sed ejusdem tamen deinde monasterii filius: Fundatum est atque constructum hoc amplissimum sancti Benedicti cœnobium a Tedaldo duce, avo illustrissimæ ducissæ Mathildis, non longe a ci-

vitæ Mantua inter Padum et Larionem fluvios, unde postea Padolironis nomen accepit, anno Domini DCCCCLXXXIV: auctumque est deinde tum privilegiis, tum etiam opibus a Bonifacio duce, marchione et comite, ipsius Tedaldi filio, ac præfata Mathilda, ejus filia; quæ ibidem, moriens, sepulta est anno Domini MCXVI. Qui plura volet, adeat illum in Martyrologio Benedictino ad hunc diem; aut potius Benedictum Bacchinium, qui longam cœnobii hujus historiam Italice libris omnino quinque complexus est, quibus adjecit copiosam monumentorum, ex archivo ejusdem erutorum, suppellectilem. Docet ille tamen lib. 1 a pag. 15 usque ad 25, nesciri determinatum annum foundationis, licet assignari soleat annus Christi 1007 ex præcipua comitis Tedaldi charta; cum satis certo constet, eam ante annum illum fuisse peractam. Ex hoc auctore derivavit præcipue Mabillonius, quæ de hac abbazia retulit in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 1007.

3 In hoc, inquam, cœnobio, cujus aliquamdiu pars aliqua censi potuit, in quo extremam vitæ periodum absolvit, apud quod corporis depositum recondi moriens voluit, obtinuit

ubi festum
agitur cum
Octava et Offi-
cio proprio;

que,

AUCTORE
P. B.

que, celebratur imprimis S. Simeonis hodie anniversario solennique cultu memoria. Testantur id Officia a Padolironensibus jam olim recitari solita, tum antiquum illud, de quo meminit citatus Wion, tum aliud recentius, quod ad regulas Breviarii noviter recogniti concinnavit, ediditque Symeon Bascheria, ejusdem cœnobii monachus, Mantuæ anno 1617: utrumque per Octavam expanditur. In postremo (nam aliud non vidimus) antiphonæ, hymni, responsoria omnia propria sunt, ex Actis Sancti composita, nec quidquam aliud asserentia; quæ proinde hic adscribere visum non est. Lectiones ipso die in primo nocturno quatuor assignantur ex libro Sapientiæ: Justus si morte præoccupatus fuerit etc. in secundo quatuor sunt propriæ, Sancti Vitæ integram compendio referentes, nec sine interpolatione, ut suis locis notabimus; in tertio denique tres sunt Lectiones ex homilia S. Gregorii in Evangelium Lucæ, Sint lumbi vestri præcincti; pro quarta vero Lectione idem Evangelium totum recitatur. Infra Octavam, diebus alio festo non impeditis, præscribuntur psalmi feriales, cum tribus Lectionibus, quarum priores duæ ex Vitæ nostræ initio, tertia ex Patribus Hieronymo et Augustino assumuntur. Die octava fit Officium, ut in ipso festo, nisi quod in primo nocturno Lectiones ex libro Ecclesiastici depromantur: Beatus vir etc.; in secundo ex Actis nostris; in tertio autem ex homilia S. Hieronymi in Evangelium Matthæi, Ecce nos reliquimus omnia.

B

quamquam
et alibi pro-
pria fuisse vi-
dentur apud
Benedictinos:

4 Peculiaria quoque Officia in aliis quibusdam Benedictinæ familiæ monasteriis olim de Sancto nostro præscripta fuisse non ambigimus; quamvis ea nobis videre non contigerit. Argumento esse possunt hymni ad Vesperas, Matutinum et Laudes in festo S. Simeonis, quos legere est hoc die in Ligno vitæ lib. 3, pag. 235 et 236 apud Wionem, erutos, ut asserit, ex Breviario pervetusto ecclesiæ monachorum S. Mariæ de Maguzano; quod cœnobium est Ordinis S. Benedicti in diœcesi Veronensi. Quid ni et alibi mos idem invaluerit? Erat certe cur eum singulari præ reliquis affectu prosequerentur Benedictini, non eo solum, quod apud eos habitasset, sepultusque claretur miraculis; verum etiam, et præcipue, quod eorum sese Ordini quodammodo addixisset; dum in omnibus ab ore nutuque abbatis Padolironensis pendere ad extremum usque spiritum voluit; ut habetur ex Actis cap. 5, num. 45.

C

qui causam
canonizatio-
nis ejus pro-
moverunt, ob-
tinueruntque

5 Promoverunt ipsi certe non segniter apud Romanum Pontificem publicæ venerationis ejus causam; siquidem ad eam agendam allegatos a Bonifacio marchione Mantuano in Urbem Benedictinos, et inter illos quidem auctorem Actuum nostrorum, fuisse, ex historia miraculorum cap. 2, num. 16 colligitur: neque vero rem hanc minus feliciter quam prompte confecerunt, non eodem quidem anno 1016, quo in cœlum evolavit, quod asseruerat Florentinus in Historia Mathildis magnæ comitissæ lib. 1, pag. 16, quem in eo carpit laudatus Bacchinius lib. 1, pag. 32; neque etiam anno 1017, quem assignat Donesmondus in Hist. eccles. Mantuana lib. 3, pag. 187, cum ex historia miraculorum id serius factum videatur; sed tamen sub eodem Pontifice summo, sub quo vivere Sanctus desierat, Benedicto VIII, qui Petri Cathedram non ultra annum Christi 1024 tenuit: hunc enim solennes S. Simeoni honores decrevisse Wion, Mabillonius, Bacchi-

nus, alique consentiunt, etiam ipsa Vita prior in Officio Padolironensi, licet ibi per errorem pro Benedicto VIII expressus legatur Bonifacius VIII; quod mirum est, non observasse Papebrochium nostrum in Historia chronologica patriarcharum Hierosolymitanorum num. 191; cum Bonifacius Papa ab ejus rationibus chronologicis ibi duobus cum dimidio seculis ampliusque distaret: et Benedictum, non Bonifacium, ipsa exhibet epistola, quam vulgavit pridem Wion, ac post illum Mabilonius hoc loco post miracula, ubi et in Ms. nostro legitur in hæc verba:

6 Epistola Benedicti Papæ de canonizatione et constructione ecclesiæ sancti Simeonis monachi. Benedictus Episcopus, servus servorum Dei, Bonifacio, gratia Dei marchioni inclyto, salutem carissimam cum benedictione Apostolica. Requisitis * judicium nostrum, sicut dignum fuerat, utrum in honore Simeonis, nuper sanctificati, quod opera probant et innumera ac diversa miracula testificantur, liceret vobis ecclesiam construere, et ejus venerabile corpus honorifice collocare ibidem. De quo respondemus: si ita coruscat miraculis, ut vester homo nobis asseruit, ædificate ecclesiam; collocate in ea eundem: juxta quem altare consecrari rogate; in quo reliquiæ Sanctorum antiquiorum recondantur cum sacratissimo Corpore Domini nostri Jesu Christi: et sic demum divina Mysteria celebrentur. Tractate eum ut Sanctum. * Sanctus Sanctorum reddet * vobis mercedem Sancti; sicut ipse dixit: Qui recepit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Ipse inspector est renum et cordium; et ipse illi dignam compensationem remuneret; et vobis pro tanto desiderio suam indulgeat gratiam. Amen.

apud Benedi-
ctum Papam
VIII ante an-
num 1024,* Mabillon,
requisitis

E

* Mab. ut
* al. reddat

7 Observa hic obiter ritum canonizationis seculo undecimo usitatum. Deinde, ecclesiam, de qua ædificanda hic agitur, ipsam illam fuisse, quæ eodem seculo appellata reperitur in testamento Borelli ecclesiæ S. Benedicti et S. Simeonis, teste Bacchinio lib. 1, pag. 34; neque adeo diversam fuisse a basilica monasterii Padolironensis, quæ occasione canonizationis hujus erecta de novo fuerit ingenti opere atque impendio; quippe cujus fabricæ insumpti sint anni ut minimum viceni; quod ex epistola S. Leonis PP. IX recte arguit ibidem Bacchinius: creatus enim summus Pontifex creditur Leo anno Christi 1049; litteris vero suis novam ecclesiam consecrari jubet una cum altari in honorem S. Simeonis, cujus corpus simul imperat elevari. Edidit epistolam illam Bacchinius ibidem pag. 35 post Wionem ac Mabillonium; est et in Ms. nostro post eam, quam supra dedimus; et sic habet:

qui permisit
Sancto eccle-
siam et altare
erigi;

F

8 Epistola Leonis Papæ de veneratione sancti Simeonis monachi. Leo Episcopus, servus servorum Dei VV. Mutinensi episcopo salutem et Apostolicam benedictionem. Mirabilis Deus in Sanctis suis, gloriosus et mitis, magnæque misericordiæ, et super malitiam præstabilis, multorum fidelium ut vera comperimus relatione, centupla remuneratione donavit sancti sui confessoris meritum et laborem * Simeonis reverendissimo abbati sancto Benedicto; cui exhibeatur honor, adjuncto sibi socio Simeone monacho et eremita ac diacono. Mantuanus episcopus novam ibi consecrabit ecclesiam; cui volumus ut exhibeas honorificentiam: scilicet interesse te volumus huic consecrationi, et hu-

quæ S. Leo
PP. IX conse-
crari jussit,
unaque corpus
elevari

* al. gloriam

jus

A jus corporis elevationi: et altare in ejus honore consecratur, quem Deus summa virtutum clarificavit dignitate. Amen.

9 Notandum vero, nullum hic quidem annum assignari, quo data sit epistola; cum tamen S. Leonis esse ab omnibus statuatur, sequitur, illam nec anno 1049 priorem; nec posteriorem anno 1054 posse censi; imo hoc ipso anno scriptam fuisse existimamus ex conjectura paulo inferius proponenda. Hinc Mabillonius duplex illud VV, quod initio epistolæ occurrit in Ms. codice, quem secutus est, aliter interpretatur, quam vel Wion vel Bacchini, qui pro litteris illis exprimunt vocem Venerabili, quod etiam sensit, qui Ms. exemplar nostrum exaravit, dum gemino VV superne adjecit syllabam li; at rectius exponere videtur Mabillonius, dum notat, VV. significare Wibertum: nam is erat receptus tum temporis scribendi modus, ut pro ipso nomine prima tantum ejus littera exprimeretur. Erat vero, sedente Romæ S. Leone, Mutinensis episcopus Wibertus, qui et Vibertus dicitur, creatus, juxta Ughellum tom. 2, col. 144, anno 1038; defunctus eodem, quo sanctus Pontifex, anno 1054; qui et Martino sive Martiali, quem hic designatum putamus, episcopo Mantuano, fatalis fuisse videtur, apud eundem Ughellum tom. 1, col. 931. Papebrochius loco paulo ante citato iisdem litteris, nisi fallor, designari credidit Varinum, episcopum Mutinensem; verum hic ante Pontificatum S. Leonis e vita dudum excesserat.

10 Patet etiam ex hac epistola, novam illam ecclesiam, de cujus consecratione agitur, S. Benedicto ac S. Simeoni communem fuisse; neque adeo oratorium illud parvum intelligi, quod Bacchini pag. 34 positum fuisse narrat intra septa monasterio dissitum in loco tugurii, quod Sanctus incoluerat; sed primariam, ut modo dictum est, cœnobii basilicam: hæc enim proprie ecclesia vocitari poterat, non illud: et in hac Sancti corpus conditum fuit, non item in illo; uti etiam ex Wione discimus, cum de suo tempore affirmat: Et nunc sepultus jacet [S. Simeon] in altari, suo nomini dicato, ad sinistram ecclesiæ nostræ, statim in ingressu; ubi usque hodie miraculis coruscus claret: quo loco diu ante quieverat, ut liquet ex appendice Bacchini ad historiam sæpe memoratam pag. 24. Nunc vero eadem ecclesia elapso seculo ad aliam formam reducta est, ut idem auctor testatur, opus dirigente Julio Romano, pictore et architecto per Italiam celebri.

11 Dicebam modo, epistolam S. Leonis scriptam videri anno Christi 1054; opinionem hanc injecit epistola Alexandri Papæ II ad Helisæum episcopum Mantuanum, quam ex codice Padolironensi Ms. item ut præcedentes, protulit Mabillonius, ut sequitur: A. Episcopus, servus servorum Dei, H. Mantuano pontifici salutem et Apostolicam benedictionem. Visis litteris, quas antecessor noster, beatæ memoriæ Papa Leo, conscribi fecerat de corpore Symeonis monachi et eremitæ; sanctitate confisi, quicquid ipse laudavit, nos laudamus. Ad hoc autem perficiendum Ferrariensem seu Veronensem episcopos associamus. Nondum ergo epistola jam producta S. Leonis fuerat executioni mandata. Quam vero ob causam; nisi quia tum data sit, quando imperata facere vel Mantuanus episcopus Martinus, vel Mutinensis Wibertus, vel uterque non potuere, sive

jam morbo, sive ipsa morte, quæ ambos anno 1054 sustulit, occupati? Ceterum postrema hæc epistola confirmat egregie, quod prioribus de cultu ac publica S. Simeonis veneratione decretum jam fuerat.

12 Porro non solum Sancti corpus ex eo tempore apud Padolironenses summo in pretio est; sed et alia, quæ ad ipsum aliquando pertinere; ut cilicium; Psalterium, ac novum Testamentum, litteris Armenicis exarata; et alia non nulla, quæ ipsius Sancti fuisse cognoscuntur, ut auctor est Wion loco jam sæpe assignato; ubi ait, ea istic pro reliquiis asservari, atque in capsula quadam cerni reposita, una cum epistola Arsenii patriarchæ Hierosolymitani, Armenicis item scripta characteribus; quam ipse ibidem Latine versam producit: dedit eandem et Hippolytus Donesmon- dus Hist. eccles. Mantuan. lib. 3, pag. 187, et Mabillonius ad calcem miraculorum; imo et Papebrochius noster tom. III Maii in Hist. Patriarch. Hierosol. pag. XLIV et seq. ex scheda, nescio unde accepta, peregrini tamen atque exotici characteris, quæ sic habet:

13 Arsenius patriarcha Hierosolymitanus pro commendatione S. Simeonis monachi et eremitæ. In nomine Domini nostri Jesu Christi Nazareni, atque sanctissimi ejus sepulchri, a me indigno famulo suo custoditi. Ego Arsenius, non meis meritis patriarcha Hierosolymitanus, firmo signo sancti Sepulchri omni Ecclesiæ catholicæ salutem et pacem. Precor autem, ad quorum partes Simeon iste monachus et sanctissimus Christianus atque eremita iverit, ut ei beneficiat*, quia bonus atque electus est. [Ad sepulchrum enim Domini ivit; inde venit ad ecclesiam B. Petri apostoli; post hinc ad limina B. Jacobi Galliciam perrexit: atque sic in modum * Apostolorum Deo ac Domino nostro Jesu Christo servientium, circuit totum orbem: et non habuit comitem*, nisi Jesum Christum. Ut magis stupeas; panem non manducavit, nec carnem, nec adipem, neque caseum, nec ova.] Quicumque imperator, sive rex vel regina, sive episcopus, sive abbas, seu marchio, seu comes, vel quicumque Christianus, amore Christi sibi benefecerit, vel eum defenderit, et viam ei ostenderit, quia non scit linguam, sit benedictus a Patre et Filio sanctoque Spiritu: conservet eum Dominus in omni opere bono: benedicat et sanctificet; in die judicii ad dexteram Christus collocet cum electis; quatenus possit audire: Venite, benedicti Patris mei: confirmet Spiritus et verbum Dei corde perceptum firmiter atque incommutabiliter teneat, ut ab iniquissimo diabolo non possit avelli. Qui vero sibi malefecerit, vel eum injuriaverit, cum damna- tis pereat in æternum. Amen. Additur apud Wionem et Donesmondum eodem characterē: Symeon iste monachus est, et eremita, atque Ar- menus.

14 Hanc epistolam, quam perperam credidit Græcam fuisse, interpolatam ab interprete Latino censuit Papebrochius, quatenus ea continet tamquam præterita, quæ discedente Hierosolymis in Europam Simeone, adhuc erant futura et Arsenio proinde ignota. Hinc illa ejus exemplo un- cis inclusimus. Mabillonius dubitat, rectene ex Armenico in Latinum versa sit; quod si ita est, diversam putat censendam esse ab ea, de qua in Actis fit mentio, quod infra examinabitur. Antonius de Yepes in Chronico generali S. Benedicti Hispanice

AUCTOR
P. B.

Alia Sancti
reliquiæ sunt
apud Padoli-
ronenses,

E
quas inter epi-
stola Arsenii
patriarchæ
Hierosolymi-
tani,

* Wion legit
beneficiant

* Papebr. legit
morem

* alii compa-
rem

F

de qua non-
nulla dubia
proponuntur.

AUCTOR
P. B.

Hispanice scripto, ad annum Christi 1016, Hæsi, inquit, ad hanc epistolam. Et primo quidem, qua ratione patriarcha Hierosolymitanus inde fidem facit, Simeonem eremitam adiisse Gallæciam? Secundo autem, pudore suffundendus fuisse videtur mihi Sanctus, si litteras commendatitias circumferret, quibus eum patriarcha viventem canonizaret, tamquam optimum et sanctissimum, narrando poenitentiam et austeram, quam tenebat, vitæ rationem. Tum ea subdit, unde quivis intelligat, dubiæ prorsus fidei visum illi esse hoc monumentum. Nos id etiam demiramur, cur hujus epistolæ autographum (pro autographa enim asservari illam Padolirone credimus) sit scriptum Armenice ab Arsenio, Sanctum Italis et Hispanis, ad quos ibat, commendante; cum sciret illam in hisce partibus ignotam esse: nam si Simeon, qui Armenus erat, intelligi in Occidente non poterat, ideoque etiam commendandus erat, quia non sciebat linguam, ibi utique notam; quid eum juvare illic poterat scriptum Armenicum, multo, quam loquela, perceptu difficilius? Tum cur de hac epistola nusquam meminit auctor Vitæ? Cur tum saltem producta non fuit, cum Romæ tam male habitus Simeon episcopum nactus esset Armenum cap. 2, num. 18? Hæc eo tantum dicta sunt, ut lucem huc aliquam afferant, quorum interest; quam ipsi jam pridem Benedictini Hispani Gallique exoptarunt. Vide etiam huc spectantia paragrapho sequenti, num. 25 et 26.

§ II. Acta ejusdem; epistolæ duæ Arsenii patriarchæ Hierosolymitani; tempus, quo Sanctus ex Oriente Romam advenit.

Scriptores:
et Acta San-
cti,

De Sancto nostro jam a seculis duobus scriptis quamplurimi, quorum aliquos paragrapho superiori citavimus, alios assignant Wion in Martyrologio suo ad hunc diem, et Symeon Bascheria in annotatione, quam Officio Sancti a se reformato, excusoque Mantuæ anno 1617 præfixit. Hos inter præcipuam sane laudem promeritus est ipse Bascheria, quando antiquissima tandem S. Simeonis Acta una cum Officio protulit in lucem, quod nemo eorum, quos mihi quidem videre licuerit, fecerat ante ipsum; tametsi plures haberent in manibus. Vidit enim illa Hilarion, monachus Mediolanensis; quandoquidem presse sequitur in Legendario suo abbreviato, quod tamquam Legendæ Jacobi de Voragine supplementum edidit Mediolani anno 1494; maluit tamen ex opere alieno suum facere compendium fol. 61 verso et seqq., quam illud, ut erat, intactum vulgare. Vidit eadem Baronius manuscripta in bibliotheca Vaticana, ut hoc die notavit in Martyrologio; atque in Annalibus ad annum 1016 ex iis paucula delibavit. Vidit Wionus, ut ostendit lib. 3 ad hunc diem, in membranæ exarata in monasterio, suo accurate enumerans Vitæ capita 27, Miraculorum vero capita 13; sed nihil eorum dedit. Vidit Folen- gius a Wione laudatus, sed inde in Officium Sancti brevem epitomen derivare satis habuit; quæ quidem ad manus nostras non venit; si tamen est illa, quæ nunc in ejus Officio, per Bascheriam ad novam Breviarii formam exacto, ad primam Octavæ diem, seu xxvi Julii, legitur, non ad-

modum profecto fidelis est, ut infra videbitur. Viderunt ea denique etiam alii; siquidem et in codice Mantuano, Mabillonio teste, delitescunt; et in eo, quem nos ipsi feliciter nacti sumus.

16 Solus interim illa publici juris, ut monebam, fecit Bascheria, atque utinam satis integre, satisque fideliter; quantumvis enim nihil eis deesse, nihil abundare putaverit Mabillonius; ideoque ea, ut in Officio Bascheriano impressa receperat, in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini sec. 6, part. 1 a pag. 151 fide bona recuderit; est tamen in utroque peccatum aliquid a primo editore: exile illud quidem; ejusmodi tamen, ut si deprehendisset Mabillonius, alia potius exemplaria quæsiturum fuisse non dubitemus. Peccant, inquam, defectu: nam præter prologum auctoris, qui totus est omissus, capitis primi pars nec minima nec parvi momenti rescissa est, ut num. 6 notabimus: nusquam in iis etiam apparet nomen Arsenii. Excessu vero peccant; cum in ipso statim principio Simeonis patrem Hectorem, matrem Felicem, sponsam Stellam nuncupatos fuisse asserunt: ac in parentum quidem nominibus mirum est suppositionis nihil suboluisse sagaci alias Mabillonio: intrusa enim hæc esse, auctor ipse tertio posterius versiculo indicabat his verbis: Hujus denique parentes non novimus etc. Huc etiam refer, quod cap. 5, num. 49, in annotatis littera i observabimus plane aliter apud Bascheriam ac Mabillonium narrari, quam vel in exemplari nostro, vel in compendio Hilarionis, qui Acta genuina omnium primus, ut arbitramur, contraxit, multoque sincerius, quam Folen- gius, seu quisquis est auctor epitomes, quæ in Officio Bascheriano ad secundum hujus diei nocturnum legitur, quæque præcipuarum, quæ apud auctores recentiores occurrunt, interpolationum officina fuisse videtur.

17 Nos hic Vitam demum integram puramque proferimus ex codiculo non admodum quidem antiquo, ut apparet; sed eleganter conscripto compactoque; qui præter hæc Acta, et binas Benedicti ac Leonis PP. Romanorum ad calcem epistolas nihil continebat. Servatur in iis ordo codicis Padolironensis, quemadmodum a Wione describitur: Vita namque præter prologum capita complectitur omnino 27; Miraculorum autem historia 13. Illa nos ad sex; hæc ad bina capita more nostro redegimus; primigenia tamen partitione ad marginem annotata. Attulit vero hoc nobis cimelium vir inter eruditos clarissimus Claudius Menetrier Societatis Jesu, cum anno 1670, iv Octobris Roma rediens, per Belgium reverteretur in Galliam: acceperat vero (ut in fronte notatum invenimus) a quodam e nostris ingolstadii; is porro unde habuerit, nescimus. De fide hujus codicis ambigere certe non possumus: nam prologum et caput primum Vitæ usque ad numerum nonum, itemque miracula post mortem omnia, quæ eatenus tantum describi curarunt Majores nostri ex codice bibliothecæ Vaticanæ num. 1222, cum hoc apographo Romano optime consonant; cetera vero vel non differunt ab editione Bascheriana, vel ubi dissonant, conveniunt rectius cum antiquissima Legendæ Hilarionis, quæ ceteris epitomis et multo est fusior, et longe defecatiore.

18 Diximus, hanc Vitam esse omnium primam ac vetustissimam; idque colligimus cum ex auctoris ætate, tum ex ipso ejus testimonio: fatetur enim, non alia sibi Acta præluxisse, cum ait cap. 6. num. 57: Hæc de beati viri Simeonis virtutibus,

hactenus edi-
nec integra
sunt nec satis
sincera:

qualia nos ex
Mss. proferi-
mus,

f

composita ab
auctore corvæ
Sancti

A tibus, quas vivens in seculo gessit, quas etiam in credulis scriptas invenimus, seu quas a veridicis testibus referri audivimus, huc usque digessisse sufficiat. Non reperit eas ergo digestas, cum ipse digresserit ex variorum testimoniis, partim scripto et schedulis, partim ore prolatis. Inter schedas autem illas haud dubie præcipua reputari debet epistola Arsenii, de qua mox; ut quæ sola docuerit, quidquid Sancti adventum in Italiam antecesserat. Ætatem suam prodit etiam ipse loco non uno: nam in Miraculis (quæ ejusdem scriptoris sunt, ut asseritur cap. 6, num. 57) cap. 2, num. 16, indicat, unum se fuisse ex iis, qui pro canonizando ejusdem sancti Simeonis glorioso corpore sanctam Apostolicam Sedem accesserunt; quod sub Benedicto VIII factu diximus ante annos octo post obitum Simeonis; itaque cum ipso vixit, ut censent ex hoc loco Baronius ad annum 1016, et Bacchini pag. 31.

soltem sup-
ri. et mona-
o Padoliron-
nsi;

B 19 Mabillonius Sancto coæqualem fuisse asserit, aut saltem supparem; quod addere videtur, quia propter idem negotium canonizationis potuerint monachi sæpius Romam adivisse; licet enim sub Benedicto ea fuisset impetrata; non tamen, ut vidimus, mandata tum fuerat executioni; imo ne sub S. Leone PP. IX quidem, a quo denuo novum executionis decretum obtineri debuit; sed suo iterum effectu, ut apparet, frustratum. Ut ut est, supparem fuisse inficiari poterit nemo: quandoquidem cap. 6, num. 55 duorum prodigiorum a Simeone superstite patratorum testes appellat plures, qui ea et coram vidissent et sibi narraverint. Dubium igitur videri non potest, quin hic Simeonis Acta primus collegerit; ignotus quidem et anonymus; sed monachus tamen Benedictinus; ut liquet ex Miraculis cap. 1, num. 6, ubi S. Benedictum appellat almificum patrem nostrum; et quidem Padolironensis; cum ad Simeonis nostri causam apud Pontificem Romanum agendam destinatus fuerit; quod negotium Padolironensium utique proprium erat.

orum par-
m tantum
riperat Ar-
sius patri-
cha Hierosol.

20 Scimus esse, qui affirmarint, Sancti hujus Acta conscripsisse Arsenium patriarcham Hierosolymitanum; id enim ait Ughellus in Italia sacra veteris editionis tom. I, col. 930, ubi de Joanne secundo, episcopo Mantuano; et ante hunc Donesmondus in Historia ecclesiastica Mantuana lib. 3, pag. 387, ubi illa dicuntur inveniri in bibliotheca Vaticana; sed intelligendi sunt de illa tantum Actorum parte, quæ discessum Sancti ex Oriente præcedit: nam quæ postea contigerunt, nec scripsisse scitur, nec scribere potuisse Arsenium. Sed neque priorem illam Vitæ partem ab Arsenio compositam asservari in Bibliotheca Vaticana crediderim; certe qui eam istic viderit, testem hactenus nullum offendimus. Fuisse quidem illam aliquando apud Padolironenses, constat ex auctore nostro, qui eam redegit in compendium, ut profitetur cap. 1, num. 7, quo, item ut num. 1, epistola nuncupatur Arsenii patriarchæ; sed nec ibi nunc illam superesse putem; alioquin enumeranda fuisset inter vetera Sancti elogia apud Wionem multo magis, quam hymni illa recentiores, quos profert; imo etiam magis, quam alia illa ejusdem, ut fertur, Arsenii epistola, quam ibi supra ostendimus cum reliquiis conservari: nam si altera hoc dignior videri potest, quod illam circumtulisse Sanctus putatur; altera tamen hoc ex capite majoris erat pretii, quod gravissimo auctoris nostri testimonio Julii Tomus VI.

sciretur esse Arsenii; cum de superiori illa dubitantem viderimus etiam auctorem Benedictinum, Historia sui Ordinis, quam Hispanice composuit, ubique celeberrimum.

21 Mirabitur forsitan aliquis, quod hic epistolam Arsenii, quam initio secutus sit auctor noster, ab edita diversam statuamus; sed mirari desinet, qui rem attentius introspexerit: vulgata namque brevior est; aliam necesse est fuisse longiorem; utpote cujus tantummodo compendium referatur in Actis a num. 4 usque ad num. 8, quod ipsum compendium multo est, quam epistola excusa, diffusius. Vulgata inscribitur (ut publica solent testimonia, quibus ituri peregre commendantur) Omni Ecclesiæ catholicæ; cuicumque imperatori, sive regi vel reginæ, sive episcopo, sive abbati etc. Aliam autem inscriptam fuisse monachis Padolironensibus, testatur anonymus noster num. 3 et 7. Præterea multa sunt ibidem, quæ ex epistola Arsenii affirmat idem scriptor, quorum in vulgata nihil quidquam legitur; ut quod num. 3 habetur de Simeonis ætate puerili, rebusque in ea gestis; de adolescentia ejus ac nuptiis: quod num. 4 et 5 de relicta sponsa, parentibus, ac patria ad amplectendam vitam monasticam: quod num. 6 de arepta S. Basilii regula (nulla enim in epistola vulgata Basiliani Ordinis mentio fit); quod ibidem narratur de abstinencia etiam a piscibus, et potu modico solius aquæ; de oleo in sollemnitatibus adibito, de cilicio ceterisque vestibus etc. Certissimum ergo videri debet, aliam esse epistolam, quæ nomine Arsenii etiamnum et servatur, et ex Armenico idiomate in Latinum translata legitur; aliam, quæ Actorum nostrorum exordio materiam subministravit.

in epistola, quæ
jam periisse
videtur.

22 Jam cum hæc epistola nusquam hactenus comparuerit, in qua forte aliqua paulo distinctius de patria Simeonis, de loco monasterii, atque solitudinis notata fuerant; eum illam præter auctorem nostrum nemo a se visam indicet, nemo citet; nullo negotio statuere apud se quisque poterit, quantum accessionibus quibusdam, quæ, nisi ex illa epistola, affirmari non poterant, sit fidei tribuendum; maxime cum seculo demum sexto decimo primum comparuerint. Certene ipse quidem auctor noster, quantumvis vel ex ipso forsitan Sancto, vel ex iis, qui cum illo familiariter in cænobio Padolironensi egerant, discere multa potuerit eorum, quæ ante discessum ex Oriente gesserat, quidquam de iis tamen ausus est asserere, præter id quod in epistola jam dicta legerat; si solam excipias Simeonis patriam Armeniam, gradum diaconatus num. 3, et miraculum in eremo num. 8 et seqq.; quamquam etiam hoc credi non potest de se narrasse humillimus Simeonis; atque adeo ex eadem epistola innotuisse auctori nostro putandum est. Unde ergo habuit Folengus, seu qui epitomen illam Vitæ composuit, quæ in ejus Officio hoc die recitatur, cum ait, locum ejus natalem civitatem Arsamotam fuisse; nomen sponsæ Stellam; cænobium Basiliani Ordinis, quod si ingressus, juxta fluvium Euphratem constitutum; desertum vero, quod incoluerit, ad ripas Araxi fluminis? Fallor, nisi ea ex eodem fonte hauserit, unde supra nomina parentum, quæ auctor noster ignota sibi fuisse ingenue fatetur, quod ea non prodidisset Arsenius. Hæc interea secuti sunt Donesmondus et plures alii.

Recentiora
compendia in-
terpolata sunt,

23 Verum si conjecturis locus est in re non

58 tradita,

AUCTORE
P. B.
aucta rebus
non probatis.

tradita, Baronio potius adhærendum videtur, qui locum solitudinis ejus (quid nî et vitæ monasticæ?) Palæstinam fuisse credidit, non Armeniam: id enim ex anonymo nostro utcumque colligitur, qui, cum dixisset num. 3 Simeonem in patribus natum Armeniæ, subdit num. 5: Patriam (utique partes Armeniæ) parentesque deseruit... et ... Domino gubernante, monasterium petiit. Sic facilius quoque intelligitur, quæ ratione Arsenius ei notus et familiarissimus esse potuerit, quod num. affirmatur; si nempe intra patriarchatus Hierosolymitani fines, a quibus procul aberat Armenia, institutum monasticum ac solitarium servaverit: neque enim tanta familiaritas contracta videtur in ipsa urbe Hierosolymitana, cum ad eam ante discessum in Europam Sanctus accessisset: quandoquidem non multo tempore tum ibi fuit, juxta numerum 16. Sed neque verisimile apparet, Arsenium, sive patriarcha jam esset ante discessum Simeonis, sive post ejus discessum creatus, ex Armenia potius, patriarchatui Antiocheno subjecta, quam ex quovis loco patriarchatus Hierosolymitani assumptum ad sedem Hierosolymitanam fuisse: hic ergo, non ibi familiaritati locus fuit et opportunitas. Sed enim his immorari diutius non vacat, quæ cum auctor Vitæ præterierit, divinari magis, quam asseri videbuntur. Quin id potius discutiamus, quod in Actis quidem eodem numero narratur; neque eodem tamen ab omnibus modo accipitur.

24 Quæritur ergo, quo tempore Sanctus ex Oriente Romam advenerit. Sic habent Acta numero citato: Solitudinis antra deseruit, et orationis studio Romam peregrinus expetiit. Cumque Sanctorum multa corpora circumeundo visitaret... tandem ad oratorium S. Joannis Baptistæ Lateranensis ecclesiæ applicuit, ubi sanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontificem, Benedictum nomine, cum multis religiosis episcopis, orthodoxis viris, in congregata synodo residere invenit. Locus hic, ut ut planus videatur, perdifficilis est. Alii enim Benedictum PP. VII., alii octavum significari volunt; utrique vero oppositas sententiæ suæ tricas dissimulant, saltem eas, quæ nos vexant maxime. Pro Benedicto VII stat Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad hunc diem; quia Sancti Vita videatur longiorem ejus habitationem in Italia exigere, quam sit ab anno Christi 1012, quo Benedictus VIII ad Pontificatum evectus est, usque ad annum 1016, quo Simeon ad cælum evolavit. Validum sane argumentum Acta perpendenti; præsertim cum ex illo quadriennio non minima pars decerpenda sit, quæ itineribus per Italiam, Hispaniam, Britanniam, Galliam insumpta fuit, antequam in Italia firmum tandem fixumque domicilium elegerit. Validius tamen est, quod ad eandem sententiam comprobandum producit Mabillonius: nimirum jam habitabat Simeon in monasterio Padolironensi, cum Parmam invisens, a Sigefredo illius urbis episcopo honorifice susceptus est, ut habet Vita nostra cap. 6, num. 51: atqui Sigfredus obiit ante Pontificatum Benedicti VIII; nam juxta Ughelum tom. 2, col. 203 Sergius Papa, Benedicti VIII decessor, in quodam privilegio, abbatiæ Nonantulanæ indulto, Elburgum appellat, Sigfredi in sede Parmensi successorem: diu ergo ante Benedictum VIII advenerat Sanctus; ergo sub Benedicto VII: ergo anno 983, quo solo Benedictus VII Romæ scitur celebrasse synodum, de qua videri possunt Labbeus vel Harduinus.

25 Enimvero momenta hæc gravia sunt, quibus ego quidam in eorum opinionem manibus ac pedibus ferri me sinerem; nisi dissimulatum hic aliquid esset, quod in hac sententia videtur inextricabile: nam si anno 983 Romam advenit Simeon, suppositam esse oportet epistolam, quam et nos supra et ipse Mabillonius, aliique Arsenii patriarchæ Hierosolymitani nomine jactatam dedimus, quæque cum reliquiis asservatur in cœnobio Padolironæ. Cedo enim; quo tempore dari potuit Simeoni ab Arsenio? Ante discessum in Italiam (quod epistola ipsa plane exigit,) an post illum? Utrumvis dixeris, falsa est. Etenim si ante discessum aut in ipso discessu Hierosolymitano datam finxeris, hoc est, anno 983; falsum est epistolæ principium: Ego Arsenius, non meis meritis patriarcha Hierosolymitanus etc. non enim nisi annis circiter triginta posterius sedem Hierosolymitanam Arsenius regendam accipere potuit, ut suo loco demonstratum est. Si post discessum Simeonis, imo post annum 1010, ante quem Arsenius patriarcha esse non potuit, datam seu missam potius esse velis in Italiam, in qua jam dudum Sanctus habitaverat; ipsius epistolæ scopus, tenor et forma tota repugnabunt, illudque imprimis falsum erit: Quia non scit linguam.

26 Hæc me, fateor, constrictum tenent; nec dubitare Bacchini aliorumque amplecti sententiam, quæ usque ad Benedictum VIII Simeonis adventum in Italiam differt, quando jam patriarchatum obtinerat poterat Arsenius Hierosolymis; si eam utcumque probatam, et ab adversariorum argumentis chronologicis, quæ vel ab eis lecta non sunt, vel neglecta, vindicatam viderem. Quid ergo? Epistolam laudatam prorsus adjudicem? Non ausim. Mabillonii argumentum refellam? Nihil suppetit, quo id solide possim. Sequor hunc ergo vel invitatus. De epistola, per me licet, quod poterunt, ejus patroni statuant. Porro cetera, quæ in Actis obscura sunt, illustrare conabimur in annotatis ad Acta, quæ subdimus.

VITA

Auctore monacho Padolironensi anonymo et coævo ex codice Ms. Ingolstadiensi, collato cum alio Ms. et editis exemplaribus.

PROLOGUS AUCTORIS.

Quoties, dilectissimi fratres, mira Sanctorum opera frequenter in hoc mundo coruscare videmus, quæ ad utilitatem et incrementum sanctæ Ecclesiæ liquido enitescere fideliter credimus, si hæc talia dum fiunt, dominante nobis inertia, silentio tegimus, negligentia corporisque * ignaviæ procul dubio damnari videmur. Unde Redemptoris nostri sententia cohortando nos pleniter instruit, dicens: Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est. Ideoque, fratres charissimi, præclara Sanctorum miracula, quæ in hac præsentī vita coruscant, merito elucidari debent

D
licet cum illo
tempore episto-
la Arsenii cau-
cusa

E

non videatur
commodo possi-
consistere.

Sanctus Ro-
mam advenit
an. 983;

C

Cur Sancto-
rum Acta
scribenda sint.

* forte torporis
risque etc.

A debent in seculo; quatenus quos propria non excitant merita, saltem visis tot virtutem signis aliquantulum pertimescant, atque a laqueis diaboli, [a] quo captivi tenentur, quandoque resipiscant: videant quoque illorum pia opera, per quæ itur in cælum; eorumque glorifica imitentur exempla, et glorificent Deum Patrem omnipotentem in cælis, qui est per omnia benedictus in secula.

2 Nunc igitur omissis pluribus Sanctorum gestis, quæ animo occurrunt, ad ea, quæ de beato Simeone, glorioso Christi confessore, proposuimus, fideliter accedamus; ac primitus de virtutum ejus miraculis, quæ per eum Deus omnipotens per intervalla temporum operari dignatus est, quæ vel in vita gessit, vel quæ inibi, ubi gloriosum corpus ejus humatum est, sub nostro tempore visa sunt, ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, prout facultas suppeditat, disseramus. Sed quia virtutum ejus signa mira et innumera sunt, quæ in transmarinis, atque Galliarum, nec non Hispaniæ finibus, Deo cooperante, gessit; quæ etiam præ multitudine laboriosum enarrare ducimus; ea tantum, quæ vera fore credimus, et quæ fidei subnixa, fidelium virorum nobis testimonio prolata sunt, huic opusculo includamus; ac deinde, divina nobis favente clementia, ejusque suffragantibus meritis, ea quæ de sancto Viro cœpimus, exequamur.

CAPUT I.

S. Simeonis patria; natales nobiles; educatio; nuptiarum fuga; vita monastica et eremitica.

Hic itaque vir beatissimus, Simeon dictus nomine, in partibus natus Armeniæ, monasticæ religionis ab ineunte ætate a propositum regulariter tenuit. Diaconatus officio provectus, postmodum virtutum gressibus viriliter ad altiora conscendens, diebus plurimis eremi cultor fuit. Hujus denique parentes non novimus; sed, sicut reverendissimus Arsenius b Hierosolymorum patriarcha, sibi notus et familiarissimus, nobis per epistolam retulit, ex clara nobilium stirpe prodiens, magistri militum filius fuit. Hic siquidem intra pueriles annos mira et magnifica cœpit agere, voluptatis libitum moderationis freno restringere, corpus jejuniis edomare, spiritu prophetiæ aliquando pollere, orationis assidue laboribus insudare. Cumque jam adolescentiæ tempus sub hujusmodi conversationis studio transegisset, et jam illud immineret, quo juvenilis ætas carnali solet implicari connubio, pater suus, licet invitum, secundum seculi dignitatem, uxoris eum copulavit conjugio.

4 Quid dicam? Quid referam? Dolori et mœstitiæ Servi Dei compati et consulere volo. Sed anxietatem et mœrorem cordis ejus retexere penitus ignoro. Quid ageret Servus Dei? Quid ageret? Anxius, trepidus excogitare diu cœpit in animo, qualiter se dissolveret ab uxoris conjugio. Si illam teneret, corporis integritatem violare timebat: si eam dimitteret, infamis in patria turpiter vivere perhorrebat. Tanta igitur ac tali anxietudine die noctuque æstuans, exterius corpus attenuans, interius men-

tem exerucians, tandem divino animatus oraculo, illud evangelicum sæpe revolvebat in animo: Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit: et iterum: Qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.

5 Talibus itaque Redemptoris evangelicis dictis Vir Domini roboratus, patriam parentesque deseruit, cunctis hujus seculi pompis abrenuntians, et uxorem propriam, servata integritate, dereliquit, atque naufragium hujus ærumnosi seculi, ceu procellosi maris tempestate quassatus, nudus evasit; catholicæ fidei clypeo munitus, freno castitatis præinctus, gladio spiritus, quod est verbum Dei, ferventer ignitus, Domino gubernante, monasterium petiit: in quo cœnotabilis vitæ tramitem prudenter amplectens, jejuniis, vigiliis, et orationibus, die noctuque Christo infatigabiliter serviens, in sanctitatis operatione sinceriter vixit.

6 Pluribus inde diebus monastico cultu sancti patris Basilii regula approbatus, probis moribus apprime exornatus, ad eremi campum præliaturnus exivit: ubi frequenter ab antiqui hostis insidiis lacessitus, crebro cum eo conflictum iniens, adversus tandem ejus impetus triumphalem victoriæ palmam obtinere promeruit c. In qua etiam eremi solitudine, virtute abstinentiæ carnis maceratione corpus edomans, panem non comedebat; vinum nec alicujus liquoris potum præter solam aquam, et ipsam cum parcitate, bibebat; solis herbarum radicibus vel arborum fructibus contentus, cælibem agebat vitam. Non carnis, nec casei, nec ovorum, nec alicujus pinguedinis utebatur edulio; solius leguminis victum, quo in præcipuis Sanctorum solennitatibus vescebatur, modico ungebat oleo. Sacris artubus asperum cilicium præbebat, nullamque sui corporis partem lincis vestibus tegebant.

7 Tali igitur sanctæ conversationis studio vir Domini gloriosus Simeon divinitus informatus, pluribus per eum ab hujus mundi illecebris abstractis, anachoriticæ religionis exemplum præbebat; sicque per semitas justitiæ recte gradiens, omnibus, salutis æternæ fontem sitientibus, iter vitæ cælestis ostendebat. Hucusque de beati viri Simeonis digna conversatione, qualiter imprimis hujus seculi pompam deseruit, vel qualiter monasterium petiit, referente nobis per epistolam venerabilis vitæ Arsenio, Hierosolymitano patriarcha, compendiose digessimus. Nunc ad ea signa, quæ [in] eremitica conversatione, vel quæ per diversa Italiæ loca, Domino cooperante, peregit, stylum vertamus.

8 Quodam hiemali tempore, dum Vir Dei in eremi solitudine cum duobus fratribus angelicam vitam ageret, tanta desuper nivium moles erupit, quæ omnem cellulæ, in qua manebant, ita aditum circumclusit, quod nemo illorum per septem dies, aliqua cogente necessitate, foras egredi potuit. Videntes autem Dei servi, sese nivium muro exterius circumdari, interius fame cruciati; cum humano nequeunt se juvare solatio, divinum festinanter cœperunt implorare præsidium. Hac ergo tanta ac tam mira nivis magnitudine undique circumsepti, cælestia arma confidenter arripiunt: elevatis in cælum oculis, extensas sursum manus

et fil monachus Basilianus;

deinde in eremo asperè vivit.

E

c

Hæc ex epistola Arsenii patriarchæ Hierosolymitani.

F

ii. Nivibus ac fame cum suis in eremo periclitans,

EX COD. MS.

nus cum clamoribus ad sidera tollunt; flexis genibus, pugnis pectora percutiunt; fuis lacrymis, omnipotentis Dei misericordiam voce flebili expetunt. Quo fletu servus Christi Simeon vehementer commotus, hujusmodi orationem ad Deum lacrymabiliter fudisse perhibetur.

Deum exorat;

9 Omnipotens, æterne, et altissime Deus sabaoth, qui cuncta ex nihilo creasti; qui hominem, cum non esset, ad imaginis tuæ similitudinem mirabiliter condidisti, atque ad obtinenda æternæ beatitudinis gaudia conditum mirabiliter reformasti; qui Israëliticum populum de Ægyptiaca servitute liberatum, rubrum mare sicco vestigio transvestisti, et eundem, in deserti regione fame laborantem, cælesti pane, ex supernis imbribus porrecto, affluenter satiasti; quique etiam ipsum, sitis ariditate fatigatum, aqua ex petra producta clementer potasti; succurre nobis miseris, in hac solitudinis angustia constitutis, nivis et glaciei rigore constrictis, nimia famis tribulatione afflictis. Re-

B leva nos, Clementissime, tuæ solitæ pietatis auxilio; et ne sinas nos hic exstingui sub acerbæ famis periculo.

qui cervum ad
ejus cellam di-
rexerit,

* al. demon-
strans,

10 Hac igitur oratione completa, illico cervus miræ magnitudinis et formositatis ante ostium cellulæ nivium molibus inhærens, apparuit; qui cervice deflexa, humiliter nisu, quo poterat, fratribus se famulari desiderans * sese illis in cibum sponte divino nutu præbuit. Qui videntes bestiam, illuc accedere insolitam; mirificam Dei virtute se visitari crediderunt; ac magnificam ejus clementiam diu percunctando simul mirari cœperunt. Tunc gloriosus vir Dei Simeon, diu mente pertractans, a fundo cordis cœpit diligenter exquirere, quidnam hæc insueta bestię visitatio taliter indicaret. Cujus quidem animus inter dubia devolutus, fluctuando cœpit hinc inde discutere, utrum divina clementia, ad refocillanda corpora, an antiqui hostis fraudulenta calliditas, ad subvertendas animas, illam cervi speciem ante oculos eorum adduceret. Plurima ac diversa Dei Famulus inde discutiens, tandem sagaci mente deliberat, quod superna

C pietas, ad expellendum famis periculum, prædictum sibi cervum ex sua largitate transmiserat; ne pius Dominus ultra permetteret servos suos diuturnæ famis interire exitio, qui Danielem servum suum in lacu leonum quondam pavit per angelum.

occidendum et
famelicis appo-
nendum:

11 Is denique cervus, multotiens est expulsus ab ostio, ne pro acerbitate famis fieret illis in comedendo prævaricationis occasio. Qui quanto durius expellebatur, tanto frequentius revertebatur. Sed Christi servus Simeon, verus Israëlita, in quo dolus non fuit, quem nulla ventris ingluvies tetigit, quem nulla gastrimargia polluit, quem solus ferarum agrestium pastus usualiter aluit, cibum sibi divinitus ostensum, sicut ei cælitus fuerat imperatum, humiliter suscepit, atque susceptum fratribus comedere persuasit. Nec mora, tunc viri anachoritæ, Dei voluntate jam cognita, venationem nullo modo ex industria petitam, nullo labore quæsitam, sed a Deo sibi collatam, occiderunt; et famelica corpora, jam diutina esurie sauciata, sobrietate retenta, carnis pabulo refecerunt. Unde refectione, prostrati in faciem, divinam protinus maiestatem adoraverunt, ejus clementiam collaudantes, et pro tantis suis beneficiis debitas sibi gratias retulerunt.

ANNOTATA.

a Ab ineunte quidem ætate vixit instar monachi, voluptates respuendo, corpus affligendo, orando, etc., ut mox dicetur; non tamen jam tum institutum monasticum proprie professus erat; ut patebit ex num. 3.

b Nomen Arsenii omittitur in Lectionibus editis a Bascheria; sed cum hic, tum infra num. 7 consonat cum Ms. nostro apographum, quod habemus, desumptum ex bibliotheca Vaticana, codice, ut in margine notatum est, signato numero 1222; uti et codex ille, quem ex eadem bibliotheca numero alio insignitum in Annalibus citavit Baronius ad annum Christi 1016, num. 4. De Arsenio in Commentario diximus.

c Quæ sequuntur, omissa sunt omnia usque ad numerum 8 in Lectionibus Bascheriæ, atque adeo etiam a Mabillonio. Leguntur tamen verbis totidem in apographo nostro Vaticano: imo etiam, sed per compendium, in Vita, quam edidit Hilarion monachus; qui haud dubie primigeniam Vitam præ oculis habuit; quin et in priori Vita Bascheriana non prætermittuntur, licet expediantur brevissime.

CAPUT II.

Mors repentina fratris, ejusque ad vitam revocati narratio; iter Sancti Hierosolymitanum ac Romanorum; miracula in utroque patrata; calumniarum tolerantia et compensatio.

Unus autem ex fratribus, Stephanus nomine, sancti viri Simeonis verbis restitit, dicens, hoc esse grave scelus: ejus consilio, in quo valuit, derogavit. Miser, quoniam beati Viri salubri consilio credere renuit, ejusque jussui obedire contempsit, repentinæ mortis poenam citius pro vindicta sustinuit. Mira res; quum frater sub eodem momento, quo Viri Dei verbis fidem præbere noluit, occulto Dei judicio percussus interiit. De cujus repentino interitu mox Jesu Christi servus Simeon admodum tristis effectus, gravi mœrore collapsus, terratenus totum se prostravit in genitum; ubi se tantis in lamentis constrinxit, eo usque divinæ pietatis aures precibus pulsavit, quousque superna clementia ejus mota clamoribus, animam Stephani a mortis faucibus ereptam, corpori miserando restituit.

13 Qui vitæ redditus, quo ivit, vel qualiter tam subito ab hac luce migravit interrogatus, fertur tale fratribus dedisse responsum: Cum me, inquit, omnipotentis Dei jussu (ut vidistis) repentino incursu ab hac vita migrare contigisset, confestim mihi angelus nivei candoris apparuit; qui me suo ducatu ad Beatorum sedes altas sustollens, ad tribunal Judicis præsentavit; ubi pluribus offensis ab antiquo hoste ad medium prolatis, sola me inobedientiæ ac derogationis culpa damnavit. Tunc districtus Judex, æquo libramine judicium pensans, quia præceptis patris mei Simeonis obedire

III.
Fratrum unum
Sancto obstru-
pens, perit
subito;

F

sed ejus pro
redditis vita

A dire contempsit, tenebris infernorum me pœnas luere merito destinavit.

at, quid
acciderit.
14 Cumque hinc inde plures dæmonum spiritus rapaciter inhiarent, ut ad inferni, claustra me raperent; ecce, unus ex cælesti militia nuntius, nimio fulgore rutilans, in medium micuit; qui clara voce, Beatorum spiritibus circumstantibus, dixit: Reddite animam Stephani lacrymis Simeonis; quia divinæ majestatis aures indesinenter compellit *, luctuosæ gemitu plorationis. Qua voce prolata, illico pristinæ vitæ sum redditus, ex quanta sit obedientiæ seu charitatis virtus, per cuncta eremi loca, enumerare firmiter a Deo sum monitus. Et sancto Simeoni inquit: Tuis nempe, beate Pater, precibus suscitatus, amissam recepi animam; et mandata Dei, quæ mihi pandere jussa sunt, ac visa inferni supplicia, quæ audita non credidi, viventibus superis terribiliter pandam. Hæc Stephanus retulit, et pluribus, quamdiu vixit in mundo, sicut sibi contigit, reseravit.

iv.
15 Cumque, longo jam exacto tempore, supernæ pietati placuisset: ut beatissimus Christi confessor Simeon vastam solitudinem desereret, atque diversas mundi partes per lucis exempla miraculis illustraret, eremum deseruit: Christo sibi ducatum præbente, Hierosolymam petiit. Et bene Hierosolymam, quæ interpretatur Visio pacis; quia Vir pacis amator plures inter se a Christo discordes ad unitatem fidei a, et ad pacis gratiam b revocavit. Quam quum Vir beatus humili cultu ingrederetur, quamdam domum horrore plenam introivit, ubi septem humana corpora septem nequissimis mancipata spiritibus reperit; quæ ab ipsis adeo vesaniæ torquebantur furore, quod si quilibet ea niterentur contingere, confestim eos lacerosis morsibus molirentur discerpere. Quibus Vir Dei, divina fretus virtute, constanter imperans, protinus ab obsessis corporibus illos nequam spiritus increpando fugavit.

v
16 Non multo post tempore Dei servus Simeon, exacto jam eremiticæ conversationis prælioso tirocinio, quia sibi divinitus revelatum est, solitudinis antra deseruit, et orationis studio Romam peregrinus expetiit. Cumque Sanctorum multa corpora circumeundo visitaret, quem nullus in orando labor vix aliquando superaret, tandem ad oratorium S. Joannis Baptistæ Lateranensis ecclesiæ applicuit; ubi sanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontificem, Benedictum nomine, cum multis religiosis episcopis, orthodoxis viris, in congregata synodo residere invenit c. In quo cum devotæ orationis moram (ut ei semper consuetudo fuerat) diu in longum protraheret, unus ex clero, nequitiae ac superbiae furore plenus, Simeonem, virum sanctum et catholicum, omnibus in synodo residentibus ore polluto infamavit hæreticum d; et ut eum morti traderet, atque ad necandum eum populum concitaret, talia adversus Virum Dei verba polluto ore delatrabat, dicens: Nonne, inquit, omnes videtis, in visu, in incessu, et totius corporis gestu hominem hunc pravum, et impostorem hæretice agere e? Insurgamus ergo in eum, et, ut ceteri contremiscant, aut lapidibus obruamus, aut vivum igne comburamus. Hæc flagitiose * aiebat, et ejus flagitio plures adjuncti sunt unanimiter conspirantes, qui instigante diabolo, Virum sanctum, justum, et pium toto conanime occidere moliebantur.

17 Qua de re Romanus Pontifex cum universo episcoporum collegio turbabatur, et quibus indiciis hoc vere cognosci potuisset, diligenter seiscitabatur. Aderat tum ibi quidam religiosus et reverendus episcopus, qui ab Armeniæ finibus peregre Romam petens, consilio et sapientia præditus, reverentia sanctitatis habebatur egregius; qui Dominum Papam humiliter adiens, his dulcedinis verbis illum exhortabatur, dicens: Tua, beate Pater, jubente auctoritate, furor populi conquiescat; et quis Vir ille sit, vel cujus professionis, seu qualiter catholicam fidem excolit, me percontante, tua Paternitas recognoscat. Cujus sapienti consilio reverendus Papa credidit; eoque jubente, populi seditio conquievit.

18 Tum vero supra memoratus episcopus, virum Dei Simeonem aggreditur, et lingua, qua utebatur, ita eum alloquitur: Quis es? Unde es? Cujas * es? Dic ergo, Frater monache: et si catholicæ fidei cultum tenes, per me iis omnibus innotesce. Ad hanc vocem servus Dei E Simeon, qui erat Dao plenus, nusquam vero a sapientia vacuus, denuo quoque interroganti prudenter respondens, catholicæ et apostolicæ fidei perfectionem ita confitendo perdocuit, qualiter per universum orbem Apostolorum symbolum, in Nicæna synodo peroratum, clara voce personuit. Quod cum peregrinus episcopus audisset, famulum videlicet Dei Simeonem plenum fide et sanctitate veraciter cognovisset; magno repletus gaudio, pro reverentia sanctitatis, ejus pedibus se prostravit humilitatis obsequio. Postquam igitur inter se Armenica lingua contulissent ad invicem, ad extremum peregrino episcopo totum de Servo Dei, quod quærebat, innotuit. Quod protinus Papæ ac omnibus qui aderant, virum Dei scilicet Simeonem veræ fidei professorem, justam, et sanctum æternæ Trinitatis, cultorem, omnipotentis Dei adorantem, palam omnibus declaravit.

19 Sed quia Deus omnipotens ultionum dominus est, qui nihil quod injuste culpatur, inultum abire permittit, et impiorum nequitiam ulciscendo consumit; clericum, qui ad necandum Servum Dei populum concitaverat, eadem hora spiritus malignus arripuit, ac pro illata Servo Dei contumelia diutissime volutando vexavit. Videntes autem Romanus Pontifex, ac totus clerus, universusque populus tanta Dei magnalia et mirifica opera, elevatis in cælum manibus simul cum clamoribus omnipotenti Deo laudes et gratias referebant, qui non permisit Servum suum innocentem perimi sub iniquorum præjudicio, nec interfectorem ejus abire sine vindictæ præmio.

20 Tunc Christi servus Simeon cernens, perversum * clericum ab ultore spiritu crudeliter demerari *, memor evangelici dicti, quo dicitur: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui odierunt vos; et alibi: Orate pro persequentibus et calumniantibus vos; compatitur miserrimo clerico. Elevata itaque super eum manus signum crucis increpando edidit; moxque malignus spiritus, per os vexati turpiter exclamans, ululando evanuit. Eadem vero hora liberatus ab hoste clericus, pedibus viri Dei Simeonis provolutus corruit; ac ingenti gemitu diutissime plorans, se reum, se culpabilem multum accusans, de perpetrato scelere veniam postulavit. Quem Jesu Christi famulus Simeon

EX CÔD. MS.
sed editione
per Pontificem
composita,

orthodoxus de-
claratur:

* al. cujus

clericus vero
occupatur a
dæmone,

F

quo per Simeonem liberatus
veniam petit.
* Baron. legit
pervasum
* Baron. tor-
mentari

(ut

EX COD. MS.

(ut erat semper pietate et misericordia plenus) corde prostratum, corpore ac mente sanavit; deinde poenitentia ducto relaxatum sibi scelus clementer indulsit.

Sanctus post
hoc et alia mi-
racula clam
Roma discedit
in Tusciam.

21 At vero præfatus Pontifex, totus clerus, ac universus populus, sanctum Simeonem, gloriosum confessorem, læto corde suscipiunt; intra ecclesiastica mœnia honorabili in loco aptum sibi habitaculum tribuunt. Ad quem plures ægri, diversisque languoribus oppressi certatim properant, qui sanitate per impositionem manus sancti Viri recepta, incolumes cum gaudio ad propria redeunt, plurima ei dona ac diversa munera offerentes; quæ Dei Servus peregrinis indigentibus, viduis, orphanis, pauperibusque dispertiens, per illorum manus in cælestem gazam recondendo transmisit. Valde nimirum metuens, ne favorabilis aura, aut populi rumor, ejus facta longe lateque extollendo protenderet, nocte Romam deserens, ad Tusciæ fines, per devia quæque progressus, secreto secessit.

B

ANNOTATA.

a Vide infro cap. 3, num. 26 et seqq.

b Consule capitis 5, num. 45.

c Adi de his Commentarium prævium.

d Observat in hunc locum Baronius ad an. 1016, num. 5 et seqq., viguisse super omnes in clero Romano odium in hæreticos; tales autem istic per ea tempora reputari fere consuevisse Armenos, ob grassantes in Armenia Manichæorum aliorumque sectas.

e Sic de Manichæis ex habitu atque externa corporis specie judicatum olim fuisse, notat idem Baronius ex Hieronymo dicente epist. 22 ad Eustochium: Quam viderint pallentem atque tristem, miseram, monacham, et Manichæam vocant.

CAPUT III.

Ejusdem benignitas erga male meritos; varia per Italiam itinera, et crebra in illis miracula; conversio Judæorum.

C

vi.
Male mulata-
tur a mona-
chis inhospita-
libus,

His denique ita peractis, pluribusque virtutum signis per ejus merita inibi declaratis, beatus Simeon Roma discedens, maritima loca pertransiens, ad quoddam monasterium casu venit; ubi fortuna, servata suæ naturæ vice, prospera in adversa mutavit: nam fratres scilicet, qui Fratrem debuerant ut Christum suscipere, cœperunt crudeliter verberibus persequendo percutere. Quod scelus dum episcopo civitatis manifeste innotuisset, monachos, qui famulum Domini Simeonem percusserant, comprehendi, et in obscurum carcerem retrudi jussit. Sed verus Christi Discipulus, illius magistri vestigia sequens, qui a Judæis comprehendi, flagellari, conspui, lancea perforari, postremo crucifigi pro mundi salute non horruit, pravorum opprobria non respuit, quæcumque flagella iniqui fratres sibi intulerunt, patienter sustinuit. Ecce nunc, pietate quanta redundat Dei cultor Simeon: intempestæ noctis silentio surgens, inblusos monachos tacite adiit; claustra fuis ad Deum precibus aperuit; ac

confidenter exire admonens, et impunitos abire permittens, liberos foras exclusit.

23 Egressi quidem, ad pedes Viri Dei velociter currunt, ubi reatum suum diutius flentes, se deliquisse, nequiter errasse accusantes, peccata, quæ in Sancto Dei commiserant, lacrymis puniunt. Quos Christi Famulus benigno (ut semper erat) animo arguendo, obsecrando, increpando monuit Deum et proximum diligere, charitatem habere, hospitem, tamquam Christum, suscipere, per omnia et in omnibus sanctæ regulæ a præceptis firmiter obedire. Qua salubriter exhortatione admoniti, a pristinis vitiis curati, ac per ejus dulcia verba in melius reformati, quod quidem usu pravitatis didicerant, postmodum ad honestæ moralitatis usum permutare studuerunt. Audiens autem supramemoratus episcopus tantam Viri Dei humilitatis constantiam tantamque patientiam, ad se quantocius illum exhiberi jussit, eumque secum, quod * viveret, pro suæ sanctitatis reverentia obnixis precibus manere rogavit. Qui omnino renuens, ad destinatum iter, sicut ei divinitus fuerat imperatum, animum dirigens, se ibi manere non posse omnino denegans, accepta ab eo benedictione, discessit.

24 Tum beatus Simeon inde progrediens, ad civitatem, quæ Pisa nominatur, recto tramite gressum flectens, diabolum, quasi leonem rugientem, obvium habuit: qui ei dixit: Quo tendis, monache? Cui Sanctus inquit: Quo me Christus ducere voluerit. Quod cum diabolus audisset, ab oculis ejus, velut fumus, evanuit: Dei vero Servus absque pavore iter, quod cœperat, intrepidus tenuit. Ingrediens autem prædictam urbem, cujusdam pauperis domunculam hospitio habuit: fatigatum lassitudine corpus, ut ei semper consuetudo fuerat, pomis et aqua refecit.

25 Mane autem facto inde exiens, non longe a civitate quemdam hominem cum asino, ad insendum præparato, in itinere reperit; qui ei ita dixit: Ascende, Domine peregrine, meum ascende asinum, ut ad perficiendum cœptum iter aliquod tibi valeat esse suffragium. Quod cum dixisset, illico Jesu Christi Famulum supra imposuit; ipse quoque asinum capistro ducens, ad Lucanam civitatem advenit: ibique in cujusdam Judæi domo, divina providentia procurante, hospitatus quievit. Hominem siquidem, sicut dictum est, cum asello præparato ad se subvehendum Christi Famulus invenit; sed a quo sibi missus fuerat, penitus scire nequivit b.

26 Edentibus autem illis, cœpit servus Dei Simeon salutis verbum prædicando affluenter diffundere, atque de Incarnatione unigeniti Filii Dei cum Judæis conflictum habere. Ad quem plures Judæorum tunc convenerunt, qui Christum Dei Filium de intemeratæ Virginis utero humanam carnem sumpsisse negantes, eundem Dominum nostrum Jesum Christum hujusmodi blasphemiae ultorem in propatulo persenserunt. Horum namque unus, dum Redemptorem nostrum ex Marie Virgine natum execrando negaret, coram cunctis, qui aderant, spiritum ululando emisit. Tunc Judæi ibi circumstantes, et hoc Dei Judicium terribile contuentes, illum infelicem, et repentina morte necatum tulerunt, et in eadem domo sub ipsa nocte, sicut consuetudo illorum exigit, occulte sepelierunt.

27 Mane

sed eos benefi-
cio prodigioso
convertit.

* al. quoad

vii.
Pisas adiens
diabolum fugat;

inde jumento
mire oblato ad
urbem Lucanam
deducitur;

b
viii.
ubi unius Ju-
dæi pertinacis
poena

A 27 Mane autem facto, ex tota civitate illa quicumque Hebræi, pavore concussi, in unum conveniunt, et exhortante illos Christi viro Simeone, in Christum Dei Filium crediderunt, atque catholicæ fidei symbolo se velle doceri, unanimiter spoponderunt. Nulla igitur interveniente mora, Jesu Christi servus Simeon, una cum Judæorum populo ad Christum converso, ejusdem civitatis episcopum *c*, qui tunc temporis Lucensis ecclesiæ regimen gubernabat, festinanter adiit; quatenus quos, relicto errore, Christo credere, et sub assertione veræ fidei profiteri fideliter noverat, sacri baptismatis unda perfunderet. Audiens hæc reverendus pontifex, ingenti repletus gaudio, utrasque manus erexit ad sidera, ac Salvatoris Jesu Christi cœpit incessanter laudare magnalia.

28 Tum vero per omnes civitatis ecclesias pulsatis signis, confestim tam admirandæ novitatis rumor insonuit. Ubi collecta innumera utriusque sexus ac diversarum ætatum populi multitudine, cœpit idem episcopus omnipotenti Deo pro Judaïca turba, ad Christum meritis et intercessione S. Simeonis conversa, laudes et gratias agere, ipsumque Christi Confessorem, ut fidelem cooperatorem, pro tanta Dei gloria, summa reverentia honorare. Deinde reverendus antistes [errore] infidelitatis erutos, catechumenos faciens, sacra baptismatis ablutione perfundens, ad æternitatis gloriam innovavit, atque per adoptionis gratiam sanctæ Ecclesiæ gremio copulavit. Illis itaque peractis, episcopus cum toto Lucano populo, sanctum Dei Simeonem, ut secum ibi maneret, magnis precibus rogare cœperunt: sed ipse eorum vocibus non acquiescens, summo diluculo inde discessit.

29 Sub eodem quoque tempore beatus Simeon transiens per Lucensium civitatis fines, in quemdam vicum hospitandi gratia venit, in quo multos languidos ac febricitantes, aquam illis solummodo benedictam impertiens, curavit. Inde egrediens, in Lunensem civitatem *d* applicuit; ibique prope eandem urbem hospitium extra habuit, in quo infirmum quemdam, multo jam tempore corporea infirmitate detentum, languere invenit. Cui cum Jesu Christi Servus portiunculam unius pomi cum benedictione tribuisset, pristina sanitate recepta, eorum cunctis astantibus de stratu suo statim sanus exsiliit. Inde quoque progressus, simul cum conviatore suo per Bardonem montem *e* iter faciens, tandem ad Basilicam sancti Moderaminis *f* itinerando divertens, orandi simul et hospitandi gratia studiose ibi excubare curavit.

30 Mane autem oratione cum matutinalibus hymnis peracta, Dei Servus ecclesiam exiit, et prædictum socium una cum asino ad subvehendum sibi præparato, foris se præstolari invenit. Qui dixit ei: Nunc tibi, venerabilis Pater, secretum nostri itineris pandam; quod nunc usque, ne tibi molestum videretur, aperire pertimui. Quadam, inquit, nocte, dum in civitate Pisana in lectulo meo sopitus quiescerem, voce mihi de supernis prolapsa divinitus a Domino jussum est, quatenus te hoc meo asino hucusque subveherem, et laborem tui itineris tecum pariter supportarem. Da igitur mihi nunc, Pater, benedictionem tuam, qua tutus ad domum meam cum gaudio redire valeam. Qui elevans ad cælum oculos cum inanibus, fuis lacrymis glorificavit Dominum, et mente devo-

ta benedixit socium. Qui auctus benedictione, roboratus lætitia, per iter, quo venerat, prospero * reditu fideliter remeavit ad propria; passim reserando mira, et magnifica Christi prodigia, quæ per suum Servum secum gradientem fieri viderat.

ANNOTATA.

a Hic Regulam S. P. Benedicti laudare videtur, quæ adeo hospitum susceptionem commendat cap. 53, inquit hic Mabillonius, ignarus de qua urbe vel cœnobio Tusciæ intelligenda sint, quæ hoc loco narrantur.

b Quid hunc hominem ad hoc obsequium S. Simeoni exhibendum impulerit, ipsemet indicabit infra num. 30.

c Theudigrimum, opinor; quem Ughellus inter episcopos Lucenses quadragesimum locat, aitque istic sedisse ab anno Christi 982 usque ad 987.

d Luna urbs Etruriæ fuit olim celeberrima ad Macræ fluminis ostia in confinio Liguriæ; cujus ingentes superstant ruinæ cum aliquot piscatorum casis, uti Ughellus docet in Italia sacra tom. I col. 893, ubi de episcopis Lunensibus et Sarzanensibus.

e Qui pars est Appennini, ubi Luitprandus Longobardorum rex Berceti monasterium, teste Paulo Warnefridi lib. 6, cap. 58, ædificavit, in Parmensi diœcesi.

f Imo Moderamni, episcopi primum Redonensis, ac dein abbatis Bercetensis, de quo, uti et cœnobio Bercetensi, agendum erit 22 Octobris; videri interim potest elogium historicum ejus in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini sec. 3, parte 1, pag. 517.

CAPUT IV.

Prosecutio itinerum ejus et prodigiorum per Italiam.

Paucis ibidem moratus diebus, pluribusque virtutum miraculis declaratis, beatus Simeon a finibus illis egressus, viribus corporis, quibus poterat, paulatim eundo Placentiam accessit ad urbem; ubi mira, quæ Deo cooperante peregit, subinferam; et quia digna relatu videntur, fidelium auribus intimare non pigeat. Quam cum fuisset ingressus, et assiduis orationibus vacans, Sanctorum corporum limina orandi gratia circuiret, antequam mediæ noctis terminus incumberet, ad beati Sixti Papæ et martyris, Christo ducente, properavit ecclesiam *a*. Cujus foribus dum devotus exsisteret * et modulatis vocibus odas dulcisonas decantaret, custodes ecclesiæ, qui audierant *, illico surrexerunt ad audiendas mellifluas melodias, et excubare cœperunt.

32 Quibus laudibus una ex ancillis Dei, Maria nomine, sacrista ejusdem ecclesiæ, vehementer exterrita, ad basilicæ januas cucurrit; et quas vectibus et seris obfirmaverat, quia apertas invenit, mirata obstupuit. Sed Christi ancilla in actu et operatione beati Simeonis claro perpendit, quod verus Christi esset discipulus et fidelis servus; et quod nemo ei ecclesiæ valvas, nisi mira Dei potentia, reserasset.

EX COD. MS.

* al. propero

x
Placentiæ noctu ante SS. limina excubanti
f

a
* forte assisteret
* al. aderant

ultra fores panduntur; unde sanctitatem ejus veneranda monialis

EX COD. MS.

set. Mox, quia febrium vexatione ipsa nimium torqueretur, citius ejus pedes appetiit; et, ut pro ea Dominum exoraret, fasis lacrymis eum prostrata rogavit. Proinde hæc ita subintulit: Signa me, inquit, beate Pater, tua dextra, et ab ardore febrium tuis me sanctis orationibus adjuva.

liberatur febribus.

33 Qui statim erecta manu signum sanctæ crucis super eam imposuit, et febricitantem Dei famulam a febrium valetudine liberavit. Ut vero clara dies est reddita terris, Dei ancilla a febribus erepta, totius congregationis spiritualem matrem cunctasque sorores, præ gaudio lacrymando ascivit, et qualiter a Viro Dei in nocte sanata fuerat, omnibus patefecit. Sed quia juxta Redemptoris veridicam sententiam non potest abscondi civitas supra montem posita, per cuncta urbis mœnia sancti Viri percrebuit fama. Unde ad videndum eum innumera populi multitudo confluit. Sed Christi Servus, qui mundanæ felicitatis pompam contempsit in seculo, ut dives fieret in cælo, præclara virtutum signa omnino contegi malens, honorari ab hominibus omnimodo respuit, et populi rumorem fugiens, crepusculo clam urbem deseruit, clamque discessit.

XI.
Transmisso
mirabiliter Pa-
do, hospitium
deligit viduæ,

34 Plures inde sibi peregrinos associates, Padum flumen petiit; ubi navigium, quo fluvium transiret, nullum invenit; sed mira Dei clementia solito sibi mirabiliter affuit, quæ illi navim, extra flumen positam, sine ullo hominis juvamine, absque ullo remigio, ad transfretandum celeri cursu direxit: quam Vir Dei cum peregrinis secum comitantibus confidenter intravit, et decurrentem fluvium solo cum baculo transnavigavit. Transiens inde per vicum, qui Caniolus * dicitur, ad monasterium S. Christinæ virginis b venit; ubi apud quamdam pauperulam viduam, cujus filius paralyticus languebat, hospitium accepit. Cognita denique ibi Christi Famuli sanctitatis virtute, precibus assiduis supplicabat, [ac] medelam filio cum lacrymis deposcebat.

* al. Caniolus
b

cujus filium
paralyticum
sanat.

35 Tunc Vir sanctus, qui semper misericordiæ visceribus inundabat, postquam pietate motus, sacra manu paralytica membra tetigit, diuturna paralysi maceratus eadem hora sanus de lecto surrexit. Res mira! Qui usque id præ dolore nimio non valebat nec se in lectus aliud vertere, nec manum ad os ducere, propriis restitutus gressibus, cepit eundo huc illucque gratulabundus discurre, et Dei magnalia apertis vocibus laudabiliter proclamare. Prædicta namque vidua, de salute filii admodum læta, quæcumque sibi obsequia potuit, exhibere studuit: juxta suæ facultatis modulum mensulam apposuit, cibum sibi sedula ministravit.

Papæ plures
agnos restituit
valetudini.

36 O mira Christi pietas! O mira clementia! Quibus laudibus ejus sunt extollenda præconia, dum virtutum curationes, quas per semetipsum corporaliter exhibuit, per servos suos longe lateque clarere disposuit? Duobus ibidem tantum peractis diebus, Dei cultor Simeon Papiam urbem expetiit, ubi plures ægros, sola manus impositione, invocato Jesu Christi nomine, per divinam virtutem pristinae sanitati restituit.

XII.
Ibidem latens,
a dæmone pro-
ditur,

37 Dum quadam die (ut solitus erat) Sanctorum ecclesias atque venerabilia monasteria visitando, circumquaque orationis gratia circuiret, ac fatigatum præ lassitudine corpus in cu-

jusdam religiosi viri domo cum peregrinis secum comitantibus discumberet, mulier quædam, dæmonio plena, per civitatis plateas multorum manibus trahebatur, ad sancti Syri ecclesiam c. Cum autem appropinquaret domui, in qua Christi discipulus Simeon, hominibus incognitus, manebat; cepit idem dæmon gressum figere, ac turpibus vocibus per os seminæ clamare, dicens: Hic unus ex discipulis vestri Christi occultus latitat, qui me catenis igneis ligat, et ne ulterius hoc pervasum corpus dilacerem, ejus me timor exerceat. Quod illi, qui dæmoniacam ducebant, audientes, sub conjurationis violentia cœperunt diligenter inquirere, quo vocaretur nomine, seu in cujus hospitaretur domate. Qui conjuratione constrictus, et nomen Sancti pandit, et domum, in qua hospitaretur, ostendit.

38 Quo audito, Dei Servus S. Syri basilicam petiit, ibique intra cryptam juxta sanctum corpus procumbens, tacitus latuit. Tunc viri omnes, sicut audierant, cœperunt Dei Famulum diligenter quærere; sed quia jam inde abierat, nusquam poterant invenire. Pergentes igitur ad beati Syri ecclesiam, et Virum Dei e vestigio sequentes, cum eadem dæmoniosa, quam secum duxerant, introierunt, et beatum Simeonem, intra cryptam latitantem et orantem, sicut idem malignus spiritus prodiderat *, invenerunt. Cumque totis anni viribus illam vexatam ad beati Syri corpus conarentur trahere, cepit idem nequam spiritus rabida et incondita * voce sanctum Virum ita depromere: Vestri Christi Discipulus, qui me nunc ligavit, hic absconditus latitat: cujus me timor vehementer exerceat; cui quoque concessum est, ut me ex hoc subjecto corpore violenter ejiciat. Audiens itaque Christi Confessor, hoc prolato nomine, se nullo modo posse contegi, nulla absconsione celari, divino numine fretus, dæmonio viriliter imperat, et diu obsessum corpus ab immundo spiritu liberat.

quo mulierem
incessam libe-
rat.
E

* al. prodierat

* al. condita

39 His denique rite peractis, quia vir Dei Simeon in Galliarum partes ad Sanctorum corpora visitanda recto calle ceptum iter direxerat, paucis ibi moratus diebus, Papia discedens cum ascitis sibi sociis, Vercellim d properavit ad urbem. Ea vero die, qua ab urbe egrediebatur, dum per Ficini pontem transitum haberet, invenit ibi quemdam senem flentem, ac præ mœrore nimio jacentem; cujus equus in ponte dilapsus, ita cecidit, quod ejus coxam, dum lignorum strictura fractam, contrivit. Qui videns senem nimis dolentem, ac perditum equi damnum plorantem, ejus dolori compassus, ita percontatus est, dicens: Quo modo tendis, vel cur ploras, miserande senex? Cui ille: Romam, inquit, beate Pater, adire cupio; sed heu me! quia equus meus in hoc ponte collisus jacet, ulterius incedere nequeo. Cujus equi coxam mox ut Vir Dei manu tetigit (mirabile dictu!) sanatum equum flenti seni reddidit, supra quem impositum cum gaudio abire dimisit.

XIII.
Ticino in Galliam transiens
senis jumentum sanat,
d

40 Quod viri et feminæ, qui illic ægroti jacebant, seu qui ab eo sanitatis donum acceperant, viderunt; et sospites reddit, sicut cognoverant, per tota urbis mœnia laude glorifica retulerunt. Inde Vercellas attigit, ubi dum plures virtutum curationes, quas dinumerare longum est, infirmis corporibus infunderet, duos pueros invenit; quorum unum ab ardore febrium, alterum vero a squallore vulnerum sanavit.

et homines plures,

A sanavit. Quos qui vidit, retulit: et qualiter a beato Viro curati sunt, posteris declaravit.

xiv. Abhinc quoque per Palæstinum burgum e beatus Simeon iter faciens, quemdam leprosum reperit, cuius tugurium intrans, solo manus tactu a lepræ fœditate mundavit.

f xv. Exinde Torniensium f fines appetens, in ponte Duræ g fluminis cæcum obvium habuit, cui crucis signaculo oculorum lumen restituit.

xvi. 41 A Torniensi urbe cum adjunctis sibi sociis diluculo exiens, per Sigusaniam vallem h descendens, ad S. Petri cænobium, quod Lucis novæ i dicitur, nimium fatigatus venit; ubi Christi Famulus diu corporea infirmitate detentus, debilis jacuit. Cumque, tribus in infirmitate decursis mensibus, a Deo bene curatus, destinatum iter, quod cœperat, carpere niteretur, ad quemdam decurrentis aquæ fluvium venit, solo sibi adminiculante baculo, nullo secum comitante socio: quem juxta, cæcum quemdam cum puero, scilicet sui ductore, sedere reperit; quem intuitus, sic eum B alloquitur dicens: Nunc, frater mi charissime, lavemus manus et facies; et sic ad audiendam Missam citius properemus; quatenus nostrum iter, Deo ducente, expeditius pergamus *. Cui cæcus obediens, ad abluendas sibi manus cum Viro Dei rivulo acclivus procubuit. In cuius vultum Sanctus lympham manibus spargens, claram oculis lucem protinus reddidit. Qui serenens oculos ad cælum cum manibus elevans, celebres Deo laudes retulit, atque mox Illuminatori suo comes effectus, eum per vitæ spatium non deseruit.

ANNOTATA.

a Patet hinc, monasterium S. Sixti Placentinum ad moniales olim pertinuisse; at paulo post hæc tempora monachis Benedictinis cessit, qui illud etiam nunc obtinent sub congregatione Casinensi, ut tradit Mabillonius tum hic in annotatis, tum in Museo suo Italico tom. 1, pag. 209.

b Monasterium S. Christinæ erat in diocesi Mediolanensi, Placentia Ticinum adeuntibus ad lævam positum. Fuit Benedictinorum; at nunc collegio Romæ Germanico attributum per Gregorium PP. XIII, teste Lubino et aliis.

C c S. Syri primi Ticinensium episcopi, de quo dicendum erit die 9 Decembris, sacrum corpus assercatur apud eos in ecclesia cathedrali.

d Numero sequenti non Vercellim, sed Vercellas rectius scribitur. Est urbs Italiæ in Pedemontio late sumpto episcopalis sub archiepiscopo Mediolanensi ad Sessitem fluvium, dominii Vercellensis caput.

e Alii scribunt Palesticum Burgum; sed neutro nomine mihi notum est, nisi quod Vercellas inter et Taurinum fuisse, ex hujus itineris descriptione colligatur.

f Mabillonius hic putat, pro Torniensium legendum esse Taurinensium; et recte, mea quidem sententia. Quid enim sibi velint hoc loco Tornienses, quis divinet? Facile etiam fuit auctori Italo pro Taurinensium scribere Turinensium vel Torinensium; ex hac autem voce nihil facilius imperito amanuensi, quam fingere Torniensium; cum in antiquis quibusdam codicibus solo sensu distinguantur in et ni, imo et m. Certe Taurinum hic intelligi, patet ex adjunctis: lege ergo etiam numero sequenti Taurinensi.

g Duplex in hoc itinere occurrit Dura, seu potius Duria flumen: alterum medio fere spatio inter Vercellas et Taurinum, alterum vix dimi-

Julii Tomus VI.

dio milliari infra Taurinum in Padum se exonerans. Hoc postremum videtur hic intelligi; utpote Taurino propius.

h Imo Segusianam vallem, quæ trajicienda est Taurino recta per Cenisium montem penetrare volentibus in Galliam.

i Vulgo Sancti Petri de Novalisio, quod Ordinis S. Benedicti cænobium ad radices montis Cenisii non longe a flumine Cenisio situm pluribus describit Franciscus Augustinus ab Ecclesia in Pedemontanæ regionis chronologica historia cap. 16.

CAPUT V.

Peregrinatio ejus in Gallæciam, Britanniam, Galliam; reditus in Italianam; vita austera apud monasterium Padolironense; misericordia in pauperes et quædam miracula.

His peragratis finibus, intravit Aquitaniam; dehinc petit Guasconiam; penetravit Hispaniam; pervenit in Galliciam: ecclesiam S. Jacobi apostoli petiit orationis gratia. Quibus in partibus summus et æternus opifex Deus, per fidelem Famulum suum multa et præclara peregit signa virtutum; quæ quia innumera sunt, et sub descriptionis compendio determinare nequimus, competentius omittere censemur, quam per diffusa narrationis spatia longius evagemur. Ut autem Viri Dei opinio per diversa Gallicie loca inclaruit, atque sanctitatis fama regi a illius provinciæ innotuit, summa eum veneratione Christi Servum excoluit. Ipse vero Sanctus filiam b ipsius regis, ab immundo spiritu arreptam, suis precibus liberavit. Pro cuius liberatione rex sibi plurima auri et argenti dona obtulit. Ex quibus omnibus nihil sibi, nisi servulum unum, Joannem nomine, accepit. Quem non ut servum, sed ut fratrem diligens, ut beatus Martinus agebat, ita iste suo versa vice humiliter ministrabat.

43 Post hæc quidem beatus Christi confessor Simeon, visitatis Sanctorum corporibus, exinde rediens, per Britanniam transitum habuit c. Ingreditur Franciam; Thuronim * adiit; ibi beati Martini, magni et incomparabilis viri, oratorium petiit: ubi jam non multis transactis diebus, Italianam venit; quam circumquaque perlustrans, Mantuarum * tandem fines attigit. Ubi juxta flumen Padum monasterium * in honore almi patris Benedicti, a Theudaldo marchione, Ottonis d filio, constructum, ac probis fratrum moribus digniter exornatum reperit, in quo sanctitatis conversatione, Christo duce, sui corporis quietem elegit. Quem reverendus abbas, Venerandus e nomine, totaque fratrum religiosa congregatio, summa cum charitate susceperunt; sibi que humile habitaculum juxta sui competentiam in loco, quem ipse elegerat, construxerunt f.

44 Ubi cælibem agens vitam, atque sanctis orationibus assidue vacans, Christo Domino placabiliter serviebat, atque per totius moralitatis studia omnibus complacebat. Erat enim verus Dei cultor, pacis et charitatis amator, oris ad silentium custos, eleemosynarum largus

59 distributor,

EX COD. MS.

xvii. Ex Gallæci regis filia diabolum expellit.

xviii. Lustrata Britannia et Gallicia, prope Mantuam sedem figit.

* al. Toronum

c

* al. Mantuanæ provinciæ

d

e

f

apud monachos Benedictinos, tam sancte vivens;

EX COD. MS.

distributor, in vinea Christi idoneus cooperator, in incessu humilis, in eloquio dulcis, in fide constans, in oratione perseverans, in jejunio assiduus, in vigiliis sedulus.

ut principibus
etiam venera-
tioni fuerit.
Ejus obedi-
entia et miseri-
cordia;

45 Qui nimirum domino duci Bonifacio, ejusque gloriosæ conjugii, cunctisque suis militibus, nec non universis Italiæ principibus pro tantamorum honestate ita charus erat, ut quæcumque ab eis promerenda peteret, facillime impetraret. Quorum omnium dilectione et benevolentia amabiliter est dilectus, ac intra palatinas ædes, si quando causa exigebat, honorifice est susceptus. Si pro statuenda pace aliquando foras egredi Dei Famulo placuisset, prius a monasterii patre et fratribus benedictionis licentiam petebat; ac sic ad perficiendum pacis opus fideliter incedebat. Dona vel enxenia *g* pravorum hominum, veluti stercora, aspernando exhorrebat; quæ vero a bonis et honestis viris aliquando coactus accipiebat, pauperum necessitatibus impen-
debat.

rigor in Qua-
dragesima, et
eleemosynæ.

B 46 Quis valet lingua exprimere, qua carnis mortificatione in diebus sanctæ Quadragesimæ macerabat corpus? Quantos per licentiam spiritualis patris inopes alebat; quantos nudos vestibus tegebat; in quibus sæpe non nisi ter, et, ut ita dicam, bis in hebdomada aridum corpus tantum vespertino tempore vili edulio recreabat. In ultima quoque ejusdem Quadragesimæ hebdomada, nullum omnino cibum vel potum sumebat, neque cum hominibus colloquium habebat, præter cœnam Domini, quam cum fratribus in refectorio juxta suæ præparationis modulum decentissime exornabat, tribuens unicuique cum omni veneratione et charitate Christi cocta legumina, quæ sacris * manibus diligentissime præparans, olei unguedine condiebat. In ipsa vero feria Parasceve, sub exemplo Redemptoris nostri, acetum acerrimum post solis occasum lacrymando bibebat. Dehinc totam noctem cum sequenti sabbato in mœrore et afflictione pervigilans, usque ad sanctæ Resurrectionis diem, nullam suo corpori quietem aut oculis somnum accommodabat.

* al. suis

XIX.
Pauperi nudi-
pedi caligas
dat sibi detra-
ctas,

C 47 Hoc, quod subsequor, satis nobis videtur laudabile, quantum perpenditur, et venerabile. Dum quadam die Vir sanctus ejusdem præfati monasterii, in quo degebat, exigente causa, de cella exiret, et ad gloriosum ducem Bonifacium properans, per cujusdam silvæ solitudinem iter haberet, atque horrida nivis et glaciei asperitas tanta ingrueretur *, ut vix aliquis de sub tecto exire præsumeret, cuidam pauperulo fere nudo, et nudis cruribus incedenti obviavit *h* [cui miserando compatiens, caligas, quas in cruribus habebat, confestim abstraxit et nudo pauperulo miserans tribuit; eique, ne alicui eas venderet, adjuratione prohibuit.] Quas pauper alacriter suscepit, et beatus Simeon iter quod cœperat gaudenter peregit, felix felicem imitatus Martinum, qui parte suæ vestis in porta Ambianensium nudum vestivit, et in nocte Jesum Christum eadem parte vestitum, qua pauperem texerat, videre promeruit. Sic quoque iste verus Christi Discipulus nihil in se deformitatis metuens, egit, et unde sua gaudenter exuit, inde pauperis crura misericorditer contextit.

aliasque a
principe obla-
tas recusat.

48 Cum autem ante jam dictum ducem Bonifacium ita nudis cruribus advenisset, intuens eum dux, dixit: Cur sic inepte sine caligis et calciamentis incedis, domine Pater? Cui ille: Caligas, inquit, quas habebam, Jesu Christo

dedi, qui dixit; Quod uni ex minimis meis D fecistis, mihi fecistis. Quod dominus [dux] audiens, præ admiratione obstupuit; et confestim duas hircorum pelles afferri, inde sibi alias consui jussit. Quas ille accipere renuit, quia a remuneratore omnium bonorum Deo se accepturum asseruit.

49 Peracta autem causa, pro qua ierat, ad monasterium, unde venerat, rediit. Ubi, sicut prius, quotidie ad altiora conscendens, in contemplatione supernæ vitæ sinceriter vixit. Non multo post exacto tempore, a domina jam dicta, Richelda nomine, domini Bonifacii conjuge, beatus Simeon rogatus, Mantuam venit. Ad quem videndum plurima populorum turba concurrat. Qui siquidem ecclesiam ingrediens, ibique prolixas orationis moras diutius protrahens, atque pluribus sanitatis beneficia præbens, tandem soras exivit *i*, et astante magna hominum multitudine, in foro palatii leonem ligatum conspexit. Cui Vir sanctus appropians, caput et omnia ejus membra palpando tractavit; deinde in os illius, Christi fretus virtute, sanctam dexteram sine metu impressit. Tum leo, suæ feritatis oblitus, sancti Viri manum, quasi matris papillam, lingendo fugebat, atque mansuetissimum agnum sese præbebat. Quod Christi Servus, non ut vanæ gloriæ operam daret, verum ut divina virtus, quæ semper in servis suis est mirabilis, lucida, coruscaret, peregit. Unde se Daniëli in lacu leonum posito per simile opus cœquavit. Hoc mirabile plures conspexerunt, et beatum Simeonem verum Christi famulum unanimiter clamare cœperunt.

50 Neque hoc silentio supprimo, quod fidelium relatione probatum recolo. Quodam namque tempore, dum vir Dei Simeon ad Burgum sancti Domnini *k* iter ageret, contigit quemdam languidum, qui decennio et amplius corporea infirmitate detinebatur, ad eum deduci: qui tres ficorum fructus sibi cum benedictione tribuit; quos acceptos ut comedit, mox viribus receptis, sanus de lecto surrexit, atque ad exhibendas Deo laudes celeriter festinavit. Quod loci illius incolæ cernentes, magna cum veneratione ad eum convenerunt; plurima ei ac diversa munera fideliter obtulerunt: quæ licet invitus acciperet, omnipotenti Deo, non suis meritis, gratias retulit: cuncta tamen pauperibus et indigentibus erogavit. Ab illo ergo die a cunctis ejusdem loci habitatoribus in magna admiratione est habitus, ac virtutum ejus signis per vicina loca jam cognitis, a pluribus est dilectus.

ANNOTATA.

a Regem illum opinor fuisse Veremundum II, quem anno Christi 985 Radimiro III in Legionensis regni solium, postquam aliquot ante annos Gallæciense occupasset, successisse probat Ambrosius Morales in Chronico generali Hispaniæ lib. 17, cap. 1. Neque enim dubitari potest, quin vel eodem anno, quo Romam advenerat S. Simeon, hoc est 983, vel sequenti, Gallæciam attigerit; cum in Actis et Romæ et in reliqua per Italiam peregrinatione brevissimas traxisse moras legatur, præterquam in abbatis S. Petri de Novalisio, ubi mensibus tribus æger decubuit.

b Hæc filia quæ fuerit, nusquam reperimus: videtur tamen fuisse illegitima; quandoquidem ex prima conjuge Velasquila, quæ anno 985 adhuc in

xx.
Mantuæ san-
agros, et le-
nem manue
facit.

xxi.
Diu langui-
dum resti-
dona in po-
peres eff-
k

F

A *in vivis erat, liberos Veremundus nullos suscepisse legitur. Adisis Moralesium lib. 17 capp. 1 et 23.*

c *Videtur Sanctus e Gallæciæ portu quodam navigasse in Britanniam; cum tantum hinc rediens, dicatur Franciam ingressus esse: porro Britannia hæc major, an minor sive Armorica, an utraque fuerit, incertum ex Vita.*

d *Imo Attonis: alii tamen legunt Alberti; sed nimirum utrumque Theudaldi hujus parenti nomen fuit; Attonis scilicet et Adelberti sive Alberti, ut ostendit Bacchinius lib. 1 Historiæ monasterii Padolironensis, de quo hic sermo est.*

e *Venerandus a fundato monasterio secundus abbas fuit juxta antiquum catalogum, quem in Ligno Vitæ lib. 3 ad hunc diem exhibet Wion. Successerat Rozoni, de quo præter nomen nihil scitur, teste Bacchinio citato.*

f *Eodem loco postmodum erectum fuisse oratorium diximus in Commentario prævio.*

B *Sic etiam habet Hilarion; alii tamen melius scribunt exenia; quæ vox medio latinitatis ævo frequentur usurpata est pro donis sive muneribus; ut probat Cangius in Glossario.*

h *Quæ sequuntur, uncinis inclusimus; quia omissa erant in Ms. nostro, ita ut nullus esset sensus; itaque supplevimus ex textu Bascheriano, quæ deerant.*

i *Quæ sequuntur usque ad finem hujus numeri, aliter narrantur in utraque Vita Officii Padolironensis, et apud Mabillonium hic: subjiciuntur enim textui nostro hactenus dato, hæc: Et palatium petiit. Cumque ex aula principis, quæ quadratæ cuidam et peramplæ imminerebat curiæ, egrederetur, et ad monasterium redire vellet; leonem ex illis unum, quos princeps magnificentissimo alebat sumptu ac pompa, obviam habuit. Is enim, fracta catenarum torque, qua invictus detinebatur, adeo effere cursuque concitato ac furibundo per forum illud divagabatur: ut omnes, qui tunc præsentibus aderant, exanimati, præcipitanter in fugam verterentur; clausisque tabernis, opifices suæ saluti consulerent in tectis. Tum Symeon tam ingenti periculo civium commotus, fretusque solito Dei favore, contra feram horrendam, anhelantem, rugientemque progreditur; manumque illius faucibus, multa commista rabie spuma terrificis, admoveans, ita horribilem actutum sedavit illius immanitatem; ut agnum dixisses. Sicque a sancto Viro effera bellua brevi cicurata, ad consueta stabula, ingenti omnium stupore ac plausu, mansuete reducta est. Symeon autem, actis publice gratiis Deo, ad suum reversus est larium. Hæc ibi: sed textum nostrum esse genuinum auctoris, patet ex Hilarionis compendio, quodei consonat,*

C *tectis. Tum Symeon tam ingenti periculo civium commotus, fretusque solito Dei favore, contra feram horrendam, anhelantem, rugientemque progreditur; manumque illius faucibus, multa commista rabie spuma terrificis, admoveans, ita horribilem actutum sedavit illius immanitatem; ut agnum dixisses. Sicque a sancto Viro effera bellua brevi cicurata, ad consueta stabula, ingenti omnium stupore ac plausu, mansuete reducta est. Symeon autem, actis publice gratiis Deo, ad suum reversus est larium. Hæc ibi: sed textum nostrum esse genuinum auctoris, patet ex Hilarionis compendio, quodei consonat,*

k *Vulgo Borgo S. Donino, quod Lombardiæ oppidum est non ignobile, Parmam inter et Placentiam in ipsa Via Æmilia situm.*

CAPUT VI.

Alia prodigia; spiritus propheticus; felicissima mors.

xxii. *Per idem quoque tempus inde digrediens, dum civitatem Parmam attingeret, [et] ejusdem urbis episcopus, Sigefredus nomine, beatæ Feliculæ [virginis] a corpus a loco, in quo quiescebat, gloriosa celebritate transferens,*

in ecclesia sancti Pauli apostoli decentissime conderet; Dei nutu contigit, beatum Simeonem eidem translationi interesse. Qua in celebritate Christi Servus a præfato reverendo episcopo honorifice susceptus, dum intra Missarum solennia juxta altare ejusdem beati Pauli apostoli orationi incumberet, ad hujusmodi festum quædam mulier, nobilibus orta natalibus, de Pago, qui Monticulus b dicitur, quam paralysis totam læserat, propinquorum ulnis sublata, atque ibi juxta altare, ubi Vir Dei orabat, posita fuerat. Quæ lacrymis profusa, sanctæ virginis Feliculæ implorabat auxilium. Dehinc beati Viri provoluta pedibus colliso corpori deposcebat remedia.

52 Intuitus autem illam Vir Dei, dixit: Surge, filia; signa te sanctæ crucis signaculo. Cui illa respondit: Signare me, domine Pater, penitus nequeo; quia, peccatis meis exigentibus, totis corporis viribus careo. Nec mora, illico Christi Servus appropinquans, accepta ejus manu dextera, erexit eam, et dixit: Surge, filia; et esto incolumis; confirma te signaculo crucis; quia Christus Dominus per sanctæ virginis Feliculæ merita te sanavit. Quæ continuo sana surrexit, ac si nullam prius in corpore læsionem tulisset. Currere autem viri et feminæ undique cœperunt, manus ejus ac pedes certatim osculantes, magnis etiam precibus, ut apud illos aliquamdiu maneret, deprecantes. Alii in domos suas rapere, plurimi dona vel quæque juxta facultatem munuscula sibi offerre conabantur. Quæ omnia Christi Miles, ubi acceperat, pauperibus et indigentibus tribuebat, nihilque sibi ad suæ utilitatis usum in proprium reservabat.

53 Posthæc quidem præfatæ * urbis præsule, percepta benedictione, multoque secum comitante populo, ad caput Lurini c venit. Ubi navim ingressus, per Parmæ fluvium in Padum descendit; ac sic per Padi alveum ad monasterium, in quo manere delegerat, cursum direxit. Unde cum navigarent, confestim flantibus ventis, tanta eos in flumine procellosi turbinis tempestas involvit, quod tota navis, in qua erat, exurgente fluctu, inter undarum cumulos pene videretur demergi. Nautæ vero timore perterriti, elevatis vocibus clamaverunt, dicentes: Serve Dei, ora pro nobis; in supremo positi, periclitari incipimus; jam enim nobis intentant omnia mortem. Quibus ipse, Confidite, inquit, fratres, confidite, et nolite timere; vosque ipsi mecum Christi misericordiam implo-
rate. Qui statim erecta dextra contra ventorum impetum signum crucis faciens, dixit: Residete *, venti contrarii, recedite: Jesus Christus vobis imperat; abite. Quibus verbis citius dictis, omnis ventorum fragor conquievit, totaque contrarietas; factaque illis magna tranquillitate, illico rediit clara serenitas.

55 Inde navigantes, recto cursu venerunt Gonciachiam d; ubi Vir sanctus unum quod egit miraculum, refero: et quia est memoria dignum, non est prætereundum silentio. In eodem loco erat quædam puella, habens guttur adeo inflatione conclusum, quod neque loqui, neque quidquam cibi deglutire ullo modo poterat. Quæ sancti Simeonis audito adventu, accessit ad eum, deprecans ut sua pietate ei misereretur; ita scilicet, ut sua sacra manu tumidum guttur tangere dignaretur. Quod cum Vir sanctus agere differret, et miserendi moram diu

EX COD. MS.

b

ibique paralytica pristinum reddidit vigorem.

E

xxiii.

Tempestatem sedat rediens Parma domum, * al. a præfato

c

F

* al. Recedite

et puellam angina laborantem sanat.

d

EX COD. MS.

diu in longum protraheret, miserabilis puella acri dolore fatigata, voce, qua poterat, ita dicendo a precibus non cessabat: Domine piissime, adjuva me. Qui pietate commotus, super inflatum guttur signum crucis edidit, tertio ita dicendo: Sanet te Jesus Christus. Quæ mox dolore fugato, mirabiliter est sanata, atque inflatione subducta, in pristinum decorem reformata.

XXIV.

Oleum diu
conservat in
vase dissoluto.

55 Horum quoque duorum miraculorum, quæ subsequor, non unum testem subinfero, quia in his tot testes denuntio, quot eidem rei interfuisse, mihiq; illud retulisse recolo. Quadam namque die, dum fratres ejusdem monasterii cum viro Dei Simeone post dulcia cælestis vitæ colloquia in cella consisterent, et ligneum vasculum, in quo erat oleum, quo Christi Servus in suis eduliis utebatur, præ nimia vetustate consumptum, fractis quoque circulis, dissolutum cernerent, sic Sancto inquit: Cur, pater Simeon, oleum, quo vesceris, perditum ire contemnis? Nonne vasculum, in quo habetur, dissolutis compagibus, elisum cernis? Et cur oleum extra diffuere non metuis? Jam, Pater, impera, ut vasculum istud circulis constringatur, aut oleum, quod intus habetur, in aliud transfundatur. Quibus Sanctus taliter respondisse fertur: Sinite, inquit, fratres, illud, sinite: Christus Jesus, qui omnibus in se credentibus victum tribuit, ipse suo ligamine hoc vasculum stringit. Quod ita dimissum tota hieme et futura æstate, sola divina virtute, sine circulis mansit; et numquam inde vel una olei gutta ulterius exiit.

XXV.

Spina piscis
præfocandum
jamjam mona-
chum liberat

56 Alio quoque tempore, dum quidam frater ejusdem monasterii, Andreas nomine, cum alio quodam fratre, nomine Prospero (sicut debilibus mos est) ad mensam manducans sederet, casu accidente, os piscis in ejus gutture ita versatum est, ut nec illud deglutire nec foras ejicere valeret. Qui nimia præfocatus angustia, totum se videntibus moribundum præbebat, ac velut moriens, revolutis oculis, extremum spiritum se exhalare credebatur. Quid dicam? Per totum monasterium rumor insonuit: ad morientem monachum tota fratrum congregatio, de Andrea morte [mæsta,] cucurrit. Qui videntes fratrem fere jam mortuum, ad Virum Dei, qui in cella degebat, sub celeritate miserunt. Qui cum veniret, et fratrem Andream jam præmortuum videret, erectis in cælum oculis, Christi misericordiam flebiliter implorans, elevata manu signum crucis supra laceratum guttur imposuit; et confestim redivivus monachus parciolam e, quæ faucibus ejus inhæserat, cum sanguine mixtam evomuit. Qui sanus factus, omnipotenti Deo gratias retulit, et quo ipse advexit, per Sancti Simeonis virtutem se sanatum patienter asseruit.

XXVI.

Procul dissita
divinitus co-
gnoscit.

57 Quia igitur Vir sanctus spiritu prophetiæ claruit, si de præteritis prophetasse dicendum sit, in his, quæ subsequimur, expedire non piguit. Quodam denique tempore domina Richelda, quam supra memoravimus, dum Christi servum Simeonem, quem pro suis sanctis actibus sæpe sibi adesse gaudebat, orationis studio secum Romam duceret, una dierum in nocte, quæ præcesserat, sibi matrem suam migrasse attestatus est. Quod sicut per spiritum, quo pollebat, cognovit; ita memoratæ dominæ pluribusque aliis plorans innotuit. Altera quoque die ejusdem comitissæ filiam sibi matri mor-

tuam nuntiavit; multaque alia, quæ sicut ab ipso D prophético spiritu sunt prolata; ita sunt in veritate comperta: qui cum præfixum diem uni presbytero, Dominico nomine, retulisset, certumque diem et horam computando notavit; ac ita puellam sub ejusdem diei articulo defunctam reperit, quo Vir Dei, longe positus, sibi et matri mortuam nuntiavit. Hæc de beati viri Simeonis virtutibus, quas vivens in seculo gessit, quas etiam in cedulis scriptas invenimus, seu quas a veridicis testibus referri audivimus, hucusque digessisse sufficiat. Nunc vero nos ad expedienda * ea, quæ in loco, ubi sanctum corpus quiescit, ejus sanctitatis amor, seu charitatis ardor accendat.

58 Postquam igitur hic vere Christi Discipulus per multa annorum circula * sancte et juste vivendo plurimas virtutum operationes declaravit in seculo, jam decurso præsentis vitæ spatio, devictoque carnalium vitiorum certamine, sub septimo Kalendarum Augusti diem clausit extremum. Cujus beata anima, quia, postposito hujus seculi desiderio, Christum Dominum, vitæ auctorem, semper amavit, relicto carnis pondere, ad cæli palatium feliciter properavit, anno dominicæ Incarnationis millesimo sextodecimo, Indictione decima quarta, Romani imperii monarchiam obtinente Henrico primo f augusto, ducatus quoque principatum triumphante Bonifacio, glorioso duce ac principe, remunerante ei laboris sui mercedes Domino nostro Jesu Christo, qui cum coæterno Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per infinita secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a De hac S. Felicula ejusque translatione egimus die 13 Junii, quo a Parmensibus celebratur. Constat vero ex hoc loco, falsum esse, quod istic ex Ranuccio Pico dictum est; translatum scilicet esse corpus S. Feliculae in ecclesiam S. Pauli anno primum 1427: cum enim huic translationi interfuerit S. Simeon, qui obiit anno 1016, necesse est solidis quatuor seculis et amplius eam retroagere. De Sigefredo vide supra Commentarium

b Vulgo Monticelli, sex circiter miliaribus ad ortum et Lenciam fluvium Parma dissitus, ut mappæ geographicæ docent.

c Vernacule Colomo. Oppidum est ad Parmam fluvium inter urbem cognominem et Padum flumen. Dicitur autem Lurini, seu potius Lurni caput, a torrente Lurno, qui hic in Parmam exit, inquit Leander in Lombardia cis-Padana.

d Sic habent Bascheria et Mabillonius: Inde navigantes, cum jam Mantuanis appropinquarent paludibus illis, quibus iter erat ad monasterium, relicta ad ripam navi, Conzagam, oppidum non tam celeberrimum, quam ob frequentes venationes principum deliciosum et amœnum profectus est; ubi Vir sanctus etc. Sane oppidum Conzaga a Pado, ubi Crustulum torrentem excipit, quinque circiter miliaribus versus orientem distat; itaque facta ad Padum exscensione, pergendum erat itinere terrestri, opinor, Conzagam.

e Parciola vox est diminutiva partis, quam latine particulam diceret.

f S. Henricum imperatorem intellige, de quo actum est 14 hujus mensis, coronatum anno 1014, mortuum 1024. Primum hunc appellat auctor Italus, licet præcesserit Henricus Auceps; quia hic

* al. experien-
da

XXVII.
Obiit an. 1016
die 26 Julii.
* al. curricul

E

A hic non fuit coronatus, ac proinde pro rege tantum Germaniæ habitus in Italia. Ceterum de anno hic beatissimæ Simeonis mortis assignato nemo, quod sciam, aliter sentit, præter unum Calzolarium; qui in Historia sua monastica Diario 5, fol. 531, sua solius auctoritate atque arbitrio, adscribit hunc obitum anno 1054.

DE MIRACULIS

POST EJUS OBITUM.

Præfatiuncula ejusdem auctoris.

Per diversa quoque intervalla temporum in eodem loco, ubi ejusdem sancti Viri pretiosa membra quiescunt, plurima miracula, ut novimus, claruerunt, quæ Deus omnipotens ad incrementum fidei ostendere dignatus est fidelibus suis; quatenus sanctitatis ejus meritum tanto certius illis innotesceret, quanto virtutum signa crebrius apparerent.

CAPUT I.

Miracula ad S. Simeonis tumulum patrata.

Quadam namque die mulier, immundo arrepta spiritu, ad sepulcrum ejus a parentibus deducta est; quam nequissimus spiritus adeo miserabiliter agitabat, ut nisi eam aliquando nexibus stringerent, quoscumque attingere poterat, cruentis morsibus laniaret. Hæc autem dormire nequiebat *; quia eandem crudelissimus hostis die noctue collidere non cessabat. Ad cujus tumulum cum ducta fuisset, cœpit eam dæmon æriter infligere, mirum in modum sinuosis revolutionibus crudeliter distorquere, ac ita per os illius luctuosos vocibus turpiter exclamare: Simeon me ejicit; Simeon me expellit. Atque crebro ac repetita voce de obsessore corpore violenter expulsus, exivit. Tunc propinqui, et omnes qui aderant, hoc viso miraculo, manus in Deum cum clamoribus extulerunt; dehinc cum filia, dæmone liberata ac sanitati redita, alacres cum gaudio et lætitia ad propria redierunt.

3 Huic miraculo aliud subinferimus; et quia a veris testibus prolaturum cognovimus, dignum fore memoria existimamus. Mulier quædam de loco, qui Mulus a nuncupatur, quia proprio privata gressu, per se incedere nullo modo valebat, aliorum manibus ad sancti Viri corpus subvecta est; quamque autem pestifera paralysis ita dissolverat, quod in toto suo corpore nulum sui membrum proprium officium explere valebat. Ubi dum ducta esset, et terratenus toto corpore prostrata jacens, nihil aliud agere, nisi tantum labia movere, quiret; non longa interveniente mora, sancti Simeonis sibi sensit adesse suffragia. Propriis tum erecta gressibus, nullius sublata juvamine, cuncta ecclesiæ altaria cum laudibus et laminaribus alacriter cœpit expetere. Quod cuncti, qui aderant, intuentes, omnipotenti Deo laudes gaudenter referunt, atque cum ea saluti restituta, ad loca, unde venerant, alacriter remearunt. Quæ postea

pluribus vixit annis, et de facultatibus suis sancti Simeonis corpus visitare sæpe curavit.

4 Aliud quoque de sancto Viro: miraculum his prælibatis subjungimus. In eadem villa, quæ monasterio subjacet, quædam mulier degebat, quam lurida lepræ suffusio ita obduxerat, quod nullus locus corpori inesse videbatur, quem non obtegeret maculosa lepræ varietas. Cumque pluribus sibi adhibitis medicaminibus, et in nullo eorum sibi prodesse conspiceret; hoc unum consilium menti occurrit, quod sibi fore remedium credidit; si videlicet cilicium sancti Simeonis aqua ablueret, et ex eadem corpus suum perperunderet, confestim tabida cutis pristinum decorem reciperet. Illa vero quod mente tractavit, opere implere non distulit. Mox autem ut cilicii particulam lavit, et exinde corpus perunxit, morbida caro pristinae saluti est reddita, et cutis, prius deformis, proprio decori est restituta. Quæ mulier sicut accidit sibi, et scriptum est, retulit, ac suæ curationis testimonium attestando E perhibuit.

5 Per idem tempus quædam cæca ad sancti Viri corpus deducta est, quam populi multitudo ob audita plurima sancti Viri signa e vestigio secuta est. Cumque prope sancti Viri tumulum posita, lacrymis et orationibus incessanter insisteret, a Deo est citius exaudita, qui pauperum preces non despicit; et a sancto Simeone clementer adjuta, lumen, quo diutius caruit, celeriter adipisci promeruit. Alia deinde cæca de Pago, quæ Burgasium b dicitur, sancti Simeonis fama excitata, ad eum properare studuit: quæ, annuente Deo, jam per septennium oculorum lumen amiserat: sed cum jam nimio morore confecta, illuminationis auxilium ab eo expeteret, sicut sibi senserat expedire, non minima secum ex eadem pago turba comitante, ad beati viri corpus festinanter cucurrit; ubi tri-duo cum his, qui secum venerant, vigiliis et orationibus lacrymabiliter excubavit. Unde Christi Servus pietatis visceribus motus, lumen diu sibi negatum reddidit c. Quo mulier gaudenter recepto, ad loca, unde venerat, cum toto populi comitatu, omnipotenti Deo, et sancto Simeoni gratias agens, feliciter rediit. Et quæ prius ad Sanctum aliorum ducatu incesse-rat, nunc reddito sibi visu, sine ductore redibat.

6 Quod nunc subjungimus, ad fidelium notitiam proferri operæ pretium duximus; quodque tanto verius constat quosque fideles credere, quanto certius eosdem testes, qui se hoc vidisse fatentur, adhuc novimus, superesse. Quidam ex ejusdem ecclesiæ d familia, Martinus nomine, eo tempore fuerat, quem diutius languor jam per novennium ita contraxerat, quod nullo modo incedere, nisi duobus subnixus baculis, valebat. Quadam namque nocte almifici patris nostri Benedicti sanctæ festivitatis, dum monachorum cœtus matutinale Officium solenniter celebrarent, prænominatus languidus viribus, quibus se sustentare poterat, ecclesiam laborioso conamine appetebat. Ad tumbam servi Christi Simeonis irrepens, ibi toto extento corpore gemendo procubuit, atque multas inibi orando fundens lacrymas, tandem sopore depressus, obdormivit.

7 Cui dormienti beatus Christi confessor Columbanus cum sancto Simeone in visu apparuit, inter quos gloriosus vir Domini Benedictus, speciosi habitus charitate decorus, medius asti-

EX COD. MS.

III.
Sancti cilicium
lepra detergi-
tur.

IV.
Binis ad se-
pulcrum cæci
restituuntur vi-
sus.

b

f
v.
Contracto ibi-
dem apparet

cum SS. Co-
lumbano et
Benedicto

EX COD. MS.

tit. Beatus itaque Columbanus ad sanctum Simeonem vertens intuitum, sic eum reverenter alloquitur : Cur, inquit, frater Simeon, huic ægroto salutem conferre denegas, quam sibi præberi tibi contulit divina clementia? Ad hæc Vir sanctus, ut semper erat, aspectu angelicus, taliter beato Columbano respondit, dicens : Quia in domo sancti patris Benedicti tumultus jaceo, sanitatis donum sine illius jussu sibi impendere non præsumo. Cui vir Domini Benedictus beato Simeoni ita subjunxit dicens : Curationis beneficium, quod a Deo tibi collatum esse, Frater, non dubitas, huic languido ulterius largiri ne differas, quia jam ex longo tempore per te Christi misericordiam interpellat.

quorum roga-
tu miserum
sanat.

8 His dictis protinus ambo ad ægrum accedunt, manibus injectis fovendo contingunt, ossibus et nervis consolidatis, membra diutino rigore constricta, pristinae sanitati restituunt. Qui sospitati redditus, in propriis gestibus reformatus, totam deambulando circuevit ecclesiam, atque hymnicas laudes Deo referens, voce qua poterat et qua noverat, sancti Simeonis glorifica deprompsit magnalia. Tunc in eadem ecclesia ad serviendum Deo devota mente se tradidit, ac exinde per diversas discurrens provincias, cuncta minuscula, que circumquaque acquirere prævalet, ad utensilia ecclesiæ construenda congregare non desinit. Qui adhuc superest, et gaudenter annuntiat, quanta circa eum sanctus Simeon peregit beneficia.

ANNOTATA.

a Villa hæc erat monasterio Padolironano subjecta, ut dicitur num. seq.

b Bascheria scribit Barbasium; forte in autographo legendum Bargatium, quod oppidum est ad Clesii fluminis fontem, teste Blondo in Italia illustrata, ubi de Lombardia, folio mihi 101 verso. Observa hic et paulo inferius hoc eodem numero vocem pagus accipi feminine.

c Versum integrum hic omisit Bascheria, non sine sensus aliqua læsione; ego Ms. nostrum et apographum Vaticanum secutus sum.

C d Nempe Padolironensis ecclesiæ.

CAPUT II.

Continuatio eorumdem miraculorum.

VI.
Paralyticus
ibidem erigitur,

Alius quidam vir, Heribertus nomine, adhuc superest, et in eadem villa, quæ monasterio adjacet, vivit et habitat; quam paralyticus languor sub nostro tempore graviter deprimebat. Qui cum longa corporis agitudine maceratus, nullum suæ curationis remedium inveniret, tandem divino animatur consilio, ut sancti Simeonis sepulchrum expeteret, quatenus ab eo corporis medelam perciperet. Et quia per se ingredi nequibat, aliorum manibus ad sanctum corpus in propatulo se supportari jussit. Tunc pura mentis devotione lacrymis insistens ac precibus, Omnipotenti Deo et sancto Simeoni dona spocondit; quatenus, si illum a corporali molestia erigeret, votum, quod voverat, proculdubio annualiter redderet. Qua voce prolata, mox æger (mirabile dictu!) de stratu suo lætus surrexit; dehinc peractis di-

gnis Deo laudibus, ac reparatis sibi gressibus, domum, unde venerat, incolumis rediit.

10 In eodem vico, qui Viculus nominatur, quædam mulier fuerat, quam corporalis ægritudo omnino demerserat, Quæ, auditis sancti Simeonis virtutibus, [in] navigio est posita, [et] ad sanctum corpus celeriter est adducta. Ubi non multis diebus ante sanctas reliquias decubans, cum orationibus indesinenter persisteret, quod puro expetiit desiderio, celeri est consecuta effectu. Quæ dum inter preces aliquantas morulas faceret, et sancti Simeonis imploraret suffragia, suis ibidem obsequiis decenter exhibitis, continuo saluti est reddita, [et] ad locum, unde venerat, sanitate recepta, cum gaudio est reversa.

11 Non multo post tempore ex prædicto loco puella tunc venerat, cujus, Dei nutu, manus aruerat. Quæ, ut ad sancti Simeonis corpus accessit, et manus, quam oblatura erat a, mentis puritate flebiliter obtulit; quod fideliter petiit, efficaciter impetrare promeruit. Mox autem ut ad Missæ celebrationem cum matre et parentibus devote insisteret, ac juxta morem candelam presbytero offerret, manum aridam, quam cum lumine presbytero porrexit, ariditate repente exstincta, sanam recepit.

12 His itaque peractis, aliud memorandum de sancto Viro supponimus, quod cuidam monacho quondam contigisse, audivimus. Frater quidam in eodem monasterio, Wido nomine, quodam tempore habebatur, cujus vita et conversatio satis idonea esse probatur. Qui dum una dierum ad mensam cum fratribus communiter ederet, os piscis ita gutturi ejus infigitur, quod ex eadem infixione spiritum emittere penitus credebatur : qui nimia præfocatus angustia, tanto acrius cruciabatur dolore, quanto vicinius senserat mortis periculum imminere. Quid ageret, ut mortem evaderet? A mensa protinus concitatus surrexit, et ad sancti Simeonis loculum magnis cum clamoribus moribundus cucurrit. Jamjamque ita eum repentina mors nexibus strinxerat, quod revolutis oculis, omnes illum vitam exhalare credebant. Ubi aliquamdiu provolutus, tandem sancti Simeonis pietas ita fratri subvenit, quod piscis spinaculum, quod tenaciter gutturi inhæserat, cum sanguine violenter ejecit.

13 Dæmoniaca quædam de loco, qui Ariole dicitur, sub eodem tempore fuerat; quam nequam spiritus ita distorserat, quod tota ejus membra discerpendo contriverat. Hanc aliquando incomptis rictibus ac multimodis deformitatibus in modum follis inflando sic deformaverat, quod humanitatis formam, instar alicujus informis monstri, turpem reddebat. Ad corpus igitur sancti Simeonis ducta, ibique diebus ac noctibus, jejuniis et orationibus vigilanter pernoctata, continuo horridus dæmon, sancti Viri terrore concussus, de obsessore corpore territus exiit, atque in vacuas auras expulsus evanuit.

14 Cum inter innumera sancti Viri miracula plurimos ex diversis partibus virtutum ejus fama ad obtinenda salutis remedia excitaret, et Paduanus populus eundem Sanctum Dei summa cum devotione ex more expeteret, atque prope monasterium, in quo ejus gloriosa membra quiescunt, jam se adesse gauderent, invenerunt quemdam fluvium, Roverinam nomine, adeo inundare, quod illum nullo quoque ingenio poterant transmeare. Hac igitur difficultate

VII.
et ægra sanatur;

VIII.
ac vegeta sil.,
quæ aruerat,
manus.

IX.
Spina piscis
infixa faucibus
dissolvitur
ibidem;

F

X.
et ab obsessore
dæmon ejicitur

XI.
Adeuntes Sancti
tumulum,
naviculam ob-
tinent insigni
miraculo.

A tate comperta, in ulteriore ripa affixam navim eminus conspexerunt; quam licet necessario optarent, illam tamen ad transfretandum, nullo ducente, habere non potuerunt. Cumque diutius huc illucque circumspicerent, et neminem, qui sibi navim porrigeret, usquam adesse viderent, humano destituti solatio, sancti Simeonis unanimiter implorare cœperunt auxilium. Res mira! Navis, quæ extra fluvium affixa tenebatur, se eadem hora dissolvit, atque prædictos homines ita veloci cursu sine remige petiit, ac si eandem aliquis gubernaculo remigando dirigeret. Transito inde flumine, ad sanctum corpus venerunt, ubi omnipotenti Deo, et sancto Simeoni pro impetratis beneficiis gratias cum laudibus referentes, per viam, qua venerant, alacres redierunt.

xii. 15 In Parmensi diœcesi, in villa, quæ sanctæ Eulaliæ nuncupatur, quidam vir, nomine Briccius, nostro tempore fuerat; qui ingruente B capitis molestia, per triennium oculorum lumen amiserat. Qui, adempto lumine, assidue in luctu et mœrore sedebat, et crebris precibus, ut lumen recipere mereretur, Christi clementiam implorabat. Sed auditis sancti Simeonis virtutibus, ad sanctum corpus ejus, solo puerula sui ductore contentus, properare studuit; quatenus suæ cæcitatis solamen aliquod, sicut ex multis audierat, impetraret. Ubi triduo vigiliis et orationibus excubans, cum post Missæ celebrationem monachorum cœtus (ut mos est) Deo gratias agerent; ipse, sursum erectis oculis, quæcumque sibi opposita clare videre asseruit, atque illico, recepto visu, in laudem Dei se totis nisibus extulit. Aliquantis ibi peractis diebus, ad patriam rediit; et qui prius alterius ductu venit, postmodum lumen adeptus, ductorem suum lætus præcessit.

xiii. 16 Tempore, quo pro canonizando ejusdem paralysis. sancti Simeonis glorioso corpore sanctam Apostolicam Sedem accessimus b, quoddam de eodem sancto Viro miraculum clarnit, quod ad fidelium notitiam huic opusculo digne submittere placuit. Puer quidam ex Cremonensium

finibus gravi languore correptus, sed ejusdem sancti Viri fama excitatus, quia pedibus * incedere nequiverat, ad sanctum corpus navigio est adductus: quo cum navis, quæ eum adduxerat, applicuisset; unus eorum, qui eum adduxerant, pietate commotus, illum flentem a navi propriis scapulis sustulit, atque ante sancti Simeonis tumulum miserando deposuit. Cumque inibi, manibus terræ solo hærentibus, superior pars corporis acclivis tota procumberet, posterior vero, nervorum contractione collisa, huc illuc debilia post se crura traheret, vix ibi per trium horarum spatia querulosis vocibus jacuit; tandem per altaris gradus paulatim rependo progrediens, loculo, in quo sancta membra quiescunt, ejulando inhæsit. Ubi votis ac precibus, qui Deum rogare noverat, eatenus fideliter implorare non desiit, quousque per sancti Simeonis meritum, medelam sibi divinitus fuisse collatam celeriter sensit. Mox autem parva interveniente mora, nervorum, quos paralytica pestis contraxerat, crepitus patenter auditur; et debilis puer, diu obstructis salutis gressibus, protinus restituitur. Ad E quod videndum populorum turmæ catervatim confluent, atque pro tanto miraculo omnipotenti Deo et sancto Simeoni gratias referunt cum jubilo: et ibi pura cum devotione aliquamdiu immoratus, postmodum vero sanitati redditus, ad sua cum gaudio est reversus c.

ANNOTATA.

a *Bascheria legit*: et manus quod oblatura Deo erat; *Mabillonius*: et munus quod oblatura erat: *apographum Vaticanum*: et munus quod oblatum Deo erat. *Corrigendus certe textus noster videtur; nec displicet utervis modus ex duobus prioribus.*

b *De hoc tempore vide dicta in Commentario supra.*

c *Sequuntur in Ms. nostro epistolæ duæ, Benedicti scilicet PP. VIII et Leonis IX, quas dedi in Commentario.*

DE B. GOTHALMO CONFESSORE

IN MELLICENSI AUSTRIÆ INFERIORIS MONASTERIO.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, ætas, miraculum, scriptor Actorum, et varia eorum exemplaria.

ANTE ANNUM
MXX.
opposita qua-
m difficul-
tate.

Hac die istum Beatum suggerunt monumenta Mellicensia, in quibus dicitur natione Scottus; qui tamen popularibus suis videtur hactenus fuisse ignotus, cum in nullis Hibernorum aut Scottorum Fastis memoriam illius invenire potuerim. Nescio, unde ipsum eruerit Castellanus, in cujus Martyrologio universali hodie sic legitur: In Hibernia, sanctus Gotalmus confessor. Qua ratione, obsecro, annuntiatur in Hibernia, dum omnia instrumenta, quæ hactenus videre licuit, illum in Austria obiisse testantur? An ob causam natalium in Hibernia erat collocan-

mus? At ipse Castellanus aliique Martyrologi passim Sanctos extra patriam suam annuntiant eo loco, quo felicem vitæ cursum consummarunt, aut ubi sacra eorum corpora honorantur. Noster autem Gothalmus in Austria obiit, et veneranda ejus ossa in Mellicensi Austria inferioris cenobio quiescunt. An eodem die duo sancti Gothalmi occurrunt? Nodum hunc Castellano solvendum, et ulterius hujus rei examen Hibernis instituentium relinquo, dum ad probandum nostri Beati cultum progredior.

2 Anselmus

AUCTOR
G. C.
probatum cultu
Gothalmi
et honorificen
sepultura,

2 Anselmus Schramb, Benedictinus Mellicensis, qui anno 1702 Chronicon Mellicense edidit ac munifice ad nos transmisit, pag. 34 de immemorabili illius cultu ita testatur: Veneranda, et voce populi beati Gothalmi ossa asservantur in crypta nostrae ecclesiae prope altare B. Virginis, divinum Puerum in stabulo Bethlemitico adorantis, cujus anniversarium religiosus cœtus in festo S. Annæ celebrat. Postquam deinde pag. 251 narravit, quomodo anno 1362 sepulcrum B. Gothalmi coram Rudolfo IV Austriæ duce reverenter apertum fuerit, subnectit sequentia: Ab hoc tempore nullus relinquitur dubitandi locus, quin hoc sarcophago requiescat B. Gothalmus, ad quem religiosi nostri in festo S. Annæ semper descendunt, anniversarium persolaturi. Nec ab hoc tempore usque in præsens rescata vel effracta hæc tumba legitur. Hieronymus Pezius tomo 1 Scriptorum Austriacorum pag. 109 in observationibus præviis ad Vitam B. Gothalmi num. 1 de iisdem reliquiis novissime sic loquitur: Ejus corpus Mellicium inde (nempe ex vicis Murensi, in quo mortuus est) allatum, honorifice postmodum conditum hic fuit . . . . . Gothalmi istius ossa, tumulo marmoreo inclusa, cum annis superioribus vetus nostra basilica diruta fuisset, pristina sua sede mota, atque in capitulo (ut dicere mos est) collocata tantisper fuerunt, dum in nova honorificentior iisdem locus appareret. Ex his saltem liquet, sacras illius exuvias semper in pretio et honore habitas fuisse.

et antiquo Be-
ati titulo;

3 Laudatus Pezius loco proxime citato num. 2 eidem titulum Beati ita vindicat: Beatum passim appellat Gothalmum Bernardus Dapifer noster, et Kalendarium domesticum ab annis verisimiliter sexcentis manu exaratum his verbis: VII KAL. AUGUSTI. MEMORIA BEATI GOTHALMI PEREGRINI. Quibus alia manus recentior hæc attexuit: SOCIUS SANCTI CHOLOMANNI. Sed in tribus seculi xv manuscriptis exemplaribus Mellicensibus, unde procul dubio Cæsareum Vindobonense transcriptum fuit, nomine BEATI constanter honoratur. Publicam quidem venerationem cultumque Gothalmum olim impensum fuisse, non ex Vita solum, sed etiam ex titulo, qui in Cæsareo nostrisque codicibus manuscriptis eidem præmittitur, manifestum efficitur, licet jam memoratum titulum codex autographus non habeat. Nostra vero ætate publicus iste Gothalmi cultus et religio penitus exolevit. Quæ ejus rei causa, mihi latet. Id tantum scio, quotannis in ejus pervigilio, quod in VIII Kal. Augusti incidit, vespere defunctorum, et insequente die Missam de Requiem ad ejus tumulum a nobis peragi solere. Frustra requires alia antiquæ venerationis testimonia extra cœnobium Mellicense, in quo fere solo Beatus ille notus fuit, et quod immemorabili illius cultu optime testari potest. Quapropter hæc nobis sufficere videntur, ut eum operi nostro inseramus.

Incertum est
tempus sepul-
turæ B. Go-
thalmi,

4 Determinatus annus, quo Beatus ille ex hac vita migravit, non facile sciri potest, cum scriptor Actorum num. 3 ita fateatur: Tunc Mellicam perducitur (nescitur tamen quoto Domini anno) et sepelitur. Attamen tempus illud præterpropter colligi potest ex martyrio S. Colomanni, de quo ad diem XIII Octobris ex professo, ut aiunt, agendum erit. Interim antiquum chronicon Mellicense, quod Pezius tomo supra citato pag. 95 laudat, de tempore istius martyrii hæc habet: Anno MXXII beatus Cholomannus martyrizatus est, et suspensus apud Stocchærowe. Porro translatio

reliquiarum sancti istius Martyris ad monasterium Mellicense anno 1014 vel 1015 facta est. Unde Pezius in observationibus præcedenti numero memoratis, de tempore, quo B. Gothalmus in eodem monasterio honorifice sepultus est, hanc facit conjecturam: Quo præcise anno, inquit, factum id fuerit, non prodit antiquitas: crediderim, non multo post annum MXIV accidisse. Sed quia peregrinatio B. Gothalmi aliquam latitudinem patitur, et uno alterove anno post sepulturam S. Colomanni in Austriam advenire potuit, idcirco supra in margine mortem B. Gothalmi numero rotundo ante annum 1020 collocavi.

5 Neque magis constat de tempore, quo quidam rex Bohemiæ, tumulum B. Gothalmi aperire volens, subita cæcitate percussus est, ut in Actis num. 4 refertur. Tamen laudatus Anselmus Schrambius in Chronico Mellicensi pagg. 36 et 37 de hac re suam conjecturam proponit his verbis: Quis vero fuerit ille rex Bohemorum effractor sepulcri, si fas est divinare, dicimus Wenceslaum fuisse, quem alii Primislaum nominant, patrem Ottokari, itidem regis Bohemiæ et ducis Austriæ, insignis Mellicensium patroni: quem invasorem Austriæ et depopulatorem ex floribus chronicorum nostrorum (Flores Mellicenses hanc Austriæ vastationem anno 1231, alia chronica anno 1229 consignant) in absentia Friderici ducis Austriæ, cæsarem in expeditione Italica comitantis, comperimus . . . . . Qua occasione Mellicio, seu minis seu armis subacto, Primislaum regem Bohemiæ violatorem sepulcri Gothalmiani congrue asserimus, non nescii, quod labem hanc aliqui ejusdem filio Ottokaro affingant; sed immerito, cum in re adeo incerta et illiquida facinus hoc dignum pœna legis Flaviæ de plagiariis, ob servum dolo abstractum a domino, vel legis Juliæ latæ in eos, qui rem sacram temerarunt, potius hosti Primislaui, quam munificentissimo nostro mecenati Ottokaro, ut videbimus, appropriare conveniat. Equidem fateor, istud facinus potius hosti quam benefactori convenire, si malevolo animo peractum sit ad violandum Beati tumulum; sed potuit Ottokarus id ex inconsulta curiositate facere, atque idcirco etiam statim visum recuperare, ob quam celerem inconsiderantiæ suæ veniam, postea se Mellicensi cœnobio gratum exhibuerit. Nihil tamen in hac re definitio.

6 Certiora proferre potero de scriptore vitæ, qui statim in limine nomen suum, vitæ professionem, et tempus scriptionis accurate indicat. Is fuit Bernhardus seu Wernhardus, cognomento Dapifer, cœnobita Mellicensis, qui anno 1362 ex seniorum traditione hanc historiam conscripsit, et postea anno 1378 in itinere Romano extinctus est, ut Pezius in observationibus præviis notavit. Bernardus autem ille ingenue fateatur, se determinatum rerum quarundam gestarum tempus ignorasse, atque ex hoc ipso capite majorem fidem meretur, quam biographi illi, qui defectu hujus notitiæ, sæpe annos imperite confingunt, et chronologiæ ordinem perturbant, ita ut vix scias, quid in ipsorum historia tuto credendum sit, cum in chronotaxi adeo mendaces deprehendantur. Unde Schrambius in opere citato pag. 36 de fide huic auctori adhibenda sic disserit: Quod ad narratorum veritatem spectat, non improbo, si pro hac stabilienda ampliora motiva credibilitatis et firmiora desiderentur testimonia, cum deficiat historiæ chronologia, taceatur nomen regis, sepulcri violatoris, nec annus nec tempus ad-

et ejusdam
miraculi, ad
ejus tumulum
patrati.

F
Acta Beati
scriptis anno
1362 cœnobio
Mellicensi,

A datur, magnum alias conciliandæ fidei testimonium. Deinde aliqua immiscet de traditionibus apostolicis, quæ in hac materia nihil probant, cum inter has et illas ingens sit discrimen.

7 Tunc melius ita concludit: Cum ergo Mellicensis relator a senioribus fide dignissimus ea, quæ de Gothalmi in lucem dabat, se hausisse profiteatur, satis innuit, traditionis fulcro se inniti, et testimonii confirmationisque locum supplere constantem majorum nostrorum de eodem eventu narrationem..... Accedit, quod spectatæ fidei testi sit tuto credendum; per hoc vero, quod scriptor noster fateatur ingemiscens, propter monasterii et bibliothecæ exustionem, historiæ suæ deficere integritatem chronologicam, satis aperte ostendit, salva substantia, etiam illam haberi potuisse ex hoc certitudinis promptuario, si repentinus incendii casus rerumque interitus non posuisset impedimentum. Verum huic ratiocinio opponi posset, quod etiamnum supersint chronica Mellicensia, et varia vicinorum monasteriorum monumenta, ante istud incendium conscripta, quæ de his Vitæ Gothalmianæ adjunctis non meminerunt. Nihilominus existimo, Bernardum sincere ea posteris reliquisse, quæ a maioribus suis circa hanc rem acceperat: et ob memoratum scribendi candorem narrationi ipsius tantum deferro, ut non dubitem, quin ejus ætate hæc fuerit communis seniorum traditio, cui prudenter assentior, quamdiu intra verisimilitudinis limites sese continet, et monumentis historicis aperte non contradicit. Nihil autem hujusmodi in hac traditione mihi hactenus occurrat.

8 Petrus Lambecius lib. 2 Bibliothecæ Cæsareæ cap. 8 pag. 619 primus, ni fallor, typis vulgavit Acta B. Gothalmi, quibus in ejus codice Ms. præfigebatur hic titulus: Sequitur de beato Gothalmi peregrino, cujus ossa a dextero latere altaris beatæ Mariæ virginis in crypta in sarcophago marmoreo quiescunt albo, et dietim, ab universis pene, qui monasterium istud et ipsum locum devotius visitant, venerantur: qui licet haud dubium miraculis claruerit, tamen alia nobis sanctitatis ejus testimonia ad præsens non constant, præter ea, quæ subsequens breve Memoriale, ex quodam antiquo codice hic rescriptum, continet in hunc modum. Tunc subnectitur ipsa Bernardi Dapiferi lucubratio, cui hoc procemium posterior calamus præmisit, ut ex memorata textu satis apparet. Teste Hieronymo Pezio, idem fere titulus, minio scriptus, legitur in tribus Mss. Mellicensibus, quamvis in codice autographo non habeatur. Jam sæpe laudatus Schrambius idem Bernardi opusculum chronico suo Mellicensi pagg. 35 et 251 inseruit. Denique Hieronymus Pezius eandem B. Gothalmi Vitam ex codice autographo Lipsiæ anno 1721 iterum edidit, et tomo 1 Scriptorum Austriacorum a pag. 109 observationibus præviis illustravit. Nos illam Pezii editionem ab ipso cum tribus Mss. Mellicensibus collatam, hic recudimus, in margine vel annotatis monituri, si variæ lectiones majoris momenti occurrerint.

ACTA

AUCTORE BERNARDO DAPIFERO,
COENOBITA MELLICENSI.

Ex Ms. autographo, quod Hieronymus Pezius tomo 1 Scriptorum Austriacorum edidit, et cum tribus aliis apographis contulit.

Ego frater Bernhardus, professus Medlicensis cœnobii monachus, dictus Dapifer, existimavi fore * utile, in rei memoriam perpetuo apud homines producere, ad notitiam omnium Christi fidelium præsentium et futurorum, nationem et adventum in Austriam et ad cœnobium nostrum, scilicet Medlicense a, et inibi mansionem beati Gothalmi peregrini, in crypta Medlicensis monasterii quiescentis, et hoc ut relatu seniorum b, et aliorum multorum hominum c, meis in temporibus viventium, melius percipere potui, et ut ipsi ab eorum senioribus et contemporaneis perceperunt. Igitur ego Wernhardus * supra nominatus anno Domini mcccclxii scribendo in vigilia beati Barnabæ Apostoli initiavi et hoc in una sexta feria post synaxim vespertinam non multo post chartis commissum, quod et sic contigit d.

2 Cum beatissimus Christi martyr Cholomannus patriam, scilicet Scotiam, dominiumque terrenum sive regnum prædictum pro amore et regno Christi relinquere disposuisset, et hoc non alteri nisi huic beato viro Gothalmi revelasset (qui videlicet beatus Gothalmus sui patris cellerarius dicitur fuisse) non tamen quando id esset facturus sibi indicando, beato Cholomanno postea clam perduto Jerosolimamque tendente, præ amore, quem erga eum habuit, ipsum sequeretur, eumque undique quæreretur Austriamque veniret, et passum, mortuum, et jussu Heinrichi tunc temporis nostræ terræ, scilicet Austriæ; marchionis, in Medlica sepultum audiret; tunc et ipse ad suum dilectum domicellum et dominum tali modo advenit.

3 Cum una dierum suæ peregrinationis ad villam, dictam Maur, a prædicta civitate Medlica miliario distantem, quæ sabbato dies esset, inibi pernoctando venisset, et quidam rusticus nocturnum e ei dedisset, ad horreumque dormitum ivisset, et cum in crastino, scilicet die Dominico, surgendi tempus adesset, et non surgeret; pluries excitatur, et tandem percunctatur, ut quomodo sibi foret, f obdormisse in Domino. Et super feretrum collocatus, inveniuntur g accensæ candelæ cum eo. Tunc Medlicam perducitur (nescitur tamen, quoto Domini anno) et sepelitur, nobis tamen modo locum primæ sepulturæ ignorantibus, modo tamen, ubi ejus sacra ossa continentur, bene scitur; scilicet in cavato et marmoreo, et hoc albo, lapide, juxta altare Dei Genitricis virginis Mariæ in crypta Medlicensis cœnobii, in parvis calumpniolis * locato, ejusque memorialis dies est in die S. Annæ matris almæ Virginis Mariæ.

EX Mss.

Auctor nomen suum ac scriptum tempus indicat, * al. esse

E

a

b

c

* al. Bernhardus

d

et narrat, quomodo B. Gothalmus, dominum suum quærens,

F

in Austria obierit ac sepultus fuerit,

e

f

g

* lege columellis

EX MS.
ubi postea mi-
raculum con-
tigit ad ejus
tumulum

h

i

.

k

4 Signum etiam quoddam, quod Dominus per eum fecit, et ejus sanctitatem in hoc ostendit, ut etiam relatu *h* didici, his scriptis, omnibus legentibus et audientibus manifesto. Cum enim quidam rex Bohemorum *i*, proprio nomine nobis tamen ignotus, Medlicam venisset, et sarcofagum marmoreum et album, in quo ejus ossa continentur, vidisset, et dubitasset, quod inibi reliquiae essent; foramen quadrangulum fecit in capite ipsius sarcofagi fieri. Quod ut cepit facere, protinus visum amisit. Tunc omnes perterriti genua flectentes ante altare Matris misericordiae Virginis Mariae ibi juxta situm cum devotione supplicantes primo domino Deo et Virgini Mariae, ac postea beato Gothalmi, ut cum caeco rege misericordiam facerent, rexque talia numquam amodo se vovit acturum. Tunc oratione finita vitum recepit, meritis et intercessionem, ut credere tenemur, beati Gothalmi, et quadrato lapide et albo fracturam clausit, uti hodie manifeste videtur signum hujus foraminis, et cum gaudio recessit. [Ista omnia scriptis per me praedictum Bernhardum commendata,] *h* quo tempore acta fuerint, nobis non patet, et hoc vel propter tunc viventium desidiam et negligentiam, vel propter nostri cœnobii et librorum MCCXCVII et hoc in vigilia Assumptionis, exustionem contigit.

qui jussu ducis
Austriæ anno
1562 aperitur.

5 Anno Domini MCCCLXII in die sancti Paulini episcopi et confessoris, qui est in vigilia beati Aegidii abbatis, Rudolfus, inclytus dux Austriæ, et ceterorum suorum titulorum princeps et dominus, hujus nominis quartus, hic in Medlicensi cœnobia existens, volens experiri, si quod scriptum, aut aliud evidens signum esset cum beato Gothalmi peregrino in marmoreo lapide, scilicet in suo sarcofago, in crypta Medlicensi, in parvis calumpniolis * sito. Sicque praedicto die devotus *l* cum aliquibus secreta accedens ac astans, accensisque candelis, et psalmis * submissa voce fratribus aliquibus de conventu dicentibus, ipsius sarcofagi superiorem lapidem removens, sicque inibi existentia ossa videns nilque aliud reperiens * quam ipsa ossa, et in medio fronte capitis ibidem reperiata est crux parva et alba affixa, quasi esset facta de pura similaginea pasta *m*. Quam cru-

* lege colum-
mellis

l

* lege psalmos

* Lamb. clari-
us reperit

cem quidam suorum cappellanorum presbyter secularis, dictus Leimbweriger, abruptit incaute manibus attrectando, nobis praesentibus, et pro hujusmodi abruptione dolentibus, primoque super hanc admirantibus, et sic postea beatis ossibus sacrario commendatis, usque ad reparationem ejusdem sarcofagi. Tunc quoque ipsa ossa sunt in eodem loco reclusa, praesente Gotschalco tunc temporis custode; me vero Wernhardo *, dicto Dapifero, proh dolor! absente *n*.

* at. Bernh-
do

ANNOTATA.

a In editione Lambeciana et tribus apographis Mellicensibus deest nostrum, scilicet.

b In eadem editione haec adduntur: veraci relatu seniorum fide dignissimorum.

c Ibidem post hanc vocem additur: ex utroque sexu.

d Apographa et editio Lambeciana hunc sensum sic clarius exprimunt: Igitur ego Bernhardus supra nominatus anno Domini MCCCLXII in vigilia S. Barnabae apostoli, quae fuit in una sexta feria, post synaxim vespertinam chartis commisi sic, et sic contigit.

e Lambeciana editio sic melius habet: nocturnam ei dedisset quietem.

f Ad perficiendum sensum recte in apographis et editione Lambecii hic inseritur: inveniturque.

g Apographa et editio Lambeciana hic addunt: sine humana administratione.

h Hic iterum utrobique additur: seniorum fide dignissimorum.

i De hoc rege Bohemorum dedimus conjecturam Schrambii in Comment. praevio num. 5.

k Quae his uncis inclusi, desunt in apographis Mellicensibus et editione Lambecii.

l Editio Lambeciana et apographa post hanc vocem interserunt sequentia: dux una cum domino abbate.

m Pasta est massa farinacea crudi panis, de qua voce vide Cangium in Glossario.

n Schrambius in Chronico Mellicensi pag. 251 vocat Bernardum totius hujus rei testem oculatum; sed hoc de secunda reliquiarum inclusione intelligi non potest, cum ipse Bernardus asserat, se huic reclusioni non interfuisse.

F

DE B. JORIO EPISCOPO

P. B.

BETHUNIÆ IN BELGIO.

ANNO MXXIII.
Bethuniæ rele-
bratur hoc div.

Bethunia oppidum est egregie munitum in Artesia, quæ una de Belgii provinciis est, Flandriam inter et Picardiam sita. Duaco sex circiter leucis in occasum distat, Atrebatu quatuor, versus Orientem. Ornat illud præter alias ecclesia collegiata, erecta a Roberto I, Bethuniæ domino, sub finem seculi decimi aut initium undecimi, ut ostendit Chesnius Hist. familiae Bethun. lib. 2, cap. 1, ac S. Bartholomæi apostoli, cujus ibi brachium pelle exutum servari creditur, nomine dedicata. Administratio ejus ad præpositum et canonicos viginti quatuor pertinet; ut idem docet ibidem lib. 1, cap. 2: horum beneficiorum saltem viginti et unius foundationes per quos et quando sint factæ, discas in eodem opere ex probationibus, seu monumentis ad librum se-

cundum pertinentibus cap. 1. Atque hæc est ecclesia in qua cultum pridem obtinuit B. Jorius noster, teste Joanne Molano, aut, sit mavis, Petro Louvio, qui ex Molani jam vita defuncti schedis Natales Sanctorum Belgii collegit, quique die vigesima sexta Julii de S. Jorio episcopo, ex iis, quæ contulit Jacobus Franchus, Bethuniensis, sacrae Theologiæ baccalaureus, hæc habet:

2 Bethuniæ, natalis beati Jorii peregrini, qui montis Sina episcopatum tenuit. Cujus festum in horo canonicorum sancti Bartholomæi est magnum duplex. In lectionibus tamen nihil proprium est; sed in hymnis et Rhythmis de eo canitur:

Dignus est, ut collaudetur
Dominus, et honoretur
In suo sancto Jorio,

Quem

in ecclesia
Bartholom-
æi, B. J-
ep.

A

Quem decoravit gaudio.
 Jorius hic, episcopus
 De monte Sinai, opus
 Dei lætus exercuit,
 Fideliter et docuit.
 Gaude, castrum Bethuniæ,
 Quod tu per Regem gloriæ
 Thesaurus habes gratiæ,
 Quibus resplendes hodie.
 Hic germanus fuit Macarii,
 Viri sancti, coronæ conscii;
 Qui sic certarunt contra vitia,
 Quod ambo sint in Dei gloria.
 Prece reddit claudis gressum,
 Sanans omni clade pressum.
 Cujus prece nobis detur vita
 Per secula seculorum infinita.

In parvo lapide albo, qui cum sacris ossibus reconditus fuit, insculptum est, beatum Episcopum venisse ex Armenia majore; parentes habuisse Stephanum et Helenam: fratres septem, inter quos Macarius fuit: obiisse anno millesimo trigesimo tertio.

B

n aliqui
 runt fra-
 S. Maca-
 p. Antio-
 ni;

3 Dubitatum aliquando fuit, quis esset sanctus iste Macarius, beati Jorii, ut ex hymno jam dicto, et inscriptione lapidis, qualis modo recitata est, colligitur, frater germanus: cum enim alius per hæc tempora non sciatur vixisse Sanctus Macarius, nisi episcopus Antiochenus ille, qui magna celebritate Gandavi in Belgio colitur die x Aprilis, quo ejus Acta illustravimus, quique et ipse Armenus fuisse scribitur, invaluit dudum apud vulgus, imo et eruditos quosdam, opinio, quæ sanctum hunc Macarium Beati nostri germanum assereret. Secutus eam est etiam Malbrancquus noster de Morinis lib. 8, cap. 30, et ante eum Rayssius in Hierogazophylacio Belgico, pag. 83. Alii tamen aliter sibi merito statuendum putarunt; primo quidem, quia in neutra S. Macarii episcopi Antiocheni Vita ulla fiat mentio sive B. Jorii, sive alterius cujuspiam fratris ejus; deinde vero, ac maxime, quia parentes Macarii, juxta Vitam ejus secundam anno circiter 1067 compositam cap. 1, nuncupentur Michaël et Maria; cum ex dictis B. Jorius parentes habuerit Stephanum et Helenam. Consulti ergo super re hac canonici Bethunienses, sequenti, quod habemus, instrumento responderunt.

C

colligentes
 antiqua in-
 scriptione,

4 Non aliunde constat DD. canonicis ecclesiæ collegiatae S. Bartholomæi in oppido Bethuniensi, beatum Jorium esse fratrem germanum S. Macarii, quam ex ejus Officio, in festo ejus cani solito, et ex verbis sequentibus, sculptis litteris antiquis in parvo lapide quadrato, existente et recondito in dicti B. Jorii feretro juxta ejus ossa. Hæc sunt: " Obiit beatus Jorius vii KL. " Augusti. Venit de Armenia majore. Et fuit " episcopus de monte Sinai. Pater ejus Step-
 " nus, et mater ejus Helena, vii fratres fuerunt
 " Macarius. Ab Incarnatione mill. trigesimus
 " III. " Ipsissima in perantiquo codice rubro sub finem reperi: in quo continentur bona et statuta dictæ ecclesiæ collegiatae; Officium ipsius sic habet in 4 et 5 Responsorio: " 4. Hic ger-
 " manus fuit Macarii, viri sancti, coronæ con-
 " scii, qui certarunt sic contra vitia, quod am-
 " bo sunt in Dei gloria. 5. O felices fratres ute-
 " rini, qui cælesti vita fruimini, impetrare,
 " Sancti, dignemini sociari nos cæli lumini. " Ejus festum sine Lectionibus propriis est. Martyrologium dictæ ecclesiæ collegiatae solum habet: " Eodem die Natale B. Jorii peregrini,

" qui montis Sinai episcopatum tenuit. " Magis authentica apud dictos canonicos non reperiuntur. Quapropter, quia allegata in Officio et in dicto lapide cum gratia vidi, illaque accurate legi, ideo hæc lubens subscripsi, et subsignavi rogatus. Factum Bethuniæ xxii Novemb. 1617. M. de Senermont, sacræ Theol. bacc. form., dictæ ecclesiæ Colleg. S. Bartholomæi canonicus, nec non notarius Apostolicus.

AUCTOR
 P. B.

5 Collige hinc 1, interpolatam esse apud Molanum inscriptionem lapidis; et pro genuinis hisce vocibus, vii fratres fuerunt Macarius, suggestas a Francho non satis fideliter esse has, Fratres septem, inter quos Macarius fuit; credo, ut sic antiquo monumento clare stabilitam esse persuaderet illorum opinionem, qui SS. Jorium ac Macarium tamquam fratres habendos esse etiam in Officio ejus ecclesiastico, nescio, quando composito aut instituto, cecinerunt. Mihi certe non probatur inscriptio illa sic explicata, ut eam offert Molanus, ita ut Macarius referatur ad fratres septem, tamquam unus ex illis: qui enim hunc sensum extundat ex his verbis, septem fratres fuerunt Macarius? Imo, nisi aliquid accedat, voces illæ sic conjunctæ nullum omnino vel sensum vel syntaxim exhibent. Existimo igitur (quandoquidem nefas est interpolare quidquam) legenda esse separatim hæc verba ad hunc modum: Obiit beatus Jorius etc. Pater ejus Stephanus, et mater ejus Helena: vii fratres fuerunt. Macarius, ab Incarnatione etc. Ita ut Macarius, quisquis demum ille fuerit, non censeatur ad inscriptionem pertinere, sed ad inscriptionis subscriptionem: quasi dicat: Ego Macarius testor, hanc inscriptionem esse veram; vel: Ego Macarius Beatum sepeliri curavi, ejusque sepulcro hunc lapidem ad æternam ejus memoriam exsculptum imponi. Hic sensus planus est et plenus, atque in ejusmodi inscriptionibus usitatissimus; nec aliam exigit mutationem, quam solius interpolationis, quæ passim in vetustis inscriptionibus vel omnino non adhibetur, vel solis punctis, quibus voces singulæ inter se distinguantur, exprimi solet: ut quæ superius notata est, eam putem exscriptoris arbitrio fuisse insertam; aut certe punctum illud, quod inter vocem Macarius et eas, quæ hanc præcedunt, sensus exigit, vel in ipso lapide detritum esse, vel ab exscribente non observatum.

non satis fide-
 liter proposita
 apud Molanum

E

F

6 Collige 2, nullo sensu statui posse, S. Macarium Antiochenum ad B. Jorium spectare; neque ut germanum, cum habeant parentes utrosque diversos, ut ante diximus; neque ut subscribentem epitaphio memorato; quandoquidem S. Macarius ille ante B. Jorium annis viginti et amplius ex hac vita migravit. Collige 3, annuntiationem, a Molano supra propositam, desumptam esse ex ipso Martyrologio ecclesiæ, in qua Beati memoria jam olim solenniter celebratur. Eundem mensem, diem, ac locum ejus cultui assignant Gazetus in catalogo Sanctorum Belgii diocesanos Atrebatensis, Miræus in Fastis Belgicis, Constantinus Ghinius in Natalibus SS. canonicorum. Regularium, Willot in Compendio Martyrologii Belgici; Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, Castellanus in Martyrologio Universali. Collige 4, errorem irrepsisse in eosdem Miræi Fastos, cum dicitur Beatus noster anno mxxx exspirasse; cum exspiraverit annis tribus posterius: uti ex Molano statuunt Ferreolus Locrius in Chronico Belgico ad annum 1033, et citatus supra Malbrancquus, alique scriptores Belgæ;

quem hic pas-
 rim omnes
 sequuntur;

AUCTORIS
P. B.

Belgæ; nam omnes, quos quidem noverim, in iis, quæ de B. Jorio notaverunt, non alium assignant fontem, quam laudatos modo Molani Natales Sanctorum Belgii, ex quibus proinde et nos, quæ de Jorio dicenda supersunt, ejusdem auctoris verbis prosequimur, quæ ibidem sic habent :

*et ex quo reci-
tamur et nos,
quæ de B. Jo-
rio traduntur.*

7 Ceterum Bethuniensium traditio habet, eum voti et religionis causa invisisse Bononiæ memoriam Deiparæ Virginis; inde propter viciniam loci divertisse Bethuniam, ad quemdam, qui ei aliquando famulatus fuerat. Apud quem, nemine conscio, nocturno tempore ad lucem æternam migravit. Famulus, morte deprehensa, et sibi ex ea metuens a iudice molestiam, corpus sanctum intra domesticos parietes sepelivit. Sed res per crebras apparitiones detecta fuit. Unde Viro sancto dignior data est sepultura, quæ adhuc cer-

nitur intra ecclesiam divi Bartholomæi, in sacello, quod postea in honorem ipsius JORII Deo dicatum est. Cum autem eo etiam in loco memoria ejus miraculis crebresceret, caput, decenter ornatum, repositum est in sacrario : reliqua sacra pignora in summum altare. In hujus autem rei memoriam, utriusque sepulturæ locus religiose colitur. Nam et privatæ illæ ædes annue exornantur in die natali; caput sacrum eo defertur; et ad sepulcrum pie concurritur : circa quod multam lucem divinitus apparentem sese conspexisse, testantur multi superstites. Conservantur ibidem inter ecclesiæ sacra vasa duæ ejus cistulæ, et duo fulera pedum equestria. *Hæc Molanus; quibus, quod addamus, nihil est.*

DE BB. EUANGELISTA ET PEREGRINO AUGUSTINIANIS

B

E

VERONÆ IN ITALIA

P. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Beati utriusque cultus modernus et antiquus; ac distinctio beati Euangelistæ a B. Alberto seu Albertino Veronensi.

SEculo XIII
CIRC.
Cultus hodie-
nus Beatorum.

De moderno ac publico horum Beatorum cultu dubium esse nullum potest; hunc enim non modo testati sunt auctores, qui vitam eorum præterito seculo vulgaverunt; sed coram etiam inspeçere Majores nostri Godofridus Henschenius ac Daniel Papebrochius; quorum ille Verona (ubi tum erant ambo) ad Bollandum anno 1660, xxv Octobris inter alia hæc scribebat : Apud Augustinianos est cultus B. Euangelistæ et B. Peregrini xxvi Julii : hic vero in itineris sui descriptione de Verona sic notavit : Ad eorum (PP. Augustinianorum Veronæ, de quibus istic agit) nos contulimus monasterium.... Excepere nos perhumaniter plures eorum.... deduxeruntque nos ad suum templum, ubi in sinistro latere eorundem beatorum (de Euangelista et Peregrino paulo ante meminerat) nitidi, sed simplicis operis sacellum est, cum cupula luminosa, sub qua altare eorum; ac supra illud in lignea tumba satis eleganti eorundem corpora. Festum eorum xxvi Maii (imo Julii, ut idem alibi, et supra Henschenius annotarunt) agunt; sed sine Officio proprio; nisi quod in quotidiano Officio commemorationem de ipsis faciant. Miracula eorum in tabellis depicta, una cum anathematis multis circumcirca pendebant; et quoddam Vitæ breviarium in forma expansa. Templum.... est S. Euphemie sacrum. *Hæc Papebrochius.*

2 Sed et pro Beatis habitos illos fuisse ab immemorabili tempore ante Decretum Urbani PP. VIII, colligitur ex Raphaele Bagata in SS. episcoporum Veronensium Antiquis monumentis, quæ Venetiis excusa sunt anno 1576; folio namque 17 sic habet : BB. Alberti et Peregrini corpora requiescunt in ecclesia S. Euphemie; qui, ut asserit Franciscus Corna, contemnentes mundum et ejus pompas, sub S. Augustini regula Christo

servientes, numquam defessi, tandem in sua civitate vita functi, in ecclesia S. Euphemie, ut habetur etiam ex Tabula Sanctorum, de qua supra, sepulti fuerunt. *Scriptis autem Franciscus Corna, teste eodem Bagata fol. 1, de antiquitatibus Veronæ ac de SS. reliquiis, quæ in ea reperiuntur, scripsit, inquam, anno salutis MCDLXXVII : Tabula vero Sanctorum, quæ hic assignatur, ea est, quæ, juxta eundem scriptorem fol. 2, concinnata fuit secundum consuetudinem ecclesiæ Cathedralis Veronæ, anno 1518, quæque prima in illa diocesi edita fuit; distribuitque Sanctos ac Beatos, quos exhibebat, per anni circulum in sua quosque festa; ut colligi potest ex Sanctis episcopis Veronensibus triginta sex, qui, teste ibidem Bagata, in ea notabantur sub Officio duplici celebrandi, et quorum nomina in ipsa Tabula suis locis (hoc est, diebus, opinor, quibus celebrandi erant) habebantur.*

3 Et hæc quidem testimonia validissima sunt, ut legitima cultus antiquitas B. Peregrino vindicetur : sunt enim utraque Urbani VIII celeberrimo decreto annis centum et amplius anteriora : sed an eadem etiam faciunt pro B. Euangelista; quandoquidem Peregrino non Euangelistam, sed Albertum adjungunt? Affirmat Bagata, et qui ei in eodem opusculo tam fideliter accurateque colligendo operam commodarunt : pro eodem enim Beato habendum putant Albertum, Albertinum, et Euangelistam : ut tria quidem sint nomina, sed unius ejusdemque Beati. Colligere id licet ex verbis, textui jam citato proxime subjectis : sic enim habent : Eo in loco, ubi eorum (Alberti et Peregrini) corpora, a prioribus locis remota, reposita fuerunt in eadem ecclesia, hæ litteræ depictæ sunt : ALTARE MATRI REGINÆ CÆLORUM DICATUM, IN QUO CORPORA BEATORUM CONFESSORUM EUANGELISTÆ ET PEREGRINI

in et Evan-
gelistæ sub
mine Alberti
seu Albertini

et antiquus.
saltem B. Pe-
regriini;

REGRINI

A REGRINI DE VERONA REQUIESCUNT. Quo in loco vocatur B. Euangelista, non Albertus. Sed in palla etiam S. Nicolæ (hoc est in tabula seu pictura altaris S. Nicolai Tolentinatis) in eadem ecclesia est imago B. Albertini cum his litteris, BEATUS ALBERTINUS DE VERONA. Patet, hic Albertum cum Euangelista aperte confundi; imo etiam cum Albertino, quamquam obscuriuscule. Ideoque nec Albertini seorsim loco et ordine suo (Sanctos enim et Beatos Veronenses recenset auctor ordine alphabetico) nec Euangelistæ meminit, sicut loco iterum suo meminit Peregrini. Deinde ubi ecclesias Veronenses cum asservatis apud eas reliquis enumerat, fol. 79 ita scribit: In ecclesia S. Euphemie, seu monasterio, condita sunt corpora BB. Alberti seu Albertini et Peregrini confessorum Veronensium. Vides hic, opinor, non minus diserte confundi Albertum cum Albertino, quam eundem superius Albertum cum Euangelista: et quidem argumento satis probabili, ut infra videbitur.

tamen Albertum seu Albertinum ab invicem distinguunt;

B 4 Ab hac tamen Bagatæ sententia recedit Josephus Pamphilus, Veronensis et ipse, et quidem Augustinianus Eremita primum, ac deinde Signinus episcopus: nam in Catalogo Sanctorum ac Beatorum Ordinis sui, quem una cum Chronico anno 1581 Romæ edidit, fol. 133 B. Albertum Veronensem non agnoscit; agnoscit tamen B. Albertinum de Verona, ac B. Euangelistam Veronensem; sed hunc ab illo distinctum; tametsi distinctionis suæ nec ibi, nec alibi fundamentum assignet. Pamphilum exinde secuti sunt, quotquot operis aliquid in hoc genere condiderunt scriptores Augustiniani, quos mihi videre contigerit; si unum excipias Thomam de Herrera, qui Pamphilum quidem non deserit; sed nec admodum alienus a Bagata videtur; cum in Alphabeto Augustiniano, parte 2, pag. 239, citato ejus textu, quem numero præcedenti descripsimus, ad hæc ejusdem verba, Quo in loco vocatur B. Euangelista non Albertus, hæc ipse de suo subjiciat: Forte quia diversi fuerunt; vel quia idem vocabatur Euangelista, Albertus, sive Albertinus: tum quasi per meram conjecturam addat: Crediderim tamen potius, esse diversos: at nullam hujus opinionis suæ rationem adjungit.

æ distinctio non satis data videtur,

C 5 Sed neque nos momentum huic sententiæ propugnandæ satis idoneum aliunde potuimus assequi, etsi haud otiose quæsierimus. Scimus quidem, aliam B. Albertini, aliam B. Euangelistæ Vitam esse conscriptam: sed utraque recentior est, quam ut ejus quantacumque diversitas valere multum hic possit. Scimus, in ecclesia S. Euphemie duas esse effigies depictas, alteram in altari, in quo corpora BB. Euangelistæ et Peregrini requiescunt, ut ipsa altaris, quæ et picturæ respondet, habet inscriptio; alteram in ara S. Nicolai Tolentinatis, cui aliud nomen præfigitur, nempe B. Albertini de Verona, ut paulo ante monuimus; et hanc quidem anno 1406 pictam fuisse, nescio qua auctoritate, testatur Pona, indeque colligit, B. Albertinum ab anno illo inter Beatos relatum fuisse; illam vero valde antiquam appellabat idem anno 1635. Sed quidni possint ejusdem Beati in eadem ecclesia plures, etiam cum diverso gestu, depingi imagines, et varia iis imponi nomina, si varia Beato quadraverint; idque vel maxime si non uno tempore pingantur; sed alio atque alio, quando aliud vel aliud ejusdem nomen vulgo est usitatus? Scimus denique, aut potius asserenti Ponæ credimus, repertam fuisse antiquam

inscriptionem, cum antiquæ ejusdem ecclesiæ chorus dirutus fuit, quæ indicaret, B. Albertini corpus requiescere a dextris extra chorum. Sed potest illa inscriptio esse tam vetusta, ut locum indicet, in quo B. Euangelistæ corpus ante elevationem erat conditum. Saltem hactenus B. Albertini corpus, siquidem ipsi Euangelista non sit, inveniri non potuit. Hæc tamen præcipua sunt capita, unde argui possit, B. Albertinum a B. Euangelista differre.

6 Cum igitur nostra plurimum interesset, nihil hac in controversia temere definire, atque ita vel Beatum adstruere, qui numquam exstisset, vel qui exstisset, expungere; itemque (quamquam hoc necessarium adeo non est) beati Euangelistæ, quo de agimus, cultum ab immemorabili tempore per immemorabilis temporis testimonia posse aut non posse fulcire; cum, inquam, hoc nostra interesset plurimum, consulendos duximus ipsos RR. Patres Augustinianos conventus Veronensis, quibus, per iteratas etiam litteras, præter alia, de quibus agam inferius, illustranda proposuimus tria hæc capita. 1. Quo, et quam antiquo monumento possit ostendi, B. Albertum seu Albertinum non esse unum eundemque cum B. Euangelista, sicut ex Bagata et citatis ab eo antiquioribus monumentis videtur eruendum. 2. Si differat B. Albertus seu Albertinus a B. Euangelista, an, et quo mense, quo die, quo cultu B. Albertus seu Albertinus Veronæ celebretur, et quando sic celebrari cœperit. 3. Si differat B. Albertus sive Albertinus a B. Euangelista, quo legitimo instrumento probari possit beati Euangelistæ cultus ab immemorabili tempore ante decretum Urbani PP. VIII: an saltem ad illum asserendum non sufficiat inscriptio altaris apud Bagatam exhibita; atque adeo quam vetusta sit illa.

de illa Veronenses ipsos consulimus;

7 Rescripsit tandem, Veronensium loco, Rev. adm. P. Hieronymus Augustinus Zazzeri, Augustinianorum per Italiam Assistens Generalis, vir, ut ex litteris ejus Bononia datis die XVI Decembris 1727 perspeximus, humanitate plenus et officio. Post excusatas vero scribendi moras, quod ad proposita dubia explananda necesse fuisset scrinia tum domestica tum publica, nedum Veronensia, sed etiam Romana atque Papiensia scrutari, reponit ad 1., constantem esse apud Veronenses famam, quod beatus iste Albertinus unus fuerit ex F iis religiosis viris, qui pedibus intectis sacrum ferculum beatorum Euangelistæ et Peregrini in prima solemnī translatione succollabant. Proinde ad Raphaellem, inquit, Bagatam quod attinet, quamquam fuerit diligens et accuratus Sanctorum Veronensium scrutator, crederem, aliquantulum dormitasse, dum beatum Albertum seu Albertinum cum beato Euangelista confudit: nec enim aliud suæ assertionis fundamentum exhibet, nisi quod in altari, ubi colitur imago divi Nicolai, reperitur quoque depicta beati Albertini... Ceterum cum in altari, ad quod translata fuerunt nostrorum Beatorum corpora, hæc reperiatur epigrapha: Altare Matri Reginae cælorum etc. ut supra, pluris videtur facienda hæc inscriptio ad dignoscenda propria istorum Beatorum nomina, quam assertio vel Raphaelis Bagatæ vel Francisci Corna; qui utut accurati dicantur, et sint, cum tamen non fuerint nostris Beatis coævi, minus callere credendi sunt propria ipsorum nomina, quam viri ejusdem cum Beatis instituti, qui eadem vel a monumentis, quæ tunc habebant, vel a constanti fama poterant didicisse.

qui pro ea appellant famam constantem apud Veronenses;

AUCTORE
P. B.
fatentur ta-
men, de B.
Albertini cultu
nihil sciri.

8 *Ad 2 hæc tantum habet* : Quo autem ad diem, et mensem, quoque cultu colatur B. Albertus seu Albertinus, vel quando coli cœperit, huc usque non licuit deprehendere; cum nihil aliud rescire datum fuerit, nisi quæ in superioribus indigitavi, (imaginem scilicet ejus esse in altari S. Nicolai cum hac epigraphe : Beatus Albertinus de Verona.) Si tamen aliquid præterea expiscari contigerit, ad P. V. notitiam deducere non gravabor. *Ad Tertium vero caput ita respondit* : Ad titulum vero Beati quod attinet, quo Euangelista et Peregrinus decorantur; satis, ut puto, nomenclaturæ antiquitas elucescit ex eo, quod abusus Hieronymi Cardinalis Seripandi tempore hoc præconio insigniti leguntur : etenim celebris ille vir, dum instituti nostri Generalem moderatorem ageret, Constitutionibus Ordinis, quas pro singulari, qua pollebat, prudentia et sapientia in meliorem formam digessit, catalogum Beatorum nostri Ordinis eisdem adjecit; quos inter sæpius memorati Euangelista et Peregrinus recensentur. Quo quidem illustri testimonio palam fit, eos ante centum circiter annos, quam Urbanus VIII suum decretum conderet, Beatorum encomio exornatos fuisse. Hoc idem probare videntur instrumenta translationis peractæ anno MDCXXXV cum interventu episcopi Veronensis; quo approbante, præfatorum Beatorum corpora in decentiorem locum fuere translata, et fidelium venerationi exposita : cum autem id acciderit post decem tantum annos ab Urbani decreto, colligi profecto potest, ipsos Beatos dudum ante illud cultum et venerationem fuisse sortitos. *Hæc ille.*

§ II. Num admittenda sit jam dicta distinctio: an obsit demonstrationi legitimi cultus B. Euangelistæ: quid de Beatorum Vita sentiendum.

Jam dicta distinctio, donec solidius probetur,

C Vereor, ut responsis Veronensibus, quæ modo recitavimus, satis acquiescant lectores nostri: nam ad primum quidem, quod creditur dormitasse Bagata cum operis sui socio, id non facile persuadebitur iis, qui præfationem ejus opusque perolverint, nisi documentis ejus antiquis opponantur alia vel magis vel æque saltem vetusta, qualia huc usque desideravimus: sic processisse Bagata dicendus est: Censebat, plura Sanctorum Veronensium monumenta incendiis, vastationibus, direptionibus periisse; timebat, ne sic tandem perirent omnia: voluit ergo quidquid supererat, ab interitu vindicare: hoc ut efficeret, per annos aliquot, ut habet libri ejus præfatio, non absque magno labore ac studio ex diversis locis corrasit quotquot antiquitatis reliquias assequi Veronæ potuit, unde aliqua Sanctorum suorum notitia posset erui: Ita incidit in librum antiquum Francisci Cornæ, de quo supra num. 2, in eoque Beatos duos simul junctos reperit, Peregrinum scilicet cum Socio, in ecclesia S. Euphemie sepultum. Quærit exinde, num publice pro Beatissimos eos aliquando venerata sit ecclesia Veronensis, et quando id cœperit; orditurque examen ab antiqua et prima ecclesiæ suæ tabula seu directorio, de quo ibidem diximus: ibi ejusdem Peregrini ejusdemque Socii memoriam proprio festo celebrandam notari comperit. Hinc se confert ad S. Euphemiam, rem

coram inspecturus; atque intelligit, S. Peregrini D ejusque Socii reliquias in eadem ara esse conditas, et eodem quotannis die amborum simul celebrari memoriam. Sed miratur, B. Peregrini Socio aliud ibi esse nomen, et Euangelistam inscribi, cum in monumentis suis legeretur Albertus.

10 Quid hic statuere debebat vir prudens? Aliumne ab anno 1518 B. Peregrino Socium fuisse datum, nempe Euangelistam; et huic tumulum cessisse, quo alter, puta Albertus, ejectus esset, et publicam venerationem, quo privatus esset alter, ut corpus ejus imposterum tenebris et oblivioni perpetuæ memoria mandaretur non fidelium modo quorumvis sed suorum etiam in eodem Ordine conventuque posterorum? At qua id auctoritate factum crederet? Publica episcopi? Reperisset ergo hujus rei tabulas, imo oculis eam ipse suis vidisset, aut alii certe, qui superesse multi debebant, in urbe senes. An privata Augustinianorum? Hoc vero vel suspicari absurdum erat. Restabat igitur, ut eundem omnino judicaret esse, qui in monumentis Albertus, et in altari appellabatur Euangelista. Cum vero Alberti Veronensis nulla esset apud Augustinianos notitia, esset autem Albertini, ut num. 5 vidimus, hunc esse credidit, qui in scriptis Veronensibus antiquis legebatur Albertus: nec temere: nam primo idem utrumque nomen censi potest, maxime apud Italos, apud quos et vox Albertino diminutiva est vocis Alberto, et nomina diminutiva pro diminutis usitatissima sunt. Deinde B. Albertinum in eadem ecclesia cultum aliquando fuisse, testabatur antiqua ejus imago exposita publice in altari cum adscripto Beati titulo: tunc autem intelligebat Bagata, nullam ejus in Officio servari memoriam, sicuti neque jam servatur. Quid ergo? Antiquatam ejus venerationem crederet? At nullam excogitare poterat antiquationis causam. Perseverasse ergo existimavit, sed sub alio nomine, Euangelistæ videlicet. Ita mihi quidem non imprudenter collegisse videtur, Euangelistam, Albertum, Albertinum varia quidem esse nomina, sed rem eandem.

11 Nec obstat constans apud Veronenses fama, qua dicatur B. Albertinus succollasse sacrum ferculum BB. Euangelistæ et Peregrini, adeoque ab his utrisque diversus: nam ea ut constans esse nunc quidem possit, antiqua tamen credi non potest, donec probetur; quandoquidem de hac re ne apud recentiores quidem Ponam, Curtium, aliosque, nec in Vita BB. Euangelistæ et Peregrini, ubi de translatione eorum agitur, nec in Vita B. Albertini, quem illi diversum putarunt, ulla fit mentio. Cum igitur pro diversitate aliud nihil afferatur, fateor equidem ingenue, me in Bagatæ sententiam nunc magis, quam antea, propendere; idque hoc libentius, quod per eam ostendi possint argumenta, quibus cultus B. Euangelistæ immemorabilis a priori, ut aiunt, comprobetur; qui sine illa sic demonstrari non poterit, donec ætas ignorabitur inscriptionis altaris, quæ forte recentior est, quam catalogus Hieronymi Cardinalis Seripandi; qui quidem catalogus rem quoque omnino non conficit, si tum scriptus est primum, cum reformatæ sunt Ordinis Augustiniani Constitutiones: cum de hac reformationes agi demum cœperit anno 1543, juxta Pamphilum in Chronico fol. 116. Non diffiteor tamen, eundem cultum Beati Euangelistæ, tametsi diversum hunc esse quis velit a B. Alberto seu Albertino, demonstrari satis a posteriori per solennem translationem factam anno 1635, teste Zazzerio, qui ejus

nobis omnino
admittenda
non videtur

E

tametsi defen-
di etiam sine
illa possit B.
Euangelistæ
cultus anti-
quus.

F

A *ejus documenta nobis, si luberet inspicienda benignè obtulit, quod nobis ad fidem suffecit. Quis enim credat, eam in Italia celebratam fuisse anno decimo post Urbani decretum, imo anno primo post ejusdem decreti confirmationem simul et explanationem, vivente adhuc latisque decretis invigilante, qui tulerat; nisi de requisita per decretum cultus, tam Evangelistæ quam Peregrini, antiquitate, constaret?*

12 Nunc ad Vitam Beatorum nostrorum progrediamur, quæ multo, quam cultus, obscurior est ac debiliori nixa fundamento; de qua proinde PP. Augustinianos Veronenses consulens, scripsi in hanc fere sententiam: Celebratur apud RR. PP. die xxvi Julii par illustre Beatorum, EVANGELISTÆ ET PEREGRINI. Habeo eorum Vitam Italice editam Veronæ a Francisco Pona anno mdcxxxvi; nec aliam ullam antiquiorem reperi. Anno sequenti eam ex Italica Latinam fecit Fr. Cornelius Curtius Belga, obtulitque R. adm. P. Zilio Mauroceno, cœnobii Veronensis tum Priori: sed miratus sum, cum illum deprehendi ab exemplari Italico non raro recedere: nam quæ in illo dicuntur de pacto, quo pii Juvenes in paternis ædibus diem simul in exercitia pietatis stata distribuerint; item de ordine, quod, exacto tirocinio, uterque susceperit; sacerdotali; item de assidua amborum oratione coram imagine Dei-patris, quæ translata nunc sit in ecclesiam proximam ædi S. Michaelis, vulgo di Campagna; hæc prorsus omisit Curtius. Et quare, obsecro? An quia monitus Verona fuerat, ea vera non esse, aut certe probari non posse? Atqui hæc in Vita Italica eadem ratione asseruntur, qua pleraque alia; ut si de illis dubitare Curtio licuerit, pari jure dubitare nobis liceat de tota propemodum hujus Vitæ historia.

13 Hanc nobis mentem multo etiam magis injicit. 1. Quod Franciscus Pona rerum, quas de Beatis hisce narrat, testem nullum citet antiquiorem, non tabulam, non annales. Unde ergo scire potuit ille anno mdcxxxvi, quæ contigisse ait seculo duodecimo vel decimo tertio? 2. Quod RR. Josephus Pamphilus in Chronico verbum de iis nullum faciat; in catalogo vero Beatorum nuda tantum illorum nomina describat. 3. Quod Raphaël Bagata cum adjutore Baptista Peretto de iisdem nihil invenerit, præter elogium brevissimum (*quod supra dedimus num. 2.*) et in hoc quidem dissideat a Francisco Pona, qui vult, Beatos vixisse et mortuos esse extra urbem, antequam anno mclxii Patres Augustiniani ad S. Euphemiæ intra muros Veronenses cœnobiū vocati transmigrassent. 4. Quod Joannes Franciscus Tintus in Nobilitate Veronensi, Veronæ excusa anno mdcxii, lib. 5, cap. 12, ubi Sanctos Veronenses recenset, ita scribat: "Beati Albertus et Peregrinus, Fratres Augustiniani, mortui Veronæ, et sepulti in ecclesia S. Euphemiæ. Neque de illis amplius aliquid potui invenire." Mitto Thomam de Herrera, qui in Alphabeto Augustiniano part. 1, pag. 208 sic pronuntiat: "Quo autem tempore Evangelista fulserit, quod munus obierit, qua virtute excelluerit, quo anno decesserit, prorsus obscurum." Eodem redit quod habet part. 2, pag. 239 de B. Peregrino. Legerat ille quidem "utriusque Vitam apud Simplicianum San-Martinum; Sed rei, inquit, antiquæ auctorem non prodit. Quæro igitur et ego, unde sua hauserit Franciscus Pona, et qua auctoritate fulciri

possit Vita, quam scripsit. Hæc ego: ad quæ R. adm. P. Zazzeri ita rescribit:

14 Illud autem primo observandum censeo, quod laudatus Franciscus Pona, qui Vitam præfatorum Beatorum publici juris fecit anno mdcxxxvi, non erat nostri, nec alicujus religiosi instituti professor; sed virerat e seculo, patria Bononiensis, in facultate medica doctor, eoque in munere conventui Augustinianorum Veronensi inserviebat. Quo autem ex fonte hauserit Pona, quæ in Vitam nostrorum Beatorum congegit, divinare non ausim: quamquam primum sit credere, ipsum vel ex authenticis documentis, quæ fortasse ad manus habebat, vel ex constanti apud viros cordatos traditione desumpsisse. Quod vero Curtius Vitam a Pona exaratam Latinitate donans, a prototypo deviet, nonnulla pro libito omittens, pleraque immutans, etsi aliquam potuerit habere causam, ego non aliam agnosco E atque suspicor, nisi quod forte inciderit in aliquos scriptores, qui res nostrorum Beatorum secus de Pona referrent; quemadmodum plerumque contingere solet; quibus proinde magis deferendum esse Judicavit. Tum paulo inferius: Dico, quod, cum ille (*Franciscus Pona*) fuerit vir eruditus, conventus nostri Veronensis domesticus, par est credere, quod ex authenticis monumentis illa deprompserit, quæ forte reperiri poterunt apud ejusdem heredes; qui tamen cum huc usque certo sciri nequiverint, nec etiam potuerunt super hujusmodi documentis interrogari.

15 Erit fortassis, cui hæc minime satisfaciant, et quam fidem atque ita secum arguat: Si auctor ille authentica documenta præ manibus habuit, cur ea nunquam citavit? Cur uni sibi credi voluit? Tum si ille habuit, cur caruit Pamphilus; aut si non caruit, cur dissimulavit; cur patriæ, cur Ordinis, cur beatorum Civium verbo saltem uno gesta non attigit; atque ita posteritas apud de Herrera part. 2, pag. 239 indignationem maluit incurere? Si erant olim ista Veronæ, cur Tinto, cur Bagata, cur hujus adjutoribus Peretto, ipsique Augustino Valerio episcopo Veronensi, tam sollicite, tam pie quærentibus denegari potuerunt? Sane istiusmodi suspensiones scriptoris hujus auctoritatem valide labefactant. Hoc interim fundamento nituntur, quotquot Beatorum nostrorum Acta vel elogia concinnarunt: ut Cornelius Curtius anno 1637, Joannes Nævius in Eremita Augustiana anno 1638, Simplicianus San-Martinus in Historia Gallica de viris Ordinis Eremitarum S. Augustini illustribus anno 1641, Ludovicus Torellus in Legenda Sanctorum ejusdem Ordinis Italica anno 1647, Philippus Elsius in Encomiastico Augustiniano anno 1654. Nos hic ex omnibus lucubrationem Curtii recudendam elegimus, ut quæ ad Italicum fontem accedit propius: neque enim tanti nobis est auctoritas Francisci Ponæ, ut opus ejus verbum ac phaleratum novam interpretationem aut exigere aut mereri videatur. Quod ne quis ex negligentia factum existimet, Vitam Italicam cum Curtiana conferemus, et sicubi in facto historico discrepant, id observabimus in Annotatis.

AUCTORE
P. B.

Primus ejus
auctor Franc.
Pona unde sua
deprompserit.

et quam fidem
mereatur.

Q

EX IMPRESSIS.

VITA

Auctore Francisco Pona, medico;
interprete Cornelio Curtio, ex Or-
dine Eremitarum S. Augustini.

CAPUT I.

*BB. Euangelistæ et Peregrini ætas,
patria, indoles, studia, vocatio ad
religionem, exercitia pietatis, favo-
res cælestes, omnia communia et
conjuncta.*

B **Q**uo tempore Ezelinus, omnium qui fuerunt tyrannorum crudelissimus, suorum civium sanguine ebrius, sed nondum satur, per marchiam Veronensem, infamem juxta atque immanem stragem edebat *a*, nati, immo a cælo dati sunt Euangelista et Peregrinus; qui nobilium patriæ suæ statum eximio virtutum splendore illustrarent. Dixisses cum genethliacis, astra non modo in corpora, sed vim quoque in animos habere; quos eodem temporis puncto intentia, iisdem quoque bonis imbuerent: ita utriusque animus ad eadem proclivis ferebatur. Vix in verba dimidiata blæsam linguam formare, firmare gradum vix poterant; cum magnam optimæ indolis spem speciemque darent. Ad preces jam tum sese componere; præeuntis verba pio cum gestu etiam sequi; cum ætate pietatis amorem crescere; a puerili petulantia ad seria se studia convertere; prætextatis verbis non linguam commodare, non aurem dare; denique morum quadam gravitate ceteris annis præludere. Hæc erant Parvulorum etiamnum inter se ignotorum sub diversis tectis eadem exercitia.

2 Contigit deinde eos, divino, credo, instinctu, sub aspectum mutuum venire. Superi!

C **O** qui complexus, et gaudia quanta fuerunt! *amicitiæ a teneris inveniunt, fovēque studio pictariis,* *Etatem convixisse crederes, ita repente casto amoris nexu invicem amplexati, in societatis perpetuæ sancta vincula coivere; parentibus, quos e primaria nobilitate habebant, non dissentientibus. Igitur Euangelistæ Jonathas, Peregrinus; huic ille, David erat: par amicorum fidelius, quam quos sanguis jungit. Unum idemque velle et nolle ambobus erat. Velle unum, virtuti se et Deo totos dedicare; nolle unum, mundo aut carni auscultare. Idem velle, parentes observare, viris religiosus assurgere; templa frequentare; rei divinæ interesse assiduo, precibus die nocte incumbere, bonas horas non male collocare, in peccato ceu a colubro fugere, proximum, et præ illo Deum amare: idem nolle, modestiæ aut sobrietatis limites transilire, a veritatis recta linea exerrare, pueris leviculis adhærescere, sequiorem sexum oculo dignari, delicias sectari, sese amare *b*.*

3 Porro hæc tam clara et præclara magnarum

virtutum initia, litterarum deinde splendor illustravit. Traditi in disciplinam pædagogo, Musas virgines castissimi Juvenes tam propitias habuere, ut qui morum integritate prius, jam bonarum quoque artium laude excellerent *c*. Ab his vero ad sapientiæ sanctioris adyta penetrare, illis multo ardentissimus animus erat: sed quæ via certo et sine ambagibus eo duceret, nondum satis liquebat.

4 Erat extra urbis Veronæ muros sanctitatis fama celebre Augustinianum Eremitarum cœnobium in tutela magnæ Matris. Huc quotidie itare Adolescentes, monachorum alloquium ambire, frui familiaritate, denique vivendi sancta sibi exempla ab illis petere. Ecquem, putas, fructum tandem aliquando ferent nobiles hæc stirpes, tam fecundo rore irrigatæ? Expullulabant pietatis fragrantissimis stolonibus, protudebant virtutum splendor gemmas, et sanctitatis ramos toto cælo spargebant. Vidisses, eos in templis jam habitare, ipsas ædes paternas in oratoria convertere, esuriales sibi ferias frequentes indicere, totas in precibus noctes pervigilare, humi aut scamno somnum excipere, cilicio carnem affligere, dignos, uno verbo, quibus cælum, quod quærebant, ad sanctiorem vitam compendium com-
E monstraret.

5 Nocte concubia, cum Adolescentes, domi utrumque suæ, cælesti meditatione defunctos, sopor blandus occupasset, dormientibus visum cælum aperire se, diffusis quaquaversum insolitis radorum ignibus; conspicua in eo sedere alto ex solio Deipara, et Deum Filium virgineo gremio claudere, a læva *d* adstare grandæva Anna, et puello blanditias facere *e*: hæc *f* deinde lætis in terram oculis despicere, et *e* laxata, quam gemmarum lucidi ordines distinguebant, palla, zonam loream educere, eamque Euangelistæ et Peregrino ostendere, ac omnino projicere: innuere etiam, atque hortari, hac sibi lumbos præcingerent: Maria denique et Jesus vultu blando annuere, et votum Annæ commendare.

6 Vigiles ambo tam non ingrato ostento nimum quantum exhilarati, gestire id alter alteri quamprimum denarrare. Prior accurrere Euangelista; et, Nescis, ait, o amice, quo me hodie somnio Divi recrearint: et ordine, quo viderat, rem totam explicat. Attonitus Peregrinus: Istudmet ipsum mihi per quietem Superi objecerunt. Satis intelligimus, quid cælum velit. Nihil opus ariolum consulere. Quid ergo nos vetat jam nunc e vestigio ad castra S. Augustini confugere, illicque sacramentum dicere, et baltheo (zona) quod nobis cælum commonstravit, obarmatos, sacram militiam inter Eremitas profiteri? *Ἀμὴν ἔπος, ἄμὴν ἔργον g.*

7 Nulla properantibus mora intermissa: abeunt eodem pede ad notum asceterium; et primo angeli verbis salutata in templo Dei Matre, vitæ sanctioris initia sua commendant: inde ad cœnobiarchæ pedes provoluti, flagitant infimis precibus in sodalitium religiosum admitti, et Eremitarum numero accenseri. Non fuit huic diu deliberandum apud suos, quibus egregia Adolescentum indoles multo ante satis innotuerat. Enimvero parentes hic rumor varie afficere: dolere, quod a se inconsultis abirent; gaudere, quod ad Deum adirent: tandem uterque sibi in Filiis gratulari, qui sacram amicitiae tesseram usque ad aras, imo in aris ipsis, inviolatam servassent.

8 Mundo

D *tum hu maniorum etiam litterarum,*

ac frequenter cum Eremitarum Augustiniani consuetudine.

E *Deipara cum Filio et matre noctu utrique apprensus, zonam offert.*

d e f

Hinc sibi Ordinem Eremitarum S. Augustini expetendum statuunt;

9 in quem mox admittuntur:

A 8 Mundo igitur res suas habere jussu, spiri-
tualis militiæ rudimenta Tirones nostri ponere.
Periculose, alæ plenum bellum erat. Hostes
abunde multi, vigiles, indefessi, acres, fidentes
viribus; plerumque tamen dolo et proditi-
one vincentes. Antesignanus cacodæmon prior in
arenam descendere, et rugitu plusquam leonino
totum circum implere; aciem explicare, verbe-
ra, flagra, minas, pugnæ signum dare; et aper-
to Marte fortissimos Juvenes non languide inva-
dere: at vero illis fidei, spei et charitatis triplex
circa pectus æs erat, nullis inferni telis pene-
trabile. Mundus succedere gradu pavonino, et
armorum aureo fulgore velle Militum nostrorum
oculos præstinguere: sed terga illi prudentes ver-
tere, directis in cælum oculis. Denique vulpi-
no astu plus omnibus metuenda caro cuniculos
agere: nostri contra rimas omnes caute obstrue-
re, hostemque omnimodis excludere atque elu-
dere. Neque tantum vim repulerunt: intulerunt
quoque. Arma illorum, preces, jejunia, cilicia
flagella, crux erant, non inania certe terrien-
tamenta. Pugnatum acriter utrimque; sæpe re-
petitum prælium: sed numquam non victi ad-
versarii, et dati in ruborem aut turpem etiam
fugam. Porro omnem hanc victoriam Pugiles
nostri soli Deo adscribebant. Cujus amore in-
censi, ita aliquando exarsere, ut eorum inter
orandum vultus flammarum insolitis radiis coru-
scare non nemo viderit.

B 9 In more positum habebant sub dio, humi
genibus, oculis cælo flexis, preces funditare.
Quod eo fieri credebant omnes, ut ex præcla-
ræ illo naturæ opere, et bene ordinata cælorum
machina, quam videbant, ad ejus auctorem,
quem non videbant, sese attollerent, hocque
religioso contemplatu a terrenarum sordium con-
tagione purum animum ad æternitatis amorem
erigerent. Sed majus aliud aliquid latere pleri-
que non temere observarunt: nam visi tum quo-
que extra se rapi, divinitus illustrari, et perfun-
di quodam veluti tenui radio gloriæ cælestis.
Placuit ergo cœnobiarum quærere, eccur sub
aperto cælo Numini supplicare assuescerent? Un-
de iste tantus eorum ardor, qui ardentis solis
ignes vinceret, et brumæ glaciales ventos non
formidaret? Inexpectata ea quæstione attoniti,
C tremere uterque præ verecundia; et quia pro im-
perio rogantem præsidem celare aliquid religio
erat, frangere inviti modestæ repagula, atque
aperire tandem, quod occultum maluissent.
Ajunt ergo, ita liquido orantes videre se aureo
solio innixam cæli terræque Dominam cum Deo
suoque Filio, pone Annam sanctissimam, circum
sine numero ludentes beatissimos alites; specta-
culum assimile illi, quo ad religiosam eremum
pridem vocati essent: porro his se deliciis inun-
datos a sensibus abire, et nihil rerum humana-
rum animadvertere.

10 Et vero quo plus de gloria beatorum gu-
stabant, eo minus illis sapiebat mundi gloriola.
Vidisses eos, qui paullo ante beato cœlitum con-
sortio interfuerant, mox infra mediastinos se ab-
jicere, ultimum domus ministerium ambire, fo-
co struendo ligna cædere, comportare; expor-
tare monasterii sordes, gratuitum denique omni-
bus servitium exhibere h. Verum quo se demi-
serunt profundius, hoc altiori præconio nomen
eorum sanctior fama celebravit. Confluebant
miseri ex vicinis dissitisque locis, et salutem
apud eos quærebant. Nec fefellit ea pietas.
Linguam, oculos, aures, pedes; muti, cæci, surdi,
Julii Tomus VI.

claudi illic repererunt: sani redierunt, quique ad
eos ægri venerunt.

ANNOTATA.

a Hoc idem habet Pona in Vita Italica; indeque
colligit natos esse Beatos seculo duodecimo; quod
prudenter omittit interpres; quandoquidem Eze-
lini tyrannis tantum pertinet ad seculum xiii:
periit enim anno 1259, cum per annos 33 re-
gnasset, juxta chronicum Veronense Parisii de
Cereta, Scriptorum Italiæ tom. 8, col. 638.

b Quæ hoc numero dicta sunt, ab Italico ex-
emplari plurimum differunt: nam in illo descri-
bitur pactum, quo pui Adolescentuli sic diem sibi
partiti sint, ut auroram psalmis Davidicis, ora-
tioni dominicæ, angelicæ salutationi, contempla-
tione tribuerent: tum alter alteri Sanctorum
Acta prælegeret, donec vicina campana signum
daretur ad Missæ sacrificium, cui mox assisterent
attentione mirabili; quod reliquum erat matutini
temporis, precibus ad aras sacris indulgentiis di-
tatas fundendis insumerent; succederet prandium
permodicum et cælestium deliciarum meditatione
conditum; inde se ad alia porro vel scriptionis vel
domestici operis exercitia conferrent, otiosi num-
quam, cælo semper intenti. Atque hæc omnia mi-
rum quanto verborum circuitu diffundit auctor,
seu potius orator Italicus.

c Addit Pona, hoc illis etiam solenne fuisse; ut
a ludo litterario absoluti, continuo ad eadem sa-
cræ non modo itarent ipsi; sed alios quoque de
melioribus sodales allicerent.

d In imagine tamen, Vitæ Italicæ præfixa, et
ad antiquam, de qua inferius agitur num. 16,
picturam, ni fallor, exacta, S. Anna dextram
obtinet: quod in sua mutavit Curtius, et recte
juxta ipsam quidem Vitam Italicam pag. 15.

e Imo cum amore tenerrimo tenellum aspicere,
et blandis vicissim oculis ab eo aspici; ut habet
exemplar Italicum.

f Nempe S. Anna; ut etiam diserte affirmat
Pona: errantque adeo Nævius in Eremo August.
pag. 297, et qui hunc secutus est, Simplicianus
San Martinus in Historia virorum illustrium sui
Ordinis pag. 734; cum hæc Virgini Deiparæ tri-
buunt, quæ Virginis matri sunt adscribenda.

g Seu potius ἀπαίτης, ἀπαίτης, ut habet Sui-
das in Lexico; quod idem Latine brevius expri-
munt: Dictum, factum.

h. Inter hæc et quæ sequuntur, duo sunt apud
Ponam interjecta; et, nescio quam ob causam,
a Curtio ceterisque præterita: primum ad ordi-
nem presbyterii spectat, quem suscepisse ambos
asserit; alterum ad iconem quamdam Deiparæ,
pertinet, ad cœnobii olim parietem depictam, ce-
lebremque prodigiis, ubi assiduam Beati nostri
ad orandum stationem elegerint.

CAPUT II.

Felicissimus utriusque obitus; com-
mune sepulcrum, translatio, hono-
res, miracula.

Dum virtutum hanc viam parili gradu san-
ctum illud Par amicorum ambulat, percu-
pidi aliquando simul eandem absolvere, ecce,
angelus a de improvise obnuntiat: et Euange-
listam jubet sarcinas colligere, et, rupta dulcis
amicitiæ

B. Euangeli-
sta instantis
sui mortis
conscia, rem
aperit Percu-
pido.

EX IMPRESSIO. amicitia copula, ad caelestem patriam properare. Quo animo censes, hoc nuntium Euangelistam accepisse? R-vera dubio, et inter gaudium do-
loremque medio. Gaudebat impense carnis vin-
cula exuere; sed amoris non posse irrupta ser-
vare, non leviter dolebat. Adit ergo ad Pere-
grinum suum, et, Heu, inquit, amice, nomen
meum perdidi: non sum Euangelista amplius:
neque enim bonum tibi nuntium affero. Amo-
ris nostri Gordium nodum solvet imminens dies,
mihi fatalis. Ita caelo decretum est. Quid ad
hæc Peregrinus? Frustra responsum ab eo exspe-
ctas nam linguam ista ei vox ligavit. Immo ipse
animus jam fugerat, nisi blando alloquio revocasset
Euangelista, et fortiter agere jussisset Peregrinum,
paulo post secuturum.

quem et præ-
dictio et ejus
eventus mire
affecit.

B 12 Die ergo, quem cælum præsignarat, sa-
nus vegetusque Euangelista inter psallentes in
choro fratres demittit se in genua, placideque
transit ad chorum Dei laudes perpetuo canen-
tium angelorum. Cum animæ suæ dimidium in
cælo haberet Peregrinus, quid faceret in terra
alterum ejus dimidium? Certe multo illi potius
mori, quam morari in vita. Vidisses passerem
sedere in tecto solitarium, gementem anhelantem-
que ad suave Euangelistæ sui et omnium Beatorum
contubernium. Audisses eum suspirare suspiriis
vocalibus, et rogare Amicum suum amicum apud
cæli Imperatorem patrocinium, impetraret libera-
lem sibi missionem, quo liceret jam defatigato sta-
tionem deserere, et cum rude donari privilegio
æternæ vacationis.

donac rever-
sus eum Ami-
cus ad Supre-
mos invitavit.

C 13 His votis dum cæli fores assiduo pulsant, fati-
gatus tandem Deus, statuit Peregrino quoque pere-
grinationis terminum dare. Jussus ergo Euangeli-
sta, quiescenti se illi objicit, multa luce circum-
fusus: qui subito ad notam Amici faciem exhi-
laratus, dum hianti ore verba expedire conatur,
audit gratum ejus nuntium: Eia amice, verus
tibi Euangelista nunc, ecce, adsum; quod diu am-
bivisti, quamvis adipisceris. Peregrinus esse de-
sines hodie, et patriæ desiderato portu potieris,
mecum deinceps futurus. Simul dixit, evanuit. Pe-
regrino tantis gaudiis delibuto momenta singula
totidem dies videbantur, usque dum paucis post
horis Pyladen suum Orestes sidus secutus est, di-
gnus Sanctorum omnium amicitia.

Sepulti simul
ambo, simul-
que translati
sunt 16 Sep-
temb.

b

D 14 Unus amborum tumulus fuit, quemadmo-
dum animus fuerat: sed et communia utriusque
miracula, quæ non vulgaria miseri illic supplices
acceperunt *b*. Denique cum Mars impius collisa ar-
mis suis Italia late dominaretur, sacra profanis
omnia miscerentur; in contemptum religio, supel-
lex ecclesiæ in prædam passim veniret; monasteria
cum templis polluerentur; monachi quoque, prius-
quam turpi omnibus ludibrio fierent, sibi con-
sulerent, atque in urbes ex agris silvisque mi-
grare cœpissent: Augustiniani eremitæ et ipsi in-
tra Veronæ muros recepti, angustias cujusdam
parthenonis, cui S. Euphemia nomen dabat, oc-
cuparunt, sanctimonialibus huc illuc per alia in
urbe cœnobis dispersis. Transmigrationis dies ipsi
D. Euphemie sacer fuit mensis Septembris sex-
tusdecimus *c*: quo Veronensis præsul *d* solen-
ni cum pompa fratres Eremitas in urbem et lo-
cum prænominatum induxit. Simul allata est bea-
tissimæ Virginis, cui pietatis agnomen dare so-
lent, illa imago, quæ ædem ingredientibus ad
lævam primam in ara locum habet; sanctorum Be-
nigni et Cari Augustinianorum pium opus *e*. Ad-

ducta quoque Euangelistæ et Peregrini, aliorumque **D**
sacra lipsana *f*.

E 15 Haud multo post *g* ædificando templo ma-
num diligentem religiosi, liberalem cives ad-
moverunt. Sed perducendæ ad coronidem fa-
bricæ obstaculum non modicum erat platea am-
pla et regia, quæ intercedebat, amœnæ nobilium
et vulgi in æstate a S. Firmo ad flumen Athesin
prodeambulantium deliciæ; quod in unum simul
oculum illic urbs, fluvius, prata incurrerent.
Istam autem voluptatem eversum ire id tempo-
ris, quo licere sibi quidvis quivis putabat, fa-
ctu durum opus erat. Fidem fecit experientia.
Quantum enim interdiu moliebantur operæ, tan-
tum noctu flagitiosorum quorundam protervia
demoliebatur. Severum in maleficos edictum pro-
mulgari debuit, quo omnes capitis periculo ju-
berentur abstinere manus a quavis in ædem in-
juria. Neque sic tamen cautum fuit fabricæ; do-
nec lege agere lictor jussus, aliquammultos in cru-
cem sustulit. Ita vix repressa improborum auda-
cia, operi suo ultimam, sero licet, manum fabri **E**
imposuerunt.

F 16 Porro liberalitatis egregiam laudem hic
Lombarda familia promeruit, cujus ære structa
est ara, quæ Beatorum horum, e genibus Jesu,
Mariæ, et Annæ supplicantium, annosam ico-
nem habet, servatque eorum et aliorum lipsana
inclusa in arcam, memoria vetusta *h* signatam,
cujus meminere plures historiæ *i*. Multis post
annis, nempe millesimo sexcentesimo et nono,
eadem revisit antistes Albertus Valerius, reclu-
sitque in novam arcam, et inventionis, transla-
tionis, atque repositionis tempora distinctim ad-
scripsit *k*.

F 17 Ita restauratum Beatorum corporum con-
ditorium, sed incelebre et sine publico cultu
fuit, usque dum aura quædam divina eximii pa-
tris magistri Zilii Mauroceni *m*, viri non solum
a principe familia, in qua apud Venetos natus
est, sed a doctrina etiam et vitæ integritate cla-
rissimi, pia viscera tetigit, ut sacrum hunc the-
saurum suis ipse oculis examinaret. Itaque ejus
jussu loculi iterum reserati palam, patribus omni-
bus inspectantibus, dicuntur supra omnes Arabiæ
odores suavem quamdam fragrantiam exhalasse:
ut plerisque suspicio incideret, aut pigmenta olim
adhibita fuisse, aut tum Sabæi thuris fumum exci-
tatum, qui a vitio omni aërem purum servaret. Quæ-
stio instituta est; sed nullum externi odoris vesti-
gium inventum. Virtutis odor is erat, sanctitatis
luculentum testimonium.

G 18 Verum quod moriente jam die cœpta esset
hæc visitatio, adeoque magna cæli lampas desi-
ceret, neque satis paterent oculis, quæ sub-exa-
men veniebant, sacrarii præfectus moneri de-
buit, ut lychno accenso lucem restitueret. At il-
le in quæstione, aut certe in mora erat. Unus
aliquis ex religioso cœtu Pater venerandus manum
in lipsanothecam protendit, educitque candelam,
quam mirari oculi præsentis; sed cereane an se-
bicea esset, numquam agnoscere potuerunt: le-
vitas pulveream esse potius dicebat. Cujusmodi-
cumque ea fuerit, accensa, tantum lumen de-
dit, quantum non fax aut tæda solet. Erat qui-
dem cœnobiarchæ animus pro dignitate Beatorum
solennem hunc actum reddere; sed omnes om-
nium vires dira et diuturna lues *n* exhauserat;
quæ non monasterii tantum, sed rem quoque
publicam graviter afflixit, familiis integris devora-
tis,

et Veronæ in
nova S. Eu-
phemiæ eccle-
sia

in ara propi-
e collocati ins-
cribitur anno 1600
et novæ arca
inclusi

quæ iterum
posterius re-
rata, mihi
cos exhalavit
odores;

statimque mi-
racula conse-
cuta alia.

A tis, nulla non tacta o. Vicem ergo sumptuum, qui pro præsentis temporis calamitate fieri non poterant, religiosa Patrum pietas supplevit, quæ omni ære campano vehementius totam statim urbem excivit: ut turmatim populus venerabundus ad sacras reliquias conflueret; præsertim quando fluere indidem virtutem divinam quotidiano experimento didicit. Testes sunt votivæ tabulæ, quibus ara paulo post et ornata et onerata est. Eas accepit Veronensis antistes, ut cum censura deinde ab ejus in omnium manus transeant p.

ANNOTATA.

a Italica Vita nullam facit hic mentionem de angelo; sed asserit Euangelistam spiritu prophetico cognovisse, ac prædixisse constanter Peregrino determinatum obitus sui diem; idque aliquot antea septimanis, cum optima valetudine frueretur. Quæ autem hic sequuntur usque ad numeri finem, episodica sunt interpretis Curtii, quorum nihil est in exemplari Italico, nisi quod Euangelista Peregrinum suum hortatus sit, ad separationem forti animo ferendam.

b Addit auctor Italus: Unde post scrupulosissima diligentissimaque examina relati sunt in Beatorum catalogum, ac Sanctis magni patris Augustini discipulis adscripti. Beatis adscriptos esse certum est; an vero id factum sit ante translationem, quam anno 1262 adstruit non probat assertor; uli neque, per quem aut quando instituta sint, quæ memorat, examina.

c Anno scilicet Christi 1262, juxta Panvinium Antiq. Veron. lib. 7, pag. 200, ubi sic habet: Hoc anno, die Dominico, xvi Septembris Fratres Ordinis Eremitarum S. Augustini sub P. Norandino Priore venerunt de loco S. Augustini extra portam Episcopi, ad habitandum monasterium S. Euphemie Veronæ. Annum eundem servat Pamphilus in Chronico fol. 30 verso; annum, mensem, diem eundem, et quidem Dominicum, habet inscriptio ad parietem ejusdem ecclesiæ posita quam exhibet Ughellus tom. 5, col. 814. (Prior tamen Augustinianorum Veronensium hic appellatur non P. Norandinus, sed F. Funius de Buris.) Et confirmatur ibidem idem annus Christi per annum Urbani PP. IV secundum. Necesse est tamen, hic aliquid ritui latere: nam anno illo dies xvi Septembris Dominica non fuit, sed Sabbatum. Vide-sis etiam de hac transmigratione Hieronymum dalla Corte Hist. Veron. lib. 9, pag. 500.

d Is fuit Manfredus secundus, juxta Ughel-

lum loco mox assignato.

e Vide, quæ ad eundem hunc diem paulo ante dicta sunt de SS. Benigno et Charo.

f Ulinam hæc aliquo saltem utcumque idoneo instrumento probarentur: neminem enim reperi-mus, ne Augustinianum quidem aut Veronensem, qui eadem ante Franciscum Ponam affirmaverit.

g Anno scilicet Christi 1275; ad quem Panvinus Antiq. Veron. lib. 7 pag. 201 ex antiquo codice basilicæ S. Euphemie Veronæ hæc recitat: Anno Domini mcccxxv, die Dominico, vii Augusti, fuit positus primus lapis ecclesiæ novæ per magistrum Bonincontrum, ecclesiæ majoris archipresbyterum, de licentia et mandato domini Guilielmi Ferrariensis episcopi, tunc Apostolicæ Sedis legati; et erat illo tempore Frater Timideus electus episcopus Veronensis et nondum confirmatus. Eadem habet Ughellus tom. 5, col. 816 Pamphilus fol. 31 verso consonat in anno, mense, ac die; sed non dicit illum fuisse Dominicum; et sane septua dies Augusti anno illo non in Dominicam, sed in feriam quartam incidebat.

h Ea opinor, memoria, quam ex Bagata dedimus in Commentario prævio.

i Italica Vita sic habet: Neque defuerunt historici, qui de magnis his Dei Famulis testimonia valde digna descripserint. Nos quidquid eorum potuimus assequi, in Commentario præfixo exhibuimus.

k Ulinam hoc saltem scriptum hic protulissent auctores nostri! Sedit porro Veronæ Albertus Valerius, teste Ughello tom. 5, col. 1063, ab anno Christi 1406, usque ad 1630.

l Hoc est, sine externorum tanto affluxu, quantus deinde ad eorum sacras reliquias spectari cepit: nam cultum eorum publicum, antiquiorem fuisse ostendimus in Commentario supra.

m Hic ille est sacræ Theologiæ doctor, cui hanc Vitam cum adjunctis aliis, anno 1637 Curtius obtulit; tum quidem ex præside Provinciali, et Generalis vicario, Priori S. Euphemie Veronensi.

n Quæ anno 1630 Veronæ, totaque Italia grassabatur, ut Ughellus testatur tom. 5, col. 1064.

o Solennitas, quam temporis injuria tunc prohibebat, instituta est anno 1635, ut ex Commentario colliges num. 11.

p De his miraculis scripsi etiam Veronam: sed in responsione caput hoc omnino præteritum est; credo, quia nihil eorum sit editum, sive quod id rigidior episcopi censura non siverit, sive quod eorum, qui opus hoc susceperant, fervor elanguerit. Vide tamen dicta in Commentario prævio, num. 1.

VIGESIMA SEPTIMA DIES

SANCTI QUI VI KALENDAS AUGUSTI COLUNTUR

S. Maurus episcopus

S. Pantaleemon

S. Sergius

S. Maximianus

S. Malchus

S. Martinianus

S. Dionysius

S. Joannes

S. Serapion

S. Constantinus

Martyres

Vigiliis in

Apulia.

Vulgo sancti septem Dormientes Martyres Ephesi in Asia.

S. Pantaleon martyr, Nicomedie.

S. Cæcus S. Pantaleonis

S. Hermolaus presb.

S. Hermippus

S. Hermocrates

S. Juliana Virgg. Mart. in

S. Sempro-territorio Barcinia.

S. Phronimus episcopus Metensis.

Martyres.

nonen.

A S. Felix Nolanus Martyr

S. Julia
S. Jucunda } **Martyres Nicome-**
S. Januaria } **dienses.**

S. Desideratus ep. Bizuntinus,
Ledone Salnerio in Sequa-
nis.

S. Galactorius ep. Lascurren-
sis, in Bearnia Galliæ.

S. Laurentius archiepiscopus
confessor, Mediolani in In-
bria.

S. Ecclesius episc. conf., Ra-
vennæ in Italia.

S. Ætherius ep. conf., Autis-

siodori in Gallia.

S. Anthusa virgo CPoli.

S. Georgius diac.

S. Aurelius

S. Felix

S. Natalia, alias
Sabigotho,

S. Liliosa

B. Bertholdus abbas Garsten-
sis, in Austria superiore.

S. Hugo puer martyr, a Judæ-
is excarnificatus, Lincolnæ
in Anglia

S. Nevolonus conf., Faventiae
in Æmilia Italiæ.

B

E

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI

B Caroli Magni translatio in nonnullis codicibus
Usuardinis hoc die facta memoratur, uti et a
Saussayo. Tu vide quæ de ea dicta sunt in
Vita Sancti pag. 888 xxviii Januarii.

S. Petrus Igneus in parvo Catalogo Ms. Sanctorum
Vallumbrasanorum, ut ex comitibus Aldobran-
deschis, nepos ex fratre Gregorii VII et Cardi-
nalis anno 1099, hoc die refertur, cum vere
spectet ad viii Januarii vel Februarii, quo po-
stremo die inter Prætermisos collocatus est,
defectu probati sufficienter cultus: cujus cum
modo argumenta suppetant, de ipso agetur suo
tempore dum mensis iste augebitur viii Februarii.

C SS. Justus et Rufinus, sub Maximiano in Hispania
passi, a Galesinio ad hunc diem, nescio qua
causa, transferuntur, ubi de iis et S. Maca-
rio Hispali passis, in hoc opere actum est eo-
rum natali die xii Februarii

S. Josephum ab Arimathia alicubi hoc die notatum
invenit Bollandus. Signatus est in Martyrologio
Romano, eo die quo de ipso egimus xvii Martii.

S. Joachimum in Kalendariis hoc die signatum et-
iam reperit. De eo jam actum xx Martii.

S. Simeon monachus, qui Treveris colitur, male
huc retractus est a Ferrario, forte ob Simeonum
confusionem; vide quæ de eo dicta sunt i Junii.

S. Lutgardis virgo male refertur in Matricula
Cartus. Ultraj.; spectat ad xvi Junii.

S. Arialdu Alcatius Mediolanensis, monachus et
martyr primus Vallumbrosanus 1066; xxvii Ju-
lii: verba sunt Catalogi Ms. de Sanctis Vallum-
brosanis, cui cur insertus sit S. Arialdu non
satis perspicio: agi de S. Levita diacono et mar-
tyre celeberrimo, de quo dictum est xxvii Junii,
ex signato anno certissimum est, ut proinde in
die erratum sit, non minus quam in statu. Disci-
pulum habuit Vitæ scriptorem Andreæ Val-
lumbrosanum, ast ipsum ibi monachum non fu-
isse, satis intelliges ex dictis eo die xxvii Junii.

S. Gualterius, seu Walterius confessor Laude Pom-
peia, hic a Ferrario iterum signatur, quod ob

festâ intercurrentia ad hunc diem differatur
ejus festivitas, cum tamen vere natalis dies is
sit quo de ipso egimus xxiv Julii.

S. Cunegundem seu Kingam hoc die coli in Ordine
Seraphico ob festâ alia impediencia suo loco ex-
plicuimus, ceterum die ejus natali a nobis illu-
strata sunt Acta xxiv Julii.

S. Christophorus huc forte in Kalendariis propriis
relatus est, quod nec xxv nec xxvi coli posset,
ob intercurrentia solenniora festa. Nos de eo
egimus xxv Julii.

S. Valens episcopus Veronensis hoc die perperam
signatur a Ferrario, spectat ad xxvi Julii.

S. Anna Deiparæ mater, non hoc die colitur, ut
est in Kalendario aliquo, sed xxvi Julii.

S. Simeon Stylita proponitur in utroque Kalenda-
rio Coptitarum, prolato in 3 parte Seldeni de
Synedriis Hebræorum, uti etiam in Syriaco et
aliis. Quin et apud Classicos Martyrologos La-
tinos Romanum parvum, Adonem, Usuardum
et Notherum; adde et codices Hieronymianos.
Hoc ipso die refertur Simeon aliquis monachus,
qui facile idem cum altero censeri possit, ut
vide in iis quæ Stylitæ istius Simeonis
tertiî occasione investigavimus, ubi ex Me-
næis Græcis eum consignavimus die præcedenti
xxvi Julii.

S. Rufum alicubi in Kalendario notatum, inter tot
synonymos non est facile distinguere.

Hilarionem aliquem ex Martyrologio Senenonsi
mihi suggessit Vir. Cl. et de opere nostro sæpius
bene meritus, R. D. Le Bœuf. canonicus succen-
tor ecclesiæ Antissiodorensis, quem et in Kalen-
dariis omnibus ejusdem ecclesiæ ante ultimam
Breviarii reformationem expressum fuisse te-
statur, Linguonis, S. Hilarionis episcopi, vel Hi-
larionis episcopi memoria, quæ hodie plane ex-
puncta est, cum nec in serie episcoporum Lin-
gonensium, nec in ullis totius dioceseos monu-
mentis vel vestigium talis Sancti usquam occur-
reret. Stant pro cultu citata Martyrologia et
Kalendaria

- A *Kalendaria localia, quorum antiqua possessio non tam facile evertenda erat, cum aliunde in eam provinciam aut advenire ipse olim, aut eo advehi mortuus potuerit. Potuit fortasse et nomen transformari, potuere aliæ causæ subesse, quas dum inquirimus, satis hic erit tantisper ejus meminisse, quod hoc ipso die in jam dictis tabulis notatus fuerit.*
- Sancti cLIII Martyres ex Thracia, in mari consummati, notantur in *Supplemento nostro ad Menæa excusa, ex apographis Sirmondo-Chiffletianis, inter illos Sanctos qui ibidem memorantur ad diem xxvii Julii; addito eisdem duplici versiculo, quibus alluditur ad capturam piscium 153 in mari Tiberiadis, de qua Joannis 21, v. 11. Sed quandoquidem Martyres isti ita confuse hic proferuntur, ut plura circa illos dicere, non sit promptum; satis fuerit, eorum hic meminisse.*
- S. Manuel in pace consummatus signatur in eodem *Supplemento, et in excerptis, quæ habemus ex Menæo Mazariniano, cum duobus versiculis, facta allusione in secundo, ad nomen, uti apparet, Manuelis imperatoris: nam dicitur Sanctus, passus priusquam mortuus, fuisse ἀνταρτίτης, id est, imperator, augustus, vel sui dominus.*
- Sophia regina ex *Fastis Æthiopicis Ludolfi a Castellano signata est. Aliis monumentis opus, ut id genus Sancti admittantur.*
- Pumina hoc die in Scotia collocatur a Castellano, haud dubie accepta ex *Menologio Scotico Camerarii, qui Pumiciam ipsam vocat, atque Dempsterum de ea agere, aliosque plerosque e suis. Qua fide hæc nitantur, haud equidem intelligo: Dempsterus certe nec verbo Pumitiæ meminit in toto suo Menologio.*
- Simeonem nobis profert Florarium nostrum Ms. his verbis: Apud Methim civitatem, sanctorum episcoporum et confessorum Symeonis et Fromii. Hunc sub nomine Phronimi hoc die colimus, at Simeonem iisdem honoribus donatum, necdum invenimus.
- Census seu Concilii et Heremeti non possunt esse nisi corrupta aliunde aut truncata nomina in additionibus Mss. Cartusie Bruzcellensis ad Grevenum.
- C S. Aurelius apud Vicum in Catalaunia, ut martyr Romæ passus, atque eo ex cryptis delatus, in hoc opere locum non habet, quidquid a Tamayo referatur: ut jam alibi etiam dicimus.
- Echberehti monachi Ratisvelgiensis monasterii signant ambo *Kalendaria Benedictina Mss. Antverpiensia, tacentibus aliis ordinis istius sacris tabulis; ut aliis notitiis monumentisque opus sit, priusquam inter Sanctos Echberehto isti locus concedi possit.*
- Guillelmum Leon e Societate Jesu Venerabilis titulo, atque insigni præterea elogio ornat Raisius in *Auctario ad Natales Sanctorum Belgii, ut qui strenuus imprimis fuerit Missionis Hollandicæ operarius, quique in excolenda illa vinea, laboris ac periculi plena, annos duos et viginti consumpserit. Addit porro, constare inter Catholicos Ultrajectinos, maximos undequaque factos hominum concursus, quorum precibus annuit Deus, et miraculosis curationibus indies Guillelmi memoriam simul et famam longe lateque dispersam. Obiit hoc die anno 1612.*
- Arnaldum episcopum Lugdunensem et martyrem nescio ex quibus tabulis episcoporum Lugdunensium nobis ac die eruerit Ferrarius, expresseno-

tans martyrem effectum an. mxxviii. Nec nomen, nec res, nec tempora conveniunt: mortuus est eo ipso anno Humbaldus, successitque Arnaldus de Semur. Quis iste Arnaldus sit, aut quis ei locus inter episcopos Lugdunenses tribui possit, doceri cupio.

Guigonis memoriam hoc die agit Grevenus titulo convenienti: Eodem die, sanctæ memoriæ Guigonis confessoris, vita et eruditione præclari; subjiciens, quod hic post sanctam Brunonem quinto loco majoris Cartusie prioratum tenuerit; Cartusiensis præpositi constitutiones scripto digesserit, et exemplo monstraverit. Ueberiora paulo sunt Saussayi de Guigone præconia in *Supplemento pag. 1152; at nulla uspiam occurrunt ecclesiastici cultus ei exhibiti vestigia quidquid eum Ferrarius Beati nomine insignierit.*

Hugo I episcopus Vesontinus Beatus appellatur, teste Chiffletio, tametsi ejus anniversarium quotannis agatur, nec ulla ei exhibeantur venerationis signa. In indice Prætermisorum ad xi Aprilis notatur Hugo de Vienna eo die mortuus 1355, ut qui in *Fastis Belgicis et Burgundicis cum titulo Beati referatur a Miræo, ubi a Saussayo inter Pios dumtaxat collocatus sit. Humani aliquid passos hic Majores nostros agnoscimus, Hugones confundendo, qui tribus ferme seculis a se invicem distant, Hugo, de quo Miræus et Saussayus locuti sunt, certissime est istius nominis primus, de quo et nos loquimur et de cujus cultu dubitatur, mortuus hoc die anno 1070. Erat nempe cognomento Salinarius ecclesiæ S. Anatholii Salinensis restaurator etc. ut vide paulo pluribus apud laudatum Miræum, sed longe distinctius in Gallia Christiana Samarthanorum. Quæ omnia, ut clara et liquida sint, necdum a me ex iis scriptoribus educi potuit, quod Hugo iste Salinarius apud Vesontinos aut alibi Sanctorum aut Beatorum honoribus cumulatus sit.*

Christianum monachum in Eleemosyna heri memoravimus ex *Kalendario Cisterciensi et Chalemoto, qui hoc die refertur ab Henriquez et Bucelino, apud quem elogium videri potest.*

Matthæus Ordinis item Cisterciensis in Anglia monachus, cum elogio hoc die celebratur, adduciturque Philippus Seguinus, qui ipsum rotunde Sanctum appellat apud Henriquez: at tabulas nullas citatas video, aut argumenta alia, ex quibus constet de cultu ei exhibito.

Egidius, natione Burgundus, Villarii in Brobantia conversus, dicitur a Chalemoto, post mortem inter sanctos Villarienses adscriptus et memoratur in *Menologio: tellem, ea sufficerent, ut locus ipsi in hoc opere concederetur.*

Marianum, gente Hibernum, ut monachum inclusum ad monasterium superius Ratisponæ, mire laudat Bucelinus, diversum plane a Chronographo istius nominis Raderum citat Bucelinus, apud quem Marianus iste refertur cum titulo Beati: at tam obscura sunt quæ tradit Raderus Bavaricæ sanctæ tom. 2, a pag. 117, ut majori luce opus habeant, quam in Annalibus Benedictinis frustra quæsi in hac tenus, tametsi producantur ad annum usque mxxvi, Marianus vero obiisse dicatur mxx.

Ferdinandus Ulyssiponensis, Ordinis Prædicatorum, inter Beatos hoc die recensetur a Marchesio in *Diario, tametsi ab aliis referatur ad Kalendaras Apriles. Videri istic potest ejus elogium; at neque hoc, neque alio die scitur donatus unquam ecclesiastica veneratione.*

Thomas

A Thomas Cortus, Londini in Anglia martyr

Alexius Hungarus, Bithi in Silesia conf.

Antonius de Ripa, in Apulia

Paulusa Rondatio, Triocla in Sicilia

Petrus a Guardia, apud Maderam insulam

Michaël confessor, in territorio Coriano

Jacoba Aquilana virgo, Aquilæ in Vestinis.

Eosdem prope omnes hoc eodem die laudat Fortunatus Hueberus in suo Menologio. additque de suo Alexandrum de Verulis; omni sanctitatis titulo abstinens, quem tamen alteri tribuit, nomine Nicolao, qui Cæsaraugustæ in Arragonia circa annum mclxx tam sanctam tamque laudabilem et apostolicam vitam concluderit, ut merito inter discipulos S. P. Francisci connumeretur. Idem ipse est, ni fallor, de quo loquitur

B Arturus, tamquam de laico ad xxviii Januarii, cui nescio an satis competant labores apostolici. Ultimo loco ponitur Agnes Castanea in Hispania.

S. Beatrix virgo signata in Matric. Cartus. Ultrajectinæ remittenda est ad xxix Julii.

S. Marthæ Christi hospitæ commemoratio signata ad marginem hodierni textus Florarii Sanctorum et etiam alibi, melius differetur ad diem natalem. xxix Julii

Beatrix in cænobio Nazareth prope Liram in Brabantia Priorissa. cum titulo Beatæ hoc die refertur Menardo, præmature; nam si Vitæ

Cum titulo Beati referuntur ab Arturo in Martyrologio Franciscano, et ultima etiam in Gynæceo.

Ms. credimus, obiit xxix hujus mensis, quamvis a majoribus nostris inter Prætermisos xxviii

Februarii, remissa sit ad xxviii Julii. Nos quid de ea sentiendum, dicemus xxix Julii

S. Justi confessoris facta Lemovicis translatio sub Philippo Augusto Francorum, rege refertur a Saussayo hoc die. Acta Sancti illustranda sunt, ac proinde et hæc translatio xxvii Octobris.

SS. Bonus, Faustus et Maurus cum sociis vel septem vel novem annuntiantur in variis codicibus Usuardinis hoc die, ut qui noti sint in Actis S. Stephani Papæ; qua causa eos Usuardus, et ex eo Romanum melius retulerunt

1 Augusti.

Transfiguratio Christi in monte Thabor in aliis codicibus refertur, remittenda ad vi Augusti.

Malrubi eremitæ et martyris meminit hoc die Dempsterus, quem eundem iterum repetit xxvii Augusti, quo die etiam notatur a Camerario, ut proinde ea quæ ad ipsum spectant, ad eum diem examinanda remittamus xxvii Augusti.

S. Hilarus Papa hoc die obiisse dicitur in Epitome Pontificum Onuphrii, quod etsi verum esset, de quo tamen post videbitur, de eo agendum cum Martyrologio Romano x Septembris.

SS. Martyres anonymi sub tyranno Dunaan relati hoc die in Martyrologio Romano, non videntur ab iis sejungendi de quibus, duce Areta, agendum erit cum eodem Martyrologio xxix Octob.

S. Clementis Papæ et martyris capitis advectio Cluniacum primo loco memoratur in Saussayi Martyrologio hoc die: nos hæc et alia quæcumque ad S. Clementem spectantia remittimus ad xxiii Novembris.

DE SANCTIS MARTYRIBUS

MAURO EPISC., PANTALEEMONE, ET SERGIO

C

VIGILIIS IN APULIA

F

P. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Cultus apud Vigilienses, ejusque antiquitas.

SUB TRAJANO.
Cultus eorum
primum an-
nuntiatus in
romano, re-
formato Mar-
tyrologio

Vigiliæ, vulgo Biseglia, littoralis est civitas Peucetiorum in provincia terræ Bari, inter Morphitum Traniumque sita, quinto a Tranensi metropoli milliario, altis rupibus imposita... habitata familiis mclxxii. Animæ recensentur undecim millia. Civitas satis ampla est... Episcopatus Vigiliensis antiquissimus est, et Tranensis archiepiscopi suffraganeus. Cathedralis basilica, SS. Petro et Paulo dicata, posita est in civitate, structura vetusta et modica; instaurata tamen atque ornata, et sacra supellectile sufficienter instructa. Hic asservantur sacra ossa SS. MAURI episcopi et SOCIORUM MARTYRUM. Hæc et plura Ughellus in Italia sacra, aucta nuper et recusa, tom. 7, col. 935 et seqq. Illustrissimus tamen Sarnellus S. Petro apostolo unice dedicatam fuisse ecclesiam cathedralem asserit in Arca Testamenti lib. 1, cap. 5, et alibi. Quod ad Martyres memoratos attinet, sic annuntiat eos hoc

die xxvii Julii Martyrologium, quo nunc utitur Ecclesia, Romanum: Vigiliis in Apulia sanctorum martyrum Mauri episcopi, Pantaleemonis, et Sergii, qui passi sunt sub Trajano. Romanum sequuntur recentiora Ferrarii et Castellani, adhibito etiam nomine Pantaleemonis; quod et nos in titulo secuti sumus; quamquam non ignoremus, in omnibus instrumentis authenticis Officiisque Vigiliensibus constanter exprimi Pantaleonem, non Pantaleemonem (seu potius Pantaleemonem,) quod nomen S. Pantaleoni Nicomediensi per vocem, paulo ante necem ejus, de cælo lapsam proprie inditum fuisse, narratur in Actis ejus.

2 Antiquiora cultus eorum indicia apud Martyrologos frustra quæsimus: nullam enim apud eos ante reformationem Martyrologii Romani mentionem usquam reperimus; ne in Pulsanensium quidem monachorum, quibus notiora fuisse Martyrum nostrorum Acta videbimus, Usurdo quem-

cum in antiquioribus videatur ignotus,

in

A in membrana satis antiqua manuscriptum ac Sanctis indigenis auctum habemus. Multo minus de iis agi putamus in Ms. Martyrologio Casinensi, quidquid aliter visum est Majoribus nostris in Prætermissis ad diem 2 Maii, quo sic habet illud Ms. : Natalis SS. Martyrum Mauri et Sociorum ejus : nam si de nostris hæc essent intelligenda, adderetur S. Mauro titulus episcopi, ut aliis istis episcopis addi solet. Deinde falsum est, aut natalem, aut inventionem, aut ullam aliam festivitatem Martyrum nostrorum incidisse in 2 Maii, ut infra elucescet. Præterea vel scriptum id est post primam inventionem Martyrum nostrorum, vel ante illam : si primum, quomodo ignorari potuit a Martyrologo illo verus eorum Natalis ; quomodo omissa fuissent ab eo etiam festa illorum alia ? Si secundum ; cur scripsisset, Mauri et Sociorum, et non potius, Sergii et Sociorum, sicut appellata tum fuisse dicitur eorum ecclesia ; apud Amandum infra cap. 1, num. 20 ? Vel ignotus ergo hic Maurus annuntiatur, vel forte Rhemensis, de quo cum Sociis agitur in Martyrologio Rom. die XXII Augusti.

antiquus
non est ;

B Neque tamen dubium ullum esse potest, quin seculis multis eorum publica veneratio martyrologii Romani recensionem antecesserit : nam ab anno Christi 1167, quo inventi, quo ab episcopo Vigiliensi tertium translati, atque in ipsa cathedrali ecclesia in oratorio, ipsis tum erecto, sub suis quisque altaribus solenni pompa conditi sunt, institutos illis honores constanter accrevisse, patebit ex historia, quæ infra proferetur. Quod si verum illud est, quod cœnobitæ etiam jurati Amando infra in Prologo num. 5 asseverarunt, lecta scilicet dudum ante inventionem eorum Acta fuisse ; itemque illud, quod apud eundem cap. 1, num. 20, de ædæ sacra B. Sergii ejusque Sociorum, a Saracenis olim diruta, affirmatur : hæc, inquam, si vera sunt, jam difficillimum erit venerationis eorum, quantumvis interruptæ, principium invenire ; nisi ab ipso circiter gloriosi ipsorum martyrii tempore repetatur.

quidem val-
solennis :

C Refloruit eadem ac novum induit splendorem anno 1475, cum refossa illorum corpora perpetuo manantis salutiferi liquoris prodigio, ut secundæ inventionis historia probabit, omnium ad se animos fiduciamque provocarunt. Testatur id etiam Leander Alberti in Apulia Peucetia, ubi de Vigiliis (quas adisse se scribit 1525) et Sanctorum nostrorum ossibus, nuper ab Andri-
no duce relectis, agens, Quantus, inquit, finitimarum gentium concursus fuerit, cum inventa sunt, tam ejusmodi pretiosissimum thesaurum videndi ac adorandi causa, quam ad obtinendam a Deo per illorum Divorum merita gratiam, dici vix queat. Summam vero gloriam Christus Jesus horum Martyrum nomini dedit, immensa in eos benignitate, qui invisabant repertos, et pro re quapiam orabant.

deinde ac-
serunt Of-
a propria

5 Narrat illustrissimus Pompeius Sarnelli ep. Vigiliensis in præsulum ecclesiæ suæ Monumentis, editis Italice anno 1693, ubi de Mercurio agit pag. 29, instrumentum aliquod circumferri, Mercurii ejusdem nomine confictum, concessio-
nem continens Officii de SS. Martyribus ab Amando inventis recitandi. Hujus ipse suppositionem ex eo recte arguit, quod inventa primum ab Amando sint sacra corpora anno 1167, hoc est, toto amplius seculo post episcopatum Mercurii, qui floruerit sub Nicolao PP. II anno 1059. Recte, inquam, falsi arguit instrumentum illud, quo

concessa fingitur facultas recitandi Officium de inventionem, quæ non modo facta nondum erat, sed ne cogitata tum quidem. Serius ergo sine dubio recitari Vigiliis Martyrum horum Officia cœperunt : neque ante Amandi tempora quidquam proprii de iis in ecclesia Vigiliensi legi consueverat, ne quidem de natali eorum sive martyrio, nedum de inventionibus reliquiarum aut translatione : hæc namque nondum acciderant ; illud vero ipsi Amando tam erat ignotum, cum historiam inventionis primæ componeret, ut infra in Prologo manifeste innuat num. 5, numquam se de martyrio vel Actis eorum quidquam scriptum reperisse. Quid quod Officia propria de illis nulla fuerint ante annum 1549 ?

6 Nos certe primum vidimus Gesta Sanctorum Vigiliensium rescripta, emendata, et in ordinem Officii redacta per fratrem Marianum Cavensem Eremitanum, sacre Theologiæ professorem die XXIII Julii MDXLIX. Verba sunt rubricis expressa ad calcem Officii fol. 27 verso. Continet autem hoc Officium inventionis primæ ac translationis historiam ab Amando compositam ; ita ut Prologus extra ordinem præfigatur, tum Officium ipsum sequatur a primis Vesperis. Omnia in eo sunt propria præter antiphonas secundarum Vesperarum, quæ assignantur ex communi Martyrum. Lectiones per tria nocturna distribuuntur novem propriæ, totidemque per singulos octavæ dies, quibus tota ex ordine Amandi historia ab initio ad finem usque decurritur. Qua vero Sanctorum festivitate recitandum fuerit hoc Officium, rubricæ non indicant. Subjungitur in eodem libello mox aliud Officium in secunda inventionem SS. MM. Mauri pontificis, Pantaleonis, et Sergii, quæ celebratur die xx Octobris. In hoc interim a primis Vesperis pleraque omnia sunt propria. Lectiones novem historiam secundæ inventionis exhibent a Daniele Francino traditam. Huic Officio Missa propria subjicitur eodem festo celebranda, imo et festo inventionis primæ ; nisi quod alia pro hoc oratio, secreta, et postcommunio adduntur. Sequitur alloquium Mariani Cavensis, Eremitæ Augustiniani, libellum hunc a se concinnatum Canonice Vigiliensium collegio perhumaniter offerentis. Tum denuo antiphonæ ceteraque propria, et a prioribus diversa, pro primis Vesperis, una cum invitatorio ad matutinum in festivitibus SS. MM. Mauri pontificis, Pantaleonis et Sergii. Atque ita tandem libellus concluditur, impressus Venetiis per Nicolaum de Bascharinis et Jacobum de Paganinis Brixien., expensis vero reverendi capituli Vigiliensis MDL.

7 Atque hæc Officia, saltem propria, prima putamus esse, quæ de Sanctis hisce apud Vigilias recitata sint : donec alia ad normam Breviarii Romani exacta concessit, et centum quidem dierum indulgentiis, quoties devote legerentur, ditata commendavit Gregorius PP. XIII, die III Novembris, MDLXXX. In hisce distincte omnes Martyrum nostrorum festivitates notantur : libellus enim tria continet Officia ; quorum primum pertinet ad natalem eorum, die xxvii Julii ; qui per octavam celebratur Lectionibus novem, quarum duæ tantum secundi nocturni propriæ sunt, tota octava repetendæ, præterquam de quarto infra illam, qui est xxx Julii et festum translationis eorumdem Sanctorum, pro quo aliud a primis Vesperis Officium, aliæque tres lectiones pro secundo nocturno propriæ proferuntur. Atque hoc alterum Officium idem assignatur ibidem etiam peragendum die primæ

in eorum festi-
vitatibus variis
canzari solita ;

quibus alia
substituit Gre-
gorius XIII,

ACTORUM
P. B.

primæ inventionis x Maii. Tertium est in festo secundæ inventionis SS. MM. Mauri Pont., Pantaleonis et Sergii die xx Octobris; ubi præter antiphonas et orationem ad Laudes et Vesperas, ac tres Lectiones secundi nocturni omnia sunt de communi. Additur et Missa, quæ videtur festivitatis quatuor convenire, nec quidquam peculiare habet. Demum accedit attestatio Cardinalis Sirleti de licentia a Gregorio XIII facta episcopo et Clero Vigiliensi dicendi in choro et extra superscriptum Officium SS. MM. Sergii, Pantaleonis, et Mauri, suorum patronorum, ad formam Breviarii redactum et emendatum, tam in natali eorum per totam diocesim, quam in duabus translationibus eorumdem, ubi eorum corpora habentur, juxta antiquam ecclesiæ Vigiliensis consuetudinem.

quæ deinde
recensuit ac
mutavit Ri-
tum congrega-
tio.

8 Sed et hæc recognita subinde sunt auctoritate congregationis sacrorum Rituum, et in ordinem redacta, quem nunc obtinent, ac subscripta ab illustrissimo et reverendissimo domino, uti ad finem notatur, Cardinale Bellarmino... die xxi Julii MDXVIII. Sic autem immutata, differunt a Gregorianis primo, quod quatuor jam dictis Sanctorum festis totidem diversa respondent Officia; deinde quod in singulis omnia præscribantur ex communi plurimorum Martyrum, præter solam orationem et tres secundi nocturni Lectiones: denique quod infra octavam natalis eorum, diebus aliunde non impeditis, non repetantur Lectiones ex festo propriæ, sed aliæ communes earum loco substituantur. Porro de Lectionibus propriis horum omnium Officiorum mox plura dicentur, ubi de Actis martyrii inventionumque disseremus; ubi et nonnulla recurrent, quæ ad cultum Sanctorum nostrorum ac pietatem Vigiliensium facere videbuntur.

Hebdomadarius
Vigiliensium
pietas erga
SS. Martyres.

9 Hic tamen observatum velim, quod in Historia trium Martyrum notat Sarnellus pag. 91, quantumvis quatuor præcipue festa eorum Vigiliis celebrentur in anno, interque ea solus natalis eorum cum octava, die xxvii Julii, omnium tamen solennissimum istic agi diem translationis xxx ejusdem mensis; deinde tantum esse clientum suorum ergo Patronos hosce studium, ut ei explendo festa quotannis diversa quatuor nequaquam sufficiant, sed assignandus insuper fuerit per hebdomadas anni singulas dies unus (is est feria quarta, teste illustrissimo Sarnello ibidem pag. 95) qui singulari eorumdem venerationi perpetuo destinatus esset. Ne vero, quod ante contigerat, oblivionis, quidquam aut negligentiae in re tanta vel seris nepotibus posset obrepere, nova in canonicorum collegio dignitas est instituta, quam qui administrat, Prior appellatur: ejus autem id muneris est, ut SS. Martyrum oratorium cultumque conservet ac promoveat. Vide Sarnellum in Episcopis Vigili. pag. 105.

§ II. Acta martyrii quatenus supersint; lectiones de iis propriæ, his Romæ approbatæ, earumque discussio.

Acta martyris
interierunt
seculo 12.

Acta Martyrum plurima sub Diocletiano imperatore flammis addicta periisse, merito cum piis omnibus deplorat piissimus juxta atque eruditissimus præsul Pompeius Sarnellus in Arca testamenti Vigiliis (ita historiam inscribit SS. MM.

Mauri ep., Pantaleonis et Sergii) lib. 1, cap. 1: D sed quod addit, eorumdem tunc etiam Martyrum, de quibus agit, Acta conflagrasse, id quo argumento affirmari possit, non satis perspicimus; quandoquidem infra in Prologo historiæ suæ, seculo xii scriptæ, testatur hæc Amandus num. 5: Quidam Pul-anensis monachus, Johel nomine, prænominatorum Sanctorum historiam se legisse, sub juramento nobis retulit. Tum post compendiosam, quæ subjungitur, Johelis narrationem, Idem, inquit Amandus, alii honestæ vitæ viri, præcipue autem cœnobitæ, quibus vivere Christus est, et mori lucrum, veraciter protulerunt. Credidit ergo Amandus, et credendum videtur religioso juranti, superfuisse eorum Acta usque ad seculum xii; ac tum demum, ante inventos Martyres, disperiisse: neque enim credibile videtur, ea neglecturum fuisse præsulem, Sanctorum illorum cultorem præconemque ardentissimum, si, cum historiam adornaret, quam dabimus, nancisci illa per eos, qui olim viderant, ulla ratione potuisset.

11 Et sane negligi tum ea ac deperdi facile potuerunt, tum quod Sanctorum, quos commendabant, cultus, reliquæ, ac fere memoria in obscuris essent; tum etiam quod unum fortasse tantummodo, aut certe rarissima semper fuerint Actorum illorum exemplaria; id quod ex eo liquet, quod Martyrologos omnes antiquos, omnesque adeo ecclesias latuerint, ipsam etiam, saltem donec reliquæ detectæ sunt, Vigiliensem (ut ex Amando colligere est) in cujus tamen ditone corpora quiescebant. Sic et posterius Amandi historia jam prope perierat, cum eam Marianus Cavenensis typorum beneficio a situ et latebris vindicavit. Quamquam ne hoc quidem pacto adeo Sanctorum horum depulsa ignoratio est, ut ab Hagiographis adhuc vel eorum memoria prorsus omittatur, vel a quibus non omittitur, perobscure nec sine errore notetur. Baronius in annotatis ad Martyrologium Romanum verbum de illis nullum addit; in Annalibus vero ad annum 118, id solum refert, quod in Martyrologii textu asseritur: Paulus Reginus in Vitis Sanctorum Italicis parte 1, pag. 670 et seqq. a Ferrario carpitur, quod Pantaleonem nostrum cum alio Nicomediensi confuderit, cum hic sub Maximiano episcopus, ille sub Trajano medicus alibi et alia passi sint; ut mirum sit, hoc etiam loco caligasse Castellani hodie in Martyrologio suo universali. Denique in S. Mauro carpendus quoque ipse Ferrarius; cum hoc die in Catalogo Sanctorum Italiæ episcopum illum facit Vigiliensem, Amandum citans, qui nequaquam hoc docuit; non omissurus profecto, si quoquo pacto decessorem illum suum compellare potuisset; nihil enim vel ecclesiæ suæ illustrius dici poterat vel gratius civitati.

12 Jacturam porro veterum Actorum utcumque restituit Amandus in Prologo jam dicto; at jejune admodum, et fide quidem bona, sed aliena tamen; cum non posset sua. Atque utinam eorum tanta cautio fuisset, qui de eodem martyrio posterius scribentes, narrationi Amandianæ episodica multa, nec testem citando nec tabulam, intrusere! Deflet id quoque in Arca Testamenti Sarnellus pag. 98, atque, etiam de Legenda Martyrum Latina, quatenus quidem passionem eorum exhibet, idem affirmari posse, quod de historia S. Ursulæ xxi Octobris ad Martyrologium Romanum his verbis annotavit Baronius: Accidit in his quidem, ut deperdita vera germanaque. historia, quisquis, ut libuit, sive quæ suo ingenio commentatus fuerit, sive quæ ab aliis levi quodam

unde obscura
possim nunc
Martyrum ho-
rum notitia
E

Actorum ju-
cturam aliaque
parte supplere
vit Amandus.

A quodam vulgi rumore accepit, scripturæ monumētis commendarit, non sine magno veritatis detrimento; cum historiam commentitiā pene reddiderint.

cujus com-
adum mo-
nas Legen-
emigi vult
nellus,

13 *Enimvero qui ita de Latina censet Legenda, quid statuere dicendus est de quibusdam Italicis multo liberalius adornatis? Talem certe nobis unam, nescio cujus manu ac fide exaratam, submisit olim Antonius Beatillus noster, vir scriptis de Ecclesia, obsequio de studiis nostris optime meritis. In ea præter tempora non satis feliciter annotata, et Tres Trajani diversas, quas hactenus ignoravimus, persecutiones, videas navigantes ex Oriente SS. Maurum ac socios, Sergium scilicet ex nobilissima Sergiorum et Pantaleonem e Scipionum familia, procellis agitari cum tyranno dialogos instituere, aliaque ejusmodi, quæ legere cordatos lædeat; cum nullam omnino præferant auctoritatem, nedum tantam, quantam Legenda Latina, quam præcipue expurgandam suscepit*
B *Sarnellus, juxta historiam sincere scriptam ab Amando: hæc enim Legenda Latina ea est, quæ in Officio natalis SS. Martyrum in secundo nocturna recitatur, approbata primum, ut ante monuimus, a Gregorio XIII; iterumque, post annos octo et triginta, congregationis sacrorum Rituum auctoritate recognita, nulla circa rei substantiam facta mutatione. Exhibet eam Ughellus tom. 7 col. 940 in editione novissima, ex Officio proprio ecclesiæ Vigiliensis, quod et nos habemus recusum Vennetiis 1674, ubi sic legitur:*

am hanc, bis
mæ appro-
am;

14 *LECT. IV. Tertiam movente in Christianos persecutionem Trajano imperatore, comprehensus est [in Bethleem] venerabilis Maurus, [ejusdem urbis] episcopus, qui cum publice prædicaret, solum Christum esse verum Deum, vinctus perducitur, et in custodiam traditur Pantaleonis ac Sergii, ejusdem Trajani equitum ac familiarum:] qui quidem prædicatione beati Præsulis ad fidem Christi perducti, coram judice simul cum beato Episcopo eandem Christi fidem libere confiteri non erubuerunt, audacter asserentes esse inania falsorum deorum simulacra.*

C

Sarnellus
dit, post
alta signa
tutum

LECT. V. Et licet semel et iterum blanditiis et promissis, deinde terroribus varie tentarentur, ut Christo renuntiantes, idola venerarentur; ad id tamen nullo modo adduci potuerunt. Quare [variis tormentorum generibus] crudeliter diu afflicti, cum nihilominus in confessione fidei constanter perseverarent, Sergius ferreis unguis excarnificatus, et Pantaleo cruci affixus, uterque tandem * mucrone trucidatur. Venerabilis vero Maurus, [qui præ ceteris miraculorum gratia et doctrina insignis erat] capite plectitur.

LECT. VI. Sic itaque tres Deo quam gratissimæ hostiæ uno die de mundo, de carne, ac de humani generis hoste, ac tyranno triumphantes, corona Martyrii donati sunt vi Kal. Augusti: quorum inhumata corpora feris objecta, et divinitus intacta servata, Thecla, pia et religiosa vidua, clam collegit, et in suam villam, nomine Saginam, in agro Vigiliensi, in partibus Apuliæ positam, transtulit, et in tuto ac abdito loco ob metum gentilium, quoad potuit, honorifice sepelivit, unguentis condita; ubi incognita exstiterunt, donec divinitus longo post tempore inventa sunt.

qua non
cte suppletur
nus marty-
118.

15 *Displicet illustrissimo præsuli in prima et secunda Lectione quidquid uncis inclusimus; quod proinde in expurgata legenda sua omnino resecat in tertia vero, quod est ab asterisco usque ad Julii Tomus VI.*

finem, ita supplet et corrigit: Anno reparatæ salutis centesimo decimo octavo. Quorum inhumata corpora, feris objecta, et divinitus servata, a quadam religiosa vidua, Thecla nomine, in villam suam, quæ Sagina dicitur, in agro Vigiliensi, fuere transmissa et ob metum gentilium terræ visceribus occultata. Ubi oratorium Deo, in honorem sancti Sergii et Sociorum, diu stetit erectum, donec Saracenorum incursibus deletum est. Hæc postrema fatemur secundum Amandi historiam accurate esse restituta, si annum excipias martyrii, quem nusquam illa prodit. Annales quidem Baronii anno eodem illud referunt; sed ita, ut annum certum determinare non videantur: sic enim habent: In Apulia Maurus episcopus cum Sociis sub eodem Trajano martyrio defunctus est. Anno igitur illo hæc locavit Baronius, quia certum alium ignorabat, et hunc in postrema Trajani tempora cadere existimavit; in quo tamen hallucinatum esse virum maximum, quis ignorat? Nam confessum id quidem nunc est apud chronologos, æram Christianum biennio toto usque ad annum Christi 249 constanter in Annalibus anteverti; mortemque adeo Trajani, quam anno 119 consignat, ad annum 117 pertinere. Sicut itaque constat, sub illo tyranno passos esse Martyres nostros; ita certum esse debet, passos non esse anno 118. Quamquam annum Trajani, quo id acciderit, quis aut unde definiat?

AUCTORE
D. B.

16 *In secunda Lectione, præter expuncta et addita, ut cum Amandi narratione reliqua convenirent, induci etiam poterant blanditiæ et promissa iterata, de quibus nihil habet auctor ille; tametsi a verisimilitudine et temporum illorum usu minime censeri debeant aliena. In prima Lectione, si reducenda severius est ad Amandi prototypum, et retinendum videtur aliquid, quod erasit Sarnellus, et eradendum aliquid, quod retinuit: retinuit enim, quod ante legebatur de Pantaleone et Sergio, prædicatione beati Præsulis (Mauri) ad fidem Christi perductis: cum ne minima quidem hujus rei ab Amando facta sit mentio: erasit contra S. Mauri sedem episcopalem, nempe Bethleemum, quæ tamen ab Amando videtur admitti cap. 3, num. 56, ubi dæmonem inducit profitentem, se ferre non posse incendium ex sanguine Mauri Bethleemitæ pontificis sibi appposito: nam hæc aliaque, istic a diabolo dicta, pro veris habuisse se Amandus ipse satis indicat, cum subdit: Possunt tamen vasa mendacii, licet coacta, eructare veritatem.*

aliaque corri-
guntur non sa-
tis ad sensum
Amandi,

17 *At enim, inquis, ambiguum est in textu citato, quo deferri debeat vox Bethleemitæ: nam afficere potest nomen antecedens Mauri, ut Bethleem Sancti patriam fuisse significet, æque ac nomen sequens Pontificis, ut episcopatum ejus Bethleemiticum designet. Fateor equidem, ancipitem esse textum illum, prout ex impresso exemplari, male passim interpuncto, producitur: sed olim in autographo minime dubium fuisse, suadet constans et antiqua Vigiliensis ecclesiæ traditio, quæ S. Maurum non patriā hoc loco, sed episcopatu Bethleemitem intellexit; ut patet ex omnibus Sanctorum horum Officiis. Amandum manuscriptum legerat, quem primus excudi curavit anno 1550 Marianus Cavensis, et sic interpretatus est in hymno ad primas Vesperas secundæ inventionis Cultor veri, rector cleri, Bethleemitane Pontifex, etc. Amandum in scriptis legerat, quem citat, Daniel Francinus, ad Sixtum PP. IV de secunda inventionem scribens anno circiter 1480, eumque in eandem sententiam secutus num. 1 sine hæsitati-*

juxta quem re-
tinendus vide-
tur episcopa-
tus S. Mauri
Bethleemiti-
cus,

AUCTORE
P. B.

ad quem ever-
tendum non
sufficiunt ar-
gumenta,

tionem pronuntiat, Maurum, quondum Bethlemitanum pontificem. Verisimile non est igitur, in primigenia Amandi historia amphibologicum fuisse textum illum; quantumvis nunc ob neglecta commata talis appareat.

18 Quod si quis hic mihi argumenta objectet ex antiquis universæ Ecclesiæ monumentis eruta, quibus illustrissimus Sarnellus in opusculo suo de episcopis Vigiliensibus a pagina 15 episcopatum S. Mauri Bethleemiticum convellere nititur, respondebo imprimis, aliud esse, Legendam Latinam examinare ad historiam Ecclesiæ catholicæ; aliud, eam, restituere secundum historiam sincere scriptam ab Amando et Francino; hoc se facere profitetur Sarnellus, non illud. Respondebo deinde, argumenta illa id non evincere, quod conatus est auctor: sunt enim hæc præcipue tria: 1. Non subsistebat episcopatus Bethleem post medium seculi sexti, quando erectus est patriarchatus Hierosolymitanus. 2. Bethleemum ad sedem episcopalem erectum est seculo duodecimo: S. Maurus autem passus est seculo secundo ineunte. 3. S. Bethleem episcopatus fuisset olim, invenitur istius civitatis episcopus aliquis alicui saltem subscriptus concilio. Hæc vero simul omnia corrumpunt, si ponas, cum Coletio in editione nova Italiæ sacræ tom. 7, col. 938, vel sub Traiano interciderit episcopatum illum eadem persecutione, qua S. Maurus occubuit, vel paulo post sub Adriano. An id fieri non potuit? An non tranquillis etiam rebus episcopatus alii plures interierunt? In sola Italia quot antiquatos exhibet Ughellus? Quam vero usitatum fuerit ante synodi Laodicensæ tempora, præsertim in Oriente, episcopatus erigere, etiam in villulis et agris, quorum nunc ne nomina quidem supersunt, docet Thomassinus in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina part. 1, lib. 1 cap. 54. Quis autem eos negat fuisse, quia nullis conciliis subscripti eorum episcopi legantur? Certe ignorari, quæ opponit episcopatu S. Mauri Bethleemitico Sarnellus, Romæ non poterant sub Gregorio XIII, sub quo ecclesiasticæ historiæ maximum ibi lumen fulgebat Cardinalis Baronius; neque tum tamen improbatum est, neque posterius, quando iterum subiectus examini congregationis Rituum, subscriptus a Bellarmino est.

quæ prolata
sunt hactenus.

19 Nihilo magis urget, quod in eodem Sarnelli opusculo offertur pag. 23, ad S. Mauri ex Oriente toto proscriptam cathedram collocandum in Occidente; quia nimirum, juxta Amandum infra cap. 2, num. 40 et seq. item cap. 3, num. 56, annulum gestarit episcopalem; qui Ecclesiæ Occidentalis præsulibus tam proprius fuerit, ut numquam eo sint usi antistites Orientis. Nam qui asserit, inde a primo seculo annuli episcopalis usum viguisse in Occidente, quo teste eundem tum negabit admissum fuisse usum in Oriente? Citat pro se Sarnellus Petri Antiocheni epistolam ad Michaelem Cerularium, ex qua manifestum sit, inter alia discrimina Ecclesiæ Orientalis et Occidentalis unum esse, quod episcopi in Occidente annulum gestitent, in Oriente non item. At quando hæc scripta est epistola? Post medium seculi undecimi, ut in Tractatu de Patriarchis Antiochenis ostendimus. Quis autem inde sic colligat: Seculo undecimo soli episcopi Occidentales utebantur annulo: ergo soli etiam seculo primo? Certe si usus ille seculo primo in Occidente fuerit communis, profluxisse dicendus erit ab Apostolis, atque adeo a S. Petro. Quidni ergo in Orientali Ecclesia idem fuerit institutus ab eodem Apostolo, ac postmodum, ut alia multa, ut ipsa fides Ca-

tholica interciderit? Hæc, fateor, probari non possunt, quia scripta non sunt: sed nec negari posse contendo; nisi scripta pro iisdem temporibus contraria proferantur; qualia non sunt, quæ prolata sunt hactenus.

Porro reliqua, quæ in prima Lectione omit- tenda censuit idem illustrissimus auctor, apud Amandum expressa non sunt; puta, S. Maurum comprehensum fuisse in Bethleem, indeque Pantaleonis et Sergii equitum Romanorum custodiæ traditum ac Romam auctum; ubi martyrium consummarit. Hæc itaque et alia unde sint accepta, nescimus. Sarnellus in opusculo laudato pag. 29, negat; alios sub Traiano Romam ex provinciis in Urbem ad martyrium rapi consuevisse, quam cives Romanos, idque probare nititur ex notissima Plinii ad Trajanum epistola. Esto sane. At qua ratione asseri poterit, S. Maurum civem Romanum non fuisse; cum urbes in provinciis plurimæ fuerint a Romanis civitatis jure donatæ? De conditione SS. Pantaleonis ac Sergii, facile concedit idem præsul ibidem pag. 18, ut equites Romani fuisse credantur, quia Vigiliæ illis temporibus paruerunt Romanis, eisque verisimile sit Romanos equites præfuisse. Nimirum agonem Martyram horum vel Vigiliis, vel in Apulia saltem contigisse arbitratur; quia primum in Martyrologio Romano, alterum a Baronio in Annalibus videntur affirmari. Itaque et S. Maurum episcopum fuisse Vigiliensem tradit. Nos equites fuisse Romanos Pantaleonem ac Sergium sicut aliunde confirmare non possumus, ita neque refellere. Vigiliarum autem gubernatores fuisse illos, aut S. Maurum earum episcopum, aut ibi passos esse, omnino non credimus. Neque hoc postremum persuadet Baronius, qui in margine unicum testem adducit Martyrologium Romanum, in quo Vigiliæ assignari putamus, non ut locum martyrii (qui ex antiquis apud Amandum Actis determinari non potuit) sed depositionis tantum et cultus. Hæc, inquam, omnia non credimus; quia cum Amandi historia non cohærent.

21 Is enim, cap. 3, num. 56 et seq., manifeste indicat, vera sibi visa esse, quæ ibi per energumenos coactum sæpius et invitum dæmonem propalasse narrat. Censuit ergo, Vigiliis passos non esse Martyres nostros; cum ibi dicatur S. Mauri (jam utique alibi interfecti) corpus in naviculam quamdam delatum, usque ad sinum Vigiliensem perductum esse: nam quod de S. Mauro hic narratur, idem valere debet pro Sociis ejus. Imo vero censuit, Vigiliensem civitatem tum nondum exstitisse: additur enim: Cum vero in maritima regione (ad sinum nempe, de quo agitur, Vigiliensem) nulla urbs adhuc esset statuta, usque in villam Saginæ tractum, etc. Ita, inquam, Amandus censuit: et quid ni recte? Cedo enim vel unum ex antiquis Geographum, qui de Vigiliis meminerit. Quid Strabone, qui seculo primo floruit, in urbibus annotandis accuratius? Quid secundo seculo in hoc genere illustrius Ptolemæo? Neuter tamen in Apulia Vigiliæ offendit. Et quid tam antiquos commemorare: cum ne in tabulis quidem Peutingerianis, quas sub Theodosio seniore adornatas fuisse docet Velserus, ad Apuliæ littora usquam appareant Vigiliæ? Antiquæ Italiæ scrutatorem diligentissimos Cluverium, Bertium, Brietium, Cellarium, aliosque; et victas manus dederō, si quem proferant, qui secundo Seculo Vigiliarum oppidum noverit. Dum id fieri non poterit, frustra nobis ex nuperis quibusdam scriptoribus occinent, ædificatam

Expenduntur
locus martyrii
et Martyrum
conditio,

E

et negatur; S.
Maurum epis-
copum fuisse
Vigiliarum,
aut ibi cum
Sociis passum.
F

A *ficatam esse civitatem illam annis 432 ante Romanam conditam, aut annis 1184 ante æram Christianam; Amando adhærebimus; Vigiliarum urbem non exstitisse putabimus tempore S. Mauri; ac proinde ibi cum Sociis passum, ibi episcopum fuisse negabimus. Neque Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, qui primus S. Maurum episcopum appellavit Vigiliensem, nos morabitur; quippe cujus innumeras prolapsiones in Actis Sanctorum passim notarimus; quarum hæc postrema non est; cum asserti sui testum adducere ausus est Amandum in eodem illo, ex quo inventionis primæ historiam dabimus, libello.*

22 Ceterum facere non possumus, quin illustrissimi Sarnelli modestam eruditionem ac prudentiam commendemus; ut qui nihil eorum Legendæ Latinæ, quam expurgare conatus est, inserendum judicaverit, quæ in laudatis lucubrationibus Italicis de ecclesiæ suæ Patronis pro suo erga illos illamque affectu privatim ipse senserat, scripseratque: nam præter ea, quæ modo notarimus, tradit etiam in Arca testamenti, S. Maurum discipulum fuisse S. Petri apostoli lib. 1, cap. 3; ab eoque creatum esse Vigiliarum episcopum; Hinc Maurum sub Petri tutela ecclesiam suam gubernasse, cujus etiam postmodum tutelaris et titularis patronus unicus fuerit ibid. cap. 4 et 5. Imo illud etiam verisimile esse, quod idem S. Maurus notus fuerit Deiparæ Virgini. Atque quidem recitasse sit satis.

§ III. Historiæ inventionis primæ ac secundæ, earumque auctores, et supplementum.

Jejunam adeo ad illustranda sanctorum Martyrum, de quibus agimus, vitæ mortisque merita narrationem, mirifice compensarunt historiæ binæ, satis copiosæ, maximeque authenticæ; quarum altera primam sacrorum corporum intentionem, ac translationes varias, plurimaque in iis facta prodigia describit; altera inventionem eorundem secundam, et quæ in ea mirabilia contigerunt. Utraque ab auctoribus coævis et rerum, quas referunt, oculatis testibus proficiscitur; prior ab Amando, Vigiliensium episcopo; posterior vero ab illustri quodam viro, Daniele Francino, ut infra probabitur. Differunt vero ambæ ab iis, quas tom. 7 Italiæ sacræ col. 939 et 945 ex Officiis Vigiliensis ecclesiæ, anno 1618 Romæ approbatis, edidit Ughellus, quæque compendia tantummodo sunt narrationum primigeniarum, quas non videtur in promptu habuisse.

24 Has, ut supra monuimus, ab interitu propinquo liberavit notus apud Elssium in Encomiastico Augustiniano Marianus Cavensis; cum eas ad usum ecclesiæ Vigiliensis in varias Lectiones divisas prælo commisit una cu duobus Officiis, de quibus supra diximus § 1, num. 6; idque jussu canonicorum Vigiliensium, ut ibidem in alloquio ad eos suo, folio 37 verso, testatur his verbis: Alata sunt mihi ipsorum Martyrum gesta ac stupenda miracula, in ipsorum corporum inventione monstrata, populis hinc indeque concurrentibus, in quibusdam vetustis pagellis subobscure descripta, a me non solum rescribenda; sed etiam, vestro jussu, corrigenda ac castiganda; ut sic ab emendis purgata, æneis typis imprimenda impressoribus traderentur. Non ita tamen emendata prodierunt, quin vitia castiganda multa re-

manserint, uti ad margines textus, quem fideliter exhibemus licebit observare.

25 Inter ea palmare est illud, quod in primæ inventionis historia sub finem ita legitur: Sanctorum vero prænominatorum Martyrum translatio celebrata est honorifice anno dominicæ Incarnationis millesimo centesimo septimo. Et vero mirum est, hoc arripi temere ab iis potuisse, qui Amandi historiam præ oculis habuerunt; auctores intelligo Vigilienses duos, quorum hic Legendas Mss. Italicas, ex Amando, Francinoque desumptas, olim accepimus; imo et Paulum Regium in Sanctis regni Neapolitani part. 1, pag. 655, et Philippum Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ: nam si vel tantillum attendissent ad characterem, qui ibidem adjungitur, non poterat non error in oculos incurrere: sequitur enim: Regni vero ejusdem domini, gloriosissimi regis, Guilielmi [anno] secundo. Guilielmus ante annum Christi 1154 Neapolis ac Siciliæ rex nullus fuit: retineri ergo non poterat annus 1107.

26 Deinde cum tres tantum Guilielmi eadem regna obtinuerint, manifestum est, hic agi de Guilielmo secundo, seu Bono; quippe qui et adolescens regnum adiit, ut notat Amandus numero præcedenti, anno scilicet ætatis decimo quarto, ut Rocchus Pirrus tradit in Chronologia regum Siciliæ, et cujus annus secundus congruit cum Indictione quinta decima, quæ ab Amando usurpatur: annum enim regni secundum iniiit mense Julio, 1167, ut ex anonymo Casinensi colliges apud Pagium in Criticis ad Annales Baronii ad an. 1166, num. 9. Adolescentia non cadit in Guilielmum primum anno regni secundo, sive is numeretur ab accepto, vivente ejus patre, regno Apuliæ mense Majo anni 1151 juxta Pagium, sive ab obitu Rogerii et successione Guilielmi, quæ juxta eundem Pagium accidit anno 1154; quandoquidem Guilielmus ille, teste Fazello Rer. Sicul. decade 2, lib. 7, anno Christi 1130 jam id erat ætatis, ut exercitu comparato, commissoque acerrime prælio, patrem liberaverit, in castro Gallucio a Romanis obsessum. In Guilielmum tertium nihil quadrat eorum, quæ scribit Amandus, præter adolescentiam: non felix regimen; statim enim ab Henrico imperatore miserum in modum vexari cœpit et aboleri: non annus regni secundus mense Julio: nam is, juxta Pirrum saltem, annum regni secundum non attigit; juxta Giannettasium vero Hist. Neapol. tom. 1, decade 2, lib. 14, vix secundum inchoaverat, cum petiit exeunte Januario; nec mensem proinde Julium attigit: non denique Indictio quintadecima; siquidem vivere desiit anno Christi 1195, Indictione decima tertia.

27 Patet igitur, non alium hic annum ab Amando signari potuisse, quam 1167, atque adeo penultimum numerum 6 non sine errore palpabili in cyfram 0 commutatum esse. Ex hoc errore, ut fit, profuixit aliud apud Ughellum, hoc tamen magis, quam quos supra memoravimus, venia dignum, quod ipsam Amandi historiam inspicere non videtur potuisse: cum enim, ex Ferrario fortasse, didicisset, inventionem primam ac translationem Martyrum nostrorum incidisse in annum 1107, eique Amandum episcopum Vigiliensem interfuisse ex Legenda, quam recitat, intelligeret, Amandum unum distraxit in duos; quorum priorem sedisse statuit Vigiliis anno 1107, alterum 1179, quo subscriptum eum intenerat concilio Lateranensi sub Alexandro III. Imo ex uno tres fecit Amandos: nam ab utroque Vigiliensi diver-

ACTORE
P.B.

non sine menda;

E
ut cum annum primæ inventionis notant 1107, pro 1167.

F

ex quo nati sunt errores varii de Amando, qui eam descripsit.

AUCTORE
P. B.

sum fuisse putavit illum, qui libellum composuit de canonizatione et translatione S. Nicolai Peregrini, quem dedimus die 2 Junii; ubi etiam significarunt Majores nostri, hæc omnia ad unum eundemque Amandum nostrum pertinere: quod confirmat illustrissimus Sarnellus in Monumentis episcoporum Vigiliensium, unicum agnoscens inter eos Amandum, qui (cum diaconas antea Tranensis fuisset) ad sedem Vigiliensem evectus sit anno Christi 1153, sederitque usque ad annum circiter 1181. Itaque ex hoc auctore Ughellus nunc recognitus, est ad margines emendatus cum in episcopis Vigiliensibus, tum etiam, ubi de translatione S. Nicolai, in Tramensibus archiepiscopis. Porro quanta fide, quanto delectu Amandus hæc scripserint, non dicimus; cum id ipse faciat in prologo.

Ætas Franci-
ni, qui alteram
inventionem
enarravit;
ejusque prolo-
gus;

B

28 De auctore historię secundę inventionis in eodem, de quo supra, libello in antiphonis ad primas Vesperas fol. 27 verso hæc leguntur: Vir quidam clarus, Daniel Francinus nomine, Vigilias, cum Martyres effoderentur, a duce (Francisco Baucio) evocatus est. Id ad Pontificem Sixtum quartum de iis, quæ in ea contigerant, scripsit: "Nihil duxi antiquius, quam quæ Deus tempestate nostra per sanctos Martyres ostendisset, mandare memoriæ: illa quidem * ad posteros, servata veritatis fide, transmittere commendentur *; et quia interest Pontificis nosse, quæ ubique divinitus fiant, libellum ipsum tuæ Beatitudini obsignare, qui vicem Christi in terris geris. "Habes hic ergo auctoris ætatem, siquidem secundę inventioni interfuit factæ anno 1475: habes item tempus quo scripserit, utcumque definitum; Siatus enim quartus obiit anno 1484, nec ad eum hæc perscribi potuisse ante annum 1478 colliges ex annotatis ad Francini historiam littera 1: habes denique ejusdem historię præfatunculam, per Marianum Cavensem a reliquo textu avulsam, expressamque per antiphonas. Utinam vel sic exhibuisset etiam auctoris epilogum; si tamen ullum Francinus ad calcem narrationis composuit, quod ignoramus.

* forte illaque

* redundat
commendentur

et quæ ab illo
sint omisa
circa statum
reliquiarum

C

29 Ceterum facile animadvertet lector, id quod in annotatis in fine historię observavimus, deesse aliquid ejus narrationi: sistit enim in refossione, inventionem, expositionem sacrorum corporum factisque tum istis prodigiis; cum incredibile sit, ibi stetisse Baucii pietatem. Addit quidem citatus ante Paulus Regius, episcopus Vico-Æquensis, ædificatam ibi postmodum fuisse Martyribus elegantem ecclesiam ab Andriæ duce, in qua sacras eorum reliquias loco dignissimo jussit collocari; sed fallitur pius scriptor: eadem enim ecclesia cathedralis, in qua tunc inventa sunt et adhuc servantur hæc sacra deposita, diu ante Baucii tempora, teste Sarnello in epp. Vigil. pag. 49, erecta fuit, et consecrata sub titulo S. Petri Kalendis Maii, anno 1295. In Officio secundę inventionis approbato Romæ anno 1618, Lectio tertia secundi nocturni sic habet: Post tertium autem diem inventionis repositæ sunt præfatæ sacræ reliquiæ post aram mediam (quæ fuerat S. Pantaleonis, ut in historia primæ inventionis dictum) in uno eodemque loco. Nunc autem sub ipsa ara media repositæ custodiuntur decentius ac majori cura, et maxima veneratione ac devotione.

post secundam
inventionem.

30 Duplex hic ergo reliquiarum secundo inventarum repositio significatur; quarum prima facta sit triduo post inventionem, quando locatæ sunt post aram mediam; secunda, cum inde sub ipsum altare medium translate sunt, quando contigerit, non asseritur; non existimo tamen,

contigisse ante initium seculi præteriti: neque enim antiquius apparet Ms. Italicum, nescio a quo compositum, sed olim huc tamen a Beatillo nostro submissum ex Apulia, quod de secunda illa repositione non meminit; sed primam in hunc modum describit: Tantus hominum concursus (qui triduo illo inventarum expositarumque reliquiarum factus erat) tantaque oblationum copia ducem ad dominum episcopum stimularunt ad ornandam, et, quam possent sumptuosissime, instruendam illam parietes concavitatem, quæ superne respondet altari, quod justo a pariete intervallo distat. Ibi repositæ sunt sacrorum corporum arcæ; et ferreis oclusæ portis, non nisi diversis, ad majorem securitatem, clavibus reserandæ: tum paulo exterius oppositi sunt alii e ferro cancelli; ita ut non possint honorificentius esse collocatæ, nec asservatæ securius. Ita illud Ms., in quo et aliud sequitur, quod nusquam, nisi illic, me legere memini, adeoque hic subdo: Neque umquam desierunt, inquit, gloriosi Sancti et beneficos exhibere se omnibus, et civitati (Vigiliensi) benignissimos protectores, cum ibi apparuerint plus vice simplici, modo in aere, modo super urbis muros armati, ad eam a Turcis, hostibusque religionis catholicæ, defendendam. Hæc quasi per transennam. Nunc ad propositum redeo.

Ubi illæ posteri-
us repositæ
fuerint,

31 Secundam illam, quam dixi, repositionem, et quæ illam ad suam usque ætatem consecuta sunt, in Arca Testamenti lib. 3, cap. 9 Italice Sarnellus in hanc sententiam proponit: Destructis duabus aris lateralibus, media tantum reparata est, spatio, quantum est sub ejusdem aræ mensa, vacuo relicto: atque ibi locata est arca cypressina, longa palmis quinque, uno vero ac medio alta et lata; rubro interius inducta serico, atque ex parte anteriori inaurata, et ita tribus exiguis munita crystallis, ut singulis singulorum Martyrum lipsana responderent. Et medium quidem S. Mauri, dexteram vero partem S. Sergii, sinistram ossa S. Pantaleonis occupant.... Arca cypressina Vigiliensium pietate in aliam, et ex argento quidem solido affabre factam, subinde commutata est anno MDCLXXVIII, cathedram hanc obtinente illustrissimo tum episcopo D. Riccio, idque post sacræ congregationis Reliquiarum decretum hujusmodi: "Episcopo Vigiliensium instante, ut sibi concedatur facultas corpora sanctorum martyrum Sergii; Mauri, et Pantaleonis, sub altari in ecclesia cathedrali satis honorifice reposita, pretiosiores in loculum, seu capsam, condendi; sacra congregatio, precibus oratoris annuens, petitam tribuit facultatem. Romæ die v Julii MDCLXXVIII. "A. Cardinalis Homodeus. Michael Angelus Riccius, secretarius. "Dies determinatus permutationis arcæ fuit vi Decembris MDCLXXVIII, ut constat ex instrumento publico rogati notarii Joannis Foglia.

et quam hono-
rifice.

32 Porro ut arca, quam dixi, prior cypressina cum veneratione servaretur, cum erexissem ego episcopi sacellum novum in capite atri, sub ejus altari eandem arcam collocaui, impositis singulorum e tribus Martyrum pauculis reliquiis, hoc anno (quo hæc scribebat Sarnellus) MDCCXIII. Tum ad ecclesiam cathedralem et publicum in ea Sanctorum nostrorum oratorium rediens, Præter arcam, inquit, argenteam, sub ara positam, sunt in ipso altari, in theca majori atque auro eleganter oblita, statuæ ex argento tres, cum reliquiis trium Sanctorum; ac tria brachia itidem argentea, cum sacris ossibus brachiorum

A chiorum trium sanctorum Martyrum; unumque insuper ostensorium (ut appellat) cum sanguine sancti Mauri. Idem illustrissimus auctor arcam argenteam paulo aliter depingit in Monumentis epp. Vigil. pag. 65: Altare, inquit, totum est vacuum, telaque serica interius undequaque vestitum; cui imposita est arca argentea ex arte elaborata, et operta serico atque auro. Arca tumuli formam refert, crucem itidem argenteam vertice sustinens, et in tres divisa partes, quarum singulae suam habent crystallum. In medio condita sunt caput et ossa S. Mauri episcopi et martyris, a dexteris ossa S. Sergii, a sinistris cranium et ossa S. Pantaleonis. Capsa sic est obserrata, ut, nisi frangatur, reserari non possit; quia clavis intra arcam reposita est, ac deinde per se, utpote seram habens elasticam, occlusa capsula. Hæc de statu reliquiarum post secundam inventionem. Nunc pauca de miraculis eadem consecutis, et a Francino non memoratis.

33 Est in archivo nostro, inquit Sarnellus ibidem cap. 8, documentum authenticum anni MDLXXV, de quodam Joanne Caputi, Dominici et Margaretæ Lanzalonga, Cauratensium, filio, sex annos nato; cui per annum integrum in oculis massa tanta carnis enata fuerit, ut et usum amiserit illorum, et dolores in partibus tam teneris graves adeo senserit, ut diu noctuque clamitaret, non sine parentum cruciatu; qui post multas in medicos expensas, ex iis tandem intellexerint, morbum esse immedicabilem. Recurrisse ergo illos ad sanctorum Martyrum patrocinium; atque admoto pueri oculis gossipio, quod absistente a reliquiis manna contactum fuerat, dolorem cessasse, imminui cœpisse morbum, ac diebus deinde paucis omnino evanuisse; ita ut liber tum puero remanserit ac perspicuus oculorum usus. Hinc matrem, mirifice lætatam, sanctis Martyribus offerri jussisse, ad alendos loci sacri custodes, modios frumenti duodecim. Idem cap. 10 sic habet: Non cessant etiam ætate nostra miserationes divinæ, non est abbreviata manus Domini ad honorandos Sanctos suos: nullus præterit annus, quo ad festum translationis diem, qui trigesimus est mensis Julii, et hic maxime solennis, impetrata non fuerint insignia beneficia; tametsi non fuerit, qui onus ea scribendi vellet assumere, eorum scilicet absterritus multitudo. Tum bina sequuntur miracula, quæ quia longiuscule narrantur, compendio referam.

C 34 Anno 1693, in vigilia translationis SS. Martyrum, ad episcopi Sarnelli pedes abjectum sese venit Martinus quidam di Aquaviva, Vigiliensis; qui se aiebat anno 1685 ex prædio littorali, quod vulgus Salzellum nuncupat, una cum duobus filiis totidemque filiabus abreptum a piratis fuisse, et Ulcinium (oppidum est Dalmatiæ infame latrocinii) avectum: ibi se servituti mancipatum illico fuisse; filios vero ac filias alio, quo nesciret ipse, traductos. Toto interim, ut affirmabat, octennio Deiparæ se sanctisque Martyribus commendabat assidue, et recurrente quotannis memoria translationis eorum, uberrimis fluebat lacrymis, quas desiderium exprimebat partim videndæ coram venerandæque illorum arcæ, partim dolor, quod sacrum adeo diem terram sulcando profanare cogebatur. Octavo demum anno, cum de patris sorte primum aliquid rescisisset filiorum alter, cui benigna Constantinopoli servitus obtigerat, Ulcinium advenit; parentem agnovit, eumque sequentis (nos ducatos appellamus aureos) duobus ac viginti

redemit, atque uno insuper sequino in viaticum adjecto, liberum remisit in patriam; secuturum se dicens, quam primum et heri sui bonitate, et parsimonia industriaque sua lytrum sibi commeritus esset. Ita Martinus Vigilias advenit eo ipso, quem notavimus die; Sarnellus vero postridie rem totam pro concione divulgans, urbem omnem lætitiâ tenero in Tutelares suos affectu complevit.

35 Eodem anno, teste ibidem Sarnello, ipso translationis festo, ad cujus celebritatem peregrinorum plus quam duo millia confluerant, instituta est sub vesperam consueta per oppidum supplicatio; qua finita, festivi in subjecta urbi planitie accensi ignes, undante circum populo, quibusdam vero (quos inter erat cum familia sua Josephus Ronca, regius anno illo civitatis judex, ejusdemque gubernator Petrus Arias Maldonatus) illos ex urbis muro aspectantibus. Cum iudici, urbisque præfecto deessent sedilia, mittuntur, qui afferant, præfecti cubicularius Leonardus di Augustino, Aletiensis, et Lucretia Ronchi, puella annorum tredecim et serva iudicis, quam Leonardus per tenebras manu ducit, et loci haud satis ipse gnarus, secum ex prominenti mœnium turri in præcipitium tribus et triginta palmis altum, ac rudibus stratum saxis, incautus trahit. Ad ruinæ strepitum exoritur clamor, utrumque exspirasse; E quem audiens Belluccia Pandolfelli, iudicis jam dicti conjux, Sancti, inquit, Martyres, succurrite miseris. Mox undique accurritur: puella sensus expers agebat animam; Leonardus ex lapsu perturbatus animo, renes sibi graviter lamentabatur affectos. Inde ambo in ædes proximas delati, examinantur a medicis; qui Lucretiam pro deposita habuerunt; ut quæ sanguinem nocte tota profundens, crepuisse haud dubie videretur. Leonardus tamen, quam antea, melius. Sed nimirum imploratam Sanctorum opem brevi ambo experti sunt; et prior quidem Lucretia: sed uterque tamen ante octavarum a lapsu diem valetudini restitutus est ita, ut nec dolor ullus nec læsio vel minima superesset. Itaque sequenti feria quarta ad agendas cœlestibus Medicis gratias ad eorum oratorium convenerunt, cujus pavimentum osculati primum, ac sacra deinde confessione expiati, sanctissimo Eucharistiæ sacramento ad Martyrum aram refecti sunt. Ita illustrissimus Vigiliensis episcopus. Superest modo, ut Amandi Franciniquæ historias proferamusea fide, ut præter capitum titulos, notasque tum ad numeros marginales, tum ad capitis cujusque calcem positas, nihil in eis nostrum censeri possit.

HISTORIA INVENTIONIS PRIMÆ.

AUCTORE AMANDO

EP. VIGILIENSIS.

Ex antiquo Officio ecclesiæ Vigiliensis impresso.

PROLOGUS AUCTORIS.

A mandus, Vigiliensis sola a Dei gratia episcopus et Sanctorum minister, omnibus Christi fidelibus in eodem vero salutari Jesu Christo salutem. Æterni, et temporalis regis secreta hac præcipue differentia separari, ratione vera perspicimus,

Amandus ep.
Vigil. hæc
scripsit ad glo-
riam Dei,
a

A. AMANDO EP.
VIGILIANSI.

spicimus, quod illa expetunt reserari, ista exigunt occultari; et quod assertores illorum præmia, istorum vero consequuntur supplicia. Ad gloriam igitur Regis summi et ineffabilis, et ad salutem credentium, proposuimus stylo memoriæque mandare et revelationem sanctorum Martyrum Pantaleonis, Sergii atque Mauri, et virtutum eorum stupenda miracula, et translationis reliquiarum ipsorum solemnem reverentiam, ad vitam perpetuam a beatis Martyribus interventum efficacem sperantes; inanem gloriam, quam plerique frustra nituntur acquirere, contemnentes; quam quidem in liberalium artium lucubratione illecti, magnopere petebamus, deviantes falsa imagine splendoris famæ mendacis et transitoria a vera luce incommutabilis veritatis; licet sæpe legerimus in philosophis: "Virtutis fructum sapiens ponit in conscientia, minus perfectus in gloria;" itemque: "Minuit se probantis conscientia secretum, quoties quis, ostentando factum, accipit famæ præmium."

B 2 Quare tam errorem, quam reatum recognoscences, de cetero ergo, sicut jam dudum apud nobilissimam urbem Tranensium nos scripsisse beati Nicolai Peregrini confessoris *b* Christi translationem recolimus, sic ad prædictorum honorem Martyrum linguam dirigamus et manum, scientes, æmulum morsibus causam obijcere, quam ore distorto laniare non desinent. Verum quoniam rerum merita livor impudens figmentis mendacibus immutare non valet, his jure contemptis, hoc opusculum nostræ sententiæ judicio nititur, viam mediam, quæ regia est, amplectens, mediocritati solerter indulgens, hinc inde ab extremis se continens: simplices enim ab sublimia non valent aspirare; solertes se ad humilia non deflectunt. Cum autem sint tres gradus medietatis, aliquando primo consulitur rudibus, aliquando tertio mos prudentibus geritur; secundo vero, qui est medius, præcipue fit processus, ut sit communis participatio viris summis, mediocribus, atque simplicibus. Cum Moyse igitur non audemus ingredi nubem atque caliginem, neque labyrinthos sponte intramus errores, ut Christi filo cæca regamus vestigia; cum in referendis Sanctorum miris operibus non verba composita neque oratoriis floribus adornata, sed quærat eruditio et simplicitas veritatis.

C 3 Et quia solet esse molesta prolixitas, brevitati operam dedimus. Inde est quod punctatim procedentes, per cola *c* scribimus; videlicet continuationis punctis sæpe supplentibus. Nec aliquem moveat, quod in describendis Sanctorum virtutibus sit stricta narratio et extensa; cum ipsa, quæ litteris mandata pauca sunt pro rerum gestarum multitudine copiosa, per se considerata sint multa. Sic itaque merito et brevitatis est singulis, et in omnibus simul immensa profusio. Veritatem autem gestorum perinde duximus congruum intimare ad fidem, quatenus nemo causam ambiguitatis præsumat opponere: res enim admirabiles, quibus hunc libellum perfecimus, vel fides oculorum nostrorum astruxit, vel ab eis accepimus, quorum fides admittitur. Non tamen omnes, sicut supra innuimus, operi huic inseruimus; sed ex omnibus hujusmodi notabiliores elegimus.

4 Evidenti vero nota prædicimus animo imprimendum, nec morbos omnes nec imbecillitates universas Sanctorum precibus ibidem propulsari; sed tantum quas omnipotens sapientia

censet, causa rationabili suorum Martyrum precibus esse ad suam gloriam committendas: ideoque prætereundum non est, quod languidorum ad sacros Martyres confluentium quidam prorsus ad statum redeunt sospitatis, quos Dei potentia tantum pro sui nominis gloria reservatos curavit, vel quos prospicit emendatos et ad vitia non declives; alii, quibus est salus indulta, signa gerunt languorum; ut timeant peccare, ne incipiant ægrotare: quidam vero, quibus non expedit sanari, pietatis intuitu morbis affici permittuntur; ut, si qua virtus in eis est, infirmitate roboretur, secundum Apostolum: Cum infirmor, tunc ponens sum; itemque: Virtus in infirmitate perficitur: alii non curantur, ut corrigantur, de commissis poenitentes: unde Augustinus: Quam multi ægrotant innocentes in lecto; et, si sani fierent, procederent ad scelera committenda? Quam multis obest sanitas? Alii vero, quos alias videt incorrigibiles, justo judicio puniuntur, juxta Psalmistam: Induatur, sicut *E* diploide, confusione sua. Quapropter jam desistat vulgi murmur ignari, ex eo quod Dei gratia separat turbam languentium, dignos ab indignis distinguens.

5 Priusquam autem revelationis seriem inchoemus, ea, quæ de prædictis sanctis Martyribus a quibusdam magnæ religionis viris accepimus, paucis in medium deducamus. Quidam Pulsanensis *d* monachus, Johel nomine, prænominatorum Sanctorum historiam se legisse, sub juramento nobis retulit: ait enim, B. Pantaleonem et Sergium [jussu] Trajani Imperatoris sexto Kal. Augustas martyrio coronatos: nam beatum Pantaleonem asseruit cruci affixum; beatum vero Sergium ferreis unguis laceratum; tandem post multa signa virtutum utrumque impio mucrone trucidatum: beatum vero Maurum, Christi martyrem atque pontificem, pro Christi nomine pœna capitis condemnatum, quia Christi nomen publice prædicabat (quod etiam dæmones in obsessis corporibus tormentis et incendio confitentur:) quorum corpora a quadam religiosa vidua *e*, Tecla nomine, in villam suam, quæ a rerum copia, nomine antiquo manente, Saggina *f* dicitur, fuisse transmissa, et ob metum gentilium in terræ visceribus occultata. Idem alii honestæ vitæ viri, præcipue autem cœnobitæ, quibus *F* vivere Christus est et mori lucrum, veraciter protulerunt. Nunc, juvante Deo, ad propositum accedamus.

ANNOTATA.

a Sola Dei Gratia, id est, nullis prorsus meritis meis.

b De S. Nicolao Peregrino egimus die 2 Junii; ubi et canonizationem ejus et translationem, ab Amando nostro, tum adhuc diacono Tranensi, descriptam habes pag. 248.

c Est *κόλον*, id est membrum, orationis pars ex pluribus verbis absolute aliquid significans; itaque cola plura reperiuntur in una periodo; nec proprie per cola scribere, est sine ambitu aut periodo scribere; quod tamen hic Amandus intelligit; cum hæc duo confundat, punctatim procedere, et per cola scribere. Et sane in hac narratione tota styllum ubique concisum affectat; vitatque periodos.

d De monasterio et Ordine Pulsanensi, in Capitana, videri potest Augustinus Lubinus in Abbatiarum Italiæ brevi notitia pag. 311; nos de illo plur-

*Inventionis
historia hic
pauca de mar-
tyrio præmit-
tit.*

d

e

f

ra

Notat, cur ope
horum MM.
multisaneantur,
alii non item.

A *ra diximus in Actis S. Joannis Matherensis, qui Ordinis hujus fundator et abbas fuit, die 20 Junii a pag. 37.*

e *Infra tamen cap. 3, num. 56, id factum dicitur a Rode presbytero. Nimirum potuit id Thecla per alium exsequi; et sic res utrique adscribi.*

f *Villam hanc seu vicum situm fuisse in agro Vigiliensi, at eversum deinde a Saracenis, dicitur infra cap. 1, num. 11. Calamitatem autem hanc Saracenicam accidisse*affirmat illustrissimus Sarnellus in Historia Sanctorum nostrorum Italica lib. 1, cap. 12, circa annum Domini millesimum.*

CAPUT I.

Inventio corporum sacrorum, et translatio ex ecclesia S. Joannis Euang. ad S. Fortunati, non sine multis miraculis.

I PSEO FESTO LECT. I. Immensa igitur pietas Creatoris, ad sui nominis gloriam et Sanctorum honorum, reliquias Martyrum suorum, quæ latuerant, in nostro tempore voluit reserare; ut in tanta exhibitione divini beneficii urbs Vigiliensium, quantitate modica Sanctorum claritudine sumeret incrementum, et ob eorum reverentiam Dei gratia præveniente accensa, cultui divino insisteret: quatenus per administrationem temporis ad æternitatis felicitatem ascenderet; quia quisque crescendo major efficitur, cum per bonorum operum profectum per dies singulos elevatur.

7 LECT. II. Merito ergo Deus in Sanctis suis apparet mirabilis; qua et ipsa benedicatur in efficacia interventus electorum suorum, et Sanctis cultus debitus adhibetur, et plebs devota ad justitiæ præmium evocatur. Sic igitur misericordia Dei et prævenit ad initium actionis, et subsequitur ad bonum perfectionis. Ita ergo his tribus causis præmissis ab idolatriæ* tempore usque ad nostrum Christianæ religionis splendorem suorum Sanctorum corpora latentia, per revelationem factam personis simplicibus, ad lucem manifestationis misericors Dominus indubitanter eduxit.

8 LECT. III. Nam cum quidam simplex et religiosus juvenis Adeodonatus apud villam, quæ Aquaviva a dicitur, hyemaret, per visionem conjunctam oraculo inspexit personam reverendi admodum vultus, oculis ultra communem hominum valentiam perspicacibus, nivea veste fulgentem, hortantem atque jubentem, ut ad inventionem sanctorum martyrum, beati Pantaleonis et Sergii, festinus accederet: in qua visione sibi visum est, quod specu* cujusdam tenebras penetraret, in cuius parte ultima lux magna claresceret.

9 LECT. IV. Idemque vir imperiosæ auctoritatis, unum crucifixum ostendebat, quem beatum Pantaleonem martyrem asserebat; cujus speciem propter diuturnitatem temporis et longum latendi spatium, veluti fumosas imagines solet, caligo quædam neglectæ vetustatis obduxerat, sordibus hebetem, aspectu tabidam, et quasi vultu mœrentem: alterum vero in concinnandis luminaribus intentum, beatum Sergium martyrem edocebat: quos ille vir candidus, voce hilaris, in-

cessu gravis, fronte serenus enuntiabat in lucem promendos.

10 LECT. V. In quorum educatione multa beneficia populis a Domino elargita fuerunt. Quem virum gravem et candidum et auctoritate sublimem æstimamus fuisse beatum Maurum, cujus reliquæ in sepulcro juxta composito postea sunt inventæ; sicut ex subsequentibus indubitanter potest perpendi.

11 LECT. VI. Modico autem elapso tempore, in vere sequenti; cum apud Barum in monasterio monialium sanctæ atque individue Trinitatis prædictus juvenis Domino deserviret, persona eadem inexhausti vigoris nitori, aspectu, incessu, ac voce, jam nota eidem juveni simplici et honesto per visum apparuit, præcepitque terribiliter, ut in Vigiliense territorium properaret, ubi partem Apuliæ, quæ regioni maritimæ adjacet, Saginæ tumulus erigit, quæ olim villa dives exsistens, a Saracenis funditus est eversa.

12 LECT. VII. Normamque loci evidentissime assignabat, et beati Joannis Euangelistæ oratorium, quod ibi est, ostendebat; locum campi quam profunde foderet, demonstrabat: ibique in uno sarcophago inventas reliquias, tamdiu intactas, videlicet beatorum martyrum Pantaleonis et Sergii, in lucem ederet: ob quorum honorem ad Dei gloriam infinita miracula panderentur. Sed cum voce justi judicis* quæreretur, quis eum duceret ad Saginam; ubi hanc formam loci vigilando inspiceret, quam impressam menti vehementer notaverat;

13 LECT. VIII. Responsum est ab eadem magna auctoritatis persona. Inspice: nota diligenter personam astantem (quæ subito venerat) ad carnem vestitam laneis. Mox innocens et justus juvenis a somno evigilans, quod viderat, quod audiverat,olvebat in pectore; non ducens congruum, in aures prodire publicas, nisi divini consilii prius astipulatione nitatur. Tandem igitur prudenter deliberans, ad tantæ jussionis executionem opus esse divino auxilio, ad beati Nicolai, confessoris Christi atque pontificis b, ecclesiam properat, cujus translationis festum ibidem solenniter colebatur c, ut ejus fretus auxilio jussa et visa perficeret.

14 LECT. IX. Interim in habitu religionis quemdam, Dionysium nomine, rectorem ecclesiæ nominatæ beati Joannis Euangelistæ, prospicit, sub laneo tegmine incedentem, ut eum per visum intuitus fuerat: quem cognoscens ex sola imagine, quem ante numquam noverat, amice salutatur; benigne alloquitur; narrat visa, adsciscit sibi socium; inhæret ut noto: properant ardentes amore; nec æstus nec via fatigat.

15 INFRA OCTAV. DIE II. LECT. I. adest, cui facta est revelatio; recognoscit omnia oculis, quæ mente notaverat; habet fiduciam assequendi, quod concupiverat; et, ut fiat certior et de promisso securus, alium invenit adiutorem: ibi enim ad ministerium ecclesiæ prædictæ beati Joannis se statuerat quidam vir Mediolanensis, simplex et timens Deum, Gualterius nomine; qui, secundum euangelicum præceptum, Domini crucem ipsius animo et corpore consueverat bajulare. Huic et sopito fuerat intimatum, et vigilantibus multotiens fuerat imperatum a quodam Magnatibus duobus aliis viris fulgentibus, illum, ne timeret, hortante;

16 LECT.

A. AMANDO EP. VIGILIENS. ab ipso, ut creditu, S. Mauro,

bus illi apparente,

et sepulcri locum assignante E

* f. juvenis

et socium operis,

b

c

cum quo mox occurrente proficiscitur ad locum indicatum: F

ubi et Gualterium quemdam adsciscit,

A AMANDO EP.
VIGILIENSI.
sæpe, idem ut
faceret, de cæ-
lo monitum
a S. Mauro.

16 LECT. II. Primo simili blandienti, secundo et tertio minanti et terrenti, quoniam a jussis desisteret et piger esset imperata perficere, et sanctorum reliquiarum vasa negligeret aperire; quia voluntas Dei esset Sanctorum suorum corpora revelari, et, tot annis evolutis, signis virtutum clarescere, et devoto cultui innumeris beneficiis subvenire. Et ad loci positionis Sanctorum notam inambiguam, faces splendidas et ardentes ibidem sæpe conspexerat; ut et tarditas operis abesset a corpore, et omnis hæsitatio ab animo pelleretur; seque asserebat esse Maurum episcopum et martyrem, pro Christi nomine crudeli gladio jugulatum, ibique cum duobus adstantibus sepulcris juxta conditis tumulatum.

Nimirum sim-
plicibus solet
Deus

17 LECT. III. Nec mirum, horum simplicium electas esse personas ad opus tam gloriosum; cum ad Euangelii prædicationem mundique illuminationem et gentium conversionem simplicium et ignobilium linguas decreverit Dominus, ut fortia confunderet et mundi sapientiam offuscaret, secundum Apostolum: Infirma enim mundi elegit Deus, ut confundat fortia; ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus, ut confundat nobiles et potentes. Item prænominato Dionysio, etsi non expresse revelatum, non tamen est hoc idem occultatum.

sullimia com-
municare at-
que committe-
re

18 LECT. IV. In tempore namque sacræ Quadragesimæ, quæ præcesserat, visum est ei videre quemdam splendidum, supero cardine delapsum, unum de choris cælestibus, ferentem quasi tres argenteos calamos, odorifero manna repletos, et eos apud Saginam in ecclesia supradicta beati Joannis cum digna reverentia collocantem: moxque duarum personarum ex Supernis civibus sermone doceri, ex manna vasorum hujusmodi remedia infinita variis infirmitatibus proventura; quod manifestum est et ex mirabili trium Sanctorum corporum afflatu et beneficiorum largitione copiosa.

Hi ergo 10
Maii SS. cor-
pora odorifera
effodiunt, et
abscondunt,
inconsulto epi-
scopo;

d

19 LECT. V. Tunc ii tres unanimiter decimo die mensis Maii, Indictionis quintæ decimæ d fidentes, invenerunt thesaurum incomparabilem, scilicet tria Sanctorum corpora prædictorum. Quorum inventionem odor suavissimus, mirificus, et ingens præcessit, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus: quo stupentes, et metuentes, ne odore tanto turba, per viam transiens, provocata, per vim sacra corpora tolleret, obliti (proh dolor!) nos cum nostro clero et populo adire et ad honorem Sanctorum, tot visis evidenter ostensis, accedere, absconderunt ossa Sanctorum, prius tamen ob reverentiam lota, intus in præmissa ecclesia S. Joannis. Verum inibi præconia et laudes angelorum ii tres inventores sæpe audierunt.

qui, re cogni-
ta, thesaurum
illud transtu-
lit ad ecclesiam
S. Fortunati,
non sine mi-
raculo.

20 LECT. VI. In loco autem inventionis sanctorum corporum vestigium oratorii, a Saracenis olim destructi, apparet; senumque relatione, ut ipsi a prædecessoribus acceperunt, sacra ædes beati Sergii ejusque Sociorum, quos tunc bene noverant, dicebatur. Nono vero die mensis Junii per medium inundationis pluviarum nos attoniti cum quibusdam ex nostris sacerdotibus, ut rem novimus, ivimus, et veneratione debita et officiis competentibus fecimus ea deferri in humeris sacerdotum usque in ecclesiam beati Fortunati e, ut ibi competenter a populo colerentur. Tunc, mirum, nec gutta pluviae super reliquias, super nos, et super sacerdotes nostros cecidit.

21 LECT. VII. In ecclesia vero beati Fortunati unum de ossibus beati Sergii cœpit oleo desudare: ibique visum est ab arca reliquiarum fumus aromatis et odoris immensi egredi. Deinde cum a consecrato altari beati Leutii f confessoris Christi, quod est in meridie, idem os esset translatum ad altare arctuum ejusdem oratorii nondum sacratum g, lux ingens ab eadem arca prodiit, qua tota ecclesia beati Fortunati est illustrata. Prædictus Dionysius furtim dentes sacrorum capitum, ad loci tuitionem, juxta parietem ecclesiæ ipsius beati Joannis absconderat, quos odor suavissimus patefecerat, ne a sacris corporibus essent inconvenienter separati.

D
Ibi reliquiarum
oleum et odor
rem effundit.

22 LECT. VIII. In tanta vero eximii odoris exhalatione ineffabili, patenter innuitur, orationum sanctorum in illis præcessisse instantiam (secundum Psalmi testimonium: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo) et virtutum connexionem Viros sanctos obfirmatos insolubiliter exstitisse, ut convenienter cum Apostolo dicerent: Christi bonus odor sumus Deo in omni loco. Ex quibus rebus etiam Sanctorum ossa mirifice reniter sentiuntur. In nocte autem Sabbati, quæ diem secuta est secundæ positionis, revelatum est cuidam viro simplici justo et timorato Vigiliensi, nomine Angelo, Proceres cæli ad situm Sanctorum magnifica visitatione accedere.

concurrentibus,
ut euidam revelatum est,

23 LECT. IX. Videbatur enim sibi videre quatuor viros illustres, et candidos, mitris coronatos h, singulis in equis candore insignibus, venire ad prænominatam ecclesiam S. Joannis: quibus vir ille simplex flexu capitis salutatis inquit simpliciter: Domini mei, sacratissimæ Sanctorum, quas quæritis, reliquiæ in oratorium beati Fortunati summa devotione ab Amando nostro venerabili episcopo ductæ, melius et honorabilius et loci frequentia, et turris munitione, et ædis sacræ pulchritudine requiescunt. Tunc ad hæc Regis æterni Aulici, ut erant benignissimi, ore læto respondent, se illud nosse, ideoque procedere, ut Sanctorum reliquias exsequiis competentibus visitent.

ad eas visitandas ipsas Calistibus.

ANNOTATA.

a Aquaviva castrum est regni Neapolitani in Barriana provincia, ab ipso Bario milliariibus fere quindecim ad meridiem distans.

b Myrensem intellige, de quo agendum erit die 6 Decembris: ejus corpus anno 1087 ex Lycia ad Barenses translatum, summo in honore habetur.

c Festum translationis hujus in Martyrologio Romano annuntiatur die 9 Maii.

d Nempe anno 1167, ut in fine notabitur.

e Ecclesiæ S. Fortunati, teste Sarnello in Historia SS. Martyrum lib. 2, cap. 8, nullum apparet hodie vestigium; sita vero fuit, ubi nunc visuntur ecclesiæ S. Margaritæ et S. Mariæ de Misericordia; fueratque fundata anno 1136; id quod probatur ex inscriptione, ejus olim frontispicio imposita et nunc in ecclesia S. Margaritæ servata, quæ sic loco citato refertur: Anno ab Incarnatione Domini Jesu Christi millesimo centesimo trigésimo sexto Simeon judex, filius Mauri, hanc basilicam fecit ædificare ad honorem sanctorum Fortunati episcopi, Mauri martyris, ac justi Simeonis pro anima sua suorumque parentum.

f De S. Leucio ep. Brundusino actum est 11 Januarii.

g Mi-

A *g* Mirum videri non debet, quod in ecclesia, annis tantum triginta ædificari cœpta, altare aliquod, forte recens erectum, nondum sit consecratum.

h Hinc forte colligit illustriss. Sarnellus in Monumentis episcoporum Vigiliensium pag. 24, quatuor hosce Cœlites fuisse olim episcopos Vigilienses; sed nihil argumenti satis hic solidi video, quo id firmari tuto possit.

CAPUT II.

Translatio Sanctorum ex ecclesia S. Fortunati ad S. Bartholomæi : miracula varia ; reliquiarum aliquot aliæ particulæ repertæ.

B *Translatio SS. porum ad Bartholomæi ; odor eorum, et populorum, a*
DIE III. LECT. I. Tunc Vigilienses timentes, ne vicinarum urbium cives tantum thesaurum raptum ire molirentur, honorifice sacras reliquias, cum laudibus et psalmodiis præcedente clero, usque ad ecclesiam beati Bartholomæi apostoli *a* in suburbium detulerunt ; in qua processione turba innumerabilis sexus utriusque divina inspiratione confluerat, odore Sanctorum corporum et fragrantia maxima referta et hilaris. In quo loco concursus populorum diversarum urbium et odore immenso, ante numquam operto *, et miraculis pascitur, et beneficiis cumulatur.

ecula miracula minime in.
25 LECT. II. In tanta vero rerum mirabilium multitudine potius ea scripsimus, quæ fere civium omnium testimonio sunt approbata ; ut ambiguitas tenendorum discedat ; fides roboretur ; invidiæ languor deficiat, quæ etiam adversus Sanctorum ossa desævire præsumit, et livore infecta, quos occupat, vita privat ; morti addicit ; velut insensibiles efficit. Nomina quoque eorum, quibus Dei clementia Sanctorum immeritis sunt impensa beneficia, plerumque posuimus ; ut vivis vocibus et testimonio personarum superstitum et Deus glorificetur et Sanctorum honorentur reliquiæ, et, fide crescente, livor abscedat, fides firmetur, et caritas accendatur.

C *alymus tur, et ex-*
26 LECT. III. Gulielmus presbyter, totius lateris et pedum amisso officio, diu vivus inter mortuos est deputatus : nocte vero, quam dies Dominicus sequitur, visum est ei ad Sanctorum reliquias accedere, et fumigante thuribulo reliquias Martyrum honorare, odorisque immensi refectione stupere : statim sanus efficitur ; vigilansque nudis pedibus adit reliquias, ibique vota persolvit, Deo gratias et laudes referens, jejuniis et orationibus insistens. Sacerdos quidam, nomine Leo, fere per decennium cæcus exstiterat, in die, sicut fieri solet in tenebris, palpans, nihil omnino visu percipiens ; accessit orans, jejuniis vacans ; videns et formas hominum, et colores rerum discernens, actiones motusque distinguens, ovans et Dominum laudans, recessit.

ulier contracta maleque ratione affe-
27 LECT. IV. Mulier quædam, Eva nomine, Gallica genere, quæ nervis totius corporis contractis, brachiis distortis, ventre tumido adhorrens, solo sensu capitis usa, supplex petit Sanctorum corpora, postulans, ut eorum precibus

Julii Tomus VI.

statum incolumitatis consequi mereatur ; quatenus debilitate (quam incurrerat sathanæ artibus et vinculis alligata, cui servire, sicut ipsa nobis retulit, noluit) abscedente, votum servitutis divinæ reddere valeat. Ea tamen bona sua prius in opus medicinæ consumpserat ; nullis tamen dolores suos potuit medicorum fovere remediis. Mox manibus, ut erat, obliquis juste, ut potuit, in fesso capite obdormivit ; viditque S. Pantaleonem se hortantem, ut surgeret : quod cum ipsa, diffidens adhuc, non crederet, iterum iterumque monita, sana surrexit, laudem Deo dedit, et exemplum glorificationis ceteris tribuit.

28 LECT. V. Quidam ex minori emitrideo *b* immensum capitis tolerabat dolorem. Invocato auxilio Sanctorum, statim est liberatus. Quædam brachium ad os ducere non valebat ; solo Sanctorum odore corporum est effecta incolumis. Quidam in formandis vegetibus *c* peritus artifex, Leo nomine, alterius brachii deficiente officio, diu suæ artis notitiam, quam volubilitate brachii exercere solebat, æstimabat inutilem et inanem : qui devotione digna et humilitate sincera a Domino petiit in veneratione Sanctorum, ut eorum precibus suum brachium ad usum sui officii roboratum rediret ; quod obtinuit ; cognovit, et gratias egit.

29 LECT. VI. Quædam mulier, prorsus sensum * audiendi amisso, capitis languore laborabat : ossa Sanctorum ore tetigit ; odorem hausit, a periculo infirmitatis est omnino liberata. Eodem tempore multitudo innumerabilis Vigiliensium et vicinorum ad loca primæ positionis et occultationis Sanctorum antiquæ *d* progressa, quærit diligenter, si quid ibi de Sanctorum sacris corporibus occultatur : invenitur autem, illis quærentibus, ex odoris insueti vapore quiddam ex ossibus a quodam Rubensi presbytero, viro veraci et probo, cui est nomen Abellus. Cui ossi cum in præsentia suorum concivium ad probationem ignis primo in vivis carbonibus, secundo in lini purissimi materia, esset suppositus (visu mirabile !) ad sacrum os non est ausus accedere ; quoniam, etsi flamma esset terribilis, subito est extinctus.

30 LECT. VII. Quod miraculum propulsavit perfidiam ; fidem adstruxit. Quid vero mirum est, si fugit ignis corporeus ; cum flammas carnis concupiscentiæ is, cujus illud os fuerat, in hac vita positus superasset ? In loco autem, ubi Vir tertius virtutibus roboratus, quem dæmones etiam Maurum martyrem confitentur, debitis est exsequiis collocatus, in lapide, quem terserunt, totum ipsius Sancti vestigium impressum apparet, sicut in cera sigillum ; ut possit a quolibet etiam evidenter notari, ubi caput, ubi renes, ubi ulnæ, ubi genua, ubi crura cum pedibus sita sint ; ex quibus lineamentis et superficie quidam in Dei misericordia confidentes, abrasum pulverem deportantes, cum ingenti reverentia honorifice posuerunt ; sperantes, idem auxilium profuturum humanis imbecillitatibus, si forte contigerint.

31 LECT. VIII. In altero vero loculo, qui ad orientem per longitudinem profundam extensus, duorum sanctorum Pantaleonis et Sergii corpora est complexus, non diu post manifestationem et translationem Sanctorum corporum portunculæ quædam de sacris ossibus sunt repertæ, quas ad sacras eorum reliquias contulimus diligenter. Sarcophagum vero B. Mauri martyris atque pontificis versus occidentem juxta prædicto-

A. AMANDO EP. VIGILIENSIS.

item ex capite et brachiis laborantes. b c

E

Surda mulier sanatur : reliquiæ igne probantur. * lege sensu

d

Vestigia S. Mauri saxo impressa reperiuntur. f

Reliquiarum aliquot particulæ inventæ. Sicut corporum ;

A. AMANDO EP.
VIGILIENSI.

rum sanctorum Martyrum capita, solo lapide mediante, aliquantulum est elevatum : ubi, sicut dictum est, corporis forma sacrati ad silicem est traducta.

et color singulorum diversus,

32 LECT. IX. Res mira ; sed mirabilius est efficaci experimento compertum : nam cum auras vitales carperet, ad corda lapidea formam bene vivendi, ut conjicimus, constanter transduxit, et idololatrias, lapidibus, quos pro Deo colebant, similes, conformes reddidit Jesu Christo. Neque pro solis virtutibus et fragrantia stupenda illa ingens admiratio mentem replet, cum color distinctus, ut singulorum Sanctorum reliquiis nitens, animum inflammet intuentis ad gloriam Deo attentius impendendam : in ossibus enim beati Pantaleonis est rubor flammeus, in corporeo * beati Sergii croceus, in residuo S. Mauri martyris atque pontificis candor niveus.

* lege corpore

et omnium soliditas incorrupta.

33 DIE IV. LECT. I. Præterea præmissa reliquiarum differentia e conciliat pondus et soliditas imputribilis. Sic igitur nitor et color parit distantiam, gravitas et sinceritas innectit concordiam. Quæ B quidem ex moribus, vita, constantia, virtutibus singulorum evenisse, non sine ratione conjicimus : nam vitæ gravitas, nitor, et incorrupta integritas est ad ossa collata. Prætaxatam vero in coloribus differentiam, quæ in discernendis Sanctorum pignoribus fuerat divino auxilio necessaria, requisivit ordinatio : post situm enim in tributis sedibus Sanctorum corporum nulla exstat in coloribus distinctio ; quia non est necessaria compositio.

f
Brachiorum vigor debilibus restituitur,

34 LECT. II. Tranensis f quidam, cui est nomen Joannes, ita brachii carebat officio, quod, sicut ipsum ab omnibus videbatur habere, ita ipse sibi ad opus exercitii, quasi deesset corpori, reputabat. Is reverenter adit reliquias ; poscit fiducialiter adesse sibi quod deerat ; petit sperans, ex uno sacrorum ossium signum crucis super locum passionis imprimi, impetrat ; accipit ; lætus et incolumis laudes Deo referens, ad propria rediit. Andriensis g quidam, qui Janquintus dicitur, tantum in brachio naturalis vigoris defectum incurrerat, quod, cum brachium utrumque haberet, alterius tantum solius opere utebatur : nam alterum, quasi nervorum vinculis dissolutum, onus inutile ab humero dependebat. Is fidens accessit ; sanus recessit ; vota persolvit ; præco Sanctorum extollit laudibus Regem cælorum.

g

C

Contractio tollitur,
* an. armorum id est humerorum ?

35 LECT. III. Puer quidam incauto præcipitio ita, nervis totius corporis contractis, erat forma informis, quod et amodum * et manuum natura in eo tabesceret, et vivens æstimaretur exanimis. Cum ipsa mater mœrens, coram sistens, lacrymas fundit ; non ausa voce petere, quod gestiebat humiliter obtinere, affectu solo impetrat, quod diu optavit : ejus natum, qui volunt, Deum benedicere vident erectum, manum utramque ad os ducere ; quod numquam qui noverunt, sperabant. Puella quædam, Juvenarii h civis, tantum cæcitatibus incurrerat detrimentum, ut nihil visu perciperet, lucem a tenebris non distinguens propter noctem continuam, corporum superficies, formas atque colores nullatenus sentiens, ducitur, trahitur ad sacras reliquias ; orat ipsa ; orant circumstantes pro ipsa.

h

et cæcitas ;

36 LECT. IV. Respicit Dominus ad effectum ; exauditur interventu Sanctorum. Mirum spectaculum ! Lumen recipit ; per se, sine offensione pedum revertitur, quæ per se non affuerat ; multis cernentibus, cernit ; sub plurium testimonio luminibus

lumen regreditur, quod putabant ingressibiliter D abesse. Sic, sic adest Dominus omnibus se invocantibus in veritate : sic in hac quoque vita Sanctos suos glorificat et honorat. Vir quidam, Ugo nomine, Normandus genere, adeo fuerat doloris arthetici * constrictione contractus, quod longo tempore nec manus ad usum palpani, nec pedes ad officium ambulandi movere valuerit. Sic igitur palmas gerebat ad onus, pedes trahebat ad questum, neutrum ad exercitium ; utrumque, peccatis exigentibus, ferebat ad supplicium ; et, ut truncus inutilis, aliis ferentibus, movebatur.

* lege arthritic

37 LECT. V. Is supplex, devotus, et humilis coram sacris reliquiis est delatus ; jacuit ; enormitatem scelerum recognovit ; fletibus verba dictavit ; Sanctorum interventu a Domino sanitatem impetravit. Ad gloriam ergo sui nominis divina clementia, et honorem Sanctorum, respexit super miserum hominem ; mox recedit contractio ; adest salvatio ; vigor et officium ad corporis accedit instrumenta : miratur, se posse surgere ; miratur, se posse manus volvere ; miratur, se posse figere gressus ; tentat, an valeat ambulare. Quid plura ? Se nobis repræsentat per se incolumem ; exultat et gaudet pro tanto beneficio, laudes Deo E et refert ingentes.

item contractio pedum ac manuum ex arthritide,

38 LECT. VI. Terlitiensium i quidam juvenis, cui Angelus est vocabulum, diu habitu audiendi amisso, ad incommodum lapsus est surditatis ; in medicorum remediis frustra sua profudit ; tandem ad certa, fuis lacrymis, omnipotentis confugit suffragia ; suppliciter sanctos Martyres exoravit ; opem consequitur ; auditum obtinet ; vota reddit ; ovans repatriat, Martyrum verax præco effectus. Modico temporis spatio elapso, quidam ex genere Gallico, qui participatione vocabuli cum beato Nicolao lætatur, diu apud Tranum, urbem egregiam, commoratus, tanta est invaletudinis molestia compressus ; ut, licet forma esset integer, officio tamen alterius lateris et vigore naturæ privatus existeret, ad onus gerens totum corporis instrumentum ab inguine, non ad amminiculum.

et surditas, i

LECT. VII. Is destitutus a medicis, duxit utile, summo Opificis postulare auxilium. Huc illuc ab uxore ducitur, viro vivente, jam vidua ; in oratoriis, quæ Sanctorum fulgent virtutibus, orationibus vacat ; tædium fit ipse sibi et aliis. Inspiratur tandem sanctorum Martyrum nuper inventas reliquias petere, ubi fulgor famæ illuxit, ubi vox Domini super aquas multas intonuit, ubi populorum mentibus ignis divini respectus incanduit : fertur homo miser cum votivo munere super quadrupedem ; subito divina misericordia prævenitur ; sentit vim ignotam membris redire præmortuis ; per se descendit, qui ut pondus ignavum super jumentum vix est impositus ; ita velox ; miratur se validum, miratur se celerem ; repræsentat se supplicem sacris reliquiis ; offert munera ; gratias agit ; coram nobis assistit hilaris et ab omni morbi periculo absolutus.

et paralysis F

40 LECT. XIII. Per idem tempus sacerdos noster Chrysolytus, et sacrista, inflammatus igne Spiritus sancti, ad Sanctorum monumenta cum pluribus nostrorum concivium profectus, sacrum pulverem oculis lacrymantibus speculatur ; eo ipso dignus efficitur invenire, quod aliorum nemini, tot quærentibus, est concessum. Offendit igitur pontificalem annulum, in auro puro formatum, lapide sculpto decorum, os quarti digiti sancti

Annulus S. Mauri ep. M. repertus cum osse digiti,

A sancti Martyris et præsulis complectentem. Quod invenit, tam fidelis, quam devotus nobis sponte obtulit.

em dæmon
energumeno
iens agno-

41 LECT. IX. Hic annulus ut a dæmonio, quod quamdam mulierem invaserat, jam accessu proximo est persensus, ardet, affligitur, clamat mœrens, se tantum incendium ferre non posse; profert, hunc esse annulum beati Mauri præsulis et martyris, per quem consueverat signo, sibi pestifero, populum Christo famulantem munire. Hunc igitur sacræ manus annulum communi consilio inter sacras reliquias jussimus reservari.

ANNOTATA.

a Hujus ecclesiæ viæ hodie, teste Sarnello, vestigia apparent.

b Legendum hemitritæo, a Græco ἡμιτρίαιος, quo febris significatur semitertiana.

c Veges in sequiori latinitate pro vase vinario dicitur, sive lag ena illud sit, sive modius, sive dolium; uti hæc omnia etiam significatur Italica voce veggia, a qua veges duci videtur. Vide Candum in Glossario.

d Id est, ad vicum Saginensem, ut patet ex dictis supra.

e Præmissa differentia est casus accusativus pluralis; quasi dicat auctor: præmissas reliquiarum in coloribus diversitates conciliat etc. id est, sicut differunt reliquiæ coloribus, ita conveniunt soliditate et integritate.

f Tranium sive Tranum urbs est in ora maris Adriatici haud procul Vigiliis versus ostia Aufidi: et sedes est archiepiscopalis.

g Andria urbs Trano distat sex circiter miliaribus in meridiem.

h Juvenatium, Italis Giovenazzo, urbs provinciae Barensis ad mare Adriaticum, senis item fere miliaribus distat Vigiliis versus orientem.

i Terlitium, vulgo Terlizzi, oppidum est Vigiliis dissitum quinque circiter miliaribus in austrum.

CAPUT III.

c Prosecutio miraculorum; apparitiones variae; sacellum Sanctis adificatum.

iliter usum
membrorum
suum

DIE V. LECT. I. Post non multum temporis spatium mulier quædam, cui est Maria vocabulum, de Gallorum genere, in tantam invaliditatem membrorum divino judicio est elapsa, quod præter visum et sensum aurium ab omnibus eam intuentibus censeretur moles inutilis: adeo enim erat ejus linguæ modulus coarctatus, quod ad sermonis saltem minimi actum solvi non poterat; manus ad tactum movere, brachia tollere, pedes ad gressum protendere vis languoris prohibebat: portabatur;olvebatur, aliis miserentibus: statum tamen mentis sanæ atque integræ morbus non valuit conturbare. Affectu, quo poterat, animo, quo valebat, sanctos Martyres exoravit: innuit viro motu capitis, ut ad oratorium beati Bartholomæi, ubi erant Sanctorum reliquiæ, duceretur.

utim recupera-

43. LECT. II. Et quia ibi signis virtutum innumeris sanctorum Martyrum beneficia conferuntur; visum est ejus viro seminecem conjugem

sacris reliquiis sistere. Quod gestit altera, quod alter deliberat, effectui mancipatur; globus enormis, moles informis, statuitur sacris corporibus; orat suppliciter; plorat fiducialiter; petit instant, ut sanitas redeat, linguæ vinculum pereat; solvatur silentium, ora resolvat ad præconia: ad manus et pedes sua reducantur officia: exaudit Dominus preces supplicum; surgit per se mulier incolumis; jam desuetus vigor ad membra revertitur; loquitur, graditur, brachia flectit; et palmis se lætam et validam nobis offert; refert Domino gratias; Sanctos honorat votivis muneribus; movet ad laudes ora inspicientium; mirantur omnes et collaudant Dominum.

44 LECT. III. Notandum vero diligenter, neque ut frivolum est putandum, quod veritatis sumus experimento comperti *. Nam cum præ-nominata mulier voto a Domino Sanctorum suffragiis peteret sanitatem: quædam alia mulier, ætate grandæva, vita et moribus commendabilis, ratione integra, oriunda Caurati a, quæ cum cæco filio ibidem a Domino postulabat remedium, vidit vigilantibus oculis hora jam secunda diei per januam septemtrionalem introire juvenem fulgidum, coopertum veste nitenti, in sonipede flammeo, ad jam dictam B. Bartholomæi basilicam, toto populo, qui ad Missarum solemniam stabat intentus, ei cedente, solamque inter omnes illam ipsam petere mulierem; statimque tanta * ipsa salubriter, invisibiliter recessisse: quod alius nullius tantæ multitudinis est aspectui præsentatum:

A. AMANDO EP.
VIGILIENSIS.

equite celesti
apparente.
* pro compe-
rimus

a

E

* lege tacta

45 LECT. IV. Illico circumadstantibus rem, quam viderat, retulisse: tunc illam, quæ totius corporis est passa defectum, surrexisse, tonsosque crines, quos vehementi cultu aluerat, sacris reliquiis consecrasse; sicque incolumem ad propria vestigia retorsisse. Nos autem illum juvenem decorum fulgore, beatum Pantaleonem vel Sergium æstimamus fuisse, qui et se et sua beneficia voluit corporaliter exhibere, ut eum nobis adesse invisibiliter præsentem non dubitemus. Clericus quidam, Gualterius nomine, tanta convulsi capitis passione turbatus est, quod continuis doloribus, quos nulla medicorum ope linire * potuit, nec videndi nec audiendi, nec quiescendi posset actionibus indulgere: et qui artificio suendi consueverat vitam fovere, cogeatur inopia mendicare. Profectus ad sancta corpora, humiliter lacrymis petit suffragia; quod postulabat, obtinet; sanus efficitur; ex assueti laboris studio, quod noverat, perficit; gratias refert innumeras Salvatori.

Sublati dolores
capitis graves.

* f. lenire

F

46 LECT. V. Quidam puer quinquennis apud Juvenatium ludi oblectamento illectus, discretionis expers, prudentiæ inops, pueritiæ inscitia hebes, subito per plateam currentis sonipedis impetu dejicitur; ferratis pedibus hinc inde conculcatur; ossa tenera non valent furentis tusionis feritati resistere; cedit ictibus caput; orbes oculorum a suis sedibus propulsantur; deficiunt brachia; nil miserationis adhibetur ventri, nil lateribus; nil soliditatis restat coxis et tibiis; confunditur funditus; deficit natura cum sensu; vis, auditus, visus, et sermonis ministerium omnino emoritur; solo halitu tenui semivivus relinquitur: flent miseri parentes unicum filium; desperant de vita nati, cui medici operam denegant; ad funera contrite * prolixè præparant: adest cura sepeliendi, ubi diffuerat * cura medendi.

De filio obtrito
et morti proximo
anxiæ mar-
tri

* forte contriti
* lege defue-

47 LECT. rat

A. AMANDO EP.
VIGILIENSIS.
apparet cale-
stis juvenis,
camque ad SS.
reliquias invi-
tat;
* an. inspira-
ta?

47 LECT. VI. Mater tandem famam virtutum sanctorum Martyrum recensens, ad spem insperata * erigitur; inter questus funereos interpellat beatos Martyres; se optare fatetur, prolem ferre exanimem deferri ad eorum Sanctorum memoriam: sed via, calor, exilis spiritus filii, et cœtus plorantium a tanto proposito dehortantur. Adest pestifera persuasio, superstitiosa mulierum impulsio, ut opem a maleficis petat, ut quærat præsidium a quadam ministra vilissimorum spirituum; quatenus excellentia divinæ imaginis se subjiciat immundis spurciitiis: negat mater honesta; stat in proposito, perstat in voto. Fessa parens lacrymis, somno veniente, quiescit; ut sibi videtur, vocatur, et tangitur ut evigilet, et vota perficiat; iterum fatigata sopore, languescit: intuetur illico juvenem fulgidum, ad se leniendam benigne venientem, leniter alloquentem, hortantem sacras adire apud Vigiliis Sanctorum reliquias Martyrum, dehortantem a magicis nœniis, promittentem filio sospitatem.

apud quas puer subito sanatur;

B

48 LECT. VII. Mulier pia, mater miserabilis expergiscitur; affectat animo, signo revelationis vere animari; statim videt filium emotos oculos aperire: clamat præ gaudio mater: En vivit, quem sepelire putabam! Respondet ad hæc quædam delira vetula: Consulatur malefica. Mox puer claudit lumina emota, non evulsa: protinus mater sanctum Pantaleonem interpellat: ad nomen matris iterum puer impulsa lumina detegit. Tunc mater fidens oraculo, accensa spevitæ atque desiderio Martyrum, cum affectuosis muneribus, viro comite, procedit ad Martyres. Ibi tam mente quam voce humiliter postulat, exanimem filium ad vitam reduci, matri reddi, se redire a sacris lætam reliquiis, quæ domo tristis abscesserat. Papæ admirandum! Sensus ad instrumenta, qui abscesserant, revertuntur; orbes regrediuntur ad sedes, videt puer, audit et loquitur; flectit curvamina lacertorum; pedes movet ad gressus; ad formam naturæ omnia membra reducuntur, eaque animæ ad operationem pristinam famulantur.

uti et sacerdos ex oculis dolens.

C

49 LECT. VIII. O Potentia inexplicabilis! O benignitas inestimabilis! Ad honorem Sanctorum suorum Dominus respicit super memorem, et devotionem parentum: Dominus erigit elisum, consolidat contritum, integrat fractam prolem; ut nec signa tantæ læsionis supersint. Solvuntur certatim ora ad tam immensæ miserationis præconia, grates immensas referunt totius sospitatis Auctori. Nuper in beati Bartholomæi æde jam sæpe nominata quidam nostrorum fratrum, sacerdotalis ordinis, vir probus, atque modestus, diu magnis oculorum passionibus afflictus, sacris reliquiis corde compunctus astitit; sanctos Martyres intercessores ascivit, suppliciter postulans, ut Sanctorum precibus divinum ei auxilium subveniret, quem omnis humana cura destituerat medicorum. Accipit; quod quærit, invenit. Illico enim, uno ex sacris ossibus orbitibus obscuris appposito, claris luminibus sospes egreditur, qui æger ferrugineo sanguine obtusis oculis fuerat introgressus.

Incredulo cui-
dam brachii
languentis u-
sus redditur.

50 LECT. IX. Tot virtutum argumentis fides astruitur et roboratur, lux fidelitatis accedit, perfidiæ nox discedit. Si quibus tamen adhuc superest ambiguitas, ipsa vel misericorditer vel terribiliter propulsatur. Ad quod duo divinæ potentiae pro meritis suorum Martyrum subduntur indicia. Monopolitanus quidam, Maius nomine, lacerti alterius enervationem perpeusus, dum casu transiret ante B. Bartholomæi ædem, de

qua sæpe fecimus mentionem, a sociis assumptæ D mercationis monetur, ut ad honorem Sanctorum oratorium adeat, precibus sanctos Martyres moneat, ut eorum interventu impetret a Domino sanitatem. Incredulus resistit; superbus transit, insalutatis reliquiis; asserit, se fidem non adhibere, nisi prius recepto incolumitatis remedio. Sol occumbit; nox orbem contrahit; somnus per membra infidelis infunditur: visum est ei arcam reliquiarum sanctorum inspicere, odore salutifero recreari: sospes evigilat; lætus aulam sacratam ingreditur; jam fide mitis, jam humilis Deo gratias agit. Sanctos honorat muneribus.

51 DIE VI. LECT. I. Quædam mulier apud Tranum sanctorum Martyrum beneficiis detrahit; irridet ad cultum Martyrum accedentes; inficiatur, se posse credere; putat fatuum, si quem admiratio moveat; fatetur insanum, si quis se subdat famæ mendacio. Cum igitur filium teneret in gremio, videt, a manibus prolem rapi crudeliter, dejici violentius, semianimem palpitare, signa mortis ostendere. Mater stupet; inops mentis efficitur; causam volentiæ tantæ ignorat; mœret, luget, dolet acrius. Tandem mens redit; recogitat reatum perfidiæ; invocatur sanctos Martyres; profitetur, se credere; implorat de perfidia veniam: illico puer surgit incolumis; parens fit hilaris, gaudet in Domino, currit læta dignis onerata muneribus ad sacras reliquias; hortatur notas accedere, ibique sperare salutem; deterret perfidas, ne simile quod ei * contin-
gat incommodi. Sic igitur Dominus quosdam prosperis, alios trahit adversis; aliquando enim beneficiis, aliquando flagellis correctionis hominum operatur salutem.

Sic et incredula puniuntur; se emendata, poenam avertit.

E

52 LECT. II. In eodem fere tempore cujusdam Vigiliensis domus per vetustatis incommodum, tignis deficientibus carie, corrui: ceteris ruinam fragore [præsentientibus, puer quidam] impetu ruinæ deicitur. Forte cisterna, in qua magna erat pluvialis aquæ collectio, hiatu patuerat aperto; in eam partium collisione cadentium idem puer impellitur: mox parentes, Martyres vocabulis propriis invocant; opem puero flagitant: nec mora; pater confisus in Sanctorum presidio, se post puerum mergit; invenit filium molli aquæ alveo, quasi cubili, receptum incolumem; egreditur ovans cum illæsa progenie; Dominum collaudabant ipse, mater, vicini omnes, qui concurrerant. Statim procedunt cum reddito filio ad sanctas reliquias; assistunt aræ supplices, donorum affectu sanctos Martyres pro se fuisse interventores efficaces agnoscunt.

Puer salvus ex ruina et aquis educitur.

F

53 LECT. III. Apud Botontum b exstitit quædam mulier invalida, febribus assiduis jam exhausta, habens ad ubera jam sicca unicum filium, et ipsum vel matris contorsione, vel alia causa apparente languore, contritum. Quæ mota fama virtutibusque Sanctorum, necessitate crescente, vovet prolem sacris corporibus. Protinus, morbo cedente, redditur sanitati. Quidnam mater faciat, prorsus ignorat: lugenti nato præ lactis inopia non valet sufficere: molestum est alienæ curæ unicum prolem committere: timet, ob famem filium posse deficere, oblita petere sibi, quod filio a sanctis Martyribus impetraverat. Non est sibi satis in patria opem querere medicorum: urbem Tranensium gloriosam, morbis anxia, cupida salutis ingreditur, ubi est et copia sapientum, et specierum salutarium innumerabilis multitudo; redit attonita, violentia sibi languoris expressa, ptisis * incurabilis signa manifesta præ-
tendens,

Puer alius subito convalescit,

* lege phthisis

A tendens. Tandem in se reversa, precatur expresso nomine beatum Pantaleonem, ut ejus interventu fiat incolumis. Noxia tamen persuasio mulierum cogit nil sperare a sanctis Martyribus; imo iterum curas attentare humanas.

et mater,
urente Dei-
acum S.
taleone.

54 LECT. IV. Cum igitur postera diei sequentis aurora iterum etiam Tranum itura [esset,] ut experientiae medicorum se subderet, inspicit nocte media jam exacta, nec vere dormiens, nec vere vigilans, incorrupto rationis officio, fulgidum juvenem, nitida veste decorum, ad se leniter venientem, sequentem gressus feminae cujusdam incomparabilis, quae similis visa est imagini Virginis et Dei Genitricis Mariae: cujus gloriae feminae docetur affatu, ut hominum secularium curas contemnat; hunc sibi astantem Juvenem sufficere ad salutem, cujus nomen totiens invocaverat. Visio salubris elabitur; mulier jam sospes evigilat; B laetatur oraculo: tamen ambigit de salute, donec experitur surgere: jam se movet fortius; nil passionis, nil ardoris sentit intrinsecus; appetit fomenta ciborum, quos aegra diu abhorruerat: comedit delectabiliter; dormit suaviter; pallor plumbeus abscedit; vividus color accedit; cognoscit mulier Dei auxilium; sentit Martyrum interventum; exclamat, beatum Pantaleonem pro sua, quam acceperat, intercessisse salute. Simpliciter ergo sacras reliquias cum oblationibus visitat; Deo refert gratias pro beneficiis tantis; omnes adstantes ad cultum Sanctorum gratiosa invitat.

c
nus langu-
et febris sa-
ur. Et hæc
amiracu-
tribus SS.
munia
t.

55 LECT. V. Sacerdos Rubensis c, quem superius nominavimus, qui, sacro Martyris osse a se invento, prius in lino flammam appositam inspexerat (visu mirabile!) retorqueri, et paulo post circulariter penitus exstingui, ex eodem osse signo crucis impresso super cujusdam Rubensis mulieris palmam enervem et quasi mortuam, mox eam fuisse sanitati redditam, nobis tam veraciter, quam fideliter retulit. Mulieri quoque alii Rubensi, febrium ardore anhelanti, pulverem sacri corporis in latice sitiienti tribuit: statim vim febrilis incendii exstinctam fuisse, nobis libenter audientibus humiliter intimavit. Ad- didit etiam, utramque feminam Sanctorum meritis sospitatem receptam cognovisse, ideoque sanctos Martyres digna veneratione coluisse, atque colere devotione fideli, et experimentis exhibitis salubriter Martyrum efficacem potentiam attestari. Sciendum est autem, sanctos Martyres, ad quorum honorem hunc libellum formamus, opere mirabili non separari, quos vita, sepulchra, cultus, et translatio gloriosa non dividit: quas etsi cujuslibet solius nomen invocetur ad opem, vel eorum quilibet videatur adesse ad suffragium, sive unius eorum reliquias contingat præstare secundum opinionem remedium, non tamen operationem credimus esse abjectam: tres enim in uno et per unum idem salvationis beneficium exsequuntur.

anguine S.
uri demo-
stificiuntur
i de illo ali-
a narrant,

56 LECT. VI. Eodem fere tempore, quidam juvenis Vigiliensis, nomine Samaritius, se reum magni criminis aestimans; quia tamdiu occuluerat apud se, quod in tumultu beati Mauri præsulis et martyris forte invenerat in multitudine tot quærentium, addidit ad ejus reliquias lapidem rubeum d valde perspicuum, undique visu penetrabilem; quem obiectum jussimus occulte apponi mulieri quinque spiritibus immun- dis obsessæ: statim dæmonia æstuant; mulierem miseram torquent, vexant, laniant et proster-

nunt. Tandem in sui ardoris periculo profitentur, se ferre non posse incendium ex sanguine Mauri Bethleemita pontificis sibi appposito: quem Maurum ajunt a gentilibus impio gladio trucidatum; paulo post a quodam presbytero, Rode nomine, cum ipso sanguine, annulo, et virga pastorali (cujus etiam ornamentum quaecumque inventum inter ejus reliquias custodiri præcepimus) eundem honorifice involutum, in naviculam quamdam delatum, usque ad sinum Vigiliensem perductum;

A. AMANDO EP.
VIGILIENSIS.

57 LECT. VII. Cum vero in maritima regione nulla urbs adhuc esset statuta, usque in villam Saginæ e tractum vehiculo, juxta sanctorum Pantaleonis et Sergii sepulchrum esse terræ visceribus honore debito commendatum. Hoc idem et alia dæmonia in multis, quos invaserant de ignota gente, affirmant. Possunt tamen vasa mendacii, licet coacta, eructare veritatem. Cornitanus f juvenis quidam ab infantia possessus a dæmonio E fuerat, quem solebat in dies sæpe in terram prosternere, et terrorem cunctis insipientibus cum stupore incutere: volvebat enim elidens robustum ephebum, sensum obtundens, rationis vim aufere-ns, feritatem bestialem immittens. Cum vero visum est divinæ clementiæ, ipsum Sanctorum intercessionem donavit: liberatus enim a pestifero spiritu, ut agnus, mitis et supplex incedit. Quare uterque g adhuc sacris ministeriis Sanctorum famulatur.

quæ et alii
plures professi
sunt.

58 LECT. VIII. Cum ea, quæ scripsimus, et alia multa * plura, sicut uberius vulgi testimonio comprobantur, tam in proximis quam in valde remotis orbis partibus, Dominus ad suorum Martyrum invocationem respectu propitio exhiberet, et claritudo Sanctorum dilatando se miris operibus hinc inde quasi super candelabrum illucesceret, totus Vigiliensis populus a minimo usque ad maximum, mulierum quoque devotio generaliter ab infantula usque ad vetulam, jussis nostris obsequens, pro Sanctorum reverentia laborem corporalem tam diurnum quam nocturnum assumit; gaudent omnes locum, quem sacro cultui mancipavimus, præparare; se oneri sponte subjiciunt; sub æstu medio fodiunt; lapides et terram ejiciunt; eruderant altam con- F geriem maceriæ veteris usque ad vivos lapides; labor improbus in profundum penetrat, continuat opus sine requie affectus infatigabilis.

Amandus ep.
oratorium SS.
Martyribus
ædificat,
* forte multo

59 LECT. IX. Sitim, lassitudinem, ardorem solis, tenebras noctis benigne tolerant; parvus cibus fovet corpora; sopor modicus membra recreat: sic omnes certatim se sacro oneri subdunt; sic jugum Christi suave est et onus ejus leve; sic Spiritus sanctus intus incitat. Nec tamen foris desunt beneficia inspectoris ex alto, quæ acuunt vires, corda erigunt, lacertos roborant: tot enim visis prodigiis, tot signis, tot mirabilibus auditis incessanter accenduntur ad voti consummationem, ad finem propositi. Tandem Dei juvante gratia, non sine magnis sumptibus aulam Sanctorum perfecimus, in qua tres aras, et materia et forma pretiosas, gemmarum fulgore nitentes, ereximus; de quibus vere quis possit dicere: Pretiosa corpora pretiosa vasa recipiunt. Interim planetarum ultimus bis se phœbo subjecit; Phœbe jam bis comburitur; luna jam secundo ad idem signum soli conjungitur h; tantum animorum affectum tanta operis est secuta celeritas.

adjuvantis po-
puli studio in-
credibili et la-
bore.

h

A. AMANDO EP.
VIGILIENSI.

ANNOTATA.

a Nunc Coratum et Quarata dicitur oppidum sub archiepiscopatu Tranensi, milliaribus viæ amplius sex distans Vigiliis versus meridiem. Porro ex apparitione, quæ hic narratur, suspicor cum Sarnello in Epp. Vigil. pag. 41, ortam esse apud Vigilienses consuetudinem depingendi SS. Sergium et Pantaleonem instar equitum : quales re ipsa fuisse, neque negare nos posse diximus in commentario, neque vetustis monumentis probar.

b Botontum, sive Butuntum, vulgo Bitonto, urbs est decem fere milliaribus versus austrum Vigiliis dissita.

c Rubi et Rubum, Italis Ruvo, civitas ad meridiem Vigiliarum sexto circiter milliari posita, episcopalis est sub metropoli Barensi.

d Lapidem hunc Sarnellus in Hist. SS. Martyrum lib. 2, cap. 33, vel putat concretum esse S. Mauri sanguinem, vel lapidem verum quidem; sed sacro ejusdem Martyris cruore imbutum. Ad-
B dit tamen, dubitasse aliquando de hujus rei veritate Alexandrum Cospi, suum olim in sede Vigiliensi decessorem; eamque proinde retulisse ad sacram congregationem concilii Tridentini interpretem; a qua rescriptum illi fuerit die 17 Decembris 1591, permitti posse sine scrupulo, ut continuetur usus venerandæ ac deferendæ in supplicatione thecæ, in qua servatur, ut creditur, sanguis S. Mauri; modo adjungantur pro more aliæ reliquiæ, et non aliter : reliquias enim antiquas tolerandas esse, tametsi desit certitudo sufficiens ad eas approbandas; modo etiam in hac re ratio prorsus nulla habeatur narrationis patris mendaciorum; quæ mox hic sequitur.

e Sarnellus in Episcopis Vigiliensibus pag. 23 hæc ita intelligit, quasi in toto littore Apuliæ ad mare Adriaticum negetur tum fuisse ulla civitas: at patet ex versu præcedenti, hic tantum agi de sinu Vigiliensi. Imo credibile est, Roden ex industria naviculam a portibus et oppidis avertisse, ut eo secretius tutiusque deposita sacra Saginam deportaret. Solum ergo negatur, tunc exstitisse civitatem Vigiliensem; quod hactenus verum putamus. Vide dicta in Commentario prævio art. 2.

f Cornetum, aut potius Cornuetum, urbs est episcopalis in provincia Patrimonii S. Petri ad ostia propemodum Martæ fluvii.

g Hic scilicet Cornitanus, et Samaritius, de quo numero præcedenti.

h Triplici hac phrasi poetica significat auctor, ædificium suum bimestri tempore consummatum fuisse.

CAPUT IV.

Translatio SS. Martyrum ad oratorium proprium, et crebra miracula; auctoris ad eos pia apostrophe; inventionis et translationis tempus.

Supplicatione
maxime solen-
ni

DIE VII. LECT. I. Trigesimo igitur die mensis Julii (sicut constituimus) conveniunt nobiscum totius fere provinciæ a, qui sedibus suis non abfuerant, reverendi pontifices, Milo Prolinianensis b, Urso Rubensis c, Joannes Can-

nensis d, Smaragdus Vestanus e, Petrus venerabilis abbas monasterii Colonæ f, juvenis ætate, sed vita, moribus et sapientia senex: Mando archidiaconus Tranensis, cum quibusdam suorum confratrum supplevit absentiam domini Berterandi g, venerabilis archiepiscopi Tranensis, qui legationis regiæ functus officio, ad imperatorem Constantinopolitanum h, Deo comite, iter assumpsit; Venerabilis vero Barensis archiepiscopus i ad regiam urbem k profectus, aberat; cantor quoque ecclesiæ S. Sabini confessoris Christi atque pontificis l cum quibusdam ex canonicis, archidiaconus et archipresbyter Andriensis cum aliis clericis, prælati Barolitanæ ecclesiæ m, archidiaconus et primicerii Melfictensis ecclesiæ n cum suis clericis, archidiaconus Juvenatiensis ecclesiæ cum multis ecclesiæ suæ clericis, archipresbyter Caurati cum suis, et alii sacerdotes quamplures nostri cleri, devoti cœtum solemnem auxerunt. Quantus vero concursus totius provinciæ, quam ingens et copiosa fuerit multitudo, nullius lingua posset evolvere; ut possis tam corde concipere quam ore proferre veraciter:

61 LECT. II. Hæc Dei evocatio, hæc innumero collectio divino spiritu est afflata; hujus multitudinis infinitæ erat cor unum et anima una; hæc est civitas Dei, de qua dicta sunt gloriosa! Hinc fugerat carnalis concupiscentia, ubi corda omnium repleverat tam affectuosa reverentia. Aderat cum lacrymis exsultatio, hilaritas in ministerio Martyrum, compunctio lacrymosa in recordatione criminum. Gaudet fidelis Christianorum humilitas, confunditur dæmonum contumax et proterva iniquitas; garriunt dæmones in vasis, quæ occupaverant, torquentur et æstuant; et tamen virtutum sanctorum Martyrum fatentur immensam. O pudor! Quis erit jam perfidus, quando ipsa perfidia confitetur? Quis erit dæmoniis deterior? Quis ipsa perfidia perfidior; cum credant dæmones et contremiscant? Et si non vultis tantæ multitudinis testimonio credere, vel operibus credite.

62 LECT. III. Cum enim sacra corpora solemniter duceretur, tot clericis præcedentibus et subsequentibus. ad laudes Dei ora incessanter solventibus populis, cum lacrymis, Kyrie eleison, clamantibus omnibus, luminaribus accensis coruscantibus, mulier quædam dæmoniaca liberata est: nam tres iniqui spiritus, qui eam diu possederant, per aures egressi, certa indicia sanguinis et flegmatis * abundanter fluentis reliquerunt. De cetero igitur nihil vexationis, nihil infestationis persensit. Mulier alia Andriensis, per octo annos contracta, onus grabati, tædium domus, mœror cognitionis, morborum nexibus astricat*; sanctorum tamen Martyrum interventu adjuta, quos sæpe vocaverat, surgit incolumis, ambulat, et pedibus sine sustentationis adminiculo processionem sacram cum gratiarum actione comitatur. Populis igitur Deo concinentibus, neque * spiritibus ejulantibus, cum odoribus aromaticis et luminaribus fere stellas æquantibus, nos cum coepiscopis et cleri canentis concorditer innumera multitudine, sacras Christi Martyrum reliquias ad loca præparata deduximus. Aram mediam beato Pantaleoni, septemtrionalem sancto Mauro, meridionalem beato Sergio dicantes; ut primam possis merito dicere beati Mauri præsulis, si a polo arctico numerare incipias; sancti vero Sergii ultimam: si vero te versus torridam verteris, beati Sergii erit prima; sancti

deferuntur SS.
Martyrum
corpora,

nec absque miraculis, ad novam ædem et altaria sua.

* lege phlegmatis

* imo astricta

* legem nequam

A sancti Mauri suprema. Sic itaque honore medio permanente, dignitas primi, pro arbitrio numerantis, duobus reliquis congruit. Sanctissimi tamen Mauri positio majorem habet ad sublimem poli verticem adjacentem accessum.

63 LECT. IV. Eadem luce puer quidam alterius *, posteriorum pedum cujusdam equi ferocissimi violento ictu atque fulmineo facie percussa, procul deicitur : omnes, qui aderant, exanimem arbitrantur; audit mater filium exstinctum, quem modo ludentem inspexerat; clamat illico : Sancte Pantaleo, succurre. Ad vocem matris, ad nomen Martyris, puer protinus surgit incolumis, ferens tamen in facie totius equi ferri vestigium. Omnes magnificant Salvatorem, qui etiam invocationi sui Martyris tantam vim contulit et tam magnum beneficium benignus exhibuit. Quidam juvenis Vigiliensis ab ortu contraxerat passionem, quo surdus et mutus exstiterat : sic igitur linguae vinculum ei sermonem omnino negaverat; sic aurium meatus obstrusus * sonum haurire prohibebat : defectus tamen sensuum non potuit vim rationis extinguere : vidit populorum concursus, percepit devotionem, intellexit potentiam

B Martyrum, et ipse devotus accedit, instat precibus, adjuvat viribus et affectu ministros. O admirandum spectaculum ! O mira et stupenda operatio ! Qui, dum conversaretur cum hominibus, mutum fecit loqui et surdum audire, ipse ad honorem Sanctorum suorum aperuit aures et solvit vinculum jam dicti juvenis. Cæpit igitur primo dicere : Deo gratias, coram omni populo, cunctis, qui aderant, stupentibus, Deumque in ecclesia Sanctorum magnificantibus; postea cujusque sermonibus respondere, rerum nomina proferre, quæ non habent prolationem difficilem. Vovit igitur, se servire sanctorum Martyrum oratorio, ministris ecclesiæ ministrare; ubi, Deo gratias, sicut audiendo et loquendo, sic ministrando per singulos dies profecit atque provehitur. In quo magis mirum est, cum numquam sermonem audiverit, quod magna Dei potentia nomina ignota protulerit.

64 LECT. V. Navis quædam, peregrinis, qui Dominicum sepulcrum visitaverant, onerata, quemdam Francigenam inter ceteros referebat, qui caligine innata diu visum amiserat. Is dum esset in quodam portu Græciæ, per somnium prospicit beatos martyres Pantaleonem et Sergium hortantes ipsum, ut si velit pristinam perspicuitatem visus recipere, eorum domum apud Vigilias adeat. Quod quidem devote peregit : ad nos enim venit videns, visionem retulit, monitis se parere testatur, dona votiva obtulit, lætus recepta sanitate recessit. Eodem die sacræ translationis Borolitanorum quidam, Petraccha nomine, veteris validique morbi passione multiplici tremorem in omnibus membris contraxerat, ut nec gressus figere, nec palmas elevare, nec appetere fomenta, diuturna ægritudo permitteret : vix linguam ad sonum minimi sermonis movebat. Hic post inanes curas medicorum, post sumptus innumeros, post rerum suarum consumptionem fidens ad sanctos Martyres accessit humiliter; orat, eorum supplicatione mereri salutem : propitius Dominus respicit miserum, exaudit supplicem, donat eum precibus Martyrum. Is, de quo medici desperabant; is, quem vulgus dicebat ab immundis spiritibus fuisse occupatum, surgit et ambulat solidatus; fugit tremor et pallor; accedit cum colore vivido sospitas insperata; magnificat Dominum, gratias agit salvatus.

65 LECT. VI. Mulier Vigiliensis exstat, quæ diu fluxum sanguinis passa, nullis potuit humanæ artis fomentis juvari; et invocata sanctorum intercessionem Martyrum ope, statim salvata est. Sacerdos quidam Tranensis supplex accessit ad Sanctorum reliquias, orationibus insistens; qui, sicut nobis retulit, contracta suorum genuum curvamina per sanctorum interventum Martyrum, quorum opem petit, restitui saluti pristina impetravit. Et sacra translatione Sanctorum corporum luce quinta Juvenatiensium quidam, cui est Smaragdus vocabulum, dum iret executum sua negotia, casu vel dolo satanæ, quadrupedis, quo ferebatur, insultu graviter cecidit. Præter corporis proprii contritionem, humeri compago disjuncta est, nervis dissolutis; brachium, ut onus emortuum, dependebat : gemebundus repatriat; domesticos, cognatos et amicos flebilis compassio movet : opifex evocatur, ut chirurgica * violentia et artificiosa opera in balneo, quod paraverat, ossa retrahat; sedibus reformet juncturam; homo mœret in balneo; lavacrum nec delectat nec lenit : supplex sanctorum Martyrum nomina contrito corde atque animo humiliato enuntiat; petit eos adesse sibi afflicto; poscit auxilium; orat eorum remedium : mox fit ossium ad naturæ locum consolidatio; mox vires redeunt nervis; mox pristina coaptatur connexio; redit sensus sine dolore; abscedit sine læsione læsio; adest integritas sine afflictione; movet, volvit, jactat brachium homo incolumis : cognoscit divinum suffragium, miratur, gaudet de beneficio, deflet lacrymis se immeritum, se criminosum, se iniquum, se impium : linguam movet ad præconia. Miratur medicus; stupet cognatio; inspicit artifex, sine artificio sospitem; omnes lætantur, et Regem cælorum magnificant, sanctosque Martyres venerantur, quorum ope salvatus est homo prænominatus : maturat statim homo ille promissum munus sui assecutus : venit lætus; se nobis præsentat in ecclesia; refert coram cuncta, quæ modo notavimus.

66 LECT. VII. Apud urbem Rubensium quidam superstat *, qui honorum * decurrentium fluxu continuo spiritus meatum impediendum, jam puer octo dies defessus suffocabatur : reumatis * enim violentia guttere conglobato, aura vitalis intercipitur : verum ubi aqua, in qua sacrum os Martyris est ablutum, ejus gula contacta est, omnis globositas evanescit; via spiritus aperitur; ad corpus jam fere præmortuum vigor redit. Quid plura? Sanus efficitur; exsultat in Domino : lingua ejus respondens animo, divinis laudibus vacat. In mari Adriatico, cui procellæ consueverunt esse familiares, navis quædam fluctibus jactabatur : nautæ timentes naufragii periculum, remis supremo conatu insistunt; ad terram nituntur accedere : chorus * vero undarumque sævitia votis periclitantium adversatur; proram ad littora qualitercumque tendentem retardat. In tanto metu quis tam pigri æquoris *, quis adeo desidiosus non nititur viribus cunctis evadere? Sed solet sæpe celeritas infortunio perpediri *.

67 LECT. VIII. Uni nautarum freti asperitas remum rapit; ille amens exuitur; post remum se jactat improvidus, non reputans, minoris esse incommodi rem vilem amitti, quam periculoso casui personam committere, et salis fluctuantis perfidiam experiri : pœnitet illum temeritatis suæ; vellet ad socios remeare; salo jaciente non valet; nil opis nautæ socio pereunti queunt tribuere; metuentes inspiciunt pereuntem : jam nox, et intervalli distantia suis speculationem eripiunt : socii

A. AMANDO EP.
VIGILIENSIS.
hæmorrhœissa,
contractus,
obtritus ab
equo.

* Chirurgica

E

Oborta tempestas,
* pro superest
* lege humorum
* rheumatis

F

* lege Corus

* an. languoris?

* præpediri.
nauta fluctibus
immersus,

A. AMANDO EP.
VIGILIENSI.

socii salute desperata, tandem gelato sanguine præ formidine, cum puppe littoribus applicant. Quid miser faciat? Recursus maris terræ aspectum abstulit; viribus deficientibus, præ frigore atque labore tabescit; languent brachia; exsanguis efficitur; spes tamen eum non deseruit: recolit in tanto descrimine beatorum Martyrum claritudinem; precatur voce, qua poterat, animo tamen magis quam ore.

ab apparenti-
bus Sanctis in
littore sistitur.

68 LECT. IX. Exauditur; quoniam prope est Dominus his, qui tribulato sunt corde: videt protinus duos Juvenes, aspectu illustres, hinc inde se ipsum adjuvantes, alterum dextrorsum, alterum sinistrorsum, remi, quem ille ceperat, tenentes extrema. Ducitur mox incolumis, eumque sistunt in littore: sic nauta salvato, recedunt. Qui Deo referens grates, quampluribus virtute sanctorum Martyrum enarrata, revisit socios, de sua morte mœrentes: jam omnino securus lætificat tristes; ad laudes Salvatoris secum ora reserat sociorum; ad venerationem Sanctorum incitat animos experimento virtutis.

B

Mulier incre-
dula, cœlesti
visione verita-
tem edocetur.

69 DIE VIII. LECT. I. In prænominata urbe Rubensium mulier existit, quæ nuper importune tot Sanctorum virtutibus derogabat: ea roboratur oraculo, quatenus nihil perfidiæ, nihil ambiguitatis gerat animo. Sic enim fidei veritas in initiis novitatis per livores ferrugineos, per detractiones malignas, per venenosas blasphemias, per cædes cruentas erumpens, hominum infidelium figmenta consuevit despicere; nunc quoque per singulos dies magis magisque in immensum extenditur, in sublime provehitur, coruscat atque resplendet, suoque fulgore fumum fallaciæ falsæque opinionis imagines inanes annihilat*. Mulier igitur Rubensis sacram ecclesiam beati Nicolai, Omnipotentis jussu, per somnium sibi videtur intrare: tunc a quadam persona canitiei venerabilis admonetur, quatenus sacri templi partem intimam ingressa, notet quod ibidem inspexerit: tunc mulier, parens monitis, introgressa speculatur tres personas perspicuas et illustres, quas idem senex dicebat esse beatos martyres Pantoleonem, Sergium, et Maurium pontificem: et, ut jam nihil dubii de eorum virtutibus ferret in pectore, quid circa eos existeret, jubebatur inspicere. Mox mulier diligenter intuita, videt eos ubique cincinnis ex manna collectis redolentes. Subito mulier evigilat, nil ulterius hæitationis tenens in animo; sed digna veneratione censet et profitetur sanctos Martyres esse colendos.

Telo percussus
sanatur;

* an. concipi-
mus vel con-
jicimus?

* an. probari?

70 LECT. II. Illum vero reverendum senem, beatum Petrum principem Apostolorum concinimus*; cincinnos autem ex manna, virtutum remedia, quæ universitati proficiunt, arbitramur. Nec prætermittendum putamus, prædictam feminam, genere illustrem, vita gravem, ætate provectam, prudentiæ auctoritate nitere, solitamque proferre, ex eo probare*, Sanctos non esse, quos modo fama clarificat, quia ex eorum ossibus manna non defuit o. Gallicorum quidam post Dominici sepulchri visitationem, cum aliis contra perfidiam et perditam Saracenorum gentem profectus, ut eis resisteret, nitentibus Christi fideles invadere, telo percussus est, ubi crus pedî junctura nodorum connectitur: a sociis mox, dum ruit, recipitur; fertur ab aliis, ut curetur violenta separatio. Sic officium ambulandi exstinxit, ita humanæ artis remedia superavit. Extenuatus igitur expensis, in nullo profecit. Itaque salute desperata, ubi portum Brundisii p,

attigit, aure læta recepit et sanctorum inventionem D Martyrum et translationem devotam. In spem ergo adductus, sanctos Martyres precibus intercessores ascivit; statim convaluit; utroque pede rectus (quod jam desueverat) ambulavit.

71 LECT. III Die [a] translatione sacra quarte-
decimo, nobis veraciter est relatum, quod, dum nos, sanctorum Martyrum reliquiis, honore debito conditis, Missæ celebraremus solemniam, quædam mulier Barensis parochiæ, cæca longo tempore, suppliciter sanctis Martyribus invocatis, propulsa caligine, diem hausit, solem desuetum percepit, formas hominum et rerum notavit colores: tanta quoque perspicuitate donata est, ut quæque subtilia, quæ visus ætatis grandævæ obtusus nequit percipere, clare inspiciat. Eodem quoque die quidam Teutonicus, fugata imbecillitatis clauditate in Sanctorum oratorio, sospitatem Sanctorum interventu recepit. Post sacram sanctorum translationem Martyrum diebus paucis interpositis, quædam mulier, Spinaciolæ q incola, nomine Æmiliana, auris alterius sensum amiserat, ejusdem partis brachium et latus exsanguie naturæ defectu portans, ut onus: ea suppliciter petit sanctorum Martyrum interventum. Quod petit, accipit; subito surdæ partis aperitur meatus, natura divina ope vires ignotas lateri ministrat et brachio. Audit igitur acutius; convalescit fortius, exercet partes modo emortuas; robusta vivacius ipsa cum ceteris gratiosa laudibus extollit Dominum; beatos Martyres colit et honorat devotius.

ei cæca, clau-
dus, surda ac
paralytica,

E

72 LECT. IV. Eodem die puella, Canusii r item clauda, et
oriunda, quæ, pede altero extra seriem naturæ inverso, ossibus a sedibus suis egressis, claudicabat deformiter, ante sacrum altare B. Pantaleonis constitit; paulo post se terræ projecit; oravit; surrexit statim incolumis. O virtus investigabilis! O potentia ineffabilis! Ossa loca naturæ sine dolore, sine molestia, jussu Omnipotentis recipiunt; pes redit ad formam; ad sedem revertitur planta, gressusque dirigitur, et roboratur incessus. O stupendæ operationes valida jussio! Nervi, ossa, pellis, caro cum venis modo retorta, sine intervallo, sine sensus læsione, in momento conditori et reparatori obediunt; compago famulatur opifici; natura paret nutui Creatoris. Mox Omnipotens ab omnibus collaudatur; sancti Martyres honorantur, et populo supplicante, coluntur. Die postero alia mulier, quæ Spinaciolam colit, arefacto brachio et propulso a sede, ad sacras aras Sanctorum accelerat; orat, ut intercedant pro salute ipsius: protinus nervis vigor insuetus accedit; calor cum sanguine fovet lacertum, modo emortuum, modo ab humero evulsum, et dissolutum; æqualiter levat brachia; vis naturalis æque utrique administrationem dispensat. Jam ipsa de sospitate secum glorificat voce clara Dominum; sanctos Martyres efficaciter pro se intercessisse, fatetur.

item clauda, et
luzata.

F

73 LECT. V. Novimus quemdam adeo insolentiam deditum, adeo totum desideriis caris obnoxium; ut naturalis ratio nec lucis scintillam ei valeret effundere, prorsus devio, penitus occæcato; cum nihil saperet nisi carnem; præsentem vitam solam esse crederet; non esse Deum, qui mundum regeret, qui singulorum corda inspiceret, insipienter diceret, insipientiusque putaret: pœnam post hanc vitam vel præmium opinantem pro insana* haberet. Is publice instabat ore polluto, blasphemias sanctos Martyres præsumens contingere, os turpe ponens in cælum

Blasphemi-
fustus inter-
tus.

* f. insano

A lum et linguam contaminatam in æthera jaciens. Sicut igitur erat impœnitens, subito, cum esset validus et indomitus, divinæ ultionis clade prostratus est, quod et visum et auditum amitteret, et elinguis fieret, ut linguam toties temeratam ad nullum posset movere sermonem. Jacuit itaque spirans diu semianimis, ut rigore vindictæ perfidos deterreret. Sic igitur non post paucos dies, qui bestialiter vixerat, bestialiter est defunctus. Quare qui non creditis nostro et aliorum innumrabili testimonio tam constanti quam vero; qui fidem tot eorum, qui salvati sunt, abnegatis; qui tot et tantis virtutum argumentis resistitis, saltem, quibus ad fidem estis duriores, dæmonum confessioni credite; vos præcipue, qui ex eo, quod vos salem s appellari opinamini, vitium elationis incurritis, etsi non amore, vel timore respiscite, sine pudore hujus verbi domini: Quod si sal evanuerit, in quo salietur? Dirigite viam Domino; rectas facite semitas ejus. Et si adhuc corde livido vel lapideo fidem inficiamini, saltem a detractationibus, a blasphemis perfida lingua vacet: pœna ergo deterreat, quem non trahit charitas.

74 LECT. VI. Alia fere consimili justæ correctionis ultione Dominus exhibita, more paterno deterruit quemdam Juvenatii civem, quem quia intuitu, quo penetrat omnia, corrigibilem vidit, percussit atque sanavit; virga tetigit, et liberavit animam ejus: exstat enim, quem nec timor nec pudor sanctis Martyribus maledicere prohibebat. Hic repente, noctis inducta caligine, visum perdidit et auditum, et diu fari non potuit, neque gradi. Tandem in se reversus, perfidiam, quam recognovit, detestatur; petit de reatu detractationis veniam; sanctorum Martyrum exorat patrocinium. O immensa clementia Conditoris: Ipse pœnitenti remittit peccatum. Nec mora, confitenti reddit oblatum *. Ubi enim confessus est, se pertinaciter deliquisse, donatur omnibus, quæ valde dolebat scilicet merito perdidisse. De cetero igitur sanctos Martyres veneratur fideliter, et oppilat ora maligna fortiter: colit igitur Martyres, et laudat constanter; detractores et maledicos impugnat instanter.

75 LECT. VII. Si omnia, quæ per sanctorum Martyrum suorum Pantaleonis, Sergii et Mauri præsulis suffragia Dominus fecerit et quotidie operatur, conemur ad memoriam posteritatis litteris tradere, prius nos vita, quam rerum copia derelinquet: nullius enim umquam vel ingenii solertis artificium, vel oris facundia, vel manus velocitas poterit sufficere ad istorum Martyrum virtutum potentiam exprimendam: separatim enim beneficiis, quæ post eorum inventionem sunt in diversis mundi partibus ostensa, tam mirifice quam utiliter quotidie incessanter, ubicumque petuntur ad opem, ubicumque nomina eorum suppliciter invocantur, illico succurrunt remediis, prosunt suffragiis, lætificant postulantes, quibus Dominus videret expedire. Nec solum corporum imbecillitatibus proveniunt faciles, sed etiam animorum vulneribus salubrem afferunt medicinam. Quot enim eorum oratorium obstinato corde adeunt, qui animo compuncto recedunt? Quot criminum mole compressi, qui pondere scelerum remoto, suspiciunt? Quot mœrore affecti, qui abeunt hilaritate refectioni?

76 LECT. VIII. Hos ergo tam benignos quam celeres Adjutores suppliciter veneremur, devotissime deprecemur; ut, corporum salva temperie, morbis remotis, pacis tranquillitatem et Julii Tomus VI.

prosperitatem nobis obtineant, puritatem et innocentiam postulent; post transitum vero ab hoc seculo æternæ vitæ nobis felicitatem impetrent in regno cælorum. Itaque, o veri Christi Cultores, passionis Dominicæ Testes inclyti; vestro patrocinio ab adversis omnibus nos protegente; hostes universos propellite; pro ecclesiæ pace intercedite; sterilitatem removete; fertilitatem et copiam dari exorate; a vitiorum voragine nos custoditos ad viam rectam dirigite: dominum regem nostrum Gulielmum t, undique a vobis prospectum et exaltatum, provehite, potentia et vitæ protectione munite, ejus inimicos pedibus ipsius prosternite, cujus adolescentiæ atque felicis regiminis tempus tranquillum divina dispositione vestræ inventioni electum est; prælatos militiæ ipsius et omnes ejus regni defensores robustiores ope vestra efficite: clerum et populum Vigiliensem familiarius procurate: vestræ domui vos custodes propitios exhibete; languores illuc venientium propulsate; cultores vestros aspectu benigno respicite.

77. LECT. IX. Me Amandum, Vigiliensem episcopum, quamvis immeritum servum vestrum, semperque cum vita vestro ministerio deditum circumspecte, circumspectumque ab omni molestia tam animæ quam corporis defensum, roboratum [præstate;] atque post hujus vitæ fragilis egressum inter electos locum qualemcumque precibus vestris et meritis interjectis providete: æternæ quoque vitæ fieri me participem secuti * repulsæ Onnipotentem, cui assistitis, flagitate; qui hunc libellum virtutum vestrarum, Deo juvante, qualitercumque formatum vobis libens et devotus obtuli.

78 Sanctorum vero prænominatorum Martyrum translatio celebrata est honorifice anno dominicæ Incarnationis millesimo centesimo * septimo u, Indictione quintadecima; regni vero ejusdem Domini gloriosissimi regis Gulielmi secundo; nostri vero episcopatus quartodecimo, mensis Julii die trigesimo, ab inventionem mense tertio, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Apuliæ scilicet.

b Legendum Polynianensis vel Polymnianensis, juxta Ughellum. Est autem Polymnianum, vulgo Polignano, littoralis Apuliæ civitas, a Bario metropoli viginti miliaribus in ortum dissita. De episcopis ejus agit recusus nuper Ughellus in Italia sacra tom. 7, col. 748; sed Milonem hunc vel ignoravit, vel corrupto nomine Mayonem appellavit; cujus neque initium neque finem assecutus, id tantum de illo asserit, episcopum eum fuisse Polymnianensem anno 1170. Comparitio vero, de qua hic agitur, contigit Vigiliis anno 1167.

c De Rubis dictum cap. præced. lit. c. Episcopos Rubenses enumerat Ughellus tom. 7, col. 762 et sequentibus. Inter eos quintum nominat hunc nostrum, ni fallor; quamquam non Ursonem, sed Ursū appellat; neque aliud de illo repererit, quam quod floruerit sub rege Guilielmo anno 1163. Adi editionem ejus novam col. 764.

d Cannæ prope Aufidum flumen et sexto circiter milliari ab ejus ostio in terra Barensi sitæ, celebres olim, a Roberto demum Guiscardo eversæ sunt. Perstiteretamen earum inter ruinas episcopi per annos fere quadringentos; ut notat Ughellus, cujus editionem novam de Joanne nostro con-

64 sule

A. AMANDO EP.
VIGILIENSI.

ac sibi propitii
sint.

* lege securi

Tempus hujus
inventionis et
translationis.
* supple sexa-
gesimo
u

F

A. AMANDO EP.
VIGILIENSI.

sule tom. 7, col. 793.

e De Vesta Apuliæ civitate, ad Gargani montis radices ad orientem posita, deque antistitibus ejus agit Ughellus tom. 7, col. 865 et seqq. Eos inter secundus censetur Smaragdus noster, littera tamen istic prima suppressa Maragdus nuncupatus; de quo id tantum reperit Ughellus, quod a Siffredo archiepiscopo Sipontino consecratus fuerit. Obiit autem Siffredus, ut ibidem col. 827 dicitur, anno Christi 1166.

f Imo Columnæ, ut opinor; de quo ita Lubinus in brevi Notitia abbatiarum Italiæ pag. 107: Abbatia titulo S. Mariæ de Columna, Ord. S. Benedicti, Dioceseos Tranensis. Ita vetus codex taxæ cameralis: "la Colonna milliario prope Tranum ad orientem in terra Bariensi, di Bari."

g Hunc Berterandum inter archiepiscopos Tranenses vel omisit tam Ughellus ipse, quam qui Italiam ejus sacram nuper ad incudem revocavit; vel si præteritus non est, avulsus est certe ab ordine et loco suo: nam si idem est Berterandus noster cum Verterando Ughelliano, tom. 7, col. 900, non Peregrini decessor; sed ejus et Bisantii successor notari debuit; quandoquidem hic ab Amando vivens exhibetur anno Christi 1167.

h Emmanuelem scilicet Comnenum.

i Barensis archiepiscopus tum erat Andreas; ut vide apud Ughellum tom. 7, col. 604.

k Panormum scilicet, ubi regni Neapolitani ac Siculi solium pridem Rogerius constituerat; unde urbem regiam vocitatum fuisse, docet Rocchus Pirrus in Chronologia regum Siciliæ ad an. 1166.

l Ecclesiam hic opinor Canusinam assignari, cujus olim episcopus, ac deinde tutelaribus patronus fuit S. Sabinus; de quo fuse actum est die 9 Februarii.

m Barulum, vulgo Barletta, urbs est in ora maris Adriatici Tranum inter et Aufidi ostium, quæ sedes deinde facta est archiepiscopi Nazareni.

n Melficta, seu Melfictum, et Melfitum, Italici Molfetta, civitas est milliariis circiter tribus Vigiliis distans ad orientem.

o Manna namque ex his corporibus multo posterius cœpit effluere; ut palam fiet ex secundæ inventionis descriptione num. 6.

p Brundisium, vulgo Brindisi, urbs est in provincia Hydruntina, portu, arce, ac sede archiepiscopali insignis, distatque Vigiliis versus orientem milliariis ferme octoginta.

q Spinaciola, vulgo Spenazzola, civitas in Basilicata, Vigiliis milliariis viginti quinque circiter distans ad montem Apenninum, versus meridiem.

r Canusium, in xolis Canosa, urbs ad Aufidum sita milliariis circiter viginti a civitate Vigiliensi versus occasum.

s Doctores appellat et pastores amimarum, qui in Evangelio Sal terræ nuncupantur.

t Guilielmum II intellige, Neapolis et Siciliæ regem; de quo ita Pirrus loco supracitato: Anno mclxvi Willelmus II, cognomento Bonus, regnum suscipit, decimum quartum agens annum.

u Supplevi vocem sexagesimo, oscitantia typothetæ, ni fallor, omissam. Vide Commentarium prævium § 3.

HISTORIA INVENTIONIS SECUNDÆ

AUCTORE DANIELE FRANCINO.

Ex antiquo Officio proprio ejusdem ecclesiæ.

LECT. I. Tertio forte anno a cum adisset frequens pietatis explendæ causa phanum * divorum Martyrum Franciscus Baucius b, dux Andriæ, et oppidi Vigiliarum dominus, advertissetque ad id animum, quod ara media inter duas extremas aliquanto amplioris operis, in qua Pantaleonis corpus legebatur recondi (cum reliquarum duarum altera Maurum, quondam Bethlemitanum pontificem, altera Sergium obtineret) omnem venerationem adeuntium in se exciperet, reliqua ferme subobscuræ prope neglectui haberentur; commotus est animo vir religione et pietate, nullo pacto tantam cultus deformitatem sejunctarum reliquiarum ferendam. Quare apprehensum aliquando gravem et religiosum virum, Jacobum Gravinensem piissimum ædis c episcopum, sui consilii participem fecit: et quod aliquamdiu excogitasset, ad eum retulit; rationes quoque, et causas attulit, quibus, quod institueret animo, probaret, roburque et pondus rei gerendæ adjiceret.

2 LECT. II. Volvente igitur anno, quem nos pontificali instituto externo verbo Jubilæum d vocamus, cœpit Deus, qui id futurum constituerat, denuo titillare cor ducis, et excitare hominem intrinsecus spiritu quidem ingenito, qui sine intercessione eum lacesseret, ut ad manifestandam divinæ clementiæ per Martyres gloriam festinaret, et ipse (quando Deus ita jubet) tam præclari facinoris laudem ultimo peteret. Itaque inter alia curanda, quibus carere non poterat, atque adeo inter cœnandum dormiendumque, recusabat * cura, neque ullum dabatur ab hac cogitatione et captando consilio otium. Tandem expugnavit frequens sollicitudo; admissusque in iter faciendum, eam ob rem potissimum Vigiliis contendit. Nec mora interjecta, decenti hora episcopum convenit; rem omnem aperuit denuo, et quid tandem cepisset consilii, edocuit. Id erat, agi se eadem illa, qua prius, cogitatione declarandorum Martyrum Christi.

3 LECT. III. Sed antequam progressum describam totius negotii, ut facilius intellectum sit, rem omnem quasi tempestivam maturamque suo tempore divino judicio esse gestam; venit mihi in mentem hoc loco Jacobi Catalani, per id ipsum tempus curatoris ædis S. Mariæ, cognomento de Jano e, in agro Vigiliensi, matutinam visionem inserere, ut ipsa de instigatori * ducis spiritu, non humana cogitatione sed divina mente ingesto, fidem faciat. Huic quidem viro, ævo gravi ad annum fere septuagesimum, vitam insuper integerrimam, summæque innocentiae habenti nomen, eum adhuc nullo occuparetur morbo, ante sanctorum Martyrum effossionem mane, diluculante aurora, inter dormiendum vigilandumque, per hujusmodi quietem visum est aspicere augustæ dignitatis feminam, insidentem solio magnifice instrato, ipsamque aurea veste

Dux Andriæ videns S. Pantaleonem fere solum a populo coli, * l. sanum, ut et infra scripi-

E

collatis cum episcopo consiliis, decrevit.

* recursabat

(id quod Jano euidam per visum fuit revelatum)

* instigatore

A veste insignem, quam audiebat a circumstantibus esse Reginam cæli Mariam, Virginem matrem Domini, apud quam in circumfuso Sanctorum cœtu tres adstabant excellentes viri, rogantes his verbis: Mater Virgo gloriosa, longiusne manendum est nobis tamquam in carcere sub terra? Quando dabitur, ut educamur in lucem! Quibus illa, sua majestate prædita, respondebat; ut æquo jam animo opperirentur ducis Andriæ reditum, qui futurus esset propediem; tum fore, ut effossi atque educti [in] lucem conspicerentur. Quo viso, illis loco cedentibus, ipse somno solutus, ad Sergium quemdam, virum probum, accessit; rem, quam per quietem viderat, enarravit. Nec res dilata est ultra diem quintum decimum quo tempore dux Vigiliis profectus, rem quam diligentissime curavit.

4 LECT. IV. Adhibitis opificibus, primum ara media submota est. Reperta prius arcella lapidea, ansata ferreis hamis, opertaque marmorea tabella cum foramine circiter in medio, ut moris fuit antiquitus Sanctorum corpora in subterraneis condere: qua inspecta vacua, spes, quæ concepta ampla fuerat, refriguit*: quo renuntiato, dux tepiditatem subarguens, Pergite, inquit, habentes fiduciam. De industria hoc a veteribus factum arbitror, ut si qui effodienda curarent, vacuitate reperta, ut proposito consilioque desisterent: solent enim, cum hæc infodiuntur, dissimulationibus ac technis*, vel paulo remotioribus angulis vel cæcis intacta, vel ancipitem viis pluribus habere dolum horroremque* prope indeprehensum per abditas dissimulatasque ambages: incumbite diligentius, et quaque circum* disquirite. Quin ipse eadem consecutus, operi instabat: jussit arculam educi vacuam: ad parietem versus perfodi imperavit. Nec longe altera est inventa, studiosius conclusa. Illam continuo sumptam religiose detexerunt.

5 LECT. V. Inter horrorem primum et lætitiā vix bene venerato Pantaleone, et ad partem phani loco religioso posito, ad Mauri pontificis nulla deterrendi suspicione se vertunt: et itidem ad arcellam ventum est vacuam, mox ad alteram ossibus Pontificis conditam. Immorati sunt paululum aspicientes; venerati sunt pietate inexplēbili sacri Martyris et Præsulis corpus; ut qui patronos suos cernerent; quod majores assecuti fuerant. Hoc quoque seposito, ad Sergium properant; ibi similis est inventa vacuitate*, at cum vera arcella sub altari nulla esset reperta, plane desperata res fuisset, ni ducis intercessisset auctoritas; qui jussit parietem a tergo altaris aperiri ferro, juncturamque ipsam lapidum, studiose et fabre compactam, solvi: quo cœpto patefieri, ostendit se Martyr, qui haud longe secesserat. Dici non potest, invento Sergio, quanta et quam solida lætitiā ad omnes pervenit. Facta autem est ubi aspiciendi copia, catervatim promiscueque ingressi, pietatem exhibebant; adeo tamen, ut inhibita illa nimia licentia fuerat*: nec secus dux et præsul deinceps quemquam nec cum summa veneratione sunt passi. Confectum autem hoc negotium aliquanto fuit ante vesperam quarto decimo Kalendas Novembris, millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto, feria sexta, ut mos Ecclesiæ appellat.

6 LECT. VI. Fuit autem consilium ducis ab initio clam recondere; sed aliud Martyres Christi ipsi, qui latere diutius nolebant, pertæsi jam infossione pignorationem* et ducis et mortaliū omnium, constituerant. Itaque id consilium,

quod prius intenderat, veluti elapsū e manibus est. Populus ultimo admissus; mirus factus concursus ad tantæ rei spectaculum; vix posse videbatur pium omnium desiderium expleri, quod se ad eum diem numquam perventuros putarent, ut diu dubitados Martyres tanto perausi* gaudio spectarent. Mansit hæc ratio per sequentem diem tertium decimum Kalendarum Novembris; idem horror adeuntium, eademque religio omnibus. Postridie Dominico, toto oppido quam piissimæ supplicationes publicæ decretæ. Ad ædem ventum est: resonat ubique carmen laudis, exosculantur vasa illa, quæ digna fuere, ut tam sacras reliquias continerent. Continuo exsudare ultimo ossa, universis admirantibus, cœpere, mannaque ex sese emittere specie candidissima in grana ad magnitudinem thuris f.

7 LECT. VII. Fuit autem hoc, quod ad manna attinet, jam inde a prima inventionē Dionysio ipsi divinitus in multa miranda opera præmonstratum futurum: sic enim ab Amādo, piissimo tunc Vigiliarum episcopo, mandatum memoriæ est g: is enim Dionysius per jejunia sacræ Quadragesimæ, quæ præcesserat, in somnis vidit unum ex cælestibus choris cum duobus aliis cælo delapsū, ac veluti tres argenteos calamos ferentes* odorifico manna repletos, et eos, ubi erant tunc sanctorum Martyrum corpora, Sagine collocasse, capite ac gestu totius corporis perreligiose reveritur*; mox reliquos duos, quæ ex manna futura erant, in hæc verba prædici*: Hujusmodi, inquit, vasorum manna remedio est variis corporum ægrotationibus proventurum. Quod vel tunc persuadebat fore et fragrantia reliquiarum admirabilis et miraculorum crebritas, quæ prope incredibilia cernebantur; spem quoque infallibilem afferebant exaudita cantica laudesque non semel concinentium angelorum, simul et collucentes faces, et accensi cerei, quos tres ipsi inventores Deodonatus, Dionysius, et Gualterius sæpe conspexerant; tum vero quod in æde sancti Fortunati, quo primum e suo loco in sacerdotum humeris translati sunt Martyres, os unum beati Sergii et oleo desudavit, et fumus inde aromaticus, odoris nulli assimilis egressus est, quodque continuo ex arcella reliquiarum lux immensa prodit; qua causa, stupore omnium qui aderant, tota ecclesia illustrata est.

8 LECT. VIII. Supplicationibus undique decretis, a finitimis et remotioribus civitatibus confluebat quælibet multitudo: infinitus eorum numerus, qui nudis pedibus iter fecerunt, in quibus viri dignissimi permulti fuere. Venerunt Trānenses, Andrii, Botontini cum præstructo clero, solemnī ritu, crucibus et Sanctorum reliquiis quique suis: præsules prætoresque civitatum ipsarum similiter ac populi, sine calceis, sine corporum suorum elegantis, devoti, abjecti, animo ac verbis Deo expositi: nec Rubensium, Melfictinorum, Juvenatiensium, Coratinorum pietas defuit, aliorumque multorum difficilium memoratu propter ingentem numerum. Quique vota sua, nummos, cereos, mantilia, variaque munera afferebant, quasi invidiam inter se de magnificentia donariorum factorum*. Obsidebant ædis vestibulum et phanum cancellosque custodiæ morbosī, valetudinarii, lepta et comitali morbo detenti, capti oculis, surdi, affecti membris, claudi, mutilati, ulcerati, trunci, perditī, quaque mansitabant, exspectabant divinam vim atque opem, qua vita inutiles, desperati jam medicamentis humanoque omni officio, aut in integrum

A. FRANCINO.

* an. perfusi?

f
de quo olim
Dionysio prædictum fuerat.9
E* Amādo
habet ferentem* lege reveritum
* legendum
prædixisseF
Subsecuta mox
undequaque
supplicationes.

* f. facturi

A. FRANCINO.
concessa indul-
gentia, patrata
miracula.

h

* lege alitur

i

integrum, aut in partem aliquam restituerentur.
9 LECT. IX. Felix faustumque oppidum, et
tantarum reliquiarum gloria cum quibusvis cla-
ris urbibus conferendum! confluerunt mox un-
dique principes et summi viri: bis Ferdinan-
dus h rex, studio pietatis adductus; primogenitus
ejus Alphonsus, dux Calabriæ, qui in successio-
nem regni aliter*; Gabriel Cardinalis Agrien-
sis i, Apostolicus Legatus de latere, prælato-
rum ac præsulum incredibilis multitudo: et ho-
rum singuli pro viribus dignitatis expiationem
peccaminum concessere, quam publica scripta
diplomataque testantur. Nomen quoque mirifici
et insoliti operis ad Transalpinos et disjunctis-
simos populos pervasit; ac longe quidem posi-
tos visendi venerandique studio excellentes quo-
que viros pertraxit: in eo ipso oppido Vigilia-
rum inde Beatissimi clarent omni genere divi-
norum operum. Adolescentula, Lella nomine, bien-
nio oculis capta, cæcitatem pertulerat: spe
maxima a parentibus ducta ad sacrarium Mar-
tyrum Christi, alligata oculis bombice, a conta-
ctu reliquiarum sumpta, visum recepit. Augu-
stina, [uxor] Petri Nicolai Piezuli, prægnans,
post mensem septimum ex alto quodam ponte
decidit, ac tam gravi lapsu; ut supra triduum
motum fœtus, ut ante, non sentiret. Mox quod
in utero erat, ad imas ventris partes descendit
tanto cum dolore et pondere, ut prope extin-
gueretur; mox apposita bombice reliquiarum lo-
co dolenti; continuo se fœtus movit, et in suum
se locum recepit; dolorque omnis una interiit.
Quidam Nicolaus Angelus in quintum jam an-
num acumen quoddam in manibus pedibusque
pertulerat: spe ingenti concepta, quatuor ho-
minibus impositus, se ad specum Martyrum de-
ferri jussit. Phanum ingressus, statim divinum
sibi præsidium adesse sensit. Depositus ubi in
loco est, continuo convaluit, qui tot annos usum
corporis et pedum manuumque amiserat. Millia
sunt hujusmodi, et majora iis, quæ vel manda-
ta memoriæ sunt, vel propter multitudinem præ-
termissa h.

ANNOTATA.

a Tertio anno, non principatus sui, sed piæ con-
suetudinis, qua Vigiliis frequentare coeperat ad
veneranda SS. Martyrum corpora.

b Franciscus Baucius, vulgo del Balzo, non mi-
nis a Christiana pietate vitæque sanctimonia,
quam bellica fortitudine commendatur tum ab
aliis, tum a Ferdinande della Marra in Discursi-
bus de familiis Neapolitanis pag. 79; ubi de an-
tiquissima clarissimæque, sed pridem extincta
Bauciorum familia, fuse disserit. Obiit Franciscus
an. 1483, Pyrrhum filium successorem relinquens.

c Ædis, hoc est, ecclesiæ cathedralis apud Vigi-
lienses, in qua erat erecta confessio sive oratorium
SS. MM. Mauri, Sergii et Pantaleonis. Præfuit au-
tem ecclesiæ Vigiliensi Jacobus Petrus de Gravina
ab anno 1442, die 23 Maii, usque ad an. 1476, quo
vita functus est, teste Sarnello, Ughelloque in edi-
tione postrema tom. 7, col. 945.

d Jubilæum enim dicimus ab Hebraico Jobel,
id est remissio, sive annus remissionis, qui apud
Hebræos erat quinquagesimus, quando clangebant

tuba, quam et ipsam Jobel appellabant. Annum D
Jubilæum, centesimo quoque anno recurrente, in-
ter Christianos instituit Bonifacius PP. VIII: at
Clemens PP. VI contraxit ad annum quinquage-
simum; Urbanus VI ad trigesimum tertium; ac
tandem Paulus II, anno 1473, ad vigesimum quin-
tum; quem tamen ipse videndo non attigit. Idem
subinde confirmavit Sixtus IV, ad quem scribit
auctor noster. Itaque Sixtus idem anno, de quo
hic agitur, 1475 novem hanc Jubilæi gratiam uni-
versæ Ecclesiæ fruendam primus obtulit. Adi An-
nales ecclesiasticos; ubi de hac re uberius agitur.

e Ecclesia S. Mariæ de Jano, sic ab antiquo pago
dicta, propinqua Vigiliis est, pertinetque ad men-
sam episcopalem. In ea celebris est imago Deipa-
ræ, ad quam, cum obtinenda est pluvia, maxime
concurritur: ut auctor est Sarnellus in Monu-
mentis epp. Vigiliensium pag. 109.

f Manna, hoc est, liquorem aut pulverem odo-
rum e Sanctorum sepulcris emitti, qui plurimis
exemplis doceri cupit, adeat vocem illam in Glos-
sario Cangii. Porro quando hoc miraculum Vigi- E
liis primum desierit, ignotum ait esse Sarnellus
in Historia trium horum Martyrum pag. 88. Hoc
certum tamen, viguisse illud etiam tum, cum an-
no 1525 Vigiliis adiit Leander Alberti: sic enim
testatur in Apulia Peucetia, paula ante medium:
Stillat ex iis (corporibus Martyrum nostrorum)
continuo laticis genus, quod appellant mannam,
sanctitatis scilicet argumentum. Idem profitetur
Marianus Cavensis in alloquio ad collegium Ca-
nonicorum Vigiliensium, quod antiquo Officio, a
se digesto et anno 1550 typis commissio, subjicit:
Beatorum, inquit, martyrum Mauri pontificis, Pan-
taleonis et Sergii ossa conspexi divinum odorem
spirantia, et cæleste manna guttis crystallinis di-
stillantia. Id autem conspexisse illum triennio
ante excusum Officium, manifeste patet ex ibidem
sequentibus: Nec umquam post ullæ aliorum San-
ctorum hoc in triennio visæ reliquiæ potuerunt
animum meum ab illorum amore trahere etc.
Quin idem quoque in Sanctis Neapolitanis parte
1, pag. 699 Paulus Regius de suo tempore asseve-
rat, hoc est de anno 1592, quo opus illud iterum
edidit.

g Supra scilicet in historia inventionis primæ
cap. 1 num. 18.

h Regnavit Ferdinandus ab anno 1458 usque ad
1494, quando ei in solium Neapolitanum successit
Alphonsus, filius.

i Cognomento Rangonus, Ord. Minorum, ab ip-
so Sixto IV purpura donatus anno 1477, die 10 De-
cembris. Unde sequitur, ut auctor noster hanc hi-
storiam ad eundem Pontificem non statim per-
scripserit, cum res contigerat; sed serius toto
saltem biennio et amplius. Obiit autem Gabriel
plenus meritis Romæ 27 Septembris 1486. De hoc
plura videri possunt apud Ciaconium ab Oldoino
nostro recognitum tom. 3, col. 65 et seqq.

k Est hic sane, quod in Francini narratione
merito desideres: cum refossa, dirutis altaribus,
SS. Martyrum corpora dicantur; cur non addi-
tur, quo deinde modo, quo loco reposita sint?
Neque enim verisimile est, ea diu tamquam ne-
glecta mansisse et altaris proprii honore privata.
Itaque quod hic deest, recte supplevit Sarnellus,
ex eoque nos etiam supra in Commentario prævio.

DE SS. SEPTEM DORMIENTIBUS

MAXIMIANO, MALCHO, MARTINIANO, DIONYSIO, JOANNE

SERAPIONE & CONSTANTINO

EPHESI IN ASIA MINORE

COMMENTARIUS PRÆVIUS

G. C.

§ I. Horum Sanctorum distinctio ab aliis, numerus, et diversa nomina.

Paulus Warnefridus, diaconus Foro-Julien-
 libro 1 de Gestis Longobardorum cap. 4 de
 septem viris peregrinis, in Septemtrione dor-
 mientibus, ita meminit: Haud abs re esse arbitror
 paulisper narrandi ordinem postponere, et quia ad-
 hac stylus in Germania vertitur, miraculum, quod
 illic apud omnes celebre habetur, sed et quæ-
 dam alia breviter intimare. In extremis Circium
 versus Germaniæ finibus, in ipso Oceani litto-
 re, antrum sub eminenti rupe conspicitur, ubi
 septem viri (incertum ex quo tempore) longo
 sopiti sopore quiescunt, ita illæsis non solum
 corporibus sed etiam vestimentis, ut ex hoc ip-
 so, quod sine ulla per tot annorum curricula cor-
 ruptione perdurant, apud indociles easdem et
 barbaras nationes venerationi habeantur. Hi de-
 nique, quantum ad habitum spectat, Romani es-
 se cernuntur: e quibus dum unum quidam cu-
 piditate stimulatus vellet exuere, mox ejus, ut
 dicitur, brachia aruerunt, pœnaque sua ceteros
 proterruit, ne quis eos ulterius contingere aude-
 ret. Videtis, * ad quem eos profectum per tot
 tempora providentia divina conservet. Fortasse ho-
 rum quandoque, quia non aliter nisi Christiani
 esse putantur, gentes illæ prædicatione salvandæ
 sunt. Per Germaniam hic intellige Septemtriona-
 lem seu potius Norvegiam, in cujus terminis Clu-
 verius lib. 3 Germaniæ antiquæ cap. 41 hunc lo-
 cum collocat. Haud dubie Warnefridus in Italiæ
 ex Longobardis suis intellexerit hoc miraculum,
 cujus fidem penes primos narratores relinquimus.

2 Olaus Magnus, archiepiscopus Upsalensis,
 in Historia gentium Septemtrionalium lib. 1 cap. 3,
 idem prodigium ex Paulo Diacono refert, et hac
 occasione de septem Dormientibus nostris, tam-
 quam distinctis, ex Sigeberto Gemblacensi facit
 mentionem. Sed Antonius Possevinus junior, phi-
 losophus et medicus Mantuanus, hos septem Dor-
 mientes Septemtrionales cum Ephesinis videtur
 confudisse: nam in opere, quod Gonzaga inscrip-
 sit, pag. 3 et sequentibus nobilissimæ hujus fami-
 liæ originem ex ultimo Septemtrione in Italiam
 accersit, atque agens de Scandia, prima, Gonzaga-
 rum patria, hæc ad rem nostram interserit:
 Nos calculum a temporibus Agimnodi, qui Agionis
 filius erat, desumimus: Agimundus enim septem
 Dormientes invenisse traditur, qui, Decio imperante,
 subterraneo specu oclusi fuerant; at eorum detec-
 tio in annum salutis quadringentesimum quinquage-
 simum tertium incidit, tricesimo ferme Theo-
 dosii: quibus autem Scandiani peregrinati sunt,
 fuere ad Agimundum anni circiter quinquaginta.

Vides, hic Possevinum dumtaxat meminisse de sep-
 tem Dormientibus Ephesinis, quos sub Decio in-
 clusos ac sub Theodosio inventos statuit, cum in-
 terim Warnefridus de suis asserat, incertum esse
 tempus, ex quo in Septemtrione dormierunt.

3 Gregorius Turonensis, aut quisquis est auctor et Gallia
 epistolæ ad Sulpitium Bituricensem, nobis exhi-
 bet aliam historiam de septem Dormientibus, qui
 in Gallia apud Majus-monasterium quiescunt.
 Isti autem in ea historia vocantur Clemens, Pri-
 mus, Lætus, Theodorus, Gaudens, Quiriacus,
 Innocentius, et dicuntur fuisse patruales S. Mar-
 ni Turonensis, ad quem ex patria sua discesse-
 rint, et post vitam in monasterio pie transactam
 omnes simul eodem tempore mirabiliter in Do-
 mino obdormierint. Ex hoc placido mortis genere
 et mira obdormitione communiter septem Dor-
 mientes appellati sunt, ut satis colligitur ex eo-
 rum Actis, quæ Ruinartius anno 1699 inter opera
 Gregorii Turonensis edidit, ubi col. 1280 hæc le-
 guntur: Cum autem Communionem * accepissent
 de manu Aicardi abbatis, finita Missa, genibus flexis
 sani atque incolumes in oratione prostrati, viam
 universæ carnis ingressi sunt, ut beatus prædixerat
 Martinus, tam a dolore mortis extranei, quam
 a corruptione carnis fuerant alieni. Repleta est
 autem illico cella illa tanto odore, acsi multo-
 rum aromatum congeries ibi sparsa putaretur.
 Suscipiens autem eos non de morte, sed quasi
 de oratione abbas Aicardus una cum fratribus,
 non mortuos putabat, sed dormientes, cum fa-
 cies eorum ut rosa ruberet; caro ut nix splen-
 desceret. Quam ob rem per sedilia illos dispo-
 suit, sicuti soliti erant sedere in cella sua, po-
 suitque eos ita, ut ab omnibus inspicere possent,
 solis necessariis, quibus ab injuria irruentium de-
 fenderentur, inter eos et intrantes mediis repa-
 gulorum obicibus. Patebant etiam limina, ut om-
 nes advenientes viderent Sanctorum facies, non
 sicut mortuorum, sed sicut dormientium; quia
 licet hominibus mortui essent, Deo tamen, cui
 omnia vivunt, dormiebant. Deinde auctor descri-
 bit miracula, sepulcrum, aliaque quæ examina-
 ri poterunt ad ad diem XII Novembris, quo obie-
 runt et in Usuardo Bruxellensi referuntur. Unde
 nescio, cur Saussayus in suo Martyrologio Galli-
 cano eosdem die XXVI Septembris retulerit.

4 Cardinalis Baronius putavit, hos septem Dor-
 mientes Gallicos seu Turonenses esse eosdem cum
 præcedentibus septem Norvegicis, dum in notis
 ad Martyrologium Romanum die XXVII Julii ita
 scribit: Quid simile de aliis septem Dormientibus
 in

distinguendi
 sunt a Dormi-
 entibus Ephe-
 sinis,

AUCTORE
G. C.

in Germania, scribit Paulus diaconus de Gestis Longobardorum lib. 1 cap. 3, quos illos esse putamus, de quibus Gregorius Turonensis epistolam scripsit ad Sulpitium episcopum Bituricensem, qua illorum recenset originem; quos tamen revera obiisse diem, expresse testatur, recitatque eorum nomina, quæ sunt ista: Clemens, Primus, Lætus, Theodorus, Gaudens, Cyriacus et Innocentius. At mihi propter immensam terrarum distantiam, nomina, gesta, aliaque Actorum et utriusque narrationis adjuncta hi septem Turonenses a Septemtrionalibus plane diversi videntur, ita ut satis mirari nequeam, qua ratione eminentissimus vir eos confundere potuerit. Adde quod Joannes Maanus de Dormientibus Gallicis (etsi Actis ipsorum non multum deferat) in sua Metropolitana ecclesia Turonensi pag. 18 ita testetur: Ceterum de septem Dormientibus, quorum exstat hodieque commune sepulcrum intra septa Majoris monasterii in crypta, cui cœnobiticum sacellum pro vestibulo est, fama refert, ad Martinum eos pervenisse cum altioris et excellentioris instituti proposito, et apud eum diversatos monasticum vitæ genus coluisse etc. *Quidquid sit de hac historia, quæ ad diem XIII Novembris operosius examinari poterit, certe septem Dormientes tum Germanici, tum Gallici, differunt a septem Dormientibus Ephesinis, de quibus hac die cum Usuardo et Martyrologio Romano agimus.*

quos aliqui
aeta fuisse as-
serunt,

5 Juxta communem opinionem in titulo ac alibi dixi, hos Martyres Ephesino numero septem fuisse, quamvis apud Assemanum tomo 1 Bibliothecæ Orientalis pag. 336 Dionysius Jacobitarum patriarcha in Syriaca horum Martyrum historia diserte octo enumeret; videlicet Maximilianum, Jamblichum, Martelum, Dionysium, Johannem, Serapionem, Eustadianum, Antoninum. Imo Jacobus Sarugensis, qui seculo v floruit, videtur etiam octo indicare, dum in Syriaca homilia de his Sanctis, post hunc Commentarium prævium exhibenda, num. 3 sic loquitur: Aperuit os suum filius hyparchi (nomen hyparchi non est hic proprium, ni fallor, sed appellativum, quo præfectus significatur) et septem sodales ejus. At quacumque ex causa iste præfecti filius forte aliis communiter non annumeretur, omnes scriptores Græci, Latini, Arabes, Æthiopes unanimi consensu septem Martyres Ephesinos dumtaxat recensent, ac ipsi etiam Syri in suo Officio ecclesiastico totidem celebrant.

et quorum
nomina a va-
riis scriptori-
bus

6 Nomina horum Martyrum apud diversas nationes diversimode exprimuntur: nam a Moscis in Menologio Slavo-Russico, quod paragrapho sequente citabimus, ita appellantur: Maximilianus, Dionysius, Amulichus, Martinus, Antoninus, Joannes, Marcellus. Apud Eutychium patriarcham Alexandrinum in Annalibus Arabicis, a Pocokio Latine redditus, tom. 1 pag. 388 hæc eorum sunt nomina: Maximianus, Amlichus, Dianus, Martimus, Dionysius, Antonius, Joannes. An hæc discrepantia ab amanuensium incuria, an a variorum idiomatum proprietate oriatur, non facile determinavero. Raderus noster in Aula sancta cap. 13 de hac nominum mutatione ita disserit: Nomina a Græcis non eduntur eadem, quæ in natalibus Martyrum Romanis: Latini enim Maximianum, Malchum, Martinianum, Dionysium, Joannem, Serapionem et Constantinum nominant. Græci in Menæis laudant Maximilianum, Exacustodianum, Jamblichum, Martinianum, Dionysium, Joannem, et Constantinum. Sed facile Maximilianus pro Maximiano vel contra po-

tuit scribi; in Malchi locum Jamblichus succedit, in Serapionis Exacustodianus. Aliam inter ipsos Græcos eorumdem nominum transpositionem remutationem paragrapho sequente observo. Reliquæ minoris momenti differentię facile per decursum a studioso lectore notari poterunt.

7 Ab omnibus aliis prorsus discrepat scriptor Æthiops, a quo apud Jobum Ludolfum in annotationibus ad Calendarium Æthiopicum pag. 436 iidem septem Martyres ita nominantur: Arshaledes, Diomedes, Eugenius, Dimartheus, Bronatheus, Stephanus et Cyriacus. Suspicio, ab Æthiope illo indicari nomina, quæ Sancti isti ante susceptum baptismum fortasse habebant. Hoc saltem indicat anonymus auctor Græcus in Ms. bibliothecæ Mediceæ, cujus ecgraphum habemus, dum post initium Actorum de mutatis sex Martyrum nominibus ita scribit: Ἐν δὲ τῇ Δείψι λουταῶν τοιαύτῃ μετωνομίας ἐδέξαντο οἱ μακάριοι. Μαξιμιλιανὸς μὲν μετωνομάσθη Ἀχιλλῖος; Δεμέτριος δὲ ὁ Ἰάμβλιχος, ὁ δὲ Ἐξακουστουδιανὸς Διομήδης, ὁ δὲ Ἀντωνίνος Κυριακὸς, ὁ δὲ Μαρτίνος Ἐυγένιος ὁ Διονύσιος δὲ τὴν τοῦ Στεφάνου κλήσιν ἠρέγκατο. Idest. Beati in divino lavacro talem nominum mutationem acceperunt: Maximilianus quidem nominatus est Achillius; Demetrius autem Jamblichus, Exacustodianus Diomedes, Antoninus Cyriacus, Martinus Eugenius appellati sunt; Dionysius vero Stephani nomen obtinuit. Idem conjicio ex Bonino Mombrizio, qui tom. 2 in Actis illorum Martyrum hæc refert: Fuerunt septem viri in palatio regis primi et nobiles, quorum nomina sunt: Achiledus, Diomedus, Eugenius, Stephanus, Probatius, Sambatus, et Cyriacus.... Compuncti divinitus ad baptismi gratiam convolarunt, mutatisque nominibus, sacro fonte renati, appellari sunt Maximus, Malchus, Martinianus, Constantius, Dionysius, Johannes, Serapion. Quis his nomina magis luxaverit, ignoro. Saltem Mombritianis aliquo modo similia leguntur in Ms. nostro Audomarensi, quod Gregorio Turonensi tribuitur, ut postmodum pluribus ostendemus.

diversimodo
referuntur.

E

§ II. Cultus ex ecclesiasticis variorum populorum monumentis.

F

Celebris est horum Martyrum memoria apud Græcos, qui IV Augusti et XXII Octobris festum illorum solenniter agunt. Typicon S. Sabæ duobus istis diebus eos sic breviter annuntiat: Τῶν ἁγίων ἐπὶ τὰ παῖδων τῶν ἐν Ἐφέσῃ. Sanctarum septem puerorum Ephesi. Menologium Græcum, quod jussu Basilii imperatoris seculo x collectum est, et cujus primum semestre in novissima Italiæ sacræ editione tomo 10 inter anecdota Ughelliana exstat, ibidem col. 280 ita habet: Eodem die (nescio quam ob causam hic XXIII Octobris referantur) commemoratio manifestationis sanctorum septem puerorum Ephesi factæ. Deinde subnectitur sequens Actorum compendium: Maximilianus, Jamblichus, Martinianus, Dionysius, Joannes, Constantinus et Antoninus Ephesi Christianæ pietatis causa producti ad Decium imperatorem, cum tempus ad deliberandum petiissent, idque impetrassent, in montis cujusdam speluncam profugere, ibique somno se dedere, obstruso * speluncæ aditu. Trecentesimo septuagesimo secundo post anno, (crassus iste anachronismus, pluribus communis, infra discutietur) Theodosio juniore imperatore, cum hæretici novas res in Ecclesia moliri

Hos sanctos
celebrant Græci

* lege obstru-
cto

A liri perniciosissimo dogmate ausi essent, negando resurrectionem, eaque res imperatorem maxime sollicitum haberet, Deus ut in omnium animis certam resurrectionis fidem confirmaret, aperta spelunca, dormientes excitavit: ex quibus Jamblichus, sumpto Decii nummo, descendit in urbem ad coemendos cibos, ut qui jam dudum dormisset; cognitus est, deductusque ad episcopum, rem omnem, uti se habuerat, exposuit. Igitur cum testatam apud omnes resurrectiones fidem reliquissent, iterum mortui in speluncam illati sunt.

Menologis

9 Aliud Menologium, quod interprete Cardinale Sirleto Canisius tomo 2 Antiquæ lectionis a pag. 730 Latine edidit, die IV Augusti eosdem Sanctos ita memorat: Natalis sanctorum septem in urbe Epheso Dormientium, Maximiliani, Exacustodiani, Jamlici, Martiniani, Dionysii, Joannis et Constantini. At idem Menologus ad diem XXII Octobris, transpositis nonnihil nominibus, et substituto Antonino pro Joanne, illos non Dormientes, sed fratres appellat hoc modo: Eodem die natalis sanctorum fratrum in urbe Epheso, Maximiliani, Jamblichi, Martiniani, Dionysii, Antonini, Exacustodiani et Constantini. Menæa impressa his duobus diebus in sua annuntiatione habent eandem nominum transpositionem ac mutationem, quas variationes mirum est in iisdem Fastis ecclesiasticis inveniri: sed utrobique Sanctos istos nomine παιδῶν, id est puerorum, non fratrum, compellant. Brevem eorundem Martyrum annuntiationem, et Typico S. Sabæ fere similem, continent plura Græcorum Synaxaria, Horologia et alia id genus ecclesiastica monumenta, quæ hic singillatim recensere supervacaneum existimo.

Menæis,

10 Eadem Menæa excusa post supradictam nominum transpositionem ac mutationem, rubris characteribus expressam, die IV Augusti adjungunt hos versiculos jambicos:

Τὸν ἐπτάριθμον τιμῶ χορὸν Μαρτύρων

Δειξάντα ἀνάστασιν νεκρῶν τῷ κόσμῳ.

Honoro septem Martyres, olim novam

Qui comprobarunt mortuis vitam fore.

Deinde additur sequens carmen hexametron, quod etiam in metricis Ephemeridibus Græco-Moscis, tomo I Maii nostri præfixis, ita legitur:

Τῇδε τετάρτῃ νεκροῖ γειροὶ ἔβυσσαν ἐπτά.

Evigilant quarta Septem, pariterque quiescunt. Die autem XXII Octobris post memoratam annuntiationem sequuntur hi versiculi:

Παῖδες λιπόντες πρὸς μικρὸν μακροὺς ὕπνους,

Ἐπύωσαν αὖτις τὸν μετ' εἰρήνης ὕπνον.

Longus reliquit somnus hos Pueros, brevi

Sed melior illos somnus in pace occupat.

Utroque die post versiculos narratur longa historia, quæ vulgaribus Actis non multum absimilis est.

præter Moscos ac Ethios

11 Haud dubie antiquus horum septem Dormientium cultus a Græcis transiit ad alias nationes: nam Mosci in suo Menologio Slavo-Russico, quod nobilissimus baro Sparwenfeldius nobis Latine reddidit, die IV Augusti eos ita breviter commemorant: Sanctorum septem Juvenum Ephesinorum. Tunc die XXII Octobris de iisdem Sanctis sic fusius meminerunt: Item septem sanctorum Juvenum, qui Ephesi dormiebant annos CCCLXXII; mortui sunt autem anno CCCLXXVIII, quorum nomina sunt: Maximilianus, Dionysius, Amulichus, Martinus, Antoninus, Joannes, Marcellus. Martyrologus Moscus in signanda nimis diuturna trecentorum septuaginta duorum annorum dormitione errores aliorum cæce secutus est;

sed nescio, quid sibi velit, dum illos Juvenes anno trecentesimo septuagesimo octavo mortuos esse asserit. An id de prima, an de secunda morte intelligit? At neutri convenire potest, ut postea patebit. *Æthiopes et Coptitæ brevem horum Martyrum annuntiationem in suo Kalendario diversis diebus repetunt, cujus repetitionis causam non addunt, ut in Commentario Jobi Ludolfi ad Historiam Æthiopicam pag. 436 videri potest. Porro qualis historia de his sanctis Dormientibus apud Æthiopas tradatur, alia occasione infra indicabimus.*

AUCTOR
G. C.

12 Syri Maronitæ die VII Martii eosdem Sanctos solenni Officio celebrant, ut patet ex codice Syriaco, qui in Romana Maronitarum bibliotheca conservatur. Noster Petrus Benedetti, infra pluribus laudandus, præter alia magnam hujus Officii partem, a se Latine redditam, humanissime ad me Roma transmisit, ex quo unum alterumve hymnum excerpam. Itaque hymnus ad Vesperas ita canitur: Audite sapientes cum magna caritate septem Martyrum triumphos. Martio mense propter amorem Filii Dei coronati fuerunt. E Condemnavit eos Ducus, impius idolorum cultor, quia mutis simulacris non immolaverunt, quando vidit eos confidere in Salvatore, qui est in cælis. Isti nempe fuerunt, qui ex Epheso egressi et seculum omniaque in eo contenta uno affectu unaque mente deserentes ad montis fastigium ascenderunt et elevati sunt. Absconditam Spiritus sancti armaturam septem Martyres inclyti induerunt. Viderunt Ducum idololatram, quod ad necem eorum se accinxisset; sicut aquilæ ad cacumen montis evolarunt, et spelæum ingressi sese abdiderunt. Hodie Ecclesia ejusque filii lætantur, atque in eorum festo canunt laudem. Inclina-verunt capita sua super montis fastigium, suumque Dominum cum ingenti gaudio adoraverunt. Dici non potest durum judicium, quod electi septem Martyres sustinuerunt a judice Duco maledicto, imperatore idololatra, operario erroris. Ex Epheso Beati exierunt et errorem tunc opibus florentem reliquerunt. Ascenderunt Beati et in speluncam ingressi a persecutoribus sese texerunt. Abiit ætas Duci idololatræ, et universa idololatria cessavit. Ecclesiæ patuerunt et sacræ ædes insonuerunt, velut tonitrua, atque idololatræ desierunt atque imperium eorum. Voluit Dominus noster simplices Agnos e somno excitare. Extemplo surrexerunt Beati, et vocis laudes canere cœperunt. Lætata est Ecclesia, in qua memoriæ eorum perpetuo traduntur.

in Officio ecclesiastico.

13 Alter hymnus ad Primam sic sonat: Fratres, cantemus canticum novum in die commemorationis Filiorum lucis. Septem Martyres admiror, eorum triumphos dicturus. Elegit eos Rex regum, ut Martyres fierent Unigeniti. Descendit cogitatio eorum in amorem Filii, et in mentibus suis inflammati fuerunt. Tunc Ducus, idololatra maledictus, ira incensus est adversus Sanctos, fecitque festum mutis simulacris, sicut a satana didicerat. Invitavit septem Martyres, ut immundis dæmonibus immolarent; illi vero paraverunt mentes suas, ut fierent hostiæ Regi regum. Decorum fuit Agnis simplicibus, cum ab idololatria persecutionem paterentur. Benedictus chorus septem Martyrum cum satana iniit prælium. Deum vere dilexerunt, et pro illo persecutionem patiebantur. Ex Epheso Beati egressi, montis cacumen subiere, seipsos elevantes. Irrugiit iniquus adversus Sanctos, sicut leo sitiens lanienam.

AUCTORE
G. C.

Ianienam. Cuneus benedictus septem Martyrum de manibus ejus evasit : intrarunt in antrum , atque in eo sese absconderunt a minis Duci profani. Evolvere animæ eorum celeriter ad excelsum supra apud spirituales. *Prætermitto alia ad historiam spectantia, quæ ex odis istius Officii excerpta fuerant, quia infra satis sæpe recurrent. Interim cum P. Benedetto suspicor, illos Sanctos a Syris Melchitis die 1 Septembris coli : nam in codice Arabico, qui in Romano Maronitarum collegio exstat, post eorum Acta Benedettus legerat, horum Martyrum obitum Kalendis Ailul, hoc est Septembris contigisse.*

ac Latini in
Martyrologiis,

14 Notitia horum septem Dormientium videtur primum seculo VI ex Oriente ad Occidentem pervenisse : id enim Gregorius Turonensis lib. 1 De gloria Martyrum cap. 95 satis indicat, dum in fine dicit, sese pleniora eorum Acta, Syro quodam interpretante, in Latinum transtulisse. Ceterum inter Martyrologos Latinos primus Ado, quod sciam, die XXVII Junii memoriam Sanctorum nostrorum sic breviter annuntiat : Ipso die gesta septem Dormientium. Genuinus Usuardi textus die XXVII mensis sequentis tria ipsorum nomina et certaminis aut venerationis locum ita exprimit : Apud Ephesum, natalis sanctorum Maximiani, Malchi, Martiniani, et aliorum quatuor, quorum gesta habentur. Rabanus et Notkerus in assignando cultus die Adonem secuti, nomina omnium expresserunt, et forte ex Gregorio Turonensi Acta eorum in compendium redegerunt. Non censeo necessarium, hic alios recentiorum Martyrologorum textus accumulare, cum ex hactenus dictis de antiquo istorum Sanctorum cultu satis constet. Quod autem ad annum festivitatis diem attinet, is apud varias gentes ac inter ipsos Latinos diversus est. Petrus Equilinus in Catalogo lib. 7, cap. 51 post historiam Actorum, de anno cultus die sic scribit : Dormierunt ergo sancti Martyres prima dormitione VI Kalendas Augusti; surrexerunt vero III Idus ipsius mensis, quo die festum ipsorum solenniter recolitur, anno Domini CCCXLVIII. Quicumque ex his sit verus dies, nos in eo assignando sequimur Martyrologium Romanum, quod XXVII Julii sic habet : Ephesi natalis sanctorum septem Dormientium, Maximiani, Malchi, Martiniani, Dionysii, Joannis, Serapionis, et Constantini.

Missalibus ut-
que Breviariis.

15 Memorati septem Martyres in variis Occidentis diocesibus Officio ecclesiastico honorantur, ut patet ex quibusdam Missalibus ac Breviariis, quorum hic unum alterumve protulisse sufficiet. Imprimis Missale Rothomagense, jussu archiepiscopi et Cardinalis Borbonii anno 1585 editum, post Officium trium Lectionum in Missa præscribit sequentem Collectam : Præsta quæsumus, omnipotens Deus, ut populus tuus ad plenæ devotionis affectum, beatorum Martyrum tuorum Malchi, Maximiani, Martiniani, Dionysii, Joannis, Serapionis et Constantini natalitiis præparetur, et eorum patrocínio promerente, plene capiat securitatis augmentum. Per Dominum nostrum etc. In antiquo Breviario Tornacensi recitabatur oratio de communi Martyrum, Deus qui nos concedis etc. Breviarium vero Sarisburiense in Anglia, quod anno 1499 Lovanii impressum est, tribus Lectionibus propriis præmittit hanc Collectam : Deus, qui gloriosos resurrectionis æternæ præcones septem Dormientes magnifice coronasti, præsta, quæsumus, ut eorum precibus resurrectionem sanctam, quæ in eis mirabiliter præostensa est, consequamur. Per etc.

Quidquid sit de hujus resurrectionis veritate, de qua postmodum pluribus; cum Baronio in notis ad Martyrologium Romanum hac die confidenter dico, tam Latinos quam Græcos religiose ac pie colere ac celebrare horum Sanctorum anniversariam solennitatem, eum gravia passi sint temporibus Decii, atque revera in Domino obdormierint. Etiam si hactenus dicta ad cultum eorum stabiliendum sufficiant, tamen eundem ex posthumai illorum gloria aliisque monumentis jam confirmabo.

§ III. Posthuma horum Martyrum gloria, mira de iis visio, et miraculum patrocínio illorum patratum.

Vix dubito, quin olim in Oriente plures Sanctis nostris dedicatæ fuerint ecclesiæ, quæ jam temporum injuria et Turcarum tyrannide perierunt. Franciscus Richardus, Societatis nostræ inter Græcos missionarius, testatur, se in insula Sant-Ereni, quæ in mari Egæo sita est, sacellum hisce Sanctis exstructum vidisse. Circa littus maris versus Aponomeriam, ait in Historia Gallica ejusdem insulæ cap. 3, cernitur sacellum ad honorem septem Dormientium ædificatum, quod vulgo ἐκκλησία τῶν ἐπτὰ παίδων vocatur. Pleraque Acta nostra in fine meminerunt de templo, quod Theodosius junior circa urbem Ephesinam supra corpora horum Martyrum exstrui jussit, et cujus rudera etiamnum spectantur, ut Cornelius le Brun, Jacobus Spon, aliique testes oculati in hodiernis suis affirmant. Oportet sacra eorum corpora etiamnum eo loco quiescere, si vera prædixerit Rabanus, qui ad diem XXVII Junii in Martyrologio suo synopsis Actorum concludit his verbis : Sed veritate agnita, adveniente Marino episcopo Ephesiorum, liberati sunt de manibus violentorum, et Theodosio imperatori præsentati ob testimonium resurrectionis futuræ, iterum redibant in locum pristinum, ubi requiescent usque ad diem universalis judicii. Si Rabanus velit, corpora eorum usque ad extremum judicii diem eo ipso loco conservanda esse, quantum prophetiæ ejus deferendum sit, ignoro. Attamen ultra medium seculi VI corpora eorum ibi adhuc superfuisse patet ex Gregorio Turonensi, qui lib. 1 De gloria Martyrum cap. 95 de illis ita scribit : Viri autem usque hodie palliolis sericis aut carbasinis cooperti, in ipso loco requiescunt. Seculo VIII sacras eorum reliquias peregrinis ibidem ostendi consuevisse colligo ex Actis S. Willibaldi, a sanctimoniali synchrona conscriptis, quæ ad diem VII Julii dedimus, ubi tomo 2 istius mensis pag. 504 hæc leguntur : Inde navigantes in Asiam ad urbem Ephesum, secus mare unum milliarium; et inde ambulaverunt in illum locum, ubi septem Dormientes requiescunt. Quinimo eadem Sanctorum corpora adhuc seculo XI circa Ephesum quievisse, eruitur ex Vita S. Eduardi, regis et confessoris, quæ inter decem scriptores Anglicanæ historiæ anno 1652 Londini edita est; et ex qua miram sancti regis visionem de his septem Dormientibus hic transcribam.

17 Beatus Ailredus vel Ealredus, Rievallensis in Anglia abbas, qui circa medium seculi XII floruit, et cujus Acta ad diem XII Januarii a Bollando illustrata sunt, scripsit Vitam et miracula

E
De Sanctis illis
quorum cor-
pora diu Ephe-
si superfue-
runt,

F

sanctus Edu-
ardus, Angliæ
rex,

A *cula S. Eduardi, atque in jam citata editione Londinensi inter alia ejus gesta col. 395 et 396 refert sequens prodigium*: Non satis admirari possum, quænam fuerit causa, quod eo tempore, quo cultu regio clarior, quo procerum circumfusus comitatu severior, quo lautioribus epulis intuentium æstimatione videbatur effusior, abundantiore spiritualium revelationum gratiam meruerit; sed nimirum homo in facie, Deus autem videt in corde. Portabat certe gladium, sed pro officio: utebatur regalibus, sed pro sacramento: multo stipatus milite incedebat, sed pro necessitate: sublimis in convivio residebat, sed pro consuetudine. Felix, qui iis omnibus sic usus est, ut non sit abusus, corpus tradens terrenis, et cælestibus spiritum miscens. Hinc [est] quod in die dominicæ Resurrectionis imperiali stola circumdatus, cum dextram sceptrum, caput ornaret corona, jam cælestis agni carnibus saginatus regiam accessit ad mensam, spiritualibus magis quam carnalibus epulis reficiendus.

B Timens enim, ut arbitror, ne forte mensa fertilior, cultus festivior, pompa splendidior animum cælo intentum, sibi vel modicum inclinaret, arctius solito se collegit ad se, et ponens præ oculis Deum, omnia hæc terrena arbitrabatur ut stercora, cum subito vultus ei plus solito serenabatur, interiorque lætitia labia solvebat in risum, rursumque, solita gravitate resumpta, obscuriorem faciem præferebat. Mirabantur qui adstabant et qui residebant, et licet ex iis, quæ acciderant, secretum aliquid regi divinitus revelatum nequaquam ambigerent, nemo tamen audebat cum interrogare, quid accidisset.

habui
tionem,

18 Finito tandem convivio mensisque sublati, rex beatissimus thalamum ingreditur, regium dispositurus ornatum. Secutus eum comes Haroldus, accitoque uno episcoporum et abbatum uno, simul regem super hoc sermone conveniunt. Tunc ille; Beatus, inquit, cujus est nomen Domini spes ejus et non respexit in vanitates et insanias falsas: quantum enim se quisque vanis subtraxerit, tantum veris arctius inhærebit. Ecce quidem ego inter fœcundos calices et pingua fercula ac radiantis metalli splendorem recordatus sum domini Dei mei et effudi in me animam meam, dilatatoque sinu mentis, oculus interior speciali perfusus lumine, radios usque Ephesiorum civitatem mira celeritate porrexit, et usque in montem Celion progressus sanctorum septem Dormientium, quiescentium in spelunca, proprietatem vultuum, membrorum quantitatem, qualitatem vestium expressione manifestissima contemplatus est. Hæc dum, interiorem risu significante lætitiâ, luminoso corde conspicerem, subito, me cernente, a latere dextro, super quod multis quieverant annis, in sinistram se latus virtute vertentes divina, dirum mortalibus omen hac laterum mutatione suorum signarunt, Exhinc enim, ut in Evangelio scriptum est, "Surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum, et erunt pestilentiae et fames, et terræ motus magni erunt per loca". His quippe septuaginta annis (tantum enim temporis in sinistro latere repausabunt) visitabit Dominus iniquitatem plebis suæ, tradens eos in manus gentium, ut dominantur eorum, qui oderunt eos. Inimici namque nominis Christi in Christianos insurgent, servi dominis rebellabunt, reges insidiabuntur regibus, et principibus principes, et in omnibus terris ultor injuriæ Christi mucro desæviet.

Julii Tomus VI.

19 Obstupuerunt omnes, qui audiebant verbum, et quia extra orbem positi de septem Dormientibus nihil audierant, inquirentibus, qui essent et unde, rex vitam illorum et nomina et passionem et dormitionis modum exposuit. Quibus auditis, inito consilio, ut fidem posteris facerent, ad explorandam sermonis veritatem dux militem, episcopus clericum, abbas monachum cum regis epistola ad imperatorem Constantinopolitanum dirigendos putant: qui ubi ad urbem regiam pervenerunt, ab imperatore honorabiliter suscepti sunt. Lectis autem litteris, exultavit in gaudio spiritus ejus, et thesauros Græciæ, Angliis divinitus revelatos, plurimum gratulabatur. Mittuntur Ephesum, et ex imperatoris mandato, episcopus cum clero et populo præcedunt legatos, introductisque cum aromatibus in speluncam, Sanctorum corpora, facies, et vestes, et ipsos in latere sinistro repausantes ostendit. Et, ecce, timor magnus irruit super eos, videntes omnia signa in Martyribus in Græcia, quæ rex sanctus in Anglia, Dei spiritu docente, didicerat. Facta itaque oratione, oblatisque muneribus, cum summa prosperitate repatriant, Græcis exultantibus in iis, quæ audierant et viderant, sicut dictum est ad illos, nuntiis tam Anglorum regi, quam plebi inauditum miraculum et fidei certum reportantibus argumentum.

20 Regem non fefellit oraculum, quoniam, ipso ad regnum cæleste translato, cuncta terrarum regna commota sunt. Syria paganis subjecta, destructa monasteria, diruta a fundamentis ecclesiæ, plena funeribus omnia, morte principum Græcorum, Romanorum, Francorum, Anglorum, et regna cetera perturbata. Liqueat igitur, regem sanctissimum, spiritu prophetiæ gratia ampliore ditatum, cui uno eodemque tempore et patuere præterita, nec latuere præsentia, futura quoque nihilominus revelantur. *Guilielmus Malmesburiensis lib. 2 de Gestis regum Anglorum cap. 13 hanc miram S. Eduardi visionem etiam narrat, et memoratam sancti regis prophetiam impletam esse distinctius probat his verbis*: Nec moram festinatio malorum fecit, quin Agareni et Arabes et Turci, alienæ scilicet a Christo gentes, Syriam et Lyciam et Minorem Asiam omnino, et Majoris multas urbes, inter quas et Ephesum, ipsam etiam Hierosolimam depopulati super Christianos invaderent. Tunc etiam mortuo Manichete, Constantinopolitano imperatore, Diogenes et Michaelius ac Bucinatus et Alexius vicissim se de imperio præcipitarunt, quorum ultimus usque ad nostra tempora durans, Johannem filium reliquit heredem. *Ranulphus Higdenus, qui inter alios quindecim Anglicæ historiæ scriptores a Thoma Gale anno 1691 Oxoniæ typis vulgatus est, lib. 6 sui Polychronici in citata editione pag. 283 eandem historiam in compendium redegit, et imperatorem Constantinopolitanum illius temporis Nicetam appellans, de impleta S. Eduardi prophetia sic breviter scribit*: Et cito post insurrexerunt Saraceni et Turchi, Syriam, Minorem Asiam et Jerusalem occupantes, et mortuus est cito post imperator Henricus tertius, et rex Francorum Henricus potionatus obiit, et stella cometes VIII Kalend. Maii quasi per totum mundum septem continuis diebus apparuit. *Quidquid sit de hac prodigiosa historia, quam miror ab Alfordo nostro in Annalibus ecclesiasticis Britannix prætermisam fuisse, nos ejus fidem penes jam laudatos auctores relinquimus.*

AUCTOR
G. C.
ex qua futura
mala vere
prædixit,

ut varii scriptores testantur.

F

ACTORUM
G. C.
Reinerus mo-
nachus Leodi-
ensis

21 *Hisce subjungo miraculum, quod Reinerus monachus, qui seculo XII in Leodiensi S. Laurentii cœnobio floruit, patrocinio sanctorum septem Dormientium sibi contigisse apud Bernardum Pezium in Thesauro Anecdotorum novissimo tom. 4, part. 3, col. 38 et 39 ita scribit: Jam pelli meæ, consumptis carnibus, adhæserat os meum; jam secundum Prophetam fecerat Dominus vetustam pellem meam et carnem meam, contriverat ossa mea. Cibi defecerat omnino appetitus, succique inopes venæ somno illapsum negabant. Ad Deum ergo stillabat oculus animæ meæ, quia in me transibant iræ ejus, et terrores ejus conturbabant me: quippe et suis anima lacrymis rigatur, et confractione resoluta, inedicibilique sensu quodam affecta, tenerrimo ploratu, fortissimo gemitu ipsa Spiritus paracliti viscera movet, mereturque consolationem. Accessit ad visitandum aliquis fratrum, qui dictaret, ut nomina sanctorum septem Dormientium in schedula scribi facerem capitique circumligarem: hoc*

B *nempe remedio piæ fidei ægrotantibus dormiendi nonnumquam restitui facultatem. Adhibui fidem, feci ut injunxerat, et aure jam quodammodo audiebam interiori: Fides tua te salvum faciet. Repente etenim per mentis excessum in quadam me vidi esse regia, quam lux inestimabilis, odor incredibilis perfunderet: quippe cum lucerna ejus, gloria ejus, exultatio ejus, illa veræ, illa unice desiderabilis, beatæ et adorandæ esset Trinitatis majestas. Sed enim os intemperans atque procax frenandum est, ne meas infelix nimium gravem miserias. Hoc in gratiarum actionem dixisse solum sufficiat, quod inter choros purpuratorum atque albatum, qui aderant, Sanctos agnoverim illos, aureis gloriose coronis et ostro rubente insignitos. Illic nova, dulcissima illic cantica resonabant, et responsorium illud organa modulabantur angelica: " Isti sunt Sancti, qui pro testamento Dei sua corpora tradiderunt et in sanguine Agni laverunt stolas suas "*

intercessione
septem Dormi-
entium sanita-
tem miro modo
recuperat.

22 Ad me autem reversus attonitos circumferebam oculos, pene ignarus, ubi essem. Interim frater familiaris lectulo assidebat, qui dum magnapere quæreretur, cur ita circumspectarem, quoniam probatæ confidentia debetur amicitiae, retuli visionem, quam non fuisse frivolum expertus sum. Sic membra languore debilitata, sic dolore tamquam vinculis adstricta erant, quod per septem dies nec surgere nec stare nisi alieno potuissem adminiculo. Verum de aspectu fortis illius, misericordis illius, qui in sanguine testamenti sui emisit vinctos suos de lacu, in quo non est aqua, ita solutus, ita confortatus sum, quatenus sine quovis sustentamine tunc surgerem, cum prædicto fratre oratorium peterem, toto gratias perfunderem affectu. Ira dein sospitate redintegratus sum, sanctisque Dormientibus septem exile quidem et omnino impar, sed præcordiale tamen laudis atque gratiarum actionis munus obtuli, videlicet compositam de ipsis melodiam. At vero si quis gravabitur, si quis jactantiæ deputabit, quod talia scribam, num interdiciere volet, ne miser miserationum Domini recorderetur? Simplicem piamque intentionem nemo benivolus accusat. Secretum quidem regis abscondere bonum est, opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est. Ceterum mentis est timoratæ non alta sapere, sed humilibus consentire, siquidem piis supernæ revelationes non vitii, sed virtutis instrumenta sunt. Quid vero im-

piis, ut Balaam, ut Nabugodonozor divina pro. D sit vidisse? Lippientes sol confundit oculos Deum, non sancta visio, sed sancta meretur actio.

§ IV. Varia Actorum compendia exhibentur.

Primus inter Latinos, ni fallor, Gregorius Turonensis lib. I de Gloria Martyrum cap. 95 historiam horum Sanctorum ita breviter narrat: Septem vero germanorum, qui apud Ephesum requiescunt, hæc est ratio. Tempore Decii imperatoris, cum persecutio in Christianos ageretur, septem Viri comprehensi sunt, et ducti coram principe. Horum nomina hæc sunt: Maximianus, Malchus, Martinianus, Constantinus, Dionysius, Joannes, Serapion; qui diversis verbis tentati, ut cederent, nequaquam adqueverunt. Imperator vero pro elegantia eorum, ne in momento perirent, spatium tractandi indulget. At illi in unam se speluncam concludunt, ibique per multos dies habitaverunt. Egrediebatur tamen unus ex eis, et comparabat victus et quæ necessaria erant, exhibebat. Revertente autem imperatore in eandem civitatem, isti petierunt ad Dominum, ut eos ab hoc periculo dignaretur eruere, factaque oratione, prostrati solo obdormierunt. Cumque imperator didicisset, eos in hoc antro morari, nutu Dei jussit os speluncæ magnis lapidibus oppilari, dicens: Ibi intereant, qui diis nostris immolare noluerunt. Quod dum ageretur, quidam Christianus in tabula plumbea nomina et martyrium eorum scribens, clam in aditu cavernæ, priusquam oppilaretur, inclusit.

Gregorius
Turonensis

24 Post multorum vero annorum curricula, cum data ecclesiis pace, Theodosius Christianus obtinisset imperium, surrexit hæresis immunda Sadducæorum, qui negant resurrectionem futuram. Tunc quidam civis Ephesius, dum caulas ovibus secus montem ipsum facere destinatus, ac lapides divolvit ad coaptanda earum septa, ignarus, quæ agerentur introrsum, patefecit ingressum ejus; non tamen cognovit arcanum, quod habebatur intrinsecus. Dominus autem immisit septem Viris spiritum vitæ, et surrexerunt, putantesque quod una tantum nocte dormissent, miserunt puerum unum ex se, qui cibos emeret. Cumque veniens super portam civitatis vidisset crucis gloriosæ signaculum, audissetque per Christi nomen jurare populum, obstupuit, prolatisque nummis, quos a tempore Decii habebat, a mercatore comprehenditur, dicente sibi: Quia absconditos antiquitus thesauros reperisti. At ille negans deducitur ad episcopum ac judicem civitatis. Cumque ab his argueretur, compellente necessitate, absconditum mysterium revelavit, et deduxit eos ad speluncam, in qua Viri erant.

compendium
Actorum

25 Cumque ingrederetur episcopus, invenit tabulam plumbeam, in qua omnia, quæ pertulerant, habebantur scripta: locutusque cum eis, muntiaverunt hoc cursu rapido imperatori Theodosio. At ille veniens adoravit eos pronus in terra, qui tali colloquio cum eodem usi sunt principe: " Surrexit, gloriose auguste, hæresis, quæ populum Christianum a Dei promissionibus conatur evertere, ut dicant, non fieri resurrectionem mortuorum. Ergo ut scias, quia omnes juxta apostolum Paulum representandi erimus

conscript.

A "erimus ante tribunal Christi, ideoque jussit nos
" Dominus suscitari, et tibi ista loqui. Vide ergo,
" ne seducaris et excludaris a regno Dei." Hæc
audiens Theodosius imperator glorificavit Domi-
num, qui non permisit perire populum suum.
Viri autem iterum prostrati in terram obdormie-
runt: quibus cum Theodosius imperator sepul-
cra ex auro fabricare vellet, per visum prohibi-
tus est, ne faceret. Viri autem usque hodie pal-
liolis fericis aut carbasinis cooperti in ipso loco
requiescunt; quod Passio eorum, quam, Syro quo-
dam interpretante, in Latinum transtulimus, ple-
nius pandit. *Ex his ultimis verbis colligo, Gre-
gorium Turonensem longiora horum Sanctorum
Acta conscripsisse, de quibus postmodum non-
nulla monebo. Prætermitto hic Vincentium Bel-
lovacensem lib. 20 Speculi historigalis cap. 32,
Petrum Equilinum in Catalogo Sanctorum lib. 7,
cap. 51, aliosque recentiores Latinos, qui de
iisdem sanctis Dormientibus meminerunt.*

etiam
ius Con-
inopolita-
B 26 Photius Constantinopolitanus secula IX vi-
dit alia eorumdem Sanctorum Acta, quæ in sua
Bibliotheca cod. 253 ita contraxit: Legi e mar-
tyrio septem Puerorum, unde hæc summam
descripta: Martyrium septem puerorum, Maxi-
miliani, Jamblichi, Martini, Dionysii, Exacusto-
diani, Antonini et Joannis. Hos septem patritios
et cognitos quod Christianam pietatem ample-
cterentur et amplificarent, ductos esse a Decio
tyranno, imperium Romanum Dei contemptu ty-
rannide commutante; ductos autem egregiam
confessionem edidisse. Imperatorem cum alio tra-
herent negotia, securitate inventa, in spelun-
cam in monte juxta Ephesum fugisse, et servitum
ipsis in iis, quæ corporalis necessitas postularet,
ab uno eorum, qui Jamblichus fuisse perhi-
betur. Paulo post imperator, fuga et loco, ubi
essent, et vivendi ratione explorata, ira plenus
obstrui speluncæ os jussit, ut fame Martyres
enecarentur.

ulum ab
diversum,
C 27 Deinde post annos septuaginta duos et tre-
centos, Theodosio a terria usque progenie rega-
lem dignitatem suscipiente et administrante,
Maro autem Ephesi præsule (o novum et naturæ
inusitatum spectaculum!) apparuerunt Victores
Christi egregii illi Martyres, vita recuperata, ad
quos accedentes imperator et episcopus (illum
enim, qui longius aberat, ad mirandum illud
spectaculum etiam vocabat) cum quibus et alii
multi acciderunt ad genua eorum, precibusque
et benedictione eorum digni habiti sunt. Assedit
illis imperator et archiepiscopus, et mutuo collo-
quio habito, quæ Martyribus accidissent, confir-
mata sunt, certaque reddita: in conspectu enim
cæsaris et præsentium in ipso iterum antro, in
quo jacuerant, simul quieverunt, ut omnibus
eorum mors clare patuerit, et incognita prius ip-
sorum ex hac vita communi migratio. Octavum
et trigesimum annum tunc Theodosius regnarat,
quando hoc maximum miraculum orbi ostensum
voluit Deus.

Bibliotheca
nseruit.
28 Exigebat tum ea tempestas, tale prodigium.
Theodorus quidam (utinam ita non fuisset) epi-
scopus Aegæorum erat. Hic, nescio qua ratione,
luto infidelitatis absorptus, graveolentes evo-
luit voces, mortuorum resurrectionem negans,
et multos cum suis sectariis eodem errore in-
volvens. Hoc miraculo clarum resurrectionis tes-
timonium in omnem terram divulgante, ipsi
et quicumque gentiles reliqui erant, partim
rubore confusi obmutuerunt, partim certam
firmamque resurrectionis spem conceperunt,

Modus vero, quo spelunca aperta est, hic est:
Adolius, ad quem tunc mons ille pertinebat,
in quo spelunca excisa erat, pecorum stabulum
servos coëgit exstruere, resque intra biduum con-
fecta est, domusque ædificata; translatis lapidi-
bus, qui os speluncæ obstruxerant et munierant,
sicque aperta spelunca est. Martyres illic jace-
bant, inaudito Dei judicio redivivi, emittunt
Jamblichum, qui solitus erat olim ipsis mini-
strare, cibos emptum atque allatum; qui ingres-
sus urbem Ephesum comprehenditur ob eos,
quos proferebat, nummos, tamquam thesaurum
antiquum eruisset: exindeque Martyrum miracu-
lum ad omnium aures penetravit ac veluti res
miranda proposita fuit. Postea Simon Meta-
phrastes, aut quisquis longiorum Actorum est
scriptor, eandem historiam pluribus episodiis
exornavit, ut post hunc Commentarium prævium
licebit videre.

29 Verissime hic in fine dicit Photius, istud
Martyrum miraculum ad omnium aures perve-
nisse: nam jam a seculo VII apud Arabes ita
pervulgatum fuit, ut ipse impius Mahometes il-
lud fabuloso suo Alcorano inseruerit, ejusque in-
terpretes eandem historiam insulsis fabulis con-
taminarint. Hæc me docuit Renaudotius, qui in
historia patriarcharum Alexandrinorum, anno
1713 Parisiis edita, occasione Dionysii patriar-
chæ pag. 38 et 39 sic scribit: Septem Dor-
mientium historia Dionysii quoque tempore assi-
gnatur (is anno 248 Alexandrinam cathedram
ascendit) quam non modo Arabes Christiani, sed
Muhamedani credunt, et miris coloribus exor-
nant eam absque ullo insigni discrimine circum-
stantiarum referunt Eutychius, Elmacinus, Abul-
faragius, Makrizius, Chronicon. Omnes tandem
eos sub Decio passos asserunt etiam Muhamedani,
atque inter eos auctor compendii Persicæ histo-
riæ universalis, cui titulus MOGEMAL TOÛARICH,
ut alii multi, atque præter alios celeberrimus
Emir-condus, et ejus epitomator Cond-Emirus.
Nec mirum, cum ipse Muhamed impostor eam hi-
storiam, qualis in ore vulgi circumferebatur, Al-
corano inseruerit: in eo enim caput, quod voca-
tur SPELUNCÆ, die illa est; unde vocat eos ASHAB
ELKEHAF, eos qui in spelunca delituerunt. Le-
genti illas ineptias statim apparet, eas ex variis,
quæ seculo VII circumferebantur, fabulis, non ex
ullo auctore idoneo, descriptas esse. Neque illis
contenti Muhamedani, alias adjecerunt: nam
canem comitem adjiciunt, qui in hominem mu-
tatus fuerit, de quo multa poetis dicta: nam hæc
ἐπιπύρις mirum in modum eos afficiunt. Cum vero
ipse impostor et de Dormientium numero, et
de tempore; quo in spelunca dormierunt, du-
bitet, multo magis commentatores. Illorum non
postremus Hucein, qui Persicam paraphrasin
satis accuratam scripsit, rem gestam tradit
sub Deciano, hoc est Decio imperatore, Mar-
tyres illos Epheso oriundos ex præcipua nobili-
tate: montem, in quem se receperunt, BETA-
HALOS vocat, ut alii CHAOS; quæ utraque vox est
nibili.

30 Ex his Arabibus juverit audire Eutychium,
patriarcham Alexandrinum, in Annalibus Ara-
bicis, quos Eduardus Pocockius Latine interpre-
tatus est, et Oxoniæ anno 1658 Arabico-Lati-
ne imprimi curavit. Is igitur ante medium se-
culi X eandem historiam, additis ac mutatis qui-
busdam circumstantiis, qui jam citata editione
tom. I, pag. 388 ita refert: A Decio isto per-
secutionem gravem malaque magna passi sunt
Christiani

Eadem histo-
ria nota fuit
Mahometi, ali-
isque scripto-
ribus Arabi-
cis,
E

F

inter quos Eu-
tychius,

AUCTOR
G. C.

Christiani, dum ex iis innumeros interfecerit. . . . . Decius etiam imperator assumptos e magnanum Ephesi filiis pueros septem, ipsos rei vestiariæ suæ præfecit, quorum nomina sunt : Maximianus, Amilichus, Dianus, Martimus, Dionysius, Antonius, Joannes. Septem isti Juvenes cum idola non colerent, notum factum est hoc regi per delatores. Quare iratus ipse illos in carcerem conjici jussit : deinde ad exercitum profectus, illos, donec reverteretur, dimisit. Imperatore ergo [ex] urbe profecto, omnibus, quæ habebant, in eleemosynam distributis, ad montem magnum, Chaos appellatum, ad partem Ephesi Orientalem profecti, in specu quodam magno, qui in ipso fuit, se abdiderunt : unde unus aliquis ex ipsis quotidie urbem personatus ingrediebatur, ut, quid de ipsis dicerent homines, audiret, victuque ipsis comparato, reversus illis indicaret. Reverso igitur imperatori ac de ipsis roganti cum nuntiatum esset, fuisse ipsos in monte in spelunca, jussit ipse obstrui speluncæ aditum, ut ibi morerentur. Deus autem septem Juvenibus istis somnum immisit, quo instar mortuorum dormierunt. Quidam vero ex ipsius præfectis, sumpta lamina plumbea, historiam ipsorum, et quid ipsis cum imperatore Decio contigisset, inscripsit, quam deinde arcæ æræe inclusit; qua in specu relictæ, janua ipsius obstruxit.

patriarcha
Alexandrinus

31 Deinde eodem tom. 1, pag. 541 resurrectionem ipsorum ita exponit : Porro anno imperii Theodosii magni octavo apparuerunt Pueri illi, qui a Dacio rege fuga se proripientes in spelunca in urbe Epheso delituerant : idque quod longo temporis intervallo cum pastores inter transeundum lateres, quibus speluncæ aditus obstructus fuerat, loco movere soliti essent, facta essent instar ostii apertus. Experrecti ergo Pueri, se unam tantum noctem dormivisse putantes, socio suo, qui cibum ipsis emere solebat ; Profectus, inquit, cibum nobis compara, et quid agat imperator Dacius, inquire. Ille ad portam speluncæ aggressus, ubi ædifici ibi constructi ruinas cerneret, quid hoc esset, ignoravit. Surgens tamen profectus est, usque dum ad urbis Ephesi portam pervenisset, supra quam crucem magnam collocatam conspicatus, hoc etiam apud se improbens ; Me, inquit, dormire puto. Oculos ergo tergere cœpit ac dextrorsum ac sinistrorsum circumspicere, num aliquid sibi notum videre posset ; quale cum nihil cerneret, confusus substitit, hæc apud se animo reputans : Forsitan a via aberravi, vel forsitan non est urbs ista Ephesus. Urbem vero ingressus, nummum, quem habuit, pistori tradidit, quo panem emeret. Pistori virum habitu peregrino conspicatus pavidum metuque consternatum, nummos habentem, quibus Dacii imperatoris effigies insculpta esset, quid hoc esset nescius, suspicatus, illum thesaurum invenisse, Unde, inquit, tibi est nummus iste ? Quo nihil respondente, homines inclamavit : quorum magno apud ipsum cœtu congregato, ipsumque alloquente, cum ille nullum ipsis responsum redderet, ille eum ad patritium urbi præfectum, nomine Antipatrum, abduxerunt, qui eum etiam allocutus, ipsique minatus est. Ille tamen nihil respondit.

synopsis ejus-
dem tradit ;

32 Accessit etiam ad ipsum Marcus, urbis episcopus, qui ipsum affatus nec ullum tulit responsum. Ille ergo, quo ipsum terreret ; Nisi, inquit, nos alloquaris, ac unde tibi fuerit nummus ille, edicas, morte te mulctabimus. Nec-

dum tamen respondit, loqui scilicet abnuens D metu Dacii imperatoris, quasi ipse adhuc viveret (dhuc enim ipsum in vivis superesse putabat.) Plagis ergo ipsum affecerunt, quarum dolorem ubi sensit, Ubi, inquit, est Dacius rex ? Respondentibus illis, Dacium imperatorem mortuum esse, multosque post ipsum imperio potitos reges, Christique fidem obtinuisse, et qui jam imperaret, Theodosium Magnum esse : tum, sublato metu, omnia, quæ sibi accidissent, narravit. Illum ergo ad speluncam comitati, ubi socios ipsius conspexerunt, nec non arcam æneam repperunt, eique inclusam laminam plumbeam, in qua descripta erat ipsorum historia, et quid ipsis cum imperatore Dacio contigisset, litteris mandante Tadduso, Dacii imperatoris patritio. His in summam admirationem rapti, ad Theodosium regem litteras scripserunt, quibus eum harum rerum certiore reddiderunt : qui ergo consensu veredo, urbem Ephesum petens, ibi illos et vidit et collocutus est. At tribus post diebus, cum ad ipsos in speluncam introiret, ipsos jam mortuos invenit. Jussit ergo, ne inde educerentur, sed in ipsa spelunca sepeliri ; et super ipsos ecclesiam struxit, quæ ipsorum nomine insignita est, ac festum in ipsorum gratiam institutum eo die quotannis celebratur. Dein Constantinopolim reversus est Theodosius rex. Jam a tempore, quo a Dacio imperatore fugerunt, ad tempus, quo rursum apparuerunt ac mortui sunt, juxta illud, quod in historia martyrii ipsorum legimus, anni sunt ter centum septuaginta duo. Adverte hic ab Eutychio nullum verbum fieri de hæresi, quæ resurrectionem corporum negabat, de qua tamen meminit anonymus scriptor Arabs, qui in Romana collegii Maronitici bibliotheca servatur, et ex quo jam aliud Actorum compendium subjicio.

33 Supra laudatus P. Petrus Benedettus ex codice Arabico, qui ad usum Syrorum Melchitarum varia Sanctorum Acta continet, resectis iis, quæ ad rei notitiam nihil conferebant, sequentem ejusdem historiæ synopsis excerpserit, quæ Latine ita sonat : Ducianus (ita auctor ubique Decium appellat) Ephesum ingressus, edictum contra Christianos publicavit, jussique sunt incolæ universi ad sacrificium solenne deorum convenire ; quos inter etiam septem Pueri, qui in aula Duciani tunc temporis locum obtinebant honestissimum, a sodalibus accusati, ab imperatore ad quæstionem vocantur. Idolo colere abnuentes aulico ornatu exuuntur. Imperator cœptum per provincias iter prosequi cupiens Martyrum causam ad suum reditum distulit. Interim ut resipiscerent, hortatur. Martyres in suo proposito constantes ex urbe in vicinum montem, duobus milliaribus distantem, subeunt. Inde Melitio ad cœmenda cibaria missus, mutata cum mendico veste, personam dissimulans urbem ingreditur : qui cum imperatorem eodem rediisse comperisset, et ipsorum consanguineos vexare, ut reos sistant, quos aufugisse resciverat ; eo nuntio trepidus ad socios revertitur, et ex his, quæ cœmerat, cœnam instruit. Post quieti se tradunt universi. Quo comperto, Ducianus jubet antrum obstrui. Duo Christiani Martyrum historiam plumbeis tabulis incisam intra excitatum septum conjiciunt.

34 Post hæc cum, Theodosio imperante, controversia de resurrectione mortuorum emerisset, et imperator quæstionem aliquo signo dirimi a Deo postularet, accidit, ut pastor pecori suo

uti in Roman
Maronitarum
codice

F

anonymus
Arabs,

suo

A suo clausum facere cogitans, ad antrum, quo beati Martyres sese abdiderant, veniret, indeque lapides ad usum suum legeret. Ea occasione patefacto ostio speluncæ, Martyres, qui per trecentos et novem annos dormierant, ex-pergefacti Meletionem Ephesum ad procurandum com meatum remittunt. Hic inventi thesauri in crimen vocatus ad prætorem ducitur, et ab eo ad antrum reductus socios ostendit. Per hunc modum re demum comperta, tum ex Martyrum dicto, tum ex scripto in aditu speluncæ reperto, et continuo imperatori Theodosio renuntiata, Ephesum venit, ac Martyres alloquitur: qui eo præsentē vitæ hujus ærumnis eripi orant, et exaudiuntur. Theodosius templum apud eandem speluncam excitari jubet, monitusque per visum a sanctis Martyribus ibidem eorum corpora sepelienda curavit. *Ex Actorum clausula; in qua auctor obitum horum Martyrum Kalendis Septembris consignat, Benedictus conjicit, Acta illa in Syria, a Melchita quodam concinnata fuisse, quia Græci iv Augusti, et Syri Maronitæ vii Martii annuam eorumdem Sanctorum memoriam celebrant, ut antea monui.*

historicos Byzantinos anno 1655 Parisiis Græco-Latine editum est, pag. 56 posteriorem sententiam tradit his verbis: Ceterum imperatore Theodosio rerum potiente, septem illi Juvenes, martyres tolerantissimi, de somno longissimo experrecti ac vulgo conspecti sunt. Nam ut Decii furorem evitarent in nativam specum, haud procul ab Ephesina urbe sitam, sese contulerant, ibique gravi et prolixo somno consopiti quieverant. Hoc autem excitati tempore ac fidelibus agniti, simul tam ab ipsis quam imperatore, magno in honore habiti, rursus inexcitabili postremoque sopore correpti fuerunt. *Theophanes in Chronographia, etiam anno 1655 Parisiis Græco-Latine impressa, de miro hoc somno pag. 76 sic brevius obscuriusque meminit: Hoc eodem anno dignum admiratione prodigium Ephesi auditum; sanctorum videlicet Puerorum septem, qui de somno, quo per annos centum octoginta quatuor consepti remanserant, suscitati sunt. Eadem fere habet Georgius Cedrenus in suo Compendio historiarum tom. 1 editionis Parisiensis pag. E 338, nisi quod dicat, eos dumtaxat centum septuaginta annis dormivisse. Metaphrastes et alii quidam, paragrapho præcedente relati, somnum de vera morte interpretantur.*

37 Eminentissimus Baronius in notis ad Martyrologium Romanum hoc die utramque sententiam ita refert: Cur autem hi dicti sint Dormientes, duplex affertur ratio. Altera, quod hi Martyres temporibus Decii consummarint martyrium intra speluncam clausi, ac demum specus ostio reserato, inventis eorum corporibus, velut redi-vivi, iterum apparuissent; dictique Dormientes consueto divinæ scripturæ loquendi usu, quo eos, qui pie religioseque vita functi sunt, dormientes consuevit appellare. Altera vero, quod iidem temporibus Decii usque ad ultima tempora Theodosii Junioris intra specum clausi, somno capti, ad ducentos fere annos re vera dormierint. *Videtur autem eminentissimus vir in priorem opinionem propensior, ut in fine notarum post propositas quasdam contra prodigiosam hanc historiam difficultates satis indicat. Si mihi alterutra opinio eligenda foret, mallet cum Baronio hanc dormitionem de morte intelligere juxta phrasin sacræ Scripturæ, quæ mortuos nonnumquam nomine dormientium compellat. Sallem ea explicatio aptior est iis, qui volunt, hos Sanctos vivos apparuisse, ad probandam carnis resurrectionem. Sed nihil definio, sicut nec postea judicium feram de historię hujus veritate, circa quam utrimque argumenta alienis verbis protulisse mihi sufficiet.*

38 Liberiùs faciliusque judicari potest de errore chronologico, qui circa diuturnitatem dormitionis in plurima Actorum exemplaria irrepsit, ut paragrapho præcedente potissimum observari potuit. Præter Photium, Eutyrium, et anonymum Arabem, qui illic ultra trecentos annos somno aut morti istorum Sanctorum perperam assignant, eundem manifestum parachronismum tradit Mahometes in fabuloso suo Alcorano, ubi Azoara 28 de his Dormientibus agens ita scribit: Spatium autem sopitionis prædictorum in caverna fuit cccx annorum, Deo quidem notum, cujus sunt arcana cæli et terræ. Quinimo hunc errorem chronologicum impostore isto antiquiorem esse conjicio ex sermone Syriaco Jacobi Sarugensis, qui juxta Assemanum tom. 1 Bibliothecæ Orientalis pag. 289 circa finem seculi quinti et initium sexti floruit, ubi post hunc

Commentarium

§ V. Diversæ Actorum circumstantiæ referuntur.

Ex jam datis Actorum compendiis liquet, duplicem esse auctorum opinionem circa modum dormitionis, a qua hi Martyres communiter Dormientes appellantur: quidam enim indicant, septem illos Sanctos a tempore Decii imperatoris usque ad Theodosii junioris tempora re vera mortuos fuisse, et ad confirmandam resurrectionis fidem redi-vivos apparuisse; alii vero innuunt, eos per tantum temporis spatium solummodo dormivisse. Præter jam exhibitos scriptores, Constantinus Manasses in Breviario chronico, quod inter

quas refert
Baronius,

et crassum
anachronis-
mum

AUCTORE
G. C.

Commentarium num. 10 civem quemdam Ephesinum uni septem Dormientibus ita de Decio respondentem inducit: Ille, de quo locutus es, obiit a longissimo tempore; atque secundum numerum et computum Græcorum trecenti et septuaginta duo anni computantur ab illo imperatore fluxisse. Hinc verosimiliter idem mendum, ad Officium et Synaxarium Syrorum, aliosque scriptores transiit. Sed quis facile dixerit, an iste error adscribendus sit primo auctori, an antiquo amanuensi, quem alii cæce secuti fuerint? Ut ut est, eruditissimus Assemanus tomo proxime citato pag. 338 post plura hujus anachronismi exempla sic concludit: Hæc tamen chronologiæ menda veritati historiæ haudquaquam officiant. In Actis vero Syriacis, quæ apud Dionysium exstant, et a Metaphraste fere ad verbum descripta sunt, nulla temporis nota legitur præter Theodosii Junioris imperium et Maris seu Memnonis episcopatum.

determinatus
annus

B 39 At, inquires, quot igitur anni inter Decii persecutionem et horum Martyrum resuscitationem effluerunt? Hoc opus, hic labor est. Satis quidem inter auctores convenit de anno Decianæ persecutionis, quem Pagijs alique exactiores chronologi communiter Christi ducentesimum quinquagesimum statuunt. Sed maxime inter se differunt in assignando anno, quo hæc mirabilis resuscitatio contigit: Theophanes enim supra relatus ait, eos per annos centum octoginta quatuor dormivisse, adeoque circa annum Christi 484 id factum esse existimavit, ut supputanti manifestum fiet. Cedrenus vero id quatuordecim annis citius contigisse putat, cum tantum centum septuaginta annos somno eorum assignet. Dionysius Jacobitarum patriarcha miram illorum apparitionem ad annum Græcorum 736, id est Christi 425 refert. Codex Syriacus Vaticanus, teste Assemano, eamdem anno Græcorum 748, seu Christi 437 collocat. Sigebertus autem illam historiam usque ad annum Christi 447 differt. Alii indeterminate statuunt, hos Martyres ultimis Theodosiani imperii temporibus redivivos apparuisse. Alii denique alios eligunt, ita ut hic vere dici possit: Quot capita, tot sententiæ.

prodigiosa istius
historia.

C 40 Audiamus eruditissimum Assemanum, qui tomo 1 Bibliothecæ Orientalis pag. 338 de diversa hac chronotaxi ita disserit: Duodecim post annis (nempe post annum Græcorum 736 seu Christi 425, quem Dionysius supro assignaverat) id factum narratur in codice Syriaco Vaticano xxxix pag. 44, cujus verba infra describemus; anno nimirum Græcorum DCCXLVIII, Christi CCCXXXVII, quo tamen idem Memnon Ephesinam ecclesiam adhuc regebat. Græci in Menologio ad annum Theodosii trigesimum octavum id conferunt: Cedrenus ad annum ejusdem vigesimum tertium. Sed cum duplex sit imperii Theodosiani epocha, altera ab anno ccccii, quo ab Arcadio patre, anno post natiuitatem suam Augustus creatus est; altera ab anno ccccviii, quo imperium Orientis, defuncto patre, octennis suscepit; nos Dionysium et laudatum Vaticanum codicem sequi malumus, in quibus certus illius apparitionis annus apponitur: atque adeo Sigebertus audiendus non est, qui horum Martyrum historiam ad annum cccclxvii protrahit, cum eo anno nec Memnon, nec Stephanus, sed Bassianus Ephesi episcopus fuerit. Hinc eos in specu ad centum et septuaginta quinque, vel octoginta septem annos mansisse liquet, cum Decii persecutio juxta Pagium anno Christi ccl,

vel cclii secundum Baronium inchoata fuerit. D Hic Baronii annus jam passim rejicitur, ut eruditus notum est. Ceterum quæ hic dicuntur de episcopis Ephesinis, majorem lucem accipient ex iis, quæ postmodum referemus.

41 Euty chius Alexandrinus differt ab aliis in narranda occasione, qua aditus speluncæ apertus fuerit, dum sum supra num. 31 eam ita refert: Longo temporis intervallo, cum pastores inter trans-eundum, lateres, quibus speluncæ aditus obstructus fuerat, loco movere soliti essent, facta est instar ostii apertus. Alii plerique dicunt, id factum esse occasione civis Ephesini, qui ovibus suis juxta montem caulas præparabat. Photius Constantinopolitanus episcopum Ephesinum, sub quo hoc prodigium factum est, Marum appellat; Euty chius vero Marcum nominat; Metaphrastes Stephanum vocat; alii denique nomen non exprimunt. Gregorius Turonensis gesta horum Martyrum posteris cognita fuisse tradit hoc modo: Quidam Christianus in tabula plumbea, nomina et martyrium eorum scribens, clam in aditu cavernæ, E priusquam oppilaretur, inclusit. Euty chius autem hoc ita exponit: Quidam vero ex ipsius (scilicet Decii) præfectis, sumpta lamina plumbea, historiam ipsorum, et quid ipsis cum imperatore Decio contigisset, inscripsit, quam deinde arcæ æneæ inclusit, qua in specu relictæ, januam ipsius obstruxit. Codex Arabicus duos id fecisse indicat: Duo Christiani, inquit anonymus Arabs, Martyrum historiam plumbeis tabulis incisam intra excitatum septum conjiciunt. Imo scriptor Æthiops nomina duorum istorum prodit, dum affirmat, Theodorum et Macedonium rem gestam, tamquam Martyrum Acta, litteris consignavisse. De diuersis horum Martyrum nominibus sat multa superius diximus. Reliquas minoris momenti discrepantias, quæ in his Actis occurrunt, eruditus lector facile observabit.

et alix ejusdem
circumstantiis
differunt.

§ VI Manuscripta et impressa longiorum Actorum exemplaria recensentur.

P præter scriptores, qui de gestis septem Dormientium meminerunt, et quorum compendia § IV exhibuimus, varii auctores longiora eorumdem Martyrum Acta concinnarunt, quorum enumeratio jam facienda est. Ut autem in iis recensendis aliquis ordo servetur, ab antiquioribus et nominatim cognitis incipiemus. Non est dubitandum, quin Græci illam historiam, utpote domesticam, ante alios populos litteris mandaverint. Attamen inter omnes, quos hactenus novimus, vetustissimus est Jacobus Sarugensis in Mesopotamia episcopus, cui Assemanus tom. 1 Bibliothecæ Orientalis cap. 27 pag. 283 titulum sancti vindicat, et de cujus ætate ibidem pag. 289 ex Vita ejus Syriaca sic concludit: Natus est igitur S. Jacobus juxta hunc auctorem anno Græcorum DCLXIII, Christi CCCCLII. Examinatus ab episcopis anno Græcorum DCLXXXIII, Christi CCCCLXXII. Annis sequentibus scripta sua publicare cœpit. Anno Græcorum DCCXIV, Christi DIII presbyter jam factus litteras adhortatorias ad Euphratenses dedit, in Chronico Josue memoratas. Amidæ præterea excidium lugubri carmine planxit, et paucis ante annis carmina de locustis ediderat, de quibus Josue loco citato et Gregorius Abulpharagius in Historia dynastiarum ad annum undecimum

Inter Actorum
scriptores
videntur primo
Jacobus Saru-
gensis,
F

A decimum Anastasii imperatoris. Anno Græcorum dcccxxx, Christi dxxx, episcopatum Batnarum Sarugi obtinuit. Demum anno Græcorum dcccxxxiii, Christi dxxxi, die xxix Novembris ex hac luce migravit. Assemanus hanc chronotaxim ibidem pluribus probat, et contrarias quorundam opiniones refellit. Ex his itaque patet, Jacobum Sarugensem prodigiosa horum Sanctorum revelationi superparem rivisse.

codice Sy-
rio

43 Cum deinde apud laudatum Assemanum tomo proximo citato pag. 335 num. 221 inter opera Jacobi Sarugensis legerem titulum de Pueris Ephesi, intelligeremque, exstare de illis homiliam Syriacam in codice Nitriensi XIII, quem Assemanus cum aliis pretiosis codicibus e Syria in Urbem adveherat, incessit me desiderium obtinendi tam antiquum Actorum scriptorem, quo hanc prodigiosam historiam non parum illustrandam sperabam. Quare statim scripsi Romam ad supra laudatum Petrum Benedettum, officiosissimum Societatis nostræ sacerdotem, natione Syrum Maronitam, cujus promptam operam alias socii mei experti fuerant, ut hoc Jacobi Sarugensis opusculum latine reddere dignaretur. Vir obsequiosus Latinam homiliæ Syriacæ interpretationem, propria manu descriptam, perhumaniter ad me transmissit, imo ultro addidit partem Officii Syriaci, et synopsis Actorum, ex Arabico codice contractam, quas supra exhibui. Nunc hoc novum venerande antiquitatis monumentum (titulus ejus juxta Benedettum hic est: Jacobi doctoris de Pueris Ephesi sermo) primo loco post hunc Commentarium typis vulgabitur. Et si autem hanc homilia Syriacæ sit metrica, non tamen existimari, scrupulose in editione nostra lineam lineæ reddendam esse, tum quod hoc nihil ad rei substantiam faciat, tum quod metri elegantia in soluta alterius idiomatis oratione non percipiatur.

B

inde Grego-
rius Turonen-
sis in Ms. Au-
domarensi,

44 Jacobo Sarugensi (saltem inter Actorum scriptores, quorum notitia ad nos pervenit) ætate proximus est Gregorius Turonensis, qui fatetur, se miram horum septem Dormientium historiam a Syris accepisse, dum Actorum compendium, supra a num. 23 relatam, ita concludit: Quod Passio eorum, quam, Syro quodam interpretante, in Latinum transtulimus, plenius pandit. Imprimis ex hac clausula patet, Gregorium suam narrationem ex fonte Syriaco hausisse. Præterea ex eadem clausula apparet, pleniorum horum Martyrum historiam a Gregorio conscriptam fuisse. Hoc postremum etiam advertit Ruinartius, quando in Parisiensi sua Gregorii Turonensis editione col. 828 ad memoratam ejus clausulam sic notat: Habetur ex Simone Metaphraste apud Surium die xxvii Julii; sed aliam esse ab ea, quam Gregorius in Latinum transtulit, vel ex eo solo manifestum est, quod nomina ibi aliter, quam apud Gregorium recenseantur. Aliam invenimus in Mss, in qua nomina, sicut hic recenset Gregorius, habentur; sed cum incertum sit, an ea sit ipsa, quam Gregorius transtulit, nihilque novi habent, eam edere superfluum fuisset. Sic hoc Ms. inter opera Gregorii Turonensis inveniebatur, aut illius nomen præferebat, non erat superfluum istud edere. Imo etiamsi utraque hæc conditio deesset, illud editum videre cupivissem, ut conferre possem cum ægrapho nostro Audomarensi, quod in fine Acta horum Martyrum Gregorio ita tribuit: Explicet Passio sanctorum Martyrum septem Dormientium apud Ephesum; translata in Latinum per Gregorium episcopum, interpretante Joanne

C

Syro, quo observatur sexto Kalendas Augusti. Huic Ms. Nostro similis est editio Mombrilitana, si proxime dictum scriptoris indicium et quasdam exigui momenti variationes exceperis. Quidquid sit, nos ex fide ægraphi nostri istud opusculum Gregorio Turonensi adscribimus, atque illud post Acta Syriaca Jacobi Sarugensis prælo subjiciemus.

45 Tertio loco recudentur longiora eorundem Sanctorum Acta, quæ Surius alique Metaphrastæ passim adscribunt. Ea autem ex editione Surii ad diem xxvii Julii iterum hic imprimuntur, ut curiosus lector aliorum Actorum collatione facilius videat, quomodo Metaphrastes (si alium Græcum amplioris hujus historiæ auctorem esse contenderis, non repugnabo) aut ei similes quidam Græci scriptores gesta Sanctorum augere ac exornare soleant. Neque Metaphrastæ cedere debet alter anonymus Græcus, cujus Acta Mss. ex bibliotheca Mediceæ regis Franciæ Majores nostri excerpserunt: scriptor enim ille, cujus ætatem ignoramus, præter alia cum Metaphraste communia, in fine Actorum asserit, S. Cyrillum Alexandrinum jussu Theodosii imperatoris Alexandria Ephesum appulisse, ut hoc prodigium videret, et cum sanctis hisce Martyribus colloqueretur. Certe mirum est, ut omnes alios biographos lacuisse, ac ipsum Cyrillum, si oculatus hujus miraculi testis fuerit, de illo nusquam in scriptis suis meminisse. Non judicamus, hunc novorum episodiorum inventorem inutili labore Græco-Latinè edendum esse, cum narret pleraque aliis similia, et quædam aliquos momenti variationes facile in Annotatis ad Acta Metaphrastæ observari possint.

ac denique Si-
mon Metaphra-
stæ ex Sur-
rio

46 Ante medium seculi ix Syriaca eorundem Martyrum Acta conscripsit Dionysius, Antiochenus Jacobitarum patriarcha, de cujus gestis, scriptis ac obitu Assemanus tomo 2 Bibliothecæ Orientalis pagg. 98, 344, 348 et alibi sæpius meminit. Cum ex hoc Assemani opere eam notitiam primum hausissem, videre cupiebam ipsam Dionysii lucubrationem, ad quam Latine reddendam laudatus Benedettus noster paratissimum obsequium offerebat. Sed postea mutavi consilium, quando in eadem Bibliotheca tomo i pag. 338 legeram, hæc Syriaca Dionysii Acta a Metaphraste fere ad verbum descripta esse. Cum vero ibidem pagina præcedente legissem, quod a Dionysio pro illa historia citaretur æqualis Martyrum auctor Syrus, dubitare cepi, an Dionysius forte non voluerit designare Jacobum Sarugensem, qui aliquo modo resurrectioni Martyrum æqualis dici potest, eo quod eodem seculo floruerit. Si autem Syrus, a Jacobo Sarugensi diversus, et strictè Martyribus synchronus, hanc historiam posteritati reliquerit, hæc dubie Assemanus in sua Bibliotheca nobis ulteriores istius scriptoris notitiam suggessisset, si tamen Dionysius nomen ejusdem ætatem determinate indicaverit. Ut ut est, non judicavimus operæ pretium esse, ut hæc Dionysii Acta ex idiomate Syriaco in Latinum converterentur, quia Metaphrastæis sunt similia, sicut proxime citatus Assemanus testatur.

omisso Diony-
sio Jacobita-
rum patriarcha,

47 Præter hæc Acta Syriaca, Latina, et Græca, habemus varia Mss. eorundem Actorum exemplaria, quorum unum in bibliotheca Trevirensi S. Maximini ita incipit: In tempore illo, regnante Decio impio imperatore, facta est ingens persecutio Christianorum. Decius autem oppugnans Christianos descendit in civitatem Constantinopolim et sursum in Carthaginem et Ephesum. Initium vero alterius Ms., quod ex codice Ultrajectino S. Salvatoris Majores nostri excerpserunt,

aliique anony-
mis, quon in
Mss. invenimus.

sic

AUCTOR
G. C.

sic sonat : Eodem tempore regnans Decius crudelissimus imperator descendit in civitatem Constantini, et rursus pervenit in Carthaginem et Ephesum. Non numero quatuor aut quinque Musei nostri codices Mss., qui cum hisce exemplaribus fere conveniunt. Ceterum hæc omnia prælo minime digna censemus, tum quod eorum ætas et scriptores ignorentur, tum quod narrationi Metaphrastis sint similia et ex eo desumpta videantur. Si quæ tamen notatu digna differentia occurrerit, eam in Annotatis observabimus.

§ VII. Controversia de Actorum veritate proponitur.

Baronius, qui in notis ad Martyrologium Romanum nihil de hac historia definiere voluerat,

B

Cardinalis Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die xxvii Julii contra hanc historiam proponit nonnullas difficultates, post quas ita concludit : Hæc sunt, quæ his obstare videntur. Quid autem in hac re sentiendum sit, ego minime decerno, nec mihi tantum sumo, ut hæc audeam definire. Cum itaque hæc scriberet, noluit de historiarum veritate iudicium ferre. At eminentissimus vir videtur mentem mutasse aut propositi sui oblitus fuisse, dum in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 853 num. 61 alias 84 occasione fabulæ de Joanna Papissa enumerat varia fragmenta, quibus vulgo fides adhibita fuit, et inter quæ hanc ipsam septem Dormientium historiam ita collocat : Felix historiæ cursus, inquit, si absque obice fabularum sincera tantum ferri veritate daretur, quæ ubi semel, ut zizania inter triticum seminata, fixis radicibus, tritici mentita specie, altiori culmo consurgunt, sicut triticum messoris æqua falce metantur, et cum frumento in horrea recondantur, et mixta tritico, tritici jam nomine decorata, atque æquo pretio, eademque mensura cum tritico veniuntur : ita fabularum abolito nomine, receptæ semel transeant in historiam, ut opus sit magno cribrario, qui magno labore a veris falsa, et fabulas segreget ab historiis.

in Annalibus suis illam inter fabulas collocat.

C

49 Non desunt de his exempla : nam fabula de collapsio Romæ pacis templo, tempore Christi ortus, quod nondum fuerat ædificatum, semel asserta multiplicium laud vulgarium fuit scriptorum auctoritate firmata. De anima Trajani precibus S. Gregorii ab inferis revocata commentum semel creditum etiam disertissimos habuit assertores, imo etiam defensores. Nonne hactenus fabula illa, ut historia lecta est, de Cyriaco Papa Roma Coloniam comitante S. Ursulam cum virginibus undecim nullibus, cum tamen nec per somnium quidem ejus nominis Pontifex sederit in sede Petri? De septem Dormientibus, somno tentis annos prope ducentos quid dicam, tam a Græcis in Oriente, quam a Latinis in Occidente historiam lectam atque receptam? De Silvestro Papa secundo, quod per magiam pontificatum adeptus fuerit, atque dilaceratus in obitu a diabolo? De obitu Hadriani per muscam illato quid addam? Vides, hic prodigiosam septem Dormientium historiam inter fabulas numerari. An novæ rationes eminentissimum scriptorem impulerint ad mutandum iudicium, ignoramus. Saltem ipse nullas ibi indicat. Quare nobis sufficiet exhibere hic eas difficultates, quas Baronius in notis ad Martyrologium Romanum huic historiæ opposuit, una cum responsionibus clarissimi Assemani, qui nuper in Bibliotheca Orientali tomo i a pag. 336 singulas Baronii objectio-

nes solvere conatus est. Hæc autem omnia ipsismet D utriusque scriptoris verbis referemus, ne forte ex alterutra parte vim argumentorum minuisse vel auxisse videamur.

50 Eminentissimus Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die jam dicto primum argumentum suum ita proponit : Sententiæ illorum, qui putant, hos non ob mortem dictos esse dormientes, sed quod vere eo temporis spatio somne fuerint oppressi, magnopere refragatur, quod ipsi ajunt, id miraculum divinitus factum esse ob eam causam, quod eo tempore de resurrectione carnis hæresis esset orta, cum re vera nihil tale temporibus Theodosii Junioris contigisse reperiatur : nam nec in sacrosancto concilio Ephesino, quod sub eodem Theodosio celebratum est, neque in sacrosancta synodo Chalcedonensi post illud proxime habita, ulla umquam mentio de ejusmodi hæresi facta invenitur, quæ prima omnium patrum sententia damnari debuisset. Hisce eruditissimus Assemanus loco proxime citato sic respondet : At Sarugensis nihil de illa hæresi in laudato sermone refert; sed solum in fine ejusdem scribit, Theodosium, eo viso miraculo, in fide resurrectionis mortuorum confirmatum fuisse. Auctor vero Syrus Actorum et ex eo Metaphra- E stes hæresim quidem illam tunc exortam, atque a Theodoro Æginensium episcopo aliisque propugnatam esse tradunt : non tamen idcirco debuit ea hæresis novo concilio, aut novo canone damnari, cum olim a Christo domino diserte damnata fuisset in Euangelio, et a patribus Constantinopolitanis, paucis ante annis, in symbolo.

51 Baronius ad alterum argumentum ita pergit : Præterea si ad adstruendam fidem resurrectionis voluit Dominus hos Martyres excitare, manifestum est, eos revera fuisse mortuos : alioqui enim dormientium quidem a somno excitatorum, sed non mortuorum resurgentium, quæ fidem resurrectionis facerent, fuissent testimonia. Assemanus huic difficultati sic occurrit : Mortuos re vera fuisse, et postea temporibus Theodosii resurrexisse, asserit Sarugensis, et ex eo Syri in horum Martyrum officio : ASSUMPSIT EORUM SPIRITUS, ET SURSUM EOS IN CÆLUM SUSTULIT : VIGILEMQUE EORUM MEMBRA CUSTODIRE JUSSIT. Qui autem eos a somno excitatos scribunt, respondent, eo miraculo ostensum fuisse, posse Deum redacta in cineres membra pristinae integritati restituere, qui, eadem ne corruptioni per tot annos succumberent, fecerat : hoc enim novum apud homines erat ; mortuos autem ad vitam revocatos fuisse, pluribus exemplis ex Euangelio et ex Actibus Apostolorum ac martyrum satis probabatur.

52 Deinde eminentissimus Martyrologii illustrator ibidem ex coævorum auctorum silentio ita argumentatur : His accedit, quod nullus illorum scriptorum, qui illis vixere temporibus, rem tam insignem, miraculum adeo grande, scriptorum monumentis commendarunt : quæ omnia illos latuisse, verisimile non est ; puta S. Prosperum, qui illorum temporum res gestas per annos singulos digessit, aut Marcellinum, vel alium ex illorum temporum scriptoribus. Doctissimus Maronita hoc argumentum negativum enervare nititur hac responsione : Commendavit Jacobus noster, qui paucis ab eo miraculo annis natus est, uti supra demonstravimus. Scripsit eandem historiam æqualis Martyrum auctor Syrus, quem citat Dionysius patriarcha, tribus seculis Mar- tyribus

Proponuntur
difficultates,

E

quas eminentissimus scriptor

F

contra hanc historiam movet,

A tyribus posterior. Scripsit Gregorius Turonensis circa finem seculi sexti. Scripsit demum Mahometes ipse pseudo-propheta in Alcorano *SURA* id est *DE SPECU*, ubi disertam hujus miraculi mentionem facit, quod non Asiam et Orientem modo, sed barbaras etiam Hagarenorum regiones pervaserat. Si quod vero allatum Baronii argumentum valeret, probaret, neque Martyrum corpora sub Theodosio inventa fuisse, quod eorum temporum Græci vel Latini historici ejus inventionis haud meminerint.

l cum res-
onibus
itissimi
nani,

53 *Cardinalis denique ultimum suum argumentum ita profert*: Addimus etiam, quod Stephanus episcopus Ephesinus, cujus sedis tempore id evenisse refertur in Actis, quæ scribit Metaphrastes, intrusus fuit armorum vi in eam sedem, pollutusque communione Eutychetis atque Dioscori in lurocinio Ephesino, ut habent Acta ipsa, quæ recitantur in sacrosancto concilio Chalcedonensi, actione prima et undecima; cujus quidem communionem prædicti Dormientes merito execerari ac vitare debuissent. *Hoc ratiocinium*

B *Assemanus sic refellit*: Eadem ratio contra sententiam Baronii militat, quod scilicet ab hæretico episcopo tantus inventus fuerit thesaurus. Quod ad Stephanum attinet, puto Metaphrasten vitioso usum exemplari, pro Memnone, orthodoxo episcopo, Stephanum posuisse: nam in Actis Syriacis *MARES* episcopus Ephesi nominatur, qui procul dubio ex corrupto *MEMNONIS* nomine obrepsit. Metaphrastis textum jam restituendum suadent, quæ de anno apparitionis Martyrum apud Dionysium leguntur; eos nimirum anno Græcorum *ccccxxvi*, Christi *ccccxxv*, expergefatos fuisse, quo anno non Stephanus, sed Memnon Ephesinam sedem regebat: hic enim synodo Ephesinæ œcumenicæ una cum S. Cyrillo interfuit anno *ccccxxi*, decessitque circa annum *ccccxl*, quem Basilius usque ad annum *ccccxlv* excepit. Basilio Bassianus eodem anno successit, eoque post quatuor annos ejecto, Stephanus sedem invasit anno *ccccxlvii*. Uterque demum, Bassianus scilicet et Stephanus, anno *cccl* in synodo Chalcedonensi depositi, ut late Pagius ad hunc annum a num. *lvi*. *Videri etiam possunt ea, quæ Matthæus Raderus noster jam a centum annis in Aula sancta cap. 13 edidit, ad historiam illam ab objectionibus Baronii vindicandam.*

ratio in-
a relin-
ur.

C 54 *Nemo interim a nobis expectet decisionem hujus controversiæ, inter tam illustres ac doctos viros agitatæ, cum utrimque talia afferantur rationum monumenta, ut neutri parti victoriam tribuere audeamus, donec aliunde accesserint clara testimonia, quæ dubiam litem dirimant. Attamen non placet nobis opinio Tillemontii, qui tomo 3 Monument. eccles. pag. 349 putat, corpora horum Sanctorum, sub imperio Theodosii inventa, Græcis quibusdam scriptoribus sufficiens fundamentum præbuisse, ut reliqua historiæ adjuncta fingerent. At quis credat, solam sacrorum corporum inventionem eo tempore ita fuisse raram, ut illius fama Orientem et Occidentem pervaserit, ut supra diximus? Videtur itaque hic aliquid amplius contigisse. Si Tillemontius addidisset, septem illos Martyres integro corpore et vivida facie, tamquam dormientes, post tot annorum spatium repertos fuisse, atque hinc Græcos Acta eorum exornasse, tunc saltem conjecturam suam aliquo modo verisimilem reddidisset. Quidquid sit de totius historiæ veritate, de qua studioso lectori post allata utrumque argumenta liberum judicium relin-*
Julii Tomus VI.

quimus, cum Radero nostro concludimus, traditionem tam communiter receptam, tot scriptorum litteris consignatam, tot diversarum gentium linguis celebratam, sine evidentibus testimoniis aut certissimis rationum argumentis non temere esse negandam. Jam tantummodo superest, ut Syriaca septem Dormientium Acta, quæ Baronio, Radero, ac Tillemontio videre non licuit, hic primo loco, tamquam antiquiora, typis vulgemus, deinde alia subjuncturi eo ordine et modo, quo supra promisimus.

AUCTORE
G. C.

ACTA ANTIQUIORA

AUCTORE JACOBO SARUGËNSI.

Ex Syriaco Nitriensis monasterii codice XIII fol. 79, interprete Petro Benedetto Societatis Jesu.

E

Fili Dei, cujus janua ipsum invocanti patet, *In persecutio-*
ne Deciana
Januam tuam aperi mihi: filiorum lucis hymnum pangam. Pastor et bonus, qui de medio grege suo Agnos sibi secrevit, eosque in excelsis ædibus congregavit secum victuros. Benedictus sit Agricola, qui de zizaniis grana tritici sibi delegit, eaque in agro vitæ, qui in regno est, seminavit. De Pueris a Ephesi, optimatum filiis, sermo mihi est audientibus dicendus. Auscultate mihi operarii, et psallite laudem filii thalami. Decius imperator de loco suo in alium locum egressus est, oppida et urbes imperii sui visurus. Ephesum ingressus est, et ingenti illam pereulit metu, et festum Jovi et Apollini atque Artemidi *b* egit, epistolamque imperii sui dominis scripsit, ut universi venirent, et thura diis adolerent. Convenere principes, senes, adolescentes et pueri, thuraque obtulerunt simulacris mutis manufactis.

a

b

2 Aderant porro ibi amabiles Pueri, optimatum filii, qui mandatum contempsere, neque, ut ipsorum sodales, se ipsos subdiderunt; et ingressi ædes Jesu, ab illa ira sese absconderunt, ne immundi thuris fœtor ad ipsos ascenderet. Viderunt ipsorum socii, et coram imperator illos accusavere; quia ecce hic Pueri, qui mandato tuo restiterunt. Audivit imperator, et adversus mansuetos excaudit, jussitque Pueros adduci, ut videret eos. Procurre lupi, medioque de grege Agnos rapuerunt, et cum festinatione ad imperatoris conspectum introducere. Vidit imperator personas eorum admirabiles, et blande cum eis locutus est, dicens: Dicite mihi, Pueri, quare transgressi fuistis mandatum meum? Accedite et immolate, et optimates vos faciam.

quidam juve-
nes Ephesini
ad imperato-
rem adducti
f

3 Aperuit os suum filius hyparchi *c*, et septem Sodales ejus *d*: Muta et manufacta simulacra non adoramus, inquit; adest nobis Dominus ille cæli, et ipse auxiliabitur nobis, et ipsum adoramus, eique cordis puritatem offerimus: et tu quidem regem habes Jovem et Apollinem atque Artemidem; nos vero regem habemus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Jussit imperator, et virgis illos ceciderunt; rursumque jussit dicens: Dimittite eos, donec veniam. Festinabat quippe invisere oppida et urbes, indeque redire cogitabat, et Ephesum cum ea men-

idolis immola-
re recusarunt,
et concosso ad
deliberandum
spatio,

c

d

EX MS. CODICE
SYRIACO.

te intrare. Discessit imperator Epheso ad suum negotium; Pueri vero amabiles inter se consultarunt: Egrediamur et fugiamus ex hac urbe Ephesiorum, antequam veniat maledictus imperator, nosque torqueat.

fugerunt in
vicinam speluncam,

4 Erat in eo loco antrum excavatum in rupe in cacumine montis, et cogitaverunt amabiles Pueri in illud se abdere. Ex pecunia patrum suorum acceperunt secum: futurum quippe erat, ut ex ea deprehenderentur et laudarentur. Non electas vestes neque primas secum abstulere: nec enim bonis vestibus opus erat, ut deprehenderentur. Ex commate *e* imperatoris paganorum argentum secum tulere: qui enim ex commate pecuniam habet, indicium habet, unde deprehendatur et revincatur. Subiere in montem, et speluncam ingressi ibidem pernoctarunt, atque Dominum invocaverunt gemebunda voce atque ita dixerunt: Quæsumus te, Pastor bone, qui oves suas elegit, custodi gregem tuum ab illo lupo sitiante sanguinem nostrum.

in qua obdormierunt.

5 Vidit Deus fidem Agnorum amabilium, et venit daturus mercedem bonam retributionum illorum. Assumpsit spiritus eorum, et sursum in caelos sustulit, reliquitque vigilem, qui membra eorum custodiret. Reversus est imperator, et ingressus Ephesum interrogabat: Ubi sunt Pueri, qui mandato rebelles fuerunt? Responderunt ei dicentes: Ecce in vertice montis intra speluncam delitescunt. Et cogitavit crudelis imperator illos in spelunca occidere. Præcepit etiam et venerunt artifices cum machinis suis, atque lapides suis machinamentis devolverunt, et ad ostium posuerunt. Aderant ibi duo sophistæ *f*, filii optimatum; et venit eis in mentem, quod futurum esset, ut Dominus eos suscitaret: atque tabulas plumbeas fecerunt, easque apud illos posuerunt, et scripserunt in eis nomina Filiorum lucis, et quam ob causam ingressi Pueri in speluncam eo se abdidissent, et quonam tempore a facie Decii fugissent.

Post plurimos
annos ex-
gesti miltunt
enim e suis
Ephesum,

6 Transiit ætas imperatorum paganorum, eorumque simul imperia abierunt; et voluit Deus Filios lucis suscitare. Erat in eodem loco vir locuples in Epheso, voluitque tectum ædificare pecori suo in summitate montis, collegitque lapides, et pecori suo in eo loco septum exstruxit: et vidit lapides delatos, eosque disposuit. Intravit lux et Filios lucis suscitavit, et excusserunt se a somno suo, sederuntque super terram (mirabile dictu!) et deliberare cœperunt amabiles Pueri inter se: Quisnam modo descendet et videbit, an venerit imperator, discet et inspiciet, quid de nobis mandaverint? an scilicet nos requisiverit, vel non requisiverit, et renuntiabit nobis? Unus, qui aderat ex ipsorum numero, et Jamlicus *g* dicebatur, iste dixit: Ego descendam et intelligam, et sub mendici specie intra palatium penetrabo, et discam et inspiciam, quid de nobis præceperit. Responderunt ei dicentes: Cape pecuniam et affer panem; quia ecce a vespera defecit panis et non cœnavimus.

qui putans se
una duntaxat
nocte dormi-
visse,

7 Festinavit Puer a vertice montis, venitque in urbem, atque Dominum cum gemitu invocavit dicens: Te quæsumus, Pastor bone, qui oves suas elegit, custodi gregem tuum ab illo lupo sitiante sanguinem nostrum; levatisque oculis, vidit crucem super portam, et inclinavit caput suum, et cum gemitu adoravit illam: cœpitque circumspicere, num forte quispiam paganorum ipsum aspiceret; orsusque est dicere in cogitatione sua: Quid istuc est? Quia ecce a

vespera crux abscondebatur a paganis, et ecce D hodie palam supra portam fixa est? Perrexit Puer, venitque ad aliam portam, oculosque attollens vidit similiter crucem portæ superpositam, cœpitque dicere: Delirans deliravi *h* et insanus sum. Putasne isthæc est Ephesus civitas, in qua educatus sum? Virumque intuitus in foro sedentem, accessit eum et rogavit: Dicito mihi, bone vir; Quænam est isthæc civitas? Urbs hæc, respondit, Ephesus dicitur. Obstupebat autem ille in mente sua reputans, quidnam ipsi accidisset.

8 Perrexit circumcursare per compita, nec a via deflexit, donec ad palatium pervenit; viditque fores sibi oclusas. Ad forum divertit, ut panem emeret et secum auferret. Pecuniam e crumena extractam dedit. Accepit, qui panem vendebat, et consideravit, suoque sodali innuit, ut et ipse accederet et illam inspiceret. Per manus quinque hominum pecunia illa traducta est; eamque contemplati mussitare cœperunt inter se de illa. Et vidit Puer eos inter se mussitantes, respondensque dixit: Tradite mihi panem, si traditis, aut ego discedam. Accessit vir, qui panem vendebat, et apprehendit Puerum dicens: Dicito mihi, Puer; Unde es tu, et quænam est terra tua? Atque thesaurum, quem invenisti, tradito, ut de eo participemus omnes. Si autem mihi revelare recusas, carceri te tradem. Respondit Puer. . . . . Thesaurum numquam vidi, nec ullatenus scio.

omnia nova
miratur,

9 Vox cecidit *i* intra forum Ephesiorum, quia ecce Puer thesaurum reperit: et continuo apprehenderunt eum. Ingressum est verbum ad sanctam ecclesiam ad episcopum: et misit, qui raperent eum de manibus eorum; et interrogat illum. Dicito mihi, Puer; Unde es tu, et quæ est terra tua, et quis est locus tuus, et ubi est thesaurus, quem dicunt te invenisse? Dixit Puer: Ex ipsa Epheso ego sum, sumque filius Rufi electi, qui est ex optimatibus. Cœpitque ipse Jamlicus circumspicere turbam, si forte cerneret quemquam ex genere suo et cognatione sua, aut ex fratribus suis, aut affinibus, aut notis suis, qui patrem ipsius vocaret, et veniret eripere eum de manibus eorum. Cumque neminem de genere et cognatione sua vidisset, erupere lacrymæ ex pupillis ejus, et flere cœpit.

et ob antiquam
pecuniam de
invento the-
sauro accusa-
tus,

10 Aderat ibi quidam sophista in sancta ecclesia, qui Puerum apprehendit, eumque interrogat cum discretionem: Effare, fili, vera mihi: cur moreris *? Revela et expone, unde sis, nolique te mihi abscondere. Dixit Puer: Ego vera ostendam tibi; tu vero revela mihi et ostende, quæ ego sincere a te sciscitor. Responde mihi et dicito: Decius imperator ubinam est? Tum vero ego vicissim res meas tibi aperiam. Hæc audiens sophista vehementer miratus est, et excanduit adversus illum Puerum, qui profunda ipsi monstrabat. Vilis et insane, [ait;] reusque mortis, mene irrides? Videorne tibi puer duodennis? Ille, de quo locutus es, obiit a longissimo tempore, atque secundum numerum et computum Græcorum trecenti et septuaginta duo anni *h* computantur ab illo imperatore fluxisse. Dixit Puer: Ab illo nempe ego et Socii mei fugimus, et ecce in montis vertice dormivi ego et septem Sodales mei.

F
prodigiosam
Sociorum suorum
historiam
pandit.
* forte moreris?

11 Congregati sunt optimates et senes et nobiles atque pueri, ut ascenderent et viderent thesaurum vitæ, qui revelatus fuerat illis. Cecidit vox in universam regionem Ephesiorum dicens: Venite et

ad quos viden-
dos multi cives
Ephesini cum
suo episcopo

A et videte istum thesaurum nobis manifestatum. Audierunt Pueri, qui erant in spelunca, atque commoti sunt et timuerunt, existimantes, quod imperator misisset satellites ad ipsos capiendos; et confortavit eos filius hyparchi dicens: Surgite et confortamini, et induite armaturam fidei, et confidamus super Deum, quoniam ipse auxiliatur nobis, nosque corroborat, et gubernat secundum voluntatem suam. Cumque illos adhortaretur, intravit Puer, stetitque apud illos, et episcopus atque optimates una cum illo ingressi sunt: viderunt Pueros sedentes super terram, salutarunt eos dicentes: Pax vobiscum; et continuo scripserunt epistolam imperatori Theodosio dicentes: Veni domine, et vide thesaurum vitæ, qui nobis revelatus est.

Theodosio
operatore
erunt.

B 12 Festinavit imperator, et descendit, viditque illo: salutavit eos dicens: Pax vobiscum. Accepit tabulam illam plumbeam, cœpitque legere, quam ob causam Pueri in speluncam intraverant, ibique se condiderant. Tum vero imperator invitavit illos, ut secum descenderent Ephesum, cogitans ædificare templum super ossa eorum *l*. Responderunt dicentes: In hoc loco erimus, quia hunc locum amavimus. Pastor pecoris sui ipse præcepit nobis, ut in hoc loco simus. Propter te, ecce, suscitavit nos Christus dominus noster, ut videas et confirmeris, quoniam vere est resurrectio *m*..... Et reliquit eos, et requieverunt in somno illo sempiterno. Benedictus sit Pastor, qui Agnos de grege suo elegit, fecitque heredes thalami et paradisi atque regni superni.

ANNOTATA.

a Dubium est, an hi Martyres ob juvenilem ætatem vel ministerium communiter a Græcis aliisque scriptoribus pueri appellantur: teste enim Gellio, a Latinis pueri vocabantur, qui minores essent septemdecim annis. Livius autem lib. 5 decade 6 testatur, quod apud Macedonas pueri dicerentur principum liberi, qui ad regis ministerium electi erant. Sic etiam in sacra Scriptura vox puer sæpe accipitur. Præplacet hæc posterior significatio, etsi etiam alia commode intelligi possit.

b Diana hoc nomine a Græcis appellatur.

c Benedictus noster in Latina horum Actorum interpretatione ad vocem hyparchi in margine sic notat: Videtur esse nomen dignitatis, non proprium personæ, et pro præside provinciae seu proconsule a Syris usurpari solet. Hanc eruditi Maronitæ conjecturam secuti sumus in Commentario prævio num. 5.

d De hoc Martyrum numero, quem Jacobus infra repetit, etiam egimus in Commentario prævio num. 5.

e Comma, teste interprete Aristophanis, est genus vilissimi numismatis. Hinc metaphoricum Græcorum adagium ὄνθρωπος πονηροῦ κόμματος, id est homo mali commatis. Videtur tamen ea vox hic potius formam pecuniæ significare.

f Quamvis hoc nomen plerumque male sonet, tamen interdum accipitur pro iis, qui in arte aliqua excellunt, ut videri potest apud Cangium et in lexicis passim obviis.

g Is a Græcis communiter vocatur Jamblichus, a Latinis Malchus, de cujus nominis mutatione plura vide in Commentario prævio num. 6 et 35.

h Haud dubie est Syriacus idiotismus, qualem

etiam habent Hebræi, dum psalm. 39 v 1 dicunt: Expectans expectavi, id est vehementer expectavi, ut explicant sacre Scripturæ interpretes. Hic igitur delirans deliravi idem est, ni fallor, quod valde vel vehementer deliravi.

i Suspicio, hanc phrasin, quæ infra repetitur, etiam Syris esse propriam, eaque significari, famam hujus rei peo forum Ephesinum divulgatam fuisse.

k De hoc errore chronologico egimus in Commentario prævio num. 38.

l Obscura est hæc Actorum expressio; quomodo enim cogitabat Theodosius super ossa horum Martyrum ædificare templum, cum eos invitaret, ut secum descenderent Ephesum? Itaque existimo, quod auctor dicere voluerit, Theodosium hoc proposuisse ædificare post eorum mortem, quam forte imminere ex ipsis audiverat.

ACTA ALIA

AUCTORE GREGORIO TURONENSI.

E

Ex Ms. ecclesiæ S. Audomari, quod contulimus cum editione Mombrithiana, ad quam proxime accedit.

Cum per universum orbem a persecutio Christianorum exagitaretur, atque idolis vanis sacrificia funesta offerrentur, fuerunt septem Viri *b* in palatio regis primi, et nobili familia orti; id est Achillidis, Diomedis, Diogenis, Probatas, Stephanus, Sambatius, atque Quiriacus *c*. Hi cum sæva imperatoris scelera sæpe conspicerent, ut pro Deo sempiterno idola surda et muta coli juberet, compuncti divinitus ad baptismi gratiam convolaverunt; appellatique sunt [in] regenerationis fonte Maximianus *d*, Malchus, Martinianus, Constantinus *e* Dionysius, Joannes, Serapion. Igitur adveniente Decio ad urbem Ephesum, jussit omni intentione ita Christianum genus inquiri, ut posset, si fas esset, ipsum nomen religionis extinguere. Denique præparantur sacrificia, ipse immolat, suosque immolare blanditiis terroribusque instigat. Libabant cuncti hostias; totaque civitas horrendarum cæremoniarum nidore fumabat. Quod videntes hi septem Athletæ Christi, prostrati sunt in orationem cum lacrymis: et asperso super caput pulvere, Domini misericordiam flagitabant; ut respiciens de cælo sancto suo, non sineret Domini populum in hac perversitate subverti.

Septem viri
Ephesini in
persecutione
Decii

*a**b**c**d**e*

F

2 Quo comperto, persecutores nominis Christiani, venerunt ad principem dicentes: Imperii tui præceptio, o rex, totius terræ terminos percurrit *, et nullus jussioni tuæ contraire præsumit. Omnesque diis immortalibus sacrificia quotidiana delibant, præter septem Viros quos unice affectu foves, ac diligis. Quibus imperator ait: Et qui sunt illi? Responderunt: Maximianus filius præfecti cum satellitibus suis. Et statim, furente imperatore, onerati ferro adducti sunt in conspectu ejus effusos habentes vultus lacrymis, et pulverem super capita sua, sicut fuerant in conspectu Domini deprecantes. Quos intuens imperator ait: Tantane vos tenuit per-

diis sacrificare
molentes,

* lege percur-
rit

fidia

EX MS. AUDO-
MARENSI.
* Mombril.
muneribus
lege numini-
bus

f

* Mombril.
Numina
* Mombril.
urges
* Mombril.
vivendi

concesso ad de-
liberandum
spatio, fuge-
runt in spe-
luncam,

g

* forte recipi-
amini
* Mombril.
cervicibus

h

* Mombril.
Chillici
* Mombril.
parvum pon-
dus

i

in qua odor-
merunt.

* Mombril.
innueret

postquam ius-
su Decii occu-
su fuerat.

* forte quan-
documque

Deinde tempo-
re Theodosii

fidia mentis pravæ, ut audeatis nostris nomi-
nibus * contraire, immortalibusque diis debita
holocausta non reddere? Dico enim vobis per
gloriam meam : quia experiemini diversa gene-
ra tormentorum, pro contemptu deorum nostro-
rum. Responderunt viri dicentes : Ipse est Deus
creator cæli terræque et maris f, cui nos de-
bitum quotidie laudis sacrificium immolamus,
pro cuius nomine et mori parati sumus. Nomi-
na * vero, quæ nobis velut deorum nomine ar-
guis * adorare, nihil prorsus esse novimus.
Quia cum membra sint artificum arte distincta,
vegetandi * usum capere non possunt, ideoque
et qui adorant ea, prophetica sanctione damnan-
tur, ut similes illis fiant tam factores, quam
adoratores eorum.

3 Tunc imperator furens, semotis omnibus
dixit : Abscedite, o furciferi, a nostri præsentia :
donec agentes pro contumeliæ hujus scelere pœ-
nitentiam recipiatis * in palatio nostro, recon-
ciliatique deorum miserationi, flore adolescentiæ
perfruamini g. Quia non decet tantam venusta-
tem ac pulchritudinem corporis subdi tormentis.
Et discusso ferro a collo * eorum, jussit eos
abire liberos, donec ipse reverteretur ad Ephe-
sum. Accepta itaque septem Viri indulgentia
abeundi, discedente imperatore ad aliam urbem,
abierunt ad domos suas, inspectoque præsilio
domus h abstulerunt aurum argentumque, et
vestimenta, cunctamque supellectilem. Qua di-
stributa pauperibus, abierunt in speluncam mon-
tis Celei *, portantes secum parum * pecuniæ ad
emendam victus necessitatem : elegeruntque Mal-
chum, ut abiens clam in urbem cibos emeret, au-
scultaretque i, quid imperator de Christianis quoti-
diana sanctione decerneret.

4 Inclusis igitur Sanctis sub carceris priva-
tim custodia, ac in assidua oratione vacantibus,
nequissimus imperator redivit ad Ephesum ; in-
quisitisque ex more Christianis, de Maximiano
atque ejus sociis interpellat : parentes autem eo-
rum dixerunt, eos inclusos esse in quodam an-
tro mentis Celei, de quo facile possunt erui, si
imperatoris regalis jussio emanarit *. Quod cum
Viri, nuntiante Malcho, cognovissent, exterriti
valde prostraverunt se super terram, et cum
C lacrymis orabant, ut eos Dominus in fide custo-
diens a conspectibus iniquissimi imperatoris ar-
ceret. Quibus orantibus, providens Deus, quod
essent imposterum necessarii, exaudivit oratio-
nem eorum ; suscepitque animas illorum : et
erant jacentes super humum, quasi suavi somno
dormientes.

5 Commotus deinde imperator dixit suis : Ite
itaque et oppilate os cavernæ, ne rebelles illi
deorum aditum egrediendi habeant. Abeuntibus
autem, qui os speluncæ deberent oppilare, præ-
cesserunt eos duo viri, Theodorus et Ruben Chri-
stiani, qui propter minas imperatoris Christum
latenter colebant. Hi scribes in tabulis plum-
beis omnem historiam Sanctorum, posuerunt eas
in introitu cavernæ intrinsecus, nemine sciente,
dicentes : Quandoque * Deus voluerit beatos artus
Athletarum suorum populis revelare, hæc doceant,
quæ pro ejus nomine pertulerunt. Venientes autem,
qui missi fuerant, advolventesque lapides magnos,
concluserunt aditum antri, abieruntque discentes.
Hic fame deficiant, propriisque se morsibus devo-
rent, qui contempserunt diis nostris debita exhibere
libamina.

6 Post hæc mortuo Decio, per succedentia
tempora in Theodosium, Arcadii filium, imperii

summa collata est. Cujus in tempore immun- D
da, illa Saducæorum k secta surrexit, volens
evertere spem resurrectionis dicens : Quia mortui
non resurgunt. Caput autem hujus hæresis
fuerunt Theodorus et Gaius l episcopi, qui etiam
ipsius imperatoris animum voluerunt huic incre-
dulitati conjungere. Unde factum est, ut hac
causa valde afflictus prostratusque solo impera-
tor deprecaretur Dominum, ut sibi, quæ sequi
debeat, dignanter insinuet. Erat autem tunc
apud Ephesum Dalius quidam valde dives in pec-
oribus, qui circumiens montem Celeum jussit
pueros suos dicens : Præparate hic caulas ovibus
nostris, quia opportunus est hic locus ad pascenda
pecora. Ignarus enim erat, quid ageretur in
spelunca. Operantibus autem pueris, et revol-
ventibus ingentia saxa, venerunt ad os speluncæ,
inveneruntque lapides magnos ; quos revolventes,
facientesque murum, non tamen introierunt in
antrum.

7 Dominus autem jussit reverti spiritus in cor-
pora Sanctorum, et surrexerunt ac salutantes se
de more, putantesque se una tantum nocte dor-
misse, sederunt alacres atque robusti. Erant enim
non modo corpora eorum venusta atque pulcher-
rima ; verum etiam ipsa vestimenta integra at-
que inlæsa, sicut ante annos plurimos fuerant ab
his induta. Conversique ad Malchum dixerunt :
Enarra, quæsumus, nobis frater, quæ hac nocte lo-
cutus est imperator, aut si inquisiti sumus, ut scia-
mus. Quibus ille, Requisiti, inquit, estis * ad sacri-
ficandum diis. Cui Maximianus ait : Nos omnes mo-
ri parati sumus pro Christo. Sed tu accipe nunc ar-
genteos, et vade ad comparandas escas et ausculta
diligenter, et quæ audieris renuntia nobis. Accepta
itaque pecunia, abiit. Erant enim argentei ex nomi-
ne Decii superscripti. Appropinquans autem ad por-
tam civitatis, vidit signum crucis super portam,
et stupefactus miratus est, dicens infra se : Num-
quid ab die hesterna post solis occasum, cum ego
egrediebar de urbe, cor Decii immutatum est, ut
crucis signaculo portam civitatis muniret ? Ingres-
susque urbem, audivit homines per Christi nomen
jurare atque ad ecclesiam aspicere, clericosque per
urbem discurrere, mœniaque renovare, stupens-
que magis dicebat ad semetipsum : Putasne,
quia in aliam urbem ingressus es ? Accedensque F
ad nundinas protulit argenteos, deprecans dari
sibi escas.

8 At illi numisma argentei intuentes dixe-
runt : Hic homo thesauros reperit antiquos, qui ob anti-
quam pecuni-
am deprehen-
sus
nam ecce argenteos de temporibus Decii pro-
fert. Malchus vero hæc audiens, volvebat cogi-
tationes in corde suo dicens : Quid sibi volunt
ista ? Numquid somnium video ? Viri autem eum
apprehensum ducunt ad episcopum Marinum,
atque ad præfectum urbis. Cui præfectus ait :
Unde es ; aut ex qua regione venisti ? Ex Ephe-
so, inquit ; si tamen hæc civitas est Ephesiorum,
quam hesternò [die] me vidisse commemoro. Un-
de, ait præfectus, hos argenteos habes ? Respondit :
De domo patris mei sumpsi eos. Præfectus dixit :
Et ubi est pater tuus ? Et nominabat parentes
suos, sed nemo cognoscebat. Præfectus dixit :
Enarra nobis, unde habes hos argenteos ? Sunt
enim ex tempore Decii, qui mortuus est, ante
hos * annos. Unde manifestum est, quia illu-
dere venisti sapientes Ephesiorum, ideoque sub-
jiciendus eris tormentis, quoadusque aperias ve-
ritatem. Commotusque Malchus cum stupore et
lacrymis ait : Unum a vobis signum, si dignum du-
citis, velim interrogare. Decius imperator, qui
persecutus

resurgentes
mittunt unum
e suis sacris
Ephesum,

E

* Mombril.
sumus

qui ob anti-
quam pecuni-
am deprehen-
sus

* Mombril.
plures

A persecutus est Christianos in hac urbe, ubi est? Marinus Episcopus respondit: Non est in hac urbe, fili dilectissimi, vir qui tempora Decii recolat: ante multos enim annos *m* defunctus est.

resurre-
ia prodigi-
manifestat,
9 Hæc audiens Malchus conversus ad se dixit episcopo: Putabam, me cum fratribus meis una tantum nocte dormisse; sed ut cognosco multorum annorum super somnum nostrum curricula transierunt. Et nunc seiscitavit me Dominus cum fratribus meis, ut cognoscat omne seculum, quia fiet resurrectio mortuorum. Sequimini ergo me, et ostendam vobis fratres meos, qui mecum resurrexerunt. Tunc stupefactus episcopus cum præfecto, et omni populo, sequentes Malchum venerunt ad speluncam. Narrante autem Malcho fratribus, quæ ei contigissent in urbe, ingressus episcopus reperit scrinium, duobus sigillis argenteis præsignatum; egressusque foras convocans multitudinem civitatis cum præfecto aperuit sigilla, et invenit duas tabulas plumbeas, in quibus scripta erat omnis passio eorum, sicut supra retulimus, et cognoverunt, qui vera erant, quæ a Malcho dicebantur.

quod viden-
a præter
episcopum et
a Ephesi-
B 10 Tunc ingressi invenerunt beatos Martyres in angulo speluncæ sedentes, et erant facies eorum tamquam rosæ florentes et sicut sol in virtute fulgentes: nihil enim diminutum erat, neque de vestimentis, neque de corporibus eorum. Marinus autem episcopus cum præfecto procidit ante pedes eorum, et adoravit eos, et omnis populus glorificavit Deum, qui dignatus est tale miraculum ostendere servis suis. Sancti vero narraverunt episcopo et omni populo, quæ eis tempore Decii accessissent. * Episcopus vero cum præfecto miserunt nuntios ad Theodosium imperatorem dicentes: Festina quantocius; potes, si vis videre miraculum magnum, quod manifestum est, tribuente Deo, temporibus tuis. Si enim veneris, cognosces spem resurrectionis valde esse utilem, juxta sponsonem permissionis Evangelicæ.

et ipso im-
ator Theo-
dosius
Mombrit de
cio
C 11 Hæc audiens Theodosius imperator surrexit cum lætitia * et extendens manum suam ad Deum ait: Gratias ago tibi, Domine Jesu Christe, sol justitiæ, qui dignatus es tenebras mortaliū tuæ veritatis luce respergere; Gratias tibi ago, qui non permisisti lucernam confessionis meæ tetrīs assertionum caliginibus obvelari. Et hæc dicens, ascensis equis, cum summa festinatione venit ad Ephesum. Episcopus autem cum præfecto, et omni multitudine civitatis exiit in occursum imperatoris. Ascendentibus autem illis omnibus, egressi sunt sancti martyres in obviam Augusto, et factæ sunt facies eorum tamquam sol in virtute fulgentes; ceciditque Augustus in terram: et adoravit eos glorificans Deum. Et surgens osculatus est eos, ac flevit super collum uniuscujusque eorum dicens: Sic video facies vestra, tamquam si videam Dominum meum Jesum Christum, quando vocavit Lazarum de monumento; cui immensas gratias refero, quod non fraudavit me spe resurrectionis.

in quo sep-
ti Martyras
locuti ite-
am in Domi-
o obdormie-
unt.
12 Maximianus autem respondit: Scito imperator, quia ad confirmandam fidem tuam nos Dominus resurgere jussit. Ergo jugiter et fidens in eum cognosce, quia fiet resurrectio mortuorum, cum nos hodie videas post resurrectionem tecum loqui, atque enarrare magnalia Dei. Multaque alia loquentes cum eo, iterum prostrati in terram obdormierunt, tradentes animas suas Regi immortalī Deoque omnipotenti. Hæc videns imperator, ruit super corpora eorum,

et flens osculabatur eos, auferensque vestimenta sua posuit super illos, mandans fieri loculos aureos, in quibus recondentur. Sed in ea nocte apparuerunt ei Sancti dicentes: Ne feceris; sed relinque nos super terram: de ea iterum suscitabit nos Dominus in die magno resurrectionis omnis carnis. Tunc imperator fabricavit super eos basilicam magnam, et fecit ibi receptaculum pauperibus, imperans eos alefē de publico. Convocatisque episcopis celebravit festivitatem Sanctorum, et omnes glorificaverunt Deum, cui est in Trinitate perfecta honor et gloria in secula seculorum. Amen *n*.

ANNOTATA.

a *Apud Mombritium hæc Acta ita incipiunt: Temporibus Decii imperatoris cum per universum urbem etc.*

b *Hic vocantur viri, qui in aliis Actis pueri appellantur. Utraque hæc appellatio facile conciliari potest, si per pueras intelligas regios ministros, ut in Annotatis ad priora Acta littera a diximus.*

c *Hæc nomina paulo aliter a Mombritio exprimentur, ut in Commentario prævio num. 7 monuimus.*

d *Mombritiana editio pro Maximianus habet Maximus.*

e *In eadem editione hic vocatur Constantius.*

f *Apud Mombritium ita respondent: Deus noster unus et verus est; ipse est creator cæli et terræ etc.*

g *Mombritius hæc ita habet: Tunc imperator furens, remotis omnibus, ait ministris suis: In nostri præsentia abscondite comam capitum eorum, donec agentes pro contumaciæ hujus scelere pœnitentiam percunctaretur.*

h *Mombritius: Inspectoque unusquisque prædio domus suæ, abstulerunt etc.*

i *Mombritius pro auscultaretque habet et diligentissime percunctaretur.*

k *De hæresi Sadducæorum meminit S. Lucas in Evangelio cap. 20 § 27 et in Actibus Apostolorum cap. 5 § 17.*

l *Apud Photium et Metaphrastem tantummodo fit mentio Theodori; at hic et in quibusdam aliis Mss. nostris etiam Gaius ille nominatur.*

m *Mombritius hic addidit: Ante multos enim annos, id est centum quinquaginta duos, defunctus est. At juxta hunc computum hoc accidisset anno Christi 402, quo Theodosius primum declaratus est augustus, cum esset puer unius alteriusve anni, ut in Commentario prævio num. 40 ex Assemano observavimus. Non cohæret itaque hic annorum computus cum sequentibus, ubi Theodosius jam ætate multo provector inducitur. Præferenda est hic igitur Ms. nostri lectio.*

n *In editione Mombritiana post hæc nihil additur: sed in Ms. nostro hæc sequuntur: Explicit Passio sanctorum Martyrum septem Dormientium apud Ephysum translata in Latinum per Gregorium episcopum, interpretante Johanne Syro, quæ observatur sexto Kal. Augusti. Hinc in Commentario prævio num. 44 collegimus, hoc scriptum S. Gregorio Turonensi tribuendum esse.*

ACTA LONGIORA

AUCTORE FORSAN SIMEONE METAPIIRASTE.

*Ex editione Surii, quæ cum Ms.
Græco, et variis apographis Lati-
nis collata est.*

CAPUT I.

*Persecutio Decii, septem Martyrum
B constantia in fide, fuga ad spe-
luncam, et diuturna dormitio.*

Cum Decius
a

Tenente Decio Romani imperii principatum, accidit, ut ipse ex Cartagenna a civitate in Ephesum, multo furore percitus, descenderet. Tunc omnis finitima regio in eam urbem convenit, ut vanis et falsis diis immolaret. Eorum vero, qui Christi fidem sequebantur, ecclesiæ dispersæ sunt. Christiani enim tam sacerdotes, quam laici, metuebant tyranni adspectum. Qui cum ingressus esset Ephesum, animo elato in media urbe cœpit idola erigere: cumque illis totus esset addictus, præcepit urbis optimatibus, ut vanis illis diis secum una victimas offerrent. Itaque victimarum sanguine loca illa replebantur, et omnes turbæ undique ad idolorum, quæ erant Ephesi, celebritatem confluebant. Fama enim per fines illius regionis divulgabatur, quod scilicet victimarum nidore ex urbe media in altum prosiliret.

contra Chri-
stianos

2 Cum igitur festum suorum deorum Decius ageret, atque ipsius jussu universa multitudo ob eam celebritatem ad templa idolorum, quæ erant Ephesi, ex omnibus locis impigre conflueret, ac diis libaret, cumque tota illa urbs sacrificia redoleret, fideles homines tristes erant, iidem et ab idolorum cultoribus opprimebantur. Itaque partim persequentium ora fugiebant, ne comprehendi possent; partim sese occultabant. Tribus autem diebus postea imperator edictum proposuit, ut Christiani omnes caperentur: quo tempore gentiles ac Judæi urgebant milites. Passim igitur Christiani homines trahebantur ad turbas, quæ in unum locum convenerant, ut una cum imperatore idolis sacrificarent. Tunc nonnulli tormenta formidantes, excidebant a fide, et coram turba illa miseri ad idolorum sacrificia decidebant. At qui ex animo Christi fidem sequebantur, cum audirent aliquos lapsos fuisse, illorum casum magnopere dolentes, miserorum hominum animas lugebant, qui propter metum ad idolorum sacrificia delapsi fuerant. Quicumque vero ex eorum numero in Christi fide stabiliores inventi sunt, mentem atque cogitationem firmam conservantes, neque tyranni minas extimescentes, sed nequissimi diaboli tela suis corporibus libenter excipientes, cruciatus omnes sorti animo perfeiebant.

3 Itaque sanctorum martyrum carnes multis D
variisque tormentis lacerabantur, ita ut ex illo-
rum vulneribus multus sanguis deflueret. Quo-
rum corpora in urbis mœnibus ac turribus sus-
pendebantur: capita vero palis affixa, erigeban-
tur ante portas. Itaque corvi, vultures, et ejus-
modi aves, mœnia illa circumdantes, sanctorum
martyrum carnes dilaniabant. Quæ res Chri-
stianis hominibus mœrorem afferebat. Tale tan-
tumque certamen propositum erat his, qui Chri-
sti fidem confitebantur. Tales erant minæ ter-
roris plenæ, omnibus plane formidolosæ: tales
ærumnæ, lapides fere ipsos commoventes. Sancto-
rum martyrum cadaveribus urbis plateæ coarcta-
bantur. Flebant autem fides, quod sancta illa
corpora in terris dejecta, viderent a volucris
lacerari. Quæso, quodnam facinus tantopere do-
lendum? Quæ cædes sic immanis et acerba?
Tunc Christiani homines, manibus in cælum
erectis, precabantur Deum, ut eriperentur e ma-
nibus tyranni: patres filios, filii patres abnegabant.
Calamitates ipsæ amicissimos viros a se vicissim
disjungebant. At Maximilianus, Jamblicus, Mar-
tinus, Johannes, Dionysius, Exacustadius et An-
toninus, simul versantes, omnesque pariter in
Christi fide stabiles, et Christi passiones in cor-
poribus suis gestantes, cum viderent, quæ quo-
tidie contra Christianos efficerentur, fletu, gemitu,
jejuniis ac precibus assidue se communiebant.
Erant autem illustrium virorum et optimatum
urbis filii.

horribilem
persecutionem
moveret,

4 Cum vero imperator turbas gentilium ad
inanum idolorum sacrificia congregasset, tunc
sancti Viri, quos paulo ante nominavimus, in
unum locum convenerunt, simulque ad Chri-
stianorum ecclesiam ingressi, prostraverunt se in
terram, et pulvere capita sua conspergentes, an-
te Deum gemitus et lacrymas effundebant. Quod
cum facerent, observati sunt a speculatoribus qui-
busdam, quod scilicet tempore illo, quo sacri-
ficia diis offerebantur, ipsi ad Christianorum ec-
clesiam secederent. Cumque singuli diligenter
exquirerentur, ut diis sacrificarent, accesserunt,
qui homines illos observaverant, et imperatori
dixerunt: Vivas, imperator, æternò tempore. Tu
eos, qui longe absunt, cogis sacrificiis præsto
esse, et qui prope sunt, contemnunt imperium
tuum, et jussa tua pro nihilo faciunt, Christia-
norum observantes religionem. Erat autem Maxi-
milianus ipse præsidis b filius, item alii cumpri-
mis illustres in exercitu c. Tunc Decius impe-
rator ira percitus, illos ad se vinctos duci jussit.
Quibus ductis: Quare, inquit, non permansistis
nobiscum, ut diis sacrificaretis, qui totum orbem
terrarum ad sibi obediendum convocarunt? Ac-
cedite igitur, et debitum diis sacrificium offer-
te, quemadmodum omnes facere consueverunt.
Tunc Maximilianus respondit: Habemus, Impe-
rator, Deum in cælis habitantem, cujus gloria
cælum et terra plena est, cui sacrificium confes-
sionis nostræ offerre soliti sumus, atque nostra-
rum orationum libamine coram Deo exultamus
omni tempore. Nos enim nidorem ac fumum
vestrorum sacrificiorum istis idolis non offeri-
mus, quandoquidem nostras animas labefactare
nolumus.

septem Juve-
nibus ob fidem
comprehensis

F

b
c

5 His auditis, Decius non amplius loqui vo-
luit, sed jussit militares zonas ab eis auferri. Cu-
jus rei causam esse dixit, quod deorum poten-
tiæ adversarios ipsos deprehenderat. Præterea il-
los a deorum munificentia repellendos, atque ab
imperii

spatium def-
berandi conce-
dit,

A imperii militia procul arcendos esse decrevit, quoad opportune de illorum religione inquirere posset. Non enim æquum videri sibi, aiebat, illorum juventutem tormentis consumi : itaque misericordia motum temporis spatium se illis concedere, ut interea resipiscerent, ad deos revertentur, et viverent. Hæc dixit imperator, et præcepit ferreis vinculis illorum colla exui, atque a suo conspectu removeri. Tunc Decius in alias urbes *d* profectus est, ut faceret quæ in animo habebat, eo tamen consilio, ut Ephesum repeteret. Itaque sanctis Viris, quos diximus, concessum fuerat ab imperatore, ut per aliquot dies libere versari possent.

n spelun- fugientes, 6 Cum igitur opportunum tempus invenissent, et in Christi fide perseverare constituissent, iustitiæ operibus incumbabant : cumque aurum et argentum ex paternis facultatibus collegissent, pauperibus multum pecuniam distribuerunt, et inter se consilium ineuntes, vicissim se his verbis adhortabantur : Secedamus parumper ab hac

B urbe, et subeamus speluncam illam magnam, quæ vergit ad Orientem. Illic quiete viventes, Deum nostrum attentis et assiduis precibus oremus, ut tales effici possimus, qui ante tyranni adspectum constanter stare valeamus : neque desinamus Dei gloriam collaudare, ut Deus ipse ope sua nos adjuvet, quo rectam ejus confessionem servemus, coronamque illam incorruptam his paratam, qui ejus fidem custodiunt, et Christum agnoverunt, accipere possimus. Itaque cum tantum argenti sumpsissent, quantum illis ad sumptum satis esse posset, ascenderunt in speluncam in monte sitam, (mons Ochlon *e* appellatur) quo in loco multos dies transegerunt, Deum ipsum orantes, et salutem animarum suarum semper ab eo postulantes. Jamblico autem, qui omnibus aliis erat natu minor, et obeundis ministeriis aptior atque expeditior, impositum fuit negotium, ut in urbem descenderet, et si quid fieri opud esset, ipse faceret. Erat autem juvenis ille valde prudens. Itaque cum ad urbem descendebat, ne agnosci posset, vestem mutabat, et unus aliquis e numero mendicorum videbatur : cumque pecuniam secum haberet, partem aliquam pauperibus distribuebat : dabat etiam operam, ut subauscultaret, quidnam ne imperatore diceretur.

rationi vases, C 7 Post aliquot dies rediit imperator Decius in urbem Ephesum : et statim jussit optimates cum his, qui Achillidem *f* sequebantur, et aliis qui erant illic, sacrificia vanis idolis offerre : de falsis enim diis suis erat valde sollicitus, cum eorum vanitatem non cognosceret. Quamobrem Christianæ fidei sectatores timore magno affiebantur. Hæc cum Jamblicus audivisset, egressus est ex urbe, paucos panes secum ferens, et ad montis speluncam, ubi erant socii, reversus est. Narravit Jamblicus, quæ in tyranni palatio ad ejus ingressum audiverat, et quemadmodum quæsi fuerant et ipsi, ut una cum aliis civibus, præsentem imperatore, sacrificarent. His auditis, timuerunt illi, et multo cum gemitu ac lacrymis Deum precati sunt. Apposita est igitur illis mensa, et panes, quos Jamblicus emerat, ut cibum sumerent, et ad tyranni certamen sustinendum promptiores fierent. Consedere igitur in media spelunca, et sole occidente cibum sumpserunt. Cum vero tristes sederent, et inter se colloquerentur, dormire cœperunt : erant enim eorum oculi propter mœrorem gravati.

8 At clemens ac benignus Deus, qui servis

suis semper providet, fecit illos mortis genus quoddam obire, ut per eos miracula quædam opportuna fierent. Itaque cum sopore omnes correpti essent, in terra jacentes obierunt, animas suas Deo reddentes, et divinam gloriam concelebantes. Argentum autem, quod habebant in suis marsupiiis, apud illos eo in loco, in quo jacebant, remansit. Postridie mane imperator inter optimates jussit iterum septem illos Adolescentes requiri. Qui cum non invenirentur, ad optimates conversus : Magnopere, inquit, doleo propter Adolescentum illorum calamitates, eo quod illustribus et claris parentibus orti sunt. Opinor enim illos, arbitratos imperii nostri majestatem sibi valde iratam esse, propter pietatis nostræ religionem ab eis violatam, aufugisse. Sed imperii nostri benignitas non suocenset his, qui resipiscunt, et ad deorum nostrorum clementiam animos reducunt. Hæc dixit imperator. Cui optimates responderunt : Quod ad illos Adolescentes pertinet religionis desertores, imperii tui majestas nequaquam doleat, neque resipuisse illos arbitretur : adhuc enim in pristina sua ignorantia perseverant, et ut audivimus, eo ipso tempore, quod ipsis præscriptum fuit ad mutandum consilium, pertinaciores facti, obtinatum voluntatem retinent. Itaque argentum et aurum pauperibus per urbis plateas dispositis distribuerunt, neque amplius quisquam eos vidit. Si placet igitur majestati tuæ, parentes illorum capiantur, et tormentis cogantur dicere, ubinam eorum Filii lateant.

9 Hæc audiens imperator, ira percitus jussit Adolescentum parentes accersiri. Quos cum præsentem vidisset : Et ubinam, inquit, sunt Filii vestri, imperii et jussorum nostrorum contemptores? Propterea vos etiam insolentiæ ipsorum causa interfici jubeo. Tunc illi dixerunt : Precamur te, benignissime imperator, ut nostram causam audias. Nos imperii et majestatis tuæ jussa non violavimus, neque propitia deorum numina deseruimus. Quare igitur nos illorum, qui desertores sunt, causa moriemur? Quod vero ad argentum et aurum pertinet, illi a nobis pecuniam subripuerunt, quam cum pauperibus distribuissent, aufugerunt in montem, et ibi delitescunt in spelunca. Sive igitur vivant, sive mortui sint, nos ignoramus. Hæc audiens imperator, viros illos dimisit, et multum secum cogitabat, quidnam faceret Adolescentibus. Benignus autem Deus in ejus mentem injecit, ut speluncæ illius aditum lapidibus obstrueret, quo sanctorum Martyrum corpora sepulta illic jacerent, neque sanctæ reliquiæ amoverentur, sed usque ad resurrectionem ipsam servari possent.

10 Decius ergo imperator sententiam contra illos Adolescentes talem pronuntiavit : Quoniam nostris edictis parere noluerunt desertores Adolescentes, et nostrorum deorum numen contempserunt, propterea et ipsi benignitate nostri imperii priventur, neque amplius in conspectum hominum appareant. Quamobrem speluncæ aditus saxis magnis obstruatur, et sigillorum munimine imprimatur, ut vivi obruantur, et in ejusmodi carcere moriantur. Existimabat enim tam imperator, quam tota civitas, Adolescentes illos adhuc vivere. Theodorus vero et Barbus *g*, qui fuerant a cubiculo imperatoris, et ministri admodum fideles, cum essent et ipsi Christiani, propter persecutionem sese occultaverant. Tum inter se ita dicebant : Scribanus martyrium septem Adolescentum

Ex Suetio.
obdormierunt
in eadem spelunca,

quam Decius,
loco latebra-
rum ex paren-
tibus eorum
cognito,

F

magnis lapidi-
bus occludi
jussit.

Adolescentum

Ex SORIO.

Adolescentum in plumbeis tabulis, quoniam propter Christi fidem mortui sunt, et martyres facti sunt. Quæ autem scripserimus, in æreis loculis reponamus, et loculos ipsos sigillo munitos, inter lapides, qui sunt in eo loco, ponamus : (fortassis enim Dominus ante novissimi adventus diem Martyres visitabit) ut si quo tempore spelunca hæc patefacta et sanctorum Martyrum corpora in apertum prolata fuerint, ex litterarum monumentis illorum facta disci possint. Fece-
runt igitur Theodorus et Barbus, quod inter se communicaverant.

ANNOTATA.

a In quibusdam Mss. apographis et codicibus nostris pro Cartagenna legitur Carthagine; sed utrumque civitatis nomen corruptum esse colligo ex Ms. nostro Græco, quod saltem verosimilius habet, Decium Chalcedone Ephesum venisse.

b Hinc confirmatur conjectura Benedetti nostri, qui putat nomen hyparchi, quod in Actis Syriacis occurrit, non appellationem personæ sed dignitatis significare.

c In aliis Actis, quæ supra dedimus, nulla fit mentio de dignitate militari, quam hi Martyres habuerint. Imo Eutychius Alexandrinus, cujus verba in Commentario prævio num. 30 retulimus, asserit, illos a Decio rei vestiariæ præfectos fuisse.

d Græcum Ms. nostrum dicit, quod Decius Epheso discedens in Orientem profectus sit.

e In Mss. nostris mons ille communiter vocatur Celeus vel Celius; in Ms. autem Græco Χεῖλαιον. De aliis hujus montis nominibus apud scriptores Arabes vide Commentarium prævium num. 29.

f Suspicio, hic a Metaphraste positum fuisse Achillidem pro Maximiliano, qui ubique primas partes agit, et qui ante baptismum Achillius vel Achilles appellabatur, ut in Commentario prævio num. 7 diximus.

g Jacobus Sarugensis nomina eorum non exprimit; a Gregorio Turonensi Theodorus et Ruben nominantur, cui consonat Ms. nostrum Ultrajectinum. Sed Ms. sancti Maximini Theodorum et Rubinum vocat. In Ms. Græco Θεόδωρος τε καὶ Ρουφίνος, Theodorus et Ruphinus appellantur. Scriptor Æthiops, cujus compendium in Commentario prævio num. 35 dedimus, eosdem Theodorum et Macedonium nuncupavit.

CAPUT II.

Prodigiosa septem Dormientium resurrectione, agnitio, ac veneratio.

Orta hæresi
contra resur-
rectionem cor-
porum,

Temporis intervallo mortuus est Decius imperator, et tota ætas illa interiit. Successerunt autem imperatores suo quisque tempore, quoad Theodosius imperator sceptrum tenere cœpit. Qui cum religiose et christiane imperaret, surrexerunt quidam hæretici, qui negabant mortuorum resurrectionem, quam Christus ipse in sua sancta Ecclesia firmiter credi voluit. Milites enim quidam idolorum cultores, cum in palatio imperatoris versarentur, apertam persecutionem adversus aliquos apud imperatorem commoverunt. Quin etiam episcopi quidam rectas Dei

semitas pervertere cupientes, in ecclesiis multarum prævaricationum erant auctores. Quorum princeps et malorum omnium caput habebatur Theodorus a, Æginensium episcopus, simul cum iis, quos secum habebat : qui ne nominari quidem debent, cum Dei Ecclesiam persecuti fuerint. At imperator Theodosius in dies magis perturbabatur ac dolebat, cum sanctorum ecclesiarum fidem fluctuantem videret. Itaque a Deo ipso ejus mali curationem poscebat. Erant enim, qui dicerent mortuis hominibus consolationem nullam futuram. Alii affirmabant, corpus vetustate consumptum, ipsum quidem consolationem nullam habiturum, sed solam animam immortalis vitæ participem futuram. Ejusmodi homines vanis opinionibus decepti sic errabant, neque animadvertabant infantem puerum numquam in ventre matris fuisse sine carne, neque carnem e vulva exisse sine anima vitali. Item claudentes mentis oculos, sacras Litteras non considerabant, in quibus scriptum est : Audient, qui sunt in monumentis, vocem Filii hominis, et vivent, et alio loco : Et multi de iis, qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt : alii in vitam æternam, et alii in opprobrium : cum illud etiam in eis scriptum inveniatur : Ecce ego aperiam sepulcra vestra, et educam vos de sepulcris vestris, popule meus. Hæc sunt divinarum Litterarum testimonia. Sed hæretici homines a recta vitæ semita deviantes aberrabant, et fidei sinceritatem obliquis suarum animarum cogitationibus pervertebant.

12 Imperator igitur Theodosius eam rem moleste ferebat, ob idque mœrore afficiebatur. Verum cum clementissimus Deus neminem velit a fidei via errantem perire, fecit, ut resurrectionis mysterium omnibus patefieret. Immisit enim in mentem ejusdam hominis, qui dicebatur Adolius b, ejus montis et speluncæ dominus, ubi sancti Martyres dormierant, ut ovile quoddam suis pecudibus construeret. Ejus igitur servi una cum his, qui operi faciendo vacabant, lapides pro ædificio ex ejus speluncæ ostio revolvebant. Tunc domini nostri Jesu Christi jussu sanctis illis Viris, qui in spelunca dormierant, vita restituta est, et vox illa, quæ Lazarum e monumento excitavit, eadem et sanctis Martyribus vitæ spiritum restituit. Surrexerunt igitur, et Deum laudantes consederunt, et quemadmodum quotidie consueverant, se vicissim salutabant, quoniam nullum in eis signum existerat, ex quo mortuos se fuisse judicare possent : nam et vestes tales erant, quales et antea quam obissent : corpora etiam ipsa florebant, hilaritatem præ se ferentia : denique tales erant, ut si pridie vesperi somnum cepissent, et postridie mane experrecti fuissent. Adhuc et de idolorum superstitione solliciti, a Decio imperatore se inquiri existimabant : ob idque multa cura affecti, vertebant oculos ad Jamblicum procuratorem, et ab eo denuo quærebant, quænam pridie vesperi audivisset de ipsis in civitate. Quibus Jamblicus respondit : Quemadmodum vobis dixi heri vesperi, et nos una cum reliquis civibus quæsiti fuimus, ut diis immolaremus coram imperatore : qui nisi ejus jussui obtemperaverimus, tormenta se nobis allaturum constituit. Quid autem facturus sit, nescio.

13 Tunc respondit Maximilianus : Agite, fratres, parati simus prodire in conspectum imperatoris illius terribilis et veri Dei Jesu Christi, neque timeamus mortalem istum imperatorem.

Tu

et putantes se
una tantum
nocte dormi-
visse

tempore impe-
rii Theodosia-
ni resurgunt,

E

F

A Tu vero, Jamblice, da operam, ut paretur nobis cibus ad horam constitutam. Accipe argentum, ingredi in urbem, eme panes multus: pauci enim fuerunt, quos heri vesperi attulisti, ob idque esurimus. Eadem opera discas, quid Decius imperator de nobis decernat. Cogitabant enim, se nocte superiore cubuisse, et postridie mane experrectos fuisse. Tunc igitur bene mane surrexit Jamblicus, et argentum sumpsit ex loculis, quemadmodum consueverat. Erat autem moneta illa vetere nota impressa, quæ partim quadraginta, partim sexaginta nummorum pretio pendebatur veterum imperatorum temporibus, cum sancti Viri, de quibus verba facimus, prius vivebant. Præterierant autem trecenti et septuaginta duo anni, ex quo dormierant usque ad eum diem, quo resurrexerunt c.

c
cium ad ur-
m Ephesi-
um mittunt,

14 Cum igitur illuxisset, exiit Jamblicus ex spelunca, et vidit lapides ante speluncam positos, atque obstupuit: nihil enim de lapidibus illis cognoverat. Descendens autem de monte, timebat deambulare. Itaque in via totus trepidabat, metuens in urbem ingredi, ne quo modo agnosceretur, et ad imperatorem Decium vinctus duceretur: quippe ignorabat, ejus tyranni ossa in sepulcro putrefacta esse d. Cum vero in urbem ingrederetur, et venerandæ Crucis signum ante urbis portas erectum vidisset, sic obstupuit, ut a mente fere exciderit: atque in quæcumque partem oculos vertisset, rerum novitate percussus, magis obstupescerebat. Accedit ad aliam urbis portam, et illic etiam Crucem ipsam supra muros erectam vidit. Cumque omnes portas obliisset, venerandæ Crucis figuram locatam adspiciens, præ stupore mutus factus est. Itaque cum ad primam illam portam se contulisset, ita secum loquebatur: Quidnam hoc est? Heri vesperi hujus Crucis signum in latibulis servabatur, et nunc aperte in ipsius urbis foribus erectum videmus. Verene hoc video, an spectri alicujus illusionem decipior?

i signum
uris aliquo
ic admirant
e

15 Cum hæc diceret, et Crucis figuram ubique fixam videret, animo magis confirmato, in urbem aperto e capite ingressus est. Cumque longius progredetur, audit multos per Jesu Christi nomen jurare. Quare magis percussus: Quid hæc sint, inquit, ignoro. Heri vesperi nemo libere Christum nominabat, et nunc tam multis linguis Christi nomen celebratur. Rursus secum ambigens, dicebat: Fortasse urbem Ephesum non video, quoniam ejus ædificia omnino mutata sunt, et ipsius lingua: alia quædam est Christum edocta; quod in nulla alia urbe fieri vidi, nisi in hac sola. Progressus igitur, quæsit a quodam cive, quo nomine urbs illa vocaretur. Ephesus, inquit ille, hæc vocatur. Non credidit Jamblicus, sed secum cogitans: Deceptus, inquit, certe sum, locorum oblitus, totaque mente aberrans. Exeundum igitur mihi est ex hac urbe, ne magis errem.

ea antiqua
moneta suspi-
cionem inventi
thesauri præ-
s,

16 Cum ergo solitudine magna teneretur, et illinc exire vellet, prius voluit panes emere, et argumentum sumpsit, ut pretium daret. Qui vero panem vendiderant, cum monetam illam magnam et diversam vidissent, mirati sunt, et vicissim eam sibi ostendebant. Per manus igitur tradita, moneta illa per omnes, qui panem vendebant, transiit. Qui vicissim in aurem insurrexerant, et Jamblicum intuentes, dicebant: Vere homo iste thesaurum invenit, veterem illum quidem, et multis adhuc annis reconditum. Jam-

Julii Tomus VI.

blicus cum illos susurrantes videret, cæpit timere: existimabat enim, se ab illis agnosci, et Decii imperio tradendum esse. Cum vero multi accessissent, et ejus formam nequaquam cognoscere possent, in medio foro illum detinebant. Itaque turbæ multæ confluxerunt, et sermo hic per totam civitatem vulgatus est, adolescentem quemdam comprehensum fuisse, qui thesaurum invenerat. Turbæ autem ad eum congregatæ, dicebant: Homo iste peregrinus est, neque umquam illum vidimus. Hæc dicebant, et intentis oculis magis magisque ipsum intuebantur. Volebat Jamblicus causam suam agere, quod falsum esset, quod de thesauro invento dicerent: sed stupore detentus, id facere non poterat. Cumque omnes turbas circumspiceret, neminem agnoscebat, et nemini totus erat, licet claro et illustri genere apud urbem Ephesum natus esset. Quapropter admiratione maxima detinebatur, quod pridie vesperi omnibus notus fuisset, et postridie mane neminem agnosceret, omnino et ipse ignotus. Dabat operam, ut inter turbam illam, patrem vel aliquem ex fratribus inveniret, neque quemquam E videbat.

17 Tunc ea res per totam urbem vulgata, usque ad episcopi aures pervenit. Divina quoque providentia factum est, ut ejus urbis proconsul illa ipsa hora veniret ad episcopum. Qui dum diceret de thesauro, quem ab adolescente illo inventum cogitabat, ea res fecit, ut mortuorum resurrectio pateret omnibus. Jusserunt enim tam proconsul, quam episcopus, adolescentem illum benigne tractatum custodiri, et ad se duci cum argento, quod secum habebat. Cum igitur Jamblicus ad ecclesiam traheretur, putabat ad Decium Imperatorem se trahi. Itaque huc et illuc circumspiciebat, ut aliquem suorum videret, vel consanguineorum, vel eorum, quibus notus fuerat. Adolescentem ita circumspicientem turba, ut insanum aliquem, irridebat: itaque violentius ad ecclesiam impellebatur. Jam vero proconsul et Stephanus f episcopus monetam illam in manus sumptam inspicientes, admirabantur. Tunc proconsul Jamblicum interrogans: Ubinam, inquit, est thesaurus, quem invenisti? Moneta enim hæc e thesauro subrepta est. Minime, inquit Jamblicus, thesaurum inveni, quemadmodum me vos insinulatis. Illud unum certo scio, ex paternis meis pecuniis argentum hoc esse, ejus monetæ nota impressum, quæ huic urbi consuecta est. Sed certe miror, neque cogitare possum, undenam tentatio hæc mihi acciderit. Ad hæc preces: Undenam, inquit, es tu? Illi autem respondit Jamblicus: Ex hac urbe, ut opinor, ego sum. Quo patre natus? inquit præses. Est ne aliquis, qui te agnoscat? Veniat, et testimonium dicat pro te, et credemus tibi.

ad episcopum
et proconsulem
civitatis duci-
tur.

f

atque de iis
examinatus

18 Protulit Jamblicus patris et fratrum suorum nomina: neque quisquam noverat, quos diceret. Tum præses: Vera, inquit, non sunt, quæ dicis. Hæc audiens Jamblicus, perplexo erat animo, nec habens quid responderet, silebat. Quem cum ita perplexum ac tristem vidisset: Fortasse, inquit, insanus est. Alii dicebant: Nequaquam insanus est, sed insaniam simulat, ut pericula effugiat. Acerbioribus verbis præses eum increpans: Qua ratione, inquit, te ferre possumus, aut tibi credere, argentum hoc ex paternis pecuniis ad te pervenisse, cum moneta hæc ex inscriptione et nota significet, quod

Ex SORIO.

trecentis et octoginta annis ante nos fuerit, ac priusquam Decius imperaret, neque ulla ex parte similis sit illi, quæ nunc in urbe impenditur? Num parentes ita veteres et ante trecentos annos genitos habere potes tu, qui adolescens es? An putas, te sic astutum esse, ut senes et Ephesinæ urbis sapientes decipias? Illis de causis jubeo te in vincula conjici, et flagellis verberari, donec confitearis, ubinam sit thesaurus iste.

miraculum re-
surrectionis
prodit.

19 Ille audiens Jamblicus, et timens, faciem in terram prostravit, et his verbis illos affatus est: Precor vos, ut mihi non gravemini dicere, quod quæsiero: omnia enim libere vobis confessus fuero. Decius imperator, qui erat in hac urbe, vivitne, an non? Ad hæc Stephanus episcopus: Non est, inquit, fili, qui hodie in hac regione Decius imperator nominetur. Tunc Jamblicus: Venite, quæso, mecum, et ostendam vobis in spelunca montis Ochlon socios meos, ut ab illis discatis, verum esse, quod dico. Certo scio, ab imperatore Decio nos illuc fugisse: quem Decium et ego heri vesperi in urbem Ephesum ingredientem vidi. Sit autem nec ne urbs ista Ephesus, nescio. Tunc episcopus Stephanus in eam cogitationem veniens, quod Deus per juvenem illum aliquid eis revelare vellet: Eamus, inquit, et videamus. Statimque episcopus et proconsul cum optimatibus et turbis multis ascenderunt in montem ad speluncam, quam Jamblicus antecedens demonstravit. Dum autem episcopus, et qui cum eo erant, ingrederentur in speluncam, in ejus ostio arculam quamdam æream invenit episcopus, inter duos lapides positam, et duobus argenteis sigillis impressam; quam coram præside et optimatibus aperiens, duas plumbeas tabulas in ea invenit, in quibus scriptum erat, a Decio tyranno fugisse Maximilianum Eparchi g filium, Jamblicum, et reliquos adolescentes, et ipsius Decii tyranni jussu speluncæ illius aditum obstructum fuisse. Erat et eorum martyrium in earundem tabellarum latitudine conscriptum h. Quo lecto, admiratione affecti sunt, et Deum ipsum, qui tanto miraculo adolescentes illos persecutus fuerat, summis vocibus collaudarunt.

ad quod vi-
dendum Theo-
dosius invita-
tur.

20 Ingressi vero in speluncam, Sanctos illos sedentes invenerunt: quorum facies instar luminis effulgebat. Ad eorum igitur pedes se abjicientes, eos venerati sunt, et Deo gratias egerunt, qui tanti miraculi spectaculum ipsis concesserat. Ceterum sancti Martyres de omnibus, quæ sub Decio facta fuerant, eos docuerunt. Statim vero episcopus et proconsul miserunt litteras ad imperatorem in hanc sententiam: Celerime jubeat majestas tua huc aliquos venire, et videre miracula, quæ Deus ostendit imperii tui tempore: quandoquidem futuræ in extremis temporibus resurrectionis signum nostra ætate mundo ipsi præmonstratum est, in sanctorum Vidorum corporibus, quæ nunc resurrexerunt. Ea re gavissus est imperator, et Dei gloriam laudabat. Quin etiam ad eum locum ex urbe Constantinopoli cum multis hominibus profectus est: eique tota civitas Ephesina obviam processit. Illico autem ab episcopo, proconsole et optimatibus deductus, in speluncam ingressus est: cumque Adolescentes salutasset et amplexus esset, flere cœpit, et Dei gloriam celebrans, toto animo exultavit. Cui Maximilianus vir sanctissimus: Ex hoc, inquit, tempore imperium tuum propter fidei tuæ stabilitatem firmum erit, et Jesus Christus filius Dei vivi custodiet ipsum in nomine

suo ab omni tentatione. Mihi credas, tui causa fuisse nos a Deo ipso exsuscitados.

21 Imperator, et episcopus, et tota turba hunc sermonem audientes, mirum in modum lætabantur. Sancti vero Martyres cum sua capita in terram declinassent, et Deum precarentur, dormierunt, et ita divino nutu suos spiritus Domino traderunt. Imperator igitur jussit septem aureas arcas componi, quibus septem illorum Juvenum corpora conderentur. Nocte vero illa Juvenes in somnis apparuerunt imperatori, eique dixerunt, ut in spelunca, in qua fuerant supra terram, eos requiescere sineret. Quamobrem imperator usque ad hodiernum diem illic eos esse voluit. Deinde magnus episcoporum cœtus illic convenit, et diem festum celebravit, Virosque beatissimos, ut ipsorum dignitas postulabat, debitum honoribus omnes persecuti sunt. Ad hæc imperator illis regionis pauperibus multa dedit, et qui erant in carcere, eos dimitti jussit. Quo facto, Theodosius lætus rediit in urbem Constantinopolim multo comitatu. Omnes autem exultantes, Christum Deum nostrum collaudabant, Sanctos suos mire gloriosos efficientem: cui convenit gloria, honor et adoratio nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

qui veniunt
Martyres, ite-
rum in Domi-
no obdormien-
tes, magno ho-
nore affecti

ANNOTATA.

a In Ms. Ultrajectino vocatur Theorus; forsane vitiose, quia alia pleraque constanter appellant eum Theodorum, quibus nonnulla addunt Galum, ut supra in Actis Gregorii Turonensis monuimus. Photius Constantinopolitanus in compendio Actorum, quod in Commentario prævio exhibuimus, ibidem num. 28. addit, Theodorum illum fuisse episcopum Aegæorum, qui forte iidem sunt cum Aeginensibus.

b Hic in Ms. Ultrajectino vocatur Dedanus; in alloro Dedalius. Sed a Photio et in Ms. nostro Græco etiam nominatur Adolius.

c Crassus iste anachronismus fere ubique recurrit, de quo plura diximus in Commentario prævio num. 38.

d Ms. Ultrajectinum hoc ita exponit: Non sciebat Sanctus, quoniam ossa maculati et impiissimi Decii jam fuerant devota et projecta in terram. Non est autem verosimile, ut hic narrat Metaphrastes, ossa Decii in sepulcro putrefacta esse, cum Lactantius de Mortibus persecutorum num. 4 de Decio sic scribat: Profectus adversus Carpos, qui tum Daciam Mæsiamque occupaverant, statimque circumventus a barbaris et cum magna exercitus parte deletus, nec sepultura quidem potuit honorari; sed exutus ac nudus, ut hostem Dei oportebat, pabulum feris ac volucribus jacuit. Alii antiqui auctores tradunt, corpus Decii non potuisse inveniri.

e Forte legendum est operto capite pro aperto, cum timeret, ne agnosceretur.

f In Ms. nostro Græco hic Ephesinus episcopus vocatur Maron. In plerisque apographis et codicibus Latinis appellatur Marinus. Vide plura, quæ de hoc episcopo Ephesino dicta sunt in Commentario prævio num. 40 et 53.

g Suspicio legendum esse hyparchi filium, sicut in Actis Syriacis vocatur, ex qua voce appellativa Latinus Græcorum Actorum interpres forte nomen proprium fecerit.

h Ultrajectinum Ms. nostrum ipsam tabulæ inscriptionem dicit conceptam fuisse his verbis: Quoniam

niam

A niam a facie Decii fugerunt Maximianus filius præfecti, Malchus, Martinianus, Dionysius, Joannes, Serapion et Constantinus: isti sunt sancti qui sunt in spelunca, quibus secundum præceptum Decii imperatoris obturatum est os speluncæ lapidibus quadratis petrinis. Nos vero fideles Christi famuli

Theodorus et Ruben scripsimus martyrium eorum, et posuimus supra petram in ore speluncæ. Si hæc inscriptio genuina sit, mirum est, antiquos scriptores eam non exhibuisse, et in nominibus tum Martyrum tum duorum scriptorum inter se differre.

Ex Suario.

DE S. PANTALEONE MARTYRE

NICOMEDIÆ IN BITHYNIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

P. B.

§ I. Cultus ejus solennitas et antiquitas in ecclesia Orientali.

PERSECUTIO-
NICETIANI.
Pantaleon
idus et
tyr Nico-
iensis.

lium hic denno Pantaleonem cum Ecclesia producimus, priore multo notiore, totoque jam olim Oriente atque Occidente celeberrimum, quamquam non eodem ubivis nomine: quem enim nos Pantaleonem fere nuncupamus, Græci passim dicunt Panteleemonem, tamquam illustriori nomine ac divinitus indito; ut infra videtur. Quod siquando vocabulum ejus primum usurpant, non Pantaleonem nominant, sed Pantoleontem, seu Παντολέοντα, id est, Leoni per omnia similem; quam vocem frequenter in Actis adhibent, cum ea narrant, quæ sancto Martyri ante revelationem ultimam, qua nomen illud, altero substituto, antiquatum creditur, acciderunt. Nos eum interim recepto jam hic more Pantaleonem vocitabimus, quo nomine Nicomediensem intelligi volumus medicum ac Martyrem; non alium: nam et alios fuisse homonymos, omnino certum putamus. Ac de Vigiliensi quidem res ipsa loquitur; uti et de Pantaleone monacho, quem inter apostolos suos recensent Æthiopes, teste Tellezio nostro Hist. Æthiop. lib. 1 cap. 31. coluntque die vi Octobris, ut videri potest in eorum Calendario apud Ludolfum: de pluribus dubitari non sient, quæ de reliquiis infra dicuntur; tametsi nec gesta supersint eorum ulla, nec distincta satis in Fastis cum Græcis tum Latinis memoria.

die solenni
io colitur
Græcos,

C 2 Celebratur vero hoc die solenni apud Græcos Officio sanctus Martyr hic noster, ut in Menæis magnis videre est; in quibus annuntiatur his verbis: Μὴν τῷ αὐτῷ κ' τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ ἱαματικοῦ Παντελεήμονος. Eodem mense [Julio] die xxvii [natalis] sancti magnique martyris et sanandi virtute præstantis Panteleemonis. Sub finem recitantur hi versiculi:

Γαλατόμικτον, Μάρτυς, αἶμα σῆς κάρας.

Δι' ἣν ὕδατόμικτον ὁ Χρῖστος χέει.

Φάσγανον ἐβδομάτῃ ἡλίχ' εἰκάδι Παντελεήμων.

Lacte et cruore Martyris collum fluit:

Pro quo cruorem fuderat Christus aqueum.

Pantaleona dedit vigesima septima morti.

Consonat eodem die Typicum S. Sabæ; Horologium Cryptæ Ferratæ, Kalendarium Græcorum a Genebrardo editum, et Ruthenicum a Possevino nostro, Menæum Chiffletii aliæque Mss., uti et Menologium Slavo-Russicum a Sparwenfeldio versum; ubi additur, illo die permitti vinum et oleum; quod etiam notatur in Horologio Græcorum impresso anno 1607.

idem festo
opulo.

3 In compendio autem Menæorum ad calcem Horologii parvi excuso Venetiis 1601 ad eundem

diem sic legitur: Τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ἀργία, καὶ κατάλυσις οἴνου καὶ ἐλαίου; Sancti Panteleemonis; cassatio (ab opere servili et forensi) et usus liber vini atque olei. Est ergo apud Græcos dies hic festus, ut vulgo loquimur, in populo, unusque adeo de celebrioribus; quamquam seculo duodecimo sub Manuele Comæno imp. minus erat solennis; ut constat ex ejus constitutione de Feriis, in qua inter festa semisolemnia (hoc est, ea, quibus abstinendum erat a foro vacandumque rebus divinis matutino tempore, donec absolutæ essent in ecclesia) numeratur Julii dies xxvii, ὅτι τὸν ἀ-
Φλοφόρον καὶ θαυματουργὸν Παντελεήμονα εὐρτάζομεν, id est, Quia victorem patratoremque miraculorum Panteleemonem (non Joannem misericordem, ut inepte vertit Leunclavius) celebra-

E

4 Eodem die refertur in Synaxario Basilii imperatoris, cujus textum Græcum dedimus tomo primo Julii pag. 696, Certamen sancti megalomartyris Panteleemonis, cum hoc elogio: Panteleemon, maximus Christi martyr, oriundus quidem erat ex civitate Nicomedia; filius vero Eustorgii gentilis et Eubulæ Christianæ (Χριστιανῆς, ut habet apographum Ms.; non Χριστιανός, ut male impressum est;) arte medicus; quam quidem edoctus erat ab Euphrosyno medicorum celeberrimo: fidem vero didicit ab Hermolao presbytero,

Elogium ejus
ex Synaxario
Basilii, alis-
que.

quo et baptizatus est; per quam et puerum ictum a vipera necatumque suscitavit, et cæco visum restituit, et alia complura patravit miracula. Agnitus autem ab imperatore Maximiano, et comprehensus, Christumque confessus, varie tortus est; ac tandem pronuntiata necis gladio inferendæ sententia, catenis vinctus, ubi locum attigisset supplicii, alligatus est olivæ; et abscisso capite, sanguis fluxit et lac; quæ usque in hanc diem apparentia sanationes præstant omnibus, qui accedunt, fidelibus. In Menologio Sirletiano apud Canisium hoc die multo brevius est elogium; at in Menæis excusis, et ex his in Anthologio Arcudiano, multo fusius, uti et in Βιοίς Ἁγίων Maximi Cytherei. Præterimus hæc tamen, quia nihil docent diversum ab Actis infra proferendis, quorum sunt mera compendia; nisi quod hoc addunt Menæa: Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπωνυμίᾳ ἐκκλησίᾳ: Celebratur autem solennitas ejus in ecclesia ipsius nomine insignita. Porro Græcis adjungi possunt Arabes Ægyptii, in quorum Martyrologio, quod nobis Latine vertit Gratia Simonius, eodem die notatur Memoria S. Pantaleonis.

5 Sed quoniam de ecclesia S. Pataleonis facta est

accusata
P. B.

Ecclesia anti-
quissima ejus
nomine Deo
dicata

est mentio, operæ pretium videtur, si tum de illa, tum de aliis Deo ejus nomine dicatis, non nulla dicantur: faciunt enim non parum ad cultus ipsius splendorem antiquitatemque comprobendam. *Ædificatas igitur ecclesias fuisse hunc Martyri putamus inde a temporibus Constantini Magni; quando, stabilita religionis Christianæ liberate, everti deorum fana cœpere, atque ex eorum materia nova sanctis Martyribus templa suscitari: hoc enim asserere videtur Theodoretus Serm. 8 de Martyribus, tom. 4 editionis Sirmondianæ pag. 606, ita scribens: Horum (idolorum) namque templa sic destructa sunt, ut ne figurarum quidem permanserit species, nec ararum formam hujus seculi homines sciant: harum autem materia omnis Martyrum fanis dicata est. Suos enim mortuos Dominus Deus noster in templa pro diis vestris induxit: ac illos quidem cassos vanosque reddidit; his autem honorem illorum attribuit. Pro Pandiis enim Diasiisque, Dionysiis et aliis festis vestris, Petri et Pauli, et Thomæ, et Sergii, et Marcelli, et Leontii, et Panteleemonis, et Antonini, et Mauricii aliorumque Martyrum solemnitates peraguntur etc. De nostro Pantaleone sermonem hic esse, perspicuum est; cum sit in Orientali ecclesia, ut jam vidimus, celebratissimus, nec alius in ea Panteleemonis nomine usquam notus appareat. Hujus ergo sollemnitas et rigeat sub Theodoretis, et idolorum festis substituta pridem fuerat, et fanum exstabat, ex idolorum, ut innuitur, disiectis olim ruderibus excitatum; quamquam non dicitur, unum, an plura, aut ubi posita fuerint.*

Sebastiæ et
CPoli. seculo
iv, quarum
unam instau-
ravit Justinia-
nus I. imp.

6 *Sebastiæ in Armenia fecisse [Constantinum] ædificari ecclesiam magnum in nomine sancti Pantaleonis, narratur in vetusto quodam codice monasterii virginum Ordinis S. Augustini Tolosæ, ex quo nobis aliqua descripsit anno 1615 Petrus Possinus noster; sed ea ejusmodi, ut rix fidem ullam mereantur, id quod infra patebit evidentius. Ad eadem tempora referri potest illa S. Panteleemonis ædes, quæ Constantinopoli ad Pontum Euxinum navigantibus in dextro Bosphori littore, ubi augustiæ ad Fanum notantur, collocata, jam seculo sexto sub Justiniano imperatore vetustate fatiscebat. De hac ita Procopius Cæsariensis, De ædificiis Justinianæ lib. 1, cap. 9: Inde Pontum Euxinum petenti occurrit abruptum quoddam ac procurrens e freti littore premontorium, in quo S. Panteleemonis martyrium situm erat, ac negligenter olim ædificatum, vetustati jam succumbebat. Eo diruto, atque æde, quæ ibi hodie visitur, magnificentissime exstructa, honorem Justinianus augustus asseruit Martyri, et freto decus addidit.*

Antiquissi-
mum ejus mo-
nasterium; et
ecclesia CPoli
erecta sec. vi.

7 *Vetustum quoque monasterium illud fuisse necesse est, de quo idem Procopius ibidem lib. 5, cap. 9 hæc habet: Hierosolymis instauravit (id est renovavit, ἀνεώσατο, idem nempe Justinianus) hæc monasteria: sancti Thalelei, S. Gregorii, S. Panteleemonis in deserto Jordanis. Recentior est ecclesia, antiqua tamen, quam eidem sancto Martyri Constantinopoli erexit ejusdem Justiniani conjux Theodora, de qua Codinus in Originibus CP. in editione Parisina anni 1655 pag. 52, Ecclesiam, inquit, S. Panteleemonis Theodora, uxor Justiniani Magni exstruxit: quoniam ex Paphlagonia Constantinopolim veniens, ibi habitaverat in porticu, paupercula tunc et lanificio sibi victum quæritans. Sed posquam ad imperium pervenit, ædes illas paupertinas in ecclesiam mutavit. Consonat Anonymus apud Bandurum, Imperii*

Orient. tom. 1, parte 3, lib. 3, pag. 47, nisi quod in titulo habet: Ἐπὶ τοῦ ἁγίου Πανταλεήμονος τοῦ μεγάλου, quod interpretes vertit: De ecclesia S. Panteleemonis magni; sed nescio, an is fuerit sensus auctoris: nam cum templa Sanctorum ipso Sanctorum nomine recto appellare soleat, ut S. Julianum, S. Agathonicum etc. pro templo S. Juliani, Agathonici etc. incertum est, an τοῦ μεγάλου S. Panteleemonem afficere debeat, an hanc ejus ecclesiam. Ceterum hanc ecclesiam diversam esse a Justinianæ, de qua numero præcedente, ostendit Bandurus in Commentariis ad Anonymum suum tom. 2, pag. 686, quia hæc ædificata fuerit in parte urbis Constantinopolitanæ, quæ Propontidem spectaret. Addi poterat, priorem ecclesiam exstructam fuisse loco alterius antiquioris, ad hoc dirutæ; at hanc loco ante profano, ut ex adducto Codini textu liquet.

8 *Fuit et alia Constantinopoli, de qua Codinus ibidem pag. 43, et Banduri Anonymus part. 2, lib. 2, pag. 39 consentiunt. Et prior quidem sic habet: Chrysobalandum (sive Auri crumena) domus erat Nicolai patritii et domestici Orientalium, quam ille mutavit in duo templa, sancti archangeli Michaelis, et Sancti Panteleemonis, ob hanc causam: uxor supradicti domestici, marito in castris commorante, ab alio quodam adulterabatur: qua de re ipse certior factus improviso in urbem rediit, et ambos simul deprehensos articulatum conscenit. Postea autem recordatione et metu extremi judicii duo hæc templa condidit. Cum vero absoluta jam fore structura, defectu pecunie plurimum angeretur, apparuit ei in somno archangelus, dicens: Abi ad illum locum vicinum Asparis cisternæ, in invenies crumenam centum auri libras continentem. Domesticus igitur eo accedens, crumenam invenit; et consummata templorum fluctura, locum, ut antea diximus, nominavit Chrysobalandum. Situm est autem Chrysobalandum, seu Chrysobalandum, ad partem urbis occidentalem, haud procul a muris inter portas Polyandri et Romani, juxta tabellam secundum Imperii Orientalis tomo 2 præfixam; inde etiam non longe Deuterum notatum reperies, de quo apud Constantinopolitanos scriptores frequens est mentio; unde autem Deuterum urbis ista regio nuncupata sit, explicat Anonymus Bandurianus tom. 1, part. 2, lib. 2, pag. 58; qua nimirum illac urbem subiecit Justinianus Rhinometus, quando imperium secundo occupavit. Vide et Codini Origines pag. 49.*

9 *Alia denuo est, quam Narsetem illum, qui a Phoca imperatore ob rebellionem exustus est, ædificasse scribit Zonaras Annalium lib. 14, § 14; cujus quidem loci interpretatio Latina non placet: Hic Narses divi Panteleemonis et sanctorum martyrum Probi, Tarachi et Andronici ædem, atque vicinum hospitium condidit: videtur enim ædem tantum unam adstruere, quæ S. Panteleemoni cum tribus aliis Martyribus communis fuerit; cum alia fuerit Panteleemonis ædes, alia trium istorum; ut patet ex repetito Græcæ articulo, τὸν τοῦ ἁγίου Πανταλεήμονος ναὸν ἰσομήσατο, καὶ τὸν τῶν ἁγίων μαρτύρων ὑπόβου etc. Hæc illa videtur esse Martyris hujus ecclesia, quæ in tabella secunda Banduri ad meridianam urbis partem prope portum Eleutherii notatur; certe vicina est illi Narsetis domus et tractus. Rursus alia est ecclesia velcenobium potius S. Panteleemonis, de quo Codinus pag. 57: Monasterium ad Armamenta, sive S. Panteleemonis, primo quidem a Mauricio in*

item alia bi-
dem a Nicolai
patritio ædifi-
cata,
13

et alia, a Nar-
sete sec. vi; et
monasterium
sec. ix.

A in armamentarium exstructum fuit. Theodora autem, uxor Theophili imperatoris, in monasterium mutavit post annos ducentos quadraginta et octo; illudque multis, ut addit Banduri Anonymus part. 3, lib. 3, pag. 57, possessionibus ditavit. Locatur hoc monasterium in secunda Banduri tabella versus Blachernas et Septemtrionalem urbis angulum. Vide ejusdem etiam Commentarios pag. 729, et seq., ubi et de Ponte S. Panteleemonis, qui Barbysæ flumini imminabat, dubitat, num ab hoc cœnobio, utcumque vicino, nomen acceperit; an potius ab ecclesia ejusdem sancti Justinianeæ; quæ tamen juxta tabellam ejus tertiam a Barbyse distat quam longissime.

ad monaste-
m. sec. X,
in eccle-

B 10 De Romano Lacapeno imperatore hæc tradit Anonymus, quem inter historicos Byzantinos Theophane posteriores edidit Combesius, pag. 269, § 50: Romanus imperator . . . instauravit et Manuelis monasterium: simili quoque ratione Panteleemonis monasterium ac basilicam, qui cognomen Ophri portus, a fundamentis erexit: octingentos illic monachos sub sancto instituto adunavit, iisque statuta stipendia, unde sustentarentur, constituit, quæ Sergio monacho, patri suo spiritali, in eorum annonam præbebat. Est insuper templum aliquod S. Panteleemonis notatum in Anaplo Bosphori Thracii, seu tabella tertia Banduri, trans cornu Byzantium ad fontem Cisonis fluvii; de quo nihil alibi reperi. Denique ad Panteleonem quoque nostrum referendum censuerunt Majores nostri tom. 2 Februarii, pag. 382, quod Menæis magnis die xvii Septembris subfiscitur commemorationi των αγίων μαρτύρων Χαράλαμπος, Παντολέοντας, και της συνοδίας αυτών, Sanctorum martyrum Charalampæ, Panteleontis, et Sociorum; subditur vero: Τελείται δὲ ἡ τοῦτων σύναξις ἐν τῷ μαρτυρικῷ αὐτῶν, τῷ ὄντι ἐν τῷ Δευτέρῳ. Agitur autem horum festum in ipsorum ecclesia, quæ est in Deutero. Videtur hic ergo templum adstrui a prioribus diversum; utpote non soli Panteleoni proprium, sed ipsi commune cum aliis.

ater alias
olis incogni-
tis.

C 11 Ex dictis collige 1. quam antiqua, quam constans, quam illustris fuerit S. Panteleonis apud ecclesiam Orientalem veneratio. 2. Dubitari non posse, cum tot in una urbe Constantino-politana ejusque vicinia erectæ ipsi fuerint ecclesiæ, quin plures multo per Orientem universum conditæ sint; quamvis interciderit earum notitia. 3. Multo minus ambigi posse, quin templum ejus cultumque sibi præcipuum Nicomedia vindicaverit; ut quæ Martyri huic vitam, fidem, palæstram, sepulcrum olim dederit, quod ad seculum usque decimum, (si Hugoni Flaviacensi, infra citando, credimus) religiosissime custodierit. 4. Denique ex tot ejus ecclesiis difficile dictu esse; quænam sit illa, de qua supra num. 4 Menæa meminimus.

§ II. Cultus in Occidente; item Acta, et miracula.

Cultus etiam
hodie in Eccle-
sia Latina:

N on ea fuit Martyris hujus gloria, ut solum illustraverit Orientem: totum insuper Occidentem pervagata, dudum ad amorem ejus et cultum attraxit; et nunc quidem eodem hoc die sic eum celebrat Martyrologium Romanum: Nicomediæ passio sancti Panteleonis medici, qui a Maximiano imperatore pro fide Christi tentus, et equulei pœna ac lampadarum exustione cru-

ciatus, sed inter hæc Domino sibi apparente refrigeratus, tandem ictu gladii martyrium consummavit. Addit Baronius in notis: De quo hac item die Beda. At si de genuino Bedæ Martyrologio id quisquam intelligat, errabit: nusquam enim in eo apparet S. Pantaleon; sin autem de spurio, seu Plantiniano, quod Bedæ nomine in iisdem annotatis citari passim solet; verum quidem est, in eo mentionem fieri hac die S. Panteleonis, at non ratione sui, verum occasione tantum S. Hermolai, cujus hac die ibi festum annuntiatur; de ipso S. Panteleonis natali solum istic agitur die sequenti, seu xxviii Julii, more antiquorum in Occidente Martyrologorum: Latini etenim, qui cum Græcis S. Panteleonem hac die recenseat, nullum vidimus ante Belinum, a quo et diem et elogium mutuati videntur, qui Martyrologium, ut nunc est, Romanum adornarunt.

13 Antiqui, ut modo dicebam, Martyrologi nostri natalem Sancti hujus consignabant die xxviii Julii, seu v Kalendas Augusti; quo in Hieronymianis apud Florentinum exemplaribus vetustissimis legitur: In Nicomedia, natalis sancti Panteleonis: in Romano parto: Nicomediæ, S. Panteleonis martyris: apud Wandelbertum:

olim tamen
angebatur fes-
tum ejus 28
Julii.
E

Quintam (ante Kal. Aug.) Nazarius cum Celso possidet: hæcque

Panthaleon martyr proprio sibi sancit honore: Apud Adonem: Nicomediæ passio sancti Panteleonis: qui cum, jubente Maximo, artem disceret medicinæ, a presbytero Hermolao ad fidem Christi conversus, multa miracula fecit, patremque suum senatorem Eustorgium Christi fidei subjugavit. Ob quam causam tentus ab eodem Maximiano, equulei pœna et lampadarum exustione cruciatus (sed inter hæc Domino sibi apparente refrigeratus) tandem ictu gladii martyrium consummavit. Adonem eodem die describit Notkerus, et Florarium Sanctorum Ms., quod tantum subdit textui Adoniano: Anno salutis ccc: Usuardus vero ita contrahit, ut fere habet Martyrologium Romanum supra.

14 Rabanus alium sibi mensem, alium diem elegit, nempe xviii Februarii, quo sic habet: In Nicomedia, natale Panteleontis martyris, qui sub Maximiano imperatore martyrium suum implevit. Hic Eustorio (Eustorgio) patre editus, et ab Ermolao (Hermolao) presbytero fide imbutus, antequam baptizaretur, puerum a serpente obligatum liberavit, et serpentem oratione interfecit. Post baptismum vero cæcum illuminavit, patrem suum Eustorium ad finem convertit, et multa miracula in nomine Christi perpetravit. Propter quod jussit Maximianus eum in eculeo suspendi, et lampadas ad latera ejus suspendi; sed flammæ earum subito extinctæ sunt. Postea missis est in sartaginem ignis, ut ibidem plumbo liquefacto exureretur: sed per Christi virtutem frigescente ardore, in nullo læsus est. Postea in mare missus; sed inde sanus ad littus perductus est. Dehinc feris est traditus; sed a nulla earum contaminatus. Ad extremum vero capite cæsus est: sed percussores ipsius reliquias corporis ejus tulerunt, et honorifice sepelierunt. Habes hic Actorum vetustiorum compendium absolutum.

imo et 18 Fe-
bruarii,

et aliis diebus,

15 Plura exemplaria Martyrologii Hieronymiani S. Panteleonem non illo tantum die, quem vidimus, xxviii Julii, sed et aliis commemorant; at nostrum hunc, an alios, nescios quos, quis liquido discernat? Sic xxi Aprilis Ms. reginæ Sueciæ,

AUCTORE
P. B.

Seciæ teste Florentino, habet: Nicomediæ Pantaleonis monachi; quod etiam observat Holstenius in Animadversis ad Martyrologium Romanum eodem die. Sic et xxiii Aprilis legitur in variis apographis: Alibi natalis S. Pantalimonis, seu Pantaleemonis, ut est in codice Baluziano apud Acherium in recuso Parisiis haud ita pridem Spicilegio tom. 2, pag. 29. Sic denique xxvi Julii in codice Florentinii scribitur: In Laudicia Frigiæ, natalis sancti Joviani, Juliani, Pantaleonis etc. Sed cum in his omnibus codices inter se antiqui dissonent, non satis est argumenti, ut diversos hic ab hodierno Pantaleones adstruamus: potuit enim unus idemque variis diebus intrudi ob acceptas translataeque ejus reliquias; potuit monachus exscribi pro medico ab amanuensi non satis exercitato in legendis abbreviationibus, quæ in antiquis quibusdam codicibus et frequentissimæ sunt et compendiosissimæ; potuit denique nomen aliud in aliud commutari, et ex uno latercula transire in alium, ut mendis plena sunt passim hujus Martyrologii apographa. Itaque in

B Prætermisiss ad dies modo assignatos hæc omnia ad Pantaleonem nostrum Nicomediensem retulimus, cum alium notum, in quem cadere possent, nullum inveniremus; tametsi alios fuisse certum putemus; sed prorsus ignotos.

ratione accep-
tarum ejus re-
liquiarum.

16 Idem certe Martyrologiis Usuardinis accidisse perspicuum est: nam cum in genuino ejus textu non nisi semel, et quidem v Kalendas Augusti, occurrat S. Pantaleonis memoria; in apographis tamen ejus variis eadem aliis atque aliis diebus recurrit; et quidem ejusdem Sancti, sed non eadem de causa, ut videre est cum in Prætermisiss, tum in Usuardo nostro ad dies v, vi, xiv, xvii, xviii, et xix Februarii; xxvii et xxviii Julii, ac denique iv Augusti. Nimirum dies xxviii Julii, tamquam natalis S. Pantaleonis, per Ecclesiam Occidentis universam colebatur olim; sed huic alios dies ob reliquiarum translationes varias particulares ecclesiæ adjecerunt, ut suis infra locis observabitur. Quid autem Latinos impulerit, ut natalem ejus postridie celebrarent, quam colatur a Græcis, mihi quidem haud promptum est divinare.

Cultus quam
antiquus et so-
lennis in Occi-
dente.

17 Quamquam vero ex allatis Martyrologiis, et maxime ex Hieronymiano vetustissimo certum sit, perantiquam esse in Occidentis Ecclesia sancti hujus Martyris memoriam, verique simillimum, eam sub Gregorio Magno quotannis in ecclesia Romana fuisse recitatam, ut colligi potest ex præfatione ad Usuardum nostrum cap. i, art. i, num. 22: fatemur tamen, non esse nobis monumenta, quibus vel tam antiquum apud nos, vel (si de Ecclesia Occidentali universa loquamur) tam solennem fuisse ejus cultum ostendamus, quam fuisse jam demonstravimus apud Græcos. Certe etiam nunc, quando per tot secula accrevit passim et constanter hic ejus et notitia et gloria, et populorum omnium veneratio, Officio tantum simplici natalis ejus juxta Breviarium Romanum celebratur. Quod si de ecclesiis particularibus agatur, infinitus sit, qui omnes tum ejus nomine, tum reliquiis, tum utrisque insignes per Occidentem universum enumeret, in quibus peculiari et solenni Officio ac celebritate gaudet S. Pantaleon: conficere id licebit ex iis, quæ de reliquiis subjiciuntur, postquam de Actis ejus pauca dixerimus.

18 Argumentum id sane postremum non est ad comprobendam Martyris nostri apud omnes æstimationem et pretium, quod omnium pene gentium litteris monumentisque vulgata jam pridem ejus Acta circumferantur; sed utinam sincera!

Acta ejus a
Metaphraste
scripta;

Ut enim recentiora præteream, Latinis, Italicis, D Hispanicis, Gallicis, Germanicis, Belgicis (et quibus non?) typis edita, ne fontes quidem illorum omnium nancisci nobis licuit prorsus illimes. Sunt hi exemplaria duo Græca; quorum alterum olim accepimus ex Ms. Mediceo regis Franciæ, ut a Rosweydo adscriptum est; et sic orditur: Τῆς εἰδωλικῆς ἀρχῆς κατὰ πάσης διασκευασθείσης τῆς οἰκουμένης. Hoc secutus videtur anonymus poeta, cujus carmen Græcum de sanctissimo martyre Pantaleemone cum Latina versione edidit Morellus Parisiis anno 1605; ex eodem forte epitomen contraxit Nicephorus Callistus Hist. eccl. lib. 7, cap. 14. Idem Latine vertit Lipomanus; hinc ad Surium, inde ad vernaculos passim hagiographos transiit. Stylus elegans est et planus, ut auctorem facile Metaphrasten arguat, cui proinde ab eruditibus, Lipomano duce, tribuitur. Metaphrastæ tamen illud abjudicat Allatius in Diatriba de Simeonum scriptis pag. 123; sed quam ob causam, nescio, inquit Tillemontius, not. 68 in persecutionem Diocletiani: neque nos id scimus E post lecta etiam, quæ ad hanc rem Allatius tradit, principia diagnostica. Convenit certe plurimum, si rerum ordinem et adjuncta spectes, cum illa Vita, quam Venetiis anno 1644 in Ἐκλογῇ suo Agapius monachus edidit, idque, ut asserit in libri fronte, ex Metaphraste Symeone, licet ipse stylum ac phrases ad modernum ac barbarum Græcorum attemperet idioma.

19 Alia sunt Acta S. Pantaleonis Græca, quorum initium ibidem pag. 125 Allatius ait esse, Βασιλεῦστος τοῦ ἀσεβεστάτου καὶ παρανόμου. Ea ipse Metaphrastæ attribuit; nos Græce non vidimus; forte illa sunt, de quibus nos monuit anno 1644 Possinus noster, esse Tolosæ, in cœnobio virginum S. Pantaleonis, Ms. Græcum vetus, asservatum inter cimelia, quo historia vitæ, martyrii, et miraculorum istius Sancti continetur: de quo præterea nihil reperio; haud dubie; quia re examinata, nihilo ceteris meliora judicaverint Majores nostri. Et sane si ex pauculis Allatii verbis conjecturam licet facere, illa sunt, quæ passim occurrunt in Latinis codicibus Mss. eodem prope modum exordio, Regnante impio et iniquissimo Maximiano; talia hic habemus ex Ms. S. Martini Treviris collato cum Mss. similibus S. Maximini apud Treviros, et Cæsaris insulæ, itemque in F Ms. Ultrajectino S. Salvatoris et in veteribus codicibus nostris † Ms. 74, † Ms. 87, Ms. P. 19; et proxime consonant, quæ tradit Mombricitus. Ex Græcis autem conversa esse, manifestissime patet ex contortis passim ad syntaxim Græcam constructionibus. Sed hæc, quod etiam supra Tillemontius observat, Metaphrasteam elegantiam nequaquam redolent; nosque adeo Metaphraste antiquiora putamus esse, imo ipsi in suis adornandis præluxisse, cum eundem ipse observet narrationis ordinem: certe ex barbara concinna evasisse verisimilius est, quam ex tam concinna tam barbaram. Adde, non adeo rudem ethnicæ superstitionis Metaphrasten fuisse, ut pro diis cultos esse aliquando Hippocratem et Galenum crederet, quod in Actis illis asseritur; at emendatur in iis, quæ Metaphrastæ adjudicavimus.

et alia antiquiora;

20 Aliquanto magis ab Hellenismis recedunt sed non meliora, alia duo apographa; quorum primum obtinimus ex Ms. Bertiniano vetustissimo, collato, ut annotavit Rosweydu, cum Ms. vetustissimo S. Amandi; cujus initium est: In diebus Maximiani imperatoris: alterum accepimus ex Ms. ecclesiæ S. Audomari,

A *Audomari, et contulimus cum Mss. cœnobii Marchianensis, et reginæ Sueciæ num. 13; incipit vero, In illo tempore facta est persecutio Christianorum. Ambo tum inter se, tum cum aliis, de quibus numero præcedenti, ita consonant, ut ex eadem officina prodiisse non dubitemus, si, ut dixi, Helenismos exceperis, qui minus hic sunt frequentes, et additamenta quædam, quibus codices alii alios excedunt. Ex his porro sua delibarent, quæ de S. Pantaleone referunt biographi Lipomano seniores Vincentius Bellovacensis, Petrus de Natalibus, Hilarion monachus in supplemento ad Legendam Jacobi a Voragine, alique; ut seculo XI Fulbertus Carnotensis in hymno de S. Pantaleone, quem exhibet Bibliotheca Patrum editionis Coloniensis tom. II, pag. 44; ac forte Nicetas rhetor, in oratione, quam nondum vidimus, εἰς τὸν ἑνδοξὸν μεγαλομάρτυρα Παντελεήμονα, de qua meminit Allatius in citata Diatriba pag. 96; imo ipsi etiam, ut credimus, seculi noni martyrologi, ante laudati; cum alia in vetustissimis codicibus Acta nulla repererimus: hi tamen in suis, quæ*

B *tradunt, Actorum horum compendiis aperta eorum vitia prudentius dissimulant, rescissis episodis, quæ vel auctoris, vel interpolatorum inscitiam referunt potius, quam fidem historiæ: ut animadvertere licebat in annotatis ad Acta Metaphrastea, quæ, tamquam his defæciora, licet recentiora, visum hic est anteferre.*

21 *Defæciora, inquam: nam sincera prorsus esse ac perpurgata, non possumus affirmare: quem enim, ut alia præteream, non feriat, aut quam veri speciem præferre possit, quod in fine narratur sive de militibus jam aperte Christum confitentibus, et Martyrem tamen occidentibus; sive de ipso Martyre, eos ad injustissimam sibi necem inferendam adigente? Absit tamen, ut adhæreamus vel Tillemontio, qui tam hæc quam superiora omnia S. Pantaleonis Acta, locis antea citatis, nec valere nec ullam attentionem mereri, crude pronuntiat; vel Bailletto, qui, expunctis more suo, sed auctoritate nulla, imo vero contra auctoritatem antiquam, miraculis, id tantum ex Actis ut verisimile profert, quod Megalomartyrem, ut semper est habitus, viæ infimæ Martyrum classi adæquet. Id quam iniquum sit, liquebit ex annotatis ad ea, quæ num. 5, et 9 narrantur, quæque*

C *tamquam ab omni verisimilitudine aliena neotericus hic et Romæ confixus auctor extrusit.*

22 *Ceterum operæ pretium fore non duximus, si interpretationi Lipomanianæ textus Metaphrastæ Græcus adjungeretur; cum hoc tamen illam, ne quis de ejus fidelitate ambigat, denuo contulimus; uti et cum Actis antiquioribus: tum si quid animadversione dignum fuit, observavimus in annotatis. Quia tamen longiusculum est episodion, quod in tribus tantum vetustiorum Actorum exemplaribus legitur de conversione et martyrio militum, a quibus interfectus fuerat S. Pantaleon; illud Actis Metaphrasticis appendicis loco subjungetur, ne quidquam dissimulasse videamur aut suppressisse: quamquam aliqui de rei veritate nihil decidimus; cum de Martyribus illis nullam sciamus sive apud Græcos, sive apud Latinos, in Fastis fieri mentionem; tum quod ex tot Mss. nostris sola eam referant Ms. Ultrajectinum S. Salvatoris, codex membraneus P. 19, qui non apparet quatuor seculis antiquior, et Codex, haud paulo quidem obsoletior, † Ms. 74; denique quod stylo differant hæc a ceteris, redolentque non prototypon aliquod Græcum; sed Latini potius cujusdam inventum.*

23 *De anno martyrii nihil admodum certi est, ne ex Actis quidem: nam in iis num. 16 passus dicitur S. Pantaleon brevi post S. Anthimum, episcopum Nicomediensem, qui nuper (πρὸ μικροῦ) misere vita privatus erat Atqui hujus victoria refertur ad initium persecutionis Diocletianæ, ut significavimus ad diem XVII Aprilis, qua colitur; atque adeo ad annum Christi 303, ut probant Pagius in Criticis Annalium, et Tillemontius nota 10 ad persecutionem Diocletiani. Consequens ergo esset, si sibi constarent Acta, ut eodem anno S. Pantaleonis certamen accidisse censeretur. At eadem illud contigisse narrant, præsentem et agente Maximiano (Galerio scilicet: nam Hercules procul aberat) et quidem imperatore; hic vero nec ante annum 303 imperator fuit, et ante decreta in omnes promiscue Christianos ultima supplicia, ante comprehensos presbyteros ullos aut Ecclesiæ ministros, Nicomedia discesserat, ut ex Lactantio discimus de Mortibus persecutorum cap. 14 et 15; et solus tum ibi Diocletianus furebat.*

E *Quid ergo? An interpolatoris vitio intrusum in Acta nomen Maximiani pro nomine vel imperatoris simpliciter vel imperatoris Diocletiani; ut factum videtur in Actis S. Anthimi? An proinde restituendus pro Maximiano Diocletianus, ut fit in reformato Breviario Romano in lectione hodierna de S. Pantaleone? An contra nuper illud, seu πρὸ μικροῦ, id est paulo ante, extendendum latius sive usque ad reditum Maximiani Nicomediæ, sive usque ad ejectionem ejus ad imperium? At enim cur tum Anthimi meminisset potissimum; quem se absente Diocletianus torsisset; cum sua facinora et recentiora et crudeliora commemorare posset? An forte exemplum Anthimi intrusum a quodam sciolo fuerit? Nam variant in hoc nomine antiqua Mss., ut suo loco videbitur. Statuant alii; nobis non liquet.*

24 *Demum Actis miracula quædam subjicimus Sancti hujus patrocinio facta, et a monacho quodam cœnobii S. Pantaleonis Coloniæ Agrippinæ lecta, et nobis a Gamansio nostro submissa ex insigni et perantiquo Ms. S. Pantaleonis Coloniæ, ut in fronte annotatum erat. Nomen auctoris ætasque nos latent: nisi quod seculo undecimo posterior videatur, ut patebit num. 12: ceteri ejus temporis characteres obscuri sunt. Sunt quidem et alia miracula maxima pultrimaque, pridem Germanice edita Bambergæ per F. Thomam abbatem Langheimiensem in Paradiso Francothaliensi; verum hæc præterimus, quod Maatyris nostri propria non sunt, sed illi communia cum Sanctis aliis, quos Auxiliatores vocant; quo nomine coluntur simul in Germania quatuordecim, apud Italos vero quindecim; de quibus mentio recurret die VIII Augusti, qua Langheimii celebrantur. Alia antiquissima ipsique propria ac celeberrima fuisse, ac præsertim ad depulsos cum morbos tum dæmones pertinentia, colligimus identidem ex hodierna ejus Acoluthia in Menæis excusis, sed nulla sigillatim enarrata comperimus.*

§ III. Reliquiæ, quæ hujus Martyris putantur esse, plurimæ et claræ miraculis tam in Oriente, quam in Occidente.

Corpus S. Pantaleonis apud Nicomediam fuisse sepultum, narrant Acta in fine: ibidem vero

VICTOR
P. B.
Annus marty-
rii incertus.

Miracula quædam.

F

AUCTOR
P. B.
Sancti corporis
Nicomediae
sepultum; pars
translata
CPolim;

vero asservatum illud fuisse usque ad annum Christi circiter 970, testabitur infra Hugo abbas Flaviniacensis. Non ita tamen id accipi velim, ut inde pars nulla decerpi interea potuerit: jam enim ab initio seculi sexti partem aliquam habebant Constantinopolitani, et quidem, ut apparet, miraculis nobilem, et perfugium miserorum. Eruitur id en Theodoret, seu potius Theodori Lectoris fragmento, quod citat S. Joannes Damascenus lib. 3 de Imaginibus fere versus finem; ubi agitur de prodigiosa exustione blasphemi cujusdam Ariani, cujus in loco memoriam pictura servabat. Picturam hanc Arianorum victus precibus, sustulit et abscondit is, cui demandata fuerat loci cura, Eutychianus nomine: cum, ecce, illum divina quædam sic invasit indignatio, inquit auctor ille, ut dexter oculus ei diffunderet, pessimeque reliqua item membra conflictarentur, quoad sacrum oratorium, ubi beatorum Pantaleonis et Marini pars reliquiarum conservatur (Græcæ requiescere creditur) accederet. Quod quidem oratorium Concordia (Ὁμόνοια) vocatur; quoniam illuc episcopi centum et quinquaginta, imperatore Theodosio magno regnante (anno Christi 381) concordēs in eam sententiam conveniunt, ut divinæ Trinitati eandem assentiam constituerent, et Dominum ex Virgine humanam assumpsisse carnem declararent. De Homonea plura Cangius in Constantinopoli Christiana lib. 4, pag. 157: ubi explicat hunc textum de S. Pantaleone nostro; licet paulo ante pag. 132 de eodem Martyre ita scripsisset: Sed an illius reliquias asservaverit Constantinopolis, incertum videtur.

ubi et sanguis
ejus cum lacte
prodigiosus.

26 Pergit ibidem Theodorus: Verum cum illic septem circiter dies commoratus, nihil acciperet adjumenti etc. Ex quibus intelligitur, quantum fiduciæ in animis supplicantium jam tum hæc lipsana sacra excitare consueverint; quod fieri non solet nisi per frequentata miracula. Quamquam ferele est admodum, quod hoc loco narratur; si tamen S. Pantaleoni tribuenda est, quæ ibi describitur apparitio; id quod scriptor iste non audeat asserere. Porro reliquias hæc non qualescumque, sed partem corporis valde notabilem fuisse, necesse est; siquidem illæ sint, quæ seculo decimo quinto ad Lusitanos allatæ dicuntur, de qua re ex Rodericio da Cunha videbitur inferius. Sed et sanguis hujus Martyris cum lacteo liquore in eadem urbe diu ac magno in honore fuit ob assidue miracula, ut habet scriptor miraculorum, quem post Acta proferemus, num. 2; cujus narratio confirmari utcumque videtur ex Synaxario Basilii supra num. 4.

Roma quoque
sibi corpus ejus
vindicat ad S.
Gregorii;

27 Ejusdem reliquiis, ut olim ad se translatis, gloriantur urbes in Occidente plurimæ; atque imprimis Roma, et quidem in variis ecclesiis: nam corpus ejus apud Camaldulenses ad S. Gregorii in monte Caelio sub ara maxima conditum esse, tradunt Pancirolus in Thesauris Romæ absconditis pag. 690, aliique: at quando istuc, aut unde allatum sit, ignoramus. Fuisse tamen ante medium seculi decimi, colligi poterit ex paragrapho sequenti, num. 43. Creditur, inquit Piazza in Hemerologio sacro ad hunc diem, ibi repositum fuisse a S. Gregorio Magno; sed qui ante illum scripsit Pancirolus, pag. 702 obtentum putat a Ludovico Caroli Magni, qui ex Africa illud acceperit, nepote (imo filio, monasterii Indensis, de quo ibi meminit, fundatore.) Neutrum satisfacit, cum nullo subnixum sit antiqui-

tatis testimonio. Quid vero de S. Pantaleonis corpore ex Africa Carolus Magnus impetraverit, quove illud destinaverit, dicam paulo inferius: tum facile quivis intelliget, quid conjecturæ Pancirolus tribuendum sit. Monuit nos quoque litteris, anno 1715 datis, V. Cl. Marius Florentinus, in sacrario ejusdem ecclesiæ a PP. Camaldulensibus servari in tibia argentea partem cruris etc.

28 Ibidem in ecclesia Patrum Piarum scholarum, Sancti Pantaleonis nomine insignita, servari dicuntur ossa Martyris nostri, ut vide apud Floravantem Martinellum in Roma sacra pag. 268; sed quæ illa sint ossa, non explicat: itaque Sancti caput, seu cranium (aut hujus partem) intelligimus, quod ibi, testante Pancirolus pag. 691, et Piazza in Hemerologio ad diem xxvii Julii, exponitur non sine multa sollemnitate; eodemque aqua consecratur, quam confluentes illuc magna devotione fideles hauriunt, patrocinii potentis etiam hodie virtutem comprobante cœlesti Medico. Partem quoque cranii et ampullam sanguinis ejus esse apud PP. Nerianos in Vallicella, nos in litteris citatis docuit Florentinus; et de sanguine quidem id etiam affirmant Pancirolus et Piazza citati; quorum hic ait, thesauro illo donatum fuisse S. Philippum Nerium a Cardinale Cusano, ille autem, sanguinem istum, cum anno toto concretus appareat, liquescere tamen quotannis festa sancti Martyris luce, quæ ibi ritu semiduplici celebratur. Scribat hæc Pancirolus annis quinquaginta prius quam Romam subterraneam Aringhus ederet anno 1651; qui de sanguine eodem agens lib. 1, cap. 16, num. 25, cum narrasset, idem miraculum apud Ravellenses observari quotannis, hæc addit:

et caput, et
miraculosum
sanguinem,

29 Nostra item Vallicellana B. Mariæ et S. Gregorii ecclesia de Urbe, alia item ejusdem sanguinis ampulla ex majori Ravellensis ecclesiæ decerpti, nobilitatur; quam Eminentissimus olim Cardinalis Cusanus nostræ Congregationi dono dedit: qui quidem sacer crur a primis Vesperis festivi ejus diei, cum coagulatus antea existeret, mirum in modum liquefieri ac ebullire cunctis cernentibus conspiciebatur: cujus rei multi ex Patribus nostræ congregationis oculati testes fuere: verum multis abhinc annis id Martyr secreto Dei consilio haud ultra ita palam præstitit; sed hoc dumtaxat admirandum relucet, quod iste sanguis, cum infra anni tempus fuscus coloris sit, circa festiva hæc tempora nitidi ac limpidi coloris speciem præ se fert, et cum lacti permixtus videatur, illud certe prædicandum, quod incorruptus post mille trecentos et triginta duos annos perseveret. Sunt et aliæ in aliis Urbis ecclesiis hujus Martyris reliquiæ, ut idem in indice notat Pancirolus, sed minus vel celebres vel notabiles; quales facile in altera Romæ S. Pantaleonis ecclesia (sunt enim duæ) crediderim reperiri.

Ravella accep-
tum:

30 Quod autem de Ravellensibus reliquiis ibi narrat Aringhus, idem etiam Ughellus testatur in Italia sacra, ubi de episcopis Ravellensibus agit tom. 1, col. 182, in editione novissima. Nos anno 1714 ex ipso loco descriptionem et mensuram ampullæ Ravellensis, cum adjuncta brevi notitiæ Italica, subscripta a Laurentio canonico Pepe, thesaurario cathedralis ecclesiæ Ravellensis, accepimus beneficio illustrissimi D. Dominici de Georgio, nobilis Neapolitani, cui et alia non pauca debemus. Mensuram exhibebat charta ad modum ampullæ secta, ac propemodum, si orificium non

ubi etiamnum
servatur pars
major, et mi-
raculis clara.

A non altum excipias, rotunda. Ejus diameter octo circiter digitorum est. Dividitur ampulla in spatia quatuor inæqualia, a fundo usque ad orificium transversis et parallelis inter se lineis expressa. In infimo spatio, duobus fere digitis alto, notatur esse pars terrea sanguinis; in secundo, quod uno et paulo amplius digito altum est, significatur pars minus terrea sanguinis: in tertio, quod altitudine digitorum vix transversum adæquat, indicatur sanguis purus instar rubini, quando liquecit; in superficie sanguinis exprimentur bullulæ ex pinguiori ejus materia formatae. Supremum spatium ad orificium usque, quod aliquanto minus est quam ampullæ dimidium, vacuum exhibetur. Ampulla basi insistit hexagonæ ex argento affabre factæ atque inauratæ. Hæc in charta, quam dixi, separata; notitiam vero adjectam ita vertimus:

31 Ampullæ, quæ gloriosi martyris nostri Pantaleonis sanguinem continet, magnitudo par est modo chartæ appositæ. A fundo ad medium usque et ultra sanguis est; quod sursum est spatium versus orificium ampullæ, vacat. Dicto orificio imposita est Sancti figura integra ex argento inaurata: ampullam vero argenteus item et auricolor ambit circulus. Liquefit sanguis gloriosus ad primas Vesperas festi ejus, quando intonatur: "Deus tuorum militum" usque ad secundas Vesperas ejusdem festi, quod celebratur die xxvii Julii; uti etiam die translationis ejus, quæ colitur Dominica tertia Maii. Ampulla moveri non potest, neque in supplicatione circumferri; cum caute asservetur in medio altaris ejus, ferreis ante et retro munita clathris, qui variis clavibus referantur, quarum unam servat episcopus, alteram thesaurarius, tertiam nobis, quartam ipsa civitas. Liquecit insuper quoties boni aliquid vel infausti imminet; ut variis occasionibus docuit experientia. Denique de translatione dicti sanguinis ad urbem Ravellensem traditio est, naves fuisse quasdam, quæ ob mare infestum non potuerint ulterius cursum intendere sine præsentissimo pereundi discrimine. Permisit itaque Sanctus, ne prius alio promovere possent navigia nobiles illi peregrini, quam deposito Ravelli et relicto ingenti hoc pignore ac thesauro; ut fecerunt; atque ita deinde in regiones suas alias discesserunt. In præfata ampulla clare conspiciuntur quatuor species sanguinis, ut in chartula (de qua dixi) distincte notantur.

Laurentius canonicus Pepe, Thesaurarius cathedralis ecclesiæ Ravellensis.

Dolendum enimvero est, rem tam præclaram tam obscura traditione fundari, ex qua neque per quos, neque unde, neque quando advenerit, possis assequi! Scribit præterea Florentinus in epistola superius laudata, ibidem servari ejusdem Martyris magnam partem ossium. Fides esto penes auctorem.

32 Tales vero ampullæ plures sunt in Italia, omnes S. Pantaleonis, ut volunt, hujus nostri sanguine divites. In civitate Neapolitana, inquit Joannes Baptista de' Franchi Dominicanus in libello Italico, quem inscribit, Devotio SS. xv Auxiliatorum, pag. 134, in uno conventuum nostrorum Ordinis Prædicatorum sub titulo S. Severi conservatur ampullula sanguinis liquefacti ejusdem Sancti, nempe Pantaleonis Nicomediensis, de quo ibi fusius egerat. Idem in ejusdem ecclesiæ descriptione paulo disertius exponit Caracciolus Neapolis sacræ part. 2, pag. 370, cum ait, sancti Julii Tomus VI.

guinem illum ibi liquefieri quotannis in vigilia et die martyrii ejus. Unde vero ad PP. Dominicanos hæc ampulla devenerit, auctores ille non indicant. Non idem miraculum adscribit Caracciolus aliis ejusdem sanguinis ampullis in eadem, ut asserit; urbe depositis, puta in ecclesia SS. Apostolorum, ubi assignat parte 2, pag. 167 lagunculam unam cum sanguine S. Pantaleonis, item sanguinem et os S. Pantaleonis: et in ecclesia Conceptionis, ubi iterum aliam notat ibidem pag. 601 ampullam cum sanguine et reliquiis S. Pantaleonis martyris. Quid alias Martyris hujus reliquias commemorem, quas in variis Neapolitanorum ecclesiis idem auctor testatur honorari? Inter has non infimum sane locum obtinere videtur brachium S. Pantaleonis martyris, quod ibidem pag. 363 servari scribit in ecclesia S. Gregorii, vulgo dicta San Ligorio.

33 Barii quoque, quæ regni Neapolitani urbs est et sedes archiepiscopalis, istiusmodi ampulla visitur, de qua ita Beatillus noster in Historia sua Barensi Italice scripta lib. 4 ad annum 1590: In urbe Beneventana inventæ sunt annis abhinc aliquot, dignæ quædam reliquiæ, et nominatim aliquot ossa cum frustis pluribus concreti ac duri sanguinis gloriosi martyris S. Pantaleonis. Hujus partem aliquam ab archiepiscopo dono accepit collegii nostri Beneventani Rector, qui ex illo sanguine aliquantulum et mihi largitus est; quod ego continuo vitreæ, ut decentius conservarem, lagenulæ imposui. Accidit postea, quæ nescio ratione, ut eidem vasculo infundere vellem guttulas nonnullas de manna S. Nicolai. Vix id feceram, cum, ecce, subito maxima cum admiratione mea sanguis ille, qui coagulatus erat et frustra plura divisus, liquari cœpit, et bulliens ac spumans inseparabiliter conjungi permiscerique cum manna. In fundo tamen pauxillum quid indissolutum resedit; quod ego quidem terram esse arbitror, quæ olim cum sanguine, cum primum effunderetur, coaluerit. Atque hæc sunt reliquiæ illæ, quæ in ecclesia cathedrali Barensium in argentea theca servantur, et exponuntur venerationi piæ fidelium. Nimirum eas ipse Beatillus Capitulo roganti inter alias concessisse se, paulo ante narraverat. Ceterum de inventione S. Pantaleonis apud Beneventanos dicam posterius.

34 Alia istiusmodi ampulla, teste Florentino in epistola jam dicta, custoditur Venetiis in ecclesia ducali S. Marci una cum ejusdem sancti Martyris manu, binisque capitis ossibus, de quibus omnibus meminit Bernardus Cestari in opusculo Italico de rebus notabilibus, quæ sunt Venetiis lib. 2, pag. 258 et seqq., ubi observat, harum reliquiarum inscriptiones esse Græcas; forte quod eas Veneti a Græcis acceperint. Sed et in aliis ejusdem civitatis ecclesiis alias Sancti nostri reliquias ostentari, Florentinus ibidem affirmat; ut in ecclesia S. Pantaleonis pedem integrum, os tibiæ, et brachii, partem cranii, et digitum annularem; item in ecclesia S. Mariæ Magdalenæ, pro qua citat Nicolai Manerbii, aliis Malerbii, ex Vitis Sanctorum verba, quæ Latine sic sonant: Cujus (S. Pantaleonis Nicomediensis) in ecclesia S. Mariæ Magdalenæ Venetiis habetur tibia alterius cruris, et pars brachii, coruscantes ambæ miraculis.

35 Alia denique sanguinis ampulla Lucæ in pretio est, quod attestatur Franciscus Maria Florentinus in annotatis ad Martyrologium Hieronymianum

LECTORE
P. B.

alia sanguinis
ampulla Barii,

F
alia Venetiis;
ubi et manus,
et pars capitis,
pes totus, tibia,
brachium, digi-
gitus:

alia ampulla
Lucæ, ubi et
caput Sancti.

AUCTOR
P. B.

mianum die xxviii Julii; ubi sic habet: In urbe Luca Thuscæ, patria mea, jam olim corpus (S. Pantaleonis) in basilica SS. Joannis et Reparatæ quiescere, multorum seculorum opinio fuit. Caput quidem argentea theca inclusum (et illud quidem mirificum emittens odorem, ut alii testantur) cum integri cranei conspicua parte osculandum piis fidelibus exhibetur die xxvii Julii, et ejusdem sanguinis ampullam inter sacra cimmelia servant in eadem urbe religiosi Patres Matris Pei in ecclesia S. Mariæ Curtis Orlandingorum. Notandum vero, hæc scripta esse annis omnino sex et quadraginta ante inventionem Lucensem, de qua pluribus agetur inferius § 6.

Corpus prope
Burgum; alibi
aliæ reliquæ
partim notæ,

36 Quid de ceteris dicam reliquiis, quæ ejusdem omnes esse Pantaleonis dicuntur? Ne fastidium afferam lectoribus, eas breviter enumero, quarum notitiam aliquam potui invenire ab assignatis auctoribus; neque enim authentica earum instrumenta ulla reperimus, ex quibus discere de illarum origine, vel acquisitione quid liceat. Etiam in Corobia (vulgo la Bureba, quæ tractus est, seu provincia exilis in Castella veteri sub archiepiscopatu Burgensi) est corpus S. Pantaleonis M., ejus festum agitur xxvii Julii. Unde vero, aut quomodo Sanctus iste eo pervenerit, prorsus ignoro. Ita Marieta Hist. eccles. SS. Hisp. lib. 22, fol. 11 verso. Hinc forte in illa diœcesi olim colebatur Officio novum Lectionum die xix Februarii; ut ex Breviario Burgensi anni 1502 discimus. Lectiones illæ depromptæ sunt ex Actis antiquioribus: sed de translatione in eis nulla fit mentio. Brundusii in ædæ cathedrati brachium integrum ostenditur; Cremæ in ara maxima pars capitis; testante utrumque Mario Florentinio in epistola jam sæpius memorata. Et Cremæ quidem pro patrono urbis colitur x Junii, ut dictum ibi in Prætermisissis. Ravennæ mediam fere maxillam ejus viderunt Henschenius et Papebrochius in sacrario monasterii Portuensis, ut notarunt in Itinerario suo Italico Ms. pag. 225. Iisdem Genuæ ostensum est corpus S. Pantaleonis, ut affirmarunt in Prætermisissis ad diem xvi Martii. Volaterræ in sacrario ecclesiæ cathedralis os ejus, nescio quod, esse discimus ex relatione Ms. Visitationum, inde huc missa anno circiter 1648; Mediolani itidem indefinitum aliquid in ecclesiæ cathedralis Sanctuario assignat Paulus Morigi pag. 8. Idem testatur de Oveto in Hispania, et de monasterio Andecensi in in superiori Bavaria Beyerlingus verbo Reliquiæ pag. 297 et 285. Rayssius in Hierogazophylacio Belgico ait, esse de ossibus S. Pantaleonis Cameraci in abbacia S. Auberti pag. 81; Brugis partem brachii pag. 357, et aliam partem apud Benedictinas Brouburgenses pag. 127; os apud Lætienses pag. 280; aliud quid apud Lutzemburgenses pag. 366, et Mechlinienses pag. 495.

partim ignotæ
nobis.

37 Non dubito, quin et alibi plures aliæ tales exsistent reliquæ; atque ibi maxime, ubi vel alio die colitur, quam qui ejus natali sire in moderno Romano, sive in antiquis Martyrologiis adscribitur (tum enim dies ille diversus ab aliquam translationem detectus videtur) vel, ubi celebratur ritu solenniori, quam præscribat Breviarium Romanum, quod fit locis pluribus; vel denique ubi sunt ecclesiæ, vel cœnobii ejus titulo erecta, id quod de monasterio S. Pantaleonis coloniensi, et Tolosano constat; de Passaviensi (de quo Hundi in Metropoli Salisburg. tom. 2, pag. 530 et seqq.) non item, quamvis id appareat satis verisimile, uti et de ecclesia S. Pantaleonis prope

Utinum, de qua facia est mentio tom. i Junii pag. D 798 f, de Trecensi, quæ urbis illius ornamentum est prorsus eximium, uti scribitur in Itinere literario Benedictinorum, Parisiis edito anno 1717, part. i pag. 93; de Bituricensi apud Labbeum in Bibliotheca Mss. tom. 2, pag. 385; aliisque, quarum aliquas occasione translationum variarum modo proferemus.

§ IV. Translationes variæ reliquiarum ejus a seculo nono usque ad decimum tertium - factæ.

Prima reliquiarum S. Pantaleonis in Europam translatio, quam quidem monumentis historicis comprobata sciamus, ea est, quæ contigit sub initia sæculi noni, sive anno Christi 806; ut ex Annalibus, vulgo Eginhardinis, contendit Pagius in Criticis Baronianis ad annum illum; sive sequenti, ut ex Chronico Adonis colligunt Card. Baronius, Labbeus in Chronologia historica, et Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum. Quando scilicet hujus Martyris caput una cum ossibus S. Cypriani et corpore S. Sperati per Caroli Magni legatos ex Africa delatum est Arelatum in Galliam, indeque aliquanto post rogatu et opere Leidradi, Lugdunensis episcopi, cum jam dictis aliorum reliquiis deportatum in ecclesiam B. Joannis Baptistæ ac sancti martyris Stephani Lugdunensem. De qua re quia fuse est actum in Commentario prævio ad Acta sanctorum Martyrum Scillitanorum die xvii Julii a pag. 210, eo lectorem remittimus; et id solum quærimus hoc loco, an sacrum illud caput Lugduni permanserit; an alio, et quando sit ablatum.

Translatio capitis ex Africa Arelatum an. 807; inde Lugdunum;

39 Lugduni illud ad sua usque tempora asservatum fuisse et honoratum, affirmat Jacobus Severtius, doctor sacræ theologiæ Parisiensis, ac Lugdunensis ecclesiastes, in Chronologia archiepiscoporum Lugdunensium, ubi de Leidrado, quem sedis illius antistitem ponit quinquagesimum quintum, § 5. Sed nihil affert, quo sigillatim id probet de capite S. Pantaleonis, præter auctoritatem suam, quam sic interponit, ut si quis portionem illius aliquam alio translata velit, id non impedire se dicat. Interea meminerit quisque, inquit paragraphum concludens, earundem reliquiarum translationem (Arelo to Lugdunum) evenisse xvi Kalendas Augusti, ex Regestis ecclesiæ Lugdunensis. Qui dies solennis est in divinis Officiis illius basilicæ ob reliquias ejusmodi ibidem religiose conditas ac in honore habitas.

ubi etiam asservari dicuntur;

40 Theodoricus Ruinartius in Actis Martyrum sinceris et selectis admonitione prævia ad Acta Martyrum Scillitanorum de iisdem agens reliquiis, At hæc sacra pignora, inquit, inde (Lugdono) a Carolo Calvo imperatore Compendium tandem translata fuisse, contendunt sodales nostri monachi Compendienses, in quorum regia basilica etiam nunc religiose asservantur. Idem confirmat Mabillonius in Annalibus Benedictinorum tom. 3 ad annum Christi 877, num. 94 ex tabulis cœnobii Compendienses S. Cornelii in hæc verba: Addunt domesticæ tabulæ, cum vulgato Adone, reliquias S. Cypriani, simulque SS. martyrum Sperati et Pantaleonis, quæ ex Africa tempore Caroli

alii volunt, Lugduno Compendium esse translatum;

A Caroli Magni Arelate, vnde Adone, indeque Lugdunum advectæ fuerant. Certe SS. Corneli et Cypriani reliquie in una pretiosa capsa in Compendiensi ecclesia, ibidemque in duabus thecis Sanctorum Sperati et Pantaleonis reliquie asservantur. Quod vulgatum Adonem pro Compendiensibus reliquiis citat vir eruditus, id argumentum est admodum debile. Legitur quidem in vulgato Adone die xii Septembris: Sed post interpositum tempore, regnante glorioso rege Carolo, Ludovici Imperatoris filio, iterum reliquie beati Cypriani ad monasterium nostrum, quod idem rex augustinis opere construxit in Compendio palatio suo, eo iubente, translatae sunt: sed solius hic mentio fit Cypriani, non Sperati, non Pantaleonis: deinde non videntur hæc Adonis esse verba, sed interpolatoris, nescio cuius, additamentum: neque enim de hac re verbum ullum habent eo die Usuardus aut Nothkerus, qui Adonem sequi solent; neque ipse Ado in Chronico. Quid quod Ado Martyrologium scripsit ante episcopatum; diuque ades ante quam hæc translatio facta credi possit? Sane ante dedicationem ecclesiam fundatamque cenobium credibile non est, eo deferri reliquias Carolum putasse. Deinde autem illa fundatioque iuxta Mabillonium citatum contigit anno 877; hoc est biennio post obitum Adonis.

41 Saussayus in Martyrologio Gallicano die xviij Februarii illud attribuit Coloniensibus: sic enim scribit: In monasterio regali sancti Dionysii, susceptio portione reliquiarum sancti Pantaleonis martyris: cujus et caput pridem a legatis Caroli Magni ex Africa cum ossibus sancti Cypriani in Gallias advectum, hodie etiam venerabile est Coloniae. Sed aberrasse videtur hic Martyrologus: nam aliud esse caput S. Pantaleonis, nostri an alterius, et aliunde allatum, Coloniæ, mox demonstrabimus num. 40. Quod vero attinet ad portionem reliquiarum ejus, quam suscepisse monachos Sandionysianos affirmat, eam ex eodem Lugdunensi thesauro depromptam fuisse, ipsi putant; si vera narrat Bailletus in Legenda ad hunc diem: Interea, inquit, monachi S. Dionysii in Gallia contendunt, caput S. Pantaleonis permansisse Lugduni; cetera vero ejus ossa translata esse in abbatiam suam. Hoc non dicit, qui cenobii illius historiam Parisiis edidit anno 1706, Michael Felibienius: nam pag. 539 littera S, ubi explicat thecam reliquiarum S. Pantaleonis in lamina præcedenti exsculptam, hæc tantum habet: Lipsanodochium argenteum inauratum continens reliquias aliquot S. Pantaleonis martyris, ut patet ex ejus inscriptione hæc: DE OSSIBUS S. PANTALEONIS. De loco, unde acquisita sint ossa, vel earum donatore, quod sæpe notat alibi, hic verbum unum non dicit. Et recte id quidem: nam sub Carolo Magno nihil de S. Pantaleonis reliquiis ex Africa fuit advectum in Galliam, præter caput ejus.

42 Certe de solo capite antiqui meminerunt; ut Florus diaconus Viennensis in fragmento carminis huc pertinentis, quod habet in Commentario ad Acta Martyrum Scythianorum die xvi Julii § 3, num. 29; Ado et Nothkerus in Martyrologiis suis die xiv Septembris; et Siebertus in Chronico ad annum 802: neque dissimul Agobardi carmen in eodem Commentario datum: quamquam coactus metro poetæ, ambigua expressione est usus, cum ita cecinit:

Sperati quoque, martyris beati
Nec non Pantaleonis ossa rapam
Tollunt etc.

Verum hæc amphibologia satis evolvitur per auctiores alios, quos modo citavimus, et maxime Florum, qui ne metrum quidem num passus est ab exacto verum singularum propriisque denominatione licentius evagari. Non credimus igitur ex thesauro Africano proditisse, si quid sanctorum ossium S. Pantaleonis, quæ quidem capitis non sint partes, usquam asservari dicitur; sive ad S. Dionysii; sive Romæ (quidquid aliter senserit Pancirolus supra num. 25) sive alibi. Sed de prima hac translatione jam satis; prima, inquam; non quod alias præcessisse negem, sed quod eas apud veteres nullibi servatas incenerim.

43 Proximam huic translationem, tametsi sequiseculo circiter posterior fuerit, narratam invenimus in Vita B. Brunonis archiepiscopi Coloniensis, qui frater fuit Othonis I Imperatoris, cognomento Magni, num. 33 apud Leibnitium in Scripturibus Brunsvicensibus tom. i, pag. 281; ubi referi vixit auctor, epistolam synodicam a Brunone per Hadamarum, monasterii Fuldensis abbatem, directam fuisse ad Agapitum II Pontificem Romanum; Hadamarum autem ab Agapito reversum, Brunoni attulisse Roma una cum pallio reliquias de proprio corpore sancti Pantaleonis martyris; in cujus occursum læta properaverit Coloniensium civitas, et undique jubilans multitudo accurrerit, concenerintque universi in suburbio prope antiquum locum, ubi ecclesia ejusdem prædicti Martyris erat, incolta adhuc et ruinæ proxima: ibi deposita fuisse grata onera; deinde suo quæque loco reposita. Tum subdit, ipso illo loco sepultum postea fuisse sanctum episcopum; quippe qui erga hunc Martyrem modo prorsus singulari affectus fuisset; cujus etiam nomine notam istæ ecclesiam et cenobium ædificasset. Contigit vero hæc translatio anno Christi 953, ut notat Gelenius de Coloniæ Agrippinensis magnitudine lib. 3, synagm. 12, § 1; qui ex vetustate ecclesiæ illius, de qua meminit auctor Viæ Brunonniæ, colligit ibidem § 3, translationem reliquiarum aliam antiquiorem; quæ tum facta sit, cum vetustissima illa S. Pantaleonis ecclesia conderetur: neque enim veteres, inquit, ædificabant memorias Martyrum sine eorum reliquiis.

44 Translationem hanc non ita multo post secuta est alia duplex, imo triplex, quam miramur ignorasse Gelenium, virum aliqui in antiquitate Coloniensi erudenda maxime versatum ac sedulum. Nimirum Chronicum Virdunense nondum viderat, quod anno 1657 in lucem dedit Philippus Labbeus noster Bibliothecæ Ms. librorum tom. i. In eo describitur illa ab Hugone, monacho primum abbatie S. Vitoni Virdunensis ac deinde abbate monasterii S. Petri Floriniacensis in ducatu Burgundiæ, qui obiit sub initium seculi duodecimi; describitur, inquam pag. 116 occasione nocte basilicæ S. Vitoni a Richardo abbate extructæ, cujus magnificentiam ibi late prosecutus, Factum est, inquit, et altare gestatorium ex auro purissimo interius mire fabricatum, opere consimili, studio et largitione domini Herimanni comitis, in modum tabularum concertam et compactam, quod cum aperitur, et altare est, et tabulae aperiantur; quibus si moram adhibeas, quod est instrumentum Moysi et Aeron imaginibus gloriosum, figuram dominicæ crucis exprimit. Habet hæc quatuor cardines, quatuor Evangelistæ, hominis, leonis, tauro, et aquilæ species ex argento, opere finili, prælatum altare portantium, et se invicem versis vultibus respicientium. Hæc adscripsi, ut lector intelligat, quanto

Roma Coloni-
am translatæ
aliquæ ejus re-
liquiæ an. 953.

Alia triplex
translatio S.
Pantaleonis,

F

ibi

AUCTOR
P. B.

nampe corporis
Nicomedia
Coloniā;

ibi tum in pretio fuerint S. Pantaleonis exuviae : sequitur enim :

45 Super ipsum vero altare brachium sancti Pantaleonis ponitur, pallio serico involutum, et ligno inclusum, argento et auro decoratum; quod attulit cum corpore ejusdem a Nicomedia Coloniensis episcopus, obtentum dono Constantinopolitani imperatoris, quando pro ejus filia Ottoni II in matrimonio jungenda jussu ejusdem Ottonis ad eundem imperatorem legatus missus et cum episcopis duobus, ducibus, et comitibus. Et cum, obtentis pro quibus ierat, licentiam redeundi accepisset, et imperator ei sociisque ejus munera plura obtulisset, et accipere renuissent, corpus sancti Pantaleonis ab eo archiepiscopus petiit, et obtinuit, et reversus, Coloniā detulit. *Hæc una est translatio; cui statim duæ subjunguntur aliæ in hæc verba :*

et Brachii in
Castrum Com-
mercium, inde
Verodunum;

46 Fuerat autem cum eo in expeditione ipsa quidam ejus consanguineus, dominus castrum de Commarceio, et multa prece obtinuit ab eo brachium corporis sancti Pantaleonis, quod et in ecclesia præfati castrum reposuit. Evolutis postmodum aliquot annis, obsessum est castrum ipsum, et eversum atque succensum. Cumque flamma tectis ecclesiae illaberetur, et vitricibus globis interiora ecclesiae lamberet, dolens sacerdos de combustione sanctarum reliquiarum, cuidam armatorum, ut ecclesiam ingrederetur et desuper altari reliquias tolleretur, significavit. Qui mox ingressus, reliquias tulit et reposuit; et cum ibi adesset abbas, et brachium Sancti, præsentem presbytero, marca argenti ei vendidit; quod dominus ipse, cum sciret pro certo, Martyris esse reliquias, Virduni gaudens attulit; et paratum argento et auro diebus festis super altare ponitur. *Cetera, quæ sequuntur, alio pertinent.*

harum prima
et secunda
contigit an.
971,

47 Legationes binas ad obtinendam filio conjugem Theophanonem seu Theophaniam, Romani junioris, imperatoris Constantinopolitani defuncti filiam (de qua vide Cangium in Familiis Byzantinis, familia 19) Constantinopolim direxit Otho Magnus; primam quidem ad Nicephorum Phocam; quam obiit Luitprandus eventu irritum et infelici; ut ipse legatus explicat apud Baronium in Annalibus ad annum Christi 968: alteram ad Joannem Tzimiscen, qui ad interfecti Nicephori solium evectus fuit anno 969 exeunte. Hæc successit e voto; ac proinde hic ab Hugone designatur. Fructus ejus fuit pax inter utrumque imperium, ac desponsa Othoni II Theophania, anno Christi 971, ut post Baronium, observat Pagius num. 5; qui annus ipse nostræ translationis haud dubie fuerit. Archiepiscopum vero Coloniensem, qui legationi ac translationi præfuit, necesse est fuisse Geronem, qui Folcmaro successerat anno 969; ut habet Dionysius Sammarthanus in editione nova Galliae Christianiae tom. 3, col. 649. Nec offendere debet, quod missus dicatur Constantinopolim jussu Othonis II: hic enim jam tum cum patre imperabat, et in hac legatione res ejus agebatur præcipue. Erat autem Gero Othonis II ex fratre nepos, ut affirmat Gelenius in opere laudato lib. 3, Syntagm. 1, pag. 847.

tertia vero sub
initia seculi
undecimi.

48 Translatio Brachii ad castrum Commercialium (quæ est urbicula Galliae in Barensi ducatu ad Mosam fluvium, et antea tractus parvi adjacentis caput, ut ait Baudrantius) eodem tempore circiter cum priori corporis facta videtur; non item illa, qua idem brachium inde Verodunum transiit: accidit enim evolutis postmodum aliquot annis; id est, nisi fallor, sub initia Ri-

chardi abbatis, de quibus istic agit auctor; nam cum abbatem, qui transtulit, non exprimat nomine, illum sine dubio intelligit, de quo ibi longissimum habet sermonem. Electus est autem abbas Richardus, ut aliquanto superius dixerat, anno Christi 1004, ac diutissime præfuit, puta ad annum usque 1046, ut asserit pag. 190. Quod vero miles vendidisse abbati reliquias dicitur, id erudum videris potest; non adeo quia miles vendiderit, quam quia emerit abbas, talis præsertim, qualis quantusque fuit Richardus. Sed nimirum adjuncta considerari multa possunt, quæ expressionis duriusculæ tollant invidiam. Obsessum castrum, vi expugnatum, eversum, succensum, adeoque militari licentiæ, furori, prædæ permissum, reliquiae ipsæ in militis (forte etiam heterodoxi) potestate, qui eas e mediis flammarum globis non sine maximo vitæ discrimine semiustulatus eduxerat, periculum profanationis si ei relinquerentur, aliæque ejusmodi abbatem religiosissimum adducere facile potuerunt, ut vel militis audax facinus liberaliter compensaret, vel certe reliquiarum, quas timebat, injurias quovis pretio sancte redimendas putaret; id quod etiam primis ecclesiae temporibus usitatum fuisse, observat Baronius ad annum 110, num. 6.

49 Postremam denique, quæ quidem ad Colonienses pertineat, annotavit Godefridus, monachus S. Pantaleonis apud Coloniā, ubi floruit ante medium seculi decimi tertii, in Annalibus a Marquardo Frehero editis; sic enim habet ad annum Christi 1208: Item ipso anno, III Idus Apriles, allatae sunt nobis reliquiae capitis S. Pantaleonis, patroni nostri: quæ per Henricum de Ulmene de Constantinopoli cum aliis innumeris reliquiis translatae, et ab eo per domnum Albertum, abbatem de Lacu, nobis transmissae, et cum maxima veneratione totius cleri et populi susceptae, reconditae sunt cum aliis pretiosissimis reliquiis in capite argenteo et deaurato. Est hic sane omnium, qui de hac translatione meminerunt, scriptor antiquissimus, coævus, et in loco, de quo narrat, monasticam vitam professus. Mirum est igitur, ad hujus translationis memoriam aniversariam a nullo martyrologo notatum fuisse diem III Idus Apriles, sed vel XII Cal. Martii, vel alios, quos notavimus in Prætermisssis ad diem XX Februarii. De Henrico Ulmenio plura legi possunt apud Gelenium lib. 3, syntagm. 12, § 3.

50 Notandum vero, has omnes translationes Colonienses spectare ad monasterium S. Pantaleonis; ubi memoratae reliquiae etiamnum servari dicuntur: nam quas Roma Brunoni Hadamarus attulit de proprio corpore S. Pantaleonis martyris, eas esse suspicor, quas citatus Gelenius ait inclusas esse hierothecæ duodecimæ, nempe combustos cineres S. Pantaleonis: quas vero Nicomedia attulisse Geronem archiepiscopum diximus, illud corpus arbitror esse, quod istic anno 1660 ostensum sibi fuisse testatur Henschenius in annotatis ad Acta Beati Wolphelmi die XXII Aprilis pag. 77: neque enim corpus hic appellari jam dictos cineres putamus; sed ossa saltem aliquot; quorum pars minor, brachium scilicet, decerpta fuerit ac data Commerciali domino: quas denique Ulmenius dedit, illas oportet esse, quas in hierotheca quinto Gelenius exhibet, puta notabilem partem capitis S. Pantaleonis medici, ejusdemque dentem cum aliis aliorum Sanctorum reliquiis simul inclusa. Sed enim occurrit hic nobis difficultas minime levis, quam, ne paragraphus hic justo sit longior, ad sequentem remitto. Observo hic inter-

Translatio ca-
pitis CPoli
Coloniā an.
1208.

F
Quænam ex
his reliquiis
nunc Coloniā
supersint.

rim

A rim ex Gelenio ibidem § 4, in monasterio, de quo agimus, præter diem Patroni sui natalem, quem ibi celebrant die xxviii Julii, unicam translationis, nescio cuius, aut forte translationum simul omnium, festam solemniter quotannis agi memoriam die vi Februarii.

§ V. Difficultas circa reliquias Colonienses : translationes aliæ seculi decimi quarti ac decimi quinti.

B ubi non poterit, qui attenderit animum ad paragraphum præcedentem, quin S. Pantaleonis cœnobium ab ipsis incunabulis suis ditatum fuerit notabilibus sancti Patroni sui reliquiis, ad easque semel et iterum eandem incrementum ingens accesserit; usque adeo ut illarum, pene dixerim, prodigis esse licuerit istius loci præsulibus non in Colonienses dumtaxat ecclesias, sed etiam in externas : inde enim acceptas putamus, quæ servantur modo in ecclesia metropolitana Pragensium, lesie Pessina in Phosphoro septicorni pag. 514, S. Pantaleonis duæ notabiles partes, alata Colonia per Carolum (IV imperatorem ac Bohemæ regem) anno mcccvii; aliæque insuper particule multe simul colligatæ in viridi sacculo : inde etiam quæ Coloniæ visuntur juxta Gelenium in ecclesia S. Gereonis pag. 266; in ecclesia S. Severini, pag. 275; in ecclesia S. Cuniberti, pag. 289; in ecclesia SS. Joannis et Cordulæ, pag. 445; apud RR. PP. Dominicanos, pag. 464; apud virgines conventuales tertie Regulæ S. Francisci, pag. 551; et forte alibi; quamquam quid, aut quantum ex iis habeant ecclesiæ jam dictæ, non definit Gelenius.

C 52 Quid igitur sibi vult Epistola, cujus ex eodem cœnobio accepimus egraphum; quod cum impresso exemplari (non memini quo in opere) mæperrime contulimus et consonum omninoprehendimus; quin, inquam, sibi vult hæc Epistola abbatis S. Vitoni ad abbatem S. Pantaleonis? (nam is titulus adscribitur :) Domino suo venerabili H. abbati egregii martyris Pantaleonis, frater L. servus sancti Vitoni, cum omni congregatione sibi commissa omnimodam in Christo dilectionem. Audientes vestrum bonum studium, vestramque devotionem, quam inhianter habetis erga B. Patronum vestrum .s. cognoscentes, magnam penuriam vos habere tam felicium pignorum, mutue charitatis instinctu misimus vobis partem ex abundanti copia, quam prædecessoribus nostris divina concessit magnificentia; quatenus, secundum quod habetis in voto, circa tantum Patronum augmentetur devotio. Sane quo modo tam felix tamque gloriosum patrocinium ecclesiæ nostræ provenerit, melius vobis explicabit frater R., quo mediante tantum dirigimus munus. Mittimus etiam partem reliquiarum beatissimi patroni Vitoni, et Theodori gloriosi martyris, quorum memorabilis triumphus celebratur v Idus Novembris; ut ecclesiæ vestræ et nostræ jam perpes et unanimis maneat societas, et Sanctorum subinde cumuletur honor et reverentia. Valet.

53 Inter abbatum Viridunensium S. Vitoni apud Samaritanos nomina, quorum initialis littera fuerit L, unum tantum modo reperitur, quod

congruere potuerit in tempora abbatis alicujus S. Pantaleonis apud Coloniā, cujus nomen ducatur ab initiali littera H. Nomen illud est Ludovici primi, de quo hæc tantum habet Gallia Christiana : Ludovicus I. frater Alberti episcopi Viridunensis an. mcccxxvii. obiit xvi Kal. Julii : ex quibus nescias, utrum anno 1237 abbas esse cœperit S. Vitoni, ac postea anno incerto obierit; an vero obierit anno 1237, et ignoretur annus quo sit antea creatus abbas : nam nec decessorum ejus finis notatur, nec successoris initium. Ut ut est; nec diu post annum 1237 vixisse videtur; cum successor ejus Vilelmus anno 1247 transtulisse dicatur corpus S. Dodonis episcopi; nec diu ante annum circiter 1220 fuisse abbas; quandoquidem post Alstanum, qui abbas erat anno 1183; et cujus exitum nescimus, tres alii sine tempore notantur, qui Ludovicum antecesserint. Vel scripsit ergo Ludovicus ad Henricum III de Werdena, et quidem sub hujus mortem (obiit enim anno 1220, cum abbas fuisset S. Pantaleonis per annos 20) vel ad Henricum IV, prioris successorem, qui vivere desiit anno 1227; vel denique ad Henricum V, cognomento de Hurne, qui eandem abbatiam tenuit ab anno 1230 ad 1242. Utcumque acceperis, fatendum erit, scriptam esse epistolam post translationes omnes tot reliquiarum S. Pantaleonis ad cœnobium ejus Coloniense, de quibus supra meminimus, et quarum illud etiam nunc thesauros ostendat. Quomodo ergo cognovisse tum poterat Ludovicus, cœnobium illud magnam penuriam habere tam felicium pignorum?

54 Quid igitur? An spoliatum post annum 1208 et ante annum circiter 1237 fuerit cœnobium Coloniense ejusque hierogazophylacium? Nemo, quod sciam, id refert; ne monachus quidem Godefridus in Annalibus, quos illo tempore ac de illo tempore ibidem scribebat, in quibus res monasterii sui multo minutiores non omittit. An ignoraverit Ludovicus id, quod cognovisse se dicit? Neque hoc fit verisimile: non enim reliquias misisse credendus est, nisi rogatus; neque rogatus fuisse, nisi ab iis, qui earum penuriam obtenderent. An confictam dicemus epistolam, cum significet, missas etiam fuisse reliquias SS. Vitoni ac Theodori, quæ nunc apud Pantaleonitas non sunt notæ juxta Gelenium? Durum id apparet, tum quod reliquie illæ vel amitti potuerunt, vel inter anonymas reponi; tum quod epistola hæc in ejusdem cœnobii tabulario tam diligenter custodita sit hactenus, et in eo etiam olim a Gelenio reperia; ut patet ex loco sæpius memorato pag. 370 Quid si ergo contra mentem Gelenii suspicemur, nec petitas a Coloniensibus, nec missas a Viridunensibus cum hæc epistola fuisse reliquias S. Pantaleonis, sed alterius Sancti, qui ejusdem cœnobii Coloniensis patronus habetur? Apellatur enim etiam a Gelenio monasterium SS. medicorum Pantaleonis, Cosmæ, et Damiani, atque Quirini martyrum; et singulorum habet reliquias. Quid si, inquam, earum unas hic significaverit Ludovicus? Tum sane nihil quidquam ante dictis ab hisce litteris esset incommodi. Ceterum nuda est conjectura, quam discutiendam iis relinquimus, qui archivum possident, unde vel stabiliri possit solidius, vel refelli. Alias interea translationes expediāmus.

55 Est Tolosæ canonicarum regularium Ordinis S. Augustini parthenon illustris, fundatus ex testamento Joannis-Raymundi Convennensis, primi archiepiscopi Tolosani, ac deinde S. R. E. Cardinalis episcopi Portuensis et S. Rufinæ, qui diem

AUCTORE
P. B.
scripta circa
annum 1230;

nisi aliter,
quam o Gelenio,
explicetur.

F

Tolosam, præter pateram admirabilem ex Oriente,

AUCTORE
P. B

diem extremum obiit anno 1348, hoc est bien-
nio ante quam ab ejus testamenti exsecutoribus
ædificatum est, quod modo dicebam, cœnobium
cum ecclesia, cui nomen S. Pantaleonis est indi-
tum, ob relictas illi a Cardinale defuncto fundato-
re istius Martyris plures reliquias, atque inter
alias pateram admodum pretiosam, quam suis
manibus cælaverat S. Pantaleon; de qua patera,
inquit Catellus in *historiæ Occitanicæ Monumentis*
lib. 2, pag. 175, unde hæc deprompsimus,
Ms. antiquum ejusdem monasterii admodum ve-
nerabile meminit in hæc verba: " Anno Domini
" ducentesimo vigesimo octavo beatus Pantaleon in
" civitate Nicomedie, dum esset paganus, philoso-
" phus, et medicus, cum arte astrologiæ fecit vas
" suum petreæ pretiosæ; et cum ipso dabat
" infirmis bibere, sanans eos. Cum autem esset
" conversus ad fidem Catholicam, dictum ex-
" cellentissimum vas a Domino sanctificatum
" fuit. "

allatum quo-
que est, nesci-
mus unde, os
brachii S.
Pantaleonis
circa an. 1350.

56 Tum subdit Catellus: In eodem antiquo Ms.
figuris exornato, texta legitur hujus pateræ pe-
culiaris historia, qua narratur, qua ratione
Constantinus Magnus ex ea bibens, convaluerit
ex pluribus, quibus afflictabatur, morbis: qui pa-
tera deinde illa donaverit ecclesiam S. Pantaleo-
nis in urbe Sebastie, quibusdam Suas appel-
latæ. Inde eam sustulerit Chosroës Persarum rex;
post cujus obitum delata fuerit Antiochiam; unde
ad manus devenit Friderici II imperatoris,
ab eoque ad Mamfredum Siciliæ tyrannum, ac
denique ad Cardinalem Convenensem; qui eam
cum pluribus aliis reliquiis, quas abbas S. Mau-
ritii (*Agaunensem intelligo*) ei submiserat, do-
no dederit jam dicto virginum cœnobio. In eo-
dem libro recentiori manu scripta leguntur in-
quit, sequentia: " Hic dominus Cardinalis Con-
" venarum ille est, qui Tolosæ fundavit monaste-
" rium religiosarum virginum in honorem unde-
" cim mille Virginum, et dedit plures alias reli-
" quias, honore ac reverentia dignas, et qui præ-
" dictum vas cum osse brachii prædicti S. Pan-
" taleonis . . . . in prædicto monasterio (*jam sci-
licet destinato, sed nondum exstructo*) S. Panta-
" leonis reportavit et reposuit. Deo gratia. " Hæc
ille. Ex quibus patet, præter craterem illum,
translatum illuc etiam fuisse os brachii S. Panta-
leonis; at unde acceptum? An ab abbate S. Mau-
ritii? Verum hic unde habuit? Non dicitur.

sed historia
hujus pateræ

57 Quod vero ad historicam pertinet manuscri-
ptam istius pateræ, nescio, quid ea legi possit in-
eptius: Quid enim est, anno 228 Pantaleon me-
dicus; qui, ut Acta ferunt, toto propemodum
deinde seculo juvenis occubuit? Quid vas ab eo
factum cum arte astrologiæ? Hæc, opinor, pa-
radoxa Majores nostros impulerunt, ut ad fontem
ipsum Tolosanum recurrerent, idque per Petrum
Possinum nostrum; qui manu propria, ut erat
officiosissimus, descriptam ex vetusto codice mo-
nasterii virginum Ordinis S. Augustini Tolosæ
huc misit narrationem die x Novembris anno
1645; magis, credo, ut nobis cumulatius satisfac-
ceret, quam quod monumentum illud alicujus
pretii vir doctissimus pularet esse: res enim tam
est misera; ut proferre hic pudeat. In ipso titulo
dicitur Constantinus ædificasse Constantinopolim
anno 315, ac tunc, cum stomacho laboraret et po-
dagra, accepisse pateram illam ab uxore Maxi-
miani imperatoris defuncta. Paucis postea lineolis
sui mox oblitus scriptor, Et (*Constantinus*) ædifi-
cari fecit Constantinopolim, inquit, civitatem mag-
nam: tunc infirmatus fuit malo stomachi et po-

dagræ; uxor autem Maximiani imperatoris mora-
tur in civitate Nicææ: audivit enim de infirmitate
imperatoris: misit ei vas pretiosum S. Pantaleonis,
quod habuerat a filio suo, qui fuerat paralyticus, et
curatus fuit etc. Narrat subinde, Persas et Chal-
dæos irruisse in Armeniam; mox occurrisse cum
exercitu Constantinum; iisque profligatis, Seba-
stie, quam obsidione liberaverat, ædificasse ec-
clesiam magnam in nomine S. Pantaleonis, et ibi-
dem posuisse hoc vas pretiosum; secutaque esse
plura deinde miracula.

58 Huic alia ex eodem opere narratio subjungi-
tur nihilo melior de Chosroë Persarum rege, qui
Palæstinam deprædatus, crucem Domini abstul-
lerit; et in Persidem rediens, everterit Sebastiam,
sublata secum patera S. Pantaleonis; ex qua de-
inde bibens, curatus fuerit a malo splenis et stoma-
chi. Postmodum ædificari fecerit turrem cum auro
et argento, et ibi posuerit tres thronos: ad dextram
posuerit lignum sanctæ Crucis et ad sinistram di-
ctum vas sanctum, et ipse sederit in medio, in si-
gnum Trinitatis; et fecerit, quod populus adorabat
eum; quia dicebat, se esse Deum: tum Heraclius
in Persidem irruerit, et destruxerit omnia, et in-
venerit Chosroën regem; e acceperit eum; et ro-
gaverit, eum effici Christianum, quia lignum san-
ctæ Crucis honorasset et dictum vas sanctum, et
alia sanctuaria: et quia rex noluerit, fecerit
(*Heraclius*) ei caput amputare. Postea acceperit li-
gnum sanctæ Crucis, et portaverit in Jerusalem et
multa alia cum magno triumpho, et reædificaverit
sanctam civitatem: viderit autem Jachan (*qui
supra dictus fuerat episcopus Sebastenus*) Seba-
stie hæc omnia fieri, et acceperit vas sanctum
S. Pantaleonis, et occulte reportaverit in civitatem
Antiochiæ, et posuerit illud in ecclesia S. Petri . . .
et scripserit hanc historiam ad perpetuam rei me-
moriæ.

59 Enimvero monumentum ejusmodi qua ra-
tione dici possit venerabile non vidimus; cum
crassos adeo in tantilla narratione prodat erro-
res: ut enim de uxore Maximiani viva simul et
mortua, aliisque nihil dicam; quis vel a limine sa-
lutavit historiam, qui nesciat anno 315 ædifica-
tam non fuisse Constantinopolim; Constantinum
quidem ad expeditionem Persicam parasse sese,
sed, ea nondum suscepta, e vivis excessisse; Chos-
roën in Heraclii potestatem numquam venisse, ne-
dum ab illo interfectum esse? Ceterum de Fride-
rico et Mamfredo verbum nullum descripsit inde
Possinus; at titulum narrationis longe diversæ
Gallico, sed obsoleto jam, sermone conceptum, quem
ita Latine reddimus: Quomodo Dominus Lu-
dovicus Franciæ mæe trajecerit tempore passa-
gii (*sive expeditionis in Terram sanctam*) et in
morbum tunc inciderit, atque Antiochiæ hy-
drope laboraverit, ibique invenerit sanctum vas,
quod fecerat dominus Pantaleo ad pellendos ho-
minum morbos, quodque habebat urbis com-
munitas in ecclesia sancti patris (*du saint pe-
re, forte pro, de saint Pierre, S. Petri*) at-
que ad honorem civitatis probe custodiebat. Do-
minus vero Ludovicus tantum effecerit, ut ab
illa vas illud sacrum obtinuerit, eoque sibi be-
nedixerit, et evaserit sanus; itaque discesserit,
ac secum abstulerit sanctum vas in regionem su-
am. Hactenus idem codex Ms., de cujus proin-
de fide ac merito, saltem in iis, quæ ad pate-
ram Tolosanam pertinent, lectoris cujusvis appel-
lo judicium.

60 Restat ultima translatio reliquiarum S. Pan-
taleonis in Lusitaniam, quam Antonius Vascon-
cellius

tot sciat erro-
ribus.

E

ut nescias, quid
credi ex ea
possit.

F

A cellius noster in *Descriptione Lusitaniæ*, quæ Ant-
 S. verpiæ fuit excusa anno 1621, breviter annota-
 vit pag. 562 his verbis : Amorem in Portuenses
 ostendit cæleste Numen, cum e Nicomedia, Bi-
 thyniæ urbe, martyris Pantaleonis corpus ad il-
 los transtulit : quod Joannes Lusitaniæ rex in
 scrinio ex argento conflato ocludi testamento
 jussit. Ante illum ita scripserat Vasæus in *Hispa-
 niæ Chronico* anno 306, ubi de persecutione Dio-
 cletiani : In hac persecutione pessus est Romæ
 beatus Pantaleon; cujus corpus posterius a Ro-
 manis fugientibus persecutionem barbarorum de-
 vectum est in Portugalliam, atque in civitate Por-
 tugallensi multis etiam nunc claret miraculis. Mula hæc uberius tractat in *Catalogo et historia
 sua Lusitanica de episcopis decessoribus suis illu-
 strissimus Rodericius da Cunha episcopus Portu-
 ensis parte 2, cap. 32, cujus narratio huc redit : Reliquiæ S. Pantaleonis, teste Joanne Damasceno,
 Constantinopoli fuerunt in templo Concordiæ, erantque etiam paulo ante quam urbs illa Mahu-
 meti secundo succumberet, ut ait, nescio quis, Roca Valentianus in historia Turcarum : inde er-
 go circa tempus illud translata fuisse, et rationi congruum est et antiquæ traditioni. Constantino-
 poli itaque a barbaris direpta, Christiani quidam sepulcrum, quod ejus lipsana continebat, lapi-
 deum subduxere, et navi impositum abstulere se-
 cum usque in Lusitaniam et suburbium Portuen-
 se, ubi deposuerunt illud in ecclesia S. Petri de Miragaya, ad Durium fluvium sita, anno plus
 minus 1453; ibique plateam condiderunt, quæ Armenorum via hodieque appellatur. Patet hic, Ro-
 dericium dissentire a Vasconcello, dum hic reli-
 quias illas Nicomedia, ille Constantinopoli allatas existimat : Vasæo nescio quis assentiri possit,
 nisi alium a Nicomediensi Pantaleonem hunc statu-
 at : sed historiam ceptam prosequamur.*

61 Mansit pignus hoc sacrum in ecclesia S.
 Petri per annos 46, donec anno 1499 die XII De-
 cembris inde translatum est solenni supplicatione
 ad sacellum majus cathedralis ecclesiæ per Di-
 dacum de Souza episcopum Portuensem; qui et
 sepulcrum transtulit, cui inclusum illud huc ve-
 nerat, quod nunc pro altari est in sacello sanctis-
 simi Sacramenti. Decrevit insuper episcopus et
 capitulum, ut quotannis dies iste translationis im-
 posterum solennis ac festus ageretur, de eaque
 Officium recitaretur ritu duplici die XII Decem-
 bris. Impositæ postea fuerunt eadem reliquiæ
 arcæ ligneæ, sed laminis argenteis magnifice ob-
 tectæ, munificentia duorum Lusitaniæ regum,
 Joannis II et Emmanuelis, cognomento Magni;
 querus prior id fieri testamento jusserat, posteri-
 or executus est anno 1502. Insculpta sunt utrius-
 que regis insignia; et hinc quidem scuta quinque
 regni Lusitaniæ; inde vero Joannis II regis Peli-
 canus, symbolum amoris, quo subditos sibi popu-
 los complectebatur. Medium occupat effigies glo-
 riosi Martyris, patroni ac tutelaris urbis hujus
 (Portuensis;) quæ antequam hunc recepisset, pa-
 tronum agnoverat S. Vincentium martyrem, tum
 quod idem patronus esset Ulyssiponis, quæ caput
 est regni, tum quod ejus insignes quoque reliquias
 Portus haberet.

62 Quantus vero dolor fuit incolarum Mira-
 gayæ post translatum sacrum corpus (cujus ipsi
 brachium ad solatium perfugiumque relique-
 runt.) tanta fuit urbis et ecclesiæ cathedralis læti-
 tia, qua illud suscepit : quod utramque adeo illu-
 strat, ut orbe famam ejus extendat universo; dum

hujus Sancti patrocinio Deus ac Dominus noster
 miracula operatur infinita, idque tum maxime,
 cum grassari pestis incipit, a qua urbem hanc ci-
 vesque ejus omnes persæpe defendit. Hactenus
 illustrissimus præsul; cujus omnia fide dicta sun-
 to, quamquam ad narrationis compendium usi-
 simus ordine ac verbis etiam non raro nostris.
 Habes hic interim corpus iterum S. Pantaleonis,
 et separatim ab illo brachium; quod utinam
 unde venerit, ex instrumentis probari posset ma-
 gis authenticis!

§ VI. Gemina corporis S. Pantaleonis inventio.

Tol hactenus descriptis reliquiarum S. Panta-
 leonis translationibus, gemina ejusdem, ut
 volunt, Martyris successit inventio; altera Be-
 neventi, altera Lucæ, utraque in Italia. De prio-
 ri in tantum accepimus, quod in *Catalogo San-
 ctorum*, qui Beneventi coluntur, tradit Marius
 de Vipera archidiaconus Beneventanus, ad hunc
 diem XXVII Julii, quo S. Pantaleonis martyris Ni-
 comediensis festum ritu duplici celebrari affirmat
 in ecclesia sua, ac deinde brevi elogio, quod ex
 Martyrologio Romano mutuatur, hæc subjicit :
 Ejus corpus fuit inventum Beneventi in diruta sa-
 era æde sancti Cornelii de Plano Curie anno ab
 orbe redempto MDLXXXVI, Sixto Papa V, et Ma-
 ximiliano Palumbaria archiepiscopo, sub altari ei
 dicato; ubi ejus Acta jam pridem depicta usque ad
 hodiernum diem apparent : et in cathedralem ma-
 gna veneratione magnoque populi concursu dela-
 tum, ibique sub altari majore tumulatum. Quomodo
 vero Beneventum translatum, nulla exstat memo-
 ria; ob crebras ipsius urbis vastationes creditur.
 Hæc ille, citans in margine Acta curiæ archie-
 piscopalis Beneventanæ de S. Pantaleonis inven-
 tione. Similia refert idem auctor in *Chronologia
 episcoporum et archiepiscoporum ecclesiæ Bene-
 ventanæ ad annum 1586.*

64 Inventio Lucensis compendio describitur in
 libello, seu causa, istic agitata decisaque pro iden-
 titate reliquiarum inventarum cum corpore S.
 Pantaleonis Martyris ac medici Nicomediensis;
 qui libellus Lucanis typis excusus prodiit anno
 1718. Sed quia eandem haud paulo distinctius in
 litteris huc ad Janningum Luca datis depinxit vir
 clarissimus, idemque testis oculatus, Marius Flo-
 rentinus, placet cum verbis ejus hic recensere.
 Sic igitur anno 1714, die XII Decembris, et quin-
 to aut sexto post inventionem, iterumque in eam-
 dem sententiam die XIX ejusdem mensis, scribe-
 bat : De invento nuper sacro thesauro nobiscum te
 gratulaturum, eruditissime Pater confido. VII
 Idus Decembris (libellus impressus habet, die
 sexta Decembris) dum insignis collegiata SS.
 Joannis et Reparata Prior et canonici chori re-
 parationem in elegantiorum formam decrevisset;
 et jam operam cæmentarii impenderent, eorum-
 dem dominorum in mentem subit, corpus S.
 Reparata ibi requiescere posse; cum id legerint
 apud Franciottum, et in vetustiore Martyrolo-
 gio Francisci ei Mariæ Florentini, et constans tra-
 ditio sit. Jusserunt [ergo] post majorem aram
 et sub eadem excavari: dumque at trium circi-
 ter brachiorum (libellus impressus, brachii cir-
 citer) profunditatem effodissent, lapidem mar-
 moreum invenerunt non parvæ magnitudinis cum
 exsculpta

AUCTOR
 P. B.

Corpus S.
 Pantaleonis in-
 ventum Bene-
 venti an. 1586.

Lucæ in Thu-
 scia in ecclesia
 SS. Joannis
 et Reparata

AUCTOR
P. B.

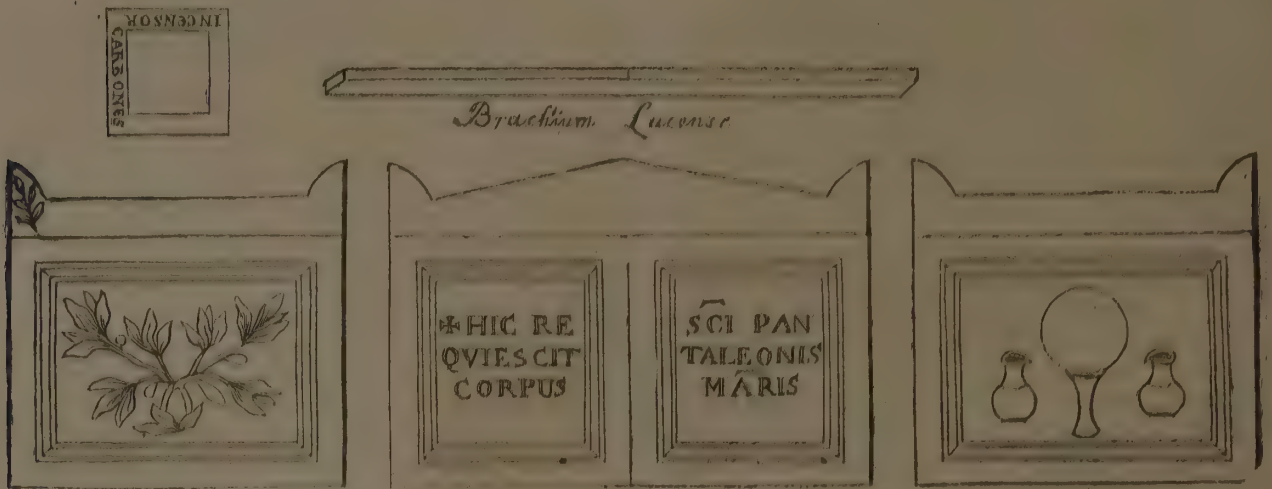
exsculpta cruce, cui alia superimposita erat marmorea tabula: quo sublato, angustum quidem locum, seu semitulam viderunt vix hominis inflexi capacem; in quam ingressi R. dominus Amedeus, Saminati Prior et aliqui canonici, in conspectu statim venit parva et quadrata arcula, veris et solidis carbonibus referta, non tamen desuper cooperta, in qua characteres incisi inspiciuntur, qui inferius ad amussim exprimentur.

anno 1744
reperita est urna
marmorea,

65 Deinde huic proxima major arca comparuit; de qua formam et inscriptionem characterum Romanorum in adjuncto folio exactissime, quantum temporis brevitatis permisit, delineari curavi: quibus omnibus oculatus testis adfui. Accersito deinde reverendissimo archidiacono Octavio Sardi, generali vicario illustrissimi et reverendissimi episcopi Genesii Calchi, patritii Mediolanensis, ille in artefactam cryptam descendit, et extrahi fecit arcam; que cum esset duabus laminis ferreis utrinque munita, ad primum statim contactum in frusta dissiluerunt, rubigine valde corrosa et consumpta. Extractam arcam sericeis chordulis et suo sigillo firmavit, adaperiendam, quando illustrissimo episcopo placuerit, ut inclusa lipsana ab eodem recognita (si quae erunt, uti speramus) debito cultui et venerationi exponantur. Magno gaudio ego quoque perfusus his omnibus interfui, et tibi statim, praeclarissime domine, haec nuntiare sta-

tul.... Pia curiositas nos urget ad introspicendum urnam, quae externe habet claram in antica parte characterum Romanorum inscriptionem exsculptam: ab uno latere arbusculam, quam olea interpretamur; et ab altero duo vascula, ut in sepulchris Martyrum inveniantur, quae fortasse sanguinem intus contineri indicant, martyrii testes; et in eorundem medio veluti rotunda patina conspicitur, ut in expresso schemate: quid sibi velit, et quale instrumentum sit, adhuc ignoro. Haec cursim tibi significare volui; et statim atque adaperita fuerit arca, quam intus invenientur, diligenter rescribam. Vale etc.

66 En tibi nunc schema, quod erat inclusum epistolae, seorsum exhibens vasculum illud marmoreum quadratum, quod inventum est plenum carbonibus, habens in ora seu labio inscriptionem non satis accurate adumbratam; siquidem in eo verba, iuxta libellum ante laudatum, male figurata debuissent referri et inaequaliter sculpta. Huic nulla fuit adscripta mensura. Exhibet insuper urnae repertae figuram exterioriorem, faciem nempe anteriorem cum inscriptione, ac duo latera cum insculptis emblematis; dorsum arcae, seu pars ejus posterior, quia cunctatum in ea nihil errat, ommissa est. Haec urna longitudine, ut in libello jam dicto notatur, quinque [sextas] partes brachii aequat (id est, iuxta Florentinum, palmos duos et digitos transversos quatuor) tres cum dimidio latitudine; duas cum dimidio altitudine.

67 Hunc usque urnam exterius considerandam proposuimus; nunc eam cum eodem Florentino introspeciamus eo litteris ejus ad eundem Jannin-gum, datis viii Januarii 1715: xvii Kal. Januarii, inquit, prima hora noctis adaperita fuit arca marmorea, alias descripta, quae in duos loculos erat divisa intermedio ejusdem marmoris pariete. In dextero cavitatis latere ad duorum circiter digitorum altitudinem inventa est terra quaedam nigra, usta, aliquibus minimis carbonibus permixta et exiguis ossiculorum fragmentis ei parvis lapillis ac uno dente candido. Super haec locatum erat vas vitreum rotundum, ejus unius lateris superior pars effracta erat; neque ullum disrupti vitri fragmentum inventum fuit. In hoc vase requiescebant aliquot sancti Martyris ossa, quae etiam lota, nigredinis seu ustionis notam servare videbantur, praeter unum albidum. Et in ejusdem vasis fundo sub ossibus cum paucis supradictae terrae portione stagnabant circiter octo unciae aquae perspicuae, saporis et odoris expertes.

68 Altera urnae pars omnino vacua apparuit; sed ex signo seu linea undequaque parietes marmoreos ambiente deduci posset, in ea etiam parte aliquando delituisse ossa vel cineres aut quid simile; et fortasse ossa, quae a multo tempore in argentea theca clausa fuerint et omnium venerationi in festivitate sancti Martyris exponuntur a plurimis annis. Omnia tamen ossa, tam in marmoream arcam vitro, quam in argentea capsula, efformare nequeunt et constituere mediocria et juvenilis corporis magnitudinem et skeleton, neque majorem partem; ut facile arguere poteris, praeclarissime vir, ex infra notandis, quae apud nos reperiuntur, ossibus. Ossa inventa in arca marmorea, a duobus peritis chirurgis diligenter et fideliter examinata, me quoque teste, sunt infrascripta:

69 Phalanges unius manus, decem et novem disjunctis Internodiis constantes: viginti quinque ossa pedum: fragmentum ossis sacri et ossis illi: septem fragmenta ossium manus, nempe internodium, et sex ossa carpi: fragmentum unius

cujus hic schema exhibetur

ossa S. Pantaleonis, F

hic enumerata

A nius costæ mendosæ : dens ocularis candidus, inventus, ut supra, in fundo arcæ : os temporum seu petrosus cum auditorio meatu, in duas partes scissum : triginta sex parva fragmenta diversarum partium, nempe scapulæ, ischii, et crani : octuaginta exigua fragmenta diversorum ossium. In argentea theca, figuris ruditer factis undique cælata, miraculorum et martyrii instrumenta et imagines exprimentibus, et characteribus Romanis et Latinis desuper designatis, conservabantur velis lincis albis holoserico purpureo circumvoluta sequentia ossa : tria frustula crani simul unita, quæ majoris argentei scuti amplitudinem parum excedunt : inferior mandibula integra cum quatuor candidis dentibus : tres colli vertebrae, et duæ lombares : caput unius ossis femoris, et fragmentum tibiæ longum, et in duas partes divisum, et exigua aliorum ossium fragmenta. Omnia descripta et enumerata ab episcopatus cancellario, Nicolao Cristofani, et publico instrumento firmata, me quoque interveniente. Enarratæ inspectioni interfuerunt illusterrimus et reverendissimus Genesius Calchi, episcopus Lucensis; archidiaconus Octavius Sardi, vicarius generalis; Amedeus Saminati, Prior ecclesiæ SS. Joannis et Reparatae, cum aliis canonicis, et pluribus nobilibus viris.

70 Cum hæc scriberet ad Janningum Florentinus, eruditionis paternæ ac pietatis in Sanctos eximie nobilissimus heres et æmulus, iudicium simul ejus de re tota permodeste exposcebat, atque imprimis, ecquid censeret, satis in his omnibus argumenti apparere, ut reliquæ jam dictæ non cujuscvis sancti Pantaleonis martyris crederentur esse, sed solius Nicomediensis. Quod cum ipse omnino sentiret, multa cum in hac, tum in epistola sequenti, data eodem anno die x Aprilis, sententiæ suæ momenta Janningo perpendenda suggessit; puta vetustissimam fuisse Lucensium venerationem erga S. Pantaleonem martyrem; ad eamque demonstrandam instrumenta plura atque authentica suppetere; ex quibus constet, non solum alias per diocesis ecclesias titulo hujus Martyris fuisse nuncupatas; sed eam imprimis ipsam, in qua corpus inventum est, appellatam fuisse S. Pantaleonis seculis x, xi, xii : creditum jam olim in eadem Sancti corpus delitescere; id manifestum esse ex actis visitationum anni 1566, et 1575; tametsi ignoretur, unde illuc aut quando sit allatum : anteactis temporibus consuevisse supremum reipublicæ Lucensis magistratum festo S. Pantaleonis in eandem ecclesiam, ut rei divinæ assisteret, convenire : in publico palatio super ostium cujuscumque cubiculi excelssimorum decemvirorum cubitalibus litteris incisa esse nomina sanctorum corporum, quæ in civitate Lucensi servari creditum fuit, et inter alia S. Pantaleonis; in Breviario Ms. hædino bibliothecæ suæ anni circiter 1300 ita legi : vi Kal. Augusti, S. Pantaleonis martyris, Lucæ, duplex minus, idque characteribus rubris, ut in festivitatis maioribus :

71 Hæc autem omnia intelligenda esse de S. Pantaleone medico ac martyre Nicomediensi, suaderi primo, quod duo tantummodo SS. Pantaleones MM. noti sint, Nicomediensis videlicet et Vigiliensis; de Vigiliensi autem hæc accipi non posse constet ex Actis Virgiliensibus : secundo, quod de solo Nicomediensi constans Lucæ traditio viguerit : tertio, quod ejus festo in eadem ecclesia Lucense medicorum collegium Missæ celebrationi quotannis interesse consueverit, saltem ab anno Julii Tomus VI.

1630, facesque cereas largiri: quarto, quod ibidem ab immemorabili tempore (hoc asserit libellus causæ ejus excusus pag. 11) in ejus Officio prima Lectio secundi nocturni depromi soleat ex Breviario Romano die xxvii Julii : quinto denique, quod solum Nicomediensem ipsæ cum thecis prodant Lucenses reliquæ, tam nuper inventæ, quam quæ olim ibi publice, ut modo, in arcula argentea die xxvii Julii super majorem aram fuerunt expositæ, convenientibus canonicis universoque clero cathedralis ecclesiæ, ac solenne istic Missæ sacrificium concinentibus, ac subinde easdem reliquias osculari solitis : siquidem arcula illa martyrii S. Pantaleonis Nicomediensis, et instrumentorum passionis ejus vetustis imaginibus est insignita : inventa autem recentius ibi lipsana cum juvenilis corporis ossa referant, quem nisi Pantaleonem Nicomediensem arguant, quem Acta juvenem faciunt? Quid horum nigredo, quid appositi carbonēs, nisi ustionem denotent corporis, quæ in Actis S. Pantaleonis Nicomediensis in fine narratur? Quid olea marmori insculpta; an non illam indicat, ad quam idem Pantaleon capite truncatus legitur? Quid vascula duo ex adverso cælata cum orbe cavo, ecquid plumbum liquatum et lebetem aut sartaginem referre videntur, de quibus eadem Acta meminerunt?

72 In hanc fere sententiam Florentinus scribendo, Janningi, ut modo dicebam, explorabat urgebatque iudicium; quo Priori et canonicis SS. Joannis et Reparatae diu opus non fuit; quandoquidem his præcipue Florentinianis argumentis, sed fusius operosiusque deductis, instructi, causam ipsi suam agere coram episcopo Lucensi cœperunt, itaque adversus objecta omnia probaverunt, ut hanc tandem a iudice sententiam obtinuerint die xxx Maii anni 1718 :

Nos Genesius Calchi, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Lucanus, eidem S. Sedi immediate subjectus, et comes; prælatus domesticus, et sacri Pontificii solii episcopus assistens, in causa vertente inter capitulum insignis collegialis, baptismalis, ac parochialis ecclesiæ SS. Joannis et Reparatae Lucanæ ex una, et promotorem fiscalem hujus episcopalis nostræ curiæ, in hac parte uti etiam promotorem causarum S. Fidei, partibus ex altera, de, et super repetitione cujusdam capsulæ marmoreæ, ferreis seris obsignatæ, sub ara maxima ejusdem ecclesiæ repertæ, in qua plura ossa inventa fuere, auditis instantiis pluries ac iterato factis per deputatos ejusdem capituli; visis pluribus publicis et authenticis transumptis et documentis, ac mature consideratis tam facti quam juris allegationibus aliisque juribus, totoque desuper fabricato, diligenter perlustrato, ac rimato processu; audito pluries ac sæpe sæpius, tam in voce quam in scriptis, suprascripto S. Fidei promotore, ejusque animadversionibus bene perpensis; audito unanimi voto et consilio plurium theologorum, canonistarum, aliorumque piorum virorum ad id per nos specialiter deputatorum, in particulari congregatione coram nobis desuper instituta ad relationem patris Ludovici Marracci, Congregationis Matris Dei, atque habita per nos ipsos ejusdem marmoreæ capsulæ et in ea ossium inventorum personali visitatione, factaque omnium diligenti observatione, aliisque visis videndis, et consideratis de jure considerandis, sedentes pro tribunali in palatio nostro episcopali in aula publicæ audientiæ.

De qua re agitata fuit.

coram episcopo Lucensi;

F

AUCTOR
P. B.
et pro identita-
te cum reli-
quiis Nicome-
diensis Marty-
ris decisa an.
1718

73 Sanctissimi Domini nostri Jesu Christi, nec non beatissimæ semper Virginis Mariæ, ac beatorum Martini, Josephi, Ambrosii, Caroli, Antonii, et Genesii nominibus pie invocatis, dicimus, pronuntiamus, declaramus, decernimus, ac autoritate nostra definitive sententiamus, ossa, de quibus in Actis, et ut supra reperta, esse de sacris reliquiis beatissimi S. Pantaleonis medici ac martyris Nicomediensis, ac de eorum identitate constare, illisque, prout talibus, et ad ejus sanctum corpus pertinentibus, publicum cultum, et venerationem deberi decernimus; facultatemque eidem capitulo easdem sacras reliquias, decenti tamen ornatu, publicæ Fidelium venerationi exponendi, ad Dei majorem ejusdemque S. Martyris gloriam, ac fidelium divina providentia nobis commissorum spirituale solamen, relaxamus, concedimus, et impertimur: speciale festum in prima publica earundem sacrarum reliquiarum expositione celebrandum decernentes, cujus expositionis, et festi diem per nos ipsos designandum reservamus. Et ita etc., omni etc.

Ita pronuntiavi Ego G. episc. Lucan.

B 74 Ita libellus jam sæpe laudatus, et publici juris factus; in quo etiam addebantur sequentia: Pronuntiata supradicta sententia hora vigesima secunda præfatæ trigesimæ diei Maii, præsentibus plurimis, præsertim in ecclesiastica dignitate constitutis, et sacræ theologiæ professoribus et magistris advocatis in testes; universa statim tam secularium quam regularium ecclesiarum civitatis campana æra, in signum pii plausus et publicæ exultationis, per horam fere armonico concentu resonarunt*. Ceterum nos neque in hac lite, sic, ut vidimus, decisa; neque in aliis, quæ de reliquiis huc usque recensitis vel motæ sunt, vel porro moveri possunt, iudicium nostrum interponendum putamus: quam enim certum videri debet, non unius omnes ejusdemque Martyris esse posse, sed plurium; tam est difficile ac temeritati obnoxium, eas inter se velle discernere. Enumerare tamen placuit, quotquot hoc nomine uspiam occurrerunt, ad illustrandam tanti Martyris gloriam, ut quem tot inter se dissitæ gentes non colant tantummodo ac maximi C faciant, sed suum insuper esse omnes velint.

* lege resonaverunt.

VITA ET MARTYRIUM.

Juxta interpretationem Aloysii Lipomani ad textum Simeonis Metaphrastæ Græcum denuo exactam.

CAPUT I.

S. Pantaleonis natales; conditio; conversio tam ejus, quam patris sui, et cæci, quem sanaverat.

Cum idolorum caligo diffusa esset per totum Orbem terræ, quando Maximianus tenebat

sceptra Romani imperii a, tunc cognitus fuit D Nicomediæ admirabilis et magnus inter martyres Panteleémon. Ex ea enim sui generis ducebat originem: et vocabatur quidem Pantoleon: erat autem filius Eustorgii b, opibus quidem insignis, impietate autem clarioris: erat enim deditus superstitioni gentilium, et ardenti zelo in eam erat incensus. Erat vero illi mater fidelis, quæ, quod ad religionem attinet, cum marito pugnabat ex diametro: et bene affecta erat Eubula c (id enim erat ei nomen) in res Christianorum. Cum a tali ergo matre et magistra bonus educaretur Filius, corporali simul et spiritali ejus privatur nutrimento, lege mortis et communis naturæ, imperfectam et immaturam agens ætatem, cum parum (proh dolor!) esset usus materna illa curatione.

2 Postquam autem vidit pater, cum per ætatem esse aptum disciplinis, tradit grammatico; deinde præceptoribus et institutoribus. Postquam vero fuit in Græcis satis doctus disciplinis, docetur medicinam, in ea arte illo tempore viro excellentissimo, nomine Euphrosyno, traditus in disciplinam. Ille autem celeritate ingenii, tamquam avis quædam secans aerem, magna facilitate omnia pervasit, parum indigens eorum, qui eum adjuvarent, laboribus, propter vires ingenii. Sicque brevi æquales omnes a tergo reliquit d. Erat autem et moribus modestus, et sermone jucundus, et pulcritudine insignis. Quæ quidem faciebant, ut cum magna voluptate esset in ore omnium, et haberetur ab omnibus in admiratione: adeo ut ipse Maximianus, cum illum aliquando vidisset (ventitabat enim in regiam, sequens magistrum) non silentio præterierit; sed eum accersens, de ipso inquisierit, cujusnam esset filius, et unde; et alia rogaverit: quinetiam præceptorum mandaverit, ut eum, quam citissime fieri posset, in omni exerceret medicina: ejus enim moribus et et flore virtutis delectabatur; et statuit illum habere in regia.

3 Illo autem tempore quidam senex, religione Christianus, nomine Hermolaus, erat absconsus in quadam domuncula cum aliis Christianis (id enim faciebat metus imperatoris;) qui cum videret Pantoleonem euntem ad præceptorem, et externa testa animadverteret celari margaritam, considerans quisnam esset ejus incessus, qui motus, quis adspectus, quanta esset ejus oculorum serenitas et tranquillitas; hæc, inquam, cum ille videret, et (sicut generosum quemdam equum ii, qui tenent harum rerum scientiam, etiamsi sit adhuc pullus, judicant fore optimum; [aut ex tenera adhuc plura arborem aptam ad fructum] e cognovisset per spiritum fore, ut Pauli sententia cerneretur vas electionis, magni ducebat et plurimi hoc faciebat, si talem illam venatus esset animam. Cum enim itaque prætereuntem aliquando accersisset, rogavit, ut ingrederetur in illam, in qua latebat, domunculam. Ille autem ingressus est. Quem cum prope fecisset sedere, rogavit de genere, et parentibus, et cujusnam esset religionis, et deinceps singula. Pantoleon vero statim omnia refert, ut rei habebat veritas: et quod mater quidem jam esset mortua, quæ erat religione Christiana; pater autem vivens sit mortuus, gentilium sequens superstitionem. Deinde cum adjecisset senex: Tu autem, bone fili, cujusnam vis esse partis, et utrius religionis? Pantoleon vero, Mater quidem, inquit, cum esset adhuc superstes, suasit, ut assentiret ejus religioni, quod quidem mihi placebat:

a S. Pantaleonis patria, parentes, educatio, b

c disciplina medica, favor apud imperatorem;

d accessus ad S. Hermolaum,

f

A cebat : pater autem, ut sit fortior, cogit me religioni suæ dare operam : vult enim me referre in numerum palatinorum. Quænam vero est ea, cui studes, disciplina? ait senex. Æsculapii, inquit, et Hippocratis, et Galeni : nam hoc quoque visum est patri meo. Quin etiam ipse nobis affirmavit magister, quod si eam accurate didicero, potero curare omnem morbum humanum, et eam, ut fortiorem, obicere cuivis affectioni.

religionem
Christianam ei
det,
f
g
4 Hermolaus autem ex illius verbis occasione accepta et semine, tamquam pulcherrimum nactus receptaculum, cœpit divinum fidei fluentum in id effundere : Crede mihi, dicens, o optime Adolescens, vera dicenti. Hæc Æsculapii, Hippocratis et Galeni parva sunt, et parum possunt prodesse iis, qui eis utuntur f. Quin etiam dii ipsi, quos colit Maximianus, sunt vana omnino fabula; et leviorum mentium deceptio g. Unus autem solus verus Deus est Christus : in quem si credideris, ejus sola invocatione omnes morbos solves et fugabis : qui cæcis quidem lucem, mortuis autem vitam, leprosis dedit purgationem : qui eos, qui a Maximiano adorantur, dæmones solo verbo et jussu expulit ab hominibus : cujus etiam vestimenti fimbria, cum eam solum tetigisset mulier, statim stitit canales sanguinis, qui duodecim annos integros fluxerat. Et quid opus est, res illius ducere? perinde enim est, ac arenam, stellas, et aquæ * guttas dimetiri, ejus miracula enumerare et magnalia. Et nunc quoque adest suis adjutor inexpugnabilis, consolans in molestiis, dilatans in afflictione : in rebus, inquam, adversis, et iis, quæ præter nostram voluntatem accidunt, preces minime exspectans, sed præveniens ipsum quoque motum cordis. Quin etiam iis, qui ipsum diligunt, majora, quam ipse fecit, præbens facienda miracula, donat deinde vitam, quæ nullum habet finem.

per mira-
tum concu-
rite.
C
5 Hæc verba cum Pantoleon, tamquam bona terra, corde accepisset et abscondisset, credebatur, et vera esse judicabat, et ab eis omnino pendebat, et suaviter in eis meditabatur, et dicebat Hermolao, se ea sæpe audivisse a matre, et vidisse eam orantem, et Deum, quem ipse prædicat, invocantem. Volebat autem hæc quoque suo magistro significare. Quotidie ergo ibat Pantoleon ad senem, et se pulchris his fluentis oblectabat, et ad veram fidem paulatim confirmabatur : et ad magistrum quotidie ventitans, non prius domum redibat, quam suas aures oblectasset verbis senis. Aliquando itaque revertens a præceptore, cum parum a via propter usum aliquem declinasset, videt infantem mortuum h, quem momorderat vipera, et ipsam belluam prope eum stantem, et veluti ostendentem, quisnam eadem fecisset. Eum ergo, cum id vidisset, invasit timor et secessit paululum. Deinde cum rursus seipsum collegisset, est reversus, et stetit juxta puerum. Judicabat enim, hoc esse sufficiens signum eorum, quæ senex dixerat, si vera essent : Surget enim, inquit, puer ejus verbo, et id patietur bellua, quod ipsi fecit. Hoc ei in mentem venit, et precibus petivit, et simul visus est infans vivus, et bellua mortua, et quæ apud eam erat, ea, quæ intelligentia apprehenditur, bellua multo magis perdita et enecta i.

6 Cum ad perfectionem ergo fidei in Christum sic pervenisset Pantoleon, statim adspexit in cæ-

lum externis * oculis, et Deo, qui eum vocaverat a tenebris interitus ad lucem veritatis, benedixit cum multa animi tranquillitate. Deinde cum ferre non posset lætitiā, ad senem accedit Hermolaum et exponit id, quod acciderat, et venerandum ab eo petit baptismum. Ille autem (sciebat enim quidnam cuinam largitur) in hoc libenter inservit, et eum, qui erat luce dignus, divino perficit baptismate. Cum vero septem dies mansisset apud senem, poculentis ipsius verbis cor ejus irrigatur, et pinguefit anima, venterque divinis impletur fluminibus. Sicque vixit sub bono spiritu, multis conservatus utilitas et illuminatio. Cum fuisset autem dies octavus, venit ad patrem. Ille vero, Ubi eras, inquit, Fili, prioribus diebus, et me coniecisti in magnam animi ægritudinem? Numquid tibi accidit aliquid præter expectationem? Is vero, Ad quemdam, inquit, ex iis, qui versantur in aula regia, gravi morbo laborantem, profecti eramus ego et magister, et quoniam is erat gratus imperatori, et dignus cujus magna cura gereretur, non erat omnino facile E nobis illinc recedere, sed perpetuos septem dies illic fuimus præsentēs, donec ille sanitatem puram est consecutus. Hæc dixit, non dicens mendacium, sed mystice verba dispensans in judicio œconomiae, non autem mali alicujus consilii causa h.

7 Itidem cum sequenti quoque die venisset ad magistrum Euphrosinum, (quoniam ille quoque eadem interrogavit) ad eum simili usus est excusatione, Pater, dicens, emit ægrum, et me eum jussit, accipere, a quo non est mihi otium discedendi, donec ejus omnia attente inspexero, et iis, quibus oportet, curam illius tradidero. Est enim magni pretii, et qui cum nulla alia potest conferri possessione. Hoc vero dicebat, tacite innuens gratiam divini baptismatis. Porro autem magnum adhibebat studium et diligentiam, ut patrem ab errore abduceret, et efficeret, ut pietati assentiretur l; eum, qui ipsum genuerat secundum carnem, ipse per spiritum studens regenerare. Quocirca numquam cessavit ipsum sapienter aggredi, et proponere interrogationes, quæ non facile solvi possent; et sic ejus in falsos deos superstitionem F conari dissolvere. Quanam enim de causa, dicebat, o pater, qui ab initio quidem stabant, nunc adhuc stant, sedenti numquam memores? Quicumque autem rursus sedent, sic manent perpetuo, et numquam visi surgere? Hæc et alia similia pater audiens, hæsitabat in eorum solutione; et jam in sua de diis opinione labascebat, et erat ancipitis sententiæ. Quod quidem videns Pantoleon, Christi nomen magnis laudibus efferebat, et magnas ei agebat gratias, quod patrem suum saltem reddidisset dubitantem, et (quod divinus ait Oseas) cor dividentem. Quocirca nec eum videbat, ut solebat, frequentia et optima offerentem sacrificia.

8 Cum itaque primo voluisset conterere et destruere patris simulacra, quæ in ejus cubiculo erant multa, se continuit : is enim honorare patrem magni faciebat : dicebat enim : Ego eum potius inducam persuasionem, lenitateque et mansuetudine efficiam, ut Christo credat; et sic ambobus ea licebit deicere. Et ideo is, qui patrem præcepit honorare, illius magnam amplectens pietatem, aptam præbuit occasionem; quæ fecit, ut ejus pater plane et placide crederet : et

Ex META-
PHRASE.
Pantoleon baptizatur, clam patre ethnicis
* Græce externis internisque

k
quem paulatim avertit ab idolis,

et, sanato per miraculum cæco,

Ex META
PHERASTE.

et procuravit, ut ille magnam sibi pararet mercedem. Hæc cum cogitaret Pantoleon, accedunt quidam, cæcum, qui manu deducitur, adducen-
tes. Cum fores autem pulsassent, rogabant, an adesset Pantoleon medicus. Cum vero adesse intellexissent, exspectabant. Ille autem cum audiisset, cum maximo studio egreditur, patrem quoque simul assumens. Cum autem vidisset cæcum, rogavit, quonam opus haberet. Ille vero, Luce, inquit, qua sum privatus, et qua nihil est hominibus jucundius. Misericordia ergo motus meæ calamitatis, da, ne sic vivam imperfecte, et veluti ex dimidio : sed videam solem, [videam cælum :] nam nos quidem sic viventes, nihil differimus ab iis, qui sunt apud inferos. Et cum facultates omnes medicis præberimus, modicum quoque lumen, quod erat nobis reliquum, amisimus ; hoc solum a præclaris illis medicis assecuti, quod cum facultatibus luce quoque simus privati. Pantoleon autem, Cum aliis, inquit, medicis tuas dederis facultates, et nullam acceperis utilitatem, si rursus adspexeris, quid mihi dabis? Ille vero, Quæ sunt, inquit, reliqua ex meis facultatibus, exsolvam prompto et alacri animo. Deinde Pantoleon, Donum quidem, inquit, lucis per nos tibi dabit Pater luminum : tu autem, quæ mihi es pollicitus, vade, et da pauperibus.

convertit ad
Christum, una
cum cæco
sanato.

9 Hæc cum audiisset pater, eum a cæpto abducebat, Noli, dicens, o Carissime, ne tu etiam irridearis. Quid enim plus poteris, quam priores medici? Pantoleon autem, Nemo, inquit, ex aliis medicis scit hunc hominem tractare, ut ego sum tractaturus. Multum enim interest inter eos, et eum qui nos docuit. Cum putasset autem pater, eum hæc dixisse de Euphrosyno; Illum quoque inquit, Fili, audio in hoc curando suam adhibuisse diligentiam, et nihil profecisse. Pantoleon vero, Exspecta, inquit, pater, et ipsa res indicabit. Hæc cum dixisset, et cæci oculos tetigisset, et magnum Christi nomen vocasset, et ab ipso precibus petiisset illius curationem statim illi quidem oculorum patri, autem solvit tenebras impietatis, et effecit, ut aperte confiteretur pietatem; vel potius cæco duplicem dedit medelam : carnis enim et animæ cæcutiebat oculis, ut qui adorator idolorum, et per lucem jam corpoream apertos cordis habuisset oculos
m. Ambos ergo, cum credidissent, divino dignatur baptismate, et refert in numerum fidelium.
C Sed non eousque sisti poterat Eustorgii studium pietatis, ut qui esset pater magni Pantoleonis : sed apertissime ostendens, se errorem habere odio, cum contrivisset idola, quæ erant in cubiculo, ea jacit in fossam, ut quæ essent oblivione et profundo vere digna.

ANNOTATA.

a Vide Commentarium prævium § 2, num 23. Acta Mss. pleraque longum hic parergon texunt de persecutionis Maximiani atrocitate.

b Eustorgium senatorem faciunt antiquissima Mss.; filium autem ejus unicum fuisse Pantaleonem asserunt Mss. Bertinianum, Amandinum, et Audomarense.

c Eubulæ nomen Mss. Bertinianum, Amandinum et quædam alia nusquam exprimunt : alia barbare habent Euvolam Eubolam, Ebulam etc.

d Græce additur : καὶ ὅτι τὸ Λύδιον ἄρμα ἐκεῖνο πρὸς παιδείαν ἐλάττων, hoc est, tamquam currum il-

lum Lydium ad eruditionem agitans; qua paræmia significatur celeritas, qua prævertebat æquales Pantoleon : sic apud Plutarchum celer dicitur, παρὰ Λύδιον ἄρμα πεζὸς ἰχθύων, qui currum Ludium pedibus assequitur.

e Quæ hic nuncis inclusimus, non habentur in textu Græco; sicuti neque cetero, quæ sic deinde notabuntur.

f Mss. vetusta sic habent : Fili, nihil est Asclepius, nec Hippocrates, nec Gallienus, nec ceteri dii, quos colit Maximianus : quasi vero vel Hippocrates, vel Galenus (quem imperite omnia Gallienum appellant) umquam apud ethnicos pro diis habiti fuerint; cum id soli convenerit Asclepio, seu potius, ut Latine dicitur, Æsculapio. Sane vel hinc licet colligere, etiam antiquissima, quæ reperiuntur, Acta S. Pantoleonis et a rudi admodum auctore vel scripta vel interpolata fuisse, et diu post obsoletam apud Græcos Latinosque idololatriam.

g Textus Græcus addit : ὠφελεῖν δὲ οὐδὲν τὸ παράπαν δυνάμενοι : nec juvare omnino quidquam possunt. Sed leves sunt omissiones ejusmodi et interpreti facile condonandæ.

h Percussum et mortuum fuisse infantem hunc, pleraque etiam Mss. testantur : Bertinianum tamen, Amandinum, Marchianense, et reginæ Sueciæ tantum dicunt obligatum fuisse a serpente in parte corporis; eademque postea Pantaleonem inducunt dicentem : Crepet hic serpens, et puer liberetur; adduntque : Et continuo serpens crepuit, et puer liberatus est. Sed enim in eo conveniunt omnia Mss., quod paulo post Hermolao hoc prodigium narrantem Pantaleonem dixisse scribant : Ego autem cognovi hodie, quia non est Deus alius præter Dominum nostrum Jesum Christum, per quem mortui resurgunt : Innuunt ergo omnia miraculum duplex, suscitati nempe ad vitam pueri, et serpentis interempti; licet utrumque non æque omnia diserte explicant : sicuti nec satis disertus in hac re textus est Anatolii (patriarchæ Constantinopolitani, de quo egimus III Julii; ut post Allatium censet Wangnereckius noster in Prolegomenis ad Pietatem Marianam Græcorum num. 26) in Menæis excusis, ad hunc diem : Εὐρες, inquit, κείμενον χαμερπὲς νήπιον, ὑπὸ ἐχιδνῆς δηχθέν, καὶ πρὸς Θεὸν εὐχόμενος, εὐθὺς τὸν παῖδα ἀνέστησας, καὶ τὸ θησίον διεσπάραξας : invenisti jacentem humi infantem, a vipera morsum, ac Deum precatus, illico puerum erexisti (vel suscitasti) et belluam disrupisti. At ibidem folio verso Theophanes, qui hymnos pangebatur seculo IX, clare mortuum fuisse ac deinde suscitatum, asserit. Ut ut est, si mortuus re vera nondum erat, certe morti proximus; utpote lethifero, juxta omnes, morsu serpentis ictus et afflatus veneno; ut vel sic geminatum hic miraculum fateri necesse sit. Cur ergo utrumque in sua Legenda prætermittit Bailletus? Nimirum id homini novo parum verisimile visum est, quod antiqui auctores omnes, qui vel breviter S. Pantoleonis attigerunt Acta, posteritati tradidere.

i Et quæ apud eam erat etc. Græca sic habent : Ὁ νοητότε παρ' ἐαυτῷ θῆρ, καὶ τῆς ἀσεβείας πατὴρ πολλῶ πλέον etc. Spiritualis vero, quæ apud ipsum (Pantaleonem scilicet nondum baptizatum) erat, bellua, et impietatis pater, multo magis etc.

k Hæc dixit, non dicens mendacium etc. Videtur hic textus Græcus interpretem nostrum, ideoque ab eo quoque tortus ac truncatus est : sic enim legitur : Ταῦτα εἶρηκεν, οὐ φιλοφειδῆς ὢν, ἀλλ'

A ἀλλ' οἰκονομῶν ἐν κρίσει λόγους· ἔστι γὰρ, ὅτε καὶ τὸ ψεύδος προτιμητέον, οὐ κατὰ τι φαῦλον καὶ ἀνελεύθερον σπουδαζόμενον, ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν ἐπαινετὸν προκρινόμενον. *Id est, Hæc dixit, non amans mendacium, sed dispensans in iudicio verba : est enim, ubi mendacium præferendum est, non ex re perversa et illiberali quæsitum, sed ex dispensatione laudabili antepositum. Quibus verbis commendare videtur auctor mendacium proprie dictum, saltem officiosum, sive quod prosit alicui et neminem lædat; ut ex Patrum scriptis perperam intellectis quidam fecere, apud Raynaudum nostrum in Disceptatione de æquivocatione et mentali restrictione cap. 2, num. 26; sed quidni mendacii nomen hic benignius interpretari liceat per æquivocationem seu restrictionem illam realem, quam ex causa justa licitam esse Theologi docent? Certe in eum sensum adhibitam fuisse etiam a sanctis Patribus vocem illam, ostendit ibidem fuse Raynaudus cap. 12 : nec alium hic locus Actorum exigit, ut neque proxime sequens. Ceterum Acta antiqua rem quidem eandem narrant; sed sine hoc episodio.*

B 1 *Textus Græcus hic interserit sequentia : Χρέος ἐστὶ μάλιστα δυσapόδοτον υἱοῦ πρὸς πατέρα· τῆς εἰς τὸ εἶναι δηλονότι παραγωγῆς φιλοτιμῆς ἀποδοῦναι σπουδάζων τὸ εὖ εἶναι, καὶ τὸν κατὰ σάρκα γεγεννηκότα etc. Debitum est filii erga patrem redditu difficillimum; si illi, a quo liberaliter accepit ut sit, efficere conetur ut bene sit; eum, qui ipsum genuerat etc.*

m *Hoc etiam cæci sanati miraculum, tamquam parum verisimile, Bailletus in Legenda præterit, sicut et cetera omnia. Sed quid hic, obsecro, a veri specie alienum est? Nisi forte quis eo devenerit, ut, quidquid supra naturæ ordinem contigisse narratur, id statuat continuo, non modo verum esse non posse, sed ne veri quidem simile : quod quidem principium homine Christiano est indignissimum. De hoc certe prodigio, ut aliud nihil dicam, dubitare non sinit ecclesia Græca, quæ hujus cæci memoriam in Fastis atque Officio suo, annis singulis, ut post hæc Acta videbitur, celebrare consuevit.*

CAPUT II.

C *Cæci sanati martyrium; constantia S. Pantaleonis adversus idololatriam et tormenta; frequens Christi apparitio sub specie Hermolai.*

Cæci aliorumque sanationes mira medicorum invidium

Haud ita magnum intercedit spatium, et moritur pater Pantoleonis. Moritur autem morte corporis : nam a morte animæ jam erat omnino liberatus per fidem et divinum baptismum. Quocirca Pantoleon cum invenisset, tempus opem ferre voluntati, famulos quidem liberat a servitute, et eis satis dedit pecuniæ : alia autem habuerunt manus pauperum. Deinde eos etiam, qui erant in carceribus et qui tormentis vexabantur et morbis, circumiens curabat, et ea præbens, quæ erant necessaria : ut non solum morbi videretur medicus, sed etiam egestatis. Quæ ex re quidnam accidit? Universa fere civitas,

cum alios jussisset valere medicos, accedunt ad Pantoleonem et ab eo liberantur ab iis, quos unusquisque habebat, morbis; ut qui sibi quoque opem ferentem haberet boni spiritus gratiam a. Hoc eum apud medicos in magnam vocat invidiam : et cum aliquando præteriret, qui prius fuerat cæcus, cujus videndi facultatis restitutio erat opus pietatis Pantoleonis, ægre ferebant, et inter se dicebant : Non est hic cæcus, qui nostram arguit artem, ut quæ nihil ei profuerit? Quid est ergo is, qui eum curavit, et qui potest talem præbere medicinam? Cumque eum advocassent, rogabant. Ille autem non celavit eum, qui fuerat medicatus.

11 Postquam vero intellexerunt, eum fuisse Pantoleonem, Euphrosyni discipulum; Maghi, ajunt, magistri magnus est revera discipulus. Sic ignorantes de Christo prophetabant. Atque quærebatur quidem a medicis occasio propter invidiam, ut de eo detraherent apud imperatorem. Cum autem invenissent, ex confessoribus quemdam ab ipso curari, accedentes ad Maximianum, dixerunt : O imperator, quem tu jussisti omni studio dicere medicinam, ut esset tuæ potentiae utilis, is, ut videtur, et metum et benevolentiam tuam parum curans, obit eos medicans, qui sunt in deos contumeliosi, et eadem, quæ illi, non solum sentiens, sed alios quoque ad eadem colenda attrahens; cui nisi cito vitam ademeris, tibi non parvam afferet molestiam; ut qui multos quidem videas ab illo abduci a deorum sacrificio, Christo autem adscribi Æsculapii curationes. Cum hoc dixissent, ad fidem faciendam eorum, quæ dicta fuerant, rogabant, ut accederet is, qui aliquando fuerat cæcus : eum autem curarat Pantoleon. Postquam vero auditi sunt, et is adstitit : Quomodo, dixerunt, Pantoleon tuos curavit oculos? Ille autem, Christo, inquit, invocato : idque cum nec breve quidem tempus mecum esset moratus, ut aliqua cogitatio artis [nobis] posset in mentem venire : sed invocationem propemodum præcessit visio oculorum. Tibi autem quid videtur? inquit imperator : Christum esse dicis, qui te curavit, an deos? Qui vero curatus fuerat, Imperator, inquit, hujus rei iudicium est rebus ipsis permittendum. Hi quidem, quos vides, medici, cum pro me multum laborassent, sibi quidem profuerunt; ut qui meas attonderint facultates b : mihi autem nihil, immo vero etiam obfuerunt; ut qui modicam lucem, quam habebam, corruperint. Quemnam ergo oportet existimare adiutorem? Æsculapiumne, qui a multis fuit vocatus, et nihil profuit; an Christum, qui a solo Pantoleone invocatus, caram mihi lucem statim donavit? [Hoc, o imperator, quonam modo aliter dixerim? Nam hoc ipsum est, vel cæco, ut dicitur, evidens.]

12 Ad hæc Maximianus cum non haberet, quod diceret, et quodammodo solo jussu ei posset persuaderi; Noli, inquit, te stulte gerere, et ne Christum quidem omnino nominare : aperte enim dii tibi lucem donarunt. Is autem ad veritatem, non ad potestatem, omnino adspiciens, et liberius loquens, quam cæcus Evangelii; Tu, inquit, te stulte geris, qui eos, qui sunt cæci, vocas datores lucis, quibus consimiliter tu quoque cæcus permanes, qui talia opinaris, et non potes intueri ad lucem veritatis. Propter hæc tyrannus fuit ita incitatus. Quomodo enim omnino aures, quæ emarcuerunt et corruptæ

Ex META-PHRASTE.

et accusationes suscitant S. Pantaleoni;

F

b

cæco autem sanato martyrium.

Ex META-
PHRASE.

corruptæ sunt assentationibus, asperiores, quæ ex veritate dicitur, sustinuerint orationem? Statimque vera esse judicans, quæ ei prius dicta fuerant a medicis, jubet amici Christi caput amputari, poenam veritatis ei mortem inferens, et invitus efficiens, ut pulcras Christo referret gratias, qui eum curaverat, nempe confessionem. Bonus autem Pantoleon ne sic quidem neglexit ea facere, quæ tempori et rebus conveniebant. Sed cum Martyris corpus emisset ab iis, qui interfuerant, id cum patre suo sepelit; ut qui per suam in Christum confessionem, eum sibi proprium esse duxisset, et cognatione sanguinis eum reputasset longe conjunctiorem.

Tum S. Pantoleon adductus ad tyrannum,

13 Deinde imperator ad se accersiit Pantoleonem. Ille vero cum abduceretur, labris canebat psalmum tempori convenientem: Deus, dicens, laudem meam ne tacueris: quoniam os peccatoris et dolosi in me apertum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, et verbis odii circumdederunt me, et oppugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligenter, calumniabantur: ego autem orabam. Et reddiderunt mihi mala pro bonis, et odium pro dilectione mea. Sed fer mihi opem, Domine Deus meus, et salvum me fac secundum tuam misericordiam. Induantur, qui me calumniantur, confusione, et amician-
tur, tamquam diploide, ignominia sua: servus autem tuus lætabitur in te. Cum finita autem esset ejus precatio, stetit coram rege, aut, ut melius dicam, non coram illo, sed coram immortalis, et eo, qui est in æternum: coram eo enim vere stabat, et mente conversabatur. Cui ille primum placide et benigne: Non bona sunt, o Pantoleon, ea quæ de te audivimus, a te magnum quidem esse contemptui habitum Æsculapium, et alios, qui sunt apud te, deos: in illum autem Christum, qui male periit, te tuam spem posuisse, et eum solum Deum nominare. Quamquam non ignoras omnino, quam ego te benignis adspexerim oculis, et quemadmodum, cum ego te in meam adscivissem familiam, præceptoris tuo Euphrosyno diligenter mandaverim, ut te quamprimum faceret in medicina præstantissimum, ut mihi ea in re pos-
ses esse usui. Tu autem c. Sed omnino homines multa falsa dixerint et inania. Et ideo te accersii, ut illa, quæ a me sunt audita, arguantur esse vana, et invidorum alioqui hominum calumnia; et maximis diis, ut par est, offeras sacrificium.

idololatrias
confundit, ve-
ramque fidem
probat,

14 Ad hæc Pantoleon; Facta, inquit, o imperator, sunt verbis magis credibilia et fortiora; et ante omnes quidem res alias præcedere oportet fidem et veritatem: in Deum autem pietas, quo est excelsior, eo majori perfectione et absolute indiget. Atque is quidem, qui a me colitur et adoratur, cælum fecit, terram constituit, mortuos suscitavit, cæcis visum reddidit, leprosos curavit, paralyticos erexit: idque sola voluntate et verbo. Qui autem a vobis dicuntur et coluntur dii, nescio an aliquid tale fecerint, aut possint omnino facere. Et si velis, id nunc re ipsa experiamur. Accedat huc aliquis ex iis, qui laborant immedicabiliter, et quorum curationem desperat ars humana et manus. Accedant autem etiam, qui sunt apud vos sacerdotes. Deinde ab eis quidem sunt primum dii illorum invocandi: a me autem is, quem colo. Et qui nominatus morbum fugaverit, is Deus solus reputetur et colatur: alios autem in

malam rem amandemus, eos magna obruentes oblivione. Placuerunt hæc imperatori. Erat enim hoc Dei et divinæ ejus providentiæ consilium, ut sic recta fides vel apud ipsos inimicos esset citra controversiam, et in aperto magis vinceret veritas.

15 Adducitur itaque in medium vir paralyticus, qui jam longo tempore decumbebat in lecto, et qui propemodum non poterat magis moveri, quam qui eum tenebat lectus. Cum itaque accessissent vanorum deorum sacerdotes, et ii, qui versati fuerant in medicina, alii quidem Æsculapium d, [alii vero Jovem], alii autem Dianam, alii vero alios deos invocabant, amentes iis rebus supplicantes, quæ mente et sensu carent, et maxime in re tam magna, et quæ usqueadeo superabat naturam. Erat enim æque difficile, et ipsum convalescere, ei videri illorum deos sensu et ratione præditos. Quænam enim adeo muta et levia possunt aliis ullam præbere curationem: ergo nec præbuerunt: sed cum multa petiissent ii, qui dicti sunt, hoc ipsum, quod erant, [nempe lapides] iis, qui rogabant, aperte apparuerunt. Rogantes autem videns Pantoleon, inanem eorum laborem decore subridendo, subsannavit. Postquam vero ipse quoque jussus fuit invocare, tollit quidem in cælum oculos, cum iis autem extollit vocem *, et, Domine, inquit, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat. Ne avertas faciem tuam a me: in quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. In qua die invocavero te, [celeriter] exaudi me: et ostende iis, qui te ignorant, et eos, qui non sunt, deos colunt, te omnia posse, o Rex, tua potentia. Nihil est autem, quod a te non possit fieri. Sic dixit; et cum tetigisset manum ejus, qui jacebat, dicit: In nomine Christi, qui erigit eos, qui sunt confracti, esto sanus, et sane utere membris tuis. Dixit, et verbum effectus est consecutus; neque amplius lectus paralyticus, sed ejus pedes sustinebant, audacter ingredientem, et propemodum exsipientem, et statim cum magna voluptate domo egredientem.

paralyticum
quem ipsi
potuerant,
statim sanum

d

* Græce
διδόται,
id est cogita-
tionem

16 Neque vero ad eum usque constitit curatio; sed ipse quidem corpore, multi autem alii animo paralytici, et morbo impietatis enervati, cum vidissent quod factum fuerat, surrexerunt et erecti sunt: et postremo, priori errore condemnato, verum Deum coluerunt. [Sic enim Dominus et illuminat cæcos, et scit erigere confractos.] Atque sceleratos quidem sacerdotes et medicos, qui sua sponte erant immedicabiles, non subiit lumen veritatis: sed cum a malis rebus liberari non possent *, ut qui essent iis diu assuefacti, accedentes ad Maximianum, ad iracundiam provocarunt eum adversus Sanctum: Si siveris illum vivere, dicebant, et dii simul tibi peribunt et sacrificia: et aperte fabula, nostra videbitur religio et sacra orgia: Christiani autem nos profuse ridebunt, et res illorum magis florebunt, et erunt nostris multo validiores. Hæc cum dixissent, ille facilem eis aurem præbuit, et paruit. Sanctum itaque accersit imperator, et tamquam escam benignitatis ei imperator porrigens admonitionem: Crede mihi, inquit, Pantoleon, et diis offer sacrificium. An non vides quod quibuscumque non est persuasum, ut facerent quod dictum fuerat, ii gravissima supplicia et mortem habuerunt incredulitatis remunerationem? Horum est testis, qui nuper misere

Illi ergo ad
ejus necem ty-
rannum ac-
cendunt,
F

* Gr. vix pos-
sent

vita

A vita privatus est, Anthimus ille senex *e*. Ego autem curam gero tuæ juventutis, neque volo te tam male perire : scito enim, fore ut te multa et gravia excipiant supplicia, si eandem sequaris inobedientiam.

17 Pantoleon vero, vitans quidem admonitiones, tamquam apertam fraudem; minas autem contemnens, tamquam ipsis somniis imbecilliores, Ne existimes, inquit, o imperator, fore ut me persuadeas admonitionibus, nec ut me minis terreas. Quid enim me vel ex bonis mundi capiet, vel terrebit ex rebus terribilibus, qui non solum mortem contemno, sed eam etiam optandam arbitror propter Christum? Pro eo autem tormenta tantum abest ut extimescam, ut etiam magnum damnum existimem, si non sint plura et gravissima; et in iis clementiam quavis crudelitate duco esse graviolem. Egregium certe Anthimum, non ut tu miserum, sed valde etiam beatum esse judico, et ejus mortem cuivis vitæ præfero, quod tali fine talem ornavit senectutem, et canitie alborem sanguine cruentavit martyrii. Quod si ille, qui erat tam provectæ ætatis, adeo fortem et constantem se ostendit; me, qui sum adhuc juvenili ætate, quæ non oportet gravia sustinere, ut iisdem, quibus senex, coronis dignus habear? Non ergo persuadebis, non expugnabis, non nos ab hac abduces confessione : non per * sacra mihi et divina signa *, quibus ego factus sum certior de veritate. Patriam enim pudore affecerim, et matris, quæ me peperit, pietatem, a qua in iis, quæ ad pietatem pertinent, pulcre prius fui informatus, et cum qua in æternis tabernaculis propere requiescere. Hæc dixit Pantoleon; et paucis ostendit, qualem virum offensisset is, qui de sceptris et throno se jactabat *f*. Quamobrem cum nesciret, quam posset ratione persuadere, expertus est per tormenta; quod erat potestatis, non autem sapientiæ et prudentiæ.

18 Et primum quidem in ligno fuit appensus, et ferreis Martyr laniabatur unguis. Præterea autem ignis quoque lampades lateribus ejus admovebantur. Ille vero non plagis et ustionibus, sed ei, qui potest opem ferre, attendebat, et oculos in cælum tollens, orabat; et ideo statim adfuit liberator, et Christus apparens in habitu Hermolai senis, eum vere ac germane consolabatur et recreabat, Ego enim sum tecum, dicens, in omnibus, in quibus propter me patiens, te fortiter geris. [Quod autem adesset, non procul abfuit probatio :] nam simul laxatæ fuerunt manus lictorum, extinctæ quoque sunt lampades, et a castigando abstinuit imperator, et plane dubitabat, quid ageret. Jubet ergo eum demitti de ligno, non quod miseretur, sed potius quod plane nesciret, quid ageret *g*. Deinde propius accedens, Quænam est, inquit, o Pantoleon, ars præstigiæ, quæ tibi exstinxit lampades, et satellitibus vires et vigorem abstulit? Ille autem, Meæ, inquit, præstigiæ est Christus, qui etiam adest mihi hæc operans. Si ergo, inquit, majora tibi tormenta infligam, quidnam facies? Quid aliud, inquit Martyr, quam ipse quoque majores consequar remunerationes? Audivit improbitas, et voluit experiri : neque enim bonis noverat credere, neque abstinebat a malis.

19 Jussit ergo afferri lebetem ferreum, cui inerant plumbum, ipsumque igne inferne succendi, et in eum Athletam injici. Postquam autem dili-

genter factum est, quod jussum fuerat, cum duceretur Martyr ad supplicium, rursus orationem, tamquam ad extinguendum comparatam, et consolationem, quæ satis possit eum refrigerare, sumit in ore, et eam in terribili illo cecinit lebetes, Exaudi Deus vocem meam, dicens, dum oro ad te : a timore inimici libera animam meam : protege me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem. Sic oravit, et rursus in forma sancti senis Hermolai Christus ab eo visus est, et lebetem una cum eo est ingressus, et ignis protinus est extinctus, et plumbum in naturalem mutatum est frigiditatem. Et rursus oratio et psalmus opportune ab eo canebatur : Ego ad Deum clamavi, et Dominus exaudivit me. Vespere et mane et meridie narrabo et annuntiabo, et exaudiet deprecationem meam.

20 Atque ex iis quidem, qui aderant, alios omnes cepit admiratio : solus autem imperator valide in suo hæsit errore : qui apud se cogitabat, quonam supplicio Christi puniret Martyrem, et aut eum a pietate traduceret, aut male vita privaret. Cum autem consulerent, qui aderant, ut in profundum maris jaceretur Sanctus, (nam etiam post decessum, Christianis ejus invadebant reliquias) audiens imperator, est persuasus; et jubet gravissimum lapidem ejus collo alligari, et sic in mare immitti. Curæ autem fuit ministris, ut cito id, quod eis imperatum fuerat, exsequerentur; Deo vero, ut manum præberet adjutricem ei, qui propter ipsum patiebatur. Quod quidem etiam factum videre licuit. Nam illi quidem cum ad mare venissent, et ejus collo lapidem alligassent, in profundum transmittunt : Christus autem cum in priore Hermolai forma rursus apparuisset, effecit, ut lapis quidem, non secus atque folium arboris, mari supernataret : illum vero, non secus atque magnum prius Petrum, manu deducens, fecit pedibus ambulare super fluctus. Ipse enim, qui redimebat et servabat, ipse erat, cujus in mari viæ, et in multis aquis semitæ et vestigia, ut divinus ait David, non sunt cognita. Ingrediebatur ergo Pantoleon ille admirabilis, et jam erat in littore, laudem contextens ei, qui servaverat, dignam pia illius anima, et rebus admirabilibus. Quem cum sic vidisset salvum præter spem imperator, Quid hoc est, inquit, Pantoleon; mare quoque tuis superasti præstigiis? Ille autem, Etiam mare, inquit, fecit, quod jussum est a Domino. Ei etenim cedit mare et terra, et quæcumque sunt, ei magis cedunt, quam tibi imperatori qui nunc ad tempus serviunt.

ANNOTATA.

a Antiqua Acta Mss. idem asserunt : Et cooperabatur in omnibus ei Christus : videntur adeo sanationes adstrui miraculosæ, quæ ipsi in ecclesia Græca illustre cognomen dederint *ἱατρὸς*, ut supra in Commentario dictum. Bailleti tamen delicata fides appellare eas maluit, opera caritatis, quorum exercendorum opportunitatem ei dabat sua (artis medicæ) professio.

b Græce additur, *διὰ τὰς ματαίας, καὶ τοῦ φωτός ἐλπίδας*. Per inanes, eheu, spes luminis.

c Tu autem. Aposiopesis est, seu abruptio sententiæ, quam prolaturus erat.

d In Actis vetustioribus Mss. plures dii enumerantur, et quidem eos inter Hippocrates, et in quibusdam etiam Galenus; quod ineptum dicimus.

e Acta

Ex METAPHRASE. inde a Christo apparente liberatus, plumbo liquato immergitur;

similiterque liberatus, in mare frustra conjicitur.

Ex META-
PHRASE.

e Acta antiquiora in Ms. Bertiniano legunt Antilus; in Amandino et Marchianensi Artemius; in omnibus vero exemplaribus appellatur senex, aut presbyter; in nullis episcopus; quid si ergo hic alius, nescio quis, intelligatur Martyr, quam Anthimus ille Nicomediensis episcopus, qui initio persecutionis Diocletianæ, Diocletiani Nicomediæ præsentis, non absentis Maximiani, jussu martyrium fecit? Vide Commentarium prævium §. 2, num. 23.

f Græce additur: καὶ ὅτι ἐκεῖνον πείσειν ἐλπίζας, διὰ τὴν θυρεύειν αὐρας ἤλπισεν, ἢ αὐτὸν εἰσεῖν ἐν νεφέλαις ὑπεριπτάμενον. Quodque illum sperans inflectere, perinde faceret, ac si reti speraret auras concludere, aut supervolantem nubibus captare aquilam.

g Additur Græce: καὶ τοῦ πλείονος τόγε γοῶν (forte τοῦ γεγονότος) ὑπὸ τῆς ἄνω χειρὸς εἰργόμενος, Et plus aliquid, quam quod fecerat, facere cælesti manu prohiberetur.

B

CAPUT III.

Aliae Martyris nostri victoriae, SS. Hermolai et Sociorum ejus primum, deinde etiam suo condecoratae martyrio.

Obijcitur be-
stiis,

A d hæc tyrannus, volens potius male persuadere, quam bene persuaderi et salutariter, jubet omne genus feras produci adversus Virum egregium. Quæ cum adductæ essent, et illum prope statuisset, partim quidem ei metum incutiens, partim autem fingens se moveri misericordia, et in omnem se partem versans, ut persuaderet; Hæc, inquit, o Pantoleon (ei feras ostendens) adductæ sunt propter te et tuum interitum. Si tui ergo ulla moveris misericordia, (ego enim tuæ curam gero formæ et ætatis) velis persuaderi, et videri esse prudens et cordatus, ut qui possis vitam morti præferre, lætitiâ doloribus, ignominia gloriâ et deliciis. Cui Sanctus: Si antequam essem expertus Dei, quam mei suscipit defensionem, a tuis verbis non potui persuaderi; nunc ex quo sum tantum consecutus auxilium, persuadebor? Cur me ferarum crudelitate perterrefacere quæris, o imperator? Qui enim satellitum tuorum ad torquendum paratas manus inutiles effecit et imbecillas, et ignem reddidit frigidum, et plumbum in aquam transmutavit, et ipsum mare constrinxit compedibus, poterit omnino feras quoque mansuefacere, et eas nobis efficere ovibus mansuetiores.

quæ Martyri
blandiuntur;
quod conver-
sionis multo-
rum est occu-
sio:

22 Cum ergo non parens Christi Martyr, esset pugnaturus cum bestiis, ut qui levius esse reputasset, tradi bestiis, quam adorare dæmones; confluit quidem universa civitas ad videndum id, quod fiebat; tam pulcrum scilicet Juvenem, et corpore et animo præstantem, qui nihil mali fecisset, male passurum, et feris tradendum bestiis. Abductus est autem Justus, confidens ut leo, sicut canitur, et nihil molle ac remissum intuens, aut quod moveret ad misericordiam. Quomodo enim id erat facturum, cum rursus in conspectum veniret Hermolaus, et juberet eum esse bono animo? Deinde cum bestia jam cum Athleta essent congressæ *, sic jubente tyranno, qui ade-

* Gr. in Athle-
tam immissæ

rant quidem, putabant fore, ut Sanctus statim discerneretur, perinde ac si non esset, qui servaret et eriperet: sed de Viro pio non sic statuerat is, qui dicit: Altissimum posuisti refugium tuum; non accedent ad te mala, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Et: Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem. Itaque nec spem fefellit ejus, qui crediderat. Tantum enim abfuit, ut feræ Sancto malefacerent, tu eæ propemodum ne feræ quidem viderentur; feræ, dixi, immo nec, ut semel dicam, animantia ratione carentia, et vi intelligendi privata; sed tamquam prudentia, et ex numero eorum, quæ sunt ratione prædita, cum magna reverentia accederent ad Martyrem, suaviter blandientes, benignaque et medicante lingua pedes tangentes: et alioqui inter se contenderent, quænam prima ad eum accederet, et non prius recederet, quam Martyr ei manum imposuisset, et ei benedixisset.

23 Licebat ergo videre rem maxime novam, [et longe jucundissimam,] homines quidem mutatos in ferarum sævitiam; rursus autem videri feras, tamquam ratione præditas, et credi humanam habere mansuetudinem a. Ii certe, qui aderant, admirati id quod factum fuerat, clamabant: Magnus est Deus Christianorum, qui quidem est solus et verus: et: Dimittatur justus b. Quid igitur? Qui vere erat ferus et crudelissimus, imperator iram infert in bestias, et omnes statim tollit de medio, perinde ac eis invidens prudentiam, et non potens ferre earum reprehensionem. Illæ autem cum sic essent interfectæ, multos dies manserunt a nullo comesæ ex carnivoris, Deo in hoc quoque Athletam honorante, et ad pietatem alios hortante: adeo ut cum hoc stultus rescivisset imperator, eas jusserit infodi, sic multis fidem confirmans. Sic ergo dubitans Maximianus, Quid faciam, dicebat, Pantoleoni? Jam enim, ut videtis, multos abduxit a deis. Illi autem, Fiat, ajunt, rota; et ea in altum locum feratur. Deinde cum ei fuerit alligatus Pantoleon, per declive mittatur: accidit * enim omnino, ut cum deorsum feratur, ipse per partes et membra conteratur, et sic malus male pereat. Et hæc quidem illi prompti ad malum invenientum, et qui nihil æque bene faciebant, ac lædebant. Deus autem, qui semper protegit eos, qui illum diligunt, ne nunc quidem deserit Pantoleonem: sed eum rursus defendit, sicut carum filium.

ideo eas inter-
fici infodique
jubet tyran-
nus.

E

a

b

* Gr. accidit

Martyrem ro-
ta perdere
frustra volunt,
sed non impu-
ne.

c

d

A morti dedes, ut horum quidem detrimentum patiamur, illos autem etiam nobis habeamus adversos? Deinde etiam rogavit, quemnam habuisset doctorem, et ex quo didicisset Christianismum.

25 Christi vero Martyr confidenter confitetur Hermolaum; ut qui non posset eum celare, qui non erat angulo dignus et oblivione, sed luce. Cum autem jussisset, ut ei produceretur in conspectum, minime distulit Martyr; ut qui didicisset experientia, qualis esset apud eum lingua et ingenium, quæ facilius capere possent, quam capi. Abiens ergo ille jussus simul cum tribus militibus, quibus credita fuerat ejus custodia, venit in domum, in qua latebat divinus Hermolaus. Quem cum ipse adspexisset, Cur huc venisti, Fili, et quam de causa? rogavit. Ille vero, Te vocat, inquit, imperator, domine mi senex. Is vero dixit, se hoc scire; quoniam adest tempus patiendi et moriendi pro Christo, ut ipse ei significaverat illa nocte. Postquam ergo B illi constiterunt ante imperatorem, ille rogavit, quisnam esset, et quod esset ei nomen. Is vero et nomen dixit, et non celavit se esse Christianum. Deinde cum rogasset imperator, an etiam secum alios haberet Christianos: ille, cum esset verax, dixit, Hermippum et Hermocratem, quos habebat. Cum eos ergo jussisset etiam sisti cum Hermolao; ubi affuerunt, Vos estis, inquit, qui Pantoleonem a cultu deorum abduxistis? Illi autem, Eos, inquirunt, qui ipso digni sunt, Christus scit ad lucem vocare. Imperator autem, Missis, inquit, nugis, si vultis ab hac priore culpa absolvi, et iis, qui a nobis amantur, et primos honores a nobis consequuntur, annumerari, efficite, ut ei persuadeatur diis sacrificare. Illi vero, Quomodo, inquirunt, hoc fecerimus, qui primum nobis persuaserimus Christum non deserere, nec surdis simulacris offerre sacrificium? Hæc dixerunt, et sensus et mentis oculos in cælos sustulerunt. Sic precantibus autem apparet Salvator; et totus statim locus agitur et movetur.

26 Emotæ autem re vera mentis imperator dicebat, deos indignatos movisse terram. Cui Martyres prudenter admodum et fortiter; Si contigerit, ipsos quoque deos tuos, inquirunt, una cadere? Nondum finita erat oratio, et quidam ex ministris imperatoris accessit ad illum, nuntius calamitatis, Dii, dicens, o imperator, ceciderunt et contriti sunt. Sic illi terribiles et terram quatientes, jacebant in terram dejecti tristi casu, iis, qui non erant æque cæci et plane lapides, ridiculi. Atque alius quidem, qui vel parum habuisset prudentiæ, et non ei sola forma obstaret, ne aperte crederetur esse pecus, Deum verum agnovisset, et qui posset hæc facere: sed non ille; qui quantum melior evasisset, et quantum utilitatem ex pietate percepisset, statim ex rebus ipsis aperit: statim enim tres illos Sanctos, e postquam eos multis affecisset suppliciis, damnat capitis. Magnum autem Pantoleonem interim mittit in carcerem. Atque Martyrum quidem sic interfectorum corpora curæ fuit Christianis tollere, et ea, ut par erat, sepelire.

27 Pantoleonem autem cum imperator vocasset e carcere, Putasne, inquit, te posse vivum meas manus effugere, si non accedens prius diis sacrificaveris? Idque cum doctor tuus Hermolaus, Hermippusque et Hermocrates id, quod bonum est, mutati jam didicerint, et diis sa-

crificium obtulerint, qui etiam a nobis obedientiæ acceperunt remunerationem, ut sint primi in palatio? Si ergo tu sacrificaveris, eorum pulcrum imitatus mutationem, tunc videbis, Pantoleon, quam ego, qui sum gravis in puniendis iis, qui non parent, sim liberalis et munificus in benefaciendo iis, qui parent. Hoc autem dicebat maligne et malitiose (quod attinet, inquam, ad Sanctos) ad illi persuadendum f. Quomodo enim; quos jam ante interfecerat? Sed ut * inescaret eum, qui a Deo illuminabatur. Quamobrem nec latere potuit: sed, Eos ipse quoque videam, inquit, o Imperator, ante tuam adstantes faciem. Maximianus autem nondum cessans fraude agere, (posuit enim ipse quoque spem mendacium, ut dicam cum magno Esaia, et statuit se mendacio tegere) Non adsunt hic, dixit, sed aliqua necessaria de causa missi sunt a nobis in aliam civitatem. Martyr autem, Vel invitatus, inquit, verum dixisti, cum diligas mendacium: sunt enim nunc in cælis, degentes in civitate Dei.

28 Cum vero nullum non movisset lapidem, lapidum adorator: videret autem, cum nihil de sua remittere constantia, et neque cedere assentationibus, nec verborum suasionibus, nec donorum promissis, nec suppliciorum minis, neque aliquo alio ex iis, quæ vel delinire, vel perterrere possunt, abduci a pietate, ubi eum adhuc flagellis vehementer cecidisset (non quod speraret se aliquid posse efficere, sed ut exple-ret suam animi libidinem) ut gladio mortem subiret, eum condemnat: et deinde post mortem pulcrum corpus igni mandari: is, inquam, condemnat, qui æterno igne vere erat dignus. Ducebatur itaque Athleta ad locum consummationis, commissus manibus lictorum. Quo quidem eum venisset, et esset ejus animus plenus gaudio, (seiebat enim, ex quibus afflictionibus quales eum essent excepturæ voluptates) psallebat hoc Davidicum: Sæpe expugnaverunt me a juventute mea: etenim non potuerunt mihi. Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniquitatem suam: Dominus juste concidet cervices peccatorum. Deinde facit hic quoque Deus miraculum non minus prioribus miraculis. Oleæ enim plantæ cum alligant, collum autem ejus quidam ense ferit. Statim autem ferri quidem conversa est acies, ceræ similis: mansit autem collum, sicut erat ab initio, sectionis nullum penitus habens signum.

29 Ea de causa tremor invasit occisores, et accedentes ei fiunt supplices, quem prius existimabant ne dignum quidem esse apud eos vivere: cujus etiam pedes speciosos prehensantes, quid non dicebant, quid non faciebant, audaciæ petentes veniam, et in Christum fidem aperte confitentes? Ille autem non solum, quod ad se attinet, remittit, sed etiam eis a Christo perfectam petit remissionem. Quamobrem vocem quoque audit de cælis confirmantem, consummanda ea, quæ petiverat: eumque non amplius esse vocandum Pantoleonem, sed Panteleemonem. Res autem, dicebat ea vox, nomini conveniet: plurimi enim per te consequuntur misericordiam. Hanc vocem cum ille audisset, et de iis, quibus dignus erat habitus, certior factus esset; conversus, jussit lictores facere, quod eis imperatum fuerat. Illi autem renuebant, et judicabant, hoc esse minime tolerandum. Cum vero instaret Martyr, ut facerent, quod a tyranno eis impe-

E. META-
PHRASE.

* Gr. sed ut
exemplo

E
fertur etiam
in S. Pantale-
onem; sed ex-
secutio mire
suspenditur,

F

donec vult,
non jam Pan-
talem, sed
Pantelemonem

Ex META-
PHRASTE.

g

quando san-
guis pro lacte
fluit; et olea
fert fructus.

h

i

B

raturum fuerat, aperte dubitantes, et quid facerent ignorantes, seipsos utrisque dividunt, nempe pietati, et sancti Viri jussui. Et cum omnia prius membra essent deosculari, quamque eum revererentur et colerent, satis testati essent, beatum ejus caput deinde ense amputant *g* vicesimoseptimo Julii. Quod quidem, ut arbitror, non potuissent, si ille non annuisset, ut qui nollet a martyrii magna dignitate excidere.

30 Suntque rursus miracula miraculis consequentia, eo, qui glorificabatur, glorificante eum, qui propter ipsum hæc pati delegit. Lac enim fluxit protinus pro sanguine, et planta oleæ, cui fuerat alligatus, conspecta est tota fructu onusta. Quod quidem cum venisset ad tyranni notitiam, jubet plantam excindi, et corpus Martyris igni tradi, sicut etiam prius jusserat *h*. Atque milites quidem, qui crediderant, non amplius reversi sunt ad imperatorem, *i* cum condemnantes magnæ crudelitatis; et quod Magi Herodi fecerunt, imitantes: Deum autem, et ejus Martyrem perpetuo glorificabant. Quinetiam cum quidam fideles convenissent in eo ipso loco extra civitatem, in quo Martyr subiit consummationem, sacrum illud corpus in suburbano cujusdam scholastici (erat autem ei nomen Adamantius) sacrosancte deponunt: In gloriam Patris, et Filii, et Spiritus sancti, cui est una divinitas, et regnum: cui convenit honor et adoratio in secula seculorum, Amen.

ANNOTATA.

a Homines quidem mutatos etc. *Græcus textus sic habet*: Ἐπεὶ γὰρ τοὶ αὐτὴ τοὺς ἀνθρώπους ὑπέλθε κακία, ὥστε ὁμοῦ καὶ ἀλόγων αὐτοὺς ἄνοιαν καὶ ὁμότητα θεσίων ὑπερβαλεῖν τὴν μὲν ἐν τῷ μὴ σέβεισθαι τὸν πεποιηκότα, τὴν δὲ ἐν τῷ τιμωρεῖσθαι τοὺς αὐτὸν σεβομένους· ὁκικονόμησεν ὁ τα πάντα μετασκευάζων θεὸς ἔμπαινον τοὺς θεήρας οἷα λογικοὺς ὁ φεῖναι, καὶ ἀνθρώπων ἡμερὸ τέτα μιμουμένους οὐ φεμδεῖς ὄντας τῆς ἐκείνων κακίας, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀφράστου μακαριότητος μάρτυρας. Quandoquidem talis homines malitia subiit, ut rationis expertium inscitiam, et crudelitatem superarent ferarum; illam quidem, non colendo Creatorem suum; hanc autem, colentes eum cruciando; contra vero Deus, qui omnia disponit, effecit, ut belluæ tamquam compotes rationis viderentur atque hominum mansuetudinis imitatrices, testes utique minime vanæ tum illorum perversitatis, tum ineffabilis ipsius beatitudinis. Illi certe etc.

b *Acta antiquiora Mss. hic addunt*: Et occidit rex in illo die ex eis, qui clamabant, mille homines; in quo consonant omnia exemplaria; non omnia tamen in eo, quod sequitur: Quidam et bestiis projiciebantur; nec eos tangebant bestię... Homines autem, qui mortui sunt, Christiani occulte sepelebant. Rex autem jussit fodere fossam magnam, et illuc mitti bestias simul cum hominibus. Quibus, amabo? *Iisne, quos jam Christiani occulte sepe- lierant?*

c *Eadem Acta Mss. hic recitant partem non exiguam Psalmi 85; quod in Actis interpolatis solenne est.*

d *Non videtur Metaphrastes rem ausus scribere, ut legerat; utpote non creditu tantum, sed etiam conceptu difficilem: sic enim habent Acta antiquissima*: Et rota recurrens occidit de gentilibus animas quingentas.

e *De tribus illis Sanctis agemus, postquam de*

S. Pantaleone dixerimus quod superest. *Observa interim, in Actis antiquioribus vario modo corrupta legi nomina Hermippi et Hermocratis: Ms. Bertinianum habet: Hermenpius et Hermocrates: Amandinum; Ermipus et Ippocrates: S. Antoninus Hist. part. 1, tit. 8, cap. 1, § 27 legit, Herumpus et Hippocrates; Alii aliter; nonnulla tamen recte; sed in eo conveniunt vetustiorum illorum Actorum omnia exemplaria, quod ambos fratres fuisse asserant.*

f *Græce dural huc usque parenthesis, non recte hic versa*: (ὅσα πρὸς τὸ πεισθῆναι, Φημι, τοὺς ἀγίους.) Ἰὼς γάρ; (Quantum, inquam, ad obedientiam pertinet Sanctorum.) Quomodo enim? *supple* obediissent tyranno.

g *Itane vero; id milites in Christum fidem aperte confitentes fecerint; et quidem jubente Martyre? Atqui id Acta etiam vetustiora habent omnia. Interpolata sunt igitur; et quidem hoc loco turpiter.*

h *Acta antiqua narrant, jussos id fuisse a tyranno milites; et quidem alios, quam qui necem intulerant Martyri: hi enim milites noluerunt hoc facere, contemnentes præcepta regis propter visionem et vocem, quam audierant; ut additur in Ms. S. Salvatoris Ultrajectino, et in codice nostro † Ms. 74. Mombritius vero aliter legit, et novum profert miraculum*: Venientes autem milites, fecerunt sicut jussit: et tamen apponentes ignem ad sanctum corpus, divisus est ignis in duas partes. Et illæsum eum aspicientes, glorificabant Deum... et sepelierunt eum in eodem loco, ubi decollatus est. Acta sunt hæc in Nicomedia civitate quarto Iduum Juniarum. *Hunc diem mortis alibi non legimus: cetera tamen habet etiam Hilarion monachus in supplemento ad Legendam Jacobi de Voragine, Mediolani excuso anno 1494, fol. 66.*

i *Consonant antiqua Acta in Mss. Bertiniano et Amandino; nisi quod addunt de iisdem militibus*: Sed reliquias corporis ejus (S. Pantaleonis) cum cinere tulerunt et sepelierunt in eodem loco, ubi decollatus fuerat. *Sed ab omnibus aliis plane dissonant codices illi, unde appendicem hic subnexam proferimus, ut eam legenti patebit. Porro de ea quid sentiamus, in Commentario diximus § 2, num. 22.*

F

APPENDIX

De conversione et martyrio militum, qui S. Pantaleonem extremo supplicio affecerunt.

Ex Ms. S. Salvatoris Ultrajectino et aliis duobus codicibus nostris membraneis.

Illos autem milites, pro quibus oravit beatissimus Martyr, jussit [imperator] sibi præsentari; quibus et dixit: Quam insaniam passi, noluistis adimplere præcepta regis vestri? Nescitis, quia in mea potestate est vita vestra? Et mox responderunt et dixerunt: Mortificare per malitiam

Milites per
miracula S.
Pantaleonis
conversi,

A tiam patris tui diaboli habes potestatem; sicut et ille semper adversarius et homicida generis humani fecit ab initio: vivificandi; autem nec habes potestatem, nisi * Dominus Christus; qui propter plasma suum induit carnem de sancta Virgine, ut a carnalibus vitiis nos liberaret, et a vanissimis culturis idolorum, in quibus tu cæcatus videris, quemadmodum usque nunc et nos. Sed ipse Creator et Pastor bonus vocavit nos per famulum suum Pantaleonem, qui etiam spatam in cervice ejus redegit, et, sicut ceram, duplicavit: et audivimus vocem cælestem, eum invitantem ad regnum claritatis, et vidimus plantulam, quomodo sub momento tantos fructus exhibuit, et de sancto et venerabili ejus corpore pro sanguine lac inundaret.

32 Ad talia ergo signa et prodigia quis non crederet? Ita nos et tibi similes vis esse; qui tantum vidisti fieri per Dei servos, et obcæcatus et amens factus non intellexisti tuum Creatorem? Unum noveris, quia non excusabilis eris in die judicii Dei, et reus et confusus accipies cum patre tuo diabolo sententiam æternam, et nullam misericordiam consequeris; quia, sciens omnem veritatem, exstitisti Deo adversarius, et tantas multitudines Christianorum interfecit gladius jussionis tuæ. O miser et caduce! Aliis acquisisti vitam æternam et immarcescibiles coronas; tibi autem mortem æternam et incessabiles cruciatus. Impiissime, quod responsum daturus es Creatori tuo; qui tibi concessit hoc regnum temporale? Quia audisti et vidisti cæcos illuminatos et paralyticos continuam sanitatem recuperasse. Et cum hoc audisset rex, furore nimio repletus, jussit eos gladio consumi. Quod et adimpletum est; et acquisierunt coronas martyrii simul omnes a justo Deo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

MIRACULA

S. PANTALEONIS MARTYRIS,

auctore anonymo monacho S. Pantaleonis, ex antiquo ejusdem cœnobii Ms.

CAPUT I.

*Sanguis ejus prodigiosus Constantino-
poli; apparitiones et beneficia varia.*

Omnipotens Deus, cujus natura bonitas, cujus essentia suavitas, conditionem humanæ miseriæ miserans ante legem, sub lege, sub gratia, miraculis, prædicationibus quidquid mortale creavit, ad immortalitatem vocans, clamare non cessavit, dicens: Venite, filii, videte * me: timorem Domini docebo vos. Hujus vocis præconia primus omnium protomartyr Abel sanguine suo dedicavit; cum inopertus ad Dominum clamavit. Testis etiam hujus præconii sub lege Prophetæ exstiterunt, cum quibus locutus est Deus, et ostendit eis secreta sua:

quorum alii secti, alii lapidati, alii diversis mortibus consummati sunt. Verum quid de tempore gratiæ dicemus; ubi tantos testes Christi invenimus, ut nobis dies prius deficiat, quam eorum laudes aut gloriosa mortis certamina enarrare valeamus? Inter quos gloriosissimus martyr Pantaleon Christum beata effusione sanguinis glorificans, sic a Deo sublimari meruit, ut cum sanguine Abel justus sanguis ejus, marito visibilis signi, clamare videatur: Terra, terra; non operuisti sanguinem ejus, neque invenit locum in te latendi clamor ejus.

2 Nam quid in Constantinopolitana urbe per meritum sanguinis hujus sæpe memorandi Patroni nostri gestum sit, hodie ab incolis præfatae urbis memoratur, et in generationes generationum futurae posteritati transmittitur. In eadem namque urbe sanguis hujus gloriosi Martyris Christi in ampulla perlucida magnæ, ut dignum est, venerationi habetur, discolor, id est candidus et rubicundus, et, ut manifestius dictum sit, partim candidum lac, partim rubicundus sanguis a. Servant hæc duo mirabiliter justas a Domino suæ positionis annuas vicissitudines; ita videlicet, ut, si præcedente anno rubicundus superius parebat, anni sequentis initio descendat, et superius appareat candidum lac, descensurum nihilominus anno redeunte; ut superne fulgeat pretiosa sanguinis gloriosi purpura. Pere numquam hæc alternatio cessat, magna cum laude et gloria Domini nostri Jesu Christi prædicans Martyrem ejus beatissimum; cujus meritis nec rosæ nec lilia desunt, cujus candor virginens, cujus rubor martyrii sanguineus semper renovandis proficit Dei omnipotentis laudibus.

3 Semel tantum nostra memoria, regnante Michele imperatore b, qui nuper decessit, cessasse perhibetur hæc descensionis alternatio; ut vice sua non descenderet sanguis, sed permaneret superior anno toto sequente, ut fuerat anno præcedente: fuit autem annus idem totus præliorum sanguine cruentus, Christianis ejusdem imperii contra paganos vicinos dimicantibus quos vulgo nos latini. necnates c dicimus; antiquo autem nomine Massagetas dici solitos plerique suspicantur. Tanto denique cædes exstitit, ut de illis, Christo suis auxiliante, fere nullus, qui in certamen venisset, superfuerit; consumptaque est multitudo incredibilis. Tunc animadversum est hujusce rei, tanti tamque admirandi prælii, fuisse hoc signum, quod rubor sanguinis pretiosi superior persistit, ac vice sua non descendit. Et quis ignoret, illam tanti sanguinis effusionem et inimicorum Christi cædem ad illam pertinuisse vindictam, quam propheticus in psalmo repositit spiritus, dicendo: Vindica sanguinem servorum tuorum, qui effusus est? Quis ergo non miretur Dei omnipotentis magnificentiam, qui vocat ea, quæ non sunt, tamquam ea, quæ sunt? Laudemus igitur magnificentiam ejus, qui nobis tanti Patroni donavit merita; ut ipsius recolentes festa, ejus intercessionem sic transeamus per bona temporalia, ut non amittamus æterna.

4 Omnipotens Deus, signorum ac miraculorum opifex, rarius quidem nostris temporibus signa virtutesque per Sanctos suos operatur; quia videlicet nos frigidi, cælestia minus curantes, majorem, quam patres nostri vel Apostoli, Martyresque sancti, de terrenis consolationem habemus. Siquidem et ante nos hinc veraciter dictum est, quia Ecclesia persecutionibus crevit, martyris

IX MS.
ANTIGO.

CPoli in am-
pulla anadiver-
sario prodigio
celebratus,

E

quod semel in-
termissum cru-
entum præ-
lium portendit.
b

P

Haroldus rex
lancastrie ab
1073.

EX MS.
ANTIQUO.

martyriis coronata est : postquam autem ad Christianos principes venit, potentia quidem et divitiis major, sed virtutibus minor effecta est. Verumtamen sunt quædam nostra ætate per hunc beatissimum Martyrem misericorditer, secundum nomen ejus, quod est Pantaeleymon, impensa, non dubiis auctoribus notitiæ nostræ tradita; quæ ad laudem Domini præsentī sermone vivaci memoriæ commendare non pigeat. Aroldus, gentis Russorum rex *d*, qui, dum hæc scribimus, adhuc superstes est, urso in se insiliente præventus, scisso ventre, et usque ad terram profusis vitalibus, pene exanimis sic jacebat, ut spes vivendi nulla superesset. Paululum quippe dum esset intra silvarum lustra; qua nescio pro causa, secesserat a comitibus, atque ita urso, ut jam dictum est, insiliente, cum nec arma præsentia tunc haberet, nec solatio quisquam adesset, bestiali ferocitate præventus atque discisus est. Ad clamorem ejus velociter quispiam accurrit, et bestia quidem perempta, sed regi nimium tarde subventum est. Delatus ergo inter manus ejulantium, lectulo imponitur, nihil aliud, nisi ut extremum exhalaret spiritum, cunctis expectantibus. Universis deinde ob quietudinem exclusis, sola mater lectulo assidebat, mente conscissa; quia videlicet ejusmodi scissuras filii sui mente integra videre non poterat.

B

ab apparente
S. Pantaleone
repente sanatur.

5 Interea dum per dies aliquot, desperata salute, finis expectatur; cum saucius ille neque videret neque audiret, quid circa se ageretur, cunctis pene sepultis corporis sensibus; ecce, astitit illi adolescens scitus, visu dulcis, et vultu serenus, qui et medicum se profitebatur. Nomen quoque suum edidit; Pantaleonem sese nuncupari; domum etiam Coloniae sibi esse, satis familiariter innotescit. Causam deinde subjungit, cur advenisset, Tuæ, inquit, sanitatis gratia nunc adveni. Sanaberis, et hodie sanitas corpori tuo prope est; dolor et mors, medicante me, procul aberit. Porro mater, quæ assidens quasi mortis excubias tristes exhibebat, hoc a filio rege dudum postulare cœperat, quatenus cum pace et amore ejus Jerosolymam sibi proficisci liceret. Dum ergo is, qui pene mortuus jacebat, visum ejusmodi colloquiumque accepisset, repente oculi patefacti sunt; memoria rediit; motus linguæ et vox faucibus accessit; matremque agnoscens, visa retulit; quæ dicta sibi fuerant, enarravit. At mater, Gida nomine, jam dudum Pantaleonis et nomen et meritum agnoverat, et ejus, quæ in honore ejus Coloniae Christo servit, sanctæ congregationis soror ut esset, liberaliter promeruerat. Cum igitur hæc audisset, revixit spiritus ejus, et loquente filio, mater suscitata est, et erumpens in vocem lacrymasque præ gaudio, Ille, inquit, Pantaleon, quem vidiisti, o fili, Dominus meus est; et, ecce, salus tibi a Domino cum tali Patrono reddita: ergo ut ego Jerosolymam, te non obsistente, proficiscar, in proximo est. Quid multa? Eadem die juvenis quidam adest, medicinæ artem profitens, per omnia similis illi, quem in visione rex ille viderat; et, adhibita cura, mortuo sive desperato vita rediit; et mater fidelis peregrinationis votum gaudens adimplevit.

C

Mulier a marito crudeliter mutilata,

6 Aliud item nostra ætate virtutis insigne cælestis jam Medicus iste taliter operatus est. Materfamilias quædam dives ac nobilis de gente Anglica, viro priore mortuo, nuptias secundas infeliciter subierat: nam qui illam duxit, confe-

stim amore in odium nequiter converso, utpote barbarica crudelis tyrannide, cunctis abstractis opibus sibi que retentis, rejecit a suo consortio male concupitum corpus. At illa laudabiliter operari noverat; atque opificio manuum vitam inopem consolabatur, pene nullius indigens, quamvis spoliata cunctis, quæ possederat. Vivebat ergo, suamque infelicitatem utcumque sustentabat. Sed ingens odium, præsertim ex amore inordinato degeneratum, quid non faciat? Invidit ille barbarus, non jam maritus, sed diabolus, mobilesque feminae digitos ad operandum compotes permanere non sufferens, ferro appetiit, venas lacertorum conscidit, nervos dissolvit ac dissecuit. Ita barbarice femina disrupta, nihil reliqui jam præter mendicitatem habere poterat: quippe quæ ad suos reverti propinquos, vel ab ipsis videri, miserabiliter erubescerebat.

7 Cum taliter deperisset; ecce, adest in somnis divinæ miserationis opifex speciosus juvenis, medicum se esse profitens, nomine Pantaleonem, gratia Christi martyrem. Si ergo, inquit, sospitatem recuperare desideras, vove quod libet; et voti tui præmium salus præsto est. Iterum atque iterum hoc modo præmonita, perpetuam ab esu carniū vovit abstinentiam. Mox evigilans, sensit, nervis ac digitis virtutem redisse pristinam, et in omne opus, quomodo voluit, facultatem solitam obtinens, quod voverat, servare instituit. Taliter consolata, non multo post ad cognationem suam regressa est. Post aliquantum temporis cognatis ejus celebre convivium fuit, et hæc interesse non dubitavit. Cum autem pranderent, copia ciborum, quibus illi post votum vesci licebat, defuit. Rogata est, quasi pro caritate, vesci carnibus appositis; et acquievit. Quid multis morer? Nocte insecuta Juvenis idem, qui supra, jam severior assistens, En, inquit, transgressionis rea facta es. Circa te Dominus suam virtutem ostendit; tu autem levitate feminea votum tuum facere irritum non timuisti. Itaque et sanitas a te refugit, et, ecce, ut eras, impotens atque inefficax permanebis. Dixit, et evigilantem illam in ea, quam ante dudum contraxerat, debilitate reliquit. Hoc facto gloriosus Martyr venerando firmavit exemplo, id quod ait psalmista: Vovete, et reddite Domino Deo nostro omnes, qui in circuitu ejus affertis munera.

8 Postquam per reverendissimum et vere Deo dignum archiantistitem divum Brunonem, fratrem imperatoris Ottonis, cognomento Rufi, cum magno honore ad nos pignora sanctissimi Pantaleonis martyris essent translata, multifarie longe lateque multisque modis signorum privilegiis Dominus dilectum sibi Testem mundo declarare dignatus est, illius, ut opinor, non immemor sponsionis paternæ, per quam ei polliceri dignatus est, dicens: Non diceris ultra Pantaleon; sed Pantaeleymon, quod interpretatur omnium miserens; quia videlicet plurimos liberaturus eris a præsentis vitæ periculis et ab æterna damnatione: denique tu eris portus naufragantium, medicus, dæmonum effugator. Hæc ergo, charissimi, signorum privilegia frequenter Dominum complesse, sæpiusque frequentasse per merita beatissimi Martyris, uti nobis per nostros persæpe innuitur, perspicuum est, qui et hæc videre præsentis meruere: ex quibus pauca pro modulo nostro, utpote quosdam flosculos decerpentes,

voto facto, sanatur; violato, puniter.

E

F
Paucæ de multis miraculis, post allatas Coloniae reliquias facta;

A cerpentes, ad laudem Martyris, et ad profectum presentium et futurorum, memoriae commendare dignissimum duximus.

9 Quidam igitur claudus, omnibus corporis artibus destitutus, omni que virtute privatus, ut vix manibus a terra reptare valeret, ad patrocinium Martyris per sustentationem cognatorum est delatus; ubi a fratre, cui suscipiendorum pauperum cura fuerat credita, satis charitative susceptus, in quoddam habitaculum, in quo luminaria divinis Officiis efficiebantur, est collocatus, quod in latere sinistro ejusdem ecclesiae situm fuerat, in quo loco nunc oratorium pulcherrimum miro opere consistit fundatum; ubi etiam per aliquod temporis spatium humane tractatur. Hic ergo quamquam omnibus corporis artibus esset piger et destitutus, tamen sanctae devotionis ardore jejuniis, vigiliis et obsecrationibus continue vacabat, nocturnalesque vigiliis persaepe praeveniebat; et se admirabilem et laudabilem cunctis exhibebat: eique pro suae devotionis fervore, ut eo expeditius absque ulla formidine orationi incumberet, valvas templi fratres aperire solebant statim.

10 Cumque quadam nocte ex more venisset, regiamque tintillaret *g*, et fratres, assiduitate illa permoti, aperire sibi diutissime remorarentur, illeque, ut consuetus fuerat, pernox ibidem ante regiam templi orationibus incumberet, ecce, quidam adolescens sibi astitit, veste ornatus, facie decora, simillimus beato martyri Pantaleoni, cujus forte ante formam in picturis recognoverat; qui ei sustentacula sua, quae manibus gestare consuevit, distraxit, eaque a se eminus projecit; et ex oculis ejus evanuit. Tunc ille dira voce exclamans (nam nimia formidine percussus fuerat) cunctos fratres perterruit; eisque ad se singillatim currentibus cuncta, quae sibi acciderant, enarravit; conquerens, quod sibi sua sustentacula diripisset. Cumque fratres misericordia moti, ejus sustentacula quaesissent, ecce, isdem cum eis currere coepit, quasi ad quaeritandum fratribus suppeditaturus. Postmodum vero accersitus ad fratres, et de perpetrati signi auctore diligentius requisitus, Non cujuscunque, inquit, Sancti, sed beati Pantaleonis martyris meritis, cujus patrocinia sedulus flagitabam, donatus sum sospitati. Tunc fratres, rei veritate agnita, laudibus condignis Dominum extulerunt. Et idem, ob recordationem tam eximii signi, formam suam in pavimento ejusdem Martyris [in] choro ex parvis lapidibus manu propria composuit, suaeque sustentacula; postmodum inventa, in quadam linea ante aram ejus suspendit, et in servitio beati Martyris et fratrum per multorum temporum curricula, laudans Deum, permansit.

ANNOTATA.

a Hujus rei monumentum aliud nullum nobis occurrit, praeterquam hic, et in Menologio Basilii imperatoris, cujus textum Latine versum habes supra in Commentario praevio § 1, num. 4. Quamquam ibi nihil dicitur de annua illa ac prodigiosa lactis et sanguinis vicissitudine.

b Quantum quidem ex scriptoris hujus aetate licebit conjicere infra num. 12, non videntur haec alium spectare Michaellem, quam Palaeologum, qui seculo decimo tertio imperium Constantinopolitanum Latinis eripuit: nam qui seculo undeci-

mo imperarunt, nimis antiqui apparent: tametsi, quae hic narrantur, nihilo magis de Palaeologo Michaelle legerim, quam de prioribus.

c Erat initium hujus vocis ita maculatum, ut ne divinari quidem potuerit, quid fuisset: neque lucem afferunt Massagetæ, qui olim ad Oxi fluvii, ex Oriente in mare Caspium fluentis, fontes habitarunt.

d Aroldum, sive Haroldum aut Haraldum Russiae regem nullum novimus; Daniæ quidem et Norvegiæ plures fuerunt; sed nullus occurrit, in quem congruere noverimus hanc historiam. Erant sane in apographo nostro menda plurima, imperitissimum amanuensem manifeste arguentia. Dubium ergo est, satisne hic etiam fidelis fuerit.

e Rufi seu Rubei cognomentum Othoni secundo, Othonis magni filio, inditum fuisse, Cuspinianus aliique probant: non hujus tamen frater, sed patruus fuit Bruno archiantistes; per quem pignora S. Pantaleonis Coloniense cœnobium obtinuit; ut supra dictum in Commentario praevio § 4, num. 43. Vel hinc argue. scriptoris hujus aetatem procul ab iis rebus ac temporibus remotam fuisse, in quibus adeo peregrinum se prodit, cum ad monasterii sui historiam proprie spectent.

f Textus hic citatur ex Actis antiquioribus Mss.

g Tintillaret, frequentativus est a tintino, id est pulso.

CAPUT II.

Alicæ ejusdem apparitiones et beneficia, itemque pœnæ ejus cultum negligentium.

Aliud quoque insigne miraculum apud nos celebratum est; et operæ pretium credimus, etiam hoc in paginis texere, quod multorum relatione et memoria recitatur: quia, etsi de re terribili in relatione metus est, in ædificatione fit fructus. Quidam igitur subregulus *a*, ex provincia Saxonum exortus, divitiis fretus, omniumque rerum mundanarum affluentia sublimatus, a sævissimo hoste arreptus, per multorum temporum curricula atrociter et hostiliter est cruciatus. Cumque fama virtutum beati Pantaleonis ubique volitaret, eamque cognovissent de cœtu procerum, quos gloria rerum reddebat superos variusque decor specierum, qui et ejus cœvi et affines fuere, corde credentes ad justitiam, quod velicet nonnullis dono suae largitatis impertiret, huic quoque exoratus non abnueret; consilio cum parentibus deliberato, catenis constrictum ferroque oneratum ad memoriam Patroni nostri detulerunt, sicque ante aram ejus locaverunt. Cumque ex rogatu cognatorum reliquiae Martyris adducerentur, ecce, ipse dæmon moram pati nesciens, non sustinere prævalens, quo ad eum deveniret scrinium Martyris, hominem instanter vexare coepit; eumque a terra aliquantulum sursum suspendens, una cum vehiculo, in quo ligatus fuerat, de gradibus, per quos ad aram ascendebat, præcipitem dedit; ibique dæmon per secessum corporis egrediens, hominem quidem incolumem, sed, ut eum vere decuit, foedissime dereliquit. Cumque homo ablatus atque reffectus fuisset, catenas propriis manibus ante aram Martyris suspendit, ejusque se domi-

Item liberatio dæmoniaci.

F

nio

EX MS.
ANTIQUO.

Helmward-
husienses mo-
nachii Sancti
festum negli-
gere volentes,
b

nio mancipavit; et in patriam regressus, pallium Martyri satis utile, annuatimque censum, quousque superfuit, per suos fidelissimos transmisit, ob indicium videlicet suæ sospitatis.

12 Dignum etiam duximus memoriæ commendare, quod in Saxoniae partibus, in cœnobio quodam Helmwardeshusim *b*, ejusdem ecclesiæ fratre referente, audivimus. Hæc enim ecclesia, ab antiquitate priorum familiaritate fraternitatis conjuncta ecclesiæ nostræ, ad roborandam ejusdem fraternitatis stabilitatem, memoriam sanctissimi patroni nostri Pantaeleymonis agere decreverunt, ecclesiæque nostra tradente, historiam gestorum ejus cum cantu melodice canendam susceperunt. Verum, quia posteritas minorum sæpe abolere solet statuta majorum, ad perpetuandum tam salubris statuti decretum, totius capituli consensu firmatum est, ut post laborem divini servitii tam solemnem diei fratribus, ad refectionem venientibus, præter solitum, aliquod charitatis impenderetur solatium. Sed religiosis, qui hæc instituerant, de medio sublatis, refrigescere charitate majorum, per negligentiam procuratorum subtractum est eisdem fratribus statutum charitatis solatium.

de cælo terren-
tur.

13 Quod fratres sub taciturnitate transeuntes, jam quarto anno dissimulare nolentes, cum in vigilia beati Pantaleonis audissent, se nihil solatii ob tanti festi memoriam recepturos, decreverunt unanimiter, se nequaquam sæpe memorandi Patroni nostri celebrare solemnia. Veniente itaque vespertinali tempore, cum quotidiana compulsatione Vesperas feriali more celebravere. Cumque canticum Euangelii, scilicet "Magnificat anima mea Dominum" decantarent, subito aëre sereno tanta fulgura tonitruaque micuere, ut nemo fratrum in sedibus suis auderet subsistere. His in hoc timore positis, subita percussione tonitruum omnis ecclesia concussa est; sed et quædam pars altaris scissa apparuit. Nam cum universa, vi tempestatum, concussa viderentur, inter hos angustiarum motus præcentor ejusdem ecclesiæ reminiscens, ob injuriam Sancto Dei factam tali eos turbine quassari, emissa voce in excelsum, antiphonam "Adest beati Pantaleonis festiva solemnitas" decantare cœpit: cui universi applaudentes, vespertinale Officium condigna modulatione ob devotionem hujus pii Patroni nostri solemniter peregerunt. Nec mora, universa turbatio tempestatum conquievit. Sicque factum est, ut majori veneratione cum frequentarent, cujus meritum apud æternum Regem sic excelsum judicarent.

Miles mori-
bundus, sua-
dente Sancto,
c

14 Nec prætereundum existimo, quid virtus divina per merita hujus sancti Martyris in Argentina *c* civitate operari voluerit. Fuit itaque in præfata urbe miles quidam beato Martyri continue in eleemosynis, in orationibus, ceterisque bonorum actibus, pro possibilitate sui affectus, devotus: hic die quadam urbe egressus, prope muros civitatis ab hostibus suis circumventus et letali vulnere percussus est: qui cadens in terram, cum deficiens, jam jamque exanimis, jaceret, videt beatum Pantaleonem, cui devotum famulatum semper exhibuerat, vultu venerando, veste sericis auroque radiante, capiti suo assidentem, et leni tactu manuum vulnera ipsius contrectantem, caputque, in quo letale vulnus acceperat, quod quasi per medium sectione divisum videbatur, manibus suis medentem: cui inter cetera dixit: Dispone statum rerum tua-

rum, et præcipue quæ ad longi itineris viaticum D pertinent; ne subito subtractus, ante præsentiam ipsius, cui rationem operum tuorum redditurus es, immunitus assistas. Quo percunctante, quis esset, qui tanta beneficia præstans sibi loqueretur, hæc ab eo audivit: Ego sum, inquit, Pantaleon, qui sanguine meo Christum in terra glorificavi; et, quia obsequium servitutis, quod mihi semper devotus exhibebas, condigna gratitudine aspexi, nunc ad consolandum te gratia ipsius adveni.

15 Socii itaque ejus, qui fuga lapsi, tristem amicis ipsius nuntium in urbem apportaverant, cum sacerdotibus et multitudine plebis egressi, deficientem et pene exanimem invenerunt. Ubi continuo sacerdotis unctione, et vivifici corporis et sanguinis Domini perceptione, confessione pure præmissa, munitus est. His itaque gestis, et multitudine circum sedente, et finem ipsius præstolante, elevatis oculis, respiciensque in populum, Cur, ait, beatum Pantaleonem, quem præsentem aspicitis, condigna veneratione non honoratis? Quibus circumspicientibus et hæsitantibus: Nequaquam, ajunt, Sanctum, quem dicis hic esse, perspeximus. Et ille cum stupore, Numquid, ait, non videtis, quanta claritate vultus, quantoque decore vestium ornatus capiti meo assidet, et corpus meum graviter vulneratum misericorditer fovens, consolationem mihi præstat, ne timere debeam? Et hæc dicens, mirantibus universis, oculis cum reverentia demissis, mundi miserias relinquens, hominem exiit. Qui cum magno luctu ab amicis et cognatis de loco elevatus, manibus bajulorum in urbem delatus est, ibique condigno honore, ut talem hominem decuit, terris commendatur.

16 Post decessum itaque ipsius ad tribunal judicis adductus cum suo sanctissimo Protectore advenit. Et ille pius Omnium miserens *, genibus terribilis Judicis submissus, hominis illius salutem sibi dari petiit. Cumque a Præsidente responsum esset, nequaquam id fieri posse, majori instantia beatus Martyr hominem hunc sibi dari postulavit. Sed Judice in sententia persistente, propius ille sanctissimus Patronus accedens, Recordare, inquit, Domine, vulnere meorum, et sanguinis mei pro tui nominis gloria effusionem, et hominem hunc mihi concede, ut ob memoriam nominis mei glorificetur nomen tuum in gentibus. F Cui Dominus pia voce ait: Faciam quod petisti: judicii sententia per triginta dierum spatium differatur; in cujus temporis spatio facultatem habeat amicis suis apparendi, et ipsos petendi, ut ea, quæ ad salutem æternam sunt, pro eo incessanter agere studeant.

17 His induciis ille acceptis, et a judicio regressus, amicis et cognatis, per visum et manifeste, die ac nocte, in urbe, in domibus, in campis et silvis frequenter apparebat, dicens, qualiter per intercessionem sanctissimi martyris Pantaleonis induciis acceptis, eos commovere per se permissum sit. Unde, ait, miseremini, o amici, et de hereditate et rebus meis reddite universis, quibus teneor, debita, ne propter querelas eorum, diebus acceptæ dilationis transactis, manus Domini cum terribili sententia *d* tangat me; et eleemosynis et orationibus Missarumque celebrationibus mihi, dum potestis, succurrite; quia locus petendi non erit, cum in sortem mortis, cujus debitum solvi, transieritis. Sic per triginta dierum spatium amicis et cognatis

munitus Via-
tico decedit e-
vita; nistitur-
que judicio,

E

ubi eodem in-
tercedente,
obtinet facul-
tatem amicis
apparendi,
* id est,
Panteleemon

eorumque suf-
fragia postu-
landi,

A cognatis apparens, pro se fieri orationes et ea, quæ spectant ad salutem, assidue exorabat. Nec dubium est, quin, transactis induciis, suffragio misericordis Patroni et pii Protectoris veniam invenerit, cui concessum est, ut ejus meritis vinculis carnis exutus, opera justitiæ, quæ minus vivens impleverat, per amicorum suffragia, eis apparendo et colloquendo, consequeretur.

*uella morbo
duco misere
ria,*

18 Fuit quidam vir, secundum mediocritatem vitæ admodum dives, competentem sibi sortitus uxorem, ex cujus conjunctione filiam suscepit, cui nomen Gertrudis in baptismo datum est. Hæc annorum circa septem traditur, ut moris est, cuidam religiosæ personæ erudienda, quatenus puerilis ætas disciplinis mancipata, minus, quam assolet, insolesceret. Primum igitur litterarum elementis instruitur, deinde tenorem Davidici carminis studio sagaci edocta est. Quæ dum aliquamdiu in his versaretur studiis, inscrutabili omnipotentis Dei judicio morbo ca-

B duco percussa est: et primo quidem vertiginem capitis grassantem sentiens, tota postmodum in mentis alienationem perducta est: quod ejus magistra advertens, parentibus causam tristi nuntio indicavit. At illi huic nuntio non facile credendum arbitantes, renuntiant, quatenus cœptæ operam doctrinæ circa filiam sine hæsitatione exsequatur. Puella tamen per temporum intervalla levius habere visa est; sed rursus, invalescente morbo, importunos clamores dentiumque stridores emisit; adeo ut magistram in stuporem verteret vehementem. Ubi autem rei veritas parentibus innotuit, dissimulatum prius dolorem renovarunt; ægram, a magistra receptam, propriis laribus adducunt, infirmitatis qualitatem exploraturi. Nec mora, puella in conspectu eorum horrido gestu infremuit, moreque lunaticæ huc illucque debacchando ac vociferando collabatur, miserum intuentibus spectaculum exhibens. Erat autem morbi passio valida; ita utsagittæ, cælitus missæ, sicut ipsa fatebatur, in eam infigerentur, et crura invisibiliter ei præcidi viderentur. Adeo namque amens effecta est, ut, nisi ei sedula adesset custodia, aquis se quocumque repertis præfocasset: fusum etiam quadam die manu tenens, guttur transfigere nisa est; reliqua membra simili crudelitate, si sine-

*ope S. Cor-
nelii tantisper
anata, sed
abinde rela-
ens,*

C retur, debilitatura.

19 Tunc parentes ejulantes, ad basilicas et patrocinia Sanctorum illam deducendam decreverunt, quatenus eorum meritis ægram suam omnipotens Deus sanitati restitueret. Adeuntes autem basilicam beati Cornelii *e* in villa, cui vocabulum est Inda, pro ea ibidem misericordiam Domini et patrocinia sancti Cornelii implorabant, plurimos præ doloris et affectus immanitate lacrymas effundentes. Interea puella debiles artus erigens, ægritudinem suam per merita sancti Cornelii sensit levigari, votisque peractis, domum cum parentibus et delatoribus reversa, integram sanitatem adeptæ. Parvo post hæc tempore emenso, pristinæ invaletudinis molestia recruduit, miseramque puellulam lues recidiva tantis passionum ludibriis subjugavit, ut primam infirmitatem acerbitate sui superaret. Quid ergo miseri parentes facere, quid moliri possent, ignorabant. Medicorum etiam opem adhibentes, nihil contra hujusmodi infirmitatem profecerunt.

20 Mater vero audiens de beato Pantaleone martyre, quod multis per ejus merita Christus

auxiliaretur, lacrymis suffusa, ad eum preces assiduas gemitibus delegavit, quatenus filiæ suæ cruciatibus benignitatis suæ clementia mederetur. Vovit insuper, si optatam consequeretur sanitatem, triginta continuis diebus nudis plantis laneisque induta ejus basilicam adiret. Talibus votis mulier prælibatis, sæpius Martyrem pro filia sollicitabat; et, ecce, appropinquante festo ejusdem Martyris, cum illa quadam nocte somno quiesceret, astitit ei sæpe dictus Patronus, et ait: Ut quid me, mulier, tantopere sollicitasti? Surge, et ad monasterium meum cum filia progredere: aderunt ei per me Dei beneficia. Expergefata mulier, intellexit munus divinum; veniensque cum filia ad basilicam Martyris, pro sanitate ipsius grates Christo ejusque Martyri reddens, vota supradicta solvit, et tam evidens miraculum fratribus indicavit.

21 In episcopatu Vivariensi *f* quædam villa, Sisicha nomine, sita est; cujus accolæ festivitatem beati Pantaleonis, omni servili opere postposito, condigna celebritate venerabantur. Quæ festivitas ex antiquorum devotione et ex diutina annuæ venerationis observantia apud eos in consuetudine habebatur; ut quasi ex legali traditione usque ad hæc tempora inviolabiliter duraverit. Sed, sicut posteritas sæpius antiquas institutas observantias infirmare consuevit, quodam anno unus prædictorum accolarum instinctu diaboli in die beati Martyris, parvipendens ritum celebrationis illius, vicinis et contribulibus ex more ipsa die celebrantibus, præcepit mancipio suo, quatenus jumenta loris stricta vehiculo conjugaret; [et] ad colligendam messem pergeret, ipse quoque ad eandem operam ejus vestigia sequi non erubescens. Videntes autem vicini, tantam hominis præsumptionem irreligionis arguentes, improperebant ei, dicentes: Venerandam sancti Pantaleonis solemnitatem cum ceteris te oportuit celebrem ducere; et, ecce, absque verecundia et respectu Christi ejusque Martyris ad messem invisus prævaricator properas. Digna temeritati tuæ ultio debetur, qui hodie Sancto Dei derogare, et homines tuo facto exasperare non vereris.

22 Hæc et similia illis referentibus, prævaricator ille, similis aspidi obturanti aures suas, velocius pertransiit; agrorumque suorum confinia nactus, totum diem in messis collectione transegit. Vespertino vero tempore, dum jam revertit, quasi rebus consulisset, statueret, ecce, in medio itinere fulgurei ignium globi, cum ingenti tonitruo in vehiculum redeuntis illati, illud cum messe ac jumentis concremarunt, ut nulla combustorum vestigia remanerent. Quæ res dum præfatis accolis, qui ei divinam ultionem proficiscenti imprecari fuerant, divulgata innotuit, majori devotione circa beatum Pantaleonem profecerunt, ejusque festivitatis celebritatem Dominicæ diei æqualem habendam statuerunt.

*EX MS.
ANTIQUO.
ab apparente
tandem S.
Pantaleone
valetudini re-
stituitur.*

*Apud Viva-
rienses pecu-
liari cultu
agitur Sancti
festum,
f*

E

*quod quidam
violans, igne
caelesti puni-
tur.
f*

ANNOTATA.

a Subregulus, id est princeps regiæ propemodum potestatis. Cangius.

b De cænobio Helmwardeshusano, sive Helmershusano, Ordinis S. Benedicti, in diœcesi Paderbornensi ad fines Hassiæ olim sito, at nunc diruto, agit Schatenus noster in Annalibus Paderbornensibus ad annum Christi 998, quo conditum illud

EX MS.
ANTIQUO.

illud fuisse tradit, ac subinde anno 1012 una cum templo consecratum a S. Meinwerco. Hinc de auctoris hujus ætate utcumque licet conjicere : agit hic enim de antiquissima suo tempore fraternitate inter utrumque cœnobium, Pantaleoniticum scilicet, quod suum vocat ; (unde professionem ejus intelligas) et Helmershusanum : atqui hæc fraternitas iniri non potuit ante seculum undecimum, ut ex primordiis Helmershusanis palam fit ; et inita forte est multo serius : non videtur ergo hic scriptor ad idem seculum undecimum posse referri, sed potius ad posteriora, duodecimum nempe, vel potius decimum tertium, et quidem adultum ; cum de Michaelē Græcorum imperatore meminerit nuper defuncto.

c Argentina, seu Argentoratum, vulgo Strassburg, notissima est urbs et caput Alsatiæ.

b Cave, hic intelligas sententiam æternæ damnationis : hujus enim reatum nulla cujusvis ope extra statum viatoris positus abstergere quisquam potest. Sententiam ergo terribilem appellat eam, qua se diutissime a conspectu divino remotum ac piacularibus flammis addictum iri, jam noverat ; nisi vivorum suffragia intercederent ; quibus salus quidem justo mortuo accelerari potest ; injusto obtineri non potest.

e S. Cornelii Papæ et martyris cœnobium, vulgo Cornelimunster, ab imperatore Ludovico Pio fundatum est Aquisgrano haud procul, ad Indam rivulum, unde et Indense dicitur. Adisis Annales Benedictinorum tom. 2, lib. 28, num. 24.

f Est episcopatus Vivariensis in Occitania, archiepiscopatus Viennensi suffraganeus, ad Garumnam fluvium.

DE CÆCO S. PANTALEONIS

B ITEM DE SS. HERMOLAO PRESB., HERMIPPO
ET HERMOCRATE MM.

P. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

IN PERSECUT.
DIOCLETIANI.
Colitur hodie
a Græcis Cæ-
cus S. Pantaleonis ;

Sancti Pantaleonis martyrium, ut modo vidimus, quatuor saltem alia decorarunt ; quorum etiam in sacris Fastis memoria celebratur ; Cæci videlicet, cui visum restituerat ; Hermolai, a quo Christiana fide fuerat imbutus ; et sociorum ejus Hermippi atque Hermocratis ; quos omnes, tametsi ante S. Pantaleonem occubuerint, hoc tamen loco reponimus, quod horum notitia ex Actis illius repeti debeat. Ac de Cæco quidem hoc eodem die commemoratio adjicitur in Menæo Chiffletii Ms., cujus talis est annuntiatio : « ζ' Παντελεήμονος Ὁ Τυφλὸς αὐτοῦ : Die xxvii. (Julii) Pantaleomonis. Cæcus ejus. Menæa magna excusa Officio S. Pantaleonis hæc interserunt Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ ὑπο τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος ἰαθεῖς Τυφλὸς ἔϊφει τελευτῶνται : Eadem die Cæcus a sancto Panteleémone sanatus martyrium consummat : Tum duos hosce versiculos subjiciunt :

Αὐγὴν ἐφευρών σαρκικῶν Τυφλὸς λύχων,
καὶ ψυχικὴν ἠθοροισεν αὐγὴν ἐκ ἔϊφους.

Lucem assecutus corporis Cæcus, simul

C Ab ense lucem spiritus cæsus tulit.

Neque de illo amplius quidquam occurrit. Ejus Acta peti debent ex Actis S. Pantaleonis supra a num. 8 usque ad 13.

at Hermolaus
et Socii pri-
die :

2 Hermolai vero et Sociorum ejus cultus multo est illustrior, neque in ecclesia solum Græca, sed ubique vulgatus. Apud Græcos Officium habent cum Officio S. Parasceves permixtum die xxvi Julii, ut videre est in Menæis impressis ; ubi annuntiantur his verbis : Μηδὲ τῷ αὐτῷ καὶ τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἑρμολάου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. Eodem mense (Julio) die xxvi, sancti ac sacri martyris Hermolai et Sociorum ejus. Consonant Typicum S. Sabæ, Horologium Cryptæ Ferratæ, Anthologium Arcudii, ceteraque fere, quæ pro S. Pantaleone in Commentario prævio § 1, num. 2 citata sunt. Menæa tamen magna sub finem Acoluthiæ repetitam eorumdem memoriam hoc elogio exornant :

Ἑρμίππος, Ἑρμόλος, ἡδ' Ἑρμοκράτης
Ἑρμῆν σέβοντας ἤσχυαν παρόρησι.

Hermippus, Hermolaus, Hermacrates sua
Constantia fregere Mercurii asseclas.

Allusio est ad nomina singulorum Martyrum, quæ

cum ducta sint a voce Ἑρμῆς, quæ Mercurium significat, usque adeo tamen iis reipsa non congruerint ; ut ipsos etiam, qui Mercurium venerabantur, idololatrias liberrima Christianæ religionis confessione pudefecerint. Subditur ibidem Actorum narratio brevis ; quam, quia non rebus tantum, sed fere etiam verbis consonat cum illa, quam ex Synaxario Basilii imperatoris Græce dedimus ad calcem tomi primi hujus mensis, hic prætermitemus, unum pro gemino vertisse contenti : Sic ergo Latine sonat Synaxarium pag. 696 exhibitum :

3 Eodem mense, die xxvi, certamen sancti hieromartyris Hermolai ac Sociorum ejus. Hermolaus hieromartyr ; et qui cum eo erant, Hermippus et Hermocrates, presbyteri fuerunt ex clero Nicomediensis ecclesiæ, residui e viginti Sanctorum ab impio Maximiano in æde sacra exustorum millibus, et in quadam domuncula latitantes. Postquam autem apprehensus sanctus Pantelemon, sceleratoque Maximiano in quæstionem datus, de Hermolao dicere coactus esset, ubi delitesceret, et locum (ut qui nesciret mentiri) indicasset, comprehensi sunt et ipsi Hermolaus, Hermippus, et Hermocrates : cumque vincti sisterentur tyranno, Christum intrepide confessi sunt ; idolaque ludibrio habita proscindere convitiis, miseros esse dictitantes, qui fiduciam in iis aliquam collocarent. Quamobrem post varios cruciatus capite plexi sunt, peractoque certamine, regnum indissolubile vitamque sempiternam adepti. Ita Synaxarium Basilii, cui consonant, ut jam dixi Menæa impressa ; imo et Menologium Sirlleti apud Canisium ; quamquam hoc illis aliquanto succinctius est.

4 Observa porro ex dictis 1. Non eamdem diem apud Græcos horum Martyrum memoriæ consecrari, quæ assignatur celebritati S. Pantaleonis ; ut modo fit apud Latinos. 2. Antiquam esse Orientalis ecclesiæ traditionem de sacerdotio non Hermolai dumtaxat, sed etiam Sociorum ejus ; licet Sociis illum titulum non adscribat Nicephorus Callistus lib. 7, cap. 14, sed soli Hermolao addat τῷ ἱερεῖ, hoc est, sacerdoti, non episcopo, ut perperam vertit interpres. 3. Neque in hoc elogio, neque in aliis, quæ proxime citavi, neque in odis eorum

Horum elogi-
um ex syna-
xario Basilii
imp.An sacerdotes
fuerint ; an
fratres.

A eorum in Menæis, neque in Actis Metaphrasticis S. Pantaleonis, neque apud Nicephorum, tres hos Martyres, aut saltem duos eorum, appellari fratres; ut a Latinis appellari, mox ostendemus. 4. Denique quod residui fuisse dicantur ex viginti millibus Sanctorum in ecclesia combustorum, id non ita necessario intelligendum esse, ut ipsimet inclusi in eadem ecclesia fuerint: nisi quis velit iis tribuere, quod de solo Anthimo episcopo Menæa tradunt et Synaxarium Basilii, eum scilicet ope divina, postquam omnes in eadem ecclesia jam obsessa baptizasset, evasisse, ut plures Christo lucrificeret. De incensa autem cum Christianis ecclesia Nicomediensi vide Nicephorum Callistum lib. 7 cap. 6, vel Annales Baronii ad an. 301; nobis agendum de hac re erit die xxv Decembris, quo sacrum illud Martyrum agmen in Martyrologio Romano annuntiatur; licet eos Græci celebrent die xxviii ejusdem mensis. Quod autem Græce viginti millia fuisse narrentur, numerus, credo, certus pro incerto et magno usurpatus, more satis usitato, fuerit. Verum de hoc alibi.

B 5 Fastis Latinis solus primum adscribi cœpit Hermolaus, ut patet ex Martyrologio Romano veteri Rosweydingo, quod ante medium seculi octavi collectum putamus; ubi vi Kal. Aug. legitur: Nicomediæ Hermolai presbyteri; neque quidquam additur. Solum etiam toto posterius seculo Wandelbertus annuntiat ad eundem diem, hoc versiculo:

Presbyter Hermolaus sexta martyrque coruscat. Solus etiam comparet apud Adonem, qui eodem die sic habet: Apud Nicomediam natalis sancti Hermolai presbyteri; cujus doctrina beatus Pantaleon ad fidem conversus est: qui tentus a Maximiano, capitali sententia ob confessionem Christi punitus est. Adoni congruit Notkerus: non item Usuardus ad illum diem: hic enim tres simul Pugiles ad aciem Sanctorum producit hoc modo: Nicomediæ, beatorum martyrum Hermolai presbyteri, Hernempi et Hermogratii fratrum; qui post multas pœnas sibi illatas a Maximiano imperatore, capitali sententia ob confessionem Christi puniti sunt. Usuardum exprimunt Martyrologium Belini ac modernum Romanum; nisi quod in hoc nomina corriguntur Hermippi et Hermocratis, quæ in illo, quam apud Usuardum, corruptius legebantur. C Herenepi et Hermogenis: utrumque ab Usuardo differt et aliis antiquis, quod eodem die Hermolaum proponat et Pantaleonem; cum veteres Martyrologi die xxvii de primo tantum agant, postridie de secundo, idque more Græcorum quidem servato, sed non die; cum hi diem xxvi Hermolao et Sociis, sequentem vero Pantaleoni tribuant.

6 Reliquis S. Hermolai ecclesiæ variæ gloriantur; sed præ omnibus ecclesia S. Simeonis, vulgo Majoris, in urbe Veneta; utpote quæ corpus ejus, Nicomedia translatus Venetias, urna marmorea conclusum asservet; ut asserunt Nicolaus Doglioni in libello Italico de mirabilibus Venetiarum pag. 346, Ughellus in Italia sacra editionis novæ tom. 5, col. 1180, aliique, quos inter etiam Petrus de Natalibus lib. 6, cap. 145, addens, illud ibi plurimis miraculis pollere. Quo autem tempore vel modo eo sit allatum, non legimus. Acta S. Hermolai nulla videntur seorsum olim fuisse scripta: nam quidquid vel Martyrologi Latini antiquiores, vel ecclesia Græca de illis tradunt, ea deprompta fere sunt ex Actis S. Pantaleonis, ut vidimus: ut adeo manifestum sit, recentiora

Julii Tomus VI.

esse, quæ ex Codice Ms. sanctæ eremi Camaldulensis descripsit olim Papebrochius noster. Sunt vero ea hujusmodi, ut locum hic neutiquam habere digna sunt, ut vel obiter legenti apparebit. Visum est tamen illa non prætermittere, postquam deprehendi, eorum compendium typis olim esse vulgatum in Catalogo Sanctorum Petri de Natalibus episcopi Equilini, et quidem aliquanto correctius. Itaque quanti valeat rivulus ille, ex fonte collige, quam eam unice ob causam subjicio. Quod si antiquiora melioraque, aut certe minus mala, desideret, adeat Acta S. Pantaleonis supra capp. 1 et 3.

AUCTORE
P. B.

ACTA SPURIA

S. Hermolai presb. et martyris ex
Ms. codice S. eremi Camaldulensis fol. 100.

E

Hermolaus, vir Christianissimus, non ex infimis Romanis a originem duxit; et ab ipsis cunabilis Deo serviens, et ab omni spurcitia se præcavens, divinitus ad sacerdotii dignitatem provehi meruit. Deinde multos in fide Christi paterna dilectione, spretis hæresibus omnibus, publice docuit; inter quos maxime Savinam, ex nobili genere ortam b, sua admonitione ad fidem Christi attraxit. Pantaleonem, illustrem virum, Eustorgii senatoris filium, non solum litteris erudit, sed etiam Christi agonothetam c fieri constituit.

S. Hermolaus
post opera apostolica

2 Hoc audiens Maximianus imperator d, sævissimus persequitur, ad se venire præcepit B. Hermolaum. Qui sic inquit ait: tu es Hermolaus, qui multa deceptione suades colentes invictissimos deos? Cui B. Hermolaus audacter respondit: Audi tu, imperator; si derelinqueres vana templa deorum, et adorares unum Deum cæli, cui omnia visibilia et invisibilia subjecta sunt in cælo et in terra, et cujus ditioni universa elementa subjiciuntur, simili modo te confortarem; et ostenderem tibi, quo ordine de tenebris ad lucem convertereris; et, deposito diadmate, ad sacri baptismatis undam properares; et pro certo crederes, unum Deum esse omnipotentem, consubstantialem, et incommutabilem, et coæternum, Patrem et Filium et Spiritum sanctum: Patrem a nullo esse factum, nec genitum, nec creatum; Filium a Patre solo genitum; Spiritum sanctum ab utroque procedentem e. Et quid multa? In hoc mundo variis coruscans miraculis, fecit inenarrabilia prodigia, quorum numerum, etsi omnes artus hominum verterentur in linguas, dinumerare non valerent.

coram maximiano imp.
Christum confessus,

3 Adhæc sævissimus imperator ira commotus, ait: Si tu prospiceres ad excellentiam imperii mei, non mihi talia nefanda narrares, et deos meos adorares. Tunc B. Hermolaus dixit ei: Si ad apicem Romani imperii provideres, quæ sit ejus sublimitas, quæ per me dicta sunt, ut tibi dicerem, rogares; et deos, quos hactenus adorasti, dehinc penitus præcipitares: nam dii tui cujusmodi sunt? Si obruuntur, per se surgere nequeunt; et his meliores sunt corniculæ, quæ volitant inter medium cæli et terræ;

explosis idolis,

71 et

EX MS.
CAMALD.

et ipsi dii tui frivoli sunt; quamvis oculos habeant, tamen non vident; manus habent, et non palpant; pedes habent, et non ambulant, nec sibi subvenire possunt, nec tibi. Sed si tales superstitiones derelinqueres; et Deum patrem omnipotentem adorares, qui te ex nihilo creavit, nobilitatem Romani imperii prolongares. Equidem cum sic tractaveris et parvipenderis quod tibi suggero, utrumque et terrenum et caeleste amittes.

torquetur, so-
lante angelo.

4 Cumque S. Hermolaus talia narraret, Maximianus, sævissimus persecutor, tradidit eum tortoribus, ut diversis pœnis eum afficerent. Tunc ministri, jussis imperatoris obedientes, apprehenderunt eum nudum, excoriantes eum, usque dum carnes ejus in terram defluerunt. Qui dum sic tractaretur, apparuit ei angelus Domini confortans eum, et ait: Hermolae, martyr Christi pretiose, ne timeas tormenta, quæ isti malitiose tibi inferunt: sed pro certamine debetur tibi corona vitæ. Cui S. Hermolaus inquires ait: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui me dignatus es etiam per angelum tuum visitare.

B Tunc deponentes eum de eculeo, et induentes vestimentis, quibus erat exutus, deferebant eum ad imperatorem.

Spernit tyran-
ni promissu:

5 Cumque eum imperator conspiceret, dixit: Hermolæ, nimium doleo de nobilitate tua et de specie tua imperio digna. Revertere, et dimitte vanam religionem, quam hactenus sequutus es; et præ omnibus major eris in palatio meo, et præpotens eris omnibus illis civitatibus, quæ subiacent imperiali ditioni meæ. Cui S. Hermolaus inquit: Audi tu, scelerate et omnium iniquorum princeps; quare me vis sequestrari a participatione corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, et optas me habere in palatio tuo, et tuis præponere civitatibus? Nam palatium tuum et civitates tuæ temporales sunt: sed palatium Christi et civitates ejus sempiternales sunt. Quod si in mandatis Domini mei perseveravero, una ex illis non deficiet mihi, et pro certamine adipiscar mihi coronam vitæ. Tibi vero et omnibus tuis sequacibus debetur pœna sempiterna. Hæc audiens imperator, verberando jussit eum trudi in carcerem.

et retrusus in
carcerem mul-
tos sanat et
convertit,

C 6 Qui cum retrusus esset in carcerem, multi Christiani noctu ad eum causa visitationis veniebant, et de rebus necessariis ei subveniebant. At Domini pietatis, quæ semper in suis fidelibus operatur, nec desit in isto. Equidem cum S. Hermolaus detentus esset in carcere, diversa mirabilia per eum D. N. Jesus Christus operari dignatus est: mancis reddidit dexterarum, erutis oculis lumen restituit, et quassatos maris periculo in portu salutis, vocato nomine ejus, sedatis fluctibus, conduxit, dæmones ejecit, febres depulit, surdis reddidit auditum, cæcis visum, paralyticis gressum donavit; et quidquid pro eleemosyna acquirebat, totum inter pauperes distribuebat. Ibidem vero docebat et prædicabat populo, sic dicens: Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ ... Ancilla caro nostra est; domina nostra anima nostra est. Quando aliquis jejumat, orat, psallit, vigilat, eleemosynas tribuit; tunc anima, quæ est domina nostra, præcipit ancillæ, quæ est caro nostra: quando vero quis mœchatur aut ceteris morbis polluitur, tunc præcipit ancilla dominæ.

* lege servo
etc.

7 Talia servus * Dei et martyr Christi Hermolaus sermocinando proferens, ecce, leprosus qui-

dam veniens et persistes ante fenestram carceris, per quam lux diei ingrediebatur, petens misericordiam ab eo, ut a lurida lepra mundari mereretur. Quem Vir sanctus intuens, aspiciens in cælum, dixit: Domine Jesu Christe, fili Dei vivi, qui mundum perditum sanguine tuo sponte redemisti, et Petrum apostolum a vinculis illæsum eripuisti, et multa alia miracula in hoc mundo fecisti, inclina aurem tuam ad humillimas preces meas, et libera hunc famulum tuum de lepra, qua rogat emundari per te Recuperatorem et Salvatorem omnium seculorum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivis et regnas Deus per omnia secula seculorum. Cumque respondissent omnes, qui aderant: Amen, illico mundatus est vir ille a lepra, ita quod nulla infirmitatis ruga in eo remaneret, et gaudens ad propria remeavit, agens gratias Deo; et sic dicebat: Vere magnus est Deus, quem Hermolaus prædicat. Sequenti vero die reversus est ipse cum tota familia sua, et baptizatus est ipse cum omnibus suis et cum eo et viri et totidem feminæ f, sumentes benedictionem S. Hermolao, reversi sunt ad propria cum gaudio.

D
quos inter le-
prosum cum
familia copio-
sa.

8 His itaque amotis, ecce, quidam nobilis Romanus cum uxore sua et innumerabili turba veniens ante crepusculum diei g, ubi S. Hermolaus morabatur in carcere, deferentes secum in grabato unicum filium suum defunctum, rogantes plorando, ut eum a mortuis suscitaret. Tunc S. Hermolaus paterna voce inquires ait ad eos: Si verba Dei audire cupitis et in cordibus retinere, et credere in unum Deum omnipotentem et trinum in personis, [quarum] una est essentia, una inseparabilis qualitas, una majestas, una deitas, una magnitudo, æqualitatis connexio, poteritis habere filium vestrum a mortuis resuscitatum. Tunc ipsi alacres suscipientes verba S. Hermolai martyris Christi, et omnia se profitentes credere, baptizari [velle] professi sunt. Ad quod S. Hermolaus martyr Christi duxit: Viri fratres, intenti estote, levantes manus vestras ad cælum, mecum orate.

E
Dein, susci-
tato mortuo,
g

9 Tunc S. Hermolaus, elevatis oculis in cælum, dixit: Domine Jesu Christe, rex altissime, pater gloriæ, qui in cruce pependisti, et tuas sanctas palmas in ligno configi permisisti, et quinque plagas pro nobis sustinuisti, et mundum a servitute diaboli liberasti, et latroni paradysum aperuisti, exaudi me; et ne respicias peccata mea; sed respice ad fidem illorum, qui postulant resuscitari filium suum. Resuscita, Domine, hunc adolescentem, ut nomen tuum laudetur per infinita secula seculorum. Cumque cum lacrymis omnes respondissent: Amen, continuo resurrexit adolescens, magnificans et laudans Deum, qui salvos facit sperantes in se. Pater vero et mater adolescentis cum omni illa turba, quæ eum sequuta fuerat, crediderunt in Domino; et baptizatus est ipse adolescens cum omnibus, fere numero cccliii. Deinde ovanter reversi sunt ad propria cum gaudio.

plures Christi
lucatur:

10 Cum autem hoc annuntiatum esset Maximiano imperatori, ad se convenire præcepit omnes satrapas et Romanorum magistratus et omnes nobiles imperii sui h; et sic eis loquitur, dicens: Vos totius imperii mei potentes ad id convenire feci, ut secundum dignitatis vestræ prudentiam [decernam] quid mihi agendum sit de Hermolao; quem quondam atrocioribus tormentis affeci, ita quod carnes ejus cum sanguine mixtæ in terram

F

ideo iterum ad
tyrannum pro-
ducitur,

A terram defluerent; et cum talia perpessus fuit, multa mihi illicita verba intulit, deos nostros blasphemans. Postmodum verberando in carcerem reclusus, ibi multos seducendo et Deum suum colendo subtraxit. At unus ex ipsis sic alloquitur, dicens: Domine mi imperator, si dignitati invictissimi imperii vestri me audire placet, et consilio meo velletis condescendere, præcipe, ut Hermolaus de ipso carcere egrediatur, et coram tua majestate præsentetur. Hoc consilium placuit omnibus.

11 Qui cum de carcere exiret et ante imperatorem consisteret, imperator ait ad eum: quondam imperium meum, Hermolae [multa tibi] si vana, stulta, superstitiosa derelinqueres et deos invictissimos adorares, promisit: sed quæ sit dementia cogitationis tuæ, mirabile mihi quiddam videtur. Qui imperialibus meis promissionibus non condescendisti, saltem pro hujusmodi verberibus, quæ passus es, aut ad imperialem dignitatem meam condescendere deberes, aut propter tormenta, quæ tibi adferri possunt, paveres. Ad hæc S. Hermolaus confidenter inquit: Minas et verbera tua, quæ mihi intulisti, et alia, quæ inferre promittis, dulciora mihi sunt, quam favus mellis: quod si corpus meum diversis tormentis afficeres, me tamen a servitio Domini mei Jesu Christi separare non poteris. Cui imperator ait: Multa olim imperium meum tibi promisit; nunc vero quod in præsentia istorum spondere conamur, ne ad mendacium curramus, quod verbis promittimus, factis ostendere parati sumus. Cui S. Hermolaus inquit: Quod promittis, mendacium est; quod te factis ostendere dicis, nullo modo credendum est: quia deos, quos colis et colere facis, [adorare] frivolum est: quod speras retinendum non est. Si ad prophetica narrationem velis considerare, probabo te mendacem, ut ipse ait: Omnis homo mendax: sed Maximianus imperator homo: igitur mendax. Audiens hæc imperator et se philosophica conclusionem confusum et devictum, iratus est valde.

12 Tunc jussit B. Hermolaum Presbyterum ligatis manibus sursum levare, ita quod pedes ejus terram non tangerent; et circa corpus ejus carnifices radere ferreis ungulis, [ita ut] carnes ejus in terram defluerent. Alii laminas ferreas ardentes subministraverunt. Quod cum athleta et martyr Christi Hermolaus pro fide Christi sustineret, ait: In adjutorium meum intende, Deus. Cumque ministri deficerent et se movere non possent, alios atrociores jussit applicari ministros, et istis deficientibus, S. Hermolaus sursum levans oculos, ait: Rex gloriæ, Domine, qui cum Patre regnas semper et cum sancto Spiramine, nunc ad preces meas respice, quas * nitor rogare te, Christe benignissime. Et his, qui nesciunt, quid faciunt, ignosce; navigantibus portum salutis tribue, et ex quacumque tribulatione quispiam detentus fuerit, invocato nomine meo k, adjuva; et quos ad Christianam credulitatem [perventu-

ros] agnoscis, adjuva et gubernas; refove debiles, corruentes erige, per te, Recuperator et Salvator, qui vivis et regnas semper in secula seculorum. Cumque per triduum S. Hermolaus indeficiens permaneret in patibulo, inde eum depositum jussit imperator capitalem subire sententiam. Tunc decollatus est B. Hermolaus simul cum duobus aliis religiosissimis viris, nomine Hermippus et Hermogenes*, sub Maximiano imperatore vi Kal. Augusti, regnante D. N. Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

EX MS.
CANAD.

* Imo Hermippo et Hermocrate

ANNOTATA.

a Solent quidem Græci scriptores Romanos appellare, qui Roma nova, seu Constantinopoli sunt oriundi; at Latini, qualis hic est, non item. Quæ autem veri specie Italum facere potuit Hermolaus, sacerdotem Nicomediensis ecclesiæ: cujus vel ipsum nomen græcam prodit originem?

b Savinam, seu Sabinam Romanam, opinor, intelligit, quam illustrissimam appellant Ado alique ad diem 29 Augusti. At si est ita, quid affirmari potuit insulsius, quam eam, quæ sub Adriano imp., ineunte circiter seculo secundo, martyrium fecerat, seculo demum quarto ab Hermolao attractam fuisse ad fidem Christianam?

c Agonotheta pro agonista seu pugile reperitur apud mediæ Latinitatis auctores, ut probat Cangius in Glossario.

d Vide dicta in Commentario prævio ad Acta S. Pantaleonis § 2, num. 23; et huc transfer.

e Recte hanc orationem omisit Equilinus, utpote temporibus Hermolai minime congruentem, et e conciliis longe posterioribus imperite depromptam. Nec multo meliores sunt, quæ sequuntur; quæque merito silentio Petrus de Natalibus addidit.

f Mirum, si hæc vel ipsi Equilino visa sint credibilia: præterit certe, quamquam de leproso sanato meminit.

g Et cur ante crepusculum, obsecro? ut lateret, opinor. Cur igitur cum innumerabili turba? an ut se proderet? Non cohærent.

h Pueri, credo, magis apta confingerent, quam quæ proferuntur hoc numero: ita ne refutari quidem merentur.

i Cur victus vero, cur confusus? An retorque non poterat: Sed Hermolaus homo: igitur mendax. Enimvero ludibrio Sanctos exponunt, qui nugas hujusmodi comminiscuntur. Itaque Equilinum puduit conclusionem hanc philosophicam describere: licet de mendacio convictum referat imperatorem.

k En characterem in Actis spuris notari jam sæpe solitum.

l De Natalibus sic habet: Et sepultus in Nicomedia civitate vi Kalen. Augusti. Cujus corpus Venetias translatus, quiescit in eadem urbe in basilica sancti Simeonis prophetæ; ubi et plurimis miraculis pollet. Auctor vero noster tantum abest, ut Nicomediæ nominet uspiam; ut potius innuere videatur, Romæ omnia contigisse, quæ narrat.

DE SS. VIRGINIBUS ET MARTYRIBUS

JULIANA ET SEMPRONIA

J. B. S.

IN TERRITORIO BARCINONENSI

FORTE AN.
CCCCII
Alibi plane in-
cognita.

Rinas hasce sanctas Julianam et Semproniam, seu, ut alii scribunt, Sempronianam, alibi prorsus incognitas, ex tabulis ecclesiae Barcinonensis, opinor ex Domenecchi historia, nobis suggererat Ferrarius supra ad diem hujus mensis XXII, unde ipsas huc remisimus, quod apud Domenecum et Tamayum in Martyrologio Hispanico hac die recenserentur, qua et ipsas denuo idem Ferrarius consignavit. Cur censem ex R. P. Antonio Vincentio Domeneco, Ordinis Prædicatorum acceptas esse hasce Virgines, id suadet **B** potissimum, quod a nullo antiquiore scriptore eas uspiam memoratas inveniam: is vero in sua historia generali Sanctorum et illustrium virorum principatus Catalaunensis Hispanice edita anno 1602 illas ad hunc diem produxerit, longe petita narratione. cujus postremæ dumtaxat lineæ de sanctis Juliana et Semproniana meminere, cultum earum testantes, sacrasque ipsarum reliquias magna haberi in veneratione apud celebre monasterium Octavianum sancti Cucufatis, dictum del Valles, Ordinis S. Benedicti diocesis Barcinonensis.

coluntur in
cœnobio del
Valles, ut S.
Cucufatis dis-
cipula

2 De eo cœnobio ejusque et antiqua ac nova appellatione pluribus disputatum est supra, ubi de sancto ipso Cucufate sermo fuit ad XXV hujus mensis, unde repetet lector quæ hic desiderari possent. Id in hac re capitale est, quod nec inde nec aliunde constare perspicio, socias ipsas fuisse aut discipulas S. Cucufatis, cui in tormentis adstiterint, in carcere ipsum visitaverint, martyrio affectum terræ mandaverint, ipsæmet demum eadem laurea donatæ; utpote quorum omnium in Actis istius Sancti, licet aliunde plus nimio exornatis, nullum prorsus occurrit vestigium. **C** Monumenta omnia, quibus sua stabilire conatur Domenecus, eo demum reducuntur; quod pictura in eo monasterio exstare dicatur, ibi Sanctæ repræsententur, tamquam certaminis S. Cucufatis spectatrices et admiratrices; atque alia lamella aliqua argentea, in qua expressæ sint, sanctum eundem Martyrem sepelientes. Quam vero ætatem hæc omnia redoleant, neque Domenecus docere nos potuit, neque nobis conjectare promptum est. Id fides ejus ex oculato testimonio evincit, duas istas Sanctas, ut virgines et martyres ibi annuo cultu sub talibus nominibus celebrari, quarum reliquias in varia templi altaria dispersas asserit.

3 Hoc igitur præcipuum, imo unicum in quo Domeneco referenti nos tuto credere posse existimamus, nimirum, coli ipsas in eo cœnobio Missa et Officio sub ritu duplici de communi, ac ordinaria Breviarii Romani collecta: Da nobis quæsumus Domine Deus noster, sanctarum martyrum Julianæ et Sempronianæ palmas incessabili etc. Magis propria est oratio quam adducit Tamayus ex antiquo Ms. loci Breviario, ubi annotatur Sanctarum festivitas, etiam ex Officio communi, sed cum hac collecta: Deus qui nobis sanctam hujus diei solemnitatem pro commemoratione beatarum virginum martyrumque tuarum Julianæ et Sempronianæ gloriosa passione fecisti, adesto familiæ tuæ precibus, et da ut quarum festa celebramus hodie, **E** meritis et intercessionibus adjuvemur. Ita hic et alibi Semproniana passim appellatur, quam in annuntiatione sua Semproniam expressissime dixit Tamayus, de cujus Actis seu potius elogio sanctis Virginibus concinnato, facile quivis statuet, qui oratorem aliunde noverit: verbo dictum sit, nihil in eo reperiri quod solido fundamento nitatur. Sic ex picturis historiam texit:

4 Juliana et Semproniana virgines ex Barcinonensi urbe oriundæ, cum primum S. Cucufatis fidem catholicam prædicantis, verba veritatis audire, illius adhæresere doctrinis, et protinus ab eo sacro ablutæ lavaacro, inter ejus discipulos annumeratæ, constanti animo sancti Martyris vestigia in vita et funere sunt secutæ. Hinc beatissimum Magistrum in carcere visitabant, et necessaria conferebant. Hinc ejus passionibus testes exstiterunt intrepidæ, ejus vulnera medicantes, et sanguinem profusum abstergentes, ultimum agonis terminum expectarunt. Hinc corpus Martyris noctu colligentes, et aromatibus condiderunt, et sepulturæ virili constantia mandarunt. Tunc satellites circumspecta **F** Virginum pietate, illas ad tribunal præsidis deduxere, quas quia Christianas esse cognovit, post passionum angustias, capitali sententia damnavit, et illæ ad æterni thalamum sponsi feliciter abscissis cervicibus cucurrere VI Kal. Augusti an. D. cccciii. Quarum corpora, etiam a Christianis collecta, juxta pignora S. Cucufatis deposita, adhuc in ejus monasterio honorifice custodiuntur. Non poterant Domenecianæ picturæ, forte vetustate hodie non nihil extritæ, elegantiori penicillo renovari.

unde histori-
am fluxit Ta-
mayus.

DE S. PHRONIMO

J. B. S.

EPISCOPO METENSI IN BELGICA I

XXVII. JULII.
Scitur coli
Metis;

Unde S. Legontio olim notavit Bollandus ad XVIII Januarii, in Catalogis episcoporum Metensium, loco duodecimo ipsum reponi, sic in iisdem immediatus decessor seu undecimus est is quo de hic loquimur, S. Phronimus sive Frominius, non Froconius ut scripsit Ferrarius, nec Firminus quocum eum confudit Baronius in notis ad XVIII Au-

gusti: Phronimus, inquam, licet is decimus ordine a Sammarthanis recenseatur. Coli ipsum in ecclesia Metensi testis est Meurissius Medaurensis episcopus et Metensis suffraganeus, ex ipso ejus ecclesiae Martyrologio, his verbis: Metis, depositio sancti Phronimi episcopi et confessoris. Adde auctaria Usuardina Bruxellense, in quo Fronimus;

A mus; Greveni, et Molani, apud quos Fronimus appellatur, quemadmodum et apud Galesinium, qui inde eum certo acceperit. In Florario Sanctorum Ms. cum nescio quo Simeone satis inepte conjunctus est. Saussayus hoc ei elogium concinnavit: Eodem die Metis, sancti Phronimi episcopi et confessoris, qui natione Græcus, sancto Adelpho successit, magnæ virtutis et doctrinæ insigniis præclarus: datisque divinitus sanctitatis suæ multis significationibus, ac digne peractis in episcopatu annis octo, feliciter in Domino quievit.

2 Satis apparet, nihil prorsus reperisse Saussayum, quod de Sancti hujus gestis prædicaret, qui apud omnes solo nomine notus est. Pauli Warnefridi diaconi, postquam in serie episcoporum Metensium, de SS. Ruffo et Adelfo egit, verba sunt: Successit his sacris viris Firminus, deinde Legontius, de quorum aliquid vita, præter nomina, nihil ad nos deduxit relatio prisca. Idem ego de ejus ætate dicendum existimo, ut non facile Meurissii chronologiam admiserim juxta quam sedisset ab anno cccxvii ad cccxi: recte pridem observavit Bollandus, nullis eam characteribus firmari, quos nec mihi etiam nunc effingere promptum est, non magis quam eos quos suggestit Ghinius, ita scribens: Metis, depositio S. Fronimii episcopi et confessoris, qui videtur xx ibi antistes, et sedit annos octo (quos etiam numerat Saussayus, ubi Meurissius xlv tribuit.) Floruit circa annum Domini cccxiv; quæ etiam toto cælo diversa sunt ab iis quæ alii de Sancti ætate cum

Meunrissio tradiderunt, ut unde hæc hauserit, vel conjectando colligere potuerit Ghinius, prorsus non intelligam.

3 De S. Phronimi translatione, quæ cum Legontiana celebratur xvi Junii, unde et huc remissa est, ita egit Bollandus, ut de ea nihil dicendum supersit, uti neque de utriusque sepultura, ex Meurissio ibidem descripta. Quod vero hic addit, de viro quodam religioso, ac de animæ suæ cura sollicito, qui nocturno tempore, ut privatis orationibus se Deo commendaret, universa quæ extra muros ejusdem civitatis sita erant oratoria indesinenter circumire solebat, non ad S. Phronimum, quod facit Meurissius, sed ad SS. Felicem, Ruffum Adelphum aliosque referendum esse ex Warnefridi textu intelliges, dum ita pergit: Hic itaque dum ad prædictam beati Felicis martyris pervenisset basilicam, nec tamen ingrediendi esset concessa facultas, accessit juxta murum forinsecus, ad eam partem qua prædictorum sacerdotum corpora requiescebant, atque ibi se in orationem tota mentis intentione prostravit. Qui dum post effusas preces ab oratione surrexisset, et in eorum Sanctorum honorem, ad quorum e regione sepulcra oraverat, Psalmi versiculum, id est, EXULTABUNT SANCTI IN GLORIA, pronuntiaret, mox ab intus vocem subjungentis audivit, LETABUNTUR IN CUBILIBUS SUI. Id rectissime hinc educit Meurissius, atque ex sacro textu probat, Sanctorum, angelorumque suffragia ac ministeria mirifice nobis prodesse. Hæc sunt quæ de S. Phronimo referri potuere.

ACTORES
J. B. S.

Proficua nobis
Sanctorum
suffragia.

E

DE SANCTIS MARTYRIBUS

FELICE NOLANO, JULIA JUCUNDA

ET JANUARIA NICOMEDIENSIBUS

Ex Hieronymianis cum Romano collatis

J. B. S.

XVII JULII.

Accepta ex
suppositio.
Beda auctorem
habet.

aditus resti-
tutor

Tres primos Martyres, hic in titulo relatos, sub eadem Nolæ positione signat hoc die Martyrologium Romanum: primus autem sic eos conjunctis et Nolæ tribuit is qui ex lucato Adone Bedam, toties transversim abeuntem, nobis effinxit, eum nempe quem Plantinus an. 1564 edidit, unde et Plantinianus, seu supposititius Beda merito pridem nuncupatus est. En ejus verba: In civitate Nolana, Felicis, Julæ et Jucundæ: atque ex isto Beda eosdem in Romanum transtulit Baronius, solum illud et unicum Martyrologium citans, cui tamen vetera Mss. adstipulari ait, sed quæ a nobis reperta hactenus non sunt, neque a Ferrario, ut ut diligentissime sese ea perquisivisse testetur; de tribus Martyribus ita hoc die scribens in Catalogo Sanctorum Italiæ: Felix cum Julia et Jucunda Nolæ martyrium pro Christo passi a Beda, a quo Martyrologium Romanum accepit, referuntur. Tempus tamen et Acta passionis eorum desiderantur: nec ulla eorundem præter nudam nominis, Nolæ Romæve aut alibi notitia haberi potuit. In annotatione demum repetit; Nullam aliam exstare ipsorum memoriam præter eam quæ in Beda et Rom. Martyrologio legitur.

2 Non miror inutilem Ferrarii operam: nam si res tota bene perpendatur, ut etiam observavit Martyrologii Romani illustrator Hydruntinus archiepiscopus, male coagmentata est Bedæ istius

oratio, etiam apud Grevenum et Molanum in auctariis Usuardinis, ubi primus Nola non expressit, sed satis habuit Campaniam appellare: at quocumque modo scripseris, nulla prorsus antiqua auctoritate fulcitur ea annuntiatio, accepta, opinor, ex Rabano, sed rescissis verbis aliquot perperam combinata. Ita ille signaverat: In Campania civitate Nola, natale S. Felicis: et in alio loco Julæ et Jucundæ; cur vero posteriorum istarum positionem seu martyrii locum neglexerit, qui in Hieronymianis, unde cetera descripta sunt, tam clare exprimitur, prorsus non intelligo. Solum S. Felicem Nolæ adscribi certissimum est, an alium a sanctissimo presbytero, de quo operose actum est xiv Januarii, an item ab episcopo qui xv Novembris refertur, non satis enuntiant, saltem non satis uniformiter codices nostri Hieronymiani. Neque sane hic locus est, de synonymis Felicibus Nolanis disceptationem resumendi, quæ jam non semel in Actis et in observationibus Usuardinis ventilata est, ad dictam diem xv Novembris de integro retractanda.

3 Quæstio hic potissimum vertitur, quæ sit genuina hujus diei annuntiatio, non ex supposititii Bedæ confusione dirimenda, sed ex longe vetustioribus probatioribusque Hieronymianis codicibus, de quibus hoc die pluribus disputat Florentinius, eo recte inclinans, quod S. Felicis festivitas non

ex codicibus
Hieronymia-
nis.

DOCTOR
J. B. S.

non de ipso natali, sed de ordinatione intelligenda sit, quemadmodum id utroque Corbejensi diserte legitur : In Nola civitate, natalis S. Felicis de ordinatione episcopatus : *Notherus addidit ex codice aliquo, qualis est Blumianus, ubi multa mirabilia fiunt. Testatur vero Holstenius in suis Animadversis, in Ms. Reginae Sueciae legi, die ordinationis episcopatus multa mirabilia fiunt, quæ ego in codice nostro non reperi. Ceterum codices omnes, etiam Epternacensis, Lucensis et contracti prope omnes ita S. Felicem a duabus feminis distinguunt, ut Nolæ ipsum constanter tribuant, istas autem, sive conjunctas, sive separatas, Nicomediæ, aut saltem alibi adscribant, et quid enim majori-*

bus cum Januaria connectant. Textus Florentinii est : In Nola civitate, natalis S. Felicis. In Nicomedia, natalis sanctorum, voluit dicere sanctarum, Juliae, Jocunde Januariae. Brevius Epternac. Nola, natalis Felicis. Alibi Justæ, Jocundæ; ubi Januaria omittitur, ab aliis tamen tam diserte posita, ut ego quidem minime dubitaverim, quin aliarum socia fuerit. De S. Felice Nolano plura hic non disseram, idemne sit cum episcopo qui colitur, ut dictum est, xv Novembris, etc. ad eum diem examinandum, jam pridem in observationibus ad Usuardum remisi, atque hic etiam superius verbo indicavi.

DE S. DESIDERATO EPISC BISONTIN

LEDONE SALNERIO IN SEQUANIS

J. B. S.

SEC IV.
Neque ges'a
ejus nota sunt,
B

Desiderato patrono gloriantur imprimis Ledonenses, ejusque felix ex hac vita discessus celebris est in diœcesi Bisontina ad sextum Kalend. Augusti. Verba sunt Joannis Jacobi Chiffletii in sua Vesontione parte 2, de hoc Sancto, ut Bisuntino episcopo, ordine XI loquentis. Locum ipsum, de quo hic agitur, sic describit Baudrand in Lexico geographico : Ledo Salnerius (*Lyon le Saunier*) oppidulum Galliæ in comitatu Burgundiæ, quod a quibusdam dicitur Lugdunum Salnerium (*Castellanus legit Ledo Salinarius*) est in limine ducatus Burgundiæ, octo leucis distans a Dola in meridiem, et novem a Cabillone in ortum. Hic nimirum præcipuo solenniorique cultu celebratur jam dictus S. Desideratus episcopus, ut qui istic mortuus, sacris suis exuviis loci ecclesiam dilaverit, quam, teste laudato Chiffletio pag. 57, ante obitum fundaverat. Ejus satis breve elogium ibidem refertur, cum nonnulla laudati Chiffletii apologia, atque historiæ translationis compendio, solis nempe iis monumentis quæ de S. Desiderato suggeri potuere, quæque a nobis mox describentur.

neque antiqua
in sacris Fastis
memoria.

2 Ex his facile est intelligere, de sancti hujus Desiderati gestis aut Actis nihil omnino superesse; ætatem confuse apposuit Castellanus, seculum quartum appellans, idque procul dubio inde educens, quod decessore ejus S. Frominius, apud eundem Chiffletium sub summis Pontificibus Damaso et Siricio floruerit, successor autem S. Germanus martyrium ab Arianis Grandifonte passus sit anno 396. Alia quæ de S. Desiderato hic narrentur aut illustrentur, nusquam invenimus, neque de proprio natali die aut ejus cultu decerni quidquam potest, præter id quod ex sola et unica traditione habetur. Ex Ferrarii Catalogo generali eum huc remisimus hesterno die, qui ipsum hoc repetiit, quo etiam signatus est in Usuardo Hagenoyensi, his verbis : Item Desiderati episcopi et confessoris. Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis Chiffletio nihil superaddidit. De cetero, confundendum non esse cum synonymis episcopis Desiderato Arvernensi xi Februarii; Cabillonensi xvii Martii; Bituricensi viii Maii aut aliis, satis cavet Saussayus, elogium ejus insigni oratione pertextens, quam hic in aliorum defectu, describere juverit. Sic habet :

A Saussayus
pluribus laudatur.

3 Vesontione, depositio sancti Desiderati metropolitane illius sedis episcopi et confessoris. Qui Vir summo castitatis splendore tota vita conspicuus, ex nobili prosapia ortum duxit : divi-

naque cum promissione natus, atque antequam conciperetur ex cælesti vaticinio episcopali solio destinatus, sic ipsa in pueritia cælestis gratiæ lumine irradiatus effulsit, ut de futura sanctitate et gloria clarissima proderet indicia. Nihil enim nisi Divinum sapiebat : nihil itidem faciebat, nisi quod ad sui admirationem ac amorem unumquemque invitaret. Militiæ igitur ecclesiasticæ adscriptus, sacro ordini decora multa accessione sua iudidit, defunctoque beato Phronimo antistite, ob meritorum gratiam, una eademque cleri ac populi sententia, ejus in locum suffectus est. Quo in munere ea quæ Deo grata forent, et gregi suo utilia bonus pastor tantum quæsit. Sanctis siquidem prædicationibus animas sibi creditas assidue pascens, corporum etiam languores sublevare curavit. Vincitos redimere, viduis et egenis solatia præbere, ecclesiam sibi a Domino commissam rite gubernare. Hisque in præclaris actibus decurso mortalis vitæ tramite, sanctissimus præsul apud Ledonem, vicum suæ diœcesis, carnem exuens, ad beatam, quam perpetuo anhelitu concupierat, perrexit immortalitatem. In Salnerii ipsa ecclesia, quam in solo natali construxerat, honorificæ traditus est sepulturæ. Ex cujus tumulo postea diu aqua fluxit, ex qua debiles et infirmi sanitatem receperunt. Levatum fuit deinde sacratissimum ejus corpus, inque capsula lignea repositum : e qua demum in argenteam illatum est per Stephanum Falquerium abbatem Jurensem infulatum, ad instantiam decurionum, et incolarum Ledonis Salnerii, cujus oppidi beatus ipse est patronus ac perennis opitulator, anno mccccxv hoc ipso festi ejus die, qui idcirco non solum depositione ejus insignitus est, sed etiam translatione. Ita Saussayus ample et floride plura asserens quam usquam alibi invenire licuerit; idque inter alia quod non solum Ledonensem ecclesiam fundaverit, ibique exuvias deponi voluerit S. Desideratus, verum et eodem in loco natus sit. Cetera lectorum judicio expendenda relinquimus, cum quibus ea conferre licebit, quæ de eodem Sancto habet Chiffletius.

BREVE ELOGIUM

Ex Chiffletii Vesontione.

Desideratus Vir summæ castitatis splendore perspicuus, et sui vocabuli claritate Deo placitus, atque dilectus, parentibus nobilissimis ortus

Priori haud
multum ab-
simile.

A ortus est; cujus parentes, divina revelatione com-
moniti, quod dignum Deo antistitem funderent
mundo prolem; mox editum parvulum, lactis
pabulo enutritum, expleto tempore cunarum,
erudiendum tradiderunt studiis litterarum. Mox
in eo lampas cælestis gratiæ ita resplenduit, ut
cunctos sodales suos in scholis præcederet, et
flore sapientiæ, ac rivo torrentis facundiæ supe-
raret; cumque jam, ætate crescente, officia di-
vina cœpisset digne persolvere, toto desiderio ad
aulam paradisi anhelaret. Sed et cum illius lon-
go lateque fama percurreret, et amor in bono-
rum præcordiis glomeratus succresceret; mox ut
Frominius pontifex defunctus est, ut civitatis
cathedram S. Desideratus susciperet, clerus et po-
pulus urbis Chrysopolis, ipsum episcopum unani-
miter elegerunt. Divino igitur decreto, pontifica-
tus in folio, cœpit verbum Dei in corda cre-
dentium animarum seminare, corporumque lan-
guores curare, captos vinctosque redimere, vi-
duarum et inopum curam gerere, plebem sibi a
B Domino creditam rite gubernare: et quia pon-
tificis administratione fulgebat, plures ex disci-
pulis reliquit sui sacerdotii successores. Tandem
post multa bona, apud Ledonem suæ diœcesis vi-
cum excedens seculo, feliciter migravit ad Domi-
num; et cum summa alacritate mentis, carne ex-
tus, modo quo constituerat, condigne traditus est
sepulturæ in ecclesia Ledonensi. Ex cujus tumba
fluit aqua, ex qua infirmi et debiles sanitatem reci-
piunt: et multa inibi videntur fieri miracula, me-
ritis ipsius gloriosi Confessoris. Transiit autem sex-
to calendas Augusti, lætantibus angelis cælestium
coheres effectus.

*Quod hic de medicinali aqua æque ac apud
Saussayum memoratur, explicandum censuit
Chiffletius, cujus ipsissima verba referimus:*

De aqua me-
dicinali.
5 Hæc ex antiquis codicibus. Quidquid sit
autem de aqua illa ex S. Desiderati tumulo ma-
nare olim solita (quod de aliis plurimis Sancto-
rum sepulcris narrari solet,) nunc certe nihil
tale apparet: etsi id moris esse accepimus cle-
ricis Ledonensibus, ut in lapideum S. Desiderati
sarcophagum aquam immittant, qua populus ju-
vari se in multis credat. Neque est, quod in
C cujusquam sales ac jocos incurrat, aut supersti-
tionis arguatur, qui aliquid in ea aqua, supra
quam in communi, existimet inesse virtutis: nam
ex arca illa lapidea, quæ quondam S. Desiderati
ossa complexa est, cælestem aliquam vim, in
aquam infusam, vero simillimum est derivari,
quam piæ mentes ac simplices, vario suo emo-
lumento experiantur, et docent morales theologi,
satis esse contactum Sanctorum corporum, aut
alicujus rei quæ ad Sanctos pertinet (cujusmodi
est ille sarcophagus) ut res aliqua communis

cultu aliquo digna censeatur. Ceterum ossa S. De-
siderati, quæ pridem ex lapideo sepulcro educta
fuerant, et in theca lignea collocata, in capsam ar-
genteam translata sunt tempore Caroli de Novoca-
stro archiepiscopi Bisontini, ut fidem facit rei gestæ
narratio, quæ quia prolixior est, nos eam in hæc
pauca contraximus.

SACRI CORP. EXALTATIO.

A nno Domini MCDLXV, indicti. XIII, pontifica-
tus Sanctissimi in Christi Patris, et Domini
nostri, D. Pauli divina providentia Papæ II an-
no primo, die festo beatissimi confessoris Desi-
derati, quæ est xxvii dies mensis Julii, R. in
Christo pater et dominus Stephanus Falquerii,
Dei gratia abbas S. Eugendi Jurensis, Lugd.
diœcesis, Ordinis S. Benedicti, et ad preces no-
bilitum et honorabilium scabinorum, Burgensium
et incolarum Ledonis Salnerii, virtute et aucto-
ritate commissionis sibi datæ viii Julii ejusdem
anni MCDLXV, per venerabilem et circumscriptum
virum magistrum Stephanum de Bellovisu, in
decretis licentiatum, archidiaconum de Grayaco,
et canonicum in ecclesia Bisontina, vicariumque
generalem in spiritualibus et temporalibus re-
verendissimi in Christo patris et domini D. Ca-
roli de Novocastro, Dei et Apostolicæ sedis gra-
tia, electi, confirmati, ac administratoris in spi-
ritualibus et temporalibus prædictæ ecclesiæ
Bisontinæ; ossa sive reliquias beatissimi Desi-
derati, quondam archiepiscopi Bisontini et ec-
clesiæ parochialis de Ledone Salnerii patroni ac
fundatoris, de antiqua capsâ lignea transtulit in
alteram capsam argenteam, mirifice ornatam,
et compositam, per dictos nobiles et honorabi-
les Burgenses, incolasque et habitatores dicti
Ledonis Salnerii, ac prædictæ ecclesiæ de Ledo-
ne Salnerii parochianos curatam ac traditam.

7 Atque hæc clare, breviter et eleganter longum
et tetricum prædictæ translationis instrumentum
contrahunt, cujus apographum inter chartas no-
stras reperi, a sæpe nobis laudatissimo P. Petro
Francisco Chiffletio submissum, quod lucis aut
eruditionis prorsus nihil suggerit, præter notos
in hujusmodi deputationibus terminos et plurima
testium nomina, hinc inde corrupta aut abbrevia-
ta, ut proinde absque scrupulo prætermittendum
censuerim; quemadmodum et verbosas lectiones,
eidem sancto Desiderato perperam applicatas, qui-
bus propria manu recte adscripsit præfatus P.
Chiffletius: Hæc Legenda locus communis est, de
S. Desiderati historia nihil attingens; utpote de
quo nihil usquam litteris traditum esse, jam su-
pra abunde diximus.

Nitidum totius
rei compendi-
um

E

longiori in-
strumento præ-
tulimus.

F

DE S. GALACTORIO EPISCOPO LASCURRENSI ET MARTYRE

J. B. S.

IN BENEARNIA GALLIÆ

Qua occasione de S. item Juliano ejus decessore agitur

ANNO DVII
Ex Benearno
constructa Las-
curre

Est hic ex eo Sanctorum numero, quorum nulla est aut perexigua in tabulis ecclesiasticis, saltem generalioribus memoria, primum ferme, ni fallor, suggesta a collectoribus Conciliorum Galliæ, inter quæ Agathense aliquod anno 506 celebratum, publicarunt, cui certum est subscripsisse Galactorium episcopum de Benarno: eam vero civilatem, hodie incognitam, non nihil eruderavit vir illustrissimus Petrus de Marca in sua Benearniæ historia Gallice edita anno 1640 pag. 44, ubi satis accurate observat, ejus nominis urbem etiam appellari a S. Gregorio Turonensi, ex cujus ruinis Lascurrem seu Lascurrem surrexisse oportet, quemadmodum apposite tradit Baudrand, cujus verba, pleraque etiam ex Marca accepta, hic recito: Lascura (Lescar) urbs Galliæ in Aquitania et in Benearniæ principatu, ad Gabarum Palensem fluvium, episcopalis est sub archiepiscopo Auscensi; et excitata fuit anno millesimo ex ruinis Benearni urbis, quæ destructa fuerat a Normanis anno DCCCLXIV, et dicta fuit Lescar seu Lascuris, quasi LESCOURRE, seu amfractus aquarum, teste Petro de Marca, una leuca distans a Palo, in ortum Baionam versus XVII, et ab Elorone V, in ortum Taram versus VIII.

episcopum ag-
novit S. Ga-
lactorium

2 Lascurrem igitur seu Lascurrem hodiernam antiquo Benarno seu Benearno successisse, inde etiam recte evincit Marca, quod idem iste S. Galactorius tamquam Lascurrensis episcopus agnoscatur in vetustis episcopatus istius ecclesiasticis monumentis; neque id tantum, sed et in eadem ecclesia honoretur ut Martyr, utpote qui ab impiis Arianis dire cæsus fuerit: sub eo titulo summa

C veneratione ibidem cultus gemina solennitate, cum proprio Officio in antiquis Breviariis; altero nimirum hoc die natali, altero translationis sacrarum reliquiarum, quas ipsa ecclesia maximo in pretio habuit, catholico ritu custodivit ac venerata est usque ad annum MDLXIX, quando ab Hugonotis iconomachis surreptæ sunt, ac solita Calviniana rabie flammis absumptæ. Atque hinc satis patere existimat Marca, nullum alium locum in Benearnia sibi merito tribuere posse sedem urbis et episcopatus Benarni, præter illum solum et unicum, qui et dignitatem hodie possidet, et usque ad seculum XVI pretiosas conservavit istius Martyris exuvias, qui se episcopum de Benarno seu Benearnensem olim scripserat.

laudatum a
de Marca

3 De S. Galactorio rursus agit laudatus Illustrissimus de Marca pag. 69, pluscula adjiciens quæ martyrium ejusque tempus reddunt quam verosimillimum. Hæc autem cum Sammarthani inde acceperint ac Latine verterint, satis erit eorum textum huc adduxisse: S. Galactorius martyr illustris Bearnensium ab Arianis cæsus, interest concilio Agathensi episcopus de Benarno anno DVI. De eo in veteribus monumentis Lascurrensibus memoriæ proditum est, strenue admodum dimicasse cum militibus Bearnii contra Wisigothos Aria-

nos, a quibus victus juxta locum Mimisani prope mare Oceanum, et captus, frustra tentatus ut ejuraret fidem Catholicam, immaniter est trucidatus, anno, ut conjicitur, DVII. Hujus conjecturæ rationem reddit laudatus jam non semel Marca, quam annotare non neglexerunt novissimi Galliæ Christianæ editores. Non potest, inquiunt, differri S. Galactorii martyrium post hunc annum, nam Alaricus Wisigothorum rex hoc anno victus est a Clodovæo, qui Burdigalæ eodem hiemavit anno, et in Novempopulania præsidia reliquit ad excin-

E dendas Wisigothorum reliquias. S. Galactorium a Wisigothis captum esse, cum copias ad Clodovæum duceret, autumat P. de Marca.

4 Hanc martyrii occasionem quidem, at non causam existimes; verum illam unice quod ad ejurandam fidem Catholicam ab impiis frustra tentatus, ut jam dictum est, infulas suas effuso sanguine purpuraverit: unde et a successoribus præsulibus, universoque pago Bearnensi martyr dictus, et cohonestatus Officio duplici in Breviariis, altero quidem depositionis et transitus die, alio translationis reliquiarum ejus e loco Mimisano ad oppidum Lascurrense. Corpus ejus summa veneratione colebatur in Cathedrali usque ad annum MDLXIX, quo sacra ossa combusta, et direpta est theca per milites comitis Montisgomerici, novatorum præcipui ducis. De eo consule eundem Marcam lib. I historiæ. Addit postrema editio cap. 11 et 15. Hactenus Sammarthani ex Marca. Neque prætereunda sunt quæ solita sua elegantia de hoc Sancte tradidit Andreas Saussayus in Martyrologii sui Gallicani Supplemento pag. 1151, ubi non solum sanctum hunc Galactorium, quem Galacterium vocat, sed et ejus decessorem eadem die celebrandum existimavit.

5 En ejus orationem: Natalis S. Galactorii episcopi de Benarno, alias Lascariensis et martyris: qui synodo Agathensi præsens, sancitas ibi leges ecclesiasticas syngrapha sua signavit; at officium sanctificationis animarum, quod multa cum sedulitate obierat, in morte pro lege et grege fortiter tolerata, ipso pretioso cruore fortiter effuso consummavit. Corpus ejus omni veneratione in cathedrali ecclesia tamdiu observatum fuit, quamdiu vixit tradita ab illo et obsignata orthodoxæ fidei doctrina. Sed corrupta novissime his temporibus per perfidiæ Calvinianæ disseminatores populi credulitate, eversoque sincero Dei cultu, excidit quoque tanti Pontificis veneratio, et ex ecclesia, de domo orationis in speluncam latronum conversa, ejectis sacris ejus pignoribus ac direptis, memoria quoque ab incolarum notitia pene evanuit: quæ in tabulis antiquis annotata, Officio etiam proprio quotannis in solennitate natalis ejus celebratur. Si consequenter loqui voluit, debuit scribere celebratur; quamvis etiam hoc tempore memoriam ejus recolere, persuasum habeam.

6 Pergit Saussayus: Successerat autem gloriosus

etiam ut martyrem;

F
uit et a Saussayo:

A sus hic athleta et antistes S. Juliano, eximio confessori, primoque sedis illius episcopo, cujus subscriptio inter Patres Arausicani concilii conspicua est. Nomen cujus Officio quoque ecclesiastico, ab ipsa Lascariensi ecclesia sacris annuis dudum excultum fuit. Memoria autem viget in ecclesia ipsi illic dicata, in suburbiis hodieque insignis. *Habes hic Sanctis etiam annumeratum Julianum, primum utique Lascurrensem episcopum, ipsiusque adeo S. Galactorii decessorem, cujus syngrapham Arausicano concilio subscriptam nec Marca vidit, neque ego me reperisse profiteor: admitti possunt quæ ex historiographo Bensiarnene describere Sammarthani his verbis: S. Julianus missus a Leontio episcopo Treverensi, Bearnenses populos ad Christianam fidem, conculcata idololatria revocavit, in Legenda antiqua et Officio Breviarii: exstatque ecclesia sub illius nomine in suburbiis Lascurrensibus. Consule historiam Bearn. lib. I, cap. 15.*

7 Ad nos quod attinet, nihil magnopere con-

sulendum video; hæc compendium dici possunt eorum quæ verbis quidem pluribus historia illa prosequitur; verum ex antiqui Breviarii Lascurrensis lectionibus, opinor, narrationem texens, pro majori parte apocrypham, nec componendam facile nec explicandam, ut proinde quæstiones istæ frustra hic moverentur. Ad nos spectat unice, quod Marca de sancti istius Juliani vetusto apud Lascurrenses cultu haud quaquam dubitet, ex superstitie potissimum ejus nomini dicata ecclesia, aliisque quæ Sancti titulum Juliano æque ac Galactorio vindicare omnino videntur, quidquid ab eo Castellanus studiose quodammodo abstinuerit, nequidem inter Sanctos incertæ diei Julianum memorans. Nos ex fide tam eximii ac postmodum illustrissimi scriptoris, Saussayi ac Sammarthanorum, Julianum istum alteri subjungi posse censuimus; de certa ejus ætate, gestis aut obitu tempore nihil reperientes, quod satis tuto definiamus, ut de cetero nihil nobis hic reliquum sit, quam lectores ad celeberrimi scriptoris ulteriores conjecturas remittere.

AUCTOR
J. B. S.
ut Sanctum
celebrant.

DE S. LAURENTIO ARCHIEP. CONF.

MEDIOLANI IN INSUBRIA

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. Cultus ejus hoc die Puricello primum notus et probatus, licet alio obiisse censeatur.

Joannes Petrus Puricellus Laurentianæ Mediolanensis basilicæ archipresbyter ac sac, theologiae doctor, in opere nostro sæpissime laudatus, de patriæ suæ historia, siquis alius, præclarissime meritis, inter opera ad Sanctos populares basilicasque spectantia, illud etiam edidit, cui titulum præfixit: Laurentii Littæ civis et archiepiscopi Mediolanensis, rebus præclare sancteque gestis inclyti Vita, meritissimo ejus successori Alfonso Littæ collecta pariter et dicata per Joannem Petrum Puricellum etc. Tomus est in forma quarta, uti loquimur, tria et triginta magna capita complexus, quorum pars non modica ad rem, quam solum præ oculis habere debuit, ut minimum adia-phora est, parergis pluribus exornata, quæ ad sanctum istum Laurentium non nisi remote et quodammodo obtorte reducuntur; ut jam taceam, auctorem operose certare ut familiam Littæ seculo v nobis depingat, eam occasionem captans, qua opus suum neoarchiepiscopo Alfonso Littæ inscriberet, quemadmodum non ita pridem S. Januarii consanguineos Neapoli reperit qui Acta ejus grandi volumine illustrata evulgavit.

2 Id felicius evicisse videtur Puricellus, quod erat præcipuum lucubrationis argumentum, ut, qui omnibus Fastis sacris seu Martyrologiis, et quidem Ferrario eatenus fuerat incognitus, neque adeo Sanctis annumeratus Laurentius, ea diligentissimi viri industria locum in opere nostro obtinuerit, quem ei jam olim pollicitus fuerat Papebrochius, dum in Exegesi sua de Episcopis Mediolanensibus ante tomum VII Maii pag. LXIII ita scriptum reliquit: Non habet ille quidem (S. Laurentius) locum in Breviario Ambrosiano veteri aut novo, sed Joannes Petrus Puricellus, Laurentianæ basilicæ, in qua sub primario alteri condi-

tus Laurentius jacet, archipresbyter, in libro quem de vita ejus edidit, ejusdem in ea, ut nunc est, cultum ab immemorabili viguisse probat, producto testimonio Galvanei Flammæ qui anno mccccxxxix scripsit, et veteri, sub altari reperta scheda, quæ dicit sanctorum confessorum Eustorgii, Laurentii et Theodori mccccxciv die x Novembris, subintellige corpora, tunc ad aram illam translata. Quare de ipso agemus sine scrupulo ad xxvii Julii.

3 Fidem a Magistro meo datam libero, tanto securius, quod eodem ipso tempore, quo scribebat Puricellus, nempe circa annum 1652, suffragatorem habuerit Ughellum in Italia sacra tom. 4, ubi is Laurentium Sancti quoque titulo insignivit, disertè testatus, ejus ecclesiæ capitulum, immemorabili majorum suorum traditione, ipsius S. Laurentii archiepiscopi festivitatem annua celebritate adhuc usque recolere consuevisse. Præmiserat autem, vita functum esse sanctissime Laurentium, uti vixerat, circa annum dxiij, vii Kal. Augusti. Porro corpus ejus aliquamdiu jacuit in ecclesia S. Hippolyti et Cassiani, quæ post Laurentianæ basilicæ odeum etiamnum in præsentem exstat, quæque nunc S. Francisci capella appellatur. Forte autem ante hoc in S. Sixti ecclesia (quam ipsemet Laurentius construxit) tumulatus jacuerat: certe nunc in ejusdem Laurentianæ basilicæ altari maximo (quod est perampla in vivo lapide arca) requiescit una cum sanctorum Eusebii et Eustorgii, hoc nomine secundi, multisque aliis Sanctorum reliquiis. Hactenus Ughellus.

4 Hosporro postmodum secutus est auctor Martyrologii Mediolanensis ecclesiæ anno, 1695 typis editi, Petrus Paulus Bosca, protonotarius apostolicus et archipresbyter Modoëtæ, sanctum Laurentium hoc die annuntians, iis ornatum titulis,

72 quorum

ipsique suffragatur Ughellus
F

arque item Bosca in Martyrologio Mediolanensi

AUCTORE
J. B. S.

quorum illum multo satius omisisset, quo sancti Symmachi PP. celebrem epistolam allegat, eruditorum virorum iudicio ipsi abjudicatam, utpote a sancti Pontificis stylo, ab adjunctis temporis et a rebus Laurentianis omnino abhorrentem, id quod nuperrimi Ughelli Venetiis editores observare non neglexerunt. Verba recentioris istius Martyrologi sunt : Mediolani, sancti Laurentii, ejusdem urbis episcopi, cujus virtutes admirandas sanctus Symmachus Papa, in epistola ad eum scripta, et sanctus Ennodius soluta atque adstricta numeris oratione celebravit. Sancti Ennodii præconia ultro et libentissime admittimus, digna certe quæ sequenti ceteris omnibus tamquam basis præmittantur; cum Sancti nostri gesta, quorum ordinatam seriem aut historiam antiquorum nullus contexit, ex iis ferme solis eruderanda sint.

non recte ad-
ducens Sym-
machi episto-
lam

B

5 At S. Symmachi PP. epistola vero suo auctori, et ei cui scripta aut dicta oratio, jam olim restituta est a Papebrochio, loco superius a me citato, ubi ita loquitur : Is qui colligendis Symmachi Papæ litteris inseruit Ennodii Ticinensis dictionem, datam Stephano Vicario, ut dicendam MAXIMO EPISCOPO TICINENSI, consecrato sub annum ccccxcviii, quasi jam nominatus Pontifex eam scripsisset LAURENTIO, ad gratulandum ei Mediolanensem episcopatum, in magnam perplexitatem potuisset lectores conjicere; nisi viri eruditi in nupera Conciliorum editione errorem vidissent, vel eo notabilem, quod non solum stylus ab aliis Symmachi litteris multum discrepet; sed in ipso etiam contextu appelletur MAXIMUS, licet, voce in adverbium MAXIME flexa obscuratus, quodque ibidem multa dicantur, Laurentio neutiquam convenientia : alioqui oportuisset initia hujus differre usque ad pontificatum Symmachi, prædicto anno ccccxcviii ordinati etc. At enim cum hic de Sancti nostri cultu potissimum agere instituerimus, ad eum redeundum est. Sic ipsum explicat laudatus Bosca :

sed rectius di-
stinguens diem
obitus.

C

6 Hic dies non est obitus, uti ostendit Puricellus in Vita S. Laurentii Littæ cap. 31, num. 8, verum officii; etenim secundum vetustiores auctores migravit in cælum viii Kal. Sextiles. Ejus nomen descriptum est in Calendario Missalis Ambrosiani, impresso typis Innocentii Ciconiarii anno MDLX, vii Idus Junii; hodie tamen in basilica insigni Laurentiana, in cujus ara majori reconditum est S. Laurentii archiepiscopi corpus, Officium solenne de eodem celebratur. Quid hic asserit Bosca de S. Laurentii nomine Calendario Missalis Ambrosiani inscripto, id citatæ ab ipso editioni peculiare esse oportet, quandoquidem in nostra antiquiori anni 1522 aliisque monumentis nostris id repertum hactenus non fuerit. Pergit deinde scriptores enumerare qui de S. Laurentio meminerint; inter alia ex actis ecclesiæ Mediolanensis part. 6 adducens, quod vir fuerit scientia præcellens, et virtutum donis maxime excultus. Clerum populumque Mediolanensem, non minus docendo quam agendo instruxerit ad optimam disciplinam : voluit dicere, opinor, non minus agendo quam docendo.

Ex Flamma et
aliis arguit
Puricellus

7 Hæc quidem paucis, quæ longe fusius prosequitur Puricellus a pag. 304 ad 329 ex Galvano Flamma, quemadmodum supra notabat Papebrochius. Festare censet scriptor ille Sanctorum, quorum corpora jacent in civitate Mediolani et in ejus comitatu et districtu, ubi pro eo quo scribebat anno 1339 apertissime asserit, celebrari festum sancti Laurentii archiepiscopi Mediolani et

confessoris die xxv Julii (ut jam Boscam observantem vidimus) Jacet ad S. Laurentium in capella S. Hippolyti. A Galvano transit ad Carolum a basilica Petri, episcopum postea Novariensem, idem ferme Italice testantem; nimirum, inter sacra corpora sub altari majori ecclesiæ Laurentianæ, etiam depositum esse corpus S. Laurentii nostri archiepiscopi, qui subscripsit concilio Symmachi Papæ. Hisce consona sunt verba Pauli Morigiæ, etiam de basilica Laurentiana agentis in historia Mediolanensi, atque in ejusdem urbis Sanctuario, ubi aliis Sanctorum corporibus, hujus sancti Laurentii sacras exuvias clarissime annumerat. Sequuntur Joannes Petrus Glussianus et Joannes Baptista Villa, eadem omnia suffragiis suis confirmantes.

et quidem ex
Baronio.

8 Neque hic sistit Puricellus, verum et ex ipso Baronio argumentatur, ut qui eundem hunc Laurentium nostrum, inquit, disertissime vocat Sanctum; citatque ex Annalibus an. 489 num. 14, ubi Laurentii nomini præfigitur S; et an. 502 in ora marginali. At nusquam distinctius locutus est Eminentissimus Annalista quam ad an. 494, num. 33. Audi ipsum : SANCTUS LAURENTIUS MEDIOLANENSIS, itemque S. Epiphanius antistes Ticinensis ecclesiæ, ambo sanctissimi Domini sacerdotes, in hæc infelicia tempora, ut Dei donum, ad abstergendas infelicium lacrymas reservati, pro venia miseris promerenda, ad Theodoricum proficiscuntur, comitantibus eos precibus de statu suo ad momentum periclitantium. Quo sensu Sancti appellationem iis locis acceperit Baronius, frustra hic pluribus disquiretur, sufficiunt, nisi vehementer fallar, adducta argumenta, ut de privata saltem veneratione in Laurentiana basilica, sancto huic Laurentio exhibita, dubitandum non videatur, tametsi in Fastis ecclesiasticis tamdiu præteritus fuerit, ut proinde reliquis Puricelli probationibus superse- dendum omnino censeam. Neque de titulo Confessoris disputationem lubet ingredi, dum ex adjunctis tam manifeste patet, omnia ad S. Laurentium archiepiscopum referri. Quibus ita positis, de ipso, ut Sancto, tuto disseri posse existimo; præeunte etiam Castellano, qui Laurentium inter Sanctos consignavit die xxv Julii, ut istic inter Prætermisos notatum est.

F

§ II. Præmittitur dictio S. Ennodii, ex qua Vitæ series deducenda est.

Abea oratione Commentarii nostri initium omnino desumendum est, seu ab elogio quod laudatus jam a nobis non semel S. Ennodius in recurrente S. Laurentii natali consecrationis die, Insubricæ ac Romanæ Ecclesiæ reddita pace, composuit, ac verosimillime in ejus laudem pronuntiavit: quæ laudatio fons unicus est, ex quo Sancti gesta, a nullo alio scriptore memorata, eruere necesse sit, quæque adeo Vitæ seu Sancti Actorum vices sola suppleat, unde et sua potissimum hausit Baronius, quæ per varios annos accurate deduxit. Hanc vero Puricellus ex Sigonio suo aliisque scriptoribus tam luculento commentario audivit, ut totam prope eorum temporum Insubricam historiam attexuerit; ex cujus opere solos præcipuorum capitulum titulos collegisse, erit ferme rerum a S. Laurentio

Nulla Sancti
Vita existat

A rentio gestarum seriem collegisse. Cum igitur ex S. Ennodii panegyri ea tota profluat, inde plane ordiendā est historica nostra sylloge, qua præcipua Actorum ejus capita (neque enim plura dare, integrum est) delibare conabimur. En itaque dictionem ipsam, ut a nostro Sirmondo edita est, de cujus stylo, cum alibi a nobis satis dictum sit, hic eadem repetere plane esset supervacaneum: neque orationis exordium describendum censuimus, iis solis contenti, quæ ad historiam reducuntur.

ter oratio-
S. Enno- 10 Orationis igitur non magnæ satis longa præfatio huc prorsus non facit; notissimum est ejus principium; Quousque me iners diffidentia etc. Ad rem sensim appropinquat, dum ait: Sancti Laurentii aliquatenus pro mea mediocritate bona dicturus, plenum quidem laboris opus aggredior, sed plenum caritatis. Tum aliis interjectis; Festa nascentis anni, inquit, cur non votivo sermone concelebrem? cur lucidi natalis exordia silentii fœditate dehonestem? . . . Ego tibi, sancte Pater, officii conscius verba non tribuam? libet tamen discendi principia consecrationis tuæ derivare de

B tempore, et cum anni renascentis infantia florulenta, si valeo, dictione vernare: ut facile colligas ea anni tempestate sacras insulas suscepisse eum, quem laudandum susceperat. Istiusmodi sunt quæ sequuntur a vere desumptæ similitudines, quarum postremam hic attexo, ut ad historiam ipsam fiat progressus. Cum colore distincta geminato verni opibus prata ditescunt, et in ordinatione summi Pontificis naturæ gaudium elementa testantur. Atque hic ad Sancti virtutes, labores, ærumnas et præclare gesta oratio delabitur in hunc modum:

concordem
tionem
num lau- 11 Tibi ergo, Antistes, nunc non reddam, quod aliis præstare jam didici; quem ad pontificalem apicem gravitas, pudor, pudicitia, venustas adduxit? qui tot dotibus velut in acervum coactis, canam dignitatem præsentis officii suscepisti, habens tantarum honestamenta virtutum, quantarum singulæ probatum facerent species sacerdotem? Taceo universitatis in electione tua consonantiam, et discretarum nationum concordem sententiam non revolve, statuam ista loco laudis, cui non suppetit, quod possit prædicare de moribus. Momentis enim plerumque incerti favoris aura popularis impellitur, et nescia examinis turba Quiritum, dum studiis rapitur, amat incognitos. In te libram tenuit, qui petitionis tuæ aut socium se præstitit, aut auctorem. Imperitæ cœtus multitudinis meritum tuum expendit lance perfecti; et dum in te ornamentorum varietas placet, quasi unus heres diversissimi fueris instituti; sic singuli hoc de claritate tua censebant sufficere, quod probabant: quia bona omnia nequaquam omnibus nota esse potuerunt: etspeciatim ad favorem sideris tui universos illexeras, alteri ostendendo quod pius es, alteri quod severus, alteri quod bene acquisiti distributor patrimonii, alteri quod scires recte parta servare.

n in labori-
et pericu-
constanti- 12 Id studii sumpsit universitas, ut cum de proposita laude unusquisque vinceret collatione tamen in præconiis tuis melioris tituli ab altero vinceretur. Nolo istis diutius immorari. Veniendum est ad laboris tui exercitia; quia ego, qui non sum in laudatione tua idoneus maximis, nescio esse parva contentus. Novellis te adhuc impositæ dignitatis labantem vestigiis ineluctati temporis suscepit adversitas: et tironem pontificii exercitissimum militem adversus libertatem im-

pacta bella reddiderunt. Tu prædonis nescisti timere sævitiam; ut blandimentorum, quod in malitiosis nocentius telum est, scuto constantiæ venena respuisti. Quotiens te qui certamine non potuit, insidiosa honorificentia laccessivit? Quotiens in damno bonæ opinionis servitii sui te credidit figmenta suscipere, hoc ac te postulans, ut adhibito hostem colludio intra urbis muros concluderes, et ovium tuarum dissipanda lupis membra præstares? paris facti, quod dictu nefas est, multorum exempla suggerens. Quæ quidem tu vitanda despiciens, et ad vindictam sereni temporis servans memoriæ commisisti, detestabilia retinens, ne per oblivionem impune transirent, et majorem horrorem excessibus debens, dum ruinam metuis aliorum.

13 Sed remotis dicendi obstaculis, veniamus ad illa, quæ religioso sunt digna memoratu. Cum hostilis irruptio more pecorum Christianum populum per diversa distraheret, tu variorum generibus cruciatuum capiebaris in omnibus, tu paterna conventus pietate sustinebas tormenta multorum, ut ait Apostolus; Quis vestrum cruciatur et non ego? Inter ista tamen fractum te non vidit adversitas, hoc triumphis suis decerpi sensit inimicus, quod capti sacerdotis animum non subegit. Pugnabas adhuc pro absolutione plurimorum, et tibi nihil metuens, de plebis tuæ anxietate pendebas. Nolo diutius tristibus immorari: nolo tragœdiam maligni temporis aperire, libens de illustri conversatione tua aliquanta prætervolo, ne te narrando cogam denuo sustinere quæ passus es. Quamquam doctor gentium in tribulatione exercitum se fuisse commemoret vociferans; Cum infirmor, tum potens sum. Taceo inedia, frigus, et injurias, et illa, quæ tibi inimici animus providit, augmenta morborum. Sed credo, hæc puerilia, et succo antiquæ valetudinis robusta membra tolerabant. Nonne emortuis per compages artibus, et a possibilitate propria longa jam ætate distractis, sola anima flecti nescia sustinebat, et imitanda intentione adversus impugnantes muro constantiæ stabilita certabat?

14 Post hæc ad redivivum statum libertatis optatæ numquam pia vota despiciens Christus redemptor noster occurrit, et fractas Romani nominis vires artificii medela solidata in vigorem salutarum res contrita remeavit. Cum ex alto benignis oculis cælestis Dominator aspexit, Mediolanensium urbi lux est proprii reddita Sacerdotis. Tunc cum rarus habitator, tunc cum error in domibus, et per dulcia cubiculorum limina confusa discursio; tunc cum ubique pavor et luctus, et Dei templa ferarum habitationi deputata sordabant; cum marcens incuria splendidissima dudum atria situ vetusti humoris obnuberat, lætitiā ceteris tuo dedisti de reditu, tu regressus ad lacrymas. Tunc more avium, quibus, dum terra nivibus vestitur, et alienjus loci in spem cibi spoliatur angustia, videres, quæ remanere potuerint, plebis reliquias confluisse, et ad boni Pastoris præsentiam undique fatigatis balatu nemoribus greges accurrere. Alios tunc, multiplici sustentandi genere, mulcebas affatu; alios reficiebas impendio; alios hortabaris exemplo. Brevi post in antiquum statum, qui tibi post Deum debetur, urbs jam sepulta revaluit, et quæ non credebat in se reparari posse quod fuerat, cœpit jam meliora æmulari. Tunc qui vitæ usus est, jam cer-
nere

438082
J. B. S.

ac in toleran-
dis ærumnis
fortitudinem.

E

F

atque in re-
stauranda urbe
alacritatem.

AUCTOR
J. B. S.

Sequuntur
præclari labo-
res

in laudanda S.
Symmachi
causa

adversus schis-
maticos glori-
ose exornantur.

nere erat omnia ad lætorem profectum bonis successibus invitari.

15 Curro per singula, strictim referendo, quibus opus est larga narratio; ad agonem vitæ tuæ, ad summi celebritatem propositi perventurus. Secunda post dubium temporis nata est in Ecclesia Romana captivitas, quæ te quasi jam diu desidem, et laboris fugacem de longæ sinu quietis abstraheret; cum vix spe pacis laboris tui, arma deposita resumuntur. Deberetur quidem, nisi me laudis tuæ censura pertraheret, in lugenda causa silentium, ut in una ætate memoriæ pereat res nefanda. Senatus ille curiæ cælestis accitus est, ibi ex variis provinciis episcoporum turba confluit, ubi cœtus ille, quot hominum genera, tot sententiarum varietates advenit. Sed quibus inerat spiritualis sapor intelligentiæ, quasi ducem te principalis deliberationis caritate tenuerunt.

16 Nunc quo minantium impetus blandimentorum melle domuisti, qua superbiorum corda veneranda humilitatis erectione fregisti, qua labantium animos consilii radice fundasti, explicare non valeo. Rei gestæ notitiam scire cupidum ex facti contemplatione compello. Unum te secuti sunt tot electi, et in sententiam tuam reciderunt tantarum principes civitatum. Coquitur lamentationis æstibus, qui a te cruda obstinatione descivit; et nihil in solatium præter calamitatis lacrymas, qui divisus est. Dicat aliquis forsitan, rerum gestarum malignus interpret, quam sortita est de hujusmodi constantia præsens causa decisionem: quærat, qui fines de laudato sudore contigerunt. Huic ego fidens replicabo; te præsumptum, ne sacerdotes ministros acciperet furor alienus: ne cruentæ indignationi Pontificum sententia militaret: ne in usum male commoti traherent evenire posse quod vellent.

17 Postremo improborum loquacitas obmutescat hujus saltem æstimatione secreti; quia odiorum incendia, quæ non ex impugnati merito, sed ex studiorum fomentis arserunt, nec sanctæ deliberationis potuerunt fonte restinguere. Tibi ergo debetur venerabilem custodia canonum. Tibi quod sine episcopali nota contigerit, quidquid in præsentia sævit improbitas. Tibi patuit, quod aliis accusantes clandestina fraude texerunt. Apud te compertum fuit non satisfaciendum odiis, quotiens fide deseritur, qui lacessit. Sed hæc melius aliis servantur narranda temporibus. Salve, ecclesiarum sidus, et ad senectutem bonam Abrahæ æmulator accede, quia testimonium probitatis est, diu hominem in ecclesiastica arce servari; ut scriptum est: Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos. Tu ævo maturus, et ad religiosum sudorem primævus exsuperas. Tu pietate laudabili bonis disciplinis exempla suggere; malos severitate compesce; et boni utriusque fibula operis in testimonio summæ gloriæ sine labe perdura.

§ III. Vitæ S. Laurentii aliquis series.

Illustri genere
Mediolani or-
tus

Habes in brevi tabella, jam a nobis exhibita, summariam dumtaxat vitæ S. Laurentii imaginem, quam utinam aliquis liberaliori penicillo nobis uberius expressisset. In ea penuria id nobis reliquum est, ut res istæ narratas, aut aliunde acceptas in ordinem aliquem distribuere ac non nihil illustrare conemur; non longis illis Puricelli parergis, sed iis dumtaxat notationibus, quibus historia Laurentiana, quousque licuerit paulo ex-

plicatior exhibeatur. Sanctum illustri eo tempore familia genitum, patria et origine Mediolanensem fuisse, haud equidem negavero; ortum ex gente Litta, seu Litia, seu Litingorum Longobardorum regum, quos multis post annis, in Italia primum innotuisse certum est; ortum proinde ex gente Longobardica, ignoscent, opinor, viri antiquæ historiæ et cognominum agnominumve originis periti, si tam facile non assentiar: at neque hic contentionis funem idcirco lubet ducere, jam pridem in opere nostro explicatum est, qui de ea vetustate majores nostri statuerint et quid nos hodie sentiamus. Sequitur itaque ut expansam a Puricello telam intra debitos terminos contrahamus.

19 De rebus ante susceptum archiepiscopatum Mediolanensem a S. Laurentio gestis, quove ante munere aut dignitate sanctus fuerit, nec ab ejus encomiaste S. Ennodio, nec ab aliis usquam traditum reperio, ut proinde difficillimum sit, aut historice aut chronologice res ejus digerere: nam quod in nuncupatoria sua ad Alfosum Littam epistola memorat Puricellus, e fortissimo militarium copiarum duce assumptum ad archiepiscopale regimen, unde hauserit, aut quo veteri et fide digno testimonio nixus scripserit, neque indicat ipse, neque mihi divinare promptum est. Id ex laudato S. Ennodio rectius evincit pag. 13, anno 490, Fausto tunc juniore Consule, eo nempe qui ingressum Theodorici in Italiam proxime subsequutus est, cathedram Mediolanensem conscendisse, quo ipso cum multis aliis Insubriæ episcopis interfuerit dedicationi basilicæ sanctorum Apostolorum Petri et Pauli Novariæ, quam dedicationem seu consecrationem ad annum præcedentem 489 retulit Baronius scribens num. 14 Honoratum episcopum Novariensem per S. Laurentium Mediolanensem episcopum, aliosque ad encæniam convocatos ex more præsules, prædictam basilicam consecrari curasse.

20 Fuerat ea prius fanum idolorum, a Victore episcopo Honorati decessore purgatum, ab hoc auctum exornatumque, de cujus consecratione sermonem composuit S. Ennodius, recitavit vero Honoratus episcopus; sic ad Deum perorans, ut lotus in Sancti nostri laudes sese effundat. En ipsa Honorati verba: Veni ergo, piissime Domine, et ad consecrationem operis tui plenius illabere: vice humani per baptismum pectoris purgentur hæc templa, turpi hactenus dedicata patrocinio. Institue, Domine, vertendo sacrificia; et dum puris cumulamur altaria sancta donariis, præsentiam tuæ majestatis intersere, evocatus sanctorum merito sacerdotum, electi, seorsum præsentis, patris nostri Laurentii conscientia: qui tot plenus dotibus ad ecclesiæ fastigia crevit, quot fecissent singulæ quæque Pontificem. In quo vernat princeps boni operis et mater honestatis verecundia, religionis sanctæ nutrix patientia, Deum semper placatura pietas. Qui ecclesiasticis membris, non sermone vitæ instituta tribuit sed exemplis: qui omnem callem, quo ad Deum itur, dum præviis incedit, ostendit; adjuvante se Domino nostro Jesu Christo, cum patre regnante in secula seculorum. Amen.

21 An qui ea oratione tot eximiis ornatur præconiis S. Laurentius, vere tunc episcopus fuerit, totiusque adeo Novariensis istius solennitatis, tamquam metropolita ordinatus, antesignanus, uti censet Baronius loco proxime a nobis citato; an vero ad archiepiscopalem dignitatem solummodo electus, quemadmodum Puricellus opinatur pag. 28; parum admodum ad rem nostram interest: huc il-

quid ante epi-
scopatum ges-
serit, ignora-
tur.

In dedicatione
eccl. Novari-
ensis insigni
ornatur elogio,

F

jum tum haud
dubie archie-
piscopus.

A lud spectat potissimum, quod vel tironis saltem per id tempus episcopi, tam illustres virtutes enumerentur, gesta tam præclara, S. Ennodio iterum teste, ex quibus etiam tunc ostenditur commendatissima Viri memoria. Qui apud Puricellum capitis ejus quinti titulus est hujusmodi; Laurentius in archiepiscopum consecratur, ejusque consecratio illustri concione a S. Ennodio celebrata, insinuare omnino videtur, dictam eodem die a S. Ennodio relata a nobis superiori paragrapho orationem, quam tamen in textu fatetur idem Puricellus multis post annis, in die natali ejusdem consecrationis recurrente, ab oratore primum recitatam. Refertur ipsa ibidem integra ac variis distincta characteribus, quo potiora rerum capita commodius observentur.

B 22 Quæ exinde fusiis suo more prosequitur Puricellus totis sequentibus capp. 6, 7, 8 et 9, talia ferme sunt, ut nec temporibus suis distinctius aptari, nec ad historicam rationem facile revocari possint. Ex solis titulis varia commixta intelliguntur, quæ toto biennio et paulo amplius gessit et passus est S. Laurentius. Habe igitur capitis 6 compendium: Theodoricus Gothorum rex, cum bona Zenonis Romanorum imperatoris venia, Italiam cum exercitu ingreditur; et Odoacre Herulorum rege, illius tyranno tribus præliis devicto, Mediolanum aggreditur, obsidet, oppugnat, sibique tandem subigit, beneficio imprimis usus Laurentii archiepiscopi deditionem persuadentis. Huc deinde adducit Sigonium et Erycium Puteanum varia contextentes e quibus id tamquam præcipuum a S. Laurentio præstitum intelligimus, ut ruentis patriæ misertus, Insubribus suis. vinci tandem potius quam perire cupientibus deditionem prudentissime suaserit, sicque et cives incolumes servaverit, et Theodorici gratiam promeritus fuerit, idque eodem ipso verosimiliter anno, quo ecclesiæ suæ regimen primum auspicatus est, videlicet 490.

C 23 Hanc porro deditionem secutæ sunt calamitates a S. Laurentio tolerandæ, quas cap. 8 memorat Puricellus his verbis: Repentina militum Italicorum defectione adversus Theodoricum excitata, ex urbe Mediolano sese cum suis Papiam ille recipit, ibique ab Odoacre, sed incassum obsidetur. Interim vero Laurentius archiepiscopus, Italicæ libertatis æquique tenacissimus, non blandimentis, non minitationibus victus, ad extremum in captivitatem abducitur; sed et ibi multis circumventus malis, nihilominus pro suorum Mediolanensium libertate non segniter laborat. Atque hæc sunt, nisi vehementer fallor, quæ indicata voluit S. Ennodius supra a num. 12 quæque tamdiu sanctum Præsulem misere exercuerunt, donec Odoacre plane devicto, ac tandem etiam occiso, libertas ecclesiæ Mediolanensi reddita est sub annum 493, quando S. Laurentius in libertatem urbemque suam restitutus est, sicque Mediolanensium urbi lux est proprii reddita Sacerdotis, quam fœde everSAM dirutamque restauravit, et in meliorem, quam prius esset, redegit statum, quod apud Puricellum est capitis argumentum, quodque Ennodium diserte testantem audivimus.

An Theodoricum coronaverit regem Italæ.
24 Proximum inde caput 12 eo torquet Puricellus, ut velit sanctum Laurentium archiepiscopum Theodoricum Mediolani coronasse Italæ regem. Verum id ex Jornande, quem citat, educi posse, equidem non perspicio; minus etiam ex panegyri S. Ennodii, non prætermisuri, opinor, inter cetera S. Laurentii decora et illud de hujus-

modi coronatione recensere, quod certe in ejus laudem redundare necesse est. Ultro et lubens ex Jornande admiserim quod Theodoricus, tertio anno ingressus in Italiam, Zenonisque imperatoris consulto, privatum habitum suæque gentis vestitum reponens, insigni regii amictus, quasi jam Gothorum Romanorumque regnator assumpserit: atque item illud quod ex eodem Jornande recitat; patris vestitu posito, purpuram ac regia insignia sumpsisse; neque abhorrendum a Galvani Flammæ, tametsi recentioris verbis; in ecclesia S. Michaelis juxta S. Ambrosium, per manus nobilium civium de Mediolano, corqna ferrea coronari voluisse Theodoricum; attamen a S. Laurentio id factum, tacentibus antiquioribus, non satis idoneos testes profert Puricellus, ut id continuo admittendum sit.

25 Magis laudarem quæ a Puricello suggeruntur cap. 12, nempe Laurentium archiepiscopum una cum sancto Epiphanio Ticinensium episcopo Legatos pro Italis rebellibus Ravennam perrexisse ad Theodoricum regem, veniamque illis impetrasse, quæ quidem certissima sunt atque ex sancto Ennodio probatissima in Vita S. Epiphanii, quam in Actis nostris habes ad XXI Januarii editam, cap. 10 pag. 372: ast in eo luxuriare visus est fœcundus historiographus, quod sinceram S. Ennodii narrationem ex Caroli Sigonii historia nimium amplificare voluerit, ut ipsum sanctum Laurentium apud regem Theodoricum perorantem induceret, quod tamen soli S. Epiphanio apertissime vindicavit, Ennodius, ad quem itum testatur, qui manu medica publicis consueverat vulneribus... Qui dum se diceret solum ad tantam sarcinam sustinendam non posse sufficere, rogatur pariter venerabilis Laurentius Mediolanensis episcopus: non ut orator, sed ut socius; ut ad ea recte concilianda frustra noster laboraverit; quod ex S. Ennodii clarissima narratione manifeste liquet. En ea quæ sequuntur:

26 Qui profecti una, Ravennam pariter pervenerunt. Postquam illis agendis aditus reclusus est, beatus Laurentius necessarium duxit, illi potissimum perorandi copiam dari, cujus vestigia frequentium legationum laboriosus callis attriverat, et per tramitem hujusmodi itineris cursitantem non semel hispidum castrensis pulvis effecerat, nempe S. Epiphanio. Quam igitur orationem ad regem habere potuit S. Laurentius? Neque ad illud frigide confugas, quod quis per alium facit, id per se facere censerit: hæc enim omnia mera diverticula sunt, ampliando augendoque libro apta, at veritati parum consentanea; quemadmodum et ea sunt quæ ex Ripamontio suo satis fuse describit, coactus demum fateri, oratorem illum et a S. Ennodio et ab historiæ sinceritate longe deflectere; quod est chartam inutilibus plane parergis, inficere. Id unum ad rem nostram satis recte conjectasse videtur Puricellus pag. 87, legationem, qua de modo locuti sumus, a sanctissimis præsulibus susceptam esse anno 495 mense circiter Februario. Atque hæc prima dici potest vitæ S. Laurentii laboriosa periocha, cui alteram modo subnectemus.

§ IV. Vitæ S. Laurentii pars altera.

Hactenus ea exegimus, et in ordine ad Vitam S. Laurentii contraximus, quæ duodecim primis operis sui capitibus complexus est Puricellus,

AUCTORE
J. B. S.

Legatio suscepta ad Theodoricum

cum S. Epiphanio ep. Ticinensi.

F

Rejctis Puricelli parergis,

AUCTORE
J. B. S.

Puricellus, reliquis uno et viginti innumera alia prosecutus, quorum satis erit aliqua eminus salutasse. Quæstio proposita cap. 13, utrum Laurentius revera fuerit S. Epiphaniæ metropolitanus, in dubium revocari non debuit, neque huc spectat ea de re disserere. Non minus miror inquiri potuisse cap. 14, utrum S. Laurentius una cum S. Epiphanio legationem quoque obierit ad Burgundionum regem pro captivis Italis. Audiat lector loquentem S. Ennodium in Vita S. Epiphaniæ apud nos citata superius cap. 11 pag. 373, et facile statuet, in dicta legatione Burgundica de S. Laurentio nec cogitatum fuisse. Aequè importune cap. 15 inseritur sanctimonialium Mediolanensium monasterium majus a Sigismundo Burgundionum rege exstructum. Neque sane felicius est Puricellus dum longa dissertatione, inani prorsus labore contendit, S. Symmachum Pontificem Romanum ad Laurentium archiepiscopum scripsisse plenam ejus laudibus epistolam, quam nos in S. Symmachi gestis XIX Julii illustratis, prætereundam censuimus, hic vero supra num. 5 cum Papebrochio auctori suo restituimus.

B
ad Sanctum
spectat conc.
Romanum cui
præsedit,

28 Habes hic mediam ferme tomi Puricelliani partem, qua, prima vitæ Laurentianæ periocha conclusa, alteram auspicamur a cap. 17, cui hunc fecit titulum: Laurentius archiepiscopus Romæ vocatus ad tertium concilium, Symmachi Papæ causam Sedisquæ Apostolicæ primatum egregie contra schismaticos et calumniatores tutatur, primusque omnium ei præsidet ac subscribit. Quæ de synodis Romanis sub S. Symmacho habitis loco proxime citato disputavimus, hic repetenda non sunt; ad S. Laurentii gesta præcipue pertinet famosi illius concilii administratio, ut ita dicam et directio, quod anno 501 de summi Pontificis consensu, ad ejus plenariam purgationem, instante Theodorico, convocatum fuerat, ut ipsi S. Laurentio aliisque episcopis rex testatus est, dum Romam petentes, querelas Ravennæ deponerent. Romam porro appulsi ea egerunt in causa S. Symmachi quæ pridem satis explicata sunt; præter ea quæ habet Baronius ad annum 502 a num. 3, ubi ex Ennodio exponit cur S. Laurentius aliique a S. Symmachi consuetudine tantisper abstinuerint. Hic illud S. Laurentii nominibus accedit, quod concilio præsederit, primusque ei subscripserit his verbis: Laurentius episcopus eccl. Mediolanensis huic statuto nostro, in quo totam causam Dei judicio commisimus, subscripsi.

C
item alterum
cui post Sym-
machum sub-
scripsit.

29 Sed egregie S. Symmacho navata in eo concilio a S. Laurentio opera, deque conciliata gloria ex defensione veritate satis dixit Ennodius; cetera quibus S. Laurentii vitam per duas et viginti paginas accrescere voluit Puricellus, non magis ad S. Laurentium spectant, quam ad reliquos omnes episcopos qui eidem concilio interfuerunt. En modo caput 18: Laurentius archiepiscopus quarto interest concilio Romano sub Symmacho Papa: et Romanam Ecclesiam in electione sui Pontificis restituendam esse antiquæ libertati, et alia pro facultatibus ecclesiasticis decernit contra regis olim Odoacris edictum. Non prætermisit Ennodius Sancti gesta in hoc concilio, cui secundo loco post Symmachum subscripsisse ex Labbeana collectione perspicuum est, unde de summo Pontifice et tota Ecclesia optime meritis, recte potuit cum applausu Mediolanum ex urbe Roma reverti, ut notavit Puricellus cap. 19, ubi pro sua ingenuitate observat, nonnihil ambiguitatis inesse iis quæ Baronius habet ad annum 502 de Ennodii dictione,

soluta oratione conscripta, deque addito carmine, utpote quæ non ad S. Laurentii, sed ad Ennodii ipsiusmet ex Urbe reditum aptius referenda videntur.

30 Ceterum inter S. Laurentii decora id certe postremum non est, quod cap. 20 memorat Puricellus in hæc verba: Laurentius archiepiscopus episcopis suis provincialibus pontificium promulgat decretum, quo tam ipsi quam presbyteri et diaconi jubebantur habere contubernales, tamquam pudicitiae suæ testes: quam utique pudicitiam clerus etiam Mediolanensis per ea tempora profitebatur, contra quam nonnullis postea visum est, ut satis fuse descriptum habes in Actis S. Arialdi etc. tom. V Junii a pag. 281. Pluribus præceptum istud, de Cellulanis dictum, quod inter Miscella Ennodii ordine septimum est in editione Sirmondi a pag. 448; pluribus, inquam, illud exornat Baronius ad annum 502 a num. 32, atque item noster hic, Pontificium decretum appellans, quod ut episcopale dumtaxat agnoscit Baronius, sic tamen ut nonnisi auctoritate apostolica niterentur episcopi qui sibi subditis servanda aliqua decreta proponerent, ut dictæ Constitutionis legislator, apud Ennodium, profitetur. Ut ut ea habeant, id huc facit maxime quod S. Laurentii zelo, industriæ et fortitudini adscribenda sit saluberrimi decreti in sua diocesi exsecutio, cui utinam successores constantius inhæsiscent.

Decretum de
Cellulanis for-
titer urgit.

31 His interjectis, redit ad aliud concilium Romanum, quod quintum vocat, Puricellus cap. 21, cui Sanctus sub Symmacho interfuerit et post ipsum denuo subscripserit, cujus decreto ante omnia per apologeticum librum a S. Ennodio refelluntur ejusdem Symmachi calumniatores etc. Exstant ea omnia apud Labbeum et alios, nosque de iisdem in Vita S. Symmachi abunde egimus. Frustra his et hujusmodi aliis historiis apud Puricellum S. Laurentii Vita per multa capita extenditur. Multo proprius ad Sancti gesta pertinet, quod e prædicto concilio redux, cap. 22 Legationem pro Symmacho Papa direxerit ad archiepiscopum Aquileiensem, ut hic ei tamquam legitimo Papæ adhereret, sicut etiam tandem adhæsit. Hæc potissimum eruantur ex Ennodii ep. I, lib. 4, quæ in editione Schotti 8 est, ubi ait; Ad Marcellianum episcopum directa est a fratre vestro instructa legatio, sed quid promoverit ipse rescripsit. Ad quæ verba editor Sirmondus notavit, Marcellianum illum episcopum fuisse Aquileiensem, ad quem pro Symmacho scripserat sanctus noster Mediolanensis Episcopus, quam ab Ennodio hic designari rectissime censet.

ac quintæ sy-
nodo Romanæ
etiam interfue-
rit.

32 Atque hoc postremum ferme quod pro Ecclesiæ tranquillitate exantlasse S. Laurentium didicimus nam quod Puricellus cap. 23 ait, Symmachum Pontificem a Laurentio archiepiscopo per epistolam postulasse, ut acta sextæ synodi Romanæ recenter, ipso absente, contra bonorum ecclesiasticorum invasores injustosve detentores celebratæ, subscribendo comprobet an ex Catalogo, quem titulo Successores S. Barnabæ vulgatum novimus, satis demonstretur, mihi certe nihil minus videtur quam perspicuum, in qua classe reponenda sunt cetera, quæ ibidem ex Morigia et Ripamontio disputat Puricellus, prolixissimum deinde caput subjiciens, ordine 24, quo operose quærit, utrum archiepiscopus Mediolanensis eo tempore prærogativam sedis habuerit supra Ravennatem atque Aquileiensem; quæ omnia cur magis Vitæ S. Laurentii aptentur quam decessorum aut successorum

Inter ejus præ-
conia haud po-
stremum est.

A *cessorum ejusdem urbis episcoporum, equidem non satis intelligo. Sponsorem S. Ennodium ubi adducit Puricellus continuo assentior, atque adeo caput 35 facile admitto cujus est titulus; Nobilis ac Mediolanensis adolescentis, parentibus orbat, nomine Aratoris (qui postea celebris etiam fuit poëta sacer) curam, paterna præstabiliorem, Laurentius gerit archiepiscopus, indeque rursus a S. Ennodio celebratur.*

33 *Nimirum. Dictione 9 apud Sirmondum, cui titulus; Præfatio quando Arator auditorium ingressus est, ubi hæc in Sancti nostri commendationem maxime notanda sunt: Orbem parentibus dixi, cui per felicia naturæ damna, communis pater et episcopus factus est proprius. Ille afflictorum consolatio, jejunorum cibus, cæcorum oculus, pes claudorum, tot pietatis suæ species, tot misericordiarum gradus ad hujus convertit personæ profectum. Et illud domni Laurentii, quod mundi necessitatibus succurrit, ingenium in ministerio hujus exercetur infantuli. Cui talis non sit (ut vere dixerim) gratiosa calamitas? Quem non juvet amisisse patrem, sub lucrosa commutatione, si talem conceditur invenisse? Tanti viri insignia, quæ implere nequeo, per profana verba non temero. Ipse est cujus est dulcis auctoritas, aut horrida dulcedo: qui magistrum in ecclesia, magistrum in domo, magistrum in convivio, magistrum implet in jocis: qui numquam facit, quod sequentes nolit imitari: cujus ad unguem polita conversatio cæleste iter discipulis, dum incedit, ostendit. Minor enim laus est docere bene, nisi opere docenda monstraveris. Hujus viri suscepto adolescenti quid mea præstitisset oratio, quem eventus dexter de institutoris meritis manet; et de orbitatis prosperitate perfectio? Hujus sufficiunt patroni preces; per quas merebitur institutis optimis imbutus degenerare sublimiter.*

34 *Nusquam nitidior, nusquam facundior Ennodius quam ubi in S. Laurentii laudes excurrendum est, omnem idcirco occasionem arripiens qua præclarissima ejus merita prædicet insignesque virtutes, ut vere a nobis superius dictum intelligas, fontem ipsum esse, eumque unicum, saltem qui securus sit, ex quo Sancti nostri gesta tuto colligantur. Atque id a nobis præstitum hactenus, binas vitæ ejus partes distinguendo. quarum altera cum patriæ hostibus ac eversoribus, cum captivitate aliisque ærumnis luctatus est, altera vero pro S. Symmachi, a schismaticis oppressi, totiusque Romanæ Ecclesiæ incolumitate egregie decertavit; inter tot labores communis pater et episcopus, omnibus omnia cum apostolo factus, utpote iis excellens animi dotibus, quas ita exornavit Ennodius, ut quamquam de singularibus ab eo patratæ miraculis tacuerit, caritatis tamen signis ac misericordiæ prodigiis illustrem eximiumque depinxerit; quibus si ea superaddas quæ ad Dei cultum augendum, ecclesiarumque splendorem contulisse ostendit, ad sublimem perfectamque Præsulis sanctitatem nihil desiderari perspicies. Erit hoc sequentis paragraphi argumentum.*

§ V. Templum a S. Laurentio Mediolani condita aut restaurata.

Huc spectant sequentia quinque Puricelli capitula a 26 ad 30, tam variis facta amplificatione, ut pars eorum longe minima ad S. Laurentium reduci possit. Pro cap. 26 unice facit Ennodii epigramma octavum hoc modo inscriptum: Versus in basilica S. Xysti episcopi facti et scripti, quam Laurentius episcopus fecit. Sic autem illud habet:

Constructa S. Xysti ecclesia

Antistes genio pollens, probitate, pudore,
Ornavit donum meritis, et lumina vitæ,
Ad pretium ingens operis, hæc templa locavit.

Lapsa per incertos non spargit fama recessus,
Sed veteris facti vivit lex aucta per ævum,
Quam dexter capiat Laurenti munera Xystus.
Sic manet officium quod Sanctis contigit olim;
Obtulit hic templum, veniens quod consecrat ille.

E

Notavit Sirmondus, non alium hic Laurentium indicari episcopum, quam Mediolanensem nostrum, in quem præcipue collimasse S. Ennodium, jam toties diximus. Reliqua quæ toto illo capite congerit Puricellus, absque ulla Sancti injuria præteriri poterant.

36 *Sequenti cap. 27 dicitur Sanctus alteram Mediolani ecclesiam, et forte Nazarianam incendio vastatam reparasse, et in statum redegissem longe meliorem, teste iterum Ennodio epigrammate 9.*

alia in meliorem statum reducta;

Item in basilica Sanctorum,
quia arserant ædificia quæ prius ibi fuerant,
et sic facta est.

Vilia tecta prius facibus cessere beatis,
Sic splendor per damna venit; sic culmina flammis
Consurgunt, habitura Deum. Si perdita crescunt

F

Ignibus innocuis, si dant despendia cultum:
Qualis erit reparans crepitantibus aucta ruinis?
Laurenti tua bella gerens incendia vince.
Sordida marcenti latuisset terra recessu,
Si status faciem tenuissent antra vetusta.
Sed postquam superi flammæ misere secundas
Ad lumen cineres traxerunt ista colendum.
Huc oculos converte pios, qui cuncta vapore
Prædicis mundanda, pater, rebusque docendos

Instrue, ne verbis titubet mens nescia recti.
Sanctum hic rursus Laurentium indicari, dubium non est: cur autem de Nazariana basilica, agi suspicetur Puricellus, fatetur se adactum a nostro Andrea Schotto: de qua re in dissertatione Nazariana satis dixerit.

37 *Ast ibi non stetit S. Laurentii in ecclesias Mediolanenses larga munificentia, Ennodianis iterum versibus celebrata, quos noster refert cap. 28 sub hoc titulo: Laurentius archiepiscopus metropolitanam Mediolani ecclesiam multipliciter exornat. Primo loco describitur epigramma 10; In domo Mediolani: intellige metropolitanam seu præcipuam basilicam, a Sancto restauratam, quod licet tam diserte hoc primo epigrammate non exprimitur, ex 12 et sequentibus satis manifeste ostenditur. Audi igitur epigramma istud 10:*

templum S. Laurentii munifice ornatum:

Ædibus

AUCTORE
J. B. S.

Ædibus ad genium duo sunt concessa per ævum,
Si niteant crustis, aut Domini merito.
Herbida pasturam simulantia saxa virentem
Illiciant oculos nobiliore dolo.
Pellat opus tamen arte, regat natura figuras,
Viscera dum lapidum fingit imaginibus.
Candorem roseo perfundat doctor ab ore,
Depingat sparsis congrua membra notis.
Aurum, culmen, ebur, tabulas, laquearia,
gemmas
Non datur humanis plus rutilare bonis.
In pretio cautis fors et sine lege jocatur,
Moribus ut constes, crede, laboris erit.

occasione re-
stauratz eccl.
metropolitanz,

38 *Clarius multo indigitatur* S. Laurentius epi-
grammate 12, sub eadem epigraphè in domo Me-
diolani.

Aspice de cujus biberit domus arcta fluentis,
Atria quod superat porticibus modicis.
Pontificis summi studio constructa renidet,
Laurenti proprium possidet ista diem.
Splendida per census consurgunt tecta ruinam,
Occasum nescit quod venit a domino.
Vix caries senium comitata hoc deterit um-
quam,

B Gloria factoris quod bene condiderit.
Fabula de magnis numquam tacitura reservat,
Quod vincens ævum nomen ad astra ferat.

*Eodem referuntur sequentia epigrammata qua-
tuor nempe 13, 14, 15 et 16, quibus supponitur En-
nodius idem argumentum prosequi, quod mihi
non æque compertum, candide profiteor.*

Sancti virtutes

39 *Quod tertium decimum est, dubium prorsus
nullum relinquit, quin singulares S. Laurentii
virtutes, ab Ennodio eleganter expressas, diserte
repræsentet, sic enim de ipso sacer poeta loquitur:*

Ille fuit rigidi semper servator honesti,
Terribilis culpis, supplicibusque pius.
Quem numquam flexit vitium, miseratio sem-
per,
Judicium facie certus ubique dedit.
Crimina corripuit vultu, compuncta refovit,
Conscia secreti detulit ora tui.
Hunc utero genitrix caelestem fudit in aulam,
Ubera subducens tradidit uberibus.
Cana venerandum stupuerunt secula vatem :
Moribus ante fuit, quod gerit officio.

C *Interposito asterisco, sic formatur epigramma 14:*

Qui possessa diu felix habitacula liquit,
Quæ crevit domino sic viduata domus.
Aulica suscipiens moderamina raptus inemptum
Quod pretio mentis quæritur, obtinuit.
Nunc locus irriguo retinet quod sorbuit haustu,
Prospera custodiens faucibus acta semel.
Extemplo quisquis successit mansor et heres
Ingresso dextrum contulit ista pedem.
Quid præstet consors ad sanctam discite vitam
Sic reddunt mundo testa dicata viros.

variis epigram-
matis prædi-
cat Ennodius.

40 *Neque prætermittenda sunt postrema duo,
quorum hoc est 15 :*

Da, Pater omnipotens, per secula longa pre-
camur
Spes et certa piis hospitibus veniat.
Candida ne meritis suscentur stamina nostris
Neu metis sistat palma parata meis.
Surgat qui propriæ genitricis fatus in alvo
Ad gustum vitæ per tua dona venit.
Tu mea vel tenui perfundis corda sapore,
Tu testem linguam sanguinis esse facis.
Celsa tenebroso frondescunt arbusta luxu,
Quæ nullis strinxit falcibus agricola.
Denique vero, inquit Puricellus, sic etiam epigram-
mate concludit 16 :

Eloquium certus naturæ constitit index
Perfecti fontem quærere qui sitiât :
Liberas semper studiis reseratur honestis ;
Infabricata latet nobilitas studiis.
Captivum venis servasset terra metallum
Ni daret inventor quod vocat in medium.
Scrutator fulvum concessit pallidus aurum :
Qui polit ingenium sic facit esse suum.
Hactenus Ionium perlustrans remige paucos,
Ad portum cymbam flecte Thalia meam.

41 *De baptisterio a S. Laurentio Mediolani condito cap. 29 agit Puricellus, recte observans, sapienter suasisse Ennodium, ut ab omni labe purgatam curaret conscientiam, quicumque Deo munera offerre grata et accepta statuerit ; meritoque huc etiam Laurentium archiepiscopum nostrum, velut aurum, ad imitationem Laurentii martyris igne purgatum, exempli loco proferebat in id tempus, quo ille baptisterium construxit : atque hisce lucem præfert epigrammati 56 quod est hujusmodi :*

Baptisterium condidit

In baptisterio Mediolanensi.

Mundior excocti fulgescat luce metalli
Munera disponit qui dare digna Deo.
Ante vaporatis Laurenti vita caminis
Constitit, ut blandum nobilitaret opus.
Marmora, picturas, tabulas, sublime lacunar
Ipse dedit templo, qui probitate nitet.
Ædibus ad pretium sic mores conditor addit,
Vellera ceu serum murice tineta feras.
Qualiter inclusas comit lux hospita gemmas,
Nix lapidis quotiens pulchrior arte rubet.

E

42 *Restat ultimum, quod quidem noverimus, in restaurandis sacris ædificiis Laurentianæ liberalitatis monumentum, quod cap. 30 a Puricello describitur ; videlicet quod reparaverit S. Calimerii archiepiscopi decessoris sui et martyris ecclesiam, quæ cum antea perobscura fuisset, eam e tenebris opportune liberaverit, alludendo ad Græcum nomen quod pulcrum diem significet. Porro liberatum pariter ac liberatorem celebravit Ennodius epigrammate inter alia 60.*

et S. Calimerii ædem reparavit.

In basilica S. Calimeri quando reparata est.
Libera captivum meruerunt culmina lumen ;
Arridet facies nubila nulla gerens.
Hic nuper astrigeri dos proxima venit olympi,
Laurenti vatis ducta ministerio.
Ædibus et vitæ ejus nunc una figura est ;
Ceu solis radiis forma, color similis.
Euge vetustorum reparator, perge novorum
Conditor, et vultu clarus et ingenio.
Abjurant priscam, te præsule, tecta, figuram,
Advena casuris porrigitur genius.

F

Per vatem et hic et superius episcopum intelligi pridem observavit Sirmondus et ex eo Puricellus ; quæ de cetero obscuriora sunt, rudi eorum temporum latinitati tribuenda.

§ VI. Tempus episcopatus et obitus ; scripta sancto huic Laurentio perperam attributa.

Ex pluribus scriptorum Mediolanensium, apud Puricellum cap. 31, textibus circa episcopatus S. Laurentii durationem, principum et finem, manifeste patet plerosque omnes a vero aberrasse. Alii exordium collocant anno 496, alii anno 506, alii 507, ut id consequatur, quod plerique innuunt, sedisse ipsum sub Pontificibus Symmacho

Sedit ab anno 490 ad 512.

A *Symmacho, Hormisda et Joanne, vitamque adeo potraxisse ultra annum 527 : quot capita, tot ferme sententiæ : unde pateat, quam confusa fuerit Mediolanensium episcoporum chronologia ; paulo rectius, ni fallor, in Papebrochiana Eægesi, ante tomum VII Maii ordinata, qualem toto suo opere stabilire conatus est Puricellus, cuique verosimillime adhærendum censemus, quemadmodum præcedentibus paragraphis etiam insinuvimus ; sicque sedisse oportuit annis duobus supra viginti, nempe ab anno 490 ad 512, sub Romanis Pontificibus Felice II, Gelasio, Anastasio et Symmacho ; neglectis minutiis, quas non video in ea incertitudine accuratius expendi aut determinari posse. Sit itaque ex decessorum successorumque definitis temporibus verosimillima Papebrochii positio ; S. Laurentium sedisse annos XXII, depositum VIII Kalendas Augusti ad S. Cassianum.*

44 *De sacri corporis depositione ejusque vero loco satis dictum est paragrapho nostro I, ubi de cultu ab immemorabili tempore S. Laurentio exhibito disserendum fuit. Porro de ejus obitu die satis etiam perplexa videntur omnia. Volunt plerique, quos sequitur hic Papebrochius, natalem diem incidisse in VIII Kalendas Augusti seu XXV Julii : aliis præplacet dies XXVI, interim indubitatum est, saltem hoc tempore, festivitatem ejus recoli hoc die XXVII Julii, seu VI Kal. Augusti, teste Petro Paulo Bosca superius laudato ; translata nimirum ob altioris ordinis celebritates sanctorum Jacobi et Annæ matris B. V., cujus postremæ festum cum in universali Ecclesia adeo antiquum non sit, ad recentiorē aliquam institutionem spectare oportet hodiernam S. Laurentii solennitatem, cujus initium et incrementa inquirere queat nemo, nisi ex incertissimis conjecturis, ut proinde satius existimem et in hac parte receptiori sententiæ adhærere, quam Papebrochium secutum dixi, sicque depositum seu potius mortuum censemus S. Laurentium jam dicto die VIII Kalendas Augusti.*

45 *Postrema duo Puricelli capita huc producenda non sunt : penultimum seu 32 totum in probando cultu versatur ; in altero de archiepiscopis igitur S. Laurentii successoribus ; ut hic Commentario nostro finis imponendus esset, nisi apud Boscam in Martyrologio Mediolanensi questionem reperirem, nec a Puricello nec ab ullo alio antea motam, utrum nempe S. Laurentius noster aliquid scripserit, quod ad posterorum memoriam pervenerit. Nusquam, inquit ille, mentionem injectam vidi ejus libelli aut homiliæ de muliere Chananæa, quam doctissimus P. Mabillon in lib. I. tom. 2 in variis opusculis veterum Analectorum retulit ex Ms. codice Germanensi. Alius sane Laurentius auctor est illius homiliæ, non autem is, qui archiepiscopatum Mediolanensem gessit. Certe cum P. Mabillon in notis eruditissimis subjiciat superiori libro, seu homiliæ aliam homiliam de pœnitentia cum hac inscriptione : " Incipit liber secundus S. Laurentii de duobus temporibus. Duo sunt tempora " ab Altissimo præstituta etc. " Profecto hæc homilia de pœnitentia illa ipsissima est, cum alia pariter de eleemosyna, quam Carolus a Basilica Petri in*

vestibulo Novariæ sacræ adscribit S. Laurentio presbytero Novariensi et martyri, cujus meminit Martyrologium Romanum pridie Kalendas Maii.

AUCTORE
J. B. S.

46 Is igitur ille Laurentius est, qui falso Novarum episcopus appellatur : cum a veritate sit absolum, Laurentium ex Novariensi creatum fuisse archiepiscopum Mediolanensem, quandoquidem in tabulis episcoporum Novariensium nullus umquam Laurentius reperitur : uti etiam Cardinalis Bonaeum fuisse episcopum Novariæ existimavit in notitia auctorum ad librum de divina Psalmodia. Quare Mabillon dissentiat velim a Margarino Binio, atque eat in sententiam eruditissimi episcopi Novariensis Caroli a Basilica Petri, qui in exordio Novariæ sacræ hæc docet. " De homiliis S. Laurentii presbyteri Novariensis Margarinus Bigneus tom. 2. Bibliothecæ veterum " Patrum duos sermones edidit, alterum de pœnitentia, alterum de eleemosyna quos tribuit " Laurentio episcopo Novariensi, ductus quibusdam conjecturis, quæ falsæ sunt.

sub Laurentii
nomine scri-
ptus,

" 47 Nam nos nullum Laurentium habemus episcopum, sed tantum presbyterum, qui tempore " longe abest a Laurentio archiepiscopo Mediolanensi, quem archiepiscopatum postea ille putat ab eo adeptum. Itaque non est ille dicendus episcopus, sed presbyter, qua de re etiam testimonium habetur in libro 2 primi voluminis litterarum Lucæ Contilis, dum is scribit ad Guilelmum præfectum Bibliothecæ summi pontificis die xxx Novembris MDLVIII sermone Italico. Anguisciola exhibuit academici Venetæ tractatus S. Laurentii presbyteri Novariensis, unum de Pœnitentia, alterum de Eleemosyna etc. " Imo sermonem illum de muliere Chananæa idem Carolus a Basilica Petri adscribit pariter eidem S. Laurentio presbytero in lib. 2 Novariæ sacræ. Scripta etiam sacris de rebus edidisse legitur. (nempe S. Laurentius presbyter) Cumque alia vetustate, vel temporum injuria periissent, tractatum seu concionem de muliere Chananæa suo tempore exstitisse testatur ejus encomii scriptor, quod inter ecclesiæ majoris tabulas manuscriptum asservatur.

ex non nostro
sancto

48 Cum igitur hæc concio de Chananæa servetur inter ecclesiæ majoris Novariæ tabulas, utique pro bono rei litterariæ, conferenda esset cum Ms. codice Germanensi ; quem laborem facile exantlabunt viri eruditionis studiosi. Vix hæc scripseram ; cum vir amicissimus J. C. Lazarus Augustinus Cotta Novariensis, qui me antea donaverat Petrii Apollonii Collatini carmine, typis primum edito ; dono pariter dat mihi homiliam de muliere Chananæa, quam S. Laurentius presbyter habuit. Plurima ibi leguntur in notis ad lectorem monumenta Scriptorum de eodem S. Laurentio, quorum testimonio inductus deinde est in errorem P. Mabillon. Verum diluit omnia P. Joseph Maria de Novaria ex ordine religiosissimo Capucinorum validissimis argumentis, quæ respondere nequeat Mabillon, tum ex ratione temporum, tum ex rerum examine, desumptis : ita ut ex homiliæ, quemadmodum ante docuimus, omnino tribuendæ sint S. Laurentio presbytero Novariensi.

sed synonymo
presbytero
Novariensi
adscribenda
sunt.

F

DE S. ECCLESIO EPISC. CONFESSORE

RAVENNAE IN ITALIA

SYLLOGE HISTORICA

De Cultu, ætate et gestis.

ANNO DCCCIV.
Certo colitur
in Sanctus.

De Ravenna ejusque variis sanctis episcopis jam in hoc opere toties actum est, ut de ipsa urbe aliisve eo spectantibus hic denuo verba facere opus omnino non sit: utinam alicubi ita explicatum esset, quot episcopi sanctitatis titulo veroque cultu donati sint. Siquidem in ejus ecclesiæ Kalendario, quod habemus pro anno 1660 editum, numerantur universim viginti quorum festa ibidem recensentur: decem et septem dumtaxat expressit Ughellus: in Baronii topographia Martyrologii Romani non plures duodecim exhibentur. Interim vero in Agnelli libro Pontificali, seu de Vitis pontificum Ravennatum, a V. C. Benedicto Bacchinio edito atque eruditissimis observationibus illustrato, continua serie computantur septem et viginti primi episcopi, omnes sanctitatis titulo insignes, ac præterea SS. Felix xxxviii et Valerius a Bacchinio superadditus, ordine xlii. Non opinor, eos omnes a Ravennatibus ut tales agnosci, saltem annua festivitate celebrari, de qua re alibi quæretur opportunius: hic solum dubium esse posset, utrum in Sanctorum seu beatorum numero censeatur Ecclesius, hujusmodi solennitate honoratus, nisi in citato Kalendario hoc die referretur cum Officio duplici, atque ut talis a majoribus nostris jam laudatus esset ad xxii Februarii in Vita S. Maximiani, in qua non nulla traduntur quæ ipsi cum Sancto hoc nostro communia sunt, hic proinde non repetenda.

quoniam auri-
quis Fastis in-
cognitus.

2 Id vehementer miratus sum, sanctum istum Ecclesium in nullis prorsus Fastis sacris classicis, ne quidem in Usuardinis auctariis usquam signari, ut tuto dicere posse videar, a solo Ferrario Sanctorum Italiae Catalogo, et postmodum etiam generaliori adscriptum fuisse, unde procul dubio ipsum transtulerit Castellanus in Martyrologium suum universale. At quacumque causa id acciderit, hodie Ravennæ ipsum coli adeo certum est, ut dubitatio omnis facile deponi potuerit. Neque vero de ejusdem cultus diuturnitate hic disputandum est, nam sive præterito primum seculo festum ejus celebrari cœperit, sive a seculis pluribus; securos nosse oportet quod hoc tempore aris admotus sit, eaque solennitate festivitas ejus annue recolatur quam modo indicavimus, nempe Officio ecclesiastico duplici. Præterquam quod in antiquo lapide Sancti titulum expressum velint; exhibeatque Bacchinus ejus imaginem, templum manu gerentem cui subscribatur S. ECCLESIUS: quod tamen mirum est non vidisse Rubeum, ita scribentem pag. 154: Ecclesii imaginem in templi testudine, opere tessellato pingendam curavit Argentarius, quæ adhuc exstat, templum in manibus habentem, cui inscriptum est ECCLESIUS EPISCOPUS. Ceterum quæ ad ejus hodiernum cultum spectant, jam satis demonstrata existimo.

3 De vero Sancti natali seu proprio obitus die nihil suppetit quo is certo definiri possit, tacente Agnelli Pontificali, unde is potissimum erui debuisset, quem cum nusquam expresserit, id ex eo silentio non inepte colligi posse videtur, quod seculo saltem nono, quo Agnellus floruit, determinatum cultus ecclesiastici diem nec S. Ecclesius nec plerique alii episcopi, quos tamen Sanctos ipse rotunde appellat, habuerint, neque proinde annua festivitate honorati fuerint. Quandonam cultus iste cœperit, quærere equidem supersedeo, satis modo constat, hoc die Sanctum legitima auctoritate celebrari, forte quod illum ipsum diem disertè signaverit Rubeus jam dicta pag. 154 his verbis: Per hos dies moritur Ecclesius Ravennas archiepiscopus in ipsa ædificatione templi D. Vitalis media, vi Kalendas Sextiles. Suffecisset scribere episcopus, quandoquidem ipsemet Rubeus paulo inferius fateatur; neque enim tunc archiepiscoporum titulo, neque multis deinde annis Ravennates antistites vocabantur. At quidquid hujus sit, de quo pluribus disputat Bacchinus, notata ibi dies xxvii Julii hodie obtinuit, nullo, quod sciam, Rubeo refragante, fatenteque Bacchinio, S. Ecclesium saltem eo mense Julio e vita migrasse, ut modo in hac parte nulla difficultas moveri posse videatur.

hoc die tam-
quam natali.

E

4 Non æque plana sunt quæ de S. Ecclesii ætate, maxime de principio, duratione et fine episcopatus a Ravennatibus scriptoribus tradita habemus: quos inter præcipuus laudatus Rubeus aliis errandi ansam præbuisse videtur. Meum hic non est, totam decessorum successorumque S. Ecclesii seriem digerere aut ordinare, quod jam abunde præstitit Bacchinus, dum ex Agnello Sancti hujus aliorumque episcoporum tempora operose restituit Dissertatione quarta, cujus hic principium describendum censui: Ut, quod in præcedentibus præstiti, chronologiam Ravennatum pontificum pro viribus illustrem, hæc ad sequentes quinque episcopos dissertatio est præmittenda. Rubeus, quem secuti sunt qui recentius scripsere, neglectis ex parte iis, quæ Agnellus tradit ad prædictorum tempora decernanda spectantibus, in hunc modum uniuscujusque præsulis sedem definit. Aurelianum anno dx, vii Kalendas Junii mortuum statuit, ac ab eodem anno Ecclesii episcopi initia auspicatur. Ecclesii obitum anno dxlii consignat, et Ursicinum subrogat, quem, Agnellum secutus, tribus annis sedisse ait, defunctumque anno dxlv etc.

Episcopatus
anni 28

5 Receptissima itaque fuit scriptorum Ravennatum, etiam Hieronymi Fabri et aliorum opinio, sedisse S. Ecclesium annis octo supra viginti, ut in sua annotatione observat Ferrarius ex Onuphrio Panvinio, nempe ab anno 514 ad 542, quod plane secutus est Ughellus dum Sanctum viginti et octo annos in ea dignitate superstitem fuisse

ex Agnello
40 melius re-
trieri.

A fuisse asseruit, non minus errans in die obitus, ubi ait ipsum requiesisse vi Kal. Septembris, pro quo Augusti debuit scribere. Obseruo præterea, a recentioribus istis omnibus statui, S. Ecclesium ordine fuisse episcopum xxvi, contra quam numeret Agnellus, xxiii dumtaxat appellans, ex quo seculi noni scriptore Sancti ætatem, ceteraque eo spectantia feliciter eruderavit Bacchinius. Qualis porro de cetero fuerit Agnellus ille, quamque modicæ auctoritatis in plerisque censendus sit, tam pathetice et dilucide in præfatione sua idem Bacchinius exposuit, ut de iis hic pluribus agere superæcaneum sit; sufficiat nobis, ex ipso S. Ecclesii veram ætatem, saltem episcopatus tempora eruissse, juxta laudatam dissertationem, ubi ita lego pag. 10: Obierit itaque anna prædicto pxxxiv Ecclesius; cum sederit ex nostro anna x, mens. v, diebus v, consequitur, circa initia anni pxxxv eundem ordinatum fuisse, quare anno subsequente pxxxv, cum Joanne Pontifice Romano aliisque episcopis potuit Constantinopolim pergere, quod Agnellus ipse tradit. Vide tabulam chronologicam in fine dissertationis adjectam.

B Atque hæc quidem eatenus ex Agnelli libro Pontificali ad accuratorem chronologiam reduci potuere, id vero dolendum quam maxime, quod S. Ecclesii Vitam tam jejune delibaverit, ut de gestis ejus rix quiddam memoraverit præter ea quæ ad ecclesiarum ædificationem aut ornatum contulisse dicitur. Neque hic succurrit Rubeus, qui aliquorum pontificum Ravennatum gesta ex antiquis monumentis uberius enarrans, de hoc rix aliud habet præter Agnelli, quem procul dubio vidit, breve compendium; lib. 3 ad annum 514, ut dicimus, initia ejus perperam referens: eodem libro ad annum 524 et 525 notissimam legationem ad Justinum, jussu Theodorici cum S. Joanne Papa aliisque susceptam: anno 528 disceptationem cum clericis, a Felice PP. IV compositam: an. 541 erectionem templi beatissimæ Mariæ Virginis ex propriis ædibus, quæ omnia apud Agnellum leguntur. Verum cum aliqua ibi addat Rubeus quæ in illo desiderantur, hinc Sylloges nostræ conclusionem opportunius desumemus, dum aliunde nihil prorsus suggeritur, quod ad S. Ecclesii gesta illustranda conducat. En igitur quæ narrat Agnellus, more suo satis turbate et confuse, non nulla etiam admiscens quæ ad Sancti Acta minus spectant, quæque cum ceteris apud Bacchinium, utcumque fieri potuit, explicata inventiuntur. Sic scribit cap. i, DE SANCTO Ecclesio.

C 7 Ecclesius xxiii. Sanctum vas. Aequalis statura, nec longam attulit, nec brevem avortit. Plenum capillis habens caput, hirsutumque; super aurem modica canities, decorusque forma. Ipsius temporibus ecclesia B. Vitalis martyris a Juliano Argentario, una cum ipso Prasulo fundata est. Et hic Pontifex in suo proprietatis jure ædificavit ecclesiam sanctæ et semper Virginis intermeritæ Mariæ, quam cernitis, mira magnitudine, et eam tribumala; in camera colligies S. Dei Genitricis, cui similem nunquam potuit humanus oculus conspiciere. Si quis vir ausus est diutissime intueri imaginem illam continentem, ita versus metricos sub suis pedibus, videlicet:

Virginis alma micat, Christum quo cepit ab astris,

Nuntius o cœlis angelus ante fuit.

Mysterium I Verbi Genitrix et Virgo perennis Auctorisque sui facta parens Domini.

Vera Magi, claudi, caeci, mors, vita fatentur.

Culmina sacra Deo dedicat Ecclesius.

8 Pergit Agnellus: Inchoatio vero ædificationis ecclesiæ parata est a Juliano, postquam reverentissus est prædictus Ecclesius pontifex cum Joanne Papa Romano de Constantinopoli cum ceteris episcopis, missi a Theodorico in legationem, sicut superius audistis. Adificavit Tricolim, sed inconsummatum reliquit. Heu! vobis gregibus, quales erant pastores! Quantum mutati estis ab illis! Vera lucerna in Ecclesia fuerant, quorum lumen lucernæ quotidie fulgebat his, qui in domo Dei erant, sicut dicit Dominus: Lucerna corporis tui est oculus tuus; si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit; et aliter; Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Sufficiant ista hodie, ut isto amoto, alium pontificem introducamus. Sed sicut superius dixi, in tempore ipsius ecclesiæ B. Vitalis martyris a Juliano Argentario constructa est. Nulla in Italia ecclesia similis est in ædificolis et in mechanicis operibus. Expensis vero in prædicti martyris Vitalis ecclesiæ, sicut in elogio sanctæ recordationis et memorie Juliani fundatoris invenimus, xxvi millia aureorum expensa sunt solidorum. Igitur ille beatissimus obiit et sepultus est in ecclesiæ B. Vitalis martyris, infra monasterium S. Nazarii, ante altarium, in medio loco juxta corpus, hinc B. Ursicini antistitis et inde B. Victoris, in medio autem isto.

9 Multis pauca, et quid non extra rem? Cap. 2 turbas delibat inter clerum Ravennatem et sanctum Episcopum, a Felice Papa compositas:

Contigit eo tempore ut inter B. Ecclesium pontificem et sacerdotes de singulis rebus ecclesiæ contentio adcrevisset. Ierunt ad sanctum Papam Felicem urbis Romæ, ut inter eos justa moderamina sanciret; qui accersitum Ravennatem pontificem cum clero universo, mox inter eos decretum statuit atque firmavit, continentem ita. Sequuntur Felicis Papæ litteræ tam incorrectæ et variis locis mutilæ, ut Bacchinio strenue laborandum fuerit, tum ad reddendum genuinum textum, ab imperito amanuensi corruptum, tum vero ad concinnandum analysim, quæ intricatam controversiam quoquo modo exponeret. Ea autem cum ibi essent, et denno edita sint inter rerum Italicarum Scriptores tomo 2, a V. C. Ludovico Antonio Muratorio secundis curis recensita, non putavi operæ pretium, aut litteras ipsas aut observationes hic describere, quod ad Sancti præclare gesta parum conferant, et forte ad nonnullam invidiam S. Ecclesiæ constandam ab Agnello schismatico adducta videantur. Sic ipse narrationem suam qualemcunque absolvit.

10 Resipuit autem beatus post hæc Ecclesius, et sic fuit ovibus velut pater cum filiis, et largivit omnia clericis suis, ut correptus fuit a Romano Pontifice; imo et amplius largus factus est, et posthæc rexit ecclesiam suam in pace, et nullum verbum murmurationis, nisi laudes a suis audivit clericis, et hæc statuta permansit suis posteris multis temporibus. Sepultus est, ut diximus, in ecclesiæ S. Vitalis; et in atrio ipsius fontis * aulis versus metricos jussit tessellis argenteis scribi continentes ista:

Ardus consurgunt venerando culmine templa Nomine Vitalis sanctificata Deo.

Gervasiusque tenet simul hanc Protasius arcem, Quos genus atque fides, templaque conso- ciant.

AUCTOR
J. P. S.

multa ad ip-
sum spectan-
tia eruntur.

Controversia
cum clericis
Romæ compo-
sita.

vix reliquum
et obitus,

* al. frontis.

His

AUTOR
J. B. S.

Hic genitor natis fugiens contagia mundi,
Exemplum fidei martyriique fuit.
Tradidit hanc primus Juliano Ecclesius arcem,
Qui sibi commissum mire peregit opus.
Hoc quoque perpetua mandavit lege tenendum;
His nulli liceat condere membra locis.
Sed quod pontificum constant monumenta prio-
rum,

Fas ibi sit tantum ponere, sed similes.

Sedit autem annos x, mens. v, dies vii. *Ut male su-
pra num. 5 scripserit Bacchinius dies v.*

donaria eccle-
siis collata.

11 *Nequid de gloriosis Sanctis gestis, præser-
tim in ecclesias munificentia desiderari patiar,
ea hic adjicio quæ præter Agnelliana suppetita-
vit Rubens citata jam non semel pag. 154: Hujus
templi, nempe S. Mariæ Majoris a se constructi,
curam sacerdotibus, communitatem vitæ victus-
que servantibus, tradidit, his adjunctis mune-
ribus: patena ex auro; urnis sacris argenteis se-*

ptem, ex auro una; fundis quatuor in agro Ra-
vennat. Ursiano etiam templo dono dedit pate-
nam ex auro librarum quinque; urnas sacras ex
auro, pretiosissimis geminis distinctas, complures:
candelabra ex argento duodecim: aram quoque ex
argento erexit ducentarum librarum; nec non mul-
ta alia templa muneribus exornavit. Nam et hoc
tempore Ravennas ecclesia bonis martyrum aucta
est, quæ ad Cæsaris ærarium fuerant earum ca-
lamitatum seculo adjuncta. Quamobrem multo effi-
caciori appellatione, Ravennatem ecclesiam san-
ctam et amplam vocaverunt, quod non ipso so-
lum cruore martyrum, sed eorum etiam bonis
aucta firmataque sit. Tricollim Ecclesius aggres-
sus, perficere non potuit, quemadmodum neque
D. Vitalis templum, cujus modificationem Justi-
nianus, ex scriptorum Ravennatum sententia, Ec-
clesio et Juliano mandaverat.

J. B. S.

DE S. ÆTHERIO EPISC. CONFESSORE

B

AUTISSIODORI IN GALLIA

Sæc. vi.
Tam ignota est
ejus historia.

Quam notus et celebris est sanctus hic Æthe-
rius sive Etherius Autissiodorensis episcopus
in sacris Fastis Latinis, etiam antiquissimis,
tam sunt ignota gesta ejus omnia, in historia epi-
scoporum Autissiodorensium apud Labbeum tomo
1 Biblioth. Mss. tam obiter perstricta, ut recte in
Observationibus ad Usuardum pridem notarerim,
solo nomine et cultu memoriam ejus in ea ecclesia
superstitem. En paucissima quæ isthic de ipso
referuntur: Etherius (ordine est xviii) sedit
annis ix, mensibus vi; obiit vi Kalendas Augusti,
et sepultus est in basilica S. Germani. Fuit enim
temporibus Benedicti Papæ, imperante Tiberio Con-
stantino. Fuit civitas sine episcopo dies quatuor.
Qua porro fide hæc subsistant, ex eo collige, quod
Benedictus Papa obierit anno 577, priusquam
Tiberius ille Constantinus ad imperium adlectus
sit anno primum 578, ubi alii Sanctum volunt
non ultra annum 573 pervenisse. Quod dicatur se-
disse annis ix, mensibus vi, id refellit Georgius
Viole in Ms. collectione, nobis a Castellano
submissa, ubi episcopatus ei solum tribuit an-
nos circiter quatuor, Baronio, in notis ad Mar-
tyrologium, ei ex Demochare annos sex adscri-
bente. Primam opinionem secutus est Galesini-
us dum rotunde enuntiavit Autissiodori, S. Æthe-
rii episcopi et confessoris. Hic ecclesia sibi commi-
sa, annis x et mensibus vi pie administrata, vita san-
cte acta, virtutum multarum laude, Benedicto Pon-
tifice, florens obdormivit in Domino.

quam celebris
est in Martiis.

2 Fateamur itaque, obscura hæc omnia esse et
incerta; non item cultum, ut jam dicebam, nam
licet in Hieronymianis adjectitius censeri debeat,
in omnibus tamen diserte ponitur. Textus Floren-
tini habet: In civitate Autissiodoro, depositio S. Æthe-
ri episcopi: in aliis apographis; In Autissiodoro
civitate, depositio Hetherii vel Etherii. Iisdem
prope verbis refertur etiam in Hagiologio Fran-
co-Gallico a Labbeo quoque edito. Bedæ, Ro-
mano parvo et Adoni præteritus est, at classici ce-

teri, Hieronymiana secuti, Rabanus et Notherus,
præcipue vero Usuardus cum tota sua progenie
ipsum diserte signant, Autissiodori depositio
Etherii episcopi. Non minus certum est, perpe-
tuo cultu ecclesiastico in ecclesia sua hoc die do-
natum fuisse, quamvis sub ritu simplici, ut ex
Kalendariis, etiam recentioribus apertissime con-
stat. Rem concludat Saussayus hoc suo qualicum-
que elogio: Autissiodori, depositio sancti Ætherii
episcopi et confessoris. Hic laude sapientie et re-
ligionis excellens post S. Romanum illius eccle-
siæ gubernacula gressit, qua annis x et mensibus
vi pie administrata, omni virtute episcopali or-
natus, abiit ad præmium.

3 Habe jam paucis quæ de posthuma Sancti
gloria collegit laudatus Viole, quæque ex Gallico
hic vertuntur. Depositus est, inquit, in cryptis
ecclesiæ S. Germani prope sacellum sanctissimæ
Trinitatis, ubi olim vetus imago exstabat, sub-
cripto S. Etherii nomine. Certe cum anno mxxxvi
ibidem terra effoderetur, inventa sunt ossa non-
nulla, quæ sancti hujus Episcopi esse censentur.
Nihilominus Henricus Autissiodorensis ipsius non
meminit, neque S. Eleutherii in celebri transla-
tione anni mcccxi, dum ex variis istius eccle-
siæ locis collecta fuere multorum Sanctorum cor-
pora et sub ara principe deposita. Est et ibi ejus
pictura ad latus beatissimæ Virginis qua genu-
flexus representatur. Leguntur item versiculi La-
tini non satis puri, per modum epitaphii ad
ejus nomen alludentes:

Naturæ sinus est æther, rore, imbre, calore
Omnia fecundat, diluit atque rigat.

Num æther qui dictis, signis ac moribus augeat
Irrigat et mentes perfuit Ætherius?

Emblema ejus representasse dicitur manna e ca-
lo lapsum, quod colligentes Israelitæ Moysi et Aa-
roni offerunt, adscriptis verbis Hebraicis, quæ
hisce Latinis respondent, QUID EST HOC?

Quid de eo su-
per sit.

DE S. ANTHUSA VIRGINE

CONSTANTINOPOLI

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

Cultus, elogia, locus in quo vixit.

Romanum Martyrologium Sanctam hanc hodierno die annuntiat his verbis : Constantinopoli beatæ Anthusæ virginis, quæ sub Constantino Copronymo ob cultum sanctarum imaginem verberibus cæsa, et exilio relegata, quievit in Domino. Ita, inquam, eam annuntiat dictum Martyrologium, quam accepit e Menologio, ab Eminentissimo Sirleto in latinum conuerso, et apud Canisium edito : ubi sic refertur : Eodem die (xxvii Julii) commemoratio beatæ Anthusæ sub Constantino imperatore, cognomento Copronymo : cum elogio ; quo etiam honoratur in Synaxario Basiliano. Supplementum nostrum, quod vocamus, ad Menæa Græca excusa, ex Mss. Sirmondo-Chiffletianis, pluries alias a nobis citatis, eandem etiam Sanctam, sed paulo aliter, commemorant : Μνήμη τῆς ὁσίας μητρός ἡμῶν Ἀνθούσης, τῆς συγκειμένης εἰς τὴν εὐαγγελιστὴν μονὴν τοῦ Μαντιναίου. Memoria sanctæ matris nostræ Anthusæ, conquescentis in sanctissimo monasterio Mantinei. Et mox subducuntur duo sequentes versiculi :

Ἀσπὶς Χριστοῦ Ἀνθούσα παρὰ πλάτοις.

Καὶ Χριστός αὐτῇ Ἀνθούσαν παρ' ἀγγέλους.

Anthusa Christum prædicat coram planis ;

Coram angelis post Christus Anthusam sonat.

2 Elogium satis longum, quod subnectitur, datur sumus postea loco Actorum ejus, seu Vitæ, quæ si scripta aliquando fuit, certe ad nostras manus nondum pervenit. Ultimæ autem isti annuntiationi fere ad singula verba consonat annuntiatio, quæ habetur in apographis nostris excerptis e bibliotheca Ambrosiana. En illam : Μνήμη τῆς ἁγίας Ἀνθούσης, τῆς συστημένης τὴν ἁγίαν εὐαγγελιστὴν μονὴν τοῦ Μαντιναίου. Memoria sanctæ Anthusæ, quæ construxit sanctum atque integerrimum monasterium Mantinæi. Elogii, quod annectitur, mox habebitur ratio. Memoriam item S. Anthusæ invenitur in Martyrologio Arabico-Ægyptio ; hoc est, prout addit, Rosæ. Si Græcum etymon considerasset ipsius auctor, vel quisquis illud addidit, potius dixisset Florentis, Floridæ vel Florentiæ, ab ἀνθῶ, floreo. Illud observatu dignum est, quod Taurinense & ac Taurinense & de hac Sancta agant die sequenti, teste nostro Henschenio ad finem elogii, ex laudata superius bibliotheca Ambrosiana excerpti. Cur vero Martyrologium Romanum, quod et nos secuti sumus, Sanctam annuntiet CPoli, aliam causam non scimus, quam quia sub Constantino Copronymo passa fuisse traditur.

3 Annuam S. Anthusæ memoriam excipiant nunc elogia ejus breviora. Atque illius imprimis habenda nobis est ratio, quod legitur in Synaxario Basiliano, et cujus textus Græcus a nobis prælo editus est ad calcem tomi i mensis Julii ; quique proinde, ut ab istius linguæ ignavis intelligi queat, opportune hic fiet Latinus. Sic itaque sonat : Sancta Anthusa fuit sub regno Constantini

Caballini. Rebus autem mundanis nuntium remittens, et Christi desiderio flagrans, in montibus ac speluncis vixit : et cum presbyterum quemdam monachum sanctum invenisset in regionibus Mantinei degentem, in vita ascetica illum imitata est, atque eo pervenit virtutis, ut in furnum vehementer accensum ingressa sit, et non combusta. Post obitum vero Sisinnii, sanctissimi presbyteri, dum Caballino innotuisset, quod sanctas honoraret ac veneraretur imagines, ab iis, qui ab ipso missi erant, coacta, ut earum abnegaret cultum, sed obedire nolens, graviter cæsa est. Postea autem uxori imperatoris, quæ parere non poterat, significavit, quod duas paritura esset proles, hanc quidem marem, hanc vero feminam. Hoc ubi accidisset, a tormento Sancta liberata fuit ; et imperatricem adeo erga se bene affectam reddidit, ut matris loco se haberet : et sic obdormivit. Constantinum Copronymum, a S. Joanne Damasceno Caballinum dictum, et cur, tradit Pagius ad an. Christi 727.

4 Eadem fere memorat elogium a Canisio editum, in illis ab hoc diversum, quod Sancta dicatur multis miraculis a Deo ipso digna effecta ; quod Copronymus flagris cædi jusserit fratrem consobrinum, quem beata illa Virgo ad sanctarum imaginum venerationem hortabatur ; quod ipsa sacras imagines supra caput accensas suscepit ; quæ mox, uti additur, in exilium mittitur ; quod prænuntiavit prolis utriusque vitam et statum ; quod regina ipsa (seu potius imperatrix) monasteriis, quæ sub illa erant, beneficia multa contulerit : quod denique in summa serectute accesserit ad Dominum. Sed plura, quæ ad res Sanctæ gestas spectant, videre est in elogio, quod e Græco versum huic Commentario nostro subiiciemus.

5 Baronius de illa agit ad annum 775, occasione S. Anthusæ, Constantini Copronymi filiæ ; ubi ex Menologio Basilii imperatoris refert, isti Sanctæ nomen inditum fuisse a nostra Anthusa synonyma seniori ; uti eam ad textus sui marginem vocat ; sed nos in nostro exemplari Græco dicti Menologii seu Synaxarii ad hunc, quem Baronius citat, diem xxvii Julii, additum illud non invenimus ; de quo item nihil legimus die xvii Aprilis, quo ista Anthusa a nobis data est. Utamque Anthusam non videtur satis distinxisse Cangius in Familiis Augustis Byzantinis pag. 125, ubi sic loquitur : Narrant Menologia, Copronymi conjugii SANCTAM ANTHUSAM, cum pareret, filium et filiam in lucem edituram, ac utriusque fortunam prædixisse. Sed et Menæa ANTHUSAM IPSAM filiam fuisse ejusdem Copronymi volunt, quæ cum conjugio nuntium dixisset, superstite adhuc patre etc. Mirum est, ita indiscriminatim scribere Cangium potuisse, si Menologium Sirleti hoc die xxvii Julii, et Menæa xii Aprilis, quæ citat, inspererit.

et Menologio apud Canisium,

Anthusa a'ia non videtur alicubi distincta a nostra.

Elogium ex Synaxario Basiliano

AUCTOR
J. P.

spexerit. Gononus inter insignium eremitarum Orientis Vitas pag. 12 de nostra meminit ex Menologio Græcorum, quam et Arturus a Monasterio ad diem hunc xxvii Julii inserit suo Gy-naeco.

Locus, in quo
exierit Sancta.

6 Difficultatem facessit monasterium Mantinei, in quo Sancta conquiescere dicitur superius num. 1; et mox num. 2 vidimus, quod construxerit monasterium Mantinei. De regionibus Mantinei, ubi presbyterum monachum invenerit etc. habes num. 3. Apud Sirlatum est Martinei, mendose ni fallor, contra citata jam exemplaria, quæ aliter legunt. Mantinei item regiones recurringt infra in elogio num. 1. Quodnam hoc sit monasterium, quæve regio, et quo loco sita sint, non est nobis promptum determinare. Rem non elucidant ea, quæ in dicto isto elogio memorantur num. 2, nimirum quod Sancta, comam jam tonsa, a Sininnio thaumaturgo in insula parva paludis, quæ propinqua est pago Perikile, habitare jubetur. Ab insula parva anonyma, uti et a palude innotata, nec non a pago aliquo, qui nominatur quidem, sed vel obscuri sit nominis vel inquisitionis, quid lucis hic nobis mutuari tuto liceat? Legimus quidem apud Socratem lib. 2, cap. 38, pag. 144 editionis Valesianæ: Cum audiisset (Macedonius) in provincia Paphlagonia, et præcipue apud Mantinium (κατὰ τὸ Μαντίνιον) quamplurimos esse addictos sectæ Novatianorum. Et paulo post: Sed qui Mantinium incolebant etc. Sed si locus iste hic intelligi possit, in obscuro manet ejus in individuo situs; fatente Christophoro Cellario in

Notitia orbis antiqui tomo 2, lib. 3, cap. 8, pag. D 193, ubi de Paphlagonia Mediterranea agit, incertum esse hunc locum.

7 Suidas habet Μαντίνειον, sed quamquam is locus esset, quem querimus, nihil nos juvare posset: quia solum loci nomen memorat, situm taceat: Mantineum, inquit; loci nomen. Quoniam vero hic queritur de Mantineo, quæ sit regio vel provincia, ideo locum non habet Mantinensium disjunctio, quæ apud eundem Suidam sic exponitur: Lacedemonii Mantinensium urbem in quinque pagos diviserunt: et hoc vocatum est Mantinensium disjunctio. Eandem ob causam non potest hic intelligi Mantinea (Μαντίνεια) urbs Arcadica, apud Suidam notata. Sed an Mantinenses, quos nominat, huc spectant? Quisnam id definiat? cum nominis notionem in tenebris relinquat, dicens, esse gentile nomen. Plura huc non congerimus: quia de distincto atque individuo loci hic controversi situ desperamus, ulteriorem operam frustra impensuri.

invenit diffi-
cillimus:

8 Nunc Sanctæ elogium subjungimus ex apographis nostris Sirmondo-Chiffletianis, quæ in eo ambo inter se conveniunt; uti annotatum sua manu reliquit Papebrochius ad calcem textus Græci, quem ab ipso transcriptum nos hic latinitate ac typis donamus. Consentit item isti elogio in aliquibus, illud, quod excerptum est e Mss. nostris Græcis bibliothecæ Ambrosianæ; sed tamen isto alio, quod integrum excudimus, longe brevius est. Ubi usus tulerit, ambo inter se conferemus. Auctor nos latet.

apographum,
quod damus.
E

ELOGIUM

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Synaxario P. Sirmondi membranaceo, et Ms. P. Chiffletii chartaceo, cum alio breviori bibliothecæ, Ambrosianæ collatum.

Sancta a Si-
sinnio presby-
tero ad virtu-
tem informa-
tur,

b
c

virtutibus ex-
cellit,

d

e

C Fuit hæc, imperante Constantino Copronymo a, piis parentibus Strategio et Febronia oriunda. Ab ipsis maternis, ut ita dicam, ulnis Beata desiderio castitatis flagrans, in montibus ac speluncis, ut Apostoli verbis utar, vitam instituebat, omnes hujus vitæ res exosa, solumque secessum amplectens ac diligens. Dum vero diebus istis monachus quidam presbyter, cui Sisinnio b nomen, Mantinei c regiones peragraret, in omnis se virtutis instituto exercens, ejus imitari zelum Beata constituit. Et primo quidem ab ipso fingitur ac regulis informatur: ac in clibanum denique accensum jussu ipsius ingressa, illæsa inde egreditur; aliasque altissimas, et prope ad Deum accedentes virtutes ediscit.

2 Prænuntiavit autem is ipsi, futurum ut et monasterium conderet, et nongentarum d sororum regimen susciperet. Postea comam tondetur; et in insula parva paludis, quæ propinqua est pago Perikile e, habitare jubetur ab illo thaumaturgo. Post hæc abstinentiæ et austeritati vacans Beata, sanctæ et consubstantialis Trinitatis habitaculum se præstitit. Ferro quippe se colligans, et cilio se vestiens, his, qui supra carnem ac mundum sapiunt, cognita fuit. Et dum aliquando magnum conveniret Sisinnium; templum matri Deiparæ ut ædificaret, is ipsi persuasit. Qui postquam pluribus eam tunc instituisset documentis, et ea

A υτη ὑπῆρχε ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Κο-
πρωνύμου, γονέων εὐσεβῶν Στρατηγίου καὶ Φεβρωνί-
ας. Ἐξ αὐτῶν τῶν μητρικῶν, ὡς εἰπεῖν, ἀγκαλὼν ἡ μα-
καρία τὴν ἀγνείαν ποθοῦσα, ἐν ὅρεσι καὶ σπηλαίοις κατὰ
τὸν Ἀπόστολον διητάτο, πάντα μὲν τὰ βιωτικὰ μισοῦσα,
μόνην δὲ τὴν ἰσχυρίαν ἀσπαζομένη καὶ στέργουσα. Κατ'
αὐτὰς δὲ τὰς ἡμέρας μοναχοῦ τινος πρεσβυτέρου Σισιννίου
καλουμένου, τοῖς τοῦ Μαντινείου χωρίοις ἐπιδημήσαντος,
καὶ πᾶσαν ἰδέαν ἀρετῆς μετερχομένου, εἰς ζῆλον αὐτοῦ
καὶ μίμησιν ἡ μακαρία διανίσταται. Καὶ πρῶτον μὲν
ὑπ' αὐτοῦ τυποῦται καὶ κανονίζεται καὶ εἰς κλῖβανον εἰς
τέλος ἐκκαέντα πρὸς αὐτοῦ κελευσθεῖσα ἐλθεῖν, ἀβλαβῆς
ἐκείθεν ἐξέρχεται, καὶ ἐτέρας ἀρετὰς ὑψιλωτέρας καὶ τῇ
Θεῷ ἐγγίζουσας ἐκμανθάνει.

F

2 Προσηγγέλλει δὲ αὐτῇ καὶ τὸ μοναστήριον συνίστα-
σθαι, καὶ ἐνακοσίῳ ἀδελφῶν προστασίαν ἀναδέξασθαι.
Ἐπεὶτα κείρεται τὴν κόμην, καὶ ἐν τῇ νησιδίῳ τῆς πελα-
γοῦ τῆς Περικίλῃ* κόμην λίμνης πρὸς τοῦ θαυματουργοῦ
ἐκείνου γέροντος οἰκεῖν ἐγκелеύεται. Ἐγκρατεία
δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τῇ λοιπῇ σκληραγωγίᾳ χολά-
ζουσα ἡ μακαρία, τῆς ἀγίας καὶ ὁμοσίου Τριάδος
καταγώγιον ἑαυτὴν ἀπειργάσατο. Σιδήροι γὰρ ἑαυ-
τὴν καταδήσασα καὶ τριχίνοις ὑφάσμασι ἀμφιάσασα
ἔξω σαρκὸς καὶ κόσμου τοῖς γέ νοῦν ἔχουσιν ἐγνωρί-
ζeto. Καὶ ποτε τῇ μεγάλῃ Σισιννίῳ παραβαλοῦσα, νεὼν
τῇ μητέρι τῆς Θεομήτορος αὐτῇ ἀναγεῖραι κατεδυσώ-
πει. Ὁ δὲ πάμπολλα τέως αὐτῇ νοθεύσας καὶ δι-
δάσας

* Sim.
Πέρκιλε

Α δάξας, καὶ τὰ μέλλοντα αὐτῇ συμβαίνειν προειπὼν, ἀπέστειλεν, τῆς αὐτοῦ μεταστάσεως τὸν καιρὸν αὐτῇ σημάνας.

3 Μέχρι δὲ τῶν τριάκοντα ἀδελφῶν τῇ ὁσίᾳ φοιτήσασαι, καὶ τοῦ εὐκτηρίου οἴκου δομηθέντος, καὶ εἰς τέλος ἤδη τῶν ῥηθέντων τῷ γέροντι καταπειγομένων προσελθεῖν, μεθίσταται τοῦ βίου δ' Ἐυμοστός ἐκεῖνος Σισίνιος. Πειθομένην δὲ ἀδελφότητα ἡ μεγάλη Ἀνθούσα βλέπουσα δύο ναοὺς ἐκ βάρων αὐτῶν ἀνέστησε τῇ Θεομήτορι καὶ τοῖς Ἀποστόλοις· ὃν τὸν μὲν Θεομήτορος ταῖς μονοξούσαις τὸν δὲ τῶν Ἀποστόλων τοῖς μοναχοῖς ἀπεκλήρωσε. Πολλοὶ δὲ τοῖς τῆς μετανοίας κέντροις νυττόμενοι, καὶ πάλαι μὲν πρὸς τὸν ἅγιον Σισίνιον περιεγέγοντο, νῦν δὲ καὶ πρὸς τὴν μεγάλην Ἀνθούσαν, ὑπ' αὐτῆς παιδαγωγούμενοι τε καὶ τυπούμενοι· Πλήρης γὰρ ὁρθοδοξίας καὶ δικαιοσύνης οὕσα, πᾶσαν νεωτεροποιὸν αἵρεσιν ἀπεστρέφετο, καὶ ἐκ τούτου περιβόητος γενομένη, μέχρι καὶ τῶν κρατούντων ἡ περὶ αὐτῆς ψῆμη διέδραμε.

Β 4 Κωνσταντῖνος δὲ ὁ μισόχριστος καὶ εἰκονόμαχος, ὡς ὁ λόγος ἐδήλωσε, τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐτυράννει τότε ἀρχήν· δεῖς εἰς τὴν αὐτοῦ πλάνην μεταστῆναι ταύτην διὰ σπουδῆς θέμενος, τῶν σύμφρονων ἕνα προσκαλεσάμενος. Πορεύθητι, φησιν, κατὰ τήνδε τὴν ἐπαρχίαν καὶ τὴν Ἀνθούσαν εἰς τὴν ἡμετέραν θόξαν ἀποκλίνει μετὰπεισον· καὶ εἰ μὲν πείθοιτο, εὖ ἔχει ἂν· εἰ δ' οὐ, τιμωρησάμενος αὐτὴν τοῖς ἡμετέροις νόμοις, καὶ μὴ βουλομένην πεισθῆναι παρασκευάσον· ὁ δὲ πολλοὺς καὶ ἄλλους μετ' αὐτοῦ παραλαβὼν, καὶ κατασχὼν πάμπολλα τῶν ἁγίων ἐκτυπωμάτων ὅσα ἐν πίναξιν, καὶ ὅσα ἐν βάκεσι συναγαγὼν, καὶ τὴν μεγάλην μετὰ τοῦ ἀδελφιδοῦ, δεῖς τῆς ἀνδρίας μονῆς τότε τὴν προστασίαν ἐγκειρισμένους ἦν, συλλαβὼν εἰς ἐξέτασιν ἄγει. Καὶ παραντίκᾳ μάστιγι μὲν ἐπὶ πολὺ ὁ ἀδελφιδὸς καταβαίνεται, καὶ ὑπὸ τῆς ἁγίας προθυμοποιεῖται τῇ ὁμολογίᾳ ἐμμένειν, καὶ ταῖς βασάνοις ἐγκαρτερεῖν, δεῖς ἐκλιμπάνειν μέλλον ἀπολύεται.

5 Αὕτη δὲ ἐκ τεσσάρων τείνεται, καὶ νεύροις ὁμοῖς μαστιζέται, καὶ τὰς ἱερὰς εἰκόνας καμπόλλας οὕσας ἀναφθείσας κατὰ τῆς κεφαλῆς δέχεται, καὶ κατὰ τῶν πεδίων ἀνδρακας πυρὸς τοὺς πόδας καυθεομένη· ὅθεν Χριστοῦ χάριτι ἀφλεκτός μέλασα ὑπερορίζεται. Ἐπειτα τοῦ βασιλέως μετὰ παντὸς τοῦ στρατεύματος κατ' αὐτὴν δὴ τὴν ἐπαρχίαν ἐκδημήσαντος, ὡς τὴν ἁγίαν αὐτῇ παραστησάμενος ἐξετάσαι, τῇ ταύτης εὐχῇ ἄρασις τούτου πεδισαμένη τὰ κατ' αὐτῆς πρὸς αὐτοῦ μελετώμενα διεκώλυσε· εἰς πέρας διελθεῖν· καὶ τῇ βασιλίᾳ δυστοκούσῃ καὶ μελλούσῃ θνήσκειν, κελῶς ἔχειν αὐτὴν, καὶ δύο [παιδιά] ἄρρεν καὶ ὀηλὺ ἀποτεκεῖν*, πρὸς τοῦ βασιλέως ἐρωτηθεῖσα ἐξέειπε· καὶ ἐκάστου τὴν βιοτὴν καὶ διαγωγὴν προμήνυσεν. (Ὅθεν ἡ βασιλὶς ταῦτα ἀκούσασα, πλείστα ταῖς ὑπ' αὐτὴν μοναχαῖς χωρία τε καὶ ἀναθήματα καθιέρωσε. Καὶ ὁ τύραννος τῆς κατ' αὐτὴν ἐγχειρήσεως ἀπέστη. Οὕτως οἶδεν ἀρετὴ θῆρας μὲν ἐξημεροῦν, πολέμους δὲ φίλους ποιεῖν.

6 Ἐνθεν τῆς ὁσίας μεγαλυνθείσης καὶ τοῖς ἀπάντων στόμασι ἁδομένης, πολλοὶ πρὸς αὐτὴν οἱ μὲν εὐχῆς χάριν ἐφοίτων· οἱ δὲ ἀποτάξασθαι τῷ τῆδε βίῳ· οἱ δὲ ὡν ἕκαστος προσελήπτως νοσημάτων, τῆς θεραπείας τυχεῖν. Ἐν οἷς καὶ τις ἀνὴρ στρατιώτης τὴν τάξιν μετὰ γυναικὸς παρεγένετο. Μεταμέψας δὲ τὸ σχῆμα παιδὸν πρὸς τῆς μεγάλης αἰτήσων καὶ τοὶ καρποφορήσων, εἰ τοῦ σκοποῦ ἐπιτύχοιεν, παρ' ἧς τὰ ἐνθυμήματα τῆς καρδίας ἀκούσας, καὶ διὸ παρεγένετο πληροφορίαν δεξάμενος, χαίρων οἰκοδὲ ἀντεπείστροφεν. Εἰ δύναιτο δὲ τις ἄμμον παράλιον, σταγόνας ὑετοῦ, βάθος θαλάσσης, ὕψος

quæ eventura ipsi erant, prædixisset, illam dimisit, tempore, quo e vita migraturus erat, ei significato.

3 Dum vero ad triginta usque sorores ad ipsam accessissent, et oratorium esset edificatum, jamque prope adosset tempus, ut ea, quæ senex dixerat, ad finem pervenirent; mirabilis ille Sisinus e vita migrat. Anthusa autem magna, videns sororum communitatem sub obedientia vivere, duo templa ab ipsis fundamentis erexit Deiparæ et Apostolis: quorum illud quidem, quod erat Deiparæ, monialibus: illud vero, quod erat Apostolorum, monachis distribuit. Multi vero penitentibus stimulis compuncti, olim quidem ad sanctum Sisinium, nunc autem ad magnam quoque ventitabant Anthusam, ipsius ductu et informationibus imbuti: plena quippe sano doctrinæ et justitiæ, hæresim omnem, res novas molientem, avversabatur: unde et memorabilis evasit, et fama ejus usque ad imperatores pervenit.

4 Constantinus autem Christi osor et imaginum impugnator, uti diximus, Romanum tunc imperium tyrannide vexabat: qui animum hanc Virgine ad errorem traducere studiose satagens, unum ex his, qui idem sentirent, advocavit, et, Proleiscere, inquit, ad istam provinciam; et persuade Anthuse; ut nostræ se submittat opinioni. Si morem gerat, bene habet: sin minus, tormentis exuerclatam, legibus nostris vel invitam obtemperare coge. Ille, multis aliis secum assumptis, collegit, quas convasare potuerat tam in tabulis quam in linteolis, plurimas sanctas effigies, Sanctam unam cum nepote γ, cui virorum monasterii tunc commissa erat prefectura, comprehensam in examen adducit; et statim nepos flagris diu excarnificatur, et Sanctas hortatu promptus efficitur, ut confessioni inhaerent, et in cruciatibus persistat, qui jam defecturus viribus solvitur.

5 Ipsa vero quatuor ex partibus tenditur, crucisque nervis flagellatur, et permultas sacras imagines ardentes supra caput accipit, prunis ignis infra calcamenta accensis; ubi Christi gratia manens illasa, in exilium mittitur. Postea dum Imperator cum exercitu suo universo ad illam regionem profectus esset, ut Sanctam sibi sisteret ad examen: cunctas illum precibus ejus detinens impedit, ne ea, quæ adversus ipsam machinabatur, ad finem pervenirent. Imperatricem h quoque, partu laborantem ac morituram, belle valere, et duos [pueros] marem ac feminam peperisse, ab Imperatore interrogata edixit, et utriusque vitæ et instituti rationem prænuntiavit. Quo factum, ut, his auditis, Imperatrix monialibus ipsi subjectis plurimos agros ac donaria consecrarit; et tyrannus manum ab ipsa abstinerit. Ita novit virtus feras condocere, atque hostes reddere amicos.

6 Exinde Sancta ad magnum nominis splendorem evecta, et omnium ore celebrata fuit; multique ad eam confluebant; hi quidem ut preces ejus poscerent; illi vero ut præsentis vitæ renuntiarent; alii denique ut a quibus detinebantur infirmitatibus, sanitatem consequerentur. Inter quos unus, professione miles, simul cum uxore ipsam accessit. Mutato autem habitu, puerum a magna Sancta petens, fructum inde, siquidem scopum assequeretur, relaturus, cogitationes cordis ex ipsa audivit, et qua de causa eo advenisset; et plena concepta fiducia gaudens domum rediit. Si littoris arenam, stillas pluvie, profunditatem maris,

sorores congregat, condit templum.

dura sustinet a Constantino Copronymo E

pro cultu sacrorum imaginum: sed postea ejus ira mitigatur.

Sancta pluribus deinde rebus generatim magis ut Dominum.

* Simm. ἐν ἄρρεν καὶ ἐν ὀηλῷ γεσῆραι παιδίον.

EX MSS.

maris, altitudinem cœli, ac terræ latitudinem describere quispiam possit, poterit etiam is res a sancta Anthusa gestas scripto tradere. Sed communi hominum conditione ipsa quoque debebat gustare mortem, et dormire somnum, Sanctis convenientem. Contigit hoc ipsa die dormitionis megalomartyris Panteleemonis : ista namque die ut e vita excederet, precibus impetravit. Deposita autem est in cellula, in qua vixit, miracula patrans inaudita, in gloriam et laudem Christi, Dei nostri. Amen. *k*

οὐρανοῦ, καὶ εὖρος γῆς διαγράψαι, δυνήσεται καὶ τὰ τῇ D
ὁσίᾳ Ἀνθούσῃ πραχθέντα γραφῇ παραδοῦναι. Ὅμως καὶ
ταύτην ὡς ἄνθρωπον ἔδει θανάτου γεύσασθαι, καὶ ὑπνώσαι
ὑπνόν τοῖς δικαίοις πρέποντα. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἡμέραν
τῆς κοιμήσεως τοῦ μεγαλομάρτυρος Παντελεήμονος·
τοῦτο γὰρ αὐτῇ δι' εὐχῆς ἦν τὸ ἐν αὐτῇ τελειωθῆναι· κα-
τετέθη δὲ ἐν τῷ κελλίῳ, ἐν ᾧ καὶ ἐβίωσε, θαύματα ἐκτε-
λοῦσα παράδοξα εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ
ἡμῶν. Ἀμήν.

ANNOTATA.

a Prodiit in lucem anno 719, et sequenti renun-
tiatur imperator a patre et S. Germano : pessimam efflavit animam die 14 Septembris, Indictione 14, anno 775, quæ uti et alia breviter collecta invenies apud Cangium superius citatum. Ceterum quod Copronymus fuerit dictus, a sædato sacro fonte, satis notum est.

B b Sanctos huic synonymos invenio : at quisnam hic sit monachus, presbyter ac thaumaturgus, sicut in hoc elogio vocatur, nondum potui invenire in Fastis, quos consului.

c In elogio, quod est in ecgrapho nostro bibliothecæ Ambrosianæ, scribitur Μανταεον ; sed adhærendum pluribus aliis exemplaribus supra citatis. De isto loco difficultates nostras ibidem proposuimus.

d Ἐννακσίῳν scribe cum Ambrosiano nostro ecgrapho.

e Locum hunc non exprimit elogium inter apographa Ambrosiana : qui ubi sit, malumus discere, quam docere.

f In apographo Ambrosiano ita legitur : δύο μο-
ναστήρια συστήσαμένη καὶ ναοὺς μεγίστους ἅμα καὶ τερπνο-

τάτους. Duo monasteria construxit, et templa maxima simul et venustissima.

g De hoc nepote non meminit elogium Ambrosianum.

h De tribus Copronymi uxoribus, prima quidem Irene, secunda Maria, tertia denique Eudocia, agit Cangius supra citatus, pag. 125.

i Historiam hanc de partu, et quæ circa illum hic narrantur adjuncta, non habet elogium inter apographa Ambrosiana ; uti nec illa, quæ mox hic sequuntur de milite. Inde tamen habemus, προρήσεις δὴ τινὰς εἰπεῖν, αἱ καὶ τέλος εἰλήφασιν, καὶ
μύρια θαύματα ἐργάσασθαι, prædictiones quasdam enuntiasse, quorum exitus veritatem comprobavit, et millena miracula patrasse.

k Elogium Ambrosianum ita concluditur : Μι-
κρόν νοσήσασα, καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἀθλήσεως τοῦ ἁγίου
μεγαλομάρτυρος Παντελεήμονος τῶν τῇδε μετίσταται, καὶ
πρὸς τὸν ποθοῦμενον Ἰησοῦν διαβαίνει. Modicum infirmata, die certaminis sancti megalomartyris Panteleemonis ex hac vita migrat, et ad desideratum Jesum transit. De quo Martyre agimus hoc die cum Martyrologio Romano.

DE SS. MARTYRIBYS

GEORGIO DIACONO, AURELIO, FELICE, NATALIA

ALIAS SABIGOTHONE, ET LILIOSA

C

CORDUBÆ IN HISPANIA

F

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Sanctorum ordo, dies obitus, cultus, Acta, et translatio SS.

Georgii et Aurelii

ANNO DCCCLII
M.M., series ab
Usuardo trans-
posita,

Gloriosam hanc Martyrum classem cum tot aliis Cordubensibus, acceptam referimus incomparabili ipsorum vindici et encomiastæ S. Eulogio, horum certamina prosecuto lib. 2 cap. 10 egregii istius Memorialis, ex quo solo tot fortissimi Christi pugiles innotuerunt. Ibi ipse illos hoc ordine disposuerat, jam dicti capituli titulum sic efformans : De sanctis martyribus Aurelio, Felice, Georgio, Sabigothone et Liliosa ; nempe juxta historiæ suæ seriem, ubi certe Aurelius primum locum obtinet gestis ac virtutibus plane heroicis, cum uxore Sabigothone, lectissima ipsa et sanctissima femina ; tum Felix, ex aliquo lapsu ad se reversus, cum Liliosa itidem conjuge : demum Georgius monachus advena Palæstinus, quem, haud dubie, quod diaconus fuerit, ceteris præferendum putaverit Usuardus, viros etiam feminis anteponebat, primus utique et solus,

inter classicos Martyrologos horum Sanctorum laudator, ad quem quæ cursim in observatione alibi annotavimus, hic paulo fusius ex translationis SS. Georgii et Aurelii narratione, apud Mabillonium in Actis Benedictinis, post ipsa Sanctorum Acta inferius deducemus.

2 Nonnulla hic explicanda sunt, atque imprimis dies quo sanctissimi Pugiles agonem compleverunt, a laudato Usuardo signatus vi Kalendas Septembris, contra quam expressissime scripserit Eulogius vi Kalendas Augusti, ut etiam in sua editione legit Surius. Ordinem item transposuisse Martyrologum, patet, dum ita annuntiat : Eodem die, natalis SS. Georgii diaconi, Aurelii, Felicis, Nathaliæ et Liliosæ, quorum primus miræ abstinentiæ monachus, ab Hierosolymis Cordubam adveniens, cum reliquis ex eadem urbe claro

uti etiam natalis dies perporam signatus ;

A claro germine ortis, diu optatum, sibi quoque a Domino præmonstratum meruit assoqui martyrium. Hæc transumens Equilius episcopus in suo sanctorum Catalogo, eundem non solum notavit passionis diem, sed longe pejus omnia adscripsit Viennensi Martyrologo, qui hosce Martyres nec novit nec usquam retulit. Hæc, inquit ille, Ado in Martyrologio, unde et nostro Andrea Schotto, S. Eulogii scholiastæ, errandi ansa præbita est, dum sanctum Archiepiscopum hos divi Eulogii libros legisse existimavit; ubi omnia ad solum Usuardum, Cordubam usque ad colligenda Sanctorum corpora peregrinatum, omnino referenda sunt.

3 De his Martyribus non male meritis est Galesinius, et hoc die et xxvii Augusti eos collocans, diversisque utrobique elogiis exornans, quorum illud præplacet quod habet vi Kalendas Septembris, servata S. Eulogii in nominibus serie et proprietate, his plane verbis: Cordubæ in Hispania, sanctorum martyrum Aurelii, Felicis, Georgii, Sabigothonis et Liliom. Hi in Arabica persecutione, pro testimonio et fide Jesu Christi, acerrime decertando, nihil ejus amoris præposuerunt, non parentes, non cognatos, non affines, non amicos, non viros, non res, non prædica; sed omnibus his abjectis, per martyrium ad æternam perveniunt gloriam. Ad hæc etiam recte hoc die observat: De his copiose admodum ac pie scribit S. Eulogius... Horum diem natalem... Equilius et Usuardus adscribunt vi Kal. Sept. nosque itidem, illos seculi, copiosius illo die quam hoc die de ipsis scripsimus. Verum si Eulogium, quem illorum martyrii spectatorem sequi debemus, audimus, non recte illi neque nos diem et mensem eorum martyrio tribuimus. Quod vero Surius et Usuardus Natalium, non Sabigothonem S. Aurelii uxorem nominant, hoc, ut cetera multa, longe diversum est a narratione S. Eulogii, ut recte notat Ambrosius Monachus: voluit dicere Morales, quem, si lubet, videsis in Chronico tom. 3, lib. 14, cap. 13: nobis satis est fontem exhibere.

4 Nec ordinem S. Eulogii nec nomina servavit Baronius, dum illa scripsit: Cordubæ in Hispania, Sanctorum martyrum Georgii diaconi, Felicis, Aurelii, Natalii et Liliom in persecutione Arabica. Recte quidem in præponendo celebris S. Georgii monacho, utpote diacono, Usuardum seculus est; ac cur S. Felicem antetulit S. Aurelio, totius cohortis antesignano, prorsus non intelligo. Natalii nomen ipsi etiam magis placuit quam Sabigothonis, quod tamen Galesinius ad mentem S. Eulogii, scrupulosius servandum censuerat. Non magnopere ab ipso Galesinio differt Baronius in suis annotatis, præter jam dicta observans, passos esse sanctos Martyres ara peccata, a Christo autem nato peccati, ubi vides servandam regulam toties traditam de subtrahendis annis octo et triginta. Ibi idem Eulogius, inquit, recitat Georgii epistolam ad universos Christianos in Hispania consistentes, qua eos ad subeundum martyrium roboravit. Est ejus exordium: Cognoscite, o fratres charissimi, meum introitum in Hispaniam etc. Inserta hæc nempe est Eulogianæ sanctorum Martyrum historię, quam in hac nostra editione invenies num. 31.

5 Porro de omnimoda Actorum sinceritate dubium suboriri nullum potest, spirat veritatem tota historia, torpentes etiam animos ad Christianas virtutes, quin et ad perfectionem inflammans, exemplis sane primitiva Ecclesia dignis, ut nar-

rationes hujusmodi simplicitate sua magis intellectum convincant animumque nutrant, quam tot alia Acta metaphrastice expolita atque ornata, a quibus plerumque, modo nescio quo, abhorere compelluntur qui genuinis et primigeniis sanctorum Martyrum gestis evolvendis meditando assueverunt. Hæc utique et quæ edidit Theodoricus Ruinartius, quæque in opere nostro probata invenerat, in justa specimina proponere sibi debuit nuperus aliquis Odoacer Ilbachius, præcipiti judicio ac perturbata mente nulla perperam definiens, Actaque misere vindicans, quorum pretium vix primis labris se degustasse, nimisquam manifeste demonstrat. Neque displicere potest sancti Hagiographi stylus, licet non nunquam scabrosus, aut invocibus fingendis liberior: ad intima certe penetrat elegans pro eo seculo oratio, zelo magis et fervido apostolico spiritu, quam rhetoricis lenociniis ita incensa, ut vel invito lacrymas novit exprimere. At de S. Eulogii præclaris meritis satis alibi a nobis dictum est.

6 Actis ipsis subjungenda omnino fuit historia translationis præcipuorum duorum in hac classe pugilum, sanctorum Georgii nimirum et Aurelii, ac capitis sanctæ Sabigothonis seu Nataliæ; quas pretiosissimas reliquias Corduba in Franciam detulit laudatus toties a nobis Usuardus Sangermanensis monachus, cum socio Odilardo ad obtinendum S. Vincentii martyris corpus in Hispaniam profectus; ut pluribus narrat Aimoinus monachus scriptor lotius historiæ, a Mabillonio insertæ parti 2 seculi 4 Actorum Ordinis S. Benedicti a pag. 45, ubi ejusdem translationis festivitatem recoli asserit ad diem xx Octobris. De cetero autem cum in observationibus suis præviis omnia eo spectantia abunde explicet, Aimoini vero integrum textum reddat, quem nos Ms. quidem sed mutilum plane habemus, plura hic exponenda non censuimus. Habe hic igitur modo totam ipsam S. Eulogii narrationem ex nostri Andrea Schotti notissima editione, sed modo nostro dissectam et in capita sua divisam, præteritis vis omnibus, quæ apud nos ex variis codicibus transcripta, a genuino textu plurimum differre deprehensa sunt, ut proinde vix ea citare ausi fuerimus.

quibus additur
duorum pri-
morum trans-
lationis histo-
ria.

E

HISTORIA

F

Vitæ singulorum ac Passionis. Ex
S. Eulogii Memoriali Sanctorum
lib. 2, cap. 10.

CAPUT I.

S. Aurelius a puero virtutibus præcellens, S. Sabigothoni matrimonio junctus, exemplis Martyrum mire accenditur; ab eaque, ultro consentiente, thoro separatur.

Fult præterea quidam juvenis, nomine Aurelius, natalibus et rebus plurimis antecellens. Hic in infantia matre christiana, et patre gen-

S. Aurelius fl-
de Christiana
oculis institu-
tus

Ex S. Eulogio.

tili orbatus, tutela amitæ suæ fidelissime usque in annos adolescentiæ fovebatur, docebaturque Christum veraciter credere Deum: nec præter Ecclesiam salutis viam, et iter regni cælestis alibi posse reperiri, imbuatur. Quod documentum venerabilis puer apprime ebibit, ita ut licet Arabica erudiendus litteratura traderetur, cogentibus affluibus: insontibus tamen præfixam cælitus animis fidei Sanctæ notitiam nulla vanitatis figmenta immutare quiverunt: sed corde semper christianismum suum retentans, cum ad solam derisionem meditationi periturarum insisteret litterarum, eo amplius in amorem christianæ fidei exardescerebat, quo liquidius deliramenta perversi dogmatis probans, subtilem dæmoniosi a illius fallaciam advertibat. Et cum non posset publice cultum fidei gerere, ubique tamen Dei sacerdotibus sese commendans, pro se efficacius exorari posebat.

miræ proficit,
et sponsæ con-
dignæ destina-
tur:

B Interea provehitur in annis juvenilibus strenuus adolescens et, florentibus genis, virili facies exornatur decore. Hinc, adhortatione affluens, condignum suæ notabilitati connubium appetere cogitur. Hinc unusquisque suorum, prout noverat, illius, vel illius optimam esse sobolem asserebat: ipse autem interius aliter ruminans, Christo sui connubii negotium committebat, crebris interventibus precum cæleste numen exorans, ut talibus præpollens votis conjux sibi daretur, quæ secretum suum in melius proficere contenderet, faveretque mente et corpore cultori latenti *b*. Cujus favore tandem adjutus, reperit honesto germine virginem constipatam, rebus inclytam, moribus comptam, specieque pulcherrimam. Quæ cum præcipuo venustatis habitu extrinsecus decoraretur, præstantius tamen introrsus spiritali enitebat decore. Quia omnis gloria filiæ regis ab intus; id est penetralibus mentis. Ibi enim sanetitate, in fimbriis aureis, varietate scilicet amicta virtutum, Christo regi placitum exhibebat famulatum.

quæ et ipsa religiose educata fuerat.

C Hæc namque puella, parentibus paganis progenita, adhuc cunabulis incubans, patre orbata est. Cujus genitrix alium virum ducens; qui fidem Christi occulte retinebat, conjugem impietatis errore extirpans *c*, privignam Christo assignare studuit, eamque ex Sacramento baptismatis Sabigotho *d* appellans; licet publice paganis admiscerentur, gestabant vero animo firmiori utrique pietatis religionem. Hanc sibi puellam venerabilis juvenis jure conjugalitatis asciscens, completis sponsalium titulis, arrarumque pignore, alternanti in invicem exhibitione contradita legitima, ad ultimum ministerio sacerdotum ex more sacrantur, sicque pari commercio aliquo tempore clancule fidem Christi gerentes, non omnibus arcanum suæ fidei revelabant, carnis infirmitate depressi, non diminutione utique voti.

Sic et Felix
Liliosæ con-
junctus est.

4 Fuit autem beato Aurelio proximus genere vir quidam, nomine Felix, sancta insuper eidem dilectione connexus, qui occasione diaboli in fide vacillans, cum postea lapsum prævaricationis suæ altius suspiraret, ultra non potuit patulo congressu religionem Christi exercere. Qui et ipse filiam occultorum Christianorum, nomine Liliosam, in conjugem ducens, Christum in abditis tectius excolebat. Quapropter inconvulsibiliter invicem adhaerentes, semper unam habuere familiaritatem, eandem gesserunt dulcedinem, nec prosperis, nec adversis casibus se disparantes, idem illis extitit affectus: tantaque il-

la pietatis necessitatis in utroque fratre perfectio. D nem contulit charitatis, ut nec vita, nec morte viderentur, quos par religionis occasio glomeraverat, de quibus merito enarrandum est: Sancti, amabiles, et decori quomodo in vita sua dilexerunt se invicem, ita et in morte non sunt divisi.

5 Exactis igitur non plurimis annis, accidit, ut eodie in forum proficisceretur Aurelius venerabilis, quo Joannes *e* ille (cujus in priori libro meminimus) odio nominis Christi usque ad necem verberibus cruentatus, retrorsum asello evehctus, immensoque vinculorum pondere coarctatus, ut in parte stramentum *f* reclinaretur jumentum, qua ejus crura pendebant; præcedentibus illorum præconibus, totam circumeundo urbem satellitum ministerio ad spectaculum vulgi pertractus est. Et cum hinc inde voces exprobrantium resultarent dicentes, nullatenus dignam sui secleris pœnam eundem adhuc persolvisse, quippe quem tantæ reverentiæ vatem subsannatione impetere non verentem, plectendum potius morte turpissima congruebat: extemplo futurus belliger, amore compunctus martyrii, cælesti quodammo- do flamine aspiratur, ut illud pro se fieri spectaculum *g* crederet, causaque admonitionis sibi fuisse ostentum, ne scilicet formidare deberet eos, qui corpora trucidant, cum nihil anxietatis animabus possint inferre, sed illum potius pertimesceret, quipotest corpus et animam perdere, et mittere in gehennam.

Joannis alio-
rumque Mar-
tyrum passi-
onibus

6 Cujus fidei stabilitatem admirans; Vere, inquit, super angelicam petram tabernaculum credulitatis hujus viri fundatum est, quod tanta vis tormentorum non impulit, nec labilium penarum aura concussit. Quod si qui vexillum Christi revelatis gerat aspectibus, tot seria cruciamenta zelo Redemptoris sustinuit, cum utique cladem et illius supplicii prævaricando posset evadere: melius carnis suæ jacturam quam perniciem animæ judicans, non se passus est sub unius vocis articulo a Christi religione abstrahere: quibus me ego dignum convitiis credam crudiendum, vel quo me arguendum supplicio debeo tradere, ut vigorem illius damnati, quem hodie intuitus sum, capiam, fruarque constantia *h*.

miræ animatus
Aurelius,

7 Hæc, dum crebrescentibus supernis jam vocationis suspiriis, ruminare animo cœpisset, regressus domum retulit piæ sodali cuncta quæ viderat, lætoque spiritu addit: Tu semper, dulcissima conjux, cum ego mihi met viverem, et Deo mortuus essem, sedulo me adhortata ad confessionem trahebas: instabas quotidie me seculi voluptatibus nitens avellere: tenebrosis mundi affectibus felicitatem æterni regni præferebas, labentia cuncta, et omne quod fine arctatur, suadebas relinquere: prædicabas monachos, mundum renuntiantes laudabas; religiosarumque conversationem oblectans, vitam sæpius suspirabas Sanctorum. Sed ego necdum supernæ gratiæ compunctione lustratus, omnino salutaribus non poteram acquiescere hortamentis, aut forte correctionis meæ præfinitam a Deo patre nondum insistens admonitionem, differebam operibus exequi quod, licet tenuiter, animo meditabar.

se ipsam ad
perfectionem
exstimulat,
h

8 Ecce jam nunc, charissima, tempus acceptabile venit: adsunt dies salutis, in quibus a retroactis, et exterioribus resiliens, in id quod in ante est, nos extendamus. Et primo omnium munditiæ et continentiae perfectius studentes, vacemus orationi, quo facilius ad reliqua sanctitatis

conjugem ad
eamdem exhor-
tans;

A tatis industria properemus. Fiat nunc soror, quæ extitit conjux : in affectu germanitatis thorus nostræ conjunctionis pertranseat : proficiant soboles animarum : subrescat spiritualium generatio, et spreta glutinatione membrorum cœnosa, noverit mens præstantius (adempta carnis delectatione) perpetuæ incolumitatis producere germina. Ut quoque modo condigni martyrii præmio habeamur talium meditatione laborum.

9 Suscipit lætantibus animis venerabilis mulier pium viri consultum, gaudensque multipliciter in subitatione insperatæ salutis; Hæc est (ait) immutatio dexteræ altissimi, hæc sunt jam nostræ vocationis auspicia : hæc sunt, quæ semper optabam, æterni Regis commercia : ut carni morientes, vivamus spiritu, quo illi facilius uniamur, de quo scriptum est : Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, in Spiritu et veritate oportet adorare. Quamobrem, Domine mi, quia hoc tibi non humanitus revelatum est, sed Pater cælestis te olim ad æternam præscriptum militiam, concitis vult jam gressibus properare, cunctis nos vinculis absolvamur, excutiamur a pulvere, desiderio vitæ perennis surgamus.

10 Fit itaque utrorumque communis in Dei servitute assensus, dividuntur cubilibus, votis conciliantur. Præfulgent lectuli fulcra vestium, colorumque varietate, qua suam conversationem vulgo celarent. Illi autem in interioribus angulis tabernaculi super structum crudo latere thorum, hispidis tantummodo instructum ciliciis, dispares incubabant. Jejunabant sæpe : sine intermissione orabant, et quoscumque noverant psalmos, noctu meditabantur. Vincebant tenebrarum chaos interjecto vigiliarum labore, omnemque dæmoniorum fraudem talibus evincebant studiis. Ministrabant egenis : curam pauperum omnino gerebant. Et quoniam adhuc jam dictus Joannes carcere detinebatur, nos quoque ex antro educti, his vinculis detinebamur : utraque etiam virgo, Maria scilicet et Flora *g*, tunc feminarum latibulis *h* causa fidei incolebant : adebat frequens eorum erga compeditos discursus, ex eo videlicet tempore quo beatus Isaac *i* monachus, seu ceteri Sancti, qui præditam veritatis præconio linguam, principibus, et iudicibus confessuri, quæ vera sunt, astiterant, et propter eandem veritatem occubuerant. Quorum constantia perdurabili, multiplici virtutum robore horum auctæ sunt vires. Nam ille viros perlustrans, *k* illa suis retentas claustris feminas requirebat.

ANNOTATA.

a Dæmoniosi apud medii ævi scriptores pro dæmoniacy : quod procul dubio ad Mahometem refertur : in Ms. nostro, sed valde interpolato et contorto, legitur dæmonum.

b Intellige sibi ipsi (Aurelio) occulte Christiano.

c Duriores hujusmodi phrases raræ non sunt apud S. Eulogium.

d Ferit non nihil Sabigotho Christianum nomen ; Nataliam substituerunt aliqui, at sic semper legit noster Andreas Schottus.

e Est is, haud dubie, de quo loquitur S. Eulogius pag. 242 num. 6.

f Obscure significat, inquit Schottus in scholiis, pondere catenarum aselli clitellas subversas et dejectas, ita ut in caudam defluerent : eo enim crura retrorsum asello insidentis inclinata

fuisse videntur. Vide ibi quæ in Surio adjecta merito idem scholiastes existimat.

g Harum Vita et Passio describitur eodem lib. 2 Memorialis, cap. 8.

h Mallem legere latibula.

i De hoc agitur cap. 2.

k Satis receptus nominativus, pro ablativo absoluto.

CAPUT II.

A S. Eulogio probe edocti ambo ad omnimodam perfectionem contendunt ; et sancta conjuge visione re-creata, abdicatis omnibus, nihil nisi martyrium spirant, relicta aliis filiarum duarum cura.

Ibi ego eum agnovi : ibi amicitiam ejus adeptus sum, ibique se a nobis institui deprecatur, quid agi deberet tam de rebus, quam de gemino pignore, quod, Deo donante, acceperat. Si liceret tales destitui, quas utique post necem suam profano tradendas ritui altius condolebat : vel si illam divitiarum copiam protinus fisco agglomerandam, inordinatam relinquere congruebat. Cui cum omnia intuitu regni cælestis, et causa retributionis æternæ non solum relinquenda, verum etiam fugienda fore censerem, potissimumque suarum potius animarum quam liberorum esse commodis consulendum, quibus utique Christus vindex, pater, et tutor est, nihilque prorsus rerum temporalium præponi debere desiderio Redemptoris, seu fruendi Sanctorum consortio docerem, confestim subjunxi : Si provida facilitas suppetit, qua hæc omnia, magistra intercedente discretione, ordinentur ; utile primo judicamus, sobolem tutiori loco transponi, ubi Christo liberius assignetur : rebus quoque juxta mandatum Domini venditis, pauperibus erogari, quo expeditior vobis pateat deinceps post Christum ingressus. Sic denique veritas sancta sciscitanti se juveni quatenus vitam æternam possideret : Si vis (inquit) perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes et da pauperibus, et veni sequere me, et habebis thesaurum in cælis.

12 Sed etsi pars aliqua in stipendium relinquatur infantium, culpabile esse non poterit, quod multa patrum insinuant documenta. Ideoque si ad hanc dispensationem potestis attingere, optima res et perfectius opus est : quod vos, omnibus expeditis negotiis, securius ad militiam cæli ire compellet. Sin vero quorundam difficultatum repagulis oblatrantibus, hæc dispensatio revellitur, et nulla interest libertas, qua hæc indulgentissime suppleantur (præsertim cum magis ex aliquo perturbationes emergere formidatis, quæ vestræ intentioni obsistant) non cunctandum est spernere patrimonium, quod multo melius, et latius in cælo, quo vos nitimini proficisci, reperitur. Non filiarum affectus societati Sanctorum est præponendus, cum et illas potest Deus in seculo enutrire, qui compactavit in utero, siquidem ei provida de omnibus cura est. Non omnes parvuli parentum industria refoventur, nec cunctæ proles nutritio educantur labore. Nas-

Ex S. Eulogio.

E

In S. Eulogii captivi notitiam adducti

F

christianæ perfectionis principis

EX S. EULOGIO.

citur homo, orbatur in cunabulis solatio genitoris, non tamen creatoris gubernaculo destituitur, qui est pater orphanorum, et iudex viduarum.

sic ambo instituntur,

13 O quam multi parvuli, nutricum cura dilucius educati, in deteriora deveniunt! Quam plures pupilli ab horribili egestate in magnarum affluentiam opum excrescunt, et fiunt multarum domini rerum, qui vix pauperrimo pane provecti sunt? Multi ex Christianis progeniti, præpediente deliquio, Ecclesiæ membro privantur. Et nonnulli filii paganorum, præveniente gratia Domini, ad redemptionem fidei salutaris recurrunt. Nec istis sacrilegium obest parentum, nec illis prodest religiositas genitorum. Cum et hi a fide recedentes, Deo alienantur; et illi credentes in Christum (per quem jussi vivunt) eripiuntur diabolo, perenniter Deo cohærentes. Cujus rei testis est Dominus, qui in Evangelio protervam Judæorum arguens vanitatem, ait: Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a futura ira? facite ergo fructus dignos poenitentiae, et ne velites dicere intra vos, Patrem habemus Abraham:

B dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Et iterum: Multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob in regno cælorum: filii autem regni projicientur in tenebras exteriores: illic erit fletus, et stridor dentium.

ut vincitis coniungi anheliunt.

14 Instructus igitur venerabilis juvenis, quomodo processum martyrialis prælii meditaretur, victorum se precibus solatiandum implorans, animo lætiori in pace discessit. Et cum nos sæpius idem, quamdiu illa horribilium claustra carcerum habuere, non desisteret visitare: frequenter tamen prudentissima Sabigotho latibulum illud feminarum, quo sacratissimæ virgines Flora et Maria detinebantur, noctu quasi una e compeditis incoluit, ut vel consolaretur certantes, vel se affectui commendaret certantium. Imo potius ut pugnandi pro Christo rege usibus a imbueretur, haberetque consuetudinem præliandi. Instabat precibus, obsecrationibus laborabat, ut memores sui existerent, adepto post triumphum sponsi consortio, quo saltem effuso cruore cælum ingredi mererentur. Dant illico fiduciam hoc præstandi beneficium sanctæ virgines, quæ suas noverant, in nullo repugnari b post victoriam preces, nec poterant commilitonibus quidquam negare quæ se non dubitabant audire.

Ad hæc Sabigotho

15 Dum ergo ancilla Domini Sabigotho, proxime post martyrium virginum, infra domesticos parietes Christo servitutem minus suspecta persolveret, fessoque exercitatione vigiliarum corpori consulens, paululum quievisset, ferunt, utramque virginem, Mariam scilicet et Floram, niveis amictas cicladibus, diversarum ligustrum manibus gestantes manipulos, cum choro Sanctorum phialas palmis gerentium, (quibus, ut puto, orationes eorum, qui ad prælium venerant informari, in conspectum Domini ferrent) omnes cælestium luminariorum claritate fulgentes, eidem per somnium astitisse.

c SS. Mariæ et Floræ visione recreata

16 Quas cum illa, ut arbitrabatur, sediliis c se reclinari humillima supplicatione optaret, terrena maiestate cælicolum, vix tenui allocutione aggreditur, dicens: Quam fiduciam olim præmissæ obsecrationis vobis in carcere, o sacratissimæ virgines, me habere jubetis? Et si votorum meorum commodis potitura sum, gratissimis deflorate responsis; ne frustra currentes, in

vacuum decidamus, ne vires nostri conatus vano consumantur labore, dum aliud intentio quærat, aliud merita expetant. Quia cum Deus plus meritis quam precibus faveat, novit tamen idem abdicare congeminationem precaminum, quam non juvat dignitas meritorum. Ideirco, dominæ meæ, sponsæ Christi, si hactenus sustinendi præmium sponsionis vestræ spes nobis fida subsistit, enarrare jubete: quo promptius ad superna tendamus, quo validius in certamina robaremur. Tunc eam sanctæ virgines cælestium diffusionem gratiarum affatibus præditis demulcentes: Comoda, inquit, vestri laboris in æthereis reposita, tempore necessario vobis metienda, servata sunt. Nec labetur præscriptorum merces ad prælium, quod cogit athletas invictissimos ire ad regnum.

17 Martyrium denique vobis a constitutione mundi divinitus præfixum, et prædestinatum est: quod vos post paululum impleturas, congruit felicioribus solito sanctitatis studiis insistere. Quapropter libamina sacerdotum laboribus vestris adseiscite: suffragia implorate Sanctorum: ubique vos precibus servientium Christo committite: votivo veneranda Dei sanctuaria discursu incolite, et omnium religiosorum inquirete obsecrationes. Quia quamlibet præscripta vobis quandoque futura sint præmia, per hanc tamen industriam veluti quibusdam gradibus innitentes, tantæ bonitatis arcem vos verum est posse contingere, nostrumque sermonem hujuscemodi certum esse, indicio contestantes instanti vobis certamine, adhæsurum contuberniis vestris cœnobitam d nostrum mittemus, qui vobiscum palma potiturus martyrii cælitus ordinatus est.

martyrium si bi destinatum cognoscit.

E

18 Post hanc visionem oculis intuentis abductam, vehementius tantæ rei miraculo beata Sabigotho ad perficienda bella Domini concitatur. Quæ mox hilarior e somno exurgens, augeat opera sanctitatis, fragilem ad pugnam erigit sexum, supernoque munere vires ad certandum corroborat. Hinc jam fiduciata, spe firmiori virum informans, omnino terrenis exui edocet, quoniam a principio mundi cælestibus dedicati militis, continuo post victoriam cælicolis admiscerentur.

ad quod sese disponit:

19 Hinc magis magisque fruendi Redemptore et collegis Sanctis ignito desiderio conflagrati, natorum postponentes affectum, spernunt quidquid mundialis peritura species continet. Omnia distrahunt, venditant universa, quo liberiores in assequendo Christum existerent. Ex quo pretio quidquam infantulis relinquentes, totum aliud stipendiis applicant egenorum. Virorum ac mulierum visitant monasteria, præcipue tamen Tabanense e cœnobium, de quo sæpius memoravimus, quia summis monasticæ regulis disciplinæ cunctum honestæ famæ rumoribus illustrabat occiduum. Inde athletæ fortissimi hauriunt documentum: inde instituta percipiunt: ibi se poculo vitæ perennis ingurgitant. Ibi Sabigotho sanctissima frequenter cum ancillis Dei moratur: discit ibi totius sancti timoris industriam. Ibi geminum pignus sub beatarum tutela constituunt.

F ipsaque et con iux omnibus si expoliantes

20 O stupenda mundi renuntiatio, et admirabilis ardor divinus! quo filiorum affectus respuitur, quo opum affluentia repugnatur: quo proximorum dulcedo refellitur, quo mors pro vita eligitur: quo labentia cuncta contemnuntur: quo, intuitu æternæ felicitatis, vincula, cædes, cruces, carceres, verbera et tormenta pro summis

ad illud unice aspirant,

A summis habentur deliciis. Una siquidem filiarum octennio, lustro altera ducebatur. E quibus ego, post necem parentum, minorem reperiens, vix tenerrimo ore facundiam exprimens, me instantissime adhortatur, ut genitorum gesta scriberem, proderem actus, elucubrarem trophæa. Et cum propter hoc quid ab ea beneficii præstolarer, exquirerem (mira dicturus sum, tantillam ætatem talia quivisse in promptu advertere, nisi forte credendum sit, quod ab illo imbuebatur interius, qui ex ore infantium, et lactentium perficit laudem suam) impetrabo, inquit, pater, tibi a Domino paradisum.

lata etiam
larum cura.

21 Verum quia competenti occasione, gratia disserendi parvitatem infantularum, ab ordinē directo recessimus, quo rem scilicet post novenum martyrii eorum mensem patrata subjungeremus: nunc ærumnosæ et sub mundanis adhuc molestiis laboranti inseruimus historiæ. Non nos ab inde fraterna infamare debet reprehensio, unde culpabiles argui non veremur a Domino. Nec obstat ultimo, an priori, mediove loco veritas disseratur, quandoquidem veritatis assertor nullatenus benedictione privatur. Idcirco e vestigio repedantes, ad reliqua beatorum studiosius gesta referenda curramus.

ANNOTATA.

a Vult dicere, experimentis edocta certare disceret, quod etiam infra recurrit.

b An non melius repugnare?

c Hic sediliis, supra ligustrium, infra deflorate pro exponite, et plura hujusmodi seculo isti condonanda sunt.

d Nempe S. Georgium de quo pluribus infra.

e De eo cœnobio ejusque fundatore Hieremia martyre in scholiis ad librum primum agit Schottus, ubi et Isaac monachum fuisse scribit. Vide quæ de eo diximus tom. 2 Junii pag. 698 ad S. Fandilam.

CAPUT III.

Ad certamen pro fide animatis paratissime socius et dux accedit S. Georgius monachus Sabaïta, egregiis et ipse virtutibus præditus.

Tovis stimulis
ociatus Au-
elina

Cum ergo intenti cælestibus, omni tempore vigiliis, orationibus, eleemosynis, et jejuniis incumberent: (frequenter tamen superno sidere in cubiculo suo, quo ista meditabantur respersi sunt, adeo ut illapsum jubat æthereum omnem præsentis speciem luminaris interpollans, horridum esse chaos sui comparatione autumari compelleret) divinis sæpe revelationibus eriguntur: fruuntur colloquiis angelorum, lætitia cælicolis mente et spiritu adunati, non sine gravi molestia corporale onus ferebant. Quodam namque die, cum atrium serenissimi præceptoris nostri Alvari Tovari a, toto in Scripturarum scientia occiduo laudati; gratia collationis mutue nostræque alternanti propositione mentem erudiendi in Scripturarum problematibus, petivissem: reperi coram eo militem Christi Aurelium, consultum agonizandi quærentem, et quatenus arriperet

martyriale auspicium implorantem. Quem idem doctor egregius, et temporis nostri fons sapientiæ profluens, patrum exemplis instituens, jubet primo constantiæ vires perpendere, secretum suum advertere, considerare arcanum, et utrum imminetia magis nosset ferre, quam declinare supplicia, ultimo excepturus delicatis cervicibus gladium. Et si magis merita Martyrum adipisci, quam vocari martyr contenderet. Et si magis teris ignotus, florentibus cælo meritis catalogo electorum sese affectaret describi, quam in supernis diminuto præmio, famosum temporalis martyrii anhelaret nomen habere.

EX S. EULOGIO.

23 Tunc ille, se usque ad mortem dimicaturum spondens, nulla prorsus vi tormentorum intentionem suam superandam esse fatetur. Mihi, mihi, inquit, maximum vitæ solatium Christus est, et mori lucrum. Cui terrena conversatio teterrimæ noctis caligo est, et memoria transitus mundialis perpetuæ lucis odorem aspirat. Fit commune deinceps gaudium causa nostri adventus: de alterno admodum intuitu lætamur. Credimus interesse concilio nostro verbum Patris altissimi, qui ubique nomini suo dicato collegio se illabi testatus est, dicens: Ubicumque fuerint duo vel tres in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum. Et cum plura suo agoni competentia referremus, idemque gratissimis animis nostrum exciperet documentum: satis, ut reor, collatione nostra juvatus b, continuo bella Domini initurus, ad propria regreditur.

spe tormentorum cavillat:

E

b

24 Beata vero Sabigotho nonnullis ante passionem diebus dum sola domo resideret, Christumque ob perfectionem martyrii sui, quibus posset questibus obsecraretur: subito astare sibi miræ pulchritudinis virginem cernit, angelico vegetatam decore, primum, ut putabatur, adolescentiæ florem gerentem. Cui cum illa diceret: Tu quis es, filia, et si e vicino accedis, causas tui adventus edissere. Protinus spectabilis virgo; Soboles, inquit, amici vestri Montesis sum, quam tu mundialibus ærumnis scis olim exemptam, quamque eadem hora, qua supremis vexabatur angustiis, priusquam propius visitares, reperiisti exanimem. Et cum te ego seculo pene eliminata non novissem, ipso tamen obitus mei momento, quis esses, Domino revelante, agnovi, et nunc, eo mittente, prævia nunciatrix palmæ tuæ accessi.

Sabigotho autem nova violentie confortata

mariti vestigiis insistit.

25 Instat namque jam vobis tempus exequendæ victoriæ: adsunt dies publice profitendi fidem Catholicam, hostemque repellendi terribilium. Quibus sedatis litibus, cælorum penetralia vos coronandos adsumunt, perpetua deinceps pace fundatos. Igitur scrutans cor suum venerabilis femina, secumque meditans eloquium adsistentis, confestim revoluta memoria, rem gestam agnoscit, et priusquam grates euangelizanti sibi puellæ referret, labitur a conspectu ejus illa virginalis species ætheris nuncia, et præco sui martyrii. Fit læta tali præconio: animatur cælesti oraculo, et tanto spe firmiori ad prælium excitatur, quanto sese patrata actionis veritate cernit informari.

26 Verum ut magis magisque scopo prædestinationis suæ intenderent, essentque non dubii de mercede reposita, sive ut sanctarum virginum impleretur edictum, octonis ante suam captionem diebus, dudum promissus ille confessor contuberniis eorum adsciscitur, et inconvulsibiliter sub quodammodo alligatus, felici martyrio omnes sub uno

Adest interim promissus ductor

Ex S. Eulogio. uno momento pariter coronantur. Idcirco congruum judicavimus, ejusdem monachi rationem, quia optio intercessit, exponere, et quod vehementi admiratione ætatem nostram ejus causa concussit, succiduis quoque generationibus opere dignum relegenda mandari : ut in eo Catholicorum religiositas incremento fidei augeatur, in quo sui Redemptoris oraculum speciali quodammodo cernit esse veritate impletum. Prædixerat quippe Magister noster et Dominus, quod multi ab Oriente et Occidente venientes, recumberent cum Abraham, Isaac et Jacob in regno cælorum. Quod testimonium revelatis contuemur effectibus in ipso monacho, atque levita Georgio omnino perfectum.

monachus Sabaita in Africam missus.

27 Huic rus Bethleemiticum ortum, et incolatum, æthereum peregrina littora contulerunt : hic, inquam, vir ultra maria procreatus, ab adolescentia servitute Dei oblectatur. Viginti et septem annos apud monasterium sancti Sabæ c, quod ab Hierosolyma in parte Australi octo miliaribus distat, cum quingentis, (ut ipse nobis ore suo professus est), qui in eodem cœnobio morabantur, fratribus adunatus, sub regulari magisterio deguit. Quem venerabilis abbas David, ejus ascisterii d tunc procurator, ob stipendium monachorum e Africam mittens, is nullo modo tot interjacentia terrarum, mariumque distulit subire discrimina, quibus utique incunctanter commodum summæ virtutis obedientiæ noverat promereri. Sed cum ibidem vapulare asperius Dei Ecclesiam incursatione tyrannorum reperisset, Hispaniam quoque eorum, quibus missus fuerat, consultu aggreditur. Erat enim, ut ipsi de eo certissime approbavimus, summæ humilitatis, magnæque abstinentiæ vir. In omni eloquio suo, dicto, atque responso timor Domini resonabat : ocus semper de puro cordis fonte charitatem exhauriens, favum dilectionis promebat. Prædica- bat cælestis desiderii requirendam esse compunctionem : mortificare cum vitiis et concupiscentiis membra jubebat, ut in adventum Domini recidivo virtutum animata vigore, gloriosiora cum ipso apparerent.

De cujus patria, præclaris virtutibus

28 Ita sobria præditus sanctitate, justus videri, vel dici nimium recusabat, jucundus admodum, hilaris, modestus, et abstinens, sic utebatur mundo tamquam non uteretur. Et cum forte fraterna impetrante charitate, cibum sumere cogeretur, epulabatur parcius, bibebat sobrie, ut magis abinentem judicares, quam vescentem. Merum aqua tamdiu temperabat, usque dum color inficeretur, sapor abesset. Insuper namque ille gustus, (ita referebat) nec bibere nimium, nec temulari convivam patitur : crebrius ad exorandum currebat, vigilabat attentius, sæpius corde divinum carmen meditabatur, dicebatque : Benedicam Domino in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Et cum variis linguis peritus existeret, Græca scilicet, Latina, atque Arabica : nec qualemcumque saltem propter has gloriam affectavit. A die qua monasterium petiit, et cohortibus monachorum ascitus est, usque ad coronam martyrii sui, (ut ipse quibusdam secretius retulit) nec lotus aqua, nec balneis usus est. Quamdiu nobiscum conversatus est, nulli omnino ordinem suum revelavit, nisi cum jam carcere detineretur.

de adventu in Hispaniam, f

29 Commentatus est fratribus, ac proquiquis suis, cunctisque patriæ suæ civibus martyrii sui brevium f : quod mihi causa expolien-

di transmisit : ne incultior sermo fidem rei gestæ, D quibus mittebatur, adimeret. Ibi in principio dictionis suæ monachum se, atque levitam fore testatus est. Verum quid opus est sermonem in longum protrahere? Quasi non summam reverentiam vitæ hominis Dei martyrialis cruor adhibeat, præsertim cum quantus et qualis extiterit effusus propter justitiam Dei ipse ejus martyrialis cruor insinuet, et quod peregrinus mundo peregrinam non renuens sepulturam, omnem penitus genitalis soli, affiniumque affectionem repulerit. Aut quæ potius laus militem Christi extollet, quam pro Domino mortem, pro vita animam, pro crucifixo cruorem dedisse? ut ipsum esset redhibitio famuli, quod extitit victoria crucifixi.

30 Quomodo autem Beatus minister cœtui Sanctorum agglomeratus fuerit, melius ore ipsius sancti Georgii credimus posse innotescere, quo vel nostræ dictionis series, interposito Martyris eloquio, quasi desuper Benedictionis sale condia- tur, vel præstantius commercium suæ connexionis cum ceteris Sanctis, eodem narrante, ad- E discatur. Nam et ipsis diebus, quibus una cum Sanctis habuit conversationem ; sua ac prædictorum Martyrum gesta brevi satis stylo exponens, ultimo nobis comprobanda direxit. Ex cujus dictis ea huic operi inserenda curavimus, quæ ad insinuandam eorum conjunctionem satis prævidimus. Cetera vero, quæ post defectum sermonum Servi Dei sequuntur, nos obtentu, quo cœpimus indagavimus. Inquit autem hoc modo.

et accensu ad Martyres agitur.

ANNOTATA.

a Ostendit Schottus, qua modestiæ ratione Alvarum, cui condiscipulus fuerat, præceptorem suum vocet Eulogius. Serenissimi etiam titulum, nobilitatem in Alvaro astruere, alibi demonstravit. Equitem Cordubensem, non genere magis quam doctrina nobilissimum, describit noster Martinus de Roa ; cujus præclara opera servantur in bibliotheca Cordubensi. Quid sibi velit vox sequens Tovari, non divino ; nisi sit ejusdem Alvari adjec- titia appellatio.

b Satis est intelligi quid auctor velit, ut similia observare necesse non sit.

c Tam notum est hoc S. Sabæ cœnobium, toties in Actis nostris memoratum, ut hic de illo agere F superfluum sit. Consule, si ita vis, Vitam S. Stephanii tomo III Julii pag. 524.

d Varie hic efformatur a Græco ἀσκητήσιον.

e Non video intelligi aliud posse quam eleemosynas ad monachorum sustentationem, quæ hic stipendium appellantur.

f Melius intelligitur Breviarium hic, quam explicari possit : patet enim esse summariam descriptionem.

CAPUT IV.

Breviarium martyrii ab ipso S. Georgio descriptum : cui obtentam palmam et sepulturam adjungit totius historiciæ sanctus enarrator.

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Universæ catholicæ Ecclesiæ, a me indigno et peccatore Georgius a Sabigothone invitatus

A catore Georgio monacho, necnon et diacono, fratre et collega servorum Dei filiorum sancti Sabæ quingentorum virorum, perfectam in Domino Jesu Christo salutem. Cognoscite, o fratres charissimi, introitum meum in Hispaniam nihil aliud fuisse, nisi gratia stipendii vestri requirendi, qui sub arctissima regula et regimine sancti patris David Hierosolymis degitis. A quibus Africam missus, deinceps in Hispanias commigravi. Sed hanc ipsam insulam a minis afflictam reperiens, cœpi cogitationibus variis æstuarè, ut aut proprium solum reviserem, aut regna Christianorum, id est, Franciam peterem. Et cum proximos et charissimos super hac re consulerem, nonnulli peragrarè jubebant, plerique ad cœnobium meum revertèrè cgebant. Hinc velut dubius, diverso prœditus tractatu, cui me primo cogitationi submitterem, nesciebam. Pergens autem de Corduba ad Tabanense cœnobium, quo fratrum et sororum benedictio iter meum comitaretur, dixit mihi abbas ille Martinus, et soror ejus domina Elisabeth: Veni frater, et accipe benedictionem ancillæ Dei Sabigothonis. Quæ mox ut me intuita est, promissus, inquit, nostri certaminis comes et collega hic monachus erit.

B 32 Ego vero, agnita causa ejus, et ratione comperta, illico pedibus ejus advolutus, pro me Dominum exorare rogavi, ut forsitan Spiritus sancti respectu illustratus, ad ea, quæ illa præstolabatur, pervenire meruissem. Et illa: Unde hoc nobis, inquit, pater, ut tu cum peccatoribus pergas? Cumque eadem nocte ibidem mansissem, apparuit mihi in visione noctis ipsa venerabilis mulier Sabigotho, et nescio quod genus odoramenti pretiosissimi ligni accommodans, referebat; Ditiore ex hoc mihi thesaurus est. Mane autem facto, descendimus ambo in civitatem ad virum suum Aurelium, prostravique me pedibus ejus, petens ab eo, ut oraret pro me, quod illis in martyrio socius essem. Qui statim præbens assensum, exarsit in me ignis cælestis per orationes eorum, et factus sum unus ex illis, et ex tunc non sum ab eis separatus, sed omnes pariter in domo sancti Aurelii congregati, reddimus b Domino cum jucunditate vota laudationis. Ibi apud illos reperi beatum Felicem cum conjuge sanctissima Liliosa, qui et ipsi jam omnia sua vendiderant, et locis sanctis, seu pauperibus erogaverant, parati omne genus tormentorum propter Filium Dei, et dilectionem ejus suscipere. Eadem hora exivi ab eis, et causas, quibus præpediebar, in omni festinatione composui. Et sic demum valde jam roboratus, ad eos reverti. Qui læti et exultantes de reditu nostro, gratias Deo referunt, dicentes: Scimus, frater charissime, quia Dominus te misit ad nos.

C 33 Post hæc omnes in communi cœpimus cogitare, quomodo ad desideratam perveniremus coronam, et ita Domino dispensante visum est nobis, ut pergerent sorores nostræ revelatis vultibus c ad ecclesiam, si forte nos alligandi daretur occasio, et ita factum est. Nam revertentibus de ecclesia mulieribus, quidam præpositus obvis adstans, cum causam religionis agnosceret in feminis, illico viros interrogat, quid sibi vellet ille recursus feminarum ad sanctuaria Christianorum? Qui responderunt: Fidelium mos est ecclesias visitare, et atria venerabilium Martyrum pro devotionis affectu requirere. Unde quia Christiani sumus, ideo nos ipsius fidei ge-

stare vexillum profiteamur. Statimque judici delator accedens, omnem rationem nostram coram eo dolosis linguis proponit. Post hæc vadit dominus Aurelius filias visitare, quibus pacis osculo valedicens, cælesti virtute armatus ad prælium festinavit. Sed hic jam sanctus Georgius stylum compescens, nos quæ restant, ut occipimus, prosequamur.

34 Ipso postea die, quo se beatus Aurelius ab Aurelio confortati noverat comprehendere, priusquam auroræ crepusculum respiraret, domo nos gratia valedicendi revisens, precatur pro se Dominum exorare; sique agonis fautorem per nos fraternam fieri charitatem expostulat. Ibi nos illi commendavimus. Ibi patrocinium suum pro nobis et pro omni Ecclesia fieri, osculatis manibus d ejus, impetravimus. Post hæc, datis invicem osculis, separamur in pace.

35 Igitur, cum prolatam adversum Dei Sanctos judex quæstionem intenderet, sciretque auctorem hujus rei esse Aurelium: graviter ex hoc interius vulneratus præcepit eos quam propere suis conspectibus exhiberi. Tunc milites rapido cursu domum beati Aurelii occupantes, quæ omnes Sancti collecti manebant, præ foribus clamare cœperunt: Exite miseri: Exite cominus morituri, quibus vita præsens tedium est, et mors pro gloria computatur. En judex vocat, instat decretum ultionis effundere: contere vult recedentes a cultu, rebellia paratus colla præscindere: pergite vos modo jam debitum mortis exsolvere, et commissæ prævaricationis pendentem sententiam.

36 Exhinc viri cum mulieribus suis quasi ad epulas invitati procedunt: vadunt ovantes: loti prosiliunt; putares eos jam apud judicem suum inventuros donaria, qui nihil aliud habere poterant, quam tormenta. Et cum se Georgius sanctus a militibus cerneret non teneri, illico sancta fretus audacia, in exprobrationem lictorum conversus: Quare, inquit, privilegium hoc fidelibus irrogatis, et vanum colere violenter cogitis numen, quos sancta fides proprios hactenus vindicavit? Ut quid alieni a Deo vero perditioni vestræ agglomerare nitimini prædestinatos ad vitam? An non poteritis vos infernalium claustra adire, nisi nos comites habeatis? Nunquid sine nobis æterna vos cruciamina non adurent? Vos abite, vos illuc pergite perituri, quo simul cum duce vestro inferorum deliciis perfruamini. Nam quid nobis cum tartaro, quem Christus Deus noster penetravit, absorpsit, expoliavit, et vicit: ut non jam auderet fideles addicere, qui pridem consueverat privilegio suo Sanctos diripere?

37 Vix ille sermonem compleverat; et jam furens dextra satellitum in injuriam monachi laborabat: quem diversis laceratum stimulis, solo allidentes, calcibus etiam, pugnisque acerrime tundunt. Cui cum sancta Sabigotho (jam emortuum putans) Surge frater, eamus, clamaret: ille quasi nihil mali esset perpessus, respondit: Hæc omnia, soror, meritorum commodis prosunt, augentque coronam. Et ita seminecem a terra levantes, pari cum Sanctis ducatu judici astare fecerunt. Quibus oblati, cum primum ab eis blando affatu requireret, cujus rei causa a cultu suo recederent; vivere recusarent; niterenturque perdere temporalium commodum multiplici deliciarum flore vernans; quos utique postmodum in futuro non solum muliebris oblectatio admirabilis, verum etiam dignitatum et ferulorum

Ex S. Eulogio.

Ab Aurelio confortati

apprehendi jubentur.

E

etiam Georgius milites irritans

F

a quibus dure excipitur.

Ex S. Eulogio.

Ridentes blan-
ditias carceri
mancipantur,ubi Christum
laudare non
cessant.A jam peri-
mendis sepa-
rari renuit
Georgius,cum ceteris
glorioso mar-
tyrio corona-
tus.

culorum copia demulcendos expectaret : Protinus quasi ex uno ore ;

38 Nulla, inquit, o arbiter, temporis affluentia lucris comparatur æternis, quorum gratia hanc vitam despicientes per fidem Jesu Christi, qua omnis sanctitatis operator justificatur, ejus denique in futurum benedictionis requie, quæ Sanctis promissa est, nos potituros confidimus. Omnem vero cultum, qui a Christi divinitate dissentit, nec profitetur sanctæ Trinitatis essentiam, refutat baptismum, infamat Christicolas, sacerdotio derogat, omnino reprobum judicamus; pro nihilo rerum labentia computantes, quæ non diu subsistunt. Quæ autem diligentibus se Christus promisit, cum sint ineffabilia, semper tamen indefessa jugitate perdurant, et nec oculis contemplantur, nec aure captantur, nec corde perpenduntur. Verum, ut credo, quiddam etiam aliud religiosius diffuso ore Sanctis ante judicem asserentibus, sectamque impiorum fortiter expugnantibus, in furore maximo concitatur judex, rapido tractu eos carceri applicandos insinuans, importabilium vinculorum onere aggravari decrevit.

39 Continuo exultantibus animis beati Martyres ergastulum adeuntes, gaudent auspicio passionis, parvipendunt supplicium, perstrepunt hymnos, insonant laudes; psalmos persolvunt; insistunt orationi, qua favente Domino, victoriam adipisci prævaleant; visitanturque ab angelis; miraculis illustrantur; dissiliunt vincula, et non audent restringere, quos Christus absolverat. Ibi etiam, quam cælis fortem haberent, revelante Deo, agnoscunt. Hinc de palma securi manentes, et Christum, cui fideliter servierunt, cernere festinus anhelantes, dilatant usque in quintum diem mortem suam, serumque putant se diutius elongari ab illa suavitate regni cælorum, quam crebris jam corporeis usibus ferme intuebantur.

40 At cum jam in forum prosternendi educentur, venerabilis Sabigotho armare virum sanctis alloquiis cæpit, confortat, instruit, et confirmat. Introducuntur palatio, consulibus adstant, adhibentur opes, exhibentur fascès, quibus, si crederent, fruerentur. Sed his oppido in professione sua demorantibus, lictoribus perimendos instituunt consules: sospitem abire sanctum Georgium decernentes, pro eo quod iidem ipsi optimates, et priores palatii nihil convitiorum proferentem eum adversus vatem suum audiissent.

41 Ille vero magister egregius, protinus ut se comperit derelinqui, nec sub uno cum sociis ictu mucronis perimendum institui: Cur, ait, o principes, de professione meo, quam coram vobis non protuli, dubitatis; aut putatis me de discipulo sathanæ quidquam prosperum cogitare? Ego enim, ut verius agnoscatis illum angelum, qui eidem præceptorum vestro, transfigurando se in spiritum lucis, apparuit, dæmonem credo fuisse, et hunc cunctis abjectiorem hominibus ad-

judico, utpote diaboli credulum, antichristi ministrum, et vitiorum omnium labyrinthum, qui non solum se voragini barathri immerserit, verum et nos sequipedas sua per inania instituta æternis dedicavit incendiis. Tunc, in insaniam procures concitati prævalidam, una simul cum ceteris sententia necandum præcipiunt. Ac sic primo beatum Felicem, deinde sanctum Georgium trucidantes; post venerabilem Liliusam, ultimo egregios agonistas Aurelium et Sabigothonem interimunt, vi Kalendas Augustas, æra dcccxc.

42 Quorum corpora nostri Christiani furantes diversis locis recondunt. Georgius namque cum sancto Aurelio Pilemelariensi e cœnobio servantur. Beatus Felix sancti Christophori ^f quæ ultra flumen est, aulam tuetur. Sancta Sabigotho Sanctorum trium ^g cineribus adunata est. Requiescit apud Genesium ^h martyrem venerabilis Liliusa. Capita vero Georgii et Sabigothonis incolunt *** ⁱ. Hi sunt qui propter testimonium Dei, et fidem Jesu Christi, usque ad mortem certantes, nihil amoris ejus præposuerunt, non filios, non parentes, non affines, non proximos, non amicos, non res, non vicos, non possessiones, non prædia. Sed omnia post tergum abjicientes, mortificatis cum vitiis, et concupiscentiis corporibus, ad æternam immortalitatem producti sunt: regnante Domino nostro Jesu Christo in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Catachresis illorum temporum est, inquit Schottus, quales aliæ pleræque.

b *Haud dubie pro reddidimus.*

c *Hæc Schotti notatio est*: Apparet profecto, Christiani moris tunc ex Pauli Apostoli doctrina fuisse, ut non in ecclesia solum, sed in itinere ad ecclesiam caput feminae velarent. Porerant etiam honestatis causa, et ne ab Saracenis pulsarentur, velatis capitibus feminae Christianæ misero illo captivitatis tempore incedere.

d *Hic iterum Schottus*: Cum sacerdos non esset, reverentiæ tamen ergo, ab Martyre futuro veluti benedictionem sacerdos etiam Eulogius petebat. Nisi credas, jam tunc hunc morem hodiernum cœpisse, ut nos Hispani osculari manus et dicamus, et facere aggrediamur.

e Pilemelariensi; scribendum videtur Pinnamelariensi, alias Pilamellariensi, ut describit Eulogius ipse lib. 3, cap. 11. Tu ibi vide et fundationem et etymologiam, atque ad ea etiam Schotti observationem.

f Addit Schottus, monasterium.

g *Nempe deposita in basilica sanctorum Faustii, Januarii et Martialis.*

h *Metonymia satis obvia est, nesque adeo explicanda.*

i *Adjecti asterisci indicant, locum istum mutilum esse, linea integra cum dimidia, inquit Schottus, si forte suppleri aliquando possit.*

Sanctorum di-
versa sepul-
ra.

c

f

g

h

E

F

DE TRANSLATIONE SS. MARTYRIUM
 GEORGII MONACHI, AURELII,
 ET NATHALIÆ

EX URBE CORDUBA PARISIOS

Auctore Aimoino, monacho S. Germani a Pratis,

Ex codice Ms. pervetusto S. Germani apud Parisios, num. 653.

MABILLONII OBSERVATIONES PRÆVIÆ

Aimonius monachus cœnobii S. Germani apud Parisios, cujus libros de miraculis S. Germani Parisiensis episcopi alias retulimus, historiam translationis sanctorum martyrum Georgii diaconi et Bethleemitæ monachi, Aurelii, et Nathalæ ejus conjugis, litteris mandavit uno libro, cui hic integros ex veteri codice, qui Auctoris ætate scriptus est, repræsentare visum est.

B 2 Horum Martyrum Acta S. Eulogius presbyter Cordubensis descripsit in Memorialis lib. 2 cap. 10, ubi Nathaliæ Sabigothonem appellat. Hæc cum Aurelio viro suo facultates suas distribuit in pauperes, amboque virorum ac mulierum monasteria visitare solebant, sed præcipue Tabanense, quod famosissimum in illis patribus habebatur, utrique sexui aptum. Eo frequens recipiebat se Nathalia, quæ filias duas, Felicitatem et Mariam, ibidem Deo tradidit. Mariæ postea rogatu Eulogius Aurelii et Nathaliæ ejus parentum Passionem retulit, quam Aimoinus, ut puto, in compendium redegit sub Eulogii nomine, qualis in Ms. nostro codice habetur. His duobus, id est Aurelio et Nathaliæ, socius accessit Georgius monachus Bethleëmiticus, qui ab adolescentia sua servitutem Dei amplectens, viginti et septem annis apud monasterium sancti Sabæ, quod ab Jerosolymis in partem australem octo milibus disparatur, sub regulari magisterio cum quingentis fratribus conversatus est. Is a venerabili David abbate ejusdem cœnobii, ob stipendium monachorum, in Africam directus, cum ibidem vapulare Dei Ecclesiam incursatione tyrannorum reperisset, cum consilio Carthaginensis episcopi in Hispaniam profectus est. Dein Cordubam adveniens, postea perrexit ad Tabanense cœnobium, quatinus fratrum et sanctarum sororum ibidem degentium benedictione in redeundo (nam reditum in patriam parabat) muniretur; ubi abbas loci illius, vocabulo Martinus, ejusque soror Deo dicata Helizabæth cum Nathaliæ exhibuerunt, cum qua die sequenti Cordubam reversus est.

B 3 Demum cum illis, ac Felice, necnon et Liliosa comprehensus, gladio una cum iisdem anno dccclii interemptus est: quorum corpora variis in locis sepulta sunt, et quidem Georgii et Aurelii in cœnobio Pinnamellari, quo ex loco hæc translatio facta est. Translationis seriem rescivit Aimoinus ab Usuardo et Odilardo monachis Germanensibus ejus auctoribus: ex quibus Usu-

Julii Tomus VI.

ardus ipse est Martyrologii scriptor. Miracula facta apud Acmantum (quæ villa est diœcesis Senonicæ cœnobio S. Germani subjecta, quo tunc Germanenses ob metum Nortmannorum cum sancti Germani corpore confugerant) suis ipse oculis contemplatus est Aimoinus ex lib. 3 capp. 16 et 29. Hujus translationis mentionem faciunt Annales Bertiniani ad annum dcccclviii his verbis: Quidam monachus ex monasterio S. Vincentii. martyr vel S. Germani confessoris, a Corduba civitate Hispaniæ rediens, corpora beatorum martyrum Georgii diaconi et Aurelii, caputque Nathaliæ secum detulit, atque in villa Acmento in loculis servanda collocavit. Hæ reliquiæ hactenus penes nos in cœnobio S. Germani adservantur.

PRÆFATIO.

Si miraculorum cuncta, quæ Deus et Dominus Somnium fidelibus suis facere contulit, impossibile est verbis explicari; multotiens sane apicibus comprehendi creditur et super operosum, testante Apostolo et Evangelista Johanne, hæc universa velle perstringi, qui multa quidem et alia signa Jesum fecisse in conspectu discipulorum suorum asserit, quæ non sunt scripta in libro Evangelii. Sed quoniam quæ credulitatis et vitæ æternæ sunt, illic inserta esse perhibentur, delictum putatur, si omnia Sanctorum opera miraculis florida silentio contegantur, ac si divinæ eruditionis specula avaræ taciturnitatis nube obscurantur. Idcirco ad sanctorum martyrum Georgii atque Aurelii translationis actus explanandos, licet immeritis, uti laborans in domo; merito tamen accessi rogatus, quo domesticis animalibus, Christum fide portantibus, vel ramos in via substernere possem. Neque præsumptione vel temeritate sophistica, sed Scriptorum magis canonicorum imitabili provocatus exemplo et reverendis Patrum monitis cum dulcissimis adductus imperiis, quibus usquequaque resistere multimoda mihi indagatione nefas inclaruit. Adtollitur et divina cooperatrix majestas, personante grege divino, et cum Psalmista dicente; Mirabilis Deus in Sanctis suis, et sanctus in omnibus operibus suis; si ea recensentur acta, quibus sancti amici Dei post triumphalem etiam carnis exitum, laudabili virtute radiasse probantur, qui et eos post momentanea passionum bella, veluti qui in cælestis militiæ castris desudarunt, perpetuæ consolationis præmiis munerans præstat quatinus victo-

A. AIMOINO, EX
MABIL. riali redimitti bravio, se ibi esse quo idem est, sem-
piterna amœnitate jocundi lætentur.

HISTORIÆ TRANSLATIONIS

LIBER PRIMUS

CAPUT I.

*Spe obtinendi corpus S. Vincentii frustra Usuardus et Odilardus, mo-
dum inveniunt quo Cordubam tuto
perduci possint.*

ANNO DCCCLVIII.

Hilduino cum
Rege procura-
nte,

mittantur qui
ex Hispania S.
Vincentii cor-
pus exquirant;
quod ablutum
discunt.

* le Langue-
doc.
* de Beaune

* d' Vzés

* Viviers

* Saragoz

B *A*gente Incarnationis Domini nostri Jesu Chri-
sti annorum cursu octingentesimo quinquagesi-
mo octavo, regni vero Caroli, gloriosi Hludovici
imperatoris filii, duodevigesimo, sanctorum marty-
rum corpora Georgii atque Aurelii educta Corduba,
memorabili ordine Galliis sunt invecta. Nam apud
monasterium sanctæ Crucis beatique Vincentii
martyris, ubi pretiosus confessor Dei sanctus
Germanus Parisiorum Pontifex virtutum fulget
honore, pervulgatum est quod ejusdem sancti
martyris et levitæ corpus a Valentia, in qua
passus est, civitate facile posset haberi, propter
videlicet miserabilem ipsius civitatis a Sarracenis
vel Mauris factam desolationem: ex quo prædicti
monasterii nostri fratres, cum favore et animo
domni abbatis Hilduini secundi ordinant, regali
etiam auctoritate percepta, quos illuc dirigerent,
anhelantes tantum tamque diu desideratum pignus
ad se, Christo largiente, transponere.

3 Assumptoque itinere, ad Hunfridum mar-
chionem Gotiæ *, illis tunc in patribus princi-
pantem, missi fratres a venerunt, cujus adjuti
auxilio ad hoc pium proficisci debebant negotium.
Quos cum ille in pago Belnensi * sibi præsentat-
os, more primatum, nobiliter excepisset, suæ
inde promissionis haud immemor; mox de illo-
rum adventus causa, quomodo, qualiterque fieri
deberet, suos advocans, diligenter tractare cœpit.
C Inter quos quidam ejusdem viæ loca hujusmodi
fatebantur importunitatibus passim præpedita,
quatinus nec magno comitatu quisquam vallatus
illud iter secure aggredi valeret. Contra vero
nostri nitentes, ac illud Apostoli ponentes; Si
Deus pro nobis, quis contra nos? necnon et il-
lud; Per fidem enim ambulamus, et non per
speciem; pariter inde cum ipso pergentes, ingre-
diuntur aliquando pagum Uzecensem *, ubi ab
episcopo viro religioso nomine Walefrido compe-
riunt (quod Vivarias * quoque civitate jam audie-
rant) corpus memorati almi Vincentii martyris a
supra dicta urbe Valentia Beneventum esse trans-
missum, quod quidem aliter erat. Nam cuidam
in Aquitaniæ finibus monacho (qui divina reve-
latione monitus, ut nobis ipse narravit, Valen-
tiam properans, illud ab inde secum detulerat)
a Seniore b Cæsaraugustæ * civitatis episcopo
per vim sublatum, apud eandem Cæsaraugu-
stam sub reverentia cujusdam Marini martyris,
non modicæ venerationis miraculis præfulgens ha-
bebatur. Hoc ei nomen professus monachus fue-

rat: neque ab eo etiam tormentis affecto, no-
men proprium Vincentii episcopus extorquere
prævaluit. Sciebat autem eum ejusdem civitatis
archidiaconum fuisse; ideo illum episcopo cario-
rem, sibi vero metuebat inrecuperabilem. Quo-
circa nostros, æque ut episcopum, quod præsens
ejus sanctum corpus illic esset, omnimodis latuit.
Æstimabatur enim Marinus præclari apud eos me-
riti martyr. Illud tamen certo scierunt, quod jam
nullomodo Valentia haberetur. Sed qualiter id
actum sit, et quomodo a monachis monasterii beati
Benedicti Albiensis post annos receptum, atque
ad eundem locum translatum fuerit; in ejusdem
sancti Levitæ et Martyris translatione a nobis c
quoque digestum sufficienti narratione videri
poterit.

4 Indolebant utique nostri anxie conlacryman-
tes, tanto itineris spatio elaborato, se vacuos
redituros, cujus mæstitiæ morbo, dum apud
Barcinonem * castrum morantes (ut sic eorum
verbis eloquar) diutino quasi languore demoli-
rentur, neque super hoc quidem consultius ar-
bitrari oporteret, secum deliberare possent; ade-
unt novissime quemdam sibi familiarem virum,
nomine Sunifridum, ejusdem civitatis post co-
mitem primum d, eum de hac ratione, quemad-
modum sibi necessarium duxerat, suppliciter con-
sultentes. Et quia nullo modo propter quod ve-
nerant, beati Vincentii corpus adipisci valebant;
fatentur se decrevisse alicujus Sanctorum membra,
quem et actio commendaret et passio, perquire-
re, secumque, ne inanes redirent, ad locum deferre
satagere.

5 Interea contigit, ut idem Sunifridus de enor-
mi fidelium interfectione, sub Abdiramæ regis
Cordubæ persecutione nuper facta, sermonem
sumeret, exponens eorum quosdam et maxime
quos tenemus Georgium atque Aurelium, ea
ipsa tempestate nobiliter passos, ac sanguine
triumphali acie passionis coruscante, magnifice
laureatos, æterni Regis palatium victoriose su-
biisse. Ad quod, inquires, si ullatenus (quod
non credebatur) evadere possent, iter prosperum
se sumpsisse, felici eventu confiderent. Qua re-
latione nostri suscepta, ita gaudiis exhilarantur
immensis, acsi jam optatis potirentur profectibus;
neque hoc sibi nisi cælitus relatum fuisse crede-
bant. Eorum ardet animus, atque illuc eundi,
cita festinatione cursus disponitur. Hujus plane
F fervor amoris, posthabita prioris mæstitiæ amari-
tudine, (tantus illorum desideriiis excreverat)
quo nullo modo nomen Cordubæ (ut ipsi testan-
tes aiebant) vel audire, vel nominare possent,
absque socia interdum lacrymarum effusione. Di-
vinitatis namque respectu animæquiores se factos
esse gaudebant.

6 Proinde Usuardus pater (nam eorum alter
Odilardus vocitabatur) Athaulfum, ejusdem Bar-
cinonis episcopum, atque Sunifridum præfatum
aggreditur virum, eis conceptum animi secretum
aperientes, quod minime quiescerent, donec Cor-
dubam usque perumperent, si eis Dominus vel
quandoque largitatis manum dignaretur porrige-
re. Illi audientes omnino expavere mirantes: et
quod id fieri nequaquam possit, causas impossi-
bilitatis inferendo, et etiam protestando assere-
bant. Dicebat et Sunifridus eorum se perditorem,
cujus verbis ad hoc accensi percurrerent. Sed
cum non eos ab hac mentis determinatione avo-
care possent; Timemus, inquiunt, vobis. In-
gressum tamen eis liberiores Cordubæ, et ad
quem

De alio Sancto
corpore tra-
ctant Barci-
ne.
* Barcelonne

S. Georgii et
S. Aurelii, re-
liquis compa-
randis dant
operam,

nequidquam
dissuadentibus
amicis, a qui-
bus litteras
accipiunt.

CAPUT II.

*Cordubæ ab episcopo Saüle benigne
excepti impetrant corpora SS.
Georgii et Aurelii, eaque in Galliam
feliciter deportant.*

A quem maxime illis declinare, seu apud quem tutius commorari deberent, si forte eo pertingeretur, Leovigildum sibi amicum, non illum paricidam Visigothorum regem Arrianum, sed virum Christianis legibus sanctisque moribus eruditum, insinuant. Cumque hoc ita præfixum jam dicto Comiti Hunfrido ex ordine intimatum fuisset, componitur, ipso iubente, epistola ad Magnatem Caesarangustæ, vocabulo Abdiluar, quatinus memor inter se juncti fœderis, eos de quibus loquimur, fratres penes se degentes servaret, indeque pergendi Cordubam, quantumcumque posset, solamen præberet. Sic post emensum, superna opitulante clementia, prolixi nimiumque laboriosi itineris tramitem, offeruntur una cum directa epistola supra scripto principi Abdiluar, qui interprete advocato lectore, dum rem cognoscit familiarem, parat, quamvis barbarus, religiose amicis obedire mandatis; jubetque illos in civitate manere usque ad tempus inde consilii. Non enim id ei perficere statim facultas sinebat, multis sibi ad præsens diversisque impossibilitatibus denegata.

B 7 Post hæc accidit, (quod minime in circuli octo et eo amplius annorum volubilitate provenerat) quatinus aliqui Caesarangustani, visa proficiscendi occasione, Cordubam inde perrectum ire disponent. Quod sciens memoratus princeps Abdiluar, eos continuo ad sui præsentiam venire rogavit, imperatque postulans, ut fidei suæ creditos homines, Cordubam secum euntes, civili affectione servarent: gratiam proinde a se ac mercedis debitam remunerationem sperantes. Quibus ab urbe simul exeuntibus, nostros quidam Christianorum veluti exsilio damnatos, lacrymabundi prosequuntur, bonum esse hortantes, ut spem suam illi dicarent, qui non dat fluctuationem justo, et qui omnibus se invocantibus in veritate semper præsto est, novitque benignissimus potiora quam petantur, vel sperentur, donare. Itaque pariter cœptum legentes iter, quibus quantisque in via angustati fuerint periculis, quibusque necessitatibus comitati, quoniam perlongum est dicere, aggressum æque librantibus cursum, citius transilire statuimus: ne nobis, licet stupenda, utpote admirationis plena, dici possint, a proposito narrationis compendio deviare contingat.

ANNOTATA.

a Notat Mabillonius fratres istos fuisse Usuardum et Odilardum, qui infra num. 6 distinctius exprimuntur.

b Seniores hanc laudari observat idem ab Eulogio in epistola ad Willesindum Pampilonensem episcopum.

c Hinc deducitur, præsentis historiæ scriptorem esse Aimoinum, tametsi nomen ejus in Ms. non existet: quandoquidem is est auctor librorum de translatione S. Vincentii, in Castrense monasterium, quos in tomo præcedenti se retulisse ait laudatus Mabillonius.

d Sunefridus hic primus Barcinone civis erat post comitem, qui Hunfridus dicitur num. 6.

Post multos igitur exactos dies veniunt, Jesu prævio, innumeris mundanorum fluctuum eruti procellis, Cordubam, quo tendebatur, ad urbem. Pergunt illi duo ad ecclesiam beati magnique testis Cypriani, in qua sanctorum martyrum corpora Adulfi et Johannis tumultuata quiescunt. Et hoc sollicita consideratione juxta illud dominicum: Primum querite regnum Dei et justitiam ejus, et reliqua omnia adjicientur vobis. Nam famulos illamque suppellectilem, partim Barcinone, partim vero Caesarangustæ, soli euntes reliquerant. Ubi a quodam diacono ejusdem loci primario, nomine Hieronymo, pia devotione recepti, manserunt ibi: evolatque percurrrens fama, quosdam illuc ex Francia adventasse divulgans. Fit conventus certatim fidelium, eos miro seu incredibili affectu venerantium, qui tantam eorum obstupescences constantiam, ineffabilem circa illos Omnipotentis pariter admirabantur clementiam. Adfuit et præfatus Leovigildus, cognomento Abadsolomes, cujus a supradictis sibi familiaribus viris, Athaulfo, inquam, episcopo et Sunifrido, nominis tantum et religionis notitiam perceperant. Is illorum adventus causam scrutari, ac juxta sui nominis manifestam etymologiam perquirere vigilantius curavit. Cumque amicorum valere, atque notitiarum ei verba secretius retexissent, et quod idem esset, cui se omnimodis credere oporteret, Dei manifesta dispositione in brevi pervidissent; sese illi suamque mentem, multiplices Christo gratias agentes, aperiant. Suscipitur arcanum, manetque intra viri petus sepultum, inde vero congruus quæsita rei præstolatur eventus: ipsique sub ejus interim tutela, commodis aluntur subsidiis.

F 9 Denique post aliquot dierum spatia prædictus Abadsolomes, quodam ejusdem civitatis presbytero bonæ indolis, vocabulo Samson, adscito, sollicitè cum ipso indigare cœpit, qualiter veluti suæ providentiæ a Deo (ut certe putabatur) delegatum opus perficere possit. Procurabat itaque, quatinus eis ad votum, nobilis triumphi palma, Sanctorum corpora insignita darentur; qui, tot terrarum terminis fidei calore transcuris, se propter hoc capessendum emergerant: compatiiebatur equidem eorum et animis, et longo satis itineri; nec obliviscebatur amicorum Athaulfi episcopi, ac honorabilis viri Sunisfridi, multas ei preces super hoc delegantium. Unde claustris arcani sacerdoti relectis, beatorum reliquias Georgii Bethleëmitæ monachi atque Aurelii Cordubensis viri popularis, si tamen posse præstaret, utrisque sumere libet, quorum animas felici bello decoras, ad cælos Martyrum sociandas collegio transisse, pulcherrimo passionis eorum textu firmante didicerant: quam memorabilis et Deo dignus sacerdos Eulogius, qui et ipse postea glorioso donatus martyrio, Regem Christum consummatus

Ibi ecclesiam S. Cypriani adeunt, tum Leovigildo secretum pandunt.

Samsoni presbytero res committitur.

A. AIMOINO EX
MABIL.

qui abbas Pennamellaris,
monachos habet
repugnantes.

matus miles ovando petivit, veraci relatione, plurimis (ut ipse nostris retulit) prætermis-
litteris informavit.

10 Dum hæc revolvuntur, divinitus, quod sine dubio fatendum est, contigit, ut memoratus Samson presbyter eidem loco vocabulo Pennamellari, quo eorum corpora sanctorum Martyrum tumultata jacebant, quodque disparabatur a civitate plus minus miliariis quinque, abbas præficeretur. Et ecce quasi parta facilitate, a Leovigildo evocatus unanimes deliberant, quia tempus aderat locusque patens, rem optatam ad effectus culmen Christo favente perducere. Cumque diutissime, aliquibus etiam locis ibi fratribus associatis, ut fieret, consulendo insisterent; reperiunt ceteros ita suis adversos conatibus, quod hoc nullatenus concedi posse tristes existimarent. Importune tamen agentes, et quod hoc ut beatorum Martyrum corpora celebriori cultu haberentur, quæreretur, multis argumentationibus inculcantes, id tandem fieri communi deliberatione omnibus placuit, tantum ut assensus, (veluti decebat, et factum est) proprii daretur episcopi. Sanctorum vero corpora, dum tempus revertendi veniret, eodem in loco sub hac concessione, ut erant, jacuerunt humata. Proinde quid eis difficultatis tempore egressionis ab urbe, de qua nonnisi multo freti solatio exire audebant, ingruerit, reor esse dicendum.

Saül episcopus
Cordubensis
ipsis favet.

11 Rex siquidem ejusdem Cordubæ Saracenorum primæ egregiæque civitatis Mahomath adversus Toletanæ urbis tyrannum, suis rebellem decretis, hostiliter properans, jussit omnes adesse. Et ne vel civis vel peregrinus, excepta custodia, qui secum non iret, in civitate remaneret, publicis imperat edictis. Interea prædicti fratres nostri, cum de concessis Martyrum corporibus (quoniam exeundi locus ab urbe patebat) effari monachis supranominati loci Pennamellaris cœpissent, ipsi rursus nihil se ex hoc facturos penitus denegant, maxime abbatis sui venerabilis Samson absente præsentia. Contigerat enim illum abesse: quapropter admodum tristes effecti, quosdam fidelium ad episcopum ejusdem urbis virum modestum, nomine Saûlem, dirigunt, postulantes, ut Sanctorum corpora quæ illis Samson abbatis, suaque benignitate concessa fuerant, apud ejusdem loci habitatores quos ibi darentur, suo ipso obtinere dignaretur adventu: qui suscepta hujusmodi oratione actutum properant, atque imploratum ita mandatum pastori perferunt, efflagitantque succurri peregrinis, simulque subveniri desolatis. Inquiunt ergo ad episcopum: Pater, pietatem tuam voto supplicii deprecamur, quo beatorum Martyrum corpora Georgii atque Aurelii, ut olim cum Samsone abbate sanxistis, Gallicis donentur monachis. Cur igitur vexatione fatigati itineris, injusta vexantur dilatione concessi pignoris, non est æquum ad religionis vestræ notitiam, quæ tali potest infamari calumnia. Nec mora, properatur ad locum. Dumque prolixius concertatum, plurimumque precibus ab episcopo colluctatum fuisset, præbatur dure quidem, uti ab invitis, vix tollendi consensus.

Sacræ cruciæ
inde levantur.

12 Advocati namque tunc alacri gressu ipsi nostri petitores accedunt, atque una cum ceteris, nec segnius tamen, Sanctorum corpora, avulso desuper altari, accelerant effodere. Ut autem ventum est ad apertionem sepulcri, remotis aliis, soli ab episcopo designati adsunt presbyteri, a

quibus, ipso quidem excipiente, sacra de eisdem tumultis cum hymnis ac lætaniis membra levantur. Qui mundis ea semper linteaminibus involvens, congruis quoque ad efferendum imposuit perulis. Ita, divino suffragante auxilio, opus secretum honeste perficitur: et ne illorum integritas a quolibet petente, quæcumque occasione usque ad destinatum locum violaretur, episcopum rogant ea sub assignatione regis Caroli proprio claudere sigillo. Quod cum fecisset, eis ferenda atque cum multimoda testificatione colenda, occulte tamen propter paganos, donantur. Non enim quos Martyres faciunt, venerari Saraceni permittunt. Qui tanti muneris præmium gavise tollentes, comitantibus se nonnullis inde fratribus, ad civitatem festini remeant, cupidi cum quibusdam Toletum pergentibus, illuc usque reverti.

13 Præterea quid et huic facto destinabili modo provisum sit, si taceatur, nefas non ambigo. Cum etenim illa Sanctorum corpora in agone cælestis pugnæ fortia, ministri diaboli gladiis animadversa morte stravissent; Christiani dum potuerunt, solito amoris officio excitati, nocte venerunt; atque ea sibi furtim rapientes diviserunt. Et quidem beati Georgii corpus ex integro, Aurelii vero sine capite tollentes in ecclesiæ loco sub altari, quemadmodum significavimus, sepe-
lierunt. Sanctæ vero Nathaliæ corpus, dum aliorum ab aliis truncum sublatum fuisset, caput illius in eadem ecclesia, ubi viri corpus, collatum est. Unde accidit, quatinus tempore effossionis eorum beati æthletæ Aurelii caput cum suo corpore minime inveniretur, ac sacræ Nathaliæ corpus quo humatum fuerit, nesciretur. Sed ut impleretur in eis etiam post mortem, quia erunt duo in carne una, corpori beati Aurelii caput Nathaliæ suæ conjugis subrogatum, est, atque cum nimia admiratione quærentibus datum, quod deifice factum, neminem qui audit, latere putamus; ut quia unius conjugalitatis viventes, necnon et æqualis martyrii socii exstiterant, morientes ejusdem essent merito venerationis in terris, quemadmodum et unicæ felicitatis compotes sunt in cælis. Et quoniam sacramenti mysterio συνεκδοχικῶς quidem dicto quasi ab incepto parumper defleximus, juvat manum in id ipsum reducere.

non tamen S.
Aurelii sed S.
Nathaliæ caput.

F

14 Cum vero vigiliæ Adscensionis Christi roseo se jubare jam dies lotis quadrigis terris influeret, putant a civitate regis supramemorati Mahomath, procedente exercitu, egredi, non parvo ad illos fratrum catholicum eis vale dicere cupientium adunato collegio, qui quanta eos caritate per dies quinquaginta sex, quibus cum illis sunt commorati, tractaverint, nemo qui dicat. Præsens tamen devotio seu lacrymabilis ipsorum pandebat exsecutio, quod cernere quis posset, nec illos a se umquam pacto quolibet velle disjungi. Sic namque Corduba, Hiberiensium civitatum nominatissima, et cum civibus, tum etiam et rerum opibus fœcunda, egressi, quorundam fidelium cum rege ad pugnam euntium tutelis aliquantisper crediti, iter suum alacres resumunt. Inde post dies reperit illos inter agmen exercitus Leovigildus, vir frequenti memoria dignus, qui tempore egressionis eorum a civitate, regiis occupatus negotiis præsens non fuerat; isque dulcissimo pectoris vinculo eos amplectens, suo deinceps comitatu usque Toletum (quod ex beatæ Leocadiæ virginis confessione præclarum habetur) non est passus deesse. Babila siquidem ejus
soror,

F
Corduba per-
gunt Toletum.

A soror, virgo Deo sacrata, illis quidquid in itinere visum necesse fuit; pallia quoque duo, quibus vicissim Sanctorum cooperirentur corpora, pro qua valebat facultate, abunde paraverat.

in Complu-
n. et Cæsa-
ugustam,

15 Rege denique Cordubensi contra Toleti adversum sibi tyrannum, ob quod processerat, belli copias accelerante, multi ejusdem civitatis viarum insidiatores ad eandem urbem redeunt, se quantocius castelli præsidio muniri curantes: pacata redduntur itinera, fitque viantrum secunda quacumque progressio. Tunc nostri cum magna benignitatis affectione, omisso procinctu a sæpedito Leovigildo disjuncti, Completum * aggressi sunt opidum, gloriosorum martyrum germanorum Justi et Pastoris insignitum tropæis. Inde nobilissimam ac sanctorum et præcipue decem et octo Martyrum triumpho laureatam Cæsaraugustæ applicant ad arcem, ubi a superius nominato seniore episcopo rursus, quemadmodum euntes, humane recepti, optima apud ipsum, quousque libuit, sunt quiete donati. Nec tunc quidem de

B beato Vincentio, quem idem episcopus (ut supra retulimus) sub nomine Marini martyris retinebat, aliquid vel dinoscere certius, vel audire quiverunt. Non enim erat, fugato Audaldo translato monacho, qui hujus facti notitiam panderet. Repræsentantur et Abdiluvar præmemorato ejusdem civitatis principi, gratias agentes, quod ejus essent auxilio in eundo vel redeundo adjuti. A quo etiam discedentes salutationes ad Hunfridum, epistolas vero ad castellorum custodias perceperunt: quatenus absque impedimento vel discussione ulla, munita suæ potestatis loca transirent. Nam ne forte eis improvisis aut legatio fraudulentum fiat, aut certe magis hostilis impetus superveniat, cunctarum ad sese viarum aditus continuis satagunt obfirmare custodiis, atque ea permaxime loca, quæ ab angusti tramite callis exclusas appellant.

ex Barcino-
m, Gerun-
m, Narbo-
m, Biterris.

16 Itaque proficiscentes Barcinonis ad mœnia, quamvis multipliciter fatigati, perveniunt in urbem sanguinis sanctorum martyrum Cucuphatis et Eulaliæ virginis madore circumlitam. Sed quæ lætitia de consecutis præmiis, quæve fuerit admiratio de eorum subita, utque ita dixerim, inopinata reversione ab Athaulfo episcopo et Sunifrido memoratis venerabilibus viris, mirum est dicere, glorificantibus quoque plurimis Deum ac benedicentibus, qui sic mirifice ad laudem et gloriam nominis sui protegit sperantes in se. Auditis et Leovigildi amici prosperitatibus, suisque eis propensis beneficiis, gavisus sunt in omnibus, a quibus decem et duobus elapsis solibus, læti dimissi veniunt festinato cursu Gerundam, sancti Felicis martyris cruore madentem: cujus linquentes confinia, adeunt Narbonam civitatem metropolim. Quo citra ejusdem muros ad sancti Pauli confessoris sepulcrum divertentes, post subeunt Biterris urbem, ex beati Afrosidii præsulis membris illustrem, in qua gratanter, utpote a noto et cognato viro, ipsiusque civitatis pimate, nomine Gerino, suscepti, sanctorum Martyrum corpora in oratorio beatæ Dei genitricis Mariæ servanda reponunt.

LIBER II,

Qui est primus de miraculis SS. Martyrum, quæ Biterris ad Autissiodorensem pagum usque contigerunt.

Hinc igitur digna gestorum ratione compellimur, quæ in eadem Biterris civitate, quæque per eos in sequenti itinere, superna agente clementia, patrata cognovimus, littteris secutaræ generationi memoranda signare. Dum autem illic præfatus Gerino eos retinente, quietis gratia aliquamdiu morarentur, homo quidam, Briccius nomine, per annum fere dimidium in tibiis sive superioribus membris genetalibus totus elephantino insanabili morbo ulcerosus jacebat: qui non solum ea debilitate quantum ad corpus inutilis, verum etiam et vitæ solatio, tali in se afflictione grassante, destitutus videbatur. Is sub unius temporis noctis in ecclesia, qua inerant sanctorum Martyrum corpora, jacere permissus, sic eorum interventu divina miseratione curatur, ut statim in crastino sanitati redditus, ad proprium, cunctis stupentibus, staret officium. Erat enim carus domini sui ejusdem Gerini pincerna.

CAPUT I.
Biterris cura-
tur hospitii
Gerini pincer-
na,

18 Quæ vero dicta quæve dicenda sunt, eorundem sane relatu didicimus, qui ea, uti inter agendum præsentibus, propriis inspexere obtutibus. Insuper et his sacris jam prælibari videbatur miraculis, quæ per eos erat Dominus mira populis collaturus. Ea siquidem ipsa nocte sanctorum Martyrum geminato præconio hæc quoque virtus incla-ruisse dinoscitur. Juvenis quidam, vocabulo Gisan-
E dus, typo febrium per tres menses ægre laborans, nihil revera de se aliud quam mortis casum suspicari valebat. Frigoris enim et caloris acerrimis per horas, nunc his, nunc illis urgebatur stimulis. Hic ad memorata Sanctorum corpora in noctis spatio simili sanitatis fide excubare permissus, non dissimili est virtute, pulsa febre, curatus. Gratias namque referens et ipse non mediocriter
F sospes factus regreditur.

II.
dus febribus
laborans,

19 Quamvis et alios ibidem a diversis infirmitatum languoribus sanctis eorum meritis noverimus curatos, unum adhuc miraculum, quod ibidem laudabilius enituit, ad non relinquenda festinantes enarrare censuimus. Præfatus itaque Gerinus, ejusdem civitatis vicecomes, dum subito gravissima dolorum pœna totum per corpus cruciaretur, sumptis duabus suæ staturæ candelis, et uno (quod est adhuc in testimonium) non vilis quidem pretii pallio, jubet se, nimium vivere diffidens, ad eorum devehi præsentiam: sicque jacens, seque humi volutans, et quod in eos commiserat, unde labor, humiliato spiritu publice confitens, in primo noctis sopore almi Georgii salutifera visitatione, subitam cælitus est in eadem ecclesia indeptus medelam. Aiebat etenim, eundem sanctum Martyrem in monachali, ut olim fuerat, habitu pyxidem auream manu ferentem suis conspectibus adstitisse, atque ex ea nivei coloris effuso unguento, caput sibi, oculos, manusque, ut cernebatur, leniter perfudisse. Ita prorsus quemadmodum sese deinceps inscium asseret, utrumne adhuc placidum oculis somnum colligeret:

III.
et Gerinus ipse
gravissime in-
firmatus.

A. AIMOINO, EX
MABIL.

IV.
Vivariensem
pagum adeunt,
dein Belnen-
sem,
* le Vivarez

colligeret : sanitas quippe membris, diffunditur, omnique recreatus corpore gaudens domum Gerinus revertitur, nos eos ultra Martyres dubitans, immo Martyrum potentissimos prædicans.

20 Post denique tempus quasi duorum mensium, resumptis viribus, et quæ in itinere necessaria erant paratis, ea ab urbe nostri subinde memorati fratres digredientes, in pagum Vivariensem * nec sine miraculis quidem, ipso Gerino secum comitante, deveniunt; ubi audita revelatione corporis sancti martyris Andeoli discipuli magni Polycarpi, qui auditos beati Johannis Apostoli et Evangelistæ fuisse dinoscitur, quoniam non longior erat ad hoc accessus, illuc se studio contulerunt orandi; ex quo et proprii corporis acceptis reliquiis, ad quod restabat iter complendum remeant, transactisque inde diebus, incolumes eos pagus excepit Belnensis, quo in villa, quæ Arziliacus dicitur, ab Hunfrido gaudenter recepti, exponebant hoc, utique illi multum audire sitienti, quid in via contigisset, B quidve divinæ largitatis munere impetratum esset : quibus compertis et ipse comes cum admiratione gratias agens, jussis dari necessariis, eos muneratos dimisit.

V.
ubi fur ad re-
stitutionem
compellitur.

21 Sed quoniam suos Dominus fide et confessione probatos famulos virtutibus magnificare, cujusque apud eum meriti essent, signorum indicibus monstrare decreverat; hoc quod in eodem Vivariensi pago et villa ipsa Arziliaco miraculum constitit, dignum referre fuit. Quædam igitur vidua, nomine Theothildis, cujusdam raptoris spiritu superbæ tumentis iniqua violentia equum amittens, lugubris sese fletibus contorquens, desperabili contritione languebat. Cumque nullo ingenio, nulliusque solatio suæ flebilis eum restitui posse existimasset, ad eorundem sanctorum Martyrum spectanda suffragia, cum omni recuperandæ spei fiducia se contulit : ibique tamdiu flens et perseverans in rogando Deum facientem judicium injuriam patienti permansit, donec die tertia terrore inspirationis supernæ raptor percussus, satisfaciens viduæ cogeretur sponte redere quod visus erat nequiter abstulisse. Sic fides meretur, et ita timor operatur divinus.

VI.
In pago Autisiodorensi rap-
tor pallii SS.
MM. punitur.

* Core

22 Properantes itaque ac finem hujus libelli volentes attingere, quid in vico quodam, qui Cora * nuncupatur, in pago jam Autisiodorensi acciderit, commemorando narremus. In ecclesia vero ejusdem loci cum fuissent allati, necnon et in alterio veneranter expositi, quidam juvenis, custode ad modicum absente, latenter ingrediens, pallium subito, quo eorum sacræ tegebantur reliquiæ, furtim abstulit. Sed æquissima summæ rectitudinis operatio, nec hunc longius inultum abire, nec injustitiam sanctos Martyres pati sustinuit. Porro in humero sub quo illud absconderat, pustulæ morbo percussus, mox revertens pallium clam ecclesiæ projecit ad ostium : sicque impunitatem quam non merebatur requirens, aufugiendo delituit. Incommoditate tamen exorti ulceris ingravescente, tumendo cogitur, vitæ desperatione ac tormenti dolore admonitus, confiteri delictum : quo pactefacto cunctisque audientibus denudato, opem plenæ sanitatis, et diu vexatus, sanctis eorum consequitur beneficiis, præstante Deo ac Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat omnipotens per infinita secula seculorum, Amen.

D

PROLOGUS

ad librum sequentem.

Quoniam hactenus sanctorum martyrum Georgii atque Aurelii translationis ordinem, et quæ, divina largiente gratia, in via gesserunt miracula, ipsorum suffragantibus meritis, ex parte cucurrimus; modo ad id quod residet, etsi imperitus, fidus tamen vertatur articulus : quæ idcirco duobus gratum fuit dividi libellis, quatinus nec avidis lectoribus superflua, nec piis auditoribus ea, quæ dicerentur, forent onerosa. Nam et in prolixè dicendis, quasi quoddam præstatur levamen, dum unum finitur, atque aliud inchoatur volumen; quodque præcedens libellus non humana, verum fateor præfinitione solum bis ternis miraculorum titulis radiatur, quantum eorundem sanctorum Martyrum perfectam insinuet E consummationem, ipsius senarii ratio arithmetice nota declarat.

LIBER III HISTORIÆ

TRANSLATIONIS

Qui est secundus miraculorum.

PARS I.

Continuata Autissiodori et alibi miracula, donec Acmantum, quo Prælatenses monachi, ob Normannorum infestationes confugerant, sacræ exuvie allatæ sunt.

In prædicto igitur pago Autisiodorensi, Bas- F
Igernam vicum, compressantibus se hinc inde
turbis, cum adpropinquare cœpissent, advenerunt illis quidam ex nostris obvii, eos ibidem officiosissime, prout decuerat, excipientes : quorum animæ exsultatio, sive lætitiæ fletus, gratiis hymnizatis divinis, pro desiderio fuit. Unde sequenti die simul profecti, levatis in eodem loco corporibus Sanctorum feretris Autisiodorum veniunt urbem, plurimorum trophæis Sanctorum insignem. Quo agnito, cœnobitæ almi Confessoris Christi Germani ejusdem olim civitatis antistitis, eos quam honorificentissime cum Dominicæ passionis memoriis omnique digno apparatu susceperunt, collocantes eadem Martyrum corpora super altare beati Mauricii martyris Thebææ legionis principis, ea sub nocte servanda : ad quorum ingressum, unum a claudicatione, ad egressum vero hominum alterum a continuo capitis dolore ibidem curatum didicimus. In crastinum autem (neque enim tempus eos ibi amplius immorari sinebat) haud secus quam sunt excepti a memoratis sanctis fratribus, sive ejusdem loci civibus honeste deducti, pagum ingrediuntur Senonicum,

F
CAP. I. Autisiodori

A nonicum, quem etiam quibus et quam manifestis decorarint miraculis, laboriosum ex toto, gratum vero si ex parte narretur, existimo.

ii. in pago Senonico Puteaux
25 Dum namque pro agendis Missarum sollemniis in villam, quæ in eodem pago nuncupata fertur Puteolis *, declinasset, quidam infantulus inter reliquos beneficia requirens infirmus accessit. Tunc nonnulli ut puerum adhortantes, monebant, quatinus pro adipiscenda sanitatis medela ad Martyrum patrocinia, prout valebat, accederet. Quod cum fecisset, seque rependo magis quam ambulando ante eorum reliquias prostratus jactavisset, extemplo, videntibus qui aderant universis, medicinam adeptus est plenissimæ sospitatis. Nec aliter, inquam, nisi ut eos inde prosequeretur rectus, qui utriusque pedis imbecillitate advenerat claudus.

iii. via miracu-
26 Nec sit pigrum audire, quæ Christo bonitatis cooperatori pro suorum meritis militum libuit operari. Facimus enim alienum bonum, si complacet, nostrum. Anus igitur quædam, nomine Tedelgrimmis, a parvo (quod multi vicinorum ejus noverant) surda pariter jacebat et muta. In domino enim cujusdam religiosi viri vocabulo Bonovis (in quam etiam forte eadem Sanctorum corpora ad manendum declinaverant) causa ipsius sustentabatur misericordiæ. Adtendebat quod eleemosyna quæ datur in terra pauperi, a Christo, teste martini semichlamyde, recipitur in cælis. Illa de remedio optandæ valetudinis caute secum permeditans, locum ubi beatorum Martyrum corpora venerabantur, adscendit. Sed illico ut orationem fudit, ea sanitatis gratia donatur: quatinus, Evangelico una eademque hora renovato miraculo, et loqui, simul et audire mereretur; exivitque gaudens universæ domui gaudium inferens.

iv. rata,
27 Quæ vero idem Bovo in eorum Martyrum adventu sibi contigisse cum sacramenti fide dicebat, res digna miraculo præteriri non sinit. Cum ergo fuissent horum delatores Sanctorum monachi, qui ea nocte una cum suis fere triginta ab eodem hospitio sunt excepti; illis necessaria non surdus auditor apostolicus, hilari animo distribuens prærogavit. Sed ut tantæ tamque copiosæ caritatis superabundans opus remuneratur; ipsius vinarii vascula sic sunt mane reperta, acsi nihil exinde sero potatum fuisset. Universis namque, omnique suæ domus familiæ ac advenientibus, causa sanctorum Martyrum, ita ubertim propinatum fuerat, quatinus omnes pro sobrietatis competentia ad plenum vino satiati lætarentur. Penum siquidem eidem subjectum erat solario, (benedictionem desuper hauriens) quo beatorum corpora Martyrum illa nocte ad quiescendum fuerant admissa.

v. hic
28 Is etiam Bovo sæpe admirans referebat non huic dissimile factum. A cujus denique domo Sanctorum eductis corporibus, evenit diem post quartum, ut ex Hludwici Bejwariorum regis exercitu in eam intrarent, atque illam per aliquot dies ibidem commorantes inhumane vastarent. Ergo, licet merite hac spe frustratus, ad hoc idem Hludwicus a quibusdam proceribus invitatus exierat, quatinus fratris sui domni Caroli contra Danos navali tunc classe in Sequanâ decertantis, regnum usurpans invaderet; sed et victoriam, pro dolor! veluti jam præ manibus suspectam, hujusmodi infelicissima visus est distulisse tyrannide. Nam rege insalutato cum paucis in navi relicto, omnes ei subdole adhærentes discedunt, et

præcisis ejusdem navis funibus, ne rex quolibet auxiliaretur præsidio, ad eundem Hludwicum, eum sibi regem facientes accedunt; quod eis dignam in contumeliam cessit. Rex ergo divinitus liberatus, statim parvo, quem fides sibi retinuerat, exercitu collecto, fratrem a regno nobiliter expulit; atque cum vivum capere posset, ei locum abeundi viscerabiliter indulsit, suosque fugaces, (cum in eis regali censura ulcisci potuerit) sublimi collectione ad se revertentes, solita pietate recepit, sceptro potitus et regno. Itaque supradicti hostes, substantiam domus quam intraverant, præter mensuram exterminantes, ex supra memorati viri Bovonis vino non minus, (ut fuit putatum) quam sexaginta modios abstulerunt. Sed illis recedentibus, rursus Sanctorum meritis, Bovone teste, quantitas totius vini integra reperitur. Nec cunctandum, caritate illud augente sic excrevisse, quæ in viri corde diffusa, gemino pollebat bono.

29 Fuit in Villa-nova * ejusdem pagi Senonici quædam puella, nomine Arohildis, ab annis octo cæcitatis orbitate damnata, quæ ad Beatos virtutum luce conspicuos (de quorum beneficiis nobis est sermo) deducta, taliter semetipsam illis perpetuæ servitutis voto mancians, subito est curata, ut omnes qui aderant, hoc facto mirarentur attoniti. Cumque deinceps suæ professionis famulatum exsequi vellet, a patre velut de temeritatis præsumptione acriter invecta, coacta est, quam prosalute voverat, pollicitationis mutare sententiam. Itaque dum incipit, sermonibus genitoris magis favens, domum reverti; et pristina cæcitatibus cladem, et vim febrium insuper multam incurrit. Fit pater ceterique propinqui flebiles, necnon et ipsa admodum miserabilis jacens, remeantque veloces ad pia Martyrum reposcenda suffragia. At ubi ipso jam patre omnimodis compellente, numquam se quod promiserat rursus fallituram devovit; sanitatis summa quam prius meruerat recepta, sospes item efficitur, mansitque ibi, atque famulationis pensum statutis temporibus postmodum in ecclesiæ cultu gratanter exsolvit.

30 Itum enim Acmantum * villam nostræ possessionis (in qua tunc major pars fratrum ob infestam paganorum debebat persecutionem) aggredientes, ab eis cum magna gratiarum actione et laudibus opimis satis digne recipiuntur: quam exceptionem ita Dominus virtutum floribus decorari voluit, ut nulli dubium quin ad eos non qualiacumque vel incerta, sed pretiosa deferrentur testium patrocinia. Quædam vero sanctimonialis, vocabulo Leurtgardis, dum populorum obviam euntium admixta conventui, et ipsa candelam in Sanctorum honorem tolleret accensam, subito eam luminis honore gemit orbatam; quæ neglectus tacta pudore, eam in secreto pallii interim emunctam reposuit. Sed quid exinde Christus pro suorum Martyrum ostensione operatus sit, ullatenus absentari non debet. Nam dum sic graditur, tempus operiens illam reinluminandi, mox eo ipso quo erat abscondita, in loco accenditur, partemque vestis qua tegebatur, corripuit. Quo viso extimuit mulier, præconia tantæ virtutis voce qua poterat adtollens: sicque actum est, ut muliere etiam tacente, pars vestimenti adusta quod gestum erat obstupefaciens, videntes magnopere declararet.

31 Deinde Boso ab Alseio villa a renibus deorsum ita paralysis morbo dissolutus jacebat, quatinus

D
A. AIMOINO EX
MABIL.

vi.
ordine
* Ville-neuve
l'Archevesque
F

vii.
enumerantur.
* Esman
F

viii.
Sanatur paral-
ysis,

A. AIMOINO. EX
MABIL.

tinus ei non solum ambulandi, verum et sedendi denegaretur facultas. Erat autem in eo videre laborem. Hic tantorum auditis insignium donis, manibus propinquorum inter plurimos deportatus, supplex advenit, accedensque ad sanctorum Martyrum reliquias sic infirmitatibus proximas, ita statim postulata salutis perfunditur remediis, ut eos proprio gradiens annisu, usque ad ecclesiam, in quam erant inferendi, non desereret. Indeque plenius post dies factus incolumis, ad propria gaudenti animo repedavit: cui congratulantes vicini admirabantur, quia sic cito sibi salus acciderit.

IX.
contractio cor-
poris.

32 Ea ipsa nihilominus die adducitur quædam femina de villa Rethica, ex nominis appellatione dicta Ragina. Hæc ab annis duodecim, non ut illa Syrophœnissa sanguinem fluens, sed contracta renibus jacens, quasi vitalibus jam cernebatur destituta solatiis, opprimebatur, et nimia paupertatis inedia, ut puta manuum meditatione otiosa. At dum inter reliquum vulgi cœtum beatorum Martyrum patrociniis offertur sananda, prisca felicitatis coram ipsis quæ aderant turbis usum recepit. Igitur ambulans gratesque sanatoribus suis læda rependens, ad iter (quod aliorum adjuta manibus venerat) se sospitatis gressu comite reparat.

X.
Rustico serva-
tur alvearium.

33 Adalbertus de Talsiniaco villa hostilem multum pavens occursum, ad sanctorum Martyrum luminaria pro tuendis aliis unum vas apum fide plena devovit: cum subito ex præfati Hludowici Bejwariorum regis exercitu, quidam illius domum irrumpentes, ipsum alvearium natura mellis avidi, quia majus meliusque ceteris erat, primum auferre conati sunt, quod ita, mirandum, illis nequidquam laborantibus immobile perstitit, acsi funditus in quo erat loco haberetur affixum; quo facto hostes turbati nimiumque stupentes, didicerunt tandem illud sanctis Martyribus pro conservandis aliis esse dicatum. Unde non solum hoc, sed nil ulterius in eadem domo, Sanctos reveriti, præsumperunt, animadverso divinam illi eorum meritis tuitionem inesse.

PARS II.

Pergit Aimoinus miraculorum præconia sigillatim deducere.

XI.
Tribus cæcis

Quia miraculorum veneranda concrescunt præconia, augeatur numerus pagellarum cum gloria. Multis denique ab annis Ingalbertus de villa Vimpopuli, cum esset utrorumque oculorum luminis dono privatus, agnitis tot tamque mirandis Sanctorum virtutibus, jussit se quantocius illuc deduci. Sicque uxoris adminiculo insuper et multa comitatus fiducia gradiens, ad locum usque pervenit. Dumque diutius ecclesiam intrans, solo prostratus precibus gemens insisteret, quo sibi sancti martyres, licet indigno, misererentur, luctuosus vocibus expostulans precabatur. Tum supernæ pietatis fonte eorum obtentu se influente, ita confestim mederi promeruit, quatinus Deum Sanctosque magnificans, inde valens vidensque uxoris manu oblita rediret.

XII.
visus,

35 Adducuntur et duo cæci, villæ quæ dicitur Simportus, incolæ, ad præclaram beatorum Martyrum postulandam clementiam. Horum sane devotionem integram, non modica divinæ miserationis consecuta est cæcorum inluminatrix bonitas. Ut

autem intrantes domum quo sacræ Martyrum digne venerabantur reliquiæ, se orationi dederunt; obductis post paullulum fugatis tenebris, videndi posse recipere meruerunt: surgentesque a pavimento, remoto ductore per se se hac illacque clare videndo discurrunt. Itaque Dei sanctorumque Martyrum sibi providam concludantes benignitatem, læti ut illi quondam in Evangelio a Salvatore et Filio David inluminati discedunt.

36 Hac itaque miraculorum fama per pagos late diffusa, se invicem præcedere festinantes confluent plurimi. Unde quidam adolescens Acleulfus, ex villa nomine Laudrado, mente captus, cum frequenter fieret jam per annum et insuper atrociter demens, quod vulgo lunaticus dicitur, ad sæpe memorata sanctorum Martyrum corpora, licet vinculis nexus, fide parentum adducitur, qui etsi illam non habebant vocem, Domine, si quid potes, adjuva nos misertus nostri; infirmum tamen sibi poscebant mederi. Ubi aliquantulum ob salutis remedium detentus, ad plenum, quod alienæ fidei devotione quæsitum fuit, eorum piis meritis adipisci promeruit. Itaque sensus pristini recuperato vigore, alacer recessit, atque de reliquo, uti prius fuerat, sanæ mentis compos permansit.

37 Ex eadem villa quædam procax puella, nomine Teutberga, casu quo solebat cum matre litigans, per sanctorum Martyrum pignora, Georgii scilicet ac Aurelii, suam non est verita contestari proterviam. Dumque a quibusdam, quare sic adversus parentem ageret, et quare sic temere per Sanctorum nomina dejeraret, increpata minime quiesceret; ultione præsentis, ipsa quam ad jurandum evexerat, manus contrahitur. Exinde vero, quos perjurando per indomitatem linguæ male præsumperat, studiose rogando cogitur quærere Sanctos, suique ab eis causam remedii, veluti debitum munus, incunctanter exigere. Dumque facti pœnitens ad eorum se limina devotissime contulit, debilis ipsius palma, dictu velocius, medicata extenditur, atque sana facta mulier ad genitricem, ei de reliquo famulatura revertitur.

38 Erat et quædam femina ex villa vocabulo Casellas, nomine Amaluvara, ab annis centum * quadraginta quatuor mensium in cæcitatibus nebulis perdurans: nec ulla ei medicinalis profuit manus, quam divina potestas his Sanctis medendam servabat. Hæc a quadam pulcherrima feminarum intempesta nocte (ut sibi videbatur) admonita est, quatinus pro adipiscendo luminis usu ecclesiæ pavementum, qua eorundem sanctorum Martyrum corpora quiescebant, sedula scopis mundare satageret, donec eam Sancti miserando respicerent. Quod cum adducta semel explessset, oculorum acuminis tantum recepit, quod sibi usque hodie sufficiat, nec ductoris adminiculo, sanctimonialis etiam facta, quemadmodum prius indigeat.

39 Quid vero eidem in ipsa ecclesia quadam nocte cum ceteris excubanti revelatum sit, reticere neglectum putamus. Ubi dum aliis dormientibus sola (quemadmodum sibi certum erat, et nobis retulit) quasi vigilans resideret, respicit ad fenestram retro altare ejusdem ecclesiæ, considerans per eam quasi maximum solis radium splendescere, et per radium quemdam inestimabilis visus luce contextum puerum ad ima usque altaris descendere, qui manum porrigens ubi Sanctorum corpora quiescebant, sublevato paullulum quo tegebantur pallio, cœpit diligenter in-

D

XIII.
stulto mens sa-
na restituitur.

E

XIV.
Procacis mul-
ta punitio.

XV.

Sancta cæca
* Hic mendam
cæca videtur.

P

XVI.

visione recrea-
tur.

trospicere

A trospicere : cum ecce columba, cujus nitor mirabilis, in cornu dextro altaris apparens super eos volitans stetit, ipsum plurimum intentans juvenem, et quasi quiddam divinitatis in eo contemplans, quid agere vellet inspiciens : qua visione perterrita, veluti fessa angustiiis, plenius obdormivit : videtque per ecstasin mentis duos venerabiles viros ecclesiam ipsam quibusdam et valde pretiosis decorare ornamentis, qui et aiunt ad illam : Vade festinans ad hujus sanctæ domus custodes, ac dicito, quatinus hanc propensius ornent, quoniam qui sunt in circuitu Sancti, horum Martyrum gratia huc modo conveniunt. Siquidem et nos ab Hispaniarum partibus, unde nuper allati venerunt, eos quomodo hic essent, visitare processimus. Quibus sic effatis subblata visione, evigilat mulier, atque hæc secum replicans hæsitat plurimum, upote quid puer, quidve columba significaret ignorans. Prudens tamen lector sive sagax auditor (credimus) puerum Christum, columbam vero Spiritum sanctum Patris Filiique consortem, circa sanctorum Martyrum reliquias B adspirantem intelliget.

C 40 Teutlindis ex Dedentio puellari monasterio, quia Dominica erat, et vacabat ab opere, veluti ex otio ad eorumdem sanctorum Martyrum limina se puellariter videndi curiositate donavit. Ibant et alii devote promoti : et quamvis animo dispares, sociali tamen vestigio perveniunt ad ecclesiam, seque simul coram altari orationi dederunt : erigentesque se, ac reliquorum qui prævenerant, stationem adire properantes, loco quo steterat, ceteris abeuntibus, ita præfata Teutlindis inhæsit, quatinus pavimento immota persistens, universos hoc novo miraculo in non modicam admirationem adtolleret. Ubi tamdiu, cernentibus cunctis, utroque pede immobilis facta permansit, donec pravitatis suæ reatum confiteretur; videlicet, quod minus religiose inlecebris gaudens accesserit, quodque minus debito pro ipsis obsecraverit delictis. Itaque orantibus pro se qui aderant fratribus, ac letanias agentibus, ineffabilibus sanctorum Martyrum meruit absolvi suffragiis.

XIII. 41 Item homo quislibet, Altcarius nomine, de villa Scau, contractus renibus multum per tempus mærens jacebat. Audiens autem per Sanctorum merita infirmorum multos curari, certam (ut iisdem postmodum referebat) spem promerendæ salutis sumens, parentum vel amicorum ducatu se ad eorum miserationem destinavit. Cumque surgens sedere utcumque tentavisset, quo cereum quem ad Sanctorum luminaria secum deferret, suis manibus ipse fingeret, in propria domo optatum subito amissæ sanitatis recepit valere. Elevans namque se, sospitemque reperiens, opus quod ante conabatur debilis, jam Deo miserante incolumis effectus peregit. Occurrit ergo sanctis Martyribus cum oblatione luminis gaudens, quodque sibi acciderat, læto ore universis exponens.

XII. 42 Hoc quoque dignum est ponere, quod admirationem pariter inferat et terrorem. Nam corrigentur alii aliorum casu, prophetia teste David dicentis : Lætabitur justus; cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris. Igitur quidam serviens ex eadem Acmanio villa, vocabulo Ingalsardus, fuit et ipse quidem hortulanus Fratrum. Hic accepta præbendæ suæ annonæ, ad ipsius villæ farinarium causa molen- di perrexit, sicque ibidem cujusquam mulieris

Julii Tomus VI.

pauperis locum mente superbus præripere gestiens, super ipsius annonam, quæ jam molebatur, suam pervicaciter minabatur injicere; quod illa quibus poterat viribus renitens, cum superare infirmior fortio-rem non posset, elevatis ad ecclesiam manibus aiebat flens : Adjuro te per hos sanctos Dei Martyres Georgium atque Aurelium, ne mihi violentiam inferas. Qua miser contestatione sprete, dum a loco exire cœpisset, continuo percussus intellexit, ob tanti contemptus causam, vicinum sibi imminere discrimen : vixque efflagitans, uti moriens, tenui qua poterat voce ejusdem molen- dini provisorem precabatur, quatinus superin- jectam annonam festinus rejiceret; qui post hanc vocem (quod admirationis est et timoris) cor- ruens obmutuit, atque evidenter præsentis morte donatus exspiravit. Concurrunt plurimi, (erat enim Dominica) talique spectaculo permoti stu- pescent : quod tamen non ad futuræ damnationis casum, sed ad talium magis (ut prælibavimus) corrigendum temeritatem ei justo latentique Dei judicio hortamur provenisse credendum. Nam mors impiorum, ut beati Gregorii verbis dicatur, bonis est in adjutorium, malis vero, ut se caveant, in E testimonium.

43 Post denique mulier quædam ex villa, quæ ap- pellatur Civiacus, nomine Godohis, tanto tamque terribili detinebatur perlucidæ inflationis morbo, quod omnium competenti membrorum officio deso- lata miserabilis videretur. Patiebatur et aliud in- trinsecus cardiacæ scilicet infirmitatis malum, quod eam assidue præfocando nimium exanhelabat. Dumque per momenta horarum quasi finitima sibi clade duceretur ad mortem, imponitur tandem suorum manibus propinquorum carpento, et sic perducitur ad clemens Sanctorum auxilium. Excubabat siquidem tali pœnarum acerbitate oppressa ante ecclesiæ fores, ut vix in ea animadverti saltem spiritus posset. Post triduum tamen serenato sto- macho, ita (quod est mirabile verumque) sanatur, ut propriis exinde plantis, remoto carpenti vehicu- lo, læta redire mereretur.

44 Novimus et quemdam nomine Hieronymum ex pago proximo Wastinensi simili Sanctorum vir- tute curatum. Hic totius corporis per annum fere dimidium obrutus debilitatis angore, parentum pietate ad beatorum Martyrum evehitur solatium, F cujus infirmitas plus ignorabatur quam curaretur a medicis. Qui vix invento consilio, qualiter eum ob omnium valetudinem membrorum in quodam vinario vasculo, quod tonna dicitur, super plau- strum imponerent, hoc facientes pervenerunt ad sacram eorum præsentiam : ibique multis qui adhuc supersunt contemplantibus, sic virtutis pristinae sospitate roboratur, quo pro se sanus effectus assurgeret, domumque facta super se (quemadmodum speraverat) misericordia Dei gra- tulans recurreret.

45 Item quædam femina dolens se in prole non parvo caruisse solatio, filium mutum pariter et surdum secum sumens, ad Sanctorum mira- culis coruscantium duxit reliquias. Cumque facta oratione, ipsa ab altari procul stetisset, innuit nato veluti surdo propius accedere, et candelam voti, quam manu ferebat, ad altare Sanctis offerre. Tum subito os infantis, quod fuerat a nativitate clausum, aperitur, atque illam vocem primam emittens, matrem interrogat, cui deberet lucer- nam porrigere. Responsoque genitricis, ut eam altari inferret, accepto, per exsecutionem ope- ris se etiam audire clare demonstrat, quo agnito

76 qui

D
A AIMGINO. EX
MIBIL

XX.
sinatur infla-
tio.

XXI.
morbus inco-
gnitus,

XXII.
item surdus et
mutus.

A. AIMOINO, EX
MARIL.

qui eum nudiustertius mutum cognoverant, simul et surdum, per Sanctorum merita euangelica revixisse miracula admirando proclamant. Nec mirum cum Salvator non solum quanta fecit, insuper majora discipulis quod essent facturi promisit.

PARS III.

Hinc celebres redditæ reliquiae, de quarum veritate certior fit Carolus Calvus, et portio aliqua Eddoni comiti conceditur.

XXIII.
Auditur cælestis musica.

Non igitur credimus displiceri, si quod utile sit honestumque narretur. Enutritur siquidem fides fidei operibus crescens. Cum autem quadam die Dominicæ resurrectionis ad ipsius ecclesiæ ostium mulieres quædam, aliæ salutis, aliæ vero sanctorum Martyrum desiderio vigilias agerent, mira illis ac stupenda visio demonstratur: non ut pastoribus olim de Christi nativitate docendis, sed ut feminis prædicabili virtute devotis. Prima itaque noctis vigilia adspiciunt per ejusdem ecclesiæ ostii rimulas, videntque ab interioribus ab se usque nimium luminis splendorem procedere. Tunc una illarum vicinior accedens, et quid illud esset diligentius inspicere contendens, ecclesiam omnem ita incredibilis nitoris fulgore radiantem cernit, quatinus eo ipso lumine partim exterior, qua residebant, porticus reluceret. Et ecce diversas intus voces miræque suavitatis cantilenam audiunt, veluti multitudinis congratulantium hymnidicasque Deo laudes cantabiliter jubilantium, quod subsilenter eatenus se vicissim audisse fatebantur, donec ad nocturnalis debitum Officii pulsato signo, fratres evigilarent. Unde si miraculorum causas ordinabili providentia dispositas consideramus, illa superior visio completa decernitur, qua ostensum monstravimus, horum Martyrum gratia qui in circuitu essent, **C** Sancto illuc conventuros angelico dumtaxat comitatu jocundos.

XXIV.
Curatur alius
cæcus,
* Thiaia

47 Ex pago Parisiaco et villa nuncupante Teodasio * juvenis quidam annos (ut ferebatur) quinque in cæcitate gerens, se omni tempore nubilum fore gemebat. Supplicat ergo tot tantisque sanctorum Martyrum compertis virtutibus, quatinus ad eorum pium perduceretur auxilium. Jam enim quasi fidei lumine catechizatus videre cœperat, quod cum factum fuisset, cito benigna eorum interventione, quod fidens quæsivit, consequi meruit. Siquidem non post multum temporis, expletis ibidem ad salutifera eorumdem sanctorum Martyrum limina lacrymosis excubiis, præclaris ipsorum, (quod est fatendum) meritis, invisibilis propulsis tenebris, ei protinus virtus cælestis lumen quoque diei refulsit. Rediit igitur videns, Deum magnificans ac gratias agens, homo innovatus novum vicinis miraculum referens.

XXV.
item contortus,

48 Erat itaque ex pago Andegavensi homo quidam, nomine Adalsadus, ab annis fere quinquennii vitiosa compage membrorum sic invalidus, quatinus ipsa calcanea posterioribus tenacissime haberentur innexa, qui tantorum cognita miraculorum virtute (divulgabantur enim a plurimis) ad eorum se Martyrum gratiam quamdam Domini-

cæ noctis die, prout potuit, transtulit: ubi nocturnali adveniente tempore, jamque fratribus eundem officium angelica celebrantibus reverentia, tantos cœpit, solventibus se (ut solet in talibus fieri) membrorum vinculis, clamores emitte, quibus psallentium voces ejulans omnino perumperet. Interea recuperato mox partim salutis remedio, post paucos exinde dies priscae sospitati redditus, ita eorum orationibus elevatus subrigitur, ut per se rectus incedens, ad propria suo sospite gressu rediret.

49 Ramnoldus denique de villa, quæ vulgari appellatione Fontanas dicitur, ab anni circulo pede tenuis a renibus claudus, ad eorumdem Martyrum florentem clementiam miserandus venit. Venit dico, non gradu proprio, sed peregrino evectus ingenio, ita plane miserabilis, miraue totius corporis debilitate tenuis, ut multiplicatis in se infirmitatibus, amplius putaretur mori, quam posse mederi. Fide tamen accedens, atque ante sanctorum Martyrum cineres, a quibus portabatur, expositus, continuo cum salutis munere superno respectus intuitu, piis ipsorum suffragiis factus incolumis sanatur, utique renum ac tibiæ, necnon et pedum omnisque imbecillitatis fugato contagio, quemadmodum præsens adhuc ejus alacritas testatur. Sic valens redditur, quatinus ex eadem infirmitate nihil deinceps passus famuletur in eodem loco jugiter Deo.

50 Ergo quia solet posse, ut in suo sacro beatus Gregorius scribit, Dialogo, quatinus majora aliquando fiant miracula, ubi minor portio Sanctorum habetur reliquiarum; gratum fore putamus si et hoc quod de eorum gestum est reliquiis, inseratur.

51 Gloriosus itaque rex Karolus, quantum de adventu horum Martyrum relectis sibi Passionis eorum titulis gavisus exstiterit, non est nostrum exponere. Lætabatur quod regni sui tempore tales Gallia promeruerit flores: quorum ut a parte totum possideret, sumptis reliquiis, hoc quoque sub exemplo religionis fidelibus agendum ostendit. Nec est oblitus delegans Mancionem Cordubæ, hujus facti veritatem ex loco requirere: a quo regresso etiam illud eorum gestis mutilatum addidit, quod memoria et inscriptione dignum habetur. Cæsis igitur sanctorum Martyrum corporibus atque in platea diffusis, jusserat Abdirama tyrannus ea ibidem servari sepultura negata, quatinus illa canes volucresque cæli comederent: quod actum certe videmus, et in eis quoque psalmodia adimpleretur David canentis: Posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus cæli, carnes Sanctorum tuorum bestiis terræ. Sed ut eorum dignitas meritique celsitudo declararetur, ita divinitus ab universis rapacibus sunt animalibus, ut olim Daniel a leonibus, custodita, quo nullo vel muscæ appetitu per triduum quo taliter jacuerunt, fuerint adtaminata. Hoc enim cum vero idem dicebat Mancio, et quod a fidelibus ejusdem Cordubæ civibus illud verissime audierit, testabatur. Similiter et quod viderit duas nobiles puellas carne sorores se præsentem agonizantes martyrium complevisse pro Christo. Cumque major ante se minorem passionis calicem bibere vellet, non, illa inquit, soror, ita convenit, sequar te magistram ad bravium quam secuta sum ad spectaculum: ne timeas, non te derelinquam. Fidem enim et dilectionem moriens exhibeam, ut vivens solebam. Ita ambarum capitibus obtruncatis; angelorum solatio evectæ animæ

XXVI.
atque item
claudus.

XXVII.
Carolus Calvus
sanctas reli-
quias explorat

F

A mæ migraverunt ad Deum victuræ perenniter.

xxviii.
ddoni con-
ssa portio
liquiarum.

52 Ceterum cum Eddoni comiti (ut ad nos tempus enim est revertamur) pars postulata sanctorum Martyrum deferretur reliquiarum, accidit in via, ut quidam presbyter postulans diutius sibi orare concedi, cubiculum domus quo servabantur, intraret, easque reliquias, hoc nemine meditante, furandum præsumeret: tollensque quod primum manui occurrerat, scilicet quidquid inerat capillorum beatæ Nataliæ, festinat in ea ipsa noctis obscuritate ad mansionem furto jocundus redire. Sed antequam ei longius abire concederetur, in medio platearum mox amens horrendum concidit, sensu omnique vigore frustratus. Deinde quasi post horam ad se revocatus ac delicti pœnitens surgit, atque quasi qui ad aliquid necessitatis exierit revertens, sanctæ Martyris reliquias, rursus orationem ex desiderio simulans, suo in loco reposuit: qui si amando bene obtulit, tamen quia fraudem cui debebantur, faciendo bene non divisit, item coram qui aderant universis subito corruens, per terram rursus volutando torquetur. Assurgunt omnes horribili metu perculsi, atque manus in eum quibus teneretur, injiciunt. Videbant amentem, æstimabantque illico morientem: et ne res tanti celaretur miraculi, cogitur post, mente recepta, fateri commissum. Sic a ferente Usuardo patre Sanctorum prius invocata miseratione, culpa donata, reanimatus presbyter hilarior regreditur.

xxix.
umbris con-
ctus erigi-
r.

53 Igitur prætermissis plurimis ponatur scribendi finis, admissio eo quo elucescat, beatum antistitem Germanum non solum de æterno, verum et de præsentis lætari consortio. Teutgaudus quidam in Novo-vico, qui est super Ligerim fluvium situs, cum adversa valetudine infirmus decubisset, hoc insuper ei calamitatis accidit, quemadmodum a femoribus deorsum usque contraheretur: in quo contractionis vinculo, annis ferme duobus negato sibi penitus ambulandi officio, permansit. Deinde fama docente, ut cognovit ho-

rum sibi venerandorum Martyrum subveniri posse D meritis, exorat supplicans, se illuc amicorum sive propinquorum manibus ferri; quod ita factum festinatumque est. Cumque venisset, ac ibidem aliquamdiu in orationibus degens permaneret, præfinitum suæ salutis præstolatus est diem. Jam instante sacra beatissimi patroni nostri domini Germani translationis festivitate, accessit maturius, quod devotione quæsierat citius inventurus. Collocatus autem ante ejusdem magni Præsulis altare, in quo superposita eorumdem sanctorum Martyrum corpora servabantur, constitit, quemadmodum eorum simul (ut credimus) interventu celerem infirmus consequeretur salutem. Sospes igitur factus, ut vidimus, ibat cum magna gratiarum actione resultans: et universis omnipotenti Deo sanctoque Germano et Martyribus virtutum magnitudinem adclamantibus, mansit ibi ad mortem usque deserviens, patria parentibusque et amicis qui se detulerant, oblitis. Nec immerito eorum esse voluit beatus Germanus in terris patrati consors miraculi, de quorum societatis gratia exultans gaudet in cælis; in illa desiderabili patria, E in illa jocunditate splendida, in illa prorsus regione melliflua, in illa portionis humanæ viventium terra, in illa matre nostra cælesti Jerusalem, in illis anœnissimis perennitatis pascuis. Ibi enim qui semper viventes et in eum prospicere desiderantes Deo assistunt, spiritus adplaudunt, in una eademque gloria ex hac mortalitate jam sibi consociatis Sanctis, pariterque lætantes congratulantur etiam his, licet adhuc in terris peregrinantibus, quos sciunt et intelligunt perscientem et intelligentem omnia, suos post paullulum communi collegio fieri concives, quorum una erit et summa refectio, unius et pleni Dei inaccessibilis contemplatio, contemplatio quia visio, inaccessibilis quia impenetrabilis. Nam, inquit Psalmista: Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus; quia quo amplius divinitatis rimantur secreta, eo amplius inspicuntur profunda.

DE B. BERTHOLDO AB. GARSTENSI

IN AUSTRIA SUPERIORE

C

F

COMMENTARIUS PRÆVIUS

G. C.

§ I. Beati cultus ex variis monumentis.

NO MCXLII.
obatur im-
memorabilis
ati cultus

Celebre Ordinis Benedictini monasterium, quod Germanice Garsten seu Steyrgarsten appellatur, et ad fluvium Anasum haud procul ab urbe Styrensi situm est, hac die beatum abbatem suum Bertholdum solenni religionisque cultu prosequitur. Equidem memoriam illius auctariis Usuardinis aliisque hujusmodi Sanctorum menologiis consignatam non inveni; attamen de immemorabili ejus cultu ex aliis monumentis abunde constat: nam primus Vitæ scriptor, qui beato Vero subæqualis vixit, passim beati aut sancti titulum ei tribuit, et in Actis num. 67 testatur, publicas vicinarum parœciarum supplicationes ad ejus sepulcrum institutas fuisse. Memorat idem auctor alia antiquæ venerationis signa, quæ curiosus lector in Actis, huic Commentario subjungendis, facile observabit.

2 Præterea Janningus noster, qui anno 1688 Sanctorum causa per Austriam peregrinatus est, in monasterio S. Floriani notavit sequentia: In Breviario Ms. membranaceo in magno octavo, mense Julio in Calendario legitur: VII KAL. AUG. ANNE VIDUÆ. VI KAL. PERTHOLDI ABB, V KAL. PANTHALEONIS MART. Codex autem iste, ut minimum dicam, est 250 aut 300 annorum. Deinde, quibusdam interjectis, sic pergit: Est ibidem aliud etiam Breviarium similiter Ms. membranaceum in minore octavo, quod etiam antiquius est supradicto, habetque nonnullos Sanctos, paulo recentiori manu adjectos, quos inter BERICHTOLDI ABBATIS et PANTHALEONIS MART. nempe XXVII et XXVIII Julii. In iisdem schedis narrat, sese anno 1688 etiam divertisse ad monasterium Garstense ac ibidem in novo et pulcherrimo templo vidisse antiquam inscriptionem sepulchralem

ex antiquis
Breviariis
aliisque Mss.
monumentis,

AUCTORE
G. C.

pulchralem B. Bertholdi, quæ etiamnum post translationem corporis circum marginem lapidis ita legebatur :

Pastor perdigne, pater o Percholde benigne,
Rite cucurristi, multum Domino placuisti.
Tu promissorum debes memor esse tuorum.
Protege viventes, ad cælum duc morientes.

quæ Janningus
noster vidit in
Austria,

3 *Ibidem Janningus hæc refert :* In monasterio S. Mariæ in Garsten anno MDCLXXXVIII vidimus codicem antiquum, qui inter alia hæc habet : *Missa de sancto Perichtoldo Abbate. At plane paradoxum est, quod de eodem codice subjungit his verbis :* Missa autem, quæ assignatur, est de Requiem. Quomodo, inquires, Missa Defunctorum pro illo celebrari poterat, qui Sanctus habebatur, ut ipse Missæ titulus præfert ? Equidem duobus modis id explicari posse arbitror. Primo, si dicatur istud sacrificium offerri, sicut apud Mozarabes (in eorum Missali Missa parvulorum defunctorum inscribitur) celebratur pro infantibus baptismo regeneratis, qui ex hac vita cum innocentia baptismatis excesserunt In ea autem petit sacerdos parvulorum innocentium consortium, peccatorum veniam, et fidelibus defunctis adultis refrigerium, ut videri potest apud eminentissimum Aguirrium tomo 3 Conciliorum Hispaniæ pag. 268. Si hoc non placet, dicam, pro Bertholdo quotannis Missam celebratam fuisse, donec ob coruscantia miracula communi populi consensu inter Sanctorum aut Beatorum numerum recenseretur. Solet namque pro fidelibus defunctis Missa celebrari, etsi in magna sanctitatis opinione obierint. Sic pro Augustino defuncto sacrificium oblatum est, ut in Vita ejus circa finem scribit Possidius, qui tamen ibi sæpius illum titulo Sancti honorat. Unde etiam Cyrillus Hierosolymitanus Cathech. mystag. 5 ita testatur : Postea cum sacrificium offerimus, facimus etiam mentionem pro defunctis sanctis Patribus et episcopis. Sic denique anniversaria Missa celebrata est pro B. Pippino, ut Majores nostri die XXI Februarii in Commentario prævio ad ejus Vitam § 5 num. 52 observarunt.

et confirmatur
ab Hieronymo
Pezio Benedi-
ctino,

4 Quocumque modo id contigerit, saltem legitimus B. Bertholdi cultus, quem Janningus noster ex supra dictis monumentis recte collegerat, ab Hieronymo Pezio in opere de Scriptoribus rerum Austriacarum tomo 2 pag. 84 confirmatur his verbis : Exstant quin etiam in cœnobio Garstensi (ut ex domesticis ejus loci documentis ad nos missis accepimus) antiqua Breviaria, librique Missales, quibus proprium Officium ecclesiasticum et Missa de beato hoc Abbate, die eidem festivo, id est xxvii mensis Julii, a multis retroactis seculis a Garstensibus decantata continentur. Istius Officii et Missæ exemplar, seculi xiv manu in membraneo codice nunc littera L num. 42 notato descriptum, servatur et in nostra bibliotheca Mellicensi, ex quibus nonnulla, ut ex consequentibus apparebit, edidimus. Ex iisdem notitiis Garstensibus edocti sumus, adservari ibidem litteras authenticas, datas annis MCCCXLIII et MCCCXLV a duobus suffraganeis episcopis Passaviensibus, scilicet Johanne Utricensi et Sigismundo, quibus festum B. Bertholdi rite observantibus quædam indulgentiæ conceduntur. Postremo nos Mellicenses Benedictini ejusdem beatissimi Præsulis festivitatem die itidem xxvii Julii sub ritu duplici (ut ajunt) celebramus, idque ex propriis Officiis indultu Apostolico pro Germaniæ usu concessis aut præceptis, quæ annis superioribus typis Jacobi Kopizii excusa Cremsii prodierunt.

5 *Laudatus Pezius tomo proxime citato a pag. 136 ex variis Mss. edidit aliqua, quæ antiquam B. Bertholdi venerationem uberius demonstrant. Ex his quædam excerpere visum est, ac imprimis duo epitaphia, quorum primum in codice Ms. Glunicensis monasterii ita habet :*

Continet iste locus incorruptum tibi corpus,
Alme Pater, quamvis macerat terra tot an-
nis :

Exhinc natura mutata stupet sua jura,
In te virginei meritum mirata trophæi.
Est ea lex rerum, generum simul ac specierum,
Ut genitos terra terræ consumat acerra,
Omneque mortale pereat, rediens ad inane.
Tu solus terræ nescis contagia ferre,
Cum membris crudis in terræ pulvere ludis.
Hinc juxta David caro glorificata probavit
Ostendens in se, quod jam requieverit in spe.
Sic nos sperare post cursum mortis amaræ
Fac tecum tandem, Berchtolde pater venerande,
Ac promissorum non obliviose tuorum,
Protege viventes, salva quoque lucis egentes.
Amen.

Alterum autem in eodem codice Glunicensi sic sonat :

Ecce vir ille bonus, venerabilis ille Patronus
Berchtoldus pater, lux, decus Ecclesiæ.
Verbo lucebat, doctrinam vitæ * docebat,
Spes et amor populi; divitis, exigui.
Rite cucurristi, Pater alme, Deo placuisti.
Nos quoque pro meritis adjuvet ipse tuis.
Amen.

6 *Deinde præter varios hymnos, quos idem R. D. Pezius ex Ms. codice Mellicensi edidit, Prosa seu Sequentia ex Missa de B. Bertholdo legitur hoc modo :*

Auge fidem plebs devota,
Gaude simul mente tota,
Voce jungens opera.
Babylonis regna fuge,
Sunt in quibus falsæ nugæ;
Transi, curre, propera.
Beatorum intra forum
Laude digna reple thorum
Vera Sion filia.
Aures Dei supra cælos
Pulsans, novum pange melos
In Sanctorum millia:
Salus enim sempiterna
Jam Perchtoldum ad superna
Statuit memoria.

Omnis rei Conditorem
Per beatum Confessorem
Laudet summa gloria.
Rex in cælis locum dedit,
Justus Dei quem insedit,
Intrans absque macula.

Talem colunt * vitæ veræ,
Hi qui volunt possidere
Clara tabernacula.

O virtutis magnæ bonum :
Quia Patrem et Patronum
Novimus in gratia.

Lumen solis expavescit,
Ubi stella supercrescit
Multi cæli spatia.

Finis mundi vertit horam
Sanctitatis in auroram
Nova sublæticia.

Vere Deus est fidelis,
Qui mercedem sic de cælis

Fundit

D
qui de B. Ber-
tholdo vetera
epitaphia,

E

* forte vita

hymnos,

F

* Hic aliqua
erant transpo-
sita

A Fundit in servitia.

Spem habemus illo die,

O Perchtolde pater pie,

Tua sub præsentia;

Quando Judex orbem cunctum

Ad extremum ducet punctum

Duplici sententia. Amen.

orationes

7 Tunc subjungitur sequens COLLECTA seu ORATIO :

Deus, qui nobis beati Perchtoldi abbatis gloriosa merita virtutibus et miraculis evidenter declarasti, da nobis ejus patrocinio salutem mentis et corporis, ut ipsius exempla devote sequentes, a malis omnibus liberati, ad te pervenire mereamur. Per Dominum etc. SECRETA : Concede, quæsumus Domine, ut hæc hostia salutaris clementia tuæ pietatis, et meritis B. Perchtoldi abbatis, nobis famulis proficiat ad salutem : ut ejus potenti effectu peccata nostra dimittas, vitam dirigas, et nos ad visionem gloriæ tuæ pervenire concedas. Per

B Dominum etc. COMPLENDA seu POSTCOMMUNIO : Sumptis Domine spiritalibus alimentis, quæsumus Domine clementiam tuam, ut interveniente beato Perchtoldo abbate, peccatorum nostrorum vincula solvas, et a cunctis periculis expeditos ad cælestia regna perducas. Per Dominum etc.

super edidit.

8 Denique post duas alias collectas de eodem Beato sequitur hæc oratio rhythmica :

O Perchtolde pater chare,

Fac ad portum remigare

Hora noctis intempesta,

Qui te quærent mente mæsta.

Alme pater, hora prima

Aurem nobis huc inclina,

Ut te promptum in orando

Sentiamus te laudando.

Te rogamus Tertiarum

Hora, dolor animarum

Hic recedat, et expurget

Quos nunc mortis metus urget.

Qui te laudant hora sexta

Piena bonis fiant exta,

Horum simul et in mundo

Vivant pie corde mundo.

O Perchtolde, hora nona

Nobis confer vitæ dona

C Ut in hora nostræ mortis

Sociemur cæli portis.

Vespertina qui te colunt

Hora, pater, prout volunt,

Illis assis *, si in bonis

Eis optent opem donis.

Pater hora jam completa

Veni nobis mente læta,

Ut peccatis absoluti

Tecum simus semper tuti.

Salutantes te his horis,

Pater, intus atque foris,

Tuum semper adjuvamen

Sentiant lætantes. Amen.

Atque hæc ad immemorabilem B. Bertholdi cultum ostendendum, dicta sufficient.

§ II. Genealogia, Acta et miracula, eorumque scriptores.

Etiam si ex Actis num. 34 recte inferri possit, B. Bertholdum nobili stirpe progenitum esse; tamen supervacaneum arbitror determinatam il-

lius prosapiam operose inquirere, cum jam a centum annis reverendissimus Antonius, cœnobiar-cha Garstensis, Raderi nostro super hac resic responderit : Voluit edoceri a me vestra paternitas admodum reverenda de patria, parentibus, ætate, et annis sancti patris nostri Bertholdi, quibus vixit, et quo excessit ex hac vita, ut descriptio ipsius vitæ, Bavarie Piæ inserenda, eo posset esse exactior. Perlatis igitur et perlustratis nostri, nec non Gottwicensis monasterii monumentis, plura de his huc usque non potui habere, quam prædictum sanctum nostrum Bertholdum ultra lxx annos vixisse, monasterio ab anno mxx, et ita triginta annis præfuisse, atque eo ipso anno mxxl, die xxvii Julii ultimum diem feliciter clausisse. De patria et parentibus ipsius nihil habetur, nisi forte familia illius ex insignibus, in quibus fuit clypeus cum campo cæruleo et in eo luna, ut dicitur, cornuta, et stella lunæ opposita, cognosci poterit. Raderus hanc epistolam, ad se datam, Bavarie Piæ pag. 79 inseruit.

10 Ex his gentilitiis insignibus, quæ reverendissimus abbas Antonius Raderus assignaverat, aliisque conjecturis nonnulli recentiores colligunt, B. Bertholdum in Austria trans-Danubiana ex comitum Razeziorum stirpe ortum esse. Alii tamen volunt, eum ex comitum Wirtembergensium prosapia descendisse. Hinc Historia Salisburgensis, anno 1692 impressa, lib. 4 cap. 3 de illo ita confidenter pronuntiat : Vir erat tam generis nobilitate (nam Ulrici Wirtembergensis comitis filius) quam vitæ sanctitate magnus, prodigiis celebris. Verum Hieronymus Pezius in observationibus præviis ad Vitam B. Bertholdi sect. 1 de hac controversia prudenter ita judicat : De patria parentibusque beati Bercholdi, qui veteribus Bertholdus, Perchtoldus, Perchtoldus quoque et Perichtoldus scribitur, nec ejus Vitæ scriptor, nec authores illi paulo antiquiores quidquam in litteras retulerunt : etsi vero recentiores nonnulli in iis perquirendis multum desudarint, nihil tamen ejusmodi in medium hactenus protulerunt, in quo pedem tuto figas. Deinde refert varias de hac genealogia conjecturas, quas cupidus similium quæstionum lector illic fusius discussas videre poterit. Interim nos ea examinabimus, quæ ad Acta et miracula beati Viri proprius spectant.

disputationi recentiorum relicta, E

11 Reverendissimus abbas Garstensis in memorata epistola, ad Raderum nostrum scripta, alii-que recentiores putarunt, B. Bertholdum anno 1110 munus abbatis Garstensis suscepisse, ac post triginta annorum gubernationem anno 1140 (Chronicon Admontense notat annum 1141, ad superiores migrasse. At Pezius in observationibus Vitæ Bertholdianæ præmissis sect. 3 recte advertit, hanc epocham vetustioribus chronicis repugnare, in quibus dicitur anno mxxi abbas Garstensis electus esse, atque anno mxxlii obiisse, postquam cum summa sanctimonie fama monasterium istud uno et triginta annis rexerat. Est etiam in Mss. monumentis aliqua discrepantia circa diem obitus : Mellicense enim Necrologium mortem B. Bertholdi notat v Kal. Augusti; Admontense autem eandem vi Kal. Aug. consignat. In Actis, postea dandis, num. 61 dies mortis indicatur his verbis : Nocte, quæ B. Panthaleonis martyris festum præcedit diem, modicum ante nocturnale Officium, vocata congregatione, ipse litaniam incepit, et ad usque animæ redditionem cum aliis decantavit. Tunc levare manus suas volens, sed minime prævalens, quievit in Domino. Ex his certam mortis diem

F Acta illius

id est assis

AUCTORE
G. C.

diem eruere possemus, si constaret, quo die festum S. Pantaleonis illic isto tempore celebraretur; sed cum S. Pantaleon ab Usuardo et quibusdam Martyrologis die XXVIII Julii, ac ab aliis XXVII ejusdem mensis referatur, hactenus inter utrumque hunc diem incerti hæremus. Quidquid sit, annua B. Bertholdi festivitas die XXVII Julii a Garstensibus Benedictinis celebratur, ac propterea nos etiam hac die Acta ejus illustramus.

et miracula

12 Magnam fidem merentur prodigia, intercessionem B. Bertholdi patrata, quorum aliqua pro gloria Dei, et ipsius sancti Patris amore jam mihi commemoranda sunt, inquit num. 64 antiquior Vitæ scriptor, partim me ipso præsentem facta, partim ab aliis videntibus indubitabili veritate adstructa. Non tamen huic auctori suppari tribuenda sunt omnia miracula, quæ in Mss. Viennensi, Garstensi, et Mellicensibus leguntur: nam in iis certe in aliqua referuntur, quæ post hujus biographi lucubrationem ac mortem contigerunt. Quæstio igitur est, quo usque subæqualis ille auctor descriptionem suam perduxerit. Pezsius in observationibus præviis sect. 4 de hac re ita disserit: Porro idem scriptor anonymus opus suum non ultra cap. XLI produxit: siquidem Udalricus seu Ulricus, cujus nomini historiam vitæ B. Bertholdi nuncupatam antea meminimus, IV Kal. Septembris anni MCLXXXII, teste chronographo Garstensi, diem supremum obiit. At vero Hadmarus, cujus ævo gesta cap. XLII vitæ Bertholdianæ contenta referuntur, anno demum MCCIII, eodem chronographo auctore, abbas Garstensis salutatus est. Quæ igitur caput XLI vitæ B. Bertholdi consequuntur, subinde ab aliis anonymis Garstensibus addita fuerunt. Ita ille.

examinantur,

13 At ego ob eandem causam contendo, ne quidem caput 41 isti auctori adscribendum esse: nam capite illo quadragesimo primo (juxta nostram Actorum divisionem incipit a num. 81) fit mentio Marquardi, bonorum omnium memoria digni, tunc Glunicensis cœnobii abbatis, sed postmodum in Garsten in patrem assumpti. Ex quibus verbis sic argumentor. Præterquam quod narrator hujus miraculi de Marquardo, tamquam jam mortuo, loqui videatur, certe illud scripsit, postquam Marquardus ex Glunicensi factus est abbas Garstensis: atqui Bernardus Noricus innuit, Marquardum anno 1182 adhuc fuisse abbatem Glunicensem, dum in catalogo abbatum Cremisaniensium apud Pezium tomo 2 col. 61 post commemoratam Ulrici III Cremifanensis abbatis mortem, paulo ante annum 1183 ita scribit: Lis terminatur inter abbatem Marquardum de Glunich, et plebanum de Synich. pro decima. Non potuit igitur Marquardus ad abbatiam Garstensem transire nisi post annum 1182, quo piæ memoriæ Chunradus Garstensis abbas x Kalendas Novembris obiit in Christo, ut tradit Chronicon Garstense. Eo autem tempore jam obierat Udalricus vel Ulricus III Cremifanensis abbas, cui anonymus descriptionem suam dedicasse dicitur: non potuit ergo auctor istius lucubrationis meminisse de re, quæ post patroni sui obitum tantummodo evenit. Porro idem chronographus Garstensis ad annum 1195 de obitu Marquardi hæc habet: MOCXCV piæ memoriæ Marquardus obiit, et Arnhalms eligitur. Deinde paulo inferius ad annum 1203 hæc addit: MCCIII Arnhalms piæ memoriæ Garstensis abbas obiit, pro quo Hodemarus eligitur. Hoc argumento inductus Acta et miracula B. Bertholdi solummodo usque ad num. 80 inclusive sub nomine

anonymi subæqualis edidi, et distinxi ab aliis miraculis, quæ postmodum a diversis anonymis collecta sunt. Utrum id jure fecerim, judicent eruditi, inter quos ipsum Pezium judicem non recuso.

14 Acta et miracula B. Bertholdi sæpe typis excusa sunt; ac primo quidem Jacobus Gretserus noster ea anno 1617 Ingolstadii ex Ms. Viennensi edidit. Jacobus Mosander Cartusianus editionem Gretseri secutus est, eamque posthumæ Surii collectioni ad diem XXVII Julii inseruit. Deinde Raderus noster anno 1628 Monachii Vitam B. Bertholdi, stylo suo adornatam, in Bavaria Pia a pag. 65 exhibuit. Postea anonymus quidam, servata primigenia phrasi, eadem anno 1634 Salisburgi e Ms. Viennensi et Garstensi imprimi curavit, miracula quibusdam capitibus auxit, et omnia versiculis notisque illustravit. Denique jam sæpe memoratas Pezsius eadem Acta cum duobus codicibus Mellicensibus collata, Lipsiæ anno 1725 rursus prælo subjecit, et tomo 2 de Scriptoribus rerum Austriacarum inserta observationibus præviis erudite elucidavit. Nos omnes istas editiones (excipe Raderianam, quæ stylo plane differt) inter se contulimus, et variantes graviore momenti lectiones in margine aut in Annotatis assignabimus. Nunc de Actorum istorum scriptoribus aliqua sunt inquirenda.

et variorum
editiones recen-
sentur.

15 Eruditissimus Pezsius in observationibus præviis ad Vitam B. Bertholdi sect. 4 inter alia ætatem primi biographi colligit ex tempore Udalrici, cui putat Acta Bertholdiana dedicata fuisse: Udalricus vero, inquit tomo 2 pag. 85, cui lucubrationem suam inscripsit, beati Bertholdi nepos ex fratre fuit, et ex Priore Garstensi postmodum abbas Cremifanensis renuntiatus, regimen ejusdem monasterii sub nomine Ulrici III ab anno MCLXXII ad MCLXXXII tenuit. At dubitari posset, an Ulricus vel Udalricus Cremifanensis non sit diversus ab Udalrico illo, cui Acta Bertholdiana nuncupantur: primus enim Vitæ istius scriptor in prologo, ubi opusculum suum Udalrico offert, nullum verbum facit de duplici beneficio, quod Udalricus, postea abbas Cremifanensis, intercessionem beati Patru sui obtinuit, quando adhuc in monasterio Garstensi degebat. Illud autem non videtur auctor eo loco omissurus fuisse, si id patrono suæ lucubrationis contigisset; præsertim cum deinde num. 32 et 75 duo illa miracula de Udalrico Cremifanensi ita referat, acsi ad Udalricum, cui descriptionem suam consecrat, nullo modo pertinerent. Nonne hic saltem, inquiet nonnemo, patronum libelli sui allocutus fuisset, et tamquam certissimum utriusque miraculi testem compellasset? Nonne de ea re in prologo meminisset?

Scrupulo quo-
dam

16 Scrupulus iste augetur, quia nomen Udalrici ea ætate erat pluribus commune, ut apparet ex ipsis Actis B. Bertholdi, in quibus plures istius nominis memorantur. Potuit igitur opusculum illud dedicari alicui Udalrico ordinis Benedictini abbati, cujus ætas nos hactenus latet. Hoc ita fieri potuisse opinor; at factum esse non contendo: hunc enim scrupulum tantummodo proposui, ut ab Austriacis rerum monasticarum indagatoribus omnino dispellatur. Imo jam inde evanesceret, si de genuina codicum Mellicensium lectione constaret, cum ubi auctor in prologo ad Udalricum dicat, se Vitam patru ejus scribere. At cum Gretserus in Ms. Viennensi pro voce patru legerit patris, indagandum esset, uter codex antiquitate prævaleat. Præterea videtur potius legendum patris tui, nempe

censura erudi-
torum proposi-
to,

A *pe spiritualis, quam patui tui, cum paulo post in ipsa editione Peziana, ex Mss. Mellicensibus facta, idem auctor dicat, se hæc scribere ad ostendendam suam devotionem erga eundem Patrem, quod pronomen ad præcedentem vocem Patris aptius, quam patui referri potest. Nondum igitur omnis scrupulus plane sublatus est. Interim tamen sequor opinionem Bernardi Norici, qui ineunte seculo XIV in catalogo abbatum Cremifanensium asserit, vitam B. Bertholdi ad Ulricum III Cremifanensem abbatem scriptam fuisse. Hanc, inquam, opinionem in decursu sequor, donec quispiam ex fide dignis monumentis alium Udalicum alicunde eruerit, et dubium meum, antiquioribus testimoniis confirmatum, in solidum argumentum evaserit.*

colligitur ætas
primi biographi

17 *Ceterum primum Bertholdianæ Vitæ scriptorem temporibus ipsius Beati vicinum fuisse, satis colligitur ex his prologi verbis: Igitur quomodo primo Vir beatus ad Garstense monasterium sit electus, et qualiter ibi vixerit, quibusve miraculis sancta merita ejus pietas divina declaraverit, sicut ab illis accepi, qui viventi præsto fuerunt, qui magisterio ejus informati virtutibus et signis interfuerunt, jam aggrediar, Domino adjuvante, depromere. Idem auctor clare indicat, sese B. Bertholdo proximum vixisse, dum in Vita num. 56 narrat miraculum de aqua in vinum conversa, quod se ab ipso Beati famulo audivisse affirmat his verbis: Hæc mihi idem Hiltiboldus cum lachrymis expressit, et in anima sua ita esse, ut exposita sunt, asseruit. Sed et idem miraculum, videlicet vinum ex aqua factum, non semel ei evenisse, multi hodieque testantur. Quamvis autem scriptor ille nullibi nomen suum prodiderit, tamen vitæ monasticæ professionem satis videtur innuere, dum num. 70 liberationi mulieris energumænæ sese interfuisse ita testatur: Adest abbas Guntherus nosque, et quamplures tam secularium hominum, quam spiritalium. Allatæ sunt cruce et reliquiæ de altari, atque inter benedictiones et exorcismos dicta est etiam letania a nobis cum magnæ intentionis devotione. Ex his conjicio, auctorem fuisse cœnositam Garstensem. Jam de altero Vitæ scriptore, seu potius breviatore, aliquid dicendum est.*

quem postea
contraxisse vi-
detur alius,

C 18 *Janningus noster in cœnobia S. Floriani anno 1688 vidit membraneum codicem, in quo antiquis characteribus breviter exarata erat B. Bertholdi Vita, quæ fol. 21 ita incipiebat: Egregius Dei famulus Bertholdus a primis pueritiæ annis in regularis vitæ proposito Deo studuit strenue militare etc. Sic autem juxta ipsius schedas desinit: Nostris etiam temporibus accidit res admiratione digna; cum enim tota vicina anniversarium beati Viri solenniter veneraretur, quidam textor insistens operi suo ex contemptu neglexit occurrere ad Missarum solennia, cum subito sinistra manus ejus aruit. Unde miser ad ecclesiam cucurrit confitens contemptum suum et petens indulgentiam, ac lecto Euangelio, et facta pro ipso oratione, manus arida recepit sanitatem. Præterea quis non miretur, quod purpura, in qua depositus est, jam LXXX et amplius annis incorrupta conservetur; et ita sana et recens videtur, acsi ante triduum ibidem fuerit deposita. Arbitror, Janningum non voluisse Acta integra exscribere, quia judicabat, in illis nihil contineri, præter exactum vetustioris vitæ compendium, quod nobis, semper fontem inquirentibus, magno adjumento esse non posset. Jam vero ex initio et fine*

apparet, illa esse eadem B. Bertholdi Acta, quæ junior anonymus contraxit ex antiquioribus, ut jam videri potest apud Pezium, qui totam Actorum ac miraculorum synopsis ex Ms. codice bibliothecæ san-Florianensis in lucem primus dedit, ac tomo 2 de scriptoribus rerum Austriacarum a col. 130 inseruit.

AUCTOR
G C

19 *Laudatus Pezius ibidem in observatione prævia de hujus secundæ Vitæ auctore, ejusque ætate ita disserit: Rebus a beato Bertholdo præclare gestis, ab anonymo Garstensi copiosius denarratis, earundem compendium, a quodam incerti nominis canonico regulari (ut videtur) san-Florianensi concinnatum, subjectum imus: in quo etsi paucula occurrant, quæ a superiore biographo exposita non fuerint; quia tamen ex eo, utpote ab homine alius ordinis et instituti scripto, primis B. Bertholdi Acti multum roboris accedit, id hic penitus prætermittere nefas duximus. Author inter annum Christi millesimum ducentessimum duodevigesimum et vigesimum septimum seculi ejusdem se vixisse inde prodit, quod sub scripti sui finem miraculum illud, quod textore quodam diem B. Bertholdo sacram profanante, eaque propter divinitus punito, factum commemorat, suo tempore gestum affirmet. Id autem accidit, ut vitæ Bertholdianæ continuator testatur, sub Remberito abbate Garstensi, quem ex ejus loci vetustis annalibus ab anno MCCXVIII ad MCCXXVII cœnobii regimen tenuisse constat. Hisce ego addo, ætatem istius abbreviatoris magis determinari ex aliis ipsius verbis, dum nempe postremo miraculo subnectit, quod purpura, in qua depositus est (B. Bertholdus) jam LXXX et amplius annis incorrupta conservetur. Ex his colligo, quod secundus iste anonymus post annum 1222 hæc scripserit, cum a mense Julio anni 1142, quo B. Bertholdus sepultus est, usque ad finem anni 1222 tantummodo octoginta anni et aliquot menses effluerint. Porro etsi auctoritati istius scriptoris nihil detractum velim, tamen compendium illius hic recudendum non censeo, tum quod apud Pezium legi possit, tum quod sua verosimillime hauserit ex anonymo cœnobita Garstensi, cujus opusculum huic commentario subnectemus.*

cujus ætas etiam
impræterprop-
ter determi-
natur,

E

20 *Nihilominus ex editione Peziana hic referam quoddam miraculum, de quo primus biographus silet, et quod secundus ita narrat: Cum Vir divinus audiendis confessionibus operam daret, venit ad eum juvenis maturæ satis ætatis, peccata sua confessurus: et ipso etiam suam prosequente [confessionem] Vir Dei modicum soporatus et expergefactus, exhibito denario, ut moris est, rogavit juvenem eundem, ut in prima Missa sua ejus memoriam haberet. Unde ille plurimum admiratus, se laicum ac fabrum, et jam dudum barbatus esse affirmabat. Sed ad instantiam Viri sancti denarium recepit, ac in brevi ad monasterium Chremsmunster se transtulit, litteras didicit, et ad gradum promotus est sacerdotalis. Cum hic juvenis se barbatus appelleret, suspicor, fuisse unum e fratribus conversis, quos in monasteriis vulgo barbatos nuncupabant, eo quod contra quam monachi barbam nutrent, ut ex Actis num. 18 colligitur, et fusius videri potest apud Cangium in Glossario. Interim nescio, unde junior Vitæ scriptor hoc miraculum hauserit, quod ab antiquiore biographo prætermisum est.*

et ex quo da-
tur miracu-
lum, quod a
priori omis-
sum est.

F

AUCTOR
G. C.

§ III. Beati reliquiae et gloria posthuma.

Reliquia B.
Bertholdi oc-
casione novi
templi costru-
endi.

Antiquum epitaphium, quod in Salisburgensi Actorum editione pag. 100 refertur, et quod supra num. 5 ex Ms. Glunicensi exhibui, significat, corpus B. Bertholdi multis annis incorruptum fuisse. Id aliquot post obitum annis divinitus a corruptione servatum esse non inficior; at postmodum sacra ejus ossa dissoluta fuisse, constabit ex sequenti translationis narratione, quam reverendissimus Anselmus, abbas Garstensis, una cum humanissimis litteris anno 1689 ad Janningum nostrum misit. Sic autem istud instrumentum sonat: Steterat seculum ultra quintum ecclesia Garstensis, cum novam, pro veteri solo æquanda, e fundamentis eruere visum fuit reverendissimo abbati DD. Romano Rauscher tunc feliciter regenti. Decretum sic erat anno MDCLXXVI, et mox insequen-

Bi MDCLXXVII, altaria exportata, muri pro parte potiori quassati: Sed ne ruinæ thesaurum supprimerent optimum, jam antea, ut sacra primi abbatis nostri, ac patroni B. Bertholdi lipsana lustrare, levare, decenterque alio transferre liceret, a reverendissimo celsissimoque S. R. I. principe, ac ordinario Passaviensi DD. Sebastiano, e comitibus de Pötting PP. facultas submississime petita, atque concessa fuit.

visitantur,

22 Designata itaque ejusdem anni dies IIII Junii, fixum tempus vespertinum, quasi tunc minor concursus hominum futurus, minus exinde negotii sacri impedimentum foret timendum: Sed incassum hæc fuere consilia, quo secretius habita, eo velocius ex postfacto propalata, avidiusque excepta, confluite nimirum, nescio quo monitore, inopinato sub progressum pii laboris, populo frequenti, e vicinia ceteroquin non adeo, ut videbatur, populosa. Coeptus vero hic sanctus labor est Completorio finito: ubi Fratres omnes ad locum sacræ sepulturæ convenire, reserata solita clavi crypta, atque cœnobii pro tempore existens R. P. Prior succinctus linteis in eandem dimissus. Hic vix non territus

C primo erat intuitu, quando incomposita omnia, lutoque impacta deprehendit; inundatio etenim præterlabentis Anasi, trina præsertim notabilior, anno MCLXVII, MCOX, et circiter MDLXX cuncta ecclesiæ, cœnobiique loca subterranea, atque ita hunc ipsum quoque, copiose antehac penetraverat. Admovit is tamen manum operi, et ad ingressum illico sacrum eruit caput, quod singulari cum devotione ipsemet reverendissimus DD. abbas excepit, et, qui per integrum jam annum brachii dextri usum non habebat, eundem pio ad Beatum suspirio, et fiduciali capitis venerandissimi ad brachium attactu præsentissime recepit. O auxilium gloriosum! excitativum merito, ne in thesauro adhuc reliquo investigando desisteretur, quod et factum, particulæque complures aliæ ab eodem R. P. Priore subsequenter levatæ, donec is, humore vaporeque terrestri cerebrum occupantibus, debilitatus, ascendere coactus est, sacerdote alio conventuali in vicem substituto. Hic omnia porro accuratissime perquirens tot etiam ossa sacra reddidit, quibus cum prioribus in formam sceletontis * super tabulato decentissime coordinatis animadversum est, nihil ferme posse desiderari.

* lege sceleti

23 Patebat hinc sane evidentius extraordina-

ria divina bonitas, cui tanto tempore, totque **D** inter temporum injurias Electi sui reliquias posterorum memoriæ, cultuique placuit conservare. Igitur recollecta sunt reverenter omnia in tumbam cupream ad id paratam, et floribus affabre pictam, collocataque in loco conventus separato, beneque clauso, lampade jugiter tota ea nocte penes ardente. Postera die summo mane lota sunt ossa, studiosissimeque repurgata. Aquam illam ex devotione nonnulli asservarunt, quam multis post annis vidimus, imo adhuc in residuis quibusdam particulis tenemus incorruptam. Hanc quoque haud pauci, variis languoribus, acutissimisque doloribus afflicti cum fiducia in merita Beati applicantes, sensere protinus auxiliarem, salutaris fuisse. Circa horam dein octavam relata fuit ad cryptam tumba, feretroque imposita, ac inde sub tubarum, tympanique clangore, atque litaniarum cantu, comitante cum ministris, more solito, reverendissimo DD. abbate in pontificalibus, et, præter religiosos nostros omnes, numerosissima processione extra septa monasterii in ecclesiam nostram parochialem a sex sacerdotibus superpelliceo et stola indutis **E** est deportata; ubi in medio chori dulce onus depositum, tandemque, finitis Te Deum laudamus, et sacrorum solemnibus, cryptæ noviter ibidem structæ commissum.

24 Interim dum hoc in ecclesia consisteret parochiali, fervebat, ut antea, multorum singularis pietas, anno præsertim MDCLXXIX, quo sæva pestis terras hasce depopulabatur. Viro tunc quodam, cum malum jam viciniam intoxicasset suam, votum ad D. Bertholdi aram anathema insignius suspendendi emittente, non ipse dumtaxat cum suis liber evasit, quin et virus, quod apud proximos serpere incipiebat, paulo post suffocatum. Sed non minus eo in loco repositum hoc pignus sacrum commune asylum nobis aliisque fuit, dum anno MDCLXXXIII Turcarum rabies Viennam impetebat, Tartarorumque colluvies non procul dissita loca jam jam vastabat. Ad hujus sepulchrum confugeramus post necessario arreptam valetudinarii, et senio confecti, quippe ante quatuor jam annos sacerdotis jubilæi, reverendissimi DD. abbatis fugam, omnes, et Patri nostro primo nos precibus commendabamus, quotidie Missam votivam ad ejus altare quoque pro auxilio singulari impetrando promittentes, et toto periculoso eo tempore stata hora in magna populi frequentia persolventes. Vigiles certe nostri monasterium noctu circumeuntes conspicati sunt non raro virum atra veste, et taliter, uti abbatibus hic moris est, incedentem, qui tamen, cum appropinquare, cum alloqui vellent, disparuit. Persuasum inde nobis est, vigilantiam Sancti, quam moriens monasterio verbis NUMQUAM vos DESERAM, pollicebatur, manifeste ostendi, de patrocínio nos securos juberi, ad fiduciam tantum firmissimam animari.

25 Ceterum posteaquam ecclesia nova eatenus consummata fuit, ut jam sacra inibi consueta fierent, de illatione quoque sacrorum Divi nostri lipsanorum denuo cogitabatur. Recta autem anno MDCLXXXVI, accidit, ut in vigilia Pentecostes capella cum altari huic Sancto dicata perficeretur, atque eadem die, qua ante novennium translatio facta, IV nimirum Junii, feria tertia Pentecostes incideret, qua quotannis monasterio incorporatis parochiis ad Sancti sepulchrum processionaliter adventare, ab immemoriali tempore consuetum

et decenter
collecta in ec-
clesiam paro-
chiam trans-
feruntur.ubi a fidelibus
ad eas pie con-
curritur.

F

Constructo mo-
nasterii templo.

GLORIA B. BERTHOLDI.

A suetum est: ad quod una alterave illarum insuper voto peculiari sese obstrinxere, quod die B. Bertholdo sacra olim cultum festum negligentes, et laborantes tonitrua, grandinem, aliaque vindictæ cælestis genera sint experti. Itaque quarta Junii anno MDCLXXXVI, post rursus a celsissimo DD. ordinario PP. impetratam licentiam, pro solemnitate hac a reverendissimo abbate moderno DD. Anselmo Angerer delecta, tumba vero jam aliquot ante diebus e crypta sublata, ad explorandum, quo in statu sacra ossa essent. Hac ipsa porro solemnitatis die eadem, quæ in prima translatione, cæremoniæ, multo tamen splendidius, adhibebantur. Efferebatur ad aram in æde parochiali post primam statim illuc depositionem super crypta Sancti erectam, ex sacristia feretrum cum tumba, gemino sigillo reverendissimi DD. abbatibus, ac venerabilis conventus signata, circa octavam; tunc nimirum, quando de incorporatis parœciis processio ultima ex vicina urbe cæsareo-provinciali Styrensi advenerat.

B 26 Processere mox cum ministris ad altare reverendissimi DD. abbates duo in pontificalibus: cœptæ, insonantibus tympano tubisque, litanie omnium Sanctorum, atque ubi ter, S. Bertholdo ora pro nobis, a choro cantatum fuit, tumba ab octo presbyteris, parochis nostris, sacerdotaliter indutis in humeros levata, bonoque ordine in omnium parochianorum sub distinctis vexillis suis congregatorum, ac plurimorum extraneorum, ipsiusque Austriæ nostræ supra-Anasinæ gubernatoris cæsarei, aliorumque procerum comitatu in ecclesiam novam est illata. Ea ibidem in capella B. huic Patrono nostro sacra supra mensam decentissime stratam reposita inchoavit, Te Deum laudamus, reverendissimus DD. abbas noster, quo per chorum prosecuta, ac absoluto, collectaque de Sancto subjuncta, tumba intra concavitatem muri ad cornu epistolæ devotissime collocata, ibidemque post Missarum primo solemnia, ac concionem marmore condita, ac inclusa fuit. Cum solatio hic videre erat, qua contentione alii imaginibus, rosariisve tumbam attingere alii flores ibidem sparsos sibi rapere, sicque inclusionem prævenire satagebant, ut haberent quodammodo in memoriam perennem quidquam secum, quod de sacris qualitatibus participabat, dum ipsum thesaurum sacrum marmor durum esset intercepturum.

C 27 Atque hæc de gestis circa duplicem S. Bertholdi Patroni nostri translationem breviter visum est delibare. E monasterio Garstensi Ord. S. Benedicti Austriæ superioris die XII Septembris anno MDCLXXXIX. *Hoc instrumentum, sigillo abbatibus munitum, ab oculato teste, videlicet R. D. Romano Wall J. U. doctore, protonotario apostolico, et civitatis Styrensis parochio subscriptum erat. Ceterum ex his patet, quanta sit Austriacorum erga hunc Beatum veneratio, quantaque ejus gloria posthuma, quæ non parum augetur ex pulcherrimo altari, quod cœnobitæ Garstenses in beati Patroni sui honorem erexerunt, et in quo præcipua B. Bertholdi miracula repræsentantur. Janingus noster artificiosam istius altaris imaginem ab eodem benignissimo abbate Anselmo accepit, quam nos ex majori forma contractam hic æri incidi curavimus. Jam nihil superest, nisi ut iteratam Actorum ac miraculorum impressionem, cum aliis editionibus et Mss Mellicensibus collatam, erudito lectori sistamus.*

28 At pene exciderat præmonere, nos hic re-
Juli Tomus VI.

audere editionem Salisburgensem, in qua ordo rerum gestarum aptius disponitur. Videtur tamen primus Vitæ scriptor hunc ordinem observasse, si vere ab ipso scripta sint, quæ in editione Gretseriana num. 46 ex Ms. Viennensi leguntur hoc modo: Nec abs re videri debet, si post descriptionem miraculorum, quæ apud sepulcrum ejus facta sunt, nunc ea, quæ vivens egit, infero narrationi. [Quoniam sicut diversæ sunt personæ, a quibus hæc mihi comperta sunt, ita etiam necesse fuit singula scribere, prout quemque eorum potui ad interrogandum convenire.] Nec vero *multum interest, quo scribantur ordine sancti gesta Patris, de quibus ad hoc solum me intromisi, ne tacerentur. Quæ in hoc textu uncis inclusi in utroque codice Mellicensi desiderantur, ut Pezsius in variantibus lectionibus annotavit. In editione autem Salisburgensi nullum totius textus illius vestigium appareat, quia forte in Ms. Garstensi non legebatur. Pezsius quidem in observationibus prævis sect. 5 existimat, seriem narrationis ab ipso editore paululum mutatam esse; sed ille in fine præfationis sic protestatur: In ipso narrationis contextu et filo nihil immutatum est, ne orationis et elegantie majorem, quam veritatis et candidæ antiquitatis rationem habuisse videremur. Utcumque ea sese habeant, sequimur memoratam editionem, in qua congruentiori ordine gesta et miracula B. Bertholdi narrantur, ipsamque more nostro in majora capita dividimus, signis aut numeris antiquiorum capitum in margine relictis.

AUCTOR
G. C.
Ratio et metho-
dus edi-
onis
nostræ redi-
tur.

* al. mea

E

VITA

auctore anonymo subæquali,
forte monacho Garstensi.
*Ex editione Salisburgensi cum
aliis collata.*

PROLOGUS.

Quoniam antiqua dignationis tuæ gratia, venerande pater Udalrice a, nec non et conversationis munditia fervorem * in me nunquam abolendæ devotionis accendit, desiderio æstuo agere aliquid, quo et tibi eadem devotio innotescat, et mihi ex inconvulsa gratiæ tuæ confirmatione felicitas accrescat. Felicem enim me aestimo, si me pii et religiosi patris amplectatur dignatio, quia revera non contemnenda sanctitatis est portio, ab his diligi, qui cum beato Apostolo, Christi bonus odor sunt Deo in omni loco. Quorum de numero, quia te, dilecte pater, divina benedictione nobis consignatum desiderabiliter tenemus, merito felix debet prædicari, quisquis tui amoris meretur honore sublimari.

2 Cum ergo assidue cogitarem, quonam modo tuam venerabilem dulcedinem honorarem, quidve de sacrificio meæ servitutis digne tuis præsentarem obtutibus, aut manibus offerrem veræ nobilitatis; repente subiit animum, nil esse huic affectioni tam consentaneum, quomodo si vel modicum aliquid de Vita, et actibus beati Patris b tui, sanctæ videlicet memoriæ abbatis Bertholdi,

F
Auctor Udal-
rico
a
* Mss. Mellic.
favorem

lucubrationem
suam offert.

b

77 tholdi,

A ANONYMO. tholdi, et si non ad aliquam ædificationem, tamen ad veritatis commendationem, vel certe ad ostendendam tam erga te, quam erga eundem Patrem, meam devotionem, scribendo commemorarem; quatenus in hoc et tibi pro voto servirem, et tam gloriosum materiam, quasi perire silentio non sustinerem: siquidem vehementer admiror et doleo, beati Viri veneranda gesta, magnaue miraculatantotempore incuriæ derelicta, graveque damnum æstimo, ita negligenter occultari, quod numquam potest inutiliter publicari.

et imperatorem
suam excu-
sant

3 Et quidem hoc ipsum modicum vires prorsus excedit meas: sed tanto amore ad eundem laborem accendor, quod quasi quibusdam pennis superni adjutorii facillime in alta sustollor. Altum quippe est et satis arduum, peccatorem indoctum Viri sapientis et sancti velle præconia attollere: sed tamen charitatem, quæ omnia sperat, nulla potest formido detertere. Ipsa est, quæ juxta beatum Gregorium, subministrat vires, quas imperitia denegat. Ipsa nimirum duce, facile

B mihi videtur, arduum subire propositum, et maxime ad divinæ pietatis, et ipsius S. Patris respicienti suffragium. Et fortasse simplicitas dictaminis humilibus, quibus Deus dat gratiam, et propter quos solos labor mihi iste sumptus est, jocundior erit, quam si esset profunditate ponderosi velaminis superbus. Sed quid dico propter humiles hunc esse laborem assumptum, cum tibi soli tantum, pater alme, hic servire quærat laborantis intentio? Scio enim, quod nequaquam contemptibile tibi ducetur, etsi contemptibiliter dicatur, quod tibi forsitan et honoris causa est; et absque dubio perpetuæ erit fructus salutis.

scriptoris me-
thodum expo-
nit.

4 Igitur quomodo primo Vir beatus ad Garstense c monasterium sit electus, et qualiter ibi vixerit, quibusve miraculis sancta merita ejus, pietas divina declaraverit, sicut ab illis accepi, qui viventi præsto fuerunt, qui magisterio ejus informati virtuti et signis interfuerunt, jam aggrediar d, Domino adjuvante, depromere: ita tamen, ut brevitati contenta esse dignetur veneranda paternitas tua, dilectissime pater.

ANNOTATA.

C a Quis fuerit iste Udalricus. indagavimus in Commentario prævio num. 15 et seqq.

b Ita etiam habet Gretserus ex Ms. Viennensi, ut in Comment. prævio num. 16 diximus.

c Hujus monasterii situm in Comment. prævio num. 1 descripsi. Porro de illius fundatione et historia videri potest Pezsius tom. 2 a pag. 141.

d Ex his verbis patet, scriptorem hujus Vitæ B. Bertholdo supparem vixisse, ut in Comment. prævio num. 17 monuimus.

CAPUT I.

Garstensis cænobii initium, mutatio,
B. Bertholdi in eo præfectura et
gubernatio.

CAP. I.

a b
Ottocharus
marchio, Sty-
riae cleri is,
* al. capella

Fundator memorati cænobii, venerabilis marchio Stirensis dominus Otacher a extitit, qui et ibi in ecclesia * S. Laurentii in Christo requiescit, avus illius Otachari b, qui novissimus in Ungaria obiit in itinere, quod ad visitandum et

honorandum sanctum Domini sepulchrum, devo- D tus arripuit. Quæ fundatio sive inchoatio primo per clericos c instituta est, sub præposito, nomine Eberhardo. Quo mortuo, quadam die, dum clerici in flumine locum præmanante, balnearent * at. balnea-
rentur
quidam eorum submersi sunt, talique sua levitate seu infortunio, fundatoris voluntatem mutaverunt. Erat enim egregius ille fundator, vir valde memorabilis; et, licet princeps secularis, tamen aliis potentatibus multum dissimile, cultor pacis, amator justitiæ, et contra immanitatem persecutionum turris ecclesiæ inexpugnabilis. Nam Salzpurgensem archiepiscopum laudabilis memoriæ dominum Chuonradum d, qui in sylvis et montium latebris per multos dies persecutiones fugiens latitaverat, ad se venientem cum honore magno suscepit, manu tenuit, quod nullus principum facere ausus fuit. Hoc factum est sub beato Bertholdo, etiam ipsum pontificem devote suscipiente, atque in monasterio suo cum reverentia, quamdiu voluit, servante.

6 Sed ut regrediar ad id, unde digressus sum: clericis submersis, animus, sicut dixi, mutatus est fundatoris. Quadam itaque die, cum ad celebrandum anniversarium diem dominæ Elisabethæ marchionissæ quæ in choro sepulta est, multi de more clerici convenissent: (nam singulis annis ob eandem causam, rogatu principis, studiose adesse consueverant) venerabilis marchio de loco eminenti, ita eos per alium allocutus est: "Nosse vos volo, qui ad hunc anniversarium Dei et et nostri causa venistis, quod in hoc loco, quem in servitium Domini et sanctæ Genitricis ejus, pro salute mea et dilectæ conjugis erigendum suscepi, statum religionis, divina largiente gratia, in melius transmutare disposui: et per monachos, quorum beata opinio vitalem circumquaque spirat odorem, huic novellæ plantationi desiderati profectus providere suffragium. Quapropter admonitos vos esse volo, ad hunc anniversarium diem nequaquam ultra congregari: debet enim, si Domino placuerit, deinceps alio modo celebrari. Prorsus ergo ab hoc cursu amodo desistite: quia monachis, qui hic habitaturi sunt, talem novimus consuetudinem non convenire."

7 His ita peroratis, et cunctis ad sua properantibus, ipse Kottwicius f perrexit; et auxilio amici sui Ausirensis * marchionis Luipoldi; g cuius sororem, videlicet dominam Elisabeth h, habuerat, fundationem suam abbati regendam subiecit et diligentissime commendavit; Prioremque, nomine Wirnti cum aliis monachis acquisitum, Garsten adduxit. Erant autem eo tempore in hac provincia, admodum raræ monachorum habitationes, et adhuc rudis Kottwicensis ecclesia: sed divina benedictione, ita prosperis successibus illustrata et elevata, quod et monachis et rebus, maxime vero sancta opinione in brevi est excellenter multiplicata et glorificata. Ita ergo clerici, per quos primo in Garstensi monasterio divinum servitium institutum, monachis supervenientibus, recesserunt. Quidam autem eorum ad marchionem jure proprietario pertinentes, dimissi non sunt, sed remanere coacti. Dixit enim vir nobilissimus, se nolle eos dimittere, sed potius velle, ut secum, utpote amici et dilecti, permanerent, et monachi fierent, Deoque omnipotenti in tam bona conversatione regnum cælorum lucraturi servirent. Erant autem, qui remanere cogeantur, dominus Oudalricus k, postea apud S. Lamber-
tum

* al. balnea-
rentur

B

in cænobio
Garstensi de-
gentibus,

F
monachos sub-
stituit,

f

* al. Austriae

g

h

i

k

A tum abbas, et illius æquivocus *l* ad Glunich abbas futurus, et dominus Eberhardus. B. Bertholdi postmodum fidelis in Domino collaborator ac devotus capellanus; et alii quidam, quos hic nominare non arbitror necesse fore.

8 Ergo cum dominus marchio sermonem cum istis de abrenunciatione seculi, et conversionis susceptione haberet, abnuunt omnes, præcipue dominus Eberhardus, dicentes, nondum sedisse eis animo tale propositum, arduam rem esse, neminem ad hanc rem cogendum; solam hic Dei aspirationem expectandam. Ad hæc marchio; " Mei, inquit, estis, et meæ voluntati in omnibus concordare et obtemperare debetis, si ergo me audieritis, animumque ad hoc, quod consulo, libenter dulciterque adhibueritis, promptiorem me vobis, magisque benevolum semper sentietis. Sin autem, nolo vos pertrahere; facietis tandem vel inviti, quod sponte noluitis et voluntarii; quia nolitis, velitis, monachi eritis. " Quid plura? Videntes fixum esse

B apud eum, vel converti eos, aut adversis affici, consenserunt. Sed dominus Eberhardus in suæ mansit obstinationis pertinacia immobilis. Jubetur itaque alligari et verberibus compelli *m* ad consentiendum. Tunc acquievit et iste beatus: durum quidem et quodammodo coactum habens conversationis *** initium, sed deinceps in promptu conversationis, supernæ illustrationis indubitabile demonstrans indicium. Nam nullus eorum, qui ita compulsi sunt intrare, adeo profecit in Dei timore, profectuque religionis, quamvis omnes profecerint, felicemque suæ conversionis vel potius coactionis apprehenderint fructum.

9 His ita gestis; Kotwicenses dominum Bertholdum de S. Blasion, ubi tunc armarii *o* pariter et claustralis Prioris *p* fungebatur officio, Priorem sibi, in locum domini Wirnt acquisierunt virum sancti testimonii, et providentem bona, non solum coram Deo, sed et coram omnibus hominibus. Sed cum isdem Wirnt ad Formbaccense *q* monasterium esset in patrem assumptus, tunc dominus Bertholdus a Garstensibus, et ipso marchione, abbas electus est, optimo quidem omine, quoniam ex tunc et deinceps numquam locus ille divino destitutus est solamine. Veniens igitur ad locum sibi a Deo destinatum, omni conamine divino servitio et utilitati intendebat ecclesiæ. Nam Deus omnipotens in brevi ostendere dignatus est, tam monachorum, fratrumque multiplicatione, quam rerum opulentia, quod nequaquam absque ejus nutu et providentia electus fuerit, cui tam felices successus contulerit. Dominum Eberhardum, cujus in superioribus mentio facta est, statim in primo introitu suo capellanum sibi constituit, imo comitem individuum in Dei opere et spiritualium laboribus studiorum.

10 De rigore Ordinis nihil relaxabat; et ita subditorum salutis ac necessitati invigilabat, quod et seipsum in nullo negligebat, et illorum curam omnibus forinsecis occupationibus semper anteponebat. Augebatur sine cessatione Deo servientium multitudo, quia talis erat Viri Dei consuetudo, omnes admittere qui Christi desiderio, sarcinam mundi abjicere, et suave conversationis jugum vellent juste victuri suscipere. Jam locus monachis abundabat, et tamen rarissime aliquis eorum extra septa claustris apparebat, exceptis dispensatoribus *r*, quibus ea cura credita erat. Et licet patrem se, et verbo exhiberet, et

opere, tamen certe magistrum experiebatur, quisquis patris clementia abutebatur. Omne inconveniens, aut Ordini contrarium nulla ratione dissimulabat: sed statim, ut vidisset, dignis increpationibus ad debitam dirigebat correctionem. Levia quoque et quæ vix, aut nullatenus digna reprehensione æstimares, verbi gratia, si quis vestimentum, conventu ad lectionem sedente, per claustrum ferre inciperet; illico clamabat, Ordinem confundi, sanctam destrui consuetudinem: et ita objurgabat illa facientem, acsi graviter excessisset. Hæc ad demonstrandum Viri rigorem dicta sint, contra illos maxime, qui dicunt, eum quidem pio patris abundasse affectu, magistrum vero caruisse. Exuberabat utique sensu utroque; qui pro loco et tempore, meritorumque diversitate, nunc hunc, ut pater, fovebat; nunc illum terrebatur, ut magister, quod in hoc satis claret; quia, sicut notissimum est, ut dulcis et pius ab omnibus amabatur, et tamen in his, quæ sunt contra Deum, attentandis vel appetendis, ut ignis formidabatur.

11 In tali vero dispositione locus positus erat, ut fratres quidem de cellario necessaria acciperent; hospites vero in domo hospitum omnia parata invenirent. Quod idcirco Vir prudens ita constituerat, ne propter frequentiam advenientium, quies claustralis turbaretur, sed ibi omnia in promptu essent, et ad claustrum propter singula venire necesse non haberent, et quamvis pene numquam hospites deessent, pro eo maxime, quod ejus consiliis et eruditionibus diligenter informabantur ad salutem, tamen Domino servientes, omnibus bonis affluebant, juxta quod scriptum est; " Nihil deest timentibus Deum. " Et illi quidem, cum gratiarum actione sua fruebantur consolatione; ipse vero raro aliquid suo pani, præter unum, qualemcumque cibum adjecebat: bonos autem cibos, qui sibi apponebantur, semper, vel discumbentibus coram se fratribus, vel foras mittebat leprosis et pauperibus. Panem singularem sive pulmentum speciale sibi fieri passus non est: sed eodem semper, quo ceteri, tam pane quam pulmento sustentatus est. Meritis ipsius et benedictione, paucitas piscium seu vini aliquando ita crevit in partitione, ut nullus sua portione vel mensura privaretur, cum id primitus omnino fieri desperaretur.

ANNOTATA.

a Ottocharus I cœnobium Garstense fundavit anno 1082, ut Pezius tomo 2 pag. 141 probat ex diplomate B. Altmanni episcopi Pataviensis. Dicitur autem in quibusdam chronicis Ottocharus iste obiisse anno 1112, in aliis 1122.

b Is est, ni fallor, Ottocharus II, Leopoldi Fortis filius, et Ottochari I nepos, de quo apud Pezium tomo 2 col. 718 Thomas Ebendorfferus de Haselbach in Chronico Austriaco ita scribit: Ottokarus II obiit anno Domini mclxiv, ut fertur, in Varau cum uxore sepultus.

c Aliqui putant, hos fuisse clericos seu canonicos regulares S. Augustini; sed Pezius tomo proxime citato pag. 141 et 142 recte demonstrat, illos clericos fuisse seculares, et nullis votis aut religiosorum legibus adstrictos, uti etiam satis ex sequenti narrationis contextu colligitur.

d Is est Conradus I istius nominis, archiepiscopus Salisburgensis, qui juxta novissimam istius ecclesiæ historiam lib. 4 cap. 11 post multas persecutiones

A. ANONYMO.

commissum munus administrat.

E

F

A. ANONYMO. *cutiones ex hac vita migravit anno 1147.*

e *Hæc Elisabeth fuit uxor Ottochari I, filia marchionis Austriæ Leopoldi cognomento Pulchri, de qua iterum paulo post auctor meminit.*

f *Designatur cœnobium Gottwicense, quod in Austria inferiore situm est, de cujus initio, nomine, et abbatibus videri potest Pezius tomo 2 a pag. 278.*

g *Iste est Leopoldus cognomento Pius seu sanctus, qui juxta Chronicon Mellicense ad superos evolavit anno 1136.*

h *Hæc eadem est Elisabeth, filia Leopoldi Pulchri, et soror Leopoldi Pii, de qua supra litt, e egi.*

i *Bucelinus in suo Menelagio Benedictino refert hunc Wirntonem die x Martii, quo Majores nostri illum inter prætermisissos collocarunt, dicitque, eum anno 1127 obiisse. Bernardus Pezius, Hieronymi frater, in Thesauro anecdotorum tomo 1 part. 3 a col. 399 nuper ex Ms. edidit illius gesta et miracula, a Gerhoho præposito Reicher-spergensi conscripta.*

B k *Iste Udalricus vel Ulricus fuit quartus abbas in monasterio S. Lamberti in Styria, et obiit anno 1149, ut videri potest in Historia Salisburgen-si, superius citata, pag. 1183.*

l *Hic Udalricus fuit primus abbas monasterii Glunicensis, quod anno 1125 fundatum est. Plura de hoc monasterio, ejusque abbatibus vide apud jam sæpe laudatum Hieronymum Pezium tom. 2 a col. 328.*

m *Erat marchio ille forte ignarus sanctionum ecclesiasticarum, quæ quemquam ad religionem cogi prohibent. Unde violenta illa monachorum institutio, licet pio zela suscepta, non nisi per ignorantiam aut simplicitatem excusari potest.*

n *Hoc monasterium S. Blasii situm est in silva Hercinia, de quo plura inveniens in Suevia Ecclesiastica, quam R. D. Franciscus Petrus, canonicus regularis, anno 1699 Latine edidit.*

C o *Armarius, teste Cangio, dicitur custos bibliothecæ, vel etiam cantor seu præcentor, cui litro-rum, præsertim ecclesiasticorum, cura incumbit.*

p *Discrimen est inter Priorem claustralem et Priorem majorem vel præpositum. Prior claustralis tunc vocabatur, qui jam vulgo Supprior appellatur. De hac re videri potest Cangius in Glossario.*

q *Est hoc monasterium Baviaræ, cujus historiam, ab Angelo Rumplero conscriptam, Bernardus Pezius in Thesauro anecdotorum tomo 1 part. 3 a col. 425 nuper edidit.*

r *Dispensatores hic videntur esse œconomi monasterii, quos nunc vulgo provisores vel procuratores appellamus.*

CAPUT II.

*Miraculosa piscium multiplicatio :
Beati mortificatio, liberalitas erga
pauperes, et zelus in procuranda
salute proximi.*

IV. A *pud Pechlern a sedens ad mensam, de una
scutella multis convivantibus pisces divisit,*

et tamen divisione facta, in nullo minui plenitudo illa visa est. Ipse nec piscibus, ut præmissum est, utebatur, nec cum aliqua diligentia paratis [cibis]; sed uno vili, aut aliquando duobus eduliis, quibus etiam clientes b utebantur, debilia membra sustentare solebat. Raro quiescebat, tum propter desiderium æternæ patriæ, tum propter adductos energumenos, quorum liberationi intendebat, jejuniis et obsecrationibus serviens Domino die ac nocte. At cum quietem lassitudo imperabat, ita negligenter lecto accumbebat, ut nec jacere eum, nec sedere diceres, pedibus dependentibus et semper cuculla vestitus. Nemo illum umquam otiosum, ac spiritalibus vidit studiis vacantem c; sed sola somni vel cibi hora exempta, nunc legendo, nunc orando, modo vero scribendo, aut confessiones hominum audiendo, feriari nesciens, inimicam animæ vitabat otiositatem.

13 Hiemis tempore ad ignem sedens (nam stubas d fortasse seu æstuaria, sive propter caput, vel potius studio affligendi corporis, intrare cavebat) semper rotam e spissam et latam inter se et ignem, quasi pro umbraculo positam habebat, et ita pene numquam caleferebat, tantumque frigore et inedia carnem affligebat, ut hoc, quod scriptum est : " Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam " locum in eo vix illum haberet. Unde in tantum erat attenuati corporis, quod, ut ita dicam, vix ossibus hærebat squalida cutis, mirantibus cunctis, quod labores illos divinæ servitutis sic exhaustus posset exsolvere. Sedens ad mensam, ubi modicum comedisset, dormire solebat : sed cum Prior strepitu pedum expergisci faceret, mox arrepto cochleari, strenuum quidem simulabat manducatorem; sed rursus, ejus decisione valde negligentem exhibebat corporis adiutorem.

14 In primordio foundationis, et quando primo Vir sanctus venit ad locum suæ vocationis, admodum tenuis erat substantia ecclesiæ possessionis; sed per eum magnifice amplificata est, atque a sui tenuitate pulcre evecta, quia eum tam potentes, quam mediocres in tantum dilexerunt, quod propter ejus amorem copiose locum prædiis suis ditaverunt. Igitur celebri edicto et irrefragabili constituit charitate, ne quid eorum, quæ haberi possent, cuiquam negaretur, sed omnibus f in sua necessitate pro loci subveniretur necessitate. Unde aliquando contigisse non dubium est, ut quod negatum est, et occultatum fuerat, postea deprehensum, tamquam immundum et inutile projiceretur in flumen.

15 Rem dicturus sum forsitan incredibilem, sed tamen veram, teste Deo. Accessit ad eum quidam pauper, miseriam suam deplorans, et petens aliquid ab eo; quem fecit expectare ante monasterium, donec ejus consolaretur desiderium. Nam ad manus nihil habebat. quia consuetudinis ejus numquam fuit, portare denarios, aut saltem suscipere : sed quidquid dabatur ab aliis, susceptum, secundum ejus præceptum dispensabatur. Marsupium quidem ferebat, sed intus præter indices breves defunctorum, nihil habebat. Itaque camerario f præcepit dare pauperi tres denarios. Ille, se non habere respondit. Date, inquit, pauperi, quod dixi. Rursum ille asseruit, se non habere. Tunc sanctus; Audire, inquit, ista nolo, nec scire, quod camera g mea absque nummis sit. Sed cum camerarius perseveraret in negatione; fecit sibi dare claves, mis-sosque

D *Beatus Miraculose multiplicis piscibus,*

du e carnem suam affligit,

E

et templo multa dona comparans,

V. *duos monachos,*

A sosque fratres jussit videre, quid ibi esset, qui venientes, invenerunt labrum æneum plenum denariis, quos ita, ut inventi sunt, cum labro præcepit in flumen Anasum h, ubi maxima profunditas erat, præcipitari.

16 Fratres autem illi cœperunt, quantum salva reverentia potuerunt, resistere, melius esse dicentes, servari tantam copiam, etsi ad nihil aliud, saltem ad consolandos pauperes, quam a flumine absumi. Vir autem Domini in sua persistens sententia, nulla potuit ab ea ratione deflecti, asserens immundam esse illam pecuniam, adeoque nulli idoneam utilitati. Quis, rogo, hoc modo faceret? Quis vel tres denarios ob istiusmodi projiceret causam! Apparet ergo in hoc memorabili facto, quanta fuerit Viri sancti et in præcipiendo auctoritas, et ab omni avaritiæ contagione quam intacta semper præcordia habuerit. Camerarium autem, ut dignus fuit, coram omnibus vehementer increpatum, ab eadem obedientia i absolvit et alium substituit.

17 Item alia vice, pauper eum adiit, ut eleemosynam acciperet. Misit protinus ad fratrem, qui pistoribus præerat, jubens, panem dare mendico. Negavit ille, esse sibi panes. Tunc Vir Domini misit quemdam monachum, nomine Erchengerum, ut videret, an ita esset: et inventi sunt ibi triginta panes. Illico convocatis fratribus, inobedientem propria manu, assumpto et alio adjutore, diris verberibus k corripuit, et panes omnes in flumen projicere fecit.

18 Propter confessionem multi veniebant ad ipsum, plurima offerentes donaria, quorum ipse nihil tangebatur, sed ad pedes ejus vel ad altare, juxta quod sederat, posita, postquam expeditus inde recessisset, fecit aliquem monachorum omnia accipere, et inter obedientias l, ut sibi videbatur, dispartiri Quæ obedientiarum officia, per illiteratos monachorum et fratres barbatos m erant disposita. Literati n vero et sacro ordine sublimati, divinis officiis tenebantur specialiter implicati: singulis obedientis bini præerant fratres, tam propter testimonium, quam propter solatium. Inter quos si qua forte simultas, vel amoris improbitas emersit, sine dilatione regulariter emendabatur, statimque ad bonum pacis Patris imperio reformabantur.

19 Jam fama sanctitatis ejus longe lateque declarabatur, adeo, ut etiam de remotis valde partibus multi venirent ad eum, confitentes peccata sua, et pœnitentiæ ab eo remedia suscipientes. Hi quoque, qui propter Dominum pro tempore peregrinari desiderabant, nullo modo terram suam exhibant, nisi prius viderent Sanctum Domini: nihil esse existimantes iter suum, si non ejus fuisset commendatum orationibus, et benedictione munitum. Nam ardenti semper amore hominum saluti intendebat, nihil prætermittens, quod ad hanc fructificandam spectare videbat. Venientes ad confessionem, ubi adesse nunciabantur, confestim dimissis omnibus, ad audiendos eos festinabat. Missam celebraturus (quod quidem quotidie cum magna devotione et desiderio faciebat) cum jam præpararetur processurus, si qui interim confessionem facturi adessent, differebat Officium et illis morem gerebat: talique occasione vel necessitate Vir clementissimus, multoties ultra solitam horam, interdum etiam fere usque ad horam nonam Missæ celebrationem differre coactus est, cavens diutius tenere protractas; quorum aliqui de longe

venientes, quantocius ad reditum expediri desiderabant: neve sua quærere videretur potius, quam aliorum, ut salvi fierent: quantumlibet autem protelaretur dilatio, tamen ad ultimum sacrosancti Officii non omittebat fructum.

20 Habebat Vir beatissimus in confessionum auditione consuetudinem, diligentissima indagatione cuncta perscrutari, quæ contra Deum homo fecisset; si Catholicam teneret fidem; si sciret Dominicam orationem. Et quamvis magna esset expectantium multitudo, ipsumque ad alia facienda invitaret necessitas, nullum tamen dimittebat, antequam disertissima examinatione dirigeretur ad profectum. Et sicubi in Dominica oratione simpliciores, ut assolet, titubabant, tenebantur, donec pia instantia apprehenderet, quod ignorabant. Sic faciebat eleemosynam a se accipientibus: interrogati, an Dominicam scirent orationem, si nesciebant, benignissime docebantur; et sic quod petierant, accipiebant, utriusque hominis stipe feliciter adjuti.

ANNOTATA.

E

a Est antiquum inferioris Austriæ oppidum, communiter Pecklarn dictum, de quo Cluverius, Merianus, Cellarius, alique geographi multa tradunt.

b Per clientes interdum intelliguntur ii, qui vulgo vasalli appellantur. Fortasse ea vox hic servos monasterii significat.

c Cum verbum istud æquivocum sit, præsertim dum ad studia refertur, hic per vacantem intellige carentem.

d Id est hypocaustum, ut satis colligitur ex voce Germanica stubbe, quæ idem significat.

e Ex sensu satis patet, hic per rotam intelligi debere asserem, aut simile instrumentum, quo aliqui foco assidentes partem quamdam corporis præmuniunt, ne ab igne nimis afficiatur.

f Camerarius sæpe vocatur ille, qui est monasterii œconomus. Hinc Petrus venerab. lib. 2 de mirac. cap. 25 ita scribit: Camerarii, hoc est fratrum procuratorio officio functus. Potest tamen ea vox hic etiam aliud officium designare, ut ex sequenti observatione conjicio.

g A camera camerarius, inquit anonymus in notis ad editionem Salisburgensem, sicut a cella cellarius. Forte igitur per camerarium hic intelligendus est iste, cui demandata est cura cubi-
culi abbatialis, cum camera barbare idem sit, quod Latine cubiculum.

h Est fluvijs, vulgo dictus Ens, qui Styriam superiorem ab Austria separat, et auctus aliquot rivis per Austriam superiorem labitur, ac tandem rigato Anasso oppido, in Danubium se exonerat.

i Obedientia vocatur passim officium monachi, forte quia per obedientiam imponitur.

k Haud dubie frater ille alias deliquerat, et monitus sese non emendaverat, cum Regula S. Benedicti cap. 28 sic præscribat: Si quis frater frequenter correptus pro qualibet culpa, si etiam excommunicatus non emendaverit, acrior ei accedat correctio, id est verberum vindicta in eum procedat.

l Obedientiæ etiam vocantur cellæ vel præposituræ a monasteriis dependentes, ut fusijs videri potest apud Cangium in Glossario.

m Fratres barbati iidem sunt, qui nunc passim dicuntur

A. ANONYMO

pœnitentium
confessiones
excipit.ut pauperibus
elemosynas
dare decreta-
bant,acriter corri-
pi.vi.
Subditi regu-
laris disciplinæ
instituit,prompte ula-
crierque

A. ANONYMO. *dicuntur fratres laici vel conversi. Sic autem appellabantur, quod barbam nutrent, ut in Comment. prævio num. 20 notavi.*

n *Literati opponebantur illiteratis seu conversis, ut patet ex charta Rainaudi archiepiscopi Lugdunensis anno 1213 apud Cangium, ubi agit de cœnobio monialium, quarum duodecim sint literatæ, et septem conversæ.*

CAPUT III.

Zelus in administrando sacramento pœnitentiæ, prædicationes, orationis efficacia, et prodigiosa piscium impetratio.

^{vii.} ^{Magno zelo} ^a **B** Sed, ut redeam ad confessiones (nam his maximam partem temporis expendebat) morem habuit verberare omnes a absque personarum acceptione, nullum omnino sinens transire implagatum. Ibi plerumque per spiritum cognoscebat, qui se habitu mutito, et voce simulata fluxerant esse, quod non erant. Erat in Chremsmunster sacerdos quidam, nomine Henricus, Prior ibi, sed aliquantulum secularis. Hic ad eum nocte inter alios confitentes et ipse confessus accessit, habitu monachi ad horam, ne agnosceretur, deposito. Sed cum surrexisset de loco, et jam abire cœpisset, lætus quod latuerit, Vir Domini hac eum voce, sua illa dulcedine subsecutus est: Eja domine Prior, videte quod omnia bene disponatis: Quo audito, Prior vehementer admirans obstupuit; ipseque postea retulit, ita se contra spem voluntatemque deprehensum.

^{Sacramentum pœnitentiæ administrat,} **C** 22 Hac autem occupatione ita domi forisque occupabatur, tenebaturque impeditus, quod pene nihil aliud agere valebat, misertus multitudinis ob hanc causam indesinenter confluentis. Unde et monachi stulta indignatione exasperati, causabantur eandem occupationem valde esse inutilem, gravisque causam jacturæ; quod omnia quasi neglecta jacerent, quæ ad Viri Dei dispositionem pertinerent. Sed ipse hæc quasi ignorata dissimulabat, nihil curans de tali eorum accusatione; cum sciret suas necessarias et incontradicibiles occupationes nullius damni, sed potius multorum honorum esse causam, Eo quod Prior suus, alique dispensatores, plenam totius administrationis, ipso commitente, haberent potestatem; et illi, quorum ipse consiliis et eruditionibus vacabat saluti, tam sibi quam toti congregationi et loco magnæ felicitatis causa existerent. Amabatur ab omnibus, honorabatur ab universis, sed ipse humilitati ac simplicitati totus deditus nihil penitus illa movebatur honoris exhibitione. Numquam in illius ore aliquid, ut de S. Martino scribitur, nisi pax, nisi Christus, nisi misericordia erat; ita ut in placitis b sedens, sacras aliquas recitationes, præsentibus causis idoneas, simplici ore ediceret, dicentibus interdum discipulis, qui simul aderant, aliis de causis se advenisse, quibus expediendis intendere deberet potius, quam suas exponere lectiones.

23 Erat autem in lege divina appprime eruditus, eloquentia clarus, innocentia purus, mo-

ribus venerandis decentissime ornatus, et inter cetera charismatum dona etiam spiritu prophetiæ minime carens. Habebat secum in monasterio juvenem quemdam, filium germani fratris, nomine Bertholdum, inquietum, mobilitati deditum, et spe consanguinitatis volentem liberius exire de claustris et agere quod libebat. Quem propterea Vir Domini frequentius vehementiusque increpare et castigare studebat. Sed cum diu, multumque increpatum et portatum incorrigibilis appareret, motus Pater, misit eum in Kotwicum, ubi et rigor disciplinæ urgeret, et spes propinquitatis nulla arrideret, ita dicens: "Eja frater, ite nunc: "turbastis me frequenter, plurimumque vexastis, "vos quoque turbabimini, et numquam adversis carebitis. "Ita factum est. Nam eundem virum postea multo tempore superstitem, numquam adversitatibus caruisse, notissimum est. De claustris enim proprio exturbatus, diuque absque congregatione circumiens, vagus et profugus, novissime in exilio finem vitæ fecit; utinam et laborum!

^E ^{ix.} ^{ac rivulum exundantem oratione coer-} ^{cel.} **24** Quodam tempore torrens, qui dicitur Garste c, a quo etiam locus nomen accepit, terminum suum, ut solet, excurrens, totum situm loci operuerat, ita ut etiam claustrum et officinas ejus occupans, monachos incessum per aquas habere compelleret. Ex quo afflicti, dum cum beato Viro de eodem incommodo dolentes loquerentur, clementer consolatus est eos dicens; "Ite ad refectorium, et reficite, et æquo animo estote, quia ab hac aquæ invasione quantocius liberabimini, quodque modo torrens iste fecit, numquam amplius facturus est. "Ivit conventus ad refectorium. Ipse vero intravit in oratorium. Et more suo prostratus in orationem, tam celerem, tamque mirabilem precum suarum consecutus est effectum, ut surgentes de mensa fratres nihil invenirent de omni illa, quam ante prandium in claustris reliquerant, aqua. Versi itaque in stuporem, cum admiratione et gaudio tantum miraculum in sancto Viro venerati sunt: quæ aquæ invasio numquam postea contigit.

^x ^{Prædica la-} ^{tronis conver-} ^{sione,} ^f **25** Quadam die, denunciavit Fratribus, quemdam virum valde anxiatum, in proximo affuturum, quem deberent suscipere, et ab imminenti liberare periculo. Cumque interrogarent, quis esset? hoc solum respondit; hominem esse misericordiæ indignum, atque in suprema necessitate constitutum, pietatis intuitu consolandum. Altera die festinus advolat miles quidam, Leo nomine, qui prædis et latrocinis, plurimisque crudelitatis operibus vitam demeruerat, positusque in persecutionem, etiam sententia suspendii damnatus erat. Et cum jam quæreretur ad pœnam, monasterium concito cursu petiit, prostratusque fratribus obsecrat et contestatur, quatenus dato conversionis habitu, liberent illum de instanti interitu. Curritur ad Patrem, ut quid sit faciendum, decernat. Imperat, celeriter tonderi virum, suscipique in congregationem. Profugus ergo ille, divinæ, qua liberatus fuerat, gratias agens clementiæ, ita conversus est ad Dominum, mutatoque habitu apud liberatores suos bona vita conversatus est. Hoc peracto; continuo ad pœnam requisitus est. Sed exauditi non sunt requirerentes, quia jam sibi eum sociaverant omnipotenti Deo famulantes. Imo ipse eum assumpserat, qui venit quærere et salvum facere, quod perierat.

^{xi} **26** In festo S. Jacobi, cum congregatio pisc-

A ces non habuisset, (sicut ipsius statuto in simili-
bus festis habere consueverat) sit gravis caussatio
coram eo postera die in Capitulo, tantusque
strepitus tumultuantium, quod pius Vir veniam
petere compulsus est ad pedes omnium, cum non
posset compescere rancorem murmurantium : sed
cum nimis importuni existerent, et ultra mo-
dum tumultuarentur, contristatus valde : " Bene,
" inquit, vos habetote, et estote quieti, hodie
" vobis piscium desideratam dabo sufficientiam. "
Et licet hoc diceret, tamen nondum aderat, un-
de, quod promittebat, exolveret. Cum post mo-
dicum, egredienti de claustro, obviam factus
est quidam immanem coracinum *d* portans, ve-
racem faciens promissorem, plurimumque hoc
beneficio supernum commendans Consolatorem,
antiquum iterantem consilium, quo murmuran-
tium in deserto infelix replevit concilium. Nam
sicut Moyses tunc certus de Domini potentia, il-
lis promisit carnes, quas desideraverant : ita istis
vir Domini Bertholdus, consisus de Dei miseri-
cordia spocondit pisces, quos amabant. Man-
ducaverunt ergo, et saturati sunt, et ei, qui de-
siderium attulit eis, gratias agere, ut dignum fuit,
non omiserunt. Vere pius Dominus, vere misericors
qui ne videretur de se præsumentem deserere, etiam
inimicis et murmuratoribus clementer dignatus est
satisfacere.

B 27 Alio tempore hospites aderant, qui, quod
essent amici et venerabiles, diligentiori cura
et ministerio honorandi erant. Sed cum item
pisces deessent, hocque Patri dispensatores que-
rerentur; Ite, inquit, ad aquam : quærite.
Magna est Dei clementia. Responderunt, satis se
quærendo laborasse; sed nihil profecisse. Ite-
rum, inquit, ite : quid tentare nocet? Ipseque
cum eis usque ante portam, quæ respiciebat ad
flumen, processit : et ibi subsistens, exitum rei
præstolabatur. Appropinquantibus illis fluvio cum
sagena; ecce mirum dictu, piscis, qui vocatur
tymallus *e*, rufo *f* persequente, actus in fugam,
mirantibus cunctis, de aqua in terram exilivit.
Capti sunt tam fugans, quam fugiens, considera-
bile spectaculum exhibentes, non pro sui utili-
tate, sed pro beati Viri indubitabili sanctitate.

C Et illi quidem factum hoc pro miraculo declama-
re festinabant : sed Vir Domini nihil hujusmodi
audire, vel scire volens, repressit eos dicens,
non esse mirandum, si quid una vice non possit,
alia possit, Domino providente, fieri. Ita vero
timebat publicari sua merita, sicut fures timere
solent, ne deprehendantur eorum furta. Publi-
cabantur tamen. Quomodo enim poterat abscon-
di populi, quod assidue prodebatur oculis : cum
vix aut numquam vel ab uno vidente possit sile-
ri, quod a nullo potest sine admiratione et jubilo
audiri?

28 Aderant sine cessatione quærentium ejus
consilia et benedictiones, diversorum hominum
multitudines. Et nisi pietate et misericordia ad
occurrendum eis et consulendum cogeretur; uti-
que nec aspexisset eum visus hominis. Conside-
rans igitur Vir perfectæ pietatis, melius esse mul-
tis, quam soli, vel paucis prodesse, commune
commodum privato anteponebat, neminem vo-
luit repellere, quia, quantum in ipso erat, om-
nibus voluisset bene facere. Igitur virtute boni-
tatis ejus ubique divulgata, frequentia tam lan-
guentium, quam nihil in corpore patientium,
et qui vexabantur a spiritibus, veniebant ad eum,
animæ et corporis remedia quærentes, et fre-

quenter invenientes. Sane tanta per illum digna-
tus est Dominus tam manentem in corpore, quam
quiescentem in terræ pulvere, ostendere bona,
quod valde admiror, ita universa usque nunc
suppressa silentio, acsi aut minime facta sint, aut a
nemine visa.

ANNOTATA.

a In Vita S. Annonis archiepiscopi Coloniensis
legitur, quod hic præsul pœnitentiæ causa ab alio
sibi verbera instigi jussu, et quod ob eandem
causam S. Henricum verberibus exceperit. De hoc
genere satisfactionis vide Morinum de admini-
stratione Sacramenti pœnitentiæ lib. 7 cap. 14.

b Placitum sæpe significat publicum conventum.
Videtur hic sumi pro congregatione quorundam
monachorum, quæ vulgo capitulum dicitur.

c In mappis geographicis Austriæ notatur qui-
dam rivulus anonymus circa monasterium Gar-
stense ex Anaso profluens, qui verosimiliter erit
torrens Garste hic nominatus.

d De coracini distinctione in marinum et flu-
viatilem, de ejus etymo, forma et aliis consule
Ulysses Aldrovandum in opere de piscibus lib. 1
cap. 15. Post hujus piscis nomen sequitur in Ms.
Mellicensi parenthesis, de qua pau o inferius.

e Constanter ab auctoribus thymallus scribitur
nomen hujus piscis, quem Germani vernacule
aesch appellant. De illius appellatione et figura
fuse disserit idem Aldrovandus in opere citato
lib. 5 cap. 14.

f Frustra nomen hujus piscis quæsi. Forte est
idem, qui apud Aldrovandum lib. 2 cap. 9 a
Græcis ἐρυθρίος, a Latinis rubellio; vel ruber,
et a Germanis vulgo rothfisch vocatur. Si tamen
genuina sit parenthesis, quæ Ms. Mellicensi inse-
ritur, rufus idem est, qui coracinus : nam ibi
sic legitur : Obviam factus est ei quidam immanem
coracinum (quod est rufus) portans.

CAPUT IV.

Energumenorum liberatio, mira pueri
obedientia, dæmonis fuga, et præ-
visa Beati in cælis gloria.

Erga dæmoniacos non mediocri orat prædi-
tus liberationis affectu; quos semper in hospi-
tali præcepit cum his, qui simul aderant, servari, et
benigne tractari, usque dum eis jejuniis et orationi-
bus, sanitate obtenta, cum gaudio redire permisit.
Ante altare sancti Petri Vir beatus frequenter orare
solebat; ibi Missas celebrare, ibi confessiones au-
dire, ibi divinæ contemplationi familiarius inhæ-
rere consueverat. Illuc mulier possessa dæmone,
adducta ad eum, sub omni celeritate liberata est.
Et licet nonnulli ejusdem salvationis apud eum
gratiam invenirent; non tamen dicimus, omnibus
indifferentem præsto fuisse curationem. Aliqui cura-
bantur; aliqui non valebant curari. Ipse quidem
omnibus piæ compassionis impendebat affectum,
ibi habens, ubi Deus dignabatur, subventionis
affectum

30 Erat non longe a monasterio mulier quæ-
dam repleta dæmonio, nomine Haiza, pro qua
diu mulierem en-
ergumenam
tacere cogit,

A. ANONYMO.

diu multumque laboravit : sed nequam spiritum ab ea repellere non potuit : loqui tamen, non nisi quodammodo latrando et ganniendo, ipso vivente, prævaluit. Verum, post transitum ejus, ultra modum garrula affecta, ostendit recessisse Magistrum, quo præsentem, non aperuit os suum. Quadam die dominus Adelrammus *a*, qui postea ad Chremsmunster abbas factus est, assumptis quibusdam Fratribus, interrogandi gratia accessit : et his eum verbis alloqui cœpit : " Dic, inquit, quæ te causa modo fecit ita loquacem, cum ante hos dies penitus mutam * fuisse omnes sciamus? Ille, ait, qui in monasterio sepultus jacet, dum vixit, præcepto mihi potestatem ademerat loquendi. At nunc, quia mortuus est, nullo refrænor timore ad tacendum. Immensis ergo adjurationibus compulsi eam * respondere sibi ad interrogata.

* forte mutum

* forte eum

quæ post ejus mortem varia pandit.

31 Obierant autem sub eodem tempore duo monachi ejusdem monasterii. Unus vocabatur Erchengerus, pater duorum puerorum ibi ab eo oblatorum, et de voluptuosa seculi vita molliter ad

B Deum in senectute conversus. Alter Dietmarus dicebatur cellarius monasterii; et in via sua reprehensibilis quidem, sed tamen valde charitativus. Quæsivit ergo dominus Adelrammus ab illa obsessa, imo a spiritu, qui habitavit in illa, terribiliter adjurans, ut vera diceret, et nequaquam mentiri præsumeret. Ubi est, inquit, dominus Erchengerus? Illum, ait, nos habemus. Interrogavit autem et de alio, hoc est, domino Dietmaro, ubi etiam ille esset? De quo sic respondit : Nostræ, inquit, sorti deputatus fuit : sed dicente illo Monacho, dum iste moreretur, Reddat tibi omnipotens Deus omnia bona, quæ mihi fecisti : et alio; Retribuat tibi pius Dominus bonum, quo me frequenter sustentasti; et aliis similia imprecantibus, dum putarem eum nostris jam accessisse partibus, subito elapsus est, et noster esse desiit. Illum etiam, quem habemus, diu non possidebimus *b*; quoniam eum per duas, quas in Admonte *c* habet, religiosas filias quantocius amissuri sumus. Hæc illa mulier, ita quidem ut digesta sunt, effata est, nimis conjurationibus constricta, sed ante mortem ipsa dæmone liberata non est; nec tamen aliorum consolationem impedire potuit, quos omnipotens Dominus per Dilectum suum saluti restituere voluit.

C

XIII.

Puerum a vasis discursibus

d

32 Erat vir tantæ simplicitatis, ut cum parvulis ita loqueretur, quasi senes essent : et qui de virtute obedientiæ nihil omnino sciebant, hos per obedientiam vel cogeabat ad aliquid, vel revocabat. Nam dominus Oudalricus *d* Chremsmunstorensis abbas, filius fratris ipsius, quando primum ei in monasterio, divino servitio nutriendus, matre offerente, præsentatus est, mirabili præcepto a quadam puerilitate per eum coercitus est. Dum enim quotidie ad mensam matris, ut puta puer nondum tonsuratus, nec adhuc receptus in congregationem, in domum hospitem curreret : ea die, qua ipsa recessit, puer more solito quasi pransurus exivit. Sed cum eam non inveniret, dolens abscondit se. Porro magister hospitem misertus pueri, prodere eum noluit; sed cibis dormienti appositis, quos ipse expergefactus absumebat, aliquamdiu ita servavit.

mandato obedientiæ mire compescit,

33 Verum beatus Pater, dum pro puero tristaretur, eumque faceret ubique diligenter inquiri; tunc ille frater, sumpta manu ejus, duxit ad eum ante altare B. Petri orationi instantem.

Quem ducens in auditorium *e*; (nam in oratorio præter confessiones, nihil prorsus loquebatur) ita allocutus est : " Infideliter, inquit, erga me egisti, quod tam diu latendo conturbare me præsumpsisti; præcipio tibi per sanctam obedientiam, ne amplius facias, quod modo fecisti. " Ecce quam simplici edicto simplici puero fugæ latibula interdixit, qui tamen puer, quamvis obedientiæ nec intellectum haberet, obedientiæ virtute, et sine dubio præcipientis sanctitate, ita ad obedientiam confirmatus est, quod in hoc præcepto numquam inobediens apparuit : nec enim ultra de monasterio recessit.

34 Quodam tempore quidam nobilis de Rachez *f* cognatus hujus sancti Patris, multis sæpe precibus, ut ad domum suam venire dignaretur, studiose rogare solitus impetravit. Habebat autem, quem unice diligebat, parvulum filium, nomine Oulricum : in quo ea, quæ sequuntur, tunc visa et postmodum narrata sunt. Cum enim Vir Domini ad pausandum se collocasset, relictis paululum somno artubus, surrexit, et Domino servire cœpit. Et ecce, per fumarium, id est caminum, hostis humani generis, quasi in modum suis, deorsum se præcipitavit, nulli visus, nisi soli Beato viro, et juxta Patrem jacenti parvulo.

xiv.
et demonem
sub forma suis
latentem
f

35 Cœpit ergo puer immodicis fletibus, clamoribusque inconsolabiliter perstrepere, et omnibus esse causa inquietudinis. Sed cum a nemine posset fletus ille compesci; intelligens Vir Domini diabolum esse tanti causam ploratus, accessit ad locum, in quo jacuerat, sumensque modicum straminis, quasi pro verbere, suum illum diabolicum cœpit velle ejicere. Cumque aliquamdiu huc illucque divertendo egressum negare tentaret, tandem ea parte, qua intraverat, exilire compulsus est. Quæ res tunc quidem puero illi horrendum exhibuit spectaculum; sed postea admirandæ narrationis fuit materia, dignæque venerationis exemplum : merito namque dignus venerari, quem constat ita diabolo dominari, ut fasciculo straminis omne sibi adimat robur fortitudinis.

municipio stramineo abigit.

36 Habebat Vir Domini quemdam famulum, nomine Siboto, quem a puero usque ad virilem ætatem educaverat bonis pollentem moribus, et desiderio supernæ patriæ minime carentem. Hic, cum ense accingi deberet miles futurus, monitis beati Viri reliquit seculum et conversionis suscepit habitum. Non longo autem post conversionem transacto tempore, cœpit infirmari, crebrisque angustis appropinquare ad finem. Et cum jam morti vicinus esset, rogavit ad se sanctum venire Patrem. Commendata igitur ei anima sua, et exitus necessitate : " O quam felices, inquit, sunt, qui tibi, venerande Pater, obediunt; qui tua sectantes itinera, voluntatem amant, præcepta non negligunt? Felices, inquam, quoniam perpetuæ felicitatis gaudia sine dubio apprehendunt! O quam decora sedes vestra, quam ineffabili ornatu vestræ expectationi præparata! " Quæ venerabilis Pater subito interrupit, et adhuc loqui volentem cum increpatione compescuit dicens : " Tacete, Frater, nescitis, quid dicitis. " Et ille. " Ego, inquit, taceo quidem, attamen scio, quid loquar, et vera dico : pulcherrima est sedes vestra. " His dictis, beato fine quievit.

xv.
Duo Fratres,

F

37 Alium quemdam, Embich nomine, de latrocinio, et ipsis, ut ita dicam, mortis faucibus ereptum, Domino bene conversum consi-

qui sub Beati
conversi fuerant,

gnavit

A gnavit et sanctum. Iste, cum negotiatores, assumptis sibi comitibus, quasi deprædaturus invaderet, oppido vulneratus est, et inde semivivus asportatus, sed adepta per divinam misericordiam sanitate converti paratus, imo desiderio æstans conversionis, ad hominem Dei convolvit, humiliter postulans sibi dari opem salutis, et facultatem Domino in spiritali conversatione famulandi. Resistunt omnes, contradicunt universi, timentes, quia prædator fuerat, et multa abstulerat, quod pro eo essent expostulatoribus rationem reddituri. At, qui nullum repellere, sed omnes admittere constituerat, nec istum passus est sua spe frustrari; sed fractis per dulciloquia contradictoribus, sociatus est congregationi, summa humilitate supernæ responsurus vocationi. Nam, qui, quos prædestinat, vocat, et quos vocat, justificat; vere et in isto ostendere dignatus est, quia non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat.

Deo in hu-
litate servi-
ant,

B 38 Libenter cognovisset literaturam, sed discendi gratiam non habuit. Magisterio tamen Spiritus sancti minime caruit, quem suæ humilitatis moderatorem et inhabitatorem habuit. Infirmorum curam a Patre suscepit devote quidem; sed devotius administravit, nullo valens superari labore, quo eorum commodis posset et utilitatibus prospicere. Ipse ligna super humeros suos de sylva portabat, quibus ignem eis exstruebat, et stubam calefaciebat, in quo itinere ab oratione non cessabat. Ipse eis cibos manibus suis ferebat, et ante eos stans, vel incidens, quod manducarent, orationem Dominicam dicebat; nihil umquam gustans eorum, quæ ipsis anteponebat. Quod residuum fuit, ad pueros claustrales g afferens interrogat, si quod psalterium ad præsens haberent decantare? Cumque responderent, etiam; " Ut, inquit, et me assumatis faciatique participem, accipite istud et comedite. " te. " Stansque ante eos, et carnes frangens, Dominicam orationem de ore non dimittebat. Conventus quidem ex autoritate Ordinis sagimine h in cibo utebatur; sed iste, licet ad hoc etiam præcepto cogeretur, tamen vix gustato, ne inobediens existeret, amplius tangere perhorrebat: simulabat tamen comedere propter alios, ne notaretur, et de sua proclamaretur abstinentia.

in morti pro-
ni

C 39 Ita in humilitate et vera spiritus contritione, postquam Domino per biennium de latrone monachus et sanctus servivit, volente Domino magnificare misericordiam suam cum illo, imo et declarare, quoniam non venit vocare justos, sed peccatores, infirmitate correptus est. Sedebat ergo continuo in lectulo, jacere nolens, ne nimis corporali videretur indulgere quieti; et non diebus, neque noctibus a colloquiis divinis et oratione cessabat. Post non multos dies, ingravescente languore, vocari ad se sanctum Patrem rogavit; qui cum adesset, præsentibus etiam quibusdam de Fratribus, " Dominus, inquit, remuneret omnia bona, quæ mihi, domine Pater, clementia vestra hucusque impertita est. Jam nunc proficit opus bonum, quod cœpistis in me, ut completis extremæ necessitatis officiis dirigar, quo iturus sum. " Cumque venerandus Pater blande consolaretur eum, spatium ei adhuc vivendi de Dei misericordia promittens, se quoque non defuturum necessitati, ubi tempus adesset: " Modo, inquit, est tempus faciendi, quia quantocius migraturus sum. "

Julii Tomus VI.

40 Nominavit autem quosdam monachos se in morte secuturos, dicens ad Patrem; " Hortamini illos, ut sint parati: quia cito sunt me secuturi, " Sed cum Vir Domini hanc vellet vocem comprimere, et omnino hujuscemodi verba compescere, dicens, illum nullam prorsus eorum, quæ memorabat, habere notitiam: " Imo scio, inquit, quid loquor. Septem sine dilatione morientur: quatuor obitum vestrum præcedent; tres subsequenter. " Ita factum est. Sic de hac vita omnes exierunt, sicut ab eo fuerant nominibus designati. Primo illi quatuor; post quos venerabilis Pater: deinde tres alii, uti erant in denominatione ordinati. De Viro autem Dei dixit, paratam esse sedem ejus, et glorioso decoro * venustatam. Inde sumpto Viatico, feliciter perrexit ad patriam de exilio. Claret ergo, non solum ipsum Patrem prophetico spiritu, ut supra memoratum est, ventura prænotasse; sed etiam discipulos, utique meritis ejus, vera de futuris præsensisse.

A ANONYMO.
vident sedem
B Bertholdi
exilis paratam

* forte decore

ANNOTATA.

E

a Juxta catalogum abbatum Cremifanensium iste est Alramus II, qui ab anno 1165 per novem annos munus abbatis ibi administravit.

b Hoc de purgatorio intelligendum est (nam in inferno nulla est redemptio) juxta opinionem eorum, qui existimarunt, animas illic a dæmonibus torqueri; nisi malis dicere, dæmonem hic more suo mentitum esse, cum parum probabilis sit ea sententia, ut censet Suarezius noster tomo 4 in tertiam partem D. Thomæ Disp. 46 sect. 3 num. 8.

c Est monasterium Benedictinum in Styria, vulgo dictum Amund; ubi præter virorum cœnobium, seculo XI fundatum, Wolcoldus anno 1115 insignem monialium parthenonem erexit, de quibus vide Pezium tom. 2 a pag. 147.

d Circa hæc tempora tres fuerunt hujus nominis abbates Chremesmunsterenses seu Cremifanenses, ut videri potest in Annalibus istius monasterii apud Simonem Rettenpacherum lib. 2 cap. 12. Sed cum Udalricus hic vocetur filius fratris ipsius, satis patet, illum esse Udalricum III istius nominis, de quo in Comment. prævio egimus et de quo postea iterum sermo recurret.

e Auditorium est cubiculum colloquii, ut variis exemplis probat Cangius in Glossario.

f Alias scribitur Rache et Ragtz. Ex hoc nomine aliisque conjecturis quidam nobilem B. Bertholdi, familiam determinant, ut in Comment. prævio num. 10 diximus.

g Pueri claustrales vocantur, qui a teneris annis monasterio offerebantur, et in claustro educabantur.

h Sagimen est pinguedo, qua interdum monachis ob defectum olei vesci licebat, sicut notavit auctor anonymus editionis Salisburgensis ad hanc vocem.

CAPUT V.

Inexpectata panis inventio, fornicationis impeditio, aquæ in vinum conversio, dæmonis expulsio, munificentia erga fratres et pauperes.

xvi.
Famulus Beati testatur,

Erat quidam servus in beati Viri familiari obsequio, nomine Adelbertus, post ejus obitum longo tempore in conversione, amisso oculorum lumine, simpliciter vivens, et de animæ suæ non negligenter salute cogitans. Iste de beato Patre multa narratu digna sciebat, utpote jugiter præsens, et ejus, sicut prædictum est, familiariter obsequiis inhærens. Sed religiosus valde erat, raroque aliquid loquebatur, studiose tacebat omnia, pro eo maxime, quia sibi non credi formidabat. Sic enim dicebat; quia si verbis ejus fides adhiberetur, multa dicere posset, unde audientium credulitas ad profectum utiliter informaretur. Hujus innotuit assertionem res, quam dicturus sum.

ipsum pedes pauperum lavantem.

* Id est designatum

miraculosos tres panes invenisse.

42 Solent monachi per totam ætatem mandatum a trium pauperum, quotidie post cœnam cum pedum manuumque lavatione, atque elemosynæ erogatione celebrare. Ad quam, quamvis ipse Pater ex consuetudine et auctoritate Ordinis, semper diebus Dominicis adnotaretur, tamen assidue, ob amorem ejusdem officii, aditulatum * præveniebat sacerdotem. Observabat enim ex industria, eam horam, qua fieri debebat, si forte sacerdos ille vel negligentia vel necessitate tardaret: et sic nacta occasione, ipse mandatum illud summa celebrabat devotione. Multoties, enim præsentem pie violenter excludens pietatis opere sancta desideria excolebat.

43 Accidit ergo quadam die, ut more solito adveniens, illos tres panes non inveniret, reliquo apparatu ad plenum appposito. Requirens autem, cur panes deessent, audivit nullum esse in promptu, sed nec alibi quidem posse, quemquam reperiri. Jussit afferri celeriter panes; quæsitumque est diligenter in scrinio, ubi reponi consueverant, cum fuscina, quæ ibi continue jacebat, et nihil inventum. Et cum hoc secundo etiam fecissent, dolens sanctus Pater opus illud misericordiæ ita remanere imperfectum, tertio misit, et sibi tres panes deferri præcepit. Tunc ibi inventi sunt, ubi primitus diligenter quæsi inveni non potuerunt, quia revera nec aderant: si enim præsto fuissent, proculdubio inventi fuissent; sed nunc per Dei omnipotentiam, ne dilectus suus constriqueretur, aut pietatis et in hoc opere fructu privaretur, misericorditer simul ac mirabiliter sunt provisi.

xvii.
Virum nobilem
* al. Ulricus b

44 Vir quidam nobilis et dives, nomine Wolricus * de Bernecke, audiens hominem Dei esse [apud] Gotwicum b, misit ad eum, ut ad se venire dignaretur. Qui licet infirmus esset aliquantum, profectus est tamen, ne tantus vir suæ spe frustraretur. Veniens ergo invenit in domo viri duodecim dominas, muliebri ornatu ad placendum seculo, et suo temporali domino satis ambitiose compositas; quarum singulas, quia

conjunct obierat, suo lecto vir ille pro libitu adesse semper præcipiebat. Quibus vir Domini visis, auditoque ab ipso hospite, quæ essent, et qua de causa secum morarentur, quamvis esset gloriosus, et magnæ potentiæ, accepit tamen in responso, quæ dignus fuit audire. Incepit enim eum Vir sanctus vehementer super tanta incontinentia: spem salutis ei omnem amputans, si talem eum ultima inveniret sententia. Porro illis similiter talem vitam certæ perditionis fore causam prædixit: eisque, ne ultra eum accederent, sub interminatione gravis ultionis interdixit.

miraculo a concubinato abstracti:

45 Sed vir ille, licet eandem intemperantiam erga beatum Virum devotasset c; tamen ipsa nocte unam illarum sibi adesse præcepit. Quæ vadens, media via substitit; ulterius progredi divina virtute prohibita. Interrogata ergo sequenti die a viro, cur sicut jusserat, non venisset? dixit, ita se in eundo subito fixam hæsisse, acsi forti ligamine accepto restringeretur. Tunc intellexit, tantum miraculum ex beati Viri provenisse præsentia, quodque suorum desideriorum consequi, ipso præsentem, non potuisset effectum. Cœpit igitur plus solito sanctum Virum venerari, et jam credere, vera esse de illo, de quibus antea dubitaverat; repudiataque illa mulierum multitudine, unam duxit legitimam, cum qua reliquum vitæ suæ sine discrimine clausit compendium.

E

46 Sub eodem tempore a comitissa de Wilperga d invitatus est, quia comes nuper obierat, ut animam ejus, et seipsam, quoniam prægnans erat, suis orationibus commendaret. Erat autem in accessu castri fons muro contiguus, magnæ amplitudinis et amœnitatis, delectabilisque ad bibendum; de quo vir Domini sibi ad mensam afferri rogavit. Cum ergo bibisset, et ante se posuisset, comitissa dixit; Si cum gratia ipsius potuisset fieri, cum eo de potu suo biberet. Quod cum benigne annuisset, bibit illa, non quam ille gustaverat, aquam, sed præstantissimum vinum. Tacuit et ante Servum Domini vas repositum est. Et cum iterato bibere volens invenisset vinum, noluit ultra tangere, sed redditum est comitissæ; et illa misit cuidam coram se discumbenti inter ceteros præcipuo. Cumque per ordinem bibissent, et omnes studiose tacuissent, novissime cuidam cæco porrectum est; sed et ille tacens ductori suo præbuit. Tunc ab illo exclamatum est, esse optimum vinum, quod de terra unquam virtus divina produxerit. Ibi si accipere voluisset, multis donis ditatus redisset; sed ea solummodo accepit, quæ postera die in Missæ celebratione oblata sunt; et quæ comitissa pro salute animæ viri sui conferre curavit. Auditis ergo ibi multorum confessionibus, eisque in orationes, et fraternitatem * susceptis, non sine magna ædificationis lætitia dimissus est.

* forte fraternitatem

47 Erat marchioni orientali Luipoldo e præpositus nomine Anselmus, vir magnarum opum, et amplæ possessionis, sed tam plenus vitiis, quam divitiis. Illic, cum præposituram multis administrasset annis, percussus est paralyti, una parte corporis totus factus invalidus. Sed quamvis jam alter idem ageret officium, iste tamen ad resignandum nulla potuit ratione convinci. Rogatus est ergo sanctus Pater ab ipso marchione, ut ægrum visitaret, et ei salutis dare consilium dignaretur. Perrexit; sed miserum ad reatus sui cognitionem, vel resignationem culpabilis officii nullo ingenio convertere potuit.

xix.
dæmonem,

48 Cum

A 48 Cum ergo, nocte superveniente, omnes se quieti dedissent, Viro Dei deorsum in caminata *f* cum monachis suis jacente, militibus vero, qui in ejus comitatu erant, sursum in solario dormientibus; ecce catti *g* diversi coloris et magnitudinis ita idem replevere solarium, quod posse subsistere non sperabatur. Quorum quatuor unum de militibus, vocabulo Ournich, aliquantulum jocundum atque mirabilem, et post satietatem oblitum se signare, invadentes, de loco suo in alium traxerunt, nihil omnino dicere, nec movere se valentem: nisi quod tantummodo crucem sibi lingua in palato formavit, sicut audierat fieri debere in hujusmodi demonum ludibriis. Et ita dimissus est vix spirans præ timore, sudoreque perfusus.

49 Verum unus de omnibus, specie aspidis assumpta, deorsum ad sanctum Virum descendit, et latinis verbis cum eo loqui incipiens, hujusmodi adversus eum querela usus est: " Quid, inquit, tu hic facis? aut, quæ tibi cum meis rebus *B* " societas? Nonne domus hæc condita est apud me, et signata in thesauris meis? Unde igitur tibi habitare in ea? Recede hinc; et ulterius, quæ nostræ partis sunt, occupare caveo, ne totis tibi viribus adversemur, quemadmodum uniuersum modo fecimus, pejora propter tuam præsentiam differentes. " Aderat autem quidam monachus, nomine Fridericus, qui de Garstensi monasterio recesserat, atque illuc servo Dei occurrens, ea nocte cum ipso pernoctabat. Iste vigilans illam diaboli cum beato Viro audivit altercationem: et postea inde recedentibus narravit omnia per ordinem.

50 Igitur Vir Dei præcepit immundo spiritui illam quantocyns deserere habitationem, et, ne quid læsionis cuidam inferre præsumeret, potenti autoritate imperavit: " Tibi, inquit, cedere et de loco isto modo recedere Dei tui nos fortitudo tuæque magnitudo sanctitatis compellit: sed te discedente, nos hic potentes esse constabit. " Illico disparuit illa infernalium canum infelix aggregatio, monachi minime dormientis, nec non et militis seorsum jacentis comprobata testimonio. Die itaque insecuta, cum sermo ejus in præposito illo non caperet; ad recedendum inde cum celeritate suos cœpit instigare; a quibus vix, dum cibum sumsissent, compulsus est expectare. Post non multum tempus, præpositum illum præpositura sua deseruit, quamvis ipse eam deserere noluisse. Et cum in vas eum posuissent ad sepulchram deducendum, tam immensos dedit illud vas crepitus, acsi motibus introrsum jacentis ita crepare cogeretur.

51 Quotiescumque Vir sanctus, urgente aliqua necessitate, opus habebat, foras exiens, externas agere causas, raro aut nunquam pro velle suo redire ad monasterium potuit, sed semper diutius, quam vellet, extra morari compellebatur. Tanta fuit invitantium instantia, tantas amor videre cupientium: tenebatur autem maxime spiritali occupatione, dum se quisque infelicem reputaret, si ejus non audisset consilium, suam ei confessionem non fecisset. Rediens igitur ad claustrum, donaria, quibus ab invitantibus fuerat honoratus, semper omnia in capitulo fratribus præsentabat, memorans his eos ab amicis et familiaribus visitatos, quibus deberent orationibus et servitiis fideliter et infatigabiliter respondere. Erant vero tot et tanta, quæ frequenter afferebat, quod ex eis multum emolumenti singulis obedientis con-

ferebat; in quarum præsentatione vel divisione, sive quotiens largientium recordari opportunitas monebat, mirum dictum, ita cunctorum nomina, quancumque essent, memorabat, acsi eorum se ferent universa conscripta. Porro pauperum inter hæc minime oblituscebat, suam illis partem clementer excipiens, uti in futuro exemplum multiplicandam.

52 Quadam die, dum iter ageret, obviamerunt ei multi peregrini, omnes modis incedentes pedibus, quamquam immensis universa replerentur nribus. Quibus cum de illam dari munus jussisset, et eos divina perfectione tam magne benedictione commendasset, tunc et illis tanta animatus pietate, manum dedit, multis debitis innotam, ei obtulit benedicendam, spem habens magnam recipiendæ salutis, si ejus attractibus sanctis fuisset attractata. Tum Sanctos; " Unam, " inquit, bone vir, tibi utile esset; quam libenter facerem, quod petis! " Accipiensque munus illius, benedicere et tractare benignissima cepit, extemploque sanata est, cunctis, qui aderant, causa admirationis et gratulationis causa.

ANNOTATA.

a Actus ille humilitatis vocatur *mandatum* sive quod Christus illum exerceans, discipulis suis eundem mandaverit, sive quod in hebdomada majori, dum ad exemplum Christi exerceatur, recitari soleant ex Evangelio Joannis hæc verba: Mandatum novum do vobis, etc.

b Monasterium Gottwicense vel Kotwicense, ad supra nominatur, videtur nomen suum traxisse a monte inferioris Austriæ, qui olim Gutewich vel Kotewich seu Kutwic dicebatur: sic enim chronographus Claustro Neuburgensis ad annum 1653 scribit: In monte Kotwicensi monasterium sanctæ Mariæ a venerabili Almano Pataviensis ecclesiæ episcopo consecratur.

c Devotare apud Isidorum significat adorare. Apud alios idem est, quod exsecrari aut detestari. Potest hoc loco utrumque sensum habere.

d In editione Peziana vocatur comitissa de Wiltperge. Forte est eadem, de qua Bernardus Noricus in Catalogo abbatum Crennifanensium ad annum Christi 1132 meminit.

e Pezianus ad hunc locum sic notat: Luipoldi, id est S. Leopoldo Austriæ marchioni. Forte hic ab Austria, quæ Germanice dicitur *Deslterreich* seu Orientale regnum, cognominatur Orientalis.

f Caminata seu cubiculum, in quo est caminus.

g Cattus forte provenit a vocabulo Germanico *hai*; vel Belgico *rai* aut *calic*, quod *selem* significat.

CAPUT VI.

Energumenæ liberatio, claudi sanatio, iterata aquæ in vinum transmutatio, prophetia, morbus et pius obitus.

Miles quidam, nomine Tyemo de Hovestetin, filiam, demone vexante, cunctis lamentabilem propinquis, habebat. Hanc cum multi liberare conarentur, sed minime valerent, dicente demone, nullum sibi de eis curam habendam esse, solum Bertholdum de Garste plus omnibus

A. ANONYMO.

omnibus valere: Hic, nisi veniret, locum suum propter nullum desereret: venire eo Vir sanctus, patre diligenter simpliciterque invitante, dignatus est. Pro quo, cum misisset, cœpit illa patri quasi fraudem improperare, dicens: " Infideliter " mecum egisti, quod pro illo, qui mihi non " placet, misisti. " Et alia similia exprobrans, timorem, quem de adventu Sancti habebat, celare non potuit. Veniens ergo, malignum ab ea spiritum sine dilatione ejiciens, gaudium quidem magnum parentibus illius et amicis fecit; sibi met vero tantis miraculorum virtutibus causam operatus est benedicibilis memoriæ et perpetuæ venerationis, juxta quod scriptum est; " Dilectus " Deo et hominibus, cujus memoria in benedictio- " ne est. "

Deo et homini-
bus dilectus
Bertholdus:

54 Quæ verba, quam apte, et imo quam specia-
liter huic beato Viro conveniant, non est necesse
scribendo comprobare, cum profecto id tota pa-
tria clamet, omnis circumpositæ regionis frequen-
tia assiduis accursibus apud ejus sepulchrum so-
leant declarare. Sicut enim vivens in corpore
B frequentabatur ab omnibus, invitabatur a multis,
adeo ut etiam regis Chuondradi a esset specialis
confessor et charus amicus; quod et munus, præ-
diorumque comprobavit largitionibus: ita quo-
que adhuc indesinenter juxta sancta ejus ossa,
multis fidelium demonstratur excubiis, quantum
diligatur, quantaque dignus sit veneratione, cujus
sic vivit memoria in benedictione, quod nequa-
quam ita amaretur ab hominibus, nisi etiam omni-
potentis Dei esset felix dilectione. Dicatur ergo
recte de eo: " Dilectus deo et hominibus, cujus
" memoria in benedictione est. " Vere in bene-
dictione ejus memoria, dum a fidelibus benedi-
citur Deus, qui similem illum fecit in gloria San-
ctorum, dum ipsis suis veneratoribus insupe-
rabilis datur cælesti benedictione contra inimicos
potentia.

xxiii.
claudum in
pedes erigit:
b
e

55 Pergebat Vir Domini versus Medelik b, oran-
di gratia, ut beati Colomanni c veneraretur
merita, et imploraret suffragia. In quo itinere
cum hospitio indigeret, misit nuntium suum ad
C quemdam magnæ strenuitatis et libertatis virum,
qui vocabatur Meginhardus, rogans sibi, suoque
comitatu curam hospitalitatis ea nocte exhi-
bere. Quod cum ille optime accepisset: (quis enim
de ejus susceptione non se existimaret felicem
dignumque benedictione;) intravit in domum
viri, et cum lætitia magna susceptus est. Ibi
venit ante eum pauper quidam contracto pede
debilis, baculo sustentante, vix incedens, sperans
se aliquid accepturum ab eo. Quem videns homo
Dei, misericordia motus super illum, cœpit cum
illo de eadem ejus loqui infirmitate, " Cur, in-
" quiens, bone vir, non queritis opem vestræ
" debilitatis? Accedite mane ad altare, quando
" Missam celebraturus sum, et pensare * vos ibi,
" ut moris est, et permittite vos aspergi aqua be-
" nedicta; forte divina misericordia magnificabi-
" tur consolatione vestra. " Ita factum est. Ubi
mane venientem sanctus Vir ægrum benedixit, et
aqua benedicta aspersit, illico sanus effectus est,
erectoque pede incolumis et lætus de ecclesia pro-
greditur.

* forte pansate

xxiv.
rurus aquam
in vinum con-
vertit:

56 Infirmabatur Vir beatus, rogavitque adhæ-
rentem sibi capellanum, dominum videlicet Eber-
hardum, afferri sibi de proximo fonte aquam
ad bibendum. Misit ergo famulum, nomine Hil-
tiboldum, nutritum ab ipso Patre, atque in ejus
servitio tunc familiariter manentem, ut defer-

ret aquam. Allatam ergo dedit domino Eberhar- D
do, ipseque ægrotanti porrexit. Ubi bibit vene-
rabilis Pater: Ego, inquit, aquam postulavi. Cui
cum diceret dominus Eberhardus, jam a servo
allatam. Vir ait, et ipsi mihi afferte. Perrexer-
unt pariter capellanus et famulus; haustamque
ut antea, de puteo aquam petenti præbuerunt.
Bibit: et ut prius, vinum fuit. Tunc resolutus
in lachrymas: " Quid, inquit, Salvator agis?
" Nonne peccator sum indignus, propter quem
" signa facias? " Jussit ergo hæc omnino taceri; et
ne manifestarentur, totum auctoritate interdixit.
Hæc mihi d idem Hiltiboldus cum lachrymis ex-
pressit, et in anima sua ita esse, ut exposita sunt,
asseruit. Sed et idem miraculum, videlicet vinum
ex aqua factum, non semel ei evenisse, multi ho-
dieque testantur. Sed jam ad beatum ejus trans-
itum, quem ipse, Domino revelante, non ignora-
bat, verba vertenda sunt. Deinde sanitates et mi-
racula, quæ ad sepulchrum ejus fieri visa sunt,
commemoranda.

57 Non longe ante obitum ejus, Admontensis
pater sanctæ memoriæ, dominus Godefridus e valde
ægrotabat, missumque est pro eo, ut ejus exse-
quii adesset, imo ipse eum terræ commendare
dignaretur. Verum, cum suam legati legationem
dedissent; Pater sanctus tali eos responsione con-
solatus est dicens: " Revertimini: dominus vester
" melius habere cœpit, et bene convalescet. Sed
" rogate eum, ut si ei nuntius meus venerit, mihi
venire non pigritetur. " Ita factum est: convaluit
ille pater, et post modicum, isto invitante, venit,
eumque sepelivit.

xxv
abbati ægro-
tanti longio-
rem vitam
prædicat,
e

58 Sed antequam obiret, vocata ad se omni con-
gregatione, singulorum audivit confessiones, da-
tisque omnibus propria manu flagellis, et eos
absolvit, et sibi ab eis remitti, quæ in eos deli-
quisset, humiliter rogavit. Fit ploratus multus,
mæror, et luctus omnes occupat; nolentes nimirum
eo carere, quem habuisse salutem habentium
fuit. Tum venerabilis Pater, tantis eorum permotus
singultibus consolatos eos fore desiderans; " Tem-
" pus, inquit advenit hinc transeundi, nec ultra
" differri valet diu exoptatum, vix expectatum; sed
" scitote, quia vos numquam deseram et huic loco
" fidelis in perpetuum devotusque cooperator exis-
" tam. Corporali quidem divisione separandi su-
" mus; sed spiritu semper vobiscum ero. Dico
" tamen, quod post discessum meum locus iste mi-
" nime carebit adversis, et semetipso minor et
" inferior multum retrocessisse videbitur; sed ta-
" men per gratiam Dei, cito resurget, et melioris
" status resumet dignitatem. "

et ipse mor-
tem sibi immi-
nere scient,

59 Rogant deinde, dari sibi consilium, ad eli-
gendum patrem, pariter pollicentes, ut quem ipse
nomine designaverit, hunc proculdubio habituri
sint, quicumque sit ille. Tum ille; " Si, inquit,
" consilium meum in electione vestra secuti
" fueritis, bene vos fecisse videbitis et gaude-
" bitis: sin autem; perperam vos egisse mani-
" festum erit. " Igitur Eberhardum capellanum
suum, virum in Dei rebus approbatum, indu-
bitanter sibi censet subrogandum; " Si hunc, in-
" quiens, acceperitis, stabit honor Dei in hoc loco,
" et status hic vester ipso vivente nutare non
" poterit. " Sed quoniam idem Eberhardus im-
peditæ linguæ existens, eloquentiæ donum non
habebat; et de hoc ipso non dimisit inconsolatos,
ita dicens: " Est quidem ibi parvus defectus;
" sed hunc divina providentia utiliori supple-
" bit munificentia, et minus nocebit, non esse
facundum,

monachis sua-
det, ut succes-
sorem eligant
Eberhardum,

A " facundum, quem constat cælesti approbatum sententia. " Laudant omnes consilium, spondentes, ita se libenter facturos.

60 Inter hæc autem ipse Eberhardus pedes sancti Viri, quoniam frigidi erant, in manibus et gremio tenens, more suo dulciter confovebat; nihil curans de illa eorum circa regimen confabulatione. At ubi, omnibus digressis, ipsi duo soli fuerunt, his verbis Virum Dei cum mœrore allocutus est. " Eja, inquit, " quid fecistis? Quale consilium in me dedistis? " Hæccine est gratia, quam laboribus meis et servitio retribuitis? Hoc est, quod tanto tempore vobis " serviendo promerui? Pia merces, clemens retributionis, quod vos tenditis ad requiem; et me tribulationibus immergitis. Vos pergitis ad Christum, " et mihi onus imponere nitimini, sub quo curvari " necesse est etiam eos, qui portant orbem. Aliam " fidei meæ, et devotioni sperabam servari retributionem. " Hujusmodi quasi impropriis sæpe dictus capellanus pium objurgabat Patrem flens largiter, et totis præcordiorum affectibus vel simul abire desiderans, vel sub omni subsequi celeritate. Quod etiam precabatur multis contestationibus, videlicet, ne hic diutius dimitteretur, reducens ei ad memoriam, instanterque inculcans recordationi, si quid servivisset, si aliquid dignum gratia egisset, quatenus hoc totum hac sola exauditione remuneraretur.

61 Igitur, cum ingravescente languore, quamplures ei sine alimento transissent dies, jamque pene defecisset; accedens idem Eberhardus non tam capellani, quam piissimi nutritoris et procuratoris ubique agens officium, aliquid ei in os pro refocillatione immittere cœpit. Quo accepto, collectis in hæc verba viribus: " O, inquit, " quare sic fecistis? Esse mihi debuit pro pœnitentia manere ita absque cibo, usque ad festum " S. Petri ad vincula, ut sic de carnis vinculis " absolutus eorundem vinculorum pro voto festum celebrarem. Nunc vero, quia cibatus sum, " cito migraturus constitutum diem expectare non " possum. " Nec mora. Nocte, quæ B. Pantaleonis martyris festivum præcedit diem f, modicum ante nocturnale Officium, vocata congregatione, C ipse Litaniam incepit, et usque animæ redditionem cum aliis decantavit. Tunc levare manus volens, sed minime prævalens, quievit in Domino.

62 Tunc missum est, sicut præmisimus, pro patre Admuntense, ut veniret, et ejus depositioni officia humanitatis exhiberet. Venit, et eum commendavit terræ, quem suæ prius commendationi ipse infirmus asciverat. Ergo cum portaretur ad ecclesiam, honestioribus personis, quæ erant in congregatione, feretrum subeuntibus, apparuit eis magnum miraculum; quia idem feretrum virtute divina sublevatum, nequaquam eorum humeros tangebat; mirantibus primo eis, et ante rei perceptionem ab alterutro fieri putantibus, dum iste ab illo feretrum altius levare crederet, et ille ab isto idipsum fieri existimaret. Respiciunt se invicem, et omnipotentis Dei gratiam oculis suis præsentem evidenter agnoscunt.

ANNOTATA.

a Is verosimiliter est Conradus III, rex Romanorum et imperator, qui anno 1152 obiit.

b Indicatur monasterium Mellicense, quod

veteres Medilich, Medelik, et similibus nominibus appellarunt.

c Sanctus iste colitur 13 Octobris, cujus Acta cum notis vide recusa apud Hieronymum Pezium tomo 1 de Scriptoribus rerum Austriacarum a pag. 94.

d Hinc etiam liquet, auctorem anonymum B. Bertholdo supparem vixisse, cum asserat, sese hoc miraculum ex ipso Beati famulo audivisse.

e De isto Godefrido chronographus Garstensis loco jam sæpe citato ad annum 1138 hæc habet: Godfridus Admuntensis abbas constituitur. Obiit vero illius ad annum 1165 ita consignat: Felicis memoriæ Gotfridus abbas Admuntensis requievit in Christo, vii Kalendas Julii. Hinc quoque patet, biographum post annum 1165 hæc Acta scripsisse, cum Godefridum istum appellet patrem sanctæ memoriæ, qua phrasi mortuos laudare solemus.

f Cum S. Pantaleon in Martyrologiis diverso die consignetur, ex hoc loco nihil certi circa diem mortis eruere possumus, ut in Commentario prævio num. II observatum est.

CAPUT VII.

Beati apparitio, et varia ad sepulchrum ejus patrata miracula.

Accidit autem, ut quidam peregrinus, eadem hora inopinate superveniens, Sanctumque deportari conspiciens, interrogaret, quidnam esset defunctus, qui bajulabatur. Notitiam autem beati Viri antea ex confessione perceperat. Ergo ubi audivit, eum obiisse, dolens solamen patriæ subtractum, altaque trahens suspiria; " Proptitietur, inquit, sancte Pater, omnipotens Deus, " bonus homo fuisti: " accedensque ad feretrum, pallio, quod superjacebat, mentum sibi met linivit et faciem. Quo facto; dolore dentium, quem attulerat, caruit: et divinæ pietati, gratias lætus persolvit. Convenit ergo omnis ecclesiæ familia, sauciata doloribus habens præcordia. Nec mirum. Quippe tali patrono orbata, quo meliorem nulla habuit alia. Sepultus est ergo cum tanto universorum planctu, ut non videretur posse finire doloris lacrymarumque magnitudo.

64 Sed cum monachi dominum Eberhardum nollent, sicut laudaverant, eligere; ipse vero de tali sua abjectione nihil omnino curans, toto Dominum et magistrum suum sequi desiderio anhelaret; et, ut hoc quantocius fieret, apud sepulcrum ejus continuis precibus, lamentisque flagitaret; apparuit ei Vir beatus, jubens, ut paratus esset, et sicut petierat, dum adhuc simul essent, ad eum velociter veniret. Visione transacta, cœpit infirmari, atque in grabato, in quo Vir Domini obierat, propter ejus amorem decubans, factus in exstasi vidit quadam die Sanctum Domini ad altare B. Petri, quasi Missam celebrare; exiliensque cœpit currere, ut eum adjuvaret. Et cum usque ad ostium monasterii cucurrisset, interrogatus a videntibus, quo sic properaret? Nescitis, inquit, quod Dominus noster, Missam celebrat ad altare S. Petri? Illud festino, ut eum adjuvem. Tunc ad lectum reductus

xxvi.
Beatus peregrinum odontalgia liberat,

xxvii.
Eberhardo apparente eum ad calum evocat,

A ANONYMO.

ctus est, et post modicum ex hac luce subtrahitur. Non sunt ergo occultata a filiis hominum sancti Patris merita : sed præclaris miraculorum indicibus, extunc et de reliquo luce clarius constat esse manifestata. Quorum aliqua pro gloria Dei et ipsius sancti Patris amore, jam mihi commemoranda sunt, partim me ipso præsentem facta *a*, partim ab aliis videntibus indubitabili veritate adstructa.

xxviii.
claudum re-
stituit,
b
"

65 Morabatur in hospitali quidam pauper, nomine Luitoldus, multo tempore claudus. Hic, cum diu ferulis *b* sustentantibus se omnibus percellam *c* notissimus traxisset, quadam nocte sepulchrum B. Bertholdi opem deberet quærere salutis. Neglexit, et secundo eadem nocte revelationem accepit. Tunc quibusdam, quod viderat, narrat, et ab eis, quod offerret, petere cœpit. Quod super tumbam ponens, et se ibi in orationem prosternens, postquam aliquantisper cruciatibus fatigatus jacuit, suffragantibus sancti Viri meritis, sospes surrexit; dimissisque in eodem loco ferulis, absque baculorum sustentatione, de ecclesia progressus est. Quæ ferulæ sancto ejus sepulchro antiquæ in testimonium veritatis jugiter ibi pendere videntur.

xxix.
mulieris ce-
phaleam sa-
nat,

66 Mulier quædam dolore capitis satis valde afflicta, cum comam capitis satis decentem haberet, urgentibus angustiis, vovet Domino et B. Bertholdo, eorundem crinium decisionem, si suæ infirmitatis assequeretur evasionem. Ergo, cum ad sancta ejus ossa auxilium quæsitura et inventura procumberet, oblati, quæ habere poterat, gratiam sensit, depositaque coma, cum sanitatis dono læta remeavit ad propria.

xxx.
et alterius su-
perbiam ac in-
reverentiam
castigat.
d

67 Quadam die, cum populi vicinarum parochiarum monasterium Garstense solita devotione cum crucibus visitarent, et corpus B. Viri suis oblationibus, votorumque solutione diligenter honorarent *d*, affuit inter eos una de stultis mulieribus juxta vanum pessimumque hujus seculi morem, arctis studiose induta et constricta vestibus. Quæ sancto sepulchro a multitudine propius appulsa, nutu divino, acriter, ut infelix, et indigna tali statione correpta est. Nam stans ante tumbam, subito disruptis vestibus, sericisque fasciis celeriter pessumdatis, nuda coram cunctis apparuit, corruensque in pavimentum, projecto super eam pallio, quasi mortua de monasterio elata est : cumque diu sic jacentem tandem aqua benedicta aspersissent, spirare cœpit et post longam moram, vix recuperatis ad pergendum viribus, [abiit] ulterius simili intentione non reditura. Quæ res magnæ deinceps fuit adventantibus occasio disciplinæ, maxime feminis, dum quæque timuit suæ fieri irreverentiæ, quod hujus miseræ factum meminisset.

xxxi.
Angeli ad se-
pulchrum Beati
exultant,

68 Frater quidam, nomine Wolfkerus, homo simplex et verax, cum quadam die ad januam monasterii foris sederet, obfirmatis undique diligenter ostiis, nulloque interius existente, sicut ipse multis juramentis affirmare solet, res ei mirabilis apparuit. Nam cum ita sedens caput ad ostium reclinasset; repente multitudo puerulorum de sepulchro sancti Viri usque ad eum accurrens, plausu manuum, quasi lætitiâ magnam celebrabant. Quod cum aliquotiens fecissent; intelligens homo aliquid esse divini secreti, simul et horrore pervasus, surrexit et abiit.

69 Eadem die mulier debilis et curva, incessu pedum multis carens diebus, de territorio Hadergersperge curru subvehente adducta est, et in monasterium ad memoriam sancti Viri deportata. Rogat igitur acquiri sibi sacerdotem, Missamque in honorem B. Bertholdi celebrari. Intra quam Missam, imo ante perlectum Evangelium sanata est; atque ita ad incedendum in brevi consolidatis membris reparata, ut absque humano adminiculo ad offerendum accederet, et de ecclesia ad vehiculum suum repedaret. *e*

70 Alia quædam honestæ familiæ, et ipsa satis honesta, si non esset possessa dæmone, comitantibus simul multis affinibus et amicis, ad sepulchrum hominis Dei, spe consolationis adducta est. Adest Abbas Guntherus, *f* nosque, et quam plures tam secularium hominum, quam spiritualium. Allatæ sunt cruces et reliquæ de altari, atque inter benedictiones et exorcismos dicta est etiam et letania a nobis *g* cum magnæ intentionis devotione, ut Dominus creaturam suam liberare dignaretur a tam miserabili tyrannide inimici. Cœpit itaque ultra modum vexari, et plus solito crudelissimas adhærentis inimici sustinere fatigationes, dolentibus cunctis et pro ejus ereptione instantanter Dominum deprecantibus.

71 Tenebatur vix a multis; et hac sola voce venisse se conquerens audiebatur; Væ, quid huc veni? Væ, quid huc veni? Hoc postquam innumerabiliter ad caput sancti sepulchri vociferata est, opitulantibus piissimi Patroni meritis, discessit inimicus. Et quæ ante a pluribus teneri non potuit, deserente eam hoste, stare nequaquam prævaluit, sed statim collapsa est, atque in modum crucis ad Sanctum prostrata, gratias agens Deo, et præsentī Liberatori suo. Tollitur ad sidera clamor populorum, divinam misericordiam collaudantium. Quia plures aderant, quos dies illa Dominica circa monasterium exoccupatos tenebat. Ergo abbas, qui ejus ereptioni, quantam potuit, adhibuerat diligentiam, assidens mulieri, monuit de confessione; qua audita et ei pœnitentia injuncta cum magno multorum gaudio dimisit ad propria.

72 Miles quidam, nomine Ludovicus, habitans juxta aquam, quæ vocatur Rubenecke, prædium quoddam sibi adjacens Garstensis ecclesiæ, suæ proprietati iniqua dominatione attraxerat : quod cum aliquandiu divina tulisset patientia, illeque tanta, ut stultus et insipiens, abuteretur clementia, nulla ratione volens dimittere, quod invaserat, percussus est paralyti, atque diuturnæ injectus afflictioni. Non dimisit ille allodium *h*, nec dimisit eum pœnæ conterentis incommodum. Tandem in se reversus, compulsus est cogitare : quia durum sit contra stimulum calcitrare. Ergo ubi continuæ valetudinis adeo debilitatus est attritione, ut prorsus inutilis, nec spem vitæ ullam haberet, consulentibus suis, ad monasterium se duci fecit, atque in conspectu abbatis Chunradi *i* et monachorum, publicato reatu suo, idem prædium super reliquias juxta tumbam B. Bertholdi resignavit, rogans cum fletu, clementer sibi indulgere, quod tanto tempore bona præsumpsisset S. Mariæ *k* violenter possidere. Igitur percepta ab abbate indulgentia, ex præsentia Spiritus sancti, et præsentium fratrum conniventia, positus ad memoriam Viri Dei cum sui pensatione *l* oblationibus, modicaque refectione accepta, domum

xxxii.
ibidem mulier
debilis gressum
recuperat,

xxxiii.
alia a dæmone
obsessa

f

g

liberatur,

xxxiv.
et injustus
possessor, fac-
ta restitutio-
ne, sanatur.
F

h

i

k

l

mum

A mum reductus est, atque in brevi ita melioratus, quod et incedendi et equitandi facultate potitus est.

ANNOTATA.

a Satis clare hic indicat auctor Vitæ, se fuisse testem oculatum quorundam miraculorum, quæ post B. Bertholdi mortem contigerunt.

b Ferula apud mediæ ætatis scriptores ponitur pro scipione. Hinc apud Leonem Ostiensem lib. 3 cap. 65 legitur ferula abbatum.

c Cella inter alias significationes sumitur pro ambitu interiori monasterii. Potest hic pro ipso nosocomio vel ejus ambitu accipi.

d In Commentario prævio num. 1 ex his verbis collegi antiquum B. Bertholdi cultum.

e Hic in editione Salisburgensi iisdem characteribus et sine ulla distinctione sequebantur hæc verba: Apparet hinc non longe post obitum beati Patris in ejus memoriam sacrificatum fuisse. At istius editionis curator postea inter errata notavit, hæc verba perperam in textum irrepsisse, ubi in B annotatione fuerant collocanda.

f Guntherus ille in Chronico Garstensi non memoratur. Attamen ex diplomatibus Garstensibus, a Ludewigio editis, tomo 4 pag. 193 patet, in cœnobio Garstensi fuisse istius nominis abbatem. At hactenus ignoro, quo tempore istud monasterium gubernaverit: nam annus 1120, a Ludewigio aut alio ad marginem notatus, non potest illi convenire, cum B. Bertholdus eo tempore fuerit abbas.

g Ex hac loquendi forma in Commentario prævio num. 17 conjeci, scriptorem Actorum fuisse cœnobitam Garstensem, atque ob eam causam in titulo Vitæ posui: Auctore anonymo subæquali, forte monacho Garstensi.

h Allodium vel alodium idem est quod prædium aut alius fundus, ut fusiùs videre licet apud Cangium in Glossario.

i Opinor, hunc esse Conradum, de quo Chronicon Garstense apud Pezium tomo 2 col. 145 ad annum 1182 ita habet: Piæ memoriæ Chunradus, Garstensis abbas, x Kalendas Novembris obiit in Christo. Ex hoc mortis anno confirmantur ea, quæ in Commentario prævio num. 13 disputavi.

k Cœnobium Garstense erat dedicatum sanctæ Mariæ. Hinc vocantur bona S. Mariæ, quæ miles ille injuste possidebat.

l Editor Salisburgensis in annotatione ad vocem pensatio multis disserit, putatque, ea significarum corporis situm circa Beati sepulcrum. Si genuina sit lectio editionis Pezianæ, non multis disputandum est, cum ibi pro sui pensatione legatur cum suæ devotionis oblationibus.

CAPUT VIII.

Diversa beneficia opem Beati implorantibus collata.

xxxv.
Duo viri,
emisso voto,
sanitati ren-
tuuntur;

Vir quidam de Zwetel, cujus nomen, quamvis ipse se nominaverit, modo non occurrit, gravi per quatuor annos deprimebatur infirmitate; nihil suarum rerum disponere, imo, nec de lectulo suo, nisi adjutus, exurgere valens. Cum ergo miserabiliter angustiaetur, et jam mo-

ri magis placeret, quam tormentuosam ducere vitam; votum fecit Deo, et B. Bertholdo, quod sepulchrum ejus cum omni devotione visitaret, si in ejus consolatione, sua sancta merita commendanda declararet. Quod ubi vovit, pietas divina protinus affuit homini, exoptatam afferens consolationem, atque ad voti sui clementer dirigens persolutionem: nam convaluit de infirmitate, fortisque factus, memoriam beati Viri adiit; et quæ sibi Sanctus fecisset bona, custodi ecclesiæ, et aliis, qui præsentibus erant, retulit. Igitur posita oblatione, reversus est, cum lætitia cordis exultatione: " Miser, inquit, sui, et miserabilis; nunc, potens sum, et fortis.

74 Miles quidam in valle Anesi a graviter ægrotabat. Iste ob salutis desiderium votum fecit ad B. Bertholdum. Statim salutem consecutus est, sed immemor sponsonis, imo oblitus fidei et benefici Consolatoris, quod promisit, mentitus est. Secuta est ergo ultio digna recidivæ infirmitatis, infidelitatis arguens miserum: et quod nemo mentiri Deo debeat, manifeste oculis ejus anteponebat. Rediit ergo prævaricator ad cor: et audiens Guntherum b abbatem ad easdem devenisse partes, ut se visitare dignaretur, studiose per nuntium exoravit. Confessus est ergo reatum suum; iterumque si sanitati redderetur, memoriam S. Patris se devotissime expetiturum promisit. Misit etiam per eundem patrem, quos ante promiserat denarios, obnixè postulans, quatenus suæ anxietatis clementer memor esse dignaretur. Reversus domum abbas, oblationem infirmi super sepulchrum Viri Dei posuit, causamque fratribus exponens, ut ægrorum orationibus adjuvarent, admonuit. Post aliquot dies venit idem miles, non jam infirmus, sed melioratus et sanus, prostratusque Sancto Dei gratias egit paternæ ejus miserationi.

75 Nec silenter prætereundum, qualem Vir Domini abbati Chremsmünster domino Oudalrico c in sua infirmate exhibuerit gratiæ dignationem. Nam cum adhuc in Garstensi cœnobio, antequam in fratrem d assumeretur, sub abbate militaret, quadam die de refectorio exiens, de gradibus ejus improvisè corruit, non quidem alto casu, gravi tamen et periculoso, quia, talo de loco suo moto, tam graviter dolere cœpit, quod non nisi deportatus inde abscedere potuit. Quem casum tumor protinus secutus, multis diebus incessum viro negavit; sed cum morore pariter, et dolore deficeret, et neque minutionibus e neque medicamentis proficeret, ad reparationem, dixit ad semetipsum: " Nonne apud sepulchrum domini ni et Patru mei frequenter experti sunt infirmi, quantum honorandus sit, quantumque de " dulcedine ejus sancta præsumendum? Quare ergo " negligo me ipsum? Quare ibi, sicut ceteri, non " quæro consolationis auxilium? Forte mihi et hoc " specialiter apud ejus valebit misericordiam, quod " patruus meus est, quod a puero in spiritalibus " studiis educatum, singulari et unica pietate fo- " vere consueverat. "

76 Hæc secum volvens, statimque pro quærendo apud sancta ejus ossa suffragio baculis suffultus, exire tentavit. Veniens igitur ad limen domus, sibi que nimis altum reperiens, cum infirmum levaret pedem, offendit ipso limine, et iterum cecidit, jacens in eodem loco, sui prorsus impotens, usque dum patres * de mensa * surgentes

A. ANONYMO

xxxvi.
sed unus vo-
tum negligens
in morbum re-
labitur, et pe-
nitens iterum
sanatur.

E

b

xxxvii.
Nepos Beati
graviter pede
læsus

F

ad Patru cu-
mulum cura-
tur;

* al. fratres

A. ANONYMO.

surgentes invenerunt ita jacentem, et ad lectum reportaverunt. Postea eodem limine usque secus terram exciso, et ad egressum infirmi complanato, accessit ad tumulum, cum difficultate tamen: positoque super tumbam pede, cum orasset breviter, virtutem superni sensit solaminis, rediensque inde, et ex hoc melius habere incipiens, in brevi ad incensum et salutis integritatem reformatus est.

xxxviii.
bidem puella
causa

77 Accidit quoque, ut quaedam mulier cæcam filiam in sacratissima die Assumptionis sanctæ Mariæ ad monasterium afferret. Cumque de memoria S. Patris cum eadem infantula minime recederet, positisque oblatiunculis, non statim sequeretur consolatio, sed aliquantulum differretur, timens mulier se non exauditam, dolensque fructu sui privari laboris, cum jam cogitaret abire: "O, inquit, sancte Pater, cur me miseram de tua benignitate multum præsumentem non exaudis? Cur abire, spe cassata, permittis? Cum multa fiducia tuæ paternæ consolationis adveni: et ecce plena mœroris cum confusione revertor."

illuminatur;

B 78 Hæc matre cum gemitu prosequente; puella missam manu candelam sepulchro tulit. Illaque interrogante, an videret, quod tenebat, bene se videre respondit. Mox sumptam in brachia, currensque in chorum, cum lætitia dominis publicam Missam cantantibus cum ingenti gaudio præsentavit: "Hanc, inquit, domini mei, lucis prorsus expertem huc adduxi; et ecce patrocini Sancti Dei promerente, desiderabiliter sua illuminatione præcordia mea lætificat. Gaudent omnes, exultant universi, magnifice de sui patroni, beati videlicet Bertholdi virtute, et in hoc præclaro miraculo certificati, et quia turbam multam, quæ convenerat ad diem festum, gratia hæc latere non poterat, ut puta in præsentia omnium exhibita, omnes ad sua cum hoc quasi desiderabili sui laboris fructu lætissimi remearunt.

xxxix.
muta loquelam recipit,

79 Item in Assumptione S. Dei Genitricis, alia mulier cum filia fere per biennium nihil loquente, ad sepulchrum beati Viri venerandum, simul et pro quærenda ipsius sanctissimæ Virginis misericordia advenit. Quæ cum mutam suam juxta tumbam, ut moris est, pensasset, fusaque oratione aliquantulum differretur exauditiō, tulit etiam ad principale altare in honore sacratissimæ Dominæ nostræ consecratum, ibique similiter pensatam dimisit, quasi per horam superni muneris solamen expectare. Post modicum, miserante Domino, suamque gratiam declarante, consolata est puella; farique incipiens: "O, inquit, quanta hic est pulchritudo, quantus decor domus Dei? Quod audiens de prope matertera ejus; dixit matri, locutam esse puellam. Adsunt fratres et plures alii adhuc superstites ejusdem miraculi, non contemnendi testes. Mater ergo juveniculæ, et qui simul aderant, gratias summæ referentes pietati, cum gaudio ad propria reversi sunt desiderabiliter consolati.

xl.
et operarius
ex alto loco
delapsus mire
conservatur.

80 Tectum majoris ecclesiæ instauratione opus habebat; quia vetustate dissolutum, inundantiis imbrium resistere non valebat. Cum ergo tegeretur, scala erecta erat de inferiori tabulato ad superius tectum, per quam tegulæ sursum deferrebantur. Ibi inter portantes, inimico insidiantem, scurrilitas fomitem invenit, uno alterum impellente, et per scalam deorsum currere compellente. In quo decursu, unus eorum de scala

super tabulatum, eoque effracto deorsum super nudum pavementum ita horribiliter cecidit, ut audito a monachis casu, de claustro in chorum currerent, et miserum jam versum in nigredinem, atque tumoribus invasum, timentes ne sibi inter manus expiraret, exportarent. Et cum tanta esset præcipitii immanitas, ut mirum valde videretur, quod non statim mors secuta est; ita adhuc vivit incolumis quod et omnium gaudet integritate, membrorum, et tam horrendæ ruinæ omnino caret indiciiis. Cui hoc adscribendum est, nisi præcelsæ et incogitabili Dei Genitricis pietati, super nos vigilantis, sibi servientium vitam salutemque negligere non valentis? Ante ipsiusnamque sacrosanctum altare famulis ejus, et in ipso servitio corruens merito gratiam sensit protectionis, adjutus nimirum et beati Capellani ejus meritis in eodem monasterio sepulti, suæque virtutis potentiam multifariam declarantis g.

ANNOTATA.

a Est tractus circa Anasum, de quo fluvio supra egimus in Annotatis post caput 2 littera h. E

b Is est, ni fallor, idem Guntherus abbas Garstensis, de quo capite præcedenti actum est.

c Iste etiam est idem Udalricus, de quo superius post caput 4 in Annotatis littera d aliqua diximus.

d Uterque codex Ms. Mellicensis pro fratrem habet patrem. Hæc autem multum differunt: nostra enim lectio indicaret, id Udalrico contigisse, antequam statum monasticum fuisset amplectus, et cum in monasterio tantum habitaret, in quo a pueris vixit, ut supra vidimus in nota proxime citata. Altera vero expressione significari posset, id factum esse, antequam abbas Cremifanensis eligeretur. Utra autem lectio præferenda sit, nescio.

e Sicut sanguinis minutio significat venæ incisionem, sic forte hic minutio indicat tumoris incisionem, qua sanies aut tabum minuitur, nisi malis, hic vocem sanguinis subintelligi, minutio-nibus designari ipsas venæ incisiones. F

f Videtur hic verbum pensare accipiendum esse pro collocare, ut editor Salisburgensis post caput præcedens littera l vocem pensatio explicuit. Sic consequenter paulo inferius pensata pro collocata accipi potest, cum huic significationi sensus non repugnet.

g Ob rationes in Commentario prævio num. 13 allatas censeo, quod auctor anonymus lucubrationem suam non ulterius produxerit, quamvis Pezsius illi etiam sequens miraculum adscribat.

ALIA MIRACULA

Ab anonymis variis paulatim priori lucubrationi addita.

Ex editione Salisburgensi ac Lipsiensi desumpta.

Erat apud Wolvaren quidam rusticus liber homo, Rudolphus nomine, qui tanta insania arreptus, ut affines ejus, uxorem et liberos

xi.
Rusticus a-mens.

A ros prædicti rustici custodirent, ne ab eo interimerentur. Hic per abrupta montium, per concava ac devia sylvarum die noctuque laborans non quiescebat, nisi eum ubi lassitudo corporis quiescere coegisset. Contigit autem hunc quadam nocte cum servis domini Marquardi, a bonorum omnium memoria digni, tunc Glunicensis cœnobii abbatis, sed postmodum in Garsten in patrem assumpti, vigilias noctis super equos jam præfati patris agentibus, manere. Qui servi, propter timores nocturnos et insanum pariter commanentem, terminum in modum coronæ sibi circumdabant; quem terminum signo sanctæ Crucis diligentius signabant.

B 82 Et ecce intempesta nocte canes teterimi veniebant, latratusque magnos in locum signatum dabant; sed minime terminum transgredi præsumebant. Servis vero hæc aspicientibus, et finem rei præstolantibus, ille, ab eis saliens, circulum signatum transgressus est, ac ab iisdem canum infernalium aggregationibus, in morem leporis vel alius feræ infestatus est. Hanc infestationem ipsi in tantum audierunt, quantum longitudo terræ eos audire concessit. Die itaque insecuta, cellerarius b prætaxati videlicet Glunicensis cœnobii, causa curæ sibi creditæ, summo diluculo claustrum egressus est; ipsum insanum arboremque spinæ procere staturæ, quam secum demens ille asportaverat, pro foribus invenit; " O domine cellerari, su-
" persedete equo isti : quia omni lenitati aptus
" est. " Iterum inquit; " Quantos equos indomi-
" tos ego custodivi in hac nocte? Si vobis pla-
" cēt, dabo vobis duos; sed nulli licet hoc scire,
" præter nos. " Quod munus cellerarius renuit, eumque pransum ire jussit. Insaniam enim ejus omnes timebant; et ideo eum omnes repellebant. Sed ipse licet insanus, necessitate tamen corporis compulsus, patrem, sicut omnes egentes, ita et ipse, sine intermissione adivit.

C 83 Idem iterum insanus, una nocte in domum cujusdam civis illius regionis intravit, et apud eum per tempus quiete sedit. Domino autem domus, locato c, et familia ejus soporis gratia locata; prædictus insanus stubam introiit, ignem copiosum ante furnum accendit. In stuba ipsa homines plures se locaverant; et actus ejus aspicientes mirabantur, atque timebant. Cum autem parvum tempus noctis præterisset, et ille contra ignem sederet; subito quidam domum equitans intravit, corpore fuscus; mitram in capite habens in duas partes divisam; pars una nigra, parsque secunda rufa. Cum quo etiam multitudo ovium venit, ita, ut et domum, et omne habitaculum replerent. Et dato leni susurro in aures miseri prænuntiati, egressus est. Post quæ homo ille surgens, furia plenus homines illos de accubilibus suis projiciens, et lectisteria eorum sumens in ignem posuit. Quo facto; omnes conclamabant. Quo clamore dominus domus expergefactus, de stratu suo exsiliens ad eum cucurrit dicens; " Quid est, domine Rudolphe? quid facitis? " Querimoniam magnam habuistis, quod ovibus careretis, quare
" non assumpsistis oves istas, quæ repleverant
" omnem habitationem vestram? " Et hoc dicto, recessit ab eo velocius. Et phantasma illud insecutum est eum.

84 Contigit autem, eundem Rudolphum ad domum suam quadam die venire; eamque desertam, et nihil præter solum puerum, cujus
Julii Tomus VI.

pater ipse extitit, invenire. Quem arripiens in clausuram sibi tunc aptam posuit. Ipsam vero clausuram et ostia domus et se intra domum seris firmis observavit. Quæ cum cognovissent habitatores loci ipsius, quantocyus accurrebant, et januas domus aperire, puerumque de manibus ejus eripere festinabant, sed non valuerunt, serratura ipsoque insano obstante. Tandem domum ascendebant, et tectum fregerunt; et sic cum scala ad terram deponentes, fores aperiunt, domum intrant, huc illucque circumspicientes puerum non viderunt. Mox interrogaverunt eum; Ubi est puer? Qui non respondit eis verbum. Iterum, iterumque interrogabant eum, ubinam esset? Puer positus in abscondito, alta cum fletu dedit suspiria. Quam cum audissent et intellexissent, quia adhuc viveret, accedentes; ac de loco, quo absconditus erat, eum assumpserunt. Quo facto rursus accedentes interrogaverunt eum; " Quid vobis lebatis agere de filio vestro? At ille dixit eis : " In sacrificium hunc cupiebam offerre. " At illi : " Male dictum sacrificium vestrum tali modo factum. " Consuetudo enim talis ei inerat, ut ubicumque ad sacra loca devenisset, oratione ibi facta, quicquid habere poterat, offerebat.

85 Hæc autem scripta ad gloriam et laudem nominis Dei, cui cura est de omnibus; qualiter prænuntiatum puerum de periculo mortis liberaverit, et istum a parricidio simul et homicidio custodierit, et de quantis eum miseriis postmodum salvaverit. Præfatus vero Rudolphus, ut supra dixi, limina Sanctorum sæpius adibat : sed sanitatem minime recepit : non quod omnipotens Deus, qui omnia misericorditer et mirabiliter disponit, electis suis quidquam deneget, sed ut manifestius daretur intelligi, quod eum dilecto suo B. Bertholdo curandum servaverit. In die itaque quadam a Salzburg veniens ad sepulchrum beati Viri, orabat, orationeque facta, apud se quærebat, quid offerret, sed minime invenit : tandem exutis calceis cum caligis Deo et B. Bertholdo ea obtulit : cujus meritis suffragantibus sanitati statim redonatus est.

86 Tempore Hadmari d venerandi abbatis circa annum Domini mccc e in multorum præsentia B. Bertholdi operante precatu, vidimus miraculum dignum commendari memoriæ. In territorio Admuntensi fuit quædam mulier, quæ pluribus annis effluxis, tanta capitis totiusque corporis infirmitate fuit detenta, ut viribus destituta, pedum funditus privaretur officio. Quadam vero nocte, dum jam taxata mulier, quam nimii doloris angor diu insomnem dederat, modici somni recrearetur beneficio, vox eam in visu noctis, virenti prato et florido jacere opinantem, taliter alloquitur : " Eja rumpe moram : baculo cominus
" jacente suffulta, Garsten verte gradum; ibique
" sancti Bertholdi prostrata mausoleo, implora-
" bis auxilium : sanari non desperes; ejus prece
" suffragante, sospes resilies : et si his monitis parere neglexeris, dies tuos nimirum in isto dolore consummabis. " Voce itaque audita, expergefacta mulier stupet. Quid agat intra se sæpe numero volutat; indagare proponit, ubi sit Garste, quis sit Sanctus, cujus nomen vel sanctitatis fama ad aures hactenus non pervenerat. Tandem promissa sanitate hilarizata, vocis hortamini obsecundare non refragatur. Impræsentiarum Sancti vovet visere sepulchrum. Facto itaque voto, ut promissioni certiore fidem adhiberet, pedum plantas partim sensit solidari, et
79 ab

EX VARIIS.

tandem meriti. B. Bertholdi ad mentem rediit.

XLII. Mulier in somno monita sanitatem obtinet.

d e

F

EX VARIIS.

ab infirmitate aliquantisper alleviari se recognoscit. Infirmitatis igitur percepto levamine, iter statim arripit, infixa baculo Garsten allabitur, ecclesiamque ingressa, ad sepulchrum sancti Viri totam se fundit orationi. Deus vero in orationem humilium respiciens, nec spem mulierculæ in sancto suo Bertholdo positam cassari permittens, eam sanam, et ut cujuspiam infirmitatis numquam pulsata fuisset incommodo, prece sui Confessoris repedare concessit, recuperatæ sospitatis rem ignorantibus dante notam abscissa ibi coma et suspensa cæsarie.

XLIII.
et puella ad
sepulchrum ad-
ducta

87. Aliud quidem miraculum, quod sub silentio præterire fas non est, ad sepulchrum S. Bertholdi evidenter enituit, magna populi præsentis caterva. Dæmon callida et fraudulenta deceptione, animam in affectum malitiæ trahens per cogitationes et incentiva vitiorum, quibus plenus est, in quamdam puellam de Hallensi *f* confinio, suæ vim malitiæ inseruit. Puella itaque sui sensus impos, animi benevoli privata compendio, a patre et plerisque parentibus ad comprovinciales ecclesias circumducitur, labore nequidquam impenso. Dæmon utique laboris eorum cassatione quasi lætus, nec suum tacitus dispendium per energumenam ita fatus est: "Stulti, quid lavatis laterem? Cur verberatis aera? Hæc mea est possessio, quamdiu a Garstensi Bertholdo non cogar exterminari." Quo audito, regentes puellam Garsten venire satagunt; ibique in orationibus triduo perendinati *g*, a B. Bertholdo præstolabantur solatium.

g
e dæmonis po-
testate eripi-
tur.

88 Quarta autem die, gratiam a sancto Viro consequi desperantes, reducere puellam intendunt. Quoniam quidem ipso die celebranda erat ecclesiæ dedicatio, donec tantæ festivitatis peragerentur officia, redditum suum retardant. Incepto igitur Introitu, TERRIBILIS EST LOCUS ISTE, energumena juxta sancti Viri sepulchrum coacta jacere, horriferos emisit ejulatus et clamores. Dumque sanctum legeretur Evangelium, dæmon tam sancta verba audire insolitus, horride clamat, suumque prope sentiens affore exterminium, per dæmoniosam sua talibus ora solvit: "Meum adhuc habitatio domicilium: sed Bertholdi prævalente rogatu, actutum, licet invictus, faciam discidium." Quid plura? Infra Canonem, effugato dæmone, puella sanæ mentis compos effecta, in sancto suo Bertholdo Deum magnificare non cessabat. Pater vero puellæ, cui diuturna amentia spem, quod resensaretur *h*, annullaverat, [ob] desideratæ rei eventum admodum gavisus, filiam spiritu blasphemiae solutam Garstensis fecit ecclesiæ censualem *i*. Puella siquidem in posterum recidivare cavens, annuatim hilaris et devota censum pollicitum afferre huc usque non prætermisit *k*.

XLIV.
Textor qui-
dam festum
B. Bertholdi
violans

89 Præsidente venerabili domino Reinberto *l* Garstensi loco abbatali dignitate, ad declarationem sanctitatis viri Dei S. Bertholdi, signum mirabile in oculis nostris enituit. Ne igitur, ut granum oppressum palea, nisi exquiratur, miraculum tam virtuosæ sanctitatis consistat extinctum, ingenioli mei parvitas idipsum enodare decernit. Igitur cum jam revoluti anni circulo, memorabilis depositionis suæ dies fratribus in prænotato loco Deo militantibus, se celebrandam, ut mos est, exhiberet, contigit, ut quidam ecclesiæ illius plebesanus *m*, operi textili, quo sibi quotidiani victus alimoniam elaborare consueverat, assideret, nec condignam sancto

Viro, ut eum condecet, venerationem exhiberet, unde factum est, cum jam opus prætaxatum inchoaret, et stamini subtemen inserere vellet, sinistra manus ejus per omnes juncturarum compages medullitus cœpit constringi, et magno doloris incommodo detineri. Qui illico ad se reversus, animo tenus volutabat, quod per hujusmodi præsumptionem, qua celebritatem memoriæ sancti Patris temeravit, divinæ ultionis in se provocasset judicium, et exinde tanti defectus gravedine se sciebat coerceri.

90 Nec mora, sub omni celeritate ab ipso venit ad Garstense monasterium et paululum procidens, coram beati Viri mausoleo proster-nitur, copioso ploratu simplicique prece divinæ pietatis expetens admiculum. Qui longe ante Missarum solemnias preces sine intermissione ad Dominum fundens, dum jam verba S. Evangelii essent expleta, me *n* una cum fratribus ini-bi morantibus, ceterisque turbis populorum, qui pro veneratione S. Bertholdi advenerant, videntibus, omnipotens et misericors Deus, qui tribulato-rum non despicit gemitum, et moerentium non spernit affectus, ad ostendendum suæ potentiæ mi-raculum, et ad majorem Sacerdoti suo glorificatio-nem exhibendam, supra memoratum hominem a doloris sui mole liberavit, manusque pristinae sani-tatis beneficium recepit *o*.

punitur, et
facti pœnitenti-
ad tumulum
Beati sanatur.

91 Item anno Domini MCCXLVIII, VI Kalendas Augusti, hoc est in die B. Bertholdi, accidit simile miraculum, sed magis famosum, quia res sibi similes magis sunt amabiles. Rusticus qui-dam habitans in monte Zanberg, citus ex oppi-do monasterii exiit die supra dicto, secaturus in silvam ligna ibidem: qui protinus manibus am-babus securi retenta curvatus fuit: tandem vici-ni venientes condolendo miserum ipsum eodem die planctu magno, ad monasterium Garstense, ubi non modica turba populi, ob laudem et gloriam beati Viri convenerat, ducentes * ipsum ad tumbam suam. Fit clamor et fletus magnus, tam a fratribus, quam etiam a secularibus obnixè om-nibus tam laicis, quam confratribus, clementiam Dei deprecantibus, ut Deus meritis Viri Dei tri-bulatum dolore manuum clementer liberaret. Ac-cedentibus autem quam pluribus, qui ipsi secu-rim auferre de manibus tentaverunt, pauper il-le intentis clamoribus se magis cruciari respon-dit. Post hoc intervallo convenienti, per preces fratrum et fidelium ibi existentium, solvitur mi-ser a dolore manuum; securi, omnibus viden-tibus, in terram cadente, quæ in monumento in testimonium Viri Dei, circa sepulchrum ipsius columnæ erectæ et testudine supportante appen-sa fuit.

XLV.
quod etiam
rustico

* lege duxe-runt

92 Anno millesimo tricentesimo nono, VI Ka-lendas Augusti in parochia [Molone] attinenti ecclesiæ Garstensi in spiritualibus donis porrigen-dis, et in decimatione, ultio gravis, quam dicturus sum, eidem parochiæ mirabiliter evenit. Nam sole lucente clarius, et hominibus in cam-pis frequenter laborantibus, in brevi secuta fuit tempestas grandinis maxima, adeo ut omnem il-lam parochiam, procellæ et grandines totaliter extirparent, nec aliis parochiis circumjacentibus aliqua læsio videretur imminere. Quo facto, Do-minica sequenti, convenientes plebesani in ec-clesiam, voventes Deo et beato Bertholdo offer-re illi cereum ad tumbam suam, medio tempo-re, quo divina peragerentur, arsurum, quam ta-men candelam singulis annis ne deficeret, pie vellent

XLVI.
et aliis quibus-
dam evenit.

A vellent reformare. Qui parochiani venientes infra octavam ejusdem læsionis cum cruce et solemnitate cantus, ad monasterium Garstense genibus flexis, et orationibus fuis offerentes cereum Deo et B. Bertholdo, circa sepulchrum ejus perpetuo permansurum : nec non diem ipsius nisibus totis ab omni opere vacantem observari velle proclamabant. Hæc vero læsio huic parochiæ usque in præsentem diem amplius non evenit.

XLVII. *norix sur-*
auditus
tituitur,
q
r

93 Item anno millesimo trecentesimo vigesimo quinto, quidam frater Minor, nomine Otto de Sturenbergh, erat terminarius q in civitate Styra r et in confinibus ejusdem amplius quam per decem annos : contigit ut plaga surditatis in tantum percuteretur per multos dies, quod nec voces colloquentium, nec sonum campanarum maximarum auribus percipere quantumcumque posset; qui vadens in ecclesiam Styrensem tristis et dolens, et tam viri, quam mulieres ipsum accedentes, volendo peccata sua deflare signis manuum innuebant, sed repulsam patiebantur. Qui votum faciens Deo et B. Bertholdo intra semetipsum, et veniens ad tumbam Viri Dei cum lachrymis et oratione, ibidem voto suo promisso, quantum temporis gratia Dei viveret, ad persolvendum non cessaret.* Quem divina clementia, meritis sui famuli beati Patris Bertholdi pristinae B restituit sanitati, usum audiendi plenarie conferendo s.

Legenda B.
ertholdi in
ungariam
fertur.

94 Item anno Domini mcccxlvi venit abbas Sifridus de sancto Benedicto diocesis Strigoniensis Ungariæ a curia Avenionis, moram faciens propter lassitudinem in loco Garstensi per duas noctes. Qui videns et legens Acta beati viri Perchtoldi, petiit summa humilitate a fratribus ejusdem loci sibi rescribi Legendam præfatam : quia domnus abbas Michaël propter externas causas præsto non erat. Tandem domno Sifrido abbate sancti Benedicti Strigoniensis diocesis recedente a loco Garstensi, tunc immediate supervenit domnus Michaël abbas ad monasterium suum Garstense. Audiens a fratribus, venerabilem patrem domnum Sifridum abbatem petivisse Legendam beati viri Perchtoldi pro descriptione; qui concito cursu misit sibi Legendam, itinere non longo a monasterio peragrante : quam venerandus pater domnus Sifridus cum magna reverentia suscipiens dixit, se portare ad monasterium suum, et ibidem servare super aurum et topazion, perpetuo relegendam t.

95 Præterea quæ et quanta signa et virtutes Deus in dilecto suo capellano beato Perchtoldo a conscriptione suæ Legendæ usque in hodiernum diem operatus sit, volumina bina quantitate majora, Deo teste et conscientis nostris, ad plenum capere non possent. Hæc autem scripta sunt, ut credentibus et ipsum pie venerantibus salus animæ et honor corporis hic et in æterna vita adcrecere feliciter mereatur : præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen v.

ANNOTATA.

a Videtur auctor hic de Marquardo, tamquam jam mortuo loqui, cum illum omnium bonorum memoria dignum dicat. Ut ut est, Marquardus ille Udalrico primo Glunicensis cœnobii abbati post annum 1151 successit, sicut tradit Catalogus abbatum Glunicensium apud Pezium tomo 2 col.

329. Deinde post annum 1182, quo Conradus abbas Garstensis obiit, verosimiliter ad monasterium Garstense transiit, de quo vide, quæ in Commentario prævio num. 13 disputavimus.

b Cellerarius idem est, qui cellarius sic dictus a cella seu promptuario, cujus cura ipsi incumbit.

c Locato, id est, ad somnum composito, ut ex sensu aperte colligitur.

d Iste Hadmarus anno 1203 electus est, ut in Commentario prævio num. 12 et 13 ex Chronico Garstensi dictum est.

e Hic annus in editione Gretseriana non exprimitur. Forte in hac editione Salisburgensi ex margine in textum irrepsit, vel ab aliquo posteriore Actorum exscriptore explicationis gratia additus est.

f Inter varias hujus nominis urbes puto, indicari Hallam in comitatu Tirolis sitam ad Enum fluvium, quæ propterea ad distinctionem a Germanis Hall in Inthal cognominatur.

g Perendinare idem est quod morari. Unde Matthæus Westmonasteriensis ad annum 1016 hæc habet : Patri, qui tunc Londoniis perendinavit, E nuntios dirigens. Hic itaque perendinati idem est ac morati.

h Editio Salisburgensis quidem habebat repensatur; sed forte est mendum typothetæ. Quare juxta Gretserianam substitui resensaretur, id est sensum reciperet vel ad mentem rediret.

i Censuale fecit, id est tributo obnoxiam reddidit, ut ex sequentibus clare apparet.

k Huc usque pervenit editio Gretseriana, ex Ms. Viennensi desumpta. Quapropter editor Salisburgensis monet, quatuor sequentia miracula ex Mss. Garstensibus excerpta esse.

l Istud miraculum contigit ante annum 1227 : nam Chronicon Garstense apud jam sæpe laudatum Pezium tomo 2 col. 146 sic habet : mcccxxvii bonæ memoriæ Rembertus abbas Garstensis, xlii Kalendas Aprilis moritur. Electus autem fuerat anno 1218, ut ibidem paulo supra dicitur. Hinc confirmantur ea, quæ in Commentario prævio num. 19 dixi de ætate secundi scriptoris, qui Acta et miracula B. Bertholdi in compendium redegit.

m Petrus Damianus lib. 4 epist. 12 utitur hac voce plebesanus, quæ videtur significare alicujus parochiæ incolam, quem vulgo parochianum vocamus. F

n Hinc patet, scriptorem hujus miraculi fuisse oculatum illius testem.

o Hic desinit antiquior codex Ms. Mellicensis, teste Pezio. Unde apparet, hæc miracula paulatim accrevisse, et successive collecta fuisse.

p Hic pagus in editione Peziana diserte exprimitur, et in nostro exemplari editionis Salisburgensis manu adscriptus fuerat.

q Terminarii, inquit Cangius in suo Glossario, apud Ordines mendicantes dicuntur, qui habendis per agros cuique conventui addictos concionibus destinantur.

r Styra est vestustum oppidum in Austria superiore ad Anisum vel Anasum fluvium cum castro in monte adjacente, vix duobus milliariis Germanicis distans a Danubio flumine in meridiem.

s Hic desinit editio Salisburgensis, cui in codice Ms. Mellicensi adduntur sequentia : Quod tantum signum per ipsum fratrem Ottonem, quoadusque vixit, in sermonibus suis ad plebem recitatis, solenniter est proclamatum; cum tamen Ordines diversi se alterutrum raro soleant commendare.

A mendare. Inepta hæc clausula nihil ad rem pertinet, cum soleant Ordines quantumcumque diversi beneficia sibi a Sanctis præstila agnoscere.

t Hanc postremam narrationem (etsi in ea nihil sit prodigiosum) ad posthumam B. Bertholdi glo-

riam ex editione Peziana adjeci.

v Hunc epilogum etiam cum præcedenti historia Pezium ex uno codice Ms. Mellicensi addidit, ut in observationibus prævis sect. 5 testatur.

D

DE B. PUERO HUGONE MARTYRE

A JUDÆIS CRUDELITER EXCARNIFICATO

J. B. S.

LINCOLNIÆ IN ANGLIA

ANNO MCCLV.
Cum tot aliis
Judicæ feri-
tis victimis

Execrandam Judæorum perfidiam immanem-
que rabiem, Christi Servatoris odio, in pue-
ros Christianos exercitam, jam toties in hoc
opere detestati sumus, ut pigeat diram barba-
riem hic iterum meritis suis coloribus depingere.

B Habes in Actis xxiv et xxv Martii, xvii et xix
Aprilis incredibilis Judaicæ hujus carnificinæ
enormia monumenta, atque etiam mensis hujus xii
æque horrendum exemplum; ut jam taceam in
sola nostri Raderi Bavaria sancta novem æque
furibunda specimina exhiberi: quibus hic aliud
accedit infanticidium, non impune a rabidis tor-
toribus perpetratum, in puero Lincolnensi, Hu-
gone, nomine, cujus historia ab Anglis scriptori-
bus, secundum adjuncta sua omnia, tam evidenter
demonstrata est, ut de totius narrationis exacta
veritate nullum dubium relinquatur. Eam Joannes
Capgravius inter Sanctorum Angliæ historias
in sua Legenda anno 1516 Londini excusa, satis
accurare retulit fol. 182 et fol. 183, quam eamdem
ferme ad verbum descripsit Matthæus Parisius
in Historia majore ad annum 1255, ut frustra
sit, historicos alios eamdem tragœdiam memoran-
tes hic ordine recensere.

puer hic refer-
tur ex Cap-
gravi Legenda

2 De hoc beato puero Hugone tacent quidem
Fasti nostri ecclesiastici et Martyrologia paulo
vetustiora, neque in Anglicanis antiqua est ejus
memoria, quam primus consignasse videtur Joannes
Wilsonus, auctor Martyrologii gentis suæ an-
no 1608 editi, quem secutus est Ferrarius in Ca-
talogo generali Sanctorum qui in Romano non
sunt. In ea, inquam, editione martyrium hoc die
collocavit Wilsonus, quod in editione altera anni
1640 ad xxix Junii retraxit, forte quia in Actis
dicitur beatus Puer a Judæis sublatum circa fe-
stum sanctorum Apostolorum Petri et Pauli: at
non satis advertit, opinor, quod observarunt
Majores nostri, antequam potuerint adesse un-
dique evocati Judæi, multum temporis elapsum
esse; ac proinde maluerunt ipsi cum priore edi-
tione et Ferrario, nisi forte aliquis certior oc-
currat dies in antiquioribus Fastis, rem omnem
differre ad hunc diem xxvii Julii, ut de cultu
sancto Martyri Lincolnæ exhibito, non videantur
ullatenus dubitasse; neque mihi quidquam occur-
rit, quod me a tam insigni martyrio hic referendo
prohibere possit.

et Martyrolo-
gio Angliæ
Wilsoni.

3 Sic igitur Anglice scripsit Wilsonus, quod
hic Latine redditur: Eodem die Lincolnæ, pas-
sio S. Hugonis martyris, qui cum puer esset de-
cem annorum, a Judæis istius civitatis in con-
temptum Christi et Christianæ religionis cruci
affixus est, et sic meruit eodem genere mortis
coronari, quam Salvator noster passus est pro re-

demptione generis humani. Perfidi Judæi demortui
corpus in obscuro loco sepelierunt, quod terra mi-
raculose ejecit. Tum projecerunt ipsum in puteum,
quod cum ibi etiam per miraculum a propria matre
reperit esset, canonici ejusdem civitatis, cum
magna veneratione et solenni supplicatione San-
ctum ad cathedralem ecclesiam deportaverunt, et
ibidem sacras ejus reliquias deposuerunt, anno
Christi MCCLV, regnante Henrico III Angliæ rege.
In ætate tantillum a Legenda differt Wilsonus;
ceterum cum Majores nostri tam pretiosas victi-
mas debito suo cultu privandas haudquaquam
censuerint, nos sancti Hugonis Acta hic tuto
proponenda existimavimus, quorum tam clara
est series, ut ulteriori explicatione minime opus
habeant.

E

ACTA MARTYRII

Ex Capgravio.

Anno autem Domini millesimo ducentesimo
quingentesimo quinto, circa festum Aposto-
lorum Petri et Pauli, Judæi Lincolnæ puerum
unum furati sunt, nomine Hugonem, octo anno-
rum ætatem habentem. Et cum ipsum in quodam
conclavi secretissimo lacte et aliis puerilibus ali-
mentis nutrent, miserunt ad omnes fere Angliæ
civitates, in quibus Judæi degebant, et convocarunt
de unaquaque civitate aliquos Judæorum ut, in
contumeliam et opprobrium Jesu Christi, interes-
sent sacrificio suo Lincolnæ. Habebant enim, ut
dicebant, quemdam puerum absconditum ad cruci-
figendum. Et congregatis multis Lincolnæ, con-
stituerunt unum Judæum pro judice, tamquam
pro Pilato, cujus judicio et omnium favore affectus
est puer diversis tormentis.

Inveniati Lin-
colnium ad
immane faci-
nus Judæi

5 Verberatus est usque ad cruorem et livorem,
spinis coronatus, sputis et cachinnis lacessitus,
et a singulis punctus cultellis, potatus felle,
derisus opprobriis et blasphemis; et crebro ab
eisdem frendentibus suis dentibus Christus pseudo-
propheta vocatus. Et postquam diversimode illu-
serant ei; crucifixerunt, et lancea ad cor pu-
pugerunt. Et cum expirasset puer, deposuerunt
corpus de cruce, et nescitur qua ratione, evisce-
rarunt corpusculum. Dicitur autem quod ad ar-
tes magicas exercendas. Mater autem pueri, filium
absentem per aliquot dies diligenter quæsivit,
dictumque est ei a vicinis, quod ultimo vide-
runt puerum, quem quæsivit, ludentem cum
pueris Judæorum sibi coætaneis, et domum cu-
jusdam Judæi intrantem. Intravit igitur mulier su-
bito

miserandum
in modum pue-
rum excrucian-
t:

F

A bito domum illam, et vidit corpus pueri in quemdam puteum præcipitatum. Et caute convocatis civitatis ballivis, inventum est et extractum. Macer autem pueri, querula et clamosa voce, omnes cives, immo omnes convenientes, ad lacrymas et suspiria provocavit.

3 Erat autem ibidem nobilis, nomine Joannes; vir quidam circumspectus et eleganter litteratus, qui ait: Audivimus quod quandoque Judæi in opprobrium Jesu Christi Domini nostri crucifixi, talia non sunt veriti attentare, et capto uno Judæo, in cujus domum intravit puer ipse Hugo ludens, et aliis ideo suspectior: ait illi, Miser, nescis quia te festinus manet interitus: totum aurum Angliæ non sufficeret ad ereptionem vel redemptionem tuam. Verumtamen dicam ibi, licet indigno, qualiter poteris vitam tuam salvare et membra ne mutileris. Utrumque tibi salvabo, si quæcumque in hoc casu perpetrata, sine falsitate aut fraude mihi pandas. Judæus igitur ille, nomine Copinus, sic credens viam invenisse evadendi: respondit dicens; Domine Joannes, si dictis B facta compenses, pandam tibi mirabilia. Et animavit eum et incitavit ad hoc ejusdem Joannis industria.

4 Et ait Judæus: Vera sunt quæ dicunt Christiani; Judæi fere quolibet anno unum puerum in injuriam et contumeliam Jesu crucifigunt: sed non quolibet anno comperitur; nam occulte hoc faciunt, et locis abditis et secretis. Hunc autem puerum, quem Hugonem vocant, immisericorditer nostri Judæi crucifixerunt: et cum obiisset, et mortuum abscondere vellent in terra, obrui non potuit: nec abscondi. Perutile enim reputabatur corpus insontis augurio, ad hoc enim eviscerabatur. Et cum mane putabatur ab-

sconditum, edidit illud terra et evomuit: et supra terram inhumatum apparuit. Quo viso, Judæi multum abhorrentes, cum illud in puteum projecissent, (Deo volente) nec tunc occultari potuit. Nam mater pueri improba, omnia perscrutando, corpus inventum ballivis intimavit. Judæo itaque, præcepto præfati Joannis vinculis mancipato, canonici ecclesiæ Lincolnensis corpusculum sibi tradi petierunt et tamquam pretiosi Martyris venerabile corpus et sanctum honorifice terræ tradiderunt. Judæi vero decem diebus puerum infra sua habitacula clausum tenuerant, ut tot diebus lacte pastus atrociam perfidorum tormenta fortius tolerare posset.

5 Increpavit autem rex Joannem præfatum quod tam flagitioso vitam, quam dare non poterat, pollicebatur. Cumque Judæus videret se nullo modo mortem evadere posse, ait: Imminet mihi mors mea, nec potest mihi Dominus Joannes perituro suffragari. Nunc omnibus vobis veritatem pandam. Morti hujus pueri, de qua calumniantur Judæi, consentiebant omnes fere E Judæi totius Angliæ et cujuslibet fere civitatis quidam electi, ad pueri illius immolationem, quasi ad Paschale sacrificium convocabantur. Et cum hoc et alia deliramenta palam enarrasset, ad causam equi ligatus, ad patibulum trahitur et aëreis cacodæmonibus in corpore et anima præsentatur. Alii vero Judæi, hujus facinoris participes, quater viginti et undecim Londonias ducti carcerali custodia tradebantur. Facta demum per justiciarios regis inquisitione diligenti, decem et octo de nobilioribus Judæis urbis Lincolnæ pueri martyrio consentientibus: equis ad patibulum sunt tracti et postea suspensi, ceteris in arcta custodia reservatis.

DE B. NEVOLONO CONFESSORE

FAVENTIÆ IN ÆMILIA ITALIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. B. S.

Cultus monumenta in patria, et Actorum candida simplicitas.

C ANNO MCLXXX. **F**aventiam (Faënza) Æmilix, seu hodiernæ Romandiolæ (Romagna) spectabilem civitatem, episcopali cathedra sub metropoli Revennate insignem, ab antiquitate, nobilitate, potentia multisque aliis prærogativis fusius exornat Ughellus Italiæ sacræ tomo 2 a col. 510. Pristini splendoris non modicum hodie deperisse, notius existimo, quam ut hic pluribus commemorandum sit. Situm ejus geographi describunt ad Anemonem, aliis Hamnonem fluvium, qui ipsam, inquit Ughellus, dividit et alluit: nimirum dividit a frequentissimo vico, cum quo per pontem, nobiter turratum conjungitur. Paucis dixero, mediam esse inter Forum Cornelii (Imolam) ad occasum, et Forum Livii (Forli) ad ortum x m. passuum utrinque distantem, et viii m. a confinio ditionis magni ducis Etruriæ in Septemtionem. Vasis suis coctilibus, ab ipsa urbe Gallice denominatis, (Italice vulgo majolica) hodiedum non parum celebris est, quamquam ex quo vasa Sinensia invaluere, æstimatione plurimum illa decreverint.

6 Gloriantur præcipue Faventini sacris Sancto-

rum corporibus, altero S. Savini, seu Sabini, Spoletini olim aut forte Clusini episcopi et martyris, de quo agendum erit ad vii Decembris: altero celebratissimi S. Petri Damiani ibidem vita functi, ut videsis ad ejus natalem xxiii Februarii. His accedit popularis Nevolonus, aliis Novolonus, seu Nevolo, opificio sutor, qui patriam suam multis insignium virtutum exemplis, peregrinationibus ac miraculis illustravit, usque adeo, ut, quamquam nullis sacris Fastis aut Martyrologiis, ne quidem fecundissimis Ferrarii Sanctorum Catalogis inscriptus sit, ab hoc nihilo minus opere excludendus minime videatur, quandoquidem pro ejus cultu ea adducuntur testimonia, quibus merito refragari nullus ausit, ipsius loci episcopis jam a seculo et amplius cultum ipsum probantibus, saltem evidentissime tolerantibus, quod in statu ecclesiastico, cui subest Faventia, haud quaquam passuram reor sac. Rituum Congregationem, si inter Beatos non agnosceretur, hic, quo de loquimur, Nevolonus.

3 Jam ab annis octoginta disertissime scripsit laudatus

F in Fastis sacris ignotus.

Ejus veri cultus argumenta

DOCTOR
J. B. S.

laudatus supra Ughellus, citato ibi Italix sacræ tomo 2, col. 512, dum de ecclesia cathedrali Faventina meminit: Illustrium Sanctorum reliquiis exornatur: S. Savini episcopi Spoletini, ac B. Novoloni in cathedrali venerantur. Tum vero col. 535, agens de Erminio seu Herminio Cardinale, hæc testatur: S. Carolo Borromæo insigne sacellum in cathedrali construxit, ad cujus exemplar populus Faventinus alterum non minoris elegantix e regione, Deiparæ Virgini consecravit, ubi Cardinalis corpus B. Novoloni Faventini, ante ducentos annos (voluit dicere ante trecentos et amplius) defuncti, clarique miraculis honorifice condidit. Patentissima hæc esse ecclesiastici cultus indicia, nemo, opinor, in dubium revocaverit, quidquid Ferrarius, ut iterum dicam, in colligendis totius Italix Sanctis diligentissimus, attentionem suam hic desiderari sit passus.

ex variis adducuntur;

4 *Ughellum diu ante præcesserat Joannes Severanus in Pretiosis suis justorum mortibus anno 1627 Romæ editis, dum ex bibliotheca Vallicensi hoc breve elogium aut descripsit aut concinnavit ipse: Nevolonus sutor Faventinus, cum ad decrepitam pervenisset ætatem, et suæ dissolutionis tempus jam instare cognosceret, orans genibus flexis reddidit spiritum anno mcllxxx. Ad quod recte idem observat: Infirmirate correptus Nevolonus, quasi flagello admonitus, neglecto lucri et pecuniæ desiderio, totum se Dei obsequio tradere decrevit. Unde sanitati restitutus, quas habebat facultates distribuit pauperibus; quibus etiam postmodum vetera reficiebat calceamenta. Jejuniis et orationibus intendit, S. Jacobi Apostoli patroni sui præcipui reliquias in Compostella decies visitavit: duodecies Romam ad Apostolorum veneranda limina venit; et virtutibus tandem ac miraculis clarus migravit ad Dominum. Ejus autem obitum campanæ indicarunt ecclesiæ, quæ, nullo movente, tunc sonuerunt.*

etiam ex publica inscriptione,

5 *Confirmat hæc omnia Faventinus historiographus Julius Cæsar Tonduzzius grandi volumine posthumo, ab Hieronymo Minaccio, ejus nepote et herede edito anno 1675, ex quo hic potissimum desumam irrefragabile monumentum sacro ejus tumulo insculptum, quod antea Ms., sed hinc inde mutilum, ad nos transmissum fuerat. En ipsissima verba, uncialibus litteris omnium oculis patentia ex pag. 13.*

B. NEVOLONUS DEI

QO * KL. AUG. M CC
LXXX OBIIT.

TESTANTUR CHARUM SUPERIS MIRACULA VIVENS

QUE FECIT, QUIBUS ET POST SUA
FATA NITET

BEATUS NEVOLONUS FAVENTINUS PEREGRINATIONIBUS, ABSTINENTIA, DISCIPLINA, CARITATE, MIRACULIS CLARUS OBDORMIVIT IN DOMINO mcllxxxix * KAL. AUG. CORPUS EJUS HIC DIU CONDITUM HERMINIUS CARD. DE VALENTIBUS SUB PROXIMO S. MARIE DE POPULO ALTARE SERVANDUM STATUIT MDCXIV. UNIVERSITAS SUTORUM ET CO-

* An non vi?

RIARIORUM DIVO SUO ADVOCATO, IN SITU EODEM, UBI IPSE CLAUSIS VALVIS TEMPLUM NOTU INGRESSUS ORARE SÆPE VISUS EST, MEMORIAM POSUIT, ASSENTIENTE CANONICORUM COLLEGIO, JULIO MONTERENTIO PRÆSULE MDCXX.

D

6 *Singularis, jam ab ipso obitu venerationis argumentum adducit idem Tonduzzius, dum pag. 303 in historiæ suæ serie ita Beati mortem consignat: Incidit (inquit Italice, quod Latine verto) in xxvii Julii felix transitus B. Nevoloni Faventini, clari peregrinationibus, abstinentia, flagellationibus et miraculis, quæ et in vita et post mortem operatus est. Sacrum ejus corpus in cathedrali depositum est, ut superius dictum est. Ita de ipso scribit Cantinellus synchronus, sed in eo errans quod Franciscanis eum annumeret. Cantinelli textus Latinus est hujusmodi: mcllxxx die xxvii Julii Nevolonus, Ordinis S. Francisci, de hac vita migravit ad Dominum, apud locum fratris Laurentii heremitæ Camaldulensis. Universus clerus civitatis Faventiæ cum populo et gente innumerable levaverunt ipsum fratrem Nevolonum de illo loco, portantes cum maximo gaudio et honore ad majorem ecclesiam S. Petri, tamquam beatum sanctum Confessorem habentes. Ad ejus exequias interfuerunt cum Potestate, antianis et consulis, et toto consilio cum cereis, et honore maximo ad Missam et Officium Dei cantandum et honorificandum corpori sancto prædicto: et hoc fuit die Dominico xxviii Julii.*

et ex antiquiori teste

7 *Atque hæc Cantinellus et ipse Faventinus, in fide Tonduzzii hic relatus, cum Chronicon ejus de rebus gestis sui temporis nobis ignotum sit; ex cujus verbis, jam relatis consequens esset, ait Historicus, quod B. Nevolonus Ordinis S. Francisci Tertiarius, ut vocant, fuisset, id quod alibi negat, se usquam reperisse. Neque ego me id alibi legere memini, neque apud Arturum Martyrologum, in accumulandis Sanctis alias minime scrupulosum, neque apud alios Ordinis scriptores, qui certe nec ipsi Sanctos suos, cujuscumque classis solent negligere. Neque sane in tota B. Nevoloni historiæ serie vel verbum occurrit, ex quo id eminens etiam educi queat. Ceterum hæc ad Beati venerationem dicta sufficiant, ne hic de xenodochio, ejus nomine insignito, aut de confraternitate, sub ejus auspiciis inchoata, et forte adhuc subsistente plura prosequamur: satis muneri nostro fecisse videmur, dum honores ecclesiasticos B. Nevolono, extra Faventiam vix noto, vindicavimus. Superest modo ut de Actis, seu de vitæ simplicissima narratione lectorem verbo moneamus.*

in pauculis corrigendo.

8 *Eam huc usque, quod sciam, saltem Latine ineditam, ad Bollandum olim transmisit, tunc, ni fallor, recens versam, noster Joannes Rho, sacris concionibus scriptisque variis eruditus operibus per id tempus tota Italia celeberrimus. Hæc epistolæ Idibus Maii 1649 datæ, quam præ manibus habeo, verba sunt: Hinc ego beati Novoloni Vitam Faventiæ, in qua urbe Cinerale jejuniū concionatus sum, ex Ms. codice Italico, ex variis antiquis monumentis compilatam, ab amico Latine simplici stylo redditam, Rev. vestræ transmittendam judicavi, ratus ab illa non haberi. Dicere poterat, Majores nostros et B. Nevolonum et totam ejus sanctitatem omnimode ignorare:*

De Actis huc olim transmissis.

A *rare: rectissime certe censuit, ignotam, ipsis eate- nus fuisse Vitam, quam proinde soli isti ecclesiastæ acceptam referimus. Simplici ac inornato stylo scriptam esse, legenti mox abunde patebit, solæcismis non carentem, quorum pauculos absque scrupulo emaculandos censuimus; notatis aliis quæ hic observari merebantur, totaque historia, more, nostro, in capita et numeros divisa. Medullam ipsam in citato brevi Severani elogio contractam esse, jam tute perspicies.*

VITA

Auctore anonymo,

Ex veteribus Faventinis monumentis collecta.

CAPUT I.

B *A prava adolescentia ope S. Jacobi conversus, operibus caritatis aliisque virtutibus elucet.*

Morbo ad De-
m conversus
a
Beatus Novolonus; id est homo novus a, qui activam, secularemque vitam in contemplativam mutare novit, in urbe Faventiæ natus, in patronum sibi elegit habuitque, in Gallæcia S. Jacobum Apostolum, quod ei causa fuit animum ad cælestia adjiciendi, a terrenisque avertendi. Hic, inquam, Beatus sutor fuit, et usque ad vigesimum quartum ætatis suæ annum in seculi vitiis versatus. Sed cum eum gravi morbo Deus afflisset, menor illius dicti: Quos amo, arguo et castigo, valedixit pristinae morum, vitiorumque consuetudini, et novum hominem induens, proprias facultates pauperibus largiri cœpit, viduis, pupillis ac inopia laborantibus, quos suebat calceos distribuens: cumque corium, ex quo novos faceret amplius non haberet; amoris Dei ergo, fractos usuque vitiatos resarciendo, suebat pauperibus.

C 2 His misericordiæ ac pietatis officiis intentus cum esset, ejus tamen præcipuum studium in cohibendo pravos luxuriæ sensus erat, tribus in singula hebdomada diebus jejunando, hac norma; ut in singulis, ab ecclesia assignatis vigiliis, solo pane et aqua contentus esset; insuper ut carnem magis magisque affligeret, statuit Sanctorum Petri et Pauli b Apostolorum ædes invisere; insuper et S. Jacobi c templum, quod in Gallæcia est, nudatis pedibus et humeris, quos ferrea catena in itinere flagellabat: cumque in via pauperes egenosque vestium reperisset, eos propriis tegebat, operiebatque, ita ut quasi nudo corpore remaneret. Ut pauper inter pauperes, ac mendicos dormitabat, cum ipsis sedere non erubescens.

Uxorem nimis
infensam
3 His feliciter actis, dæmon uxorem Beati in ipsum concitavit, ut subortis hinc inde discordiis, charitas sancti Viri frigeretur. Conqueri siquidem ipsa cœpit, quod matrimoniali immunis esset consortio; quod nimis prodiga manu pauperibus bona distribuendo profunderet. At Beatus noster frequentes has uxoris querelas lon-

ganimi patientia, ac humilitate vicit, simulque dæmonis insidias, his artibus paratas elusit.

4 Mendicus quidam cum eleemosynam a Dei Servo peteret, hic ad uxorem conversus ait; Vade, huicque misero panem unum saltem ne neges: quæ respondit, arcam pane vacuam esse: Beatus tamen instabat, cumque illa e contra panem in arca non esse affirmaret, addidit Beatus; In nomine Domini eos, et eleemosynam pauperi tribuas. Quibus verbis commota, arcam prius vacuam, vix aperuit, quin in ea maximam panis massam invenerit: quo viso, stupore correpta, se se humiliorem reddidit; quin imo post hoc miraculum, Romam una cum beato Novolono petiit, ut indulgentias, quæ in illa sancta Urbe consequi solent, obtineret; quo itinere absoluto, secunda vice S. Jacobum invisere Beatus noster statuit: quod cum uxor audisset, tacta pietate, ac religione, ab eo efflagitavit, ut ipsam in sociam sancti hujus itineris habere non recusaret.

5 Quam cum accepisset, hæc in itineris processu morbo correpta est, adeoque viribus debilitata fuit, ut inceptum iter peragere nequiret; in qua ægritudine sic Virum suum allocuta est: O si cerasa mihi manducare liceret, profecto ab omni infirmitate levarer; cui sic sanctus Vir respondit: Impossibilia postulas, nunc enim hiems sævit, in qua non modo fructibus, verum etiam foliis arbores destitutæ sunt. His dictis, precibus, et afflictionibus uxoris commotus, ab ipsa secessit, quantum geminato ictu manus lapidem projicere posset, et divina spe plenus, flexis genibus, ad cælum oculis sublevatis, sic Deum oravit: o Domine, rector ac omnium creator, cujus non est qui possit obsistere voluntati, Rex regum, ne avertas oculos a servo tuo, sed meam exaudi orationem pro uxore mea infirma, pro cujus sanitate has ad te dirigo preces, ut sana effecta, valeamus in hac vita, et in futura nomen tuum laudare in secula seculorum. Amen.

6 Absoluta oratione, convertens oculos, vidit arborem, quæ ex improvviso cerasa protulerat, quæ statim Sanctus collegit, uxoriq; infirmæ cum attulisset, vix illa gustaverat, ut repente sanaretur, sicque iter inceptum confecit: quo absoluto, domum reversi sunt ambo gratias Deo agentes, qui in eo sperantes non deserit. Post aliquod tempus uxor Beati mortua est. Tunc Beatus cuncta, quæ supererant, viduis, pupillis, ac pauperibus donavit, deinde sanctorum Petri et Pauli Apostolorum templum invisit, Faventiamque reversus, instituit societatem, quam vocant Italice (de Battuti), d quæ usque ad præsentem diem ordinationes ab eo relictas servat.

7 Multum deinde laboravit, ut Faventinos civis ad divinum alliceret cultum. In templo divi Petri in ea urbe orare consueverat, divinis diu noctuque adstando officiis ante aram, in qua sanctissimi Domini nostri corpus servabatur. Flexis semper humi genibus, palmis ad cælum erectis, diu orabat, ita ut canonici, et æditui, cum e templo ejicere vellent, eum amplius non viderent; quem tamen noctu Matutino adesse cernebant de more orantem, quod divina voluntate fieri cognoverunt. Post aliquod temporis spatium, tertio nudis pedibus humerisque, ut ei mos erat, ad S. Jacobum peregrinatus est; cumque cuncta pauperibus elargitus esset, ut jam diximus, templo vicinam quamdam cœpit habitare domum, quæ tunc temporis, cella fratris Laurentii e dicebatur,

A. ANONYMO
EX MSS.

miraculo ibi
devineit,

et sociam peregrinationum
E

altero miraculo agram sanant.

F

Varia ejus Faventiæ pia opera.

A. ANONYMO.
EX MS.

cebatur, in qua cum aliis quinque fratribus in summa observantia ac austeritate vivebat, quo in loco monialium postea monasterium erectum est, quæ moniales Cellæ dicuntur. In eo loco vivebat Beatus noster, supra ligneam tabulam, sæpe etiam supra ipsam humum, modicum somnum libans, laneo panno crassoque indutus.

ANNOTATA.

a *Frigida sub ipsum principium interpretatio: deberet nomen esse Noveluomo, quod tamen passim scribitur Nevolono. Hinc styli simplicitatem facile advertis, ut similia imposterum observanda non sint.*

b *Quoties Romam iverit, non exprimit hæc Vita: alibi reperisse oportet Severanum, quod supra asserit num. 4, dum ait duodecies eo perrexisse.*

c *Peregrinationes Compostellanæ decem hic etiam enumerantur.*

B d *Si recte intelligo, confraternitas est pœnitentium, et in corpus suum sævientium, quales in Italia plures sunt, de quibus etiam alibi a nobis dictum est.*

e *De hac nimirum loquitur Continellus in Commentario num. 6.*

CAPUT II.

Post repetitas ad S. Jacobi Compostellam peregrinationes, piissimum obitum campanæ ultro sonantes annuntiant.

Ad S. Jacobi
pergens per-
iculo liberatur:

Quartam ecce arripit ad S. Jacobum peregrinationem, in quo itinere difficilem admodum cum offendisset locum, per quem transire ob viæ asperitatem non modo non licebat, ac ne retro cedere quidem: ad has redactus angustias erat, cum homo apparuit ephippiatum tenens manu equum, qui beatum Novolonum, ut ascenderet incitavit, quod cum fecisset Dei Servus, incolumis ad hospitium ductus est, ubi gratias Deo, et S. Jacobo pro viribus reddidit.

C demonem sibi
insistentem
vincit:

9 Quinto S. Jacobi templum visitabat, cum in ipsa via vocem audivit dicentem: Parcit Dominus illis, qui ad ipsum se convertunt, minime vero eis, qui se verberibus cædentes in se ipsos sæviunt; quam diaboli vocem esse agnoscens Beatus, acrioribus percussit verberibus ferrea catena, ut solebat. Sed dæmon cum nihil hac voce lucratus esset; Dei permissione, gravi ac terribili eum carnis tentatione aggressus est, quæ cum nimis semper corpus suum inflammari sensisset, Beatus illico in flumen glacie concretum se immisit, ut ardorem infernalem ea frigiditate extingueret, nec inde exire voluit, donec omnem extinctum, divino præcipue auxilio, ardorem sensisset.

in alia pere-
grina iunc le-
prosum sanat;

10 Sextum iter ad S. Jacobum susceperat, cum leprosum offendit, ab omnibus contemptum atque destitutum; quem Sanctus cum vidisset, memor misericordiæ in pauperes et ægrotos, pro Dei amore, hunc benigne amplectens, in primo occurso manus leprosi deosculatus est: quo vix acto, ab oculis ejus leprosus ille evanuit;

quapropter semper magis in pauperes misericors, D et præcipue in infirmos fuit.

11 Septima in peregrinatione ad S. Jacobum postea femi-
næ conver-
tæ; hospitio acceptus fuit a quadam nobili femina, sed lasciviæ dedita, quæ cum in morbum incidisset, precibus Beati liberata est. Cumque eam morbo animæ curare studeret, toto Quadragesimæ tempore in eo loco mansit, pane et aqua contentus in jejuniis; insuper ferrea se lacerans catena, humi dormiens, orationibus intentus, donec victa verbis et orationibus intentus, donec victa verbis et orationibus sancti Viri, tandem divino auxilio, femina illa pristinos mores abominata, sanctimoniam studere cepit.

12 Octavo ad S. Jacobum cum proficisceretur, tum caupo-
nem; fame quadam die victus, petiit a caupone, ut necessitati suæ subveniret unico pane: respondit caupo, ni nummum solvas, panem dare nequeo: quod si nummos non habes, ostiatum quæras. Hæc audiens Beatus, oculis ad cælum erectis, Dominum rogavit, ut necessitati suæ subveniret. Oratione absoluta, oculos ad terram convertens vidit nummum, quem accipiens cauponi dedit, qui panem tunc Beato tribuit, quo fami suæ consuluit; in memoriam tamen illius reducens magnum Dei judicium, in quo interrogari debebat, utrum esurientibus panem dedisset.

13 Cum nono in ipso ad S. Jacobum itinere esset, quidam e sociis, qui in eadem peregrinatione cum eo erat, a dæmonio obsessus est, cujus misertus Beatus noster, penula se exuens, obsessi eam collo imposuit: quo facto, statim liber a dæmone socius remansit. Postremo quo sancti Jacobi templum visitavit, ad præruptum locum pervenit, in quo fontem veneno vitiatum reperit, cujus aquam cum quidam homo gustasset, e vivis discesserat. Tunc Beatus Dominum oravit, ut aquam ad pristinum restitueret statum, serpentemque inde fugaret; quæ omnia ita ex votis contigerunt, ut viatoribus imposterum nullus bibendi ex ea aqua timor remanserit.

14 His itineribus Dei amore absolutis, ætate confectus, diem suum postremum clausit plenus dierum, ac sanctarum virtutum. In domuncula quadam, prope monasterium monialium, quæ dicuntur de Cella, anno Domini mcccxxx xxvii Julii exanime corpus ejus repertum est, quo tempore campanæ illius templi, in quo vivere, ac orare consueverat, mortis beati Viri, sono suo signum, nemine eas pulsante, dedere quo sono a Priore audito, æditum misit, ut videret quid rei esset, cumque neminem campanas pulsantem vidisset, stupore correptus Priori nunciavit: qui accensis luminibus, flexisque in templo genibus, cum reliquis oravit.

15 Cum in hoc religionis officio versaretur, menti recurrit S. Novolonus, siquidem cum reliquis non erat: statim ad ejus cellam profecti, flexis genibus, ac quasi orantem viderunt; cumque eum vivere putarent, ut vocarent eum accedunt, sed corpus ejus moventes manu, mortuum cognoverunt: tunc campanæ a sono suo cessaverunt. Illico Prior episcopum de rei novitate admonuit, qui magna cleri ac populi turba comitante, in sanctam divi Petri cathedralem, quæ est in urbe Faventia, Beati corpus reposuit, ubi nunc marmoreum a habet monumentum, in eoque altari, ante quod orare solitus erat, sancti Viri ossa quiescunt, continuis illustrata miraculis; inter quæ aliqua recenseamus.

ANNOTATIO

A

ANNOTATIO.

a *Fallor ni hic indicetur marmoreum monumentum, de quo loquitur data superius inscriptio, ut verosimile sit, quod istic etiam diximus, versionem hanc Latinam tunc adornatam esse, dum P. Rho Faventiae concionaretur.*

CAPUT III.

Varia ejus miracula recensentur.

Nicoletta uxor Lupi de Soporinis, societatis sancti Terentii, digitum detortum maximeque læsum cum haberet, ita ut nec medicamento, nec ulla incantatione sanare eum potuerit, die festivitatis B. Novoloni penulam Sancti tangens sana evasit.

B 17 Nicolaus filius Dominici de Puppinis, societatis S. Antonii, cum morbo incurabili in genu diu laborasset; pater ægroti cum preces pro eo fundi ante altare Beati curavisset, domum reversus filium sanum invenit.

18 Nicolaus Savorinus, societatis S. Michaëlis, cum filium morbo incurabili ægrotantem haberet, vovit se, filiumque Beato, sicque illum sanum reperire meruit.

19 Soloanus de villa Cæsati, dictus de Piretto, filiam jugulo laborantem, in quo quatuor foveas sanie fluentes habebat, cum vovisset se daturum Beato frumentum, statim sanata est filia.

20 Cum ejusdam Monaldini filius crus quatuor pestiferis foveis offensum haberet, imo in ipso vermibus esset latens, pater infirmi cum imaginem Beati tabellæ impressam vidisset, filium suum ei commendavit; tunc somno captus puer, cum deinde excitatus esset, dixit se sanum esse, solvensque crus, vermem a plaga exivisse vidit, seque omnino sanum esse.

21 Alius Mazzoli filius a morbo itidem liberatus legitur, membris enim fractus erat ab ipsa natiuitate; precibus matris.

22 Quidam, nomine Christophorus, societatis S. Severi, cum coleos admodum læsos haberet, audiens Beati nomen, miraculorumque ejus famam, vovit, se jejunaturum quolibet anno, solo pane et aqua se vescens in vigilia festivitatis Beati, insuper ceream candelam se oblaturum, si morbo liberaretur, statimque sanus factus est.

23 Margherita, uxor Gregorii cujusdam, accepta pulvere ad sepulcrum Beati, eoque læsum mariti pedem aspergens sanavit.

24 Eodem anno quidam puer a Monte Rodi maximo doloris capite * cruciatus fuit, et quodam die quasi exanimis ob fluxum sanguinis a naribus remansit, cumque mater filii pro eo oratum ivisset beatum Novolonum, domum reversa, e filii naribus quinque vermes satis magnos cecidisse vidit, cumque iterum in ipsis naribus pulverem a sepulcro Beati acceptum poneret, quatuor itidem vermes exierunt, quos diu vivos servavit, ut ipsis rei novitatem ostenderet, sicque puer sanus E remansit.

25 Gorius Rizardus cum filium ægrotum haberet, adeoque deploratum, ut jam candelas supra corpus ejus accendissent, tunc ille ante aram beati Novoloni ivit, ibique preces cum lacrymis pro salute filii fundens, domum reversus filium supra limen januæ stantem sanum [videt], quem tamen prius morientem reliquerat; nec ante aram Beati steterat, nisi quantum temporis satis fuerat ei ad Pater et Ave recitandum, vovendumque Beato quantitatem quamdam frumenti. Ob ejus miraculi magnitudinem gratias egit pater; quodque promiserat, adimplevit.

26 Vita beati hujus Viri desumpta est ad verbum ex Italico manuscripto cujusdam viri Faventini fide digni, qui eam ex variis schedis, et monumentis, quæ habentur a confraternitatibus et hospitali, simplici stylo collegit.

Narrationis simplicitas et scriptoris candor ubique patent; idque clausula ad calcem subjuncta, satis testatur: dolendum quod miraculis certa, quibus contingere, tempora addita non sint.

A. ANONYMO.
EX MSS.* l. capitis
dolore

VIGESIMA OCTAVA DIES

F

SANCTI QUI V KALENDAS AUGUSTI COLUNTUR.

S. Nazarius { Martyres, Medio-
S. S. Celsus { lani.

S. Victor Papa Martyr, Romæ.

S. Peregrinus presbyter, Lugduni
in Gallia.

SS. Martyres Thebaïdos.

S. Theophilus

S. Auxentius

S. Prudentius

S. Philippus

S. Alexander

S. Zoticus

S. Bessia

S. Secunda

S. Macarius

Julii Tomus VI.

Martyres
Laodiceæ.

S. Septimia { Martyres.
S. Augusta {

S. Eustachius Martyr, Ancyrae in
Galatia.

S. Acatius Martyr, Mileti in Caria.

S. Innocentius Papa confessor, Ro-
mæ.

S. Auspicius episc. confessor. Tulli
Leucorum in Belgica 1^a.

S. Ursus { abb. confessores,

S. Leobatus { in agro Turonensi.

S. Camelianus episc. confessor,
Trecis in Campania Gallia.

S. Samson episc. confessor, Dolæ in
Britannia Armorica.

80

B. Gerannus

^A B. Gerannus episc., Autissiodori.
S. Irene hegumena virgo, CPoli.
S. Botuidus Martyr, in Suecia.

S. Raymundus Palmarius confessor, ^D
Placentiæ in Italia.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES REJECTI

S Guilielmi translatio signatur in nostro Florario Sanctorum Ms., apud Bituricas; quid pronius est, quam cogitare, agi istic de sancto archiepiscopo istius nominis qui colitur x Januarii.

Sanctorum apostolorum et diaconorum Prochori, Nicanoris, Timonis et Parmenæ memoria hoc die celebratur apud Græcos, cum Menæis magnis excusis; in quibus est canon acrostichus, versiculi et elogium. Vide quæ nos de iis jam dicimus diebus, quibus inscribuntur Martyrologio Romano, x et xxiii Januarii; ix et xix Aprilis.

^B S. Tessanus frater S. Gibriani hoc die a solo Camerario male efformatus et pejus relatus est, si fratrem S. Gibriam volebat dicere, scribere oportuerat Tresanus, eumque signare vero natali die quo inter Sanctos de eo actum est vii Febr.

Memoria S. P. N. Cononis inscribitur apographis nostris Sirmondo-Chiffletianis; quo indicari suspicamur synonymum abbatem monasterii Penthuelæ in Palæstina, a nobis datum die xix Febr.

Certamen sancti martyris Quintiliani, Dadæ, Maximi, et Callinici memoratur hoc die in Menæis magnis excusis, Menologio apud Canisium, et Ms. Taurinensi, quod tamen Κωνσταντίνου scribit. Tres primi habentur in Martyrologio Romano die xiii Aprilis; quo et apud nos videri possunt. De Callinico ibidem obiter injecta fuit mentio, eodem forte, qui satis celebris habetur et colitur die crastino. Adi itaque jam dictos dies xiii Aprilis, et xxix Julii.

^C SS. Gervasii et Protasii nativitatem hoc die signavit Notherus cum Nazario et Celso puero; quod adeo mirum non est, cum in Hieronymianis codicibus ea annuntiatio frequens sit, ut notat Florentinius; id Nothero peculiare, quod iterum in ipso eodem laterculo commemorationem SS. martyrum Gervasii et Protasii cum iisdem sociis repetat. Satis erat de sanctis istis Gervasio et Protasio egisse eo die quo in Actis nostris relati sunt xix Junii.

Artemas Apostolus signatur in Menæo Chiffletii; per quem haud dubie indicatur synonymus episcopus Lystrensis. Excerpta nostra ex Menæis Ambrosianis ponunt eum die xxii Junii; et alibi tunc eum referri dicimus inter Prætermisos ad istum diem. Menæa magna excusa notant ipsum die xxx Octobris; at nos de eo egimus ad diem xxi Junii.

S. Frederici elevationem capitis apud Trajectum inferius celebrat hoc die, quo vere facta est, Florarium nostrum Sanctorum Ms. signans annum 1382, ubi scribere debuit 1362, ut vide mensis hujus tomo iv pag. 454 xviii Julii.

S. Mayram aliquam virginem martyrem casu re-

peri in Appendice partis 2 Antiquitatum Hispanicarum Francisci de Berganza, anno 1719 Hispanice editarum pag. 544, ubi occasione expugnati in Cantabria municipii S. Mayræ, hanc notulam addit quam ex Hispanica Latinam facio: Celebratur memoria S. Mayræ virginis martyris xxviii Julii, ut constat ex Calendario scripto in libro Etymologiarum S. Isidori, quæ servantur in monasterio de Silos, et ex duobus aliis libris ecclesiasticis ejusdem monasterii. ^E Tam diserte asserenti fidem negare non ausim, tametsi vehementer mirer, Tamayi diligentiam Sanctam illam effugisse: opinor, quia Hispanam esse non censuit, quod nec ego ullatenus existimo: satis vicina est Cantabria Lectoræ vel Ausciis Galliæ, ut inde communicari potuerit cultus istius S. Meræ quam dedimus xx Julii.

S. Hermolaum hoc die perperam refert Viola Sanctorum, nos cum Romano de eo egimus xxvii Julii.

S. Pantaleonis memoriam hoc die in tot Martyrologiis referri nemo mirabitur, qui meminerit, in codicibus Hieronymianis, tum majoribus tum minoribus, passim signari, nos de eo cum Romano egimus xxvii Julii

^F Raodimium martyrem apud Rhedones nescio unde nobis eruerit Galesinius, ex quo ipsum se accepisse fatetur Ferrarius, qui Rhaodinium appellat; addens se de eo nihil apud alios Martyrologiorum scriptores legisse, quod et ego candide fateor, ut prorsus non capiam quid sibi velit Saussayus dum hoc die ita scribit: Apud Redones in Armorica provincia, seu Britannia minori, natalis S. Radimii martyris, qui pro fidei defensione depugnans, insigni patientia et fortitudine confessionem suam præclare confecit. An ad Rhaodinium reduci possint quæ in duobus Hieronymianis parvis, sub Rioldomi et Rioldani confusionibus expressa sunt, haud facile dixerò. Frustra equidem istius nominis Sanctum apud Armorigo-Britannos diu quæsi, quem alibi reperire nusquam poteram, ne quidem apud diligentissimum Sanctorum, præsertim Gallicorum, refossorem Castellanum. Nata demum suspicio, alterum forte sub corrupto nomine latere, quem mihi alicunde panderet magna Alberti Sanctorum Britannorum collectio, ubi cum Riotismum reperissem, ipsumque Rhedonensem episcopum, ordine septimum, haud dubium mihi fuit quin ipsum tenerem Raodimium seu Radimium: ut sola quæstio superesset, verene ut Sanctus coleretur, quemadmodum eum rotunde appellat Albertus. At dubium resolvit Castellanus, dum eum in suo Martyrologio universalis pag. 1001 solo venerabilis titulo honorat, tametsi, inquit, a Roberto Lingonensi et Sammarthanis Sancti appellatione decoretur. Id certum

A certum est, in proprio Rhedonensi, quod apud nos exstat, anno 1620 excusum, nullam prorsus fieri de Riotismo, multo minus de Radimio memoriam.

SS. Martyrum, quorum numerus Deo est cognitus, qui diversa tormentorum genera sustinuerunt. Primo flagris per omne corpus carcebantur. Secundo ad bestias trahebantur, adhibebantur leones, ursi, pardi et omne genus ferarum, et etiam tauri indomiti, et igne sunt cruciati. Præparabantur hæc omnia adversus cultores Dei. Tertio decapitati sunt. Ita Viola Sanctorum absque ulla positione seu loco martyrii, ut quid velit, prorsus non queat intelligi, nisi hic obscure indicentur Martyres Thebaidos sub Decio de quibus hoc die agimus.

S. Leubarii abbatis Sempariensis memoriam dum seorsim recolit hoc die Ferrarius, et in eodem laterculo SS. Ursum Castrilocensem et Leobarium Senapariensem subjungit, ignorantiam suam nimis quam aperte prodit, nam Sempariensis et Senapariensis idem ipse est Leubarius seu Leobarius, imo Leobatus, de quo hoc die cum S. Urso agitur.

B SS. Nazaria et Celsa in Hieronymianis nonnullis memorata, nomina haud dubie sunt ex Nazario et Celso per amanuensium incuriam aut ignorantiam efformata.

Consecomani in Sicilia reperitur in solo codice Epternacensi, pro quo Richenoviense legit Cosconiani, neutrum absque majori notitia admittendum putamus.

Titus, pro Theophilus in Phrygia, error est in codice contracto reginæ Sueciæ: ceteros aliorum codicum prætereundos potius quam commemorandos censemus: sic Julia, Secunda et Januaria in Corbejensi ex die præcedenti perperam repetuntur.

Himerii alicujus præclarissimi antistitis (episcopi an abbatis nescitur) elogium, Viro sancto dignissimum, concinnavit S. Apollinaris Sidonius lib. 7 cap. 13, quod scriptores nonnulli Trecentis sancto suo episcopo Cameliano, cujus nulla exstat Vitæ historia, aptandum, sed perperam, censuerunt, ut habes hoc die loco suo. Ceterum de Himerio isto nulla usquam, quod sciamus, in Fastis sacris exstat memoria, ut virum quantavis sanctitate eximium, inter Sanctos collocare nobis integrum non sit. Cum vero neque temporis ratio sinat ipsum cum aliquo synonymo confundere, neque de loco aut die obitus quidquam traditum noverimus, id reliquum censuimus, ut saltem aliqua tam insignis antistitis memoria hic notaretur, eo die quo alias cum S. Cameliano confusum diximus.

C S. Philosophus martyr Alexandrinus, hactenus anonymus, sive sub alio nomine Nicetas seu Victor, desumpta ab insigni victoria appellatione, ad hunc diem in Actis nostris remissus ex 1 Maii, is ipse est qui inter Martyres Aegyptios hoc die prædicatur, ut qui præcisam morsu linguam in blandientis impudicissimi scorti faciem expuerit: de quo aliud non est quod hic seorsim referamus.

Galinardum seu Alinardum, ex abbate Divionensi S. Benigni, archiepiscopum Lugdunensem, a xxvi Aprilis, quo apud Ferrarium perperam memoratum invenerant, ad hunc diem, quo anno 1052 mortuus est, remiserunt Majores nostri. Ipsum inter pios mire laudat Saussayus, sed die sequenti, tum in Martyrologio tum in Supplemento pag. 1151 et 1152. Verum neutro

die Sanctis aut Beatis adscriptum novimus. Vi tam ejus edidit Mabillonius inter Acta SS. Ord. Benedictini tomo 6 parte 2, ubi Halinardum appellat, solo venerabilis titulo ipsum exornans.

Paulum et Helladium, tamquam martyres, durissima supplicia propter fidei constantiam perpessos, hoc die anno ipso 252, apud Flaviam Lambrim in Gallæcia Hispaniæ nobis obtrudit Tamayus, miranda Acta contextens, quorum ephrasis partim ex relatis Juliani archipresbyteri Toletani verbis desumpta sit, partim ex epigrammate Ms., quod in vetusto codice Auli Hali invenitur. Hos vero fontes, pessime olentes, jam toties cum stomacho respuimus, ut cramben eandem denuo recoquere pigeat. Habes in Martyrologio Romano ad xxviii Maii Paulum et Helladium qui cum Crescente et Dioscoride celebrantur.

Quintinum Charlartium et Bernardum Oliverium Societatis Jesu sacerdotes pluribus hoc die laudat Raissius in Auctario ad Natales SS. Belgii, ut viros plane apostolicos; de quibus hoc decerpisse sufficiat, quod ambo Victimæ caritatis, juvandis proximis non solum opes ac labores, sed vitam quoque propriam consecraverint: ambo Tornaci peste sublatis anno 1556, atque ea causa conjuncti.

Saxonis episcopi et confessoris, et quidem in Britannia majori, legitur in Bellino editionis Venetæ anni 1498, sed crasso errore, ubi notanda erat Britannia minor, et non Saxon, sed Samson, de quo hoc die agitur. Emendatior est altera Bellini editio anni 1521.

Matthæum eremitam in Martyrologium universale transtulit Castellanus ex Fastis, ni fallor, Ethiopicis, a Jobo Ludolfo editis: nobis aliunde constare debet de talis eremitæ orthodoxia, sanctitate et cultu.

Guicardus seu Guichardus, ex abbate Fontiniacensi seculo xii archiepiscopus Lugdunensis, Beatis adscribitur in Calendario Cisterciensi ab Henriquez, et Bucelino, sed prudentius a Chalemoto memoriæ venerabilis encomio solum decoratur, ubi inter alia asserit, multa ipsum laude digna coram Deo et hominibus peregissee.

F Egidium Villariensem, a Chalemoto die præcedenti signatum, inter Prætermisos ibidem collocavimus, quod et hic facere cogimur, tametsi ab Henriquez et Bucelino Beatis etiam annumeretur.

Manifestatio iconis Smolenicæ sanctissimæ Dominæ nostræ Deiparæ Odigitriæ * ponitur in Menologio Slavo-Russico, e Slavonico lingua Latine reddito a prænobili ac generoso Domino Joanne Gabriele barone de Sparwenfeld. Eadem sacram sub eodem nomine Deiparæ Hodegetriæ CPoli, pluribus illustrat Cangius CPolis Christianæ lib. 4, a pag. 88.

* Hodegetria

Giselbertus abbas Hemmerodensis importune hoc die signatur a Menardo cum titulo Beati: melius Henriquez eum retulit xviii Maii, quo die vide quæ in Prætermissis dicta sunt.

Sancta martyr rore Chione auri amicta (βλεψισσα) consummatur, teste nostro Supplemento ex Mss. Sirmondo Chiffletianis: cui duo accinuntur versiculi. Verum cum ista Sancta aliunde nobis hactenus non innotuerit; satis esse duximus, illius hic meminisse.

Notkerum Labeonem in Supplemento ad hunc diem, ut venerabilem S. Galli monachum suggestit Castellanus, quem Beatum a Murero appellari invenerit.

Commemoratio

A Commemoratio encæniorum templi sanctissimæ Dei Genitricis Mariæ, est in Menologio apud Canisium. Locum determinat Menæa magna excusa, addendo ἐν τοῖς Διζωνεῖων; de quo Cangius CPolis Christianæ lib. 4, pag. 87.

Maria Veneta, tertii Ordinis S. Dominici, relata hoc die ab Arturo in Gynæceo cum titulo Beatæ, eundem servat apud Marchesium in Diario, scriptores citantem qui de ipsa egerint, præsertim Razzius, quo ferme ductore, jam olim inquisiverunt Majores nostri, utrum Venetiis in monasterio Corporis Domini, ubi sepulta fuit, aliqua exstarent venerationis aut cultus monumenta. Ad quorum quæsitæ responsum invenio a R. P. Joanne Baptista Ectoreo, ibidem PP. Prædicatorum Priore, II Decembris anno 1671, non celebrari prorsus ullum de ipsa Officium, ullamve agi memoriam; nec imagines exponi, nec opem ejus implorari, nec patrata miracula, nec gratias per ipsius intercessionem collatas ad sua tempora recenseri. Addit præterea, non solum non honorari Mariæ istius corpus, sed et locum ignorari in quo tumultatum fuerit. Quæ omnia satis ostendunt, nullum ei locum in hoc opere concedi posse.

Claram Siciliæ reginam, Neapoli in S. Crucis cœnobio sepultam, ut Beatam annuntiat Cajetanus in Martyrologio Siculo, quod citat et sequitur hoc ipso die Ferrarius eodemque utitur nomine; eo nempe quo, abdicata Sanciæ reginæ dignitate, appellari ipsa voluit, jam Clarissis sanctimonialibus adscripta. Sanciæ nihilominus, Roberti I relictæ, signant Arturus in Martyrologio suo æque ac in Gynæceo, uti et Hueberus, insigni prorsus elogio eam meritissime ornantes, cui nihil deesse videtur præter Sanctorum honores, quos ei legitime delatos fuisse, necdum invenio; ut in nupera Virorum illustrium Ordinis S. Francisci collectione Flandrica, melius ab omni titulo absteineatur

Alexander Joannis martyr in Ægypto

Petrus, Joannes et alter Petrus martyres, Falezii in territorio Sagiensi

C Jacobus Manfredus confessor, in Italia

Antonius a Leonessa conf., apud montem Oderisium in Apulia

Franciscus a Turribus conf. Compluti in Hispania

Joannes Ruizius conf., in Castella

Onuphrius de Senis, Narniæ in Italia

Petrus de Placentia, ex Ordine Capucinatorum, in Africa

Franciscus Halanus, ex eodem Ordine, Dublini in Hibernia

Item plures alii Capucini, qui pro anno 1625 enumerantur, sanctitatis excellentia et miraculorum gloria insignes

Robertus Siciliæ et Jerosolymorum rex, ut maritus Sanciæ et fautor Ordinis

Sanctimoniales multæ cœnobia Fiscanensis a Danis seu Normannis cæsæ sub littera S. referuntur a

Menardo in appendice altera Martyrologii sui Benedictini, quæ et eodem modo locum habent in appendice Saussayi Sanctorum incertæ diei: at plusculum ausus Arturus ipsas hoc die signavit in suo Gynæceo: nos certiora recepti cultus et festi indicia præstolabimur.

Montesia, ut filia Montesis, de quo in Actis S. Sabigothonis et sociorum, die præcedenti relatis, obiter agitur, inter Sanctas hoc die ponitur in citato jam non semel Arturi Gynæceo. Verum tali auctoritate a nobis non admittitur

Anna virgo, eximiæ auctoritatis et puritatis, in pago Basiliensi prope oppidum Columbariense Beatæ etiam ab Arturo adscribitur.

Pater, mater ac duo filii habentur in Menæo Chiffletiano; de quibus die crastina

XXIX Julii.

Callinici ἐν Γέγγυρæ meminit Menæum Chiffletianum; de quo

XXIX Julii.

Beatrix Nazarethana, de qua hesterno die in Prætermisissis egimus, hic in Florario Sanctorum Ms. refertur: jam notavimus, dicturos nos quid de ea censeamus

XXIX Julii.

Constantinus patriarcha CPolitanus notatur in Menæo Chiffletii; de quo videbimus die XXIX Julii.

S. Anastasii martyris Salonensis translatio celebratur. De eo dicta sunt aliqua dum ageretur de S. Domnio seu Domnino Salonitano episcopo et martyre ad XI Aprilis. Hic vero Anastasius in Romano Martyrologio signatus est XXI Augusti.

S. Serapia non hoc die sed sequenti referenda erat, ast ibi et hic remittitur ad

III Septembris.

Heliam abbatem Antinoi in Ægypto nobis hoc die porrigit Ferrarius in Catalogo generali, ductorem assignans Canisium, in cujus Martyrologii editionibus an. 1573 et 1599 de Helia altum silentium. Rectius adducit Petrum in Catalogo ubi Helias refertur lib. 8 cap. 64 sed pro die XI Septembris. Nihil reperit Castellanus quo satis tuto Sanctis annumeretur: siquid nobis innotescat, quo ei cultus asseri possit, de eo agemus dicta die

XI Septembris.

Dorymedon quidam ex Synnadis, qui martyrium consummarit cum S. Trophimo, occurrit inter elogia de S. Acatio martyre; ut videre est apud nos hac die XXVIII Julii, qua ipsum damus: ubi et hunc Dorymedontem non distinguendum censuimus ab illo, qui signatur in Martyrologio Romano ad diem XIX Septembris, quamquam utriusque tempora, prout ibidem notamus, non convenient. Sed ea, quæ ex incidenti ibi dicimus, dicturi sumus ex professo quæ de ipso invenire poterimus, ad diem

XIX Septembris.

Arduinum Angligenam, non in Anglia sed Ceperani in Campania coli diximus in Prætermisissis ad XVIII hujus mensis, remisimusque cum Wilsono et Ferrario ad XXV Octobris. Dubium interim aliunde subortum est ex historia aliqua ab Antonio Vitaliano Urbini 1645 edita, utrum ad hunc diem non spectaret: quo circa Romam recurrimus, ut certiores inde notitiam obtineremus. Ea vero cum necdum ad manum sit, cogimur et hic rem differre quo eam pridem distulimus; nempe ad

XXV Octobris.

S. Venera virgo et martyr Locrensis, sacris litteris erudita, quæ Euangelium per loca finitima prædicavit, ac sub duobus præfectis cruciata, demum sub Asclepio præfecto gladio percussa martyrium consummavit v Kal. Augusti, hoc die notatur apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ ex lect. eccles. Hieracen. Vita anno 1643 edita est Neapoli sub nomine S. Venerandæ, quæ vulgo dicta Venera, et a

Græcis

Titulo Beati donantur ab Arturo in Marllio Franciscano.

Referuntur ab Huebero in Martyrologio Franciscano qui et in his et in aliis titulo Beati abstinet.

A Græcis ἀγία Παρασκευή, S. Parasceue, nata Hieracii in Calabria in regno Neapolitano, virgo et martyr, ac prædicator euangelica, contemporanea SS. Apostolorum, auctore R. P. Fratre Simone a Spiritu sancto Carmelita excalceato. Vitam quoque sub iisdem nominibus Sanctæ propriis Italice anno 1645 Panormi in lucem dedit D. Franciscus Gravina de Cruyllas; ex Breviario quodam antiquissimo, ut dicit pag. 221, Siculo amplificatam : sed utraque ista Vita rapsodiam potius nugatoriam et fabulosam, quam historiam ullo modo tolerabilem exhibet. Vita insuper libello Italo-Græco Venetiis anno eodem 1645 excusa prodiit, auctore Pantaleone Casano Chiensi. Habemus item duplex martyrium Ms., alterum quidem ex codice Ambrosiano f. N. 112; alterum vero ex cod. Vaticano 1190 : S. Veneranda etiam signatur xxvi

hujus mensis in Sanctuario Capuano typis edito, pag. 524, tamquam apud Galliam passa sub Asclepio præside, quæ fuerit filia Agathonis et Politæ, cum martyrio, quod coincidit cum eo, quod habet Petrus de Natalibus lib. 10, cap. 61 : qui citatur in notationibus ad Martyrologium Romanum die XIV Novembris, quo S. Veneranda ibi refertur. Interim longe intricatissima ac fabulosissima sunt, quæ isti Sanctæ attribuuntur, suo præbitura tempore amplissimam exercendæ criseos, qua summopere indigent, materiem; sive Sanctam ipsam (unicamne an plures?) sive vitæ institutum; sive peragrata loca; sive tempus ac modum, et reliqua martyrii adjuncta; sive Acta Græca, Latina et Italica consideres. Nos proprium ad hoc locum esse arbitramur, quo S. Veneranda inscribitur Martyrologio Romano XIV Novembris

DE SANCTIS MARTYRIBUS MEDIOLANENSIBUS

NAZARIO ET CELSO

ET DE SYNONYMIS EBREDUNENSIBUS FORTE ALIIS

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Cultus Mediolanensium Martyrum apud Latinos et Græcos; elogia.

URbs Mediolanensis, eximiis, quibus nobilitatur, ornamentis toto orbe celeberrima, ductus sibi synonymi primaria, atque Insubriæ totius caput, peculiari quodam ac meritissimo jure gloriari potest suis hisce sanctis Martyribus, apud Latinos pariter ac apud Græcos notissimis. E latinis Fastis illos memorant apographa Hieronymiana apud Florentinium die XIX Junii his verbis : In Med. natalis sanctorum Nazari, Gervasi, Protasi, et Celsi pueri. Et hoc die XXVIII Julii sic habent : In Italia civitate Mediolani, sanctorum Gervasi et Protasi, Nazari et Celsi pueri. Die autem XXX Octobris ita annuntiant : In Antiochia Januarii, Marciani, Nazari, Gervasi et Protasi et Celsi pueri. Ne annuntiationum filum interrumpamus, quæ hoc loco observanda forent, tantisper differimus. Romanum parvum dicto die XIX Junii tradit ista : Mediolani Gervasii et Protasii. Et commemoratio Nazarii et Celsi. Præmiserat die XII ejusdem mensis : Mediolani, Nazarii et Celsi, quorum inventio II Id. Junii; martyrium V. Kal. Augusti.

2 In Adone ad eundem XII Junii hæc leguntur : Mediolani, natale sanctorum martyrum Nazarii, et Celsi pueri. Quo etiam die ejusdem Adonis elogium, mox a nobis recitandum, Usuardus sic contraxit : Mediolani, natalis beati Nazarii martyris, quem Anolinus sub rabie persecutionis, quæ per Neronem excitata est, diu maceratum et afflictum in carcere, cum quo sanctissimum puerum Celsum, quem idem ipse nutrierat, gladio feriri jussit. Horum corpora, ut scribit S. Paulinus, cum usque ad tempora Honorii et Arcadii imperatorum latuissent,

beatus Ambrosius Domino revelante reperit. Quanam ergo veritatis specie neotericus Legendista Gallicus in collectione historica nostrorum Sanctorum ad diem XXVIII hujus tamquam extripode pronuntiat, quod Usuardus. ad XII Junii non fecerit mentionem de S. Celso; sed det alios ipsi socios, qui videri possint ad istum diem, et quorum renovet memoriam ad XXVIII Julii, jungendo ibidem S. Celsum? Nam Usuardus noster disertissime, ut vidimus, ad XII Junii exprimit S. Celsum : die autem XXVIII Julii non meminit de ipso, nedum de sociis : quamquam ejus et S. Nazarii commemorationem in ora codicis Pratensis apponi, inter Auctaria ibidem invenies; de qua re vide etiam observationes ad istum diem; ubi leges, codices quidem nonnullos tunc Nazarium et Celsum repetere; verum hanc eorundem Sanctorum repetitionem longe abesse ab Usuardina simplicitate. Perperam etiam dicit idem Legendista, quod Usuardus ad XII Junii det alios ipsi Sancto Nazario socios; nam socii non sunt Basilides, Cirinus et Nabor, quos tunc apud ipsum legimus : tum quia ponuntur sub alia annuntiatione; tum quia, uti dicitur in observationibus, ex vitiosa lectione Usuardus istos Martyres Romanos Mediolanum transfert. Acta nostra ad eundem diem tu consule. Annuntiatio Romani Martyrologii Usuardina contractior, et obvia est. Alias item recentes præterimus. Notum est Wandelberti hemistichium, quod hoc die panxit :

Quintam Nazarius cum Celso possidet.

3 Ratio nunc habenda elogiorum; quorum illud est præcipuum, quod citatus Ado ex Actis delibavit, atque his verbis expressit : Beati Nazarii pater

Datur elogium

AUCTORE
J. P.

pater Africanus; mater vero Perpetua, a beato Petro apostolo baptizati: ipse vero S. Nazarius a S. Clemente instructus et baptizatus est. Quem Anolinus sub rabie persecutionis, quæ per Nerorem excitata est, diu maceratum et afflictum in carcere, et cum eo beatissimum Celsum puerum*, quem idem ipse nutrierat, gladio feriri jussit. Quorum corpora Christiani furati, quinto Kalendas Augusti sepelierunt foris portam, quæ dicitur Romana, in propriis hortis. Revelabant* autem se beatissimi Martyres quidam Ceratio nomine, cui uxor Fortunata, et per visum monuerant, se occultari propter rabiem persecutionis, quam Nero impius excitaverat. Latuerunt vero usque ad tempora Honorii et Arcadii imperatorum.

* Notkerus
cum beatissi-
mo etc.

* Notkerus
revelaverunt

ex Adone;

B

4 Quos beatus Ambrosius, Domino revelante, reperit. Patefacto autem sepulcro, in quo jacebat corpus S. Nazarii (qui quando passus fuerit, ut scribit S. Paulinus, usque tunc temporis ignorabatur) viderunt sanguinem Martyris ita recentem, qui præsentis erant, quasi eodem die fuisset effusus. Caput etiam ipsius, quod ab impiis fuerat abscisum, ita integrum atque incorruptum, cum capillis capitis et barba, ut videretur eo tempore, quo levabatur, lotum atque in sepulcro compositum. Etiam odore tanto repleti sunt, ut omnium aromatum vinceret suavitatem. Quo levato, et lectica composito, statim ad sanctum Celsum martyrem, qui in eodem horto positus erat, ad orationem sanctus episcopus perrexit, et* transtulit ad basilicam Apostolorum, quæ est in Romana. Inventi autem et translati sunt pridie Idus Junii: festivitas vero agitur de martyrio, quinto Kal. Augusti. Commemoratio etiam* eorum publica et celebris in die SS. Gervasii et Protasii a fidelibus populis frequentatur, et venerabiliter excolitur.

* Notk. addit
utrumque

* Notk. tamen

cum notitia,
cur Sancti di-
versis diebus
colantur.

C

5 Hactenus Adonis textus; quem integrum proferre visum est, tum ut generalis quædam idea Actorum, prout ea vulgo circumferuntur, lectori suggeratur, sequentibus paragraphis subservitura; tum ut inventionis ac translationis, de quibus mox pluribus, prævia quædam detur notitia; tum denique ut hinc elucescat ratio, cur diversis diebus nostri Sancti apud Latinos colantur; nempe xxviii Julii, quo eorum corpora sepulta fuisse traduntur; xii Junii, quo inventa et translata; et rursum xxviii Julii, quo festivitas agitur, et juxta superiorem Romani parvi annuntiationem, dies etiam martyrii: ac denique publica ac celebris eorum commemoratio occasione SS. Gervasii et Protasii, die xix Junii, quasi sociorum, sicut addit Notkerus Adoniani elogii descriptor, synchronon: id quod postmodum discutietur. Leviora quædam ex iis, quæ aliter habet textus Notkeri, notavimus ad marginem textus Adoniani. Cur vero in annuntiatione ex apographis Hieronymianis apud Florentinium SS. Nazarius et Celso die xxx Octobris, et quidem Antiochiæ signentur, nos omnino latet; et cum eodem Florentinio in notis, suspicamur, ne post MARCIANUM et ante NAZARIUM, MEDIOLANI vox desideretur; vel pro voce MARCIANI, restituenda sit alia MEDIOLANI. Sed tunc superest etiamnum difficultas circa diem xxx Octobris; cum apud Græcos colantur die xiv ejusdem mensis; uti planum fiet ex sequentibus.

Veneratio co-
rum publica
apud Græcos,

6 Tunc enim Nazarii, Gervasii, Protasii, Celso nomina inscribuntur Horologio Græco anni 1607; sed in Horologio anni 1601 Nazarius M. solus ponitur. Menologium ex interpretatione Sir-

leti a Canisio vulgatum, his verbis utitur: Natalis sanctorum martyrum Nazarii, Gervasii, Prothasii, et ceteri* sub Nerone imperatore in urbe Roma post consummationem sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, martyrii certamen subierunt etc. Ast in Kalendario apud Genebrardum, Menologio Græcorum Basilii imperatoris apud Ughellum tom. 10 novissimæ editionis, inter anecdota ab Ughello edita col. 275, ac Menæis magnis Græcorum excusis quatuor dicti Martyres simul conjunguntur; quæ Menæa his ipsis aptant versiculos:

Τὸν Ναζάριον καὶ συνάθλους τρεῖς ἄμα
Θεῷ προσῆξε Ναζαρηνῶ τὸ ξίφος.
Σὺν τρισὶ Ναζάριος τμήσῃ δεκάτῃ τετάρτῃ.
Simul Nazarium cum tribus sodalibus
Conjunxit ensis Nazareno cum Deo.

Nazarius decima et quarta tribus additur ense. Patet allusio in vocibus Nazario et Nazareno, cujusmodi allusiones in eisdem Menæis non magno cum lepore pluries recurrunt.

7 Si quis autem videre desiderat Officium sacrum, quo ibidem Sancti honorantur; Joannes Petrus Puricellus historicæ suæ Dissertationi Nazarianæ, anno 1656 Mediolani editæ, illud inseruit cap. 81, ex communicatione, versione Latina atque observationibus nostri Simonis Wangnereckii sibi suppeditatum. Quæ in canone, per Josephum condito ibi dicuntur de reliquiis, infra dabuntur; quod habetur ode nona: Ecclesia universa hodie, Sancti, benedictione quadam perfunditur, hanc solemnitatem vestram celebrando, satis clare significat, publicam eorum venerationem die xiv Octobris tum honorifice celebrem, tum longe lateque extensam fuisse per universam ecclesiam Orientalem; id quod confirmabitur postea ex æde sacra in honorem S. Nazarii CPoli restaurato, ac reliquiis eo delatis.

8 Elogia de nostris Martyribus duo potissimum typis edita, et ex Græco in Latinum conversa circumferuntur; ambo, ut candide loquamur, parvi valoris: neque enim majoris esse possunt, quam sint ipsa Acta, e quibus contracta fuere. Et alterum quidem habetur in Menæis magnis excusis loco superius assignato; alterum in Menologio seu Synaxario Basiliano, jam memorato; utrumque latinitate donatum, quia legi potest, hoc quidem apud Ughellum; illud apud Puricellum locis citatis; et quia puncta quædam in decursu hujus Commentarii ex illis elogiis erunt excerptenda, occasione tum variorum attributorum, quæ Sanctis nostris imputantur, tum ipsorum Auctorum, quæ suo loco ad trutinam revocare conabimur; ideo operæ pretium non duximus elogia ista huc transcribere. Transeamus itaque ad alia, proposito nobis instituto magis accommodata; atque iis, quæ de cultu hactenus collegimus, ejusdem in Oriente et Occidente propagationem supperaddamus.

§ II. Inventio ac translatio a quo scriptæ; quo anno, die ac mense factæ.

Inter omnia, quæ circa nostros sanctos Martyres transmissa ad posteros fuere, antiquitatis monumentis, palmarem meretur laudem inventionis sanctorum corporum, nec non translationis historia; extracta ex Paulino, qui Vitam S. Ambrosii circa annum 411 litteris mandabat; quique narrat

* forte Celsi,
qui

et Officium
sacrum,
E

nec non elogia;
quæ tamen hic
non dantur.

F

Auctoris fides,
munis, di-
stinctio a sy-
nonymo Nela-
no.

A narrat ea, quæ viderat ipsemet; præsens utique, spectator, testis et admirator rerum, quas narrat. Baronius Vitæ S. Ambrosii a se collectæ (quæ habetur ante opera istius sancti Doctoris anno 1616 Coloniz Agrippinæ excusa) subjungit Vitam, auctore isto Paulino conscriptam; ac prius de ipso nonnulla præfatur, quæ compendio contrahimus. Diversum enim fuisse ab homonymo Nolano episcopo, probat Baronius ex utriusque stylo ac tempore contra nonnullos, qui eundem fuisse existimarunt. Inter illos nobis videtur existisse Usuardus ad xii Junii, dicens in sua de nostris Sanctis annuntiatione: Horum corpora, ut scribit sanctus Paulinus etc. Quod ad vitæ institutum pertinet; Fuisse Paulinum nostrum clericum ecclesiæ Mediolanensis, inferioris ordinis, subjectumque Cæsto diacono; eundemque Ambrosii in sacris scriptionibus amanuensem, usque ad ejusdem obitum, ex Ambrosii Vita, quam idem ipse Paulinus scripsit, ibidem notata reperies; factumque postmodum presbyterum, ex S. Isidoro de Viris illustribus seu scriptoribus ecclesiasticis cap. 4; non vero vitæ instituto episcopum, ut ex errore in quibusdam inscribi codicibus, observat ibidem Baronius; ubi plura habentur de Paulinis synonymis. Laudatissimus itaque ille auctor in Vita ista, tum alibi una cum operibus Ambrosianis, tum apud Surium ad diem iv Aprilis edita, rem gestam ita exponit, de ultimis vitæ S. Ambrosii annis agens: Nec diu clementissimæ memoriæ Theodosius imperator susceptis filiis in Ecclesia, et traditis sacerdoti, in hac luce fuit. Post ejus obitum fere triennium supervixit S. Ambrosius.

B 10 Quo in tempore S. Nazarii martyris corpus, quod erat in horto positum extra civitatem, levatum, ad basilicam Apostolorum, quæ est Romana, translulit. Vidimus autem in sepulcro, quo jacebat corpus Martyris (qui quando sit passus, usque in hodiernum diem scire non possumus) sanguinem Martyris ita recentem, quasi eodem die fuisset effusus. Caput etiam ita integrum atque incorruptum cum capillis capitis atque barba, ut nobis videretur eodem tempore, quo levabatur, lotum atque compositum in sepulcro. Et quid mirum? quandoquidem Dominus hoc in Evangelio ante promisit, quod capillus de capite eorum non periret. Etiam odore tanto repleti sumus, ut omnium aromatum vinceret suavitatem. Levato corpore Martyris, et in lectica composito, statim ad S. Celsum martyrem, qui in eodem horto positus est, cum sancto sacerdote ad orationem perreximus. Numquam tamen illum antea orasse eodem loco compertum.

C 11 Sed hoc erat signum revelati Martyris, si sanctus sacerdos ad locum, ad quem numquam antea fuerat oratum, isset. Cognovimus tamen a custodibus loci ipsius, quod a parentibus, illis traditum sit, non discedere de loco illo per omnem generationem et progeniem suorum, eo quod thesauri magni in eodem loco positi essent. Et vere magni thesauri, quas non ærugo neque timea exterminat, neque fures effodiunt, et furantur: quia custos eorum Christus est, et locus eorum aula cælestis: quibus vivere Christus fuit, et mori lucrum. Translato itaque corpore Martyris ad basilicam Apostolorum, ubi pridem sanctorum Apostolorum reliquiæ summa omnium devotione positæ fuerant, cum tractaret episcopus, quidam de populo repletus spiritu immundo clamare cœpit, se torqueri ab Ambrosio. At ille conversus ad eum ait: Obmutesce diabo, quia non te torquet Ambrosius, sed fides San-

ctorum, et invidia tua: quoniam illo vides ascendere homines, unde tu dejectus es; nam Ambrosius nescit inflari. Quo dicto, ille, qui clamabat, obmutuit, prostratusque in terram est, nec amplius vocem, qua obstrepere posset, emisit. Ita Paulinus:

12 Cujus narratio a nobis elucidanda est, nonnullis quæstionibus, quæ ex ea proponi queunt, faciendo satis. Quæres itaque 1. Quo anno inventio ista ac translatio contigerint? Respondeo, constare quidem ex verbis Paulini, ea contigisse post mortem Theodosii magni; verum quo determinate anno contigerint, indictum is reliquit, atque adeo videndum nobis superest, an aliunde individua rei gestæ temporis ratio elici possit. Theodosius imperator, de quo hic agitur, e vita excessit die vii Januarii anno Christi 395 (de qua re videri potest Tillemontius Historiæ imperatorum tom. 5, artic. 84, et nota 58 in Theodosium) sanctus vero Ambrosius communiter obiisse ponitur die iv Aprilis anno 397, prout videre est apud Baronium ad istum annum, et Tillemontium Monument. eccles. tomo 10, articulo 79: et sic præsens factum juxta dicenda mox de ejusdem die, innecclendum esset anno Christi 395 vel 396. Baronius in Vita S. Ambrosii a se collecta, paullo post Theodosii obitum illud accidisse censet, anno videlicet 395; sed hic annus e verbis Paulini extundi non potest, ac proin supponi potius, quam poni eum censemus.

13 Sigebertus in Chronico ad an. 397, Corpora, inquit, Nazarii et Celsi martyrum Mediolani ab Ambrosio reperta et levata sunt: quæ ratio temporis stare non potest juxta dicta, si inventio ac levatio ista contigerit post diem iv Aprilis illius anni; quod paullo post discutietur. Stare autem potest, si quis cum nostro Henschenio in Exercitatione singulari de anno et die mortis S. Ambrosii, ad tom. 1 Aprilis, pag. xxxviii, statuat, quod Præsuliste obierit anno Christi 398, die xvii Aprilis, prout ibidem pluribus probatum lector inveniet; dissentiente Godefrido Hermant in elucidationibus ad Vitam S. Ambrosii, quam Gallice edidit anno 1679, pag. 24. Sed hanc recudere ac dirimere controversiam non est hujus loci, quæ proprie spectat ad diem vii Decembris, quo agendum erit ex professo de ista re, quando S. Ambrosius habetur inscriptus Martyrologio Romano. Dicamus itaque nos cum Paulino, illa post mortem Theodosii magni, et ultimo S. Ambrosii vitæ triennio contigisse.

14 Ex his planum fit, quam sint inepta et falsa, quæ Martyrium SS. Nazarii etc. sub nomine Metaphrastis ad diem xix Junii a Surio vulgatum, nugatorie atque imperite fabulatur: In eos (Nazarium, Gervasium, Protasium ac Celsum intelligit) cum magnus incidisset Theodosius (tunc enim agebat Mediolani, adversus tyrannum Maximum, inquam, decertans) cum accepisset partes sacrarum harum reliquiarum, pro quibuslibet spoliis aut manubiis, aut potius pro quibuslibet armis et munimentis, in urbem detulit regiam; iis, quæ ipse vidit, miraculis confirmatus, et adversus Scythas, socios inexpugnabiles assecutus Martyres. Quot verba, tot apertissimæ falsitates. Hinc etiam erroris manifesti convincitur auctor Martyrii qualisqualis apud Mombrilium tomo 2, dicens sic: Deus... revelavit eorum corpora... imperante... Theodosio imperatore; ubi is una et S. Ambrosius accedentes ad locum etc. Atque hæc quidem ad primam quæstionem, quo nempe anno inventio ac translatio corporum

Quo anno inventio ac translatio ista

E

acciderint inquiritur,

F

correcto nonnullorum errore.

AUCTORIBUS
J. P.
Disseritur

corporum acciderit; nunc ad aliam proveniamus.

15 Quæres igitur 2. Cuiam diei aptandum sit hoc factum, et cuiam mensi? Difficilis ad hoc responsio; neque enim satis solidi quidquam in promptu est, quo ista quæstio decidatur. Rem nihilominus expendere quid velat? Romanum parvum, sicut supra vidimus, inventionem aptat II Idus Junii, seu XII ejusdem mensis, consonante Adonis elogio. Martyrologium Romanum modernum, ad diem x Maii, disertis verbis inventionem nostram isti diei affigit; pro qua Baronius tunc in suis notationibus citat tabulas ecclesiæ Mediolanensis. Sed alium sapientissimi Cardinalis locum non satis cum isto combino: etenim in notationibus ad hodiernum diem XXVIII Julii dicit, quod nonnulli nostros Martyres signent ad pridie Idus Junii: qua sane die, inquit, inventarum reliquiarum per S. Ambrosium solemnitas dies celebrabatur. Apud nos in Prætermisssis ad dictum diem x Maii refertur, quod ista inventio solenni officio celebretur apud Mediolanenses.

quo die ac
mense:

B

16 Quod si sapientissimum Cardinalem conciliare secum coneris, dicendo quod priore loco agat de cultu inventionis solo apud Mediolanenses, quorum tabulas citat; secundo autem, de cultu inventionis, qui fuerit signatus in aliis locis; reponimus, ne vel sic quidem nobis apparere, quomodo ista satis recte subsistant: nam Usuardus nihil notat die x Maii; Usuardus, inquam, genuinus, cujus Martyrologium a nobis editum est: quamquam Molani secunda editio tunc inter adjecta ponat: Mediolani, translatio corporis beati Nazarii, ad basilicam Apostolorum; quæ verba dum tamquam Usuardina profert Puricellus cap. 48, satis prodit, se vel ea transcripsisse ex Molano, vel ex alio exemplari aucto seu interpolato, Usuardum purum ab adjectis ad Usuardum auctariis non distinguens. Idem auctor agens ibidem de die ac mense, quibus potissimum S. Nazarii corpus sit inventum ac translatus; dicit eam celebritatem ab ecclesia Mediolanensi usque in præsens recoli die x Maii. Atque ista translatio notatur isto die in Mediolanensi Missali Ambrosiano, quod typis editum fuit anno 1522.

qui determina-
ri non possunt
ex hodierno
apud Mediola-
nenses cultu.

C

17 Sed non quæritur hic quidnam hodieum fiat, sed quid antiquissimis retro seculis factum fuerit apud Mediolanenses circa diem ac mensem hic controversos; unde sufficiens præbeatur argumentum, quod die x Maii tunc temporis ista inventio vel translatio celebrata apud Mediolanenses sit, ac proin quod isto die illa a S. Ambrosio sit peracta. Sed contra, tantum abest, ut ex antiquitate probari queat, quod ea tunc sit peracta, ut non sine fundamento suspicemur, tunc omnino peractam non esse: nam apud Mabillonium Musei sui Italici tom. 1, pag. 107 memoratur ex bibliotheca Ambrosiana unus ex antiquioribus istius ritus codicibus, qui inscribitur Antiphonarium de universis festivitibus anni circuli Mediolanensis ecclesiæ; cui codici Tillemontius Monum. eccl. tom. 2, pag. 85 sub finem collectionis historicæ de Sanctis nostris, post Mabillonium pag. 109, et ætatem 500 ut minus annorum tribuit; memoratur, inquam, ibi iste codex, in cujus contextu, qui subditur, nullus de agitata hic inventionem aut translationem apex invenitur mense, nedum die x Maii, mense Junio nullus: nullus item mense Julio, nisi quod tunc dumtaxat ponatur die XXVIII Nazarii et Celsi. Sed silentium istius codicis probat nimium, sicut infra dicemus, ac proinde nihil.

18 Itaque quoniam cultus ille, qui nunc agi-

tur apud Mediolanenses die x Maii, nullo antiquitatis sufficientis testimonio nobis probatur, quod olim isto die celebratus ibidem fuerit, nos certe non concipimus, quo pacto ex hodierno isto cultu inferri legitime queat primæva ac vera inventio ac translatio, quasi die x Maii per S. Ambrosium factæ sint; quæ cum adeo antiquæ sint, accommodato tantæ antiquitati documento probari deberent. Nos interim Romani parvi et Adonis testimoniis subnixi putamus inventionem istam ac translationem vere a S. Ambrosio factas esse die XII Junii; præsertim quia Romanum parvum disertissime condistinguit diem inventionis a die martyrii. Accedit eo, quod in Martyrologio apud Puricellum, conscripto, sicut ipse dicit, satis antiquo caractere, secundo Idus Junii legatur: "Mediolano festivitas Nazarii et Celsi martyrum; quando iidem beati Martyres a B. Ambrosio inventi sunt et translati." Puricellus quidem fateri cogitur, quod ista inventio ac translatio die XII Junii quotannis ab Ecclesia Romana fuerit celebrata: sed non admittit propterea, quod illa censerit, hanc tunc a S. Ambrosio peractam fuisse; et dicit, errasse Adonem. Sed cur, amabo, erravit Ado; cur erravit Romanum parvum; cur translationi assignat diem XII Junii; si illam tunc factam fuisse non credidit? Imo vero cur potius eam tunc factam non credidit, quia tunc illam signavit? Cur denique Ecclesia Romana inventionem ac translationem hanc olim celebravit die XII Junii; si illæ tunc non sint factæ?

D
quasi inventio
10 Maii facta
sit:

E

19 Aliam, inquit Puricellus, ob causam, quæ sibi satis congrua et commoda videretur; sicut etiam ecclesiæ nostræ, uti addit, Ambrosianæ quandoque placuit ac placet, ut alicujus Sancti celebritas e proprio sui die transferatur in alienum. Ita ille, ut hisce tricis se expediat, obtrudens id quod est in quæstione, ac veritus ne ex dissonantia Romani parvi seu antiqui cum moderno, errorem Ecclesiæ imputaret. At quid piaculi admisisset, si dixisset, verum inventionis ac translationis diem notari in Romano parvo; quem Martyrologii Romani moderni reformatores forte mutaverint in diem x Maii; quia in eo voluerint se conformare Mediolanensibus; apud quos ea nunc agitur. Certe in verbis Baronii supra citatis habemus universaliter et absque ulla ad ecclesiam Romanam restrictione, quod die XII Junii inventarum reliquiarum per S. Ambrosium solemnitas dies celebraretur. Argumentum autem quod desumere placuit Puricello ex eo, quod alicujus Sancti celebritas etc. nobis favet hic, et contra ipsum pugnat. Dicit quidem quod decimus Maii dies eidem celebritati ab ecclesia Mediolanensi ex antiquissima jugique traditione destinatus fuerit, sed traditio talis mere tantum ab ipso asseritur; non probatur. Et mirum certe esset, si auctor Romani parvi et Ado vel diem a vero ac genuino diversum posuissent, vel verum ignorassent. Antiqua, uti supra vocabatur, Antiphona suo silentio æque obest Puricello quam nobis: imo vero nimium probat: nam quia nullum inventionis ac translationis diem illa signat, sequeretur inde, nullum fuisse. Sed cum hoc argumentum sit negativum; Romani autem parvi et Adonis pro nostra sententia sit positivum, putamus, longe probabilius esse, quod contigerint die XII Junii; donec eruditi Mediolanenses ex idoneis documentis melius nos instruant.

quæ probabilius
contigit
die 12 Junii.

F

§ III. Respondetur ad varias alias quæstiones circa translationem corporum propositas.

Duabus antecedentibus quæstionibus aliæ non nullæ superaddi possunt, circa varia, quæ SS. Nazarii ac Celsi corporum translationem spectant. Quæres igitur 3. An ambo ista corpora a S. Ambrosio ad basilicam Apostolorum translata sint, an solius dumtaxat corpus S. Nazarii? Respondeo, non inepte aut abs re hoc quæri; præbita propositæ quæstionis ansa ex verbis Paulini, cetera satis clare, hic vero ambigue et obscure suam mentem enuntiantis: exposita quippe utriusque Martyris inventione, subindicat quam brevissime, translationem fuisse subsecutam, dicens: Translato itaque corpore Martyris ad basilicam Apostolorum; an corpore unius, et cuius, an utriusque Martyris? Utriusque juxta Baronium in Vita S. Ambrosii a se collecta, ubi illud affirmat: Puricellus autem cap. 154 id negat, qui solum Nazarii corpus eo vult translatum: id quod ibi quidem obiter dumtaxat asserit, pluribus hoc antea conatus probare cap. 48; ubi textum Paulini censet sibi favere; adstipulante, uti vult, ecclesia Mediolanensi, quæ translationem solius Nazarii quotannis celebret, nulla facta mentione translatis Celsi, quem, sicut addit, expresse excludit etiam in tertia lectione matutina.

21 Accedit eo, quod basilicæ Nazarianæ, prout pergit Puricellus, præpositi et canonicorum collegium numquam S. Celsi corpus inter suæ basilicæ reliquias numerarit, nec ipsum tamquam proprium et inquilinum Sanctum coluerit; qualem vice versa eum hactenus colit basilica Celsiana, in eo, uti refert, constructa horti situ, in quo Celsus denique jacuerat. Ultimo tandem loco sententiam suam confirmat testimonio scriptoris Vitæ SS. Nazarii et Celsi apud Mombritium; sed auctoris adeo inepti ac misere fabulosi, ut citari nequam mereatur. Specimen jam nunc parvum dedimus supra, pluribus alias ipsum conventuri. Verum cap. 97 ex antiquo, uti id appellat, Calendario præsentem controversiam iterum tangit, et pro translatione solius S. Nazarii ad basilicam Apostolorum rursus pronuntiat, sed mera usus conjectura, quæ rem nullo modo evincere possit; testimoniis scriptorum etiam nequaquam dirimendam, nisi tanta foret eorum auctoritas et ætas, ut puncto, quod nunc inquirimus, aliquo usque saltem videretur accommodata.

22 Æque quidquam conficitur ex translatione solius S. Nazarii apud Mediolanenses, lectione 3 matutina etc., quæ pro sua sententia coacervat Puricellus: nam cum istæ argutationes sint mere negativæ, et res alioqui positive non probetur ab ipso; ignoscet nobis, si ab ejus parte continuo nos non stemus; quibus apparet probabilius, quod corpus utriusque Sancti nostri a S. Ambrosio in basilicam Apostolorum sit translatum. Atque id putamus erui posse ex verbis Paulini, quæ, uti vidimus, Puricellus sibi vult favere: nam quandoquidem Paulinus prius locutus fuerat cum de S. Nazario, tum de S. Celso, quam attingeret translationem; quid factum de alio corpore si per 70 Martyris non voluerit utrumque sanctum Martyrem intelligi? Sin autem contendis, quod de uno Julii Tomus VI.

dumtaxat locutus sit, dic, amabo, cur intelligendus est de solo S. Nazario, et non potius de S. Celso: præsertim quia hunc postremo loco nominaverat. Ordinarius quippe orationis contextus exigere solet, ut dum nomen aliquod appellativum, quale hic est 70 Martyris, gerit vices alicujus nominis proprii, afficiat illud nomen proprium, quod ultimo loco ac magis immediato præcedit, non illud, quod penultimo ac mediato. Sensus itaque proprius ac naturalis, spectata utique vi verborum, appellat S. Celsum: quamquam videatur Paulinus voluisse vel debuisse saltem sanctum quoque Nazarium intelligere: certe illum ab hac translatione excludere nec voluit, nec potuit: de qua omnino constat ex Monumentis seu Epigrammatibus Christianis apud Janum Gruterum in opere, cui titulus Inscriptionum Romanarum corpus etc., pag. MCLXVII.

23 Ibi quippe producuntur ipsiusmet Ambrosii versus, qui sic sonant:

Condedit Ambrosius templum, Dominoque sacra-
vit

Nomine Apostolico, munere, reliquiis.

Forma crucis templum est, templum victoria
Christi:

Sacra triumphalis signat imago locum.

In capite est templi vitæ Nazarius almæ,

Et sublime solum Martyris exuviis.

Crux ubi sacratum caput extulit orbe reflexo,

Hoc caput est templo Nazarioque domus.

Qui fovet æternam victam pietate quietem,

Crux cui palma fuit, crux etiam sinus est.

Hæc ibi habentur; unde etiam discimus, quæ templi prædicti parte corpus S. Nazarii a magno illo Mediolanensium præsule conditum fuerit. Sed nos ad sæpe dictam S. Celsi translationem redeamus.

24 Ado in suo elogio, quod dedimus superius num. 4, disertissimis verbis fuvet nostræ sententiæ: nam locutus de corpore S. Nazarii etc., mox subdit: Quo levato et lectica composito, statim ad S. Celsum martyrem... sanctus episcopus Ambrosius porrexit, et transtulit ad basilicam Apostolorum... Inveni autem et translatis sunt etc. Quid clarius in rem nostram Præsul Viennensis edicere potuit? Enimvero sive is ad 70 Martyris in Pauliniano inventionis ac translationis historiæ exemplari invenerit additum utriusque (quod in textu Notheri legi, superius indicabamus) sive aliunde hoc hauserit; sive, considerato Paulini textu, sensum illius id exigere judicaverit; plane liquet, ipsum fuisse in illa sententia, quod uterque noster Martyr simul inventus, simul levatus, simul translatus fuerit ad Basilicam Apostolorum: quæ hactenus et nobis apparet probabilior. Ad utriusque etiam Sancti corpus dictam translationem retulit Tillemontius tom. 2 Monum. eccles. pag. 88. Ex dictis sequitur, ut corruiant, quæ auctor apud Mombritium in Vita vere pseudographa obtrudit; quasi vero S. Ambrosius S. Celsum, in eo, quo positus fuerat, loco obtectum reliquerit. Atque hæc circa quæstionem 3 dicta sunt.

25 Nunc autem quæres 4. An, quando S. Ambrosius hæc invenit corpora Sanctorum (verba sunt Puricelli eodem cap. 48) simul etiam libellum aliquem ad eorum capita invenerit, quo descriptum esset ipsorum certamen; sicuti cap. 20, num. 3 S. Syrum vidimus monuisse, ut apponeretur, et sicut appositum jam fuisse legebamus cap. 19, num. 4. Talem utique dubitationem mihi, inquit, Paulinus ipse per ea inject de Nazario

81 verba:

AUCTOR
J. P.

de quo ex Ambrosio constat:

E

sed ipsius etiam S. Celsi, nobis est probabitur.

F

Asseritur alibi, quod libellus apud corpora fuerit reportus:

AUCTORE
J. P.

verba : " Qui quando sit passus, usque in hodie-
" num scire non possumus " Si enim aliquis ejus
generis et argumenti libellus eo inventorum corpo-
rum tempore inventus fuisset; certe fuisset etiam
Paulino ipsi, qui tunc aderat, et omnia diligenter
inspectabat, notissimus; ex eoque sic etiam ipsi
tempus illud Nazariani certaminis ac martyrii fa-
cile innotuisset. Ita Puricellus, melius præsenti-
puncti difficultates sibi objiciens; quam dissol-
vens; uti perspicuum fit ex iis, quæ subdit his
verbis : Sed ne talis quidem conjectura fidem apud
me abrogat iis, quæ cap. 19, ad finem numeri 4 re-
citabam. Ibi siquidem tale certaminis scriptum " ad
ipsorum capita reconditum " (cujus nempe bina,
sicut interpretari licet, confecta fuissent exemplaria,
et unum sigillatim fuisset occultatum prope cujus-
que illorum caput) diserte affirmabatur mansisse
occultum " usque ad diem " revelationis eorum " Se-
quitur ergo etc.

sed quia illi
asserio utitur
apocrypho
testimonio,

B

26 Nunc ad quæstionem circa libellum ad ca-
pita Martyrum positum, et a S. Ambrosio in-
ventum, quo descriptum esset eorum certamen,
nos respondeamus. Dicimus itaque istum libellum
omnino apocryphum, supposititium ac fabulosum
esse; qui obtrusus nobis fuerat a Puricello cap.
19, numero 4, et quem modo citabat superius, ex
testimonio miselli biographi apud Mombrinium;
cujus male feriat historiastri quia nugas pro eo
ac debuit non satis perspectas habuit Puricellus,
id causæ fuit, cur somniis in cerebro istius vel
allerius istiusmodi homuncionis natis adeo mul-
tum tribuat: sed quam id præter æquum ac bo-
num, alias elucescet. Scriptorum vero catalogum,
quem ad confirmationem subnectit ac citat ibid.
Puricellus num. 5, nimirum Græci auctoris
apud Surium, Vincentii Bellovacensis, Jacobi de
Voragine, Petri de Natalibus, ac sancti Antonini,
quid vel tantilli momenti conciliare potest facto,
quod contigisset (si Superis placet) tempore Ne-
ronis, tot seculorum intervallo ab eorum tempori-
bus distante?

silente de hac
re Paulino, a
nobis rejicitur.

C

27 Quanto itaque satius fecisset Puricellus, si
argumenti, quod ex silentio Paulini sibi objecerat,
quodque elevato perperam vocabulo vocat conje-
cturam, vim expendens, exsufflasset imaginarium
illum libellum, sola nullius fidei fabulatoris um-
bratili auctoritate nixum. Atque ut argumenti,
quod ex Paulino accersitur, robur percipiatur;
combinet hæc duo lector, si possit, ut apte inter se
cohæreant. Vidimus, inquit Paulinus, in sepulcro,
quo jacebat corpus, sanguinem Martyris mirabili-
bus cum adjunctis, quæ narrat. Ad hæc, caput
etiam ita integrum... cum capillis capitis atque
barba etc. Vidit hæc, inspexit, perspexit, ac con-
templatus fuit Paulinus; appositus interim ad
eorum capita erat libellus, ut narratur apud
Mombrinium, imo duplex, si interpretationi su-
periori Puricelli credimus; quem S. Ambrosius
invenerit, et quo descriptum esset Martyrum cer-
tamen: et tamen de mirabili isto libello nullus me-
minit Paulinus, adeo omnium rerum, quæ ad S.
Nazarii passionem spectabant, ignarus, ut quan-
do sit passus, usque in hodiernum diem scire se
non posse, candide profiteatur. Credite posteri, et
hæc cum prætenso libello combinate. Circumstan-
tiæ, quibus libellus iste ad capita Martyrum fu-
isse primo positus fertur, alibi infra discuti po-
terunt. Nunc dispiciamus alia quædam, quæ in
translatione S. Nazariiarrantur accidisse.

28 Puricellus pag. 254 scribit, se tres lectio-
nes, pro ista translatione in codice Caroli Andreæ
Septalii habitas, in unicum velut contraxisse; e

qua nos, rescissis aliis, ista puncta excerpimus. D
Erat Nazarius ad tres Moros in horto ante trans-
lationem reconditus... Sed ranae cum clamarent
ultra tres Moros, de præcepto sancti Patris, ulterius
ne clamarent, usque hodie ibi non sunt auditæ.
Cum autem perventum esset ante portam basilicæ
Apostolorum, numquam corpus beati Nazarii intro-
duci potuit. Tunc intelligens beatus Ambrosius ob
reverentiam Apostolorum hæc fieri; a parte poste-
riori basilicæ introduxit, et ibi reconditus est reve-
renter. Tria itaque nobis ex isto codice qualicum-
que, cujus donec nobis antiquitas satis idonea
probetur, non magnæ is apud nos erit auctorita-
tis, experientia doctos, hujusmodi exemplaribus
non fidere; tria, inquam, ex isto codice nobis pro-
ponuntur, quæ huc spectent. 1. Locus primæ S.
Nazarii sepulturæ. 2. Ranarum coaxationi impo-
situm a S. Ambrosio silentium. 3. Corpus S. Na-
zarii ab ingressu portæ basilicæ Apostolorum di-
vinitus prohibitum. De singulis aliquid dicamus
paragrapho proxime sequenti.

§ IV. Loca sepulturæ ac translatio- nis; duo, uti volunt, miracula.

Quæres itaque quinto, qua veritate nitatur
Cognomentum primæ S. Nazarii sepulturæ,
nimirum ad tres Moros, sive ejusdem sepulturæ
locus ita dictus putetur a tribus istiusmodi arbo-
ribus, juxta quas conditus terra sit Sanctus; si-
ve id nomen antea non habuerit locus ille, sed
illa horti pars tunc observari ac nomine notari
cœperit, quando thesaurus adeo pretiosus fuerat
eo illatus: utcumque illi, qui hoc volunt rem
acceperint, judicamus, nullo eam nili fundamen-
to, ex sordida utique apud Mombrinium Acto-
rum cloaca, aut hujusmodi saltem historiastri,
qui sordes exinde suas hauserit, protractam.
Enimvero ista Acta sic habent: Jussit Anolinus
eos duci extra civitatem foras portam Romanam,
in locum, qui dicitur, TRES MOROS etc. Verbis itaque
Paulini, e quibus habemus, quod utriusque Mar-
tyris corpus in horto positum extra civitatem etc.
acquiescamus, nihil supperaddendo, quod melius
non probetur. Sed paucula hæc circa levioris mo-
menti rem dicta sufficiant, quæ proinde nos diu-
tius morari non debet. Cui autem hæc non suffi-
ciunt, consulat Puricellum a pag. 259; ubi tradit,
quod locus iste fuerit in portæ Romanæ suburbano;
quod Carolus a Basilica Petri hunc hortum con-
fuderit cum horto Philippi, citra dubium, inquit,
extra veterem portam Vercellinam sito, ubi nunc
basilica exstat Franciscana, quæ prius SS. Naboris
et Felicis nuncupabatur, et in qua SS. Protasii et
Gervasii corpora divinitus a S. Ambrosio inventa
fuisse, dicit; addit item deinde nonnulla circa
etymon prædicti loci, Tres Mori an Muri, an Mau-
ri? De qua re subdit suam conjecturam. Sed alia
duo puncta, superius a nobis tacta, plusculum
attentionis merentur: duo etenim continent mira-
cula, quæ putantur in S. Nazarii translatione ac-
cidisse.

30 Landulphus senior, de quo pluribus infra,
Mediolanensis historiæ lib. 3, cap. 7, In qua, in-
quit, translatione cum S. Ambrosius adviveret,
quod didicimus * sancto sacerdote Ambrosio im-
perante, super strepentes ranas egerit, Sanctum
testem Augustinum affirmantem lector intellige:

" Cum

Tri: alia, quæ
volunt huc
speciare, pro-
ponuntur.

E

Cognomentum
loci, in quo
sepulta fuerint
Martyres, im-
probatur;

F

uti et miracu-
lum, quod in
translatione
fertur factum.
* Puricell.

A " Cum plurima ranarum murmura auribus religiosæ plebis obstreperent, Sacerdos præcepit, " ut tacerent, et deferrent orationi sacræ reverentiam. Tunc subito circumfusus strepitus " quievit, et usque hodie paludes silent : ita " ut vix aut unquam aliquam ranarum, maxime illo in tempore crepitantem invenisses. " Ita ille in editione Mediolanensi scriptorum Italiæ recentissime excusa, tomo 4, pag. 100, cujus mendosum alicubi lectum correximus ad marginem ex Puricello pag. 255 ; ubi etiam indicat, in suo exemplari Ms., quod habuit, e regione horum verborum in ora marginali adnotatum fuisse rubro caractere : Miraculum beati Ambrosii, quod recitat Augustinus.

Autore Landulpho narrum.

31 At quis non miretur, ista tam confidenter quasi ex tripode dici a Landulfo isto, subtilis fidei auctore, et ista quidem dici ex ipso Augustino? Re tamen vera, inquit Puricellus, nihil tale recitat Augustinus inter opera saltem sua, quæ in præsentem circumferuntur ; et recte ea Puricellus abjudicat Augustino, donec proferatur aliquis ex ejus operibus locus ; unde hoc factum constet : e quibus quia nullum citat vel citare potuit Landulphus, et quia alioqui de multis falsitatibus convincitur, atque adeo nulla ei debetur hic fides, judicamus nos abusuros tempore, si in discutendis super præsentem argumento hujus sancti Patris lucubrationibus operam nostram insumeremus ; præsertim cum de eo nihil prorsus meminerit Paulinus, qui illud longe melius ac certius rescire debuisset tamquam oculatus et auritus testis, quam Augustinus ; neque prætermisisset rem adeo mirabilem mandare litteris. Melius, inquam, ac certius quidquid hujus est historiæ Paulinus, Vitæ S. Ambrosii auctor, rescire debuisset, quam S. Augustinus, cum hujus hortatu ille eam conscripserit, ita incipiens : Hortaris, venerabilis pater Augustine etc.

quod perperam alibi ex S. Ambrosio elicitur, loquente in persona Liberii PP.

32 Arbitratur porro Puricellus pag. 255, quod Landulphus memoria lapsus supposuerit Augustinum pro ipsomet Ambrosio ; ubi plura supperaddit, quæ cogimus in compendium. Profert ibi codicem capituli Metropolitani (intellige Mediolanensis) in quo sic habeatur : Hæc sunt verba B. Ambrosii in lib. 3 de Virginitate ad S. Marcellinum sororem " Frequens sermo est cum plurima ranarum " murmura religiosæ auribus plebis obstreperent, " sacerdotem Dei præcepisse, ut conticescerent etc. Et mox ineptissime sequitur : Fuit ipse S. Ambrosius, qui, cum portaretur corpus S. Nazarii... ad ecclesiam suam ranis coarctantibus silentium indixit : nam S. Ambrosius ibi non loquitur in propria, sed in aliena Liberii PP. persona ; id quod pluribus deinde apud Puricellum invenies probari : et luculentissime illud patet ex toto S. Ambrosii contextu Tandem itaque Puricellus hanc de ranis historiam concludens, recte dicit quidem, quod illa miraculum contineat, multos patratum annos ante, quam S. Ambrosius pompa solenni sacrum Nazarii corpus transferret ad basilicam Apostolorum ; sed minus recte ac fundate mox superaddit : Sic etiam simile illi miraculum dicemus ab Ambrosio postea patratum eo tempore, quo id ipsum transferrebat. Dicit id quidem Puricellus, ac dicent fortasse plures alii, qui, quod volunt, verum esse credunt ; sed non probant.

33 Certe Puricellus miraculum hoc neutiquam confirmat, quando mox interrogat : An enim quidquam repugnat, quo minus Deus per Am-

brosium renovaverit ejusmodi miraculum, quod antea per innominatum illum sacerdotem, a Liberio PP. insinuatam patrasset? Nam inde tantum sequitur, quod miraculum illud tunc fieri potuerit sub S. Ambrosio : id quod nemo sanæ mentis negaverit ; non vero quod re ipsa factum sit ; proindeque inter miracula historice certa locum nos eidem dare non audemus, quia putamus illud apocryphum esse ; cum nihil de eo dicat Paulinus, præsens rerum omnium inspector ; cum tamen is clare agat de clamore energumæni, miraculo videlicet inferioris notæ, quam id, quo de hic egimus. Nullam itaque codex Septalianus, de quo supra, nullam metropolitica Mediolanensis fidem hic facit, nullam meretur ; idque pari jure dicendum nobis apparet circa aliud miraculum ex eodem Septaliano codice, uti supra dicebamus, a Puricello excerptum : nimirum quod, dum perventum esset ante portam Basilicæ Apostolorum, nunquam corpus B. Nazarii introduci potuerit etc. Neque enim laudatus Paulinus crecus aut mutus fuit, qui nihil simile scripserit.

34 Quo autem dicte basilicæ loco S. Ambrosius condiderit illud sacrum corpus, dispiciamus : de qua re juberit audire Puricellum pag. 252 ita disserentem : Nazarii corpore in Apostolorum basilicam translato, dubium esse non debet, quin Ambrosius illud ibi sub altari condiderit, quemadmodum et alias alibi Martyrum reliquias, olim a se inventas, condiderat. Quid, quod etiam in ejusdem basilicæ ac Martyris honorem contexuit epigramma (quod nos supra dedimus num. 23) et ex eo plane constat, Nazarii corpus in capite basilicæ collocatum fuisse. Sed paulo etiam clarius hoc idem fuit nobis indicatum per Carolum a Basilica Petri, episcopum denique Novariensem. Hic enim cum canonicus esset ordinarius basilicæ hujus metropolitane Mediolanensis, una cum sancto Cardinali et archiepiscopo Carolo Borromeo affuerat, omniaque diligenter inspexerat anno mdxlviii, cum sacræ illius templi reliquie recognoscerentur, ac nominatim Nazarii corpus. Itaque in ejusdem S. Caroli Vita lib. 5, cap. 6 reliquias imprimis enumerabat repertas sub altari præcipuo, quod in media tunc erat ecclesia ; et una cum his etiam computabat Apostolorum reliquias, e quibus nomenclaturam huc basilicæ primam obtinuit.

Indagatur quo loco in basilica Apostolorum

12

35 Ex verbis vero, quæ loco citato habet illusterrimus idem episcopus Novariensis, quæque citat Puricellus, delibamus nos ista, quæ potissimum faciunt ad rem præsentem : Sub alio item præcipuo altari, ait, ad caput ecclesiæ constituto... celeberrimi martyris Nazarii, unde præsens nomen ecclesia accepit, reliquias invenimus. Et quoniam adjungit paulo post : Neque enim conjicere potuimus, corpus ex eo tempore motum esse, quo illud Ambrosius condidit ; idcirco nobis valde verosimile est, corpus S. Nazarii isto eodem certo ac determinato loco mansisse, quo S. Ambrosius illud primo collocarat in basilica Apostolorum, et qui jam satis a nobis indicatus est. Sed postmodum sacrum illud pignus una cum aliis reliquiis alio transtulit S. Carolus Borromeus ; sicut postea dicitur. Atque hæc quidem de loco basilicæ Apostolorum, quem primitus nobilitaverint sacræ S. Nazarii reliquie, satis plana sunt ; non autem illa, quæ circa primariam S. Celii depositionem hic nunc quaeremus.

depositum a S. Ambrosio fuisse corpus S. Nazarii.

13

36 Diximus jam, S. Celii corpus una cum corpore S. Nazarii translatum probabilius fuisse a S. Ambrosio

De loco primario, quo corpus S. Celii

14

AUCTOR
J. P.

S. Ambrosio ad basilicam Apostolorum : at nunc investigandum nobis incumbit, ibine, an alibi, et ubi illud fuerit depositum. Puricellus pag. 258, qui censet, illud in eadem, qua inventum fuerat, horti parte relictum et oblectum, sic etiam nunc nihil se ambigere dicit, quin altare protinus illi quoque superstructum fuerit, nec non etiam ecclesia quantocius ibidem in ipsius Sancti honorem constructa. Sed hæc satis inserta sunt, et fere conjecturalia prout ipsius verba id quoque satis insinuant. Parum quoque roboris hisce addi potest ex Carolia Basilica S. Petri historia Mediolanensi, undecim primorum hujus urbis Præsulum Vitas complexa, ubi in Caio, ordine apud ipsum tertio, hæc habet : De puero Celso, nihil apud Paulinum (quod verum est, si de depositione seu sepultura illud intelligas) quod fortasse etiam ab initio diversam sortitus sit sepulturam ; ut Ambrosius illius corpus simul eruere non potuerit. Illius reliquiæ, sub altari majori in ecclesia ejus nomine dicata conditæ, apud nos coluntur ; de quorum translatione annis abhinc circiter quinquaginta quinque memoria est.

post inventio-
nem perman-
seri, ni il-
lud traditur.

37 Quibus verbis allatis Puricellus, interpretem potius agens, quam assertorem, et verba verbis potius accumulans, quam rem suam confirmans, Celsum igitur ibi denique sepultum, ibidemque ab Ambrosio postea relictum, ego, inquit, INTERPRETOR. Ast in rebus adeo antiquis, junioris alicujus auctoris interpretatione nihil quidquam probatur. Quoniam itaque adeo hic obscura et obsoleta sunt omnia antiquitatis vestigia, fateri ingenue cogimur, incompertum nobis prorsus esse, quid de S. Celsi corpore factum fuerit ; an videlicet, postquam illud una cum corpore S. Nazarii transtulerat S. Ambrosius ad basilicam Apostolorum, postmodum ab ipsomet Ambrosio ad locum sepulturæ pristinum relatum fuerit ; an usque post mortem ejus in ista basilica asservatum, ab alio deinde illuc transportatum sit ; et siquidem hoc ita acciderit, a quo et quando id actum fuerit, omnino nos latet. Hoc non latet, quod sanctus Martyr ecclesiam habeat propriam Mediolani ; quod in illa ecclesia sint sacræ ipsius exuviæ sub altari majore ; quod denique sacrum illud depositum pluribus post primam inventionem seculis fuerit translatum : de qua translatione, uti et de ecclesia ratio habebitur inferius. Forsan æque incerta est traditio, quam subdimus ex fide illius, qui eam narrat.

Fertur erecta
pila fuisse a S.
Ambrosio in
horto, in quo
inventum corpo-
ra :

38 Constans vero, teste Puricello, traditio est, Ambrosium quidem ad perpetuam ejus horti memoriam, in quo Nazarium et Celsum invenerat, in eo erigi jussisse pilam parvam, sive altiusculum parietem ; ipsique imaginem Deiparæ Virginis appingi eam, quæ tandem variis illustrata miraculis, et erga cultores suos beneficiis occasionem dedit construendæ illius ecclesiæ ornatissimæ, quæ nunc Deiparæ ad S. Celsum (juxta et prope ejus ecclesiam est) appellatur ; et in qua imago pilaque ipsa, prout loco immota, sub ejusdem altari Deiparæ consistit, perque fenestellam in anteriore altaris parte patentem conspicitur. Atque præter eam pilam separatim etiam intra ejusdem horti spatium constructa fuit ecclesia, quæ S. Nazarii in Campo vocata fuit (cujus meminerat cap. 36.)

ubi et S. Na-
zarii ecclesia.

39 Quocirca satis etiam tunc liquet, Nazarianam ejusmodi ecclesiam illic exstructam fuisse in memoriam et indicium loci, quo Nazarii corpus tumulatum quievisset ad illud usque tem-

pus, quo tandem inventum fuit. E campo autem D potius, quam ex horto, ecclesiæ illi Nazarianæ nomen, ut opinor, ait, indiderunt, ut eam expressius distinguerent ab altera Nazariana in Brolio, quæ tale sibi nomen e translato ad semetipsam Nazarii corpore obtinuit : Brolium enim et hortus apud nostros Mediolanenses synonyma erant, ut ex iis constat, quæ de Brolio jam diximus cap. 37, num. 7. Et cap. 36 num. 5 enumerat ecclesias quatuor, quæ S. Nazarii aut Celsi nomen præstulerint ; ubi quæri posse dicit de quarta, an ea tempore Miroclis, qui fuit præsul Mediolanensis, exstiterit. Sed alia plura, eaque nostro instituto magis accommodata non patiuntur, ut istiusmodi controversiunculis incidentibus nos nimium immisceamus. Interea prius quam Mediolanum relinquamus, non abs re fuerit notare nonnulla quæ cum ædibus ibidem loci nostrorum Sanctorum affinitatem quamdam habent.

§ V. Ecclesiæ apud Mediolanenses Sanctis sacræ.

E

*A*d pleniorē itaque istarum ædium sacrarum notitiam magno nobis adjumento erunt, quæ Puricellus in rem nostram diligenter atque operose collegit. Alia vero ex illis solummodo obiter indicabimus ; alia pluribus deducemus, prout major vel minor rerum sciendarum congruentia id faciendum dictabit. De basilica itaque Apostolorum, a S. Ambrosio ædificata, de qua frequens modo apud nos recurrit sermo, agit cap. 37, ubi de tempore, quo ædificata fuit ; de mutato ejus in Nazarianam cognomento, de situ ; de variis item Sanctis ibidem sepultis, quorum nomina haud transcribo, capp. 59, 61, 63 et 64 ; de incendio antiquissimo, an huic ecclesiæ adscribendo, cap. 67 ; de bonis quibusdam in favorem istius basilicæ anno Christi 1052 a Petriberto, officiali, ut vocatur, ecclesiæ S. Joannis. . Itolani legatis, cap. 88 ; de incendio, quod anno Christi 1075 illam S. Nazarii ecclesiam consumpsit, cap. 93 ; de ejusdem ecclesiæ officialibus cap. 100. Nec vero operæ pretium ducimus, ab ovo hic exponere qua occasione, tempore seculi duodecimi basilica Nazariana recentibus urbis Mediolanensis amplificatæ moenibus inclusa sit ; cum de his consuli possit Puricellus cap. 105.

Varie suggestuntur nomina de basilica S. Nazarii apud Mediolanenses, ser. 12 urbi inclusa,

41 Ibi præterea dicitur, quod basilica Celsiana, itemque altera S. Nazarii in Campo, remanserint extra muros urbis usque ad annum circiter 1550, sub quem annum præsentis ac longe ampliores muri de integro exstrui cœperint a Ferdinando Gonzaga, ditionis Mediolanensis gubernatore. Hinc, inquit Puricellus, conjectare mihi liceat occasionem, qua Galesinius a vero aberraverit, cum in matutina breviarii nostri Ambrosiani, anno MDLXXXII typis impressi, Lectione de SS. Nazario et Celso affirmaret, eorum corpora per S. Ambrosium ex eo loco, in quo diu latuerant, fuisse in urbem translata ; quia nempe translata tunc fuissent in Apostolorum basilicam, et ibi recondita. Basilicam nimirum hanc, muris e medio tandem paucos ante annos sublatis, comprehensam fuisse ; nec iis comprehensum fuisse hortum illum, in quo sepulta Martyrum corpora latuerant ; Galesinius ignorare non poterat.

altera S. Celsi, ac S. Nazarii, nunc inde exclusæ usque ad an. circiter 1550 : unde error Galesinii

A 42 Quippe cum non modo ejus tempore passim exstarent, sed etiam præsentī existentia ejusmodi murorum indicia, et reliquæ. Sin autem præterea ille animadvertisset, ambitum murorum.. Ænobarbiam ante cladem, atque superioribus etiam seculis usque ad ætatem Ambrosii, non fuisse talem ac tantum, sed multo fuisse ætiorum... Quis eundem credat... tam inepte in ejusmodi lectione scribere voluisse, ut ea nihilominus corpora diceret ex eo sepulturæ loco in urbem translata? Etenim tam basilica ipsa, quam locus ille tunc temporis pariter erant in suburbiis, et extra muros urbis interiores; sicut alibi docebam, inquit, et hic repetere jurat... Meo itaque judicio, Galesinius talia non animadvertit; et hæc illi fuit occasio aberrandi. *Puricelli* judicio nos suffragamur; monentes errorem hunc in *Breviario* recognito anni 1635 relictum, juxta hanc observationem corrigi debere. Atque hæc de basilica S. Nazarii hactenus: cujus extra urbem Mediolanensem situs, a *Puricello* assertus, confirmabitur ex tali situ basilicæ S. Celsi; de quo mox in citando instrumento seculi x, et infra num. 47.

B 43 Ne vero quis exstimet, ecclesiam S. Celsi apud Mediolanenses neglectam aut ignobilem fuisse, visum est nunc exhibere, quæ laudatus *Puricellus* in ejus gratiam collegit. Huc conducunt, quæ is pertractat cap. 86, ubi memorat ecclesiæ Celsianæ monasterium et monachos adjectos fuisse a Landulpho, Mediolanensi archiepiscopo: quod qua causa atque occasione acciderit, ex Arnulfo, ut alios ab eo citatos præteream, recenset. Quæ in rem nostram sunt, describimus ex libro ejus primo historię Mediolanensis, quæ novissime edita est inter rerum Italicarum scriptores tomo 4. Ex præfatione eidem a V. Cl. Ludovico Antonio Muratorio præfixa discas, quod patria fuerit Mediolanensis; quod Gregorii VII ætate floruerit, et circiter annum Christi 1085 suam historiam concinnarit, quodque illorum temporum gesta satis accurate exhibeat. Loco itaque assignato, cap. 10 habentur ista: Anno cmlxxx. Jam enim successerat Godefredo Landulphus archiepiscopus, qui propter nimiam patris ac fratrum insolentiam, gravem populi perpressus est invidentiam; . . . conjuratione. . . orta. . . civilis seditio, ac partium est facta divisio. . . Grande commissum est in urbe certamen.

C 44 Videns autem se prægravari undique præsul, nec posse sufficere, discessit ab urbe cum fratribus, relicto patre, qui fuerat jam senex. et viribus imbecillis. Quamobrem ecclesiæ facultates, et multa clericorum distribuit militibus beneficia. . . Et pauculis interjectis de iterato conflictu, et plurima utrimque cæde, patreque præsulis a vernula in lecto transfixo, subdit Arnulphus: Post hæc, et alia multa, inspirante Deo, et interveniente consultu sapientum partis utriusque, nova pax vetera dissolvit odia. . . Præterea sentiens se præsul dispersis facultatibus offendisse ecclesiam, ut clerum leniret ac populum, sancti martyris Celsi fundavit monasterium, multisque ditavit opibus: ubi completo dierum numero, moriens suo quievit in tumulo. Quo autem anno ista fundatio facta sit, disserit *Puricellus*, censens eos proprius ad verum accedere, qui illam innectunt anno Christi 992.

45 Testamenti item a Landulpho conditi, et ex archivo basilicæ Nazarianæ sibi suppeditati fragmentum producit ibidem *Puricellus*, hoc exor-

dio: In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Otto tertius, Dei gratia imperator augustus, anno imperii sui secundo, mense Novembris, Indictione undecima. Ego Landulfus, Dei gratia archiepiscopus Mediolanensis ecclesiæ, filius bonæ memoriæ Ambrosii patris etc. Quibus characteribus chronologicis notatur annus Christi 997. Tum memoratus mox *Puricellus*, contracto in compendium testamenti argumento, istum archiepiscopum abbati monasterii S. Celsi, quod ipsemet construxerat foris (verba sunt testamenti, distincto ibidem characterē expressa) et prope Mediolanensem urbem, ad locum, ubi * antiquitus tres Moros vocabatur; *Puricellus*, inquam, refert, istum archiepiscopum dicto abbati assignasse quædam bona, ibidem sigillatim commemorata, suisque limitibus descripta: qua vero conditione Landulphus id fecerit, paucis accipe ex verbis testamenti, quæ allegare pergit *Puricellus*, et quæ non obscure indicant, S. Celsum magno apud istum fundatorem in pretio fuisse, cujus annuam memoriam solenni affectus erga illum sui testificatione honorare voluit; dum addit ista:

46 Ita faciat abbas ipsius monasterii S. Celsi de rebus, seu redditibus, quibus ex ipsis molendinis, seu rebus ipsis, anniversarium vitæ meæ in festivitatem S. Celsi, honorifice pascat presbyteros illos decumanos, officiales ecclesiarum SS. Nazarii martyris, et Ambrosii confessoris: ubi eorum Sancta requiescunt corpora: et det pro unoquoque denarios tres, et cereum unum etc. Agitur de isto archiepiscopo Landulpho apud Ughellum tomo 4 Italiæ sacræ a col. 134; quem ponit obiisse anno 999, die xxii Septembris; apud *Puricellum* vero variant auctores circa tempus sedis ac vitæ; apud nos denique in *Exegesi* de episcopis Mediolanensibus tomo vii Maii præmissa, hæc habes: Landulfus, sedit annos xviii, menses iii, obiit x Kalendas Aprilis: sepultus est ad monasterium S. Celsi; non videlicet ante annum Domini 997, sicut ex superiore testamento liquet. Cujusnam autem instituti ascetæ locum istum involuerint, et ad quos deinde is transierit, docet *Gabriel Pennotus* Historiæ tripartitæ lib. 2, cap. 26, ubi inter collegia canonicorum regularium in toto dominio et metropoli ducatus Mediolanensis existentia, undecimum ponit S. Celsi, congregationis S. Salvatoris Bononiensis; quod illis concessum fuit a Paulo IV, anno mdxlviii, per suas datas iii Idus Martii. Erat Ordinis D. Benedicti. Ex libro taxarum Apostolicarum

47 Quod *Girimburtus* de Isola, archiepiscopi Arnulfi II, qui Landulpho prædicto successit, camerarius, mortuarium sibi anniversarium in basilica Celsiana quotannis celebrandum instituerit, *Puricellus* refert cap. 87, citans *Gualvanei Flammæ*, ex Ordine Prædicatorum, seculo xiv clari, Catalogum, in quo citatur ejusdem *Girimberti* testamentum... quod factum fuit anno viii imperii Henrici I, de mense Aprilis, Indictione iv, anno videlicet Christi 1021. Inter alia, quæ de isto testamento ibi *Puricellus* habet, illud notatu dignum, quod post plurimum seculorum lapsum accurata ejusdem executio adeo constanter persistit, ut is testetur, se isti anniversario nonnumquam interfuisse una cum præposito canonicisque suæ Laurentianæ basilicæ, cui ab anno 1629 usque ad annum 1656 archipresbyter deserviebat; item secum interfuisse etiam parochos earum ecclesiarum, quæ in testamento ipso nonnuntur, pluribus ibi explicatos. Adde ex Ughello paulo

AUCTOR
J. P.
In testamento
ab eodem con-
dita assignan-
tur bona abba-
ti monasterii
Celsiani;

* forte qui

certa tamen
conditio. De
isto Landulfo
ac monachis
notitia.

f

Mortuarium
anniversarium
in basilica
S. Celsi ac
bona monaste-
rii legata.

AUCTOR
J. P.

paulo ante citato, col. 143, quod Aribertus seu Heribertus archiepiscopus, Arnulfi laudati successor, suo testamento ad abbatem et monachos S. Celsi dat solidos xx. Istius testamenti exordium præfigitur, Chunradus Dei gratia imperator augustus, anno imperii ejus septimo, mense Martii, Indictione II : quibuscum concurrat annus Christi 1034. De isto Heriberto consuli potest nostra Exegesis modo assignata, pag. LXXIV. Legatio bonorum quorundam in favorem monasterii S. Celsi a prædicto Petriberto facta anno 1052, habetur apud Puricellum cap. 88.

Varia circa
S. Celsi eccle-
siam

48 Millimus dicere, quod S. Arialduus martyr, a nobis illustratus ad diem xxvii Junii, anno Christi 1067 ex Ambrosiana basilica delatus sit ad Celsianam ; ut videre est apud Puricellum cap. 91 ; quodque in ecclesia S. Mariæ de S. Celso, in qua ineffabilia miracula . . . et gratiæ contigerint, Deipara virgo spectabilis apparuerit anno Domini 1485 ; de qua re agit idem auctor cap. 128, B per authentica testimonia, publicas tabulas etc. diffuse extensa ; unde etiam confirmantur, quæ supra diximus de situ ecclesiæ S. Celsi extra urbem Mediolanensem etiamnum tunc ; nam ibi dicitur, illa apparitio contigisse in ecclesia S. Mariæ prope et juxta ecclesiam S. Celsi, extra et prope muros Mediolani. Quod ad etymon istius ecclesiæ attinet ; ego quidem suspicor, inquit Puricellus pag. 613, priorem illam (de qua egerat cap. 121) Deiparæ cappellam, circiter annum Christi mcdxxx primis a fundamentis constructam, eo situ dispositam fuisse, ut ex ipsa, et ex propinqua S. Nazarii in Campo ecclesia coaluerit una tantum, quæ deinde Marianæ ad S. Celsum ecclesiæ appellationem obtinuerit.

huc congerun-
tur.

49 In Litaneutico autem triduoano et Ambrosiano, anno 1494 Mediolani typis edito, tertia Litaniarum die describitur processio a S. Euphemia ad S. Celsum, teste ibidem Puricello ; subinde autem a S. Celso ad S. Nazarium in Campo : atque inter huc eundum, dici ait istam antiphonam : Rex Sanctorum, Deus, converte nos ; et in tempore malo non nos derelinquas. Et in introitu ecclesiæ istam : B. Nazarius una cum Celso parvulo meruerunt a Domino coronam perpetuam. Kyr. Kyr. Kyr. Letaniæ in S. Nazario in Campo. Quæ superaddit Puricellus de nomine istius ædis sacræ ; ac cur in Litaniis majoribus festo S. Marci prius ad S. Celsum, quam ad S. Nazarium in Campo procederetur, relecta non sine incommodo eadem via, consulto brevitatis causa pluribus haud prosequimur. De capellaniis a Philippo Maria Vicecomile, Mediolani duce, ad priorem, de qua supra, S. Mariæ capellam a se constructam, adjectis, consuli potest Puricellus citato cap. 121. Nunc decursis iis, quæ pertinent ad primas Martyrum nostrorum translationes, ac loca cum illis connexa Mediolani, tantisper lustrabimus eorum cultum in Oriente ; inde mox regressuri Mediolanum, atque ad alias Italiæ civitates, ut antiqua post primam inventionem ac translationem venerationis publicæ monumenta scrutemur.

§ VI. Veneratio publica et antiqua in Oriente ac Mediolani, nec non in aliis Italiæ locis, ex ædibus sacris ac reliquiis.

Publicam S. Nazarii venerationem in Oriente inclaruissse seculo nono, prioribus etiam seculis ibidem loci frequentatam, liquet ex Constantino Porphyrogenito in avi Vita, ubi sic fatur : Præterea vero etiam triumphalis martyris Nazarii sacram ædem, a multis retro annis non modo collapsam, sed et penitus abolitam, ædificavit, majestate, elegantia ac pulcritudine, priori longe ædificio præstantem. De isto templo meminerunt Baronius ad annum 886 ex Curopalate ; et Can- gius CPolis Christianæ lib. 4, pag. 130. At qua urbis parte, quando, et a quo condita fuit ista ædes sacra, quæ a multis retro annis steterat, postmodum utique penitus abolita, ac restaurata ? Vita apud Surium ad xix Junii, sub nomine Metaphrastis edita, modo vera diceret, recte admodum nos instrueret de præsentis argumento. Ante hanc magnam, inquit, civitatem eis (Nazario, Gervasio etc.) excitat (Theodosius magnus) pulcrum et elegans templum, et in eo sacras Martyrum reliquias deponit. Sed pugnant ista cum tempore quo Sanctorum primum inventæ reliquæ sunt, et eorum nomen pervulgari cæpit, sicut alibi dictum fuit.

Ædes sacra S.
Nazario CPoli
non a Theodo-
sio magno ædi-
ficata:

51 Paulo verosimiliora et magis cohærentia tradit Puricellus cap. 81, cui vetus . . . hæc basilica . . . videtur ea fuisse, quæ olim a fundamentis constructa fuerat in honorem ac reverentiam Nazarii, Gervasii, Protasii, et Celsi, quando sacræ ipsorum reliquiæ nostra, inquit, ex urbe Mediolano CPolim allatæ fuerunt. Quod quidem si non Theodosii senioris, certe saltem Honorii et Arcadii, filiorum ejus, et proximorum in imperio successorum, quin etiam superstitis Ambrosii tempore factum esse, constanter hoc etiam loco, ait, crediderim : sicut etiam superiore illo capite 49, num. 10 credebam. Credenti illud Puricello non contradicimus ; et istius rei probabilem verisimilitudinem nobis facile persuaderi patimur ; cum in Canone Græco superius allegato mentio habeatur ista reliquiarum valde honorifica, quam ex supra citati interpretis versione huc transcribo. Ode itaque 6 sic habet.

sed forte tem-
pure Honorii
et Arcadii.

52 Sanari nulla arte idoneis corporum morbis, tu, per divinam, o martyr Nazari, gratiam, remedium attulisti : ac omnibus porro, qui ad veneranda lipsana tua appropinquant, eximie fragrans unguentum, ebullitione quadam subministras. Et ode 8, Antiqua, inquit, Roma, tua prædicat certamina, o multarum palmarum victor Nazari : ait Nova Roma (seu CPolis) canit tua prodigia, per sacras reliquias tuas, quas possidet, inter fideles perpetrata. Et mox : Ritu fontis unguenta gratiæ profundens divinus ille Nazarius, invitat omnes, qui ad eum religiose confugiunt, ut hauriant ex se lucem atque munditiam mentis. Quæ hic inserta vides de antiqua Roma, tamquam certaminum palæstra, discutientur infra. Neque porro refragabimur credere, in aliis quoque Orientis locis publicum, de quo

Reliquiæ S.
Nazarii CPoli
celebres : unde
culus fortasse
ad alia Orien-
tis loca propa-
gatus.

A quo agimus, cultum viguisse; quoniam adeo solenniter CPolis, Orientis caput, aliis in eo locis præluxit; et viguit forlasse Antiochiæ, si non sit mendosa annuntiatio ex apographis Hieronymianis ad diem xxx Octobris, superius allegata, et expensa.

53 At nunc ad Occidentem transeamus, visuri quo pacto post inventa ac translata a S. Ambrosio nostrorum Martyrum corpora, deinde lapsu temporis eorundem cultus ad varia Italiæ loca fuerit diffusus: quæ tamen non prius lustrabimus, quam ubi exposuerimus, quanto venerationis studio apud Mediolanenses æstimatissimorum sibi Sanctorum memoria floruerit. Ac de annua imprimis cleri Mediolanensis processione ad ecclesias, in quibus condita sunt corpora SS. Nazarii et Celsi, tractat Puricellus cap. 51: quam solennitatem jam tum ab initio incepisse affirmat, citans Landulphi senioris Chronicon Mediolanense lib. 1, cap. 3; ubi sequentia ista leguntur: Accidit, ut dum quidam dux Gothorum extraneæ gentis, nomine Ruilus, illos (sacerdotes Mediolanenses) in festivitate SS. Nazarii et Celsi, et ad silentium polite ornatos, et cum episcopo (S. Ambrosio) gradientes, inopinate supervidisset, non illos tantum sacerdotes, sed episcopos credidit, et affirmavit, dicens:

54 "Certe cum ego fere totum orbem terrarum jussu Valentiniani imperatoris circumvedi, et vidi, inquirens usum et mores ipsorum, maxime et religiosorum episcoporum; numquam tamen tanto stupore et tam ineffabili admiratione obrigui. " Qui videns et admirans hæc, parum subsistit: tandem abiit, secum mirans, quæ viderat. Et subjungit mox Puricellus: Clerus nempe metropolitanus apparatu pompæque solenni quotannis in eorum Martyrum natali festivitate procedebat ad basilicam Apostolorum, in qua siquidem corpus Nazarii collocatum esset; sicut etiam postera die procedebat ad ecclesiam S. Celsi; quia nimirum pariter illius corpus ibidem requiesceret. Prior tamen ea processio longe solemnior erat. Landulphi istius senioris Chronicon, sub titulo Mediolanensis historiæ nuper editum fuit inter Rerum Italicarum scriptores, tomo 4; e qua editione prolatum modo textum delibavimus. Istius auctoris maculas ac vitia delegit et castigat V. Cl. Ludovicus Antonius Muratorius in Prolegomenis, pag. 49; unde non videmus, quam vel tenuissimæ fidei micam chronicaster ille ineptus et absurdus facere possit ad præsens argumentum, eo præsertim, quod et scriptor sit imperitus et sublestæ fidei: et cum vixerit seculo xi, quidnam de re, quæ contigerit seculo iv, satis apte et accommode nobis persuadere is possit?

55 Præsertim quia non in eruditione tantum ecclesiastica ineptit Landulphus, sed in ipsarum etiam rerum narratione, quæ non multis seculis aut annis ante ejus tempora contigerant, uti ibidem habes pag. 50. Quamquam vero solennis ista apud Mediolanenses processio sub prima, quibus Sancti nostri innotuerunt, tempora a Puricello sic non satis probetur; credibile tamen nobis est, hæc aut similia publicæ erga Sanctos adeo sibi charos venerationis obsequia a piis Mediolanensibus non fuisse prætermissa, quibus eorum apud Deum gratiam ac patrocinium sibi demereri possent, et inventum apud se tam mirabili ac spectabili Dei manifestatione thesaurum quam religiosissime et decentissime cohonestare. Ad posteriora tempora

spectat Quarto Kalendas Augusti processio ad S. Celsum; de qua Puricellus cap. 97 pag. 467. Translationem S. Nazarii seculo xi profert Puricellus cap. 90, ex auctore Vitæ S. Arialdi, his verbis: Arialdus itaque, ex decumanis canonicis, coepit cum Landulfo tacite seminare inter clericos et laicos urbis, quæ foris (in oppido Varisio interserit Puricellus) prædicaverat in aperto. Cumque translatio beati Nazarii a cunctis clericis et civibus devote celebraretur, etc. Porro de dicto auctore egerat Puricellus cap. 64. num. 26. Consule etiam apud nos Commentarium de dicto Sancto ad xxvii Junii. De anniversaria autem translatione auctorem hic loqui, et non de prima, tunc temporis celebrata, quando S. Nazarii corpus primo inventum est, recte censet contra Ripamontium: sicut eodem cap. 90 ex ejus verbis a Puricello citatis cederi potest. In Actis ecclesiæ Mediolanensis a S. Carolo Borromeo conditis et Lugduni editis anno 1683. part. 7, pag. 1012 inter litteras pastorales dicitur: Festis diebus huic urbi et diocesi propriis, ut divi Ambrosii... Nazarii, Celsi... anti-quæ populi hujus devotionis memineris; qui vigiliis et processionibus, frequentioribus precibus, et pietatis exercitiis eos dies agebat; ejus exemplo, ad eorum Sanctorum cultum religiosius exciteris.

56 Porro quod S. Nazarius jam inde a primis inventionis suæ annis summa cum veneratione cultus fuerit, et apud principes personas singulari in honore habitus, illud argumento est, quod Serena, magni Theodosii neptis, et Stiliconis uxor, eam basilicæ partem, qua istius sancti Martyris conditæ fuerunt reliquæ, Lybicis marmoribus ex voto adornaverit, teste Tristano Calcho in Historia Mediolanensi lib. 3, ad annum 404: qua de re tale refert exstare epigramma:

Qua sinuata cavo consurgunt tecta recessu *,
Sacræque crucis flectitur orbe caput,
Nazarius vitæ immaculabilis, integer artus,
Conditus exultat hunc tamulo esse locum:
Quem pius Ambrosius signavit imagine Christi.
Marmoribus Lybicis fida Serena polit,
Conjugis ut reditu Stiliconis leta fruatur,
Germanisque piis, pignoribus propriis.

De hoc epigrammate pluribus agit Puricellus cap. 58; et noster Jacobus Sirmondus in notis ad Ennodium a se editum pag. 57 illud memorat.

57 His de religioso Sanctorum nostrorum apud Mediolanenses cultu ita expositis, nunc ad alia Italiæ loca progrediamur. S. Ambrosius misit S. Paulino episcopo Nolano reliquias S. Nazarii: qui piissimus præsul summa cum veneratione illas admisit, atque in ecclesia Nolana S. Felicis reposuit. Rem gestam Poemate 24 canit ipsemet his versibus:

Hic et Nazarius martyr (quem munere fido
Nobilis Ambrosii substrata mente recepi)
Culmina Felicis dignatur et ipse cohospes,
Fraternisque domos privatis sedibus addit.
Ejusdem quoque Sancti lipsana collocavit in Fundana, quam ædificabat, basilica; prout liquet ex epistola 12 ad Severum; ubi inter versus circa reliquias eidem epistolæ ab ipso inspersos, occurril in hoc pentametro

Martyr et illustris sanguine Nazarius.

58 Cujus etiam sacra pignora apud Brivianos deposuit S. Gaudentius, episcopus Brivianus: nam post enumeratas quorundam aliorum Sanctorum, quas habere se dicit, reliquias, Post istos, inquit; habemus Gervasium, Protasium, atque Nazarium,

AUCTOR
J. P.

Serena S. Nazarii apud Mediolanenses lipsanarum locum adornavit

* Sirm. regressu.

S. Paulinus, episcopus, Nolanus S. Nazarii reliquias collocavit in ecclesia Nolana et Fundana:

S. Gaudentius apud Brivianos; capiti a sibi vendicant Triventini; reliquias ad S. Zenobium missas.

AUCTOR
J. P.

D

Nazarium, beatissimos martyres, qui se ante paucos annos apud urbem Mediolanensem sancto sacerdoti Ambrosio revelare dignati sunt: quorum sanguinem tenemus gypso collectum, nihil amplius requirentes; tenemus enim sanguinem, qui testis est passionis. *Ita sanctus ille sermone 17, secundum ejus editorem et illustratorem Paulum Galeardum, canonicum Brixianum (qui opera illa vulgavit Patavii anno 1720) habito paulo post annum 397. Porro de vitreis et figlinis vasculis, quibus martyrum sanguinem fideles solebant colligere, consuli potest Paulus Aringhus Romæ subterraneæ lib. 3, cap. 22. Ughellus Italiæ sacræ tom. 2, col. 1073 Cathedralis, inquit, ecclesia Tridentina vetustæ ac nobilis structuræ, Divis tutelariis Nazario et Celso martyribus dicata est; ubi eorum pretiosa capita in argentea theca asservantur, olim a quodam Tridentino episcopo Mediolanensis patriæ, S. Ambrosii temporibus illuc translata, constans est civium patrumque eorum memoria, præter monumenta ejusdem ecclesiæ; sed Tridentinus episcopus anonymus, patrum memoria, monumenta mere dumtaxat nominata, non autem probata, quam parum probare possunt rem adeo antiquam! Carolus Bartholomæus Piazza in Hemerologio Romæ Christianæ et gentilis ad hunc diem xxviii Julii, ad S. Joannem in Fonte esse eorum reliquias memorat, donatas, si ipsi credimus, ab ipsomet S. Ambrosio. Sed antiquiora pro ista donatione testimonia desideramus. De sacris lipsanis Nazarii et Celsi ab isto præsule ad S. Zenobium episcopum Florentinum missis, agitur apud Surium in ejus Vita ad diem xxv Maii; sed in nulla ex tribus Vilis apud nos ad eundem diem a pag. 52 datis, hoc invenio; quod tamen habet Razzius Italice, de Sanctis ac Beatis Tusciæ pag. 80 ex Vita S. Simpliciano adscripta.*

Adicula SS.
Nazario et
Celso Ravenna
extructa a
Galla Placidia.
Quid Ticini,
Beneventi, ac
Placentiæ?

60 Ravennæ Sanctos nostros haud fuisse ignobiles, conficitur ex eo, quod Galla Placidia Augusta, primo Ataulfi, deinde Constantii conjux, ac Valentiniani imperatoris parens, Divis etiam Nazario ac Celso elegantissimam extruxit ædiculam, in qua sepeliri voluit. . . Parietes præclaro marmore undique incrustati, pavimento ipsaque ædiculæ testudo, vermiculato opere pulcherrime exornata; quibus omnibus non solum interfuit, sed præfuit, teste Hieronymo Rubeo Historiæ Ravennat. lib. 3, ad annum 449. Ticini quoque inclaret fama S. Nazarii, utpote quem S. Ennodius, ejusdem urbis episcopus, seculo sexto incunte clarus, et a nobis illustratus ad diem xvii Julii, carmine celebravit. Exstat Beneventi sacra ædes S. Nazario dicata, olim monasterium monialium (hodie antiquitate consumptum) quod Pelagius PP. ad religionem Gregorii magni, tunc temporis diaconi Cardinalis, suppressit, et monasterio S. Mariæ ad Olivulam perpetuo adjunxit, et annexuit, sicut legere est apud Marium de Vipera in suo Catalogo Sanctorum ad hunc diem xxviii Julii; ubi assignatur ipsi ritus duplex. Placentiæ denique SS. Nazarii et Celsi ecclesiam invenies apud Petrum Mariam Campi, Historiæ Placentinæ parte 3: ut videre datur in indice ecclesiarum, qui dictæ parti subnectitur. Retiquum est, ut propagatam in aliis extra Italiam locis publicam Martyrum venerationem prosequamur.

§ VII. Sancti in aliis per Occidentem locis præsertim in Gallia celebres ex reliquiis, et ædibus sacris, etc.

Auctor sermonis in natali sanctorum martyrum Nazarii et Celsi, qui sermo attribuitur S. Ambrosio, atque inter opera ejus habetur in editione quidem Coloniensi anni 1616, tom. 5, a pag. 70, ubi est ordine sermo 14; in Parisiensi autem anni 1586 est ordine 93, et habetur a col. 917; auctor, inquam, istius sermonis, de quo suus post recurret disserendi locus, scripta reliquit ista: Beatum... Nazarium martyrem Christi sancta Mediolanensis ecclesia licet totum corpore secum retineat, et mundo tamen totum in benedictione transmisit. Hæc est enim sanctorum Martyrum gloria, quorum etsi per universum mundum seminetur in cineribus portio, manet tamen integra in virtutibus plenitudo. Sacræ itaque S. Nazarii exuvie quaquaversum dispersæ. De Oriente et Italia jam id diximus; nunc vero de aliis, quibus id accidit, locis sermonem instituemus; quo non illius dumtaxat, sed sancti quoque Celsi veneranda lipsana transmissa sunt, ne ipsa quidem Africa ab hoc sacro thesauro exclusa, sicut quidam voluit; sed dispiciamus an satis recte.

Sacræ exuvie
quaquaversum
transmissæ a
S. Ambrosio.

61 Nam episcopi Afri ob persecutionem Wandalicam relegati in Sardiniam anno, sicut ponit Tillemontius in historica collectione nostrorum Martyrum, tomo 2 Monumentorum eccles. pag. 88; anno, inquam, 508 poposcerunt benedictionem, id est reliquias aliquas sanctorum martyrum Nazarii et Romani; prout planum fit ex S. Ennodio lib. 2, epist. 11. Audiantur ejus verba: Quod tamen directis ad filium nostrum H. diaconum literis speratis, beatorum martyrum Nazarii et Romani benedictionem poscentes, fidelibus non negamus. Accipite veneranda patrocinia invictorum Militum. Locum hunc notis illustravit Sirmondus antea memoratus; ubi inter alia recte observat, epistolam hanc ab Ennodio quidem esse scriptam, sed pro Symmacho; cujus etiam nomine inter alias ejus epistolas legitur in antiquis collectionibus. Ita ille; qui et per H. diaconum opinatur intelligi, Hormisdam, qui diaconus erat Romane Ecclesiæ.

ad episcopos
Afros in Sar-
dinia exules

62 Hanc reliquiarum communicationem Tillemontius quoque tribuit Symmacho; non Baronius, qui in notationibus suis hac die xxviii Julii tum illam tum epistolam adscribit Ennodio Ticinensi: sed Baronius, ne secum is pugnet, facile ex Baronio explicabis, eundem et secum simul ac cum aliis conciliaturus; nam ad annum Christi 504 statetur quidem, illam epistolam, tametsi inter scripta Ennodii Ticinensis reperiatur, dicendam tamen potius esse Symmachi PP., sed quæ ab ipsius diacono Ennodio, nomine Symmachi PP. scripta fuerit. At parum nostra interest, hanc controversiunculam pluribus discutere: aliud punctum ac palmare quidem se nobis offert circa istas S. Nazarii reliquias, nostrine an allerius synonymi censerī debeant.

Symmachus
PP. militi re-
liquias S. Na-
zarii,

63 Nostrī atque hodierni eas esse Nazarii, censuisse Baronium ac Tillemontium, satis perspicue constat ex eorum textu; hujus quidem in citata collectione; illius autem in notationibus. Puricellus

qui tamen no-
lis probabitur
videtur

A *lus cap. 68 est in alia sententia; quam nos quoque tamquam probabiliorē amplectimur, his verbis ab ipso expositam: Quoniam igitur epistola hæc vere vel a Symmacho Papa, vel ipsius nomine ab Ennodio scripta fuit.... Propterea sacræ illæ martyrum Nazarii et Romani reliquiæ ab eodem Symmacho, vel ipsius nomine ab Ennodio missæ sunt, nec aliunde quidem, quam ex urbe Roma. Quocirca tales etiam S. Nazarii reliquas, ego sane crediderim, non Nazarii fuisse nostri, qui ne miles quidem fuit; sed illius, quem postea cap. 75 videbimus Romæ passum, vereque militem fuisse, Martyrologii etiam Romani testimonio; de quo mentionem faciemus etiam nos inferius alia occasione. Nunc pergamus cum Puricello:*

B *64 Quod si quis a me, inquit laudatus jam sæpe auctor, pariter requirat, quisnam fuerit alter item ille martyr ac miles, nomine Romanus, cuius itidem reliquiæ ad episcopos illos missæ sunt; ego quidem illum responderim non alium fuisse, quam eum, de quo Martyrologium pariter Romanum quinto Idus Augusti sic habet "Romæ S. Romani" militis, qui in confessione B. Laurentii compunctus, petiit ab eo baptizari: et mox exhibitus, ac "fustibus cæsus, ad ultimum decollatus est." At de isto Martyre plura nobis dicenda reservamus ad diem ix Augusti, quo inscribitur Martyrologio Romano. Nobis interim probabilior apparet sententia Puricelli, quod videlicet Nazarius ille, cuius sacra lipsana ad episcopos Afros transmissa sunt, non fuerit noster hodiernus, sed vel supra dictus Martyr iste, vel alius synonymus Romæ passus: 1. Quia lipsana ista Roma missa, et a Symmacho quidem PP., ut fatentur ipsimet, qui sunt in contraria sententia: hodierni vero Nazarii lipsana eo directa fuisse, non scimus. 2. Quia ista, de quibus hic controversia est, lipsana missa sunt simul cum reliquiis martyris Romani, Romæ passi. 3. Quia sub invictorum militum nomine missa; quales duo isti Martyres exstiterē; noster vero Nazarius non item.*

C *65 Quod mirum certe nobis accidit, Baronium non observasse; neque ipsum Tillemontium, alibi sæpe plus æquo lynceum, hic autem adeo parum oculatum; qui nostro quidem iudicio Nazarium istum militem cum nostro synonymo hodierno confuderunt. Nobis, inquam, longe probabilior apparet ista sententia; certam quippe non audemus illam dicere; etenim quandoquidem nostri Nazarii reliquiæ a S. Ambrosio quaquaversum dispersæ sunt, quid vetat, eas Romam ab eodem præsule mitti facile potuisse vel ad S. Gelasium huius nominis I, vel ad Anastasium II, Symmachi in cathedra S. Petri decessores; et vero invictissimi milites in sensu satis usitato ac proprio, quamquam in significatione metaphorica, vocari possunt quilibet Martyres, qui præliantes prælia Domini, gloriosam victoriæ coronam fuso pro fide sanguine reportarunt. At de his plus satis. Nunc alia nos vocant loca.*

Reliquias SS. Nazarii et Celsi Parisiis honoratas fuisse.

66 Sacra Nazarii ac Celsi pignora jam inde a Childeberti I, Francorum regis temporis in Gallia honorata fuisse, colligitur ex Pragmatico seu regio diplomate, quod legitur apud Aimoinum. lib. 2 Gestis Francorum, cap. 20; et in quo rex iste ita loquitur: Ego Childebertus rex .... cœpi construere templum in urbe Parisiaca prope muros civitatis.... in honore S. Vincentii martyris; cuius reliquias de Spania apportavimus; et tum aliorum Sanctorum tum Nazarii et Celsi pueri.... reliquiæ ibi dicuntur esse con-
Julii Tomus VI.

secratæ. In fine autem instrumenti huius apponitur: Datum quod fecit mensis Decembris die sexto, anno XLVIII, postquam Childebertus rex regnare cœpit. Templum illud S. Vincentii, nunc est S. Germani Pratensis Parisiis, cuius abbatiam fundavit idem rex. Sanctio pragmatica prædicta refertur a Baronio ad annum 561; quo apud Pagium num. 8 impetitur tamquam Aimoino intermixta, supposita atræ interpolata.

67 Habetur tamen part. 1, pag. 1 collectionis documentorum ad faciendam fidem eorum, quæ in historia regiæ abbatie S. Germani Pratensis, Lutetiæ Parisiorum anno 1724 Gallice edita, narrantur; apposito et anno 558. Consuli post super hoc regio diplomate Mabillonius Annalium Benedictinorum tomo I, ad annum 555, ubi diploma illud vir rei diplomaticæ apprime gnarus obiter approbat, nihil morari se dicens effutias quasdam, quas critici recentiores in hoc diploma obijciunt etc. Nos litem hanc non decidimus, sed ulteriores harum tricarum discussionem relegamus ad eos, quibus et plus abundat otii, et quorum id magis interest. Propius enimvero huc spectat, quod ex S. Droctovei abbatis olim S. Germani Pratensis Vita, a nobis edita ad diem x Martii habemus pag. 39: ibi nimirum inter aras quatuor, in ista S. Vincentii ecclesia contentas, et a S. Germano consecratas, illam, quæ ad occidentem, Domino in honore SS. Gervasii et Protasii, et Celsi pueri, sanctique Georgii martyris consecravimus idem S. Germanus, qui uti ibidem dicitur in annotatis, anno Christi 558 ipsam illam consecravimus ecclesiam. Nihil hic de S. Nazario dici, miramur.

tempore Childeberti I, conficitur ex diplomate ejus.

68 De domno Nazario martyre Christi occasione unius ecclesiæ, quam Leontius episcopus Burdegalsis in ejus honorem ex sacello ædificarat, est apud Fortunatum libro I epigramma 10, his verbis concinnatum:

Epigramma Fortunati super ecclesiæ S. Nazarii a Leontio Burdegalsi, ep. condita.

Culmina conspicui radiant veneranda Nazari,
Cujus membra solum, spiritus astra tenet.
Semine terrigeno terrenis usibus exors
Immortale bonum pulvere natus homo.
Nil carnale volens, sed Christi præmia poscens,
Sanguine de proprio victima digna Deo.
Hæc tibi templa sacer devota Leontius offert,
Majoremque suam hinc cupit esse domum.
Illic prius angusto fabricata est machina gyro,
Quo neque tunc poterat plebs veneranda capi.

F

Dejectamque solo rursus fundavit ab imo,
Et dedit hæc quæ nunc amplificata placent.
De Leontio isto consuli possunt Sammarthani in archiepiscopis Burdegalsibus; dum nos interea temporis, quid de aliis Galliarum tractibus eruderandum supersit, expendere perginus.

69 Magna ibidem apud Aduenses seu Augustodunenses veneratione S. Nazarium honoratum antiquitus fuisse, illud argumento est, quod ecclesia ibidem cathedralis sub ipsius nomine, haud dubie tamquam Sancti tutelarioris, jam a decem circiter aut amplius seculis dedicata sit; in cuius favorem exstat diploma apud Sammarthanos in episcopis Aduensibus a Ludovico Pio imperatore directum ad Modoinum ejusdem sedis antistitem: in quo dicitur, quod antecessores reges Francorum ecclesiæ S. Nazarii martyris, cui .... ipse Modoinus præest, sub suo nomine et defensione .... consistere fecerunt .... Data xi Kal. Augusti anno Christo propitio II imperii domini Ludovici piissimi augusti, Indictione VIII; qui characteres temporis concurrunt cum anno

qui apud Aduenses quoque claruit; uti constat ex diplomatibus,

auctores
J. P.

Christi 815. Aliud ibidem habetur diploma Caroli Calvi regis ad Alatum Augustodunensem episcopum, in gratiam ejusdem ecclesiae datum; in quo illa vocatur sedes matris ecclesiae, quae est constructa in honorem S. Nazarii martyris.... Data III Nonas Julii, Indictione VIII, anno IV, regnante Carolo, gloriosissimo rege; sed sextus Caroli annus, qui transpositis litteris numeralibus forte hic legi debet, concurrit cum Indictione VIII, et anno Christi 815. Aliud insuper ibi diploma reperies, quod Jonas, ejusdem cathedrae praesul, ab eodem Carolo Calvo pro sua ecclesia impetravit.

basilica cathedrati, moneta, ac reliquiis.

70 Apud Launoium in opusculis de Lazari, Magdalenae etc. in Provinciam appulsu cap. 8, pag. 95 citatur auctor, qui superiori post ipsum seculo vixerit, atque haec scripserit, quae ex Launoio transcribimus: Basilica major et antiquior mater et cathedralis in honore Dei ac beatorum Nazarii et Celsi martyrum fundata exstitit. Auctor ille hic meminit etiam de S. Celso; sed in Notitia episcopatum Galliae qua Francia est, apud Andream Chesnium inter Historiae Francorum scriptores tom. I, pag. 65, ubi sermo est de templis cathedralibus ac eorum patronis, seu Sanctis quorum nomine dedicata sunt, Augustodunensi dantur Lazarus ac Nazarius, non autem Celsus. Anno 1713 prodiit liber Gallico idiomate editus de Vitis sanctorum Patronorum, Martyrum et episcoporum Augustodunensium; qui a pag. 106 de nostris Sanctis agit, Vitam et panegyrum eorum pertexens ex Ennodio episcopo Ticinensi, et sermone inter opera S. Ambrosii edito. Liber ille eo a nobis hic citatur, ut pateat SS. Nazarium et Celsum hodieque ibi haberi in summa veneratione; cum intitulo, qui dictae panegyri praemittitur, patroni dioeceseos Augustodunensis vocentur. De moneta Eduensi antiqua, cusa sub S. Nazarii effigie obiter meminit Saussayus ad XXVIII Julii; et pluribus ad diem VI Novembris, ubi sic habet; Augustoduni Eduorum adventus et susceptio sacrarum reliquiarum S. Nazarii martyris, ejusdem ecclesiae cathedralis antiqui tutelaris: in cujus nomine concessio sibi a Christianissimis regibus Carolinae stirpis monetae cudendae jure, numismata illa, quae hodieque supersunt, ipsamet ecclesia pridem signavit.

C Et vero apud Chesnium loco mox citato, Vidi, inquit dictarum Notitiarum collector, monetam argenteam sic inscriptam "Moneta S. Nazarii" et ex alia parte "Aedua civitas" Neotericus Legendista Gallus ad XXVIII Julii de nostris Sanctis agens, observat quod ecclesia Augustodunensis S. Nazarii non sit amplius primaria, sed quod ipsam dignitatem cesserit ecclesiae S. Lazari Bethanici. In Breviario Eduensi, anno 1534 typis edito, SS. Nazarius et Celsus, ab ipsa vigilia incipiendo, celebrantur valde solenni ritu cum Octava: et in oratione dicitur populus.... sub tantis.... patrociniis.... constitutus. Joannes Rolin, episcopus Eduensis et Cardinalis, inter statuta synodalia anno 1468 praecipit observare eorum festum, abstinendo ab omni opere servili; uti videre est apud Edmundum Martene Thesauri novi anecdotorum tomo 4, col. 519. Et ibidem inter alia ejusdem ecclesiae synodalia statuta tam nova quam vetera, col. 475 dictum fuerat: Festa... Nazarii et Celsi martyrum.... injungantur solemniter observari.

§ VIII. Sancti alibi in Gallia honorati; Ebredunenses synonymi probabilius ab hodiernis distincti; miraculum: reliquiae infra Nannetas in Britannia minore S. Nazarii incerti; punitus earum contemptor; Nazarius Vercellensis.

Idem, quem modo citavimus, Legendista Gallus memorat, extensum esse cultum in dioecesi Parisina; et quod ad S. Celsum attinet, dicit, quod factus fuerit in particulari titularis unius parochiae archidiaconatus de Josas versus limites archiepiscopatus Carnotensis, ab Celsi nomine appellatae S. Ceouls, et corrupte S. Sous; quod geographi etiamnum amplius deformaverunt, notando Cinq-Sols in suis mappis. Antiqui parochiae tituli appellant S. Cheours. At videtur illa amisisse nomen et cultum nostri sancti Martyris, postquam Guilielmus de Lamoignon, primus in supremo senatu praeses, factus territorii dominus, vocari eam jussit Courson vel Launay-Courson. Quod ultimum compositum loco inditum esse a fine seculi XVII, tradit Castellanus in suo Supplemento, pag. 697: ubi alias etiam ponit nominis Celsiani metamorphoses, notans S. Celsum insuper esse dictum S. Esceux, apud Augustam Ausciorum (Ausche) quae est metropolis in provincia Auxitana Galliae; et S. Soux in Bituricensi provincia; et in territorio Josacensi (le Josas) in dioecesi Parisina: cui loco nonnullae ex ejus reliquiis allatae Parisios dederant nomen; uti refert ex Aimoino, seculi X scriptore; sed locum ejus non indicat. At nunc ad Biterrensem ecclesiam pergamus; ubi nonnulla se offerunt, scitu non indigna ad argumentum quod tractamus, et satis ostendunt, Sanctos nostros ibi aliquid singulare habuisse.

72 Officium proprium habere Sanctos nostros, notatur in apographo, quod servamus, ex antiquo Breviario Ms. Biterrensi. In instrumento conventus episcoporum, anathema dicentium in invasores ecclesiae Biterrensis, quod editum legitur ex chartario Biterrensi apud superius assignatum Edmundum Martene, apposita ad marginem instrumenti nota temporis circa MXC, habentur ista: Quidam illustris vir, et sanctae operationis largus effector... nomine Atradulfus, et uxor sua nomine Garsindis contulerunt Domino Deo et sanctis martyribus Nazario et Celso Biterrensis sedis ecclesiae, pro suorum et omnis genealogiae suae peccatorum redemptione, et aeterna adipiscenda beatitudine, contulerunt in quadam nostri episcopatus villa Tortilias dicta ecclesiam ejusdem villae cum suis decimis et pertinentiis, et cum omnibus ad eam jure pertinentibus, et omnem alium alodem suum, quem in illa villa, supra scripta, et in ejus terminio habere videbantur etc.

73 Hinc de antiqua Sanctorum apud Biterrenses veneratione certiores reddimur. Ne Provinciam in Gallia indictam relinquamus, Cemilienses et Nicienses Celsum et Nazarium patronos habent, sicut notat noster Antonius Macedo in Divisio telaribus orbis Christiani, pag. 162. Dicendum etiam

D

Sanctorum veneratione

E

in variis Galliae

F

locis.

A etiam nobis est, quid sit sentiendum de sacris lipsanis sanctorum Martyrum, an nostrorum an homonymorum duntaxat, apud Ebredunenses in Delphinatu Galliae; item de S. Nazario in territorio Nannetensi Britanniae minoris; sed sancto denique pariter synonymo Martyre Vercellis in Sabaudia.

74 Ab Ebredunensibus itaque reliquiis exordiamur; de quibus Baronius hoc die in suis notationibus ita loquitur: Translatæ sunt etiam in Gallias Ebredunum; sed ob frequentes barbarorum incursiones (puta seculo 5) jam oblivione sepultæ, ac iterum inventæ, occasionem dederunt, ut Gregorius Turonensis de Gloria Martyrum cap. 47, rerum gestarum inscius, existimaret dictos Martyres Ebreduni in Gallia esse passos, secutus fidem cujusdam apocryphi. Multa paucis verbis hic affirmat Baronius, quæ nobis, salco meliore iudicio, non videntur eadem facilitate, qua afferuntur, probari posse. Etenim bona sapientissimi Viri venia, quaerimus 1. Unde constet, reliquias hasce Ebredunenses esse SS. Nazarii ac Celsi Mediolanensium, et non potius synonymorum Ebreduni passorum? 2. Quæ de translatione Mediolano Ebredunum, ac oblivione ibidem et deinde de intentione proferuntur, quid sunt nisi mera conjectura, ex isto eodem supposito concepta, quod apud Ebredunenses sint reliquiae hodiernorum nostrorum Martyrum? Nullo enim vero indicio id prodit Gregorius Turonensis: imo potius prodit contrarium: nam paulo ante in eodem capite signate egerat de corporibus SS. Gervasii ac Protasii Mediolani sepultis; ac paucis interjectis pergit ad corpora SS. Nazarii ac Celsi ad Ebredunenses spectantia. Quod studio eum fecisse, cur credibile non sit ne quis putaret, eum in posterioribus agere de synonymis istis Mediolanensibus, sicut in prioribus de Mediolanensibus egerat? Uid est, rectius sane utrumque Martyrum par synonymum, de quo hic controversia est, Gregorius distinguit.

75 Proferamus et expendamus ejus verba: De sancti vero Nazarii, ac Celsi pueri artibus, quos apud Ebredunensem Galliarum urbem passos lectio certaminis narrat, ipsa corpora et ita clam, propter paganorum insecutionem, sepulta sunt, ut in tempora secutura oblivioni darentur. Quæ cur nostris Mediolanensibus aptari debeant, imo vero quomodo possint, adeo nos non assequimur, ut non concipiamus potius, qua veri specie, artus ac corpora, ibidem, uti suadet ex textu, sepulta (namque mox narrat Gregorius, super hæc sepulcra mirabile illud contigisse, quod paulo post ex ipso enarrabimus) qua, ut iterum dicamus, veri specie tanta reliquiarum massa pertinere queat ad hodiernos nostros Martyres, tum propter dicta de sacris eorum exuviis quaquaversus per orbem transmissis; tum propter dicenda sequenti paragrafo de statu corporum ipsorum Mediolani? Neque ex eo, quod verba illa, ex Gregorio mox producta, habeantur sub eodem titulo ac capite cum iis, quæ præmiserat ibidem de sanctis Mediolanensibus Gervasio et Protasio, inferas ibi etiam agi de Nazario ac Celso Mediolanensibus: nam præter illa, quibus modo hanc objectionem præteximus, contra est, quod Theodoricus Ruinartius in notis ad hunc, quem supra dedimus, Gregorii a se editi locum observat, ista sub alio capitis titulo in Mss. haberi; quæ proinde conjuncta simul ac confusa forsitan postmodum fuerint ab aliquo imperito, qui uti priores Sanctos, sic etiam nostros ibidem ordine posteriores, omnes in ejus idea Mediolanen-

ses, ad unum idemque caput revocarit.

76 Utrumque hæc nostra se habeat conjectura; lectio certaminis, quatenus Sanctos, de quibus Gregorius Turonensis, apud Ebredunensem Galliarum urbem passos narrat, nobis nec est apocrypha, nec erit, quamdiu talis non probatur: præsertim cum Ado Mediolanenses hodiernos ab Ebredunensibus clarissimis terminis distinxerit ad diem XII Junii: postquam enim tunc annuntiationem suam exorsus esset a Mediolanensibus, illam Ebredunensibus sic concludit: Sed et Nazarii et Celsi, quos duos passos fuisse apud Ebredunensem urbem, antiquitas memorando celebrat. Poteratne Viennensis præsul clarius, distinctius atque expressius secernere alterum ab altero utrumque hoc synonymum Martyrum par? Cur igitur nos illud confundamus? Neque moramur hic Sammarthanos, qui inter episcopos Ebredunenses de Artemio referunt, quod reliquias SS. Nazarii et Celsi, repositas a S. Ambrosio eorum corporibus, pro sua ecclesia ab eodem impetravit; et citantur Ebredunenses tabulæ, quæ illud circa annum 392 conjiciant: sed in notissima editione opera et studio Dom. Dionysii Sammarthani V. Cl. Congregationis S. Mauri, Ordinis S. Benedicti præpositi Generalis, Lutetiæ Parisiorum anno 1725 regis typis ad tertium usque totum protecta, col. 1055 melius nostra quidem sententia dicitur Artemius. in ea ecclesia reliquias SS. Nazarii et Celsi martyrum Ebredunensium collocasse etc. Sed ut ad Baronium redeamus, videri possunt, quæ pro nostra sententia objicit illi Puricellus cap. 49, ubi Baroniana proposita, nostram etiam ex Adone confirmat. Codex itaque Usuardinus Bruxellensis, dum Martyres Mediolanenses ab Ebredunensibus synonymis non distinguit (prout conficitur ex dictis inter Auctaria ad Usuardum nostrum die XII Junii) in hoc a nobis probari non potest, sed reprobari debet potius, in eadem utique confusionem lapsus.

77 Age vero, quoniam quæ Ebredunenses istos Martyres spectant, in Prætermisssis apud nos, a die XII Junii ad hodiernum remissa sunt, nunc referamus rem mirabilem ad eorum sepulcra gestam, quam Gregorius Turonensis sic memorat citato cap. 47: Referre erat solitus vir ille, qui de supradictis Sanctis (Gervasio ac Protasio) quæ præfati fuimus, enarravit, natam fuisse super hæc sepulcra pirum arborem, et fecisse quemdam pauperem hortulum in hoc loco, qui hanc arborem concludebat. Verum cum poma juxta morem tempore debito ferret, quicumque exinde infirmus, qualibet segetudine detentus, pomum mordicus decerpisset, mox ablata infirmitate convalescebat: unde magnum quæstum pauper ille habebat. Sed cum se revelantes Martyres, arborem incidi jussissent, pauper ille in magnis fletibus prorumpens, incidi arborem non sinebat.

78 Quo remoto, succisa piro, basilica miro opere ædificata est: in cujus etiam altari beati Genesii Arelatensis martyris (de quo agit cap. 68) reliquiae venerantur. Tantaque pauper ille fide prælatus est, ut sacerdotium in hac ecclesia deinceps promoveretur. Porro vir ille, ex cujus ore Gregorius miram hanc historiam didicit, et cujus solius fide tota ejusdem veritas nititur, appellat ad præcedentia, quæ ibi habentur de SS. Gervasio ac Protasio reliquiis; sermo quippe quadam vice de his, quibusdam religiosus est habitus etc. Et quæ super his, addit Gregorius, quodam (ex viris nempe illis religiosis) referente audiv

NOTOR
J. P.
sed Ebredunenses ab Mediolanensibus videntur diversi;

E

ad eorum sepulcrum

mi a contigisse memorantur.

AUCTORE
J. P.

audivi etc. Atque hæc quæ circa sacras Nazario-
rum synonymorum exuvias satis diffuse disserui-
mus, non parum juvabunt, ut, quantum fieri po-
terit, notitiam aliquam saltem confusam hauria-
mus circa Martyrem cognominem, cujus reliquiae
depositæ fuerint in quodam vico apud Nanneten-
ses in Britannia minore; prius vero quam tran-
scribamus quæ Gregorius Turonensis de illis nar-
rat toto capite 61 de Glor. Martyrum; præmitte-
mus notitiam loci; et paucula alia, quibus historię
ex ipso narrandæ tempus illustrari possit, deinde
assignabimus.

Nazarij alicu-
jus reliquiae in
territorio
Nannetensi

79 Ruinartius in notis ad citatum caput, Lo-
cus, inquit, ille infra Namnetas hodieque no-
men retinet S. Nazarii; ubi præter parochialem
ecclesiam prioratus exstat monasterio S. Albini
Andegavensis subjectus: cui præfuisse abbatem
tempore Gregorii Turonensis, colligitur ex ipsius
verbis, quæ producemus. Quisnam porro sit ille
Nazarius, cujus ibidem reliquiae exstiterint; an
Mediolanensis, an Ebredunensis, an Lauresha-
mensis seu Romanus (cujus ultimi, corporis trans-
lationem, factam a Chrodegando, episcopo Me-
tensi, dedimus ad diem XII Junii, pag. 514) an
denique synonymus Martyr Vercellensis, de quo
agemus paullo post, divinare non lubet. At quis-
quis demum sit, existimamus nos non abs re fa-
cturos, si hoc loco non excludamus exemplum di-
vinæ vindictæ adversus reliquiarum ipsius im-
pium contemptorem: nam si alicubi est, hic certe
locus est de ista re agendi: quia facile ad unum ex
istis Nazariis, quos nunc illustramus, spectare
potest. Gregorius itaque Turonensis eam sic nar-
rat: In territorio quoque urbis Namneticæ, in vico
quodam supraalveum Ligeris, beati Nazarii reliquiae
continentur. Igitur quodam tempore homo devotus
baltheum ex auro purissimo cum omni apparatu stu-
diosissime fabricatum, super altare basilicæ illius
posuit, orans, ut in causis suis Martyris virtus di-
gnaretur adesse.

quarum impi-
us contemptor
punitus refer-
tur

80 Quo recedente, Britto quidam ex satelli-
tibus Warochi Britannorum Comitum, et primus
cum eo adfuit, ablatoque violenter apparatu bal-
thei, ipsum quoque baltheum repetiit; renitente
presbytero ac dicente: Dei res hæ sunt, et ad
reficiendos pauperes sancto Martyri sunt conlatæ,
ne famem pessimam patiantur, qui huic templo
fidei devotione deserviunt: unde tu potius ali-
qua huc inferre, non auferre debebas. Non mol-
livit hominis avari animum abbatis illius prædi-
catio: sed potius succensus, minari ei cœpit, ac
dicere: Nisi sine mora refuderis baltheum, ma-
nu mea interimeris. Tunc victus abbas, speciem
super altare, quo sancta teguntur pignora, con-
locavit, dicens: Et ipsam, quam petis, reicul-
lam: si metus de virtute Martyris nullus est,
aufer. Erit enim, ut confidimus, de vestigio ju-
dex, si ea auferre præsumpseris. At ille nihil
metuens, abstulit, jubens sibi equum ante ipsam ba-
silicæ porticum præparari. Cui ait sacerdos: Nullus
umquam in hoc loco equum præsumpsit ascendere.
Da quæso gloriam Deo, et honora Martyrem, ne mali
aliquid patiaris.

ex Gregorio
Turonensi.
* alii equo,
• apud Ruinart.

81 Ille vero mandata negligens sacerdotis,
ascenso in atrio sancto equite *, ubi egredi ve-
nit, percusso ad portæ limen superius capite, ad hu-
mum testa disrupta corruit, manibusque suorum
deportatus, ut tugurium cujusdam pauperuli,
quod erat proximum, est ingressus, protinus spi-
ritum exhalavit. Quod Warochus audiens, et
res, quas hic abstulit, restituit, et de suo pro-

prio multa contulit, pavore perterritus. Ita Gre-
gorius Turonensis hoc factum exponit; quod, si-
cuti observat hic Ruinartius, contigisse putant
tempore belli, quod anno dxc commotum est. Vide
Gregorium Historiæ Francorum lib. 10, cap. 9.

82 Vercellensis nunc Nazarius superest martyr;
qui cum aliunde totus nos lateat; ne prorsus late-
re orbem pergat, videtur hic etiam locus opportu-
nus ipsum, qualiscumque demum sit, hagiophilis
exhibendi. Epitaphium civ. Vercell. (id est civi-
tatis Vercellensis) profert Gruterus supra cita-
tus, pag. mclxix, de Sarmata presbytero composi-
tum; quod dictum Martyrem nobis manifestat. Sic
sonat:

Vercellensis
Nazarius
datur ex epi-
taphio,

Discite qui legitis, divino munere reddi
Mercedem meritis, sedes cui proxima sanctis
Martyribus concessa Deo est, gratumque cu-
bile,
Sarmata quod meruit venerando presbyter acto
Septies hic quinos transegit corporis annos,
In Christo vivens auxiliante loco:
Nazarius namque pariter Victorque beati
Lateribus tutum reddunt, miritisque coronant.
O felix, gemino meruit qui Martyre duci
Ad Dominum meliore via, requiemque me-
reri.

E

At nunc ad nostros Martyres Mediolanenses rever-
tamur.

§ IX. Corpus S. Celsi translatum
seculo x; inventum ac reposi-
tum seculo xvi: S. Nazarii in-
ventum, inspectum, ac translatum
solenni pompa a S. Carolo Bor-
romæo seculo item xvi.

Corpus S. Celsi ad ecclesiam, quæ Mediolani
est, cognominem, a Landulpho archiepiscopo
pluries superius memorato translatum esse, re-
fert Puricellus cap. 86; idque solenni pompa, ma-
gnoque fidelium concursu, quin etiam non sine com-
provincialibus episcopis, in hoc ipsum adseitis con-
tigisse memorat; rei gestæ fidem faciens ex car-
minibus, quæ Alciati ac deinde Fontanæ beneficio
salva sint; quasque eundem Fontanam suas inter
observationes, catalogo Ms. archiepiscoporum
Mediolanensium adnotatas recensuisse in ipsomet
Landulpho testatur. De Andea Alciato meminimus
in Commentario prævio S. Arialdi mart. ad diem
xxvii Junii pag. 280, num. 7. Quisnam vero sibi
videatur esse Fontana iste, eodem edisserit capite
Puricellus. Nunc subdo carmina, quæ apud ipsum
his constant verbis:

Corpus S.
Celsi seculo 10
translatum
fuisse,

Eximium hæc Celsi corpus complectitur ara,
Quem pia Nazario mater sub rure Cymelli
Obtulit, ad cæli pariter qui scanderet arces:
Morte obita, longum pariterque jaceret in
revum.

Ambrosius tandem hos separe * post condidit
ambos,
Nazarium apportans alio, Celsumque relin-
quens.

* id est sepa-
ratim

Secula Landulfus donec post plurima præsul,
Vatibus adseitis, vicinisque undique turbis
Lætitia summa studio et certantibus omni,
Transtulit, atque locum divinis usibus aptura
Ipse

A Ipse lubens struxit, miroque decore paravit.

Pos. ann. CMLXXVI.

84 *In rure Cymelli respicit poeta ad vulgata Acta, de quibus post agetur. An S. Ambrosius transferens corpus S. Nazarii. corpus S. Celsi simul non transtulerit, jam disputavimus. Vatum nomine intellige episcopos. Adi Puricellum super hac voce; uti et super verbo struxit, id est instruxit, in melius reformavit; vel pro antiqua ecclesia, quæ antea ibi stabat, ampliorem a fundamentis ibi exstruxit Landulphus. Annus 976, rei gestæ testis, non cohæret cum Exegesi nostra superiore loco citata: nam secundum ibi jam dudum dicta, ordinatio ejus primum incidit circa natalem Domini anno 978. Ab antiquioribus ad recentiora tempora dilabitur Puricellus cap. 136, quo quid circa S. Celsi corpus acciderit, exponit: nimirum quod sacrum Martyris corpus anno Domini 1521 sub primaria ecclesiæ suæ ara repertum sit, ac ritu solenni iterum in ea repositum; citans librum Ms. ex archivo monasterii Celsiani, in quo contineri ait sequentem memoriam, quæ ad verbum excerpta sit e libro cujusdam personæ, huic potissimum Sancto devotæ, et cujus sint hæc verba.*

85 Anno Domini MDCXXI, die xx Aprilis, abbas seu commendatarius ecclesiæ S. Celsi fecit fodere subtus altare majus: et inventum fuit corpus S. Celsi, et tria vasa, in quibus erant de sanguine ipsius Sancti, et de reliquiis Apostolorum, et SS. Fidei, Spei, et Charitatis. Die xxviii supra dicti mensis et anni dictus abbas fecit reponere corpus et reliquias cum maximo honore in altari majori sancti Celsi, presentibus domino Ruphino, archiepiscopi vicario, et scholaribus S. Mariæ, et multitudine magna populi. Et etiam ego Ambrosius Brasca, et Joannes Baptista filius adrerarius. Et de hoc factum fuit instrumentum; a Puricello diligenter admodum, sed frustra quæsitum. Deinde interjectis nonnullis aliis ad hujus, de quo agimus, facti confirmationem, subdit majorem de isto Ruffino, qui cognomento Belingerius fuerit, notitiam, inveniendam apud ipsum pag. 640. Illa vero, quæ interjecta dicimus, hujus sunt argumenti.

86 Pergit ibi ulterius rei veritatem stabilire ex eo, quod in prima ante Francisci Petrarchæ librum anno 1494 Mediolani excusum, et sibi commodato datum, candida chartæ pagina, quæ impresso libri initio ex adverso respondet, librisque, dum consueuntur, anteponi solet, conscripta caractere perantiquo, secundum idioma eo tempore majoribus, inquit, nostris usitatum, hæc verba legantur; quæ tunc absque dubio credendus est ad posteritatis memoriam dominus ejusdem libri (sicut sæpe fieri solet) adjecisse; quæ nos ex Italico ita Latine reddimus: Jesus MDCXXI, die xx Aprilis, hora XXI dominus reverendissimus episcopus Alexandriæ (ita verto vocem Lisandria, quæ est in textu, nunc vulgo Alessandria, in ducatu Mediolanensi) abbas S. Celsi quæri jussit in dicta ecclesia. Invenit corpus S. Celsi; ac multæ etiam aliæ reliquiæ diversorum Sanctorum, varia genera inventa fuere subter dictum altare S. Celsi. Facta fuit maxima solennitas in dicta ecclesia. Credo vere, quod isto die venerint plus quam his centum mille personæ ad videndum illud benedictum corpus sanctum. Et subscribitur: Io. Antonius da Rò. Hæc ibi. Subinde sequitur, teste eodem Puricello, in eadem pagina, eodem, ut ipsi videtur, vel saltem persimili caractere, his exaratum verbis; quæ ex Italico Latine sic sonant:

87 Memoria, quomodo dominus reverendissimus et illustrissimus fecerit reponi corpus S. Celsi in dictum locum suum, præsentem multa populi multitudine etc. Quod contigit de xx Aprilis, MDCXXI. At non est credibile tantæ multitudini, ad inusitati adeo thesauri tam religiosa ac pia aviditate confluenti conspectum, tam breves temporis angustias suffecisse: id quod non abs re etiam notavit Puricellus, recte credens, illud repositum vere ac reconditum fuisse in altari. . ejus mensis xxviii, sicut in priore eo libro testatum videbamus. Quod ex characterismis Puricellus parem cum priore scriptura huic ultimo testimonio auctoritatem videatur velle conciliari; neutiquam nobis probatur: nam non videmus, quomodo illud scriptum sit ante tempora Urbani PP VIII, qui titulum illustrissimi, antea Cardinalibus proprium, ad eminentissimi evexit, relicto tunc illustrissimi titulo episcopis, qui prius reverendissimi vocabantur, qualis in proxime antegresso testimonio exprimitur. Nisi forte in hoc ultimo testimonio vocetur episcopus iste illustrissimus ratione familiæ suæ; vel aliam ob causam singularem. Atque hæc quidem circa sacrum S. Celsi depositum apud Mediolanenses allegata sufficiant. Quæ superaddit Puricellus in rei confirmationem ex testimonio Caroli a Basilica Petri, Novariensis demum episcopi, consuli apud ipsum possunt pag. 641. Locum autem ipsum illustrant ista:

88 Ex hoc ipso, ait idem auctor pag. 642, anno vigesimo primo ego quidem facile crediderim, eam invaluisse consuetudinem, quam nunc etiam usu retentam contuemur: videlicet, ut ferreis e cancellis, altari primario circumdatis, binæ pendeant e charta pergamenæ tabellæ, quibus enuntiatur, ipsummet S. Celsi corpus in eo esse conditum altari. Pervetustæ quidem adhuc ibi ex perseverant: et quæ sinistro introeuntium lateri respondet, talis est. "Corpus S. Celsi sub altare" majore hujus ecclesiæ reconditum, et nomen "ejus vivet in æternum" . . . . Altare porro e grandibus marmoris candidi tabulis compactum est: et quadratam in medio tergo fenestram habet, crate ferrea obstructam; ex qua commode introspicitur inclusa e candido pariter marmore arca, palmo circiter ab exterioribus tabulis distans. Ei vero insculptæ in circuitu consistunt variorum Sanctorum imagines: ac tres illæ, quæ sunt e fenestræ regione, mihi profecto visæ sunt Christi Domini, et Apostolorum Petri et Pauli etc. Eidem igitur arca: inesse creditur S. Celsi corpus, et ibidem a fidelibus adoratur. Sicut autem quidquam ego non ambigo, quin ibi fuerit ita collocatum anno illo Domini MDCXXI; sic etiam nihil postea in presentem usque diem arbitrator mutatum intra marmoream illud altare; licet aliqua deinde ornamenta extrinsecus addita fuerint. Ita Puricellus.

89 At nunc tempus est, ut ad ea, quæ S. Nazarii corpus spectant, elucidanda perveniamus. Longe celeberrima est istius sacri depositi inspectio, ac translatio: quarum illa quidem anno 1578; hæc autem anno proximo 1579 a S. Carolo Borromæo peracta fuit. Utamque nos docet illustrissimus Carolus a Basilica Petri supra memoratus, rerum gestarum oculatus testis, dum in Vita S. Caroli Borromæi lib 5, cap. 6 hæc scribit: Concilium autem provinciale quantum anno 1579 ab eodem sancto Mediolanensium Præsule celebratum, ornavit translatio reliquiarum basilicæ Apostolorum; quemadmodum et translatio ipsa ex episcoporum præsentia valde illustrata est. Moverat eas Carolus

AUCTOR
J. P.
testimonis.

E

Quomodo illud
apud Mediola-
nenses occlu-
sum.

F

Corporis S.
Nazarii in-
spectio anno
1578, et trans-
latio anno
1579, quæ oc-
casionem

AUCTORES
J. P.

Carolus superiore anno : cum canonici antiquam ædem instaurare atque ornare vellent. Sed in loco destinato non reposuerat, ut honore celebritateque majore, cum haberetur concilium, per urbem gestarentur, et omnio earum esset translatio splendorior, et ad populum pie excitandum efficacior. Tum præmisso de sacris lipsanis sub primario basilicæ Apostolorum altari a S. Carolo repertis sermone, materiem nostram sic exponit, de statutum corporis S. Nazarii egregie nos instruens:

S. Carolo
Borromæo

90 Sub alio item præcipuo altari ad caput ecclesiæ constituto, quod itidem tollendum et commodiore loco constituendum fuit, celeberrimi martyris Nazarii, unde præsens nomen ecclesia accepit, reliquias invenimus: quæ alte sub terram inter tenues quasdam et politas marmoreas tabulas conditæ erant. Vidi, inquit, succidum quiddam adhærere inferiori tabulæ, quod equidem vestigium esse recentis sanguinis putavi, quem a S. Ambrosio cum reliquiis hujus Martyris mirabiliter repertum, Paulinus narrat: neque enim conjicere potuimus, corpus ex eo tempore motum esse, quod illud Ambrosius condidit. Apud loculum S. Nazarii arca inventa est, duorum corporum ossa continens etc. Ex utroque autem loco magna odoris suavitas, cum sepulcra aperirentur, afflata est. Deinde postquam dixisset de inventa alia arca a latere dextro ecclesiæ, sancti cujusdam Ulrici sive potius Henrici (de quo actum in Commentario prævio S. Udalrici, episcopi Augustani, ad diem iv Julii, pag. 92) corpus complexa; ita proseguitur suam narrationem:

peractæ sint.

91 Has igitur reliquias Carolus inventas, pie manibus suis collegit, nobis, ait, sancto officio inserventibus: quos jubeat ejusmodi semper actionibus adesse. Absoluto autem . . . episcoporum concilio, hæc corpora religiosa admodum celebrique pompa extulit, et congruo viarum ambitu, portans ipse cum episcopis sancta feretra, populo frequentissimo ad venerationem proposuit. Commemoratas reliquias omnes collocavit sub magno novo altari, præter illas ab ecclesiæ latere dextro ablatas. . . Ratio condendarum reliquiarum, qua Carolus usus est, quamque in posterum præscripsit, fuit fane magis quam antiqua, quantum perspicio, et ad conservationem aptior, et ad memoriam accommodatior; quæ quidem ejus editis libris continetur. Hactenus Carolus a Basilica Petri, qui maximam ab eruditis hagiophilis initurus fuisset gratiam, si præter illa, quæ graviter ac fideliter narrat de corpore Sancti nostri invento, recognito ac translato, paululum distinctius atque expressius recensuisset, quoniam illud tum in statu esset, ac quæ qualesque in eodem superessent partes majores vel minores artuum, ossium, aut membrorum. Paucula tamen adjuncta, quæ hic silentio pressit, dabimus illico ex ejus Historia Mediolanensis ecclesiæ in S. Cajo III.

referitur ex o-
culato teste.

92 Paulus Morigia Historiæ Mediolanensis lib. 2, cap. 23 solennem hanc reliquiarum translationem adaptat diei x Maii; additque, quod portatum fuerit corpus S. Nazarii separatim a capite: de quibus ipse viderit. Narratio porro rei gestæ e S. Caroli Vita producta, pauculis ab ejusdem Vitæ auctore in mox assignata Historia elucidatur, quæ quoniam illic non ita clare referuntur; ne ab aliquo forte desiderentur, hic ex ea supplere visum est. Nazarii, inquit, corpus . . . alte defossum erat, quantum communis est hominis longitudo, tabulis marmoreis inclusum pressumque, et munitum calce, et lateribus usque ad ecclesiæ solum,

extante super solum ipsum post altare lateritio tumulo. . . Carolus archiepiscopus sepulcrum aperuit prægrandi lapide tectum, ut plures etiam presbyteri difficile illum dimoverent. Atque his tam hoc, quam præcedente paragrapho ita expositis circa reliquias amborum Martyrum nostrorum, nullo pacto suffragari possumus Saussayo, ad hodiernum diem dicenti, quod potiores (reliquiarum partes) in Gallias delatæ sint.

§ X. Gloria posthuma ex S. Ennodio; sermone inter opera S. Ambrosii edito, hymno Ms. apud Primienses; aliisque impressis, ac Missali Ambrosiano.

Præcipuos inter auctores antiquos, qui scriptis suis gloriam nostrorum duorum Athletarum posthumam nobilitarunt, memorari merito debet S. Ennodius Ticinensis episcopus (de quo uti et de ejus ætate jam supra meminimus num. 59) quando hymnum is paravit in honorem S. Nazarii Carmine XVIII, metro jambico bimetro illigatum, et non inelegante vena effusum: qui quoniam adeo est antiquus, nec justo longior, tametsi prælo communis, a nobis tamen videtur hic dandus. Sic itaque Sanctus Sanctum canit: Augusta vitæ tempora, Parvis coacta terminis, Mors sancta donat crescere, Æterna fines præparat. De frage casum venit, Quo surgat humanum genus: In stirpe Nazarius bona De morte lumen addidit. Nerone felix principe, diversa perpessus mala, lustravit orbem, non gravi Pavore cordis algidus: Sed ut profanis inderet, Quo calle conscendant polos, Verus magister actibus Exempla, non verbis dedit. Nam ductor ille fortis est, Qui bella viribus docet. Quem dicta militem trahunt, Si dux gerendis abstinet? Ventosa linguæ hortatio; Quod forma præstat, non habet. Sed magna postquam semina, Scribente terram sarculo, Glebis refudit optimis, Mediolanum mox petit, In qua triumpho nobili Carnis ruinam reppulit. Qui sede non digna jacens, Vatem * tremendus mox monet, Ut clara rursus munera Mundo refusus adderet.

Gloria Sancti posthuma canitur in Carmine S. Ennodii ep. Ticinensis:

E

94 Sermo S. Ambrosio attributus, atque inter opera ejus editus juxta dicta § 8, puncta quædam singularia complectitur, quibus memoria nostrorum Martyrum posthuma elucidari possit; quæ priusquam inde huc summatim derivemus, nonnulla præmittimus circa illum observanda. Sermo quidem iste S. Ambrosio tribuitur; sed an non perperam? Carolus a Basilica Petri in citata historia Mediolanensi pag. 25 alium pro isto sancto Doctore ejusdem auctorem assignat, ubi sic loquitur: S. Maximi (Taurinensis) esse sermonem illum, qui S. Ambrosii sermonibus ultimus, de his Martyribus est, equidem dubitandum non arbitror; cum legenti facile se idonea argumenta ostendant, quæ Ambrosium negent auctorem. Atque ex eo nonnulla sub Maximi nomine citat Radolphus Tungrensis in libro de canonum observantia: qui liber habetur in Bibliotheca Patrum sub nomine Margarini de la Bigne Parisiis anno 1589 edita, tom. 6, a col. 771.

95 Floruit S. Maximus, Taurinensis episcopus, seculo v, actumque est de eo apud nos ad di-

F
* id est S. Ambrosium episcopum

in sermone item inter opera S. Ambrosii edito;

sed quem alii contra alios em

A *em xxv Junii. Quod ad rem præsentem attinet; sermonem quidem illum non esse S. Ambrosii existimamus; sed quamquam illius non sit, non ideo tamen audemus asserere, quod sit S. Maximi episcopi Taurinensis; quidquid memoratus Carolus satis affirmate eundem illi adscribat. Neque ad hanc controversiam dirimendam sufficit, quod eum sub Maximi nomine, uti addebat idem Carolus, citet Radulphus Tungrensis. An et quomodo illum citet Radulphus, non est operæ pretium investigare, percurrendo ejus librum; et vero nimium juvenis est ille auctor, spectans utpote ad finem seculi xiv, quum ut vel tantillum movere nos hic debeat. Et fac fuisse antiquiorem, plura citari scripta sub nomine alicujus determinati auctoris tamquam vere illius sint, cum tamen illius ea esse vel non satis constet, vel alterius ea esse probetur, notius censemus esse, quam ut stabiliri debeat. Recentior bibliographus Anglus, dicit, quod sermo de Vita Nazarii et Celsi, Maximi esse censeatur, licet inter ejus opera non reperiatur.*

B *Tillemontius in notis ad sanctos nostros Martyres tom. 2 Monum. eccles., pag. 502 de Maximo nihil; Ambrosii vero eum esse non posse statuit; quia loquatur de ecclesia Mediolanensi tamquam de externa. Observat item, quod exordium totum videatur innuere, sermonem hunc esse dictum in loco, ubi nati fuere Martyres; Romæ natum fuisse Nazarium juxta ejus Acta. De qua urbe recte nostra quidem sententia intelligi queunt illa verba sub initium dicti sermonis posita: Ecce nos populos Martyrum possidemus.*

96 Jam vero Tillemontius stylum considerans, videri dicit, quod aliquam habeat confirmatam cum stylo S. Leonis; quodque difficile saltem sit, sæpe dictum sermonem non esse alicujus ex episcopis istorum primorum seculorum, quibus literæ politiores etiamnum excolebantur. Quamquam autem, prout insuper observat, derogat ejus auctoritati, quod exordium ipsius verbatim conveniat cum exordio homiliæ S. Eucherii in S. Blandinam; addere tamen non dissimulat, reliqua sibi satis constare, ut æstimationem ac fidem mereantur. Ludovicus Muratorius in præfatione In opusculum de situ civitatis Mediolanensis etc., quod est inter Scriptores Italiæ a paucis annis edi ceptos, tomo 1, parte, pagina 199, meminit codicis bibliothecæ Ambrosianæ, in quo habeatur Sermo in SS. Nazarii et Celsi natali, habitus in S. Nazarii templo; quem veteres, sed perperam, S. Ambrosio tribuebant. At sive sermo iste Romæ, ut videbatur Tillemontio, sive Mediolani, in æde S. Nazario sacra, ut notat Muratorius, sive utroque loco dictus sit; sive item S. Maximus, sive alium habuerit auctorem; quicumque demum is fuerit, antiquus esse videtur, æstimationem meritis, ac fide dignus. Consuli interea possunt ea, quæ super isto sermone notavit noster Papebrochius ad diem xix Junii, a pag. 829, occasione SS. Gervasii ac Protasii; ubi invenies, eum esse auctoris S. Augustino junioris, neque episcopi Mediolanensis, non etiam S. Maximi Taurinensis; sed vult potius, esse alicujus episcopi Sedunensis seculo ix; at quæ tam circa hunc Sedunensem episcopum, quam circa ætatem illam conjicit, rem non evincunt. Nec videmus, cur a Tillemontio, in rebus istiusmodi asserendis satis timido et circumspecto, recedendum nobis sit, qui multo antiquiorem censet esse istum sermonem; de quo hæc plus quam satis: Raynaudum quippe nostrum non moramur, qui inferius num. 125

recurrat ad Eusebium Gallicanum quemdam: de quo ipse viderit.

97 Nunc igitur nonnulla puncta, Sanctis nostris propria, omissis aliis quæ hujusmodi non sunt, ex laudato sermone delibabimus, tum ut gloriæ eorum posthumæ accedat auctoritas ex antiquitate scriptoris, tum ut sic paulatim semina quædam præmittantur, quibus et increescere Sanctorum Acta possint, et a falsitatis zizaniis, quibus scatent, utcumque expurgari. Sequentia ergo inde excerpimus: Beatum... Nazarium martyrem Christi sancta Mediolanensis ecclesia licet totum corpore secum retineat, et mundo tamen totum in benedictione transmisit... Beatus Nazarius, cujus hodie gloriosam de mundi hoste victoriam universalis Ecclesia festa exultatione concelebrat, cum tempore gentilitatis non ignobilibus parentibus oriundus existeret, sacrilegi adhuc puer genitoris militiam simul et doctrinam detestari ex improvviso coepit; atque ab innocente matre, quæ jam Christianæ fidei titulis insignita, Christo sedule insistebat, sacro sanctæ regenerationis fluentia fidelis jam spiritu ac fide instituta præveniens demonstrari sibi flagitabat.

98 Nondum siquidem baptismum consecutus, sed inter religionis principia consummatus... Quid illud, quamque insigne divinæ gratiæ munus, quod accepto jam salutari lavacro, post innumera virtutum signa, post peragratas circumquaque ob Christi prædicationem innumeras regiones, cum pro Dei summi confessione diversa per supplicia adversus eum totus pene orbis baccharetur, et nunc atrocissimis arctaretur pœnis cruciandus, nunc in longinquis finibus transverberetur exulandus, ita robustissimo Christi Athleta pectore tormenta omnia devincebat, ut strenuum de prostrato reportaret hoste trophæum: interque cruenta cæsaris jussa vasti maris gurgitibus dejectus, ambulare ei divina super aquas concessum est providentia, et rerum obstupescente natura, per insueti itineris novas vias pendulum inferens gressum, tumentia maris dorsa calcavit. Videres æquoreas sanctis subterni meritis undas, supraque angelicis confortatum alloquiis in Christi Jesu laudibus exultare. Ecce profanus hostis nunquam beato Martyri tantum prodesset obsequio, quantum profuit odio.

99 Sed tandem perfecto agonis certamine cum Celso puerulo, quem ipse in holocaustum Deo, polluto adsumpserat ex seculo, crudeli imperio damnatione absolvitur, gladio consecratur... Quæ cum ita sint, charissimi, licet hic tantus Christi Testis pretiosus confessione, pretiosior sanguine, crudeli vulnere pretiosior, et tincta veste candidior; licet hic Mediolanensium peculiaris putetur privilegio sepulchri, sed omnium est communione suffragii. Neque enim istius urbis charitas profusa, et fides avara, tantum huic Martyri derogaverit, dum sibi arrogat, ut solum erga mœnia sua, patrocinii illius beneficia affutura esse crediderit. Et postea, injecta mentione evangelicæ lectionis de vocatione Philippi apostoli, atque incentivo per eum Nathanaële, hunc inter et S. Celsum instituens parallelum, id factum, ait sermonis auctor, hodiernæ festivitati aptissime convenit; quia sicut apostolus Philippus Nathanaëlem vocavit, ita beatus martyr Nazarius Celsum puerum perduxit ad Dominum. Nam et illi aptissime consonat: Ecce vere Israëlita, in quo dolus non est. Solent enim pueri sine dolo et insidiis esse. Unde alio loco Dominus dicit: Ni-

AUCTORI
J. P.

curia dantur
nobis

ad præsentem
vulgatum

non conveniunt.

AUCTOR
J. P.Paucula stri-
ctim delibun-
tur ex rhyth-
mo Ms. Pru-
miensi,

si efficiamini sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum cælorum. *Hæc dicti sermonis auctor, quorum non pauca suo post loco meminisse juvabit.*

100 *In manibus est carmen rhythmicum Ms., historiam de SS. Nazario et Celso, patronis collegiæ ecclesiæ B. Mariæ Virginis in Prumia continens; et ex Ms. codice chori et ecclesiæ collegiæ Prumiensis (prout nostro ejusdem apographo adscribitur) desumptus. Quia vero partim rei contextui inscribuntur antiphonæ ad psalmos Vesperarum; parrim hymnus; partim denique Ad Matutinum invitatorium; sufficienti id nobis indicio est, quod rhythmus isti horis canonicis, in gloriam Sanctorum nostrorum adhibitis deservierint. Porro quandoquidem antiquitate idonea carent, et non sunt nisi historiæ vulgaris Actorum cento, non merentur transcribi. En specimen ex initio, quod ita habet: Uroldus vir nobilis, Et abbas venerabilis Prumiensis cœnobii, Pater hujus collegii, ad laudem aliorum, qui ibidem nominantur, Sanctorum, beatique Nazarii. dicavit hanc basilicam De qua re adiri potest Mabillonius Annal. Benedict. tom. 4, ad annum 1017, pag. 255. In compendio typis cuso De monasterii S. Salvatoris in Prumia, imperiali fundatione, et apud nos asservato sub titulo, qui manu adscribitur, Sacriarii Prumiensis, ponitur Uroldus ex stirpe de Dhuna, vir laudabilis, et abbas venerabilis xvii, præfuit annis ix, obiit anno mxviii. Atque his res præsens, quantum satis est, explanatur.*

aliique hym-
nis typo editis,
et Missali Me-
diolanensi.

101 *Duos hymnos in dicto Breviario Aduensi; eumque quem ex Sannazario impressit Ferrarius, satis est vel nominasse; uti et Missas proprias Sanctorum nostrorum, quæ tam in profesto seu vigilia, quam in ipso festo exhibet Missale Ambrosianum, anno 1522 typis editum. Puricellus cap. 50 hymnum dat, quem. ecclesia Mediolanensis decantare solet, actanto jam ex tempore, ut ego eum, inquit, in antiquissimis etiam invenerim Officii Ambrosiani codicibus Mss. Hymnus autem ille re consonat primo e duobus apud Aduenses, atque adeo eundem habet auctorem; qui non fuit S. Ambrosius, uti probat Puricellus ibidem. Jam eo prorecti sumus, ut attribula quædam sanctorum Martyrum prius elucidanda videantur, quæ eorum Actis inspersa sunt, quam ad illorum discussionem accedamus. Hoc itaque præstabimus per aliquot paragraphos sequentes, incipiendo a S. Nazarii natalibus.*

§ XI. Natales; parentum ac S. Nazarii baptismus: sub quo is passus, et ubi: schema peregrinationum.

Nobiles Sancti
natales,

Quod superius canebat S. Ennodius, In stirpe Nazarius bona, illustres vel nobiles saltem ipsius natales indicat, suffragante sermonis apud S. Ambrosium editi auctore; a quo dicitur non ignobilibus parentibus oriundus. Ast utroque isto testimonio disertius atque expressius est illud S. Paulini, episcopi Nolani, alia occasione num. 57 jam a nobis prolatum; ubi laudatur Martyr et illustris sanguine Nazarius. Quamquam vero id illustris prima fronte æquivocum appareat, intelligendumne si de martyrii, an de natalium sanguine; putamus tamen quod S. Ennodius in poste-

riore potius sensu vocem illam acceperit, ne alio-
qui Martyrem laudaret per epitheton, quod Martyribus omnibus sit commune, et a nullo omnino, si eam accepisset in priore significatione, Martyre separabile, qui sanguinem pro Christo effuderit. Testimoniis, de quorum antiquitate et auctoritate non æque, atque de jam productis, certo constat, ad ulteriorem rei, qua de hic agimus, confirmationem allegandis supersedemus, ad Sancti parentes perrecturi.

103 *Pater ipsi fuit sacrilegus (intellige gentilem) ac miles; mater autem innocens, quæ jam Christianæ fidei titulis insignita, Christo sedule insistebat, teste auctore laudati sermonis. Ceterum de eorum nominibus nihil; haud dubie quia in fonte, unde suam narrationem hausit, nihil de illis repererat. Unde vero ea acceperint vulgaria, quæ circumferuntur, martyrii Acta; alique scriptores, quibus illa præluxere, quamque vere ac certo nomina eorum exprimant, non disputamus; neque miramur, quod Paulinus in Vita S. Ambrosii, de qua diximus § 2, nihil de illis prodiderit, quem itaque inveniunt seculo v tam hæc quam ple-
raque istiusmodi alia latuerunt; nam sanctus
Martyr quando sit passus, usque in hodiernum diem scire, inquit, non possumus. Nomina autem, patris quidem Africani, matris vero Perpetuæ jam num. 3 præmisimus ex elogio Adonis; ita tamen, ut hoc loco quædam circa utriusque personam examinanda supersint, prout planum fiet ex sequentibus.*

parentes. et
eorum nomina.

E

104 *Ambos a beato Petro apostolo baptizatos, dicit ibidem Ado; consentiente Menologio Basilii imperatoris apud Ughellum, tacente autem eo, quod interprete eminentissimo Sirleto edidit Canisius, nec non elogio in Menæis excusis ad xiv Octobris. Contra vero Martyrologium Romanum ad diem iv Augusti, quo aliis istius diei Sanctis, annumerat S. Perpetuam, refert quidem, quod ipsa ab eodem Apostolo baptizata, Nazarium filium, et Africanum virum ad Christi fidem perduxerit; sed de baptismo, quem S. Petrum impertiisse Africano volunt, nihil memorat. Producti sermonis auctor nec illum baptismum negat, nec probabile suggerit indicium aliquod, unde colligas, quod Africanus, illo suscepto, Christianus fuerit mortuus. Apertissime baptismo favet Martyrium apud Mombritionem; quod tametsi, observantiam sabbatorum Africano tribuens, non modo indicet, Judæum fuisse; sed iis, quæ præterea supperad-
dit, diserte denuntiet, illum sedulo id egisse, ut fi-
lium a suscipiendo baptismo absterreret; mutata
tamen deinde scena, dicit ejusdem Martyrii scrip-
tor, pergendo paulatim ad historiæ suæ finem, quod Sanctus conveniens patrem jam longo senio confectum, tamen Christum credentem, in opere Domini continuo desudantem invenerit obsequio; eique pater narraverit. quomodo ei per visionem B. Petrus apostolus apparuerit, et doctrinam Christianæ religionis imbuerit etc.*

An ambo

F

105 *Tantæ visionis novitate perterritus, jam nihil aliud, inquit, agi licere decrevi, quam quod apostolico eo præcepto monitus, ut Christum crederem, baptismi me unda purificarem. Ubi baptismum quidem asseritur, sed de S. Petro tamquam ejusdem ministro tacetur. Verum quam parvi pretii sint Acta ista apud Mombritionem vulgata, ostendetur alio infra loco; ut baptismus hic controversus nullo niti testimonio censeri debeat, qui tali nititur; ac mirum sit, sapientissimum Baronium illa Acta in suis notationibus ad dictum*

baptizati ?

mox

1. *nona die in Augusti cūlasee pro rebus gestis S. Perpetuæ; de qua tunc nobis erit agendum. Interim dum Africani baptismum ex antiquis documentis probare non possunt satis solide, non graviter cum responsione retulisse sententi, quid ob illis de illis dicatur; ubi nihil nobis est in promptu, unde sciamus, quid vere circa istud factum dici debeat. His itaque missis, ad S. Nazarium revertamur; qui casus omnibus baptismi lavacrum acceperit, hanc satis constat, nec determinata facile est; ut proinde iterum dicendi sumus ea, quæ sunt dicta prius ab aliis auctoribus.*

108 *Menologium a Sirleto versum et a Canisio editum memorat, non finiae baptismum a S. Apostolo Petro; factum id fuisse a Lino patriarcha Romano, tradit Menologium Basilii imperatoris; a Lino item fuisse baptismum, notatur in Actis apud Mombrinium. In breviario autem Ambrosiano anni 1635 sic habetur: Nazarius .. a beato Lino pontifice fidei mysteriis imbutus, baptizatur. Atque nunc recensemus reliqua. Oppositum jam dictis docet Aldo citatus; vult quippe nec a S. Petro nec a S. Lino, sed a S. Clemente instructum et baptizatum esse. Hæc, quæ Puricellus cap. 39 ex S. Petro Basiliano offert: Nazarius .. martyr insignis, dum singulis tentatur, Petri auctoritate impium a Lino ejus successore suscepit; Alioquin non solum supponere possumus, ob ætatem auctoris, qui tenet de eodem in fidei. Sed et plures deperimus veteres patres, quod id innocentem ante .. incarnatione regenerationis fuisse .. demonstrari sibi flagitabat, et mox de accepto salutis lavacro fit mentio; sed a quo illud acceperit, ibidem non invenimus. Tempus imprimis non præstat, quia mox baptismum acceperit a S. Petro Apostolo, quæ quædam deest alius præstatio. Quæ hoc factum ostendit, quia ibi cum Nazarii 43 versum, supra in præfatu de Patris vobis Antiochenis qui est ante annum IV Julii, in S. Petro apostolo; ac proin sui ipsi temporis datur, ut Nazarium vel puerum salutaribus unctis ablueret Romæ, ut fertur, annis 25 in administranda Apostolica Sede hunc auctorem.*

109 *De SS. Lino ac Clemente, saltem qua Romanis Pontificibus, dici non potest, quod Sancto nostro baptismum contulerint: non obstat tempus martyrii Nazariani, quod ab omnibus ponitur contigisse sub Nerone, qui violentias sibi manus attulit anno Christi 65; atque adeo talis baptismus cum ætate baptizati tot peregrinationibus, totaque martyrii historia, plurimorum annorum intercapitulum requirente, colligere nullo pacto potest, si hunc a Lino collatum velis; ac nullo minus intelligi potest, quod illum contulerit S. Clemens. Dixi saltem qua Romanis Pontificibus; nam id si factum contendas ante eorum pontificatum, hæc non videmus, cur id per illos fieri non potuerit. At hæc vixque alia, quæ istos duos sanctos Pontifices spectant, non est hujus loci tractare: de illis quippe cum Martyrologio Romano agendum erit die XIII Septembris, ac XXII Novembris. Hanc circa baptismum a Lino collatum difficultatem videri sine dubio auctor martyrii, quod ex Ms. Ultrajectino S. Marini desumptum habemus: ubi notantur sequentia: Quod autem dicitur, cum (S. Nazarium) a Lino Papa baptizatum fore; intelligitur, quod non tunc Papa erat, sed quod futurus erat. Nazarius enim post baptismum .. multis annis supervixit; qui tamen a Nerone martyrium pertulit.*

108 *Et vero illud sub Nerone contigisse, multo Julii Thomas VI.*

to persuadent. Huc etenim collimat illud Ennodii, quod supra dedimus, Nerone felix principe, diversa perpassus mala lustravit orbem etc. Quia in re Ennodio præluxisse credimus antiquiora quædam Acta seu documenta; quæ tametsi non viderit Paulinus, prout conficitur ex ejus verbis num. 108 allatis, non tamen inde sequitur, ut nulla tunc temporis existerint. In hoc pariter tyranno, signando conveniant Aldo, Usuardus, alique Martyrologi Græci ac Latini, ut qualiacumque Sanctorum nostrorum Acta non commemoremus. Martyrium innectit Puricellus anno Christi 69, die XXVIII Julii, sed fabuloso auctori apud Mombrinium, non satis videlicet sibi cognito, plus æquo tribuit, quando hunc annum ex ipso probare conludit. Dicamus nos cum Ennodio, nostrum pugilem Nazarium martyrii laurea coronatum esse sub Nerone principe; de determinato autem anno non constare. Imperare cepit Nero anno Christi 54, desit anno 68, ut videre est apud Tillemontium Monum. eccl. tom. 2 sub finem, ubi tabulam chronologicam exhibet; intra quod tempus, si Ennodio credimus, S. Nazarii acciderit triumphus, ac proinde etiam S. Celsi, necesse est. Perperam igitur Menologium Slavo-Russicum Sparckenfeldianum ad XIV Octobris meminit SS. MM. Nazarii, Gervasii, Protasii, et Celsii, passorum sub Aurelio anno CLXXI.

100 *Martyrii palæstra fuit Mediolanum, teste laudato Ennodio in Nazariano citato Carmine XVIII: ibi namque triumpho nobili carnis ruinam reppulisse Sanctus refertur: seu, prout nos id interpretamur, corporis euvias fuso ibi pro fide sanguine nobilitatus deposuisse. Martyrologos eidem palæstræ suffragantes dedimus superius paragrapho I. Martyrologium Arabico-Egyptium ad diem XIV Octobris notat ista: Certamen S. Nazarii, Gervasii et Protasii, et Celsi, qui certarunt Romæ: qua phrasi si intelligas (et vero intelligendum ita videtur) Pugiles nostros Romæ martyrium consummasse; palam profiteamur, nos plus deferre testimonio Ennodii et hagiologorum, quam incerti auctoris, temporis incerti, incertæque fidei Martyrologio; quodque proinde nobis auctor esse nec debeat nec possit, ut gloriosam SS. Nazarii ac Celsi palæstram Mediolanensibus eripiamus. Canon apud Græcos, de quo superius num. 52, verbis illis, Antiqua Roma tua prædicat certamina, ibidem productis, si palæstram certaminis et martyrii eo spectare velit, id quod nobis apparet ista phrasi indicari, ex dictis refutatur.*

110 *Ad peregrinationes quod spectat, longa est historia, longæ ambages; variaque et parum credibilis alternatio ac variatio, ut ad scenam potius excogitata, quam ad veritatem historicam exacta appareat narratio illa, quam exhibet auctor Actorum apud Mombrinium, et alia Acta, quæ, licet sint breviora, in substantia tamen rerum cum eo consentiunt. Dictus itaque apud Mombrinium historicus pontifex S. Nazarium Romæ, dicens: Beatus .. Nazarius ibat quotidie ad studia disciplinae Romanæ... Parentes ejus .. ex bonis suis dederunt ei septem onera animalium cum auri et argenti pondere magno. Egressus Nazarius ab urbe Roma faciebat eleemosynas multas etc... Iter agens per singulas civitates Italiae docebat omnem populum baptizari... Post annos autem decem discessionis suæ ab urbe Roma ingressus est civitatem Placentinam, prædicans remissionem peccatorum per baptismum salutis... Transactis .. paucis diebus venit Mediolanum: ubi... in-*

AUCTOR
J. P.
Martyr passus
sub Nerone,

Mediolani.

Datur ex Actis apud Mombrinium

AUCTOR
J. P.

venit confessores Christi Protasium et Gervasium ab Anolino principe custodiri . . . Anolinus jussit eum fustibus verberari . . . Et præcepit eum projici extra civitatem. Qui gaudens . . . pergebat de loco in locum . . . Venit in civitatem Galliæ, quæ dicitur Cimellus : in qua . . . mulier quædam nobilis ex primariis civitatis . . . detulit ei filium suum, Celsum nomine . . .

schema peregrinationum.

111 Egressus inde cœpit per vicina quæque loca humanas mentes veluti prudens agricola spirituum virtutum vomere exarare . . . Treveris . . . cum in idolorum culturis . . . ageret colligata, primum suæ salutis auctore, sancto prædicante Nazario, certum est cognovisse . . . Missa a Cornelio vicario relatio est ad Neronem, datis ad eum litteris, quarum exemplar ibidem recitatur. Susceptis litteris Nero . . . Dentum militem suum primum mittit, qui Nazarium accersat. Et post multa ultro citroque dicta et facta Cæsar vocatis naucleis Martyrem committit, in medio mari sentinæ dissoluta compage ut pereat . . . Et post episodium fabulis continuatum; de quo agitur inferius a num.

B 150, ad ingressum Nazarii omnis illa navis resolidata jactura est; atque in civitatem Genuensem . . . deducti sunt . . . Nazarius vero et Puer ingressi civitatem Genuensem, non cessabant die ac nocte prædicare . . . Non post multos dies egressus inde per vicos et civitates exhortando suadebat. In quibus non video, quod genuinus character veritatis vel fide digni historici, saltem prout ea hic referuntur, inveniri queat; sed reliqua prosequamur.

§ XII. Alia ad Sancti peregrinationes spectantia, et earum historia ad examen revocata.

Longa illa tot peregrinationum historia dramatica nobis est,

Cum vero infinitam multitudinem Domino credentium aggregasset . . . venit Mediolanum: statimque quos reliquerat beatos Protasium et Gervasium . . . in carcere positos requisivit . . . Audiens de eo Anolinus, dixit militibus suis: Quomodo effugit manus Neronis homo iste? Et jussit, ut superpositum carpento longius ab urbe projicerent eum . . . Indicatum est ei, quia esset destinatus exilio . . . Commendavit Celsum puerum cui-dam mulieri Christianæ . . . et ipse electum expectabat diem. Exterminatur ex urbe; produci-tur aliud litterarum ab Anolino ad Neronem datarum exemplar etc. A Mediolanensi urbe projectus, et ad exilium destinatus, fertur . . . Romam properasse . . . Nazarius itaque dum verbum Dei imperterritus Romæ prædicaret, de doctrina ejus longe lateque ferebatur opinio . . . Reversus inde Mediolanum, requisito Puero, verbo Dei operam dabat . . . Anolinus . . . jussit . . . eos duci extra civitatem: et ibi eos decapitaverunt occulte. Habes tandem, lector, longam lectuque tetricam tot viarum atque itinerum periochen; seu novam in nostro sancto Heroë adumbratam quodammodo Odyseam, quæ non tam doceat lectorem narranda coherrentia et verâ; quam delectet coacervando res mirabiles, exitus inexpectatos, mutationes continuas, apparatus denique vere scenicum ac theatralem.

113 Quod ne gratis quispiam a nobis dici existimet, rem discutiamus attentius, demusque ra-

tionem, cur tam nigro calculo illa a nobis notetur. Hoc ut fiat, redeundum nobis est ad S. Perpetuæ, S. Nizarii matris, baptismum; quæ, sicut tradit ille auctor, qui apud Mombritium editus est, baptizata per manus Petri apostoli fuit apud urbem Romam, SYMONE JAM DEVICTO. Utrum victoria illa sub Claudio, an sub Nerone acciderit, disputatum jam pridem apud nos est ad diem XXIX Junii, pag. 407; eamque sub hoc, non autem sub illo accidisse, ibidem invenies: quam anno Christi 65 innectit Tillemontius in iis, quæ habet de S. Petro, Monum. eccles. tom. I, articulo 34. Pergit mox Mombritianus auctor, illa subjungens: Cumque esset annorum novem beatus Nazarius, et erudiretur a matre, post multos, quos auctor obtrudit, logos, B. Linus episcopus baptizavit eum. Memoria nunc repete, quæ paragrapho proxime antegresso narrabat idem biographus; ubi egressus Nazarius ab urbe Roma . . . iter agens inducitur per singulas civitates Italiæ . . . Post annos autem decem decessionis suæ ab urbe Roma, ingressus dicitur civitatem Placentinam.

114 In memoriam quoque revoca, quæ magno conatu et hiatu idem ille scriptor deinde prosequitur de tot peregrinationibus, prædicationibus, aliisque rebus gestis, quæ non ætate juvenili, sed nature adulta; non modico paucorum sed plurium annorum spatio peracta fuisse oporteret: recurrente identidem partesque suas strenue ac graphice agente Nerone; revoca, inquam, ista omnia in memoriam, et mox intelliges, quod dictus auctor neutiquam coherrentia obtrudat, quando hæc omnia cum imperio Neronis componit, qui supervivere amplius haud poterat; sed justo annorum, puta duodecim aut quindecim, spatio jam e vita excesserat, et forte diutius, ut post sancti Martyris baptismum, nono ætatis anno, uti vult auctor, susceptum, consequens, quæ ab illo fluxit, ætas tot tantisque rebus gestis mirabilibus, ne dicam paradoxis patrandis aptari queat; nisi ad miracula recurras sine necessitate, quam nullo pacto nobis imponere debet nullius nominis, nullius meriti ac valoris scriptor: cum quæ magna is facilitate adstruit, merito a nobis negentur, donec melioris notæ testimonio confirmetur; quod fiat utinam! sed vereor, ut fiat umquam.

115 Eo autem magis illud fieri deberet, quod anonymus ille auctor, rerum substantiam carptim delibasse non contentus, individua ac singularia determinet earum adjuncta: locorum videlicet, personarumque nominibus, aliisque, quos suæ narrationi identidem interseruit, characteribus exprimendis adeo totus undequaque intentus, ut omnia et singula oculis suis atque auribus hausisse eum diceret, nisi alium se proderet rebus male combinandis, quæ nulla vel umbratili similitudine veri sic combinari possunt. Ast hoc super argumento pluribus postea ipsum conveniemus; nunc ad peregrinationes redeat oratio: quas ita indefinite commemorat pluries dicti sermonis auctor, virtutumque signa, prædicationes, supplicia et cruciatus, exsilium, calcatas maris undas, angelica alloquia, assumptum puerum Celsum adeo genericis simul et oratoriis phrasibus hinc inde admixtis attollit, ut characteribus omnibus locorum, personarum etc. caute absterneat, ac ne cæsaris quidem, quem refert, nomen exprimat. An autem hoc ideo fecerit, quia plura non invenit; vel si plura invenerit, qui inventa non approbavit; ecquis satis prudenter definat?

116 Mirari enim vero satis non possumus, quod adeo

D neque satis coheret cum aliis factis,

quæ ejusdem li. t. auctor narrat. E

Quæ de peregrinationibus in genere refert auctor alius, F

reprobare non audentus.

A adeo mirabilia de S. Nazario commemoret, neque satis intelligere, ubi illa invenerit, eo præsertim quod scripserit post Paulinum, inventionis Nazarianæ scriptorem, vel saltem postquam a S. Ambrosio inventum erat corpus S. Nazarii, qui, ut idem pluries repetamus, quando sit passus, usque in hodiernum, Paulino teste, diem scire non possumus. Unde ergo tot ac tanta scire potuit iste anonymus sermonis auctor? Etenim quod scripserit post Paulinum, vel saltem post inventionem corporis S. Nazarii, certo constat ex ejus verbis, quibus incipit textus superius num. 97 ex ipso allatus. At sicut plura scivisse se ostendit, ac proin alicunde hausisse circa Sancti gesta Ennodius quam Paulinus; sic plura, quam hic aut ille, alicubi reperire potuit sermonis auctor; atque adeo narrationem ejus, tametsi satis mirabilem, et quatenus adeo multas Sancto peragrationses tribuit, eatenus Mombritianæ satis conformem, falsi arguere non audemus, nedum reprobare, non sufficiente nobis ad alterutrum præbito argumento

B ex rerum, quas summam perstringit ille auctor sermonis, admirabilitate (mirabilis quippe Deus in Sanctis suis) quæ quoniam firmatur possessione antiqua, nec aliunde infirmatur contrariis argumentis, in eadem, qua nunc gaudet, possessione perseveret.

117 Quod si quis peregrinationibus in genere expositis non acquiescens, ulterius progredi velit, atque adjuncta earum individua penitus lustrare, vix inveniet, ubi firmum utcumque pedem figat, tum ob res incertæ fidei, tum ob episodica aperte fabulosa. Atque ex hoc postremo genere sunt illa, quæ Mombritianus auctor narrat ante contigisse, quam S. Nazarius Roma proficisceretur, peregrinationes suas inchoaturus. Parentes. ejus, inquit, ex bonis suis dederunt ei septem onera animalium cum auri et argenti pondere magno. Idem auctor vult nobis persuadere, quod invenerit Mediolani Protasium et Gervasium ab Anolino principe custodiri; deinde pervenisse in civitatem Galliæ, quæ dicitur Cimellus, in qua mulier quædam... detulit ei filium suum Celsum. Ast in Ms. nostro Fuldensi mutatur scena, jussuque Neronis prodit in eam Dento comes cum militibus ad perquirendum S. Nazarium: qui cum ad civitatem Ebredonensem venisset, invenit S. Nazarium ædificantem oratorium, et cum eo duos juvenes

C Gervasium et Protasium, qui ad doctrinam ejus convenerant, et infantem Celsum nomine, lapides porrigentem.

118 Hisce consentit apographum nostrum ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris. Sed aliud, quod habemus egraphum ex bibl., uti adscribitur, reginæ Sueciæ tom. 1566 membr. in 8 pervetusto brevius rem expedit; omissis quippe SS. Gervasio ac Protasio, Dento. invenit Nazarium in civitate, quæ dicitur Ebridunum, ædificantem oratorium contra orientem, et infans Celsus nomine sedebat numerans lapides. In lectione Breviarii Mediolanensis seu Ambrosiani, de quo supra meminimus, dicitur Sanctus multas peragravisse provincias, et Galliam in primis, ubi puerum Celsum Christiana religione a se instructum baptizavit. Græcos quoque nunc audiamus. Menæa magna excusa et Anthologium cum nostro Sancto ponunt Placentiæ simul fuisse SS. Protasium et Gervasium, qui ibidem conjecti fuisse dicuntur in custodiam sub vel ab, ἄνδρ, Anulio * principe; sed noster inde expulsus, venisse in civitatem nomine Κίμελιον, fertur, ac suscepisse S. Celsum τριετὴ ὄντα παῖδα, qui erat puer

triennis; quam etiam ætatem exprimit Menologium Basilianum apud Ughellum. Porro Cimellus et Κίμελις denotabit sine dubio eundem locum in Provincia Galliæ haud procul Nicæa, vulgo dictum Cimiez vel Cimies: de quo agit Adrianus Valesius in Notitia Galliarum ad nomen Cemenelum.

119 Ceterum Cimellus adeo efformatione affinis loco alteri in Hannonia, qui Cimacum dicitur, et a priore isto plane diversus est, ansam præbuerit, Sanctos nostros trahendi in Hannoniam, quasi vero Christi doctrinam ibidem prædicarint. Vide Fastos Belgicos ac Burgundicos Miræi ad diem xxviii Julii, et Annales provinciæ et comitatus Hannoniensis a Francisco Vinchant collectos, auctosque et ad finem perductos ab Antonio Ruteau, Ordinis Minimorum. Verum, sicut antea indicavimus, qui ultra substantiam quamdam peregrinationum genericam lustrare voluerit individua tot, quæ Sanctus noster fertur peragrasse, loca, vix inveniet ubi firmum pedem figat; adeo incerta nituntur auctoritate. Quo etiam referendum putamus illud assertum Menæorum impressorum, Anthologii, ac Menologii apud Ughellum; hoc quippe dicit; Annos viginti natus totam Italiam peragrabat. Ille vero: Vigesimo ætatis suæ anno S. Nazarius, Italiæ civitates pertransiens et prædicans, ad fidem multos manu duxit.

120 Verum, ut priorem Galliæ semitam relegamus, volunt dicta Menæa cum Anthologio, nostrum Martyrem una cum Celsio contulisse se ad urbes Tiberii euangelizantem; de qua re tacet Menologium apud Ughellum. Martyrium a Surio sub nomine Metaphrastis editum, Abit, inquit, Nazarius in vicinam Temerum cum puero Celsio. Est autem hæc urbs Temerus propinqua Meliæ. Apage Græculas hasce, quas satis sit commemorasse, nugas. Quamquam suspicari forte quis possit, mendose Τιβεριον, Tiberii, nec non Temerum scribi; ac legendum esse utriusque loco Τριβερῶν, quod habet Ptolemæus, Trevirorum. Sic apud Surium pro Meliæ, per aphæresin decurtatæ, forte ponendum Cimelæ (qua voce utitur Usuardus ad diem xiv Maii) ut coincidat cum Cimello. Quod si ita est; pessimum tunc istius Martyrii auctor Metaphrastes, vel alius ejusdem aut similis ingenii auctor se prodit geographum, qui Treviros ac Cemelum, loca utique neutiquam satis sibi cognita, et tota Galliæ intercapedine divisa, propinqua inter se vicinitate jungat. Sed cum de hac re, tum de S. Nazarii ad Trevirenses peregrinatione, quam ex auctore Mombritiano superius retulimus, atque hic ex incidenti tetigimus, plura dicenda suspensunt.

§ XIII. Nostrum de reliquis peregrinationibus Sancto imputatis, earumque adjunctis judicium.

Noster Theophilus Raynaudus in suo Hagilogio Lugdunensi a pag. 412 duo hæc locorum nomina jam exposita restituere debet lectioni satagens, circa vocem Melia nostræ explanationi, quam mox dedimus, satis consentit; sed circa Temerum adhibet a nostra superiore plane diversam. Est, inquit, Intemelium in Liguriæ hodiernæ extremo limbo; paucisque in ejus laudem decursis, ita pergit: Vixisse ibidem. SS. Nazarium

AUCTOR
J. P.

Hannonia,

Nomina quædam locorum propria an et quomodo exponi possint.

F

An S. Nazarius ad Cemenenses,

Anulino

AUCTORE
J. P.

Nazarium ac Celsum, pulsos Cemelia, tradunt antiqua horum Sanctorum Acta a Metaphraste repræsentata, admodum librarii vitio deformata. Pro Melia itaque legendum monet, Cemelia, extrita ex mendo vel ex usu Græco familiari detruncata prima syllaba; quem usum exemplis probat: idque fortasse circa Intemelium, quod item recisa prima syllaba efferunt, locum habet... Natum Cemeliæ, dum staret, S. Celsum, extra controversiam est; ac proinde fidem Christi ibi prædicavit S. Nazarius. Ita Raynaudus. R. D. Petrus Jofredus in sua Nicæa civitate sacris monumentis illustrata, et anno 1658 Augustæ Taurinorum excusa, pag. 57 S. Celsum martyrem eivem Cemenelensem exhibet, subdita historica de utroque nostro Sancto narratione; sed parvi pretii ob auctores, quos pag. 62 citat.

Intemelienſes,

122 Jam vero Raynaudus ad Temerum nomen ac locum discutienda progressus, censet pro ea voce non esse Treverim legendum, quo cum infante Celso pulsus Melia concesserit Nazarius; sed ex imperitia librarii sic scriptum esse, non satis videlicet animadversa, quam asseret Actorum scriptor, quamque nos ex ejus verbis paullo ante indicavimus, amborum locorum istorum vicinitate; a quibus urbs Trevirensis longe sit sejuncta, a mari autem sejunctissima: in quod tamen digressum Melia S. Nazarium, ab ei infensis alibi quoque fidei hostibus conjectum, divinoque præsidio emersisse, dicit Raynaudus, citans Acta; prædicationi ejus Intemelii, uti vult, ac per reliquam Liguriam, et continentem Insubriam attestantia: cum laborum ejus Treviris pro Christo susceptorum ne vestigium quidem sit reperire. De Treviris mox disseremus. Interim multa, ut vides, in hoc superiore fragmento dicit Raynaudus; sed eorum, quæ dicit, nihil quidquam documentis ad faciendam fidem historicam satis accomodatis probat, unice nixus Actis sub nomine Metaphrastis editis: quæ quia misera sunt, miseras etiam esse consecutiones, quæ indidem deducuntur, necesse est; et quamvis ea vocet antiqua, dispicere debebat, an vero hujusmodi nomen mererentur Acta ista; quæ post tot denu ab obitu S. Nazarii seculorum interpositionem exarata oportet, siquidem Metaphrastis sint.

Ligures, et
Insubres pro-
fectus ait;

123 Nullam itaque pro suo Intemelio Raynaudus probationem affert, dum talem affert; nullam item pro natalibus S. Celsi apud Cemelienses; ut mirum sit, Raynaudum adeo affirmate dicere, illud punctum extra controversiam esse; ac proinde fidem Christi ibi prædicavisse S. Nazarium. Quæ addit de Liguria et Insubria tantidem valent: non quia sufficiente cum fundamento possimus dicere, quod omnia illa sint falsa; sed quia non probantur vera; ac proinde fidem non merentur, præsertim ob silentium seu nescientiam potius antiquiorum auctorum; inter quos Paulinus nihil satis comperti habuit, quod in rem præsentem diceret; Ennodius autem et auctor Sermonis pluries memoratus Sanctum indefinite indicant esse peregrinatum; at peregrinationum loca definite non determinant. Et cur, amabo, antiquiores isti auctores omnes a determinandis peregrinationum locis in individuo, sed ab ipsis etiam provinciis ac regionibus nomine suo proprio exprimendis, adeo concordî silentio abstinuere? eo, uti putamus, quod nihil omnino in individuo de iis scirent dicere, nedum singulatim ac nominatim determinare, adeo ut qui hoc postmodum tentarunt, non ut certo vera dicerent, sed ne nihil dicerent, vel ad verosimilem, vel ad dramaticam dictionem

seu compositionem confugisse videantur.

an item ad
Trevirenses;

124 Age, nunc Trevirensis expeditio S. Nazarii, an et quo fundamento firmari infirmari possit, inquiramus. Illum narrator Mombritanus solenni adeo emphasi de Trevirensibus bene meruisse asserit, ut primum suæ salutis auctorem; eo prædicante, certum sit, si dicenti credimus, cognovisse. Alia nostra Actorum apographa circa Trevirenses illam prædicationem allegare, nihil attinet; nec, quos Puricellus cap. 13 profert, Vincentium Bellovacensem in Speculo historiali lib. 9, cap. 52; Jacobum a Voragine in Legendario cap. 97; Petrum de Natalibus in Catalogo lib. 6, cap. 147; sanctum denique Antoninum 1 parte Chronicorum, titulo 6, capitulo 27: istiusmodi quippe auctores, adeo recentes ac meri vulgarium Actorum vel transcriptores vel compilatores, rei hic controversæ nihil quidquam subsidii afferre possunt; cum pluris valere non queant, quam instrumenta, quæ adhibent. Noster Christophorus Browerus S. Nazarii apud Trevirenses apostolatam commemorans in suis Annalibus Trevirensibus, ad annum Christi 65 sic loquitur: Pervenisse scribitur in Treviros, magnaue hominum multitudine ab imperio stygiæ tyrannidis ad Christi jugum obsequiumque traducta, fundasse ecclesias, dedicasse basilicas, omnes implese denique numeros pervigilis atque boni Christiani sacerdotis. At qua veritatis specie foundationes ecclesiarum, dedicationesque basilicarum cohæreant cum persecutionibus sub Nerone adversus Christianos excitatis, sub quo tamen hæc gesta fuere secundum Browerum, non concipimus.

125 Ecce tibi jam, si Superis placet, S. Nazarium sacerdotem et episcopum ex narratione Broweri; quam tamen totam moderate temperat per se scribitur; subindicans, quid scriptum sit de ista re, non vero quid scribendum fuerit, aut scriptum vero ac sufficienter probari possit. Et vero Raynaudus citatus, pag. 413 recte, quamquam id poterat facere paulo modestius, ipsum refutat his verbis: Sudat Browerus, rerum Trevirensium scriptor accuratissimus, ut inveniat, quomodo famæ protritæ de Nazarii Trevirim impulsu velificetur; et præter Adonem, quem frustra allegat, cum nihil plane in hanc rem habeat, obscura duo recentiorum exiguæ accurationis scriptorum ex Actis depravatis implanatorum testimonia adducit: ac denique vulgatum S. Ambrosii nomine sermonem, qui plane abjudicatus est S. Ambrosio, cum sit cento ex variis Eusebii Gallicani lectis hinc inde plagulis ad SS. Nazarium et Celsum accommodatis contextus: in quo item nihil est, quod Trevirensi S. Nazarii apostolatu faveat; nisi quod Vir sanctus varius omnino regiones peragrasset dicitur; quod de tam multis Italiæ oris ab eo Roma jam extorri peragratis facile accipitur; sed illud Ennodii, quod supra dedimus, lustravit orbem; et alia ex auctore sermonis S. Ambrosio a nonnullis tributi, quæ allegavimus, plus aliquid indicant quam solas Italiæ oras. Quod iste sermo, sit cento ex variis Eusebii Gallicani lectis hinc inde plagulis... contextus, dicit Raynaudus, non probat; nec concipimus, quomodo id satis probari possit: tanta quippe scriptorum tamque diversa circa auctorem istius sermonis est controversia, ut statui nihil in hac re satis probabiliter possit, juxta dicta num. 94 et sequentibus.

an ibidem sa-
cerdotis et epi-
scopi munus
exercuerit.

126 Quod attinet ad obscura duo recentiorum exiguæ accurationis scriptorum ex Actis depravatis

A vatis implanatorum testimonia, quæ adduci a Browero carpit; carpere meliore jure posset alius, cui Acta S. Nazarii tanto in pretio non sunt, in quanto sunt Raynaudo; citat quippe Browerus Metaphrasten; citat illum eundem Raynaudus, quin imo in illo unico Sancti apud Intemelienses, uti vidimus, peregrinationem fundat. Pari itaque passu ambo procedunt. Recentiores duos præterea, nimirum Vincentium Bellovacensem, et S. Antoninum allegat Browerus, cum tanti valeant, quanti valent Acta, quæ ipsi sequuntur. Parum quoque momenti habent ea, quæ de obscuritate, exigua accuratione ac depravatione monet Raynaudus; cum nulla non S. Nazarii Acta corrupta, minimeque accurata, ac depravata sint; atque adeo tam nulla magis Raynaudo pro suis Intemeliensibus, quam Browero pro suis Trevirensibus patrocinari possint. Breviarium Romanum citari a Browero, vel non observavit Raynaudus, vel sciens potius ac volens dissimulavit: de quo tamen neutiquam hic laborandum est. Ita legit ad hunc diem XXVIII Julii de Martyribus nostris: Qui una

B Treverim euntes, Neronis persecutione in mare uterque dejecitur.

Quid de ea
Breviarium
Romanum.

127 Mare cum aditu ad Trevirenses urbem qua veri specie connectitur? Ast Breviarium Romanum accommodat se Actis; non quid vere historice legi debeat, sed quid pie legi velit bona fide præscribens. Adde, quod Breviarium illud, quatenus in eodem continentur lectiones de Sanctis pro Officio nocturno, adeo sit recens, ut a grandi Breviariorum antiquitate nequeat pro vetustissimi alicujus facti veritate præjudicium formari, pro ut dictum est jam pridem in Responsionibus Papæbrochii ad Sebastianum a S. Paulo, parte 2, art. 17, a num. 5; pluribus ibidem in decursu ad præsens argumentum curiose observatis: ad quæ lectorem mittimus. Consequens itaque est, ut eruditi Trevirenses vel patienter ferre debeant, quod candide dicamus de S. Nazarii apud se apostolatu nobis non satis constare; vel ut melioribus, quibus constare possit, documentis illum stabiliant.

Fertur etiam
Sanctus ivisse
Placentiam;
Genuam item:
ubi volunt

C 128 At quid de peregrinationibus per Italiam Genuensi ac Placentina? Hanc quidem præter auctorem anonymum Mombritianum tradunt Acta apud Surium, et apographa nostra ex Mss. Windbergensi, Trevirensi S. Maximini Anthologium apud Græcos cum Menæis excusis: de qua quid dicendum sit, abunde colligi datur ex præcedentibus circa alias peægrinationes, observationibus. Idem esto judicium de Genuensi, quæ fabulosa S. Celsi resurrectione a mortuis adornatur, in nostro codice Fuldensi QMs. 6, fol. 21, in Passione SS. Nazarii, Gervasii, et Protasii et Celsi pueri descripta: Nazarius vero abiit cum Celso puero in civitatem, quæ vocatur Janua; ibique Celsus puer amisit spiritum: et non erat in eo spiritus, neque loquebatur. Constans cum animo, et fidens de Dei misericordia S. Nazarius oravit dicens: Domine Deus patrum meorum, ostende mihi si vere mortuus est Puer, ut sepeliā eum in loco hoc: sin vero vivit, exspectans exspectabo eum. Et orante eo, venit vox ad eum dicens: Resurget Puer, et adnuntiabit tibi gaudium.

S. Celsum ab
eo ad vitam
revocatum.

129 Circa autem nonam surrexit Puer, dicens ei: Ave pater Nazari. Dixitque ei Nazarius. Ave fili Celse: dicito mihi, ubi nunc fuisti. Qui respondit: In congregatione justorum; ibique te vidi stantem juxta sedem omnipotentis Dei; et loquebatur tibi de vita immortalis. Gaudio autem repletus S. Mazarius osculatus est

caput ejus; et Puer osculatus est vestigia ejus. Manserunt autem nocte illa intra civitatem. Et post triduum surgens ambulavit cum Celso puero etc. Ecgraphum nostrum ex bibliotheca reginæ Sueciæ supra assignatum simillimam aperit scenam, imo vero in substantia eandem. Fabulosam, inquam, hanc resurrectionem æquis rerum æstimatoribus numquam persuaverint Genuenses, quamdiu pro ejusdem veritate melius fundamentum non prodixerint, quam hujusmodi Acta. Verum quod de Sancti ad Genuenses peregrinatione dicebamus, vellemus melioribus antiquitatis monumentis roborari, ut magis secure credi posset id, quod habet Ubertus Foliet Genuensis historiæ lib. 1, pag. 14: Religionem et doctrinam Christianam civitas nostra a Nazario et Celso accepit.

Novum denique apostolatus ac peregrinationis locum nobis pandit Saussayus in suo Martyrologio Gallicano, ad diem XXVIII Julii his verbis usus in sua de SS. Nazario ac Celso annuntiatione, quibus Viennensis Galliæ ac Alpinæ regionis Apostolorum titulum eis tribuit; pari nempe veritatis et auctoritatis specie, qua mox in elogio attexit apochrypha ista inter S. Nazarii peregrinationes: Gebennam... ingressus, Christi gratiam primus civibus prædicavit; ex quibus Celsum adhuc puerum salutaribus præceptis instructum baptizavit; unaque cum eo Trevirim progressus etc. Invenerit itaque, uti conjectamus, vel ex vocibus Cimellus, Gemellus, Genebellis, non satis fortasse sibi cognititis, formarit ipsemet Viennam ac Gebennam, affini syllabarum similitudine in errorem ductus. Nisi potius novum hunc apud Gebennenses apostolatum acceperit a Claudio Roberto in Gallia Christiana sub initium Catalogi episcoporum Genevensium; ubi de prædicatione S. Nazarii, qua inter ceteros cives Gebennenses ad fidem conversus fuit S. Celsus, meminit.

Peregrinatio
Viennensis ac
Gebennensis
ab aliquibus
perperam Sancto
adscripta;
E

131 Quod in eadem etiam sententia fuerit S. Franciscus Salesius, episcopus et princeps Gebennensis, non ausim dicere; sed Carolus Augustinus Salesius, in Vita hujus sui patrui lib. 5, F pag. 257 enumerans eos Sanctos, quos ille sanctissimus Præsul peculiari novo vel antiquo cultu celebrari voluerat in sua diœcesi, ponit In Julio die XXVIII divos martyres Nazarium et Celsum: quorum ille ex Italia Treverim iter faciens, ac in civitate Gebennensi aliquamdiu moratus, plurimos ibidem ad fidem convertit; inter quos Celsum admodum juvenem, civem Gebennensem... Officio duplici: ubi præter novum S. Nazarii apostolatum habes novam S. Celsum patriam, a Cimeliensi prorsus diversam: quæ, quod ad locum hunc spectet, non satis constat ex dictis; multa minus tamen Gebennensibus eam adscribere possumus.

cum peculiari
cultu apud
Gebennenses.

§ XIV. An S. Nazarius fuerit synchronus SS. Gervasio ac Protasio?

Communi auctorum suffragio, secundum dicta num. 108, S. Nazarii martyrium contigit sub Nerone; quo posito, quærere an SS. Gervasius ac Protasius ei fuerint synchroni ac in carcere ab ipso inventi, fere tantundem est, ac si quæras, utrum sicut hujus, sic etiam illorum ætas cum Neronianis temporibus cohæreat. Actum de ista controversia jam pridem apud nos fuit ad

Synchronismus ille jam
pridem apud
nos in dubium
revocatus;

AUCTOR
J. P.

ad diem XIX Junii in Commentario SS. Gervasii et Protasii § 5; ubi variis difficultatibus contra affirmantem sententiam propositis, tandem sic concludit Papebrochius, rem indecisam relinquens: Ceterum quæ diximus in favorem sententiæ, SS. Gervasium et Protasium ad Antonini et Veri tempora referentis, non aliter velim accipi, quam dic per conjecturam. Et mox subdit: Interim dubium manet, rebus sic stantibus, utrum SS. Gervasius et Protasius aliquid commune habuerint cum SS. Nazario et Celso, præter locum martyrii apud Mediolanum, et cultum ibidem atque CPoli, itemque in Martyrologiis etc. His, quæ tunc temporis ibi dicta sunt, superaddamus hic paucula, ac rem, quoadusque poterit, breviter elucidemus, saltem quatenus S. Nazarii ætatem spectat.

quoniam etiam
ex antiquis
monumentis

133 Nulla imprimis Acta seu Græca seu Latina, saltem prout illa nunc circumferuntur, sufficientem præferunt auctoritatem, ut ætatem, de qua hic agitur, probabiliter persuadere nobis valeant: nam de exigua eorum fide nemo est qui dubitare possit, si tum ad præmissa ex illis specimen, tum ad pleniores, quæ suo loco congerentur, castigationes in illa nostras, seposito partium studio, animum attenderit. Dispiciendum itaque superest, an et quid aliunde ex melioribus antiquitatis monumentis sperare liceat. Illa, quæ refert S. Ambrosius in epistola 54 (citamus hic editionem Coloniensem anni 1616) ad sororem suam Marcellinam; Invenimus miræ magnitudinis viros duos, Protasium et Gervasium, ut prisca ætas ferebat; qui idemque etiam dicuntur diu ante ignorati; adde item id quod subditur: Nunc senes repetunt, audisse se aliquando horum Martyrum nomina, titulumque legisse; illa, inquam, argumento quidem sunt, quod spectent ad primæva nascentis Ecclesiæ tempora, sed rem præsentem neutiquam decidunt, quandoquidem nullum determinate annum aut imperatorem definiunt. Nihil amplius extundes ex illo apud S. Augustinum lib. 9 Confessionum cap. 7 (ubi loquitur de istorum Sanctorum corporibus S. Ambrosio revelatis) quæ per tot annos incorrupta etc. Mirum etiam enimvero esset, si quidquam amplius ad præsens propositum novisset Paulinus, et si in Vita S. Ambrosii, ubi de revelatis ipst hisce sanctis Martyribus agit, nihil aliud dixisset, quod huc quidem faciat, quam illud: Protasii vero et Gervasii martyrum, ut nomina, ita etiam sepulera incognita erant; quod magnam quidem arguit martyrii antiquitatem, non tamen eam, quam nos inquirimus, demonstrat.

non probatur
uti nec ex co-
lumna anti-
qua, ut fertur;

134 At de S. Nazario idem auctor agens, Quando sit passus, inquit, usque in hodiernum diem scire non possumus; atque adeo hujus nostræ controversiæ arbiter aut iudex esse nequit, non magis quam auctor sermonis S. Ambrosio adscripti, apud quem nihil hujusmodi offendimus, quod huc conducatur, nosque e Cymmeriis hisce tenebris erutos vel crepera etiam saltem luce impertiat. Nec vero hujus nostri Sancti cum duobus istis aliis synchronismus stabiliri potest ex veteri, ut putatur, apud Mediolanenses monumento (de quo scribebat Franciscus Bernardinus Ferrarius litteris Idibus Decembris anni 1608 ad Rosweydatum datis) ex marmorea columna antiquissima (verbis Ferrarii utimur) qua anno Domini MDCII hic Mediolani prope arcem effossa fuit, cum hujusmodi inscriptione litteris pene fugientibus:

In hoc loco ubi fixa est h. * columnna
Decapitatus fuit sanctus Paxius * anno

Ab Incarnatione Domini LVII. die XVIII Junii
sub

Comite Astasio.

Sed inscriptio ista merito nobis est suspecta, nec tam antiqua censeri potest, ut ad ecclesiæ incubula referatur.

135 Etenim cum annos computet ab incarnatione Domini, patet quod non exstiterit ante tempora Dionysii Exigui, qui floruit seculo VI: cui debemus, quod in Cyclo suo annos non per olympiades vel consules aut indictiones; sed a Christi Domini Incarnatione numerare cœpit, ut refert Baronius ad annum Christi 527. Vox autem comes quæ Astasio apponitur, necdum seculo primo aut secundo adhibebatur tamquam titulus dignitatis; sicut observat Tillemontius in nota secunda super SS. Gervasio ac Protasio, tomo 2 Monument. eccles., pag. 500. Dicit, quod vox ista necdum seculo primo aut secundo adhiberetur tamquam titulus dignitatis; qui apparet Tillemontio posse dici institutus a Constantino magno, prout videre est apud ipsum Historiæ imperatorum tomo 4, art. 84; quamquam, uti ibidem notat, res ipsa in se videatur esse antiquior, ejusque exordium referri posse ad tempore Augusti, qui plures senatores sibi comites assumpserit, itineris videlicet socios, ac rerum gerendarum adjutores; quæ hunc in modum eadem auctoritate peragebantur, acsi in pleno peractæ fuissent senatu, prout apud ipsum legere est loco mox citato. Et sic forte intelligitur Flaccus, comes, in Actis S. Petronillæ ad diem XXXI Maii, pag. 420, qui venit... ad eam cum militibus, ut eam sibi sponsam assumeret.

136 An autem Albines aliquis ante Constantinum appellatus fuerit comes, non addendo talis imperatoris, invenies in eodem tomo nota 68 in Constantinum; quod si supponas Albinum et comitem fuisse, et ante istum imperatorem vixisse; cum illud exemplum unicum fortasse sit, inquit Tillemontius, obstare illud haud debere, quo minus ad Constantinum referatur origo tituli comitis eo modo, quo et sub ipso et sub successoribus ejus adhibitus fuit. Ceterum nonnulla notionem hujus vocis spectantia breviter nos perstrinximus ad diem XXII Julii occasione S. Josephi comitis, cujus tunc historiam illustravimus. Quoniam itaque columna ista duobus nunc ostensis defectibus evertitur, nullam vel ætatis SS. Gervasii ac Protasii vel propriæ suæ antiquitatis regulam suggere potest. Adde ex Ripamontio inferius citando, pag. 55, ubi de columella.... juxta Jovis arcem effossa, atque adeo eadem haud dubie agens, id adulterinum, inquit, esse monumentum dicunt, litterarum argumento, quæ recentioris formæ notas et ductus male nimirum tegant. Ergo ex illa columna nihil conficitur. Undenam igitur illam hic controversam antiquitatis regulam desumemus? Non ex qualibuscumque suspectis, aut antiquitatem ementitis utique instrumentis illa expromi debet, sed ex antiquissimis ac primorum fere seculorum monumentis; quæque adeo sint accommodata, ut temporibus scriptoris ac rei scriptæ non nimia inter se longitudine distantibus conciliare possint fidem. Nec vero nobis objicias Ambrosii epistolam 53, in qua de inventionem corporum SS. Protasii ac Gervasii, invento ad eorum caput libello, comite Astasio, belloque Marcomannico etc. fit mentio: nam Tillemontius nota 2 in istos Sanctos,

D
* hæc
* Protasius

sed quæ pluri-
bus titulis me-
rito suspecta

ostenditur.

F

A ctos, quæ ponitur inter notas super persecutione Diocletiani pag. 499, isti sancto Doctori merito eam abjudicat, tamquam ei suppositam, et in pluribus contrariam epistolæ 54, quæ vere sit ipsius. Plura dabit citata nota (unde paucula hæc delibasse sufficiat) et Commentarius apud nos die XIX Junii de Sanctis istis § 3, a pag. 820.

Proponitur
systema circa
utrum synchro-
nismum aliun-
de non autis
robaturum,

137 Cum igitur adeo incertis nitatur principiis assertio Actorum, quæ SS. Gervasium ac Protasium nostro Martyri ætate conjungunt, candide profiteamur, desiderare nos majorem auctoritatem, ut in isto facto consentiamus Actis, in pluribus aliis ab eorum historia recedere coacti; dubiumque nobis, uti jam pridem fuit Papebrochio, etiamnum remanet, utrum duo isti Sancti aliquid cum nostro habeant commune, præter locum martyrii apud Mediolanenses, et cultum ibidem atque CPoli, itemque in Martyrologiis etc. Quod si inoffensis iis, qui aliter hosce inter se Sanctos conjungunt, integrum nobis sit, sincera animi nostri sensa exponere super hac re, systema quoddam formabimus, quo intelligi detur, unde conjunctio ista originem traxerit, quo pacto deinde processerit, ac denique quam late ac diffuse in mediæ ævi scripta irrepserit, ab aliis recentioribus etiam adoptata. Systema, inquam, merum illa omnia erunt, seu hypothesis, quam eruditissimum Mediolanensibus expendendum proponimus tantisper, donec certiora vel ipsi vel alii nobis suggererint, paratissimis interea doceri, ac nostras mutare conjecturas, siquidem vel ratio sufficiens, vel idonea documenta, vel probabilis auctoritas aliqua contrarium nobis suaserit.

t in Actis tra-
ctum,

138 Nos itaque sic existimamus; quod Sancti nostricum SS. Gervasio ac Protasio sint conjuncti tempore; quod S. Nazarius Mediolani in carcere eos invenerit, ad martyrium hortatus sit vel in ærumnis consolatus; quod utraque Acta fuerint commixta etc., eo totum illud refundendum esse tamquam ad primum factæ conjunctionis fontem, quod eadem omnibus et martyrii exstiterit palæstra, et locus inventionis moraliter idem; idem eatenus saltem passionis tempus, quod ad priscam ecclesiæ ætatem SS. Gervasius ac Protasius pertinerent; nostri vero ad Neronem saltem secundum ea, quæ

C antea super hac re protulimus. Quibus sic stantibus, quidnam in rem suspectæ fidei auctorum, tempora S. Ambrosii et S. Ennodii, nec non Paulini istius, qui Vitam S. Ambrosii litteris mandavit, secutorum, accidere poterat accommodatius optabiliusve, quam, ut oblata sibi hac opportuna occasione, alia ex aliis istorum Sanctorum Actis utrimque adornarent; idque exigua forte vel nulla suspitione sua vel aliorum, hujusmodi ornatus; cui utpote tot congruæ convenientiæ videbantur favere?

medique ævo
ut forte citius
adoptatum,
alterius Sancti
Actorum ex-
mplo

139 Quod vero id factum sit seculo octavo aut nono, certo definire non quimus; at vel tunc, vel etiamnum citius, vel mediæ saltem ætatis ævo id factum, videmur aliquo cum fundamento suspicari posse, memores eorum, quæ jam pridem monuimus in Commentario SS. Gervasii ac Protasii § 5, num. 40, quæque maturo de Actis eorum, ac SS. quoque Nazarii ac Celsi, quamquam respectu horum tunc etiamnum præmaturo examini inspersa leguntur his verbis: Æque celebris, ac Sancti quatuor, de quibus hactenus, Mediolanensisque ecclesiæ patronus S. Victor Maurus, ex Maximiani imperatoris militia, sub ipso, ejusque consiliario Anolino passus anno cccm, haud multo felicior in suis Actis fuit; eo quod, mendo-

sa cum sint, sicut ostendimus VIII Maii, ipsa tamen scripsisse se fingat MAXIMIANUS, MAXIMIANI IMPERATORIS NOTARIUS, prout præsens viderat. Interim inducit Martyrem prædicentem, quod ipso anno moriturus imperator sit, qui tamen usque ad annum cccx supervixit. Omitto alia olim notata: satis est ea hic obiter attigisse; ut constet, fuisse medio ævo viros Mediolani indiscrete pios, qui publicæ devotioni recte consulere se putabant, eorum Sanctorum Acta, quorum nulla exstabant, concinnando ex vulgi traditionibus male cohærentibus, et ex suis propriis conjecturis.

140 Id autem fecerunt sub nominibus antiquis, aptisque, si vera essent, fidem certissimam facere; prout male factum sero nunc deprehendimus; ægre fidem inventuri ipsimet apud præoccupatos in favorem fabularum, longi temporis præscriptione fultarum: adeo diu insignes quoque scriptores et viros alias eruditos impostura latuit. Hujusmodi ad judicia, quamlibet in speciem duriora quam par sit, cum hic tum sexcentis aliis in decursu operis nostri locis cogit nos aperta simul et impudens fabulandi libido, qua id generis biographi pro rebus maxime feriis res suspectas ac meras nobis nugas venditant; cogit item amor veritatis, quæ cum alibi semper tum hic maxime locum suum habeat, necesse est; cogit denique vera Sanctorum gloria, quæ proprio contenta splendore, veris honoratur laudibus, falsis dedecoratur. Quod vero sanctorum Martyrum nostrorum Acta præsertim Mombritiana similem subierint fortunam, elucescet inferius. At de controversia nunc agitata, an S. Nazarius cum SS. Gervasio ac Protasio simul vixerit, simul egerit etc. dictum sit hactenus ex nostra conjectura.

quodproferatur,
nostramque
conjecturam
confirmat,

141 Quæ ne cuiquam videatur nimis rigida, mira et exotica, audiat is, quidnam de ea censeant ipsimet eruditi Mediolanenses, et quam affirmate sensa sua proferant. Unus sufficiat (plures etenim inquirere nihil attinet) Josephus Ripamontius, qui Historiarum ecclesiæ Mediolanensis decade I, lib. I, pag. 44 sic habet: Nazario et Celso Gervasium et Protasium diversi Annales nectunt, explicantque mutuæ caritatis officia, quæ alteri alteros adjuverint, cum iisdem vinculis attinerentur. Ea fama nimium quantum aberret a vero, confundatque tempora et ordinem rerum. Constat enim certissima litterarum atque monumentorum fide, Gervasium et Protasium post aliquot ab hoc ipso tempore annos extitisse. Et ibidem pag. 55: Ceterum annus martyrii, inquit, nulli non scriptori talium rerum attente ac solite vestigatus in obscuro adhuc latet, miraque contentionum ambage ac varietate tota res in hanc illamve partem trahitur. Et recensitis nonnullis difficultatibus, ita rem concludit: Hæc inter se contraria et diversa, nostra non possunt auctoritate componi. Certe constat, posteriores fuisse Nazario et Celso, contra quam nonnulli scriptores tradidere. Ita ille.

non nimis ri-
gidam et exo-
ticam,

142 Quando tam affirmate pronuntiat, SS. Gervasium ac Protasium posteriores fuisse Nazario ac Celso, plus forte dicit, uti nostra est suspicio, quam ex antiquis ac fide dignis monumentis solide probari posse videatur. Ex solidis, inquam, ac fide dignis monumentis; in quorum numero nos neutiquam ponimus vulgaria eorum Acta, nec epistolam pseudo-Ambrosianam, atque adeo nec chronologicum characterismum belli Marcomannici iis insertum. Ad Baronium in notationibus Martyrologii

ut ipsimet Me-
diolanensibus
displicere me-
rito possit.

AUCTORE
J. P.

logii Romani ad diem XIX Junii, nec non annotata nostra paullo ante num. 136 citata, littera o. Nec movent nos Victoris Syri, de quo nunc diximus; nec S. Hermagoræ Legendæ, testibus coævis subpompatica, ut ita loquamur, nominum antiquorum umbra testibus coævis suppositæ, de quibus inspicipotest supra assignatus SS. Gervasii ac Protasii Commentarius § 5. Ulinam melioris sint notæ, quæ habentur in Commentario historico de S. Juventio ad diem VIII Februarii, § 2, pag. 153; ubi refertur, quod ille a quadam Dei famula, dum recisa esset cervix B. Nazario, cruorem ejus acceperit; illo energumenum sanarit, aliaque fecerit miracula ac fidem promoverit.

§ XV. Scriptores Actorum; eorum, quæ sunt apud Mombritium, examen.

B

Acta Græca
tribuuntur
Symeoni Me-
nephrastræ;

A scriptoribus Actorum incipiamus, ad ipsa deinde Acta examinanda progressuri. Quoniam vero duplicis generis ea circumferuntur, Latina nimirum et Græca, vel e Græco in Latinam linguam conversa; primo de his, tum de illis, quantum ad eorum scriptores pertinet, tractabimus. Actorum, quæ Latine reddita exstant apud Surium ad diem XIX Junii, Actisque SS. Gervasii ac Protasii, ut diximus, immixta sunt, auctorem fuisse Symeonem Metaphrastem censet Leo Allatius in Diatriba de Symeonum scriptis pag. 130. Sic autem incipiunt: Νέρωνος αἵτις τὰ Ῥωμαίων σκήπτρα διέποντος ὁ θαυμαστός Ναζάριος. Titulus hic: Vita et certamen SS. Nazarii, Gervasii, Protasii et Celsi. Sub istius etiam auctoris nomine dat illa Surius, sub quo et nos eadem pluries supra allegavimus. Sint itaque ipsius; quamquam existimemus admodum difficile dictu esse, quænam Acta vere ipsius sint, quænam autem ei supposita. Exemplar nostrum Græcum non præfert nomen auctoris. Nec plura occurrunt, quæ circa auctorem dicamus.

C

Mombritius
quæ edidit, vi-
dentur compo-
sita ab anony-
mo Mediola-
nensi:

144 Acta, quæ edidit Mombritius, anonyma sunt, ac frustra proinde nomen auctoris indagaveris. Aliter censemus de ejusdem patria; Mediolanens enim ipsum fuisse argumento est, quod in sua præfatione dicat, Nostri quoque prærogativa Patroni. Et mox: Noster celeberrimus Martyr. Quæ quia abs nullo quam a Mediolanensi magis proprie dici possunt, ideo nobis illa sufficiunt, ut ex quadam probabili conjectura istum anonymum auctorem Mediolanensibus adscribamus. Quod autem ad ætatem ejus spectat; non scripsit ante tempora S. Ambrosii: nam sub finem suæ historiæ agit de revelatione, inventione ac translatione corporum SS. Nazarii ac Celsi. Imo vero scripsisse eum diu post, illud indicio est, quod occasione miraculorum, translationem S. Nazarii subsecutorum, dicat usque in præsentem diem. An porro vixerit medio ævō, quo apud Mediolanenses vixisse viros indiscrete pios dicebamur num. 139; an citius etiamnum, an serius, nos omnino fugit. Nihil in rem nostram invenimus apud Tillemontium in notis, nihil apud Puricellum. Hoc manifestum, quod, quisquis ille fuerit, quocumque tempore vixerit, res suas male combinet, fabulas venditet, piumque ac scenicum drama repræsentet: ad tria quippe hæc capita nostrum circa ipsius Acta reducemus examen.

145 Ac primo quidem, res, inquam, suas male combinat. E quarum imprimis numero est baptismus S. Perpetuæ, matris S. Nazarii, cum Simone mago jam devicto, novennio S. Nazarii, et tam longarum gestarum peregrinationumque subsecuta serie, ac demum cum martyrio sub Nerone ineptissime ab isto auctore connexus; adi quæ supra diximus num. 107. Nec meliore nexu observantia sabbatorum Africani, patris S. Nazarii, et illud, Pater die sabbati in observatione suæ legis (Judaicæ videlicet) cohærere intelligimus cum sequentibus, quæ Africano ad filium dicta imputantur: Tibi dabo mysterium religionis meæ, et eris gloriosus in conspectu principum urbis Romæ. Nam quid Neroni, aut aliis, si vis, principibus Romanis gentilibus cum Judaica observatione? Ejusdem fur furis illa: Residente super cathedra Romanæ ecclesiæ sanctissimo Lino episcopo, qui B. Petro apostolo prima religione succedens etc.; a quo, uti mox dicitur, Sanctus noster petierit et acceperit baptismum; vide citatum numerum 107; ubi diximus non cohærere. Ista vero, Parentes ejus.. ex bonis suis dederunt ei septem onera animalium cum auri et argenti pondere magno; de qua re meminimus num. 100; hæc item, Egressus.. ab urbe Roma... iter agens per singulas civitates Italiæ, docebat omnem populum baptizari etc. Hæc, inquam, an sunt facta novennis vel undennis pueri?

D
qui res male
combinat,

E

146 Et paulo post dicitur: Post annos autem decem discessionis suæ ab urbe Roma, ingressus est civitatem Placentinam, prædicans etc. Vide ineptias; baptizatus novennis a S. Lino Pontifice jam Romano, martyrium facit sub Nerone: quomodo ergo in casu comparet Placentia, nisi jam mortuus? Quod vero narratur postea, videlicet Sanctus noster transactis... paucis diebus venit Mediolanum; ibi dum verbum Dei sedule prædicaret... invenit confessores Christi Protasium et Gervasium; id intactum hic relinquimus: nam an et quid cum illis commune habere potuerit S. Nazarius, discussum est § 14. Quid tum postea? Nuntiatum est de eo Anolino præsidi Italiæ; qui statim... ad se eum cum celeritate pertrahi jubet. Baronius in notationibus ad diem XXVIII Julii Anolinos seu Anulinos quatuor synonymos ponit; unumque ex his sub Nerone; at quæstio est, an et unde is ultimus nobis suaderi possit; an, inquam, ex melioribus documentis, quam sint Acta, quæ discutimus, aut ejusmodi furfuris scripta. Ad hoc certe comprobandum minime ea sufficere profiteamur. Tu vide interea, quæ de synonymo, qui sub Maximiano vixerit, apud nos dicta sunt in Commentario S. Proculi ad diem XXIII Martii; S. Victoris ad diem VIII Maii, et in Actis SS. Naboris et Felicis XII Julii: cujus aut alterius, qui post Neronem sævierit, nomen huc intrusum, et male sub Nerone positum suspicamur: qua de re pluribus te instruet Commentarius SS. Gervasii et Protasii, num. 43; ubi Neronianus ille exsufflatur.

quas ostendi-
mus nequitiam
cohærere,

F

147 Pergamus cum Actis Mombritianis: Oratorium Domini et fundando cœpit, et consecrando præcepit Sanctus noster; is scilicet qui numquam, quantum scimus, fuit episcopus. Vide superius num. 125. Et vero quo pacto cohærent illa, quæ auctor apud Mombritium memorat, volens suæ narrationi auctoritatem exiis conciliare; sed quia aperte cum veritate pugnant, nimium quantum similia allegando sibi ac suis Actis officit: Consequens, ait, quidem

sed pugnare
cum veritate,

A quidam philosophus S. Nazarium, ab initio scripsit libellum certaminis ejus, quem apud se fideliter conservabat occultum. In visione vero com-
monitus a Sanctis, eandem sacri certaminis scri-
pturam Ceratio detulit, qui eorum pretiosa cor-
pora sepelierat: et sicut ab eisdem Martyribus Ce-
ratio fuerat imperatum, ad capita eorum recondi-
tum, usque ad diem revelationis eorum mansit oc-
cultum. *Combinet ista lector cum iis, quæ mox se-
quuntur*: Post vero.. revelavit Deus eorum cor-
pora.. beatissimo Ambrosio episcopo Mediolanen-
si... imperante Theodosio religioso imperatore;
*qui jam obierat, sicut probavimus num. 14. Pau-
linus enim oculatus istius inventionis testis, inspe-
ctor, et accuratissimus omnium etiam minutissi-
morum, quæ in ea vilit, descriptor; vel cæcus
fuit, si illum libellum ad capita eorum reconditum,
sed usque ad diem revelationis eorum occultum,
ac proinde tunc inventum, non viderit; vel su-
pra fidem negligens et incurius, ne dicam men-
dax; cum quando Sanctus si passus, usque in ho-
diernum diem scire se non posse profiteatur. Vi-
den', in quot ἀναλόγουσα, ἀσύστατα ἀσύναπτα impe-
gerit Mombritianus iste auctor, res suas male
combinando; id quod primo loco susceperamus
probandum?*

148 Alterum, quod fabulas venditet, sic osten-
dimus. Epistola imprimis seu relatio, ut ibi voca-
tur, sub hoc exordio, Neroni cæsari et consuli
piissimo Cornelius salutem, in his rerum, persona-
rum, ac temporis circumstantiis, displicet; *cujus
argumentum describere tædet. Sequitur*: Susceptis
litteris Nero indignationis ira commotus, vocavit
ad se Dentum, militem suum primum; dixitque
ei: Cum omni festinatione acceptis militibus per-
curre in provinciam Galliarum, et contumacem
Nazarium, murmurantem contra deos, vincitum collo
et manibus, nostris tribunalibus statue punien-
dum: quo facto, Nero... accersito Dento, præcepit
ei dare talentum auri. *Dignum patelli operculum!
Nec tolerabiliora sunt hæc*: Cum Nero in vicinis
sibi montibus ad capiendas feras venatores misisset,
et omni nisu ageretur... illa ferarum multitudo,
ad inferiora descendens, ostia viridarii, in quo
erat Nero, rabido cursu petiit, multis armigero-
rum ejus necatis: quam plurimi etiam morsu
macerati sunt, in tantum ut ipse cæsar nimio pavore
turbatus, ab eodem loco diffugiens, percussus
pede, juxta palatium fessus perveniret... Cumque
casu vulneris laceratus Nero multis diebus decu-
buisset etc.

C 149 Deinde unus ex militibus percutiens eum,
concidit pede, et illidens lapidi oculum amisit;
et plura istiusmodi furfuris, quæ subduntur,
et de quibus agemus paullo post, quid continent
nisi res apocryphas? Illa vero, Audiens de eo,
jam Mediolanum profecto, Anolinus, dixit militi-
bus suis: Quomodo effugit manus Neronis homo
iste? Et jussit, ut suppositum carpento longius ab
urbe projicerent eum. Et... indicatum est ei, quia
esset destinatus exilio. Tunc... commendavit
Celsum puerum cuidam mulieri Christianæ etc.;
illa, inquam, quisnam satis patienter legat? Cui
item non commiserationem moveat aliud exem-
plar litterarum, quibus Neroni imperatori, et con-
suli piissimo Anolinus salutem dicit, atque his illud
concludit verbis: Litteras tuæ magnitudinis exspe-
cto, ut tantæ audaciæ viro, compendiosæ mortis ter-
minum imponatis. *Credulus enim vero ac valde*
Julii Tomus VI.

*simplex ille sit oportet, qui in tota narrationis con-
gerie non detegat palpabilem concatenatarum fa-
bularum texturam, ita ab isto auctore dispositam
tamque distinctis minimarum circumstantiarum
nexibus ordinatam, ut diceret, aliter hæc ita ex-
primi non potuisse nisi ab eo, qui singulos, ut ita
dicam, passus Martyris coram numerarit; quod
quam ab isto auctore sit procul, ex dictis est ma-
nifestum.*

150 Jam de tertio, quod suscepimus demon-
strandum, puncto, quodque in pio ac scenico dra-
mate positum esse dicimus, accipe pauca hæc e
multis, ut brevitati consulamus. Ut vero prologum,
frequentesque in Actorum decursu dialogismos
prætereamus, ac mutata identidem supraque
a nobis castigatam locorum scenam, apparitio-
nem matris, uxoris Galliarum præsidis Denovai
apud suum maritum pro Martyribus interces-
sionem, aliam apparitionem angeli etc. quæ
theatrum sapiunt; en tibi palmare episodium:
Alia die, primo diluculo surgens Nero venit ad
portum maris, in quo erat multitudo navium, et
de carcere educto Nazario, dixit ad eum: Dic mihi,
seductor, quæ te dementia tenuit, ut soluta deo-
rum nomina * redigeres in nihilum? Nunc te ja-
ctari præcipio in fundum maris... Tunc cæsar vo-
catis naucleris, dixit ad eos: Providete navem, et
rebelli Nazario supposito, longius a terra disce-
dite, atque in medio mari sentinæ dissoluta com-
page, ut pereat, quassatam inter undas relin-
quite.. Et si magicis artibus maria superaverit,
ejectum in littore persequimini, et eum vivum igne
cremate, ac combusti corporis cinerem in mare
projicite... Et renuntiate mihi; et dabo vobis bona
mundi hujus, et eritis gloriosi, aucti regis muneribus.

151 Suscipitur in navim Nazarius et Puer. .
Jactaverunt eos in mare. Et continuo lux magna
resplenduit eis.. Angelus autem Domini descen-
dit ad eos, et ostendens eis testamentum Domi-
ni, confortabat eos. *Quid plura? Sequitur dein-
de nautarum naufragium, conversio, resolidata
navis, ingressus in civitatem Genuensem, myste-
rii sacramentum nautis traditum, Nazarius præ-
dicans etc. qui venit Mediolanum; statimque quos
reliquerat beatos Protasium et Gervasium... in car-
cere positos requisivit, atque inventos confortabat
etc. Quid est episodica contexere, si hoc non est?
At necdum hic finis: nam eo tempore, quo beatus Na-
zarius a Mediolanensi urbe projectus, et ad exilium
fuerat destinatus, fertur, eum Romam properasse;
atque in domo propria requisita convenit patrem jam
longo senio confectum, tamen Christum creden-
tem, in opere Domini continuo desudantem obse-
quio. Quem cum B. Nazarius sollicite percun-
ctaretur, si usque ad perfectum Dominum sequere-
tur, omnia quæ de eo gesta fuerant, narravit per
ordinem: quomodo ei per visionem B. Petrus
apostolus apparuerit, et doctrinam Christianæ reli-
gionis imbuerit, asserens non esse justum, ut præ-
cedentibus se conjuge et Filio ad cæleste regnum,...
ipse crudelis inferni lueret pœnam. Sed ne sepul-
tura quidem Sanctorum nostrorum vacavit appa-
ritione, quæ facta ab eis fuerit, si nostro scriptori
credimus, cuidam, Ceratio nomine; quam non tran-
scribimus.*

152 Habemus itaque in scriptore isto, uti dice-
bamus, res inter se non cohærentes, fabulis inter-
persas, atque dramatico apparatu adornatas.

ACTORE
J. P.

piumque ac
scenicum

* forte numi-
na

exhibentes
drama

frustra illud
laudante Pari-
cello.

AUCTORE
J. P.

*Ecquis post hæc non miretur, Puricellum recu-
dendis ipsius rebus tot paginas male inficere po-
tuisse per suæ Nazarianæ Dissertationis decur-
sum? Et vero Vita per ipsum elaborata longe mihi,
inquit, videtur et uberior, et veritati propinquior,
uti dicit cap. 3. Propositum nobis auctorem, ait
cap. 4, hic etiam comitamur, ex ejus ore, calamo-
que pendentes. Cap. 14 laudatur auctor.. a Mom-
britio delectus, ipsoque delectu posteritati ad sequen-
dum, tamquam fidei certioris commendatus; sed
quam nullo jure tot eum Puricellus condecoret
laudibus, cujus utique merces non satis noverat;
liquet abunde ex dictis. Sed ab hisce Actis ad alia
examinanda progrediamur.*

§ XVI. Alia Actorum exempla- ria castigata: quodnam et cur ex iis potissimum a nobis hic de- tur.

B

Ex nostra A-
ctorum Mom-
britianorum
censura corri-
gi alia pos-
sunt.

Cum alia Actorum exemplaria tam typis edi-
ta quam manu scripta, quæ proxime com-
memorabimus, omni prorsus auctoritate idonea
ad persuadendum careant, iisque congesta sint
sordibus, quæ nullum nobis dubium relinquunt,
quin omnia redoleant unam eandem que aut certe
simillimam sentinam; id causæ est, quod singulis
eorum fecibus colligendis supersedendum pute-
mus, usui ad hanc rem futura collectione observa-
tionum, quas proxime jam assignavimus circa
Acta omnium, quæ nos quidem viderimus, pessima
apud Mombritium vulgata; quarum observatio-
num subsidio alia quælibet argumento similia vel
affinia, tametsi mole breviora, et eatenus meliora,
castigari poterunt ab eo, cui placuerit illa con-
ferre inter se. Ut de Actis apud Vicentium Bello-
vacensem, Jacobum Janueisem, Petrum de Nata-
libus ac S. Antoninum nihil dicamus; obvia sunt
illa, quæ dantur apud Surium; ubi auctor de S.
Nazarii parentibus agens, in eo plane est singula-
ris, quod dicat: Eorum pietatem Deus veluti remu-
nerans.. eis dedit filium, heredem simul virtutis et
honorum; quæ certe non conveniunt cum antece-
dentibus in hoc Commentario, num. 103 et 104:
ubi de Sancti patre egimus. Parachronismos circa
Theodosium magnum perperam productum dete-
ximus supra num. 14.

Errores qui-
dam notantur.

154 *Alfonsus de Villegas in Flore Sanctorum ad
diem xxviii Julii, Vitam nostrorum Martyrum
se dare proficitur ex Simeone Metaphraste; sed
versus finem dicit, quod imperator Theodosius, hu-
jus nominis secundus, templum illis fabricarit, ea
occasione, quod transiens Mediolano, reliquias eo-
rum acceperit, et secum tulerit; ac relata deinde
visibili illorum adjutorio victoria in prælio ad-
versus Scythas, in gratam accepti beneficii me-
moriæ, sumptuosum illis, uti vult dictus auctor,
elaborarit templum; addens quod dum ponerentur
in illo corpora eorum, Deus multa per eos miracula
sit operatus. Sed qua auctoritate Legendista ille
pro Theodosio magno, quem tametsi perperam,
diserte tamen exprimit Vita Metaphrasti adscri-
pta, supposuit Theodosium secundum, primi sy-
nonymi ex Arcadio filio nepotem?*

in quos legen-
dista quidam
impegit.

155 *Ad hæc, discere cupimus, an et quan-
do Theodosius junior Mediolani fuerit. Barbaros
in Theodosium conspirantes, a Deo punitos, eo-
rumque ducem fulmine ictum novimus; de qua
re consuli potest Baronius ad annum 425; sed ni-*

*hil ibi invenimus de nostris Sanctis. De locis, in
quibus deposita fuerint ipsorum corpora, satis su-
pra dictum est; unde falsitatis convincitur cita-
tus Legendista in iis, quæ de templo isto, et San-
ctorum corporibus in eodem repositis affert. Vides
lector, quot erroribus obnoxii sint scriptores, qui,
quæ in chartam temere conjiciunt, neque satis
intelligunt, neque satis apte combinant. Neque ab
hallucinatione eximi potest allegatus auctor quan-
do translationem Laureshamensem nostro S. Na-
zario aptavit, de alio ei synonymo intelligendam
juxta ea, quæ præmisimus num. 79. Noster Petrus
Ribadeneira in suo Flore Sanctorum ad diem
xxviii Julii vulgarium Actorum compendium con-
cinnavit; sed recte sibi consuluit, quia omisit ista,
in quæ supra dictus Legendista erronee impegit.
Nomen S. Nazarii Commentario S. Ambrosii in
cap. 13 Lucæ secundum maximam exemplarium
impressorum partem insertum esse erronee, ob-
servat Tillemontius in notis super SS. Nazario et
Celso: alioquin oportebit dicere, quod arma non po-
suerit, et quod se non declaraverit alta voce Christia-
num, nisi persecutionis causa; quod non recte con-
venit cum eo, quod in rebus ipsius gestis narratur: E
prout ibidem bene observat idem auctor.*

156 *Plura nobis in promptu sunt exemplaria
Passionis manu scripta; apographa videlicet ex
Ms. Ultrajectino S. Salvatoris, ac S. Martini, ex
bibliotheca reginæ Sueciæ tomo 1566 membr. in 8
pervetusto; ex Fuldensi, quod collatum notatur
cum Ms. Velseri vetustissimo; quibus adde ecgra-
pha nostra ex Ms. S. Maximini Trevirensis, Le-
gendario Ms. Barberiniano; cœnobii item Bode-
censis canonicorum regularium S. Augustini,
diœcesis Paderbornensis, passionali pergameno
Ms. mensis Junii, sign. f lxxx, p. A, ex Ms. deni-
que Windbergensi; ut nihil dicamus de nostro
codice Valcellensi; ac tribus præterea anonymis
18, Q Ms. 2. Q Ms. 7; at tam multiplex exem-
plarium catalogus solum transcriptæ ac pluries
rescriptæ Passionis numerum facit, non fidem,
non auctoritatem, non historiam credibilem;
uti perspicuum fit ex paucis speciminibus, quæ
proponimus. In Ms. Ultrajectino S. Salvatoris ac
Fuldensi, nec non in codice nostro Q Ms. 2 dicitur
Nero strangulatus a dæmonibus. Ex Bodecensi,
Barberiniano ac Windbergensi Neronem exsiccato
pede dextero mortuum habemus; quibus accedit
apographum ex bibliothecâ reginæ Sueciæ, in
quo mendose dicitur, evector est pedes dexter Ne-
ronis etc.; apographum vero ex Ms. S. Maximini
Trevirensis, quia martyrium S. Nazarii ponit sub
Domitiano, ideo consequenter fabulatur: Ex-
siccatus pes dexter Domitiani, et mortuus est.*

Recensentur
plurima Mss.
exemplaria

157 *Eadem de exsiccato dextro pede ac morte
Neronis nugæ tradunt codices nostri P Ms. 18, et
Q Ms. 7. Et vero quis satis concipiat, in sanum
cerebrum incidere potuisse id genus somnia circa
rem adeo vulgo notam, adeo historice certam,
Neronis, inquam, mortem; quam utique is aucto-
ritate publica sibi jam jam imminentem prævenit
violentas sibi manus afferendo; uti legere est apud
Baronium ad annum 70, et Tillemontium tomo 1
Imperatorum, in Nerone art. 31. Eandem fabulo-
sam figlinam redolere videtur tragicus obitus
Denovai et Anolini, quos nonnulla ex citatis exem-
plaribus strangulatos a diabolo memorant. Sed
jam satis ac nimis sordium est, ut judicium for-
metur, quam nullius meriti sint Acta, quæ de San-
ctis nostris vulgo circumferuntur, melioris certe
notæ historia longe dignissimis.*

et in aliqui-
bus signate
castigantur;

158 *Quæ dum nos deficit, visum est ad præ-
lum*

A lum diligere præ aliis tot exemplaribus illam *Passionem, quæ descripta notatur ex Ms. Ultra-*
jectino S. Martini, quæque exstat, prout apogra-
pho nostro adscribitur, in Ms. Thuringico; non
quod ea bona sit, sed quod inter tot malas eatenus
saltem sit minus mala, quia brevissime historiam
Martyrii expedit. Ab aliis autem characteribus
illam præ aliis tamquam veram, genuinam ac
sinceram laudare non possumus. Rivulus quippe
est ex sordida scaturigine derivatus, et ipse sor-
didus. De auctore, aut qua ætate scripta sit hæc
Passio, noli querere. Potuissemus huic paragra-
pho intertexere variorum, qui de rebus ad San-
ctos spectantibus agunt, auctorum testimonia;
sed nullo, quoad quidem de rebus eorum gestis
scribunt, operæ pretio; cum auctores non sint
antiqui, ac proin tanti ac non pluris valere de-
beant aut possint in rebus antiquissimis, quanti
valent fontes, e quibus sua hauserunt. Si quis
tamen auctores illos videre desiderat, adeat Puri-
celli Dissertationem Nazarianam versus finem.
His prænotatis, nunc quaecumque Martyrium
lectoris inspicendum exhibemus cum pauculis
B *annotatis. Plura dabit Commentarius prævius,*
identidem ad nauseam hic citandus, nisi eo lecto-
rem remitteremus.

MARTYRIUM

Ex Ms. Ultrajectino S. Martini.

Nazarii pa-
ntes ac bap-
mus :

Nazarius filius illustrissimi viri nomine Afri-
 cani, sed Judæi, et matris Perpetuæ Chri-
 stianissimæ et Romanorum nobilissimæ, et a Pe-
 tro Apostolo baptizatæ, cum haberet novem an-
 nos, plurimum mirabatur, videns patrem suum
 et matrem in observantia religionis tam dissimi-
 liter variari, et quod mater sua legem baptismi,
 pater vero suus legem sabbati sequeretur : unde
 cui adhærere deberet magis, plurimum dubitabat,
 cum uterque eum ad fidem suam trahere nitere-
 tur. Tandem nutu Dei vestigiis matris adhæsit,
 et a Beato Lino Papa sanctum baptismum suscepit.
 Pater autem cœpit ipsum a sancto proposito aver-
 tere et tormentorum genera, quæ Christianis infe-
 rebantur, per ordinem explicare. Quod autem dici-
 tur eum a Lino Papa baptizatum fore, intelligitur
C quod non tunc Papa erat, sed quod futurus erat.
 Nazarius enim post baptismum, sicut infra dicetur,
 multis annis supervixit : qui tamen a Nerone mar-
 tyrium pertulit, qui Petrum anno ultimo a imperii
 sui crucifixit. Linus autem post mortem Petri Papa
 fuit.

illis dimitti-
ur ob metum
ersecutionis :

2 Cum autem Nazarius patri nullatenus assen-
 tiret, sed Christum potius constantissime prædi-
 caret, ad preces parentum, qui ne occideretur
 timebant, de urbe Romana exiit, et septem sum-
 marios **b** de divitiis parentum oneratos accipiens
 per civitates Italiæ venit, et omnia pauperibus ero-
 gavit. Decimo autem anno digressionis suæ a Ro-
 ma Placentiam deinde Mediolanum adveniens, san-
 ctos Gervasium et Protasium ibidem in carcere de-
 tineri reperit. Audito autem quod Nazarius prædi-
 ctos Martyres animaret, cito ad præfectum trahitur,
 et in confessione Christi perdurans fustibus verbe-
 ratur, et sic de urbe illa projectus, dum de loco ad
 locumpergeret, mater sua, quæ obierat, sibi appa-
 ruit, et Filium suum confortans, ut ad Gallias prope-
 raret, admonuit.

3 Cumque ad urbem Galliæ, quæ Gemellus
 dicitur, advenisset, et ibidem plurimos conver-
 tisset, quædam matrona e filium suum nomine Cel-
 sum, elegantem puerum, sibi obtulit, rogans
 ut eum baptizaret, et secum duceret. Et præfectus
 Galliarum audiens, ipsum cum puero Celso retro
 manibus vinctum et collo catena constrictum in
 carcere reclusit, ut eum in crastino tormentis af-
 ficeret. Tunc uxor sua misit ad eum, asserens
 injustum esse iudicium, ut innocentes occideret,
 et deos præpotentes vindicare præsumeret. Qui-
 bus verbis præses correptus Sanctos absolvit, sed
 ne ibi prædicare præsumerant, admonuit, et inter-
 dixit.

ex Mes.
in Galliam
præfectus acci-
pit Celsum
puerum;
e

4 Venit ad urbem Treveros, et ibi primo Chri-
 stum prædicans, multos ad fidem Christi conver-
 tens, ecclesiam ibi ædificavit. Quod audiens Corne-
 lius vicarius Neroni imperatori intimavit : qui cen-
 tum milites ad eum capiendum misit. Quem cum
 illi juxta oratorium, quod sibi construxerat, inve-
 nissent, manus ejus ligaverunt, dicentes : Magnus
 Nero te vocat. Quibus Nazarius : Incompositus rex
 incompósitos milites habet. Quare enim venientes
 non dixistis honeste, Nero te vocat, et venissem?
 Vinctum igitur ipsum ad Neronem ducebant; et
 Celsum puerum plorantem, alapis cædentes, ut se-
 queretur, urgebant. Quod cum Nero vidisset, jussit
 eos in carcerem recludi, donec ipsos suppliciis exco-
 gitatis perimeret.

pergit deinde
Treveros; sed
inde ad Neronem
ducitur.

5 Interea cum Nero, quadam vice ad capiendas
 feras venatores misisset, subito ferarum multitudo
 erumpens viridarium Neronis intravit, ubi et mul-
 tos laceravit et plerosque occidit; in tantum, ut
 Nero turbatus diffugeret, et vulnerato pede vix
 ad palatium veniret. Multis autem diebus illius
 vulneris dolore decumbens tandem Nazarii et Celsi
 meminit, et putavit deos sibi iratos fuisse, eo
 quod tam diu ipsos vivere permisit. Jussu ergo
 imperatoris Nazarium milites calcibus tundentes et
 puerum verberantes de carcere eduxerunt, et co-
 ram imperatore statuerunt. Videns autem Nero
 faciem ejus instar solis lucidam, se phantastice
 deludi putavit, et ut magicas artes deponeret, sibi
 dixit. Ductus ergo Nazarius ad templum rogavit,
 ut omnes exirent, et sic, eo orante, omnia idola sunt
 confracta.

Punitur Nero,
idola a S. Na-
zario confrin-
guntur :

6 Quod audiens Nero jussit eum in mare præ-
 cipitari, præcipiens ut si forte evaderet, ipsum
 sequentes igni comburerent, et pulverem ejus in
 mare projicerent Nazarius igitur et puer Celsus
 navi imponitur, et in medium pelagus perducti
 præcipitantur; sed statim circa navim tempestas
 magna concitatur, et circa Sanctos magna tran-
 quillitas cernitur. Cumque illi periclitari timerent,
 et malorum, quæ in Sanctos commiserant, po-
 niterent; ecce Nazarius cum puero Celso super
 aquas ambulans hilari vultu eisdem apparuit, ac
 super naves conscendens, ipsis jam credentibus,
 oratione sua mare placavit.

qui ejus jussu
cum Celso
in mare præ-
cipiuntur, sed
divinitus ser-
vantur.

7 Ac inde cum eis ad locum perpassus fere sex-
 centos juxta urbem Januensem pervenit; ubi cum
 diutius prædicasset, Mediolanum tandem, ubi san-
 ctos Gervasium et Protasium reliquerat, venit.
 Quod cum Anolinus præfectus vidisset, eum, re-
 manente Celso in domo ejusdam matronæ, in exi-
 lium direxit. Nazarius vero Romam veniens, et pa-
 trem suum jam senem et Christianum inveniens;
 quomodo conversus fuit, inquisivit. Qui respon-
 dit, Apostolum Petrum sibi apparuisse, et ut præ-
 cedentes se ad Christum uxorem et Filium seque-
 retur, admonuisse. Deinde a templorum ponti-
 ficibus

Janus prædi-
cavit; Mediolani
invenit SS.
Gervasium et
Protasium;
Roma patrem
conversum in-
terrogavit.

EX MSS.

ficibus ad urbem Mediolanum, unde a Roma in exilium missus fuerat, redire cum injuria multa compellitur.

Martyrium
Mediolani, sa-
nata paralyti-
ca, sepultura.

8 Ubi cum puero Celso præsi præsentatur, qui extra portam Romanam eductis, in loco, qui dicitur Tres muri, cum puero Celso decollatus est; quorum corpora cum Christiani rapuissent, et in hortis suis collocassent, in ipsa nocte Sancti cuidam nomine Ceratio apparentes dixerunt, ut eorum corpora in demo sua propter Neronem profundius sepeliret. Quibus ille : Quæso, domini, sanate prius filiam meam paralyticam. Quæ cum continuo sanata fuisset, corpora eorum tulit, et, ut jusserant, sepelivit.

Corpora S.
Ambrosio
revelata trans-
feruntur, et
miracula
edunt.

9. Post longum vero tempus Deus eorum corpora beato Ambrosio revelavit. Celsum autem in locum suum relinquens, Nazarium cum sanguine recenti, quasi eadem hora sepultum, miro odore fragrantem, integrum et incorruptum cum capillis et barba reperiens, ipsum ad ecclesiam Apostolorum d transtulit, et honorifice sepelivit. B Celsum quoque postmodum sustulit et in eadem ecclesia sepelivit. Et tunc multi cæci, claudi, obsessi et paralytici sunt sanati. Passi sunt Nazarius et Celsus sub Nerone, qui cæpit e circa annos Domini LVII f.

ANNOTATA.

a Martyrium Principis Apostolorum incidit in annum Christi 65, uti videre est apud nos in Commentario prævio SS. Petri et Pauli, ad diem 29 Junii, § 2; et in historia chronologica Patriar-

charum Antiochenorum tomo nostro IV Julii præfixa, in S. Petro; quibus adde Pagium in Critica Baroniana ad annum Christi 67, num. 3. Nero autem interiit anno Christi 68, secundum Pagium ad istum annum, num. 3, ac Tillemontium Historiæ imperatorum articulo 31 paullo ante assig- D gnato.

b Summarius, atiter sagmarius, est equus cli- tellarius, sarcinale jumentum (Italis somaro :) est enim sagma, onus, sarcina. Vide Glossarium Cangii.

c Marianillam vocat Jofredus superius num. 121 citatus, pag. 57, forte ex Ribadeneira et Villegas, quos citat pro sua historia S. Celsi pag. 62 : ast undecumque eam acceperit; vereor ne confusa sit cum Martianilla, alterius S. Celsi pueri itidem ac martyris sub Diocletiano matre : de qua agitur ex Martyrologiis apud nos die 9 Januarii pag. 572; quidquid Jofredus alteram ab altera distingui dicat.

d Basilicam Ambrosianam perperam ponunt Mss. Fuldense, Bodecense et Ultrajectinum S. Salvatoris. Consule Commentarium prævium § 3; ubi tamen num. 22 pro in basilicam Ambrosianam, lege in basilicam Apostolorum. E

e Cæpit Nero imperare anno Christi 54. Vide Labbeum ac Pagium; Tillemontium item in Nerone.

f Sequebatur in nostro apographo additamentum sub nomine Ambrosii in præfatione; cujus maximam partem invenies in Missalis Ambrosiani, anno 1522 typis editi præfationibus in Vigilia et festo SS. Nazarii et Celsi; ac proin dicta clausula hic omittitur tamquam inutilis in rem nostram.

DE S. VICTORE PAPA ET MARTYRE

ROMÆ

J. B. S.

COMMENTARIUS CHRONOLOGICO-HISTORICUS

§ I. S. Victoris dies cultus, ætas seu sedis duratio.

ANNO CXCVII.
De vero die
natali

C Quemadmodum de S. Victoris Papæ sanctitate et cultu ex Fastis sacris monumenta habemus indubitata, sic ejus gesta, tempus sedis, obitus dies, et quæ ipsum circumstant ferme omnia spinosa et controversa sunt. Et de cultu quidem consonantia exstant Martyrologiorum testimonia, in quibus passim martyr fuisse asseritur, quidquid nonnulli laureolam istam in dubium revocare velle videantur. At de obitus die multa post Florentinium controversia, de qua pridem disputarunt Henschenius, Papebrochius et ex ipsis alij, nosque difficultates idcirco attigimus in prima ad Usuardum observatione xx Aprilis, quo nimirum die in codicibus Hieronymianis Victor aliquis episcopus, ut Romæ passus cum tribus sociis commemoratur, quem Victorem Papam esse noluit Henschenius, aliis cum Papebrochio oppositum sentientibus; non quod multum intersit, utro die ejus recolatur memoria, sed ob diversas rationes quas singuli texendæ Pontificum seriei aptiores existimarunt, utpote cum pontificatus ejus duratio ita involuta implexaque sit, ut qui eam extra controversiam poneret, hactenus inventus sit nemo, quod infra patebit manifestius.

2 A die obitus seu cultus ordimur, quem pri-

mus. quod sciam, xx Aprilis consignavit auctor Romani parvi, his verbis : Romæ, Victoris episcopi martyr, quem mirum non est, sequaces habuisse Adonem, Usuardum et Notherum cum tota eorum progenie. Adonis annuntiatio sic habet : Romæ, sancti Victoris episcopi, qui tertius decimus post B. Petrum rexit ecclesiam annis decem, et sub Severo principe martyrio coronatur. Quæ omnia ex ipso accepit Usuardus, errore, quem correxit, excepto, dum rectius ordine quintum decimum fuisse asseruit. Iisdem istis omnibus ex Adone ad verbum descriptis, aliunde adjecit Notherus jam dicta die xx Aprilis in hunc modum : Hic constituit ut sapetum Pascha die Dominico celebraretur, et a quinta decima luna primi mensis usque ad vicesimam primam observaretur, quod eatenus sexta die Kal. Aprilis, absque ullius diei discretionem celebratum est : nempe ab Asiaticis aliquot episcopis, ritui Romano sese conformare detrectantibus, ut paulo clarius edisserit codex Usuardinus Bruxellensis inter auctaria ibi citatus, nosque in hujus commentarii § 3, explicare conabimur.

3 Quæ apud Notherum sequuntur ipse mutatus est a Rabano, eodemque, quo ille scripserat die iterum repetiit, ut satis pateat, in diversa deflexisse. hodiernus a Rabano signatus obtinet.

multa in Mar-
tialis diversi-
tas;

F

A *xisse. Ex genuino Beda metrico, aut Floro sub ejus nomine a Majoribus nostris edito, nihil prorsus eruitur, unde vero natali die statui queat, ut plane colligendum sit, Martyrologorum omnium primum fuisse Rabanum qui hoc Julii xxviii die S. Victoris memoriam egerit, hac plane phrasi: Romæ, Victoris PP. et martyris, qui constituit in Ecclesia, ut, faciente necessitate, ubi inventum esset, sive in flumine, sive in fonte, sive in mari, tantum Christianæ credulitatis confessione declarata, quicumque hominum veniens ex gentili baptizaretur: et sepultus est juxta corpus B. Apostoli in Vaticano; quæ ex aliquo Catalogo Pontificio contracta sunt. Atque de antiquioribus Martyrologiis hactenus: quis ex Usuardinis amplificatoribus in hac parte Rabanum primus secutus sit, non est mihi promptum definire, neque Baronius usquam indicavit, quo ex codice ipsum desumpserit: non verebor tamen opinari, Belinum ei suggessisse totam hodiernam de S. Victore annuntiationem. Coli porro S. Victorem cum Nazario, Celso et Innocentio, ritu semiduplici, ex Romano Breviario notissimum est.*

De ætate im-
plexior quæstio

4 Sequitur modo implexissimus, quem dixi, nodus de Sancti ætate seu potius sedis duratione; in qua definienda, scriptoribus pluribus non oscitanter inspectis, perpensisque omnibus, ad præcipuas duas opiniones, reliquos revocari posse existimo; alteram quæ Eusebii calculos utcumque sequi videtur, alteram quæ Catalogos pontificios præferendos censet: sic tamen ut nec prioris sententiæ sequaces inter se conveniant, neque posterioris, singulis in diversa, quasi dato studio, abeuntibus. Eusebium autem in ordinanda Romanorum Pontificum chronologia securum ducem haud esse, norunt eruditi; atque in ipso hujus controversiæ puncto sibi non constare, ex ejusmet verbis faxo intelligas. En ipsa ex ejus libri 5, cap. 22 initio: Interea Commodus decimum annum imperii agente (is certissime est annus Christi 189) cum Eleutherus tredecim annis episcopatum administrasset, Victor in ejus locum successit. De Victore autem sic habet ejusdem libri cap. 28: Qui cum decem annis sacerdotium administrasset, Zephyrinus ei successor substitutus est, anno principatus Severi circiter nono, qui est annus Christi 201, ut adeo non annis dumtaxat decem, sed omnino duodecim S. Victorem sedisse oporteat, si consequenter loquatur Eusebius.

ex Eusebio
non satis sol-
vitur:

5 Audi modo Cardinalem Baronium in Annalibus de S. Victoris pontificatus duratione hoc modo scribentem: Anno Domini ducesimo tertio, Anno Fabiano et Nonio Mucano Coss., xxviii Julii Victor Papa auspicatus jam annum decimum sui pontificatus per mensem unum et dies viginti octo, martyrio coronatur. Quis consules istos, quis determinatos annos, mensem et dies Baronius suggesserit, non habeo unde conjiciam: id colligere posse videor, ab Eusebii sententia eum non longissime recessisse: at vero pressius ei inhæret Labbeus in Compendio chronologico, dum anno Severi nono S. Victoris finem collocat, principium ejus referens ad annum 192, totum autem pontificatum annis novem circumscribens. Alia prorsus est in Conciliorum collectione Severini Binii ad eas notas chronologicas observatio: ausim dicere, discordes esse omnes quotquot de eo argumento legerim. Consule, sodes, reliquos omnes calculorum Eusebianorum sectatores cum Tillemontio, et recentiore eruditissimo Constantio in editis ab eo Romanorum Pontificum epistolis pag. 91; id te

exploraturum spondeo, quod vulgo fertur, tot esse diversas combinationes, quot capita.

AUCTOR
J. B. S.

neque Catalogi
Pontificum

6 Aut ego multum fallor, aut paulo rectius sentiunt qui ad Catalogos pontificios seu libros pontificales recurrunt, quamvis et hic priori non ab-similis intercedat discrepantia, dum chronologi nostri citatos a semet textus, obtorto non nihil collo, fixæ a se Pontificum seriei aptare contendunt. Inter duos istos Catalogos, quos ante tomum 1 Aprilis illustravit Henschenius, secundus altero distinctior, qui Damaso vulgo tribuitur, sic habet disertis terminis: Victor, natione Afer, ex patre Felice, sedit annos decem, menses duos, dies decem. Fuit temporibus [Commodi, Pertinacis et Severi] cæsaris, a consulatu Commodi v et Glabronis, usque Laterano et Rufino: ubi licet perturbata non nulla agnoscat laudatus Henschenius, id in ordine ad præsentem quæstionem extra controversiam est; et annos, et menses et dies sic in exemplaribus aliis notatos esse; nec minus certa et ubique conformis est Consulatum, pro sedis ingressu, Commodi v et Glabronis, pro exitu, Laterani et Rufini expressio: quem certe computum ceteris præfert Henschenius, a multis Catalogis egregie confirmatum in grandi nupera elegantique Anastasii Bibliothecarii editione, mox pluribus a nobis convenienda.

E

7 Iterum repeto, in recitatis jam verbis, hæc duo passim admissa, saltem ab iis qui Catalogis insistent admittenda sunt; primum quod sedere cœperit S. Victor a consulatu Commodi v et Glabronis qui manifestissime est annus 186, e vivis autem excesserit sub consulatu Laterani et Rufini anno 197; alterum quod sederit annos decem, menses duos, dies decem; quot ei constantissime tribuunt codices duodecim relati ab illustriss. Blanchino in laudata Anastasii editione tomo 2 in prolegomenis pag. 93. Hos vidit Vir. Cl. vidit plerosque Pagijs, vidit nostros Papebrochius, viderunt plures alii. quorum hic nomina referre opus non est; ac nihilominus postulare audeo, ut inter istos omnes, vel duos mihi assignes qui aut annos, aut menses aut dies durationis pontificatus Victorini eadem prorsus ratione concludant. Ut a Papebrochio incipiam, en ejus computum: Ordinatus xi Septembris in Dominica anno clxxxvi, sedit annos x, menses vii, dies x, dispositus xx Aprilis anni clxxxvii, translatus ad S. Petri in Vaticanum xxviii Julii; et cessavit episcopatus menses

suis carent
molestiis.

F

xiii, dies xxi. Cessationum autem seu interpontificiorum, tum decessoris, tum successoris causas non contemnendas adducit, quæ apud ipsum et apud Henschenium ad diem xxvi Aprilis videri possunt.

8 Iis omnibus non obstantibus, aliam prorsus rationem in Crisi sua Baroniana inivit Antonius Pagijs, a cujus placitis non recessit nepos Franciscus in suo Breviario, seu patrum Criseos in ordine ad Pontifices compendio. Adducit ille verba ex Catalogis jam citata, atque codicem Palatinum, ceteris plane consentientem, item Catalogum nominum apostolicorum, in quo pro mensibus duobus unus dumtaxat legitur: tum vero more suo pronuntians, protritit quodammodo auctoritatibus omnibus, definitive rem determinat: Verum, inquit, cum in Eleutheri obitu Victoris initium xii mensis Junii anni clxxxv (pro mero nempe arbitrio) collocaverimus, liquet, Victorem sedisse annos xii, mensem i, dies xvi, numeranda a die quo sedere cœpit, usque ad diem quo sepultus est. Ita nimirum Pagijs hic hypothesim suam, seu se-riem

Pagijs nodum
scindi,

AUCTOR
J. B. S.

riem pontificiam recte se ordinasse existimat, dum interim notas omnes chronologicas ad libitum convellit aut detorquet: neque enim signatis Consulibus insistit, neque pensi habet Catalogorum annos, menses aut dies, neque interpontificia admittit, vix paucos dies reperiens, quibus sedes vacaverit.

Blanchinus
utcumque ex-
plicat.

9 Plusculum se confecisse arbitrat laudatus illustrissimus Blanchinus, dum inter notas suas pag. 157, textum secundi nostri Catalogi supra datum, hoc modo immutat: Victor sedit annis XII, diebus x; fuit temporibus Commodi et Severi, a consulatu Commodi v et Glabrionis, usque Laterano et Rufino. Probare id conatur a pag. 156, iis itidem argumentis, quæ seriem a se dispositam confirmant, desertis Catalogorum characteribus, qui tamen inviolati hic servandi videntur, siquid eorum auctoritate stabilitum velimus. Displicet itaque in ipso æque atque in Pagio quod pro Consulibus anni 186 expressissime signatis, nempe, ut jam inculcavimus, Commodi v et Glabrione, rotunde ipsi obtrudant annum superiorem 185, de quo nec somniant Catalogi, quasi certum sit, S. Eleutherium eo anno obiisse xxvi Maii. ac paucissimis interjectis diebus S. Victorem successisse, quod est manifeste Catalogos infringere, quibus stantibus omnino necesse est, non ad annum 185 sed ad sequentem 186 S. Victoris exordium figere, cumque Eleutherius præcedenti vivere desierit, cessationem aliquam nequaquam respuere. Certe si Catalogorum præcipuos characteres intactos cupis, non alia tutior via excogitari potest.

B

Quid dici
posse videatur.

10 Candide equidem fateor, nullam prorsus superesse qua Martyrologium Romanum cum Catalogis combinetur, neque propius ad hos patere accessum, quam iis inhærendo, quæ Henschenius in Eleutherio xxvi Maii præstruxit, Papebrochius autem superius ordinavit. Statuatur itaque, ut ibi ex codd. Hieronymianis ostendit Henschenius, obiisse S. Eleutherium Materno et Brada Coss., anno 185, viii Idus seu vi Septembris; successerit autem primum S. Victor, post integri anni interpontificium 186 die Septembris xi, sub Coss. Commodi v et Glabrione; defunctus sit sub alia nota consulari 197, aut xx Aprilis ex mente Papebrochii, ut sederit annis x, mensibus vii et diebus x, vel, si mavis, præfer xxviii Julii, eumque statuas sedisse annis decem, mensibus decem diebus octodecim, qui calculus, etsi deficiat in signatis mensibus et diebus, potissimum servat substantiam, ut salventur notati Consules, pontificatus autem tempora, non ad duodecim, quod Pagius primum ausus est, sed ad annos dumtaxat decem, cum præcipuis utriusque classis chronologis restringantur. Quæ hic opponi possent, ab Henschenio et Papebrochio, locis suis abunde soluta invenies. Quod si hæc ratio controversiam exponendi componendique minus arrideat, eam tibi præferre fas est, quam verosiliorem agnovis.

C

§ II. Varia S. Victoris gesta et scripta.

Gesta ex dictis
Catalogis

Præter jam recitata, ex Henscheniano Catalogo secundo, sive is Damasi Pontificalis sit, sive cuiuscumque alterius, de quo jam tamdiu inter eruditos certatum est; ex hoc, inquam, Catalogo ea hic addenda sunt, quæ apud Rabanum et Notkerum ex parte contracta monuimus, ibi in hunc

modum deducta: Hic constituit ut Pascha die Dominica celebraretur, sicut Pius. Hic fecit sequentes cleros: martyrio coronatur. Constituit ut necessitate faciente, ubi inventus fuisset, sive in mari, sive in fonte aut stagno (tantum Christiana confessione declarata credulitatis) efficeretur integer Christianus quicumque hominum ex gentilitio veniens ut baptizaretur. Fecit concilium et interrogatio facto est de Pascha, vel de die prima cum Theophilo episcopo Cæsareæ de luna. Hic fecit ordinationes duas, presbyteros quatuor, diaconos quinque, episcopos per loca duodecim; qui sepultus est juxta corpus B. Petri v Kalendas Augusti et cessavit episcopatus dies undecim. Notavit Henschenius, inter alia menda citatum illic Theophilum episcopum scriptum fuisse Alexandriæ, qui certo fuit Cæsareæ in Palæstina.

12 Quam multa insuper luxata, ac verosimiliter amanuensium incuria vitiata sint, clarius patet quam ut hic a me observanda sint, aut restituenda, a quo tamen non abhorrerem, nisi Anastasii Bibliothecarii textum, huic satis consimilem variis notis et variantibus lectionibus explicatum jam dedissent Holstenius, Ciampinus, Schelstratius alique, ac novissime illustrissimus Blanchinus, ut materia illa pridem exhausta sit. Audiamus modo Anastasium ipsum: Victor, natione Afer, ex patre Felice, sedit annos x, menses duos, dies x. Fuit autem temporibus Helii Pertinacis et Severi, a consulatu Commodi quinto et Glabrionis usque ad Lateranum et Rufinum. Hic constituit ut S. Pascha die Dominico celebraretur, sicut et Eleuther. Hic fecit sequentes cleros. Martyrio coronatur: et constituit, ut necessitate faciente, ibi, ubi inventus fuisset, sive in flumine sive in mari, sive in fontibus, tantum Christiana confessione credulitatis clarificata, quicumque hominum ex gentilitate veniens, ut baptizaretur. Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros quatuor, diaconos septem, episcopos per diversa loca duodecim.

atque ex Ana-
stasio

E

13 Hic fecit constitutum ad interrogationem sacerdotum de circulo Paschæ, cum presbyteris et episcopis facta collatione, et accersito Theophilo episcopo Alexandriæ, facta congregatione, ut a quarta decima luna primi mensis usque ad vigesimam primam, die Dominica custodiat sanctum Pascha. Hic sepultus est juxta corpus beati Petri in Vaticano v Kalendas Augusti, et cessavit episcopatus dies duodecim. Ut hæc etiam confusa sint et implexa quæ criticorum ingenia exercuerunt, ex iis nihilominus præclariora sancti Pontificis gesta eruenda essent, cum interim vix paucula recenseantur, ut adeo pridem a Baronio, Labbeo, plurimisque doctissimis prægressi jam huiusque seculi viris aliunde illustranda fuerint, quod hic primum ac præcipuum est, ea diligentia et accurate, ut non nulla dumtaxat hinc inde capita hic delibasse, totam sit ejus gestorum seriem contextuisse, rejecta in paragraphum sequentem agitissima cum aliquot Asiaticis episcopis de Paschatis celebratione controversia.

coreducuntur,

F

14 Inter præcipua quæ sancto Pontifici passim tribuuntur contra emergentes eo tempore hæreses certamina, illud certe commemoratione dignum est quod adversus Theodotum, cognomento Coriarium, apostatam Byzantinum et fortiter suscepit et gloriose exsecutus est, quemadmodum ex ipso Eusebio atque item ex Epiphanio, vetustis utique et puris fontibus, haurire conabimur, prolongiori clario-
rique eorum omnium elucidatione lectores de cetero
ad

ut Theodotum
Coriarium

A ad præstantes illos commentarios, de tota ea re jam pridem concinnatos, remissuri. Huc spectat potissimum libri 5 Historiæ ecclesiasticæ caput 28, ubi cum de his qui Artemonis hæresim initio sectati sunt: cujusmodi moribus præditi, et quomodo sacras Scripturas depravate ausi fuerint accurate disserit, atque etiam enormem adversus S. Victorem calumniam egregie refellit, quid de totius erroris magistro Theodoto censendum sit, haud obscure declarat. En specimen ex libro seu narratione istius temporis, in qua impia sectariorum istorum mendacia memorantur et convincuntur. Ita ex illo narrat ibi Eusebius:

B 15 Affirmant enim, inquit, priscos quidem omnes, et ipsos Apostolos, ea quæ ab ipsis nunc dicuntur et accepisse et docuisse; ac prædicationis quidem veritatem esse custoditam usque ad Victoris tempora, qui tertius decimus a Petro Romanæ urbis episcopus fuit: a Zephyrini autem temporibus, qui Victori successit, adulteratam fuisse veritatem. Ac fortasse id quod dicunt, credibile videtur, nisi eis refragarentur primum quidem divinæ Scripturæ, deinde fratrum quorundam scripta, Victoris ætate antiquiora, quæ illi adversus gentes et contra sui temporis hæreticos pro veritatis defensione scripserunt. Justinum intelligo, et Miltiadem, et Tatianum ac Clementem, aliosque quamplurimos: in quorum omnium libris Christi divinitas adstruitur. Nam Irenæi quidem et Melitonis et reliquorum scripta quæ is est qui ignorat, in quibus Christum Deum simul atque hominem prædicant? Psalmi quoque et cantica fratrum jam pridem a fidelibus conscripta, Christum Verbum Dei concelebrant, divinitatem ei tribuendo. Cum igitur tot abhinc annis ecclesiastica doctrina prædicata sit, qui fieri potest, ut omnes usque ad Victoris tempora eam, quam isti dicunt, doctrinam promulgaverint? Quomodo eos non pudet, hujusmodi calumniam adversus Victorem concinnare, cum certo sciant Theodotum Coriarium, qui defectionis illius Deum abnegantis parens et auctor fuit, primusque Christum nudum esse hominem asseruit, per Victorem a communione Ecclesiæ ejectum fuisse. Nam si, ut aiunt, Victor eadem sentiebat quæ illorum docet impietas, cur Theodotum, opinionis illius auctorem ab Ecclesia removit? Ac de Victore quidem ita se res habet.

C 16 Quod hic desiderare fortasse quis posset in ordine ad ipsam totam Theodoti vesaniam, supplebit abunde Epiphanius, ex quo satis nobis erit personam referre, quam graphice depingit hæresi 54 his verbis: Theodotus igitur ille Bizantio oriundus, quæ hodie Constantinopolis dicitur, arte coriarius erat, homo apprimè litteris eruditus. Qui cum aliis plerisque ineunte persecutione comprehensus (quænam vero ea persecutio fuerit nondum comperi) sed tum ab urbis præfecto cum pluribus correptus, cum de omnibus quæstio ob Christi nomen haberetur, ceteri quidem dei famuli, reportata victoria, cæleste præmium consecuti sunt, martyro pro Christo perfuncti. At ille Christum negans, et a scopo veritatis excidens, transgressor est factus. Qua ex re cum probro omnium appetitus, pudorem sustinere non posset, relicta patria, profugus Romam contendit, et illic habitavit. Sed et Romæ a quodam agnitus, in eandem ignominiam incidit, cum qui illum ob insignem eruditionem noverant, ob id eum incusarent, quod homo excellenti doctrina præditus a veritate excidisset. Quare ad sui excusationem vanum dogma commen-

tus est, atque ita jactare cœpit: Ego, inquit, non Deum negavi, sed hominem. Interrogatus, quem demum hominem? Christum, inquit, hominem negavi. Hinc prædicandæ falsæ hujus opinionis occasionem accepit, ut et Theodotiani, quorum ille auctor exstitit: qui nudum hominem esse Christum asserunt, atque ex humano semine genitum, etc.

17 Synodus porro adversus impium istum habita paucis indicatur penultimo loco in Collectione Labbeana tomo 1 col. 602: Synodus divina et sacra provincialis, collecta Romæ sub Victore sanctissimo Papa aliisque quatuordecim episcopis; quæ Theodotum, Ebionem et Artemonem abdicavit, qui non minus quam Judæi fide. Hi enim duces fuerunt Pauli Samosatani et Nestorii. Cetera in Annalibus a Baronio ita explicata sunt ad annum 196 et alibi, ut ea hic ex instituto nostro attigisse sufficiat. Neque vero solu ea monstra in Christi Ecclesiam, satis aliunde per ea tempora afflictam, grassabantur, ut jam notato anno invenies num. 17. Rursus vero de aliis, inquit, qui sub Victore prodierunt, hæreticis eorumque auctore Praxeas, ultimo loco hæc habet Tertullianus: Sed post hos omnes etiam Praxeas quidam hæresim introduxit, quam Victorinus cor-

18 Sequuntur ibidem quæ ab hæresiarcha isto Praxeas nequitur gesta sunt, quæque ei exprobrat Tertullianus: tum ejusdem subdola pœnitentia turpisque relapsus; quæ omnia utrum ad S. Victoris tempora spectent, compertum non est, uti nec satis discerni potest, quem Romanum Pontificem insinuet Tertullianus, qui falsis de Montano deceptus fuerit nuntiis. Celerum vivente S. Victore, errores suos sparsisse Praxeas, satis certum est, ut tuto dici possit, toto pontificatus sui decennio hæresibus istis aliisque pluribus exercitum fuisse vigilantissimum Pastorem; quemadmodum patet ex alia synodo, quæ apud Labbeum ultima est, quæque aut in Praxeas Valentinum Sabeliumque, aut illum in ipsis merito condemnavit. Eadem quæ supra phrasis est: Synodus divina et sacra provincialis, collecta Romæ a beatissimo Papa Victore; quæ Sabelium et Noëtum abdicavit, qui de divinitate in tribus personis subsistente, contractionem et commixtionem personarum divulgabant: Valentinum item, qui præter ceteras ineptias, corpus etiam Christi cæleste asserebat. Porro utrum Tertullianus S. Victoris tempore Romæ fuerit, an potius sub Zephyrino tum etiam turpissima defectione, in Montani deliria prolapsus, non est qui hactenus satis clare definiat.

19 Posset et hic non minus obscura quæstio moveri, utrum inter episcopos, quos numero duodecim per diversa loca ordinasse Sanctus dicitur, etiam aliquis ab ipso ad Caledonios seu Scotos directus fuerit, de qua re nonnulla disquisivit Blanchinus in suo Anastasio tomo 2 pag. 161, ubi testem adducit Boethium, aliaque erudite investigat, quæ apud ipsum legi malo, quam hic pluribus discutere: id certe facile concessores, nec S. Victorem, nec successores Romanos Pontifices Britannicas insulas magis neglexisse quam reli-

AUCTOR
J. B. S.

cum aliis hæresiarchis damnari:

E

forte etiam
Praxeas.

F

Difficultas e-
jus temporis
præcipua

ab Eusebio

et Epiphanio
graphice de-
pictum

A *quam totius orbis Catholicam Ecclesiam. Ad S. Hieronymi de scriptoribus ecclesiasticis exstat testimonium : Victor, tertius decimus Romanæ urbis Episcopus, super quæstione Paschæ et alia quædam scribens opuscula, rexit Ecclesiam sub Severo principe annis decem. Epistolas fortasse innuit, quas ab ipso scriptas dubium non est; verum an eæ quæ ipsi in Conciliorum collectionibus adscribuntur, genuinæ sint, ex novissima editione Constantiana facile colligitur. Nunc una superest palmaris illa sub ejus pontificatu disceptatio, quam laudati scriptores aliique satis studiose illustrarunt, aliis contra in S. Victore nonnulla suggillantibus.*

circa Pascha
celebrationem.

20 *Fatendum sane est, celeberrimæ istius controversiæ seriem et ordinem erudite ac dilucide discussisse digessisseque Baronium ad annum 198, per totos septemdecim articulos, probantibus eumque passim sequentibus scriptoribus Catholicis. Neque enim heterodoxos hic moramur aut hypercriticos alios qui ex Polycratis S. Victori adversantis pervicacia, ausam sibi præbitam credidere, qua pontificiam auctoritatem aut vellicarent aut arroderent inani prorsus conatu. Id etiam in confesso est, non unam eandemque viam ingressos omnes in exponenda pontificia S. Victoris excommunicatione in Polycratem Asianosque episcopos lata : Baronio cum reliquis passim eam vibratam agnoscente, aliis solas minas intentatas asserentibus : quæ omnia paulo longiori disquisitione hic explicanda fuissent, nisi eam spartam præoccupasset Vir Clar. Emmanuel Schelstratius in sua Antiquitate illustrata, anno 1698 Antverpiæ edita, parte 2 cap. 3 ita rem totam prosecutus, ut ante objecta egregie refellerit, et quæ deinde excogitari potuere, abunde prævenerit. Sit igitur.*

§ III. V. C. Emmanuelis Schelstratii elucidatio contentionis Polycratis adversus S. Victorem de observatione Paschatis.

Ex Antiquit. illustrata, parte 2, dissert. 1 cap. 3.

C PARS PRIMA.

Ex maleintellecto S. Hieronymo

Contentionem attingit Joannes Launoïus parte 4 Epistola ad Henricum Barillonium, et profert ex D. Hieronymo, libro de viris illustribus cap. 54. Volente sub finem seculi secundi Victore Papa, festum Paschatis celebrandum Dominico de post 14 Lunam et vernale æquinoctium, contendente contra Polycrate observari debere 14 Luna primi mensis in quamcumque diem incideret, licet Dominicus non esset. *Scriptis* (inquit de Polycrate Hieronymus) *adversus Victorem Episcopum Romanum epistolam synodicam, in qua docet, si Apostoli Joannis et veterum auctoritatem sequi.* Subjungit litteras Hieronymus, per quas Polycrates docet, maximos sanctos etiam Apostolos in Asia obdormisse, quos omnes se secutum profitetur in servando Paschate decimaquarta Luna, et pergit : *Non formidabo eos, qui nobis minantur, dixerunt enim majores mei : Obedire Deo magis oportet, quam hominibus.* Post quæ concludit D. Hieronymus : *Hæc propterea posui, ut ingenium et auctoritatem viri ex parvo opusculo demonstrarem.*

22 Ponderat hæc ultima verba Launoïus, et urget, a Polycrate Victoris judicium fallibile judicari, quod Hieronymus, cum non improbat, probare videtur. Addit ex Eusebio libro 5 historiæ, capite 24, Victorem omnes ecclesias Asiæ a communi unitate præscindere conatum, sed id aliis non placuisse episcopis, sanctumque Ireneum ostendisse, quod quidem Pascha debebat Dominica celebrari, sed non ideo alios tam acri censura a communione separari oportere, unde et D. Hieronymus de viris illustribus capite 44 : *Feruntur ejus (Irenei) et aliæ ad Victorem Episcopum Romanum de quæstione Paschæ epistolæ, in quibus commonet eum, non facile debere unitatem collegii scindere. Si quidem Victor multos Asiæ, et Orientis episcopos, qui decimaquarta Luna cum Judæis Pascha celebrabant, damnandos crediderat. In qua sententia, hi, qui discrepabant ab illis, Victori non dederunt manus.* Gravis est hæc contentio, sed suis expendenda momentis, ne tota actuum serie minus perfecte cognita, aliquid subrepat, quod veritatem offendant.

23 Extant apud D. Bail Parisiensem doctorem tomo 2. Conciliorum, classe 5, ex venerabili Beda fragmenta synodi Palæstinæ sub Theophilo Cæsareensi metropolita tempore Victoris Papæ anno cxcviii, hæc de re coactæ, quibus præfigitur apud Bedam tomo 2, certa introductio, ex qua patet, Apostolos nihil conciliariter statuisse de observando precise Paschatis die, sed toto orbe dispersos eorum aliquos, quacumque die decimaquarta Luna mense Martio fuisset, Pascha celebrandum instituisse : cum vero constet, alios diem Dominicum post xiv Lunam istius mensis determinasse, hinc diversa provinciarum consuetudo ortum duxit, ut facile colligitur ex Eusebio Cæsareensi metropolita, libro 5 historiæ cap. 23; nam tradit Asiam ex antiqua observatione xiv Luna celebrasse Paschatis diem, et pergit : *Cum tamen reliquæ totius orbis ecclesiæ alio modo uterentur, qui ex Apostolorum traditione profectus etiamnum servatur, ut scilicet non alio quam resurrectionis Dominicæ die jejunia solvi liceat.*

24 Viguerat ab initio Ecclesiæ hæc consuetudo in provinciis Asiæ, nulla contradicente Romano Pontifice, ut urget in epistola synodica ad Victorem Papam S. Ireneus Lugdunensis in Gallia episcopus : *Sed et presbyteri illi, inquit, qui ante Soterem Ecclesiam, cui tu nunc præes, gubernarunt : Anicetum, dico, et Pium, et Hyginum cum Telesphoro, et Xysto, neque ipsi umquam observarunt, neque his, quicum ipsis erant, ut id observarent, permiserunt. Ipsi tamen, cum hoc minime observarent, pacem nihilominus colebant cum iis, qui ad se venissent ex ecclesiis, in quibus id observabatur. Atqui observantia inter eos, qui minime observabant, tanto magis contraria videbatur, nec ulli umquam ob ejusmodi consuetudinem rejecti sunt. Verum illi ipsi, qui te præcesserunt presbyteri, quamvis id minime observarent, ecclesiarum presbyteris, qui id observabant, Eucharistiam transmiserunt. Et cum beatissimus Polycarpus Aniceti temporibus Romam venisset, atque inter illos de quibusdam aliis rebus modica esset controversia, statim mutuo pacis osculo se complexi sunt: de hoc capite non magnopere inter se contententes.*

25 Ex quibus apparet, Romanos Pontifices, ad ista usque tempora Asianorum consuetudinem non improbasse, et primum omnium fuisse Victorem Papam, qui se Asianis opposuerit, et Paschatis

D
quæstionem
movit Lau-
noïus

quæ hic solide
proponitur
E

tum ex S.
Irenæo

F

tum ex aliis.

A schatis diem juxta morem Ecclesiæ Romanæ observandum præscripserit, ac communionem ipsam denegandam Asianis minitatus sit. Præscripto Victoris Papæ consonabat (excepta Asia) orbis totius Ecclesia: cum enim Polycrates, mutata veterum sententia, observationem Paschatis non amplius indifferentem sinebat, sed de mandato Dei consuetudinem Asiæ præponens, tacite aliarum regionum consuetudines damnare videbatur: de eo enim et de Asianis habet Eusebius lib. 5 capite 23; *Quod quartadecima Luna putarent omnimodo genere Pascha observandum, quando scilicet Judæis Paschalis agnus præcipitur immolari, veluti necessario confirmantes quæcumque die septimanæ quartadecima Luna venisset.*

26 Notanda sunt verba: *necessario confirmantes.* Hoc enim Asianorum judicium ita erroneum visum fuit, ut reliquarum provinciarum episcopis contrariam consuetudinem ubique apud ipsos vigentem duxerint confirmandam. Ob quam causam (pergit Eusebius) *conventus episcoporum et concilia per singulas quasque provincias convocantur, prorogastique ad se invicem epistolis, de singulis quibusque locis unum ecclesiasticum dogma confirmant: ne liceat aliquando nisi in die Dominica in qua Dominus surrexit a mortuis, Dominicum Paschæ celebrare mysterium, et in hac sola solvendum esse Paschæ jejunium.* Tantum abest, ut ceteri orbis episcopi Asianis consentirent, ut non amplius eorum consuetudini indulgendum, sed potius eam judicarent mutandam.

27 Et in hoc consentiebant Victori Romano Pontifici, qui conciliorum per orbem congregandorum auctor exstiterat, ut patet ex fragmento synodi Palæstinæ sub Theophilo metropolita Cæsarensi, quod exstat apud Bedam tomo 2, libro de Paschæ celebratione, ubi; *Tunc Papa Victor Romanæque urbis Episcopus direxit auctoritatem ad Theophilum Cæsarensis Palæstinæque antistitem ut quomodo Pascha recto jure a cunctis Catholicis celebraretur ecclesiis, utilis fieret ordinatio, ubi Dominus Salvator mundi fuerat in carne versatus. Percepta itaque auctoritate, prædictus episcopus non solum de sua provincia, sed etiam de diversis regionibus omnes episcopos evocavit. Ubi cum illa multitudo sacerdotum convenit, tunc Theophilus episcopus protulit auctoritatem ad se missam Victoris Papæ, et quid sibi operis fuisset injunctum, ostendit.* Adduntur acta concilii, quæ ne aliquis exstare [non] potuisse credat, en Eusebium lib. 5 cap. 23: *Exstat usque in hodiernum diem concilii apud Cæsaream Palæstinæ habiti decretum, in quo primus est Theophilus ipsius Cæsareæ episcopus, et Narcissus Jerosolymorum sacerdos.*

28 Quod Eusebius successor Theophili usque ad sua tempora exstare fatetur, hoc Beda presbyter venerabilis feliciter æternitati consecravit: ex quo apertissime constat, et Victoris auctoritate a Theophili concilio Palæstino decisam quæstionem Paschatis, et ad Victoris mandatum convocatum concilium: quod ipsum et pro alia synodo sese in Asia executum fuisse scribit in litteris synodicis Polycrates ad Victorem: *Possem, inquit, etiam episcoporum, qui mecum sunt, facere mentionem, quos petiistis, ut convocarem, sicut et feci.* Ad quæ Polycratis verba apud Eusebium libro 5 cap. 24 denotat Henricus Valesius; Quod ad convocationem episcoporum Polycrates Victori obtemperavit. Ubi hic recte Baronius tomo 2 ad annum 198: Videre est perspicuo sane exemplo, quanta auctori-
Julii Tomus VI.

tate polleret Romanus Episcopus, præstaretque ceteris, quippe qui per orbem concilia indicat. Quod aliis commiserat Victor, hoc in sua quoque regione Italica executioni mandarat, convocata synodo ex vicinis Romæ episcopis, et ut consueverant Pontifices, Urbis adjuncto presbyterio, cujus habito consilio, litteræ ad Polycratem missæ sunt, non solum ad cogendum in Asia concilium, sed conformiter ad morem Ecclesiæ universæ, mutandam Paschatis observationem, additis minis, nisi obtemperarent Asiani, a communione secludendos: ad quæ Polycrates reposuit, quod habet Eusebius libro 5 cap. 24 ex versione Henrici Valesii: *Episcopis vero Asiæ, qui morem sibi a majoribus traditum retinendum esse acriter contendebant, Polycrates præerat: qui quidem ea epistola, quam ad Victorem et Romanæ urbis Ecclesiam scripsit, traditionem ad sua usque tempora propagatam exponit his verbis: Nos igitur verum ac genuinum agimus Paschatis diem: nec addentes quidquam nec detrahentes.*

29 Etenim in Asia magna quædam lumina extincta sunt, quæ illo adventus Domini die resurrectura sunt, cum Dominus e cælo veniet plenus majestate et gloria Sanctosque omnes suscitabit. Philippus scilicet unus e duodecim Apostolis, qui mortuus est Hierapoli, et duæ ejus filiæ, quæ virgines consenuerunt: alia quoque ejusdem filia, quæ Spiritu sancto afflata vixit et Ephesi requiescit. Præterea Joannes, qui in sinu Domini recubuit, qui etiam sacerdos fuit, et laminam gestavit: Martyr denique et doctor exstitit. Hic, inquam, Joannes apud Ephesum extremum diem obiit. Polycarpus quoque, qui apud Smyrnam episcopus et martyr fuit: itemque Thræas Eumenæ episcopus et martyr, qui Smyrnæ requiescit. Quid Sagarim episcopum eundemque martyrem attinet dicere, qui Laodiceæ est mortuus? Quid beatum Papium, quid Melitonem eunuchum, qui Spiritu sancto afflatus cuncta gessit, qui et Sardibus situs est, adventum Domini de cælis, in quo resurrecturus est, exspectans? Hi omnes diem Paschæ quartadecima Luna juxta Evangelium observant; nihil omnino variantes, sed regulam fidei constanter sequentes.

30 Ego quoque omnium nimis Polycrates ex traditione cognatorum meorum, quorum etiam nonnullos affectatus sum; fuerunt enim septem omnino ex cognatis meis episcopi, quibus ego octavus accessi. Qui quidem semper Paschæ diem tunc celebrarunt, cum Judæorum populus fermentum abjiceret. Ego, inquam, fratres, quinque et sexaginta annos natus in Domino, qui cum fratribus toto orbe dispersis sermones sæpe contuli, qui Scripturam sacram omnem perlegi, nihil moveor iis, quæ nobis ad formidinem intendantur. Etenim ab illis, qui me longe majores erant, dictum scio: Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Quæ omnia ex litteris Polycratis retulit quoque D. Hieronymus, et subdit: *Hoc propterea posui, ut ingenium et auctoritatem viri ex parvo opusculo demonstrarem.*

31 Unde Launoius conclusit, ab Hieronymo Polycratis judicium, cum non improbetur, probari visum. Verum, Polycratem hic Asiæ institutum præposuisse Romano, facile assentior: at D. Hieronymum approbasse Polycratis judicium, penitus diffiteor: auctoritatem et ingenium Polycratis tanquam viri suo tempore illustris libro de viris illustribus laudat Hieronymus; causam ejus vel judicium potius reprobat; tantum abest, ut
85 firmaret.

contra quis
et ceteros

E

se opponere
Polycrates,

F

a cujus sen-
tentia proban-
da

AUCTOR
SCHLST.

firmaret. *Ce que S. Jerosme lui-même* (inquit contra Angliæ regem Perronius cap. 44) *celebre et traduit les homilies Paschales de Theophile patriarche d'Alexandrie, qui suivoit l'ordre du concile de Nicée touchant la Pasque, ne justifie l'il pas, que quand S. Jerosme dit, qu'il rapporte l'epistre de Polycrates pour monstrer l'esprit et l'autorité de l'homme; il entend par l'autorité, non l'autorité de droit, mais l'autorité de fait, c'est à dire le crédit, que Polycrates avoit entre les Asiatiques et autres Quarto-decumans?*

multum abfuit
S. Hieronymus.

32 Aliter ergo quam Polycrates sensit Hieronymus, nec illius instituto ullatenus acquievit: sciebat, Polycratem gravissimo errore immersum de observatione Paschatis, quatenus suam ita studuit propugnare consuetudinem, ut reprobarit alienam, tamquam Christi mandato et Evangelico verbo adversam, unde et totius orbis ecclesias in sui damnationem contraxit, quæ per provincias coadunatis conciliis, Pascha Dominico potius die observandum statuerunt. Sic Bacchyllus Corinthiorum episcopus in synodo Achaia, Palmus in Ponti, Theophilus in Palæstinæ, Ireneus in Gallia, et præter ceteros Victor Romanus Episcopus in Italia aut Romæ concilio, tanto magis in Polycratem et Asianos offensus, quanto in altiori specula constitutus et Apostolorum Principis Petri cernebat contemni institutum, et suum successoris Petri sentiebat temerari mandatum.

S. Victor Asianos excommunicavit.

33 *His ita gestis* (inquit Eusebius libro 5 cap. 24 ex versione Henrici Valesii) *Victor quidem Romanæ urbis Episcopus illico omnes Asiæ vicinarumque provinciarum ecclesias, tamquam contraria rectæ fidei sentientes, a communione abscindere conatur. Datisque litteris universos, qui illic erant fratres, proscribit, et ab unitate Ecclesiæ prorsus alienos esse pronuntiat.* Litteræ illæ Victoris magno ecclesiasticæ veritatis detrimento perire aut latent: constat interim Victorem seculo 2 summam clavium auctoritatem sibi in S. Petro agnovisse concessam, et tam enormem judicasse Asianorum exceptionem de obediendo potius Deo quam hominibus, ut eos excommunicandos judicaret. Quæstio est, an reipsa excommunicaverit? Eminentissimus cardinalis Baronius tomo 2 ad annum 198 sustinet, reipsa non obtemperantes provincias a communione seclusas, et ipsum cum communiore sententia sequitur doctor et protopœnitentiarius Parisiensis dominus Bail tomo 2 conciliorum, classe 4 in controversia hujus: ac plane favente verba Eusebii versionis Valesianæ omnium hactenus correctissimæ: Asianos *Victor a communione abscindere conatur*, quo indicat, quæ Victor, obtento Polycratis responso, Romæ meditatus sit, ac pergit: *Datisque litteris universos, qui illic erant, fratres proscribit, et ab unitate Ecclesiæ prorsus alienos esse pronuntiat.*

ut patet ex Eusebio

34 Non potuit clarioribus terminis uti Eusebius, ad exprimendam latam excommunicationis sententiam; quam si solum minatus fuisset, cur, quæso, alii episcopi tam vehementer fuissent commoti, ut subdit Eusebius, cum ante coactum a Polycrate Asianum concilium, ipsis quoque minatus erat excommunicationem, unde et post synodum Polycrates in epistola synodica: *Nihil moveor iis, quæ nobis ad formidinem intentantur.* Et, ut aliud testimonium accedat, ita Socrates intellexit Eusebium, forsitan ex certioribus, quam nostro tempore exstant, instructus monumentis. Ex quibus ne seculi nostri novatores opponant, post Victoris censuram Asiaticos a communione

Orientalium non fuisse rejectos, occurrit Parisiensium archiepiscopus de Marca libro 3 capite 9 et docet ex Zozomeno libro 7 cap. 19 in gratiam statim rediisse Polycratem et Asiaticos episcopos cum Victore Papa.

35 Verba Zozomeni ex versione Valesii sunt: *Et hæc quidem fuerunt in hujus festi observatione discrepantiæ. Porro exortam olim controversiam sapientissime dissolvissæ mihi videtur Victor, tunc temporis Romanorum Episcopus, et Polycarpus Smyrnensis. Nam quoniam Occidentales episcopi traditionem Pauli ac Petri abrogandam non esse censebant, Asiani vero Joannem Evangelistam sequi se velle affirmabant, ex communi consilio placuit, ut festum, prout consueverant celebrantes, a mutua inter se communione nequaquam discederent.* Ex retento nomine Victoris recte collegit de Marca, vitium irrepsisse in nomine Polycarpi, cum Polycarpus ante pontificatum Victoris per 20 annos martyrio coronatus obierat. Legendum itaque Polycrates, qui floruit tempore Victoris Papæ, inter quos pacem initam ad preces Irenei, tum ex litteris ipsius Irenei, tum ex loco Zozomeni collegit Parisiensis archiepiscopus et addit: "Licet "probenovatici, non rejectos Asiaticos a communione orientalium post Victoris censuram, hoc "de dignitate Sedis Apostolicæ nihil demit, cum ad "Irenei suggestionem pacem redditam a Victore "docuerimus.

36 "Ex Eusebio enim et Socrate constat de "excommunicatione a Victore inflicta, et de "Irenei epistola. Ex Zozomeno autem de communione Victoris et Polycratis non interrupta, "quod aliter contingere non potuit, nisi suspensa a Victore excommunicationis effectu post mortem Irenei. "Absque ulla difficultate sese a novatorum argutiis defendunt, qui sustinent, Victorem non tulisse excommunicationis sententiam, inter quos novissime Henricus Valesius putat, Victorem tantum conatum fuisse separare ecclesias Asiæ: "Epistolæ, inquit, Irenei et aliorum episcoporum ad Victorem scriptæ satis arguunt, "rem adhuc in pendentem fuisse, nec damnationis sententiam etiamnum a Victore in Asianos fuisse prolatam, sic enim testatur Eusebius de "Ireneo: *Victorem decenter admonet, ne integras Dei ecclesias, morem sibi a majoribus traditum custodientes, a communione abscindat*: Nondum "ergo " (pergit Valesius adnotatione ad libri 5 caput 24. Eusebii) "ecclesiam Asiæ a communione Victor absciderat, cum has litteras scriberet Ireneus, quandoquidem Victorem Ireneus his litteris admonet, ne illas, ob vetusti moris observantiam, a totius Ecclesiæ corpore sejungere velit.

37 Favet et D. Hieronymus cap. 44 de viris illustribus: *Feruntur (Irenei) et aliæ ad Victoris Episcopum Romanum de questione Paschæ epistolæ, in quibus commonet, non facile debere unitatem collegii scindere, siquidem Victor multos Asiæ et Orientis episcopos, qui XIV Luna cum Judæis Pascha celebrabant, damnandos crediderat.* Et post D. Hieronymum Photius in Bibliotheca cap. 120: *Victor ea tempestate Romæ Pontificium tenuit, quem crebris litteris hortatus est Ireneus, ne ob Paschatis dissensionem ab Ecclesia aliquos abdicaret.* Ergo ante litteras Irenei (concludit Valesius) neminem adhuc Victor a communione præsciderat. Verum laudata omnia nihil obsunt clarissimo Eusebii testimonio, quod nullistergiversationibus valet obscurari, et ad summum probant,

recte explicato:

E

verum suspensus est

F

excommunicationis effectus,

A bant, Ireneum laborasse apud Victorem pro sublatione excommunicationis Asianorum, ut verum maneat illud de Marca: «Ireneus persuasit Victori »Papæ anno 198, ut pacem Polycrati ceterisque Asiaticis episcopis restitueret, quos Ecclesiæ communione privarat.

intercedente S. 38- Ad hoc enim litteris ad Victorem datis intercedebat S. Ireneus, ne excommunicatio hanc ob causam locum obtineret, quod et suspenso a Victore excommunicationis effectum, subsecutum ostendimus supra, et Eusebius post relatas litteras ex versione Joannis Dadrei anni 1581 et altera antiquiore, indicat: *Et Ireneus non abludens a nomine suo, sed ingenio quoque ad conciliandam pacem accommodus, talia pro pace ecclesiarum admonuit, et egit.* Et longe clarius Nicephorus Callixtus lib. 4, cap. 39: *Quapropter egregius, ut aptissimo nomini suo responderet, pacificator Ireneus fuit, qui sic intercessione sua pacem Ecclesiæ conciliavit.*

stra primum ætate nata est, sed longe ante apud majores nostros cæpit: qui negligentius, ut verisimile est, præsidentes, ex simplicitate et imperitia ortam consuetudinem posteris tradiderunt. Nihilominus tamen et omnes isti pacem inter se retinuerunt, et nos invicem retinemus, ita jejuniorum diversitas consensionem fidei commendat.

41 Addit Ireneus de consuetudine Paschatis per Romanos Pontifices Victoris prædecessores tolerata, et initio hujus capituli ex Ireneo adducta: ex quibus non solum patet, Ireneum non perstrinxisse Victorem, sed et insuper consuetudinem Paschatis habuisse indifferentem, et jejuniorum consuetudini pro varietate regionum varanti simillimam, et hinc persuasisse Pontifici, ut Asianos in veteri consuetudine relinqueret, nec ob illum morem adiaphorum integram regionem, ab ecclesiastica communione sineret præcisam: quod tamen Victor ita dissolvit, teste Zozomeno supra, ut Polycrates aliarum ecclesiarum consuetudinem damnare omitteret; *Eæ communi, inquit, consilio placuit, ut singuli festum prout consueverant celebrantes, a mutua inter se communione nequaquam discederent.* Hinc jam patet hallucinatio multorum, qui ex Eusebii verbis de acri reprehensione Victoris decepti putant, Victorem Pontificem absque ratione separasse Asianos ab ecclesiastica communione.

42 Quidem verum est, multos episcopos et inter illos D. Ireneum manus non dedisse Victori, id est non promovisse excommunicationis sententiam, quod magis amarent pacifice quæstionem hanc terminari; et ideo rationes undecumque conglomerarint, ut perhiberent consuetudinem Asianorum fuisse indifferenter a prædecessoribus habitam, et etiamnum bono pacis habendam: hinc tamen nullatenus consentiebant Polycrati, aut excommunicationem ipsius injuste latam voluerunt, quæ plane justam ob causam lata fuit. Non enim ob consuetudinem sed ob errorem gravissimum, nimis tenaciter defensum, a communione separatus fuit. Opponebat Victori Polycrates, *Deo magis obedire oportet quam hominibus*, non quidem quod Victori omnem subrahebat obedientiam, sed quod hac in re sibi obediendum non credebatur contra Dei mandatum; prætendens Christum imperasse, ut Pascha non alio die quam xiv Luna celebrari deberet, unde et enumeratis provinciæ suæ episcopis, *Hi, inquit, omnes diem Paschæ quartadecima Luna, juxta Evangelium observarunt: nihil omnino variantes, sed regulam fidei constanter sequentes.*

43 Evangelii veritatem, et regulam fidei suum errorem vocabat Polycrates, et pergit Eusebius: *His ita gestis, Victor quidem Romanæ urbis Episcopus illico omnes Asiæ vicinarumque provinciarum ecclesias, tamquam contraria rectæ fidei sentientes, a communione abscindere conatur.* Non ob consuetudinem, sed ob sententiam rectæ fidei contrariam, Victor excommunicandas duxit Asiæ ecclesias: etenim ultra id, quod Asiani errabant, suam consuetudinem ex fidei regula observandam, inducebat error in renovationem Judaismi, initiando obligationem observantiæ legalium a concilio Jerosolymitano damnatam.

44 xiv Luna erat, quando agnus paschalis immolari debebat apud Judæos, quem diem cum necessario observandum a Christianis volebat, tacite initiabat, necessariam observantiam legalium, quod adeo recte displicuit, et nisi corrigatur, excommunicatione dignum judicavit Victor Pontifex Romanus, ut cum Blastus, unus ex præcipuis auctoribus

AUCTORE
SCHÆLST.

aliter quam
senserit Euse-
bius.

Non tam serie-
batur consue-
tudo Asianorum

P

quam perversum dogma,

quo contende-
bant, Pascha
Judæorum more
servandum,

PARS ALTERA,

Restat nunc difficultas, quam attingit Launoius; cum Victor Asianos excommunicaverat, et inter alios, qui Victori manus non dederant, S. Ireneus contrarium existimabat, Victoris errorem innotescere: quod augetur, si Victor ad instantiam S. Irenei excommunicationem retractarit. Huic ut satisfiat, expendenda sunt verba Eusebii libro 5, cap. 24. Postquam de Victoris excommunicatione tractarat: *Verum inquit, hæc non omnibus placebant episcopis. Non omnibus, ergo vel aliquibus vel pluribus placebant. Proinde* (pergit Eusebius) *Victorem ex adverso hortati sunt, ut ea potius sentire vellet, quæ paci charitativæ erga proximum congruebant.* Si solummodo hortati sunt, ut habet versio Valesiana cum aliis antiquioribus, ergo cum postea scribat: *Victorem acriter reprehenderunt, e quibus et Ireneus;* Nimis exaggerative locutus est Eusebius, unde ad hæc versionis Valesianæ subsequencia Eusebii verba: *Extant etiamnum eorum litteræ, quibus Victorem acerbius perstringunt. Ex quorum numero Ireneus, in epistola, quam scripsit nomine fratrum quibus præerat in Galia, illud quidem defendit, solo die Dominico resurrectionis Domini mysterium esse celebrandum: Victorem tamen decenter admonet, ne integras Dei ecclesias, morem sibi a majoribus traditum custodientes, a communione abscindat.*

40 Sic notat eminentissimus Cardinalis Perrenius cap. 44. *Il dit, que les autres Evêques reprirent aigrement Victor, et quand il est question de produire un essay de l'aigreur de leurs reproches: allegue pour tout échantillon les paroles de S. Irénée, où il ne se trouve un seul mot de l'aigreur, et qui ne contiennent que de simples et douces remontrances, et pleines de soumission a la personne de Victor et a l'autorité de son Siege.* Notanda sunt Perronii verba, quia certum est, Eusebium Cæsareensem hic lingua lapsam: neque Ireneus per umbram perstringit Victorem aut acriter reprehendit: his enim utitur apud Eusebium verbis: *Neque enim de die solum controversia est, sed etiam de forma ipsa jejunii: quidam enim existimant unico die sibi esse jejunandum: alii duobus aut pluribus: nonnulli etiam 40 horis diurnis ac nocturnis computatis diem suum metiuntur. Atque hæc in observando jejunio varietas non no-*

ujus verba
penduntur

et explicantur

AUCTOR
SCHÆLST.

etoribus sententiæ Polycratis Romam penetraverat, et ibidem, teste Eusebio libro 5 Historiarum cap. 15 hæresim suam tempore Victoris Papæ seminare cœpisset, Tertullianus libro de Præscriptionibus hæreticorum, quem ad æræ Christianæ annum cccii elucubravat, in illius fine insigniter animadvertat: *Blastus latenter Judaïsimum vult introducere: Pascha enim dicit non aliter custodiendum esse, nisi secundum legem Moysis xiv die mensis*. Unde manet, eminentissimos Cardinales Baronium ad annum 189 tomo 2, et Bellarminum libro 2 de Pontifice cap. 19 recte posuisse, justum fuisse Victoris iudicium, et debitam excommunicationis sententiam.

quod reliquum
urbis improba-
bat.

45 At dices, aliter visum Ireneo et aliis Occidentis episcopis, ut patet ex Eusebio: *Verum hæc non omnibus placebant episcopis. Proinde Victorem ex adverso hortati sunt, ut ea potius sentire vellet, quæ paci charitativæ erga proximum congruebant*. Sed respondetur ut supra, episcopis non ita displicuisse excommunicationis sententiam, ut iustitiam causæ negarint; enimvero hæc erat omnium fere episcoporum contra Polycratem et Asianos sententia, ipsum errare in reprobanda Romana consuetudine, tamquam Sancto Dei Evangelio et rectæ fidei regulæ adversa, unde et subjectus ab Eusebio Ireneus, ex fratrum consilio causæ excommunicationis favet: *Illud quidem defendit, solo die Dominico resurrectionis Domini mysterium esse celebrandum*. Defendit, inquit, ergo et errorem Polycratis reprobavit, sic tamen ut simul Victorem hortatus sit, casu quo Polycrates errorem mutaret sententiæ, ob solam consuetudinem non obnoxius maneret excommunicationi latæ.

Emolliendum
censuit S. Ire-
neus Polycra-
tem

46 Victorem putavit Ireneus nimium cito ad censuras habuisse recursum, ac magis oportuisse tentare mentem Polycratis, ut ab errore recederet: interim lata sententia hortatus est, ut ea potius, quæ paci charitativæ erga proximum, sentire vellet, idque non unica apud Eusebium epistola, sed pluribus aliis iteravit: *Victorem* (inquit Photius in Bibliotheca capite 220) *crebris litteris hortatus est Ireneus, ne ob Paschalis dissensionem ab Ecclesia aliquos abdicaret*. Latent pleræque Irenei litteræ et responsa Victoris Papæ; interim Ireneum fuisse pacis auctorem, lucet ex dictis: et cum, teste Zozomeno, pax hoc modo inter Victorem et Polycratem composita sit, ut singuli festum, prout consueverant, celebrantes a mutua inter se communione nequaquam discederent, quis non dicet, Ireneum pro Asianis intercessisse, datis ad Victorem litteris, non quidem iudicando excommunicationem injuste latam, (sic enim non tam sæpe Victorem hortatus fuisset, sed ei injustum procedendi modum exprobrasset) at monendo ut errore per Polycratem revocato ob solam Asiæ consuetudinem, illius ecclesiæ non manerent excommunicationi innodatæ.

ut ob solam
consuetudinem
ab Ecclesia
rescinderetur:

47 Hocque ipso facto sensit Victor apud Zozomenum loco citato, ubi et additur: *Stultum enim nec immerito æstimabant, consuetudinum causa ab se invicem separari eos, qui in præcipuis religionis capitibus consentirent*. Tantum abfuit, Victorem ob solam consuetudinem excommunicasse Asianos, ut revocato eorum errore, cum omnibus Occidentis episcopis crediderit id stultum juxta versionem Valesii, vel ut habet alia, frivolum iudicaret. Et hisce recte ob-

servatis, a nodosis difficultatibus liberamur, quibus alii minus considerate procedentes huc usque fuere obnoxii. Enimvero ad instantiam S. Irenei sustulit excommunicationem Pontifex Romanus Victor, non quidem quod erraverit ferendo, sed quod causam, nimirum errorem, retractaverit Polycrates cum tota Asia, cui permissum fuit, consuetudinem retinere; ut jam pateat, licuisse post Victorem observare morem Asiaticum, donec ob plerasque rationes visum fuerit, more illo sublato, Romanam consuetudinem ubique observare, ut visum est concilio Arelatensi primo, quod canone 1 statuit: *De observatione Paschæ Dominicæ ut uno die et tempore per omnem orbem a nobis observetur, et juxta consuetudinem* (alloquuntur Silvestrum Romanum Pontificem) *litteras ad omnes tu dirigas*.

48 Quod statutum firmavit sacrosanctum Nicænum concilium ex toto orbe convocatum, perhibente id Eusebio libro 3 de Vita Constantini a capite 17, et testante id Ambrosio in epistola ad Æmilii episcopos, ubi ait de observando Paschatis die majores qui convenientes ad synodum Nicænam, inter illa fidei, ut vera, ita admiranda decreta, etiam super celebritate memorata statuisse. Et ante Ambrosium D. Athanasius epistola de synodo Ariminensi et Seleuciensi: *Nicæna synodus non temere habita est, ut quæ habeat gravissimos usus et legitimam rationem; Syri enim, Cilices, Mesopotamiani in festi causa claudicabant, atque una cum Judæis Pascha celebrabant*.

49 Et post hæc tempora, qui obedire noluerunt, fingentes cum Polycrate, esse præceptum divinum pro observando Paschate xiv Luna, tamquam contraria rectæ fidei sentientes reprobatum sunt, ut et Epiphanius hæresi 50 eos Quartodecumanos appellet, et cum Epiphanio S. Augustinus tomo 6, libro de hæresibus eorum errorem pro hæresi 29 exhibeat: *Quod, inquit, non nisi quartadecima Luna mense Martio Pascha celebrant*. Unde et contra Angliæ regem pro Victore urget Cardinalis Perronius cap. 44: *Le succes des siècles postérieurs monstra, que même en l'usage de la puissance, la procedure du Pape étoit juste, car après la mort de Victor, les conciles de Nicée, de Constantinople, et d'Ephèse excommunierent derechef ceux qui tenoient la même coutume des provinces que le Pape avoit excommuniées, et les mirent au Catalogue des hérétiques, sous le titre des hérétiques Quartodecumanus*.

50 Hæc si perpendantur, quis non videt, Victoris et successorum Pontificum auctoritati immerito opponi factum Polycratis, qui non unci Victoris, sed totius fere Ecclesiæ morem ausu tam temerario abjudicavit, ut et vela vertens, errorem proprium erubuerit, et Victorem non errasse consenserit, quando consuetudinem ipsius, teste Zozomeno, indifferenter reliquerit observari, ut et D. Hieronymo injuriosum sit, eum erranti Polycrati adjungere, qui cum retractante Polycrate Victoris consuetudinem approbavit, uti et fecit S. Ireneus Lugdunensis in Gallia episcopus, teste Eusebio: *Illud quidem defendit: solo die Dominico resurrectionis mysterium esse celebrandum*: Nec errasse putavit Victorem in sententia excommunicationis lata, qui justam ejus causam suscepit defendendam, licetque in ea erratum credidisset, excommunicationis error non spectat ad errorem in fide.

sed postmo-
dum et ipsa
abrogata est.
Bquique eam so-
querentur.

F

declarat hæ-
retici i Quarto
decumani

A

DE S. PEREGRINO PRESBYTERO

LUGDUNI IN GALLIA

P. B.

SUB INITIA SE-
CULI III.
Cultus anti-
quus ex Mar-
tyrologiis.

Quam obscura nunc est, tam erat olim illustris apud Lugdunenses S. Peregrini memoria. Testatur id sanctus Ado in Martyrologio ad hunc diem pauculis his quidem, sed gravibus verbis: Eodem die, Lugduni, sancti Peregrini, presbyteri; cuius beatudinem miraculorum gloria testatur: quod idem elogium ab Adone Usuardus, Notkerus, ac Romani tandem etiam Fasti mutua- ti sunt. Imminuit illud suppositus Beda, dum ait: Lugduno, sancti Peregrini, presbyteri; cetera prætermittens: at paulo liberalior Saussayus, ipso die, inquit, Lugduni, sancti Peregrini, presbyteri et confessoris, magnarum virtutum viri; cuius virtutis testimonia sunt crebra, quæ ad ejus memoriam facta memorantur miracula in ecclesia sancti Justi; ubi post sanctissimæ vitæ terminum honorificam sepulturam recepit. Alios passim recentiores nil moror.

Corpus, in ec-
clesia S. Justi
diu conditum,

2 Quod vero illum asserit Saussayus in ecclesia S. Justi sepulturam recepisse, id de prima ejus sepultura intelligi velat Severtius in Archiepiscopis Lugdunensibus, Lugduni editis anno 1628; num. 2, § 10: quia in vetustis membranæ Insulæ Barbaræ (est ea Lugduno haud procul in Arari medio sita, et insigni olim cœnobio memorabilis) hæc legantur: Corpus etiam sancti Peregrini confessoris, ibi (in Insula Barbara) quiescit: qui tempore B. Irenæi evadens Lugdunensem persecutionem, abiit apud Insulam Babaram, eremiticam, seu monasticam vitam ibi ducens. Sed Claudius le Laboureur, ejusdem Insulæ quondam Præpositus, in opere Gallico, quod emisit in lucem Lugduni anno 1665, inscripsitque Parietinas abbatiæ regiæ Insulæ Barbaræ prope Lugdunum, cap. 2, § 1 Severtium nimis credulitatis arguit, qui membranæ istis adhibuerit fidem; Manuscriptum enim, inquit, allegatum apocryphum est, tametsi erutum ex archivis nostris, quibus illud monachorum nostrorum aliquis intruserat cum aliis ejusmodi quisquiliis bene multis, et omni destitutis auctoritate. Id quod ibidem probare aggreditur: locum tamen illum de prima Sancti sepultura, quem ex Severtio dedimus, nec profert nec eatenus sigillatim attingit.

Calvini-
sacrilegio di-
spersionem est
1562.

3 Verum sive Ms. illud in hac saltem re fidem aliquam meretur, sive nullam; id certum est tamen, in ecclesia S. Justi diu conditum fuisse corpus S. Peregrini, ibique fuisse repertum inter alia ab octo theologis partim ex Ordine S. Dominici, partim ex S. Francisci, qui juxta Severtium tum alibi tum præcipue num. 97, § 2, ex commissione Guilielmi de Valentia archiepiscopi Viennensis sacra istius ecclesiæ pignora inspexerunt anno 1287: sic enim habet, teste eodem Severtio num. 18, Inventarium tum ab iis legitime confectum: Item altari B. Virginis ejusdem ecclesiæ repertum est corpus B. Peregrini, presbyteri et confessoris, cum quadam charta Græce scripta. Hoc instrumentum ipse etiam Raynaudus noster, quantumvis alibi non raro severus, in Hagiologio Lugdunensi pag. 31, ubi de S. Arigio, Scriptum appellat justissimæ auctoritatis ac fidei; neque aliter de hoc

statuisse quemquam novimus. Non est autem ecclesia S. Justi, de qua hic sermo est, moderna illa, quæ nunc intra urbem Lugdunensem ab anno 1574 erecta visitur; sed alia in altiori olim civitatis ejusdem suburbio posita, et a Calvinianis anno 1562 a mense Maio usque ad Septembrem sacrilege profanata, expilata, ac funditus eversa; e cuius ruderibus sacrarum reliquiarum fragmenta tantum aliquot, tamquam e naufragio erepta, ad novam subinde S. Justi ædem in urbem delata sunt; an etiam de S. Peregrini lipsanis aliquid, nescimus. Adi Severtium num. 2, § 9.

4 Corruit hinc eorum conjectura, qui apud Petrum Bullioud in observationibus ad Vitam S. Treverii seu Trivierii pag. 38 et seqq. existimant, eundem esse Peregrinum nostrum cum S. Barbarino, illo, nisi fallor, de quo egimus die 2 Junii: Peregrini enim jam vidimus conditum fuisse corpus (et quidni totum, aut certe majori ex parte?) in ecclesia S. Justi, ibique examinatum anno 1287, aut sequenti, ut quidam volunt; inde autem alio translatus fuisse nusquam legimus. Constat interim ex Bulla Guilielmi de Sura, archiepiscopi Lugdunensis anni 1337 apud Severtium num. 23, § 6, S. Barbarini corpus asservatum tunc fuisse in ecclesia S. Nicetii. Diversus ergo hic ab illo est. Quamquam quid opud est ratiocinio adversus homines, qui quod asserunt, nullo prorsus fulciunt argumento? Juvat etiam hic obiter observare errorem Saussayi, quo ad diem xi Novembris agens de S. Verano, episcopis Lugdunensibus sanctum Barbarinum accenset, idque ex Bulla jam citata Guilielmi de Sura; cum nihil vel ibi vel alibi simile affirmetur.

S. Peregrinus
male confun-
ditur cum S.
Barbarino.

5 De Actis S. Peregrini si quid umquam fuit, nihil est super. Quod ait Guilielmus Paradinus Historiæ Lugdun lib. 2, cap. 106, in persecutione crudelissima Lugdunensium sub M. Aurelio Antonino Christianos quosdam in Insulam Barbaram, tum nondum habitari cœptam, et silvis passim ac vepribus horridam, tamquam ad opportunum tempori latibulum profugisse, atque eorum unum fuisse S. Peregrinum, qui vitam ibi sanctissime degerit; id, inquam, Paradinus nullo testimonio confirmat; cum tamen ejus unius auctoritas in multis adeo vacillet, ut ei Raynaudus hoc loco Aristotelicum illud non dubitarit impingere: Qui veritati parcere deprehensi sunt, hoc assequuntur, ut etiam vera proferentibus fides absque vade denegetur.

Videtur San-
ctus viris-
sub Severo
imp.

P

6 Simile quid asserit Severtius ex Ms., de quo supra diximus num. 2; et quidem hoc amplius ex illo adstruit, quod in Insula Barbara S. Peregrinus non qualemcumque, sed eremiticam seu monasticam vitam duxerit; quod quo sensu admit- tam, significabo inferius: id tamen cum Paradino non dicit contigisse sub Marco Aurelio, seu, ut ipse loquitur, sub Antonino Vero, sed posterius in secunda Lugdunensium persecutione sub Septimio Severo, ut patebit conferenti textum ab illo citatum num. 2, § 10 cum iis, quæ illum in eodem instrumento antecedunt num. 1, § 5. Severtio ad- hæret

quando perse-
cutionem fu-
gitus, in Insu-
lam Barbaram
se receperit;

AUCTOR
P. B.

hæret Claudius le Laboureur, ejusque eatenus Ms. approbat in opere laudato cap. 1 et 2, § utrobique 6; idemque affirmatur in vetusto abbatum ejusdem Insule Catalogo, quem hic tractatui suo præmittit, in hæc verba: Irenæus episcopus Lugdunensium tempore Severi imperatoris martyrizatus est cum omni fere suæ civitatis populo. Eodem tempore Peregrinus quidam nomine abiit apud Insulam Barbaram, eremiticam seu monasticam vitam ibi degens: hic evasit persecutionem. Cui quidem Catalogo auctor ille, qui se a fabulis præfatur alienissimum, tantum tribuit, ut cap. 3, § 1 de ejus fide dubitare neminem patiatur, eamque totius operis sui decursu tueri non desinat. Non diffidetur interim, scriptum illum esse seculo decimo quinto, et quidem ad finem vergente; aut saltem ibi primum desinere.

non tamen
proprie mona-
chus ibi vel
eremita fuit.

7 Nos, quamquam rei antiquissimæ testem optemus minus recentem, nihil habemus tamen, quo auctoritatem ejus vel rejicere possimus vel etiam in dubium revocare; maxime cum ei patrocinari videatur Lugdunensium antiqua traditio scriptorumque indigenarum consensus. Censemus igitur, vixisse sanctum hunc Presbyterum seculo III, saltem sub initia: nam quoadusque vitam protraxerit, neminem vidimus, qui doceat. Quin ipse Raymaudus, tametsi de Peregrini arvo liquere sibi

neget, in hanc sententiam, alio etiam argumento D se propendisse significat, cum in Hagiologio Lugd. pag. 77 de epigraphe Græca in ejus sepulcro reperta mentionem faciens, subdit: An ea (epigraphe) possit esse conjectura aliqua ævi, quod scilicet floruerit Lugduni, aut eo venerit primis illis temporibus, quibus frequentes huc comenabant Asiani et Græci, non definio. Ceterum haud immerito idem refutat, quod legerat apud Bullioudum, qui in observationibus ad Vitam S. Treverii pag. 39 ex Ms. Severiano colligit, Sanctum nostrum in Insula Barbara instituisse normam vivendi monasticam, legesque sectatoribus præscripsisse; atque adeo fundatorem Ordinis et abbatem fuisse; cum id nequaquam adstruat Ms. illud; et, si adstrueret, rejiciendum eatenus esset: quando hujus instituti duces primos Peregrino juniores Paulum et Antonium non semel agnoscit S. Hieronymus. Quare per vitam eremiticam seu monasticam, quam citata superius instrumenta Peregrino concedunt, talem intelligo, E quæ aliqua ratione, puta habitationis, victus, cultus egestate, statisque precandi temporibus, atque assidua rerum cœlestium contemplatione illud vivendi genus, quod eremicolæ subinde ac monachi professi sunt, in loco tum inculto utcumque adumbraverit.

DE SANCTIS MARTYRIBUS

THEBAIDOS

IN ÆGYPTO

P. B.

Ex Martyrologio Romano et S. Hieronymo.

CIRCA ANNUM
CHRISTI CCL.
Martyres hi
Romani pri-
mum Fastis
inscripti sunt

Thebaïde in Ægypto commemoratio plurimorum sanctorum Martyrum, qui in persecutione Decii et Valeriani passi sunt; quando Christianis optantibus pro Christi nomine gladio perenti, callidus hostis tarda ad mortem supplicia conquirens, animas cupiebat jugulare, non corpora: ex quorum numero unus post equuleos, laminas, ac sartagines superatas, melle perunctus, ligatis manibus post tergum, sub ardentissimo sole fucorum ac muscarum aculeis expositus fuit: alius inter flores mollior vinctus, cum ad eum impudicissimum scortum venisset, ut in libidinem concitaret, præcisam morsu linguam in blandientis faciem expuit. Ita Martyrologium Romanum, ex quo reformatum est: nam antea nullis Fastis ecclesiasticis sanctos hosce Martyres adscriptos invenimus; neque vero ullos etiam in annotationibus ad hunc diem assignat Baronius; contentus adduxisse S. Hieronymum in Vita S. Pauli, primi eremitæ, quam dedimus ad diem x Januarii, pag. 604; ubi sic habet num. 3:

ex S. Hierony-
mo

2 Sub Decio et Valeriano persecutoribus, quo tempore Cornelius Romæ, Cyprianus Carthagine felici cruore damnati sunt, multas apud Ægyptum et Thebaïdam ecclesias tempestas sieva populata est. Voti tunc Christianis erat pro Christi nomine gladio percuti. Verum hostis callidus tarda ad mortem supplicia conquirens, animas cupiebat jugulare, non corpora. Et, ut ipse, qui ab eo passus est, Cyprianus ait, volentibus mori non permittebatur occidi. Cujus ut crudelitas notior fiat,

duo memoriæ causa exempla subjicimus. Perseverantem itaque quemdam in fide Martyrem, et inter eculeos laminasque victorem, jussit melle perungi, et sub ardentissimo sole, religatis post tergum manibus, resupinari: scilicet ut muscarum aculeis cederet, qui ignitas sartagines ante superasset.

3 Alium juvenili ætate florentem in amœnissimos hortulos præcepit abduci, ibique inter candentia lilia et rubentes rosas, cum leni murmure aquarum juxta serperet rivus, et molli sibilo arborum folia ventus præstringeret, superexstructum plumis lectum resupinari jussit; et, ne se inde posset excutere, blandis sertorum nexibus irretitum relinqui. Quo cum, recedentibus cunctis, meretrix speciosa venisset, coepit delicatis stringere colla complexibus: et (quod dictu quoque scelus est) manibus attrectare virilia: ut, corpore in libidinem concitato, se victrix impudica superjaceret. Quid ageret Miles Christi, et quo se conferret, nesciebat. Quem tormenta non vicerant, superabat abominatu voluptas. Tandem cœlitus inspiratus, præcisam morsu linguam in osculantis se faciem expuit: ac sic libidinis sensum succedens doloris magnitudo superavit. Hactenus S. Hieronymus; quem qui pluribus illustratum desiderat, is consulat Acta S. Pauli tomo i Januarii loco jam assignato; vel etiam Rosveydum in Vitis Patrum pag. 22.

4 Porro ut ad Martyrologium Romanum redeam, cum præter duos illos Martyres anonymos, quo-

in Vita S.
Pauli, primi
eremitæ.
FSed quoniam
hi sunt; aut
quousque se
extendunt?

A *rum æ Hieronymo certamina persequitur, alios insuper annuntiet plurimos, dubium videri potest primo certamine hic Martyrum classem designet, qui eodem iudicio, aut eadem certe die simul omnes passi sint : quod si est ita : fatemur, hanc nobis classem aliunde prorsus ignotam esse. Sin plurimi illi, ut verisimilius apparet, accipiantur pro collectione Martyrum omnium, qui in Thebaïde, dum ejus ecclesias, Hieronymo teste, tempestas sæva populata est, locis variis ac temporibus martyrii palmam adepti sunt, et quorum neque nomina sigillatim, neque numerus, neque certamina sciuntur ; si sic, inquam, accipiendi sint ; incertum videbitur secundo, quo usque extendere sese debeat ista collectio, an eo tantummodo, ut solos includat Martyres, qui istic sub Decio passi sunt ; an latius, ita ut illos insuper complectatur, qui postmodum sub Gallo et Volusiano, ac deinde sub Valeriano imperatore, ab anno Christi 250 usque ad 260 ibidem sublati sunt.*

B *5 Quamquam etenim hæc Martyrologii verba, qui in persecutione Decii et Valeriani passi sunt, septimam simul et octavam persecutionem, totumque adeo decennium indicare videantur : Baronius tamen, hujus forsitan annuntiationis Martyrologio inserendæ auctor præcipuus, hæc in Annalibus ad annum Christi 253, num. III sic interpretatur, ut ad sola Decii tempora pertinere possint ; censet enim, hic Decio Valerianum addi, non ut imperatorem, sed ut Decii, ad bellum profecti, vicarium ; recte, an perperam, non discutio ; Majores certe nostros in hac sententia sectatores habuit ; tametsi nunc eatenus adversentur eruditi. Itaque quidquid hoc loco de Martyribus Thebaïdos sive in Martyrologio, sive apud Hieronymum asseritur, id ipse totum confert in annum imperantis Decii primum, quem male credidit incidisse in annum jam dictum Christi 253. Et sane ad annum Decii primum respexisse dices Hieronymum, cum textui supra recitato subdit fugam S. Pauli in solitudinem his verbis : Per idem ergo tempus, quo talia gerebantur, apud inferiorem Thebaïdem, etc. Fugam enim illam sub initia persecutionis Decianæ accidisse, constans est et communis opinio. Accedit, quod adductum ab Hieronymo pro tempore, de quo disserit, Cypriani testimonium desumptum appareat ex hujus epistolis, juxta Pamelii editionem, octava, nona, et maxime decima sexta ; quæ omnes ad annum Christi 250, Decii primum referuntur. Hæc sunt, ut reor, momenta, quibus Tillemontius in Persecutione Decii art. 4, aliquæ impulsus sunt, ut Martyres ac tempestatem Thebaïdos ab Hieronymo memora-*

tam, sub solo Decio collocent, hac saltem parte Baronio subscribentes.

6 *At enim quid si S. Hieronymus severum hoc loco chronologum agere noluit, aut Pauli recessum tam angusto pressoque, quam poterat, spatio definire ; sed satis habuerit decennium assignare, intra quod et fuga Pauli et cetera, quæ narrat, contigerint ? Tum vero difficile erit ex Hieronymo martyria Thebaïdos memorata intra unius Decii tempora coercere, et non etiam ad Gallum Valerianumque imperatores extendere ; ut ad Galli tyrannidem martyr Cornelius, ad Valeriani, non utique censoris, præfecti, aut vicarii, sed imperatoris Cyprianus martyr extenditur cum in Chronico tum in Catalogo Scriptorum eccles. cap. 66 et 67, ab eodem illo, qui paulo ante eos tempore, de quo dicturus erat, his verbis inseruit : Sub Decio et Valeriano persecutoribus, quo tempore Cornelius Romæ, Cyprianus Carthagine, felici errore damnati sunt, multas apud Ægyptum et Thebaidam ecclesias tempestas sæva populata est. Et vero ad testanda Martyrum tarda non sub Decio tantum, sed et sub Valeriano imperante supplicia allegari potuit Cyprianus (ab hoc magis quam ab illo passus) ut patet ex epistola ejus 77. Quod si martyria Thebaïdos eo usque producere voluerit Hieronymus, quousque SS. Corneli et Cypriani ; quid ni eo etiam produxerit enuntiatio Romana, ex illo ipso Hieronymi loco haud obscure derivata ?*

7 *Ut ut est, tota exerrat via Nicephorus Calistus Hist. eccles. lib. 7, cap. 13 ; ubi Martyrem illum castissimum, de quo supra meminimus, sub Diocletiano reponit ; deceptus forte corruptis quibusdam S. Hieronymi codicibus, quales sunt Aconionensis et Tolosanensis qui in textu proximo citato, uti testatur Martianus in editione sua tom. 4, parte 2. col. 69, non habent, Sub Decio et Valeriano, sed sub Diocletiano et Valeriano ; quod vitium est apertissimum. Quis enim unquam Diocletianum Valeriano præposuit ? Quid de Diocletiano scire potuit citatus ab Hieronymo Cyprianus ? Quid fugienti Paulo cum Diocletiano commune aut utcumque coherens ? Dubitavit quidem Rosweyda, idemne esset Martyr, de quo istic agit Nicephorus, cum Hieronymiano ac nostro ; verum nimis omnia consonant, quam ut prudenti dubio locum relinquunt. Nec refert, quod illum Nicephorus appellet ἀσκήτης ; nam vox illam proprio Pugilem significat, quadratque adeo Martyri cuiusque melius quam vox latina Ascetes, quam Nicephori interpret adhibuit, quæque apud Latinos fere vel monachum vel anachoretam designat.*

verum
P. B.

an etiam ad
illos qui sub
Gallo, ac Va-
leriano passi ?

E

Ad Diocletia-
num certe
nullus horum
pertinet.

F

A

D

DE SANCTIS MARTYRIBUS LAODICENIS IN PHRYGIA

THEOPHILO, AUXENTIO, PRUDENTIO, PHILIPPO, ALEXANDRO

ZOTICO, BESSIA, SECUNDA ET MACARIO

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

xxviii JULII.

Ut de cetero confusa aliqua recurrant in hodiernis Hieronymianis laterculis, tum quod in medio textu et serie horum Martyrum in Lucensi seu Fontanellensi perperam inseratur; In Dolo monasterio, depositio Samson abbatis, tum quod alia implexa occurrant; seclusa memorata hoc die suo loco lacinia, convenit codex iste cum Corbeiensi et alio reginæ Sueciæ, qui a Florentinio adducitur, in numero atque in nominibus relatæ classis Mar-

tyrum novem Laodicensium, hoc solo discrimine, quod in postremo isto codice nomen Secundæ genere masculino efferatur, et Argentii pro Auxentii; atque alibi Prudenti, loco Prudentii. Ex vetustissimo Epternacensi æque ac Blumiano aut aliis contractioribus nihil hoc die, quod claritatem pariat, erui potest, cum pleraque inversa et contorta sint. Textum genuinum nos hoc die reddere existimamus, nec minus liquida sunt quæ ad duas sequentes pertinent. **E**

DE SANCTIS SEPTIMIA ET AUGUSTA VIRGINE

J. B. S.

Ex Hieronymianis.

xxviii JULII.

Annuntiantur ambæ in omnibus majoribus codicibus eodem ordine, præterquam in turbato Epternacensi, ubi superiori Laodicensium classi immiscetur, in Lucensi conjunctæ Nazariæ et Celsæ: verum de his transformatis nominibus jam dictum est in Prætermis-
sis. Purissimum textum refert codex Corbeiensis: Et alibi, natale sanctarum Septimiæ, Augustæ virginis. Porro utrum hæc Augusta ea

dem sit cum ea quæ Seravalli in ditione Veneta colitur xxvii Martii, ut olim censuit Bollandus, non est unde conjicias; præsertim dum ei socia additur Septimia, nullaue positio seu locus martyrii adjicitur. Malim credere, Seravallensem istam confundendam cum alia quæ hoc die a Greveno aliisque signatur, quæque in codice Montis sancti Augustina dicitur.

DE S. EUSTATHIO MART.

C

F

J. P.

ANCYRÆ IN GALATIA

Cultus ex Fastis Græcis, ac Martyrologio Romano, elogia.

xxviii JULII.
Cultus ■ Fa-
stis Græcis,

Duplex est Ancyra, altera Phrygiæ, altera Galatiæ urbs; utraque satis nota, præsertim prior, quæ totius Galatiæ est metropolis, et pluribus Sanctis memorabilis, ut liquet ex Martyrologio Romano: quos inter locum habet S. Eustathius, apud Latinos æque ac apud Græcos notissimus. In Menologio, quod interprete eminentissimo Sirleto typis vulgavit Canisius, ita refertur: Eodem die (xxviii Julii) sancti martyris Eustathii apud Ancyram. Inscríbitor etiam Menæis magnis excusis hoc modo: Hagio-martyris Eustathii in Ancyra. Menæis more suo insistit Maximus Cytherorum episcopus; adde Synaxarium Basilianum, Menæum Chiffletii, apographa nostra ex Menæis bibliothecæ Ambrosianæ, ac Martyrologium Arabico-Ægyptium: sed hoc ultimum non exprimit certaminis palæstram. In supplemento nostro Ms. ad Menæa impressa ex apographis Sirmondo-Chiffletianis an-

nuntiatur die proxime sequenti cum his versiculis:

Ῥυθείς ποταμοῦ Παμμάκας παρ' ἀγγέλου,
Ταῖς χερσὶ τοῦ σώματος ἐκπνεῖ ἀγγέλου.
Extractus undis Sanctus angelica manu.
Corpus relinquit inter angelicas manus.

2 Allusio clara fiet ex Sancti elogiis, de quibus mox agetur, ac Martyrologio Romano, his verbis hoc die ipsum referente: Ancyra in Galatia S. Eustathii martyris, qui variis tormentorum generibus excruciat, atque in flumen demersus, sed inde ab angelo ereptus, demum columba e cælo adveniente, ad præmia æterna vocatus est. Elogia in promptu sunt; illud hic, more alias nobis usitato, integrum reddo latine, quod habetur excusum Græce ad calcem tomi primi mensis Julii, ut ab istius linguæ non satis gnaris intelligi queat. Sic itaque sonat:

3 Eustathius, Christi martyr, miles quidem fuit,

ac Martyro-
logio Romano:

A fuit, sed Christianus : productusque ad Cornelium præsidem Ancyrae, et interrogatus, libera voce Christum confessus est : unde vehementer verberatus, et talos pertusus, nec non funibus constrictus trahitur a civitate Ancyra ad Sangarum usque fluvium, sequente ac spectante præside. Ibi autem arcæ immissus est, atque in fluvium projectus. At secundum Dei beneplacitum, divinus, qui adstabat, angelus arcam eduxit in terram siccam, et inventus in illa fuit Sanctus damni expers, cantans : Qui habitat in adjutorio Altissimi ; et quæ sequuntur. Hoc ubi intellexisset præses, rubore perfusus, extraxit machæram, et semetipsum e medio sustulit. Sanctus vero Martyr, fuis precibus, et sumpto divino munere, per columbam, e cælo ad se demissam, in manus angeli, qui sibi apparebat, commendavit spiritum. Et corpus ejus fuit depositum in civitate Ancyra.

B 4 Hactenus elogium ; in quo paucula quædam notanda se offerunt. Cornelius iste præses, quando vixerit, et alia quæ ad ipsum spectant, ignotiora nobis sunt, quam ut inde subsidii aliquid accersere possimus ad figendum martyrii hujus tempus. Cornelius dux, de quo die XXIII Aprilis pag. 97, ad Galliam pertinet. Sangarus hic, alias Sangaris, Sangarius fluvius. Is fontes habet, teste Strabone, apud Sangiam pagum, CL circiter sta-

diis a Pessinunte, et majorem Phrygiæ Epicteti * partem perlabitur, ac partem etiam Bithyniæ aliquam, ita ut a Nicomediâ absit paulo plus occ stadiis : quo loco ei occurrit Gallus fluvius. Per illud vero, quod sub finem prædicti elogii ponitur, τῆς divino munere (ὁ Θεὸς δωρεᾶς) intellige sacram synaxim, eodem modo, quo δῶρον vel τὰ δῶρα sumuntur pro eadem apud Cangium in Glossario Græco-barbaro. Speciale est illud Theophanis in Chronographia pag. 336, editionis regiæ Parisiensis : μετελάμβανον τὴν ἁγίαν δωρεάν. In orationibus vero Missalis Romani, quæ Post-communionis nomen habent, phrasis illa est usitata ; videlicet munus sacrum, cæleste donum, munera sacrata, cælestis vitæ munus etc.

5 Porro quæ elogium innuit de Eucharistia, columbæ ministerio ad Sanctum delata ; quæ item refert de Cornelio præside, quasi voluntariam sibi mortem consciverit, auditis quæ in ipso fiebant mirabilibus, ita accipi volumus, ut meminerimus, quod hæc et similia redoleant episodicum ornatum Græcis adeo familiarem. Prædicto autem elogio consonat illud, quod habetur in Menæis excusis, et apud Canisium. Quonam vero tempore, quove sub imperatore sanctus Christi Pugil certaminis sui laureolam consecutus sit, determinare hactenus non possumus ; nam hæc et plura, quæ de ipso quæri hic possent, nos latent.

AUCTOR
J. P.
* id est acqui-
sitæ

pluribus quæ
de Martyre
quæri possunt,
nos latentibus

E

DE S. ACATIO MART.

MILETI IN CARIA

J. P.

Cultus ex Martyrologio Romano ac Fastis Græcis, elogium.

SUB LICINIO.
Cultus

Fortissimum hunc Christi Martyrem, e Græcis Fastis acceptum, hoc die annuntiat Martyrologium Romanum : Mileti S. Acati martyris, qui sub Licinio imperatore post diversas pœnas in fornacem injectus, ac Dei ope servatus illæsus, martyrium capitis abscissione complevit. Apud Græcos notatur ejus memoria in Menæis magnis excusis, sequente Maximo Cythereo, ac Taurinensi β ; quibus adde Synaxarium Basilianum, Menologium a Canisio editum, apographa excerpta e bibliotheca Ambrosiana, ac nostrum ad Menæa impressa supplementum ex Mss. Sirmondo-Chiffletianis : in quo sequens habetur distichon :

Τράχλον Ἀκάτιος ἐκτμήσει ξίφει,
Ψυχῆς τὸ λευκὸν μὲνόν βλύζει γαλα.

Acatius ense colla dum abscissus cadit,
Animæ, profuso lacte, candorem indicat.

et elogium ex
Synaxario
Basiliano,

2 Elogium, quod Græce excusum habes ad calcem tomi primi mensis Julii, ita sonat : Acatius, Christi martyr, fuit imperante Licinio : cui dum adstaret, et Christum confiteretur, suspensus ac rarus est ; deinde Terentio prætori traditus : a quo in sartaginem ardentem, pice, oleo ac sebo repletam injectus, sed nihil læsus, præsidem, qui Apameam et Appoloniadem proficiscebatur, sequi coactus est : ubi in templum idolorum adductus, omnes precibus statuas contrivit. Post hæc tribuno traditus ac vehementer cæsus, cum bestiis certavit. Deinde in furnum injectus, illæsus permansit. Tribunus autem furnum esse frigidum opinatus, dum visurus accederet, combustus ipse in cinerem redactus est. Julii Tomus VI.

Acatius vero traditur Posidonio duci, et, ferrea mole ei imposita, ductus est Miletum : et postquam iterum contrivisset idola, capite minutus est, sectione reddente sanguinem et lac.

3 Palæstra martyrii in Romano, ut vidimus, Martyrologio assignatur Mileti ; quæ etiam eruitur ex fine elogii ex Synaxario Basilii imperatoris jam producti ; cui et nos superius Martyrem nostrum adscripsimus. Nunc inquirendum, quænam sit Miletus ista : nam Miletus duplex invenitur ; altera quidem vetus in Creta ; altera vero celebrior in Caria : atque hæc istius filia fuisse fertur ; sicut videre est apud Cellarium Geographiæ antiquæ lib. 2, cap. 14, pag. 820. Miletus (Melasso) notante Ferrario in nova Topographia in Martyrologium Romanum pag. 78, civitas archiepiscopalis antiquissima et clarissima, Cariæ maritima, apud Mæandri fluminis ostia, inter Ephesum et Halicarnassum, ab Epheso in meridiem diei itinere dissita, triplici prædita portu, multarum urbium procreatrix. Nam si C. Plinio fides est LXXX urbes a Milesiis conditæ fuere. Ea sub Turcis subobscura, uti et Ephesus effecta est. Baudrandus Joniæ urbem dicit, quæ nunc secundum alios recentiores vocata sit Palatschia, cum Melasso eis pro Milasa sumatur ; additque idem Baudrandus, quod sit episcopalis sub archiepiscopo Myrensi : de qua re ipse viderit.

4 Archiepiscopalem eam fuisse, quod affirmabat Ferrarius, hactenus non reperio ; tempore Concilii Nicæni primi vixit ipsius episcopus, post Eusebium Antiochenum, Ammonium Aphrodisium,

ejus textus
explanatur

variis obser-
vationibus.

AUCTORE
J. P.

Leodium Cybiritanum, provinciae Cariae episcopus, eidem concilio subscribens, Eusebius Miletius, apud Labbeum tom. 2 Conciliorum, col. 53. Vide Carolum a S. Paulo in Geographia sacra de episcopis Cariae (ubi et de metropoli ejusdem agit) a pag. 236, editionis anni 1704, ubi notat Lucas Holstenius, Miletum ab Hierocle primo loco poni inter Cariae civitates; Aphrodisiadem tamen metropolin ipsum cognominare. De Mileto meminit S. Lucas in Actibus Apostolorum cap. 20, v. 15 et 17. Apamea et Apollonias in superiore elogio memoratae, urbes sunt ad Propontidem; hanc enim Apolloniada inter plures alias synonymas ab auctore elogii intelligi arbitramur, quia adjuncta hic ab eo est Apamea; de quibus urbibus duabus plura dabunt Geographi; quamquam plures etiam synonymas Apameas reperiri, non ignoremus. Ultramque itaque urbem eo, quo diximus, situ hic accipiamus, quando nihil pugnat, quo minus ita accipiantur. Atque haec quidem observare placuit circa dictum elogium.

Elogia alia
cum Basiliano
collata,

B

5 Habeamus nunc rationem aliorum etiam elogiorum, et observemus si quid in iis, ab hoc diversum, notandum occurrat. Elogium a Canisio vulgatum, consonat huic nostro; sed discrepat in eo, quod Felicitius quidam, frigidam esse formam opinatus, accessit etc., quem etiam nomine exprimit elogium Ambrosianum, circa alia huic nostro elogio conforme. Menaea magna typis edita elogium non referunt, pluribus utique Sanctis hoc die occupata, de quibus tam hoc die, quam in Praetermissis ad illum, meminimus. Sed singulare admodum est, quod habet citatum Menologium a Canisio editum, elogium suum concludens his verbis: Leontius vero presbyter sancti Martyris reliquias in domo ejusdem, nomine Dorymedon-

tis, in urbe Synadonensi reposuit. Similia leguntur in nostro Supplemento superius producto: nam duobus versiculis paulo ante inde depromptis, subduntur sequentia, Papebrochii nostri manu adscripta:

6 Elogii finis hic (in Ms. videlicet Chiffletii) et in Sirm.: Ἀσόντιος δὲ τις πρεσβύτερος λαβὼν τὸ σῶμα τοῦ Ἁγίου, καὶ μύροις τιμήσας μετὰ τῶν ὑπομνημάτων κατέβητο εἰς τόπον κατάσκιον, πολιτευομένου τινος Δορυμεδόντος ἐκ Συνάδων, ὃς ἐμαρτύρησε σὺν τῷ ἁγίῳ Τροφίμῳ. Leontius vero quidam presbyter, acceptum Sancti corpus, et unguentis honoratum, cum monumentis deposuit in loco umbroso, rem administrante quodam Dorymedonte ex Synnadis, qui martyrium subiit cum sancto Trophimo. Trophimos varios dedimus per decursum operis nostri; hic autem uti et Dorymedon martyr spectabunt, ni fallor, ad diem XIX Septembris, quo Martyrologium Romanum ita illos recenset: Sanctorum martyrum Trophimi, Sabbatii, et Dorymedontis, sub Probo imperatore: quorum Sabbatius Antiochiae jussu Attici praesidis tandiu flagris caesus est, donec emitteret spiritum: Trophimus vero Synnadam ad Perennium praesidem missus, post multos cruciatus cum Dorymedonte senatore, capitis decollatione martyrium consummavit.

e quibus duo
suggerunt ali-
um nobis San-
ctum,

E

7 Nonnulli hic conveniunt characteres inter Dorymedontem hunc, et illum de quo ista elogia; unde sit, ut unum ab altero tantisper non distinguamus; etsi pugnent tempora: nam noster ex dictis debuit vixisse sub Licinio; alter vero sub Probo passus affirmatur. Sed quae ex incidenti hic tetigimus, suo post loco erunt tractanda, die videlicet XIX Septembris, cum Martyrologio Romano, sicut monuimus in Praetermissis ad hunc diem XXVIII Julii.

rejectum ad 19
Septembris.

DE S. INNOCENTIO I CONFESSORE

ET PONTIFICE ROMANO

SYLLOGE HISTORICA

G. C.

§ I. Sancti cultus, elogia, calumniae ipsi perperam impactae, et praecipuae ejus virtutes.

F

ANNO MDCCXVII
C
Proposita
quaestione, utrum
hic S.
Innocentius ab
homonymo,

Majores nostri ad diem XII Martii egerunt de quodam S. Innocentio, qui ea die in vetustissimis Hieronymiani Martyrologii exemplaribus cum Raso episcopo occurrit. Codex Epternacensis, a mille circiter annis exaratus, illo die sic habet: Romae sancti Innocenti episcopi, Rasi episcopi. Florentinus pag. 373 ex aliis apographis Hieronymianis eum IV Idus Martii ita refert: Romae depositio sancti Innocenti episcopi, Rasii episcopi. At die XXI Decembris apud Florentinum pag. 1039 eadem de Innocentio leguntur, nulla Rasii facta mentione. Martyrologium Hieronymianum, quod in Spicilegio Dacheriano secundae editionis a pag. I recusum est, utroque die similem annuntiandi formulam servat. Hinc Henschenius noster tomo II Martii pag. 106 ob illam cum Raso conjunctionem, et duplicem S. Innocentii in quibusdam codicibus annuntiationem, aliasque ibi allatas rationes judicavit, istum S. Innocentium episcopum ab hodierno S. Innocentio diversum esse. Sed ita timide

ac caute judicium suum protulit, ut Commentarium concludat his verbis: Quidquid sit, thesaurum ostendimus, quem optamus ab aliis in majorem lucem proferri.

2 Alii opinantur, in apographis Hieronymianis S. Innocentium I Papam indicari, et diversis diebus nil nisi ejus sancti Pontificis mortem, vel sepulturam aut translationem commemorari. Saltem opinionem eorum favet vetus Martyrologium Romanum, quod XII Martii in editione Rosweydi nostri sic habet: Sanctorum Pontificum Gregorii et Innocentii. Clarius favet Ado, dum eodem die illos ita refert: Romae beatorum Pontificum, Gregorii doctoris et apostoli Anglorum, qui sedit ibi annos XIII, menses VI, dies X; et Innocentii, qui rexit Ecclesiam annos XV, menses II, dies XXI. Usuardus Adonem ita contraxit: Romae beatorum Pontificum Gregorii doctoris ac apostoli Anglorum, et Innocentii. Rabanus die XXVIII Julii memoriam S. Innocentii nostri in suo Martyrologio

qui die 12
Martii colitur,

A *Martyrologio celebrat; Notherus autem XII Martii et XXVIII Julii eundem sanctum Pontificem bis annuntiat. Forte hi duo Martyrologi S. Innocentium die XXVIII Julii consignarunt, quia v Kalendas Augusti ad Ursum pileatum sepultus fuisse dicitur. Inde etiam haud dubie hac die transiit in auctaria Usuardina, quæ in nostro Usuardo illustrato consuli possunt.*

si distinctus,

3 *Ex dictis videtur collector veteris Martyrologii Romani Adoni aliisque primo fundamentum præbuisse, ut de S. Innocentio Papa intelligerent, quod in Martyrologio Hieronymiano de S. Innocentio episcopo obscure ac dubie dicebatur. Utrum vero hæc posteriorum interpretatio antiquissimis Hieronymianæ collectionis codicibus præferenda sit, aliorum esto judicium. Certo de distinctione utriusque S. Innocentii constaret, si ipsum S. Hieronymi autographum aut saltem genuina illius ecgrapha reperiri possent: nam sanctus Doctor Innocentium Pontificem, adhuc viventem, suo Martyrologio non inseruisset, si illud collegerit, aut ab Eusebio collectum Latine red-*

B *diderit, ut alii arbitrantur. Sed cum tam antiqua et incorrupta monumenta nostro æro sperari vix possint, repeto hic ea, quæ Henschenius tomo II Martii pag. 106 fatetur hoc modo: Quibus circumquaque discussis, etsi nihil certi possumus concludere, inducimur tamen in hanc opinionem, quod hi duo episcopi Innocentius et Rasmus vixerint tempore persecutionis, et aliunde Romam advenerint, ibique aut sancte in pace quieverint, aut martyrio etiam sint coronati, aut saltem corpora eorum, si alibi sint passi, Romam delata tunc et deposita fuerint. Si aliunde certiora indicentur, ea ut lector amplectatur, suademus. Interea nulla certiora accesserunt, nisi quis forte existimet, sese aliquid pro alterutra opinione posse elicere ex veteri Martyrologio, quod nuper Edmundus Martene in Thesaurο novo Anecdotorum tomo 3 a col. 1547 vulgavit, quoque ab annis circiter mille sub nomine S. Hieronymi conscriptum fuisse opinatur. In illo autem sic legitur: IV Idus Martii, Romæ Innocentii, et depositio S. Gregori Papæ. Ad diem vero XXI Decembris ita habetur: XII Kalendas Januarii, in Edissa natalis S. Thomæ apostoli. Romæ Innocenti.*

C *Posset hinc nonnemo suspicari, Innocentium, die XII Martii relatum, ab Innocentio Pontifice differre, quia ipsi non additur nomen Papæ, quod ibidem Gregorio expresse adjungitur. Cum tamen non videam, hoc instrumento ostensum thesaurum, quem Henschenius in majorem lucem proferri optabat, feliciter a me eruendum esse, ad alia progredior,*

hac die cum
Martyrologio
Romano ugi-
tur de S. In-
nocentio Papa,

4 *Quiscumque mortis dies S. Innocentio I assignandus sit, de quo Tillemontius tomo 10 Monument. eccles. pag. 832 inextricabilem questionem instituit, nos hodie de sancto illo Pontifice agimus, quia Martyrologium Romanum v Kalendas Augusti ipsum sic annuntiat; Romæ sancti Innocentii Papæ, et confessoris. Recte hic additur nomen confessoris, etsi in quibusdam auctariis Usuardinis titulo martyris donetur, et in Catalogo Petri Equilini lib. 6 cap. 149 dicatur martyrio coronatus tempore Archadii principis. Neque ad hunc titulum ipsi vindicandum sufficit explicatio Galesinii, qui in notationibus ad suum Martyrologium ita scribit: S. INNOCENTII PONTIFICIS ET CONFESSORIS alias MARTYRIS, ut in Martyrologio Romano (verosimiliter designare voluit Martyrologium Bellini de Padua, quod secundum morem Romanæ curiæ Venetiis anno 1498 editum est) legitur: quo nomine is fortasse appellatus est ob ad-*

mirabilem virtutem, summamque constantiam cum Martyrum fortitudine comparandam, quam in omni pro fidei defensione proque Ecclesia tuenda certamine præstitit, ut res ejus gesta indicant. Hæc Galesinii explicatio, inquam, non sufficit, nisi omnes, sancta constantia illustres, numero martyrum velis adscribere. Quamvis autem titulum martyris S. Innocentio nostro abjudicemus, nihil tamen de vera ipsius laude detractum volumus, ut ex sequentibus facile intelliges.

5 *Labbeus noster tomo 2 conciliorum col. 1544 refert epistolam concilii Milevitani, ad Innocentium Pontificem scriptam, quæ columna sequente sic incipit: Quia te Dominus gratiæ suæ præcipuo munere in Sede Apostolica collocavit, talemque nostris temporibus præstitit, ut nobis potius ad culpam negligentiae valeat, si apud tuam venerationem, quæ pro Ecclesia sunt suggerenda, tacerimus, quam ea tu possis vel fastidiose vel negligenter accipere, magnis periculis infirmorum membrorum Christi pastorem diligentiam, quæsumus, adhibere digneris. Viden', quam præclaram opinionem Patres concilii Milevitani de pastoralis Sancti nostri vigilantia habuerint? Sanctus Augustinus Innocentium virum ac mortuum variis laudibus exornavit. Quantam S. Hieronymus de pura illius fide existimationem conceperit, liquet ex epistola S. alius 97, in qua Demetriadem ita hortatur: Illud te pio charitatis affectu præmonendam puto, ut sancti Innocentii, qui Apostolicæ cathedræ, et supradicti viri (nempe Anastasii, qui illum in Pontificatu præcesserat, et spiritualis ejus pater fuerat) successor et filius est, teneas fidem. Orosius lib. 7 Historiarum adversus paganos cap. 39 narraturus excidium urbis Romanæ per Gothos de Sancto nostro hæc præmittit: Accidit quoque, quo magis illa urbis irruptio indignatione Dei acta, quam hostis fortitudine probaretur, ut beatus Innocentius, Romanæ Ecclesiæ Episcopus, tamquam justus Lot subtractus a Sodomis, occulta providentia Dei apud Ravennam tunc positus peccatoris populi non videret excidium. In Historia ecclesiastica Theodoretii lib. 5 cap. 23 vocatur vir ingenii et prudentiæ ornamentis egregie instructus, aut juxta versionem Henrici Valesii vir insigni solertia ac prudentia præditus. Denique sanctus Prosper Aquitanus in libro contra Collatorem paucis verbis egregium ejusdem elogium complectens est, dum in editione Parisiensi anni 1711 col. 319 dixit, quod Papa Innocentius fuerit Petri sede dignissimus.*

cujus laudes
recensentur.

6 *Si honorificum sit laudari a laudatis viris, sane ignominiosum non est vituperari aut traduci ab impiis aut malevolis obrectatoribus, inter quos primo loco collocandus est Zosimus scriptor ethnicus, qui lib. 5 Historiarum narrans obsidionem Romanam fingit, ab hoc Pontifice exsecranda gentiliū sacrificia occulte permissa fuisse: Tum vero persuasi Romani, inquit, Alaricum esse, qui bello vexaret urbem; ac desperatis omnibus, quæ vires humanas spectarent, ad animos revocant eam opem, quam in seditionibus olim urbs fuisset experta, quodque patriis ritibus violatis, hanc amisissent. Dum hæc ipsi secum expendunt, Pompeianus, præfectus urbis, forte in quosdam incidit, qui Romam a Tuscia venerant, et oppidum quoddam ajebant, cui nomen Neveia (Sigonius Narniam vocat) presentibus se liberasse periculis, perque nuncupata numini vota cultumque patrium, tonitruis et fulgetris immanibus elicitis, barbaros imminentes abegisse. Cum his collocutus,*

Calamita ipse
a Zosimo eth-
nico

AUCTORE
G.C.

collocutus, quæcumque de pontificum libris feri expediret, fecit. Quia vero ad animum accidebat ei, quæ tunc invaluerat opinio, quo tutius id perageret, quod in votis habebat, omnia cum urbis episcopo communicat : is erat Innocentius; qui quidem opinioni suæ salutem urbis anteponebat clam permisit eis, ut facerent, quæcumque scirent. Cum illi non aliter hæc urbi conductura dicerent, nisi publice consueta sacrificia fierent, senatu in capitolium ascendente, atque tum ibi, tum quolibet in urbis foro rite debita sacra peragente, nemo interesse cæremoniis riti patrio celebrandis ausus fuit; sed hominibus illis e Tuscia valere jussis, ad permulcendum omni studio barbarum se convertunt. *Nempe erubescens Zosimus infirmitatem suorum deorum fateri, excusat illos ex eo, quod nemo ausus fuerit sacrificiis interesse, et interim has impias cæremonias, quibus nemo publice assistere audebat, ab Innocentio clanculum permissas fuisse mentitur. At hunc maledicum scriptorem occasione obsidionis Romanæ, ab Alarico factæ, postea iterum convenimus. Interea tamen de ejus narratione judicia*

B quorundam audiamus.

falso impacta,

7 Eminentissimus Baronius in *Annalibus ecclesiasticis* ad annum Christi 409 num. 7 hanc *Zosimi calumniam ita diluit* : Porro eandem historiam describens Sozomenus, æque ac Zosimus Græcus scriptor, et ipse sui temporis res prosecutus, licet secta Novatianus esset, et adversus Innocentium, quod primus omnium (ut tradit Socrates) Novatianos eiecisset ab urbe, nonnihil commotus, tamen dum exacte eandem obsidionem enarrat, et de Innocentio mentionem habet, nequequam hujusmodi, quod Zosimus objicit, accidisse refert. *Hiscæ addo verba Guilielmi Cave heterodoxi (is certe in defensione Romanorum Pontificum nobis minime suspectus esse potest) qui in Historia litteraria scriptorum ecclesiasticorum anno 1694 Genevæ edita pag. 206 ita scribit* : Permississe Innocentium, ut, imminente jam Romæ Alarico, Gentiles priscos ritus et sacrificia clam peragerent, conficta est a Zosimo calumnia. Zosimo scriptori ethnico opponi possunt Socrates et Sozomenus, qui Romæ obsidionem et ethnicorum molitiones narrantes, rem plane tacent, id nequam facturi, si crimen ejusmodi admisisset Innocentius, quem sectæ Novatianæ odium ipsis invsum reddiderat. At quid miramur, sanctissimum Pontificem tam atroci injuria affectum esse ab infensissimo Christianæ religionis hoste, qui in scriptis suis, teste eodem Caveo pag. 269, quoties de rebus Christianorum agit, religionem eorum acriter pertringit, eoque nomine in omnes pene principes Christianos, præcipue in Constantinum Magnum et Theodosium seniore, strenue debacchatur. Ceterum vide, si lubet, *Evangrium lib. 3 Historiæ ecclesiasticæ cap. 41, ubi hujus hominis ethnici convitia et mendacia acriter refellit.*

et a quibusdam
heterodoxis
perperam ad-
missa refelli-
tur,

8 Attamen nonnulli Lutheri aut Calvinii sectatores, qui etiam eruditi videri volunt, tam cæco in Catholicos seu Pontificios aguntur furore, ut unius Zosimi mendacia omnibus veterum scriptorum testimoniis præferant, et malint sanctissimos Ecclesiæ patres explodere, et famam Christianorum principum lædere, quam isti calumniatori ethnico fidem abrogare. Audiatur hic iterum Caveus, testis in hac re minime suspectus, qui in opere proxime citato pag. 269 ita fatetur : Non sum nescius, Joannem Leunclavium, virum quidem

eruditissimum, prolixam apologiam in Zosimi gratiam edidisse, qua eum ab injuriis, fictisque in Christianos calumniis, a livoris et malitiæ labe, qua flagrabat maxime, omni quo potuit ingenii acumine vindicat. Verum dum hominem gentilem et Christiani nominis hostem infensissimum purgat, laterem lavat, et æthiopem dealbare conatur : et ut malevoli, ac, si umquam alius, virulenti scriptoris causam ageret, non modo in Eusebium, Chrysostomum, Innocentium, Theodoritum, Photium aliosque Christianæ religionis antistites, sed et in Constantium Magnum, ejusque filios, in Jovianum, Valentinianum, Theodosium, totamque sequentium imperatorum prosapiam se parum æquum, quin et in nonnullos acerbum plane et inverecondum manifesto prodit. *Inter isto Zosimi defensores numerandus videtur Johannes Jacobus Hofmannus, publicus linguæ Græcæ in academia Basileensi professor, qui in suo Lexico universali ad nomen Innocentii I sine ulla crisi sic invereconde pronuntiat* : Italia et Roma a barbaris misere vexata, cum fidelibus tot mala imputarentur, imprudens numina gentilium placari permisit. Ita nempe quidam hæretici scriptores, in aliis historiis admittendis tam severi, quidlibet facile credunt, quod in Romanorum Pontificum dedecus potest cedere.

9 *Æque calumniosa est fabula, quam aliqui Burgundiones, popularium traditionum nimis tenaces, imprudenter S. Innocentio nostro impingunt, et quam Sigebertus Gemblacensis pro suo contra Romanos Pontifices odio ad annum Christi 411 in Chronico narrat his verbis* : De hoc Antidio (fuit is sanctus præsul Vesontionensis in Burgundia, cujus Acta ad diem xxv Junii illustravimus) legitur, quod aliquando tertia feria post Palmas transiens pontem Duvii fluminis, vidit agmen dæmonum, gesta sua principi suo referentium, et inter eos æthiopem, in manu sandalium præferentem, ad indicium, quod Romanum præsulem, cujus hoc erat, per septem annos impugnatum, tandem ad lapsum traxerit : qui vocans ad se æthiopem, et in virtute Dei et sanctæ crucis super eum ascendens, eo vectante, Romam venit feria quinta, hora celebrandi officii, et, dæmone pro foribus exspectante, Papæ rem retulit; negantem per sandalium ad pœnitentiam movit, et Missa vice ejus celebrata, et parte chrismatis a se consecrati assumpta, dæmone revectante, ad ecclesiam suam rediit Sabbato sancto, hora celebrandi Officii. Scimus, hunc schismaticum monachum Henricianis partibus adversus Romanos Pontifices, ut Labbeus noster cum aliis Catholicis scribit, usque ad insaniam delirium addictum fuisse. Forte ex hoc sua accepit Theodoricus Engelhusius, seculi xv scriptor, qui in Chronico apud Leibnitium tomo 2 scriptorum Brunswicensium pag. 1039 eandem fabellam aliis coloribus ita depingit : Antidius diabolum adjuravit, ut eum Romam ad præsentiam Papæ Innocentii perduceret, quod et fecit infra diem; ubi Papam prævenit, ne peccaret, sicut ab eodem diabolo audivit. At satis mirari nequeo, a Joanne Jacobo Chiffletio, archiatro Vesontionensi, tam acriter defendi hanc insulsam fabellam, quam in Vita S. Antidii ad diem xxv Junii fusius retulimus et explosimus, ut tomo v istius mensis a pag. 39 videri potest.

10 Cum Erasmus Roterodamensis nihil in istius sancti Pontificis moribus carpendum inveniret, scribendi stylum arrodit, dicitque, Innocentium

atque insulsa
fabula,

et temerariis
quorundam
judiciis explo-
sis,
in

A *in litteris contra Pelagianos suo more sævum potius, quam eruditum apparere, ac in iis ingenium et eruditionem tali dignam Præsule desiderari. At eminentissimus Norisius lib. 1 Historiæ Pelagianæ cap. 11 hunc rigidum censorem pro merito deprecuit, ut illic videri potest, ne hic actum agamus. Porro nil mirum est, hæc contra S. Innocentium scripta fuisse ab homine, qui eruditissimos ac sanctissimos Ecclesiæ Patres aulaci calamo promiscue perstringit, et qui ab eminentissimo Bellarmino inter semi-Christianos recensetur. Magis miror, a recentioribus quibusdam Gallis, qui se Catholicos dici volunt, eundem sanctissimum Pontificem usurpatæ contra canones jurisdictionis insinulari. Nuperus inter eos scriptor apud Schelstratium tomo 2 Antiquitatis Ecclesiæ dissert. 5 pag. 316 in epistolam S. Innocentii ad Alexandrum patriarcham Antiochenum ita commentatur: Hanc vindicabat in provincias sibi subditas Innocentius, eandemque ab Antiocheno usurpari arbitrabatur, et ex se de aliis iudicat.*

B *Indigna sane Catholico scriptore verba, in quæ Schelstratius suaviter et fortiter hæc notat: Ita pro singulari sua modestia scribit nuperus ille auctor de Innocentio primo, quem magnus Augustinus cum conciliis Africæ ante mille ducentos quinquaginta annos tamquam sanctissimum, et avitæ disciplinæ ac religionis amantem Pontificem prædicarunt, ejus epistolis universa demum Ecclesia non calculum modo, sed obsequium quoque offert suffragii, et perpetua tot seculorum consensione se addicit. Prætermitto hic alios ejusdem nationis scriptores, qui ambiguis et mollioribus verbis S. Innocentium ambitionis accusant. Notum est, e quibus fontibus, seu potius cloacis, similia contra Romanos Pontifices dicteria hauriantur. Nunc præcipua morum ejus decora summam referamus.*

virtutes ejus
breviter enu-
merantur.

11 *Inter plurimas S. Innocentii virtutes emittit ardens Catholicæ fidei zelus, quo incensus hæreticos ubique persequabatur. Testis est ejus epistola ad Laurentium episcopum Seniensem, quæ apud Labbeum tomo 2 conciliorum col. 1270 et 1271 legitur, et qua illi districte præcipit, ut omni diligentia Photinianos e sua diocesi expellat. Nec minori ardore extirpare conatus est Novatianos, ut testatur ipse Socrates lib. 7 Hist. eccles. cap. 9, ubi in versione Christophorsoniana hæc leguntur: Quo mortuo (videlicet Anastasio pontifice) Innocentius, qui primus Novatianos Romæ ejicere cœpit, multasque ecclesias eis adimere, illius ecclesiæ suscepit administrationem. Anastasius Bibliothecarius in vitis Romanorum Pontificum cap. 41 asserit, Cataphrygas aliosque ab eo in exilium pulsos fuisse, apud quem etiam munificentia ejus erga ecclesias, aliaque pietatis opera videri possunt. Demum reliquæ illius virtutes facile per decursum colliguntur ex ipsius gestis, quæ jam temporis ordine, quantum fieri poterit, illustrare conabimur.*

§ II. Vitæ professio, patria, pontificatus initium, et unanimis ad eundem evectio.

Examinatur,
an S. Inno-
centius fuerit
monachus,

Nemo veterum, quod sciam, litteris prodidit, quid S. Innocentius ante Pontificatum gesserit, aut quodnam vitæ institutum professus fuerit. Petrus Ricordatus seu Calzolarus post plura secula in opere Italico, quod Romæ anno 1575 editum est, silente tota antiquitate, nobis fol. 39

verso persuadere nititur, S. Innocentium ex ordine monachorum ad Petri cathedram erectum fuisse. Nullos ad id probandum testes, nullas tabulas allegat, uti nec pro aliis rebus, quas de illo ibidem confidenter affirmat. Videtur autem hunc monachatum dumtaxat mira consequentia deduxisse ex verbis Anastasii Bibliothecarii, qui in Vitis Pontificum Romanorum cap. 41 asserit, S. Innocentium aliqua statuisse de regulis monasteriorum. Unde Ricordatus folio sequente concludit, ipsum monachum fuisse. At si ex eo antecedente istud consequens tam clare demonstraretur, ut auctor ille ibi loquitur, etiam haud dubie sequetur, omnes Pontifices Romanos, qui de regulis monasticis aliqua decreverunt, numero monachorum adscribendos esse, quod neminem sanæ mentis admissurum existimo.

AUCTOR
G. C.

13 *Loco proxime citato apud Anastasium Bibliothecarium, et in antiquioribus Romanorum Pontificum catalogis dicitur Innocentius natione Albanensis, ex patre Innocentio natus. Hinc omnes hactenus crediderunt, eum Albæ seu Albani in Italia ortum habuisse, donec Scotis quibusdam in mentem venit, illum patriæ suæ vindicare, quia olim Albion seu Albania vocabatur. Imo Dempsterus lib. 9 Historiæ ecclesiasticæ gentis Scotorum num. 703 conqueritur, quod omnes pene Itali hanc gloriam Scotis inuideant, citatque aliquot recentiores e suis popularibus, qui pro honore patriæ suæ eandem opinionem tradiderunt. Genebrardus et Pontacus, quod magis mirandum, in sua chronologia de eodem ita scribunt: Sanctus Innocentius Albanus sive Scotus. Videntur hi duo Galli nimis leviter Scotis fidem adhibuisse. Cautior fuit Alfordus noster, gente Anglus, dum in Annalibus ecclesiasticis Britannicæ ad annum Christi 402 num. 3 hanc sententiam ita rejicit: Anastasio successit Innocentius, patria Albanus, non Scotus, ut vult Dempsterus. Certe non videntur Scoti aliud assertionis suæ fundamentum habere præter quamdam similitudinem nominis, quo olim patriam suam appellatam fuisse non negamus. At si hæc homonymia sufficere, Albanenses seu Albani in Hispania, in Macedonia, aliisque regionibus eodem jure S. Innocentium sibi vindicabunt.*

aut natione
Scotus,

E

14 *Magis intricata quæstio est, quo anno S. Innocentius pontificiam cathedram ascenderit. Baronius, Norisius, Tillemontius, alique plures eruditi initium pontificatus ejus anno 402 consignant. Nihilominus huic epochæ contradicit Antonius Pagius, eamque uno anno antevertendam putat, dum in Critica historico-chronologica in Annales Baronii ad annum Christi 417 num. 4 de Innocentiani Pontificatus exordio sic disserit: Illum anno cccci, et quidem die xxi Decembris, supremum Ecclesiæ regimen suscepisse, contra communem sententiam asseruimus. Reliquum est, ut argumentis ex ejus sedis duratione, die emortuali, ac successoris ordinatione petitis, hoc extra omnem dubitationem ponamus. Anastasius tam in codicibus vulgatis, quam in pluribus Mss. docet, eum sedisse ANNOS QUINDECIM, MENSES DUOS, DIES VIGINTI; quod confirmant Marianus Scotus, Regino, Ordericus lib. 2, Honorius Augustodunensis, Ado et Beda, non quidem genuinus, sed vulgatus, uterque in Martyrologiis, catalogus Palatino-Vaticanus, alius a Papebrochio, aliusque a Mabillonio editi, ac varii catalogi huic operi subjeti, in quibus omnibus Innocentio attribuuntur anni xv, menses ii, dies xx, nisi quod aliquid ex iisdem auctoribus ac catalogis ha-*

et quo anno
F

bent

AUCTOR
G. C.

bent dies xxi. Ad hæc Prosper juxta editionem Scaligerianam scribit, Innocentium sedisse annos xv, menses ii, dies xxi. In chronico quidem Prosperi bibliothecæ Colbertinæ, qui quingentorum circiter est annorum, num. 1286 dicitur Innocentius ecclesiam Romanam gubernasse annos xv, menses ii, dies xxii; sed errore librarii unus et alter dies ibi plus numeratur. Quare cum Innocentius die duodecima mensis Martii currentis annis (*videlicet* 417) ad Deum migrarit, ordinatus fuerat anno cccci, die xxi Decembris: sic enim sedit annos xv, menses ii, dies xx, et sepultus est die xiii Martii. Chronicon Prosperi et aliquos catalogos, in quibus duratio sedis Innocentii augetur vel minuitur, librarii corrumpere. Non usque adeo certum est, quod hic Pagius de corrupto Prosperi chronico asserit: nam in tribus istius chronici codicibus dicitur S. Innocentius numero rotundo tantum annis xiv sedisse, ut mox observabimus.

ac die

B 15 Pagius ad eundem annum numero sequente ex Martyrologiis probare nititur, S. Innocentium die xii Martii obiisse, quod supra initio § i examinavimus, et de quo iterum circa finem hujus sylloges sermo recurret. Deinde num. 6 pro stabilienda sua opinione ita ratiocinatur: Baronius, qui diem sepulturæ vel translationis ab Anastasio descriptum pro die emortuali de more intelligit, Innocentii mortem usque ad diem xxviii mensis Julii, et Zosimi ejus successoris initium usque ad diem xix mensis Augusti dissert; sed ex rescripto ejusdem Zosimi, de quo paulo post agemus, hunc die vigesima quinta Martii præsentis anni jam Ecclesiam Romanam rexisse certo constabit. Papebrochius in conatu Chronico-historico ad catalogum Pontificum Romanorum, Innocentium die xxi Decembris anni superioris in Martyrologio Hieronymiano notato, demortuum existimavit. Verum præterquam quod constat, illum ad hujus anni initium vitam protraxisse, cum mense Januario Pelagianos damnaverit, eo pacto sedisset tantum annos xiv, menses xi, dies xxi, quod auctores et catalogi citati, ut existimamus, non patiuntur, licet id vir doctissimus sine auctoritate alicujus codicis Anastasiani, aut alicujus catalogi Pontificum Romanorum persuasum habeat. Hactenus Pagius.

juxta varias

C 16 Non inficior, sententiam Pagii ob allata argumenta plane probabilem esse; at nego, annum 401, quo initium Pontificatus Innocentiani statuit, positum esse extra omnem dubitationem, ut se ostensurum supra spondebat: fateri enim debet, se contradicere Prospero et Marcellino, aliisque antiquissimis chronicis, quæ constanter asserunt, S. Innocentium electum fuisse Pontificem Arcadio V et Honorio V consulibus, quorum consulatus juxta exactissimos chronologos anno Christi 402 respondet. Negare etiam non potest, codices Mss. sæpe inter se differre circa Pontificatus istius durationem. Prosper Aquitanus apud Labbeum nostrum tomo i Bibliothecæ manuscriptorum pag. 48 ita expresse habet: Arcadio V et Honorio V... Romanæ Ecclesiæ xxxviii præest episcopus Innocentius annis xiv. Codex Colbertinus et Augustanus S. Innocentio totidem regiminis annos diserte adscribunt, uti testatur ille, qui novissimam Prosperi editionem Parisiis anno 1711 curavit. Imo ipse Pagius fatetur, errore librariorum in quibusdam codicibus unum alterumve diem adjectum fuisse. At eodem errore unus alterve annus aut mensis adjici potuit. Forte antiquissimus scriptor numero rotundo

computavit annos quatuordecim, quos deinde D posteriores librarii in quindecim mutarunt, et quibus ex conjectura aliquot menses et dies addiderunt. Hanc conjecturam nostram confirmat scriptor anonymus Zwellensis, qui seculo xii vixisse creditur, et quem Bernardus Pezsius tomo i Thesauri anecdotorum part. 3 a col. 325 edidit, ubi in Historia Romanorum Pontificum col. 345 sic scribit: Innocentius, natione Albanus, ex patre Innocentio, annos xv, menses ferme iv; in Chronicis Prosperi annos xiv. Hoc modo tempus Innocentiani Pontificatus cum tribus Prosperi exemplaribus conciliari posset, si rotundo quatuordecim annorum numero aliquot menses addantur.

17 Verumtamen concedamus, in plerisque chronicis et catalogis melius annos quindecim signari. An id etiam admittendum erit de mensibus et diebus, inter quos in vetustis codicibus tanta est varietas? Nonne ex antiquo quodam Ms. prodixisse censendum est, quod singulis annis ad hunc diem in Breviario Romano ita de isto Sancto recitamus: Sedit annos quindecim, mensem unum, dies decem. Cur, obsecro, rejiciendus est catalogus Romanorum Pontificum, quem Henschenius noster tomo i Aprilis præfixit, et cujus secunda pars verosimillime ante medium seculi vi exarata est, ut ibidem pag. xxxvi Henschenius ostendit? In eo tamen de Innocentio ita legitur: Sedit annos quindecim, mensem unum, dies xxi. Totidem omnino annos, mensem, ac dies exprimit alius catalogus, quem Mabillonius tomo 4 veterum analectorum pag. 429 ex Ms. Corbeiensi edidit. Non hic codicum multitudo, sed antiquitas pretium facit: nam ex uno exemplari corrupto potuerunt multa vitiosa ecgrapha prodire. Sunt et alia, quæ opinioni Pagianæ opponi possunt, de quibus vide Tillemontium in Monumentis ecclesiasticis nota 69 in S. Hieronymum apud nos tomo 12 a pag. 650.

Romanam cathedralam ascendit,

18 Interim profiteor, me non jurare in verba Papebrochii, quem errasse existimo, dum mortem S. Innocentii anno 416 alligavit. At nihil hactenus video, quod me cogat deserere sententiam Henschenii, quam ante tomo i Aprilis pag. xxxii concludit his verbis: Colligimus secundo, aut non integros quindecim annos sedisse Innocentium, cum decessor Anastasius sit sepultus xxvii Aprilis (hæc F est dies translationis juxta Pagium) eoque die colatur; aut dicendum, hunc etiam aliquamdiu ante vita functum, et Innocentium xxii Januarii creatum, et sic sedisse annos quindecim, mensem unum, dies viginti unum hic indicatos. Quinimo posteriori hujus disjunctivæ propositionis parti favet ipse Pagius, dum cum Papebrochio contra Baronium contendit, Anastasium, Innocentii decessorem, anno 401, die xiv Decembris obiisse, eo quod isto die Martyrologio Hieronymiano apud Florentinum aliquis S. Anastasius referatur. In hoc systemate prorsus verosimile est, S. Innocentium mense Januario anni 402 electum fuisse Pontificem, et Ecclesiam usque ad mensem Martium anni 417 gubernasse. Neque mors ejus necessario ad diem xii Martii differenda est, ut propositum ab Henschenio catalogum tueamur, ut consideranti et computum inire volenti patebit. His tricis chronologicis utcumque expediti, ad alia pergamus.

19 Quanta cleri ac populi concordia Sanctus noster ad summum Pontificatum assumptus fuerit, ipsemet significat in litteris, quas non diu post electionem suam scripsit ad Anysium, episcopum Thessalonicensem, et quæ post Lucam Holstenium

ad quam unanimi consensu erectus est.

in

A in collectione Romana part. 1 pag. 45 referuntur a Petro Coustant Benedictino inter epistolas Romanorum Pontificum, Parisiis anno 1721 editas, tomo 1 col. 739 hoc tenore: Cum Deus noster Christus sanctæ memoriæ virum Anastasium episcopum, licet celeriter, ad se vocare dignatus sit; computans ejus merita tanta esse ac talia, ut jam excederent conversationis humanæ consortium, seculumque illud præ vitæ puritate et abundantia doctrinæ, qua populum Dei toto ecclesiasticæ auctoritatis rigore regebat: ne ejus Ecclesia aliquantulum sine rectoris gubernaculo remaneret, statim pro sua misericordia, consentientibus sanctis sacerdotibus, omnique clero ac populo cum pace, quam Deus Ecclesiæ suæ rediens ad cælum donare dignatus est, ordinatum me in ejus locum, frater carissime, par fuit recognoscere *, primitiasque meas non nisi viro optimo atque in Deo semper fideliter laboranti celeriter nuntiare: cui etiam anteriores tanti ac tales viri prædecessores mei episcopi, id est sanctæ memoriæ Damasus, Siricius, atque supra memoratus vir ita detulerunt, ut omnia, quæ in illis partibus gererentur, sanctitati tuæ, quæ plena justitiæ est, traderent cognoscenda. Deinde confirmat eamdem Anysio potestatem in Illyrici ecclesias, quam predecessores ei antea concesserant.

§ III. Gesta et scripta primis pontificatus sui annis.

Tot tamque diversæ leges ab imperatoribus latae fuerant circa curiales in clerum adscitos, ut iudicibus numquam deesset occasio, qua eos importune repeterent, indeque præsulibus ecclesiarum molestiam crearent. Quare Innocentius multum laboravit coram ipso imperatore Honorio, qui circa finem anni 403 Romam venerat, ut hujusmodi difficultates tollerentur, ac postea statuit, ut episcopi inter clericos non assumerent, qui talibus officiis fungebantur. Id colligo ex epistola, quam sanctus Pontifex anno sequenti ad Victricium Rothomagensis episcopum dedit, in qua post alia apud Labbeum nostrum tomo 2. Conciliorum col. 1252 ita loquitur: Præterea frequenter quidam e fratribus nostris curiales, vel quibuslibet publicis functionibus occupatos, clericos facere contendunt: quibus postea major tristitia, cum de revocandis eis aliquid ab imperatore præcipitur, quam gratia de adscito nascitur. Constat enim eos in ipsis muniis etiam voluptates exhibere, quas a diabolo inventas esse non dubium est, et ludorum vel munerum apparatibus aut præesse aut interesse. Sit certe in exemplum sollicitudo et tristitia fratrum, quam sæpe pertulimus, imperatore præsentem, cum pro his sæpius rogarem, quam ipse nobiscum positus cognovisti, quibus non solum inferiores clerici ex curialibus, verum etiam jam in sacerdotio constituti, ingens molestia, ut redderentur, imminabat. Hi fuerunt primi S. Innocentii pro Ecclesia labores, quos saltem novimus, et quos spectavit Victricius, qui Romæ aliquo tempore substitit, ut Paulinus Nolanus epist. 37 testatur.

21 Dixi hanc epistolam ad Victricium Rothomagensis episcopum anno sequenti id est 404 scriptam fuisse, etsi Tillemontius tomo 10 Monument. eccles. pag. 828 contra hunc annum moverit aliquot scrupulos, quos Petrus Coustant tomo 1 Epist. Rom.

Pont. in monito prævio ad hanc epistolam num. 2 satis evulsisse videtur hac responsione: In his omnibus, inquit, collectionibus (si Dionysianam excipias, in qua omittitur nota consularis) idem omnino est epistolæ finis, ac summo consensu consignatur: HONORIO AUG. VI et ARISTENETO CONSS. Hinc nullus relinquitur locus eruditi viri conjecturæ, qua huic Innocentii epistolæ notam illam consularem ab alio adjectam esse, aut certe post consulatum Honorii etc. legendum esse suspicatur. Ut enim ei largiamur voces post consulatum, quæ primis litteris pc. ab antiquariis exprimi solent, excidere facile potuisse; eo sane casu in aliquo saltem vetere codice HONORII ET ARISTENETI, non HONORIO ET ARISTENETO fuisset retentum, nec in ullo vocabulum CONSS. addi debuisset.

22 Neque magis conjecturæ illius concedere cogimur, si, quid causæ sit, cur epistolam hanc anno ccccv potius quam cccciv scriptam putet, expendamus. Nempe unis movetur num. 5 verbis, quibus commemorat Innocentius, quæ curialium causa, imperatore præsentem, et Victricio secum posito, pertulerit. Unde et sequi existimat, ut non modo postquam in Urbem venisset imperator, sed et postquam Victricius Roma Rotomagum rediisset, hæc epistola scripta sit. Atqui, inquit, Honorius imperator anno dumtaxat cccciii, mense Decembri Romam venit, nec eo antea, ut ex Claudiani poemate colligitur, venerat: Victricius autem tam exiguo intervallo, quod ab imperatoris in Urbem adventu ad xv Februarii diem anni cccciv excurrit, Roma Rotomagum redire, atque inde litteras ad Innocentium mittere, ita ut ei ante redderentur, non valuit. Ex quo litteras illas non Honorio augusti consule, sed post consulatum Honorii augusti, hoc est anno ccccv, non cccciv, datas esse concludit.

23 Sed si ob factum, ejus nulla habetur notitia certa, tot et tam diversis tamque antiquis titulis fidem negare liceat, quid in historia erit certi? Esto igitur, Honorius exeunte anno cccciii Romam venerit, atque in Urbe tunc temporis existerit Victricius. Ut eundem episcopum prius, quam has Innocentii litteras acciperet, Rotomagum rediisse simul assentiamus, quid cogit? Nul- lum Innocentius Victricii nomine ad se missum, nullas illius litteras sibi redditas memorat. Verum, inquit, vir eruditus, verbum misi, quo in exordio utitur Innocentius, absentem innuit. At si absentem, non certe Rotomagum reversum, non Roma egressum sonat. Quid enim prohibet, quo minus Victricius Roma abcessurus, dum vale Innocentio diceret, regularum ecclesiasticarum librum ab eo postularit, atque is ad manum tum non habens librum, illum quamprimum concin- nari et Victricio ante illius ex Urbe discessum tradi curarit. Neque vero opus est, ut procul a nobis sint, ad quos aliquid mittere dicimur. Quotidie sibi mutuo mittunt amici, etiam ejusdem urbis mœnibus contenti, munuscula, libros, litteras, et cetera: cujus rei exemplo sint Damasus et Hieronymus supra pag. 579 et seqq. His addo, quod forte Innocentius paulo post discessum Victricii, dum ille inter redeundum incerto loco consisteret, has litteras Rothomagum miserit, et ibi usque ad ejus adventum servari jusserit.

24 Quædam in hac epistola carpunt hæretici, quos Binius in notis apud Labbeum nostrum tomo 2 Conciliorum col. 1253 ita refellit: Novatores hujus temporis hanc epistolam Innocentii suggillant,

sed 404 vide-
tur scripsisse

ad Victricium
episcopum Ro-
thomagensis;

quam epi-
to-
lam hetero-
doxi perperam
carpunt,

AUCTOR
G. C.

suggillant, ideo quod lapsam virginem sacram non prius ad pœnitentiam recipiendam esse decernat, quam vir ille, cui se titulo nuptiarum conjunxerat, defunctus sit: inique enim constitutum esse judicabant, pœnitentiam lapsæ in obitum adulteri differre. Sed nihil æquius atque sanctius valuit decreto Romani Pontificis definiri, quam ut rejiciatur prætensa lapsæ virginis pœnitentia, quæ titulo nuptiarum cum adultero, tamquam cum legitimo viro, ad mortem usque cohabitare delegit, quæque non prius, quam post mortem adulteri, ab eo separari voluit. Cum itaque justissimum sit, ne in Ecclesia absolvantur ii, qui in peccato perseverare volunt, hanc de repudianda ejus pœnitentia constitutionem Pontificis hæretici nostri temporis immerito reprehendunt. *Videri etiam de hac re potest Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 404 num. 131, ubi post probatam hujus decreti æquitatem ita concludit*: Sunt pleraque alia, quæ in ejusdem Innocentii Papæ epistolis esse nævos iidem novatores obtreant: quæ cum Apostolicis traditionibus, sanctorum Patrum doctrina, usu Ecclesiæ sibi vendicent auctoritatem, gemmas potius esse, quam nævos, nisi limis oculis aspexissent, satis intelligere ac perspicue cognoscere potuissent.

aut S. Innocentio abjudicant,

25 *Alii ejusdem furfuris scriptores totam illam epistolam Innocentio abjudicant. Inter hos audi Robertum Cocum, heterodoxum Anglum, qui in censura quorundam scriptorum, Londini anno 1623 edita, ita misere pag. 111 ratiocinatur*: Innocentii I epistola ad Victricium citatur a Belarmino, ut probet cœlibatum jure apostolico rectissime annexum sacris Ordinibus, et matrimonio, post votum solenne, nullum esse. Hæc epistola fere ad verbum eadem est cum epistola Syricii ad episcopos Africæ, ac idcirco non videtur Innocentii. *Stramineum enimvero argumentum, quod Franciscus Pagius in Breviario Pontificum Romanorum tomo 1 pag. 126 difflat his verbis*: Non me latet, heterodoxos dictam Innocentii ad Victricium Rotomagensem epistolam suggillare vel etiam penitus rejicere, quod in ea quædam sint decreta, quæ de verbo ad verbum continentur in epistola Siricii. Sed cum decreta XII et XIII ejusdem Innocentii epistolæ, de quibus loquuntur heterodoxi, citentur ex epistola Innocentii in concilio Turonensi III *, anno DLXVI vel DLXVII celebrato, et ibi approbentur, et Innocentius melius facere non potuerit, quam majorum instituta tradere, nemo jure dubitaverit de illa decretali epistola Innocentii, quam Dionysius Exiguus inseruit integram in codice Ecclesiæ Romanæ, sicuti nemo dubitaverit de epistola Siricii, a concilio Zellensi et a Ferdinando laudata.

ut ex antiquorum monumentorum consensu ostenditur.

26 *Laudatus Petrus Coustant in proxime citato monito prævio num. 1 hoc responsum ita pluribus confirmat*: Ex epistola IV Siricii multa in hac describuntur. Verum, ut observavit Tillemontius, id minime mirum videri debet, cum Innocentius a Victricio rogatus, ut regulas in Ecclesia Romana servari solitas sibi traderet, id felicius præstare, quam decessorum decreto exscribendo, nequiverit. Hinc itaque nulla habetur idonea ratio, cur aut prædicta epistola Siricio, aut hæc Innocentio abrogetur. Neque leviora sunt momenta, quæ hanc Innocentio, quam fuerunt, quæ illam Siricio adjudicant. A concilio Turonensi II cap. 20 a Cresconio in Breviario can. PASSIM; a Zacharia Papa apud Sirmondum tomo I concil. Gall. epist. 9 cap. 14 et 20 sub illius nomine lau-

datur. Præterea e veteribus collectionibus, quas D bene multas recognovimus, in nulla desideratur, in nulla non exhibetur Innocentio inscripta. Hanc ipsi adscribunt exemplar Corbeiense, Vigilius Pappæ temporibus descriptum, Colbertinum majusculis litteris Langobardicis exaratum, vetus canonum codex a Quesnello vulgatus, Dionysianæ collectionis Hadrianæque exemplaria, nec non collectio Hispana, Isidoriana, et aliæ plures. *Eo accedit, quod S. Innocentius in istius epistolæ exordio apud Labbeum toto citato col. 1250 præmonuerit, sese hæc præscribere*, non quo nova præcepta aliqua imperentur, sed ea quæ per desideriam aliquorum neglecta sunt, ab omnibus observari cupiat, quæ tamen Apostolica et Patrum traditione sunt constituta. *Ecce quam frivolis cavillationibus hæretici Romanam Ecclesiam oppugnent!*

27 *Hoc eodem anno 404 ad S. Innocentium delatæ sunt litteræ sancti Joannis Chrysostomi, in quibus de violenta injuria, sibi a Theophilo Alexandrino aliisque adversariis illata, justissime conquerebatur. Theophilus etiam lectorem Alexandrinæ ecclesiæ Romam miserat, ut Romano Pontifici traderet epistolam, in qua depositio Chrysostomi, a se facta, nuntiabatur. Non est hic nostrum singula commemorare, quæ in hac causa ultro citroque scripta et acta sunt, de quibus videri potest Palladius in Dialogo de Vita S. Joannis Chrysostomi, cujus Acta ad diem XIV Septembris illustranda erunt. Nobis jam sufficit scire, quod S. Innocentius in ea lite, quæ per plures annos discussa est, sese prudenter ac pie gesserit, sicut Palladius in Dialogo citato cap. 2 testatur his verbis*: Quibus Actis perlectis, Papa Innocentius, cum comperisset, nullas graves esse accusationes, neque Joannem adfuisse, neque coram reprehensum esse, Theophili furorem exsibilare perstitit, quod contra absentem tam præcipitem et abruptam sententiam effudisset. Dimissis igitur illis cum increpatoriis litteris, precabatur Deum supplicans cum jejuniis, ut sedaretur quidem ecclesiæ discordia, fraternus vero amor compingeretur. *Si quis interim has aliasque litteras ad hanc controversiam spectantes legere cupit, adeat Palladium, Baronium, Labbeum, ceterosque, qui concilia aut Pontificum epistolas collegerunt.*

In causa S. Chrysostomi, quæ hoc anno ad Innocentium delatæ est, E

28 *Sed inter numerum genuinarum epistolarum non admittimus tres illas, quas eminentissimus Baronius tomo 5 Annalium ecclesiasticorum ad annum Christi 407 exhibet, et de quarum prima ibidem num. 20 ita præfatur*: Quod vero pertinet ad Innocentium Romanum Pontificem: audita ipse morte Chrysostomi, magno est affectus dolore, et qui hactenus ab infligendo in imperatorem Arcadium et Eudoxiam augustam, quam provocarant, summam ecclesiasticam animadversionem illam, cum quis a communicatione Sacramentorum et cœtu fidelium separatur, rogatus ab ipso Joanne Chrysostomo se continuisset, eam in eosdem provocatus, et violentia quadam adactus, inflixit: extorsisse enim visi sunt illi e manibus Innocentii juste judicantis vindictam, quam hactenus apud se longa patientia continuerat. *Deinde num. 22 indicat, apud quos scriptores ea epistola reperiatur, inter quos Gennadium numerat; at oportet, hunc Gennadium a Gennadio Massiliensi diversum esse: nam Massiliensis in Catalogo scriptorum illustrium de Innocentio agens nulum de ejusmodi epistola verbum facit.*

aliquæ epistolæ

29 Antonius Pagius tomo 2 Criticæ historico-chronologicæ

A *chronologicæ in Annales Baronii ad eundem Christi annum num. 5 has litteras de suppositione sic suspectas reddit*: Epistola Innocentii Papæ trigesima (isto numero in Labbeana conciliorum editione Græco-Latine legitur) ad Arcadium imperatorem, qua excommunicantur persecutores sancti Chrysostomi, supposititia [est,] cum in ea sermo sit de Eudoxia vivente, quæ tamen jam ab anno cccciv supremum diem obierat. Quare ejusdem epistolæ nec Palladius, nec Socrates, nec Theodoretus, nec Sozomenus, nec Zonaras, nec aliqui ex Latinis mentionem fecere, primusque Georgius Alexandrinus, qui septimo Ecclesiæ seculo vixit, ex quo Nicephorus et Glycas eam hausere, illius meminit. Idem judicium ferunt viri eruditi de binis ejusdem Arcadii ad Innocentium Papam epistolis, quas e Glyca et Ms. bibliothecæ Vaticanæ deprompsit Baronius, qui et epistolam ad Arcadium exhibet. *Petrus Coustant easdem epistolas in Appendicem tomi 1 epist. Rom. Pontificum a col. 105 inter adulterina scripta rejecit, et pluribus rationibus probat, illas spurias esse, ut ibidem in monito iis præmisso videri potest.*

B

§ IV. Scripta et gesta usque ad direptionem urbis Romanæ per Alaricum Gothorum regem.

unctus scri-
it epistolam
Exuperium
Tolosanum,

E *tiam si discordia in Oriente exorta S. Innocentium curis et occupationibus obrueret, tamen indefesso studio ac labore paternam suam sollicitudinem ad ecclesiastica Occidentis negotia etiam extendebat, et in aliis ecclesiis operam suam desiderari non patiebatur. Hinc pro vigilantissimi pastoris munere, ut tradit Franciscus Pagius in Breviario Romanorum Pontificum tomo 1 pagg. 126 et 127, secunda Innocentii decretalis epistola anno quadringentisimo quinto data est ad Exuperium Tolosanum episcopum, et septem decreta seu canones continet. Primo clericos incontinentes, nempe sacerdotes et diaconos omni honore ecclesiastico privandos decernit, et sanctissimam cælibatus legem a Siricio decessore ipsis positam confirmat. Septimo librorum canonicorum indicem describit, eosque ab Ecclesia receptos velut sacros et divinos testatur et pronuntiat: quem indicem cum legent Calviniani et Lutherani, se ab Ecclesiæ veteris sensu et fide, quoad numerum librorum canonicorum, agnoscant alienos: non enim Innocentius sententiam solum suam exponit, sed Ecclesiæ doctrinam et traditionem ab Apostolis ad sua tempora derivatam, et in Romana Ecclesia conservatam. Hanc epistolam anno 405 ad Exuperium scriptam esse, liquet ex clausula, quæ sic habet: Data x Kalendas Martias, Stilicone secundo et Anthemio viris clarissimis consulibus.*

a nullo fun-
mento sup-
positionis ar-
itur,

31 *Non placet hæc epistola Roberto Coco, et aliis quibusdam hæreticis, qui pro suo libitu ob levissimas nullius momenti suspensiones eam suppositionis arguunt. Sed cæci illi commiserationem potius, quam refutationem merentur: nam juxta testimonium Petri Coustant in notis ad istam epistolam tomo 1 operis jam sæpe citati col. 789 in omnibus exstat omnium generum antiquis collectionibus, puta Isidori, Hispana, Hadriani I, Dionysii Exigui, codicis a Quesnello vulgati. Eandem exhibent codex Corbeiensis seculo vi exaratus, Colbertinus majusculis litteris Lon- Julii Tomus VI.*

gobardicis descriptus etc. Ad hæc anno dvi ab Agathensi concilio can. 9 laudata legitur. Quocirca ridet merito vir eruditus, nec refutatione dignum censet heterodoxum quemdam, qui epistolam istam Innocentio hac una ratione abjudicari velit, quod Siricius in ea citetur. Quasi vero Pontifice indignum sit, quod ipse definit, decessorum suorum decretis firmare. Sed et Innocentio ea proposita erat quæstio, quæ Siricii constitutionem ab ipso memorari necessario postulabat, ut sententiam suam adversus eos, qui aut scientes aut ignorantes peccassent, æquo discrimine moderaretur. *David Blondellus, Calvinista Gallus, haud dubie noverat hæc solida Catholicorum argumenta, atque idcirco in suo Pseudo Isidoro pag. 562, ubi alias Innocentii litteras examinat, non est ausus hanc epistolam in dubium revocare.*

32 *Ex supra laudato Palladii Dialogo capp. 3 et 4 patet, quantum hoc tempore S. Innocentius ad sedandas ecclesiæ Constantinopolitanæ turbas laboraverit. Idem facile colligi potest ex litteris S. Chrysostomi, qui postea ad eundem Pontificem in Labbeana Conciliorum editione tomo 2 col. 1305 ita scribit*: Corpus quidem nostrum uno eodemque loco tenetur et stabilitum est; animus autem caritatis ala in universo orbe circumvolitat. Proinde licet tanta itineris intercapedine separati simus, a pietate tamen vestra non absumus, sed quotidie vobis præsentem sumus: animi enim oculis videmus vestram illam fortitudinem, et sinceram affectionem, constantiamque non mutabilem, et quod vos consolari nos plurimum et perpetuo cupiatis. Quanto enim fluctus extollantur sublimius, et plures latent scopuli, vehementioresque venti sunt et tempestates, tanto et vigilantia vestra augetur; neque vos tanta viæ prolixitas, neque tantum temporis intervallum, neque causarum difficultas segniores reddidit: sed perseveranter imitamini optimos gubernatores, qui tunc maxime vigiles sunt, quando elevari fluctus et mare intumescere, et multas aquas in navim inundare, gravissimamque interdum noctem ingruere vident. Eapropter et gratias vobis habemus multas, et desideramus quidem ad vos dare crebras litteras, id quod nobis maximo foret solatio.

33 *Deinde post allatas rationes, ob quas ex solitudine, in qua exulabat, sæpius scribere non posset, pastoralem S. Innocentii curam laudare ac implorare sic pergit*: Perpetuas enim vobis gratias agimus, quod paternam erga nos benevolentiam declarastis: nam quantum in vestra pietate situm fuit, jam res omnes sedatæ et emendatæ, et sublata omnia scandala fuissent, gauderentque ecclesiæ tranquilla et sincera pace, et essent plane secunda omnia, neque contemptæ leges, neque violatæ patrum constitutiones forent. At illi in suis impiis operibus pergunt, et quasi nihil attentarint, ita priora malefacta recentibus vincere certant... Ecclesiæ usque ad genua humiliatæ sunt, populi dispersi, clerus divexatus, episcopi exules, constitutiones patrum violatæ. Et idcirco iterum atque iterum et sæpius vestram oro diligentiam, ut quanto major est tempestas, tanto majus adhibeatur studium. Exspecto quidem futurum, ut quanto amplius corrigantur. Quod si minus fiet, vos vestram coronam paratam apud misericordem Deum habebitis; et hi, qui injuria afficiuntur, consolationem ex incremento caritatis vestræ non minorem accipient: nam et nos tertium nunc annum in exilio versamur,

AUCTOR
G. C.

expositi pesti, fami, bello, continuis obsidionibus, solitudini indicibili, quotidianæ morti, et Isauricis gladiis, et non mediocriter nos consolantur solida vestra fides et caritas, quæ se in me tam tenui et simplice oblectant. *Ex his judica de apostolicis S. Innocentii laboribus, ac simul adverte, quantis laudibus S. Chrysostomus illum exornet.*

pro Romana
urbe,

34 *Præter ecclesiastica negotia summo opere animum S. Innocentii occupabat commune exitium, quod gentes barbaræ imperio ac Romanæ urbi minabantur, ut Sozomenus lib. 9 Hist. eccles. cap. 6 narrat his verbis:* Cum Alaricus Gothorum dux, missis ad Honorium legatis de pace, repulsam tulisset, Romam obsidere aggressus est, ingenti agmine barbarorum ad ripas Tybris apposito, ne alimenta civibus importarentur ex Portu: sic enim vocant navale urbis Romæ. Porro cum obsidio diutius protraheretur, et fames simul ac pestis urbem premeret, pluresque e servis ac præcipue ii, qui natione barbari erant, ad Alaricum transfugerent, hi, qui in senatu pagani erant, necesse esse dicebant, ut in Capitolio et in aliis templis sacrificaretur. Etenim Etrusci quidam a præfecto urbis ad hoc acciti, fulminibus ac tonitruis barbarum hostem sese abacturos spondebant: idque a se factum jactabant Narniæ, quæ urbs est Tusciæ; quam prætergrediens Alaricus tunc, cum Romam contenderet, haudquaquam ceperat. Verum istos nihil Urbi profuturos fuisse, ipse exitus declaravit.

cui Alaricus
exitum minabatur,

35 Certe qui mente valebant, hæc Romanis ex Dei indignatione evenisse perspiciebant ob vindictam eorum, quæ luxu atque intemperantia erga cives simul ac peregrinos injuste egerant. Itaque ajunt; probum quemdam monachum ex his, qui in Italia erant, Alarico Romam properanti suasisse, ut Urbi parceret, nec tantorum malorum auctor existeret: cui Alaricus respondisse dicitur, se non sua sponte hæc aggredi; sed quemdam sibi assidue molestum esse, qui ipsum urgeat, Romamque expugnare jubeat: quod et ille tandem fecit. Porro cum Urbem obsideret, plurimis muneribus acceptis, aliquanto temporis spatio obsidionem solvit, cum Romani pacti essent, se imperatori persuasuros, ut illum in amicitiam reciperet. *Altum hic est silentium de clam permessa ab Innocentio idololatria, ut supra num. 7 observavimus, et quam Zosimi calumniam mox infra alio argumento refellemus. Ceterum Pagius in Critica Historico-chronologica tomo 2 a pag. 87 recte evincit, hanc urbis Romanæ obsidionem ad finem anni 408 referendam esse, ac tunc S. Innocentium Romæ versatum fuisse.*

legationem
suscepit,

36 *Non est hic confundenda duplex legatio, quæ post primam Urbis obsidionem ad Honorium instituta est. Zosimus lib. 5 Historiarum pag. 818 de prima sic meminit:* Ceterum pace cum Alaricho nondum confirmata, quod imperator nec obsides dedisset, nec postulatis omnibus satisfecisset, ab senatu legati Ravennam mittuntur Cecilianus, Attalus, et Maximianus, qui deploratis rebus adversis, quæ Urbi accidissent, et eorum multitudine, qui periissent, tragicum in morem amplificata, nihil his rebus perfecerunt. *Deinde pagina sequente alteram indicat his verbis:* Cum enim pacem princeps differret, et pactis conventis haud satisfaceret; non amplius Romanis extra Urbem prodire liberum erat. Senatus quidem pacis causa legatos iterum ad principem mittit, cum quibus et Romanus Episcopus

proficiscitur. *In hac re Zosimo secure credi potest, D quia hic diis ejus nec seritur nec metitur, et Sozomenus lib. 9 cap. 7 etiam utramque illam legationem distinguit.*

37 *At miror, viros Græce doctissimos sensum Sozomeni ita interpretatos esse, quasi scriptor ille affirmaret, legatos ab Innocentio ad imperatorem missos fuisse, cum tamen textus Græcus patiat, et historia exigat, ut ipse Innocentius ea legatione functus fuerit. Sozomenus lib. 9 cap. 7 Græce sic scribit:* Μετὰ δὲ ταῦτα πρεσβευσαμένου Ἰννοκεντίου τῶν Ῥωμαίων ἐπισκόπου, μετακληθεὶς Ἀλαρίχος γράμμασι τοῦ βασιλέως, ἦκεν εἰς Ἀρίμινον πόλιν. *Joannes Christophoronus hæc ita Latine reddit:* Postea cum legationem ejus nomine misisset Innocentius episcopus Romanus, revocatus imperatoris litteris Alarichus Ariminum venit. *Henricus Valesius iisdem pene verbis sic reddit:* Postea vero cum Innocentius Romanæ urbis episcopus legatos misisset, Alaricus imperatoris litteris evocatus, Ariminum venit. *Puto, utrumque eruditissimum interpretem in illa versione hallucinatum esse. Haud dubie eos deceperit verbum æquivocum πρεσβεύουμαι, quod legatos mitto et legationem obeo significat, ut apud lexicographos passim exemplis probatur. Jacobus Gothofredus in Commentariis ad codicem Theodosianum tomo 3 pag. 135 hanc hallucinationem observavit, ubi de eodem Sozomeni textu agens sic notat:* Mox legationem ab Innocentio susceptam memorat, ubi pessime interpres, legationem ab Innocentio missam vertit. *Interpres Nicephori Callisti verosimiliter eundem errorem viderat, quando in historia ecclesiastica lib. 13 cap. 35 occurrentia eadem fere verba Græca Ἰννοκεντίου δὲ πρεσβευσαμένου, παρθεὶς Ἀλαρίχος βασιλέως γράμμασιν, εἰς Ἀρίμινον ἦκε πόλιν; sic melius Latine exponit:* Atque Innocentio legationem obeunte, imperatoris litteris persuasus Alarichus, ad Ariminum urbem concessit. *Denique clara est expressio Græca Zosimi quam numero præcedenti ex vulgata versione Latine exhibuimus.*

quam aliqui
non recte ex
Græco idio-
mate inter-
pretati sunt.

38 *Pagius tomo 2 Criticæ historico chronologicæ a pag. 92 multis argumentis contendit, Romam non anno 410, ut Baronius aliique volunt, sed 409 ab Alarico captam fuisse. Quidquid sit, videtur S. Innocentius a tempore hujus legationis usque ad secundam Romanæ urbis obsidionem Ravennæ mansisse. Forte Sanctus Pontifex ea occasione apud imperatorem conquestus est de impiis sacrificiis, quæ præfectus Romanus per haruspices Etruscos in prima urbis obsidione peragere voluerat, ut supra vidimus. Certe Honorius Ravennæ anno 409 contra supersticiosos mathematicos seu haruspices tulit legem, quæ in editione Gothofrediana tomo 3 Codicis Theodosiani pag. 134 sic sonat:* Mathematicos, nisi parati sint, codicibus erroris proprii sub oculis episcoporum incendio concrematis, Catholicæ religionis cultui fidem tradere, numquam ad errorem præteritum redituri, non solum urbe Roma, sed etiam omnibus civitatibus pelli decernimus: quod si non fecerint, et contra clementiæ nostræ salubre constitutum in civitatibus fuerint deprehensi, vel secreta erroris sui et professionis insinuaverint, deportationis poenam excipiant. *Dat. viii Kal. Februarii Rav. Honor. VIII et Theod. III AA. coff.*

Sanctus vide-
tur procu-
rasse legem
contra haru-
spices,
p

39 *Juvat de hac re disserentem audire Jacobum Gothofredum, quantumlibet heterodoxum, qui supra memoratum Zosimi mendacium explodit, et hanc legem suasu Pontificis editam esse existimat,*

ex quo facto
calumniæ Zo-
simi iterum
refutatur.

A existimat, dum in *Commentario ad illam tomo proxime citato pag. 135 ita scribit*: Neque dubium mihi, posteriore legatione, adversus mathematicos, ab Honorio, Ravennæ constituto, hanc ad Cæcilianum jam P. F. P. constitutionem impetratam, qua mathematici non solum urbe Roma, verum etiam omnibus civitatibus pelli jubentur, eorumque errorem atrociter perstringit: ut ita testatum faceret Honorius, quantopere factum illud, ceu a religione Christiana, vel ut lex loquitur, a CATHOLICÆ RELIGIONIS cultu alienum maxime improbare; quod contra neglectum pagani quirita- bantur, et Christianis exprobrabant: ut proinde ex hac lege jam colligere facile possimus, Innocentio hanc maculam a Zosimo falso et per calumniam impositam. Quinimo non dubito, ipsummet Innocentium ipsum hujus legis auctorem Honorio tum Ravennæ fuisse, et ad propitiandum divinum Numen, et ad eluendam hujus facti invidiam, et ne
B quid tale porro eveniret, mathematicique secreta erroris sui et professionis deinceps insinuarent, ut hæc lex loquitur, et ad errorem præteritum redirent. Et certe refert Orosius lib. VII cap. XXXIX, Innocentium tempore mox irruptionis Gothicæ in urbem Romam, tamquam justum Loth subtractum a Sodomis, apud Ravennam positum fuisse. *Ipsa Orosii verba superius num. 5 dedimus.*

§ V. Reliqui labores ejus pro Ecclesia usque ad mortem.

Contra Tillemontium os- tenditur.
Tillemontius tomo 10 *Monumentorum eccles.* pag. 829 contendit, litteras Innocentii ad Rufum Thessalonicensem episcopum. quæ in collectione Romana Holstenii part. I pag. 47 leguntur, anno 407 scriptas esse. Jam sæpe laudatus Petrus Coustant, qui eandem epistolam tomo I *epist. Romanorum Pontificum* a col. 815 inseruit, ibidem in notis conjecturas Tillemontii ita proponit: Tempus quo scripta est, consulari nota indicatur. Sed hac in nota mendum esse ac pro Honorio IX et Theodosio V restituendum esse, Honorio VII et Theodosio II, clarissimus vir Tillemontius tomo 10 pag. 829 opinatur. Unde sequeretur, ut hæc epistola anno cccvii scripta esset. Hanc autem opinionem probare nititur ista inductione. Primo quidem statuit, ex epistolis, quas Innocentius ad Rufum scripsit, hanc primam esse, atque ab eo datam fuisse statim ut de Rufi ordinatione certior factus est: quod non negandum. Tum addit, Rufum illum, ad quem Innocentius modo scribit, non alium videri ab eo, ad quem de Naissensibus clericis litteras jam dedisse se idem Papa epist. xvii ad Marcianum memorat. Quo pariter concessio, subdit: Atqui hanc epistolam ad Marcianum scripsit Innocentius Ravennæ constitutus, quo ab anno ccciv ineunte venit, et ubi mense Augusto anni ccccx adhuc versabatur; nec ullum est in historia vestigium, unde eum præterea in eandem civitatem rediisse conjectemus. Ex quo consequi putat, ut neque Rufi ordinatio, neque epistola ista serius anno cccviii differendæ sint.

quo tempore scripta sit epistola ad Rufum Thessalonicensem

41 Tunc statim huic argumento negativo ita respondet; Sed cum nequaquam omnia scripta sint, quæ contigerunt, et qui Ravennam semel accessit, eo etiam secundo ac tertio potuerit pergere; cumque hujus rei, ipso viro clarissimo faciente, anno cccxiii, quo frumentum Heracli-

anus Romam perferri prohibebat, causa et occasio non defuerit: minime tutum videtur certam epocham conjectura incerta mutare. Sane inusitatus valde foret is librariorum lapsus, ut cum in duorum consulum, qui eandem dignitatem gessissent pluries, annis exprimendis peccassent, eorum tamen error in eorum consulatibus designandis sic apte sibi cohæreret, ut cum Honorii nono consulatu, quintum Theodosii, non quartum aut tertium; ac vicissim cum quinto Theodosii nonum Honorii, non septimum aut alium quemvis componerent. *Hæc responsio nobis adeo satisfacit, ut omnino retinendam putemus consularem notam, quæ epistolæ sic distincte subscribitur*: Data xv Kalendas Julias Honorio IX et Theodosio V augustis consulibus, id est xvii Junii, anno Christi 412: potuit enim Innocentius anno 413 ob frumentum Romanis negatum aliquo tempore Ravennæ subsistere, et tunc, etsi epistola nullam temporis notam habeat, ad Marcianum sic scribere: Superiori tempore, si tamen recte recordor, memini me tam ad dilectionem tuam, quam ad fratres et coëpiscopos nostros Rufum et ceteros hujusmodi litteras de clericis Naissensibus transmississe.... Verum nunc in Ravennati urbe mihi constituto, propter Romani populi necessitates creberrimas etc. Facile etiam poterat S. Innocentius inter tot tamque varia negotia dubitare, an recte recordaretur eorum omnium, ad quos anno præterito litteras dedisset. De aliis quibusdam S. Innocentii epistolis, circa hæc tempora datis, disceptatur, utrum uno altero anno serius aut citius scriptæ fuerint; sed hæc tanti momenti non sunt, ut nos hic diutius morari debeant.

42 Anno Christi 414 rescripsit S. Innocentius episcopis Macedoniæ, illosque nonnihil reprehendit, quod prima sua responsione non acquieverint: sic enim initio istius epistolæ apud Labbeum tomo 2 *Conciliorum* col. 1272 loquitur: Adverti Sedi Apostolicæ, ad quam relatio, quasi ad caput ecclesiarum missa curabat, aliquam fieri injuriam, cujus adhuc in ambiguum sententia daceretur. Unde de quibus jamdudum scripsisse me memini, nunc iterare formam argumentis evidentioribus relationis vestre geminata percunctatio compellit. Ex istis sancti Pontificis verbis Baronius ad annum Christi 414 num. 19 sic recte concludit: Vides ex his, quanta effulgeret in Sede Apostolica cum auctoritate majestas, ut loco injuriæ daceretur, si oporteret eandem semel impertita iterare mandata. Anno sequente coaluit illa diu ab Innocentio desiderata pax inter ecclesiam Antiochenam et Romanam, de qua ultro citroque scriptæ litteræ apud conciliorum et epistolarum Pontificiarum collectores passim occurrunt.

et ex litteris Innocentii ad episcopos Macedoniæ

43 Die xix Martii anno 416 Innocentius dedit litteras ad Decentium, episcopum Eugubinum, in quarum exordio dicit, ab aliis ecclesiis circa ritus et cæremonias servandum esse id, quod a principe Apostolorum Petro Romanæ Ecclesiæ traditum est, cum ecclesiæ in Gallia, Hispania, aliisque regionibus a Petro sint institutæ. Quomodo illa institutio intelligenda sit, in Actis S. Jacobi Majoris ad diem xxv Julii explicuimus. In eadem epistola fit mentio de fermento, quo nomine quidam Catholici panem benedictum, alii plures ipsum Eucharistiæ sacramentum intelligunt. Posteriorum opinio nobis videtur longe probabilior, cum paulo infra ipse S. Innocentius talem hujus rei rationem reddat: Quia non longe portanda sunt Sacramenta.

ac Decentium episcopum Eugubinum aliquam notantur.

AUCTOR
G. C.

Sacramenta. Hanc vero rationem in eulogia seu pane benedicto non obtinere, constat ex epistolis Augustini et Paulini Nolani, in quibus sanctos illos viros ab Italia in Africam, ac vicissim, benedictos panes sibi invicem in unitatis seu communionis mutuae indicium misisse legimus. Quod autem tam obscuro vocabulo augustissimum Sacramentum exprimatur, oritur ex disciplina arcani, de qua post Schelstratium vide Franciscum Pagium in Breviario Pontificum Romanorum tomo 1 a pag. 130.

Ex litteris in
causa Pelagii

44 Reliquum vitae tempus sanctus Pontifex discutendis damnandisque Pelagii erroribus impendit, ut litterae in hac causa ab Afris ad Innocentium et ab Innocentio vicissim ad Afros datae satis ostendunt. Quanta autem esset Afrorum erga Romanum Pontificem reverentia, docet nos epistola concilii Milevitani, in qua ad S. Innocentium inter alia apud Labbeum tomo 2 col. 1546 sic scribunt: Sed arbitramur (adjuvante misericordia Domini Dei nostri Jesu Christi, quae te et regere consulentem, et orantem exaudire dignatur) auctoritati sanctitatis tuae de claro Scripturarum lumine depromptae, facilius eos, qui tam perversa et perniciose sentiunt, esse cessuros, ut de correctione potius eorum gratulemur, quam contristemur interitu, Domine beatissime. Quodlibet autem ipsi eligant, certe vel aliis, quos plurimos possunt, si ab eis dissimuletur, suis laqueis implicare, cernit venerabilitas tua, instanter et celeriter providendum. Haec ad Sanctitatem tuam de concilio Numidia scripta direximus, imitantes Carthaginensem ecclesiam et Carthaginensis provinciae coepiscopos nostros, quos ad Sedem Apostolicam, quam beatus illustras, de hac causa scripsisse comperimus. Similia habet epistola concilii Carthaginensis, et alia quinque episcoporum, quae apud conciliorum aut epistolarum Pontificiarum collectores legi possunt.

ultra citroque
scriptis

45 Hanc Romanæ Sedis auctoritatem confirmat S. Innocentius, dum apud laudatum Labbeum col. 1287 synodo Milevitanae post alia sic rescribit: Diligenter ergo et congrue Apostolici consilii honoris arcana (honoris, inquam, illius, quem præter illa, quae sunt extrinsecus, sollicitudo manet omnium ecclesiarum) super anxiiis rebus, quae sit tenenda sententia: antiquae scilicet regulæ formam secuti, quam toto semper orbe mecum notis esse servatam. Verum hæc missa facio: neque enim hoc vestram credo latere prudentiam, qui id etiam actione firmatis, scientes quod per omnes provincias de Apostolico fonte petentibus responsa semper emanent. Præsertim quoties fidei ratio ventilatur, arbitror, omnes fratres et coepiscopos nostros, non nisi ad Petrum, id est sui nominis et honoris auctorem, referre debere, velut nunc retulit vestradilectio, quod per totum mundum possit ecclesiis omnibus in commune prodesse. In eundem fere modum concilio Carthaginensi respondet, ut ibidem col. 1284 invenietur.

colligitur Ro-
manæ Sedis
auctoritas

46 Nonnulli Pontificiæ auctoritatis invidi S. Innocentium accusant, quasi in extollenda Romanæ Ecclesiæ potestate modum excesserit. At audiant illi S. Augustinum, qui epist. 186 num. 2 in novissima editione tomo 2 col. 506 de S. Innocentii responsis ita pronuntiat: Missæ sunt itaque de hac re ex duobus conciliis, Carthaginensi et Milevitano relationes ad Apostolicam Sedem. Scripsimus etiam ad beatæ memoriæ Papam Innocentium, præter conciliorum relationes, litteras familiares, ubi de ipsa causa aliquanto diutius egi-

mus. Ad omnia nobis ille rescripsit eodem modo, quo fas erat atque oportebat Apostolicæ Sedis Antistitem. An hæc scripsisset Augustinus, si iudicasset Innocentium indebitam suæ Sedi potestatem arrogare? An decebat Apostolicæ Sedis Antistitem ab aliis ecclesiis exigere, quod sibi non competebat? Non est igitur dubitandum, quin Hipponensis præsul etiam ea probaverit ac laudavit, quæ in responsionibus S. Innocentii de Romanæ Sedis prærogativa continebantur.

47 Mens sancti istius Doctoris satis patet ex iis, quæ lib. 1 contra Julianum Pelagianum cap. 4 in eadem editione tomo 10 col. 331 sic affert: Puto, tibi eam partem orbis sufficere debere, in qua primum Apostolorum suorum voluit Dominus gloriosissimo martyrio coronare: cui Ecclesiæ præsidem beatum Innocentium si audire voluisses, jam tunc periculosam juventutem tuam Pelagianis laqueis exuisses: quid enim potuit ille Vir sanctus Africanis respondere conciliis, nisi quod antiquitus Apostolica Sedes, et Romana cum ceteris tenet perseveranter Ecclesiæ? Audin', iudicium Romanæ Sedis sufficere debere ad hæresim condemnandam? Præterea idem sanctus Doctor serm. 131 tomo 5 ejusdem editionis col. 419 censet, post latam Ecclesiæ Romanæ de doctrina sententiam nihil superesse, quam ut hujusmodi refractarii manifestentur ac puniantur: Ubi tales inveneritis, inquit, occultare nolite; non sit in vobis perversa misericordia: prorsus ubi tales inveneritis, occultare nolite. Redarguite contradicentes, et resistentes ad nos perducite: jam enim de hac causa duo concilia missa sunt ad Sedem Apostolicam; inde etiam rescripta venerunt. Causa finita est: utinam aliquando finiat error. Hæc attente expendant nostri temporis novatores.

48 Quod si cavillatoribus quibusdam non sufficiat S. Augustini auctoritas, et forte etiam illis suspectum sit testimonium S. Innocentii, in propria causa loquentis, saltem audiant, quomodo tria Africæ concilia eandem Romanæ Sedis prærogativam agnoscant: sic etenim apud Labbeum tomo 6 Conciliorum col. 128 universi episcopi ex tribus Africanæ provinciae synodis anno 649 ad Theodorum Papam scribunt: Magnum et indeficientem omnibus Christianis fluentem redundantem apud Apostolicam Sedem consistere fontem, nullus ambigere possit, de quo rivuli prodeunt affluentes, universum largissime irrigantes orbem Christianorum, cui etiam in honore beatissimi Petri Patrum decreta peculiarem omnem decrevere reverentiam in requirendis Dei rebus, quæ omnino et sollicite debent, maxime vero justequè ab ipso præsulum examinari vertice Apostolico, cujus vetusta sollicitudo est, tam mala damnare, quam probare laudanda: antiquis enim regulis sancitum est, ut quidquid quamvis in remotis vel in longinquo positus ageretur provinciis, non prius tractandum vel accipiendum sit, nisi ad notitiam almæ Sedis vestræ fuisset deductum, ut hujus auctoritate, justa quæ fuisset pronuntiatio, firmaretur, indeque sumerent ceteræ ecclesiæ, velut de natali suo fonte prædicationis exordium, et per diversas totius mundi regiones puritatis incorruptæ maneat fidei sacramenta salutis. Tota epistola, quam hic brevitate causa non exscribo, attento animo legi meretur. Ex ea certe quilibet studio partium non addictus, facile intelliget, episcopos Afros in Pontifice Romano eandem agnovisse potestatem, quam S. Innocentius sibi tribuebat.

49 Erasmus Roterodamensis, ut supra § 1 monui,

quæ ex S. Au-
gustino,et concilii
Africanis con-
firmatur,

F

* forte manen

A *nui, in his S. Innocentii litteris majorem elegantiam et eruditionem requirit, dum interim S. Augustinus de his ipsis Innocentii scriptis ita loquitur : Ad omnia nobis ille rescripsit eodem modo, quo fas erat atque oportebat Apostolicæ sedis Antistitem. An forte sanctus Pontifex Erasmus scribendi styllum adhibere debuit, ut semichristiano illi Aristarcho placeret? At fortasse voluit hac censura istas S. Innocentii epistolas de suppositione suspectas reddere. Ut ut est, plus apud nos valet græte unius sancti Augustini iudicium, quem temeraria multorum ejusmodi censorum crisis, quamvis illa apud aliquos heterodoxos tanti sit ponderis, ut ob eam Robertus Cossus in Censura quorundam scriptorum pag. 112 has Innocentii litteras in dubium revocare non vereatur. Saltem in hac re prudentior inter acatholicos fuit David Blondellus, qui in Pseudo-Isidoro pag. 562 de his tribus Innocentii epistolis sic scribit : Licet Erasmus dictionem, ingenium, et eruditionem, tali dignam Præsule, desiderare cogatur in his epistolis, eas tamen germanas esse certissimum est. Deinde citat antiqua monumenta, in quibus illæ memorantur, atque ita concludit :*

B *Non est ergo, quod quis suspicionibus indulgeat, Erasmi iudicio fretus.*

§ VI. Mortis annus et dies, locus sepulturæ, ac reliquiæ.

Assignatur annus mortis.

S *anctus Pontifex non diu post Pelagianorum damnationem, ex qua tantam gloriam consecutus est, ut nulla ei accessio deinceps fieri posse videretur, anno 417 ad Superos migravit. Panvinus et Papebrochius perperam mortem ejus anno 416 consignarunt, ut eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum 417 num. 4 evincit his verbis : Quod autem revera hoc anno ipse Innocentius mortuus sit, adversus assertionem eorum, qui eum anno superiori defunctum volunt, istud quidem evidenter demonstrant litteræ ejus hoc anno datæ sub dictis consulibus Honorio atque Constantio ad concilium Milevitanum sexto Kalendas Februarii, quarum ante meminimus. Accedit præterea Marcellini Comititis auctoritas, qui sub hujus anni consulibus collocat Zosimum Innocentio subrogatum. Porro hunc minime prætergressum esse annum Innocentium, litteræ Zosimi Papæ datæ hoc anno manifeste declarant. Norisius lib. 1 Hist. Pelag. cap. 11 idem tempus ita assignat : Certe Panvini opinio evidenter refellitur ex subscriptione litterarum S. Innocentii ad synodum Milevitanam inter epistolas Augustini xchii : datæ enim dicuntur sexto Kal. Februarii Honorio et Constantio V. C. coss. Plane designatur præsens annus ccccxvii, quo Honorius xi; Constantius vero alterum consulatum gessi : nam primum consul hic fuit cum Constante anno ccccxiv; tertium vero cum Theodosio Augusto anno ccccx. Henschenius noster, Pagius, alique passim circa hunc Innocentianæ mortis annum Baronio adhærent.*

et diversæ

51 *At non tam facile ei consentiunt circa mortis diem, quem Baronius in Annalibus loco proxime citato sic determinat : Hoc igitur anno, inquit, quinto Kalendas Augusti idem Innocentius Papa diem obiit, cum sedisset annos quindecim, mensem unum, et dies decem : ea enim die finem imposuisse præsentī vitæ, non solum liber*

de Romanis Pontificibus tradit, sed et Romanum Martyrologium fidem facit, dum eadem ipsa die celebrat ipsius ad Deum transitum. Petrus Constant tomo 1 epist. Rom. Pont. col. 737 hanc opinionem impugnat, de S. Innocentio ita scribens : Singularem autem gloriam adeptus est constanti Johannis Chrysostomi defensione. Hanc deinde Antiochenæ aliarumque Orientalium ecclesiarum reconciliatione et pace non mediocriter auxit, ac postremo solemnī Pelagianorum damnatione cumlavit : quod eum anno ccccxvii, Januario exeunte, præstitisse cum litterarum ipsius auctoritate constet, cumque Zosimum ante mensem Aprilem ejusdem anni ccccxvii Romanam ecclesiam administrasse ex hujus Papæ litteris non minus indubitatum sit, restat, ut Innocentii mors anno ccccxvii consignanda sit, et eo quidem intervallo, quod Januarius inter et Aprilem mensem interjicitur. Neque igitur hæc vel cum Julii xxviii die, ut Baronius priscos Pontificales libros secutus existimavit, vel cum die xxi Decembris, ut Bollandus (id est Papebrochius) ex nonnullorum Martyrologiorum fide placuit, componi potest..... Sed nihil adversus Baronii ac Bollandi opiniones desiderari evidentius **E** aut certius potest testimonio Paschasini Lilibæi in Sicilia episcopi, qui quidem ad Leonem Papam epistola iii scribens, Zosimum anno ccccxvii, dum Pascha celebraretur, Romanæ ecclesiæ pontificatum, gessisse diserte docet.

52 *Hoc Paschasini Lilibæi testimonium, quod Norisius in Historia Pelagiana lib. 1 cap. 11 exhibet, recte contra Bollandum seu potius Papebrochium urgeretur, si ille cum Baronio annum 417 Innocentianæ morti assignasset. Sed Papebrochius in Conatu chronico-historico ad catalogum Pontificum cum Panvinio mortem S. Innocentii anno 416 alligat ; et quidem existimat, eum die xxi Decembris isto anno obiisse, quia illo die in nonnullis antiquis Martyrologiis Romæ quidam S. Innocentius annuntiatur, ut § 1 hujus sylloges vidimus. Nihil igitur hoc argumentum facit contra opinionem Papebrochii, qui Zosimum anno 417 ante Pascha S. Innocentio successisse admittit. Magis ipsum premunt epistolæ Innocentianæ, quæ in causa Pelagii ad Afros anno 417 ineunte datæ dicuntur. At Papebrochius putat, ex illis nihil certi pro chronologia statui posse, cum istarum litterarum subscriptiones in quibusdam exemplaribus mutatæ ac corruptæ legantur. Quod si dicas, in ejus systemate non inveniri quindecim Pontificatus Innocentiani annos ; respondebit, eos numero rotundo ita computari, quia parum deerat, vel in quibusdam Prosperi chronici tantummodo quatuordecim numerari, ut supra num. 16 diximus. Hinc concludo, conjecturam Papebrochii non tantopere a Tillemontio contemnendam fuisse, etsi Henschenii nostri aliorumque sententiam multo probabiliorem censeam.*

53 *Pagius in Critica ad annum Christi 417 num. 5 determinatum diem Innocentianæ morti sic assignat : Innocentium vero die xii Martii vita functum, deducitur ex Martyrologiis, Romano a Rosweido publicato, omnium quæ ad nos pervenere vetustissimo, Hieronymiano a Florentinio e tenebris eruto, alio vetusto sancto Hieronymo attributo, quod legitur tomo iv Spicilegii Dacheriani, alio antiquissimo edito ab Holstenio cum Actis sanctarum martyrum Felicitatis et Perpetuæ, ex Martyrologio Adonis, Notkeri, Bedæ, non quidem genuino, sed vulgato, ex appendice Adonis,*

AUCTOR
G. C.

nis, ex manuscriptis antiquis apud Galesinium, et Martyrologio Ms. reginæ Sueciæ, aliisque pluribus Mss. a Bollandio ad diem XII Martii in Vita SS Innocentii et Rasi episcoporum recitatis. Quare Anastasius, qui dicit, Innocentium sepultum esse ad URSUM PILEATUM V KALEND. AUGUSTI, intelligendus est de aliqua ejus translatione. Auctor Martyrologii Hieronymianis, qui depositionis ejus meminit ad diem XII Martii et ad diem XXI Decembris, tam diem ejus emortualem, quam diem alicujus alterius translationis memorat. Recte ratiocinaretur Pagius, si certo constaret, in Martyrologiis Hieronymianis S. Innocentium Papam memorari. At quid si XII Martii et XXI Decembris de alio quodam S. Innocentio in illis agatur? Quid si Innocentius noster antiquissimis Martyrologiis Hieronymianis nusquam sit insertus? Quid si primum nomen Sancti et diem XII Martii signaverit auctor Martyrologii Rosweydiani, quod Pagius perperam vocat vetustissimum omnium, quæ ad nos pervenere? Non tamen difficulter admit- tam, S. Innocentium nostrum ineunte Martio aut forte die XII istius mensis obiisse, cum hæc antiquo Henschenii nostri catalogo non repugnent, ut supra num. 18 ostendimus. Tantummodo contendendo, hanc obitus diem non esse tam certam, quam Pagius Norisiusque putarint.

quæ non usque
adeo certa est.

54 Certe conjectura mea de alio quodam S. Innocentio non omnino improbabilis videri debet, eum Claudius Castellanus Papebrochio nostro indicaverit, exstare Parisiis nobilem Brancationum domum, vulgo l'hostel de Brancas, in cujus sacello habetur corpus sanctum, Cardinalis Brancatii munere Roma missum, una cum marmore sepulchrali, cui inscriptum S. INNOCENTII EPISCOPI, et cum duodecim lampadibus figlinis, quibus nunc circumdatur, repertum in sepulcro. Sic autem S. Innocentius iste Parisiis honoratur, ut ejus cultus ad nullum certum anni diem sit adstrictus. Videtur iste sanctus a S. Innocentio Pontifice Romano diversus, quia non est verosimile, Romanos tam facile permissuros, ut in aliam regionem transferretur corpus sancti sui Pontificis, cujus sepulturam Romæ noverant, et quod sese hactenus possidere existimant, sicut ex sequentibus patebit.

Proponitur
Aringhi opinio

55 Anastasius Bibliothecarius post elogium S. Innocentii Pontificis in fine de ipso asserit, quod sepultus sit ad Ursum pileatum. De hoc sepultura loco Aringhus tomo I Romæ subterraneæ lib. 2 cap. 19 ita disserit: Ex quibus omnibus manifestæ quidem apparet, cœmeterium via quondam Portuensi ad Ursum pileatum exstitisse, longe tamen diversum ab altero ejusdem nominis, quod in Exquilis ad sanctæ Bibianæ ecclesiam exstabat. Hic interim vero lector admonendus est, quod ubi apud Bibliothecarium de Anastasio primo legitur: QUI VERO SEPULTUS EST IN CÆMETERIO SUO AD URSUM PILEATUM; et de Innocentio primo: QUI ETIAM SEPULTUS EST AD URSUM PILEATUM; id nequiquam die de cœmeterio in Exquilis, sed Portuensi via sito procul dubio intelligendum est: in pervetusto enim quodam Ms. codice bibliothecæ Vaticanæ, olim monasterii Caven- sis, indiculus locorum habetur, ubi summi quondam Pontifices conditi sunt, atque hi duo quidem in memorato viæ Portuensis cœmeterio ad Ursum pileatum una simul depositi leguntur. Hæc autem expressæ sunt ibidem notæ:

AD VRSV PILEATV PORTV
ANASTASIVS
INNOCENTIUS

56 Deinde post sancti Anastasii Pontificis translationem, a Paschale primo Papa factam, sic prosequitur: Id ipsum plane de S. Innocentii Papæ corpore affirmandum nobis est, quod a Sergio secundo (ut idem Bibliothecarius testatur) in Equitii titulum translatum fuit, et una cum ipso postmodum (ut in inscripto ibidem lapide legitur) ejusdem S. Anastasii corpus repositum est, ut quæ in eodem simul cœmeterio via Portuensi jacuerant, hic pariter ambo contumulata quiescerent. Argumentum, quod Aringhus postea profert ex testimonio Wilhelmi Malmesburiensis lib. 4 de gestis Anglorum cap. 2, parum urget, cum in nostra editione non legatur Candida et Innocentius, ut citat Aringhus, sed Candida et Innocentia, quæ sexus feminei martyres esse videntur.

57 Quidquid si de priori sepulturæ loco, Antonius Philippinus Carmelita in libello Italico de ecclesia sanctorum Silvestri et Martini in montibus pag. 77 exhibet verba ibidem lapidi insculpta, quæ sic sonant: Temporibus Domini Sergii Junioris Papæ recondita sunt in hoc sacro altari corpora beati Silvestri et Martini Pontificum.... Item corpora Sisinii, Anastasii, et Innocentii pontificum etc. Eminentissimus Baronius in Annalibus ad annum Christi 847 num. 4 eandem ferme inscriptionem profert, quam paulo supra eo ipso tempore (nempe Sergii II Pontificis) scriptam esse arbitratur. Non negamus, hanc inscriptionem utcumque veterem esse; at non facile credemus, hos characteres tempore Sergii II Papæ isti marmoreæ tabulæ insculptos fuisse: nam Schelstratius aliique viri eruditi, qui eam curiose examina- verant, Roma Papebrochio responderunt, illam inscriptionem trecentis annis antiquiorem non videri. Imo Janningus noster, etiam characteres imitatus, eandem tabulam Romæ descripsit, quam Papebrochius in Paralipomenis ad Conatum in catalogos Pontificum pag. 68 cum abbreviationibus et litterarum forma exhibuit, quantum per typum fieri potuit. Sed sive hæc inscriptio antiquior sive recentior sit, putamus, illic corpus S. Innocentii hactenus quiescere, quamvis nonnulla sacra ossa aliis communicata fuerint, ut jam videbitur.

58 Præter sacras S. Innocentii exuvias, quas Masinus in sua Bononia perlustrata hodie assignat, didici ex Vita S. Godehardi, episcopi Hildesheimensis, quam in opere nostro ad diem IV Maii illustravimus, aliqua ejusdem sancti Pontificis ossa olim in Saxoniam delata fuisse: nam tomo I istius mensis pag. 508 ita legitur: Quidam dux Saxonicus, Ludolphus nomine, cum sua conjuge Oda cum consilio ac licentia S. Alfridi, quarti nostræ ecclesiæ episcopi, Romam petiit, et a beato Sergio Papa reliquias sanctorum præsulum Anastasii et Innocentii impetratas detulit: in quorum honore monasterium et cœnobium virginum primo in Brunesteshusen, deinde quarto post anno in Gandesheim construxit. Hic agide reliquiis S. Innocentii nostri liquet ex Alberico, Trium fontium monacho, qui in chronico editionis Leibnitianæ ad annum Christi 859 pag. 189 ita diserte scribit: Hoc tempore Leutholphus dux Saxonum, pater Brunonis et Ottonis ducum, avus Henrici regis primi Romanorum, corpus Innocentii primi Papæ a Roma in Saxoniam transtulit. Per corpus hic more satis usitato intellige corporis partem, ut clare indicat Roswitha, antiqua Saxonie poetria, qua in carmine de fundatione cœnobii Gandesheimensis apud Leibnitium tomo 2 scriptorum Brunwicensium pag. 322 Sergium Pontificem ita

D
de antiquo In-
nocentianæ ad-
pultura loco,

et refertur,
ubi hodieum
quiescat sa-
crum corpus,

E

cujus tamen
aliquæ partes
alio translata
sunt.
F

A ita duci Saxonie respondentem inducit :

Hic duo rectores fuerant aliquando potentes
Præsul Anastasius sedis sanctissimus hujus,
Et coapostolicus sacer Innocentius ejus,
Qui post pastorem Petrum, Paulumque magi-
strum

Ecclesiæ meritis celebres fulsere supremis ;
Quorum tam magna servantur corpora cura
Hactenus a cunctis hujus rectoribus urbis,

Ut nec particulam quisquam subtraxerit umquam,
Pleno membrorum numero remanente sacro-
rum.

Sed quia jure piis concedere debeo votis,
Amborum vobis donabo pignora gratis,
Corporibus sacris ABCISA patenter ab ipsis.

Plura chronica Germanica de eadem reliquiarum
translatione meminerunt. Atque hæc sunt, quæ de
isto sanctissimo Pontifice colligere potui.

AUGUSTE
G. C.

DE S. AUSPICIO EP. CONF.

TULLI LEUCORUM IN BELGICA PRIMA

Sylloge de cultu et ætate

J. B. S.

CIRCA AN.
CDLXXVIII.

Hic ut a syn-
on. Trevirensi
distinctus

B

Subtimide a nobis datus est ad VIII Julii syno-
nymus Sanctus, quem Martyrologio Romano
adjecit Baronius cum titulo episcopi Treviren-
sis, de quo diximus non nisi incerta et dubia oc-
currere, quæ istic deducta videri possunt. Illud
ibi nos torsit potissimum, quod Auspicius unus in
duos videatur distractus, quem Auspicianum, ne-
scio an satis recte, appellat Castellanus dicta die
VIII Julii in Martyrologio suo universali, per ap-
positam notulam diserte exprimens, non Treviren-
sem episcopum fuisse S. Auspicium, sed Tullensem,
ac proinde non ad seculum secundum seu perse-
cutionum tempora. sed a seculum V spectasse,
quod facile eruitur ex eo quod celeberrimis san-
ctis episcopis Appollinari Sidonio et Lupo Trece-
nsi certissime synchronus fuerit. Et hæc quidem
Castellani sententia, quæ an satis certa sit, con-
fundendique adeo in unum præfati Auspicii, non
est unde satis tuto definias. Minus etiam placet
quod nostrum hunc a prætenso Tullensi alio di-
versum fecerit Baronius, de qua re infra conve-
niendus. Locum dedi Trevirensi cum Martyrologio
Romano jam dicto die VIII hujus mensis, modo
dispiendum restat, utrum vero huic Auspicio
Tullensi locus hic inter Sanctos competat.

antiquioribus
Fastis incog-
nitus est;

C

2 Fatendum imprimis, nomen ejus inter San-
ctos consignatum non fuisse in ullis antiquis Mar-
tyrologiis, saltem quæ ad manus nostras perve-
nerint. Primus esse videtur Saussayus, qui ipsum
æque ac Trevirensensem eodem ipso die VIII Julii re-
tulerit, hujusmodi ornatum elogio : Eodem die
Tulli Leucorum, sancti alterius Auspicii episcopi
itidem et confessoris, qui sanctissimo Lupo Tre-
censi coævus, etiam doctrinæ ac religionis gratia
suppar enituit, adeo ut communi elogio (sicut
Sidonius Apollinaris auctor est) patris ac protomy-
stæ Galliarum titulo insigni prædicaretur. Quem et
divina eloquentia etiamnum in egregia illa epistola
patens quam scripsit ad Arbogastem comitem Tre-
virensensem, oraculum pietatis : opera vero virtutum
magistrum, Christique verum imitatore indici-
carunt, merita æternum glorificarunt, quibus ra-
diavit sepultus in æde sancti Mansueti suburbana.
Iterum vero inventionis ac depositionis ejus cum
aliis Sanctis episcopis meminit die II Augusti hic
verbis : Tulli Leucorum, inventio et repositio
SS. episcoporum Alchæ, Celsini, Auspicii et Ur-
si; quæ non nisi ex tabulis Tullensibus haurire
potuit; unde id saltem probabilissime accipimus,
cultu aliquo ecclesiastico olim donatum fuisse
S. Auspicium; et merito, cum ex Sidonii verbis

inferius referendis, de ejus eximiis virtutibus ac
sanctitate satis et abunde constare videatur.

3 Et certe in duobus catalogis episcoporum Tul-
lensium quos Mss. habemus, Auspicio Sancti ti-
tulus præfigitur, non item in alio quem edidit
Martene, quemque vocat Acta Tullensium episcopo-
rum, in Thesaurο novo anecdotorum tomo 3 a
pag. 989, ubi nihilominus hoc ornatum brevi sed
insigni elogio : Quo (nempe Celsino) vitæ hujus
excessu facto cum Deo, Auspicius in prædicta
sede exstitit ordinatus; vir bonitate præclarus,
circa suos sollicita circumspectione, dum vixit
perspicax. Quocirca sempiternam a Christo remu-
nerationem meruit, et consortium supernorum ci-
vium cum electis pastoribus est adeptus. Atque
hæc ferme sunt ex quibus sua desumpsere poste-
riorum catalogorum compilatores, hæc inde de
S. Auspicio notantes; S. Auspicius, quintus hujus
sedis episcopus, vir bonitate præclarus, circa suos
sollicita circumspectione, dum vixit perspicax, quo-
circa sempiternam a Christo remunerationem me-
ruit, et consortium supernorum civium cum electis
pastoribus est adeptus, sepultus in suburbio in ec-
clesia B. Mansueti. Hæc de Sancto prædicari satis
perspicuum est; id sane non diffiteberis, tanto pro-
pinquius ad Sanctorum honores accedere Auspi-
cium nostrum, quanto proprius ad synonymum
Trevirensensem reducendum censueris.

cultum tamen
habet
E

4 De episcopis Tullensibus optime meritis vide-
tur vir ampl. Franciscus Riguet, ad S. Deodati in
Vosago præpositus, in gallico Systemate chrono-
logico eorumdem, quod ad nos manuscriptum
transmitti curavit, ubi et ipse Auspicium Sancti
appellatione honorat, tametsi Catalogum alium
refutet, in quo scriptum reperit, confusum fuisse
Auspicium cum Aspasio, de quo nimirum in S.
Deodati ecclesia celebraretur officium; cum tamen
certum sit, inquit, nec unum nec alium ibi notum,
nedum ulla festivitate recoli. Quid quod ibidem ro-
tunde neget Riguetius, in Tullensis ecclesiæ anti-
quioribus Breviariis aut Kalendariis ullam um-
quam Auspicii solennem exstitisse memoriam ante
editionem Breviarii anno 1628 pro ea ecclesia pro-
curatam, ubi ipsi hoc die aptata est lectio in eaque
tria potissimum, quæ teste eodem Riguetio, vera
sunt, memorantur: nempe quod ecclesiam Tullen-
sem quintus ordine repperit, quod sepultus sit in
cænobio S. Mansueti, quodque S. Apollinari Si-
donio per litteras familiaris fuerit. Ex ejus fide
hæc referimus, cum lectionem ipsam non descri-
pserit, neque vero nobis ad manum sint nec facile
esse

in tabulis Tul-
lensibus.
F

AUCTORE
J. B. S.

esse possint ecclesiarum omnium Gallicanarum tam frequentia et toties mutata hactenus Breviaria. Hæc de qualicumque cultu; reliquum est ut paucula alia quæ ad S. Auspicium spectant, breviter expediamus.

5 Ubi de S. Auspicio Trevirensi, prænotata jam non semel VIII die Julii, agendum fuit, ad Baronii notationem observatum est, multa paucis in ejus contextu confusius asseri, quæ longiori discussione opus haberent, ea vero cum ejus loci propria non essent, huc differenda fuerunt. Baronii verba examini obnoxia, iterum repetenda sunt et lectoris oculis subjicienda: Fuit alius ejusdem nominis (Auspicii) Tullensis episcopus, ordine quintus, sanctitate et doctrina conspicuus, cujus exstat insignis epistola metro scripta ad Arbogastum comitem: vixitque temporibus Theodosii imperatoris. Diversus ab his omnibus habendus est ille Auspicius ad quem scribit Sidonius Apollinaris epist. 11, lib. 7 Hactenus ipsa Baronii verba, quæ si vera essent, inde consequens fieret, non jam unum sed binos omnino Auspicii nomine insignitos ipsi eidem Tullensi ecclesiæ præfuisse, alterum nempe seculo quarto ad usque Valentiniani

B et Theodosii tempora, alterum vero seculo quinto cui æqualis ætate fuerit S. Apollinaris Sidonius, quod ante virum Eminentissimum scripsit nemo, ut ante me observavit Riguetius, nec post ipsum, saltem quod sciam, asserere quisquam ausus est.

6 Baronium fefellit, opinor, æquivocatio nominis, quod Arbogastum comitem compellari intelligens, ad eum S. Auspicii metricam epistolam retulerit, quem in historia sub Valentiniano et Theodosio famosiores noverat, cuique adeo Auspicius Tullensem episcopum scripsisse arbitratus sit; ubi tamen ex ipsa epistola, quam Baronium non legisse perspicuum est, aperte evincitur, non ad seniores illum Arbogastum, in idololatria proprio demum ense manuque confessum, sed ad juniorem alium Arbogastum ipsam dirigi, qui non solum a peritiis tractandorum armorum, sed et a virtutibus vere Christianis mirifice ibi extollitur. En ipsa epistolæ verba apud Chesnium tomo I, pag. 864:

De magno origo semine descendit tui nominis;
Certe virtutis ejus est ut Arbogastis legitur.

Scribantur in annalibus hujus triumpho pariter,
Sicut et ejus scripti sunt, quem supra memoravimus.

Sed hoc addamus meritum huic, qui vere major est,

Quod Christi nomen invocat religioni deditus.
Fuit in armis alacer ille antiquus, verum est;
Sed infidelis moritur, et morte cuncta perdidit.
Hic autem noster strenuus, belligerosus, inclytus,

Et quod his cunctis majus est, cultor divini nominis.

7 Quid clarius, quid manifestius, quam Arbogastum, seu Arbogastem comitem hic indicari vere Christianum et pium, quem et filium duobus locis nomina S. Auspicius, atque ut talem ad veræ justitiæ exercitationes paterne instituit, quæ

certe officia longissime aberant ab illo quem modo depinximus. Neque ad Theodosii ætatem spectare posse hunc Tullensem episcopum, ex eo patentissime evincitur, quod ipsi inscribatur S. Apollinaris Sidonii ep. 17 lib. 4, quodque S. Auspicius ipse Jamblychum Papam Trevirensis Arbogasto suo honorandum diligendumque commendet, eum utique qui seculo quinto floruit, ut tradunt episcoporum Trevirensium Catalogi; quibus argumentis Baronius ad receptissimam opinionem reducendus est, unicum scilicet fuisse S. Auspicius nostrum Tullensem episcopum, ad cujus determinatam ætatem definiendam frustra hactenus laboravimus, neque vero laborandum videmus, quandoquidem nec vitæ principium, nec ejusdem decursum, nec tempus adeptæ sedis episcopalis, nec regiminis durationem, nec obitus annum usquam expressa invenire hactenus licuerit, id etiam ingenue non uno loco fatente laudato a me supra Francisco Riguetio Adeodatensi præposito.

8 Celeberrimo S. Lupo Trecentium episcopo synchronum fuisse, ejusdem circiter ætatis, id vero etiam docet Sidonius Claromontanus episcopus in supradicta ad Arbogastum epistola, ubi quæ fusius describit, non ætatem dumtaxat S. Auspicii sed vel maxime sublimium meritorum dotes explicat, quas non neglexit Saussayus. En ipsa S. Sidonii verba: De paginis sane quod spiritalibus vis ut aliquid interpret improbus garriam, justius hæc postulantur a Sacerdotibus loco propinquis, ætate grandævus, fide claris, opere vulgatis, ore promptis, memoria tenacibus, omni denique meritorum sublimium dote potioribus. Namque ut antistitem civitatis vestræ relinquam, consummatissimum virum, cunctarumque virtutum conscientia et fama juxta beatum, multo opportunius de quibuscumque questionibus tibi interrogabuntur inclyti Galliarum patres et protomystæ, nec satis positus in longinquo Lupus, nec parum in proximo Auspicius, quorum doctrinæ abundanti eventilandæ nec consultatio tua sufficit.

9 Grandævus igitur erat, dum hæc scriberentur, S. Auspicius æque ac S. Lupus; datas autem præcipua a S. Sidonii epistolæ inter annos circiter 472 et 484 communis opinio est, ut si intra eos terminos scripta fuerit ea, quam modo ex parte recitavimus, plane liqueat, annum 484, forte nec 482 superasse Sanctum nostrum, quidquid Cointius insinuet, eum anno 486 superstitem esse potuisse, cui assentiri non audet Riguetius. Tuto asserere posse videmur, S. Lupo non diu, imo verosimilius non supervixisse, hic vero cum obierit anno 478 aut 479, habes quod de S. Auspicii vitæ termino in hac rerum ambiguitate utcumque statuas, et consequenter de anno natali, quem ad seculi istius principium non incongrue revocaveris. Atque hic sistendum est, cum de rebus ceteris toto regiminis ipsius tempore gestis, de virtutibus, meritis aut miraculis nihil memoriæ proditum reperimus, neque fontem ullum, unde ea haurirentur, assignare nobis potuerit, in hac parte haud sane indiligens laudatus Riguetius.

ut ex S. Sidonii
litteris perspi-
cium est.

E

S. Lupo Tre-
centi ætate par-
fuit.

F

non recte a
Baronio di-
stinctus

ab altero,

quem ad Theo-
dosii tempora
perperam re-
vocat,

DE SANCTIS ABBATIBUS CONFESSORIBUS

URSO ET LEOBATIO

IN AGRO TURONENSI

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. B. S.

Cultus utriusque, ætas, professio.

De Sanctis hisce, sive divisim sive conjunctim positis, nullam in antiquioribus, quæ vocamus, sive classicis seculi *ix* Martyrologiis, in *Ussardo* recensitis, neque in *Nothero* ullam fieri memoriam, ipsa inspicienti ad oculum patet: porro S. Ursum diu ante S. Leobadium, seu Leobadium (*Gall. Libesse vel Loubace*) in *Ussardis* auctioribus satis antiquis signatum olim fuisse, ex nostra editione perspicuum est; ubi in quinque codicibus recte appellatur *Ursus*, sub eadem positione *Lucas*, seu *Luchas*, seu *Lochas* castro, qua brevitate etiam utitur *Florarius*; at pro *Ursi*, in *Belinum* irrepsit nomen *Ursini*. Neque alium signavit *Galesinius*, dum ita annuntiat: Hoc ipso die, S. *Ursi* confessoris, qui admirandæ abstinentiæ et aliarum virtutum laude celebratur, multis exstructis monasteriis, sæpe divinitus datis sanctitatis suæ significationibus, abiit ad Dominum. Atque hæc quidem recte et ad mentem S. *Gregorii Turon.* lib. de *Vitis Patrum* cap. 18, ubi tametsi utrumque nominet, at certe solius S. *Ursi* gesta prosequitur, ut de *Leobatio*, istic obiter memorato, loquendum non censuerit laudatus *Galesinius*. Sancti ipsius nomen luxavit *Maurolycus*, dum ita scripsit: *Castroluca*, S. *Urbi* confessoris.

2 *Monasticis*, *Wioni*, *Dorganio*, *Menardo* etc. debetur utriusque annuntiatio, quam primus non satis recte concepit, his verbis: Item S. *Leobatii* abbatis *Senapariæ* in *Turonicis*, S. *Ursi* consodalis, sui per omnia imitatoris; ubi æqualitatem utriusque videtur innuere. Melius ipsos distinxit et sejunxit *Dorganius*, hoc modo: S. *Ursi* abbatis, multorum cœnobiolorum patris, abstinentiæ admirandæ et aliarum virtutum laude celebris. Tum: S. *Leobatii* abbatis. At rursum socios prædicat *Menardus*: In agro *Turonensi*, SS. confessorum *Ursi* et *Leobatii* sociorum. *Bucelinum* proxime conveniam, ubi ex tom. 1, *Actorum Ordinis S. Benedicti*, (ubi ambo, non ut sacri istius Ordinis alumni, sed ut alterius instituti in indice dumtaxat prætermisorum memorantur) et personarum et locorum distinctionem notitiam præmiserit. Ita ibi legitur: *Leobatus* et *Ursus* abbates, hic monasterii *Lochiensis*, vulgo *Loches*, super *Agnerim* seu *Indram* fluvium; ille *Senapariæ*, diocesis *Turonensis*, coluntur in *Martyrologio Benedictino* die *xxviii* *Julii*, et a *Gregorio Turonen.* de *Vitis PP.* cap. 18 celebrantur. Cœnobium *Senapariæ* incognitum modo est, *Lochiense* vero in prioratum reductum est, *Bellilocensi* abbatiæ subjectum, vulgo *Beaulieu*. diocesis itidem *Turonensis*, qua in abbatiâ iidem Sancti coluntur.

3 Ut cetera quæ ad cultum spectant eadem, ut ita dicam, via decurram, id me miratum fateor, cur solus *Castellanus* contra *Martyrologos* re-

Julii Tomus VI.

liquos, quos noverim, omnes, S. *Ursum* quidem hoc die consignet, at S. *Leobadium* (quem *Leupatium* et *Leopatium* vocat, *Gall. Lubais*) *xxv* *Januarii*; et in *Martyrologio* universali, et in *Vocabulario hagiologico* expresse notans, *Senapariæ* ad fluvium *Agnerim*, hodie paræcialem ecclesiam, tumulatum esse, proindeque ibidem coli, quem tam diserte testatur *Mabillonius* eodem, quo S. *Ursum* loco, nempe in cœnobio *Bellilocensi* celebrari; non exclusive tamen, opinor, ut et *Senapariæ* solennitas ejus haberi possit, quocumque demum die, de qua re hic disceptare non lubet: colatur utrobique S. *Leobatus*, colatur etiam alibi, id mihi sane sus deque est. Quæ ad *xviii* *Julii* et hoc die miscuit *Ferrarius*, non cohærent, neque adeo hic observari merentur. Aliud occurrit, quod nuperus *Legendista Gallus*, utrumque memorari velit a *Saussayo* dicta *xviii* *Julii* in *Supplemento*; quod negari quidem nequit, cum ex aberrante *Ferrario* ibi sic repetatur: In territorio *Turonensi*, SS. confessorum *Ursi* et *Leuberii* abbatum *Locensium*, quorum præclaras actiones, inter *Vitas Patrum* *Gregorius Turonensis* scripsit.

4 At enim naturalis ordo poscebat ut criticus ille prius diem ipsum inspiceret, quo Sancti ambo a plerisque omnibus referuntur, nempe hoc *xxviii* *Julii*, ubi eos *Saussayus* disertissime annuntiat his verbis: Item S. *Ursi* conf. qui diuandæ abstinentiæ [et] aliarum virtutum a S. *Gregorio Turonensi* laude celebratus, multisque exstructis monasteriis in *Celtica Gallia*, fœnoribus gratiæ plenus abiit ad Dominum. Eodem die, S. *Leobatii*, ejusdem S. *Ursi* socii confessoris. Atque hæc quidem quæ hactenus dicta sunt, de utriusque legitimo cultu nullum prorsus dubium relinquunt, ut locus hic etiam dari possit *Bucelini* elogio cujus principium describo: Apud *Luchas* castrum, S. *Ursi* abbatis et confessoris. Cetera ex *Gregorio* ferme desumpta sunt. In *Gallia* item B. *Leobatii* abbatis, lectissimi discipuli divi *Ursi* memorati, et per omnia strenui imitatoris, qui ob insignia vitæ merita, ab eodem sanctissimo magistro suo, recens condito *Senapariæ* cœnobio præfectus, illud admiranda vitæ sanctitate stabilivit et quasi consecravimus etc. Sequitur ut de ætate et professione nonnulla subjiciam, quæ una eademque quæstione involuta, eadem item opera discuti possunt.

5 Ex dictis num. 2 satis liquet, non agnovisse *Mabillonium* Sanctos istos ut *Benedictinos*, tametsi *Trithemius* ac citati jam alii monastici inter viros suos illustres eos commemoraverint, vitam eorum quasi studiosè ad ea tempora protrahentes, quibus in *Franciam* advenisse S. *Benedicti* discipulos tuto asseri posset, ut adeo eorum obitum referant ad annum 560 et ultra, imo tunc claruisse comminiscantur, quidquid

88 Gregorius

atque refe-

Ætas perpetuam extenditur ad an. 560.

AUCTORE
J. B. S.

Gregorius Turon. eam ætatem aperte excludat, dum Alarici temporibus vixisse eos et consensisse clarissime innuit, ut principi isti via aut saltem parum supervixisse censi queant, unde communior hodie opinio anno circiter 500, saltem ut summum 510 eorum obitum affigit (quamquam Cointius ad annum 508 nescio quam exceptionem adstruere velle videatur) idque sane ex Turonensis narratione palpabiliter eruitur, qui non de Sanctis sibi notis aut æqualibus, sed de pridem mortuis loquitur: florebat autem anno 560 S. Gregorius ad annum usque 594 superstes, ut prorsus non intelligam quo verisimili argumento Trithemius tradere potuerit, SS. Ursum et Leobadium claruisse anno Domini DLX, nisi ea ratione ductus, quod Ordini suo ambos perperam vindicare voluerit.

neque recte
Benedictinis
adscribuntur,

6 Ceterum utcumque ea se habeant, tolerabilia videntur; at vero quæ pseudo-Maximus apud Tamayum somniavit, inepta, insulsa et absurda sunt. Audiamus comptulam hoc die annuntiationem: Luco-Asturum in Hispania, S. Ursi abbatis, qui apud nostrates coacervatis insignium virtutum cumulis, et mirificis operationum manipulis, Gallias adivit, et S. Leobatii comes effectus, multis exstructis et erectis monasteriis, terminum vitæ confessor inelytus adimplevit. Textus hujusmodi imperitam compaginem notis æque ridiculis expolivit archinugivendulus, Saussayi amici sui, uti profletur, quodammodo misertus, quod S. M. Maximi Cæsaraugustani chronicon non legisset, in quo ipse nimirum ad annum 568 num. 11 hæc miranda repererat: In Hispania, ad Lucum Asturum, S. Ursus, primus ibi Benedictinus monachus, socius fuit sancti Leubatii abbatis. Quot verba tot merissimæ gerræ sunt, quas eo solum titulo hic recensere visum est, ut pateat intolerabilis Tamayi audacia, qui hujusmodi fuligine vel ipsum S. Gregorii Turonensis textum inficere ausus est, sic exordium corrumpere aggressus:

multo minus
ut finxit Ta-
mayus.

7 Ursus Cadurcinæ urbis incola fuit, ab ineunte ætate religiosus et in Dei amore devotus. De quo egressus loco, Hispaniam adivit, et apud Lucum Asturum, ubi Benedictinum cœnobium erat constructum, primus ibi Benedictinus monachus fuit, et ibidem in aliorum fratrum sanctissimorum congregatione nutritus, ad religiosæ vitæ et regularis instituti specimina devenit. Post Bituricum... Quid quod et Alarico non minus confidenter Amalaricum substituat. Tum vero S. Ursum ad Dominum migrasse mentiatur circa annum Domini DLXXX. Deum ne parum impudens videri possit, Gregorii textum erroris arguit, pro mero suo arbitrio fingens refingensque omnia; quia, inquit, tempore Alarici nondum congregatio Benedictinorum fratrum instituta erat, et ideo nequaquam Ursus potuit illo seculo Benedictinum monachum agere nec in Gallia nec in Hispania. Neque vero egit unquam; ut proinde Maximiana illa commenta Turonensis Gregorii auctoritate profliganda fuerint, non vero ex hujusmodi quisquiliis venerandus textus turpiter convellendus. Eum modo integrum accipe, iis solis præmissis quæ in eo observanda sunt.

Elogium ex
Surio, coll.
cum edit.
Ruinartii

8 Atque illud imprimis, quod prædictus textus ex Surio hic a nobis desumptus sit, sic tamen ut cum novissima Ruinartii editione ipsum contulerimus, atque ex hac nonnulla restituta fuerint, quæ correctione opis habere videbantur; pauculis momenti perexigui in tactis, tametsi ipsa aliter legerit Ruinartius, cujus annotata contraximus, ea sola delibantes, quæ ad necessariam explica-

tionem conducere videbantur. Id vero notandum præcipue quod de S. Ursi tumulo penultima annotatione testatur in hæc verba: Visitur etiamnum in ecclesia Locciensi superius memorata, juxta majus altare. B. vero Ursi reliquias elevavit aliquot adhuc annis Illustriss. Victor Buticularius, Turonum antistes. Quæro an non transtulerit in ecclesiam cœnobii Bellilocensis? qua in abbazia tam diserte asserit Mabillonius, eosdem Sanctos coli; nempe S. Leobadium æque ac S. Ursum, ut ferme innuere videatur, sacras utriusque reliquias eo loci hoc tempore depositas. Verum de his statuere, mihi promptum non est, nisi aliunde edocear. En igitur modo:

S. GREGORII TURONENSIS,

DE SS. URSO ET LEOBATIO

Ex Vitis Patrum caput 18.

Legiferi vatis oraculum, cum de Principio principium fandi sumpsisset, et Dominum extendisse cælos dextera majestatis fuisset effatus, ait: Et fecit duo luminaria magna, et stellas, et posuit eas in firmamento cœli, ut præessent diei ac nocti, ut lucerent in firmamento cœli. Sic nunc et in illo mentis humanæ cœlo, a sicut priorum sanxit auctoritas, luminaria magna dedit, Christum scilicet, et Ecclesiam ejus, quæ luceant in tenebris ignorantiae, et illuminent sensus humilitatis nostræ: sicut Joannes Evangelista de ipso Domino ait: Quia hic est lux mundi, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Posuit etiam in eo et stellas, Patriarchas videlicet, Prophetas, Apostolosque, qui vel doctrinis nos erudiant, vel mirabilibus suis illuminent, sicut in Evangelio ait: Quia vos estis lux mundi: et; Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui est in cœlis. Hi enim Apostoli merito pro tota accipiuntur Ecclesia, quæ non habens rugam aut maculam, impolluta subsistit, sicut ait Apostolus: Quia ipse sibi exhibuit Ecclesiam mundam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujuscemodi. Ex horum ergo doctrina, et usque b ad nostra fuerunt tempora, qui in hoc seculo, quasi astrorum jubar, non solum meritorum radiantes luce, verum etiam dogmatum magnitudine coruscantes, orbem totum radio suæ prædicationis illustraverunt, euntes per loca singula prædicando, ac monasteria ad divinum cultum locando, docendoque homines a curis secularibus abstinere, et relictis tenebris concupiscentiæ, Deum verum sequi, per quem facta sunt omnia: sicut de Urso Leobatioque abbatibus fidelium fratrum relatio signat.

2 Igitur Ursus abbas, Cadurcinæ urbis incola fuit, ab ineunte ætate religiosus, et in Dei amore devotus. De quo egressus loco, Bituricum terminum est ingressus, fundatisque monasteriis apud Tausiriacum, Oniam atque Pontiniacum c, stabilitisque præpositis sanctitate honorificis d et prudentibus, ad Turonicum territorium in locum, quem Senaparium e vocitari priscus instituit auctor, accessit, ædificatoque oratorio, monasterium stabilivit, et commissa Leobatio præposito summa regulæ, monasterium aliud statuit, quod nunc Locis f vocant, situm scilicet super fluvium

E
Auctoris pro-
logus.

Genes. 1.

Joan. 1

Math. 5.

Ephes. 5.

Condita a S.
Urso munia
ejusque virtu-
tes.

c

d

e

f

A vium Angerem in recessu montis, Cui nunc castrum supereminet, ipso nomine ut monasterium vocitatum. Illic adjuncta congregatione, statuit apud animum suum, ne ultra alium proficisceretur in locum: sed in eo cum omni congregatione manibus propriis operari, et victum a terra in sudore vultus exigere: illud fratribus inter reliqua prædicationum dona commendans, quod Paulus Apostolus ait: *Labora g manibus, ut habeas, unde possis tribuere necessitatem patientibus.* Et illud: *Quia qui non laborat, nec manducet.* Dedit autem ei Dominus gratiam curationum, ita ut insufflatis energumenis, protinus dæmonia ejicerentur a corporibus obsessis. Sed et alias per eum Dominus dignatus est operari virtutes. Erat autem abstinens a cibus et potu, indicens monachis sine cessatione, avertere oculum et cogitationem ab omni luxuria.

9
Ephes. 4. 2
Thes. 3.
Gotthi alienius
cupiditatem

3 Dum autem hæc ageret, ac fratres molam manu vertentes, triticum ad victus necessaria comminuerent, pro minuendo labore fratrum, visum est ei, molendinum in ipso Angeris fluvii alveo stabilire. Itaque defixis per flumen palis, aggregatisque lapidum magnorum acervis, exclusas fecit, atque aquam in canale collegit, cujus impetu rota fabricæ in magna volubilitate verti cœpit. Hoc opere laborem monachorum relevans, atque uni fratrum delegans curam, opus necessarium implebatur. Hanc autem fabricam Sichlarius h quidam Gotthus, qui magno ab Alarico Rege amore diligebatur, æmulus monasterio concupivit, dixitque Abbati: Dona mihi hoc molendinum i, ut sit sub ditione mea, et quod volueris repensabo. Cui ille: Cum grandi, inquit, labore hoc paupertas nostra statuit, et nunc non possumus ipsum donare, ne fratres mei fame pereant. At ille: si vis, inquit, ipsum bona voluntate tribuere, gratias ago: sin autem, vi ipsum auferam, aut certe faciam aliud, cujus exclusis aqua retrorsum conversa, rotam tuam verti amplius non permittam. Abbas respondit: Non facies autem, quod Deus non voluerit: nam a nobis ipsum penitus non accipies.

suis suorum -
que precibus
superat.

4 Tunc Sichlarius fervens felle, similem fabricam infra adaptavit. Cumque aqua retrorsum conversa, sub hujus operis rotam inundans, gurgitem fecisset, restitit prorsus, nec omnino verti potuit, ut consueverat. Venit igitur custos ejus ad Abbatem media (ut ferunt) nocte, illo in oratorio cum fratribus vigilante, et ait: Surge Abba, deprecare attentibus Dominum: restitit enim rota molendini ab inundatione canalisi alieni, quem Sichlarius fecit. At ille hæc audiens, misit confestim fratres singulos ad monasteria illa, quæ statuerat, dicens: Prosternite vos in oratione, et non sit vobis opus aliud, donec iterum ad vos

dirigam. Sed et ipse non egressus ab oratorio, deprecans Dominum attente, ac præstolans adventum ejus misericordiæ, sic fecit per integros duos dies, totidemque noctes. Tertia jam illucescente die, accessit iterum monachus ille, qui custos fuerat, nuntians rotam fabricæ suæ juxta consuetudinem priorem in summa verti velocitate. Egressusque Abbas cum fratribus de oratorio, accedit ad litus, conspiciensque versus molendinum, quod Sichlarius fecerat, non reperit: accedensque propius ad litus, et fundum alvei intuens, nullum indicium de eo accepit, de quo non quidquam ligni, non lapidis, non ferri, nec illius * umquam genus indicii potuit ostendi, nisi quod conjici potuit ipso, quo fabricatum fuerat, loco, virtute divina absorptum, atque ab oculis hominum ablatum. Tunc misit nuntios ad fratres, dicens: Requiescite jam a labore, quia ultus est Deus injuriam fratrum nostrorum.

A GREG. Tc-
TURON.
* usquam.
Ejus ac S.
Leobatii obi-
tus.

5 His et talibus virtutibus præditus, consummato cursu vitæ, migravit ad Dominum. Ad ejus tumulum postea et energumeni sanati, et cæci illuminati sunt. Post ejus vero obitum præpositi, qui per monasteria erant, abbatum officium, episcopis largientibus, susceperunt. Sed et Leobatus apud Senaparium monasterium, quod intra terminum Turonicum erat, abbas instituitur, in summa sanctitate ac senectute perdurans: ibique obiit ac sepultus est.

ANNOTATA.

a *Legebatur in Surio* sed et nunc menti humanæ, *correxerunt ex edit. Ruinartii.*

b *Variantem lectionem adducit Ruinartius, at nostram sequitur.*

c *De his monasteriis plura habet laudatus Ruinartius, sed quæ rem non satis explicant.*

d *Hic in nonnullis variat novissima editio, at in nostra nihil mutandum censuimus.*

e *De hoc loco plura Ruinartius, ubi patronum agnoscere S. Leobatum notat: an a sinapi Sinapariæ dicendum ex mente Valesii, necdum satis liquet: Gall. est Seneviere.*

f *Loccis scribit nuperus editor, alii Locias: nos de eo jam satis diximus.*

g *Citantur codices qui habeant Laborate.... habetis.... possitis.*

h *Utrum Silarius appellandus sit, vide iterum apud Ruinartium.*

i *Alibi legitur hunc molinum. Porro, inquit Ruinartius, hodieque ibi visitur molendinum, cujus molam eandem esse, quam B. Ursus fabricari curavit, vulgus existimat.*

DE S. CAMELIANO EPISC. CONF.

TRECIS IN CAMPANIA GALIÆ

J. B. S.

Sylloge de cultu, nomine, ætate gestis et reliquiis.

AN. DXXXV VEL
DXXXVI.
Hic die nata-
lis est,

Martyrologiis antiquis ignotum S. Camelianum, alias Camillianum, nescio ex quo Usuardino auctiori codice acceperit Molanus, non satis apte eum signans xxii Martii seu xi Kalendas Aprilis; Trevis, depositio S. Cameliani antistitis, ut eo die inter Prætermissores Majoribus nostris observatum est, Sanctum ad hunc xxviii Julii merito remittentibus, ut qui vere hoc die Trevis colatur, noteturque inter auctaria Usuardina ab Editione Lubeco-Col. et Greveno iisdem plane verbis: Trevis, depositio sancti Cameliani episcopi et confessoris. Recte omnino et ex veteri Trevisensium instituto, de quo testem habemus Camuzatum in Promptuario pag. 159 his verbis: Ea qua par est veneratione colitur, illiusque honori et nomini consecrata solennitas xxviii Julii celebratur. Accidit et Jacobus Cousinet, ad S. Lupi Trevis Canonici regularis Ord. S. Augustini, cœnobii istius Martyrologium adducens, atque item alia S. Jacobi Prurinensis et S. Sereni de Centumerula, ut plane concors sit popularium et vicinorum in hac re sententia.

non 22 Martii.

2 Quærere igitur liceat, quid post hæc Saussayum moverit ut de S. Camelianno alia commisceretur. Sic scribit ad xxii Martii: Augustæ Trevarum, ordinatio S. Cameliani episcopi ejusdem urbis et confessoris, cujus natalis dies illic celebris est in majori ecclesia v Kal. Augusti, ubi nullum factæ eo die ordinationis vestigium apud Tricassinos unquam exstitit. Porro sui immemor xxviii Julii nullam S. Cameliani fecit mentionem; in Supplemento aliam cantilenam exorsus, quam ejusmet verbis hic etiam refero: Augustæ Trevarum, festivitas sancti Cameliani episcopi, qui sancto Lupo successit, tam dignitate sedis quam merito sanctitatis. At postquam ad Dei beneplacitum, ecclesiam illam multis annis administrasset, concilio Aurelianensi, quod sub Clodoveo magno habitum est, interfuisset; multarum animarum, quas Christo genuit, parens felicissimus, spirantem conspectus Domini animam in cælum transmisit xi Kal. Aprilis: ex quo die feriis Quadragesimæ obnoxio (in quibus nec natales Martyrum antiqua Ecclesiæ politia permittebat celebrare) in hunc colenda ejus depositio differtur, quæ ibidem hoc ipso die solennis perseverat, potissimum in ecclesia majore, ubi ejus reliquiæ congrua reverentia conditæ asservantur.

ut aliqui per-
peram statu-
unt.

3 Ex quo demum fonte Saussayus hæc hauserit, an de suo divina verit, perspectum non habeo: certe nec Camuzatus, nec Desguerrois, nec Cousinetus, quos hic potissimum auctores sequor, de transposita ex xxii Martii in hanc xxviii Julii festivitate uspiam meminere: neque quod de S. Cameliani reliquiis istic asserit, ita accipiendum est acsi omnes prorsus in majori ecclesia hodie asserventur, quandoquidem sacrum corpus aut integrum aut saltem ex potiori parte ad ecclesiam dicti superius S. Lupi cœnobii translatum dicatur, ut infra patebit manifestius. Ceterum Saussayo

pluribus hallucinationibus obnoxio, et hæc facile indulserim; id miror vehementer, cur Castellanus in seligendis figendisque Sanctorum natalitiis festivitatem ad scrupulum ferme accuratus, in Martyrologio suo universali, errantem Molanum potius secutus sit quam Tricassinos ipsos, de festo hoc die constanter ipsi assignato apertissima ferentes testimonia, non solum ex citatis superius Martyrologiis, verum etiam ex domesticis Kalendaris, Officiis ceterisque omnibus tabulis ecclesiasticis.

4 Hæc de cultu sub uniformi apud omnes enumeratione Cameliani sive Camilliani, recte, opinor, et bene ordinata sunt; at quis nobis edisserat, quæ affinitas reperitur inter hoc nomen et appellationem Himerii, ut diversos homines in unum confunderent scriptores neoterici, atque eos inter de patria sua æternum meritum Camuzatus, quem tamen opinionem istam retractasse, idque verbo et scripto postmodum indicasse, pridem scripsit laudatus Cousinetus, cujus nonnullis commentariis seu notitiis uti compellor, cum de S. Cameliani gestis, virtutibus aut miraculis nihil seorsim memorie ab antiquis traditum sit, præter id unum quod e S. Lupi, celeberrimi illius Trevarum episcopi, cujus Acta die sequenti xxix Julii illustrantur, insignibus discipulis unus fuerit, ejusdemque in eadem sede successor, cui eo fortasse argumento aptatum fuerit Himerii jam dicti elogium, inter S. Sidonii Apollinaris epistolam lib. 7 epist. 13 egregie exornatum; eo, inquam, argumento, quod sanctus Arvernensis episcopus ibide S. Lupi discipulo loquatur, quem ipse Lugduni viderit; Tricassibus eo appulsum, eundemque appellet antistitem.

neque Himerii
elogium
l.

5 Non potuit nitidius a Sidonio Sancti alicujus encomium concinnari, ut ex specimine plane intelliges. Ita scribit ad Sulpitium Himerii istius patrem: Himerius antistes, filius tuus, notus mihi haecenus parum vultu, satis opinione, quæ quidem in bonam partem porrigebatur, Lugdunum nuper a Tricassibus venit: quo loci mihi raptim ac breviter inspectus, sanctum episcopum Lupum, facile principem pontificem Gallicanorum, suæ tam professionis magistrum, quam dignitatis auctorem, morum nobis imitatione restituit. Deus bone, quam viro censura cum venustate! Si quid deliberet forte vel suadeat, abundat animi sale cum consulitur, melle cum consulit. Summa homini cura de literis, sed maxime religiosis: in quibus cum magis occupat medulla sensuum quam spuma verborum. Tota illi actionum suarum intentio, celeritas, mora Christus est: quodque mirere vel ludas, nihil otiosum facit, cum nihil faciat non quietum. Jejuniis delectatur, edulibus adquiescit: illis adhæret propter consuetudinem crucis, istis flectitur propter gratiam caritatis, summo utrumque moderamine; quia comprimit, quoties prandere statuit, gulam, quoties abstinet, jactantiam etc.

a S. Sidonio
relatum

F

6 Binos hic Sanctos nobis depingit Sidonius, nam quæ de Himerio prædicat, eadem ipsa de parente Sulpitio

et recte apta-
tum est.

A *Sulpitio accipienda sunt, sic enim paulo post : Quid plura? Totum te nobis ille jam reddidit : totam tuam temperantiam, religionem, libertatem, verecundiam, et illam delicatæ mentis pudicissimam ténueritudinem jucunda similitudine exscripsit. Fatorbor equidem hæc satis apte referri potuisse ad episcopum aliquem, at S. Cameliano applicanda, non video unde vel eminus colligi potuerit; ut rectissime in notis suis observavit Sirmondus, Himerium, de quo ibi agitur, Sulpitii quidem filium fuisse, alterius Himerii nepotem, a S. Lupo institutum et promotum, cujus autem loci antistes fuerit, incertum esse. Nam quod hunc eundem nonnulli faciunt cum Cameliano, S. Lupi successore, probari nobis non potest, et multis modis refellitur. Abbatem potius fuisse suspicor, quam episcopum : antistites enim Sidonio etiam abbates dicuntur, ut Abraham ep. 17. Non me latet, ultimam hanc Sirmondi observationem recentioribus criticis non omnino probatam; ausosque ipsos abbati presbyterum substituere : at multum fallor, si eorum conjectura Sirmondianæ præferenda sit. Ad Himerium redeamus.*

B 7 *Scylla evitata in Charybdim incidunt qui cum Cousineto, Himerium istum volunt esse eremitam sanctum non procul Basilea in diocesi Friburgensi seu Lausanensi, unde adhuc hodie nomen traxerit Vallis S. Himerii (val S. Himier.) At enim Himerio isti nomen antistitis minime convenit, neque concordant tempora ut S. Lupi discipulus dici possit, qui totis ferme duobus seculis illo posterior sit, utpote mortuus seculo VIII, ut annotavit Castellanus ad XII Novembris, quo die id pluribus suo tempore demonstrabitur. Ut verbo dicam S. Camelianum et Himerii distinctio hodie adeo recepta, ut de prætensa identitate nec somnare quis ausit. Audi Cointium ad an. 536 num. 259. Camuzatus S. Camelianum aliquando confudit cum beato Himerio, quem a Tricassibus venientem Sidonius Apollinaris, a se Lugduni breviter inspectum testatur, sed Severtio postea rescripsit, Himerium nullibi vere episcopum exstitisse, præsertim Tricassibus; abbatem dumtaxat fuisse in agro Basileensi, ubi nunc etiam illius nomen servat regio dicta Vallis S. Himerii. Sed jam satis dixi et Camuzatum et alios, Himerio isti Sidoniano perperam tribuisse quæ synonymo juniori adscribenda sunt.*

8 *Atque in ea quidem S. Camelianum et Himerii distinctione Cointio libenter subscribo : utrum satis recte episcopatus ejus annos extenderit ad septem et quinquaginta, equidem definire non præsumo, quod nec Bollandus ausus est tomo I Februarii pag. 476. contentus, diversas istic Pithæi et Camuzati opiniones retulisse. Sic autem scribit loco jam dicto Cointius : Obiit et hoc anno Camelianus Trecensis episcopus, ut Pithæus testatur. Alii Camuzato suffragati, mortem ejus adscribunt anno Christi DXXV... In episcoporum Trecensium Catalogo Camuzatus encomium Camelianum clausit his verbis : Nonnulla vero antiqua monumenta memini me vidisse, quæ ejus e vita discesum anno DXXV assignant. Hoc uno nituntur argumento qui Camelianum illo mortuum volunt. Adhærendum potius Pithæo judicamus, quia Fidolus, Cameliano superstite, monachum induit in monasterio Insulæ post Arvernæ cladem, quæ sub rege Theodorico, Clodovei filio, contigit, nec citius quam exeunte anno DXXV referri potest. Sedit igitur Camelianus annos septem et quinquaginta, neque id extra fidem haberi debet, cum Lupi, cui Camelianus successerat, pontifica-*

tus quinquennio tantum breviter extiterit, et Remigius, utrique coetaneus, longe diuturniorem præsulatum Remis gesserit.

9 *Hæc sunt quæ de S. Camelianum cultu, nomine et ætate reperiri hæcenus potuerit : de gestis paucula, operose a se collecta, anno 1686 ad Papebrochium misit laudatus jam non semel Cousinetus, inter quæ singularem Sancti mentionem fieri ait in Vitis sanciorum Aventini, ad IV Februarii, nempe citata jam pag. 476, ubi Vir apostolicus pro nuntiatur, et Fidoli XVI Maii, ex qua ceterisque rarissimis monumentis id habetur potissimum, quod sub sancti Lupi disciplina adoleverit, sitque ab eodem successor designatus : neque plura referunt scriptores, quos præterea citat, Pithæus, Chenu, Sammarthani, Desguerrois, Adrianus Valesius, et siqui alii sunt idem testantes; Trecensem scilicet fuisse episcopum, atque ut talem subscripsisse concilio Aurelianensi anno 511 celebrato, ut est apud Labbeum et Harduinum, Camillianus episcopus ecclesiæ Tricassinæ subscripsi. Quod porro memorat Cousinetus de S. Camillianum se scripsisse in libello Trecis an. 1637 edito, cui titulum fecit, Officia festorum regalis abbatiæ S. Lupi Trecensis, ubi Himerianis coloribus S. Camelianum depinxerat, hic adducendum non est, ut qui candide fateatur, se ab ea confusione, dum senior scriberet, recessisse.*

10 *Audiamus jam ipsum : S. Camillianus sub B. Lupi disciplina, una cum aliis bene multis eximie sanctitatis viris, qui stellarum instar in Ecclesia Dei pietate et doctrina fulserunt, pie educatus, inclyti magistri mores sanctissimos assecutus est. In unus ex illis clericis Trecensibus fuit, quos præsul Sanctus obviam Attilæ Trecas advenienti direxit, qui sub cujusdam salicis densis viminibus delitescens, militum sævam rabiem et gladium, quem Memorius diaconus cum ceteris sociis Martyribus subiit, solus evasit, et quæ patrata sunt Sancto pontifici retulit. Ejus vita Deo fuit pretiosa et omni laude digna; adeo ut eum S. Lupus successorem sibi futurum præviderit, in episcopatus solitudine et in cœnobii sui regimine : omnibus enim virtutibus quæ antistitem decent, præditus fuit, sed imprimis misericordia in Christi pauperes et oppressos singulari. Aventini, sanctitate illustris familiarisque sui cognita virtute et in egenos caritate, eum promptuariis suis non modo præfecit, sed et abbatem cœnobii constituit. Interfuisse eum primæ Aurelianensi synodo anno Dom. DXXI, ipsius synodi Acta testantur. In episcopatu summa cum omnium laude versatus, clarus etiam miraculis ad cœlestia migravit.*

11 *Sequitur modo quod supra de sacris reliquiis innuimus num. 3, eas nimirum non in majori ecclesia, sed in S. Lupi asservari. Ita pergit : Ejus corpus e tumulo levatum, primum in ecclesia S. Petri honore condigno habitum est. Postea Henrici illustrissimi comitis beneficentia, liberalitate quoque episcopi et capituli Trecensis, ecclesiæ S. Lupi collatum fertur, ubi qua par est veneratione colitur. Hæc ibi quæ paulo expressius confirmat : Sacra S. Camillianum pignora ecclesiam S. Petri alias decorasse præsentia sua, testatur concio quedam, jam pridem legi solita ad Officium Matutini in ecclesia Trecensi in festo Reliquiarum (de quo vide Bollandum I Februarii pag. 92.) Ea jam pridem possidere a quingentis abhinc annis canonicos S. Lupi. testantur pleraque antiqua monumenta. Fuisse vero ad ecclesiam nostram apporata ex beneficentia Henrici comitis magni, profero*

Himerius Sidonii alias a Basileensi.

Quo anno obiit S. Camelianus.

C

octone
J. B. S

De ejus gestis
pauca collata
sunt

Jacobus Cousinetus Cam.
signatur

ut et de ejus
reliquiis.

A fero auctore Nicolao Desguerrois canonico Tre-
censi, qui instrumentum translationis exhibitum
sibi fuisse mihi affirmavit. Patet id etiam ex ejus-
dem canonici opere ad annum 479, fol. 97 verso,
ubi potiore et integram sacri corporis partem,

eleganti lipsanthece impositam, honorari asse-
rit in abbatali S. Lupi ecclesia; eandem aper-
tam fuisse an. 1496, et 1609, inventasque ibidem
sacras S. Cameliani reliquias.

DE S. SAMSONE EPISCOPO CONF.

DOLÆ IN BRITANNIA ARMORICA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P. S.

§ I. Samsonis patria, genus, ætas, professio.

CIRCA AN. DLXY.
Ut multa de
SS. Brianni-
cis obscura
sunt,

Non unus est, si Britannicis scriptoribus cre-
dimus, S. Samson, (sic enim passim scribi-
tur) non unus ejus nominis episcopus in
Britannia majore, saltem si Eboracensis archie-
piscopus admittitur, tum episcopus Menevensis,
demum in Armorica Dolenses præsules gemini,
et ii quidem omnes celebrati in historiis, quarum
quanta in hisce sit fides, jam olim a Bollando et
Henschenio in hoc opere haud obscure declara-
tum est, et ab aliis non semel repetitum, ut sit
cramben quodammodo recoquere, de his ultra
multis conqueri aut discepare. Paucis sed vere
dixit Bollandus agens de S. Gilda ad xxix Janu-
arii pag. 959, plura esse in Britannicorum San-
ctorum rebus gestis obscura, nec idonea chrono-
logia connexa, et fidem supra. In Commentario de
S. Paulo Leonensi ad xii Martii non pauciora
adduxit Henschenius, ex quibus jam probe docti
sumus, ea solum monumenta seligere, quæ si
omnem caliginem non submoveant, saltem ad re-
ceptas historias, rectamque chronotaxim exigi
utcumque queant.

sic de S. Sam-
sonis origine
disputatur,

2 De eo S. Samsone hic nobis sermo est, cujus
ut originem paucis præmittamus, ex Pitseo ipsam
describimus: Samson, natione Britannus, patria
Demeta, in provincia Glamorganensi bonis paren-
tibus ortus, Iltuti præceptoris insignis, dignissimus
discipulus; a quo bonas litteras, vitæ integritatem,
et monasticum institutum acurate didicit in mo-
nasterio, quod paulo ante ibidem Iltutus fundave-
rat. Atque hæc paucis clare explicant quæ lon-
giori oratione deducit anonymus auctor Vitæ
quam ceteris præferendam censemus, et de qua
pluribusque aliis tum editis tum Mss. infra
agendum erit. Adde hisce exordium Vitæ apud
Capgravium: S. Sampson, de Britannia majori,
nobilissimis parentibus originem habens, B. Ma-
glorii consanguineus exstitit. Hujus autem mater
Anna, cum sterilis putaretur, desperato jam foetu,
cum marito suo Amone, jejuniis et eleemosynis
frequentibus incumbibat. Audis hic Britanniam
majorem, quæ in aliis etiam Vitis passim et con-
stanter exprimitur.

qui non in Ar-
morica sed in
Britannia or-
tus est.

3 Nullius itaque momenti censenda sunt quæ
Armoricus Legendista Albertus ille Magnus de
monte Relaxo, de S. Samsone more suo ausus est
rotunde venditare, natum ipsum videlicet in ipsa
Armorica seu Britannia minori, loco ipso nati-
vitatæ aliisque studiose designatis, unde quin-
quennis puer a patre in majorem Britanniam
deportatus sit; ut proinde ex Gallia in Britanniam,
atque inde rursus in Galliam non semel commi-
graverit, quæ omnia probatioribus Sancti Actis

ex diametro repugnant, ubi ea tamen ab auctore
subæquali et fide digno scripta novimus. Vita ex
bibliotheca Floriacensi a Joanne Boscio Cælestino
edita, sive ea Baldrici Dolensis, sive alterius sit; **E**
sic item omnia ordinare videtur acsi Armoricus
origine fuerit S. Samson, omniaque adeo gesta
ipsius ad solam Galliam restringenda sint; quam
in foveam etiam lapsus est Cointius ad annum
529 num. 7: verum ea, quæ ex jam dictis et porro
dicendis ultro concidunt, seorsim hic refutari
non merentur,

4 Habes Sancti patriam et genus; in ætate de-
finienda Rhodus ingens et saltus est, quem nemo
superavit hactenus, nedum spinas et vepres quis-
piam expurgare aggressus. Qui cum Albertina
Vita ac Bosciana S. Samsoni rotundo calculo æta-
tem tribuunt annorum 120, latum sibi campum
aperiunt quo plura concilient, ab aliis neutiquam
admissa, neque a nobis deglutienda. Exactior ho-
die chronologia S. Iltuti (sic enim scribendum
putamus) conversionem, currente adhuc seculo
v factam existimat, in ea præsertim hypothesi, si
S. Germani Autissiodorensis discipulus fuerit,
quod tamen admitti non potest, nisi jam tum se-
nem eum fingamus, dum scholam suam primum
aperuit. At enim ad calculos chronologicos parum
attendisse videntur qui de Iltuto, Hilduto, seu Hi-
dulto locuti sunt. Porro sub ejus disciplina insti-
tutum S. Samsonem clamant Vitæ omnes et scri-
ptorum unanimis est consensus; neque minus in-
dubitatum, annis pluribus eadem disciplina eru-
ditum, donec ab ipsomet Iltuto alteri monasterio
præpositus est circa annum 513.

Ætas ex Iltuti
et Dubricii an-
nis colligenda;

5 Hinc liquet, opinor, in Vita S. Dubricii apud
Usserium pag. 445 perperam asseri, S. Samsonem
discipulum ejus fuisse in numerosissima schola,
sanctos prope omnes et illustriores viros istius
seculi complexa, jam ab anno 469, quo necdum
natus erat, nedum eo tempore præsul Eboracensis
ex Merlini vaticinio, quod explosum vide apud
Alfordum ad annum 492 num. 6. Hic, nisi fallor,
melius figerentur S. Samsonis exordia ut circa
annum 490 in lucem editus censeretur, quinquen-
nis S. Iltuto in disciplinam traditus, sub qua
sanctissime adoleverit, adeo exercitatus et ma-
turus, ut anno circiter 512 a magistro discederet,
et Pironi Britanno in insulari cœnobio a se constru-
cto jungeretur, eique vita functo substitueretur,
quod habes in Vita num. 21, ut recte observavit
Alfordus ad annum 513, eo tempore Samsonem
cœpisse innotescere. Postquam vero triennium et
amplius in Pironis cœnobio exegisset, contigit an-
no

ut circa an-
num 490 na-
tus dici possit,

A no 516 (quod habes in Vita num. 37) ut advenirent ad eum quidam peritissimi Scoti de Roma etc. cum quibus in Hiberniam profectus est. Inde ad aliud monasterium regressus ea egit quæ in Vita fusius describuntur, nos hic solam chronologiam ordinare conamur.

anno 521 ordinatus episcopus

6 Ut missa faciam parerga quæ ex obscuris suis historicis commiscet Usseus ad annum 520, de Samson expulso, qui cum septem episcopis imo sex suis fratribus in Armoricam trajecerit, et in Dolensi civitate metropolitanam sibi cathedram constituerit, atque id genus alia; ut, inquam, hæc missa faciam, et tolerabile saltem aliquid dicam; videtur Samson noster, Illuti discipulus, jam ante sacerdotio initiatus, a S. Dubricio episcopatus gradum suscepisse anno 521, certe multo serius non potuit, cum ex calculo satis recepto Dubricius ultra annum 522 vitam non protraxerit. Quam miranda stupendaque in ea ordinatione acciderint, quæ Missæ tempore visa sint, ex Actis, hoc loco præter modum prodigiosis, facile intelliges, ubi et reliqua vitæ S. Samsonis in Britannia actæ describuntur. Cujus porro ecclesiæ episcopus ordinatus fuerit, Eboracensisne an Menevensis, implexus aliis nodus est, sed quem facile scindendo solveris. Apostolicum seu regionarium episcopum fuisse, id longe probabilius est, si non certum, quandoquidem nec in Eboracensium, nec in Menevensium episcoporum Catalogis Samson ullus, saltem pro eo tempore inveniri potuit hactenus.

non ecclesiæ alicujus Britannicæ, sed regionarius.

7 Neque vero ecclesiæ ulli Britannicæ affixum fuisse, aut vero affigi potuisse, vel inde manifeste evincitur, quod non diu post consecrationem, puta anno circiter 522, ad Armoricanam missionem sese accinxerit, ut habes in Vita num. 45 et brevius in Registro Landavensi apud Usseum pag. 1131: S. Samson, post acceptam patris Dubricii, abbatisque Illuti et totius cleri et populi benedictionem, consummato Paschalis solemnitis officio ac præparato navigio, assumptis quibusdam secum fratribus, citra Abrinum mare, sive fretum Sabrinianum perrexit, terram matremque suam visitavit, et ecclesiam ab ea factam consecravit: C deinde cum cognato suo Maglorio (quem ab Illuto institutum, ipse diaconum ordinaverat) aliisque nonnullis clericis et laicis, in Britanniam minorem prædicandi causa trajecit. Ceterum de iis quæ ad Sancti dignitatem spectant plura dicenda erunt § sequenti, ubi ruinosa argumenta excutiemus quibus aliqui anno 566, alii primum 588 ex sede Menevensi ad Dolensem transiisse Samsonem perperam contendunt.

Vix octogennarius fuisse potuit, non 120 annorum;

8 Quæ de Sancti ætate huc usque quasi palpalando dicta sunt, certitudinis inde aliquid consequuntur, quod Vitæ omnes passim eum in Armoricam seu minorem Britanniam transmigrasse memorent tempore Childeberti regis, cui pars illa Galliæ post Clodovæi patris obitum, in partitione obtigerat, quaque certo potiebatur dum eo pervenit S. Samson sub annum 522 aut 523. Quæ porro ibi gesserit, quæ miracula patravit, Vita ipsa abunde exhibet a num. 48; id plane negligens, quod unicum est ætatis Sancti certum vestigium, nempe Parisiensi synodo (sive ea secunda fuerit, sive tertia) anni 557 nomen ejus penultimo loco subscriptum inveniri apud Labbeum tomo 5 col. 818; Samson peccator episcopus consensit et subscripsi. Ubi observare velim, nullam istic sedem aut cathedram designari cui ipse insederit, ut rectissime censeant, qui ipsum sedis incertæ seu regionarium et apostolicum episcopum fuisse pronuntiant,

quidquid contra sentiat Alfordus, quem § sequenti conveniemus. Quamdiu Sanctus post eam synodum vixerit, non ausim equidem certo definire; ad finem seculi, imo ad annum 604 ætatem extendisse, ut cum aliis notat Wilsonus in Martyrologio, vel ad 607, imo ad 615, ut habes apud Albertum, numquam inducar ut credam. Fac superasse annum 560; atque ut Mabillonius censet ad 565 pervenisse, ut octogenario non multo junior fuerit, haud multum refragabor; eamque, non vero 120 annorum fuisse ejus ætatem censebunt omnes quibus vera placent præ mirabilibus.

9 Atque hi S. Samsonis ætatis calculi verosimilime subducti sunt. Quam porro regulam ante episcopatum professus sit, quam deinde toto vitæ decursu tenuerit, aut in monasteriis suis seu Dolensi seu Pentalensi discipulis præscripserit, ex Actis ejus datur intelligi; eam scilicet quam in Britannia hauserat sub S. Illuti disciplina. Utrum igitur Benedictini instituti dici possit S. Samson ex iis colliges quæ de S. Gilda ad xxix Januarii in pari omnino quæstione notavit Bollandus Commentarii sui § 5, num. 45. Id utique certum est, S. Illuti monasterium nec fuisse, nec esse potuisse Ordinis S. Benedicti, dum in eo ad pietatem eruditus est S. Samson, sub finem quinti et initium seculi sexti, cum nondum conditus is Ordo esset, nec ante annum 540 in Galliam, nedum in Cambriam propagatus. Mutasse autem in ipsa Gallia assumptum a teneris vitæ institutum, ut jam senex recentissimum aliud profiteretur, quæro testem idoneum qui id persuadeat. His ita positis, jam cultum Sancti ejusque dignitatem expendamus.

institutum professus quod in Britannia didicerat.

§ II. Sancti cultus et dignitas.

Hæc duo conjungimus, quod in Sancti elogiis dignitas ejus episcopalis potissimum prædicetur, aliaque quæ cum eadem connexa sunt, de quibus jam supra cursim hinc inde agere cœpimus. Ac de cultu quidem, ut hinc ordiamur, fuit is in Ecclesia celebris saltem a seculo ix, quo certum est, eum ab Usuardo fuisse in Martyrologio consignatum, quem certatim secuta est universa ejus progenies, per omnes totius orbis catholici ecclesias. En Usuardi verba: In Britannia minori, Dolo monasterio, S. Samsonis (sic enim nomen certatim efformatur) episcopi et confessoris, quæ simplex est et clara annuntiatio, non accepta opinor, ex apographo Hieronymiano Lucensi, seu Fontanellensi, cui soli Samsonis nomen insertum est, sed ab ipso Usuardo primum expressa: id enim certum est, neminem unum ex Martyrologis classicis, quales censemus auctorem Romani parvi, Bedam, Florum, Wandelbertum, Adonem, Rabanum, Notkerum, et siqui hujusmodi sunt, de Samsonem usquam meminisse, ut quod dubium quodammodo in observationibus meis olim reliqui, id modo indubitatum existimem. Neque hic curanda sunt quæ in nonnullis Hieronymianis parvis adjecta inveniuntur, quorum ætas non facile distinguitur.

Ab Usuardo primum notatus

11 Neque vero opus est longiorem Martyrologorum istius classis aut aliorum recentiorum seriem hic atterere, cum solus Romani textus sufficiat, Usuardi prope verbis conceptus; In Britannia minori, sancti Samsonis episcopi et confessoris, ubi vel ipsum Doli aut Dolæ nomen studiose præteritum videtur, ne loci istius episcopus appellari censeretur. In editione Lubeco-Coloniensi id notatum

in Romano et alii passim celebratur.

AUCTORE
J. B. S.

notatum habes, cujus corpus Aurelianis translatum est. Nolim hic fabellam attingere quam præbet codex Bruxellensis, de sex Samsonis fratribus, cum ipso uno partu a matre in lucem editis, quos alibi episcopos omnes fuisse legere memini. Neque Scotos aut Hibernos moror, Samsonem sibi inepte vindicantes; nec quidquam sane confert Wilsoni annuntiatio. Nitidius est et verius Adonis Morinensis adjectum elogium: In Britannia minore Dolo monasterio, S. Samsonis episcopi et confessoris, cujus beatitudinem miraculorum gloria testatur; nam cum innumeris refulgeat virtutibus, specialiter tamen mortuos tres ante obitum, unum vero post ad vitam perduxit, quod postremum Aurelianensibus innotuit miraculum. Mitto Flori auctarium, æque ac Breviaria antiqua variarum ecclesiarum ab Alberto recensita, quæ sane lectionibus suis soli, ut ita loquar, meridiano lucem hic prorsus non adjicient.

12 *Fastis monasticis certatim adscribitur, quorum hæc ferme est phrasis: In Britannia minore, Dolo monasterio, depositio sancti Samsonis episcopi et confessoris, qui Privati hospitis sui uxorem a lepra, filiamque ejus a dæmone vexatam, optatæ sanitati restituit. Ast eos omnes longe post se reliquit Bucelinus longiori elogio, cujus partem hic satis erit transcripsisse; Abbas dein Dolensis monasterii, ob illustrem virtutum omnium famam electus, eum loco ipsa sanctitatis fama honorem conciliavit, ut non plebis solum universæ favore sed Patrum insuper concilii Parisiensis unanimi consensu atque auctoritate, primus eodem nomine Dolensis metropolitans esse juberetur, et summa omnium gratulatione solemniter consecraretur, ut tanto viro æternum celeberrimi archiepiscopatus initia debeantur. Cui se hæc scribere putarit Bucelinus, equidem non satis perspicio; certe Saussayum hic non solum æmulatus est, sed longe post se reliquit. Ita iste in suo Gallicano Martyrologio peroravit:*

13 *Item in Britannia minori, Dolensi civitate, S. Samsonis episcopi et confessoris gloriosi, qui regio in Anglia sanguine clarus, et matre sterili natus, divino cum prænuntio sanctitatis, S. Hilduto in disciplinam a puero traditus est; qui primo intuitu futuram ejus magnitudinem præcognovit. Tantum vero sub ejus magisterio Samson profecit, ut virtutibus admirandis mox signisque etiam maximis coruscaret. Vitiorum severus castigator, vindexque pietatis acerrimus, inde variis persecutionibus exagitari cœpit, diramque Saxonum tyrannidem fugiens, versus minorem Britanniam, ut tutius Christo serviret, pedem retraxit; ubi constituto monasterio, de Childeberti regis licentia et munere, vitam ibi instituit totam divinis rebus deditam, discipulosque adscitos in eundem tramitem sanctissimis monitis et exemplis direxit. Nec mirum si mentes ad vota flectebat, qui rupem virgæ attactu in undas fluentes liquefecit. His dotibus mirificis cum Vir Dei præfulgeret; dignus qui totius provinciæ gereret præsulatum divino judicio atque indicio declaratus, antistes primus Dolensis, sed cum metropolitani dignitate, a comprovincialibus Armoricæ episcopis consecratus est, atque a Pelagio Pontifice pro meritorum præstantia, pallium accepit, sicque magno honore inter Patres concilii Parisiensis anno DLIX consedit. Demumque pontificatu egregiis actibus decorato, Vitam sanctitatis plenam morte felicissima commutavit. Cujus corpus ob Danorum ferociam, Aurelias depor-*

tatum, ea reverentia exceptum est, ut propria ecclesia ad ejus custodiam et cultum construeretur; quæ etiamnum ejusdem glorioso pollet patrocinio, quamquam sacris pignoribus destituta, quæ impii hagiomachi, superiori seculo civitatem occupantes, inter permulta aliorum Beatorum veneranda cadavera, præcidendis manibus exusserunt.

14 *Multa hic eleganter, multa hyperbolice, æque ac Bucelinus de S. Samsonē enuntiat Saussayus: falsa sunt quæ de ordinatione, sive in synodo Parisiensi, sive in conventu Armoricano, nescio unde comminisci potuerint: neque melius a Pelagio Papa fingitur transmitti pallium; in eo ambobus subscribo, quod pro celeberrimo cultu æquam sententiam tulerint. Superest de Sancti dignitate paulo implexior disceptatio. Jam paucis supra insinuavi, id me probabilissimum censere, quod non in Gallia, sed in Britannia a S. Dubricio ordinatus sit S. Samson, incertæ seu nullius sedis, apostolicus episcopus, ut frustra plane inter se certent Eboracenses et Menevenses, quo Samsonem hunc nostrum sibi vindicent; de quare, ubi ex variis scriptoribus multa corrasit Usseus a pag. 72, quid tandem præferat, quid asserat, haud facile intellexeris. Neque id mirum; talia enim plerumque occurrunt, quæ sese mutuo interimant. Galfridi historia Britannica, Samsonem statuit Eboracensem episcopum, cujus electio cum ipsa Dubriciana referenda sit ad annum salutis 490: et hic Samson septimus fuerit Eboracensium archiepiscopus, forte ex insulso Merlini vaticinio, ad quod videndus ibi Alanus pag. 73, æque ridicula consarcinans de fratribus septem episcopis; haud longe iis absimilia, quæ ex codice Usuardino Bruxellensi nuperrime explosimus*

15 *Alterum chorum ducit Giraldus Cambrensis, in Dialogis suis, æque paradoxa liberaliter adstruens, ut qui videlicet S. Samsonis transfretationem ex Cambria in Britanniam minorem ad tempora S. Gregorii Magni retrahat; unde necesse habuerit Matthæus Florilegus duos Samsones in Dolensi sedeante Gregorii pontificatum constituere, ut si satis consequenter loquatur, tres ipsum Samsones admittere oporteat. Ast illi satis fuit, in anni 561 historia ita scribere: Per idem tempus Sanson Dolensis archiepiscopus, et successor S. Samsonis, qui de Britannia majori ad minorem transiit, doctrina et sanctitate refulsit. Potuit sane Samson noster ad ea usque tempora refulgere, verum nec archiepiscopus Dolensis, nec verosimiliter ejus loci episcopus, nedum in ea sede successor alterius, saltem synchroni Samsonis, qui ex ullis tolerabilibus indiciis hactenus innotuerit, ut post tentatam frustra scriptorum incohærentium conliationem, unicus tandem dicendus sit istius temporis Dolensis Samson, neque ex Eboracensi neque ex Menevensi cathedra in Armoricam translatus.*

16 *Pergit tamen Giraldus Sequentiam nescio quam prætexens hujusmodi; Præsul autem Menevensis (de S. Samsonē agitur) dignitatis in Dolensis transfertur fastigium. Apage diverticula, in quæ miror Alfordum etiam nostrum incidisse, usque adeo ut ad Hebraicam Teliai nominis radicem descenderit, ut hunc cum Samsonē confunderet. Superflua hic sunt longe quæsitæ ratiocinia, nisi figatur certaliquid unde temporum ratio dignoscatur. Paucis dicam vel falsæ sunt et nullæ præcipue S. Samsonis Vitæ, vel ipse a S. Dubricio episcopus ordinatus est paulo ante annum 522; certissime autem in Galliam appulit tempore Childeberti*

Neque Eboracensis, neque Menevensis,

neque Dolensis epis opus fuit;

neque alia ipsi adscripta coherent:

Non placet
Bucelini elogi-
um

neque quod
Saussayus
constrinxit,

A *berti regis circa annum 524; synodo vero Parisiensi interfuisse constat anno 557. Atque hæc epochæ non ex Giraldinis aut Galfridianis fallacibus calculis, sed ex ipsis Actis deductæ sunt. Quære modo Samsonem in Catalogo episcoporum Menevensium, et alium non reperies, quam qui post S. Davidem sederit ordine xxv, ut proinde ad seculum decimum spectare ipsum necesse sit. Tam immanis anachronismus devorandus erit scilicet in gratiam Sequentiæ, quod Præsul Menevensis dignitatis in Dolensis transtulerit fastigium.*

on magis
quam flava
pestis.

17 *Aliam nobis historiam constat Giraldus de flava peste seu ictericia passione, sic denominata a flavo colore, quo morbo isto affecti tingebantur. Audi, obsecro, Giraldum ipsum apud Usserium pag. 74. Tempore Samsonis hujus (dum nempe Menevensis cathedram teneret) Pallium in hunc modum est translatum. Ingruente per Cambriam, isto præside, peste quadam, qua catervatim plebs occubuit, quam flavam pestem vocabant, quam et*
B *physici ictericiam dicunt passionem, Præsul quamquam sanctus, et ad mortem intrepidus, tamen ad suorum instantiam navem scandens, flante Circio, cum suis indemnem in Armorica Britannia se suscepit: ubi et vacante tunc forte sede Dolensi, statim ibidem in episcopum est assumptus. Unde contigit, ut ob Pallii gratiam, quod Samson secum hinc illuc attulerat, succedentes ibi episcopi, usque ad nostra hæc fere tempora, quibus prævalente Turonorum archipræsule, adventitia dignitas evanuit, Pallia semper obtinuerunt.*

aut transiit
in Galliam an.
588

18 *Novum hic nobis Giraldus exhibet et patentissimum anachronismum, quem facile observaveris, si attendas, pestem illam flavam seu ictericiam, ab ipsomet Usserio in indice chronologico, revocari ad annum 588, ut hic rursum apertissime perspicias, inconnexissima esse, quæ de S. Samsonis temporibus circumferuntur, imo turpissime confunduntur. Clara, nisi ego fallor, demonstratio est. Si enim Menevensis episcopus fuerit S. Samson usque ad annum 588, qua ratione, obsecro, temporibus Childeberti regis in Galliam venerit? Quomodo ex eo tempore Dolense et Pent-*
C *talense monasteria condiderit? Quomodo in synodo Parisiensi, nullius loci episcopus sederit anno 557? ut jam taceam, nec verisimile reddi posse, quod ad annum illum 588 S. Samson vitam produxerit, quam receptor opinio ultra an. 565 viæ audet extendere. Asystata sunt hæc omnia, quibus non lubet immorari diutius.*

aut Pallium ex
Anglia translatum,

19 *Quæ vero tam confidenter a Giraldo et tot aliis venditantur de Pallio ex sede Menevensi a S. Samsone allato, assertoque proinde metropolitico jure ecclesiæ Dolensi, jam olim ita discussa excussaque fuere, ut de ea prærogativa Dolenses hodie altum fileant, multum se evicisse censes, si ad S. Samsonis ætatem cathedræ suæ episcopalis primordia possint adducere, qua de re hic nobis disputandum non est; ita seriem episcoporum Dolensium in Catalogis deductam invenio, eamque justam et ratam haberi sino: sic de occupatis in Anglia a S. Samsone, una vel gemina, sedibus episcopalibus, tacere imposterum satius puto, quam cum tenebris ferme Cymmeriis ultra colluctari. Episcopum S. Samsonem agnoscimus, eo titulo in Martyrologiis recte donatum censemus, addimusque cum Baronio ad annum 559, quo nempe concilium Pariense habitum contendit; Qui vero ultimo (apud nos penultimo) loco ponitur Samson episcopus, idem claruit in minori Britannia, sanctus Dei sacerdos, cujus perpetua*
Jul ii Tomus VI.

viget memoria in Ecclesia, quæ ejus natalem celebrat xxviii Julii. Atque hæc de cultu et dignitate S. Samsonis satis dicta sunt; jam alias tenebras dispellere conemur, quæ gesta seu Acta ejus non parum involvunt.

AUCTOR
J. B. S.

§ III. Sancti Acta a variis scripta.

I *nter Sanctos tam varios quorum gesta illustranda hactenus occurrerunt, viæ ullum me reperire memini, de quo tot Vitæ seu editæ seu Mss. in sacra nostra suppellectile recitarentur, ingenti chartarum mole amplam, in speciem, materiam suppeditante. Eæ vero omnes ubi discussæ sunt, ad unam solam Legendam revocandæ fuerunt, de qua hic præcipue, ino unice agendum erit. In ea Vitarum S. Samsonis insolita copia displicere usque adeo non potest, ea quæ a Joanne Capgravio vulgata est, auctore seu potius contractore, nescio quo anonymo, cui antiquissima illa Legenda Ms. certo præluxit; etenim sic totam ejus narrationem complectitur, ut eo solum a prototypo differre videatur, quod singula ejus capita nullo, saltem quod sciam, prætermisso, breviori clariorique oratione decurrat; sitque adeo multiplicibus aliis compendiis longe præferenda. Unde sua acceperit Petrus de Natalibus, viæ operæ pretium est disquirere; neque satis integre neque satis nitide digesta sunt quæ apud ipsum leguntur.*

Satis placet
brevior Vita
Capgravii,

21 *Aliam item viam iniiit qui Vitam compilarit a Vincentio Bellovacensi Speculi sui lib. 21 a cap. 105 ad 112 editam, in qua, pluribus omissis, soli quidam articuli quasi studiosè selecti exhibentur, quemadmodum ex titulis facile erit intelligere. Primo itaque agitur de S. Samsone Dolensi et ejus origine, et magistro ejus Echuto (pro Illuto seu Eltuto.) cap. 2, De bona indole ejusdem Samsonis. 3, De ordinatione ipsius in diaconum cum miraculo. 4, De veneno ipsi propinato. 5, De itinere ipsius ad patrem suum, et diacono propter theomacam stupefacto. 6, De responso ejusdem vetulæ diabolicæ et sanatione diaconi, et parentum Samsonis conversione. 7, De reditu ejus ad monasterium, et electione ipsius in abbatem. 8, De ordinatione ejusdem in episcopum. 9, De transitu ejus in Britanniam minorem et monasterio Dolensi: adde et ejus obitu. Quæ omnia si cum Vita a nobis edenda contuleris, manifeste perspicies, nihil hic prædicari quod in illa fusius non describatur; omitti vero plurima, præsertim quæ in Gallia gesta narrantur.*

E

non item quæ a
Bellovacensi

22 *In oppositam partem peccat Legenda Boscii quam adoptavit Surius, quæque etiam Ms. apud nos exstat ex cod. reginæ Suec. non nihil auctor et alia ordine disposita. Id miror maxime, quod ubi Vitæ aliæ omnes et monumenta quæcumque historica S. Samsonem dissertime asserunt in Cambria, hodie Wallia, natum, ibidem diu monachum et abbatem, ibi ad sacros ordines et ad infulas usque a Dubricio promotum; Vitæ hujus auctor, quisquis fuerit, tribus primis capitibus, data quodammodo opera, sic sia involvat, ut ea omnia in ipsa Gallia facta existimes, utpote qui cap. 4 ad regem Francorum Sanctum deducit, ubi cæco visum restituit, tum serpentem fugat; venenum crucis signo dissipat, ferocem equum domat ac leonem enecat, quæ eo usque a Vita primigenia non tantopere discrepant, possuntque adeo in fide veteris scriptoris utcumque tolerari; at quæ sequuntur capita quinque tam prodigiose exornantur, ut nisi gravi auctoritate*

aut quæ a Boscio edita est:

AUCTOR
J. B. S.

suffulta sint, ea continuo approbanda, prudens nemo censere audeat, praesertim si ex primo specimine de reliquis statuatur.

hac certe falsa
varia comple-
ctitur.

23 Quæ enim de horrendo reginæ interitu com-
miniscitur cap. 8, ex probatis historiæ Gallicæ
monumentis omnino convelluntur; miracula vero
cetera, de represso ludicre anserum strepitu, de
fonte ad manus lavandas e petra elcito, de per-
mutatione ceræ et vini cum S. Germano, de por-
cis in hircos et capras transmutatis, demum de
commitissa nequam a Sancto castigata, admittet
qui voluerit, equidem Actis nostris ea inserenda
non censui; habent rerum id genus admiratores
Vitæ ipsam a Boscio, ut dixi, editam, quæ cum
tota in Surio exstet, paucula ista a nobis præteri-
ri, haud gravate patientur. Hujusmodi prodigia
ex aliis Legendis præsertim Britannicis et Ar-
moricanis facile transferri huc potuerunt, quæ
ceteris S. Samsonis mirabilibus gestis, fidem supra
B adjungerentur, ut harum rerum peritis nimis
quam notum est. Iis vero omnibus præmissis, tan-
dem cap. 13 Sancti ordinationem, in monasterio
scilicet Dolensi, factam describit, de suo para-
doxon adjiciens, quod ibi moris fuerit, a tribus
episcopis tres episcopos ordinari. Demum cap. 14
et ultimo vult, Sanctum annos viginti supra cen-
tum implevisse, quod jam satis refutatum est.

Fidelior est
antiqua Le-
genda,

24 Atque hæc quidem celebriores Vitæ sunt no-
tioresque et passim citari solitæ, quarum præci-
puum fontem dabimus ex duobus nostris Mss., al-
tero Accinctino, Vallis Lucentis et Carneoli, quod
descripsit Chiffetius, altero Belfortii, collatis cum
vulgata a Mabillonio tom. 1 Actorum Ordinis S.
Benedicti a pag. 165, quam ceteris omnibus præ-
ferendam recte judicavit, solamque adeo edidit
laudatus Mabillonius, eam in Annalibus suis loco
non uno etiam referens. Plura Mss. compendia
hic recensere, tantumdem esset ac lectorum otio
abuti, quod fecit Albertus longam scriptorum
seriem corradens, in quorum plerisque, nisi ve-
hementer fallor, ut plurimum vix de nomine no-
tus dici potest S. Samson, præter Baldricum Do-
lensem episcopum, sæpius ab ipso adductum, de
quo quod dicam non habeo, cum Vita ab eo scripta
nec in Museo nostro reperiatur, nec aliunde mihi
innotuerit quam ex prædicti Alberti et Mabillonii
citationibus. Ceterum facilis jactura est, ubi lau-
data Acta ad manum sunt, a monacho subæquali
composita, quæ non arbitror vidisse Albertum, de
cujus grandi volumine notissima pridem est et
Majorum nostrorum et nostra sententia, dicam,
et justissima censura.

tametsi non
satis ordinata.

25 Porro quid de Vita illa omnium vetustissi-
ma, quid de ejus scriptore censendum sit, si aper-
te dicere liceat; non tam est vitæ gestorumque
S. Samsonis ordinata ad normam historia, quam
miraculorum prodigiorumque, ut sunt pleræque
Britannicæ Legendæ, ad stuporem magis quam
ad imitationem collectio, stylo plerumque contor-
to, obscuro et sæpe barbaro congesta, ut si appo-
sitis annotationibus singula illustrare aut expli-
care volueris, tantumdem fere laboris subire
necesse sit, acsi totam ab ovo construendam com-
ponendamque suscipias. Eo nihilominus titulo
ceteras omnes longe antecellit, quod citra dubium
omne, antiquissima sit, a scriptore nimirum fer-
me æquali seu prope synchrono concinnata, ut qui
ita loquatur acsi omnia quæ narrat ab oculatis
testibus acceperit, non numquam eo progressus ut
ipsomet tempore se ferme vixisse insinuet, quo
res ab ipso commemorata contigerit: idque ad

num. 45 annotatum invenies, sequidem genuina
ejus verba ibi referantur.

26 Et hæc quidem magnam scriptiri auctori-
tatem conciliant, id vero fateor dolendum ma-
xime, in tam fecunda et abundanti rerum præ-
clarissimarum messe, aptam falcem non suppe-
tuisse quæ omnia accurate demessa colligeret,
disponeret et ordinaret, scriptore infacundo iden-
tidem testante, se calamum quodammodo compri-
mere ne res tantas commemorando fastidium in-
gerat, dum interim minutiis sæpe occupatus, ita
orationem implectit, ut tædium potius quam de-
lectationem pariat lectoribus, in id potissimum
intentis, ut rerum gestarum seriem assequantur,
ubi hic ad singulas prope periodos hærendum
est, ut quid scriptor velit, satis queat intelligi.
Facem nonnullam præferet satis nitidum Vitæ
compendium, quod a Mabillonio in Annalibus
contextum hic opportune subjiciam, ad id etiam
profuturum, ut dubia nonnumquam a certis, falsa
a veris secernantur; clarim puta ad obscuriora
multa reseranda perutilem. Sumitur ex Anna-
lium tomo 1, lib. 6, num. 20, pag. 151, ubi de va-
riorum monasteriorum institutione agens, sic de
præcipuis a S. Samson conditis loquitur.

27 Dolensis et Pentaliensis monasteriorum, iti-
dem in Armorica, origo ad S. Samsonem, episco-
pum referenda. Huic patria Demetia, quæ Walliæ
in Britannia majore provincia est, parentes nobilis-
simi fuere. Puer in monasterio Eltuti cum Gildasio
institutus, dein a Dubricio Legionum episcopo, dia-
conus ac presbyter ordinatus, abbatis officium ges-
sit in cœnobio Pyronis abbatis, quem Sanctum ap-
pellari, Guibertus abbas vehementer conqueritur.
Episcopus demum ab eodem Dubricio consecratus,
in Armoricam item accessit, ubi Dolense monaste-
rium ab ipso construitur. Aliud deinde, auctore
Childeberto rege, in antro, ex quo serpentem expu-
lerat Vir sanctus, excitatum ad fluvium Sigonem
seu Sequanam, vocabulo Pentale seu Pentalense.
Ejus situm signantius exprimit libellus de vita S.
Geremari abbatis, qui seculo septimo rexit mona-
sterium Pentallium in pago Rotomagensi super flu-
vium Lirizinum, nempe ubi Lirizinus * in Sequa-
nam influit.

28 Hactenus locus ille infra Pontem-Audomari
positus, sancti Samsonis appellationem retinet.
Samson episcopus, absque ulla sedis designatione
anno quinquagesimo septimo subscripsit concilio
tertio Parisiensi, qui non diu supervixit. Post mor-
tem sepelitur in Dolensi monasterio, quod in episco-
palem ecclesiam conversum est non ante seculum
nonum, nempe cum Nomenoius, dux minoris Bri-
tanniæ, ex quatuor ejus regionis episcopatibus octo
constituit. Quadragesimæ tempore, pro more pio-
rum istius temporis hominum, in remotiorem lo-
cum secedere solitus, tres tantum oblationes, id est
panes ad sacrificium paratos, secum portabat;
idemque Kalendarum Januariarum profanos ritus
acriter insectatus est. Res ab eo gestas anonymus
auctor æqualis scripsit duobus libris, quos, Tigeri-
nomalo episcopo nuncupavit, haud dubie Leonensi,
qui in Actis S. Pauli, istius sedis antistitis Tierno-
malus vocatur, in vulgatis indicibus omissus. Præ-
ferendus hic auctor aliis ejus Vitæ scriptoribus:
quos inter Baldricus Dolensis seculo undecimo an-
tistes præcipuus est.

D
reliquas omnes
etate præcel-
lens,

E
cujus hic præ-
mittitur

* la Lizaine
F
Mabillonit ele-
gans compen-
dium.

A

VITA

Auctore anonymo subæquali,

Ex tomo 1 de Actis Sanctorum Ord.

S. Benedicti a pag. 165, cum Mss.

nostris collata et emendata.

PRÆFATIO.

Ad Tigerinomalum * episcopum.

ligiosamque vitam ducens, propissimisque temporibus ejusdem supradicti sancti Samsonis mater ejus tradidisse avunculo suo sanctissimo diacono (qui et ipsi diaconus consobrinus esset sancto Samsoni) mihi veraciter affirmabat: multaque de ejus admirabilibus gestis ad me misericorditer referens, et non solum hoc, sed etiam quamplura ac delicata de ejus prodigiosis actibus, quæ citra mare in Britannia ac Romana *d* mirabiliose fecit, verba supradictus sanctus diaconus, Henocus nomine, congruis stilis polita ultra mare adportavit, et ille de quo nuper præfati sumus venerabilis senex semper ante me in isto monasterio commanens, pie legere ac diligenter faciebat: et ideo dignum non esse putavit, ut hujus fortitudinis immensitatem ab Omnipotente per sanctum egregium ac sanctissimum virum Samsonem operatam, oblivioni tradere voluissem.

A. ANON. SUBÆQUALI.

3 Duabus enim ex causis (nisi tua sancta ac provida exhortatio ad meam adfuisset parvitatem) ista tam sancta immo tam pulchra atque immensa per hominem supradictum Deo auctore operata miracula memoriæ præbere non audebam. Prima, quia me valde indignum, utputa peccatis meis arcentibus me, atque incongruum tantæ narrationi huic decreveram: quia (ut sum ultimus) obtrectationes aliorum fratrum diverse sententiarum vitare volebam: ne quod fieri solet a quibusdam tantis, quam etiam (quod est sæpius) et ab imperitis, præsumptuosis ac temerariis in hac tanta, inaudita, immo et ab illis de incomperta loquela judicaretur. Altera vero in hujus novissimi temporis spatio brevi istud tam arduum quam (ut jam dixi) incredibile a quibusdam opus esse credendo ingredi metuebam. Sed te, o beatissime Papa, suggerente, et profecto * inde legentibus et audientibus volente, hoc quod de isto egregio ac sancto Viro pro certo tenebam in mea memoria, negare non potui.

a fratribus legi solitis.

4 Et ne quibusdam ad dubia veniant ea quæ huic stilo tradidi, Christum omnium nostrorum Salvatorem ac testem habeo, quod non pro aliqua humana, vel fallaci conjectura, sed pro his quæ apud sanctissimos ac compertos admodum viros, necnon et pro sedulissimis ac pulcherri-
mis litteris, quas catholice ac indubitanter a supradicto diacono, in eodem monasterio conscriptas reperi, hæc paucissima admodum verba memoriatis litteris tradere conatus sum, pauca de multis colligens, quatenus fastidiosa non essent ad legendum, sed expedita, Deo adjutore, pararentur ad profectum. In principio vero nostri operis adesse nobis precamur auxilium Domini nostri Jesu Christi, cujus virtutes ac magnifica opera per universum Orbem terræ in Sanctis suis clara ac stupenda habentur, ut mihi misero indigno ac satis peccatori gratum ac prosperum iter præbere dignetur ad hoc quod aggredi volo, non pro meo merito, sed pro tanti nominis Viro.

Auctoris obtentatio de hujus historiarum veritate.

ANNOTATA.

* Si Tigerinomalus hic non alius sit, ut censet Mabillonius, a Tirnomalo, quem Paulus episc. Leonensis, post Jehovium, non successorem suum, sed pro se sedi Leonensi imposuit, ut in Vitæ ejusdem S. Pauli cap. 17 legitur; consequens erit, ut S. Samsoni non solum subæqualis, sed synchronus fuerit, saltem in ea hypothese quod S. Paulus anno 573 obierit; utpote quem morte præcesserit præfatus Tirnomalus Verum ex ejus loquendi modo satis

tis

Religiosorum memoria compulsus, medullitus-
que quamplures Patrum in suis tam actuali
quam theorica vita quodammodo perspicaci intentionis acie, quasi cæli luminaria adminiculatim fulgentes, intellectualibus (ut ita dicam) sensibus totam eorum corpore et anima imaginem, id est secundum Deum et hominem intuitus sum *a*. Dumque exiguitatem parvitatæ meæ perspicerem, utputa novissimi hujus temporis idiota, parum intelligens minusque compertus de vastissimis sanctorum Scripturarum compositionibus, ob id tremefactus, quippe indignus ad id quod tuo speciali sensu cælitus illuminatus opus exercere, o beatissime sedis Apostolicæ episcopo Tigerinomale, me rogasti; ut indignum me atque incongruum ante parvæ conscientie meæ testimonium coram omnipotente Deo excuso: quia (ut est humanæ infirmitatis jactitare atque in superbiæ nutibus extolli) arroganter imprudenterque multi faciunt, atque in hujus mundi fluctibus huc illucque per vagam mentis instabilitatem ad id quod non possunt, incaute pernatare contendunt; sed in suis pravitatibus reconditi *b*, ad id quod possunt revertuntur. Et ideo pennata illa animalia, quæ in sancti Ezechielis sacerdotis primo visu legimus, quatuor pennas habentia, alteras duas sursum levantia, atque aliis corpora contegentia, omnes Sanctos scilicet significant: qui etsi humanis (ut est moris) usibus extolluntur, tamen eorum infirmitates cognoscentes ante Dei omnipotentis imminetissimam e majestatem virtutes quas habent, verecundie atque humilitatis velamine tegunt. Ego vero promisso sancti Spiritus atque illustratæ scientiæ scintilla succensus, huic officio licet indignus, tuisque exhortationibus provocatus parvitatem meam tuæ dilectioni promptam præbebo. Itaque jubes, o dulcissime, ut pauca in catholicis ac viris stilis de sancto Samsonis mentione atque oraculis verba pertractem, atque in hujus operis laboris ac profunditate formidolosus, inobedientiæ lapsum præcavens, id ad quod tuis sanctis verbis invitor, omnipotentis Dei inspiratione aggrediar.

2 Primo autem omnium credi a me vos volo, quod non juxta adinventionis meæ temeritatem, nex juxta inordinata et incomposita audita, hæc verba collecta sunt; sed juxta hoc quod a quodam religioso ac venerabili sene in cujus domo, quam ultra mare ipse solus Samson fundaverat, ille per octogenarios fere annos catholicam, re-

et fides ex S. Samsonis antiquis Actis

A. ANON. SUBE-
QUALI.

tis patet, ipsum S. Samsonem nunquam novisse, ut verosimilius ad finem seculi sexti vitam protulerit, adeoque et ipse S. Paulus.

a *Habes in hac prima periodo et in tota sequenti præfatione unde colligas, vera nos dixisse, de obscuro, impleto et contorto scriptoris stylo; in quo tamen nihil mutare visum est, cum quid velit, utcumque intelligatur.*

b *Pro reconditi, opinor; voluit dicere prave affecti, vel pravitatibus addicti.*

c *Pro eminentissimam.*

d *Id est Gallia, ut recte notavit Mabillonius: nam Galli antiquitus etiam Romani vocabantur, ut vide infra num. 60 et 61, et lib. 2, num. 10. Fortunatus in Vita S. Medardi episc. Noviom. mater ejus Romana, nomine Protagia; quod nomen ad Luitprandi Ticinensis tempora, hoc est ad seculum x in usu fuit: nam lib. 1, cap. 6 de Gui done comite Spoletano agens, cumque, inquit, Burgundionum regna transiens, Franciam, quam Romanam dicunt, ingredi vellet etc. Id tamen Aquitanis ceterisque provincialibus cis Ligerim, quod lege Romana viverent, vindicat Dadinus lib. 3 de Rebus Aquitan. cap. 8.*

LIBER PRIMUS

CAPUT I.

*Precibus a Deo impetratus S. Samson
pie educatur et quinquennis S. Iltu-
to erudiendus committitur.*

Samsonis pa-
tria et paren-
tes.

a

C

* al. Deventia

Igitur sanctus Samson Demetiana a patria nobilibus atque egregiis secundum seculi dignitatem parentibus alitus est. Sed illud miraculum quod de eo ante ejus conceptionem in utero matris suæ Dominus omnipotens monstrare dignatus est, ob mirificandum scilicet Sacerdotem Dei populis profuturum silere non censeo. Hæc enim prima de se, licet ante se, at mirifica dignatio fuit. Nam pater ejusdem sancti Samsonis (sicut jam dixi) Demetiano ex genere, Ammon nomine, et ejus mater Dementia *, provincia proxima ejusdem Demetiæ, Anna nomine. Convenientibus itaque coæqualium patrum unitis consiliis, secundum omnipotentis Dei dispensationem, nobiliter conjuncti sunt; parentes vero eorundem conjugum altrices regum utriusque provinciæ pro certo scimus, siquidem et in aliis ejusdem sancti Samsonis emendationibus gestis, atque ibidem propinquieribus ita conscriptum indubitanter comperimus, et in nominibus offerentium utrorumque parentum nomina singula, juxta sancti Samsonis altare, ad Missam cantandam legere quam multis vicibus audiavi. Nam huic Ammoni patri ejusdem sancti Samsonis, frater fuit Umbrasel et huic nihilominus matri ejusdem Sancti Annæ soror fuit, Afrella nomine, boni ambo fratres, bonæ ambæ sorores, de bonis utpote parentibus progeniti. At vero junior frater Ammonis Umbrasel sororem supradictæ Annæ Afrellam, monitis ac jussis parentum, uxorem sibi duxit; sed et ipsa Afrella suæ sorori supradictæ erat junior.

2 Post non multum autem temporis, convenientibus illis secundum eorum dignitatem in pace, ipsa Afrella concepit, et peperit filium. Sed quid est opus rem protelare? tres filios ante suam sororem habuit: ipsa vero Anna jam jamque ab omnibus vicinis, ac notis suis quasi avorsa ac sterilibus putabatur. Desperato itaque feminei uteri fetu, non pro ætatis, sed pro naturæ inæqualitate cum sua sorore tristatis parentibus, flebili ac mœrenti admodum matri consolatio ab omni potente Deo adest. Nam eleemosynis frequentibus ac sæpissimis b jejuniis ipsa Anna cum suo marito semper incumbibat. Evenit autem ut die festo ad ecclesiam convenirent, et inibi sermocinationem inter multos audirent de librario c quodam longinquam terram Aquilonis habitante, et a multis provinciis appetito d, quia omnes qui ad eum venire consueverant, quid illis dixisset, pro certo habebant. Certatim itaque destinantibus multis de ecclesia eodem die comitari ad eum interrogandum, Ammon ille hæc audiens læto animo una cum sua uxore Anna ad eundem magistrum cum illis iter dirigere fecerunt.

3 Actum est autem, ut confecto tanti itineris labore, post tandem diem tertium ad locum, ubi magister librariusque commanebat, pervenerunt, ibique magistrum illum cum populis multis sedentem, ac de causis singulis multa disputantem reppererunt. Tum vero Ammon munera offerens, et [in] genua ante eum pariter cum sua uxore provolutus, suppliciter precabatur, ut ipse eorum causæ suum animum diligenter apponeret. Tunc ut magister ille de illis causis graviter circa se concinnantibus e, silentium fecit, ac pro bonis personis et longinquis viaticis sedule interrogans ac semper subridens, O, inquit, filioli, pro tam prodixio itinere vestri laboris causam narrare mihi. Aperiente itaque Ammone os suum, cum ingenti lætitia compescuit eum magister dicens: Causam scio adventus vestri, quia uxor tua hucusque sterilis fuit, et nunc credo quod divina misericordia aderit. Tu vero fac virgam argenteam coæquatam uxori tuæ, et da pro anima illius, et deinde Deus omnipotens suscitabit vobis semen secundum voluntatem suam, et secundum placitum desiderii vestri. Quo audito, ille hilariter dixit: Tres ego virgas dabo argenteas coæquatas sibi.

4 Videns autem magister intellectum et prudentiam viri, manere apud se in hospitium fecit, quousque post lassitudinem viæ nocte insecta corpuscula sua sopori dedissent, atque ita quiescenti mulieri Annæ per visum Dominus monstrare dignatus est; O, inquiens, mulier firma in fide et stabilis in Dei dilectione, perseveransque in prece, felix es, felixque uterus tuus, felicior fructus uteri tui. Ecce, Deo jubente, sacerdotali officio condignus factus est partus primus quem edes: nam tuus uterus concipiet, et prægnabit et pariet filium, et primarius illius partus septies candidior erit argento illo, quod tuus maritus donavit pro te Deo. Tremebunda itaque mulier facta, necnon et læta pro nimietate visionis, et pro fulgore assistentis sibi et loquentis apud se angeli Dei, et pro concupiscentia sperati partus, atque pro verecundia, (ut est moris bonarum feminarum) nihil omnino respondere poterat. Ad quam angelus leniter fatur: Ne timeas, inquit, mulier, neque diffidas, Dominus enim confortare dignabitur mœrorem tuum, et lacrymæ tua vertentur tibi in gaudium; ecce habebis prolem, et primarium

D

Matre sterili
uterque parens
piis operibus
vacat.

b

c

E

Vatem de futu-
ra prole ambo
consultum
eunt.

e

F

Apud quem
hospitantur et
ab angelo de
prole fiunt
certiores.

A primarium filium Samsonem vocabis; hic erit coram omnipotente Deo sanctus et sacerdos summus, et fidem hujus rei in mane habebis per magistrum illum ad quem venistis.

A tale discendunt cum gaudio de fausto praeputio.

5 Expergefata mulier a somno, cuncta quæ vidisset et audisset viro suo per ordinem replicavit. Gaudens autem illis, atque invicem tractantibus, reciproca lux adfuit diei; tum illi pro itineris prolixitate mane levantes præparaverunt se vestimentis, magisterque illis antequam iter captarent adfuit exultans, ovansque. Beata, inquit, es o femina, beatusque uterus tuus, beatorumque fructus ventris tui: mihi enim hac nocte Dominus dignatus est revelare de te et de tua prole. Nam primus partus tuus summus a Deo sacerdos destinatus est; et hunc ut pepereris, Samsonem vocabis, et postea legitimo tempore trades eum disciplinis discendis. De Britannorum ergo genere talis non fuit, neque erit, utputa sacerdos multis profuturus. Benedictis autem illis, abierunt domum læti ac pacifici.

Samson a matre sollicitè informatur.

6 Nec mora, Dei promissio adest. Itaque mater cum gaudio concipit, cum lætitia prægnat, cum prosperitate parit dilectum Dei primogenitum Filium suum. Tum omnes eorum vicinos, ut hoc audierunt, gaudium ingens invasit, gratias Deo referentes, quod mirificaverat Dominus misericordiam suam cum illis. Nutrito itaque nobiliter, secundum nobilitatem patrum, nobilitate Filio, baptizatur, nomen imponentes ei juxta quod in promissione fuerat sortitum; et felici matre admodum solitante, de infantia ejus ac joci munditia, satis semperque die ac nocte satagebat, ne in aliquo vel minimo puncto pars Deo destinata, ac multis profutura pollueretur, circumplectente et conservante illum integrum divina providentia: jocus enim ejus, felicitas matris blandimento ac sedulitate, ad meditandum Scripturas et legendum assidue, vel scribendum aliquid utile fiebat, quod postea veritas probavit rei. Nam cum esset annorum circiter quinque, ille solus tota puerilis animi affectione Christi scholam satis adire voluit: sed pater ejus mutata vice ac perverso contra Dei voluntatem ac dictum ordine, et maxime malevolis consiliariis atque amicis suis, ignorantibus totum illud absconsum miraculum quod antea fuisset factum, Filium suum fieri clericum contradicebat: indignum valde judicans clericatus officium, vicinis suis dehortantibus, utpote qui semper minister terreni regis fuisset, qui reges nutrire deberet: adeo ut conflictus inde sinens inter ambos parentes die nocteque fieret, volente matre Filio suo meliorem partem secundum angeli vel sacerdotis obtestationem.

Pater cum retrahere conatur, sed cœlestis correptus sententiam mutat.

7 Volentibus autem illis alia, nocte quadam adest cœlestis increpatio Ammoni per somnium, multum minans, si partem suam sibi destinatam ille prohibere auderet. Ammonem autem tantæ visionis admiratione a somno expergefatum timor ingens invasit, ac de lecto surgens, atque in terra se prosternens quantulumque commissi, licet parvi, poenitudinem gessit, atque nihil contra Dei voluntatem de Filio suo amplius se acturum tota fide promisit. Illico vero, erumpente luce, Ammon sine ulla mora Filium suum duci ad scholam compulit, dicens: non moremur, o conjux, Filium nostrum, immo potius Dei filium ad scholam ducere. Nam Deus cum illo est, et nihil contra Deum agere debemus: cunctaque quæ viderat ea nocte de illo conjugii suæ replicavit. Tum illa ovans, jamque prægnans ac de le-

cto surgens, toto cordis affectu magnificabat Dominum in cunctis beneficiis suis quæ misericorditer præstitit illis, atque una, eademque hora unanimes æqualiterque surgentes, pari animo ducere Filium suum ad scholam egregii magistri Britannorum, Eltuti nomine, perrexerunt. Qui et ipse Eltutus de discipulis erat sancti Germani, et ipse Germanus ordinaverat eum in sua juventute presbyterum g. Ille vero Eltutus de totis Scripturis veteris scilicet ac novi Testamenti, et omnis philosophiæ generis, geometriæ scilicet ac rhetoriæ, grammaticæ et arithmetici, et omnium artium philosophiæ omnium Britannorum peritissimus erat, genereque magicus h sagacissimus, et futurorum præsciis: in cujus magnifico monasterio ego sui, cujusque mirifica gesta si per singula dirimamus, ad excessum de incepto ducemur: unum tamen ad confirmandam nostram rem. referentibus nobis catholicis fratribus, qui in hoc loco erant, publicamus in medium.

A. ANON. SUBE-QUALI.

g Samson Eltuti disciplinæ committitur.

8 Nam cum ægritudine mortis carnis urgere-tur, duos alios abbates ad visitandum se venire fecit, unus Isannus vocabatur, alius Atocius. Ut enim vidit eos, utrumque secundum morem salutans, ita exorsus est: Gaudeo, inquit, Fratres dilectissimi, ad adventum vestrum, quoniam tempus transitus mei ac dormitionis meæ in Christo adest, et vos debitum mihi obsequium præbebitis. Sed confortamini, Fratres, quoniam pariter et ad vos jam jamque prope est post me cœlitus missus eundi de corpore, uno quidem transitu, sed diverso eventu transitus. Ego quidem hac nocte præsentibus vobis medio ferme notis angelorum manibus percipiar, ita ut in aquilæ similitudinem duas pennas aureas habentis, animam meam frater meus Isannus videbit cum sanctis angelis volare ad cælum: et postea quinto decimo die frater noster Atocius de corpore ibit, et frater meus Isannus animam illius pariter videbit, in aquilæ quidem typum, sed duas plumbeas i pennas habentis graviter volitare: et post quadraginta dies iterum frater Isannus et ipse æqualiter cum eo exitu, cum eoque typo feliciter perveniet ad Christum. Sed tu, frater Atocli, multum concupiisti ea quæ mundi sunt, et ideo pennati quidem animalis typus est mundi, sed auri munditiam ob tuam in tuis alis avaritiam non habes: mundus vero es tu propter tuam antiquam sanctitatem, de tua infantia huc usque servatam, sed gravidus es in tuis pennis propter plumbeum avaritiæ pondus. Deus autem omnipotens dignetur evellere a te has pennas. Hæc et multa his similia dicens per diem et noctem multum commemorans, sicut ipse dixerat, media fere nocte valedicens fratribus de hac carne cum hymnis et choris ac venerationibus solitis feliciter exiit, animamque suam per imaginariam speciem quam ipse dixerat, beatus Isannus vidit, et alterius fratris similiter animam, sicut senex dixerat, cernit, et vix per ejus suggestionem et Sanctorum orationes ac Missas multas cantatas redempta fuit, ita ut ipse solus vidit eam in melius reparatam, ac de pessimis peccatorum suorum vinculis absolutam, et hæc cuncta fratribus indicavit, et omnibus eis in admiratione fuit, et ille nihilominus die conducto et simili exitu, secundum senis promissionem, feliciter pervenit ad Christum. Sed ad id redeam unde digressus sum.

Eltutus mortem suam ac duorum Abbatum prædicit.

f

9 Hic itaque sanctus Eltutus, cum electum Dei puerum sanctum Samsonem oculis vidisset, ac de manu suæ matris cum donariis, quæ cum illo

Samsonis futuram sanctitatem prædicit Eltutus.

A. ANON. SUM-
QUALI.

illo parentes ejus adportaverant, secundum morem excipiens amanter eum deosculasset, respiciens in cælum et benedicens eum, ita exorsus est: Gratias agimus Deo, qui luminare hoc nobis indignis nostra de gente in terra accedere dignatus est. Ea augustum omnium nostrum caput, en pontifex summus multis citra ultraque mare profuturus, en egregius omnium Britannorum sacerdos, en peritissimus omnium ecclesiarum post Apostolos fundator. Hæc audientes parentes ejus plus de eo voluerunt audire; sanctus vero Eltutus ita responsum reddidit: Non est meum hoc dicere vobis, nec vestrum est a me interrogare, tempus enim est tacendi, et tempus est loquendi, puerum autem istum tradite mihi ad discendum.

Samson litterarum elementa cito addiscit.

* an. litteras.

k

10 Egredientibus autem parentibus ejus, mansit ipse cum supradicto magistro, non (ut moris infantum est) aliquo fletu post matrem, patremve motus: sed quasi a suis primis cunabulis inibi nutriretur, immobiliter ac delectabiliter mansit. Mirum in modum sub uno eodemque die vicenas eleas k, tesserarum agnovit totas, nec opus ei fuit amplius monstare, et (quod est mirabilius his omnibus) sub hebdomadis diebus harum litterarum distinctiones per conjunctiones verborum revelante Deo potuit scire. Nam in legendo ita tenuis erat mens ejus, ut quantum humanus sensus capax est, totos in brevi pertransierit Psalmos. Nam cum esset annorum circiter quindecim, jejuniis frequentissimis ac vigiliis prolixioribus plus omnibus fratribus ibidem habitantibus sese exercebat, ita ut superpositiones l, interdum autem et triduanas facere contendebat, prohibente illum prudentissimo magistro ac dicente ei: Non conveniens est, filiule, ut corpusculum juvenili adhuc ætate florens nimis et intemperatis frangatur jejuniis.

Jejunium colit.

l

Scripturis sacris indagandis valet.

11 In altioribus intelligentiis Scripturarum ita acutus erat sensus ejus, ut plus in spiritualibus theoriis quam quæ ei a supradicto magistro insinuabatur, inquirebat. Quadam autem die dubium incurrerunt ambo, ille et ejus magister in quadam alta quæstione: quam quæstionem ego novi, sed insinuare prætermitto, ne in hac diutius immoremur. Nam cunctos tractatus veteris ac novi Testamenti diligenter perscrutantes, explanationem ejus nullatenus reperire potuerunt. Quo facto destinavit sanctus Samson intra semetipsum jejuniis ac vigiliis incumbere, usquequo explanationem hujus quæstionis Deus illi monstrare dignaretur. Dum autem tertia nocte mediaque fere nocte oraret, assistere sibi vidit lucem cælitus emissam, ac vocem desiderabilem audivit de luce sibi suaviter dicentem; Ne amplius fatigeris, electe Dei; ecce enim non solum hanc quæstionem pro qua laboras, consequeris, sed quæcumque petieris a Deo per orationem et jejunium, exigentibus tuis bonis meritis, adepturus es. Tum sanctus Samson omnipotenti Deo gratias referens, lætus admodum ad suam cellam rediit, ac suo magistro cuncta quæ viderat et audierat, quiete replicavit.

Monachum a serpente morsum sanat.

m

12 Quadam autem die dum irent fratres in mane æstivo tempore ad purganda mala gramina de messe; hilider m quidam de quodam rubo exiliens quemdam fratrem momordit in inguine, atque ad terram cadens semivivus remansit. Fratres circa illam flentes orantesque non aliud quam moriturum sperabant. Tum oeconomus dixit: Nunciemus hoc seni nostro. Misso itaque quodam, rem præsentem Samsonem magistro narravit; flente autem illo, sanctus Samson Spiritu sancto tactus

ita dixit: Magister, jube mihi ire ad eum, Pater D autem meus compertus ac peritus est, et potest liberare hominem de hujus doloris nece. Tum sanctus Eltutus, quasi in derisu sermonem ducens, ita dixit: Pythonis n arte in principio tuo fuisti præmunitus, et postea veniens ad scholam apud disciplinam Christi colere eam vis? non enim conveniens est cum cælesti sapientia mundanam exercere mathematicam. Sanctus autem Samson ita subridens responsum reddidit: Ignoras tu, electe magister, quia nullum ego patrem habeo nisi illum, de quo per Prophetam dicitur: Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me? Magister itaque hoc audito stupefactus et admirans et nihil aliud ausus dicere: Perge, inquit, electe Dei. Pergens itaque Samson, et currens invenit Fratrem extremum pene anhelitum jam trahentem, atque ejectis a se omnibus fratribus, unum tantum probatissimum presbyterum elegit apud se assistere, atque serpentino morsui signum Crucis imposuit sentiens per Dei gratiam virtutem adesse: atque per tres horas, id est ab hora tertia usque ad horam sextam orationes protelans, aquamque oleo mixtam benedicens, fratrem pene emortuum præsentibus omnibus fratribus per Dei admirabile opus incolumem reddidit et sanum; ac per hoc non, ut est moris humano generi, quasi in favore vulgi extollitur in vana gloria jactantia elatus, sed Deo gratias agens infatigabilem semper atque acriorem frequentius exercebat abstinenciam.

Job. 10. 8.

E

ANNOTATA.

a Demetia aliis Dimetia, inquit Mabillonius, Cambriæ seu Walliæ pars occidentalis, Dified hodie a Britannis vocitatur, mutato M in F pro linguæ idiotismo.

b Pro sæpe repetitis.

c Non alium hic intelligere fas est, quam virum sanctum et prophetiæ dono ornatum, ut ex sequentibus satis patet.

d In edit. est quem a multis appetitum, nullo sensu, quales constructiones plures ibi occurrunt, a nobis ex accuratioribus Mss. emendatæ.

e Mss. legunt concinnentibus, patet quid scriptor velit.

f In edit. erat locus.

g De S. Eltuto seu Iltuto jam alias in Actis nostris dictum est, et hic abunde describitur: at discipulum S. Germani fuisse (puta Autissiodorensis) atque ab eo ordinatum presbyterum, rectæ chronologiæ repugnare, jam supra diximus: fuerit fortasse discipulus discipuli.

F

h Qua de magia hic agatur, satis perspicuum existimo.

i In edito erat Plumbineas. Finis non sit, si cetera barbara et male constructa explicare voluero.

k Intellige elementa seu litteras alphabeti, ut bene notavit Cangius, hunc ipsum textum adducens.

l Superpositionem per superadditionem explicat Mabillonius. Quæ vox, inquit, simpliciter prolata, jejunii sonat abjectionem, nam alias dicitur etiam superpositio silentii etc. de cetero remittens ad Menardum in cap. 54 Concord. Regul. § 11.

m Cangius eam etiam vocem hinc accepit, et recte pro colubro intellexit, sive pro chelydro. Est qui edder notet dici Anglice serpentem qui Gallice couleuvre.

n Magiam joco objicit sancto discipulo sanctus magister.

CAPUT

CAPUT II.

Diaconus ac presbyter, non sine mirabilibus signis, ordinatus arctiorem indies virtutis viam ingreditur; invidorum machinationes patienter tolerat, et ex S. Iltuti cænobio ad Pironem transit.

ignorantes altius Dei consilium in ima graviter mergebantur. Ille vero sciens totum et nihil illum latens, pro illis amplius Dominum precabatur, lacrymas cum orationibus fundens, Dominum suppliciter rogabat, ne propter eum pessimi criminis lapsum incurrerent, semper jejuniis intentus, orationibusque indesinentibus exercitatus, in sanctis quoque Scripturis scrutandis atque intelligendis vehementer sensatus sine pene intermissione, secundum Apostoli Pauli commendationem, orabat in frigore et nuditate, in hiemalibus pernoctans glaciebus, non brumalibus flatibus; non gravioribus solvebatur æstatis caloribus, memor Apostolici sermonis ubi ait: Non sunt enim condignæ passionibus hujus temporis ad superventuram gloriam quæ revelabitur in nobis.

A. ANON. SUBE-
QUALI.

Rom. 8. 18.

15 Nam non longe post *b* presbyterii Ordinem ab eodem episcopo, qui diaconem illum ordinaverat, magistro rogante ac Deo volente, ut ille dignus erat, digne accepit. Sed quid diutius immoramur? Quale signum cælitus visum est quando diaconatus accepit officium, tale etiam quando presbyteratus functionem accepit: idem tantum tribus, quibus prius fuerat visum, Deo illum dignum monstrante comparuit. Quanto autem in majore gradu Deo volente, illo vero nolente nec inepte renuente, sed quod Deus promiserat, gratanter accipiente inhæserat, tanto et in arctiori abstinentiæ tramite, secundum sanctarum Scripturarum dictionem, voluntaria se traditione inserebat. Studebat namque præ ceteris humiliorem se ac benigniorem esse. Quid vero de castitatis et continentię ejus exercitio dicam, quando libidinosa incentiva a primo adolescentię suę flore

Presbyter ordinatur accedente prodigio.

b

Virtutes ejus.

Carnem numquam gustavit.

F
Mos monachorum bibendi post Tertiam.

c

d

cans

Diaconus ordinatur: Quid miraculi contigerit in ejus ordinatione.

B Humilitas vero ejus tanta erat, affabilitas, lenitasque, ac mira caritas ultra (ut ita dicam) humanum modum, ut ab omnibus fratribus suis miro diligeretur affectu. Magister autem videns diligentiam ipsius erga Dei cultum, ac per spiritum venerans in pectore ejus Christum, quem per ænigmata utputa de eo cernebat micantem, tradi ei diaconatus ministerium fecit. Veniente Dubricio *a* papa ad ejusdem domum die Dominico, consentientibus et congaudentibus omnibus fratribus ac Deo volente, ab eodem papa diaconus ordinatus est. Nec hoc opus esset pertractari, nisi miraculum grande interfuisset. Tres fratres ibidem ordinati sunt, duo in presbyterii, ille tertius in diaconatus officio: sed cum ad veniam flectendam juxta morem fratres compellerentur, vidit sanctus papa una cum magistro Eltuto columbam cælitus emissam per fenestram sursum apertam, et super sanctum Samsonem non (ut est moris avi) fugitare, vel volitare, sed semper sine ullo penniculæ motu, discurrentibus ubique per ecclesiam ministris, immobiliter stare. Et non solum hoc, sed etiam episcopo manum ad confirmandum eum diaconum super eum levantem, illa (quod est mirabilius) columba cælitus (ut jam dixi) emissa, in scapulam dexteram ejus descendit et ibi constanter mansit tamdiu donec officium ab episcopo consummaretur totum. Hoc nemini in ecclesia admirabile fuit, quippe quia nemini visibile nisi tantum episcopo ac magistro supradicto, et uni diacono qui calicem tenebat et Euangelium ad precem cantaverat, patefactum est: et semper supradicta admirabilis illa columba ita supra illum videntibus illis tribus immobiliter stetit, donec communionem perciperet, Eucharistię. Denique in tantum stuporis episcopus ac magister confabulantibus illis ad invicem venerunt, ut sanctum Samsonem jam non terrestrem, sed cælestem indubitanter putarent. Sanctus vero Samson ita admirabilis atque, ut ita dicam, ineffabilis in Dei opere excreverat, ut de die in diem, quasi per scalam spiritualem scilicet, ascendens altius atque altius in summo religionis culmine, renovato in melius quotidiano usu, cerneretur emergere.

C 14 Huic vero Eltuto erat in ejus monasterio alumnus, ac nepos presbyterque, et huic presbytero erat frater sine gradu, disjuncti a fratribus in quantulumcumque erga sancti Samsonis dilectionem, antiquo indubitanter humani generis hoste per ineptum invidiæ trophæum illos instigante, nequiter metuentes, ne propter illum quem meliorem illis esse noverant, hereditate privarentur mundana. Nec illi poterant quidquam mali præbere, nec pacifice, amanterque adhærere,

Invidiam quorundam ferit patienter.

A. ANON. UB
QUALI.

Samsoni vene-
nim propina-
tur.

Marc. 16. 40.

Monachum si-
bi inimicum
blanda allocu-
tione convertit.

Sap. 2. 24.

Alius mona-
chus Samsoni
infestus a dæ-
mone corri-
pitur;

cans dedit ei bibere, atque quatenus fieret probabile mortiferum, parum de eo prius pelaci *e* dedit. Pelax autem ut bibit, saltum præcipitem dedit et statim mortuus est. Pistor vero hoc ut vidit, valde gavisus est, nihil aliud sperans nisi sanctum Samsonem, perbibito hoc poculo, continuo de hoc mundo recessurum. Sancto vero Samsoni oranti continuo adest spiritus Domini, monstrans sibi malum nuper factum. Ille nihilominus de Domini promissione fidus, memor euangelici sermonis, ubi Christus ait de suis fidelibus fidentibus in se; Si mortiferum, inquit, biberint, non eis nocebit, et cetera; lætus admodum rectorium ingressus est, eoquod ipse oeconomus erat hujus monasterii, poculaque fratribus benedicens, atque suo sanctæ signaculum Crucis imponens, sine ulla mentis hæsitazione totum bibit, neque umquam ullum vel parvissimum cordis dolorem ex hoc sensit.

17 Præstantibus autem illis ita uno eodemque die suavem ac lætissimam cum pistore sanctum Samsonem conlocationem habuisse audivimus; B Magnam, inquit, dulcedinem faucibus meis, magnamque sanitatem cordi meo, o amantissime frater, præbuit poculum illud, quod primum dediti mihi hodie: sanet te Deus ab omni ægritudine quaecumque habes. Quibus auditis frater intra semetipsum mali commissi poenitudine tactus est, promittens coram omnipotente Deo, non amplius gesturum se aliquod malum consilium cum fratre suo contrarium huic Famulo Dei: quippe quem omnium conscium noverat, et omnia patienter tolerantem cernebat. Ad fratrem suum postmodum cum increpatione veniens dixit: Peccavimus, frater, nihil in aliquem hominem sed in Christum, atque in ejus dilectum Samsonem: et tu, frater, venenoso livoris incentivo in tuam animam perfusus es, auctore et incentivo illo de quo per Prophetam dicitur: Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum, imitantur ergo illum qui sunt ex parte illius. Sed frater ejus in obstinatione malæ sententiæ perdurans, nullum bono consilio præbuit assensum, sed velox vindicta divinitus ei data est.

18 Nam Dominica die proxima veniente, cum Communionem altaris de manu sancti Samsonis sumpsisset, una hora cum buccella in ore ejus transisset, a dæmonio eadem hora arreptus est, C ita ut pallens tremensque ac multum crepitum dans, ac discerpens, atque in terram indecenter concidens, ac semetipsum suis vestimentis impudenter denudans, bina labra ejus suis dentibus mordere primum cœpit, atque alios fratres sine ulla verecundiæ providentia degarrire, et ad iracundiam eorum corda provocare, ac dicere: Quid hic statis otiosi nihil potentes facere? nullam enim de vobis omnibus curam habeo, si unus inter vos non fuerit præsentatus: si unus ille adfuerit, dominationem in totum habet mei. Sapientissimus vero senex ut hæc audivit, compe-scere eum, ac ligatum a fortibus fratribus foras duci jubet. Quo viso, frater ejus flens atque singultans, et in terram se suppliciter prosternens, præsentibus omnibus fratribus, utrorumque culpam totam ut esset in directo monstravit, veniamque sui delicti submisit ac lacrymabiliter postulavit, promittens se in sua tota vita poenitentiam gessurum *f*, ac Deo et sancto Samsoni semper servitutum.

19 Quibus auditis fratres una cum abbate suo super his quæ fiebant, valde mirati sunt, maxi-

me timentes, ne in his venenatis malis nuper inepte eruptis sanctus Samson offenderetur, insuper et ne ab illis abscederet, quod pro maxima injuria ac malo merito fieri æstimabant; suppliciterque electum Dei rogaverunt, ut ad mansionem, in qua frater dæmoniacus a malo vexabatur spiritu, non dedignaretur ire. Sanctus vero Samson amariter flens atque ejulans, ita responsum reddidit, palam omnibus fratribus dicens: Hec me! propter quid hoc fecisti mihi Domine Deus omnipotens? ut quid amantissimum fratrem meum propter me lædere permisisti? timeo enim ad conspectum illius injuste odientis me, et maxime diaboli illum odii facibus incendit me præsentare. Doleo tamen illum ab initio injuriam pati, nunc autem si gratiam habeo coram Divinitate tua, per orationes ceterorum fratrum, me indigno interveniente, sanitatem recipiat, et dabis ei cor poenitens, ut spiritus ejus salvus fiat: ac oleum benedicens, aquæque permiscens, dari ei ad gustandum præcepit. Quibus gustatis, e manibus illum tenentes *g* in dorso dilapsus est, et velut emortuus factus, nihil aliud fratres, quam eum moriturum putabant esse; ternisque fere horarum spatiis in uno loco jacens, ad extremum non longe post nonam vivus quasi de morte rediit, pristinamque sanitatem de diabolico recepit impetu, ac poenitudinem mali sui commissi agnitique agens, Deo illum inspirante, coram omnibus agnovit fratribus: sicque justo Dei judicio actum est, ut quem ille invidiose injusteque usurpabat primatum, in tota vita sua numquam haberet.

20 Sanctus vero Samson acioribus sese atque arctioribus inserebat jejuniis, grave valde apud se reputans illud monasterium, quippe quod jam tumultuosum et expandiosum *h* per patriam erat. Ille vero Euangelicam illam viam arctam quæ ducit ad cælum semper cupiens carpere, excogitabat quomodo evadere posset a cœnobii congregatione sine sui magistri offensione. Erat autem non longe ab hoc monasterio insula quædam nuper fundata a quodam egregio viro, ac sancta presbytero, Piro *i* nomine, (in qua insula et ego fui) apud quem, inquam, sanctus Samson cohabitare volebat; sed valde metuebat, sicut jam dixi, ne senem suum offenderet.

21 Talia ergo volvente apud se, ac Deum rogante, ut suæ voluntati opem daret, ecce missus Domini ad sanctum Eltutum per somnium apparuit dicens: Mane surgens tu interroga voluntatem sancti Samsonis, ut ubicumque vult (Deo per omnia ducente) ire, opitulaveris illi, et scito quia Deus semper cum illo est. Evigilans Sanctus ille, et apud se retinens memoriter quæ illi dicta fuerant per somnium, mane diluculo surgens, sanctum Samsonem accersiri sibi jubet, dicens: Enarra mihi, electe Dei, quæ Deo inspirante sunt in tua voluntate documenta: ego hac nocte missum Dei habui de te, quo opituler quæ sunt tui, quia Deus apud te est. Quo audito, sanctus Samson ingemuit, et nihil se boni egisse coram Deo dicebat: tamen voluntatem suam seni suo humiliter revelavit. Senex autem hæc audiens ita responsum reddidit. Opus est tibi omnia agere propter Christum, et voluntate paupertatem pati. Verumtamen omnino in genere nostro major te non erit. Ac linguam comprimens et pectus verberans omnia secundum sancti Samsonis voluntatem adimplevit, et duci eum ad Insulam quo tendebat in pace fecit, ibique cum eodem presbytero supradicto Pirone propecta ætate jam sene

D
a Samson li-
beratur.

Samson ex El-
tuli cœnobio
egressum me-
ditatur.

Eltuto permit-
tente ad Piro-
nem concedit.
F

CAPUT III.

A patre ægrotante vocatus, non nisi jubente Pirone ad eum pergit; mirus theomachæ in via occursus; totam familiam Deo lucratur, atque in reditu serpentem necat.

Pervenerunt ii nuncii usque ad locum ubi sanctus Samson habitabat, et in hospitium nocte recepti, euntibus mane fratribus ad opus exercendum, invenerunt eos ad portam pulsantes, quomodo facile habere possent apud sanctum Samsonem colloquium. Sanctus vero Samson spiritualiter jocans cum illis eum non agnoscentibus, ita dixit: Enarrate mihi causam inquisitionis ejus, pro qua colloquium apud eum habere vultis, et ego exponam. Et responderunt ei dicentes: Illum volumus videre et apud illum loqui, pater enim et mater ejus et omnes vicini miserunt nos fabulari apud illum. Qui et ipse hilari vultu respondens dixit eis: Amen dico vobis, nisi me præsentem omnia vestra dicatis propter quæ huc venistis, Samsonem quem quæritis, numquam videbitis. Mœrentibus autem illis atque ad alterutrum diffidentibus, sanctus Piro ita lætus admodum dixit; Ecce Samson quem tanto itineris labore quæsiistis, nunc quod habetis, dicite mihi. Tunc hi ceciderunt in faciem suam, salutationemque parentum suorum nuntiantes, causam ob quam venerant, profecto narraverunt.

24 Sanctus vero Samson ut audivit, apud semetipsum prius ingemuit, superfluum putans redire eum domum, in qua carnaliter fuisset natus. Et respondentibus sibi ait; Repedate ad domum nostram, jam enim, nisi fallor, Ægyptum reliqui, non est enim meum iterum reverti in ipsam; potens est enim Deus ægrotantem sanare. Atque ita gressum rapido cursu ante fratres tendens, ulterius ad opus faciendum progrediebatur. Sanctus vero Piro misericordia motus, immo Spiritu sancto ordinante opem ad virtutem ostensam, leniter revocans eum ad se, dixit ei: Quare sic dicis, electe Dei? non enim negligenter facere debes opus Dei, curam enim te oportet habere de animarum profectu: nam merces tua grandis erit cum Deo, dum ubi carnalia creverunt, spiritualia per te seminantur. Sanctus vero Samson intendens in eum atque paululum silens, ita ait; Utinam voluntas Dei fieret, ego propter Deum et propter animarum lucra omnibus paratus sum. Et qui missi fuerant rogaverunt eum ut pariter cum illis comitatum faceret. Qui dixit eis; Progredimini vos, et nos expedite assequemur. Pro certo habentes, quod ipse eos assecuturus erat, accepta benedictione abierunt.

25 Ille autem post eos die et nocte mansit in monasterio, et in crastino die dixit ille; Si causa profectus animarum et caritatis invitor, est ex vobis frater promptus mecum ad injuriam sufferendam? Erat quidam diaconus juvenili et ipse adhuc ætate florens, cui dixit Abbas: Tu fortior es senibus istis, caritatis obtentu cum fratre tuo vade. Sanctus vero Samson prævidens in spiritu,

Samsonis pater morbo periclitatus filium ad se accersit.

Samson negat sibi licere domum paternam repetere, sed Pironi jubenti annuit.

Samson ad patrem cum socio contendit.

D sene ita exceptus est tamquam Dei angelicus missus videretur, admirabilem atque eremiticam, immo et cælestem vitam infatigabiliter ducens, non diebus, non noctibus ab orationibus et a colloquiis Dei cessabat. Totum diem operibus manuum, et orationibus ducens, totam vero noctem in mysticis sanctarum Scripturarum intelligentiis, lucernam suæ mansioni portans, ut ad legendum intentus, aut aliquid scriberet, aut de spiritualibus theoriis meditaretur. Quod si, ut homo, opus haberet pro carnali fragilitate quiescendi, seipsum parieti, aut alicujus rei duræ firmamento inclinans, numquam in lecto dormitabat.

Numquam in lecto dormitabat.

22 Quadam itaque hieme, cum pater ejusdem S. Samsonis repentino arreptus dolore debitum mortis exsolvere cogeretur, compellitur a suis vicinis, ut juxta morem sacrificium communionis ante carnis sumeret mortem. Ille vero ingenter affirmabat, numquam se mortem gustaturum, numquam sanitatem recepturum, numquam se sacrificium recepturum, nisi primogenitum suum Samsonem electum Dei videret, ac per ipsum pariter corporis et animæ sanitatem se percepturum dicebat. His verbis admirantes homines qui audiebant, simul et diligenter examinantes quænam hæc essent, statim missos dirigunt equitantes, rogantes ne pigeret eum visitare patrem suum jam in mortis confinio decubantem, et maxime sanitatem corporis et animæ ab eo accipere desiderantem.

ANNOTATA.

a Notant Acta Benedict. Dubricium hunc fuisse episcopum Legionensem (Angelice Caerleon) floruisseque anno 507, Arthurumque regem anno 516 coronasse, ut scribit Matthæus Westmonast. Dubricii ejusdem meminit Galfridus Monemut. lib. 9 hist. cap. 12, paucis multa dicens; Hic Britanniae primas et Apostolicæ Sedis legatus, tanta religione clarebat, ut quemque, languore gravatum, orationibus suis sanaret. Plura hic de eodem Sancto occurrunt.

b In edit. hic ita habetur: Nam non longè post, dubio adhuc anno, presbyterii ordinem ab eodem episcopo qui in diaconatus illum functionem voverat etc. prætuli lectionem Codd. Mss.

c Vicissere, barbarum, pro vices subire.

d Et hanc vocem tillum hinc accepit Cangius, sed quid sit divinandum relinquit: venenatum quid certo indicare videtur scriptor.

e Pilax legendum monet Cangius, ut sit cattus murilegus, ut vide istis pluribus.

f Ita etiam Mss. Satis sit quod intelligatur.

g Legendum esset e manibus illum tenentium, at solæcismis hujusmodi abundat hæc Vita.

h Per tumultuosum satis patet, quid velit, nempe quod fama late expanderetur.

i Acris est in hunc locum Guiberti abbatis censura pag. 330. Legi, inquit, testor Deum, et iis qui mihi præsto fuerant, cum nimia detestatione relegi, scilicet in Vita S. Samsonis, celeberrimi apud Francos et Britones Sancti, abbatem quemdam, quem S. Pironem lectio illa agnominat: cujus cum finem ut beatum putabam, rite legendo prosequenter, reperi cumulum sanctitatis, hominem videlicet ebrietate madentem, in puteum incidisse, sicque enectum. Vide infra num. 36.

k Ingenter et similia vix operæ pretium est observare.

A. ANONYMO
SUBÆQUALI.

Quid illis in
via acciderit.

* al. hædum
videret.

Samson augum
moris tradit.

ritu, fidentem eum in fide futurum non esse, latus admodum verbo dixit ei; Confide, frater, et viriliter age.

26 Accepta itaque benedictione impositoque in equum vehiculo, iter pergere cœperunt: et factum est dum irent orantes per vastissimam silvam, dirissimam audierunt vocem a quodam horribili valde ad dexteram partem juxta illos terribiliter strepitantem, atque in hujus vocis auditu diaconus supradictus depavescens, ac primo omnium pallens, equum quem in manu tenuerat, velociter dimittens, et pallium quo indutus erat jactans, in velocem fugam sese dedit, clamante post tergum sancto Samsoni, et dicente: Confide, o frater, quæso, confide, ne timeas, neque obliviscaris euangelici præcepti quo nutritus es ab adolescentia tua. Sed cum non intendentem et semper fugitantem jam ciminus sanctus Samson lacrymabilibus inspiciebat oculis, solitaque spiritualia arma et scutum fidei firmiter tenens, et circumvallans se sancto semper signaculo Crucis, vidit theomacham a hirsutam canutamque, jam vetulam animum suis vestimentis bribetham chrysulatamque, venalem in manu tenentem, ac silvas vastas veloci cursu volucritantem fugientemque, recta linea insequentem. Sanctus vero Samson stabilis in fide quasi eam non vidisset *, mansit intrepidus, et veloci cursu equum in manu tenens, palliumque fugientis in equum imponens, fugientem et persequentem fiducialiter secutus est, ac non longe progrediens fratrem fugientem seminecem reperit, paululumque illum intuens vidit a longe theomacham animum currentem, et cernens eam in valle jam descendantem, exclamavit post eam dicens: Quid fugis mulier? Ecce ego homo sum sicut ille quem prostrasti par meus: si datus sum in tua potestate, ecce adsum: noli ergo fugere, sperans me venire ad te. Sed hæc illa non intendente et semper fugere nitente, clamavit post illam sanctus Samson dicens: Impero tibi in nomine Jesu Christi ab eo loco, ubi modo stas, ne ultra pedem moveas usquequo veniam et appellem te.

27 Stante ergo illa in uno eodemque loco, ac tremente venalemque in terra laxante, sanctus Samson advenit, atque eam vix agre affatur, Quæ, inquit, es mala forma, vel qualis es? At ipsa cum tremore ingenti dixit: Theomacha sum, nam et gentes meæ hac usque prævaricatrices vobis extiterunt, et nunc nulla in hac silva remansit de meo genere, nisi ego sola. Habeo enim octo sorores, et mater mea adhuc vivit, et hæc non hic sunt, sed in ulteriori silva degunt, et ego marito in hac eremo tradita sum, et meus maritus mortuus est, et propter hoc secedere de hac silva non possum. Sanctus vero Samson dixit: Numquid potes tu fratrem quem percussisti, redivivum iterum reddere, vel saltem de animæ tuæ profectu sollicitare? At ipsa respondens dixit: Nolo, nec possum in melius reparari, bonum enim nullum facere queo. De mea infantia huensque ad mala semper exercitata sum. Sanctus autem Samson ita competenter dixit: Deum omnipotentem imploro, ne amplius aliis injuriam facias, sed dum irremediabilis es, hac hora moriaris. Atque oratione completa, malefica illa mulier saltum præcipitem in latere sinistro dans ad terram corruit, et mortua est.

28 Tunc sanctus Samson reversus ad fratrem suum in cladis loco seminecem dimissum, invenit eum jacentem pene mortuum, ac diligenter

perscrutans, in pectore tantum vitalem flatum remansisse reperit. Tum vero secundum Helizei auctoritatem os ori, ac membra cetera membris singulis componens et flens, Deum suppliciter rogabat, quatenus fratrem illum sanitati restaurare dignaretur, ne ob eum injuriam conscientie pateretur, quippe obedientem eum illo in caritatis officio: ac Deo per illum virtutem operante, non plus hora et dimidia frater seminecis quasi a somno incolumis resurrexit.

29 Denique maxima in eo gratia fuit quod propter sanctum Samsonem trisulca lancea maleficæ mulieris corpus ejus non fuit perfoßum, ac fratrem confortans ne timeret, Deumque beneficentes iter cœptum pariter peregerunt, atque ad locum quo tendebant, die tandem tertio pervenerunt, inveneruntque Ammonem, sancti Samsonis patrem, a suis vicinis circumdatum in lecto ægrotantem. Ammon vero ut vidit eos e foribus venientes, gavisus admodum est dicens: Ecce auxilium corporis et animæ meæ, quod Dominus mihi per somnium monstrare dignatus est. Moxque ejectis omnibus foras, sua mater tantum remansit cum illis tribus, ille Samson et suus diaconus paterque ejus et mater: statimque Ammon ille capitale crimen ad mortem eum veniæ postulatione ac supplicii imploratione præsentibus illis tribus supradictis, quod in se celaverat, publicavit in medium, ac Deo ab eodem die usque ad suum finem servitutum, suggerente præcipue sua uxore, toto corde devovit, ac suum caput eadem hora tondere vi fecit, instigante illum (ut jam dixi) maxime sua uxore, dicente ei: Non solum ego et tu, ut decet et convenit, Deo serviamus, sed et totas nostras proles in Dei servitute jungamus et omnia nostra Dei tota fiant. Tam ille Ammon dixit: Secundum tuum faciamus verbum. Omnia ergo quæcumque mihi Dominus, immo tibi dedit hucusque, ego hodie b voluntarie offero ei tota. Præsentatis itaque suis quinque fratribus sancto Samsoni una cum sua sorore sexta, admodum adhuc parvula, ita paululum silens, responsum dedit: Fratres quidem mei boni sunt ac Deo donati, sed ista pusilla, quam vos videtis et habetis, ad mundanas voluptates data est: tamen nutrite eam, quia homo est. Quod audito homines, qui illic aderant, valde mirati sunt, et nihil de hoc miraculo interrogare ausi sunt.

30 Tunc itaque capite Ammonis, et sua uxore viduitatis ordinem recipiente e longo jam tempore concupitum, ac omnibus suis substantiis divisis, maximisque portionibus in usum pauperum datis, ac minoribus suis usibus relictis, (nam multarum facultatum erant possessores) frater ejusdem Ammonis hoc videns, una cum uxore sua, ac tribus suis filiis, tali forte ac tali victoria sub uno eodemque die Christo et ipsi lucrati sunt; nam et ipsa sua mater lute admodum benedictionem recepit viduitatis. Confirmatis itaque in bonis operibus his omnibus, atque ad monasteria fundanda suggestis, sanctus Samson una cum suo patre et suo avunculo c, in uno quatuor felici comitatu, iter in pacem peragere cœperunt.

31 Sed dum iter cœpissent, mater ejus singillatim se vocasse fertur ac dixisse ei: Monasteria quæ nobis suggeris fundanda et ecclesias construendas, non solum desidero, verum etiam et amanter amplector. Sed quoniam promissionis de te destinatio tempus venturum est, nostras ecclesias a se consecrandas, Deo adjuto

D
Socium confortat, et sanat

et ad patrem accedens eum solatur etc.

E

b

p

Patrum suum cum tota familia Deo lucratur.

Quid mater ab eo petierit.

A re, speramus. Tum ille quasi verecunde subridens, et manu quidem annuens, cumque benedictione eam dimittens, ad suos comites abiit, per aliud iter quam quo venerant remeantes. Ille semper in admonendo, atque exhortando novellos illos, apud quos iter agebat, veteris ac novi Testamenti parabolas dulciter spiritualiterque interpretabatur.

32 Dum autem iter agerent, præcedens illos Ammon vidit semitam, et circa semitam quasi igne exusta rura, et quoddam vestigium quasi trabes traheretur per exustas herbas; ac primo quidem intremuit, fratrique suo sequenti se monstravit, dicens: En, frater, quem audivimus apud parentes nostros esse in hac silva serpens antecedit nos, et, nisi fallor, non longe a nobis est. Fraterque ejus læto admodum vultu respondit, dicens: Noli timere, frater, jam enim arma nostra omnia cum Deo sunt tuta. Sanctus vero Samson utriusque verba prudenter prospiciens, ita sermonem exorsus est: Unde confabulatio inter vos orta est? Am-

B mon respondit: Vides, electe Dei, en serpens ante nos repit. Sanctus autem Samson, ita quieta mente consolans eos, ne timerent, suaviter dixit: Fidentes estote in illo qui dixit: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc et transibit, et nihil impossibile vobis erit. Itaque et vos stabiles estote expectantes me huc usquedum ad vos revertar, orantes et silentes de eo quidquid audieritis. Seditibus autem illis, et illo ulterius progrediente, cœpit avunculus ejus insequi eum, dicens ei: Electe Dei, melius est ut non tu solus eas. Permite ergo me tecum ire. Qui respondens dixit ei: Non enim ego solus eo, sed Deus mecum est: vos autem, sicut jam dixi, hic sedete donec cum victoria ad vos redeam: ille vero axim d festinanter tenens, vidit a longe serpentem flammivoma crista erecta per vasta desertam serpitantem; atque ille per Psalmi cantus primo vocem elevans, Dominus, inquit, illuminatio mea, et cetera. Serpens vocem pariter ac nidorem ejus audiens, ibi cauda erat, caput cum sibilo ac furore vertit. Tum ille, quasi anguem pusillum videret, concurrit ad eum. Ille serpens nihilominus glebam morsu e terra apprehendens,

C in advenientis faciem vix ægre jactavit, ac deinde ut vidit hominem fidenter venientem, et maxime Dei virtutem circum se septantem e, sibilum ingens diræ vocis quasi gladio cæderetur, emittit, et postea tremens in sphaeram se velociter colligit, caudam rabidis rodens dentibus. Sanctus autem Samson consuetum atque electum apud se decantans Psalmum, cujus initium est, Confitemini Deo Deorum, signum oirculi erga se se circumseptans fiducialiter fecit, et signum Crucis imponens, ajebat: Vade modo quousque permittaris. Tum vocatis comitibus suis dixit: Venite fratres, et videte opera Dei, ut fides inde firmior sit. Venientes autem viderunt serpentem e circulo suo pigre satis se volventem super terram tarde repere, et usque ad locum fixi baculi Sancti in gyro rotitare, iterum atque iterum idem faciens, nullatenus ultra terminum caput quiverat erigere. Sanctus vero Samson interim consolabatur eos per dulcia euangelica verba, confortans eos in fide, ac dicens: Creatorem vera fide credentes creaturam timere non debetis, multaque alia hujus modi verba exhortans per totum diem docebat eos verba ædificationis. Tum sanctus Samson videns diem prope finiri, serpenti exclamavit,

dicens: Longum est iter nostrum, tu autem vitam amplius non habes, et ideo impero ego tibi in nomine Jesu Christi, ut præsentibus nobis in hac hora moriaris. Nec mora, serpens supra caudam stans, caputque sursum levans, arcumque de se inepte faciens, evomuit omne venenum, et mortuus est.

33 Tunc hi omnes in commune Deo omnipotenti gratias referentes, iter pergere tentaverunt, atque ad monasterium cum prosperitare die tertio, Domino comitante, pervenerunt, ibi et supradictus Dubricius episcopus, quippe in sua domo commanebat initiantie jam Quadragesima Paschæ, audiens de sancto Samson et comitibus ejus gavisus est valde: (mos namque erat illi episcopo totam pene Paschæ Quadragesimam in eadem ducere insula) consolationemque ei erga patrem, avunculumque suum humane et amanter præstitit.

ANNOTATA.

a Ut barbara est theomacha illa, ἀπὸ μετὰ τοῦ Θεοῦ μάχεσθαι, per quam Venificam aut sagam intellige; ita hic barbare describitur hirsuta caudaque, venalem, seu telum venatorium, infra num. 29 trisulcam lanceam, bribetham, an birhatam? inquit Cangius, chrysulatamque, forte deauratam, manu tenens, et per silvas volucritans; quæ ex sensu magis quam ex vocum natura significatione intelligenda, sive crisulatam scribas, sive trisulatam.

b Male in edit. Ego die; ex Mss. correximus.

c Intellige patrum; agitur enim de supra nominato Umbræfel, Ammonis fratre. Notabis etiam in editione post avunculo, omissum et diacono, quod restituimus ut sit comitatus quatuor.

d Axim tenere intelligo, recta via progredi, seu a proposito non dimoveri.

e Se circumsepientem.

CAPUT IV.

Abbas Pironi suffectus, in Hiberniam proficiscitur, reversusque cum patre et aliis in solitudinem secedit; ac, nequidquam fugiens, alteri monasterio præesse cogitur.

Quadam autem die diaconem illum, qui cum sancto Samsonem viam fecerat, sanctus Dubricius papa seorsum vocans, diligenter percunctatus est ab eo cunctos eorum eventus in itinere. Sanctus ergo diaconus omnia per ordinem replicans, ac de sua ignavia, quæ ei in via evenit, cuncta disserens, omnia facta quæ fuerant, interroganti se episcopo nihil omnino celavit, sed cuncta ei humiliter dixit. Sancto vero papæ Dubricio hæc omnia in admiratione fuerunt, sciens ipse sanctum Samsonem Deo esse plenum; officium pistoris a sibi ea hora injunxit, dicens ei: Omnia bona quæ in hac cella, Deo donante, abundant, ad dispensandum tibi præcipio, et maxime Domino impertiri per te volo. Ille vero secundum senis præceptum obedientiæ causa faciens omnia secundum Deum agebat. Videbatur namque

A. Ammonio
subequali.

Mss. secedendi
in monasterio
tempore Qua-
dragesimæ.

Samson a
Dubricio epi-
scopi pistor
constituitur.

que per singula momenta nomini Domini et caritati cuncta erogare.

35 Sed diabolus qui numquam humanum infestare cessat genus, quemdam fratrem, qui ante se pistor fuerat, invidiosis succendit facibus, derogans sancto Samsoni et dicens, fœnerasse Samsonem in effusione omnia quæ habuerant, et maxime lanternas melle plenas indecenter evacuasse. Hæc malitiosa quæstio pervenit ad episcopum. Episcopus autem latenter ad cellas erumpere * cupiens, ea hora antequam veniret, puerum ad sanctum Samsonem ut eum in cellam venire imperaret, misit. Sanctus vero Samson, spiritu revelante, causam agnovit, atque in cellam continuo introiens, lanternis signum Crucis imposuit: et dum episcopus venit, plena omnia et perfecta reperta sunt. Episcopus autem hæc admirans, Samsonem plenum esse Deo indubitanter credidit, atque in officio sublimiori præesse ceteris dignum esse iudicavit.

36 Nam non longe post in eodem monasterio res inopinata facta est. Idem Piro in tenebrosa nocte, et quod est gravius, ut ajunt, per ineptam ebrietatem in claustra monasterii deambulans, solus in puteum valde vastum se præcipitavit, atque unum clamorem ululatus emittens, a fratribus fere mortuus a lacu abstractus est, et ob hoc ea nocte obiit. Et factum est ut hoc episcopus audivit, omnes fratres ibidem commanentes pernoctare fecit, ac deinde consilio post Matutinum facto, sanctum Samsonem unanimiter abbatem esse hujus monasterii omnes voluerunt. Obediente illo ð non voluntarie fratres suos secundum rectam regulam suaviter instruebat, atque in loco hoc non plus anno et dimidio primatum tenens, eremitam se plusquam cœnobitam monachum fratres judicabant. Studebat itaque inter dapes abundantes et pocula inundantia jejunos semper ac sitiens esse. De vigiliis autem non opus est aliud dicere, quando (sicut jam dixi) nulli umquam lectulo corpus suum concedebat.

37 Evenit autem ut advenirent ad eum quidam peritissimi Scoti de Roma venientes, ac diligenter perscrutans eos inveniensque philosophos eos esse, ad suam patriam illos comitatur, episcopo permittente: ibique non multum demorans, multasque virtutes Deo auctore faciens, ab omnibus religiosis illius provinciæ, ita ut angelus Dei venerabatur, ac per eum Dominus in eadem provincia multos cæcos illuminans multosque leprosos mundans, ac dæmoniacos fugans, plerosque de via erroris salvavit. Quinimmo omnia, ut ajunt, miracula in hac patria per eum Dominus operatus est, unum tamen e pluribus in medium deducamus.

38 Nam cum in arce Ætride c moraretur, navigationem sperans redeundi ad Britanniam, quodam die veniente recto vento ab Aquilone, et navi jam parata, viris nauticis iter festine prope- rantibus atque eum compellentibus ut navem confestim ascenderet, respondit sanctus Samson: Opus prius habemus Dei permissum faciendum quam navigemus. Viri autem nautici ad offensionem provocati, non sperantes eum venire, atque velum jam levantibus, mansuete ipse sic ait: Ite in pace, hodieque Deo volente revertentes in crastinum pariter navigabimus. Euntibus autem illis, ecce vir quidam missus e proximo monasterio, rogabat eum ut iret cum illo ad monasterium dicens: Abbatem nostrum diabolus invasit, et illum alligatum dimisi, interrogans semper de

te, si jam ad tuam existi patriam. Sanctus autem D Samson jam divinitus sciens, cum illo perrexit, atque fratrem dæmoniacum reperit alligatum. Cumque illum ad ostium domus, in qua dæmoniacus erat, appropinquantem vidisset, exclamavit voce magna dicens: En quem semper usque hodie quæsivi, en quem speravi, en contra quem stare non possum. Hæc cum dixisset, quasi expiratus ad lectum decedit, atque orante sancto Samson, energumenus suo sensui, suæque rationi, Domino operante rediit, pariterque corporis et animæ sanitatem per illum electum lucrans, ac monasterium suum cum omni substantia Samsoni præcipiens, seque Deo servitutum devovens, sanctum Samsonem citra mare secutus est, ac comes illius semper fuit: cujus bona quidem acta, et bonam conversationem post ruinam scio, sed nomen nescio. Referentibus autem mihi de eo litteris transmarinis supra jam insignatis, in Penetale d monasterio quiescere, atque inibi optimam et arduam vitam duxisse, certum teneo. Sed cœpta sequamur.

39 Benedictis ac firmatis in monasterio fratribus, quousque abbatem illis secundum Dei voluntatem mitteret, sanctus Samson obviam navi, quippe Deo illuminatus, abiit. Et factum est, dum ad portum cum suis comitibus iret, invenit navem ea hora portum tenentem, ac de navigio verso vento revertentem. Tum læti admodum ad invicem cohærentes, rem quæ acta esset ex utraque parte referentes, ea nocte inibi manserunt, navigationem futuram in mane sperantes, quam veritas postea probavit rei. Nam erumpente post noctem luce recto vento, itinere prospero, Deo gubernante perrexerunt, atque illam insulam, in qua ante habitaverat, altera die petierunt, invenitque patrem et avunculum suum in illo monasterio omnibus pene ac præ ceteris ibidem regulariter degentibus in Dei mandato præcelsiores ac laudabiliores esse, ex hoc gratias referebat omnipotenti Deo.

40 Volentibusque fratribus ut denuo cum illis conversaretur, non acquievit, sed desertum desideratum petere voluit. Rogantibus se supradictis duobus fratribus, ut cum illo semper habitarent, boni quidem ambo erant, sed Umbrafel vel in aliquantulocumque videbatur præcellere. Dicebat autem illis Samson, non licere eos carnales in eum affectus sequi. Dicebat namque avunculus ejus: Scis tu, Electe Dei, quod te suggerente, omnes carnales affectus reliquimus, et ideo tu quia spiritualis es, non te carnaliter, sed spiritualiter sequi debemus. Tum sanctus Samson provido spiritu dixit eis: Tu quidem frater Umbrafel, peregrinus debes esse. Et dixit Umbrafel Deo gratias. Et postea sanctus Samson prævidens in spiritu, avunculum suum presbyteratus officio jam mature perfuncturum, ad monasterium quod fratre ei supradicto donante, in Hibernia reliquerat, abbatem quem sua benedictione misit, Ammonemque apud illum una cum fratre presbyteri invidentis, atque cum supradicto Scotico fratre, quatuor pariter, vastissimam eremum adire fecit, ac juxta Abrinum e flumen castellum admodum delicatum reperiens, atque in eo fontem dulcissimum inveniens, habitaculum suis fratribus in eo facere cogitavit, rogans ut aliquem ei subterraneum specum Dominus dignaretur ostendere: quam illam devotissimam precem Dominus placide adimplevit.

41 Nam quodam die silvam perambulans, reperit planissimum atque secretissimum specum, ostiumque

A. ANONYMO
SUBÆQUALI.

Calumniam
sibi illatam
diluuit.

* al. a cella
exire.

Abbas Pironi
sufficitur.

In Scotiam
seu Hiberniam
proficiscitur

Dæmoniacum
liberat.

E
Samson in su-
um monaste-
rium reverti-
tur.

F
Postea in so-
litudinem ecce-
dit cum patre
et aliis duobus.

CAPUT V.

Miraculosa ordinatio episcopalis; angeli Missam celebranti assistunt: in Armoricam properans, miraculis suis multos paganos prius ad fidem convertit.

Factum est autem, ut illo annuali festo appropinquante, episcopisque ad consuetum expectatis conventum, sanctus Samson admirabilem vidit visum. Quadam nocte circumseptari se a delicatis ac densissimis candidatorum turbis cernit, et tres episcopos egregios diadematis aureis in capite ornatos, atque holosericis ac pulcherrimis amictos vestibus in faciem sibi adsistere, atque cum illis ecclesiam pariter ingredi eum orationis causa compellere. Ingressus itaque ecclesiam, ut ipse post referebat, horum trium nomina sedule humiliterque percunctatur, et hoc responsum recepisse ab eis, Petrum, et Jacobum Domini fratrem, et Johannem Evangelistam esse; causam vero adventandi, eos fuisse a Domino Jesu Christo missos ad confirmandum eum maxime praelectum Domini Sacerdotem. Perfuncto itaque ab eis secundum morem integre episcopi officio, et eorum benedictiones illo accepto, illi abierunt, et ipse evigilans sensit per spiritum summum se sacerdotem jam factum. Venientibus autem illis episcopis ad diem conductum consuetumque, duos apud illos ad ordinandum deferentibus, tertium secundum morem antiquitus traditum ordinare volentibus, sed quis adhuc esset ignorantibus, nocte insecuta adest Dei angelus ad sanctum papam Dubricium (ut ipse postea referebat) in somnio sanctum Samsonem summum Sacerdotem fore firmans, Deique placitum esse dicens. Sanctus Dubricius prae gaudio hujus angelicae colloctionis omnes optimos consiliarios congregationis expergisci, atque in unum convenire fecit, ovanter explanans eis quod viderat et audierat, et quod jam in mente ejus retinebat, sacerdotem eum ordinare, quippe ejus magnificas virtutes, quas jam Dominus operatus fuerat, optime sciebat.

44 Tum omnes consiliarii sine ullo disjunctu episcopum cum fieri accepte firmaverunt. Quo cognito sanctus Samson suam visionem Dubricio papae, ut ipse vidisset, integre publicavit. Conferentibus ad invicem sapientibus, atque episcopum eum integre per, hoc miraculum jam factum indubitanter credentibus, insidere eum cathedram episcopalem a, atque confirmare cum aliis duobus pro fidei firmitate statuerunt. Insidente itaque eo condignam cathedram, omnes ibi adstantes viderunt columbam caelitus emissam vocem consuetam reddere, atque super eum tamdiu immobiliter stare, usquequo perfecte est, atque ordinatus episcopus, non (ut est avibus moris) pro adstantium tumultu et pro ministris per ecclesiam undique discurrentibus loco movebatur. Cantante autem illo eodem die Missam, praesentibus omnibus, visum est Dubricio papae ac duobus egregiis monachis, quasi ignem de ore ac naribus ejus erumpere, atque (quod est his majus omnibus) ab eo die quando presbyter fuit, usque ad

Samson episcopus caelitus consecratur

Cathedra ei piscopi imponitur.

Angelos tempore sacrificii praesentes videt.

A ostiumque ejus Orientem situm, ibique quasi a Deo fuisset datum, habitare amanter amplexus est, atque post hebdomadae dies jejunos ac sitiens, unum quidem panem siccum habebat, sed aquam unde sitim emendaret omnino non habebat. Factum est autem ut dum demum septima die horam circa tertiam jejunos sitiensque perorabat, atque facies ejus ad terram in veniae flexione attingebat, glebam sensit sudantem, et hastam sui baculi figens fons emanavit dulcis aquae, ibique a suis fratribus panis totus sibi post mensem integrum deferrebat, locusque in quo tres fratres supradicti fuerunt, usque ad tempus quando ego fui in Britannia, magno semper venerabatur cultu, oratoriumque inibi est compositum, ubi sanctus Samson per cunctos Dominicarum dies ad Missam cantandam et ad Christi Communionem veniebat.

42 Facta itaque synodo et percunctantibus majoribus ubinam sanctus Samson latitaverit, adfuit quidam qui dicebat, se compertum esse ad illam speluncam in qua sanctus Samson caelestem agebat vitam, necnon et ad illud castellum ad quod sanctus Samson cunctis Dominicarum diebus cum tribus his fratribus, placabilem inibi Deo regulam colentibus, ad Missam cantandam veniebat. Tum hi omnes, inito consilio, indiculum dirigunt, (quod indiculum ego audivi lectum) non debere eum propter semetipsum laborare: quippe quem multis profuturum prorsus praesciebant, atque ad synodum eum venire acriter, amanterque cogeant. Perlecto itaque illo indiculo, non spontaneo cum illis cursu, uno tantum de tribus comite ad synodum venit. Majores autem videntes eum laeto admodum vultu, quasi angelum Dei viderent sanctum Samsonem honorifico exceperunt obsequio, abbatemque eum nolentem in monasterium quod, (ut ajunt) a sancto Germano fuerat constructum, constituerunt, diem consuetum habentes, quando ad episcopos ordinandos in eodem loco convenirent, id est beati Petri Apostoli Cathedra.

ANNOTATA.

C a (Economum, opinor, voluit, dicere, aut saltem cellarium. Sic paulo inferius intellige, quid velit per S. Samsonis faenerasse et per lanternas melle plenas.

b Frequens hic ea constructio, sexti casus pro recto et contra.

c Mss. legunt Etri, Atri vel Ethri; portum Hiberniae intellige, sive vero, sive corrupto nomine.

d De eo monasterio vide quae infra notata sunt ad cap. 6 litt. a.

e Sabrinam dicere voluit, vulgo Severne, a quo deinde Sinus sive astuarium Sabrinianum, Anglis Severne flud. Alii notant Sabrin appellari. Infra num. 45, vocat hic auctor Sabrinum mare.

f Notatur in editione hic agi de Cathedra S. Petri quae 22 Februarii in primis Ecclesiae seculis celebrata est, ut ex S. Augustino serm. 15 de Sanctis et Conc. Turonensi 11 can. 23 intelligitur. Nam festum Cathedrae S. Petri, quod 18 Januarii colimus, non adeo antiquum est; sed in una et eadem festivitate mense Februario instituta, utraque Cathedra Antiochena et Romana olim celebrabatur. Videatur Menardi observatio ad S. Gregorii Sacramentarium pag. 46 et 47.

In synodum vocatur,

B

A. ANONYMO
SUBÆQUALI.

felicem suum finem, quando Missam cantabat, angeli semper Dei Sancti ministri altaris, ac sacrificii apud ipsum videbantur, oblationemque cum suis manibus, illo solo vidente, frequenter frangebant.

Deo monente
in Armoricum
transire pa-
rans, in i ne-
re consangui-
neos visitat.

b

45 Succedunt itaque mirabilia mirabilibus, et terrestria cælestibus mirabiliter copulantur. Nam cum quadam nocte Paschæ Missam cantaret, et juxta morem suum post eulogium tantum ad altare ipse solus staret, immo et Deus cum illo, in somnis dietenus destinavera b, orante illo illico in excessum mentis exiit, atque adsistere sibi magnum virum magna claritate fulgentem vidit, qui et ipse, ut narrare postea suum patrem audivimus c, primo hujus visionis enormitate intremuit, atque ab eo vocem consolationis ne timeret audivit sibi dicentem: Confortare Sancte Dei et viriliter age: amabilis enim, ac devotus es Deo. Ideo enim intimus ausculta sermones meos, missus enim sum ad te a Domino meo. Non enim debes in hac patria diutius immorari, peregrinus enim destinatus es, atque ultra mare in ecclesia maximus futurus es, maximo sacerdotali honore

B dignus. Hæc et multa his similia commemorans et valedicens advenientibus fratribus ad matutinalem synaxim angelus ab eo pacifico recessu exiit, et ille tota fidei alacritate visionem recipiens, atque in sua mente memoriter retinens, consummato Paschalis solemnitatis officio, sine mora iter suum citra Sabrinum mare, invitis ac flentibus cunctis congregationibus direxit, atque in via matrem, materteramque suam visitans, earumque ecclesias jam ædificatas consecrans, ac sororem suam, jam a sua matre discessam adulterino coitu, immo constupratam reperiens atque excommunicans, ac de suis fratribus et consobrinis nobilem et catholicam vitam cum suis matribus ducentibus gratanter congraudens, multumque in illis locis bonum ad ædificationem spiritualium virtutum instruens, multosque inibi ægrotos de corporis pariter et animæ peste liberans, atque virtutem suæ benedictionis omnibus illis libenter donans, prospero navigio ad monasterium, quod

C Docto vocatur, sequentibus se supradictis tribus et multis aliis felici perrexerat itinere.

Ad quoddam
monasterium
divertit.

d

46 Audientes autem fratres qui erant in hoc loco de ejus adventu, et maxime exigente illo ab eis ut aliquis sapiens appellaretur, ad se statim dirigunt sapientissimum illorum ad colloquendum secum, Juniavum d nomine, qui et ipse Britannica lingua cum illi Lux vocitabatur. Erat namque ille divinitus inspiratus et multum de futuris conscius. Cum autem venisset ad locum ubi S. Samson erat, honorifico eum salutatu adorabat, atque de ejus adventu gratias referens omnipotenti Deo, ac cum illo pariter considens, percunctabatur humiliter ab eo quo tendebat. At vero dicente sancto Samsone causam illius itineris et rogante, ut vel aliquantulum spatii cum illis requiesceret, sanctus Juniavus prævidens spiritu ita docibile dedit responsum: Desiderabile, inquit, o Papa amantissime, iter servo Dei est quo pergis, laudante Deo in Euangelio, peregrinum propter illum fieri. Verumtamen quod exigis, ut apud nos quiescere deberes, conveniens non est, ne qui valde melior nobis, utpote inferioribus, condemnaris, et nos de te (quod est justius) nostris meritis exigentibus condemnemur. Hoc enim scire te volumus, quod jam in nostris prioribus institutis relaxamur, te vero tuum iter in pace peragentem oportet vel semel antequam transfreta-

veris in Europa e manifestari, ut per te adhuc D antequam desis a nobis corpore, virtus Domini manifestetur in ista provincia.

Mare tra-
jicit.

47 Audiens autem hæc sanctus Samson, stupefactus est super doctrina ejus, Spiritum sanctum super eum proloqui providens, atque ita dimittente in eodem loco navem suam, plastrum ordinans ad portanda spiritualia utensilia sua atque volumina, suumque currum in duobus imponens equis, quem de Hibernia apud se asportaverat, patriam pertransiens, Domino comitante, iter suum ordinavit. Longævus viator mare quod Austejum f vocant, quidquid ad Europam ducit desiderabiliter petiit, præcedentibus se choris fratrum, aliis nihilominus retro insequentibus, ipse in medio solus, ut decebat, Deum diebus ac noctibus incessanter precabatur.

48 Quadam autem die, cum per quemdam pagum, quem Tricurium vocant, deambulare, audivit (ut verum erat) in sinistra parte idolum homines bacchantum ritu in quodam fano per E imaginarium ludum adorantes: atque ille annuens fratribus ut starent et silerent, et ipse de curru ad terram descendens et ad pedes stans, attendensque in his qui idolum colebant, vidit ante eos in cujusdam vertice montis simulacrum abominabile adsistere, (in quo monte et ego fui, signumque Crucis quod sanctus Samson sua manu cum quodam ferro in lapide stante sculpsit, adoravi et mea manu palpavi;) quod sanctus Samson ut vidit, festine ad eos, duos apud se tantum fratres eligens properavit, atque ne idolum, unum Deum qui creavit omnia reliquentes, colere deberent suaviter commonuit, adstante ante eos eorum comite Guediana; atque excusantibus, illis malum non esse mathematicum eorum partum g in ludo servare, aliis furentibus, aliis deridentibus, nonnullis autem, quibus mens erat sanior, ut abiret hortantibus, continuo adest virtus Dei publice ostensa. Nam puer quidam equos in cursu dirigens, a quodam veloci equo ad terram cecidit, collumque ejus subtus se plicans exanime pene corpus in terra tantum remansit.

Paganos ido-
lum colentes
corripit.

g

49 Flentibus autem circa illum vicinis suis sanctus Samson dixit: Videtis quod simulacrum vestrum non potest huic mortuo adjutorium dare? si autem promittitis, vos hoc idolum penitus destruere, et non amplius adorare, ego illum, Deo in me operante, redivivum resuscitabo. Acquiescentibus autem illis, jussit eos paulo longius secedere, atque illo orante super exanimem per binas ferme horas, illum qui expiratus fuerat, redivivum palam omnibus atque incolumem reddidit. Videntes autem illi unanimes omnes una cum supradicto Comite procidentes ad sancti Samsonis pedes idolum penitus destruxerunt.

F
Hoc mortui
pueri suscita-
tione conver-
tit.

50 Tunc Comes prudens omnes ad confirmanda eorum baptismata a sancto Samsone venire fecit et ille una cum eis veniens laudans Deum et dicens, Ecce angelus Dei cælitus missus venit eripere nos de nostro errore! Sed adhuc, Sancte, scrupulum ingens habemus mentis. Sanctus Samson dixit: Quid est hoc? Comes respondit, habemus quemdam agrum egregium a quodam venenoso ac pessimo serpente occupatum, hic vero serpens in quadam impenetrabili spelunca habitat propemodum duos pagos delens, nullumque hominum habitare inibi licet. Quo audito sanctus Samson intrepide dixit: In nomine Domini nihil dubitantes eamus; si vero creditis, vestris videbitis oculis in hoc serpente Dei magnalia

Item serpen-
tem necat, et
in antro mo-
nasterium con-
dit.

A magnalia. Indubitanter vero inito consilio, abierunt cum sancto Samsone. Juvenis autem qui nuper suscitatus fuerat, clericatum promittens, secutus est eum. Sanctus itaque Samson præcedebat exercitum, et puer ille, qui nuper fuerat suscitatus, ducatum præbebat ei, usquequo altera die post noctem illuminante, illud horribile antrum, ubi serpens erat, suis viderunt oculis. Tum puer; Electe, inquit, Dei, an vides antrum ultra flumen in quo serpens est? At ille in Domino fissus, exercitui pariter ac suis monachis inibi manere jubens, ille solus, immo et Deus cum illo, ultra flumen transivit; suo puero insequente eum, venerunt pariter ad ostium terribilis antri. Sanctus vero Samson inspiciens puerum insequentem eum atque subridens, ita dixit: Confortare, frater, et viriliter age. Isque subjunxit: Quem timebo, Electe Dei, Deus tecum est. Præcipiens vero illi, ut paulo eminus staret, ille audenter antrum ingressus est; serpens vero ut vidit eum valde intremuit, volens rotare ad suam caudam furibunde rodendam, ille vero confestim apprehensam lineam zonam, qua erat accinctus, confestim in collo ejus imposuit, ac juxta se trahens, de quadam eum grandi altitudine præcipitavit, præcipiens, in nomine Jesu Christi ne amplius viveret. Puer autem hæc videns, rapido cursu ad exercitum et ad Comitum perrexit, cuncta eis quæ viderat per ordinem replicans: illi autem nec audientes continuo omnes ad eum placide venerunt, volentes eum apostolico excipere obsequio. Ille autem non grande ab eis accipere voluit, sed pro virtutis ostensæ honore jussit, suis ut monasterium prope antrum fundarent, ipse vero in antro interim cælestem ducebat vitam, jejuniis semper et orationibus incumbens.

Fontem inibi
precicus obti-
net.

* supple ora-
ret

* al. satis fecit

C

51 Sed illud miraculum quod in hoc eodem antro ob illum Dominus monstravit, non silentio relinquendum puto. Nam cum quadam die sitis causa * ut illi Dominus aliquid consolationis aquæ post nimiam jejunii sitisque lassitudinem donare dignaretur, sine mora omnipotens voluntati ejus satisfaciens *; precante illo, sensit de lapideo superliminari antri illius frequentissimam quasi de nimbo guttam aquæ fluere et prope antrum supra quamdam petram veloci descendere cursu. Tum vero ut hoc vidit, valde inde gravisus est, ac per hoc sensit per spiritum, suæ precis Deum auxilium dedisse, et usque hodie non die, non nocte desinit fluere.

ANNOTATA.

a Nec Eboracensis nec Menevensis sedis ordinatum episcopum Samsonem, vel ex hoc loco satis patet: verum hac de re in Commentario actum est satis.

b Implexa constructio, quam codex Belfortianus paulo clariorem reddit: Cum quadam nocte sancta Paschæ Missam cantasset et juxta morem suum, post eulogium, (opinor, Missa jam celebrata) tantum ad altare solus stare destinasset, orans illico in excessum mentis rapitur.

c Melius diceret, suum patrem narrasse audivimus, nam ex aliis satis patet, scriptorem nec S. Samsonem, nec patrem ejus novisse.

d Alias Viniavum, vel Vivianum, de quo alibi nil legere memini.

e Belf. legit antequam transfreris in Europam: quasi diceret, debes hic manifestari, antequam ad aliam gentem proficiscaris.

f Sive Ansteium scribas, sive Austeium, vel ut alii Auferreum, mare Britannicum intelligit, quo in Franciam trajicitur.

A. ANONYMO.
SUR AQUALI.

g Alii legunt parentum: mathematica hic sumitur pro magia. Quid jam certo sit partus mathematicus, divinet qui potest.

CAPUT VI.

Pluribus prodigiis apud Gallos inclarescit; Judualum a rege Childeberto impetrat, atque item monasterium, post serpentem in mare præcipitatum. Piissimus S. Samsonis obitus.

Rcepto itaque suo consobрино, in principio nostri operis jam dicto, atque diaconatus officio excepto, ac monasterii illius perfecte constructi suo patri præsulatum præcipiente, consummatisque virtutibus, quas in illa regione per ipsum Deus fecit, navigationem citra mare secundum suam promissionem, Deo ducente, destinavit, comitantibus cum illo plerisque monachis, et maxime diacono illo, de quo jam nos dixisse sufficit, prospero cursu portum in Europa desideratum tenuerunt. At descendantibus illis de navi viderunt tuguriolum non grande prope portum situm, ad quod sanctus Samson appropinquans vidit ad ostium mansiunculæ Privatum plorantem, atque ad mare semper insipientem. Sanctus vero Samson intendens in eum percunctabatur ab eo quidnam hoc esset. At Privatus dixit ei: Tres sunt jam dies totidemque noctes a quibus spero in hoc portu auxiliatorem quem Deus mihi transmarinum venire promisit. Sanctus Samson illi dixit: Quis est dolor tuus? Ille dixit: Uxorem habeo in hac mansionem leprosam, necnon et filiam dæmoniacam, et promissionem habui illarum sanandarum in hoc portu. Sanctus vero Samson incunctanter in illam mansionem introiens, ac super utrasque ægrotantes orationem fundens, sanas atque incolumes eas, Deo auctore, coram omnibus dimisit, ac inde exiens, Deo duce aptissimum reperit inibi locum, atque honorificum fundavit monasterium, quod usque hodie proprio vocabulo Dolum a nuncupatur. Multa inde mirabilium opera seminans, ac multa monasteria per totam pene provinciam fundavit: quæ si per singula omnia scribantur, ad excessum de incæptis b ducemur.

E
Patre suis præ-
posito, in Ar-
moniam na-
vigat, ubi le-
prosum ac
dæmoniacam
sanat.

Dolum mona-
sterium et alie
construit.

F

a

b

Childebertum
Regem adit.

c

53 Unum tamen maximum ac mirabilissimum opus, quod in Europa per eum Dominus fecit, non silentio prætereundum puto. Nam cum omnes regiones in maximo mœrore deprehendisset, causamque ab eis sedule percunctasset; dicunt ei injustum super eos, ac violentum, externumque judicem c venisse, atque eorum præsulem, Jonam nomine, hereditario ritu illorum terram tenentem, per iniqua munera in manu regis, et maxime malæ ejus reginæ d inique data, morti tradidisse, necnon et filium ejus Judualum captivitati dedisse et morti, sed adhuc vivere confirmabant. Sanctus vero Samson hæc audiens per Dei dispensationem misericordia motus, adire regem Childebertum ob Judualum propere profectus est, comitante illum semper in omnibus Christo.

54 Et

A ANONYMO
SUNQUALI.

Energumenum
liberat.

54 Et factum est dum in palatium fuisset ingressus, Deo utputa pro eo virtutem operante, invenit quemdam maximum Comitum energumeni dolore vexatum. Quo comperto sanctus Samson venit ad eum, et accepto oleo benedixit, ac perungens eum in vertice et facie et pectore multis inspectantibus, Deo auctore, qui ægrotus fuerat, sanus omnino factus est, statimque nuntiatur regi de eo et de mirabili quod per ipsum Deus fuisset operatus.

Judualum a
rege repetit.

55 Volente illo cum rege fabulari, ac de eodem Judualo, ut sibi dimitteretur, sermocinante negatio impudens adfuit: ita ut numquam eum vivum videre dicebant. Sanctus vero Samson suavem admodum ac pertinaciter sermonem tenens inceptum precabatur: illi detestabilius negabant. Sanctus autem Samson videns ejus sermonem eos in nihilum ducere, iratus voluit ab eis discedere, minans degenerari eos a suis seminibus, si quem rogabat donare ei noluissent, furibunde egrediens clamante cum illo Comite a quo dæmon fuisset ejectus, et multis hortantibus regem ne Sanctus Dei offenderetur. Tum rex inuito consilio cum suis Comitibus, Samsonem placare voluit, mala regina ejus in malo perseverante, ac Sanctum pravo vocabulo, quod nefas est dici, procaciter clamitante e, per artem malæ machinæ communicare eum cum rege, priusquam illi placaretur, rogat. Tunc sanctus Samson non spontaneo, sed necessario ritu communionem subiit, at mala regina, diabolo instigante, venenum sibi in vitro miscere fecit, ac sancto Samsone juxta regem sedente, apportari sibi per suum ministrum præcepit. Recipiente itaque rege vasculum suum, sanctus Samson signum Crucis imposuit, ingerente ante se ministro vitrum sibi cum veneno. Tum ille divinitus nimirum inspiratus, imposito in manu tenentis signo Crucis, vitrum in quo malum erat, in quatuor adunavit f partes, et vino effuso, manus tenentis usque ad ossa, videntibus multis crepuit. Sanctus vero Samson admiratus * admodum dixit: Non est conveniens hoc poculum homini ad bibendum. Imposita vero solito signaculo in manu læsi, coram omnibus sanus factus est.

Venenum a
regina propi-
natum prænoscit.

f
C
* al. ita mite

56 Turbato itaque rege atque omnibus offensis, regina semper male in malo perdurabat: et factum est ut rege concedente ad locum ubi Judualus erat, sanctus Samson ire vellet. Tunc regina illa equum indomitum, impetuosumque ad vehendum eum de grege adduci ordinavit: quo viso, sanctus Samson in equum rebellosum signum Crucis imposuit, ac sella desuper imposita, ipse in equo insedit. Ita mitis equus et tremens erat, ut vix pedem movere, vel progredi tarde admodum auderet, mitigante illum Christo sub Electo suo.

Leonem fugat
et verbo occidit.

57 Regina semper et ipsa durans in malo cogitata, ac sanctum Dei Samsonem convincere et consummare volens, trucem ad iracundiam a suis custodibus provocare, atque in portum dissolutum, furibundumque obviam sibi quasi nescientibus illis, adduci ordinavit leonem, progrediente sancto Samsone cum solitis armis ante suos comites. Ut autem leo trux, ac furens vidit eum recto ad se atque intrepido cursu dirigentem, mutata ferocitate, ac Deo illum pro suo Electo expugnante, quasi ictum in oculis accepisset, in festinam fugam se se dedit. Tum Sanctus ille nimio admodum turbato motus, solita jacula post bestiam sub Christi nominis invocatione, quasi spirituali fun-

dibulo emittens, ita dixit: Impero tibi in nomine Jesu-Christi, qui dedit nobis potestatem calcandi super vos et super consimiles vestros, ut terror tuus ab hodierno die numquam exerescat in humano genere, sed presentibus his omnibus velociter expires, ut sciant et intelligant; quia Christi famulus huc missus sum in istam provinciam. Completa autem oratione, ac multis videntibus, leo præcipitavit se, atque exanimis in illa hora factus est. Tum hi omnes una cum illa regina hæc videntes, timore perculsi ceciderunt ad pedes sancti Samsonis, atque omne secundum placitum voluntatis suæ permissum est ei, ac ne injuriam pateretur, Judualum supradictum præstiterunt ei.

58 Tum rex placere volens per omnia sancto Samsoni, atque cum apostolico eum honore excipiens, ac de supradicto Judualo bonum promittens, submisit dixit: Ingens, Electe Dei, habemus mentis scrupulum, est enim malus serpens multum delens ac desertans de terra nostra. Audivimus te jam victorem fuisse in hac simili causa, et ideo vellemus, si tibi injuria non fuisset, ut depelleres illum a nobis. Sanctus vero Samson indubitanter dixit: Date mihi compertum in itinere et fidentem in Deum, et ego veniens in Dei virtute ejiciam illum. Tum quidem compertus ac fidens præstitit se ad comitandum eum. Relictis itaque comitibus suis in palatio cum supradicto Judualo, atque electis secum tantum duobus de suis, iter propere perrexit, comitante illum Christo. Factum est autem ut tandem venirent ad horrendum illud antrum, in quo serpens erat. Quo cognito, sanctus Samson dixit suis: Constantes estote et exspectate me huc, usque ad vos revertar. Manentibus autem illis, ipse intrepide, Deo utputa comite, ad ostium horrendi antri exiit, ibique jejuniens et pernoctans et orans, tandem in nomine Jesu Christi serpentem ad se venire imperavit, atque illo tremebunde veniente, sanctus Samson apprehenso suo palliolo in collo serpentis imposuit, ac juxta se trahens, Psalmum jam dictum solitum cantans, ultra quoddam flumen, quod vocatur Sigona g, ire eum jussit, mandans ut sub quodam lapide maneret.

59 Reversus itaque ille cum comitibus suis, atque ad palatium remeans, sui comites cuncta quæ de serpente viderant, regi cum suis omnibus narraverunt. Tum omnes timor ac stupor ingens invasit, ut nemo ultra offendere eum vel in minimo auderet. Volente itaque sancto Samsone cum Judualo ad Britanniam remeare, et rege libenter concedente, et monasterium h ei magnificum in loco unde serpentem ejecerat regis opitulatione construere disponente, fratresque inibi cum regis hortatu ad opus Dei exercendum dimittente, Legiam, Angiamque marinas insulas prospero navigio petierunt i atque homines multi sancto Samsoni satis cogniti, ejus hortatu unanimes secum et cum Judualo Deus dedit, ita ut Commorum injuste violentem uno ictu prostraverit, et ipse postea in tota cum sua sobole regnaverit Domnonia *. Denique ita sanctus ille Samson a supradicto rege Hildeberto honorifice exceptus est, ut omnia quæcumque vellet non solum largiter, sed etiam libenter, ac sine ulla mora daret ei, et familias et possessiones prærogativas largiens.

60 Nam quodam tempore cum esset in domo sua Romania, rem infamosam audivit de serpente, quod non minus prioribus malum faceret.

Tunc

Serpentem re-
legat.

E

g

Childebertus
in gratiam
Samsonis mo-
nasterium con-
didit.

h

* id est Cornu-
bia Armori-
cana.

Samson ser-
pentem in ma-
re agit.

A Tunc ille conscientia percussus perrexit ad eum, ac de novo illum trahens in mare præcipitavit, mandans in nomine Jesu Christi eum mori, ne ullum amplius læderet. Nam quantas virtutes per eum Dominus, ultra citraque mare, et quantum invidiæ, blasphemiarumque, maxime a sacerdotibus pravis pertulerit, numerum profecto excedunt, nec non opus de his singillatim rimare.

Notatur.

61 Perfectis itaque omnibus tam in Britannia, quam in Romania virtutibus quas per eum Deus fecit, constructisque ac munitis juxta exemplum suæ conversationis ab eo catholicis ecclesiis, perfecta jam vita et ætate, consummatoque bono secundum Apostolum, atque incomprehensibili cursu, utputa omnibus bonis moribus plene ac perfecte ornatus, felici exitu in Dolo monasterio corpusculum cum unguentis conditum, in sacro tumulo suo spei æternæ resurrectionis dimittens, sua felix anima cum hymnis atque angelicis choris ea hora, cum transiret, k auditis a fratribus, feliciter perrexit ad Christum, signumque beatitudinis ejus apud nos habemus in his scilicet signis, quæ quotidie per eum B Deus facit. Amen.

ANNOTATA.

a Citatur hic in Vita edita Baldricus Dolensis episcopus, ut qui cap. 6 Vitæ S. Samsonis scripserit, a prædicto Privati dolore, locum illum dolorem (quod lingua modernior Dolum dicit) Sanctum appellasse. An apposite, viderint Britannicæ linguæ periti. Satis notum, Dolum in Armorica urbem esse episcopalem.

b Auxesis videtur; poterat certe auctor, Sancto tam vicinus, absque periculo ne in excessum de inceptis nos duceret, non nulla distinctius explicare.

c Et hæc obscura sunt, uti et ea quæ infra habentur num. 59, de quibus vide Lobinæum in Hist. Britan. lib. 1, num. 32.

d Quæ de regina Ulstrogotha memorat, adeo crude admittenda non sunt, non magis quam ea quæ refutat Cointius ad an. 529 num. 8; aut quæ in Vita a Boscio edita narrantur.

e Cod. Belfortianus legit, procaciter vexans, pro-ditorie tamen eum cum rege communicare satagit, ut nempe ea occasione uteretur ad eum veneno tollendum. Sed de stylo jam satis dictum est.

f Cod. Belfort. melius divisit.

g Sequuntur hic sine dubio intelligit.

h Baldricum hic denuo appellat editio; qui locum illum Pentale, seu Pentaliense (quasi pœnitentiale) monasterium, secundum Britannicæ linguæ idioma vocaverit: ubi et Boscius citatur, asserens, Sancti corpusculum in monasterio Doli Penetale, sub spe futuræ resurrectionis positum fuisse. Noster sane infra Dolum monasterium etiam appellat, non Pentaliū nec Pentaliense ubi Sanctus mortuus sit; Vide Commentarium prævium num. ultimo.

i Voluit dicere, opinor, insulas illas in fundationem a rege datas.

k Notatur in editione, et recte; Cum S. Samson concilio in Parisiensi, anno 556 habito subscripserit, nec interfuerit Turonensi, itidem secundo, quod anno 566 celebratum est; circa annum 565 obiisse videtur. At non attigit 120 annos, ut auctor Vitæ a Boscio editæ scribit, alias S. Maglorius, qui ipsi successit, diuque supervixit, ejus condiscipulus in Eluti schola esse non potuit. Alia habes superius in Commentario quæ enormem hanc ætatem aliaque ad S. Samsonem spectantia evertunt.

Julii Tomus VI.

Præmonitio ad librum sequentem.

Qui hic liber secundus, tamquam ad S. Samsonis Vitam spectans, priori subjungitur, in cod. Ms. Belfortii pro majori parte truncatus, in Chiffletiano, cum variis aliis codd. collato, totus etiam exstat: ast alibi rectius vocatur Sermo seu recapitulatio de virtutibus quas S. Samson gessit in corpore, vel quæ post mortem ejus ab eo sunt factæ; qualem sermonem habemus Papebrochii manu descriptum ex cod. Cisterciensi C. num. 19. Verum utut eam partem appellaveris, verbosa ejusdem auctoris, qui Vitam scripsit, et obscura oratio est, multis pauca dicens aut narrans, quæ facile omitti poterant, utpote meræ potius exhortationes quam historia, ut si pauca miracula excipias, reliqua Sanctis prope singulis in eorum festivitibus commode aptari possint. Ceterum librum istum qualemcumque, jam olim in Actis E Benedictinis editum, hic recudendum censuimus, non immoraturi tamen explicando scabroso stylo, cui ex præcedentibus jam lector satis assueverit. Sequatur itaque

LIBER SECUNDUS

Regnante perenniter Domino nostro Jesu Christo prope quasi ad seculi terminum, nostri, utputa idiotæ satis ac pigerrimi, magna tamen ex parte ob illum de quo sermo est, sanctissimum Samsonem, ac ornati ac politi operis prope finem immensum, ac profundissimum magni cujusdam maris pelagus, vadosa admodum ac parvissima imperitiæ meæ lintracula, fosso licet corde, prospero tamen Deo duce, navigationis causa, atque gracilis et incompertæ linguæ cælesti, ut ita dicam, illuminatione percurrens, gratias agimus omnipotenti Deo, quod tantum opus de tam sancto atque egregio Viro per me peccatorem, ac per omnia indignum, catholico ac vero stylo tandem tradere dignatus est. Exinde me mihi, immo et audientibus et legentibus futuram ædificationem sperantem, ac firma fide flagitantem in tuis sanctis, o beatissime papa Tigerinomale, apud Deum intercessionibus opitulare, quæso; quia Deus omnipotens pie ex corde revertenti remittere consuevit. Ceterum, papa, credi a te volo, sicut jam dixi, quod non per omnia de sancto Samsonem in mea mente memoraliter retenta stylo tradere volui, sed de multis pauca colligere sufficiens putavi, ut de eo quod pro certo apud nos habemus, tam in auditorum quam in lectorum mentibus ædificatio fertilis sit. Quod enim opus habemus de jejuniis, atque abstinentiis ejus plus protelare, qui plura multum scimus et audivimus? Sufficit enim, ut reor: sed poscimus, quisquis es qui hunc legis librumculum, ut mea me imperitia habeas excusatum.

Tigerinomali
orationes ex-
poscit auctor.

2 Eia jam, fratres carissimi, tanti ac talis viri Samsonis effamatam conversationem per quantam potuimus, ut reor, parvitatem ab Electi ejusdem principio beatum illius finem tenentes, te, o beatissime papa Tigerinomale, volente a suggerente, verissimis indicibus certitudinem indubitam habentes, Deo nobis utcumque indignis donante, explanavimus; sed et nunc magnifica illa ac

S. Samsonis
annua festi-
vitas.

A. ANONYMO.
SUBSEQUALI.

sancta annualis solennitas, in cujus digno ac mirifico honore anniversariter celebrari solet, imminet, atque insinuat nobis hujus rei opusculo augmentum dare, atque in ipsius festivitatis gratulatione ad majores animarum profectus corda nostra dilatare. Nam sicut profectum inde habemus undecumque claruerit, tanti Viri virtutes inestimabiles minime latere, atque ad ecclesiarum Christi opitulationem vel exemplum, normamque bene operandi, atque apostolico exemplo hujus optimi utputa Viri memoriam in exemplum profectus multis, ad culmen virtutis ardentem tendentibus, stylo protelare; ita et in hujus festivitatis repetitione ratio exigit, ut aliquantulum admirationis cum apostolico ac spirituali gaudio miscentes, dignum aliquid ob hunc mirificum apud nos atque annualem hujus festivitatis diem, vel in quantum nostrae possibilitatis virtus suppetit, evolvere. Atque cum ejusdem Sancti in virtutibus, quantum valuit

B aliquid, nec quantum sufficit dictum sit, superest tamen vel de quotidianis ac praesentibus ejusdem virtutibus, cum praeteritis supra jam scriptis non inconvenienter concordantibus, et maxime quas vel in hujus diei anniversari solennitate per ejusdem Sancti intercessionem Dominus indesinenter operatur, aliquid enumerando atque gratificando recolere, ut ex hac luce clarius cunctis hunc annualem diem catholice colentibus pateat, quia devotus receptus est hic Sanctus in caelestibus, per quem Deum apud nos cuncta cernimus cunctis perficere in terrestribus.

Miracula.

3 Quis enim vel nostris temporibus sufficienter enumerare queat, quanti imbecilles, quanti caeci, quanti claudi, quanti epileptici, quantique energumeni, qui diversis aegritudinum generibus obnoxii tenebantur, qui intercedente antistite nostro Samsone apud Dominum, cujus hodie grata est solennitas, a suis infirmitatibus sunt liberati? Innumeri enim sunt lectuli et grabati ab aegrotantibus dimissi. O quanti corporis et animae valetudinibus detenti per hunc eundem diem, eundemque Sanctum, Domino operante, salvi sunt facti! Et quid est aliud de eodem Sancto memorare, nisi (ut mihi videtur) apostolicam olim virtutem reciproca quadam ad nos reversione ac Dei dignatione tandem relustrantem, immensa cum delectatione recolere? Ut legitur in Actibus Apostolorum, congregatis in unum Apostolis, id est in porticu Salomonis (quod pacis et unitatis verae signum figuraliter possumus intelligere) turbæ innumerabiles venientes, vel per eorumdem umbras ab omnibus suis languoribus quos habebant, unusquisque eorum sanabatur. Verum et usque hodie in toto orbe terrarum ubicumque sunt diffusi ac repositi per annualia festa, quos in singulorum honoribus Christiani colunt, magnificas virtutes Dominus indesinenter operatur. Simili modo, et in hac annuali atque solenni die per istum, de quo nobis mentio Deo aspirante orta est, sanctum Samsonem non minori prorsus comparatione magnalia Dei verissimis testimoniis consequenter cernimus adimpleri, ita ut de ejus perpetuitate, atque de sua mirabili securitate atque inestimabili (ut ita dicam) regni caelestis beatitudine ac gaudio spirituali, mens nostra hilarescit. Et inde est quod alteram vitam quasi perspicuis quibusdam intentionis aciebus cernere atque complecti Deo illuminante videmur, nec tam per ænigmata quam per ipsam (ut certius dixerim) veram ac visibilem rem quam operari ipsum inter nos Deo auctore videmus.

Namque (ut dixi) aliam meliorem vitam ac perennem inter Sanctos Dei inesse indubitanter credimus, quos inter nos vivos pollentes ac fortes in Dei opere conspiciamus emicare.

4 Et ideo indubitata fide ac spe non quasi incerta, sed rectissima norma, fratres dilectissimi, Deo favente contendamus ex intimo ac summo conatu, ut ad hujus Viri sancti Samsonis coessentialiter, id est fide tenus adminiculatim ancipitem vitam nostram convenienter componentes, atque in lectione hujus opusculi, licet exigui, cum impenso toto intellectu auditum nostrum diligenter commodantes; ut quæ illi profuerunt ad coronam, nobis prodesse possint ad salutem. Non enim decet ut quicumque sanctum Samsonem suis virtutibus atque annualibus vicissim sibi festivitatis colere disponit, per vagas atque inanes vel ineptas immo et pravas operationes vitam suam cœnosa commaculatione contamine: quia indecens nimis est ac Deo omnipotenti odibile, ut qui hunc solennem ac sanctum diem officio linguæ, ac solita significatione veneratur, coram omnipotente Deo in suo animo pollutus, vitia in ipso ac peccata regnent. Sic enim quidam sapiens dicit, cum de die judicii disputaret, ait enim: Ad quos Apostolos, ad quos alios Sanctos confugituri sumus, quorum exempla simul ac verba despeximus? Exempla vero hujus Sancti nimirum displicent illi, qui solenni ut puta consuetudine ore tantum celebrans, iniquis et malis mortibus dissipat. Quid enim prodest si aliquis ad dilectum quemque cujusdam principis accessurus, ut pro ipso intercessor sit et precator, et ipse in sui iniquis oppugnationibus eundem intercessorem ad iracundiam provocet? Nonne et deterius illius animus accendatur, si per aliquam irrisionem ejus causa quasi invite ab intercessore ventiletur, et quod est gravius, mens praesidentis ad deterius exardescat, si sui dilecti animum per ignobilitatem ad defensionem magis quam ad placitum invitet? Sic enim in veteri Testamento legimus, cum Dominus contra populum rebellosum suam querimoniam ostenderet, et quasi ab ipsius petitione eum repudians, atque obominabiles illius obsecrationes competenter detestans, interseratis interim ac deductis nominatim ad medium optimis viris, ne pro eodem populo orare deberent, prohiberetur, ait enim: Si moyses et Samuel adstiterint coram me, si * est anima mea ad populum istum. Unde et non inconsonanter hoc recepit Evangelii testimonium, quod Christo auctore dicit: Quid est quod dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis quae dico?

Quomodo festiva Sanctorum celebranda.

E

F
Jerem. 15, 1.
* t. non

5 Honorare itaque, fratres mei, festa Sanctorum nihil aliud est, quam amanter suis bonis, quibus compta sunt, mentem nostram componere, atque ad illud ineffabile ac caeleste regnum, ad quod feliciter pervenerunt, non eos virtutibus coequando, sed eorum augusta opera, quæ per immensam abstinenciam atque incredibilem (ut ita dicam) inexpertis, quibus omnia possibilia esse credenti non putantur, ad beatum usque finem vitae hujus excercuerunt, imitando rectissima linea eosdem Deo duce sequi possimus. Ceterum, ut Scriptura dicit, nihil prodest interesse festis hominum, si decesse contingat festis angelorum. Quid prodest, ut dixi, si cum gaudentibus in hoc mundo gaudere videamur, et propter incondita ac prava opera, quibus Deus offenditur, a Sanctorum consortiis, id est a caelesti regno, quod perenniter cum Deo est, exsules ac separati

nempe virtutum imitatio.

A separati fuerimus? Ecce festa in terra egimus; curandum itaque summopere nobis est, ut ad cælestia ac perennia festa inter angelorum societates deputati, sine labe interesse mereamur. Transitoria ergo ac contraria his operibus, quibus Deus placatur, funditus amputare festinemus, nec in quibus fuimus, sed in quibus futuri sumus actibus perspicaciter intendamus: quia Deus omnipotens pie ex corde convertenti remittere spopondit, qui per Prophetam pollicens ait: In quacumque die, vel in quacumque hora conversus fuerit peccator ad me, omnes iniquitates ejus obliviscar.

Ezech. 33, 12, et seq.

ne alias nobis noceamus.

B 6 Nemo ergo confidat, fratres carissimi, si huic sacro festo humanis obtutibus interesse corpore tantum pareat, et ante occulti atque interni arbitri, qui testis et judex veraciter est, oculos in suis moribus corruptus et contradictor existat. Sed quoniam in principio ac fine alterius epistoliunculæ intexisse me memini minime tota quæ ad nostram venire cognosceremus memoriam de virtutibus sancti Samsonis, vel in secundi opusculi hujus iteratione ad hujus rei exemplum opitulandum de illius assertione aliqua adhuc vel pauca sunt replicanda, ut inde cunctis melius ac firmitus pateat, nihil prodesse inter Sanctos speciem sanctitatis dare, et ab iisdem Sanctis in conspectu omnipotentis Dei solius malis moribus et squalentibus se disjungere.

Diaconi cujusdam malos mores disseminavit Samson.

7 Quodam namque tempore idem Samson ad visitandum papam Dubricium in superiore epistola jam memoratum, qui quadam ægritudine corporis vexabatur, atque idem Dubricius papa quemdam puerum valde sibi familiarem diaconem, Morinum nomine, eidem Samsoni, ut cum eo habitaret precaretur: S. Samson, ut era Spiritu sancto plenus, intuens in eum et signum Crucis (ut erat ei solitum) in ejus frontem imponens, atque amanter illum suis manibus recipiens ac deosculans, et deinceps paululum silens, ita responsum tandem læte admodum dedit: Rete, mi papa, cunctos, quos capere valet in mari, recipit pisces, sed ad terram demum deductum pisces bonos discernunt a malis. Quo audito Dubricius papa (quippe cui ille carus valde erat diaconus) intra semetipsum gemens, taciturnitate apud se offensionem suam abscondit; sed tamen in suo vultu minime celare potuit. Sanctus vero Samson subtili examinatione apud se hoc perscrutans, quasi non aliud dignosceret, suum chrisma (quo facilius papam placare posset) unde officium episcopatus adimplebat, hilariter eidem diacono præcepit dari, suis mandans ne eundem (quippe suo papa conscio) in obsequio sui præcessorem facerent, et non solum hoc, sed etiam ad majorem administrationem, ac præ omnibus inclytissimam adscivit, ita ut eum in nullo penitus carnali, spiritualive obsequio aliquis anteire videretur. Præsciebat tamen sanctus Samson per spiritum, Deo utputa revelante, qualis ille futurus esset, quod postea veritas probavit rei.

Diaconus idem magistro unus demone, facta confessione, moritur.

8 Nam cum quadam nocte insimul ad orandum ambo starent, (ut mihi comperti ac religiosi, virique probatissimi quibus intimatum verissime fuerat, relatione tradiderunt) una quidem simulatione, sed diverso mentis usu sanctus Samson in eundem intendens diaconem, vidit Æthiopem quemdam in modum parvuli in sinistra ejus scapula sedere, et os ejus ad aurem semper intendere, ita ut sanctus Samson intelligeret, quod zabalus cum homine colloquium haberet. Quo

viso, sanctus Samson salutaris primum impressione signi armat faciem suam, fratrique confestim, ac vix ægre imperat ut abiret. Ille solus in oratione persistens, magis ac magis Dominum precabatur, ut illi Dominus malum illud, ut erat, totum revelare dignaretur. Nec mora, eunte illo atque in lectulo concidente, statim febris ingens invasit eum, ita trementem pallentemque ac dentibus stridentem et discerpentem, ut cuncti qui aderant dæmoniacum eum clamarent. Nuntiato verbo sancto Samsoni oranti, cum festinatione occurrit; ægrotus autem ut vidit eum a longe, cum dira ejulatione vocem levavit, dicens: Veni, veni Electe Dei, quæso, obsecra Deum tuum pro me, ne tandem peream, nam propter tuam virtutem mirificandam, et propter mea mala merita jam denudanda, ostentatus sum tibi tuis sanctis indignus esse obsequiis, quippe qui ab infantia huc usque philosophiæ machinatione ad malum semper exercitatus sum. Nam Æthiopem, quem tu conspexisti, doctorem semper habui, ad ea quæ sunt Deo odibilia, ut nullus in his me anteire videretur. Sed nunc non amplius permitto in flagitiis vivere, et ideo obsecro, ut Deum Salvatorem preceris pro animæ meæ redemptione, vel post tormenta, sicque confessionem suam totam (quippe qui omni iniquitate, ac maleficio plenus erat) palam cunctis lacrymabiliter fundens, statim obmutuit, atque ab eadem hora nihil omnino loqui valuit. Nocte vero insecuta ad mediam noctem, adstantibus circa se cunctis fratribus, ac Deum incessanter pro animæ illius salute precantibus, impuram illam animam de corpore exhalavit.

A. ANONYMO. SUBÆQUALI.

9 Facto autem mane, sanctus Samson tollere corpusculum illud extra portam monasterii ac sepelire jussit; ille in precibus solitis perseverans per totos tres dies totidemque noctes jejunos, insomnisque manebat; Deum ardentem lacrymabiliterque implorans, ut illi animam hujus miserrimi hominis, vel post diram ac justam pœnitentiam, ad veniam donare dignaretur. Tandem soporato illi aliquantulum post immensam corporis lassitudinem, adest Domini consolatio, quæ de animæ fratris ad extremum absolute, et de illius corporis ad monasterium reditu suaviter cuncta disseruit, et post aliquantum temporis, Missas decantare pro illo per eundem Samsonem Domini concessu suggessit. Quod ita factum est, et tamdiu Missas ipse pro eodem fratre fecit, donec cælesti denuntiatione ejusdem animæ felicitatem cognovit, ac libertatem. Et inde est sermo, quoniam minime a Sanctis aliquid mali, bonive celeri aliquando posse indicat. Quod ut firmitus sentiamus, alia re, licet post obitum ejusdem Sancti affirmare volumus, quam indubitanter novimus factam.

E

F

Samson pro ejus salute Missas et orationes adhibet.

10 Aliquantulo autem tempore feliciter recidente illo, de quo nobis mentio est, profecto ad Dominum Deum suum, post ejus obitum aliquod intervallum, imago Crucis quæ ante eum ferri semper solebat, quamque benedixerat, quæ denique auri atque argenti, gemmarumque venustatibus circum fuerat solidata, a quodam malefico ac pessimo homine furtim detecta, ac dehonestata est; sed tacite, furtimque factum hoc, non tacitus sanctus Dei Spiritus apud eundem semper Samsonem manens audivit. Nam raptante eo eadem hora illas pecunias supra memoratas, horror invasit illum: ita ut immanitate istius insoliti terroris anxius, quasi seminecis in terram prostratus

Fur eorum de Cruce furatus punitur.

A ANONYMO.
SUBÆQUALI.

prostratus concideret. Nec hoc sufficere potuit ad desperati, ac perditum hominis documentum, nam inde insuadibiliter ac pertinaciter iter conficiens, reperit quadam nocte quoddam balneum hiemali bruma concretantibus aquis obstructum, quod sub pedibus ejus subito disruptum, et ille meritis utputa exigentibus, dirisque miserrimum strigentibus glaciibus, eadem nocte obiit, ac linteamen, in quo pecuniæ supradictæ repositæ erant, invitis de manibus ejus lapsum est. Factum est, ut circumstantibus fratribus illis, qui in hoc erant loco, de pecuniarum amissione *, quidam deambulans altera die reperit linteamen in quo pecuniæ supradictæ absconsæ erant, contentum supra glaciem manere: ac deinde circum se aspiciens, vidit cadaver rigens inter medias glacies immobiliter stare. Quò viso, frater stupefactus et admirans, cuncta quæ viderat per ordinem ceteris replicavit. Visis his, fratres pecuniam de Crucis imagine raptatam inde certe cognoverunt. Ob hoc ergo quis dubitet hanc virtutem sanctum Samsonem prodidisse, cui carne morienti, immo cum Deo suo semper viventi nulla res bona maleve potest aliquando latitari? sed quodcumque

B et qualiter, vel quando vult patenter manifestat ac prodit Deus per Sanctos suos, ut nos idiotæ ac pigri in isto utputa squalenti luto positi, indubitanter sciamus, præsentem illos esse in his sive bonis, sive malis, quæcumque fecerimus actibus: quippe qui cum Deo suo, etsi non perfecte, tamen quantum potest fieri beate jam sunt glorificati.

De Sanctorum
patrocinio.

11 Sed nos dum hujus Sancti recordamur, dumque omnia quæ de illo bona fama dispersit recolare volumus, in his nos nostræ dumtaxat verbis conscientiae remordent, quia huic tam arduo, tamquo mirifico operi indignos satis et impares esse nos cognovimus. Sed omnipotentis Dei misericordia, quæ numquam a confidentibus in se abest, ideo hoc ad profectum ceterorum profuturum tandem in fine seculorum per nos idiotas et elingues et imperitos et valde indignos opus retexere confortavit, quatenus et ad exemplum bonæ operationis legendo ceteri eniterentur, et ad testimonium meritorum suorum, Apostolorum, omniumque Sanctorum ceterorum exempla prosequendo non minorem apud nos illius gloriam Dei dignatione effulgere cernerent; quia ille egregius Sanctus de quo nobis mentio est, et cujus festivitas apud multos Britannorum Romanorumque, ultra citraque mare, et ut ita dicam in caelo et in terra nobis satis desiderantibus hodie feliciter clarescit, tam perfectus et totus in omnibus operibus justitiæ exercendis fuit, ut supradictos Apostolos atque alios Sanctos cœquando in nullo prorsus vel minimo, in signis etiam, ac prodigiis monstrandis minor habeatur; quibus denique usque hodie utuntur omnes qui a Domino per eundem Sanctum sanitatem corporis toto fidei nisu suppliciter precantur. Quid enim aliud per hoc, fratres carissimi, nisi perpetuitatem sanctis Samsonis ac felicitatem illius in cælestibus clamare conspicimus, qui quamvis absens a nobis est corpore, de aliqua tamen majestate qua feliciter cum Deo utitur ille in cælestibus bonis, sine ulla hæsitazione nobis præsto est semper, si cum simplici ac puro corde, si cum secunda ac munda conscientia, si cum supplici ac submissa commissi pœnitundine festum ejusdem diem celebrantes, auxilium Domini ac Salvatoris nostri Jesu Christi per ipsum affectamus. Inde enim est, quod

a nobis ipsis veraciter judicamur, et ea mensura, id est eo actu quo conspicimur secundum Evangelii ostentationem, ecce repensamur. Nolite quæso, fratres mei, nostras imperitias ineptas et graves apud vos censere, maxime cum ipsi optime noveritis, quod Deus omnipotens non verborum, sed actum perspicacissimus examinatore est. Nemo igitur præsumat sibi ipsi, si huic gratificæ solennitati interesse tantum corpore potest cum his qui eam secundum catholicam antecessorum sanctorum Patrum normam irreprehensibiliter celebrant; si adhuc in animo suo, ubi Deus solus cognitor est, vitiose ac corruptibiliter suis malis actibus sese commaculantibus versatur. Sed qui his festivitibus compte desiderat interesse, summo opere studeat ut æterna illa cælestium solennitate, locum refrigerii et quietis habere mereatur: quia iste de quo nobis est sermo Sanctus, etsi Dei spiritu utputa plenus, præ omnibus suo tempore in hac terra degentibus, signis ac prodigiis et Dei virtutibus effulsit, omnes hos tamen vigiliarum ac jejuniorum, et omnes abstinentiæ pene labore antecessit.

12 Nam ut ferebant de illo, qui in sua vita satis comperti erant, superpositiones frequentissimas, nec non et biduanas, interdum autem et totas hebdomadas, id est septem dies totos peragens, septimo demum die reficiebatur: noctes vero longissimas sæpissime solebat transire stando, de luce usque ad lucis reciprocum, nec stans omnino lassabatur. Quid plura? non diebus, non noctibus ab orationibus et a colloquiis Dei cessabat. Tempus vero Quadragesimæ usque ad Pascha sic peregrisse audivimus, ut in initio ab humanis locis in quodam remotiori loco segregatus, oblationes secum tres portans, inde tantum usque ad Paschalis solennitatis gaudium, Deo illum per omnia confortante, utebatur, zelum Dei, ejusque ecclesiarum ardentem in pectore habens, subtilique providentia suum sermonem sale divino conditum secundum qualitates peccantium temperans, omnibus, utputa Dei plenus, affabilis et carus erat, et hoc nobis sermo ad confirmandam nostram rem de ejus gestis ad memoriam reducit.

13 Nam cum quodam tempore in Resia insula prædicaret, veniente per annuam vertiginem Kalenda Januaria, qua homines supradictæ insulæ hanc nequam solennem inepte juxta patrum abominabilem consuetudinem præ ceteris sane celebrare consueverant, ille providus spiritu ob duritiam eorum mitigandam, convenire eos omnes in unum fecit, ac Deo revelante, sermo ad de testanda tam gravia mala sit. Tum hi omnes verum de eo amantes, pravos ritus anathematizaverunt, ac verum juxta præcepta tenus sine suscipere sponderunt. Ille nihilominus in Domino secundum Apostolos gaudens, omnes parvulos qui per insulam illam ob hanc nefariam diem discurrebant, vocavit ad se, eis singulis per sobriam vocem mercedem nummismunculi auro quod est mensura donavit, præcipiens in nomine Domini, ne ulterius ab illis hæc sacrilega consuetudo servaretur. Quod ita Deo operante factum est, ut usque hodie ibidem spirituales joci ejus solide et catholice remanserint.

14 Sed de innumerabilibus virtutibus quas, per eundem factum Samsonem Deus operatus est, jam si jubetis, sufficiant ista paucula verba de plurimis collecta; ad nos ipsos, ad ejusdem Sancti imitationem, introrsus redeamus. Amemus actus in quibus placuisse illum Deo cognovimus. Concor-

Samsonis jejunia,
E

Vigilia, secus
in Quadragesima.

Kalendarum
Januariarum profanos
ritus evellit.
F

Auctoris adhortatio.

A dent actus nostri meritis illius optimis, in quibus præisse se ceteros indubitanter cognovimus. Si enim in veteri Testamento legimus, cum de agno edendo figuraliter Moysi Domino præcipiente diceretur, Sic autem, inquit, manducabitis illum, lumbos vestros præcingetis et calceamenta in pedibus vestris, et cetera. Cum enim festa Sanctorum celebrare annuali vertigine suggeramur, opus est ut ante omnia lumbos accinctos habere studeamus, id est ut corporis castitatem ac mentis puritatem in sacrificium coram omnipotente Deo exhibeamus: calceamenta vero in pedibus nostris habere præcipimur, quia Sanctorum patrum defunctorum præcedentium vestigiis inhærendo, pedes animæ nostræ spiritualibus calceamentis munimus. Et inde est, quod eorum actus non voce prædicando, sed opere imitando et amando, nobis ipsis rectum iter quod ducit ad cælum dirigimus. Etenim petitiones quæ à Christo per Sanctos poscuntur, non malis moribus miscendæ sunt, sed fideli precantium petitione, secundum præscientiam Domini exaudientis et noscentis omnia tribuuntur. Sed hoc tremebunda conscientia debemus apud nos perscrutari in petitionibus nostris, quæ Dominus ipse in Euangelio terribiliter conqueritur dicens: Non omnis

Exod. 12. 11

Quis legitime
oret Matth. 7.
21.Incendium
extinctum.

B cundum præscientiam Domini exaudientis et noscentis omnia tribuuntur. Sed hoc tremebunda conscientia debemus apud nos perscrutari in petitionibus nostris, quæ Dominus ipse in Euangelio terribiliter conqueritur dicens: Non omnis qui dicit mihi Domine, sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, intrabit in regnum cælorum. Quisquis igitur vocibus tantum petit et opere contradicit, derisum sibi immet immo et offensum Dominum plusquam placatum parit. Ipsi ergo a Domino exaudiri solent, qui quod precibus petunt, bonis moribus insequuntur. Res enim valde opinata atque ad exemplum referenda adest, quam, fratres dilectissimi, multi vestrum noverunt, quamque a quodam egregio fratre, qui interfuisse se testabatur, ego didici.

15 Quodam namque tempore in illo eminentissimo atque optimo loco, in quo sanctus Samson quiescit in pace, subitaneum ac dirum incendium invasit domum, quod fratres circa fornacem coquendis continuo panibus paraverant: ita ut ingens flamma se se ad summum erigens, domum comburere videretur. Statim vero ut hoc compererunt servi Dei qui in ecclesia ad Nonam celebrandam convenerant, una cum sancto ac venerabili episcopo Leuchero inruentes, crux sancti Samsonis et ejus baculus forinsecus ecclesiam porrecta sunt, atque cum ad domum incendii quantocius appropinquarent, suppliciter ac tota fidei constantia, Samsonem sibi in adiutorium inclamitant, dicentes: Elæcte Dei sancte Samson, defende quæsumus domos tuas, quo non hac ustione consumantur. Nec mora ad primam vocem precantium, nimbus ingens pluviae irrupit, ita ut incendium quod tam dire intumuerat, sub omnium obtutibus extinctum visum est, nec ultra ad nocendum comparuit.

Epilogus.

16 Curate itaque, fratres carissimi, ut qui Sanctos colitis in suis solemnitatibus honorando, etiam bonum quod ipsi fecerunt, colere possitis in vestris moribus etiam imitando. Curate, inquam, ut qui interesse meruistis in terris festis Sanctorum hominum, interesse etiam mereamini in eorum beatitudine qua perfruuntur in festis cælestibus angelorum: ut si dura eorum verba quæ docuerunt, atque eorum opera, quibus perseveranter tenui fine laboraverunt, insequi cupitis, eorumden iter quod perduxit eos ad æternam beatitudinem, sine ullo alicujus mundialis impedimenti obstaculo, Deo duce, et intercedentibus illis, prospero cur-

su pergere valeatis, regnante in perpetuum Domino nostro Jesu Christo, cui gloria et honor est perennis cum Patre et cum Spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

*Ex cod. Sacramentorum; Ratoldi
abb. Corbeiensis jussu circa an.
DCCCCLXXX. exarato, in festo S.
Samsonis v. Kal. Aug.*

COLLECTA IN MISSA.

Omnipotens sempiterne Deus, qui in Sanctis præcipue laudaris et mirabiliter prædicaris, tribue nobis quæsumus hodiernam diem in honore S. Samsonis confessoris tui atque pontificis digne celebrare, qua membris exutus corporeis, cælestibus meruit exultare sacramentis. Per, etc.

SUPER OBLATA.

E

Hæc hostia quæsumus Domine Deus noster, quam tibi ad honorem S. Samsonis confessoris tui atque pontificis immolandam deferimus, tuorum nobis tribuat societate gaudere. Per, etc.

PRÆFATIO.

Vere dignum et justum est etc. æterne Deus, sursum cordibus erectis, hanc sanctam celebrare diem, in qua B. Samson confessor tuus carnis solutus vinculis carnalem finivit pugnam lætusque cum angelis perpetuam translatus est ad gloriam. Cui tanta concessa est a Deo potentia, ut omne quod per se Deum vellet operari, celerimo impetraret effectum. Qui patrem * relinquens ^{l. patrium} solum, oceano transnato, nostram delatus est in patriam, in qua multis claruit miraculis, Qui per totam absque ullo corporali alimento hebdomadam angelico sustentabatur alloquio. Qui baculo in terra deposito, nulloque alio sustentaculo recepto, in Natalis Domini nostri Jesu Christi nocte sacrosancta et Domini Paschæ pernox orationi instabat; qui tres mortiferos Dei nutu interimit serpentes, et totidem de morte ad vitam Deo juvante reduxit homines. Adhuc etiam et hi qui F duce fide ad ejus limina fuerint allati, quolibet morbo capti, pristinae restituuntur sanitati. Per Christum, etc.

POSTCOMMUNIO.

Deus qui nos hanc diem in honore S. Samsonis confessoris tui atque pontificis venerabilem excolere fecisti; præsta, quæsumus, ut quem lætis veneramur obsequiis, ejus orationibus muniamur et precibus.

APPENDIX

De S. Samsonis reliquiis earumque translationibus.

Ut de S. Samsone dubia hactenus plurima, Implexa quæstio est
obscura et implexa expendimus, atque ad rectam

AUCTOR
J. B. S.

rectam historię normam reducere conati sumus, ita modo intricata alia controversia sese offerret circa translationem reliquiarum Aurelianum primum, unde relatas fuisse nusquam legitur, tum posteriorem aliam deportationem Parisios; factam istic divisionem, atque id genus alia; nisi plane tæderet odiosis istis disquisitionibus, quæ nos mirum in modum cruciant, toties immorari, ubi plerumque piæ contentionis plus subest quam sinceræ veritatis. Rem hic involvit fragmentum historię Francicæ apud Du Chesne tom. 3, pag. 344, tomo 1 Martii pag. 248 num. 12 et alibi relatum, ex quo in Vocabulario suo hagiologico multa disputavit Castellanus, multa post ipsum Legendista recentior, de quibus nulla potest superesse quæstio, si vera sunt quæ ad præmissam S. Samsonis Vitam annotavit Mabillonius his verbis: Corpus S. Samsonis a Maynone Dolensi episcopo anno DCCCLXXVIII Aureliam delatum est, ob metum Normannorum, et in ecclesia monasterii S. Symphoriani, ejus nomine postea insignita, quæ nunc est PP. Societatis Jesu, depositum hodieque latere creditur.

B

2 Hæc si ita habent, ruere omnia necesse est quæ Castellanus, Bailletus et alii jam dicto fragmento Chesniano superstruere conati sunt: si enim anno 878 sacrum S. Samsonis corpus ex prima Dolensi sepultura Aurelianum translatus est, ubi ex eo tempore cultum, postea latuit, latetque etiam nunc, nisi fortasse in aliquam sacrarum exuviarum partem sævierint solita sua rabie Calviniani iconoclastæ: si, inquam, ibi hactenus latent, quæ superstites mansere, quid obsecro Salvator Alethensis, in eo fragmento totius expeditionis ductor, de S. Samsonis corpore, jam tot ante annis Aureliani deposito, Parisios deferre potuit, toto ferme post seculo, nempe anno 966, regnante Hugone Capeto; quid vero istic dividi, quid servari, quid in Armoricam aut alio referri? Hic rei cardo est, hec potissima odiosa litis summa inter celeberrimas civitates, quarum alterutri nec favere nobis lubet, neque adversari, ut pios Sancti cultores inter se convenire malimus, quam arbitrio nostro ambiguum concertationem dirimere, dum ea aliunde triciis aliis et difficultatibus magis implectitur. Audi cetera.

an in Angli-
sint Sancti re-
liquiæ;

C

3 Apud Alfordum nostrum in Angliæ Annalibus ad annum 934 refertur testimonium Malmesburiensis de S. Samsonis ossibus ex Britannia minori in majorem translatis ibidemque eo tempore depositis. Non est, ut candide fatear, cur iis continuo assentiri oporteat, ast ea certe multum debilitant, si non plane enervant Parisiensium de reliquiis istic existentibus opinionem, cum ex anno 934 ablatae asseruntur, totis triginta et amplius annis priusquam de ipsis in tuto collocandis Alethensis Salvator cogitasset; imo quas toto ferme ante seculo jam Aurelianum fuisse translatas, ibidemque in proprii nominis ecclesia honorifice cultas, scriptores testantur. Quid? quod et Trinorchii S. Samsonis corpus fuisse narretur apud Chiffletum in ejus cenobii historia pag. 308, quod certe eo delatum censi non potest, nisi aut ob Normannicorum aut aliorum bellorum infestationes. En quatuor omnino S. Samsonis corpora suis locis venerationi saltem olim exposita, ut in his angustiis, quamcumque tabulam arripueris, prorsus evasurus non sis, nisi Sanctos plures synonymos confinxeris. Ego vero sincere profiteor, me non nisi unicum Dolensem agnoscere, quidquid nobis venditent Anglica nonnulla monumenta, mihi plane apocrypha.

4 Jam alias dixi sæpius, nec umquam satis di-

xero, me ab hujusmodi controversiarum arbitrio aut judicio abhorreere quamplurimum, solitum ea referre argumenta quæ utrimque producuntur, tum vero ea uti compositione, ut possideant singuli prout possident, sive interim talis Sancti veras, proprias ac genuinas reliquias venerentur, sive alterius cujuscumque, modo indubitatae sint alicujus Sancti reliquiæ. Aliam ferme viam repereram qua partes de sacris suis depositis maxime contendentes ad amicam compositionem induci utcumque possent, dum nempe supponeretur Maynon Dolensis episcopus, non omniaproprorsus S. Samsonis sacralipsana sic Aurelianum delulisse, quin facile aliqua in primo sepulcro remanserint, quæ postmodum Salvator iste præsul Alethensis, cum aliis Sanctorum corporibus Parisios comportaverit. Verum obstare evidentur recentiores notitiæ, quas mihi procuravit eximius operis nostri cultor indefessusque adjutor vir eruditissimus noster P. Stephanus Chamillart, quem postremo consului, si forte, comperita alias studiosa ejus industria, quis cuneus suggereretur quo intricatissimus nodus feliciter dissolvi posset.

5 Rogatu meo dignatus est Chamillartius vel Aurelianum usque excurrere, oculisque ipse suis lustrare quæ ibi supersunt monumenta, tum editatum Mss., ex quibus rectissime, litteris ad me datis XXI Julii 1728, cum Mabillonio censuit, nihil prorsus esse quod vetet credere, latere istic etiam hodie pretiosas S. Samsonis reliquias omnes, a tot seculis eo deportatas; certe id plane indubitatum, nullas inde umquam aut Parisios aut alio translatas; sed capsam ipsam integram, qualis ad annum usque 1540 et ultra in supplicationibus circumferri solebat, ut ex annuis civitatis rationibus demonstratur, illic mansisse, publicæque venerationi expositam fuisse, donec metu Calvinianorum, in sacra omnia sævientium, ita cum tota pretiosiori suppellectile abscondita est, ut eorum omnium nihil reperiri hactenus potuerit, tametsi frequentes a Patribus nostris, quoties fundamenta aliqua refodienda fuerunt, facte sint inquisitiones. Satis hæc videri poterunt ad vindicandam Aurelianensium veterem possessionem: non æque favit Chamillartius ei, quam conciliare paraveram, inter Parisienses et Dolenses concordia.

6 Altera epistola XIV Augusti data, pari studio et benevolentia significavit, etiam ad Dolenses sese recurrisse, unde instrumentum acceperit quod hic subjicio: Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo nono, die XXIV mensis Decembris, festivitibus et solennitatibus Natalis Domini et Redemptoris nostri Jesu Christi, illustrissimus ac reverendissimus Carolus Depina Dolensis episcopus vigilantissimus, pietate ac singulari caritate motus, et zelo Dei et ecclesiæ ejus sponsæ ac omnium Sanctorum, sed præsertim divi Samsonis, quondam Dolensis primi archiepiscopi et nunc patroni nostri ductus, capsellam, eidem divo Samsoni antiquitus dicatam, in hac cathedrali Dolensi ecclesia, in congregatione sui cleri devote visitavit: in qua repertæ fuerunt multæ reliquiæ sanctissimi corporis dicti divi Samsonis, scilicet duæ tibiæ, et unum brachium, plures particulæ ossium, manuum, pedum et colli ejusdem Sancti, quam quidem capsam seu parvam arcam honorifice et religiose in majori arca recondidit; eamque arcam majorem suis stipendiis constructam, et pulcre deaurificatam, liberalitate, qua solet, motus dono dedit, et in honorem divi Samsonis Deo dedicavit, et ore proprio consecravit. In cujus rei testimonium et ad perpetuam

D
quam nemo
facile dirimet.E
neque Parisi-
enses cum Do-
lensibus conci-
liabit:neque enim
videntur inde
Parisios trans-
ferri potuisse

A perpetuam rei memoriam, secretarius venerabilis capituli dictæ cathedralis Dolensis ecclesiæ, dicta die præsentibus subsignavit, et eas in registris capituli prædictæ Dolensis ecclesiæ inseruit.

Potior videtur
Aurelianensi-
um possessio.

7 Neque hic locus exceptioni patet, quod debitæ legalizationes instrumento huic desint : hæc enim facilius obtineri poterunt, quam causa ipsa ad desideratam partium concordiam decidi. Porro si hæc ita se habeant, manserintque adeo partes illæ sacri corporis in ecclesia Dolensi ad annum usque 1579, viderint illi, qui pro Parisiensibus reliquiis certant, quid jam non semel dictus Alethensis episcopus de S. Samsonis sacris exuviis eo deferre potuerit ; præsertim cum cetera omnia, ut satis certum videtur, Aureliani a Maynone Dolensi episcopo, tanto ante tempore deposita fuissent. Neque inde contentio alia suborietur Dolenses inter et Aurelianenses : facile enim intelligitur, partes aliquas sacri corporis apud Dolam occultari potuisse, dum pars longe maxima in tuto collocata esset. Rem, ut patet, plane spinosam, fugio ultra discutere ; satis hic sit, diversas et plane oppositas, de sacris S. Samsonis Dolensis exuviis scriptorum sententias recensuisse, quas cum mihi alia ratione componere, nec promptum nec obvium sit, aliis, quod opportunum censuerint, liberrime statuendum relinquo. Jam telam aliam ordior, æque ac ceteræ invidiosam.

Minus admitti
potest

8 Est ea historiuncula Italica, inter chartas nostras reperta, qua convulsa, ut vere convelli meretur, dicendum erit, cultum in Italia exhiberi sanctorum corporibus, nempe Samsonis, Maglorii, et Paschasii, quæ quo pacto eo pervenerint, ex missa ad nos translationis narratione, intelligi satis non possit. Scripti titulus est : Informatio de sacris corporibus sanctorum trium episcoporum et confessorum Maglorii, Paschasii et Samsonis. Ex solo exordio quilibet historiæ tantillum peritus, tam disparata conjuncta perspiciet, ut, velit nolit, rem totam summæ imperitiæ arguat necesse sit. Audiatur scriptor, cujus verba ex Italicis Latina facio : Pater aliquis, domnus Germanus nomine, natione Anglus, monachus Camaldulensis ex abbazia S. Mariæ Uranensis in civitate Bertinorii, ejusdem congregationis Camaldulensis, jam pluribus annis gentem suam non viderat ; verum facta tandem a P. Generali ordinis istius temporis excurrendi potestate, profectus est in Britanniam minorem, visurus fratres suos carnales ibidem divites et potentes.

9 Cum vero in patria annis aliquot commora-

retur, casus ille deflendus accidit, ut in pudendam apostasiam lapsus rex Henricus VIII templa spoliaverit ac Sanctorum reliquias impie disperserit ; sic ut eo in regno omnia susdeque verterentur, sæviante tam immani persecutione et sacrorum violatione. Monachus igitur iste domnus Germanus, fratrum suorum usus patrocínio, singulari gratia obtinuit dicta tria Sanctorum corpora, ne cum aliis istic flammis absumerentur. Hac præda onustus prompte discessit Bertinorium repetens, Ravennamque appulsus, Classem diverstit, unde abbatem suum de reditu certiolem reddidit, qui mox Ravennam indeque Classem sacro thesauro occurrens, ab hujus cænobii abbate arcam marmoream perelegantem impetravit, in qua tria Sanctorum istorum corpora deposita sunt, moxque summa cum veneratione Bertinorium deportata etc. Ita misellus scriptor Britanniam cum Armorica inepte commiscens ; cænobii vero istius incendium subjungens, quo nimirum inter cetera chartæ authenticæ de dicta translatione perierint, lectæ olim, ut ait a domno Gerardo de Verona, ibidem monacho annis 1561, 1562, et 1563.

10 Quidquid legerit bonus iste Gerardus, non legit sane, tria ista Sanctorum corpora ex Britannia minore seculo XVI in Italiam transferri potuisse, ubi S. Paschasii Viennensis episcopi, qui XXII Februarii colitur, corpus numquam fuit, bina autem alia, jam multis ante seculis ablata fuerant. Non legit, Henricum VIII juris quidquam in Britannia minori habuisse, multo minus in templa aut Sanctorum reliquias ibi sævisse. At forte non minorem Britanniam sed majorem scribere coluerit, in quam domnus iste Germanus sese receperit, utpote Anglus. At tantumdem evinces, si tria sacra corpora inde arcta contendas, ubi satis certum est, numquam fuisse. Verte hæc omnia quomodolibet, ex talis instrumenti fide numquam persuaseris, trium istorum Sanctorum episcoporum corpora aut Ravennam, aut Bertinorium aut in alias Italiæ partes eo tempore fuisse delata. Ast ibi non uno loco eorundem Sanctorum reliquiarum generationi expositæ sunt : per me licet, et venerari eas pergant pii cultores : jam sexcenties dicimus, et in hoc tomo, ubi de S. Jacobo agitur, repetivimus, recte et bene Sanctorum reliquias coli, tametsi sæpe eorum non sint, qui locis istis etiam ut singulares patroni honorantur ; sit hæc alte piorum Catholicorum mentibus impressa paræmia ; Maneat pietas, revelabitur veritas.

E

ex relatione
vitiis multis
laborante.
translatio in
Italiam.

F

DE B. GERANNO EPISCOPO CONF.

AUTISSIODORI IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

P. B.

Cultus ejus ; reliquiæ ; Acta ; tempus episcopatus et mortis.

ANNO CMXIV.
R. Gerannus
ep. hoc die Co-
litur

Dubitarimus diu, postquam scrutati essemus haud otiose omnia, quæ ad cultum B. Geranno asserendum in promptu hic erant, liceretne tuto ei locum inter Sanctos Beatosve concedere : nihil enim occurrebat, unde stabilitam ullibi venerationem ejus esse, satis aperte constaret. Momenta igitur in utramque partem collecta Autis-

siodorum direximus ad V. C. Joannem le Beuf, Autissiodorensis ecclesiæ canonicum et succentorem, virum eruditum ; sed solis nobis antehac officiis, non semel, cum examinandum aliquid de Sanctis vicinis fuit, præstitis notum : rogavimus eum, inquam, tum ut sententiam suam, tum ut aliam, siquam haberet, de B. Geranni cultu notitiam

AUCTORE
P. B.

tiam nobiscum communicaret. Utrumque, ut as-
solet, cumulate præstitit, eoque facilius, quod
idem istud negotium, ut ex ipso nunc primum in-
telleximus, aliorum rogatu operose dudum agita-
verat. Epistola vero ejus, ad nos data anno 1728
die XIV Julii, ad duo præcipue capita reduci po-
test; quorum primum ad cultum Beati præsentem
pertinet, alterum ad ejusdem originem et antiqui-
tatem indagandam.

2 Testatur igitur primo, coli nunc publice B.
Gerannum, idque non Autissiodori dumtaxat, ubi
servari creditur; verum etiam Suessione, ubi
mortuus ac primum sepultus fuit: et Suessione
quidem observari festum ejus die XXVIII Julii, quo
in Breviario ac Missali proprio commemorationem
habet: Autissiodori vero institutum quidem
festum non esse; recitari tamen ejus nomen in
Litaniis, quæ decantari solent apud monachos
Benedictinos in cœnobio S. Germani, quoties ob
occurrentes necessitates supplicationem per eccle-
siæ suæ cryptas instituunt: ibidem præterea oc-
tavo die post solennitatem omnium Sanctorum,
qui Sanctis monasterii localibus consecratus est,
credentialiam, seu mensulam, cum accenso cereo
ante Sancti hujus effigiem, juxta sepulcrum
S. Mariani depictam, quotannis collocari: ac de-
nique inter hospitum cubacula, quæ Sanctorum
localium nominibus distinguuntur, unum istic
esse inscriptum S. Geranno. Atque hæc nobis suf-
ficere visa sunt, ut et in opere nostro gradum
eundem obtineat; cum privatorum hominum
non sit quemquam ex albo Beatorum expungere,
cui palam honores ejusmodi, spectante pridem
Ecclesia, tribuuntur.

3 Contendit idem interea secundo, cultum il-
lum, jam descriptum, recentem esse, nec medio
circiter seculo decimo septimo priorem: ac de
Suessionensi quidem dubium id videri non posse,
probat ex rescripto, quod a magno vicario atque
archidiacono Suessionensi compositum, una cum
litteris suis v Junii 1727 ad se mittere dignatus sit
illustrissimus ejusdem ecclesiæ antistes: nam in
eo, inquit, post extractum ex Historiæ Suessionensis
libro 4, cap. 36, ubi nihil est, quod desumptum
non sit ex nostris Gestis pontificum Autissiodoren-
sium (hoc est ex Actis mox exhibendis) sic men-
tem suam explicat canonicus ille: " Patet, inquit,
" ex hoc loco Historiæ Suessionensis, S. Gerannum
" humatum fuisse Suessione, ac deinde translatum
" esse Autissiodorum ad cœnobium S. Germani.
" Atque hoc totum est, quod inveniri potuit, ad sa-
" tisfaciendum quæsitis domini Le Beuf canonici
" et succentoris Autissiodorensis. Haud ægre credi
" cum illo posset, cultum S. Geranni antiquiorem
" non esse Breviario, quod edidit illustrissimus D.
" de Bourlon episcopus Suessionensis " (qui illu-
" strissimo D. Simoni Le Gras anno 1656 defuncto
" successit, et in vivis adhuc erat anno 1663, quo
" prodiiit Claudii Dormay Historia Suessionensis:)

4 " Nam in illo (Breviario) quod anno MDCXXX
" vulgavit III. D. Le Gras, de S. Geranno ad
" diem XXVIII Julii nulla fit mentio; uti neque in
" alio III. D. Caroli de Roucy, quod multo ve-
" tustius est, uniceque in diœcesi Suessionensi
" usitatum, donec suum protulit III. D. Le Gras.
" Consulimus Necrologium ecclesiæ cathedralis
" Suessionensis, nec in hoc antiquo Ms. de S.
" Geranno quidquam occurrit: Missalia quoque
" inspecta sunt, quibus usa est olim Suessionen-
" sis ecclesia; ibi inventa quidem est die XXVIII
" Julii commemoratio de S. Samsone, at nulla

" de S. Geranno. Commemoratio de S. Geran-
" no adjuncta tantum fuit commemorationi de S.
" Samsone sub illustrissimo D. de Bourlon in Pro-
" prio particulari adjiciendo ad Missale Romanum,
" quo utimur in diœcesi Suessionensi. Optabile
" id nobis fuisset, si satisfacere licuisset domino
" Le Beuf, assignando ei et originem cultus S. Ge-
" ranni in diœcesi Suessionensi, et motiva, qui-
" bus impulsus fuit illustrissimus D. de Bourlon,
" ut suo illum Breviario insereret. Siquid horum
" deinceps resectum fuerit, id perlibenter cum
" eo communicabitur. " Hæc de cultu Suessio-
nensi.

5 Autissiodori vero cum nuper a quibusdam de
instituendo S. Geranni festo esset actum, non dif-
fitetur idem D. Le Beuf, obstitisse sese, atque
adeo evicisse ne fieret, idque duplici præsertim
ex capite; quorum alterum erat non traditio cul-
tus, alterum novitas istius, qui modo Suessione re-
ceptus esset. Nec illum ergo antiquum esse censet
ac traditione immemorabili firmatum, quem nunc
obtinet apud Benedictinos Autissiodorenses juxta
dicta superius num. 2: ac de Litaniis quidem ibi
memoratis ita scribit: Litanie illæ, quas vidi
impressas, annos septuaginta aut octoginta non ex-
cedunt; et sunt illæ, quas composuit D. Noël
canonicus Autissiodorensis, ut devotioni suæ pri-
vatæ satisfaceret, quæ Benedictinis exemplo fue-
re, ut idem quoque ipsi de Sanctis suis localibus
factitarent. Florebat autem nobisque scribebat do-
minus ille Ludovicus Noël anno 1662, tum se-
nior, ut se ipse appellat, canonicus Autissiodoren-
sis: unde facilis de Litaniarum illarum ætate est
conjectura.

6 De credentia cum ardente cereo, quam annis
singulis ante effigiem Beati locari dixerat, idem
omnino videtur innuere, cum subdit, ipsam effi-
giem recenter esse depictam, puta ab annis circiter
septuaginta. Et sane in collectione historica de
episcopis et cœnobiis quibusdam Autissiodorensi-
bus, congesta per Georgium Viole Benedictinum
(qui obiit anno 1669, teste Le Long) quam hic Ms.
habemus, ad calcem Vitæ S. Geranni primum
quidem ex epitaphiis, deinde vero his tantum ver-
bis ejus cultus Autissiodorensis probatur: Invo-
catur in Litaniis ad S. Germani, nec ullibi de ipso
fit Officium. Vides, de anniversaria illa cære-
monia nihil afferri, ubi tamen id locus exigebat,
si jam tum introducta fuisset: recentior ergo vi-
detur, quam usus Litaniarum; quamquam ne-
que hunc multo vetustiorum esse conjicimus etiam
ex Vita S. Germani, ab eodem illo Georgio Viole
(sed haud dubie antequam superiora illa scribe-
ret) composita, editaque Parisiis anno 1656: in
ea namque cap. 30 catalogum texit Sanctorum
Autissiodorensium, adjecta singulis demonstra-
tione cultus: ubi vero ad S. Gerannum devenit
pag. 237, aliud nihil profert ad probandam ejus,
ut Sancti, venerationem, quam epitaphium in ec-
clesia S. Germani.

7 Atque hic quidem catalogus primus est, in
quo Gerannum inter Sanctos relatum viderimus;
hunc adeo secutum putamus Ludovicum Noël in
Kalendario suo Ms. ecclesiæ et diœcesis Autissio-
dorensis, quod nobis mnemosyni loco perhumani-
ter obtulit anno, ut ante memini, 1662. Utrobique
ei dies natalis adscribitur XXVIII Julii: quo die
etiam notatur a D. Bargedé in opusculo, ad mo-
dum Martyrologii, de Sanctis ad urbem ac diœ-
cesim Autissiodorensem utcumque spectantibus
manu exarato post annum (ut ex narratis ibidem
ad

in ecclesia
Suessionensi
et Autissiodori
ad S. Germa-
ni; sed hic si-
ne festo.demonstrari
posset,Optandum ta-
men esset,sive ex consue-
tudinē imme-
morabili,ut cultus utro-
bique recepti
antiquitassive ex Marty-
rologiis utcum-
que vetustis,

A ad diem xvii Julii liquet) 1676. Et nescio, cur illum die v Augusti annuntiet Martyrologium quodam Autissiodorensium Sanctorum Ms. tanto ceteris recentius quanto copiosius, quod inter collectanea Petri Francisci Chiffletii nostri repertum accepimus; nisi forte ejus auctor non satis attenderit ad epitaphium B. Geranni quod citat, in eo-que legerit quinto Augusti pro quinto Kal. Augusti. Castellanus in Martyrologio suo universali ex Breviario Suessionensi, ut credimus, melius eum notat die, quo decessit, xxviii Julii. Alios Martyrologos, qui de B. Geranno meminerint, neque nos vidimus, neque consultus per nos dominus Le Beuf; qui addit, nomen Geranni, quod supra cum titulo Sancti cubiculo cuidam cœnobii S. Germani inscriptum diximus, ab annis tantum 20 aut 25 pictum videri.

sive ex locis S. Geranni cu-
jusdam nomi-
ne consecratis.

B 8 Cavet idem porro, ne quis assertam a se cultus novitatem inde speret evertere, quod locis quibusdam ab immemorabili tempore Sancti Geranni nomen inditum fuerit; dum in epistola laudata sic scribit: Est vicus in Borbonio, qui a S. Geranno nomen accepit, vulgo Saint Geran. Sed is, inquit, certo sanctus Julianus est, celebris apud Brivatenses (in Arvernica) martyr, cujus ita deformatum est nomen. Habeo rei hujus ex ipso loco ad me data testimonia. Alia mihi quoque afferri curavi ex diœcesi Aginnensi, ubi etia pagus est, quem vernacule appellant Saint Gueran: verum idem iterum est S. Julianus Brivatensis, qui nomen hoc dedit; et neutro loco notus est S. GERANNUS EPISCOPUS, redditurque nomen Gallicum Geram Latine Julianus. Forte etiam genuinum Episcopi nostri nomen Julianus fuit, et Geranni nomen ab iis accepit, qui corruperant ita nomen Juliani, uti jam inde a seculo ix corrupte Raymo dici coeperat, qui appellabatur ante Remigius. Hactenus D. Le Beuf; qui, detecta apud Gallos confusione jam dicta nominum Geranni et Juliani, argumentum præcludit iis, qui pro antiquo Geranni nostri cultu vel pagos veteres vel ecclesias producerent sancti cujusdem Geranni titulo, patrocinio, vel etiam reliquiis gaudentes: Juliani enim alicujus (ut sunt inter Sanctos plurimi) depravatum id nomen esse contendet, non Geranni nostri; nisi hujus esse, aliunde constiterit quam ex nomine; ac proinde forte Julianos esse volet cum Gerannum illum, quem in Vocabulario hagiologico Castellanus patronum ait esse Ledalii in tractu Aginnensi (sive idem ille est, de quo mox facta est mentio, sive alius) tum etiam illum, de cujus reliquiis meminit Historia, quam dedimus, translationis S. Wandregisili, tom. v Julii, pag. 297, num. 32.

Nos illi titulum Beati adscribimus.

C 9 Ceterum, inquit idem, quidquid hic attuli, obesse non debet, quo minus in opere vestro ad diem xxviii Julii locum obtineat: existimo tamen, satis fore, si ei vel Beati vel Venerabilis epitheton tribueritis. Submitto interim etc. Sane antiquos hos esse titulos ejus, nemo ibi inficias: Gerannus enim vir vitæ venerabilis appellatur sub initium seculi xiii a Roberto monacho S. Mariani apud Autissiodorum in Chronologia sua post annum 900, fol. 70. Nihil vero minus exigit, imo plus aliquid Vita nostra num. 8, ubi Pastor eximius, et num. 11, ubi gloriosus Pastor nuncupatur, cujus circa [oves suas] amoris magnitudo in affamine, in convictu, in receptu quanta exstiterit, neget mortalis explicare lingua; ac tandem num. 14, ubi moriens dicitur migrasse ad Dominum. Quid, quod in epitaphio suo, quod ab annis circiter quadringentis exaratum putatur, ipso teste et interprete Le Beuf, Beatus appellatur? Sic enim habet: HIC REQUIESCIT: SANCTÆ: RECORDATIONIS: MARIANUS: CONFESSOR: JUXTA: QUEM: REQUIESCIT: GERANUS: EPUS: UT: EPITAPHIA: MULTUM: ANTIQUA: SUPRA: SEPULTURAM: IPSIUS: TESTATUR: REXIT: AUTEM: ECCLESIAM: ANTISSIDORENSEM: AN: III: MENSIBUS: VI: DIEBUS: XI: MIGRAVIT: AD: DOMINUM: QUINTO: CAL: AUGUSTI: ȳ: (verte) DORSUM: ET: VIDEBIS: EPITAPHIAM: ANTIQUAM: B: (Beato) POSITAM:

phio suo, quod ab annis circiter quadringentis exaratum putatur, ipso teste et interprete Le Beuf, Beatus appellatur? Sic enim habet: HIC REQUIESCIT: SANCTÆ: RECORDATIONIS: MARIANUS: CONFESSOR: JUXTA: QUEM: REQUIESCIT: GERANUS: EPUS: UT: EPITAPHIA: MULTUM: ANTIQUA: SUPRA: SEPULTURAM: IPSIUS: TESTATUR: REXIT: AUTEM: ECCLESIAM: ANTISSIDORENSEM: AN: III: MENSIBUS: VI: DIEBUS: XI: MIGRAVIT: AD: DOMINUM: QUINTO: CAL: AUGUSTI: ȳ: (verte) DORSUM: ET: VIDEBIS: EPITAPHIAM: ANTIQUAM: B: (Beato) POSITAM:

AUCTOR
P. B.

10 Et sic illud B interpretati etiam sunt, qui antiquo isti epitaphio, de quo in jam dato fit mentio, Gallicum (nescimus quando) supposuere recentius. Rem accipe ex instrumento authentico, quod post visitatas anno 1634 et 1636 a se cryptas ecclesiæ S. Germani condidit illustrissimus D. Dominicus Seguier, Autissiodorensis primum, postea Meldensis episcopus; ubi post alia inspecta descriptaque in ecgrapho nostro sic legitur: Ad capellam sanctæ Maximæ exinde properantes, invenimus, pro foribus ejus, sepulchrum aliquod sive sarcophagium lapideum in terra defossum, in quo corpus sive ossa pulveri terræque immixta, situ tamen naturali, læva vero parte ejusdem sepulchri tale elogium columnæ inscriptum legimus: HIC REQUIESCIT etc. ut supra. Tum subdit: Illud autem epitaphium, de quo hic (in epitaphio alio jam exhibito) agitur, nimia vetustate consumptum, legi non potuit: verum ejus loco hæc recentiora epitaphia legimus: " Cy gist le corps " de monsieur saint Marien, moyne de ceans, " qui trepassa le xii des Kl. May. Cy gist le corps " de monsieur saint Geran, evêque de cette cité " le xlii, qui trepassa le iii ... Aoust. " Id est: Hic jacet corpus domini sancti Mariani, monachi ejus loci, qui obiit xii Kal. Maii. Hic jacet corpus domini sancti Geranni, urbis hujus episcopi xlii (Juxta Viole male habetur, le xlii, accepto i perperam pro l) qui obiit iii ... Augusti (Violi legit Le v Aoust, v Augusti; sed neutrum valet, ut ex Latino epitaphio et Actis patet) Tum porro in instrumento memorato statim subjungitur: Horum autem Sanctorum, sancti Geranni scilicet et sancti Mariani, depictæ erant in eadem tabula in pariete imagines.

quem videtur
habuisse sal-
tem a quatuor
seculis;

11 An vero bina hæc epithaphia gallica qui saltem secundum de S. Geranno, consonent utcumque antiquissimo epitaphio, cujus locum occuparunt, scriptaque sint adeo antequam illud nondum ita vetustate corruptum erat, ut omnino legi non posset, quis divinet? Si tamen id verum esset, ut videri potest satis verisimile, jam Geranno nostro non solum Beati, sed etiam Sancti titulus vetustissimo jure vindicatus abunde esset. Nec refert, quod exinde deletum fuerit Gallicum istud epitaphium B. Geranni (ut ad finem Vitæ ejus Ms. testatur domnus Viole, qui de altero S. Mariani ibi nihil meminit,) ejusque loco substituta fuerint hæc duo disticha:

nam quando
etiam Sanctus
appellari coe-
pit, non liquet.

Divinis solitus bellis, solitusque triumphis
Dæmonis et carnis, prælia lætus obit.

Inde feros hostes fidei funditque fugatque.

Quid mirum? Qui de Numine victor abit.

Nihil inquam, hoc refert: nam quæcumque causa fuerit obliterandi istius epitaphii, ea certe esse non potuit, quod ibi Sanctus dictus esset Geran-

EX IMPRESSIS. nus; quandoquidem etiam postea Sanctum appellavit tum ipse ibidem Viole, tum alii supra citati num. 7. Sed de cultu titulisque jam satis. Restat, ut paucula de corporis translatione, Actisque subjungantur.

Translatio, et status hodiernus corporis ejus.

12 Translatum jam olim fuisse ex ecclesia Suesionensi ad Autissiodorensem S. Germani ex iis, quæ hic producta sunt hactenus, quivis intelliget. At quo anno id factum sit, plerique silent: dominus tamen Bargede citatus supra num. 7, contigisse id affirmat biennio post obitum beati Præsulis; sed unde id habeat, non addit; sicut neque laudatus ibidem Ludovicus Noël, cum in Calendario suo hujus translationis memoriam notat die XXI Decembris: quem erroris arguit D. Le Beuf, ut qui eum diem translationi adscripserit, qui re vera electionis fuerit. Dubium quoque apparet, quo loco in ecclesia S. Germani repositum hoc pignus fuerit, an in eodem tumulo cum S. Mariano, an in vicino aliquo ac diverso: utrumvis enim significari potest vocibus juxta quem, in epitaphio positus. At enim si commune idemque ambobus sepulcrum non fuit, cur una eademque tabula commune continet epitaphium? Tum si communem uterque tumulum non habuit, sed diversos: vicinos ac prope conjunctos hos fuisse necesse esset: nam id saltem exigunt voces illæ juxta quem: atqui unum tantum ibi sepulcrum in visitatione jam dicta repertum est; et qui eandem nuperrime cryptam ingressus est D. Le Beuf, negat, ullum istic alterius tumuli deprehendere se potuisse vestigium. Unus ergo utrumque corpus exceperisse censendus est. Cur igitur anno 1636 utrumque repertum in eo non est, sed unum tantummodo, juxta num. 10? An alterum jam inde sublatum ante fuerat? At quo; quando; cujus? Incerta omnia. Crediderim tamen ego, solum ibi B. Geranni corpus superesse, quas ex Actis visitationis videtur esse repertum prorsus intactum; cum et nulla ejus pars defuisse dicatur, et ossa inventa sint pulveri terræque immixta, sed situ naturali: intactum autem dici non potest corpus S. Mariani; quandoquidem alibi portiones ejus esse testatur Le Beuf; et pignora S. Mariani in ipso S. Mariani cœnobio asservari asserit Saussayus in Martyrologio suo ad diem XXIX Aprilis; ut ex eo diximus die XX Aprilis, quo de SS. Mamertino et Mariano est actum.

Acta unde accepta, et quanti facienda.

13 Acta Geranni damus ex Historia episcoporum Autissiodorensium a Philippo Labbeo nostro edita Bibliothecæ Mss. librorum tom. I, pag. 438. Ea scripsit auctor anonymus, cœvus tamen Beato, ut colligimus ex Monito, quod ibidem legitur pag. 445 et in præfatione ad Vitam Guillelmi de Gressibus cap. 65, ibid. pag. 507; quibus locis dicitur fuisse constans ecclesiæ Autissiodorensis consuetudo, ut singulorum episcoporum gesta notabilia post ipsorum cujuslibet obitum scribi statim et registrari curaret in libro ad hoc provide et perspicaciter ordinato. Additur vero, consuetudinem illam primum non fuisse observatam post obitum Roberti episcopi LII, cum toto postea triennio ejus Vita scribidemum cœperit; deinde eandem iterum intermissam fuisse, et quidem per annos centum a morte Erardi de Lisigniis episcopi LXIV. Vigebat ergo etiamnum illa consuetudo post obitum B. Geranni, qui fuit episcopus XLII, vel, ut quidam volunt, XLIII. Exemplar vero Labbei excusum cum Ms. contulimus, quod hic descriptum habemus in collectione Ms. domni Viole et aliorum: inde, siquid erit notatu dignum, adjicietur ad marginem.

14 Quoniam vero in Actis hisce dies quidem et mensis notatur, at non annus, quo Beatus ad Superos migraverit, juverit hunc breviter aliunde determinare: habuit enim Gerannus proximum in episcopatu successorem, ut constat, Bettonem; in veterrimo autem brevi Chronico sanctæ Columbæ (inquit Mabillonius ad annum 915 in Annalibus Benedictinis lib. 41, num. 92) ad hunc annum Betto, IV Idus Martii, ordinatus episcopus dicitur: cum ergo obitus B. Geranni inciderit in V Kal. Augusti, ad annum præcedentem, seu 914, pertinere dicendus est; non ad 915, ut plerique notant. Inde vero si adimas annos IV, menses VI, dies XI, quibus secundum Acta nostra, rexit episcopatus cathedram, initium aditæ sedis defiges ad annum Christi 910, diem XVII Januarii. Dixi primo, secundum Acta nostra; quia in epitaphio Latino leguntur anni III; sed Actis, utpote antiquioribus, plus deferendum videtur. Dixi secundo, initium aditæ sedis, non autem electionis aut ordinationis: nam ordinatum ante alibi fuisse, quam ad sedem suam accederet, erui potest ex iisdem Actis num. 6; imo testatur appellatus hic toties D. Le Beuf, vidisse se inter Mss. Colbertina, nunc ad regis Christianissimi bibliothecam destinata, Necrologium vetustum Autissiodorensis ecclesiæ, in quo ad diem XXI Decembris hæc legerit: Electio Domni Gerranni episcopi, qui dedit fratribus (canonicis Autissiodorensibus) Logniacum villam et Solium, unde debet ad luminaria ecclesiarum S. Mariæ et S. Stephani et S. Joannis modium olei, et fratribus libram unam denariorum, qui ipsam terram tenuerit. Patet, hæc referenda esse ad annum 909. Ad diem vero XIV Januarii (anni sequentis utique) hæc erant: Ordinatio Gerranni episcopi, qui dedit fratribus in comitatu Laticensi Gaïacum cum omnibus appendiciis suis, vineam quoque, quæ est in suburbio civitatis, quæ dicitur Cerseredus, quam qui habuerit per chartam, det fratribus vini modium unum ad minorem mensuram. Atque hæc denique ad diem XXVIII Julii: Obiit domnus Gerannus episcopus. Observatque insuper, neminem in isto Necrologio appellari Sanctum. Verum Acta nunc ipsa proferamus.

D
Tempus episcopatus ejus et felicit obitus.

E

F

VITA

Auctore anonymo, excusa apud Labbeum in Bibliotheca Mss. librorum tom. I, pag. 438, collata cum Ms. Autissiodorensi.

CAPUT I.

Beati virtutes, quibus ante episcopatum enituit.

Gerannus episcopus, natione Francus, Suesionis oppidi indigena, patre Otardo genitus, matre Wia * editus, rexit episcopatus cathedram IV annos, menses VI, dies XI. Sic ab ortu

B. Geranni patria, parentes, studia, clericatus;

A ortu nativitatis suæ lacteis infantiae fomentis educatus, ubi primævum puerilis ævi exorsus est ingredi vestibulum, exemplo provido * parentum animos sollicitante cura, rudibus scholæ committitur studiis, quibus adhuc tenerrimum stupidumque balbutientis infantiae sensum mos est erudiri, modo mulcendo, modo blanda severitate terrendo. Denique postquam Davidicis est eruditus melodiis, summi Authoris favente providentia, clericatus est normam adeptus, atque gloriosi martyris Gervasii concioni allectus *a*, ubi regulariter institutus, et venerabilium loci illius patrum moriger *b* factus, historicos librorum campos faceto linguae plectro transcurrere, atque canoros musicae artis modos in aula Christi mellitæ vocis boatu resonare didicit.

* *Viola legit, Guia*
* *Viola, ex templo provida*

opera ms, erior-
eordiz alia-
rumque vir-
tum,
* *Viola, presbyteri*

quibus per om-
nes gradus ec-
clesiasticæ di-
gnitatis evehi-
tur,

donec viduata
Autissiodorensi
ecclesie
* *Viola Autissiodorensi ecclesiam*

* *an præficeret?*

2 Crescebat quotidie in eo specialis sapientia, vita casta, mores probi *, et cum his omnibus locuples rerum abundantia. Hujus hortea atque cellaria, frumento et vino redundantia, tenax non possedit philargyria; sed ea omnibus fecit communia munificum inhabitans charitas. Ostium domus ejus viatoribus patuit, beneficia consolationis præbuit, gaudens cum gaudentibus, flens cum flentibus, detecta miserorum terga vestimentis contexit, atque purulenta pupillorum capita lympa cum lomento *c* emaculati fecit. His atque hujuscemodi bonorum operum exhibitionibus exornatus, ita omnibus cœpit complacere illius ecclesiæ patribus, fratribusque, quo non jam ut filius, sed velut pater suspiceretur a cunctis.

3 Quid dicam? Siquidem ab imis ministeriorum gradibus gradatim conscendens, ad præposituræ promotus est officium, simulque cum eo archidiaconatus promeruit apicem; in qua honorum dignitate sublimatus, ita se modificare vigilanter studuit, quatenus nec fastus typho *d* supra se erigeretur, nec adulantium favoribus a statu conceptæ religionis moveretur. Excubias gregis Christi post vigilem pastoris curam instantissime agens, a se et ab aliis vitiorum monstra abegit, atque competentia corporeæ necessitudinis alimenta ac indumenta fideliter ministravit. Talibus, ut dictum est, præconiis, et aliis multimodis usque ad poli sidera evectus, ita mundo opinatissimus enituit, ut et regie majestati gratantissimus, præsulibus carus, proceribus acceptus, clericis omnibus venerandus, militibus dilectus, supremis humilibusque personis, atque utrique sexui foret amabilissimus.

4 Factum est ergo post transitum domini pii-que pastoris Herifridi *e* Autissiodorensis *, ecclesiam variis ærumnarum excessibus lacessiri, maximeque pro electione pastoralis, ad quam nonnulli, non zelo spiritali, sed anxia honoris ambitione exanhelabant. Erat autem ea tempestate vir quidam potens, Ragenardus *f* nomine, ejusdem civitatis vicecomes; fundorum ædificiorumque possessionibus locupletissimus, auri argente thesauris ditissimus, ac rerum omnium abundantia copiosissimus, parentum nobilitate clarissimus, militum cuneis stipatus, et, ut ita dixerim, in aula Richardi *g* magni et florentissimi principis nulli secundus, excepto Manasse ejus germano. Qui cum talis ac tantus esset, avaritiæ vaporibus æstuans, omnibus se præferbat, singularis singulariter apparere cupiens, et ut potens potentior, dives ditior efficeretur, virulento meditabatur animo, quatenus talem ecclesiæ perficeret * præ-

sulem, quem suæ subdere ditioni quiret, propriæque voluntatis consiliis acquiescere urgeret, quique, si sibi libita domus Dei beneficia invadere tentaret, penitus, tyrannica ejus minitante potentia, obmutesceret.

5 Nefaria igitur arrepta machinatione ducem Richardum adiit, oblatisque muneribus, ut sibi illius electio ecclesiæ daretur, expetiit; denique compos voti sui effectus, canonicorum venerabilem chorum adscivit una cum militari ordine, sciscitans ab eis, quem in voluntate haberent eligendum, ordinandumque episcopum: cunctis vero silentibus, nihilque aliud respondentibus, nisi, quem Deus elegerit, Ego, inquit ille, omnium vestrum dilectionis flamma ardeo, omniumque voluntati et postulationi favere satagens, peculiariter venerari ut patres, honorare ut fidos amicos cunctos vos præ ceteris usquequaque Deo obsequentibus volo, si tantumlibet a vobis promereri valeo, quod vobis suggerere ad generalem honorificentiam gestio. Illis quoque quædam sibi placentia respondentibus ad hæc, subintulit: Est quidam Francigena mihi familiarissimus, Deo, ut hominibus, acceptus, vocabulo Gerannus, morum honestate præclarus, fide præcipuus, mentis stabilitate vegetus, qui Deo propitio, cum sit suis civibus bonus; vobis poterit fore melior, si vestra affectione * exstiterit pastor:

datus potius, quam electus episcopus,

* *Viola electo-ne*

mira omnium gratulatione susceptus est.

6 At illi animadvertentes roboris ejus potentiam, et declinare volentes, quas inferre poterat, calliditatis ejus injurias, pollicentur, se ejus parere consilio. Qui protinus negotium accelerat sitiens, prælibati principis nactus licentiam, propinquorum amicorumque fultus juvamine, tandem cleri populi-que fretus electione, archipræsulis domini Gauterii *h* subnixus autoritate, serenissimum atque piissimum regem adiit Carolum *i*, atque divino suffragante adminiculo, ut Vir ille strenuissimus pontifex eligeretur et ordinaretur, promeruit. Qui sanctissimum ac laboriosissimum benedictionis munus adeptus, ab omnibus gratulanter excipitur, et cum ingenti clericorum diligentia innumerabili-que populorum frequentia, præeuntibus atque subsequenter psallentium choris, defertur humeris religiosorum ad aulam primicerii martyrum Christi Stephani, *k* ibique stola pontificali infulatus, in sede sacerdotali honorifice collocatus resedit:

ANNOTATA.

a Id est, admissus in clerum ecclesiæ cathedralis Suessionensis, SS. Gervasii et Protasii MM. nomine Deo dicatæ.

b Moriger pro morigerus non legi hactenus apud auctores Latinos.

c Lomentum est trita ex fabis farina, utilis cum ad eruganda corpora, tum ad maturandos et aperiendo tumores. In ecgrapho Ms. male legitur lamento.

d Typhus et typus fastus phrasis est non raro occurrens in scriptoribus sequioris latinitatis pro animi superbientis elatione, ut patet apud Cangium.

e Herifridi hujus Vita describitur loco suo in Historia episcoporum Autissiodorensium proxime ante Vitam B. Geranni; ubi dicitur vixisse gloriose in episcopatu xxii annis, mensem i, dies xvi. Ad-ditur vero in subjectis Vitæ observationibus in collectione Ms. Georgii Virole, obiisse illum anno 910 (sed unde id eruerit, non dicit) et quidem decimo

EX IMPRESSIS. cimo Kal. Novemb., quod probatur ibidem ex *Necrologio Autissiodorensi* : quin et imaginem ejus exstare in *Autissiodorensis ecclesiæ cathedralis sacello*, quod *S. Sebastiani dicitur*, cum epigraphe : Sanctus Herifridus sedit etc. *Adi Martyrologium universale Castellani in additionibus et correctionibus ad diem xxiii Octob. pag. 987.*

f De hoc Ragenardo ejusque germano Manasse consulesis *Andream du Chesne in Historia genealogica familiæ Vergeiensis seu Vergiacensis, Parisiis anno 1625 Gallice edita, a pag. 31.*

g Richardi cognomento *Justitiarum*, qui comes erat *Augustodunensis simulque Burgundiæ dux*; de quo idem *Chesnius agit fuse in Historia regum, ducum, comitumque Burgundorum et Arelatensium lib. 2 a pag. 207.*

h *Gauterius, sive Walterius I fuit archiepiscopus Senonensis ab anno Christi 887 usque ad 923, juxta Sammarthanos. Huic præter alios subjicitur episcopus Autissiodorensis.*

i *Cognomento Simplicem, Ludovici Balbi filium.*

B k *S. Stephanum protomartyrem patronum habet ecclesia cathedralis Autissiodori.*

CAPUT II.

Quid in ipso episcopatu pro grege sibi credito sit passus et egerit usque ad felicem obitum.

Multa patitur primum a Ragenardo vice comite;

Ubi procedente brevi temporis curriculo, quam pie vixerit, quantasque a præfato Ragenardo, atque a barbarica Normannorum gente pro suo suorumque munimine persecutiones passus sit, saltem succincte expedire licebit : siquidem extemplo post potitam episcopatus sedem isdem Ragenardus malitiæ virus, quod rapido delitescerebat in pectore, non erubuit in omnium obtutibus evomere : accepta namque occasione quasi ex voto sponsionis ejus, Gajacum a villam, tribus ab urbe millibus discretam, cum omnibus appendiciis suis ditioni ejus ademit, suæque impudenter aptavit; atque ut in facultates ejusdem ecclesiæ minuendas dementior * existeret, ipsius suggestionem machinante, Manasses frater ejus potentissimus, omnibus tunc Gallicanis divitibus ditior, cunctorumque consiliorum secularium arcanissimus perscrutator (unde et regibus et optimatibus cunctis usque ad extremos orbis cardines famosissimus) Narejacum b villam in suos usus redigere non exhorruit. Ille quoque infestissimus hostis ejus, ut prælibatum est, Ragenardus, suis eum præceptionibus adeo concludere nitebatur, ut extra consultum et voluntatem ejus nihil agere tentaret; clericorum illius nullus, militum nemo ei refragari audebat; sed sicut suis, ita illis omnibus imperabat.

tum a Normannis,

8 Interea dum talibus mens ejus infortuniis anxietur, irrumpebant et aliæ calamitates miseriarum, quibus maxime turbaretur, seque totum ad divinum conferre auxilium compelleretur. Normannorum quippe passim bacchabatur sævitia, atque incessabilibus plagis omnem regionem diebus ac noctibus palam et clam depopulabatur, cædibus et prædiis * igniumque deflagrationibus omnem terram exterminans : quod cum Vir heroicus pastorque eximius cerneret, intolerabili cordis mœrore concussus est, pro sibi commisso

grege occurrere paratus (dominici sermonis non immemor, quo dicitur : Quia bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis) suos evocat, verbis hortatur, benedictione corroborat, utque bellicis accincti armis secum proficiscantur exorat; mandat Ragenardo verbis postulatoriis, ut secum ad pugnam exeat, et minime impetrat.

9 At ille cum suis tantum urbe egressus, speculatores præmittit, hostesque invenit : initur bellum; potitur victoria c; et opitulante divina gratia, profligatis adversariis, tria illorum revehuntur labara. Duo illic hostium nobiles capti sunt : quorum unus de muro civitatis præcipitatus periit, alter eidem Ragenardo datus exstitit. Deinde post hæc supremi Numinis virtute roboratus, quoties hostiles irrumpebant phalanges ad exercendas prædas, ipse illorum congressibus se ultroneum ingerebat, modo incautos, modo perspectos occupans, atque non minima strage prosperabatur *. Hujus victrix dextra una cum Richardo d et Roberto e duobus maximis proceribus, prælio, quod apud Carnotum urbem gestum est f, interfuit : ubi interventu Dei Genitricis Mariæ, maxima paganorum cædes acta est, in tantum, ut innumerabili multitudine palante, inventa sint jugulorum cadavera plusquam sex millia quingenta, exceptis his, quos vorago fluminis Auduræ g absorbuit, longusque fugæ tractus silvarumque vastitas vulneratos et exanimos obtinuit.

10 Alia quoque tempestate succedente, cum Normanniæ potestatis * furor pagum Nivernensem diriperet, et immensitatem prædæ etiam cum onustis plaustris ageret, invictissimo illis occurrente Richardo, isdem Gerannus episcopus in prima cum paucis acie positus, illos imperterritus aggressus est; moxque in fugam versis, ita vis hostilis superata est atque devicta, ut siqui remanerent, amissa nobilium bellatorum confidentia, nulla ulterius conserere prælia, nullas deinceps depopulari terras auderent; sed se Francorum imperio ultroneos dederent, atque jugo Christi colla submittentes, dæmoniacis ludificationibus spretis, lavacrum baptismatis libenter appeterent, et demum dono regis et principum inhabitandam regni partem, eorum antea abliguriendi * vesania desolatam, sibi dispertitam incoherent h. At Ragenardus, ejus pertinax calumniator, talibus eum pollere successibus, lividis intuens aspectibus, morbo tabescebat invidiæ, animadvertens, illum secundis omnia, quæ moliebatur, proficere * auspiciis; suosque, quos meditabatur conatus, quotidianis deficere detrimentis.

11 Hic itaque gloriosus Pastor cum pro pace sanctæ Dei Ecclesiæ atque ovilis Christi tuitione, ut inexpugnabilis athleta, bellico instare non trepidaret agoni, provido solitudinis oculo salutis ovium suarum, quemadmodum sagacissimus opilio invigilabat, et a vipereo invisibilis inimici astu per se perque suos eas indesinenter eripere anhelabat : cujus circa eas amoris magnitudo, in affamine, in convictu, in receptu, quanta exstiterit, neget * mortalis explicare lingua; sed tamen quanta fuerit, ipsa donorum ejus dapsilitas evidenter declarat. Atqui * ad solemne suæ electionis memoriale celebrandum, dilargitus est usibus canonicorum Logniacum villam et Solium, ut ex eis ad luminaria ecclesiarum sanctæ Mariæ et sancti Joannis, sanctique Stephani modius olei unius * persolvatur, et Nancradus et Lupinus stipendiis fratrum cedant.

quos ita per se ipse sapius contudit;

* Viole prosternens d e

f

E

9

ut eos et Ecclesiæ et regi tandem sublegerit, * Viole feritis

* Viole abliguriente h

F

* Viole perficere

dux idem strenuus, et sollicitus pastor;

* Viole nequit

* Viole Qui

* An non unus ?

12 In

* Viole prædis

A 12 In die quoque suæ ordinationis eisdem fratribus delegavit in comitatu * Gagiacum *i* cum omnibus appendiciis suis, et vineam, quæ est in suburbio civitatis, et vocatur Circeredus; quam qui habuerit per chartam, pro ejus amore Dei * eisdem fratribus canonicorum vim modium unum ad minorem mensuram; et in comitatu Autissiodorensi Tauriacum cum adjacentiis suis, et villarem quo-opertorium, *k* et in villa Prisciaco mansum unum, et in comitatu Senonico super fluvium Ormentionem in Germaniaco * mansum unum, et super Belcam fluvium Cervernum, quem ipse emit de Bocardo, fratre Gauterii archipræsulis, cum servientibus et omnibus appendiciis suis.

13 In die vero obitus sui eorundem stipendiis accumulare aliqua satagebat; sed in itinere positus, præventu mortis interceptus, ultimum exhalavit flatum: proficiscebatur siquidem in Franciam, quatenus regiæ majestatis aures interpelleret * pro supradictis villis sibi, sicut præscriptum est, ablatis, si forte imperiosa regis jussione et optimatum postulatione atque Richardi clementissimi ducis absentatione * eas posset recuperare: sed cum pervenisset ad urbem Suessionem (antequam enim attingeret, jam paululum infirmari cœperat) gravari exorsus est languoris incommodo: ubi honorifice exceptus, cum se letho appropinquare cerneret, luctuosus a corde erumpebat gemitus, profusos lachrymarum imbres effundens, clamans se, quanquam esset in patria, velut profugum et peregrinum, absque præsentia dilecti gregis obiturum, ac sine eorum exsequiis, quibus se committere ardentissime satagebat, terræ gremio insinuandum.

14 Exhinc ingruente funeris articulo, acceptoque dominici Corporis et Sanguinis sacramento, commendans se sibi populum commissum Deo Salvatori omnium, emisit spiritum. Migravit autem ad Dominum v Kalend. Aug. Ibique juxta avunculi sui Rodohini, ipsius loci quondam præsulis, sepulchrum ab Abbone ejusdem civitatis venerando pontifice *t* aliisque duobus episcopis ad Officium sepulturæ illius occurrentibus, aggregatis diversarum collegiis ecclesiarum, hymnidicis laudibus decenter tumultus, patriam sortitus est urnam. Fuit ecclesia sine episcopo a xii. Kalend. Januar *m* usque ad vi. Kalend. Martii. *n*

ANNOTATA.

a Gaiacum et Juliaceum villas ab iniquo invasore redemptas ecclesiæ suæ postmodum restituit B. Geranni successor Betto, ut narratur in eadem Historia episcoporum Autissiodorensium cap. 43.

b An eadem villa, quæ hic Narciacum dicitur,

cap. 43 appellatur Juliaceum; an plures villas ecclesiæ, quam duas hic memoratas Ragenardus ademerat?

c Hanc S. Geranni de Normannis victoriam ex hoc loco breviter describit Robertus, monachus Autissiodorensis, in Chronico post annum 900.

d Richardum intellige Burgundiæ ducem, de quo præcedenti capite dictum.

e Robertus hic frater erat Odonis Galliæ regis, ac deinde ipse etiam, quamquam tempore brevissimo, rex.

f De Carnotensi hac Normannorum clade videri possunt etiam auctores alii, a Pagio citati in Criticis Annalium Baronii, ad annum, quo contigit, Christi 911, num. 7.

g Quod Carnotum alluit.

h Pertinent hæc ad annum Christi 912, quo cum suis baptizatus est Rollo, accepta illa ex pacto Galliæ provincia, quæ a novis colonis Normannia deinde vocata est, imo et in sponsam Gisela, Caroli Simplicis filia. Ceterum si Normannorum Historiam consulas, non armis eos adeo, quam honorificis sibi conditionibus cessisse deprehendes.

i Gagiacum etiam legit Viole, non Gaiacum, ut supra in Commentario num. 14 habet Necrologium. Certe Gaiacum differt a Gagiaco; cum illud dicatur paulo ante tribus tantum ab urbe Autissiodorensi millibus discretum; hoc autem in comitatu Laticensi situm, remotiore utique et ad Lingones attinente.

k Villare et villaris viculum significat paucis familiis habitatum; sed quid quo-opertorium, vel ut habet Viole, coopertorium? An proprium nomen est; an appellativum, ductum a cooperto, quod locum indicat dumis silvisque ad alendas feras venationemque opportunum?

l Rodohino defuncto in sede Suessionensi successerat Abbo; ab anno minimum 909, quo synodo Trosleianæ subscripsit, testibus Sammarthanis. Itaque Dormayus in Historia Suessionensi lib. 4, cap. 36 Rodohini obitum refert ad annum circiter 906 aut 907; sed erat, cum Gerannum tantum aliquot postea mensibus obiisse asserit.

m Non potest hoc intelligi de tempore, quo ecclesia Autissiodorensis vacare cœperat per mortem B. Geranni; cum hac acciderit v Kal. Augusti. Intellige ergo de tempore, quo abierat Autissiodoro, ut regem adiret; atque adeo collige, eum apud Suessionenses decubuisse agrum per menses septem et amplius, sive a xxi Decembris anni 913 usque ad xxviii Julii anni 914.

n Atqui successor B. Geranni Betto ordinatus primum fuit iv Idus Martii, ut num. 14 dictum est in Commentario. An forte electus fuit xxiv Februarii; et inde jam ecclesia Autissiodorensis illum pro episcopo suo reputabat?

DE S. IRENE HEGUMENA VIRG.

CONSTANTINOPOLI IN CHRYSOBALANTO

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Cultus ex Fastis Græcis, locus vitæ.

SEculo IX VELX.
Sanctæ cultus
ex tabulis
Græcis;

Quam illustranda a nobis hujus Sanctæ Actæ res de ea numero multas ac genere prorsus singulares commemorant, tam apud auctores alios omnes, quos nobis quidem consulere licuit, nihil plane de illius gestis memoriæ proditum reperire quidquam potuimus, ne nomine quidem suo tenus alicubi, quantum novimus, extra Vitam signatæ; si duo Synaxaria excipias, Sirmondi videlicet ac Chiffletii, pluries a nobis citata, in quibus annua ejus memoria diserte annuntiatur hoc die XXVIII Julii: in altero quidem sic: τῆς ὁσίας Εἰρήνης, τῆς Καππαδοκίσσης, κειμένης δὲ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Χρυσοβαλάντου. Sanctæ Irenes Cappadocis, quæ jacet in monasterio Chrysobalanti. In altero autem istis verbis refertur: Τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Εἰρήνης, τῆς ἐκ Καππαδοκῶν ὁρμωμένης, κειμένης δὲ ἐν τῇ μονῇ τῶν Χρυσοβαλάντου. Sanctæ matris nostræ Irenes, quæ ex Cappadocia oriunda est; at jacet in monasterio monialium Chrysobalanti.

ab historicis
Græcis præcla-
ra ejus gesta

2 Atque hæc quidem sunt, quæ extra Vitam, quam damus, de nostra Sancta nancisci potuimus, adeo certe ad cultum ejus publicum comprobandum conducentia, ut si illa defuissent, ignotus undequaque ipsius Vitæ scriptor suo solius testimonio sufficientem de eodem cultu fidem nobis minime fecisset; ac proin non putassemus nobis esse integrum, alium Sanctæ locum dare, quam inter Prætermisos. His vero, quæ ad cultum ejus spectant, ita stabilitis, minori nobis scrupulo fuit, apponere ei in titulo, huic Commentario præmisso, dignitatem virginis, tametsi hic sola scriptoris Vitæ auctoritate subnixam; qui ibidem num. 91 immarcescibilem virginitatis florem Sanctæ adscribit. Et vero raris adeo atque honorificis eam sparsim in Vitæ contextu characteribus depingit, ut magnum, si ipsi credimus, CPoli, ac memorabile nomen sibi fecerit; adeo eximia atque illustria sunt, quæ de ipsa narrat; sed eo lectorem remittimus, paucula e multis hic assignasse contenti circa Sanctæ cultum ac venerationem publicam, quæ habet is a num. 89 tam de frequentissimo ac tumultuario ad defunctæ corpus concursu, corporis fragrantia, novoque sepulcro, quam de miraculis ad illud patratis: ut mirum sit, Sanctam adeo magnam et celebrem non inveniri in pluribus sacris tabulis, vel in magnis saltem Græcorum Menæis excusis.

prætermis-
sum sunt,
vel ignota.

3 Nam quod in historicis Græcis nihil de ea inveniamus, minus ferire nos debet: illorum quippe institutum ordinaria lege versari solet circa personas publicas, eorumque gesta, ea præcipue, quæ ad prosequendum narrationis filum, ordinem temporum, seriem imperatorum, ducum, victoriarum, rerum tragicarum, inexpectatorum eventuum, et cetera id genus spectant, quæ sint in patenti ac publico orbis theatro gesta: nostra vero Sancta sibi ac Deo vacans in vita monastica ac privata, quamquam juxta biographum nostrum impera-

tori CPolitano summo in honore habita, cum iteret in monasterio Chrysobalanti, quid miri et, si de ea nihil meminisse historicos noverimus; cujus Vita ad historiæ profanæ institutum nil magnopere conducebat? Quid, quod longe maximam vitæ suæ partem reclusa vixerit in dīto monasterio, et sic ad historicorum notitiam nunquam fortasse pervenerit? Utut est, quandoquidem Sancta aliunde illustrari non potest, illud superest, ut nonnulla, quæ scriptor noster memoriæ prodidit, explanare aggrediamur.

Chrysobalanti
stus,

4 Monasterium modo memoratum, teste scrip-
re Vitæ num. 9, in pulcro civitatis CPolitane tractu situm erat, et aerem habebat temperatū, nec non a forensium aliorumque tumultuum stipitu locatum erat procul; utpote quod tunc temporis in splendidum gynæceum fuerat conversum. It num. 15 Gabriëlis. nomen gerebat ædes sacra ionasterii. Ex numero autem 75 habemus, quod proximum fuerit. Asparis Cisternæ. Fuit vero i-
sterna Asparis et Domus CPoli; de hac agit On-
gius CPolis Christianæ lib. 2, pag. 168; della
autem ibidem lib. 1, pag. 97. Urbis CPolitane e-
lineatio in tabella secunda expansa, quæ est aud
Bandurum ante tomum 2 Imperii Orientalis. io-
nasterium Chrysobalanti exhibet in secunda r-
bis parte versus portam Polyandri ac portam
Romani, inter monasterium Choræ, et ecclesiam
S. Georgii.

5 Actum est de isto loco apud nos die XXVIII u-
lii, occasione S. Panteleemonis martyris, unde
de loci etymo: prout videre est ad dictum am
pag. 398, num. 8. Est ergo χρυσός, aurum, et α-
λάντιον, marsupium, loculi; unde Χρυσοβάλα-
ντον. Idem Bandurus tomo 2, pag. 657 in hunc mo-
nymi locum commentans observat, Codicum
Χρυσοβαλάντου scribere; ibique dicere Lambeum,
quod secundum Codini etymologiam, Χρυσοβαλ-
άντου a vulgo corrupte nominatus videatur fuisse hic
locus, cum antiquitus appellaretur Χρυσοβαλάντον,
in altero autem codice regio legi Χρυσοβάλαντον.

et vocis effor-
matio.

6 Ita Bandurus; qui mox subdit: At nus
loci Χρυσοβαλάντου aut Χρυσοβάλανδον nemo, quod
sciam, ex historicis Byzantinis, præter Origium
CP. Scriptores meminit: unde ubi steterit loci is,
non liquet aliunde, nisi ex Anonymo nostro, inquit,
qui hac parte urbis monumenta ad sinum Conti-
num sita, vel his proxima describit. Quia ver ef-
formatio vocis Χρυσοβαλάντου tum ex isto Anony-
mo tum ex nostræ Vitæ contextu stabilitur, junc
censem, eam præ alia retinendam esse, epro
Χρυσοβαλάντου, quod erat in secunda, quam supra
produximus, annuntiatione, esse scribendum
Χρυσοβαλάντου. Et vero facillime contingere po-
tuit, ut tam ibi, quam in citato mox codice egio
littera τ vel extrita fuerit præ antiquitate, et per
oscitantiam amanuensium omitta. Nunc quædam
prælibanda sunt circa Sanctæ ætatem.

A

§ II. Ætas, vitæ chronotaxis, Acta.

Floruisse eam seculo Christi nono, indicant varia notæ chronologicae, quas Vitæ interspersas habes. Num. 5 occurrit Theodora imperatrix, cujus res gestas ex variis collegimus ad diem xi Februarii, quæ obiisse ibidem dicitur anno Christi 867. Num. 6 et 7 ejusdem Vitæ refertur, quod Sancta convenerit S. Joannicius, celeberrimi nominis anachoretæ, et acerrimum fidei orthodoxæ contra Iconomachos propugnatorem eodem seculo IX (de quo consuli potest Baronius variis locis Annal. eccles. tomo 9; et Pagius in Critica historica chronologica) qui est mortuus juxta ipsos anno 846, et a nobis illustrandus ad diem xv Novembris, inscribitur Martyrologio Romano. Si pergas cum nostra Vita, ibidem a num. 21 invenies, Methodium patriarcham CPolitanum, qui Sanctam diaconissam consecravit ac præfecit monasterio Chrysobalanti. De illo egimus ad diem xiv Junii, signato anno obitus 847, quem etiam ipsi dat Baronius contra Pagium, ut qui S. Joannicius ipsi superstitem fuisse contendat. Numero 89 in eadem Vita est Michaël imperator; num. 40 Bardas; num. 67 Ignatius patriarcha CPolitanus. Michaël iste, Theophili imperatoris et Theodoræ augustæ filius, occisus est anno 867. Bardas vero ejusdem Theodoræ frater, Michaëlis imperatoris jussu interemptus 866. S. Ignatius, S. Methodii successor, creatur patriarcha anno 846 juxta Pagium ad annum 847 num. xix; obiit autem anno 877 juxta eundem auctorem, ad annum 878, num. xi: de quo ad xxiii Octobris cum Martyrologio Romano, Deo bene favente, postea agendum erit.

8 Atque hæc quidem ita chronologice præmissa viam faciliorem sternent ad determinandam pressius magisque in individuo Sanctæ nostræ ætatem, atque ad ordinandam, quoadusque saltem per modum systematis chronologici id fieri poterit, chronotaxis Vitæ, præcipua quedam rerum in decursu ejus occurrentium capita complexam. Itaque id quod dicitur ibidem num. 5 et 6, ubi exponitur, quod, dum Theodora imperatrix quæreret conjugem pro suo filio Michaële, una ex omnibus electa atque accersita fuerit CPolim nostra Irene, facile intelligimus, id juxta nostrum biographum, cujus fide sola stant aut cadunt, ut semel dicamus, hæc omnia non contigisse ante annum 842; cum juxta ipsum contigerint, ex num. 5, post institutum ejus annisu Orthodoxæ festum a num. 2; quod ceptum fuit anno 842, uti est apud Baronium et Pagium. Ponamus itaque eodem isto anno Irenen accersitam fuisse CPolim, ætatis anno 16, ac proinde nata fuerit anno Christi circiter 826. Eodem anno 842 in itinere, quod CPolim dirigebat, digressa fuerit ad S. Joannicius, quo spectent illa quæ recenset biographus a num. 6. Anno autem Christi 846, ætatis 20 a S. Methodio ordinata fuerit diaconissa, atque ad regimen monasterii Chrysobalanti promota; ætatem utique nimis ad hoc præmaturationem vitæ sanctimonia supplente, uti credi potest.

10 Prædictiones ejus de cæsaris Bardæ et imperatoris Michaëlis interitu inciderint in annum Christi 866, ætatis 40; etenim cum ex dictis hic anno 867; ille autem anno 866 fuerit occisus, nec

multum temporis inter rerum prædictionem et earum eventum interponi queat, juxta nostrum scriptorem num. 40: nam modicum, inquit, post tempus omnia secundum prædictionem Sanctæ eveniunt: cæsar namque in castris occisus est: imperator autem Michaël, etc. Sancto item Ignatio prædicto convixit, ex num. 67; cui et diutissime supervixit, si vera sunt quæ narrat auctor num. 91, ubi sic loquitur: Fertur vitæ ipsius tempus ad centum usque annos, exceptis tribus, extensum fuisse, ac proinde juxta nostram hanc hypothesin chronologicam, usque ad annum Christi circiter 921, morte ejus, prout liquet ex num. 86, signata postridie sancti megalomartyris Panteleemonis: qui cum celebretur die xxvii Julii (vide annotata ad cap. Vitæ 9, lit. c) obiit Sancta die xxviii ejusdem mensis, quo etiam superius a Synaxariis annuntiatur.

11 Atque hæc quidem suis illigata annis per systema chronologicum, quatenus a nostro auctore referuntur, ordinare conati sumus: sed inter ea paullo attentius expendi meretur historia de frustratis Sanctæ nostræ nuptiis cum Michaële, quæ merum nobis sunt episodium, adeo male cum personis ac temporibus cohærens, ut nullo pacto cum his combinari possit. Symeon Logotheta in Annalibus inter ea, quæ narrat de Theophilo, num. 17, sic habet: Theophili imperatoris anno decimo, nascitur ei filius ex Theodora, cui Michaëlis nomen indidit: ac proin quia anno Christi 838 et 839 currebat decimus Theophili annus, utpote qui paternum imperium suscepit mense Octobri, Indictione viii, teste Constantini Porphyrogeneti continuatore, ac consentiente Cedreno, id est anno Christi 829: consequens jam est, ut annus Michaëlis natalis inciderit in annum Christi 838 aut 839; qui consonat abunde cum Niceta, istorum temporum auctore, omni exceptione majore, quando in Vita S. Ignatii patriarchæ CPolitani, apud Labbeum tom. 8 Conciliorum col. 1187, dicit:

12 Theophilus decessit totumque imperium in Theodoram... Michaële filio admodum adhuc tenero (νήπιος κομιδῆ) devolvitur. Consonat item continuatori Porphyrogeneti, qui in Vita ejusdem Michaëlis ait, illum annos tres natum Theophilo patri successisse; anno videlicet 842. I nunc, et tantillam pueri Michaëlis ætatulam compone cum frustratis nuptiis Irenes, ac præfectura deinde ejus in Chrysobalanto sub S. Methodio: in quibus tanto cum ambitu verborum commemorandis excurret auctor. Quæ cum ita sint, malim natales Sanctæ anticipare ad 25 circiter annos, ut nata fuisse potuerit anno circiter 800; quo fiat, ut a S. Methodio promota ad regimen Chrysobalanti non fuerit, nisi quadragenaria major: quamquam ex meris hæc dicantur conjecturis, ad quas confugere compellor, quia idoneis aliunde documentis destitutor. De historia S. Joannicii, de qua auctor cap. 1, quid sit sentiendum, satis ex dictis liquet; nisi alia fortasse occasione ea contigerit: verum hac de re ulterius nihil habeo dicere. Nunc de Vitæ nostræ auctore.

13 Quisnam ille fuerit, quoque tempore, qua fide et auctoritate scripserit, omnino nos latet; nullo ex iis, quæ scripsit, relicto nobis indicio, unde in ejus notitiam ullo pacto perveniri possit. Optandum enimvero, ut contra fecisset; nam quandoquidem res adeo mirabiles, aliisque, quantum scimus, auctoribus intactas, solus ipse recenset,

A. ANONYMO.

Quædam in
chronotaxi na-
tantur expun-
genda,
E

tamquam fa-
bulosa.

E

Auctor Vitæ

Floruit Sancta
seculo 91

de cujus gentis
nonnullis præ-
cipuis

chronotaxis
ordinatur:
dies mortis.

A. ANONYMO
EX MS.

set, ex majore vel minore auctoritate scribentis, æquo statui posset judicio, cujus sint ea, quæ scribit, meriti ac valoris. Res, inquam, recenset valde mirabiles, quas, deficientibus ad earum confirmationem aliis adminiculis, damus ex sola ipsius fide. Ceterum ita locis, personis ac temporibus suam adaptavit narrationem, ut convinci possit, prout jam convictus est, res aperte falsas ac palpabiliter disparatas alicubi obtruisse. Quantopere vero plurimi biographi Græci in hoc vel in simili genere laborare soleant, notius est, quam ut probari debeat, et locis sexcentis in hoc nostro opere indicatum ex Actis Græcis, quæ Græca potius quam historica fide illi nobis reliquerunt.

14 Quod vero noster auctor Vitæ haud fuerit

S. Irenæ synchronus, sed quod diu post illam viverit, evincunt tum illa num. 52 in hodiernum usque diem; tum alia num. 49; ubi Basilio Macedoni imperatori sceptrum ad quartam usque aut quintam generationem extensa fuisse scribit. Vitæ nostræ prænotatur hic titulus: Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Εἰρήνης, ἡγουμένης μονῆς τοῦ Χρυσοβαλάντου. Vita et conversatio sanctæ matris nostræ Irenes, hegumenæ monasterii Chrysobalanti. Exemplar, quod hic damus, transcriptum fuit a nostro Papebrochio ex biblioth. Flor. S. Laur. plut. 10, cod. 31, f. 249; prout ipsius manu prænotatur eidem exemplari; quod et in capita ac numeros more nobis usitato divisimus. Capitibus quoque variæ subnectuntur observationes nostræ. His prænotatis, Vitam nunc ipsam accipe.

D
non fuit Sanctæ synchronus.

V I T A

AUCTORE ANONYMO

E

Ex bibliotheca Florentina S. Laurentii. Interprete Joanne Pinio.

CAPUT I

Exstincta iconomachia, Theodora imperatrix de salute Theophili mariti fit certior; S. Irene filio ejus Michaeli destinatur sponsa; at fit sponsa Christi in Chrysobalanto.

Iconomachia
post mortem
Theophili im-
peratoris cos-
sante,

a

b

C

Jam itaque excitata adversus imaginis Christi cultores persecutio cessaverat, ac vesanus dementiæ, qui Iconomachos invaserat, furor ac fremitus, resistente superbis Numine, debellatus, dejectus, dirisque devotus et expulsus, ac pessumdatu fuerat; atque instar fumi defecerat multus ipsius, fed non secundum prudentiam zelus; ubi Theophilo a auri cupido ac Christi inimico e vita erepto, simulque hac depressa impietate, atque una cum ipsius vitæ, caudæ instar draconis perniciem spargentis, fine, huic etiam dogmati perverso finis impositus est. Nam quæ ipsi quidem erat conjux, sed quæ Deo erat fidelis, imperatrix Theodora b, regni non impietatis facta particeps, statim ab initio, quam per timorem Dei conceperat, pietatem peperat omnibus numeris absolutam, et perfectum omnibus incontaminatarum imaginum honorem ac venerationem non suspectam, liberam ac publicam expandit, atque Ecclesia Dei suo cum splendore, imaginum Superis acceptam restaurationem iterum adepta est, in parietibus, in tabulis, in omni materia, ære, argento et auro effigiatarum et venerationi expositarum.

imaginum cul-
tus restaura-
tur a Theodo-
ra, conjuge
ejus:

c

d

2 Hæc quidem tempore posterior fuit beatissima imperatrice Irene c (quæ eandem, quam a majoribus acceperat, pietatem ad posteram transmisit, septima et magna synodo d in metropolim Nicænam convocata, et omni Iconomachorum obloquenti audacia repressa, multorum sanctorum patrum, qui eo convenerant, consensu: quique expresse exposuerunt ea orthodoxæ opinionis et confessionis puncta, a quibus obstructum est os loquentium iniqua) Hæc, inquam, fuit illa tempore quidem, non fide posterior, alacritate ac studio. Etenim si quid istius impietatis apud perversos remanserit reliquum.

Ἡ δὲ μὲν οὖν ἐπέπαυτο ὁ κατὰ τὸν προσκυνη-
τὸν τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ διωγμὸς, καὶ ἡ
ἄλογος ὁρμὴ τῆς ἀπονοίας, τοῦ τῶν εἰκονομάχων φρυ-
γάματος, τῇ τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτασσομένῳ νεύματι,
καὶ κατηγουμένη καὶ καταβεβλημένη ἐδδελύχθη, καὶ
ἐξώσθη, καὶ διεφθάρη, καὶ ὥσεί κάπνος ἐξέλιπεν ὁ πολὺς
ἐνεῖνης, καὶ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλος, τῇ τοῦ βίου κα-
ταλύσει τοῦ φιλοχρύσου καὶ μισοχρίστου Θεοφίλου, τῆς
τοιαύτης ἀσεβείας συγκαταλυθείσης, καὶ τῇ νεκρώσει
τῆς τοῦτου ζωῆς κατὰπερ τινὸς οὐράς ὀλκοῦ δρακοντιαίου
καὶ τοῦ πονηροῦ τοῦτου συναπονεκρωθέντος δόγματος.
Ἡ γὰρ ἐκεῖνη μὲν σύζυγος, πιστὴ δὲ τῷ Θεῷ, βασιλὶς
Theodora, τῆς βασιλείας οὐ τῆς ἀσεβείας γενομένη διά-
δοχος, εὐδέως καὶ ἐκ προοιμίων, ἣν διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ
φόβον ὠδίνησεν, εὐσέβειαν ἀρτιωτάτην ἔτεκε, καὶ τελείαν
πᾶσι τὴν τιμὴν τῶν ἀχράντων εἰκόνων, καὶ προσκύνησιν
ἀνυπόπτου, καὶ παρρησιασμένην ὑφαπλώσασα, καὶ τῇ
ἐαυτῆς ἡ ἐκκλησία τὴν θεοτερπὴν τῶν εἰκόνων ἀνατύπωσιν
αὐτῆς ἀπέλαβεν ἐν τοίχοις, ἐν πίναξιν, ἐν ὕλαις πάσαις,
χαλκῷ καὶ ἀργύρῳ, καὶ χρυσῷ, καὶ χαρattoμένων καὶ
προσκυνουμένων.

F

2 Δευτέρα μὲν ἐπομένη τῷ χρόνῳ τῆς μακαρίστης
βασιλίσσης Εἰρήνης (ἡ τὴν αὐτὴν καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς
πρότερον εὐσέβειαν ἐπεδείξατο, τὴν ἐβδόμην καὶ μεγάλην
συγκροτήσασα σύνοδον ἐν τῇ Νικαίῳ μητροπόλει, καὶ
πᾶσαν τῶν εἰκονομάχων ἀντιλογίαν τῇ συμφωνίᾳ τῶν
συνεληλυθόντων πολλῶν ἁγίων πατρῶν ἐπιστομίσασα,
ἐγγραφῶς ἐκτεθεικότων τὰ τῆς ὁρθοδόξου καὶ ὑπολήψεως
καὶ ὁμολογίας, ὑφ' ἧν ἐνεσφράγη στόμα λαλούντων ἁδίκῃ)
οὐ δευτέρα καὶ τῇ πίστει, καὶ τῇ προθυμίᾳ, καὶ τῇ
σπουδῇ· καὶ γὰρ εἰ τι καὶ λείψανον τῆς τοιαύτης
ἀσεβείας τοῖς πονηροῖς ὑπολείπετο, δι' ὧν πάλιν
αὐ-

Α αὐτὴ συνήγαγε πατρῶν, οἱ καὶ στίγματα τοῦ Χριστοῦ, τὰ ὑπὲρ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ βαστάζοντες ἦσαν ἐν τοῖς σώμασιν, ἀφανισμῷ τε τούτῳ καὶ σιγῇ παρέδωκε παντελεῖ. Εἶτα σοφωτάτῃ προνοίᾳ κρατύνουσα τὴν εὐσέβειαν, καὶ τὴν ἐπαινετὴν πανήγυριν, παντὶ τῷ αἰῶνι συναρκετεινομένην, ἐδέσπισε τὴν παρ' ἡμῶν ἐπιτελουμένην τῇ κυριακῇ τῆς πρώτης τῶν νηστειῶν ἐβδομάδος πολυάνθραπον λιτὴν, καὶ τῆς ὀρθοδοξίας εἰς δεῦρο καὶ λεγομένην καὶ γνωσκομένην.

3 Καὶ [εἰς] μέγιστον συναγόμεθα ναὸν, τὴν τε τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀναστείλωσιν ἑορτάζοντες, καὶ τῆς παντελοῦς καταστροφῆς τῶν εἰκονομάχων ἐτήσιον τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν ἀποδιδόντες· οὐδὲ γὰρ ἐπ' ὀλίγον, ἀλλ' ἐπὶ πολὺ καὶ λίαν ἢ κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐπεκράτησεν ἀτιμία, ἐν ἑπτὰ μὲν καὶ πενήκοντα πρότερον ὅλοις ἔτεσιν· ὕστερον δὲ πάλιν ἐφ' ἐτέροις τριάκοντα, ταῖς αὔραις ἀναφθεῖσα τοῦ πονηροῦ, τετυράνικε. Καὶ μεγάλης ἔδει τῆς εὐχαριστίας πρὸς τὸν βραδὺν εἰς ὀργήν, καὶ ταχὺν εἰς ἀντίληψιν Κύριον, τὸν ποιοῦντα πάντα καὶ με-

Β τασκευάζοντα κατὰ καιρὸν, καὶ ὡς αὐτὸς ἐπίσταται τῷ βᾶδει τῆς αὐτοῦ σοφίας καὶ διοικήσεως. Πλὴν ἀλλ' ὅρα τὸ τῆς ἀρετῆς ὑπερβάλλον τῆς Θεοφιλοῦς γυναικός. Οὐ γὰρ πρὸς τὸ ἑαυτῆς εἶδε σύμφορον μόνον, οὐδ' ὅτι τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπελάβετο διὰ πίστεως καὶ τοῦ μεγάλου τῆς ὀρθοδοξίας κατορθώματος, τοσαύτην δόξαν ἔστερξεν ἑαυτῇ πραγματευσαμένη· ἀλλ' εἰ μὴ καὶ τὸν ἄνδρα τῆς ἀποκειμένης αἰωνίου τοῖς ἀσεβέσιν ἐξέλθαι καταδίκης, μὴδὲ τὴν ἰδίαν ἐδέλιν ἐνόμιζε σωτηρίαν.

4 Καὶ τί ποιεῖ; Πάντας εἰς ταυτὸ τοὺς ἁγίους ἐκκλησιάσαμένη πατέρας, καὶ μάλιστα τοὺς ἐνηθληκότας ὑπὲρ τῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων τιμῆς καὶ πληγὰς καὶ μώλωπας ἔτι περιφέροντας, τούτων τοῖς ποσὶ μηδὲν ὑποστελλομένη προσέπιπτεν ἡ βασιλὶς, δάκρυσι τὰς παρειὰς ἐπιρραίνουσα, καὶ πρὸς οἶκτον αὐτοὺς ἐκκαλουμένη, καὶ δυσωποῦσα δεήσει καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν οἰκτίρμονα καὶ φιλάνθρωπον κύριον προσενεγκεῖν, ὅπως φείσεται τῆς ἀθλίας τοῦ συνεύνου ψυχῆς, καὶ τὸ μέγα τοῦτο διὰ τῆς αὐτῶν συγχωρήσας μεσιτείας ἀνόμημα τῆς ἀτελευτήτου τιμωρίας ὁ ἀγαθὸς ἐλευθερώσῃ. Καὶ δὴ τῆς ἱκετείας ἐν οὐκ ὀλίγαις ἡμέραις τελουμένης ἐν ἀγρυπνίαις καὶ εὐχαῖς καὶ δάκρυ-

Γ σιν, ἔδοξε τοῖς ἁγίοις ἐναπογραφῆναι μὲν τὰ τῶν ἄλλων αἰρετικῶν ὀνόματα, ὅσοι τῆς ὁμοίας ἦσαν ἀσεβείας ὑπέρμαχοι καὶ προστάται, συναπογραφῆναι δὲ καὶ τὸ τοῦ ὁμόφρονος ὀνομα Θεοφίλου, σφραγισθῆναί τε τὸν τόμον, καὶ τῷ ἁγίῳ τούτῳ ἐναποτεθῆναι δυσιαστηρίῳ· ὃ δὴ καὶ γέγονε.

5 Τῶν ἱλαστηρίων δὲ τελειουμένων ἡμερῶν ἀνοίξαντες τῇ ὑστεραίᾳ τὸν τόμον (ὃ τοῦ πλήθους τῶν οἰκτιρμῶν σου, Χριστέ βασιλεῦ, καὶ τῆς ἀφάτου φιλάνθρωπίας) εὐρίσκουσιν μόνον, τῶν ἄλλων ἀπλημμένων ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν αἰρετικῶν, τὸ τοῦ Θεοφίλου ὄνομα. Καὶ ἐπληρώθη κἀνταῦθα ἡ λέγουσα τοῦ ἀποστόλου νομοθεσία· Τί γὰρ εἶδες, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; Ὅτως ὁ Θεὸς ἐνδοξαζόμενος ἐν βουλαῖς τῶν ἁγίων. Ἐπεὶ οὖν ἅπαντα κατὰ γνώμην καλῶς συνήλθε τῇ βασιλίδι, καὶ ὡς αὐτῇ δελητόν (τοῖς γὰρ ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν), ἔδοξεν αὐτῇ καὶ τῷ υἱῷ Μιχαὴλ, ὃν δὴ τῆς βασιλείας εἶχε κληρονομον, γυναῖκα τῶν ἐπιφανῶν ἀγάγεσθαι καὶ περιβλέπτων, γένους μὲν εὐσεβοῦς, καὶ τῇ ὀρθοδόξῃ σεμνυνομένου πίστει, ἀρετῆς δὲ διαφέρουσας κάλλει, καὶ ψυχῆς εὐγενείᾳ καὶ σώματος ὥρα διαπρεπῆ, καὶ τὰς κατ' ἑαυτὴν νικῶσαν παρθένους. Καὶ γράμματα περὶ τούτου κατὰ πάσαν ἐπέμπετο γῆν, ὅση τῇ Ῥωμαίων ὑποτελὴς ἐτύγχανε βασιλείᾳ.

6 Ἄλλων οὖν ἀλλαχόθεν, ὅσοι παρθένους ἔτρεπον, τοιαύτας ἐτοιμαζόντων, καὶ πρὸς τὴν βασιλί-

Julii Tomus VI.

per patres iterum a se congregatos, qui stigmata Christi, pro imagine ejus accepta, portabant in corporibus, abolevit, ac perpetuo tradidit silentio. Deinde sapientissima providentia confirmans pietatem ac laudabilem solennitatem, ad omne retro seculum extensam, instituit e eam, quæ a nobis peragitur Dominica primæ / jejuniorum hebdomadis, supplicationem g, hominum concursu affluentem, quæ Orthodoxiæ sub nomine ad hodiernum usque diem cognita est.

3 Et vero magnum ad templum convenimus, sanctarum imaginum restaurationem celebrantes, ac pro omnimoda Iconomachorum exstirpatione Deo quotannis gratias agentes. Neque enim ad modicum, sed ad multum ac nimium tempus impietas adversus imagines invaluit; et prius quidem septem ac quinquaginta h integris annis; posterius vero iterum aliis triginta i, maligni spiritus flatibus accensa, tyrannidem exercuit. Ac magna sane opus erat gratiarum actione erga illum Dominum, qui tardus est ad iram, et velox ad misericordiam; qui facit omnia et transmutat opportune, et sicut ipse novit in profunditate sapientiæ ac dispositionis suæ. Veruntamen vide excellentem mulieris, Deum amanti, virtutem. Neque enim ad solam ipsa suam utilitatem respexit; neque ut æternam consequeretur vitam fide, et magno erga fidem orthodoxam officio, hanc gloriam suis solius rebus intenta adamavit; sed nisi maritum æterna, quam impios manet, sententia eximeret, suam se salutem velle non putabat.

4 Et vero quidnam facit? Postquam omnes ad hoc convocasset sanctos patres, eos præsertim, qui pro sanctarum imaginum honore prelati, cecatrices et plagas etiamnum circumferebant, imperatrix nihil absterrita ad eorum pedes accidit, lacrymis genas rigans, et commiserationem illorum implorans, demisse obsecravit, Domino, cui proprium est misereri et parcere, preces ac supplicationes offerrent, ut miseræ animæ conjugis suæ parceret, et ipsorum interventu magnam hanc ei iniquitatem condonans, a perpetuo cruciatu bonus Deus liberaret. Et sane hac supplicatione per dies non paucos peracta in vigiliis, orationibus et lacrymis, visum est sanctis patribus, ut scripto notarentur nomina aliorum hæreticorum, qui ejusdem erant impietatis propugnatores ac præsides, et simul adscriberetur nomen Theophili, ipsorum suffragatoris, sigilloque muneretur volumen, ac sacro altari imponderetur. Quod et factum fuit.

5 Transactis itaque propitiatoriis diebus, aperientes prostridie volumen (o miserationum tuarum, Christe rex, multitudinem, et ineffabilem benignitatem!) inveniunt solum Theophili nomen, aliorum hæreticorum nomine e tabulis expuncto. k Et impletum fuit ibi Apostoli effatum, dicens: Unde enim scis mulier, si virum salvum facies? Vere Deus in consiliis Sanctorum glorificatus est. Postquam itaque omnia ex sententia evenissent imperatrici (diligentibus enim Deum omnia cooperantur in bonum) placuit ipsi, Michaeli filio, quem imperii habebat heredem, accersi uxorem illustrem ac spectabilem, atque ex genere, pietate et orthodoxa fide exornato; virtutis autem pulchritudine præstantem, animique nobilitate et corporis forma decoram; quibus ceteris etiam sui temporis virginibus præcelleret. Atque hac de causa litteræ in omnem mittebantur terram, quæ Romano * vectigalis erat imperio.

6 Itaque dum alii, qui virgines educabant, allunde illas præpararent, et ad imperatoriam civita-

A. ANONYMO.
EX MN.

a
f
g

cujus opera
instituitur an-
nica supplica-
tio eucharisti-
ca.

h
i

E

Patribus con-
vocatis, indi-
cit preces pro
salute mariti
fuit.

k

quem insignit
cum miraculo
salvum intelli-
git: pronuntia
querit filio Mi-
chaeli.

k

* CPolla dicta
nova Roma

A tem transmitterent; parentes quoque mirabilis Irenes (cujus mores a capite percensere cupit oratio) hanc sicut virtutis venustate, ita corporis specie memorabilem, e Cappadocum regione, e qua originem trahebat, pretiose admodum et eleganter adornatam, dimittunt CPolim simul cum sua sorore, quæ avunculo imperatoris Michaelis, *l* cæsari *m* Bardæ posterius *n* nupta obtigit; viro quidem cetera nullius pretii, invidia autem qmmino tabescenti, raptoque ac latrociniiis vivere consueto. Ut igitur illi qui virgines ducebant, iter perficerent, oportebat eos transire Mysiam ad pedes Olympi montis. Ornatissima itaque virgo Irene audiens, quæ de magno Joannicio *o* fama vulgarat; quodque præter alias dotes suas, non foret spectabilis semper omnibus volentibus, sed iis utique, quibus benignio Dei favor hanc dignitatem exhiberet; Irene, inquam, pluris faciens operis seu viæ accessorium, quam ipsum opus; quid indictum, quid infectum reliquit, ut ductoribus persuaderet, ut ad ipsum transirent; et siquidem, inquit, Dominus dederit, conspectu ipsius fruamur, et conversatione, ac precibus illis efficacissimis fiamus digni.

B Vix itaque tandem persuasi, ipsam ducunt ad sanctum.

qui ei propheticispiritu monasticam vitam prædicit.

7 Verum ille ut vidit ipsam procul venientem, et charismate perspicendi animæ arcana prævidit, quem res vitæ ejus finem habituræ essent, ipsam, dum necdum accessisset prope, sic compellat: Bene veneris, famula Dei Irene: festina, filia, ad imperatoriam civitatem gaudens festina: nam indiget te monasterium Chrysobalanti *p*, ut pascas virgines, quæ in eo sunt. Illa vero ut audivit nomen suum, tota stupore correpta, humi se projecit ad pedes ejus, expectans orationem ab ipso ac benedictionem. Nec vero alia quidem verba tantopere curabat. (Quid enim mihi, dicebat, et Chrysobalanto?) Sola autem nominis compellatio stupore ipsam affecit, cogitantem quomodo is, quam numquam viderat, et de qua nihil audiverat, proprio eam nomine compellasset. Sanctus itaque postquam eam erexisset, et sermonibus spiritualibus confirmasset, orationum ac benedictionum viatico munitam dimisit in pace, ut, quod viæ erat reliquum, absolveret.

CPolim itaque honorifico deducta, sed nuptiis imperatoris frustrata,

8 Ubi autem ad civitatem pervenere, obviam ipsi procedunt, qui in ea domicilium habebant, e cognatis, et quibus intercedebat inter nonnullos necessitudinis vinculum, qui senatui, concilio ac magistratui adscripti erant: multaque apud imperatores auctoritate valebant; quique patriciorum honores adepti (gouberios *q* nuncupabant) divitiis et gloria conspicui, ac virtute memorabiles, tum hanc, quam diu ante spectare desiderarant, oculis videre cupiebant, tum ipsam honorabant, ut par erat, quæ imperatori erat desponsata *r*. Verum enimvero palam omnino debebat referre bonarum animarum amator, rex regum; qui vocat ea, quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt; et ea quæ nondum facta sunt, tamquam ea, quæ jam facta sunt, exterminat.

s Mulier s quippe prævertit *t* ipsius cum imperatore conjugium, Deo prorsus sapienter hæc disponente, ut virginem suam Irenen in thalamum suum duceret. Quod cum ad aures venisset admirabilis Irenæ, animum gaudio explevit, magnasque ipso Deo gratias retulit.

oliorum conjugia respuit, et dictorum Joannicii memor

9 Multis itaque inter magnates ac civitatis primores, tum ob pulcritudinem, tum ob generis splendorem, nuptias ejus ambientibus, ne vel tenuem quidem aurem isti rei præbere voluit; sed totis animi viribus desponsari Christo, et illi placere soli in omni vita, desideravit. Despectis igitur omnibus

δα πόλιν παραπεμπόντων αὐτὰς, καὶ οἱ τῆς Σαυμασίας **D** Εἰρήνης πατέρες (ἧς ὁ λογος ἀπ' ἀρχῆς τοὺς τρόπους βούλεται διηγῆσθαι) ὥσπερ ἀρετῆς ὥρα ταύτην, οὕτω δὴ καὶ σώματος κάλλει διαβεβοημένην, ἐκ τῆς Καππαδοκῶν, ὅθεν ὥρμητο, πολυτελῶς εὐ μάλα καὶ κοσμίως εὐτρεπίσαντες, πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀποστέλλουσι, σὺν αὐτῇ δὲ καὶ τὴν ἀδελφὴν, ἥτις ὕστερον καὶ τῷ πρὸς μητρὸς θείῳ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τῷ καίσαρι Βάρδᾳ πρὸς γάμου κοινωνίαν ἐχρημάτισεν· ἀνδρὶ τ' ἄλλα μὲν οὐδενὸς ἀξίῳ, φθόνῳ δὲ δι' ὅλου τηκομένῳ, καὶ ἀρπαγαῖς χαίροντι καὶ φόνοις. Ὡς οὖν τὴν ὁδὸν ἤνουν οἱ τὰς παρθένους ἄγοντες, ἔδει δὲ τοὺτους διὰ τῆς Μυσίας περὶ τοὺς πρόποδας διέρχεσθαι τοῦ ὁρους τοῦ Ὀλύμπου. Ἀκούσασα ἡ σεμνοτάτη παρθένος Εἰρήνη τὰ κατὰ τὸν μέγαν Ἰωαννίκιον, καὶ ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ πλεονεκτημάτων οὐδ' ὁρατός ἐστιν αἰεὶ πᾶσι τοῖς ἐξέλουσιν, ἀλλ' οἷς ἂν ὡς ἀξίαν οἰκονομία θειοτέρα ἐμφανισθεῖ· μείζον τοῦ ἔργου τὸ πάρεργον ἡγησαμένη, τί μὲν οὐκ ἔλεγε, τί δὲ οὐκ ἐποίει; πείσας τοὺς ἄγοντας ὥστε παρ' αὐτὸν ἀνεληλυθέναι, καὶ εἶγε δοίῃ Κύριός, φησι, καὶ ὅψεως αὐτοῦ τυχεῖν, καὶ ὁμιλίας, καὶ εὐχῶν ἐκείνων τῶν ἀνυσιμωτάτων **E** ἀξιοῦσθαι. Πείθοντας τοίνυν μόλις καὶ ταύτην ἄγουσιν πρὸς τὸν ὅσιον.

7 Ἀλλ' ἐκεῖνος ὡς εἶδεν αὐτὴν πόρρωθεν ἐρχομένην, καὶ τῷ διορατικῷ τῆς ψυχῆς χαρίσματι προδευρῆσας εἰς οἶον ἄρα καταστήσει τέλος αὐτῆς τὰ τοῦ βίου, μήπω πλησίον γενομένην, φησὶ πρὸς αὐτὴν· Καλῶς ἤλθες, ἡ δοῦλη τοῦ Θεοῦ Εἰρήνη· σπεῦδε, τέκνον, πρὸς τὴν βασιλεύουσαν, χαίρουσα σπεῦδε. Χρεῖαν γάρ σου ἔχει ἡ μονὴ τοῦ Χρυσοβαλάντου, ὅπως ποιμένης τὰς ἐν αὐτῇ παρθένας. Ἡ δὲ ὡς ἤκουσεν τὸ ἑαυτῆς ὄνομα, ἔκθαμβος ὦλη γενομένη, τῷ ἐδάφει προέρριψεν ἑαυτὴν πρὸ τῶν ἐκείνου ποδῶν, εὐχὴν προσδεχομένη καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ εὐλογίαν. Καὶ τῶν μὲν ἄλλων ῥημάτων οὐ τοσοῦτον ἐμέλησεν αὐτῇ. Τί γάρ ἐμοί, ἔλεγε, καὶ τῷ Χρυσοβαλάντῳ; Μόνῃ δὲ τοῦ ὀνόματος ἡ κλήσις εἰς ἐκπλήξιν αὐτὴν ἦγε, λογιζομένην ὅπως, ἢν οὐδέποτε ἐδεάσατο καὶ περὶ ἧς οὐκ ἠκούει, ὀνομαστί προσηγόρευσε. Ἀναστήσας οὖν αὐτὴν ὁ ὅσιος, καὶ λόγοις πνευματικοῖς στηρίξας, εὐχαῖς δὲ καὶ εὐλογίαις ἐφοδιάσας ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ, πληρῶσαι τὴν προκειμένην ὁδόν.

8 Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν πόλιν κατέλαβον, ἐξιάσιν πρὸς αὐτὴν **F** ὅσοι τε κατοίκησιν εἶχον ἐν αὐτῇ, τῶν συγγενῶν, καὶ ὅσοις ἦν περὶ τινῶν αὐτοῖς ἀναγκαίων ἐπιδημία, τῆς συγκλήτου καὶ βουλῆς ὄντες, καὶ προεδρίας, καὶ μεγάλα παρὰ βασιλεῦσι δυνάμενοι· οἷτε τῶν πατρικίων ἔχοντες τιμὰς, (οὓς ὀνομαστοὺς ἐκάλουν γουβέριους) πλοῦτῳ καὶ δόξῃ περιβλέπτους, καὶ ἀρετῇ περιβόητους, ἅμα μὲν ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν ἱμερόμενοι, ἢν πρὸ πόλλα θεάσασθαι ἐπεθύμουν, ἅμα δὲ καὶ τιμῶντες αὐτὴν, ὡς εἰκὸς, βασιλεῖ μνηστευομένην. Πλὴν ἀλλ' ἔδει πάντως νικῆσαι τῶν ἀγαθῶν ψυχῶν ἐραστὴν, τὸν βασιλέα τῶν βασιλευνόντων, ὃς τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα καλεῖ, καὶ τὰ μήπω γεγονότα ὡς ἤδη γενόμενα ἀφορίζει. Ἐφθασε γὰρ τῷ βασιλεῖ συναφθῆναι γυνή, τοῦ Θεοῦ ταῦτά σαφῶς πάντως οἰκονομοῦντος, ἵνα τὴν ἑαυτοῦ παρθένον Εἰρήνην εἰς τὸν οἰκεῖον ἀγάγηται θάλαμον. Ὅπερ ὡς ἤκεν εἰς τὰ ὦτα τῇ Σαυμασία Εἰρήνῃ, χαρὰς ἐπλησε τὴν ψυχὴν, καὶ τῷ Θεῷ μεγάλως ἐκείνη τὰς χάριτας ὡμολόγει.

9 Πολλῶν οὖν ἐν τοῖς μεγιστάσι καὶ πρὸς τοῖς τῆς πόλεως, διάτε τὸ κάλλος, διάτε τὴν τοῦ γένους περιφανείαν πρὸς γάμον αὐτὴν ἐλκόντων, οὐδὲ φιλῇ παραδέξασθαι ἀκοή τοῦτο ἠνείχετο, ἀλλ' ὅλη ψυχῇ καὶ προθυμίᾳ τῷ Χριστῷ νυμφευθῆναι, καὶ τούτῳ μόνῳ διαπαντὸς ἀρέσκειν ἐπόθησε. Πάντων

A των τοίνυν ὑπεριδοῦσα τῶν βιωτικῶν, καὶ τῶν γυνῶν ἀποσεισαμένη τὸν πότον, ἐκάστης ἡμέρας διεσκοπεῖτο καὶ διηρεῖνα τόπον κατοικίας, ἐν ᾧ τὸν ἑσπέριον καὶ δεῦρον μετελεύσεται βίον, πάσης ταραχῆς καὶ θορύβου ἀπηλλαγμένον. Πολλὴν δὲ περὶ τούτου τὴν ἔρευναν ἀνὰ πᾶσαν κοινομένη τὴν πόλιν, μόλις ποτὲ εἰς ἀνάμνησιν ἦλθε τῶν προρρήσεων αὐτῇ παρὰ τοῦ μεγάλου Ἰωαννικίου· καὶ παραυτίκα τῶν ἄλλων ἀφεμένη, πέμπει διὰ σπουδῆς τοὺς τὴν μονὴν ἀναζητήσαντες Χρυσοβαλάντου. Μαθεῖσα δὲ ὡς ἐν καλῇ εἰῇ διακειμένη τῆς πόλεως μέρει, εὐκρατῶς μὲν ἀέρος ἔχουσα, ἀγροῶν τε πορὶ καὶ τῶν ἄλλων ὀχλήσεων ὀλισπύμενη, ἄρτι δὲ σεμνείον εἰς γυναικείον μεταμετρεῖται.

10 Ἦ γὰρ τῶν εἰκονομάχων τυραννὶς τὸ ἱερὸν σχῆμα τῶν μοναζόντων διὰ τὸ μέλαν ὡς ἄγρος τι τῆς πόλεως ἀπελευνύσασα, πολλὰ τῶν μοναστηρίων ἔρημα τῶν ἐνοικούντων καταλέλοιπε, μοναχῶν ἄλλων ἄλλαχού διεσκοδασμένων, καὶ τῶν μὲν τῇ μήκει τοῦ χρόνου τὴν παροῦσαν ζωὴν μετῆλλαχόντων, τῶν δὲ καὶ μακρυνόντων, φυγαδεύοντων τὴν ἐπάνοδον ἀπήγορευκότων. Ὡς οὖν ἤκουσε ταῦτα, ἔχαρε τε λίαν, καὶ πάντα προσθύμως τὰ προσιόντα περιδάρρεά τε καὶ κόσμη, καὶ ὅσα ἄλλα παρὰ τῆς βασιλίδος φιλοτίμως ὑποδεχθεῖσα, ὡς βασιλικὰς ἐκτέτατο δωρεάς, τὰ μὲν πένησι καὶ ταῖς ἐαυτῆς θεραπαίναισι διένειμε, τὰ δὲ πρὸς τὴν μονὴν φέρουσα Θεῷ ἀνέθετο. Καὶ οὕτως κείρεται μὲν τὴν κόμην, συναποκείρεται δὲ αὐτῇ καὶ πᾶν εἶτι κοσμικὸν καὶ πρόσγειον φρόνημα. Μετ' ἀμφιέννυται δὲ καὶ τὰ τῶν ἐνδυμάτων τρίχινα περιβαλλομένη ῥάκια, τρύχειν οἷα δὲ δειλύνει τὸ ἀπαλὸν ἐκεῖνο σῶμα καὶ τρυφερόν, ἵν' ὅσον ἐκεῖνο φθείρεται, τοσοῦτο τὴν ψυχὴν ἀνακαινίζομένην ἔχει καὶ ἀναθάλλουσαν, καὶ Θεῷ προσεγγίζουσαν.

hujus vitæ rebus, et cupiditate rerum terrenarum evulsa, quotidie considerabat et investigabat locum habitationis, in quo tranquillam, Deoque placentem, et omni turba ac tumultu vacuum vitam transigeret. Totam itaque hac super re urbem diligenter perscrutatæ, vix tandem aliquando in memoriam ipsi veniunt ea, quæ prædicta ei fuerant a magno Joannicio. Nec mora, mittens alia, jubet cum festinatione ire eos, qui monasterium Chrysobalanti exquirant. Intellexit autem, quod in pulcro civitatis tractu situm esset, et aerem haberet temperatum, nec non a forensium aliorumque tumultuum strepitu locatum esset procul, utpote quod tunc temporis in splendidum gynæceum fuerat conversum.

10 Nam Iconomachorum tyrannis sacrum monachorum habitum nigro calculo notatum, non secus ac nefas quoddam e civitate expellens, multa monasteria incolis deserta reliquit, monachis aliis alio dispersis: atque hi quidem longitudine temporis præsentem vitam cum morte commutarunt; ille vero, quos longe gentium abigebant, fugabantque, reditum recusabant. Ubi ergo Irene audivit hæc, gavisa est valde, et omnia alacri animo, quæ aderant, monilia et ornamenta, et quæcumque alia (nam honorifice illam imperatrix exceperat) tamquam imperatoria possidebat dona, partim quidem pauperibus et ancillis suis distribuit, partim vero ad monasterium ferens, Deo obtulit. Et sic tondetur ei coma, simulque cum ipsa tondetur omnis, si qua erat, mundana et terrana prudentia. Ad hæc, vestimenta induit, et piloso centone amicitur, maccrare utique volens tenellum istud ac delicatum corpus; ut quanto magis illud attereretur, tanto magis renovaretur anima, ac reforesceret, Deoque appropinquaret.

A. ANONYMO
EX MSS.

monasticum
amplectitur
institutum.

E

ANNOTATA.

a Theophilus, Michaelis Balbi filius, imperare cœpit anno 829; obiit anno 842, ut videre est apud Baronium et Pagium.

b De S. Theodora imperatrice diximus in Commentario huic Vitæ prævio.

c S. Irene Leoni IV nupsit anno 769, teste Pagio: cum Constantino filio gubernavit 780: obiit anno 803, uti videsis apud Baronium et Pagium. Colitur apud Græcos die 13 Augusti.

d Synodus illa Nicæna 2, œcumenica 7, CPoli fuit incepta, sed dissoluta; deinde Nicæam translata, accurante S. Irene, anno 786, uti notat Pagius; et ibidem celebrata anno 787.

C e De institutione istius solennitatis adi Baronium ad annum 842; ubi duos profert canones episcopios Græco-Latinos, odit quemque suis distinctos, ac Dominica prima Quadragesimæ cani consuetos. Combefisius in novo bibliothecæ Græco-Latinæ Auctario, a col. 716 edidit Orationem historicam in hoc festum. Georgius Codinus Curopalata de Officiis magnæ ecclesiæ et aulæ CPolitanæ, regis typis Lutetiæ Parisiorum anno 1648 editis, cap. 15, pag. 114, Dominica Orthodoxiæ, inquit, abijt imperator ad S. Sophiæ templum; et quando legitur Synodicum, stat: deinde fausta acclamatione peracta, sedet in throno suo.

f Leo Allatius in Dissertatione de Dominicis et hebdomadibus Græcorum num. XII ostendit, eos Dominicas Quadragesimæ numerare a prima Dominica secunda hebdomadis; ante quam priores jejuniorum feriæ apud Græcos Dominicam Tyrophagi statim excipiant; hinc fieri, ut Latinorum hebdomades Græcis nullo modo respondeant: quæ enim Latinis prima est, Græcis esse secundam: quæ Latinis est secunda, Græcis esse tertiam etc. Addit, hanc numerandi varietatem viris magnis imposuisse; idque exemplo probat. Hunc Allatii locum citat Pagius ad annum 842, num. XX, ubi et corrigit Combefisium (post cujus mortem Chronographia Constantini Porphyrogeniti a Leone Armeno usque ad Michaelē Theophili, edita fuerit) quod occasione Dominicæ Orthodoxiæ, de qua ibi sermonem habeat Porphyrogenitus, hæc verba in margine apposuerit, Orthodoxiæ pompa, Dom. I jejunii, nobis II. Et vero, uti Pagius, jejunium inchoant Græci a die Lunæ post Dominicam nostræ Quinquagesimæ. Hæc vero hebdomas prima Quadagesimæ a Græcis nuncupatur, qui secundam hebdomadem a die Lunæ consequenti exordiuntur... Quare apud eos dies Dominica claudit hebdomadem, quæ tamen eadem apud Latinos incipit, et eadem Dominica tam Latinis quam Græcis dicitur Dominica prima Quadragesimæ, quam et Græci Dominicam Orthodoxiæ appellant. Porro Ordo Officii Dominicæ istius notatur in Typico S. Sabæ cap. 32.

g Ducebatur, prælucentibus facibus, ea supplicatio ab ecclesia Deiparæ Blachernensi ad augustissimum S. Sophiæ templum, uti indicatum est ad Vitam S. Methodii die 14 Junii, cap. 2, pag. 971. Vide etiam gesta S. Theodoræ imperatricis supra citata, § 7, num. 50; et paulo hic superius lit. e.

h Stabilita

F

A. ANONYMO.
EX MSS.

h *Stabilita publice fuit hæresis anno Leonis Isauri 10, Christi 726 per edictum tunc ab eo vulgatum, juxta Baronium ad istum annum; quo etiam videri potest Pagius; quæ hæresis anno 787 in concilio Nicæno damnata est. Et sic tyrannidem, publicam saltem et universalem, non exercevit per annos 57. Sed forte hic annos aliquot adjecerit auctor, quibus quasi privatim grassata sit.*

i *Persecutionem adversus sacras imagines resuscitatam a Leone Armeno innectit Baronius anno Christi 814; ad quem multis probat Pagius, id contigisse anno sequente. Redditus imaginibus honor sub Theodora anno 842: atque ita tyrannis illa, publica saltem et universalis, non duravit annis 30; sed noster forte auctor commode explicari potest, si dicatur esse locutus numero annorum rotundo.*

k *Baronius ad annum 842 refert ex Gennadio patriarcha CPolitano in Expositione pro concilio Florentino sessione 5, pœnituisse in ipso vitæ fine Theophilum, et a Deo misericordiam consecutum; ubi et alia, quæ huc spectant, referuntur. At variis illam pœnitentiam infirmat Pagius ad dictum annum num. XIII. Videri etiam possunt, quæ nos jam pridem diximus in Commentario historico S. Theodoræ imperatricis ad diem XI Februarii, pag. 560; ubi auctores citantur pro salute Theophili. Ast ego, relicto interim Deo hujus controversiæ judicio, dissimulare non possum, quin indicem, me viæ concipere, quomodo finalis illa pœnitentia cohæreat cum acerbissima illa crudelitate, qua Theophilus jam morti vicinus, in Theophobum, virum innocentissimum, sese exsatiasse scribitur apud Baronium mox citatum.*

l *Fuit is Michael III, de quo Commentarius prævius, cognomento Μετυστής, hoc est Temulentus, teste Joële in Chronographia compendiaria pag. 179.*

m *Bardas, Theodoræ augustæ frater, creatur cæsar anno 860, ut videre est apud Pagium ad annum 859, num. IX.*

B n *Per τὸ ὑστερον in nostro textu Græco cum adjunctis, intellige conjugem Bardæ postremam seu ultimum, conformiter ad num. 38 Vitæ, ubi dicit auctor ultimam (Græce ὑστάτην) hanc fuisse conjugem cæsaris Bardæ, superius exposuit oratio, nempe hoc num. 6. Sed non tam novi, quod hoc sit verum, quam quod Bardas uxorem suam sine causa repudiarit, nuru propria abusus, atque ideo a S. Ignatio patriarcha CP. sacris exclusus, cui in exilium relegato intrusit impiissimum Photium.*

o *Meminit de eo Commentarius prævius.*

p *Locum descripsimus ibidem.*

q *Quinam proprie illi fuerint; unde sic dicti, quo officio functi, reperire hactenus non potui. Magna haud dubie fulserint dignitate, si, quod vult noster auctor, patritiis accensendi sint, de quibus varia collegit Joannes Meursius in Glossario Græco-barbaro, et Cangius in Glossario mediæ latinitatis. Suspicio, hic scribendum γουβερνετορες, gubernarios, id est, rectores, gubernatores, Gallice gouverneurs. Adi Cangium in eodem Glossario.*

r *Codinus paullo ante citatus, cap. 22 agit de modo, quo futura sponsa imperatrici recipienda sit; ubi inter alia dicitur occurrere ei imperator, maritus ejus, novus sponsus.*

s *Leo Grammaticus in Chronographia, editionis Parisiensis pag. 457 sic habet: Theodora augusta uxoris filio suo providendæ cum Theoctisto Logotheta consilium habuit: noverat quippe cum Eudocia, Ingeris filia, Lagothetæ et imperatrici propter impudicitiam vehementer exosa, familiaritatem contraxisse. Nam ob rem Eudociam, Decapolitæ filiam, eidem matrimonio jungit etc. Eudociam illam vocat Nicolaus PP. I in epistola 15 ad eam data Idibus Novembris, Indictione xv, in favorem S. Ignatii patriarchæ CPolitani. Eæstat apud Labbeum Concil. tom. 8, col. 386.*

t *Quæ de præverso hoc conjugio fabulatur auctor, corruunt ex Commentario nostro prævio, num. 11 et 12.*

CAPUT II.

Varie ac mirabiles virtutes; artes dæmonis; monasterii præfectura.

Varia ac mirabiles
virtutibus;

Videre itaque erat Irenen, cum gaudio subeuntem voluntarium Christi jugum; non modo accommodatum ad omnem, quæ secundum Deum est, obedientiam; sed etiam perpetua serie paratum; ut in ipsa impleretur, quod Bonum sit jugum, et onus Christi sit leve his, qui gratanter trahunt illud. Nullam etenim prorsus norat contradictionem in omnibus, quæ simpliciter sibi imperabantur: aberat desidia: vigilantia semper in ipsa viresecbat: compunctio erat continua, et exultatio spiritualis tanta, ut vultum hæte virentem gerens, cordis hilaritatem semper pro se ferret, uti est in proverbio. Præsidem quoque habebat, quæ scite ipsam ad optima excitabat atque informabat. Dei item gratiam habebat, mystice obumbrantem, ac docentem ea, quæ in rem ejus erant. Nam sine me, ait Dominus, nihil potestis facere. Et, qui manet in me, et ego in eo, hic fructum multum. Et sane quidem tulit, quæ sicut bona terra ac pinguis di-

Ἦν οὖν ἰδεῖν τὴν μετὰ χαρὰς τὸν ἐθελοῦσιον τοῦ Χριστοῦ ζυγὸν ὑπελθοῦσαν Εἰρήνην, πρὸς πᾶσαν κατὰ θεὸν ὑπακοὴν οὐ μόνον ἐπιτήθειαν, ἀλλὰ καὶ διαπαντὸς ἑτοιμον, ὡς ἐπ' αὐτῇ πληροῦσθαι τὸ χρηστὸν εἶναι τὸν ζυγὸν, καὶ τὸ φορτίον ἐλαφρὸν τοῦ Χριστοῦ τοῖς εὐχαρίστως ἔλκουσιν. Ἀντιλογίαν μὲν γὰρ ὅλως οὐκ εἶδε παρὰ πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς ἐπιταττομένοις αὐτῇ ὄγκος ἀπῆ, ἐγγήγοις ἀειθαλὲς παρ' αὐτῇ. Κατάνυξις δὲ ἦν ἀδιάλειπτος καὶ ἀγαλλίασις τόσαυτη πνευματικὴ, ὥστε καὶ τὸ πρόσωπον θάλλον ἔχουσαν, αἰετὴν τῆς καρδίας εὐφροσύνην ἐμφαίνειν, κατὰ τὸ λόγιον. Εἶχε μὲν οὖν καὶ τὴν καθηγουμένην, ἐπιστημόνως αὐτὴν πρὸς τὰ κάλλιστα διεγείρουσάν τε καὶ διερεθίζουσάν. Εἶχε δὲ καὶ τὴν τοῦ θεοῦ χάριν μυστικῶς ἐπισκιάζουσάν, καὶ τὰ συμφέροντα διδάσκουσάν. Χωρὶς γὰρ ἐμοῦ, φησὶν ὁ Κύριος, οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. Καὶ ὁ μένων ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολύν. Καὶ μὲν τοι καὶ ἤνεγκε, ὡς γῆ καλή τε

Α καλή τε καὶ πίων τὸν Θεὸν δεξαμένη, καὶ κεκαθαρισμένη πάσης ὕλικής προπαθείας καὶ σχέσεως.

12 Ψυχὴ γὰρ τὸν Θεὸν ἀγαπῶσα, σώματι κεχρημένη παρθενικῇ, ταχέως εὐσίσκει τὴν θείαν χάριν ἐπιπταμένην, καὶ πάντα γενομένην αὐτῇ. Τὸ δὲ πρὸς τὴν ἀδελφότητα μέτριον αὐτῆς, καὶ ταπεινὸν, θαῦμα ἦν οὐ μόνον τῇ προσεστώσῃ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἀκούουσιν. Ἐώρα γὰρ πάσας τὰς ἀδελφὰς ὡς βασιλίδας θεραπεύεις, καὶ τὰς ἐσχάτας τούτων ὑπηρεσίας ἐκάστη προσφέρουσα. Οὕτω δὲ προσέκειτο ταῖς θείαις, γραφαῖς, καὶ οὕτως ἐνησχολεῖτο τοῖς τῶν πατρῶν βίοις, πᾶν εἶτι καλὸν καὶ πρόσφορον ἐρανίζουσα, ὡς στόμα δοκεῖν τῶν θεοπνεύστων εἶναι ῥημάτων. Καὶ ποτε τοῦ μακαρίου Ἀρσενίου ἐντυχουσα, καὶ τὴν ἐκείνου στάσιν κατανοήσασα, ὥπως ἐκτεταμένης ἔχον τὰς χεῖρας εἰστήκει μὲν πρὸς ἀνατολὰς, περὶ δυσμὰς ἀρχόμενος ἡλίου· κατέληγε δὲ τῆς στάσεως, ὅτε τὰς αὐτοῦ κατέλαμψεν ἀνατείλας ὄψεις ὁ ἥλιος· εἰς ἔρωτα τῆς ἴσης τῇ γενναίᾳ περὶ τὴν ἀγγελικὴν μάλλον ἢ ἀνθρωπίνην ἐλθοῦσα τῇ Θεῷ παράστασιν, κοινοῦται τοῦτο καὶ τῇ προσετώσῃ.

Β 13 Ἡ δὲ πρῶτα μὲν ὥκνει κατανεῦσαι, τὸ πολὺ τοῦ πράγματος προαποροῦσα. Ὡς δὲ ταύτην εἶχε δυσωποῦσαν ἐπὶ πλέον, καὶ συνεργούς πρὸς τὴν ἐγχείρησιν τὰς παρ' αὐτῆς ἐπιζητοῦσαν εὐχὰς, τῇ μετρίᾳ τοῦ φρονήματος παρήγγησασα τῆς Βιρήνης, καὶ μὴδ' ἄθεόν τὴν προθυμίαν ταύτης εἶναι λογιζαμένη, κατένευσέ τε καὶ ἐπέτρεψεν. Ἡ δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἐκείνης εὐχῆς, καὶ τοῦ σώματος ἀνάπαυσιν, οὕτως ἐπὶ τὴν στάσιν ἔδραμε χαίρουσα· καὶ ταῦτα μὴ πλέον τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸν ἀσκητικὸν ἀγῶνα μετερχομένη. Ἀρξάμεν γοῦν τῆς στάσεως κατ' ὀλίγον, ἐν ὀλίγῃ, τῆς θείας αὐτῇ συνεφαπτομένης χάριτος ἄνωγεν, παρὰ τοσοῦτον εἰς κατόρθωσιν ἦλθε τοῦ πράγματος, ὡς ὅλας μὲν νύκτας, ὅλας δὲ ἡμέρας τῇ στάσει· τὰς χεῖρας αὐτὴν ἐκτείνουσιν πρὸς οὐρανόν, μετὰ πάσης προθυμίας ἐγκαρτερεῖν. Πολλάκις μὲν γὰρ ἀρχομένη τῆς στάσεως τοῦ ἡλίου πρὸς δυσμὰς ὄντος, μέχρι τῆς ἐπιούσης [οὐκ] ἔληγεν ἐσπέρας. Πολλάκις δὲ τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντος, τὴν ἐπιούσαν ἴστατο πάλιν ἀνατολὴν προσδεχομένη. Καὶ ἦν θαῦμα τῇ προσετώσῃ ταῦτα, ἦν μόνον συνίστορα τῶν πραττομένων ἐποιεῖτο μετὰ τὸν ἐν κρυπτῷ βλέποντα Θεόν. Ἦτις ἡνίκα τὴν Βιρήνην μειδιῶντι προσώπῳ καὶ ὑποπλήρῳ πρὸς αὐτὴν ἐρυθρήματος ἐρχομένην ἑώρα, ἐλέμνατι τε γαλήνῃ καὶ κάτω νεύοντι, καὶ λαλιᾷ πράξει προσφθεγγομένην· ἐκ τῶν τοιούτων σημείων καὶ τὸ τῆς στάσεως ἐτεκμηριοῦτο μέτρον.

14 Ἐπὶ τρισὶν οὖν ἔτεσιν οὕτως ἔχουσιν περὶ τοὺς ἀσκητικὸς ἀγῶνας βλέπον· ὁ πονηρὸς ἡσχαλεν, ἡνίατο, ἐδυσφόρει· οὐδὲ γὰρ εἶχεν, ὥπως αὐτὴν ταῖς οἰκείαις πάγαις ἀλώσιμον τῆσεται. (Ὅτι μὴδὲ τῶν ὅσα κατ' ἡμῶν πολέμων λαμβάνει, παρ' αὐτῆς εἶχε λαβεῖν. Χρημάτων μὲν γὰρ καὶ τρυφῆς καὶ δόξης παρὰ τοσοῦτον ἀπέσχετο, ὡς καὶ τριβούλια μὴδὲν πλέον ἔχειν τοῦ ἐνὸς χιτωνίου, καὶ βραχὺ τάτοις κεχρησθαι, πρὸς τὸ μόνον ἀποζῆν ἄρτη καὶ ὕδατι, ποτὲ δὲ καὶ λαχάνους λίαν ὀλίγους, καὶ τοῦτο πρὸς ἐσπέραν. Δόξης δὲ οὕτως καταπεφρίνηκεν, ὡς μὴδ' αὐτὰ τῶν τῆς μονῆς προαυλίων αἰσχύνεσθαι πρὸς τὸν ἀντιπάλιν ἑαυτά, (Ὅμως τῇ ἰδίᾳ καὶ συνήθει φθόνῳ χρώμενος λογισμούς ὑποβάλλειν ἤρεσσε, τῆς προτέρως δόξης καὶ τῆς τοῦ γένους περιφανείας ἀναμνηστικῶν, τοῦ πλούτου τε καὶ τῆς τῶν ἰδίων ἀφθονίας. εἶτα καὶ πρὸς τὸ τῆς ἡδονῆς ὑπαύλου καὶ μαλακῶν ὑποχαλῶν. Ἡ δὲ τῇ κεκαθαρισμένῃ τῆς διανοίας ὁμῶς τῆς ἐπιβουλῆς εἶναι ταῦτα τοῦ πονηροῦ μὴ ἀγνοήσασα, παραινέσει πάντας τοὺς τοιούτους διαλογισμούς ἐνακαλύπτει τῇ ὁδηγῇ καὶ καθηγουμένη, καὶ διὰ τῆς ἐξα-

vinum semen accepit, et expurgata fuit ab omni terrenae fecis concretione et adhæsiōne.

12 Anima enim, quæ diligit Deum, et possidet corpus virgineum, celeriter invenit Dei gratiam advolantem, et omnia sibi factam. Mutuæ charitatis modus, quem tenebat, et humilitas, in admirationem rapiebat non præsidem tantum, sed omnes etiam, qui illam audiebant. Suspiciebat quippe sorores omnes tamquam reginas ancilla, et vilissima singulis earum ministeria deferebat. Adeo in divinas incumberebat Scripturas, et adeo vocabat Vitis patrum, quidquid in eis erat pulcrum, quidquid utile seligens, ut verborum divinitus inspiratorum os esse videretur. Dumque aliquando in beati Arsenii gesta incidisset, et stationem b ejus intellexissent; quomodo extensas habens manus staret ad ortum usque solis, cum cœpisset a solis occasu, atque a statione desisteret, quando sol oriens vultum ejus illustrasset; amore accensa, ut similis esset isti generosovi, atque angelica potius quam humana facultate Deo sisteret præsentem; cum præside rem communicat.

13 Primum quidem illa cunctatur annuere, animi pendens ob rei magnitudinem. Verum ubi ipsam vidit instare diutius, et adiutrices ad propositi executionem a se requirere preces, moderata Irenes prudentia freta, atque haud sine divino Numine ipsius fervorem esse arbitrata, annuit ac permisit. Illa autem veluti ad accubationem quamdam ac requiem corporis, sic ad stationem cucurrit gaudens. Et anno non plus uno hunc spiritualem agonem decurrit. Stationem igitur exorsa paulatim, paulo tempore, divina illam ex alto adjuvante gratia, ad tantam rei perfectionem devenit, ut noctes totas, totos dies in statione, extensis ad cælum manibus, magna cum alacritate persisteret. Sæpe etenim stationem exorsa, sole vergente in occasum; usque ad posteræ diei vesperam non cessabat. Sæpe item exorto sole, ortum diei posteræ iterum stabat expectans. Atque hæc quidem miraculum erant præsidii; quam solam consciam reddebat eorum, quæ fiebant, post Deum, qui videt in abscondito. Hæc quando Irenen arridente leniter vultu, ac rubore perfuso, ad se venientem videbat, hilarique aspectu atque modeste demisso, nec non placido sermone colloquentem; ex talibus signis stationis quoque modum colligebat.

14 Per tres ergo annos diabolus ita eam affectam videns erga spiritualia certamina, dolebat, discruciabatur, atque id ferre non poterat. Neque enim habebat, quo eam laqueis suis irretiret: quia nulla ex armis, quæ contra nos pugnans sumit, contra illam sumere poterat. Ab opibus namque, deliciis ac gloria usque adeo abstinebat, ut nihil haberet amplius, quam vestimentum unicum ac palliolum, et parcissimis uteretur ad solam vitæ sustentationem, pane et aqua; aliquando etiam herbis perpancibus, idque usque ad vesperam. Gloriam vero ita contempsit, ut ne vel ipsas quidem monasterii vestibulorum sordes expurgare erubesceret. Nihilominus propria sibi diabolus et consueta utens invidia, cogitationes subijcere cœpit, priorem gloriam, et generis splendorem ei in memoriam revocans, uti et divitiarum ac rerum familiarium abundantiam; deinde etiam ad occultam ac mollem voluptatem relaxare. Illa vero, purgato mentis oculo, diabolice artis hæc esse, non ignara, statim cogitationes istiusmodi omnes revelat viæ duci ac præmonstratrici, ac per istam denuntiationem liberata a vexatione,

Α. ΑΝΟΝΥΜΟ.
EX MSS.

quibus superaddere statuit stationem S. Arsenii;

a b

E

quam, con-
sistente sua
præside, petit,
impetrat, et
cum fructu
obit.

F

Diabolus au-
steram ejus
vitam pertex-
ens,

A. ANONYMO
EX MSS.

tionē, prioribus similiter exercitationibus ad-
hæsit.

vantis artibus
Sanctam ado-
ritur:

15 Nocte quadam dum consuetas ad Deum pre-
ces funderet, animarum adversarius, sub nigri et
horribilis viri specie, ex insidiis adstans, injuriis
audacter eam impetiit, et vexavit, incantationis
atque ineptiarum effectricem vocans, et erecto
supercilio terrere illam conabatur. Et tandem,
Mihine, inquit, resistis? Expecta parumper, et
probe nosces, quisnam ego sim, et quænam mea
sit potestas. Alia præterea dum profari vellet, ut
vidit, quod dextram protenderet ad formandam
crucem, ad signum ejus fuga se proripuit. At
postridie vehementiores, quam prius, cogitationes
ipsi immittebantur, quæ graviter eam perturba-
bant, eoque redigebant, ut nesciret, quo se verteret.
Sed quoniam lectioni divinarum Scripturarum
assidue attendebat, illud sanctorum patrum effa-
tum in memoriam revocans, quod nullus homo
sufficiat, ut resistas diabolo, nisi ad auxilium Do-
mini ac Dei virtutum confugerit, vi ejus, fide in
ipsum nixus, hostem debellet ac prosternat; ad
Deum confugit, mediatores adhibens intaminatam
Matrem Dei, ac Domini nostri Jesu Christi; Mi-
chaelem cælestis militiæ principem, adstantem
coram Deo Gabrielem, cujus nomen gerebat
ædes sacra monasterii, omnesque cælestes virtutes,
ac Sanctos omnes invocans, talem instituit orati-
onem:

sed precibus li-
beratur.

16 Sanctissima Trinitas, quæ magna potes, et
omnia potes; Deiparæ interventu, et intercessionē
Michaelis, cælestis militiæ principis, ac boni nun-
tii Gabrielis, omniumque cælestium potestatum,
et omnium Sanctorum, adjuva famulam tuam, et
respice in me, et miserere mei, et eripe me ex insi-
diis inimici. Et nunc quidem extendens in cælum
manus, nunc in terram se prosternens, noctes totas,
et totos dies lacrymis solum lavabat, et ab oratione
non cessabat; donec divinam e cælo illuminationem
sensit, quæ et animam obumbraret, et pravās co-
gitationes expelleret. Sic itaque abunde in oratione
ac precibus perseverantem videns, qui humilia res-
piciit, Dominus; et qui fidem nostram, ac desi-
derium sui probat, Spiritus gratiam ei immisit co-
piosam, et conatibus omnibus diaboli inaccessibi-
lem reddidit, dæmonibusque terribilem (ut quæjam
viveret non ipsa, sed quæ viventem Christum in se
haberet) totam divinam, divino totam Numine affla-
tam, illuminatam totam, imo vero potius alios illu-
minandi facultate præditam; quæ posset plurium
animas in viam ducere ad lumen veritatis, et edu-
cere, sicut os Dei, pretiosa a vilibus c.

Pluribus pro-
dest ad melio-
rem vitam:
iumque mona-
sterii præfecta

17 Unde frequens erat de illa sermo inter co-
gnatos, inter senatorias feminas ac virgines, quæ
ad ipsam ventitabant, et salutaria docebantur; ita
ut multæ ex illis mundanam stultitiam contemne-
rent, et vitam juxta Dei placitum commutarent,
hujus consilio et ductui obtemperantes. Quoniam
vero prædictiones beati Joannicii, quæ ipsi erant
factæ, excidere non debebant, sed accurate adim-
pleri: appetebat jam præsidi monasterii finis vitæ.
Dum itaque omnes filiæ ejus, spirituales orbitatem
suam lugerent; longe præ aliis mulieribus Irene
mortem hanc graviter molesteque tulit; qui alte-
ri earum nulli, quanta huic, cor erat contritum adeo
et humiliatum: e quibus dilectionis excellentia di-
manat, et sincerissimum lacrymarum fluentum per
bonam conscientiam. Lecto igitur circumfusæ, in
quo jacebat illa, quæ extremum spirabat spiritum;
hæ quidem ipsius manus, illæ vero pedes, aliæ-
que aliam corporis partem abstergebant, amplexa-

γορεύσεως ἀπαλλαγὴν εὐρούσα τῆς ἐπιθρείας, τῶν προτέ-
ρων ὁμοίως ἀγώνων εἶχετο.

15 Μιᾶ δὲ ποτὲ τῶν νυκτῶν τὰς συνήθεις πρὸς τὸν Θεὸν
ποιουμένης προσευχᾶς, ὁ τῶν ψυχῶν ἀντίπαλος, εἰς μέλα-
να καὶ δυσειδῆ σχηματισθεὶς ἄνδρα, παραστὰς ἐκ διαστή-
ματος ὕβρισέ τε θρασέως, καὶ ἠπέιλη, γοητείας καὶ πε-
ριεργῶν ἐργάτιν ὀνομάζων αὐτήν, καὶ σοβαρευόμενος ἐκ-
φοβεῖν ἐπειράτο. Καὶ τέλος, Ἐμοί, φησιν, ἀντιτάσση; μι-
κρὸν ἀνάμεινον, καὶ γνώσῃ πάντως, ὅστις ἐγὼ, καὶ ἥτις
μὴ δύναμις. Ἐτι δὲ καὶ ἄλλα προσεπιτεῖν ἐθέλων, ὡς εἶ-
δεν αὐτὴν τὴν δεξιὰν προστείνουσαν τὸ τοῦ σταυροῦ χαρά-
ξαι κατ' αὐτοῦ σημεῖον, φυγὰς ὤχετο. Καὶ τῇ ἐξῆς σφο-
δρότεροι μᾶλλον ἢ πρότερον ἐπιτίθενται ταύτῃ λογισμοί,
δεινῶς αὐτὴν ἐκταράττοντες καὶ θορυβοῦντες, καὶ εἰς ἀ-
μηχανίαν ἐμβάλλοντες. Ὅμως ἐπειδὴ συνεχῶς τῇ ἀνα-
γνώσει τῶν θείων προσεῖχε γραφῶν, ἐκείνου μνημονεύουσα
τοῦ τῶν πατρῶν ῥήματος, ὡς οὐδεὶς ἀνθρώπων ἱκανὸς
ἀντιστρατεύσασθαι τῷ πονηρῷ, ἐὰν μὴ τῇ σκέπῃ τοῦ Κυρίου
καὶ Θεοῦ τῶν δυνάμεων προσπεφευγῶς, ἐκείθεν ἀπὸ τῆς
ἐν αὐτῷ πίστεως τὸν ἐχθρὸν κατατοξεύσῃ καὶ καταβαλῇ,
πρὸς τὸν Θεὸν καταφεύγει, μεσίτας προβαλλομένη τὴν πα-
νάμωμον μητέρα τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου Ι. Χ., τὸν ἀρχιστρα-
τηγὸν Κυρίου τῶν δυνάμεων Μιχαὴλ, τὸν παρεστηκότα
ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ Γαβριήλ, οὗ καὶ τὸ τῆς μονῆς ἐπώνυ-
μόν ἐστιν εὐκτῆριον, καὶ πάσας τὰς οὐρανίους δυνάμεις,
πάντας τε τοὺς ἁγίους ἐπικαλουμένη, τοιαύτην συνετίθει
τὴν εὐχὴν.

16 Παναγία Τριάς, παντοδύναμη καὶ μεγαλοδύναμη,
τῇ μεσιτείᾳ τῆς Θεοτόκου, τῇ πρεσβείᾳ τοῦ ἀρχιστατηγοῦ
Μιχαὴλ, καὶ τοῦ εὐαγγελίου Γαβριήλ, καὶ πασῶν,
τῶν οὐρανίων δυνάμεων, καὶ πάντων τῶν ἁγίων,
ἐμὲ, καὶ βοήθησον τῇ δούλῃ σου, καὶ ἐπιβλέψον ἐπ'
ἐλπίσόν μου, καὶ ἐξελοῦ με τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ ἀντι-
κειμένου. Καὶ ποτὲ μὲν ἐκτείνουσα τὰς χεῖρας εἰς οὐρανόν,
ποτὲ δὲ τῇ γῇ καταβάλλουσα ἑαυτήν, ὅλας νυκτὰς καὶ ὅλας
ἡμέρας δάκρυσι τὸ ἔδαφος πλύνουσα, τῆς δεήσεως οὐκ
ἀφίστατο, μέχρις οὗ θείαν ἄνωσεν ἐπισκιάσαν αὐτῆς
ἔλλαμψιν τῇ ψυχῇ, καὶ τοὺς πονηροὺς διώκουσαν ἥσθετο
λογισμούς. Οὕτως οὖν ἐφ' ἱκανὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεή-
σει προσκαρτεροῦσαν ὄρων, ὁ ἐφορῶν τὰ ταπεινὰ, Κύριος,
καὶ τὴν πίστιν ἡμῶν, καὶ τὸν πρὸς αὐτὸν δοκιμάζων πό-
θον, πλουσίαν αὐτῇ καταπέμφας τὴν χάριν τοῦ πνεύμα-
τος, ἀπρόσιτον μὲν τοῦ λοιποῦ πάσαις ταῖς τοῦ πονηροῦ
κατειργάσατο προσβολαῖς, φοβερὰν καὶ τοῖς δαίμοσιν, καὶ
μηκέτι μὲν ζῶσον αὐτήν, ζῶντα δὲ τὸν Χριστὸν ἔχουσαν
ἐν ἑαυτῇ, ὅλην τὴν ὁλην* ἐνθεον, ὅλην πεφωτισμένην, μάλ-
λον μὲν οὐκ αἰ φωτιστικὴν, ψυχὰς πολλῶν δυνατὴν
ὁδηγεῖν πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ἐξάγουσαν, ὡς στόμα
Θεοῦ, ἀξίας ἐξ ἀναξίων.

17 Ὅθεν καὶ ὁ πολὺς ἦν ὁ περὶ αὐτῆς λόγος ἐν τε τοῖς
συγγενέσιν, ἐν τε συγκλητικαῖς γυναιξί, καὶ παρξένοις
πρὸς αὐτὴν φοιτώσαις, καὶ τὰ σωτήρια διδασκομέ-
ναις, ὡς πολλὰς αὐτῶν κοσμικῆς μὲν καταφρονῆσαι
ματαιότητος, μεταμείψαι δὲ τὸν βίον πρὸς τὸ θεάρεστον
ὑπὸ συμβούλῳ ταύτῃ καὶ ὁδηγῷ ταττομένας. Ἐπεὶ
δὲ καὶ τὰς τοῦ μακαρίου Ἰωαννικίου γεγενημένας πρὸς αὐ-
τὴν προβόρῃσεις μῆτε διαπεσεῖν ἔδει, καὶ τελείας ἀπηρτί-
σθαι, ἠγγίζειν ἤδη καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς τῇ καθηγουμένη
τῆς μονῆς Πασῶν οὖν τῶν πνευματικῶν αὐτῇ θυγατέρων
τὴν ὀρφανίαν ὀλοφυρομένων, ὁ τῆς Εἰρήνης θρήνος πολλῶν
τῶν ἄλλων ὑπερήρετο γυναικῶν· ὅτι μὴδ' ἑτέρα τοσαύτη
τούτων, ὅση ταύτῃ καρδίας ὑπῆν συντριβή, καὶ ταπεινώ-
σις· ἐξ ὧν τὸ τῆς ἀγάπης ἐξαίρετον πηγάζει, καὶ τῶν θα-
κρύων ἢ εἰλικρινεστάτῃ ῥοῇ διὰ τὴν ἀγάπην συνειδησιν.
Περικυκλοῦσαι δὲ τὴν κλίνην, ἐν ᾗ κατέκειντο τὰ τελευταῖα
πνεύουσα, αἱ μὲν τὰς χεῖρας αὐτῆς, αἱ δὲ τοὺς πόδας, καὶ ἄλ-
λαι

* forte

Α λαι ἄλλο τοῦ σώματος μέρος περιέψων, περιεπτύσσοντο, καὶ δάκρυσιν ἔβρεχον. Ἦν μὲν γὰρ καὶ πάσης ἔμπλεως ἀρετῆς ἡ καθηγεμών. Ἡ πρῶτης δὲ αὐτῇ τὸ ἐπίσημον.

18 Μόλις δὲ ποτε τὴν ζωὴν αὐτῆς ἀπεγνωκυῖαι, ἡρέμα πῶς ἠρώτων θρηνηδοῦσαι. Ποῦ τοίνυν ἡμᾶς καταλιμπάνεις; λέγουσαι· ποῦ ποτε τοιαύτης ἡμεῖς μετὰ σε τύχοιμεν προστατίδος, καὶ μητρὸς κηδεμονικώτερον περὶ ἡμᾶς διατεθειμένης, οὕτως ἀγαθῆς, οὕτως πραείας, οὕτως ἐκάστης ἡμῶν τὰ βάρεα βασταζούσης, καὶ τὸν νόμον ἐν ἡμῖν ἀναπληρούσης τοῦ Χριστοῦ; Ὡς δὲ ἐπὶ πολὺ κλαίουσαι τοιαῦτα πρὸς αὐτὴν ἔλεγον, καὶ τὴν ἔξοδον, εἰ οἶόν τε ἦν, καλύσαι φιλονεικοῦσαι, ἤκουσαν φωνῆς παρ' αὐτῆς ἰσχυρῆς καὶ λίαν ἀμυδράς, καὶ ταῖς ὀξύτερον ἀκροωμένοις ἐνωτισθείσης. Καὶ, Ἰνα τί μοῦ, φησι, τὴν ψυχὴν συνταράσσετε ὁλολύζουσαι; ἔχετε, τέκνα, ἔχετε τὴν καλῶς ὑμᾶς ποιμανοῦσαν· πιστεύσατε τὸ τοσοῦτον ὑπὲρ ὑμᾶς [τῇ ἀρετῇ] οὖσαν, ὅσον ἐγὼ τῷ γήρῳ ὑπὲρ ὑμᾶς, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἀναπέπαιται ἐπ' αὐτῇ. Καὶ εἰ ἐμοὶ πεῖθῃσθε, μὴ ἂν πρὸς ἐτέραν ἀποβλέψαι, τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν Εἰρήνην λέγω, φωτὸς τὴν θυγατέρα, τὴν ἀμνάδα τοῦ Ἰησοῦ, τὸ ταμιεῖον τῶν χαρισμάτων τοῦ Παρακλήτου· καὶ ταῦτα εἰπούσα, καὶ δόξα τῷ ἐλεεί σου, Κύριε, τελευταῖον φθεγγαμένη, χεροῖν ἀγίων ἀγγέλων τὸ πρεῦμα παρέδωκεν.

19 Πάντα οὖν ἐπ' αὐτῇ κατὰ νόμον ταφῆς ἐπιτελέσασαι, καὶ μεθ' ἐτέρων ἱερῶν κηδεύσασαι ταύτην σωμάτων, ἐπὶ φροντίδα τῆς μελλούσης αὐτῶν ἐστράφησαν προϊστάται. Συναθροισθεῖσαι τοίνυν ἐν τῷ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ναῷ, ὃν εὐκτῆριον ὄντα τῆς μονῆς ὁ λόγος ἐδήλωσεν οἶκον, πᾶσαι μὲν ἀπέβλεψαν κοινῇ γνώμῃ πρὸς τὴν ἀξιάγαστον Εἰρήνην. Οὐδὲν δὲ παράπαν πρὸς αὐτὴν εἰρήκασι περὶ τούτου, μὴ καὶ λάθῃ ταύτας ὑφορώμενας διαφυγοῦσα τῆς μονῆς. Ἦδεισαν γὰρ αὐτῆς τὸ μέτριον τοῦ φρονήματος, καὶ ὡς οὐκ ἂν κατεδείχαιτο τὴν προστασίαν, μὴ τῆς ἄνωθεν προνοίας καὶ ἤκουσαν εἰς τοῦτο κατεχούσης αὐτήν. Ἐν τῷ ναῷ δὲ προσευξάμεναι, ὁδοῦ τῆς πρὸς τὸν πατριάρχην εἶχοντο φερούσης, ὡς ἂν δι' αὐτοῦ τὴν ἀξίαν δέξασθαι λαβῶσιν ὁδόν. Ἦν δὲ τοὺς οἰακας ὁ παντάριστος διακυβερνῶν Μεθόδιος τῆς Κωνσταντινου, ὁ ὁμολογητῆς, ὃς πολλὰ μὲν ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων ὑπέμεινε, βασιλέων ὑπερμαχοῦντων τῆς ἀσεβείας, καὶ προπολεμούντων κατὰ τῆς εὐσεβείας. Πολλοῖς δὲ στίγμασι καὶ κινδύνοις κεκοσμημένος τοῖς ὑπὲρ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἀχράντων εἰκονων, καὶ διὰ τοῦτο μὴ μόνον τῆς αἰρέσεως καταλύτης, καὶ τῆς ὀρθοδόξιας πρόμαχος ἱκανός, ἀλλὰ καὶ θανάτων αὐτοῦργος, καὶ Πνεύματος ἀνάμεστος ἀγίου, καὶ διορατικῶς τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα καλῶς στοχαζόμενος.

20 Ὡς οὖν ἤπτοντο τῆς ὁδοῦ, προφασίζομένη προφάσεις οὐκ ἤθελεν Εἰρήνη ταύταις ἐπεσθαι. Μόλις οὖν αὐτὴν πείσασαι συνοδοιπορεῖν, τὸ πατριαρχεῖον κατέλαβον· ὑπομνησθέντος οὖν, ὡς ἔθος, τοῦ μεγάλου Μεθοδίου, εἰσίασιν αἱ ἀδελφαὶ πᾶσαι ἅμα πρὸς αὐτόν, καὶ τὴν συνήθῃ λαβοῦσαι μετάνοιαν, ἔκειντο τὴν εὐλογίαν ἀναμένουσαι. Εὐλογήσας δὲ καὶ ἀναστῆναι ταύτας ἐγκελευσάμενος ἠρώτα μαθεῖν τὴν προκριθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν εἰς προστασίαν αὐτῶν. Αἱ δὲ μηδεμία ἐξ ἡμῶν, ἔφασαν, τόγε νῦν ἔχον, ὧδε δέσποτα, ἐξελέχθη παρ' ἡμῶν· τὸ πᾶν δὲ τῷ Θεῷ, καὶ τῷ ἐνοικοῦντί σοι πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἀναθέμεναι, πρὸς τὴν σὴν ἡκομεν ἀγιότητα. Ὁ δὲ θεοφόρος ἐκεῖνος ἀνὴρ, Οἰδά, φησι, τὴν σεμνοτάτην Εἰρήνην αἰρεῖσθαι πᾶσαι καλῶς τε φρονοῦσαι καὶ θαρσύνως, καὶ χάρις τῷ Θεῷ, ὅτι οὐκ ἀπέκρυψε τὰ κατ' αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ. Ταῦτα δὲ ὡς ἤκουσαν, ἐκπλήξει καὶ φόβῳ συνεχόμεναι, οὐδὲν ἀποκρίνασθαι εἶχον, μόνον δὲ πρὸς τῷ ποδῶν αὐτῶν καταβαλοῦσαι ἑαυτάς, Ὡς οὖν ὁ Θεὸς ἐν σοὶ ἐστί,

bantur, et lacrymis rigabant. Erat etenim præsens omni virtute plena; ac mansuetudine imprimis spectabilis.

18 Vix de vita ejus desperaverant; cum modestè interrogabant lamentantes: Ubinam nos, inquiunt, relinquis? Ubinam nos talem post te umquam consequemur præsidentem, cura etiam plus quam materna erga nos affectam; adeo bonam, mansuetam adeo, cujusque nostrum adeo onera portantem, et legem Christi in nobis adimplentem? Postquam multo cum fletu hæc ei dixissent, et mortem, si fieri posset, impedire contendissent, audierunt edi ab ipsa vocem tenuem, et valde exilem, et earum, quæ acutius audiebant, auribus perceptam. Et, Cur, inquit, animam meam conturbatis ejulantes? Habetis, filiæ, habetis eam, quæ vos recte pascat, et quæ tantum, credite, vobis erit [virtute] præstantior, quantum ego ætate vobis ante eo: et Spiritus Dei requievit super illam, et siquidem mihi obtemperatis, ad aliam ne respicite: sororem nostram Irenen dico, lucis filiam, agnam Jesu, promptuarium gratiarum Paracleti. Hæc cum dixisset, et, Gloria misericordiæ tuæ, Domine, cum extremum pronuntiasset, manibus sanctorum angelorum spiritum tradidit.

19 Omnibus ergo juxta legem sepulturæ erga ipsam peractis, et condito apud alia sacra corpora ejus funere; curam converterunt in eam, quæ præfutura sibi esset. Congregatæ igitur in templo archangeli Gabrielis, quod monasterii ædem orationi sacram esse diximus, communi omnes consensione oculos conjecerunt in admirabilem Irenen. At nihil prorsus hac de re illi dixerunt, suspicantes ne clam sese, e monasterio profugisset. Timebant enim a modestia ejus, qua demisse de se sentiebat; et ne recusaret admittere præfecturam; nisi cælestis providentia vel invitam ad hoc ipsam compulisset. In templo precatæ, in viam sese dederunt, quæ ducit ad patriarcham, ut per ipsum, Deo annuente, dignam acciperent præsidentem. Methodius autem, virtute spectatissimus, gubernacula moderabatur urbis CPolitanæ; confessor, qui multa ab inconomachis sustinuit, imperatoribus impietatem propugnantibus, et impugnantibus pietatem. Multis ergo stigmatibus ac periculis perfunctus honorifice propter cultum incontaminatarum imaginum, eaque de causa non hæreseos dumtaxat eversor, et sanæ doctrinæ propugnator potens exstitit, sed miraculorum etiam patrator, ac Spiritu sancto plenus, perspicue quæ Deo erant placita assequabatur.

20 Jamque viam attigerant; quando excusans excusationes, non voluit Irene illas sequi. Dum vix illi persuasissent, ut comitaretur, ad patriarchæ ædes pervenere. Commonefactum prius, ut moris est, magnum Methodium sorores simul omnes adeunt, et facta consueta corporis profunda inclinatione, e procumbebant, expectantes, sibi dum is bene precaretur. Postquam bene eis precatus esset, atque assurgere eas jussisset, interrogavit, ut intelligeret, quamnam præ reliquis delegissent sibi ad præfecturam. Illæ vero, Nulla, inquiunt, ex nobis, prout res se nunc habet, o Domine, a nobis electa est: sed totum hoc Deo, et spiritui Dei, qui in te habitat, committentes, ad tuam venimus sanctitatem. Tum divinus ille vir, Novi, inquit, ornatissimam Irenem eligere, omnes recte cogitare atque secundum Dei beneplacitum; Deoque sit gratia, quod non absconderit a me ea, quæ ad ipsam spectant. His auditis, stupore ac timore correptæ, nihil habuerunt, quod responderent; hoc autem solum, ad

A. ANONYMO
EX MSS.

in extremis
ageret, suadet,
ut Irenen suo
loco eligant:

quæ, invita li-
ret,

annitente ad
hoc mirabili-
ter S. Methodio
patriarcha
CPolit.,

e

A ANONYMO.
EX MS.

ad pedes ejus se projicientes, dixerunt: Vero Deus in te est, et ab ipso, vir sancte, directus es Deo.

et magnæ ec-
clesiæ diaco-
nissam crean-
te monasterio
præficitur.

f
9

21 Mox itaque nihil moratus patriarcha, surrexit e solio, thuribulum petiit, thus adolevit, Deo benedixit, primusque convenientem auspicatus hymnodiam, diaconissam f magnæ ecclesiæ primum ordinat g Irenen: (spiritu quippe, qui in ipso erat, viderat ipsius puritatem) et post hæc præfecturæ signaculum superaddidit. Ac de præfectura quidam multa cum illa locutus, plura vera cum aliis de fide et obedientia; et memores reddens cruciatuum alterius vitæ, uti et bonorum, quæ illos, qui bene vel male vitam hic instituunt, manent; concordiamque ipsis et dilectionem apprecatus, dimisit eas in pace.

εἶπεν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ὠδηγήθη, ἄγιε, τοῦ. Θεοῦ

D

21 Εὐθὺς οὖν μηδὲν μελλήσας ὁ πατριάρχης ἐξαναστὰς τοῦ θρόνου, καὶ θυριατήριον αἰτήσας, βαλὼν τε θυμίαμα, καὶ τὸν Θεὸν εὐλογήσας, ὑμνωδίας τε προσφόρου πρῶτος ἀρξάμενος, διάκονον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας πρῶτον χειροτονεῖ τὴν Ἰερήνην (ἴδει γὰρ τῷ ἐν αὐτῷ πνεύματι καὶ τὴν αὐτῆς καθαρότητα) καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τὴν τῆς ἡγεμονείας ἐπιτίθει σφραγίδα· καὶ πολλὰ μὲν περὶ προστασίας εἰπὼν πρὸς αὐτήν, πλείονα δὲ ταῖς ἄλλαις περὶ τε πίστεως καὶ ὑπακοῆς, καὶ τῶν ἐκείθεν ὑπομνήσας κολαστηρίων, καὶ αὖτις τῶν ἀγαθῶν, ἃ τοῖς εὐ ἡ κακῶς τὸν βίον ἐνταῦθα διανύουσιν ἀναμένει, τὴν ὁμονοίαν τε ταύταις καὶ τὴν ἀγάπην ἐπευξάμενος, ἀπέλυσεν αὐτὰς ἐν εἰρήνῃ.

ANNOTATA.

a *Arsenii Acta illustrata sunt die 19 hujus a pag. 605.*

b *De pervigilationibus nocturnis S. Arsenii agitur die mox citato pag. 623 in vita.*

c *Teatus sacer Jeremiæ cap. 15, v. 19 ex versione Septuaginta sic habet: Καὶ ἐὰν ἐξαγάγῃς τίμιον ἀπὸ*

B *ἀναξίου, ὥς τὸ στόμα μου ἔσῃ. Et, si eduxeris pretiosum a vili; quasi os meum eris.*

d *De hoc Sancto nonnulla præmisimus in Commentario prævio.*

e *De hac phrasi videri possunt annotata ad Martyrium Sabaitarum die 20 Martii, pag. 177, et Acoluthia Græca ante tomum II Junii, pag. LX.*

f *Dissertationem de diaconissis Ecclesiæ primitivæ habet Cabassutius in sua Notitia ecclesiastica pag. 25.*

g *Apud Joannem Morinum de sacris Ordinationibus part. 2, pag. 99 habentur ista de ordinatione diaconissæ: Post factam oblationem, ad archiepiscopum adducitur ordinanda, et eo exclamante dicit, Divina gratia. Ipsa autem inclinante solum caput, imponit ei manum, facitque tria crucis signa, et sic precatur. Sequitur ibidem oratio. Postea recitat diaconus prædicta diaconica; episcopus autem habens manum super ordinandam, hanc dicit orationem: Here Domine, qui non repellis etc. Postea circumponit collo ejus subtus maphorion orarium diaconicum, transfertque in partem anteriorem ambas extremitates. Tum qui est in ambone diaconus dicit: Omnium Sanctorum. Postquam autem ipsa communicavit, tradit ipsi sacerdos sanctum poculum, quod accipiens, nulli ex eo impertitur, sed in sancta mensa reponit, et relinquit.*

E

CAPUT III.

Varia sibi suisque dat ad virtutem documenta et incitamenta; accipit perspicentiam arcanorum.

Chrysobalante
præfecta, me-
mor vaticinii
Joannici, compungitur:

C Postquam jam præfecturam monasterii Chrysobalanti secundum Dei providentiam suscepisset Irene, in memoriam revocans, quæ prædicta olim sibi fuerant a magno Joannicio, et quæ secundum ineffabilem Dei sapientiam ordinata erant, considerans, per totam viam a lacrymis haud temperavit, magnalibus Dei obstupescens, et in humilitatis profundum multo magis nunc descendens, indignamque vel ipsa se terra autumans; divina, uti par est, gratia per impositionem manuum divini Methodii, animam ejus compungente, atque ad sublimem modestiam disponente. Quod mirantes sorores orabant, ne adeo lugeret; et, Quod nobis aiebant, præsis, non adeo moleste feras. Omnes enim non ad omnem obedientiam, ecce, paratæ sumus: (omnino ignorantes, quænam mente volutaret ipsa) nullumque in nobis erit offendiculum; obedientia nostra Dei nutu omnia tibi facilia complanante.

divinam im-
plorat opem:

23 Postquam ad monasterium rediissent, consuetas gratiarum actiones Deo curatori reddiderunt, et communi eduliorum mensa refectæ sunt; ipsa vero [cellam] præfectis determinatam ubi assumpsisset, clauso ostio, orabat eum, qui videt in abscondito, sibi ut opem ferret; Deo supplicans, ut sororum præfecturam bene fortunaret, et lacrymis solum rigans, multam magnamque ex alto

F *Ἡ μὲν τοι τὴν προστασίαν τῆς μονῆς ἄρτι τοῦ Χρυσοβαλάντου κατὰ θεῖαν πρόνοιαν ἀναδεξαμένη Εἰρήνη, εἰς νοὺν λαμβάνουσα τὰ προρρήθῃντά πάλοι αὐτῇ παρὰ τοῦ μεγάλου Ἰωαννικίου, καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀπόρρητον τοῦ Θεοῦ οἰκονομηθέντα σοφίαν κατανοῦσα, παρ' ὅλην τὴν ὁδὸν οὐκ ἔληγε τῶν θαυμάτων, τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ ἐκπληττομένη, καὶ πρὸς τὸ τῆς ταπεινώσεως πολλῶ πλέον νῦν καταβαίνουσα βάρους, καὶ ἀναξίαν ἑαυτὴν καὶ τῆς γῆς ὑπολαμβάνουσα, τῆς θείας χάριτος, ὥς εἰκός, δι' ἐπίθεσεως τῶν χειρῶν τοῦ θεοφόρου Μεθοδίου ἐπικαθαρτάσης αὐτῆς τῇ ψυχῇ, καὶ πρὸς τὴν ἄκραν συνδιατιθείσης αὐτὴν μετριοφροσύνην. Ὅπερ θαυμάζουσαι αἱ ἀδελφαὶ μὴ οὕτω λυπεῖσθαι παρεκάλουν αὐτήν, καὶ ἀδημονεῖν περὶ τῆς ἡμετέρας λέγουσαι προστασίας. Πᾶσαι γὰρ ἡμεῖς πρὸς πᾶσαν ὑπακοὴν ἰδοῦ σοι ἐτοιμῶς ἔχομεν (ἀγνοῦσαι πάντως, ἅπερ ἐκείνη κατὰ νοὺν ἐλογίζετο) καὶ οὐδὲν ἔσται πρόσκομμα παρ' ἡμῶν, ῥάδια πάντα τῆς ἡμετέρας ὑπακοῆς Θεοῦ διομαλιζούσης σοι ῥοπή.*

23 Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ μοναστήριον κατέλαβον, τάς τε συνήθεις εὐχαριστίας ἀπέδωκαν τῷ κηδεμόνι θεῷ, καὶ σιτίων κοινῇ μετέλαβον πραπέζῃ· τὸ ταῖς προεστώσαις ἀφωρισμένον παραλαβοῦσα ἀτελίον *, κλεί- * forte
σασα τὴν θύραν προηύχετο τῷ βλέποντι ἐν τῷ κρυ- κελλίῳ
πτῷ συναντιλήψεσθαι αὐτῇ, τὸν Θεὸν ἱκετεύουσα τῆς τῶν ἀδελφῶν προστασίας, καὶ δάκρυσι τὸ ἔδαφος καταρραίνουσα, πολλὴν ἤτειτο καὶ μεγάλην ἐξ ὕψους αὐτῇ

A αὐτῇ καταπεμφθῆναι τὴν συνεργίαν. Σὺ γὰρ εἶ, λέγουσα, ὁ ποιμὴν ὁ καλός, σὺ εἶπας τοῖς μαθηταῖς· Εἰς ὑμῶν ἐστὶ κατ' ἡγεγῆς ὁ Χριστός. Σὺ εἶ ἡ θύρα τῶν προβάτων, ὁ εἰσάγων αὐτὰ εἰς τὴν σωτηρίαν τὴν αἰώνιον. Σὺ εἶ καὶ ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος· καὶ εἰ σὺ εἶ ὁ ὁδηγὸς ἡμῶν, ἀντιλαβοῦ τῆς δούλης σου, καὶ τοῦ μικροῦ τούτου ποιμνίου σου, καὶ διατήρησον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀρπαγῆς τοῦ νοητοῦ καὶ θολίου λύκου. Οἶδας γὰρ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν, καὶ ὡς οὐδὲν ἡμεῖς ἀνύειν ὅλως θυνάμεθα, μὴ τῆς παρὰ σου βοηθείας ἡμῖν χορηγουμένης.

B 24 Ἐπὶ πολὺ δὲ προσευξαμένη, καὶ μετρίως ἄνυσιν λαβοῦσα, ἤρξατο πρὸς ἑαυτὴν τοιαῦτα διαλέγεσθαι· Ἀράγε, ταπεινὴ Εἰρήνη, ἐπιγινώσκεις τὸ φορτίον, ὅπερ σου Χριστὸς ἐπὶ τῶν ὤμων ἐπέθετο; ψυχὰς ἐνσπιστεύσεις, ὑπὲρ ὧν θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐγένετο, καὶ τὸ αἷμα ἐξέχυσε, καὶ, ὡς ἤκουσας, οὐδὲ ὁ κόσμος ἅπας μιᾶς ψυχῆς ἀντάξιός. Οὐδὲ ἐκεῖνο πάλιν ἀγνοεῖς, ὅτι, ἐὰν ὑπὲρ ἀργοῦ λόγου λόγον ἕκαστος δώσει ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὑπὲρ ψυχῆς ἀπολλυμένης οἷα πείσεται, ὃ τὴν φροντίδα ταύτης ἀναδε-
δεμένος, εἰ μὴ τὰ παρ' ἑαυτοῦ ποιήσει πρὸς τὴν αὐτῆς σωτηρίαν. Ἐπαγρυπνεῖν δεῖ πάντως περισσοτέρως ἐν εὐχαίς, καρτερεῖν ἐν νηστείαις, τὰ ἀδελφάματα τῶν ἀδελφῶν σου βαστάζειν, καὶ πάντα φέρειν γενναίως καὶ πράως. Πρόσεχε δὲ ἑαυτῇ, μὴ ποτε τὸ σὸν ἐλάττωμα, τό σε λανθάνον, ἀφορμὴ τινι τῶν ἀδελφῶν γένηται, καὶ πληρωθῇ ἐπὶ σοὶ τὸ λέγον ῥῆμα τοῦ Χριστοῦ· "Ὅτι τυφλὸς τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι πεσοῦνται εἰς βόθρον. Ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸς ἑαυτὴν τοιαῦτα, οἷς δὴ καὶ δῆσασα τὴν ψυχὴν, ἐπὶ πολλῇ πλείονα διήγειρε τὴν ἀσκήσιν, ἀγγελικὴν διόλου βίωσιν ἐλομένη καὶ πολιτείαν, νηστείας μὲν ἀνύουσα πολυήμερους, στάσεις παννύχους, γονάτων ὑπὲρ ἀριθμὸν τελοῦσα κλίσεις· χαμευνία ξηρά, καὶ μὴ μᾶλλον ἀνέσεως ὅσον κατὰ παθεῖν ἀφορμῆς κεχρημένη.

C 25 Καὶ διὰ τῶν τοιούτων τὴν εὐνοίαν σπεύσασα τοῦ Θεοῦ ἐπισπάσθαι, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ χορηγομένην αὔνησιν, διδάσκουσιν ἔχειν καὶ πρὸς πᾶσαν μυστικῶς καὶ ὁδηγοῦσαν τὴν ἀλήθειαν· οἷα δὲ καὶ πρὸς τὰς ἀδελφὰς ἃ ἐδί-
δασκε ἡ σοφωτάτη. Οἶδα μὲν, φησιν, ὡ τιμια Θεῷ ἀναθήματα, μηδαμῶς εὐλογον τὴν ἐμὴν οὐδένειαν εἰς δι-
σκάλου τάξιν ὑμῶν προσκατῆσθαι, καὶ διδάσκειν ὑμᾶς, ἅς ἐγὼ πέπεισμαι διδασκᾶς εἶναι Θεοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ Θεοῦ κρίματα πάντως ἀνεξερεύνητα, καὶ διὰ τοῦτο ἡ πολύτροπος αὐτοῦ σοφία εἰς τοῦτό μου τὴν ταπεινώσιν ἡγαγεν, ἀξιῶ μὴ προσέχειν ὡς διδασκάλῳ, ἀλλ' ὡς συμβούλῳ καὶ ἀδελφῇ διὰ τὴν ἐπικειμένην μοι ἀνάγκην· οὐαὶ γὰρ μοί ἐστι κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον, ἐὰν μὴ τὰ συμπερόντα ὑμῖν συμβουλευσάμην. Καὶ ἀνέχεσθε τῶν ῥημάτων τῆς ἐμῆς ταπεινώσεως δι' ἀγάπην ὑμῖν προσφερομένην. Καὶ γὰρ ἐὰν τὸν βίον τοῦτον τὸν ἀσκητικόν, ὃν ὑπήλθομεν ἐκούσιως, μὴ κατὰ τοὺς αὐτῇ κειμένους μετέλθωμεν νόμους, οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος, οὐδὲ αὐτῆς τῆς πίστεως. χωρὶς γὰρ ἔργων ἡ πίστις νεκρά· ἡκούσαμεν γὰρ βασιλείαν οὐρανῶν ζωὴν αἰδίον, καὶ ἀτελεύτατον τρυφὴν ἀκηράτων αἰώνων ἀγαθῶν.

26 Ἐπιστεύσαμεν τῷ εὐαγγελισμένῳ καὶ ὑποσχόμενῳ Ἰησοῦ τῷ Θεῷ καὶ Κυρίῳ ἡμῶν, εἰς ὃν καὶ πεπιστεύκαμεν, καὶ πιστεύσασαι τοῖς ἐπηγγελμένοις τοσοῦτοις ἀγαθοῖς, ἀφήκαμεν τὰ τοῦ κόσμου τερπνὰ ὡς πρόσκαιρα, καὶ μικρὰν τινα καὶ ταύτην ἡρειωμένην ἔχοντα τὴν ἀπόλαυσιν, οὐ μόνον δὲ οὐχ ἰστάμενα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ τυχεῖν τῶν οὐρανίων οὐ μικρὸν ἡμῖν εὐρισκόμενα κόλμα. Ἐπερ οὖν μετὰ ταῦτα τούτων ἐκπεσοῦμεθα, ἐλευνότεραι τάχα πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν· ἀποτευξόμεθα δὲ, καὶ μάρτην ἡμῖν ὅλος οὗτος ὁ κόπος ἔσται, ἐὰν μὴ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Χριστοῦ πολιτευώμεθα· εἶπε γὰρ ὁ Κύριος· Οὐ-

Julii Tomus VI.

petebat sibi submitti adjutricem vim. Tu enim, aiebat, vere es pastor bonus: tu dixisti discipulis: Unus vester est magister Christus. Tu es ostium ovium, qui adducis illas ad aeternam salutem. Tu et dominus es et magister. Et siquidem tu es dux noster, subveni ancillae tuae, et huic parvo gregi tuo; et conserva nos a rapina intellectualis et versipellis lupi. Nosti enim infirmitatem nostram; quodque nos nihil omnino perficere possimus, nisi nobis abs te auxilium praebeatur.

24 Fuis satis diu precibus, et interposita al-
quantisper requie, secum sermocinari ista cepit: Numquid, misella Irene, cognoscis onus, quod Christus humeris tuis imposuit? Concreditur tibi sunt animae, pro quibus Deus homo factus est, et sanguinem effudit: et, sicut audivisti, ne mundus quidem universus uni aequivalet animae. Nec vero illud ignoras, quod, si de verbo otioso rationem unusquisque reddet in die iudicii, pro anima, quae perierit, qualia sit passurus ille, qui huius curando vinculo obstrictus est, si pro viribus non incumbat in salutem ejus. Vigilare omnino oportet impensius in orationibus, perseverare in je-
juniis, infirmitates sororum portare, et omnia ferre
generose ac mansuete. Attendo autem tibi ipsi, ne aliquando imbecillitas tua, quae te latet, alieni e so-
roribus occasionem lapsus praebeat, et in te impleatur dictum Christi: Quia si cecus cecum ducatum praestet, ambo in foveam cadent. Atque haec quidem secum; quibus animam ligans, ad multo majorem excitabat exercitationem, angelicam omnino vitam assumens et conversationem, peragens jejunia per multos dies, stationes per totas noctes; genuflexiones supra numerum perficiens: dura cubabat humo; et non tam illa remittendi, quam dura patiendi oc-
casione captabat.

25 Et per hanc Dei benevolentiam demeriri stu-
duit, et, quae ab ipso datur, intelligentiam, quae-
que mystice docent attendere, et ducant ad omnem
veritatem. Cujusmodi sunt illa, quae sapientissima
Irene docuit sorores. Novi equidem, inquit, o pre-
tiosa Deo pignora, neutiquam adeo disertam esse
meam vilitatem, ut tamquam magistra vobis pro-
sim, aut vos doceam, quas ego a Deo doctas esse
confido. Sed quoniam iudicia Dei prorsus inscruta-
bilia sunt, atque ea de causa multiformis sapientia
ipsius exiguitatem meam huc adduxit; oro, ne me
auscultetis quasi magistratam, sed quasi consulti-
cem ac sororem, propter incumbentem mihi neces-
situdinem. Vix enim mihi est, juxta divinum Aposto-
lum, nisi conducibilia vobis consilia dederō. Et au-
stincte exiguitatis meae verba, quae ad dilectionem
vos adducant: etenim si vitam hanc asceticam,
quam suscepimus lubenter, juxta propositum ei le-
ges non transigamus, nihil illa nobis, nihil fides
ipsa proderit: nam sine operibus fides mortua est:
audivimus enim regnum caelorum esse vitam aeter-
nam, et delicias infinitas incorruptorum bonorum.

26 Credidimus annuntianti et promittenti Jesu,
Deo et Domino nostro; in quem credidimus, et ero-
dentes bonis tantis, quae annuntiatum sunt, dimisi-
mus huius mundi voluptates tamquam fluxus, par-
vamque aliquam et inutilem hanc quidem habentes
fruitionem, sibi quae non modo non constantes, sed
quas, ad consequendum caelestes, non parvum po-
nere impedimentum deprehendimus. Si ergo postmo-
dum hisce exciderimus, infeliciores utique omnibus
hominibus sumus: a scopo autem aberrabimus, et fru-
stra nobis omnis ille erit labor, si legibus Christi con-
formem vitam non ducamus. Dixit enim Dominus:

94 Nemo

A. ANONYMO.
XX. MSS.

onaria sibi im-
positi consi-
derat gravita-
tem.

¶

Varia docu-
menta

¶

et innotamentis

A Nemo potest duobus dominis servire; aut enim unum odio habebit, et alterum diligit: aut unum suscipiet, et alterum contemnet: anima namque quia una est, bifariam dividi non potest: ac proin simul delicias sectari non potest, ac se continere; indigere divitiis, et divitiis abundare; Domini humiliationem admittere, et vanam hominum gloriam aucupari.

A. ANONYMO
EX MSS.

commiseras sibi
sorores

27 Nos itaque reliquimus omnia, et secutæ ipsum sumus. Quod si anima quoque nostra, et omnia, quæ intra nos sunt, secuta non fuerint; nihil nobis proderit, quod secutæ ipsum solo fuerimus corpore; at necesse est, ut omnem ab anima expellamus cupiditatem erga res hujus vitæ, et affectionem; ne, quæ exterius mundum videmur fugere, interius in medio mundo versemur, desiderantes ab hominibus honorari, vestibus floride tinctis ac pretiosis ornari; gaudentes in stratis sublimibus, mollibus ac splendidis recumbere; immoderato cibo ac potu gravari, atque animam lædere injuria (nam injurium est, quidquid necessitatem excedit) ac rebus aliis hujus mundi immodice affluere, quibus semel nuntium remisimus coram Deo, et sanctis angelis. Sed oportet nos alimentis, quæ habemus, et tegumentis, contentas esse, sicut scriptum est. Opus autem nostrum, ac certamen magnum, sit illud, has possidere virtutes, quæ nos salvent; munditiem ac sanctificationem; sine qua nemo Dominum videbit, sed audiet: Tollatur impius, ut non videat gloriam Domini; humilitatis studium; quia Omnis, qui se exaltat, humiliabitur; assiduam compunctionem; quia Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.

exstimulat

28 Illorum quippe est, qui propriam cognoscunt infirmitatem, non vero illorum, qui divites sunt in elatione animi, et existimatione stultæ mentis suæ; lenitatem; quia omnis, qui irascitur fratri suo temere, hic reus est judicio; temere autem fit omne, quod propter Deum non fit. Nisi enim abundaverit, inquit, justitia nostra plus quam scribarum et Phariseorum, non poterimus intrare in regnum cælorum. Atque ea quidem sunt, quæ supra justitiam illorum abundant; neque enim illi talia postulabant: nam supra naturam est mundities: supra naturam lenitas. Ex quo autem is supra naturam, qui erat Deus et homo, advenit, hæc quoque, quæ supra naturam sunt, iis, qui in se credunt, donavit. Donat autem solis petentibus, et his quidem, qui petunt sine hæsitacione cordis. Nam vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. Et quia in nostra non est potestate illarum rerum possessio; ideo mundum, et ea, quæ in mundo sunt, odisse decrevimus, ut eatenus imprimis inimicitiam non habeamus contra Deum: (dilectio mundi inimicitia est in Christum) sed ipsius potius dilectionem ac benignitatem accipiamus.

ad virtutum
exercitationem.

29 Secundo, jejunemus, vigilemus, oremus, pauperibus facultates dispergamus, lacrymis Dominum placemus, ut respiciat ad humiliationem nostram; atque hasce nobis donet virtutes. Nam anima mundata Deum videt, et ab ipso videtur, et habitaculum fit divinæ bonitatis: Beati enim, inquit, mundi, quoniam ipsi Deum videbunt. Dum autem non ignorat, munditiem unde habeat, non gloriatur, quasi non acceperit, sed humiliat se, ut quæ acceperit; et semper compuncta est, ac fidei plena ac misericordiarum. Nam misericordiam consecuta a Deo, omnium miseretur, et omnibus benigne compatitur; atque ita sedet in mansuetudine, terrestrium simul ac cælestium heres, tamquam nihil habens, et omnia possidens. Hujus vero animæ angeli Dei et custodes sunt et ministri, venerantes

δεῖς δύναται δυοὶ κυρίοις δουλεύειν· ἡ γὰρ τὸν ἓνα μισήσει, D
καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἡ τοῦ ἐνὸς ἀντέζεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. Μία γὰρ οὐσα ἡ ψυχὴ, εἰς δύο μερισθῆναι οὐ δύναται· μηδ' αὐτὴ ἐν ταυτῷ καὶ τρυφᾷ, καὶ ἐγκρατεῦσθαι, καὶ πτωχείαν χρημάτων ἔχειν, καὶ πλουτεῖν χρήμασι, καὶ ταπεινώσιν τοῦ Κυρίου μετιέναι, καὶ τὴν κενὴν τῶν ἀνθρώπων θερίζειν δόξαν.

27 Ἡμεῖς οὖν ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολούθησαμεν αὐτῷ. Ἐὰν μὴ καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν, καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ ἡμῶν ἀκολουθῇ, οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος ἡ σωματικὴ μόνον ἀκολουθῇ, ἀλλὰ θεὸν ἡμᾶς πᾶσαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς διώξει βιοτικὴν ἐπιθυμίαν καὶ προσπάθειαν, ἵνα μὴ τὰ ἔξω φαινόμενα τὸν κόσμον φυγοῦσαι, τὰ ἐνδονμέσον ὦμεν τοῦ κόσμου, ἐφιέμεναι τιμᾶσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἱματίοις ἀνδοβαφίσι καὶ πολυτίμοις κοσμεῖσθαι, καὶ χαίρειν στρωματῖς ὑψηλαῖς τε καὶ μαλακαῖς καὶ πολυτελέσιον ἀνακλίνεσθαι, πολυφαγίας καὶ οἰνοποσίας ἀμέτροις βαρύνεσθαι, καὶ ἀδικεῖν τὴν ψυχὴν· ἀδικία γάρ ἐστι τὸ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, καὶ τοῖς ἄλλοις κατὰ κόσμον πράγμασι ἐντρυφᾷ, οἷς κατὰ E
παῖς ἀπεταξάμεθα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων. Ἀλλὰ δεῖ τροφὰς ἡμεῖς ἐχούσας καὶ σκεπάσματα, τοῦτοις ἀρκεῖσθαι, καθὼς γέγραπται. Τὸ δὲ ἔργον ἡμῶν καὶ τό ἀγόνισμα τὸ μέγα ἐκεῖνο ἂν εἴη, τὸ τὰς ἀρετάς ἐκείνας κτήσασθαι, αἱ σώσουσιν ἡμᾶς, τὴν ἀγνείαν καὶ τὸν ἀγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον, ἀλλ' ἀκούσει· Ἀρδῆτω ὁ ἀσεβής, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου· τὴν ταπεινοφροσύνην· ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· τὴν διηκενὴ κατάνυξιν· ὅτι μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

28 Τῶν γὰρ ἐπεγνωκότων τὴν οἰκίαν ἀσθeneiάν ἐστιν, οὐ τῶν πλουτούντων ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ οἰήσει τῆς τοῦ νοοῦ αὐτῶν ματαιότητος· καὶ τὴν ἀοργησίαν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ εἰκῇ, ἐνοχός ἐστι τῇ κρίσει· εἰκῇ δὲ ἐστι πᾶν, τὸ μὴ διὰ Θεὸν γινόμενον. Εἰ μὴ γὰρ περισσεύσει, ἔφησιν, ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, οὐ δυνησόμεθα εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Τὰ δὲ περιττεύοντα τῆς ἐκείνων δικαιοσύνης ταῦτά ἐστιν, οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι τοιαῦτα ἀπητοῦντο· ὑπὲρ φύσιν γὰρ καὶ ἡ ἀγνεία, ὑπὲρ φύσιν παρεγένετο Θεός ὦν καὶ ἄνθρωπος, καὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν ταῦτα τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἐδωρήσατο. Δωρεῖται δὲ τοῖς αἰτοῦσι μόνοις F
καὶ τοῦτοις μὴ ἐν δισταγμῷ καρδίας. Ἀνὴρ γὰρ δίψυχος ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ οὐ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν ἡ τούτων κτήσις, διὰ τοῦτο καὶ τὸν κόσμον ὀρίσθημεν μισῆσαι καὶ τὰ ἐν κόσμῳ, ἢ ἐν πρώτῳ τῶς μὴ ἔχωμεν ἔχθραν πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ κόσμου ἔχθρα εἰς Χριστὸν ἐστὶν, ἀλλὰ τὴν αὐτοῦ μᾶλλον ἀγάπησιν καὶ φιλανθρωπίαν ἀπολάβωμεν.

29 Δεύτερον δὲ νηστεύωμεν, ἀγρυπνώμεν, προσευχώμεθα, τοῖς πένησι τὰ ὑπάρχοντα σκορπίζωμεν δάκρυσι τὸν Κύριον δυσωπῶμεν, ὅπως ἐπιβλέψῃ ἐπὶ τὴν ταπεινώσιν ἡμῶν, καὶ ταύτας ἡμῖν χαρίσῃται τὰς ἀρετάς. Καὶ γὰρ ἀγνισθεῖσα ψυχὴ Θεὸν καὶ ἀποδοῦναι, καὶ ἀποδομένη ὑπ' αὐτοῦ καὶ κατοικητήριον τῆς θείας ἀγαθότητος γίνεται. Μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ καθαροί, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται· μὴ ἀγνοοῦσα δὲ, ὅθεν ἔχει τὴν ἀγνείαν, οὐ καυχᾶται, ὡς μὴ λαβοῦσα, ἀλλὰ ταπεινοφρονεῖ, ὡς λαβοῦσα, καὶ ἐστὶν αἰὶ κατανενυγμένη, καὶ πλήρης πίστεως καὶ ἐλεημοσυγῶν. Ἐλεηθεῖσα γὰρ ὑπὸ Θεοῦ, πάντας ἐλεεῖ, καὶ πᾶσι φιλανθρωπῶς συμπαθεῖ καὶ οὕτω κάθηται ἐν ἀοργησίᾳ κληρονόμος καὶ τῶν ἐπιγείων, καὶ τῶν οὐρανίων, ὡς μηδὲν ἔχουσα καὶ πάντα κατέχουσα. Τῆς δὲ αὐτῆς ψυχῆς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ καὶ φύλακες εἰσι καὶ

A καὶ διάκονοι, αἰδούμενοι καὶ τιμῶντες αὐτήν, καὶ περιέποντες. Διὸ παρακαλῶ πάσας ὑμᾶς, καὶ τῶν ἰχνῶν ὑμῶν ὑφάπτομαι, μὴ ἀποκάμωμεν αἰτοῦσαι τὸν Κύριον, ἕως ἂν ἡμᾶς ἀξιῶσῃ τῶν δωρεῶν αὐτοῦ τούτων τῶν ἐπουρανίων καὶ τελείων, καὶ πῆξῃ ταύτας ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, ὥς ἡμεῖς οὐκ οἶδαμεν ἀναφεραίτους, οὐχ ἕνεκεν ἡμῶν τῶν δικαιοσυνῶν, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἕνεκεν τοῦ ἐλέους αὐτοῦ.

30 Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἡ πάνσοφος Εἰρήνη σπλάγχνοις μητρικοῖς οὐ διέλιπε τὰ πνευματικά ἐαυτῆς διδάσκουσα τέκνα· καὶ μὲν τοι καὶ τὸν σπῆρον εἰς ἀγαθὴν βάλλουσα γῆν, καὶ βλαστάνοντα, καὶ αὐξάνοντα, καὶ καρποφοροῦντα βλέπουσα, ἔχαιρε, καὶ τῷ Θεῷ τὰς εὐχαριστίας ἀπέδίδου. Ἦλθε οὖν ἐπὶ λογισμὸν αὐτῇ ποτε παράδοξόν τι καὶ φοβερόν, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν αὐτῆς πίστεως τεκμήριον εὐαγές· ἔλεγε γὰρ ἐν ἑαυτῇ· Ἢ μοι διορατικῶς εἰδέναι Κύριος ἔδωκε τὰ κρυφὰ παρὰ τῶν ἐμῶν ἀδελφῶν γενόμενα, τὰς μὲν ἐπηνόρθουν σφαλλομένας, τὰς δὲ προκοπτούσας τρέχειν ἂν συνάθουν τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς εὐτονώτερον. Καὶ ταῦτα λογισαμένη, πρὸς τὴν αἴτησιν ὅλην ἐαυτὴν ἀδιστάκτως ἔδωκε, δάκρυσι πολλοῖς καὶ κλισεσι γονάτων πολλῇ τῷ Θεῷ περὶ τούτων τὴν ἰκεσίαν προσάγουσα· Οὐ γὰρ ἡγνῶει τὸ τοῦ χαρίσματος μέγεθος, τάξιν ἐπέχον δευτέραν τῶν εἰς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας μέτρῳ πίστεως ὑπὸ τοῦ Πνεύματος διανενημεμένων, κατὰ φησιν ὁ ἀπόστολος· Καὶ οὐς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας· ἔνθεν τοι καὶ ταχέως ὑπήκουσεν αὐτῆς ὁ λόγος· Ἐτι λαλοῦντός σου ἐρῶ, ἰδοὺ πάρεμι.

31 Ἐφάνη γὰρ οὐρανόθεν ἄγγελος Θεοῦ στολὴν ἐνδεδυμένος λευκὴν, καὶ τὸ εἶδος ἐξαστράττων, καὶ κατὰ πρόσωπον αὐτῇ παραστάς χαρὰς ἐπλήρου ταύτην ὀπίσσης ἂν εἴποις, καὶ οὐ μόνον τῷ παραδόξῳ τοῦ σχήματος οὐ κατέπληξεν, ἀλλὰ καὶ προσηνῶς αὐτῇ διέλεγτο, καὶ φησι· Χαίροις τοῦ Θεοῦ πιστοτάτῃ θεράπαινᾳ· ἰδοὺ σοι κατὰ τὴν αἴτησιν ἀπέστειλέ με Κύριος εἰς διακονίαν, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν διὰ σου. Ἔσομαι δὲ μετὰ σου διαπαντός, τὰ κρυφὰ γινόμενα κατ' ἡμέραν σαφῶς ὑποδεικνύων σοι. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐκεῖνος μὲν ἀπέστη τῶν ὄψεων αὐτῆς. Αὐτὴ δὲ εἰς τὸ ἔδαφος ἐαυτὴν ὑφαπλώσασα, καὶ κολληθῆναι τούτῳ βιαζομένη, τὴν εὐχαριστίαν οὕτως ἀνέπεμπε τῷ Θεῷ, καὶ τῷ ἀπ' ἐκείνης οὐ διέλιπεν ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ ὀπτανόμενος αὐτῇ, καὶ ὅλα καθίσταν οὐ τὰ ταῖς ἀδελφαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι πραττόμενα καὶ λαμβάνοντα.

ipsam, honorantes ac protegentes. Ideo hortor vos omnes, et vestigia vestra amplector, ne defatigemur rogare Dominum, donec nos dignetur illis donis suis supercaelestibus ac perfectis, et mentibus illas nostris agglutinet (quæ utpote nos esse non novimus ita stabilia, ut nequeant auferri) non propter justitias nostras, sed propter nomen ejus, propter misericordiam ejus.

30 Hæc et similia sapientissima Irene, visceribus deprompta maternis, docere filias suas spirituales non prætermisit. Et sane quia semen, quod miserat in terram bonam, germinare, crescere, ac fructum proferre videbat, gaudebat, ac gratias Deo agebat. Venit igitur ipsi aliquando in mentem res quædam mirabilis ac terribilis; et sincerum ipsius in Deum fidei argumentum. Dicebat enim intra se: Si Dominus mihi daret arcanorum perspicientiam **b**, ut scirem illa, quæ clam a sororibus meis fiunt; deficientes corrigere, proficientes vero, ad currendum contentiorem virtutis cursum, impellere possem. **E** Atque hæc animo reputans, orationi se totam sine hæsitacione dedit, multis cum lacrymis ac genuflexionibus super his rebus Deo supplicans: neque enim ignorabat doni magnitudinem, quod secundum tenet ordinem eorum, quæ in ædificationem Ecclesiæ per mensuram fidei a Spiritu dividuntur, sicut dicit Apostolus: Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos; secundo prophetas. Unde mox illam exaudivit is, qui dicit: Adhuc loquente te dicam, Ecce adsum.

31 Apparuit enim illi angelus e cælo, stola indutus alba, et specie effulgens; et ante conspectum ejus adstans, gaudio ipsam implevit, quanto queas dicere; neque inusitata dumtaxat specie illam non perculit, sed blande cum ea colloquebatur, his verbis: Gaude fidelissima Dei famula: ecce tibi juxta petitionem tuam, demisit me Dominus ad ministerium, propter eos, qui hereditabunt salutem per te. Ero autem semper tecum; et ea, quæ fiunt in occulto, in dies singulos clare tibi manifestans. Et hæc fatus, evanuit ex oculis ejus. Illa autem humi se extendens, seque ibidem agglutinare contendens, ita Deo retulit gratias. Et ab illa non defecit angelus Dei, qui ipsi apparuerat, manifestans non illa dumtaxat, quæ a sororibus, sed etiam quæ ab omnibus fiebant, ac latebant.

A. ANONYMO
EX MSS.

Petit a Deo ar-
canorum per-
spicientiam,

b

et ministerio
angeli appa-
rentis illam ob-
tinet.

F

ANNOTATA.

a Baronius ad annum 34, num. 288 vult, diaconissas non accepisse manus impositionem, sicut diaconos; sed diaconissarum ordinationem factam fuisse per manuum impositionem non quidem sacramentalem, sed cæremonialem; vide apud Cabassutium mox citatum, num. 26: atque hoc modo intellige nostrum auctorem. Vide annotata ad cap. 2. Consuli præterea post Thomassinus in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina parte 1, lib. 3, cap. 50; et ibidem cap. 51 agitur de earum numero CPoli sub Justiniano imperatore.

b In arcanis cordium perspicendis egregie excelluit S. Stephanus Sabaita, datus ad diem 13 hujus; uti liquet ex cap. 6 Vitæ ejus, a pag. 554.

CAPUT IV.

Studium promovendi proximum in virtute; vexationes dæmonis; spiritus prophetiæ.

Mετά γοῦν τὰς ὑπὲρ τὴν δόξολογίαν, ἐπεὶ καὶ πάννυχος ἦν ἡ στάσις, αὐτὴ καταμόνας μικρὰν τινα τῇ σήματι τὴν ἀνέσιν διδοῦσα, καὶ ὑπνόν μεταλαμβάνουσα (οὕτω γὰρ εἴπιστο) εἰς τὸ τοῦ ναοῦ εἰσῆει διακονικόν, καὶ τῶν ἀδελφῶν ὀνομαστί πρὸς ἐαυτὴν ἐκάστην καλοῦσα, καὶ ταύτην παρακα-

Post matutinum igitur Officium, quoniam pernox fuerat statio, ipsa seorsum parvam aliquam corpori quietem dedit: captoque somno (sic enim consueverat) templi diaconicon a ingressa est, et unamquamque e sororibus nominatim ad se vocans, et ipsi assidens explanabat occulta et abstrusa, ipsa-

Subditas sibi
sorores

a

rumque

A. ANONYMO.
EX MSS.

rumque motionum animæ ac cogitationum apposite conscientiam pungebat, atque ad lapsuum confessionem ac pœnitentiam provocabat, et perfectæ accipiebat emendationis illorum promissionem. Quæ res stuporem iniecit sororibus : neque eam jam auscultabant, ut prius ; sed homine superiore esse Irene confitebantur, ac prædicabant : fama que de ipsa quædam ingens per omnium exinde aures increbuit ; et omnis ad illam civitas concurrat, desiderans venerandum videre ipsius vultum, audire ipsius sermones, ac frui precibus. Omnibus adventantibus, legem dilectionis adimplens, ea, quæ ad animam spectabant, cum affectu manifestavit singulari in colloquiis, atque ad pœnitentiam nec non ad mandatorum Dei observationem induxit, percensens vitæ vanitatem, inevitabilem justitiæ rigorem, gehennæ timorem, ac bonorum fruitionem.

ne personas
externas ad-
ventantes

B 33 Etenim si non hic, aiebat, per pœnitentiam lapsuum nostrorum remissionem inveniamus, et a peccatis nostris expurgemur ; sicuti non est post vitæ exitum confessio et pœnitentia ; ita effugium non est punitionis ac cruciatus, quæ peccantes manent. Maxime autem commendabat omnium, abstererent ab immunditia, avaritia ac deliciis (his enim, inquiebat, malignus spiritus in vita agitato, tamquam validis retibus facile captat) misericordiæ vero ac temperantiæ, et abstinentiæ operam darent, quantam possent maximam ; ac de culpis, quæ accidunt, semper pœnitentiam agerent : multis enim in dies singulos delinquimus. Opertet et linguam corripere, ut ne ad injurias et contumelias sit prompta : etenim Qui dixerit fratri suo, fatue ; reus erit gehennæ ignis, prout audivimus : et In quo iudicio iudicamus, iudicabimur. In proclivi enim est peccatum, quod fit per linguam, et [non] difficile : quoniam aliter peccare, non est promptum ; sed peccare lingua, pronum est.

ad virtutes et
fugam vitio-
rum promovel :

C 34 Denique hortabatur, juramenta ut fugerent, nomen Dei non profanarent ubivis locorum, vel usque ad superfluos etiam et nullius momenti prætextus (quod dum ipsi nominant angeli, tremunt) in hoc quippe Dei est contemptus. Ignem qui nos probet, expectet, discernat justum et impium, revereamur, ac timeamus Deum ; nostramque non despiciamus salutem : propter hoc enim ex eo, quod non existit, ad id quod existit, nos eduxit, ut pars et hereditas Dei fieremus, non autem pars diaboli (cui æternus paratus est ignis) quo fiat, ut cum eo vocemur ad intolerabilem illam atque inexstinguibilem flammam, ut in perpetuum torreamur. Nam peccare, nostræ quidem naturalis infirmitatis proprium est ; sed misereri, divinæ benignitatis est opus, et parcere ; his utique, qui magnam hanc suam vilitatem norint ; qui hanc confitentur coram ipso, et cum lacrymis petunt remissionem peccatorum.

Venatur a di-
abolo.

33 His itaque et huiusmodi multis, qui Irenen adibant, ex ordine senatorio, aut ex alio vitæ genere, docti ac moniti ; plures item feminæ ac virgines, generis splendore conspicuæ, attendebant sibimetipsis, et viam, quæ ducit ad vitam, currebant omni cum alacritate ; ubique prædicantes Irenen et admirantes. Illa vero nec a gratiarum cessavit actione erga Deum, nec de statione pernoctavit quidquam remisit. Postquam utique ad solis occasum hanc cœpisset, sanctasque sustulisset manus, uti solebat, ad cælum, media circiter nocte frequens dæmoniorum phalanx, quæ adstabat, vocibus obscuris et confuso clamore immobilem ejus stationem disturbare conabatur. Horum unum malignius vi-

D 32 σαμένη ὁμαλῶς πως ὑπνίττετο τὰ ἄθλα καὶ κρύφια, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς κινήματων αὐτῆς καὶ διανοημάτων εὐφυῶς καθήπτετο νύττουσα τὸ συνειδὸς, καὶ εἰς ὁμολογίαν τῶν σφαλμάτων καὶ μετάνοιαν ἐρεθίζουσα, καὶ παντελοῦς λαμβάνουσα τῶν τουούτων διορθώσεως ὑπόσχεσιν. "Ὅπερ ἐξίστασθαι ἑαυτῶν ἐποίει τὰς ἀδελφάς· καὶ οὐκ ἔτι ταύτῃ προσεῖχον ὡς πρότερον, ἀλλ' ὑπὲρ ἄνθρωπον εἶναι τὴν Εἰρήνην καὶ ὁμολόγουν, καὶ ἀνεκέρυττον, καὶ φήμη τις περὶ αὐτῆς μεγάλη τὰς ἀπάντων ἐντεῦθεν διέσσειεν ἀκουάς, καὶ πᾶσα πρὸς αὐτὴν ἡ πόλις συνέτρεχε, πρόσωπον αὐτῆς ἐπιποθοῦντες ἰδεῖν τὸ τίμιον, καὶ λόγου αὐτῆς ἀκοῦσαι, καὶ εὐχῶν ἀπολαύσασθαι. Πᾶσι δὲ τοῖς προσερχομένοις, τὸν τῆς ἀγάπης νόμον ἀποπληροῦσα, τὰ κατὰ ψυχὴν περιπαθῶς εἰς φανερόν αὐτοῖς ἤγεν ἐν ταῖς ὁμιλίαις, καὶ πρὸς μετάνοιαν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπιστροφὴν ἐνταλμάτων, τὴν τοῦ βίου ματαιότητα διεξιούσα, καὶ τὸ τῆς δίκης ἄφικτον, καὶ τῆς γεέννης τὸν φόβον, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν.

E 33 Εἰ μὴ γὰρ ἐνταῦθα, λέγουσα, διὰ μετανόιας τῶν σφαλμάτων τὴν ἄφεσιν εὖρωμεν, καὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν ἐκκαθαρθώμεν, ὅσπερ οὐκ ἔστι μετὰ τὴν ἐξοδὸν ὁμολόγησις καὶ μετάνοια, οὕτως οὐδὲ τῆς ἀποκειμένης τοῖς ἀμαρτάνουσι κολάσεως καὶ τιμωρίας ἀποφυγὴ. Παρήγγειλε δὲ μάλιστα πάντων ἀκαθαρσίας ἀπέχεσθαι καὶ πλεονεξίας καὶ τρυφῆς (τούτοις γάρ, φησιν, ὁ πονηρὸς τοὺς ἐν βίῳ κλονομένους ὡς ἄρκυσιν ἰσχυροῖς εὐκόλως καταζωγρεῖ) ἐλεημοσύνης δὲ καὶ σοφροσύνης, καὶ ἐνκρατείας κατὰ τὸ δυνατόν ἐπιμελεῖσθαι, καὶ αἰεὶ μετανοεῖν ἐπὶ τοῖς συμβαινουσι παραπτώμασι· πολλὰ γὰρ κατεκράστην ἡμῖν τὰ προσκόμματα· δεῖ καὶ τὴν γλώσσαν παιδεύειν, μὴ πρὸς ὕβρεις καὶ λοιδορίας εἶναι πρόχειρον. "Ὅς γὰρ ἐὰν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ μωρὲ, ἐνοχος ἔσται τῷ πυρὶ τῆς γεέννης, ὡς ἠκούσαμεν, καὶ ἐν ᾧ κρίματι κρίνομεν, κριθησόμεθα. Εὐκολος γὰρ ἡ διὰ γλώσσης ἀμαρτία καὶ [οὐ] χαλεπὴ, ἐπειδὴ τὸ μὲν ἄλλως ἀμαρτάνειν οὐχ ἔτοιμον· τὸ δὲ διὰ γλώσσης ἀμαρτάνειν, πρόχειρον.

F 34 Τοῖς δὲ ὅρκους φεύγειν τελεῶς, καὶ μὴ διασύρειν τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα πανταχοῦ, καὶ περιττῶν ἕως καὶ οὐδαμινῶν προφάσεων, ὅπερ φρύττουσι καὶ ἄγγελοι ὀνομάζοντες· καταφρόνησις γὰρ τοῦτο τοῦ Θεοῦ. Πῦρ ἡμᾶς δοκιμάσαι, περιμεῖναι καὶ διακρίναι τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἀσεβῆ, σεβασθῶμεν, καὶ φοβηθῶμεν τὸν Θεόν, καὶ τὴν ἑαυτῶν μὴ περιφρονῶμεν σωτηρίαν, διὰ τοῦτο γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς παρήγαγεν, ἵνα μερὶς καὶ κληρὸς τοῦ Θεοῦ γενώμεθα, καὶ μὴ τοῦ διαβόλου μερὶς, ᾧ τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον ἡτοίμασται, ὥστε σὺν ἐκείνῳ κληθῆναι εἰς τὴν ἀνύποστον ἐκείνην καὶ ἄσβεστον εἰς αἰῶνας τηγανίζεσθαι φλόγα· τὸ μὲν γὰρ ἀσθενείας ἴδιον, τὸ ἐλεεῖν δὲ καὶ συγχωρεῖν, τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἔργον, ἀλλὰ τοῖς ἐπισταμένοις τὴν ἑαυτῶν ἄγαν οὐδένειαν τοῦτο, οἱ καὶ ὁμολογοῦσιν ταύτην ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ μετὰ δακρύων αἰτοῦσι τῶν ἐπταισμένων τὴν ἄφεσιν.

35 τούτοις οὖν καὶ τοῖς τοιοῦτοις πολλοὶ τῶν προσιόντων, καὶ συγκλητικῶν, καὶ τῶν ἄλλως ἐχόντων κατὰ τὸν βίον διδασκόμενοι καὶ νοουητούμενοι, καὶ γυναικῶν δὲ καὶ παρθένων, τῶν περιφανείᾳ γένους σεμνυνομένων, προσεῖχον ἑαυτοῖς καὶ τὴν ἀπάγουσαν εἰς ζωὴν μετὰ πάσης προθυμίας ἐπορεύοντο πορείαν, διὰ στόματος φέροντες παντεχοῦ τὴν Εἰρήνην καὶ θαυμάζοντες. Αὕτῃ δὲ οὔτε τῆς πρὸς Θεὸν ἔλθῃν εὐχαριστίας, οὔτε τῆς παννύχου στάσεως ἐνεδίδου. Καὶ δήποτε περὶ δυσμᾶς ἡλίου ταύτης ἀρξαμένης, καὶ τὰς ὁσίας ἐπαράσης χειρας, ὡς ἔδῳς, εἰς οὐρανὸν, περὶ ποῦ τὸ μεσονύκτιον φάλαγγι δαιμονίων ἄθροον ἐπιστάσα φωναῖς ἀσήμοις καὶ τεταραγμένη βοῇ τὴν ἀκίνητον αὐτῆς διασαλεύσαι στάσιν ἐπειρώντο.

A το. Τούτων δὲ πονηρότερον ἐν, οἷα καὶ αὐθαδέστερον, πλησίον αὐτῆς γενόμενον, εἴκει ταύτη νυκτιρίζειν, καὶ τὰ μιμῶν φθέγγεσθαι εἰρκυκ, ξυλίνην καὶ ξυλίνους τοῖς ποσὶ βασταζομένην λέγων, καὶ ἄλλα τὰ φλυαροῦν, καὶ μεταβαλλόμενος αὐτῆς ὠδύρετο· "Ἐως πότε τὴν γενεάν ἡμῶν, φάσκων, θλίβεις; "Ἐως πότε ταῖς μακραῖς σου μαστιζαῖς ἡμᾶς προσευχαῖς; "Ἐως πότε καίεις ἡμᾶς; "Ἐως πότε σου ἀνεξόμεθα πλήρεις ἡμεῖς ἀνίας τῆς παρά σου;

B 36 Εἶτα σὺν ἐκείνῳ ἐδόκουν καὶ τὰ λοιπὰ κατατρυχεσθαι· καὶ τὰς παρειὰς ἐπύπτοντο, θρήνον πολὺν ἐξέχαιναν ἐπὶ μεγάλῃ τούτοις τῇ συμφορᾷ, ὥς δὲ μηδὲν ἦνουν πρὸς τὸ σπουδαζόμενον αὐτοῖς. Ἐκείνη δὲ ὥσπερ ἀρπαγεῖσα εἰς οὐρανόν, ὅλην εἶχεν ἐκεῖ πρὸς θεόν τὴν διάνοιαν, ἀκλόνητος τὸ παράπαν καὶ ἀπτόητος ἵσταμενη. Τὴν χεῖρα τὸ δαιμόνιον ἀπλώσαν, καὶ πυρσὺν, ἀπὸ τῆς θρυαλλίδος ἐπιμύζαν κατέθηκε περὶ τὸν τράχηλον τῆς Ὁσίας. Ὁ δὲ καθάπερ τισὶ πῖσιν ἀνάψας* ὅλον μὲν τὸ κορυλλίον σὺν τῇ ἐπωμῷ καὶ τῷ χειτωνίσκῳ λάβρως κατακαίον ἤψατο καὶ τῶν σαρκῶν· καὶ διεπορεύετο καταφλέγων τοὺς ὥμους, τὸ στήθος, τὴν ῥάχι, τοὺς νέφρους, τοὺς λαγόνους, καὶ μικροῦ δεῖν, ὅλον ἂν περιῆλθε τὸ σῶμα τί πῦρ ἐπινεμόμενον, εἰ μὴ τις τῶν ἀδελφῶν ταῖς νυκτεριναῖς εὐχαῖς ἐγρηγορεῖα, καὶ τῆς κνίσσης τῶν σαρκῶν ὁσφραϊνομένη, καὶ ποῦ ποτε τῆς μονῆς τὸ καυόμενον ἐστίν, ἐξίει θροηθεῖσα τῆς κέλλης, καὶ ῥινηλατοῦσα ἐπομένη τῇ θυσιᾷ μέχρι τοῦ τῆς προεστῶσης ἐστησε τοὺς πόδας κέλλιον. Παρακύψασα δὲ τοῦτο κάπνου καὶ κνίσσης πεπληρωμένον ἰδοῦσα, τῆς θύρας ἐκτροφὴν μόγις ποιησαμένη, εἰσῆλθε μὲν, εὗρε δὲ θέαμα φοιτῶν, ὅλην μὲν τὴν Εἰρήνην ἐμπεπρησμένην, ἀκίνητον δὲ καὶ ἀρρεπὴ καὶ ἀήτητον ἐστηκυῖαν, καὶ μηδαμῶς τῆς τοσαύτης ἐπιστρεφομένην πυρκαϊᾶς.

C 37 Ἐπεὶ δὲ πρὸς μόνον σπεύδουσα τὸ κατασβέσθαι τὴν φλόγα, καὶ τοῦ πυρὸς ἐξελεσθαι τὴν διδασκαλον, ἤρξατό τε κλονεῖν αὐτὴν καὶ συσσεῖν. Σθενῦσα τὸ πῦρ, καὶ καταστέλλουσα τὴν φλόγα, τὰς χεῖρας, ὅψε ποτε τῆς ἐκστάσεως ἐκείνη κατενεγκοῦσα· "Ἦνα τί τοῦτο πεποίηκας, τέκνον μου, ἀπεκρίνατο; Τί με τοσούτων ἀπεστέρησας τῇ εὐνοίᾳ σου ταύτῃ τῶν ἀκαίρων τῶν ἀγαθῶν; οὐ θέον ἡμᾶς φρονεῖν τὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὰ τοῦ Θεοῦ· ἰδοὺ γὰρ πρὸς τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν ἄγγελος ὥρατο Θεοῦ, πλέκων μοι στέφανον ἐξ ἀνθέων, ὃν ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε, καὶ οὗς οὐκ ἤκουσε· καὶ ἤδη τὴν χεῖρα διατεινομένην εἶχε τῇ ἐμῇ τοῦτον ἐπιπῆναι κεφαλῇ· σοὺ δὲ τῆς προμυθείας ἐνεκεν ἄπεισί με λιπῶν, ἔχον τὸν στέφανον μετ' ἑαυτοῦ. Τί οὖν μοι, τέκνον, ἀγνωμοσύνης χεῖρωνα τὴν εὐγνωμοσύνην ἀπέδωκας; Μισῶ θωρεῶν προξενούσάν μοι ζημίαν. Ὡς οὖν ταῦτα ἤκουσε ἡ μαθήτρια, δάκρυα στάζουσα τῶν ὀφθαλμῶν, ἤρξατο τὰ προσφύσαντα ταῖς σαρξὶ τῆς Ὁσίας ῥάκια ζέοντα ἔτι, τοῖς δακτύλοις ἐκείθεν ἀνασπᾶν, καὶ ἰδοὺ ξένη τις ἐκ τούτων ἀνεπέμπετο εὐωδία, μύρου παντός καὶ ἀρωμάτων πολιτίμων ἀσυγκριτῶς εὐοδωτέρα, ἥτις ὅλην ἐπλήρωσε τὴν μονὴν ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας, καὶ τοὺς παροδεύοντας ἐπευφραίνεσθαι διαρκούσα.

38 Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν ἕτερον ἱμάτιον τῇ Ὁσίᾳ, εἰ μὴ τοῦτο μόνον, ὑπερ ταῖς τιμίαις σαρκὶν ὁ φλόξ συγκατέφλεξε, πορευθεῖσα ἠνεγκεν ἡ ἐπαινετὴ μαθήτρια ἱμάτιον ἑαυτῆς, καὶ τὴν πνευματικὴν ἐνέδωσε μητέρα. Ἦν γὰρ καὶ τοῦτο μέρος τῶν αὐτῆς κατορθωμάτων, τὸ μὴ δεύτερον κεκτῆσθαι χιτῶνα, ἀλλ' ἅπαξ τοῦ ἐναιουτοῦ κατὰ τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην πέμπτην τοῦ Πάσχα τὸν φορούμενον παρ' ὅλον ἐναιουτὸν ἀπαμφένυσθαι, καὶ αὐτῆς καινὸν ἐνδιδύσκεσθαι, τὸ μὲν τοι παλαιὸν ἱμάτιον πενομένην δίδοσθαι γυναικί. Μετὰ γοῦν ἡμέρας ὀλίγας τῷ τῶν ψυ-

delicet atque arrogantius, propius ipsi factum, apparuit una cum ipsa vigilias nocturnas agere, et simiarum more strepere εἰρκυκ, ὁ ligneam et ligneis pedibus ipsam bajulari dicens, aliasque nugas effutens. Et mutata rursum scena lugebat; Quousque tandem, inquires, genus nostrum affligis? Quousque tandem longis tuis precibus nos flagellas? Quousque tandem nos uris? Quousque tandem nos te sustinebimus, pleni mœrore, quem patimur abs te?

36 Post hæc, una cum isto reliqua dæmonia affligi videbantur; verberabant genas: lamentum multum emittebant super magna sua miseria; ut quod nihil promovissent in eo, quod summo studio intenderant. Illa vero tamquam in cælum raptā, totam ibi ad Deum mentem tenebat, imperturbata omnino atque intrepida stans. Diabolus manum extendens, et fuculam e lucerna exstinguens, immisit eam in colum Sanctæ. Illa autem ignis instar, qui picem accendit, totum cucullum cum superhumerali ac veste voraciter comburens, ipsas etiam carnes apprehendit: et perrexit, adurens humeros, pectus, spinam dorsi, renes, ilia; ut parum abesset, quin totum depascens ignis corpus pervaderet; nisi quædam e sororibus, vigilans in nocturnis precibus, et carnum nidorem olfaciens, et quoniam in monasterii loco conflagratio esset, exivisset turbata e cella, et indagine sequens foetorem, ad præsidis usque cellam progressa esset. Postquam illam inspexit, fumoque ac nidore plenam vidit, vix tandem eversis foribus, ingressa quidem fuit; sed invenit (spectaculum horribile!) totam Irenen ardentem; ast immotam, stabilem, invictam, stantem; ac tale nequitiam incendium curantem.

37 Quoniam vero ad hoc solum festinabat, ut flammam exstingeret, et magistrā ab igne eximeret, cœpit ipsam agitare et concutere. Exstincto igne ac repressa flamma, manibusque post longum mentis excessum sursum sublatis, illa, Ut quid hoc fecisti, dicebat, filia mea? Cur me privasti tua hac benevolentia bonis hisce adeo intempestivis? Non oportet nos sapere, quæ sunt hominum, sed quæ sunt Dei. Ecce enim ante oculos meos angelus Dei videbatur, plectens mihi coronam e floribus, quos oculus non vidit, nec auris audivit; manumque jam extensam habebat, hanc ut capiti meo imponeret: sed tuam ob curam abijt, me deserens, et coronam secum fert. Cur itaque mihi, filia, ingratitude deteriorem gratitudinem reddidisti. Odi donum, quod damnum mihi afferat. His auditis discipula, lacrymas fundens ex oculis, cœpit centones, qui adhærebant carnibus Sanctæ, et adhuc flagrabant, digitis inde abstrahere. Et, ecce, nova quædam ex his emittebatur odoris suavitas, unguento omni atque aromatibus pretiosis incomparabiliter fragrantior; quæ totum implevit monasterium ad sufficientes dies, et satis erat, ut transeuntes delectaret.

38 Quia vero nulla Sanctæ vestis erat, nisi illa sola, quam simul cum venerandis carnibus flamma combusserat; abiit laudabilis discipula, et vestem suam tulit, eaque matrem spirituales induit. Nam una ei virtutis officiorum pars erat ista, non possidere alteram vestem; sed semel in anno, idque ad feriam sanctam et magnam c quintam Paschæ, illam, quam per totum annum gestarat, exuere, ac novam rursus induere; obsoletam vero mulieri pauperi dare. Paucis itaque post diebus ab animarum et corporum medico ambustis redintegrata

A. ANONYMO.
EX MSS.

et tantum non
combuitur;

sed a sorore
quadam ab in-
cendio libera-
tur,

F

et ambusta
membra postea
redintegran-
tur. Dono pro-
phetæ

c

* forte
καθάπερ τῷ
πυρὶ πῖσιν
ἀνάψας

A grata carnibus, similem ipsa tenuit agendi modum. Sed prophetiæ gratia admodum in ipsa accrescebat, splendebat, ac quæ remota erant, prævidere dabat. Nam dum aliquando Cyrillus eunuchus ad ipsam accessisset, qui familiarissimus et benevolentissimus famulus erat sorori ejus (ultimam hanc fuisse conjugem cæsaris Bardæ, superius exposuit oratio) seorsim huncprehendit, et sorori per hunc significat ista, dicens: Attende, et cura res tuas: nam cæsar, inquit, vir tuus, meus autem affinis *d*, permissu Dei, ac judiciis, quæ novit ipse, inscrutabilibus, insidias subibit; ac paulo post mortem est oppetiturus per eum, qui insidias struxerit.

quædam hominibus incognita
39 Paulo post ipse quoque filius sororis ejus, imperator Michael eodem modo patietur propter impia sua ac nefaria gesta. Nam qui divina illudit, illudetur. At dispiciendum tibi, ne ulli palam hæc facias; neu impediās, quo minus sceptrā imperii occupaturus resistat cuiquam e tuis cognatis. Nam B etiamsi vir ille homicidiorum causa erit; religiosis tamen atque imperatoriis prærogativis adornatus est: et ideo Deus in eo sibi complacet, et non proficiet inimicus in eo. Illa autem prædictiones sororis fideles esse gnara ac minime dubias, amore conjugis victa, revelat ipsi omnia, quæ illa sibi significarat. Is vero arrogans et insania plenus, sicut insipiens, non intellexit ad Deum confugere, ut cæleste præsidium consecutus subterfugeret periculum, quod imminebat: (sicut alicubi dicit Hieremias: Quia si convertatur ab omnibus malis suis; agam et ego pœnitentiam de malis, quæ cogitavi ipsi facere:) sed in id solum incubuit, ut nomen rescire quæreret illius, qui imperium erat excepturus.

prædicat.
40 Nec vero habuit, hoc qui sibi nuntiaret (nam quisnam sufficiens est, ut quæ sanctus Deus consilia statuit, dissipet?) sed sæpe diversis ad Sanctam missis, hac de re seiscitatus, in vanum laborare apparuit; donec modicum post tempus, omnia C secundum prædictionem ejus evenerunt. Cæsar namque in castris occisus *e* est. Imperator autem Michaelipse, hunc subsecutus, in palatio S. Maman-
tis post equestrem cursum (auriga *f* quippe erat dementatus *g* præ vino, quo se ingurgitabat assidue) excarnificatus vitam abruptit, imperium tenente post ipsum Basilio *i* Macedone; cui sceptrā ad quartam usque aut quintam generationem *k* extensa fuere. Atque hæc quidem sunt, quæ comprobent gratiam prophetiæ, qua erat ornata.

χῶν καὶ σῶματων ἱατρῶ τὰς πυρακτωθεῖσας ἱατρευθεῖσα D
σάρκα, αὐτὴ μὲν εἶχετο τῶν ὁμοίων. Τὸ δὲ τῆς προφητείας χάρισμα ἐπὶ πλέον ἤξανε αὐτῇ, καὶ τὰ πόρρω προβλέπειν ἐδίδου. Κυρίλλου γὰρ ποτε πρὸς αὐτὴν τοῦ εὐνούχου παραγενομένου, ὃς οἰκειότατός τε ἦν καὶ εὐνούστατος τῇ ταύτης ἀδελφῇ Θεράπων, γυναῖκα δὲ ταύτην ὑστάτην ὁ λόγος ἀνοτέρω τοῦ καίσαρος ἐδήλωσε Βάρδα, κατ' ἰδίαν τοῦτον ἀπολαβοῦσα, μηνύει δι' αὐτοῦ τῇ ἀδελφῇ ταῦτα εἰποῦσα· Πρόσεχε καὶ φρόντισον τὰ περὶ σεαυτῆς· ὁ γὰρ καίσαρ, φησὶν, ὁ σὸς μὲν ἀνὴρ, ἐμὸς δὲ γαμβρὸς συγχωρήσει Θεοῦ καὶ κρίμασιν, ὡς οἶδεν ἐκεῖνος, ἀνεφίκοις, ἐπιβουλὴν ὑποστήσεται, ὅσον οὐ πῶ καὶ τεθνήσκει παρὰ τοῦ ἐπιβουλευσαμένου.

39 Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἀνεψιὸς βασιλεὺς Μιχαὴλ ὡσαύτως πείσεται διὰ τὰς ἀνοσίους αὐτοῦ καὶ ἀθεμίτους πράξεις· θαπαίζων γὰρ τὰ θεῖα, διαπαυχθήσεται. Ἀλλὰ σκεπτέον σοι, μήτε θήσει ἔκφορα ταῦτα μηδενὶ, μήτε τῷ μέλλοντι κατασχέιν τὰ τῆς βασιλείας σκῆπτρα τῶν σῶν τινι συγγενῶν ἀντιβῆναι, μὴ διακαλύψαι· εἰ γὰρ καὶ φόνων αἷτιος ὁ ἀνὴρ, ἀλλὰ θεοσεβέσι καὶ βασιλικοῖς κατακεόσμηται προτερήμασι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ θεὸς εὐδοκεῖ ἐπ' αὐτῷ, καὶ οὐκ ὠφελήσει ἐχθρὸς ἐν αὐτῷ. Ἀλλ' ἐκεῖνη τὰς προρρήσεις τῆς ἀδελφῆς πιστὰς οἰδυῖα καὶ ἀναμφιέκτους, τῷ φίλτρῳ νικηθεῖσα τοῦ ἀνδρὸς, ἀνακαλύπτει τοῦτο πάντα τὰ μηνυθέντα. Ὁ δὲ σοδαρός τε ὢν καὶ ἀπονοίας ἀνάμεστος, ὡς ἀσύνητος οὐ συνῆκε πρὸς Θεὸν καταφυγεῖν, καὶ τῆς ἁνωθεν τυχὼν ἀντιλήψεως παραδραμεῖν τὸν προσκείμενον κίνδυνον, καθὼς ποῦ φησιν Ἱερεμίας· Ὅτι ἐὰν ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τῶν αὐτοῦ, μετανοήσω καὶ ἀπὸ τῶν κακῶν, ὧν ἐλογισάμην ποιῆσαι αὐτῷ· ἀλλ' ἐνέκειτο μόνον, τὸ ὄνομα ζητῶν τοῦ τὴν βασιλείαν διαδεχομένου μαθεῖν.

40 Οὐκ εἶχε δὲ τὸν ἀπαγγέλλοντα· τίς γὰρ ἱκανὸς ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται, διασκηδάσαι; ἀλλὰ καὶ πολλὰ καὶ διαφόρους πρὸς τὴν ὁσίαν ἀπεσταλκῶς περὶ τοῦτο πεισάμενος, εἰς μάτην φαίνεται κοπιῶν, ἕως μετὰ βραχὺ κατὰ τὴν αὐτῆς ἐξέβη πάντα προρρήσιν. Ὁ μὲν γὰρ καίσαρ ἀνιέρθη παρὰ τῷ στρατοπέδῳ· βασιλεὺς δὲ Μιχαὴλ καὶ αὐτὸς εἰσελθὼν, καὶ ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ ἁγίου Μάρμαντος μετὰ τὴν ἱπποδρομίαν, ἡνίοχος γὰρ ἦν κεκραυγαλῶδες ἐξ οἴνου κατὰ κόρον οὐ συνεχῶς ἀπῆλαυε, κρεουργηθεὶς ἀπέρρηξε τὴν ζωὴν, Βασιλείου τοῦ ἐκ Μακεδονίας τὴν βασιλείαν μετ' αὐτὸν κατασχόντος, ὃ τὰ σκῆπτρα ἐπὶ τετάρτην ἢ καὶ πέμπτην ἐξετάθη γενεάν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅσον εἰς ἀπόδειξιν οὐπερ ἤξιωτο τοῦ προφητικοῦ χάρισματος.

ANNOTATA.

a Diaconicum, ait recte noster Gretserus lib. 3 Observationum, cap. 9, in Georgii Codini caput 14, non est conclave diaconorum, in quo illi congregati tractarint negotia muneris sui; sed est locus, ubi ministri sacras vestes ad divina Officia peragenda induunt, Germanice die sacristey, sacrarium.

b Vox hæc nullius, quod sciam, usitata apud auctores significationis; sed facta, uti opinor, vel ficta est ad imitandum stridorem vel strepitum istiusmodi animalium. Vide nostrum Cyprianum Soarez de Arte rhetorica lib. 3, cap. 7; ubi recte observat, Græcis magis concessum esse fingere.

c De hebdomade, ob mysteria quæ in ea celebrantur, vere ac proprie magna (Latinis major) varia colligit supra citatus Allatius, num. XXI.

d Γαμβρός est gener, socer: hic vero accipitur pro agnato, affine; quam vocem sic fere semper usurpari a Scriptoribus Græcis mediæ ætatis, quos citat, docet Cangius.

e Michaelis imperatoris jussu occiditur Bardas mensis Aprilis XXI, Indictione quarta-decima (teste Constantini Porphyrogeneti continuatore lib. 4, num. 41) id est anno 866. Res gesta ab eo narratur ibidem.

f Citatus mox continuator, num. 26 Michael, inquit, ipse Romani arcem imperii tenens, equos agebat, cunctisque se ridiculum ac spernendum præbebat.

g Constantini Porphyrogeneti continuator num. 44. In tantam enim, inquit, sæpius dementia me-

A ro obrutus ac per ebrietatem Michael erumpebat, ut absurda quædam, modumque omnem injuriæ excedentia præciperet; atque alii aures, alii nares, alii denique caput amputandum juberet. Ac nisi viri quidam misericordia moti negligenda putassent, ac in crastinum distulissent, ea Michaeli quandoque revocanda sperantes, ac fore ut is eorum aliqua pœnitudine duceretur (quod et contingebat) plane periissent quoque illi aderant, inque aula assidui ac domestici erant.

h In sancti præclari martyris Mamantis palatio neci traditur, die xxiv Septembris, Indictione prima (teste citato continuatore, eodem num. 44) concurrente cum anno Christi 867, hora noctis tertia. Imperavit cum Theodora matre sua annos quatuordecim; solus, undecim: posteaque adlecto Basilio, annum unum, menses tres. Sed variat mortis ejus historia, ut videre est apud Pagium ad dictum annum, num. 13; ad quem annum vide etiam Baronium.

i Historiam de Vita et rebus gestis ipsius collegit Constantinus Porphyrogenetus, ipsius nepos.

k Familiam Basilii Macedonis, ex eaque ipsi in imperio successores dabit Cangius in Familiis augustis Byzantinis a pag. 138.

A. ANONYMO
EX MSS.

CAPUT V.

Sanctæ discipula a præstigiis mirabiliter liberata.

B

Γυνή δέ τις τῶν εὐγεγονότων ἐκ Καππαδοκίας καὶ αὐτὴ τὸ γένος ἔλκουσα προσήει τῇ θαυμασιωτάτῃ γυναικῶν Εἰρήνῃ, τὴν κόρην τῆς κεφαλῆς κειραμένη, καὶ τοῦ καταλόγου τῶν ὑπ' αὐτὴν μία γενομένη μοναζουσῶν. Ὁ δὲ τοῖς ἀγαθοῖς ἀεὶ βασκαίνων διάφερόντως πονηρὸς, σφοδρῶς ὑποδὺς τὸν ταύτης κατὰ χώραν μνηστῆρα, λίαν ὑπέκλειε τοῦτον, καὶ κατέθηκε τῷ τῆς μνηστειοφιλίας ἔρωτι, ὃν ἐκείνη καταλιποῦσα καὶ πάντα καταφρονήσασα διὰ τὸ πρὸς τὸν Κύριον φίλτρον, τῇ προστασίᾳ τῆς ὁμοχώρου προπέφευγεν Εἰρήνης. [Οὐκ] ἀγνοῶν δὲ ὁ ταλαίπωρος ὡς ἐκ τῆς ἐαυτοῦ φύσεως ὁ τοῦ λοιποῦ πρὸς ἐκείνην διακνήδης ἔρωτος ἐμάνθανε γὰρ ἤδη ταύτην τὸν χρηστὸν ὑπελθοῦσαν τοῦ Χριστοῦ ζυγόν. Ἀλλὰ, τῆς τοῦ διαβόλου ἔργον ἐπηρείας ἠνιάτο, ἐδυσφόρει, ἐπασχεν ὅσα τοὺς τοιοῦτους πάσχειν εἰκός. Καὶ τέλος μαγῶ τινι προσδραμὼν, εὗρεν αὐτὸν ὡς ὑπρέτην τοῦ σατανᾶ δοκιμώτατον, πάντα ποιήσιν τὰ κατὰ θέλησιν αὐτῷ καὶ πληρώσειν ἐπαγγελλόμενον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνος ἐπὶ τῆς Καππαδοκῶν ἐργαζόμενος ἦν.

C

42 Τὴν κόρην δὲ ζέσις καρδίας ἐπιπεσοῦσα, παρ' ἐλπίδα καὶ ὅλην ἐκφρενῇ μανικῶ τῷ πρὸς τὸν ποτε μνηστῆρα ταύτης ἔρωτι θῆσασα. Οὐδὲ κατεκτὴν εἶναι συνεχώρει τῇ βίᾳ, πηδῶσαν, βοῶσαν, στένουσαν, κλαίουσαν, μεγάλη φωνῇ τοῦ ἐκείνου ὄνομα ἀνακαλουμένην, καὶ εἰ μὴ τοῦτον δῶν τις αὐτῇ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, καὶ τῆς αὐτοῦ κατὰ κόρον ὀφείας ἐπαπολαῦσαι καὶ κοινωνίας, διαβεβαιούσαν ὅρκοις φρικώδεσι ἐαυτὴν ἀπαγχονίσαι· εἴτα καὶ πρὸς τὸν πυλῶνα ἀναβέβησεν ἢν αὐτὴν ὁρᾶν, καὶ τὴν ἔξοδον ἐπισπεύδουσαν καὶ ταύτην ἀσήμερον κραυγαῖς καὶ σχήμασιν ἀναιδέσι ἐπιτάττουσαν τῇ θυρῶν. Ὡς οὖν εἰς ἀκοὰς ἦκε ταῦτα τῇ μακαρίᾳ Εἰρήνῃ, τὰς ὀφείας αὐτῆς ἀμφοτέραις τύψασα χερσίν, οἱμοὶ τῇ ἀθλίᾳ εἶπεν, ὅτι ραθυμία τῶν ποιμένων οἱ λύκοι τὰ πρόβατα διαρπάζουσιν· ἀλλ' οὐ χαιρήσεις ἐπὶ τούτῳ, πονηρὲ, οὐδ' οὐ μὴ καταπιεῖς τὴν ἀμνάδα τοῦ Χριστοῦ· κατὰ τῆς σεαυ τοῦ δὲ καὶ τοῦτο κεφαλῆς ἐκ τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ περιτρέψει δύναμις.

43 Καὶ κατὰ τὸ σύνθηδες ἐν τῷ διακονικῷ γενομένη, πρὸς ἐαυτὴν μὲν τὰς ἀδελφὰς συνήγαγε. Πολλὰ δὲ πρὸς νοῦθεσίαν αὐταῖς διαλεξαμένη, καὶ τὴν τοῦ διαβόλου κατὰ ἡμῶν ἐκ τοῦ κατὰ τὴν πάσχουσιν παραδείγματος διασαφίσασα δύναμιν, καὶ ὡς χρεῶν ἡμᾶς, φησιν, ἀγρυπνεῖν ἐν παντὶ καιρῷ, ὅτι ὁ ἀντίδικος ἡμῶν ὁ διάβολος, ὡς λέων ὠρύμενος περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπιῇ, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο τῆς ἀγέλης αὐτὸν ἔξω περιέναιτε καὶ ὠρύεσθαι Θεὸς ἀφήκεν, ἵνα τῷ τούτου φόβῳ συνά-

Mulier quædam, e nobilibus Cappadociæ et ipsa genus trahens, accessit ad Irenen, feminas inter admiratione dignissimam; comam capitis attonsa, et una ex earum, quæ sub ipsa vitam monasticam profitebantur, numero facta. Sed spiritus malignus, qui modis variis semper invidet bonis, procum in ipsius regione degentem vehementer subingressus, valde accendit, et amore dilectæ contabescere fecit; quo illa relicto, et omnibus contemptis propter amorem Domini, ad Irenes, popularis suæ, disciplinam confugerat. Nec vero ignorabat infelix, quod amor erga illam, imposterum supervacaneus foret, prout res tunc erat: intelligebat enim, jam illam benignum Christi jugum subiisse. Sed (o diabolicæ improbitatis opus!) disruciabatur, ægre ferebat; patiebatur, quæcumque tales pati par est. Denique ad magum quemdam currens, invenit ipsum veluti probatissimum sanatæ ministrum, promittentem, quod omnia ex sententia ejus facturus esset, et impleturus. Atque hæc quidem ille in Cappadocia factitabat.

42 Puellam vero fervor cordis invasit, et totam mente captam præ lymphatico erga procum aliquando suum amore, coegit ad desperationem. Neque permittebat, coerceri se vi, saltantem, clamantem, gementem, flentem, magna voce nomen ejus ingeminantem; et, nisi quis ipsi dederit oculis eum videre, et conspectu ejus ad satietatem frui, ac communicatione, horrendis confirmantem juramentis, quod seipsam suspensura fuisset. Deinde cernere ipsam erat fores accurrentem, et exitum maturantem; atque hunc inconditis voci fermentationibus et inverecondis gestibus januæ custodi imperantem. Postquam hæc ad aures venerunt beatæ Irenæ, ambabus manibus vultum suum percutiens, Væ miseræ mihi!, inquit; quia incuria pastorum lupi diripiunt oves. Sed non gaudebis super hoc, spiritus maligne; neque Christi agnam devorabis: sed vel hoc ipsum, potestas quæ datur a Domino meo Jesu Christo, in tuum convertet caput.

43 Dumque de more ingressa esset diaconicon, sorores ad se convocavit; ac multis ad earum institutionem prolatis, et diaboli contra nos potestate ab exemplo patientis istius exposita, Quam nos, inquit, necesse est vigilare omni tempore, quia adversarius noster diabolus, tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret; et quia ideo extra gregem circuire ipsum et rugire Deus permisit, ut præ timore ejus quilibet congregetur sub tegumento boni pastoris Christi, et veluti in tuto existens

E
Mulier quædam vitæ monasticæ causa procum deseruit,

sed magicis artibus ad insaniam reducitur:

F

pro qua dum
S. Irene

A. ANONYMO.
EX MSS.

stens castro, derideat ipsius rugitus. Præcepit omnino neque panem, neque vinum per totam simul hebdomadem istam gustarent, sed solis ad vesperam fructibus sustentarent corporis miseriam; ac genuflexiones ad Deum pro sorore singulas ipsarum per diem facere numero mille. Audistis enim, inquit, Dominum nostrum dicentem: Quia hoc genus non exit, nisi in oratione et jejunio. Et ne aliqua ex vobis existimet, susceptum pro sorore laborem nihil ad propriam conducere utilitatem: hoc enim est magnum lucrum; ab hoc pendet Christiani ordinis gubernatio. In hoc cognoscent, inquit Dominus, omnes, quod mei discipuli estis, si diligatis invicem, sicut ego dilexi vos: majorem hac dilectionem nemo habet, ut quis ponat animam suam pro amicis suis.

varia bona
opera exercet;
videt S. Basilium,

B

44 Hæc ubi præcepisset sororibus, facta utrimque profunda reyerentia, ad suam singulas cellam dimisit. Longa vero ista atque fervida oratione peracta ab omnibus sororibus, atque harum omnium petitiones expurgata mente in spiritu et veritate fusas ei, qui est misericors, offerente Irene; ipsaque simul apposite ac sine intermissione Deum adorante, tertia jam quidem dies præterierat; ad gallorum autem cantus diei quartæ subsequentis, quando orationi vacabat, manusque sursum extensas Sancta habebat, magnum videt Basilium *a* ante oculos suos adstare, talem, qualem imagines pingunt, atque ad se dicere: Quare ita nos vituperas, Irene, qui passi sumus illa abominanda atque nefanda, quæ in patria, quam habemus communem *b*, sunt facta? Domini nostri Mater, ecce, cras mane in Blachernis *c* aderit. Tu, accepta tecum tua discipula, quæ male affecta est, illic statim te siste, ac sanitatem omnino consequetur. Hæc fatus ille, disparuit.

qui dirigit eam
in Blachernas:

C

45 Illa autem mox intellexit, quem conversis ad imaginem magni Basilii oculis, ante vesperam sermonem habuerat, (talìa enim ab ipsa erant dicta cum lacrymis) atque auxiliatorem invocavit, et liberatorem mulieris; quæ male habebat: atque hanc accipiens, secundum jussa, una cum duabus præcipuarum sororum, in Blachernas pervenit; nullamque diei partem prætermisit, quin supplicaret Deiparæ, ac sanctum templi pavementum lacrymis perfunderet. Postquam advenisset vesper, ad mediam usque noctem supplicationes simul cum sororibus protraxit. Media autem circiter nocte, utique defessæ, sedentes parumper dormierunt. Visa autem fuit sancta Irene videre procedentium seriem quamdam terribilem, ac multis hominibus instructam ac paratam; et pavementum purgatum, uti et accurate respersum omnigenis floribus fragrantibus; quosdam auro vestitos adolere thus, et aera bono odore recreare; nec non abire ac redire; seque, dum hæc videret, timore correptam, ac sciscitatam, quidnam hoc esset, quod factum erat; audivisse ex aliquo, qui sibi responderet:

ubi apparet
coelestis comi-
tatus cum
Deipara;
d

46 Tu quænam es, quæ prorsus ignoras, quod Mater Dei hic adsit, et quod a magno templo, ad hoc, quod est sancti Loculi, *d* visum ipsi sit transitum facere, cujus gloria multo est major in cælo, quam in terra? Præsto itaque sis; pariter et hanc videndi, et adorandi honorem consequeris. Atque hoc dum is loqueretur [visa est] statim illos, qui præibant, spectasse lucidos ac splendidos, ordine procedentes, timore quodam ac magna reverentia repressos, et Matrem Domi-

γηται πᾶς τις ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος D Χριστοῦ, καὶ ὡς ἐν ἀσφαλεῖ τυγχάνων φρουρίῳ διαγελᾶ τοὺς αὐτῷ βρυχηθμούς· παρήγγειλε τὸ κατ' ὅλου μήτε ἄρτου μήτε οἴνου δι' ὅλης ὁμοῦ τῆς ἐβδομάδος ταύτης ἀπογεύσασθαι, μόναις δὲ τὸ πρὸς ἐσπέραν ὁπώραις τὴν τοῦ σώματος ἀνέχειν ταλαιπωρίαν, καὶ γονυκλισίας πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς ἐκάστην αὐτῶν διὰ τῆς ἡμέρας χιλίας ποιῆσθαι τὸν ἀριθμὸν. Ἀκούσατε γάρ, φησι, τοῦ Κυρίου ἡμῶν εἰπόντος· Ὅτι τοῦτο τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ· καὶ μήτις ὑμῶν ὑπολαβέτω τὸν ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς κόπον μηδὲν πρὸς οἰκίαν συντελῇ ὠφέλειαν· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μεγα κέρδος, ἐν τούτῳ κρέμαται ἡ τοῦ χριστιανικοῦ τάγματος πολιτεία. Ἐν τούτῳ γινώσκονται, φησιν ὁ Κύριος, πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, κατ'ὼς ἐγὼ ἠγάπησα ἡμᾶς· μείσونا ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις θῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ.

44 Καὶ συνταξαμένη ταῖς ἀδελφαῖς, βαλοῦσά τε ταύταις μετάνοιαν ἀντιβαλοῦσαις, πρὸς τὸν οἰκεῖον ἐκάστην παρέπεμψε κελλίον. Τῆς ἐκτενοῦς δὲ ταύτης θερμῆς ἐπιτελουμένης προσευχῆς ὑπὸ πάσης τῆς ἀδελφότητος, καὶ πασῶν τούτων τὰς δεήσεις τῆς κεκαθαρμένης διανοίας τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, προσκυνούσης τὸν Θεὸν Εἰρήνης εὐδυσβόλως, καὶ ἀπαραποδίστως πρὸς τὸν εὐσπλαγχνον ἀναφερούσης, τρίτη μὲν ἤδη παρήλθεν ἡμέρα· περὶ δὲ τὰς ἀλεκτρυόνων ὥδᾳς τῆς τετάρτης ἐπιούσης, ἐν ὧσιν μὲν εἰστήκη πρεσβεύουσα, καὶ τὰς χεῖρας εἰς ὕψος τεταμένας ἡ ὁσία ἔχουσα, τὸν μέγαν ὁρᾶ Βασιλεῖον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῆς ἐφεστηκότα, τοιοῦτον, οἷον αἱ εἰκόνες γράφουσι, λέγοντα πρὸς αὐτήν· Ὑπατί οὕτω κατονευδίξεις ἡμᾶς, Ἐιρήνη, καταδεχομένους οἷα δὴ τὰ μιὰ καὶ ἀδέμιτα παρὰ τῇ κοινῇ γινόμενα πατρίδι; Τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἡ μητήρ, ἰδοῦ, πρωίας αὔριον ἐν Βλαχέρναις, παραγίνεται. Σὺ δὲ λαβοῦσα μεθ' ἑαυτῆς τὴν κακῶς πάσχουσάν σου μαθήτριαν, ἐκεῖ τὸ τάχος εὐρέσθητι, καὶ πάντως τεύξεται τῆς ἰάσεως. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνος εἰπὼν, ἀφανὴς ἦν.

45 Ἡ δὲ συνῆκεν εὐθύς, ἅπερ πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου Βασιλείου βλέπουσα πρὸ τῆς ἐσπέρας διελέγετο, τοιαῦτα γάρ τὰ παρ' αὐτῆς ἐτύγχανε μετὰ θαυμάτων εἰρημένα, καὶ βοηθὸν ἐπεκαλέσατο, καὶ ῥύστην τῆς κακῶς ἐχούσης γυναικός· καὶ δὴ παραλαβοῦσα ταύτην κατὰ τὰ προστεταγμένα, καὶ δύο προκριτῶν τῶν ἀδελφῶν, τὰς Βλαχέρνας κατέλαβε, καὶ παρ' ὅλην οὐ διέλιπε τὴν ἡμέραν δυσωποῦσα τὴν Θεοτόκον, καὶ δάκρυσι τὸ ἅγιον τοῦ ναοῦ διαβρέχουσα δάπεδον. Ἐσπέρας δὲ καταλαβοῦσης, ἄχρι μεσονυκτίου τὴν ἱκεσίαν ἅμα ταῖς ἀδελφαῖς παρέτεινε, περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἄτε δὴ κεκοπιακῶν, καθεσθεῖσαι μικρὸν ὑπνωσαν· ἐδόκει δὲ τὴν ὁσίαν Εἰρήνην ὁρᾶν πρόσθον τινα φοβεράν καὶ πολυάνθρωπον, ἐτοιμαζομένην, καὶ τὸ μὲν ἔδαφος κατὰϊρόμενον, οἷα ἀκριβῶς καταρράνιόμενον καὶ παντοίοις αὐτίς ἄνθεσιν ἡδυπνοίς, καὶ τινὰς χρυσοφοροῦντας θυμῶν, καὶ τὸν ἀέρα κατευνδιάζειν, ἀπιδόντας καὶ ὑποστρέφοντας, καὶ ὡς ταῦτα βλέπουσαν παριδεῖν γινομένην καὶ πυθομένην, τί ποτ' ἂν εἴη τοῦτο τὸ γινόμενον, ἀκοῦσαι παρὰ τινος πρὸς αὐτὴν ἀποκριναμένου.

46 Σὺ δὲ τίς εἶ, τοῦτο ἀγνοοῦσα ὅλον, ὡς ἡ μητήρ τοῦ Θεοῦ πάρεστιν ὧδε, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ πρὸς τὸν τῆς ἀγίας ἑδοξεν αὐτῇ σοροῦ διάβασιν ποιήσασθαι, ἥς τὸ κλέος πολὺ μᾶλλον ἐν οὐρανῷ ἢ ἐπὶ γῆς. Ἔσο τοίνυν ἐτοιμῶς· ἴσως ἀξιώσῃς ταύτην καὶ ἰδεῖν καὶ προσκυνῆσαι· καὶ τοῦτο λαλοῦντος, αὐτίκα τοὺς προοδεύοντας τεθεᾶσθαι λαμπροὺς καὶ φωτοειδεῖς, στιχηδὸν προπορευομένους, κατεσταλμένους ἐν φόβῳ τινὶ καὶ μεγάλῳ σεβάσματι, καὶ τὴν μητέρα τοῦ Κυρίου, μετὰ πλήθους πολλῶν παρεπομένων, ὡς ἡ-
λιος

A λιος ἀστραπτόντων τὸ μὲν τοι πρόσωπον αὐτῆς διὰ τὴν ἄστεκτον μὴ καθορᾶσθαι δυνατόν εἶναι φωτοχυσίαν περιέναι τε τοὺς ἐν ἀσθενείᾳ κατακειμένους ἐπισκεπτομένην, ἕως ἤλθεν καὶ ἐπ' αὐτὴν τὴν τῆς Εἰρήνης μαθήτριαν· τήνδε τὴν ὁσίαν πρὸς τοὺς πόδας τῆς δεσποίνης καταπεσεῖν περιδεῇ καὶ περίτρομον, ἀκοῦσαι δὲ κειμένην φωνῆς τῆς πανάγνου Βασίλειον καλοῦσης καὶ Ἰωάννην φάναι τε πρὸς αὐτοὺς, τίνος χάριν καταλιποῦσα τὸ ποίμνιον αὐτῆς ἐνταῦθα πάρεστιν ἡ Εἰρήνη.

47 Καὶ τούτων ἑξῆς τὸν Βασίλειον κατα μέρος ἀπαντα καταλέγει, ὅσα τε πάθοι ἡ κατα πνεῦμα Θεοῦ θυγάτηρ αὐτῆς, ὅσα τε τούτου καταβοῶσα διετελέσεν, ἀνεχομένου κατα τὴν τῆς πατρίδος γῆν γοήτας ἀναστρεφόμενους· καὶ ὡς διὰ ταῦτα καταπεφευγέναι, φησί, πρὸς τὴν πάντα σου ἰσχύουσαν τῆς ἡμῶν δεσποίνης αὐτὴν ἐξουσίαν· καὶ πάλιν ἀκοῦσαι λεγούσης· Τὴν Ἀναστασίαν μοι καλέσαι· καὶ παραστῆναι δύο γυναῖκας αὐτίκα, ὧν τὴν μίαν, σχῆμα περικειμένην μοναχικόν, τὴν Ῥωμαίαν ᾤετο λέγεσθαι· πρὸς δὲ τὴν ἑτέραν ἐπιστραφεῖσα, περὶ τοῦ πάθους τῆς μαθητευομένης τῇ Εἰρήνῃ γυναικός φησι μετ' ἐπιμελείας ἐξετάσαι ἐπεύχθητι, συνεργὸν εὐρούσα καὶ τὸν ἱερὸν Βασίλειον, καὶ τὸ περὶ τῶν τοιούτων ὡς λαβοῦσα χάρισμα, παρὰ τοῦ Υἱοῦ μου καὶ Θεοῦ καὶ Θεραπεύας ἀξιώσον· ἔδοξαν οὖν ἦτε Ἀναστασία, ὅτε βραχύτοις ἅμα προσκυνήσαντες, τὴν ἐπὶ Καππαδοκίαν τραπέσθαι σπουδῇ· καὶ τούτων οἰχομένων φωνὴν ἀκουσθῆναι παρὰ τίνος πρὸς τὴν Εἰρήνην λεγούσαν· Ἀπελθε εἰς τὸ μοναστήριόν σου, καὶ ἱασησεται ἐκεῖ· καὶ τῷ τῆς τοιαύτης ἥχῳ φωνῆς ἐξυπνον γερονέται.

48 Διυπνισθεῖσα δὲ καὶ τὰ ὁραζέμενα ἀναδιαλεγόμενη, Σαυμάζουσα, κατηφῶσα διετελεῖ· ἀφυπνισθεῖσα δὲ καὶ τὰς ἑτέρας, διηγῆσατο ταύταις ἅπαντα, καὶ δοῦσα δόξαν τῇ Θεομήτορι. Ὡς ἀψευδέσι τοῖς ὁράμασι πιστεύσασαι πρὸς τὸ μοναστήριον ὑπέστρεψαν· ἦν δὲ παρασκευὴ ἡμέρα· περὶ δὲ τὰς ἡλίου δυσμὰς, καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀδελφαῖς, τὸν τῆς μονῆς εὐκτήριον οἶκον εἰσιούσα, τὰς συνήθεις εὐχὰς πληρῶσαι, διηγῆσατο τὸ ὄραμα. Ἐπειδὴ δὲ πάσας εἶχε μὴ διαπιστούσας, ἀλλ' ἐκπληττομένας τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν πάσαις αἶρειν διεκελεύσατο, καὶ τὸ Κῦριε ἐλέησον ἐξ ὅλης βαθὺς τῆς καρδίας· προκειμένης αὐτῶν τῆς παροχούσης καὶ μηδὲν σεμνὸν τῇ παραφορᾷ τῶν φρενῶν καὶ λεγούσης καὶ τοιούσης· ἀλλὰ τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ; Ὡς γὰρ ἐπὶ πολὺ ταύταις ὑ δέησις παρέτεινετο, καὶ δάκρυσιν τούτων τοῦ ναοῦ κατερράνιντο ἔδαφος, ὥραθησαν ἐπὶ τοῦ αἵματος ἱπτάμενοι ἢ τε καλλιμαρτυς Ἀναστασία, καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, καὶ φωνή τις τούτων ἠκούετο πρὸς τὴν Εἰρήνην λέγουσα· Ἀπλωσον τὸν κολπον σου, καὶ δέξαι ταῦτα, καὶ μηκέτι ἡμᾶς ὀνειδίξει.

49 Ὑφαπλώσασα δὲ δέχεται καταφερόμενον ἐκ τοῦ αἵματος ἀπόδεσμον ὥστε λιτρῶν βαρὺν τριῶν· συνδραμοῦσαι δὲ πάσαι αἱ ἀδελφαὶ τῷ παραδόξῳ τοῦ πράγματος ἐξιστάμεναι, τύπτουσαι τὰ στήθη τὴν Θεοτόκον ἐδόξαζον. Ἀνάψασαι δὲ κηροὺς ἤρξαντο αὐτεῖν τὸν ἀπόδεσμον· ὁ δὲ εἶχεν ἔνδον παντοδαπὰς ἐνελιγμένας περιεργίας, καὶ εἰδὼλα μόλυβδου κατασκευασμένα δυο, τὸ μὲν τοῦ μνηστήρος, τὸ δὲ ἕτερον τῆς κακῶς ἐχούσης εὐκότα μοναχῆς, καὶ ἄλλα τινὰ τῆς πονηρίας σοφίσματα, περιπλοκὴν πρὸς ἄλληλα ποιούμενα, καὶ Σριζὶ καὶ μίτοις καταδεδεσμένα, καὶ τὸ τοῦ δημιουργοῦ τῆς κακίας ὄνομα καὶ δαιμόνων ὑπασπιστῶν αὐτοῦ κλήσεις ἐγγεγραμμένας. Καὶ διετελέσαν οὕτω τὸ λοιπὸν τῶς νυκτός, τὸν ἀπόδεσμον διαλύουσαι, καὶ τῇ μητρὶ τοῦ Θεοῦ εὐχαριστοῦσαι. Προίcas δὲ ἤδη γενομένης, κηροὺς καὶ θυμιάματα, καὶ τὰ περιέργα ταῦτα ταῖς συνούσαις ἐν Βλαχέρναις αὐτῇ δυσὶ μοναζούσαις ἐγχειρίσασα. Παραδοῦσα

Julii Tomus VI.

ni cum turba multorum, qui subsequebantur, ac solis instar coruscabant: vultum ejus non fuisse spectabilem propter luminis evibrationem intolerabilem: circuire vero, ut eos, qui jacebant in infirmitate, visitaret: donec veniret ad ipsam Irenes discipulam: Sanctam autem ad pedes Dominæ accidisse timentem ac trementem; et dum jaceret, audivisse vocem Virginis purissimæ, quæ Basilium vocaret et Joannem; ac diceret ad ipsos, cujus rei gratia, relicto suo grege, ibidem adesset Irene.

47 Horum vero alterum Basilium singulatim omnia recensuisse, quæ pateretur filia ejus secundum spiritum Dei; quodque Sancta fuisset de ipso conquesta, ut qui toleraret, magos versari per patriæ terram: et quod propterea, ut inquebat, confugisset ad ipsam, quæ potens est ad omnia, Dominæ nostræ tutelam: et audivisse iterum, quod diceret: Anastasiam e mihi advocate: et statim duas adstitisse mulieres; quarum unam, monastico indutam habitu, Romanam /putabat dici: ad alteram vero conversa, de malo, quod patiebatur mulier, quæ Irenæ erat discipula, cum diligentia, inquit, inquirere matura, adiutorem nacta ipsum sanctum Basilium; et cum circa similia gratiam acceperis, a Filio meo ac Deo medelam exposce. Videbantur itaque tam Anastasia, quam Basilus, ubi simul adorassent, in Cappadociam properare: atque illis abeuntibus vox audiri alicujus, quæ ad Irenen diceret: Discede ad monasterium tuum, et ibi sanabitur; atque istiusmodi vocis sono, se e sommo evigilasse.

48 Discusso igitur sommo, visa secum revolvens. ac mirans, subtristis erat. Postquam autem alias e sommo excitasset, omnia ipsis enarravit, et gloriam dedit Deiparæ. Sic visis non fucatis credentes, ad monasterium redierunt. (Erat autem dies Parasceue). Ad occasum vero solis, reliquis sororibus, ædem monasterii sacram ingressa, ut consuetas expleret orationes, narravit visum. Quando autem fidem fecerat omnibus, magnalia Dei obstupescitibus, manus ad cælum omnibus sustollere imperavit, et, Domine miserere, ex toto clamare corde, procumbente ante ipsas illa, quæ patiebatur, et nihil ad rem præ perturbatione mentis dicente aut faciente: (quamquam o! Quis loquitur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?) dum enim ab ipsis in longum extraheretur precatio, et earum lacrymis templi pavementum rigaretur, visi sunt in acre volantes pulchra martyr Anastasia, et magnus Basilus, et vox quædam eorum audiebatur, ad Irenen dicens: Explica sinum tuum, et cape hæc: et ne amplius nos increpa.

49 Quem ubi explicasset; accipit delatum ex aere fasciculum, quæsi libris tribus gravem. Concurrent autem omnes sorores, inopinato rei eventu attonitæ, et percutientes pectora, Deiparam glorificabant. Accensis vero cereis, cœperunt solvere fasciculum. Continebat is intus omnigenas imposturas implexas, et idola duo e plumbo confecta (hoc quidem proci, aliud autem monachæ, quæ male habebat, similitudinem referebat) et alia quædam malitiæ inventa, alia aliis implexa, et orinibus ac filiis colligata, nec non malitiæ fabricatoris nomine, et dæmonum, ipsum propugnantium vocabulis inscripta. Et sic traduxerunt, quod noctis erat reliquum, dissolventes fasciculum, et Matri Dei gratias persolventes. Orto autem jam sole, cereos, incensum, et maleficia ista duabus monialibus, quæ una in Blachernis erant adfuturæ, commisit. Tradidit etiam ipsis eam, quæ ma-

A. ANONYMO.
EX MSS.

cujus, uti et S. Basilii, ac S. Anastasie an-nien emananda prædicatur.

Quod quæ modo contigerit.

mirabilia hujus rei adjuncta recensens

A. ANONYMO.
EX MSS.

le habebat, atque ad megalomartyris Anastasiæ templum dimisit: oblationemque et oleum superaddens, præcepit oleum lampadibus ad sepulcrum Martyris inmitti; oblationem vero Deo per sacerdotem offerri in gratiarum actionem, et cereos accendi in templo.

exponit Vitæ
auctor.

50 Quæ postquam discessissent, et omnia, quæ præscripta erant, perfecissent, templi præfecto, ac clero miraculi seriem, prout gesta erat, exposuerunt. Dum autem omnes, qui audierant, glorificassent Deum; templi præses uno cum mulieribus ad sepulcrum Martyris descenderunt: et simul cum ipsis Deo actis gratis, et sorore patiente lampadum oleo inuncta, rediit iterum ad templum: eoque afferri rogavit accensos carbonēs, cœpitque comburere præstigias. Et videre erat aliud post aliud sequi miraculum. Quantum enim singulas præstigiarum consumeat ignis, tantum mulier occultis soluta vinculis ad sanum redigebatur mentis statum, gratias agens, et laudans eum, qui se liberasset. Postquam jam omnia in cinerem redacta essent ita, ut nihil foret super, clamores e carbonibus insonabant, veluti si quis audiat vocem porcorum multorum, dum mactantur. Quæ res omnes, qui aderant, timore percussit, et fugere e templo compulit, magnam esse Martyris potentiam exclamantes. Illæ vero, quæ a S. Irene missæ fuerant, simul cum ea, quæ pristinæ reddita erat sanitati, dum ad ipsam rediissent, et mirabilia, quæ acciderant, reliquarum sororum auribus annuntiasset, ad ampliorem hasce gratiarum actionem alacriores reddebant, et postridie magnum pro sororis liberatione festum celebrabant.

δὲ ταύταις καὶ τὴν κακῶς ἔχουσιν πρὸς τὸν ναὸν ἀπίσκει-
λεν τῆς μεγαλομάρτυρος Ἀναστασίας. καὶ προσφορὰν καὶ
ἔλαιον ἐπιδοῦσα παρέγγειλε τὸ μὲν ἔλαιον ταῖς ἐπὶ τοῦ
τάφου τῆς μάρτυρος λυχνίαις ἐπιβαλεῖν, τὴν προσφορὰν
δὲ τῷ Θεῷ διὰ τοῦ ἱερέως προκομισθῆναι εἰς εὐχαριστίαν,
καὶ τοὺς κηροὺς ἀνάψαι ἐν τῷ ναῷ.

50 Πορευθεῖσαι δὲ, καὶ πάντα καταδιωρισμένα τελέ-
σασαι, τῷ τὴν τοῦ ναοῦ πρόνοιαν ἐπιτετραμμένῳ καὶ τῷ
κλήρῳ, τὰ τοῦ θαύματος κατὰ πάρος παρηκολούθηκε διηγούν-
το. Δοξασάντων δὲ πάντων τῶν ἀκουσάντων τὸν Θεόν, λα-
βὼν ὁ τοῦ ναοῦ προεστὼς τὰς γυναῖκας, κάτεισεν εἰς τὸν
τῆς μάρτυρος τάφον· εὐχαριστήσας τε σὺν αὐταῖς, καὶ
χρίσας ἐλαίῳ τὴν πάσχουσαν ἐκ τῶν λυχνιῶν, ἀνῆλθεν
αὐταῖς εἰς τὸν ναόν, καὶ τούτῳ κομισθῆναι ἐκκεκαυμένους
αἰτήσας ἄνδρακας, ἤρξατο κατακαίειν τὰ γοητεύματα·
καὶ ἦν ἰδεῖν θαῦμα τῷ θαύματι παρεπόμενον· καθόσον
γὰρ ἕκαστον τῶν γοητευμάτων τὸ πῦρ ἐδαπάνη, κατὰ το-
σοῦτον καὶ ἡ γυνὴ τῶν ἀφανῶν λυομένη δεσμῶν πρὸς ἔμ-
φρονα τὴν κατάστασιν μετεβάλλετο, εὐχαριστοῦσα καὶ
δοξάσουσα τὸν ῥυόμενον. Ἐπεὶ δὲ πάντα κατατεφρωθέντα
ἦδη πρὸς τὸ μὴ ὄν ἐχώρουν, κραυγαὶ τῶν ἀνδράκων ἐξη-
χουντο, χοιρείων ὥσπερ εἰ φωνῆς ὅτ' ἂν τις ἀκούσι πολλῶν
σφαττομένων· ὅπερ τοὺς παρευρεθέντας πάντας εἰς φόβον
τε μέγαν ἐνήκε, καὶ τοῦ ναοῦ φεύγειν παρεσκεύασε, με-
γάλην εἶναι τῆς μάρτυρος τὴν ἰσχὴν ἀνακράζοντας. Αἱ μὲν
τοὶ σταλεῖσαι τὰ τῆς ὁσίας Εἰρήνης ἅμα τῇ τετρα-
πευμένῃ, πρὸς αὐτὴν ἐπανελθοῦσαι, καὶ τὰ παρηκολου-
θηκότα ταῦτα θαυμάσια τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν εἰς ἐπήκοον
ἐπαγγέλλουσαι. πρὸς περισσοτέραν ταύτας εὐχαριστίαν
προθυμότερας διετεύεσαν, καὶ τῆς ἐπαύριον μεγάλην ἐορ-
τὴν τῆς ἀδελφῆς ἐώρταζον ἀπολύτρωσιν.

ANNOTATA.

a Sanctus iste operose a nobis illustratus est ad diem 17 Junii, a pag. 807.

b S. Basilii patria fuit Cappadocia; de qua ad diem mox citatum pag. 815.

c De Deiparæ Blachernarum æde, nomine, situ, ædificatione ac miraculis adi Cangium CPolis, Christianæ lib. 4, a pag. 83. Videri etiam de ea potest Baronius ad annum 717 et 740. Georgii Pisidis Iambos in eadem ædem, habes in Antiquitatibus CPolitanis apud Bandurum tom. I, lib. 7. a pag. 177. Encæniorum vero memoriam signant Menæa magna excusa die 31 hujus.

C d In Menæis mox allegatis dicitur, quod in Blachernis jaceat ἁγία σορός; sanctus locus, arca seu tumba; in qua Beatissimæ Virginis stola seu vestis reposita fuisse fertur; cujus facta fuit mentio ad diem 2 hujus in Prætermisiss. Historiam rei gestæ narrat Nicephorus Callistus sub Leone magno imperatore, Marciani successore, tom. 2, lib. 15, cap. 24: cujus adjuncta discutere, non est hujus loci.

e Opinor, hic indicari S. Anastasiam seniore, virginem et martyrem; de qua Martyrologium Romanum die 28 Octobris, quæ CPoli fuerit celebris; reliquis ipsius eo translatis, et basilica ejus nomine ibidem nuncupata; uti habemus ex Notationibus ad dictum Martyrologium die 25 Decembris, quo agitur de synonyma juniore Romæ celeberrima. De utraque erit a nobis tractandum suo loco. De templo hujus, quæ in nostra Vita occurrit, mentio fit infra num. 54.

f Decimus id nominis Martyres in opere nostro, nempe Nicomediensem uti et Sirmiensem die 6 Aprilis, pag. 536; Asram die 19 Maii, pag. 308 etc. Quo autem hæc, et monastico quidem vestita habitu spectet, haud comperi: neque scio ullam istius nominis adeo CPoli memorabilem fuisse, ut templum habuerit.

CAPUT VI.

Donum lacrymarum; dæmoniacus liberatus; diuturnæ precum stationes.

Donum lacry-
marum

Compunctio itaque omnes inde sorores continēbat, et conservabat, timorem erga Deum ac desiderium colligans. Multum vero præ his Sanctam excellentem, et copiosius illa circumfusam, cernere erat: etenim animæ progressum ex progressu humilitatis, et cognitionem pietatis ex co-

Κατάνυξις μὲν οὖν καὶ πάσας ἐντεῦθεν συνεῖχε τὰς
ἀδελφάς, καὶ συνετήρει πρὸς τὸν Θεόν καὶ φόβον
καὶ πόθον συνδέουσα· πολὺ δὲ τούτων τὴν ὁσίαν
προέχουσιν, καὶ πλείονα περιεχυμένην αὐτῇ καθο-
ρᾶν ἦν· ἐπεὶ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς προκοπὴν ἐν τῇ
προκοπῇ τῆς ταπεινώσεως καταλαβόντες ὥρισαν-
το.

A τὸ, καὶ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς Θεοσεβείας ἐν ἐπιγνώσει ταπεινώσεως οἱ πατέρες καὶ πρᾶότητος· ὅθεν καὶ τὸ δάκρυον ὥσπερ τινὸς ἐκ πηγῆς, τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῆς ῥεῖθρον ἐβλύρσεν ἀένναον, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς θείας ἱερουργίας, ὁπηνίκα τὸν ἐπιφανέντα Θεὸν προσάγων ἦν ὁ ἱερεὺς τῇ ἱερᾷ τεθυμένῳ τραπέζῃ· ἐννοούμενη γὰρ ὅπως ὁ ἀόρατος, ὁ ἀναφής καὶ ἀπερίληπτος ἢ ἀκατάληπτος, οὐ μόνον σάρκα θνητὴν καὶ φθαρτὴν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας κατεδέξατο σωτηρίας ἐνδύσασθαι, ἀλλὰ καὶ σφαγιασθῆναι, καὶ νεκρὸς πρόεισι εἰς τροφὴν ἡμῖν καὶ πόσιν τὸ ἄχραντον σῶμα καὶ τὸ τίμιον αἷμα, ὃ ἐξεχεε προτιθέμενος, ἵνα τῷ ἀλήπτῳ διὰ τῶν ληπτῶν, καὶ τῶν ψαύστων τῷ ἀναφεί, καὶ τῶν ὁρατῶν τῷ ἀόρατῳ τὸ ἡμέτερον ἀνακρασθῇ φύραμα, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ἐνώσει, δίκην πυρός, πρὸς τὴν τῆς Θεότητος μεταστοιχειωθῇ δόξαν τε καὶ λαμπρότητα, καὶ τὴν αἰώνιον ζήσῃ ζωὴν τὴν ἀκήρατον· ἐπὶ πρόσωπον πίπτουσα διάβροχον ὅλον ἐποίει τὸ παρακείμενον ἔδαφος.

52 Αἰδουμένη καὶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦτο· κακοῦργος εἶπερ ἄν τις κλέπτων ἢ τι τῶν ἀτόπων ἐργαζόμενος, τοῖς ἱματίοις ἑαυτῆς ἀνικωμένη τὴν ὑγρότητα διανίστατο, ὡς δὲ τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἦν εὐχερὲς αὐτῇ διηνεκῶς, τί μηχανᾶται; λιθοδόον λάθρα μεταπεμφαμένη, λάκκον ὀρύζαι τοῦτῳ μικρὸν ὑπέδειξε παρὰ τὸν ἀφωρισμένον αὐτῇ τόπον, ἐν ᾧ τοὺς θείους ὕμνους συνῆδεν ἐστῶσα ταῖς ἀδελφαῖς, καὶ συμμετρῶ τοῦτον ὁμφαλίδι καλύψαι, καὶ τὸ μετὰ τοῦτον κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἱερουργίας ἐτίθει μὲν ἑαυτῆς τὸ πρόσωπον κατὰ γῆς ἐπὶ τοῦ λιμνίσκου, βραχίονι δὲ τοῦτον τοῖς ἀμφοτέροις περιτειχίζουσα, θακρυόρουσα οὐκ ἄνιστο μέχρις ἂν ὑπερβλύσας κατάφορον αὐτὴν ἔμελλε ποιεῖν, ἢ τοῦ λανθάνειν οὐχ ἥκιστα ἔμελε, καὶ διέμενεν ἕως τῆς σήμερον ἁλλὰν τι διηγοῦμενος

53 Ὅσῃν δὲ καὶ κατὰ δαιμόνιον αὐτῇ τὴν ἐξουσίαν ὁ πατεῖν ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ τοῖς μαθηταῖς δωροῦμενος, παρέσχετο, τὸ παρὸν ἱκανὸν παραστήσασθαι. Δύπην γὰρ αὖτις ἐτέραν ὁ ποιητὴς ἐπενεργεῖν ποιηθεύμενος τῇ ὁσίᾳ, τὸν μισθῶν τῆς μονῆς ἀμπελῶνα καλλιεργοῦντα, κείμενον [κατὰ] ταύτης ἐχόμενα, νέον τε ὄντα καὶ δυσκλῆκετον ταῖς ὁρμαῖς· Νικόλαος δὲ ἦν ὄνομα αὐτῷ· πρὸς ἔρωτα τῶν ἐν τῇ μονῇ κεκίνηκεν ἀσκουμένων, καὶ δὴ νενικημένος ἤδη καὶ τῆς μυσαρᾶς ὅλος γενόμενος ἐπιθυμίας, νύκτας ὅλας κύκλῳ τῆς μονῆς περιῶν, ὅθεν ἂν ἐνδον αὐτῆς γένοιτο, καὶ τῇ ποθυμείᾳ κατεδυθήσῃ, λίαν ἐπιμελεστέην ἐποιεῖτο σπουδῇ. Καὶ ἐπειδὴ τὸ παράπαν οὐκ εἶα τοῦτον ἡρεμεῖν ὁ τῆς κακίας εὐρετής, μὴ τῶν νυκτῶν σκοτόμαιναν αὐτοῦ τῶν ὀφθαλμῶν καταχέας, εἰσιέναι μὲν διὰ τοῦ πυλῶνος τῆς μονῆς ἔπεισε νομίζειν, καὶ τοῦ κελλίου τῆς ἐρωμένης ἐντὸς γενόμενον ἐπὶ τοῦ ταύτης ἀνακεκλίσθαι κλινιδίου, περιπλακῆναι τε, καὶ τὰ κατακλῦμα ποιεῖν.

54 Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα πληροῦν ἤετο, εἰς γῆν τε κατερύγῃ, καὶ κυλιόμενος ἐπὶ τοῦ χοῦ, ἀφρόν τοῦ στόματος ἀπέπτυσεν, καὶ τὰ τῶν δαιμονιζομένων ἔπασχεν ἅπαντα. Συνηγμένων οὖν ἐπὶ τοῦτῳ τῶν γειτονούντων οἷα δὴ ταῖς τούτου δορυβηθέντων κραυγαῖς, γενομένης δὲ καὶ πρωΐας, καὶ τοῦ τῆς μονῆς διανοιγέντος πυλῶνος, τὸ συμβᾶν ἢ θυρωρὸς ὀφθαλμοῖς ἰδοῦσα περιπατῶς ἀπηγγέλλει τῇ ὁσίᾳ. Ἡ δὲ ἀκούσασα τὸ κακόν, ὅθεν ἂν ἔφυ τῆς διανοίας Θεοφειγῇ διηρεῖνα βλέμματι, καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιγνοῦσα, θακρύσασα τῆς κατὰ δόξαν ἀνέδοξε, καὶ τὰς χεῖρας ὑψοῦ διάρασά φησιν· Εὐλόγητός Κύριος, ὃς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς θῆραν τοῖς ὁδοῦσι τοῦ πονηροῦ· ἀποστέλλει γοῦν αὐτίκα τοῦτον εἰς τὴν τῆς μεγαλομάρτυρος Ἀναστασίας ναόν· ἔνθα δὴ καὶ παρὰ τῶν τοῖς τοιαύτοις διακονοῦμε-

gnitione humilitatis ac mansuetudinis accipiunt ac determinant patres) unde lacryma, veluti ex fonte quodam, seaturivit, perenne oculorum ejus fluentum; maxime autem tempore divini sacrificii, quando Deum, qui apparuit, sacerdos immolatum offerebat in altari a. Considerans enim quomodo is, qui videri, tangi, comprehendi aut circumscribi nequit, non mortalem ac corruptibilem dumtaxat pro nostra salute carnem induere non recusavit, sed etiam mactari; et quod ille, qui mortuus est, prodeat, ut proponat nobis in cibum ac potum, immaculatum corpus ac pretiosum sanguinem, quem effudit; ut illi, qui capi non potest, perea, quæ capi possunt; per ea quæ palpari possunt, illi, qui palpari non potest; et per ea, quæ videri possunt, illi qui videri non potest, nostra massa attemperetur, et intima cum ipso conjunctione, ad instar ignis, ad divinitatis transformetur gloriam et claritatem, ac sempiternam vivat vitam atque incorruptam; in faciem concidens Irene, totum, quod substratum erat, irriguum reddebat pavementum.

52 Hæc de re non mediocri affecta pudore (non secus ac malignus aliquis, qui furatur, aut absurda quædam agit) vestimentis suis humorem extergere satagebat. Quod quia facere, assidue illi non erat commodum; quid molitur? Misit clanculum lapicidam; cui præcepit, ut lacum foderet modicum, juxta locum, determinatum sibi, in quo divinos hymnos cum sororibus cantare consueverat, et ut commensurato illum umbone tegeret. Et pone hunc tempore sacrificii divini, faciem suam admovebat terræ, versus laculum; et ambobus brachiis illum ambiens lacrymas profundere non cessabat; donec is superabundans erat manifestaturus eam, cui non minima latendi cura erat. Et sic ille permansit usque in hodiernum diem b tacite aliquid memorans.

53 Quantam vero potestatem contra dæmones ipsi præbuerit is, qui discipulis donavit gratiam calcandi super omnem vim inimici, suffecerit præsens protulisse factum. Alium quippe denuo luctum malignus spiritus inferre Sanctæ maligne satagens, eum, qui monasterii vineam, in vicino ejusdem monasterii loco sitam, mercenarius excolebat, ætate juvenem ac libidine effrenem (Nicolao ipsi nomen erat) ad amorem illarum, quæ monasticam ibidem vitam profitebantur, accendit. Et jam victus atque impura cupiditate plenus, noctes totas circuibat monasterii ambitum; unde ingressus sibi intro ut pateret, et ut cum illa, quam deperibat, concumberet, operam dedit multo diligentissimam. Et quandoquidem malitiæ inventor omnino non sinebat ipsum quiescere, nocte quadam caliginem oculis ejus offundens, persuasit, ut fixum haberet, intrare per portam monasterii, ac postquam fuisset cellulam amasiæ introgressus, in ipsius se lectulo reclinare, circumplecti, ac libidinem explorare.

54 Hæc dum exsequi meditabatur, in terram allisus fuit; et in luto volutatus, spumam exspuebat ex ore, et patiebatur omnia, quæ patiuntur illi, qui a dæmonio vexantur. Itaque dum super hac re convenissent vicini, vociferationibus utique ejus perturbati; jamque diluxisset, ac monasterii porta aperta esset; factum oculis ostiaria conspicata, e vestigio denuntiavit Sanctæ. Quæ ubi audivisset malum; unde illud contigerit, mentis a Deo illustratæ obtutu explorabat: et causa comperta, flevit, sedili exsiluit, et sublati sursum manibus, Benedictus, inquit, Dominus qui non dedit nos in captationem dentibus inimici. Dimittit itaque mox illum ad templum magnæ martyris Anastasiæ; ubi ab his-

A. ANONYMO.
EX MS.nono invento
oculare eo-
natur.
ELibidinosus
quidam

F

a dæmone ob-
sessus, mitti-
tur ad tem-
plum S. Ana-
stasiæ.

A. ANONYMO.
EX MSS.

ce, qui hominibus istiusmodi inserviunt, vinculis ac compedibus constrictus tenebatur, ut curaret valetudinem. Et dum multi jam præteriissent dies, et valetudinem non consequeretur; ideo discrucia- batur animi beata Irene, ac Martyrem importune interpellabat. Illa autem in somno apparens, eam sic affatur:

quæ apparens
S. Irene, eum
sanandum
prædicat.

55 Num prorsus nos seducens dæmoniacum trans- misisti nobis, soror charissima? Sed scias; non aliter ipsum curationis compotem futurum, nisi per te: neque enim ignoramus divinæ apud te potentiæ reconditum esse thesaurum. Orto sole, animo Irene fuit anxia ac tristis; ad miraculum utique coacta. Unde distulit curare, ut ille remit- teretur; dum vero iterum intelligeret molestiam, quæ eum cruciabat; misit, ut ligatus compedibus reduceretur, et annecti templi columnis in mona- sterio jussit. Secum vero dispiciebat, quo pacto posset latere, si illum sanaret. Si namque subita, ait, sit ejus curatio, omnes eam noscent, neque B ædes nostræ erunt sine perturbatione propter sana- tionem. Opus est, mediam nos inire viam, ut sic hominum propulsemus turbas, et Deus patienti præ- beat liberationem. Cœpit itaque quotidianas pro ipso facere cum sororibus preces, ut exinde ali- quantulum lateret, postquam illum sanasset. Dum aliquando sacra incidisset mysteriorum celebratio, interea quando sancta Eucharistia C ad sacram mensam transmittebatur; derepente ille exsiliens, diffracta, quæ collum ac manus ejus vinciebat, catena, irrui rugiens in sacerdotem; quem ne, hiantе rictu, devorasset dentibus, in timorem atque angustias ipsum conjecit extremas.

Furias ejus-
dem dæmonia-
ci Irene com-
pescit, et fuleri
dæmonem co-
git,

56 Nec mora, vicissim irrui Sancta; increpuit, severe est comminata; et numquam prodire jus- sum, immobilem stitit et trementem. Remisso au- tem paululum tremore (o incomprehensibilem, Christe, virtutem tuam!) vim sibi is inferebat non mediocrem, ut migraret loco; at non poterat; vin- culis, quæ sub sensum non cadunt, sed quæ vin- culis sub sensum cadentibus multo fortiora sunt, imperio utique Sanctæ detentus. Peracto autem sacrificio, sola in templo remansit, projecit sese humi, Deumque cum lacrymis diu precata, ab oratione surrexit, ac instituit examen impuri spi- ritus; et In nomine, inquit, Domini nostri Jesu Christi, dico tibi, maligno et impuro spiritui; dic mihi causam, propter quam ausus es ingredi in figmentum Dei; et an quis te miserit. Ac primo quidem faciebat vim, ut discederet, ac Sanctam convitiis affecit; quod defenderet eum, qui vincula sibi conciliasset; quod noctu comederet, quod li- gneis esset pedibus, quod modum non haberet sta- tionis; quod ferreo esset corde ac lapides domaret. Hæc et istiusmodi dicebat nugamenta.

cui istum ho-
minem obsedis-
set;

57 Quia vero vinculis, qui eum stringebant, non solvebatur, omnia fatebatur vel invitus: et, si me, inquit, in tuo se interponens circuitu non flagellaret angelus, non equidem se dignatus fuissem responso. Dico autem tibi, quod multum jam tempus trans- egerit, privans se sacro conventu et communione. Ubi vero ardente erga unam ex tuis discipulam fla- gravit amore; renuntiata hæc sunt principi: et mis- sus sum, ut voti ipsum facerem compotem. Post- quam autem comperi te, et impedimento mihi esse intellexi, ipsum, quolibet frustra me impediante, ingressus sum et inhabitavi. Tu vero cujus rei gra- tia me crucias, expellens me ex mea domo? Quisnam igitur, interrogabat Sancta, ille est princeps, quem dixisti? Mox ille respondit: Illudis mihi, uti vide- tur, interrogans me, quæ non ignorans. Quis non audit, aut quis non novit, qualis ille sit; vel magnas, quibus præstat, dotes ejus quis igno-

νων, ἀλύσει καὶ πέδαις καταδεσμευθεὶς συνείχeto καρ- D
τερεῖν τὴν ἱασιν· ὥς δὲ πολλὰ μὲν ἡμέραι διήλθον, καὶ
τῆς ἰάσεως οὐκ ἐτύγχανε, ἡδύμει ἐπὶ τοῦτο ἡ μακαρία
Εἰρήνη, καὶ τῇ μάρτυρί πως ἦν ἐνοχλοῦσα. Ἐκείνη δὲ,
πρὸς αὐτὴν ὄναρ ἐπιφανεῖσά, φησι.

55 Παράγουσα πάντως ἡμᾶς ἄρα τὸν δαιμονῶντα παρέ-
πεμψας ἡμῖν ἀδελφὴ φιλότατη; ἀλλ' ἴσθι, τῆς Θεραπείας
οὐκ ἄλλως, εἰ μὴ διὰ σου τεύχεται· οὐδὲ γὰρ ἀγνοοῦμεν
τὴν παρά σοι τοῦ Θεοῦ τεθραυρισμένην ἰσχύιν. Καταλα-
βοῦσης δὲ τῆς ἡμέρας ἀδημονοῦσα καὶ περίλυπος διήγες,
τὴν θαυματουργίαν ἀναβιωμένη· ὅθεν καὶ μεταστείλα-
σθαι τοῦτον ἀποκναίουσα ἦν. Μανθάνουσα δὲ πάλιν τὴν
πιέζουσαν αὐτὸν ἀνάγκην, πέμψασα δεδεμένον ἤγαγε ταῖς
ἀλύσει, καὶ προσέταξεν ἀποδεῖσθαι τῶν τοῦ ναοῦ κινῶν
ἐνὶ τῆς μονῆς. Διεσκοπεῖτο δὲ ἐν αὐτῇ πῶς ἂν διαλάθοι
τοῦτον ἱασαμένη· εἰ γὰρ ταχυνὴ τοῦτου γέννηται, φησι,
Θεραπεία, γνώσονται πάντες, καὶ οὐκέτι τὰ κατ' ἡμᾶς
ἀνενόηλητα ἔσεται διὰ τὴν ἱασιν· δέον ἡμᾶς μέσως μετελ-
θεῖν, ἵν' οὕτω τάς τε τῶν ἀνθρώπων ὀχλήσεις ἀποκρουσώ-
μεθα, καὶ τῷ πάσχοντι Θεὸς παράσχοι τὴν λύτρωσιν. E
Ἡρξάτο γοῦν καθημερινὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι μετὰ
τῶν ἀδελφῶν διήσεις, ἵν' ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον λάθοι τοῦτον
ἱασαμένη· καὶ δῆποτε τῆς ἱεράς ἐπιπταμένης μυσταγω-
γίας, ἐν τῇ τὰ ἅγια πρὸς τὴν ἱερὰν διαβιβάζεσθαι τρα-
πέζαν, ἄφνω σκιρτήσας ἐκεῖνος, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ τραχήλου
καὶ τῶν χειρῶν κατέχουσαν αὐτὸν διαρρήξας ἄλυσιν,
ὥρμησε βρύχων κατὰ τοῦ ἱερέως, καὶ τοῦτον χανὼς
διαμασήσασθαι τοῖς ὁδοῦσιν, εἰς φόβον καὶ ἀγωνίαν ἐνέ-
βαλε.

56 Ἀνθορμήσασα δὲ τὸ τάχος ἡ ὁσία, ἐπετίμησέ τε
τούτῳ ἐμβριμωμένη, καὶ μηκέτι προβῆναι κελεύσασα,
ἀκίνητον ἔστησε καὶ ὑπότρομον· μικρὸν δὲ τοῦ τρόμου
ἀνεθεῖς, ὧς τῆς ἀκαταλήπτου σου, Χριστέ, δυνάμεως,
βιάζων ἦν αὐτὸν σφόδρα μεταστῆναι, καὶ οὐκ ἡδύνατο,
σύραις ἀφανέσι, καὶ πολλῶ τῶν αἰσθητῶν ἀλύσεων ἰσχυ-
ρωτέραις, τῷ προστάγματι τῆς ὁσίας κεκρατημένος· τε-
λειωθεῖσης δὲ τῆς λειτουργίας, μόνῃ τῷ ναφ' ἐναπομείνας,
ἔρριπεν αὐτὴν εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ μετὰ θαυμάσιον ἐπὶ πολὺ
τοῦ Θεοῦ δεηθεῖσα, ἀνέστη μὲν τῆς προσευχῆς, ἔσθη δὲ
πρὸς ἐξέτασιν τοῦ μυσταροῦ πνεύματος, καὶ φησιν· Ἐν τῷ
ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ι. Χ. σοι λέγω τῷ πονηρῷ καὶ I
ἀκαθάρτῳ πνεύματι, εἰπέ μοι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐτόλμησας
εἰσελθεῖν εἰς τὸ τοῦ Θεοῦ πλάσμα, καὶ εἰ τις σε ἀπέσταλκε·
καὶ τὰ μὲν πρῶτα τὴν μετάστασιν ἐβιάζετο· καὶ τὴν ὁσίαν
ἔβρισεν, ὥς τῶν δεσμῶν ἡμύνετο πρόξενον, νυκτοφάγον
καὶ ξυλόποδα, καὶ κέρον οὐκ ἔχουσαν στάσεως, σιδηρο-
κάρδιον, καὶ λίθους θαμάζουσας, καὶ τοιαῦτα λέγων λη-
ρωδήματα.

57 Ὡς δὲ τῶν κατεχόντων οὐκ ἀνείτο δεσμῶν, ὡμολόγει
καὶ ἅκων ἅπαντα· καὶ εἰ μὴ μέ, φησιν, κύκλω σου παρεμ-
βαλὼν ἐμάστιζεν ἄγγελος, οὐδὲ ἀποκρίσεώς σε ἤξιωσα ἂν·
λέγω σοι δὲ καὶ ὅτι πολὺν ἤδη χρόνον ἀποστερήσας αὐτὸν
διετέλεσε καὶ τῆς συνάξεως καὶ τῆς κοινωνίας. Ὡς δὲ καὶ
μιάς ἡράσθη διακαῶς τῶν σου μαθητῶν, ἀνηγγέλη ταῦ-
τα τῷ ἄρχοντι, καὶ ἀπεστάλην πληρῶσαι τούτῳ τὴν
ἐφεσιν· ἐπεὶ δὲ σε ἡύρισκον, ἐμποδῶν μοι γενομένην
κατανόησας, αὐτὸν, παντός με κενὸν τοῦ κωλύοντος,
εἰσήλθον καὶ ἐνόκησα. Σὺ δὲ τίνας ἐνεκεν ἀδεκείς με, διώ-
κουσα ἐκ τοῦ οἴκου μου; Τίς οὖν ἐστὶν ἐκεῖνος, ὃν ἔφης,
ἄρχων, ἤρετο ἡ ὁσία. Τάχα, ὥς ἔοικεν, ἐμπαίζεις μοι,
ἀπεκρίνατο, ἢ μὴ ἀγνοῦσα ἐρωτάσά με. Τίς οὐκ ἤκουσεν ἢ
τίς οὐκ οἶδεν, οἷος ἐκεῖνος, καὶ τῆς μεγάλης ἀριστείας
αὐτοῦ τίς ἀγνοεῖ; Ὁ τὸν Ἀδὰμ τῇ σοφιστικῇ ἐπι-
νοίᾳ καὶ μεγαλοφροσύνῃ τοῦ παραδείσου ἐκβαλὼν, καὶ

Α και φθαρτόν αὐτίκα τὸν πρῶτον καὶ θνητὸν ἀναδείξας.
Τί οὖν οὐ μέγα σοι τοῦτο δοκεῖ;

58 Καὶ μετὰ τοῦτο τὰς ἀλληφονίας, τὰς εἰδωλολατρείας, τὸ γλυκὺ δέλεαρ τῆς ἡδονῆς, τὴν παρατροπὴν τῆς συνουσίας τίς ὁ κατεσκευακὼς πλὴν ἐκείνου, ἀλλὰ τοὺς φόβους τῶν προφητῶν, καὶ τῶν ἄλλων πάντων περὶ πολλοῦ ποιουμένων τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰς αἱρέσεις, καὶ τὰ σχίσματα τίς ἤρτησε, τίς τετέλεκεν; Αὐτὸν δὲ τὸ νῦν τις ἀνεσκόλοπισεν, ἀλλ' ἔλαθεν ἡμᾶς, καὶ παρεσφάλημεν σφάλμα μείζον πάντων σφαλμάτων· εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖνος ἀνῆρέθη, οὐκ ἂν με σὸ τοιαῦτα νυνὶ δεσμά με περιβαλοῦσα διέπαιζες, ὡς ἀνδράποδον ἐνάζουσα· τοῦ τηλικούτου γὰρ καὶ τοσούτου τῇ ἰσχύϊ δεθέντος, περιφρονούμεθα καὶ διαγελωμέθα παρ' ὑμῶν· ὅς εἶγε ἦν ἀπολελυμένος, τίς ἡμῶν δύναται τῇ δυνάμει ἀντιστῆναι; Τί δὲ ἐστὶ, φησιν ἡ Ἁγία, τὸ ταῦτα ὑμῖν ἐμποιοῦν τὴν ἀδυναμίαν; Ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, εἶπε· μόνοις γὰρ ὑμῖν καιηλλάγη Θεός· ἡμεῖς δὲ τούτῳ ἔχθροι· ὁ γὰρ Ἰησοῦς, καὶ ἄνθρωπός ἐστιν, ἀλλ' αὐτός ἐστι πάντα ποιήσας Θεός· ἄφ' οὗ δὲ τούτου ἀναιρεθῆναι πεπεικάμεν τοὺς ἀνελόντας Ἰουδαίους, τοῖς ἐκ τοῦ αἵματος αὐτοῦ χριστομένοις οὐ τολμῶμεν προσεγγίσει· τίς γὰρ ἀντιστῆναι τῷ δημιουργῷ αὐτοῦ δύναται;

59 Ἀρετοὶ καὶ καθῆσθαι οὐ δυνάμεθα, οὐδὲν γὰρ ἄργον, ὃν ὁ Θεὸς ἐποίησε· καλὸν δὲ ποιῆσαι οὐκ ἔχοντες, ἅτε δὴ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ παντελῶς ἔρημοι μετουσίαις, πονούμεθα, ἀσχολούμεθα καὶ σπουδάζομεν περὶ ταῦτα τὰ τρία· ἡ τοὺς καταλλαγέοντας ἀφίσταν τοῦ Θεοῦ, ἡ τοὺς ἀφισταμένους σκεῦη ποιεῖσθαι πάλιν ἡμέτερα, ἡ τοὺς πάντας κενούς ἀπὸ τῆς κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ εἰς οἴκους ἐαυτῶν, ὡς ὄρεῖς, ἰδιοποιεῖσθαι. Καὶ ποῖον ὑμῖν ἐκ τούτου κέρδος, ἤρετο πάλιν ἡ ὁσία, ἡ ὅτις ὠφέλεια; Καὶ μικρὸν σοι τοῦτο φαίνεται, τὸ πολλούς, φησιν, ἔχειν κοινωνοὺς νῦν μὲν τῆς ἐκπτώσεως, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ τῶν μελλουσῶν κολάσεων;

60 Ἐφ' ὧπερ αλγῆσασα τὴν ψυχὴν καὶ περιδακρυς γινομένη, ἐπετίμησέ τε σφοδρότερον ἡ ὁσία, καὶ ἐξελεθεῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πόρρω γενέσθαι τῶν ὀρίων αὐτῆς προσέταξε· σπαράξαν δὲ καὶ καταράξαν τούτον εἰς γῆν, ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ· δοῦσα δὲ χεῖρα κειμένη ἀνέστησε τε αὐτὸν, καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον τῷ μετώπῳ ποιήσασα τούτου, ἐκάτισε, καὶ νοθεσίαις αὐτὸν ἐπεστήριξε, καὶ παρήγγειλε τῆς ἀπλήστου βρώσεως καὶ τῆς κατὰ κόρον οἰνοποιίας ἀπέχεσθαι, τῆς ἐκκλησίας προσεδρεύειν, διηνεκῶς προσεύχεσθαι, καὶ οὕτως ἐκκλίνειν τὰς ἐνέδρας τοῦ διαβόλου· καὶ τοῖς ἐρωτώσιν σέ, φησι, τίς ὁ ἰασάμενος; ὁ Θεός, ἀποκρίνεσθαι ταῖς πρεσβείαις τῶν ἀρχιστρατηγῶν Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ. Καὶ οὕτως ἀπέλυσεν αὐτὸν εὐχαριστοῦντα καὶ δοξάζοντα τὸν Θεόν. Ὡς περ δὲ τὴν εὐχαριστίαν ἀδιαλείπτως ὑπὲρ πάντων προσῆγε τῷ Θεῷ, οὕτω δὴ καὶ ὑπὲρ τούτου τούτῃ ἐπλήρου.

61 Τῆς συνήθους στάσεως ἐχομένη, καὶ πρὸς ταύτην αἰεὶ σχετικῶς διακειμένη· νύπτουσα γὰρ τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον, ἐκμάττουσα δὲ καταρωτάτῳ ἐκμαγεῖω, ἐπεὶ καὶ λεκάνην ὕδατος τῷ ἑαυτῆς διατοῦτο κειμένην εἶχε κοιτῶνι, οὕτω τοὺς βραχίονας εἰς οὐρανὸν ἐκτείνουσα τῆς προσευχῆς ἀπῆρχετο, καὶ παρέτεινε τὴν στάσιν ποτὲ μὲν παννήμεριον, ποτὲ δὲ παννύχιον, ἡ καὶ νυχθημερεύουσαν πολλὰκις δε δισήμερεύουσαν, καὶ τὴν τρίτην πληροῦσαν. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ δι' ὅλης τῆς ἐβδομάδος ἵστατο μὴ τινι τῶν ὑποστηριζόντων ἐρειδομένη. Διὸ καὶ τὰς χεῖρας ἡνίκα κατενεγκεῖν ἔδει, οὐκ εἶχε τοὺς βραχίονας ὑφ' ἑαυτῆς συστειλάι, τῶν ἀξίων καὶ τῶν ὧμων τῇ βίᾳ τῆς ἀναστάσεως πρὸς τὴν φυσικὴν ἀνδισταμένων κλίσιν. Προσφω-

rat? Ille est, qui arguta solertia et magnitudine animi Adamum e paradiso ejecit, et mox comprobavit, primum esse, qui corruptioni ac mortalitati foret obnoxius. Ecquid igitur non magnum tibi hoc videtur?

58 Ad hæc, mutuas cædes, idololatrias, dulces voluptatis illecebras, transgressiones concubitus quisnam effecit præter illum? Quin etiam prophetarum, et aliorum omnium, qui permagni faciebant nomen Dei, cædes, hæreses et schismata quis instruxit, quis ad finem perduxit? Nunc autem aliquis ipsum palo affixit; et nos fefellit; lapsique sumus lapsu omnium lapsuum maximo. Nam si ille non foret sublatus, non tu me, hujusmodi nunc mihi injectis vinculis, ludificares, tamquam mancipium me interrogans: nam tali ac tanto per vim ligato, contemnimur ac deridemur a vobis; qui si esset solutus, quisnam nostræ potestati resistere posset? Et quid est, inquit Sancta, quod tanta vos afficit impotentia? Cui ille: Dei potentia: solis etenim vobis placatus est Deus; nos autem illi hostes sumus: nam Jesus, quantumvis homo sit, Deus tamen est, qui omnia fecit; ex quo autem E hunc ut occiderent, persuasimus Judæis, qui illum occiderunt; iis, qui sanguine ejus uncti sunt, appropinquare non audemus: nam quisnam conditori suo resistere potest?

59 Placidi autem conquiescere non possumus: et alii quædam effluit; nihil quippe eorum, quæ Deus fecit, otiosum. Quia vero bonum facere, non est in nobis situm, boni utpote participatione omnino destitutis, laborem, operam ac studium ponimus in his tribus; vel ut eos, qui Deo conjuncti sunt, separemus a Deo; vel ut eos, qui jam separati sunt, vasa denuo efficiamus nostra; vel ut omnes, qui boni communicatione vacui sunt, domos, uti vides, nobis proprias faciamus. Et quale vobis ex eo lucrum, aiebat iterum Sancta, quæve utilitas? Tum ille, Parvumne id, inquit, videtur tibi, habere multos nunc quidem participes calamitatis, postea autem futurorum quoque cruciatuum?

60 Qua de re animo dolens, ac lacrymis indulgens, vehementius eum Sancta increpuit; exireque ab homine, et procul exesse e finibus suis præcepit. Postquam vero illum discerpisset atque in terram allisisset, exivit ab eo. Illa autem porrexerat manum, ipsum erexit, et formato in ejus fronte crucis signo, consedit, monitionibus confirmavit, præcepitque, ab immodico cibo, ac liberaliore, quam satis est, vini potatione ut abstineret, ecclesiæ assideret frequens, oraret assidue, atque ita diaboli insidias declinaret; et rogantibus, ait, Quis te sanavit? ut responderet; Deus per intercessionem militiæ cælestis principum Michaelis ac Gabrielis. Etsic dimisit ipsum gratias agentem, et laudes referentem Deo. Quemadmodum autem gratias pro omnibus indesinenter reddebat Deo, sic etiam hac super re ipsas implebat.

61 Consuetæ inhærebat stationi, atque in hanc sedulo semper incumberebat: nam dum lavaret manus ac faciem, et mundissimo mantili abstergeret (quippe pelvim aquæ hanc ob causam in suo cubili in promptu habebat) sic brachia in cælum extendens orationem auspicabatur; et stationem nunc quidem per totum diem, nunc per totam noctem, quin etiam per noctem ad diem continuabat; sæpius vero biduum vel triduum explebat. Contigit item, ut per totam hebdomadam staret, a nemine, eam sustentante, suffulta. Ideo quando manus demittere, oportebat, non poterat per se brachia contrahere, vertebrae d atque humeris præ erectionis violentia primæ naturali inclinationi resistentibus. Ad-

vocans

A. ANONYMO
EX MSS.

aperte isetium
fuitur, vires
suis esse re-
strictas,

et alii quædam
effluit;

ac tandem a
Sancta expelli-
tur:

cujus diuturnæ
precum statio-
nes exponun-
tur.

d

A. ANONYMO. vocans autem quasdam et sororibus magis familia-
res, auxilium consequabatur. Et erat audire, quod
EX MSS. articuli terrificum quemdam ederent strepitum.

ροῦσα δὲ τῶν ἀδελφῶν ταῖς ἰδιόταις βοηθείαις ἐτύγχανε D
καὶ ἦν ἀκούειν τοὺς ἀρμούς φοβερόν τινα κρότον ἐκφέροντος.

ANNOTATA.

a ἄγλα τράπεζα est altare, seu mensa sacra, quæ in bemate consistit, et in qua sacrificium conficitur. Vide Cangium.

b Auctor itaque satis diu post Sanctam vixisse, hinc colligitur. Vide Commentarium prævium.

c Τὰ ἅγια, S. Eucharistia, id est ἅγια δῶρα; consule Cangium ad vocem δωρον; et quæ hac die dicuntur de S. Eustathio martyre.

d Non potui assequi, quid sibi vellet ἀμώνων; pro quo, quia sine dubio mendose huc irrepsit, substitui ἀζόνων, suadente id orationis sensu: de qua voce consuli potest Pollux lib. 2, cap. 4, pag. 218 editionis novissimæ anni 1706; et definitiones medicæ Gorraei in voce ἄζων.

CAPUT VII.

Preces miraculis honoratæ; poma cælitus missa; visio angelica.

B Per totum vero, quod est ante pascha, qua-
Jejunia, vigi-
ac preces noc-
turnæ
draginta dierum jejunium, nec panem, nec
aliud quidpiam obsonii adhibebat in cibum, præter
solum cannabis semen melli mixtum, ac modicos
fructus; atque hos quidem semel in hebdomade;
quibus per plures accedebat dies modicissima
aqua. Atque hinc factum est, ut sola pellis os-
sibus adhærens, castissimum ipsius corpus esse vi-
deretur. Dies autem festos Domini sine somno tra-
ducebat, cantans seorsim. Sæpius item ad templi
vestibulum sub medias egressa noctes, oculos ac
manus ad Deum tollens, preces faciebat; circulum
astrorum, ac cæli pulchritudinem et magnitudinem
contemplans, et [circum] se vertens, ac gaudens, et
magnificans eum, qui illud extendit. Aliquando con-
tigit, secundum divinam in omnibus dispensatio-
nem, ne miraculum maneret occultum, ut, dum una
e sororibus e sua cella prospiceret, ipsam manus
quidem sursum ad cælum extensas habentem, sed a
terra suspensam quasi cubitis duobus, et in aere oran-
tem videret; vidit item quod, dum strato corpore
Deum adoraret, duæ cupressi, quæ ab oppositis ve-
stibuli partibus stabant, ac magnæ adeo erant, ut
C ad non modicam aeris partem ascenderent, leniter
aliquando conturerentur, submitterentque se, atque
una cum ipsa submitterent ad terram usque capita
sua, exspectantes donec assurgeret;

insigni mira-
culo honoratæ;
63 Quod, dum assurrexisset Sancta, non prius ar-
bores attollerent capita sua, quam ipsa adveniēns
utriusque hujus arboris cacumen cruce signasset, et
sic accepta videlicet benedictione, in suum rursus
statum redigerentur; quod interea soror illa, cui
hoc spectaculum obtigerat, timore et anxietate cor-
repta, cogitationibus turbari cœperit, ne phantasma
essent illa, quæ viderat: nam trium aut plurium
horarum elapso, postquam hæc contigerant, in-
tervallo, id suspicabatur: at simul rei certior
fieri volens. Sanctæ cellulam inspectura cucurrit;
Sanctamque non inveniēns, rediit, ac comperit,
quod jamjam illam ingressa esset e vestibulo. Ac
tunc quidem arcanum revelare metuebat. Quando-
quidem vero non multo post istarum cupressorum
cacuminibus sublime appensa spectabantur tex-
turarum sericarum manualia a, mirabilem certe
intuentibus præbentia voluptatem, quæ castissi-
mis prorsus manibus ipsa suis contexnerat, utpote
quæ sæpius istarum arborum capita inclinata ha-
buerat; altera alteram interrogabant sorores: Quis-
nam, aiebant, ista contexuit, atque altitudinem as-
censu difficilem ascendere potuit?

E
Παρ' ὅλην δὲ τὴν πρὸ τοῦ πάσχα τεσσαρακοσθήμερον νη-
στείαν οὐτ' ἄρτου, οὐδ' ἐτέρου τινὸς ὕψου μετελάμβανε
πρὸς βρωσιν, πλὴν μόνου μέλιτι μεμιγμένου σπέρματος
κανάβειως, καὶ ὀλίγων ὀπωρῶν, καὶ τούτων ἀπαξ τῆς ἐβδο-
μάδος ἔνευστι δὲ καὶ πλείωνων ἡμερῶν καὶ ὕδατος βραχυτάτου
ἐξ ὧν δέρμα μόνον τοῖς ὀστέοις προσπεφυκὸς τὸ πανάγιον
ἐκείνης καθάρατο σῶμα. Καὶ ταῖς ἑορταῖς δὲ ταῖς δεσπο-
τικαῖς ἄυπνος διετέλει καταμόνας ψάλλουσα· πολλάκις δὲ
καὶ πρὸς τὸ τοῦ ναοῦ προαύλιον περὶ μέσας ἐξιούσα νύκτας,
ὄμματα καὶ χεῖρας πρὸς Θεὸν αἵρουσα, τὰς προσ-
ευχὰς ἐποιεῖτο, τὸν κύκλον τῶν ἀστέρων, καὶ τὸ τοῦ οὐ-
ρανοῦ κάλλος ὁρώσα καὶ μέγεθος, καὶ τροπομένη, καὶ
τὸν ἐκτείνοντα μεγαλύνουσα. Καὶ ποτε κατὰ θεῖαν πάντων
οἰκονομίαν, ἵνα μὴ τὸ θαῦμα κρυπτόμενον μείνῃ, προκύ-
ψασαν τῶν ἀδελφῶν μίαν οὕτω συμβάν τῆς ἰδίας κέλλης
ἰδεῖν αὐτὴν τὰς χεῖρας μὲν ἄνω πρὸς οὐρανὸν ἐκτεταμένας
ἔχουσας, κρεμαμένην δὲ τῆς γῆς ὥσπερ πήχεις δύο, καὶ προσ-
ευχομένην ἄεριον· εἶτα κύψασαν τῷ Θεῷ τὴν προσκύνησιν
ἀπονέμουσαν, τὰς ἐπὶ θάτερα μέρη τοῦ προαυλίου δύο κυ-
παρίσους ἐστακυίας, εὐμεγέθεις καὶ τοῦ ἀέρος οὐκ ὀλίγον
ἀναβεβηκυίας μέρος, ἥρέμα πως συσσειομένας, ὑποκυ-
πούσας τε καὶ σὺν αὐτῇ τὰς κεφαλὰς μέχρι γῆς τιθείσας,
καὶ τὴν ταύτης ἔγερσιν προσδεχομένας. F

63 Ἀλλὰ καὶ τῆς ὁσίας ἐγνηγεμένης, μὴ πρότερον ἀνα-
τεῖναι τὰς ἑαυτῶν τὰ δένδρα κεφαλὰς, ἕως ἐλθοῦσαν ἐφ'
ἐκατέρων τούτων κορυφῇ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐπιβα-
λεῖν, καὶ οὕτω οἰοεὶ εὐλογισθέντα πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτὴς
καταστήναι στάσιν. Ἐφ' ἣ τὴν τῆς θεᾶς ἐπιτυχοῦσαν, δια-
λογισμοῖς τεταράχθαι, μὴ καὶ καὶ φάντασμα ἢ τὰ βλε-
πόμενα. Τριῶν γὰρ ἢ καὶ πλείων διελθεῖν ὥρῶν διάστημα
τούτων ὑπενόει γινόμενων· ὁμῶς πιστωθῆναι θέλουσα, τὸ
τῆς ὁσίας κατασκοπῆσαι κελλίον ἔδραμεν, καὶ μὴ εὐροῦσα
ταύτην, ὑπέστρεψε, καταλαβοῦσα τὴν εἴσοδον ἄρτι ποιου-
μένην ἐκ τοῦ προαυλίου. Ἀλλὰ τότε μὲν ἔδειδε τὸ μυστή-
ριον ἀποκαλύψαι. Ἐπειδὴ δὲ μετ' οὐ πολὺ ταῖς κορυφαῖς
τούτων τῶν κυπαρίσσων ἀπρωρημένα σηρικῶν ἐξυφασμά-
των ἐγχιρίδια ὁρῶντο, θαυμασίαν οἶαν τὴν θέρψιν τοῖς
ὁρῶσι παρέχοντα, ἅπερ ἐκείνη πάντως ταῖς πανάγιοις χερ-
σὶν αὐτῆς προσέδωκεν, ὥς πολλάκις καὶ ὡσαύτως ὑποκε-
κλιμένας ἔχουσα τὰς τούτων κεφαλὰς, ἐτέρα τε τὴν ἐτέρα
διηρώτων αἱ ἀδελφαί· τίς ὁ ταῦτα, λέγουσαι, προσθήσας,
καὶ τὸ δυσανάβατον ὕψος ἀναβεβηκέναι δυναθεῖς;

A 64 Εἶτα δὲ καὶ τὴν ὁσίαν αὐτὴν, ὡς ἂν ἀγνοοῦσαι, μετὰ θαύματος ταῦτα δακτύλοις δεικνῦσαι ἐπηρώτων. Ἡ μὲν τοιαύτην ἐδίδου τὴν ἀπόκρισιν· Ἱερά τίς, φησι, τὰ δένδρα ταῦτα, τέκνα μου, νομίσας, εἰς Θεοῦ τιμὴν ἀνήρτησε τὰ ὑφάσματα. Ἡ δὲ τοῦ θαύματος αὐτόπτης γενομένη, προφάσεως ἐντεῦθεν λαβομένη, πάντα κατὰ μέρος, ὅσα τε-
 θέαται, ταῖς ἀδελφαῖς διηγήσατο. Ἀκούσασαι δὲ ταῦτα, φόβου καὶ χαρᾶς πλησθεῖσαι τὰς ψυχὰς, δάκρυά τε τῶν ὀμμάτων ἀπέσταζον, καὶ αὐτῇ διεμεμφοτο, ὅτου χάριν μὴ καὶ ταύτας διύπνισε, καὶ κοινωνοὺς τῶν φοβερῶν ἐκάλεσε γενέσθαι θαυμάτων, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τριῶν ὥρων παρεληλυθέναι διεβεβαιούτο καιρὸν. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ διαδο-
 ζεν ἥδη τὸ μυστήριον ταῖς ἀκοαῖς τῶν ἀδελφῶν γνοῦσα, τὴν κατατυχοῦσαν, ἡ ὁσία τοῖς τοσοῦτοις θαυμασίοις ἰδίᾳ καλέσασα, ὀρμητικῶν τε πρὸς αὐτὴν ἐνδοῦσά φησιν· Ἄραγε καὶ σφάλλουσαν εἴπερ κατείδες ὡς ἄνθρωπον, οὕτως ἂν ταχέως τὸ ἡμέτερον ἐθριάμβευσας τραῦμα; Ἡ δὲ ὅπως οὐ διέλαθεν ἐκπλαγεῖσα τοῖς ποσὶν εὐθέως προσ-
 πεσοῦσα τῇ ὁσίᾳ ἔμφοβος καὶ ἔντρομος ἦτει τὴν συ-
B γχώρησιν· παρασῆκε δὲ καὶ τυχοῦσα, παραγγελίαν ἐδέξατο μὴ ἂν ἄλλο τί ποτε τοιοῦτον ἐκκαλύψαι πρὸς τινα τὸ πα-
 ράπαν. Ὡσαύτως καὶ τὰς ἄλλας συναγαγοῦσα, πάσαις ἐνετείλατο μηδὲν περὶ αὐτῆς μέγα λέγειν μηδαμῶς, ἕως ἂν μέ, φησι, κύριος τοῦ παρόντος μεταστήσῃ βίου. Πολλὰ γὰρ καὶ ἄλλα δι' αὐτῆς Θεὸς ἐπετέλει θαυμάσια, καὶ πάν-
 τα σιωπῇ καλύπτεσθαι τότε νῦν ἐβούλετο.

65 Ποτὲ γὰρ τὴν τοῦ μεγάλου Βασιλείου μνήμην ἑορ-
 τάσαν, μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ὑπέμνησεν ὁ ἱερεὺς, ὡς εἴη τῆς γῆς ποδὲν μὺς ἀνίων, καὶ τὴν τοῦ θυσιαστηρίου τράπεζαν περιερχόμενος, καὶ δεῖ τῷ μυσαρῷ κόλυμα γε-
 νέσθαι τοῦ μηκέτι μολύνειν τὸν τόπον τὸν ἅγιον. Γενομένη δὲ περίλυπος, ἐφ' ὅσον μὲν ὅτε ἱερεὺς αἶ τε πάσαι ἀδελ-
 φαι, ὁ μὲν ἰδίᾳ, αἱ δὲ κοινῇ τῆς ἑορτῆς χάριν αὐτάρκη τὴν ἐστίασιν ἐποιοῦντο, τοῦ κοιτῶνος αὐτῆς ἔνδον ἐκείνη καὶ περὶ τούτου τῷ Θεῷ ἐντυγχάνουσα ἦν· ἐν ᾗ δὲ τὴν εὐχαρι-
 στίαν ἐσθιαζέμεντες ἤδη τῷ Θεῷ πλοσέφερον ἅμα, τὴν τῆς
C ἐκκλησίας ἐπιμελομένην καλέσασα, λέγει πρὸς αὐτήν· Ἀπελθε, καὶ τὸν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ θυσιαστηρίου νενε-
 κρωμένον κείμενον μὲν ἀραμμένη ἔξω που ρίψον ἐπὶ τῆς κο-
 πρίας. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ συνεισῆει καὶ ὁ ἱερεὺς προσευξόμε-
 νος, καὶ νεκρὸν ἐκείνον αὐτὸν ὄντα τὸν μὲν θαυμάζοντας, ἐκπλαγεῖς ἐπὶ τῷ τῆς ἀγίας προστάγματι, ἐξήει βοῶν· Ὡς θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.

66 Κατὰ γοῦν ἐκείνην τὴν νύκτα περὶ ποῦ τετάρτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς φωνὴ τις ἀοράτως ἐγένετο, τῇ ὁσίᾳ λέγουσα· Τὸν τὰς ὀπώρας σοι κομίζοντα σήμερον ναύκλη-
 ρον ὑπόδεξι χαίρουσα, καὶ φάγεσαι, καὶ ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ σου. Μετὰ γοῦν τὴν ὀρθρίνην δοξολογίαν δυσὶ τῶν ἀδελφῶν προσκαρτερεῖν τῷ τῆς μονῆς προσέταξε πυλῶνι, καὶ τῷ πρῶτῳ καταλαβόντι, ὅστις ἂν κοί εἴη, τῆς εἰσό-
 δου παραχωρῆσαι προθύμως. Ἀλλὰ καὶ αὐτῇ, φησι, μι-
 κρὸν ὅσον ἐξεῖμι πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ἰδοὺ ἀπιούτης, εἰσεῖσι καὶ ὁ προσδεδοκημένος, καὶ συνήντησαν ἀλλήλοις. Ταύτην δὲ εἶναι τὴν προσεστώσαν μαθῶν, βαλεῖν ὥρμησε μετά-
 νοιαν· καὶ προέλαβε τοῦτον ἐκείνη· καὶ ἀναστάντες πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐβιάδιζον. Εἰσελθόντες δὲ καὶ προσευξάμε-
 νοι ἐκαθέσθησαν· καὶ πρὸς αὐτὸν ἡ ὁσία· Πόθεν σού, φη-
 σι, πρὸς τὴν ἡμετέραν ἢ ἀγάπη ταπεινώσιν ἡκει; Καὶ ὡς ἀπεκρίνατο· Θαλασσοπόρος εἰμι, κυρία μου, τῆς νή-
 σου Πάθμου καλουμένης οἰκίτωρ· ὡς δὲ τὴν ἐνταῦθα διὰ τοῦ πλοῦς εἰσέλευσιν ἐποιοῦμεν, γενόμενοι τε περὶ τὸ τῆς κατ' ἡμᾶς νήσου ἀοίκητον μέρος, εἶδον ὠραιότατον γέροντα καὶ θεοειδῆ, ἀναμένειν ἡμᾶς καὶ λέγοντα· Ἐπεὶ δὲ τὸ πλοῖον ἡ τοῦ πνεύματος [οὐκ]

64 Deinde ipsam etiam Sanctam, rei utique igna-
 ræ, una cum miraculo digitis ista ostendentes, inter-
 rogabant. Illa autem id responsi dabat : Aliquis, inquiebat, ad arbores istas, filiæ meæ, sacras eas esse putans, in Dei honorem applicuit texturas. Sed illa, quæ miraculum oculis, spectaverat, sumpta in-
 de occasione, omnia singulatim, quæcumque visa fuerant, sororibus narravit. Dum hæc aud. vissent, timore ac gaudio animi earum repleti fuerunt, ac lacrymis oculos humectabant, ipsamque objurga-
 bant, qua de causa ipsas etiam non excitasset a som-
 no, et non vocasset, ut participes factæ fuissent ter-
 ribilium spectaculorum, potissimum quia affirmabat, trium etiam horarum tempore remperdurasse. Inter-
 ea autem postquam Sancta sic auribus sororum jam pervulgatum cognovisset arcanum, eamque, quæ mirabilibus istis intervenerat, seorsim vocasset, tor-
 vo vultu illam intuita, sic fatur : Anne, quia me fal-
 lentem conspexisti, tamquam hominem, tam cito propter infirmitatem meam triumphasti? Illa vero attonita, quomodo non lateret, statim proci-
 dit ad Sanctæ pedes, timensque ac tremens veniam petiit; quam mox consecuta, præceptum accepit, ne aliud quidquam tale ulli umquam omnino patefaceret. Alias similiter congregavit, et præcepit omnibus, ut nihil magni umquam de se dicerent, donec, in-
 quit, me Dominus e præsentī transtulerit vita. Nam multa etiam alia Deus per illam effecit mirabilia, et omnia silentio involvi in hac vita voluit.

65 Dum enim aliquando magni Basilii memoriam celebraret, post divinum sacrificium monuit eam sacerdos, quod alicunde e terra prodisset mus, et altaris mensam pertransisset; quod deberet impu-
 ro animali obstaculum fieri, ne amplius sacrum fœ-
 daret locum; indoluit illa quidem, et quo tempore sacerdos atque omnes sorores, ille quidem priva-
 tim; hæ vero in communitate propter festum diem opipare convivabantur, illa intra cubiculum suum rem Deo commendabat. Quando autem, finitis sepul-
 sis, jam Deo simul agebant gratias, præfectam ecclesiæ ad se vocatam sic affatur : Abi, et murem, qui ante altaris ingressum jacet necatus, arriprens, projice eum aliquo foras in sterquilinum. Inter hæc
F etiam sacerdos una ingressus, ut oraret, illum-
 que ipsum murem mortuum esse conspiciatus, et super Sanctæ imperio attonitus, exivit cla-
 mans : Quam mirabilis Deus in Sanctis suis !

66 Per noctem ergo illam, circa vigiliam noctis quartam, vox quædam, viso nemine, audi-
 ta est, Sanctæ dicens : illum, qui fructus tibi af-
 feret hodie, nauclerum suscipe gaudens. Comedes, et exultabit anima tua. Post matutinum itaque offi-
 cium duabus sororibus præcepit, ut monasterii vestibulo invigilarent, et eum, qui primum ingrede-
 retur, quisquis demum etiam esset, comiter intro-
 mitterent. Sed ego, inquit, ipsa revertor ad vos illico. Et, ecce, ipsa abeunte, advenit is, qui expecta-
 batur : et occurrerunt invicem. Illam vero monaste-
 terii præsidem esse audiens, profundam facere corporis inclinationem cœpit : sed ipsa prævenit eum. Et cum surrexissent, ad ecclesiam se con-
 tulerunt : quam ingressi, et ibidem precati, con-
 siderunt. Tum Sancta, Unde, inquit, tua cha-
 ritas venit ad nostram vilitatem? Cui is respondit : Maris, domina mea, viator sum, insulæ, quæ Pathmos vocatur, habitator : ubi autem navigando cursum huc versus dirigebamur, jamque pervene-
 ramus ad non habitatam insulæ nostræ partem, vidi-
 mus formosissimum senem, et divini aliquid præ-
 se ferentem, ac dicentem, ut expectaremus. Quo-

A. ANONYMO.
 EX MSS.
 quod Sancta
 extenuat, ac
 silentio invol-
 vi curat.

Murem proci-
 bus necat :

accipit a nau-
 clero tria po-
 ma,

A. ANONYMO.
EX MSS.

niam autem venti spirantis impetus navigium stare non sinebat, et aliunde illud etiam, in quo stabat is, qui ista imperabat, tollebatur in altum, non potuimus implere ejus jussa. Nec porro ipse nescius, ea a nobis impleri non posse, contentiore voce navigium stare præcepit.

quæ dederat S.
Joannes Eu-
angelista,

67 Et mox stetit, neque progredi omnino poterat. Quamobrem timore correpti, fixo obtutu eum intuebamur. Et, ecce, ludens per fluctus appropinquabat nobis. Tria vero poma e sinu extrahens, in manus ea mihi tradidit, dicens: Sospes Constantinopolim defer Ignatio patriarchæ b: et dices ad ipsum: Ista tibi misit Qui est c. Postea iterum mittens manum, protulit alia tria similia, dicens: Et ista præbe Irenæ hegumenæ monasterii Chrysobalanti. Et dic illi: Comede ex his, quæ desideravit anima tua formosa: jam enim venio, afferens vobis ista e paradiso. Et dum benedixisset Deo, dimisit nostrum navigium, votis illud prosecutus. Et nunc, persoluto patriarchæ debito, ad tuam quoque sanctitatem veni, executioni mandans id quod mihi præceptum est. His auditis, Sancta lacrymis oculos suffusa, Deo ac dilecto ejus discipulo magnas egit gratias. Naclerus itaque extrahens tria poma, velo contexta pretioso, ac tela aurea circumvoluto, in manus ejus illa dedit: quorum pulcritudinem, magnitudinem ac fragrantiam quid attinet dicere? Inde quippe trahebant originem, unde natura nostra fuit exterminata; quæque oculus non vidit, mortali corruptioni obnoxius. Sed postquam ille multo cum honore et benigna humanitate susceptus esset, ac munere suo pariter erga eam perfunctus, discessit.

mirabilis vir-
tutis ac fra-
grantiæ vim
habentia:

68 Ipsa autem per totam dierum hebdomadem extracto jejuniis, unum integrum pomum adhibuit in suum alimentum; et per totos quadraginta dies perseveravit in fortitudine esus pomi; nec alio nutrimento, nec potu prorsus indigebat: imo vero potius omnem animis sororum voluptatem affundebat oris sui fragrantia: talis enim erat, quæ diffundebatur, ac tanta, ut putarent suffimentorum aliquorum ac unguentorum magni pretii compositiones fieri, earum apparatus haberi in monasterio, atque aera suaveolenti fragrantia imbui. Post hæc appetente divini paschæ magna hebdomade, et sancta feria quinta instante, præcepit omnibus sororibus, ut panes benedictos d sumerent ad vesperam, in qua videlicet cum discipulis convescens Dominus formam tradidit mensæ, quæ animam nutrit. Et dum post sumptionem conscidisset aliud pomum, divisit ipsis, non scientibus, quidnam hoc esset, quod inter edendum gaudio quodam naturam superante et hilaritate perfunderentur. Aliud vero in sui medelam conservavit, assidue illud odorans, et exsultatione, quæ inde proveniebat, non destituebatur.

recreatur cor
lecti visione et
alloquio;

69 Illa porro nocte, qua intaminata redemptoris ac Domini Jesu passio ab omnibus fidelibus celebratur, multorum videbat turbam vestibibus albis indutorum, tamquam in ecstasin rapta; qui canentes circum sorores gyabant; et citharas manibus tenentes, ineffabilium quorundam hymnorum melos cantare videbantur Christo, omnibus concinnitatis numeris absolutum. Juvenes erant omnes, ac luce fulgentes. Postea, quas ferebant phyalas unguentorum, super altaris mensam evacuabant: et fragrantia erat incomparabilis, et omnia implebat: et paulo post apparebat vir quidam candidis vestibibus indutus, et hic quidem formosus, ac procerus; qui splendebat vultu, solis instar (multum quoque ei honoris deferebant) ac re-

εία στήναι φορά, ἄλλως τε δὲ καὶ τοῦτου που κρημνώδους. D
ὄντος ἐν ᾧ ταῦτα ἐστὼς ἐπέταπτεν, οὐκ εἶχομεν ὅπως τὸ παρ' αὐτοῦ πληρῶσαι προσταττόμενον. Εἰδὼς δὲ καὶ αὐτὸς τὸ παρ' ἡμῖν ἀδύνατον, γεγωνότερα φωνῇ στήναι τὸ πλοῖον ἐπετίμησε.

67 Καὶ εὐθέως ἔστη, μὴ προβαίνειν ὅλως δυνάμενον· ἐφ' ᾧ καὶ δέους πλήρεις γενόμενοι, πρὸς αὐτὸν ἠτενίζομεν· καὶ ἰδοὺ πεσσεύων κατὰ τῶν κυμάτων ἤγγισεν ἡμῖν. Ἐκβαλὼν δὲ τρία ἐκ τοῦ κόλπου, εἰς χεῖρας μοι ἔδωκεν εἰπὼν· Διασωθεῖς εἰς τὴν βασιλίδά πόλιν διακόμισον τῷ πατριάρχῃ Ἰγνατίῳ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτὸν· Ταῦτά σοι ἀπέστειλεν ὁ μὲν ὢν. Εἶτα πάλιν βαλὼν τὴν χεῖρα ἐξήνεγεν ἕτερα τρία παραπλήσια, φήσας· Καὶ ταῦτα παράσχε Εἰρήνῃ τῇ ἡγουμένῃ τῆς μονῆς τοῦ Χρυσοβαλάντου. Καὶ εἰπὲ αὐτῇ· Φάγε ἀφ' ὧν ἡ καλή σου ψυχὴ ἐπεθύμησεν· ἄρτι γάρ ἦκω κομίζων ὑμῖν ἐκ τοῦ παραδείσου τοιαῦτα. Εὐλογῆσας δὲ τὸν Θεὸν, ἀπέλυσεν ἡμῶν καὶ τὸ πλοῖον ἐν εὐχαίς. Καὶ νῦν πληρώσας τῷ πατριάρχῃ τὸ ὀφειλόμενον, ἦλθον καὶ πρὸς τὴν σὴν ἀγιότητα, τὸ προσταχθέν μοι τελειῶν. Ταῦτα ἀκούσασα ἡ ὁσία, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύων ὑποπλησθεῖσα, τῷ Θεῷ καὶ τῷ ἡγαπημένῳ αὐτοῦ μαθητῇ πολλὴν ἀπεδίδου τὴν εὐχαριστίαν. Ἐκβαλὼν οὖν ὁ ναύκληρος τὰ τρία μῆλα ὑφάσματι κεκαλυμμένα ἐντίμῳ, καὶ νήματι χρυσέῳ περικυλισμένῳ, δέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς· ὧν τὸ κάλλος, καὶ τὸ μέγεθος, καὶ τὴν εὐωδίαν τί χρὴ καὶ λέγειν; ἐκείθεν χαρ εἵκον τὸ γένος, ὅθεν ἡ φύσις ἡμῶν ἐξώριται, καὶ ὁ φθαρτὸς γενόμενος οὐκ οἶδεν ὀφθαλμός. Ἄλλ' ὁ μὲν πολλῆς παρ' αὐτῆς τιμῆς καὶ δεξιώσεως ἀξιώσεις, συνταξάμενος αὐτῇ ἀνεχώρησεν.

68 Ἐκείνη δὲ ὅλην ἡμερῶν ἐβδομάδα νηστεύσασα, ὁλόκληρον τὸ ἐν οἰκίᾳ ἐδωδὴν ἐποίησατο, καὶ διήρκεσεν εἰς ὅλας ἡμέρας τεσσαράκοντα ἐν τῇ τῆς βρώσεως ἰσχύϊ τοῦ μήλου, μήτε τροφῆς ἐτέρας μήτε πόσεως δεῖξαι τὸν σύνολον, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πάσης θυμηδίας ἐμπιπλώσας τὰς τῶν ἀδελφῶν τῇ τοῦ στόματος αὐτῆς ὀσφρησεῖς εὐωδίᾳ. Τοιαύτη γὰρ ἦν ἀναδιδόμενη καὶ τοσαύτη, ὥς νομίζειν θυμιαμάτων τινῶν καὶ μύρων πολυτίμων συνδέσεις γίνεσθαι, καὶ κατασκευὰς καθήμενας ἐν τῇ μονῇ, καὶ τῶν ἀέρα καταχρόννυσθαι ταῖς ἡδυπόσις ὁσμαῖς. Μετὰ ταῦτα δὲ τῆς τοῦ θείου πάσχα μεγάλης F
καταλαβούσης ἐβδομάδος, καὶ τῆς ἀγίας πέμπτης ἡμέρας ἐφεστηκυίας, προσέταξε πάσαις ταῖς ἀδελφαῖς μεταλαβεῖν κατὰ τὴν ἐσπέραν τῶν ἀγιασμάτων, καδ' ἦν δηλαδὴ τοῖς μαθηταῖς συνεστιαθεῖς καὶ τῆς ψυχοτρόφου παρέδωκεν τὸν τύπον ὁ κύριος τραπέζης, καὶ κατατεμουσα μετὰ τὴν μετάληψιν τὸ ἕτερον μῆλον διένειμν αὐταῖς οὐκ εἰδυίας τί ἄρα καὶ εἴη τὸ ἐσθιόμενον, τοῦτο δὲ μόνον, ἐν ἐστίασει γινόμεναί, τινος ὑπὲρ φύσιν χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ἐξεπλήθοντο. Τὸ δὲ ἄλλο φυλακτῆριον ἑαυτῇ διετήρησε συνεχῶς ὀσφραϊνομένη, καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀγαλλιάσεως μὴ λειπομένη.

69 Καὶ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ καδ' ἦν καὶ τὰ ἄχραντα πάθη τοῦ λυτρωτοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ παρὰ πᾶσι πιστοῖς ὑμνολογεῖται, πολλῶν ἑώρα λευχειμονούντων πληθύν ὥς ἐν ἐκστάσει γεγонуῖα, περικυκλούντων τὰς ἀδελφὰς ἄδουσας, οἱ καὶ κιθάρας χερσὶν κατέχοντες, ὕμνους τινὰς μελωδεῖν ἀνεκλαλήτους ἐδόκουν τῷ Χριστῷ ἐναρμονίαν, νεανίας ὄντας πάντας καὶ φωτεινοὺς, εἶτα καὶ φυάλας φέροντας μύρων τῇ τοῦ θυσιαστηρίου ταύτας ἀποκενοῦν τραπέζῃ, καὶ ἡ εὐωδία ἀσύγκριτος καὶ τὸ πᾶν πληροῦσα· καὶ μετὰ μικρὸν ἄνδρά τινα λευχεύοντα, καὶ τοῦτον ὥραιον, εὐμεγέθη, λάμποντα τὸ πρόσωπον, ὥς ὁ ἥλιος· ᾧ καὶ πολλὴν προσήγον τὴν τιμὴν, καὶ μετ' εὐλαβείας τὴν ὑπάντησιν ἐποιοῦντο· καὶ αὐτὸς συνδόνει τοῦτοις πανευπρεπῇ καὶ οἶον

A οὐκ βασιλικὴν παρέσχετο, τὰ κενύοντα μῆλα τῇ ἱερᾷ
τροπέῃ ἵκαν ἀκριβέστατα τε κατακαλύψαι καὶ ἀσφαλέ-
στατα· τοῦτον δὲ τὸν τῷ Δυσιστοχείῳ προσκαρτεροῦντα
τετραμῖνον ὄγγειον ἐν κατῆφει μεγάλῃ πρὸς τὸν τοσού-
τον ἀναπεραγῆναι βού· Ἐὼς, πότε Κόζοι;

70 Καὶ φωνῶν αὐτῷ γενέσθαι λόγον· Ἐὰν ἂν ᾤξῃ ὁ δευτέρος Σολομών, καὶ τὰ ἄνω τοῖς κατω, καὶ τὰ κατὰ τοῖς ἄνω γενῇται συμμιγῇ, τότε καὶ ὁ Κύριος ὑψιθεύσεται ἐν τῇδὲ τῷ τόπῳ, καὶ τὸ τῆς αὐτοῦ Θεραπείης μεγαλυνθήσεται μηκυμένον· καὶ εὐθὺς ὑποφωνήσασαν τῶν λειψυμένων τὴν πληθύν· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, πρὸς οὐρανούς ἀναπτεῖναι. Ταῦτα δὲ μεθ' ἡμέρας στρέφουσα κατὰ νοῦν ἡ ὁσία, τοῦτο συνιέναι νοήματα, τὸ μᾶτε ταύτην δοξασιθεῖσθαι πρὸς γε τὸ παρὸν, μᾶτε τὴν μενῆν αὐτὴν καὶ μεταστάσης αὐτῆς, ἕως ἂν αἱ μαθητευθεῖσαι ταύτη τῷ βίῳ περιώσιν. Ἦν γαρ, ὡς ἔλεγε, τοῦτο τὸν Θεὸν αἰτήσασθαι πρὸ ὀλίγου, τὴν τῶν ἀνθρώπων πάντας ἐκκλίνουσα τιμὴν, καὶ τὴν παρὰ Θεοῦ ζητοῦσα μόνην· τοῦτο δὲ αὐτὴ καὶ ταῖς ἀδελφαῖς ὑπετίθει, φεύγειν αἰετὰς ἐξ ἀνθρώπων διδάσκουσα τιμὰς. Οὐδὲ γὰρ δυνατόν, φησι, τὴν μὴ τὰς τοιαύτας ἀποστρεφόμενῃ ψυχῇ, τὴν δόξαν ἰδεῖν ποτε τοῦ Θεοῦ. Εὐξασθαι δὲ τις αὐτὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ σώματος ὑγείας αἰτήσασα γνώμης ἀπλότητι, τῶν ἀδελφῶν συγκατάλεσασθαι καὶ πάσας, εἶπε· Πιστευσάτέ μοι, τέκνα, πατήρησias εἰ τινος ἔτιυχον πρὸς Θεόν, τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων ἡμῶν ἂν ᾔτησα, τὸ μηδεμίαν ἡμέραν ἐν ὑγείᾳ σωματικῇ παρ' ὅλον τὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν χρόνον μηδεμίαν ἡμῶν διατελέσαι. Οἶδα γὰρ ἀκριβῶς, οἶδα, ὅτι τοῦ σώματος κάμνοντος, πολλὴ τις ὀφέλεια προσγίνεται τῇ ψυχῇ, καὶ μάλιστα τοῖς χάριν διὰ τοῦτο τῷ κηδεμόνι τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἐυολογοῦσι Θεῷ.

ligiose procedebat obviam. Ille nitidissimum illu-
sionem, et quasi regiam præbebat, ad unguen-
ta, quæ supra sacram mensam erant effusa, per-
quam diligentissime et tutissime cooperienda. Illo
vero angelus, qui altari constanter adherere spo-
tabatur, demisso cultu magna ad illum exclam-
avit voce : Usque quando, Domine ?

70 Et vox ipsi facta est, dicens : Donec venerit secundus Salomon, et illa quæ sunt supra cum his, quæ sunt infra ; et illa, quæ sunt infra, cum his, quæ sunt supra, commisceantur : tunc etiam Dominus exaltabitur in hoc loco, et Famula ipsius memori extolletur. Et mox ubi succolaussset candidis vestibus induta turba : Gloria in altissimis Deo, ad caelos revolarit. Illa autem, ubi difluserat, postquam animo voluisset Sancta, intellexisse se putabat, quod neque ipsa honoranda foret in presenti tempore, neque monasterium ipsum etiam tunc, quando migrasset e vita, quamdiu sibi supervivissent disciplinæ ejus alumne. Hoc quippe, ut aiebat, Deum rogaverat paulo ante, hominum honorem omnino declinans, et cum solum quærens, qui a Deo est. Hoc item ipsum exposuerat sororibus, ut fugerent semper humanas honores, docens. Neque enim, inquit, fieri potest, ut anima, quæ eodem non aversetur, aliquando videat gloriam Dei. Dum quædam ex illis in mentis simplicitate, ipsam rogaverat, ut orasset pro sanitate corporis, sororibus omnibus convocatis, dixit : Credite mihi, filiæ, si qua apud Deum valerem impetrandi gratia, id præ rebus aliis prius vobis peterem, ut nullæ vestrum in sanitate corporis per totum vitæ vestræ tempus, ullum transirent diem. Novi enim apprime, novi, quod, laborante corpore, magna utilitas accedat animæ ; atque his potissimum, qui de illa re gratias agunt Deo, aulmarum nostrarum curatori.

ANNOTATA.

a *Eryxipidion* præter significationes apud antiquos e lexicis notas, medicæ Circulatis scriptoribus est manuale, orarium, mappula ori et naso tergendo et emungendo, teste Cangio; qui, vel certe simili aliqua in significatione hic accipi posse, colligitur ex sensu.

^b *De S. Ignatio patriarcha eginus in Commentario.*

c Sic dices filiis Israël : Qui est, misit me ad vos, ait Deus Moysi Exod. 3, v 14.

d 'Αγίαρα inter alia denotat sacramentum Ecclesiar quorundam, item Eucharistiam; ἀγίαρα item significat panem benedictum; exempla dat Cangius; putem hic indicari panes benedictos; nam ut de corporis alimento, colligitur tum ex pomo, quod post eorum sumptionem Sancta distribuit suis monialibus; tum ex tempore, ad vesperam utique.

CAPUT VIII.

Sanctæ consanguineus mirabiliter ab injusta morte liberatur.

Ἐν ἔτι τῶν ἐκείνης θάυμασιων προστεθεῖσθαι τῇ διηγήσει, τῆς πρὸς Θεὸν αὐτῆς ἐγγυτητός, καὶ παρήρησας, μαρτύριον ἐνεργές. Φθὼν τινὲς κινουμένοι· οἷα πολλα τοῖς ἐπτοημένοις περὶ τὰ παρόντα, ποιεῖν ὁ πονηρὸς ὑποτίθῃσι· διαβάλλουσι πρὸς βασιλεῖα τὸν ἐγγύθεν τῇ ὁσίᾳ, καὶ φιλουμένῃς αὐτῇ συγγενῇ, τῇ τῶν ἰλλουστρίων ἀξίᾳ τετιμημένον, καὶ τῇ λοιπῇ κατὰ κόσμον λαμπρὸν περιφανείᾳ. Τὸ τῆς διαβολῆς οὐ μικρὸν. Τὰ γὰρ τῶν ἐπιβούλων πάντα, φασι, καὶ μελετῶν ἔστι, κατὰ τοῦ σοῦ καὶ κατασκευάζων κράτους. Ὁ δὲ μὴδ' ἐρωτήτεως κἄν γοῦν φιλῆς περὶ τοσούτου καὶ τοιούτου πράγματος ἀνασχόμενος, συλληφθῆναι τὸν ἄνδρα προστάξας, ἔν τινι τοῦ παλατίου ζοφώδει κατέκλεισε φυλακῇ, μὴδὲ τὴν αἰτίαν εἰδότα τῆς τοῦ βασιλέως ὀργῆς. Ἐπεὶ δὲ οἱ τῷ ἀνδρὶ προσήκοντες διαψιθυρίζοντόν πῶς περὶ τὰ βασι-

Julii Tomus VI.

Unum insuper e mirabilibus ejus, narrationi
superaddidit, quod, ipsius quam propinqua
ad Deum esset accessio, et intercessio, efflens pe-
beat testimonium. Aliqui invidia concitati (cujus-
modi multa ut perpetrent, suggerit malignus spiri-
tus iis, qui rebus presentibus abipiuntur) apud
imperatorem *a* accusant Sanctæ propinquum, et
amicæ ei cognatum, illustrium *b* dignitate honora-
tum, et reliquo, quem mundus in pretio habet,
splendore clarum. Nec vero parva erat calumnia.
Quidquid enim, inquit, proditores moliri so-
lent, meditatur et machinatur adversus tuam poten-
tiam. Hic autem ne vel tenuem quidem tanti no-
talis negotii interrogationem instituens, compre-
hendi virum mandavit, et in quodam tenebroso
palatii carcere inclusit, nihil quidquam causæ scien-

A. ANONYMO.
KN MSS.

tem, cur imperator adeo in se graviter irascetur. Illi autem, qui virum conveniebant, dum audivissent rumore spargi in aula, quod in animo haberet imperator, projicere ipsum in profundum maris, atque id quidem non in die, sed in nocte, ut ne corpus ejus obtineret sepulcrum :

que innocen-
tiam ejus de-
clarat impera-
tori, noctu ei
apparens

72 Dumque nulli consanguineorum cognitus hujusmodi esset interitus, omnibus valere jussis, ad Irenen, multa apud Deum gratia pollentem, confugiunt, uberos lacrymas ex oculis profundentes, ipsamque orantes, ut cognato injuste periclitanti gratiosis precibus opem ferat. Illa vero quid fecit? Cum anima esset, Dei ad hæc benignitatem edocta, et quæ ejus legem recte implere nosset charitatis, magnammodum dolore affecta, graviterque gemens et lacrymans, abire eos domum jussit, et neutquam animum despondere. At speremus, inquit, in Domino; ipse faciet. Alia vero, quæ præ manibus habebat, postponenda existimans, clauso ostio, Deo supplicavit impense. Atque hæc

B

quidem Irene: imperator autem sub mediam noctem videbatur videre visionem, non somnia, quod S. Irene sibi adstaret, atque talia diceret: Imperator, mox surgens, dimitte e carcere, quem injuste in eo occlusisti: neque enim ea, quæ tibi adversus eum delata sunt, vera sunt: sed mendacia et calumniæ sunt. Si renuis; ipsam regem caelorum concitans contra te, et bellum et eadem tibi movebo, adeo ut carnes tuæ in cibum jaceant bestiis terræ et volueribus cæli;

ue minata:

73 Quod turbaretur ipse, et animo æstuans illi responderet: Quenam et unde tu es, quæ talia mihi proterve minari audes? Equis tibi ingressum præbuit tali hora? Cui illa: Ego sum Irene monasterii Chrysobalanti hegumena. Idque non semel, sed tertio etiam dixit. Pungens denique latus ejus, discessit. At quis Dei prodigia non admirabitur? Nam simul atque is e latere laborans, modo tumultuario expectatus fuit, vidit ipsam suos ante oculos incedentem, discedentem, ac, postquam jam ad cubiculi fores pervenisset, exeuntem: et clamare cepit, ita ut omnibus corporis ejus custodiam habentibus non modica ineuteretur perturbatio, animo consternatis, ne inexpectati aliquid pateretur imperator. Interrogabat is igitur illum, qui primum præ reliquis inter domesticos e tenebat locum, quem paracœmonium d vocant: Non vidisti monialem, quæ jamjam cubiculo meo exiit? Obstupuit ille, et, an mentis satis compos esset imperator, suspicatus est; simulque respondit: Nihil tale vel se vidisse, vel contigisse.

C

e

d

74 Sed, ecce, aiebat, portæ omnes clausæ sunt, et tutissimo custodiuntur præsidio: claves vero huc usque positæ sunt sub strato meo, atque e nullo prorsus loco aditus patet ad tuum cubiculum. Et imperator rem secum expendens: Nunc scio vere, inquit, quod illa, quæ conspexi, divina quædam fuerint visio. Postquam autem diluxerat, captivum e carcere eductum sistit sibi, et sic compellat: Quibus usus incantationibus, minas nobis in somnis et perturbationes immisisti, ut hujusmodi magicis artibus perficere tibi contingat incepta, quæ contra meum imperium meditatus es? Ille autem nihil habens, quod ad ista diceret, solummodo respiciebat ad dextram et ad sinistram circumstantes, et vix tandem respondit: Confido per Deum, quod cum mago numquam versatus sim, neque auditus meus, o imperator, sustinuerit tale nefas, quoad vixi, admittere. At neque aliquid contra tuum imperium (testis mihi sit Deus) consilii in animo habui.

75 Et imperator prius utcumque dispositus,

λεια ἀκηκόεσαν τῇ τῆς θαλάσσης ἐναπορρίψῃναι τοῦτον βύθῳ διασκοπεῖσθαι τὸν βασιλέα, καὶ τοῦτο οὐδ' ἐν ἡμέρᾳ, ἀλλ' ἐν νυκτὶ, ὡς ἂν μηδὲ ταφῆς αὐτοῦ τύχοι τῇ σάμῃ.

D

72 Μηδενὶ τῶν οἰκείων τοῦ τρόπου τῆς τούτου γνωσθείσης ἀπωλείας, πάντων ἀπογνόντες, πρὸς θεὸν ἔχουσιν τὴν παρρησίαν καταφεύγουσιν Εἰρήνην, δάκρυα τὸ ἀνυσιμώτατον κενούντες τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ βοηθῆσαι ταῖς εὐπροσδέκτοις εὐχαῖς τῇ συγγενεῖ ἀδίκῃς κινδυνεύοντι παρακαλοῦντες αὐτήν. Ἢ δὲ καὶ τί γὰρ ἂν ἐποίησε; πρὸς ταῦτα ψυχὴ τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐξησκημένη, καὶ τὸν ἐκείνου τῆς ἀγάπης νόμον καλῶς ἀποπληροῦν ἐπισταμένη, σφόδρα περίλυπος γενομένη, στενάζασά τε βαρὺ καὶ δακρύσασα, τοῦτοις μὲν ἀπικναι προσέταξεν οἰκᾶδε, καὶ μὴ ἀθυμεῖν. Ἀλλ' ἐλπίσωμέν, φησιν, ἐπὶ κύριον· αὐτὸς ποιήσει. Δεύτερα δὲ τ' ἄλλα τῶν ἐν χερσὶν ἡγήσασμένη, κλείσασα τὴν θύραν ἐκέλευε τὸν θεὸν ἐντενῆς. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκείνη. Ὁ βασιλεὺς δὲ περὶ τοῦ τὸ μεσονύκτιον ὑπαρ

E

73 Τὸν δὲ παραχθῆναι καὶ θυμῷ ζέσαντα πρὸς αὐτὴν ἀντειπεῖν· Τίς καὶ πόθεν εἰ σὺ, τοιαῦτα ἐμοὶ προπετιᾶς ἀπειλεῖν ἀποτολμᾶσα, τίς δέ σοι καὶ τῆς εἰσόδου ὁ παραχωρήσας ἐν ἡμέρᾳ τοιαύτῃ; Καὶ ἀποκριθῆναι τούτῳ· Ἐγὼ ἡ Εἰρήνη τῆς τοῦ Χρυσοβαλάντου μονῆς ἡγουμένη· καὶ τοῦτο οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ τρίτον εἰπούσαν, νύξασαν ἐπὶ τῇ τελευταίᾳ τὴν τούτου πλευρὰν ἀναχωρήσαι. Ἀλλὰ τίς μὴ θαυμάσει τοῦ θεοῦ τὰ τεράστια; ὡς γὰρ ἐκεῖνος τὴν πλευρὰν ὀδυνηθεὶς τεθρομβημένον ἀφυπνίσθη, εἶδεν αὐτὴν πρὸς τὸν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ βαδίζουσαν, ἀπιοῦσαν, καὶ πρὸς τῇ θύρᾳ γενομένην ἤδη, τοῦ κοιτῶνος ἐξιοῦσαν· καὶ κράζειν ἤρξατο, ὥστε πάσιν αὐτῇ τοῖς σώματός· φυλακεῦσιν οὐκ ὀλίγον γενέσθαι τὸν τέραχος, πτοηθεῖσι μῆτι καὶ πάσοι τῶν ἀδοκῆτων ὁ βασιλεὺς. Ἦρετο γοῦν τῶν οἰκειοτάτων τὸν πρότερον, ὃν δὴ καλοῦσι παρακοιμῶνιον· Οὐχ ἐώρακας τὴν τοῦ κοιτῶνος ἐξεληθούσαν νυκὶ μοναχὴν; ὁ δὲ ἀχανὴς εἵστηκε, μὴ καὶ παραφρονῆσαι τὸν βασιλέα ὑποτοπάζων· ὅμως ἀπεκρίνατο, μηδὲν τοιοῦτον μῆτε θεάσασθαι μῆτε γενέσθαι.

F

74 Ἀλλ' ἰδοὺ πάσαι μὲν αἱ θύραι κλεισμέναι ἀσφαλίστατα φρουρούμεναι· αἱ κλεῖς δὲ ὑποτεθειμέναι τῇ ἐμῇ μέχρι τοῦ νῦν στρομνῇ, καὶ οὐδαμῶθεν πρὸς τὸν σὺν τῷ παράπαι εἰσόδος κοιτῶνα. Καὶ ὁ βασιλεὺς γενόμενος ἐν εἰσόδῳ· Νῦν οἶδα ἀληθῶς, εἶπεν, ὡς θεῖα τις ἦν ὀπτασία, τὰ ὀραθέντα μοι. Πρωίας δὲ γενομένης ἐξαγαγὼν τῆς φυλακῆς τὸν κατεχόμενον παρίστησθαι τε αὐτὸν, καὶ φησὶ· Τίσι μαγείαις χρησάμενος ἀπειλὰς ἡμῖν ἐν ὀνείροις καὶ θορύβοις ἐπεμψας ὡς ἂν σοι διὰ τῶν τοιούτων γοητείῳ διαδράναι γενήσεται τὰς κατὰ τῆς ἡμετέρας ἐπιβολὰς σου βασιλείας; Ὁ δὲ μηδὲν ἔχων εἰπεῖν πρὸς ταῦτα, μόνον βλέπων ἦν ἐπὶ δεξιᾷ καὶ ἐπ' ἀριστερὰ τοὺς παρεστώτας· μόλις δὲ ποτε ἀπεκρίνατο· Ἠέποιθα ἐπὶ τὸν θεόν, ὡς οὐδέποτε μάγῳ συνέντυχον, οὐδ' ἡνέσχετό μου βασιλεὺς τοιοῦτον ἀκοή ἀσέβημα δι' ὅλης τῆς ζωῆς παραδέξασθαι· ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τῆς σῆς βασιλείας βουλὴν ἐγὼ, μοι γένοιτο μάρτυς κύριος, ἥντινα οὐκ ἐνενόησα.

75 Καὶ ὁ βασιλεὺς πρότερόν πως διατεθεὶς, ἐπιγινώσκεις

sed ille accu-
satum primo
sciscitatus,

ἐπιγινώσκεις δὲ τινα, ἤρετο, Εἰρήνην ἐν μοναστηρίῳ λεγόμενῳ Χρυσοβαλάντῳ διαγούσα; Ναί, φησιν, βασιλεῦ, καὶ τὸ μοναστήριον ἔγγιστα πρὸς τῆς Ἀσπρὸς ἐστὶ τῶν γλυκέων ὑδάτων δεξαμενῆς. Καὶ εἰ νῦν ἀποστείλω, εἶπεν ὁ βασιλεὺς, εὗροίμι ταύτην ἄρα; Ἐκ παντὸς ἀπεκρίνατο· οὐδὲ γὰρ ποτε τοῦ ἐκ τῆς ἔξεισι μοναστηρίου. Παρατίκα τοῖνυν τόντε πρωτοβεστιάριον καὶ τινας ἄλλους τῶν μεγιστάνων μετὰ τῆς συνήθους ἐξαποστείλας ὑπηρεσίας· ἐπόμεινον τοῦτοις καὶ ζωγράφον εἶναι παρήγγειλεν, ὅφ' οὗ τὸ τῆς Εἰρήνης πρόσωπον εἰκονισθὲν αὐτῷ κομισθεῖν, ὅπως γνῶσωμαί, φησι, τὸν ὁραζόμενόν μοι χαρακτῆρα. Ταῦτα δὲ προσεταχώς, τῇ φυλακῇ καὶ αὐτῇ τὸν ὑπεύθυνον αὐτῷ νομιζόμενον κατέχεσθαι διωρίσατο. Ἡ μὲν τοι ὁσία Εἰρήνη τὰς κατὰ τρόπον ἐπικαίρως πληρώσασα προσευχάς, εἰς το διακονικὸν γενομένη τῆς ἐκκλησίας, καὶ πάσας συγκαλεσαμένη τὰς ἀδελφάς, φησι πρὸς αὐτάς· Ταύτῃ τῇ νυκτὶ ὅναρ μοι συνέβη παρὰ βασιλέως ὄραν πρὸς ἡμᾶς μεγιστάνας ἀπεσταλμένους, καὶ πολλὰν ἱππέαν τε καὶ πεζὴν ὄχλον ἐπισυρμένους καὶ τοσούτον, ὥς μὴδὲ ταῖς αὐλαῖς τῆς μονῆς τὸν ὅλον χωρῆτόν εἶναι· ὅπως εἴτι καὶ συμβαίνοι ταιούτων, ἀλλ' ὑμεῖς μηδαμῶς θρονηθεῖτε· καὶ κύριος τὸ συμφέρον πάντως οἰκονομήσει.

B 76 Αἱ δὲ φόβῳ καὶ δειλίᾳ ληφθεῖσαι, τὰς χεῖρας θατέρω προστρέβουσαι θατέρας ἐν μεγάλῃ λύπῃ ταῦτ' ἐποιοῦντο. Καὶ παρευδύς ἦγον οἱ παρὰ βασιλέως ἀπεσταλμένοι· ὃν τὸ πλῆθος καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς τῶν φαινομένων ἡ θυρωρὸς φοβηθεῖσα, τὸν τῆς μονῆς ἡγεωγμένον λιποῦσα πυλῶνα, ἤχετο δραμοῦσα τὴν ἀπροσδόκητον ἔλευσιν τῶν ἀρχόντων ἀπαγγέλλει. Ἐν τοσούτῳ δὲ τότε ἐνδοτέρω τότε τῆς μονῆς ἐξώτερα πλήρη τῶν ἵππων ὠράτο καὶ τῶν ἡμιόνων· ὅπερ ταῖς ἀδελφαῖς πρῶτα μὲν οὐκ ὀλίγην πτόησιν ἐνεποίει, καὶ μάλιστα τὴν τῆς ὁσίας πρόδρόχσιν ἐχοῦσας ἐναυλον. Πρώτως δὲ τοῖς τῶν ἱπποζυγίων ἀποβαίνοντας πρὸς αὐτάς ἔχοντας ὁρᾶσαι, τοῦ φόβου μὲν ἀνείδησαν, τῆς διδασκαλῆς δὲ τὴν πρόγνωσιν ἐξεπλήττοντο. Μηνύει τοῖνυν τοῖς μεγιστάσι τοῦτοις διὰ μέσου τῶν ἀδελφῶν ἡ ὁσία πρὸς τὴν ἐκκλησίαν εἰσελθόντας, ἐκεῖσε ταύτην ὄψεσθαι. Εἰσίσιν οὖν οὐ πάντες, ἀλλ' ὅσοι τὰ προσεταγμένα ὡσὶν οἰκείοις παρὰ βασιλέως ἐδέξαντο· καὶ προσευξάμενοι τῆς ὁσίας ἀνέμεινον τὴν ἔλευσιν.

C 77 Νέφεσι δὲ τοῦ ἡλίου διατειχίσουσιν τὰς λαμπρότητας, ἀλαμπῇ συνέβαινε τὸν αέρα τυγχάνειν. Ἦκε τοῖνυν καὶ ἡ ὁσία διὰ τῆς πλαγίας θύρας πρὸς αὐτοὺς. Προηγησαμένη δὲ τῆς προσκυνήσεως, προσκυνούντας εἶχε τούτους· καὶ δὴ ἀνανεύοντες εἶδον ἀστραπὴν ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ἀνατέλλουσαν τοῦ τιμίου αὐτῆς προσώπου· καὶ μὴ φέροντες ἀπήλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἔπεσον χαμαὶ, καθάπερ οἱ συλλαβεῖν ἐληλυθότες τὸν καθηγητὴν αὐτῆς καὶ νυμφίον Χριστόν. Ἐπεὶ καὶ ὅλον πεπλήρωκε τῆς φωτοχύσεως τὸν ναόν, προσερχομένη δὲ χεῖρας ὥρεγεν ἐκάστω, καὶ διανίστη τούτους λέγουσα· Τεκνία μου μὴ φοβεῖσθε· κἀγὼ γὰρ αὐτὴ ἀνθρωπὸς εἰμι τὴν αὐτὴν ἀσθενείαν περικειμένη τῆς φύσεως. Ἀλλὰ τί κόπους ὑμῖν παρέσχεν ὁ ἀποστείλας ὑμᾶς ἄπιστος; Εἶπατε γοῦν αὐτῷ πάλιν ἐκεῖνα, ἅπερ ἔδοξεν ἐν ὀνείρῳ παρ' ἡμῶν ἀκοῦειν· Ἀπόλυσον τὸν ἀνδρῶπον ἐκ τῆς φυλακῆς· οὐδὲν ἐστὶν ἄδικον εἰργασμένος· οὐδὲ κατὰ τῆς σῆς μελετήσας βασιλείας· ἐάν δὲ μὴ, τὰ λαλῆθέντα σοι πάντως ἤξει καὶ πέρας, καὶ κύριος οὐ βραδύνει, ὅτι πᾶσιν ἐγγὺς ἐστὶ τοῖς ἐπικαλούμενοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ.

78 Οἱ δὲ μήπω τοῦ προτέρου τελέως ἀνεξέντες φόβου, καὶ ταῦτα ἀκούοντες δέει πολλῷ πρὸς αὐτὴν εἶπον· Ἀπαγγελοῦμεν πάντα τῷ βασιλεῖ κατὰ τὴν σὴν πρόσταξιν· ἀξιούμεν δὲ μικρὸν καθεσθεῖσαν τῆς σῆς ἡμῖν ψυχωφελοῦς ὁμιλίας μεταδοῦναι· τοῦτο δὲ δυοῖν εἵνεκα παρ' αὐτῆς ἤτησαν· ἐνὶ μὲν, ὥστε τῆς τι-

Nosti, inquit, Irenen quandam, in monasterio, quod Chrysobalantus dicitur, degentem? Nō vi, ait, imperator: et monasterium est proximum Asparis e dulcium aquarum citerne. Et si nunc mittam, dixit imperator, ipsamne inveniam? Omnino, respondit: neque enim exit umquam monasterio suo. Statim itaque protovestiarium ^f et alios nonnullos magnatum cum consueto ministerio ^g dimisit, pictorem item sequi illos iussit, ut, dum ab illo expressus foret Irenes vultus, ad se deferretur, ac norim, inquit, formam a me visam. His præscriptis, interum in carcerem amandari præcepit, quem putabat fontem. Irene de more opportune precibus persolutis, sacrarium ingressa ecclesiae, et sorores omnes convocavit, et sic affata fuit: Hac nocte contigit mihi in somnio videre, magnates ab imperatore ad nos missos, multamque ac tantam equitum ac peditum turbam secum trahentes, ut monasterii loca totam capere non possint. Et vero si tale quid acciderit, vos nequiquam turbe-
mini: et Dominus id, quod in rem nostram erit, omnino disponet.

76 Illae autem timore ac metu correptae, altera alteri manus affricantes, in magno ea de causa luctu degebant. Nec mora, veniebant, qui ab imperatore erant missi: quorum multitudinem et magnificentiam, dum apparuere, territa ostiaria, monasterii portam reliquit apertam, et curriculo eueurit, inexpectatum principum adventum nuntiatura. Inter hæc vero tam interiora quam exteriora monasterii loca videbantur plena equis ac mulis: id quod primo non modicam incussit sororibus animi consternationem, maxime dum Sanctæ prædictionem recenter insonantem habent. Conspicuae autem, quod hi, qui ex equis descendebant, placide secum agerent, timore quidem liberatae sunt, Magistrae autem prænotione obstupuerunt. Hisigitur magnatibus Sancta per sorores significat, ut in ecclesiam ingrederentur, ibidem se visuri. Intrant ergo non omnes, sed illi dumtaxat, qui mandata propriis auribus ab imperatore acceperant. Et orantes expectant Sanctæ adventum.

77 Nebulis vero splendorem solis obscurantibus, contigit aera tenebris involvi. Sancta igitur per obliquam portam ad eos accessit. Et vero eos veneratione prævenit, et habuit, qui se venerarentur. Et respicientes viderunt splendorem derepente ex venerabili ejus vultu micantem. Idque non ferentes, cesserunt retro, et ceciderunt in terram, non secus atque illi, qui venerant, ut comprehenderent Christum magistrum ejus ac sponsum. Postquam itaque totum lumine implevit templum, accedens manus porrexit singulis, et crexit eos, dicens: Filii mei, nolite timere: nam et ego ipsa homo sum, eidem naturæ imbecillitati subjecta. At cur laborem vobis præbuit incredulus ille, qui vos misit? Dicite ergo ei iterum illa, quæ visus est in somnio a nobis audire: Dimitte hominem e custodia: nihil egit injuste, contra imperium tuum machinatus est nihil. Sin minus; quæ dicta sunt tibi, omnino evenient: et non tardat Dominus: quia prope est omnibus, ipsum invocantibus in veritate.

78 Illi autem, priore metu nondum perfecte remisso, ista audientes multo cum timore ad eam dixere: Omnia denuntiabimus imperatori, prout nobis mandavisti. Rogamus autem, ut paululum nobiscum verseris, et colloquii tui quod animabus nostris utile est, participes nos facias. Duobus vero

A. A. A. A. A.

et ut

divide vultum

E

vultum

P

miffa

edictum.

ro

Ἀ ας τούτους ἐπλυνε δάκρυσι. Διαναστήσασα δὲ τούτον, καὶ πολλὰ μὲν εὐχαριστίας πρὸς Θεὸν εἰπούσα ρήματα, πολλαῖς δὲ τούτον στενώσασα παραινέσεσι, καὶ βίου λαβεῖν ἀρχὴν τὸν Θεὸν θεραπεύοντος ἐπιτρέψασα. Εἰ μὴ γὰρ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φεύγει, καὶ τὴν τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ καταφρόνησιν ἐγκαταλειψόμεν, οὐκ ἔχει καὶ ἡμῶν ἐπιφέρειν ὁ πονηρὸς ἰσχύϊν τοὺς πειρασμοὺς, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο καὶ ὁ ποιμὴν καὶ διδάσκαλος καὶ Θεὸς γρηγορεῖν αἰεὶ καὶ προσεύχεσθαι, ἵνα μὴ εἰσελθόμεν εἰς πειρασμοὺς, διαμαρτύρητο, καὶ τοῦτο διαπαντὸς ποιεῖν ἐδίδασκεν, Εὐφροσύνης ἡμέραν καὶ χαρμονῆς τῆς τούτου σωτηρίας τὴν σήμερον ἔκρινε γενέσθαι, καὶ τράπεζαν κοινὴν ἐπέτρεψεν ἐτοιμάσθαι, παντοδαποῖς κεκοσμημένην ἀσκητικοῖς ἐδωδήμασι, καὶ τούτῳ σὺν ταῖς ἀδελφαῖς εἰς δόξαν συνειστάδῃ Θεοῦ. Εἶτα τῆς γυναικί, καὶ τοῖς τέκνοις, καὶ πᾶσι τοῖς συγγενέσιν, εὐφροσύνης αὐτὸν πλείονος ἀφορμὴν καὶ ἀγαλλιάσεως ἐξαπέστειλεν. Ἄλλ' ἱκανὰ μὲν καὶ ταῦτα παραστήσασθαι τὸν πλοῦτον τῆς ἐν αὐτῇ χάριτος τοῦ Θεοῦ.

crymis gratiarum actionis lavit. Hunc postquam A. ANONYMO. erexisset, et multa gratiarum actionis verba ad EX MSS. Deum direxisset, multisque eum confirmasset hortationibus, vitam auspicari Deo devotam ei commendavit. Nisi enim propter peccata nostra, fugiat, et ob mandatorum Christi contemptum derelinquamur, non habet dæmon potestatem, ut contra nos inferat tentationes. Et ideo pastor, magister ac Deus vigilare semper et orare, ut non intremus in tentationes, hortatus est; idque semper facere docuit. Hilarum porro [ipsa] ac lætum diem, quo salutem ille consecutus fuit, hodiernum haberi decrevit, communemque mensam apparari jussit, omnigenis asceticis eduliis instructam, atque cum ipso una et cum sororibus accubuit in gloriam Dei. Deinde uxori, liberis, et cognatis omnibus ipsum remisit, majoris hilaritatis et exultationis præbiturum causam. Sed hæc, ad exhibendas gratiæ Dei, quæ in ipsa erat, divitias dicta sufficiant.

B

ANNOTATA.

a Pluribus successive imperatoribus synchrona fuit Sancta nostra, si vera sunt, quæ de grandæva ejus ætate inferius affert hic auctor; ac proin quem hoc loco intelligi velit, non habeo unde determinem.

b Varia de his collegit Cangius.

c Adi et de illis Cangium.

d Scribendum παρακοιμώμενον, paracœmomenon; per quem significatur accubitor seu præfectus cubiculi.

e Notitiam hujus loci pete ex Commentario prævio.

f Id est, primum inter vestiarios. Consule Cangium ad vocem βεστιαρίος.

g Ministeria sunt officia majora et minora in imperatorum et regum palatiis, et magnatum hospitibus. De utrisque Cangius in Glossario Lat. Hic pro ipsis ministris accipitur.

E

CAPUT II.

Prædictio propriæ ac aliorum mortis; pomi miraculosi effectus; mors, tempus vitæ; mirabilia mortem subsecuta.

C Ο λόγος δὲ βιάζεται, καὶ ἕτερον σιωπῆς οὐκ ἄξιον οὐκ ἐπιγράφει. Ἄνθρωπος τῶν συνήθων αὐτῇ καὶ φίλων, Χριστοφόρος ὄνομα αὐτῷ, ὃν διὰ τὴν προσοῦσαν εὐλάβειαν δι' αἰδούς εἶχε, καὶ τιμῆς, καὶ γνησίως ὠμίλει τούτῳ, καὶ τὰ πολλὰ θαρρόυντα τῶν αὐτῆς ἀπήρχεν. Οὗτος ὑγιὲς τε ὢν, καὶ μηδεμίαν ἔκ τινας ὀχλήσιν ὑφορμόμενος νόσου τῇ σώματι, ἐπέπερ ὀμιλίας συνήθους ἔτυχεν, ἀπιέναι μέλλον, μετα μετάνοιαν, τὴν εὐχὴν, ὡς ἔθος, ἤτησε παρ' αὐτῆς. Ἡ δὲ πράξις φωνῇ λέγει πρὸς αὐτόν· Ἀπίδι, τέκνον, ὁ Θεὸς ἀναπαύσῃ μετὰ δικαίων τὸ πνεῦμά σου. Ὁ δὲ συνετός ὢν ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸν νοῦν ὁξύνων, οὐκ ἀπλῶς εἶναι ρῆμα τὸ λεχθὲν ὑπέληφεν, ὅθεν καὶ διαταχθεὶς τὴν ψυχὴν, σύντρομος ἔστη, καὶ κατηφής. Ἰδοῦσα δὲ τοῦτου οὕτως ἔχοντα ἢ ὅσια, ἀναστᾶσαι λόγοις ἤρξατο μελιχλίως· Μὴ θορυβηθῆς, τέκνον, λέγουσα· ἔννοιά μου τὸν νοῦν ἀλλαγῶ τις εἶχε συντετραμμένον, καὶ προὔπεμψεν ἡ γλῶσσά σοι τὴν εὐχὴν οὕτω δι' ἀπροσεξίαν.

83 Ἄλλ' ἐκεῖνος ἄτε πεπειρασμένος αὐτῆς οὐ μετεβάλλετο· ἔνθεν τοι καὶ παρακαλίσταμένη τούτον πάλιν ὀμιλίας ἀπήρχετο, πρὸς εὐθυμίαν μεταθεῖναι σπουδάζουσα, καὶ προβαίνουσα τοῖς λόγοις παρήγει τὰ περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, καὶ τὴν σὺν Χριστῷ

Jam vero ad aliud, quod sileri non potest, manifestandum compellitur oratio. Vir quidam fuit e familiaribus atque amicis ejus (Christophoro ipsi nomen erat) quem propter pietatem, qua præditus erat, in veneratione et honore habebat, et quocum candide versabatur, plurimaque, quæ ad se attinebant, ei confidebat. Ille cum recte valeret, nullamque e morbo aliquo ægritudinem suspicaretur, conversationis consuetæ factus compos ubi fuerat, jamque abiturus, post profundam corporis inclinationem, sibi ut bene precaretur, de more ab ipsa petiit. Illa vero blanda voce, Abi, inquit, fili: Deus requiescere faciat cum justis spiritum tuum. Ille autem, ut qui vir esset intelligens, quod dictum hoc erat verbum, suspicatus est: unde animo perturbatus contremuit atque obmutuit. Sancta cum ita affectum videns, dulci sermone recreare ipsum cœpit: Ne turberis, inquiens, fili: cogitatio quædam mentem meam detinuit alio conversam, et proin per inadvertentiam hoc te voto lingua mea prosecuta est.

83 Sed ille, experientia utique circa eam edoctus, a sententia dimoveri haud poterat. Unde cum ipso, assidere jusso, colloqui iterum cœpit, disponere ipsum studens, ut bono esset animo; et loqui pergens, sermonem instituit de regno cælorum, fruitione æternorum bonorum, atque immortalivita

F Viro cuidam sibi amico

prædicti mortem

A. ANONYMO.
EX MSS.

ta cum Christo. Postquam vero ac compunctionem et lacrymas eum movisset; ut novit mentem illius jam esse sedatam et pacatam, dimisit in pace. Domum digressus, cibum sumpsit, et sub hymnos lucernarios a nihil amplius locutus præter hocunicum, Caput meum, caput meum, humi prostratus expiravit. Sed hoc neutiquam erat cognitum. Vixdum itaque is bona Irenes cum venia abierat, quando una e sororibus, quoniam omnino sincere erga virum afficiebatur, sic eam compellat:

ex apparitione
cognitam;

84 Cur ita te excusasti, domina mea, Christophoro, qui totus noster est? Et ecce tristis abiit homo, et valde animo mœrens. Illa autem, Abi, inquit, filia; et non invenies eum in vivis. Neque enim hunc ego sermonem temere protuli; sed quo tempore cum illo colloquebar, juvenem vidi, specie splendidum atque indumento, qui pone eum stabat, et falcem acutam admodum tenebat dextera; et stantes una aliquos, qui vitæ ejus tempora digitis suis numerabant; et ad præsentem usque vesperam eorum esse terminum mutua inter se sententia declarabant. Mox itaque ancillam vocate simplicem: quæ dum adesset, Vade, inquit, filia, ad ædes amici Christophori, et sciscitata, quo loco res ejus sint, statim id nobis renuntiandum veni. Rediisse autem ancillam ac dixisse, quod vivum illum non reperisset, ubi audierunt, omnes obstupuerunt sorores, et Deo gloriam dederunt, qui tali ipsas dignatus esset magistra. Ab illo itaque tempore, si alicui post congressum exeunti bene precaretur, attendebant accurate; et cuicumque dicebat: Deus requiescere te faciat, sili; citra contradictionem continuo mors illum invadebat.

suam quoque
divinitus co-
gnoscit,

85 Quoniam vero oportebat ipsam etiam, ut quæ homo esset, commune mortis debitum persolvere (siquidem mors illius vocanda est, et non potius transmigratio ac perfecta [ad Deum] appropinquatio) hoc ipsum dicit a Spiritu; (Et quomodo propriam ignoraverit mortem, quæ mortem aliorum prædixit?) atque ex ipso audit, uti audire par est eos, qui digni sunt, spiritu loquente. Aderat itaque dies sexta et vigesima mensis Julii, qua ædis monasterii sacræ, in nomine archangeli Gabrielis ædificatæ, annua encæniorum memoria celebratur. Dum autem oraret, Spiritus sanctus ad eam dicit: Et nunc quidem, Irene, festam encæniorum lucem celebrabis, et subsequente anno: tertia vero post hodiernam die, canticum novum cantabis cum angelis, adstans throno divinitatis. Illo autem transacto anno, menseque Julio iterum illucescente, per totos dies septem jejunans orationi vacabat, ac stationi. Postquam encæniorum celebrasset memoriam, ac divinorum mysteriorum facta esset particeps, nullum omnino alium gustavit cibum. Sed venerabile illud pomum (quod discipulum, qui supra pectus Christi recubuit, eique dilectus fuit, simul cum duobus aliis ad ipsam misisse, ut antidotum ei foret, superius diximus; hoc namque semper adhibebat, quia omnem ei ægritudinem adimebat, supernaturale utique alimentum incomparabili odorum suorum fragrantia ad recte patiendum afferens.)

ac miraculoso
usa pomo,
c

86 Illud [inquam] solum cum gaudio ineffabili ubi comedisset, atque ex comestione universum monasterium implevisset incomparabili iterum fragrantia, ac divini megalomartyris Pantaleemonis memoria celebrasset, postridie ad horam nonam visa est animam agere ac deficere; et preces precibus conjungens, crebro oculos ad cælos sustulit, fluentia lacrymarum profundens, subjectumque pavimen-

ζωνήν τὴν ἀνώλεθρον· πρὸς δὲ κατάνυξιν αὐτὸν καὶ δάκρυα D
κινήσασα, ὡς ἔγνω τοῦτου καθεστῆκυϊαν ἤδη τὴν ψυχὴν
καὶ γαληνιώσαν, ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ. Ἐπεὶ δὲ τὰ οἰκεία
κατέλαβε, καὶ τροφῆς μετέλαβε περί που τοὺς ἐπιλυχνίους
ὑμνοὺς οὐδὲν πλείον εἰπὼν, ἀλλ' ἢ τοῦτο μόνον· Τὴν κεφα-
λήν μου, τὴν κεφαλὴν μου, τῇ γῇ καταβληθεὶς ἐξεψύξεν.
Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὕτω δῆλον ἦν. Ὡς γοῦν ἐκεῖνος τῇ ὁσίᾳ
συνταξάμενος ἀπῆει, μία τῶν ἀδελφῶν, ἐπεὶ καὶ πᾶσα πρὸς
τὸν ἄνδρα γνησίως εἶχε, λέγει πρὸς αὐτήν.

84 Ἰνατί οὕτως ἀπελογήσω, κυρία μου, τῷ ἡμετέρῳ
κατὰ πάντα Χριστοφόρῳ; καὶ ἰδοὺ περίλυπος ἄπεισιν ὁ
ἄνθρωπος, καὶ λίαν κατώδυνος τὴν ψυχὴν. Ἡ δὲ, ἀπελθε,
τέκνον, φησι; καὶ οὐχ εὐρήσεις τοῦτον ἐν τοῖς σῶσιν. οὐδὲ
γὰρ ἀπλῶς ἐγὼ τοιοῦτον ἂν ἐξεφώνησα λόγον, ἀλλ' ἐν ὅσῳ
διαλεγομένη πρὸς αὐτὸν ἤμην, νεανίαν εἶδον λαμπρὸν τῷ
εἶδει καὶ τῇ καταστολῇ τοῦ ἐνδύματος, ὀπισθεν ἐστηκότα
τοῦτου, καὶ δρέπανον ἡκουημένην ὀξέως τῇ δεξιᾷ κατέχον-
τα, καὶ τινας συνεστῶτας, καὶ τοὺς χρόνους τῆς ζωῆς
αὐτοῦ δακτύλοις ἀριθμοῦντας, καὶ μέχρι τῆς παρούσης
ἐσπέρας πρὸς ἀλλήλους τούτων εἶναι τὸ πέρας, τὴν ψῆφον E
ἐκφέροντας. Ὅμως δ' οὖν τὴν παιδίσκην εὐηθῇ ἂν καλέ-
σατε· καὶ δὴ παραστάσης, πορεύθητι, τέκνον, εἶπε, πορὰ
τὸν οἶκον τοῦ φίλου Χριστοφόρου, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ὅπως
ἔχει διερωτήσασα, ταχέως ἡμῖν ἀναγγεῖλον ἐλθοῦσα. Ὑ-
ποστρέψασαν δὲ καὶ ζῶντα τοῦτον εἰποῦσαν οὐχ εὐρη-
κέναι τὴν παιδίσκην, μαζοῦσαι ἀπηνεώθησαν πᾶσαι αἱ
ἀδελφαί, καὶ τῷ Θεῷ δόξαν ἀνέπεμπον, τῷ τοιαύτης αὐτὰς
καταξιώσαντι παιδαγωγῷ. Ἐξ ἐκείνου τοίνυν, εἴ ποτέ τιμι
μετα τὴν ἐντυχίαν εὐχὴν ἔλεγεν ἐξιόντι, προσεῖχον ἀσφα-
λῶς καὶ ὅ τινι ἂν, ὁ Θεὸς, εἶπεν, ἀναπαῦσαί σε, τέκνον,
ἀναντιρρότως αὐτὸν παραπόδας ἢ τελευτῇ κατελάμβανε.

85 Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὴν ἄνθρωπον οὔσαν ἔδει τὸ κοινὸν
ἀποτίσαι χρέος τὸν θάνατον· εἶγε δεῖ θάνατον ἐκείνης ὀνο-
μάζειν, ἀλλὰ μὴ μετάστασιν καὶ τελείαν ἐγγύτητα· μαν-
θάνει καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ πνεύματος. Καὶ πῶς γὰρ ἂν
τὴν οἰκείαν ἠγνόησε τελευτὴν, ἢ καὶ τὰς ἄλλων προλέγου-
σα; καὶ ἀκούει παρ' αὐτοῦ, ὡς τοὺς ἀξίους εἰκὸς, λαλοῦν-
τος τοῦ πνεύματος. Παρὴν μὲν οὖν ἑκτὴ καὶ εἰκοστὴ μηνὸς
Ἰουλίου, καὶ τῇ ἡν τοῦ τῆς μονῆς ναοῦ, ὃς ἐπ' ὀνόματι τοῦ
ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἱδρύεται, τῶν ἐγκαινίων ἐτήσιος
μνήμη τελεῖται. Προσευχομένη δὲ λέγει πρὸς αὐτὴν τὸ F
ἅγιον· Καὶ νῦν μὲν ἐπιτελέσεις, Εἰρήνη, τῶν ἐγκαινίων τὴν
ἑωρτήν, καὶ εἰς τὸ ἐπερχόμενον ἔτος· τρίτῃ δὲ τὸν σήμε-
ρον ἄσμα καινὸν ἄσεις μετ' ἀγγέλων τῷ θρόνῳ παραστᾶσα
τῆς δόξης. Ἐκείνου δὲ τοῦ ἐναυτοῦ περαιωθέντος, καὶ
τοῦ Ἰουλίου πάλιν ἐπιστάντος μηνὸς, παρ' ὅλην ἐβδό-
μαδα ἡμερῶν ἄσιτος τῇ προσευχῇ προσεκάρτερι, καὶ τῇ
στάσει. Τὴν τῶν ἐγκαινίων δὲ τελέσασα μνήμην, καὶ τῶν
μὲν οὐδεμίας τὸ παράπαν ἑτέρας ἐγεύσατο τὸ
δὲ μῆλον ἐκείνου τὸ σεβάσμιον, ὅπερ τὸν ἐπισ-
τῇ θεῶν καὶ δειῶν μεταλαβοῦσα μυστηρίων, τροφῆς
ἡγαπημένον τῷ Χριστῷ μαθητὴν μετ' ἑτέρων δύο πρὸς
αὐτὴν ἀπεσταλκέναι φυλακτήριον αὐτῇ ὁ λόγος ἀνωτέρω
δεδηλωκέ· καὶ γὰρ εἶχεν αὐτὸ διαπαντός πᾶσαν αὐτῆς
ἐξαίρον ἀθυμίαν, ἅτε τροφὴν ὑπερφυῇ τῷ τῶν ὁσφράντων
ἐαυτῆς διακριτικῷ πρὸς εὐπάθειαν προσφέρουσα.

86 Τοῦτο μόνον μετὰ χαρᾶς ἀνεκλαλήτου φαγοῦσα, καὶ
πληρώσασα τῇ διαμασῇ πᾶσαν τὴν μονὴν ἀσυγκρίτου
πάλιν τῆς εὐωδίας, τήντε τοῦ δειῶν μεγαλομάρτυρος Παν-
τελεήμονος μνήμην ἐορτάσασα, τῇ ἐταύριον περὶ τὴν ἐννά-
την ἀγωνίαν εἰκὴ καὶ ἀδμονεῖν, καὶ εὐχὴ τὴν εὐχὴν συν-
άπτουσα, πυκνὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς οὐρανοὺς ἀνέτεινε,
δάκρυα ποταμῶδον προχέουσα, καὶ τὸ ὑποκείμενο
ἔδαφος

A ἔδαφος καταρραίνουσα, καὶ τὸν αὐτῆς ὄλον διάβροχον τιθεῖσα χιτῶνα, ὥστε καὶ τὰς ἀδελφὰς διαταραχθεῖσας τῷ παραδόξῳ τοῦ πράγματος καὶ διαπορουμένας τὸ τολῆσαι προσελθεῖν, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ τοσούτου κλαυθμοῦ ζητῆσαι μαθεῖν. ἡ δὲ μόλις ποτὲ πρὸς αὐτάς ἀπεκρίνατο·

87 Σήμερον, τέκνα μου, τοῦ παρόντος ἀπάρασα βίου, πρὸς ἕτερον ἄπειμι κόσμον αἰώνιον· καὶ οὐκέτι μου τὸ πρόσ-
ωπον ὄψεσθε· ἰδοὺ γὰρ ἡ ὥρα τῆς ἐμῆς ἐφέστηκεν ἀναλύ-
σεως· ἔξετε δὲ τὴν κυράν Μαρίαν ἀντ' ἐμοῦ εἰς μητέρα πνευματικὴν· τοῦτο γὰρ καὶ Θεὸς ἄνωθεν εὐδοκεῖ· καὶ καλῶς ὑμῖν αὕτη προστήσεται. Σπουδάσατε διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ καὶ τεθλιμμένης εἰς τὸ πλάτος τῆς αἰωνίου καταντῆσαι ζωῆς· μισήσατε τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν κόσμῳ· ματαιότης γὰρ ματαιότητων τὰ πάντα ματαιότης· μισήσατε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, ὅπως ταύτας κερδήσῃτε ἀντιπίπτουσαι τῷ θελήματι τούτων, καὶ ἀγαπᾶσαι τοῦ Θεοῦ μόνον θέλημα. Οὐδεὶς γὰρ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ κριτηρίου προστήσεται κρινομένοις, ἀλλὰ γυμνοῖς ἀνιστάμενοι τοῖς σώμασι, καὶ μηδὲν τῶν συγγενῶν ἢ φίλων εὐρίσκουσαι βοήθον, ποταπῇ
B διακεισόμεθα τῇ διαθέσει ἀναλογίσασθε. Μόνος γὰρ εὐρίσκεται τότε δυνάμενος ἡμᾶς τῆς καταδίκης ἀπολύσαι, Χριστὸς ὁ κρίνων, ὁ καὶ προλέγων ταῦτα, καὶ πολλὰ πα-
ρακαλῶν ὑμᾶς νῦν καὶ καταφρονούμενος.

88 Τοιαύτας καὶ τελευταίας ποιησαμένη τὰς παραινέσεις, ὄμματα, καὶ χεῖρας εἰς οὐρανὸν διάρασα· Κυριέ μου καὶ θεέ, εἶπεν, Ἰησοῦ Χριστέ, υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον τῶν ψυχῶν ἡμῶν, εἰς χεῖράς σου παρατίθηναι τὸ τοσοῦτο μικρὸν ποίμνιον. Τήρησον αὐτὸ ἐν τῷ ὀνόματί σου· σκέπασον αὐτὸ τῇ σκέπῃ τῶν πτερύγων σου, καὶ διατήρησον ἀπὸ τῶν ἐμπειριῶν τοῦ πονηροῦ· ὅτι σὺ εἶ μόνος ὁ ἐλεῶν καὶ σώζων, καὶ σοῦ ἐστὶν ἡ ἐξουσία, καὶ σοῦ ἐστὶν ἡ δύναμις. Σὺ γὰρ εἶ ὁ γεγόμενος ἡμῖν δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις· καὶ σοὶ εὐχαριστοῦμεν, καὶ σέ δοξολογοῦμεν εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Καὶ ταῦτα εὐξαμένη ἐκάθισε, καὶ ἤρξατο μειδιᾶν, οἷα δὴ τῶν μελλόντων αὐτὴν ἀγαθῶν διαδέξασθαι πολλῶν ἐν συναισθήσει γενομένη· καὶ τοὺς ἀπάζοντας αὐτὴν ἀγγέλους φωτὸς δεῖς ὁρῶσα, καὶ ἡδόμενη, οἷς δὴ πάντας καὶ φιλικῶς προσωμίλει συνηχέστατα. Καὶ παραυτίκα τὸ πρόσωπον αὐτῆς ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος. Ὡς περ δὲ μεταλαβείν ὑπνου δόξασα, μικρὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς καλυψάμενη, τὴν ἱερὰν αὐτῆς ψυχὴν ἀπέδοτο τῷ Θεῷ.

89 Καὶ εὐθέως Θροῦς διηγείρετο, καὶ Θρήνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολὺς ταῖς κατὰ πνεῦμα θυγατράσιν αὐτῆς διηχεῖτο, καὶ συναποθανεῖν, εἰ δυνατόν, ἐθελοῦσαις αὐτῇ· τὴν γὰρ ταύτης στέρησιν οὐ φορητὴν ὄλως ἐνόμιζον. Διαδοθείσης δὲ πανταχοῦ τῆς τελευτῆς ἐν ἀκαριαίᾳ ῥοπῇ, πᾶσα συνέρρεον πρὸς τὴν μονὴν ἡ πόλις σχεδὸν, ὡς μηδὲ τὰ πρὸς τὴν Σύραν χωρεῖν βιαζόμενα ταῖς εἰσόδοις τῆς πληθύος· τῶν ποταμῶν γὰρ εἰκάσето ρεύματα. Ἀλλ' οὐδὲ τὰς τῶν συγκλητικῶν γυναῖκας ἅμα καὶ θυγατέρας ἀπολιμπανομένας ἦν ὁρᾶν τῆς συνελθεύσεως. Καὶ αὐταὶ γὰρ πᾶσαν αἰδῶ παρῳσάμεναι πρὸς τὸ τῆς οσίας ἐνθεον λείψανον ἁγιασμὸν ἀρύσασθαι σπεύδουσαι· αἱ μὲν τῇ προσπαύσει, αἱ δὲ καὶ μόνῃ τῇ ὁράσει, ὅσαις μὴ τῆς ἀφῆς ἡ τοῦ πλήθους παρεχόμηνε φορά. Ὅφει δὲ τῆς νυκτὸς μόγις ὁ ὄχλος μετρίαν ἐδίδου τὴν ἄδειαν τὰ πρὸς τὴν κηδεῖαν τοῦ ἱεροῦ σώματος ἐκεῖνου ταῖς μοναχοῦσαις εἰτοιμάσασθαι. Ἀνῆπτον δὲ λαμπάδας καὶ κηροὺς καὶ μάλιστα ὅσοι τῆς συγκλήτου συνελθούσας, ὑπὲρ ἀριθμὸν, καὶ μεγαλοπρεπέστατα μύρατε, καὶ θυμιάματα τῶν εὐωδεστάτων, καὶ πολυτίμων ὑπὲρ μέτρον ἀφειδῶς ἀνῆλίσκετο.

90 Ἀλλ' οὐκ ἦν ἄρα ταῦτα τῆς ἐκ τοῦ χρωτὸς αὐ-

tum irrigans, et totum suum madefaciens vestimentum; adeo ut sorores rei novitate perturbatæ, atque animi dubiæ, an auderent ad ipsam accedere, et tanti planctus causam rescire quærerent. Illa autem vix tandem ipsis respondit :

87 Hodie, filiæ meæ, e præsentī vita migrans, ad alium discedo mundum, eumque æternum : et non amplius videbitis faciem meam. Ecce enim tempus resolutionis meæ instat : habebitis autem dominam Mariam meo loco in matrem spiritualem : hoc etenim Deo placitum est ex alto : illa namque bene vos defendet. Date operam, ut per angustam et arctam viam perveniat̃is ad latitudinem vitæ æternæ : odio habete mundum, et omnia, quæ in mundo sunt : nam vanitas vanitatum [et] omnia vanitas : odio habete animas vestras, ut eas lucramini, voluntati earum resistentes, et solam Dei voluntatem diligentes : nemo enim nos in tremendo iudicio judicandas defendet ; verum nudis resurgentes corporibus, et neminem ex cognatis aut amicis adiutorem invenientes, quam varia simus fluctuaturæ affectione, considerate. Solus enim tunc invenietur, qui possit nos a damnatione liberare, Christus iudex, qui etiam prædicit ista, et multis nos monet nunc etiam dum contemnitur.

88 Extremis hujusmodi adhortationibus usa, oculis ac manibus in cælum sublatis, Domine mi ac Deus, inquit, Jesu Christe, Fili Dei vivi ; qui es pastor bonus ; qui dedisti temetipsum redemptionem pro animabus nostris ; in manus tuas trado hunc parvum gregem : serva illum in nomine tuo : tege illum sub velamento alarum tuarum, et conserva a calliditate maligni spiritus : quia tu es solus misericors et salvator, et tua est potestas, et tua est virtus. Tu enim es, qui nobis factus es justitia, et sanctificatio et redemptio : tibi gratias agimus, teque glorificamus in secula. Amen. Hæc ubi precata esset, sedit, et subridere cœpit ; ut quæ cumulandam se multis futuris bonis præsentiret, angelosque lucidos videret, se abducturos, seque iis oblectans, quibuscum amice prorsus ac sæpissimo versata fuerat. Et statim vultus ejus splenduit instar solis. Non secus autem ac si somnum capere videretur, oculis aliquantulum clausis, sacram suam animam tradidit Deo.

89 Et mox tumultus excitabatur ; et lamentatio, fletus ad luctus multus in filiabus ejus spiritualibus resonabat, commori ipsi, siquidem fieri posset, volentibus : nam ea privari, intolerabile omnino putabant. Didita itaque quaquaversum, momento temporis individuo, hac morte, omnis pene ad monasterium civitas confluebat, adeo ut multitudini, violentiam facienti ad portam, ingressus non pateret : nam fluviorum fluentis similes erant. At senatorii quoque ordinis mulieres simul ac filias videre erat ab accessu non deficientes : nam, suæ conditionis immemores, ad Sanctæ corpus, Deo afflatum, sanctificationem hausturæ properabant ; hæc quidem tactu, illæ autem solo visu ; quibus utique turbarum tumultus tactum non permittebat. Vix tandem intempesta nocte tumultus indulgebat tantillum securitatis monialibus, ut quæ ad parentandum isti sacro corpori conducerent, præpararent. Accendebant autem lampades, cereosque, hi potissimum qui ex ordine senatorio convenerant, supra numerum ; et magnificentissima unguenta et thymiamata fragrantissima supra modum profuse consumeabantur.

90 Nec vero hæc, tametsi multa essent, obfuscare

A. ANONYMO.
EX MSS.

consolataque
subditas suas
atque ad vir-
tutem hortata,

Deo se com-
mendat, ac
placide exspi-
rat.

Frequentissi-
mus ad illam
concursum,

A. ANONYMUS
EX MSS.
corporis fragrantia, sepulchrum;

tempus vitæ,
miracula post
mortem patra-
ta,

gratia disci-
pulis concili-
andi.

d

C

fascare poterant, quam corpus ejus spirabat, fragrantiam; cui dum hæc essent admixta, mirabilem quamdam, et quidnam aliud efficiebant quam divinam aliquam fragrantiam? Postquam igitur virginum, atque sanctificatione honoratum corpus illud honorassent, hymnis et canticis spiritualibus Deum, qui illud inhabitaverat atque inambulaverat, magnificantes, loculo illud tunc incluserunt; at paulo post novo adornato sepulchro, in oratorio Christi martyris Theodori, ædi sacræ monasterii contiguo, honorifice illud deposuerunt, similem imo multo mirabiliorem fragrantiam emittens: et dum iterum psalmodiarum cantu ac luminis accensione illa [honorabant,] mysterium exprimebant illuminationis, qua afficitur in cælis, atque ineffabilis gloriæ.

91 Fertur vero vitæ ipsius tempus ad centum usque annos, exceptis tribus, extensum fuisse; nulumque senectutis in se indicium vidisse propter immarcescibilem virginis florem. At vero cognatus ille, quem beatissima Irene e manibus imperatoris liberavit, omni tempore vitæ suæ assidue ad sepulchrum accedens, monumentum ejus perficere non prætermisit summo cum splendore ac magnificentia; sic ipsi, etiam postquam e vita migrasset, indesinenter gratias agens. Et nunc sane pretiosus ejus locus omnium honorum fons est: et quisquis ad illum accurrit, quibuscumque demum indigeat, salutem querens, paratissimum invenit et salutarem: hi potissimum, qui ab illis, qui diligunt malitiam super benignitatem, et iniquitatem magis, quam loqui æquitatem, ad tribunalia trahuntur: in quibus omnino delictum est, secundum divinum Apostolum, quod judicia habent. Væ enim, quia frater cum fratre judicio contendit.

92 Et quare, inquit, non magis fraudem patimini? Sed vos injuriam facitis et fraudatis, et hoc fratribus. An non scitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Ac rursus ille: Quorum super iracundiam sol occidit. Nam Sancta a pace, quæ exsuperat omnem sensum, nomen d gerens, ab ea quoque perfectam pacis conciliandæ gratiam consecuta fuit: nam Christus pax nostra est, qui nos sibi reconciliavit per crucem a peccato debellatos. Occulta quippe ac divina virtute dat ut reducantur utrumque, supra quam dici possit, in gratiam non ii dumtaxat, qui heri et hodie atque nudius tertius, sed ut illi etiam, qui per longum tempus exacerbati atque efferati, alter alterius ne nomina quidem auribus percipere sustinebant. Atque hoc donat illi, qui cum fide accedit, et ad charitatis legem revocatur, a qua ad tempus declinavit, dum injuria esset affectus. Angelorum enim, inquit, est, non peccare: hominum vero intelligentia prædicatorum pœnitere, dum peccant. Faxit Deus, ut charitatis legem Sanctæ intercessionibus custodiamus, ut cognoscant omnes, nos per ipsam discipulos esse Christi: quem decet omnis gloria, honor, et adoratio; cujus cum Patre, et sancto Spiritu una est divinitas et imperium nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

τῆς ἀναδιδομένης εὐωδίας ἀντισχεῖν, καίπερ ὄντα πολλά· D
κεραννύμενα δὲ πως αὐτῇ, παράδοξόν τινα καὶ τί γὰρ ἐτε-
ρον ἢ θεῖαν τὴν ὁσμὴν ἀπετέλουν; Τιμήσαντες δὲ τὸ παρ-
θενιον καὶ ἀγίασμα τέτιμημένον ἐκεῖνο σῶμα, καὶ ὕμνοις
καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς τὸν ἐνοικήσαντα ἐν αὐτῷ, καὶ ἐμ-
περιπατήσαντα μεγαλύνοντες Θεόν, τότε μὲν ἐν γλωσσο-
κόμῳ συνέστειλαν· μετ' ὀλίγου δὲ τάφον καινὸν εὐπρε-
πίσαντες, ἐν εὐκτηρίῳ τοῦ χριστομάρτυρος Θεοδώρου τῷ
τῆς μονῆς συνημμένῳ ναῷ ἐντίμως κατέθεντο, τὴν ὁμοί-
αν ἢ καὶ πολλῷ θαυμασιωτέραν ἀναπέμπον εὐωδίαν,
καὶ ψαλμωδαῖς πάλιν καὶ φαταψαῖς ταύτην [καταξιούν-
τες,] τὸ μυστήριον ἐχαρκτηρίζον τῆς ἐν οὐρανοῖς ἀποκει-
μένης αὐτῇ φωταγωγίας καὶ δόξης ἀνεκφράστου.

91 Λέγεται δὲ τὸν τῆς ζωῆς αὐτῆς χρόνον εἰς ἑκατὸν,
τριῶν δεόντων, ἔτη παρεκταθῆναι, καὶ γνώρισμα γήρους
οὐκ εἶναι μηδὲν διὰ τὸ τῆς παρθένης ἄνθος τὸ ἀμάραντον.
Ὁ μὲν τοι συγγενὴς ἐκεῖνος, ὃν ἐρύσσατο τῶν βασιλικῶν ἡ
Μακαριωτάτη χειρὼν, οὐ διετίπεν ἐν παντὶ τῷ τῆς ζωῆς
αὐτοῦ χρόνῳ συνεχῶς ἐπὶ τὸν τάφον παραγενόμενος, τὴν
μνήμην αὐτῆς ἐπιτελὼν λαμπρότατά τε καὶ πολυτελέστατα E
καὶ τὴν εὐχαριστίαν οὕτως ἀποδίδους ἀδιαλείπτως καὶ με-
ταστάση. Καὶ νῦν ἐστὶν ἡ τιμία ταύτης σορὸς πάσης ὠφε-
λείας πηγὴ· καὶ πᾶς τις προτρέχων αὐτῇ, καὶ ὢν ἄν δεοίτο,
τὴν θεραπείαν ἐπιζητῶν, ἐτοιμοτάτην εὐρίσκει καὶ προσ-
φορον. Καὶ μάλιστα οἱ τοῖς ἀγαπήσασιν κακίαν ὑπὲρ ἀγα-
θοσύνην, καὶ ἀδικίαν ὑπὲρ τὸ λαλῆσαι δικαιοσύνην,
εἰς δικαστήρια ἔλκονται, οἷς ἡττήμα ἐστὶν ὅλως, κατὰ τὸν
θεῖον Ἀπόστολον, ὅτι κρίματα ἔχουσι. Φεῦ γὰρ, ὅτι ἀδελ-
φός μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται.

92 Καὶ διατί οὐχ μάλλον ἀποστερεῖσθαι, φησιν, ἀλλὰ
[ὑμεῖς] ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφούς.
Ἡ οὐκ οἴδατε ὅτι ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσου-
σι; Καὶ αὖ πάλιν ἐκεῖνος· Οἷς ὁ ἥλιος παροργιζόμενοις ἐπι-
δύεται. Τῆς γὰρ ὑπερεχούσης πάντα νοῦν εἰρήνης ἐπώνυ-
μος γενομένη, καὶ τελείαν εἴληψε τοῦ εἰρηνεύειν τὴν χάριν
παρ' αὐτῆς. Χριστὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, καταλλά-
ξας ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ τοῦ σταυροῦ πολεμωθέντας διὰ τῆς
ἀμαρτίας. Ἀρόγηται γὰρ καὶ θεῖα δυνάμει δίδουσιν ἀλλή-
λοις καὶ ὑπὲρ λόγον καταλλάττεσθαι τοῖς οὐ χθῆς καὶ σή-
μερον καὶ πρὸ ἐκείνης μένον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μακρὸν ἡγχιω-
μένοις καὶ τεθριωμένοις, καὶ μὴδ' ἀκοῇ τὰς κλήσεις θά- F
τερον ἀνεχομένοις ἐνωτίζεσθαι θατέρου· καὶ τοῖτο χαρί-
ζεται τῷ πίστει προσερχομένῳ, καὶ τῆς ἀγάπης ἀνακα-
λουμένῳ τὸν οὐ πρὸς καιρὸν παρέκλινε θεσμὸν ἐπηρεασθεῖς.
Ἀγγέλων γάρ, φησι, τὸ μὴ ἀμαρτάνειν· τῇ ἀνθρώπων
δὲ συνέσει τέτιμημένων τὸ ἀμαρτάνοντας μεταμελῆσθαι.
Καὶ εἴη μὲν γε τὸν τῆς ἀγάπης τηροῦντες νόμον ταῖς αὐτῆς
μεσιτείαις, ὥστε γινώσκεσθαι πᾶσιν ἡμᾶς ἀπ' αὐτῆς μα-
θητάς τοῦ Χριστοῦ· ὃ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσ-
κύνησις σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῇ μιᾷ
θεότητι καὶ βασιλείᾳ νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

ANNOTATA.

a Per hos hymnos intelligo illos, qui ἐπὶ τὸν λύχνον, ad lucernam adhibebantur, quando peragebatur lucernarium: nam lucem cum precibus oblatum Deo, lucernarium est, uti videre est apud Goarem in notis ad Ordinem sacri ministerii pag. 30; ubi et discrimen assignat inter officium ἐσπερινὸν vespertinum, et λυχνικὸν, lucernarium; quod illud sit totum vespertinum Officium; hoc autem prima tantum ejus sit pars, quando sol occidit, et tempus instat lucernæ Deo offerendæ. Lucernarii orationes habes ibidem a pag. 35; sed hymnos ibi non invenio.

b Vide Prætermisos ad istum diem.

c Sanctus iste Martyr (alias Pantaleon) apud Græcos 27 hujus; apud Latinos vero antiquos martyrologos hoc die 28 celebratur: quamquam die 27 in Romano Martyrologio signetur, quo et ipsum dedimus. Consule observationes ad Usuardum nostrum, hoc dicto die 28 Julii.

d Εἰρήνη quippe Græce significat pacem.

DE

DE S. BOTUIDO MARTYRE

IN SUECIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

P. B.

Sancti cultus, et Acta.

ANNO MC.
Cultus hodie-
nus ex Marty-
rologiis et an-
tiqua Missali
probatas:

Annuntiatur hujus hodie memoria, sed sine positione seu loco cultus aut martyrii, in Florario nostro Sanctorum Ms. his verbis: Item sancti Botuidi martyris: in Usuardo aucto, juxta editionem Lubeco-Coloniensem: Eodem die, sancti Botuidi martyris; juxta editionem Greveni anni 1515: Botuidi martyris; juxta ejusdem aliam anni 1521: Botwidi martyris. Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum eodem hoc die sic habet: In Suecia, S. Botwidi martyris, miraculis clari: in annotatis vero significat, se hæc eruisse ex Calendario Suetico; additque: De eo in libello B Sanctorum Gothiæ et Sueciæ; in quo illum, in peregrinatione a Selavo quodam interfectum, claruisse miraculis narratur. In Missali quodam votuali, quod ad Suecorum usum compositum fuisse indicant Sancti proprii, de quibus agit; excusum autem esse circa finem seculi decimi quinti ex typis colligitur; in illo, inquam, Missali de S. Botwido Officium hoc die præscribitur, et Missa exhibetur; in qua tamen nihil est singulare, unde Acta ejus illustrari possint; quare ex illa nihil hic videtur exscribendum.

Officium ejus
proprium.

2. Officium ejus editum est Antverpiæ anno 1651 inter alia propria SS. Patronorum regni Sueciæ ex vetustis Breviariis ejusdem regni deprompta; ad instantiam serenissimi Sigismundi III, Sueciæ et Poloniæ regis, a sac. Rituum congregatione, auctoritate Apostolica, recognita et approbata. Celebrandum autem hoc eodem die proponitur ritu duplici. Præterea vero, quæ ex communi unius C Martyris recitanda sunt, propria leguntur in primis Vesperis Hymnus, Antiphona ad Magnificat, et Oratio, quæ hic non pigebit adscribere:

HYMNUS.

Gaude, cælestis civitas,
Grata depromens cantica:
Botuidi clara sanctitas
Laude lucet magnifica.
Lætetur Sudermania,
Tale producens liliū;
Congratuletur Anglia,
Tantum baptizans filium.
Verba David, ne effluant,
Cordi curavit tradere:
Divitiæ si affluant,
Nolite cor apponere.
Job sancti memor operum,
Sectatur innocentiam:
Tobiæ, patris pauperum,
Secutus est clementiam.
Post impios non abiit,
Nec appetit terrestria;
Sed onus leve subiit,
Regna petens cælestia.
O fortitudo Martyrum
Christe, Botuidi precibus,
Optatum nobis bravium
Concedas in cælestibus. Amen.
Julii Tomus VI.

Ad Magnificat ANTIPHONA.

Botuide, tiro nobilis, victor scandens de prælio, in morte rosæ similis, vita candenti lilio, nos hujus vitæ labilis latentes in exsilio conjunge Martyr sublimis, Sanctorum domicilio.

ORATIO

Eadem quæ prima in laudato Missali veteri.

Cordibus nostris, quæsumus, Domine, veræ fidei splendor illuceat; et beati Botuidi martyris tui salutaris intercessio ab instantibus periculis nos defendat. Per dominum etc.

3 Lectiones tres secundi nocturni Acta Sancti continent, qualia e Vastorio dabuntur, nisi quod paulo contractiora sunt, ne modum excedant. In tertio nocturno Lectiones sunt de Evangelio Joannis, Nisi granum frumenti cadens in terram etc. et Homilia S. Augustini ex tractatu 51 in Joannem. At in Missali jam dicto Evangelium legitur ex Matthæo, Si quis vult post me venire etc. Porro in hoc nocturno tantum propria sunt Responsoria, post septimam videlicet et octavam Lectiones: primum est: De Sodoma Lot exiens, in monte servat animam; David salvatur fugiens; Joseph evadit dominam; * justus currit pertransiens ad urbem munitissimam. †. Pauperibus compatiens, in cælo parat sapiens mansionem tutissimam. Justus. Alterum: O nardus odorifera, ægris sana corporibus, apis fructu mellifera, corda mulcens dulcoribus; * Precatus offer munera Christo pro peccatoribus. † O uva fructifera, translata super æthera, numquam marcescens floribus, Precatus. Gloria. Precatus.

E
cum approba-
tione apostoli-
ca

4 In laudibus propriis est Hymnus cum Antiphona ad Benedictus, ut sequitur:

F
non semel ex-
cursus.

HYMNUS.

Botuidi laudes colere
Devotes decet mentibus,
Qui suæ precis munere
Nos servat a nocentibus.
Corpus arctat jejuniis,
Ut spiritum non deprimat;
Christi vacat obsequiis,
Ne vanitates hauriat.
Sanctum reddit amabilem
Cunctis vitæ sobrietas,
Pudicum, castum, stabilem,
Potus cique parcitas.
Qui Martyrem magnanimum,
Felicem post victoriam,
Ad verum vexit gaudium,
Ipsi canamus gloriam.

O fortitudo Martyrum etc. ut supra.

Antiphona ad Benedictus: O turris fortitudinis, candens nocte carbunculus, corona pulcritudinis, puræ myrrhæ fasciculus, Columna rectitudinis, cæcis et claudis baculus, noster ad sedem luminis promotor esto sedulus. Superest Antiphona ad Magnificat in secundis Vesperis: Vale, robur debilium, monstratus ab avicula, consolator flebilium, puritatis ovicula: te pugilem mirificum tua laudat plebecula, numen petit salvificum pia

97 defless

AUCTOR
P. B.

defiens pericula ; quam per tuum auxilium, vitæ subacta nebula, tractu ducat ad Filium Pater vivens in secula.

Acta Mss. obscura valde et jejuna.

5 Acta S. Botuidi duplicia reperimus : et prima quidem nobis descripsit anno 1641 laudatus toties nec satis unquam in opere nostro laudandus P. Joannes Gamans noster ex Bodecensis cœnobii Ordinis Canonicorum regularium S. Augustini, dioceseos Paderbornensis, Passionali pergameno Ms. insigni, mensis Junii fol. 232 verso, ut erat adnotatum. Habemus eadem prorsus aliunde exscripta ; sed nescio, cujus oscitantia factum sit, ut sciri jam non possit, unde prodierint : consonant omnino tamen, nisi quod in codice Bodecensi vox una desiderabatur, quæ in hoc Apographo erat expressa. Eademne sit Vita, quæ, teste nupero editore atque illustratore Vitis Aquiloniæ, in Annotationibus col. 45, penes O Ernhelmium, historiographum Suecium, fuerit ab anonymo composita, et ex codice vetusto descripta, equidem ignoro. Hoc certum, narrationem esse perquam jejunam, adeoque cum loci tum temporis destitutam limitibus, ut id, quod refertur, nescias, seculo duodecimo contigerit, an primo ; in Suecia, an potius in Italia aut alia quavis maritima mundi plaga. Hanc proinde solam præ oculis habuisse Martyrologos illos putamus, quos num. 1 citavimus ; ideoque locum cultus aut martyrii præter morem omisisse, quod illum ex Actis hisce eruere non potuerint. Necesse tamen est, ut et nomen Sancti et diem ejus festum aliunde acceperint ; cum in utroque apographo nostro, non Botuidus, sed Botwinus appelletur : nec ulla celebratatis ipsius anniversariæ fiat mentio.

6 Altera Sancti hujus Acta ex Annalibus Suecicis et Breviariis antiquis in Vite Aquilonia, Colonia Agrippinæ anno 1623 primum typis vulgata, deinde anno 1708 recusa atque illustrata Upsaliæ, protulit Joannes Vastovius, Gothus, prototarius apostolicus et canonicus Warmiensis, vir in rebus patriis eruditus in paucis, et avitæ pietatis ac religionis assertor egregius ; atque adeo Sigismundo III Poloniæ ac Sueciæ regiolim unice carus et utilis. Protulit, inquam, ea in priori Vitis editione pag. 59, ubi hunc titulum præfigit : S. Botuidus Martyr floruit anno Christi MC, Paschali II Pontifice, Henrico III imperatore, Ingone IV rege ; atque ita in ipsa fronte narrationis suæ supplere cœpit, quod Actis prioribus nostris deerat. Sunt quidem, qui martyrium hoc in annos alios conferant, puta in 1120, et 1176, ut in annotationibus citatis discitur ; sed illi ibidem commiscuisse putantur annos enœniorum primi, in memoriam hujus Martyris exstructi templi lignei, et secundi lapidei, cum anno mortis. Nobis instrumenta non suppetunt, quibus controversiam hanc dirimamus ; sed neque de temploligneo ac subindelapideo, quæ annis mododictis erecta fuerint aut consecrata, quidquam alibi legimus : si tamen id probari solide possit, non parum ad S. Botuidi gloriam faciet ; cum inde consequens esse debeat, ut ejus publica veneratio paucis post cædem annis non initium modo, sed ingens etiam incrementum acceperit.

7 Multa sunt alia scitu dignissima, quæ in Actis Mss. desiderantur, quæque in lucem eduxit Vastovii fides ac diligentia : ut Martyris patria, parentum ejus superstitio, studia juventulis, conversio ad Christum, prodigiosa piscatio, locus martyrii, sepulcrum æde sacra decoratum, annua ejus hoc die memoria, apparitio denique facta S.

Brigittæ ; quorum omnium nihil est in Mss. nostris ; D quæ quidem ideo supprimenda non duximus, tum quod longa non sunt, tum etiam quod satis, si Martyris ætatem attendimus, antiqua ; sed illis tamen adjungenda necessario fuit lucubratio Vastoviana ; utpote a qua S. Botuidi notitia longe præcipua, et lux omnis historica repeti debeat.

ACTA PRIORA.

Ex passionali Ms. cænobii Bodecensis.

Beatus Botwinus a magnæ sanctitatis et miræ devotionis existens, fide pollebat, et charitate totus in Deum et proximos effluebat ; unde nec sibi ipsi, nec suis temporalibus rebus parcebat ; sed omnia in proximorum utilitatem hilaris dator pie commutavit, pro certo sperans, æterna se recepturum. Pro ecclesiarum ædificiis multa donaria mittebat, pauperibus largas eleemosynas faciebat ; captivos vero Paganos, ut Christiani fierent, Christi amore ductus redimere solebat, et misericordiam, quam sibi a Deo semper optabat, omnibus exhibebat : creverat enim cum eo ab ipsis cunabulis misratio.

2 Unde contigit, quod, cum sanctus Vir quemdam Sclavum b captivum redimeret, et in fide Christi informaret, fervore etiam amoris eundem ad suam propriam patriam remitteret, sic eum alloquitur : Vide, fili, ne fidem, quam Deo et Domino nostro Jesu Christo servare pollicitus es, in hac necessitate c constitutus, violare præsumas, cum fueris libertati restitutus. Vir ille igitur malitiosus verba exhortationis et salutis in suæ vertit incrementum damnationis : nam exinde non solum propria malitia, verum etiam diaboli instinctu, qui bonis operibus insidiatur ut pereant, tempus observavit, ut Sancto Dei malum pro bono redderet, et impie ipsum pro pietate sibi impensa trucidaret.

3 Illo igitur tempore, quo solent nautæ insulis naves applicare, cogitavit Vir sanctus inceptum opus bonum ad finem usque perducere, ut Sclavum, quem pie de captivitate redemerat, etiam ad patriam securum remitteret. Et suadens ei dixit Botwinus : Cum perveneris ad tua, fili, parentes et cognatos tuos informa in fide et in amore Jesu Christi ; ut simul possitis ad ejus misericordiam pervenire. O magna charitas ! quæ omnia bona credit, omnia sperat, omnes homines desiderat esse secundum se, ut Apostolus ait. Sanctus igitur Botwinus, vocato in adiutorium quodam proprio colono, nomine Hesberno, compositis sumptibus et aliis necessariis, navem conscendunt, in insulis et maris sinibus circumgyrantes, nullam navem illorum voluntati dispositam invenire potuerunt.

4 Sero itaque facto, et die solis occasum petente, ad insulam quamdam arboribus densam applicuerunt. Vir Dei sic socios alloquitur : Dormite usque ad solis ortum iterum : tunc enim spero, nos non, sicut hodie, in vanum laboraturos. Sanctus Botwinus solito more sub quadam densa arbore orationis secretum flexis genibus petens, præ nimia lassitudine obdormivit ; Hesbernus vero circa navem se deponens similiter obdormivit : quod videns dictus Sclavus, accepta secuti

Martyris caritatem erga Deum et proximum.

Redimit Sclavum et convertit.

quem cum spe alios lucrandi in patriam vult remittere.

ad ipsomet dormiens obtruncatur.

Alia exensu, in quibus Martyris actus,

ceteraque ad eum spectantia traduntur uberius.

A secuti, quam sanctus Botwinus in manu, causa sustentationis *d* gestare solebat, caput ejus impudenter impetens, crudeliter occidit; atque, eo relicto, Hesberni caput abscindens, navem ascendit, sicque aufugit.

Corpus inventur indicio aviculæ.

5 Cum autem cognati et amici Viri sancti, ejus reditum exspectantes, minime redire viderent, sacerdotis parochialis quærunt consilium cum lacrymis, quid sit super eo faciendum. Ille vero una cum eis navem ascendit; præmissa oratione, remigare præcipit, sed quo penitus ignoravit. Avicula autem, miræ pulcritudinis et suavissimæ vocis et rarissimæ speciei, proræ insidens, optimam melodiam promere cœpit. Quam cum juvenes lascivia ducti, capere vellent, Presbyter prohibuit, dicens: Sinite illam; quia forte ductrix sit missa felicitatis nostræ a Deo. Cujus dicti veritatem, rei probavit eventus: cum enim vellent insulam præcedere*, in qua Sanctus occisus jacebat, avicula a navi volans usque ad arborem, sub qua Sanctus jacuit, præcedens eos dirigebat.

* id est, præterire

B

ANNOTATA.

a Botwinus constanter scribitur in utroque apographo nostro; cum alibi semper legerimus Botuidum, vel Botwidum: ut proinde videatur eatenus mendosus esse codex uterque, quem sequimur.

b Slavum intellige ex illis Germaniæ populo, qui mare Balticum olim accolentes Slovici dicebantur.

c In hac necessitate, id est in hoc periculo: ibat enim jam Christianus ad ethnicos Christo infensissimos.

d In Vita impressa tantum dicitur, securi propria. Et sane videtur ex adjunctis Sanctus noster melioris fuisse fortunæ, quam ut misere victimum quærere lignando cogeretur. Erant vero olim etiam secures in Septentrione pro armis. Forte etiam iis, ut baculis, utebantur ad sustentationem corporis.

ACTA ALTERA

C Ex editis a Joanne Vastovio in Vite Aquilonia.

Botuidus natus in Suecia, conversus in Angliam, pariter fit apostolus.

GLoriosus Christi martyr Botuidus; in regno Sueciæ, provincia Sudermaniæ a, honestis sed infidelibus parentibus natus, cum adhuc juvenis esset, ne ad fruges consumendas videretur in lucem editus, negotiationis causa in Angliam profectus fuerat; ubi a quodam sacerdote singularis doctrinæ et sanctitatis viro, hospitio exceptus, non solum mysteria fidei Christianæ didicit, verum etiam gratia Baptismi accepta, in disciplina vitæ et perfectionis Christianæ egregie institutus est. Reversus in patriam gaudens, ut quondam felix ille eunuchus, a Philippo diacono baptizatus, multos cives suos exemplis virtutum et salutaribus exhortationibus ad eandem religionem adduxit, Domino cooperante et sermonem confirmante multiplicibus signis.

Deo per miracula concurrente;

2 Cum enim die quadam Sanctus cum familiaribus suis et vicinis ad capturam piscium progressus fuisset, et a possessore loci illius Bovino retia laxare prohiberetur, nisi quartam piscium partem sibi promitteret; pacatus Vir malens illico cedere, quam inanibus litigiis tempus extrahere, ad propriam insulam, quæ in eodem

stagno erat, perrexit; et postquam in genua procubisset, orationemque ad Deum supplex fudisset, famulis, ut retia mitterent, imperavit. Ubi, quanta vis ejus orationis fuerit, Dominus evidenter ostendit: siquidem tanta piscium multitudo extracta est, ut duo lembi impleti fuerint. Quod Vir Dei cum advertisset, ad suos conversus, Laudemus Deum, inquit, qui fecit cælum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt; qui etiam hoc munus nobis immeritis est largitus. Illi vero, qui circa Bovini possessionem tota nocte frustra laborarunt, virtute miraculi, quod D. Botuido acciderat, permoti, ad Virum sanctum properant, et obtenta ab eo licentia simul et benedictione, cymbas quoque suas piscibus replent, solo Bovino nihil in captura proficiente, justo Dei judicio; ut qui æmulatione minus æqua alteri invidisset, ipse sui fructu laboris careret. At Botuidus injuriarum prorsus immemor, tam Bovinum quam ceteros omni benevolentia significatione complectebatur. Qua sua lenitate et humanitate editique miraculi fama, tantum profecit, ut facili negotio verbis illius persuaderentur, sacramentoque Baptismatis initiati, Christo consecrarentur

3 Contigit autem, ut Slavum quemdam, quem a captivitate redemptum ad gratiam Baptismi adduxerat, et libertate donaverat, per Gothiam b reditum in patriam parantem suam, securitatis causa magna charitate deduceret. Deducere autem eum statuerat in Gothlandiam c, ut inde facilius ad propria remearet; sed defatigatus itinere, ad insulam Røggæ d applicuit; ubi cum post labores, jejunia et orationes consuetas ad Deum factas sub arbore quadam, nihil metuens, quietem caperet, ab eodem ingrato homine, securi propria crudeliter trucidatus, coronam justitiæ a Domino justo iudice consecutus est. Cum vero parentes e et familia

donec a Slavico, quem redemptum converterat, occisus est.

b

c

d

e

4 Congregata igitur multitudine propinquorum, una cum presbytero quodam pio, Henrico nomine, cujus hortatu Dominum deprecabantur, ut quonam loco is versaretur, et si minus forte vivum, saltem defuncti corpus ostendere dignaretur; finita oratione, avem quamdam candidam, proræ navis insidentem, et quasi ad se allicientem conspiciunt; quam velut itineris sui ductricem a Deo submissam rati, salvo ductu ad locum, ubi corpus jacuit, pervenere. Quo magna omnium lætitia reperto, Deo immortalis, qui in Sanctis suis semper est mirabilis, laudes et gratiarum actiones tulerunt; et in patriam delatum, secundo Stocholmia f milliari Sudermaniam versus honorificentissime tumularunt. Quo loco templum in honorem Martyris exstructum, et ipsius de nomine Botuid-Kirkia g appellatum est. Anniversaria ejus memoria die xxviii Julii peragitur. Hic in cælis tanti apud Deum meriti, ut S. Brigittæ cælestium revelationum, cum aliis Sanctis, obtinuerit gratiam. h

Corporis inventio, sepultura, veneratio.

f

f

g

h

ANNOTATA.

a Sudermania provincia est Sueoniæ seu Sueciæ proprie dictæ, inter Westmaniam et Uplandiam ad Septentrionem, et mare Balticum ad Meridiem.

b Gothia proprie sumpta pars est meridionalis regni

AUCTORE
P. B.

regni Sueciæ, inter Sueciam propriam, Norvegiam et mare Balticum.

c Gothlandia, est regni Sueciæ, et pars Gothiæ in mari Baltico.

d Hoc nomine insignitam insulam non invenimus: ceterum ex adjunctis eruendum videtur, unam esse de plurimis illis, quæ littus Gothicum inter et Gothlandiam insulam sitæ sunt.

e Parentes sæpe etiam propinqui promiscue et consanguinei nuncupantur, ut sæpe alias observatum est.

f Stocholmia, urbs Sueciæ regia, vulgo nota est.

g In mappa Sueciæ Williana appellatur Botkirke; ad Commentarium supra num. 6. Additur in annotationibus ad hanc Vilam supra memora-

lis: Porro Botuidi, ut et fratris ejus Biörn, sive Beronis memoriam hodieque servat monumentum sepulchrale in cœmeterio dicti templi, partim Runicis partim Latinis ornatum litteris. Est tamen, ut ibidem notatur, qui Beronem hunc non S. Botuidi fratrem, sed Sueciæ regem sentiat fuisse.

h In editione Romana Revelationum S. Brigittæ anni 1628, tom. 2, pag. 451 inter revelationes extravagantes cap. 72 sic habetur: Quarto anno ante mortem (S. Brigittæ, quæ obiit anno 1373) vir sanctus quidam terræ Suetiæ, Botuidus nomine, apparuit dominæ Brigittæ, quasi in quodam mentis excessu, dicens: « Ego tibi promerui cum aliis Sanctis istam gratiam Dei, scilicet audire, et videre spiritualia, et sentire: et spiritus Dei inflammabit animam tuam. »

DE S. RAYMUNDO PALMARIO CONF.

B

PLACENTINÆ IN ITALIA

E

P. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§I. Sancti nomen; cultus apud Placentinos, probatus Romæ; expressa canonizatio controversa.

ANNO MCC.
S. Raymundi,
cognomento
Palmarii,

Sanctorum, quorum hodie memoria celebratur, Sagmen claudit S. Raymundus, modo Placentinus a patria, modo Palmarius vel Palmerius appellatus. Palmarii agnomen unde acceperit non una opinio est; ut infra ex Rufino colliges in Vita cap. 2, num. 17; ubi ipse ortum illud putat occasione palmarum, quam Sanctus Hierosolymis redux, manu præferebat, cum Placentiam ingrederetur; et Sunt, inquit, qui familiam ejus Palmariorum fuisse velint; verum hujus rei non reperi clarum testimonium. Quicum Rufino sentiunt recentiores, proprium familiæ Raymundianæ nomen contendunt fuisse Zansogni, teste Petro Maria Campi in Vita Italica edita cap. 3; at ipse et horum et Rufini relicta sententia, iis mavult subscribere, qui Palmarii nomen huic familiæ faciunt proprium; cognomentum autem Zansogni vel patri vel avis S. Raymundi adjectitium statuunt. Sed cur ita sentiat, non dicit auctor ille. Adhærendum ergo potius Rufino videtur, cui Raymundi familia multo notior esse debuit; ut qui cum eo Placentiæ vixit, scripseritque, ipsomet Sancti dictante filio Gerardo.

celebratur hodie
natalem
Placentiæ,

2 Cultum ejus non est quod ab antiquis martyrologis quisquam exigit; cum primus illum ex Officiis propriis ecclesiæ Placentinæ annotasse videatur ad hunc diem Ferrarius tum in Catalogo Sanctorum Italiæ, tum in alio generali, quo Sanctos complectitur, qui in Martyrologio Romano non sunt. Ferrarium secutus est illustrissimus Brautius, in Martyrologio poetico de sancto Raymundo confessore Placentino ita canens hoc die:

Natalem peregre rediens Raymundus in urbem,
Clarum egenorum scandit ad astra pater.

His adde Castellani in suo Martyrologio universali. Porro Officia propria Placentinæ ecclesiæ, quæ pro se citat Ferrarius, illa sunt, quæ a sacra congregatione Rituum anno 1608 Romæ approbata, et 1610 Placentiæ excusa simul, simul universo

clero ab episcopo tum Claudio Rangono præscripta sunt imposterum observanda. Inter ea vero est Officium S. Raymundi, die xxviii Julii ritu duplici, translato SS. Nazarii et Sociorum ejus festo, celebrandum. Hinc ea, opinor, ejusdem Ferrarii in Catalogo Sanctorum Italiæ ad locum citatum annotatio: Cœpit autem natalis illius (Raymundi) Placentiæ et per dioccesim de Pauli V Pont. Max. concessione celebrari.

3 Sed errat hic auctor, si hæc ita velit intelligi, ut numquam ante celebratus fuisse censeatur Placentiæ S. Raymundi natalis seu festus dies. Celebrabatur enim ille ante Pauli PP. V tempora; ut patet ex Brevibus summorum Pontificum Clementis VIII, et Gregorii XIII, quibus indulgentias plenarias concedunt iis, Qui ecclesiam monasterii monialium sancti Raymundi, Ordinis Cisterciensis, civitatis Placentiæ in festo ejusdem sancti Raymundi a primis Vesperis... devote visiterint etc. Verba sunt Clementis VIII; quibus consonat Breve Gregorii XIII, datum xii Novembris mdcxxvi, quod integrum exhibet Campius in Vita Italica cap. 19, pag. 118. Hoc igitur tantum sequitur ex libello Officiorum Placentinorum jam dicto, quod natalis ille celebrari aliquandiu desiderit Officio proprio, idque ab eo dumtaxat tempore, quo ecclesia Placentina Breviarium suum reliquit, ut Romanum a S. Pio PP. V editum deinceps sequeretur: nam ante tempus illud S. Raymundi natalis Officio ibidem proprio celebrabatur, ut ostendit citatus Campius pag. 120 ex antiquioribus ejusdem ecclesiæ Breviariis: et sigillatim ex eo, quod excusum ait fuisse Venetiis anno mcccc. Legesis ipsius illustrissimi Rangoni proœmium, libello Officiorum propriorum ecclesiæ Placentinæ præfixum.

4 Neque id Ferrario assentitur Campius, quod in eadem annotatione de S. Raymundo dicitur, Nondum.

et quidem ab
immemorabili
tempore;

F

sive inter San-
ctos relatus
olim fuerit

A Nondum in Sanctos relatum esse, tametsi Sanctus in tabulis ecclesie Placentinae appellatur : hoc, inquam, negat Campius toto capite 17, contenditque, omnino Sanctorum albo auctoritate Pontificia insertum fuisse Raymundum sive ab Innocentio III, sive ab Honorio III, qui Innocentio anno 1216 successit : primum tamen minus putat verisimile, tum quia id factum non videatur sub Grimerio episcopo Placentino (hic enim obiit bien-
B nio antequam Vilam scriberet Rufinus, qui de canonizatione non meminit) tum quia post Grimerii obitum tam intricata fuerint et Placentinae et universalis Ecclesiae tempora, ut neque Innocentio Pontifici, neque sancto Fulconi, Grimerii successor, opportunitas esse potuerit tantæ molis negotio vacandi. Censet igitur, id accidisse sub Honorio, et quidem initio Pontificatus ejus ; quandoquidem non Beati, ut antea, sed Sancti titulus B. Raymundo non semel adscriptus legitur in instrumento authentico et publico anni 1217, ut vide infra in Appendice 1 miraculorum cap. 2, num. 21 : hoc autem instrumentum, nulla voce immu-
B lata, anno 1216 sua iterum auctoritate B. Albertus, vir non minus doctrina, quam sanctimo-
nia clarus et miraculis, ac tum episcopus Pla-
centinus, firmari vulgarique jussit ; neulquam id commissurus utique, nisi talem ei titulum et honorem legitima tum temporis, atque adeo Ro-
mani Pontificis auctoritate, concessum esse com-
perisset ac debitum.

expresso Sedi-
Apostolicæ de-
creto.

5 Addit, post annum illum 1217 in pluribus, quæ supersunt, scriptis authenticis eundem ipsi titulum constanter attribui, quorum bina profert ex archivo S. Raymundi pag. 97 et seq. ; alterum anni 1223, alterum anni 1227 ; bina citat in margine, anni 1228, et 1235 ; atque, plura quidem suppelere ; sed omissa tamen esse, ne et sibi laborem minime necessarium, et lectori lædium afferrent. Et vero an credibile videri cuiquam potest, aut hæc, aut publicam ejus per Sacrificia festumque anniversarium venerationem, contra usum juraque Ecclesie tum dudum stabili-
C ta, non modo clausis, ut ita dicam, permisisse oculis, sed sua quoque opera promovisse vel qui ecclesie Placentinae tunc præerant, vel B. Albertum de Prandoniis, qui paulo post per annos quatuordecim præfuit, vel denique qui hunc seculus, et in confirmandis anno 1286 die xxvii Augusti iisdem instrumentis imitatus est. Philippum Fulgosi-
um? Ita fere Campius.

quod contra
Ferrarium pu-
tat Campius ;
sive non :

6 Id ipsum vero mox idem auctor tamquam ine-
luctabili argumento concludit ibidem ex eo, quod Sanctum nostrum tam singulari religione prose-
cutus fuerit B. Dominus, presbyter Parmensis (de quo agendum nobis erit die vi Februarii, cum istic omissa supplebuntur) ut et ad ejus sepulcrum identidem supplex accederet (Deo pietatem hanc per miraculum quodammodo comprobante, quan-
do inde rediens Dominus in quemdam incidit misere ab inimico vulneratum, eumque solo crucis signo atque invocatione sanctissimæ Trinitatis e vestigio et præsentis morte et vulneribus liberavit) et illum simillimo vitæ genere apud Parmenses sit imitatus, ubi et in ecclesia S. Martini loco, qui Gallicanum dicitur, anno 1344 pridie Kalendas Augusti cum altari sacellum erec-
erit ac dotavit sancti Raymundi nostri titulo consecratum ; quod quidem altare post dirutam, quam dixi, ecclesiam, versus initia seculi xvii intra urbem ipsam Parmensem superiorum jussu translatus, in æde sa-
era, quam Del Conforto, id est Consolationis ap-

pellant, Sancti nostri cultum adhuc testetur anti-
quum excitetque præsentem. Et credi, inquit, poterit tale quid facturum fuisse B. Dominus, an-
tequam sciret, decretos Raymundo ejusmodi honores Pontificis Romani sententia fuisse? Faletur interim Campius pag 95, decretum illud (nisi forte vivæ tantum vocis oraculo datum fuerit) nunc ita periisse, ut neque a quo Pontifice, neque quo anno prodierit, affirmari certo possit.

7 Erit forte, cui hæc ad positivum canonizationis decretum asserendum sufficere non videantur ;
dicalque 1 : S. Raymundi cultus et veneratio publica cæpit ab ipso die quo sepultus est, non modo non obstante episcopo, verum etiam inducente ; quandoquidem juxta Rufinum in Vita cap. 5, num. 54 ita corpus ejus deposuit, ut cuivis commodum esset flexo poplite sacrum ejus tumulum venerari. An obtentum ergo jam tum erat decre-
tum ; an sine hoc licebat magis per Ecclesie jura quemquam ut Sanctum colere, quam Sanctum nuncupare? II. Titulum Sancti dudum habuit non modo ante Honorii Pontificatum aut annum 1217, sed annis etiam pluribus antequam Rufinus scriberet, ut ipse testatur cap. 5, num. 56, cum ait :
E Post aliquot exinde dies, cum observassent urbis magistratus, et pietatem ibi et munerum affluentiam maximam continuari, decreverunt, ut institutum ab eo xenodochium nuncuparetur imposte-
rum Hospitale Sancti Raymundi ; quem titulum hodieque servat. Idem titulus datus illi fuit anno 1209, hoc est annis tribus ante scriptam a Rufino Vitam, et quidem in instrumento authentico coram episcopo Cremonensi confecto, et subinde ejusdem B. Alberti, cum Placentinus esset episcopus, auctoritate recognito, ut patebit in Appen-
dice 1 miraculorum cap. 1, num. 2, Cedo, decretum Romanum jam tum erat ; an nondum etiam ? Si primum dixeris ; et contra Campium senties, et merito incusabis Rufinum, ut qui cap. 5, num. 57 ad comprobendam B. Raymundi sanctitatem sola produxerit miracula ; certissimum vero sanctitatis testimonium, canonizationis, inquam, decretum omiserit, ac ne nominarit quidem. Si secundum, cur ibi oculos occluserit B. Albertus ; cur titulum illum in illo instrumento, perinde ut in alio anni 1217, suo quoque nomine muniverit ?
F

8 III. Quid, quod non videatur ejusmodi decre-
tum (si quod unquam fuit) editum fuisse ante annum Christi 1286? Cur enim B. Albertus anno 1247 authentica B. Raymundi miracula ex archi-
vis Cremonensi, Januensi, et Placentino deprompta tam sedulo collegit? An non ut per ea canoniza-
tionis ejus causam Romæ instituere posset et obtinere? Nequaquam, reponet Campius ; sed ne quid, quod ad Sancti gloriam spectare poterat, injuria temporum interiret : nam decretum canoniza-
tionis dudum ante prodierat. At enim si prodie-
rat illud, facere sane et hoc poterat ad gloriam Sancti, et quidem amplius, quam authentica miraculorum exemplaria simul omnia. Cur igitur authenticum canonizationes, seu scripto seu vivæ (si placet) vocis oraculo factæ, testimonium non apposuit ceteris ; cur a temporum injuria non vindicavit? Tum si jam miraculorum illorum instrumenta in tuto collocaverat B. Albertus, cur eadem iterum exscribi anno 1286 et suo quoque sigillo firmari voluit B. Alberti in sede Placentina successor Philippus Fulgosius? An quia periculum jam tum erat, ne perirent? An potius ut nondum obtentam canonizationis bullam urgeret?

9 IV. Nec refert, quod cultum illum, etsi pos-
sitiva

neque enim
il argumenta
videntur evin-
cere,

E

F

quod auctor
ille pius et
eruditus sibi
proposuerat

AUCTOR
P. B.
ad illustran-
dum S. Ray-
mundi cul-
tum.

*siliva summi Pontificis definitione minime stabi-
litum, nec B. Albertus nec Philippus impedi-
runt : nulla enim abstertere poterant ; puta pos-
sessio annorum quadraginta et amplius, quibus
cultus ille viguerat, quando Placentiam B. Alber-
tus advenit ; idque tolerante, atque adeo tacite, ut
interpretari poterat, consentiente Roma : deinde
magistratum ac populi studium incredibile,
quod cum assiduis firmaretur miraculis, tanta-
que tum indigenarum tum exterorum affluentia,
multo periculosius esset inhibere, quam, instituta
apud Romanum Pontificem canonizationis causa,
in perpetuum stabilire : hoc ergo tentasse viden-
tur tam Albertus quam Philippus episcopi, cum
authentica beati miracula undequaque petita col-
legerunt : denique aliarum passim ecclesiarum
exempla ; quam nulli enim huiusmodi cultum ei
per ea tempora et diu posterius permiserint, abs-
que expresso, quod quidem sciatur, Romanæ se-
dis decreto, passim in Actis nostris versus ejus-
que diei finem videre est : ut adeo Romani Pon-
tifices ne nunc quidem illum rejiciant, qui cele-
brem Urbani PP. VIII Bullam annis centum
saltem antecesserit, etiamsi non possit ostendi, qua
demum auctoritate, tacite an expressa, sit
ceptus. Hinc facilis porro etiam erit responsio
ad id, quod B. Dominico narratum est.*

ipsa sua anti-
quitate satis
illustrata, et
Roma proba-
tum.

10 *Ut ut est ; fuerit aliquando S. Raymundus
solenni decreto Sanctis adscriptus, non fuerit ; id
certum est, nobisque sufficit, quod ab ineunte cir-
citer seculo decimo tertio constanter et palam ha-
bitus sit cultusque pro Sancto : hoc enim et Acta
testantur, et Actis subjecta miracula : imo et
Chronicum illud Placentinum Ms., quod citat
Campius in Annalibus patriæ suæ ad annum
1200, usurpatum apud omnes circa illa tempora
fuisse docet hunc versiculum : Pro populo funde
virtutes, sancte Raymunde. Tantum vero abest, ut
publicæ huic venerationi ullus unquam Pontifex
Romanus obstiterit, ut eam potius nec mediocri-
ter nec pauci foverint : nam de Gregorio XIII,
et Clemente VIII jam supra diximus num. 3 ; his
addit Campius pag. 119 Sixtum V, et Gregorium
XIV, qui non quidem S. Raymundi festum, sed
ecclesiam tamen indulgentiis dilaverint : addi
vero etiam potest Paulus V, sub quo, ut ante si-
gnificavimus, a sacra Rituum congregatione ap-
probatus est libellus Officiorum propriorum de
Sanctis Placentinīs ; in quo et oratio, prima se-
cundi nocturni Lectio propriæ sunt, et Missa
assignatur ex communi Confessoris non ponti-
ficis, Os justi. Serratur insuper et aliud ejus fe-
stum apud sanctimoniales S. Raymundi Placentiæ
(nam in Officiis propriis pro tota diocesi appro-
batis nulla fit hujus celebritatis mentio) die xi
Julii, et quidem, ut apparet, ab immemorabili
tempore ; idque ratione translationis ejus, de qua
dicemus paragrapho proximo ; ubi de Sancti hu-
jus cultu, occasione reliquiarum ejus, plura sug-
gerentur.*

§ II. Ejusdem sepulcrum ; reliquiae, harumque translatio ; xenodo- chium.

Non in ipsa
ecclesia cano-
nica XII Apo-
stolorum ;

*De S. Raymundi reliquiis acturus, ordior a
loco, ubi conditæ sunt, descriptione. Situs is
est intra urbem Placentinam ea parte, qua aquis
ex anne Trebia ductis irrigatur ; nec procul ab
eacivitatis porta, quæ sancti Raymundi nunc dici-
tur : ibi namque ecclesiam collocat pag. 38 Cam-*

*pius, quæ olim appellata legitur in Vita nostra
canonica duodecim Apostolorum, et, ut habetur
in Appendice prima miraculorum cap. 2, num.
21, ecclesia canonicæ sanctæ Mariæ duodecim Apo-
stolorum ; nunc vero, antiquo nomine amisso,
huncupatur ecclesia S. Raymundi, et ecclesia mo-
nasterii monialium S. Raymundi. Est autem apud
ævi medii scriptores canonica idem quod ecclesia
collegiata, ut modo loquimur, seu canonicorum
collegio insignis. Nimirum canonicis regularibus
S. Augustini hanc fundaverat Albertus quidam
Moroni Placentinus, tum etiam superstes, cum
vicinum ecclesiæ xenodochium Sanctus noster
instituit Verum, his tandem adulto seculo decimo
quarto (ut erant iniqua tum tempora) dilapsis, ad
solum primo præpositum, tum, hoc etiam defi-
ciente, ad commendatarios cum præsules, tum
absentes S. R. E. Cardinales ecclesia illa, non
jam amplius canonica, devoluta est ; donec Joan-
nes PP. XXIII anno 1414 monialibus Ordinis Cis-
terciensis, quæ suburbanum cenobium, Nazare-
thi dictum, propter bella populationesque dese-
rere, atque in urbem confugere paulo ante coactæ
fuerant, eam concessit, non sine magno gloriæ
S. Raymundi, quam istæ hodieque promoveant, in-
cremento : ut videre est apud Campium sæpe lau-
datum toto capite 19.*

sed juxta illam
sepultum fuit
Sancti corpus,

12 *Qui Acta nostra legerit cap. 5, num. 52 et
segg., existimabit haud dubie, intra ipsam hanc
ecclesiam condita primum fuisse sacra B. Ray-
mundi lipsana : sed aliter tamen res habet ; atque
adeo obscuriuscule locus hic est auctor noster,
dum per canonicam intelligi voluit vel totum ca-
nonicorum cenobium, vel ecclesiam saltem una
cum cemeterio : neque enim in ipsa ecclesia, sed
juxta illam in cemeterio reposita fuisse, colliges
ex instrumento authentico anni 1217 in Appendice
miraculorum cap. 2, num. 21 ; idemque ex aliis
mox dicendis elucescet. Observavit hoc etiam
Campius cap. 13, pag. 70, ubi descriptis exse-
quiis intra ecclesiam celebratis hæc subdit : His-
ce caeremoniis maximo cum jubilo et ordine mo-
destissimo peractis, collocata est arca ejus sacra,
et sanctum in ea pignus, non intra ecclesiam jam
dictæ canonicæ quippe ejus ambitus non admo-
dum erat capax) sed extra illam nonnihil, ante val-
vas, versus plateam publicam, id est ad levam
egredientibus ecclesia, in loco quodam ita can-
cellis obsepto, ut cuivis esset commodum, quan-
documque placeret, eo recurrere, contingere ex
devotione sepulcrum, opemque Beati precibus im-
plorare*

cui servando
perpetui custo-
des adhibiti
sunt,

13 *Ad servandum autem tam pretiosum depo-
situm adhibiti continuo sunt custodes perpetui ;
quos inter ipse imprimis S. Raymundi filius Ge-
rardus hanc sibi provinciam, ut expetierat, obti-
nuisse dicitur in Vita cap. 5, num. 54 : erat hoc
ergo canonicorum officium, saltem in principio :
nam posterius id etiam obiere fratres laici, qui
pauperibus in proximo Sancti xenodochio minis-
trabant ; ut constat ex actis visitationis ejusdem
xenodochii, institutæ anno 1263 die vii Junii per
canonicæ memoratæ præpositum ; in quibus, teste
Campio cap. 18, pag. 102, præter alia statuitur,
ut istius xenodochii rector et fratres dormitorium
intra xenodochii ades construant, in quo noctu dor-
miant rector ac dicti fratres tantummodo, exceptis
custodibus sepulcri S. Raymundi. Horum erant
partes, sicut idem scriptor ibidem asserit, non
tantum ut monumentum Sancti custodirent, aut
oblaciones reciperent, quæ ullro offerebantur ; ve-*

rum

A rum etiam ut lampadem in ejus honorem ibi stabiliter ardentem alerent; tum ut caverent, nequa circa locum illum vel ligna congererentur aut sordes, vel mortuorum humarentur corpora; quod postremum illos constanter impedivisse anno 1265, cum de Joanne quodam Nanso istic, ut moriens voluerat, sepeliendo ageretur, probat ex authentico istius temporis instrumento.

B 14 Dicit, custodes hosce fuisse perpetuos, hoc est, uni eorum seu morte seu aliter deficienti mox alios atque alios successisse; nam id loco citato recte eruit Campius ex instrumento visitationis ejusdem xenodochii factæ anno 1319, die v Novembris; in quo, cum unus eorum vel decessisset, vel certe muneri suo defuisset, decretum legitur, ut in ejus locum sine mora sufficiatur alius; ut Sancti sepulcrum usitatu lampade perpetuo cohonestetur; ut, quoties opus fuerit, sacra illa custodia suppleatur; ut sordes, ligna, et quidquid loci decori offecerit, inde et a proximo cæmeterio removeant. Hinc factum ait, ut et Sancti cultus, et supplicantium istic liberalitas tum temporis egregie restoruerint. Sed enim ut suborta brevi civilia externaque bella, et, quæ hæc subsequuta non semel est atrox pestilentia, canonicos, ut supra monuimus, exstinxere; ita quoque eodem seculo et custodiri desit hoc sacrarium, et una cum altari, quod erectum in eo fuisse dicitur, ita paulatim collapsum est, ut sacrum Raymundi corpus obrutum aliquamdiu terra, consuetis tandem honoribus omnino caruerit.

C 15 Rei indignitatem non diu tulit Joannes quidam Picolla (ut, idem narrat, quem appello toties, diligentissimus horum omnium scrutator Campius;) is itaque pro suo in Sanctum nostrum affectu, quod per se facere non poterat, patruo et heredi suo, Christophoro moriens imperavit, juxta authenticum de hac re instrumentum a Christophoro Trinchi notario confectum die viii Augusti anno 1400, ut expensa trecentarum librarum summa sacellum denuo cum ara conderet super sepulcro S. Raymundi, cujus ossa sacra ante ecclesiam duodecim Apostolorum affirmabat sepulta quiescere; ibique curaret quotidianum Missæ pro se ac majoribus suis offerri sacrificium. Distulit id quidem heres, eoque haud diu post inopina morte sublato, qui filii ejus et heredis tutorem agebat, Petruccinus quidam, cognomento Bucca Asinina; sed urgentibus piam legationem sanctimonialibus, quas anno 1414 in duodecim Apostolorum ecclesiam intromissas fuisse diximus, executioni tandem anno 1415 mandata est; ut fidem facit scriptum, a notario Joanne Datali eodem anno, die xxviii Maii, compositum.

D 16 Via sacellum edificatum erat, et clathris opportunis munitum, via ad ejus aram celebrari sacra ceperant, cum pristina omnium in Raymundum suum religio, pristina S. Raymundi in supplices beneficia suscitata sunt; et quamquam hæc annotata nusquam reperiuntur, plurima tamen fuisse asserit circa hæc tempore Campius; quandoquidem ita tum brevi ejus gloria et nomen apud Placentinos inerebuit, ut vetusta quævis alia, etiam Sanctorum, antiquaret; exinde enim et ecclesiam, quæ hactenus vel duodecim Apostolorum, vel S. Mariæ duodecim Apostolorum nuncupari consueverat, et moniales eam obtinentes, ac Nazarethanas usque ad annum 1422 appellatas, et circumjacentem urbem tractum, et ipsam denique, quæ maxime est vicina, civitatis portam novo atque unico S. Raymundi nomine vocitari impo-

sterum coepisse. Neque vero solo hoc nomine contentæ virgines illa sacræ, ejus etiam effigiem in ecclesia sua, et quidem in aræ principis elegante tabula exprimi, et natalem ejus, non secus atque in vicino ejus sacello xenodochii Raymundiani fratres factitare consueverant, anniversaria celebritate festum agi curarunt, introducto jam tum more, qui etiamnum ibi servatur, benedicendi illo die ac distribuendi minutissimos panes, impressa Sancti imagine obsignatos; quos pii fideles, tamquam præsentissima adversus morbos varios antidota, in pretio habent.

E 17 Sed neque ibi stetit earumdem amor erga Patronum jam suum: veritæ enim, ne sacrum ejus corpus, tametsi esset terra defossum, e sacello tamen, sua opinione non satis tuto, sibi casus aliquis infelix eriperet, illud, obtento moderato- rum suorum ex Ordine Cistertiensi consensu, clam tamen et inconsultis iis, qui proximo xenodochio præerant, effodi jusserunt, in ecclesiæ suæ partem intimam translatum et in arcam sera munitam decenter receptum, a tergo majoris aræ collocari, ubi ad hunc usque diem, inquit Campius cap. 19, pag. 116, magna cum veneratione servatur. Translationis vero hujus memoriam Officio peculiari quotannis celebrant moniales illæ die xi Julii; unde illo die factum intelligas: nam annus, quo acciderit, ignoratur. Ait quidem Campius, eam contigisse circa principium seculi quinti decimi; verum ut cum antea ex ipso assertis componi non potest; itaque errorem, satis alioqui communem, cito erudito hic obrepsisse existimo; ut seculum decimum quintum appellaverit, quod re vera decimum sextum fuerit. Hoc certum, quod jam in choro monialium Sancti reliquæ fuerint, cum eas ibi visitavit Actorum ejus interpretes Italicus, ut infra testabitur in Epistola sua, data die i Septembris, anno 1525.

F 18 Hujus porro, quantumvis clandestinæ, translationis occasione non nullas a sacro corpore decerptas esse particulas, et Placentinis quibusdam ecclesiis distributas, narrat ibidem Campius; ac præsertim cathedrali, ubi exiguum adhuc fragmentum supersit, cum cetera episcopi consecratis identidem altaribus inseruerint: imo et ad Cremonenses transmissum esse frustrum cilicii ejus, quod ibi etiamnum servetur in ecclesia S. Petri Apostoli: aliquid insuper simile aliquot post annis accitisse per visitatorem quemdam, Ordinis Cistertiensis abbatem, Cosmum nomine, qui, cum parthenonem hunc lustraret, aperiri sibi sacram S. Raymundi arcam jusserit, indeque sua potius auctoritate, quam assensu monialium, desumptam cranii partem posteriorem Mediolanum abstulerit, cum illuc, absoluta visitatione, se reciperet.

G 19 Visitationem hanc anno 1616 secuta est alia illustrissimi Claudii Rangonii, episcopi Placentini, virgineo isti cultui eo gratior, quod eam ultro expetierat, ut idem testatur auctor pag. 121. In ea eductum est ex arca S. Raymundi caput, ablutum, et in præparato ad id argenteo ac pretioso tabernaculo repositum; quæ res non modo ecclesiæ jam dictæ ornamento tum esse cæpit, sed ægrotantibus quoque non paucis saluti: multi enim aqua ille respersi, qua purgatum sacrum illud caput fuerat, eam sibi sentire salutarem. Quin ipsam hanc solennitatem eventus, eodem teste, satis mirus antecessit: laborabat enim tum temporis tertiana febris donna Alba Francisca Via, ejusdem cænobii monialis; ipso autem tempore, quod inspiciendis reliquiis antistes præstituerat, illa

ACTORRE
P B

quæ tandem
ejus corpus in
ecclesiam su-
am transtule-
runt,

P

et adhuc ser-
vant, præter
particulas aliis
ecclesiis com-
municatas.
F

Caput a cor-
pore separa-
tum et exposi-
tum an. 1616.

vasque ut sacra
anno 16 abbat
1616.

Seculo 15 re-
storuit ejus
cultus et vene-
ratio.

maximo studio
monialium S.
Raymundi,

AUCTOR
P. B.

illa duplici ex capite impeditum iri se videbat, ne adesset; incisione venæ scilicet, quam præscripserat medicus, et consueto febris accessu. Cum id eam haberet pessime, ad S. Raymundi patrocinium conversa, hoc solum oravit ut impedimentum utrumque differri tantisper impetraret, dum peracta esset lustratio. Cum, ecce, subito ita convaluit, ut nec morbi reliquæ superfuerint, nec remedii proinde necessitas. Addit vero etiam, quem dixi, scriptor, reliquum corpus Sancti nostri tum in arca sua relictum esse, donec alia fabricaretur ornatissima. Quod factumne sit postea, equidem ignoro, tametsi plus vice simplici sciscitatus.

Xenodochium
a S. Raymundo
institutum,

20 Qua vero toties recurrit mentio xenodochii S. Raymundi, non abs re facturum videor, si quæ de illo sparsim ac fuse in Vita Sancti Italica tradit Campius, hic breviter saltem et succincte congererem; quando et illud, dum quidem superfuit, censerem quodammodo inter ejusdem sanctissimi Viri reliquias potuit. Obtinuit illud, ut etiam ex Vita nostra colliges cap. 3. num. 34, S. Raymundus post reditum suum Romanum a canonicis duodecim Apostolorum, quorum horto versus Septemtrionem erat contiguum, ilque (secundum eundem Campium in Annalibus Placentinis tom. 2, pag. 42, et Vitam nostram cap. 4, num. 48) anno 1178; quando canonice istius præpositus erat Ardicius ille, qui anno 1192 cruatus est episcopus Placentinus. Cum vero locus, ut erat concessus, xenodochii formam non haberet interius, eam pro arbitrio Raymundus induxit, suppeditante sumptus Alberto Moroni, qui canonicam jam dictam aliquanto ante fundaverat. Ibi caritatem suam erga peregrinos et pauperes solus primo Raymundus exercuit; donec ejus exemplo incitati plures alii, socios illi se in obsequio tam sancto adjunxerunt; quibus ipse post annos viginti duos moriens totam xenodochii curam commisit.

quam sancte
primo, tam
iniquè dein-
ceps admini-
stratum,

21 Ad hos deinde rei domesticæ administratio pertinuit. Erant vero homines laici, voluntariam tamen paupertatem professi, fratres inter se dicti, quorum unus rectoris nomine ceteris præerat, universi tamen canonicæ duodecim Apostolorum subiecti præposito, ut ex dictis supra num. 13 elucescit. Nullos initio stabiles habebant redditus, sed se commissosque sibi pauperes conquisitis ostiatim per urbem et agros vicinos eleemosynis alebant. At non diu sanctus eorum Fundator obierat, cum ad sepulcrum ejus tot ultro afferrentur donaria, ut sustentando xenodochio, cui ab urbis magistratu assignata fuerant, abunde sufficerent: nec fluxa illa tantummodo aut fortuito per dies singulos oblata, sed etiam in perpetuum stabilita, ut vide apud auctorem prædictum cap. 18, pag. 104, ubi istiusmodi plura commemorat. Ita domus hæc floruit, quamdiu subistere, qui ei semper advigilabant, canonici: at his deficientibus, illa quoque per rectores ministrosque duos, qui, pauperum neglecto grege, semetipsos pascebant unice, pessumdari brevi cœpit: donec ejus tutelam, assentiente episcopo, nobilis Anguissolorum familia, pauperum oppressorum clamores miserata, suscepit anno circiter 1387, exactisque helluonibus ministros suffecit alios, qui sub ejusdem familiæ tutoribus variis juxta præscriptas sibi leges de quibus consule, si lubet, ibidem paginam 167) annis centum et ultra vixerunt.

tandem omni-
no in cr. idit.

22 Dixi, anno circiter MCCCXXXVII, non MCCCCLXXXVII, ut legitur apud Campium pag. 109; quia vitium apertum est in numero, nec

videtur aliter posse restitui; cum asserat, supremam xenodochii administrationem in illa familia annis circiter centum perdurasse; ademptam vero eidem esse propter discordias anno 1495: et sane etiam ex ejusdem auctoris Annalibus Placentinis tom. 3, pag. 215 certum est, ante annum 1433 xenodochium hoc in Anguissolanæ familiæ potestate fuisse. Porro tam illustri patrocinio curaque destitutum, paulatim iterum in deterius abiit, donec auctoritate Sixti PP. V, anno 1586, redditus ejus omnes ac fructus, quos scilicet solitum rursus ministri vorabant, ad magnum urbis nosocomium translati sunt, una cum pretio ipsius loci, quem S. Raymundi moniales sibi coemerunt, ut pro veteri ac ruinoso ædificio, quod sunt demolitæ, domos aliquot ibi conderent civibus elocandas, id quod fecere anno 1605; ut proinde celeberrimi istius xenodochii ne vestigium nunc quidem supersit.

§ III. Ejusdem Acta Latina, eorumque versio Italica; appendix gemina miraculorum; epistola interpretis Itali.

Acta S. Raymundi anno ab ejus obitu duodecimo, Christi 1212, scripsit canonicus quidam ecclesiæ, de qua jam egimus, duodecim Apostolorum, nomine Rufinus, qui se magistrum appellat, forte, ut suspicatur Campius cap. 16, quia vel in theologia, vel in jurisprudentia doctoratus lauream adeptus erat. Scripsit ea, inquam, Rufinus, et quidem idiomate Latino; sed qua occasione, quibus adjumentis, quanta fide, nihil opus est hic monere; quando id luculente pro se ipse facit in præfatione ac dedicatione lucubrationis hujus suæ. Cujus quidem lucubrationis exemplar illud unicum fuisse scimus hactenus, quod apud S. Raymundi moniales Placentiæ diligentissime servatum fuit usque ad annum Christi 1525, quo illud religioso interpreti vertendum Italice concesserunt, præclare secum actum iri existimantes, si pro Latino atque obsoleto libello, quem non intelligebant, novum obtinerent Italicum, quem possent legere. Dolendam enimvero permutationem; sed earum tamen simplicitati condonandam, quæ thesauri sui pretium æstimare non poterant!

Acta ejus a
Rufino corvo
Latine scripta,

24 Id ego quidem, cum in apographum istius interpretis Italicum et adjectas notitias incidissem, tanto ferebam ægrius, quanto minus intelligere ex iis poteram, quis demum fuisset ille metaphrastes, cujus cœnobii, cujus ordinis; unde aliqua saltem ad inquirendum hoc cimelium via pareferet: quando, ecce, dum aliam S. Raymundi Vitam Italicam, a Petro Maria Campio adornatam atque anno 1618 Placentiæ excusam pervolvero, hæc versus operis finem de interprete jam dicto simul et Rufini autographo Latino notata reperi: Fuit hic Pater aliquis caritate insignis, ex Ordine et religione (ut mea quidem fert opinio) S. Dominici, qui pia ista Legenda, in vulgarem et Italicum sermonem a se traducta, bonas moniales abunde consolatus, domni deinde Rufini exemplar apud se retinuit in suo conventu S. Joannis in Canalibus; ubi hodieum etiam videri potest. Vix hæc legeram ineunte Januario 1728, quin litteras continuo Mediolanum expedirem ad notum nobis patrem nostrum Petrum Gallaratum; quibus eum rogabam, ut ad amicum aliquem Placentinum

F
apud PP. Do-
minicanos
Placentiæ diu
servata.

A *Placentinum recurreret (neminem enim istic no-
veram) qui inquirendi exoribendique autographi
assignati curam vellet suscipere. Adiit ille F. An-
tonium Bellatum itidem nostrum, virum non of-
ficiis tantummodo, sed editis quoque libris claris-
simum. Cum vero ab his post menses aliquot præ-
ter spem bonam nihil accepissem, institi semel,
iterum, tertio; donec postremis P. Gallarati lit-
teris, datis eodem anno die xxvi Septembris, spem
nullam superesse didici.*

25 Sic enim post expositam cum suam tum
P. Bellati officiosissimam longamque in hac re
diligentiam prosequitur: Etsi P. Bellati quidquam
non esset consecutus a RR. PP. Dominicanis, ani-
mum tamen non despondi; sed ad virum nobi-
lem, eundemque divitiis et auctoritate floren-
tem curavi scribi per Comitem de Silva, virum
eruditissimum, mihiq[ue] necessitudine conjunctum;
qui cum rem Placentino vehementissime com-
mendasset, retulit mihi, PP. Dominicanos ejus
opera iterum et accuratius manuscripta biblio-
thecæ excussisse, ut Vitam B. Palmerii invenirent:
cumque contentio omnis, studium omne incas-
sum cederent, eos Patres scripsisse ad P. San-
guinari, qui alias in cœnobio Placentino degens,
libros bibliothecæ et manuscripta diu multum-
que attriverat versaveratque; ab eodemque re-
sponsum accepisse, utique Vitam B. Palmerii an-
te hac fuisse asservatam, sed (quo casu nesciebat)
perisse, unaque alia monumenta. Certum est,
RR. PP. Dominicanos hac in re non simulate,
sed sincere se gessisse: quare si R. V. in notis quid-
quam addat, ad declarandam in autographo per-
quirendo diligentiam, ne, rogo, labem ullam inurat
Patrum nomini ac famæ, acsi improvisæ amissionis
obtentu, quod apud ipsos erat, proferre detrectas-
sent. Absit enimvero, ut tale quid cogitem, nedum
eloquar! Quin gratias potius de assumptis tum
nostra tum S. Raymundi causa laboribus, quam
possum maximas, ago. Non diffiteor tamen, sola-
tio id nobis esse; si, cum aliquid prætermittimus,
id saltem profiteri palam possimus, negligentia
nostra non fieri.

26 Ceterum hac spe dejectus, ad interpretatio-
nem Rufinianæ Vitæ Italicam Ms. me converti:
hanc enim laudatæ S. Raymundi moniales ut plu-
ris fecerunt quam Latinum autographum, sic
etiamnum custodiunt accuratius. Inde vero apo-
graphum ejus anno 1673 cura P. Camilli Hecto-
rei nostri, tum Placentiæ rhetoricam profitentis,
fideliter ex originali translaturum, et a R. P. Ale-
xandro Fiaschi, collegii nostri tunc ibidem recto-
re, perhumaniter ad nos missum accepimus. Sty-
lus barbarus est et a moderna Itatorum elegantia
plurimum distans; simplex tamen, nec usquam
affectatus: capita plerumque brevissima, ut ex eo-
rum numeris ad marginem annotatis patebit.
Præfixus iis erat Rufini prologus, sive dedicatio:
epilogus quoque ejusdem opusculum claudit. Quæ
omnia simul cum epistola ipsius interpretis, his
omnibus præmissa, manifeste arguunt, id operam
dedisse virum hunc religiosum ac pium, ut Rufi-
ni Vitam Latinam fideliter potius quam ornate
faceret Italicam. Idem innuit clausula sive ab eo-
dem interprete de se, sive aliena manu de ipso,
certe in eodem antiquæ versionis ejus autographo
posita post epilogum Rufini, quæ Latine sic sonat:
Recente inventa (Vita scilicet, de qua memi-
nerat epilogus) in monasterio monialium, Ordini
Cisterciensis S. Bernardi, quæ vulgo S. Ray-
mundi nuncupantur, et in idioma vulgare trans-

Julii Tomus VI.

lata per doctum aliquem religiosum ad laudem Dei
ac B. Raymundi, ad monialium dictarum profe-
ctum spiritualem, atque ad urbis totius exemplum
MDXV, die 1 Septembris.

27 Cum igitur Rufini verba dare non possimus, quam fideliter
sensum tamen ejus, interpretationem hanc Itali-
cam ad Latinam denuo linguam fidelissime trans-
ferendo, daturus nos esse confidimus. Quod æqui,
credo, bonique consulent tam qui Italice sciunt,
quam qui nesciunt: et hi quidem, quia Sancti hu-
jus Acta numquam antehac Latine vulgata sunt;
illi vero, quia hæc nostra conferentes cum ejus-
dem Sancti Vita, a Petro Maria Campi ex eodem
hoc nostro Ms. Italico composita, edilaque Pla-
centiæ 1618, animadvertere nullo negotio pote-
runt, quam is passim libere a prototypi sui sen-
tentiis brevitateque sit evagatus. Id quod tamen
viro piissimo eruditissimoque vitio verti nolim,
quasi interpreti nostro, atque ipsi adeo Rufino fal-
sa supposuisset (neque enim hoc deprehendimus
usp[er]iam in rei substantia fuctum;) sed quod, dum
allicere ac delectare, aut movere pium lectorem
desiderat, plurima de suo interserat adjuncta vel
vera et aliunde probata, vel veri saltem similia.
Hanc porro laudem meretur auctor ille, quod S.
Raymundi Vitam primus, et, quod quidem scia-
mus adhuc, solus emisit; deinde quod impigro
labore ex antiquis Placentinorum monumentis, in
quibus erat versatissimus, eruerit plurima, qui-
bus vel Santi Vitam vel ejus cultum et gloriam
non mediocriter illustravit, ut ex dictis antea li-
cel colligere.

28 Actis S. Raymundi geminam addemus appen-
dicem, ex eodem utramque archivo simul cum
Actorum Italica versione huc missam; Latinam
tamen. Harum prior, quam, quia longior est, in
duo capita divisimus, miracula quindecim com-
plectitur, variis primum temporibus locisque
legitime comprobata atque authenticis consignata
tabulis usque ad annum Christi 1217: tum anno
1247 omnia simul collecta exscriptaque jussu B.
Alberti, episcopi Placentini, forte ut Romano Pon-
tifici ad obtinendam canonizationem offerrentur.
Eadem iterum exscripta fuisse a B. Alberti suc-
cessore Philippo anno 1286, supra ex Campio di-
ximus; sed nos Philippi instrumentum non vi-
dimus: omissum hoc fuerit scilicet a P. Hectoreo,
quod nihil in eo esset novi, præter episcopi alterius
et notariorum nomina. Hanc autem appendicem
pluris esse faciendam, quam ipsum in miraculis,
quæ narrat, Rufinum, nemo non videbit: cum et
fontes contineat, ex quibus sua Rufinus hausit;
et aliqua suggerat, quæ vel ignoravit ipse, vel
certe prætermisit; qualia sunt priora quatuor
prodigia, ex ecclesiæ Cremonensis archivo de-
prompta cap. 1 usque ad num. 4, iterumque quod
legitur ibidem num. 9; tum illa quæ cap. 2 pro-
bantur num. 13 et 17: quæ tamen omnia contige-
rant juridiceque constabant, antequam Rufinus
ad scribendum accesserit.

29 Appendix altera multo plura continet mira-
cula; sed ita breviter notata, ut videri possint
meri tituli majoris cujusdam historię. Idem vero
scriptum in archivo, unde accepimus, vidisse
olim se, ostendit Campius cap. 16, pag. 90; ubi
antiquum illud esse affirmat; at quam antiquum,
nec ipse ait, nec liquet nobis. Sed nunc ad Acta
properemus, quæ more nostro ad capita pauciora
reduximus, præmissis tamen antiquorum capitum
titulis; quorum indices ad marginem numeros
Romanos loco suo notavimus. Quia Actis a se trans-

98 latis

tandem perie-
runt:

Superest ta-
men eorum-
dem interpre-
tatio Italica
Ms anni 1825.

ACTUS
P. B.

quam fideliter
Latine versam
hi daturus
potius, quam
Vitam Campi-
anam;

una cum du-
plici appendice
miraculorum.

præmissis hi
omnibus epi-
stola interpre-
tis Viæ.

AUCTORE
P. B.

latis interpres Italus suam in fronte dedicatariam præfixit epistolam, juvat hic illam quoque ex Italica Latinam exhibere. Sic habet :

S. Hieronymo
imitalus inter-
pres. filiabus
spiritualibus

30 Reverendæ matri dominæ Paulæ abbatis-
sæ de Incarate, uti et venerandæ ac mag-
nificæ matronæ, dominæ Olivæ Salvatica, sa-
ludem.

Pudicissimas filias suas spirituales, matronas, in-
quam, Romanas, Paulam et Eustochium, tantopere
diligebat sapientissimus pater S. Hieronymus; ut,
cum ardentissimum earum desiderium animadver-
tisset, quo libros quosdam sacrarum Scriptura-
rum Hebraice compositos percipere cupiebant, ne-
quaquam ipsum piguerit eosdem illos libros idio-
mate Latino interpretari; ut eorum meditatione
filiae suæ delectarentur, spirituque proficerent, at-
que a vanitatibus et falsis mundi votis longius aver-
terentur. Ego me apud vos tamquam alterum Hie-
ronymum esse reputo; neque videri mihi potest
labor ullus difficilis, quo quidem solatium vobis
spirituale et congruentem legi divinæ oblectatio-
nem animi queam afferre.

B
Latium S.
Raymundi Vi-
tam vertit Ita-
lice,

31 Cum igitur ante aliquot hosce dies reve-
rentiis vestris in choro celeberrimi vestri cœno-
bii adessem, ac beati Raymundi reliquias visita-
rem, attulistis mihi Legendam ejus, obscuro
olim stylo mendose admodum scriptam: tum me
jussistis familiariter in choro considerare, ac dixistis:
Pater, enarra nobis aliquid de hac sacra Legen-
da: nam eam Latine non intelligimus. Ego, ut
perspexeram desiderium vestrum, paucula tum
quidem dixi; at apud me tacite statuebam, eam
in vernaculum idioma totam convertere ac vobis
dare: ut intelligeretis, quali quantoque vos
prosequar affectu, non in umbra utique aut va-
nitate, sed in vera religione fundato. Licebit,
opinor, vobis nunc vere dicere, omnium apud
me primas esse vos: neque enim hujusmodi mu-
nere aliarum ullam donavi. Facite tamen, obsecro,
ut illius etiam particeps fiat filia vestra, et mea
soror, Paula Robata cum sorore sua piissima, qua-
rum cura directioque spiritualis incumbit humeris
meis.

commendans
ut eam com-
municent aliis;

32 Nolo autem hortari vos, ut illud quoque
communicetis filiabus nostris observandissimis in
cœnobio S. Bartholomæi, nominatim vero vene-
randæ matri sorori Thadææ, piæque ac pruden-
ti sorori nostræ Cornelie: facietis enim, certo
scio, plus etiam sponte vestra, quam ego com-
mitterem; ita certe mihi persuadet, quæ vobis
est innata, benignitas. Porro tametsi vestra præ-
cipue causa honestum hoc negotium aggressus
sim, maximo tamen ad hoc etiam incitamento
fuit mihi felix memoria observandissimæ matris,
dominæ Polyxenæ, vestri nuper parthenonis ab-
batissæ; cujus quidem meritissimis laudibus,
prudentiæ, religioni vel commemorandis impa-
rem esse me sentio: testes enim estis ipsæ vos,
quanta diebus suis industria modestiæque guber-
naverit; quanta existimationem ac splendorem
nominis vestri non sustinuerit modo, sed et au-
xerit diligentia; quibus præceptis, quam illustri-
bus exemplis vos non secus ac filias educaverit;
quanto pietatis et venerationis affectu sacras beati
Raymundi exuvias prosecuta sit; qua denique vir-
tute ad servandas amplificandasque cœnobii facul-
tates incubuerit.

33 Agite ergo; et ad majorem in Beatum ve-
strum religionem; ad indelebilem illius vestræ,
quam dixi, matris memoriam; ad monialium
vestrarum acuendum in spiritu studium, ac de-

nique in affectus erga vos singularis tesseram, D
donum hoc nostrum accipite; cui aliud rependi
nihil postulo, nisi gratiam Domini, ac B Ray-
mundi suffragia. Id enimvero impense doleo,
quod in urbe nostra tanti Patris vita vitæque hi-
storia ignoretur, tam pia præsertim ac tenera,
quam nunc ipsæ videbitis. Ingratorum utique
civium non leve crimen est adversus Virum tam
illustri sanctitate conspicuum, cum inter eos ne-
mo unus reperitur, qui beati Patris Acta verbo
scriptove didicerit. Sed enim hæc vestræ pruden-
tiæ commissa sunt: mihi satis est, explevisse
desideria vestra. Valete. Placentiæ MDXXV, die pri-
ma Septembris.

cum indignum
sit. hæc Acta
ignorata fuisse
usque ad an.
1825.

ANTIQUA VITÆ DIVISIO.

*Præfatio auctoris ad pauperes xenodochii B.
Raymundi Palmarii.*

VITA ET MIRACULA B. RAYMUNDI
PALMARI.

E

CAPUT I. De patria, et origine, et conditione, pri-
misque exercitiis B. Raymundi.

CAP. II. Quomodo B. Raymundus, defuncto patre
suo, flatuerit adire Hierosolymam cum vidua ma-
tre sua, et loca omnia sancta visitando satisfacere
desiderio suo.

CAP. III. Quomodo B. Raymundus ægrotare in navi
cœperit, et jam morti propinquum eum ejicere
voluerint nautæ in mare; et quo pacto liberatus
fuerit.

CAP. IV. Quomodo mater ejus, postquam ex navi
egressi jam essent, ex hac vita migraverit, non-
dum absoluta peregrinatione.

CAP. V. Quomodo B. Raymundus e loco discesserit,
ubi sepulta mater ejus fuerat, perveneritque
Placentiam; et unde appellatus fuerit PAL-
MARIUS.

CAP. VI. Quomodo B. Raymundus hortatu cog-
natorum uxorem duxerit, ac redierit ad pri-
mum opificium suum; et quomodo illud exer-
cuerit.

CAP. VII. De moribus, vestitu et conversatione B.
Raymundi post initum matrimonium; et quomo-
do nati ei fuerint aliquot filii; et quomodo hi anno
unico omnes obierint.

CAP. VIII. Quomodo B. Raymundus conjugem suam F
hortetur ad continentiam, et per divinam provi-
dentiam filium etiam tum unum suscepit; et
quomodo illum sancto Crucifixo obtulerit Placen-
tiæ ad sanctæ Brigidæ.

CAP. IX. Quomodo B. Raymundus iterum de vita
caste ducenda deliberet; et quomodo Deus permi-
serit, ut uxor ejus in ægritudinem immedicabilem
incideret, ex eaque moreretur.

CAP. X. Quomodo B. Raymundus, uxore mortua, fi-
liolum suum soceri sui ac socrus curæ commise-
rit; ipsisque dixerit, redire se cupere ad peregrina-
tionem; tum quomodo eum illi in patria reti-
nere conati sint.

CAP. XI. Quomodo B. Raymundus celeberrimorum
in partibus occidentalibus Sanctorum corpora vi-
sitaverit, ac deinde divina revelatione admonitus
Romæ fuerit, ut Placentiam rediret, ad pauperum
curam suscipiendam, ad conciliandam inter di-
scordes pacem, et ad exercendum sese in operibus
misericordiæ.

CAP. XII. Quomodo B. Raymundus Romæ Pla-
centiam redeat, indutus habitu sibi a Salvato-
re

AUCTORE
RUFINO EX MS.
ITAL.

Rufinus familiarium S. Raymundi desiderio,

E et ipsius ejus filii precibus tandem obsequens,

statuit Sancti Vitum scribere et convalescat ex febre.

F

quod mox valetudini restituta, sine mora exsequitur, fide maxima.

A re ostenso, ac propositum suum aperiat episcopo; qua ratione approbatum illud fuerit: quomodo item soceros inviserit.

CAP. XIII. Quomodo B. Raymundus habitationem sitam elegerit apud canonicam duodecim Apostolorum; et quomodo aggressus sit officium suum providendi pauperibus, in eoque eum multæ devotæ personæ adjuverint.

CAP. XIV. Quomodo B. Raymundus separaverit viros apud se commorantes a feminis, et has in alio loco collocaverit.

CAP. XV. Quomodo B. Raymundus pauperum causam defenderet contra magnates; nec vereretur corripere judices et gubernatores, aliosque principes.

CAP. XVI. Quomodo B. Raymundus dissidentes conciliaret, factiosos objurgaret, inter duas acies inimicas ingressus sit medius, easque ad pacem invitarit; et carceri mancipatus fuerit a Cremonensibus.

CAP. XVII. Quomodo B. Raymundus hastatorum equitum festiva certamina ludosque alios impediverit, in quibus rixæ, vulnera, atque hominum neces accidere consueverunt.

B CAP. XVIII. Quomodo B. Raymundus inviserit detentos carceribus, ac præsertim addictos ultimo supplicio; et quando eorum emendationem noverat, eis veniam impetraverit; quomodo ex iis multi facti sint religiosi in canonica duodecim Apostolorum.

CAP. XIX. Quomodo Dominus Deus finem imposuerit laboribus Servi sui, et felicem ei transitum concesserit. Item quomodo filius ejus religioni nomen dederit in canonica duodecim Apostolorum.

CAP. XX. Quomodo civitas universa confluerit ad intuendum venerandumque sanctum ejus corpus; et quomodo sepultum illud fuerit in canonica duodecim Apostolorum; et post exsequias filius ejus habitum religiosum sumpserit in dicta canonica.

CAP. XXI. Quomodo post sepulturam B. Raymundi fideles Christiani indigenæ exterique visitare cœperint sanctum sepulcrum: et inceptis patrare miracula; tantæque fuerint oblationes, ut sufficerent ad alendos omnes xenodochii pauperes: et quomodo urbis rectores decreverint, ut appellaretur xenodochium illud *Hospitale B. Raymundi* ad æternam ejus memoriam.

C CAP. XXII. Narratio miraculorum aliquot singularium ad confirmandam B. Raymundi sanctitatem.

Conclusio totius operis.

VITA

Auctore Rufino Latine scripta, ab anonymo Italice versa; et nunc denovo Latinitati, ex Italico Ms. archivi monialium S. Raymundi Placentiæ, fideliter restituta.

Præfatio auctoris, et operis dedicatio.

Humilibus Jesu Christi servis, pauperibus

xenodochii beatissimi patris nostri Raymundi Palmarii *a*, ego Rufinus, magister minimus in canonica duodecim Apostolorum *b*, salutem.

Dilectissimi filii mei in pretioso sanguine unigeniti Filii purissimæ Virginis, laudare satis non possum desiderium vestrum ac preces ardentissimas, quibus jam dudum excitastis me, et promodum compulistis; ut vitæ Raymundi, sanctissimi patris vestri mei que, initium ac decursum, felicem et commendatissimum exitum, virtutes admirabiles, stupenda miracula colligerem, styloque digererem; eoque id magis, quod et oculi mei proprii contemplati sunt, quam in hoc beato Patre nostro gloriosus fuerit clementissimus Dominus Deus; et multi de vobis, filii carissimi, tamquam intime ipsi familiares *c*, clarissime comprobastis mihi pietatem, sudores inenarrabiles, aspera itinera, quæ ad opitulandum xenodochii sui devotissimi pauperibus ægrotisque piissimus Pater noster diu noctuque tolerabat.

2 Quantumvis autem incitamenta hæc omnia tepiditatem meam tarditatemque abrumpere debuissent; eum tamen hujusmodi me opere reputarem indignum, ac de eo ita mecum ipse dissere-rem: Qua ratione tam sancti Patris laude dignum illud esse poterit, cum tam inepta sit mea dictandi ratio, et maxime cum ego peccator sim? ad hoc usque tempus abstinui; neque ausus fuisset incipere etiam nunc, nisi eo coëgissent me urgentissimi stimuli efficacique argumenta, quæ mihi produxit dilectus frater et filius noster spiritualis, frater Gerardus *d*, subdiaconus in canonica nostra, et relictus a beato patre nostro Raymundo filius unicus. Unde velim sciatis, dilectissimi filii, cum acuta ego aliquando tentatus febre decumberem, in angustum cubiculum nostrum venisse memoratum jam patris nostri Raymundi filium animo prorsus anxio; tum, quasi morbo nostro diffideret, provolutum cum lacrymis ante lectulum nostrum, cœpisse dicere.

3 Hei mihi! Magister care, si te nunc mori contingeret, equis umquam testimonium in scriptis relinqueret felicitis sanctæque vitæ dilecti Patris mei; qui fuit, ut tibi quidem optime notum est, Placentinæ huic urbi nostræ universæ omnis virtutis speculum lucidissimum, xenodochii pauperibus infatigabile refugium; et iis, qui post illum venturi erant, prospector diligentissimus, omnis denique bonitatis, atque imprimis patientiæ, humilitatis, perseverantiæ, exemplum? Obsecro te, magister mi care; noli rem ulterius differre. Considera, forsitan ideo divinam justitiam hoc te morbo afflixisse, ut agnoscas negligentiam tuam. Ne respue admonitionem meam, ex amore filiali profectam; quin per amorem illum tuum tam ardentem erga Deum, erga beatum Patrem meum, erga me, filium ejus indignum, te obtestor, ut serio statuas operi sancto admovere manum, quamprimum hac ægritudine solutus fueris: et confido, cumulatissima sancti Patris mei merita tibi adjumento futura.

4 Victus equidem oratione tam æqua, mentem ad Dominum, atque ab beatum patrem Raymundum sustuli, decernendo apud me, ut, si æstuans me febris dimitteret, sine ulla mora negotium sacrum executioni mandarem. Atque ita sanitati post triduum restitutus, confirmavi propositum meum. Suscipite igitur scriptum hoc nostrum.

AUCTORE
RUFINO EX MS.
ITAL.

strum, quo id mihi proposui, ut prædicarem, ac notum universis facerem beatum patrem Raymundum. Ne vero temeritatis argui possem, quasi de viro simplice, candido, et idiota, qualis fuit beatus Raymundus, ausus fuisset scribere res propemodum incredibiles, nolui aliud omnino quidquam attingere præter ea, quorum partim ipse mihi testis sum vivus, partim vos fuistis, partim alii, et quidem admota sacris Euangeliiis manu jurati. Ordiamur ergo in nomine Domini, et quidquid describimus, per justa capita dividamus. Amen.

ANNOTATA.

a Sic appellat Fratres illos laicos, qui vitam suam obsequio pauperum in hospitali S. Raymundi consecraverant; de quibus actum in Commentario § 2, a num. 20.

b Ad eundem Commentarium § 3, num. 23 et § 2, num. 11.

c Superstites indicat socios illos S. Raymundi; de quibus vide Commentarium § 2, num. 20, et B Vitam cap. 4, num. 48.

d Gerandum constanter habet apographum nostrum Italicum: sed sive is est Placentinorum ante annos ducentos idiotismus, sive vitium amanuensis, certum est ex Appendice I miraculorum cap. 2, num. 13 et 21, scribendum esse Latine Gerardum. De hoc autem inferius plura dicentur in Vita.

CAPUT I.

S. Raymundi patria, parentes, conditio; patris obitus; peregrinatio cum matre vidua ad Terram sanctam, et reditus.

Beatus Raymundus, quod quidem ad patriam attinet, Placentinus fuit, in ipsa natus a urbe Placentia. Parentes habuit nec illustres origine, neque viles admodum; sed cives privatos, eosque, si rem spectes domesticam, nec pauperes nec opulentos. Erat beatus Pater mediocris statura, corpore gracilis; agilis tamen et in agendo expeditus, quantumvis macilentus esse extenuatusque. Ingenium ei solers ac germana ornatum prudentia, utpote temperata candore mirifico, quem columbinam simplicitatem nuncupare liceat. Ut a suspicionibus cavillisque abhorrebat, ita neque cautiones astutas, si cum aliquo ageret, neque simulationem noverat, vir bonæ ac sinceræ fidei; de quo Euangelicum illud recte pronunties: Ecce vere Israëlita, in quo dolus non est. Sermo rarus, at gravis; affectus et amor benignissimus; ingens commiseratio erga afflictos ac pauperulas, in quos misericordiæ viscera, ut per decursum narrabitur, quam poterat maxime, dilatabat.

6 Infantem domi suæ educabat regebatque mater; eum vero ad ætatem annorum circiter duodecim accrevisset, apud opificem quemdam a patre elocatus est, non ut litteris doctrinæ daret operam; sed ut artem ejus servilem atque igno-

bilem exerceret, in eaque disceret mercaturam D facere. Hoc opificium quale fuerit; comperiri certo argumento non potuit: sunt, qui sutorium fuisse velint, opinione ducti, non scientia. Id tamen est verum, quæcumque demum ars illa fuerit, optimo Adolescentulo non parum illam displicuisse; ut qui ad majora utilioraque, quemadmodum patebit infra, natus esset: puer ipse interea, atque in patria potestate constitutus, tolerare illam necesse habuit; ut ita Domini, honorem erga parentes obedientiamque divina lege præcipientis, mandato obtemperaret.

7 Jam annos pubertatis, sive adolescentiæ, quæ ab anno ætatis quarto decimo ducit initium, B. Raymundus attigerat, cum pater ejus ex hac brevi vita ad patriam cælestem transiit. Tum vero sanctus Adolescentulus liberum sese esse considerans, obscuro isti opificio statuit valedicere, non ut otium sectaretur, aut se vitiis prostitueret, quod vulgus assolet adolescentium; verum ut Salvatori suo, per consecratam divinis obsequiis toto animo vitam, propius adhæreret. Quinimo, ut Jesu Christi benedicti amore penitus inardesceret, ad sanctum E ejus Sepulcrum peregrinari decrevit, et sacra, cum quæ sunt Hierosolymis, tum quæ circumjacent, loca visitare. Proficisci tamen ante noluit, quam annuisset mater vidua, ac bene sibi precata esset. Nactus illam igitur die quodam, ingressusque cum sola cubiculum, adoritur in hunc modum: Cara mihi, et mei amantissima mater, infinitas Creatori meo gratias ago, qui hanc mihi mentem injecerit, ut res fastidiosas artesque profanas hominibus profanis relinquam, ac Jesu dulcis, Salvatoris mei tuique, crucem amplexus, discedam e patria; atque amicis omnibus et consanguineis valere jussis, Sepulcrum Domini peregrinus invisam. Tua unius, carissima parens, me cura sollicitat, quod sola es et vidua, nec præter me, unicum filium tuum, solatium aliud ullum habes aut refugium. At illud, amabo te, perpende, quod in sacro Euangelio dicitur: Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est dignus gratia mea. Noli igitur, mater, obsecro, in causa esse cur amittam ego gratiam Salvatoris mei; sed me cum bona tua venia et benedictione dimitte.

8 Hæc audiens piissima mater, uberrimis per- illa vero etiam fusa lacrymis, complectitur Filium, et in hæc verba prorumpit: O carum et unicum lumen meum: O miseræ viduæque matris baculum! Absit, ut mea te causa crucies: neque enim rem umquam dixisti mihi gratiorem, præsertim hoc tempore: nam et ego, cum vinculo conjugali solutam nunc me viderem, nec, alium habere filium, nisi te, educatum pridem nec jam amplius puerum; me vero ætate maturam esse, omnino decreveram, quidquid mihi superesset vitæ, id officiis divinis, sacrisque locis adeundis totum impendere; tantumque mihi a Creatore meo concedi gratiæ flagitavi, quo sanctissimam illam Annam viduam imitari possem, quæ a templo Dei Hierosolymitano ne nocte quidem discedebat. Bono igitur animo esto. Fili mi; simul ibimus ad sanctissimum Sepulcrum, a quo b sola me poterit mors divellere.

9 Quis hic vel matris, vel Filii adolescentuli gaudia cogitando assequi possit, ubi ad tam pium propositum conspirantia mutuo studia cognovere? Grates, quantas poterat, agebat uterque Domino Deo, qui se ab amore affectuque seculari abstractos, spirituali desiderio inflammasset.

ii.
mortuo patre
Hierosolymam
cogitat, modo
annual mater:

illa vero etiam
contuari statu-
it.
f

Rubea ergo
cruce ab epi-
scopo insignit
ambo disce-
dunt.

Quod dicitur
applicatur
opificio:

Sancti patrie,
conditio, cor-
poris et animi
constitutio.

A set. Tum vota exsecuturi, res ad peregrinationem necessarias disponunt; et post amicos cognatosque ex officio salutados, reverendissimum Placentinæ urbis antistitem c adeuntes, ita sunt allocuti: Pater ac pastor reverendissime, deliberatum nobis est hinc peregre ad sanctum Sepulcrum abire; manibus igitur ad modum crucis compositis id poscimus, quod solent hujusmodi peregrini. Ubi intellexit sanctus præsul æquum matris ac Filii postulatam, rubeam illis in pectore crucem imposuit; et Ecce, inquit, signum, quod ab omni vos periculo tuebitur. Deducat vos clementissimus Salvator et reducat incolumes. Dum orabitis autem, mementote patriæ vestræ d.

d
Hierosolymis
Domini sepul-
crum pie ve-
nerantur:

10 Compositis omnibus, discedunt non sine multis cognatorum, vicinorum, amicorumque lacrymis: et partim terra, partim mari labore magno crebrisque periculis perfuncti, exoptatum denique portum attigerunt. Dum sanctissimam Hierosolymorum urbem inspiciunt, ex tenerrimo pietatis sensu fientes ubertim ambo, obstinatum perfidorum Judæorum crudelitatem contemplantur animo, qui usque adeo obcæcati fuerint, ut Auctorem vitæ neci dederent. Immensam quoque caritatem recogitant æterni Patris, qui, ut servos peccatores redimeret, in crucem agi permisisset suum atque integerrimæ Virginis Filium. Ubi ad sacrum Sepulcrum devenerunt, locumque conspexerunt sanctissimæ crucis, rumpentibus pectora singultibus, suspiriis, lacrymisque copiosissimis, in hanc fere sententiam ferventissime supplicabant: Ignosce nobis, Domine, qui propter scelera nostra mortuus atque hoc loco sepultus es. Obsecramus te, dulcis Salvator; animas nostras in pace suscipe, nec sine diutius in hac miseriarum valle detineri: fumus enim est nobis mundus hic universus, neque ejus aliquid oblectare sensus nostros ultra jam poterit, postquam oculis ac mente solatium illud suave et spirituale percepimus, quo nos gloriosus mortis, sepulturæ, divinæque resurrectionis tuæ locus affecit.

inde Bethleemo
valle Josaphat.
Bethania vi-
tatis, reditum
parant.

11 Posteaq am ita Hierosolymorum sacraria supplices adiissent, et millies ac sæpius essent osculati, ad oppidum Bethleemiticum concessere: castissimæ Virginis Filii regiam, sacrum, inquam, præsepe e, veneraturi: ad cujus quidem tam religiosi ornatique loci conspectum interiori spiritus dulcedine abrepti languebant, et sumptuosius, quæ per orbem ostentantur, locis omnibus pro nihilo habitis, toti erant in meditanda universorum Domini bonitate, qui non indignum censuisset, eo sese abjectionis demittere. Itum inde ad sanctissimum juxta et pretiosissimum gloriosæ Virginis tumulum, in Josaphati valle collocatum f; hinc porro in Bethaniam ad ædes dilectæ Magdalænæ, quam eo fortunatissimam reputabant, quod sedens secus pedes dulcis Magistri sui, divina ejus ac sapientissima verba andivisset. Elapsis interea diebus non paucis, cum sacra omnia jam loca circuissent, de repetenda patria cogitarunt; ut quæcumque viderant mirabilia, cum hominibus piis ac religiosis communicarent, et frigentia cum virorum, tum mulierum secularium corda divino amore succenderent. Itaque post visitata denuo et calentibus respersa lacrymis sacraria revertuntur ad mare, ut Italiam navigio repetant, ac patrium tandem solum revisant.

12 Passus fuerat in tam longis peregrinationibus sane plurima B. Raymundus a ciborum ac potus incommodo, a protractis vigiliis, a labore

itineris et lassitudine, ab æstu denique ac frigore; ad hæc in ipsa navi, qua redibat in patriam, binæ aliæ accedebant miseriæ, quæ gravem tandem ei morbum attulerunt: et prima quidem e sentina prodibat, intolerabilem adeo putidamque pestem exhalante, ut aërem omnem circumfusus inficeret; alteram vero ingerebant imbres, quorum ingentem copiam in navi positus patientissimus Pater, nec ulla re protectus, excepit. Hæc mala juncta prioribus, tum divina quoque providentia, quæ probatam Servi sui patientiam volebat, febrem illi ardentem et continuam adduxere, tantamque diebus paucis debilitatem, ut præter ultimum spiritum nihil ei superesset.

13 Nautæ, ut illum fere jam viderunt mortuum, ejicere eum decreverunt in mare, ne intra navigium expiraret: credunt enim superstitiose, si quis moriatur in navi, non carituram esse navigationem periculo, ne et submergantur omnes, et ipsa navis in profundum agatur. Inito igitur consilio, facinus tam crudele aggressuri jam erant, cum id advertens paupercula, vidua, peregrina mater, in Filii corpus abjecit sese expanditque, non sine acerbissimis lacrymis sic orsa clamare: Nolite, immanes, misellam viduam unico suo lumine privare; nolite mihi vitæ meæ columen adimere; ne a me, ne ab utero meo revellite viscera. Aut mihi Natum relinquite, aut me una cum illo in altissimos præcipitate fluctus. Quod si levare placet navigium, a me, quæ tot illud fletibus gravo, initium facite. Non videtis, oculos mihi in amarissimarum lacrymarum fontem esse conversos? Confidite, filii, dulcissimo Jesu, cujus amore ego ac Filius meus tam gravia toleravimus, et certa cum fiducia preces mecum fundite: spero enim, nos a divina bonitate auditum iri.

et projectus
fuit in ma-
re pro depoi-
to; nisi mater
obstaret.

14 Navicularii tot lacrymis, et verbis tam suavis ad commiserationem inflexi, prostratique, in hunc modum precantur: Tu, Domine, peregrinantium pauperum protector es, consolator viduarum, navigantium portus, salus infirmorum; te, Domine, obsecramus, ut vota suscipias, ac servum tuum Raymundum restituas valetudini; ne quid adeo crudele in matrem miseram statuamus. Vix precationem absolverant, cum bonus Pater loqui cœpit; et fletus dicere: Dominus Deus hoc morbo castigavit me, et morti nullam in me potestatem dedit. Quæ verba audientes mater et nautæ collaudant Dominum, dicentes: Benedictum sit nomen tuum; benedictus Servator noster, qui sincera te fide invocantes non deseris. Itaque bonus Pater post dies non multos integre convaleuit.

donec rubico
convalescent.
hæc periculum
evaderet.

ANNOTATA.

a Natus vero est anno circiter 1140; quando quidem annus Christi 1200 mense Julio fuit ætatis ejus sexagesimus, ut infra dicetur cap. 4. num. 51.

b Sepulcro Domini; an proposito illud una cum Filio adeundi? Ambiguus enim hic est interpret noster. De proposito tamen potius intelligendum videtur ex sequentibus, quæ satis indicabunt, non fuisse illis animum commorandi perpetuo Hierosolymis; quidquid hunc innuere videatur exemplum Annæ viduæ, quod eatenus hic nostra vidua imitari optat quidem; at non decernit.

c Hunc antistitem Campius in Vita Sancti nostri cap 1, pag. 11, statuit fuisse Hugonem, Anacleti II antipapæ, seu Petri Leonis ex Hugutione

AUCTORE
SUPINO EX MS.
ITAL.

tionem filio nepotem; qui ineunte anno 1155 electus episcopus Placentinus, proximis Kalendis Maii ecclesiae suae possessionem adiit; cui anno 1164 Tusculana una cum dignitate Cardinalitia fuit addita. Obiit vero Romae 1166, teste Ughello Italiae sacrae tom. 2, ubi de episcopis Placentinis.

d Hanc patriae commendationem non ut fortuitam, aut in simili casu semper usurpari solitam, sed ut patriae tum peculiariter necessariam adhiberi vult Campius ibidem: Placentinos enim ab anno 1152 censuisse, plurima sibi mala portendi per columnam igneam tum istic in aëre conspectam, quorum jam non minimam partem experiri coeperant, cum ad episcopum Peregrini nostri accederent. Consule etiam, si lubet, Annales Placentinos ad annum jam dictum et sequentes.

e De Christi Domini nostri praesepti, et ecclesiae illi opere mirifico superaedificata, atque ipsis Turcis venerabili, ad isis Quaresmium Elucidationis Terrae sanctae tom. 2, lib. 6, peregrinat. 2, cap. 4.

B f De sepulcro beatissimae Virginis agit idem Quaresmius ibidem lib. 4, peregr. 7, cap. 1. De Bethania vero ac domo S. Mariae Magdalenae, de qua mox, ibidem peregrin. 10 cap. 6.

CAPUT V.

Matris obitus; Sancti conjugium, studium doctrinae Christianae; mors quinque filiorum ejus; amor continentiae: ultimi filii susceptio et oblatio; obitus uxoris.

iv.
Navigatione
peracta, ante
quam placen-
tiam attigis-
sent,

C Difficili ac periculosa navigatione peracta, factaque exsensione in Italia, Placentiam nondum pervenerant, quando misera parens, tot jactata curis, tot laboribus fatigata, incidit in morbum. Cum vero ab ærumnosae vitae suae termino abesse jam se parum sentiret, Filium compellans, Care, inquit, Raymunde, fili mi dulcissime, instare video jam proxime tempus illud, quo me hinc ad requiem, atque expetitum laborum, quos pertuli, premium inviter Creator meus: id igitur te oro, ne tristi animo accipias: scis etenim, vivere mihi Jesum unice benedictum fuisse; mori vero lucrum fore sempiternum. Non te desero, Fili; sed vado, ut locum tibi beatum praeparem.

agrotat mater;
moriatur, et a
Filio sepelitur,

16 Demisit oculos optimus Raymundus, abditisque lacrymis coërcuit fletum, cum ne felicem dilectae matris contristaret exitum, tum ne benignitatem divinam offenderet; quippe quam non ignorabat per omnia dilectis suis cooperari in bonum. Respondit vero in hanc sententiam: Duleissima mater, Dominus Deus in omni peregrinatione se nobis comitem praebuit: pia vota nostra complevimus: nunc, si placet ejus majestati separare nos, quid aliud dicendum, nisi ut fiat voluntas ejus justissima? Obsecro te tamen, parens sancta, ubi ad Salvatorem tuum meumque veneris, ut verbis meis illi significes, me vitae hujus satietate jam teneri. Imo sine te vivere, cara mater, supplicium est mihi intolerabi-

le. Apud Dominum ergo perora, ut in pace cito colligat spiritum meum. Exinde mater, perceptis Ecclesiae Sacramentis, intra die pauculos desiit vivere. Dilectae parentis oculos Filius pius occlusit, ac funeri deinde multas inter lacrymas religiosissime justa persolvit a.

17 Sepulta cara matre, optimus Raymundus jam solum se superesse considerans, ad Dominum Deum convertit animum; et flens, Heu me, inquit, miserum; quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me! Sed spero in te, Domine, fore, ut assumas me. Esto tu, obsecro Domine, pater meus et mater mea: neque enim spem in alia re ulla, praeterquam in te positam habeo; eaque fretus, patriam nunc meam reviso. Sic iter arripit bonus Raymundus, habitu peregrinantium indutus, in qua solent a sancto Sepulcro reduces usurpare, indicia praefrens; puta crucem rubram in pectore, manu vero decerptum ex palma ramum, a quo et Palmarii cognomen accepit. Sunt qui familiam ejus Palmariorum vocitatum fuisse velint: verum hujus rei non reperi clarum testimonium b. Placentiam tandem ingressus, priusquam ad proprias aedes diverteret, majorem ecclesiam invisere voluit, et sese cum signis modo dictis reverendissimo episcopo sistere. Tum actis Creatori de obtento beneficio gratias, acceptaque ab episcopo benedictione, non sine cognatorum amicorumque comitatu ac benevolentiae singularis officiis in domum se suam recepit.

18 Elapsis a reditu ejus in patriam diebus aliquot, Raymundo haec suggerere coeperunt consanguinei: Raymunde frater, si caelebs ac solus ita pergis vivere, laborabis multum; cum neminem habeas, qui res tuas curet. Auctores itaque tibi simus, ut uxorem ducas, cogitesque, Deo servire posse etiam conjugatos; quandoquidem institutum ab ipso matrimonium est. Sivit bonus Raymundus haec sibi persuaderi, permittente id etiam divina bonitate, ut experiretur et Famulus ejus, quas matrimonio juncti regenda conjugis, alendis instituendisque liberis, re domestica administranda patiuntur miseras. Coniunctus ut fuit, non sufficere sibi ad sustentandam familiam patrimonium intelligens, ad prius illud (calceolariorum, ut creditur) quod jussu patris didicerat, opificium rediit: in quo quidem integerrime versatus est, sine dolo, sine avaritia: tantum ut se, ut uxorem, ut filios aleret, essetque, unde pauperibus eleemosynas largiretur.

19 Quoniam vero ipsi ars illa non placebat, ut quae ab instituto suo spirituali avocaret animum, horis, quas opus urgendo nancisci poterat, subsecivis, et festis praesertim diebus (ut erat cognoscendae legis divinae ac sacrarum Litterarum studio concitatus) id operam dabat, ut cum viris religiosis, probitate ac doctrina conspicuis, conferret sermonem. Ea re tantum profecit, ut etiam sine litteris, non tamen sine dono divinae sapientiae, scientissimus appareret eorum, quae ad Deum religionemque Catholicam pertinebant. Porro ut homines profanos, atque eos imprimis, qui eandem secum profitebantur artem, a lascivis confabulationibus, ludisque vanis averteret, ipse festo quoque die certam sibi officinam deligebat, ubi magno caritatis ardore sodalibus suis veram sanctae Dei legis doctrinam familiariter praedicaret, eosque edoceret operum ad praeepta divina exigendorum, ac virtutum ante omnia sectandarum, fugiendorumque vitiorum rationem.

v.
Raymundus
ergo solus do-
mum rediit; et
unde dicitur
Palmarius.

vi.
Matrimonio
inito, resumit
opificium su-
um,

vii.
sufficiens, quae
poterat, tem-
pora, ad Chri-
stianam do-
ctrinam asse-
quendum;

ANNOTATA.

a Ubi mortua sit S. Raymundi mater, ubi sepulta, nesciri dicit Campius cap. 3, pag. 19.

b De Palmarii nomine egimus in Commentario prævio. Quod additur tamen de Palmariorum familia, ab interprete videtur adjectum textui Rufiniano; quamquam id in Commentario dissimulaverim: quomodo enim dubitare Rufinus in hac re potuit; cum Sancti familiam et per se, et per filium S. Raymundi Gerardum non potuerit non habere perspectissimam?

c Filios aliquot; scilicet quinque, ut infra ipsemet indicabit num. 24; idque præter Gerardum, qui sextus fuit; sed post obitum quinque ejus fratrum genitus.

d Hic ille fuit Gerardus, de quo hic et inferius plura.

e Eadem istic imago Crucifixi servari adhuc, traditione constanti creditur; ita pro suo tempore testatur Campius cap. 5, pag. 27.

f Quasi dicat: Tu, conjux mea, id doles, quod morbus hic tuus multum mihi facessat negotii: sed noli mea causa te macerare; ego quantumque erit incommodi, libenter subibo; ut serviam tibi, propter me ægrotanti.

CAPUT

A 20 Non multo post tempore optimi Raymundi fama usque adeo percrebuit; ut festis diebus, cum primum rescissent, in qua tum ipse domo aut officina versaretur, ad eam plurimi verba ipsius ardentia excepturi concurrerent. Quidam etiam hortabantur illum, ut loco publico, atque adeo in ipso foro, conciones haberet. Verum id humilis Dei Famulus se facturum negavit; sacerdotum illud virorumque doctorum officium esse dictitans; sibi vero, qui litteris exultus non esset, errores posse subrepere. Noluit proinde istiusmodi consilio, qui se ipse noverat, acquiescere. Domesticis tamen suis illis et humilibus exhortationibus apud eos, quos in eodem opificio habebat socios, tantum effecit, ut ordinem quemdam religiosum referrent, nec aliter ad bonum Raymundum, quam ad patrem suum ducemque spiritualem, recurrerent.

21 Vitam suam in opera Dei Famulus ad exemplum sancti Tobiae instituebat, in victu parcissimus, in eleemosynis assiduus, in jejuniis, in oratione, in Officiis divinis indefessus. Peccatorum confessionem et sæpe, et contrito prorsus animo, repetebat; uti et sacram synaxim, quam comitabantur imbres lacrymarum. Quantumvis autem corpore in terris viveret, mente tamen tota versari satagebat in cælis. Vestitu utebatur modesto. Conjugem arguebat docebatque ut filiam, amabat ut sororem, venerabatur ut matrem. Ex ea filios aliquot c suscepit. Hos ille, ut quisque sacro fonte tinctus erat, offerre Domino Deo, bonorum omnium auctori, consueverat, ac dicere: Hi, Domine, imaginem tuam præferant; tu eos largitus es mihi; tibi eosdem, ut a te creatos, hic sisto: in manibus tuis sunt mors et vita illorum.

22 At benignus omnium Conditor cum sciret, non posse Famulum suum toto pectore ad studia vitæ spiritualis incumbere, utpote conjugii vinculo, curaque liberorum, adstrictum servituti, misertus ejus est, et aliqua illum voluit libertatis parte donare: filiolos enim ejus omnes anno uno ex hac vita sustulit: quæ res Parentem continuo afflixit quidem; pro insito tamen amore, mediocriter; at mox divinam ita ferre voluntatem considerans, acquievit omnino, dictum illud cum sancto Jobo usurpans: Dominus dedit; Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum. Curis ego certe profanis commodius deinceps expediar.

23 Filiorum obitus cupiditates hujus vitæ omnes in beato Raymundo extinxerat. Deo igitur totum se consecrare desiderans, hortari cœpit uxorem ad servandam inter se mutuo imposterum continentiam: jam enim tempus adesse, quo amorem suum omnem transferre ambos tandem in Deum oporteat, non liberis ultra procreandis operam dare. At illa, rebus cælestibus parum addicta, præcaciter admodum, Cum fuero monialis, inquit, tum monitis hisce tuis parebo: nunc abs te ducta cum sim, uxorem agere certum est, non viduam aut sanctimonialem. Noluit prudens Dei Famulus, spectata conjugis imperfectione ac periculo, importunius eam urgere; ut pacifice porro inter se et absque peccato viverent.

24 Ita factum divina providentia, ut alium denuo filium d gigneret. Hunc bonus Raymundus, cum se reductum ad servitutem videret, die quadam, absente tum uxore, fasciis, ita ut jacebat in cunis, involutum in ulnas accipit; et ad Placentinam S. Brigidæ ecclesiam defert, ubi

quam deinde
magno cum
fructu cum-
municat aliis.

VII.
Sanctissimo
exemplo fami-
liam suam ad
virtutem in-
stituit:

mortuis anno
uno filii ejus
omnibus,

VIII.
uxorem hortatur
ad mutuam
continentiam;
sed frustra:

suscipit de-
nuo filium
Dei offert ad
vitam religio-
sam.

d

AUCTOR
RUFINO EX M.
ITAL.

CAPUT III.

Relictis omnibus, sacra suscipit itinera; donec redire jussus a Christo, operibus misericordiae juxta praescriptum ab eo modum se totum impendit in patria.

x.
Filiolum soceris committit; ipse pie peregrinari statuit

Servus Dei ut se patre, matre, conjuge, liberis (si parvulum hunc postremum excipias) exoneratum vidit, continuo induxit animum, ut rerum quoque fluxarum studia, curasque prorsus omnes excuteret. Cumque non ignoraret, solam sibi in mora esse posse educationem filioli, divino instinctu soceros adit, parvulum gestans in manibus; quo coram illis deposito, Tibi, inquit, care atque honorande socer, tibi que, socrus mea, filiolum hunc ex me vestraque filia natum offero et committo. Curate, obsecro vos, ut recte educatur, erudiaturque, ac bonis imbuatur litteris, itaque tandem religiosus evadat probus et utilis; quem ad finem ego eum Jesu Christo benedicto obtuli. Facultates meas omnes in vestras consigno manus. Has in mei vestrique filii utilitatem expendite. Mihi fixum est et statutum renuntiare seculo, et praecipua quaeque, ubi corpora Sanctorum honorantur, obire sacraria, Romam imprimis, ecclesiam S. Jacobi in Galæcia, S. Antonii a, ceteraque loca celebriora. Non revertar huc amplius, nec me porro visuri estis. Nuspiam diu detineri me sinam; sed pergam quod mihi superest vitae peregrinationibus continuis insumere. Unum hoc mihi concedi a Servatore meo postulo, ut ibi cursum contingat absolvere, ubi sepultum fuit sanctissimum ejus corpus, ex Virgine purissima natum.

C
soceris frustra cum voluere volentibus.

C 27 Hæc soceri cum audissent, in ejus ambo ruentes amplexum, non sine lacrymis ita responderunt: Dilecte Gener, quod filiolum huc affers, curæque nostræ committis, hoc quidem gratissimum nobis est: cum enim domi habeas neminem, qui curare illum possit, educabitur hic sane atque instituetur commodius: verum quod nos, quod patriam vis deserere, ut hominum instar infelicium ac desperatorum, quibus nulla uspiam est requies, huc illuc vagando, vitam in miseriis degas, id enimvero nequaquam sustinebimus: neque enim illud nobis futurum esset minus grave, quam ignominiosum tibi. Quin veni potius, et nobiscum una vivito: filii curam nobis permitte; tu tuis unice vacato pietatis officiis: rem nobis facies longe jucundissimam. Et quidni in patria etiam tua, tot sacris ditata reliquiis, servire possis Creatori tuo? Ad hæc B. Raymundus grates egit quidem ex animo: at consilio remanendi in patria obsequi recusavit, ideo libertati restitutum se dicens a Domino Deo, ne remaneret; hoc sibi divinitus inspirari; procul absentem plus utilitatis allaturum sese eorum animæ, quam præsentem. Ita post pauculos dies rebus omnibus, acsi moriturus mox esset, dispositis, Placentia, ne quis ei molestus occurreret, clam discessit, probe intelligens, cognatorum, amicorumque secularium consilia non esse animæ salutaria.

28 Placentia profectus B. Raymundus, progredi ante non destitit, quam ad S. Jacobi in Galæciam pervenisset b; mendicato interim victitans magna cum patientia et animi demissione. Inde, sanctissimi Apostoli corpore salutato, in Italiam rediens, ad sanctissimæ Magdalænæ reliquias, et asperum pœnitentiæ locum haud procul Massilia divertit. Tum per Provinciam discurrit, aditque Mariarum trium, et sanctorum Marthæ ac Lazari corpora c. Deinde ad S. Antonii, itemque ad S. Bernardi d contendit. Italiam subinde ingressus, pia quælibet istic loca, et sancti imprimis Augustini apud Ticinenses e lipsana, veneratus est. Ad hunc modum Romam usque perrexit; ibi vero cum in visitandis Principum Apostolorum et sanctissimorum Martyrum ac Virginum sacris exuviis dies aliquot posuisset, iterato visere statuit Hierosolymam, et loco demum tam sancto diem vitæ supremum opperiri. Verum ecce, dum trahendi maris opportunitatem exspectat, admonitionem a Salvatore nostro accepit; ut modo narabimus.

29 Erat Romæ B. Raymundus, et pauperis instar peregrini apud basilicam S. Petri sub quadam porticu dormitabat, quando ei Jesus Christus benedictus, speciem peregrinantis, ut binos olim discipulos comitabatur in Emmaus, indutus apparuit, et sic alloquens illum: Serve mi Raymunde, tam gratæ mihi fuerunt preces tuæ, ut piis tuis peregrinandi desideriis ad horam hanc usque sim obsecutus, ea que de causa te uxoris ac filiorum servitute liberaverim. Loco sacra, quæ placebant maxime, invisisti jam omnia; nec votis aliud superest, nisi ut ad Sepulcrum meum sanctissimum redeas. Non placet istud mihi consilium; quia rebus magis mihi gratis, tibi que magis utilibus, misericordiae, inquam, operibus occupatum te volo. Neque vero existimes, me peregrinationum ac piorum id genus exercitiorum rationem tempore judicii præcipuam habiturum esse, cum dicam: Venite, benedicti Patris mei; possidete regnum cælorum: esurivi enim, et dedistis mihi manducare; siti vi, et dedistis mihi bibere; nudus eram, et cooperuistis me; infirmus, et visitastis me; in carcere eram, et redemistis me. Nolo itaque, fili mi, deinceps ut per orbem vageris: sed patriam tuam Placentiam repete; ubi tot pauperes, tot infirmi et variis oppressi calamitatibus misericordiam implorant meam, et non est qui adjuvet. Ibis tu, eroque tecum ego, et gratiam dabo, qua possis ad eleemosynam divites, dissidentes ad pacem, aberrantes denique, et vagas præsertim mulierculas, ad rectam vivendi normam adducere.

30 Respondit voce demissa fidelis Dei Servus: Domine, par ego non sum rei tantæ suscipiendæ, homo utique rudis, sine litteris, sine agendi industria, peccatis plenus. Noli me, obsecro Domine, ad cives illos meos legare: vides enim, quam infense divisi sint inter se, quam discordes. Non audient me; frustra laborabo: novi mores eorum. Tum, numquid non ipse asseruisti, Domine, acceptum non esse hominum in patria sua? Cui Servator non est, Raymunde, cur diffidas: nam corda hominum in manu mea sunt; quocumque voluero, inclinabo illa. Addam, ego eam verbis tuis virtutem, spiritum, gratiam, eam gubernationi prudentiam, ut tibi contradicere nemo possit.

31 Redibis ergo Placentiam, et pium officium tuum

xi.
Adit Compo-
nellam. redi
per Galliam et
Italiam, sub-
sistit Romæ,
b

c

d

e

ubi a Christo
monetur, ne
pergat Hiero-
solymam; sed
in patriam
redeat.

illicque miseri-
cordia et paci
det operam,

habitu corporis, et modo hic insignitus.

A tuum ab hisce ordieris insignibus : veste induitor coloris ætherei, ad medias usque tibias demissa, laxis manicis, absque capuceo. Humero impositam semper circumfero crucem meam, ejusque nomine ac virtute opera pietatis omnia exerceto. Locus per te pius egentibus et peregrinis instituitur : hic vero tuo nomine insignitus, constanter subsistet *f* ad perpetuam fundatoris memoriam. Surge, age; diffidere noli : Romam, ubi tempus perdis et operam, desere, atque in patriam proficiscere. Faciam ego, ut tamquam servus meus ac nuntius excipiaris. Prius tamen quam in urbem tuam introeas, dicto jam te modo vesties, sublataque in humerum cruce mea, te sistes episcopo, cui officium indicabis, quod nomine meo statuis exercere. Ego tibi ipsum interea faventem exhibebo. Postquam Salvatoris sui hanc esse mentem cognovit B. Raymundus, hæc tantum subiecit : Tu Dominus meus es; et ego servus tuus : fiat voluntas tua. Ita visum cœlesti disparuit.

xii. Sic ab episcopo Placentino benigne excipitur;

B 32 B. Raymundus Roma Placentiam versus iter instituens, ubi ad Tari vicum *g* devenit, vestem induit, quam jussus erat; tum crucem sibi fabricavit ligneam, longam cubitis duobus, et iuxta proportionem latam. Caput non nisi galero itinerantibus usitato tegebat; humero et sanctam imponebat crucem et saccum ingentem, in quo destinatas pauperibus eleemosynas conderet. Ita Placentiam tandem ingrediens, aspectantes tam insolita specie obstupescit omnes, quorum ingens cum numerus ad ecclesiam usque cathedralē prosecutus est. Ipse interim alloquitur neminem, nemini respondet; sed vocem et oculos modeste demissos continens, ad antistitem *h* pervenit; cujus postulata benedictione, Reverendissime pater, inquit, cum in animo haberem ultra non reverti in patriam, hortatus me est Salvator meus, ut redirem; ac, te favente, ad conquiritendas ejus, et sanctissimæ crucis nomine, indigentibus eleemosynas, ad peregrinos pauperes colligendos, ad conciliandos discordes me totum impenderem. At horum nihil sine vestra benevolentia potero : obtestor itaque te, Reverendissime pater, jussu ac verbis Salvatoris mei, ut in exercitio tam sancto, cui me imparem prorsus esse profiteor, manus porrigas adiutrices.

et salutatis obiter soceris,

C 33 Famulum Dei accepit maximo cum gaudio presul reverendissimus, et Benedictus, ait, sit semper Salvator noster, qui te huc destinavit! Juvabo ego te, et quacumque potero ratione protegam. Sic ab episcopo recedens, sedes proprias, tamquam earum adhuc dominus, adire noluit; quippe qui jam ante, ut filiole consuleret, facultates omnes transtulisset in soceros. Hospitum offerebant multi; sed ad nullum eorum divertere placuit. Soceros tamen suos revisens, ita solutat : Pauper discessi; pauper, non mea, sed Salvatoris mei voluntate, revertor; pauperem volo vitam agere, et pauperibus inservire. Tum eis consilii sui rationem omnem aperit. Illi vero, ne divinæ obsisterent voluntati, contraria suadere ausi non sunt.

xiii. curam pauperum suscipit, instituto cenodochio;

34 Cum vero ad munus suum rite obendum opus esse sibi judicaret loco aliquo pio et capace, visum est juxta duodecim Apostolorum canonicam *i* eligere domicilium; quod ab ipsis canonicis ei concessum est, amplissimum sane, et cum reponendis eleemosynis, tum utriusque sexus pauperibus, sive peregrini essent, sive infirmi, excipiendis hospitio peropportunitum. Hoc

Julii Tomus VI.

Igitur obtento, cepit bonus Raymundus investigare per urbem egentes, quos vel pudor ingenuus, vel morbus mendicare non sinebat; actusque debitam quorundam notitiam, tota palam urbe stipem illis conquirere, et crucem humero præferens, clamare contenta voce : Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur : vix vobis, avari divites, quia suprema in vos sententia pronuntiabitur ! Quibus quidem verbis et accendebantur homines ac liberales, et avari durique terrebantur, itaque largas at utrisque eleemosynas obtinebat. Non admittebat tamen, nisi voluntarias; quia volebat, eos ex largitionibus meritum referre. Has porro domum asportatas æquitate summa in pauperes, infirmos, et verecundos distribuerebat, minimam sibi ipsi partem reservans.

35 Mendicorum quoque ingens eo turba confluebat, de collectis eleemosynis partem aliquam exposcentium; quibus bonus Dei Servus, he, inquit, vos, et, ut soletis, palam ipsi petite : neque enim aut ægri estis, aut mortis erubescere. Reclamant illi : Mendicamus quidem; sed nihil assequimur. Hoc ut audivit B. Raymundus exarsit caritate scilicet, atque adversus opulentorum duritiam commovit sese, et arrepta in humerum sancta cruce, ac jussis sequi se miseris, per compita procedens, clamitabat : Succurrite, succurrite, Christiani crudelis ac durus; quia ego fame morior, dum vos interim abundatis. Hac voce perculsi cives, atque imprimis mulieres, partim ad fenestras, partim, oculis ræseratis, provolant in plateam, et Veni, inquit, Raymunde, veni et comede, noli te tantopere cruciare. At ille progrediens, Non enim hoc, ait, os mihi est, quod quidem inedia vexari non inivisus patiar; sed ora tot sunt, quot hic videtis, fame percuntia. Per sanctissimam igitur crucem hanc obtestor, miseremini pauperum Jesu Christi. Hoc dicens, benedictam crucem attollebat in æra. Qua tanta Servi Dei caritate conspecta, concitati omnes ad pietatem, misero mendicorum gregi benigne optulati sunt. Beati vero Raymundi tantum brevi crevit existimatio, ut cum afflicti omnes, infirmi, pauperes tam oculis quam publici, patris ac tutoris locum haberent. Quin etiam homines pii complures, relictis ædibus suis, ad eum commigrabant, ut in officio tam sancto operam quoque suam et colligendis eleemosynis, et ægris, ac maxime receptis istis peregrinis hospitibus, ministrando conferrent.

36 Ceterum cum observasset B. Raymundus, non misericordiam tantummodo exercendam esse; sed ita insuper disponenda vinorum ac mulierum hospitia, ut nulla vel turbis, vel peccato et infamiae data videretur occasio; has ab illis habitatione statuit separare; quod et fecit, assignato feminis contubernio peculiari, oratione illo quidem, sed magis etiam oculo; canonicæ tamen duodecim Apostolorum propinquo. Huc vero admittibat non mulieres modo peregrinas, sed civis quoque pauperulas, omni ope destitutas. Quinimo siquæ ex inhonestis prodibant latibulis, modo eas peccati pœniteret, vellentque castam porro vitam ducere, has B. Raymundus et suscipere non dubitabat, et matronarum pudicissimarum custodiæ commendatas maturo integerrimoque dirigerat exemplo.

37 Tum ubi tantum temporis, quantum ejus prudentia requirebat, exactum esset, secessabat ab illis, cequod vitæ genus optarent. Alebant

actibus
dum vi et me
etiam

domos ad meli-
oriorem vitam
miseris per-
manens :

II

f

Feminae sepa-
ratim a virorum
contubernio :
orbem ingenti-
ori non inter-
mittit.

et ad hunc
statum vitam
transierunt.

non nullæ, statum conjugalem sibi magis probari, ut securius possent in vitæ honestæ proposito perseverare. Harum desiderio prospiciebat ipse, dote eis ab hominibus probis corrogata. Aliæ castitatem, quoad viverent, colere, se velle asserebant; quas ipse in honestis clausisque monasteriis curabat admitti, minime ignarus, quam esset arduum hujusmodi virtutem illibatam in seculo conservare, iis maxime, quæ turpitudini dudum assuevissent. Erant etiam, quæ a castis consiliis ad priora flagitia sua desciscerent: quod statim atque perceperat optimus Dei Famulus, verbis eas humanissimis castigabat, magnoque spiritu hortabatur ad pudicitiam; Considerate, aiebat, filiæ, status vester quam sit infelix; si ad spurcicias revertimini, honorem omnino perstituitis, perditis animas vestras, hominum infamium estis mancipia, ac misere tandem moriemini. Obsecro vos, filiæ, per sanctissimam hanc crucem, per Virginem purissimam, per ipsum, qui propter vos mori dignatus est, Jesum Christum; misereatur vos animarum vestrarum nec tanti ejus beneficii sitis immemores. Stimulis tam ardentibus cedebant aliæ, aliæ contra obdurescebant: atque has quidem ille clam expellebat, ne magis probas turpis exempli contagione possent inficere.

ANNOTATA.

a Ad S. Antonii, magni scilicet, et primi abbatis Thebaïdos; cujus corpus Viennam in Gallia translatum esse et præcipua religione coli, fuse diximus ad diem 17 Januarii a pag. 150.

b Campius cap. 6, pag. 32 putat, Sanctum in Galæciam advenisse circa annum 1175; sed ex meris conjecturis, et quidem longiuscule quæsitis.

c De his adi dicta tomo præcedenti ad diem 22 Julii, a pag. 213.

d Claravallensis nempe in Campania Galliæ.

e De identitate inventarum apud Ticinensis ab annis aliquot reliquiarum seu corporis S. Augustini, Hipponensis præsulis atquo Ecclesiæ doctoris, nuper jussu summi Pontificis decisa lis est; ut pluribus suo loco dicitur.

f Quam diu et constanter substiterit, vide in C Commentario § 2, num. 20 et seqq.

g Vulgo Val di Tarro, seu Tari vallis, oppidum Taro flumini assidens, 30 circiter miliaribus Italicis Parma, et aliquanto amplius Placentia distans versus meridiem.

h Qui tum erat Theobaldus, aliis Thedaldus qui sedit ab anno 1167 usque ad 1192. Hoc autem accidit anno 1178, ut colligitur ex tempore instituti mox xenodochii, de quo egi in Comment. § 2, num. 20.

i Adi de hac canonica Commentarium prævium § 2, num. 11.

CAPUT IV.

Caritas ejus erga viduas et pupillos, erga discordes, erga captivos, et infantes ægrosque destitutos: item sanctissimus obitus.

xv.

Tantam B. Raymundo sincera sanctitas estimationem peperit, ut pauperes viduæ, pupilli, alique, si quando ab aliis inique ve-

xati causam apud judices magnatesque non poterant obtinere, ad illum, tamquam ad communem miserorum omnium parentem ac tutorem confugientes, clamitarent: Serve Dei, adjuva nos: deest enim unde ad litem suppeditare sumptus, et iudicio cum adversariis possimus contendere. Ad injuriarum hujusmodi denuntiationem spiritu ipse, velut alter Elias, inflammatus, ita lamentantes excipiebat: Recordamini, filii, beatos esse, qui amore Creatoris sui adversa sustinent. Animum igitur et spem bonam habete: auxilium vobis meum non deerit. Quo dicto, ante sanctissimam crucem prostratus hunc in modum orabat: Scis, Domine, tibi derelictum esse pauperem: tu illi adiutorem te spopondisti futurum: per sanctissimam ergo crucem tibi supplico, Servator mi, ut eas mihi vires sufficias, quibus contra judices iniquos tueri possim pauperes tuos.

39 Tum surgens ab oratione, cruce humero imposita, ac toto corde abreptus in Deum, pergebat ad tribunal; ubi manu crucem apprehendens, sic apud injusto judices perorabat: Diligite, atque ergo inopes servate justitiam, o vos judices, qui judicatis terram: mementote, quo iudicio judicaveritis, eodem et vos ab eo, qui pro vobis exspiravit in cruce, iudicatum iri: mementote, post hanc vitam non iudicatos vos, sed iudicandos esse. Tantum vero vitæ sanctimonia verbis ejus virtutis addebat et ponderis, ut cum a magnatibus, tum ab urbis præfecto perlubenter audiretur; et id impetraret auditus, ut ex ejus consilio res ab ipsis plurimæ conficerentur. Imo vero si quid urbi vel difficultatis acciderat vel periculi, B. Raymundum iidem, tamquam prophetam, consulebant, et quod agendum erat, ad ejus sæpe decernebant arbitrium.

40 Pacem, ut sine qua nosset nihil posse conservari, tanto habebat in pretio, ut, cum inter aliquos discordiæ quiddam et odii deprehendisset, non ante quisceret, quam eos ad concordiam revocasset, hac uti solitus oratione: An ignoratis, filii, de cælo ipsum Dei Filium descendisse in terram, et vitam in hac durissima cruce posuisse, ut hominem Deo reconciliaret? Tum cur inimici alter alteri vultis esse? Qui inimicitias habent, nullam habent quietem; in continuo versantur periculo, cum sibi mutuo insidias struant; privantur gratia Salvatoris, cum eis ipse præceperit, ut se invicem diligant. Tam piis adducti monitis non pauci, dissidiorum suorum causam ad bonum Raymundum retulere dirimendam; quos ipse mox prudentis consilii dono præditus reducebat in gratiam.

41 Factiones, partesque, in quas distractam passim ac dissectam civitatem suam videbat, tolerare omnino non potuit: has ut averteret, et precibus apud Deum assiduis institit, et nulli apud reverendissimum antistitem pepercit industriæ, cum ei talia suggereret: Non vides, pater, oves tuæ quam sint dispersæ? Age igitur, bonum te pastorem exhibe; reduc eas, et in unum coe; ut grex unus tantummodo, et una vere sit civitas. Cui reverendissimus præsul, vulnus, inquit, Fili mi, inveteratum est: concordiam illam restituere solius est Dei omnipotentiae. Tum vero bonus Raymundus in locis publicis, cum tumultuari et strepere inter se execrandas illas factiones adverteret, sua cruce onustus ac flens vociferari consueverat: Væ tibi, seditiosa Placentia! jam enim flagrum, quo te feriat, paravit Deus. Expilaberis tu, et conflagrabis: tu fortun-

D
Viduarum et
pupillorum
causas agit.apud iniquos
judices:

E

xvi.
simulacres pri-
vatas,

F

et publicas
factiones,

A nas tuas, tu vitam amittes; quia corpus es dissipatum, nec revereris Deum. Quam hoc verum fuerit Servi Dei vaticinium, experimento post ejus obitum didicere Placentini a.

ACCTORE
RUFINO EX MS.
ITAL.

imo et bella
sedare nititur.

42 Sed enim B. Raymundi temporibus non solum domesticis Placentia seindebatur odiis, sed bellis quoque externis urbes ad mutuam perniciem armabantur, coactis utrimque ad pugnam exercitibus; quod Cremonenses imprimis contra Placentinos fecere b. Is igitur ubi primum compererat, collectos esse tales exercitus, eo, relicta Placentia, continuo provolabat, sanctissima cruce munitus; et utramque obiens aciem, flebili voce clamitabat: Intuemini, fratres, illum, qui, ne vos moriamini, mori ipse non recusavit. Cur properatis ad necem vel subeundam vel proximis inferendam, idque ob fluxas opes aut injuriam in rebus minime diuturnis? Eja, Christianos vos esse memineritis, et imitamini Salvatorem vestrum. Ignoscite, ignoscite, et inite pacem. Mihi rem totam committite; conciliatorem dicetis æquissimum. Ita modo per hunc, modo per illum discurrens exercitum, studebat concordie; et ducibus quidem Placentinis non displicebat; sed Cremonenses et minis Dei Servum et nonnumquam verberibus propulsabant.

eam ob causam
et verbera
perpetuus et
carcerem:

43 Tulit hæc ille patienter; sed et modeste incusavit, cum diceret: Quia pacem requiro, has mihi rependitis contumelias: sed meam hanc vestramque causam judicabit Servator meus. Qua voce efferati magis Cremonenses, ne sibi ultra molestus esset, Cremonam abreptum, in carcerem compulerunt. Ibi vero Raymundus clamores in cælum attollere, quos nemo istac præteriens non exaudiret, ac dicere: Salvator mi, tuos tibi commendo pauperes: vereor enim, ne fame pereant, dum hic ego vinctus detineor. Ad me quod attinet, paratus equidem sum non custodiæ tantum incommoda, sed et mortem subire; modo hostiles utriusque hujus populi animos tu pace componas. Ignosce Cremonensibus, Domine, qui me in hunc locum conjecerunt; nam quid sibi prosit, ignorant. Vix ea cives Cremonenses audierant, cum, eximia B. Raymundi sanctitate comperta, liberum illum ad suos remittendum curarunt, illatæ injuriæ veniam exorantes: quod præsentem Dei vindictam formidarent: qui quidem judicii divini terror illis adhæsit, qui in carcerem eum contruserant, usque adeo, ut B. Raymundi jam vita functi tumultum ad pretendam ab eo veniam inviserint supplices: mortuum enim amplius, quam vivum timebant; haud nescientes, mirabilem esse Deum ac terribilem in Sanctis suis.

XVII.
ludos gladiatorios
insectatur et impedit:

44 Quoties etiam B. Raymundo accidit, ut congregatam videret equitum multitudinem, aut ludum Trojanum exhibere jam parantium, aut gladiatorios id genus alios, in quibus et rixæ, et vulnera, et homicidia minime rara sunt, ipse quantum ab istis concertationibus ludicris alienus, tantum spiritu toto concitatus, sic eos objurgabat: Non vult Salvator noster, ut immanium instar belluarum ludis vos exerceatis furorem provocantibus, sed honestis, pacificis, civilibus, et ad recreandos a lassitudine animos institutis: neque vult inanis cujusdam gloriæ cupiditate, sed ut vel salutis patriæ, vel divinæ legis auctoritati consulatur, caput in discrimen adduci. Siquis igitur vos tangit amor Salvatoris vestri, siqua servandarum animarum corporumque vestrorum cura, missa facite tam pernicioosa certamina. Hæc

ille; sed, quia juvenum fere sunt ejusmodi cœtus, quos et sanguinis fervor et aviditas incitat gloriæ, frustra monebat. Ad reverendissimum ergo episcopum atque urbis magistratus recurrere tum solitus erat, nec ante discedere, quam eos ad certaminis locum una secum adduceret, talique interventu ludum abrumperet ac dissiparet; id scilicet parvi pendens, quod instabili atque inconsideratæ juventuti displiceret, modo cum peccato in Deum, occasiones quoque peccandi avertisset.

45 Fuit insuper B. Raymundus in visitandis captivis assiduus, ea secum afferens, quæ curandis miserorum corporibus opportuna collegerat, ut illos ita ad animarum quoque curationem admittendam compararet; quam omnino, postquam jam vires recreassent, adhibebat in hæc verba: Filii mei, hujus vitæ terminus non idem est omnibus; alius in lectulo moritur, in bello alius, alius in mari, alius in solitudine; hic morte spontanea, ille violenta: nolite itaque hanc ob causam spem et animos abjicere, et Ne terreamini ab his qui E occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant; sed Timeate eum, sicut ait Servator meus in hoc ligno durissimo pro vobis imolatus, qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Statuite, filii, vitam imposterum ac mores immutare; fiduciam in Salvatoris misericordia certam collocate; ego, quoad ejus facere potero, non sinam vos esse derelictos.

XVIII.
rens in carceribus
alio et
solatur,

46 Hujus orationis, utpote ex ardentissima caritate manantis, ea vis erat, ut reorum illorum inventus nemo fuerit tam obfirmato in flagitiis animo, quin sese ad pietatem patientiamque converterit. Quorum autem, Deo inspirante, intelligebat Raymundus, tam seriam esse poenitentiam ac solidum in bono propositum, ut et exemplis illustribus et sanctis operibus utiles Dei populo essent futuri, illis apud judices ac prætores absolutionem flagitans, Domine, judex, aiebat, filium genui spiritualem, qui multam reipublicæ Christianæ utilitatem afferet: oro per crucem hanc sanctissimam, quam, ut vitam nobis veram daret, Virginis purissimæ Filius sua morte decoravit, oro, inquam, ut hunc mihi condones. Sine me agere modo; spondeo, non poenitebit; imo civitatis hinc universæ solatium existet. Judices, tum nota Viri sanctimonia, tum Dei per eum loquentis voce permoti, postulatis haud gravate annuebant. Complures vero sic absoluti, cum in virtute constantes, vitæ secularis pericula secum attentius perpendissent, hortante B. Raymundo, religiosum institutum in canonica duodecim Apostolorum amplexi sunt, in eoque fidelissime Deo servierunt.

iusque veniam
impetrat, ac
sancta inspi-
rat consilia:

47 At enim si virtutes B. Raymundi, si labores universos, si pietatis opera sigillatim omnia persequi velim, annus integer non sufficiat. Quare satis habeo, ea delibasse summatim tum ad Dei, ejusque Sancti gloriam, tum ad eorum, et qui nunc vivunt, et qui deinde victuri sunt, exemplum. Non dicam igitur, quoties infantes spurios, clam huc illuc abjectos, invenerit; quos, ne misere interirent, sæpe binos simul utroque complexus brachio, commiseratione flentem ciente, ad hospitium suum deferebat, suis curis alendos: quoties eodem etiam ægrotos, exterius præsertim ac peregrinos, omni ope mediis in plateis destitutos, suis ipse gestavit humeris; hæc, inquam prætereo, ut ad laudabilem vitæ ejus

XIX.
infantes, ægros-
que derelictos
gestat humeris
ad xenodochium
suum:

ejus et beatissimum exitum describendum accedam.

48 Instante jam tempore, quod Famuli sui sudoribus, angustiisque finiendis ac large remunerandis benignitas divina præfixerat, ecce, febris illum vehementissima corripit; quæ cum per dies singulos ingravesceret, sensit Beatus, abesse jam proxime transitum suum. Petit itaque, extrema sibi Sacramenta conferri; id quod proborum illico sacerdotum manibus obtinet. Ita munitus, hospitii sui curam omnem ac sollicitudinem resignat sociis, qui fidelem illi in operibus piis fovendisque Jesu Christi pauperibus per annos duos et viginti c continuos operam commodaverant; et sic eos ad cubiculum suum accersitos alloquitur: Fratres mei et laborum piorum socii, crucem meam sanctissimam defigite ante oculos meos, et me audite. Grates tibi primum ago, Salvator mi, tibi que, crux sanctissima, quod peregrinationem meam et laboriosæ vitæ meæ cursum ad optatum diu finem deducta jam video: deinde et vobis, o fidi sodales; qui tantum et fecistis et pertulistis mecum ad alendos conservandosque, quos spiritu caritatis parturivi, pauperes. At nunc (quod vos per sanctissimam illam, in qua spem ego semper omnem collocavi, crucem obtestor) nolite refrigerare, aut susceptis hactenus terreri laboribus, Locum vobis meum ac vicem relinquo, egenos simul meos, simul hanc sanctissimam crucem commendans: in hac fiduciam vestram reponite; nec deerit quidquam sanctis conatibus. Prope jam adest, cum revertar ad Servatorem meum; n quo non meis utique fretus meritis, sed ipsius infinita benignitate, mercedem exspecto sempiternam.

49 Tam tristem ad nuntium perfusi lacrymis fideles socii, Pater sancte, inquirunt, ne nos desere miseros: quia sine te nihil sumus: numquam per nos, quantacumque dederimus operam, officium tam pium sustineri diu poterit. Tu dux, tu fulcrum, tu nostrum es consilium. Pater sancte, ne pauperes tuos derelinque. Vides, quam nunc homines improbi sint, quam duri, quam tenaces: ubi tu primum defueris; et nos arcehimur passim a foribus, et pauperes tui dispergentur. Commovit intime B. Raymundum hæc oratio; subjecit ergo: Ne animam, obsecro, meam in exitu desiderato affligite. Confidite, quia ego vici mundum, quantumvis immisericordem; neque dubitate, quin et vobis et egenis meis utilior post obitum futurus sim, quam supertes; ita ut prospecturi sitis illis non commodius tantummodo, verum etiam abundantius. Hoc responso cari sodales, tamquam oraculo divino, acquieverunt; tametsi acerbissime dolerent, tantum a se Patrem avelli.

50 Jam agebat animam B. Raymundus, cum filii sui, qui tum istic aderat, ei venit in mentem; et Huc, inquit, ades, fili; dexteram mihi ac debitum parenti osculum porrige; tum id, quod dicam, facturum te pollicere. Addixit ille; et, oculis fletu manantibus, exosculatus est Patrem. Tum B. Raymundus: Si me vis mori contentum, seculo renuntia, et religionem, cui te olim in ecclesia S. Brigidæ coram imagine Salvatoris mei sublatum e canis obtuli, amplectere. Sæpe jam te id monui; neque adhuc tamen satisfacisti desiderio meo. Noli ulterius differre, fili mi. Considera, hujus mundi figuram præterire, nec tar- do gressu imminere mortem. Seculi blanditiis opi-

busque ne fide: cogita [veras potius divitias; D atque d] his eos abundare, qui voluntariam paupertatem sectantur; mendicos vero hic prorsus esse, quotquot avari sunt divites. Fili mi, benedicat tibi Dominus meus: tu vero claude oculos meos. Quo dicto, ad sanctissimam crucem serenissimo se vultu convertens, ait: In brachiis tuis e, in nomine et virtute tua transeo ex hoc mundo ad Salvatorem et Creatorem meum. Atque ita discessit, sanctis angelis deducantibus, anima illa sanctissima.

51 Filius ut hoc animadvertit, in genua pro- volutus, summa cum reverentia beati Patris sui concludit oculos; ceteri vero, qui aderant socii pari veneratione postrati, sacrum illud corpus osculabantur, quod odorem, non terrenum aliquem, sed cælestem exhalabat. Inde ad lamenta versi, Heu nos, clamabant, infelices, quibus porro sine Patre vivendum sit! Recordare, o anima sancta, servorum tuorum, recordare fidelis promissi. Talis fuit felix ille obitus B. Raymundi Palmarii Placentini anno millesimo ducentesimo f die vigesima septima g Julii, ætatis vero suæ anno sexagesimo h.

moritur anno
1200 die 27
Julii.

ANNOTATA.

a *Flagrum quidem sensit Placentia, quando ob violatam immunitatem ecclesiasticam et interdicto Pontificio diu subjecta fuit, et ab ea per biennium episcopus cum clero suo migravit. Verum de expilatione, aut urbis incendio usque ad annum 1212, quo scripsit Rufinus, nihil in Annalibus Placentinis legimus: vel ergo ea scripta non sunt ab historicis; vel hæc S. Raymundi prophetia comminatoria tantum fuit; vel certe ad ulteriora temporasese extendit, puta ad initia seculi decimi quinti, quando nimium quantum apparuit, quam vera fuisset prædictio S. Raymundi. Quid si tam hoc, quam quod cap. 2, num 17 de Palmariorum familia legitur, de suo interpretes adjecerit?*

b *Campius in Annalibus Placentinis id refert ad annum 1190, tom. 2, pag. 71.*

c *Hoc est, ab anno Christi circiter 1178, quando institutum ab illo xenodochium diximus.*

d *Quæ hic uncinis interjeci, omnino desunt in exemplari Italico; sic tamen supplenda mecum, opinor, judicabit, qui locum ita legerit, ut habet apographum nostrum: Non te confidare infavore, ne in ricchezze del mondo; et pensa, che li poveri volontarii sono ricchi della, è li avari ricchi sono mendici della: quo enim referas rō della, nisi omissum sit aliquod nomen? Quod vero nomen omissum indicat sensus, nisi illud, quod falsis mundi divitiis opponitur; ut vera ricchezza, ricchezza spirituale, aut quid simile?*

e *Brachia hic appellat partes crucis transversas.*

f *Hunc annum defendit Campius contra Sigonium et Locatum, qui eum obiisse scripserunt anno 1202; quippe quorum error, cum vel sola Rufini auctoritate satis evincatur, manifeste tamen etiam elucescat ex miraculo, quod narribitur in Appendice 1, cap. 1, num. 10.*

g *Campius tum in Vita Sancti cap. 12, pag. 67, tum in Annalibus Placentinis tom. 2, pag. 88, contendit, obiisse S. Raymundum die 28 Julii; et vel errorem esse amanuensis in exemplari nostro; vel certe Rufinum ideo notasse diem 27; quia hic Italici vix erat elapsus, ita ut decesserit Sanctus in confinio quodammodo dici 27 et 28; hoc est,*

AUCTOR
RUFINO EX MS.
ITAL.
et accepto Vi-
atico, paupe-
res suos cum-
mendat sociis.

quos ad offi-
cium animat,
futura præ-
dicendo:

filio suo mori-
ens statum re-
ligiosum sua-
det:

A *est, ipso vespere diei 27 vel modo elapsæ, ut ipse censet, vel mox elapsuræ: Itali enim diem suum ordientes ab initio noctis diem nostrum præcedentis, eundem per horas 24 sic decurrunt, ut sequentis noctis initio sequentem diem auspicentur. Sententiam suam fundat usu ecclesiæ Placentinæ, quæ diem ejus natalem semper celebraverit die 28 Julii, ut ex antiquis Breviariis ait observari; nullum vero addit fuisse impedimentum, quo minus celebrari potuerit, adeoque debuerit, die 27, si illo die obiisset. Accedit, inquit, quod anno illo dies 28 Julii fuerit dies Veneris, quo quidem verisimillimum sit, tam singularem Christi crucifixi Cultorem in cælum evolasse. Non sunt hæc argumenta tam gravia, ut auctoritatem Rufini antiquiorem utique labefactare debeant; sed quoniam consistere possunt, asserendo, ut supra, Sanctum obiisse die 27 sub vespere; nihil hic magnopere laborandum videtur:*

h *Hinc supra natum diximus anno Christi circiter 1140.*

B

CAPUT V.

*Defuncti corporis honores, et exsequiæ;
Gerardi conversio; concursus ad
sepulcrum; miracula celeberrima.*

xx.
Concursus tri-
duanus ad
corpus defun-
cti,

Vix decesserat anima illa sanctissima, cum sparsa est per urbem fama, B. Raymundum ex hac vita migrasse. Convolant illico ad ejus domicilium viri in civitate primarii, nobiles, matronæ venerabiles; non ut lugeant, sed ut venerentur defunctum, ac Dei Famulo, sua jam opinione beato et maximis apud Servatorem polente meritis, sese commendent. Res erat, ultra quam assequi cogitando possis, admirabilis, spectare urbis principes, comites, nobiles ad hujus Pauperuli corpus abjectos. Pro se quisque certat incredibili pietatis affectu, hic ut manus, iste ut pedes contingat et osculetur, alius ut particulam obtineat a vestimento decisam. Atque hic quidem concursus toto triduo duravit; quanto decretum tandem est ab urbis rectoribus, ut sarcophago pretioso conditus, reponeretur in duodecim Apostolorum canonica a; loco tamen honorifico, ubi coli ac suppliciter adiri posset a fidelibus b: neque enim dubitabant, quin Creator noster Famuli sui merita, ut re vera contigit, ingentibus esset illustraturus prodigiis.

et lamenta
pauperum:

53 Verum antequam efferretur, dignum commiseratione spectaculum exhibebant hospites ejus pauperes et alumni ex utroque sexu domestici: gemebant enim misere, junctisque manibus fientes ante sacrum corpus inclamabant: O Pater sancte! O Pastor et Rector noster! Quid nobis tandem misellis fiet? Quis alet; quis ad virtutem instituet? Noli, Pater sancte, memoriam nostri curamque dimittere; nam, nisi in te uno spem nullam habemus. Accessere ad hos, mulieres, ad honestam primum ab eo vitam traductæ, ac subinde partim in matrimonium collocatæ, partim (ut supra monuimus) adscriptæ monialibus; quæ et ipsæ jacebant humi prostratæ tanto cum animi motu, ut commemorandis Patris sui laudibus expleri non posset, sed et cum dolore intolerabili, quod non liceret iis, saltem ad custodiam et obsequium, ex loco, in quo sepe-

liendum erat sacrum ejus depositum, commorari.

54 Paratis demum, quas exsequiæ tales exigebant, rebus omnibus, advenit cum omni clero reverendissimus episcopus c, qui sanctissimum corpus maxima cum solennitate ad canonicam jam dictam transferens, sic illud ibi deposuit, ut cuius commodum esset flexo poplite sacrum ejus tumulum venerari d. Post dignam tanto funere celebritatem absolutam prodit in medium filius ejus coram reverendissimo antistite ac reverendo Priore canonicæ, adstante clero universo et urbis optimatibus; demissisque ad terram genibus, Reverendissime pater, inquit, tempus tandem est, ut fidem beato Patri meo (tametsi me vitia mea filii ejus nomine indignum arguant) datam liberem; habitum igitur religiosum expẽto, precorque, ut ad canonicam hanc sanctam, et simul ad paterni sepulcri custodiam adsciscar: unicum hoc est desiderium meum; ut ejus meritis pertingere aliquando possim ad æternam felicitatem. Utrumque concessum est: nam et veste religionis indutus, sacrarum reliquiarum designatus est custos, et nomen ei, ut in procemio diximus, Fratris Gerandi e impositum. Is est, cujus consilio, atque adeo urgentissimis precibus, Legendam hanc incultam, tantæque, quanta in B. Raymundo eluxit, imparem omnino sanctitati, digerendam ac describendam suscepi f.

55 Posteaquam in dicta jam canonica, corpus sacrum, ut modo narravimus, collocatum fuit, ingens eo Christianorum cum civium tum exter-
norum, vel morbos vel alia mala deprecantium, turba confluit; nec evidentissima defuere miracula, quibus Famuli sui sanctitatem Dominus demonstrabat. Stupenda vero imprimis erat rerum, nummorum, statuarum, quæ per dies ibi singulos offerebantur, copia; ut hanc adeo videntes urbis rectores, diligendos sibi putaverint viros probos ac pios, et caros præsertim B. Raymundi sodales, quibus onus imposerent oblationes illas ad sustentandos xenodochii ejus pauperes expendendi; quod et factum est. Tot autem illæ ac tales fuerunt; ut in eum finem solæ suffecerint. Tum vero ad memoriam rediit, quod iis B. Raymundus nuper edixerat, pauperibus videlicet suis mortuum se plus commodi allaturum esse, quam vivum.

56 Post aliquot exinde dies cum observassent urbis magistratus, et pietatem ibi, et munerum affluentiam maximam continuari, decreverunt, ut institutum Hospitale S. Raymundi (quem titulum hodieque servat); idque tum ut ita pauperibus gratum facerent, Patronum iis ac Tutorem assignando, tum ut æterna subsisteret Servi Dei memoria. Porro ad ejus tumulum Cremonenses accurrere non pauci, qui, ut antea dictum est g, Dei Famulum, cum ipsos ad pacem invitaret, calumniis, verberibus, carcere mulctaverant: hi modo largis instructi anathematis, et pugnis sibi tundentes pectora, veniam implorabant; veriti nimirum, ne ultricem in eos invocans Dei manum Beatus diceret: Vindica, Domine, injuras et oppressiones Servi tui.

57 Tot autem sunt ac tanta signa et prodigia, quæ per merita famuli sui Raymundi ostendit potentia divina, sanandis infirmis, dæmoniis liberandis, succurrendo periclitantibus in mari, in fluviis, in bello, in carceribus, in itinere, in variis denique, quibus exposita est hæc vita, calamitatibus;

AUCTORE
RUFINO EX MS.
ITAL.
illustres exse-
quiæ: filii ejus
conversio ad
vitam religio-
sam:

c

d

E

f

xxi.

frequentissima
sepulcri visita-
tio cum tot
oblationibus,

F

ut ad alendos
pauperes ejus
abunde suffici-
ant:

g

xxii.

miracula plu-
rima; quorum
pauca, sed
certa subji-
ciuntur.

AUCTORE
RUFINO EX MS.
ITAL.

calamitatibus; ut iis omnibus enarrandis par esse non possit vel præstantissima cujusvis industria, nedum mea. Satis itaque ne facturum existimo, si de multis pauca commemorem, tum ad comprobandum B. Raymundi sanctitatem, tum ad pietatem fidelium fovendam ac delectandam; ut et ipsi habeant, unde posteris suis Servi Dei sanctimoniam prædicare possint et persuadere: Scire autem velim, quicumque hanc Legendam inspecturi sunt, nullum hic me scripsisse miraculum, nisi quod mihi antea hominum maturorum ac fide dignorum jurato testimonio probato esset^h.

Ossis fragmen
introsumptum
Sancto invoca-
to, vomitur:

B 58 In extremis Italiæ partibus, quas Pedemontium vocant, Ogerius quidam fuit Germanus, qui festo Natalis Domini i vescebatur caulibus cum bubula coctis. Accidit vero infelicitè, ut ossis fragmentum aliquod brassicis immixtum delitesceret. Has autem ille tanta voracitate comedit, ut os illud una cum caulibus deglutiret. Descendit hoc ad pectus usque; ibique fixum hærens, per dies multos miserum cruciabat, mali causam ignorantibus medicis. Contigit interea, dum his ille doloribus angitur, ut huc Placentiam adveniret popularis ejus aliquis, inviseretque sepulcrum B. Raymundi, ac stupenda ipsius videret prodigia. Is deinde in Pedemontium redux, quæ de B. Raymundo et viderat et audierat, Ogerio jam dicto recenset; qui, concepto statim voto, si modo salvus evaderet, aditurum se Placentiam spondit, ac Beati tumulum non sine pio munere visitaturum. Vix promiserat, cum os memoratum in manum evomuit; illudque secum huc afferens, postquam debitam sacro sepulcro venerationem exhibuisset, sursum appendi jussit, ad fidem tam insigni miraculo faciendam.

energumena
liberatur dæ-
mone:

59 In comitatu Lavaniensi, dioceseos Genuensis, mulier, cujus mater Sophia, pater Hugo k dicebantur, malo dæmone fuit insessa, quo liberandam illam parentes exorcistis commisere. Sed cum hi nihil ex ea possent extundere, præter hanc hospitis tartarei vocem: Expellet facile Raymundus; interrogatus, dæmon, quis, aut ubi esset Raymundus ille, reposuit, Novum esse apud Placentinos Beatum. Quo intellecto, parentes mox filiam ad sepulcrum gloriosum magno cum labore adducunt; quod ut primum illa tetigit, vociferari ita cœpit dæmonium: Raymunde, Raymunde, exsecratus tu quidem esto, qui hinc me cogas excedere. Ita, quam tantopere vexaverat antea, liberam dimisit.

biennio contra-
cta sanatur:

60 In eodem comitatu nobilis quidam Bernardus de la Turre, ejusque conjux Gelasia l, filiam habebant, nomine Mabilinam, cui nervorum omnium contractio usque adeo membrorum usum per biennium ademerat, ut nec attollere per se corpus, nec erecta pedibus posset insistere. Forte tum accidit, ut matri ejus innotesceret, quemadmodum energumenam, de qua modo dicebamus, sibi restituisset B. Raymundus. Vovit ergo etiam ipsa pro filia sua statuam ceream, quam, si voti fieret compos, ad ejus tumulum destinaret Quinto abhinc die ita se sanam vegetamque sensit ejus filia; ut non aliter et surgeret, et staret, et incederet, quam si contracta numquam aut impedita fuisset. Mater vero, quod addixerat, per oblationem se dignam suæque conditioni consentaneam adimplevit.

dæmones tres

61 Ticini femina quædam, Berta nomine m, tota urbe notissima, divino judicio, permissa fuit dæmonum potestati, qui corpus ejus invaden-

tes, hæc sæpe clamitabant, alius quidem: Ego D sum Tralinus; alius: Ego vero Capicius; alius demum: Atque ego Carincius n. Ab his tantum cruciabatur misera, ut nonnumquam crederetur extincta; ita neque sensus neque motus ullum prodebat indicium: ut adeo fuerint, qui arundinum ei fragmina acusque digitos inter et ungues insererent, nec tamen persentisceret; quidam etiam liquida atque ardente cera perfunderent ei faciem, nec se interim commoveret. Modo sic exagitabant, ut ne validissimi quidem juvenes duo ad eam coercendam sufficerent: modo illam in altum ad sex usque cubitos jactabant, tum instar cadaveris dimittebant præcipitem: modo inflabant ita, ut ad modum dolii intumesceret.

62 Ventitabant ad eam quidam litterati, qui versus aliquos illi præcinerent, quos appellant S. Mauriti: ea enim versibus illis vis inesse tum temporis credebatur, ut, cum decantarentur, dæmones ab insessis corporibus possent expellere, nec raro expulissent. Illa vero, utut experts litterarum, versus quidem eosdem cantu repetebat; sed nullo prorsus emolumento. Ad varias etiam ecclesias et monasteria, Sanctorum præcipue celebrata reliquiis, a sorore ac vicinis aliis circumducta fuit: sed nec ibi quod sperabat, obtinuit. Nimirum hoc prodigium B. Raymundo divina providentia reservaverat, ut ejus gloria hinc etiam procul positis inclaresceret. Ad hujus ergo tumulum non sine ingenti vi adducta tandem est: ubi in genua vix procubuerat, cum instar canum ululare dæmones ac dicere: Maledictum Raymundum! Discedimus in malam rem. Ita mulieris hujus corpus per Beati nostri merita expurgatum omnino spurcitia diabolica, honestatis exinde domicilium fuit.

ca insessa fe-
mina expulsi:

63 In comitatu Placentino et pago, qui ripa dicitur, Giraldus quidam Vitalis o talem, ut vulgo appellamus, herniam contraxerat, ut ei intestina, tamquam in saccum delapsa, turgerent, et nec incedere virum sinerent, nec quidquam operis exercere. Hortabatur eum conjux, ut voto nuncupato ad B. Raymundum confugeret: F at ille id se facturum negabat; neque enim persuaderi sibi hactenus potuisse, Raymundum esse Sanctum. Tum uxor, quam potuit sincerissima fide, ejus ipsa vicem implevit; clam tamen, nec marito quidquam indicans: promisit, inquam, cereum se ad ejus tumulum cum nummis aliquot allaturum esse, curaturamque solenne decanteri Sacrum. Hoc voto emisso, virum orat, ut ad Sancti sepulcrum se saltem comitari velit. Paruit ille; ceterum nihil admodum sperans boni. Uxor interea pietas tanta fuit et fiducia; ut, cum ad ecclesiam ventum esset, ibique genua supplex, posuisset maritus, continuo melius esse sibi senserit, et in locum pristinum restitui viscera. Nec vero multis postea diebus ita convaluit, ut quemvis in opere faciendo laborem ferret. Tunc demum uxor illi votum a se factum aperuit; quod ipse ut audiit, confirmavit, et religione deinceps peculiari Sanctum colens, binos quotannis vini modios pauperibus hospitalis ejus addixit, eo tempore stabiliter pendendos, quo solerent ejusdem ptochotrophii curatores ad conquirendum precario vinum circuire.

hernia dira
sublata:

64 Mulier Veneta, Maria nomine p, per annos triginta adeo fuerat incurva, sive, ut vulgo dici solet, gibbosa, ut nec sine fulcris posset incedere, nec caput attollere, quantum opus erat, ut cælum

mulier incur-
va erigitur:

A cælum aspiceret; sed illud ita depressum ferret, ut quadrupedem dixisses. Hæc ubi de B. Raymundi miraculis inaudit, ad ejus tumulum accessit, nec sine gravi defatigatione: ibi demum B. Raymundum, ut hac se miseria liberaret flens ac supplex oravit; exoravit tandem; atque adeo relictis ibi, ut prodigium testarentur, baculis subalaribus, domum erecta sine cujusquam admiculatione rediit. Quod videntes, qui eam noverrant, magnificaverunt Dominum in Sancto suo.

hernicus, pa-
ralytica sana-
ti etc.

65 In territorio Aquensi vir quidam, cui Lomellus nomen erat, hernia tam difficili laborabat, ut ei cingulo ferreo cohibenda fuerint intestina. Edoctus vero etiam ipse præclara B. Raymundi miracula, vovit, si sanaretur, adire pedibus Beati sepulcrum. Simul autem vovit, simul voti factus est compos, delapso, ne dubium videri posset prodigium, in terram vinculo illo ferreo et in partes multas confracto. Eventum adeo mirum spectabat uxor, ex nervorum artuumque contorsione annum jam solidum affixa lectulo; cum et ipsa continuo comitem se marito ituram ad sacrum tumulum promisit, et valetudini restituta est. Itaque simul ambo ad miraculum utrumque testificandum donariis pro sua facultate instructi huc advenere q.

Atque hæc pauca prodigia ad B. Raymundi virtutes ac merita confirmanda narrata sunt; nam aliis, quæ tota Longobardia notissima sunt, nec recensendis infantia mea, nec memoria complectendis, nec scribendis denique manus calamusve sufficerent. Ea proinde, quæ vires excedunt meas, oratoribus, quos inter minimus ego sum, disertissimis aliis relinquenda duxi.

ANNOTATA.

a Consule Commentarium prævium § 2, num. 12.

b Italice sic legebatur: In loco honorifico, in el qual podesse essere honorato et visitato dalli fedeli.

c Is tum fuit Grummerius, seu Grimerius Porta, electus an. 1199, defunctus autem anno 1210; de quo plura Ughellus.

C d Italice: Venite el reverendissimo vescovo con tutto el clero, et con grandissimo jubilo collocarò quel sanctissimo corpo in la dicta canonica in tal modo, che tutti potevano inzenochiarse avanti l'arca sua benedetta. Videtur ergo arca ejus fuisse sub terram depressa. Mirum, fateor; si sua id unius auctoritate Grimerius, episcopus aliqui egregius, faciendum censuerit. Vide Commentarium § 1, num. 7.

e Imo Gerardi, ut supra probatum; sive hoc nomen in baptismo, sive in religione primum acceperit.

f Vide supra Rufini procemium, num. 2. Porro Gerardus hic fuit annorum circiter 26, cum Pater ejus obiit; utpote natus aliquamdiu ante quam is Hispanicis, Gallicis, Italicis peregrinationes suscipere, atque adeo non paulo prius quam idem institueret xenodochium, quod annis 22 administravit. Diu in Ordine vixit, antequam presbyterii gradum adeptus sit; siquidem anno 1212; teste Rufino in prologo, adhuc subdiaconus erat; sacerdotem tamen subinde consecratum esse, et sancti Patris ætatem religiosissime vivendo attingisse, testatur Campius cap. 13.

g Supra cap. 4, num. 42 et seq.

h Quam hoc verum sit, patebit ex Appendi-

ce prima miraculorum, ex cujus authenticis aliquot instrumentis pleraque sua Rufinus extraxit.

i Anno Christi 1202, ut in appendice elucescet cap. 1, num. 10, ubi idem miraculum clarius narratum et authentice probatum invenies.

k Imo Hugo maritus erat vexatæ, non pater; ut vide in Appendice 1, num. 5 et 6.

l Imo Adalasia, ut est in append. 1, cap. 1, num. 7.

m Hæc sine dubio eadem est, de qua Appendix 1, cap. 2 num. 21. Contigit ergo hoc miraculum diu antequam instrumentum illud confectum fuerit; neque adeo ex eo hoc hausisse potuit Rufinus anno 1212; sed aliunde, ubi plura, quæ hic narrat, adjuncta repererit.

n Campius cap. 16, pag. 92 legit pro Tralino, Travaglyno; pro Capicio, Capriccio; pro Carincio, Carviccio.

o De hoc prodigio adi Append. 1 cap. 2, num. 15 et seq.

p De hac item Append. 1, cap. 2, num. 20.

q Utrumque hoc prodigium habes in App. 1, cap. 2, num. 12.

EPILOGUS AUCTORIS.

Eriguum hoc opusculum vestra causa dictavi Ego scripsique, fratres carissimi a. Vos illud, obsecro, tanta, quanta ego composui, caritate suscipite; ac Patrem simul nostrum, Deique Servum orate, ut pro nobis atque urbe universa intercedat apud Jesum Christum benedictum, cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu Sancto in secula seculorum. Amen.

Explicit tractatus de vita et miraculis B. Raymundi Palmarii Placentini, compositus ac digestus per magistrum Rufinum, duodecim Apostolorum Canonicum, anno salutis millesimo ducentesimo duodecimo b.

ANNOTATA.

a Fratres hospitalis alloquitur Rufinus, ad quos supra procemium direxerat.

b Huic epilogo statim subiciebatur illa clausula, quam dedi in Commentario prævio § 3, num. 26.

APPENDIX I

Miraculorum S. Raymundi ex Ms. Archivi monialium ejusdem Sancti, Placentiæ.

CAPUT I.

Miracula probata instrumentis authenticis ecclesiarum Cremonensis, Januensis, et Placentinæ.

Anno Domini millesimo ducentesimo nono, Anno 1209 Indictione duodecima, die Dominico, octavo exeunte Madio a, in palatio episcopi coram domino Sicardo, Cremonensi episcopo, nec non Homobono,

Hæc Vita et miracula scripta sunt a Rufino anno 1212.

a

b

F

na,

Homobono, et Joanne de Luzartis, et presbytero Diano, et Ghirardo *b*, canonicis ecclesie duodecim Apostolorum de Placentia, et Orusso Mazaferrata de Placentia, et Egidio Lancetta, et Leonardo Sorricio de Cremona, Bartholomaeus, filius Joannis Bonicapelli civis Cremonae, qui erat temporis quinque annorum, infirmatus [est] ad mortem, eo quod non poterat urinare: steterat enim per quinque dies, quod non poterat urinare, et eo amplius; unde erat inflatus a vngulo infra. Quare die noctuque fortiter clamabat pro * doloribus, quos habebat. Unde quia credebatur, eum habere lapidem, quidam dicebant eum exponere manibus medicorum, ut ab infirmitate liberaretur; quod et avia ejus prohibuit, haesitans prius de sanctitate beati Raymundi. Quocirca dixit, se infirmitate pueri esse tutam *c*.

B 2 Quibus ita manentibus, visum est cuidam ejus comatri *d*, nomine Gixilae, in sompnum *, quod audisset vocem dicentem sibi: Cur non vovet comater tua nepotem suum Deo, et beato Raymundo, ut ab ingruenti infirmitate liberetur? Audita voce, visum sibi fuit in eodem sompno, quod avia pueri eum praefato Sancto vovisset; et urinasset, et liberatus esset. Mane facto, narravit sompnum aviae pueri: quo facto, avia vovit puerum Deo et beato Raymundo; scilicet, se daturam statuam ceream, si a praedicta infirmitate liberetur. Vovit; et liberatum eum ad sepulcrum ejus duxit. Quod quidem praefata mulieres in praesentia jam dicti D. episcopi Cremonensis praetestate fuerunt jurare. Qui dominus episcopus videns, eas honestate pollere, et in virtute Spiritus sancti praedicta dixisse, indulsit eis juramentum.

C 3 Item Rubus de Nichasura, civis Cremonensis, juramento dixit, quod, cum nocte quadam iret ex voto ad sepulcrum beati Raymundi, obviantem rivum plenum, eo quod aquae inundaverant terram, non potuit transire: unde credens, illum non adeo esse latum, prosilivit; sed non ultra; immo ad fundum, oneratus [summa] duodecim librarum imperialium, indutus, et cœreis calciatus. Unde socius ejus dolens, eum periisse credebatur. Iste vero dum esset sub aqua, reducens cum lacrymis ad memoriam praefatum Beatum, sperans se liberaturum, continuo prosilivit ad summum; et ita liberatus, statim ad sepulcrum ejus votum adduxit. Et Nicolaus pistor, ejusdem civitatis civis, narravit dicens, se esse crepatum *e* a quatuordecim annis citra; pro cuius infirmitatis liberatione multa medicis erogaverat, et nihil sibi valuerant. Desperans de medicis, vovit Deo et beato Raymondo, quod, si ejus meritis liberaretur, cingulum sibi cereum offerret. Facto voto, liberatus, singulum praedictum obtulit. Item Petrus, filius Ribaldi de Crema, civis Cremonensis, habens filium, saepissime de regma *f* cadentem, cum uxore sua, quae ipsum Deo et beato Raymondo pro liberatione voverat, ad sepulcrum ejusdem detulit eum; et illico omnino liberatus est; et hoc coram praefato domino episcopo et testibus suprascriptis, juramento affirmavit.

g Subscriptum in authentico cum gruppo *g*: Ego Joannes de Lege, sacri palatii notarius, praedictis interfui, et rogatus hanc cartam scripsi *h*.

i 4 Anno dominicae Incarnationis millesimo ducentesimo quadragesimo sexto *i*, Indictione quinta, die Veneris, octavo . . . *k*, Placentiae in pa-

latio D. episcopi coram Alberto archipresbytero *D* plebis de Vinda, domno Bartholomaeo, monaco S. Savini . . . plebis Varxii. D. Albertus, Dei gratia episcopus Placentiae jussit me, Jacobum de Cumo, notarium, praedictum instrumentum ex ejus authentico sumere, et sumptum publicare, et authenticare; ita quod vicem et robur publici instrumenti obtineat, et firmitatem.

Subscriptum in authentico cum gruppo. Ego praedictus Jacobus de Cumo notarius, praedictum instrumentum ex authentico fideliter sumpsi, et sumptum mandato subscripti D. episcopi publicavi, et authenticavi, atque scripsi.

5 In Christi nomine *l*: cum filia quondam Relandi de Reza, de plebatu Lavaniae *m*, Januensis diocesis, venisset ante praesentiam D. Ottonis, Januensis archiepiscopi *n*, coram eo et testibus infrascriptis professsa est, se quondam a daemone fuisse vexatam, propter indicia, quae, sicut in Sacra pagina reperitur, solent in consimilibus evenire. Quae cum vexaretur, sicut confessa est ipsa puella, dixit daemon, se non inde egressurum, nisi per Raymondinum, sic dicens: Raymondinus me debet expellere, Raymondinus me debet expellere. Interrogatus daemon, ubi esset iste Raymondinus; respondit: Placentiae. (Nomen enim ipsius praedictae vexatae, et matri ejus Sophiae, atque viro suo Ugoni, ut fuerunt confessi, penitus manebat incognitum.)

6 Quo audito, praedicta mater cum viro vexatae, et quodam alio, Andtea Gaiduro nomine, ad felicis memoriae Raymundi sepulcrum Placentiae eam perduxit, cujus vitae meritis atque conversationis honestae nonnulla creduntur a fidelibus miracula coruscare. Quo cum daemoniaca duceretur praedicta, ipse daemon eam vexando ductores plurimum turbavit in via, ipsos valde fatigando, et sic etiam saepe dicendo: Raymondine, malam fortunam habebas! Ubi die, qua pervenit, daemonis vexatio, sicut creditur, intercessione beati Viri omnino cessavit. Quod totum ipsa liberata cum caeteris praedictis, ita verum fore juramento asseruit. Insuper sacerdos quidam, Ugo nomine, de ponte Lavaniae, sub juramento dixit, se pluries eam vidisse vexari, et certissime daemoniacam esse credebatur, et ex quo a sepultura beati Raymundi discessit, nec eam vexati vidit, nec ab alio, quod vexaretur, audivit.

7 Item continuo in praesentia praefati domini archiepiscopi, et testium infrascriptorum quidam nobilis, nomine Bernardus de Turre, plebatus Lavaniae, ejusdem diocesis, confessus est, se habere filiam, nomine Mabilinam, quae spatio duorum annorum, et eo amplius, ita contracta permansit, quod se nullo modo poterat erigere, nec propriis pedibus substinere. Quocirca mater ipsius infantulae, Adalasia nomine, eam praedicto vovit Viro beato, sicut ipse Bernardus, qui hoc idem ab eadem Adalasia, uxore sua, matre puellae, didicit, referebat: dixit enim atque promisit, se ad sepulturam ejus cum filia sua et statuam ceram ituram, si Dominus eam misericordia sua, et precibus beati Raymundi, ab imminente infirmitate liberaret. Facto voto, infra quartum vel quintum diem puella per se sine alterius auxilio domum exivit, et nunc penitus incolumis perseverat. Quae omnia praedictus pater ejus pro se, et in anima uxoris suae jam dictae, et ejus licentia, ut confessus est, vera esse juramento firmavit.

ut constat ex
instrumento
authentico, re-
cognio Pla-
centiae 1247.

Eodem anno
1209 notatur

l
m
n

E

liberatio da-
moniaca,

F

et sanatio pu-
ellae,

quæ per bien-
nium contra-
cta fuerat
* forte tempo-
ris

8 Prætera Thedaldus quidam, supradicti Bernardi serviens, qui tunc temporibus * secum plus duobus annis permansit, eam toto dicto spatio vidit cruribus, altero brachiorum contractam, adeo quod humani exercitii causa dicta membra movere nullatenus poterat. Voto tamen non interfuit, quia in fine secundi anni divisus erat a domino suo; sed mensibus duobus post votum transactis, eam, ut dixit, incolumen vidit. Et hodie sana prorsus perseverat; et sic verum esse, proprio sacramento affirmavit. Testes Bartholomæus, canonicus S. Mariæ de Castello, Frater Joannes de Lavania, Crussus Mazaferrata, Ghirardus presbyter o et canonicus ecclesiæ duodecim Apostolorum de Placentia, Joannes Saccus, et alii quamplures. Actum Januæ, loco, qui dicitur Castellum, in anteriori pontili domini archiepiscopi jam dicti, anno dominicæ Nativitatis millesimo ducentesimo nono, Indictione undecima p, die secundo Octobris inter primam et tertiam.

Subscriptum in authentico cum gruppo : Atto Placentinus, sacri palatii notarius, jussu domini jam dicti archiepiscopi, scripsi; qui sigillum suum præsentî paginæ fecit apponi q.

Eodem anno
1209 mulier
cæca visum
recuperat.

9 Anno r dominicæ Incarnationis millesimo ducentesimo nono, Indictione duodecima, die Dominico, septimo Calendas Augusti, in Placentia, in claustro majoris ecclesiæ, coram capitulo majoris ecclesiæ, scilicet dominis Fulcone archipresbytero, Aimerico archidiacono Placentinæ ecclesiæ, magistro Alberto de Pado, presbytero Lanfranco, presbytero Ottone, Petro Cappone, Placentino Cacia, magistro Ferro, canonicis dictæ ecclesiæ, presbytero Gerardo, et Gerardo s, canonicis duodecim Apostolorum, Crusso * de Mazaferrata, et aliis multis; cum Arimbarga, mulier de partibus Burgundiæ, scilicet de archiepiscopatu Bezenzoni, una cum Guilermo marito ejus, qui de eisdem partibus testatus fuit se esse, venisset ante prædictum capitulum (quia tunc temporis dominus episcopus Placentinus t absens erat, scilicet quod curiam Romanam visitaverat) prædicta mulier ipsis audientibus testificata fuit, quod, cum esset in episcopatu Placentino, ubi per multos annos steterat, ipsa cæca facta per septem hebdomadas, ita quod nihil videbat, vovit se Deo et beato Raymondo; ut, si meritis ejus liberaretur; quod apportaret sepulturæ ejus duos ogleareos v ceræ. Voto facto, sepultura ejus visitata, illuminata est. Quod in præsentia præfati capituli ipsa cum viro suo prædicto, juramento verum esse asseruit ita. Subscriptum in authentico cum gruppo : Ego Carmangiarus, notarius huic interfui, et rogatus hoc ita scripsi.

Anno 1202 os
evomitur infi-
rum pectori.

10 Anno dominicæ Incarnationis millesimo ducentesimo secundo u, Indictione sexta, die Martis, tertio Calendas Madii in Placentia, in camera domini episcopi, coram archipresbytero de Brona, presbytero Ottone, et Arnaldo clerico ipsius ecclesiæ, Præposito Joanne duodecim Apostolorum, Fredentio S. Antonini canonico, Joanne Nicolao, Joanne Bianco; Ogerius Zermanus * protestatus fuit juramento, a se facto in præsentia domini Grimerii, Placentini episcopi et comitis, quod, cum ipse in festo diei Natalis nuper præterito in domo sua comederet ad prandium caulas * cum carne vaccina, se insciente, quoddam os infixum fuit in gutture suo, et in ipsius gutture stetit dictum os usque ad

Julii Tomus VI.

* lege Germa-
nus

* l caules

Dominicum diem; deinde descendit usque pectus; et ibi stetit usque ad unum mensem, duobus vel tribus diebus minus; et cum ipse intellexisset per quemdam hominem suæ civitatis, qui de Placentina civitate venerunt, miracula, quæ omnipotens Deus meritis beati Raymondi faciebat, vovit se, quod, si ad intercessionem beati Raymondi Christus ostenderet ei causam infirmitatis, et ab ipsa infirmitate se deliberaret, quod secundum statum suam daret ad sepulcrum suum candelam unam. Quo facto, modico tempore elapso, evomit ipsum os in manibus suis, et apportavit ipsum os ad sepulcrum beati Raymondi cum candelâ, quam se daturum voverat; et cum ibidem in præsentia eorumdem testium prædictum os ipse ostenderet, dixit, ipsum os esse illud, quod evomuerat, et quod apportaverat ad sepulcrum beati Raymondi.

Subscriptum in authentico cum gruppo : Ego Carmangiarus sacri palatii Notarius huic interfui, et rogatus hoc ita scripsi.

11 Anno dominicæ Incarnationis millesimo ducentesimo quadragesimo sexto x, Indictione quinta, die Martis, undecimo Calendas Martii, Placentiæ in camera palatii domini episcopi coram domino Gerardo, abbate monasterii S. Sepulcri, domno Bartholomæo monacho S. Savini, presbytero Guilermo canonico ecclesiæ duodecim Apostolorum, testibus rogatis, dominus Albertus, Dei gratia episcopus Placentinus jussit me, Dondedeum Buxium notarium, ista inssumenta ex eorum authenticis desumere, et sumpta publicare, et authenticare, ita quod vicem et robur publicorum instrumentorum obtineant, et firmitatem. Subscriptum in authentico cum gruppo. Ego prædictus Dondeus * Buxius, sacri palatii notarius, prædicta instrumenta ex eorum authenticis fideliter sumpsi, et sumpta illa mandato istius domini episcopi publicavi, et authenticavi atque scripsi.

Authenticatio
præcedentium
instrumento-
rum facta an.
1247.

E

x

* f Dondedeus

ANNOTATA.

a Octavo exeunte Madio; id est die octavo ante finem Maii, seu die 24 Maii, qui anno illo in Dominicam incidit. Male Campius hic cap. 15, intellexit diem octavum Maii, qui nec Dominicus tum esse potuit, nec ad exeuntem Maium pertinere. Porro Sicardus ep. Cremonensis, coram quo hac gesta sunt, ecclesiæ Cremonensi præfuit ab anno 1185 usque ad 1215.

b Putat ibidem Campius, hunc Gerardum fuisse filium S. Raymundi; sed inter canonicos duodecim Apostolorum non solus tum ille appellabatur Gerardus; ut infra patebit. Videntur interim hæc instrumenta Cremonæ hoc tempore confecta fuisse rogatu Placentinorum, qui hic adfuisse notantur; credo, quia canonizationem Raymundi jam tum serio meditabantur.

c Tutam, id est, securam.

d Commater vulgo dici solet, quæ puerum alterius de sacro fonte suscepit.

e Crepatus hic dicitur qui affectus est hernia.

f Regma, interprete Campio cap. 15, pag. 81, est epilepsia seu morbus caducus.

g Gruppo Italica nodum significat : hic ergo videtur nodus calamo ductus ex eadem linea varie in seipsam reflexa et convoluta, quales fere notarii sub finem instrumentorum nomini suo annectunt.

h Hactenus instrumentum Cremonæ scriptum anno, mense, die, qui supra dicebantur. Sequitur ejusdem descriptionis, recognitionis, approbationis Placentiæ posterius factarum authenti-

XI MSS.

cum testimonium.

i Imo septimo, ut melius legit Campius, et patet ex Indictione quinta, quæ additur. Cum vero hoc vitium infra recurrat sæpius, suspicor, amanuensem nostrum non satis assecutum fuisse in hoc numero idiotismum antiquarii.

k Hanc lituram supplet (forte quia tum legi melius poterat) Campius cap. 17, pag. 99 addendo die Februarii. Et sane dies octava Februarii anno 1247 erat dies Veneris.

l Hoc aliud est instrumentum, confectum primo in ecclesia Januensi seu Genuensi.

m Lavagna, seu Lebonia, vulgo Lavagna, oppidum est ad oram maris Ligustici, 26 circiter miliaribus Genua in orientem distans.

n Præfuit Otho seu Otto ecclesiæ Genuensi ab anno 1203 usque ad 1239.

o Vides hic Ghirardum, seu Gerardum Canonicum 12 Apostolorum, qui certo non est filius S. Raymundi, quandoquidem jam presbyter erat anno 1209; cum Sancti filius anno 1212 subdiaconus tantum esset. Porro est hoc teste videtur colligi, hoc quoque instrumentum apud Januenses conditum primo fuisse rogatu Placentinorum.

b Imo Indictio tum erat duodecima; erravit hic proinde librarius.

q Huc usque instrumentum Januense. Cetera, quæ sequuntur, Placentiæ confecta sunt; diversis tamen diversa temporibus, ut patebit.

r Instrumentum, hoc numero contentum, exstat editum pridem apud Campium in Annalibus Placentinis tom. 2, pag. 381.

s Alter hic Gerardus videtur esse filius S. Raymundi, nisi plures fuerint, quam duo synonymi in eodem collegio.

t Is fuit Grimerius, de quo supra.

u Oglearius duci videtur ab Italica voce ogliara seu ogliaruolo, quæ ras significat, quo uti plerumque solent ad condendum oleum.

v Imo tertio, ut palam fit tum ex Indictione sexta, tum ex die Martis incidente in tertium Calendas Maii.

w Legendum hic iterum quadragesimo septimo; ut indicant Indictio et dies Martis concurrens cum undecimo Kalend. Martii.

C

CAPUT II.

Prosecutio miraculorum ex instrumentis authenticis Placentinorum.

Anno dominicæ Incarnationis millesimo ducentesimo septimo a, Indictione undecima, die Veneris, quarto decimo mensis Martii, Placentiæ in confessione majoris ecclesiæ coram præposito Joanne duodecim Apostolorum, Joanne de Arena canonico majoris ecclesiæ, Joanne Ostiario, Oberto Basto, Crusso Mazaferrata. Cum Lomellus, Aquensis episcopus b, et Maria, mulier ipsius, Aquensis episcopus, venissent ante dominum Grimerium, Placentinum episcopum et Comitem, idem vir dixit, et protestatus fuit, circa spatium decem et octo annorum esse, quod graviter erat infirmatus, videlicet crepatus. Unde audiens miracula, quæ summus Creator omnipotens faciebat ad intercessio-

nem beati Raymundi de Placentia, vovit se ei, D et dixit, quod pro voto, quod fecit, ad intercessionem ipsius beati Raymundi, et ejus meritis a tali infirmitate omnino est deliberatus; et ferum, quod habebat occasione ipsius infirmitatis, de quo ligatus erat, ruptum, velut marcidum, cecidit in terram. Mulier vero protestata fuit, quod erat sidrata c omnibus membris, et omnino dissoluta, præter de manibus; et nullo modo poterat se adjuvare; et circa spatium unius anni esse, quod infirmabatur taliter. Unde cum vovisset se ad beatum Raymondum, audiens miracula, quæ omnipotens Deus faciebat ad ejus intercessionem, meritis ejus liberata est penitus ab ipsa infirmitate. Et in præsentia ipsius D. episcopi juramento firmaverunt, se sanatos esse, et sic esse verum.

Subscriptum in authentico cum gruppo: Ego Carmangiarus notarius huic interfui, et rogatus hoc ita scripsi.

13 Anno dominicæ Incarnationis millesimo ducentesimo octavo, Indictione undecima, die Jovis, quarto decimo Calendas Octobris, in Placentia, in confessione majoris ecclesiæ coram D. Aimerico, Placentino archidiacono, magistro Alberto de Pado, Petro Comite, majoris ecclesiæ canonicis, presbytero Petro Caccia, et Gerardo filio beati Raymundi canonicis duodecim Apostolorum, magistro Ugone de Arcellis, et aliis multis, cum venissent ante præsentiam D. Grimerii, Placentini episcopi et Comitis domina Agnes, uxor olim Gerardi Ferrarii nobilis civis Placentiæ, et domina Græca, nurus ejus, protestatæ fuerunt juramento, quod quemdam suum infantulum, Albertinum nomine, habent; qui olim brachia et crura habebat penitus contracta, ita quod nec crura nec brachia aliquo modo movere poterat, nec sedere; sed, humero terræ infixio, totum corpus trahebat. Et cum hujusmodi passionem substinisset a Calendis Aprilis usque ad Calendas Augusti, eundem infantulum ad sepulcrum beati Raymundi detulerunt; et intelligentes miracula, quæ omnipotens Deus faciebat ad intercessionem beati Raymundi, voverunt, quod, si Dominus meritis beati Raymundi prædictum infantulum a præfata passione penitus liberaret, quod ad præsens darent statum cæræ, F et quolibet anno candelam ad mensuram ipsius infantuli, donec viveret. Quo facto, præfatum infantulum ad domum portaverunt; et antequam mensis transiret, prædictus infans a prædicta passione penitus liberatus est.

Subscriptum in authentico cum gruppo: Ego Carmangiarus sacri palatii notarius huic interfui, et rogatus hoc ita scripsi.

14 Anno dominicæ Incarnationis millesimo ducentesimo quadragesimo sexto d, Indictione quinta, die Martis, undecimo Calendas Martii, Placentiæ in camera palatii D. episcopi, coram D. Gerardo abbate monasterii sancti Sepulcri, domno Bartholomæo monacho S. Savini, presbytero Guilhelmo canonico ecclesiæ duodecim Apostolorum, testibus rogatis, D. Albertus, Dei gratia episcopus Placentinus, jussit me Dondedeum Buxium notarium ista instrumenta ex eorum authenticis sumere, et sumpta publicare, et authenticare, ita quod ipsorum quodlibet vicem et robur publici instrumenti obtineat et firmitatem.

Subscriptum in authentico cum gruppo: Ego prædictus Dondedeus Buxius sacri palatii notarius prædicta instrumenta ex authenticis fideliter sumpsi,

Puer contractus restituitur an. 1208.

Præcedentis instrumenti authenticatio facta an. 1247.

Anno 1207
hernia et paraly-
sis sanata.

A si, et sumpta jussa prædicti D. episcopi publicavi, et authenticavi, atque scripsi.

Anno 1208
vir hernia la-
burans sana-
tur,
* l. undecima

15 Anno dominicæ Incarnationis millesimo ducentesimo octavo, Indictione duodecima *, die Veneris, sexta Calendas Octobris, in Placentino palatio domini episcopi coram DD. Fulcone archipresbytero majoris ecclesiæ Placentiæ, Aimerico, archidiacono Placentino, Vicedomino præposito Placentino, magistro Alberto de Rungotio canonico majoris ecclesiæ, magistro Alberto de Arcellis sancti Antonini canonico, magistro Ugone de Arcellis, presbytero Petro duodecim Apostolorum, magistro Simone medico: et aliis multis; protestatus fuit Gerardus Vitalis de Ripa in audientia D. Grimerii, Placentini episcopi et Comitum, quod circa spatium sex annorum toleraverat talem infirmitatem; scilicet quia crepatus erat adeo, quod intestina exhibant de corpore, et ipse, manu supposita, ipsa sublevans, sonitum faciebant, acsi tractaret intestina porcina: cumque audisset de miraculis, quæ omnipotens Deus faciebat ad intercessionem beati Raymundi, venit ad sepulcrum ejus, rogans et deprecans Dominum, ut meritis beati Raymundi liberaret eum ab infirmitate tali instanti: quo facto, ipso secedente, ante mensem unum liberatus est penitus: unde postea nullem dolorem neque gravamen ullatenus persensit: et ipso liberato, se daturum, donec viveret, pauperibus hospitalis sui annuatim duo sestaria * musti.

* l. sextatis
post quatuor u-
xoris in hunc
rem S. Ray-
mundi
* l. ingentem
cum

16 Pro Gerardo liberando Litelda, uxor ejus, quæ tractaverat infirmitatem ejus et viderat, vovit, sicut testata fuit, ipso viro nesciente, se daturam candelam cingentem eum * tribus denariis ad sepulcrum prædicti beati Raymundi, si Dominus meritis ipsius beati Raymundi a tali infirmitate liberaret; et quod faceret Missam celebrari ad honorem ejus: quo liberato, prædictum votum adimplevit. Quod totum idem vir, et mulier taliter esse verum juramento affirmaverunt. Et quod prædictus Gerardus ita pateretur, Bernardus de Frandino, ejusdem loci secum, tale perhibuit juramento testimonium; scilicet quod, cum idem Gerardus pluries secum esset in laborerio e, vidit prædictum Gerardum propria manu sua viscera, quæ exhibant de corpore, super pannos sublevantem, et talem sonitum faciebant, ut prædicta mulier est testata.

Eodem anno
testatur qui-
dam. vicum
sibi redditum

17 Continuo coram eisdem testibus dixit et protestata fuit domna Curtumsonium in præsentia domini Grimerii, Placentini episcopi et Comitum, quod, cum quidam cæcus, Guillelmus nomine, qui per spatium duorum mensium in domo conductitia a beato Raymundo steterat juxta hospitale, in quo beatus Raymondus stabat, ter sompniasset, quod, si beatus Raymondus signaret oculos ejus, ipse videret, ipsa duxit eum ad beatum Raymondum; et narrando sibi, quod sompniasset taliter, ut dictum est supra, vix signavit, dicendo sic: Vade in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti; ita quod Dominus illuminet obscuritatem cordis tui simul et oculorum capitis: quo facto, continuo illuminatus est; et ipse projecit se ad pedes ejus, dicens, se videre. Quibus ipse interdixit, ne cui dicerent: et eum in secretiori parte domus posuit, donec eum privatim conduxit extra civitatem, timore ventus * temporalis. Quod juramento verum esse asseruit.

* l. venti

18 Ut autem plenior fides habeatur de prædicto miraculo, domina Galitia, conversa hospitalis

beati Raymundi prædicti, et domina Selavia ita professæ fuerunt juramento, se vidisse eum cæcum, incedente ipso cum baculo duce, et videntem euntem sine baculo. Quarum una, scilicet domina Galitia, vidit ipsum pluribus vicibus offendentem ad ostium; et audiverunt ab eo pluribus vicibus, quod B. Raymondus eum signaverat: et meritis ejus videbat: et juramento firmaverunt, taliter esse verum.

EX MSS.
a vicente B.
Raymundo, et
signante olim
oculos suos.

Subscriptum in autentico cum gruppis: Ego Carmangiarus notarius huic interfui, et rogatus hoc ita scripsi.

19 Anno dominicæ Incarnationis millesimo ducentesimo quadragesimo sexto *, Indictione quinta, die Martis, undecimo Calendas Martii, Placentiæ in camera palatii domini episcopi coram domno Gerardo abbate monasterii sancti Sepulchri, domno Bartholomæo monacho S. Savini, presbytero Guilerma canonico duodecim Apostolorum testibus rogatis, dominus Albertus, Dei gratia episcopus Placentinus jussit me. Dondedeum Buxium notarium, prædictum instrumentum ex autentico sumere, et sumptum publicare, et authenticare, ita quod vicem et robur publici instrumenti obtineat et firmitatem.

Authenticatio
præcedentis
instrumenti
facta 1247.
* l. septimo

Subscriptum in autentico cum gruppis: Ego prædictus Dondedeus Buxius, sacri palatii notarius, prædictum instrumentum ex autentico fideliter sumpsi, et sumptum mandato istius D. episcopi publicavi, et authenticavi, atque scripsi.

20 Anno dominicæ Incarnationis millesimo ducentesimo f, Indictione duodecima, die Sabbati, quarto mensis Octobris, in Placentino palatio domini episcopi, coram DD. Aimerico archidiacono, et Vicedomino præposito Placentinæ ecclesiæ, archipresbytero Bertello Capellanorum, presbytero Thedaldo S. Simonis, Otone, et Joanne, et Ruffino, et aliis multis testibus, cum venisset ante præsentiam D. Grimerii, Placentini episcopi et Comitum Maria mulier de Venetiis, in ipsius præsentia protestata fuit juramento, quod, cum esset plus triginta annis, se non recolere fuisse, nisi curvam, incedentem semper cum duabus crociis parvis a tempore quo cepit ambulare; quæ exhortata, ut visitaret sepulcrum beati Raymundi, causa misericordiæ implorandæ venit, visitavit, votum vovit, et erecta est, ibi crociis relictis in testimonium sanitatis perceptæ; ad quod isti testes introducti, scilicet Gerardus de Algarda de Vurzano, Ribaldus de Isachis de Ottoë, et de Lai, ejusdem loci, juramento manifestaverunt ibidem, se eam multotiens spatio multi temporis ita semper vidisse ambulare, et non aliter; quidam vero illorum videntes, eam tam laboriose incedere, volentes discernere, utrum dolose hoc ageret, an non, nullatenus potuerunt percipere eam aliter ambulantem.

Anno 1208
mulier incur-
va olim, sese
erectam offert.
f

Subscriptum in autentico cum gruppis: Ego Carmangiarus notarius huic interfui, et rogatus hoc ita scripsi.

21 Millesimo g ducentesimo septimo decimo, Indictione quinta, die Mercurii, septimo mensis Junii, Placentiæ in ecclesia canonice S. Mariæ duodecim Apostolorum, coram capitulo ejusdem canonice, scilicet domno Joanne, ejusdem canonice præposito, presbytero Petro Caccia, Gerardo filio olim S. Raymundi, Ruffino Gualdrato, Ruffino de Montanea, ipsius ecclesiæ canonicis, et Oberto Bastio domino et ministro hospitalis prædictæ ecclesiæ, et S. Raymundi,

Anno 1217
domonica li-
berata.
g

xx mss. mundi, Gandulfus de Montepelloris, domina Berta Dulzana, domina Imelda, et domina Frixia, et domina Supercla de Castro Arquato, Frater et Sorores hospitalis prædictæ canonicæ, et Maria de Andito, et Aidilina, pauperes servientes Hospitalis prædicti, professi sunt in virtute Spiritus sancti, se interfuisse purgationi Bertæ Natonæ * Januensis, sed nutritæ et educatæ Papiæ, [opem] consecutæ misericordia Domini, qua universus orbis exultat, et meritis venerabilis et felicitis Raymondi, ad cujus præsidia prædicta Berta cucurrerat imploranda: cum enim prius eam diversis et variis modis vidissemus vexari, ut consimilium consuetudo postulat, et nec interesse posse divinis Officiis, nec alia, quæ vexati consueverunt vitare, posse facere seu recipere, purgata est, nobis præsentibus, die Dominico, quinto Calendas Junii h, cum multo clamore et ululatu et sanguinis vomitu, et, ut ista domina Imelda dicit, capillis avulsis in eadem ecclesia, juxta quam venerabile corpus Sancti prædicti quiescit, dum celebrarentur ibidem Missarum solempnia. Unde postea nulla in ea vexationis signa cernentes, ut humana fragilitas percipere valet, credimus et dicimus, a dæmonibus eam esse purgatam: omnia enim e contrario facit et recipit, quæcumque prius facere et recipere recusabat: ad confessionem continuo festinavit; crucem osculata est, et ad ultimum, corpus Dominicum reverenter accepit. Eodem die in claustra suprascriptæ ecclesiæ, et coram eodem capitulo, Petrus de Monte Regio, conversus prædicti hospitalis confessus fuit, se interfuisse prædictis.

B Subscriptum in authentico cum gruppo: Ego Bonus Joannes Gualdratus, sacri palatii notarius, huic interfui, et rogatu suprascriptorum, hanc cartam professionis inde scripsi.

Authenticatio horum facta an. 1247. * septimo * undecimo, ut supra.

22 Anno dominicæ Incarnationis millesimo ducentesimo quadragesimo sexto *, Indictione quinta, die Martis, decimo * Calendas Martii Placentiæ in camera palatii domini episcopi coram domino Gerardo abbate monasterii sancti Sepulcri, domno Bartholomæo monacho S. Savini, presbytero Guilhelmo canonico ecclesiæ duodecim Apostolorum resiliibus rogatis, dominus Albertus, Dei gratia episcopus Placentiæ, jussit me, Dondedeum Buxium notarium, suprascripta instrumenta ex eorum authenticis sumere, et illa sumpta publicare, et authenticare, ita quod ipsorum utrumque vicem et robur publici instrumenti obtineat et firmitatem.

C Subscriptum in authentico cum gruppo: Ego prædictus Dondedeus Buxius, sacri palatii notarius suprascripta instrumenta ex eorum authenticis fideliter sumpsi, et illa sumpta jussu suprascripti domini episcopi publicavi, et authenticavi, atque scripsi.

ANNOTATA.

a Imo octavo, ut rursus exigit tam Indictio xi, quam dies Veneris occurrens 14 Martii.

b Aui urbs est episcopalis in ditione Montis Ferrati sub archiepiscopatu Mediolanensi, Bormiæ flumini adjacens, et Placentia distans miliaribus Italicis amplius sexaginta versus occidentem.

c Sidrata vel potius siderata abud mediæ ætatis scriptores dicitur mulier tacta paralysi. Cangius.

d Lege septimo, ut supra.

e Laborerium ad Italico laboriero, opus agriculturæ significat, imo et quodvis aliud. Cangius.

f Scribendum fuit nono, juxta Indictionem, D diem Sabbati, quartam Octobris.

g Hoc instrumentum editum est Latine olim a Campio in Vita Sancti Italica cap. 17, pag. 96.

h Incidebat quidem dies Dominicus hoc eodem anno 1217 in quintum Calendas Junii; sed quoniam hoc prodigium idem videtur esse quod anno 1212 scribebat Rufinus supra. cap. 5, num. 61 et seq.; malim credere, id contigisse anno 1206, quo dies Dominicus etiam incidit in v Kal. Junii. Et sane non eodem anno contigerunt miracula omnia, quo de iis confecta sunt instrumenta, quæ hic dedimus: ut manifestum fit ex hujus capituli numero 17 et seq.

APPENDIX II

Miraculorum S. Raymundi ex Ms. ejusdem archivi.

Incipiunt miracula beati Raymondi. Mulier quædam de Potentiano non videbat: votum vovit beato Raymondo; et illuminata est. Azo Bocardus patiens malum in humero et brachio sinistro, votum vovit; et liberatus est. Filia Jacobi Staferii per se a terra surgere non valens, vovit; et modo incedit. Puella quædam, de vicinia S. Antonini, altero pede claudicans, vovit; et liberata est. Filius quondam Anselmi Orbi habens collum super humerum retortum, vovit; et liberatus est. Puer quidam, qui toto corpore contractus super caretam a trahebatur, vovit; et erectus incedit. Agnesia de Campremoldo Sultano non discernens b vovit; et modo discernit. Uxor Gerardi Ferrarii nepotem suum vovit, manibus sidratum; et liberatus est. Ardicius hospitator, patiens in oculis magnum dolorem, vovit; et liberatus est. Puer quidam de Porta Albaræ patiens in oculis dolorem, votum vovit, et statim liberatus est. Scutifer D. Francisci patiens apostema sub umbilico, vovit; et liberatus est. Ottolina de Papia curva incedens, vovit; et liberata est. Duæ lampades diversis temporibus super sepulcrum beati Raymondi accensæ sunt c.

2 Quidam de Papia periens cum navi apud portam Albaram in Pado, vovit; et liberatus est. Quidam Cremonenses, unus monachus, et alter miles, infirmati ad mortem, voverunt; et liberati sunt. Quædam mulier de Vixirano dæmoniaca vovit ad sepulcrum ejus; et liberata est. Fulco Coridanus de S. Illario non videns altero oculo, vovit; et illuminatus est. Domina Orata de Parma curva incedens, vovit; et erecta est. Domina Beatrixia de Parma patiens in capite dolorem, vovit; et sanata est. Equus Malisapelli non dimittens se ferrare, facto voto, mansuetus factus est. Uxor Baiardi, de Vico Canino, de vicinia Sancti Dompnini, habens quoddam os in gutture, vovit; et liberata est. Paganina filia Boni Actonis Rasticoni curva incedens cum crocia, vovit; et erecta est. Lanfrancus de S. Christina, cujus oculus crepuit, vovit; et restitutus est. Obertus de Bagnara cæcus factus per tres menses, vovit; et illuminatus est. Commater cujusdam mulieris Cremonensis habens filium non valentem urinare, vovit; et liberatus est d. Ubertus Blancafugatia, de Papia, incarceratus cum tribus sociis suis, voverunt; et liberati sunt.

3 Quædam

E Miracula ex et triginta,

a b

c summatim annotata, F

d

quæ votum in
honorem San-
cti factum
consecuta sunt.

* f. vomit seu
vomuit

3 Quædam mulier Astensis vovit filium suum si-
dratum et inflatum, et liberatus est. Uxor Alberti-
nelli, de Burgo S. Donnini, curva genibus, vovit;
et erecta est. Eadem mulier habens quemdam fi-
lium, et veniebat ad sepulchrum beati Raymondi,
filius ejus cecidit in quemdam lacum, et stetit per
magnum tempus, et extractus de lacu quasi mortuus
et infractus; sed ex voto facto statim sanatus est.
Admirata, uxor Ugonis, filii Martini de Casanova,
dæmoniaca vovit, et sanata est. Petrus Bonettus,
de Burgos S. Michaëlis de Clussa, cæcus vovit, et
illuminatus est. Puer quidam duorum annorum,
filius Guilelmi, de vicinia S. Mariæ de Bigolis,
transglutivit granum cravis sepnei e, et stabat
quasi mortuus: nutrix, mater, et avia voverunt
eum, et vovit * illum cravem, et sanatus est. Pe-
trus, de Montegrandi episcopatu, cæcus steterat
per duos annos; vovit; et illuminatus est. Petrus
Cremonensis de Rubeis, de Plebe Sancti Jacobi,

qui a pectore inferius sidratus erat, vovit, et libera-
tus est. Petrus filius Ribaldi de Crema, qui moratur
Cremonæ, vovit quemdam suum filium cadentem
de rhema, et liberatus est. Opico de Festo, de Cre-
mona, curvus, nequiens ire sine croceis, vovit, et
liberatus est.

ANNOTATA.

- a Carretta Italice vehiculum sonat.
b Puta ab cæcitatem, vel caligationem.
c Sponte sua scilicet; vel etiam deficiente oleo,
aut supra naturam alente flammulam sine olei
vi affusione, aut veteris diminutione. Certe ali-
quid hic miraculi intelligendum.
d Hoc idem miraculum superior Appendix to-
tum enarrat cap. 1. num. 1.
e Ita Ms. nostrum satis quidem expresse, at
utinam satis recte! nam quid sibi velit cravis sep-
neus, ne divinando quidem assequor.

INDEX HISTORICUS

IN SEXTUM TOMUM JULII

A

- Abbo episcopus Suessionensi 599 c
Abderamenus Cordubensis Arabum rex 41 d
Abdias primus Babylonix episcopus fictus scriptor 7 c
Adalbero episcopus Metensis 224 e f
† Adelelmus juvat peregrinos Compostellam euntes ad visitandum S. Jacobum 33 e f
Adventius episcopus Metensis 220 e
Ægidius monachus Aureæ vallis scripsit historiam episcoporum Leodiensium 29 f
Agapitus II Pontifex Romanus 405 d
Agapius monachus quasdam Sanctorum Vitas Græco-barbare Venetiis edidit 400 e
Agricola (Rudolphus) accepit beneficium inter-
cessione S. Annæ 260 c, 278 f, 279 b
Aguirre (Josephus Saenz de) S. R. E. Cardi-
nalis defendit prædicationem S. Jacobi in
Hispania 72 et seqq. Aliquam partem tra-
ditionis Cæsar augustanæ de erecto Deipa-
ræ viventi sacello admittere renuit 116 b
Ailraidus vel Halredus Rievallensis in Anglia
abbas scripsit Vitam S. Eduardi regis 378 f, 379 a
Alaricus Gothorum dux Romam obsidet 556 a
Albergatus (Nicolaus) dicitur Bononiensibus
in Italia dedisse caput S. Annæ 255 e f
Albericus monachus trium Fontium scripsit
quoddam chronicon 560 f
B Albertus eremita adiit Compostellanas S.
Jacobi reliquias 34 b
Albertus Valerius episcopus Veronensis 349 e
Albertus episcopus Virdunensis 407 d
Albertus abbas S. Jacobi Leodii 29 d
Albertus (Leander) scripsit topographium Ita-
liæ 59 a
Albuquerqueius (Alfonsus) dux Lusitanus ope S.
Jacobi obtinet victoriam 39 e
Alcuinus innuit in Officium Gothicum Hispa-
niæ aliquos errores irrepsisse 82 d
Aldrovandus (Ulysses) scripsit varia de pisci-
bus et avibus 292 c
Aleranus (Joannes) præpositus ecclesiæ Arien-
sis 24 c
Alestanus abbas Virdunensis S. Vitoni 407 d
Alexander II Papa 321 c
Alexander III Papa mandat, ut Comes Flandriæ
reliquias S. Jacobi Majoris restituat mona-
chis Vedastinis 24 a b
Alexander (Natalis) impugnavit prædicatio-
nem S. Jacobi in Hispania 73 b. Propriis
armis oppugnatur 75 et 76, et alibi sæpius
Alexander patriarcha Antiochenus 551 a
Alfonsus castus rex Hispaniæ ædificavit tem-
plum in honorem S. Jacobi 33 b. Edidit
diploma de inventione S. Jacobi in Hispania
17 a
Alfonsus, cognomento sapiens, Castellæ et
Legionis rex Epistolam catholicam S. Jaco-
bo Majori adscribit 84 b
Alfonsus III rex Hispaniæ scripsit ad cano-
nicos Turonenses de inventione S. Jacobi
in Hispania 18 d e. Templum S. Jacobi ma-
gnifice instaurari jussit 33 b
Alfonsus VIII Castellæ rex quandonam obie-
rit 109 a b
Alfonsus IX rex Legionensis 3 a
Alinardus archiepiscopus Lugdunensis 501 c
Allatius (Leo) commentarios in Hexahemerum
adscribit S. Eustathio Antiocheno 233 b e
Almanzor

INDEX HISTORICUS.

Almanzor dux Arabum punitus ob violatum S. Jacobi sepulcrum	17 et 18	Baldricus episcopus Dolensis	572 b f, 587 b	
Alfonsus rex Neapolis	364 a f	Bandurus (Anselmus) non ita pridem edidit Imperium Orientale	243 d	
Alramus II abbas Cremifanensis	483 e	Bardas Constantinopolitanus imperator	116, 601	
Alteus episcopus Augustodunensis	516 a	† Barnabas an prædicaverit in Liguria et Mediolanensem ecclesiam fundaverit	98 e f	
† Altmannus episcopus Pataviensis	477 f	Baronius (Cæsar) Cardinalis quomodo de prædicatione S. Jacobi in Hispania dubitare cœperit	72 a b, 73 c. Monogamiam S. Annæ propugnat	237 e
Amada (Josephus Felix de) canonicus Cæsar-augustanus	117 d	Bascheria (Symeon) edidit Breviarium cœnobii Padolironensis	320 a	
Amandus episcopus Vigiliensis	356 b f, 359 f	Basilius episcopus Ephesinus	387 b	
† Ambrosius Mediolanensis invenit corpora SS. Nazarii et Celsi martyrum	504 a b, 505 a b c	Basilius Macedo imperator, ejusque familia	617 a	
Anastasius Pontifex Romanus	552 f	Basilius imperator seculo x Menologium colligi jussit	10 d	
Anastasius episcopus Thessalonicensis	99 f	Bassianus episcopus Ephesinus	384 c, 387 b	
Anastasius Sinaita citatur pro adventu S. Jacobi in Hispaniam	79 c	Bassis (Columbinus de) episcopus Pistoriensis	25 e	
Anatolius patriarcha Constantinopolitanus	414 e	Baucius (Franciscus) dux Andriæ et dominus oppidi Vigiliarum.	372 d, 374 c	
Andreas archiepiscopus Barensis	372 b	Beatillus (Antonius) S. J. de opere nostro optime meritus	355 a	
Anjos (Ludovicus dos) scripsit Viridarium Sanctorum Lusitanice	160 c	Beka (Joannes de) scripsit chronicon Ultrajectinum	34 d	
Anna regina Galliæ devota erga S. Annam	249	Bellat (Antonius) S. J. laboravit pro Actis S. Raymundi Palmarii	643 a	
† Anno archiepiscopus Coloniensis	481 d	Bellarminus (Robertus) monogamiam S. Annæ defendit	237 e	
† Anselmus archiepiscopus Cantuariensis	56 b	Benedetti (Petrus) S. J. Maronita, officiosissimus operis nostri adjutor	377 d 385	
Anselmus abbas Garstensis in Austria	474 a	Benedictus IV Papa quo tempore cathedram Romanam ascenderit	111 b c f	
† Anthimus episcopus Nicomediensis	401 d, 418 a	Benedictus VIII Pontifex	320 c, 323 a, 324 c	
† Anthusa Constantini Copronymi filia	447 f	Benedictus XIII Pontifex Romanus	25 d	
† Antidius præsul Vesontionensis	550 e	Bentius episcopus Cæsar-augustanus	31 c d	
Antonius abbas Garstensis in Austria	471 d e	Berganza (Franciscus) nuper edidit aliqua de Antiquitatibus Hispanicis	25 a	
Antonius (Nicolaus) scripsit Bibliothecam Hispanicam	16 e	Bernardus Noricus ineunte seculo xiv tenuit catalogum abbatum Cremifanensium	473 a	
Anysius episcopus Thessalonicensis	552 f	Bertaudus (Joannes) trigamiam S. Annæ acriter defendit	237 d e	
Apaolaza (Petrus) archiepiscopus Cæsar-augustanus miraculum de crure restituto examinat, ac de eo judicium fer.	118 et seqq.	Berterandus archiepiscopus Tranensis	368 d, 372 a	
Apollonius tradit, Apostolos anno duodecimo post Ascensionem Christi dispersos fuisse	93 d	Bertrandus (Nicolaus) asserit, corpus S. Jacobi Tolosæ quiescere	19 c d	
Aspringius Pacensis in Lusitania episcopus	89 b	Bertulphus antistes Trevirensis	220 f	
† Aquilina meretrix a S. Christophoro convertitur, et cum eo subit martyrium	147.	Bigne (Margarinus de la) edidit Bibliothecam Patrum	86 e	
Arbogastes comes Trevirensis	561 c, 562 c d	Bisantius archiepiscopus Tranensis	372 a	
Ardicius episcopus Placentinus	642 b	Bisselius (Jacobus) procurator Societatis Jesu in Germania superiore	1 c	
Aribertus archiepiscopus Mediolanensis	512 a	Bivarius (Franciscus) scripsit commentarios in pseudo Dexterum	151	
Aristobulus dicitur fuisse primus Britanniarum episcopus, et cum Zebedæo confunditur	7 d e	Blancas (Hieronimus) historicus Aragoniæ	31 c	
Arnhalms abbas Garstensis in Austria	472 c	Asserit, vetera Aragoniæ monumenta perriisse	123 a	
Arnulfus II archiepiscopus Mediolanensis	511 f	Blondellus (David) Calvinista Gallus aliis hæreticis opponitur	555 d, 559 a b	
Arsenius patriarcha Hierosolymitanus	321 e, 323 c	† Bona visitat Compostellanas S. Jacobi reliquias, et miros ab Apostolo favores recipit	34 c	
Assemanus (Josephus) defendit historiam SS. septem Dormientium contra Baronium	386 et 387	Bona (Joannes) S. R. E. Cardinalis scripsit de rebus Liturgicis	81 a	
Aste (Franciscus Maria de) archiepiscopus Hydruntinus non ita pridem edidit Martyrologium Romanum cum notis	164 e	Bonfant (Dionysius) scripsit de Sanctis Sardiniae	69 b	
† Atto episcopus Pistoriensis accepit reliquias S. Jacobi Majoris	25 et seqq.	Bonifacius VIII Pontifex	320 d	
† Audoënus scripsit Vitam S. Eligii	193 d	Bonifacius IX Papa agit de sacris ossibus S. Jacobi	21 c	
Aulus Halus fictus poeta	160 c d e	Bonifacius marchio Mantuanus	320 c	
Aurelianus episcopus Ravennas	444 f	Bonus episcopus Pistoriensis	66 c d	
† Auspicius episcopus Aptensis	253 et 254	Borbon (Ludovicus de) præsul Leodiensis impie occisus	278 b 279 c	
B		Borellus		
Bacchini (Benedictus) scripsit historiam monasterii Padolironensis	319 f. Notis illustravit librum pontificalem Ravennatum			
Bacchyllus episcopus Corinthiorum	540 a			
Badius (Judocus) scripsit vitam Thomæ a Kempis	3 e			
Bagata (Raphael) collegit monumenta ecclesiæ Veronensis	21 a. Varia scripsit de sanctis Veronensibus			
Balderichus episcopus Nemetensis	142 e, 143 f			

IN SEXTUM TOMUM JULII.

Borellus comes <i>Barcinonensis</i>	111 d e	<i>sitanum</i>	160 e
Borgia <i>Cardinalis legatus Hispaniæ ad Urbanum VIII</i>	73 e	Carolus Magnus an adierit sepulcrum S. Jacobi in Hispania? 32 c d. An transtulerit corpus S. Jacobi in Galliam 19 a b. Quo anno obierit	15 f
Bosca (<i>Petrus Paulus</i>) non ita pridem edidit <i>Martyrologium Mediolanense</i>	21 f	Carolus Calvus imperator	155 d e
Bosco (<i>Joannes a</i>) edidit <i>historiam translationis S. Jacobi in Hispaniam</i>	12 d	Carolus, cognomento Simplex rex Franciæ	598 a
Bouche (<i>Honoratus</i>) scripsit <i>historiam Provinciae</i>	254 a	Carolus II rex Hispaniæ	36 d
Brandaonus (<i>Antonius</i>) abbas <i>Ordinis Cisterciensis in Lusitania</i>	43 b	Carolus a sancto Paulo scripsit <i>Geographiam sacram</i>	164 d
Braulio præsul <i>Cæsar-augustanus recenset scripta Isidori Hispalensis</i> 85 a. An asserat prædicationem S. Jacobi in Hispania 85 f, 86 a b c		Casa nova (<i>Joannes de</i>) dicitur miraculose assignasse corpus S. Annæ in ecclesia Aptensi	253
Breidenbach (<i>Bernardus</i>) decanus <i>Moguntinus scripsit hodieporicon Terræ sanctæ</i> 237 a		Castejon (<i>Didacus de</i>) defendit primatum ecclesiæ Toletanæ	108 c
Briantus (<i>Alexander Maria</i>) eruditus <i>Carmelita</i>	22 a	Castellanus (<i>Claudius</i>) nobis indicavit reliquias S. Innocentii, quæ Parisiis honorantur 560 b	
Britto (<i>Bernardus de</i>) in <i>Chronico Cisterciensi</i> narrat miram historiam 41 b, 42 a		Castellarnau (<i>Joannes Baptista</i>) varia monumenta de S. Cucufate suggessit 151 d, 154 b	
Briz Martinez (<i>Joannes</i>) scripsit <i>historiam monasterii Pinnalensis</i>	31 a	Castellionæus (<i>Antonius</i>) scripsit de antiquitatibus <i>Mediolanensibus</i>	127 a
Brizius (<i>Hieronymus</i>) S. J. fuit testis oculatus miraculi, quod patrocínio <i>Deiparæ Cæsar-augustanæ</i> anno 1640 contigit 118 c d		Castillo (<i>Didacus del</i>) testatur, <i>Baronium mutasse sententiam circa adventum S. Jacobi in Hispaniam</i> 72 f, 73 a	
Browerus (<i>Christophorus</i>) edidit <i>Annales urbis Trevirensis</i>	168 c	Cave (<i>Guilielmus</i>) scriptor <i>Anglus hæreticus</i>	550 b
Brun (<i>Cornelius le</i>) scripsit <i>Itinerarium orientis</i>	378 e	Cavero (<i>Josephus Nicolaus</i>) ex ordine B. Mariæ de mercede redemptionis captivorum	123 e f
Brunechildis uxor <i>Sigeberti regis</i>	189 e	Cedrenus (<i>Georgius</i>) scripsit <i>Græce compendium historiarum</i>	383 d
Bruno archiepiscopus <i>Coloniensis</i>	405 d	Cerularius (<i>Michael</i>) patriarcha <i>Constantinopolitanus</i>	356 c
Bucelinus (<i>Gabriel</i>) <i>Menologio suo subjunxit sacrarium Benedictinum seu catalogum reliquiarum, quæ in monasteriis Benedictinis conservantur</i>	29 d	Cestari (<i>Bernardus</i>) scripsit de rebus memorabilibus <i>Venetiarum</i>	403 f
Bulliond (<i>Petrus</i>) edidit <i>Vitam S. Treverii</i> 543 e		Chamillart (<i>Stephanus</i>) S. J. indefessus operis nostri adjutor	592 d
Burgio (<i>Dominicus a</i>) <i>Minorita Siculus scripsit opus Italicum de S. Anna</i> 256 b, 292 e f		Chanowski (<i>Albertus</i>) S. J. scripsit quædam de <i>Bohemiæ pietate</i>	129 d
Bzovius (<i>Abrahamus</i>) crasso errore S. Jacobum <i>Hierosolymitanum episcopum cum S. Jacobo Zebedæi filio confudit</i> 5 c e		Chapeavillus (<i>Joannes</i>) collegit monumenta de <i>episcopis Leodiensibus</i>	29 f
C		Charibertus rex <i>Parisiensis</i>	170 d e
Cæsarius abbas S. Cæcilie in <i>Monteserrato</i>	110 f, 111	Charron (<i>Jacobus</i>) crasso errore asserit, S. Jacobum in Hispania martyrio affectum fuisse	11 c
Cæsarius <i>Heisterbachensis</i> scripsit varia miracula et historias memorabiles 35 b, 45 f		Chiffletius (<i>Joannes Jacobus</i>) scripsit de civitate <i>Vesontionensi</i>	432 a b
Cajetanus (<i>Octavius</i>) S. J. scripsit <i>Martyrologium Siculum</i>	1 f, 3 f	Chiffletius (<i>Petrus Franciscus</i>) insignis operis nostri adjutor	200 e
Calchus (<i>Genesius</i>) episcopus <i>Lucensis</i> 410 a, 411 e f		Childebertus II rex <i>Austrasiæ</i>	202 b f
Calchus (<i>Tristanus</i>) scripsit <i>historiam Mediolanensem</i>	513 e	Childericus III rex ultimus <i>Merovingicæ stirpis</i>	201 d e
Caligula (<i>Cajus</i>) successit <i>Tiberio imperatori</i> 10 d. Dedit regnum <i>Herodi Agrippæ</i> 10 e		Chilpericus rex <i>Suessionensis</i>	170 e
Callixtus II Papa non videtur scripsisse miracula S. Jacobi, qualia jam habemus 43 et 44. Ecclesiam <i>Toletanam ad dignitatem metropolitancam evexit</i> 107 a b		Chioccarellus (<i>Bartholomæus</i>) scripsit de episcopis <i>Neapolitanis</i>	145 d
Callixtus III <i>Romanus Pontifex</i>	117 c d	Chorier (<i>Nicolaus</i>) historicus <i>Delphinus</i> 20 d	
Campi (<i>Petrus Maria</i>) scripsit <i>Italice historiam Placentinam et quædam alia</i> 638 et seqq.		Chosroës rex <i>Persarum</i>	408 b d
Canisius (<i>Petrus</i>) S. J. monogamiam S. Annæ defendit	237 e	Christophorsonus (<i>Joannes</i>) <i>Sozomenum et alios quosdam scriptores Græcos Latine reddidit</i>	556 d
Capello (<i>Ambrosius</i>) episcopus <i>Antverpiensis</i>	36 e	Chrodegandus episcopus <i>Metensis</i>	518 a
Capgavius (<i>Joannes</i>) collegit <i>Acta quorundam Sanctorum Angliæ</i>	494 b	Chunradus abbas <i>Garstensis in Austria</i> 472 c, 489 b	
Caracciolus (<i>Antonius</i>) asserit prædicationem S. Jacobi in <i>Armenia</i>	71 c	Clara regina <i>Siciliæ virtutibus illustris</i> 502 b	
Caracolius (<i>Cæsar Eugenius</i>) scripsit <i>Italice de Neapoli sacra</i>	39 d	Clemens VIII Papa, prædicationem S. Jacobi in Hispania ad traditionem <i>Hispanicam restringit</i> 72 c, 73 c	
Cardosus (<i>Georgius</i>) collegit <i>Hagiologium Lu-</i>		Clemens XI Papa	124 d
		Clemens Alexandrinus dicit, Apostolos anno duodecimo post <i>Ascensionem Christi dispersos fuisse</i>	93 d
		Clotharius I rex <i>Francorum</i>	170 d
		Cocus (<i>Robertus</i>) scriptor hæreticus exploditur	554 b c d,

INDEX HISTORICUS

554 b c d, 555 c, 559 a
 Codinus (*Georgius*) scripsit de originibus Constantinopolitanis 243 c
 Cointius (*Carolus*) refellitur 193 et 194
 Coleti (*Nicolaus*) editionem Italiae sacrae auxit 62 c
 Colmenares (*Didacus de*) scripsit historiam Segoviensem 109 b
 Columbus (*Joannes*) S. J. edidit varia opuscula historica 255 a
 Conradus I archiepiscopus Salisburgensis 477 f, 478 a
 Conradus III imperator 487 c
 Constantius imperator Arianus Catholicos persecutus est 140 e
 Constantinus cognomento Copronymus, imperator Constantinopolitanus 447 a b. Sanctus Joannes Damascenus illum caballinum nominat 447 e
 Constantinus patriarcha Constantinopolitanus 502 d e
 Contarinus clericus collegit authentica quaedam S. Jacobi Majoris miracula 25 e, 28 a b, 61 a
 Corna (*Franciscus*) scripsit de antiquitatibus ac reliquiis Veronensibus 342 e, 143 f
 Corte (*Hieronymus dalla*) scripsit historiam Veronensem 317 b f
 Cotovicus (*Joannes*) scripsit itinerarium Terrae sanctae 242 f
 Cousinet (*Jacobus*) canonicus regularis S. Augustini Trecis 566 b
 Coustant (*Petrus*) edidit epistolas Romanorum Pontificum 553 c d
 Croix (*Claudius la*) S. J. edidit Theologiam moralem 270 c
 Crugerius (*Georgius*) S. J. scripsit de Sanctis, qui in Bohemia, Silesia, et Moravia coluntur 39 f
 Cruyllas (*Franciscus Gravino de*) Vitam S. Venerae vel Parasceves Italice edidit 303 a
 Cunha (*Rodericus da*) episc. Portuensis 409 a
 Cuperus (*Laurentius*) Carmelitarum Provincialis scripsit Vitam S. Annae 241 f
 Curtius (*Cornelius*) ex Italico Latinas fecit quasdam Vitas Sanctorum 317 b, 318 a
 Cusanus (*Pantaleon*) Vitam S. Venerae vel Parasceves Graeco-Italice edidit 503 a

D

Dacherius (*Lucas*) in Spicilegio edidit antiquum Martyrologium Gellonense 6 d
 Dacianus praefectus Hispaniae sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus 152 b c. In Christianos Hispaniae saeviit 74 c
 Dagnus tyrannus, sub quo passus dicitur S. Christophorus 140 e, 146 e
 Dapifer (*Bernardus*) scripsit Vitam S. Gothalmi 338 f
 David (*Georgius*) S. J. missionarius Moscuae misit ad nos Synaxarium Ruthenicum 6 c
 Daza (*Jacobus*) Epistolam catholicam S. Jacobi Majori adscribit 84 b
 Decentius episcopus Eugubinus 557 f
 Delrio (*Martinus*) scripsit Disquisitiones magicas 130 c
 Desideratus Arvernensis episcopus 432 c
 Desideratus praesul Bituricensis 432 c
 Desideratus Cabillonensis episcopus 432 c
 Desiderius episcopus Tolonensis 92 a
 Diago (*Franciscus*) scripsit historiam Comitum Barcinonensium 42 d
 Didacus archiepiscopus Compostellanus 24 f, 25 c, 27 a
 Dietrichstain (*Sigismundus*) auctor confraternitatis S. Christophori in Carinthia 131 a

Diocletianus Christianos Hispaniae persecutus est 74 c
 Dionysius Exiguus primo annos ab Incarnatione Domini coepit numerare 71 a
 Dionysius patriarcha ALEXANDRINUS 381 e
 Dionysius patriarcha Jacobitarum et scriptor 376 b, 385 e
 Domenec (*Antonius Vincentius*) scripsit de Sanctis Catalauniae 42 d
 † Dominicus Calceatensis refecit vias pro peregrinis Compostellam tendentibus 33 f
 Donatus abbas S. Petri de Taberna in Hispania 31 d
 Donesmondus (*Hippolytus*) scripsit historiam ecclesiasticam Mantuae 321 d
 Dorlandus (*Petrus*) Cartusianus collegit varia S. Annae miracula 259 d
 Drogo episcopus Metensis 199 b e, 202 c d
 Dülman (*Gabriel*) S. J. submisit aliqua miracula S. Annae 259 d, 260 f
 Durandus (*Guilielmus*) episcopus Mimatensis asserit Hispanicam S. Jacobi praedicationem 91 c d

E

Eberwinus abbas scripsit Vitam S. Magnerici 169 a b, 178 d e f, 179 a b c
 Eekius (*Joannes*) acerrimus Lutheri oppugnatortrigamiam S. Annae defendit 236 et seqq.
 † Eduardus rex Angliae habuit miram visionem de SS. septem Dormientibus Ephesinis 378 f, 379
 Egbertus praesul Trevirensis 190 c
 Elias a sancta Theresa Carmelita miram narrat historiam 40 c
 Elipandus archiepiscopus Toletanus 82 d
 Elisabeth uxor Ottochari I marchionis Styriae 478 a
 † Elisabetha Lusitaniae regina adiit Compostellanas S. Jacobi reliquias 34 f
 Elssius (*Philippus*) edidit Encomiasticon Augustinianum 345 f
 Emmanuel Comnenus imperator Constantinopolitanus 368 d, 372 b
 Emmanuel, cognomento Magnus, rex Lusitaniae 409 c
 Emmius (*Ubbo*) heterodoxus rerum Frisarum scriptor 35 d
 Epiphanius patriarcha Gradensis 182 b
 Epiphanius episcopus Forojuliensis 182 b
 Epiphanius episcopus Ticinensis 182 b
 Erasmus Roterodamensis reprehenditur 550 f, 551, 558 f, 559 a
 Erze Ximenez (*Michael*) canonicus Legionensis propugnabit praedicationem S. Jacobi in Hispania 73 b d e
 Escolanus (*Gaspar*) scripsit historiam Valentianam 129 a
 Escuder (*Joannes Franciscus*) descripsit Hispanice solennitatem, quae Caesar-augustae celebrata est obreceptum Officium proprium Deiparae de Pilari 124 f
 Estanga (*Joannes de*) chirurgus crus abscidit, quod postea restitutum est ope Deiparae Caesar-augustanae 117 f
 Eudocia tertia Constantini Copronymi uxor 450 d e
 Eugenius III Papa promovet devotionem erga Pistorienses S. Jacobi Majoris reliquias 27 d e f
 Eugenius dicitur fuisse primus praesul Toletanus 103 e
 † Evermarus Friso non videtur adiiisse Compostellam ad honorandas S. Jacobi reliquias 35 a b
 † Eustorgius

IN SEXTUM TOMUM JULII.

† Eustorgius *Mediolanensis episcopus* 21 e
 Euthychius *patriarcha Alexandrinus scripsit*
Annales Arabicos 376 c
 Eysengrein (*Guilielmus*) *edidit catalogum scri-*
ptorum 178 d
 Ezelinus *tyrannus in Italia* 346 b, 347 d

F

Faber (*Hieronymus*) *scriptor Ravennas* 444 f
 Farabertus *abbas Prumiensis* 174 e
 Faustus *Manichæus negabat, Christum ex*
stirpe Davidica ortum esse 234 e
 Felibienus (*Michael*) *nuper edidit historiam*
cœnobii Sandionysiani 154 e
 Felix I v *Papa* 445 b
 Fernandus (*Benedictus*) *narrat prodigiosam*
historiam 40 et 41 a b
 Fernandus *rex Neapolis* 314 a f
 Ferrer (*Maurus Castellus*) *Hispanice scripsit*
historiam S. Jacobi 14 f
 Ferreras (*Joannes de*) *scripsit historiam Hi-*
paniæ 15 e
 † Ferrerius (*Vincentius*) *magnam Judæorum*
multitudinem converit 126 e
 Fiaschi (*Alexander*) *S. J. Rector collegii Plac-*
entini procuravit nobis Acta S. Raymundi
Palmarii 643 c
 Fisenus (*Bartholomæus*) *S. J. scripsit histo-*
riam ecclesiæ Leodiensis 30 a
 Flamma (*Galvaneus*) *ante medium seculi xiv*
scripsit 435 e, 436 e
 Florentinus (*Franciscus Maria*) *refert, S. Ja-*
cobum Cæsareæ martyrio affectum putari
 11 e
 Florentinus (*Marius*) *subministravit notitiam*
de S. Pantaleone 409 f, 410 et seq.
 Florus *diaconus Viennensis in Gallia* 405 c
 Folemarus *archiepiscopus Coloniensis* 406 c
 Forra (*Sebastianus*) *Epistolam catholicam S.*
Jacobo Majori attribuit 84 b
 Franchet (*Anna*) *vice-comitissa de Tonquedec*
ope S. Annæ subito sanitatem obtinuit 286 c
 Franchi (*Joannes Baptista de'i*) *scriptor Italus*
ex ordine S. Dominici 403 c
 Francinus (*Daniel*) *scripsit ad Sixtum IV Pon-*
tificem 355 a b
 Freculphus *Lexoviensis in Gallia episcopus*
affirmat prædicationem S. Jacobi in Hispan-
nia 90 a b
 Fredegundis *regina Francorum* 193 c d, 196 a b
 Fridericus *dux Austriæ* 338 e
 † Fructuosus *archiepiscopus Bracarensis* 159 e
 Fuentiduena (*Petrus*) *canonicus Salmanticensis*
consilio Tridentino interfuit 85 d
 Fulbertus *episcopus Carnotensis* 235 a d
 † Fulco *episcopus Placentinus* 639 a
 Fulgosius (*Philippus*) *episcopus Placentinus*
 639 c f, 643 e
 † Fulradus *una cum reliquiis notitiam S. Cucu-*
fatis ad Gallos et Germanos extulit 153 e,
 154 e, 162 e

G

Galanus (*Clemens*) *scripsit historiam Arme-*
niæ 69 e, 71 d
 Gale (*Thomas*) *edidit quosdam antiquos scrip-*
tores Anglos 379 f
 Galeardus (*Paulus*) *edidit opera S. Gaudentii*
Brixiani episcopi cum notis 514 a
 Galeatius (*Joannes*) *dux Mediolanensis* 138 c
 Galfridus *scripsit historiam Britannicam* 570 c
 Galinardus *ex abbate Divionensi S. Benigni*
archiepiscopus Lugdunensis 501 c
Julii Tomus VI.

Gallaratus (*Petrus*) *S. J. laboravit pro Actis*
S. Raymundi Palmarii 642 f, 643 a b
 Gallonius (*Antonius*) *scripsit de Martyrum*
cruciatibus 166 d
 Gamans (*Joannes*) *S. J. strenuus operis nostri*
adjutor 636 a
 Gardebosc (*Ambrosius*) *edidit synopsis histo-*
riæ ecclesiasticæ 82 c
 Garibay (*Stephanus*) *scriptor Hispanus* 160 c
 † Gaudentius *episcopus Brixianus* 513 f
 Gaugerius *episcopus Cameracensis* 172 f, 173 a b
 Gaucherius *archiepiscopus Senonensis* 598 a
 Gelasius I *Papa negat, S. Paulum in Hispan-*
iam profectum esse 94 e
 Gelasius II *Romanus Pontifex* 116 d
 Gelmitz (*Didacus*) *præsul Compostellanus* 60 b
 Gennadius *patriarcha Constantinopolitanus*
 606 a
 Georgio (*Dominicus de*) *suggestit notitiam circa*
Neapolitanas S. Annæ reliquias 258 b.
Alia de S. Pantaleone martyre 402 f
 Gerardus *presbyter est unus ex auctoribus Ms.*
historiæ Compostellanæ 16 f
 Gerhohus *præpositus Reicherspergensis scri-*
psit Vitam et miracula Wirntonis 478 a
 † Germanus *episcopus Parisiensis* 460 b
 Gero *archiepiscopus Coloniensis* 406 e f
 Gestel (*Cornelius Van*) *edidit historiam sacram*
et profanam archiepiscopatus Mechliniensis
 248 e
 Ghinius (*Constantinus*) *scripsit de sanctis Ca-*
nonicis 298 e
 Gilaberte (*Franciscus Salvator*) *ex ordine B.*
Mariæ de Merceder redemptionis captivorum
 116 a, 123 c
 Gilemannus (*Joannes*) *collegit Hagiologium*
Brabantinum 314 c
 Gisela, *Caroli Simplicis filia, Rolloni Norman-*
norum duci desponsata 599 d
 Giselbertus *abbas Hemmerodensis* 501 f
 Godefridus *abbas Admuntensis* 487 d
 † Godehardus *episcopus Hildesheimensis* 560 e
 Gomesanus *abbas monasterii Hildensis* 33 d e
 Gonzalez Davila (*Ægidius*) *scripsit Theatrum*
ecclesiasticum Hispaniæ 60 b
 Gotescaleus *episcopus Aniciensis circa medium*
seculi x peregrinatus est ad sepulchrum S.
Jacobi in Hispania 20 e, 33 d c
 Gotfridus *Viterbiensis affirmat Hispanicam S.*
Jacobi prædicationem 91 b
 † Gregorius Magnus *Papa an potuerit proba-*
biliter distribuere reliquias S. Jacobi Ma-
joris 31 a b.
Meminit de monasterio S. Christophori 127 a
 Gregorius V *Papa* 259 f
 † Gregorius VII *Papa non adversatur prædi-*
cationi S. Jacobi in Hispania 100 et seqq.
Innuat, in Officium Gothicum Hispaniæ
aliquos errores irrepsisse 82 d
 Gregorius XIII *Papa approbavit Officia pro-*
pria ecclesiæ Toletanæ 82 a
 Gregorius XV *Papa jussit festum S. Annæ*
per totam ecclesiam celebrari 290 e, 292 c
 † Gregorius *Turonensis laudat S. Magnericum*
præsulem Trevirenses 169 a. *De septem*
Dormientibus Ephesinis meminit 378 a,
 380 et seq.
 Gretserus (*Jacobus*) *edidit Acta S. Bertholdi*
abbatis Garstensis 472 d
 Grimaldus (*Joannes*) *archivi Vaticani præfe-*
clus 13 f, 14 a
 Grimerius *episcopus Placentinus* 639 a
 101 Gruterus

INDEX HISTORICUS

- Gruterus (*Janus*) collegit inscriptiones Romanas 507 d
- Gualla (*Jacobus*) scripsit Sanctuarium Ticinense 29 c
- Guerrois (*Nicolaus des*) scriptor Trecensis 28 f, 29 a
- Guibertus abbas de Novigento narrat portentosum miraculum S. Jacobi 45 b c d
- Guicardus vel Guichardus archiepiscopus Lugdunensis 501 e
- Guido (*Bernardus*) ex ordine S. Dominici scripsit de Sanctis Lemovicensibus 257 c
- Guido comes Spoletanus 574 a
- Guigo VII, cognomento Crassus, comes Albonensis 20 d
- Guilielmus I rex Siciliae 357 e
- Guilielmus II cognomento Bonus, rex Neapolis ac Siciliae 357 e, 372 c
- Guilielmus III rex Siciliae 357 e
- Guilielmus patriarcha Hierosolymitanus 44 b
- † Guilielmus abbas et fundator Montis virginis adiit Compostellanas S. Jacobi reliquias 34 c d
- Guilielmus episcopus Ferrariensis 349 d
- Guilielmus Pictavensium dux adiit Compostellanas S. Jacobi reliquias 34 b c
- Gundericus praesul Trevirensis 172 e, 173 b
- Guntherus abbas Garstensis in Austria 473 c, 489 b
- Guntramnus rex Aurelianensis seu Burgundicus 170 d e
- H
- Hadamarus monasterii Fuldensis abbas 405 d, 406 f
- Hademarus abbas Garstensis in Austria 472 c, 493 d
- Halinardus archiepiscopus Lugdunensis 501 d
- Hamconius (*Martinus*) historiam Frisiae versu ornavit 35 a
- Harlaeus (*Franciscus*) archiepiscopus Parisiensis 76 d
- Haselbach (*Thomas Ebendorfferus de*) scripsit Chronicon Austriacum 477 f
- Hatto episcopus Ausonensis 111 et seqq.
- Hectoreus (*Camillus*) S. J. nobis exscripsit Acta S. Raymundi Palmarii 643 b c
- Hegesippus vixit vicinus temporibus Apostolorum 240 a
- Helisæus episcopus Mantuanus 321 c
- Helyotus (*Hippolytus*) scripsit de Ordinibus religiosi et militaribus 36 f, 37 a
- † Henricus, cognomento Claudus, imperator 177 b c d
- Henricus Angliæ rex, pater Mathildis 30 e
- Henricus IV abbas S. Pantaleonis Coloniae 407 d
- Henricus VI rex Angliæ 255 f
- Henricus VIII rex Angliæ 593 d e
- Henricus archiepiscopus Remensis 24 a
- Heribertus archiepiscopus Mediolanensis 512 a
- Herifridus episcopus Autissiodorensis 597 c f, 598 a
- Herodes rex S. Jacobum martyrio affecit 6 e, 9 f
- Herodes Agrippa, Aristobuli filius 10 d
- Hermant (*Godefridus*) Gallice edidit Vitam S. Ambrosii 503 e
- Hermogenes magnus et ab aliquibus hæreticus appellatur 8 f
- Herrera (*Thomas de*) scripsit Alphabetum Augustinianum 318 e
- Hervartus (*Joannes Georgius*) Bavariæ cancellarius 5 f
- Hessels (*Joannes*) de quibusdam Sanctorum Actis iudicium tulit 145 d f
- † Hieronymus indicat prædicationem S. Jacobi in Hispania 79, 80
- Higdenus (*Ranulphus*) scriptor Anglus 379 f
- Hilarion monachus edidit supplementum ad Legendam Jacobi de Voragine 401 a
- Hildebertus episcopus Cenomanensis videtur asserere prædicationem S. Jacobi in Hispania 91 a b
- Hilduinus abbas transtulit reliquias S. Cucufatis ad basilicam S. Dionysii 154 e, 155 b, 162 b
- Hinemarum episcopus Remensis 220 e
- Hlawaczowens (*Lupacius*) scripsit Kalendarium historicum Bohemiæ 265 b
- Hofmannus (*Joannes Jacobus*) temere credit Zosimo scriptori ethnico et calumniatori 550 d e
- Holstenius (*Lucas*) collegit aliquot monumenta Romanorum Pontificum 552 f, 553 a
- Honoratus episcopus Novariensis 438 e
- Honoratus a sancta Maria Carmelita mortem Christi sub Geminis consulibus erudite confirmat 10 b
- Honorius III Papa negotia ecclesiastica diversis Hispaniæ episcopis commisit 105 e
- Hovedenus (*Rogerus*) scriptor Anglus 30 d
- Hueberus (*Fortunatus*) collegit Monologium Franciscanum 4 a
- Hugo a sancto Charo S. R. E. Cardinalis 95 a
- Hugo I episcopus Vesontinus 351 d
- † Hugo episcopus Gratianopolitanus 20 d
- Hugo a sancto Victore in opere de Sacramentis narrat miram historiam 56 c
- Hugo episcopus Placentinus 617 f, 648 a
- Hugo Portucalensis est unus ex auctoribus Mss. historiæ Compostellanae 16 f
- Hugo primum monachus abbatiæ S. Vitoni Viridunensis, ac deinde abbas monasterii S. Petri Flaviniacensis in ducatu Burgundiæ 405 f
- Hugo abbas S. Amandi 24 b
- Hugo abbas Cluniacensis 56 b
- Hunæus (*Joannes*) de S. Christophoro durius loquitur 137 b
- Hunfridus marchio Gotiæ 460 b
- Hurne (*Henricus de*) abbas S. Pantaleonis Coloniae 407 d
- I
- Jacobus Sarugensis narrat Acta SS. septem Dormientium 376 b, 384 f, 385
- Jager (*Christophorus*) monachus S. Lamberti in Styria suppeditavit notitias de S. Christophoro 130 et 131
- Jansenius (*Cornelius*) episcopus Gandensis scripsit commentarios in concordiam Evangelicam 8 b. Monogamiam S. Annæ propugnata 237 e
- † Ignatius patriarcha Constantinopolitanus 601 b
- † Ildefonsus antistes Toletanus recenset scripta Isidori Hispalensis 85 a
- Innocentius I Papa non contradicit Hispaniæ S. Jacobi prædicationi 97 et seqq.
- Innocentius III Papa respondet archiepiscopo Compostellano 34 e f. Quo tempore concilium Lateranense celebraverit 105 c
- Innocentius XIII concessit Cæsar-augustanis Officium proprium Deiparæ de Pilari 124 de
- Joannes X Papa credidit, corpus S. Jacobi in Hispania esse 18 c
- Joannes XIII Romanus Pontifex 111 e
- Joannes XXIII Pontifex Romanus 640 d
- Innocentius a Clusa Minorita miraculis et devotione erga S. Annam illustris 290 et seqq.
- Joannes

IN SEXTUM TOMUM JULII

Joannes episcopus Cannaensis	368 c d, 371 f
Joannes II rex Lusitanie	409 c
Joannes II Aragonie rex	117 b
Joannes dux Bituricensis	19 c
† Joannes eremita Hispanus variis modis juvat peregrinantes ad S. Jacobum	34 a b
Joannes a sancto Eulimio episcopus Tulensis	23 b
Joannes II Leodiensis episcopus	223 c
Joannes episcopus Aptensis	234 c
Joannes Thomas a sancto Cyrille Carmelita varia scripsit de S. Anna	241 b
Joannes Raymundus Conveniensis, primus archiepiscopus Tolosanus, ac dein S. R. E. Cardinalis	107 f, 108 a
Joannes abbas Gorziensis non est auctor Actarum S. Glodesindis	201 a b
Joannes abbas S. Arnulfi Metis scripsit Vitam S. Glodesindis	201 a
† Joanneus acerrimus sacrarum imaginum defensor	601 a b c
Johannis (Georgius Christianus) imper multa collegit de rebus Moguntinis	236 f
† Irenaeus Lugdunensis in Gallia episcopus	238 c f
† Irene Leonis IV imperatoris uxor	605 c
Irene prima Constantini Copronymi uxor	150 d c
† Isidorus Hispalensis episcopus an fuerit auctor ritus Gothici in divino Officio? S. I. b c. Asserit praedicationem S. Jacobi in Hispania	83 et seqq
Isidorus archiepiscopus Thessalonicensis	239 d
Jubilaei institutio et progressus	374 d
† Julianus antistes Toletanus praedicationem S. Jacobi in Hispania asservit 86 et seqq. Auct. Officium Gothicum	88 a
Julius II Papa restorationem ritus Mozarabici approbavit	82 d
Justinianus junior, cognomento Rhinotmetus construxit ecclesiam S. Annae	243 d
† Justinus scripsit apologiam pro Christianis ad Antoninum Pium imperatorem	77 c
Justinus Junior imperator quinquies regnavit	170 c

K

Kempis (Thomas a) anno Christi 1471, aetatis suae nonagesimo secundo obiit

L

Labbeus (Philippus) S. J. praeter multa alia edidit Bibliothecam Mss. librorum 105 f
 Laboureurius (Claudius) scripsit de rudibus insulae Barbarae prope Lugdunum Galliae

Laherius (Franciscus) S. J. collegit Vitas sanctarum Virginum	200 f
Lambecius (Petrus) edidit Bibliothecam Caesarum	138 c
Lambertinus (Prosperus de) promotor fidei in curia Romana	124 c
Lambertus, cognomento Parvus, monachus in cenobio S. Jacobi Leodii	29 c
Landulfus archiepiscopus Mediolanensis	511 b
Landolphus senior scripsit Chronicon Mediolanense	513 a
Langius (Paulus) scripsit Chronicon Vindobense	290 c
Lapide (Cornelius a) asservit, S. Jacobum in Hispania praedicasse	72 c d
Laurentius episcopus Seniensis	551 b
Leidradus episcopus Lugdunensis	401 c
Leo III Papadicitur scripsisse de translatione S. Jacobi in Hispaniam	13 d c f

Leo IX Papa dicitur in ecclesia Remensi consecrasse altare in honorem S. Christophori	127 f
Leo Armenus imperator persequitur sacras imagines	606 a
Leo a sancto Thoma scripsit historiam Ordinis Benedictini Lusitanice	12 c
Leontius episcopus Burdegalensis	515 c f
Leopoldus, cognomento Butcher, marchio Austriae	478 a
Leopoldus, cognomento Pius, marchio Austriae	478 a
Leodulfus episcopus Treverensis	177 b d
Leuclavius (Joannes) edidit apologiam pro Aesimo scriptore ethnico et calumniatore	250 c d
Libraia (Petrus) antistes Caesar-augustinus	116 c d
Lipomannus (Aloysius) episcopus Veronensis monogamiam S. Annae defendit.	237
Litta (Alfonsus) archiepiscopus Mediolanensis	435 c
Lonsa (Garsias) edidit concilia Hispaniae 102 f. Praebuit occasionem, cur praedicatio S. Jacobi in Hispania in dubium revocaretur 72	a b, 73 c
Loorius (Ferretus) scripsit Chronicon Belgii	21 c
Loiselius (Antonius) scripsit de monumentis Heltovacensibus	192 c
Longus (Jacobus) confudit duos SS. Ebrul/bos	194 c d
Loyet (Renatus de) episcopus Corisopitensis approbat miraculum S. Annae	251 c f
Louwius (Petrus) ex posthumis Molini schedis collegit Natales Sanctorum Belgii	340 f
Lucus Tulensis dubitat, an S. Paulus in Hispaniam venerit 91 c f. Interpolavit aliqua scripta SS. Isidori et Braulionis	86 b c
Lucus Brugensis scripsit commentarios in sacram Scripturam	230 d
Ludolfus (Job) edidit fustas sacros Aethiopum et Copliturum	6 c
Ludolphus dux Saxoniae	560 f
Ludovicus filius Caroli Magni cepit Barcinonem 154 c, 155 a, 156 c, Fundavit Tulense monasterium S. Cornelii	120 d
Ludovicus XIII rex Galliae	249 b
Ludovicus comes Rhenensium dedit ecclesiae Carnutensi reliquias S. Annae 249 a, 255 d c	
Ludovicus abbas Verdunensis S. Vitoni	407 c d
Lacius Marinus Siculus scripsit de rebus Hispaniae memorabilibus	46 b c
Ludovicus, cognomento Balbus, rex Franciae	598 a
Lapus (Christianus) dubitavit de adventu S. Jacobi in Hispaniam 73 b Contra ejus praedicationem in Hispania aliquod corollarium deducit	93 d
† Lopus Trecentis episcopus	561 b c, 562 d c f

M

Mannus (Joannes) scripsit de Metropoli Turonensi	370 a
† Macarius episcopus Antiochenus solemniter colitur Gandavi in Belgio	341 b c d e f
Macedo (Antonius) scripsit de Divis tutelari-bus orbis Christiani	35 d, 36 b c f
Macedo (Franciscus) scripsit Matribus de adventu S. Jacobi in Hispaniam	14 a
Magnus (Olaus) archiepiscopus Upsalensis	375 c
Magistris (Josephus de) prosecutus et opus patri sui de statu ecclesiae Neapolitanae	39 c
Malherbou	

INDEX HISTORICUS

Malbrancq (Jacobus) scripsit de Morinis	24 c	dine S. Augustini	345 a b, 348 c, 349 c
Malvasia (Bonaventura) edidit compendium historicum de Romana duodecim Apostolorum basilica	23 b	Mauræcus (Joannes Franciscus) episcopus Brixiensis et S. R. E. Cardinalis	318 c c
Malvenda (Thomas) propugnat prædicationem S. Jacobi in Hispania	92 f	Maximus episcopus Ticinensis	436 b
Manasses (Constantinus) scripsit Græce Breviarium chronicon	383 c d	† Maximus episcopus Taurinensis	520 f, 521 a
Manfredus II episcopus Veronensis	349 c	Maximus Antiochenus episcopus	101 d
Manrique (Angelus) scripsit Annales Cistercienses	37 d	Maynou episcopus Dolensis	592 a d
Mantuanus (Petrus) scripsit observationes ad historiam Joannis Marianæ	14 f, 44 e f	† Medardus episcopus Noriomensis	574 a
Maragdus episcopus Vestanus	372 a	Megiserus (Hieronymus) scripsit chronicon Carinthia	131 a
Marca (Petrus de) fatetur prædicationem S. Jacobi in Hispania ab Isidoro Hispalensi traditam fuisse 85 c d. Prædicationem S. Philippi in Gallia variis argumentis probat	88 b c	Memnon episcopus Ephesinus	384 c, 387 b
Marcellianus episcopus Aquileiensis	410 f	Menard (Claudius) scripsit historiam Andegavensem	21 a
Mares episcopus Ephesinus	387 b	Menetrier (Claudius) S. J. subministravit nobis Vitam S. Simeonis Armeni	322 f
Maria de Jesu abbatissa Agredensis mira tradit de corporali S. Annæ resurrectione	258 f, 259 a b	Metellus monachus Tegerscensis prædicationem S. Jacobi in Hispania asserit	90 f, 91 a
Maria secunda Constantini Copronymi uxor	450 d c	Methodius patriarcha Constantinopolitanus	601 b
Mariana (Joannes) exhibet epistolam Leonis III Papæ de translatione S. Jacobi in Hispaniam 14 c. Dat rationem, ob quam adventus S. Jacobi in Hispaniam apud veteres scriptores non inveniatur	74 f, 75 a	Meursius (Joannes) edidit Glossarium Græco-barbarum	606 b
Marieta (Joannes de) scripsit de Sanctis Hispaniæ	355 a	Mezger (Josephus) scripsit historiam Salisburgensem	130 d
Marquardus abbas Garstensis in Austria	472 b c, 493 c d	Michael III, cognomento temulentus imperator	606 a, 616 f, 617 a
Marra (Ferdinandus della) scripsit discursus de familiis Neapolitanis	374 c	Michael imperator Constantinopolitanus	601 b
Marraccius (Hippolytus) edidit Mariale in laudem Deiparæ	239 d	Milo episcopus Polymnianensis	368 c, 371 f
Martene (Edmundus) in Thesauro novo anecdotorum edidit antiquum Martyrologium 6 d. Indicat antiquitatem codicis Autissiodorensis, in quo prædicatione S. Jacobi in Hispania asseritur	88 f, 59 a b	Minaccius (Hieronymus) edidit historiam posthumam Tondusii de rebus Faventinis	496 e
† Martialis dicitur seculo primo Lemovicæ vnisse	81 f	Modoinus episcopus Augustodunensis	515 f
Martianus vel Martialis episcopus Mantuanus	321 b c	Molinetus (Joannes) scripsit Chronicon Belgii	130 c
Martinellus (Floravantes) scripsit de Roma sacra	402 d	Monterey (Comes de) gubernator Belgii	36 d
Martinez Rubio (Josephus) canonicus Caesar-augustanus	123 c d e	Morales (Ambrosius) scriptor Hispanus	13 c, 15 e
Martinus Polonus affirmat adventum S. Jacobi in Hispaniam	91 c	† Morandus monachus Cluniacensis adiit Compostellanus S. Jacobi reliquias	34 c
† Martinus præsul Turonensis colitur in antiquo Officio Gothico	81 a b c d	Morigius (Paulus) edidit Sanctuarium urbis et diocesis Mediolanensis	21 c
Martinus Mindoniensis est unus ex auctoribus Mss. historiæ Compostellaniæ	16 f	Morinus (Joannes) scripsit de sacris Ordinationibus	610 b
Martinus abbas S. Vedasti	24 c d	Moronus (Albertus) fundavit Canonicam Placentiam	642 b
Massæus (Christianus) dicit, corpus S. Jacobi Tolosæ quiescere	19 a	Mosander (Jacobus) Cartusianus Acta S. Bertholdi abbatis posthumæ Suri editioni inseruit	472 d
Massia (Joannes Baptista) ex Ordine SS. Trinitatis	31 a	Moschus (Joannes) scripsit Pratum spirituale	310 b, 311 d
Massonus (Joannes) habuit epistolam Alfonsi III regis de inventione S. Jacobi in Hispania	18 d	Muratorius (Ludovicus Antonius) edidit scriptores rerum Italicarum	445 f
Massonus (Papirius) scripsit Annales Galliæ	44 c d	Murillo (Didacus) scripsit Hispanicæ de fundatione Deiparæ de Columna	69 c
Mathildis Henrici imperatoris vidua	30 e	N	
Matthæus diaconus et cardinalis S. Georgii	26 c	Nadasi (Joannes) scripsit Annales Marianos Societatis Jesu	295 c
Mauritius imperator quamdiu regnavit	170 c	Nævius (Joannes) edidit Eremum Augustinianam	345 f
Mauritius Burdinus Conimbricensis episcopus postmodum antipapa	24 e f	Narses ab imperatore Phoca ob rebellionem combustus	398 f
Maurocenus (Zilius) Prior Veronensis ex Ordine S. Augustini	345 a b, 348 c, 349 c	Nenzingen (Fredericus de) ex episcopo Curiensi fil. Brixiensis	131 c
		Neurath (Petrus) medicus Trevirensis testatur insigne miraculum patrocinio Deiparæ Caesar-augustani patratum	117 c
		† Nicæa meretrix a S. Christophoro convertitur, et cum eo martyrium subit	147
		Nicephorus Phocas imperator Constantinopolitanus	406 b
		† Nicetius antistes Trevirensis	168 c
		Nicolaius (Ivo) prodigiose invenit statuem S. Annæ, quæ multis miraculis claret in Britannia Minore	249 et seqq.
		Nicolaus II Romanus Pontifex	353 c
		Nicolaus	

IN SEXTUM TOMUM JULII.

Nicolaus IV Papa concedit indulgentias venerantibus reliquias S. Jacobi Majoris in Belgio	24 c	Perettus (Baptista) collegit monumenta ecclesiæ Veronensis	21 a	
Noailles (Ludovicus Antonius de) archiepiscopus Parisiensis et S. R. E. Cardinalis	76 e	Perezus (Josephus) de victoria Clarigiensi dubitat	37 c d	
Nostradamus (Cæsar) scripsit historiam Provinciae	155 a	Perionius (Joachimus) eleganter scripsit gesta S. Jacobi Zebedæi	8 f	
Notkerus asserit prædicationem S. Jacobi in Hispania	90 b c d	Petrus cardinalis S. Chrysogoni	24 d	
O		Petrus (Franciscus) recenset monasteria Sueviæ	129 d	
Odoacer rex Herulorum	439 b c d	Petrus Antiochenus patriarcha	356 c	
Ortiz (Alfonsus) præfationem Missali Mozarabico præfixit	82 e	Pez (Bernardus) edidit varia anecdota	145 a	
Otho episcopus Genuensis	660 a	Pez (Hieronymus) nuper edidit scriptores Austriacos	338 a	
Otho I imperator	405 d, 406 b	Philippinus (Antonius) scripsit de ecclesia SS. Silvestri et Martini	560 d	
Otho II duxit Theophaniam, imperatoris Constantinopolitani filiam	406 c	Philippus Augustus Francorum rex	352 d	
Otto III imperator floruit seculo x. exeunte	145 a b	Philippus II rex Hispaniæ ingenti munificentia fundavit Scorialense S. Laurentii monasterium	30 e	
Otto episcopus Frisingensis affirmat prædicationem S. Jacobi in Hispania	91 b	Philippus III rex Hispaniæ	3 a	
Ottocharus I marchio Styrensis fundavit monasterium Garstense	476 c, 477 f	Philippus Flandriæ comes	23 f, 24 a	
Ottocharus II marchio Styrensis in Hungaria obiit	476 c, 477 f	Philippus Maria dux Mediolanensis	127 b	
Ottokarus rex Bohemiæ et dux Austriæ	338 e	Philippus Erardus episcopus Gandensis lustrat reliquias S. Christianæ	313 a	
Oudinus (Casimirus) infelix Ordinis sui ac fidei apostata	44 c	Philippus Bergomensis epistolam catholicam S. Jacobo Majori adscribit	84 b	
Oxea (Ferdinandus) ex Ordine S. Dominici	35 e	Phocas imperator Narsetem ob rebellionem comburi jussit	398 f	
P		Piazza (Carolus Bartholomæus) scripsit Hemerologium sacrum urbis Romanæ	23 b	
Pacheco (Joannes) orator Caroli V imperatoris ad principes Armenios	69 c	Pipinus, cognomento Brevis, rex Francorum	213 f	
Pacheco (Paulus) episcopus de Murs	69 c	Pirrus Rocchus) tradit Chronologiam regum Siciliæ	357 c	
Padilla (Franciscus de) scripsit historiam ecclesiasticam Hispaniæ	154 b d	† Pius I Papa	300 c e	
Pagius (Franciscus) edidit Breviarium Pontificum Romanorum	551 b	Pocockius (Eduardus) Annales Arabicos Eutychii Alexandrini Latine reddidit	381 f	
Palæologus (Michael) imperium Constantinopolitanum Latinis eripuit	423 c	Polius (Jacobus) Minorita varia scripsit de S. Anna	256 d	
Palatinus (Leo) episcopus Laudensis	138 a	Pona (Franciscus) scripsit Italice Vitam SS. Chariet Benigni et alia	317 b, 318 a	
Palumbaria (Maximilianus) archiepiscopus Beneventanus	409 e	Ponte (Ludovicus de) S. J. scripsit Vitam venerabilis Balthazaris Alvaræ	3 f	
Pamphilus (Josephus) scripsit Chronicon Ordinis Augustiniani	345 b	† Porphyrius episcopus Gazensis	165 a	
Panvinus (Onuphrius) scripsit de septem urbis Romanæ ecclesiis	29 c	Portellus (Laurentius) Minorita Lusitanus scripsit Responsiones Morales	242 b	
Papebrochius (Daniel) opinionem suam mutavit circa annum mortis Christi	10 a	† Polycarpus episcopus Smyrnensis Romam venit	538 f	
Paradinus (Guilielmus) scripsit historiam Lugdunensem	513 e	Polyrates contendit adversus Victorem Papam de celebratione Paschatis	538 et seqq.	
Pareda (Franciscus de) scriptor Hispanus	42 c	Possevinus (Antonius) medicus Mantuanus scripsit de familia Gonzagarum	375 c	
Paschalis I Papa transtulit corpus S. Anastasii Papæ	560 d	Possinus (Petrus) S. J. operis nostri adjutor	398 b. Censet, Epistolam catholicam S. Jacobo Majori attribui posse	84 a b
† Paschasius Viennensis episcopus	593 e	Prandonius (B. Albertus de) episcopus Placentinus	639 b c f, 643 e	
Paulinus scripsit Vitam S. Ambrosii	504 f.	Praxeas hæresiarcha	537 c	
Quis fuerit iste Paulinus scriptor	505 a	Primislaus rex Bohemiæ	338 c	
Paulus V Papa approbavit Officia propria ecclesiæ Toletanæ	82 a	Procopius Cæsareensis assignat antiquam ecclesiam S. Annæ	243 c	
† Paulus episcopus Virdunensis	171 a	Prudentius antiquus poeta Hispanus testatur, in Hispania periisse vetera scripta de Martyribus	74 d	
Paulus episcopus Léonensis	573 f	Puricellus (Joannes Petrus) scriptis de Mediolanensi patria sua præclare meritis	435 b	
Pelagius I Papa quamdiu sederit	170 d	Q		
Pelagius II Papa quamdiu Ecclesiam gubernavit	170 d	Quercetanus (Andreas) edidit Bibliothecam Cluniacensem	18 d	
Pelagius antistes Compostellanus	17 f	Quinballo (Aycardus de) decretorum professor, et cancellarius Tolosanus	22 c	
Pellicer (Michael Joannes) crus abscissum ope Deiparæ Cæsar-augustanæ recepit	117 et seqq.			
Peregrinus archiepiscopus Tranensis	372 a			
Pererius (Benedictus) S. J. scripsit commentarios in sacram Scripturam	237 f			

INDEX HISTORICUS

Quintana (<i>Hieronymus de</i>) scripsit historiam urbis Matritensis	42 c	tanice	143 f
Quiroga (<i>Gaspar</i>) archiepiscopus Toletanus et S. R. E. Cardinalis	82 a	Rosenthal (<i>Malachias</i>) edidit opusculum de S. Anna	248 c
R			
Radbodus episcopus Trevirensis	174 d e	Rosmadedus (<i>Sebastianus</i>) episcopus Venetensis quædam S. Annæ miracula edi jussit	284 b
Raderus (<i>Matthæus</i>) S. J. defendit historiam SS. septem Dormientium	387 b	Rosweyduſ (<i>Heribertus</i>) S. J. scripsit Vitam Thomæ a Kempis	3 e
Radimirus III rex Legionensis	332 f	Roswitha Saxonix poetria	560 f
Radulphus Tungrensis scripsit librum de canonum observantia	520 f, 521 a	Rotaldus episcopus Veronensis	317 b c d e f
Raimundus Berengarius comes Barcinonensis	123 b	Rotbertus episcopus Metensis	201 c, 210 b
Rainaudus archiepiscopus Lugdunensis	480 a	Rudolfus dux Austriæ	340 b
Randacius (<i>Antonius</i>) Minorita scripsit Vitam venerabilis Innocentii a Clusa	292 c d	Rudolfus IV Austriæ dux	338 a
Rangonius (<i>Claudius</i>) episcopus Placentinus	641 f	Rufinus synchronus primum scripsit Vitam S. Raymundi Palmarii	638 et seqq.
Rangonus (<i>Gabriel</i>) Minorita ad dignitatem Cardinalitiam erectus	374 a f	Ruinart (<i>Theodoricus</i>) edidit selecta et sincera Martyrum Acta 164 f. Etiam opera S. Gregorii Turonensis	169 a
Rauscher (<i>Romanus</i>) abbas Garstensis in Austria	374 a	Rumplerus (<i>Angelus</i>) scripsit historiam monasterii Formbacensis	478 c
Raynaudus (<i>Theophilus</i>) S. J. inter alia scripsit Hagiologium Lugdunense	130 b, 134 a	Ruotbertus præsul Trevirensis	177 f
Raynerius obtinet reliquias S. Jacobi Majoris pro ecclesia Pistoriensi	26 et seqq.	+ Rusticus antistes Trevirensis	172 e
Regino abbas S. Martini	174 et 175	Ruteau (<i>Antonius</i>) ex Ordine Minimorum perfecit Hannoniæ	523 d
Regius (<i>Paulus</i>) episcopus Aequensium	231 f	Ryckel (<i>Josephus Geldolphus</i>) abbas S. Gertrudis Lovanii	259 a, 295 a b
Scripsit de sanctis Neapolitanis	357 d	S	
Reichart (<i>Albertus</i>) abbas S. Pauli scripsit Breviarium historicum Curinthiæ	131 a	Sabellus (<i>Centius</i>) legatus in Hispaniam	105 f
Reinerus monachus Leodii opem septem SS. Dormientium expertus est	380 a b c	+ Sabinus ecclesiæ Canusinæ primus episcopus et patronus	372 b
Rettenpacherus (<i>Simon</i>) scripsit Annales monasterii Cremifanensis	483 e	Sagaris episcopus Laodicensis et martyr	539 e
Rho (<i>Joannes</i>) S. J. variis scriptis et sacris concionibus in Italia celebris	496 f	Salas (<i>Alfonsus de</i>) scriptor Hispanus	42 c
Ribadineyra (<i>Petrus</i>) scripsit Vitas Sanctorum Hispanice	143 f	+ Salesius (<i>Franciscus</i>) episcopus et princeps Gebennensis	527 e
Richardus cognomento Justitiarius, comes Augustodunensis et dux Burgundiæ	598 a, 599 d	Salesius (<i>Carolus Augustinus</i>) scripsit Vitam S. Francisci Salesii, patrui sui	527 e f
Richardus (<i>Franciscus</i>) S. J. inter Græcos missionarius	378 e	Salmeron (<i>Alfonsus</i>) S. J. explicat textum S. Pauli, qui Hispanicæ S. Jacobi prædicationi objicitur 96 a b. Monogamiam S. Annæ propugnat	237 e
Ricordatus (<i>Petrus</i>) refellitur	551 c d	Salome fuit mater S. Jacobi Zebedæi	7 e f
Riguet (<i>Franciscus</i>) scripsit de episcopis Tullensibus	561 e f	Salvator episcopus Alethensis	592 b d
Ringotus dynasta Teneramondæ	312 a	Sammarthanus (<i>Dionysius</i>) nuper iterum edidit partem Gallix Christianæ	33 d
Riotismus episcopus Rhedonensis	500 f	Sampirus scriptor Hispanus et episcopus Asturicensis	18 a
Ripamontius (<i>Josephus</i>) scripsit historiam ecclesiæ Mediolanensis	529 e	Sanatrughus Armeniæ rex	71 e
Roa (<i>Martinus de</i>) S. J. scripsit de Martyribus Cordubensibus	456 e	Sancius Aragoniæ rex	100 b
Robertus brevi tempore fuit rex Gallix	599 d	Sanctius (<i>Gaspar</i>) S. J. contendit, adventum S. Jacobi in Hispaniam ex sola traditione probabilem esse	75 a b
Robertus I dynasta Bethuniæ erexit ecclesiam	340 c	San-Martinus (<i>Simplicianus</i>) scripsit Gallicede viris illustribus Ordinis Augustiniani	345 f
Robertus monachus in cænobio S. Jacobi Leodii et postea ibidem abbas	29 e, 30 a	Sansovinus (<i>Franciscus</i>) urbem Venetam Italiane descripsit	70 e
Rolin (<i>Joannes</i>) episcopus Augustodunensis	516 b	Sardi (<i>Dominicus</i>) rector collegii nostri Pistoriensis submisit aliqua miracula S. Jacobi Majoris	25 c d e
Robles (<i>Joannes de</i>) edidit Hispanice miracula quædam S. Annæ	260 f, 288 c	Sarnellus (<i>Pompeius</i>) episcopus Vigiliensis	353 c
Rodericus præsul Toletanus testatur, reliqua scripta Hispanorum sub imperio Maurorum periisse 74 e. Narrat victoriam Clavigiensem	37 a b	Saul episcopus Cordubensis	462 b c
Rodohinus episcopus Suessionensis	599 e	Scabolth (<i>Franciscus</i>) S. J. cupit cultum S. Annæ in Hungaria renovare	248 d
Rejas et Sandoval (<i>Bernardus</i>) archiepiscopus Toletanus	129 a	Scardeonius (<i>Bernardinus</i>) scripsit de antiquitate urbis Patavinæ	71 c
Rollo dux Normannorum quando baptizatus	599 d	Scarfantonis (<i>Joannes Jacobus</i>) ecclesiæ Pistoriensis præpositus	25 d e, 28 d e
Romanus junior imperator Constantinopolitanus	406 b	Schelstratius (<i>Emmanuel</i>) disserit de controversia circa celebrationem Paschatis 538 et seqq.	
osario (<i>Didacus de</i>) scripsit de Sanctis Lusitanice		Schottus (<i>Andreas</i>) S. J. in Memoriale S. Evangelii notas edidit	451 a
		Schramb	

IN SEXTUM TOMUM JULII.

- Schramb (Anselmus) edidit *Chronicon Mellicense* 338 a
- Scribani (Carolus) S. J. per provinciam Flandro-Belgicam provincialis accepit reliquias S. Annæ 258 e
- Sebastianus Salmanticensis scriptor Hispanus 37 d
- Segnier (Dominicus) primum Autissiodorensis, postea Meldensis episcopus 595 d
- Siez (Leonardus) S. J. accipit quasdam notitias circa S. Hyxtam 1 c
- Seleucus Manichæus Acta sanctissimæ Deiparæ corripit 234 e
- Serarius (Nicolaus) S. J. defendit existentiam S. Christophori contra hæreticos 132 e f, 133 et seq.
- Serena magni Theodosii neptis et Stiliconis uxor 513 e
- Serranus (M. Attilius) scripsit de septem Romanæ urbis ecclesiis 29 c
- Severtus (Jacobus) scripsit de præsulibus Lugdunensibus 404 e
- Severus Sulpicius a Natali Alexandro temere rejicitur 104 f
- Sicardus episcopus Cremonensis 659 e
- Siffredus archiepiscopus Sipontinus 372 a
- Sigebertus Gemblacensis Romanis Pontificibus infensus 550 e f
- Sigebertus rex Mediomatricensis seu Austrasiensis 170 e
- Sigismundus III rex Poloniæ et Sueciæ 636 c
- † Sigismundus rex Burgundionum 440 a
- Simeomo (Macarius) abbas S. Michaelis Antverpiæ 36 c
- Simon a Spiritu sancto Carmelita Vitam S. Veneræ vel Parasceres scripsit 503 a
- Simonius (Gratia) Tripolitanus in Syria archiepiscopus 6 c
- Sixtus IV Pontifex Romanus 355 f, 358 b
- Sixtus V Papa approbat Officia propria ecclesiæ Toletanæ 82 a
- Smaragdus episcopus Vestanus 365 d, 372 a
- Smitheus (Richardus) edidit *Flores historiæ ecclesiasticæ Anglorum* 316 a
- Sokolniki (Nicolaus) ex Ordine S. Francisci devotus erga S. Annam 248 d
- Sommalius (Henricus) opuscula Thomæ a Kempis edidit 3 e
- Sophia Hollandiæ comitissa adiit Compostellanas S. Jacobi reliquias, et peculiare Sancti istius auxilium experta est 34 d c
- Soto (Dominicus de) negat, S. Paulum in Hispaniam pervenisse 94 e
- Souza (Didacus de) episcopus Portuensis 409 b
- Soreth (Joannes) Carmelitarum Prior generalis 3 c
- Spelmannus (Henricus) edidit concilia Angliæ 70 c d
- Spon (Jacobus) scripsit *hodæporicon Orientis* 378 e
- Spoudanus (Henricus) Apamiensis in Gallia episcopus 20 a
- Steirerus (Silvester) scripsit *historiam genealogicam Christi* 236 d
- Stephanus VI Papa dicit, omnes orbis ecclesias a sancto Petro institutas esse 99 e
- Stephanus rex Hungariæ 259 f, 260 a
- Stephanus episcopus Ephesinus 384 c, 387 b
- Suarez (Franciscus) S. J. dicit, cur de adventu S. Jacobi in Hispaniam antiqui scriptores siluerint 75 b c. Monogamiam S. Annæ defendit 237 e
- Suarez de Salazar (Joannes Baptista) descripsit *Antiquitates Gaditanas* 7 c
- Sueyro (Emanuel) scripsit *Hispanice Annales Belgii* 311 f
- Sulpicius severus episcopus Bituricensis 217 a
- Sulpicius Pius episcopus Bituricensis 217 a
- Sura (Guilielmus de) archiepiscopus Lugdunensis 543 e
- Symeon Logotheta historicus Græcus 601 e
- † Symeon eremita adiit Compostellanas S. Jacobi reliquias 34 a
- † Symmachus Pontifex Romanus 440 a b c d
- † Syrus primus Ticinensium episcopus 331 c
- T
- Talente (Bernardus de) episcopus Laudensis 138 a
- Tamayus Salazar Joannes auctor *Martyrologii Hispanici* 25 b
- Tamayo de Vargas (Thomas) defendit *Historiam Joannis Marianæ* 14 f, 44 e f
- Thealdus episcopus Placentinus 651 b, 652 c
- Theobaldus episcopus Placentinus 651 b, 652 c
- † Theobaldus eremita adiit Compostellanas S. Jacobi reliquias 34 a
- Theobaldus episcopus Veronensis 317 b c
- Theodebertus rex Austrasiæ 170 e
- Theodebertus episcopus Parisiensis 193 f, 196 b
- Theodemirus præsul Compostellanus 48 a b, 49 a
- Theodolinus episcopus Asculanus 2 f
- Theodoretus Cyri episcopus innuit, aliquem Apostolorum in Hispania prædicasse 77 a
- Theodoricus rex Burgundiæ 170 e
- Theodoricus I Austrasiarum rex 172 e
- Theodoricus episcopus Trevirensis 176 a b
- Theodoricus rex Gothorum 439 b c d
- † Theodora imperatrix 601, 605 e
- Theodora, uxor Theophili imperatoris, monasterium fundavit 399 a
- † Theodorus Siceota quo anno mortuus 128 d
- Theodorus Massiliensis episcopus 181 b c d e
- Theodosius imperator 19 f
- Theodotus, cognomento Coriarius, apostata Byzantinus 536 f, 537 b c
- Theophanon seu Theophania imperatoris Constantinopolitani filia 106 b
- Theophilus imperator Constantinopolitanus 601 605 e
- Theophylactus Acridæ in Bulgaria episcopus 239 f
- Theophilus Alexandrinus adversarius S. Joannis Chrysostomi 554 d e
- Theophilus episcopus Cæsareensis 539 e
- Theudigrimus episcopus Lucensis 329 d
- † Thomas Aquinas negat, S. Paulum in Hispaniam venisse 94 e
- Thomas Cantipratanus asserit adventum S. Jacobi in Hispaniam 91 e
- Thomassinus (Ludovicus) scripsit de nova ac veteri Ecclesiæ disciplina 186 f
- Thraseas martyr et Eumeniæ episcopus 539 e
- Thiberius Constantinus imperator quamdiu regnavit 170 c
- Tietwinus episcopus Leodiensis 29 e
- Tigerinomalus episcopus Leonensis 572 f, 573 f
- Tillemontius verba Venantii Fortunati perperam interpretatur 14 f, 15 a. Falso putat, Lucam Tudensem de translatione S. Jacobi in Hispaniam non meminisse 15 b c. Rejicit prædicationem S. Jacobi in Hispania 73 b
- Timideus episcopus Veronensis electus 349 d
- Tintus (Joannes Franciscus) scripsit de nobilitate

INDEX HISTORICUS

late Veronensi 345 c
 Tognolettus (Petrus) scripsit Vitam venerabilis Innocentii a Clusa 292 c d
 Tolensis (Franciscus) scripsit Vitam Thomæ a Kempis 3 e
 Tonduzzius (Julius Cæsar) historiographus Faventinus 496 e
 Torellus (Ludovicus) scripsit de Sanctis Ordinis Augustiniani 345 f
 Trithemius (Joannes) abbas Spanheimensis 260 c
 Trugillo (Thomas de) in Thesaurio concionatorum illustravit Vitas Sanctorum 143 f, 144 f
 Turpinus præsul Remensis 253 f
 Tzimisceus (Joannes) imperator Constantinopolitanus 406 b

U

Udalricus primus abbas monasterii Cluniensis 478 b
 Udalricus vel Ulricus quartus abbas in monasterio S. Lamberti in Styria 478 b
 Ughellus (Ferdinandus) circa caput S. Jacobi sibi contradicit 23 d e
 Ulinene Henricus de) dicitur Constantinopoli Coloniam transtulisse reliquias S. Pantaleonis 406 e
 Ulricus III abbas Cremifanensis 472 c
 Ulricus comes Wirtenbergensis 471 e
 Urbanus VIII Papa lectionem Breviarii de prædicatione S. Jacobi in Hispania restituit 73 e. Edidit decretum circa cultum Sanctorum 249 b
 Uroldus abbas Pruniensis 522 a b
 Urquiola (Franciscus) ecclesiæ Cæsar-augustanae decanus 115 a
 Ursicinus episcopus Ravennas 444 f
 Urso episcopus Rubensis 368 c, 371 f
 Uuardus ad colligenda Sanctorum corpora Cordubam usque peregrinatus est 461 a, 460 f, 461 c

V

Valentia (Guilielmus de) archiepiscopus Viennensis 543 c
 Valerius (Augustinus) monumenta ecclesiæ Veronensis in ordinem digessit 21 a
 Varinus episcopus Mutinensis 321 b
 Vasius (Joannes) scripsit Chronicon Hispaniæ 16 c d
 Vasconcellius (Antonius) S. J. ex archivo Loranensi prodigiosam narrat historiam 41
 Vastovius (Joannes) edidit Vitem Aquiloniam de Sanctis Septentrionalibus 636 b
 Vega (Ludovicus de la) scripsit Vitam S. Dominici Calceatensis 46 c, 51 b
 Velusquius (Joannes) defendit Hispanicam S. Jacobi prædicationem 92 f
 Venantius Fortunatus laudat S. Magnericum præsulem Trevirensen 169 a
 Veremundus II rex Legionensis 332 f
 Verterandus archiepiscopus Trancensis 372 a
 Victor episcopus Novariensis 438 e
 Vietricius episcopus Rothomagensis 553 b c
 Vida (Hieronymus) giganteam S. Christophori staturam allegorice explicat 134 e f
 Vieu-ville (Carolus Franciscus de la) episcopus Rodonensis 288 a b
 Villegas (Alfonso de) scripsit Vitas Sanctorum Hispanice 143 f
 Vinchant (Franciscus) edidit Annales Hanno-

niæ 525 d
 Viole (Georgius) collegit præsules Autissiodorenses; quam collectionem Ms. habemus 446 c
 Vipera (Marius de) scripsit de Sanctis Beneventanis 409 d e
 Vitalis (Salvator) scriptor Sardus 69 b c d
 Vuimannus monachus Vedastinus de Belgicis S. Jacobi Majoris reliquiis testatur 23 f

W

Walafridus Strabo, qui ante medium seculi ix obiit, de prædicatione et reliquiis S. Jacobi in Hispania testatur 32 f, 33 a
 Walo episcopus Melensis 200 c d, 210 b
 Walterius archiepiscopus Senonensis 598 a
 Waltherus subdiaconus Spirensis metricè conscripsit Acta S. Christophori 145 a b
 Warnefridus (Paulus) diaconus Foro-Julien-sis scripsit de gestis Longobardorum 375 a
 Wagnereckius (Simon) S. J. scripsit de pietate Mariana Græcorum 243 b
 Wiess (Thomas) Chronicon Yepesii ex Hispanico Latine reddidit 42 b
 Wenceslaus rex Bohemiæ 338 e
 Werdena (Henricus de) abbas S. Pantaleonis Colonix 407 d
 Wibertus episcopus Mutinensis 321 a b c
 Wicelius (Georgius) edidit exccitamenta sinceræ pietatis 125 d
 Wickaert (Beatus) curatus in Jestetten consultus de S. Hyxta 1 c
 Widmanstadius (Albertus) edidit novum Testamentum Syriaco Latine 84 b
 Wilhelmus monachus Egmondanus scripsit Chronicon suæ patriæ 34 e
 Willesindus episcopus Pampilonensis 461 c
 Winheim (Erhardus) Cartusianus edidit Sacrarium coloniæ Agrippinæ 257 b
 Wintrio pater S. Glodesindis 202 b c f

X

Xeresanus (Laurentius) de S. Christophoro imprudenter judicat 137 a
 Xemenius (Franciscus) S. R. E. Cardinalis ritum Mozarabicum conservavit 82 d
 Ximenius (Rodericus) archiepiscopus Toletanus dicitur negasse prædicationem S. Jacobi in Hispania 102 d. Non interfuit concilio Lateranensi 107 et seqq.

Y

Yepes (Antonius de) scripsit Chronicon Ordinis Benedictini Hispanice 42 b

Z

Zazzeri (Hieronymus Augustinus) Augustinianorum per Italiam assistens generalis 343 e
 Zeno imperator Romanorum 439 b c d
 † Zeno episcopus Pistoriensis 60 f, 62 b
 Zosimus Pontifex Romanus 71 a
 Zosimus scriptor ethnicus calumniam impingit S. Innocentio Papæ 549 f, 550, 556 f, 557 a
 Zuendeboldus rex Lotharingæ 175 a b
 Zuleta (Ignatius) S. J. Epistolam catholicam S. Jacobo Majori adscribit 83

INDEX

INDEX TOPOGRAPHICUS

A

Admund, monast. Benedictin. in Styria 483 e
Aneyra, urbs Galatiæ. *S. Eustathius M.* 546 c
Andriæ, ur. Apuliæ 165 b
Anesis vallis, tractus circa Anasum fluvium 489 d
Ansteium, Austeium, mare Britannicum, quo in Franciam trajicitur 585 d
Aquaviva, castr. regni Neapolitani 362 f
Argentina, ur. et caput Alsatiæ 462 a
Arguntiacum, forte Aurain-villa, versus territorium Metense 209 a, 210 b
Audura fluv. Carnotum alluens 598 e, 599 d
Anferreum *vid.* Ansteium.
Auracum, opp. Britanniae minoris 279 f, 281 e
Autissiodorum, ur. Galliae. *S. Ætherius ep. conf.* 446 b. *B. Gerannus ep. conf.* 593 c

B

Barcino, ur. Hispaniae. *S. Cucuphas M.* 199 b
Bardo mons, pars Appennini 329 e
Barulum (*Barletta*) ur. Apuliæ 372 b
Basoli videntur esse incolae Vascitaniae et Cantabriae 49 e
Bellovacum, civitas antiqua Galliae Belgicae. *S. Ebrulfus abbas* 192 b
Bethunia, opp. Artesiae. *S. Jorius ep.* 340 f
Bisentius, Bisentio fluv. in Italia 68 f
Blasii monast. in silva Hercinia 478 b
Borobia (*la Bureba*) tractus in Castella veteri sub archiep. Burgensi 404 b
Botontum, Botuntum, ur. Apuliæ 378 a
Brestia (*Brest*) emporium Galliae 281 f
Briocensis diocesis in Britannia minore 283 a, 284 b
Brandusium, ur. provinciae Hydruntinae 372 c
Burgum S. Domuini, opp. Lombardiae 332 e

C

Cæsaraugusta, ur. Aragoniae. *Celeberrima Deiparæ imago* 114 c
Cæsarea Palaestinae, *SS. Thea, Valentina et Paulus MM.* 163 a
Cannæ, in terra Barensi, olim celebres etc. 371 f
Canusium, ur. Apuliæ 372 c
Caudebec, opp. Galliae in Normannia 197 e
Cephalædis (*Cefalu*) ur. episcopalis Siciliae 292 d
Christinae monasterium in diocesi Mediolanensi 331 b
Chrysobalantum, monast. CPoli. *S. Irene hegumena virg.* 600
Cimellus, locus in Provincia Galliae 525 d
Columbaria villa 223 c
Commerciarum castr., urbecula Galliae in Barensi ducatu 406 c
Julii Tomus VI.

Compostella, ur. Hispaniae. *S. Jacobus Major* 5 a
Constantinopolis. *S. Oræozela M.* 305 b. *S. Irene hegumena virg.* 600 a
Coranum castrum in Italia 52 d
Coratum, opp. sub archiep. Tranensi 368 a
Corduba, ur. Hispaniae. *S. Theodemirus mon. M.* 227 b. *Item S. Georgius, Aurelius, Felix, Natalio, Liliosa* 450 b
Corisopitum (*Quimper*) ur. Britanniae minoris 281 e
Cornelii monast., seu Indense 426 d
Cornetum, Cornuetum, ur. Italiae episcopalis in Patrimonio Christi 368 c
Crociliacum (*Croisil*) opp. Britanniae minoris 286 b

D

Demetia, Cambriae seu Walliae pars occidentalis 576 e
Dola, in Britannia Armorica. *S. Samson ep. conf.* 568 a
Drepanum, Siciliae emporium 295 a
Dumereum, opp. in diocesi Lugdunensi 53 e
Dura seu Duria duplex, flumen 331 d

E

Emporiae (*vulgo Ampurias*) oppidulum Cataloniae in ora maris Mediterranei 162 d
Eri, Etri, Ethri portus Hiberniae 583 c

F

Fadiliacus villa, an Flainville in territorio Metensi 223 c
Faventia civitas in Æmilia Italiae. *B. Nevolonus conf.* 495 b
Formbacense monast. in Bavaria 478 c
Furconium in Vestinis Italiae. *SS. Florentius et Felix MM.* 167 a

G

Gagiacum et Gaiacum, loca situ diversa 599 c
Garsten, monast. in Austria superiore. *B. Bertholdus abb.* 469 c
Garste, torrens in Austria 480 d
Gonzaga opp. Italiae 334 f
Gothia proprie sumpta 637 f
Gothlandia, est regni Sueciae, et pars Gothiae 638 a
Gottwicense monast. in Austria inferiore 478 a
Gueranda, ur. Britanniae minoris 286 b

H

Halla in comitatu Tirolis 495 d
Hannebontana civitas, in Britannia minore 284 f
 102 Helm-

INDEX TOPOGRAPHICUS.

Helmwardeshusanum, sive Helmershusanum cœnobium in diœcesi Paderbornensi	425 f	Palæsticum Burgum inter Vercellas et Tauri- num	331 c
Hiera insula Siciliæ adjacens	293 a	Pateren, locus circa Duram in Germania	288 c.
Hoiium in Belgio. <i>S. Joannes Agnus ep. cons.</i>	225 a		290 b
Hoyensis comitatus, tractus Germaniæ in West- falia	277 f, 279 b	Pentaliense monast. in Armorica. <i>S. Samson ep.</i>	572 c
		Pilemelariense, seu Pinnamellariense monast.	458 d
I		Polymnianum (<i>Polignano</i>) littoralis Apuliæ ci- vitas	371 f
Insula Barbara, haud procul Lugduno in Gal- lia	543 b	Pontizara, opp. Insulæ Franciæ	197 b
Josselinum, opp. Galliæ in Britannia minore	281 d e	Pratense castrum, opp. Italiæ	68 f
Judich, Judicium (<i>Judz</i>) pagus vicinus Theo- donis-villæ	204 e	Petri lucis novæ monast. ad radices montis Ce- nisii	331 d
Ivodium, opp. ditionis Luxemburgicæ	186 f	Q	
Juvenatium, ur. provinciæ Barenensis	365 b	Quarata, <i>vid.</i> Coratum	
L		Quinquempoix, pagus inter Bellovacum etc.	198 d
Labicanum, villa	55 d	R	
Lascurra, ur. Benearniæ in Gallia. <i>S. Gala- ctorius ep.</i>	434 a b	Ravenna, ur. Italiæ. <i>S. Ecclesius ep. conf.</i>	414 a
Lauriacus villa, pagus haud procul Metis	208 f, 210 a	Redones, Rhedones (<i>Rennes</i>) Britanniæ mino- ris civitas	281 f
Lebraha cella (<i>Germanis Leberan</i>) inter Sele- stadium et opp. Markircham in saltu Vosagi- co: quo translatus <i>S. Cucufas M.</i> 154 e, 162 a f		Romana, antiquitus pro Gallia	573 d
Ledo Salnerius, oppidulum in Sequanis. <i>S. De- sideratus ep. Bisontinus</i>	432 a	Rothonum (<i>Redon</i>) castr. et abbatia Britanniæ minoris	286 a
Leona (<i>Leon, saint Paul de Leon, Leondoul</i>) ur. episcopalis Britanniæ minoris	281 f	Rubi, Rubum, civitas Apuliæ	368 a
Lincolnia in Anglia. <i>B. Puer Hugo M.</i>	494 a	Rupes Bernardi (<i>Roche Bernard</i>) locus in Bri- tannia minore	286 a
Lochiense cœnobium in Gallia	563 c	S	
Lorris, pagus haud procul ab urbe Metensi	210 a	Sabrina, sinus sive æstuarium Sabrinianum	583 c
Lugdunum, ur. Galliæ <i>S. Peregrinus presb.</i>	543 a	Salia (<i>la Seille</i>) fluvius in Lotharingia	208 a
Luna, ur. Etruriæ olim celeberrima	329 e	Sangaris, Sangarius fluv.	547 b
Lurni caput, opp. Italiæ ad Parmam fluv.	334 f	Sardoum mare, pars maris Mediterranei versus plagam occidentalem	293 a
M		Senepariæ cœnobium in Galliæ. <i>S. Leobatus</i>	563 c, 565 c
Maclovium, Macloviopolis (<i>saint Malo</i>)	284 b	Sigona, haud dubie pro Sequana	586 f
Malsesinus pagus prope Veronam. <i>SS. Beni- gnus et Charus</i>	316 c	Sixti monasterium Placentinum	331 b
Mariæ de Sala monasterium Pistorii	61 f	Spinaciola (<i>Spenazzola</i>) civitas in Basilicata	370 e
Marilegium (<i>Marley</i>) villa in Alsatia	223 c	Subterius monasterium Metis	204 e
Medelik, monast. Mellicense	486 b, 487 c	Sudermania, provincia Sueciæ proprie dictæ	637 f
Mediolanum, ur. Insubriæ. <i>S. Laurentius ar- chiep. conf.</i> 435 b. <i>SS. Nazarius et Celsus</i>	503 b	Styra, opp. in Austria superiore	495 f
Melficta, Melfictum, Melphitum (<i>Molfetta</i>) ur. Apuliæ	372 b	T	
Metæ, ur. Belgicæ i. <i>S. Glodesindis virgo</i> 198 a <i>S. Phronimus ep.</i>	430 c	Tari vallis, opp. Italiæ	652 c
Miletus duplex	547 f	Teneræmonda, opp. Flandriæ. <i>S. Christia- na virg.</i>	311 b c
Mons bonus in episcopatu Florentino	65 c	Terlitium (<i>Terlizzi</i>) opp. Apuliæ	365 b
Mons gaudii, locus non procul Compostella	49 f	Thabaria, ur. Palæstinæ in Galilæa	52 a
Monticulus, pagus in territorio Parmensi	333 d	Tolosa duplex, altera in Gallia; altera in Hispa- nia	51 c
Morlæum in Britannia minore	286 b	Tranium, Trantum, ur. Apuliæ	365 b
O		Trecæ, ur. Galliæ. <i>S. Ursus ep. conf.</i> 167 c. <i>S. Camelianus ep. conf.</i>	566 a
Octavianum castrum in Hispania prope Bar- cinonem. <i>S. Cucufas</i>	154 b	Treviri, ur. in Belgica i. <i>S. Magnericus ep. conf.</i>	168 c
Oqua, mons in Hispania, vulgo Sierra de Occa	48 d, 49 b	V	
P		Venetia (<i>Vannes</i>) ur. Britanniæ minoris	281 e
Padolirona, monast. in Italia. <i>S. Simeon mo- nachus</i>	319 c	Vercellæ, ur. Italiæ in Pedemontio late sum- pto	331 c
		Verona,	

IN SEXTUM TOMUM JULII.

Verona, ur. Italiae. S. Valens seu Valentius ep.	Vigiliæ (<i>Diseglia</i>) civitas in Apulia. SS. Mau-
408 c. Item BB. Evangelista et Peregrinus	rus ep., Pantaleemon, et Sergius MM. 352 c
342 b	Vivariensis episcopatus in Occitania 420 d
Vesta, Apuliae civitas 372 a	Umbroucellus, rivus ad Pistoriam civitatem 60 c

INDEX ONOMASTICUS

A

Adtitulatus, signatus	484 b
Agonotheta, agonista seu pugil	428 c
Allodium, prædium aut alius fundus	489 b
Apodixis, demonstratio	276 f
Armarius, custos bibliothecæ, cantor, præcen-	
tor	478 b
Arrancada matare, stricto gladio mactare	49 f
Auditorium, cubiculum colloqui	483 f
Axim tenere, recta via progredi; a proposito	
non dimoveri	581 c

B

Bancum, id cui ante fores imponuntur pan-	
ni venales	68 c
Bladum, triticum etc.	263 c
Boiæ, compedes	52 d
Bordum, ora	51 f
Brachium, ulnæ mensura	68 f
Breviarium, summaria descriptio	456 f
Brolium, hortus	510 d
Batticula, lagenula	223 d

C

Caminata, cubiculum in quo caminus	485 f
Carretta, vehiculum	663 d
Cattus, forte a Germanico kata etc., id est felis	
	485 f
Caxia, theca	158 c
Cella, nosocomium vel ejus ambitus	489 a
Cellerarius, cellarius	495 d
Censualem facere, tributo obnoxium reddere	
	495 c
Chrysulata, forte deaurata	581 c
Colonia, villa	197 f
Comma, genus vilissimi numismatis, forma	
pecuniæ	389 c
Compensa, compensatio	247 c
Confessio, locus ecclesiæ, in quo reliquæ san-	
ctorum Martyrum	205 a
Congerium, licentia abeundi	115 c
Corepiscopus, archidiaconus major	206 a
Crediti, familiares, quibus fidetur	188 a
Crusilla, videtur esse parca crux	52 c
Cursus, divinum Officium	189 c

D

Dæmoniosi, dæmoniaci	453 c
Destrarius, dextrarius, equus magnus et	
cataphractus	64 c
Devotare, accusare, detestari, consecrari	485 c
Διακονικόν, diaconicum, sacrarium	616 c

Disgratia, offensio	250 b
Dispensatores, economi monasterii	478 c

E

Εγχειρίδιον, manuale, orarium, mappula	
ori et naso tergente et emungendo	627 b
Elementa, elementa seu litteræ Alphabeti	576 b
Euxenia, dona, munera	332 a
Expandiosum, expansum	578 c

F

Faberellus, summa cum arte factus	246 f
Ferula, scipio	489 a
Flasco parvulus, lagenula	223 d

G

Galeæ, triremes, species navis	35 c, 51 c
Γερεσιέσιον, Gubernat, rectores, gubernatores	600 b

H

Hilder, coluber seu chelydrus	576 c
-------------------------------	-------

I

Ibrarius, vir sanctus et prophetiæ dono or-	
natus	574 d
Locutus, ad somnum compositus	495 d
Lomentum, trita c. s. fabis farinæ	597 f

M

Mathematica, magia	585 d
Ministeria, casa sacra	181 d
Ministerium, ministri	629 d
Minutio, venæ et forte tumoris incisio	490 c
Moriger, morigerus	597 f
Morsellus panis, frustum panis	66 b d

N

Nummata, pretium rei per nummos, valor	
nummi, merces	59 b

P

Pareiola, particula	334 c
Parentes, propinqui et consanguinei	638 a
Pasta, massa farinacea crudi panis	340 c
Pensare, videtur sumi pro collocare	400 f
Perendinare, morari	495 c
Pertulusum, foramen	45 c
Πίλαξ,	

INDEX ONOMASTICUS.

<i>Pilax, cattus murilegus</i>	579 c
<i>Plectum, videtur sumi pro capitulo</i>	481
<i>Plebesanus, videtur accipi pro parochiano</i>	493 f
<i>Plurioribus, pluribus</i>	215 b
<i>Pollipticum, liber Commentarius privatus etc.</i>	217 b
<i>Protagante, portendente</i>	221 a
<i>Prior claustralis, supprior</i>	478 c
<i>Pueri claustrales, pueri in monasterio oblato et educati</i>	483 f

Q

<i>Quo-opertorium, vox incertæ significationis</i>	599 c
--	-------

R

<i>Roscharetur, sensum reciperet, vel ad mentem rediret</i>	493 c
---	-------

S

<i>Seplasmia, serpe repetitis</i>	574 d
<i>Sagimen, pinguedo</i>	483 f
<i>Sagmarus vid. summarius</i>	
<i>Secorsus, anathium</i>	42 f
<i>Sellum, videtur accipi pro allo limbo</i>	66 f
<i>Sophista, qui in arte aliqua excellit</i>	389 c
<i>Stipendium, elemosynæ ad sustentationem monachorum</i>	456 f
<i>Strata, via publica etc., via regia</i>	68 c

<i>Subregulus, princeps regie propemodum potestatis</i>	425 f
<i>Summarus, equus clitelarius, sarcinale iumentum</i>	534 d
<i>Superpositiones, jejunii adjectiones</i>	576 b

T

<i>Terminarii, quinam sint apud Ordines mendicantes</i>	493 f
<i>Theomacha, venesica aut saga</i>	581 e
<i>Tonus, vas vinarium</i>	467 f
<i>Tillum, venenatum quid videtur significare</i>	579 c
<i>Trullus, sacellum, ut quidem censent, magnificum</i>	317 b
<i>Tumultuosum, fama late expansum</i>	579 c
<i>Typhus, typus fastus, elatio superbientis animi</i>	597 f

V

<i>Veges, vas vinarium</i>	365 b
<i>Venalis, telum venatorium</i>	581 e
<i>Vicissentibus, vices subeuntibus</i>	577 f
<i>Villare, villaris, viculus paucis familiis habitatus</i>	599 e

Z

<i>Zabulus, daemon</i>	276 d
------------------------	-------

INDEX MORALIS

A

<i>Abbas factus S. Ebrulfus, infima quæque obibat ultro ministeria</i>	193 c
<i>Abbatia dignitati mortem præcipiat et impetrat Eberhardus monachus</i>	487
<i>Absentia procul cognoscit divinitus Julianus abb. 310 c. S. Simeon erem. 334 c. S. Anthusa V. 440 f. Vide Prophetia</i>	
<i>Abstinentia mirabilis S. Samsonis ep. 576 b c, 577 e, 582 b, 590 c. S. Irenæ V. 624 b. Vide Austeritas, Jejunia</i>	
<i>Accusator iniquus plectitur ope S. Jacobi ap.</i>	50 c
<i>Adulterium Lotharii conjugium cum ejus defensoribus punitum</i>	220
<i>Agros destitutos fovet S. Raymundus Patmarus 653 f. Vide Misericordia</i>	
<i>Agriculturam amaret S. Joannes Agnus, nobilis ac prædicos, ne otietur, et ut pauperibus deserviat</i>	226
<i>Aliena non recte curat, qui sua negligit</i>	808 d
<i>Alverium miraculo servatur per SS. MM. Cordubenses</i>	466 b
<i>Amatoris præstigii demerata monialis mirabiliter liberatur precibus S. Irenæ V.</i>	617 et seqq.
<i>Ambitio SS. Jacobi et Joannis apostolorum correpta</i>	9 c
<i>Ambitio quousque flagitii duos monachos impulerit</i>	577 et seqq.
<i>Amen et mutus sanatur ope S. Annæ</i>	281 b
<i>Amen restituitur monti ope SS. MM. Cordubensium</i>	466 d

<i>Amenasimul ac demonum præstigiis agilitus sibi restituitur ope S. Bertholdi abb. 490 f et seq. Vide Lunaticus.</i>	
<i>Anathemata ad Sanctorum tumulos appendi solita in monumentum acceptorum beneficiorum seculo quinto</i>	36 b
<i>SS. Angeli apparent assidue oranti Gerekindo 3 c. Et apud tumulum S. Jacobi apost. 16 d. Et ipsi S. Jacobo ap. apud Caesar augustam, Deiparam Virginem celebrantes 115 e. Angelus prædicat nasciturum S. Ebrulfum ex matre sterili 194 f. Angelus S. Christianam adducit ad veram fidem 316 d e. Angeli concentu celesti sæpe honorant SS. Mauri et socc. MM. reliquias 362 c. Solantur captivos MM. 458 b. Concentu celesti honorant reliquias SS. MM. Cordubensium 468 b. Aquis incolumem eripiunt S. Eustathium M. cui et morienti S. Eucharistiam præbent 547 a. Sanctorum animas ad cælum deducunt 575 e, 587 n. S. Samsoni Missam celebranti ministrant 583 f. S. Irenæ V. oranti apparent 613 c. Vide Apparent.</i>	
<i>Anglus signo crucis sublata per S. Simeonem erem.</i>	333 f
<i>Anna Theophili imperatoris post publicas pro ea preces salva significatur</i>	603 e f
<i>Animæ perfectiones quæ sint</i>	308 d
<i>Animæ defuncti militis impetrat S. Pantaleon M. ut possit per 30 dies amicis apparere eorumque suffragia postulare</i>	424 e
<i>Animæ</i>	

- Animæ morientium e corpore migrantes varia spectatæ* 575 e
- Animam defuncti diaconi Sacrificiis et orationibus e purgatorio liberat S. Samson* 589 e
- S. Annæ imago divinitus allata; quam recipi mox jubet apparens Deipara* 244 c. *S. Annæ mirifice cara et familiaris fuit Anna a S. Augustino Carmelitissa* 244 et seqq. *Ejus cultui maxime adversantur dæmones* 245 c. *Ejus alia imago divinitus revelata et clarissima miraculis* 249 c et seqq. *Apparitiones ejus frequentes pio rustico factæ ut vetus sibi sacellum instauretur. Ibidem. S. Annæ cultum suadet S. Jacobus ap. adolescenti apparens* 261 f. *Imo ipse Christus per effigiem loquens* 262 d: et *V. Deipara* 265 d, 268 b. *Ejus cultum aspernantes castigantur* 265 f, et seqq. *Angelus afferens imaginem S. Annæ, hortatur ad ejus cultum* 268 e. *Eidem Sanctæ carus et familiaris Ven. Innocentius a Clusa Minorita, ab ea quidvis impetrabat* 290 d, et seqq.
- Annus vetula patrocini S. Annæ fit idonea ut nepotulum lactet* 293 e
- Apparent sæpe 9 chori angelorum et Deipara oranti Gerechino* 3 c. *S. Jacobus ap. ante prælium et in ipso prælio Clavigiensi* 37, et alias sæpius 38 c, 39 a e, 47 f, 49 e, 51 e, et seqq. 61 c. *Deipara Virgo jubens a S. Jacobo ap. ecclesiam ædificari Cæsar-augustæ* 115 e. *S. Christophorus M. jubens sibi construi monasterium* 131 e, et seqq. *S. Magnericus ep. jubens imponi altare sepulcro suo* 191 c. *S. Lucianus M. jubens ossa S. Mariani M. in ecclesia condi* 192 f, 195 d. *S. Ebrulfus sterilibus conjugibus promittens filium* 196 d. *Angeli velum afferentes S. Glodesindi V.* 204 d. *S. Glodesindis cæcam adducens ad reliquias suas, ibique sanans* 207 a c: item locum assignans ecclesiæ condendæ 214 b. *S. Anna apparet B. Coletæ* 242 a. *Deipara Virgo annuntians allatam imaginem S. Annæ* 244 d. *S. Anna mater Deiparæ jubens ecclesiam suo nomine ædificari, sumptusque suppeditans* 244 f, et seqq.; ea vero perfecta grate agens 247 b. *Rustico pio frequenter apparet* 249 d, et seqq. *S. Jacobus ap. adolescenti apparens suadet cultum singularem erga S. Annam* 261 f. *Eundem cultum Christus laudat per effigiem loquens* 262 d. *Pluries apparet S. Anna variis clientibus* 262 et seqq. *Deipara commendat cultum S. Annæ* 265 d, et *S. Joachimi* 268 b. *Angelus hortatur ad cultum S. Annæ* 268 e. *Apparet Simeon erem. cum SS. Columbano et Benedicto, et contractum sanat* 335 f. *Deipara cum filio et matre S. Anna BB. Evangelistam et Peregrinum sæpe recreans* 346 e, et seqq. *Angeli et SS. Cœlites decorantes corpora SS. MM. Mauri et Socc.* 362. *Iidem SS. MM. apparent sæpius* 361 et seqq. *Iidem cum Deipara* 372 f. *S. Pantaleon M. conferens beneficia* 422 et seqq. *Item Martyres, alios ad martyrium animantes* 454 c et seqq. *SS. Petrus, Jacobus et Joannes S. Samsonem episcopum consecrantes* 583 e. *Deipara aliique Cœlites, ac præcipue SS. Basilius ep. et Anastasia V. M. referentes fasciculum præstigiarum amatoriærum* 618 c et seqq. *S. Anastasia* 622 a. *S. Joannes Evang. poma. deferens mirifica* 625 f et seqq. *S. Irene V. etiam tum vivens* 628 a
- Julii Tomus VI.*
- Aqua sitientibus in navi miraculo data per S. Annæ patrocini* 291 f et seqq. 296 b
- Aqua mutata in vinum ope S. Annæ* 291 f. *Ope S. Bertholdi abb.* 484 e, 486 c
- Aqua salutaris fluit ex tumulo S. Desiderati ep.* 432 e et seqq.
- in Aquam lapsus puer sublevatur a S. Annæ ne submergatur* 293 d
- super Aquas ambulat S. Nazarius M.* 521 e, 533 f
- Aquis injectus servatur incolumis S. Hyacinthus M.* 303 c
- Aquis hausti liberantur ope S. Jacobi ap.* 51 e f, 52 c. *Ope SS. Mauri et Socc. MM.* 366 e, 369 f
- Aqua benedicta morbos pellit S. Simeon erem.* 329 b
- Arbores inclinantes se S. Irenæ V.* 624 c
- Arida manus sanatur ope S. Simeonis erem.* 336 d. *Per attactum S. Bertholdi abb.* 485 d
- Austeram vitam splendido cultu abscondunt SS. Aurelius et Sabigotho MM.* 453 b
- Austeritas in victu ac vestitu elucet in S. Jacobo Minore* 9 a. *In S. Anthusa V.* 448 c. *In S. Georgio Sabaita M.* 456 c. *In B. Nevolono* 497 et seqq. *In S. Samsonem* 577 d. *In S. Irene V.* 607 e f. *Vide Jejunia*
- Avaritia animas alioqui sanctas quantum retardet a conspectu Dei* 575 e
- Aviculæ indicio reperitur corpus S. Botuidi M.* 637 a
- B
- Baptismo sanata lepra* 186 a
- Baptismus S. Christianæ V. cœlesti luce decoratur* 315 f
- Bestiæ in S. Pantaleonem emissæ mansuescunt* 418
- Blasphemiarum dæmonum adversus Sanctos* 132 d
- Blasphemiis et compotantium rixis eliminandis instituta sodalitas S. Christophori apud Carinthios* 131 a
- Blasphemi funestus interitus* 370 f. *Allerius resipiscentis liberatio* 371 b. *Vide Incredulus*
- C
- Cæcis visus redditus ope S. Ebrulfi ab.* 195 b, 179 b. *Ope S. Glodesindis V.* 206 e et seqq. *Ope S. Annæ* 285 c, 289 d, 294 b. *Ope S. Simeonis erem.* 331 a b, 335 e, 337 b. *Ope SS. MM. Mauri et socc.* 359 b, 363 et seqq. *Ope S. Pantaleonis M.* 413 f. *Ope SS. MM. Cordubensium* 465 et seqq. *Ope S. Raymundi Palmarii* 659 et seqq.
- Cæcus, surdus et mutus adolescens detectis S. Annæ reliquiis sanatur* 253 a
- Cæsar-augustanæ ecclesiæ ac Deiparæ V. imaginis de Pilari primordia* 114; et crebra istic miracula 117 c et seqq.
- Calculo laborans sanatur ope S. Ebrulfi abb.* 176 d
- Caligas sibi detrahit, ut pauperi det, S. Simeon erem.* 332 c
- Calumniator pro hæretico traducens S. Simeonem erem. occupatur a dæmone* 327 c
- Campanarum spontaneo sonitu indicatur obitus B. Nevoloni* 498 e
- Canonizationis ritus sec. XI adhibitus qualis fuerit* 320 d
- Capitis dolores sublatis ope SS. MM. Mauri et Socc.* 365 e. *Ope S. Bertholdi* 488 b. *Ope B. Nevoloni* 499 d
- Captivi prodigiose liberati per S. Jacobum ap.* 47 f, 52 d, 53 c, 57 e, 58 b
- Captivos inimicos miraculo liberatos convertit* 103 S.

INDEX MORALIS.

- S. Simeon eremita* 328 c
Captivis et reis quomodo succurrerit S. Raymundus Palmarius 653 d
Caritas in proximum magna in S. Botuido M. 636 e. *Et in S. Raymundo Palmario* 649 et seqq. *In B. Geranno ep.* 596 b. *Erga peregrinantes in sodalitis S. Christophori in alpibus Penninis* 130 c. *In SS. Aurelio et Sabigothone erga captivos Martyres* 453 c, et seqq. *Vide Misericordia*
Caritatis opera ingenti miraculo decorata 53 f et seq. 484 b c
Caritatis et obedientiae pretium suo periculo edoctus monachus, a Deo jubetur id aliis praedicare 326 f et seq.
Carnis et sanguinis affectum quam exstinctum esse voluerit in monachis S. Samson 582 f
Castitas Martyris, linguam morsu excisam exspuentis in pellicem 544 f
Cerasa in media hieme precibus impetrat simulque sanitatem uxori B. Nevolonus 497 e
Cervus ultro occidendum se offert esurientibus eremitis post preces S. Simeonis 326 b
Christianae Doctrinae tam discendae quam tradendae studium singulare in S. Raymundo Palmario opifice 648 et seq.
S. Christophori M. imagines cur alicubi ante templorum fores collocentur 135 e
Ciborum multiplicatio per S. Bertholdum abb. 477 e et seq.
Clauda et muta puella sanatur ope S. Annae 279 f, 280 c
Claudis redditus gressus per S. Glodesindem V. 208 f et seq. *Per S. Annam* 279 f et seq. 285 b, 288 f, 291 b. *Per S. Pantaleonem M.* 423. *Per SS. MM. Cordubenses* 464 et seqq. *Per S. Bertholdum abb.* 486 c et seqq. *Ope Sanctorum martyrum Mauri et Sociorum ejus* 370 d
Clementia et benignitas S. Bertholdi abb. in monachos obmurmurantes probata miraculo 481 a
Clerici ad monasticum institutum coacti 477 a
Cogitationes alterius divinitus noscit ac detegit S. Anthusa V. 449 f. *S. Methodius patriarcha* 609 f et *S. Irene V.* 613 et seqq.
Cogitationibus malis carere non est liberum, at resistere 308 f
Columba silvestris mirifice cicurata ad confirmanda S. Jacobi ap. miracula 64 b. *Ejusdem columbae indicio succurritur moribundae mulieri ibidem e.* *Alia mirabiliter insidere visa humero S. Samsonis, cum ordinaretur* 577 b d
Columna ascensa Stylitas imitatur S. Wolfilaicus 189 a; *sed eam deserit jussu S. Magnerici ep.* ibid. f
Comitalis morbus ope S. Annae sublatus 285 e f. *Ope S. Pantaleonis M.* 425 a
Commiseratio S. Benigni erga aviculam 317 e
Communio sacrilega. Vide Sacrilega communio
Communione et Missae neglectus perniciosus 622 c
Conceptio immaculata Virginis Deiparae revelatur S. Brigittae 268 a
Concubinarius nobilis increpatione et miraculo per S. Bertholdum conversus 484 c d
Concupiscentiae carnalis motus compescit B. Nevolonus mergendo se in flumen glacie concretum 498 c
Confessionem peccatorum daemones impediunt, a S. Jacobo ap. fugantur 54 a
Conjugem ac parentes deserens fit monachus S. Simeon eremita 325 d
Conjugum hortationes mutuae ad continentiam et perfectionem eorumque sanctissimum divortium 452 f et seqq. *Vide Divortium*
Continentiam mutuam recusans uxor S. Raymundi Palmarii brevi post moritur 649 c d
Contractio membrorum sanata ope SS. MM. Cordubensium 466 a et seqq. *Ope S. Jacobi ap.* 57 f, 62 b f. *Ope S. Glodesindis V.* 207 f. *Ope SS. MM. Mauri et Sociorum* 363 c et seqq. *Per S. Raymundum Palmarium* 656 c et seqq.
Corpus S. Glodesindis V. annis 25 post sepulturam incorruptum et sanguine manans 205 d e. *Aliorum Sanctorum* 375 et seqq.
Corpora Sanctorum odorem suavissimum exhalantia, ut S. Maxiani M. 195 d. *S. Ebrulsi abb. ibidem e.* *S. Annae* 253 d e *BB. Evangelistae et Peregrini* 348 e. *SS. Mauri et Socc. MM. quae et concentu angelico saepe decorata* 362 b d. *S. Irenes V.* 634 a. *Vide Reliquiae*
Corpora Martyrum insepulta, divinitus illaesa servantur 468 f
Corpus S. Bertholdi cum ad sepulcrum deferretur, bajulos non gravat, divinitus sustentatum 487 c
Corpus S. Hugonis pueri M. occultari non potuit a parricidis, quantumvis defoderent 495 b
Corpus S. Botuidi M. aviculae indicio repertum 637 a
Crucis signo plurima patrat miracula S. Simeon erem. 327 et seqq. *Eodem morsum a serpente sanat S. Samson ep.* 575 c d. *Eodem signat venenum, et bibit innoxie* 578 a. *Eodem sanat afflatam veneno manum* 586 c. *Eodem diabolum fugat S. Irene V.* 608 a
Crus abscissum et biennio sepultum juveni restituitur ope Deiparae Virginis apud Caesar-augustam 117 e et seqq.
Cultus Sanctorum. Vide Sanctorum cultus.
Cura animarum quam grave sit onus docet S. Irene V. 610 et seqq.
Curiositas in opere pio punita 467 b

D

Daemon stramine abactus a S. Bertholdo abb. 482 d e. *Iterum plures daemones solo ejus imperio* 485 a; *uti et a S. Simeone eremita* 328. *Vide Diabolus*
Daemones persecutiones suscitant in viros sanctos 186 c. *Frustra impediunt Dianae idolum everti* 189 b. *Horrent cultum S. Annae et impedire conantur* 245 e. *Torqueri se clamant per Sanctorum reliquias* 157 d, 365 a, 367 d. *Fatentur vires suas in Christianos esse debilitatas, non tamen nocendi voluntatem* 623. *Vide Diabolus*
Daemoniacus. Vide Energumenus
Defuncti conjugis animam publicis precibus studiosissime commendat Theodora imperatrix, nec sine fructu 603 d. *Vide Anima.*
Deiparae Virginis imago Caesar augustana. Vide Caesar-augustana.
Deiparae Virginis apparitiones. Vide Apparent.
Deiparae V. ope mortui ad vitam revocati 40 f, 42 c d, 45 b
Dentium dolores depulsi per admotas S. Annae reliquias 269 e. *Ope S. Bertholdi abb.* 487 e
Detractio quo pacto audienda sit 308 e
Diabolus sub specie S. Jacobi suicidium peregrino persuadet; sed ope S. Jacobi reviviscit occisus 45, 54 e. *Diaboli queruntur de Sanctis quibusdam sibi maxime adversantibus* 130 c. *Diabolus signo crucis abigit S. Irene V.* 608 a. *Diabolus impedire conatur orationes*

IN SEXTUM TOMUM JULII.

orationes S. Irenes V. 608 a, 614 c. Vide
 Dæmon
 Diaconi jubentur habere contubernales, tam-
 quam pudicitiae suae testes 440 d
 Diaconi Ordinem suscipiens S. Samson colum-
 ba ad se missa decoratur 577 b
 Dianæ simulacrum a S. Wolfilaico eversum
 obnitente dæmone 189 b
 Dilectio inimicorum in S. Jacobo ap. 9 f. In S.
 Paulo M. 165 f. In S. Ebrulfo abb. 195 e.
 Commendata a S. Anna apparente 272 c. In
 S. Simeone erem. 327 f, 328 c. In S. Samso-
 ne ep. 577 et seq.
 Divites immisericordes secere arguit S. Ray-
 mundus Palmarius 651 e
 Divortium sanctum et conversio parentum S.
 Samsonis 580 f. Vide Conjuges, Continentia
 Dona pravorum hominum respicere solitus S.
 Simeon erem. 332 a

E

Ebrietas abbatis dire punita 582 b
 Ecclesias plures condidit S. Magnericus
 ep. 191 b. S. Laurentius archiep. Mediolan.
 441 et seq.
 Ecclesiae fores oraturo S. Simeoni erem. ultro
 apertae 329 f
 Ecclesiastica bona diripiens Ratharius dux
 multiplici poena divinitus plectitur 181 b.
 Eorum iniquus possessor punitur; sed facta
 restitutione convalescit 488 f
 Eleemosyna negata damna magno mulctatur
 291 c
 Eleemosyna miraculo decorata 465 c
 Eleemosynas a pravis hominibus oblatas re-
 spuebat S. Simeon erem. 332 a
 Eleemosynam dare detrectantes monachos se-
 vere corripit S. Bertholdus abb. et quod ne-
 gatum fuerat pauperibus, tamquam conta-
 minatum abjici jubet in flumen 479 a
 Eleemosynæ quantum cuidam profuerint post
 obitum 482 b
 Eleemosynis et pauperibus addictissimus B.
 Nevolutus, nec sine miraculis 497
 Eleemosynarum largus distributor S. Samson
 Deo per miraculum concurrente 581 f. Vide
 Misericordia.
 Energumeni liberati ope S. Jacobi ap. 65 e.
 Ope S. Christophori M. 132 c. Ope S. Cucu-
 fati M. et SS. Simonis et Judæ app. 157.
 Solo imperio S. Cucufatis M. 161 b : et S.
 Ebrulfi 195 b c e, 197 c. Ope S. Glodesindis V.
 208 c f. Ope S. Annæ 248 f. Ope S. Simeonis
 eremitæ 327 b f, 330 e, 331 e, 335 b, 336 f.
 Ope SS. Mauri et Socc. MM. 367 et seq. Ope
 S. Pantaleonis 423 f. Ope S. Bertholdi abb.
 485 f et seqq. Ope B. Nevoloni 498 e. Ope S.
 Urxi abb. 563 a. Ope S. Samsonis ep. 578 d,
 582 c, 585 e et seqq. Ope S. Irenes V. 621 f
 et seqq. Ope S. Raymundi Palmarii 656 et
 seqq.
 Episcopalis constantia etiam adversus regem
 delinquentem eluxit in S. Nicetio ep. Trecir.
 184 a
 Episcopaliū virtutum insigne compendium
 in elogio S. Laurentii archiep. Mediolan.
 437 et seq. 441 a b et seq.
 Episcopus suffragio cœlesti eligitur S. Joannes
 Agnus, licet idiota esset et junctus matri-
 monio 226 d et seq.
 Episcopum injuste vexans Ratharius dux pu-
 nitur a Deo 181 b

Episcopus S. Gerannus exercitum ducit contra
 infideles 598 d
 S. Eucharistia ab angelo ministrata morienti
 S. Eustachio M. 547 a
 Exundationem precibus acertit S. Bertholdus
 abbas 480 c

F

Fame periclitantes jurantur ope S. Annæ
 293 f, 294 a. Item precibus S. Simeonis
 eremitæ 325 f et seq.
 Febres depulsæ ope S. Glodesindis V. 206 e.
 Ope S. Simeonis erem. 329 f et seqq. Ope
 SS. MM. Cordubensium 463 e. Ope S. Ray-
 mundi Palmarii 645 f
 Feminas inhonestas quomodo ad frugem re-
 duxerit S. Raymundus Palmarius 651 f et
 seq.
 Festa Sanctorum quomodo celebranda 587 et
 seqq.
 Festum S. Jacobi ap. violantes divinitus pu-
 niuntur 38 e. S. Pantaleonis M. 425 e. S.
 Bertholdi abb. 492 c
 Festum S. Pantaleonis negligentes terrentur
 divinitus 424 b
 Fidei Catholicæ inter infideles tenacissimus
 puer S. Aurelius M. 451 f et seq.
 Fidelitas erga superiores in rebus adversis
 quam grata sit Deo 184 b c
 Filii patrem e Turcica sercitate redimentis
 insignis pietas 359 c. Item Filii in matrem,
 matris in filium 646 et seqq.
 Filiorum multorum uno anno morientium ja-
 cturam quam patienter tulerit S. Raymun-
 dus Palmarius 649 b
 Fontem precibus obtinet S. Samson ep. 585 b
 Fulmine ictus exspiravit S. Simeon Stylita,
 cognomento Fulminatus 310 e
 Fur occupatus a dæmone, restituit ablata; et
 liberatur 195 e. Alius divinitus urgetur ab-
 lata restituere ope SS. MM. Cordubensium
 464 b. Alius insuper cogitur delictum pal-
 lam confiteri ibidem c. Alius misere perit
 589 f et seq.

G

Guttur inflatum ope S. Jacobi sanatur 52 e
 Vide Angina

H

Hæmorrhoids sanata ope SS. MM. Mauri et
 Socc. 369 d
 Hæreseos Theodotianorum auctor et origo im-
 pia 537 c
 Hæreticorum ars antiquissima est, in errorum
 patrocinium primitivam Ecclesiam accer-
 537 a b. Eos egregie insectatus fuit S. Inno-
 centius PP. I. 551 a et seqq.
 Hebdomadam sanctam quam secere transigat
 S. Simeon erem. 332 b. Vide Quadragesima.
 Hernia sanata ope S. Raymundi Palmarii 656
 f et seqq.
 Hospitalitas commendatur monachis inhumani-
 tis a S. Simeone eremita 328 d. Eamque mi-
 raculo idem compensat 330 c
 Hospitii jura violans divinitus punitur 50 e
 Humilitas Ven. Innocentii a Clusa fautores cœ-
 lestes occultantis 220 e. S. Simeonis erem.
 fugientis æstimationem hominum 328 a, 330
 b. Item S. Georgii Sabaitæ M. 456 b c. S. Ber-
 tholdi abb. 481 b c, 482 f. Alterius ejus di-
 scipuli 483 b. S. Ambrosii ep. Mediolani 505
 c d.

INDEX MORALIS

- c.d. *L. Irenes V.* 609 et seqq.
- I**
- I*conomachi, hostes vitæ monasticæ 605 d
- I*dolum Martis solis precibus *S. Symphronii M.* liquefactum ac dissolutum 303 b.
- Alia corruunt et conteruntur prece Martyrum* 419 b, 533 c, 547 c
- Idolorum fanum in ecclesiam Christianam consecratum* 438 e
- Jejunia severa S. Jacobi Minoris* 9 a. *S. Ebrulfi ab.* 195 a. *S. Simeonis eremitæ* 325 e. *B. Neviloni* 497 c. *S. Samsonis ep. in ætate juvenili* 576 b c et seq. *Vide abstinencia*
- Ignis exstinctus per reliquias Sanctorum* 363 e. *Vide Incendium*
- Ignem illusus sustinet S. Hyacinthus M.* 303 c : *uti et reus damnatus ad rogum, invocato S. Jacobo ap.* 67 e. *Illæsa quoque in flammis perstitit Nicæa M.* 148 b, et *S. Christophorus M.* 148 d. *S. Cucufas M.* 161 e
- Imago Deiparæ Caesar-Augustanæ. Vide Cæsar-Augustanæ*
- Imago S. Annæ. Vide S. Annæ imago*
- Imaginum cultus contra Copronymum mirabiliter defensus a S. Anthusa V.* 449. *Idem per Theodoram imperatricem restitutus* 602 et seq.
- Imitatio Christi, Thomæ a Kempis vulgo tribula, a sanctissimis viris lectilari solita* 3 c
- Incendium restinctum productis reliquiis S. Ebrulfi abb.* 195 f, *prohibitum miraculo S. Annæ* 270 e, et *per ejusdem imaginem* 296 a b. *Ope S. Samsonis ep.* 591 c
- Incredula mulier et blasphe-ma punitur; resipiscens liberatur* 366 d
- Incredulus miraculo sanatus, fatetur merita SS. MM. Mauri et Socc.* 366 c. *Incredula item mulier* 370 b
- Infantes exposititios paterne fovet S. Raymundus Palmarius* 653 f
- Inimicus. Vide Dilectio inimicorum*
- Injuriam monachis illatam exoratus Deus ulciscitur miraculo* 565 b
- Innocentem accusatum miraculo non uno liberat S. Irene V.* 627 f et seq. *Quod et post obitum facit* 634 b
- Inobedientia et obstinatio monachi subita morte plectitur* 326 f et seq. *Inobedientiæ erga matrem pena divinitus inflicta puellæ* 466 e
- Insomnia el languor miro modo sanantur ope SS. Septem Dormientium* 380 a
- Inventio reliquiarum. Vide Reliquiæ, Corpus.*
- Invidia monachorum duorum execranda, ejusque punitio* 577 et seq.
- Invidia diaboli quanta sit, ipse significat* 623
- Invisibilis fit S. Anthusa V. persequenti eam tyranno* 449 b c. Et *B. Nevolonus ne ex ecclesia excludatur* 497 f
- Inundationes invocato S. Christophori M. patrocinio inhibitz* 137 et seq.
- Ira commotus monachus invaditur a tribus dæmonibus, et per Sanctorum reliquias liberatur* 157
- Irasci quam solum ob causam liceat et necesse sit* 308 e
- Judeorum unus pertinax et blasphemus repentina morte punitur; socii vero multi convertuntur opera S. Simeonis eremitæ* 328 f et seq.
- Judeorum in pueros Christianos immanis et anniversaria crudelitas* 494 et seq.
- Judices iniquos arguit fortiter S. Raymundus*
- Palmarius* 652 e
- Juramenti temerarii pœna, ejusque post pœnitentiam sublatio* 466 e
- L**
- L*ac pro sanguine fluit resecto capite *S. Pantaleonis M.* 420 a. et *S. Acatii M.* 547 c
- Lacrymarum dono insignis fuit S. Irene V.* 620 c
- Lampas defossa post multa secula reperta est ardere apud reliquias S. Annæ* 253 c
- Lasciviam alienam propria maceratione expugnat B. Nevolonus* 498 d
- Latrones ope S. Jacobi ap. sistuntuntur immobiles* 34 d
- Latroni habitum monasticum concedit S. Bertholdus, ut illum eripiat imminenti supplicio* 480 f. *Item alium, qui sanctissime postea viril* 482 f et seq.
- Lecto numquam utebatur S. Samson* 579 a, 582 b
- Leo mansuescit attactu S. Simeonis erem.* 332 e
- Alium precibus interimil S. Samson ep.* 586 c
- Lepra per Baptismum sanata* 186 a. *Per contactum S. Simeonis erem.* 331 a. *Per ejus cilicium* 335 d. *Ope SS. MM. Cordubensium* 463 d. *Ope S. Samsonis ep.* 585 e
- Liberalitas in causas pias Alfonsi regis* 17 b. *Vide Munificentia*
- Libidinis motus in flumine glaciato exstinguit B. Nevolonus* 498 c. *Eisdem domat Martyr linguam sibi mordicus præciciens et in pellicem expuens* 544 f *Vide Concupiscentia*
- Libidinosus sacrilegium meditans obsidetur a dæmone* 621 f et seqq.
- Ludos gladiatorios quomodo impedierit S. Raymundus Palmarius* 653 c
- Lunaticus sanatur ope SS. MM. Cordubensium* 466 d
- Lux cælestis radians in vultu S. Irenes V.* 620 f. Et *S. Theodori ep. Massiliensis* 187 b c
- M**
- M*ahometani fabulis delectantur 381 e
- Manna promanans ex SS. MM. Mauri et Socc. reliquiis* 373 c
- Mariti crudelitas in conjugem barbara* 422 c
- Martyres inter tormenta illæsi, vel statim sanati* 148 b e, 161, 417 et seqq. 449 c, 547 c. *Orat S. Paulus M. pro tyrannis, judice, carnifice* 165 f
- Martyrum constantia convertuntur ad fidem ethnici* 9 f. Et *multi ad martyrium accenduntur* 452 d
- ad Martyrium egregia præparatio* 452 e et seqq. *Ejusdem desiderium admirabile in MM. Cordubensibus.* 451 et seqq.
- Matri ne videndum quidem præbere se voluit S. Pastor abb.* 308 b
- Matris in filium, filii in matrem insignis pietas* 646 et seqq.
- Miracula sæpe differuntur; sæpe unam tollunt miseriam prius, aliam posterius, et quidem diu* 279 f et seq. *Miraculorum S. Jacobi ap. veritas incredulo per experientiam miram divinitus persuadetur* 62 e. *Item puellæ cuidam per columbam silvestrem* 64 b. *Miraculum Deiparæ Virginis stupendum et certissimum* 177 et seqq.
- Misericordiam erga ægrotos commendat S. Jacobus ap.* 49 f. *Eandem egregie exercet S. Raymundus Palmarius* 553 f. *Misericordia erga captivos elucet in S. Magnerico ep.* 186 et

IN SEXTUM TOMUM JULII.

- et seq. *In S. Raymundo Palmario* 653 d. *In S. Botuido M.* 636 e. *Misericordiam in pauperes cum instructione catechetica jungunt SS. Cucufas et Felix MM.* 161 b. *Idem agebat S. Bertholdus abb.* 479 d. *Cibos eis suos dare solitus S. Gaugericus adhuc puer* 185 f. *Eosdem egregie fovit S. Magnericus ep.* 190 e, 191 b. *Et S. Simeon erem.* 328 a, 332 et seq. *Et SS. Aurelius et Sabigotho MM.* 453 b et seq. *S. Bertholdus abb.* 477 e et seqq. *B. Nevolonus* 497 b. *S. Nazarius M.* 533 c. *Parentes S. Samsonis* 580 e f. *S. Botuidus M.* 636 e. *Misericordiam erga pauperes mirificam inspirat Deus S. Raymundo Palmario* 650 f et seqq.
- Missam celebranti S. Samsoni semper assistere ac ministrare visi sunt angeli* 583 f et seq.
- Missæ sacrificio interesse consueverat cum uberimis lacrymis S. Irene V.* 621 d
- Missæ et Communionis neglectus quantum noceat* 622 c
- Monachis simul et monialibus sancte præfuit S. Anthusa V.* 449 d
- Monachos obmurmurantes benigne sedat nec sine miraculo S. Bertholdus abb.* 481 a
- Monasterium peruersum reducit ad sanctam disciplinam patrocínio S. Annæ* 269 a
- Ad monasticum institutum coacti primum, in eo deinde sancte viæerunt* 477 a. *Ejusdem instituti homines odio erant Iconomachis* 605 d
- Monasticam disciplinam severe tuetur S. Bertholdus abb.* 477 c
- Monasticæ perfectionis exemplar in S. Irene hegumena* 606 et seqq.
- Morbi sæpe sunt aliquibus salutare* 360 d. *Id quod egregie docuit S. Irene V.* 627 e
- Moribundo quantum profuerint adversus demones opera caritatis* 54 b
- Moribundum solantur Dominus, Deipara, et S. Anna* 263 b. *Deipara et S. Anna* 265 e. *S. Anna moribundo concedit ut rite ante obitum extremis Sacramentis muniatur* 289 b
- Moribundos precibus subito sanat S. Samson* 580 d e
- Mors B. Nevoloni campanis sponte sonantibus indicata* 498 e
- Mortem omnium filiorum præmaturam patienter fert S. Raymundus Palmarius* 649 b
- Mortificatio carnis industria in S. Bertholdo abb.* 478 e. *Eadem cum oratione mirifice conjuncta a S. Irene V.* 607 e, 611 e, 623 f, *infestante frustra diabolo* 614 c
- Mortui suscitati ope Virginis Deiparæ et S. Jacobi ap.* 40 f, 42 c d, 43 b. *Ope S. Jacobi* 48 d, 50 a. *Ope S. Annæ* 271 e, 274 a, 275 et seq. 282 et seqq. 288 c f et seqq. *Precibus S. Simeonis eremitæ* 326 f et seq. *S. Pantaleonis M. adhuc catechumeni* 413 c. *S. Samsonis* 584 f
- Munificentia S. Ecclesiæ ep. in causas pias* 445 c et seq. *Vide Liberalitas*
- Mutis reddita loquela per S. Glodesindem V.* 208 f. *Per S. Annam* 279 f et seqq. 295 e. *Per S. Bertholdum abb.* 490
- Mutus, surdus et cæcus adolescens ostendit abditas S. Annæ reliquias, et sanatur* 253 a
- Muta et clauda puella sanatur ope S. Annæ* 279 f, 280 c
- N
- Narium putredo ac fetor sublata ope S. Glodesindis V.* 207 d
- Navigantium antiqua superstitio, si quis moreretur intra navem* 647 d
- Navis mire obtenta implorato patrocínio S. Glodesindis V.* 208 a. *Patrocínio S. Annæ* 278. *Ope S. Simeonis erem.* 336 f. *Divinitus oblata S. Simeoni ad Padum trajiciendum* 330 b
- Nafragii periculum avertit invocatus S. Jacobus ap.* 52 b
- Nafragi duo servantur incolumes ope S. Annæ* 292 f et seq.
- Normannos non semel contudit B. Gerannus dux belli simul et episcopus* 593 d
- Nuptias paratas fuga eludit S. Glodesindis V., angelis faventibus* 204 b, 211 c. *S. Simeon eremita* 225 c
- O
- Obedientiæ et caritatis pretium suo periculo edoctus monachus a Deo jubetur illud alios edocere* 326 f et seq.
- Obedientiæ mira efficacia* 482 c d
- Obitum suum et aliorum prænuntiat S. Ilutius* 575 e. *S. Irene V.* 631 f et seq.
- Oleo sacro abstersæ daemonum præstigiæ* 189 c
- Oleum mirificum et salutare manans ex sepulcro S. Glodesindis V.* 209 b, 221. *S. Sergii M.* 362 d et seq.
- Oleum toto anno servat in vase dissoluto S. Simeon erem.* 334 a
- Opificis industria singularis ad assequendam doctrinam Christianam* 648 f
- Oratio piissima S. Pauli M. ante mortem* 165 e
- Oratio S. Samsonis assidua* 579 a. *Orationes cum stationibus et brachiorum extensionibus longissimas protrahit S. Irene V.* 607 e, 611 e, 623 f. *Diabolus id frustra conatur impedire* 614 c
- Ordines sacros suscipientis S. Samsonis humero columba cœlitus missa insidet* 577 b d, 583 f
- P
- Pacem inter discordes conciliare jubetur a Christo apparente S. Raymundus Palmarius; quod fortiter præstat* 650 e et seqq. *verbera ob id etiam perpressus et carcerem* 653 b
- Panis in necessitate obtentus per miraculum S. Annæ* 294 a. *Item per B. Nevolonum* 498 d
- Paralytici sanati ope S. Jacobi ap.* 61 b f. *Ope S. Annæ* 284 c et seqq., 288 e, 295 b. *Per S. Simeonem erem.* 330 c, 333 d, 335 c et seqq. *Per SS. MM. Maurum et Socc.* 363 et seqq. *Per S. Pantaleonem M.* 416 d. *Per SS. MM. Cordubenses* 465 f
- Parentem ne moribundum quidem, nisi Jesus, invisit, sanat, et convertit S. Samson* 579 e et seq.
- Parentum et proximorum amor quousque renuntiaverit S. Pastor abb.* 308 c
- Pater S. Samsonis ep. de cœlo corripitur, quod nollet filium fieri clericum* 573 c
- Patentia in injustis persecutionibus eminent S. Theodorus ep. Massiliensis* 186 b
- Paupertatis evangelicæ exempla in SS. Joanne et Jacobo apostolis* 8 c
- Peccator remissum sibi scelus miraculo discit ad sepulcrum S. Jacobi Compostellæ* 48 b. *Alii per Sanctorum reliquias moventur ad poenitentiam* 371 c
- Peccati mortalis rei privantur cœlesti viso, quo eorum comites recreantur* 251 a
- Pecunia*

INDEX MORALIS.

Pecunia vel in necessitate, vel ad causas pias frequenter per miraculum accepta beneficio S. Annæ 245 et seqq. 351 a, 396 a. Indicis archangelis Michaelis 398 e. Eisdem precibus per miraculum obsecro a B. Nereiano 498 d
Peregrinationes Compostellanae ad S. Jacobi quam antiquæ, quam illustres ac frequentes, quam ornate miraculis 32 et seqq. 45 b; 48 et seqq.
Peregrinationes Hierosolymitanae instituta a Sogitia Hollandia remissa 84 e. A S. Raymundo Palmario et usque mater 646 d et seq.
Peregrinationum sacrarium mirifice amans B. Nereianus 496 b et seqq. Uti et S. Raymundus Palmarius, sed a Christo apparente inhabetur 650 e
Periculis variis clientes suos ac peregrinos liberat S. Jacobus ap. 41 et seqq. 65 f et seqq.
Pestis Divione sedata an. 1581 per invocationem S. Annæ 249 b, 296 f
Philtrum. Vide Præstigiæ amatorie
Placis subito sanata ope S. Pantaleonis M. 366 f
Piscatio felix et prodigiosa ope S. Annæ 291 e. Precibus S. Botuldi M. 637 e
Pluvia in media non madefactus S. Arodius 184 a. Nec reliquæ SS. MM. Mauri et sociorum, nec eorum bajuli, nec sacerdotes assistentes 362 e
Podagra et chirogra factus inutilis, omnino sanatur ope SS. Mauri et soc. MM. 364 d
Poenitentia exterior minus gravis requiritur, si interior sincera sit 308 e
Poenitentia severa S. Benigni ob rem non culpabilem 317 e
in Poenitentia sacramento administrando mira sedulitas S. Bertholdi abb. 479 c d et seq. Ibi solebat adhibere cerbera 480 b, 486 e
Poma S. Joannis a quo miraculo sic dicta 225 f. Alia ejusdem Sancti plane mirifica 625 f et seqq. Poma salutaria arboris super Martyrum sepulcro nata 517 f
Pontificis Romani auctoritas vindicata 588 e
Præstigiæ amatorie mirabiliter detectæ combustæque precibus S. Irenæ V. 617 et seqq.
Presbyteri ac diaconi jubentur habere continentes. tamquam pudicitia suæ testes 440 d
Prophetia dono claruit S. Nicetius ep. Trevir. 184 b. S. Bertholdus abb. 480 et seqq. Item latro sub illo factus monachus 483 c d. S. Illudus 575 e et seq. S. Samson ep. 579 f et seqq. S. Joannicus 604 b. S. Irene V. 613 et seqq.
Puer ab equo obtritus subito sanatur ope SS. MM. Mauri et soc. 365 f
Pueritia sancta S. Gaugerici 185 f. S. Ebrulfi 194 f et seq. S. Simeonis eremita 325 c, 332 b. S. Samsonis ep. 575 b
Puerperii periculoliberaia mulier ope S. Annæ 281 a
Pupillorum ac viduarum cura singularis in S. Raymundo Palmario 652 d

Q

Quadragesimam, et maxime hebdomadam sanctam quam severe transigit S. Simeon erem. 332 b. S. Samson ep. 590 e. S. Irene V. 624 b

R

Religiosæ perfectionis exemplar in S. Irene hegumena 604 et seqq.
Religiosis non satis est mundum reliquisse corpore, nisi et spiritu relinquunt 611 f et

seq. Eisdem civitates maxime necessarie recensentur 612 b e. Iis præcipue fugienda immunditia, avaritia, deliciae etc. 614 b c
Religiosum statum filio suadet S. Raymundus Palmarius moriens 654 c
Reliquiæ Sancti Jacobi ap. celestibus indiciis incenter 16 d. Plurimi sibi easdem vindicant, sed falso 19 et seqq. Eadem in tenebris splendorem lucis emittunt 6 e. Per eas torquentur demones et ejiciuntur ab emergentis 157 d, 365 a. Earum violatores divinitus puniti 17 et seq. 30 b
Reliquiæ sacræ pie coluntur; tametsi alterius Sancti putentur esse quam re vera sint 31 e et seq. Eadem non minoris faciendæ quia exiguae sunt aut in partes minutas divisæ 35 f. Quam antiqua sit earum veneratio in Ecclesia, et quam similis per omnia hodiernæ 31 et seq.
Reliquiæ S. Wolflaici inter ignes illæsæ; inter imbres intactæ 190 b c
Reliquias B. Gethaldi irreverenter inspectans cecitate plectitur: sed factum dolens sanatur 340 a
Reliquiæ SS. Mauri et soc. MM. divinitus revelatæ 361 c et seq.
Reliquiæ S. Sergii M. oleum, fumum aromaticum, et lucem emittunt 362 d. Et manna 373 c
Reliquias furans divinitus punitur 469 a
ad Reliquias S. Bertholdi superba mulier accedens proprius punitur 488 c
Reliquiæ S. Nazarii M. inventæ incorruptæ et odorem suavissimum expirantes 505 b e. Vide Corpus.
Restrictione reali utitur S. Pantaleon M. 413 d e
Resurrectionem carnis negantes hæretici reprimuntur insigni miraculo 381 c et seqq.
Rosarium volens rusticus celesti visione non semel recreatur 249 f et seqq.

S

Sacrilega communicio dire punita in Lothario rege et comitatu ejus 220
Sacrilegus fur punitur; sed facia restitutione delictum palam confessus liberatur 464 c. Alterius repentinus interitus 518 c
Saga obstinata, precibus S. Samsonis repentinò plectitur interitu 580 c
Sancti aliquando differunt imploratam opem; aliquando malum unum tollunt prius, alterum diu posterius 279 f et seq. Cur sæpe eorum ope aliqui omnino sanentur; alii signa languorem retineant, alii non sanentur 360 c d. Eorum cultus in Ecclesia quam antiquus sit et sibi per omnia ad hunc usque diem similis 35 f et seq. Sanctorum parum recerens subitanea morte plectitur 467 d. Eorum Acta cur scribantur 324 f, 360 a
Sanguis S. Jacobi ap. etiamnum liquidus 23 c
Sanguinis fluxus invocata S. Glodesinde sistitur 222 d
Sanguinis S. Pantaleonis M. anniversaria liquefactio 402 e et seq. 421 d
Sanguis S. Nazarii M. incorruptus 505 b
Sanitas multis obest; morbi prosunt 360 d, 627 e
Saxo, velut ceræ impressa S. Mauri ep. M. corporis forma 363 f
Scandalum quo pacto vitari possit 308 e
Scientia occulorum, absentium, futurorum. Vide Prophetia.
Sepulera Sanctorum clara miraculis: S. Jacobi ap. Compostellæ 18 e, 32 f. SS. Banti et Boati Treviris

Treviris 188 f. *S. Glodesindis* V. 205 et seq.
S. Oræozelæ M. 306 a. *SS. Benigni et Chari*
 316 c. *S. Glisentis* 319 a. *S. Simeonis eremi*
tæ 335 et seqq. *S. Jorii* ep. 342 a. *B. Nevolon*
ni 499. *S. Raymundi Palmarii* 655 et seqq.
Serpens immanis ac pestifer ope *S. Christo*
phori M. mortuus 137 d. *Ope* *S. Samsonis*
 581 a, 584 f et seqq.
Serpentis morsu tumentem signo crucis sanat
S. Samson ep. 575 c d
Servitute Turcarum mirabiliter liberati se
ptem viri ope *S. Annæ* 287 e. *Alius, implo*
rata ope *Deiparæ* et *SS. Mauri et Socc. MM.*
 359 c
Simplicibus Deus sublimia communicare solet
 362 a
Siti periclitantes, invocata *S. Anna* potum
obtinent 291 f et seq. 293 f, 296 c
Solem precibus qui stiterint 267 a
Solitariae Vitæ operationes tribulatio et discre
tio 308 d
Solitudo eximie culta a venerabili Gerekindo
3 c. a ven. Thoma Kempensi ibidem e. *Ejus*
dem amor singularis in *S. Anthusa* V.
 448 c
Somnus prodigiosus 7 Martyrum, vulgo Dor
mientium 388
Spina piscis infixæ faucibus liberati per *S. Si*
meonem eremitam 334 b, 336 e
Stationes in oratione pernoctes. Vide *Stylita,*
Vigiliæ.
Sterilis mulier invocato *S. Jacobo* concipit et
parit filium 48 c. *Aliorum Sanctorum pa*
trocinio ex sterili matre nascitur *S. Ebrul*
sus 194 f. *Ipsius* *S. Ebrulfi* patrocinio, ste
rili conjugio datur filius 196 d., 197 f. *Ex*
sterili matre divinitus prædicatur nascitura
Deipara Virgo 234 c. *Sterilis mulier patro*
cinio implorato *S. Annæ* concipit; sed idem
implorare desinens, foetum enilitur mortu
um; qui tamen ad vitam repetitis percibus
redit 271 cf. *Sterilitas aliis pluribus per eam*
dem Sanctam ablata 275 a, 290 f et seq. 295
 c. *Sterili ex matre divinitus prænuntiatus*
nascitur *S. Samson* ep. 574 d
Studia sacræ Scripturæ quantam lucem acci
piant a jejuniis, vigiliis ac precibus assi
duis, sensit *S. Samson* ep. 576 c, 577 d
Stylitam Simeonem circa Treviros imitatus
S. Wolfilaicus, perstat in columna 189 a.
Hanc tamen subinde deserit suadente *S. Ma*
gnerico ep., ibidem f.
Superiores religiosi quam grave onus sustine
ant, et quam sancte illud subierit *S. Irene*
V. 610 et seqq.
Suppliciis erepti ope *S. Annæ* 272 c f et seqq.
Vide *Misericordia erga captivos*
Surdus cæcus et mutus adolescens detegit reli
quias *S. Annæ, et sanatur* 253 a
Surdus redditus auditus ope *SS. MM. Mauri*
et Socc. 263 et seqq. *Ope* *S. Bertholdi* abb.
 493 a
Surda et muta sanantur ope *SS. MM. Cordu*
bensium 465 b, 467 f
Suspensus e patibulo innocens a *S. Jacobo* ap.
liberatur 50 b

T

Tempestas sedata patrocinio *S. Annæ* 262 b,
 266 e, 270 a, 271 a. *Imperio* *S. Simeonis*
erem. 333 f
Tentationes invocata *S. Anna* dissipatæ 269 c f,
 274 f
Tentationes vincit *S. Irene* V. eas revelando
superiori 607 f. *Item implorando Sanctorum*
opem 608 a b
Tentationes carnis in concreto glacie fluvio
restinguit *B. Nevolonus* 498 c
Tribulatio et discretio conveniunt solitariis
 308 d
Turcarum servitute viri 7 mirabiliter liberati
ope *S. Annæ* 287 e. *Vide* *Servitus*

V

Venenum sciens haurit *S. Samson, sed illæ*
sus 578 a
Ventis imperat Christi nomine *S. Simeon*
erem.; et obediunt 333 f
Vestium luxus miraculo correptus 488 c
Victoria de Saracenis per invocationem San
ctorum prodigiose parta 35 c. *Item aliæ plu*
res ope *S. Jacobi* ap. 37 et seqq.
Viduarum et pupillorum cura singularis in
S. Raymundo Palmario 652 d
Vigiliæ duræ et fere continuæ *S. Samsonis* ep.
 579 a, 582 b, 590 e. *Vigiliæ et stationes mira*
biles *S. Irenes* V. 607 c, 611 c, 623 f; *infestante*
mirum in modum dæmone 614 c
Vinum salutare, miraculo datum 223 b
Vinum per miraculum *S. Annæ* obtentum
 291 f
Vinum in eleemosynam large fusum non mi
nuitur 465 c d
Virginitas perpetua *SS. Joannis et Jacobi* 9 a
Virginitatis amor egregius in *S. Glodesinde*
V. 204 b, 211 c. *In* *S. Irene* 604 c
Vocationi divinæ prompte obtemperant *SS.*
Joannes et Jacobus apostoli 9 a. *Vocationem*
fili ad statum ecclesiasticum impediens pa
ter de cælo corripitur 475 c
Vosagicæ solitudinis elogium 188 d
Vota pia non adimplentes puniuntur divini
tus 52 b, 281 a, 489 e, 422 d e, 465 c
Voti Deo in Sanctorum honorem nuncupati
efficacia passim occurrit in miraculorum
narrationibus.

U

Urinæ obstructio sanata ope *S. Raymundi*
Palmarii 657
Ursa et oris pascunt *S. Glisentem eremitam*
 319 a
Uxorem patientia et miraculo convertit *B. Ne*
volonus 497 c d
Uxorem et liberos quam sancte amaverit *S.*
Raymundus Palmarius 649 b c d

Z

Zelus indiscretus correptus in *SS. Jacobo*
et Joanne apost. 9 d

FINIS

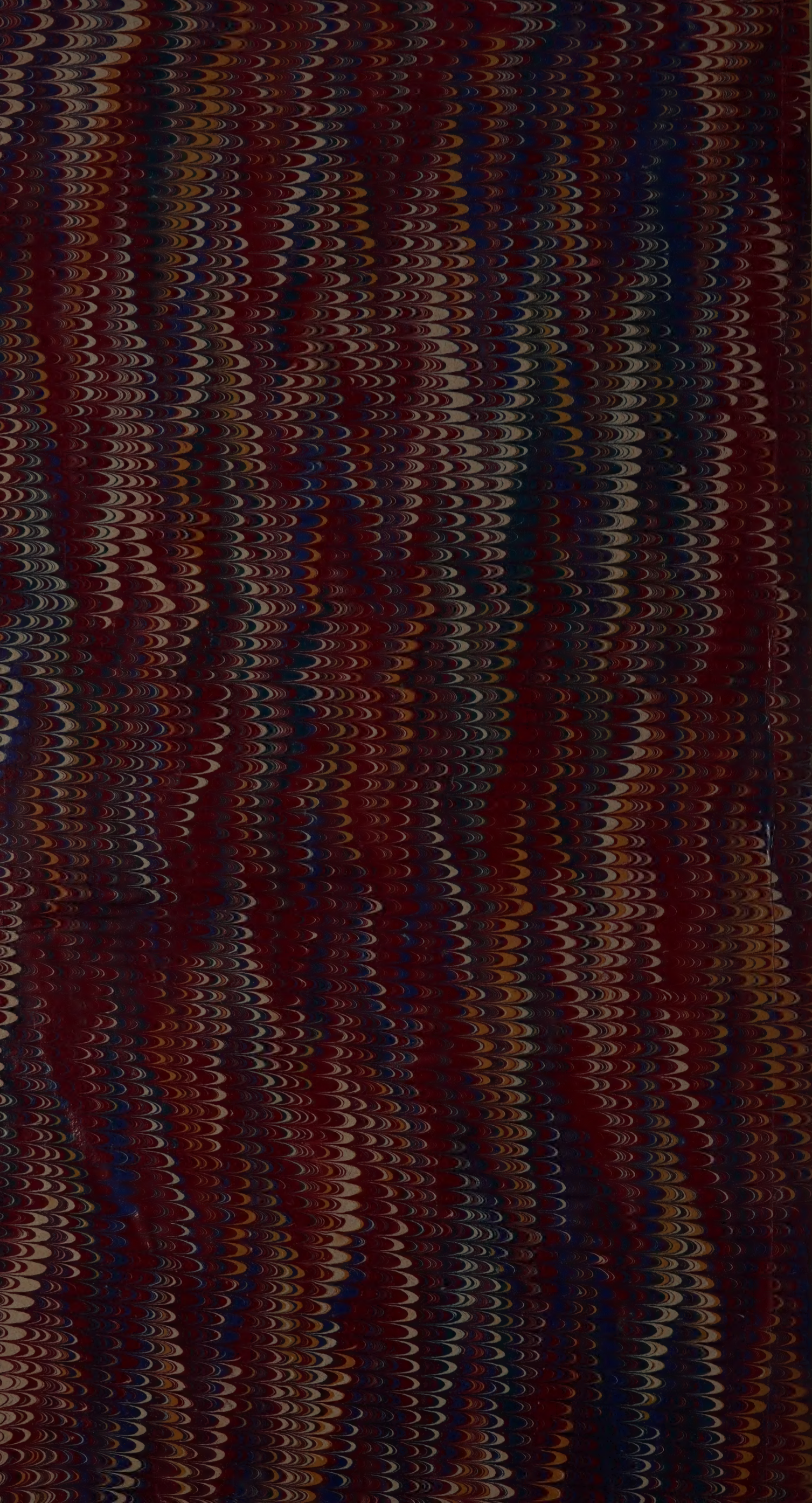

11609

P
BX
4655
A2
v. 33

THEOLOGY LIBRARY
SCHOOL OF THEOLOGY AT CLAREMONT
CLAREMONT, CALIFORNIA

